

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಚರಣವಿರಚಿತ

ರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

(ಮೂಲ, ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ, ಅನುವಾದ, ವಿವರಣೆಗಳ ಸಮೇತ)

ಸಂಪಾದನೆ, ಅನುವಾದ :

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

ಪ್ರಕಾಶನ :

ಐತರೇಯ ಪ್ರಕಾಶನ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಪ್ರಕಾಶನ ವಿಭಾಗ
'ಪಾದಕ', ೮೯/೨೪, ೩ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಮೌಂಟ್ ಚಾರ್ಯ ಎಕ್ಸ್‌ಟೆನ್ಷನ್,
ಹನುಮಂತನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦೦೦೯

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೇತ
ರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವ ಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ

Rugminisaviyaya : Edited critically with translation and explanatory notes by Vidyāvācaspati, Darśanaratnam, Pravacanācārya, Sacchāstravicakṣanaratnam, Śāstrapravacanakesari, Madhvamatavar-dhana, Vidvaccūḍāmaṇi, Vedavidyāvicakṣaṇa, Paṇḍitaratnam, Vidyāvāridhi, Sacchāstrapravacanapraviṇa, Gītāratnākara, Tattvavācaspati, Jñānaratnākara (and Recipient of Karnataka State Sanskrit Award-1999 & Karnataka Rajyotsava Award-2002, Śrī Vidyāmānya Mahāpraśasti of Śrī Pejavar Math, Udupi and Rashtrapati Award - 2005) Dr.Vyāsanakere Prabhañjanacārya, M.A., Ph.D., D.Litt., F.I.B.R., F.U.W.A., Principal (Rtd.), Govt. First Grade College, K.R.Puram, Bangalore and Published by Aitareya Prakāśana Vyāsanakere, Publication wing of Śrī Vyāsamadhva Samśodhana Pratiṣṭhāna Pājaka, No.89/24, Third Cross, Mount Joy Extension, Hanumanthanagar, Bangalore - 560019. Pages: 1008(48+976)

RUGMINISHAVIJAYA

ISBN NO. 978-93-81826-50-8

Phone : 26602802; 26611011.

Internet : www.vyasamadhwa.org

E-mail : info@vyasamadhwa.org

© Dr. Vyasanakere Prabhanjanacharya

First Edition : 2016

Price : Rs. 400/-

Typeset by : Vyasa Madhva Samshodhana Pratishtana(Regd)

Printed at :

Vāgartha, N.R. Colony, Bangalore - 19. Ph: 22427677

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

i-xlviii

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು - ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರ
ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು - ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶಯವಿಜಯದ ಸಾರ - ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ - ರುಗ್ಗಿಣೀಶ-
ವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತ- ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-
ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ- ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯ.

೧. ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ

೧-೬೯

ಮಂಗಳಾಚರಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೧); ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ - (೬-೯); ರುಗ್ಗಿಣೀಸ್ತುತಿ - (೧೦);
ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ - (೧೧); ವಾಣೀಸ್ತುತಿ - (೧೨); ಕಾವ್ಯೋದ್ವೇಶ - (೧೩); ಕವಿನಾಮಕಥನ - (೧೪);
ವಿನಯೋಕ್ತಿ - (೧೬-೧೭); ಧಾತ್ರಿಕೃತವಿರಿಂಚಸ್ತವನ - (೧೮); ಭೂಭಾರಬ್ಬಾರ್ಥಕಥನ - (೧೯)
ಗೋರೂಪಾಚಾರದ ಕಾರಣ - (೨೦); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗಮನ - (೨೧,೨೨);
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೨೩-೨೬); ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಹರಿಯಿಂದ
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಸಮ್ಪತ್ತಿ - (೨೯); ಅವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗಗೆ ಆದೇಶ - (೨೯,೩೦); ಆದಿಯಲ್ಲಿ
ಶೇಷಾವತಾರ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕಥನ - (೩೧); ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - (೩೨). ಶ್ರೀಹರಿಗೆ
ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ - (೩೪); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ - (೩೫);
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ - (೩೬); ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಾಗೂ
ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - (೩೭,೩೮); ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೩೯, ೪೦); ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ಪ್ರಪ್ತವೃಷ್ಟಿ - (೪೦); ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ - (೪೧); ಮೇಘಘೋಷ - (೪೨);
ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ - (೪೩); ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು - (೪೩); ಪೃಥ್ವಿ ಮಾಡಿದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೪೫); ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ - (೪೬); ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು - (೪೭);
ಚರಾಚರಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿ - (೪೮); ಮಂದೇವದೇವತೆಯರ ಬಂಧಮೋಚನ - (೪೯);
ಮಂದೇವದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೪೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇವತೆಪುತ್ರತ್ವಸಮರ್ಥನ - (೪೯);
ಮಂದೇವನ ಪಿತೃತ್ವಸಮರ್ಥನ - (೫೦); ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೫೧); ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ
- (೫೨-೫೬); ದುರ್ಗಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - (೫೮); ಗೋಕುಲದತ್ತ ಮಂದೇವ - (೬೧);
ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ - (೬೨); ಆದಿಶೇಷ ಮಾಡಿದ ವಿಶೇಷನೇವ - (೬೩); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ -
(೬೪); ಯಮುನೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಪ್ರದಾನ - (೬೪-೬೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮನದ ರಾಜವೈಭವ -
(೬೬,೬೭); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೮)

೨. ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗ

೭೦-೧೨೩

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ (೭೦); ಗೃಹವೀಥಿಕಾವರ್ಣನೆ - (೭೦); ಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ -
(೭೧); ದುರ್ಗಯ ಮಧುರಾಗಮನ - (೭೧,೭೨); ಮಂದೇವನ ನಿರ್ಗಮನ - (೭೩);
ಪುನಃ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ - (೭೪); ದುರ್ಗಾನುಗೃಹ - (೭೫); ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ -
(೭೬-೮೦); ನಂದಗೋಪನ ಸಂಭ್ರಮ - (೮೧); ಅವನು ಮಾಡಿದ ದಾನದ ವೈಭವ - (೮೨);

ಗೋಕುಲದ ವರ್ಣನೆ- (೮೨-೮೪); ಪುನಃ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ-(೮೫-೮೭);
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂತದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ - (೮೮); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮ
- (೮೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನಪಾನಕರ್ಮದ ವೈಭವ - (೯೦-೯೨); ಪೂತನಿಯು ಆಗಮನ -
(೯೩-೯೪); ಪೂತನಾಸಂಹಾರ - (೯೫-೯೮); ಪೂತನಿಯು ತಾಟಕೆ - (೯೯); ಉರ್ವಶಿಗೆ
ಸದ್ಗತಿ, ತಾಟಕೆಗೆ ದುರ್ಗತಿ - (೧೦೦); ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ - (೧೦೧-೧೦೮);
ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಸಮರ್ಥನೆ - (೧೦೯-೧೧೪); ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರ
ಆಂತರ್ಯ - (೧೧೪-೧೧೬); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೧೨೩)

೨. ತೃತೀಯ ಸರ್ಗ

೧೨೪-೧೭೧

ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ವಧೆ-(೧೨೪-೧೨೯) ದೋಲಾವೈಭವ - (೧೩೦,೧೩೧); ಯಶೋದೆಯು
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನವಾಸಂಭವ - (೧೩೧,೧೩೨); ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ವಾಗ್ವೈಭವ - (೧೩೩,೧೩೪);
ಗೋಪೀಕೃತ ದೋಲಾಸೇವಾ - (೧೩೪,೧೩೫); ಯಶೋದೆಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ -
(೧೩೬,೧೩೭); ಅನಂತನಾಮನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ - (೧೩೮-೧೪೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಮಾರ್ಥಕಥನ -
(೧೪೦-೧೪೨); ಅಂಬಿಕಾಲಿಜ್ಞಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೪೩-೧೪೪); ಯಶೋದೆಯ ಸುಕೃತ - (೧೪೫);
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿಗಂಬರತ್ವದ ಆತರ್ಯ - (೧೪೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲಾವಿಲಾಸ - (೧೪೮,೧೪೯);
ನಮೋತಾದಿ ಚೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಆತರ್ಯ - (೧೪೯-೧೫೨); ಶ್ರೀಪತಿಯ ಚೋರತ್ವ
ಎಲ್ಲಿ/ವಿಶೇಷ? - (೧೫೨-೧೫೪); ಗೋಪೀಕೃಷ್ಣರ ಸಲ್ಲಾಪ - (೧೫೫); ಗೋಪಿಯರ
ನಿಂದಾಸ್ತುತಿವಚನಗಳು - (೧೫೬-೧೬೮); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದಸುತನಲ್ಲ - (೧೫೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ದೇವನೀ ಹೊರತು ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ - (೧೬೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಚನಗಳು -
(೧೬೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭವಪಾಶಮೋಚನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ - (೧೬೧); ವಿಶ್ವತರಕ್ಷು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೨);
ಸರ್ವಶಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೩); ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ವಿತ ರಕ್ತಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೩); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವರುಣ - (೧೬೪); ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೫); ಜಗನ್ನಿಯಾಮಿಕ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು - (೧೬೬); ಕಿಂ ದೇವಿ ಕುಮೋ
ವಯಮ್-(೧೬೭); ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ - (೧೬೮); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ
ಮೃದ್ವಾಣ-(೧೬೮,೧೬೯); ಪುನಃ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ-(೧೬೯); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ-(೧೭೦)

೪. ಚತುರ್ಥ ಸರ್ಗ

೧೭೨-೨೨೬

ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ-(೧೭೨); ಯಶೋದೆಯಿಂದ ಸ್ವಸ್ತಪ್ರಾರ್ಥನೆ-(೧೭೩);
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಧಿಭಾಂಡಭಂಜನ - (೧೭೪); ಅದರ ಆತರ್ಯ - (೧೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗ್ರಹಣ
- (೧೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಪ್ರಯತ್ನ - (೧೭೬); ದ್ವೈಂಗುಲೋನವಾದ ಹಗ್ಗ - (೧೭೯);
ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನ - (೧೮೦); ಉಲ್ಲಾಖಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಂಧನ - (೧೮೧);
ಯಮಲಾರ್ಪಣಭಂಜನ - (೧೮೧-೧೮೫); ವೃಂದಾವನವೈಭವ - (೧೯೦-೧೯೩);
ಮತ್ಸ್ಯಾಸುರವಧೆ - (೧೯೩); ಬಕಾಸುರವಧೆ - (೧೯೦-೨೦೨); ವೃಂದಾವನವಾಸ -

(೨೦೨-೨೦೬); ವಸಂತವರ್ಣನೆ - (೨೦೭-೨೦೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ - (೨೦೯-೨೧೪); ಕಾಲಿಯಮರ್ದನಪ್ರಸಂಗ - ೨೧೪-೨೨೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೨೨೬)

೫. ಪಂಚಮ ಸರ್ಗ

೨೨೭-೨೬೯

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಾಮಾಗ್ನಿಪಾನ - (೨೨೭, ೨೨೮); ವ್ಯಜಪ್ರವೇಶ - (೨೨೮); ಗ್ನೀಷ್ಟಯತುವರ್ಣನೆ - (೨೨೯-೨೩೦); ಉಗ್ರಾಸುರನ ಪಥೆ - (೨೩೧-೨೩೬); ಪುನಃ ಗ್ನೀಷ್ಟಯತುವಿನ ವರ್ಣನೆ - (೨೩೬-೨೩೯); ನೀಲಾಸ್ತಯಂವರ - (೨೪೦); ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ - (೨೪೧-೨೪೫); ಪ್ರಲಂಬಾಸುರಸಂಹಾರ - (೨೪೬); ಪುನಃ ದಾಮಾಗ್ನಿಪಾನ - (೨೪೭); ವರ್ಷಯತುವರ್ಣನೆ - (೨೪೭-೨೫೨); ಶರದ್ವತುವರ್ಣನೆ - (೨೫೨-೨೫೪); ಹೇಮಂತಯತುವರ್ಣನೆ - (೨೫೬, ೨೫೭); ಗೋಖಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀವ್ರತ - ಕೃಷ್ಣಾಂಗ್ರಹ - (೨೫೭-೨೬೨); ವಿಪ್ರಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅನ್ವಸಮರ್ಪಣೆ - (೨೬೩-೨೬೫); ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ - (೨೬೬-೨೬೮); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೨೬೯)

೬. ಷಷ್ಠ ಸರ್ಗ

೨೭೧-೩೨೪

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಮಹತ್ವ - (೨೭೧-೨೭೭); ಶಿರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಆನೆಗಳು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪೂರ್ತಿ - (೨೭೭); ಗೋವರ್ಧನದ ವರ್ಣನೆ - (೨೭೭-೨೮೧); ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಫಲಶ್ರುತಿ - (೨೮೨-೨೮೪); ಇಂದ್ರನ ಶರಣಾಗತಿ - (೨೮೪); ನಂದಗೋವನ ಮೋಕ್ಷಣ - (೨೮೫-೨೮೭); ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ - (೨೮೭-೨೯೬); ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - (೨೯೬-೩೦೫); ವೇಣುಗಾನದ ವರ್ಣನೆ - (೩೦೮-೩೧೩); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಖಯರ ಸಲ್ವಾಪ - (೩೧೪-೩೨೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಿರೋಧಾನ - (೩೨೦); ಗೋಖಯರ ಕಾಶರ್ಯ - (೩೨೧, ೩೨೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೩೨೪)

೭. ಸಪ್ತಮ ಸರ್ಗ

೩೨೫-೩೭೩

ಗೋಖಯರ ವಿಲಾಪ - (೩೨೫); ಅಶ್ವತ್ಥದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೨೬-೩೩೧); ತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೩೧-೩೩೬); ವದ್ವಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೩೬-೩೩೮); ಪದ್ಮದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೩೮, ೩೩೯); ಚೂತಾದಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೦-೩೪೩); ಅಶೋಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೪-೩೪೫); ಮುರಳಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೬, ೩೪೭); ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೯, ೩೫೦); ಕೃಷ್ಣಸಾರದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೫೮); ಗೋಖಯರ ವಿಲಾಪದ ವರ್ಣನೆ - (೩೫೮-೩೬೬); ಪುನಃ ಗೋಖಯರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೬೭-೩೭೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೩೭೩)

೮. ಅಷ್ಟಮ ಸರ್ಗ

೩೭೪-೪೦೩

ಗೋಖಯರ ಪ್ರಲಾಪ - (೩೭೪-೪೦೩); ಮಾಯಾಮಾದಿಗಳ ಬಿಂಡನೆ - (೪೦೪, ೪೦೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆ - (೪೦೬, ೪೦೭); ಗೋಖಯರ ಕಾಶರತೆ - (೪೦೭-೪೧೧); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ, ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಆರಂಭ : (೪೧೧-೪೧೮); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೪೨೧)

೦೯. ನವಮ ಸರ್ಗ

೪೨೨-೪೫೫

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೪೨೨-೪೫೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಚಾರತ್ವಾದಿ ದೋಷಾಭಾವಸಮರ್ಥನೆ - (೪೫೦-೪೫೨); ವೃಂದಾವನದ ವರ್ಣನೆ - (೪೫೨-೪೫೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೪೫೫)

೧೦. ದಶಮ ಸರ್ಗ

೪೫೬-೫೦೯

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - (೪೫೬); ಅಜಗರದಿಂದ ನಂದನ ವಿಮೋಚನೆ - (೪೫೬); ಶಂಖಚೂಡನ ವಧೆ - (೪೫೮, ೪೫೯); ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ವಧೆ - (೪೬೦-೪೬೨); ಅಸುರಸ್ತೋತ್ರದ ದುರ್ದೇಶ - (೪೬೨); ಕೇಶಿಯ ವಧೆ - (೪೬೪-೪೬೬); ನಾರದರಿಂದ ಕಂಸನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯದ ಕಥನ - (೪೬೬-೪೭೦); ನಾರದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೪೭೦, ೪೭೧); ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರೇಷಣೆ - (೪೭೨, ೪೭೩); ಅಕ್ರೂರನ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಸಂಭ್ರಮ - (೪೭೩); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅಕ್ರೂರನ ಸ್ವಾಗತ - (೪೭೩, ೪೭೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ - (೪೭೫); ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ - (೪೭೫-೪೭೯); ಮಧುರಾಗಮನೋದ್ಯೋಗ - (೪೭೯); ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - (೪೮೮); ಅಕ್ರೂರನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಪ್ತಾತ್ಮಾರ - (೪೮೯-೪೯೯); ಭಗವದನುಗ್ರಹ - (೪೯೯); ಯಮುನಾ- ನದಿಯ ವರ್ಣನೆ - (೫೦೦); ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - ೫೦೦); ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೫೦೧-೫೦೯); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೫೦೯)

೧೧. ಏಕಾದಶ ಸರ್ಗ

೫೧೦-೫೫೫

ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - (೫೧೦); ರಜಕನ ಸಂಹಾರ - (೫೧೨, ೫೧೩); ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಉದ್ಧಾರ - (೫೧೩-೫೧೬); ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ - (೫೧೭-೫೨೦); ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ - (೫೨೧); ಕೃಷ್ಣಪರಾಕ್ರಮದ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಕಂಸನಿಗುಂಟಾದ ಭಯ - (೫೨೧-೫೨೯); ಕುವಲಯಾಬೀಡಾದಿಗಳ ವಧೆ - (೫೨೯-೫೩೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ರಂಗಪ್ರವೇಶ - (೫೩೬); ಚಾಣೂರಮುಷ್ಠಿಕರ ವಧೆ - (೫೩೭-೫೪೨); ಕಂಸಸೇನೆಯ ಸಂಹಾರ - (೫೪೨-೫೪೬); ಪೂತನಾದಿಗಳ ವಧೆಯ ಆತಂಕ - (೫೪೬); ಕಂಸವಧೆ - (೫೪೯-೫೫೨); ವಿಶ್ರಾಂತಿತಿರ್ಥದ ವರ್ಣನೆ - (೫೫೪); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೫೫೫)

೧೨. ದ್ವಾದಶ ಸರ್ಗ

೫೫೬-೬೦೧

ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ - (೫೫೬-೫೬೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಮೆ - (೫೬೦-೫೬೨); ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೫೬೨, ೫೬೩); ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಸಾಂತನ - (೫೬೪-೫೬೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ಬಲರಾಮರ ಉಪನಯನ - (೫೬೭-೫೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲವಾಸ - (೫೭೫, ೫೭೬); ಗುರುಪ್ರತ್ಯೋಜ್ಞಾವನ - (೫೭೭-೫೮೩); ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೫೮೪); ಅಮಾತ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ - (೫೮೪-೬೦೦); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೦೧)

೧೩. ತ್ರಯೋದಶ ಸರ್ಗ

೬೦೨-೬೪೭

ಉದ್ಭವನ ಗೋಕುಲಗಮನಕ್ಕೆ ಆದೇಶ - (೬೦೨); ಉದ್ಭವನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - (೬೦೩-೬೦೬); ನಂದಗೋಪನಿಂದ ಉದ್ಭವನ ಸ್ವಾಗತ - (೬೦೮-೬೦೯); ಉದ್ಭವನಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ವೈಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ - (೬೧೦-೬೧೫); ಭ್ರಮರಗೀತೆ - (೬೧೬-೬೨೩); ಉದ್ಭವನ ಮಥುರಾಗಮನ - ಜರಾಸಂಧನ ಸಮರೋದ್ಯಮ - (೬೨೩-೬೨೫); ಜರಾಸಂಧನಿಂದ ಮಥುರೆಯ ಆಕ್ರಮಣ - (೬೨೬-೬೨೮); ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗ್ರಾಮದ ವೈಭವ - (೬೨೯-೬೪೬); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೪೭)

೧೪. ಚತುರ್ದಶ ಸರ್ಗ

೬೪೮-೬೯೬

ಜರಾಸಂಧನ ಪರಾಭವ - (೬೪೮-೬೬೦); ಪುನಃ ಪುನಃ ಅವನ ಪರಾಭವ - (೬೬೦-೬೭೦); ದ್ವಾರಕಾನಿರ್ಮಾಣ - (೬೭೦, ೬೭೧); ಕಾಲಯವನನ ವಧೆ - (೬೭೨-೬೭೪); ಮುಕುತುಂದನ ಉದ್ಧಾರ - (೬೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಪತ್ರಸಂದೇಶ - (೬೭೬-೬೮೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿದರ್ಭಗಮನ - (೬೮೫-೬೮೭); ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ಜನತೆಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ - (೬೮೮-೬೯೧); ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆ - (೬೯೧, ೬೯೨); ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಜಯ - (೬೯೩-೬೯೪); ರುಗ್ಮೀಣಿ ಹರಣ - (೬೯೪-೬೯೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೯೬)

೧೫. ಪಂಚದಶ ಸರ್ಗ

೬೯೭-೭೩೬

ಪುನಃ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಭವ - (೬೯೭-೭೦೩); ರುಗ್ಮೀಣಿ ಪರಾಭವ - (೭೦೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರ ದ್ವಾರಕಾಗಮನ - (೭೦೫-೭೦೭); ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆ - (೭೦೭); ಪ್ರಯಾಣವೈಭವ - (೭೦೭-೭೧೨); ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - (೭೧೨, ೭೧೩); ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಾಙ್ಮರ್ಶಯ - (೭೧೪-೭೨೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆ, ಇತ್ಯಾದಿ - (೭೨೧-೭೨೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೭೨೬)

೧೬. ಷೋಡಶ ಸರ್ಗ

೭೩೭-೭೭೭

ರುಗ್ಮೀಣಿಸ್ವಯಂವರದ ವರ್ಣನೆ - (೭೩೭-೭೬೨); ಮಾಲಾರ್ಪಣೆ - (೭೬೩-೭೬೮); ವಿವಾಹಸಂಭ್ರಮ - (೭೬೯-೭೭೦); ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ - (೭೭೨); ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - (೭೭೨-೭೭೬); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೭೭೭)

೧೭. ಸಪ್ತದಶ ಸರ್ಗ

೭೭೮-೮೫೦

ಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ-(೭೭೮-೮೧೬); ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ-(೮೧೬-೮೪೯); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೮೫೦)

೧೮. ಅಷ್ಟಾದಶ ಸರ್ಗ

೮೫೧-೮೯೨

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮೀಣಿಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೫೧); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೫೧-೮೫೮); ಜಂಘೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೫೯, ೮೬೦); ತೊಡೆಗಳ ವರ್ಣನೆ -

(೮೬೦-೮೬೨); ಕಟೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೩); ನಿತಂಬದ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೩); ರುಗ್ಗಣಿಯ ನೀವಿಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೪); ತ್ರಿವಲಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೫-೮೬೬); ಮಧ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೯-೮೭೦); ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೨-೮೭೫); ಬಾಹುಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೬, ೮೭೭); ಸುದರ್ಶನದ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೭); ನಂದಕದ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೯); ಧನುಸ್ಸಿನ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೯); ಹಸ್ತವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - (೮೮೦); ರುಗ್ಗಣಿಯ ಹಸ್ತಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೦, ೮೮೧); ರುಗ್ಗಣಿಯ ಕಪೋಲದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೧, ೮೮೨); ವನಮಾಲೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೩); ರುಗ್ಗಣಿಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೩, ೮೮೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಗಿನ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೭); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತುಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೭); ಕಿವಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೮); ನೇತ್ರಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೯); ಲಲಾಟದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೯); ಭೂವಿಲಾಸದ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೦); ಅಧರಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೦); ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣಿಯ ಅಧರದ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೦); ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣಿಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೮೯೨)

೧೯. ಏಕೋನವಿಂಶ ಸರ್ಗ

೮೯೩-೯೩೪

ರುಗ್ಗಣೀಗಂಡಸ್ಥಲವರ್ಣನೆ - (೮೯೩); ಮೌಕ್ತಿಕವರ್ಣನೆ - (೮೯೩, ೮೯೪); ರುಗ್ಗಣೀ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ - (೮೯೫); ರುಗ್ಗಣೀ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೫-೮೯೮); ಪುನಃ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ, ಅಲಕರಾಶಿವರ್ಣನೆ - (೯೦೦); ಮೌಲಿವರ್ಣನೆ - (೯೦೧); ಜಾಂಬವತ್ಪಾದಿ ಪರಿಣಯ - (೯೦೨); ಕಾವ್ಯಸಂದೇಶ (ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವರೂಪಪ್ರಮೇಯಸಮರ್ಥನೆ) - (೯೦೩-೯೦೪); ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗ - (೯೦೫); ರುಗ್ಗಣೀ ಗರ್ಭವರ್ಣನೆ - (೯೦೫-೯೦೯); ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಜನನ - (೯೦೯, ೯೧೦); ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪೀ-ಭಗವಂತನ ಆವೇಶ - (೯೧೧); ಅನಿರುದ್ವ್ಯೂತತ್ವ - (೯೧೨); ವಜ್ರೋತ್ತತಿ - (೯೧೩); ದ್ವಾರಾವತೀವರ್ಣನೆ - (೯೧೩, ೯೧೪); ಕುಶಸ್ಥಲೀ ವರ್ಣನೆ - (೯೧೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಹಿಮಾ - (೯೧೫); ಕಾವ್ಯವರ್ಣನೆ - (೯೧೭, ೯೧೮); ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೯೧೯-೯೨೦); ಕಾವ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿ - (೯೨೦, ೯೨೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೯೨೩, ೯೨೪)

ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೧ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯದ ಪದ್ಯಬಂಧಶ್ಲೋಕ - ಚಿತ್ರ	೯೩೫
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೨ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯದ ಚಕ್ರಬಂಧಶ್ಲೋಕ - ಚಿತ್ರ	೯೩೬
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೩ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು	೯೩೭
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೪ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಆದ್ಯಂತ ಶ್ಲೋಕಗಳು	೯೪೩
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೫ : ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಪೀಠಶ್ರೀಚರಣಕೃತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಗಳು	೯೪೭
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೬ : ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಪೀಠಶ್ರೀಚರಣಕೃತಶ್ರೀದುರ್ಗಾಸ್ತವಃ	೯೫೭
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೭ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯ - ಶ್ಲೋಕಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ	೯೫೯

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ರುಗ್ಗೀರಸಜಯ ಸಮಗ್ರಸಂಸ್ಕೃತಾಹಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಅನನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಇದರದು. ನಾರಾಯಣ-ವಂದಿತಾಚಾರ್ಯರ ಸುಮಧ್ವನಿಜಯದೊಂದಿಗೆ ಇದನ್ನು ಸಹ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಮಾಧ್ವಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಮಹನೀಯರು ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತಿಯ ಮಹೋನ್ನತವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರು. ಸುಮಧ್ವನಿಜಯವು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಿಸುವ ವಿಶ್ವಗುರುಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಜೀವನ-ಗಾಥೆಯಾದರೆ, ರುಗ್ಗೀರಸಜಯವು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಕಥಾಸಹ.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು (೧೪೮೧ - ೧೬೦೧)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ದ್ವೈತವೇದಾಂತದ ಮಹಾವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಮುನಿ-ತ್ರಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆಚಾರ್ಯಶ್ರೀಮಧ್ವರು (೧೨೦೦-೧೨೮೦), ಶ್ರೀಜಯ-ತೀರ್ಥರು (೧೨೪೧-೧೩೮೮) ಮತ್ತು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ (೧೪೬೦-೧೫೨೯) ಅನಂತರದ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯ ಗ್ರಂಥಕಾರರೆಂಬುದು ಇವರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ.

ಒಟ್ಟು ೧೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ (೧೪೮೧-೧೬೦೧) ದೀರ್ಘಬಾಳನ್ನು ಬಾಳಿದ ವೈಷ್ಣವಯತಿಗಳು ಎಂಬುದು ಇವರ ವಿಶೇಷ ಹಿರಿಮೆ. ಬೃಹಚರ್ಯಾದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಪರಮಹಂಸಾರ್ಥಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಇವರ ಸನ್ಯಾಸಜೀವನವೇ ಸುಮಾರು ೧೧೨ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಸಂನ್ಯಾಸಾರ್ಥಮ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಯತಿಯನ್ನು ಇತಿವಾಸ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಜೀವನ, ಕೃತಿಗಳು, ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಆದ್ಯಂತರೋಕ್ತಿಗಳು, ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳು, ಆಯ್ದ ಕೀರ್ತನೆ, ನುಳಾದಿ, ಬಿಗಾಘೋಗಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಾರಸದ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜದರ್ಶನ' ಹಾಗೂ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಕೃತಿಮಂಜರಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
೨. ಇವರ ಕಾಣ್ಕಟ್ಟಲಾದ ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂಗ್ರಹ' (೨. ಪ್ರಬಂಧಗಳು - ೧೦೭ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಇವರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಕಾಥನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಅದ್ವೈತವ್ಯಕ್ತಿ. ಅನಂತರದ ಶ್ರೀರಾಮೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಪರಚರಿತಾ-ದ್ವೈತ' (೯೦೦೦೦ಗಳು, ೪೦೭ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮುರಾರಿಾಚಾರ್ಯರ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಪರ-ಮಾಲಾ' (೧೧೧ ವಿಶಾಸಗಳು ಮತ್ತು ೭೪೧ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಬಿಗಾಘೋಗ ವಿವರಗಳು ಸೇರಿಕೆತಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀವೇದವೇದರು, ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳು, ಶ್ರೀವಾದಿಪಂಡರು, ಶ್ರೀಸತ್ಯಭಮಿಗಳು ಮೊದಲಾದ ಮಹನೀಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಇವರ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗಳ ಅದ್ವೈತಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರಗಳಿವೆ (ಸಮ್ಮ ಇತರೆಯವ್ಯಕ್ತಾರಸದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ತೋತ್ರಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು).

ಇಂದು ಮನೆಮಾತಾಗಿರುವ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಆಸೆಯು ಸಾತ್ತ್ವಿಕವಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮಂಜೂರು ಮಾಡುವುದು ಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಸರಲೀಕರಣ ಬೃಂದಾವನವನ್ನೇರ ಮಾಡಿದ ಹಿರಿಮೆಯೂ ಇವರದಾಗಿದೆ.

ಸ್ವರ್ಣಕಾರರು, ಕೋಟೀಶ್ವರರವರು ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವವಿಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಇವರ ವಿಶಾಲವೃಷ್ಟಿ ಅನ್ಯವಾದವು. ಪೂಜ್ಯ ಹರಿಹರನಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕವಾಸರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರ ಸಿಕ್ಕಿಪರ್ತಿಗಳೂ, ಕೃಷ್ಣವಾಕ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದರನ್ನೂ ದಾಖಲೆಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕವಾಸರು ವೈಷ್ಣವಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವರಣೆಯಾಗಿರುತ್ತಾ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾದರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ವಿಷ್ಣುಸ್ತೆಯ ಮೊಟ್ಟತೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮೂಲವಾದ ಎಂಬ ಆಕಾರ್ಯಶ್ರೀಮಧ್ವರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾದರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರು ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡಿದ ರೀತಿ ಅನ್ಯವಾದವು.

ಜೀವನದುದ್ದಕ್ಕೂ ಆತನ ಸಂಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಹರಿಹರನಿಂದ ಇವರು ಬೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ರತಕಗಳೇ ಉರುಳಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಅಶ್ರಮದಾಯಕರಾದ ಕೆಲವು ಕೆಲಸವು, ಕಾಮಧೇನು ಎಸಿರುಮರು ಎಸಲು ಸೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೆರೆದಿರುವ ಭಕ್ತಸಮೂಹ ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮಸ್ಥಳ, ಸೋದ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದು ಇವರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ವೈಷ್ಣವರು ಶಿವ-ದ್ವೇಷಿಗಳೆಂಬ ಕೆಲವರ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶೈವವೈಷ್ಣವರ ಸುಮಧುರ ಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರ ಕೊಡುಗೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಾತ್ಮಕ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದುದು.

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವೋಪಾಸಕರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರು ವಿಧ್ಯಾವ್ಯವಂಚಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಸೇವೆಯಂತೂ ಯಾವುದೇ ಅಳತೆಗೊಳಿಸಲಾಗದಂತಹ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ವೇದವ್ಯವಹಾರ ಇವರು ನಡೆಸಿದ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇವರ ಸೋದರರೂ, ಅನಂತರ ಭಂಡಾರಕೆರಿ ಪೀಠವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದವರೂ, ಇವರ ಯುಕ್ತಿಸುಲಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಪಾಪವಿಮುಕ್ತ-ವಿಂಡನಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೀಕೆ ಬರೆದವರೂ ಆದ 'ಶ್ರೀಸುರೋತ್ತಮತೀರ್ಥರು, ಇವರ ಉತ್ತರಾಧಿ-

7. ಅವರ ಅಂತಹ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ವೈಷ್ಣವರು, 'ವಾದಿರಾದ ಗುರು ವಾದಿರಾದ' ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು.
8. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದಾಸಸ್ವ ದಾಸ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕವಾಸರ ಮೊದಲನೆಯವರಿಗೆ.
9. ಕಾಮಧೇನುಧರ್ಮಪೂಜಾರ್ಥ ಸ್ವಾರ್ಥಭೋಗವ್ಯವಸ್ಥೆ. - 'ವಾದಿರಾದವಿಮಲ' ತನ್ನ ಕವಿ ವಾದಿರಾದನು ವಾದಿರಾದನು ತನ್ನ ಕವಿ.
10. ಶ್ರೀಸುರೋತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥರ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವೃದ್ಧಿ ಕೃತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರಚಿಸಿದ್ದು, ಇದು ಉಪಲಬ್ಧವಿದೆ. ಶ್ರೀಮದ್ವೈಷ್ಣವರು 'ಸದಾಚಾರ್ಯ'ತೆಗೂ ಸಹ ಬೀಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರೆಂದು

ಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಖೇತವೆಂಬ ಶ್ರೀಮದವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು, ಇವರ ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯ, ತೀರ್ಥ-
ವೈಖರಗಳಿಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಸಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು, ಇವರ
ಜೀವನಕುತಿಯನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹಕಾರ ರಘುನಾಥಾ-
ಚಾರ್ಯರು ಪೊದಲಿದ ಮಹನೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಸ್ವಬಲರಾಗಿದ್ದ ಅದ್ವೈತ, ಶೈವ ಮತ್ತು ಜೈನ ಎಂಬ ಮೂರು
ಪಂಗಡಗಳ ವಾದಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಾ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದುರಿಸಿದ್ದು ಇವರ ಶಿವರತ್ನಾಯವಾದ
ಸಾಧನೆ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಇವರಿಗೆ 'ವಾದಿರಾಜ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬಾ ಅನ್ವರ್ಥವಾದುದು;
ಇವರ ವಾದಕೀಶಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೆರಗಾಗದ, ತಲೆಬಾಗದ ವ್ಯತಿವಾದಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಯಗ್ರೀವೋ-
ಪಾಸಕರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹಯವದನ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂಪುಕೃತಿ-
ಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನ ವಿರೋಧಿಸರಣೆ ವಾಮರಂಗೂ ಎಟಕುವಂತೆ
ಭೋಜನಕಾಲವಲ್ಲೂ ಸ್ವರಣೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ
ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಭಕ್ತಪ್ರಾಂಡಸ್ತೆ; ಚಾಂಗಿ ತಂದದ್ದು ಅದು ಭಗವತ್ಪರಣೆಗೆ
ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ವಿರೋಧವಾದ ಛಾಸವೃದ್ಧಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡಿದರು; ಹಯಗ್ರೀವರೂಪ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಚಾಸವೃದ್ಧಾಯಕ ರೂಪವೇ ಅಗಿದೆಯಲ್ಲವೆ,
ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿವೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾಗುವ ವಾದಿರಾಜರುಳ್ಳ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ
ಶಾಕವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದು ಅವರ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿರಿಮೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರಾಗಿಯಂತೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಸಾಧನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತರವಾದುದು, ಸಂಖ್ಯೆ
ಹಾಗೂ ಸತ್ತೆ ಎರಡರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಇವರ ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಆವಾರ ಹಾಗೂ ಅಗಾಧ.
ಅಷ್ಟಮೂಲಗಳ ಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಇವರದೇ 'ಆಗ್ರಸ್ಥಾನ'.

-
- ಪ್ರತೀತಿ, 'ತಾವು ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಗೆ ಒರೆದ ಬೀಕೆಯು ಮೂಲತಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದೇ; ಹೇಳು ಮಾತ್ರ
ತಮ್ಮದು' ಎಂಬ ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಣುವ ಗುರುಭಕ್ತ ಅಗಾಧರವಾದುದು :
ಕೃತಿಮೇತಾಂ ನೃಯಂ ಕೃತ್ಯಾ ವಾದಿರಾಜೋ ಬುಧಾಗ್ಗಣಃ |
ಪ್ರಾವಯಾಮಾಸ ಮಗ್ನಾಮ್ಮ ಸಂತೋ ಹ್ಯಾಶ್ರಿತವತ್ಪ್ರಾ || - ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾವ್ಯಾಭಾಷಣಾಸೀನೀ
ನೃಕೃತಗ್ರಂಥರಾಜನ್ಯ ಯುಕ್ತಸಾರನ್ಯ ವಾದಿರಾಜಃ |
ಬೀಕಾಂ ಕೃತ್ಯಾ ನೃಯಂ ತನ್ಯ ನಾಮಾ ಪ್ರಾಪಿತವಾಗಮೋ || - ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ
೧. ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವೇತಿ ಯೋ ವದೇತ್ |
ತನ್ಯ ನಿನರತೇ ವಾಗೇ ಜಯಕೃತ್ಯಾಪ್ತವಾದವತ್ || - ಹಯಗ್ರೀವಸಂವಾದಾಷ್ಟೋತ್ತ
೨. ಸುಪ್ರಾಪ್ತವಾಪ್ಯಗ್ನತಿಮುಕ್ತಸಾರಂ ಗಾಢಾಶ್ಚ ನಾನಾವಧರವೃದ್ಧಾ ||
ಚ್ಚಾಸಾದಿರಾಜಾಪತಿಮಾಃ ಕವೀಂದ್ರ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜೋ ವೃತ್ತಸೋದಗಮಾಃ ||
- ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ (೨/೨೧)
೩. ಶ್ರೀಕೋವಮಠದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರಾದ ಸಾಧವಾಗಿದುವ ಇರರ ಕೆಲವು ಖೇತಾಭಾರತ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ:
೧. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು- (ಮಠದ ಮೂಲವರುಮರು) ಸಂಗ್ರಾಸವದ್ವತಿ, ರವಣಾಪ್ತಾದುರ್ನಿರ್ಗಯ,
ವಿಮುಖಚೇತನಿರ್ನಯ, ಪಂಚಸಂಸಾರಸಂಗಮ.

'ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆ'ಯು ಇವರ ಕೃತಿರಾಜ; ಗುಣ,ಬುದ್ಧಿ,ಭೇದ, ವಿಶ್ವ ಮತ್ತು ಫಲ ಎಂಬ ಐದು ನೌರಭಗಳಲ್ಲಿ (ಗುಣನೌರಭ - ೧೦೧೯, ಬುದ್ಧಿನೌರಭ - ೫೩೨, ಭೇದನೌರಭ - ೧೫೯೧, ವಿಶ್ವನೌರಭ - ೧೨೨೭ ಮತ್ತು ಫಲನೌರಭ - ೧೦೦೦ - ಒಟ್ಟು ೫೩೭೯ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಶ್ರೀಮಾದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಅನೇಕತರದಾದ ರೋಚಕವೂ, ಪ್ರಬಲವೂ ಆದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಮಗ್ರತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ

ii. ಶ್ರೀವೇದಾತ್ಮತೀರ್ಥರು - ನಮಿಸ್ತುತಿಬೀಕಾ ಮತ್ತು ವಾಯುಸ್ತುತಿಬೀಕಾ.

iii. ಶ್ರೀರತಗರ್ಭತೀರ್ಥರು - ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಬೀಕಾ

vi. ಶ್ರೀವೇದಾಂಗತೀರ್ಥರು - ವಾಯುಸ್ತುತಿಬೀಕಾ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಬೀಕಾ, ಸುಮಧ್ವನಿಪುಟಬೀಕಾ, ಪಾಠಪಾಠಪರಣಬೀಕಾ, ಗೀತಾಪರ್ವಣ, ಭಜಮಧ್ವೇರಂ (ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ 'ಭಜ ಗೋಪಿಂದಂ' ಕೃತಿಯ ಬಿಡುಗಡೆ) ಮತ್ತು ಅನುಮಧ್ವನಿಪುಟಬೀಕಾ.

v. ಶ್ರೀವೇದವೇದ್ಯತೀರ್ಥರು - ತಂತ್ರಸಾರಬೀಕಾ ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ತುತಿ

vi. ಶ್ರೀವಾದಿವಂದ್ಯತೀರ್ಥರು - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಪ್ತಕ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ತುತಿ, ಜಯಸ್ತೋತ್ರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಧ್ಯಾನಪದ್ಧತೀ.

vii. ಶ್ರೀವಿಜಯಧವಯೋಗತೀರ್ಥರು-ವಿಜಯಧವಾಪುಟಬೀಕಾ(ವೈಕುಂಠರೂಪ) ಮತ್ತು ಸುಭವಾದರೂ ಕಾವ್ಯ. ದ್ವೈತವಾಚ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾದ ವಾದಗೋಳಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಪ್ತಕಗಳ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾ ಕೃತಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುವು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಾದ ಕೃತಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿವರಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿರುವ ಕೃತಿ; ಅಂದರೆ ಇವರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಸಹ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಐದು ಲೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಾದ ಕೃತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಐದು ನೌರಭಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದನ್ನು ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿನ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಸೂಚಿಸುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ನೌರಭಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ಕೌಶಲ. ನೌರಭ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ; ಅಕ್ಷರಗಳ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ. 'ಯುಕ್ತಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿನ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಣ ಮೊದಲಾದ ಐದು ನೌರಭಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕೆ ಎಂಬ ಕರನೆಯನ್ನೂ ಸಹ ವಿವರಿಸುವುದು ಇತರತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಅಪೂರ್ವವರಮಣ, ಅಕಾರಣವಿತ್ಯಾದಿ ಹಾಗೂ ಅಚ್ಯುತಿಯವರು - ಈ ಮೂರೂ ಮಲ್ಲಿಕೆಯ ಕೃತಿವು ಗುಣ, ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು, ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಷ್ಕಾರಗಳಂತೆ ಹಾಗೂ ಹೊಸದೇ ರೋಮಾಂಶದ ಪರಿವಸ್ತು ಪ್ರದಾನವಾಗುವಂತೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಇವರಿಗೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು ಮಲ್ಲಿಕೆಯ ಬಳಕೆಗಳು ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದ ಬಳಕೆಯಾದಂತೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೂ ಸೂಚಿತ. ಈ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದ 'ಮಧ್ವ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ತೀರ್ಮಾನತೀರ್ಥರ ಮೂಲಕ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸೂಚಿತ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಇದರಿಂದ ದೃಢ.

ಶೋಕದಿಂದ ಸ್ವತಃ ವಾದಗುಂಥ. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶೋಕಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು
ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಷ್ಣವವೇದಾಂತದ ಪ್ರಮುಖ ತತ್ವಗಳನ್ನು
ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತೆ ತಿಳಿಸುವ ಅಂತಹ ಶೋಕಾತ್ಮಕವಾದ
ಸ್ವತಃಗುಂಥ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯದು.

ಸಾಧಾರಣವಾದ(೯೦೦ರೋಳುಗಳು), ಹರಿಭಕ್ತಿಬಲಾ(೨೯೪ರೋಳುಗಳು), ರುತೀತತ್ವ-
ಪ್ರಕಾಶ(೫೦೦ರೋಳುಗಳು), ಏಕಾದರ್ಶಿಗೀತೆಯ(೫೫ರೋಳುಗಳು) ಮತ್ತು ಪಾಪೋಡ-
ಮತಬಿಂಡನ(೧೨೯ರೋಳುಗಳು) ಇವು ಇವರ ಇತರ ವಿದ್ಯಾರೂಪದ ಪ್ರಮುಖ
ಶಾಸ್ತ್ರಗುಂಥಗಳು.

ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಗ್ಯಾರ್ಥರೂಪಿಕಾ(೭೦೦೦ಗುಂಥಗಳು), ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಭಾಗ್ಯಾರ್ಥ-
ರೂಪಿಕಾ(೨೫೦೦ಗುಂಥಗಳು), ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಮತ್ತು
ಮಹಾಭಾರತಶಾಲುಕಾರ, ಇವು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗುಂಥಗಳು. ಈಶಾವಾಸ್ಯೆ
ಹಾಗೂ ಮಹಾರೋಪನಿಷತ್‌ಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಚಿಕೆಯ
ಪ್ರಾಚೀನ ಬೆರ್ರೆಗಳು ಎಂಬ ಹಿರಮೆ ಇವರ ಉಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪದಗಳ ಪೈಕಿವು.

ಏವರಣಪ್ರಣ(೭೫೦೦ ಗುಂಥಗಳು)-ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕತೆ ವಂಚಪಾದಿಕಾಏವರಣ ಮತ್ತು
'ತತ್ತ್ವವಿವರಣ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಬಿಂಡನ' ಮತ್ತು ಕಲ್ಪಲತಾ (ಪಾದಿರಾಜನೂರಿ ಎಂಬ
ಜೈನಪಂಡಿತನ ಸ್ವಮೂಲಮಂಜರಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ಬಿಂಡನ) ಇವು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ
ಬಿಂಡನಗುಂಥಗಳು.

ರುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯ (೧೯ ಸರ್ಗಗಳು - ಒಟ್ಟು ೧೨೪೧ ರೋಳುಗಳು), ಸರಸ-
ಭಾರತೀಪೀಠನ(೧೨೫೦ರೋಳುಗಳು - ೭೦೦ ರೋಳುಗಳು), ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೪೪೫೦ಗುಂಥಗಳು
- ೭೫೦ ರೋಳುಗಳು) ಮತ್ತು ಕವಿಕದಂಬಿಕಂಠಭೂಷಾ(೧೫ ರೋಳುಗಳು) ಇವು ಇವರ
ಪ್ರಮುಖ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳು. ದರಮಸ್ತಂಭ ಭಾಗವತೋಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾ-
ಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-
ಗುಂಥಗಳ ಬೆನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೋಗುವ 'ರುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯ'ವು
ನವರಸಭರಿತವಾದ ಒಂದು ಸುಂದರಮಹಾಕಾವ್ಯ.

೧. ಇವರ ವಿದ್ಯಾಕೀರ್ತಿಗೆ ಮಾತೂರಾಶೋಕ(೨)ಗಳು, ಕೃಷ್ಣಶೋಕ(೭)ಗಳು, ಪಂಚಗವ್ಯಶೋಕ-
ಗಳು(೧೨), ವಾಸೋಪಶೋಕಗಳು(೨), ಸರಸೋಪಶೋಕಗಳು(೨), ಚಕ್ರೀಶೋಕಗಳು (೪) ಮತ್ತು
ಮಧ್ಯಾಶೋಕಗಳು(೪) ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಶೋಕಗಳು ಸೇರಿವೆ.
೨. ರುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯವು ಇತರವಿಜಯಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಸಾದನೆಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. (ಪುಸ್ತಕಮಧ್ಯಮಧ್ಯತೋಷಾಬಿನ್ನಿಷ್ಠಾ, ತಿರುಪತಿನೂರು, ೧೯೯೭); ದುಗ್ಗಣೀರ-
ವಿಜಯವು ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳ ಸಮೇತ ಸಮೃದ್ಧಪ್ರಕಾರನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.

ಅವರ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಾದ ಫರ್‌ಗಾಸೋಯು ಇವರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದಾಗ
ಟಿಪ್ಪುನಗರಕ್ಕೆ ಆತನು ಸಾಜಿಗನಾದನು. ಅವರ ತತ್ತ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಾರರಾದ ಫರ್‌ಗಾಸೋಯು
ಸಹ ಬಂಜಾರ್‌ರನ್ನು ತತ್ತ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರು ಆತನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದಾಗ.

೧೭. ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಬಿ.ಎ. (ಪಾಠ್ಯ) ಮತ್ತು ಕರಸ್ತತಿ (ಭಾರತಿ)ಯರ ಪರಂಪರೆಯವರು. ನಿರೂಪಿಸಿದ ಆದರ ನವಭಾರತೀಸಿಂಹಾಸಪ್ತ ಬಿಂಬರ್ಪವಲ್ಪ ಲ್ಲೀಮದಾಚಾರ್ಯರ 'ಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಮೃತಿ' (೧೮/೨೮) ಎಂಬ ಮದಾಭಾರತತಾರ್ಕಿಕನಿರೂಪಿಸಿದ ಪಾಕ್ಶಿಕ ವಿನ್ಯತಲ್ಪಿಕರಣಪದ್ಯಾನುಸಂದಿತೆ. ಲ್ಲೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪದ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಈ ಕೆರನಾಗಿ ವಿವರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಗಂಭೀರ ಪ್ರಸ್ತುತಾನಿತ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇದು ಆದರೆ. ಕಕರಿದುವಂತೆ 'ಭಾರತೀಸಿಂಹಾಸಪ್ತ' ಈಗಿದ್ದು, ಮತ್ತೊಂದು ಸುಮಧ್ಯ ವಿವರದಂತೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಲ್ಲೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನವ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಆದರ 'ಪರಂಪರಾ'ದ ಬಿಂಬರ್ಪವಲ್ಪ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಇದರ ಮಹಾಭಾರತಕಾತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಭಾವವ್ಯಾಕಾಶಿಕೆಯು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯದ ಭಾವವ್ಯಾಕಾಶಿಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಏಕರಗತತ್ವವು ಅದ್ವಾರ್ಥತೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚರಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದ ಬಹುಪಟ್ಟಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಏಕರಗತತ್ವಲೆಯ ಕತಿ ಎಂಬುದು ಇದರ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಣಾಮ.

ಆವರ ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಣಕಾರವು ಇಂದು ಸಮಗ್ರ ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ವೈಷಮ್ಯದಿಂದಲೇಯ ಒಳ್ಳೆಕೆ ಮಹಾಭಾರತವಾಗಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತಕಾರ್ಯವರ್ಗವಿಗಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯಬಲ್ಲ ಮಹಾಭಾರತದ ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡು ಒಂದುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲು 'ದಾರಿದ್ರ್ಯ'ವಾಗಿರುವ ಈ ಕೃತಿ ಮಹಾಭಾರತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕರಣವೇ ಒಂದು 'ಅಲಂಕಾರ'.

[illegible]

ಆದರೆ ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಒಲೋಕನದ ಮತ್ತು ಹಸಿರಿನ ಪರಂಪರೆ ಕೃಷಿಗಳು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಕೆಲಸವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿ-
ತು ಮುಂದುವರಿಸುವುದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಸರಬರಾಜು ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ ಕೆಲಸ ಅನುಷ್ಠಾನ
ಮೂಲಕ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಕೆಲಸದ ಜಾಗರಣೆ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಕೆಲಸದ ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿ-
ಬಹುದು) ಮಂಗಳಾಪತ್ರ ರೋಡ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ರೋಡ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಪರಮದಂಸತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡು ವಾಯಿದು ಇವರ ಹಿರಿಮೆ. ಕುಳುಭಾಷೆಯಲ್ಲೂ ದರಾಪಕಾರ-
ಸ್ತುವಾಪರವಾದ 'ವಾಡ್ಡಾಪೆಂಬ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಆ ಪ್ರಾಂತದ ದಲಿತಜನಾಂಗದಲ್ಲೂ
ವಿಮುಕ್ತತೆಯ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇವರು
ರಚಿಸಿರುವ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಗಳಿಗೆ ಈವರೆಗೆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ
ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿಗಳು.

ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನಂಪ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಪ್ರಪಂಚಗ್ರಂಥಕಾರರೆಂಬುದು
ಇವರ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶಸ್ತಿ. 'ದರಾಪಕಾರಸ್ತುತಿ', 'ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತ' ಮೊದಲಾದ ಇಂದು ಉಪ-
ಲಬ್ಧವಿರುವ ಸುಲಪತ್ರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಇವರ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳು ಭಂಡೋವೈವಿಧ್ಯ, ರಚನಾಕೌಶಲ,
ಶೈವ, ಯಮಕ, ಅನುಪ್ರಾಸಾದಿ ಅಲಂಕಾರ ವೈಭವ, ಗೇಯಕೆ, ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರ ಮೊದಲಾದ
ಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಪ್ರಮಣ
ಪಠನಗಳು ಒಳಗಡೆ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಡುತ್ತವೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಮಾಧುರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥಗೌರವ ಈ ಎರಡೂ ಪಾದರಾಜರ
ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒತ್ತಪ್ರೋತವಾಗಿವೆ. ಮನಸೆಳೆಯುವ ಸರಸವಂದರಯುಕ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಅನುಪ್ರಾಸ
ಭೂಯಿಷ್ಯವಾದ ಶೈಲಿ, ಇವು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವ
ಅಂಶಗಳು. "ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾವ್ಯ, ವಿಂಡನೆ, ಮಂಡನೆ, ಚೀಕೆ, ಚಪಣಿ, ಗದ್ಯ,
ಪದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಗೂ ಮರ್ಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ
ಗ್ರಂಥಕಾರರಲ್ಲಿ ಅಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವರ ಅನಂತರದ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ಇವರದೇ ಆಗಿದೆ.
ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಮುತ್ಪತ್ತದ ಇವರಂಥ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ. ಅಪಾರ
ಶಾಸ್ತ್ರವೈರುಷ್ಯ, ಪರಿಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧಾಂತವೈ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ವಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಗಳೊಂದಿಗೆ
ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಭಕ್ತಿಭಾವ ಇವರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ
ಗೋಚರಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಳಿಸುವ ಕಾವ್ಯಮಾಧುರ್ಯ,
ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಕೌಶಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಇವರ
ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು. ಭಾಷೆ ಶೈಲಿ, ವಿಷಯನಿರೂಪಣೆ ಮೊದಲಾದ
ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವು ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ರಚನೆಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವುದೇ ಭಾಷೆಯ
ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ವಿರಳವೇ ಸರಿ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು
ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯರೇ ಆಗಿರುವರು.

೧. 'ಸ್ವಾಪ್ತವಂದನಾಮಾಂಸ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವೂ ಇವರ ರಚನೆ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

೨. ಸಮೀಪದಂ ಗಾಂಧಾರಿ ಸ್ವತಂ ಸುಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರತಮ್ |

ಸರಸಂ ಸಮಮೂಲಂ ವಾದಿರಾಜಮಾಂಸೀಗಮತಮ್ ||

- ಪತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ

೩. ಅನಂದತೀರ್ಥದುತಮುಚ್ಚತರೋಪಪಾತಂ

ಸ್ವಾಪ್ತವಂದಾನು ನಿಧಿಲೀಕೃತಮುತ್ಪದಾನು |

ಮಾನ್ಯಭೂತೋಽಪಿ ಮಮ ದುರ್ಜನಪುಂಜತೋಽಪಿ -

ಯೋನೇದ್ವಿಠಿ ಮತಿವಿಭೂತ ಕವಿತೋಲ್ಲಸದ್ಭು ||

- ರೂಢೀಕರಣವು (೨/೬೦)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು

೧. ಟೀಕೆಗಳು

೦೧. ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಣಿಕಾರ್ಥ	೦೨. ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ
೦೩. ತಲವಕಾರೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟೀಕಾ*	೦೪. ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟೀಕಾ*
೦೫. ಕಾಠಕೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟೀಕಾ	೦೬. ಅಥರ್ವಣೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟೀಕಾ*
೦೭. ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟೀಕಾ*	೦೮. ತಂತ್ರಸಾರಟೀಕಾ*
೦೯. ಸನತ್ಕುಮಾರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೦. ಪುರುಷಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

೨. ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗುರ್ವರ್ಧದೀಪಿಕಾ*	೨. ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಕಾಗುರ್ವರ್ಧದೀಪಿಕಾ*
೩. ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟಿಪ್ಪಣಿ**	೪. ಪಟ್ಟಮೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಟೀಕಾಟಿಪ್ಪಣಿ*
೫. ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಟಿಪ್ಪಣಿ	೬. ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ

೩. ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತಿಗಳು)

೦೧. ಯುಕ್ತಿಸುಲಿಪ್ತಿಕಾ (ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೫೩೬೯)	೦೨. ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ ^೧ (೯೦೧)
೦೩. ಚಕ್ರಸ್ತುತಿ* (೭೬)	೦೪. ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ*

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗಳೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ 'ಬಿಲ್ಲುಮಂಗಳ ಸಾಧು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ "ಚಂಚಲೋಪಯಂ ಮನೋಮೀನಃ ಸಮಾನೋಯೋ ದೃಢಃ | ವಿಪಯೋವಸಂಪಾಶೀ ಸುಯುಕ್ತುಡಿಶಾಪುತಃ||" ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕುಂಡಿಲಾಚಾರ್ಯರ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪೀಠಾಧೀಶರೂ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ವಿದ್ವಾಂಸತ್ವರೂ ಆದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರ ಕೈಬರೆಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ಇದರ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀನಾರಾಯಣರ ಮೂಲಭೂತವಾದಗಳು' ಮಳಿಗೆ'ಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರಲಿಕ್ಕಾಗಿದೆ.)ಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿದೆ.

೨. ಪ್ರಕಾಶಿತ (ಭಾಗ ೧, ೧೯೫೯, ಭಾಗ ೨, ೧೯೬೦) ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಾದ ಮಹಾಶಯ : ಕೃತಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಮಹಾಭಾರತಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಈ ಕೃತಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿತ (೨೦೦೭) ವಾಗಿದೆ.

೩. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಬಿಡುಗಡೆ (೧೯೭೩); ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಹಾಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ, ಬೆಂಗಳೂರು (೧೯೭೮)

೪. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಬಿ.ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ, ಕಾಂಚಿಕೇರಿ:

೫. ಮಹಾಭಾರತಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದ ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಣಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಪ್ರತಿ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಮೋಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಟೀಕೆಗಳು ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ.

೬. ಅನುವರ್ತು ಕೃತಿ

೭. ಇವರ ಉಲ್ಲೇಖ ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿಯ ಇವಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. -

ಆತ್ಮ ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥ ಆಶಂಕೆ ಸಮಾಧರತಃ | ತಥಾ ಹಿ | (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರಿಚ್ಛೇದ ಪು. ೯೮)

೮. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಾದ ಮಹಾಶಯ, ಬಿಡುಗಡೆ.

೦೫. ಪಂಚಕುಲತಾ (೨೯೪)	೦೬. ಮುಖತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ೧ (೫೦೬)
೦೬. ಸುವಾಚೀಶ್ವರಶ್ವತಿ* (೬)	೦೭. ಸಂಕಲ್ಪಪದತಿ* (೬)
೦೯. ವಿಶ್ವದರ್ಶಿನೀರ್ಣಯ* (೫೫)	೧೦. ಭೂಗೋಲಸಿರ್ಣಯ* (೫೫)
೧೦. ಶಾಶ್ವತವ್ಯಾ (೮೧)	೧೧. ಚಿಂತಾಮಂಡನ* (೧೫)
೧೨. ಪಾಪಂಜಯಂಜನವ್ಯಾಸಸ್ತೋತ್ರ (೨೦)	೧೪. ಪಾಪಂಜಯಂಜನ* (೧೨೯)
೧೫. ಕಲ್ಪಲತಾ*	೧೬. ವಿವರಗದಗ*
೧೬. ರಜನಮೂಲಾ	೧೭. ಮುಮೂರ್ಶರಾಜ*
೧೯. ಮಾಧ್ವಭಾಗ್ಯಭೂದಲಿ	೨೦. ಸಂಸ್ಕೃತ (ಬ್ರಹ್ಮ) ಸೂತ್ರಾರ್ಥ
೨೦. ನಯನಿಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ	೨೧. ಅಧಿಕರಣನಾಮವಲಿ*
೨೨. ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾ* (೧೧೮)	೨೪. ಪೂಜಾಕಲ್ಪ*
೨೫. ವಾಯುಸ್ತುತಿಪುರಾಣದಿಧಿ*	

೪. ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು (ಕಾವ್ಯಗಳು)

೧. ದುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯ* (೧೨೪೧)	೨. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨೧೫)
೨. ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ* (೬೦೦)	೪. ಕವಿಕದಂಬಕಂಠಭೂಷಾ (೧೫)
೫. ಭಾಗವತಸಂಗ್ರಹ	

೫. ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು (ಸ್ತೋತ್ರಗಳು)

೦೧. ರಮೇಶಸ್ತುತಿ (೪)	೦೨. ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿ (೯)
೦೨. ದರಾವತಾರಸ್ತೋತ್ರ (೯)	೦೪. ದರಾವತಾರಸ್ತುತಿ (೨೪)
೦೫. ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತಿಸ್ತೋತ್ರ (೮)	೦೬. ದರಾವತಾಯವದನ ಸ್ತೋತ್ರ (೬)
೦೬. ದರಾವತಂಚಿಕ (೫)	೦೮. ಸರಹರ್ಯಪ್ಪಕ (೯)

೧. ಪದ್ಧತಿ : ಶ್ರೀಮದತೀರ್ಥಸಂಸ್ಕೃತಪುಸ್ತಕಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಮೈಸೂರಿ.

೨. ಪ್ರಕಾಶಕ: ಬೆಂಗಳೂರು ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು, ಹರಹರಪು.

೩. ಪ್ರಕಾಶಕ: ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತ.

೪. ಪ್ರಕಾಶಕ: ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾ (೨೦೧೦), ಬೆಂಗಳೂರು.

೫. ಇದು ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾ ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಸಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪದ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ತಿರುಕು-
ಮೂಲದ ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾವಿಂಶತಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿ (೧೯೯೦); ಇದರ ಸಂಸ್ಕೃತ,
ಸಿದ್ಧತೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷಿ ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತ (೨೦೧೫).

* ಪ್ರಕಾಶಕ: ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೬. ಇದು ಸ್ವಲ್ಪದ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ತಿರುಕುಮೂಲದ ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾವಿಂಶತಿ
ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

೭. ಇದರ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಲೀಲಮದ್ಯಾಗವತಾನುಕರ್ಮಣಿಕಾಗ್ರಂಥಾಲಯದಿಂದ:

ಶ್ರೀಭಾಗವತದುಗ್ಗಣೀಶಸ್ತೋತ್ರಂ ಸಂಗ್ರಹಾಪುಸ್ತಕಮ್ |

ಪಾದಿಪಾಠಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಮಾಧ್ವಸೂತ್ರೇವತ್ಯಪ್ಪಯೇ II- ಎಂಬುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅಂತಿಮ ಶ್ಲೋಕ.

೦೯. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ತೋತ್ರ (೧೮)	೧೦. ಪ್ರೀತಾಮದರಕ (೨೪)
೧೧. ಪ್ರೀತಾಮಪಂಚಕ (೬)	೧೨. ಪ್ರೀತಾಮಕವಚ (೧೧)
೧೩. ರೂಪಪೀಠಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ (೯)	೧೪. ಪ್ರೀತೃಷ್ಣವ (೯)
೧೫. ಪ್ರೀತೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ (೯)	೧೬. ಅಪ್ಪಮಹಿಷೀಕೃತಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ (೯)
೧೭. ಪ್ರೀತೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರ (೯)	೧೮. ಪ್ರೀತೃಷ್ಣ ಅಪಾದಸ್ತೋತ್ರ (೧೧)
೧೯. ಹರ್ಯಾಪ್ತಕ (೯)	೨೦. ಹರ್ಯಾಪ್ತದರಕ (೧೧)
೨೧. ಹರ್ಯಾದನಾಪ್ತಕ (೯)	೨೨. ಹರ್ಯಾಪ್ತನುತಿಪಂಚಕ (೬)
೨೩. ಹರ್ಯಗ್ರೀವಧ್ಯಾನಪ್ರಕರಣ (೩೯)	೨೪. ಹರ್ಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ (೧೮)
೨೫. ಹರ್ಯಗ್ರೀವಸಂಪದಾಸ್ತೋತ್ರ (೪)	೨೬. ಹರ್ಯಗ್ರೀವಸ್ತೋತ್ರ (೧೧)
೨೭. ಪ್ರೀಹರ್ಯಗ್ರೀವಸ್ತೋತ್ರ (೧೬)	೨೮. ಪ್ರೀಹೇವದ್ಯಾಸಾಪ್ತಕ (೯)
೨೯. ಪ್ರೀದ್ಯಾಸರ್ವಣನ (೨)	೩೦. ವೇಂಕಟೇಶಸ್ತುತಿ (೨)
೩೧. ವೇಂಕಟೇಶಮಂಗಲಾಪ್ತಕ (೯)	೩೨. ಅಕ್ಷಪಂಚಕ (೬)
೩೩. ಉಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತೋತ್ರ (೨)	೩೪. ಧೀರುದ್ರಸ್ತೋತ್ರ (೧೨)
೩೫. ಪ್ರಾರ್ಥನಾದರಕ (೧೨)	೩೬. ದೇವತಾಪ್ರಾಸ್ತವಕಾರ(ಗದ್ಯ)*
೩೭. ಶ್ಲೋಕತ್ರಯ(ನೈವೇದ್ಯವಿಧಿ)(೪)	೩೮. ಪರಮಸ್ತುತಿ (೯)
೩೯. ಋಗುಮೋಚನಸ್ತೋತ್ರ (೯)	೪೦. ಸ್ವಪ್ನಪದ್ಯ (೧)
೪೧. ಸಪ್ತರಾತ್ರೋತ್ಸವಪ್ರಕಾರ (೨೩)	೪೨. ಅಭಯಸಂಪದ (೧೩)
೪೩. ಪ್ರೀಪ್ರೀತಗುಣದರ್ಪಣ (೧೯)	೪೪. ಲಕ್ಷ್ಮಾರ್ಯಾವೃತ್ತ (೧೩)
೪೫. ದುರ್ಗಾಸ್ತವ (೧೫)	೪೬. ಅವತಾರತ್ರಯಸ್ತೋತ್ರ (೩)
೪೭. ಮಧ್ಯಾಪ್ತಕ (೯)	೪೮. ವಾಯುಸ್ತುತಿ (೧೫)
೪೯. ಮಧ್ಯಮುನಿಪ್ರತಾಪಾಪ್ತಕ (೯)	೫೦. ನವಗ್ರಹಸ್ತೋತ್ರ (೫)
೫೧. ಪ್ರೀಪಾದಲಾಪಪಟ್ಟಿ (೯)	೫೨. ಸಹಸ್ರಾರಸ್ತುತಿ(ಚಕ್ರಸ್ತುತಿ)(೧೩)
೫೩. ಕುರುಸ್ತುತಿ (೧೫)	೫೪. ಹರಿಭಕ್ತಾಪ್ತಕ (೯)
೫೫. ಪ್ರೀತೃಷ್ಣರಾಮಾದತಾರಚರಿತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ	೫೬. ಪ್ರೀದೇಂಕಟೇಶಸ್ತೋತ್ರ
೫೭. ಪ್ರೀದೇಂಕಟೇಶ ಮಂಗಲಾಪ್ತಕ-೨	೫೮. ಪ್ರೀಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಗಂಧಮಾಲಿಕಾ

೬. ಸ್ವತಂತ್ರಕೃತಿಗಳು(ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು)

೦೧. ವೈಕುಂಠದರ್ಶನ	೦೭. ನೇಪೇದ್ಯಪ್ರಕರಣ
೦೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಚನಪದ	೦೮. ಅವತಾರತ್ರಯಸುವಾರಿ

೧. ಪ್ರೀತಾಮದರಕದ ರಚಿತವಾದ ಈ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳು ನನ್ನ ಸಂಗ್ರಹ (ಪ್ರೀತಿಯಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ) ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಸ್ವಾಮ್ಯದಲ್ಲಿವೆ.

* ಇದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಪೂಜಾಕಲ್ಪ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ 'ಸ್ತೋತ್ರಮಾಲಿಕಾ ಭಾಗ-೨' ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿವೆ.

೨. ಈ ಪ್ರೀದೇಂಕಟೇಶಮಂಗಲಾಪ್ತಕ ಹಾಗೂ ಪ್ರೀದ್ಯಾರ್ಥಪ್ರಜ್ಞಗಂಧಮಾಲಿಕಾ ಕೃತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಪೂಜಾಕಲ್ಪ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ 'ಸ್ತೋತ್ರಮಾಲಿಕಾ ಭಾಗ-೨' ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿವೆ.

೦೩. ಕೃಷ್ಣಪದ

೦೯. ನೂರಾರು ದೇವರನಾಮಗಳು

೦೪. ಗುಂಪಕ್ಕಿಯ

೧೦. ಉಗಾಭೋಗಗಳು

೦೫. ಭದ್ರರಗೀತೆ

೧೧. ಸುಖಾದಿಗಳು

೦೬. ನಮಸ್ಕಾರಸ್ತೋತ್ರ

೧೨. ರಾಗಮಾಲಿಕೆ

ಯುಕ್ತವೈಭವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರ ಸಕಲಕೃತಿಗಳೂ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಶೈಲಿಯ ರಮ್ಯತೆಯಿಂದ 'ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ'ಗಳಾಗಿವೆ; ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರುಗ್ಮೀಶ-ವಿಜಯವಾಗಿವೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೌಶಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕೆ'ಗಳಾಗಿವೆ; ಮೂಲ-ಗ್ರಂಥಗಳ 'ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ'ಗಳಾಗಿವೆ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವ 'ಅಲಂಕಾರ' ಪೂಜೆಯಾಗಿವೆ; ಪರಮತಪಮರ್ಥಯು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಪಾಪಂಜ-ಮತಖಂಡನ'ವಾಗಿವೆ; ಕವಿಕದಂಬಕ್ಕೆ 'ಕಂಠಭೂಷಣ'ವಾಗಿವೆ; ಹಯಗ್ರೀವ, ಕೃಷ್ಣಾದಿಭಗವ-ದ್ಗುಪಗಳ ದಿವ್ಯಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿವೆ; 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತೋತ್ರ'ಗಳಾಗಿ ಸಂಪತ್ತರಪೂ 'ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ'ಗಳಾಗಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಜನಕವೂ ಆಗಿವೆ. ಅವರ ಚಿಂತನೆ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೆ, ರಚನೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯ

ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯವು ಒಟ್ಟು ೧೯ ಸರ್ಗಗಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯ; ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೨೪೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪತಾರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ರುಗ್ಮೀಶಕಲ್ಯಾಣದವರೆಗಿನ ಪ್ರಸಂಗ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ, ಹರಿವಂಶ ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪತಾರದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಇದರ ಪೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಶ್ರೀಮನ್ಮಥಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇದರ ವಿಶೇಷವಾದ ಹಿರಿಮೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪತಾರ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು, ಕಂಸವಧೆ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಕನಿಗ್ರಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಸಹ ಮೂಲತಃ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಸಿದ್ಧಿ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ್ದಾಗಿದೆ. ಮೂಲಕಥೆಯ ನಿರೂಪಣೆಗೆ

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉದ್ಘೋಷ ಹಾಗೂ ಬೆಳಗಾವಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಲೀಲೆ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಕುಂಬಾರರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಅನಂತರದ ಕವಿಯೊಬ್ಬರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಆದರ ಅರಂಭದ ಭಾಗದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುವುದು: 'ಸ್ವಾಮಿಸುಧೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಮಾಯವಾದಿಗಳ ಗೆಲಿದ | ರಾಯ ರಾಮಚಂದ್ರಚರಣಕೀರ್ತನವೆ || (ಪದ್ಯ ೪)

೨. ಸರ್ಗಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೀಗಿದೆ: ಸರ್ಗ ೧ (೭೭); ಸರ್ಗ ೨ (೭೪); ಸರ್ಗ ೩ (೭೩); ಸರ್ಗ ೪ (೭೨); ಸರ್ಗ ೫ (೭೧); ಸರ್ಗ ೬ (೭೦); ಸರ್ಗ ೭ (೬೯); ಸರ್ಗ ೮ (೬೮); ಸರ್ಗ ೯ (೬೭); ಸರ್ಗ ೧೦ (೬೬); ಸರ್ಗ ೧೧ (೬೫); ಸರ್ಗ ೧೨ (೬೪); ಸರ್ಗ ೧೩ (೬೩); ಸರ್ಗ ೧೪ (೬೨); ಸರ್ಗ ೧೫ (೬೧); ಸರ್ಗ ೧೬ (೬೦); ಸರ್ಗ ೧೭ (೫೯); ಸರ್ಗ ೧೮ (೫೮); ಸರ್ಗ ೧೯ (೫೭); ಸರ್ಗ ೨೦ (೫೬).

ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಂತ್ಯಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯದಾಸರ ಶುಭಮಾ ಕೌಶಲ, ಭಾರಮಿಯ ಅರ್ಥಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹಾಗೂ ದಾಟಿ ಕಮಿಯ ಪದಲಾಲಿತ್ಯ ಮೂರು ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದು, 'ಕಾವ್ಯೇಷು ಮಾಘ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕಿಗೆ ಬಳಗಾಗಿದ್ದುದು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.^೧ ಆ ವಿಷಯ ಕುರಿಗೆ ಬಿಳುಪು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಜಂತಿಂಪದರು; ಮಾಘನ ಆ ಕೃತಿಯು ದೌರ್ಲಿಖಂತಿಯಲ್ಲ ರೇಷ್ಯವೆಂದರೂ ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ ಸಲ್ಲಿಸುವಂತಹ ಸಮೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನೇನು ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಮುಖ್ಯಉದ್ದೇಶ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ ಸಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿದ್ವತ್ತದ್ವರ್ಧನದ ಹವಣಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪೂಜಕರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೃತಿಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಅದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಉನ್ನತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯದ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನುಕುಲದ ಎಳೆಗೆಗೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಫಲಿತದ ಕುರಿತು ಸಂಖ್ಯೆ ವಿರಳಾತಿವಿರಳ ಎನ್ನಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣಗಳಂತಹ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಹಿರಿಮೆಯ ಕೃತಿಗಳ ಯಶಸ್ಸು ಇರುವುದು ಅಂತಹ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಲೋಕೋತ್ತರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಧರಿಸಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲವುಂಗಳರು ಹಿಡಿದದ್ದು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ವರ್ಗವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಆಗಿದ್ದುದು ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ದುರಂತ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ 'ಅಪವಾದವಾಗಿ ಇರುವ ಕುರಿತು ಸಂಖ್ಯೆ ಈ ಮುನ್ನವೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳ. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರೋಚಕವೆಂದರೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸದ ಬದಲಾಗಿ ಉದ್ದೇಗವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಭಾಷಾ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಲಭಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಮೌಲಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶ ಸರ್ವಥಾ ಲಭಿಸದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೇ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾರ್ಣವರ್ಜಯೇತ' ಎಂಬ ಮಾತು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸದ ನೆರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಅಪಾಯ ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಆಗುವುದುಂಟು; 'ಮಾಘ ಓವಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಮಾತಿನಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮಾತು ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಶಿರುವಾಲುಪಧಕ್ಕೆ ಆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲುವುದು ಜಿಹ್ವಾಸುವಂಧಕ್ಕೆ ತಪ್ಪು. ಸಂದೇಶದ ರವಾನೆಯಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರು. ಅಂತಹ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠಕೃತಿಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿಸುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು

ಪೂಜಾರ್ಥವರ್ಗ(ನಿರ್ದೇಶವರ್ಗ), ಯಮುನಾರ್ಥವರ್ಗ(ನಿರ್ದೇಶವರ್ಗ), ರಾಮನಾಯಕವರ್ಗ(ನಿರ್ದೇಶವರ್ಗ) ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಗಳಿಗೂ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅದೇ ತರಗತದ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಭಾರಮಿಯ ಎಲಾಬರೇಷನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವವು) ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವಂತಿರುವವು.

೧. ಶುಭಮಾ ಕೌಶಲನನ್ನ ಭಾರಮೀರರ್ಥಗೌರವವು |

ದಂಡಿನ ಪದಲಾಲಿತ್ಯ ಮಾಘೇ ಸಂತಿ ತ್ರಯೋ ಗುಣಾಃ ||

ಅವಿಷ್ಕರಿಸುವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಾರ್ಗದ ಬದಲು^೧ ಸ್ವನು ಹಿರಿಮೆಯು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ತಾವೇ ರಚಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಅದು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಲೋಚನಾ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು, ಪ್ರಾಪಕವಾದ ಸಂಚಾರಿ ಪಾಠ-ಪ್ರವಚನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಯ ಲಭಿಸುವುದು ದುರ್ಲಭ ಎಂಬುದೇ ಅದು ಸಮಾಜ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣ. ಅದರೂ, ಅವರು ಆ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭೆಗೆ ಸಂದೇಶವೊಂದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರು. ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಬಿರುಪಾಲವಧಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಬಂದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಅವನ್ನು ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತವಾದ ಉಡುಪಿಯಿಂದ ತೆರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಇವತ್ತು ದಿವಸಗಳನ್ನು ಅವಧಿ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರು^೨.

ಪ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತಹ ವಿದ್ವದ್ವರೇಣ್ಯರ ಮಾತು ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ವಂಶ ಅದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿವೇಕವನ್ನು ತೋರಿತು; ಅವರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾವು ಕಾಯುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಆ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.

ಇತ್ತ ಪ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಕೂಡಲೇ ಆ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಟ್ಟರು; ಇತರರಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಒಂದೆಡೆ ಕುಳಿತು ಬರೆಯುವ ಕಾಯಕ ಅವರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಂತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಾಹಿತ, ದೇವಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದವಾಗುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಲೇ ಸ್ವತಃನಿತ್ಯ ಪೂಜಾವಾಗನದ ಬಳಿಕ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ ಧಾರಣ ಮಾಡುವಾಗ, ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು; ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಆರು ಕವಿತೆಯಂತೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮತೊಡಗಿತು. ಕೂಡಲೇ ಅವರ ಆದೇಶದಂತೆ

೧. ಮೂಢ ಕಾವ್ಯದ 'ಕಥಾಭಾಗವು ಮೂರನೇ ಸರ್ಗದಿಂದ ಮುಗಿಸುವುದು.... ಇದರಲ್ಲಿನ ಕೈವರ್ತವರ್ಣನೆ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ, ವಸಂತೋತ್ಥಾನ- ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತಗಳನ್ನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿರುಪಾಲನ ದೂತನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಿಂದಾವ್ಯತಿಯುಕ್ತವಾದ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜಮೂತನ ಸುಖ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನೊಪ್ಪದೆ, ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ' - ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾವಾನಾವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇ: ಬಿ. ಹಾ. ಶಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ವಿನ್ಯಾಸ್ ವಿನ್ ರಂಗನಾಥರವರು, ವಿನ್ಯಾಸ್ ವಿಶ್ವಕ. ವಿವರಗಂಯ್ಯ; ಪು: ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಪತ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶನ ಬೆಂಗಳೂರು, ಪರ್ವ: ೧೯೬೬, ಪು: ೫೨೦).

'ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವೆಂಬ ಪ್ರಾಂಭಿಕ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೂ, ವ್ಯವಹಾರವೆಂಬ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಹಾಗೆಯೇ ಬದುಕು ಬದುಕು ಮುಂದುವರಿಸುವಾಗ ಕರ್ತೃ-ವಿಧಾನವೂ ರಸಮಾಧುರ್ಯವೂ ಸಂಕೋಚವಾಗಿಯೂ, ತೀವ್ರವಾಗಿಯೂ ತೋರಿಬರುವುದು. ಕರ್ತೃ-ವರ್ಣನೆಗೆ ಬೇಡದ ವಿಸ್ತಾರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಿರುವುದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನುವಮ ಮೇವಾತ್ಮಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು' - (ಸಂಸ್ಕೃತಪರಿಚ್ಛೇ ಭಾಗ-೧: ಬಿ. ಹಾ. ಶಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ; ಪು: ೫೨೦).

೨. ಅವರು ಹಾಗೆ ಇವತ್ತು ದಿನದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಮೂಢಕವಿಯು ಬಿರುಪಾಲವಧಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೃತಿ ಆಗಿರುವುದು ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅದನ್ನು ಶಿವನು ಮಾಡಿದನು. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡುವುದು ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ಬಿಸ್ಕೊಂಡು
ವರ್ಗವಂತೆ ಕಾಪರಣೆ ಕಾಗಿ ಹದ್ದೋ ಭದ್ರನೆಯ ಬವನ ಆರು ಪ್ರಾಣಿಸು. ಆ ಆದ್ಯತ ಕೃತಿಯೇ
ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ. ಇಂತಹವರು ಬಿಸ್ಕ ಆದರ ಪತಿ ಪದ್ಧವ್ಯವೆಂಬ ಕೃತಿಯು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ
ಕಾತರವಾದ ಬಿಸ್ಕಿಯೇ ಆ ಪದ್ಧವ್ಯವಾದ ಕೂಡಲೆ ಆದರ ಅವಲೋಕನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ
ತೊಡಗಿತು. ಸವಾಲಿನವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಲು ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಯೇ
ಅವಲೋಕನವೊಳಗದರು. ವದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರ, ಭಂಧ, ವರ್ಗನೆ ಮೊದಲಾದ
ವ್ರತವಿಭಾಗವಲ್ಲ. ಅವರದು ವಿಮರ್ಶೆ ಭೋರಣೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಮಾತೃಕೆಯು ಶಿರು-
ವಾಲವದನ ವ್ಯಾಪ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕಾರ್ಯವಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದದ್ದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು
ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ಮುಂ ಧೈಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಾದ ಆದರೊಬ್ಬಗೆ ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ
ಇದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ನಡೆಸಿದರು. ಅವರು ವಿಷ್ಣು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೂ ಆ
ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದುದು ಕೇವಲ ಗುಣಗಳೇ ಮೊದಲು ಮೊದಲಿಗಿಲ್ಲ. ವಿಜ್ಞಾನದ ತೆರೆದ
ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆದರದ ಶಿವನಾದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದ 'ಲೋಪ್ಯಾಹರ್ಷಕಾಂಕ್ಷಿ....'
ಆದರ ಹಿರಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಾಯಿತು. 'ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ' ಮುಂ ಆದರ ಹೆಸರೇ
ಲೋಪ್ಯಾಹರ್ಷ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಅದು ಲೋಪ್ಯಾಹರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು.
ಚಿಂತಿಸದೂ ಹೊಸಹೊಸ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವರ
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಉತ್ಸಾಹ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಶಿರುವಾಲವರು ಒಂದೇ ಏಕೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಶಿವರೂಪನ ನೈವರ್ಯದ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಕಾಣದಿದ್ದ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಗೊಳಿಸಿತು. ಕಾವ್ಯಾಸಕ್ತ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೈಕ ಕವಿಗಳ
ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾವ್ಯಾರ ತುಂಬಿರುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯದಲ್ಲಿ
ಕಂಡುಬಂದ ಅನುಭಾರವಿಪ್ರತ್ಯವೆಂದರೆ ಆದರ ಅಪೂರ್ವ ಅಲಂಕಾರ. ಸಂಸ್ಕೃತ
ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸತನ್ನೊಂದು ಹಿರಮ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೇಲುಗಾಣ,
ಜಗತ್ಸನ್ನು ತನ್ನೊಂದುಗೊಂಡಂತೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನಾರೂಪವಾದ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ
ಅವರನ್ನು ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಚಿತವಾದ ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಹ
ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಸರ್ಗಬಂಧ, ಮಂಗಳಾಚರಣೆ, ಉತ್ತಮಕಥಾವಸ್ತು,
ಧರ್ಮಾಳಿ ವ್ಯರೂಪಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಲೋಪ್ಯಾಹರ್ಷವಾದ ನಾಯಕ, ಸಗರವರ್ಣನೆ,
ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ವರ್ಷತವರ್ಣನೆ, ಋತುವರ್ಣನೆ, ಚಂದ್ರೋದಯವರ್ಣನೆ, ಸೂರ್ಯೋ-
ದಯವರ್ಣನೆ, ಉದ್ಯಾನವರ್ಣನೆ, ಬಲಿಕೇಶವರ್ಣನೆ, ಸುರತಾವಿಗಳವರ್ಣನೆ, ವಿವರಬಂಧ-

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರ ಈ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗೀರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಪ್ರಖ್ಯಾಪಿತವಾಗಿ
ಅವರ ವಿಜಯವ ಕೆಳೆ. ಅವರ ಅಕ್ಷಿಪ್ರಾಣಾರಾಮದ ಮಹಾತ್ಮೆ ಮುಂ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ವ್ಯನಿತವಾಗಿ
ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳ ಜ್ಞಾನಾನಂದಕವ್ಯ, ಸಮತ್ವದ ಅಗಮಂತದ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾದರೆ,
ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆ ಮುಂ ಹೊಸಲ್ಲಿ ವ್ಯತವಾದ ಉದಾಹರಣೆ ಹೊಸ. ಅವರಲ್ಲೊಂದು ವಧೆ
ಮೂಡು ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸದಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಬೀಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು
ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ತಮ್ಮದು ಒಂಬದನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾದರು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹವೆನ್ನಬಹುದು.

ಪ್ರಂಗಾರದ ನಿರೂಪಣೆ, ಕುಮಾರರೋದಯ, ಮಂತ್ರಾರೋಹಣ, ರಾಯಭಾರ, ವೈಯಾಕರಣಿಕಾಭ್ಯುದಯ, ಒಗಟುಗಂಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಮನೋಹರವಾದ ಪತ್ರಗಳು, ಬೋಧಕರಂಜಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ರಾಜಿಪಡುವವು. ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಆ ಕೃತಿ

೧. ರುಕ್ಮಿಣೀರಮಜಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ರೂಪಕ(೧/೧); ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ(೧/೨); ಮಹಾಪದ(೧/೨); ೪. ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ(೧/೪); ೫. ಅಶ್ವಿ(೧/೬); ೬. ವರ್ಣನಾಂಶೋಕ್ತಿ(೧/೬); ೭. ಕಾದಂಬರಿ(೧/೮); ೮. ನಿರ್ದರ್ಶನ(೧/೯); ೯. ಕ್ರಿಯಾಪಾಠ(೧/೧೬); ೧೦. ಸಂಕಲ್ಪ(೨/೨೪); ೧೧. ವಸ್ತುತತ್ವ(೧/೨೫); ೧೨. ಮುಖ(೧/೪೭); ೧೩. ಅಕ್ಷಿಪ(೨/೫೬); ೧೪. ವಿಭಾವಪ(೧/೫೭); ೧೫. ಕುಲದೋಷ(೨/೯); ಪಾಠ(೨/೧೭); ೧೬. ಪಾಕೋಪಾಕ್ಯ(೨/೧೭, ೧೮); ೧೭. ಸಂಕಲ್ಪ(೨/೨೫); ೧೮. ವ್ಯಾಪ್ತ(೨/೧೭); ೨೦. ವ್ಯವಸ್ಥಾ(೨/೨೫); ೨೧. ಪರಿವರ್ತನಾಪದ(೨/೨೬); ೨೨. ಭಾಷೆ(೨/೧೭); ೨೩. ವಿಷಯ(೨/೧೮); ೨೪. ಸಮಾನೋಕ್ತಿ(೨/೨೫); ೨೫. ದೀಪಕ(೨/೪೪); ೨೬. ಅಕರೋಚ್ಛ(೨/೧೫); ೨೭. ವ್ಯತಿರೇಕ(೧೪/೫೯); ೨೮. ಆತ್ಮಕ(೧೭/೨೧); ೨೯. ಹೇತು(೧೮/೧).

೨. ರುಕ್ಮಿಣೀರಮಜಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ರೂಪಕ(೧/೧); ೨. ವರ್ಣನಾಪದ(೧/೨); ೩. ವಸ್ತುತತ್ವ(೧/೨); ೪. ಅಶ್ವಿ(೧/೬); ೫. ಉತ್ಪತ್ತಿ(೧/೨); ೬. ವರ್ಣನಾಪದ(೧/೨); ೭. ಮುಖ(೧/೪೭); ೮. ಸಂಕಲ್ಪ(೨/೨೪); ೯. ವ್ಯವಸ್ಥಾ(೨/೨೫); ೧೦. ಮುಖ(೧/೪೭); ೧೧. ಕುಲದೋಷ(೨/೯); ೧೨. ವಿಷಯ(೨/೧೮); ೧೩. ಅಕ್ಷಿಪ(೨/೫೬); ೧೪. ವಿಭಾವಪ(೧/೫೭); ೧೫. ಕುಲದೋಷ(೨/೯); ೧೬. ಪಾಕೋಪಾಕ್ಯ(೨/೧೭, ೧೮); ೧೭. ಸಂಕಲ್ಪ(೨/೨೫); ೧೮. ವ್ಯಾಪ್ತ(೨/೧೭); ೨೦. ವ್ಯವಸ್ಥಾ(೨/೨೫); ೨೧. ಪರಿವರ್ತನಾಪದ(೨/೨೬); ೨೨. ಭಾಷೆ(೨/೧೭); ೨೩. ವಿಷಯ(೨/೧೮); ೨೪. ಸಮಾನೋಕ್ತಿ(೨/೨೫); ೨೫. ದೀಪಕ(೨/೪೪); ೨೬. ಅಕರೋಚ್ಛ(೨/೧೫); ೨೭. ವ್ಯತಿರೇಕ(೧೪/೫೯); ೨೮. ಆತ್ಮಕ(೧೭/೨೧); ೨೯. ಹೇತು(೧೮/೧).

೩. ಸರ್ಗಬಂಧೋ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮುಖ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಅಂಶಗಮ್ಯಯಾ ವಸ್ತುರ್ದೇಶೋ ದಾರಿವ ತಸ್ಯಮಮ್ ||

ಉತ್ತರಾಶ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷಮಿತರದ್ವಾ ಸದಾಶಯಮ್ |

ಚತುರ್ವರ್ಗಪ್ರಲಯತು ಚತುರೋದಾತ್ತನಾಯಕಮ್ |

ಸರ್ವಾರ್ಥವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಕೋಪದಯವರ್ಣನಾಃ |

ಉದ್ಯಾನಲಲಿತದಾಮಧುನಾಸರತೋತ್ಪನ್ನಾಃ ||

ವಿಷಲಂಘ್ಯವಾಹೈಶ್ಚ ಕುಮಾರೋದಯವರ್ಣನಾಃ |

ಮಂತ್ರದೊತಪಯೋಗಾದಿಗಾಂವಿಕಾಭ್ಯುಪಯೋಗಃ ||

ಅಲಂಕಾರಮನಂತಸ್ತು ರಸಭಾವನಿತರಮಮ್ |

ಸರ್ಗರಸವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಃ ಪ್ರಪಂಚತ್ವಃ ಸುಸಂಘಟಃ ||

ಸರ್ವತ್ರ ಭಿನ್ನವ್ಯತ್ಯಾಂಶೈರುಪೇತಂ ಬೋಧಕರಂಜಮಮ್ |

ಕಾವ್ಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಾಗಾಂವಿ ಜಾಯತೇ ಸದಲಂಕಿತಃ ||

ಸೂತ್ರಮವ್ಯಕ್ತಂ ವೈ ಕೈಫಿವ್ಯಂ ಗೌಣವ್ಯಕ್ತಂ ಸಮವ್ಯಕ್ತಃ |

ಯದ್ವಾ ನಾತ್ಮೇವ ಸಂವೃತ್ತಿರಾಧ್ಯಾತುತಿ ತದ್ವಿದಮ್ |

- ಕಾವ್ಯವರ್ಣ(೧/೧೪-೨೦)

ತುತೋಪ ಬೋಧಕಶಿವಾರ್ಥವಾದಿರಾಜ್ಯವೈಶ್ವಕ್ಯಾದುಪಲಬ್ಧ ರಮ್ಯಮಮ್ |

ಸರ್ವಾರ್ಥಮಾಧುರ್ಯರಸಾದಿಭಿಶ್ಚ ಪೂರ್ಣಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಫಲಂ ಸುವೃತ್ತಮಮ್ ||

ಅದನ್ನು ಲಿಖಿಸುವಾಗಲೂ ಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡುವುದು ಮಾಡಿಕೊಡಗು. ಏನಕ್ಕೋಂದು
 ಘಗಮಂತೆ ಕಾಪುಕಳಿಸೆ ಕಾಗ ಹದ್ದೋ ಏತನೆಯ ಏವನ ಅದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು. ಆ ಆಮೃತ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ದುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯ. ಅಪ್ಪತ್ತನೆಯ ವಿಸ್ತರ ಆದರ ಪತಿ ವಿವರವಾದಂತೆಯ ಕೈಸೇರಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ
 ಕಾತರವಾದ ನಿಲಿಸಿವುತಿರ. ಆ ವಿವರವಾದ ಕೂಡಲೆ ಆದರ ಅವಲೋಕನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ
 ಕೊಡಗಿತು. ಸವಾಲಿನದಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಟು ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಯೇ
 ಅವಲೋಕಿಸಿಕೊಡಿದರು. ವದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರ, ಭಂದವು, ವರ್ಣನೆ ಮೊದಲಾದ
 ಪ್ರತಿವಿಧಗಳಲ್ಲೂ ಅವರನ್ನು ನಿಮ್ಮರ ಘೋರಣೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಮಾಪಕವಿಯ ಶಿರು-
 ಮಾಲವಧವ ಪೂವ ಅಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು
 ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಧೈಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಾದ ಆದರೊಂದಿಗೆ ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ
 ಇದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ನಡೆಸಿದರು. ಅವರು ವಿಷ್ಣು ವ್ರಯಾತ್ಮಿವರೂ ಆ
 ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಕೆವಲ ಗುಣಗಳೇ ಮೊರತು ಮೋಷಗಳಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವರ ತೆರೆದ
 ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆದರ ಪ್ರತಿವರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದ 'ಲೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ....'
 ಆದರ ಹಿರಿಮೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಾಯಿತು. 'ದುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯ' ಎಂಬ ಆದರ ಹೆಸರೇ
 ರೋಮಾಂಚ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಅದು ರೋಮಹರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು.
 ಚಿಂತಿಸಿದರೂ ಹೊಸಹೊಸ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವರ
 ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಉಲ್ಲಾಸ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಶಿರುಮಾಲವಧ ಎಂದೇ ಏಕೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
 ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಶೈವಭಾಷಿತ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಕಾಣದಿದ್ದ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಗೊಣಚಿಸಿತು. ಕಾವ್ಯಾಸನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳ
 ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾವ್ಯಾಂಶ ತುಂಬಿರುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ದುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯದಲ್ಲಿ
 ಕಂಡುಬಂದ ಅನುಭಾರಿಣವೈರವ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರ ಅಪೂರ್ವ ಅಲಂಕಾರ. ಸಂಸ್ಕೃತ
 ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸತನ್ನೊಂದು ಹಿರಿಮೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲುಗಾಣ,
 ಜಗತ್ಸನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನಾರೂಪವಾದ ದುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯ
 ಅವರನ್ನು ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿವಿಧವಾದ ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಹ
 ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಸರ್ಗಬಂಧ, ಮಂಗಳಾಚರಣೆ, ಉತ್ತಮಕಥಾವಸ್ತು,
 ಧರ್ಮಾದಿ ವೈರವಾರ್ಥಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ನಾಯಕ, ನಗರವರ್ಣನೆ,
 ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ವರ್ಣತರ್ವಣನೆ, ಯತುವರ್ಣನೆ, ಚಂದ್ರೋದಯವರ್ಣನೆ, ಸೂರ್ಯೋ-
 ದಯವರ್ಣನೆ, ಉದ್ಯಾನವರ್ಣನೆ, ಜಲಕ್ರೀಡಾವರ್ಣನೆ, ಸುರತಾವಿಗಳವರ್ಣನೆ, ವಿವರವಂಥ-

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದುಗ್ಗಣೀರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹೆಸರುಗಳು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿ
 ಅವರ ವಿಜಯವ ಕಣೆ. ಒಂದರ ಅಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರವಾಗಿರ ಮಹಾತ್ಮ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಧ್ವನಿತವಾಗಿ
 ದ್ಯೋತನಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಕವ್ಯ, ಸಮತ್ವಕವ್ಯ ಅಗುವಂತವು ವಿವೇಚ ಒಲಿಸು ನಿರೂಪಿತವಾದರೆ,
 ಮೂರ್ಧನವು 'ಶಿರುಮಾಲವಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಶಿರುಮಾಲವ ಹೆಸರು ಅದರಲ್ಲೊಂದು ವರ್ಧೆ
 ಒಗ್ಗೂಡು ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ವದಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು; ಒಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶಿರುಮಾಲವಧವನ್ನು
 ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ತಮ್ಮದು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹವೆನ್ನಿಸುವುದು.

ಶೃಂಗಾರದ ನಿರೂಪಣೆ, ಕುಮಾರೋದಯ, ಮಂತ್ರಾರೋಹಣ, ರಾಯಚೂರ, ಪ್ರಯಾಣ ನಾಯಕಾಭ್ಯುದಯ, ಒಗೆಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಮನೋಹರವಾದ ವೃತ್ತಗಳು, ಬೋ ರಂಜಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಟ್ಟಣ್ಣತ್ತರ ಉಚಯವಂತಹ ಶೈಷ್ಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ರಾಜುವಂತಿದ್ದವು. ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಆ ಕೃತಿ

೧. ರುಕ್ಮಿಣೀರಮಣಯದಲ್ಲನ ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ರೂಪಕ(೧/೧); ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ(೧/೨); ಮಹಿಮಾ(೧/೩); ೪. ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ(೧/೪); ೫. ಅತಿ (೧/೬); ೬. ವಯೋಬೋಧ(೧/೭); ೭. ಕಾವ್ಯಲಂ(೧/೮); ೮. ನಿರ್ದರ್ಶನ(೧/೯); ೯. ಕ್ರಿಯಾಜಾತಿ(೧/೧೬); ೧೦. ಸಂಕಲ್ಪ(೨/೨೪); ೧೧. ವಸ್ತುತತ್ವ(೧/೨೫); ೧೨. ಯುಕ್ತಿ(೧/೪೭); ೧೩. ಆಕ್ಷೇಪ(೬/೫೬); ೧೪. ವಿಭಾವನ(೧/೫೭); ೧೫. ತುಲನೋಪಮಾ(೨/೯); ಜಾತಿ(೨/೧೬); ೧೬. ವಾಕ್ಯೋಪಾಕ್ಷ(೨/೧೭, ೧೧); ೧೮. ಸಂಸ್ಕೃತ(೪/೨೨); ೧೯. ವ್ಯಾಜಯುಕ್ತಿ(೫/೧೨); ೨೦. ದ್ವಯುಕ್ತಿ(೫/೨೨); ೨೧. ವ್ಯತಿರ್ಪಣ್ಣವಮಾ(೫/೨೭); ೨೨. ಛಾಂದ(೬/೧); ೨೩. ವಿಜಮಯ(೬/೧೮); ೨೪. ಸಮಾನೋಕ್ತಿ(೬/೨೦); ೨೫. ಛೇದಕ(೬/೪೪); ೨೬. ಅತಿರೋಕ್ತಿ (೭/೧೦); ೨೭. ವ್ಯತಿರೇಕ(೧೪/೫೯); ೨೮. ಆತ್ಮಾಕ್ಷಿ(೧೭/೨೧); ೨೯. ಹೇತು(೧೮/೧).

೨. ರುಕ್ಮಿಣೀರಮಣಯದಲ್ಲನ ಕೆಲವು ವೃತ್ತಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ಶಾರ್ದೂಲವಿಜೃಂಭಿತ (೧/೧); ೨. ವಲ್ಗುವೃತ್ತ(೧/೩); ೩. ವಸಂತತಿಲಕ(೧/೫); ೪. ಇಂದ್ರವಜ್ರಾ(೧/೭); ೫. ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರಾ (೧/೮); ೬. ವಂಶಸ್ತ(೨/೨೪); ೭. ಮಾಲಿನೀ(೪/೩); ೮. ಸ್ವರಾ(೪/೨೨); ೯. ದ್ರುತವಿಜೃಂಭಿತ(೪/೨೪); ೧೦. ಮಂದಪಾತಾ(೫/೨೪); ೧೧. ತುಲಕರಯ (೬/೪೧); ೧೨. ಪ್ಲಯಮಾಲಿನೀ(೮/೯); ೧೩. ದೋಷಕ(೮/೬); ೧೪. ಸ್ವಗೀತ (೮/೭); ೧೫. ಪುಷ್ಪಾಂಗಾ(೧೦/೨೭); ೧೬. ಅನುಪ್ರಾಸ, ೧೭. ಆರ್ಯಾ(೯/೨೨); ೧೮. ಶಿಖರಿಣೀ(೧೧/೧೦); ೧೯. ಪುಷ್ಪಿ(೧೪/೨೭).

೩. ಸರ್ಗಬಂಧೋ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮುಚ್ಛತಃ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಅರಣ್ಯಕಮ್ಬಿಯಾ ವಸ್ತುನಿರ್ದೇಶೋ ವಾಗವಿ ತನ್ಮುಖಮ್ ||

ಇತಿಹಾಸಕಥೋದ್ಯೋತಮಿತರವ್ಯಾ ಸದ್ವಾರ್ತಯಮ್ |

ಚತುರ್ವರ್ಗಭಲಾಯತ್ತಂ ಚತುರೋದಾತ್ತನಾಯಕಮ್ |

ಸರ್ಗಾರ್ಣವವೈಲಕುರ್ಗಚಂದ್ರಾಕೋದಯವರ್ಗಸ್ಯಃ |

ಉದ್ಯಾನನಿಲಕಿಂಧಾಮಧುವಾನರತೋವೃಷ್ಟಃ ||

ವಿಪುಲಂಭೈರ್ವಿವಾಹೈಶ್ಚ ಕುಮಾರೋದಯವರ್ಗಸ್ಯಃ |

ಮಂತ್ರದೂತವಯೋಗಾಪಾಯಕಾಭ್ಯಾಂಯೈರಪಿ ||

ಅಲಂಕೃತಮನಂಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಶಾಖಾಮನಿರಂತರಮ್ |

ಸರ್ಗೈರಗತಿವಿಶ್ಲೇಷೈಶ್ಚ ರತ್ನವೃತ್ತೈಃ ಸುಸಂಧಿಭಿಃ ||

ಸರ್ವಾಶ್ಚ ಭಿನ್ನವೃತ್ತಾಂಶೈರುಪೇತಂ ಬೋಕರಂಜಕಮ್ |

ಕಾವ್ಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಾಭಯಿ ಚಾಯೇತ ಸದಲಂಕೃತಿ ||

ಸ್ಥೂಪಮವೃತ್ತಂ ಬೈಃ ಕ್ಲಿಪ್ತದಂಭೈಃ ಕಾವ್ಯಂ ನ ದುಷತಿ |

ಯದ್ವ್ಯವಾತ್ಸೇಯ ಸಂಪತ್ತಿಶಾಕಾಭಯತಿ ತದ್ವಿದಮ್ |

- ಕಾವ್ಯಾರ್ಣವ(೧/೧೪-೨೦)

ಹುಡುಗನ ಬೋಕ ಕವಿವರ್ಣನವಾದಿರಾಚಾರ್ಯವೃತ್ತಾದುವೆಂಬ ರಮ್ಯಮ್ |

ಸುರ್ವಣಮಾಧುರ್ಯರಾಗಭಿಶ್ಚ ಪೂರ್ಣಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಫಲಂ ಸುವೃತ್ತಮ್ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಭವ್ಯ ಅಕೃತಿಯಂತೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು:

ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯವನ್ನ ರುಗ್ಗೀರವಲ್ಲಭನೊಂದುಕಮಸ್ತ ಚಾತುರಃ |
ಮೂಢಕಾವ್ಯಮಯಿಕಾವ್ಯಮಂಜಲಂ ನಾವ ಮಾವಹರಣವ್ವ ಪೃಥ್ವಿತಾಮ್ ||
ವಿರಕ್ತಿವಿಷ್ಣುನಮಭಕ್ತಿ ಯುಕ್ತವೌ ಧ್ಯಾನವೋಗನವ ಮನೋಹರವ್ ||
೨: ವಾದಿರಾಜನವ್ಯಕ್ತವನ್ನ ಕಾವ್ಯರಾಜವನ್ನ ನಾಮಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಧೃತೇ ||
ವಾದಿರಾಜಕೃತಿರಮೃತಮಿಲಾಸಂ ವರ್ಣಿತುಂ ಪ್ರಭುರಹಂ ಕಲಿ ನಾನಮಾ |
ಯತಃ ಕಾರಮನುಭೂಯ ಕವೀಂವ್ಯಾಸೋಽಪಮಾಪುರತುಲಂ ರಸಿಕೇಂದ್ರಾಃ |
ವಾದಿರಾಜಮುಖಭಕ್ತ್ಯಭಿಲಾಷೋ ಹಂಸರಾಜರುಭಧರ್ಮಮಿಲಾಸಃ |
ಸೂಕ್ತರಾಜದುರುಕ್ತವ್ಯಮಿಲಾಸೋ ವಾದಿರಾಜಕವಿರತ ಲಲಾಸಃ ||

- ಶ್ರೀರಘುಗಾಥಾಚಾರ್ಯಕೃತ(ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜ)ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ(೧/೨-೨೯)

ತತಃ ಪುಣ್ಯಪುರೀಂ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಭೇರೀತಾದನವ್ವೂರ್ವಕಮ್ |
ಕಾವ್ಯರೇವುಂ ಮೂಢಕಾವ್ಯಂ ಗಜಮೂರ್ಧನಿ ವ್ಯಾಜ್ಯತೇ |
ಇತ್ಯಾಘೋಷಿತಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಸಭಾಪತಿಮಪ್ಪೋಚತ |
ಅಸ್ತುತರೇ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮೇಕಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪ್ರಕಾರತೇ ||
ದೀಯತೇ ಸಮಯಃ ಕುರ್ದಧರಣಿಯಪ್ಪೇ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾಮ್ |
ಅಂಗೀಕರವತಿ ವಿಜೃಂಭೇ ಗುರುರೇಕೋನಮೀರತಾ |
ದಿವ್ಯಸೈರಕದಿವಸೇ ಪ್ರೇಕಸಗೃಹಮೇಣ ಸಃ |
ರುಗ್ಗೀರಮಹಾಕಾವ್ಯಂ ನಿರ್ಮಾಮೇ ಸುರಸಾಕರಮ್ ||
ಅವೇಕ್ಷಣಾಯ ವಿದುಷಾಂ ನಂಸದಂ ವ್ಯವಯುಕ್ತ ಸುಧೀಃ |
ಪರಿಪತ್ ನಾ ಪರಿಶ್ಲಾಘ ಸ್ವೀತಾಂಸಂಸದಪೂರಿತಾ ||
ರುಗ್ಗೀರಮಹಾಕಾವ್ಯಮುತ್ಕಮಂ ಮೂಢತೋಽಪಿ ಚ |
ಇತ್ಯಾಘೋಷ ಚ ಸಮಾನ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಚಯತ್ ಕವಿಸತ್ತಮಮ್ ||
ಕವೀನಾಂ ಕುಲಮಧ್ಯೇ ಹಿ ತಿಲಕೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಾಮ್ |
ಖ್ಯಾಪಯಾಮಾಸ ವಿದುಷಾಂ ಪರಿಪದ್ಯುಗುಮೋದಿನೀ ||

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುವರಚರಿತಾಮೃತ(೨/೪-೧೦)

ಅನನ್ಯಸುಕರಂ ದಿವ್ಯಂ ನಾನಾವೃತ್ತೋಪದೋಭಿತಮ್ |
ವೈಷಾಸುಷ್ಯಾಸಮಮಕಚಿತ್ತಬಂಧವಿಭೂಷಿತಮ್ ||
ರೂಪಕೋಚೈವಿದ್ಯಪಾಂತ್ಯೋಚೈಶ್ಚಾವಹುತಿರೀವಶೈಃ |
ಯುಕ್ತಿವೈರೋಕ್ತಿಗುಣೋಕ್ತಿವಕ್ತೋಕ್ತಿವಿವೃತೋಕ್ತಿಭಿಃ ||
ವ್ಯಾಜ್ಯನಿವಾಪ್ರಪ್ತತಿರ್ಭಿರ್ಗಾ ನಾಲಂಕಾರಮಂಪಶೈಃ |
ವಿದುವಾಮವ್ಯವಿದುವಾಂ ಮನೋಹಾರಿಭಿರುಚ್ಯಪೈಃ ||
ಪೂರಿತಂ ಸುರಸೋಪೇತಂ ಮಾಧುರ್ಯಾದಿಗುಣಾನ್ವಿತಮ್ |
ನಿರವದೈಃ ಪದ್ಧರ್ಪಾಶ್ಚೈಃ ಪ್ರತಿಶ್ಲೋಕಮುಲಂಕೃತಮ್ |
ಮಾಧ್ವರಾದಾಂತದುಗಾಶ್ಚೈವ ಪ್ರಿಯೇತುಸುಧಾಕರಮ್ |
ರುದ್ರಪುಂದ್ರಲಸದ್ಭಕ್ತಿವಿಜಯಪ್ರಸನ್ನವೃದ್ಧಮ್ ||
ಸಿವಶರಣಶಕ್ತಾಬ್ಜಕಲ್ಪಾಭಿಷುಮುಕ್ತೇಮ್ |
ರಕ್ಷೋಂಶ್ಚೈತದೀಕ್ಷೇಕ್ಷಾದಕ್ಷಶಿಕ್ಷಾಮಿಚಕ್ಷೇಮ್ ||

ವಿರಕ್ತಿವಿಚ್ಛಾನಸುಭಕ್ತಿಯುಕ್ತವೈಧ್ಯಾದಿಪೂರ್ಣಸ್ಥ ಮನೋಹರಃ ।

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಃ ಸ್ವಕೃತಪ್ಪ ಕಾಪ್ಯರಾಜಸ್ಯ ಸಾದ್ಭುಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಧತ್ತೇ^೧ ॥

ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದ್ವಾರಾವತಿಯ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು:

ಕೃಷ್ಣಸ್ತೋದಯವರ್ಣನೈಃ ಸುಚರಿತಸ್ತೋಮಸ್ತಪೈಃ ಸೂಕ್ತಿಭಿಃ

ಸುರೋಕ್ತೈಃ ಸುಭಗಾ ರಸೈಶ್ಚ ವಿವಿಧೈಃ ಸ್ವಾಸ್ತಂಧಸರ್ಗೈರ್ವೃತಾ ।

ದುಷ್ಪಾಗ್ಧ್ಯುನಿಚಾರ್ಥತೋಷಿತಮಿಗಾ ಸಾಂಸ್ಯಾಃ ಕೃತೇರ್ವೈಖಿರೀಂ

ಬಿಭ್ರಾಣೇವ ವಿಭಾತಿ ವಿಟ್ಟಲಪುರಿ ವಿಷ್ಣುಪನ್ನೋಜ್ಜಲಾ ॥

ಮಾಘನ ಕಾವ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೃಂಗಾರಮಯ; ಅದನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರದ ನಿರೂಪಣೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಾದರೂ ಯತಿಗಳು. ಅದರಲ್ಲೂ ಉಡುಪಿಯ ಅಪ್ಪಮಠಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಸೋದ ಮಠದ ಅಧಿಪತಿಗಳು. ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡವರು. ಪಾಪಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬಂತೆ ಬದುಕಿದ ದಿವ್ಯ ಜೀವನದವರು. ಅಂತಹವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರ ಹೇಗೆ ಮೂಡಿಬಂದಿತ್ತು ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂದೇಹಿಸುವ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶೃಂಗಾರ ನಿರೂಪಣೆ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನೂ ದಂಗುಬಿಡಿಸಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥಾನಕದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಕೊರತೆ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ದೈವೀ ಶೃಂಗಾರ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ದೈವಿಕ ನಿರೂಪಣೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶೃಂಗಾರದ ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಕೌಶಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲೋಕಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವ ಜನ ದೈವಿಕ ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಮನೋವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಕೃತಿ ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಯಿತು.

ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಅದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಬಹುಮತವಲ್ಲ. ಒಮ್ಮತವೇ ಮೂಡಿತು. ಅದು ರಚಿತವಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲಂತು, ಅವರ ಅಚ್ಚರಿಗೆ ಪಾರವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು

ಅಖಿಲೋಪನಿಷತ್ತುಬ್ರಿಗಂಥಕಾರಾರ್ಥಬೃಂಹಿತಮ್ ।

ಸ್ವಪಕ್ಷಾಧಿಕಾಸಂಬ್ರಿಗ್ವ್ಯಾಂಸಮಂದೋಪದೀಶಿತಮ್ ॥

ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಪೋಷಾತ್ಪ್ರಮತ್ಸಂ ಸತ್ತಮಾತ್ಮೈಃ ಪ್ರತಿವಾದಯತ್ ।

ಮನ್ಯುಃ ಪ್ರಕಾದಗೋಪಾಯಂ ಸದ್ಯಃ ಶ್ವವಗರಂಜನಮ್ ॥

ಕೃವಲ್ಲವತ್ಸವಾಥೇಯಂ ಘಾಸವಿಕ್ಷಾಸಾಧನಮ್ ।

ಸ ರುಗ್ಗೀರವವಿಯಾಪ್ತಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮಾತನೋತ್ ॥

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಣರತ್ನಮಾಲಾ (೧/೨೯-೩೦)

- O. ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರೀಂದ ರಚಿತವಾದ ಬೃಹದಾತ್ಮಭಾವವು ಅವರ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತೆ ಇತ್ತು ಎಂಬ ಮಧ್ಯವಿಜಯದ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲುವುದು: ರೂಪಮನ್ಯದಿದ ಧನ್ಯಮಾತ್ಮನಃ. (೯/೧೦)

ಅದನ್ನು ಶೇಷ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೋಷಿಸಿ, ಇದೆ ಮೇಲಿತ್ತು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಥಿಕವನ್ನು ಪಡೆದರು: 'ಕವಿಕುಲತಿಲಕ' ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ವಹೆದರು:

ಕವೀನಾಂ ಕುಲಮಧ್ಯೇ ಓತಿಲಕೋರಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಾಮ್ |

ಮಾಘಯಾಮಾಸ ವಿಮಶಾಂ ಪರಿಷದ್ಗುಣಮೋದಿಸೀ ||

ಒಗೆ ಕೇವಲ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ದಿವಸಗಳನ್ನು ಅಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಪೂರ್ವವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಚ್ಪಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಒರಿಮೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದಾಯಿತು. ಪ್ರಾಯ: ಅಷ್ಟು ಅಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಪೂರೈಸಿದ ದಾಖಲೆ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಈ ಕೃತಿಗೆ ಅಶ್ವಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅದನ್ನು ಓದಿದ ಪೃತಿ ಪದ್ಧತ್ಯನೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಪರಿಷ್ಕ ಮನ್ನಣೆ ಲಭಿಸಿತು. ಸೋದಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಹ ಅದಕ್ಕೆ ವೈಭವದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಡೆದ ವಿವರ ಆಮರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬಿಯತಿಗಳಾಗಿ, ವೇದಾಂತಿಗಳಾಗಿ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ, ಸನ್ಮಾತರಾಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ, ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಂತಹ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಪರಿಷ್ಕ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದಾಯಿತು.

ಮಾಘನ ಶಿರುಪಾಲವಧವು ಕಾಳಿದಾಸನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಭಾರವಿಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಕೃತಿ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ, ಮಾಘನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಕೃತಿ ರುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಕೃತಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನುಪಮ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಎಂದಾಗುವುದು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸ ನೀಡದೆ ಕೇವಲ ಮನೋರಂಜನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗುವ ಪದ್ಧತ್ಪದ್ಧರ್ಶನವನ್ನಷ್ಟೇ ಗುರಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಸಕಲ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಕೃತಿ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೃತಿ ಎನ್ನುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿತು. ಪುತ್ರರತ್ನಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿನ -

ಮಾಘಕಾವ್ಯಮುಖಿಕಾವ್ಯಮಂಡಲಂ ನಾಪ ಪಾಪಹರಣಸ್ಯ ಪುಣ್ಯತಾಮ್ |

ವಿರತ್ತವಿಚ್ಛಾನ್ನಸುಭತ್ತಯುಕ್ತಪ್ರೌಢಾದಿಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಮನೋಹರದ್ವ ||

- ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಂತೆ, 'ಮಾಘಾದೇರ್ವತತ್ಯಾ ಕೋಟಿಗುಣಾರ್ಥಿಕಂ' ಎಂಬ ಮಾತು ಸಹ ಇದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದು. ಒಬ್ಬಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಗೆ

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಸರಕರಿತಾಮೃತ (೩೪/೧೦)

೨. ಸೋದಾಭೂಷಣಂ ವಿ ಮಾಘಾದೇರ್ವತತ್ಯಾ ಕೋಟಿಗುಣಾರ್ಥಿಕಮ್ |

ಅರೋಪ್ಯ ಕರಿಣಾ ಪ್ರಸ್ಯೋಮಾಸಯುತ ಪ್ರತಿವತ್ತನಮ್ ||

ಸುಪ್ರಸಾದ್ಯಾ ಸುಪ್ರಸಾದ್ಯಾ ಗುಣವಾಗ ಮನೋರಂಜನಂ ||

ಸ್ವಸ್ವಲೋಕಸಭಾಸ್ಥಿತತ ವ್ಯಾಜಯಾಮಾಸುರಾದಯಾ ||

ಉತ್ಪನ್ನ, ಪಾಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ, ಪುಣ್ಯವನ್ನಿಗೆ ಕಾರಣ, ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಪೈರವ್ವವನ್ನು ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಲೌಕಿಕ ಅರಿವುಪಂಚಾಯಿತು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ.

ರುಗ್ಗಿಣೀರವೀಂದ್ರರು ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮಾತುಗಳಂತಿವೆ:

ಅಪಿ ವಿವಿಧತದೀಯಾಭ್ಯಾಸಕೌಶಲ್ಯಮಾಸೀತ್ ಫಣಿಪತಿಯದುಪಶ್ಯೋರಗ್ರತೋರವ್ಯಗ್ರಮಶ್ಯೋಃ |
ಗತಫಲಮತಿಯತ್ಯಾಚ್ಛಸ್ತವಿದ್ಯಾರಿನವಸ್ಥಾಫಲತಿ ಸಮಪತೇಜೋಬುದ್ಧಿಭಾಜಾಂ ಕಿಮಗ್ನೇಃ ||

-(೧೧/೪೨)

ಅರಣ್ಯಸಮಕರೋರಮಲ್ಲಭಾತೋ ಮೃದುನಿ ವರೇರಫಲಃ ಕಲೇವರೇಽಭೂತ್ |

ಮೃದುಸರಸಕವೇಃ ಪುರುಃ ಕಿಮೀದಾ ಕಠಿಣಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯಕಾರೀಶಾ || - (೧೧/೪೪)

ಮಾಘನದು ಮಹಾಕವಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೀರ್ತಿಂಶು ಹಂಬಲದ 'ರಣಸೆಯಾದರೆ ಕಾಳಿದಾಸನದೂ ಅಂತಹುದೇ: 'ಮಂದಃ ಕವಿಯಶಃಪ್ರಾಥೀ ಗಮಿಷ್ಯಾಮ್ಯುಪಾಸ್ಯತಾಮ್' | (ರಘುವಂಶ). ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಬಿಚ್ಚುಗಿಯೇ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರೂ ಕೀರ್ತಿಕಾಮಸಂಯೋಗಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. 'ಕಾವ್ಯಂ ಯಶಸೇ ಅರ್ಥಕೇತೇ' ಎಂಬ ಮಮುಕ್ಷುಸ ಮಾತಿಗಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ. ಆಗ್ನಾನ ಕವಿಗಳಿಗಾಗಿ ರಾಜಮಹಾರಾಜರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲೆಂದು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವರಿಗಂತೂ ಕೀರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನ ಕಾಮನೆಯೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ತೀತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ

೧. ಅಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾಯಾಃ ವಿಸ್ತರಣಾಂಭವಾತ್ ಪರಿಮಿತತ್ವಾತ್ | ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಅಪರಿಮಿತತ್ವಾತ್
ವಿಸ್ತರಣಾಂಭವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾಷಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. 'ಆತ ಏವ ನೀರಸತರುರಿನ ವಿಲಸತಿ ಪುರತಃ' ಇತಿ ಮೃದುಕಾವ್ಯಕಾರಾಗ್ನೇ 'ಮಮೋ ವಶ್ಯವಶ್ಯಗ್ನೇ'
ಇತಿ ಕರೋರ ಕವಿತಾಂ ಸಂತೋಃ ಸ ಮಾನಯಂತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಅನಿಲೋಗದಿತಕಾರ್ಯವ್ಯ ವಾಗ್ಬಲಂ ವಾಗ್ಗೋಃ ವೃಥಾ |
ನಿಮಿತ್ತಾದುವರಾದೇಮೋರ್ಧಾಗಮಿಷ್ಯಸೇವ ಪಲ್ಲತಮ್ || - ಶಿವನಾಭವರ (೨/೨೭)
- ಒಬ್ಬ ಮಾಘ ಕವಿಯು ಮಾತು ಹೇಳ್ವಾಗೆ ಕೇವಲ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿ
ರಚಿಸುವ ಸಲಹೆ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀರವ್ಯರಮೃತತರ್ಗಮಾಪ್ತುಲಕ್ಶ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯವತೇರೈತೇರ್ತಗಮಾತೇತಾರು |
ತನ್ಯಾತ್ಮಜಃ ಸುಕವಿಕೀರ್ತಿದುರಾರಯಾದಃ ಕಾವ್ಯಂ ವೃಥಾಶ್ರಮದಾಖ್ಯಾತಮ್ ||
- ಶಿವನಾಭವರ (ಕವಿಮಂಶೀರ್ತಗ - ೨)

ಸುಕವಿಗಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿದುಷಾಂ ಪರರಾಜಿ-ಸಮುಂಧ-ಸೋಮನಾಹ-ಭವಭೂತಿ-ಕೇಶಾಗಂಧ-ಕಾಲಿ
ದಾಸ-ನಿಷ್ಕಾ-ಭಾರಮ-ಬಾಹ-ಮಂಜುಕಾಪಿ-ಗಾಃ ಇಮಾ ಕೀರ್ತಿ ಮಾಪೇರ್ವಶ್ಯತ ಇಮಾ
ದುರಾರಾ ದುರಬಲಾವಸ್ಥಯಾ | ಮಹಾಕವಿಕೀರ್ತಿಲಭ್ಯಮೇತರ್ಥಃ | ಮಹತ್ವಂ ವ್ಯಾಪಾಯಾಃ
ಸ್ವಲ್ಪಬುದ್ಧಿತ್ವೇನ ಸುಕವಿಕೀರ್ತಿರಪ್ರಾಪ್ಯತಾತ್ | - ವ್ಯಾ. (ವಲ್ಲಭದೇವಕೃತ)

ಒರೆಯತವ ಪರಮಾತ್ಮಿಕ ಕೃತಿ. ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಪಂಚ ತನ್ಮಯೋಗ ಕೊಂಡಾಡಿ ಮೆರೆದು ಸಂತೋಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಮಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೆಳಕೊಡುವಂತಹ ಉದಾತ್ತ ಧೈಯವನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಹೊಂದಿದೆ. 'ಪ್ರೇಮ್ಯಾ ಚಿಂತಯತಾತಿ ಖೇತವಿಮಲಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ' ಎಂಬ ಅಪರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ.

ಮಾಘಾದಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಇದರ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಮಾತ್ರ. ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯೇ. ಅಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಡುಬರುವ ಮೆರೆವಾದ್ದು. ಅದರ ಮಹಾಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿದ್ವತ್ಪರಂಪರ ಸದ ಮಾಧ್ಯಮ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ. ಉತ್ತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ವಾಚ್ಛಯದ್ವಂದವನ್ನು ಅವಲಿಸಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣವಂಡಿತರ ಸುಮಧ್ಯಮಜಯ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರಂಗುಣೀಶವಿಜಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅತ್ಯಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ ಕೃತಿಗಳು. ಮುಕ್ತಿದಾಯಕನಾದ ಭಗವಂತನ ಚರಿತ್ರೆಯಾಗಿ ರಂಗುಣೀಶವಿಜಯ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿಸುವ ಗುರುಗಳ ದಿವ್ಯ ಕಥಾನಕವಾಗಿ ಮಧ್ಯಮಜಯ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹ ಸಂಪಾದನೆಯ ಪರಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವರುದ್ದ ಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯೋಪನಿಷದರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಜ್ಞಾನಿಗೊತ್ತಾಗಿರುವುದು.

ಕೃಷ್ಣಃ ಕಾಡ್ಯಕೃತೇ ಸ್ವಪ್ರಪ್ತಕಮಲಚಕ್ರಂ ಪ್ರದದ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭುಃ
ಸತ್ಯಾಸ್ತಾಭಿಧರಮ್ಯರಾಜ್ಯಪದವೀಂ ಸುಚ್ಛಾನಯಾನಂ ಮುದಾ |
ಸ್ವಾಂಧ್ಯಾರಾಧನಕಂಕಣಂ ಕರಯುಗೇ ಕೈಂಕರ್ಯಹಾರಂ ಗಲೇ
ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಹೃದಿ ನಿತ್ಯಚಿಂತನಧನಂ ಸದ್ಭಕ್ತಿರತ್ನಾನ್ಯಪಿ || - (೧೯/೩೯)

ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದಾಗಿ 'ಕಾಷ್ಠಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ಪರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಪಾದೇಯದ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚ ಯತಿಗಳಿಗೂ, ಅದರಲ್ಲೂ ಪರಮಹಂಸರಿಗೂ ಸಹ ಉಪಾದೇಯವಾಗುವಂತಹ ಅನುಪಮವಾದ ಒಲಿಮೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುವತಾಯಿತು.

ಹಂಸಾಣಾಂ ಹೃದಯಂಗಳಮಂ ಕವಿಲಸದ್ಭಂಗಾದ್ಯತಂ ಮೌಕ್ತಿಕ-
ಪ್ರಹ್ಲಾಂಗೋತ್ತಮಂ ಪ್ರಬಂಧಜಲಜಂ ಪಾದೇರರ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ವರೇಃ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮ್ಯಕರೇ ವರಾದುರತತೇಃ ಸನ್ಮಾನಸೇ ಶಾರದಾ-
ನಂದಂ ತತ್ಪದನಃ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯತಗುಣಂ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ಪಂಜನಾ || - (೧೯/೪೦)

ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದ ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಯಶಸ್ಸು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಸಕಲಾಂಗಿಯ ಕಾಥನೆ ಶ್ರೀಮನ್ನರಸಿಪ್ಪಾಂತದ ಅನುಸರಣೆಯ ಫಲವೃತ್ತಿ ಎನ್ನುವ ಅಪರ ಮಧ್ಯನಿಷ್ಠ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಅನಂದೋರ್ಧ್ವಮತಮುಚ್ಚಿತದೋಷಗಾತಂ
ಸ್ವಾನ್ಂದವಾಯಿ ಲಘಿಲೀಕೃತಮತ್ತಮಾಯಿ ।
ಮಾಸೋಫಲೋಽಭಿ ಮಮ ದುರ್ಜನಪುಂಜತೋಽಭಿ-
ಯೋನೀದೃಶೀ ಮತಿರಘೋತ್ ಕವಿತೋಲ್ಲಸದ್ಭಾಷಾಃ ॥

- (೨/೬೦)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಶೈಲಿಯ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ ರಮ್ಯಶೈಲಿ ಅವರ ರಚನೆ ಗದ್ಯಪರಲಿ, ಪದ್ಯಪರಲಿ ಅನುಷ್ಠುಪಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದುನೀಡುತ್ತವೆ. ತತ್ತ್ವರಾಸದ ಗದ್ಯಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ರಬ್ಬಜಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವಾಯುಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅವರ ಶೈಲಿ ದಾರ್ಶನಿಕಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತೀರ ವಿರೂಪತನ. ಆದು ವಾಮರರಂಜಕ, ಪಂಡಿತಬೋಧಕ; ಏತದ ಅರಸಿಕಮನಸ್ಸಿಗೂ ದಿವ್ಯರಸಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಮಾಂತ್ರಿಕರಕ್ತಿ ಅದರದು. ತಾತ್ವಿಕ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಏತದ ನ್ಯಾಯಕನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಸಿಂಚನೆ ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು. ಮಧುರವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಅದ್ಭುತ ನಿರೂಪಣೆ, ಪುರ್ಯಾಸುಪುಂಬವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವ ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳು ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರದು ಕೇವಲ ಕಾವ್ಯವಾಗದೆ ಕಾವ್ಯಶ್ರೀ ಆಯಿತು. ಕ್ಷೀರಕಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಮೃತರವಾದಂತೆ, ಅವರ ನಿರ್ಮಲ ಹೃದಯವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಮರ್ಭವಿಸಿದಳು. ವೇದಾಂತವನ್ನು ಸಹ ಕಾವ್ಯದಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶೈಲಿ ಅವರದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಪೂರ್ವತೆಯು ಅವರದಾಯಿತು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೇದಾಂತವು ಜಡ, ಕಾವ್ಯವು ರಂಜಕ ಎಂಬುದು ಲೋಕದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಎಲೆಯದು, ಕವಿಗಳಿಗೆ ವೇದಾಂತ ವಸ್ತುವು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ವಿಮರ್ಶಕರಲ್ಲಿದೆ. ವೇದಾಂತಿಯಾಗಿ ಮಹಾಕವಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು, ಕವಿಯಾಗಿ ಮಹಾವೇದಾಂತಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನರಸುತಿಯರು ಬಂದೆಡೆ ಸೇರುವಷ್ಟೇ ಅಪೂರ್ವದ ಸಂಗತಿ. ಅದನ್ನು ನಾಥೀದ ವಿರಳಾತಿವಿರಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ಅಗ್ರಧೇನಿಯ ಹಿರಿಮೆ. ಅವರ ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ಹಿರಿಮೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿ ಮಡಿಲಿರುವ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಲೋಕಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು.

ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರರಮ್ಯ ಪೃಥುಪದದಿಲಪನ್ನರ್ಮಗಂಭೀರಭಾವಾ
ಸತರ್ಗಾರ್ಥಯುಗಂಧಾ ನವರಸಭರಿತಾ ಸ್ತುತೃಸಂಸ್ತಾಪನುಕ್ತಾ ।
ಕಾವ್ಯಶ್ರೀವಾದಿರಾಸೀತ್ ಯದಮುಲಪದ್ಯದೂಚ್ಚೈಃಪತೇರ್ಯತ ವಾಸಃ
ಸೋರವ್ಯಾಚ್ಚೈವಾದಿರಾಜಾಮೃತಮಯಜಲಭಿಯುಕ್ತಿರತ್ಯಾಕರೋ ನಃ ॥

- ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು (ದುಗ್ಗಣೇಶವಿಜಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಸವಿನೋದಂ ಪಾಟದಾಸಂ ಸ್ವತಂ ಸುಸ್ವರಾಸ್ವತಮ್ |
 ಸರವಸ್ಯಂ ಸಪ್ರಮಾಣಂ ಪಾದಿರಾಜವತೋಽಪ್ಯುತಮ್ ||
 ಸಂಪದಾಯಯುತಂ ತತ್ರ ಸ್ವರ್ಗಯಾಧ್ಯಂ ವಿಸಂರಯಮ್ |
 ಆವಾಯಗಂ ಪಂಡಿತಾಗ್ನೈಶ್ಚ ಪತಿಯೋದ್ಯಸಿವಾರಕಮ್ ||
 ಸಮಂದರಲಿಂಗಂ ಪುಷ್ಪತಸ್ಯಾಜನಮ್ |
 ವಿಶಾಸಿತಶ್ಲೋತ್ರಮುಖಂ ವಿಕಸ್ತರವಿಲೋಚನಮ್ ||
 ಪುಷ್ಪತನೂದಂ ಗಾತ್ರೇ ಸ್ಪರ್ಶಿತಶ್ಲೋತ್ರಮಾನಸಮ್ |
 ಸುಖಯೋಧಕರಂ ಶ್ಲೋತುಗ್ರಾಧ್ಯಂ ಸರ್ವೈ ಪುಮರ್ಥದಮ್ ||
 ಪಾಗೀಶ್ವರೇಶಕಾರುಣ್ಯವಾಘ್ರಿಚಾತಂ ಸುಕೋಮಲಮ್ |
 ನಿರ್ಮಲಂ ರಸವತ್ಪುಷ್ಪಂ ನಾನಂದಯಿತಿ ಕಂ ಜನಮ್ ||

- ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು(ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ, ೧/೪೮-೫೨)

ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಅವರು ಮಾಡಿರುವ ಬಗ್ಗೆಗೆ ಅವರ ಏಳು ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಹಿರಿಮೆ:

ಚಾರ್ವಪೂರ್ವಪದಪ್ರೇಣೀಂ ದುರ್ವಾಗ್ಗರ್ವಾಪಮಾರಿಣೀಮ್ |

ಸರ್ವೇಪ್ಪಕಾರಿಣೀಮುದೀಂ ಕುರ್ವೇ ಸರಸಭಾರತೀಮ್ ||

- (೧-೨)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು

ನಾಮಾಸ್ತವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಶೈವ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ ಸರಪ್ರ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಂತೆ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾತು ಇದು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಮಾತು ತುಂಬಾ ಯಥಾರ್ಥವಾದುದು. ಕಾಳಿದಾಸಾದಿಗಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಸಹ ಸೂಕ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯ. ಆದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಯಾವ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಸಹ ಅವರ ನಾಲ್ಕು ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ರಚಿಸಿದ್ದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ ಮಹಾಕಾವ್ಯ.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯಕ್ಕೆ ಅವರ ಶಿಷ್ಯವರೇಣ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯ ಎಂಬವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು; ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ-ಭಟ್ಟರವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಗುರುಭಾವಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಅವರ ಹೆಸರು.

೧. ಮಧ್ಯಾಹ್ನಮಾಗತವ್ಯಾನ್ವರ್ಥಗತಾಸ್ವರೂಪಾಮಮ್ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಂ ಸಾಮಾಂತಂ ಪಕ್ಷಿರವ್ಯಜಸಂಶಯಮ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ(ಶ್ರೀಕೋದಾಮರವಲ್ಲಿರುವ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಯು ಅರ್ಥವೈಭವವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಿಗೆ ಅವಲಂಬಿಸಿ ರಸದ ಮೂಡಿದ ಭಾಗ್ಯರಾಲಿ ಅವರು, ಅವಲಂಬಿಸಿದಾಗಲೇ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಭಾವಾವಿಷ್ಟಾದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅವರೇ ಸುಡಿದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವರ್ಣಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಅಶಕ್ತ. ಆದರೂ ಅವರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ತಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಅವರ ಮಾತು ಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ವಾದಿರಾಜೋಕ್ತಿಚಾತುರ್ಯದುರಕ್ಯಂ ಜ್ಞಾತುಮಂಜಸಾ |
ತಥಾರೂಪಿ ವಕ್ತೃಣಿ ತಚ್ಚಕ್ಷಾತುನುಸುತ್ಯೈವ ಲೇಖತಃ || - (೧/೮)

ದಯಗ್ರೀವಕೃಪಾಧೃಷ್ಟಿದೃಷ್ಟೇನ ಕೃತಿನಾ ಮಯಾ ||
ಗುರುಪದೇಶಾಶರಯಾದ್ವೇಷೋಽಪ್ಯತ್ರ ಲಿಖ್ಯತೇ || - (೨/೨)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ತಾವು ಪ್ರಾರಬ್ಧವರಾತ್ ಬಂದಿದ್ದ ಅಪಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ ಭಾಗ್ಯರಾಲಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅವರು ಸುಡಿದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿದೆ.

ಸಮೋಕ್ತಪ್ತು ವಾದಿರಾಜಾಯ ಗುರವೇ ದೀನಬಂಧವೇ |
ಯೋ ಮಾಂ ವರಾಕಂ ಕೃಪಯಾ ಪೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತವಮೂಮುಚತ್ || - (೧೪/೧)

ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀರ್ಥಸ್ವಾಮಿಂಧಕ್ಕೂ ಸಹ ಏತಹುದೇ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಎರಡು ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಪ್ರಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಗೊಂಡ ರೇಯನ್ನು ಇವರದು.

೧. ನಾಮಾಶ್ವವಾಗಿ ವ್ರಮೇಯಗಳ ವಿಷಯ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ 'ಏತಿ ಭಾವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು ಈ ಪ್ರಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
ಶ್ಲೋಕೋಽಸಿ ದೇವಸ್ತು ಪರೇಣ್ಯ ತುಲ್ಯಃ ಪಶೇತದ್ವಿವರಮಂ ಭಕ್ತಜನವಿವರಮಪಿ, ನಾಭಕ್ತಜನ-
ವಿವರಮಪಿತಿ ಭಾವಃ || (೪/೨೧)
- ಲೋಚನಾವಿವರಮೇ ವಸ್ತುನಿ ಲೋಚನವಾಹುಲ್ಯಮವ್ಯವೇನಕಮಿತಿ ಭಾವಃ || (೧೧/೧೭)
- ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನವಿವರಮೇಕನಾಮೋಕ್ಷಾರಣ್ಯಗಾಂ ಮಹಾವಾಪವಲಮಾರಹೇತುತ್ವಂ ನಿಷ್ಕಾಪ್ಯೋಪ್ಯು-
ಮಹಾವಾತಕತ್ವಂ ಜಾಗೇನ ಧ್ಯೋತ್ಯತೇ || (೬/೨೧)
- ಕಿಲೇತನೇನ ಕಥಾಯಾಃ ಪೌರಾಣಿಕತ್ವಮಭಿಜ್ಞೇತಿ || (೬/೨೨)
- ನಾಮಿಕಾಣಾಮತವಿವೇಚನಾ ಗಂಭೀರವಚನಾನ್ ಲಿಖ್ಯತೇ || (೬/೨೪)
- ವಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವಮಪಿ ಕಾರ್ಯಕಂ ನಾಥಮಿತುಂ ಶಕ್ತತ ಪತ್ಯರ್ಥಃ | 'ವಾಖ್ಯಾ-
ನಾರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವಮಪಿ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತ್ವಮ್' ಪತ್ರೈಶ್ಚೇತೇ || (೬/೨೬)
- ಯಮುಕಲಕ್ಷಣಿತುಂ ವಂದಿಸೋಕ್ತಮ್ | ಏತಿ | ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವೈತೇ ಕದಿವಾದಯಮುಕಮ್ |
(೭/೫೩)

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀರವಿಜಯ ಕಥಾಸಾರ

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀರವಿಜಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಣೀ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ, ರುಗ್ಮಣೀರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಏಜಯ ಎಂದರೆ ರುಗ್ಮಣೀಯ ಏಜಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಏಜಯ, ರುಗ್ಮಣೀನಿಜಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಏಜಯ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಒಬ್ಬಾಗಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಮಹಾಮಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕೃತಿ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವರಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದರೆ, ರುಗ್ಮಣೀಯು ಮೂಲಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದರೆ, ಇದು ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ಕಥೆ; ಒಬ್ಬಾಗಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವದ ಆಪ್ತಾರ್ಥ ಕೃತಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀಕರಾರ್ಚಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇದು ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸುರೀರ್ಷಕಾಲ ಪೂಜಿಸಿದ ದಾಖಲೆಯ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದ ದಶಮಸ್ಕಂಧ^೧ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಸಮಗ್ರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ರುಗ್ಮಣೀ ಕಲ್ಪಾಣದ ಪ್ರಸಂಗ ರುಗ್ಮಣೀರವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಏಜಯ. ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಸಿಂಹಪಾಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ಖೇಸಲು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯ ಬಹುಭಾಗ ಅದರ ರೋಚಕ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಖೇಸಲು.

ಮೊದಲ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ೧೨ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಯಗ್ರೀವ, ರುಗ್ಮಣೀ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ವಾಣಿ, ಇವರ ಸ್ತೋತ್ರವು, ಮುಂದೆ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ, ಕವಿಯ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆ, ವಿನಯೋಕ್ತಿಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತ್ರಿಯ ಗೋರೂಪ ಧಾರಣಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ನಡೆದ ಮಹಾಏಷ್ವಸ್ಥನ ಸ್ತೋತ್ರ, ಅವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಮ್ರತಿ, ದುರ್ಗೆಗೆ ಅದೇಶ, ಶೇಷಾವತಾರ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ, ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರ, ಅಷ್ಟಮೀ ತಿಥಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಚಿತ್ರ, ವಸುದೇವ-ದೇವತೆಯರ ಬಂಧಮೋಚನೆ, ವಸುದೇವ-ದೇವತೆಯರಿಂದ ನಡೆದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ, ದರ್ಗಾಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ವಸುದೇವನ ಗೋಕುಲಗಮನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ವಿಕೃತದ್ವಯಾಘಾತಮಪಿ ವಸುಧಿತತ್ಯಾತ್ ಪುನರಪಿ ಪ್ರಾಕ್ತಿಯತೇ | (೧೦/೭೫)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗನುಬಂಧವಿದ್ದೇವಾವಸ್ಥೆಯೂ ಕೃತವ್ಯವು ಅಧಾರಯುಗವು ತಾಂಬೂಲವೆತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಚ ಮುನಿವತ್ಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಮುನೀಂದ್ರವೃಂದಾರಮನುಷ್ಯತಾನೀತಿ ವಾಗುಕ್ತಮ್ | ಏವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ದೃಷ್ಟವತ್ | (೧೦/೮೨)

ಅಸ್ತತ್ತ್ವದ್ವಾತ್ಮೀಂದ್ರಭಾಗವ್ಯವಂಚಿ | ನಮುನೋಜಯನ್ ದ್ವಾತ್ಮೀಂದ್ರದುಪನಿವದಾಮಾಪಾತರಮಣೇ ಯಸ್ಯಾಪ್ಯೋಗತರಸಿರದ್ವಾರ್ಥಕದ್ವಾತ್ಮೀಂದ್ರಭಾಗವಾಣ್ಯಪಿ ಚಳುರಿತರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ವಿಕವಿಂಶತಿಭಾವೈ ನಮುನೋಜನಯನ್ಕೀರ್ತರ್ಥಃ | (೧೦/೮೩)

೧. ಮೊಘತಾವ್ಯವ ವಸ್ತು ವರಮಂತ್ರಂಧ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಶಿವಪಾಲವಧಿ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ನಮ ದಶಮಸ್ಕಂಧದ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಆರಂಭಿಸಿದದ್ದು ನವ ಮಾಧವ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನನ್ನು ಪರಾರ್ಥವಗೊಳಿಸುವ ಕೌಶಲವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

ಐರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋಕುಲ ಪ್ರವೇಶ, ಗೋಕುಲದ ಬೀದಿಗಳ ಸ್ಥಳಗಳ ವರ್ಣನೆ, ಮರ್ಗೆಯ ಮಥುರಾಗಮನ, ಸೂರ್ಯೋದಯ ವರ್ಣನೆ, ನಂದಗೋಷನ ಸಂಭ್ರಮ, ಗೋಕುಲವರ್ಣನೆ, ಪೂತನಾಸಂಹಾರ, ದೈವಾದಿಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯು ಲಭಿಸಿದುದು ಎಂಬ ವಿಚಾರ, ರಣಭಾಸುರ ಸಂಹಾರ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ತೃತೀಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಪರ್ತ ವಧೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೋಲಾವೈಭವ, ಯರೋದೇಗ ವಿಶ್ವರೂಪ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಮಕರಣ, ಅಂಬಿಗಾಲಿನ ಸಂಚಾರ, ನವನೀತಾದಿಗಳ ಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅದರ ಅಂತರಾರ್ಥ, ಗೋಪೀಕೃಷ್ಣರ ಸಖ್ಯಾಪ, ಗೋಪಿಯರ ನಿಂದಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ, ಕೃಷ್ಣ ಮಣ್ಣು ತಿಂದ ಪ್ರಸಂಗದ ಅಂತರ್ಯ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ನಾಲ್ಕನೆ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯರೋದೆಯಿಂದ ನಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯರೋದೆಯ ಪ್ರಯತ್ನ, ಯಮಲಾರ್ಜುನ ಭಂಜನ, ಪುಂದಾವನಗಮನಕ್ಕೆ ಸಂಕಲ್ಪ ವೃತ್ತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಪುಂದಾವನಗಮನದ ವೈಭವ, ವತ್ಸಾಸುರವಧೆ, ಬಕಾಸುರವಧೆ, ಪುಂದಾವನವಾಸ, ಕಾಲೀಯಮರ್ದನ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಐದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆದ ದಾವಾಗ್ರಹಾಸ, ಗ್ರೀಷ್ಮುಪಶುಪಿನ ವರ್ಣನೆ, ಉಗ್ರಾಸುರವಧೆ, ನೀಲಾಸ್ತಯಂವರ, ಭೇನುಕಾಸುರಮಥನ, ಪ್ರಲಂಬಾಸುರಸಂಹಾರ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದಾವಾಗ್ರಹಾಸ, ವರ್ಷಾರ್ತವರ್ಣನೆ, ರರವೃತುಪಿನ ವರ್ಣನೆ, ಹೇಮಂತ ಋತುಪಿನ ವರ್ಣನೆ, ಗೋಪಿಯರ ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀವೃತ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆದ ಗೋಪೀ-ವ್ಯಾಪ್ತವಾರ, ವಿಪ್ರವತ್ತಿಯಿಂದ ಅಸ್ತನಮರ್ಪಣೆ, ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಿಕಾರ್ಯ ನಿರೂಪಿತ.

ಆರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಗೋವರ್ಧನವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರನ ರರಣಾಗತಿ, ಅಜಗರರಿಂದ ನಂದಗೋಷನ ಜಡುಗಡೆ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ, ಚಂದ್ರೋದಯಗಳ ವರ್ಣನೆ, ವೇಣುಗಾಣವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಸಖ್ಯಾಪ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಿರೋಧಾಸ, ಗೋಪಿಯರ ರೋಷ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಏಳನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ, ಅರ್ದಪ್ರತುಲಪಿನ ವರ್ಣನೆ, ಪದ್ಮ ಚೂತ, ಅರೋಷ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಾರ್ಥಾನೆ, ಮುರಳಿ, ಪುಂದಾವನ, ಚಂಧ, ಯಾಮಿನೀ, ಯಮುನೆ, ಮಾರುತ, ವಕ್ತಿಸಂಕುಲ, ಚಿಕಿ, ಕೃಷ್ಣಾಸುರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಕೋರಿಕೆ, ಪುನಃ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಲಾಪ, ಚಂದ್ರವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆವಿರ್ಭಾವ ಹಾಗೂ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಪ್ರಾರಂಭ - ಇವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಬಂಧನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಸೂದೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಾರತ್ತಾದ ಸಕಲ ಮೋಹಮೂರ ಬಂಜಿದರ ನಿರೂಪಣೆ, ಪ್ರದಾಪನದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿವೆ.

ಹೃತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಸವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಜಗರರಿಂದ ನಂದನ ಮೋಕ್ಷಣ, ರಯ್ಯಿಪೀಡವಧ, ಅಲಿವ್ವಾರವಧ, ಕೇಶವಧ, ನಾರದರಿಂದ ಕಂಸನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜನ್ಮರಹಸ್ಯಕಥನೆ, ನಾರದಕೃತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣೆ, ಅಕ್ರೂರವೇಷಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ- ಒಂದ ಅಕ್ರೂರನಿಗಾದ ಸಂಭವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಅಕ್ರೂರರ ಸಂಭಾಷಣೆ, ಮಥುರಾಗಮನದ ಉಪಕ್ರಮ, ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಸ, ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶ್ವಾತ್ಕಾರ, ಯಮುನಾವರ್ಣನೆ, ಮಥುರಾಪ್ರವೇಶ, ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ವಿರೋಧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಥುರಾಪ್ರವೇಶ, ರಜಕಸಂಹಾರ, ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಉದ್ಧಾರ, ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ, ನೂರ್ಯಾಸ್ತ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಕಂಸನಿಗಾದ ಭಯ, ಕುವಲಯೋಪೀಡಾಡಿಗಳ ವಧ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ರಂಗಪ್ರವೇಶ, ಜಾಣೂರ-ಮುಷ್ಠಿಕಾಡಿಗಳ ವಧ, ಕಂಸನೇನೆಯ ಸಂಹಾರ, ಹಾಗೂ ಕಂಸವಧೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಂತಿರ್ಭವದ ವರ್ಣನೆ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ, ಮಥುರಾವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಉಪನಯನ ಹಾಗೂ ಗುರುಕುಲವಾಸ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಗುರುಪುತ್ರನ ಆನಯನ, ಮಥುರಾ ವರ್ಣನೆ ಹಾಗೂ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ಅಮಾತ್ಯರು ಮಾಡಿದ ರಾಜನೀತಿಯ ಉಪದೇಶ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧವನ ಗೋಕುಲಗಮನ, ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ, ಉದ್ಧವನಿಗೆ ದೊರೆತ ಅಪ್ಪೂರ್ವ ಸ್ವಾಗತ, ಉದ್ಧವನನ್ನು ಕಂಡು ಗೋಪಿಯರಿಗಾದ ಸಂಭವ, ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ಉದ್ಧವನ ಮಥುರಾಗಮನ, ಜರಾಸಂಧನ ಸಮರೋದ್ಭವ, ಮಥುರೆಯ ಆಕ್ರಮಣ, ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಭವ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಪರಾಭವ, ಜರಾಸಂಧ ಮಾಡಿದ ಮತ್ಸಮ ಯುದ್ಧಗಳು ಹಾಗೂ ಅವನ ಪರಾಭವ, ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ಕಾಲಯಜನವಧಿ, ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಕಳುಹಿಸಿದ ವತ್ರ ಸಂದೇಶ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿವರ್ಭಗಮನ, ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ವಿವರ್ಭದ ಜನತೆಗೆ ಆದ ಸಂಭವ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆ, ಜರಾಸಂಧಾಡಿಗಳ ಪರಾಜಯ, ರುಗ್ಗಿಣೀಹರಣ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನೈದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಜರಾಸಂಧಾಡಿಗಳ ಪರಾಭವ, ರುಗ್ಗಿಯ ಪರಾಭವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ದ್ವಾರಕಾಗಮನ, ಮೂಲಮಾಧವ ಕೇಶವ ವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಾನ್ವಿರೋಧ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಹರಿಹರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಸ್ವಯಂವರದ ವರ್ಣನೆ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಲಾರ್ಪಣೆ, ಓಪಾದ ಸಂಭ್ರಮ, ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಹರಿನೀಳನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನಿಜನರು ಮಾಡಿದ ಇತರ ಅವತಾರಗಳಿಂದ ಘಟವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ, ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ - ಇವು ಓಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ.

ಹರಿನಂಬನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಆಪಾದಮಾಲೆಪಯೋಗಿತ ವರ್ಣನೆ ಓಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಗಂಡಪ್ಪನ ವರ್ಣನೆ, ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ, ಅಲಿಕರಾರಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಮಲೆಲಿ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವರೊಂದಿಗಿನ ವರ್ಣನೆಯ, ಕಾವ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶವಾದ ಓಪ್ಪನವರ್ಣನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಸಂಗದ ಅಂತರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಜನನ, ಅನಿರುದ್ಧನ ಜನನ, ವಜ್ರನ ಮುಖ್ಯ ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಕುರಸ್ಥಳೀಯ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ, ಕಾವ್ಯದ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೇಯೋಪಾರ್ಥನೆ, ಕಾವ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೃತಿಯು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮಿಣೀರಸಜಯಪು ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೃತಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯ ವರ್ಣನೆ (೨/೯-೧೫, ೨೨-೨೫); ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವರ್ಣನೆ (೬/೨೪-೨೭, ೧೧/೧೫-೧೬); ಚಂದ್ರೋದಯವರ್ಣನೆ (೬/೨೪-೨೬); ವಸಂತ-ವರ್ಣನೆ (೪/೪೪-೪೬); ಗ್ರೀಷ್ಮವರ್ಣನೆ (೫/೪-೬, ೫/೧೫-೧೯); ವರ್ಷಾರ್ತವರ್ಣನೆ (೫/೨೦-೨೬); ರರದ್ರಕೃಪವರ್ಣನೆ (೫/೨೬-೨೯); ಹೇಮಂತಾಶುಕವರ್ಣನೆ (೫/೪೦, ೪೧); ಗೋವರ್ಧನಾರ್ಪಣೆ ವರ್ಣನೆ (೬/೨-೧೬); ಮಥುರಾನಗರವರ್ಣನೆ (೧೬/೨೬-೨೮, ೧೯/೨೨, ೨೪); ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆ (೧೨/೪೪-೬೪); ಪ್ರಯಾಗವರ್ಣನೆ (೧/೫೫, ೬೬, ೧೫/೧೫-೨೦); ದೂತವರ್ಣನೆ (೧೧/೧೬-೨೪); ಬೃಂದಾವನವರ್ಣನೆ (೪/೨೧-೨೪, ೯/೬೧-೬೪); ಓಪಾದವರ್ಣನೆ (೫/೨೦, ೧೬ನೇ ಸರ್ಗ, ೧೯/೧೨); ವಿಪ್ರಲಂಬವರ್ಣನೆ (೬/೬೪-೬೬, ೭/೧, ೬ನೇ ಸರ್ಗ, ೮/೧-೧೧, ೨೯-೪೫, ೧೨/೧೬-೨೬); ರಾಸಕ್ರೀಡಾವರ್ಣನೆ (೯/೧-೫೬); ಗೋಪೀಓಪಾದವರ್ಣನೆ (೧೦/೨೪-೪೨) ಮತ್ತು ಮಂತ್ರವರ್ಣನೆ (೧೨/೨೯-೬೯).

ಶ್ರೀಮಾದಿರಾವರ ಅವಧಾರವರ್ಣನಕೀರಣಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ಯದುಮಂರಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರವಿದು, ಭುವನಕ್ಕೆ ವೈಭವ ನೀಡುವ ಮಣಿಯಾದ ಕಮಲಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರಳುವವು; ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೇವಳಗಳ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳುವವು.

೧. ದಿವಿ ದ್ವಾರತೈಃ ಭೃದಿತೈಃ ಯುತಾನ್ ಭವಿ ಪ್ರಪೇದುರ್ಭವನೋದಯಾನ್ |

ಇಹ ಪ್ರಚಾತೇ ಯದುಮಂರತೈಃ ಸುರಾಸನಾಭಾನ್ ಚ ಸಾಕಲೋಕೇ ||

ಜನರು ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರಿಗೆ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನಿದ್ದರು ಅನುಭವದ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಂಬದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವೈಖರಿ.

ಯರೋದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಲಿಸಿದ ವೈಖರಿ:

ಶಿವರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಯರೋದೆ ಇವರ ವರಸರ ಶುಕ್ತಿ-ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ
ವಿದ್ವೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಪ್ಪಿಡ್ಡಿಸುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ ಕೌಶಲ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋ-ಗೋಪ-ಗೋಪಿಯರ ಸಮೇತ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದಾಗ
ವೃಂದಾವನವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ ಪರಿ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತವನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಿಂಬದನ್ನು
ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತವೃತ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸಿರುವ ಕೌಶಲ:

ಯಮುನೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ರೀತಿ:

೧. ವಿಧೌ ಪ್ರವಾತೇ ಭೃದಿತೇ ಜನೋಽಯಮಭುಂಕ್ತ ಘೋಗಾನ್ ಪುನರುಷ್ಣಾನ್ ||
ಕರೋತಿ ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚತಸ್ತಥಾ ತದ್ವಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ ಶಾಂತಾತ್ || - ೨/೨೨

೨. ಗಂಧಂ ವರಾಂಗುಲಿದೈರ್ಲಘು ಚಾಲಯಂತೀ ಮಂದ್ಯತಾನನಮಥೋ ಪರಿರಂಭಯಂತೀ |
ಸಾಂಧ್ಯಸ್ತಮೃತಪಯಃ ಕಲ ಪಾಯಮಂತೀ ನಂದ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಭವದಿತ್ತಮರ್ವಯಂತೀ || - ೩/೧೦

೩. ನಿಧ್ರಾಮಾಶ್ರಯಂ ತದಾಶ್ರಯಫಲಂ ಭುಕ್ತಂ ವ್ಯಚೇಷ್ಟೀರ್ಗತಾಂ
ನಿಧ್ರಾ ಕಾಂಞ ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಿಯುಗಲಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಯದಾಲಿಂಗತಿ |

ಅಶ್ವೈವಂ ಶ್ವಿತಿ ಮುದ್ರಿತಾತ್ಮನಯನಃ ಸ್ವಾಂಗಂ ಸಮಾಲಿಂಗ್ಯ ತತ್
ಸರ್ವಂ ಜೀರ್ಣಮಥೋ ದಿಶೇತಿ ಜನನೀಂ ರಂಭಾನ್ ನಿಜಂ ಘೋರವತಾತ್ || - ೩/೧೨

ಮೂರ್ತಗಾಯಿತಿ ಕಂ ಸದಾ ಜಲನಿಧೌ ಶೇಷಾಂಗಸಂಶಾಯಿನಂ
ತಾತಾಪೌ ನನು ನಿಧ್ರಯಾ ಪರಿವೃತೋ ದದ್ಯಾತ್ ತದಾಪೀತಿ ತಾಮ್ |

ಏವಂ ಚೇದ್ವದಿತಂ ತದ್ವೀಯಮುಖಲಂ ತತ್ಕರ್ಣದೇಶಂ ಕಥಂ
ಯಾತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ನಿಜಮತಂ ಪಾಯಾದ್ವರೋದಾಸುತಃ || - ೩/೧೩

೪. ಪ್ರಪ್ತೈರ್ವ್ಯಕ್ತಗಣಾ ಮನೋಜ್ವಲಚಕ್ರೈಃ ಕೇವಾಃ ಸ್ವಧೈಃ ಕೋಕಿಲಾ
ಸೃಷ್ಟೈಃ ಕೇಕಿವದಾ ಗಚಾರ್ಥ ಗತಿಭಿಃ ಪೈಲಾಃ ಸ್ವಪನ್ನಿರ್ಭೂರೈಃ |

ಸುಚ್ಛಾಯೈರ್ಮಗಣುಚ್ಚಿಮಸ್ತಲಚಯೈಃ ಸಾ ಭೂಮ್ಯುಗಾ ದೀಕ್ಷಕೈಃ
ಸ್ವದ್ವಂದಾವನಮಚ್ಚುತಾರ್ಥಭವನಂ ನೂನಂ ತದಾ ತೇನೀ || - ೪/೨೨

೫. ತದ್ವಂದಾವನಭೂಗಣಂ ಪದರುಚಾ ಪ್ರಾಂಗಂಕಯನ್ ಘೋರಸಕ್ತತ್
ಪಶ್ಯಾತ್ ತದ್ವದುರುದ್ಧಗಂ ಚ ಪರಯನ್ ಕುರ್ವನ್ನಿಧಾನತರ್ವನಮ್ |

ಸದ್ವಾಸ್ವದ್ವಗುತೋಭಿ ಲೇಖಿಸವಯೋಹೃದ್ವೈರ್ದೀಗಣೌ ಚಾಶ್ರಯನ್
ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋದನುಕರೋತಿ ತತ್ ಮೀರನ್ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತದಮ್ || - ೪/೨೩

೬. ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಕಾತರೈಃ ಕರಸಮೈರೋಪ್ಪೇರ್ನಿವೃತ್ತೈಃ ಶಿವ
ಸ್ವಪ್ರಾಂತಪ್ರತಿಪದಾಂಕಮುರಸಾ ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವಾರ್ಕಚಾ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಲೀಯಮಥನದ ವೃತ್ತವದ ವರ್ಣನೆ:

ರರಥತುಪ್ಪ ಕಾಲಿಚ್ಛದ್ಧನು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸತ್ಯಾನ್ತನಾಮೃದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತ
ಭಿಷಿಕ್ತರಾದದ್ವಕ್ಕೆ ಮೋಲಿಸುವ ರೀತಿ:

ಸ್ವೀಯರು ಸಹ ಭಗವದಾರಾಧನೆಗೆ ಅರ್ಹರು ಎಂಬ ತತ್ವದ ನಿರೂಪಣೆ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಾಗಿನ ದೃಶ್ಯ ಗೋವರ್ಧನ-
ಗಿರಿಯು ಸಹ ರೋಮಾಂಚಗೊಂಡಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ರೋಮಾಂಚಕರವಾದ ವರ್ಣನೆ:

ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಎಂಬಂತೆ
ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವರಣೆ:

'ಶಿರುಷನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಿರ ಆನೆಗಳು ಇವೆ' ಎಂಬ ಸಮನ್ವಯಪೂರ್ವಿಯ ರೋಷ:

ಗೋವರ್ಧನಗೋದ್ಧಾರದ ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲ ಪ್ರಶಾಂತ ವಾತಾವರಣದ ವರ್ಣನೆ:

-
- ಸುಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಿಮಿರುಣಾದಿವ ಜಗದ್ವಂದ್ಯಸ್ವ ಪಾತಾದಿವ
ಸ್ವಿಗ್ನಾ ತಂ ಮದನಾಕೃತಿಂ ಸ್ವಪ್ನದಯೀನಾಶ್ರಿಪ್ತ ಪಾರ್ವರ್ಧತ || - ೪/೫೮
೧. ಅನೀನದತ್ ಪದ್ಯಭೋ ಮೃದಂಗಂ ಜಗೌ ಹನೂಮಾನ್ ಜಗತಾಮಧೀಶಮ್ |
ಅದರ್ಶಯತ್ ತಾಲಗತೀಃ ಕವರ್ದೀ ನನರ್ತ ಗೋಪಾಲಕುಲಾಬಮೌಲಿಃ || - ೪/೬೮
೨. ರಾಮಾಯೋಗಿಜನಸ್ಯ ಛೇದುಚರಿತಃ ಸದ್ವಂಶಚಾತಂ ಮುಮುಃ
ಪ್ರೇಮಾಲಂಬನವಲ್ಲವ್ಯದ್ಯದನಂ ಕುರ್ವನ್ ಸ್ಥಂಭೋಗಮ್ಭುಃ |
ಸುಶ್ಲೇಷಂ ಸುಮನಸ್ಕಯಸ್ಯ ವಿದಧತ್ ಸುಖಾಪ್ರಮುಖೀಃ ಕ್ಷಿತೌ
ಸುಖಾನ್ವೈ ಮುಖೀರ್ಥವನ್ನಮದಘೋಷ್ಣಾರ್ಥಾಭಿಷಿಕ್ತವದಾ || - ೫/೩೯
೩. ವಿಶ್ರಾಂಗನಾಃ ಸ್ವಪ್ನಭವೇ ಪ್ರವೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರತ್ಯರ್ಥ್ಯ ಸರ್ವಿರ್ವಧಿಪಾಯವಾದಿ |
ಮುಕ್ತಿಂ ಕರಸ್ವಾಂ ಕಿಲ ತಾ ವಿತೇನುಃ ಪ್ರಂಶ್ವೇನ ಕಿಂ ಪೂರುಷಮೌಲಿಭಾಷಾಮ್ || - ೫/೫೩
೪. ಪ್ರಸೂನಕೋಶೈರ್ಭಗವತ್ಸರ್ವಪಾತನಿಪಾತಿತ್ವೇಲಂಕಿತಸರ್ವಗಾತ್ರಃ |
ಮುಕುಂದವಸ್ತ್ರಾಂಬುಜಸಂಗಮೌಖಿಪ್ರವೃಷ್ಟರೋಮಾಲಿರಿವಾದ್ರಿರಾಶ್ವೇ || - ೬/೯
೫. ಪಯಃಪ್ರಿತಸ್ತಪ್ತಬಿಂಬಲೋಲಂ ಪತತ್ಸೂನಾಂಚಿತತ್ವಂಗಲಾಲಮ್ |
ಸ್ವಕೃತಿಮಧ್ಯಾಪಿರ್ತನಂದಲಾಲಂ ಜನೋದ್ಧವ್ಯತಂ ಸಂಪುಟಮೂರತೇ || - ೬/೧೧
೬. ಸ ಪರ್ಯಟಿತುಂಜರಪುಂಜಲೋಭಂ ಧರಂ ಯದಾ ಶ್ರೀಪತಿಮದ್ವದಾ |
ತದಾ ಸಮನ್ಯಾಂ ಪರಿಪೂರಯಂತಿ ಶಿರೋಃ ಕಲೇ ಹಸ್ತಪದ್ಮಮುಖಿ || - ೬/೧೩
೭. ಧಾರಾ ನೃಪ ಪಯೋಮುಖಾಂ ಯದುಪತೇ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾ ಪರಂ
ಸ್ನಾನಾಂ ನಾಪಿ ಚ ಗರ್ಜಿತಂ ಸ್ವತೀಕೃತಾಂ ವಿಪ್ರೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಹೃದಿ |
ವಿದ್ಯುನ್ಮಾದುರನರ್ತಕೀಕರಚಯಾಲಂಕಾರಕಾಂತಿಃ ಪುಷ್ಕೋ
ನೋ ವಾಯುಃ ಸುರವೃಷ್ಟಪ್ರಪ್ತವಗಾನಲ್ಯಾಶ್ರಿಪತ್ಯಮಗಮತ್ || - ೬/೧೮
- ನೀಲಂ ನೃಪ ನಭಃ ಸುಲಕ್ಷಿತರಚೀಭರ್ತುರ್ಮುಖೀಃ ನೀಲಿಮಾ
ಮೇಘಾಃ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಸಂತಿ ಕಂತು ದಿವಿಜಘ್ರಾದಿವ್ವಮಾನಾಂಬುಧಾಃ |

ನೂರ್ಯಾದ್ವದ ತಂತಯಾದ ನೂರಪಣಿ:

ಉಕ್ತವನ ವೇಣುಗಾನವಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅದ್ಭುತ ಪರಿಣಾಮದ ಬಗ್ಗೆ:

ಉಕ್ತವನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಗೋಪಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ:

ಗೋಪಿಪುಷ್ಪಮಯರು ಉಕ್ತವನಗಾಗಿ ಕಾತರನಿ ಸಂಚರಿಸಿದ ಉತಿ ಕಾಮಿಗಳ
ಉತಿಯಾಗಿರದೆ: ಆರಗ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮುನಿಗಳ ಭವಗಚ್ಛೇತನೆಯ ಉತಿಯಂತಿತ್ತು ಎಂಬ
ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆ:

ಯಮುನೆಯು ತಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡದಿರಲು ಗೋಪಿಯರು ಕಂಡುಕೊಂಡ
ಅಪೂರ್ವ ಕಾರಣ:

ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳು ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಓಗೊಡದಿರಲು ಬಂದಿರುವ ಕಾರಣದ
ಉತ್ತೇಕೆಯ ರೋಚಕತೆ:

- ತಾಮಿಸುಂ ನ ಓ ದಿಶ್ಯಥೇದ್ವರಮಪಿ ತ್ವಾಂ ಮಾನುಷಂ ಮನಸ್ತಾಂ
ಚಿತ್ತೇಷ್ಟು ನ ವೇಪಥುರ್ನಿಜಜನೇ ಭೀತೇಂದ್ರಗಾತ್ರೇ ಪರಮ್ || - ೬/೧೯
೧. ಸ ಲಬ್ಧವನ್ಮಾ ದಿರಿ ವಪ್ರಪಾಣೇ: ಪ್ರವೃದ್ಧಗಾತ್ರೋ ಗಗನಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ |
ಅಗಾಧ್ವಿಶಾರಂ ದ್ವುಮಣಿ: ಪ್ರತೀಚ್ಛಾಂ ವಿಫೇರ್ನಿದೇರೋ ಮಹತಾಂಪಲಂಘ್ಯ: || - ೬/೨೮
೨. ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್ ಸವಯಸ: ಸಂದರ್ಷಯನ್ ಕರ್ಷಯನ್
ಗೋಪಪ್ರೀತ್ಯಹೃದಯಂ ಪರೂನ್ ಬುಷ್ಪಿಗಣಾನ್ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಯನ್ ಸ್ವಪ್ನಯನ್ |
ವಿಶ್ವಂ ಸ್ವಪ್ನ ವರಂ ವಿಯುಧ್ವಹವಧೂ: ಸಮ್ಪೂರ್ಣಯಂತ್ಯಾರಣಾನ್
ಸಿದ್ಧಾನ್ ಸಂತ್ರಪಯನ್ ಸುರಾನ್ ವಿನಮಯನ್ ವೇಣುಂ ಪ್ರಪೋಷಾಚ್ಯುತ: || - ೬/೪೭
೩. ದೋಹಂ ಕಾಪಿ ವಿದಾಯ ಕೃಷ್ಣಸುರಭಿಂ ದೋಗ್ಧುಂ ಸಮಸ್ತೇಷ್ವಿತಂ
ತಥ್ವಿಮೋಷ್ಯಮಧಾತಿಬುಬ್ರಹದಯಾ ಭುಕ್ತಿಂ ವಿಸೃಚ್ಯಾಪರಾ |
ಕಾಂತಂ ಕಾಚನ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಪ್ರತೇ ಭರ್ತೇ ಸ್ವಪಾಂ ಬಿಭ್ರತೀ
ತೋಕಂ ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರಯೋಗ್ಯವಿಭವಾ ಕನ್ಯೇತಿ ಕಾಚಿಧೃತಾ || - ೬/೫೨
- ಗೋಪ್ಯನ್ಯಾಂಜನರೂಪಿತಂ ಸ್ವನಯನಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯುಗಾತ್ ಸತ್ಪರಾ
ತಚ್ಚಾನ್ಯಾಂಜನತುಪ್ಪದೀರಿವ ಪದೋರ್ಭೂಪಾಂ ಸ್ವದೋಷ್ಣೀತರಾ |
ಸಂಧಾಯಾಚ್ಯುತಸನ್ನಿಧಿಂ ಸಮಗಮತ್ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಸೇವಾಂ ಸದಾ
ತನ್ಮುತ್ಯಾ: ಕರಭೂಷಣಂ ಮಮ ಭವೇತ್ ತತ್ಪಾದಯೋರ್ಭೂಷಣಮ್ || - ೬/೫೩
೪. ತಾ: ಪಶ್ಯಪಶ್ಯಭವನೇನು ವಿದೃಕ್ಶಚಿತ್ತಾ: ಪ್ರೇಪುಂಡಲೀಕನಯನೇಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಸಕ್ತಾ: |
ಆರಣ್ಯಕೇಶು ಮುನಿವರ್ಗ ಾವಾತಿಮುಗಾಶ್ವೇರುರ್ವಿದ್ವಗ್ನ ಬಹುಧಾ ತಮರಗ್ನಾಕೇಶು || - ೬/೬೫
೫. ನೈಶಾ ನವಾಂಬುದತನುಂ ಕಥಯೇನ್ನಿಜಂ ನ: ಸ್ವಿಯಪ್ರವಾಹಭರಧಿಕ್ವತಲೋಕಕಾರ್ತಾ |
ಫಾ ಹುಂಜಿತಾಂಬಸದೋರುಹೋಮಲಾನ್ಯಾ ವೃಂಗಾವಲಿಭರಿತಾರ್ತದುಪಾಸಾಂ ಯಾ || - ೬/೧೬
೬. ಇಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾ: ಕಿಲ ನ: ಸಪತ್ನಾ: ಸಮಾನಸಾಮಾನಿ ಸದಾ ಗೃಹಾಣಿ |
ಅಸ್ತಾಣಿ ಚಾಸ್ತಾನ್ ದ್ವಿಪತತ್ವದಿಯಪುತ್ರಸ್ಯ ತದ್ವಚ್ಛ ದೇವಮನ್ಯಮ್ || - ೬/೧೮

ಕೃಷ್ಣಾಕರದ ಸಲಹೆಯು ಗೋಷಿಯರು ಉತ್ತೇಜಿಸಿದ ಉತ್ತರ:

ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಷಿಯರ ವಿಚಿತ್ರ ಬಗೆಯ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ:

ಗೋಷಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಓಂಕೃಷ್ಣ ಕಾಣಿಕೊಳ್ಳದಿರಲು ನಿಂತಿರುವ
ರೋಚಕವಾದ ಕಾರಣ:

ಬಗೆಬಗೆಯ ಯಮಕಾಲಂಕಾರಗಳ ಪೈಭವ:

ಬಂದು ಅಪೂರ್ವ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯದ ಸೊಬಗಿನ ರಾಸಕ್ತಿಯೆ ಪೈಭವ:

೧. ಹೇ ಕೃಷ್ಣಾಕರ ಕೃತಕೌತುಕಮೂರ್ತವೃಷ್ಟೇ: ಓಂಕೃಷ್ಣದರ್ಶ್ಯ ಕಿಮಲ್ಪಿ ಭವಂ ಬಿಭರ್ಷಿ |
ನೇತ್ರೋದಯಸ್ವ ಮುರಲೀರವವಂಚಿತಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಚೋನ್ನತಿವಿಯಂ ಭವತರಕ್ಷಾಸ್ತಿ || - ೭/೪೧
೨. ಅಸ್ತತುಲಿತಮೇನಂ ನಾರ್ಥಯಧ್ವಂ ತಥಾ ತದ್ವಿವೃತ್ತಿಃ ಏತ ಚೇತಃ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಽಲಮುತೇ |
ಪರವೃತ್ತತುಕವೃಂಗಾ ಗೀತವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರಾಃ ಪಥಿ ಪಥಿ ಪರಮಸ್ಯ ಓಂಮುಖೀರ್ವಚಂದ್ರಃ || - ೭/೪೨
೩. ಪೃತ್ವೇಶು ಪಕ್ಷಿಶು ಮೃಗೇಶು ವಿಕಾರಯಂತೀಃ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಮುಗಪ್ಪದಯೋ ಮೃತತತ್ತ್ವಕಾಂತೀಃ |
ಅವಿರ್ಬುಧೂಪೂರಮಿ ರಮ್ಯತರೋಮವಾಕ್ಯಭಾವಂ ಪ್ರಸೂಗವಿದಿಷುಃ ಸ ತದಾ ತಿರೋಽಭೂತ್ || - ೭/೪೩
೪. ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ |
ರಮಾ ನ ಯಾಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ || - ೭/೭೧
ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವ ತತೀತಾತೀತತೇ ತು ತತ್ |
ತತ್ತ್ವಾತೌತಾತೀತೇ ತೇಽತಾತಾತೀತೇ ತತೋಽಸ್ತಿ ತಾಮ್ || - ೭/೭೨
ವಿರಹಪಟ್ಟಿಪಲಾ ಮಲಯಾನಿಲಾ ಜಗದಿವಾಸಲಭಾಮು ಲಯಾನಿಲಾಃ |
ಚಲತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಯಾರಮಲ ಯಾನಿಲಾ ಏತ ತುವಂತಿತವಾಮಲಯಾನಿಲಾಃ || - ೮/೧
ನಾನಾನಾನಾನುಸ್ತುನಂ ಸ್ತನೋಽನಸ್ತೇಽನ್ವಿನಾಂ ನು ನೌಃ |
ನಾನಾಸ್ತುಸ್ತೇನಾನೇನ ನೋನೋ ನೇನ ನ ನೋ ನನು || - ೮/೩
ಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಭವತೋಽಭವತೋ ಮಹಂತೀಂದಿಲಾ ಕಿಲ ತಯಾ ಲತಯಾ |
ತರುವದ್ವನಾನ್ ಪರಿವೃತೋಽರಿವೃತೋದಯವಾವ ಸೇವಮನು ತೇ ಮನುತೇ || - ೮/೨೯
ಮುಖಾವಾಸಂ ಚ ಸುರಸಂ ಸುರಸಂಪುತ ಚಾಕುಭಾವಮುಗಲಂ ಯುಗಲಮ್ |
ನಯಾನುಬ್ಬಯೋರಜ ಮನೋಜಮನೋಜಯಿ ಸುಕೃತಂ ವೃದ್ಧಮಾಶೇಽವಮಾ ತೇ || - ೮/೩೭
೫. ಮಂಜಲೀಕೃತಮನೋರಮರಾಮಾ ಕುಂಜಲವೃತ್ತಿಃ ಪದ್ಮಿಮಿತೀಮಾ |
ಗಂಜಮಂಜನಕುತೂಹಲಕಾಮಾಬಿಂಡಿತಾನನವರೋಮವಧಾಮಾ || - ೯/೧
ಪಾದಸಂಚರಣವರ್ಗತತಾಲಃ ಪ್ರಾಪ್ತಗೀತವರವಿಭುಮಾಲಃ |
ಮೋದಿತದ್ವಿಜಮೃಗಾಂಶ್ಚಿಪ್ರವೃಲಃ ಓಂಧರೇಕಗಿರವಾಯನಲೋಲಃ || - ೯/೭
ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರವಾಸವನೀಲಃ ಪುಷ್ಪಗೋಪಿತಮಣೀಮಣಿಮಾಲಃ |
ಪುಷ್ಪಹೀನವರವಾಮುಖೀಲಿಖಿತವಾವರವಾರಣೀಲಃ || - ೯/೭
ಮಂಜುಲಿಂಜವಲಿಭಾಸುರಭೂಷಣಃ ಕಂಜನಾಭೂಮಮಂಜವರವೇಷಃ |
ಅಂಜಲಿಗೀತವಾರವಮಾರಾ ಸಂಪುತೋ ಜಮುತಿ ವಾಸವಿಲಾಸಃ || - ೯/೧೧
ಪ್ರಂಜಲೀಕಮುಖಮುಖ್ಯದಿಕಾಸಃ ಬಿಂಡಿತಾಲಿಪಿಮಿಲೋಽಪಿತಾರಾಃ |
ಪಂಜಮುಕ್ತವಿವರ್ಣ್ಯವಿಲಾಸಃ ಪಾಂಜುರಂಗರವಿರತ್ಯ ಲಲಾಸ || - ೯/೧೨

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಜಾಜಿತೆಯ ಸೂಚನೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ ಲಭ್ಯವಾದ ರೋಚಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೆಲವರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ತೋರಿದ ಅದ್ಭುತ ಕೌಶಲ್ಯ:

ರೂಪಾಂತರಗಳಿಗೂ ಸಂಭವ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ಅಕ್ಬೂರನ ಸಂಭ್ರಮದ ವರ್ಣನೆ:

ಅಕ್ಬೂರನು ಅದಿವ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣನಾದ ಅ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ; ಹೊಸಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ಉತ್ಸಾಹದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಕುಣಿದಾಡಿದ; ತನ್ನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮೂಲಕರಾರಿಯನ್ನು ನಿಗೂಢವೆಂದು ಗರ್ಜಿಸಿದ. ನಂದಗೋಷನ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲಶ್ರುತಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ಬೂರನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಗಾಢಾಲಿಂಗನ ಅವನ ಸಂಸಾರ ಬಂಧವನ್ನೇ ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಅದ್ಭುತ ಕಲ್ಪನೆ:

ತನ್ನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಅಕ್ಬೂರನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ:

ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿಸುವ ಅಪೂರ್ವನಾವೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ:

ರಾಮೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ೬ ರಸಂ ಭುಜಿ ದರ್ಶನೀತ್ ಕಃ ಶ್ರೀರೋಡುರಾಜನಿಷ್ಕಾಭಗಂಚಿತತ್ಸು |

ಯದ್ವ್ಯಂಗವಂಶದುಕೋಕಲಿಕೇಶಮುಖ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಪ್ರದೃಷ್ಟಮನುಃ ಪತಿತಃ ಸಮೀಯುಃ || - ೯/೧೫

೧. ಬರ್ಹಿ ತರ್ಹಿ ಸರ್ಹಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಸಗಾಃ ಪುಷ್ಪಂ ಸಮರ್ಪ್ಯಾರ್ಚಯನ್

ಸ್ವೈರಂ ಮಂಜುರವಾ ಬಗುರ್ಮಧುಕರಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಂತ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮುಗಾಃ |

ಉತ್ತಿ ಪ್ರೋಚ್ಛಪಾಃ ಪುನಃಪ್ರಪಾಃ ಕಂಪೇನ ಯಂ ಪರ್ಯಗುಃ

ಸೋದಯಂ ಶ್ರೀರಮಣೋ ಮಯಾ ರಚಿತಯಾ ಪ್ರೀತಾತು ದೇವೋಚಯಾ - ೯/೧೬

೨. ತದ್ವೈಯಂ ಜರಯನ್ ಬಲಂ ಚ ಶಮಯಸ್ಥಂಗಂ ಮುಹುಃ ಕಂಪಯ -

ಸಕ್ಷೀಘೋರಪಟುತಾಂ ದಿಶನ್ ದೃಢತರಾನ್ ದಂತಾನ್ ಬಲಾತ್ ಪಾಟಯನ್ |

ತಚ್ಚಾಸ್ತಂ ಸ್ಥಲಯನ್ ಜರೇವ ಬಹುಶಪ್ತದ್ವೈವನಂ ದೂರಯನ್

ದಮೋಽಸೌ ವಜ್ರಧೇಃ ತರಂತಕಪುರಾತನ್ಯಂ ದಿಷ್ಠಃ ಸೂಚಯನ್ || - ೧೦/೧೪

೩. ನನಾಮ ನಾರಾಯಣಮಾದಿಪುರುಷಂ ನನರ್ತ ಸಪ್ಯೋತಪಚಾತಸಂಪ್ರಮಃ |

ನನಾದ ನಾನಾದುರಿತೋಫಮರ್ದಯನ್ ನನಂದ ನಂದಸ್ತು ತಪಃಪೂರದಯಮ್ || - ೧೦/೨೪

೪. ತಮಾಲಿಲಿಂಗೇ ದೃಢಮುಚ್ಚಿತಃ ಪ್ರಿಯಂ ಸರಂತಮೇಕಾಂಕದುಚ್ಚಿತಾನನಃ |

ಅನಾದಿವಿಧಂ ಭವರೂಪಬಂಧನಂ ತದಾಪ್ರಿತಂ ವಿರೂಪಯಿಸ್ವಿದಾಂವಸಾ || - ೧೦/೨೫

೫. ಕ್ಷೇಮಃ ಕಿಂ ತದ ಗಃ ಪಿತಾ ಚ ಕುಶಲೇ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯತೀರ್ಥಾಪ್ರತಿ-

ಸ್ವರ್ಗ್ಯಾರಾಧನಮುಖ್ಯೋಭಗಕೃತೀರ್ಥೋಚ್ಚತಾ ವರ್ತತೇ |

ಕಿಂ ಸಂಸಾರವಿಮುಕ್ತಯೇ ಪ್ರಯತಸೇ ಕಂಪಸ್ವ ಕಾ ದಾ ಸ್ವಯಾ

ಸ ತ್ವಂ ಪೇತ್ಸ್ಯುಲಿಂ ಯದವ ೬ ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಚ ತಚ್ಚಾಪ್ರಯ || - ೧೦/೨೬

೬. ಸಂಸಾರಾಸಾರಿಣೋಽರ್ಚಿಸುರಗಜರಾಜ್ಯಾರ್ಥಾರ್ಥಾರ್ಥಾನಾಂ

ವಾರಾಗಾರಾದಿಭಾರಾಃ ಕಿಮಿದ ಸುಖಕರಾಃ ಪ್ರೇಮಪಾಶೈರ್ನಿಬಧ್ವಾಃ |

ಕೃಷ್ಣ ತತ್ಪಾದಪೂಜಿತಂ ಪ್ರದಿಶ ತದನಿಶಂ ಸತ್ತಾಕಂ ಪಕೇತುಂ

ರಮ್ಯಂ ಕರ್ಮಾದಿಗಮ್ಯಂ ಭವಜಲಧಿಭವತ್ವೇದವಿಚ್ಛೇದವೇತುಮ್ || - ೧೦/೨೭

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ, ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲಿ ಎಂಬ ಅಕ್ರೂರನ ಒಗೆಚಿನ ರೂಪದ ಕೋರಿಕೆ:

ಭಯ ಪೀಡಿತನ ಫಲೇತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪರಿ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪೂರ್ವ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರದ ಬಳಿಕ ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದರ ಮುರ್ಮು:

ವಿಷ್ಣುವರ್ತನನ್ನು ವಿಷ್ಣುವತ್ತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ ಕೊರೆಯಳು:

ವಿಷ್ಣುವೈಷಿಗಳ ಬಳಿ ಮಹಾಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದೂ ಸುಳಿಯಳು:

ವಿಷಯಭೋಗ ನಿಜಕ್ಕೂ ವಿಷಪ್ರರಣವೇ ಸರಿ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆಯ ಕೊರಲ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣವನ್ನು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಚಾತುರ್ಯ:

೧. ಪುಣ್ಯರೇಣ್ವತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ ಮೂಕಂ ಸತಾಂ ದೂಷಣೇ-
ಪ್ಸಂಧಂ ಮೀನದೃಗೀಕ್ಷಣೇಷು ಬಧಿರಂ ತದ್ವಿನ್ಯಗೋಷ್ಠೀಷು ಮಾಮ್ |
ಪಂಗುಂ ಪಾಪಕರಪ್ರಯೋಗಕರಣೇಽಪಾಣಿಂ ಚ ತತ್ಸರ್ವಮು-
ಕ್ತೀಬಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರತ್ನಂ ಮುಕುಂದ ಕುರು ಮಾಂ ಮೂಢಂ ತದೀಯಿಷ್ಯತೇ || - ೧೦/೭೭
- ಕಾಮಪ್ರೇಽಂಘ್ರಿಯುಗಾರ್ಚನೇಽಮಲಧಿಯಾಂ ಬೋಧಃ ಸುಪ್ರಕಾರ್ವಣೇ-
ಮಾತಪ್ಸರ್ಯಂ ಚರಿತಾನುಕೀರ್ತನಸುಧಾಪಾನಾನ್ಯದಃ ರತ್ನಮು |
ಕ್ರೋಧೋ ಭಕ್ತಜನೇಷು ರಾಗ ಉದಯಾಚ್ಚೈವಿಷ್ಣುಲಾಘೃತ ನೋ-
ಯಚ್ಚಕ್ಷುರ್ನಹಿ ರತ್ನದುಚ್ಚಿನಿಲಯಿಷ್ಯಾನ್ಯತ್ ರತ್ನವರ್ಗವೇತ್ || - ೧೦/೭೮
೨. ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ನ ಕವಾಪಿ ಗಚ್ಛತಿ ಗತೋಽಪ್ಯೋವಸ್ಯಿಷಾಂ ಪೃಥಕ್ತ-
ಪ್ತಿಪೃತ್ಯನ್ಯಮವೇಕ್ಷ್ಯ ರಸ್ತೃನಕರಂ ಪೃಥ್ವಾಂ ಕ್ಷಣೇನೋಽಪ್ಪತಿ |
ರತ್ನಂ ಸ್ಥಿತಿ ತೃಣಾಂಗುಲೀದಲಮದನಂ ಕಂಪೀ ಪತನ್ ಧಾಪತಿ
ಸ್ತಬ್ಧೇತ್ತಂ ಬಹುಲೋಕನಿಂದಿತದಶಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪಯಿಷ್ಯಾಪ್ಯಹಮ್ || - ೧೧/೨೬
೩. ಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪರಿಪೋಷಣಾಯ ಪತಗಂ ವಾತಂ ವಿಲಾಸಾಯ ತಾನ್
ಪತ್ಯಾನೋಪಪ್ರಥೇನುಕಾದಿದಿಚಿಚಾಂಸ್ತದ್ವಾರಪೋಥಾನಿವ |
ಅಶ್ವೇಭೌ ರಜಕಂ ಚ ಮಾತುಲಕೃತೇ ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಮಲ್ಮಾಂಶ್ಚ ತ-
ತ್ಸೇನಾಂ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ಯ ಗಾಢತಮಸೇ ಸಂಪ್ರೇಷಯಿಷ್ಯನ್ ಕ್ರಮಾತ್ || - ೧೧/೫೪
೪. ವಿಷ್ಣುವರ್ತಕಂ ಭೂಪಂ ನೈವ ತ್ಯಕ್ತುತಿ ತತ್ಪ್ರಯಾ |
ತದ್ವೈಷಿಣಿ ನ ಸಾ ಸ್ವಾತುಮುತ್ಸವತೇ ಪತಿಪ್ರತಾ || - ೧೨/೩೪
೫. ವಿಷ್ಣೋರರ್ಚಕಸಂಕಾಶಾನ್ ದೈಷ್ಟವಾನ್ ಯಿಷ್ಟು ನಿಂದತಿ |
ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿರಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ವಾತ್ ಪೃತ್ಯದ್ವೈಷಿಣಿ ಮಾತ್ಸವತ್ || - ೧೨/೬೦
೬. ವಿಷಯೇಷೂಪಭುಕ್ತೇಷು ತೃತೀಯೋಽಂಶೋಽಂಶೈ ವೀರ್ಯತೇ |
ರಿಪಂ ತು ವಿಪಶಾರೂಪಾತ್ ಕಪ್ಪಾಯ ಪರಿಕಲ್ಪತೇ || - ೧೨/೬೮
೭. ವ್ಯಸೃಷ್ಟಾಲಯತಃ ಸ ನಿರ್ಗತತನುಃ ಪೃಥ್ವೀಭುಜಾಮುಷ್ಯತ-
ಪ್ರೇಕ್ಷಾಶಾಪ್ರಮಮೋವಯಃ ಪವನವನ್ವಿಷ್ಣುತವೇಗಾ ಕ್ಷತೌ |
ಸಚ್ಚಾಕ್ಷ್ಯಾದಿತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಚಯಂ ವಿಚ್ಛಾಪಯಿನ್ ಪೃರ್ಗೀಣಾಂ
ಸುಪ್ರೀತಿಂ ಜನಯಿನ್ ಮುರಾಂಕಕಚಮೂಂ ಪುಷ್ಪನೃಪೈಷಾದ್ವಿಪಃ || - ೧೨/೭೬

ನಿಗಮಾನುಗತವರ್ತನಮಾದಿವಿವರಣೆಯು ಸೇವೆಯು ಪರಾಭವವಿರುವ ಕೌಶಲ:

ರಂಗೋಯು ನಿರೂಪಿಸಿದ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಆನಾಮಂಜಸ್ತೆ:

ಶಿಕ್ಷಣವು ಮಗ್ಗುಲಾಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪುರಾಣಪುರುಷ ಎಂಬ ಚೇತೋಹಾರಿ ನಿರೂಪಣೆ:

ನವಗ್ರಹಗಳು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಪಲಂಬಿಸಿರುವ ತಾತ್ವಿಕ ನಿರೂಪಣೆ:

ಶಿಕ್ಷಣವು ತೀರ್ಥವಾದ ಎಂಬುದರ ವರ್ಣನೆ:

ರಂಗೋಯು ಸರ್ವತೀರ್ಥಗಳ ನಿಧಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷತೆಯ ನಿರೂಪಣೆ:

ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಲೀತಿ:

೧. ಸಂಪಾದಂ ಕಿಲ ಕೇಂಪಿ ಬಭೂರಪರೇಽನುಕ್ತಂ ಶರೈಶ್ಚಾಧಿತಾ
ನಿಯೋಗಂತಃ ಕಟಿಕಾನ್ವಿರುಂಧತಿ ನಿಜೇ ಕ್ಷುದ್ರಾ ವಿರೋಧಂ ಪರೇ |
ದ್ವಾಪ್ತಾಃ ಕೇಚಿದಸಂಗತಿಂ ನಿಜಜನ್ಯಃ ಸರ್ವೇ ಜಯೈರ್ಯೋಗನತಾ-
ಮಾಧಿಕ್ಯಂ ದಂತಿಃ ಪರಾಜಿತಮುಭೂದಿತ್ವಂ ತದದ್ವೈತಿವತ್ || - ೧೪/೧೦
೨. ರಂಭುಃ ಪುತ್ರಸಮಃ ಸ ಮೇ ಪುರರಿಪುಃ ಪೌತ್ರಃ ಶರೀ ಸೋದರಃ
ಸಿಂಧುಮೇಘಃ ಜನಶಾಯಿತೋ ಮಧುಸಯೋ ಮತ್ಸ್ಯನುಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಭೋ |
ಅಂಬಾರಿಹಂ ಶಕಲಸ್ಯ ಚೇತಿ ಕಮಲಾ ಕೃಷ್ಣಕಲಗ್ನಂ ಮನೋ-
ಜ್ಞಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಕೃತೋಗ್ರತಪಥಾ ಸ್ವಂ ರೂಪಮಪ್ಪಜ್ಞಯತ್ || - ೧೪/೧೩
೩. ನಾಯಂ ಪುರಃ ಶ್ಯಾಮಲಕೋಮಲಾಂಗೋ ನಾಯಂ ಶರೀ ವೀತಕಲಂಕರಂಕಃ |
ನಾಯಂ ರವಿರ್ಯೋಗಕದೃಗಾತಿಹಾರೀ ಸೋಽಯಂ ಪುರಾಣಃ ಪುರುಷೋಽದ್ವಿತೀಯಃ - ೧೪/೧೬
೪. ಯದ್ವಕ್ಷ್ಯೆ ವಿಧುಮಾಮನಂತಿ ಸುಬುಧಂ ಮುಗ್ಧತೇ ಹಸ್ತಯೋ-
ರುದ್ವದ್ವ್ಯೋಮಮಗಂ ಗುರುಂ ಕಟಿತತೇ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಕಾವ್ಯಾಸ್ತದಮ್ |
ಯತ್ಕಾವ್ಯಸ್ತು ಮಂಗಲಂ ಪದತಲೇ ಕೇತುಂ ಗತೌ ಮಂದಗಂ
ಯದ್ವೋಚಿಶ್ಚಂತಂ ತಮಸ್ತದನಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಮುಮೂತೋದಯಃ || - ೧೫/೧೭
೫. ಪರಿಪ್ರಕಟವಪಾಶ ಪ್ರೀತ ಮಾ ಯಾತಿ ಶೌಲೇ ತ್ರಿಭುವನಪರಿಗೀತಂ ತೀರ್ಥಜಾತಂ ತ್ವಯೀಶೇ |
ಪ್ರಜತಿ ಸಕಲಮಾಶೀತ್ ಪೃಥ್ವಃ ಸ್ವಪ್ನಮುಪ್ಪಕ್ಷರಗವರೂಢಾಮ್ನಾಂ ಕ್ಷಾಂತೀರ್ಧಾಂ ತ್ವದಗ್ರೇ - ೧೫/೨೪
೬. ಛೂಕಾಶಂ ಪರನಾಭಿಮಾನಸಪತೀಂ ಹಾರಾವಲೀಚಾಹ್ವದೀಮ್
ನೀದೀದಿವ್ಯಸರಸ್ವತೀಂ ಪ್ರವಿಲಸಮೋಮಾಲಿಸೋರ್ಯಾತ್ಮಕಾಮ್ |
ಕಾಂಚೀರೋಭಿಕಟಿಂ ಕುಚೋಚ್ಛಬದಲೀಂ ಸೌತಾಂತಯುಗ್ಮಪ್ರಭಾ-
ಕಾವೀರ್ಯಂತರಗಾಘ್ರಚಂದ್ರಸರಸೀಂ ಯೋತ್ಯಾಸ್ತು ಜೈಷ್ಠೀಂ ಪ್ರತಿ || - ೧೫/೨೬
೭. ಉಗ್ರೋಽಯಂ ಸದಿ ಚಂಚಲೋಽಯಮಮಲೇ ಸೋಽಯಂ ರಮೇ ಗೂಢಪಾ-
ದ್ವ್ಯಮೋಽಸೌ ಜ್ವಲೋಽಯಮುಷಿತಪನಃ ಸದೃಕತುಂದೋ ವ್ಯಸೌ |
ಮುಗ್ರೋದಂತಕ ವಿಷ ದೇವಿ ಜಲರಾಜಿ ಗೋತ್ಯಾಸಹೋಽಸೌ ಕ್ಷಿತಾ-
ವಿತ್ಯಾದ್ಯಾಭಿಭವ್ಯದ ಭಿಕ್ಯತಸುರಾ ಪ್ರೀತಾಸಗಾವಾಚ್ಯುತಮ್ || - ೧೬/೨೬

ವೇಧಾ ವೈದಿಕಮಾಲೀಶ ಪವನೋ ಮಂತ್ರಂ ಜಪನ್ ಸಂತತಂ
ಶರೈಶ್ಚಾಧಿತೌ ಸುವಿರಕ್ತಧೀಃ ಸ ಮುಘವಾ ವ್ಯಾಪಾರಭಾರಾಕುಲಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಗಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧವೆನಿಸುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ಯಾವೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಅನಾರ್ವಾಕೆ:

ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಉಪ್ಪು ಎಂಬುದನ್ನು ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕೌಶಲ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಸಿರುದ್ದ ಧರ್ಮಗಳ ಸಮಾವೇಶಕ್ಕೆ ಪಾದಕಮಲಗಳ ನಿರರ್ವಣೆ:

ರುಗ್ಮಿಣಿಯದು ಸಮರತ್ನಮಿಡಿತ ಚಿಗ್ಗದಂತಹ ಅದ್ಭುತ ರುಬರ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ರೂಪ ಪರಂಪರೆ:

ಹೀಗೆ ರುಗ್ಮಿಣೀರಮಿಜಯವು ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ರೋಚಕ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಒಡಲಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ; ಈಗ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ನಿರರ್ವಣಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕೊಜ್ಜಿ ಮಾತ್ರ.

ರುಗ್ಮಿಣೀರಮಿಜಯವು ಪ್ರೌಢಶೈಲಿಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಹೀಗೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ರಜ್ಜುಸಂಪತ್ತು ಸಹ ಅಪೂರ್ವ; ವಿಷಯವಂತೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಪುರಾಣದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆ. ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಮೇದಾಂತ ವೈಷ್ಣವ ಮೇದಾಂತ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ತಿ ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಇದರ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನ ಸುಲಭವಾದ್ದವೆನ್ನಿಸದ ವಿಚಾರ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀರಮಿಜಯವು ಸುಮಧ್ವನಿಜಯದಂತೆ ಒಂದು ಪ್ರೌಢ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾವ್ಯವೆನ್ನಿಸುವುದು. ವಿದ್ವತ್ಕಾವ್ಯಗಳು ಬುದ್ಧಿ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ ನಿರರ್ವಣವೆನ್ನಿಸಿದರೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಕಾವ್ಯಗಳು ಅವರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿಗೆ ನಿರರ್ವಣವೆನ್ನಿಸುವವು.

ಸೂರ್ಯ: ಪರ್ಯಟನಪ್ರಿಯ: ಸ ತು ಶಶಿ: ದೋಷಾಕರೋಽಸೌ ಸ್ವರೋಽ-

ನಂಗಚ್ಛೇತ್ಕಬಿಲಾನುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಮಲಾ ಪಪ್ಪೇ ಯದೂನಾಂಪತಿಮ್ ||

- ೧೭/೪೦

ಪುತ್ರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಪದ್ಮಭೂ: ಘಣಿಪತಿ: ರಯ್ಯಾ ಮಿಗೆರೋ ರಥ: ರಂಭುರ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಬುಮೌಲಿರಗಭಿತ್ ತದ್ವತ್ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭುಕ್ |

ನಿತ್ಯಂ ಯತದ್ರವಂಗತೌ ವಿಧುರದೀ ಯದ್ವಲ್ಲಭಾ ಶ್ರೀಪಥೂ-

ಸ್ತಂ ಪರ್ಯಂ ಪರಯಾಂಬುಭೂಪ ಸುದಂತಿ ಸಾ ದ್ವಾರಕಾನಾಯಕಮ್ ||

- ೧೭/೪೧

೧. ಯಾ ವೈ ಚಂಪಕಸಂಪದಾರಂಭವಸತೇರ್ದೂರ್ವಾರಪ್ರಿಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮನ:

ಕೇತಕ್ಯಾ ವಿಭವೇನ ಕ್ಷಪಿತವನನ್ಯಾಂಘೋಜಕಾಂತ್ಯಾ ವಿಘೋ: |

ಸನ್ನೀಲೋತ್ಪಲರೋಭಯಾ ದಿನಮಣೀ: ಶ್ರೀಮತ್ಪಲನ್ಯಾಽಮತಾ

ಹೇರಂಬಸ್ಯ ವರೇ: ಪರಂ ಸಮುಚಿತಾ ಸಾ ಮಾಲಿಕಾ ರೋಭತೇ ||

- ೧೭/೪೨

೨. ಅಸಹ್ಯವಟ್ಟವಧಿತೋಽಸಿ ಪಾರ್ಥಿರನಂತರತ್ನಾನ್ಯವರೇ ವಿಧಾಯ |

ನ ಚಾತು ಪಾನೀಯಮುಪಿ ಪ್ರವತ್ಸೇ ಧನಸ್ಯ ಲಾಭಾದಧಿಕೋಽಪಿ ಘೋ: ||

- ೧೭/೪೩

೩. ಧರ್ಮಾ ವಿದುದ್ರಗತಯೋಽಸಿ ಹೌ ವಿರೋಧಂ ಸತ್ಯವ್ಯ ಸಂತಿ ಬಹುಶ್ಚಿತ್ತಿ ಯೋಧಯಾತ್ |

ಪದ್ಮಸಚಂವಕಲಿಕಾನ್ಯಾತಿಮಸ್ತುಾಂಕ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀರಮಿಜಾ ರವಣಂ ಮಮಾವ್ರಾಮ್ ||

- ೧೮/೭

೪. ಸ್ವರ್ಣಾಂಗೀ ವರನೀಲರತ್ನಪದ್ಮತಾಪಾಂಗೀ ಪ್ರವಾ ಬೋಬ್ಧ-

ತ್ವಾದಾ ಯಾ ಸ್ಥಿತಮೌಕ್ತಿಕಾ ಮರಕತತ್ವಂಧಾಭಿ: ಲಾಜಲಾ |

ವೈದೂರ್ಯಾಗ್ರಸೂ ನವಿಕ್ಷತಲಸನ್ಮಾಣಕೃಪ್ತಪೋಷ್ಪವ-

ದೋಮೇದಾ ರದವದ್ರುಕ್ ಸುರತರುಂ ನಾನ್ಯೈ ವದೌ ಶ್ರೀಪತಿ: ||

- ೧೯/೫

ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಸ ಒಳಗೊಳವನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಹಸರಿಗೆ ಕಥೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರಚರಿತ್ರೆ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಸಾಧಿಸಿರುವ ಯಶಸ್ಸು ಅಪೂರ್ವವೂ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ದರಮಸ್ಕಂಧದ ಶ್ಲೋಕರೂಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವುದು ಎಂಬುದು ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಪ್ರತಿ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗದೆ ಟ್ಪು ದರಮಸ್ಕಂಧದ ಅಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಘಟ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದು. ಇದರ ಅಧ್ಯಯನ ಭಾಗವತದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದರೆ, ಭಾಗವತದರಮಸ್ಕಂಧದ ಅಧ್ಯಯನ ಇದರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯಾಗುವುದು.

ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತನಿರ್ಣಯ- ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ-ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಕೃಷ್ಣಕಥಾ ಭಾಗದ ತಾತ್ವಿಕ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಕೃತಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆಯ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಇದರಿಂದಾಗುವ ಉಪಕಾರ ಅಪಾರವಾದುದು. ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಕಥಾಸರಣಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ನಿಧಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ-ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯದ ಕಾಣಿಕೆ ಅನನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು. ಹರಿದಾಸ-ಸಾಹಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಏಕಾಸ ಹೊಂದಿದ್ದು ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಎಂಬ ಯತಿರಾಜರ ಸೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯದೇ ಸಿಂಹಾಲು. ಅದರಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಹೃದಯದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ಅಂತಹ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ಆ ಮೂವರು ಯತಿರಾಜರ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು ಒಂದು ಆಕರವಾದರೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಆಕರ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗೆ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯ ಅನುಸರಣವನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಅನುಮಮರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಮಧ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾವೈಭವವನ್ನು ಪರಿಪುರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ

ಆಮರವನ್ನಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಗೀರಪಿಜಯದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಹುಡುಗನಾಹಿತದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯ ಎನ್ನು ಕಾಣುವುದು.

ಇಂತಹ ರುಗ್ಗೀರಪಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಅಧುನಿಕ ವಿಮರ್ಶಕರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನಾರ್ಹ ಉಲ್ಲೇಖ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಕೆಲವರು ಇದರ ಅನುಪಮ ವಿರಮೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಮೂಡುವುದು ಸಹಜ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಸುಲಭ. ನಮ್ಮವರ ವಿಮರ್ಶೆ ವಿಸ್ತರಣಾ ಸಹ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಂತಹುದು. ಈ ರುಗ್ಗೀರಪಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕಂಡವರ ಕೈಗೆ ಬಿಕ್ಕಬಾರದು ಎಂಬ ನಮ್ಮವರ ಅತಿ ಮಡಿವಂತಿಕೆಯ ಛೋರಣೆಯು ಕಾರಣ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಅಪೂರ್ವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಗೆದ್ದಲು ಮೊದಲಾದ ಹುಳು ಹಪ್ಪಡಿಗಳ ಪಾಲಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದುಂಟು. ಮಡಿವಂತಿಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದೇ; ಆದರೆ, ಅತಿ ಮಡಿವಂತಿಕೆ ಇಂತಹ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ವಿಮರ್ಶಕರಂತೂ 'ಪರಪ್ರತ್ಯಯಸೇಯಬುದ್ಧಿ'ಯವರೇ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಮೆಚ್ಚಿದ್ದನ್ನು ತಾವು ಮೆಚ್ಚಲೇ; ಕೂಡದು ತಮ್ಮ ವಿವೇಕವೇ ಹೆಚ್ಚಿನವರದು.

ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಮರ್ಶಕರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಅದರಲ್ಲೂ ಮಾಧ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪಕ್ಕಷ್ಟೆ ಇವರು ಬೇರೆಯವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಬೇರೆ. ಮಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಬೇರೆ. ವರರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ಅವರು ಮಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಕಾರಣ ಅನಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ನೋಡುವ ಮನೋಭಾವದ ವಿಮರ್ಶಕರು ಒಂದುಕಡೆಯಾದರೆ, 'ವೈಷ್ಣವಾಸಾಂ ಅನೇಕಶ್ಚ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ನಮ್ಮವರ ಪರಸ್ಪರ ಸಹೃದಯತೆಯ ಹೊರತಾದ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ. ಇಂತಹ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ರುಗ್ಗೀರಪಿಜಯದಂತಹ ಅಮೋಘ ಕೃತಿ ತನಗೆ ತಕ್ಕದಾದ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮಾಧ್ವರೂ ಇದರ ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದಿರಲು ಇದು ಯಾವುದೇ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಗಳಲ್ಲೂ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗದಿರುವುದು ಒಂದು ಕಾರಣವಾದರೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಓದಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಪುರಸ್ಕಾರದ ಕೊರತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ, ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದಾದರೂ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡುವ ಸಹೃದಯ ಅದನ್ನು ಕೆಳಗಿಡಲು ಸರ್ವಥಾ ಬಯಸಲಾರ. ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಇಂದು ಮೊರೆತರುವ ಪುರಸ್ಕಾರ ಈ ಕೃತಿಗೆ ದೊರೆತಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ; ಇಡೀ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಕೃತಿಭೇದಿಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಗೌರವವಾಗುವುದು. ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರು ನೂಕಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಇಂದಿನ ತುರ್ತು ಅಗತ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲರೋಗಗಳು, ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಮಾತೃಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂರೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ದುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತವಾದ ಸಂಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ಅಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಡಿಬಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾಕ್ಯಗಳಷ್ಟು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥವಿಚಾರ ಭಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಜಟಿಲವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ, ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಪದಚ್ಛೇದವನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದ ಅವಸ್ಥೆ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು, ಅದರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಸರ್ಗದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಧುನ ರಚಿತವಾದಂತಿರುವ ಶ್ರೀನತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀವಾದರ ಕವಿಕಂಠಮಗ ಏಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಡಿಬಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕ(೮/೨೯,೧೬/೧೨)ಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ತುಂಬಾ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಉಪವ್ಯಾಸರೂಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ೧೬ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಂಬೊಂದಿಗೆ ದರಾಮತಾರ, ಕೇರವಾದಿ ದ್ವಾದರ ರೂಪಗಳು, ಕಪಿಲ, ದತ್ತ, ವ್ಯಾಸ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಭಾಗ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ೮ನೇ ಸರ್ಗದ ನಾರಾಯಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಡಿಬಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಅವತಾರವರ್ಣನೆ ಪದವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ದುಗ್ಗಣೀರವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು, ಈ ಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಪವಿಜಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ದುರ್ಗಾಸ್ತವಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಕಾಶನವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗುರುಗಳ ಒಬ್ಬ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಶ್ರೀದುಗ್ಗಣೀಶ್ವರರ ವಿಶೇಷಸೇವೆಯನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಾಂಶೋಜಿಸಿರುವರು; ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಸಕಲ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ. ಡಿ.ಬಿ.ವಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಶರಣಲಾ, ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮತ್ತು ಪ್ರವೀಣ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿರುವರು. ಕರಡು ತಿದ್ದುವ ಕಾರ್ಯ ಬಿ. ಸುರೇಶ್(ಅನಂದವದ್ವನಾಭ) ಹಾಗೂ ನನ್ನ ವೃತ್ತ ಪಾ. ಜಯಂತ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಸಹಕಾರ ನನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಬಿ.ಸೌ. ವಿ.ವಿ.ಜಯಶ್ರೀ ಹಾಗೂ ಸೋನೆ ಬಿ.ಸೌ. ಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಮುದ್ರಣ ವಾಗರ್ಥ ಅವರದು. ಈ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಋಣ.

ಬೆಂಗಳೂರು

ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

೧೯.೦೬.೨೦೧೬

ದುರ್ಮುಖ ಸಂವತ್ಸರ - ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಅರಾಧನೆ

ಶ್ರೀ:

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

೧. ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ

(ಮಂಗಳಾಚರಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೧; ಪಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ - ೨,೩; ರುಗ್ಮಣೀಸ್ತುತಿ - ೪; ಮಧಸ್ತುತಿ - ೫ ; ವಾಣೀಸ್ತುತಿ - ೬; ಕಾವ್ಯೋದ್ವೇಗ - ೭; ಕವಿನಾಮಕಥನ - ೮; ವಿನಯೋಕ್ತಿ - ೯, ೧೦; ಧಾತ್ರೀಕೃತವಿರಿಂಚಸ್ತವನ - ೧೧; ಭೂಭಾರವಾರ್ಧಕಕಥನ - ೧೨; ಗೋರೂಪಸ್ವೀಕಾರದ ಕಾರಣ - ೧೩; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗಮನ - ೧೪, ೧೫; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೬-೨೨; ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಸಮೃತಿ - ೨೩; ಅವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗೆಗೆ ಆದೇಶ - ೨೪,೨೫; ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷಾವತಾರ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕಥನ - ೨೬; ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೨೮; ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ - ೨೯; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ - ೩೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ - ೩೧; ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೩೨,೩೩; ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೩೪, ೩೫; ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಪದ್ಯಪ್ತಿ - ೩೬; ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ - ೩೭; ಮೇಘಘೋಷ - ೩೮; ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ - ೩೯; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು - ೪೦; ವೃದ್ಧರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೧; ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ - ೪೨; ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು - ೪೩; ಚರಾಚರಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿ - ೪೪; ವಸುದೇವದೇವತೆಯರ ಬಂಧಮೋಚನ - ೪೫; ವಸುದೇವದೇವತೀಕೃತ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇವತೀಪುತ್ರತ್ವಸಮರ್ಥನ - ೪೭; ವಸುದೇವನ ವಿಕೃತತ್ವಸಮರ್ಥನ - ೪೮ ; ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೯; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೦-೫೭; ದುರ್ಗೆಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೮; ಗೋಕುಲವತ್ತ ವಸುದೇವ - ೫೯; ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ - ೬೦; ಆದಿಶೇಷ ಮಾಡಿದ ವಿಶೇಷವೇದ - ೬೧; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೬೨; ಯಮುನೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಪ್ರದಾನ - ೬೩, ೬೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗಮನದ ರಾಜವೈಭವ - ೬೫, ೬೬; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೭)

ಮಂಗಳಾಚರಣ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ

ಶ್ರೀವೇದಾಂತಮಹಾಚಲಂ ಹಿ ಪಠಿತಃ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ
ಸದ್ಭಾತಾಗಮಪೋಷಿತಾತ್ಮಹೃದಯಂ ತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸುರೈಃ |

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲಶ್ಲೋಕಗಳು, ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮುದ್ದಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ರುಗ್ಗೀರಸವಿಜಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತವಾದ ಸಂಪುಟದ ಕನ್ನಡ ಆವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಸ್ಮಾರ ಭಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಜಟಿಲವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ, ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಪದಪ್ಪದವನ್ನು ಸಹ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದ ಅದಷ್ಟು ಮೂಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಮಾಗುವಂತೆ ಕೋಡಿಹೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಸರ್ಗದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀವಾದರ ಕವಿಕಂಡಮಣಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕ(೮/೨೯, ೧೭/೧೨)ಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ತುಂಬಾ ವಿಶ್ವಾಸವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸರೂಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ೧೭ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ದೂರವಾರ, ಕೇರವಾದಿ ವಾದರ ರೂಪಗಳು, ಕಪಿಲ, ದತ್ತ, ವ್ಯಾಸ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಭಾಗ ಸುಮುದ್ದವಿಜಯದ ೧೭ನೇ ಸರ್ಗದ ನಾರಾಯಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮುದ್ದವಿಜಯದ ಅವತಾರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗೀರಸವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು, ಈ ಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ದುರ್ಗಾಸ್ತವಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಕಾಶನವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗುರುಗಳ ಒಬ್ಬ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಶ್ರೀರುಗ್ಗೀರಕೃಷ್ಣರ ವಿರೇಷವೇವೆಯನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಾಯೋಜಿಸಿರುವರು; ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ನಕಲ ಪ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ. ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶಶಿಕಲಾ, ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮತ್ತು ಪ್ರವೀಣ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿರುವರು. ಕರೆಡು ತಿದ್ದುವ ಕಾರ್ಯ ಚಿ. ಸುದರ್ಶನ(ಆನಂದಪದ್ಮನಾಭ) ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಪುತ್ರ ಡಾ. ಜಯಂತ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಸಹಕಾರ ನನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಚಿ.ಸೌ. ವಿ.ಪಿ.ಜಯಶ್ರೀ ಹಾಗೂ ಸೊಸೆ ಚಿ.ಸೌ. ಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಮುದ್ರಣ ವಾಗರ್ಥ ಅವರದು. ಈ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಋಣಿ.

ಬೆಂಗಳೂರು

ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

೧೯.೦೬.೨೦೧೭

ದುರ್ಮುಖ ಸಂವತ್ಸರ - ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಆರಾಧನೆ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

೧. ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ

(ಮಂಗಲಾಚರಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೧; ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ - ೨,೩; ರುಗ್ಮಣೀಸ್ತುತಿ - ೪; ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ - ೫; ವಾಣೀಸ್ತುತಿ - ೬; ಕಾವ್ಯೋದ್ದೇಶ - ೭; ಕವಿನಾಮಕಥನ - ೮; ವಿನಯೋಕ್ತಿ - ೯, ೧೦; ಧಾತ್ರೀಕೃತವಿರಿಂಚಸ್ತವನ - ೧೧; ಭೂಭಾರಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನ - ೧೨; ಗೋರೂಪಸ್ವೀಕಾರದ ಕಾರಣ - ೧೩; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ವೇರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗಮನ - ೧೪, ೧೫; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೬-೨೨; ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಸಮ್ಮತಿ - ೨೩; ಅವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗಗೆ ಆದೇಶ - ೨೪, ೨೫; ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷಾವತಾರ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕಥನ - ೨೬; ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೨೭; ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ - ೨೮; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ - ೨೯; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ - ೩೦; ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೩೧, ೩೨; ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೩೩, ೩೪; ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ - ೩೫; ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ - ೩೬; ಮೇಘಘೋಷ - ೩೭; ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ - ೩೮; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು - ೩೯; ವೃದ್ಧರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೦; ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ - ೪೧; ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು - ೪೨; ಚರಾಚರಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿ - ೪೩; ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಬಂಧಮೋಚನ - ೪೪; ವಸುದೇವದೇವಕೀಕೃತ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇವಕೀಪುತ್ರತ್ವಸಮರ್ಥನ - ೪೬; ವಸುದೇವನ ವಿಶ್ವತ್ವಸಮರ್ಥನ - ೪೭; ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೮; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೪೯-೫೦; ದುರ್ಗೆಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೧; ಗೋಕುಲದತ್ತ ವಸುದೇವ - ೫೨; ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ - ೫೩; ಆದಿಶೇಷ ಮಾಡಿದ ವಿರೇಷವೇವ - ೫೪; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೫೫; ಯಮುನೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಪ್ರದಾನ - ೫೬, ೫೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗಮನದ ರಾವವೈಭವ - ೫೮, ೫೯; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೦)

ಮಂಗಲಾಚರಣ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ

ಶ್ರೀವೇದಾಂತಮಹಾಚಲಂ ಹಿ ಪರಿತಃ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ
ಸದ್ಭಾಷಾಗಮಪೋಷಿತಾತ್ಮವೈದಯಂ ತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸುರೈಃ |

ಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಿಸುರೇಶ್ವರೈಶ್ಚ ಮಥಿತೋ ಯಃ ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಃ

ಸ್ವೀಯಾನಾಮಮೃತಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಸ ಮಾಂ ಪಾಯಾದ್ಗುಣೋದ್ಯುನೃಣಃ ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದ್ಭುತವಾದ ^೧ಕ್ಷೀರಸಾಗರ. ಅವನ ಅನಂತಗುಣಗಳೇ ಅದರಲ್ಲಿನ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದಾಂತ(ಉಪನಿಷತ್ತು)ವೆಂಬ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ವಾಸುಕಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ^೨ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂಬ ಅಸುರರು ಹಾಗೂ ಸುರರು ^೩ಮಥನ ಮಾಡಿದಾಗ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಅಮೃತವನ್ನು ಅವನು ತನ್ನವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೀಡುವನು. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿ, ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವರು.

೨. ಅಷ್ಟಮಠಗಳಿಗೂ ಆರಾಧ್ಯದೈವವಾದ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತೆಯೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುವರು.

೩. ಇದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಷಯಕವಾದ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ. ಅವನ ಗುಣಗಳೇ ರತ್ನಗಳು. ವೇದಾಂತವೇ ಮಂದರಪರ್ವತ, ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯವೇ ^೪ಗಾಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ವಾಸುಕಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಅಸುರರು, ಸಿದ್ಧಾಂತವಚನಗಳು ಸುರರು, ವಿಚಾರವೇ ಮಥನಕಾರ್ಯ, ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಗಳೇ ಅಮೃತ ಎಂಬ ರೂಪಕ ಇಲ್ಲಿಯ ಆತ್ಮಕಂಠ ರೋಚಕವಾದುದು.

೧. ರೂಪಕಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಃ ಮಂದರಂ ಮಂಥಾನಂ ವಾಸುಕಿಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಕೃತ್ವಾ ದೇವಾಸುರೈರ್ಮಥಿತೋ ವರುಣತ್ವೇನ ಸ್ತೋತ್ರಯೋದೇವಾನಾಂ ಪೀಯೂಷಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ತಥಾ ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರನಿರ್ಣಯ-ವೇದಾಂತಾರ್ಥರಥಾಕಾಂಭಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತೈಶ್ಚ ಧೀಪೂರ್ವಕಂ ವಿಚಾರಿತೋ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರದದಾತೀತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮೈಶ್ಚ ದುಷ್ಟತಾನ್ಮುಖಗ್ರಾಹಿತಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ವಿಶ್ವಾದೃಶಂ ಸೂತ್ರಾಹಿತಂ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ಸಂಬಂಧ್ಯ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ವಿಚಾರಂ ಕೃತ್ವಾ | ಅನೃತ ಪರಿತೋ ವೇಷ್ಠನಂ ಕೃತ್ವಾ ಕಿಂಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತಕಾಯಾಂ ಮಥನಾಸಂಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಪೂರ್ಣಬೋಧಕೃತಭಾಷ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಮವ್ಯಾಖ್ಯಾನರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿವಾದಿತೇ ಸೂತ್ರಾ-ಭಿಪ್ರಾಯಃ ಪುಷ್ಕೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀವೇದಾಂತವೆಂದರೆ ಮಾನ್ಯವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸದಾಗಮಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮಹಾಚಲ ಎಂದರೆ ಸಪ್ತಕುಲಾಚಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮಂದರಪರ್ವತ ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು; ನಿರುಪವಾದವಾದ ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಎಂಬುವ ವಿವರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. 'ಸರ್ವರಾಜ' ಎಂದರೆ ನಾಗರಾಜನಾದ ವಾಸುಕಿ, ಸದ್ವಾಕ್ಯ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ; ಅಮೃತ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಗಳು.

೫. ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ನಿರಾಸವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸದ್ವಾಕ್ಯಾಗಮಪೋಷಿತಾತ್ಮ-ದ್ವಂದಯಮ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೬. ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುಣಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವನು. ಎಂದರೆ ಅವನು ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಉಪಾಧಿವಿಂಡನಟೀಕೆಯ 'ಗುಣಮಾಣಿಕೃಮಂಡನಮ್' ಎಂಬುದರ ಭಾವವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಮೃತ ನೀಡುವನು ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೭. 'ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ; ಅವನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ, 'ಗುಣೋದ್ಯನ್ನಣಿ' ಎಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದಿಂದಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ

೧. ಶ್ರೀಯಃ ಪೂಜ್ಯಾತ್ಮತೇ ವೇದಾಂತಾಃ ಉಪನಿಷದ್ವತ್ಶ್ರೀವೇದಾಂತಾಃ ಪೂಜ್ಯವೇದಾಂತಾಸ್ತ ವಿವ ಮಹಾಚಲೋ ಮಂದರಪರ್ವತಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಅಹಿಪವತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಭಯಂಕರತ್ವಾದ್ || -ವ್ಯಾ.

೩. ಸಸುಪ್ತಮೋ ವಾತಃ ಸದ್ವಾಕ್ಯಃ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || "ಸಚ್ಚಿದ್ವಿಉತ್ತಮಂ ಬ್ರೂಯಾತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ತಸ್ಯಾಗಮಃ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಭಾಷ್ಯಾದಿ* | -ವ್ಯಾ.

೪. ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಧೃತತಂತ್ರಭಾಗವತವಚನ (೧೦/೩/೨೬)

೫. ರಮಾಯಾ ರಮಣಂ ನತ್ಯಾ ಗುಣಮಾಣಿಕೃಮಂಡನಮ್ |

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ ಯಥಾಮತಿ || - ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು (ಉಪಾಧಿವಿಂಡನಟೀಕಾ)

೫. ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ 'ಸುಧಾನಿಧಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಯಾಂಚಾಮಂದರಲೋಲಿತಾದೃತ ಉದ್ಭದ್ವಿದ್ವೇಂದಿರಾ ನಿರ್ಜರೈ-

ರ್ಜಾತೋ ಭಾರತಪಾರಿಜಾತಸುತರುಃ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾ ಮೃತಮ್ |

ಅಸೀತ್ ತಂತ್ರಪುರಾಣಸನ್ನೇಗಿಗೋಚರಾತಃ ಕುಕೇಂದುಃ ಸದಾ

ಸೋಽಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿರ್ಭವತು ಮೇ ಭೂತೈಃ ಸತಾಂ ಭೂತಿದಃ || ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು (ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

೬. ಏಕಾದ್ರಶಃ ಯಃ ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಃ ಕೃಷ್ಣಾವೃಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಃ ಸ್ತ್ರೀಯಾನಾಂ ಸ್ವಭಕ್ತಾನಾಂ ಅಮೃತಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರಯುಚ್ಛತಿ ಹಿ ದದಾತಿ ಹಿ | -ವ್ಯಾ.

ಅತ್ರ ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿರತ್ಯನೇನ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕಾವ್ಯನಾಯಕತ್ವಮುದ್ಧಿಷ್ಟನಿರೂಪಣೇನ ತಸ್ಯ ಗಂಭೀರತ್ವಂ ಗುಣೋದ್ಯನ್ನಣಿರತ್ಯನೇನ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಮತ್ವಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ | ತೇನೇದಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ "ಕಾವ್ಯಲಾವಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್" ಇತಿ ಸ್ವತ್ಯಾ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ತರೋಜನಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಖಲು ಕಾವ್ಯಕರಣೇ ಕಿಂಚಿತ್ತಯೋಜನ-

ಭಾವ ಸೂಚಕ. ಇದರಿಂದ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯು ಅಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ಲಭಿಸುವುದು. "ತಸ್ಮಾದ್ಧಾರತ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರೇಶ್ವರಃ | ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿತವ್ಯಶ್ಚ ಮಂತವ್ಯಶ್ಚೇಚ್ಛಾಂಭಯಮ್" ಇತಿ ಎಂಬ ಹಾಗೂ "ಕ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾನುವಾದಾತ್ ಪುಮಾನ್ ವಿರಜ್ಯೇತ ವಿನಾ ಪರುಷಾತ್" ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವಚನದಿಂದ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಕೀರ್ತನಗಳು ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

೮. ಅಸತ್ಯಾವ್ಯ ರಚನೆಯು 'ನಿಷಿದ್ಧ' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಭಾವ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಭಗವನ್ನೊಮ್ಮೆಯ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲವು ಲಭಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇದು ಸಾರ್ಥಕವಾದ ರಚನೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೯. ಶ್ರೀ ಎಂಬುದು ಮಂಗಲಸೂಚಕ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಪ್ರಯೋಗವು ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. 'ಸದ್ವಾತಾಗಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವು ಬಂದಿದೆ.

- ಮಸ್ತೀತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಿರಸ್ತಾ ಭವತಿ | ತಥಾಹಿ | ಉತ್ತಮನಾಯಕಗುಣಕೀರ್ತನಕ್ಕೆ "ತಸ್ಮಾದ್ಧಾರತ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರೇಶ್ವರಃ | ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿತವ್ಯಶ್ಚ ಮಂತವ್ಯಶ್ಚೇಚ್ಛಾಂಭಯಮ್" ಇತಿ ಸ್ತುತಾ (೨/೧/೫) ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ | ತದಕರ್ತುಃ "ಕ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾನುವಾದಾತ್ ಪುಮಾನ್ ವಿರಜ್ಯೇತ ವಿನಾ ಪರುಷಾತ್" ಇತಿ ಭಾಗವತೇ (೧೦/೧/೪) ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಕಥನೇನ ವಿರಕ್ತಾಶೋಭನಪ್ತಕಥನೇನ ನಂದಿತತ್ವಾತ್ | -ವ್ಯಾ-
ಅನಿತ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಲಭಾಭಾವಾದಾರೂಪತತ್ವಾದ್ಧಾ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ಮಹಾಚಲಶ್ಲೋಕೀ ತಮ್ | -ವ್ಯಾ-
೧. ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿಚಾರಿಕೇ ಸತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-
ಆತ ವಿವ ಚಾಪಿ ಶುಭಫಲಪ್ರದಭೂವೇವತಾಕಗುರುವರ್ಗಾತ್ಪ್ರಯಾತ್ಮಕಮಗಣಪ್ರಯೋಗಃ ಕೃತಃ | ತದ್ಬುಕ್ತಮ್ |
"ಶುಭದೋ ಮೋ ಭೂಮಿಃ ಸರ್ವಗುರುಃ" ಇತಿ | ಅತ್ರ "ಸಂಯೋಗಃ ಸರ್ವಭಾ ತ್ಯಾಜ್ಯೋ ವರ್ಣಾನಾಂ ಕ್ಷಂ ವಿನಾ ಮುಖೇ" ಇತಿ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವೇಗೋಕ್ತಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಪ್ರಯೋಗೋ ನ ದೋಷಾಯ | ಶ್ರೀರಘು ಮಾರ್ಗಶ್ಚಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ |
ತದ್ಬುಕ್ತಮ್ : "ದೇವತಾಪಾಚಿಕಾಃ ಶಿಷ್ಯಾ ಯೇ ಚ ಭದ್ರಾದಿವಾಚಿಕಾಃ | ತೇ ಸರ್ವೇ ನೈವ ನಂದ್ಯಾ ಸ್ತುತಿಗೃಹಿತೋ ಗಣತೋಽಪಿ ಚ ||" ಇತಿ | -ವ್ಯಾ-
೨. ನಿಜೇಧಾನ್ಯಾನ್ಯಾಸತ್ಯಾವ್ಯವಿಶಯತತ್ವಾದ್ಧಗವದ್ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕಂ ಕಾವ್ಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ನಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾ-
ಭಾವಃ | ಏತತ್ಯಾವೇ ಪ್ರಪತ್ತಸ್ತು ಭಗವನ್ನೊಮ್ಮೆಯ ಅನುಸಂಧಾನೇನ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತುವಯಾತ್, ತಥಾ ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷಣಫಲವ್ಯ-
ಭಾವದ್ಭಗವತ್ಪದನೇನ ವಾದವಿಪಾರಿತ್ಯ ರ್ನಾಪ್ತರ್ಥಚಮತ್ಕಾರಮರ್ಪಣೇನ ಸಂತೋಷಾತಿರಯಕ್ಕೆ "ಕಾವ್ಯಂ ಯತರೋ-
ರ್ಥಕೃತೇ" (ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶ) ಇತಿ ಅಲಂಕಾರಿಕಾಶ್ಲೋಕ್ಪ್ರಾಪಾಂತರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಚ ಸತ್ಯಾತ್ | -ವ್ಯಾ-
೩. ಸಂಪ್ರದಾಸಮಪ್ರಕಾಶವಾನ್ಯ ಚತುರ್ಥಿಃ | ಹಿ ಶಬ್ದೇನ ಕೃಪ್ಪನ್ಯ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ದ್ವೋತಯತಿ | -ವ್ಯಾ-
೪. "ಉಪಮೆವ ತೀರೋಲ್ಲಾಸೋದಾ ರೂಪಕಮಿವತೇ" ಇತಿ | ಸದ್ವಾತಾಗಮೇತ್ಯಾದೇಃ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತ-
ಪರಂಪರತಮ್ | ಇದಂ ಚ ರೂಪಕಂ ನಿರವಯವಂ ಸಾವಯವಂ ಪರಂಪರಿತಂ ಚೇತಿ ತ್ವಿವಧಮ್ | ತತ್ಯಾದ್ಯಂ
ಕೇವಲಂ ಮಾಲಾರೂಪಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್ | ದ್ವಿತೀಯಂ ಸಮಗ್ರವಸ್ತುವಯಮಮ್, ಏಕದೇಶವರ್ತಿ ಚೇತಿ
ದ್ವಿಧಾ | ತೃತೀಯಂ ತು ಶ್ರುತಶ್ರುತಪ್ರಬಂಧನಪ್ತೇನ ದ್ವಿವಿಧಮ್ | ತತ್ಯತ್ಯೇಕಂ ಕೇವಲಮಾಲಾರೂಪಕತ್ವೇನ
ಚತುರ್ವಿಧಮಿತ್ಯಪ್ಯಶ್ಚ ರೂಪಕಭೇದಾಃ | ಲಕ್ಷಣೋದಾಹರಣಾದಿ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಭಯಾನಾತ್ಕ ಲಿಖಂತೇ | -ವ್ಯಾ-

೧೦. ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಗಳು ಬಂದಿವೆ: ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವೃತ್ತ ರಾದರ್ಶಲವಿಕ್ರೀಡಿತ:

೧೧. ಅಹಿಪ ಎಂದರೆ ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ವಾಸುಕಿ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ವಾಸುಕಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕ. ಸಮುದ್ರಮಥನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗದಂತೆ ವಾಸುಕಿ ವರ್ತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕಬ್ಬಿನಾಮ್ಮದಿಂದಾಗಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಹಿಪ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ: ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ ಸೂತ್ರಾಣೈವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣೈವಾಹಿಪಃ ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಾಸುಕಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಮುದ್ರಮಥನಸಮಯೇಽ-ಹಿಪಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾತ್ಕತೇನ ಶಬ್ದಸಾದ್ಯಾತ್ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಹಿಪತತ್ವೋಕ್ತಿಃ | (ವ್ಯಾ.)

೧೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದ್ಭುತವಾದ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲು ವೇದವೇದಾಂತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾಡಬೇಕು; ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಕಡೆಗೋಲು ಅಗತ್ಯ: ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸರಿಯಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಸಹಾಯವು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವನು^೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತು ಅವನಿಂದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧೩. ಇದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಸ್ತುತಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, ವಾಸಿಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣ-ರೂಪದ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಆ ರೂಪವೂ ಸಹ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಂತಹುದು; ಅನಂತಗುಣ-ಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತಹುದು, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮಥನವನ್ನು ಗೈದು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಆಮೃತವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ನೀಡಿದಂತಹುದು; ಅಹಿ - ಸರ್ಪ; ಅಹಿಪ - ವಾಸುಕಿ; ದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿ - ಕ್ಷೀರಸಾಗರ.

೧೪. ಯಾದವಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವನಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪವೂ ಸಹ ಮೋಕ್ಷಕರುಣಿಸುವ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವಾಗಲು ವೇದಾದಿ ಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳು, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳ ಸೂಕ್ತ ಅನ್ವಯಕ್ರಮ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ; ಆಗ ಮಾತ್ರವೇ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಉದ್ಧಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ.

೧. ಅಶ್ವಿನ ಸರ್ಗೇ ನಾನಾವೃತ್ತಾನ್ | ಲಕ್ಷಣಂ ತು ತತ್ತ್ವಚ್ಛೋಕವಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ ವಕ್ತೃತೇ | ಶ್ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ರಾದರ್ಶಲವಿಕ್ರೀಡಿತಂ ವೃತ್ತಮ್ | "ಸೂರ್ಯಾರ್ಶ್ಮಿಮಃ ಸಂಸ್ತುತಾಃ ಸಗುರವಃ ರಾದರ್ಶಲವಿಕ್ರೀಡಿತಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್ || -ವ್ಯಾ.

೨. ತೇವಾಮಹಂ ಸಮುದ್ಧರ್ಶಾ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ | ಭವಾಮಿ ನ ಚಿರಾತ್ ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯವೇಶಿತಚೇತಸಾಮ್ ||

೧೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಸಾಗರವೆಂದು ಕರೆಯುವ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನಾಗಿ, ಮಹಾ-
ಪಾರತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು:

ಜಯತ್ಯಸಂಖ್ಯೋರುಬಲಾಂಬುಪೂರೋ ಗುಣೋಚ್ಚರತ್ನಾಕರ ಆತ್ಮವೈಭವಃ |

ಸದಾ ಸದಾತ್ಮಜ್ಞನದೀಭಿರಾಪ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋ ಹರಿರೇಕಸಾಗರಃ || (೨/೨)

೧೬. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಹ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಮೂಲಕ
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವರು; ಇದೇ ರೀತಿಯಾದ
ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

ಅನಾಕುಲಂ ಗೋಕುಲಮುಲ್ಲಾಸ ಯತ್ಪಾಲಿತಂ ನಿತ್ಯಮನಾವಿಲಾತ್ಯ |

ತಸ್ಯೈ ನಮೋ ನೀರದನೀಲಭಾಸೇ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಕೃಷ್ಣಾರಮಣಪ್ರಿಯಾಯ || (೧/೨)

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಸ್ತುತಿ-೧

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತವರ್ತ್ಯನಾ ಪದಮಿದಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಮದಂಕಾಂಕಿತೋ

ಮನ್ಯತ್ರಂ ಜಪ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪದಮಥೋ ದಾಸ್ಕಾಮಿ ಭಾಗ್ಯೈಃ ಸಹ |

ತತ್ತತ್ಪಾನ್ವೃಪಿ ಬೋಧಯಾಮಿ ತದನು ಪ್ರಾಪ್ಯೋ ಮದಂಘ್ರಿಭರ್ವೇ-

ದಿತ್ಯಾಘೋಷಯತೀವ ಯಃ ಕರಚಯ್ಪ್ರಸ್ತಂ ವಾಜಿವಕ್ತ್ರ ಭಜೇ || ೨ ||

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಈ ಪಾದವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ನನ್ನ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು
ಧರಿಸಿ, ನನ್ನ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸು; ಆಗ ನಾನು ಭಾಗ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತನ್ನು
ನೀಡುವೆನು; ಆದರೆ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು ಸಹ; ಆ ಬಳಿಕ ಹೊಂದಬೇಕಾದ ನನ್ನ
ಪಾದವು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತನ್ನ ಕರಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಿಘೋಷಣೆ ಮಾಡು-
ವಂತಿರುವ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರನ್ನು ಭಜಿಸುವೆನು.

ವಿ. ೧. ^೧ ಹೆಚ್ಚು ವಿಘ್ನಗಳು ಸಂಭಾವಿತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತಮ್ಮ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯಾದ
ಹಯಗ್ರೀವ, ಕಾವ್ಯನಾಯಕಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿ, ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೂ
ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಭಜನರೂಪವಾದ ಸುದೀರ್ಘಮಂಗಳವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ
ತಾಟಂಕದ್ವಯ ಎಂಬ ಅರಸಿಯ ಪದ್ಯದ ವರೆಗಿನ ಒಟ್ಟು ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

೧. ರಂಜಾಕ್ಷಪ್ರಸಕ್ತಸುಖೋಧಯುತಾಬ್ಜನಾಮಮ್ |

- ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ (೪/೫೦)

೨. ವಿಘ್ನಭಾಹುಲ್ಲಂಕಯಾ ಸ್ತೋಪಾಸ್ಯದೇವತಾಕಾವ್ಯನಾಯಕೀಸ್ವಾಚಾರ್ಯವಾಗ್ವೇವತಾಭಜನಾದಿರೂಪ-
ಮಂಗಲಾನಿ ಕರೋತಿ - ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತಾಟಂಕದ್ವಯೇತ್ಯಂತ್ಯಃ ಪಂಚಭಿಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೧. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಾ.ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅನಾಪತ್ತ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಉತ್ತಮ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಸತ್ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ. ಅಪರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೨. ಮದಂಕಾಂಕಿತಃ - ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಕಗಳು ಎಂದರೆ ಶಂಬಿ, ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ ಹಾಗೂ ಶಂಬಿಚಕ್ರಾದಿ ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಮೊಟ್ಟವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ರ್ತುತಿ ಇದೆ.

೩. ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರದಿಪಾದಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಹಯಗ್ರೀವ ಮಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣ, ರಾಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಇತರ ಸಕಲವೈಷ್ಣವಮಂತ್ರಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಜಪವೇ ಮಹಾಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಜಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಕರಚಯೈಃ - ಶಂಬಿ, ಜಪಮಾಲೆ, ಪುಸ್ತಕ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ ; ಕರಚಯ-ಕೈಗಳ ಗುಂಪು.

೫. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಚಾಚಿರುವ ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಸ್ತದಿಂದ "ನನ್ನ ಪದವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸು" ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಶಂಬಿ, ಜಪಮಾಲೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ತನ್ನ

೧. ಸತಾ ನಿರ್ದುಷ್ಟೇನಾನಾಪ್ರಪ್ತೇತತ್ಪಾದಿದೋಷಪೂರ್ಣೋಕ್ತಮಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾದುಕ್ತಮೇನ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೋದಿತಮುಪದಿಪ್ತಂ ವರ್ತು ಮಾರ್ಗಃ ತೇನ | ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮದಂಕಾಂಕಿತಃ ಮಮಾಂಕಾಃ ಶಂಬಿಚಕ್ರಾದಿಚಿಹ್ನಾಃ | "ಉತ್ಕಂಠಚಪೂರ್ಣರಂಕಿ" ಇತ್ಯಮರಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಧೃತೋರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರೋದರಚಕ್ರಧಾರೀ ವಿಷ್ಣುಂ ವರಂ ಧ್ಯಾಯತಿ ಯೋ ಮಹಾತ್ಮಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಮತ್ತಪ್ರತಿಪಾದಕವ್ರಗವಯಗ್ರೀವಮಂತ್ರಂ ಜಪ -ಆವೃತ್ತಿಂ ಕುರು | -ವ್ಯಾ.

೫. ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಸ್ಯ ಜಪಸ್ಯ ಮಹಾಫಲಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಆಪೋಮುಖಿಕನಿಷ್ಕಾಂಗುಲೀಯುಕ್ತಹಸ್ತೇನ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತವರ್ತುನಾ ಪದಮಿಂದ ಧ್ಯಾಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಂಬಿಜಪಮಾಲಾಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ಮದಂಕಾಂಕಿತೋ ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಜಪೇತ್ಯರ್ಥಃ ಪುನಃ ಪುಸ್ತಕಶಂಬಿಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪದಂ ಭಾಗ್ಯೈಃ ಸಪ ದಾನ್ಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | "ಶಂಬಿಂ ನಿಧೌ ಚ ಜಲಜೇ" ಇತ್ಯಭಿಧಾತಾಃ | ತದ್ವತ್ಸಕ್ತೆ ಹಸ್ತಸ್ಯ ಭಾಗ್ಯಸೂಚಕತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ | ಪುಸ್ತಕಾರ್ಥಸಮುದ್ರಾಯುಕ್ತವ್ಯಾಧೋಮುಖಿಕನಿಷ್ಕಾಂಗುಲೀಯುಕ್ತ-ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚ ಬೋಧಯಾಮೀತ್ಯಸ್ಯ ಮದಂಘ್ರಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಶ್ಚ ಸೂಚಿತಃ | ವೀರಾಪನೋಪದಿಪ್ತಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಪಾದಾಭಿಮುಖೈಃನ ಪುಸ್ತಕಹಸ್ತಕನಿಷ್ಕಾಂಗುಲೀರವನತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಂಘ್ರಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಸೂಚಕತ್ವ ಮುಪಪದ್ಯತೇ | ಪುನಃ ಶಂಬಿಹಸ್ತೇನಾಘೋಷೇಣ ಸೂಚಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವಮ್ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕಶ್ಚಿತ್ತರವಲ್ಲವಾಭಿಷ್ಟಃ ಪುರುಷಃ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಂ ಹಸ್ತವ್ಯಾಪಾರಾದಿನಾ ದರ್ಶಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಆತ ಕ್ರಿಯಾಸಂಗತಸ್ಯೇವಕಾರಸ್ಯೋತ್ಪೇಕ್ಷಾವ್ಯಂಜಕತ್ವಾತ್ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೮. ಇತಿ ಕರಚಯೈಃ ಶಂಖಾಕ್ಷಮಾಲಾಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಸಮೇತೈಃ ಹಸ್ತಮೂಢೈಃ | -ವ್ಯಾ.

ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಪುಸ್ತಕ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೈಗಳಿಂದ ಭಾಗ್ಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೆಳಗೆ ಚಾಚಿದ ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ, ನನ್ನ ಪಾದವು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವನು.

೮. ವೀರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿಯ ಪಾದದತ್ತ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಆವನ ಕೈಯ ಕಿರುಬೆರಳು ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆವನ ಪಾದವು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಹಸ್ತಮುದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಣತನಾದ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಮನೋಗತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯. ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ (೪/೪೮,೫೦,೫೧)ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಹಯಗ್ರೀವಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನರೋಕವನ್ನು ಇದು ಆಧರಿಸಿದೆ :

ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಾಂಕತಕೋಟ್ಯತಿಪೌಖಾಂತಿಂ ಸಂಸಿಚ್ಛಮಾನಮಮೃತೋರುಘಾಚೈಃ ಸುರೇಶೈಃ |
ವರ್ಣಾಭಿಮಾನಿಭಿರಜೇಶಮುಖೈಃ ಸಹೈವ ಪಂಚಾಶತಾ ಪ್ರತಿಗಿರಂತಮರೇಷದಿವ್ಯಾಃ ||
ವಂದೇ ತುರಂಗವದನಂ ಶಬಿಂಬಸಂಸ್ಥಂ ಚಂದ್ರಾವದಾತಮಮಿತಾತ್ಮಕಶೈಃ ಸಮಂತಾತ್ |
ಅಂಕಾಂತರಂ ಬಹಿರಶಿ ಪ್ರತಿಘಾಸಯಂತಂ ಶಂಖಾಕ್ಷಪುಸ್ತಕಸುಖೋಧಯುತಾಬ್ಜನಾಭಮ್ ||
ನಸ್ಮೋ ಮುಖಾದಶಿ ನಿರಂತರಮುದ್ಗಿರಂತಂ ವಿದ್ಯಾ ಅಶೇಷತ ಉತಾಬ್ಜವೇಶಮುಖೈಃ |
ಸಂಸೇದ್ಯಮಾನಮತಿಭಕ್ತಿಭರಾವನಮ್ಪೂರ್ಣಾಕ್ಷಾಽಮೃತೇನ ಸತತಂ ಪರಿಸಿಚ್ಛಮಾನಮ್ ||

೧೦. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವರೂಪ ವಿದ್ಯಾಪ್ರದಾಯಕವಾದ ರೂಪ; ಸಕಲ ವೇದಾದಿ ರೂಪ-ವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ಹಿರಿಮೆ ಈ ರೂಪದ್ದು :

ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಸ್ತಮೇದದ್ಯದೃಗ್ವೇದೋ^೧ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದೋಽ-
ಥರ್ವಾಗ್ಗಿರಶ ಇತಿಹಾಸಃ ಪುರಾಣಂ ವಿದ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ ಲೋಕಾಃ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯ-
ನುಷ್ಯಾಽಪ್ಯಾನಾನಿ ವ್ಯಾಽಪ್ಯಾನಾನ್ಯಸ್ಯೈವೈತಾನಿ ನಿಶ್ಚಸ್ತತಾನಿ || (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್)

೧೧. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನಾಮದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯೂ ಸಹ ವಿದ್ಯೆ, ವಾಕ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮಂತ್ರ ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು :

ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವೇತಿ ಯೋ ವದೇತ್ |

ತಸ್ಯ ನಿಃಸರತೇ ವಾಣೀ ಜಪುಕ್ಷನ್ಯಾಪ್ರವಾಹವತ್ ||

೧. ಉತ್ತಮವೈರುಷವೇನಾದೃಷ್ಟಪ್ರೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಾಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ ವಿದ್ಯಾಽಪ್ಯಾ ಮೂಲಿಕಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ಸರ್ವೋಪನಿಷದಶ್ಚ ಪಂಚರಾತ್ನಾಽಪ್ಯಸಂಹಿತಾಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ವೇದಾಣಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಾಣಾಂ ಚ ವಿಸ್ತರಃ |

ಸರ್ವಮೇತಜ್ಞಗಚ್ಛಿವ ನಿಶ್ಚತಂ ತುರಗಾನನಾತ್ |

- ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ್ರ (ಮೈತ್ರೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣ)

- ಇದರ ಅನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಸುಲಭವನ್ನಾಗಿಸಲು ಅವರು ಪಯಗ್ರೀವ ಎಂಬುದಾಗಿ ಓಂದು ನೂತನ ಭಕ್ತವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ವರ್ತ - ಮಾರ್ಗ.

೧೨. ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಭಂಗಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವಬೋಧಕವನ್ನಾಗಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಕೌಶಲ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಸ್ತುತಿ-೨

ಶ್ರಯೇ ಹಯಮುಖಂ ಶ್ರಾವ್ಯಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗಸಮಾಪ್ತಯೇ |

ಸರಾಗಯೋಗಿಪೂಗೋಕ್ತಸ್ತೋತ್ರತೋತ್ರವತಂ ಮಹಃ || ೩. ||

ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯೋಗಿವೃಂದವು ನುಡಿಯುವ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಕೆರೆಗೆ ವರವಾಗುವ ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವನು.

ವಿ: ಪರಿಚಿತವಲ್ಲದ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಲಸ್ಯದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಚಯವಿರುವ ಆಶ್ರವನ್ನು ಕೆರೆಯಿಂದ ವರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತೊಡೆಯಲೆಂದು ದೀಪವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ಕಾವ್ಯದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಕೆರೆಗೆ ವರವಾಗುವ ಹಯಗ್ರೀವನೇ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ (ತೋತ್ರ-ಚಾಟಿ).

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಂಥರಪುರದ ಪಾಂಡುರಂಗ, ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೊದಲಾದ ಭಗವತ್ಪೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಹ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ಅಂತಹ ಕೆಲವು ಪೋಷಕಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ನಿರ್ಮಥೋಗ್ರಭವಾರ್ಗವೇ ನಿಜಮನೋಭೀಷಂ ದಿಶಾಮೀತಿ ಯಃ

ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾಪಯತುಂ ಕರೇಣ ವಿಲಸಂಧಾನಮುಕ್ತೇನ ಚ |

ರಮ್ಯಂ ದಾಮ ದಧನ್ ಮಹೇಶರಜತಗ್ನಾಮತ್ತಿಯೋಗಲಂಕೃತಿಃ

ಕರ್ಮಂದೀಶ್ವರಭಕ್ತಬಂಧನವರಃ ಪ್ರೀತೋಸ್ತು ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಭುಃ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೧/೧೧)

ತೀರೇ ಸತ್ಪಿತೃರಸ್ಯ ತಥಾಸತ್ಪಿತೃರಕ್ಷಿಪ್ತಿಯಃ

ಪಾದಾಂಭೋಜಮಿದಂ ಮಂದಂಕಸಹಿತಃ ಸಂಚಿಂತಯಾಂತಹೃದಿ |

ವತ್ಸಾತ್ ತೇ ಕಟಮಾತ್ರ ವಿವ ಭವಿತಾ ಸಂಸಾರವಾರ್ಧಿನಃ ಚೇತ್

ಶಿಕ್ಷಾಮೀತಿ ಹಿ ಲಕ್ಷಯತೃನುರಿದಂ ಸ್ವಾವಸ್ತಯಾ ವಿಶ್ವಲಃ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೬)

ಯೇ ಶಂಬಿಕೋಗ್ರಾಪ್ತಲಬಾಮಯುಗಾಃ ಸ್ವಾಂಕ್ಷಿಂ ಭಜಂತೇ ಭವಸಿಂಧುರೇಷಃ |

ಕಟಪ್ರಮಾಣಸ್ತುತಿ ವೇಂಕಟೇಃ ಸ್ತುತೀಕರೋತ್ಪಾತಕರಾಂಬುಜಾಶ್ವಃ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೨೧)

೨. ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಸ್ತುಪಾಸ ಎಂಬ ರಚನಾಲಂಕಾರ : ಪಠ್ಯಾವಕೃತ ವೃತ್ತಃ ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರಃ |

ವೃತ್ತಸ್ತುಪಾಸಾಖ್ಯಃ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಃ | ಪ್ರಾಯಶೋಕಸ್ಯಾಪ್ಯೇ ಯದೃಪಿ ಅಯಮನುಪ್ರಾಸಾಲಂಕಾರೋಽಸಿ |

ವೃತ್ತಂ ತು ಪಠ್ಯಾವಕೃತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ತೋತ್ರಂ ಕತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ಲೋಕಃ ಅನಿಭೃತ್ಯಮಾರ್ಗಗಮನಾಯ ಮಧ್ಯೇ ಶ್ರಮಜನಿತಾಲಸ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ ಚ ಪರಿಚಯ-ವಂತಮತ್ತಂ ಕರಯಾ ವರೀಕೃತ ತಮೋವಿಚ್ಛೇದಾಯ ದೀಪಿಕಾಂ ಚಾತ್ರಯತೀ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | ಹಯಮುಖಸ್ಯ ತೇಜೋರೂಪತಾತ್ಪದಾಶ್ರಯಣೇನೋಭಯಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಸ್ತುತಿ

೧. ಸಿಂಹನೂಪುರಶೋಭಿಪಾದಕಮಲಾಂ ಮಂದಸ್ಥಿತೋದ್ಯನ್ಮುಖೀಂ
ಕಂಚಾಕ್ಷೀಂ ಕುಚಭಾರಭೀರುವಿಲಸನ್ಮಧ್ಯಾಂ ಕ್ಷಣತ್ಯಂಕಣಾಮ್ |

ಶಂಭಾದ್ವೈ: ಪರಿಸೇವಿತಾಂ ಸುವಸನಾಂ ಜಾಂಬೂನದಾಲಂಕೃತಾ-

ಮಂಜಾಂ ತಾಂ ^೨ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ ಕೃಷ್ಣರಮಣೀಂ ಲಂಬಾಲಕಾಂ ರುಗ್ಮೀನೇಮ್ ^೩ಃ

ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಮಲದಂತಹ ಪಾದಗಳು, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುಖ, ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಸ್ವನಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಬಳುಕುವ ಹೊಳೆಯುವ ನಡು, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕೈಬಳೆಗಳು, ಉತ್ತಮವಾದ ಪೀತಾಂಬರ, ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣಗಳ ಅಲಂಕಾರ, ನೀಳವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಸುತ್ತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪರಿವಾರ, ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಮಣಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ಎ : ೧. ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಸ್ತೋತ್ರ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ^೪ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಆಪಾದಮಾಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಪಾದಕಮಲಗಳು ಮುಖ, ಕಣ್ಣುಗಳು, ನಡು, ಕೈಬಳೆಗಳು, ವಸ್ತ್ರ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಸುತ್ತಲಿನ ಪರಿವಾರಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಈ ಪದ್ಯ ^೫ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಭವ್ಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ತಿಳಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

೩. ^೬ಶಂಭು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಿವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ; ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕ್ಷರಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರು, ಎಂದರೆ ಜೀವೋತ್ತಮರು. ಅವರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಪರಿವಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಅಕ್ಷರಪುರುಷಳು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಲಕ-ಮುಂಗುರುಳು.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡದೆ, ರುಗ್ಮೀನೇರೂಪವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದು ಅವರ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೂ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು; ರುಗ್ಮೀನೆಯು ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಅವೇಶ

೧. ಸಿಂಹತ್ವ ಣನೂಪುರಪಾದಶೋಭಿತಾಮ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೮/೫೬)

೨. ನಮಸಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾತಿಶಯಪೂರ್ವಕತ್ಯದ್ವೇತನಾಯ ಪ್ರೇತುಪಶರ್ಗಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಭಾವೋತ್ತರಲಂಕಾರಃ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಷಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾ ನಾಮಾನ್ಯತಃ ವಾದಾದಿವರ್ಣನಾ ಕೃತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ವೈದರ್ಭೀರೀತಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಶಂಭುಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಂಭೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ರೀಣೇತನಾವಿತ್ಯಮರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹೊಂದಿದವರಾಗಿರದೆ, 'ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಆಗಿರುವಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ : ರಮ್ಯವ ರುಗ್ಮಿಣೀತಿ... | ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೭/೧)

೫. ಸಕಲರ ಮಾತು, ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ತುತಿಯು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತ; ಅದರಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಭಾಗ್ಯದ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧನೆಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಸ್ತುತಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ : ದೇವೀ ಭಾಗ್ಯಾತ್ರಿಕಾ ನೃಣಾಮ್ | - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೨/೭)

೬. ಇಲ್ಲಿ ವೈದರ್ಭೀ ಎಂಬ ರೀತಿ ಇದೆ. ವಿದರ್ಭದೇಶದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ ವೈದರ್ಭೀ ಎನಿಸಿದ ರುಗ್ಮಿಣೀ ದೇವಿಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ವೈದರ್ಭೀರೀತಿಯನ್ನೇ ಬಳಸಿರುವುದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ವಿಶೇಷ ಕೌಶಲ ಎಂಬುದನ್ನು^೧ ಗಮನಿಸಬೇಕು; ಕಂಜ - ಕಮಲ; ಕಂಜಾಕ್ಷೀ - ಕಮಲನಯನ; ಜಾಂಬೂನದ- ಚಿನ್ನ;

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ತುತಿ

ಸತ್ಸಂಘಮಾನಸಸರೋವರಮಧ್ಯದರ್ಶೀ
ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಚಾರುಕಮಲಾರ್ಪಿತಚಿತ್ತವತ್ತಿಃ |
ಶಾಸ್ತ್ರಾತಿಮಂಜುಪದರಂಜಿತರಮ್ಯಸಂಸ-
ದಾಸ್ಮಾಕಹೃತ್ತರಸಿಜೇಽಸ್ತು^೨ ಸ ಮಧ್ಯಹಂಸಃ^೩ || ೫ ||

ಸಜ್ಜನವೃಂದವೆಂಬ ಮಾನಸಸರೋವರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವೆಂಬ ಮನೋಹರವಾದ ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿರುವ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅತ್ಯಂತ

೧. ತಾಂ ಅಂಭರೇಣೋಕ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಾಂ ಶ್ರೀದೇವ್ಯವತಾರಭೂತಾಂ ರುಗ್ಮಿಣೀಂ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತದುಕ್ತಮ್ - "ಸರಸೌ ಯತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಮಾಧುರ್ಯಂ ರುಚಿರೋದಕೃತ್ | ಅನಿಮ್ಬರೈಃ ರುಚಿಸುಖೈರ್ವರ್ಣ್ಯೇ ನ್ಯಾತ್ ಸುಕುಮಾರತಾ | ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋರ್ಗುಣೋತ್ಪರ್ವಾ ಯತ್ರ ಸಾ ಸ್ಯಾದುವಾಹೃತೇತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ | "ವಿಶ್ವೇ ಸಮಗ್ರಾ ವೈದರ್ಭೀ ವರ್ಣಿತೇ ದಶಭಿರ್ಗುಣೈಃ" ಇತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಜಾಂಬೂನದ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಗೋಪದಂತಹ ಹೊಳಪಿನ ವಿಶೇಷ ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಯಂ ತು ಮಾನುಷಂ ಸ್ವರ್ಗಂ ಪೀತಂ ಗಾಂಧರ್ವಮೇವ ಚ | ಇಂದ್ರಗೋಪನಿಭಂ ನಾಮ್ನಾ ಜಾಂಬೂನದಮಿತಿ ಸ್ವತಮ್ | - ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ (೭/೪)

೪. ವ್ಯಾರ್ಥನಾಯಾಂ ಲೋಕಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ವಸಂತತಿಲಕ ವೃತ್ತಃ : ಉಕ್ತಾ ವಸಂತತಿಲಕಾ ತಥಾ ಜಗೌ ಗುಃ ಸಿಂಹೋನ್ನತೇಯಮುದಿತಾ ಮುನಿಕಾಶ್ವವೇನ ಉದ್ವರ್ಪಿಣೀತಿ ಗದಿತಾ ಮುನಿಸೈತವೇನ ರಾಮೇಣ ಸೇಯಮುದಿತಾ ಮಧುಮಾಧವೀತಿ ||

- ಇತಿ ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರಃ (೨/೭೧)

ರೋಚಕವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ರಮ್ಯವಾದ ಸಭೆಯನ್ನು ರಂಜಿಸುವ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಹಂಸವು ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಪಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

೪. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವರು.

೨. ಪರಮಹಂಸರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಆತ್ಮೀಯ ರೋಚಕ. ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯು ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದು. ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆ ಹೊಂದಿರುವುದು. ಮನೋಹರವಾದ ನಡೆಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಆಹ್ಲಾದಪಡಿಸುವುದು. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಜ್ಜನ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಮಾನಸಸರೋವರದ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿರುವವರು. ಸತ್ಯಾಸ್ತವೆಂಬ ಮನೋಹರಪದಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜನರ ಸಭೆಯನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸುವವರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ಹಂಸದಂತಿರುವುದು ಆತ್ಮೀಯ ಸಮುಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಸಜ್ಜನರ ಸಮುದಾಯವೇ ಮಾನಸಸರೋವರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳೇ ಕಮಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮನೋಹರ ಪದಗಳೇ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ನಡೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ.

೪. ಶ್ರೀಮಸ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾದಿ ಸಜ್ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ರೋಚಿಸುವವರು. ಕಮ್ಮ ಎತ್ತ ರಬ್ಬದ ರತಾರ್ಥ ಕಥನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪಿದ್ವತ್ತಭೆಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದವರು ಎಂಬ ವಿವರಗಳು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೫. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ರುಗ್ಗಿನೇಶವಿಜಯವು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಸ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಗವತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕೃತಿ; ಅವರು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಸೋದೆಯ ಮಠವು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾದ ಅಷ್ಟಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅದರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಮಸ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಕಲವೈಷ್ಣವರಿಗೂ ಮೂಲಗುರುಗಳು ಹಾಗೂ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮರು; ಆಚಾರ್ಯ; ಪವನೋಽಸ್ತಾಕಮ್ | (ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾ) ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಸ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಮುಚಿತವಾಗಿದೆ.

೬. ಶ್ರೀಸೋಮತದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರಾದರೆ, ಪ್ರವರ್ತಕರು ಶ್ರೀಮಸ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ತುತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಿದೆ.

೧. ಪದಶಬ್ದೇನ ತಜ್ಞಾ ಗತಂದೋ ಲಕ್ಷ್ಮಂತೇ |

-ಮಾ.

೨. ಗೀತಾ(೧೭/೨೬)

೩. ಅಸ್ಯಥಾ ರಂಜನಾಯೋಗಾತ್ | ಏಕಸ್ಯ ವಿಶ್ವರೂಪಸ್ಯ ರತಾರ್ಥಕಥನೇನ ಸಭಾಂ ರಂಜಿತವಾನಿತಿ ಪ್ರಾಚೀನವೃಥಾ |

-ಮಾ.

ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಕೃತಿಸಂಗಮಭಂಗೀಂ ರಬ್ಬಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಾಂ ಪ್ರತಿದರ್ಶ್ಯ |

ಶುದ್ಧೋ ಕೃತಿತಿರತಸಿದ್ಧಾನ್ವಭೃಥಾತ್ ಸಪದಿ ವಿಶ್ವಪದಾರ್ಥಾನ್ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೬/೭)

ಶ್ರೀಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯ ಸ್ತುತಿ

ತಾಟಂಕದ್ವಯಶೋಭಿಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಭ್ರಾಜದ್ವಯಾವೀಕ್ಷಣಂ
ಪೂರ್ಣೇಂದುದ್ಯುತಿ ವಿದ್ರುಮಾಧರರುಚಾ ವ್ಯಾಮಿತ್ರಮಂದಸ್ಥಿತಮ್ |

ಈಷತ್ಕುಂಚಿತಕುಂತಲಂ ಸತಿಲಕಂ ನಾಸೋಲ್ಲಸನ್ಮೌಕ್ತಿಕಂ

ಭೂಯಾತ್ ಕೂರ್ಮಸದೃಕ್ಷಗಂಡಯುಗಲಂ ವಾಣೀಮುಖಂ ಶ್ರೇಯಸೇ || ೬ ||

ಎರಡು ಓಲೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕಿವಿಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ, ಪೂರ್ಣ-
ಚಂದ್ರನಂತಹ ಕಾಂತಿ, ಹವಳದಂತಹ ತುಟಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಕಿರುನಗೆ,
ಸ್ವಲ್ಪ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳು, ಧರಿಸಿದ ತಿಲಕ, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನ
ನತ್ತು; ಆಮೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಕೆನ್ನೆಗಳು; ಇಂತಹ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖವು
ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ.

ವಿ. ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ. ಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖವು ಎರಡು
ತಾಟಂಕಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಹೊಳೆಯುವ ಕೃಪಾಸೋಟವನ್ನು
ಹೊಂದಿದೆ. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ ಅದರದು; ಅದರ ತುಟಿಗಳು ಹವಳದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವವು.
ಕಿರುನಗೆ ಸೂಸುವ ಅದರ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಶೋಭಿಸುವವು. ಹಣೆಯ
ಮೇಲೆ ತಿಲಕ, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿ ಹೊಳೆಯುವವು. ಅವರ ಕೆನ್ನೆಗಳು
ಕೂರ್ಮದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವವು; ತಾಟಂಕ - ಕರ್ಣಪತ್ರ, ಓಲೆ; ಭ್ರಾಜತ್ - ಹೊಳೆಯುವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಯಸೇ ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ, ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ
ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿ ಆಶೀಃ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರ. 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕವಂಬು ಶೈಲಿ' ಇದೆ.

೩. ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ; ಪ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದು
ಹರಿಕ ಸುಖ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಸುಖ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ವಿದ್ರುಮ-ಹವಳ; ಈಷತ್-ಸ್ವಲ್ಪ; ಸದೃಕ್ಷ - ಸದೃಶ; ಕುಂತಲ - ಮುಂಗುರುಳು.

ಕೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶ

ಶ್ರೀನಾಥಕೀರ್ತೃಂಬುಜಸೇವ್ಯಗಂಧಂ

ಪ್ರಾಣಃ ಸ ಸಂಗೃಹ್ಯ ವಿಹರ್ತುಮೀಷ್ಟೇ |

ಸೋಹಂ ತದೀಯಾಗಮವಿಸ್ವತಂ ತ-

ದ್ವಾಣೇಮುಖಂ ವಾಸಯಿತುಂ ವೃಣೋಮಿ || ೭ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಕಮಲದ ಸೇವನೀಯವಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ವಿಹರಿಸಲು ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಶಕ್ತನು; ನಾನಾದರೋ ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ಅದನ್ನು ನನ್ನ ವಾಕ್ಯುದ್ಧಿಗೋಸುಗ ವರ್ಣಿಸುವೆನು.

೧. ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸಂ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೨. ಕಮಲದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇ ಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನ ದ್ರೌಪದಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಸೌಗಂಧಿಕಪುಷ್ಪವನ್ನು, ಪಂಚವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ತಂದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದ್ದು ಪ್ಪನಿಸುವುದು; ದ್ರೌಪದಿಯು ಭಾವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬುದು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಅಂಶ.

೩. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಮಹಿಮೆಯ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ? ಎಂಬುದು ಗಂಭೀರವಾದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕವಿಗಳು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ವಾಣೀಮುಖಂ ವಾಸಯಿತುಂ ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯುದ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸೇವ್ಯಗಂಧ ಎಂದರೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಪರಿಮಳ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸರ್ವಜ್ಞಮನ್ಯಮನವೇತ್ಯ ಸರ್ಕಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಸ್ವೇರಾಣಸೋ ಭುವನಜೀವನಮಾಬಧಾಷೇ |

- ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯ (೨/೨)

೨. ರೂಪಕರಂ ಪರಿತಮ್ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಮಲಂಕಾರಃ | ಇಂದ್ರವಜ್ರಾವೃತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ವಿಲಾಸೀ ಕಶ್ಚನ ಪುರುಷಃ ಕಸ್ತೂರ್ಯಾದಿಪರಿಮಲದ್ರವ್ಯಂ ವಿಲಾಸಿನೀಮುಖವಾಸಾರ್ಥಂ ಸಂಗೃಹ್ಯಾತಿ ತದ್ರದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ವಾತಾನಭಿಮುಖದ್ವ ವಾಯುಃ ಸಾನೀಯಮಾನಕಮಲಪರಿಮಲಾನುಭವಸ್ಯ ದುರ್ಲಭತ್ಯೇಕಪಿ ತದಭಿಮುಖಸ್ಯ ಸುಲಭತ್ಯಂತಃ ತಥಾ ಆಚಾರ್ಯಮತವಿಮುಖಾನಾಂ ಅಜ್ಞೇಷಾಂ ಹರಿಮಹಿಮಾಜ್ಞಾನಂ ದುರ್ಲಭಮಸಿ ಆಚಾರ್ಯಮತಾನುವರ್ತಿಸೋ ಮಮ ಸುಲಭಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸ್ವಯೋಗ್ಯಕೃತಮಹಿಮಾವಿಯೇ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಜ್ಞಾನಾದ್ಯಸಂಭವಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಸಮಿತ್ಯುಪಸರ್ಗಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಕಮಲಾವೋದಮಮಾದಾಯಾಂ ಸಂಚರಣೇ ವಾಯುರೇವ ಸಮರ್ಥೋ ಭವತೀತಿ ದ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಾಚೋ ಬಭೂವುರುಪತೀ ಶ್ವಸತೋಽಸ್ಯ ನಸ್ತ ಇತಿ (ಭಾ.೨/೭/೧೧) ಸ್ಫುತೇ |

೭. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಣೋ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಃ ಪರಿಮಹಿಮೈಕದೇಶೇ ಜ್ಞಾನಂ ಕಿಲ ಕಿಮ್ವದ್ವಿಮಾಧಿಕಾರಿಣಾಮಿತಿ ಗಂಭೀರವಪ್ರಯೋಕ್ತಃ ಕವೇರ್ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೮. ವಾಣೀಮುಖಂ ವಾಕ್ಯಾ ವಾಚೋ ಮುಖಂ ವಾಸಯಿತುಂ ಪರಿಮಲೀಕರ್ತುಂ ವಾಕ್ಯುದ್ವಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಗಾಳಿಯತ್ತ ಮುಖಮಾಡದವನಿಗೆ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಬೀಸಿಬಿರುವ ಪರಿಮಳದ ಅನುಭವ ದುರ್ಲಭ. ಸುಮುಖನಾದವನಿಗೆ ಸುಲಭ. ಆದರೆಂತೆ ಮಧ್ಯಮತವನ್ನರಿಯದವನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯ ಜ್ಞಾನ ದುರ್ಲಭ. ಆದರೆ ಮಧ್ಯಮತವನ್ನನುಸರಿಸುವವರಿಗೆ ಸುಲಭ ಎಂದರ್ಥ.

೬. ಇದು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿದೆ.

ಗಂಗಾಸಂಗೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ರಥ್ಯಾದ್ವಿರ್ಭುತೇ ಯಥಾ |

ವಾಚೋವಿರುದ್ಧಿಸಿದ್ಧರ್ಥಂ ಸಂಗಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ ||

ಕವಿನಾಮುಕೀರ್ತನ

ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತ-

ವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ |

ಮುನೀಶವಾಗೀಶಸುತಃ ಸುರಮ್ಯಾಂ

ಹರೇಃ ಕಥಾಂ ಶಂಸತಿ ವಾದಿರಾಜಃ^೧ || ೮ ||

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಮೂಗಿನ ಹೊರಳೆಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಜೊಂಡಿನ ರಾಶಿ ಹಾರಿಹೋಗಿರುವ, ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ವರಕುಮಾರಕರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೧. ವಿ. ೧. ಈ 'ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಪರಿಚಯ ಬಂದಿದೆ. ತಾವು^೨ ವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಪೀಠವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದವರು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಾಗಿ ದೋಷ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವರು^೩ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ತಾವು ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ರೂಪವಾದ ಪಾಪಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದದವರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇದರ ರಚನೆಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದವರು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೧. ಪುತಸ್ತಂಪ್ರಾಸಾಖ್ಯಃ ಶಬ್ದಾಂಶಕಾರಶ್ಚ, ಅನುಪ್ರಾಸಾಖ್ಯಲಂಕಾರೋಽಸ್ಯ ಕಾವ್ಯೇ ಪ್ರಾಯಶಃ | ಗೌಡೀ ಶೀಃ ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರಾವೃತ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಾದಿರಾಜ ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾವ್ಯಕರಣಶಕ್ತಿಃ | -ವ್ಯಾ.
ವಾಗೀಶಸುತ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶತಪ್ರಕಂ 'ಪೋಪದೇವೈ ಗುರುಪ್ರಸಾದಾಯತಮ್' | "ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪೂ ಭಕ್ತಿಯರ್ಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ | ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹೃಥಾಃ" (ಶ್ರೀತಾರ್ಕಸರೋವನಿಪತ್-೬/೨೨) ಇತಿ ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ ಇತಿ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ-೬/೧೨/೨) ಚ ಸ್ಮತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ" ಇತ್ಯನೇನ ಕಾವ್ಯಕರಣೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ-ಭೂತದುರಿತವ್ಯಯಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಜೊಂಡುಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವದ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದವರಿಗೆ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ^೧ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

೩. ಇಲ್ಲಿಯ 'ಪಾದಿರಾಜಃ ಶಂಸತಿ' ಎಂಬ^೨ ಪರೋಕ್ಷವಚನವನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ 'ಈಶ್ವರಃ ಪರ್ಮಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ವೇದೇ ಅರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ' (೧೮/೬೧) ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿನಯೋಕ್ತಿ

ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಮಯಾಽಽರ್ಜಿತೇಯಂ

ಮುಕುಂದಲೀಲಾ ಕವಿಕಂಠಮಾಲಾ |

ಅಕೌಶಲೇನ ಗೃಥಿತೇತಿ ಜಾತಿ-

ಪ್ರಸೂನಮಾಲಾಂ ಕಿಮು ಸಂತ್ಯಜಂತಿ || ೯ ||

ನಾನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದವನೇನೂ ಅಲ್ಲ, ಆದರೂ ನಾನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾ-ವರ್ಣನರೂಪವಾದ ಈ ಕೃತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕಂಠಮಾಲೆಯಾಗಿದೆ; ಕಟ್ಟಿರುವವನು ಜಾಣನಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಜಾಜಿಹೂವಿನ ಹಾರವನ್ನು ತೊರೆಯಲಾದೀತೇ !

೪. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಂಕಾರಬಿಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾ-ವರ್ಣನರೂಪವಾದ ಈ ಕೃತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಂಠಮಾಲೆಯಂತೆ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೫. 'ಮಾಲೆ ಕಟ್ಟುವವನು ನಿವೃಣನಲ್ಲವಾದರೂ ಆ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಜಾಜಿಹೂವಿನ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಕುಂದಿರದು. ಅದರಂತೆ ತಾವು ಅಂತಹ ಚತುರಕವಿಗಳಲ್ಲವಾದರೂ ಅವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಮುಕುಂದನ ಲೀಲೆಗಳು ಜಾಜಿಹೂವಿನಂತೆ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ ಎಂದು ಭಾವ.

೬. ಜಾಜಿಹೂವು ಹೂವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅಂತಹ ಮಾಲೆಯಂತಿರುವ ಈ ಕೃತಿ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ^೩.

೭. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಶ್ಲೋಕ(೧/೮)ದ ಒನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷರೀತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು :

೧. ಅಭಾಸಾಂ ಪಲಾಲತ್ಯೋಕ್ತಾಹರಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾನುಗೃಹಪಾತ್ರಸ್ಯ ದುರಿತನಿರಾಕರಣಂ ತ್ವಣಿಪ್ರಾಯಮ್ |

೨. ಪದಾರ್ಥೋಭೂತದುರಿತದ್ವಂಸಸ್ಯ ಹರಿಕಥಾಕಥನಹೇತುಕತ್ವಾತ್ಪದಾರ್ಥಹೇತುಕಂ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಮಲಂಕಾರಃ | -ಮ್ಯಾ.

೩. ಪರೋಕ್ಷವಚನಂ ತು ದ್ರೋಣಂ ಪ್ರತಿ ಭೀಮವಚನವತ್ | -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೧೮/೬೧)

೪. ಮಾಲಾಕಾರಗ್ಯಾಚಾತುರ್ಯೇಽಪಿ ಕುಸುಮೇಷು ಜಾತಿಕುಸುಮಸ್ಯ ರೈವ್ಯಾತ್ಪ್ರಸೂನಲೋಭಾತ್ ತತ್ಪ್ರಸೂನ-ಮಾಲಾಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯತೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

೫. ನಿರರ್ಶನಮಲಂಕಾರಃ |

-ಮ್ಯಾ.

ಮಾಲಾಕೃತಸ್ತಚ್ಚರಿತಾಖ್ಯರತ್ನೈರಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟೈಃ ಸಕುತೂಹಲಸ್ಯ |

ಪೂರ್ವಾಪರೀಕಾರಮಥಾಪರಂ ವಾ ಕ್ಷಾಮ್ಯಂತು ಮೇ ಹಂತ ಮುಹುರ್ಮಹಾಂತಃ ||

೫. ನಿರ್ಗಂಧ ಕುಸುಮಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಎಂತಹ ಜಾಣನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಸಹ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆನಿಸದು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯು ಸಹ ಇಲ್ಲಿದೆ ; ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಪ್ರವಣಮನೋಹರ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳು ಆಲಿಸರು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ. "ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್" ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯವಾಯದ ಮಾತು ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸು- ವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಇಲ್ಲಿಯ ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಎಂಬ ಮಾತು ತರ್ಕಮುದ್ರೆಯದು; ಅಪಿ ಚೇತಸುದುರಾಚಾರಃ (ಗೀತಾ-೯/೨೦) ; ಸಹಜಂ ಕರ್ಮ ಕೌಂತೇಯ ಸದೋಷಮಪಿ ನ ತ್ಯಜೇತ್ -ಗೀತಾ(೧೮/೪೮) ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವರ ನಿಜವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಖಂಡನೆ

ಅಪಿ ಪ್ರಮಾದಾಗತದೋಷಲೇಶಾ-

ಮಿಮಾಂ ಕವಿತ್ವಪ್ರಿಯಮಾದ್ರಿಯಧ್ವಮ್ |

ಬುಧಾ ವಿದಗ್ಧೈಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯಾ

ಪಯೋಬಿಜಾ ಚಂಚಲತಾಖ್ಯದೋಷಾತ್ || ೧೦ ||

ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ! ಪ್ರಮಾದವಶಾತ್ ಸ್ವಲ್ಪ ದೋಷವಿದ್ದರೂ ಈ ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಾವು ಆದರಿಸಿರಿ; ಚಾಂಚಲ್ಯ ಎಂಬ ದೋಷಹೊಂದಿರುವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾದೀತೇ ?

ವಿ. ೧. ಇದು ಸಹ ಸ್ವಾಹಂಕಾರಖಂಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚಂಚಲೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ತೊರೆಯದೆ ಆದರದಿಂದ ಕಾಣುವರೋ ಅದರಂತೆ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅನವಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವು ದೋಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಸ್ವೀಕಾರಾನರ್ಹವೆನ್ನಿಸದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದು ಸಂಪತ್ತರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನವು ಸಂಪತ್ತರ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ. ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು ಶ್ರೀಕರಗ್ರಂಥ; ಅದಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕೆ (೧/೧/೧)ಯಲ್ಲಿನ ಅವರ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ:

ಶ್ರಿಯ ಇತಿ ಭೂತಿರ್ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀರಿತಿ ಚ ಶ್ರೀವಾಚಕಪದಾಭ್ಯಾಮಾದ್ಯಂತಯೋಃ ಸಂಪುಟೀ-
ಕರಣಾತ್ ಶ್ರೀಕರೋಽಯಂ ಗ್ರಂಥಃ | ತತ್ರ ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ |

೨. ಕವಿತೃತೀ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಕವಿತೃಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಗುಣಗಳು ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೊಚ್ಚಿ, ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಸೇರಿದಾಗ ಒಂದು ದೋಷ ನಗ್ನವೆನಿಸುವುದು. ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ. ಇದರಿಂದ ಈ ಕಾವ್ಯವು ಬಹುಗುಣಭರಿತ ಎಂಬ ಭಾವವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚೆಂಡೆಲೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಮೇಲೋಟಕ್ಕೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದೋಷವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಇತರರಾದ್ಯ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಗುಣಪೂರ್ಣರಲ್ಲರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸದು ಎಂಬುದು ಆದರ ಭಾವ. ಗುಣಹೀನರನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ದೋಷವಾಗಿರದೆ, ಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ; ವಿದಗ್ಧರು - ಪ್ರೌಢರು.

೪. ಇಲ್ಲಿಯ ಅಪಿ ಎಂಬುದು ತರ್ಕಮುದ್ರೆಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಇದರಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಇದ್ದರೂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ದೋಷವಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚೆಂಡೆಲೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಪತ್ತು ಅಸ್ತಿತ್ವ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ; ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸದೆ, ಎಂದೂ ಶಾಶ್ವತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆರಾಧಿಸುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಭೂದೇವಿ

ಅಸಂಖ್ಯಪಾಪಾಚಲಕೋಟಿಭಾಜಾಂ

ದಿತೇಃ ಸುತಾನಾಂ ವಶಮಾಗತೇಯಮ್ ।

ಅಸಹ್ಯಭಾರಾದ್ವಿಫಲತಪರ್ವಗಾತ್ರೀ

ಜಗಾಮ ಧಾತ್ರೀ ಶರಣಂ ವಿರಿಂಚಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಎಣಕೆಯಿಲ್ಲದ ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ, ದೈತ್ಯರ ವರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ, ನೆಹಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಭಾರದಿಂದ ತನ್ನ ದೇಹವೆಲ್ಲ ಪೀಡಿತಳಾದ ಈ ಭೂದೇವಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಳು.

೧. ಕವಿತೃತ್ರಯಮಿತ್ಯನೇನ ಕವಿತೃಸ್ಯ ಬಹುಗುಣಯುತತ್ವಸೂಚನಮ್ । "ಎಕೋ ಹಿ ದೋಷೋ ಗುಣಸನ್ನಿಪಾತೇ ನಿಮಿತ್ತೋದೋಃ ಕಿರಣೇಶ್ಚಿವಾಂಕಃ (ಕುಮಾರಸಂಭವ-೧/೨)." ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಸ್ವಲ್ಪದೋಷೋಽನಾದರಣೀಯ ಇತಿ ಕವೇರ್ಭಾವಃ । (ವ್ಯಾ.)

೨. ಭೇತಾನುಪ್ರಾಸೋಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಭೂಮಿ ಹೊತ್ತಿರುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಪಾಪವೆಂಬ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ದೈತ್ಯರ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲು ಅವಳಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಬೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೊರೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ. ಇದರಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೇ ಹೊರುವ ಭೂಮಿಗೆ ಕೇವಲ ದೈತ್ಯರು ಹೇಗೆ ಭಾರವಾಗುವರು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಸೂಚಿತ.

೨. ಪಾಪದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ದೈತ್ಯರ ಭಾರ ಭೂಮಿಗೆ ಸರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಭಾರವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ದೈತ್ಯರ ಹೊರೆ ಹೊರಲಾರದಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ.

೩. ಧಾತ್ರೀ ಎಂದರೆ ಧಾರಣ ಪೋಷಣ ಮಾಡುವವಳು ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಧಾರಣೆ-ಪೋಷಣೆಗಳು ಭೂಮಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಪಾಪಿಗಳ ಧಾರಣೆ-ಪೋಷಣೆ ಮಾತ್ರ ಅವಳಿಂದಾಗದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಭೂಭಾರ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ

ಮುಕುಂದವಿದ್ವೇಷಿಭರೇಣ ಭಿನ್ನಾ

ಬಭೂವ ಸಾ ಕ್ಷಾಂತಿಯುತಾಽಪಿ ಬಿನ್ನಾ |

ತಥಾಹಿ ಲೋಕೇ ಪತಿನಿಂದಕೇಭ್ಯಃ

ಪತಿವ್ರತಾನಾಮಪರಃ ಕ್ಷ ಭಾರಃ || ೧೨ ||

ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದ್ವೇಷಿಗಳ ಭಾರದಿಂದ ನೊಂದ ಭೂದೇವಿಯು ಕ್ಷಮಾಶೀಲಳಾದರೂ, ಖೇದಗೊಂಡಳು. ಅದು ಸರಿಯೆ! ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತಿನಿಂದಕರ ಹೊರತು ಪತಿವ್ರತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಬೇರೆ ಭಾರ ಎಲ್ಲಿದೆ?

ವಿ : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಪಾಪಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪಾಪ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದ್ವೇಷ; ಮುಕ್ತಿ ಕರುಣಿಸುವ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಅವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ದಾರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ದುಷ್ಟರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಾಗಿದ್ದುದೇ ಭೂದೇವಿಯ ಖೇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪತಿವ್ರತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭಾರವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಜನರೇ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ಎಂದರೆ ಪತಿವ್ರತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ತನ್ನ ಪತಿಯ ನಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು

೧. ಭೂಮಿರ್ದೃಢಪ್ರಸ್ಥಪದ್ಮಾಜದೈತ್ಯಾನೀಕತಾಯುಕ್ತೇಃ |

ಆಕ್ರಾಂತಾ ಭೂರಿಭಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಶರಣಂ ಯಯೌ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧/೧೭)

೨. ಪಾಪಿಷ್ಠತ್ವಾದ್ವೈತ್ಯಾಣಾಂ ಭಾರಮಸಹಮಾನಾ ಸತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನುಪ್ರಾಣಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಪತಿವ್ರತಾಣಾಂ ಪತಿನಿಂದಕಾ ಏವ ಭಾರಭೂತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಭೂಮೇರಪಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣುರ್ದ್ವೇಷಿಣಃ ಪರಿದ್ವೇಷಿತ್ವೇನ ಭಾರಭೂತಾ ಇತಿ ಲೌಕಿಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ವರ್ವಾ ಸಹಿಸರು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭೂಪತಿ. ವರಾಹರೂಪದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ-
ದವನು. ಸದಾ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು. ಭೂದೇವಿಯಲ್ಲಿ^೧ ಅವಿಷ್ಣುವಾದ ಭೂರೂಪದ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಭೂದೇವಿಗೆ ಪತಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವನು. ಅಂತಹ
ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಭೂದೇವಿಗೆ ತಡೆಯಲಾಗದಷ್ಟು ಅಶ್ರಿಯ ಎಂದರ್ಥ.

೨.. ಅಗಾಧಭಾರದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ, ಇಡೀ ಪ್ರಾಣಸಂಕುಲವನ್ನು ಹೊರುವ ಭೂದೇವಿಗೆ
ಜನರ ಭಾರ ಹೇಗೆ ಹೊರೆಯಾದೀತು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾದ ವಿವರಣೆಯಿದೆ. ಎಂದರೆ
ಭೂದೇವಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಭಾರ^೨ ಭೌತಿಕವಾದುದಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕವಾದುದು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಮನಸ್ಕರಾದ ನೂರಾರು ಜನರು ಇದ್ದರೂ ಭಾರವೆನ್ನಿಸದು.
ಅದರ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವದ ಬಬ್ಬನೇ ಇದ್ದರೂ ಅವನು ಹೊರೆ ಎನ್ನಿಸುವನು; ಹತ್ತಾರು ಜನರ
ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಪರಕೀಯ ಆಗಮಿಸಿದಾಗ ಹೊರೆ ಎನ್ನಿಸುವನು, ಅದರಂತೆ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳೂ
ಹರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೊರೆ ಎನ್ನಿಸುವರು; ಎಂದು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭೂದೇವಿಯು ಗೋರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಕಾರಣ

ನಿತಮ್ಯ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಖ್ಯಬಂಧುಂ

ಧ್ರುವಂ ಮುಕುಂದಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಜಂತೀ |

ಬಭೂವ ಗೋರೂಪಧರಾ ಧರಾ ಸಾ

ತಮಾರ್ತಭಾರಾಪಹರಂ ಚ ದೀನಾ || ೧೩ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಬಂಧು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆರ್ತರ
ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಅವನನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದಲೆಂದು ಭೂದೇವಿ ದೀನಳಾಗಿ
ಗೋವಿನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದಳು; ನಿಶ್ಚಿತ.

ಪಿ : ೧. ^೩ಭೂದೇವಿಯು ಹಾಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ
ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈಗ
ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ^೪ನಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಾಯ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಹಿತಾಯ ಚ |

ಜಗದ್ವಿತಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಗೋವಿಂದಾಯ ನಮೋ ನಮಃ ||

೧. ತದಾ ಭೂಮಿಃ ಪಂಚಭೂತಾವರಾ ಯಾ ಯಸ್ಯಾಂ ಜಜ್ಞೇ ಸರಶಃ ಶ್ರೀವರಾಹಾತ್ |

ಮೂಲಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಭೂಮ್ಯಾ ನಿತಾಂತಮಾವಿಷ್ಟಾ ಯಾ ಸಾಃ ಗಮತ್ ಕೃಷ್ಣವಾದ್ ||-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೦/೧೦೫)

೨. ಅಂತರಂ ತು ಮುಕುಂದಾಭಿಧರಮುಪ್ಪರಮಧ್ಯೇಚಿತ್ತೇನ ಧೃತ್ಯಾಣಾಂ ಭೂಭಾರಕೃತ್ವಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ ||-ವ್ಯಾ.

೩.. ಗೌರ್ಭೂತಾದ್ರಾಪ್ತಮುಖೀ ಬಿನ್ನಾ ರುದಂತೀ ಕರುಣಾ ಯಥಾ |

ಉಪಸ್ತಿತಾಂತಿಕೇ ತಸ್ಯ ವ್ಯಸನಂ ಸಮಪೋಚತ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೧/೧೮)

೪. ಮಹಾಭಾರತ (ಶಾಂತಿಪರ್ವ, ಭೀಷ್ಮಪರಾಜ - ೪೭/೯೫); ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೧/೧೯/೭೫)

- ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಮಾತು ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಭೂದೇವಿಯು ಗೋರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹಿತೈಷಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋಪಿನ ಉಲ್ಲೇಖ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಬಂದಿದೆ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಭೂದೇವಿ ಗೋರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು. ಆದರಂತೆ ಗೋ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದ ಪದ. ಭೂದೇವಿಯು ಸ್ತ್ರೀ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವಳು "ಗೋರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು; 'ಧ್ರುವಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಕುಂದನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು: 'ಸ್ವವಿರೋ ಧ್ರುವಃ' (ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ). ಶ್ರೀಹರಿಯು ಧ್ರುವ ಎಂದರೆ, ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯ, ರಶ್ಮಿದೇಹಪ್ರಕಾರ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಭೂದೇವಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ್ದರಿಂದ ಗೋಪಿನ ರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಜೀವಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಪುರುಷತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ಸೋಚಕ.

೪. ಭೂಮಿಗೆ ಗೋ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಹ ಇರುವುದು^೧; ಆದು ಗೋರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಣಿತ್ಯಾದನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಾಹ್ಮವತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೫. 'ದೀನನಾಥ' ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಆಗಮನ
ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರೇಶಾಃ^೨
ಸ್ವಪಾರತಂತ್ಯಂ^೩ ಭುವಿ ದರ್ಶಯಂತಃ |
ಹರಿಂ ಧರಾಕಾರ್ಯಕೃತೇ ಗೃಣಂತಃ
ಪುರಾನ್ನಿರೀಯುರ್ಹೃದಿ ತಂ ಸ್ಮರಂತಃ || ೧೪ ||

೧. ಪ್ರಥಮೋಲ್ಲಂಘನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಗೋರೂಪಧರಾ ಬಭೂವ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಿಕಾಂ ಕ್ವದ ಹಿ ಪುಂಸ್ತಂ ಸ್ವಾತ್ ಬಲವತ್ಕಾರಣೈರಪಿ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೧/೧೧೨)

೩. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೧೧/೧೧೨)ವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

೪. ಸ್ವರ್ಗೇಷು ಪಮಾಗ್ನೃದಿಹ್ಯೇತತ್ಪ್ರಣವಿಭವೇ |

ಲಕ್ಷದ್ರವ್ಯಾ ಸ್ವಯಂ ಪುಂಸಿ ಗೌಃ ||

- ಅಮರಕೋಶ

ಗೌರ್ನಾದಿತ್ಯೇ ಬಲೀಪರ್ವೇ ಕರಣಕುಪ್ತಭೇದಯೋಃ |

ಸ್ವೀಪು ಸ್ವಾತ್ ಭಾರತ್ಯಾಂ ಭೂಮೌ ಚ ಸುರಭಾವಪಿ || (ಕೇರವ) |

ಗೌಃ ಸ್ವರ್ಗೇ ಚ ಬಲೀಪರ್ವೇ ರಶ್ಮೌ ಚ ಕುಲೀಕೇ ವ್ಯಮಾನಾ ||

ಸ್ತ್ರೀ ಸುರಭೇಯೇ ದೃಗ್ಭಾಗಾದಿಗ್ಭಾಗಭೂಷ್ಯಾ ಭೂಮಿ ಚ ||

೫. ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಮಪಧಾರ್ಯಾಥ ಸಹ ದೇವೈರಯಾ ಸಹ |

ಜಗಾಮ ಸತ್ತಿನಯನಸ್ವೀರಂ ಕೀರವಯೋನಿಧೇಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧೧೯)

೬. ಯಃ ಪದ್ಮಾಸನಧೂರ್ಜಟವೃತ್ತಿಭಿಃ ಕಾರ್ಯಾಕ್ರಮೈಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ |

- (೧೯/೧೩)

ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವರೇಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರುತ್ತ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭೂದೇವಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ, ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಹೊರಟು ನಿಂತರು.

೧. : ೧. ವಿರಿಂಚ - ಬ್ರಹ್ಮ; ವೈರಿಂಚ - ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಶಿವ; ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳು ಅಸ್ತತ್ವರು. ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬುದು ಅವರೆಲ್ಲಾ ಒಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲೆಂದು ತೆರಳುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ, ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ, ಅವರೆಲ್ಲಾ ಹೊರಟರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಪಠನೆ, ಹಾಗೂ ಅವನ ಸ್ಮರಣೆ ಅಗತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ತೆರಳುವಾಗ ಅವರ ಗುಣ ಹಾಗೂ ರೂಪಗಳ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಧ್ಯವಿಜಯ(೭/೧೭-೪೮); (೮/೯-೪೨)ದ ಪ್ರಸಂಗ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ ದೇವತೆಗಳು

ಸುರಾವಲೀ ಸಾ ಶ್ರುತಿವರ್ಣ್ಯವೇಷಾ

ನಭಸ್ಥಲೇ ನಷ್ಟತಮಿಸ್ರಜಾಲೇ |

ಯಯೌ ಯತೀಂದ್ರ್ರಪಿ ಯತ್ನಗಮ್ಯಾಂ

ಪಯೋಬಿಭೇಲಾಂ ಪತದೂರ್ಮಿಮಾಲಾಮ್ || ೧೫ ||

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ರೂಪಗಳ ಆ ಸುರರ ತಂಡವು ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿ ಇರದ ಗಗನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ತಲುಪುವಂತಹ ಅಪ್ಪಳಿಸುವ ಅಲೆಗಳ ರಾಶಿಯ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿತು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖ, ಪಂಚಮುಖ, ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿತರಾಗಿರುವರು. ಅಂತಹ ಆ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಆಯಾ ರೀತಿಯ ಆಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಭಾರಜನಿತಪೇದಸರಹಾರಾಯ ಸ್ವಸಮೀಪಮಾಗತಾಯಾಃ ಧರಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಸ್ತಪುರಾದಸ್ಯತ್ತ ನಿರ್ಗಮನೇನ ಸ್ವೇಷಾಂ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಂ ದರ್ಶಿತಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ರ ಗೃಣಂತಃ ಸ್ವರಂತೋ ನಿರೀಯುರಿತ್ಯನೇನ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇತ್ರಯಾತ್ರಾಯಾಃ ತಕ್ಶೋತ್ರವಾಠತತ್ಪರಣಪೂರ್ವಕ-ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಂ ಧ್ಯಸ್ಯತೇ | ಅನುವಾಸರಬ್ಧಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನುವಾಸರಬ್ಧಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ವೈಕಾರಿಕೋ ದೇವತೆಗಳು | - ಭಾಗ(೩/೧೦/೧೬)

೨. ಇಲ್ಲಿ ಯತೀಂದ್ರರು ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಹಾಗೂ ಯಮ-ನಿಯಮಾದಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಧಕರಾದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸುವಕ್ಷಿತ.

೩. ನಪ್ಪತ್ತಮಿಸ್ವಚಾಲೇ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ತೇಜೋರೂಪದವರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸೂಚಿತ; ತಮಿಸ್ರ - ಕತ್ತಲೆ; ಊರ್ಮಿ - ಅಲೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆ

ತತೋಽಬ್ಜಭೂಃ ಕ್ಷೀರಪಯೋಬ್ಧಿತೀರೇ

ಸಮಾಧಿಮಾಸ್ಥಾಯ ಸುಸಂಯತಾಕ್ಷಃ |

ಸ್ಥಿರಾಸನಃ ಪ್ರಾಣಗಣಾನ್ ನಿಯಮ್ಯ

ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ ಪ್ರಾಂಜಲಿರಾತ್ಮದೀಕ್ಷಾಮ್ || ೧೬ ||

ಬಳಿಕ ಕಮಲಸಂಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾಗಿ ಆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಂಜಲಿಬದ್ಧರಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜಾದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ಮೊದಲಿಗೆ ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ್ದನ್ನು ವರ್ಣಿಸು- ವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠಸಾಧಕರು. ಅವರು ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ವಿಹಿತ ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಬ್ಜ - ಕಮಲ; ಅಬ್ಜಭೂಃ - ಕಮಲಸಂಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು.

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸದಾ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರು, ಸಿದ್ಧಾಸನರು, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪರಾಯಣರು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಂದೆ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾದವರು ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಸಂಯತಾಕ್ಷಃ, ಸ್ಥಿರಾಸನಃ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಬ್ಜ - ಸಮುದ್ರ.

ಪದ್ಮಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಯದಾ ಸ ಪದ್ಮಾಸನಸಂಸ್ಥಿತೋಽಲಂ

ಜಜಾಪ ವಿದ್ಯಾಮಿತರೈರವೇದ್ಯಾಮ್ |

೧. ಯತೀಂದ್ರರು - ನಿರ್ವಿಕೇಂದ್ರಿಯರಾಗಿರಲು.

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರಿಯಾಚಾತಿರಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರೀಶ್ವರತುರ್ಮುಖವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಹರಿಪ್ರಸಾದವ್ಯ ದೌರ್ಲಭ್ಯಂ ಕಂ ವರ್ಣನೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಧಾತುನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾದುಪಸರ್ಗಬಲಾಚ್ಛಿನ್ನಹಾರಂಭಾರ್ಥೋ ಬೋಧವ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

ತದಾ ಪ್ರಭೃತ್ಯೇವ ಜಗತ್ತು ನೂನಂ

ಬಭೂವ ಪದ್ಮಾಸನಶಬ್ದತೋಽಸೌ^೧ || ೧೭ ||

ಅವರು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಇತರರಿಗೆ ಸಾಕಲೈಸ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದರು; ಅಂದಿನಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಂಟಾಯಿತು ಎನ್ನಬಹುದು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನರು ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವರಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಬರಲು ಹೀಗೆ ಅವರು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಜಪಿಸಿ-
ತೊಡಗಿದ್ದು ಒಂದು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಜಪಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಸನವೇ ಹೆಚ್ಚು ವಿಹಿತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ.

೩. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವು ಇತರರಿಗೆ ಅವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಬಯಸಿಗಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಸೂಚಿತ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠಸೂಕ್ತವಾದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಜಪಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು^೨ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸಹ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವು ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬ ವಿವರ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು^೩ ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ಪದ್ಮೋದ್ಭವರೇ ಆದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ. 'ಅಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾ ಭವಂತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಇತರರು ಪದ್ಮಾಸನವನ್ನು ಹಾಕಿದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಂತೆ ಸದಾ ಆ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಲು ಅಸಮರ್ಥರು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ.

ಕಾಮಜಿತ್ ಹಾಗೂ ದಿಗಂಬರ ಎನ್ನಿಸಿದ ಶಿವ

ತದಾ ತದನ್ಯಾನ್ಯಪಹಾಯ ಹೇಯಾ-

ನ್ಯರಕ್ತಚಿತ್ತಃ ಸ ವಿರಿಂಚಿಪುತ್ರಃ |

೧. ಉತ್ತೇಕ್ತಾಲಂಕಾರಃ | ಪದ್ಮಾಸನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಶಿಷ್ಟಗರ್ಭತೋಽಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪದ್ಮಾಸನಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವೇ ಜಪಕಾಲೀನಪದ್ಮಾಸನಸ್ಥಿರೂಪಕರಣೋತ್ಪತ್ತಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಪರಿಭಜಕತ್ವೇ ತತ್ತ್ವಗಾಮ್ಯಮೇವ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಮುತ್ತೇಕ್ತಯಗ್ನಾಂ - 'ಯದಾ ಸ ಪದ್ಮಾಸನ...' ಇತ್ಯಾದಿ 'ರಗಾ ಪಿಪಾಸಾ...' ಇತ್ಯಂತೈಃ ದೋಶೈಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯತೋರಯಂ ಪರಿಪೂಜಾತ್ಮಕಜಪಕಾಲಃ ಪದ್ಮನದ್ರದಾಸನಸ್ಥಿತ್ಯಾ ಪದ್ಮಪದಾಸನಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಮಾಸೇನ ಪದ್ಮಾಸನಗಾಮಾ ಬಭೂವ | ಅತೋಽನ್ಯ ಪರಿಭಜಕತ್ವೇ ಪದ್ಮಾಸನಗಾಮ್ಯವ ಜ್ಞಾಪಕಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಶರೀರಾರ್ಜವಸಂಪಾದಕತ್ವೇನ ಚಿತ್ತಸ್ಥಾಸ್ಥೈರ್ಯತತ್ತ್ವಾತ್ ಜಪಕಾಲಃ ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ್ತುವನ್ ಗಿರೀಶೋಽಪಿ ಗಿರಾ ಮುರಾರಿ-
ಮನಂಗಜಿದ್ವಿಗ್ಧಸನೋ ಬಭೂವ || ೧೮ ||

ಆಗಲೇ ಇತರ ಹೇಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೊರೆದು, ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತರಾಗಿ ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದ ರುದ್ರದೇವರು, ಕ್ರಮವಾಗಿ ದಿಗಂಬರ ಹಾಗೂ ಅನಂಗಜಿತ್ (ಕಾಮಜಿತ್) ಎನ್ನಿಸಿದರು.

೧. : ೧. ರುದ್ರದೇವರು ಕಾಮಜಿತ್ (ಕಾಮಹರ), ದಿಗಂಬರ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವರು ಹಾಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಲು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊರೆದದ್ದು, ದಿಗಂಬರರಾಗಿಯೇ ಕುಳಿತದ್ದು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ರುದ್ರದೇವರು ಕಾಮಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು, ವಸ್ತುರಹಿತರಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಹರಿಪೂಜಾ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಸೂಚಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸಾಧಕರೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಸದಾ ಸಿದ್ಧರಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇದು ಅವರ ಬಾಹ್ಯರೂಪದಿಂದಲೇ ಗೋಚರಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ^೧; ಅನಂಗ - ಕಾಮ.

ಶೇಷಾದಿಗಳ ಆರಾಧನೆಯ ವೈಖರಿ

ತದೈವ ಶೇಷೋಽಜನಿ ವಾಯುಭಕ್ಷಃ
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽಪಿ ತದೈವ ನೂನಮ್ |
ಶತಕ್ರತುಃ ಸುಪ್ತಿವಿದೂರಭಾವಾ
ಬಭೂವುರಸ್ವಪ್ನಪದಾಶ್ಚ^೨ ದೇವಾಃ^೩ || ೧೯ ||

ಆಗಲೇ ಶೇಷನು ವಾಯುಭಕ್ಷ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದ, ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಾದ ಇಂದ್ರ ಶತಕ್ರತು ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಹ ಆಗಲೇ ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿದ್ರೆ ತೊರೆದವರಾಗಿ, ಅಸ್ತಪ್ತರು (ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದವರು) ಎನ್ನಿಸಿದರು.

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರು ವಾತಾಶನರು, ಇಂದ್ರದೇವರು ಶತಕ್ರತು, ದೇವತೆಗಳು ಅಸ್ತಪ್ತರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ ನೀಡಲಾಗಿವೆ;

೧. ಎಷ್ಟಿತ್ತರವಿಷಯವೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿತ್ ದಿಗ್ಗಸನಃ ಅರಕ್ತಚಿತ್ತತ್ವಾದನಂಗಜಿತ್ ಗೀರ್ಛಃ ಸ್ತುತಿಕರಣಾತ್ ಗಿರಿಶ್ವ
ಬಭೂವೇತಿ ಹೇತುತತ್ವೇತ್ತಯಾಂ ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರೇಣ ಸಂಕರಃ | -ವ್ಯಾ-

೨. ಮೌಲಿ ಯಚ್ಚಕ್ಷಣಾಂಘ್ರಿ ಫಾಲಫಲಕೇ ಯಸ್ಯಾಂಘ್ರೀಣುಃ ಕಥಾ
ಕರ್ಣೇ ವಾಚಿ ಯದೀಯನಾಮ ಹೃದಿ ಯದ್ರೂಪಂ ಯವಾಸ್ತಾವಿತಮ್ |
ಕುಕ್ಷೌ ಯತ್ತಪೇಽಪಟಂ ಕಟತಟಂ ವ್ಯಾಘ್ರಾಜನೇ ಸಂಸ್ಥಿತಿಃ
ವಾದೌ ಯತುರ್ಮಾಲಿನೌ ಸ ಹಿ ಸದಾ ತಪ್ತಿಂಕರಃ ಶಂಕರಃ ||

-ತೀರ್ಥಹರವಂಶ (೨/೨೭)

೩. 'ಆದಿತ್ಯಾ ಚುಭವೋಽಸೃಷ್ಣಾಃ'

-ಅಮರಕೋಶ

೪. ಅನುಪ್ರಾಸೋಪಯೋಗಃ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಡ್ಡಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು. ಅವೆರಡನ್ನೂ ಸಹಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ; ಸರ್ವವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿದಂತೆಯೇ. ಭೂಮಿಯು ಶ್ರೀಹರಿ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹಾಗೆ ಸಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸಮಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ರಸಾ - ಭೂಮಿ; ವಿಪಾಸಾ - ಬಾಯಾರಿಕೆ; ಅಶನಾಯಾ - ಹಸಿವು.

೩. ಹೀಗೆ ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನಾರಾಧಿಸುವುದು ಅವನ ವಿಶೇಷಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಾಡಿದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತ ಸ್ತುತಿ
ಸಹಸ್ರಕಾರ್ಯೇಷು ಭವಾನ್ ಸಮರ್ಥಃ
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಾನನಪಾಣಿಪಾದಃ |
ಇತೀವ ವಿಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ವಿರಿಂಚಃ
ಸ್ತುತಿಂ ಸ ಪುಂಸೂಕ್ತಗತಾಂ ತತಾನ್ || ೨೧ ||

ಸಾವಿರಕಣ್ಣುಗಳು, ಮುಖಗಳು, ಕೈಗಳು ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳ ನೀನೇ ಸಾವಿರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಂಬಂತೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಬಹುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಬಹಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಹಳ ಕೈಗಳು ಬಹಳ ಕಾಲುಗಳು, ಅಗತ್ಯ. ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಹಾಗೆ 'ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾಃ ಪುರುಷಃ ಸಹಸ್ರಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಪಾತ್' ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದೇವತೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಸಾಧಕ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. 'ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಫಲಶ್ರುತಿರೂಪವಾದ ಈ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನಂತ-ಕಾರ್ಯಸಾಧಕತ್ವದ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಪುಂಸೂಕ್ತ-ಪುರುಷಸೂಕ್ತ.

ಫಲಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ತಚ್ಚಿತ್ತೇಽಂಕುರಿತಃ ಸುಭಕ್ತಿಲತಯಾ ಶಿಷ್ಯಃ ಪ್ರಮೋದಾಶ್ರುಭಿಃ
ಸಿಕ್ತಃ ಸತ್ಪಲಕಾಲಿಮೂಲವಿತತಃ ಕಾಯಪ್ರಭಾಪಲ್ಲವಃ |

೧. ತತ್ವ ಗತ್ಯಾ ಜಗನ್ನಾಥಂ ದೇವದೇವಂ ವ್ಯಪಾಕಮಿಮ್ |

ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇನ ಉಪತಪ್ತೇ ಸಮಾಹಿತಃ |

- ಭಾಗ (೧೦/೧/೨೦)

೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಬಲಕಾರೀನುಪಾಸನ್ |

-ಮ್ಯಾ-

೩. ಸಹಸ್ರಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಂವದ್ಯತೇ |

-ಮ್ಯಾ-

೪. ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇ ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷೇತ್ಯಾದಿನಾ ಬಹುನಾಮೈಕೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ-

ಈಷ್ಠ್ಯೇಲಿತನೇತ್ಯಕುಡ್ಢಲಯುತಃ ಶಾಖಾಸಹಸ್ರೋರ್ಜಿತಃ

ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಶ್ರೀರಮಣದ್ವಿಜೇನ ಫಲಿತಸ್ತದ್ಧಾನಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ || ೨೨ ||

ದೇವತಗಳ ಧ್ಯಾನವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ತಬ್ಬಿತು; ಅನಂದಾರ್ತುಗಳು ನೆನೆಸಿದವು; ಉತ್ತಮವಾದ ರೋಮಾಂಚನದ ಎಂಡೆಂಬ ಬೇರುಗಳು ಎಚ್ಚೆಡೆ ಹರಡಿದವು; ದೇಹದ ಪ್ರಭೆ ಎಂಬ ಎಸಳು ಮೂಡಿತು; ಸ್ವಲ್ಪ ತೆರೆದ ನೇತೃಗಳೇ ಮೊಗ್ಗುಗಳಾದವು; ಸಾಮೀಪ್ಯ ವೇದಶಾಖೆಗಳೇ ಆದಕ್ಕೆ ರೆಂಬೆಗಳಾದವು; ಅದು ಫಲವನ್ನು ಬಿಡಲು ಅದರ ಬಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಿಯು ಆಗಮಿಸಿತು.

೧. ಆ ಬೃಹ್ಮಾನ್ ದೇವತೆಗಳ ಧ್ಯಾನವು ಫಲಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಕಟನಾದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಭಕ್ತಿಯೇ ಬಳ್ಳಿ, ಅನಂದಾರ್ತುಗಳೇ ಜಲ, ರೋಮಾಂಚನಗಳೇ ಬೇರುಗಳು, ದೇಹ-ಶಾಂತಿಯೇ ಎಸಳು, ಸ್ವಲ್ಪ ತೆರೆದ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಮೊಗ್ಗುಗಳು, ವೇದಶಾಖೆಗಳೇ ರೆಂಬೆಗಳು, ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಪಕ್ಷಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ರೂಪಕ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ದ್ರುಮ - ವೃಕ್ಷ.

೩. ಎಂದು 'ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜಲ, ಬೇರು, ಪ್ರಭೆ, ಮೊಗ್ಗು, ರೆಂಬೆ, ಫಲಗಳು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಸುತ್ತುವರೆದ ಬಳ್ಳಿ, ಅದರಲ್ಲಿನ 'ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಿರುವ ಪಕ್ಷಿ - ಹೀಗೆ ಎಂದು ವೃಕ್ಷದ ಪೂರ್ಣತೆಯಂತೆ ಅವರ ಧ್ಯಾನವೂ ಪೂರ್ಣಫಲಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋಚರನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೪. 'ಅನಂದಾರ್ತುಗಳು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಣ್ಣಗೆಯ ನೀರು ಬಳ್ಳಿಗೆ ಪೋಷಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಕ. ಇದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ತೀರ್ಥಪ್ರವಂಧದ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ:

ವಶಾಹನಯನಾನಂದಧಾರಾ ನೇತ್ರಾಪತೀ ಸರಿತ್ |

ರುಷ್ಯಾಂ ತದ್ವಕ್ಷಲತಿಕಾಂ ಪುಷ್ಪಾಂತಿ ಕಥಮನ್ಯಥಾ || (೧/೨.೨)

೧. ವೃಷದರಂಜಿತಂ ರೂಪಕಮಲಿಕಾರಃ | ಶಾರ್ದೂಲವೃಕ್ಷೇಷಿತಂ ವೃತ್ತಮಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಧ್ಯಾನಗ್ನ ಮಾಗನಚಿತ್ತಾ ಮಗ್ನಾಪರೇಷಾಧ್ಯತ್ಯಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತಿಯುತಃ ಭಾಗ್ಯ ಮಹಾಫಲದೇಶತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಕ ದೇವಗಾ ಮುತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಶ್ವೇನ ಮಮಶಾಖಾ ಗತಗುಣೋಪಸಂಹಾರೇ ನಾಮರ್ಥ್ಯ ಮುಕ್ತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

"ನರ್ಪವೇದಾಂತಪತಮಂ ಚೋದಗಾದಮಿತೇವಾತ್" |

-ಬಹುನೀತಮ್ (೨/೨.೧)

೪. ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಧ್ಯಾನಗ್ನ ವರಿವಾಹಮಾಯಾಂ ಮಧ್ಯಃ ಪ್ರಸನ್ನಸ್ತತ್ಯಗಮದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಫಲಃ, ವೃತ್ತಪ್ರಾಪ್ತವಂ ಪಕ್ಷಿಃ, ವೃತ್ತಮೂಲಯಂತಿತಿ ರೂಪ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ನಾಸಿಕಾಗ್ನಿವಿಪ್ಲವಜ್ವೇಫ್ಯಾತುರರೂಪಾಂ ಹೃದಿ ನಿವಾತನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಆಲವಾರಾದಪಿ ಬರ್ಹಿಜರಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. ದ್ವಾಪರಕಾಲದಿಂದ ರೂಪಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು, ವೃಕ್ಷ, ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಅವರಲ್ಲಿನ ವೃಕ್ಷಗಳು ಎಂಬ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ. ಅವರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡ ಸುಂದರರೂಪ ಇದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜೀವ, ಶಸ್ತ್ರೋದನಯೇ ಇರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಾಕ್ಷಾತ್ಮರಸಲು ಧ್ಯಾನವು ಮುಖ್ಯನಾಥನ ಎಂಬ ಶತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಧ್ಯಾನದ ಸಾರ್ಥಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಲಿದಾಗಲೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯ. ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮೇಯ ; ಪುಲಕ - ರೋಮಾಂಚನ; ಪಲ್ಲವ - ಜಿಗುರು; ಕುಡ್ಡಲ - ಮೊಗ್ಗು.

ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ

ತತಃ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ

ಸುರಾನ್ ಸಮಾರ್ಥಾಸ್ತು ವಿರಿಂಚಪೂರ್ವಾನ್ |

ಧರಾಂ ಗತಕ್ಷೇರಭರಾಂ ವಿಧಾಯ

ಸ್ವಕೀಯಮಾಯಾಂ ಹರಿರಿತ್ಯಪೋಚತ್ || ೨೩ ||

ಬಳಿಕ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇಶತಗಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನ ಪಡಿಸಿದ; ಭೂಮಿಯ ಕ್ಷೇರಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿದ; ಶನ್ನ ಪತ್ತಿಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದ.

೪. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಾದ ಪರಿಣಾಮದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಲುಮೆಯಿಂದಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವು ಆ ಕೂಡಲೇ ಇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ ; ಅಂಬುರಾಶಿ - ಜಲನಿಧಿ, ಸಮುದ್ರ.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತ್ವಯೆಯಾದ ಮಾಯೆ ಎಂಬುದು ದೈವೀ ಹೈಷಾ ಗುಣಮಯೀ ಮದು ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ (೨/೧೪) ಎಂಬ ಗೀತೆಯ ಮಾತಿನ ಭಾವವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮಾಯೆ ಇದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ.

ಸುಖಪಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ

ದೇವೇಷು ಧಾತಾ ಪ್ರಭುರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಪ್ರಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಭುಃ ಸೋಽಹಮಿತಿವ ಶಂಸನ್ |

೧. ಮಾಯಾ ಸುಕಾರಾದಿಗಳೇನಿತಿ ಮಾಯಾಶಬ್ದ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ |

-ದ್ರಾ.

೨. ದುಷ್ಕಂ ಸಮಾಹುತಾ ದೇವಾ ರಾಮಾಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಮೀಶ್ವರಃ |

ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂಮುಕ್ಷುತೇಃ ನಿತ್ಯಂ ನಾಹಂ ಕಂಚಿಮವಾಘತಃ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ಅಶ್ವಮೇಧಿಕಪರ್ವ, ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಪರ್ವ)

ಆಜ್ಞಾಮುಪಸ್ಯೈವ ದದಾವದೃಶ್ಯೋ

ವಿಜ್ಞೇಯಮೂರ್ತಿಃ ಸುಖಮಿಂದಿರಾಯಾಃ || ೨೪ ||

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಒಡೆಯರು; ಅವರಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಒಡತಿ; ತಾನು ಅವಳಿಗೆ ಒಡೆಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಆದೇಶ ನೀಡಿದ ; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿಯೇ ಆದೇಶವಿತ್ತ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವರ್ತನ ನೀಡಿ ಆದೇಶವಿತ್ತ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಯೇ ಆಜ್ಞೆ ನೀಡಿದ. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನವನ್ನೂ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇತರ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮಳು. ತಾನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಕತ್ತವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಸಹ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ್ (೧೦/೧/೨೧) ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಯು ದುರ್ಗೆಗೆ ನೀಡಿದ ಆದೇಶ

ತ್ವಮೇತ್ಯ ದೇವಕೃದರಸ್ಥಗರ್ಭಂ

ನಿರ್ಧೇಹಿ ರೋಹಿಣ್ಯುದರೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ^೪ ।

೧. ಗಿರಂ ಸಮಾಧೌ ಗಗನೇ ಸಮೀರಿತಾಂ ನಿಶಮ್ಯ ವೇಧಾಸ್ವಿದ್ರಶಾನುಮಾಚ ಹ ।

ಗಾಂ ಪೌರುಷೀಂ ಮೇ ಶೃಣುತಾಮರಾಃ ಪುನರ್ವಿಧೀಯತಾಮಾಶು ತಥೈವ ಮಾ ಚಿರಮ್ ॥

ಪುಲೈವ ಪುಂಸಾಽದಧೃತೋ ಧರಾಽದಧರೋ ಭವದ್ಧಿರಂಭೈರ್ಯದುಷೂಪಜನ್ಯತಾಮ್ ।

ಸ ಯಾವದುರ್ವ್ಯಾ ಭರಮೀಶ್ವರೇಶ್ವರಃ ಸ್ವಶಾಲಶಕ್ತ್ಯಾ ಕೃಪಯಂಶ್ವರೇದ್ಧುನಿ ॥

ಮಸುದೇವಗೃಹೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ ।

ಜನಿಷ್ಯತೇ ತತ್ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಸಂಭವಂತು ಸುರಸ್ತ್ರಿಯಃ ॥

ವಾಸುದೇವಕಲಾಽನಂತಃ ಸಹಸ್ರಪದನಃ ಸ್ವರಾಟ್ ।

ಅಗ್ರತೋ ಭವಿತಾ ದೇವೋ ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಚೇತಃಪಯಾ ॥

ಯೋಗಮಾಯಾ ಭಗವತೀ ಯಯಾ ಸಮೋಹಿತಂ ಜಗತ್ ।

ಆದಿಷ್ಟಾ ಪ್ರಭುಣಾಽಂಶೇನ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಸಂಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

-ಭಾಗ(೧೦/೧/೨೧-೨೫)

೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ಹರಿಣಾ ಆಜ್ಞೆಯವಾಕ್ಷಾದಾಗಾತ್ ಆಜ್ಞೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಮದಾಗಾತ್ ತೇಭ್ಯೋ ವಿರಿಂಚಸ್ತೋತ್ರಮತ್ತಮ್ ದೃಶ್ಯಾತ್ಮಮೂರ್ತಿನಾ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಆಜ್ಞಾದಾಗಾತ್ ವಿರಿಂಚಾದಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಉತ್ತಮತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷಾದಾಸರ್ವತ್ವಕ್ಕಾತ್ ತಸ್ಯಾ ಆಪಿ ಸ್ತೋತ್ರಮತ್ಯಮುಕ್ತಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಭಗವಾನಪಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ವಿದಿತ್ವಾ ಕಂಪಸಂ ಭಯಮ್ ।

ಯದೂನಾಂ ನಿಜನಾಥಾನಾಂ ಯೋಗಮಾಯಾಂ ಸಮಾದಿಶತ್ ॥

ಗಚ್ಛದೇವಿ ಪ್ರಜಂ ಭದ್ರೇ ಗೋಪಗೋಪುರಲಂಕೃತಮ್ ।

ರೋಹಿಣೀ ಮಸುದೇವಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಽಽಸ್ತೇ ನಂದಗೋಕುಲೇ ॥

ಇತೀರಿತಾ ತಂ ರಮಣಂ ರಮಾ ಸಾ
ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ತಥಾಽಕರೋತ್ ತತ್ || ೨೫ ||

"ನೀನು ಭೂಮಿಗೆ ತೆರಳಿ, ದೇವಕಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿನ ಗರ್ಭವನ್ನು ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ರೋಹಿಣಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸು" ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದಳು; (ನಿಧೇಹಿ - ಇರಿಸು).

ಎ. : ೧. ಆಗ ದೇವಕಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದು ಆ ಗರ್ಭವನ್ನು ರೋಹಿಣಿಯ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲು ಶ್ರೀಹರಿಯು ದುರ್ಗಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆದೇಶಿಸಿದ ವಿವರವು.

೨. ಹೀಗೆ ದೇವಕಿ ಹಾಗೂ ರೋಹಿಣಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಬಲರಾಮನು ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಆದಕ್ಕೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆವೇಶ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವತೆ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದುದೇ ಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೧೨/೧೧೨):

ವಿಷ್ಣು ಪೇರೀ ಬಲವಾನ್ ಯೋ ಗುಣಾಧಿಕಃ ಸ ಮೇ ಸುತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ರೋಹಿಣೀ ಚ |
ತೇಪೇ ತಪೋಽತೋ ಹರಿಶುಕ್ಲೇಶಯುತಃ ಶೇಷೋ ದೇವಕೀರೋಹಿಣೀಜಃ ||

ಅವತರಿಸಲು ಆದಿಶೇಷನಿಗೆ ಆದೇಶ

ಅಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ ಪುರಾ ಸ ಶೇಷಂ
ಜಜ್ಞೇ ಸ ರೋಹಿಣ್ಯುದರೋದಯಾದ್ರೇಃ |
ಸಂಪ್ರೇಷಯಂತಿ ಸ್ಮ ನರೈರ್ನರೇಂದ್ರಾಃ
ಶಯ್ಯಾಂ ಸ್ವಕೇಯಾಂ ಪುರತಃ ಪ್ರಯಾಣೇ || ೨೬ ||

ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಕಂಸಸಂದಿಗ್ಧಾ ವಿವರೇಣು ವಸಂತಿ ಹಿ |
ದೇವಕ್ಯಾ ಜತರೇ ಗರ್ಭಂ ಶೇಷಾಬ್ಧಂ ಧಾಮ ಮಾಮಕಮ್ ||
ತತ್ ಸನಿಶ್ಚಕ್ಷ ರೋಹಿಣ್ಯಾ ಉದರೇ ಸನ್ನಿವೇಶಯ |
ಅಥಾಹಂ ಸ್ಥಾಂಶಭಾಗೇನ ದೇವಕ್ಯಾಃ ಪುತ್ರತಾಂ ಶುಭೇ ||
ಪ್ರಾಪ್ತ್ವಾ ಮಿ ತ್ವಂ ಯಶೋದಾಯಾಂ ನಂದಪತ್ತಾಂ ಭವಿಷ್ಯಸಿ |
ಅರ್ಚಿಷ್ಯಂತಿ ಮನುಷ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಸರ್ವಕಾಮದರೇಶ್ವರೀಮ್ ||
ನಾನೋಪಹಾರಬಲಿಭಿಃ ಸರ್ವಕಾಮವರಪ್ರದಾದಮ್ |
ನಾಮಧೇಯಾನಿ ಕುರ್ದಂತಿ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಚ ನರಾ ಭುವಿ ||
ದುರ್ಗೇತಿ ಭದ್ರಕಾಲೀತಿ ವಿಜಯಾ ದೈವ್ಯವೀತಿ ಚ |
ಕುಮುದಾ ಚಂಡಿಕಾ ಕೃಷ್ಣಾ ಮಾಧವೀ ಕನ್ನಕೇತಿ ಚ ||
ಮಾಯಾ ನಾರಾಯಣೇಶಾನಾ ಶಾರದೇತ್ಯಂಜಿಕೇತಿ ಚ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩/೬-೯)

-ಭಾಗ(೧೦/೩/೧೦-೧೩)

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ರೇಷನಿಗೆ ಅವತರಿಸಲು ಆದೇರಿಸಿದ; ಆದಿರೇಷನು ರೋಹಿಣಿಯ ಉದರವೆಂಬ ಉದಯಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ. ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ಜನರ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವರಲ್ಲವೇ !

೩. : ೧. "ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ತಮಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ" ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಅವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ಶಲ್ಪವಾದ ರೇಷನನ್ನು ಅವತರಿಸಲು ಆದೇರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀರಾಮಾವತಾರದ ಉಪಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶೇಷಾವತಾರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಅವತಾರ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡಲು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ - ೯/೪೮); ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಮಾತು ರಾಮಾಯಣದ ಆ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಉದಯಾದ್ಯೇ: ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬಲರಾಮನ ಅವತಾರವು ಚಂದ್ರೋದಯದಂತೆ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಪರೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಬಲರಾಮನ ಅವತಾರ

ಕೇಶಾತ್ಮನಾ ಸನ್ನಿಹಿತಃ ಸ ತಸ್ಮಿನ್

ಶ್ರೀತೋಽಗ್ರಜತ್ತಂ ಸ್ವಯಮೇವ ನೂನಮ್ |

ಧತ್ತೇ ವಿಧತ್ತೇ ಬಲಭದ್ರಮಾತು-

ರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಮಾತ್ಮತ್ವಸುಖಂ ಸುಖಾತ್ಮಾ || ೨೭ ||

ಆ ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು "ಕುಕ್ಕೇಶರೂಪದಿಂದ ತಾನೇ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ, ತನಗೆ ತಾನೇ ಅಗ್ರಜನೆನ್ನಿಸಿದ. ಸುವಿಸ್ವರೂಪನಾದ ಅವನು ತಾಯಿಯಾದ ರೋಹಿಣಿಗೆ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅನಂದವನ್ನು ಸದಾ ನೀಡಿದ.

೧. ಉದಯೋದಯಾದ್ಯೇರಿತ್ಯನೇನ ಬಲಭದ್ರಸ್ಯ ಚಂದ್ರಸಾಮ್ಯಂ ಧ್ವನತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವೇತನೇನ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವತಾರಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಬಲಭದ್ರವತಾರೇ ನಿಮಿತ್ತತ್ವೇನೋತ್ಪತ್ತೇತ್ಯೇನ ಶಯ್ಯಾತ್ಮೇಗಾಗತು ಪ್ರೇಷಣ್ಯ ಲೋಕೇಶಾತ್ಮಾ ಸಮರ್ಥಗಾತಾ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಮೂಲಕೋಽಯಮರ್ಥಾಂತರಸ್ಯಾಸಿ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಭೇಕಾನುಪ್ರಾಸಃ

-ವ್ಯಾ.

೫. ಏವಂ ಸಂಸ್ಕೂಯಮಾನಸ್ತು ಭಗವಾನ್ ಪರಮೇಶ್ವರಃ |

ಉಜ್ಜ್ವಲಾರಾತ್ಮನಃ ಕೇಶೌ ಸಿತಕೃಪ್ಣೌ ಮಹಾಮುನೇ |

ಬುವಾಚ ಚ ಸುರಾಸುತೌ ಮತ್ಸೇಶೌ ವಸುಧಾಕುಲಃ ||

ಅಮತೀಯಗ ಭುಷಣೇ ಭಾರತೇಶಹಾನಿಂ ಕರಿಷ್ಯತಃ ||

-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ(೫/೧೬೦,೬೧)

ಕೇಶಾತ್ಮನಾ - ಕುಕ್ಕೇಶರೂಪೇಣ

-ವ್ಯಾ.

ಸ್ವಸನ್ನಿಧಾನಭರಿತಬಲಭದ್ರದರ್ಶನೇನ ಸ್ವದರ್ಶನಜನ್ಯಸುಖಂ ತನ್ಮಾ ವಿಧತ್ತೇತಿ ಭಾವಃ | ಬಲಭದ್ರೇ ಕುಕ್ಕೇಶ-

ಸನ್ನಿಧಾನಮುಪೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. : ೧. ಬಲರಾಮನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶುಕ್ಲಕೇಶದ ಆವೇಶ ಹೊಂದಿದ ಆದಿಶೇಷ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-
ನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣಕೇಶನೇ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳೇ
ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲರಾಮ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನಾದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ 'ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನಗೆ
ತಾನೇ ಅಣ್ಣ ಎನ್ನಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನನು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ತಮ್ಮನಾದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ
ತನ್ನ ಸೌಮ್ಯನಾಮಕ ರೂಪದ ಆವೇಶವನ್ನಿರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ತನಗೇ ತಾನು ತಮ್ಮ
ಎನ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩. 'ಬಲರಾಮನ ಅವತಾರದಿಂದ ಲಾಭವಾದದ್ದು ರೋಹಿಣಿಗೆ ಹೊರತು ಬಲರಾಮ-
ನಿಗಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಖಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶ

ಬಲಾತ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸ್ವಕವಾಟಪಾಲೌ

ನಿಶಾಚರೌ ಭೂತಲಮೇತ್ಯ ದೃಷ್ಟೌ |

ನೃತಸ್ಮರೌ ತೌ^೧ ವಿನಿಹತ್ಯ ವಿಷ್ಣು-

ರ್ನಿಜೌ ನಿರೀಷನ್ನಿವ ಗಾಂಗತೋಽಭೂತ್^೨ || ೨೮ ||

ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರನ್ನು ತಾನೇ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು
ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಪುನಃ ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲೆಂಬಂತೆ
ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ.

೪. : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. 'ಸನಕಾದಿಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ
ಜಯವಿಜಯರನ್ನು ಮರಳಿ ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆತರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶವೂ ಸಹ

೧. ನಿತ್ಯಂ ಅವತಾರಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಸ್ನುಹಿತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸರ್ಗ ಸ್ವಯಮೇವಾಗ್ರಜತ್ವಂ ಸ್ವಾಗ್ರಜತ್ವಂ
ಸ್ವಜ್ಞೇಷ್ಠತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಬಲಭದ್ರಾವಿಷ್ಣುತೇನ ಸ್ವಯಮೇವ ಜಾತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ನೀತೌ ಪುನರ್ವರೇಃ ಪಾರ್ಶ್ವಂ ಜಗ್ಮುವಿಷ್ಣುಪಾರ್ಶ್ವದೌ | - ಭಾಗ (೭/೧/೪೬)

೪. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಸುಃ ಪ್ರಾಸಕ್ತಾಽಂತರಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಸನಕಾದಿಶಾಪೇನಾಸುರಾಕ್ಷಾಂತತ್ವೇನ ಭೂಮಿ ಜಾತಯೋಃ ಜಯವಿಜಯಯೋಃ ಶಾಪಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ
ಭೂಮಾವತತಾರೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪಾಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ: ಮಯ್ಯವ ವಧ್ಯಾ ಭವತಂ ತ್ರಿಜನ್ಮಸು -
ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೧೨೩)

೨.. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿಗೆ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಾರಬ್ಧವಶಾತ್ ಅವರಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದ ದರ್ಪ; ಸ್ವತಃ ಭೂಮಿಗೆ ತರಳಿ ಅವರನ್ನು ಕರೆತರಲು ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಿರುಕುಳಿಯೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು-ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅವರು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಜಯ-ವಿಜಯರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಪಚಾರವೂ ಸಹ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ನಿಶಾಚರ - ರಾಕ್ಷಸ; ತಸ್ತುರ - ಕಳ್ಳ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸವಿಲ್ಲ

ನ ಗರ್ಭವಾಸೋ ಮಮ ನಿರ್ಮಲಸ್ಯೇ-

ತ್ಯದೋ ಬುಧಾನ್ ಬೋಧಯಿತುಂ ಹೃದೇವ |

ಫಣೀಶ್ವರಂ ಗರ್ಭಗತಂ ವಿಧಾಯ

ಪುನಃ ಸ್ವಯಂ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಬಭೂವ^೧ || ೨೯ ||

ಸದಾ ನಿದೋಷನಾದ ತನಗೆ ಗರ್ಭವಾಸವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಬಳಿಕ ತಾನು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ (ಹಾಗೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ) ಅವತಾರಗಳು ಇತರದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಗಳಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತವಾದವುಗಳಲ್ಲ; ಸದಾ ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಯ; ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹ ತೋರಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ದೇವಕಿಯ ವಿಳಸೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಬಳಿಕ ತಾನು ಅವತರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ಗರ್ಭವಾಸಕ್ಕೆ ಆಣಿಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞೆ ನೀಡುವ ತನಗೆ ಗರ್ಭವಾಸದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶೇಷದೇವರು ಜೀವಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಉಂಟು ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೧. ಯಥಾ ವಿದೋ ರಾಜಾ ಸ್ವಪುರಷವರಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವನ್ ದ್ವಾರಪಾಲಾನ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸ್ವವಿಷಯಂ ನಿತ್ಯಾ
ತಿಪ್ತಃ ದೃಷ್ಟ್ವಾನ್ ಚೋರಾನ್ ಸ್ವಯಮೇವಾಗತ್ಯ ವಿನಿಹತ್ಯ ಸ್ವಪುರಂ ಪ್ರತ್ಯಾನಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ವಪದಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ರಾಜನು ಕೊಳೆಯಾದ ಮನೆಗೆ ತನ್ನ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಧೂಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿ, ಬಳಿಕ ತಾನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡಿದ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಾಸವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ದಾಸಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭಪ್ರವೇಶವು ಗೃಹಪ್ರವೇಶದಂತೆಯೇ ಹೊರತು ಇತರರಂತೆ ಶುಕ್ರದ್ವಾರದ ಯೋನಿಪ್ರವೇಶವಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ 'ಸನ್ನಿಹಿತಃ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ

ಗರ್ಭೇಽಪ್ಯದಭ್ರಾತೃಸುಖೈಕಮೂರ್ತಿ-

ಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಪದ್ಮಾಸನಮುಖ್ಯದೇವಾಃ |

ಗೀರ್ಭಿರ್ಭವದ್ಗರ್ಭನಿವಾಸಜಾತಿ-

ನಿರ್ಭಂಗಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮಿವಾಸ್ತುವಸ್ತಮ್ || ೩೦ ||

ಗರ್ಭದಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವರೂಪವಿರುವ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಸಾರಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಆವತರಿಸುವ ನಿನಗೆ ಗರ್ಭವಾಸದಿಂದೊದಗುವ ನೋವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣ. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಲೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು; ಈ ಸ್ತೋತ್ರಭಾಗವು ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೨. ಇಂತಹ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ ಮುಂದೆಂದೂ 'ಗರ್ಭವಾಸದ ದುಃಖ ಉಂಟಾಗದು ಎಂದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಾಧನೆ ಸಂಪೂರ್ಣಿಯಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಯಥಾ ರಾಜಾ ಮಲಿನಂ ಗೃಹಂ ಸ್ವದಾಸೀಮಂತಃ ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯ ರಜೋನಿಷ್ಕಾರಣಮಾರ್ಜನಾದಿನಾ ಮಾಲಿನ್ಯಮ-
ಪೂರ್ಯಾ ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ್ಯ ಪಶ್ಯತ್ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವಿರತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸನ್ನಿಹಿತ ಇತ್ಯನೇನ ಗೃಹಮತ್ ಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರಂ ನ ತು ಜೀವಮತ್ ಶುಕ್ರದ್ವಾರಾ ಯೋನಿಪ್ರವೇಶ ಇತಿ ಧ್ವನೃತಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಪರಿಮಿತಸ್ವರೂಪಾನಂದೈಕದೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಗರ್ಭೇಽಪಿ ಜಠರೇಽಪಿ ದುಃಖಹೇತುಭೂತಶ್ಚಾಸ್ತೋನೀಶೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ದಿಷ್ಟ್ವಾಂಯ ತೇ ಕುಕ್ಷಿಗತಃ ಪರಃ ಪುಮಾನ್

ಅಂಶೇನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾನ್ ಭವಾಯ ನಃ |

ಮಾ ಭೂದ್ವಯಂ ಭೋಜಪೇತೇರ್ದುರ್ಮೂರ್ಷೋ-

ಗೋಪ್ತಾ ಯದೂನಾಂ ಭವಿತಾ ತವಾತ್ಮಜಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩/೪೨)

೨. ವಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಕಾರಾಗೃಹದರ್ಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ದುಃಖವನ್ನು
ವರಿಸಿ, ಸ್ತುತಿಮಾಡಿದಾಗ ಅವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಕಾರಾಗೃಹದ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ-
ಮಾಡುವಂತೆ, ಗರ್ಭಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಗರ್ಭವಾಸದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದುಃ-
ಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು; ದಭ್ರ - ಅಲ್ಪ; ಅದಭ್ರ - ಪೂರ್ಣ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗರ್ಭದಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣಸುಹೃತಮೂರ್ತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡಿದಾಗ ನಮಗೂ ಸಹ ಗರ್ಭವಾಸ ದುಃಖವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ

ಅಥೋ^೧ ಜಯಂತ್ಯಾಮುದಭೂನ್ನಿಶೀಥೇ

ಶಶೀವ ದೇವಕ್ಕುದರೋದಯಾದ್ರೇಃ |

ದಿಗಷ್ಟಕೇ ರಾತ್ರಿಚರಾನ್ ಜಗೀಷೋ-

ಸ್ತಿಥಿನಿಶಾ ಸಾ ಚ ಗುಣೋಚಿತೈವ || ೨೧ ||

ಬಳಿಕ ಜಯಂತಿಯಂದು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಕೀದೇವಿಯ ಉದರವೆಂಬ ಉದಯ-
ವರ್ವತದಿಂದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿನ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು
ಜಯಿಸಬಯಸಿದ ಅವನಿಗೆ ಆ ತಿಥಿ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಎರಡೂ ಸಹ ತಕ್ಕುವೇ ಸರಿ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತರಿಸಿದ ದಿವಸ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ ಎಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಶ್ರೀಮದಾ-
ಚಾರ್ಯರು ಜಯಂತೀನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಸಿಂಹಮಾಸದ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಅಷ್ಟಮೀ-
ತಿಥಿಯಂದು 'ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರಾವಣ
ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಅಷ್ಟಮೀ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಸಿಂಹಮಾಸದ ನಿಯಮ ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ
ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭಾದ್ರಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮಿಯು 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ' ಎನ್ನಿಸುವುದು.

೧. ರೋಹಿಣ್ಯಾಮರ್ಧರಾತ್ರೇ ತು ಯದಾ ಕಾಲಾಷ್ಟಮೀ ಭವೇತ್ |

ಜಯಂತೀ ನಾಮ ಸಾ ಪೋಕ್ತಾ ಸರ್ವಪಾಪಪ್ರಕ್ಷಾತನೀ ||

-ಜಯಂತೀನಿರ್ಣಯ

೨. "ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀ ಶ್ರಾವಣೇ ತು ಪ್ರದೋಷಗತಾಷ್ಟಮೀ |

ಜನ್ಮಾಷ್ಟಮೀ ಭವೇತ್ ಸ್ವವ ಜಯಂತೀ ರೋಹಿಣೀಯುತಾ" ಇತಿ ಸ್ತೋತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಿಂಹಮಾಸೇ ತು ರೋಹಿಣ್ಯಾ ಯುತಾಂ ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀಂ ಪುಮಾನ್ |

ಉಪೋಷ್ಯ ಮಧ್ಯರಾತ್ರೇ ಚ ಪೂಜಯೇನ್ನಂದನಂದನಮ್ ||

ಯದೋದಾಸಂಯುತಂ ತಲ್ಲೇ ರಮಾನಂ ತು ಚತುರ್ಭುಜಮ್ |

ರಂಜಿತಗದಾವಧಧರಂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪೀಮ್ ||

ಕ್ಷೀರಪಾಯಸಮಧ್ಯಾನ್ಯೈರ್ಗರ್ವನೀತಯುಕ್ತೈಸ್ತಥಾ |

ಆಪೂರ್ವಕದಲಾಧ್ಯಪ್ತ ಮಾತುಳಂಗಿತಾದಿಭಿಃ ||

ಸುಮಗೋಭಸ್ತುಲಾಸ್ತದಿದರಭಂಗಂಧಸಂಯುತೈಃ |

ಆಚಾರ್ಯಾ ಪರೇದ್ವೈಶ್ವ ಪ್ರಾತರೇವಾಥ ಪೂಜಯೇತ್ ||

- ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ಸಂನ್ಯಾಸಪದ್ಧತಿ

೨. ಚಂದ್ರೋದಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕವೇ ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಜಿಜಿತ್ಸು.

೩. ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಕ್ಮಲೋಗತಾದ ಸಂಬಂಧ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೪. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ತಿಥಿಯು ಜಯಂತೀ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿನ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟಮೀ ತಿಥಿಯು ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನಿಸಿತು. ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಇರುವ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಕಾಲವೂ ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸಿತು. ಹೀಗೆ ಜಯಂತಿಯಂದು, ಅಷ್ಟಮೀ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನಿಸಿದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ; ಅದು ಚಂದ್ರವಂಶದ ಒಂದು ಕವಲು. ಚಂದ್ರನು ಬೆಳಗುವುದು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ಅಷ್ಟಮಿಯಂದಂತೂ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂಬ ಜಿಜಿತ್ಸು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಇದರಂತೆ ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಖರವಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹವೆನ್ನಿಸುವುದು; "ನೀತಿ - ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ,

ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ

ಪ್ರಥಾಂ ಯಶೋದಾಸುತ ಇತ್ಯುದಾರಾಂ

ಕರಿಷ್ಯಮಾಣೋ ಜನನೀಮಿವಾನ್ಯಾಮ್ ।

ಸ ದೇವಕೀಗರ್ಭಭವೋಽನುಗೃಹ್ಯನ್

ತತಾನ ರೋಹಿಣ್ಯುದಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮ್^೬ ॥ ೩೨ ॥

೧. ಶುಕ್ರಲೋಕತಸಂಬಂಧೋನ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಭಾವೋಽನೇನ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಜಗೀಷೋರವತಾರಕಾಲತ್ವಾತ್ ತಿಥೇರ್ಜಯಂತೀತ್ವಂ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷು ಸ್ಥಿತದೈತ್ಯವಧಾರ್ಥಮ್ ಉತ್ಪತ್ತಮಾನ್ಯಾವತಾರಕಾಲತ್ವಾತ್ ಸಂಖ್ಯಾಸಾಮ್ಯಾತ್ ಅಷ್ಟಮೀತ್ವಂ ಚೋಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನಿಶಾಚರಜಯಿಣಾ ನಿಶ್ಚವತೀರ್ಣೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯಾತ್ ತಸ್ಮೋತ್ತತಿಕಾಲಸ್ಯ ನಿಶಾತ್ಮಮಪ್ಪಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಜಗೀಷೋರವತಾರಕಾಲತ್ವಾತ್ ತಿಥೇರ್ಜಯಂತೀತ್ವಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ಅನೇನ ಜಯಂತೀಗಾಮ್ಯತ್ವಮ್ನಾಂ ರಾತ್ರಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋ ಜಾತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇಂ ಕಥಾಂ ಸಂಚಾರಯತಾ ಜಯಂತೀತ್ವಾದೀಗಾಮನ್ಯರ್ಥತ್ವಮುಕ್ತೇಶ್ವತ ಇತಿ ಉಕ್ತೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾತೋ ದರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ವೀರ್ಥಃ ಭಗವಾನಪಿ ।

ತಸ್ಯಾತ್ ತದ್ವಿನಮುತ್ಪಂತಂ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾವಹರಂ ಶುಭಮ್ ॥

- ಶ್ರೀಜಯಂತೀನಲ್ಲ

೬. ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

ಯರೋದಾಸುತ ಎಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಅವನು, ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಹ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂಬಂತೆ ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ.

೩. : ೧. ದೇವಕೀನಂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯರೋದಾನಂದನ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ದೇವಕಿಯಂತೆ ಮುದೇವನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪತ್ನಿ ರೋಹಿಣೀ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವ ಮೂಲಕ ರೋಹಿಣೀನಂದನ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೊಂದಿ ಅವಳಿಗೂ ಸಹ ಕೃಷ್ಣನ ತಾಯಿ ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಹಿಣೀ-ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವಕೀನಂದನ, ಯರೋದಾನಂದನ ಎಂಬುದು ಸಹ ರೋಹಿಣೀನಂದನ ಎಂಬಂತೆ ಔಪಚಾರಿಕವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ಅಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರನ ವಿಶೇಷತೆ

ಯದಾ ಹರಿಃ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ ಕಲಾಭಿ-

ಸ್ತದಾ ಸಮಾಯವ್ಯಯವಾಂಶ್ಚ ಚಂದ್ರಃ |

ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಾಪ್ಯೇವ ನಿಜಾನ್ವಯೋತ್ಥ-

ಮುಕುಂದವಕ್ತ್ರೈಂದುಕಲಾವಲೋಕಾತ್ || ೩.೩ ||

ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಅಪ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನಂತೆ ಕಲೆಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನಾದ.

೩. : ೧. ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತರಿಸಿ, ಸರ್ವೀಕಿಯು ಲಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಆಯವೆನ್ನಿಸಿತು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅಪಾರವಾಗಿ ಮೀರಿಸಿದ ಅವನ ಮುಖ ಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನದಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ವೃಥೆಯೆನ್ನಿಸಿ ಅದು ವ್ಯಯ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರನಿಗೆ

೧. ಪ್ರಥಾಮಿತೈನ ಕೃಷ್ಣಃ ಯಥಾ ಯರೋದಾಸುತತ್ವಂ ಪ್ರಥಾಮಾತ್ರಂ ತಥಾ ದೇವಕೀಸುತತ್ವಮಪಿ ಪ್ರಥಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ಧ್ವನುತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಾದುರಭೂತತ್ವೇನ ಅಪಮನ್ಯಸ್ಯಾಃ ಸುತ ಇತಿ ಯಥ ಪ್ರಥಾಂ ಸಂಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಿ ತಥಾ ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರೇ ಪ್ರಾದುರಭೂತಃ ನಾಮಸಾಮ್ಯಾತ್ ರೋಹಿಣ್ಯಾಮುತ್ಪನ್ನ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ಬಲಭದ್ರಮಾತರಮಪ್ಯನು-ಗೃಹ್ಯಾಮೀತ ಭವಾಯೋಗೇವ ರೋಹಿಣ್ಯಾದಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ತತಾನೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಕುಲೋತ್ಪತ್ತಾತ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಸೋಮಕುಲೇ ಜಾತ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ಯರೋಲಕ್ಷಣ್ಯ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯ ಸ್ವಾತಿಶಯಿತಶಾಂತಿಯುಕ್ತದ್ವಕ್ತ್ರೈಂದುದರ್ಶನೇನ ವರಾಹಯಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾಮಾವ್ಯವ ಶರೀರಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಚಯಃ ಶರೀರಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಚಯೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹರ್ಷರೋಕಯೋಃ ಶರೀರೋಪಚಯಾಪಚಯ-ಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯ-ವೈಯಗಳು ಲಭಿಸಿದ್ದರ ಸಂಕೇತವೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರ ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ ಕಾಂತಿ, ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಗಿಂತ ಅನಂತಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮೇಯ (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ - ೧/೮):

ಸ್ಮರೇತ ಯಾಮಿನಿನಾಥಸಹಸ್ರಾಮಿತಕಾಂತಿಮತ್ |

ಭವತಾಪಾಪನೋದೀಡ್ಯಂ ಶ್ರೀಪತೇರ್ಮುಖಪಂಕಜಮ್ ||

೩. ಆಯ - ವೃದ್ಧಿ; ವೈಯ - ಹ್ರಾಸ; ಪಕ್ತ - ಮುಖ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿಂದ ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರೆಯರಿಗಾದ ಸಂಭವ

ತದೈವ ಗಂಧರ್ವಗಣಾ ಜಗುಸ್ತಂ

ತಿಲೋತ್ತಮಾದ್ಯಾ ನನೃತುಸ್ತದೈವ |

ಸ್ವಗೀತನಾಟ್ಯೇನ ವಿಜೇಷ್ಯಮಾಣಂ

ತಮಾತ್ಮಸಾತ್ ಕರ್ತುಮಿವಾಶು ಬಾಲ್ಯೇ || ೩೪ ||

ತನ್ನ ಗೀತ-ನರ್ತನಗಳಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ತಮ್ಮವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ, ಆಗಲೇ ಗಂಧರ್ವರ ಗುಂಪು ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಡಿತು; ತಿಲೋತ್ತಮ ಮೊದಲಾದವರು ಆಗಲೇ ನರ್ತನ ಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರ-ಗಂಧರ್ವರು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹಾಡಿದರು; ಅಪ್ಸರೆಯರ ಗುಂಪು ನರ್ತಿಸಿತು ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ; ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಿರುವರು.

೨. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗಾಯನದಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಮೀರಿಸುವನು; ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರನ್ನು ಮೀರಿಸುವನು; ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಬರುವ ಕೀರ್ತಿ ತಮ್ಮದೇ ಆಗುವುದು ಎಂಬ ಹುನ್ನಾರ ಅವರದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೧. ಆನೇನ "ಜಗುಃ ಕಿನ್ನರಗಂಧರ್ವಾ ನನೃತುಸ್ತದೋಗಣಾ" (ಭಾಗ. ೧೦/೨/೨) ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾ ಸಂಚಾರಿತಾ | -ವ್ಯಾ.

ಜಗುಃ ಕಿನ್ನರಗಂಧರ್ವಾಸ್ತುಷ್ಕಪ್ತಃ ಸಿದ್ಧಚಾರಣಾಃ |

ವಿದ್ಯಾರ್ಥರಾಶ್ಚ ನನೃತುರಪ್ರದೋಃ ಸಮಂ ಮುಧಾ ||

ಮುಮುಚುರ್ಮುನಯೋ ದೇವಾಃ ಸುಮನಾಂಸಿ ಮುಧಾನ್ವಿತಾಃ |

-ಭಾಗ(೧೦/೪/೨,೬)

೨. ಇದಾನೀಮಸ್ಯ ತಗೀತಗಾಲ್ಯೇಗಾತ್ಮಸಾತ್ಕೃತ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾತ್ಮೀಯತ್ವೇನ ತದ್ವಿಜಯೋಽಸ್ಯದ್ವಿಜಯ ವಿವೇತ್ಯ-ಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇವೇತಿ ಭಾವ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತದೈವ ತತ್ಕಾಲ ವಿವ ಸ್ವಗೀತನಾಟ್ಯೇನ ಸ್ವೇನ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಂ ಗೀತಂ ವೇಣುಗೀತಂ ಚ ನಾಟ್ಯಂ ರಾಸಕ್ರೀಡಾಯಾಂ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಂ ನೃತ್ಯಂ ಚ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅತ್ಯಂತನಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಣತನವೇ ಮೇಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಗೆ ಆದ ನಲಿವು

ದಿಶೋ ಯಶೋಭಿಃ ಪರಿಪೂರಯಿಷ್ಯ-

ತ್ಯುದಗ್ರಚೇಷ್ಟಃ ಸ ಇತಿ ಪ್ರಹೃಷ್ಠಾಃ |

ರಸಾ ಪ್ರಸನ್ನಾ ಕಿಲ ರಂಜಿತಾಂ ಮಾಂ

ಕರಿಷ್ಯತಿ ಸ್ವಾಘ್ರತಲಪ್ರಿಯೇತಿ || ೩೫ ||

ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಬಿಡುವನು ಎಂದು ದಿಕ್ಕುಗಳು ನಲಿದವು; ಅವನು ತನ್ನ ಪಾದತಲಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸುವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೂಮಿಯು ನಲಿಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಇದು "ದಿಶಃ ಪ್ರಸೇದುಃ" , "ಮಹೀ ಮಂಗಲಭೂಯಿಷ್ಠಾ" ಎಂಬ ಭಾಗವತ (೧೦/೩/೨) ವಚನಗಳ ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಎಂಬುದು ಕಿಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತಿ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ತಲುಪಿದವು ; ಅವನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಮಂಗಳಮಯವನ್ನಿಸಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ಉದಗ್ರ - ಉತ್ಕೃಷ್ಟ

ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ರೀಹರಿಸ್ತೋತ್ರ

ತದೈವ ದೇವಾ ವವೃಷುಃ ಪ್ರಸೂನ್ಯೇ-

ಹೃದಿ ಸ್ಮರಂತೋ ವಚಸಾ ಸ್ತುವಂತಃ |

ನಗೇಂದ್ರಮೈಂದ್ರಂ ಭುವಿ ನೇಷ್ಯತೋಽಸ್ಯ

ಮನಃ ಸಮುದ್ಭೋಧಯಿತುಂ ಪುರೈವ || ೩೬ ||

ಮುಂದೆ ದೇವಲೋಕದ ವ್ಯಕ್ತಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಒಯ್ಯಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ, ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮಳೆಗರೆದರು.

ವಿ. : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ, ^೨ ದೇವಲೋಕದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗದ ಮುನ್ನೂಚನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೧. ವಸ್ತುತತ್ತ್ವಮ್ ಉತ್ತೇಕ್ಷಾಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಗೇಂದ್ರಂ ಮಹೀರುಹಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪಾರಿಜಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೇವತೆಗಳು ಈಗಲೇ ಪಾರಿಜಾತಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ಇದು "ವಜ್ರಪು: ಕುಸುಮಾಸಾರ್ಯ:" ಎಂಬ ಭಾಗವತವಚನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವನಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ

ಪುತ್ರತ್ವಾದಿಹ ವಾಸುದೇವಪದವೀ ಯದ್ಯಸ್ಯ ಶೌಲೇಸ್ತದಾ

ನ: ಪುತ್ರತತ್ತ್ವತಾಸ್ತು ಸೇತಿ ವಸವೋ ದೇವಾಶ್ಚ ಹೃಷ್ಪಾಧ್ರುವಮ್ |

ಯದ್ಯಸ್ಯಾನಕದುಂದುಭೀಷ್ಠತಿಶುತಾ ಸೋಽಸ್ಮಾಕಮೇವಂ ಶಿತು-

ಸ್ತರ್ಹೀತ್ಯಾನಕದುಂದುಭಿಧ್ವನಿರಭೂದ್ವೋಮ್ನಿ ಸ್ವಯಂಭೂದಯೇ ||೩.೭||

ಸ್ವಯಂಭೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ವಸುದೇವನಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಇವನು ನಮಗೂ ಪುತ್ರ ಎಂದಾಗಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹರ್ಷದಿಂದ ವಸುಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ನಲಿದರು. ಇವನು ಆನಕದುಂದುಭಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಸುದೇವನ ಬಯಕೆಯ ಶಿತು ಎನ್ನಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಅದರಂತೆ ನಮಗೂ ಸಹ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಆನಕಗಳ ದುಂದುಭಿಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಮೊಳಗಿತು.

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ವಸುದೇವನ ಮಗನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದಿತು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಅವನು ನಮಗೂ ಪುತ್ರನೇ ಆಗಬೇಕಾದೀತು; ಆದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಾಸುದೇವ ಎನ್ನಿಸಿರುವುದು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ದೇವನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ತರ್ಕಮುದ್ರಯದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಅದರಂತೆ ಆನಕದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಸುದೇವನ ಮಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ; ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ತಮಗೂ ಮಗನಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ದೇವದುಂದುಭಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ; ಪುರೈವ ಪೂರ್ವಮೇವ ಸಮುದ್ಯೋಧಯಿತುಂ ಸಮ್ಯಗುದ್ವುದ್ಧಂ ಕರ್ತುಮಿವ ಪ್ರವ್ತಾಣಿ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ತೇಷು ಲೋಭಮುತ್ಸಾಧಯಿತುಮಿವೇತ್ಯರ್ಥ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಲಂಕಾರ: -ವ್ಯಾ.

೩. ವಸುದೇವಸುತತ್ವಾಭಾವೇ ಹೇತುಃಸೂಚನಾರ್ಥಮಿದಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. "ವಸುದೇವಸುತೋ ನಾಯಂ ನಾಯಂ ಗರ್ಭೇಽವಸತ್ ಪ್ರಭುಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ವಸುದೇವಾದುತ್ಪತ್ತಿ ಕೃಷ್ಣೋ ನೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ: || (ಮ.ಭಾ.ಶಾ.ನಿ.; ಮಹಾಭಾರತ - ೨/೭೮) -ವ್ಯಾ.

೫. ಅಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಅಸ್ಮಾಕ್ ದುಂದುಭಿಮಧ್ವ ಆನಕದುಂದುಭಯು; ಇತಿ ಪುತ್ರತ್ವಾ ಆನಕದುಂದುಭಿತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರೇ ಸತಿ ಸಂತೋಷಾತಿರಯೇನ ವಿವಿ ದೇವಾ ವಾಡ್ಯಾಶ್ಚವಾದಯಂತೀತಿ ಪರಿಗಣನೇ ಕರ್ತೇ | ಚಾಯಮಾನೇತಜನೇ ತಸ್ಮಿನ್ ನೇದುರ್ಮುಂದುಭಯೋ ವಿವಿ | (ಭಾಗ.೧೦/೩/೯) -ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ನಿತ್ಯಶಬ್ದರಾಶಿಯಾದ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ, ಅನಂತರದ ಪರಿಹಾಸಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದು, ಅವೆಲ್ಲಾ ವಸುದೇವನಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಉಲ್ಲೇಖ-
ಗಲಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವನ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿ
ಗುಣನಿಮಿತ್ತಿಕವಾದುದೇ ಹೊರತು ವಸುದೇವನ ಮಗನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು
ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಸುದೇವನ ಮಗ ಎಂಬುದು ಜೋಕದೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಹೊರತು
ವಾಸ್ತವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯದಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂಬ ಪದವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸುವವನು ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಧ್ವನಿಸುವುದು : ಸಂಭವಾಮ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಯಾ - ಗೀತಾ(೪/೫).

೫. ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ : ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಶಂಭುರಾದಿತ್ಯಃ ;
ವ್ಯೋಮ - ಗಗನ.

ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ಮೇಘ

ಶರೀರಕಾಂತ್ಯ ಜಲದಃ ಸ್ವಜೈತ್ರಂ

ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ಜಲರಾಶೀರೇ |

ಜಗರ್ಜ ಶಕ್ತ್ಯಾ ರಹಿತಸ್ಯ ಪುಂಸೋ

ಜಲಾಂತಿಕೇಷ್ಟೇವ ಹಿ ಗರ್ಜಿತಾನಿ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶರೀರಕಾಂತಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮೀರಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮೇಘವು ಜಲರಾಶಿ-
ಯಾದ ಸಮುದ್ರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿತು; ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದ ಮನುಷ್ಯನು ಕೂಗಾಡುವುದು
ಬುದ್ಧಿಹೀನರ ಬಳಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ !

ಎ. : ೧. ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ(೧೦/೪/೭)ದಲ್ಲಿನ ಮಂದಂ ಮಂದಂ ಜಲಧರಾ ಜಗರ್ಜ-
ರನುಸಾಗರಮ್ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾ ಮೂಲವಾದ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿ ಗರ್ಜಿಸತೊಡಗಿದವು ಎಂಬ
ಮಾತಿಗೆ ಮೇಘಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಂತಿ ತಮ್ಮ ಕಾಂತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ

೧. ಯದ್ವಯಂ ವಸುದೇವಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭಾವೇನ ವಸುದೇವ್ಯಾಯಂ ವಾಸುದೇವ ಇತಿ ವೈತ್ಯತಿಸಂಭವಮಾತ್ಮನಾ
ವಸುದೇವಪುತ್ರರ್ಮಹಿ ವಸವಶ್ಚ ದೇವಾಶ್ಚ ವಸುದೇವಾಃ ವಸುದೇವಾನಾಮಯಂ ವಾಸುದೇವ ಇತಿ
ವೈತ್ಯತಿಸಂಭವಾತ್ ಅಗ್ನತುತ್ರಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತಂ ತ್ವಾಂ ವಯಂ ಜಘ್ರಿಯೋ ನ ವಿದಾಮ ಭೂಮನ್ - ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಾತು |

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೮/೧೧); ಭಾಗ. (೯/೧೦/೧೪)

೩. ಮಂದಂ ಮಂದಂ ಜಲಧರಾ ಜಗರ್ಜರನುಸಾಗರಮ್ |

ನಿರೀಥೇ ತದು ಉದ್ಯುತೇ ಜಾಯಮಾನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೪/೭)

೪. ಮೇಘಗರ್ಜಿತಸ್ಯ ಪರಾಜಯಹೇತುಕತ್ವೋತ್ಪೇಕ್ಷಯಾ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಮೂಲಕೋಽರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಃ | -ವ್ಯಾ.

ನೊಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡಲು ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದೇ ಸಮುದ್ರವತ್ತ ಸಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡವು ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ದೊಡ್ಡವರು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಉತ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಮೂರ್ಖರ ಬಳಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಗಳಹುವರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚಕ.

೩. ಜಲ ಎಂಬುದು 'ಲಡಯೋರಭೇದಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಜಡ ಎಂದಾಗುವುದು ಇದರಿಂದ ಜಲಾಂತಿಕ ಎಂಬುದು ಜಡಾಂತಿಕ ಎನ್ನಿಸಿ, ಮೂರ್ಖರ ಗುಂಪಿನ ಬಳಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಜಲಪದವು ಶ್ಲೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಸರೋವರಗಳು

ಸರಃ ಪ್ರಸನ್ನಂ ನಿಶಿ ಸಾರಸೌಘೈಃ

ಸ ಕಾಮಿನೀಭಿಃ ಸಹ ಸಂಪ್ರವಿತ್ಯೈಃ |

ಕರಿಷ್ಯತೀಶೋ ಮುಖಪದ್ಯಪುಂಜೈಃ-

ರಲಂಕೃತಂ ಮಾಮಿತಿ ಶಂಸತೀವ || ೩೯ ||

ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಕಮಲಮುಖಿಯರಾದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನನಗೆ ಶೋಭೆ ನೀಡುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಮಲನಿವಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸರೋವರವು ತಿಳಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು.

ಎ. : ೧. ಇದು ಹೃದಾ ಜಲರುಹಪ್ರಿಯಃ ಎಂಬ ಭಾಗವತ(೧೦/೩/೩೩)ವಚನವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವುದು ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳಂತಹ ಮುಖದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಆ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಸಾರಸ - ಕಮಲ; ಓಘ - ಸಮೂಹ.

ಘಟಿಸಿದ ಗಗನಾಂಗಣ

ನಭಃ ಪ್ರಸನ್ನೋಡುಗಣಂ ತದಾಸೀ-

ದ್ವಿಭುತ್ವಧರ್ಮೇಣ ಪುರಾಽದ್ವಿತೀಯಮ್ |

೧. ತಥಾಹಿ | ಶಕ್ತ್ಯಾ ಬಲೇನ ರಹಿತಸ್ತ ಸ್ವಚೇತುಃ ಪ್ರತಿಜಯೀ ಸಾಮಥ್ಯಹೀನಸ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪುನಃ ಪುನಃಪುನಃ | ಗರ್ವತಾನಿ ಜಲಿತಾನಿ | ಜಲಾಂತಿಕೇಷ್ಟೇವ ಜಡಾನಾಮಂತಿಕೇಷ್ಟೇವ ಮೂರ್ಖಸಮೀಪೇಷ್ವೇವೇತಿ ಯಾವತ್ | ಭವಂತೀತಿ | ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕೇನಚಿತ್ ಪರಾಜಿತಃ ಪುನಸ್ತತ್ರಾಜಯೀ ಅನುಮರ್ಥಃ | ಸರ್ಗ ಸ್ವಜೇತ್ರಪರೀಕ್ಷಾವಚನಾನಿ ಮೂರ್ಖಸಮೀಪೇ ಕಥಯಂತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಜಲಪದ್ಯ ಶ್ಲಿಷ್ಣವ್ತಾ ಶ್ಲಿಷ್ಣಭೃಗೋಽಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಲೋಕ್ಯ ಬಾಲಂ ಭುವಿ ತಾರಹಾರ-

ವಿಭೂಷಿತಸ್ವಾಗಮಿವ ಪ್ರಹರ್ಷಾತ್ || ೪೦ ||

೩ ಮುನ್ನ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಗುಣದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಗಗನವು, ಆತಿನೆಲಿವಿನಿಂದೆಂಬಂತೆ, ತನ್ನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿತು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗಗನಕ್ಕೆ ಅವನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಸೂಯೆ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ಈಗ ಅವನು ಬಾಲಕನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಮರೆಯಾದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಋಷಿಯಿಂದ ಗಗನಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವೆನ್ನಿಸಿ, ಪ್ರಸನ್ನವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಇದು ಗಗನಂ ನಿರ್ಮಲೋಡುಗಣೋದಯಮ್ ಎಂಬ ಭಾಗವತ(೧೦/೨/೨)ವಚನವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಉತ್ತೇಕ.

೨. ಆ ನೆಲಿವಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಆಕಾರವು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನಲಂಕರಿಸಿರುವ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಗನವು ನಿರಭ್ರವಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ತುಂಬಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಅದು ಮಳೆಗಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೋಡ, ಮಳೆಗಳ ವಾತಾವರಣವಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೆ ಗಗನವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಧನಾದಿ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದವನನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಣುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯನಾರವಾಗಿ ನ್ಯೂನತೆ ಉಂಟಾದಾಗ ವನ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಭ್ರಮಿಸುವಂತೆ ಆ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಪುರಾ ಆವತಾರಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ವಿಭುತ್ವಧರ್ಮೇಣ ವಿಭುತ್ವಾಯೋ ಧರ್ಮಃ ವಿಭುತ್ವಧರ್ಮಃ ತೇನ ವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಧನಾದಿನಾ ಸ್ವಾಧಿಕಂ ದ್ರವ್ಯಾ ಈರ್ಷ್ಯಯಾ ಸಂತಪ್ತಃ ಕಪಿತೃ ಪುನಃಪುನಃ ನ್ಯೂನತಾಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾಂ ಪ್ರಹರ್ಷದಾತ್ಮಾನಂ ಮಾನ್ಯಭರಣಾದಿನಾ ಭೂಷಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

ದಿಶಃ ಪ್ರಸೇದುರ್ಗಗನಂ ನಿರ್ಮಲೋಡುಗಣೋದಯಮ್ |

ಮಹೀ ಮಂಗಲಭೂಯಿಷ್ಯಪುರಗ್ರಾಮಪ್ರಚಾಕರಾ ||

ನದ್ಯಃ ಪ್ರಸನ್ನಲಿಲಾ ಪ್ರದಾ ದಲರುಹಪ್ರಿಯಃ |

ದ್ವಿಜಾಲಿಕುಲಪನ್ನಾದ್ರವ್ಯಕಾ ದನರಾಜಯಃ ||

ವಪಿ ವಾಯುಃ ಸುವಿವರ್ಧಃ ಪುಣ್ಯಗಂಧವಹಃ ಶುಚಿಃ |

ಅಗ್ನಯಶ್ಚ ದ್ವಿಜಾತೀನಾಂ ಶಾಂತಾಪ್ರವ್ರ ಸಮಿಂಧತ ||

ಮನಾಂಶ್ಚಾಪನ್ ಪ್ರಸನ್ನಾನ್ ಸಾಧೂನಾಮುಪರದ್ರುಹಾದಮ್ |

ಚಾಯಮಾನೇಽವನೇ ತಸ್ಮಿನ್ ನೇದುರ್ಮಂದುಭಯೋ ದಿವಿ ||

-ಭಾ.(೧೦/೪/೨-೫) :

ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸಿದ ಆಗ್ನಿ
ಶಿಶುಂ ವಶೀಕರ್ತುಮಥೋ ನ ಭಾರಃ
ಇತೀವ ಬುದ್ಧ್ವಾ ತುತುಷುಃ ಸ್ಮ ವೃದ್ಧಾಃ |
ಉಪೇಕ್ಷಯಿಷ್ಯಂತಿ ನ ಚೇತ್ ಕೃತಾರ್ಥಾ
ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಲದಗ್ನಿರೇಷಾಮ್ || ೪೧ ||

ಮಗುವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಭಾರವೇನಲ್ಲ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ
ದೊಡ್ಡವರು ಸಂತೋಷಿಸಿದರು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾದ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ-
ಯಾರು, ಎಂದು ಬಗೆದೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರ ಆಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸತೊಡಗಿತು.

೨. : ೧. ಇದು ಮನಾಂಸ್ಯಾಸನ್ ಪ್ರಸನ್ನಾನಿ ಸಾಧೂನಾಮ್ (೧೦/೩/೫), ಆಗ್ನಿಯು
ದ್ವಿತೀಯಾನಾಂ ಶಾಂತಾಸ್ತತ್ರ ಸಮಿಂಧತ (೧೦/೩/೪) ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಮಹಾಭಾರತದ ಉಕ್ತಕ್ಕೆ

೨. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ. ಅವರು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು ಮೊದಲಾದ-
ವುಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ಬಿಡುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಗ ಶಿಶುರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದದರಿಂದ
ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ವೃದ್ಧರು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸಾಗರಾಃ ಸಮಕಂಪತ ಚೇಲುತ್ಪಥರಣೇಧರಾಃ |

ಜಪ್ತಲುಶ್ಚಆಗ್ನಯಃ ಶಾಂತಾ ಜಾಯಮನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||

ಶಿವಾರ್ಥಪ್ರವಪ್ತವ್ಯಾತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಮಭವದ್ರಜಃ |

ಜ್ಯೋತೀಂಷ್ಠತಿಷ್ಠಕಾರಂತ ಜಾಯಮನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||

ಆನಾಹತಾ ದುಂದುಭಯೋ ದೇವಾಣಾಂ ಪೂರ್ಣದರ್ಶ ದಿವಿ |

ಆಕಾಶಾತ್ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿಂ ಚ ಪವರ್ಷ ತ್ರಿದಶೇಶ್ವರಃ ||

ಗೀರ್ಭಮಂಕಲಯುಕ್ತಭಿಃ ಸ್ತುತಂಶೋ ಮಧುಸೂದನಮ್ |

ಮಹರ್ಷಯಃ ಸಗಂಧರ್ವಾ ಪ್ರಪೃಷ್ಠಮಭಿಷ್ಠಗತ್ ||

- ಪರಿವರ (೨/೪/೧೫, ೧೬, ೧೭, ೧೯, ೨೦)

ಸಂತಃ ಸಂತೋಷಮಧಿಕಂ ವ್ರತಮಂ ಚಂಡಮಾರುತಃ |

ಪ್ರಸಾದಂ ನಿಮ್ನಗಾಯಾತಾ ಜಾಯಮನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||

ಸಿಂಧುಪ್ರೋ ನಿಜರಜೇನ ವಾದ್ಯಂ ಚಕ್ರುರ್ಮನೋಹರಂ |

ಜಗುರ್ಗಂಧವೃಷತಯೋ ನಸ್ರತುರಾಪ್ತರೋಗಣಾಃ ||

ಸ್ತಸೃಜುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣಿ ದೇವಾ ಭುವಂತರಿಕ್ಷಗಾಃ |

ಜಪ್ತಲುಶ್ಚಾಗ್ನಯಾ ಶಾಂತಾ ಜಾಯಮನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||

ಮಧುರಾತ್ಮೋ ವಿಲಿಖಾಧಾರಾ ಜಾಯಮನೇ ಜನಾರ್ದನೇ |

ಮಂದಂ ಜಗಜುರ್ಜಗಲಿಧಾರಾ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿಮುಚೋ ದ್ವಿಜಾಃ ||

- ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವ್ರಾರಾ (೨/೫/೪-೭)

೧. ಬಾಲಕಾ ಏ ಕಿಂಚಿತ್ಪುರುಷವಶಪ್ತಲದಾಗದಿವಾಂತಿ ಪರಮರ್ಶಿನೋ ಭವಂತಿ ಇತಿ ಬುದ್ಧ್ವೇವ ತುತುಷುಃ
ಸಂತುಷ್ಟಾ ಭೂದ್ರವುಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿ ಅತಿರಯೇನ ಪ್ರಸನ್ನೀಕರ್ತುಮರಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಇದಾನೀಂ ಶಿಶುಭಾವ-
ಮನುಕುರ್ವನ್ ಕಿಂಚಿತ್ಪುರುಷಸ್ತುತಾ ದಿನಾ ಪ್ರಸನ್ನೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತಃ ಇತಿ ಧಿಯೇವ ತುಷ್ಟಾ ಬಭೂವುರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

೨. ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ (೯/೨೬) ಎಂಬ ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೇವಲ ಪತ್ರ, ಪುಷ್ಪ, ಫಲ, ಜಲಗಳಿಗೂ ಸಹ ಒಲಿಯುವ ಪರಮಕರುಣಾಳು ಎಂಬ ಶತ್ವಸ್ತೋಚಿತ.

೪. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರರು ಆರಾಧಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವೇ ಆದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೇನು ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಿಪ್ರರು ಅವುಗಳನ್ನು ತೊರೆದಾರು, ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ

ಪ್ರಸೂನವೃಂದಾನಿ ವಿಕಂಪಯಂಸ್ತ-

ದ್ಲಹಂ ಸ್ಪೃಶನ್ ಸಾರಸವಾರಿಸಂಗಃ |

ವವೌ ಮರುನ್ಮಾಮಸುರಾದ್ವಿಯುಕ್ತಂ

ಕರಿಷ್ಯತೀತ್ಯರ್ಚನಧೀರಿವಾಸ್ಯ || ೪೨ ||

ಹೂಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ನಲುಗಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೃಹವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ಸರೋವರದ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬಂದ ಗಾಳಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಅಸುರನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿತೋ ಎಂಬಂತಿತ್ತು.

೧. : ೧. ಇದು 'ವವೌ ವಾಯುಃ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶಃ ಪುಣ್ಯಗಂಧವಹಃ ಶುಚಿಃ' ಎಂಬ ಭಾಗವತ (೧೦/೩/೪) ವಚನವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಸರೋವರದ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಬಂದ ಆ ಗಾಳಿ ತಂಪಾಗಿಯೂ 'ಪರಮಳಭರಿತವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟುಭಾವ.

೩. ಕಂಸನಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಗಳ ಅಂಶವೂ ವಾಯುದೇವರ ಅವೇಶವೂ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರ. ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುವ ಮೂಲಕ

-ವ್ಯಾ.

೧. ಅನೇನ "ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ" ಇತಿ ಸ್ವತಃ ಭಕ್ತಸ್ವಾಲ್ಪಸಾಧನೈರಪಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸಂತುಷ್ಟೋ ಭವತೀತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೇ ಭಕ್ತಾನಾಮತಿಪೌಲಭ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಕೇಶಾಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೩. ದೇಹೇ ಚ ಯೋಽಭವದಮುಷ್ಯ ರಮೇಶಬಂಧುರ್ವಾಯುಃ ಸ ಕೃಷ್ಣತನುಮಾಶ್ರಯದನ್ಯಪಾಪಮ್ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೧೨.೧)

೪. ಅನೇನ ವಾಯೋಃ ಸೌರಭ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನವಾತಯುತ್ವಾ ಕಂಪನಮಾತ್ಮಣಾ ಮಾಂದ್ಯಂ ಚ, ಅರ್ಚನಾರ್ಥಂ ಪುಷ್ಪಫಲಾಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ತನ್ನನ್ನು ಅಂತಹ ಆಯೋಗ್ಯನ ಸಂಗಿ ದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾರುಮಾಡುವನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆಗ ಗಾಳಿ ಹಿತವಾಗಿ ಜೀಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ^೧ಪೂಜೆಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಗಂಭೀರ, ನೀರು ಅಗತ್ಯ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಸರೋವರದಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಸಿಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಪೂಜೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅವಲಕ್ಷಣ ಸಹ ^೨ಲಭಿಸಿದಂತಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಪ್ರಸೂನ - ಹೂವು.

ದಿಗಂತದತ್ತ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು

ಜಾತೇ ಹರೌ ಸರ್ವತಪ್ತಪ್ರವರ್ಷ್ಯ-

ಗೀರ್ಭಿಃ ಸ್ತುವದ್ವಿಃ ಸುರಸಿದ್ಧಸಂಘೈಃ |

ದೂರೇ ವಿಧೂತಾ ಇವ ವಿಘ್ನಭೀತ್ಯಾ

ಮೇಘಾ ದಿಗಂತಂ ಯಯುರಂಬರಾಂತಾತ್ || ೪೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧರ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ವಿಘ್ನಭಯದಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಂತೆ ಮೇಘಗಳು ಗಗನದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ದಿಗಂತದತ್ತ ತೆರಳಿದವು.

೫. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿಂದ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳು, ಸಿದ್ಧರು ಸ್ತುತಿಪೂರ್ವಕ ಸುರಸಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯು ಗಗನದಲ್ಲಿನ ಮೇಘಗಳನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವಷ್ಟು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅಂಬರ - ಆಕಾಶ.

೨. ಆಗ ಮೋಡಗಳಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಕಂಗಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ (ಶ್ಲೋ.೪೦) ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆನ್ನಿಸುವ ವಿವರಣೆ ಇದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿಂದ ಚರಾಚರಗಳಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿ

ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜನ್ಮಕಾಲೇ

ಚರಾಚರಂ ತುಷ್ಠಮುಭೂತ್ ಕಿಲೇದಮ್ |

ತಥಾಹಿ ತುಷ್ಟಿರ್ಭವಿ ಕಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾ-

ದದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೇನ || ೪೪ ||

೧. ದುರ್ಜನಸಂಸರ್ಗೋ ಹಿ ಸತಾಂ ಮಹಾದುಃಖಕಾರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಶೃತ್ವಂ ಪೂಜಾಕರ್ತುಃ ಸ್ನಾನಮುದಕಾದಾಸಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ.

-ವ್ಯಾ.

ಅನೇನ ಪೂಜಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ತೋರ್ವ ದೃಶ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನುಷ್ಠಾಪಿತಸರ್ವದೂಷ್ಯಗುಣತ್ಯಾಗೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಭ್ಯಾ ದಿಗುಣಗ್ರಹಾತ್ ತದ್ಗುಣಾಲಂಕಾರಃ | 'ವಮೌ ವಾಯುಃ ಸುಖಸ್ಥಃ ಪುಣ್ಯಗಂಧಮಃ ಶುಚಿ' ಇತಿ (೧೦/೩/೪) ಭಾಗವತಭಾಷ್ಯೇನ ಸಂಪಾದಿತಾ ||

ಹುಟ್ಟು ಇರದ ಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಚರಾಚರವಸ್ತುಗಳು ಸಂಕುಚ್ಛಿತವಾದವು. ಆ ಹುಟ್ಟು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಸಂಕುಚ್ಛಿತ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು?

ವಿ. : ೧. ಹುಟ್ಟಿರುವವರು ಹುಟ್ಟುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸರ್ವಥಾ ಜನಿಸದ ಭಗವಂತ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಕ್ಕೇ ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಜನರಿಗೆ ಆದ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಪಾರವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ನಿಗಡಮೋಚನ

ಶರೀರಿಣಾಂ ಸ್ಥಾಪರಜಂಗಮಾನಾಂ

ನಿರೀಕ್ಷಣೇನೈವ ವಿಮುಕ್ತಿದೋಽಹಮ್^೧ ।

ಇತೀವ ವಿಖ್ಯಾಪಯಿತುಂ ಸ ದೃಷ್ಟೋ

ಜಹಾರ ಪಿತ್ರೋರ್ನಿಗಡಸ್ಯ ಬಂಧಮ್^೨ ॥ ೪೫ ॥

"ಜಡಚೇತನಜೀವಿಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಸಿಗೊಡುವವನು ನಾನು" ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಲೇ ಸಂಸಾರದ ಬಂಧವು ಕಳುಹುವುದು ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಲೇ ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರ ಸಂಕೋಲೆಗಳು ಕಳಚಿದ್ದು ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಲೇ ಕಂಸನು ಹಾಕಿದ ಸಂಕೋಲೆಗಳ ಬಂಧನ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಿವರಣೆಗೆ ಇದು ತಾತ್ವಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಾಗಿದೆ; ನಿಗಡ - ಸಂಕೋಲೆ.

೧. ಓ ಶಬ್ದೇನ ಜನನಾಭಾವಸ್ಯ "ನ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಿಯತೇ ವಾ ಕದಾಚಿತ್" ಇತಿ (ಗೀತಾ.೨/೨೦) ಸ್ವತಃಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಕಾರೇ ಸರ್ವಪ್ರಾಣೇನಾಂ ಸಂತೋಷೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಕಿಲೇತ್ಯತಿಥ್ಯಮ್ । -ವ್ಯಾ.
ತಸ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೇನ ದರ್ಶನೇನ ಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿನಃ ತುಷ್ಟಿ ಸಂತೋಷೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪೂರ್ವದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಂತೋಷೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಜನ್ಮಮೋ ಜನ್ಮ ಇತಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧತ್ವಾದದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೪. ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಃ ಭಿದ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸಂರಯಾಃ ।

ಕ್ಷೀಯಂತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ ತಪ್ತೈಃ ಪರಾವರೇ ॥

- ಕರೋಪನಿಷತ್

ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಃ ಭಿದ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸಂರಯಾಃ ।

ಕ್ಷೀಯಂತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ ದೃಷ್ಟವಿವಾತ್ಸನೀಶ್ವರೇ ॥

- ಭಾಗ.(೧/೨/೨೨).

೫. ಕೃಷ್ಣಜನನಾನಂತರಂ ಕಂಸಕೃತನಿಗಡಬಂಧೋ ನಿರ್ಗತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ । -ವ್ಯಾ.

ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಯು ಅಂತರ್ಯ

ವಿತತ್ತಿತ್ತಪ್ರಥಮಾ ಭಯಂ ಸ್ಯಾತ್
ಪಾಪಾದಿತೀಡ್ಯಂ ಪಿತರೌ ಗುಣಾಧ್ಯಮ್ |
ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ವಿದೂರ-
ಸ್ತಾವಸ್ತುತಾಂ ತಾತ ಇತೀಶಮಸ್ಯ || ೪೬ ||

ಇವನನ್ನು ಹೆತ್ತವರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಿ ಒದಗುವ ಪಾಪದಿಂದ ಭಯ ಉಂಟಾದೀತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು "ನೀನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಂತ ವಿದೂರನು, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ತಾವು ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನನಿಜನಕರು ಎನ್ನಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಮಗೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ, ಅಪ್ರಾಕೃತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಆದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು.

೩. ಇವರ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಹೊರಗೆ ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಂಸಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಮಧ್ಯ-ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ದೇವತಾಸ್ಮರಣೆ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅವನು ತಮ್ಮಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ ಎಂದೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಸ್ವರೂಪ ಎಂದೂ ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವನು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದೂ ಸ್ಥುತವಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಪ್ರಥಮ - ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಈಡ್ಯ - ಸ್ತುತ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವಕಿಯ ಪುತ್ರ ಎಂಬುದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವೇ
ಯ ಏಷ ಪುತ್ರಂಜ್ಞತನಾರಕಸ್ಥಾನ್
ಜನಾನ್ ಸ್ವನಾಮಸ್ಮರಣೇನ ಪಾತಿ |

೧. ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾದುಕ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇಣಾವಯೋರೇತತ್ ಪಿತೃತ್ವಪ್ರಥಮಾ ಅಷ್ಟವಜ್ಞಾಮಾದಯೇತಿ ಸ್ತುತಿಕರ್ತೃರ್ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂತರಾಲೇ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ದೇವತಾಸ್ಮರಣಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಾದಿಕಂ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಬಹಿಷ್ಕೃತಕಂಭಭೃತ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಂತಿಮು-ತ್ಪಾದಯತುಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ ದೃಷ್ಟಿಗಃ ಸನ್ ವಸುದೇವಪತ್ನ್ಯಾಃ

ಕಥಂ ನ ಪುತ್ರಃ ಶತಪತ್ರನೇತ್ರಃ ॥ ೪೭ ॥

ಶನ್ನ ನಾಮಸ್ತರಣೆಯಿಂದಲೇ 'ಪುತ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನರಕದಲ್ಲಿರುವ ಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಅವನು ವಸುದೇವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ದೇವಕಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪುತ್ರನಾಗಲಾರ?

೧. : ೧. ^೧ಜನ್ಮ ನೀಡಿದವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀಗೆ ದೇವಕಿಯು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ^೨ಜನ್ಮ ಎನ್ನಿಸದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ದೇವಕಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನರಕದ ಭಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವಳಿಗೆ ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಪಾಪತ್ರ-ಕಮಲ.

೨. ^೩ನರಕದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನನ್ನು ಪುತ್ರ ಎನ್ನುವರು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿ^೪.

೩. ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೇ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದರ್ಶನದಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದಂತೂ ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ದುರ್ಘಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ ಎನ್ನುವರು; ಸರ್ವಥಾ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಂತಹ ಕೌಶಲ; ಸಂಕ್ಷಾ - ಹೆಸರು;

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವಪುತ್ರ ಎಂಬುದು ಸಹ ನಿಜವೇ ಸರಿ

ಯದೀಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ

ಪಿತಾ ಸ ತಸ್ಯೇತಿ ಹಿ ವೇದವಾದಃ |

೧. ಯುಕ್ತಿರಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಾಮಸ್ತರಣಮಾತ್ರಂ ಕುರ್ವತಾಮಪ್ಯಯಂ ಪುತ್ರಃ ಕಿಲ ಕಥಂ ದೇವಕ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಭೂತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪುತ್ರೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಾತೃತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯವಪದೃತ ಇತಿ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ತತ್ಪಾದೌ ಜನಾನ್ ಸ್ವನಾಮಸ್ತರಣೇನ ಪಾತಿ ನರಕಾದ್ವತ್ಸ ರಕ್ಷತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಪುನಾಮೋ ನರಕಾತ್ ತ್ವಾತಾ ಪುತ್ರ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ | ಇತಿ ಚ | (ವೇ);

ಪುನಾಮೋ ನರಕಾದ್ವತ್ಸಾತ್ ಪಿತರಂ ತ್ವಾಯತೇ ಸುತಃ |

ತ್ವಾತ್ ಪುತ್ರ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪಿತರ್ನ್ ಯಃ ಪಾತಿ ಸರ್ವತಃ ||

-ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣ (೨/೧೦೭/೧೨)

ಪುನಾಮೋ ನರಕಾದ್ವತ್ಸಾತ್ ಪಿತರಂ ತ್ವಾಯತೇ ಸುತಃ |

ತ್ವಾತ್ ಪುತ್ರ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧/೭೪/೩೯)

ತ್ವಾತಾ ಯ ಏವ ನರಕಾತ್ ಸ ಹಿ ಪುತ್ರನಾಮಾ |

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೨/೧೭)

ತಥಾವಿಧಸ್ಯಾನಕದುಂದುಭೇಸ್ತ-

ತಿತ್ತತ್ಪಮಪ್ಯಸ್ತು ನ ತೇನ ಹಾನಿಃ || ೪೮ ||

ಯಾವನು ಯಾವುದರ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವನೋ ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ ತಂದ ಎಂಬುದು ವೇದವಚನ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾದ ವಸುದೇವನು ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಲಿ; ಅದರಿಂದ ಹಾನಿ ಎನಿಲ್ಲ.

೧. : ೧. ದೇವಕಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನನ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ತಂದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. 'ಕವಿಯಃ ಪುತ್ರಃ ಸ ಇಮಾ ಚಕೇತ ಯಸ್ತಾ ವಿಜಾನಾತ್ ಸ ಪಿತುಷ್ಚಿತಾಸತ್' ಎಂಬ ವೇದವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ತಂದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬರುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಸುದೇವನೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ; ವೇದವಾದ - ವೇದವಚನ.

೩. 'ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದು ಸಹ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪಿತೃಗಳು ಎನಿಸಿದ^೧ ಹರಿವಂಶದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಿದರ್ಶನ.

೪. 'ಮಿನೋತಿ ಎಂಬ ವೃತ್ತತಿಯಿಂದ ದೇವಕಿಗೆ ಮಾತೃತ್ವವು ಕೊಡುವಂತೆ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃತ್ವವು ಸಹ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವನು ತಂದೆಯಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ಒದಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಪುತ್ರನಲ್ಲ

ಏತೇನೈವ ಪುರಾಽಽತ್ಯನಾಽಹಮಭವಂ ತ್ವದ್ವ ಪ್ಪಿಮಾಗೋಽಧುನಾ

ತೇನೈವಾಸಮಿತೀರಯನ್ ಜನಿಮಸೌ ಮೇನೇ ನ ಸೂನುಃ ಸ್ವಕಾಮ್ |

೧. ಮಗ್ನೀದ (೧/೭೪/೧೭)

೨. ಕವಿ ಸರ್ವಜ್ಞ; ಯಃ ಪುತ್ರಃ ಚತುರ್ಮುಖಃ ಸ ಏವ ವಿಶ್ವಮಕರೋತ್ | ಯಸ್ತಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಾರ್ಗೀ-
ವ್ಯಹಾಸಾತ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ | ಅತಃ ಏವ ಚತುರ್ಮುಖಃ ಪಿತುಃ ಸ್ವಪಿತೃವಿಷ್ಣೋಃ ಪಿತಾ ಆಸತ್ ಆಸೀದಿತಿ
ಪುತ್ರಾರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ-

೩. ಯೂಯಂ ಶರೀರಕರ್ತಾರಪೇಷಾಂ ದೇವಾ ಭವಿಷ್ಯಥ |

ತೇ ತು ಜ್ಞಾನಪ್ರದಾತಾರಃ ಪಿತರೋ ವೋ ನ ಸಂರಯಃ ||

-ಹರಿವಂಶ(೧/೧೭/೨೧)

೪. ಮಿನೋತಿ ವೃತ್ತತ್ವಾ ದೇವಕ್ಯಾ ಮಾತೃತ್ವವದ್ವಸುದೇವಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನವಸುದೇವಾದುತ್ಪತ್ತಿಸಂಗೀಕಾರಿಣಾಂ
ಅನ್ಯಾಕಂ ಹಾನಿಃ ಅನಿಷ್ಟಂ ನ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ-

ಮಾತಾ ತಂ ಕಿಲ^೧ ಸಂಸ್ತುವಂತ್ಯಭಿನವಂ^೨ ವಿಶ್ವಂ ಯದಿತ್ಯಾದಿನಾ

ಪ್ರಾಚ್ಛೋಽಸೌ ವಿನತಃ ಪಿತಾ ಚ^೩ ವಿದಿತೋಽಸೀತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸ್ತಂ ಗೃಣನ್ || ೪೯ ||

“ದೇವಕಿ ! ನಾನು ಹಿಂದೆ ಇದೇ ದೇಹದಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೆ; ಈಗಲೂ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಂಡಿರುವೆ” ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಪ್ಪದಾದ^೪. ತಾಯಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ದೇವಕಿಯು ಸಹ ಅಂತಹ ಮನೋಹರನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು “ವಿಶ್ವಂ ಯತ್” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆದರಿಸುತ್ತಾ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರ ಎಂದು ಒಪ್ಪದಾದಳು. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಾಚ್ಛನಾದ ತಂದೆ ವಸುದೇವನು ಸಹ ತಲೆಬಾಗಿ “ವಿದಿತೋಽಸಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಒಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಮಗನು ತನ್ನ ಮಗ ಎಂದು ಒಪ್ಪದಾದನು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಸ್ತುತಿಸಿದ ‘ವಿಶ್ವಂ ಯತ್’ ಹಾಗೂ ‘ವಿದಿತೋಽಸಿ’ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವ ವಿಚಾರ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಿಂದೆ ಎಂದರೆ, ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ; ವಸುದೇವನು ಸುತವನ್ ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಿ, ದೇವಕಿಯು ಪೃಥ್ವಿ ಎಂಬುವವಳಾಗಿ ಇದ್ದಾಗ, ‘ಅದರಂತೆ ವಸುದೇವ

೧. ಮಾಗಯಂತ್ಯಭಿನವಮ್ (ವಾ)

೨. ವಿಶ್ವಂ ಯದೇತತ್ ಸ್ತನೌ ಸಿಠಾಂತೇ ಯಥಾವಕಾರಂ ಪುರುಷಃ ಪುರೋ ಭವಾನ್ |

ಬಿಘ್ನಕಿ ಸೋಽಯಂ ಮಮ ಗರ್ಭಗೋಽಘಾದಮೋ ನೈಲೋಕ್ಯ ವಿದಂಬನಂ ತತ್ ||-ಭಾಗ(೧೦/೨/೩೧)

೩. ವಿದಿತೋಽಸಿ ಭವಾನ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಃ |

ಕೇವಲಾನುಭವಾನಂದಸ್ವರೂಪಃ ಸರ್ವಬುದ್ಧಿವೃಗ್ || ... -ಭಾಗ(೧೦/೨/೨೭,೩೮, ೪೩)

೪. ಹೇ ದೇವಕಿ ! ಯೇನ ತವೇತಿ ಪದತ್ರಂಮಂ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಂ ಪೂರ್ವಂ ತವ ಪೂರ್ವಾನ್ ಜನ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿಃ ||-ವ್ಯಾ.

೫. ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೋತ್ತರಸ್ತೀತ್ಯಪ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮೇತೇನೇತ್ಯಾದಿಕೃತಿಪಯಶ್ಚೋಕ್ತಿರ್ಗಿರಾಕರೋತಿ | ಏತೇನೇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೬. ತ್ವಮೇವ ಪೂರ್ವಸರ್ಗೇಽಭೂಃ ಪ್ರೃಶ್ನಾ ಯಂಭುವೀ ಸತಿ |

ತದ್ವಾಯಂ ಸುತಮಾ ನಾಮ ಪ್ರಜಾಪತಿರಕಲ್ಮಷಃ ||

ಯುವಾಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽಽದಿವೌ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗೇ ಯದಾ ತತಃ |

ಸಸ್ಮಯಮ್ನೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ ತೇವಾಥೇ ಪರಮಂ ತವಃ ||

ವರ್ಷವಾತಾತಪಹಿಮಘಮ್ಗಕಾಲಗುಣಾನಸು |

ಸಹಮಾಸೌ ಶ್ವಾಸರೋಧವಿಧೂತಮನೋಮುಖೌ ||

ಶೀರ್ಗಪರ್ಣಾನಿಲಾಪಾರಾಪ್ತವರಾಂತೇನ ಚೇತಸಾ |

ಮತ್ತಃ ಕಾಮನಭೀಪ್ಸಂತೌ ಮದಾರಾಧನಮೀಹತಃ ||

ವಿವಂ ಮಾಂ ತಪ್ತತೋರ್ಬಧೇ ತವಃ ಪರಮದುಷ್ಕರಮ್ |

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ದ್ವಾದವೇಯಮಗ್ರಹಾತ್ಮನೀ ||

ತದಾ ವಾಂ ಪರಿತುಷ್ಟೋಽಹಮಮುಗಾ ವಪ್ತವಾಂ ನಭೇ |

ತಪಾಂ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ನಿಶ್ಚಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಹೃದಿ ಭಾಮಿತಃ ||

ಪ್ರಾಡುರಾಸಂ ಪರರೂಪ್ ಯುವಯೋಃ ಕಾಮ್ಯದಿತ್ಯಯಾ |

ವ್ರಿಯತಾಂ ವರ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಾಧ್ವತೋ ವಾಂ ವೃತಃ ಸುತಃ ||

ಕಲ್ಪಪಾನಗಿ, ದೇವಕಿಯು ಅದಿತಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ತೋರಿಸಿದ್ದ ರೂಪವೇ ಈಗಲೂ ತೋರಿಸಿದ
ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಆ ರೂಪವೇ ಇದು, ತನ್ನದು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ
ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ರೂಪವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವನು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದು
ಎಂದರ್ಥ^೧.

ತಂದೆತಾಯಿಗಳೇ ಒಪ್ಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮ

ಜಾನಾತಿ ಮಾತಾ ಪರಮಾತ್ಮಜಾತಂ

ನೂನಂ ಪಿತಾಽಪಿ ಕ್ವಚಿದೇವ ಲೋಕೇ |

ತಾಭ್ಯಾಮನಂಗೀಕೃತಕೃಷ್ಣಜನ್ಮ

ಕೋ ವಾ ಪುಮಾನ್ ಸಾಧಯಿತುಂ ಸಮರ್ಥಃ || ೫೦ ||

ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತತಾಯಿ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲಳು; ಆದರಂತೆ ತಂದೆಯೂ ಒಂದೊಮ್ಮೆ
ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ
ಸಾಧಿಸಲು ರಕ್ತನಾದಾನು?

ಅಜುಪ್ಪೂ ಮೃದುವಯಾವನಪತ್ಯ ಚ ದಂವತೀ |

ನ ವವಾಘೇಽಪವರ್ಗಂ ಮೇ ಮೋಹಿತೌ ಮಮ ಮಾಯಯಾ ||

ಗತೇ ಮಯಿ ತತೋ ಲಬ್ಧ್ವಾ ವರಂ ಮತ್ಪದ್ಧರಂ ಸುತಮ್ |

ಗ್ರಾಮ್ಯಾಸ್ ಭೋಗಾಸಭುಂಜಾಥಾಂ ಯುವಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮನೋರಥೌ ||

ಅದೃಷ್ಟಾನ್ಯತಮಂ ಲೋಕೇ ತೀರ್ತಿದಾಯಿಗುಣೈಃ ಸಮಮ್ |

ಅಹಂ ಸುತೋ ವಾಮಭವಂ ಪೃಥಿಗರ್ಥ ಇತಿ ಸ್ವತಃ ||

ತಯೋರ್ವಾಽಂ ಪುನರೇವಾಹಮದಿತ್ಯಾ ಮಾಸ ಕಾರ್ತವಾತ್ |

ಉಪೇಂದ್ರ ಇತಿ ಮಿಶ್ರಾತೋ ವಾಮಸತ್ವಾಚ್ಚ ವಾಮಸಃ ||

ತ್ವತೀಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಭವೇಽಹಂ ವೈ ತೇಽಸ್ಯ ವಪುಷಾಽಥ ವಾಮ್ |

ಜಾತೋ ಭೂತಸ್ತಯೋರೇವ ಸತ್ಯಂ ಮೇ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಸತಿ ||

ವಿತತ್ ವಾಂ ದರ್ಶಿತಂ ರೂಪಂ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ಸರ್ವಕಾಲಮೇ |

ಗಾನ್ಧಾರಾ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಚೀನಂ ಮರ್ತ್ಯಲಿಂಗೇನ ಜಾಯತೇ ||

ಯುವಾಂ ಮೂಂ ಪುತ್ರಭಾವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವೇನ ಚಾಸಕ್ತೌ |

ಚಿಂತಯಂತೌ ಕೃತಸ್ಸಹೌ ಯಾಕೇಽಥ ಮದ್ಗತಂ ಪರಾಮ್ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೪/೨೨-೪೫)

೧. ಸತ್ಯಂ ಮೇ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಸತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಃ ಸತ್ಯೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

೨. ತದಾ ವಾಂ ಪರಿಮಮ್ನೋಽಹಮ್ ಅಮುನಾ ವಪುಷಾಽಸಕ್ತೌ |

ಪ್ರಾಮುರಾಸಂ ಪರದರಾಟ್ ಯುವಯೋಃ ಕಾಮದಿತ್ಯಯಾ ||

ತ್ವತೀಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಭವೇಽಹಂ ವೈ ತೇಽಸ್ಯ ವಪುಷಾ ತಥಾ |

ಜಾತೋ ಭೂತಸ್ತಯೋರೇವ ಸತ್ಯಂ ಮೇ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಸತಿ || ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಪ್ರಿತ್ಯಭ್ಯಾಂ ಪುತ್ರೇಣ ಚ ಜನನ್ಯಾ ನಂಗೀಕಾರಾನ್ಯ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮ ಜನಿರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ತನ್ನ ಮಗು ಯಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಬಲ್ಲ ಅರ್ಹತೆ ಕಾಯಿಯದು; ಆ ಬಳಿಕ ತಂದೆಯದು. ಅಂತಹ ತಂದತಾಯಿಗಳಾದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ನಾನು ಸಾಧಿಸುವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು ಸರ್ವಥಾ ಅವಿವೇಕಿ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಬುಧನು ಚಂದ್ರ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯರಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮಗ ಎಂಬ ಗೊಂದಲವೆದ್ದಾಗ ಬೃಹದೇವದ ಮಾತಿನಂತೆ ಅವನು ಚಂದ್ರನ ಮಗ ಎಂದು ತಾರೆಯು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ:

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಾಂ ರಹ ಆಹೂಯ ಸಮಪ್ರಾಕ್ಷೀಚ್ಛ ಸಾಂತ್ವಯನ್ |

ಸೋಮಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ ಶನಕೈಃ ಸೋಮಸ್ತಂ ತಾವದಾಗ್ರಹೀತ್ || -ಭಾಗ.(೯/೨೪/೧೩)

೩. ಇದು ಮಗುವಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ 'ತಾಯಿಯ ಮಾತು ಅಂತಿಮ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವನಂತೆ ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಆಧಾರ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಅವತಾರವೇ ಹೊರತು ಹುಟ್ಟಲ್ಲ

ಸ್ತುತಿಂ ಸ್ವಪಿತೃೋರವಧಾಯ್ ಯೋಽಸೌ

ಬಭೂವ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚಿಭುವೇಷಧಾರೀ |

ಅಸೂತ ತಂ ಕಾ ನು ತದಾ ಮೃಗಾಕ್ಷೀ

ಪುರಾ ಪುರಾಣಾಕೃತಿಮಪ್ರಮೇಯಮ್ || ೫೧ ||

ತನ್ನ ತಂದತಾಯಿಗಳ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಿಶುರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನಲ್ಲ ಆಗ ಅವನನ್ನು ಹೆತ್ತವಳು ಯಾವ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ? ಅದರಂತೆ ಆ ಮುನ್ನ ಪ್ರಕಟನಾದ ಅಪ್ರಮೇಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಯಾರು ಹೆತ್ತಿದ್ದರು !

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಶಿಶುರೂಪ ಧರಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಚಕ್ರಶಂಖಧರವಾದ

೧. ಮಹಾತ್ ಉಪಸಂಹರ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನದೋ ದೂಪಮಲೌಕಿಕಮ್ (ಭಾಗ.೧೦/೬/೨೨) ಇತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾನಂತರಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಶಂಖಚಕ್ರಪೀತಾಂಬರಾದಿಧಾರಿಣೋ ದಿವ್ಯದೇಹಸ್ತೋತ್ರಪಿರುಚ್ಛತೇ ಉತ ವಸ್ತ್ರಾಚ್ಚಿರುಪತ ಪ್ರತೀತ್ಯ ನಾಥಃ | ಪುರಾಣಾಕೃತಿತ್ವೇನೋತ್ತೇರ್ವಗುಪ್ತಮನುಚಿತತ್ವಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ತಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಜಾತತ್ವಸ್ಯ ಪಿತೃಣಃ ಸಂಪದ್ಯತೋಃ ಸದ್ಯೋ ಬಭೂವ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಶಿಶುಃ ಇತಿ ಸ್ವತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ಭಾ. (೧೦/೬/೪೬)

ದಿವ್ಯರೂಪ. ಆ ಬಳಿಕ ಧರಿಸಿದ್ದು ಶಿವರೂಪ. ತಾನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಶಿವರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮುಂಚಿನ ರೂಪದಂತೆ ಈ ರೂಪವನ್ನು ಸಹ ಅವನು ತಾನಾಗಿ ಧರಿಸಿದ್ದೇ ಹೊರತು ವಸುದೇವದೇವತೆಯರು ನೀಡಿದ್ದಲ್ಲ.

೨. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದೇ ಹೊರತು ವಸುದೇವದೇವತೆಯರು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ದೇಹಪಡೆದವನು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಆಕ್ಷೇಪರೂಪವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮೃಗಾಕ್ಷಿ - ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ.

ನಿಜಕ್ಕೂ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಬಂದವು ?

ಯದೀಹ ಚಾತೋ ವಸುದೇವವೀರ್ಯಾತ್

ತದಾ ಕುತ್ಸ್ತಸ್ಯ ವಿಭೂಷಣಾನಿ |

ವರಾಂಬರಂ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನಮುದ್ಯ-

ತ್ಸುಧರ್ಶನಂ ಶಂಖಗದಾದಿಜಾತಮ್ ^೧ || ೫೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಆಗ ವಿಭೂಷಣಗಳು, ದಿವ್ಯವಾದ ಪೀತಾಂಬರ, ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನ, ಹೊಳೆಯುವ ಸುಧರ್ಶನ, ಶಂಖ, ಗದೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗುಂಪು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದವು?

ವಿ. : ೧. ^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪವ್ವಧರನಾಗಿ, ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯಾಗಿ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಭೂಷಿತನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ (೧೦/೪/೯-೧೦):

ತಮದ್ವತ್ತಂ ಬಾಲಕಮಂಬುಜೇಕ್ಷಣಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಶಂಖಗದಾಯುಧಾಯುಧಮ್ |

ಶ್ರೀವತ್ಸಲಕ್ಷ್ಮಂ ಗಲಶೋಭಿಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ಪಾಂಧ್ರಪಯೋದಸೌಭಗಮ್ ||

ಮಹಾರ್ಹವೈದೂರ್ಯಕಿರೀಟಕುಂಡಲಪ್ವಿಪಾ ಪರಿಷ್ಕೃತಪಪ್ರಕುಂತಲಮ್ |

ಉದ್ಧಾಮಕಾಂಚ್ಯಂಗದಕಂಕಣಾದಿಭಿರ್ವಿರೋಚಮಾನಂ ವಸುದೇವ ಐಕ್ಷತ ||

೨. ^೩ ವಸುದೇವನ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜನಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಭರಣ, ಪೀತಾಂಬರ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ, ಸುಧರ್ಶನ, ಶಂಖಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದವು? ಅವುಗಳು ವಸುದೇವನ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ

೧. ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ:

-ಮೃ.

೨. ಮುಕುಟಕುಂಡಲಾಂಬರಾದ್ಯುಲಂಕಾರಭರಿತತ್ವೇನ ಸುಧರ್ಶನಾದ್ವಾಯುಧಧಾರಿತ್ವೇನ ಚಾವೀರ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ವಸುದೇವವೀರ್ಯಾದುತ್ಪತ್ತಿಶಫನಮಸಂಗತಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ಮೃ.

೩. ನಹಿ ಸುವರ್ಣಾದೀನಾಂ ರೇತೋವಿಕಾರತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮೃ.

ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಆಗ ಪುಕಟಪಡಿಸಿದನೇ ಹೊರತು ಅದು ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಸ್ತನದಿಂದಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಕೇವಲ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ
ಅಹೋ^೧ ಪಿಶಾಚಾ ಅಪಿ ದೇಹಿದೇಹೇ
ಗತಾಗತಂ ಶಕ್ತಿಯುತಾ ಲಭಂತೇ |
ಅನಂತಶಕ್ತೇಃ ಪರಮಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್
ಕುತೋ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಮ ಏವ ತರ್ಹಿ || ೫೦ ||

ಅಬ್ಬ! ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಿಶಾಚಿಗಳು ಸಹ ದೇಹಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆವೇಶಿಸುವುದನ್ನು ಹೊರನಡೆಯುವುದನ್ನು ಮಾಡುವವು; ಅನಂತಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹಾಗೆ ಹೊರಗೆ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ್ದು ಏಕಾಗಬಾರದು?

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲ; ಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹಗಳೇ ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಹೊರನಡೆಯುವುದು ಕಂಡಿದೆ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅನಂತಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿದೆ ? ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಆವೇಶ, ನಿರ್ಗಮನಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅದನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಸಾವು ಎನ್ನಲು ಹೇಗೆ ಅರಕ್ಕಪೋ ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಿಕೊಡದು ಎಂದರ್ಥ.

ಸೃಸಿಂಹಾವತಾರದಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ
ಯದಾ^೨ ಸೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್
ಪದಾಹತಸ್ತಂಭವರಾದ್ವಿಪೂರ್ವಮ್ |
ತದಾ ನು ಕಾ ಸ್ತ್ರೀ ಸುಷುಮೇ ಮುಕುಂದಂ
ಸ ಕಸ್ಯ ವೀರ್ಯಾದಜನಿಷ್ಠ ಕಾಯಃ || ೫೧ ||

೧. ದುರ್ಭಟಾ ಶಕ್ತಿಯಿ ಹಿ ಪಿಶಾಚಾನಾಂ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ |

ವೇಶಾನಾಂ ಕಿಮು ಕಿಮ್ನಿವ ಪರಮಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪ್ರಭೋಃ ||

- ಭಾಂಡೋಗೃಭಾಷ್ಯ (೭/೪/೧೪)

೨. ಅಹೋ ಅಲ್ಪಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಯುಕ್ತಪಿಶಾಚೇಷು ವಿದ್ಯಮಾನೋ ವಿಶ್ವಾಸೋಽನಂತಬಲಃ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಸ್ತಾಸೀತಿ ವರಮಾತ್ಮನಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಂಗೀಕುರ್ವತಾಂ ವಾಮರಾಣಾಂ ಮೌಖ್ಯಂ ಅಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || - ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಪ್ರಾಕೃತ ಸ್ತಂಭತ ಆವಿರಾಸೀದಮಕ್ಷರಕ್ಷೀರಸಿ ಸೃಸಿಂಹರೂಪಃ |

ತತ್ಪದ ಕೃಷ್ಣೋರಸಿ ತಥಾಽಪಿ ಮಾತಾಪಿತೃತ್ವಮಾದೇವ ವಿಮೋಹಯತ್ಕವಃ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೨/೭೩)

ಹಿಂದೆ, ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತಂಭದಿಂದ ನೃಸಿಂಹರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ಮುಕ್ತನಿಡುವ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀ ಹತ್ತಿದ್ದಳು? ಅವನದು ಯಾರ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇಹ?

೧. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಜೀವರಿಗಿರುವಂತೆ ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀನರ-
ಸಿಂಹರೂಪದ ನಿರ್ದರ್ಶನದೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವರು.

೨. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಹೊಡೆದ ಕಂಬದಿಂದ ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾದದ್ದು ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಕಲ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಹುಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಆ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಇತರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರದ ರೀತಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲಿ ನೃಸಿಂಹರೂಪದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಂಬ ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತ-
ವನ್ನಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ನಿಮಿತ್ತವಾದರು ಎಂಬ ಭಾವವು ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಕಲ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗಳು ಸಹ ನೃಸಿಂಹಾವತಾರದಂತೆ ಸಾಕ್ಷಾದ್ರೂಪಗಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಹಾಗೆ ಕಂಬವನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ್ದು ತನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದೆ : ಸ್ತಂಭಂ ತತಾಡಾತಿಬಲಃ ಸ್ವಮುಷ್ಟಿನಾ || ೭/೮/೧೫). "ಪದಾ ಸ್ತಂಭಂ ತತಾಡಾತು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುರಾಣಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಚನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯದ ವಿವರವನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಭಾಗವತವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು.

೧. ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಾವತಾರೇಷು ಒರ್ನಿರ್ಗಮನಮಾತ್ರಂ ನ ತು ಉತ್ತೇರಿಕತ್ವ ನೃಸಿಂಹಾವತಾರ ವಿವ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇತ್ಯಾಹ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತ್ ಕಾಲೇ ಯದಾ ಪದಾಹತಸ್ತಂಭವರಾತ್ ಪದಾ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಾದೇನಾಹತತ್ವಾಡಿತಃ ಯಃ ಸ್ತಂಭವರಃ ಸ್ವಾಧಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಾದೇನ ತಾಡಿತಸ್ತಂಭಾದಿತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ನಮ ಪದಾ ಸ್ತಂಭಂ ತತಾಡಾತಿತಿ ಪುರಾಣಾಂತರೇ ಸ್ವಮುಷ್ಟೀರತ್ವ ಮುಷ್ಟೀತೇ ನಿಪ್ಪಂಕನಂ ಕಥಯಿತಿ ಚೇನ್ | "ಸಿಂಹ್ಯಾರ್ಥಂ ತಸುಂ ಕೃತ್ವಾ ನರನ್ಯಾರ್ಥಂ ತಸುಂ ತಥಾ | ನೃಸಿಂಹವಪುರವ್ಯಕ್ತೋ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುರು | ಆವಿರ್ಭೂತವ ಸಮಾಂ" ಇತ್ಯಾದಿಶೇಮಪುರಾಣೇ : "ಭಗವಾನಪಿ ದೇವೇಣೋ ಗಾರುಹಮುಥಾಕರೋತ್ | ಸ್ವಯಂಮಾನೋ ಮುನಿಗಣೈರ್ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುರಮ್ | ತತ್ತ ಗತ್ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ನೃಸಿಂಹಪುರಾಣೇ : "ಗಾರುಹಮುಗಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ದೇವದಾನವರಕ್ಷಣಮ್ | ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುರಂ ಜಗಾಮ ಪ್ರಭುರೀಶ್ವರಃ | ನದ್ಯ ಕೃತ್ವಾ ಽರ್ಧತಸುಂ ಸಿಂಹನ್ಯಾರ್ಥವಾದಮು ಪ್ರಭುಃ | ತತೋಽಪ್ಯುತ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಂ ದಿವ್ಯಾಂ ರಮ್ಯಾಂ ಮನೋರಮಾಮ್ | ಸರ್ವಕಾಮಯುತಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಹರಿವಂಶೇ "ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುರಂ ಜಗಾಮ ಹರಿರೀಶ್ವರಃ | ನರನ್ಯಾರ್ಥತಸುಂ ಕೃತ್ವಾ ಸಿಂಹನ್ಯಾರ್ಥತಸುಂ ತಥಾ | ತತೋಽಪ್ಯುತ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಂ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಸಮಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣಾದೌ ಸ್ತಂಭತಾಡನಾದ್ವೈದ್ಯಮದ್ಯಕ್ಷೇಶ್ವಾನ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪದಾ ಮಾ ಮುಷ್ಟಿನಾ ನೇತಿ ತವ ಚಿಂತಾ

ದುರ್ಗೇಯ ಅವತಾರ

ತದ್ವೈ ಮಾಯಾ ಹರಿಕೋಪದಿಷ್ಟಾ
ಬಭೂವ ನಂದಸ್ಯ ಕಲತ್ರರತ್ನೇ |
ಹರಿಸ್ತುಗಿತಾದಿವಿಮೋಹರಾಶೇ-
ರ್ಭವಿಷ್ಯತೋಽಸ್ಯಾಮಿವ ಮೂಲಭೂತಾ || ೫೫ ||

ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ದುರ್ಗೆಯು ನಂದನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದಳು; ಅವಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮಗ, ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಮೂಲಭೂತಳಾದವಳೆಂಬಂತೆ.

೧. : ೧. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾದ ಕೂಡಲೇ ಆತ್ಮ ನಂದಪತ್ತಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾ-
ದೇವಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದಳು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಿವರ; ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮಿಯ
ದುರ್ಗಾಷ್ಟಮಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ದುರ್ಗೆಯು ತಮೋಭಿಮಾನಿನಿ ಎಂದರೆ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ: ದೈವೀ ಹೈಷಾ
ಗುಣಮಯೀ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ - ಗೀತಾ(೧೭/೧೪).

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದತನಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಭ್ರಮೆಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತಳೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಗಾ-
ವತಾರವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ತುಕ - ತನಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಕಾರಣ
ಯದೀಹ ವಾಸೋ ಮಮ ತರ್ಹಿ ಕಂಸಃ
ಸುಹೃದ್ಭಕ್ಷೇಶವಿದೂರ ಏವ |

ದೂರನಿಹಿತೇತಿ ತ್ವ ಕಲ್ಮಷೇದಃ ಸಮಾಧೀಯತೇ ವಾಽಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಶಾಂತಿಸಂಭವಾತ್ | ಸ್ವಮುಖ್ಯಾಃ ವಿದ್ವಂ ಪ್ರಕೃಷ್ಣ
ತತಾಃ | ಪಾದೇಗೇತಿ ಶೇಷೇಣಾನ್ವೇತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯವೇಹಿ | ಮುಖ್ಯಕುಟುಂಬಸ್ತು ಅತ್ಯುತ್ಕಟವಾತ್ಸಲ್ಯಭಾವಾತ್ ಸದ್ಯಃ
ಸಂಹಾರಾದಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್ ಅತಃ ಪದೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ಆಯುಕ್ತಂ ಚ ಮುಖ್ಯತಾಡನೇ ವಿದ್ವಗ್ಗೃಹಣಮ್ | ತಥಾಹಿ
ದುರ್ಗೇಶವಿವರಣೀ - "ಯದಾ ಸೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವರಾಸೀತ್ ಪದಾಪತಾತ್ ಸ್ವಂಭವಾರಾದ್ಧಿ ಪೂರ್ಣಮ್ | ತದಾ
ನು ಕಾ ಸ್ಯೇ ಸುಪುಷೇ ಮುಕುಂದಂ ಸ ಕಸ್ಯ ವೀರ್ಯಾದಜನಪಕ್ಷಾಯೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ | ಸ್ವಂಭೋದ್ಭವಸ್ತದಾಹೃತ-
ವಸ್ತ್ರಾದುರ್ಮಿಶೋಽಪಿ ಭಗವತೋ ಜನಪತ್ಯಸ್ತಜನಸ್ಯಾರಾಣಾಂ ಯಥಾ ಸೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವರಾಸೀತ್
ಸ್ವಂಭಾದಿತಿ ನಿರ್ದರ್ಶನೀಯ ಇತಿ ಯಥಾಯಥಂ ತತ್ರ ತದ್ವಾಚಕಪದಮಧ್ಯಾಹೃತ್ಯ ವಿಶ್ವದ್ವಿರ್ಯೋಜನಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ
ದಿತ್ ||
- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಸತ್ಯಧರ್ಮೀಯಟೀಕಾ(೭/೮/೧೫)

೧. ತದ್ವೈವ ಜಾತಾ ಚ ಹರೀರಸುಜಯಾ ದುರ್ಗಾಭಿಧಾ ಶ್ರೀರಸು ನಂದಪತ್ನಾಮ್ | - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೨/೬೭)

೨. ಮಾಯಾ ಹಿ ಜನಮೋಹಿನೀತಿ ಭಾವಃ | ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಸಮಯೇ ಪ್ರಜೇ ಯಶೋದಾಯಾಂ ದುರ್ಗಾಕೃತ್-
ಜಾಯತೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | - ವ್ಯಾ.

ಯದಾ ಬಹಿರ್ಗಂತುಮಿಷ್ಟ ತರ್ಹ್ಯಜಾ ಯಾ ಯೋಗಮಾಯಾಽಕನಿ ನಂದಜಾಯಯಾ |

- ಭಾಗ.(೧೦/೩/೪೭)

ಯಮಾತಿಥಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಕೃಷ್ಣ-

ಸ್ತತೋ ವ್ರಜಂ ಪ್ರತ್ಯಗಮತ್ ಸ ಧೀಮಾನ್ || ೫೬ ||

ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಂಸನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳ ವಿಯೋಗದ ದುಃಖವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಯಮನಿಗೆ ಅತಿಥಿಯಾಗುವಂತಾಗುವುದು ಎಂದು ಗಮನಿಸಿ, ಮಹಾ-ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಂಸ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ತಾನೇ ಹತನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾದದ್ದು ಕೇವಲ ಕಂಸಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತದುಷ್ಟರ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ (ವಿನಾಶಾಯ ಚ ದುಷ್ಯತಾಮ್..I - ಗೀತಾ.೪/೮); ಎಂದರೆ ಕಂಸನೊಬ್ಬನೇ ಸಾಯುವಂತಾಗಿ ಉಳಿದವರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸದೇ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಲ್ಲಿ ಕಂಸನು ತನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಕ್ಷಮವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವನು ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಂದು ಬಳಿಕ ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕಂಸನನ್ನು ಆಗಲೇ ಕೊಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಬಾಂಧವರ ಸಾವನ್ನು ನೋಡುವ ದುಃಖ ತಪ್ಪುವಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಹಾಗೆ ಆಗಕೂಡದು. ಅವನು ಬಂಧುಬಾಂಧವರ ಸಾವನ್ನು ಕಂಡು ಅದರ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಸತ್ತಲ್ಲಿ ದುಃಖಾತೀತನಾಗುವುದು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿದ್ದಿತು.

೩. ಈ ನ್ಯಾಯ ಇತರ ಸಮಸ್ತದುಷ್ಟರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದುಷ್ಟರ ಕಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಮೊದಲು ಅವರ ಪರಿವಾರದವರು ಅಳಿದು, ಬಳಿಕ ಪ್ರಧಾನ ದುಷ್ಟರು ಸಾಯುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ರಾವಣನು ಕೊನೆಯವನಾಗಿ ಸಾಯುವುದು, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ : ಸಪುತ್ರಮಿತ್ರಬಾಂಧವೋ ವಿನಾಶಮಾಕು ಯಾಶ್ವಸಿ | ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೭/೨೯)

೪. ಲೋಕದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೊಡಲೇ ಕೇಡಾಗದಿರಲು ಸಹ ಇದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮೊದಲು ಅವರ ಬಂಧುಬಾಂಧವರಿಗೆ ಕೇಡುಂಟುಮಾಡಿ ಆ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸಹ ದುಷ್ಟರು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಅವರ ಅವಶಾನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪ ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ತತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ನ ಕಂಸಭೀತ್ಯಾ ಭಯಯೌ ವ್ರಜಂ ಸ

ಸ್ವಸಂಪ್ರಿತಾನಾಮಭಯಸ್ಯ ಕರ್ತಾ |

ಸ್ವಪಲ್ಲಭಾಂ ನಂದಕಲತ್ರಜಾತಾಂ

ಮನೋರಮಾಮೀಕ್ಷಿತುಮೇವಸೋಽಗಾತ್ ॥ ೫೭ ॥

ಕನ್ನನ್ನು ನೆರನಂಬದವರಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಕಂಸನ ಭಯದಿಂದಲ್ಲ ; ನಂದನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮನಮೆಚ್ಚಿನ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ನೋಡಲೆಂದೇ ಅವನು ತೆರಳಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಮುಖ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಕಲತ್ರ - ಪತ್ನೀ.

೨. ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ದುರ್ಗ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ, ಅವಳನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಹೊರಟನೇ ಹೊರತು ಕಂಸನ ಭಯದಿಂದಲ್ಲ; ಕಂಸನನ್ನು ಸಕುಟುಂಬಸವರಿವಾರವಾಗಿ ನಾರ-ಮಾಡಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಅವತರಿಸಿದ ಸ್ವಪ್ನವಾದ ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇನೋ ಸರಿ. ಆದರೆ ಅವನು ಬೇರಲ್ಲಿಗೋ ತೆರಳದೆ, ಗೋಕುಲಕ್ಕೇ ಏತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ನೀಡಿರುವರು. ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ತೆರಳಲು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ಇರುವುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು; ಕಾಮಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಂತಹುದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ವಿನೋದದ ಭಾಯಿಯ ಉತ್ತರ^೧.

ತಾವಾಗಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡ ಬಾಗಿಲುಗಳು

ಕಿವಾಟಮುದ್ಭಾಟ್ಯ ಗೃಹಾಣಿ ವರ್ತಮ್

ದದುಃ ಕಿಲಾಸ್ಯೈ ಮಮ ಬುದ್ಧಿರಿತ್ಥಮ್ ।

ವನಸ್ಪತೀಶೋ ಬಹಿರಭ್ರಸಂಸ್ಥ-

ಸ್ತದೀಕ್ಷಣಾರ್ಥೀ ಸ್ವಯಮುದ್ಬಿಭೇದ^೨ ॥ ೫೮ ॥

ಮನೆಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದಾರಿ ನೀಡಿದವು; ಆದರೆ ನನಗನ್ನಿಸುವುದು ಹೀಗೆ: 'ಹೊರಗೆ ಗಗನದಲ್ಲಿದ್ದ ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಚಂದ್ರನು ಅವನನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದ^೩ ಎಂದು.

೧. ವಿಭಾವನಮಲಂಕಾರಃ । ಉಪೇಂದ್ರವಚ್ಚಾವೃತ್ತಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಾಶ್ರಿತಜನಭಯಪರಿಹಾರಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕುಕೋ ಭಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಲಾಸಿನೋ ಹಿ ಕಾಮಿನೀಃ ಪ್ರತಿ ರಾತ್ರಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೪. ದ್ವಾರಸ್ತು ಸರ್ವಾಃ ವಿಹಿತಾ ದುರತ್ಯಯಾಃ ಬೃಹತ್ಕವಾಟಾಃ ಸಕೀಲವೈಯಲೈಃ ॥

ತಾಃ ಕೃಷ್ಣವಾಹೇ ವಸುದೇವ ಆಗತೇ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯತೀರ್ಯಂತ ಯಥಾ ತಮೋ ರವೇಃ ।

ವದರ್ಷ ವರ್ಷಸ್ಯ ಉಪಾಯ ಗರ್ಜಿತಃ ಶೇಷೋಽನ್ಯಥಾದ್ವಾರಿ ನಿವಾರಯನ್ ಫಣೈಃ ॥-ಭಾಗ(೧೦/೪/೪೮,೪೯)

೫. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ

-ವ್ಯಾ.

೬. ತತ್ರ ಮಮ ಬುದ್ಧಿರಿತ್ಥ ಮಮೇತ್ಥ ಭಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಬಾಗಿಲುಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ತೆರೆದುಕೊಂಡವು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಿವರಣೆ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾತರದಿಂದ ಚಂದ್ರ ತಾನೇ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಚಂದ್ರನು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಒಡೆಯ ಎಂಬುದು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯವುಷ್ಣುಮಿ ಚೌಷಧೀಃ ಸರ್ವಾಃ ಸೋಮೋ ಭೂತ್ವಾರಸಾತ್ಮಕಃ | - (೧೫/೧೩)

೩. ಚಂದ್ರನು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದರೆ ಅವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಸ್ವಾಮಿ. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಚಂದ್ರ ಸ್ವತಃ ಹಾಗೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. "ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಹಜ ಎಂಬುದನ್ನು "ವನಸ್ಪತೀಶ" (ವೃಕ್ಷಗಳ ಒಡೆಯ) ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅಷ್ಟ - ಆಕಾರ.

ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಾಗಿದ ವಸುದೇವನ ಪ್ರಯಾಣ

ಕರೇ ನಿಧಾಯಾದ್ವೃತ್ತಬಾಲಮೇನ-

ಮಭೂದ್ಭೂರ್ನಿಃಪರತೋಽಸ್ಯ ಶೌರೀಃ |

ನ ತದ್ಗಹದ್ವಾರಗಣೋಽಂತರಾಯಃ

ಕರಸ್ತದೇವಸ್ಯ ಕುತೋಽಂತರಾಯಃ || ೫೯ ||

ಅದ್ವೈತಬಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೊರಹೊರಟ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಆ ಕಾರಾಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುಗಳ ಸಾಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿರುವವನಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಎಲ್ಲಿಯದು ?

ವಿ. : ೧. ವಸುದೇವನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಬಾಗಿಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವಿಘ್ನ ಉಂಟಾಗದಿರಲು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಸಂಪತ್ತು) ಇರುವವರಿಗೆ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಒದಗದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅಂತಹವನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸುದೇವನಿಗೆ ವಿಘ್ನವೆಲ್ಲಿಯದು? ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂದರೆ ವರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಒಲಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ವಸುದೇವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಮಭಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಒದಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧. ವನಸ್ಪತೀನ ಇತ್ಯನೇನ ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಕವಾಚೋದ್ವೇದಸೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವ್ಯಸ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ

೨. ತಥಾಪಿ ಕರಸ್ತದೇವಸ್ಯ ಹಸ್ತಾತ್ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ವಸುದೇವಸ್ಯಾಂತರಾಯಃ ಕುತಃ | ದೇವತಾಸ್ವರಣವತಾಂ ಅಂತರಾಯಃ | -ವ್ಯಾ

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸಹ ವಿಘ್ನ ಒದಗದು. ಇನ್ನು ಅವನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ವಿಘ್ನವೆಲ್ಲಿಯದು ಎಂಬ ಕೈಮುಕ್ತವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಅಂತರಾಯ-ವಿಘ್ನ.

೫. ಇಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದರೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದ^೧ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವುದು. ಭಾಗವತ, ಸರ್ವಮೂಲ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಓದುವುದು; ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ದೇವಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಪಾಠಪ್ರವಚನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಒದಗವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ :

ಶಾಲಿಗ್ರಾಮವಿಲಾಸಪರ್ವಂ ಯೇ ಕುರ್ವಂತಿ ದಿನೇ ದಿನೇ |

ಪಾಂಛಂತಿ ಕರಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ ತೇಷಾಂ ದೇವಾಃ ಸಪಾಸಪಾಃ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ ಶ್ಲೋ. ೨೦೩

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೇಘಮಾಡಿದ ವೃಷ್ಟಿ

ಅಗ್ನಿಗೋಗೋಕುಲಗೋಪನಾಶ-

ಮಭೀಷ್ಠತಾ ಸ್ವೇನ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಮ್ |

ಅಥಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಂ ಪರಿಹರ್ತುಮೀಷ-

ದ್ವಪರ್ಷ ತಸ್ಮಿನ್ ಜಲದೋಽಧಿಮಾರ್ಗಮ್ || ೬೦ ||

ತಾನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಗೋವುಗಳ, ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ಗೋಪರ ನಾಶದ ಪಾಪವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಯಸಿದ ಮೇಘವು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ತುಂತುರುಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತೆರಳುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಮುಂದೆ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಸುರಿಸಿದ ಧಾರಾಕಾರ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ, ಗೋ-ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ಗೋಪರಿಗೆ ಅಪಾರಹಾನಿಯಾಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಪಾಪವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೋಡವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತುಂತುರುಮಳೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಉಪಾಯ ಹೂಡಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಚಮತ್ಕಾರ ಅಪೂರ್ವ.

೩. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುವುದು ಎಂಬುದರ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧. ಶುಕ್ಲಾಂಬರಧರಂ ವಿಘ್ನಂ ರಶಿವರ್ಣಂ ಚತುರ್ಭುಜಮ್ |

ಪ್ರಸನ್ನವದನಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸರ್ವವಿಘ್ನೋಪಶಾಂತಯೇ ||

೪. ಹಾಗೆ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿಯುವುದು ದೈವಿಕವಾದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಎಂಬುದು ರಾಸ್ಮಗಳ ನಿರೂಪಣೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ ಭಾಗ್ಯ ಮೋಡಗಳದಾಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಸಂದ ಅಭಿನಂದನೆಯೂ ಅದಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಭಗವತ್ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುವರು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅಧಿಮಾರ್ಗ - ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ.

೬. ಕೃಷ್ಣಾಪಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದ್ದ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಆ ಬಳಿಕ ಪುನಃ ಮೇಘಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯಂತಹ ಮಳೆ ಸುರಿಯತೊಡಗಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆದಿರೇಷ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ವಿರೇಷ ಸೇವೆ

ಯದೇಷ ದೇವೇಶಿತುರಗ್ರಜತ್ವಂ

ಬಭಾರ ರೋಹಿಣ್ಯದಯಾದ್ರಿಚಂದ್ರಃ |

ಅಘಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಪ್ರಶಮೇಚ್ಛಯೇವ

ಪಥಿ ಪ್ರಜಂತಂ ಘಣಿಪಃ ಸಿಷೇವೇ || ೬೧ ||

ತಾನು ರೋಹಿಣಿಯ ಉದಯಪರ್ವತದ ಚಂದ್ರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಅವನಿಗೆ ಅಣ್ಣನಿನಿಸಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಾಗರಾಜನಾದ ಆದಿರೇಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶೇಷದೇವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಹೆಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರೆಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ (ಶೇಷೋಽನ್ಯಗದ್ವಾರಿ ನಿವಾರಯನ್ ಘಣೈಃ-೧೦/೪/೪೯); ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಶೇಷದೇವರು ಬಲರಾಮನಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಅವನಿಗೆ ಅಣ್ಣ, ಹಿರಿಯ ಎನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಇದು ಸಲ್ಲದ ಮಿಠಾ; ಎಂದರೆ ಅಪಚಾರವೇ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬಂತೆ ಶೇಷ ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾದ ಎಂಬುದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ.

೧. ಇದಾನೀಂ ಮಾರ್ಗಗಮನಸಮಯೇ ಕಿಂಚಿಜ್ಜಲಜಿಂದುಪಕ್ಷೇಪೇಣ ಕೃತಸೇವಾಮವಲೋಕ್ಯ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಮಪರಾಧಂ ಪರಿಹರಿಸ್ಯತೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

೨. ತಸ್ಯೈ ಕೃಷ್ಣೇ ಈಪತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಮರ್ಘಾಕಾಲೇನ ಸ್ವಸ್ಥಲಿಧಾರಾಂ ವಿಷಾಯ ಮುದೇಮ್ಯ ಮಾರ್ಗಶ್ರಮಪರಿಹಾರೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಸ್ವಲ್ಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ-

೨. ಶೇಷದೇವರು ಬಲರಾಮನಾಗಿ ಅವತರಿಸಲು ಶ್ರೀರಾಮ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸೇವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿನ್ನತೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ್ದು ಅರ್ಥವತ್ತಾದುದು ಎನ್ನಿಸುವುದು: ಸೇವಾಬಿನ್ನೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋಽ-
ಗ್ರೇ ಹರೇರ್ಭೂತಃ ॥ ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೦೬)^೧

೪. ಿಭತ್ತ ಹಿಡಿಯುವವರು ಸೇವಕರು ಎಂಬುದು ಸುನಿಶ್ಚಿತ; ಶೇಷದೇವರು ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಸಮರ್ಪಣ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಅಣ್ಣ ಎನಿಸಿದ್ದು ಕಾರಣಾಂತರ-
ದಿಂದಲೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸ್ವಾಮಿ, ತಾನು ಅವನ ಸೇವಕ ಎಂಬ
ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಅಘ - ಪಾಪ; ಅಗ್ರಜ - ಅಣ್ಣ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಗನದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು

ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರಾಲಿ:

ಪ್ರಬೋಧಯಂತೀವ ತದಾ ನನಾಮ ।

ಪುರಾಣಪುಂಸಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ

ನಮಸ್ಕೃತಿಂ ಲೋಕವಿಡಂಬಕಸ್ಯ ॥ ೬೨ ॥

ಲೋಕವಿಡಂಬಕನಾದ, ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ ಆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರದ ರೀತಿಯನ್ನು
ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅವರರ ಗುಂಪು ಆಗ ನಮಸ್ಕರಿಸಿತು.

೧. : ೧. ^೨ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೊಂದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಅನೇಕ ಬಾರಿ
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತಿತ: ಆದು ಲೋಕವಿಡಂಬನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವೇ ಹೊರತು
ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವನು ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಪುರಾಣಪುರುಷ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ತತ್ತ್ವ.

೨. ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದವರು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಬೇರಾರಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ
ತಿಳಿಯದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅವನಿಗೆ
ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ವೈರಿಂಚಿ - ವಿರಿಂಚಿ ಪುತ್ರ, ಶಿವ; ಆಲಿ - ಪಂಕ್ತಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ನೀಡಿದ ಯಮುನೆ

ಪುರಾ ಸ್ವಭರ್ತುಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರ್ತುಃ-

ವಿಶೋಷಣಂ ಬಂಧನಮರ್ಕಕನ್ಯಾ ।

೧. ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮಯೋಗಿಯಾದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು
(೧೨/೧೦೬)

೨. ತತ್ತ್ವಚ್ಛೇದಾರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಮಮ ಕುತೋಽಗ್ರಜತ್ವಮಿತಿ ದರ್ಶಯನ್ನಿವ ಭೇಜೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕದಾಪ್ಯನೇನ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೂರ್ವಂ ನಮಸ್ಕಾರೋ ನ ಕೃತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ವಿಚಿತ್ಯ ಭೀತೇವ ದದೌ ಮುರಾರೇ:

ಪ್ರವಾಹಮಾರಾತ್ ಪರಿಹೃತ್ಯ ಮಾರ್ಗಮ್^೧ || ೬೩ ||

ಹಿಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ವರುಣನು ಕೋಪಣೆ ಹಾಗೂ ಬಂಧನಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು ಗಮನಿಸಿ ಅಂಜಿದವಳಂತೆ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನೆಯು ದೂರದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸೆಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದಳು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವತದಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಮುನಾನದಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗನೀಡಿದ ವಿವರ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಭಯಾನಕಾವರ್ತರತಾಕುಲಾ ನದೀ ಮಾರ್ಗಂ ದದೌ ಸಿಂಧುರಿವ ತ್ರಿಯಃಪತೇಃ | -ಭಾಗ.(೧೦/೨/೫೦). ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಮುದ್ರರಾಜನಾದ ವರುಣನು ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗನೀಡದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸೋಜಿಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಳಗಿಸಿದ, ಆ ಬಳಿಕ ಸೇತುಬಂಧನದಿಂದ ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿವರ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೨. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೇ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರಪತ್ನಿಯಾದ ಯಮುನೆ ತನಗೆ ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ ಆಗದಿರಲೆಂದೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಮಾರ್ಗನೀಡಿ, ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು^೩. ಎಂದು ಭಾವ; ಸೇತುಬಂಧ-ವರುಣಬಂಧನ.

೩. ^೪ ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ವಿತ್ತಾಪಹರಣ, ಬಂಧನ ರೂಪದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ರಾಜರು ನೀಡುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ ವರುಣನಿಗೆ ಆಗಿತ್ತು; ಅದು ತನಗೆ ಆಗದಿರಲಿ ಎಂಬ ಯಮುನೆಯ ಆಶಯ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಆದ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇತರರು ಪಾಠಕಲಿಯಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ.

೪. ಗಂಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವರುಣನ ಪತ್ನಿ; ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳು ವರುಣನ ಪತ್ನಿಯರು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ರಾಸ್ತ್ರವ ರೂಢಿ. ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯನ್ನು ವರುಣಪತ್ನಿ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೫. ಅರ್ಕಕನ್ಯಾ - ಅರ್ಕ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ; ಅರ್ಕಕನ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನೆ ಎಂದರ್ಥ; ಆರಾತ್ - ಹತ್ತಿರ, ದೂರ.

೧. ಉಪಮಾಮೂಲೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಲ್ಪಾಂತಮನ್ಯ ನಿಶಿಚಾರಪತಿತ್ವಪೂರ್ವಮಾಯು; ಪ್ರದಾಯ ನಿಜಲೋಕಗತಿಂ ತದಂತೇ |

ರಾತ್ರಿತ್ರಯೇಽಪ್ಯನುಮಾಮಿನಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸೋಽಪ್ಯಂ ಚುಕ್ರೋಧ ರತ್ನನಂದನಾಂತಮಯುಜದವಾನ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೯)

೩. ಕದಾರಪ್ರಸೇನ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೂರ್ವಂ ನಮಸ್ಕಾರೋ ನ ಕೃತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ಪ್ರಭವಃ ಸ್ವಭೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅವರಾಧಿನಾಂ ವಿತ್ತಾಪಹರಣಂ ಬಂಧನಂ ಚ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಧೃತ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಯಮುನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಸಂದೇಶ

ಭವಪ್ರವಾಹೋಽಪಿ ತವೈವಮೇವೇ-

ತ್ಯುದೀರಯಂತೀವ ಯಮಸ್ವಸಾ ಸಾ |

ಕರಸ್ತಕೃಷ್ಣಾಯ ದಿದೇಶ ದೂರೇ

ಪ್ರವಾಹಮಾಧಾಯ ಪದಾರ್ಹಪದ್ಯಾಮ್ || ೬೪ ||

ನಿನಗೆ ಸಂಸಾರಸಾಗರವು ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ಅರುಹಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಯಮನು ಕೋದರಿಯಾದ ಆ ಯಮುನೆಯು, ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಗೆ ಅನುವಾಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದಳು.

ಪಿ. : ೧. ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ವಸುದೇವನಿಗೆ ಮುಂದೆ ಸಂಸಾರಸಾಗರದ ದಾಟುವಿಕೆಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಂತೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಭವ - ಸಂಸಾರ.

೨. ವಸುದೇವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸುವುದು ಸಕಲರಿಗೂ ಸಂಸಾರ ಸಾಗರತರಣದ ಪರಮೋಪಾಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೇತ ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನು ವಸ್ತವೋ ತೋಯದಂತೆ ದಾಟಿದ ಮಧ್ಯವಿಜಯದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (೧೦/೯). ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಯಮುನೆಯನ್ನು ದಾಟಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ, ಅವನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಹೊತ್ತ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಾವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೂ ಸಹ ಗಂಗಾನದಿ ದಾಟಿಸಲು ನೆರವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಯು ಸಹ ಹೆಚ್ಚುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಸಾಧನಸ್ಯೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಚೋತ್ತಮಮಾಪ್ನಯುಃ | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಭಾಷ್ಯ(೨./೩./೨೦)

ಗರುಡನಂತೆ ತೆರಳಿದ ವಸುದೇವ

ವಿಭೂಷಣೇಷು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಾಹಿಃ

ಪ್ರಹೃಷ್ಣಪಾಗೆದ್ವಯರೋಮಪತ್ರಃ |

ಸ ಕೃಷ್ಣವಾಹೋ ವಿನತಾಂಗಜಾತಃ

ಪಿತಾ ಗರುತ್ಮಾನಿವ ವೇಗತೋಽಗಾತ್ ^೧ || ೬೫ ||

೧. ಅನೇನ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಕರತಲಾಮಲಕೇಕುರ್ವತಃ ಸಂಸಾರಾಬ್ಧಿತರಣಮತಿಸುಲಭಮಿತಿ ಧ್ವನೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾರೂಪಕಶಿಷ್ಟಾಣಾಂ ಸಂಕರಃ

-ವ್ಯಾ.

ಧರಿಸಿದ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿದ ರೇಷು ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಷದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಗಳೆಂಬ ರೆಕ್ಕೆಗಳು, ಬಾಗಿದ ಶರೀರ, ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಸುದೇವನು ವಿನತೆಯ ಪುತ್ರನಾದ ಗರುಡನೆಂಬಂತೆ ವೇಗದಿಂದ ಸಾಗಿದ.

೨. : ೧. ವಸುದೇವನ ಪ್ರಯಾಣ ಗರುಡವೇಗದಿಂದ ಸಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾಷ.

೨. ಗರುಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಹನ, ಗರುಡನೂ ಸಹ ಶಿವನಂತೆ ನಾಗಭೂಷಣ. ಪ್ರಸ್ತುತ ವಸುದೇವನು ಗರುಡನಂತೆ ಶೋಭಿಸಲು, ಅವನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ರೇಷು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಒಂದು ಕಾರಣವಾದರೆ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ರೋಮಾಂಚದ ರೆಕ್ಕೆಗಳಂತೆ, ಶೋಭಿಸಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊತ್ತ ವಸುದೇವ ಕೃಷ್ಣವಾಹನನಾದ ಗರುಡನಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಶ್ಲೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಕರಾಲಂಕಾರ.

೩. ಗರುಡನು ವಿನತೆಯ ಪುತ್ರನಾದರೆ, ವಸುದೇವ ವಿನತವಾದ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹಹೊಂದಿದ್ದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿನತಾಂಗಚಾತ ಎಂಬ ಪದ ಅವನಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು(ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಸ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆತ್ಮತಃ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಆದಷ್ಟು ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ನಿರೂಪಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರಾಜವೈಭವದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಯಾಣ

ಗರ್ಜದ್ವಾರ್ವಹದುಂದುಭಿಃ ಪರಿಪತದ್ಗಂಧರ್ವಬಂದಿಧ್ವನಿ-

ಹಸ್ತಾಬ್ಜೇ ಧ್ವಜಚಿಹ್ನತೇ ಸ ನಿವಸನ್ ಸತ್ಪುಷ್ಪಶ್ರೀಮುಷಿ |

ಸ್ವರ್ಮುಕ್ತಾಮಲಮಾಲೃಚಾಮರಗಣಶ್ವತ್ರಾಯಿತಾಹೀಶ್ವರಃ^೧

ಶಕ್ರಾದ್ಯೈಃ ಪರಿವಾರಿತಃ ಪಥಿ ಯಯೌ ರಾಜಾಧಿರಾಜಪ್ರಭಃ || ೬೬ ||

ಗರ್ಜಿಸುವ ಮೇಘರೂಪದ ದುಂದುಭಿಗಳ ಧ್ವನಿ, ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಗಂಧರ್ವರೆಂಬ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಧ್ವನಿ, ಧ್ವಜರೇಖೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉತ್ತಮಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ

೧. ಅನಂತೋ ವಾಮಕಟಕಂ ಯದ್ವಮೂತ್ರಂ ತು ವಾಸುಕಿಃ |

ತಕ್ಷಕಃ ಕಟಿಮೂತ್ರಂ ತು ಪಾರುಃ ಕರ್ತೋಽಟಿಕ್ವಥಾ |

ಅನ್ಯೈರಾಭರಣೈರ್ದೀಪ್ಯೈರ್ಭೂಷಿತಂ ಪರ್ವಭೂಷಣಮ್ ||

-ಇತಿ ಗರುಡಸ್ತುತೀರ್ಗರುಡಾಸ್ತು ಪರ್ವಭೂಷಣಶ್ಚಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ- ವ್ಯಾ.

ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠೇನ ಚಿತ್ತೇಪ ಸುಮುಖಂ ಗರುಡೋರಸಿ |

ತತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸಹ ಸರ್ವೇಣ ವರ್ತತೇ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧೫/೧೦೫/೨೧)

೨. ಉಪಮಾಗರ್ಭಿತಂ ರೂಪಕಮಲಂಕಾರಃ | ಶಾರ್ದೂಲವಿಶ್ರೇಷಿತಂ ವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ವಸುದೇವನ ಕಮಲದಂತಹ ಕೈಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳ ರೂಪದ ಚಾಮರದ ಸಾಲುಗಳು, ಶ್ವೇತಚಕ್ರದಂತಿದ್ದ ಆದಿರೇಷು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪರಿವಾರ; ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ.

ಪಿ. : ೧. 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧುರೆಯಿಂದ ತರಳಿದ್ದು ಕಳ್ಳನಂತಹ ನಡತೆ-ಮುಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಮನಕಾಲದ ಮೇಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಹ ರಾಜವೈಭವವಾಗಿದ್ದಿರೇ ಹೊರತು ಚೋರರ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ದುಂದುಭಯ ನಾಡ, ವಂದಿಮಾಗಧರ ಘೋಷ, ಧ್ವಜ, ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ, ಚಾಮರಗಳ ವೈಭವ, ಶ್ವೇತಚಕ್ರ, ಅಪಾರ ಪರಿವಾರ - ಇವೆಲ್ಲಾ ರಾಜವೈಭವವೇ ಅಲ್ಲವೇ ! ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಮನ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನಡೆಯಂತೆಯೇ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ವಾರ್ತಾ - ಮೇಘ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಯಮಾದ್ಯೋ ಮುದಾಮ್ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಪ್ರಥಮಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಜಿತವಾದ ಆನಂದಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ಪಿ. : ೧. 'ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ' ಕಾವ್ಯದ ಒಟ್ಟು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ ; ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯದ ಪ್ರತಿಸರ್ಗದ ಅಂತಿಮ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಕೃಷ್ಣನು ನಿಜ ಚೋರವಧ್ವಂಸಕರಮಸಮಾನೋ ಕೃಪಾಂಧಯಾತ್ರಾವಧ್ವರ್ಣಿಯತಿ | ಗರ್ವದಿತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮೌನತ್ವಾದಿರೋಪರಹಿತಾನಿ ಮಾಲ್ಯಾನಿ ಪುಷ್ಪದಾಮಾನಿ ಮಾಲ್ಯಪುಷ್ಪೇ ಪುಷ್ಪದಾಮೀಶ್ವರಮಃ | ತಾನ್ಯೇವ ಚಾಮರಗಣಃ ಉಪರಿವತತಾಂ ಮಾಲ್ಯಾಣಾಂ ಶೇಷಭೂಷವ್ಯವಧಾನೇನ ಉಭಯತಃಪಾತಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೧. ಈ ಕೃತಿ ರೋಮಹರ್ಷಕ, ಪಾಪನಾಶಕ, ಅನೇಕ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಗುರ್ಭಿತ, ದೇವಸಭೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆದ್ಯತೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಎಂಬುದು ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು. ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೃತಿಕರ್ತೃಗಳ ಹೆಸರು. ರೋಮಹರ್ಷಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕೃತಿಯಿಂದಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನದ ವಿರೂಪಣೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅತ್ಯಂತ ಕೌಶಲ-ಪೂರ್ಣವಾದುದು.

೩. ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ವಾದಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶುಕಮುನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ವರ್ಣಿತವಾದದ್ದು 'ರುಗ್ಗಿಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಉತ್ತಮರಾದ ವಾದಿರಾಜಕವಿಗಳು' ರಚಿಸಿದ ಈ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ.

೪. ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸರಸ್ವಾಂತರೀವಿಲಾಸ, ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕ್ಷಾ 'ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದೆ.

೫. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ೧೯ನೆಯ ಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೧. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾತ್ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ವಾ ಸ ಚಾಸೌ ವಾದಿರಾಜಾಃ ಸ್ವೋ ಯತಿಶ್ಚ ತೇನೋದಿತಃ ಕೃತಃ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೋ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯಾಚ್ಚೇ ಕಾವ್ಯೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂತೋ ವಾದಿರಾಜಾಃ ವಾದಿಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಶುಕಾದಿಮುನೈರುದಿತಃ ಅಭಿವರ್ಣಿತಃ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯಃ ರುಗ್ಗಿಣೀಶಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ವಿಜಯಃ ಪರಾಕ್ರಮೇ ಭುವಿ ಭೂಮೌ ಸಂಜಾತಃ ಸತಿ ಉಚ್ಚಾಂಭಿತಃ ಸತಿ ಸುಕಮಂಜಲೀಪು ದೇವಪ್ರಾಣೇಷು ಮುಹಿತಃ ಪೂಜಿತಃ ಮಹಾನ್ ವಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಏಕೇನೈವ ಶ್ಲೋಕೇನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹಸ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾದತಿಕೌಶಲಮಿದಮ್ | ವಿವರಮುಕ್ತರಕ್ತ ಸರ್ಗಪದ್ಯೋಷ್ವಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - ೧; ಗೃಹವೀಧಿಕಾವರ್ಣನೆ - ೨; ಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ - ೩; ದುರ್ಗಯ ಮಧುರಾಗಮನ - ೪, ೫; ಮಮದೇವನ ನಿರ್ಗಮನ - ೬; ಪುನಃ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ - ೭; ದುರ್ಗಾನುಗ್ರಹ - ೮; ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - ೯-೧೫; ನಂದಗೋಪನ ಸಂವ್ರಮ-೧೬; ಅವನು ಮಾಡಿದ ದಾನದ ವೈಭವ-೧೭; ಗೋಕುಲದ ವರ್ಣನೆ- ೧೮-೨೧; ಪುನಃ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ-೨೨-೨೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ - ೨೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಚಾತಕರ್ಮ - ೨೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವನಪಾನಕರ್ಮದ ವೈಭವ - ೨೮-೩೨; ಪೂತನಿಯ ಆಗಮನ - ೩೩-೩೫; ಪೂತನಾಸಂಹಾರ - ೩೬-೩೯; ಪೂತನಿಯು ತಾಟಕಿ - ೪೦; ಉರ್ವಶಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ, ತಾಟಕಿಗೆ ದುರ್ಗತಿ - ೪೧; ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ-೪೨-೫೨; ಜೀವದ್ವಯೋದೇಶದ ಸಮರ್ಥನೆ - ೫೩-೫೮; ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರ ಅಂತರ್ಯ- ೫೮-೬೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ

ತತೋ ಯಶೋದಾಂ ಸ್ವಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯ-

ಲಸದ್ಯಶೋದಾಂ ಹಿ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಃ |

ಸ ಗೋಕುಲಂ ಗೋಕುಲಗೋಪಪುಂಜ-

ವಿಭೂಷಿತಂ ಪ್ರಾವಿಶದಬ್ಜನೇತ್ರಃ || ೧ ||

ಬಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿ ನೀಡುವವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು, ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದಲೂ ಗೋಪರ ವೃಂದದಿಂದಲೂ ವಿಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ; ಅವಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವೃಂದ - ಸಮೂಹ.

ಗೋಕುಲದ ಗೃಹವೀಧಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆ

ವಿಕೀರ್ಣಪುಷ್ಪಾಂಬುದಲಂಬಿಚಂದ್ರ-

ಮಹಃಪತಾಕಾ ನವವಾರಿಸಿಕ್ತಾ |

ಫಣೀಂದ್ರಕಂಠೋದರರತ್ನಕಾಂತಿ-

ವಿಚಿತ್ರಿತಾ ಸಾ ಗೃಹವೀಧಿಕಾಽಽಸೀತ್ || ೨ ||

೧. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿನೇನ ಕೃಷ್ಣ ಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಯಶ ಅಧಿಕಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂದ್ರಕಿರಣಾಃ ಪತಾಕಾಕಾರಶ್ಚಾಽಽದಿತಿ ಭಾವಃ | ಪತಾಕಾಬಂಧಕೇತೃರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ (ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ) ಪುಷ್ಪಗಳು, ಮೋಡಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯ ರೂಪದ ಪತಾಕೆ, ಅಗಷ್ಟೇ ಸುರಿದ ನೀರಿನಿಂದ ತೋಯ್ದಿದ್ದ ನೆಲ, ಅದಿರೇಷನ ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಉದರಗಳಲ್ಲಿನ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಅಲಂಕಾರ; ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ, ಆ ನಂದಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪಾರದ ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಹಾಗೂ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿದ ವಿವರ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದೆ(೧/೬೦). ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊಸಬಗೆಯ ಶೋಭೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅಂಬುಧ - ಮೇಘ; ವೀಡಿಕಾ - ಬೇಡಿ, ಹಾದಿ; ವಿಕೀರ್ಣ - ಹರಡಿದ.

ಗೋಕುಲದ ಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ
ಫಣಾವಲೀತೋರಣಭಾಗ್ವಿಮಾನ-
ವಿತಾನಯುಕ್ತೋರಗರಾಜಮೌಲೇಃ^೧ |
ಪತತ್ತರೋಬಿಂದುಸಿತಾಕ್ಷತಾ ಸಾ
ಸ್ಥಲೀ ನಿಶೀಛೇಽಪಿ ವಿಭೂಷಿತೇವ^೨ || ೩ ||

ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು ಎಂಬ ತೋರಣ ಹಾಗೂ ವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉರಗ-ರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಬಿಂದುಗಳೆಂಬ ಬಳಿದಾದ ಅಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ, ಆ ಪ್ರಜಸ್ಥಳವು ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೂ ಸಿಂಗಾರಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ತೋರಣಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು, ಅಕ್ಷತೆಗಳಂತೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದ ಜಲಬಿಂದುಗಳು, ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಫಣ - ಹೆಡೆ; ಸಿತ - ಶುಭ್ರ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ದುರ್ಗಯ ಸಂಕಲ್ಪ
ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗಾಧಿಪತಿಂ ಪತಿಂ ಶ್ರೀಃ
ಶಿಶುಂ ತಮಾಲೋಕ್ಯ^೩ ಸುಲಜ್ಜಿತೇವ |

೧. ತತ ಅರಭ್ಯ ನಂದಸ್ವ ದ್ರವಃ ಸರ್ವಸಮುದ್ರಿಮಾನ್ |

ಹರೇರ್ನಿವಾಸಾನುಗುಣೈ ರಮಾತ್ರೇಡಮಭೂನ್ವಪ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೬/೧೨)

೨. ರೂಪಕಾಸುಮ್ಯನೋತ್ಪ್ರಾಂಕಾರಾಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೩. ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ಸುವಾಸಿನೀಪ್ರಯುಕ್ತಾಶೀರ್ವಾ ದಾಕ್ಷತಪ್ರಕ್ಷೇಪಮೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೪. ನಿತ್ಯನೂತನವಯೋವಿಲಾಸಯುಕ್ತಾಯಾಃ ಸ್ವರಮಣ್ಯಮೇವೈ ಶೈಶವೇಣಾಪ್ನಾಪ್ತಂ ಲಬ್ಧಾಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ಮ್ಯಾ.

೨. ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - ೧; ಗೃಹವೀಥಿಕಾವರ್ಣನೆ - ೨; ಸ್ವದ ವರ್ಣನೆ - ೩; ಮರ್ಗಯ ಮಥುರಾಗಮನ - ೪,೫; ಮಹಾದೇವನ ನಿರ್ಗಮನ - ೬; ಪುನಃ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ - ೭; ಮರ್ಗಾನುಗ್ರಹ - ೮; ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - ೯-೧೫; ನಂದಗೋಪನ ಸಂವ್ರಮ-೧೬; ಅವನು ಮಾಡಿದ ವಾನದ ವೈಭವ-೧೭; ಗೋಕುಲದ ವರ್ಣನೆ- ೧೮-೨೧; ಪುನಃ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ-೨೨-೨೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ - ೨೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮ - ೨೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವನಪಾನಕರ್ಮದ ವೈಭವ - ೨೮-೩೨; ಪೂತನಿಯ ಆಗಮನ - ೩೩-೩೫; ಪೂತನಾಸಂಹಾರ - ೩೬-೩೯; ಪೂತನಿಯು ತಾಟಕಿ - ೪೦; ಉರ್ವಶಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ, ತಾಟಕಿಗೆ ಮರ್ಗತಿ - ೪೧; ದ್ವೈಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ -೪೨-೫೨; ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಸಮರ್ಥನೆ - ೫೩-೫೮; ದ್ವೈಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರ ಅಂತರ್ಯ- ೫೮-೬೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ

ತತೋ ಯಶೋದಾಂ ಸ್ವಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯ-

ಲಸದ್ಯಶೋದಾಂ ಹಿ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಃ |

ಸ ಗೋಕುಲಂ ಗೋಕುಲಗೋಪಪುಂಜ-

ವಿಭೂಷಿತಂ ಪ್ರಾವಿಶದಬ್ಜನೇತ್ರಃ || ೧ ||

ಬಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿ ನೀಡುವವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು, ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದಲೂ ಗೋಪರ ವೃಂದದಿಂದಲೂ ವಿಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ^೧ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ; ಅವಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವೃಂದ - ಸಮೂಹ.

ಗೋಕುಲದ ಗೃಹವೀಥಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆ

ವಿಕೀರ್ಣಪುಷ್ಪಾಂಬುಜದಲಂಬಿಚಂದ್ರ-

ಮಹಃಪತಾಕಾ ನವವಾರಿಸಿಕ್ತಾ |

ಫಣೀಂದ್ರಕಂಠೋದರರತ್ನಕಾಂತಿ-

ವಿಚಿತ್ರಿತಾ ಸಾ ಗೃಹವೀಥಿಕಾಽಽಸೀತ್ ^೨ || ೨ ||

೧. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನನ ಕಪ್ಪು ಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಯಶ ಅದಿಕಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂದ್ರಕಿರಣ್ಯ ಪತಾಕಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಪತಾಕಾಲಂಕಿತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ (ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ) ಪುಷ್ಪಗಳು, ಮೋತಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯ ರೂಪದ ಪತಾಕೆ, ಆಗಷ್ಟೇ ಸುರಿದ ನೀರಿನಿಂದ ತೋಯ್ದು ನೆಲ, ಅದಿರೇಷನ ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಉದರಗಳಲ್ಲಿನ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಅಲಂಕಾರ; ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ, ಆ ನಂದಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರದ ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಹಾಗೂ ತುಂತುರುಮನೆ ಸುರಿದ ವಿವರ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದೆ(೧/೬೦). ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊಸಬಗೆಯ ಶೋಭೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅಂಬುಧ - ಮೇಘ; ವೀಧಿಕಾ - ಬೀದಿ, ಹಾದಿ; ವಿಕೀರ್ಣ - ಹರಡಿದ.

ಗೋಕುಲದ ಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ
ಫಣಾವಲೀತೋರಣಭಾಗ್ವಿಮಾನ-
ವಿತಾನಯುಕ್ತೋರಗರಾಜಮೌಲೇಃ^೧ |
ಪತತ್ತರೋಬಿಂದುಸಿತಾಕ್ಷತಾ ಸಾ
ಸ್ಥಲೀ ನಿಶೀಘೇಽಪಿ ವಿಭೂಷಿತೇವ^೨ || ೩ ||

ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು ಎಂಬ ತೋರಣ ಹಾಗೂ ವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉರಗ-ರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಬಿಂದುಗಳೆಂಬ ಬಿಳಿದಾದ ಆಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ, ಆ ವೃಜಸ್ಥಳವು ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೂ ಸಿಂಗಾರಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ತೋರಣಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು, ಆಕ್ಷತೆಗಳಂತೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದ ಜಲಬಿಂದುಗಳು, ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ವಿರೇಷವಾದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಫಣ - ಹೆಡೆ; ಸಿತ - ಶುಭ್ರ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ದುರ್ಗೆಯ ಸಂಕಲ್ಪ
ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗಾಧಿಪತಿಂ ಪತಿಂ ಶ್ರೀಃ
ಶಿಶುಂ ತಮಾಲೋಕ್ಯ^೩ ಸುಲಜ್ಜಿತೇವ |

೧. ತತ ಆರಭ್ಯ ನಂದಸ್ಯ ಪ್ರಜಃ ಸರ್ವಸಮುದ್ರಿಮಾನ್ |

ಹರೇರ್ನಿವಾಸಾನುಗುಣೈ ರಮಾಶ್ರೀಡಮುಭೂನ್ಯ ಪ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೬/೧೮)

೨. ರೂಪಕಾನುಷ್ಠಾನೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಾಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ಸುವಾಸಿನೀಪ್ರಯುಕ್ತಾಶೀರ್ವಾ ದಾಕ್ಷತಪ್ರಕ್ಷೇಪವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ನಿತ್ಯನೂತನವಯೋವಿಲಾಸಯುಕ್ತಾಯಾಃ ಸ್ವರಮಣಸಮೀಪೇ ಶೈಶವೇಣಾಮೃತಾನಂ ಲಜ್ಜಾಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಇಯೇಷ ದೋಷಾಂತರ ವಿವ ಗಂತುಂ

ಸ್ವಯಂ ಗೃಹೀತಾರ್ಥಕರಮ್ಯರೂಪಾ || ೪ ||

ಮುಕ್ತರ ಗುಂಪಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶಿರುರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ನಾಚಿದವಳಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಆ ರಾತ್ರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಸಹ ಚಿಕ್ಕ ಮಗುವಿನ ಮನೋಹರರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಬಯಸಿದಳು.

೨. : ೧. ವಸುದೇವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿನಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀದುರ್ಗಾದೇವಿಯನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮಧುರಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿದವರು; ದೋಷಾಂತರ - ರಾತ್ರಿಮಧ್ಯ; ಅರ್ಭಕ - ಶಿಶು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಕಲ ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ, ಅಂತಹವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಕೃತಶಿಶುವಿನಂತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಜ್ಜೆ ಎನಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗಾರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಅವಳು ತಾನೂ ಸಹ ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶಿರುರೂಪ ಧರಿಸಿದ ತಾನು ಸಹ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸುಂಬುವ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ದುರ್ಗಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗವಿಲ್ಲ

ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಾ ತದ್ವಗಿನೀತ್ವಮದ್ಯ

ಹೃಪೇಯುಷೀ ತತ್ರ ನ ಸಾ ಸ್ಥಿರಾಽಽಸೀತ್ |

ಮನೋಽಪ್ಯುಷ್ಮಾನ್ಯಂತರತಸ್ತದೀಯ-

ವಿಶಾಲವಕ್ಷಃಸ್ಥಲಮೇತ್ಯ ತೃಪ್ತಾ || ೫ ||

ಮನೋಹರವಾದ ತನ್ನ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಅವನ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಸಂತೃಪ್ತಳಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ಆ ದುರ್ಗಯು, ಅವನ ತಂಗಿ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸದವಳಾದಳು.

೪. : ೧. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಗೋಕುಲದಿಂದ ತೆರಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವರು.

೧. ವಿಮುಕ್ತವ್ಯಭೋಃ ಪರಮಪುರುಷಸ್ಯ ಉತ್ಪನ್ನವಿರುಭಾವದ್ವದರ್ಶನಂ ಪ್ರಾಕ್ ಗೃಹೀತೃನಾ ಸಹ ಕೃತವಿರಾಸಸ್ಯ ಸ್ವಪತೇಃ
ಭೈರವಂ ಚ ಲಜ್ಜಾಕ್ರಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಲಜ್ಜಾಪಾನಸಿ ರಾಪ್ರಾವೇವ ಚರತಿ ನ ತು ದಿವಾ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಸುದೇವನು ರೂರರಾಜನ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರ; ನಂದಗೋಷ ಅವನ ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರ; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ರೂರರಾಜನ ಮಕ್ಕಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ವಸುದೇವ-ನಂದಗೋಷರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರನ್ನಿಸುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವಪುತ್ರತ್ವೇನ ಅವತರಿಸಿದರೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ನಂದಗೋಷನ ಪುತ್ರೀತ್ವೇನ ಅವತರಿಸಿದಳು. ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಾದ ವಸುದೇವನಂದಗೋಷರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೀಗೆ ಅಣ್ಣ-ತಂಗಿ ಎನ್ನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ನಿಜಕ್ಕೂ ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾದ ತಾವು ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರು ಎಂದು ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಜೊತೆ ಇರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಗೆಯು ಗೋಕುಲದಿಂದ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬುದು ಇದರ ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಸಲ್ಲದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸಹ ಅವರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

೪. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದುರ್ಗೆಯರು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವಂತಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಯೋಗವುಂಟಾಯಿತು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಸದಾ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ವಿಯೋಗವೂ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ; ರಾಮಾಂತಿಕೇ ಸ್ಥಿತಾ ದೇವೀ ನ ಮಂದ್ಯಃ ಸಮದೃಶ್ಯತ (ಮಣಿಮಂಜರಿ-೨/೨) ಎಂಬಂತೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಇದರಿಂದ ಈ ದುರ್ಗಾರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪ; ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸಿರುವಂತೆ ಪಾರ್ವತಿಯ ದುರ್ಗಾರೂಪವಲ್ಲ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಸುದೇವನ ಕೈಗೆ ದುರ್ಗೆಯ ಅಗಮನದ ಅಂತರಾರ್ಥ

ಮುಕುಂದಸೇವಾರ್ಹಫಲಂ ಸ್ಮತಾವ-

ದ್ವಹನ್ನಿವಾಢಾನಕದುಂದುಭಿಸ್ತಾಮ್ |

ಶಿಶುಸ್ವರೂಪಾಂ ಕಮಲಾಂ ಸ್ವಹಸ್ತೇ

ಸ ಬಿಭ್ರದಭ್ಯಾಗಮದಾತ್ಮವಾಸಮ್ || ೬ ||

ಮುಕುಂದನ ಸೇವೆಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವೆಂಬಂತೆ ಶಿಶುರೂಪದ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ವಸುದೇವ ತನ್ನ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಮರಳಿದ.

೧. ಲೌಕಿಕಧರ್ಮಾಸುಕಾರಿಣ್ಯಾಃ ಅತ್ಯಾವಸ್ಥಿತೌ ರತ್ನಾದಿಪ್ರಯೋಗಸಾಧಾರ್ವಾಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೇವತ್ವಾಃ ಶಯನೇ ಸ್ವಸ್ಥ ವಸುದೇವೋಽಥ ವಾರಿಕಾಮ್ |

ಪ್ರತಿಮುಷ್ಠ ಪದೋರ್ಲೋಹಮೂರ್ಧ್ವೇ ಪೂರ್ವವದಾವೃತಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪/೫೨)

ವಿ. : ೧. ವಸುದೇವನ ಕೈಗೆ ದುರ್ಗ ಬಂದದ್ದು ಅವನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯ ಫಲ; ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗೆ ಪ್ರತಿಫಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಗಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವನ ಕೈಗೆ ದೊರೆತಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ದೇವಪೂಜಾದಿರೂಪದ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಕೈಗೆ ಅಪಾದ ಸಂಪತ್ತು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಫಲಪ್ರತಿಯು ಸೂಚಿತ; ದೇವಪೂಜೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಲಭಿಸುವವು ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ದರ್ಶನದಂತಿದೆ:

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ನಾನ್ಯೋಪಾಯಸ್ತು ವಿದ್ಯತೇ |

ಸತ್ಯಂ ಬ್ರವೀಮಿ ದೇವೇಶ ಹೃಷೀಕೇಶಾರ್ಚನಾದೃತೇ || (ಕೃ.ಮ.-೨೧)

ಕಂಸನ ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ಆಗಮಿಸಿದ ದುರ್ಗ

ಸುತಂ ಯಶೋದಾಶಯನೇ ನಿಧಾಯ

ವಿರಿಂಚಪೂರ್ವಾಮರಮುಖ್ಯತಾತಮ್ |

ವಿವೇಶ ಕಂಸಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಸ ಶೌರಿಃ

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತನ್ಮೃತ್ಯುವಿವಾಂಬಿಕಾಂ ತಾಮ್ || ೭ ||

ಮಗನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಜನಕನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯಶೋದೆಯ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ, ಆ ವಸುದೇವನು, ಕಂಸನ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಆ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಕಂಸನಿರಿಸಿದ್ದ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೆಸರಿಗೆ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರ; ಆದರಂತೆ ದುರ್ಗೆಯೂ ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.

೨. ವಸುದೇವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ, ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ತನ್ನೊಡನೆಗೆ ಒಯ್ದದ್ದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಂಸನ ಪಾಲಿಗೆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನೇ ಒಯ್ದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ದುರ್ಗೆಯು ತಮೋಭಿಮಾನಿನಿ. ತಮಸ್ಸು ಅಜ್ಞಾನ, ಮೃತ್ಯುಗಳಿಗೆ ಸಂಕೇತ. ಅಂತಹ ದುರ್ಗೆಯ ಬಾಯಿಯಿಂದಲೇ ಕಂಸನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಗಲೇ ಜನಿಸಿರುವನು

೧. ಅನೇಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸುತ್ತಮೌಪಸಾರಿಕಮಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ಕಂಸನಿಗೆ ತಲುಪುವುದರಿಂದ ದುರ್ಗ ಅವನ ಪಾಲಿಗೆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯೇ ಆಗುವಳು ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ನಿರೂಪಣೆ.

ದೇವಕಿಯ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ದುರ್ಗ

ಪ್ರಭಾತಕಾಲೇ ಖಿಲಮಭ್ಯಗಾ ಸಾ

ಪ್ರಬೋಧ್ಯ ಬಂಧಾತ್ ಪಿತರೌ ವಿಯೋಜ್ಯ ।

ಹರೇರ್ವಿಯೋಗೋದಿತಚಿತ್ತಚಿಂತಾಂ

ಬಿಭೇದ ಮಾತುಃ ಶಯನೀಯಸಂಸ್ಥಾ ॥ ೮ ॥

ಆ ದುರ್ಗಯು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಕಂಸನಿಗೆ ಅವನ ಸಾವಿನ ವಿವರ ತಿಳಿಸಿದಳು; ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದಳು; ದೇವಕಿಯ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ದೇವಕಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಮನೋ-ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಳು.

ಪು. : ೧. ದುರ್ಗಯಿಂದಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನ ಮೃತ್ಯುವೆಂದು ಬಗೆದು ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಂದ ಕಂಸನಿಗೆ ಅವನ ನಿಜವಾದ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಗಲೇ ಅವರಿಸಿದ್ದನ್ನು ದುರ್ಗಯು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆ ಬಳಿಕ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ನಾಟಕವಾಡಿದ ಕಂಸ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರನ್ನು ಬಂಧಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿಸಿದ ದುರ್ಗಯು ಅನಂತರ ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರಿಸದೆ ದೇವಕಿಯ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ, ಅವಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗದ ನೋವುಂಟಾಗದಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ದುರ್ಗಯು ಇತರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯಳಾಗಿ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸದಾ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಪುತ್ರವಿಯೋಗದ ನೋವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. (೧೨/೭೨):

ಉಕ್ಷೈತಿ ಕಂಸಂ ಪುನರೇವ ದೇವಕೀತಲ್ಪೇಽರಯದ್ಬಾಲರೂಪೈವ ದುರ್ಗಾ ।

ನಾಜ್ಞಾಸಿಪುಸ್ತಾಮಧು ಕೇಚನಾತ್ರ ಯತೇ ಹಿ ಮಾತಾಪಿತರೌ ಗುಣಾಢ್ಯಾಮ್ ॥

೧. ಯಜೋದಾರಯನೇ ಯಜೋದಾಪರ್ಯಂಕೇ ನಿಧಾಯ ತಾಂ ಅಂಬಿಕಾಂ ದುರ್ಗಾಂ ತಸ್ಯ ಕಂಸಸ್ಯ ಮೃತ್ಯುಮಿವ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ದುರ್ಗಾಯಾಃ ಸಂಹಾರಮೂರ್ತಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಿಂ ಮಯಾ ಪತಯಾ ಮಂದ ಚಾತಃ ಖಿಲು ತವಾಂತಕಃ ।

ಯತ್ರ ಕ್ಷುಚಿತ್ ಪೂರ್ವರತ್ನಮೂರ್ತಿ ಹಿಂಸೀಃ ಕೃಪಣಾಂ ಪೃಥಾ ॥

-ಭಾಗ(೧೦/೫/೧೨)

೩. ಸಾ ಕನ್ಯಾ ವಪುರ್ಧೇ ತತ್ರ ವೃಕ್ಷಿಸಂಧಸುಪೂಡತಾ ।

ಪುತ್ರವತ್ ಪಾಪ್ಯಮಾನಾ ಸಾ ವಸುದೇವಾಪ್ತಯಾ ತದಾ ॥

-ಹರಿವಂಶ (ವಿಷ್ಣುವರ್ಷ.೪/೪೬)

ದುರ್ಗಾವಚನಂ ನಿರಮೃತೌ ನಿರವರಾದಿನಾಮಿತಿ ಕಂಸಃ ಬಂಧಾದ್ವಿಮೋಚಯಾಮಾಸೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ । -

ದೇವಕೀಂ ವಸುದೇವಂ ಚ ವಿಮುಚ್ಯ ಪ್ರತಿಶೋಽಬ್ರವೀತ್ । ಇತಿ ಭಾಗ(೧೦/೪/೧೪)

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ನಾತ್ವಾ ಪೂರ್ವಪಯೋನಿಧಾವಚಲಸತ್ತೀತಾಧಿರೂಢಃ ಕರೈಃ

ಪದ್ಮಾನ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಸಾಂದ್ರತಿಮಿರಾಣ್ಯನ್ಮೂಲ್ಯ ರಾಗಾವೃತಃ |

ಸಿಂಜತಕ್ಷಿಗಣಾನ್ವಿಶಮ್ನು ಪರಮಂ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಂ ರವಿ-

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥಮಿಪೋದಿತೋ^೧ ಪ್ರಜಗೃಹದ್ವಾರೇಷು ತಾನ್ ಪ್ರಾಹಿಸೋತ್ ||೯||

ಉಲಿಯುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳ ಮೂಲಕ ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿ-
ಕೊಂಡ ಸೂರ್ಯನು, ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿಂದು, ಉದಯಾಚಲವೆಂಬ ಉತ್ತಮ
ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಗೈದು, ತನ್ನ ಕೈ(ಕಿರಣ)ಗಳಿಂದ
ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನ
ಪೂಜೆಗೋಸ್ಕರವೆಂಬಂತೆ ಗೋಕುಲದ ಮಂದಿರಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಒಬ್ಬ ಅರ್ಚಕನು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಪೂರೈಸಿ, ಉತ್ತಮಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು,
ಬೆಳಕಿನಿಂದ ದೀಪವೆಳಗುವ ಮೂಲಕ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ
ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಧಾಮಸಿಬರುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಪೂರ್ವಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಿಂದು,
ಉದಯಾಚಲ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ದೀಪದಿಂದ
ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕಳೆದು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಧಾಮಸಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿಯ
ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಗೋಕುಲದ ಮನೆಮನೆಗಳ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು^೨ ಎಂದು
ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ
ಉತ್ಕೃಷ್ಟಿಸಿರುವರು; ಪಯೋನಿಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಪ್ರಜ - ಹುಟ್ಟಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಭಗವದಾರಾಧಕನಾದ ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ
ಸೌರಮತವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅದರಂತೆ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವು ಈ
ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರವಾಗಿರದೆ ಸೂರ್ಯಾರ್ತಗರ್ತನಾದ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತ-
ರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಮಂತ್ರ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

೧. ಗೋಷ್ಠಂ ಘೋಷ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಪ್ರಜಸ್ತತ್ಪಾಲಸಂಸ್ಥಿತಿಃ |

-ಭಾ.ತಾ.(೪/೧೮/೩೧)

೨. ಪ್ರಜಗೃಹದ್ವಾರೇಷು ಕ್ಷೈ ಕೃಷ್ಣಸ್ಥಿತಿಃ ಸಕಲಗೃಹೇಷು ಮೀನಾರಯತುಮಿವ ತಾನ್ ಕರಾನ್ ಪೂಜಾಕಾರ್ಯಂ
ಕರ್ತುಂ ಹಸ್ತಪ್ರಸಾರಣವತ್ಯೇಷಿತವಾನ್ | ಆತ್ರ ಸೂರ್ಯಾರ್ಚಕಯೋಃ ತುಲ್ಯಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬಿಂಬವೃತ್ತಿಬಿಂಬ-
ಭಾವಕ್ಷೇಪ ತುಲ್ಯಯೋಗಿತ್ವಹೇತುಕಧೃಷ್ಟಾಂತಾನುಪ್ಪಾಣತೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಂತಾಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಮಲದಂತೆ ಹೊಳೆದ ಸೂರ್ಯ

ಸುಮೇರುಸಂಸ್ಥೆ ರಮ್ಯೈರುಪಾಯಾತ್

ಸಮುದ್ರತಂ ವಿಷ್ಣುಪದಾರ್ಚನಾಯ |

ಸಮುದ್ರವಾಪೀಸ್ವಹಸ್ವಪತ್ರ-

ಮಿವೋದಿತೋ ಭಾತಿ ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಃ || ೧೦ ||

ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದವನ್ನು ಪೂಜಿಸಲೆಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಸಮುದ್ರವೆಂಬ ಸರೋವರದಿಂದ ಎತ್ತಿತಂದ ಸಾವಿರದಳ-
ಗಳ ಕಮಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ಮಿ. : ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಮಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಗಗನದಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದಪೂಜೆಗಿಂದು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕಮಲಪುಷ್ಪದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಇದರ ಭಾವ.

೩. ಕಮಲಪುಷ್ಪ ಸಹಸ್ರದಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, ಸೂರ್ಯ ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದವನು ಅದರಿಂದಾಗಿ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಮಲಪುಷ್ಪ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಸಾವಿರದಳದ ಕಮಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾರದು; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಕಮಲ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಸೂರ್ಯೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದನ್ನು ಅಧರಿಸಿ, ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ; ಸಹಸ್ರಪತ್ರ - ಕಮಲ; ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿ - ಸೂರ್ಯ.

೫. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವೆನ್ನಿಸಿರುವ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳು

ದಿವಿ ದ್ಯುರತ್ನೈಃ ಭೃದಿತೇಽಂಬುಜಾನಿ

ಭುವಿ ಪ್ರಸೇದುರ್ಭವನೋದಯಾನಿ |

ಇಹ ಪ್ರಜಾತೇ ಯದುವಂಶರತ್ನೇ

ಸುರಾನನಾಬ್ಜಾನಿ ಚ ನಾಕಿಲೋಕೇ || ೧೧ ||

ಗಗನಮಣಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಉದಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಭೂಮಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸ ನೀಡುವ ಕಮಲಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರಳಿದವು; ಇಲ್ಲಿ ಯದುವಂಶಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು.

೧. : ೧. ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾಪತಾರದಿಂದ ದೇವಲೋಕದ ಸುರರ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಗಗನದ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು; ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಮಂಗಳವಾದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಂಗಳವಾಯಿತು ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ದೇವತಾಕಾರ್ಯ ಪೂರೈಸುವುದು ಎಂದು ದೇವತೆಗಳು ನಲಿದರು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ದ್ವೈತ - ಸೂರ್ಯ.

ವಂದಿಮಾಗಧಸೂತರು ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿ

ತರುವ್ರಜೇ ಪಕ್ಷಿಗಣಾಶ್ವರಂತೋ

ಜಗುರ್ನಿರೀಕ್ಷೋದಯಮುಷ್ಣರಶ್ಮೇಃ |

ವ್ರಜೇ ಚ ದುಷ್ಪೋಷ್ಣಲಸನ್ಮರೀಚೇಃ

ಸಮಾಗತಾ ಮಾಗಧಬಂದಿಸೂತಾಃ || ೧೨ ||

ವೃಕ್ಷಗಳ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳು, ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಕಂಡು ಉಲಿದವು; ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಪ್ರಾಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ವಂದಿಮಾಗಧಸೂತರು, ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

೪. : ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಕತ್ತಲೆ ಕಳೆದ ನಲಿವು ಉಂಟಾಗಿದ್ದರೆ ವಂದಿಮಾಗಧರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರದಿಂದ ದುಷ್ಪರು ಅಳಿಯುವ ಸಂಭವ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮಾಗಧ, ಬಂದಿ, ಸೂತರು ಎಂದರೆ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು ಎಂದರ್ಥ; ^೧ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ತಮ್ಮ ರಚನೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವವರು ಮಾಗಧರು, ಇತರರ ವಾಕ್ಯರೂಪ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರು ಬಂದಿಗಳು, ಗದ್ಯಪದ್ಯರೂಪ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವವರು ಸೂತರು ಎಂಬ ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಸೂರ್ಯೋದಯಃ ಕಮಲವಿಕಾಸಪಕ್ಷ್ಯೇಶೋದಯೋ ದೇವಾಣಾಂ ಮುಖವಿಕಾಸೋ ಜಾತಃ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಭೂಲೋಕೋದಿತಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಸೋದ್ಯೋಗಾಮಿತ್ವಾದಾಕಾರೋದಿತಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಧೋಗಾಮಿತ್ವಾಚ್ಛ್ರದ್ಧಯಮುಪಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಮಾಗಧಬಂದಿಸೂತಾಃ - ಸ್ವತಃವಾಕ್ಯರೂಪಸ್ತುತಿಪಠಕೃತವಾಕ್ಯರೂಪಸ್ತುತಿಗದ್ಯಪದ್ಯರೂಪಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ್ತಾರಃ ಪಾಠಕವಿಶೇಷಾಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಜ - ಸಮೂಹ, ಗೋಕುಲ; ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ - ಸೂರ್ಯ.

ನಲಿವಿನಿಂದ ಸಂಚರಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ತದಾ ಸ್ವಪಂಶ್ಯೈಃ ಸಹ ರಾಜಹಂಸೋಃ

ಜನೈರ್ವ್ಯದೃಶ್ಯಂತ ಶನೈಶ್ಚರಂತ್ಯಃ |

ಬೃಹನ್ನಿತಂಬಸ್ತನಭಾರಭೀರು-

ತನುಸ್ಪುರನ್ನದ್ಧಯುತಾಶ್ಚ ಗೋಪ್ಯಃ || ೧೩ ||

ಆಗ ಹೆಣ್ಣು^೧ ರಾಜಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಂಶದ ಇತರ ಪಕ್ಷಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಓಡಾಡು-
ವುದನ್ನು ಜನರು ಕಂಡರು; ಅದರಂತೆ ಬೃಹನ್ನಿತಂಬ ಹಾಗೂ ಸ್ತನಗಳ ಭಾರಕ್ಕೆ ಅಂಜ
ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆಯುವ ಹೊಳೆಯುವ ತೆಳುನಡುವಿನ ಗೋಪಿಯರು ತಮ್ಮವರೊಂದಿಗೆ
ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು.

೧. : ೧. ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ವಿಶೇಷ ಎಂಬುದು ಇದರಿಂದ
ತಿಳಿಯುವುದು: ಅನೇನ ಲೋಕೇ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಧ್ವಸ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹಂಸಗಮನೆಯರು ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ
ಜಿಜ್ಞಾಸುಕಾರಿವಾದುದು; ಶನೈಃ - ಮೆಲ್ಲನೆ.

ಗೋಪಿಯರ ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣ

ಕೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕಾಂತಮಧುನೈವ ವಶಂ ವಿಧಾತು-

ಮುತ್ಯಾನ್ವಿತಾ ಇವ ಮನೋಹರಕೋಮಲಾಂಗೈಃ^೨ |

ವ್ಯಾಲೋಲಹಾರಸರಕುಂಡಲಕುಂತಲೋದ್ಯ-

ಚ್ಚೇಲಾಂತನೂಪುರರುಚಿಃ ಪಥಿ ತಾ ವಿರೇಜುಃ^೩ || ೧೪ ||

ತಮ್ಮ ಕಾಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲೇ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತವಕ ಹೊಂದಿದವರಂತೆ,
ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿನ ಮನೋಹರ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರಾದ ಗೋಪಿಯರು, ಚಲಿಸುವ ಮುತ್ತಿನ-
ಮಾಲೆಗಳ, ಸರಗಳ, ಕುಂಡಲಗಳ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳ, ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತರೀಯಗಳ,
ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸಿದರು.

೧. ಪ್ರಾತರ್ನಿರೋಧಾಂಶೋ ಪುಷ್ಕೋತ್ತಮಂ ರುತ್ವಾ ತದ್ವಶಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗಚ್ಛೇತೋ ಜನೈರ್ವ್ಯದೃಶ್ಯಂತೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಗೋಪ್ಯಃ ಸುಮೃಷ್ಣಮಣಿಕುಂಡಲನಿಷ್ಕಕಂತ್ಯಃ ಚಿತ್ರಾಂಬುಜಾಃ ಪಥಿ ವಿಮಾಚ್ಯುತಮಾಲಾವರ್ಷಾಃ |

ಸಂದಾಲಯಂ ಸವಲಯಾ ಪ್ರಜತೀರ್ವಿರೇಜುಃ ವ್ಯಾಲೋಲಕುಂಡಲಪಯೋಧರಹಾರಬೋಧಾಃ ||

-ಭಾಗ (೧೦/೬/೧೧)

೩. ವಸಂತಿಲಕಾವೃತ್ತಮ್

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲೇ ಪರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅವರ ಕಾತರತೆಯಿಂದಂಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ : ಚೇಲ - ವಸ್ತ್ರ; ಉತ್ಕ - ಉತ್ಕ.

ನಂದನು ಮಾಡಿದ ಅಪಾರಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋದಾನ

ಸಹಸ್ರಶೋ ಗೋಗಣಮುಷ್ಣದೀಪ್ತಿ:

ಸಮರ್ಪಯಾಮಾಸ ಪದೇ ಮುರಾರೇ: |

ಸುವರ್ಣಭಾಸಂವಲಿತಾಂಶ್ಚ ನಂದ:

ಸ್ವಗೋಗಣಾನ್ ವಿಪ್ರಕುಲಾಯ ದತ್ತಾನ್ || ೧೫ ||

ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವದವಾದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ; ವಿಪ್ರವೃಂದಕ್ಕೆ ತಾನು ನೀಡಿದ ಸುವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಗೋವುಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ನಂದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಪುತ್ರೋತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಂದನು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿತ್ತನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪುತ್ರೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋದಾನವು ವಿಹಿತ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದ ವಸುದೇವನು ಸಹ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಾನನೀಡುವ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೧೦/೬/೨) ದಲ್ಲಿದೆ:

ಧೇನೂನಾಂ ನಿಯುತೇ ಪ್ರಾದಾದ್ ವಿಪ್ರೇಭ್ಯಃ ಸದುಲಂಕೃತೇ |

ತಿಲಾದ್ರೀನ್ ಸಪ್ತ ರತ್ನೌಘಾನ್ ಶಾತಕುಂಭಾಂತರಾದೃತಾನ್ ||

೩. ವಿಷ್ಣುವದ ಎಂದರೆ ಆಕಾರ. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿದವು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನಿರಿಸಿದ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ನಂದನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಉಷ್ಣದೀಪ್ತಿ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ಪಾದಾದೀಣಾಂ ಚಾಂಚಲ್ಯವಿಲಾಸೇನ ಪೂರ್ಣತಯಾ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತಮಪಿ ಚಾಂಚಲ್ಯಂ ದತ್ತಾ ಮಹೀಕರ್ಮಮಿವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಕೃತಗೋದಾನಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ ಚಕಾರೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಕಿರಣೈರಾಕಾಶಂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಚಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ವೈಷ್ಣವಾ ಹಿ ಸ್ವದೀಯಮಾನಸಕಲದಾನಾದಿಸತ್ಕರ್ಮಫಲಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಹೊಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ನಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗೋವುಗಳು, ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ವಿರೇಷ.

ಗೋದಾನದ ಉದ್ದೇಶ

ಸ ನಂದಗೋಪಃ ಪ್ರದದೌ ದ್ವಿಜೇಭ್ಯೋ
ಬಹೂನಿ ಗೋರೂಪಧನಾನಿ ವಿಷ್ಣೋಃ |
ತಟೀಷು ಗೋಭಿಃ ಸಹ ಸಂಚರಿಷ್ಣೋಃ
ಸಹಸ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸಾಧಯಿಷ್ಯನ್ ^೧ || ೧೬ ||

ಗೋವರ್ಧನದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ನಂದಗೋಪನು ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪದ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವಾಗ ಅವರ ಹಿರಿಮೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ನಂದಗೋಪ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನನೀಡಿದ. ಹಾಗೆ ದಾನನೀಡಿದ ಅವು ಅಪಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ತನಗೆ ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃ ತಮಗೇ ಲಭಿಸುವವು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ. ದಾನನೀಡುವುದು ಎಂದರೆ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು : ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತಮ್ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೮/೧೦); ಮರಳ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ (ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ-೨/೧೫).

೩. ಇದು ಬಾಲಮಧ್ವರಿಗೆ ಕ್ಷೀರಪಾನಕ್ಕಂದು ಗೋದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮೂಡಿಲ್ಲಾಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿದೆ: "ದಾನಂ ಧ್ರುವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್" (ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ - ೨/೨.೦); ತಟೀಷು - ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ.

೧. ಅನೇಕ ಕಿರಣಾಂ ರಾಗವದ್ರಾಗೋ ದ್ವಿಸೃತೇ | -ಮ್ಯಾ.
೨. ಉತ್ಕೇಷಾ | -ಮ್ಯಾ.

೩. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪಾರವ ಸಂಭವದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಯರು ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲೇ ಹರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅವರ ಕಾರಕೆಯಿಂದಾಯಿತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ : ಚೀಲ - ಹಸ್ತ; ಉತ್ಕ - ಉತ್ಕ.

ನಂದನು ಮಾಡಿದ ಅಪಾರಸಂಭವ್ಯ ಗೋದಾನ

ಸಮಸ್ತರೋ ಗೋಗಣಮುಷ್ಣದೀಪ್ತಿಃ

ಸಮರ್ಪಯಾಮಾಸ ಪದೇ ಮುರಾರೇಃ |

ಸುಹರ್ಗಭಾಸಂವಲಿತಾರ್ಚ ನಂದಃ

ಸ್ವಗೋಗಣಾನ್ ವಿಪ್ರಕುಲಾಯ ದತ್ತಾನ್ || ೧೫ ||

ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವದವಾದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಸಂಭವ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ; ವಿಷ್ಣುವಂದಕ್ಕೆ ತಾನು ನೀಡಿದ ಸುಹರ್ಗದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಗೋವುಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ನಂದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

೪. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಪುಣ್ಯೋತ್ಸವದ ಸಂಭವದಿಂದ ನಂದನು ಸಾವಿರ ಸಂಭವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪುಣ್ಯೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋದಾನವು ಏಕೆ ಎಂಬುದು ರಾಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಬಂಧನವಲ್ಲದ ಸಮುದೇಹವು ಸಹ ಕೃಷ್ಣಾಪಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಾನಗೊಳಿಸುವ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೧೦/೬/೧) ದಲ್ಲಿದೆ.

ಧೇನೂನಾಂ ನಿಯುತೇ ಪ್ರಾದಾದ್ ವಿಪ್ರೇಭ್ಯಃ ಸಮಲಂಕೃತೇ |

ತಿಲಾಬ್ರೀನ್ ಸಪ್ತ ರತ್ನಾಘಾನ್ ರಾತಕುಂಭಾಂತರಾಭೃತಾನ್ ||

೩. ವಿಷ್ಣುವದ ಎಂದರೆ ಆಕಾರ. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಸಲಿಸಿದವು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನಿಟ್ಟ ಎಂಬ ವಿವರವು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ನಂದನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಬಯ್ಯುವಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಉಷ್ಣದೀಪ್ತಿ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ಪಾದವಿಜಯ ಚಾಂಪಲಿ ವಿಜಯ ಸುಹರ್ಗವಾದ ಸುಹರ್ಗವು ಚಾಂಪಲಿ ವಸ್ತ್ರ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಕೃತಗೋದಾನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಚಾರಣೋತ್ಸವ. |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಕಿರಣೋದಾರವ ಸುಹರ್ಗವಾದೋತ್ಸವ. |

-ವ್ಯಾ.

೪. ವೈಷ್ಣವಾ ಹಿ ಸ್ವದೀಯಮಾನಸಕಲದಾನಾದಿಸತ್ಕರ್ಮಫಲಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಹೊಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ನಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗೋಪುಗಳು, ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಗೋದಾನದ ಉದ್ದೇಶ

ಸ ನಂದಗೋಪಃ ಪ್ರದದೌ ದ್ವಿಜೇಭ್ಯೋ
ಬದೂನಿ ಗೋರೂಪಧನಾನಿ ವಿಷ್ಣೋಃ |
ತಟೀಷು ಗೋಭಿಃ ಸಹ ಸಂಚರಿಷ್ಣೋಃ
ಸಹಸ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸಾಧಯಿಷ್ಯನ್ ^೧ || ೧೬ ||

ಗೋವರ್ಧನದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ನಂದಗೋಪನು ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪದ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ.

೬. : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವಾಗ ಅವರ ಹಿರಿಮೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ನಂದಗೋಪ ಅವಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನನೀಡಿದ. ಹಾಗೆ ದಾನನೀಡಿದ ಅವು ಅಪಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ತನಗೆ ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೭. ಇದರಿಂದ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಆಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃ ತಮಗೇ ಲಭಿಸುವವು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ. ದಾನನೀಡುವುದು ಎಂದರೆ ತನ್ನಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು : ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತರ್ಮ - ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೮/೧೦); ಮರಳ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ (ಮಲಕಫಾಮೃತಸಾರ - ೨/೧೧).

೮. ಇದು ಬಾಲಮಧ್ವರಿಗೆ ಕ್ಷೀರಪಾನಕ್ಕಿಂದು ಗೋದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮೂಡಿಲ್ಲಾಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿದೆ: "ದಾನಂ ಧೃವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್" (ಸುಮಧ್ವನಿನಿಯ - ೨/೨.೦); ತಟೀಷು - ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ.

ನಂದನು ಮಾಡಿದ ವಿವಿಧ ದಾನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ
ವಿಪ್ರರ್ಷಿದೇವವಿತ್ತಬಂದಿಸುಹೃದ್ವಿಜ್ಞಾನೇಭ್ಯೋ
ವಿತ್ತಾನ್ಯದಾತ್ ಕಿಲ^೧ ಸುತುಷ್ಪಮನಾಃ ಸ ನಂದಃ |
ಇತ್ತಂ ಮತಿರ್ಮಮ ವಿಭೋಃ ವಿತ್ತತಾಂ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಾ-
ಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ತಾನ್ ಪ್ರವಸತೋಽಭಿಮುಖೀಚಿಕೀರ್ಷುಃ || ೧೭ ||

ನಂತುಷ್ಪಮನಸ್ಸನಾದ ನಂದನು ವಿಷ್ಣುಗೆ, ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ, ವಂದಿಮಾಗಧರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬಂಧುಜನರಿಗೆ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ; ತಾನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ನಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಎಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿಹಾರ.

೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಪತಾರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಷನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿರುವುದರ ವಿಚಾರ ಬಂದಿದೆ; ಅದನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದಾಗಿದೆ.

೨. ಹುಟ್ಟಿದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಹಾಪಹಾರ. ನಂದ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ವಿಷ್ಣು ದೇವತೆಗಳು ಆ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಅವಹಾನ್ಯ ಮಾಡುವರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರಿಸಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ತಂತ್ರ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಟ್ಟಿರುವವನು ಎಂದು ಅರಿತಿದ್ದಂತೆ ಸ್ವತಃ ನಂದನು ಸಹ ಅದನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

೪. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಮೃತ್ಯಾತಿ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ಸುಮ್ಮನಿರಿಸುವುದು ಜನಗಳ ತಂತ್ರ; ನಂದನು ಮಾಡಿದ್ದು ಹಾಗೆಯೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ ವೈಭವ.

ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ನಡೆದ ಅಲಂಕಾರ

ಧ್ವಜಪ್ರಭೈರೂರ್ಧ್ವಮುಖೈರ್ಮಯೂರ್ಜೈ-
ರಧೋಮುಖೈಸ್ತೋರಣಸಮ್ನಿಕೃತ್ ||

೧. ಸಂದೋ ಮಹಾಮನಾಸ್ತೇಭ್ಯೋ ವಾಮೋಲಂಕಾರಗೋಫಣೈಃ |
ಸೂತಮಾಗಧುಂದಿಭ್ಯೋ ಯೀರಣೈ ವಿಜ್ಞೋಪವೇವಿಣಃ ||
ಕೈಸ್ತ್ರೈಃ ಕಾಮೈರಭಿಗಾತ್ಯಾ ಯಥೋಚಿತಮಪೂಜಯಿತ್ |
ವಿಜ್ಞೋಲಾಲಾಫಗಾರ್ಥಾಯ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಸ್ತೋಪಯಾಯ ಚ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೨/೧೪, ೧೫)

೨. ಯಥಾ ಶೋಕೇ ಆಪ್ತುಃ ಅಕ್ಷೃಷದ್ವಮಾಗಮಿದ್ರಾಪ್ತಾಗತ್ಯಾದಿಕಂ ದರ್ಶಯನ್ ಮಹಾಪತೋಃ ಜನಾನ್ ದ್ರವ್ಯಾದಿನಾಽಭಿಮುಖೀಕರೋತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ವಿಭೂಷಿತಾ ದ್ಯೌರ್ವ್ರಜಭೂಶ್ಚ ಚಿತ್ರ-

ಧ್ವಜೈಃ ಸ್ಫುರತ್ತೋರಣಸಂಚಯೈಶ್ಚ || ೧೮ ||

ಗಗನವು ಧ್ವಜಗಳಂತಹ ಉದ್ಭವಮುಖವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದಲೂ, ತೋರಣಗಳಂತಹ ಅಧೋಮುಖಕಿರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿತು; ಗೋಕುಲಪ್ರದೇಶವು ಸಹ ಹೀಗೆ ಚಿತ್ರವಾದ ಧ್ವಜಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಳೆಯುವ ತೋರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸತೊಡಗಿತು.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪತಾರದ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಗೋಕುಲವು ಧ್ವಜ, ತೋರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಮೇಲು, ಕೆಳಗೂ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಧ್ವಜ, ತೋರಣಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಗಿ ಅಲ್ಲೂ ಉತ್ಸವದ ವಾತಾವರಣ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ.

೨. ಉದ್ಭವ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಧ್ವಜಗಳೆಂದೂ ಅಧೋಮುಖ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತೋರಣಗಳೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಧ್ವಜಗಳು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿಯೂ ತೋರಣಗಳು ಅಧೋಮುಖವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಆಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಯೂಖಿ - ಕಿರಣ; ದ್ಯೌಃ - ಗಗನ.

ತಳಿರುತೋರಣಗಳ ಅಲಂಕಾರದ ಉದ್ದೇಶ

ಲಸತ್ಪತಾಕಧ್ವಜಕುಂಭತೋರಣೈ-

ರ್ವಿಭಾಸಿತಾನಿ ವ್ರಜಮಂದಿರಾಣಿ ತೇ |

ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯತೀಮಾನಿ ಸ ಬಾಲಲೀಲಯಾ

ವಿಭುರ್ಬತೇತೀವ ವಿತೇನುರಂಜಸಾ || ೧೯ ||

ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಾಲಶ್ರೀಡೆಯಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೇ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಗೋಕುಲದ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಹೊಳೆಯುವ ಪತಾಕೆಗಳು, ಧ್ವಜಗಳು, ಪೂರ್ಣಕಲಶಗಳು, ಹಾಗೂ ತೋರಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಪಿ. : ೧. ಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮಂದಿರಗಳ ಮುಂದೆ ಬರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಾ ಆ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಓಡಾಡಿಬಿಡುವನು ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಆ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೇವಲ ಬಾಲಕನಾಗಿರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರದೈವವಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವನೆಯಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಅಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಗೋಕುಲದ ದನಕರುಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರ
ಸ ಪಾಲಯಿಷ್ಯನ್ ಸದಯಾವಲೋಕೈ-
ರಿಮಾನ್ ಕೃತಾರ್ಥಾನ್ ರಚಯಿಷ್ಯತೀತಿ |
ಹೃದೇವ ವತ್ಸಪ್ರಜಗೋವೃಷಾದೀ-
ನಲಂಪ್ರಚಕ್ರುಃ ಸಹರಿದ್ರತೈಲೈಃ || ೨೦ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೃಪಾಪೂರಿತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕೃತಾರ್ಥ-
ರನ್ನಾಗಿಸುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಕರುಗಳ ಗುಂಪು, ಗೋವು-
ಗಳು, ಎತ್ತುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅರಿತನುಮಿಶ್ರಿತ ತೈಲದಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು.

೩. ೧. ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಹಸು, ಕರು, ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಸಹ
ಹರಿದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಆ ರೀತಿಯ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವ
ಭಾಗ್ಯವಾಲಿಗಳು ಎಂಬ ಚಿಂತನೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಕಾರಣ.

೩. ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಗವನ್ನೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮಂದಿರ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ
ಪಶು ಮೊದಲಾದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವುದು ಸಹಜ; ಇದಕ್ಕೆ ಅಪೆಲ್ಲಾ
ಭಗವತ್ಪ್ರಪಾಕಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ವಿವರಣೆ; ವೃಷ - ವೃಷಭ, ಎತ್ತು; ಹರಿದ್ರ - ಅರಿಷಿಣ.

ಗೋಪಕುಮಾರರ ಸಂಭ್ರಮ
ಇತ್ಥಂ ತ್ವಮತ್ರ ಶಿಶುಭಾವಮುಪೇತ್ಯ ಸಾಕ-
ಮಸ್ಮಾಭಿರೀರ ವಿಹರೇತಿ ವದನ್ನಿವಾಸೈ |
ದಧ್ನಾ ಘೃತೇನ ಪಯಸಾ ನವನೀತಚಾತೈಃ
ಸ್ನಿಗ್ಧದೈತ್ಯ ವಿಜಹಾರ ಕುಮಾರವರ್ಗಃ || ೨೧ ||

“ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಹೀಗೆ ಶಿಶುಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸು”
ಎಂದು ಆರುದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಬಾಲಕರ ಹಿಂಡು ಮೊಸರನಿಂದ, ಕುಪ್ಪದಿಂದ,

ಹಾಲಿನಿಂದ, ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ಸಮೇತವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ವಿಹರಿಸು-
ತೊಡಗಿತು.

೩. : ಗೋಕುಲದ ಬಾಲಕರ ತಂಡಗಳು ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ನಲಿಯತೊಡಗಿದವು ಎಂದರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಇದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ
ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ.

ಸೂರ್ಯೋದಯ ಚಂದ್ರೋದಯಗಳ ವಿಶೇಷ

ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೇಽಭ್ಯುದಿತೇ ಜನೋಽಯ-

ಮಭುಂಕ್ತ ಭೋಗಾನ್ ಪುನರುಷ್ಣಭಾನ್೧ ।

ಕರೋತಿ ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚಕೃತಸ್ತಥಾ ತ-

ದ್ವಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ಶ ಶಾಂತಾತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಜನರು ಪ್ರಶಾಂತನಾದ ಚಂದ್ರ ಉದಿಸಿದಾಗ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು; ಆದರೆ ಚಂದ್ರ-
ಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ ಉದಿಸಿದಾಗ ಭಯದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು;
ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಅಂಜುವುದು ಉಗ್ರರಿಗೇ ಹೊರತು ಶಾಂತರಿಗಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. : ೧. ಜನರು ಚಂದ್ರನಿರುವ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೋಗಪರಾಯಣರಾದರೆ ಸೂರ್ಯ-
ನಿರುವ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು ಎಂಬುದು ಲೋಕ ಕಂಡಿರುವ ಸತ್ಯ;
ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಉಷ್ಣಭಾನ್ - ಸೂರ್ಯ; ಪರುಷ - ಕ್ರೂರ.

೨. ಚಂದ್ರನು ಶಾಂತಕಿರಣ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜನ ಅವನಿಗೆ ಅಂಜದೆ, ಭೋಗಾನುಭವದಲ್ಲಿ
ತೊಡಗುವರು; ಸೂರ್ಯನು ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅಂಜಿ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮ-
ಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವರು. ಇದರಿಂದ ಜನ ಅಂಜಿ ನಡೆಯುವುದು ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರಿಗಲ್ಲ;
ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಮಲಿಗೆ ಜನ ಅಂಜುವಂತೆ ಜಿಂಕೆಯ
ಮರಿಗೆ ಅಂಜಲಾರರಲ್ಲವೆ !

೩. ಈ ನಿರರ್ಥನದ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯನು ಇತರರನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯ ಪರಾಯಣರನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಲು ಕಠಿಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಮೃದುವಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ.
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ತಂದೆಗೆ ಅಂಜುವಂತೆ ತಾಯಿಗೆ ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ

೧. ಸರ್ವೋ ಜನಃ ಪರುಷಾತ್ ಕ್ಷೂರಾತ್ ದ್ವಿಭೇತಿ ತ್ವನತಿ । ಶಾಂತಾನ್ಶ ದ್ವಿಭೇತಿ । ನ ಹಿ ತರಕ್ಷೋರಿವ ಹರಿಣಾಮಾತ್
ದ್ವಿಭೇತೀತಿ ಭಾವಃ ।

ಭಾವ ಅಡಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಂದೆ ಕಠಿಣ, ತಾಯಿ ಮೃದು ಎಂಬುದು ಲೋಕ ಕಂಡಿರುವುದು; ಅಲ್ಲವೇ!

ಗಗನದಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರಿದ ಸೂರ್ಯ

ನಭಃಸ್ವ ಶನ್ಮನ್ಮುಖಿದೀಪ್ತಿವೃಂದೈ-

ರಸೌ ಕ್ರಮೇಣೋರ್ಧ್ವಮಿಯಾಯ ಭಾಸ್ವಾನ್^೧ ।

ತಥಾಹಿ ತದ್ವಿಷ್ಣುಪದಾನುಷ್ಕ-

ಕರಃ ಕಥಂ ನೋರ್ಧ್ವಮುಪೈತಿ ಲೋಕಃ^೨ ॥ ೨೩. ॥

ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ ತನ್ನ ಕಿರಣವೃಂದದಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಾ ಸೂರ್ಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲೇರಿದ; ಅದು ಸರಿ ! ವಿಷ್ಣುಪಾದವನ್ನು ಅಪಾರಭಕ್ತಿ ತುಂಬಿದ ಕೈಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವ ಜನರು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಮೇಲೇರಲಾರರು ?

೧. : ೧. ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲೇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪಾದವನ್ನೊಳಿಸಿದ ಆಕಾರವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದೇ ಕಾರಣ.

೨. ^೨ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಜನರು ವಿಂಡಿತವಾಗಿ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಾಣುವರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನ.

೩. ಸೂರ್ಯನು ಬೆಳಕು ನೀಡುವುದು ಅವನೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಮಾಡುವ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳ ಫಲಶ್ರುತಿಯಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕವೂ ಆಗಿದೆ.

೫. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರಿಗೆ ಸರ್ವಶೋಮುಖವಾದ ಉನ್ನತಿ ಸುನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ; ಭಾಸ್ವಾನ್ - ಸೂರ್ಯ; ವಿಷ್ಣುಪದ - ಆಕಾರ.

ಸೂರ್ಯನ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಗೆ ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತಿ

ಸೋಮಾನ್ವಯೇ ಜಾತಮಿನೋ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ

ರಾಮಾನುಜಂ^೩ ಮನ್ಮಮಿವಾದಧಾನಃ ।

೧. ಶ್ವೇತಗರ್ಭತಾಥಾರ್ಥತದನ್ಯಾಸಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಚರಣಾರಾಧಕೋರ್ಧ್ವಗತಿರೇವ ಸಾಧೋಗತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. 'ದೃಢಧೃವೃದ್ಧಮನ್ಯುಃ' ಇತಿ ಪಾಠೇ ಸ್ವಪೂರ್ವಾರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ರಾಗಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಬಭೂವ ತೀಕ್ಷ್ಣಃ

ಶ್ರೇಯೋಽನುಜಸ್ಯಾಪಿ ನ ವೈ ಸಹಂತೇ || ೨೪ ||

ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಕೋಪ-
ಗೊಂಡವನಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರದು, ಉಗ್ರಭಾವವನ್ನು
ಹೊಂದಿದ; ಅರ್ಜುನ ! ಜನರು ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಉನ್ನತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಸಹಿಸಲಾರರಲ್ಲ !

೨. : ೧. ಕಂಪಾಗಿ ತಂಪಾಗಿ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯ ಕ್ರಮೇಣ ತೀಕ್ಷ್ಣನಾದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಭಾವ; ಅದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಸೂರ್ಯ
ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಗ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಚಂದ್ರನ ವಂಶದಲ್ಲೂ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ
ಮೇಲೆ ಅಸೂಯೆ ಹುಟ್ಟಿ, ಕೆರಳಿದ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಉಷ್ಣ ಕಿರಣನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಕೊರಗುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸ್ವಭಾವ. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲೂ
ಈ ಗುಣ ಹುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿ; ಮನ್ಯು - ಕ್ರೋಧ; ಇನ - ಸೂರ್ಯ.

೪. ^೧ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸಮಾನ ಕಕ್ಷೆಯವರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಸೂರ್ಯ
ಅಗ್ನಿ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರ ತಮ್ಮ ಎಂಬುದು ^೨ ಕವಿಸಮಯ. ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾರವನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸಿ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಬೆಳಗುವನು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಹ ಈ ನಿರೂಪಣೆ
ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು; ಅನ್ವಯ - ವಂಶ.

ಭಾಯಾತ್ರಿತರ ತಂಪಿಗೆ ಕಾರಣ

ಮ್ಲಾನಂ ವಿಧತ್ತೇ ನ ಮುಖಂ ಜನಾನಾಂ

ಭಾಯಾತ್ರಿತಾನಾಮಪಿ ^೩ ತಿಗ್ಗಭಾನುಃ |

ಕ್ರೂರೋಽಪಿ ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಕಲತ್ರಸಾಂದ್ರ-

ಸಂಬಂಧಭಾಜಾಂ ನ ಹಿ ತಾಪದಾಯೀ ^೪ || ೨೫ ||

ಬೆಂಡಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನು ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಜನರಿಗೆ ಮುಖವನ್ನು ಬಾಡದಂತೆ
ಮಾಡುವನು; ಎಂತಹ ಕ್ರೂರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹತ್ತಿರದ
ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೆ ನೋವು ನೀಡಲಾರನಲ್ಲವೇ (ಶ್ರೇಷ್ಠಾಲಂಕಾರ).

೧. ಶಿವಗರ್ಭತಾರ್ಥಾಂತರಂಗಾಸ್ತುಃ | ಏತಸ್ಮೋತ್ಪತ್ತಾಸಾವೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ಸಂಭೋರಂಗಾಂಗಿಭಾವೇನ ಸಂಕರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿವಾ ಸೂರ್ಯೋ ಜಾಯತೇ ರಾತ್ರಿ ಸೋಮೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಸೋಮಃ ಸೂರ್ಯಾನುಜ ಇತಿ ಕವೀಣಾಂ
ಸಮಯಃ || -ವ್ಯಾ.

೩. ತಿಗ್ಗಭೋಜಿ (ಪಾಶಾಂತರ); ತಿಗ್ಗಭೋಜಿ (ಪಾಶಾಂತರ)

೪. ಶ್ರೇಷ್ಠಾಲಂಕಾರ

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರವಿರತೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ ; ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಷ್ಠಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರವಿರನಾಗಿದ್ದರೂ ^೧ ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ತಾಪ ನೀಡನು ಅದಕ್ಕೆ ಛಾಯೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ. ಎಂತಹ ಕ್ರೂರಮನುಷ್ಯನು ಸಹ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಸಂಬಂಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೃದುವಾಗಿಯೇ ಇರುವನು ಎಂಬುದು ಲೋಕರೂಢಿ. ಗ್ಲಾನ - ಬೇದ; ತಿಗ್ಗುಭಾನು - ಸೂರ್ಯ; ಸಾಂದ್ರ - ನಿರಂತರ.

೩. ಸಂಜ್ಞಾ ಮತ್ತು ಛಾಯೆ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಸೂರ್ಯಪತ್ನಿಯರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಪನೆ ಬಂದಿದೆ. ಭಾಯಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೆರಳು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ

ಯತೋ ಹಿ ಗೋರೂಪಧರಾಂ ಧರಿತ್ರಿಂ

ಸ ಪಾಲಯಿಷ್ಯನ್ ಹರಿರಾವಿರಾಸೀತ್ |

ಸಹಾನುಕೂಲೈರಮರೈಃ ಸ್ವಕೀಯೈ-

ಸ್ತತಃ ಸ ಗೋಪಾಲಕವಂಶಜೋಽಭೂತ್ || ೨೬ ||

ಗೋರೂಪವನ್ನು ತಳೆದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅವತರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಭಾರವೀಡಿತಳಾದ ಭೂದೇವಿಯು ಗೋರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕ ವಿವರ ಹಿಂದಿನ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (೧/೧೩). ಹಾಗೆ ಭೂಮಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಗೋರೂಪದಿಂದ ಶರಣು ಹೊಕ್ಕದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಅದರಂತೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದವರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಗೋಪರಾಗಿಯೇ ಜನಿಸಿದರು.

೨. ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲಾ ದೇವಾಂಶಸಂಭೂತರು ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ^೨ಯೇ ಯಾದವಾಸ್ತೇಽಪಿ ಸುರಾಃ ಸಗೋಪಾಃ

೧. ಭಾಯಾಶ್ರಿತಗಾಮಿತ್ವೇನ ಭಾಯಾಗಾಮೀಂ ಸ್ವಭಾಯಾ ಮಾಶ್ರಿತಗಾಮಿತಿ ದ್ಯೋತನಾತ್ ಶ್ರೀಷ್ಠಮೂಲಕಾ-
ರ್ಥಾಂತರಣ್ಯಸಃ | - ವ್ಯಾ.

ಮಾಯಾಮಯೀ ತು ಸಾ ಸಂಜ್ಞಾ ತಸ್ಯ ಶಾಯಾ ಸಮುತ್ಥಿತಾ |

ಪ್ರಾಂಜಲಿಃ ಪೂತಾ ಭೂತ್ವಾ ಭಾಯಾ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಸರೇಶ್ವರ ||

- ಹರಿವಂಶ (೧/೯/೧೦)

೨. ಕಂದಾದ್ಯಾ ಯೇ ಪ್ರಜೇಃ ಗೋಪಾ ಯಾರ್ಥಾಮೀಪಾಂ ಚ ಯೋಷಿತಃ |

ವೃಷ್ಣಯೋ ವಸುದೇವಾದ್ಯಾ ದೇವಕ್ಯಾದ್ಯಾ ಯದುಷ್ಠಿಯಃ ||

ಸರ್ವೇ ವೈ ದೇವತಾಪ್ರಾಯಾ ಉಭಯೋರಪಿ ಭಾರತ |

(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧೧/೨೩.೩.); ಆದರಂತೆ ಕಂಪನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಾ ಅಸುರಾದ ವಂಭೂತರು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಡೆದ ಜಾತಕರ್ಮ

ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜಾತಕರ್ಮ

ವಿಧಾಯ ವಿಪ್ರಾ ವಿದಧುವಿಧಿಜ್ಞಾಃ |

ಮಧೋಃ ಕುಲೇಽಜಾತಮಪಿ ಸ್ವಮಂತ್ರ-

ಮಧುಪ್ರಿಯಾ ಮಾಧವಮಾದಿದೇವಮ್ || ೨೭ ||

ಹುಟ್ಟು ಇರದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರಾಸ್ತವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿಪ್ರರು ಜಾತಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಮಧುವಿನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸದಿದ್ದರೂ, ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರ ಹಾಗೂ ಮಧುವಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆದಿದೇವನಾದ ಅವನನ್ನು ಮಾಧವ ಎಂದರು.

ಪಿ. ೧. ಜಾತಕರ್ಮ ಎಂಬುದು ಪೋಡರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಜನನಾನಂತರ ಮಗು- ವಿಗೆ ಅಯುಷ್ಯ, ಮರ್ಕಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬಲಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಲೆಂದು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮವೇ ಈ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಂತಹ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ವಿಪ್ರರು ಮಾಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹುಟ್ಟಿರುವವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ ಈ ಜಾತಕರ್ಮ; ಹುಟ್ಟಿ ಇರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮ ನಡೆದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಮಾಧವ ಎಂಬರೆ ಮಧುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವ ಎಂದರ್ಥ. ಮಾ ಎಂಬ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ. ಮಧು ಎಂಬ ಯಾದವಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಜನಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ ಹೆಸರು ಅವನಿಗೆ ಉಚಿತ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಮಧುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲವಾದರೂ ಮಂತ್ರರೂಪದ ಮಧುವಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮಾಧವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಚಿತವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಎಳಗಿನ ಅರ್ಥ.

ಜ್ಞಾತಯೋ ಬಂಧುವಪ್ಯದೋ ಯೇ ಚ ಕಂಪಮನುಭೃತಾಃ ||

ಅಸುರಾಃ ಸರ್ವ ದಿವ್ಯತೇ ಲೋಕೋಪದ್ರವಕಾರಿಣಿಃ |

-ಭಾಗ.(೧೦/೨/೮-೧೦)

೧. ನಂಧವಾತ್ಮಜ ಉತ್ಪನ್ನೇ ಜಾತಾಹ್ವಾದೋ ಮಹಾಮನಾಃ |

ಅಹೂಯ ವಿಪ್ರಾನ್ ದೇವಜ್ಞಾನ್ ಭಾತಃ ಕುಚಿರಲಂಕೃತಃ ||

ವಾಚಯಿತ್ತಾ ಸ್ವಪ್ನಯನಂ ಜಾತಕರ್ಮಾತ್ಮಜಸ್ಯ ವೈ |

ಕಾರಯಾಮಾಸ ವಿಧಿನಾ ಪಿತೃದೇವಾರ್ಚನಂ ತಥಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೭/೧೨)

೨. ಮಾಧವ ಇತ್ಯನೇನ ಮಾಯಾಃ ಧವೋ ಮಾಧವ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಮಧುಪ್ರಿಯೇತ್ಯನೇನ ಮಧುನಃ ಸಂಬಂಧೀ ಮಾಧವ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾಚ್ಚೈತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

೫. ವಿಪ್ರರ ಬಾಯಿಂದ ಬರುವ ವೇದಮಂತ್ರಗಳು ಮಧುವಿನಂತೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವೆಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಭಾವ; ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನಡೆದಾಗಲೇ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅರ್ಥವತ್ತಾಗುವುವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೬. ಜಾತಕರ್ಮವು ನಾಭಿಭೇದದ ಮುನ್ನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ದ್ವಿಜನಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಪೋಡರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾಭಿಭೇದದ ಬಳಿಕ ಸೂತಕ ಒದಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇದನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು :

ಪ್ರಾಜ್ಞಾಭಿಕ್ಯಂತನಾತ್ ಪುಂಸೋ ಜಾತಕರ್ಮ ವಿಧಾನತಃ |

ಸ್ತನಪ್ರಾರಸತಃ ಪೂರ್ವಂ ಭಿನ್ನೇ ನಾಲೇ ತು ಸೂತಕಮ್ || - ಇತಿ ಮಹವಚನಾತ್

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನಪಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ತತಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕೃತಜಾತಕರ್ಮಾ

ಪ್ರಚಕ್ರಮೇಽಂಬಾಸ್ತನಪಾನಕರ್ಮ |

ಸ್ವವೀಕ್ಷಣೇನೈವ ಮುಹುಃ ಸ್ತುತಂ ತತ್

ಪಯೋ ಮುಧಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚಿಂತಯೇವ || ೨೮ ||

ಜಾತಕರ್ಮ ಪೂರೈಸಿದ ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾಯಿಯ ಸ್ತನಪಾನದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ; ತನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಸುರಿದ ಆ ಹಾಲು ವೈರ್ಥವಾದೀತು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಎ. : ೧. ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ತನಪಾನದ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ತನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದಾಗಿ ತಾನಾಗಿ ಸುರಿದ ಹಾಲು ವೈರ್ಥವಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಯರೋದಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಆನಂದದ ರಮ್ಯಚಿತ್ರಣ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ಜಾತಕರ್ಮದ ಮುನ್ನ ಸ್ತನಪ್ರಾರಸವು ನಡೆದ್ದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಹ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನಪಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ಪುರಾ ಜನನ್ಯಾಃ ಸ್ತನಪಾನಜಾತ-

ಸುಖಾನಭಿಜ್ಞೋಽಜನಿರೇಷ ಕೃಷ್ಣಃ |

೧. ಪೂರ್ಣಾಸ್ತ ಸ್ತನ ಸ್ತನಪಾನಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಸ್ತದರ್ಶನೇನ ಸ್ತುತಂ ಸ್ತನಕ್ಷೀರಂ ಕುರ್ವನ್ನಿವ ಸ್ತನಪಾನಂ ಚಕಾರೇತಿ ಭಾವಃ |

-ದ್ರಾ.

ಪಪೌ ಸ್ತನಕ್ಷೀರಮುತ್ಪತ್ತಕಲ್ಪಃ

ಪ್ರಿಯೇಷು ನೂತ್ನೇಷು ಹಿ ಕಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ || ೨೯ ||

ಆ ಮುನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸ್ತನಪಾನದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತರಿಸಿದ್ದ; ಈಗ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಸಾಲದವನೆಂಬಂತೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹೊಸ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾದೀತು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಮುನ್ನ ಎಂದೂ ಸಹ ಸ್ತನಮಾಡಿದರಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯತತ್ವ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊಸ ವಿಷಯವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸವಿದರೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಮಯ ನಿರೂಪಣೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನಪಾನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ

ಬಹೂನಿ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಸ ನಂದಪತ್ನ್ಯಾಃ

ಹೃದಿ ಸ್ಥಿರೀಕರ್ತುಮುರೋಜದುಗ್ಧಮ್ |

ಪಪೌ ಪ್ರದೇಶಾರ್ಥಿತಯೇವ ಶೌರಿ-

ರ್ನ ಚೇತ್ ಸುತೃಪ್ತಸ್ಯ ಕುತಸ್ತದಿಚ್ಛಾ || ೩೦ ||

ನಂದಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾರಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಸ್ತನಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಬಯಕೆ ಏಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು?

ವಿ : ೧. ಹಾಗೆ ಸ್ತನಪಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಗೆ ಅಪಾರ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹಾಗೆ ಪುಣ್ಯ ತುಂಬಿಸಲು ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಮಾತ್ರ ಆ ಸ್ತನಪಾನ ಕರ್ಮ ನಡೆದಿತ್ತು. ಸದಾ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೇರಾವ ಕಾಮನೆಯೂ ಅಸಂಭಾವಿತ^೧ ಎಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ; ಉರೋಜ - ಸ್ತನ.

೧. ಸ್ತನಸ್ಯ ಸ್ತನ ಪೂರ್ವಂ ಕದಾಪ್ಯಗಾಸ್ತಾದಿತತ್ಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತಥಾಹಿ | ನೂತ್ನೇಷು ನವೀನೇಷು ಪ್ರಿಯೇಷು ಕಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿರಲಂಬುದಿರ್ಭವೇತ್ ನ ಕಸ್ಯಾಪಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅವಸ್ಥಾನಃ ಸ್ತನಪಾನಮುತ್ಪತ್ತಕಲ್ಪಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣಃ ಯಾವದ್ಭಾವತ್ ಸ್ತನಂ ಓಹತಿ ತಾವತ್ಪಾವದ್ಯಶೋದಾಹೃದಿ ಪುಣ್ಯಸ್ಯೋಪಚಯೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಹೃದಯಂ ಏವ ಕ್ಷೀರರೂಪವಸ್ತುನಿ ಸ್ಥಿತೇ ಸತಿ ತತ್ರ ಪುಣ್ಯವಕ್ಷ್ಯತೇವ್ಯಾನವಕಾರಾತ್ ಪಾನಾತ್ ಕ್ಷೀರಂ ಬಹು ಕೃತ್ವಾ ಪುಣ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯೇತ್ಪ್ರಮಿವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ತೃಪ್ತರ್ಥಂ ಬಿಲು ಸ್ತನಪಾನಂ, ತೃಪ್ತೇ ಪೂರ್ವಂ ಸತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮರ್ಥಂ ಸ್ತನಪಾನಂ ಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನ್ಯಪಾನದ ವೈಭವ

ವಿಭುರ್ಯರೋದಾಂಕಗತೋಽಪಿಬತ್ ಸ
ಸ್ತನಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಾನ್ಯಮುರೋಜದುಗ್ಧಮ್^೧ |
ದೃಶಾಽಮೃತಂ ದಾನಫಲಂ ತದೈವ
ವಿಶನ್ನಿವಾಂಬಾನನಮೀಕ್ಷಮಾಣಃ || ೩೧ ||

ಯರೋದಯ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯದಾನದ ಫಲವಾಗಿ
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಆಗಲೇ ನೀಡುವನಂತೆ ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಒಂದು ಸ್ತನವನ್ನು
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ತನದ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ.

೧. : ೧. ಯರೋದಯು ನೀಡಿದ ಸ್ತನ್ಯಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ನಿಜಕ್ಕೂ ಸಹ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸುವುದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ
ಸ್ತನ್ಯದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ ಗೃಹಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾರಸಗಳ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಂತಹ ಸಂದೇಶವನ್ನು
ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಯರೋದೆಯ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾರಸದ ಹಿಂದಿನ ಭಾವ

ಪೂರ್ಣಸ್ಯಾಪೂರ್ಣತಾಂ ಮತ್ಪ್ವಾ ಗೋಪೀ ಗೋಪೀನಮಂದಿರಾ |
ಕ್ಷೀರಸ್ಯತಿತಿ ಕ್ಷಣಶಃ ಕ್ಷೀರಂ ಪಾಯಯತಿ ಪ್ರಭುಮ್ || ೩೨ ||

ಗೋವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಗೃಹದ ಯರೋದೆಯು ಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಪೂರ್ಣ
ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವನು ತನಗಾಗಿ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು
ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ಕ್ಷೀರಪಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು.

೧. ಪಯಾಸಿ ಯಾಸಾಮಪಿಬತ್ ಪುತ್ರಸೈವಸ್ತುತಾನ್ಯಲಮ್ |

ಭಗವಾನ್ ದೇವತೀಪುತ್ರಃ ಕೈವಲ್ಯಾದೈಖಿಲಾರ್ಥದಃ ||

ತಾಸಾಮವಿರತಂ ಕೃಷ್ಣೇ ಕುರ್ವಂತೀನಾಂ ಸುತೇಕ್ಷಣಮ್ |

ನ ಪುನಃ ಕಲ್ಪತೇ ರಾದಿನ್ ಸಂವಾರೋಽಘ್ನಾನಮಂಭವಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೭/೪೦, ೪೧)

ಅನಃ ರಯಾನ್ಯ ಲಿರೋರಘಾಲಕಪ್ರವಾಲಮೃದ್ವಾಘ್ರಹತಂ ದೃದರ್ಶತ |

ವಿಧೃಷ್ಟನಾನಾರಸಕುಪ್ತಭಾವನಂ ದೃತ್ಯಸ್ತಚಕ್ರಾಕ್ಷವಿಭಿನ್ನಸೂರಮ್ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೮/೯)

೨. ಕ್ಷೀರಸ್ಯತಿ - ಕ್ಷೀರಮಾತ್ಮಾರ್ಥಂ ಪಾತುಮಿಚ್ಛತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ಯದೋದಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕ್ಷೀರಪಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕೇವಲ ಇವನು ಒಳತಿಗೋಷ್ಠರ ಎಂದು ತಿಳಿಯದೆ, ಹಾಲನ್ನು ಬಯಸಿ, ಬಯಸಿ, ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಪುನಃಪುನಃ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಜೀನ - ಪೂರ್ಣ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅನಿವೇಕ ಎಂದರ್ಥ.

ಪೂತನಿಯ ಆಗಮನ

ತತಃ ಕದಾಚಿತ್ ಪಥಿ ಪೂತನಾಖ್ಯಾ

ಸ್ವಮಾಯಯಾ ರೂಪಮವಾಪ್ಯ ರಮ್ಯಮ್ |

ತಮಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ವಿಷಾನುಷಕ್ತ-

ಕುಚಂ ಮುದಾಽಪಾಯಯದಂಬುಜಾಕ್ಷಮ್ || ೩೩ ||

ಅನಂತರ ಒಮ್ಮೆ ಪೂತನಾ ಎಂಬವಳು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಎಷಪೂರಿತವಾದ ಸ್ತನವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪಾನಮಾಡಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಪೂತನಿ ಎಂಬವಳು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಟಕಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಹತಕಾಗಿದ್ದವಳು. ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು, ಮರಳಿ ಜನಿಸಿಬಂದಿದ್ದವಳು ಎಂಬುದು ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಂಬುಜಾಕ್ಷ (ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ) ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಅವಳ ಮಾಯೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಜೀರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಮಾಯೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಂಕು ಕವಿಯುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಸರ್ವಥಾ ಆಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಾಯೆ ಕವಿದಿದ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಸುಲಭ ಎಂಬುದೇ ಅವಳ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮುದಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುವುದು.

೪. ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದ ಪೂತನಿಯ ವಿಕಾರರೂಪವು ಹಾಗೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಒಳಗಿದ್ದ ಉರ್ವರಿಯ ಆವೇಶ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ನೈಜರೂಪವು ಅಸುರಸ್ತಿಯರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಾಸಾಂ ರೂಪಂ ಗುಣಾಸ್ತಾಸಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ದ್ಯಾ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ |

ತಚ್ಚ ನೈಸರ್ಗಿಕಂ ರೂಪಂ ದ್ವಾತ್ತಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮ್ ||

೧. ಗೋಪೀನಮಂದಿರೇತ್ಯನೇನ ವಿತ್ತಬಾಹುಲ್ಯದೇವೇದಂ ನ ತು ತ್ಯಾಪೂರ್ಣತೇತಿ ಧ್ವನುತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಾಲಕ್ಷಣಂ ವಪುರ್ಮಾತ್ರಂ ಗುಣಹೇತುಃ ಕಥಂಚನ |

ಆಸುರೀಣಾಂ ದರಾದೇಸ್ತು ವಪುರ್ಮಾತ್ರಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೨/೩೮,೩೯)

ಉರ್ವಶಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಪೂತನಿ

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶನೂಪುರಕಂಕಣೋಜ್ಜಲಾ

ಲಸನ್ನಿತಂಬಾಪಿತರತ್ನಮೇಖಿಲಾ |

ದೃಗಂತಸಂಸ್ತಂಭಿತಮಾನಿಮಂಡಲಾ

ತದೋರ್ವಶೀವಾಸ್ತಿ ವಿಲೋಲಕುಂಡಲಾ || ೩೪ ||

ಝಗಝಗಿಸುವ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೈಬಳಿಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಶೋಭಿಸುವ ನಿತಂಬದ ಮೇಲೆ ರತ್ನದ ಒಡ್ಡಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟದಿಂದಲೇ ಎಂತಹ ಅಹಂಕಾರಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನೂ ಮರಳುಗೊಳಿಸುವ, ಒಲಾಡುವ ಒಲೆಗಳ, ಅವಳು ಆಗ ಉರ್ವಶಿಯೋ ಎಂಬಂತಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ೧. ಪೂತನಿಯು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಅವಳ ರೂಪ ಉರ್ವಶಿಯ ರೂಪದಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪೂತನಿಯಲ್ಲಿ ಉರ್ವಶಿಯ ಆವೇಶ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಿಚಾರ; ಅದನ್ನು ಅವಳು ಉರ್ವಶಿಯಂತಿದ್ದಳು^೧ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೌಶಲಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಸುಂದರ ರೂಪ ಬರಲು, ಕೇವಲ ಅವಳ ಮಾಯೆ ಕಾರಣವಾಗಿರದೆ, ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯ ಆವೇಶವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಈ ರೋಚವು ವರಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿದೆ; ಮೇಖಿಲ - ಒಡ್ಡಾಣ.

ಪೂತನಿಯ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾಶನಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ ತೊಡಗಲು ಕಾರಣ

ಸ ಪೂತನೋಚ್ಚಸ್ತನಕುಂಭಚುಂಬಿ-

ಮುಖಾರವಿಂದೋ ಹರಿರಾಬಭಾಸೇ |

ವಿಷಂ ಬಹಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಮದಾಂತರಂಗೇ

ಸುಪೂರಯಂಸ್ತನ್ಮುಖವತ್ಕನೇವ || ೩೫ ||

೧. ಸಾ ತಾಟಕಾ ಚೋರ್ವಶೀವಂಪ್ರವಿಷ್ಣು (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೧೨/೪೮) |

೨. ಯಯಾ ಸಾ ತಥಾ ದೃಗಂತೇನ ಬೋಚನಾಂತೇನ ಕುಟಾಕ್ಷೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ |

೩. ಅನೇನ ಪೂತನಾಯಾಮುರ್ವಶ್ಯಾವೇಶಾತ್ ಸೌಂದರ್ಯಮಿತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ |

ಹೊರಗೆ ಮೆತ್ತಿದ ಸ್ತನಗಳ ವಿಷವನ್ನು ಅವಳ ಸ್ತನದ ಚೂಚುಕದ ತುದಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ಒಳಗೆ ತುಂಬಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಪೂತನಿಯ ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ತನ ಎಂಬ ಕುಂಭವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಮುಖಕಮಲದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಭಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪೂತನಿಯು ತನಗೆ ನೀಡಲೆಂದು ತಂದಿದ್ದ ವಿಷವನ್ನು ಮರಳಿ ಅವಳಿಗೇ ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು, ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತಮ್ | -ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ (ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ) ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ನಿದರ್ಶನದಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪೂತನಿಯ ವಿಷದ ಪ್ರಭಾವ ತಪ್ಪಲು ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತೇ

ರಮಾಧರೋಷಾಮೃತಪಾನಜಾತ-

ಮಹಾನುಭಾವೇನ ನ ಪೂತನಾಯಾಃ |

ಉರೋಜಸಂಗ್ಯಾರ್ತಿಕರೋ ಗರೋಽಸೌ

ಬಭೂವ ಬಾಲಸ್ಯ ಬಲಾನುಜಸ್ಯ ^೧ || ೩೬ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ^೧ ಅಧರಾಮೃತಪಾನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಹಾಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ, ಬಲ-ರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಬಾಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ, ಆ ಪೂತನಿಯ ಸ್ತನದ ವಿಷವು ಯಾವುದೇ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ಪೂತನಿಯ ವಿಷವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೇಡುಮಾಡದಿರಲು, ಕಾವ್ಯರೀತಿಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವರು. ಅಮೃತದ ವಿರುದ್ಧ ವಿಷದ ಆಟವಾಡು ಸಾಗದು ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಸ್ವತಃ ಸ್ವರತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ರಮಾದೇವಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವತಃ ಅಮೃತಸ್ವ ರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಷದ ಬಾಧೆ ಎಲ್ಲಿಯದು (ಅಮೃತಃ ಶಾಶ್ವತಃ ಸ್ವಾಣುಃ...- ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ).

೩. ಮುಂದೆ ೧೮ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಸಹ ಇದೇ ತರನಾದುದು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ, ರು.ವಿ.(೧೮/೩೯):

ಸಂಪಕ್ಕಪಿಂಬಸಮರಮೃತಮಾಧರೋಷಃ ಸತ್ಸಂಪದೇ ಭವತು ಸಾತ್ವತರಾಜವಾಙ್ಮುಃ |

ಯತ್ಸಂಭವಾಮೃತಕಣೇನ ಘಣೇಂದ್ರತಲ್ಪಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ನಿತ್ಯಮದರಾಮರಣೋ ಬಭೂವ ||

೪. ವೇಪೋತ್ತಮನಾದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಕಲಿಯು ಸ್ವಭಾವವಾದ ಕಾಲಕೂಟದಂತಹ ವಿಷವೇ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ವೇಪೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಈ ಪೂತನಿಯ ವಿಷ ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡಿತು! ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ನಾಗರಾಜನಾದ ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಈ ಧ್ವನಿ ಇದೆ.

ಪೂತನಿಯ ವಧೆಗೆ ಕಾರಣೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ

ಮರಿಷ್ಯತೋ ಭೋಜಪತೇರ್ನ ಜನ್ತು

ತಮಃಶ್ರಮಾರ್ಹಸ್ಯ ಭವಿಷ್ಯತೀಹ |

ಇತೀವ ಧಾತ್ರೀಮವಧೀತ್ ಸ ತಸ್ಯ

ಪ್ರತೀಂದ್ರವೃಂದಾರ್ಚಿತಪಾದಪೀಠಃ || ೩೭ ||

ಇನ್ನೇನು ಸಾಯಲಿರುವ ತಮಸ್ಸಿನ ನೋವಿಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ಕಂಸನಿಗೆ ಮರುಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಒಂಡುಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿತ ಪಾದಪೀಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅವನ ಸಾಕುತಾಯಿಯಾದ ಪೂತನಿಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದ.

ಮ. : ೧. 'ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಕ ಕಾರಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೨. ಪೂತನಿಯು ಕಂಸನ ಸಾಕುತಾಯಿ. ಕಂಸ ಇನ್ನೇನು ಸಾಯಲಿರುವುದರಿಂದ ಇವಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಹುದು. ಕಂಸನು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಹಾಪಾಪಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸಂಭವವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತೆಂದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕಂಸನು ತಮೋಯೋಗ್ಯ. ಅವನ ಸಂಹಾರ ಸನ್ನಿಹಿತ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಹಾಗೂ ಅದರಂತೆ ತಮಸ್ಸು ಮುಕ್ತಿಯಂತೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಲೋಕ; ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರು ಮರಳಿ ಬಾರರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪ್ರತೀಂದ್ರ - ಪರಮಹಂಸ.

೧. 'ವಾಯುರನ್ಯಾ ಉಪಾಮಂಥತ್ ಪಿಸ್ತುನ್ಯಾ ಕುಸಸ್ತಮಾ |

ಕೇಶಿಃ ಪಿಷ್ಠಾ ವಾತೇಣ ಯದ್ವದ್ವೇಣಾಪಿಬತ್ ಸಹ ||'

- ಮು. (೧೦/೧೩.೭/೭)

ಅಥ ತ್ವದ್ವಾಕ್ಯಾಂ ಪ್ರರತೋ ನಿಧಾಯ ನಿಧಾಯ ವಾತೇ ತಪನೀಯರೂಪಃ |

ಸ್ವಯಂ ತ್ವನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋಪಪನ್ನಂ ಪಪೌ ಸ ವಾಯುಸ್ತದತಾನ್ಯ ಜೀರ್ಣಮ್ ||-ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೦/೧೬)

೨. ಆನುತ್ಪತ್ತಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠದಾತ್ಯಾ, ಧಾತ್ಯಾ, ಕಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಭಾವೇನೇತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೩. ಮುಕ್ತಿಸ್ತಾ ತಮಸ್ಸಿದ ನಾವೃತ್ತಿಃ ಪುನರೀತಯೋಃ |

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧/೪೮)

ಅನಾದಿಕಾಲತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಲ್ಯಾಣ್ಯವೃತ್ತ ದಾನವಃ |

ಅಸಂಗ್ರಾಹಾಃ ಕಿಲಾಶ್ವಾಂತಿ ಯಾತನಾಸ್ತೀವವೇದನಾಃ |

ಲಯೀತು ಮುಕ್ತಿವರಿದಂ ವಿಷ್ಣುಃ ತಿಷ್ಠತ್ಸತ್ಪರಮ್ ||

- ಭೂಗೋಲ ನಿರ್ಣಯ (೮೨, ೮೩)

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಸ್ವೀಹತ್ಯಾ ನಿಮಿತ್ತ ದೋಷದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪ್ರತೀಂದ್ರವೃಂದಾಚೀತಪಾದಪೀಠಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವುದು.

ಆತ್ಮಭಾತಕವಾದ ಪೂತನಿಯ ವಿಷ

ವ್ರಜಸ್ಥಬಾಲಗ್ರಹಪೀಡಿತಾ ಸಾ

ವಿಷಪ್ರದಾನಸ್ಯ ಫಲಂ ಪ್ರಪೇದೇ |

ತಥಾಹಿ ಕೃತ್ಯಾ ಮಹತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ

ಸ್ವಕೀಯಮೃತ್ಯುತ್ವಮುಪೈತಿ ಪೃಥ್ವ್ಯಾಮ್ || ೩೮ ||

ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗ್ರಹದಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾದ ಆ ಪೂತನಿಯು ವಿಷವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ! ದೊಡ್ಡವರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆಯು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವನಿಗೇ ಮೃತ್ಯುವಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿಷ ನೀಡಿದ ಪಾಪದಿಂದಾಗಿ ಪೂತನಿಯು ಮರಣ ಹೊಂದಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ವೀಹತ್ಯಾದೋಷದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀರಾಮ-ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಂಬಂದ ತಾಟಕಿಯ ಸಂಹಾರ ನಡೆದಾಗ ಬರುವ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದ ಎಲ್ಲಾ ಮಿತ್ರವಚನ-ಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಟ್ಟು, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಕಲ ದೋಷದೊರ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು :

ವಿತಾಂ ರಾಘವ ದುರ್ವೃತ್ತಾಂ ಯಕ್ಷೀಂ ಪರಮದಾರುಣಾಮ್ |

ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಹಿತಾರ್ಥಾಯ ಜಹಿ ದುಷ್ಪಪರಾಕ್ರಮಾಮ್ ||

ನಹ್ಯೇನಾಂ ಶಾಪಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣಾಂ ಕರ್ತೃದುತ್ಸಹತೇ ಪುಮಾನ್ |

ನಿಹಂತುಂ ತ್ರಿಮು ಲೋಕೇಮ ತ್ವಾಮೃತೇ ರಘುನಂದನ ||

ನ ಹಿ ತೇ ಸ್ವೀವಧಕ್ಕತೇ ಫಣಾ ಕಾರ್ಯಾ ನರೋತ್ತಮ |

ಚಾಮರ್ವಣ್ಯಹಿತಾರ್ಥಂ ಹಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ರಾಜಸೂನುನಾ ||

ನೃಶಂಸಮನೃಶಂಸಂ ವಾ ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣಕಾರಣಾತ್ |

ವಾತಕಂ ವಾ ಸದೋಷಂ ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ರಕ್ಷತಾ ಸದಾ ||

ರಾಜ್ಯಭಾರನಿಯುಕ್ತಾನಾಮೇವ ಧರ್ಮಃ ಸೇನಾತನಃ |

ಅಧರ್ಮ್ಯಾಂ ಜಹಿ ಕಾರುತ್ವಧರ್ಮಿಣ್ಯಾಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ||

ಶೂರ್ಯತೇ ಹಿ ಪುರಾ ಶಕ್ರೋ ವಿರೋಚನಮತಾಂ ನೃಪ |

ಪೃಥಿವೀಂ ಹಂತುಮಿಚ್ಛಂತೀಂ ಮಂಥರಾಮಭೃಸೂದಯತ್ ||

ವಿಷ್ಣುನಾ ಚ ಪುರಾ ರಾಮ ಭೃಗುಪತೀಂ ಪತಿವ್ರತಾ |

ಅನಿಂದ್ರಂ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತೀ ಕಾವ್ಯಮಾತಾ ನಿಷೂದಿತಾ ||

ವಿಕ್ವಲ್ವಾಸ್ತ್ಯೈಶ್ಚ ಬಹುಭಿಃ ರಾಜಪ್ರತ್ಯಮ್ಭವಾತ್ಮಭಿಃ |

ಅಧರ್ಮಸಹಿತಾ ನಾರ್ಯೋ ಹತಾಃ ಪುರುಷಸತ್ತಮೈಃ ||

ತ್ಯಾದೇನಾಂ ಫಣಾಂ ತೃಷ್ಣಾ ಜಹಿ ಮಜ್ಜಾಸೂನುಪ |

-ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ (೧/೨೫/೧೪-೨೨)

೨. ಪೂತನಿಯು ಸ್ವತಃ ಬಾಲರನ್ನು ಹಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲಗ್ರಹವನ್ನಿವ್ವವಳು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಾಲರೂಪದ ಗ್ರಹದಿಂದ ಅವಳೇ ಹಿಡಿತಳಾದಳು.

೩. ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪಹಾರವು ಸಹ ^೨ ಆತ್ಮಭಾತಕ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಗ್ರಹ ಎಂದರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಸಕಲಗ್ರಹಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಾಹಕನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ 'ಗ್ರಹ' ಎಂಬ ಮಾತು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದು:

ಸಕಲಗ್ರಹಬಲ ನೀನೇ ಸರಸಿಚಾಕ್ಷ - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು.

೫. ಶ್ರೀಮದ್ಬಾಗವತದ ಕೃಷ್ಣಗ್ರಹಗೃಹೀತಾತ್ಮಾ (೭/೪/೨೮) ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗ್ರಹ ಎಂದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೬. ಸ್ವೋತ್ತಮದ್ರೋಹ ಸರ್ವಥಾ ಅನರ್ಥಕರ ಎಂಬುದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಾಗ ಪೂತನಿಯಂತಹ ಮಹಾರಾಕ್ಷಸಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ವಾರಾಣಸೀಂ ಪರಿಸಮೇತ್ಯ ಸುದಕ್ಷಿಣಂ ತಂ

ಸರ್ವಿಗ್ಗ್ವಂ ಸಮದಹತ್ ಸ್ವತೋಽಭಿಚಾರಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗ. (೧೦/೬೬/೨೭-೪೨)

ಕೋ ನಾಮ ಸತ್ಸು ವಿಷಮಃ ಪ್ರಭವೇತ್ ಸುಖಾಯ | - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೯/೪೫)

ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಪೂತನಿ

ಅಪಿ ಪ್ರದತ್ತೇ ಗರಲೇ ಶಿಶುಂ ತ-

ಮಭೀತಮಾಲೋಕ್ಯ ಭುಜಂಗಸಂಘಾನ್ |

ವಿಭೀಷಯಂತೀ ಸಮಗಾದಧಃ ಸಾ

ನ ಚೇದ್ವಿಪ್ರರ್ಯಸ್ತಮೃತಿಃ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ || ೩೯ ||

ವಿಷವನ್ನು ನೀಡಿದರೂ ಸಹ ಮಗುವು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ^೨ ಪೂತನಿಯು ಹಾವುಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಲೆಂದು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವಿರುದ್ಧರೀತಿಯ ಮರಣವು ಹೇಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು !

೧. ಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕುಕರ್ಮಪ್ರಯೋಕ್ತಾಃ ಮರಣಮುಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಾತ್ಮೋತ್ತಮೇವೈವ ಸುಕೇಶು ವಿರೇವತ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪೋಽಪಿ ದೋಷ ಉರುತಾಮಭಯಾತಿ ಯಸ್ಯಾತ್ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೪೭)

೩. ಪೂತನಾ ನ ಮೃತಾ ಕಿಂತು ಭುಜಂಗಭೀಷಣಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮೇವಾಧೋಲೋಕಂ ಜಗಾಮೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ವಿಷವು ಪರಿಣಾಮ ಬೀರದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ನೀಡಿದ್ದ ಹಾವುಗಳಿಗೆ ನೀವು ನೀಡಿದ ವಿಷ ಅಂತಹ ಕ್ರೂರವಾದುದೇನೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ದಂಡಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬಂತೆ ಪೂತನಿಯು ಅಧೋಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ನೀಡಿದವರನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಸಹಜ; ಪೂತನಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಳು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವಳು ಮಹಾಕ್ರೂರಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿಷನೀಡಲು ಬಂದಿದ್ದ ಮಹಾಪಾತಕಿಯಾಗಿದ್ದಳು ಎಂಬ ಅಂಶ ಸೂಚಿತ.

೩. ವಿಷ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾದರೂ ಸತ್ತಿದ್ದು ವಿಷವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪೂತನಿಯೇ 'ವಿಷಯಸ್ತಮೃತಿ' ಎಂದರೆ ವಿಷ ಕುಡಿದವನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ವಿಷ ನೀಡಿದವನೇ ಸಾಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಪೂತನಿಯು ಅಧೋಗತಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

ಆಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ತಾಟಕಿಯಾದ ಪೂತನಿ

ಉತ್ತುಂಗಹಸ್ತಚರಣಾಯತಶೈಲಶೃಂಗಾಂ

ವಿಸ್ತಾರಿತಾನನವಿನಿರ್ಗತದೀರ್ಘಾದಂಷ್ಟ್ರಾಮ್ ।

ಶುಷ್ಕತ್ವಟಾಕಸದೃಶೋದರಘೋರರೂಪಾಂ

ತರ್ಕೇಽತಿಕರ್ಕಶರಪೋಜ್ಜಲತಾಟಕಾಂ ತಾಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ಉನ್ನತವಾದ ಕೈಕಾಲುಗಳೆಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು, ತೆರೆದ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿದ್ದ ಉದ್ದನೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು, ಒಣಗಿದ ಸರೋವರದಂತಿದ್ದ ಉದರ, ಅತ್ಯಂತ ಭಯಾನಕವಾದ ರೂಪ; ಇಂತಹ ಅವಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕರ್ಕಶವನ್ನಿಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಾಟಕಿ ಎಂದು ಊಹಿಸುವೆ.

೧. ನ ಚೇದೇವಂ ನ ಚೇತ್ ವಿಷಯಸ್ತಮೃತಿಃ | ವಿಷ್ಯ ವಿಷವಾನೇ ಆಸ್ತಸ್ಯ ಮರಣಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಅನೇನ ಪೂತನಾಯಾ ಅಧೋಲೋಕಗಮನಮೇವ ನ ತುರ್ಧ್ವಲೋಕಗಮನಮಿತಿ ಧೃವ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪತಮಾನೋಽಪಿ ತದ್ವೇಹಸ್ಮಿಗಪ್ಯೋತ್ಕಂಠವದ್ವಮಾನ್ |

ಚೂರ್ಣಯಾಮಾಸ ರಾಜೇಂದ್ರ ಮಹದಾಖೀತ್ ತದದ್ವೃತಮ್ ॥

ಈಷಾಮಾತ್ರೋಗ್ರವಂಷ್ಟಾಸ್ಯಂ ಗಿರಿಕಂದರನಾಸಿಕಮ್ |

ಗಂಧಶೈಲಸ್ತನಂ ಕೌದ್ರಂ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾಯಣಮೂರ್ಧಜಮ್ ॥

ಅಂಧಕೂಪಗಘೋರಾಕ್ರಂ ಪುಲಿನಾರೋಹಘೋಷಣಮ್ |

ಬದ್ಧನೇತುಘುಚೋರ್ವಂಘ್ರಿ ರೂಢತೋಯಪ್ರಮೋದರಮ್ ॥

ಸಂತತ್ತಮಃ ಸ್ವತದ್ವೀಕ್ತ್ಯ ಗೋಷಾ ಗೋಷ್ವಃ ಕಳೇಬರಮ್ |

-ಭಾಗ(೧೦/೭/೧೫-೧೮)

ವಿ. : ೧. ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಪೂತನಿಯ ವಿಕಾರರೂಪದ ವರ್ಣನ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವಳು ತಾಟಕಿ ಇರಬೇಕು ಎನಿಸುವುದು; ಎಂದರೆ ಅವಳು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತಾಟಕಿಯಾಗಿದ್ದವಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಅವಳ ಸುಂದರರೂಪಕ್ಕೆ ಉರ್ವಶಿಯ ಅವೇಶವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಂತೆ ವಿಕೃತರೂಪಕ್ಕೆ ತಾಟಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಸ್ವಭಾವವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯ ಅವೇಶ ಹಾಗೂ ತಾಟಕಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಪೂತನಿ - ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಉರ್ವಶೀ

ಮುಕುಂದವಿದ್ವೇಷವಿಷಾನುಷಂಗಾ-

ದ್ವಿಯೋಜಿತಾಂಗೀ ಕಿಲ ಪೂತನೈಕಾ |

ಪಪಾತ ಧನ್ಯಾ ಲಲನಾಗ್ರಗಣ್ಯಾ

ಜಗಾಮ ಚಾನ್ಯಾಮರಲೋಕಲೋಕಮ್ || ೪೧ ||

ಶ್ರೀಹರಿದ್ವೇಷವೆಂಬ ವಿಷದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ದೇಹತೊರೆದ ಪೂತನಿ ಎಂಬವಳು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಬಿದ್ದಳು; ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಉರ್ವಶಿಯೆಂಬ ಮಹಿಳಾಮಣಿಯು ದೇವವೃಂದವಿರುವ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವಿದ್ದ ಆ ಪೂತನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದ ತಾಟಕಿಯು ತಮಸ್ಸಿಗೂ ಉರ್ವಶಿಯೆಂಬ ಆಪ್ತರೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೂ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪೂತನಿಯ ಪತನಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಹರಿದ್ವೇಷವು ಕಾರಣವಾದಂತೆ, ಉರ್ವಶಿಯ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಿಭಕ್ತಿಯು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಅನೇನ ಪೂತನಾಯಾ ತಾಟಕಾತ್ಮಂ ಧೃಸ್ತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಜೀವಾಸ್ತು ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಸಂತೋಸಸಂತಪ್ತ | ತತ್ರ ಸತಾಮೇವ ಮೋಕ್ಷೋ ನೃಪಸಾಮಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಪುರಾಣಾದಿಮ ಪೂತನಾದೀಗಾಂ ಮೋಕ್ಷೋಕ್ತಿಂ ಘಟಯನ್ತತ್ರ ಜೀವದ್ವಯಸಮಾವೇಶಮುಪಪಾದಯತಿ | ಮುಕುಂದೇ-
ತ್ಯಾದಿವದ್ಯೈಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಸಪೂತನಕಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಬಾಂಧವಾದಿಯುತಾ ಯತಃ |

ಜೀವದ್ವಯಸಮಾವೇಶಾದ್ವೃತ್ತಿಯುಪಗೀಷಪಃ || ಇತಿ ಸ್ವತಃರಕ್ತ ಏವಾರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ದ್ವೌ ಭೂತಸರ್ಗೌ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ದ್ವವ ಆಮರ ಏವ ಚ |

-ಗೀತಾ (೧೬/೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿದ್ವೇಷಾಬ್ಧಿವಿಷವಾನೇನ ಮೃತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾತನಿಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯೇ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುವುದು; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅದು ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ ಇದಾಗಿದೆ (ತುಂಬುರುವಿನ ಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿದ ಶಾಪದಿಂದ ಉರ್ವಶಿಯು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾತನಿಂಬಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ) :

ಸಾ ತಾಟಕಾ ಚೋರ್ವರೀಸಂಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಕೃಷ್ಣಾವಧ್ಯಾನಾನ್ನಿರಯಂ ಸಂಜಗಾಮ |

ಸಾ ಚೋರ್ವರೀ ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತಸ್ತನೇನ ಪೂತಾ ಸ್ವರ್ಗಂ ಪ್ರಯಯೌ ತತ್ಕ್ಷಣೇನ ||

ಸಾ ತುಂಬುರೋಃ ಸಂಗಮ ಆವಿವೇಶ ರಕ್ತಸ್ತನುಂ ಶಾಪತೋ ವಿತ್ತಪಸ್ಯ |

ಕೃಷ್ಣಸ್ವರ್ಗಾತ್ ಶುದ್ಧಭಾವಾ ಪುನರ್ದಿವಂ ಯಯೌ ತುಷ್ಠೈ ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ರಮೇಶೇ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೮೮,೮೯)

ಅಸುರರ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀಡುವ ಭಗವಂತ

ಯದಿ ಪ್ರಭುವಿವಿದ್ವಿಷತೋಽಪಿ ಶೌರಿಃ

ಪ್ರಸಾದಕೃತ್ ತರ್ಹಿ ಕುತಃ ಸುರಾರೀನ್ |

ವಿಜಿತ್ಯ ಭಕ್ತಾಯ ತದೀಯಭಾಗ್ಯಂ

ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಸ್ವೈರಮಿಹಾವತೀರ್ಯ || ೪೨ ||

ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವುದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದೇಶಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ಸುರವೈರಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ ಅವರ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ?

ವಿ. : ೧. 'ದ್ವೇಷದಿಂದಲೇ ಮುತ್ತಿ' ಎಂಬ ಕೆಲವರ ವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ (ಶ್ಲೋ.೪೨-೬೦) ವಿವರವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನು ದುಷ್ಟರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅವತಾರವನ್ನೇಶಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಯಚ್ಚಕೇತ ಸತ್ಯಮಿತ್ ತನ್ನ ಮೋಹಂ ಪಸು ಸ್ವಾರ್ಥ-ಮುತ ಜೀತೋತ ದಾತಾ ಎಂಬ ಬುಗ್ಗೆಯ (೧೦/೩೫/೬) ಮಂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೧. ಪ್ರಾತನಾಯಾ ಮೋಕ್ಷೋಕ್ತವದ್ವೇರ್ವರೀಮಾದಾಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಸರ್ವಥಾ ಭಕ್ತತೋ ಮುತ್ತಿದ್ವೇರ್ವಾತ್ಮಮ ಉದೀರಿತಮ್' |

ನಿಂಬಮುಪ್ಪ ಸಂಯೋರ್ಗೀತ್ಯಂ ಮೋಹಾಯಾನ್ಯದ್ವೇಚೋ ಭವೇತ್ || ಇತಿ ಸ್ವತಃ ದ್ವೇಷಾನ್ಯಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯೇತದುವಪಾದಯನ್ಮಾಹ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಸುರಾನ್ ನಿಗೃಹ್ಯ ತೇಷಾಂ ಧನದಾನ್ ತನ್ನಿಷ್ಟದ್ವೇಷ ನಿಮಿತ್ತಂ ಅನ್ಯಕಾರಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಂಠನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ತಂದೆ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ, ಶೃಂಗಾಲವಾಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ಮಗ ಶತ್ರುದೇವನಿಗೆ, ಬರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಸಹದೇವನಿಗೆ, ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ಮಗ ಭಗವತ್ತನಿಗೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅರಿಷ್ಟ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಆಗಿದ್ದು ಸದ್ಗತಿಯಲ್ಲ

ದ್ವಿಷಾಂ ಹರಿಯ ಚೈತಿ ಯರ್ಹಿ ಮೋಕ್ಷಂ

ನ ತರ್ಹಿ ಕಸ್ಮಾದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗಃ |

ಅರಿಷ್ಟವಾತಾಸುರದತ್ತಕೇಶಿ-

ವಿನಾಶಕಾಲೇ ವಿವೃತಃ ಶುಕೇನ || ೪೨. ||

ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಿಗಳೂ ಮೋಕ್ಷೋದಮವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ವಾತಾಸುರ, ವತ್ಸಾಸುರ, ಕೇಶಿ ಮೊದಲಾದವರ ವಿನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅದು ಮುತ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರವಾಯಿತೆಂದು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ಏತಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ?

ಏ. : ೧. ದ್ವೇಷಿಗಳೂ ಮುತ್ತಿ ಎಂದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಪೂತನಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ತೃಕಾಪರ್ಶ, ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಮುತ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿಸಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇತರ ಅಸುರರು ಸತ್ತಾಗ ಅವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಪೂತನಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಪ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಸುರರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯೇ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದೂ ಪೂತನಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಜೀವದ್ವಯವೇರಬೇಕು ಎಂದೂ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಪವರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯೇ ನಿಶ್ಚಿತ

ಪತಂತ್ಯಧೋಽನಾದೃತಕೃಷ್ಣಪಾದಾ

ನ ಚೇದ್ಯಮಸ್ಯಾಲಯಮೇಷ್ಯಸಿ ತ್ವಹ್ |

೧. ಕೇಶಾಧೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷಮಸ್ಯಕ್ತಾ ಪೂತನಾಯಾ ಏವ ಮೋಕ್ಷೋಕ್ತೇರ್ಭಾಗವತೇಂದ ಕೃತ್ವಿರೇವೋತ್ತಮಃ | ನಾ ಚ ಏವಮ್ ಪೂತನಾಯಾಂ ದುಃಪ್ರವೇಶಮಾಪೇತರೂಪಃ ಕೇಶಾಧೀನಮ ಗೌರಿ | ಅನ್ಯಥಾ ಕೃಷ್ಣನ ಕೇಶಾಧೀನಾಂ ಸಮೇದಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಕೇಶಾಧೀನಃ | ಏ ತೇವಾಂ ಮುತ್ತಿವರ್ಗವಾಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಸಮೇದಾಸುಕ್ತಾ ಪೂತನಾಕಂಸ-ಶಿರುಪಾಲಪಥಾಭಿಷ್ಠಾನ್ಯತ್ರಯ ಏವ ತೇವಾಂ ಮುತ್ತಿಕಥನೋಕ್ತೇರಿತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಸ ನೈರ್ಮಿತಂ ಧಾಮ ಜಗಾಮ ದೈತ್ಯ

ಇತೀರಿತಾ ದುರ್ಗತಿರೇವ ತೇಷಾಮ್ || ೪೪ ||

"ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರು ಅಥೋಗತಿಗೆ ತೆರಳುವರು", "ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನೀನು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಿ" ಹಾಗೂ "ಆ ದೈತ್ಯನು ಅಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ", ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸುರರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗುವುದು.

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವೈಷಿಗಳಿಗೆ ಅಥೋಗತಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸದ್ಗತಿ ಲಭಿಸಲಾರದು ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಪತಂತ್ಯಧೋ... ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ :

ಯೇನೈರವಿಂದಾಕ್ಷ ವಿಮುಕ್ತಮಾನಿಸಸ್ತಯ್ಯಪ್ರಭಾವಾದವಿದುಢ್ನುಢಯಃ |

ಆರುಹ್ಯ ಕೃಚ್ಛ್ರೀಣ ಪರಂಪದಂ ತತಃ ಪತಂತ್ಯಧೋನಾದೃತಯುಷ್ಯದಂಪ್ರಯಃ |

- ಭಾ. (೧೦/೨/೨೨)

೩. ಯಮಸ್ಯಾಲಯಮೇಷುಪಿ ತ್ವಂ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕ :

ಅಂಬಷಾಂಬಪ್ರಮಾರ್ಗಂ ನೋ ದೇಹ್ಯಪಕ್ರಾಮ ಮಾ ಚಿರಮ್ |

ನ ಚೇತ್ ಸಕುಂಜರಂ ತ್ವಾರಥ ನಯಾಮಿ ಯಮಸಾದನಮ್ || - ಭಾ. (೧೦/೪೨/೪)

೪. ಸ ನೈರ್ಮಿತಂ ಧಾಮ ಜಗಾಮ ದೈತ್ಯಃ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮೂಲಶ್ಲೋಕ :

ಜಗಾಮ ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ನಿರ್ಮಿತೇರಥ ಕ್ಷಯಂ

ಪುಷ್ಪೈಃ ಕಿರಂತೋ ಹರಿಮೀಡೀರೇ ಸುರಾಃ |

- ಭಾ. (೧೦/೨೬/೧೪)

೧. ಅನೇನ "ಯೇನೈರವಿಂದಾಕ್ಷ ವಿಮುಕ್ತಮಾನಿಸಸ್ತಯ್ಯಪ್ರಭಾವಾದವಿದುಢ್ನುಢಯಃ | ಆರುಹ್ಯ ಕೃಚ್ಛ್ರೀಣ ಪರಂ ತತಃ ಪತಂತ್ಯಧೋನಾದೃತಯುಷ್ಯದಂಪ್ರಯಃ ||" ಎತಿ ವಾಕ್ಯಮುಕ್ತವಾತ್ಯಮ್ | ಅನೇನಾಂಬಷಾಂಬಪ್ರಮಾರ್ಗಂ ನೋ ದೇಹ್ಯಪಕ್ರಾಮ ಮಾ ಚಿರಮ್ | ನ ಚೇತ್ ಸಕುಂಜರಂ ತ್ವಾರಥ ನಯಾಮಿ ಯಮಸಾದನಮ್ || ಯದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪತಂಗಾಂ ವೈಷಿಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಾತ್ ಶ್ವಾತೃ ತರ್ಹ್ಯಾಶ್ಚ ಪಚಣೇ ಯಮಸಾದನಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾ 'ಲೋಕಮ್ನಾ ಮಮ ಸಾದನಮ್' ಎತಿ ಬೋಧಿಸಿದಿತಿ ಛಾಪಃ | ಅನೇನ "ಜಗಾಮ ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ನಿರ್ಮಿತೇರಥ ಕ್ಷಯಂ ಪುಷ್ಪೈಃ ಕಿರಂತೋ ಹರಿಮೀಡೀರೇ ಸುರಾಃ" ಎತಿ ವಚನಮುಕ್ತವಾತ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತಿರ್ಮಿತವು ಸರಳವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಸಾಂಘಿಕತಮುಪಿ ಮುಗ್ಧಾಂತಃ ಸುಖಲೋಕಮಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೨/೧/೨೦) - ಭವಿಷ್ಯತುರಾಗವಚನ

ದ್ವೇಷಮೂಲ ಸ್ಮರಣೆಯು ಸದ್ಗತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗದು

ವಿದ್ವೇಷಮೂಲಸ್ಮರಣೇನ ತುಷ್ಟಿ-

ರಿತ್ಯಪ್ಯವದ್ಯಂ ನ ಜಹಾತಿ ಪಕ್ಷಃ |

ಹಿಂಸಾರ್ಥಮಾಲಿಂಗಯತಸ್ತರಕ್ಷೋಃ

ಕಿಂ ಚೇಷ್ಟಯಾ ತುಷ್ಟತಿ ಕಾಮಧೇನುಃ || ೪೫ ||

ದ್ವೇಷಮೂಲಕವಾದ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಂತುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು ಎಂಬ ಪಕ್ಷವೂ ಸಹ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸದು; ಹೀಗೆ ಮಾಡಲೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬುವ ಹುಲಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅದರ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾಮಧೇನುವು ನಲಿಯುವುದೇ!

೧. : ೧. ದ್ವೇಷದಿಂದೇನೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲ ಆದರೆ ಅವರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ಸದ್ಗತಿನೀಡುವನು ಎಂಬ ವಾದವೂ ಸಹ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗುವುದು ದ್ವೇಷವೇ ಹೊರತು ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲೆಂದು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಹುಲಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮಧೇನುವು ಸಹ ಪ್ರೀತಿ ಹೊಂದುವುದು ಎನ್ನಬೇಕಾದೀತು ; ತರಳು - ವ್ಯಾಘ್ರ.

೨. ಹಸುಗಳನ್ನು ಹುಲಿ ಹಿಡಿಯುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಸುವಿನ ಸ್ಪರ್ಶದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಲಿಗೆ ದೋಷವೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ; ಹುಲಿಗೆ ಬೇಕಿರುವುದು ಹಸುವಿನ ಹತ್ಯೆಯೇ ಹೊರತು ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಾಗುವ ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ; ಅದರಂತೆ ಕೇವಲ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ದೋಷವೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಧೋಗತಿಯೇ ಹೊರತು ಸದ್ಗತಿಯಲ್ಲ ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಚಾಣೂರನ ವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಮಾತು ಸಹ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿವರಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ-ಗೋಹತ್ಯೆಗಳು ತಾರಕವಾಗಬಲ್ಲವೆ ?

ನಚೇದ್ಗವಾಂ ವಿಪ್ರಶಿಖಾಮಣೀನಾಂ

ಹತಿಶ್ಚ ಪುಣ್ಯಾಯ ಭವೇದ್ಧಿ ಮೂಢಾಃ |

೧. ತಥಾ ಹಿ | ಕಾಮಧೇನುಃ ಹಿಂಸಾರ್ಥಂ ಹಂತುಂ ಆಲಿಂಗಯತಃ ಸಂತ್ಸಿಷ್ಟತಃ ತರಕ್ಷೋಃ ವ್ಯಾಘ್ರಸ್ಯ ಚೇಷ್ಟಯಾಂಗಳ-
ಸರ್ಶಾದಿವ್ಯಾಪಾರೇಣ ತುಷ್ಟತಿ ಕಿಂ ನ ತುಷ್ಟತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂಗಾಲಿಂಗನತತ್ಪರಸ್ಯ ಚರಣಸ್ಪರ್ಶೋದ್ವಿಗ್ನಾಪ್ಯಲಂ
ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮುಪೇಯಮೋಽಪಿ ಪರಿತರ್ಜ್ಯಾಣೂರನಾದ್ಯೋ ದರೇ |

ಕೃಷ್ಣೋಽಭೂತ್ ಚ ಮುಕ್ತಿಸ್ತ ಸಮರೇ ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಸತ್ಯತಿಂ

ದುಷ್ಟೈರಾಚರಿತಾಂ ಕಿಮತ್ರ ಮತಿಮಾನ್ ಮೃತ್ಯುಪ್ರದಾಂ ವಿಶ್ವೇತೆ ||

-ರು.ವಿ.(೧೧/೪೩)

ತದಂಗವಂಸ್ಪರ್ಶನದರ್ಶನಾದ್ಯೈ-

ಸ್ತದೀಯನಾಮಗ್ರಹಣಾಭಿವಾ ॥ ೪೬ ॥

ಎಲೈ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳೇ ! ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳ ಹಾಗೂ ವಿಪ್ರರೇಷ್ಠರ ಹತ್ತೆಯೂ ಸಹ, ಅವರ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶನ, ಅವಲೋಕನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೂ, ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಮಿ : ೧. ಗೋಹತ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಪಾತಕಗಳು ಸಹ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವು ಸಹ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಪ್ರಬಲ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವರು.

೨. ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮಾಡುವ ^೧ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ತಾರಕವಲ್ಲವೋ, ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆಯೂ ಸಹ ಅದರಂತೆಯೇ ತಾರಕವಾಗದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದೋಷವು ದುರಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಯ

ದೋಷಂ ದುರಂತಂ ಕ್ವಚಿ ವರ್ಣಯದ್ವಿ-

ದ್ವೇಷಂ ಹರೇಃ ಕ್ವಾಪಿ ತಮೋನಿದಾನಮ್ ।

ಈಶಾಪ್ತಿವಿಘ್ನಂ ಕ್ವಚಿ ನಿರ್ಣಯದ್ವಿ-

ರೇತನ್ಯತಂ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮಾಯ್ವೈಃ ॥ ೪೭ ॥

ಕೆಲವೆಡೆ ದೋಷವು ದುರಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವ, ಹಾಗೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿದ್ವೇಷವು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧನ ಹಾಗೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅಡ್ಡಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವ, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು.

ಮಿ : ೧. ದ್ವೇಷವು ಅತ್ಯಂತ ಅನರ್ಥಕರ ಎಂದು ಸುಖವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಸರ್ವಥಾ ಸಮ್ಯಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ; ನಿವಾಸ - ಕಾರಣ.

೨. ಅಂತಹ ಕೆಲವು ಮತನಗಳು ಹೀಗಿವೆ :

ಯದನಿಂದತ್ ಪಿತಾ ಮಹ್ಯಂ ತ್ವದ್ವಕ್ತೇ ಮಯಿ ಚಾಘವಾನ್ ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪಿತಾ ಮೇ ಪೂಯೇತ ದುರಂತಾದ್ವರಾದಘಾತ್ ॥ -ಬಾಗ.(೭/೧೦/೧೭)

೧. ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶಾದಿಕಂ ವಿಶಾ ತೇವಾಃ ಹನನಾಯೋಗಾಽಪ್ತನಮೂಲಸ್ಪರ್ಶನಾದಿನಾ ಪುಣ್ಯಂ ಸ್ಥಾಪಿತಃ ಭಾವಃ । ಯದಿ ಬೋಪರಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣಃ ಹನನಾದಿರೂಪದ್ವೇಷೇಣ ಪುಣ್ಯನಾಥನಮಪಿ ದರ್ಶನಾದಿಕಂ ದ್ವೇಷಾನುಪಂಗಾನ್ಯೋಷ ಏವ । ತರ್ಹಿ ಪ್ರಕೃತೇತಿ ಸಮಮ್ । -ವ್ಯಾ.

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಶ್ಚಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿಂದಯಾ ತಮಃ ||

ವಿವಿಕ್ಷುರತ್ಯಗಾತ್ ಸೂನೋಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದಸ್ಯಾನುಭಾವತಃ ||

-ಭಾಗ.(೪/೨೧/೪೬)

ತಾನಹಂ ದ್ವಿಷತಃ ಕ್ರೂರಾನ್ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾನ್ |

ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯುಪಸ್ರಮರುಭಾನಾಸುರೀಶ್ವೇವ ಯೋನಿಷು ||

ಆಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ಯಾ ಮೂಢಾ ಜನ್ಮನಿ ಜನ್ಮನಿ |

ಮಾಮಪ್ರಾಪ್ಯೇವ ಕೌಂತೇಯ ತತೋ ಯಾಂತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಮ್ || -ಗೀ.(೧೬/೧೯,೨೦)

ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಯಾವ ಮತಕ್ಕೂ ಸಮೃತವಲ್ಲ

ಅದ್ವೈತಿನಸ್ತಾರ್ಕಿಕಮಾನಿನೋ ವಾ

ರಾದ್ಧಾಂತಮದ್ವೇ ಪರವಾದಿನಾಂ ವಾ |

ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಯನ್ಮಹಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷ-

ಸ್ತೇನೇದಮಾತ್ಮೀಯವಚೋವಿರುದ್ಧಮ್ || ೪೮ ||

ಅದ್ವೈತಿಗಳಾಗಲಿ, ತಾರ್ಕಿಕರೆಂದು ತಿಳಿದವರಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಪರವಾದಿಗಳಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾನದ ಹೊರತು ಬಂಧದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವರು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮಾತಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವೆನ್ನಿಸುವುದು.

ವಿ. : ಅದ್ವೈತಿಗಳು, ತಾರ್ಕಿಕರು ಮೊದಲಾಗಿ ಇತರ ಮತದವರು ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿರುವರೇ ಹೊರತು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಎಂದಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಯಾವ ಮತಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ರಾದ್ಧಾಂತ - ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಸಕಲಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧ

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಷೇಧಕತ್ವಾತ್

ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ನಿರ್ಣಾಯಕಸೂತ್ರಕತ್ವಾತ್^೧ |

ಕಿಮೇಷ ಮಾರ್ಗಃ ಸುಲಭೋ ನ ದೃಷ್ಟಃ

ಕಿಂ ವಾ ತಪಸ್ಯಾವ್ರತಕರ್ತೃತಾಂಗೆಃ || ೪೯ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಪದಾರ್ಥಾದಿಜ್ಞಾನೇಣೈವ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

ತೇನ ಕಾರಣೇನೇದಂ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ದ್ವೇಷಾನೋಕ್ತಕಥನಮಾತ್ಮೀಯವಚೋವಿರುದ್ಧಮ್ | ಏವಂ ಪದತಃ ಸ್ವಪಚನವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೨. ವಿದ್ಯೇವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ - ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮ್ | (೨/೨/೪೮)

ಜ್ಞಾನದ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಶ್ರುತಿಗಾಗಲಿ, ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನ, ವ್ರತ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ದೇಹದಂಡಿಸುವ ಮುನಿಗಳಿಗಾಗಲಿ, 'ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಈ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗ ಏಕೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ ?

ವಿ. : ೧. ದ್ವೇಷದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭವೆನ್ನಿಸುವ ಮಾರ್ಗ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದೂ ಅದನ್ನೇ. ಇದೇ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ವಿದ್ಯೆಯಾ ಅಮೃತಮಶ್ವತೇ, ವಿದ್ಯೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ^೩ ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರವಚನಗಳು ಏಕೆ ಬೇಕಿದ್ದವು? ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳ ಗೊಂದಲವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ತಮದಮಾದಿಗಳ ಅಗತ್ಯವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲವೇ !

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ಯಾವುದೇ ಇತರ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಾಗಲೀ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಸರ್ವಥಾ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ; ತಪಸ್ಸಾ - ಧ್ಯಾನ.

ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ
ಅವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಯತನೈರ್ನ ಮೋಕ್ಷಃ^೪
ಪತಂತ್ಯಧಸ್ತಾಮಸವೃತ್ತಯಸ್ತೇ |
ಏತತ್ಸಮಾನಾರ್ಥಕಭಾರತೋಕ್ತಿ-
ಪ್ರಾತಾಮತಂ ತನ್ನಮತಂ ಶುಕಸ್ಯ || ೫೦ ||

"ಅವೈಷ್ಣವರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸದು, ತಾಮಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಅವರು ಅಧೋ-ಗತಿಗೆ ತೆರಳುವರು" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತದ ವಾಕ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ ಈ ವಿಚಾರ ಶುಕಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದಲ್ಲ.

ವಿ. : ಅವೈಷ್ಣವರು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸದು. ಆವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸೇ ಗತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಅಸಂಖ್ಯವಚನಗಳು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿವೆ. ಎಂದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ದ್ವೇಷದಿಂದ

೧. ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಮೃತ ಇದ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯನಾಯ ವಿದ್ಧತೇ | ಶ್ರುತಿಃ
೨. ದ್ವೇಷವ್ಯಾಪಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯೋತ್ತೇ ಸುಲಭತ್ವಾದ್ಧ್ವೇಷಮಾರ್ಗ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕರ್ತೃ ಚ ಕಥನೀಯಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಋಷಿಭಿರಸಿ ಸ ವಿವಾಸುಷ್ಣೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್. ನ ಚೈವಮತೋ ನ ದ್ವೇಷಾನ್ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಭಾವಃ ||
೩. ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯನಾಯ ವಿದ್ಧತೇ - ತೈತ್ತಿರೀಯಾರಣ್ಯಕ (೨/೧/೨.)
ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಜ್ಞಾನಾ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೧/೧/೧)
೪. ಭವೇದ್ವಿ ಮೋಕ್ಷೋ ನಿಯತಂ ಶುರಾಣಾಂ ನೈವಾಸುರಾಣಾಂ ಚ ಕಥಂಚನ ಸ್ಯಾತ್ |
ಉತ್ಪಾಪಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಫಲಂ ಭವೇದ್ವಿ ರಾಹೋರಿತ ದುಃಖದೂಷಮ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೦/೨.೫)
೫. ವೈಕುಂಠಂ ನಾಮ ಲೋಕಂ ವೈ ದಿವ್ಯಂ ನಿತ್ಯಂ ಸನಾತನಮ್ |

ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಒಪ್ಪರು. ^೧ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಲಾರರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಂದೆಯ ಶ್ರವಣವೂ ಅನರ್ಥಕರ

ನಿಂದಾಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಸಕೃನ್ನಿಶಮ್ಯ

ಮಂದಃ ಪತೇತ್ ಕಿಂ ಪುನರಚ್ಯುತಂ ತಮ್ |

ನಿಂದನ್ನಿತಿ ಹ್ಯಾಲಪತಃ ಶುಕಸ್ಯ

ಕಿಂ ದ್ವೇಷತೋ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಸ್ಮಹೃದ್ಯಮ್ || ೫೧ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಂದೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳುವ ಅವಿವೇಕಿಯೂ ಸಹ ಅಧಃಪತನ ಹೊಂದುವನು. ಇನ್ನು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಂದಿಸುವವನಿಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರುವ ಶುಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

ಮ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಂದಿಸುವುದಿರಲಿ, ಅವನ ^೨ನಂದೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕಿಪಿಯಾರ್ ಕೇಳುವುದು ಸಹ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಂದಿಸುವವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟೆ ಎಂದು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವು ಎಂದಿಗೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದಿಗೂ ತಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ^೩ವಿರೋಧವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳಲಾರರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಆಪೋಽಬ್ರುವನ್ನಿತಿ ಸನಾತನವೇದವಾಕ್ಯಾತ್

ಕಿಂ ವಕ್ಯತಾ ಜಡಜಲಸ್ಯ ತಥಾ ಶುಕೋಕ್ತೌ |

ಕಂಸಾದಿಮೋಕ್ಷವಚನಾನ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತ-

ಮಾನಾಂತರೋದಿತಮನೋಮಧುರಾರ್ಥಭಾಂಜಿ || ೫೨ ||

ಅವೈಷ್ಣವಾನಾಮಪ್ರಾಪ್ತಂ ಮಹಾಯತ್ನವತಾಮಪಿ ||

-ಭಾರತ(ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತ)

ಲೂರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ಪ್ರಾಃ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ |

ಜಘನ್ನಗುಣದ್ವಿತಿವಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ ||

-ಗೀತಾ(೧೪/೧೨)

೧. ನ ಓ ಭಾರತವಿರುದ್ಧಂ ಶುಕೋ ವಕ್ತವಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಿಂದಾಂ ಭಗವತಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತು ತತ್ತದ್ಯ ಜನಸ್ಯ ವಾ |

ತತೋ ನಾಜ್ಞೇತಿ ಯಃ ಸೋಽಪಿ ಯಾತ್ಯಧಃ ಸುಕೃತಾಚ್ಯುತಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೭೪/೪೦)

೩. ನ ಓ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಹತಂ ಶುಕೋ ವದಂತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

'ನೀರು ಮಾತನಾಡಿತು' ಎಂಬ ಸನಾತನ ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಡವಾದ ನೀರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾದೀತೆ? ಅದರಂತೆ ಶುಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ 'ಕಂಸ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಯಿತು' ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ತಿಳಿಸುವ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ, ಮಧುರವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು.

ವಿ. : 'ನೀರು ಮಾತನಾಡಿತು', 'ಮಣ್ಣು ಮಾತನಾಡಿತು' ಎಂಬ ವೇದದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಾತನಾಡಿದರು^೧ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿಹಿತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ^೨. ಎಂದರೆ 'ನೀರು ಮಾತನಾಡಿತು' ಎಂಬ ಅಸಂಭಾವಿಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಸಲಾರವು. ಅದರಂತೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವ ಯೋಗ್ಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ; ಮಾನ - ಪ್ರಮಾಣ.

ಜೀವದ್ವಯೋವೇರದ ಸಮರ್ಥನ

ಯಥಾ ಗ್ರಹಾವಿಷ್ಣುಕಲೇವರೇ ದ್ವೌ

ಕೃತಾಭಿಮಾನಾವಿಹ ಚೇತನೌ ಸ್ತಃ |

ತಥೈವ ಕಂಸಾದಿತರೀರಸಂಸ್ಥೌ

ಶುಭಾಶುಭೌ ದ್ವೌ ಸುಖದುಃಖಭಾಜೌ || ೫೩ ||

೧. ಯಾತುಧಾನ್ಯಪಿ ಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮವಾಪ ಜನನೀ ಗತಿರ್ಮ |

- ಭಾಗ(೧೦/೭/೨೪)

೨. ಅಭಿಮಾನಿಷ್ಠಪದೇರಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್ |

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧೦/೬)

'ಪೃಥಿವ್ಯಾದೃಭಿಮಾನಿಗೋ ದೇವತಾಃ ಪ್ರಥಿತೌಜಸಃ |

ಆಚಿಂತ್ಯಾಃ ಶಕ್ತಯಸ್ತಾಸಾಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಮುನಿಭಿಶ್ಚ ತಾಃ |

ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವಗತಾ ನಿತ್ಯಂ ವಾಸುದೇವೈಕಸಂಪ್ರಯಾಃ' ಇತಿ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೨/೧೦/೬)

೩. ಯಥಾ ಆಪೋಃ ಒಬ್ಬವನ್ನಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತೀಕಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ತದವಿರುದ್ಧಂ ಅಬಾದ್ಧಭಿಭಾಸಿದೇವತಾಪರತ್ವಮುಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಕಂಸಾದಿದ್ವೇಷಿಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಪಚನಸ್ಯ ಉಚ್ಛಿದಮಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತೀಕಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪೂತನಾಕಂಸನರಕಕುರುವಾಲಾದಿವ ದ್ವಿಧಾ ಜೀವಾಃ ಸಂತಸ್ತೃ ಸಂತಸ್ತೃ ತತ್ತ್ವಬಂಧಾದಿರೂಪಿಣಃ ವಿಷ್ಣೋ ಸಂತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಶುಭಜೀವಪ್ರಕಾರೇನ ಕದಾಚಿಷ್ಟಭುಘುದಯಃ |

ವಿನರ್ಯಯೇ ಚಾನ್ಯಥಾ ಸ್ತುಃ ಶುಭಾಶ್ಚ ತ್ವ ಹರಿಂ ಯಯುಃ ||

ಆಶುಭಾಸ್ತು ತಮೋ ಘೋರಂ ಯದಿ ತತ್ತ್ವದ ಮಧ್ಯಮಾಃ |

ಮಧ್ಯಮಾಂ ಗತಿಮೇವಾಪ್ತುಃ ವಿಕದೇಹಗತಾ ಆಪಿ ||

- ಭಾಗವತಾತ್ಮಯೋಗದ್ವಿತ ಗರುಡವೈರಾಗವಚನ (೧೦/೫/೧೮)

ಹೇಗೆ ಗ್ರಹ ಹೊಕ್ಕ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಎರಡು ಚೇತನಗಳು ಇರುವವೋ ಹಾಗೆ ಕಂಪ ಮೊದಲಾದವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಕಳಾದ ಶುಭ ಹಾಗೂ ಅಶುಭ ಎಂಬ ಎರಡು ಚೇತನರು ಇರುವರು.

ಎ. : ೧. ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರಿರುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವುಳ್ಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ; ಗ್ರಹಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಕಂಪ ಮೊದಲಾದವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶುಭ ಹಾಗೂ ಅಶುಭ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚೇತನರು ಇರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚೇತನರಿದ್ದರೂ ಸುಖಾನುಭವವು ಸಾತ್ವಿಕಚೇತನಕ್ಕೂ ದುಃಖಾನುಭವವು ತಾಮಸಚೇತನಕ್ಕೂ ಒದಗುವುದು.

೩. ಗ್ರಹಾವಿಷ್ಣು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಚೇತನ ಎರಡೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧ ಚೇತನರು ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸುಜೀವಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೋಕ್ಷ

ದ್ವಿಷಂತಮೇಕಂ^೧ ದಿತಿಜಂ ವಿಹಾಯ

ಹರಿಪ್ರಿಯಸ್ಯಾಸುರತಾ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ |

ಕ್ಷಚಿದ್ವಿಷಂತೋಽಪಿ ಕಿಮರ್ಜುನೇಂದ್ರ-

ಪುರೋಗಮಾ ದೈತ್ಯತಯಾ ನಿರುಕ್ತಾಃ || ೫೪ ||

ದ್ವೇಷಗೈಯ್ಯುವ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಅಸುರತ್ವ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಬಂದಿತ್ತು? ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ಅರ್ಜುನ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರು ದೈತ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರೇನು?

೧. ಅತಿ ಏಕಸ್ಥಿನ್ ಶರೀರೇ ಜೀವದ್ವಯಾಭಿಮಾನೋ ನಾಸಂಭಾವಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿರುಪಾಲೇ ದ್ವಿಷಂತಂ ದ್ವೇಷಂ ಕುರ್ವಂತಮ್ | ಏಕಂ ದಿತಿಜಮಸುರಂ ವಿಹಾಯ ಹರಿಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಹರಿಭಕ್ತಸ್ಯಾಸುರತಾ ಅಸುರಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಶಿರುಪಾಲೇಽಯಮಸುರ ಇತಿ ಅಸುರಶಬ್ದ ಪ್ರಮುಖತೇ | ಸ ಕಂ ನಿಬಂಧನ ಇತಿ ವಿಚಾರಗೇಯಮ್ | ಕಂ ಸ್ವಭಾವತೋಽಸುರತ್ವಾದ್ವಾ ಅಸುರಯೋಗಾವುತ್ಪನ್ನತ್ವಾದ್ವಾ ಅಸುರವದ್ವಿಧ್ವಂಸಕರಣಾದ್ವಾ | ನಾಧ್ಯಃ | ತಸ್ಯ ಜಯರೂಪಸ್ಯ ಶಿರುಪಾಲಸ್ಯ ಹರಿಪ್ರಿಯತ್ವಾದ್ವಾ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಶಿರುಪಾಲಸ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋಗಾವುತ್ಪನ್ನತ್ವಾದ್ವಾ | ತೃತೀಯೇಽಪಿ ನಿರಂತರಂ ದ್ವೇಷಕಾರಣಾದ್ವಾ ಕದಾಚಿದ್ವೇಷ-ಕಾರಣಾದ್ವಾ | ನಾಧ್ಯಃ | ಶಿರುಪಾಲೇ ಕದಾಚಿದ್ಭರಿಭಕ್ತಶ್ರವಣಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾದ | ಕ್ವಚಿತಿ | ಕ್ವಚಿತ್ ಕದಾಚಿತ್ ದ್ವಿಷಂತೋಽಪಿ ಅರ್ಜುನೇಂದ್ರಪುರೋಗಮಾಃ ಪಾರ್ಥಪುರುಹೂತಪ್ರಮುಖಾಃ ದೈತ್ಯತಯಾಽಸುರತ್ವೇನ ನಿರುಕ್ತಾಃ ಕಿಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚೇತನರಿದ್ದರೂ ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ಚೇತನ ದ್ವೈತ; ಹಾಗಿಲ್ಲದವನು ದ್ವೈತನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವೇಷದಲ್ಲೂ ಸಹ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದ್ವೇಷ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ದ್ವೇಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದ್ವೇಷವು ^೧ ಅರ್ಜುನ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ದ್ವೇಷವು ಸ್ವಭಾವತಃ ಅಸುರರಾದ ತಾಮಸಚೇತನರಿಗೆ ಹೊರತು ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗಲ್ಲ; ಪುರೋಗಮಾಃ - ಪ್ರಮುಖರು.

೩. ಭಕ್ತಿಯು ನವವಿಧವಾಗಿರುವಂತೆ ದ್ವೇಷವು ಸಹ ನವವಿಧವಾದುದು :

ಜೀವಾಭೇದೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಪೂರ್ಣಗುಣತಾ ತಥಾ |

ಸಾಮ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಭೇದಸ್ತದ್ವೈತ ಏವ ಚ ||

ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಿಪರ್ಯಾಸಸ್ತದ್ವೈತದ್ವೇಷ ಏವ ಚ |

ತತ್ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ನಿಂದಾ ಚ ದ್ವೇಷಾ ಏತೇಽಖಿಲಾ ಮತಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೧೧೦,೧೧೧)

ಈ ಬಗೆಯ ದ್ವೇಷಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಚೇತನರಿಗೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಂಡು ಬಂದು ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾಗುವುವು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿದೆ^೧.

೪. ಅಸುರರಿಗೆ ಇಂತಹ ದ್ವೇಷಗಳು ಸದಾ ಇರುವುವು; ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುವು^೨.

೫. ನಿತ್ಯದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ದ್ವೈತರೆಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದ್ವೇಷಿಸುವ ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳನ್ನು ದ್ವೈತರೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕರೆದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. ನ ಹಿ ಕದಾಚಿದ್ವೇಷಂ ಕುರ್ವತ್ಸು ಪಾರ್ಥಾದಿಮ ದ್ವೈತಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ತತ್ಪ್ರಸುರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತನ್ನಿಷ್ಠಜಯಸ್ಯ ಹರಿಪ್ರಿಯತ್ತೇನಾಸುರತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ತಚ್ಚಿತ್ತವಾಚ್ಯಃ ಕಶ್ಚನಾಸುರಃ ಶಿರುಪಾಲೇಽಸ್ತೀತಿ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈಶಸ್ವಾಪೂರ್ಣತಾಜ್ಞಾನಂ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಚೇತತಾ |

ಭೇದಸ್ತಸ್ಯಾಪಾರೇಮ ಜೀವಸ್ಯೇಶತ್ವಮೇವ ಚ |

ತಥಾ ಜೀವತ್ವಮೀಶಸ್ಯ ಜಢಾಭೇದಸ್ತಯೋರೇತಃ |

ಭೇದಮೋಹ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸ ಸದಾ ನ ಹರೌ ಕೃಚಿತ್ |

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತತ್ಪ್ರಾದೇನ ಶನ್ಯಯಾತಿ ಸತಾಮುಖಿ ಇತಿ ಸ್ಯಾದೇ ||

-ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೨/೧೦೦/೧೪)

೩. ಅನಾದಿದ್ವೇಷಿಣೋ ದ್ವೈತಾ ವಿಷ್ಣೋ ದ್ವೇಷೋ ವಿವರ್ಧಿತಃ |

ತಮಸ್ಯಂಧೇ ಪಾತಯತಿ ದ್ವೈತಾನಂತೇ ವಿನಿಶ್ಚಯಾತ್ ||

ಪೂರ್ಣದುಚ್ಚಾತೃಣೋ ದ್ವೇಷಃ ಸೋಽನಂತೋ ಹ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ |

ಮತಿತಾನಾಂ ತಮಸ್ಯಂಧೇ ನಿಶ್ಚೇಷಸುವಿವರ್ಧತೇ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೧೦೮,೧೦೯)

೭. ಇದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕದ್ದೇವೆ ಮಾಡುವ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವವೇ ಹೊರತು, ನಿತ್ಯದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ತಾಮಸ ಚೇತನರಲ್ಲು ಅಂತಹವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸೇ ಗತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೮. ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ, ವಿಪ್ರಪುತ್ರನ ಪಂರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕಂಡ ಪ್ರಸಂಗ - ಇವು ಇಂದ್ರ, ಅರ್ಜುನರು ಭಾಗವತಧರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಾಗಿದ್ದು ದ್ವೇಷವನ್ನಿಡುವ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಆದರೆ ಇವು 'ಅವರು ಭಕ್ತರು' ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡವು ಎಂಬುದು ಖರೇಷ.

ಸುಜೀವಿಗಳು ಎಂದೂ ದ್ವೇಷಿಸಲಾರರು

ನ ಚೋಗ್ರತಾಪಾದಸುರತ್ನಮೇಷಾಂ

ವಿಹಾಯ ದುಷ್ಠಂ ಕಮಪಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಮ್ |

ಯತೋಽಭಿಶಪ್ತೇಽಪಿ ನೃಪೇ ತದೇತ-

ದಭೂತ್ ಪುರಾ ಕಿಂಕರದೈತ್ಯಯೋಗಾತ್ || ೫೫ ||

ಕಮ್ಮೊಳಗಿನ ಅಸುರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂತಹ ಉಗ್ರ ತಾಪದಿಂದಲೂ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಅಸುರತ್ನ ಒದಗದು. ಒಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣಪಾದ ರಾಜನಿಗೆ ಶಾಪ ಒದಗಿದಾಗಲೂ, ಅವನಿಗೆ ದೈತ್ಯತ್ವ ಒದಗಿದ್ದು ಒಳಗಿದ್ದ ಕಿಂಕರ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿರಬೇಕು, ಅಲ್ಲವೆ !

೪. : ೧. ಸನಕಾದಿಗಳಂತಹ ಮಹನೀಯರ ಭಯಂಕರ ಶಾಪದಿಂದಲೂ ಸಹ ಜಯ-ವಿಜಯರಿಗೆ ಅಸುರತ್ನ ಒದಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಶಾಪದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರೊಂದಿಗೆ ಅವೇರ ಹೊಂದಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಅವರೇ ಅಸುರರಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಒಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣಪಾದ ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಶಾಪವೊದಗಿ ಅಸುರತ್ನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ. ^೧ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆ ರಾಜನೇ ರಾಕ್ಷಸ-ನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಿಂಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಕ್ಷಸನು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸ ದೇಹ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿದ್ದಿತು.

೧. ಸ ಶಾಪಾತ್ ತಸ್ಯ ವಿಪ್ರವೇರ್ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಸ್ಯ ಚಾಜ್ಞಯಾ |

ವಿವೇಕ ಕಿಂಕರೋ ನಾಮ ಸ್ವಪತಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಸ್ತದಾ ||

-ಮಹಾಭಾರತ, ಅಧಿ.(೧೭೫/೨)

ಇತಿ ಭಾರತವಚನಾದಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ಆತಃ ಸನಕಾದಿರಾಪೋಽಪಿ ತಿರುಪಾಟಾದಿನಾಮಸುರಾಪೇರ ವಿವ ನಿಮಿತ್ತಮ್ | ನ ತು ಸಜ್ಜೀವನ್ಯಾಸುರತ್ನಾಪಾದನ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಇದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗೆ ಅಸುರತ್ವವಾಗಲೀ, ತಾಮಸಚೇತನರಿಗೆ ದೇವತ್ವವಾಗಲೀ ಸರ್ವ ಥಾ ಒದಗದು ಎಂಬ ವಿಷಯ ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಶುಭಜೀವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಸುರತ್ವ ಒದಗದು ಎಂಬ ಈ ಮಾತು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಜೀವರಿಗೆ ವರ, ಶಾಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪುರುಷತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸರ್ವ ಥಾ ಇಲ್ಲ. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಜೀವವು ಪುರುಷದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಜೀವದೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಬಹುದು ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು

ತವೈವ ಚೈದ್ಯೇ ಜಯನಾಮಕಃ ಸನ್

ತಥಾ ಪರಸ್ಮಿನ್ ವಿಜಯಾಭಿಧಾನಃ |

ನಿರಂತರದ್ವೇಷಫಲಸ್ಯ ಮೂಲಂ

ಬಲೇನ ರಕ್ಷೋಽಪಿ ಹಿ ತರ್ಹಿ ಸಿದ್ಧೇತ್ || ೫೬ ||

ನಿನ್ನ ಮತದಂತೆಯೇ ಶಿರುಪಾಲನಲ್ಲಿ ಜಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ದಂತವಕ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಜಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನೂ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ನಿರಂತರ ದ್ವೇಷ ಎಂಬ ಫಲಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಸುರನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದನು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದಾದರೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುವುದು.

೪. : ೧. ಶಿರುಪಾಲ, ದಂತವಕ್ತ್ರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ನಡೆದದ್ದು ಹೀಗೆಯೇ; ಶಿರುಪಾಲನಲ್ಲಿ ಜಯನ ಅವೇಶವಾದರೆ, ದಂತವಕ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನ ಅವೇಶ. ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ದೈತ್ಯರಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು, ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷರೇ ಹೊರತು ಜಯವಿಜಯರಲ್ಲ.

೨. ಹಾಲು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಂಡಾಗ ಅದು ಹಾಲಿನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ; ಕಪ್ಪಗಿನ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯ ಕಾರಣ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಅದರಂತೆ ಕಪ್ಪುವಸ್ತುವು ಜಿಳಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದೂ ಸಹ

೧. ಸ್ವೀಕಾಂ ನೈವ ಹಿ ಪುಂಸ್ತಂ ಸ್ಯಾದ್ವಲಪತ್ಕಾರಕೈರಪಿ |

ಅತಃ ಶಿವವರೋಪ್ಯೇವಾ ಜಜ್ಞೇ ಯೋಷ್ಠೈವ ಸಾಸ್ಯಥಾ ||

ಪಶ್ಚಾಚ್ಚ ಪುಂತನುಂ ನೈವಾ ಪ್ರದಿವೇಶೈವ ಪುಂಯುತಾಮ್ |

ಸಾಸ್ಯಾ ದೇಹಃ ಪುಂಸ್ತು ಮಾಪ ನ ಚ ಪುಂಸಾಃ ನಧಿಪಿತೇ ||

ಪುಂದೇಹೇ ನೈವಸತ್ ಸಾಸ್ಯಥ ಗಂಧರ್ವಗಣ ತ್ತದ್ಭಿತಮ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೧/೧೧೨-೧೧೪)

೨. ನ ಹಿ ಕಾರ್ಯಮಕಾರಣಮ್ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೨/೬೧)

ತ್ವದೀಯಾಂಗೀಕಾರಬಲೇನ ಚ ಸಿದ್ಧೇತ್ | ತ್ವದ್ವಚನಾನುಸಾರೇಣ ಶುಭಕಾರ್ಯಾಸ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಾ ಶುಭೋಽಶುಭಶ್ಚೇತಿ ಜೀವದ್ವಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅಲ್ಲಿರುವ ಬಳಿದಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ. ಇದರಂತೆಯೇ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾವಾಗಲೂ ಸುಜೀವಿಯೇ ಕಾರಣ; ಅದರಂತೆ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಕುಜೀವಿಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ರಕ್ಷ: - ರಾಕ್ಷಸ.

ಶಿಶುಪಾಲನಲ್ಲಿದ್ದ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಅಥೋಗತಿ
ಯದೀಹ ಚೈದ್ಯೇ ದಿತಿಜೋ ನ ವೈರಾ-
ನ್ನ ತರ್ಹಿ ಮೋಕ್ಷ: ಪರಿಚರ್ಯಯೈವ |
ಯದಾ ತು ಸೇವಾವಿಧುರೋಽಪರೋಽಸ್ತಿ
ತದಾ ಬಲಾತ್ ಸಿದ್ಧತಿ ಜೀವಯುಗ್ಮಮ್ || ೫೭ ||

ಶಿಶುಪಾಲನಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯನು ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ವೈರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದಾಗದೆ ಸೇವೆಯಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದಾಗುವುದು; ಸೇವೆ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ವೈರ ಮಾಡುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಇರುವನು ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಜೀವದ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು; (ವಿಧುರ - ರಹಿತ).

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ 'ವೈರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲೀನವೈರ ಹಾಗೂ 'ಸೇವೆ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಹುಕಾಲೀನ ಸೇವೆ ಎಂಬ ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಾತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥ
ವಿದ್ವೇಷಿಜೀವಕೃತಸಂಗಮಪಿ ಸ್ವಭಕ್ತಂ
ಕೃಷ್ಣೋ ವ್ಯಮೋಚಯದಹೋ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ |
ಕಿನ್ನಾಮ ತದ್ರಹಿತಭಕ್ತಜನಾನಿತಿ ಸ್ಮ
ಕೈಮುತ್ಯಮೂಹಯತ ಸತ್ಯವತೀಸುತೋಕ್ತ್ವಾ || ೫೮ ||

"ತನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಜೀವನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಭಕ್ತನನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಮುಕ್ತ-
ನನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅಬ್ಬ! ಅವನು ಎಂತಹ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ ! ಇನ್ನು ಅದಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ

೧. ನೂನಂ ಹಿ ದೃಷ್ಟಮೋಽಯಂ ಸಾದೃಷ್ಟಪರಮೋ ಜನಃ |

ಅದೃಷ್ಟಮಾತ್ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಂ ಯೋ ವೇದ ನ ಸ ಮುಷ್ಯತಿ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೬/೨೦)

ಪೂತನಾ ಲೋಕಬಾಲಫೀ ರಾಕ್ಷಸೀ ರುದಿರಾಶನಾ |

ಜಿಹ್ವಾಂಸಯಾಽಪಿ ಹರಯೀ ಸ್ವನಂ ದತ್ತಾಽಽಪ ಸದ್ಗತಿಮ್ ||

ಕಿಂ ಪುನಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಪರಮಾತ್ಮನೇ |

ಯಚ್ಛ್ವಂ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಕಿಂಚಿದ್ಭಕ್ತಸ್ತನ್ಮಾತರೋ ಯಥಾ ||

ಯಾತುಥಾನ್ಯಪಿ ಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮವಾಪ ಜನನೀಗತಿಮ್ |

ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತಸ್ತನ್ನಕ್ಷೀದಾಃ ಕಿಮು ಗಾವೋ ನು ಮಾತರಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೭/ ೨೬-೨೯)

ಮುಕ್ತಿ ನೀಡದಿರುವನೇ?" ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯಮತೀಸುತರಾದ ತ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಾತಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿರಿ.

ವಿ. : ೧. ಶಿಶುಪಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೋಕ್ಷ ಕರುಣಿಸಿದ ಎಂಬ ಮಾತು ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯ ದ್ವಂದ್ವೋತ್ಕಂಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಯ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಆ ದೋಷವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಿದ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಪಾರ ಕರುಣೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ; ಕರುಣಾಂಬುರಾರಿ - ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ.

೨. ಇನ್ನು ಆ ರೀತಿ ದುಷ್ಟ ಜೀವರೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವ ಸುಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ಮೋಕ್ಷ ಕರುಣಿಸುವುದು ಕೈಮುತ್ಯವೆಂದು ಎಂಬುದು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಾತಿನ ಮಥಿತಾರ್ಥ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅದರ ಹೊರತು ದ್ವೇಷದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅಪಾರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಬಾರದು :

ದ್ವೇಷಜೀವಯುತಂ ಚಾಪಿ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚೈದ್ಯಂ ವ್ಯಮೋಚಯತ್ |

ಅಹೋಽತಿಕರುಣಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶಿಶುಪಾಲಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಣಾತ್ || ಭಾ.ತಾ.(೧೦/೨೪/೨೫)

ಅಸ್ವಪ್ನ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಕಾರಣ

ದ್ವೇಷಾಭಿವೃದ್ಧಿಂ ದ್ವಿಷ್ಟತಾಂ ವಿಧಾತುಂ

ವ್ಯಾಸಶ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಮಿದಂ ಪ್ರಮೇಯಮ್ |

ಊಚೇ ನ ಚೇದ್ಭಕ್ತಜನೈರಗಮ್ಯಂ

ಪಾಪೈರಸಾದ್ಯಂ ತಮ ಅಪ್ನುಯಾತ್ ಕಃ || ೫೯ ||

ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಜನರು ಎಂದೂ ಹೊಂದಲಾಗದ, ಇತರ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗದ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದರು?

ವಿ. : ೧. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸದೆ ಪ್ರಾಣಿನಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತು; ಶಿಶುಪಾಲ ಮುಕ್ತನಾದ; ಮೊದಲಾಗಿ ಸಮ್ಯಗ್‌ಕಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. ಅಹೋ ಭಕ್ತಜನೇಶು ಅಸ್ಯ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕರುಣಾ ಅಶ್ವರ್ಯಮಿತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣೋಕ್ತಕೈಮುತ್ಯಮೂಹಂತತ ಕರ್ತುಂಯ ಉತ್ತಕೈಮುತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಮೇವಾರ್ಥಃ ಸ್ವೀಕೃತಿಯತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತ್ಯಂ ಕೈಮುತ್ಯಕಲ್ಪನಂ ನ ಸ್ವಕಪೋಲಕಶ್ಚಿತಂ ಕಿಂತು ಸ್ವಪ್ನಂ ವೇದವ್ಯಾಸವಚನಮಸ್ಮೀತ್ಯಾಹ | ಸತ್ಯಮತೀಸುತೋಕ್ತೇತಿ | ಇತಿ ಸತ್ಯಮತೀಸುತೋಕ್ತಾ ತ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸವಚನಾನುಸಾರೇಣೋಕ್ತಕೈಮುತ್ಯವಚನಸ್ಯೋಕ್ತ ವಿವಾರ್ಥಃ | ತಸ್ಮಾದಿಯಂ ಜೀವದ್ವಯಾಂಗೀ-ಕಾರಣ ಕೈಮುತ್ಯೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂತಿಖಿಲುತೇನ ಜೀವಾಃ ಯೇ ತಮೋಯೋಗ್ಯಾಸ್ತೇಷಾಂ ದ್ವೇಷಲಕ್ಷಣಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇನ ತಮಃಪ್ರಾಪ್ತರ್ಥಂ ತ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ಜಗಾದೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಸಮಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ್ಯಜೀವರೂ ಸಹ ತೀವ್ರವಿರುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಅವರ ಆದರ್ಶದ ಹೊರತು ಅವರ ಸ್ವಗತಿಯಾದ ತಮಸ್ಸು ಅಗು-
ವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅವಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಮೋಹನ ಮಾಡಲೆಂದು, ತ್ರಿವೇದವ್ಯಾಸರು ಕೆಲವು
ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಸುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಅವರು ಅವರ ಸ್ವಸ್ಥಕರಣವನ್ನು
ಬೇರೊಂದೆಡೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಅಯೋಗ್ಯರು ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ತಪ್ಪದೆ
ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗಮನಿಸಿದ ತಾಮಸರು ತಪ್ಪಾಗಿ
ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರಿಂದ ತಾವೂ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ, ಇತರರ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಹ
ಕಾರಣವಾಗುವರು.

೩. ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ್ವೇಷದ ಬಗ್ಗೆಯೂ
ಇಂತಹದೇ ಮಾತು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಮಧ್ಯವಿದ್ವಾತದ ಹಿರಿಮೆ

ಆನಂದತೀರ್ಥಮತಮುಚ್ಚಿತದೋಷಚಾತಂ

ಸ್ವಾನಂದದಾಯಿ ತಿಥಿಲೀಕೃತಮುತ್ತಮಾಯಿ^೧ ।

ಮಾನೌಘಶೋಭಿ ಮಮ ದುರ್ಜನಪುಂಜತೋಽಭೀ-

ರ್ಯೋನೇದೃಶೀ ಮತಿರಭೂತ್ ಕವಿತೋಲ್ಲಸದ್ಗುಃ || ೬೦ ||

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಮತಸ್ತು ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದುದು; ಸ್ವರೂಪಾ-
ನಂದಾಮೂರ್ತಿಯಾದರೂ ಪಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು; ಉನ್ನತರಾದ ಮಾಯಾವಾದಿ-
ಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಂತಹುದು; ಪ್ರಮಾಣಪುಂಜಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹುದು; ನನಗೆ
ದುರ್ಜನರ ಹಿಡಿಗೆ ಅಂಜಿರುವ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಭಿಮಾನ ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯು
ಇದರಿಂದಲೇ ಬಂದಿದೆ.

ಮ. : ೧. ಈವರೆಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿ-
ರಾದರು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾ, ಇಂತಹ ನಿರ್ಮಲಮಹಾರ ಸರಣಿಗೆ

೧. ಇತ್ಯಾದೃಶಃ ಕಾರ್ಯಮಾಶೋಕ್ತಃ ತೇ ಚತುರ್ವಕ್ತೃಃ ಪ್ರಚ್ಛೇದನಮ್ನು ।

ಅಯೋಗ್ಯ ಮುಕ್ತಂ ತೇನೈವಾ ಸ್ವಾ ಕಥಂ ವಾ ದುಃಖೋಗಾಂಭವಾಂಭವಾ ಮಿಸಂಭವಃ || - ಮ.ಮ.೧.೨/೨೫

೨. ಅನಂದರೂಪಸ್ತು ಪರಸ್ತು ಪಾತಫಲಾನಂದಗಂದಾಯಿ ಸುತಾಸ್ತತ್ಕೃತಾ ನ ಯತಃ ।

ಅನಂದತೀರ್ಥಃ ಪದಂ ಗುರಗದಿಪಾಂ ವಿಧಾಪ ತಸ್ಯಾ ತಸ್ಮಿನ್ನರೂಪರೂಪಮ್ನು || - ಮ.ಮ.೧.೨ (೧/೨)

೩. ಆನಂದತೀರ್ಥಮತಮುಚ್ಚಿತದೋಷಚಾತಂ ಸ್ವಾನಂದದಾಯಿ ತಿಥಿಲೀಕೃತಮುತ್ತಮಾಯಿ ।

ಸನ್ಯಾಸಸಂಪ್ರದಮತಿಪ್ರಿಯಮುಚ್ಯತಸ್ತು ಸನ್ಯಾಸಸಂ ಸತತಮುಚ್ಯತಮುಚ್ಯತಾನ್ತಿ ||

- ಬಂ. ವೈವಾಹಿಕಾರಾಮಕಾವ್ಯಾರ್ಯವಿರಚಿತ ಆದ್ಯತಕಾಲಸಂ (೧/೧೦೦)ದ ಶ್ಲೋಕಪಠ ಇದರ
ಸೂತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ

ಮೂಲ ಆಕರವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸತ್ವದ್ವಾರತ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರದಯಿತುಂಟು ಪಾಡಿಸುವರು.

೨. ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರಂತೆ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಸುವುದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ; ಪೃಂದ - ಸಮೂಹ.

೩. ಪೂತನಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗಿರುವ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತತಾರ್ಕಯನಿರ್ಣಯದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದು ಈ ಭಾಗದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಒಂದು ಲೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆ ಭಾಗದ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಶ್ಲೋಕರೂಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವ ಈ ಭಾಗ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಿಗೆ ದಾರಿದೀಪದಂತಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿರುವ ನಿರ್ಮಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವತತ್ತ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ಮಾಯಾವಾದಾದಿ ಸಕಲ ಮಾರ್ಕತಗಳನ್ನು ಸವೆಸಿರುವಂತಹ ಪರಿಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧಾಂತ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ಸಕಲ ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದರ ಅನುಸರಣೆಯಿಂದ ನಿರ್ಭೀತರಾದ ಬಹುಕು ಹಾಗೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಫಲಶ್ರುತಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಡೆದ ನಿಷ್ಕಮಣಿ ಸಂಸ್ಕಾರ

ತತಃ ಮುಚ್ಛೌತ್ಪಾದಿನಿಕಕರ್ಮ^೧ ಕರ್ತು-

ಮಿಯೇಷ ನಂದಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ |

ಗೃಹಾದ್ಭಹಿದೈತ್ಯಚಿಮೂಂ ಜಿಘಾಂಸು-

ರಮಂಸ್ತ ತತ್ ಸ್ವಾಚರಣಾನುರೂಪಮ್ || ೬೧ ||

ಬಳಿಕ ನಂದಗೋಪನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಿಷ್ಕಮಣಿ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ; ಮನೆಯ ಹೊರಗಿನ ವೃತ್ತಸೇನೆಯನ್ನು ಸವೆಸಿದೆಯೆ ಬಯಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸೂಚಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿದ.

೧. ಕದಾಚಿದೌತ್ಪಾದಿನಿಕಕೌತುಕಪ್ರಪಂಚವ್ಯರ್ಥಯೋಗೇ ಸಮಪೇತಯೋಷಿತಮ್ |

ವಾದಿತ್ಯಗೀತವೈಷಮ್ಯವಾಚಿಕೈಶ್ವಕಾರ ಸೂಚೋಪಪ್ರವೇಶನಂ ಸತಿ || -ಭಾಗವತ (೧೦. ೮. ೬)

೨. ಏಕಾ ಪೂತನಾ ಗದಾಭಂದರೇ ಪಥ್ಯಾ ಅಣೇ ಬಲಿವರ್ಧ್ಯಾ ಶೇವಾಂ ಪಥ್ಯಾ ಬಹಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತದರ್ಥಂ ವಿ ಬಲಿವರ್ತಗಮಿಷೋಃ ಸ್ವಸ್ಥಾನುಕೂಲಂ ಮೇನೇ ಇತ್ಯರ್ಥ || -ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ನಿಷ್ಕಮಣ ಎಂಬುದು ಪೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಹುಟ್ಟಿದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಅಥವಾ ಒಂದು ಪಕ್ಷದ ಬಳಿಕ, ಮೂರನೆಯ ಅಥವಾ ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕಂದು ಮಗುವನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಈ ನಿಷ್ಕಮಣ ಸಂಸ್ಕಾರ:

ದ್ವಾದಶೇಽಹನಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶಿಶೋರ್ನಿಷ್ಕಮಣಂ ಗೃಹಾತ್ |

ತೃತೀಯೇ ಪೃಥ್ವಿಮಾಸೇ ವಾ ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ರವೇರಪಿ || ೧೩ (ವ್ಯಾ.)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆಗ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು. ಆಗ ನಂದ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ನಂದನ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಮನೆಯ ಹೊರಗಿನ ದೈತ್ಯವೃಂದವನ್ನು ದಂಡಿಸಬಯಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ಸರ್ವತತ್ಸತ್ಸತತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಂತಹ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ನಡೆಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೊರಗಿನ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಹ ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅದು ದಾರಿಯಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಚಮೂ - ಸೇನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೈತ್ಯವಧೆಯ ದೀಕ್ಷಾಬಂಧನದಂತಹ ಕಾರ್ಯ

ನಿಜಂ ಸಮಾಹೂಯ ಸ ಬಂಧುವರ್ಗಂ

ಪಿತಾ ಸುತಂ ಶ್ರೀಪತಿಮಭ್ಯಷಿಂಚತ್ |

ತದಾಪ್ರಭೃತ್ಯದ್ಧತದೈತ್ಯವರ್ಗ-

ವಿಘಾತದೀಕ್ಷಾಮಿವ ತಸ್ಯ ಬಧ್ನನ್ || ೬೨ ||

ತಂದೆ ಎನಿಸಿದ ನಂದಗೋಪ ತನ್ನ ಬಂಧುವರ್ಗವನ್ನು ನೆರಹಿ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ; ಅದು ಅಂದಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆಯುವ ಕೊಬ್ಬಿದ ದೈತ್ಯವರ್ಗದ ಸಂಹಾರಕ್ಕಂದು ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ದೀಕ್ಷೆಯಂತಾಯಿತು.

೫. : ಆ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಅಂಗವಾಗಿ ನಂದ ಮಾಡಿಸಿದ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೈತ್ಯಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ವಿಘಾತ - ನಾಶ.

ಶಕಟಾಸುರನ ಆಗಮನ

ಯದಾ ಸುಹೃತ್ಸಂಚಯಮರ್ಚಯಂತೀ

ಸುತಂ ನ ಸಸ್ಮಾರ ಮುದಾ ಯಶೋದಾ |

೧. ದ್ವಿತ್ವಾನ್ವಿತಂ ನಾಮ ದ್ವಾದಶೇಽಹನಿ ಅರ್ಧಮಾಸೇ ವಾ ತೃತೀಯೇ ವಾ ಶಿಶೋರಾದಿತ್ಯದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಗೃಹಾದ್ವಿ-
ರ್ನಿಷ್ಕಮಣಮ್ |

ತದೈವ ಮಾಯೀ ಶಕಟಾಸುರಸ್ತಂ

ನಿಹಂತುಕಾಮೋಽಭಿಸಾರ ಶೂರಃ || ೬೩ ||

ಅಗೊಮ್ಮೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಬಂಧುವರ್ಗವನ್ನು ಅದರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಯರೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗಮನಿಸದಾದಳು; ಆಗಲೇ ಕಪಟಿಯಾದ ಶೂರ ಶಕಟಾಸುರನು ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಬಂಧುಬಳಗದ ಆದರೋಪಚಾರದ ಭರದಲ್ಲಿ ಯರೋದೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಗಮನಿಸದಾದಳು; ಅದು ಶಕಟಾಸುರನಿಗೆ ದೊರೆತ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಯರೋದೆ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆತದ್ದು ಜನರು ಬಂಧುಬಳಗಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಮರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತದಂತಿದೆ; ಮದುವೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಗೇಹದಂಪತಿಗಳು ತರಳಿದ್ದಾಗ ತಾಯಿ ವೇದವತಿಯು ಮಗು ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಮರೆತ ಇಂತಹುದೇ ಪ್ರಸಂಗ ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಜನಜಂಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ವಿಸ್ತರಣೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅದರಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ಸಹ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ: ವಿವಿಕ್ತದೇಶವೇವಿತ್ತಮುರತಿರ್ಜನಸಂಸದಿ - ಗೀತಾ(೧೩/೧೧).

೪. ಅಸುರರು ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂಚುತ್ತಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಶಕಟಾಸುರ ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ ವಿವರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ಸಂಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಶಕಟಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಮರಿಷ್ಯಮಾಣಃ ಸಕಲಂ ಸ್ವಭಾಗ್ಯ-

ಮನೇನ ಕಂಸಃ ಸಹ ನೇಷ್ಯತೀತಿ |

ಭಯೇವ ಪೂರ್ವಂ ಶಕಟಂ ಮುರಾರಿ-

ರ್ಬಭಂಜ ಪಾದೇನ ಸುಕೋಮಲೇನ || ೬೪ ||

೧. ಯದಾಗ್ರತಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತತುರಃ ಸ ಮಾಸಾಂಶ್ಚದೋಪನಿಷ್ಠಾಮುಮಸ್ಯ ಚಾಸೀತ್ |

ಜನ್ಮಕ್ಷಮಸ್ಯಾನ್ ದಿನಃ ಏವ ಚಾಸೀತ್ ಪ್ರಾತಃ ಕಿಂಚಿತ್ ತತ್ರ ಮಹೋತ್ಸವೋಽಭೂತ್ ||

ತದಾ ಶಯನಃ ಶಕಟ್ಯ ಸೋಽಧಃ ಪದಾಽಕ್ರಿಪತ್ ತಂ ದಿತಿಹಂ ನಿಹಂತುಮ್ |

ಅನಃ ಸಮಾವಿಶ್ಚ ದಿತೀ ಸುತೋಽಸೌ ಸ್ಥಿತಃ ಪ್ರತೀಪಾಯ ಹರೀಃ ಸುಪಾತಃ ||

ಕ್ಷಿಪ್ತೋಽನಸಿಸ್ತಃ ಶಕಟಾಕ್ಷನಾಮಾ ಸ ವಿಮುನೇತ್ವಾ ಸಹಿತಃ ಪಪಾತ |

ಮಮಾರ ಚಾರು ಪ್ರತಿಭಗ್ನಾತೋ ವೈಶ್ವನೃಚಕ್ರಾಕ್ಷಮಭೂದನಶ್ಚ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧(೧೨/೮೯-೯೧)

೨. ಸ್ವಜನತಾಪಗಮಾಗಮಸಂಗಮಪ್ರತಿಸಭಾಜಿತಪೂರ್ವಕಸಂಭ್ರಮೇ |

ಅವಿದುಷೀ ಜನನೀತಿ ಸ ಬಾಲಕಃ ಶರಣತೋ ರಣತೋ ನಿರಗಾನ್ವಭಿಃ ||

-ಸು.ವಿ.(೩/೨)

ಕಾಯಿಲಿರುವ ಕಂಪನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇವನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಾನು ಎಂಬ ಅಂಜಕೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ತುಂಬಾ ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದದಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ರಕಟಾಸುರನನ್ನು ಪುಡಿಗೈದ.

೧. : ೧. ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು ಬಂದ ರಕಟಾಸುರನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಲೀಲಾಚಾಲವಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ರಕಟಾಸುರನ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಲೋಕನ್ಯಾಯದೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ವಿಳರರು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಪಲಾಯನಗೈಯುವಾಗ ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ದೋಚಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಸಾಗುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಕಂಪನು ಸಹ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿರುವವನು. ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ರಕಟನ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋದಾನು ಎಂಬ ಅಂಜಕೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಿಗೆ ರಕಟಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದಿರುವರು.

೩. ದುಷ್ಕರನ್ನು ಅಕ್ರಮಸುವಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೊದಲಿಗೆ ವಿಳರ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಲೀಲೆಯು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಂತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ವಾಹನಗಳನ್ನು Seize ಮಾಡಿದಾಗ ದುಷ್ಕರು ಅಸಹಾಯಕರಾಗುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೆ!

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುರಾ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮುರಾರಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಮುಂದೆ ನರಕಾಸುರನ ಪಥೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಎಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಬಹುಕಾಲದ ಅನಂತರ; ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮುರಾರಿ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆದಿರುವುದು ಅದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ರಕಟಾಸುರನಂತಹ ಘೋರರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಕೋಮಲವಾದಗಳಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವರ ಸೂಚಿತ.

೬. ಪದತಲವಿದಲಿತಗುರುತರಕಟಃ - ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕಂದುಕಸ್ತುರಿಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ; ಭೀಃ - ಭೀತಿ.

ಅಳಿದ ರಕಟಾಸುರನ ಮಾಯೆ

ತತಃ ಸ ಮಾಯಾಮಪಹಾಯ ದೈತ್ಯ -

ಸ್ವರೂಪಧಾರೀ ಪುನರಾವಿರಾಸೀತ್ |

೧. ಅಸ್ತತ್ವ ಗಂಭೀರೋ ಲೋಕಃ ಸ್ವಕೀಯಂ ವಸ್ತುಚಾತಂ ರಕಟೇ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ನಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

೨. ಅನೇನ - ರಕಟೇನ, ತನ್ನ ರಕಟಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

೩. ದುಷ್ಕೃತ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಯತ್ಪದತೀತತ್ವೇನ ಭಗವತೇ |

ಚಕ್ರವತ್ ಪರಿವೃತ್ತೇರ್ಧಾ ದುಷ್ಕಾಣಾಂ ಮೋಹನಾಯ ವಾ || (ನಾರದೀಯ) -ಭಾ.ತಾ.(೩/೩/೨೫-೨೮)

ತಥಾ ಹಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಯೋಗಕಾಲೇ

ಕಥಂ ನು ಸಾ ಜೀವಿತುಮುತ್ಸಹೇತ || ೬೫ ||

ಆಗ ಕಪಟಯಾದ ಆ ಶಕಟಾಸುರನು ಮಾಯೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ದೈತ್ಯರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿ ಪುನಃ ಎದುರಿಸಿ ಬಂದ. ಅದು ಸರಿಯೇ ! ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದದ ಸಂಪರ್ಕವೊದಗಿದಾಗ ಅವನ ಆ ಮಾಯೆ ಎಂದು ತಾನೇ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ?

ವಿ. : ೧. ಶಕಟರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಶಕಟಾಸುರನು ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಶಕಟ ಮತ್ತು ನೂರಾದಾಗ ಅವನು ತನ್ನ ರಾಕ್ಷಸರೂಪದಿಂದಲೇ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆರಗಿದ ; ಅವನ ಮಾಯೆಯು ಅಟ ಸಾಗದಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಸರ್ಪವಾದಾಗ ಮಾಯೆಗೆ ಉಳಿವೆಲ್ಲಿ ? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪದಸರ್ಪದಂತೆ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಅವನ ಪದರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೂ ಸಹ ಅಜ್ಞಾನದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು; ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಅಳಿಯುವುದು ಎಂಬ ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ಮಾಯೆಗಳ ಪ್ರಸಂಗ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡನ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ದರ್ಶನದಂತಿದೆ:

ಅಜ್ಞತಾಽಖಿಲಸಂವೇತ್ತುಃ ಘಟತೇ ನ ಕುತಶ್ಚನ | -(ಉಪಾಧಿಬಿಡನ)

ಶಕಟಾಸುರನ ಮರಣ

ಸ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಭಿಹತಾಖಿಲಾಂಗೋ

ಬಭೂವ ದೈತ್ಯಃ ಕಿಲ ನಿರ್ಗತಾಸುಃ |

ಅಹಂ ತು ಮನ್ಯೇ ಸ್ವಕಜಾತ್ಯಯೋಗ್ಯ-

ರಥಾಂಗಧಾರೀ ಸ ಮಮಾರ ಧೀರಃ || ೬೬ ||

ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಕಲ ಅವಯವಗಳೂ ಪುಡಿಯಾಗಿ ಆ ದೈತ್ಯನು ಅಸುನೀಗಿದ; ನಾನಾದರೋ ಧೀರನಾದ ಅವನು ತನ್ನ ಅಸುರಜಾತಿಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೃತನಾದ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಶಕಟಾಸುರನು ಶಕಟರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಂತಾಗಿತ್ತು. ಅವೈಷ್ಣವನಾದ ಅವನಿಗೆ ಚಕ್ರಶಂಖಗಳ ಧಾರಣೆ ಅಗಿಬರುವಂತಹುದಲ್ಲ. ತನಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಅದನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಮರಣವಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ರಥಾಂಗರೂಪಕ್ಕೆ ಶ್ವಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮನೂಲಕೋತ್ಪತ್ತಿಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸುಃ ಶಯಾನಸ್ಯ ಶಿರೋರಥಾಲಕಪ್ರವಾಲಮೃದ್ಧಂಫ್ರಹತಂ ವ್ಯವರ್ತತ |

ವಿದ್ವಾನ್ಮಾನಾಸಕುಪ್ಯಘಾಜನಂ ವ್ಯತ್ಪನ್ನಚಕ್ರಾವಿಘ್ನಿಸ್ತುಕೂಲವಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೮/೯)

೨. ತನಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಒಯಸುವುದು ಕೇಡಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದರಿಂದ ಅವೈಷ್ಣವರು ರಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರೂ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರರು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

೪. ಅಯೋಗ್ಯವಿಚ್ಛನ್ ಪುರುಷ: ಪತತ್ಕೇವ ನ ಸಂಶಯಃ - (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೯೫)
ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಾಗಿದೆ; ರಥಾಂಗ - ಚಕ್ರ.

ರಕಟಾಸುರನಿಗೆ ಅಧೋಗತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಧ್ರುವಂ ಪುನರ್ವಿಷ್ಣುಪದಸ್ಯ ಸಂಗ-

ಭಯಾತ್ ಸಕೃದ್ವಿಷ್ಣುಪದಾಹತೋಽಸೌ |

ಅಧಃಪಪಾತಾಸುರಮಂಡಲೀಯಂ

ವಿನಾಶಕಾಲೇ ಹಿ ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿಃ || ೬೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸಂಗ-
ವುಂಟಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಕೆಳಗುರುಳಿದ; ಈ ಅಸುರರ ಗುಂಪು ವಿನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ
ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿಯದಾಗಿರುವುದೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೫. : ೧. ಒಂದು ಬಾರಿಯ ಪಾದದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ರಕಟಾಸುರನು ಹತನಾದದ್ದನ್ನು ಹೀಗೆ
ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಆಗ ಸಾಯದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾದೀತು ಎಂಬ
ಭಯದಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ರಕಟಾಸುರ ಮರಣಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಆಗ ಬೀಳಿದ ಪುನಃ ಮೇಲೆದ್ದರೆ
ಗಗನದ ಸರ್ವವಾದೀತು; ಗಗನ ಎಂದರೆ ಆಕಾರ, ವಿಷ್ಣುಪಾದ. ಅದು ಆಗದಿರಲಿ ಎಂಬ
ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಅವನು ಮೇಲೆಳೆದ ಹಾಗೇ ಸತ್ತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸಂಗ ಉದ್ಧಾರಹೇತುವೇ ಹೊರತು ವಿನಾಶಹೇತುವಲ್ಲ; ಆದರೂ ಅವನು
ಹಾಗೆ ವಿನಾಶಹೇತು ಎಂದು ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದದ್ದು, ಅವನ ಅಸುರಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ
ಎಂದರ್ಥ. ಅಸುರರಿಗೆ ಒದಗುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ ಅಲ್ಲವೇ! ಸಕೃತ್ -
ಒಮ್ಮೆ.

೧. ಅಯೋಗ್ಯಕರ್ಮಕರಣಾನ್ಯತ ಇತಿ ಮನ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನನು ನಾಮಮಾತ್ರನಾಮಾತ್ ಕಥಂ ಭಯಮಿತತ ಆಹ | ತಥಾಹೀತಿ | ಇಯಮಸುರಮಂಡಲೀ ಅಸುರವರ್ಗಃ
ವಿನಾಶಕಾಲೇ ವಿರುದ್ಧಾ ವಿಪರೀತಾ ಬುದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಂ ಯಸ್ಯಾ | ನಾ ಅಸುರಾಣಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕೃತಾಂತಪಾರಬದ್ಧಾಣಾಂ ದೈವೋಪಹತಚೇತನಾಮ್ |

ಬುದ್ಧಯಃ ಕುಬ್ಜಗಾಮೀಶೋ ಭವಂತಿ ಮಹತಾಮುಖಿ ||

- ಇತಿ ಸ್ತುತಿಃ

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ದ್ವಿತೀಯೋ ಮುದಾಮ್ ||೬೮||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣಿತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ದ್ವಿತೀಯಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
 ಕೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
 ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ಏರಡನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೨. ತೃತೀಯ ಸರ್ಗ

(ತೃಣಾವರ್ತನ ಪಥ-೧-೭ ದೋಲಾವೈಭವ - ೮,೯; ಯಶೋದೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜೀವಾಸಂಪ್ರಮ - ೧೦,೧೧; ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ವಾಗ್ವೈಭವ - ೧೨,೧೩; ಗೋಪೀಕೃತ ದೋಲಾಸೇವಾ - ೧೪,೧೫; ಯಶೋದೆಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ - ೧೬,೧೭; ಅನಂತನಾಮನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ - ೧೮-೨೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಾಮಾರ್ಥಕಥನ - ೨೧-೨೪; ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೨೫-೨೬; ಯಶೋದೆಯ ಸುಕೃತ - ೨೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿಗಂಬರತ್ವದ ಆಂತರ್ಯ - ೨೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲಾವಿಲಾಸ - ೨೧-೩೧; ನವನೀತಾದಿ ಚೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಆಂತರ್ಯ - ೩೨-೩೬; ಶ್ರೀಪತಿಯ ಚೋರತ್ವ ಎಲ್ಲಿ/ವಿಶೇಷ? - ೩೭-೩೯; ಗೋಪೀಕೃಷ್ಣರ ಸಲ್ಲಾಪ - ೪೦-೪೨; ಗೋಪಿಯರ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿವಚನಗಳು - ೪೩-೫೯; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದಸುತನಲ್ಲ - ೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವನೇ ಹೊರತು ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ - ೪೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು - ೪೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭವಪಾರದೋಚಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ - ೪೯; ವಿಶ್ವತತ್ವವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೦; ಸರ್ವಶಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೧; ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ವೈತ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವರುಣ - ೫೪; ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೫; ಜಗನ್ನಿಯಾಮಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು - ೫೭; ಕಿಂ ದೇವಿ ಕುರ್ಮೋ ವಯಮ್-೫೮; ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ - ೫೯; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಮೃದ್ವಕ್ಷಣ-೬೦,೬೧; ಪುನಃ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ-೬೨; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ-೬೩)

ತೃಣಾವರ್ತದೈತ್ಯನ ಅಗಮನ

ಅಥಾಪರೋ ದೈತ್ಯಕದಂಬಕಾಸು-
ರಿವೋದ್ಧತೋ ವಾತಶರೀರಧಾರಿಣಿ ।
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ಗಗನಂ ಜಗಾಮ
ಸ್ವನಾಶಯೋಗ್ಯಸ್ಥಲಕಾಂಕ್ಷಯೇವ ॥ ೧ ॥

೧. ಕದಾಚಿತ್ ತಂ ಲಾಲಯಂತೀ ಯಶೋದಾ ಪೋಥುಂ ನಾಶೋದ್ಧೃತಿಭಾರಾಧಿಕಾರ್ತಾ ।
ನಿಧಾಯ ತಂ ಭೂಮಿತಲೇ ಸ್ವಕರ್ಮ ಯದಾ ಚಕ್ರೇ ದೈತ್ಯ ಅಗಾತ್ ಸುಘೋರಃ ॥
ತೃಣಾವರ್ತೋ ನಾಮತಃ ಕಂಸಭೃತ್ಯಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತು ಗ್ರಂ ಚಕ್ರವಾತಂ ಶಿಶುಂ ತಮ್ ।
ಅದಾಯಾಗಾದಂತರಿಕ್ಷಂ ಸ ತೇನ ಶಪ್ತಃ ಕಂಠಗ್ರಾಹಸುರುದ್ರವಾಯುಃ ॥
ಪಪಾತ ಕೃಷ್ಣೇನ ಹತಃ ಶಿಶಾತಲೇ ತೃಣಾವರ್ತಃ ಪರ್ವತೋದಗ್ರದೇಹಃ ।
ಸುವಿಷ್ಣಯಂ ಚಾಪುರಥೋ ಜನಾಪ್ತೇ ತೃಣಾವರ್ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಸಂಚೋರ್ಣಿತಾಂಗಮ್ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೨/೧೧೬-೧೧೮)

ಆ ಬಳಿಕ ದೈತ್ಯರ ಗುಂಪಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಂತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕೊಬ್ಬದ ದೈತ್ಯನು ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಗಗನಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ.

೧. : ೧. ಈಗ ತೃಣಾವರ್ತನ ವರ್ಧೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಪಾರ್ವತಿಯ ವರವಿದ್ದ ಅವನು ತುಂಬಾ ಪ್ರಬಲದೈತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ದೈತ್ಯರ ಸಮೂಹದ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಅವನಿಗೆ ಪಾರ್ವತಿಯ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ವಾತಶರೀರಧಾರೀ ಎಂದರೆ ತೃಣಾವರ್ತನು ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನಾಗಿ ಬಂದನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಗಗನಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ್ದನ್ನು ತನ್ನ ಸಾವಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಅವನು ವಾತರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದವನು. ವಾಯುವಿಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಲಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತನ್ನ ನಾಶವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದೇ ಎಂದಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ; ಆಕಾಶಾದ್ಯಾಯು; ಎಂಬುದು ವಾಯುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಕೃತವಾದರೆ ವಾಯುರಾಕಾಶೇ ಎಂಬುದು ಅದರ ಲಯಕ್ರಮ; ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಾತರೂಪದ ತೃಣಾವರ್ತ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನೊಡಗಗನದಲ್ಲಿ ಲಯಹೊಂದಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

ತೃಣಾವರ್ತನಿಂದಾದ ಲೋಕನಾಶ

ದುಸ್ತರ್ಕಾಯಿತರ್ಕರಾಭಿರಮಲಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ ಮುಷ್ಣನ್ ಗವಾ-

ಮಾವಾಸೇ ವಸತಾಂ ಸತಾಮುರುತಮೋ ವಿಸ್ತಾರಯನ್ ವಾರಯನ್ |

ತದ್ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಂ ಕಠೋರಕುಟಲಧ್ವಾನ್ತೈರ್ಯಶೋದಾಸುತಂ

ದೈತ್ಯೋಽಗೂಹಯದಾಗಮಾಂತಲನಾಗರ್ಭಂ ಕುವಾದೀವ ತಮ್ ||೨||

ಆ ತೃಣಾವರ್ತನು ಕುತರ್ಕದಂತಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿನ ಕಣಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮಂಕಾಗಿಮತ್ತಾ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪಸರಿಸುತ್ತಾ, ನಿಷ್ಕರವಾದ ತನ್ನ ಕಠೋರವಾದ ವಕ್ರಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಗೋಕುಲದ ಜನಗಳ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ

೧. ಪುರಾ ಧುನ್ವಿಶ್ವಮುಸ್ತಘಾತಃ ಪೂತನಾಸಮನ್ವಿತಃ |

ಅಸೋಕಗಂಧಯುತಃ ತಮಃ ಪಚೇಕತಃ ಶಿವಾಂ ಪುತಿ ||

ತಂದೂ ವರೋಣವ್ಯವಧೃತಾ ಚತುರ್ಭುಜ ಚ ಪ್ರಯೋಜಿತಃ |

ಅಗಂತರಂ ತೃಣೋಽಧ್ಯಮಿಸ್ತಪೋಣಚರವ್ಯರಂ ಚ ತಮ್ ||

ಅವಾಪ ತಃ ತ್ರಯೋ ಹತಾಃ ಶಿರುಸ್ಸ ರೂಪವಿಷ್ಟುನಾ |

ಧುನ್ವಿಶ್ವಮುಶ್ವ ತೌ ತರೂ ಸಮಾಶ್ರಿತೌ ನಿಷೂದಿತೌ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ (೧೩/೨೦-೨೨)

ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕುವಾದಿಯಂತೆ ವೇದಾಂತಗಳೆಂಬ ನಾಟಯರ ಪಾದವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದನು.

೨. : ೧. ಆ ತೃಣಾವರ್ತನು ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳಿಂದ ಜನಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಟ್ಟುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಕೆಟ್ಟ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಬೋಕದ ಜನಗಳ ಮಾತುಗಳು ಕೇಳದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣದಂತಾಗಿಸಿದನು ಎಂದು ಭಾಷ.

೨. : ೨. ತೃಣಾವರ್ತನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದಂತಹ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನ ಕುವಾದಿಯೊಬ್ಬನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜನಗಳ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವರು. ಕುವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಗಳಿಂದ ಜನಗಳ ಮಿಚಾರಶಕ್ತಿಗೆ ಮಂಕು ಕವಿಸುವರು. ಸತ್ಯಾಸ್ತವ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೆಟ್ಟಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಅಪಿಡ್ಯ ಕವಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆಗಮಗಳ ಮುಖ್ಯವ್ಯವಯವಾದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯು ಪ್ರಕಟವಾಗದಂತೆ ಮರೆಮಾಡಿಬಿಡುವರು.

೩. : ೩. ವರಬಲದಿಂದ ಬೋಕನಾರಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಅಸುರರ ಕಾರ್ಯವು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾವಿರೋಧಿಕಾರ್ಯದಂತೆ ಅಪಾಯಕರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ ಭಾಷ; ಶರ್ಕರಾ - ಹರಳು; ಧ್ವನಿ - ಧ್ವನಿ.

೪. : ೪. ಸುಂಟರಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಧೂಳು ಮೇಲಿದ್ದ ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ಕತ್ತಲೆ ಹಚ್ಚುವಂತಾಗಿ, ಅದರ ಕೆಟ್ಟ ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯವರ ಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಂತಾಗಿ, ದಾಲಿತವ್ಯವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಈ ತೃಣಾವರ್ತನಿಂದ ಅದನ್ನು ಅದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ ತೃಣಾವರ್ತ

ತದಾ ಬಿಲಸ್ಯೋತ್ತತನಂ ಸ ಶೌರಿ-
 ವೃದಾಽನುಮೇನೇ ಪತಿತಸ್ಯ ದೂರಾತ್ |
 ಗಿರಿಂದ್ರಕಲ್ಪೋತ್ಪತ್ತಿತಾತ್ಮಮೂರ್ತ್ಯಾ
 ಶರೀರಮಾಚೂರ್ಣಯಿತುಂ ಧಿಯೇವ || ೩ ||

೧. : ೧. ಯಥಾ ನಿಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ಲೋಕವೇದಾಂತೇಷು ಕೃಷ್ಣಗುಹನಂ ತಥೇತಿ ಭಾಷ | -ವ್ಯಾ.
೨. : ೨. ಗೋಕುಲಂ ಸರ್ವಮಾಪ್ಯಣ್ಣನ್ ಮುಷ್ಣಂಶ್ಚಂಕ್ಷಾಂಷಿ ರೇಣುಭಃ |
 ಈರಯನ್ ಸುಮಹಾಘೋರರಾಘವ ಪ್ರವಿಶೋ ದಿತಃ | -ಭಾಗ.(೧೦/೮/೨೦.)
೩. : ೩. ದುವೃರ್ಕಾಯಿತರ್ಕರಾಘಃ ಭೇದಃ ಕಂ ಭಸ್ಮೋ ವಾ ಅಭಸ್ಮೋ ವಾ ಭಸ್ಮಾಭಸ್ಮೋ ವಾ | ಯದಿ ಪ್ರಪಂಚಃ ಪತ್ತಃ
 ಸ್ವಾತ್ಮರ್ಕ ದೃಗ್ದೃಶ್ಯೋಃ ಸಂಬಂಧಾನುವಪ್ತರಿತ್ಯಾದಿವೃತ್ತತರ್ಕರೂಪಧೂಲೀವಶ್ಚೇತ್ಯೇ ಮುಷ್ಣನ್
 ಉದುತಮಃ ಧೂಲ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶತಿರೋಧಾಸೇನ ನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರಂ ಆಸ್ತತ್ ಸ್ವಕೀಯಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ವಿಸ್ತಾರಯನ್
 ಕಶೋರಕುಟಲಧ್ವಾಜೈಃ | -ವ್ಯಾ.

ಆಗ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುವ ಮಹಾಪರ್ವತದಂತಹ ತನ್ನ ದೇಹದ ಅಪ್ಪಳನುಪಿಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ಅವನನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಶಿಷ್ಯನು ದೂರಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹಾರುವುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನಸಾ ಒಪ್ಪಿದನು.

೩ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತಹ ಸಕಲಲೋಕಧಾರಕನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಯ್ಯಲು ಆ ತೃಣಾವರ್ತನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಯ್ಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ತನ್ನ ರಕ್ತಿಯಿಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುವ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಪರ್ವತಕಾಯದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೀಳಿಸಿ ನುಜ್ಜುಗುಜ್ಜುಮಾಡಲು ಅನುವಾಗಲೆಂದೇ ಹಾಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಕಾಶನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಪಾಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಯ್ಯಲು ಎಂದಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಇದರಿಂದ ದುಪ್ಪರಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉನ್ನತಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡರೂ ಮುಂದೆ ಅದು ಅವರ ಮಹಾಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ಸರ್ವಥಾ ದುಃಖವನ್ನೇಡು ಎಂಬ ಭಾವ ನಿದೂಖಿತ.

ಗಗನವನ್ನು ಜಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದ ತೃಣಾವರ್ತ

ಹರಿಂ ಸ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಹೃದಿ ಸ್ವಕೀಯೇ

ಪರಿಭ್ರಮನ್ ಪ್ರೋಮ್ನಿ ಮುಹುಃ ಶ್ವಸಂಶ್ಚ |

ಗರಂ ನಿಪೀಯ ಭ್ರಮಿತಾಂತರಾತ್ಮಾ

ಸರೋಧಿಯಾಽಭ್ರಂ ಪ್ರವಿಶನ್ನಿವಾಶ್ತೇ || ೪ ||

ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಗಗನದಲ್ಲಿ ಗರಗರನೆ ತಿರುಗುತ್ತಾ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಏದುಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾ, ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಂಕುಕವಿದವನಂತೆ ಅವನು ಸರೋವರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ.

೩ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹಾರಿದ ಅವನು ಸರೋವರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ನೆಗೆದಂತಾಯಿತು ಎಂದಿರುವರು. ನೀರಿಗೆ ಹಾರುವ ಬದಲು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು ಸಾವಿನ ಅಂಚಿಗೆ ತಲುಪಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ ಹಾಗೂ ಅವನು ತೃಣಾವರ್ತನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗರ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು; ಪ್ರೋಮ್ನಿ - ಗಗನ; ಅಭ್ರ - ಆಕಾಶ.

೩. ತೃಣಾವರ್ತನ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ರಾಜಸೂಯಯಾಗದ ಮಯ ಸಂಭಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ನೆಲವನ್ನು ಜಲವೆಂದೂ, ಜಲವನ್ನು ನೆಲವೆಂದೂ ಭ್ರಮಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೋಲುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗಾದದ್ದು ಪಾತವೇ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಸಲ್ಲದನ್ನು ಬಯಸಿ ಪತನ ಕಂಡ ತೃಣಾವರ್ತ
ಮುರದ್ವಿಷಂ ಮೂರ್ಛಿ ನಿಧಾಯ ವಿಷೋಃ
ಪದಂ ಪ್ರವೇಷ್ಠಂ ತ್ವರಯಾ ಗತೋಽಪಿ |
ಅಸೌ ಪಪಾತಾಮರವೈರ್ಯಧಸ್ತಾ-
ದಯೋಗ್ಯಕಾಮಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಪಾತಃ || ೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪದವೆಂಬ ಆಕಾರವನ್ನು ತಲುಪಲು ತ್ವರೆ-
ಯಿಂದ ಹೊರಟರೂ ಆ ದೈತ್ಯನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು; ತನಗೆ ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ
ಅಧಃಪತನ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ತಪ್ಪಿತು?

೧. : ೧. ಅವನು ಹೊತ್ತಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು; ತೆರಳಿದ್ದು ಗಗನಕ್ಕೆ; ಆದರೂ ಅವನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ತೆಳೆ
ಬಿದ್ದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ವಿಷ್ಣುಪದಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯುವುದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಸೆಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ
ಸಲ್ಲುವ ಕಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಈ ತೃಣಾವರ್ತ ದುಷ್ಟ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ, ವಿಷ್ಣುಪದಕ್ಕೆ
ಹಾರುವ ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅವನ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು
ಎಂದರ್ಥ.

೩. ತನಗೆ ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವರಿಗೆ ಅಧಃಪತನ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವದ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ:

^೧ನ ಚಾಧಿಕಾರಿಕಮಪಿ ಪತನಾನುಮಾನಾತ್ ತದಯೋಗಾತ್ | - ಬೃಹ್ವಸೂತ್ರ(೨/೪/೪೧)

^೨ಅಯೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ಪುರುಷಃ ಪತತ್ಯೇವ ನ ಸಂಶಯಃ | - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೯೫)

೧. ವಿಷೋಃ ಪದಮಾಕಾರಂ ವೈಕುಂಠಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮಶ್ವರ್ಯಾದಿಕಮಾಕಾಂಕ್ಷಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಪಿ ನಾಕಾಂಕ್ಷ್ಯಂ, ಕಿಮು ಪರಸ್ಥೇತಿ
ಸೂಚಯಿತುಮಪಿಶುಃ | ಚಶಬ್ದಸ್ತು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿನಾಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾದಿತ್ಯಂಭಾವಾಂತರಸೂಚಕಃ | ಅಯೋಗ್ಯ-
ಮಾರೋಢುಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಪ್ರಪತನ್ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ | ವಿವಮಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪದದ್ವ್ಯ
ಚಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪತನಮನುಮೀಯತೇ |

'ನ ದೇವಪದಮ್ನಿಚ್ಛತ್ ಕುತ ವಿವ ಹರೇರ್ಗುಣಾನ್ |

ಇಚ್ಛನ್ ಪತತಿ ಪೂರ್ವಾನ್ಮಾದಧ್ವಾದ್ಯತ್ ಸೋತ್ತಿತಿ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ |

'ಸ್ವಕೀಯಮಿಚ್ಛಮಾನಂ ತು ರಾಜಾಧ್ಯಾಃ ಪಾತಯಂತಿ ಹಿ |

ವಿವಮೇವ ಸುರಾದಾರ್ಶ್ವ ಹರಿಶ್ಚ ಸ್ವಪದೇವೈಶಮ್' ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನರೂಪವಾಕ್ಯಾಚ್ಛೇ

'ಮಾಯಾಭಿರುಚಿಸ್ತಪ್ತಃ ಇಂದ್ರ ದ್ಯಾಮಾರುಕ್ಷತಃ | ಅವ ದಸ್ಯೂನಧಾನುಧಾಃ ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ||

- ಬೃಹ್ವಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

೩. ಅಸುರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪದವ್ಯಾಪ್ತೇರಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ "ಅಯೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ಪುರುಷಃ ಪತತ್ಯೇವ ನ ಸಂಶಯಃ" ಇತಿ
(ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. ೧/೯೫) ಸ್ವಕೇರಧಃಪಾತೋ ಯುಕ್ತ ವಿವೇಚಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಧರಗುರುಳಿದ ತೃಣಾವರ್ತ

ಸ ವಾತರೂಪೀ ದಿತಿಜೋ ಮುಕುಂದ-
ಭರಾಸಹಿಷ್ಣುರ್ನಿಪಪಾತ ಭೂಮೌ |
ತಥಾ ಹಿ ವಾತಸ್ಯ ಜವೋಽಧಿಕೋಽಪಿ
ಕಥಂ ನು ವಿಶ್ವಂಭರಮುದ್ಭರ್ತಿ || ೬ ||

ಆ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪದ ದೈತ್ಯನು ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾರವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದವನಾಗಿ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದ ಗಾಳಿಯ ವೇಗ ಎಷ್ಟೆ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೂ, ವಿಶ್ವಂಭರನನ್ನು ಎತ್ತಬಲ್ಲದೇ!

ವಿ : ೧. ಗಾಳಿಯ ವೇಗ ಅಪಾರವಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ವಂಭರನನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತಿ. ಅದರಿಂದ ಈ ತೃಣಾವರ್ತ ರೂಪದ ಅಸುರನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದಾಗದೇ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ನ ಮೂರ್ಛತಿ ತಿಲೋಚ್ಚಯೇ ಪವನವೇಗ ಇತ್ಯಜ್ಞವಾಕ್
ಯತೋ ಹನುಮತಾಽಽಹೃತಾಃ ಸುಖಪೂರ್ವಾ ದುರುತ್ಸೂನುನಾ |
ಗಭೀರತರವಾರಿಧಿಸ್ತಗನಚುಂಚದಃ ಪರ್ವತಾಃ
ಜಯಂತಿ ಕೃತಸೇತವಃ ಕ್ಷಪಣಹೇತವೋ ರಕ್ಷಸಾಮ್ || (೪/೧೭)

೨.. ವಾಯುವೇಗವು ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲೆ ನಡೆಯದು ಎಂಬುದು ಅಯಥಾರ್ಥ ಎಂಬುದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿದ ಸಂಗತಿಯಾದರೆ, ವಿಶ್ವಂಭರನ ಮುಂದೆ ಗಾಳಿಯ ವೇಗ ನಡೆಯದು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ತೃಣಾವರ್ತ

ಚಕ್ಷುಶ್ಚಾರ್ಘ್ಯಫಲಂ ಜಗಾಮ ಪರಿವೃತ್ತಾಕ್ಷಃ ಪ್ರಭೋರೋಜಸಾ
ವಿಷ್ವಕ್ಸಂಭ್ರಮಣೇನ ದತ್ತತಮಸೋ ವಿಭ್ರಾಂತಮೂರ್ಧಾ ಫಲಮ್ |
ಸಾಧೂನಾಂ ಹೃದಯಾರ್ತಿದಾನಫಲಿತಂ ಕ್ಲೇರಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ ಕ್ಷಿತೌ
ಮಾತುಃ ಪಾತಕರಃ ಪರಸ್ಯ ಸ ಖಿಲಃ ಪಾಷಾಣಪೃಷ್ಠೇಽಪತತ್ ||೭||

ಆ ಅಸುರನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣು ತಿರುಗಿದವನಾದ; ಗೋಕುಲದ ಜನರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಸುತ್ತವ

ಮೂಲಕ ಜನರಿಗೆ ಮೂರ್ಛೆ ಎಂಬ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತಲೆಸುತ್ತುವವನಾಗಿ ಉರುಳಿದ್ದ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವು ನೀಡಿದ ಫಲವಾಗಿ ತಾನೂ ಕ್ಲೇಶಕೊಳ್ಳಗಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದೆಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡಿದ ಆ ಮಿಳನು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ.

೨. : ೧. ಸುಂಟರಗಳಾಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೋಕುಲದ ಜನಗಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ತೊಂದರೆ-ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ ಫಲವನ್ನು ತೃಣಾವರ್ತ ಅನುಭವಿಸಿದ; ಇದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಅಪಚಾರವು ಆತ್ಮಘಾತಕ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ; ವಿಷ್ವಕ್ - ಎಲ್ಲೆಡೆ.

೨. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯುವವನು ಎಂದು ಸುಖಿಯಾದಾನು? ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತಮ ನಿರ್ದೇಶ: ಕೋ ನಾಮ ಸತ್ಸು ವಿಷಮಃ ಪ್ರಭವೇತ್ ಸುಖಾಯ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ-೧೯/೪೫).

ದೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಆಲೋಲಹೈಮವರದಾಮವತೀಂ ವಿಶಾನ-

ಜಾಲಾವಲಂಬಿಶುಭಮೌಕ್ತಿಕರಮ್ಯಮಾಲಾಮ್ |

ದೋಲಾಂ ವಿಧಾಯ ತದುಪರ್ಯಧಿರೋಷ್ಯ ಬಾಲಂ

ಸಾಲೋಕ್ಯಸೌಖ್ಯಮಲಭಿಷ್ಠಹೃದಾ ಯಶೋದಾ || ೮ ||

ಜೋಲು ವ ಚಿನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಗ್ಗದ ಹಾರುಬಟ್ಟೆಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಜೋಲು ವ ಮಂಗಳ-ಕರವಾದ ಮುತ್ತಿನ ರಮಣೀಯವಾದ ಮಾಲೆಗಳ ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾಲ-ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಯಶೋದೆಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಾಲೋಕ್ಯಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದಳು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ, ಯಶೋದೆಯು ಪಟ್ಟ ಸಂಪ್ರಮವನ್ನು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಸುಖ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಾಲೋಕ್ಯ ಎಂಬುದು ಚತುರ್ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಲೋಕವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥ; ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೊತೆಗೆ ಯಶೋದೆಯು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ; ದಾಮ - ಹಗ್ಗ; ದೋಲಾ - ತೊಟ್ಟಿಲು.

೧. ಶಿರೋಭ್ರಮಣೇನ ಕಿಮಪಿ ನ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದರಚಕ್ಷುಷೋಽಪಹಾರೇಣ ಸ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಚಕ್ಷುಷೋಽಮಹಾರೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಪರೇಪಾಂ ತಮೋದಾಣೇನ ಸ್ವಸ್ಥಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಜಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಲೋಕೇ ಮಹತ್ಪ್ರಯಾದೃಶಮಘಂ ಆಚರತಿ ತಾದೃಶಮೇವ ಫಲಂ ಭುಂಜತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದೋಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಯಶೋದೆಗಾದ ಅಪೂರ್ವ ಚಿಂತದ

ದೋಲಾವಿಲಾಸಚಲಿತಾಲಕಶೋಭಿಫಾಲಂ

ಬಾಲಂ ಶುಚಿಸ್ಥಿತಸುಧಾರಸಶೋಭಿತಾಸ್ಯಮ್ |

ಶ್ಯಾಮಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸಮಯಂ ಕಿಲ ಶಮ್ಯಯಂ ಸಾ

ತೇನೇ ಕ್ಷಾಂತನಕನೂಪುರಶೋಭಿಪಾದಮ್ || ೯ ||

ತೊಬ್ಬಲ ತೂಗುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಹಣೆ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಅಮೃತರಸದ ಶೋಭೆ, ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪಾದಗಳು; ಇಂತಹ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ಸಮಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ಯಶೋದೆಯು ಸುಖಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಹಣೆ, ಮಂದಹಾಸ, ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾದಗಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಯಶೋದೆಯ ಆ ಕಾಲವೆಲ್ಲಾ ಪರಮಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕ್ಷಾಂತ - ಧ್ವನಿ ಮಾಡುವ; ಶಂ - ಸುಖ; ನೂಪುರ - ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆ.

ಯಶೋದೆಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆ

ಗಂಡಂವರಾಂಗುಲಿದರ್ಲೈಲ್ಫಳು ಚಾಲಯಂತೀ

ಮಂದಸ್ಥಿತಾನನಮಥೋ ಪರಿರಂಭಯಂತೀ |

ಸಾಂದ್ರಸ್ತನಸ್ತುತಪಯಃ ಕಿಲ ಪಾಯಯಂತೀ

ನಂದಸ್ಯ ರಾಜ್ಯಭವದಿತ್ತಮಹರ್ನಯಂತೀ || ೧೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕನ್ನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬೆರಳ ತುದಿಗಳಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು; ಕಿರುನಗೆ ಸೂಸುವ ಮುಖದ ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು; ಒತ್ತಾದ ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಉಕ್ಕಿಬಂದ ಸ್ತನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಸಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು; ನಂದಪತ್ನಿಯಾದ ಇಡೀ ದಿನವನ್ನು ಯಶೋದೆಯು ಹೀಗೆ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು.

೧. ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನೇನ ಯಶೋದಾಯಾಃ ಸಕಲೋಪಿ ಸಮಯಃ ಸುಖಕರೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆಯುರ್ಹರತಿ ವೈ ಪುಂಸಾಮುಧ್ಯನ್ಯಧಂ ಚ ಯನ್ನಪ್ತಃ |

ತಸ್ಯತೇಹ ಯಃ ಕ್ಷಣೋ ನೀತ ಉತ್ತಮಶೋಕವಾರ್ತಯಾ ||

-ಭಾಗವತ(೨/೨/೧೭)

ಕನ್ಯಾಯುಷೋ ಯ ಉತ್ತಮಶೋಕವಾರ್ತಯಾರ್ತೇ ಸ್ವಣಃ ಸ ನೀತ ವಿವ ವೃಥಾ ||

-ಭಾ.ತಾ.(೨/೨/೧೭)

೧. : ೧. ಯರೋದಯು ತನ್ನ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆಯ ಸೇವೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟು ವಿವರ ಇವರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ; ಗಂಡ - ಕಪೋಲ.

೨. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಜಾರಾದ ಶ್ರೀಪಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಸಂನ್ಯಾಸದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಬಳಿಕ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಅನುವಾದಗಳ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೫/೯೯)ದ ಮಾತನ್ನು ಇದು ಹೋಲುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಶ್ರವಣೇನಾನುವಾದೇನ ಮನನೇನಾಪ್ಯರ್ಥಾಕರೋತ್ |

ಕಾಲಂ ವೇದಾಂತರಾಸ್ರಸ್ತ ವೇದಾಂತಗುರುಪೋದರಃ ||

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿನ ಚಾಲಯಂತೀ, ಪರಿರಂಭಯಂತೀ, ಪ್ರಾಯಯಂತೀ, ಅರ್ಹನಯಂತೀ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅನುಪ್ರಾಸವು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ದೋಲೆಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆ

ಯಾಽಮರ್ತ್ಯಮರ್ತ್ಯದಿತಿಜಾಲಿಭಿರಪ್ಯಭೇದ್ಯಂ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಮಭಿನನ್ನಖಿಕೋಟಿಮಾತ್ರಾತ್ |

ಸ್ವಾಂಗುಷ್ಠಪುಷ್ಪಸುಭಗಾಂಗುಲಿಮಚ್ಯುತಸ್ತಾಂ

ಸಂಗೃಹ್ಯ ಚುಂಬತಿ ಶಿಶುಪ್ರಕೃತಿಃ ಶಯಾನಃ || ೧೧ ||

ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ ಹಾಗೂ ದೈತ್ಯರ ಹಿಂಡುಗಳು ಸಹ ಭೇದಿಸಲಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿರರ್ಪರವನ್ನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಉಗುರಿನ ತುದಿಯಿಂದಲೇ ಭೇದಿಸಿದಂತಹ ತನ್ನ ಪುಷ್ಪವಾದ ರಮ್ಯ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನು ಮಲಗಿದ್ದ ಆ ಶಿಶುರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಚುಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಕಲ ಅವಯವಗಳೂ ಸಹ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ-ಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿರರ್ಪರವು ಸುರಾಸುರಾದಿ ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಭೇದ್ಯ; ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಬೆರಳಿನ ನವಿಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದಿಂದ ಭೇದಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೩. ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚೀಪುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸದಜಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಆ ಲೀಲೆ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ತನ್ನ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಿಂದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಅಮರ್ತ್ಯ - ದೇವತೆಗಳು; ಮರ್ತ್ಯ - ಮನುಷ್ಯ; ಕೋಟಿ - ತುದಿ;

೧. : ಆತ ಸಕಲಮುಷ್ಣಾಯುಷ್ಯಂ ಸಾರ್ಥಕಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಜಾತಿರಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. : ಯತ್ರ ಭಗವತಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಜ್ಞಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಕ್ರಮತೋ ವಾಮಪಾದಾಂಗುಷ್ಠಸಖಿನಿರ್ಭಿನ್ನೋಧ್ಯಾಂಗಂ-ಕಟಾಹದಿವರೇಣಾಂತಃಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾ ಬಾಹ್ಯಜಲಧಾರಾ...ತದ್ವಿಷ್ಣುಪದಮಾಕುಃ |

-ಭಾ.(೫/೧೭/೧)

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಟುವತ್ತರಾಯಿಯಾಗಿ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀಪುತ್ತಿದ್ದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ^೧ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಸುಭಗ - ಮನೋಹರ; ಪ್ರಕೃತಿ-ಸ್ವಭಾವ.

೬. ಇಲ್ಲಿ ಪಾದವೆಂದರೆ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರ್ಥ (ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ಪಾದಶಬ್ದೇವ ಭಣ್ಯತೇ); ಪಾದದ ಪುಷ್ಪವಾದ ರಮ್ಯ ಹೆಬ್ಬರಳು ಎಂಬುದು ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯದು ಸದಾ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವರೂಪಾನಂದದ ಭೋಗವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪ್ರಾಜ್ಞಾನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿ ತಾನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನಿದ್ರಾಮಾತ್ರಯ ಕಿಂ ತದಾಶ್ರಯಫಲಂ ಭುಕ್ತಂ ಪ್ರಜೇಜ್ಜೀರ್ಣತಾಂ

ನಿದ್ರಾ ಕಾಂತಂ ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಿಯುಗಲಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಂ ಯದಾಲಿಂಗತಿ |

ಅಸ್ತೈವಂ ತ್ವಿತಿ ಮುದ್ರಿತಾತ್ಮನಯನಃ ಸ್ವಾಂಗಂ ಸಮಾಲಿಂಗ್ಯ ತತ್

ಸರ್ವಂ ಜೀರ್ಣಮಥೋ ದಿಶೇತಿ ಜನನೀಂ ಶಂಸನ್ ನಿಜಂ ಸೋಽವತಾತ್^೨ ||೧೨||

(ಯಶೋದೆ)'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿದ್ರೆಮಾಡು'; (ಕೃಷ್ಣ)'ಅಮ್ಮ! ಅದರಿಂದೇನು ಫಲ?'; (ಯಶೋದೆ)'ತಿಂದಿದ್ದು ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು'; (ಕೃಷ್ಣ)'ಅಮ್ಮ! ನಿದ್ರೆ ಎಂದರೇನು?'; (ಯಶೋದೆ)'ಎರಡೂ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು'; 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ನುಡಿದ ಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನೇ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಕೇಳಿದ: 'ಅಮ್ಮ! ಎಲ್ಲವೂ ಜೀರ್ಣವಾಯಿತು; ಪುನಃ ನೀಡು'; ಹೀಗೆ ಯಶೋದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ^೩ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಯಶೋದೆಯರ ಸರಸಸಂವಾದದ ಮೂಲಕ ^೪ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿದ್ರೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

ಕ್ಷಿತಿಂ ಪದ್ಧೇಕೇನ ಬಲೇರ್ವಿಚಕ್ರಮೇ ನಭಃ ಪರೀರೇಗಾ ದಿಶತ್ವ ಬಾಹುಭಿಃ |

ಪದಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಕ್ರಮತ್ಸ್ಮದ್ವಿಷ್ಠಪಂ ನ ವೈ ತೃತೀಯಶ್ಚ ತದೀಯಮಗ್ನಾತಿ |

ಉರುಕ್ರಮನ್ಯಾಂಪ್ರಿದುಪರ್ಯಥೋ ದಿವೋ ಮಹರ್ಜನಾಭ್ಯಾಂ ತಪಃ ಪರಂ ಗತಃ || -ಭಾ. (೮/೧೯/೩,೪)

೧. ಚಾರ್ವಂಗುಲಿಭ್ಯಾಂ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಮುನ್ನಯ ಚರಣಾಂಬುಜಮ್ |

ಮುಖೇ ನಿಧಾಯ ದಿವ್ರೇಂದ್ರ ಧಯಂತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಸ್ಮಿತಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೨/೮/೨೫)

೨. ವಾಕೋವಾಕ್ಯಮಲಂಕಾರಃ | "ಉತ್ತಪ್ರತುಕ್ತೀಭಾತುರ್ಯಂ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ನಿತ್ಯಪ್ರಮುದ್ರತಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಿದ್ರಾದಿದೋಷರೂಪಾತ್ಮಂ ಧೃತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯತ್ರ ಸುವ್ರೋ ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತಃ ನ ಕಂಚನ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪದ್ರತಿ ತತ್ ಸುಮಪ್ತಂ ಸುಮಪ್ತವ್ಯಾಸ ವಿಕೀರ್ಣತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಭವ ವಿವಾಸಂದಮಯೋ ಹ್ಯಾನಂದಭುಕ್ ಚೇತೋಮುಖಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಸತೀಯಃ ಪಾದಃ |

-ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್

೨. ನಿದ್ರೆ ಎಂದರೆ^೧ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಆಲಿಂಗನ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾಷೆ.

೩. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ 'ಪ್ರಾಜ್ಞ' ನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿ ತಾನೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಶೋತ್ತರರೂಪ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ತಾನು ನಿದ್ರಾತೀತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಮಾತರ್ಗಾಯಸಿ ಕಿಂ ಸದಾ ಜಲನಿಧೌ ಶೇಷಾಂಗಸಂತಾಯಿನಂ
ತಾತಾಸೌ ನನು ನಿದ್ರಯಾ ಪರಿವೃತೋ ದದ್ಯಾತ್ ತವಾಪೀತಿ ತಾಮ್ |
ಎವಂ ಚೇದ್ಗದಿತಂ ತ್ವದೀಯಮಖಿಲಂ ತತ್ಕರ್ಣದೇಶಂ ಕಥಂ
ಯಾತಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ನಿಜಮತಂ ಪಾಯಾದ್ಯುರೋದಾಸುತಃ || ೧೩ ||

(ಕೃಷ್ಣ) 'ಅಮ್ಮ! ನೀನೇಕೆ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸದಾ ಹಾಡುವೆ?'; (ಯುರೋದೆ) 'ಮಗು! ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವನು ನಿನಗೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂದು'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹಾಡುವುದಲ್ಲ ಅವನ ಕಿವಿಗೆ ಎಂದು ತಲುಪೀತು?'; ಹೀಗೆ ಕೇಳುವ ಮೂಲಕ ತನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಯುರೋದಾಸುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಶೇಷಪಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರೂಪಣೆ. ಯೋಗನಿದ್ರೆ ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾತ್ರ; 'ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿದ್ರಿಸುವುದಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಅದರ ಮರ್ಮ. ಅದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ.

೨. ಶೇಷಪಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿದ್ರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಯುರೋದೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಅವನಿಗೆ ಎಂದು ತಲುಪೀತು? ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಜಲನಿಧಿ - ಸಮುದ್ರ.

೩. ಇದೂ ಸಹ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರ.

ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೋಲೋತ್ಸವ
ಲೋಲತಂಕಣಪಾಣಿಪದ್ಮದೃತಯಾ ನೀಲೋಚ್ಚಲತ್ಕುಂತಲಾ
ಬಾಲಾಃ ಸ್ತಸ್ತದುಕೂಲಹಾರವಲಯಾ ಮೌಲಿಸ್ಪಲನೃಲಿಂಕಾಃ |

೧. ಸ್ವಪ್ನವ ವ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾಷೆ |

- ಮ್ಯಾ.

೨. ತದ್ಭಾಷಂ ನಿದ್ರಾಪ್ರತಃ ಕಥಂ ರೋಷತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೩. ಸ್ತವವಿಷಯಕುಗಾಂನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಂತುಷ್ಟವಾಪಿ ತಾಂ ಸ್ತಸಂಸ್ತುತಾಂ ನಿದ್ರಾಂ ದಿಶತ್ತಿತಿ ತಂ ಗಾಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ಮ್ಯಾ.

ಲೋಲಾಂಗ್ಯಃ ಕ್ಷಣದಂಘ್ರಿಭೂಷಣಗಣಾ ಈಷಚ್ಚಲತ್ಕುಂಡಲಾಃ

ವ್ಯಾಲೋಲಂ ಸಹ ದೋಲಯಾ ಮೃಗದೃಶಃ ಕೃತ್ವೋಪನಿನ್ಯುಃ ಪ್ರಿಯಮ್ ||೧೪||

ಹಾರಾಡುವ ಕಪ್ಪು ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಜಾರುವ ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟವಸ್ತ್ರ ಕೊರಳಮಾಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕೈಬಳೆಗಳು, ತಲೆಯಿಂದ ಉದುರುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವುಗಳು, ಬಳಕುವ ಮೈ, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆಗಳ ಗುಂಪು, ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲುಗುವ ಒಲೆಗಳು, ಇಂತಹ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯರಾದ ಗೋಪಬಾಲಿಕೆಯರು ಚಲಿಸುವ ಬಳೆಗಳ ಕರಪದ್ಮದಿಂದ ಹಿಡಿದ ದೋಲೆಯೊಂದಿಗೆ ತಾವು ಸಹ ಬಳುಕುತ್ತಾ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮ್ಮ ಸನಿಹಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರು.

೧. : ೧. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ತೂಗುವ ಗೋಪಿಯರ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುವಾಗ ತೊಟ್ಟಿಲಿನೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ತೂಗುವವರೂ ಸಹ ಒಲಾಡುವುದು ಸಹಜ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೂಗುವ ಗೋಪಿಯರ ಅಂತಹ ರೀತಿಯನ್ನು ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು; ಮೌಲಿ - ತಲೆ.

೩. ತೂಗುವ ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುವವರ ಬಳಿಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸನಿಹಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಪೂರ್ವತೆ ; ಹೀಗೆ ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಚಿಂತನೆ ನೀಡಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ದುಕೂಲ-ರೇಷ್ಮವಸ್ತ್ರ; ವಲಯ - ಬಳೆ; ವ್ಯಾಲೋಲ - ಚಂಚಲ.

ದೋಲೋತ್ಸವದ ಅಂತರಾರ್ಥ

ಯೇ ವೈ ವಿಟ್ಟಲಸೇವಕಾಃ ಶುಭಧಿಯಶ್ವೇಷಾಂ ಸ ಲಭ್ಯಸ್ತಿ ತಿ

ಪ್ರಾಯೋ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಮುರದ್ವಿಷಮಿತಃ ಸಂಪ್ರಾಪಯಂತೈಕದಾ |

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಸ ಹಿ ದೂರಗಸ್ತಿ ತಿ ತತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚ ತಂ ಕುರ್ವತೀ

ದೋಲಾ ಸಾ ಮಣಿಮಂಡಿತಾ ವಿಜಯತೇ ಸ್ವಾನ್ಂದಮೂರ್ತೀಃ ಶಿತೋಃ ||೧೫||

ಯಾರು ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಸಾತ್ವಿಕಬುದ್ಧಿಯವರೋ ಅವರಿಗೆ ಅವನು ದೊರಕುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಆ ತೊಟ್ಟಿಲು ಒಮ್ಮೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ಮುರಾರಿಯಾದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸನಿಹಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವುದು; ಹಾಗಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅವನು ದೂರಾಗುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವನನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು;

ಮುನಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಆ ಶಿಶುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇಂತಹ ಆ ಕೊಟ್ಟಿಲು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು.

೧. : ೧. ತೂಗುವ ತೊಟ್ಟಿಲು ಒಮ್ಮೆ ಸನಿಹಕ್ಕೂ ಒಮ್ಮೆ ದೂರಕ್ಕೂ ತೆರಳುವುದು ಸಹಜ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವ ತೊಟ್ಟಿಲು ಸಹ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು; ಆದರೆ 'ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

೨. ತೊಟ್ಟಿಲು ಹತ್ತಿರಬರುವುದು ಶ್ರೀಹರಿ ಹತ್ತಿರನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ. ಅದು ದೂರ ತೆರಳುವುದು ಅವನು ದೂರವಾಗುವುದರ ಸಂಕೇತ. ತೊಟ್ಟಿಲ ಹತ್ತಿರ ಬರುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಒಲಿಯುವವನು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ದೂರ ತೆರಳುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ಎಂದೂ ನಿಲುಕದವನು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ದೋಲೆಯು ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇತರವಸ್ತುಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದಕ್ಕೂ, ಮರಳಿ ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ತನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಫಲ ನೀಡಲೆಂದು ಅವನು ಭಕ್ತಜನರಡೆಗೆ ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ'.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ದೂರಾದ್ವಾರತರಂ ಯತ್ತು ತದೇವಾಂತಿಕಮಂತಿಕಾತ್ | ಆನಂದಸ್ಯ ಪದಂ ವಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದ್ಯಭಿವಂದಿತಮ್ || ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ (೧೧/೭) ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಯಶೋದೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೋರಿದ ವಿಶ್ವರೂಪ

ಸ್ತನೋತ್ಥದುಗ್ಧೇನ ಸುತೃಪ್ರಮೇನಂ

ನಿರೂಪಯಂತ್ಯಾಃ ಸ ಹರಿರ್ಜಗಂತಿ |

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ನ ತೃಪ್ತಿರಸ್ಮಾ-

ದುದಾರದೇಹಸ್ಯ ಮಮೇತಿ ಶಿಕ್ಷನ್ || ೧೬ ||

ತನ್ನ ಸ್ತನೈಕೀರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೃಪ್ತನಾದನೆಂದು ಯಶೋದೆಯು ಭಾವಿಸಿದಾಗ, ವ್ಯಾಪ್ತದೇಹದ ತನಗೆ ಅದು ಸಾಲದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ.

೧. ಲಾತಿ ಸ್ತೀಕರೋತಿ ತಸ್ಯ ಸೇವತಾಃ ಪೂಜತಾಸ್ತೇಷಾಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿದಾ ಜ್ಞಾನೇನ ತಾಗ್ ರೂಪಾನ್ ಲಾತಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಯಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಅಜ್ಞಾನುಗ್ರಹಕೃದ್ವೇಷೋ ವಿಶ್ವಲೋಕೇಷು ತೇ ಬುಧೈಃ |

-ಪ್ರಪ್ರಯೋಗಮುದೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಕಾಶ) ಬುದ್ಧ ತಪ್ರಮಾಣವಚನ (ಪತ್ರ ೪)

೩. ಆತ ದೋಲಾಯಾಸ್ತತೋ ದೂರದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಾ ಕೃಷ್ಣಾತ್ಪರತತ್ವೇಣಾಸ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಪುನರಾಗಮನೇನ ಸ್ವಸೇವಾಫಲದಾಣಾಯ ಭಕ್ತಜನಾಭಿಮುಖ್ಯಂ ಸೇವಾತ್ಮಗಲಕ್ಷಣಾಪರಾರ್ಥಸಹಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಸ್ವನೃಪಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯರೋದಿಗೆ ಆಕಳಿಸುವ ನವದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪತೋರಿದ ವಿವರ^೧ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ತನ್ನದು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ದೊಡ್ಡ ಆಕೃತಿ; ಅಂತಹ ಆಕೃತಿಗೆ ಅವಳು ನೀಡುವ ಕ್ಷೀರವು ಎಷ್ಟೂ ಸಾಲದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಯ ಭಾವ.

ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ಮುಖೇ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಖಲು ಲೋಕಯಿತ್ಯಾ

ತದಂತರೇಽಂಬಾಂ ಸಗೃಹಾಂ ಸನಾಥಾಮ್ |

ಅಖಂಡಯತ್ ಪುತ್ರಮತಿಂ ಜನನ್ಯಾ-

ಮಯೋಜಯದ್ವಿಶ್ವಪುತ್ರಪುಂದ್ರಿಮ್ || ೧೭ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಅದರೊಳಗೆ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸಮೇತಳಾದ ಅವಳನ್ನೂ, ಅವಳ ಮನೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಯರೋದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಬಗೆಗಿನ ಪುತ್ರ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ತೋಡಿದು ಹಾಕಿ, ತಾನು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ^೧ಯರೋದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರಭಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಗ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ದೋಷವೂ ಇದ್ದಿತು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವಳಿಗೆ

೧. ಖಂ ಲೋದಸೀ ಜ್ಯೋತಿರನೀಕಮಾಶಾಃ ಸೂರ್ಯೋದುಪಹೃಷ್ಟಸಾಂಬುಧೀಂಶ್ಚ |

ದ್ವೀಪಾನ್ ನಗಾಂಸ್ತದ್ವಹಿತೃಕ್ಷಣಾನಿ ಫೂತಾನಿ ಯಾನಿ ಸ್ಥಿರಪಂಗಮಾನಿ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೮/೨೮)

ಸ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಶಿರುಮಾತ್ಮಾನಮುಚ್ಚೈರ್ವಿಜಾಗಂತ್ಯಾ ಮಾತುರಾದರ್ಶನಾಯ |

ವಿಜೃಂಭಮಾಣೋಽಖಿಲಮಾತ್ಮಸಂಸೃಜದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಕದಾಚಿದೀಶಃ ||

ಸಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮಸೋಭಮಾನಮಹತ್ಕೃತ್ಯಾ ವೃತಮಬ್ಜಿಷ್ಠಾದಿಭಃ |

ಸುರೈಃ ಶಿವೇತೈರ್ನರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುಕ್ತಂ ದದರ್ಶಾಸ್ತ ತಸ್ಯ ಯರೋದಾ ||

ಸಮೀಲಯುಚ್ಚಾಕ್ಷಿಣೀ ಭೀತಭೀತಾ ಜುಗೂಹ ಚಾತ್ಮಾನಮಥೋ ರಮೇಶಃ |

ವಪುಃ ಸ್ವಕೀಯಂ ಸುಖಚಿತ್ತೋದಪಂ ಪ್ರೂರ್ಣಾಂ ಸತ್ಸು ಜ್ಞಾಪಯಂಸ್ತದ್ವಿದರ್ಶಯತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧)

೨. ಮಾತುಃ ಸ್ತೋದರೇ ನಂದಾದಿಸಕಲಪ್ರಪಂಚಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಸಾಯಂ ಮಮ ಪ್ರತ್ಯೋಽಯಮೇವ ಜಗದ್ವಿಶತ ಇತಿ ಬುದ್ಧ್ವಾ ತಾಂ ಯೋಜಯಾಮಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶಾನು ಸರ್ವಥಾ ಅವಳಿಗೆ ಪುತ್ರನಲ್ಲ; ಇಡೀ ಲೋಕವೇ ಅವನ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ಆ ಮೂಲಕ ಅವಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಉದಿಸಲು ಕಾರಣನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ದೋಷವು ಸೇರಿದರೂ ಸಹ ಅದು ಪೂರ್ಣವೆನ್ನಿಸಲಾರದು. ದ್ವೈತೀಯ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ದೋಷವೂ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಸಾಧಕರು ಸರ್ವಥಾ ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ: ಏತೈವಿಹೀನಾ ಯಾ ಭಕ್ತಿಃ ಸಾ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ನಿಶ್ಚಿತಾ | - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೧೧೨); ಅಮಲಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಧನಮ್ | - (ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಪ್ರಮೇಯನವರತ್ನಮಾಲಿಕಾ).

ಅನಂತನಾಮನ ಸ್ವಯಂನಾಮಕರಣ
ನ ನಾಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಮಮೇತಿ ನೂನಂ
ಸ ಪೂತನಾದೀನ್ ವಿನಿಹತ್ಯ ಮಾತುಃ |
ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಜತರೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ
ಬಹೂನಿ ನಾಮಾನಿ ಬಭಾರ ಬಾಲಃ || ೧೮ ||

ತನಗಿನ್ನೂ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಆ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಪೂತನ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಟ್ಟನು.

೧. : ೧. ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ನಡೆದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇನ್ನು ನಾಮಕರಣಸಂಸ್ಕಾರವು ಸಹ ಪೂರೈಸಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದಿಂದ 'ಪೂತನಾಜೀವಿತಹರಃ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ, ಶಕಟನ ಸಂಹಾರದಿಂದ 'ಶಕಟಾಸುರಭಂಜನಃ', ತೃಣಾವರ್ತನ ಸಂಹಾರದಿಂದ 'ತೃಣಾವರ್ತ-ತ್ವಣೀಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಜಠರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತೋರುವ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ವಂಭರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಂಟಾದವು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಹೀಗೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಾಮಗಳೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ನಿತ್ಯನಾಮಗಳು ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಪೂತನಾಹನಾತ್ ಪೂತನಾಘಾತಕಃ ಶಕಟವಧಾಚ್ಛಕಟಾಸುರಭಂಜಕಃ ತೃಣಾವರ್ತಹತ್ವಯಾ ತೃಣಾವರ್ತ-ನಿಹೂದನಃ ಜತರೇ ವಿಶ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾತ್ ವಿಶ್ವಂಭರ ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕಾನಿ ನಾಮಾನಿ | - ವ್ಯಾ.

ಪೂತನಾಜೀವಿತಹರಃ ಶಕಟಾಸುರಭಂಜನಃ |...

ತ್ವಣೀಕೃತೃಣಾವರ್ತೋ ಯಮುಲಾರ್ಜುನಭಂಜನಃ ||

- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತನಾಮಸ್ತೋತ್ರ(೪-೭)

ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರ ನಾಮಕರಣದ ಅಂತರಾರ್ಥ

೧ ಅಭ್ಯತ್ಯ ಗರ್ಗಃ ಕಿಲ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ
ಚಕಾರ ನಾಮ್ನಾ ವಿನತೌ ಸುತೌ ತೌ |

ಅಹಂ ತು ಮನ್ಯೇ ಚಕಿತಸ್ತದೀಯ-

ಗುರುತ್ವೇತ್ಯಾ ಜಗೃಹೇ ತದಾಖ್ಯಾಮ್ ೧ || ೧೯ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ, ವಿನೀತರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದರು; ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಗುರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅಂಜಿ, ಅವರು ಹಾಗೆ ಆ ಎರಡು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರು ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ರಾಮ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇರಿಸಿ, ನಾಮಕರಣ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ನಾಮಕರಣಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸಿತು. ಆದರೆ ಲೋಕಗುರುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಶುಕ್ಲೇಶ್ವರರೂಪದ ಅವೇಶ ಹೊಂದಿದ್ದ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಗುರುವಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಸರ್ವಥಾ ಯಾರದೂ ಅಲ್ಲ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ತಮಗೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬರುವುದು ಒಳಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವರು ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೊಂದು ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೇ ಹೊರತು, ನಿತ್ಯನಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹೊಸತಾಗಿ ಯಾವ ನಾಮಕರಣವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇತರ ನಾಮಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಸಹ ನಿತ್ಯನಾಮ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಕಲನಾಮಗಳು ಸಹ ಅನಾದಿನಿತ್ಯಗಳಾದ ನಾಮಗಳೇ ಹೊರತು ಇತರರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ನಾಮಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಮುಂದೆ (ರು.ವಿ. - ೬/೨೧) ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋವಿಂದನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಸಹ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. ಪ್ರಾಗಯಂ ಮುದೇವ್ಯ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾತ್ಮಜಃ |

ವಾಸುದೇವ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಾನಭಿಷಾಃ ಸಂಪ್ರಚಕತೇ ||

ನಾರಾಯಣಭಿಷಂತ್ಯೇತಾನ್ ವಿಷ್ಣುಷ್ಣಾನಿವಾಸುರಾಃ ||

ತಸ್ಯಾನ್ತದ ಕುಮಾರೋಽಯಂ ನಾರಾಯಣಸಮೋ ಗುಣೈಃ |

ಶ್ರಿಯಾ ಕೀರ್ತ್ಯಾಽನುಭಾವೇನ ತತ್ಕರ್ಮಸು ನ ವಿಶ್ವಯಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೪/೧೭,೨೧-೨೨)

ಗರ್ಗಃ ಶೂರಸತೋಶ್ವಾಪ್ತಜಮಾಯಾತ್ ಸಾತ್ವತಾಂ ಪುರೋಧಾಃ ಸಃ |

ಚಕ್ರೇ ಕೃತ್ರಿಯೋಗ್ಯಾನ್ ಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ ಕೃಷ್ಣರೋಹಿಣೀಮಣೋಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೩/೧)

೨. ಉತ್ಪ್ರಕ್ಷಾಲಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ
 ಅನಂತನಾಮಾಽಪಿ ಸ ಕೃಷ್ಣಸಂಜ್ಞಾ-
 ಮದಾಪ್ಯ ತುಪ್ಪಃ ಕಿಲ ಗರ್ಗದತ್ತಾಮ್ |
 ತಥಾ ಹಿ ಶಬ್ದೇಷು ಬಹಾದಿತೇಷು
 ಪ್ರಿಯೇರಿತಃ ಪ್ರೀತಿಕರೋ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೨೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನಂತನಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾದರೂ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ನುಡಿದ
 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿ ತೃಪ್ತನಾದ; ಅನೇಕರು ಹೇಳುವ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದರೂ
 ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಹೇಳಿದ ಹೆಸರುಗಳೇ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಲ್ಲವೇ!

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನಂತನಾಮನಾದರೆ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಏತಕ್ಕೆ ಧರಿಸಿದ
 ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಅನೇಕರು ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದರೂ ತುಂಬಾ
 ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಕರೆಯುವ ಹೆಸರುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ.
 ಪ್ರಸ್ತುತ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ನುಡಿದ ಕೃಷ್ಣ
 ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಮೆಚ್ಚಿ ಅದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಂತ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದರೂ ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಹೆಸರಿಗೆ
 ಅವನು ಒಲಿಯುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಅರ್ಥ
 ಸಪತ್ನಪತ್ನೀವದನೋಡುರಾಜಂ
 ಕ್ರಮೇಣ ಯಃ ಕ್ಷೀಣಕಲಂ ಕರೋತಿ |
 ಸಿತೇತರಃ ಪಕ್ಷ ಇವರ್ಕ್ಷನಾಥಂ
 ಗುಣೋಚಿತಾ ತಸ್ಯ ಹಿ ಕೃಷ್ಣಸಂಜ್ಞಾ || ೨೧ ||

ನಕ್ಷತ್ರರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳಾಹೀನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಂತೆ, ತನ್ನ
 ವೈರಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರ ಮುಖಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಾಂತಿಹೀನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ
 "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ" ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವನ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದೇ ಆಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ವಿಧವೆಯಾಗಿ,
 ಅವರು ಕಳಾಹೀನರಾಗುವರು; ^೨ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯೂ ಸಹ ಕುಂದುತ್ತಾ
 ಹೋಗುವುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಉಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಪರೋಕ್ಷವಚನೇಭ್ಯಃ ಸುಹೃದ್ವಚನಮೇವ ಸುಖಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಾಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷವಾಚ್ಯತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಕೃಷ್ಣ ಆಕರ್ಷಣೆ' - ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇತರರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ, ಕುಂದಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು; ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆ ಹಸರು ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ಸಪತ್ನೀ - ಸವತಿ ; ಸಿತೇತರ - ಕೃಷ್ಣ

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ

ಯತಃ ಸ್ವಸಂದರ್ಶನತೋ ನರಾಣಾಂ

ವರಾಂಗನಾನಾಂ ಸುರಚಾರಣಾನಾಮ್ ।

ಮನಾಂಸಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಕರ್ಷತೀಶ-

ಸ್ತತೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರವದಂತಿ ಸಂತಃ ॥ ೨೨ ॥

ತನ್ನ ನೋಟದಿಂದ ನರರ, ನಾರಿಯರ, ದೇವತೆಗಳ, ಚಾರಣರ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸಹ ಸಜ್ಜನರು ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ವಿ. : ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಕೃಷ್ಣ' ಆಕರ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಆಕರ್ಷಕ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಸಕಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ತನ್ನಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವವನು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತವಾದುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತ :

ಯತಃ ಕರ್ಷಸಿ ದೇವೇಶ ನಿಯಮ್ಯ ಸಕಲಂ ಜಗತ್ ।

ಅತೋ ವದಂತಿ ಮುನಯಃ ಕೃಷ್ಣಂ ತ್ವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ॥

- ಮಹಾಕೋರ್ಮೇ, ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೫/೧)

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ

ಯತಃ ಸ ಪೃಥ್ವೀತಲಸಂಸ್ಥಿತೋಽಪಿ

ಸುಖೀ ಧರಣ್ಯಾಃ ಸುಖಿದಾಯಕಶ್ಚ ।

ತತೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರವದಂತಿ ಕೃಷ್ಣಂ

ಸಮುಲ್ಲಸತ್ಕೇಶವಕೇಶರೂಪಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಅವನು ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅನಂದಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನು; ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಗೂ ಸುಖಿದಾಯಕನಾಗಿರುವನು; ಅದರಿಂದ ಸಹ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕೇಶವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಷ್ಣಕೇಶದ ಅವತಾರವಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

೧. ಕೃಷ್ಣ ಆಕರ್ಷಣೆ ಇತಿ ಧಾತೋರಾಣಾದಿಕೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ರವಾಭ್ಯಾಂ ನೋ ಗಾ ಸಮಾನಪದ (ಪಾ.ಸೂ. ೮/೪/೧) ಇತಿ ಗಾತ್ರೇ ಚ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದ ನಿಷ್ಪತ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವಾ

ವಿ. : ೧. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೃಷ್ಣಕೇಶವರೂಪನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದ-
ಹಾಚನಾದವನು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೨. 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂಬುದು ಭೂವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದ. ಇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಖರೂಪ ಎಂದು ಅರ್ಥ.
ಈಗ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಖರೂಪನು ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಗೆ ಸುಖ ನೀಡುವವನು ಎಂಬ
ಅರ್ಥಗಳು ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು : ಕೃಷ್ಣಭೂವಾಚಕಃ ಶಬ್ದೋ ಇಷ್ಟ
ನಿವೃತ್ತಿವಾಚಕಃ | - ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೫/೧)

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಮೂಲ-
ರೂಪಗಳ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಗಳು ಕುಂದುವವು; ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ (ಹಾಗೂ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ) ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳು ಸಹ
ಮೂಲರೂಪದಂತೆಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಪ್ರದ್ವೀತಲಸಂಸ್ಥಿತೋಽಪಿ ಸುಖೀ
ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸುವರು (ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೂಲರೂಪದ
ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷಾಂಶ).

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ

ಯತಶ್ಚ ದೈತೇಯಕದಂಬಕಕ್ಷ-

ಚಯಸ್ಯ ವಿದ್ವಂಸವಿಧೌ ಮುರಾರಿಃ |

ವನಾಗ್ನಿಮನ್ವೇತಿ ಲಯಾಗ್ನಿಕಲ್ಪಂ

ತತೋಽಪಿ ಗಾಯಂತಿ ಹಿ ಕೃಷ್ಣಮೇನಮ್ || ೨೪ ||

ದೈತೃವೃಂದವೆಂಬ ಪೊದೆಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವ
ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಹ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಸದೃಶನಾದ ಈ ಮುರಾರಿಯನ್ನು 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂದು
ಕೊಂಡಾಡುವರು.

೧. ಅನೇನ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೇ ಕೃಷ್ಣಕೇಶಾತ್ಕೃತಂ ಚ ಹೇತುರಿತ್ತುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ಮ್ನಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿಃ ತಸ್ಯಾಮಪಿ ಇಃ ಸುಖರೂಪ ಕೃಷ್ಣಭೂಮೇಃ ಇಃ ಸುಖಂ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ |
ಕೃಷ್ಣಭೂವಾಚಕಃ ಶಬ್ದೋ ಇಶ್ವ ನಿವೃತ್ತಿವಾಚಕಃ | ತಯೋರೈಕೈಕಂ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ || ಇತಿ
ಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ನಾ.

೩. ಸರ್ವೇ ಗುಣಾ ಅವೃತಾ ಮಾನುಷತ್ವೇ ಯುಗಾಂತಸಾರಾನ್ನೂಲರೂಪಾನುಸಾರಾತ್ |

ಶ್ರಮಾತ್ ಸುರಾಣಾಂ ಭಾಗತೋ ವೈಕ್ರರೂಪಾ ಆದಾಸತೋ ವೈಕ್ರಮಾಯಾಂತ್ಯರೂಪಾನ್ ||

ಸೈವಾವೃತ್ತಿಃ ಕಾಚಿದ್ಭೇದ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇವೈತಿಸುವ್ಯಕ್ತಶಕ್ತೇಃ |

ಇನ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಾಯಶೋ ಮಾರುತಸ್ಯ ತದ್ಭೇದಾಂ ವೈಕ್ರತಾ ಕಾರಣೇನ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೨/೨೪೪, ೨೪೫)

೪. ನಿಯಮನಾದಿನಾ ಸಕಲಲೋಕಕರ್ಷಣಾತ್ ಕೃಷ್ಣಃ |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೫/೧)

ವಿಷ್ಣುಶ್ವರಾಪ್ತಾಯೋಗಾಚ್ಚ ಕೃಷ್ಣೋ ಭವತಿ ಸಾತ್ವತಃ ||

- ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ(೭೦/೫)

೫. ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳು
ಹೀಗಿವೆ :

ವಿ. : ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸೇರಿವೆ. "ವ್ಯಾಪಾರ್ಥನಾಗ್ನಿಹರಿಕೋಲಿಕಾಕರೂದ್ರತಾಮಿಸ್ವಪಕ್ಷಲಿನೀಲಗುಣೇಷು ಕೃಷ್ಣಃ"^೧. ಇದರಿಂದ ದೃಶ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಯನಾದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು; ಕದಂಬ - ಗುಂಪು; ಕಕ್ಷ - ಪೊದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಬೆಗಾಲಿಡಲು ಕಾರಣ

ವ್ರಜಾಂಗನಾನಾಂ ಸ್ಮರತಾಂ ಮುನೀನಾ-

ಮಭೇದ್ಯಹೃದ್ಯಪ್ರಣಯಾಖ್ಯದಾಮ್ನಾ |

ನಿಬದ್ಧಮ್ದೃಷ್ಟಿಘ್ರಿಸರೋಜಯುಗ್ಮ-

ಶ್ಚತಾರ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ಶುಭಜಾನುಯುಗ್ಮಾಮ್ || ೨೫ ||

ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಗೋಪಿಜಾತ್ಯಯರು ಹಾಗೂ ಮುನಿಜನರು ತಮ್ಮ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಸೊಗಸಾದ ಪ್ರೇಮಪಾಶದಿಂದ ಕೋಮಲವಾದ ತನ್ನ ಕಮಲದಂತಹ ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಂದ, ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮೋಣಕಾಲುಗಳಿಂದ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಇದನ್ನು ಸುಂದರವಾದ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಒಬ್ಬನ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅವರು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಮೋಣಕಾಲುಗಳಿಂದ ಸಂಚರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಗೋಪಿಯರು, ಮುನಿಜನರು ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕಾಲುಗಳಿಂದ ನಡೆಯಲಾಗದೆ, ಹೀಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯತೊಡಗಿದ.

೩. ಬಾಲ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವನ್ನಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ಹೊಂದದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಿರುವಿನಂತೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಡುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಅಶಕ್ತ; ಆದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಇಂತಹ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವುಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

ಕೃಷಾಮಿ ಪೃಥಿವೀಂ ಪಾರ್ಥ ಭೂತ್ತಾ ಕಾರ್ಪ್ಪಾಯಸೋ ಹಲಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಕೃಷ್ಣೋಽಪಮರ್ಶನಃ... ||

ಕರೋತಿ ಇತಿ ಕೃ... ಇಕಾರೋ ಬಲಂ, ಪಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮಾ |

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಮರ್ಶನಃ ಶಬ್ದಃ ಇತ್ಯನಿವೃತ್ತಿ ವಾಚಕಃ |

ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪಯೋಗಾಚ್ಚ ಕೃಷ್ಣೋ ಭವತಿ ಶಾಶ್ವತಃ ||

೧. ಇತಿ ಭಾಸ್ವರೋಕ್ತೇರಗ್ನೇರಪಿ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವ (೨.೪೨.೨೯)

- ಐತರೇಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ

- ಮಹಾಭಾರತ, ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ (೭೦/೫)

- ವ್ಯಾ.

೪. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಾಗ ಸರ್ವರಕ್ತನಾದ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹುಬ್ಬಿತ್ತಲು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಅದು ಬೇರಾವುದೋ ಪಾಠವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಆದರೆ ಅದು ಭಕ್ತಪಾಠವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸದೆ, ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೫. ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪುರುಷರು ಮೊದಲಾಗಿ ಸಕಲ ಯೋಗ್ಯರೂ ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ 'ಪ್ರಜಾಂಗನಾಸಾಂ, ಮುನೀಸಾಂ' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಪ್ರಣಯ - ಪ್ರೇಮ.

ಅಂಬೆಗಾಲಿಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ಅನೇಕಲೋಕಾನುದರೇ ವಿಧಾಯ

ಯ ಏಷ ಶೇತೇ ಸ್ಮಲಯಾಂಬುಮದ್ಯೇ |

ಶಿಶುಃ ಸ ಸಂದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಲಜ್ಜಃ

ಕೃತೋದರಂ ಜಾನುಚರೋ ಬಭೂವ || ೨೬ ||

ಅನೇಕ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವರೂಪದವನಾಗಿ ತನ್ನ ತೆಳು ಉದರವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಾಚಿದವನಂತೆ, ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿರಿಸಿದ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಬೆಗಾಲಿಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದಾಗ ಕೆಳಭಾಗದ ಉದರವು ಕಾಣದಂತಾಗುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಉದರ ಕಾಣದಿರಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮೊದಲು ಶ್ರೀಮಂತನಾದವನು ಮುಂದೆ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಬಡತನ ಬಂದಾಗ ನಾಚಿಕೆಗೊಳಪಡುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದಿತು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಉದರಲ್ಲಿಟ್ಟು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಿರಿಮೆಯ ಅವನು ಈಗ ಆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೊರಹಾಕಿರುವನು ಎಂದರೆ ಅವನ ಒಡಲು ಈಗ ಬರಿದಾಗಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಜನ ಆದರೆ ಬಗ್ಗೆ ಅಡಿಕೊಳ್ಳದಿರಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿರಿಸಿದ.

೧. ಬದ್ಧಚರಣೋ ಹಿ ಜಾನುಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಪ್ರಾಕ್ ಸಂಪನ್ನಃ ಪುನಃ ಸ್ವದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಲಭ್ಯಯಾ ನ ದರ್ಶಯತಿ ತಥಾ ಜಾನುಭ್ಯಾಂ ಸಂಚರಣೇ ಉದರ-
ಸ್ಥಾಧೋಮುಖತ್ವೇನಾನ್ಯೈರದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಜನಿಸಿದವನೇ ಅಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಜಠರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಹಾಮಹಿಮೆ; ಅನಂತರ ನಡೆಯುವ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಅವನ ಕಾರ್ಯವೇ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ.

ಏನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದಳೋ ಯಶೋದೇ
ಕರ್ಷಣ್ಣಂಘ್ರಿಯುಗಂ ಮುನೀಂದ್ರಮನಸಾ ಸಾಕಂ ವ್ರಜಸ್ತ್ರೀದೃಶಾ
ಜಂಬಾಲೇನ ಚ ನೀಲನೀಲಸುತನುರ್ಲೋಲಾಲಕ್ರೀಮುಖಃ |
ಅಂಬಾಂಬೇತಿ ಹಿ ಯಾಮುದೀರ್ಯ ಪಿಬತಿ ಸ್ಮಾಂಕಾಧಿರೂಢಃ ಸ್ತನಂ
ಕಿಂ ವಾತಪ್ಯತ ಸಾ ತಪೋಽಸ್ಯ ಜನನೀ ಯಸ್ಯೇದಮೀದೃಕ್ಪಲಮ್ || ೨೭ ||

ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ನೋಟದಿಂದಲೂ, ತನ್ನ ಎರಡೂ ಪಾದಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕಪ್ಪುಕಪ್ಪಾದ ಸುಂದರದೇಹದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾರುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮುಖದಿಂದ "ಅಮ್ಮ ! ಅಮ್ಮ !" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಯಾವ ತಾಯಿಯ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿ ಸ್ತನವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದನು, ಇಂತಹ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಲು, ಆ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಯಾವ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಗೈದಿದ್ದಳೋ !

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಗೆ ನೀಡಿದ ಆನಂದ ಊಹಾತೀತವಾಗಿದ್ದಿತು; ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೂ ಲಭಿಸದ ಅಪಾರಭಾಗ್ಯ ಅವಳದಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ತಪ್ಪಿಗೆ ಆಸಾಧ್ಯ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಯಶೋದೆಯು ಮಾಡಿದ ತಪಸ್ಸು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಬಗೆಯದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡುವುದು, ಮುಟ್ಟುವುದು, ಹಿಡಿಯುವುದು, ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದೊಂದು ಸಹ ಅಪಾರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಲಭಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಆ ಎಲ್ಲ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಹಿರಿಮೆ ಯಶೋದೆಯದಾಗಿತ್ತು. ಎಂದರೆ ಅವಳ ತಪಸ್ಸು ಅಗಾಧವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ; ಜಂಬಾಲ - ಕೆಸರು.

೩. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಏನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದಳು ಯಶೋದೇ ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯು ಅವರ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ ; ಆ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀರವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಬಂದಿವೆ.

೧. ನಂದಃ ಕಮಕರೋಽಽ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ ಶ್ರೇಯ ವಿವಂ ಮಹೋದಯಮ್ |
ಯಶೋದಾ ಚ ಮಹಾಭಾಗಾ ಪಪೌ ಯಸ್ಯಾಃ ಸ್ತನಂ ಪರಿ || -ಭಾ.(೧೦/೯/೪೬)
೨. ಸ್ತ್ರೀಕಾಮವಾಂಗ್ನಾ ಸಿತತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಏನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದಳು ತಾ ಯಶೋದೇ - ಗಾನಲೋಲನ ಮುಖವ ಮುದ್ದಿಸುವಳಂತೆ
ಗಂಗಾಜನಕಗೆ ಗಡಿಗೆ ನೀರೆರೆವಳಂತೆ - ಮಂಗಳಾಂಗಗೆ ಭಾಮಿ ಶೃಂಗರಿಪಳಂತೆ
ಹುಂಗಳೂಧರನ್ನ ತೊಟ್ಟಲೋಳ್ ತೂಗುವಳಂತೆ - ಕಂಗಳಾಗೋಚರನ ಎತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಪಳಂತೆ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥ

ವೈಗುಣ್ಯಂ ವಿವಿಧೋದಯೈರ್ವಿಮೃಶತಾಂ ವಿತ್ಪ್ರಜಗದ್ಬಾಧ್ಯತಾಂ
ವೈರೂಪ್ಯಂ ನಿಜತೇಜಸಾ ನಿರುಪಮೈರಂಗೈರ್ನಿರಾಕಾರತಾಮ್ ।
ನೀಚೈಕ್ಯಂ ಚ ನಿರಸ್ಯ ನಿರ್ಮಲಭಿಯಾಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಚಯಾ ವಿಟ್ಠಲೋ
ದಿಗ್ವಿನ್ನಾಂಬರಧಿಕ್ರಿಯಾರ್ಥಮಭವದ್ವಿಗ್ವಸ್ತೃತಾಂ ದೀಪಯನ್ ॥ ೨೮ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮೂಲಕ ತಾನು ನಿರ್ಗುಣ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ; ತನ್ನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಜಗತ್ತು ಬಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ; ತನ್ನ ಸಹಜ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ನೀಲಾದಿ)ರೂಪರಹಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದ. ಅನುಪಮವಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಂದ ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ. ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಕರಿಂದ ನಿತ್ಯಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ನೀಚರೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನೂ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ, ದಿಕ್ಪುಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಗಗನವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲೆಂದು ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಕೆಲವರು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಎನ್ನುವರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವರು. ಕೆಲವರು ಅವನನ್ನು ನಿರಾಕಾರ ಎನ್ನುವರು; ಕೆಲವರು ನಿರವಯವ ಎನ್ನುವರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ನೀಚರಾದ ಜೀವರೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದವನು ಎನ್ನುವರು; ಇಂತಹ ವಾದಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಂದೊಂದು ಲೀಲೆಯೂ ಅವನ ವೀರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲ; ಸಗುಣ^೧ ಎಂದಾಗುವುದು. ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ

ಚತುರಾಕ್ಷನ ಪಿತನ ಸುತನೆಂದೆನ್ನುವಳಂತೆ - ಪುತಿದಿನುತನಿಗೆ ಚೋಗುಳವ ಪಾಡುವಳಂತೆ

ಶತರದಿತೇಜಗಾರತಿಯನೆತ್ತುವಳಂತೆ - ಗತಭೀತನಿಗೆ ಭಾಮೆ ರಕ್ಷೆ ನೀಡುವಳಂತೆ

೨

ನಗದನತ್ತಿದವನ ಮಗುವೆಂದೆತ್ತುವಳಂತೆ - ನಿಗಮಗೋಚರನ ಈಕ್ಷಿಸುವಳಂತೆ

ಅಗಣಿತಪತ್ತೆ ಸ್ವ ಹಗ್ಗದಿ ಕಟ್ಟುವಳಂತೆ - ಮಿಗೆ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಿಗೆ ಪಾಲನುಣಿಸುವಳಂತೆ

೩

ಬಹುಮುಖನಿಗೆ ಭಾಮೆ ಮುದ್ದು ನೀಡುವಳಂತೆ - ಅಹಿತಲಸಿಗೆ ಹಾವು ಕಚ್ಚಿತು ಎಂಬುವಳಂತೆ

ಬಹುದೈತ್ಯಸಂಹರಗೆ ಭಯವ ತೋರುವಳಂತೆ - ಮಹಿಮ ನರಹರಿಗೆ ಗುಮ್ಮನ ತೋರ್ಪಳಂತೆ

೪

ಕದಗೋಲನೇಣನಾ ಕೈಯೊಳಗೆ ಪಿಡಿದು ಪಾ-ಲ್ಲದಲೊಡೆಯ ದ್ವಾರಕಾಸಿಲಯ ಗುಣರನ್ನನಾ

ವಿದದ ಸಲಹುವ ಹಯದವನ ಮೋಹನ ಮುದ್ದು-ಉಡುಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಡಿಯಲೆತ್ತುವಳಂತೆ

೫

೧. ನ ಚ ಕೃಷ್ಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮತೇ ವಿವಾದಾಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪದ್ಯೇ ನಿರ್ಮಲಭಿಯಾಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಚಯಾ ನೀಚೈಕ್ಯಂ ಚ ನಿರಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಾ ನಿರಸ್ತಾಙ್ಗಾನ್ನೈರಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಭಿಃ ಪೂಜ್ಯತ್ವೇನ ಮಾಯಾಶಬಲಬ್ರಹ್ಮತಾಮಪಾಕೃತ್ಯ ಪರ-

ಗೋಪಜನರಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಅವು ಬಾಧಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅಪಾರತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮಾಯ ಎಂಬ ಕತ್ತಲಿನ ಸೋಂಕು ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಾಗುವುದು. ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಕರಾದ ಭಕ್ತಜನರು ಸದಾ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಅಭೇದಮತವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ತಾರ್ಕಿಕರು ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬೇರೆ, ಗಗನವೇ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವರು ಆದರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಗಗನಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯ: ದಿಗೇವಾಂಬರಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸಮಾನೇ ದಿಶಾಮಂಬರಾತ್ಕತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಾಂಬರಶಬ್ದಸ್ಯ ವಸಾಕ್ರಾಶೋಭಯವಾಚಕತ್ವೇನ ಚಾಂಬರ-ವ್ಯತಿರಿಕ್ತದಿಶಾಂ ನಿರಾಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಸೂಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು ವಿವಿಧ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೬. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರಗಳ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಸಗುಣ ಸಾಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೈವ ಸ್ವಾಪಯಿಷ್ಠಮಾಗತ್ಯಾತ್ | ವಿಮೃಶತಾಂ ಸ್ವರತಾಂ ಪ್ರಜಸ್ತಜನಾನಾಂ ವಿತ್ಯೈಃ ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿಧಾನೇನ ನಿಷ್ಪನ್ನದ್ರವ್ಯೈಃ ಜಗತಾಂ ಬಾಧ್ಯತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತಾಂ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನಿರಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಶ್ವಾರೋಕ್ಷೇವ ವರ್ಧಮಾನದ್ರವ್ಯಾದೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ನಿಜತೇಜಸಾ ಸ್ಪೃಶ್ಯ ರಕ್ತಾಧರೋಷ್ಣಹಸ್ತಪಾದತಲಾದೇಃ ಶ್ವೇತದಂತಸೂದೇಃ ನೀಲಾಂಗಾನಾಂ ಚ ಕಾಂತ್ಯಾ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತನಿರವಯವತಃ ನಿರಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ದೃಶ್ಯಮಾಸಾಕಾರ್ಯ ನಿರಾಕಾರತ್ವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ನಿರ್ಮಲಧಿಯಾಂ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಯಾ ನಿರ್ಗತಾ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯಮಲಾ ಧೀರ್ಯೋಜಾಂ ತೇಜಾಂ ದೇವೇ ಗರ್ಭಾದಾವಗತಬ್ರಹ್ಮನಾರದಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಚಯಾ ನಿತ್ಯಪೂಜಯಾ | "ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ತೈರಿಜ್ಞತೇ ವಿಶತಮೋಹೈಃ" * ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವತಿಶ್ಚುಕ್ತಮೌಕ್ತಪೂಜನಂ ಚ ಸಂಗೃಹೀತುಂ ನಿತ್ಯಶ್ಚುಕ್ತಮ್ | ನಿಜೈಕ್ಯಂ ವೇವೈಕ್ಯಂ ಮಾಯಾಶಬಲನೀಚಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಂ ಚ ನಿರಸ್ಯ ಪೂಜ್ಯಪೂಜಕಯೋರೈಕ್ಯಾಯೋಗಾತ್ | ನಿರಸ್ತಾವಿದ್ಯೈರ್ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೈಃ ಪರಮಮುಕ್ತೈಶ್ಚ ಮಾಯಾಶಬಲಿತೈಃ ಪೂಜನಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ದಿಗ್ಭ್ರೂಃ ಭಿಸ್ತಮುಂಬರಂ ಗಗನಮ್ಪ್ರೀತಿ ಯತ್ಪಾರ್ಶ್ವಕಮತಂ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಾತ್ ಪಂಚಭೂತಾನಾಮೇವ ಸೃಷ್ಟಿಂ ವದತಾಂ ವೇದಾಂತಿನಾಂ ಮತೇ ತದಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯ ಧಿಕ್ಕಿರ್ಯಾರ್ಥಂ ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ ದಿಗ್ವಿಸ್ತತಾಂ ದಿಗಂಬರತಃ ದೀಪಯನ್ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ಅಭವತ್ |

* ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨/೬೨)

೧. ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಕೃಷ್ಣೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸನ್ನಿಧಿಯಾದಿಗುಣಾನಾಮಪಲಾವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋವತ್ಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಪೀಗೃಹಾಂಗಣತಲೇ ರಣದಂಫ್ರಿವೇಷೋ

ಗೋವತ್ಸಕೈಃ ಸಹ ಚರನ್ ರಜಸಾಽನುಷ್ಠಕಃ |

ದೇಹಾಭಿಮಾನರಹಿತೈರ್ದಿವಿ ಸಂಸ್ತವದ್ವಿ-

ರ್ದೇವೈಶ್ಚ ದೃಶ್ಯವಿಭವೋ ದಯಿತಾಸಮೇತೈಃ || ೨೯ ||

ಗೋಪಿಯರ ಮನೆಗಳ ಅಂಗಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕಾಲ್ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ-
ವನಾದ; ಕರುಗಳೊಡನೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಧೂಳು ಮೆತ್ತಿದವನಾದ; ಗಗನದಲ್ಲಿ
ತನ್ನನ್ನು ಒಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ದೇಹಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದ ಸಪತ್ನೀಕರಾದ ದೇವತೆಗಳು
ಕಾಣುವ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ನನ್ನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ
ಗೋಚರನಾಗಲಿ; (ಅಂಫ್ರಿವೇಷ - ಪಾದಭೂಷಣ).

ವಿ : ೨೯ ರಿಂದ ೩೧ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವಿಕಾನ್ತಯ (ಕುಲಕ).

ಬಾಲಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವ

ಶಾರ್ದೂಲರಮ್ಯನಖಿರಂಜಿತಕಂಠದೇಶಃ

ಸಾಸೂಯದಾನವನಿಕಾಯವನೇ ಹುತಾಶಃ |

ಹಾರಸ್ಪರ್ಶತ್ಯಟಕಕಂಕಣನೂಪುರಶ್ರೀ-

ರ್ಹಾಸಪ್ರಕಾಶಿತದಿಶಾಪಟಲಃ ಸ ಬಾಲಃ || ೩೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಹುಲಿಯ ರಮ್ಯಉಗುರುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವನು,
ಮತ್ತರಿಸುವ ದಾನವವೃಂದವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಹವನು, ಮುತ್ತಿನಹಾರ ಹಾಗೂ
ಹೊಳೆಯುವ ಕಡಗ, ಕಂಕಣ ಹಾಗೂ ನೂಪುರಗಳ ಕಾಂತಿಯ, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ
ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಗುವವನು, ಇವನು ಸದಾ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ 'ಹೃದ್ಯ ಸದಾಸ್ತು' ಎಂಬ ಪದಗಳೊಂದಿಗೆ
ಅನ್ವಯ.

೨. ಶಾರ್ದೂಲ - ಹುಲಿ; ನಿಕಾಯ - ಸಮೂಹ; ಪಟಲ - ಮಂಡಲ.

ಬಗಬಗಯ ವೈಭವದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನವ್ಯಸ್ಥಲದ್ವಚನನಂದಿತಸರ್ವಲೋಕಃ

ಸುವ್ಯಕ್ತಕುಂತಲತತಿಃ ಸುಭಗಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

ದಿಗ್ವಸ್ತ್ರದರ್ಶಿತಕಟಿದಿನನಾಥದೀಪ್ತಿ-

ಹೃದ್ಗಃ ಸದಾಽಸ್ತು ಸ ಶಿಶುಹೃದಯಂಗಮೋ ಮೇ || ೩೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಯೌವನದ ತೊದಲುಡಿಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಜನರಿಗೂ ಆನಂದ ನೀಡುವನು, ಸುವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲುಳ್ಳವನು, ಚೆಲುವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗನು, ದಿಗಂಬರನಾಗುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕಟಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದವನು, ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಕಾಂತಿಯ ಆ ಹೃದಯಂಗಮನಾದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ನನ್ನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗಲಿ.

ಎ. : ಸುಭಗ - ಸುಂದರ ; ಕಟಿ - ಸೊಂಟ ; ದಿನನಾಥ - ಸೂರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕ್ಷೀರಚೌರ್ಯ

ನಾರೀಣಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷದಃ ಕಿಮಿತಿ ನೋಽದದ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾ-

ಮಸ್ಮಾಕಂ ತ್ವಿತಿ ಯೋಗಿಪೂಗಮನಸಾಂ ಕೋಪಂ ವಿಧುನ್ವನ್ನಿವ |

ಗೋಪಸ್ತ್ರೀನಿಕರಸ್ಯ ದುಗ್ಧಜಲಧಿಂ ಸ್ವಂ ದಾತುಕಾಮೋ ಹರಿ-

ಸ್ವದ್ಗೇಹಸ್ಥಿತದುಗ್ಧಮಂಡಲಮಥೋ ಮುಷ್ಣಂಶ್ಚಚಾರ ಪ್ರಜೇ^೧ || ೩೧ ||

ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ವೃಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ನೀಡಬಯಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡುವ ನೀನು ಶುದ್ಧಾತ್ಮಕರಣರಾದ ನಮಗೇಕೆ ಅದನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ ?" ಎಂಬ ಯೋಗಿವೃಂದದ ಮನಸ್ಸುಗಳ ಕೋಪವನ್ನು ಕಳೆಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಲನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕದಿಯುತ್ತಾ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ಎ. : ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷನೀಡಿದ ನೀನು ನಮಗೇಕೆ ಅದನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಯೋಗಿಗಳು ಕೋಪಗೊಳ್ಳದಿರಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿನ ಹಾಲನ್ನೆಲ್ಲ ಕದಿಯತೊಡಗಿದ; ಎಂದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷನೀಡಿದ್ದು ಅವರ ಮನೆಯ ಹಾಲನ್ನು ಕದದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಲು ಕದ್ದದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವ್ವಾಪ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಯೋಗಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಭೇದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅಕ್ರುದ್ಧತಾಂ ಕೇವಲೋಽನುಗ್ರಹಾಯ ಶುಭಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾದಧಿಕಂ ನಿಹಂತುಮ್ |

ಸ ಕ್ರುದ್ಧತಾಂ ನವನೀತಾದಿ ಮುಷ್ಣನ್ ಚಚಾರ ದೇವೋ ನಿವಸ್ಯಮಾಂಘ್ರಿಃ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೧೨೦)

೨. ಪೂಗ - ಸಮೂಹ; ದುಗ್ಧ - ಶ್ಲೀಃ; ಜಲಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಮುಷ್ಣನ್ - ಕದಿಯುತ್ತಾ.

ಬೆಕ್ಕಿಗೂ ಹಾಲು ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಹರೌ ಪಯೋ ಮುಷ್ಣತಿ ಕಾಽಪಿ ತುಷ್ಠಾ
ದಧಾರ ಮರ್ಕಾಯ ದದತ್ಯಮರ್ಷಮ್ |
ತಥಾ ಹಿ ತಚ್ಛೇಷಮನನ್ಯಯೋಗ್ಯಂ
ಹರಂತಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಕಥಂ ನ ಮನ್ಯುಃ^೧ || ೩೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲು ಕದ್ದಾಗ ಸಂತೋಷಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಗೋಷಿ ಅವನು ಅದನ್ನು ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ನೀಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕೋಪಗೊಂಡಳು; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶೇಷವನ್ನು ಅದು ಕದ್ದೊಯ್ಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಕೋಪವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಿತು ?

೧. : ೧. ಗೋಷಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲು ಕದ್ದದ್ದು ಮುಷಿ ನೀಡಿದರೂ, ಅವನು ಕುಡಿದು ಬಿಟ್ಟ ಶೇಷವನ್ನು ಬೆಕ್ಕೊಂದು ಕುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕೋಪ ಉಕ್ಕಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯಶೇಷವು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಬೆಕ್ಕೊಂದು ಕುಡಿಯುವುದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಉಚಿತವಾದೀತು? ಎಂದು ಭಾವ; ಮರ್ಕ - ಬೆಕ್ಕು. 'ಮರ್ಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಪಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಮರ್ಕಾಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೆಚ್ಚು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯಶೇಷವು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು: ಪಾವನಂ ವಿಷ್ಣುನೈವೇದ್ಯಂ ಸುಭೋಜ್ಯಂ ಯುಷಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ | (ಕೃ.ಮ.-೯೪).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಲು ಕುಡಿದ ಸೊಬಗು
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಘಂಟಾಮಪರೇಣ ಪಾತ್ರಂ
ಕರೇಣ ಚಾನೈನ ಪಯಃ ಪಿಬಂತಮ್ |

೧. ಹಸ್ತಾಗ್ರಾಢ್ಯೇ ರಚಯತಿ ವಿಧಿಂ ಪೀತಕೋಲೂಖಲಾದ್ವೈ-
ಶ್ಚಿತ್ರಂ ಹಂತರ್ನಿಹಿತವಯುನೇ ಶಿಕ್ಕಛಾಂಡೇಷು ತದ್ವತ್ |
ಧ್ವಾಂತಾಗಾರೇ ಧೃತಮಣಿಗಣಂ ಸ್ವಾಂಗಮರ್ಥಪ್ರದೀಪಂ
ಕಾಲೇ ಗೋಷ್ಠೋ ಯರ್ಹಿ ಗೃಹಕೃತ್ಸೇಷು ಸುವ್ಯಗೃಚಿತ್ತಾಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೯/೨೦)

೨. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾಯೋಗ್ಯಹರಿಪ್ರಸಾದಮಪಹರಂತಂ ಮಾರ್ಜಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಮರ್ಷಂ ದಧಾರ | ನ ತು ಪಯಃ
ಪಿಬಂತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತ್ಸಾಸ್ತತ್ವೇತ್ರೀತ್ವಂ ಧೃನ್ವತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ನಿಶಾಮ್ಯ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಚ ತರ್ಪಯಂತಂ

ಸುವಿಸ್ಮಿತಾ ಕಾಽಪಿ ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಮ್ || ೩೪ ||

ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಯಿಂದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಿಂದ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಗೆಳೆಯರನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ತುಂಬ ವಿಸ್ಮಿತಳಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಂದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ 'ಚತುರ್ಭುಜ' ಎಂಬುದನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆ ತಿಳಿಸಿದೆ: ತೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಚತುರ್ಭುಜೇನ ಸಹಸ್ರಬಾಹೋ ಭವ ವಿಶ್ವಮಾರ್ತೇ | (೧೧/೪೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಂಜಿಸಲೆಂದು ಬಂದ ಗೋಪಿ ಅವನ ಅದ್ಭುತವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಮೂಕವಿಸ್ಮಿತಳಾದಳು ಎಂದರ್ಥ; ತೂಷ್ಣೀಂ - ಸುಮ್ಮನೆ.

ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ

ಕರಸ್ಥಭಾಸ್ವನ್ನವನೀತಮನ್ಯಾ

ವಿಭೀಷಯಂತ್ಯನ್ವಗಮನ್ತುಕುಂದಮ್ |

ಸ್ವಮೌಲಿಮಾಲಾಚ್ಯುತಪುಷ್ಪಪುಂಜೈಃ

ಪದಾನಿ ತಸ್ಯೇಶಿತುರರ್ಚಯಂತೀ || ೩೫ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುವ ಬೆಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ಮುಡಿಯ ಮಾಲೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಈಶನಾದ ಅವನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲೆಂದು ಧಾವಿಸಿದ ಗೋಪಿಯ ಮುಡಿಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಹೂವುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜೀಳುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಅವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನರೂಪಪೂಜೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಭಾಸ್ವತ್ - ಹೊಳೆಯುವ.

೨. ಅವಳು ಬುದ್ಧಿವರ್ಧಕವಾಗಿ ತರಳಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೆದರಿಸಲೆಂದು ; ಆದರೆ, ಅವಳ ಆ ಕಾರ್ಯ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅವನ ಪೂಜೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯ ವಿಶೇಷ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊಸರು ಕದಿಯಲು ಕಾರಣ

ಅಧಿಕ್ಷಪಂತ್ಯಾಂ ಸುಕೃತೇನ ಸಾಕಂ

ದಧೀನಿ ಧೀರಃ ಸ ಚುಚೋರ ಚೋರಃ |

ಅಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಾಖ್ಯಧನಾನಿ ದಾನೀ

ಪ್ರದಾಯ ಸೋಽಚೂಚುರದಾನತಾಯಾಮ್ || ೩.೬ ||

ತಾನು ಕದ್ದಾಗ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಗೋಪಿಯ ಮೊಸರಿನ ರಾಶಿಯನ್ನು ಅವಳ ಪುಣ್ಯದ ಸಮೇತ ಚೋರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಪಹರಿಸಿದ; ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಬಾಗಿರಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಿಗೆ ದಾನಿಯಾದ ಅವನು ಎಣಿಕೆ ಮೀರಿದ ಪುಣ್ಯರೂಪ ಧನಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ಮೊಸರನ್ನು ಕದ್ದ.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನ್ನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೆಂದು ಬಗೆಯದೆ, ನಷ್ಟವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದವಳಿಗೆ ಪುಣ್ಯಹಾನಿಯಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನುಮೋದಿಸಿದವಳಿಗೆ ಆಪಾರಪುಣ್ಯ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕ, ಪಾರತ್ರಿಕ ಎರಡೂ ತಪ್ಪಿದರೆ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಅವರಡೂ ಲಭಿಸುವವು ಎಂದು ತತ್ತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದೋಷವಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೋರತನ

ಅಭೂದ್ಯಶೋದಾತನಯಸ್ಯ ಪ್ರಥ್ಯಾಂ

ಎನಿಂದಿತಾ ತಸ್ಯರತಾಽಪಿ ಭೂತ್ಯೈ |

ತಥಾ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಯನಾಂತಭಾಜಾ-

ಮಸಹ್ಯದೋಷೋಽಪಿ ಭವೇದ್ಗುಣಾಯ || ೩.೭ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನಿಂದಿತವಾದ ಯಶೋದಾತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೋರತನವೂ ಸಹ ಅವನಿಗೆ ಹರಿಮೆ ಎನ್ನಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದು ಹಾಗೆಯೇ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದವರ ಸಹಿಸಲಾಗದ ದೋಷವೂ ಸಹ ಗುಣವೇ ಎನ್ನಿಸುವುದಲ್ಲವೇ !

೧. ಸ ಕೇವಲಂ ತ್ಯಾಃ ದಧಿಹಾನಿಃ ಕೃಷ್ಣನಿರಾಕರಣೇನ ಸುಕೃತಹಾನಿರಪಿ ಜಾತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣ ದಧಿಹಾನಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಂಗೀಕೃತಾಯಾಃ ಪುಣ್ಯಭವಪ್ರದಿರ್ಭಾವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹಿಣಾಮೈಹಿಕಂ ಪಾರತ್ರಿಕಮುಭಯಮಪಿ ನಷ್ಟತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಚೋರೋಽಪಿ ಸ್ವಾಕ್ಷೇಪೇ ಕೃತೇ ಸರ್ವಂ ವಸ್ತು ಹರತಿ ಅನುಮತೌ ಕೃತಾಯಾಂ ಹರ್ಷೇಣಾರ್ಥಂ ದತ್ತಾ ಗಟ್ಟಿ ತಥೇತ್ಯಪಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಇಂದಿರಾಮಂದ್ರಾಂಗ್ಯಕಟಾಕ್ಷಪ್ರೇಕ್ಷಿತಾತ್ಮನೇ |

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೨/೯)

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೌರ್ಯವು ಲೋಕದ ಚೌರ್ಯದಂತಲ್ಲ; ಅದು ಸಹ ಗುಣವೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತರು ಮಾಡುವ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜನ ಅವನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು; ತಸ್ತರ - ಕಳ್ಳ; ತಸ್ತರತಾ - ಕಳ್ಳತನ; ನಯನಾಂತ - ಕಟಾಕ್ಷ.

೩. ಇಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದೂ ಹಾಗೆಯೇ! ಗುಣವಂತನಾದ ದರಿದ್ರನನ್ನು ಜನ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು, ಅವಮಾನಿಸುವುದು, ಎಲ್ಲರೂ ಕಂಡಿರುವಂತಹುದೇ. ಅದರಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನೆಸಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಹಣವಂತರೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗುಣವೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುವ ದುಷ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

೪. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಧ್ವನಿಸಿರುವರು.

೫. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಅವನ ಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹಂಬಲಿಸುವವಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು: ಶ್ರೀಯತ್ಕಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೭/೧)

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಭಾವವು ಸೂಚಿತವಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೋರತನವು ಪೂಜ್ಯವಾದದ್ದು ಲೋಕದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯುವುದು.

ನವನೀತಚೋರನೆಂದವರಿಗೆ ಫಲನೀಡಲು ಕಾರಣ

ಸ್ವತೀಯಚೌರ್ಯಂ ನಿತರಾಂ ಗೃಣದ್ಭ್ರೋ

ದದೌ ವಿಮುಕ್ತಿಂ ಕಿಲ ಗೋಪಬಾಲಃ |

ಅಹಂ ಸ್ವದುರ್ಮಾಲಪತಾಂ ಸ ಚಕ್ರೇ

ಫಲೇನ ವಾಗ್ಧೂಮಿತಿ ಪ್ರತರ್ಕೇ || ೩೮ ||

ತನ್ನ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದವರಿಗೆ ಬಾಲಗೋಪಾಲನು ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ನೀಡಿದನಲ್ಲವೆ! ತನ್ನ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೇಳತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಫಲನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಸಿದ ಎಂದು ನಾನು ಬಲವಾಗಿ ಊಹಿಸುವೆ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೋರತನದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಸಹ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಲೋಕದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ. ನಿಂದೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಇದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚೋರತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳಿಗಲ್ಲಾ ಹೇ ನವನೀತಚೋರ ಎಂದರೆ ಸಾಲದೆ - ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು.

೩. ತಮ್ಮ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೀಡಿ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಸುವ ತಂತ್ರ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ ಅದರಂತಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಲೇ ನಿಜಕ್ಕೂ ಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ.

೪. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಹಂಪೆಯ ವಿಟ್ಟಲನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಛಾಯೆಯು ಕಂಡುಬರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಚೌರ್ಯಾನ್ಯಾತ್ಮನಿಬದ್ಧಚಾರುಚರಣಃ ಪಾಪೌಘಚೌರ್ಯಾದ್ಭದ್ರಃ
ಬದ್ಧಸ್ತಂ ಪಥಿ ಪುಂಡರೀಕಮುನಿನಾ ಚಾರೇತಿ ಸಂಬೋಧಿತಃ |
ತುಂಗಾತೀರಗತೋಽಸಿ ವಿಟ್ಟಲ ದಿಶನ್ನನ್ಯಾಕೃತಿರ್ವಾಂಛಿತಂ
ವೇತ್ಸ್ಯಾಣಾಂ ಯದಿ ಮೇ ನ ದಾಸ್ಯಸಿ ಪದಂ ತತ್ತ್ವಂಸ್ಥಿತಿಃ ಕಥ್ಯತೇ || - (೩/೧೩)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ
ಸ್ವಭಕ್ತಪುಂಜಾರ್ಜಿತಪಾಪವೃಂದಂ
ದಿವಾನಿಶಂ ಯೋ ಹರತಿ ಸ್ಮ ಬಾಲಃ |
ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ದುಗ್ಧಮಸಾವಮುಷ್ಣಾತ್
ತಥಾಹಿ ಕಸ್ತುಕ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಮ್ || ೩೯ ||

ತನ್ನ ಭಕ್ತವೃಂದವು ಮಾಡಿದ ಪಾಪದ ಹಿಂಡನ್ನು ಹಗಲಿರುಳೂ ಅಪಹರಿಸುವ ಆ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಾಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದನು; ಅದು ಸರಿಯೇ! ತನಗೆ ಒಲಿದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೇ ತೊರೆದಾನು!

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯಲು ಅವನು ಸದಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಪಾಪವನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಅಪಾರ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ಸದಾ ಪರಿಹರಿಸುವ ಮಹಾಕರುಣಾಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ:

೧. ಯಥಾ ಚೋರಃ ಸ್ವಚೌರ್ಯಂ ಸೂಚಯತೋ ಧನಾದಿದಾನೇನ ತದ್ವಚನಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಾತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ || - ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಸ್ವಭಕ್ತವಾಸಾನಿ ಮುಷ್ಣತ್ಯಾಽಭ್ಯಸೌರ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಸತ್ಯಾನ್ವಾರವಶಾದಿವ ದುಗ್ಧಮಚೂಷುರದಿತ್ಯರ್ಥಃ || - ವ್ಯಾ.

ನಾರಾಯಣೋ ನಾಮ ನರೋ ನರಾಣಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚೋರಃ ಕಥಿತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಮ್ ।
ಅನೇಕಜನ್ಮಾರ್ಜಿತಪಾಪಸಂಚಯಂ ಹರತ್ಯಶೇಷಂ ಸ್ವತಮಾತ್ರ ವಿವ ॥ (೪೮)

೨. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಎಂಬ ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ಬೆಣ್ಣೆ ಕದಿಯಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಕಾರಣ

ಹಸ್ತಃ ಕಿಂ ನವನೀತಭಾಜನಮುಖೇ ನೃಪಸ್ತ್ವಯಾ ಶ್ರೀಪತೇ
ದೃಪ್ತಪ್ರಸ್ತರಸಮ್ನಿತಾತಿಕಠಿನಾವಸ್ಥಾಂತರಾಯಾ ಗೃಹೇ ।
ಯುಕ್ತಾ ನ ಸ್ಥಿತಿರಸ್ಯ ಕೋಮಲಹೃದಸ್ತತ್ತ್ವಂ ಚಿತ್ತೇ ಮಮ
ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಮೃದುನೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಹಸನ್ ಪಾತ್ವಸೌ ॥೪೦॥

(ಗೋಪಿ) "ಸಿರಿಯರಸನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಬೆಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕೈ ಇರಿಸಿದೆ?"; (ಕೃಷ್ಣ)
"ಸೊಕ್ಕಿನ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಅತಿಕಠಿನ ಹೃದಯದವಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೃದುವಾದ
ಬೆಣ್ಣೆಯು ಇರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ; ಎಲೈ ಸುಂದರಿ! ನನ್ನ ಮೃದುವಾದ
ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಕೈ ಇಟ್ಟೆ; ಎಲೈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ!"
ಎಂದು ನುಡಿದು ನಗಾಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಬೆಣ್ಣೆ ಕದಿಯುವಾಗ ಗೋಪಿಯ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಚಮತ್ಕಾರದ
ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನಗೆ ಬೆಣ್ಣೆ ನೀಡದ ಅವಳು "ಕಠಿಣ ಹೃದಯಳು" ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ಜರಿಯುತ್ತಲೇ
ತನ್ನ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಅವಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗೆಲುವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ ಅತ್ಯಂತ
ರೋಚಕವಾದುದು; ಭಾಜನ - ಪಾತ್ರೆ; ಪ್ರಸ್ತರ - ಪಾಪಾಣ; ತನ್ವಿ - ಕೃಶಾಂಗಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದ ಕಠಿಣವಾಗಲು ಕಾರಣ !

ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಚರಣಾಂಬುಜೇನ ತಕಟಃ ಸಂಚೂರ್ಣಿತಾಂಗೋಽಭವತ್
ತಸ್ಯಾಂಗೇ ಮೃದುತಾ ನ ಯುಕ್ತಿಸಹಿತೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಮುದಾ ಯೋಽವದತ್ ।

೧. ಅತ್ತ ಮಗ್ನಃ ಕಿವಿತ್ತಾದಿನಾ ಶ್ರೀವತ ಇತ್ಯಂತೇನ ಗೋಪ್ಯಾಃ ಕೋಪನಟನಂ ದೃಪ್ತಪ್ರಸ್ತರೇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿಪ್ಪಹ್ಯ
ತ್ವದನುಗೃಹಾರ್ಥಮಾಗತಸ್ಯ ಮಮ ನಿರಾಕರಣಮನುಜಿತಂ ತನ್ಮ ಮೃಗಾಕ್ಷೀತ್ಯನೇನ ತಸ್ಯಾಃ ಪರಿಕರಣಾ-
ಯಾನುಸರಯಃ ಮೃದುನಿ ಚಿತ್ತ ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವೀಜನಶಾಪ್ತನುಗೃಹಂ ಕುರ್ವತೋ ದೇವ್ಯಾನು-
ಕಂಪಾತಿಶಯಃ ಸ್ವಚಾರ್ಯಗುಹನಬಾಹುರ್ಯಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ ।

ಬಾಲ್ಯೇ ಮಾಮಧಿರೋಪ್ಯ ವಕ್ಷಸಿ ತಿಹುಂ ಸನ್ನರ್ತಯಂತಾಸ್ತವ
ಸ್ತೂಲೋರೋಜಸಮಾಗಮೇನ ತದಿತಿ ಪ್ರೌಢಿಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಮಮ ॥ ೪೧ ॥

ಹೂರ ಮಂಗಲಕರವಾದ ಪಾದಕಮಲದಿಂದ ಶಕಟಾಸುರನು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದನೋ, ಅಂತಹ ನಿನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವ ಇರುವುದು ಯುಕ್ತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತೇ? ಎಂದು ಅವಳು ಕೇಳಲು, "ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನಿನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ನರ್ತನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನ ಸ್ತೂಲಸ್ತನಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಣವ್ಯ ವುಂಚಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಮುದದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ವಾಕ್ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ.

ಎ. : ೧. ಕಠಿಣ ಹೃದಯಳೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಪಿಯು 'ಶಕಟಾಸುರ-
ನನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದಲೇ ಕೊಂದ ನಿನ್ನದು ಯಾವ ಮಹಾ ಕೋಮಲ ದೇಹ ?' ಎಂದು ಕುಟುಕಿದ
ಗೋಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಮಾರ್ಮಿಕ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ನನ್ನ ಹೃದಯವೇನೋ ಮೃದುವೇ, ಆದರೆ ನನ್ನ ಪಾದ ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನ ಕಠಿಣಸ್ತನಗಳ
ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ತಾನೂ ಕಠಿಣವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೌತಲಪೂರ್ಣವಾದ
ಉತ್ತರ. ಇದರಿಂದ ತಾನು ಅವಳನ್ನು ಕಠಿಣಹೃದಯಳು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ರುಜುವಾತಾಯಿತು
ಎಂಬುದು ಅವನ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮ. ತನ್ನ ಪಾದಕ್ಕೂ ಸಹ ಕಠಿಣತೆಯನ್ನು ನೀಡುವಷ್ಟು ಅವಳ
ಹೃದಯ ಕಠಿಣ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನದು ಸತ್ಯವೆನಿಸಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಅತ್ಯಂತ
ರೋಚಕವಾದುದು.

ಗೋಪಿಯ ಬಂಧನ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಕ್ಷೇಪ

ಬಧ್ನಾಮ್ಯದ್ಯ ಭವಂತಮಂಗ ಕಿತವಂ ಸಾಧ್ಯಂ ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯೇ
ದುಗ್ಧಾನಾಂ ಪರಿರಕ್ಷಣಂ ಕಪಟಸನ್ನದ್ಧೇ ನಿಬದ್ಧೇ ತ್ವಯಿ |
ಮುಗ್ಧೇ ತ್ವಂ ವಿರಸಾ ಸಮುಜ್ಜಸ್ವಿ ಪರಂ ಸ್ವಿಗ್ಧಂ ನ ತನ್ಮಾಂ ತ್ಯಜೇತ್
ಪದ್ವಾಕ್ಷೀತ್ಯಬಲಾಮುದೀರ್ಯ ವಶಯನ್ ಬುದ್ಧಿಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಮಮ ॥ ೪೨ ॥

(ಗೋಪಿ)"ಎಲವೋ ! ವಂಚಕನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನೀಗ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವೆ"; (ಕೃಷ್ಣ)"ಪ್ರಿಯೇ !
ಅದರಿಂದ ನೀನು ಏನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು?"; (ಗೋಪಿ)"ಕಪಟ ಯೋಜನೆಯ ನಿನ್ನನ್ನು

೧. ಪ್ಲೋದನಯೋ ಕಾತಿ ಸ್ಯ ವ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂಸರ್ಗಜಾ ದೋಷಗುಣಾ ಭವಂತಿತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಪಾದಮಾತ್ರೇ ತತ್ಕಾರಿಣ್ಯಂ ನಾನ್ಯತ್ರಾಯಮಪಿ ತವೈವ
ದೋಷೋ ನ ಮಮೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಟ್ಟಹಾಕಿದಾಗ ಹಾಲಿನ ರಕ್ತಣೆಯಾಗುವುದು"; (ಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಮುಗ್ಧೆಯೇ! ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯೇ! ಭತ್ತ ಇಲ್ಲದ ನೀನು ಮೆಚ್ಚಿಬಂದ ನನ್ನಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನನ್ನು ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವಿ; ಆದರೆ ಸರಸವಾದ ಆ ಹಾಲು ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ಎಂದೂ ತೊರೆಯದು" ಎಂದು ನುಡಿದು ಆ ಆಲೆಯನ್ನು ಪರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡಲಿ.

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯು ಕಟ್ಟಹಾಕಿದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹಾಲು ಕದಿಯುವ ಕಾರ್ಯವು ಸರ್ವಥಾ ನಿಲ್ಲದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

೨. "ಹರಿಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಭಕ್ತರಹಿತರ ಕಾರ್ಯ; ತೊರೆಯದಿರುವುದು ಭಕ್ತರ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಶತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ; ಕಿತದ - ವಂಚಕ.

೩. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ 'ಗೋವಿಂದ' ಎಂಬ ತನ್ನ ರೂಪವೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟುಹಾಲು ಇರಲಾರದು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವನು.

ಯಶೋದೇಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಚಾಡಿ ಹೇಳಿದ ಗೋಪಿಯರು

ತತಃ ಕ್ಷಣನ್ಮೂಘರತೋಭಿಪಾದಾಃ

ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಿದಗ್ಧೈರನುಮೇಯಮಧ್ಯಾಃ |

ಶುಚಿಸ್ಮಿತಾಃ ಕುಂಡಲತೋಭಿಗಂಡಾ

ನೃವೇದಯಂಸ್ತಚ್ಚರಿತಾನಿ ಮಾತುಃ || ೪೩ ||

ಬಳಿಕ ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಸೂಪುರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪಾದಗಳ, ನಿಘ್ರಣರೂ ಸಹ ಊಹಿಸಿ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವಂತಹ ತೆಳುನಡುವಿನ, ನಿರ್ಮಲ ಮಂದಹಾಸದ, ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಯಶೋದೇಗೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ ರೋಚಕ ವಿವರಗಳು ಬಂದಿವೆ; ವಿದಗ್ಧ - ಪ್ರೌಢ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ಗೋಪಿಯರ ವರ್ಣನೆ ಅವರು ಲಕ್ಷಣವತಿಯರು; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ದ್ಯೋತಕ. ಮೂಲತಃ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಅಪರೆಯರು ಎಂಬ ಮಾತು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ; ಪರಮಾಪ್ತನ ಪುರಾ ಯಾಃ.

೧. "ಯದ್ವದ್ವಿಭೂತಿಮತ್ವತ್ವಮ್" (ಗೀತಾ.೧೦/೪೧) ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಕ್ಷೀರೇ ಸ್ವಸ್ಥ ವಿಶೇಷಸ್ವಿಧಾನಂ ಸೂಚಯಿತುಮಿದಮುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ಮ ವಿರಣಾ ತ್ವಂ ಸಮುರ್ದ್ವಾಸೀತ್ಯನೇನಾತಿಮಸೂಹರಃ ಮಯಿ ಅನುರಾಗಾಭಾವಃ ಕಾಮಿನ್ಯಾದೃಶ ಸೋಚತಃ ಸ್ವಗ್ರಂ ನ ತನ್ಮಾಂ ತ್ರಜೇದಿತ್ಯನೇನಾಸುರಾಗೇಣಾಹಂ ವಶಃ ಮುಗ್ಧೈ ಪದ್ವಾಕ್ಷೀತ್ಯನೇನ ತನ್ಮಾ ವಶೀಕರಣಾ-ಯಾಸುಸಯಶ್ಚ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಗ್ನೇ ದ್ವಿಜತತ ಉಪಾಪಹದೇವ ನೀಲಾಂ ಗೋವಾಂಗಣಾ ಅಪಿ ಪುರಾ ಪರಮಾಪಿರೇ ಯತ್ |

ಸಂಸ್ಕಾರತಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋ ನೋ ಭೂಯಾತ್ ತವತಿ ಪರಮಾಪ್ತಮಃ ಪುರಾ ಯಾಃ || (೧೩/೩೦)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಷಿ ಕೋಪ ಬಾರದಿರಲು ಕಾರಣ

ಯದಾಽಽತ್ಯಜಸ್ತೇ ಪಿಬತಿ ಸ್ಮ ದುಗ್ಧಂ

ವಿಭಿದ್ಯ ಪಾತ್ರಾಣಿ ತದಾ ಮಮಾಸೀತ್ |

ನ ಮನ್ಯುರುತ್ಸರ್ಪಿತದೀಯದಂತ-

ದ್ವಿಗಂತಕಾಂತಿಂ ಹೃದಿ ತರ್ಕಯಂತ್ಯಾಃ || ೪೪ ||

ಎನ್ನ ಮಗ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಲು ಕುಡಿಯತೊಡಗಿದಾಗ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ದಂತಗಳ ಹಾಗೂ ಕುಡಿನೋಟಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪವು ಹುಟ್ಟಿಲೇ ಇಲ್ಲ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟ ಹಾಗೂ ಮುಗುಳ್ಳೆಗಳು ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಭಕ್ತಿ ಉಕ್ಕಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಮುಖ್ಯವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅವನ ನೋಟ ಹಾಗೂ ಮಂದಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ನಿರೋಪಪತ್ತವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಅವಳಿಗೆ ಅದು ಹಾಲು ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲನ್ನು ಕದ್ದಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪ ಹುಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

ಜೈಯ್ಯ ಬಂದ ಗೋಷಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಚೀಪ್ಪೆ

ಪಯಃ ಪ್ರಮುಷ್ಣನ್ ಸಖಿ ಭರ್ತ್ಸನಾರ್ಥಂ

ಸಮಾಗತಾನಾಮಪಹೃತ್ಯ ಚೇತಃ |

ಸ್ವಕೃತ್ಸಾಧ್ಯಾನ್ಯವಲಂಬ್ಯ ಕಂಠಂ

ಜಿಘ್ರಕ್ಷತಿ ಸ್ವೈರಮಯಂ ಸುತಪ್ತೇ || ೪೫ ||

"ಅಮ್ಮ! ಹಾಲು ಕದಿಯುವ ನಿನಗೆ ಮಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅವನನ್ನು ಬೆದರಿಸಲೆಂದು ತೆರಳಿದ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅವಹರಿಸಿ, ತನ್ನ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ನಮ್ಮ ಬಾಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಕಂಠವನ್ನೇ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯ ಬಯಸುವನು".

೧. ಕ್ಷೀರಧಾರಾಯಾಂ ಕೃಷ್ಣದಂತದ್ವಿಗಂತಧವಲಕಾಂತಿಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣಾಪರಾಧಾಭಾವಂ ಮತ್ಯಾ ಕೋಪೋ ನಾಸೀದಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಭ್ರಾಂತಿರಲಂಕಾರಃ | ಭ್ರಾಂತಿರ್ವಿವರ್ಮಯುಷ್ಣಾನಮಿಹೈಕ್ಯತ್ವಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವೀಕಾಂ ಮನೋಹರಃ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಲಾವಣ್ಯಾತಿರಯಃ ಸಾಪಹೃತ್ಯ ಸ್ವಸ್ತ ಕೃತ್ಯಾ ವ್ರಯತೇನಾಸಾಧ್ಯಾನಿ ದೂರಸ್ಥಾನಿ ದುಃಖಾತ್ರಾಣೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಕಂಠಂ ಚೇತನೋಪಹತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಂಭೋಷಣತಾನಾಮುಷ್ಣಾಂ ಕಂಠಂ ಆವಲಂಬ್ಯ ಆರುಹ್ಯ ಸ್ವೈರಂ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾಽ- ಸ್ವಚ್ಛಂಕಾಭಾವಾಂತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ : ತನ್ನನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಬಂದವರ ಕತ್ತನ್ನೇರಿ, ಅವರನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಕೃಪಾಕುವ ಕೃಷ್ಣನ ಚಾತುರ್ಯದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ ; ಸ್ವೈರಂ - ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ.

ತಾನು ನಂದಸುತನಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಯದೀದೃಶಂ ಕರ್ಮ ಕರೋಷಿ ಕೃಷ್ಣ
ನ ತರ್ಹಿ ನಂದಸ್ಯ ಸುತಸ್ತ್ವಮನ್ಯಃ |
ಇತೀರಿತೇ ಹಂತ ಹಸನ್ ಯಶೋದೇ
ಬಹೂನ್ಯನಿಷ್ಠಾನಿ ಸ ನಸ್ತನೋತಿ || ೪೬ ||

"ಕೃಷ್ಣ ! ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ನಂದನ ಮಗನಲ್ಲ ; ಬೇರೆಯವನೇ ಸರಿ" ಎಂದಾಗ "ಅಯ್ಯೋ ಯಶೋದೇ ! ಅವನು ನಗುತ್ತಲೇ ನಮಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವನು".

ವಿ : ೧. ಹೀಗೆ ಬೈದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ನಂದನ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತಾನು ನಂದನ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಿದವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಇದಂ ಹಿ ದೇವಸ್ಯ ಸಮರ್ಪಣಾರ್ಹ-
ಮಿತೀರಿತೇ ತರ್ಹ್ಯಹಮೇವ ದೇವಃ |
ಸ ಇತ್ಥಮಾಭಾಷ್ಯ ತದೇವ ಭುಂಕ್ತೇ
ನ ದೇವಿ ಪುತ್ರಸ್ತವ ದೇವಭಕ್ತಃ || ೪೭ ||

"ಇದು ದೇವರ ಸಮರ್ಪಣೆಗೆ ಮೀಸಲು" ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿಸಿದಾಗ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ "ನಾನೇ ಆ ದೇವರು" ಎಂದು ನುಡಿದು ಅದನ್ನೇ ತಿಂದು ಬಿಡುವವಲ್ಲ ಮಹಾರಾಣಿ! ನಿನ್ನ ಮಗ ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕದಿಯು ಬಂದಾಗ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ದೇವರನ್ನವೇದ್ಯಕ್ಕಿಂದು ಮೀಸಲು ಎಂದು ಗೋಷಿಯರು ತಿಳಿಸಿದರೂ ಅವನು ನಾನೇ ದೇವರು ಎನ್ನುತ್ತಾ ಅವೆಲ್ಲಾ ತನಗೇ ಮೀಸಲು ಎಂದು ತಿಂದುಬಿಡುವನು ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಆಕ್ಷೇಪದ ಮುಖ್ಯಾಂಶ.

೧. ಹಂತೇತ್ಯನೇನ ಬಹೂನ್ಯನಿಷ್ಠಾನಿ ಕೃತಾನಿ ಚೇತ್ | ವಿಶಾಧೃಶಸ್ತ್ವಂ ನಂದಸ್ಯ ಸುತೋ ನ ಭವೋತಿ ಸುತರಾಂ ವತ್ಸ೦ತಿ ತನ್ಮಮೇಷ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವಾ.

೨. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವತಃ ತಾನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ ಎಂದು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ !

೪. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲಾ ವಸ್ತುತಃ ಸ್ತೋತ್ರವೇ ಆಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ವೇದಮತಕ್ಕೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಜನರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದು ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೃಹೇ ಗೃಹೇಽಯಂ ನವನೀತದುಗ್ಧ-

ದಧೀನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಹೃತ್ಯ ಭುಂಕ್ತೇ |

ತಥಾಪಿ ತೃಪ್ತಿಂ ನ ಸುತಸ್ತವೃತಿ

ಕಿಮಸ್ಯ ಭೂತಾನಿ ವಸಂತಿ ಕುಕ್ಷೌ || ೪೮ ||

ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನು ಬೆಣ್ಣೆ , ಹಾಲು, ಮೊಸರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಪಹರಿಸಿ, ತಿನ್ನುವನು. ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಮಗ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಇವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳೇನಾದರೂ ನೆಲೆಸಿವೆಯೇ ?

೬. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ 'ಬಹುಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ತಿನ್ನುವವರನ್ನು 'ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ದವ್ವ ಹೊಕ್ಕವನು' ಎಂಬುದು ಲೋಕರೂಢಿ ; ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು ನಿಂದೆ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಭೂತಾನಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಯೋ ಹಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಆಶ್ರಯಪಡದು ನೆಲೆಸಿರುವರು ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತವಾಗಿ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಅಂಶದೃಢಪಡುವುದು: ಕುಕ್ಷಿಗಂ ಯಸ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಸದಾಽಚಾದಿಕಮ್ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೮/೧೧); ಕುಕ್ಷಿ - ಉದರ.

೧. ಹೇ ದೇವಿ ಯತೋದೇ ತವ ಪುತ್ರಃ ದೇವಭಕ್ತೋ ನ ಭವತಿ ವೈಷ್ಣವಪುತ್ರೋಽಪ್ಯಯಂ ಮಾಯಾವಾದಿವತ್ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿತಿ ಪದಾಂತಿ ನಿಂದಾಭಾಸಃ || ಸ್ವಸ್ತೃವ ಪರದೇವತ್ವಾದಿ ತತ್ವಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪಕ್ಷಿಗೃಹಂ ಕೃಷ್ಣಕೌರ್ಮಸ್ಯ ವಾಘೋಪ್ಯಮಾಣಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಭೂತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಾದಿಭೂತಾನಿ ವಸಂತಿ ಕಿಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯಭೂತಾನಿ ಲಂಭರತಸೂದರಗ್ಯಾಸ್ತೋದರಪೂರಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಪಿ ನ ಭವತಿ ಅಲ್ಪಮಿದಂ ನವನೀತಾದಿಂ ನ ಕಥಂಚಿತ್ತೂರಕಮ್ ಆತೋ ವಸ್ತುಕೃತಾ ನಾಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ ಕಿಂತು ಸ್ವಭಾವಾ-ದೇವೇತ್ಯಾಂತರೋ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಕರುಗಳ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಕಾರ್ಯದ ಅಂತರಾರ್ಥ

ನ ಮುಂಚೆ^೧ ವತ್ಸಾಂಸ್ತಮಿಹೇತ್ಯ ಬದ್ಧಾ-

ನಿತಿರಿತೇ ಪುಣ್ಯಪದೇ ಯತೋದೇ |

ಸ್ಮಿತೋಲ್ಲಸದ್ವತ್ಸಮದಾತ್ ಸುತಸ್ತೇ

ಸ್ವಭಾವ ಇತ್ತುತ್ತರಮುತ್ತರಜ್ಞಃ || ೪೯ ||

“ಕಟ್ಟಿದ ಕರುಗಳನ್ನು ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಬಿಚ್ಚಿದಿರು” ಎಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದರೆ “ಪುಣ್ಯನಾಮದ ಯರೋದೆಯೇ ! ಉತ್ತರನೀಡುವಲ್ಲಿ ನಿವೃಣನಾದ ನನ್ನ ಮಗ ಈ ಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುಖದಿಂದ “ಅದು ಸ್ವಭಾವ” ಎಂದುತ್ತರಿಸುವನಲ್ಲ.

ವಿ. : ‘ಕಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾಕುವುದು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ’ ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉತ್ತರ ಅವನು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಭವಪಾರಾಚ್ಛ ಮೋಚಕ; ; ವಕ್ತೃ - ಮುಖ.

ಒರಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಯ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕಸ್ಮಾದಂಗ ನಯಸ್ಯ ಲೂಖಿಲಮಿತೋ ದುಗ್ಧಸ್ಯ ಪಾತ್ರಾದಧಃ

ಸ್ಥಿಗ್ಧಂ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಂ ತತಶ್ಚ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ಪ್ರಭುರ್ಯೋಽಗದತ್ |

ಮಧ್ಯಸ್ಯಾಗ್ರಸುಜಾತಸುಸ್ಮಿತಪಯಃಪಾತ್ರಾನನಸ್ಯೋಪಮಾಂ

ಮುಗ್ಧೇ ವೀಕ್ಷಯಿತುಂ ತವೇತಿ ಸ ಪಟುರ್ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ || ೫೦ ||

“ಅಯ್ಯ! ಈ ಒರಳನ್ನೇತಕ್ಕೆ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಯ್ದುತ್ತಿರುವೆ?” ಎಂದರೆ, “ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಇದನ್ನು ಇರಿಸಲೆಂದು ಒಯ್ಯುವೆ” ಎಂದು ಪ್ರಭುವಾದ ಇವನು ನುಡಿದ. “ಅದರಿಂದೇನು?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಇವನು ಹೇಳಿದ: “ಮುಗ್ಧೆಯೇ! ಮೇಲ್ಪಾಗದಲ್ಲಿ

೧. ವತ್ಸಾನ್ ಮುಂಚೆನ್ ಕಟ್ಟಿದವಮಯಾನ್ ಕ್ರೋರಸಂಜಾತಹಾಸಃ

ಸ್ವೇಯಂ ಸ್ವಾದೃಶತ್ವತ್ವ ದಧಿ ಪಯಃ ಕಲ್ಪಿತ್ಯಃ ಸ್ವೇಯಯೋಗೈಃ |

ಮರ್ಕಂ ಭೋಕ್ಷ್ಯನ್ ವಿಧದತಿ ಸ ಚೇನ್ಸಾಸ್ತಿ ಭಾಂಡಂ ಭಿನತ್ತಿ

ದ್ರವ್ಯಾಲಾಭೇ ಸುಪ್ತಶಕುಮಿತೋ ಯಾತೃಪಕ್ವೋಶ್ಚ ತೋಕಾನ್ ||

-ಭಾ.(೧೦/೯/೨೯)

೨. ಲೋಕೇಽಪ್ಯಕಾರ್ಯಮಿದಂ ತ್ವಯಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಒಹುಧಾ ಸ್ವಕೀಯೈರುಕ್ತೇರಪಿ ತತ್ಪ್ರವಾಸಚಿತ್ತಾಃ ಮಮಾಯಂ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಯಥಾ ವದಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. “ಭವಪಾರಾಚ್ಛ ಮೋಚಕ”, “ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜ್ಞಾನದೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜಾನಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷದತ್ತ ಸಃ” * “ದೇವಸ್ಯೈವ ಸ್ವಭಾವೋ ಯಮ್” ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಬಂಧಮೋಚಕತ್ವಂ ಮಮ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

* ವಿಷ್ಣುತತ್ವ ನಿರ್ಣಯೋದ್ಧತಪುರಾಣವಚನ

ಮೂಡಿದ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಖದ, ನಿನ್ನ ನಡುವಿನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು" ಎಂದು; ಇವನು ತನ್ನ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ನಿಪುಣ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಒರಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅದರ ಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಂತು ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಗೋಪಿಯು ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ: "ಈ ಒರಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದೆ" ಎಂಬುದು. ಒಗೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮರೆಮಾಚುವುದು ಅವನ ಕೌಶಲವಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಎಷ್ಟು ಜಾಣ ಎಂದು ನಿವೇದಿಸುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ^೧"ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಢನೇ" ಎಂಬ ಪಾಕ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕರುಣಾಳು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ; ಉಲೂಖಿಲ - ಒರಳು; ಪಟು - ನಿಪುಣ.

ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕ್ಷಚಿತ್ತರೇಣೈವ ಸ ದುಗ್ಧಭಾಷನಂ

ಕ್ಷಚಿಚ್ಛ ಪಾದೇನ ಸಮೀಕ್ಷತೇ ಸಖಿ ।

ಸಮಾಗತಾಃ ಪಶ್ಯತಿ ಪೃಷ್ಠತ್ಸದಾ

ಸ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಿವಾಸ್ತಿ ಬಾಲಕಃ ॥ ೫೧ ॥

ಕೆಲವೆಡೆ ಇವನು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಅದನ್ನು ಪಾದದಿಂದ ನೋಡಿಬಿಡುವನು; ನಾವು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೋದರೂ ಇವನು ಗಮನಿಸಿಬಿಡುವನು; "ಗೆಳತಿ! ನಿನ್ನ ಮಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಣ್ಣಿರುವವನಂತೆ ಇರುವನಲ್ಲ!"

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಹೊರಟ ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವುದು ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಒಗಟಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನವನು ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲಕ್ಷಣ; ಆ ಮೂಲಕ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಉಪಯೋಗಧೋವಿಸ್ತೃತ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಕೃಶಸ್ಯ ಉಲೂಖಿಲಗ್ರೋಪರಿ ಪರಿಧಾರಿರಂಜಿತಪಯಃಪಾತ್ರೇ ನಿಹಿತೇ ಉಪ ರಿಪ್ರಿತಮಂದಹಾಸೋಪೇತಕುಂಭಮಾಸಕ್ತಮುಖಸ್ಯ ತವ ಮಧ್ಯಸ್ಥೋಪಮಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮಾಂ ವಶೀಕೃತ್ಯ ಚೌರ್ಯಂ ಚಾತುರ್ಯೇಣ ಗೂಹಿತವಾನಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಢನೇ ಪಟುರಿತ್ಯನೇನ ವಾಪಪರಿಹಾರಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಧ್ವಜತೇ ।
-ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾಗರೂಕತಾ ಪ್ರೌಢಚೋರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ । "ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಿ" (ಮುಗ್ಧೇದ.೧೦/೮೧/೩.) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ತಂ ಸಹಜಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ ।
-ವ್ಯಾ.

ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ
ಉಲೂಖಿಲೇ ತಂ ಯದಿ ಬಂಧಯಾಮೋ
ನಯೇತ್ ತದೋಲೂಖಿಲಮೇವ ಬಾಲಃ |
ಧ್ರುವಂ ಗೃಹಸ್ತಂಭವರೇ ನಿಬದ್ಧೋ
ಗೃಹಾಣ್ಯಸೌ ಪಾತಯಿತುಂ ಸಮರ್ಥಃ || ೫೨ ||

ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕೋಣ ಎಂದರೆ ಆ ಬಾಲಕನು ಆಗ ಒರಳನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದುಬಿಡುವನು
ಮನೆಯ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆನಾದರೂ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಮನೆಗಳನ್ನೇ
ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ!

ವಿ. : ೧. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಯಮಲಾರ್ಪನಭಂಜನದ
ಸೂಚನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಗೆ ಆದನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದುವ ಇವನು ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಅದನ್ನು
ಎಳೆದೊಯ್ದು ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವನ್ನು
ತಾವು ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ವಿಶ್ವಂಭರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧನಾಯ
ದಾಮಾನಿ ಸಂಪಾದಯಿತುಂ ಕ ಈಶಃ |
ಬದ್ಧಃ ಕಥಂಚಿದ್ವದಿ ತರ್ಹಿ ಬದ್ಧಾ
ಮಧ್ಯೇ ವಿಲೀನಾ ವಯಮೇವ ನೂನಮ್ || ೫೩ ||

ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಧರಿಸಿರುವ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಯಾವನು
ತಾನೇ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು? ಹೇಗಾದರೂ ಇವನನ್ನು ನಾವೇನಾದರೂ ಬಂಧಿಸಿದರೂ ಸಹ
ಅದರ ಮಧ್ಯೆ ನಾವೇ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧನ ಅರಕ್ಕೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಎಷ್ಟು ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸಾಲವು;
ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಭರಿಸಿದವನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು
ಪೂರ್ವಾರ್ಥವೆನಿಸುವ.

೧. ನೂನಂ ಕೃಷ್ಣಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಕ್ಷೇಣಾಸಂಗತ್ವೇನ ಚ ಬಂಧಾಮೋಗಾತ್ | ತದ್ಬಂಧನೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಕಾರಬಂಧನೇನ
ಸ್ವಸ್ಥೈರ್ವ ಬಂಧನವತ್ ತನ್ನದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ವಯಮೇವ ಬದ್ಧಾ ಭವೇಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನಾಪಿ ಯದೋದಯಾ
ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಕೃಷ್ಣಬಂಧನಕ್ಷಾಣಂ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ಮಾ.

ಮೂಡಿದ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಖದ, ನಿನ್ನ ನಡುವಿನ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು" ಎಂದು; ಇವನು ತನ್ನ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ನಿಪುಣ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಒರಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಆದರೆ ಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಂತು ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಗೋಷಿಯು ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ: "ಈ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದೆ" ಎಂಬುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮರೆಮಾಚುವುದು ಅವನ ಕೌಶಲವಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗೋಷಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಎಷ್ಟು ಜಾಣ ಎಂದು ನಿವೇದಿಸುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ^೧"ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ" ಎಂಬ ಪಾಕ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕರುಣಾಳು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ; ಉಲೂಖಿಲ - ಒರಳು; ಪಟು - ನಿಪುಣ.

ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕ್ಷಚಿತ್ಕರೇಣೈವ ಸ ದುಗ್ಧಭಾಷನಂ

ಕ್ಷಚಿಚ್ಛ ಪಾದೇನ ಸಮೀಕ್ಷತೇ ಸಖಿ |

ಸಮಾಗತಾಃ ಪಶ್ಯತಿ ಪೃಷ್ಠತಸ್ತದಾ

ಸ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಿವಾಸ್ತಿ ಬಾಲಕಃ || ೫೧ ||

ಕೆಲವೆಡೆ ಇವನು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಅದನ್ನು ಪಾದದಿಂದ ನೋಡಿಬಿಡುವನು; ನಾವು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೋದರೂ ಇವನು ಗಮನಿಸಿಬಿಡುವನು; "ಗೆಳತಿ! ನಿನ್ನ ಮಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಣ್ಣಿರುವವನಂತೆ ಇರುವನಲ್ಲ!"

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಹೊರಟ ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವುದು ಗೋಷಿಯರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಒಗಟಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ಆಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನವನು ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ^೨ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲಕ್ಷಣ; ಆ ಮೂಲಕ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಉಪರ್ಯಥೋವಿಶ್ವತಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಕೃಶಸ್ಯ ಉಲೂಖಿಲಸೋಪರಿ ಹರಿದಾದಿರಂಜಿತಪಯಃಪಾತ್ರೇ ನಿಹಿತೇ ಉಪ ರಿಸ್ತಿತಮಂದಹಾಸೋಪೇತಕುಂಕುಮಾಸಕ್ತಮುಖಸ್ಯ ತವ ಮಧ್ಯಸ್ಯೋಪಮಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತಾ ಮಗಂ ಪರೀಕ್ಷತೃ ಚೋರ್ಯಂ ಚಾಕುರ್ಯೋಣ ಗೂಹಿತವಾನಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ ಪಟುರಿತ್ಯನೇನ ಪಾಪಪರಿಹಾರಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಧ್ವನಿತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾಗರೂಕತಾ ಪ್ರೌಢಚೋರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಂತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಿ" (ಮಗ್ಗೇದ.೧೦/೮೧/೩.) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂ ಸಹಜಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ
ಉಲೂಖಿಲೇ ತಂ ಯದಿ ಬಂಧಯಾಮೋ
ನಯೇತ್ ತದೋಲೂಖಿಲಮೇವ ಬಾಲಃ |
ಧ್ರುವಂ ಗೃಹಸ್ತಂಭವರೇ ನಿಬದ್ಧೋ
ಗೃಹಾಣ್ಯಸೌ ಪಾತಯಿತುಂ ಸಮರ್ಥಃ || ೫೨ ||

ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕೋಣ ಎಂದರೆ ಆ ಬಾಲಕನು ಆಗ ಒರಳನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದುಬಿಡುವನು. ಮನೆಯ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆನಾದರೂ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ!

ವಿ. : ೧. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಯಮಲಾರ್ಜುನಭಂಜನದ ಸೂಚನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅದನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದು ಅವನು ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಅದನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ದು ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ವಿಶ್ವಂಭರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧನಾಯ
ದಾಘಾನಿ ಸಂಪಾದಯಿತುಂ ಕ ಈಶಃ |
ಬದ್ಧಃ ಕಥಂಚಿದ್ಯದಿ ತರ್ಹಿ ಬದ್ಧಾ
ಮದ್ಯೇ ವಿಲೀನಾ ವಯಮೇವ ನೂನಮ್ || ೫೩ ||

ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಧರಿಸಿರುವ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು? ಹೇಗಾದರೂ ಇವನನ್ನು ನಾವೇನಾದರೂ ಬಂಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದರ ಮಧ್ಯೆ ನಾವೇ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧನ ಅಶಕ್ತ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಎಷ್ಟು ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸಾಲವು; ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಭರಿಸಿದವನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಾರ್ಥದ ಛಾಪ.

೧. ನೂನಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇನಾಸಂಗತ್ಯೇನ ಚ ಬಂಧಾಯೋಗಾತ್ | ತದ್ಬಂಧನೇ ಸ್ವಪಂರಿತಾಕಾರಬಂಧನೇನ ಸ್ಪಷ್ಟೈವ ಬಂಧನವತ್ ತನ್ನದ್ವಸ್ತಿತಾ ವಯಮೇವ ಬದ್ಧಾ ಭವೇಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನಾಪಿ ಯದೋದಯೋ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಕೃಷ್ಣಬಂಧನಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚಿತೇ |

೩. ಒಂದು ವೇಳೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಬಂಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರೂ ಆ ಬಂಧನ ನಿಜಕ್ಕೂ ಆಗುವುದು ಬಂಧಿಸಲು ಹೊರಟ ತಮಗೇ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಹ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ ಅವನ ಬಂಧನ ತಮ್ಮ ಬಂಧನವೇ ಆಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದು ಉತ್ತರಾರ್ಥದ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರ !

ಅಹೋ ಯತೋದೇ ತವ ಬಾಲಕೋಽಯಂ

ಗೃಹೇ ಗೃಹೇಽತ್ಯುಷ್ಣಮಪೀಹ ದುಗ್ಧಮ್ ।

ಪಿಬನ್ ನ ತಾಪಂ ಲಭತೇ ಕದಾಪಿ

ಕಿಮಸ್ಯ ವಕ್ತ್ರೇ ಜಲರಾಶಿರಾಪ್ತೇ ॥ ೫೪ ॥

"ಅಬ್ಬ ಯರೋದೇ! ನಿನ್ನ ಪುಟ್ಟಮಗ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ತುಂಬಾ ಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದರೂ ಸಹ ತಾಪಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಒಳಗಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ! ಇವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವೇನಾದರೂ ಇದ್ದೀತೇ?"

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆರಿದ ಹಾಲನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಅತಿಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲನ್ನೂ ಸಹ ನೀರವಾಗಿ ಕುಡಿಯಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ; ಅವನಿಗೆ ಉಷ್ಣದ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಅಗ್ನಿಯೊಳಗಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಸುಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿರುವವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಕುರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯ ಭಯವಲ್ಲಿಯದು! ಎಂಬುದು ಅಂತರಾರ್ಥ.

೩. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಯಾದ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅದರ ಅಗಾಧತೆಯಿಂದಾಗಿ ಆ ನೀರು ಕೂಡಲೇ ತಣ್ಣಗಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಬಿಸಿಹಾಲು ತಂಪಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವಿದೆ ಎಂದಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವಿರುವುದು ಸತ್ಯ. ವರುಣನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ : ರಸ ಏವ ಜಿಹ್ವಾ-ಭಾಗ(೨/೧/೨೦); ಈ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಜಲರಾಶಿ - ಸಮುದ್ರ.

೧. ಯದಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಕೃಚ್ಛಾತ್ ಅನ್ಯಾಭಿರ್ಬದ್ಧಸ್ತರ್ಹ ಮಧ್ಯೇ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಿಲೀನಾಃ ವಿಶ್ವಂಭರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ಮ್ಯ.

೨. ಆನೇನ ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಾಯಾಂ ವರುಣೋಽಸ್ತೀತಿ ಧ್ವನತೇ ।

-ಮ್ಯ.

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಕೃಷ್ಣ
ವಿಲೋಕ್ಯ ದೂರಸ್ಥಿತದುಗ್ಧಭಾಂಡ-
ಮುಲೂಖಿಲಾದೈರ್ಯತೇ ಗೃಹೀತುಮ್ |
ಶಶುಃ ಸ ತಾವತ್ ಕ್ವಚಿದೇಧತೇಽಹೋ
ಕಿಮೇಷ ಗುಣಾಷ್ಟಮಹಾವಿಭೂತಿಃ || ೫೫ ||

ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಅದನ್ನು ಒರಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಕೂಸು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು; ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಾನೇ ದೊಡ್ಡದಾಗುವುದು; ಅಬ್ಬ! ಇವನು ಅಣೆಮಾಡಿ ಅಷ್ಟಮಹೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೇನು?

೫. : ೧. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡದನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಹಿಮಾ ಎಂಬ ಯೋಗಶಕ್ತಿ ಇವನಲ್ಲಿದೆ ಎಂದಾಗುವುದು; ಅದರಂತೆ ಇತರ ಯೋಗಶಕ್ತಿಗಳೂ ಸಹ ಇವನ ಅಧೀನ ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಯತ್ರ ಯೋಗೇಶ್ವರಃ ಕೃಷ್ಣಃ (ಗೀತಾ. ೧೮/೭೮)

೨. ವಾಮನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಿಂದ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಪಾದವೊಂದನ್ನೇ ಸತ್ಯಲೋಕಾದಿ ಪರ್ಯಂತ ಬೆಳೆಸಿದ ದಾಖಲೆಯನ್ನು ಇದು ಧ್ವನಿಸುವುದು.

೩. ಅಣೆಮಾ, ಮಹಿಮಾ, ಲಕ್ಷಿಮಾ, ಗರಿಮಾ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಪ್ರಾಕಾರ್ಯ, ಈಶಿತ್ವ ಹಾಗೂ ವಶಿತ್ವ ಎಂಬ ಇವು ಎಂಟು ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳು; ದುಗ್ಧಭಾಂಡ - ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆ.

ಲೋಕನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ನ ನಿಷ್ಕುರಾ ವಾಕ್ ಸಮುದೇತಿ ವಕ್ರಾತ್
ಕರಶ್ಚ ನಸ್ತಾಡಯಿತುಂ ಯಶೋದೇ |

೧. ಅಣೆಮಾ ಮಹಿಮಾ ಮೂರ್ತೀರ್ಲಕ್ಷಮಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿಯೈಃ |
ಪ್ರಾಕಾರ್ಯಂ ಪುತ್ರಪುತ್ರೇಷು ಶಕ್ತೃಪೇರಗಮೀರಿತಾ ||
ಗುಣೇಷ್ವಸಂಗೋ ಪರಿತಾ ಯತ್ಕಾಮಸ್ತದವಾಪ್ನುತಿ |
ಏತಾ ಮೇ ಸಿದ್ಧಯಃ ಸೌಮ್ಯ ಅಪ್ಪಾಪೌತ್ಪತ್ತಿಕಾ ಮತಾಃ || -ಭಾ.(೧೧/೧೫/೨,೫)
'ಸರ್ವಾಧಿಕಾ ಅಣೆಮಾದ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾಸ್ತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ |
ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ವಿರಿಂಚಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಾಧಿಕಾಃ ಇತಿ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯೇ || -ಭಾ. ತಾ. (೧೧/೧೫/೩)
'ದೇವೇಷ್ಟಿಂಧ್ರೇಶವಾಯುಶ್ರೀವಿಷ್ಣೋನಾಮುಕ್ತರೋತ್ತರಮ್ |
ಸಿದ್ಧಯಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಾಸ್ತು ವಿಷ್ಣೋರೇಕಸ್ಯ ನಾನ್ಯಗಾಃ' ಇತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯೇ || -ಭಾ. ತಾ.(೧೧/೧೫/೬)
'ವಿವರ್ಮೇವ ತು ನಿಜೀಮಾ ದೇವಾನಾಮಪ್ಪಸಿದ್ಧಯಃ |
ಉತ್ತರೋತ್ತರಮತ್ರಾಪಿ ಯಾವದ್ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ಪೂರ್ಣಭುಕ್' ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇ || -ಭಾ.ತಾ.(೧೧/೧೫/೬)
೨. ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಮಹತ್ಯಃ ವಿಭೂತಯಃ ಅಣೆಮಾದೈಶ್ವರ್ಯಾಣಿ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಲೋಲನೇತ್ರಂ ತವ ಪುತ್ರರತ್ನಂ

ಧ್ರುವಂ ಸುತಪ್ತೇ ಜಗತಾಂ ನಿಯಂತಾ || ೫೬ ||

“ಯಹೋದೆ ! ಕಣ್ಣಾಡಿಸತೊಡಗುವ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದ ನಿಮ್ಮರ ಮಾತು ಹೊರಡದಾಗುವುದು, ನಮ್ಮ ಕೈ ಹೊಡೆಯದಾಗುವುದು; ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿನ್ನ ಮಗ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕನೇ ಸರಿ”.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅವರ ಕೋಪವೆಲ್ಲಾ ತಣ್ಣಗಾಗಿ, ಕಠಿಣಮಾತು ಬರದಾಗುವುದು; ಹೊಡೆಯಲಿತ್ತಿದ ಕೈ ಹಾಗೇ ನಿಂತುಬಿಡುವುದು; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿಜಕ್ಕೂ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಜಗನ್ನಿಯಾಮಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು

ಬತಾಂಧಕಾರಾರ್ಪಿತದಧ್ಯಮತ್ರ-

ಮಪಿ ಸ್ವಭಾಸನ್ನಯನಾಂತಲಕ್ಷಾಃ |

ಸಮೀಕ್ಷತೇ ಲೋಚನಯೋಃ ಕಿಮೇಷ

ಬಿಭರ್ತಿ ಬಾಲಸ್ತವ ಪುಷ್ಪವಂತೌ || ೫೭ ||

“ಅಯ್ಯೋ ! ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಮೊಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕುಡಿನೋಟದ ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಇವನು ನೋಡಿಬಿಡುವನಲ್ಲ ! ಈ ನಿನ್ನ ಮಗ ತನ್ನ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನೇನಾದರೂ ಧರಿಸಿರುವನೇನು?”.

ವಿ : ೧. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ಹಾಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತಹ ಬೆಳಕು ಇರುವುದು ವಿಚಿತ; ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕಾಗಿರದೇ, ಅದು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಬೆಳಕೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದರೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಇರುವರು ಎಂದು ಭಾವ; ಪುಷ್ಪವಂತೌ - ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು; ಅಮತ್ರ - ಪಾತ್ರೆ; ಲಕ್ಷ್ಮೀ - ಕಾಂತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿರುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿವರ : ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸೌ ಅಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೀ-ರುತಿ; 'ಶಶಿಸೂರ್ಯನೇತ್ರಮ್' - ಗೀತಾ(೧೧/೧೯)

೧. ಕೃಷ್ಣಲೋಚನಯೋಃ ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸೌ ತಿಷ್ಠತ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ ಕೃಷ್ಣ

ಮಂತ್ರಾತ್ಮಾ ಸ ಕವಾಟಮಾಶು ವಿವೃತಂ ಕರ್ತುಂ ಸಮರ್ಥೋ ವೃಥಾ
ಬಂಧಂ ನಿತ್ಯವಿಮುಕ್ತಿದೋ ರಚಯಿತುಂ ವಿಶ್ವಂಭರೋಽಯಂ ಜಗತ್ |

ವಕ್ತ್ರೈ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಕತೋರವಚಸಾಂ ವಿಸ್ತಾಪನಂ ಕರ್ಹಿಚಿ-

ದ್ವದ್ವಃ ಪಾಟಯಿತುಂ ಚ ತದ್ವಿಟಪಿನೋ ಕಿಂ ದೇವಿ ಕುಮೋ ವಯಮ್ ||೫೮||

ಮಂತ್ರದೇವತೆಯಾದ ಇವನು ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕೂಡಲೇ ತೆಗೆಯುವ ಸಮರ್ಥ; ನಿತ್ಯವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಇವನು ನಮ್ಮ ಬಂಧನವನ್ನು ವೃಥಾಮಾಡಲು ರಕ್ತನು ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ ಇವನು ಕಠಿಣಮಾತುಗಳ ನಮಗೆ ಅಚ್ಚರಿಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ. ಒಂದುವೇಳೆ ಮರಕ್ಕೆ ಜಿಗಿದರೆ, ಅದನ್ನು ಬೀಳಿಸಲೂ ಸಮರ್ಥ. ಮಹಾರಾಣಿ! ನಾವು ಏನು ಮಾಡೋಣ?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಿಪರಿ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕ-ವಿದು; ಕವಾಟ - ಬಾಗಿಲು; ವಿಟಪಿ - ಮರ.

೨. ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕೇವಲ ನೋಟದಿಂದಲೇ ತೆರೆಯಬಲ್ಲ ಇವನು ಮಂತ್ರದೇವತೆ; ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಜಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಇವನು ಮುಕ್ತಿನೀಡಬಲ್ಲ ಮುಕುಂದ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ತೋರಬಲ್ಲ ಇವನು ವಿಶ್ವಂಭರ; ಕಟ್ಟಿದ ಮರವನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ಯಬಲ್ಲ ಇವನು ಮಹಾಸಮರ್ಥ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ತಾವು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಕಂಸ ತೊಡಿಸಿದ್ದ ಸಂಕೋಲೆಗಳ ಬಂಧನದ ಮೋಚನ, ಯಶೋದೆಯು ಮಾಡಿದ ಬಂಧನದಿಂದ ನಡೆದ ಯಮಲಾಜುನ ಭಂಜನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಹಿರಿಮೆಯು ಸದ ಸೂಚಿತ.

೧. ಏತಾವದ್ವಿ ಪ್ರಾಚೀನಪದ್ಯಃ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಸಸ್ಯಾದ್ಭುತರಸಸ್ಯ ಚ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ರಸದ್ವಯ-
ಸಾಂಕರ್ಯಾದ್ರಸವದಲಂಕಾರೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧೋ ಹಿ ಕವಾಟಾರ್ಗಲಾದಿಕಂ ಭಿನ್ನಸ್ಥಿತಿ ಭಾವಃ | ಅನೇನ ವಸುದೇವಕಾರಾಗೃಹದ್ಭಾರಕವಾಟ-
ವಿವರಣವಿಷಯಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಬಂಧವಿದ್ವಂಸರಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಬಂಧದ್ವಂಸಂ ಕಥಂ ನ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೪. ಅನೇನೋತ್ತರತ್ರ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಮಾತ್ರೇ ಸ್ವೋದರೇ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಮಾಗಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿಷಯಕಾನಾಗತಜ್ಞಾನಂ
ಸೂಚ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.
೫. ಅನೇನ ವಸುದೇವಸ್ಯ ಕಂಸಕೃತ್ಯಂಖಲಾಬಂಧದ್ವಂಸಃ ಸೂಚ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.
ಅನೇನ ಯಶೋದಾಕರ್ತೃಕಬಂಧನಯಮಲಾಜುನಭಂಗವಿಷಯಕಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

ದೂರು ಮುಗಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು
ಇತಿ ಸ್ಮ ಸಂಕೀರ್ತೃ ಸುರಾಧಿರಾಜಂ
ಪ್ರಜಸ್ತಿಯೋ ಭಾವಿವಿಮುಕ್ತಿಬೀಜಮ್ |
ವಿಲೋಲನೇತ್ರಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ವಾಚಃ
ಶನೈರಲಂಚಕ್ರುರನೇಕಭಾವಾಃ || ೫೯ ||

ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುವ ಸುರರೊಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಕಾತರದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಭಾವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಗಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವರು ದೂರುತ್ತಿದ್ದುದು ಸ್ತೋತ್ರವೇ ಆಯಿತು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಆಗಮಿಸಿದ; ಅವನನ್ನು ಕಂಡ ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯತಾಭಾವ ಮೂಡಿತು. ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳ ಒಳಾರ್ಥವನ್ನು ತಾವೇ ಅರಿತು, ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ, ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಗೋಪಿಯರ ಮಾತುಗಳು ಅಲಂಕಾರ-ಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವೂ ಇದಕ್ಕಿದೆ.

ಮಣ್ಣು ತಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಸದಾ ಸದಾನಂದಸುತೃಪ್ತವೃತ್ತೇ-
ಭರ್ವದ್ಗೃಹಸ್ಥೈರ್ನವನೀತಮುಖೈಃ |
ಸಮಾ ಮಮೈಷಾ ಮೃದಿತೀವ ಶಂಸನ್
ಮೃದಂ ಜಘಾಸ ಸ್ವಪತೋಽಖಿಲೇಶಃ || ೬೦ ||

ಸದಾ ಉತ್ತಮ ಆನಂದದಿಂದ ತೃಪ್ತಸ್ವಭಾವದ ನನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವು ಈ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸಮಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದ.

ವಿ. : ೧. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರೆಲ್ಲಾ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅನೇಕ ಗೋಪೀಭಿರಾದರೇಣ ಸಂಕೀರ್ತನಂ ಕೃತಂ ನ ತು ಕೋಪೇನ ನಿಂದಾ ಕೃತೇತಿ ಧ್ವನೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಕ್ ಕೃಷ್ಣಕಥಾರ್ಥವೇಶಾಂತಿಕಂ ಕೃತ್ವಾ ವರಾತ್ಮಕೃಷ್ಣರಸೇನ ವಿಮುಕ್ತಂ ಗತಾ ಇವ ತೋಷ್ಣಂ ಬಭೂವುರತಿಥರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಲಂಚಕ್ರುಃ - ಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ ಸಂಕೀರ್ತೃ ಭೂಷಯಾಂಚಕ್ರುಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಾಗೆ ಮಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಾ ತನಗೆ ಆ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸಮಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಧ್ವನಿಸಿದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮದ ರೋಚಕವಾದುದು ; ಮೃತ್ - ಮಣ್ಣು.

೩. ಇದೆಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ತಾನು ಸದಾ ಸ್ವಾನಂದತ್ವಪ್ತ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯ.

ತಾನು ಚೋರನಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಪೀಭಿರಾಪಾದಿತಚೌರ್ಯಕರ್ಮಾ

ಮಾತುಃ ಸಮಕ್ಷಂ ಮಹಿತಸ್ತ್ರಲೋಕ್ಯಾಮ್ |

ಮೃತ್ನಾಂ ಕಿಲಾದದ್ವಸುದೇವಸೂನು-

ರ್ನಾತ್ರಾಸ್ತಿ ಚೋರತ್ವಮಿತಿವ ಹಿನ್ವನ್ || ೬೧ ||

ತಾಯಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಕಳ್ಳತನದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತ್ರಿಲೋಕ-
ಗಳಲ್ಲೂ ಮಾನ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ಕಳ್ಳತನದ ಆರೋಪವನ್ನು
ನಿರಾಕರಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದ !

೧. : ೧. ಹಾಲು ಮೊಸರು ತಿಂದಾಗ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಆಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ
ಸಿಗುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದಾಗ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ
ಮಣ್ಣು ತಿಂದದ್ದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಚೋರತನವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವಂತಾಯಿತು ಎಂದು
ಭಾವ : 'ಅತ್ರ ಮೃದ್ಭಕ್ಷಣೇ ಮಮ ಚೋರತ್ವಂ ನ ಕಥಯಂತಿ ಕಿಲೇತಿ ಹಿನ್ವನ್ ...' (ವ್ಯಾ.)

೨. ಮೃತ್ನಾ - ಮಣ್ಣು.

ಅನಂತಮಡಿಯಾದ ಮಣ್ಣು

ಮೃದಂ ಸಮಾಸ್ವಾದ್ಯ ಜಗಂತಿ ಮಾತುಃ

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಕಿಲಾಸ್ಯದೇಶೇ |

ಅಹಂ ಸುಪಾತ್ರೇ ರಸಯಾ ಪ್ರದತ್ತಾ

ಸಹಸ್ರಧಾಽಸೌ ಫಲಿತೇತಿ ಮನ್ಯೇ || ೬೨ ||

೧. ಸದಾನಂದತ್ವಪ್ತ ಮೃದಿವ ನವನೀತಾದಿಕಮಪ್ಯಪ್ಯಯೋಜಕಮಿತಿ ಭಾವೇನೇವೇತಿ ಭಾವು |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾ ತತ್ರ ದದೃಶೇ ವಿಶ್ವಂ ಜಗತ್ ಸ್ವಾಸ್ತು ಚ ಖಂ ದಿತಃ |

ಸಾದ್ವಿದ್ವಿಪಾಬಿಘ್ನಗೋಲಂ ಸವಾಯ್ಗ್ನೀಂದುತಾರಕಮ್ ||

ಚೋರಿತಭಕ್ಷಂ ಜಲಂ ತೇಜೋ ನಃಃ ಪರ್ವಿಯದೇವ ಚ |

ವೈಕಾರಿಕಾಣೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನೋ ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಾಸ್ತ್ವಯಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೯/೩೬,೩೮)

ಮಣ್ಣನ್ನು ಬಹಳ ರುಚಿ ಎಂಬಂತೆ ಆಸ್ತಾದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿಗೆ ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸಿದ; ಸತ್ಯಾನಾದ ಅವನಿಗೆ ಭೂದೇವಿಯು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀಡಿದ ಆ ಮಣ್ಣು ನಾವಿರಮಡಿಯಾಗಿ ಫಲನೀಡಿತು ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಮಣ್ಣು ತಿಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಲೆಂದು ಬಾಯ್ಕರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಯರೋವೆಗೆ ಸಕಲಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ಅಚ್ಚರಿಪಡಿಸಿದ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

೨. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಮಣ್ಣು ತಾನಾಗಿ ಅನಂತಪಟ್ಟು ಬೆಳೆದು ಹಾಗೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಸತ್ಯಾತ್ರಲಿಗೆ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಅನಂತಮಡಿ-ಯಾಗುವುವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ : ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತಮ್ | - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೮/೧೧); ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ - ಹರಿಕಥಾ-ಮೃತಸಾರ (೨/೧೫); ದಾನಂ ಧ್ರುವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್ | ಮಧ್ವವಿಜಯ (೨/೩೦);

೩. ಸಹಸ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸಾಧಯಿಷ್ಯನ್ (೨/೧೬) ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮುನ್ನ ಬಂದಿರುವ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವು ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ; ರಸಾ - ಭೂಮಿ.

೪. ಸುದಾಮ ನೀಡಿದ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅಖಂಡ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಸಹ ಇದರಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘಾದಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

೧. ಸ ಕದಾಚಿಚ್ಛುಭಾವಂ ಕುರ್ವಂತಾ ಮಾತುರಾತ್ಮನೋ ಭೂಯಃ |
ಅಪನೇತುಂ ಪರಮೇಶೋ ಮೃದಂ ಜಘಾಸೇಕ್ಷತಾಂ ದಯಸ್ಯಾನಾಮ್ ||
ಮಾತ್ರೋಪಾಲಬ್ಧ ಈಶೋ ಮುಖವಿವೃತಿಮಕರ್ನಾಂ ಮೃದಕ್ಷತಾಂ ಹಂ
ಪಶ್ಯೇತ್ಯಾಸ್ತಾಂತರೇ ಕು ಪ್ರಕೃತಿವಿಕ್ರಿಯುಕ್ ಸಾ ಜಗತ್ ಪರ್ಯಪಶ್ಯತ್ |
ಇತ್ಯಂ ದೇವೋಽಪ್ಯಚಿಂತಾಪರದುರಧಿಗಾಂ ಶಕ್ತಿಮುಚ್ಯಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ
ಪ್ರಾಯೋ ಜ್ಞಾತಾತ್ಮತ್ವಾಂ ಪುನರಪಿ ಭಗವಾನಾಪ್ಯನೋದಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯಾ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೨/೪, ೫)
ಕಿಂಚಿತ್ತರೋತ್ಕರ್ಷಪಿ ಯತ್ ಸ್ವದತ್ತಂ ಸುಹೃತ್ಯತಂ ಫಲ್ಗುನಿ ಭೂರಿಕಾರಿ |
ಮಯೋಪನೀತಂ ಪೃಥುಕೈಕಮುಪ್ಪಿಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಹೀತ್ ಸ್ವೀತಿಯುತೇ ಮಹಾತ್ಮಾ || ಭಾ. (೧೦/೯೯/೩, ೩)
೨. ಅಹಂ ರಸಯಾ ಪದಸಭರಿತಯಾ ಭೂಮ್ಯಾ ಭಕ್ತಿರಸಭರಿತಯೇತಿ ದ್ವೈತತೇ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಅತ ಏವಾಣ್ವಪ್ಯಪಹೃತಂ ಭಕ್ತಪ್ರೇಮ್ನಾ ಭೂರ್ಯೇವ ಮೇ ಭವೇದಿತಿ ವಚನಾತ್ ಸುಪಾತ್ರೇ ಕೃಷ್ಣೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ
ದತ್ತಮಲ್ಲಮಪಿ ಬಹು ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಕಿಂಚಿತ್ತರೋತ್ಕರ್ಷಪಿ ಯತ್ ಸ್ವದತ್ತಂ ಸುಹೃತ್ಯತಂ ಫಲ್ಗುನಿ ಭೂರಿಕಾರಿ |
ಮಯೋಪನೀತಂ ಪೃಥುಕೈಕಮುಪ್ಪಿಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಹೀತ್ ಸ್ವೀತಿಯುತೋ ಮಹಾತ್ಮಾ || - ಭಾಗ. (೧೦/೯೯/೩, ೩)

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಚೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗಸ್ಪತೀಯೋ ಮುದಾಮ್ ||೬೩||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ತೃತೀಯಃ ಸರ್ಗಃ ||೩||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ರೈವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ-
ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ
ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೪. ಚತುರ್ಥ ಸರ್ಗ

(ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ-೧; ಯಶೋದೆಯಿಂದ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾರಣ-೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಧಿಭಾಂಡಭಂಜನ - ೩; ಅದರ ಅಂತರ್ಯ - ೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೃಹಣ - ೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಪ್ರಯತ್ನ - ೬; ದ್ವೈಂಗುಲೋನವಾದ ಹಗ್ಗ - ೯; ಭಕ್ತಿಪಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನ - ೧೦; ಉಲೂಖಿಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಂಧನ - ೧೧; ಯಮುಲಾರ್ಜುನಭಂಜನ - ೧೨-೧೫; ವೃಂದಾವನವೈಭವ - ೨೧-೨೪; ವತ್ಸಾಸುರವಧಿ - ೨೫; ಬಕಾಸುರವಧಿ - ೨೧-೨೫; ವೃಂದಾವನವಾಸ - ೩೬-೪೩; ವಸಂತವರ್ಣನೆ - ೪೪-೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದಿವ್ಯಾರ - ೪೭-೫೪; ಕಾಲಿಯಮರ್ಧನಪ್ರಸಂಗ - ೫೫-೬೨; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೩)

ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಉದ್ಗಚ್ಛತ್ಯಬರೀಪ್ರಸೂನನಿಕರಾಂ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಪ್ರಿಯಃ

ಸದ್ಗೀತಾತ್ಮಯಶೋಽನುವರ್ಣನಪರಾಂ ಜ್ಞಾನಾನುಮೋದೀ ಹರಿಃ |

ದಧ್ನೋ ನಿರ್ಮಥನೋದ್ಯತಾಂ ಸಮುದಿತಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾಂ ನಿಜ-

ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಮಂದಮುಪಾಜಗಾಮ ಜನನೀಂ ಭಕ್ತಿ ಕವಶ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧ ||

ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂದ ಉದುರುತ್ತಿದ್ದ ಹೂವುಗಳ ರಾಶಿಯು, ಉತ್ತಮರು ಹಾಡಿದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಉಕ್ಕಿದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಆನಂದಾಶ್ರುವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೊಸರನ್ನು ಕಡೆಯುವಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಪ್ರಿಯನೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚುವವನೂ, ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಒಲಿಯುವ ಪ್ರಭುವೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹಜಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಆಗಮಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಒಮ್ಮೆ ಮೊಸರು ಕಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧಾವಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಹಾಗೆ ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಲು ಅವಳಿಗಿದ್ದ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಕಬರೀ - ಮುಡಿ; ಪ್ರಸೂನ - ಹೂವು; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ.

೩. ತನ್ನ ಮುಡಿಯಿಂದ ಹೂವುಗಳು ಉದುರಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಯಶೋದೆಗೆ ಗಮನವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗಿದ್ದ ಅಪಾರ ವೈರಾಗ್ಯದ ಸೂಚನೆ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ, ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನು ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ.

೧. ಅನೇಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೋಕ್ತಭಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಾಧನಸಂಪತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿರಕ್ತಾಧಿನಾಥನವತಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಲಭ್ಯ ವಿವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಉತ್ತಮರು ಎಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವೇದಗಳು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಉನ್ನತಪ್ರಾರ್ಥಿತಾ-ಶೇಷಸಂಸಾಧಕಮ್ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯೆಂದಿದೆ.

೫. ಮೊಸರನ್ನು ಕಡೆಯುವಾಗ ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಎಂಬ ಅವಳ ಭಕ್ತಿಭಾವವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಭಕ್ತ ಕವಶ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ.

೬. ಹೀಗೆ ಭಗವದ್ವಾಸನಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವೈರಾಗ್ಯ, ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಗಳು ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ತೋರಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ. ಇದರಿಂದ ನಿಜಕ್ಕೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಲ್ಲದ ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಲು ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

೭. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಪರಮತತ್ವ.

ಯಶೋದೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾಪನ

ಅಂಕೋಜ್ವಿತೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನನಂ ತ-

ಮಂಕಂ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ಮುಹುರ್ಮೃಗಂತೀ |

ಪಂಕಂ ಮನೋಜ್ಞಾಂಗಗತಂ ಕ್ಷುಧಾರ್ತ-

ಶಂಕಾ ಸ್ತನಕ್ಷೀರಮಪಾಯಯತ್ ಸಾ^೧ || ೨ ||

ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಮನೋಹರವಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಮೆತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಾ, ಆ ಯಶೋದೆಯು ಅವನು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮೊಲೆಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಸತೊಡಗಿದಳು.

೧. ಅನೇನ ಮಹಿಮಾನುರ್ವಣಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಚತುರ್ಥಪಾದೋಕ್ತಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಯಮೇವಾಗತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ದಧಿಮಥನಕಾಲೇ ಯಶೋದಾವಸ್ಥಾಯಾಃ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಕಾರಣಾಂತರ-ತ್ವವರ್ಣನಾತ್ ವಿಭಾವನಾಲಂಕಾರಃ | ಹೇತೂತ್ಪತ್ತೇ ವಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಯಶೋದಾಯಾಃ ಸ್ವಕಬರೀಚ್ಛತಪ್ರಪ್ತಸಂಗ್ರಹಾನವೇಕ್ಷಿತಯಾ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಪ್ರಥಮಪಾದೋಕ್ತ-ಸ್ವಗಾದಿವಿಷಯತ್ವಾಗಲಕ್ಷಣವೈರಾಗ್ಯಸಂಪತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ | ಆತ ಏವ ವೈರಾಗ್ಯಮೇವ ಭಾಗ್ಯಂ ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಾಃ ವಿರಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ನಿರ್ದೋಷಿತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ದಧಿಮಥನಕಾಲೇ ಯಶೋದಾನಮೀಪಮಾಜಗಮೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.

೫. ತ್ರಯ್ಯಾ ಚೋಪನಿಷದ್ವಿಕ್ಯಸಾಂಖ್ಯೋಗೈಶ್ಚ ಸಾತ್ಯಶ್ಚೈಃ |

ಉಪಗೀಯಮಾನಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಹರಿಂ ಸಾಧಮನ್ಯತಾತ್ಮಕಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೯/೪೫)

ವಿ. : ೧. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿನ ಅಂಕ, ಅಂಕ, ಪಂಕ, ರಂಕಾ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿನ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಾನುಪ್ರಾಸ ಗಮನಾರ್ಹ.

೨. ತನ್ನಡೆಗೆ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಶೋದೆಯು ಹಾಲು ಕುಡಿಸತೊಡಗಿದಳು ಎಂದೇ ಭಾವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೈಮೇಲಿನ ಧೂಳು ಎಂದರೆ ಆಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಧೂಳು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವತಃ ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧೂಳಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಉದ್ಭವಿಸದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖ ಎಂಬುದು ನಿಜವಾದರೂ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಅಂಕೋಜ್ವಿತೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನನಮ್' ಎಂದಿರುವರು.

೪. ಅಂಕ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚಿಹ್ನೆ, ಕಳಂಕ ಎಂದೂ, ತೊಡೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಮೃದಂತೀ - ತೊಳೆಯುತ್ತ; ಮನೋಜ್ಞಾ - ಮನೋಹರ; ಕ್ಷುಧಾರ್ತಾ - ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತ.

ಮೊಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಒಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ತದನು^೧ ದಹನವೇಗಾದುತ್ತವತ್ಕ್ವೀರಲೋಭಾತ್
ಮಧುಜಿತಮಪಹಾಯಾಜಾನತೀ ಸಾ ಜಗಾಮ |
ಹರಿರಪಿ ಸಮಯಾರ್ಹಾಂ ಹಾನಿಮಸ್ಯೈ ಪ್ರದಾತುಂ
ವ್ಯಭಜತ ದಧಿಭಾಂಡಂ ಕ್ಷಿಪ್ತಪಾಷಾಣಖಂಡಃ^೨ || ೩ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಅರಿಯದ ಆ ಯಶೋದೆಯು, ಬೆಂಕಿಯ ತೀವ್ರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಉಕ್ಕತೊಡಗಿದ ಕ್ವೀರದ ಮೇಲಿನ ಅಶೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಸಿ ಧಾವಿಸಿದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ಕೆಡುಕನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಲೆಂದು ಕಲ್ಲಿನತುಂಡನ್ನು ಎಸೆದು ಮೊಸರಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕಿದ.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಹಾಲು ಉಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ಇಳಿಸಲೆಂದು ತೊಡೆಯಮೇಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ, ಅತ್ತ ಧಾವಿಸಿದಳು; ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳು ತನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆ ಇಳಿಸಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡಲೆಂದು ಕಲ್ಲಿನ ತುಂಡೊಂದನ್ನು ಎಸೆದು ಮೊಸರಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನೇ ಒಡೆದುಹಾಕಿದ ಎಂದರ್ಥ; ದಧಿಭಾಂಡ - ಮೊಸರಿನ ಪಾತ್ರೆ.

೧. ತಮಂಕಮಾರೂಢಮಪಾಯಯತ್ ಸ್ವನಂ ಸ್ನೇಹಪುತಂ ಸ್ವಿತಮೀಕ್ಷತೀ ಮುಖಮ್ |

ಅಕ್ಕಪ್ರಮುತ್ಸ ಜ್ವ ಜವೇನ ಸಾ ಯಯಾವುತಿಷ್ಠಮಾನೇ ಪಯಸಿ ತದ್ವಿತ್ತೀ ||

ಸಂಜಾತಕೋಪಃ ಸ್ಫುರಿತಾರುಣಾಧರಂ ಸಂದಭ್ಯ ದದ್ರಿವ್ಧೃಢಮಂಡಭಾಜನಮ್ |

ಛಿತ್ತಾ ಮೃಷಾರ್ಬುರ್ದೃಷದರ್ದನಾ ರಹೋ ಜಘಾಸ ಹೈಯಂಗಪಮಂತರಂ ಗತಃ || - ಭಾಗ. (೧೦/೧೦/೫, ೬)

೨. ಮಾಲಿನೀವೃಕ್ಷಮ್ |

೨. ಸರ್ವಜಗದೊಡೆಯನಾದ ತಾನೇ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕ್ಷೀರಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಇಳಿಸಿದ್ದು ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕೊಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವಳಿಗೆ ಪಾಠ ಕಲಿಸಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ದಹನ - ಪಹ್ನಿ.

೩. ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ತೊರೆದು, ಲೌಕಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳತ್ತ ಗಮನ ಹರಿಸುವವರಿಗೆ ಇಹ ಲೋಕದ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೪. 'ಕ್ಷೀರ'ದ ಮೇಲಿನ ಆಸೆಯಿಂದ 'ಮಧು'ಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಸರ್ವಥಾ ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ; 'ನ ಹಿ ಕಪರ್ದಿಕಾಲಾಭಾರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಲಾಭಂ ನಾರಯನ್ನುಪಕಾರೀ ಭವತಿ' (ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವಿರ್ನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ) ಎಂಬಂತೆ.

ಬೆಕ್ಕಿನ ಪಾಲಾದ ಬೆಣ್ಣೆ

ದದೌ^೧ ಬಿಡಾಲಾಯ ಜನನ್ಯದೃಷ್ಟ-

ಸ್ತದಾ ಸ್ವನೀತಂ ನವನೀತಜಾತಮ್ |

ಕ್ಷೀಣೋತಿ ನೂನಂ ಧನಲೋಭಭಾಜಾಂ

ಧನಾನ್ಯನರ್ಹತ್ವತ್ಪ್ರದಿಶ್ಯ ದೇವಃ || ೪ ||

ತಾಯಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ತಾನು ತಂದಿದ್ದ ಬೆಣ್ಣೆಯ ರಾಶಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ನೀಡಿದ; ಧನದ ಮೇಲೆ ದುರಾಸೆಯವರ ಸ್ವಪತ್ತನ್ನು ದೇವನಾದ ಅವನು ಆಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ದೊರಕುವಂತೆ ಮಾಡಿ ನಾಶಗಯ್ಯುವನು ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ. : ೧. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಧನಕನಕಾದಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಲೋಭದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತೊರೆಯುವವರ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಆಯೋಗ್ಯರ ಪಾಲಾಗಿಸಿ, ^೨ನಾರಗೈಯ್ಯುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಬಿಡಾಲ - ಬೆಕ್ಕು; ನವನೀತ - ಬೆಣ್ಣೆ.

೧. ಪರಮಾತ್ಮ ಹಿ ಅಜ್ಞಾನವಶಾತ್ ಸ್ವಸೇವಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ವಿಷಯಸೇವಿಣಾಂ ಸ್ವಭಕ್ತಗಾಮುಪಿ ಐಹಿಕಂ ಪಾರತ್ರಿಕಮಪಿ ನಾರಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಉಲೂಖಿಲಾಂಘ್ರೇರುಪರಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಂ ಮರ್ಕಾಯ ಕಾಮುಂ ದದತಂ ಯಥೇಷ್ಟಿತಮ್ |

ಹೈಯಂಗದಂ ಚೌರ್ಯವಿಶಂಕಿತೇಕ್ಷಣಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸುತಮಾಗಮಚ್ಛನ್ಯಃ || -ಭಾಗ.(೧೦/೧೦/೮)

೩. "ಅನ್ಯಾಯೇನಾರ್ಜಿತಂ ವಿತ್ತಮನ್ಯಾಯೇನ ವಿನಶ್ಯತಿ" ಇತಿ ವಚನಾದನಾದೃತದೇವೈಲೋಭೇನಾರ್ಜಿತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸ್ವಕೀಯಾನುಭುಕ್ತಂ ಸತ್ಯಾತ್ರೇ ವಾಽದತ್ತಂ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದಾನಂ ಭೋಗೋ ನಾಶಸ್ಯೇಧಾ ಹಿ ಗತಿರ್ಭವತಿ ವಿತ್ತಸ್ಯ |

ಯೋ ನ ದದಾತಿ ನ ಭುಂಕ್ಷೀತ್ಯ ತ್ಯ ತ್ಯತೀಯಾ ಗತಿರ್ಭವತಿ ||

-ಸುಭಾಷಿತ

೨. ^೧ ಅದೃಷ್ಟ; ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಾನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತ. ಇಂತಹ ನಿಷಿದ್ಧಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಲಭಿಸದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ (ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಪುಣ್ಯವತಿ
ವಿಚಾರಭಾರಾರ್ಪಿತಮಾನಸಾರ್ಥೋ
ವಿಮರ್ಶಲಬ್ಧಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಮಾತಾ |
ಅನುವ್ರಜಂತ್ಯಸ್ತ ಶದಪ್ಯಗಮ್ಯಂ^೨
ಪರಾನುಯಾತ್ರಾರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಪಾತ್ರೀ^೩ || ೫ ||

ಬಹುಬಗೆಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಆ ಬಳಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ದೊರಕುವ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು, ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಸಾಗಿ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಓಡಿದ್ದರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿ, ಅಗಮ್ಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕೊನೆಗೂ ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟಳು.

೧ : ೧. ^೧ ಯಶೋದೆಗೆ ಅಗಮ್ಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದೂ ಸಹ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿ; ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಕೂಡಲೇ ಅವಳಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಓಡಿದ್ದರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಕೊನೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ^೨ ಅಗಮ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಎಂತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ; ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ^೩ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅವನು ಲಭಿಸುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ : ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೧/೧/೧); ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಪನ್ನಾನಜಾತ್ ತತ್ತ್ವಸಾದಾದೇವ

೧. ಅನೇನ ಸ್ವಸೇವಾವಿಧುರಾಣಾಂ ಅದೃಷ್ಟಿ ಪರಮಾತ್ಮತಃ ಧ್ವಂಸತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪುನಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ತಚ್ಚಮಂ ಜಗಾಮ ತತ್ಪರಗ್ರಹಮ್ |

ಪ್ರಭುಃ ಸ್ವಪ್ರಕೃತವೃತ್ತಾಂ ಪ್ರಕಾರಯನ್ನುದುಕ್ರಮಃ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೧೫)

೩. ಅನ್ಯೂಚಮಾನಾ ಜನನೀ ಬ್ರಹ್ಮಚಲಚ್ಯೋಗೇಫರಾಕ್ರಾಂತಗತಿಃ ಸುದುಃಖಮಾ |

ಜವೇನ ವಿಪ್ರಂಶಿತೇಶುಂಧನುತುತಪ್ರಸೂನಾನುಗತಿಃ ಪರಾಮೃಶತ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೧೦/೮)

೪. ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿವ ದೃಷ್ಟ್ಯ ಶ್ರವಣಾನ್ವೇಷಣಾದಿವಿಚಾರರೂಪಕಾರಣತ್ವಕಲ್ಪನಯಾ ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿವ ಗೃಹೀತವ್ಯಾ-
ನುಯಾತ್ರಾರ್ಜಿತಪುಣ್ಯರೂಪಕಾರಣತ್ವಕಲ್ಪನಯಾ ಚ ವೇತೂತ್ಪನ್ನಾಲಂಕಾರಃ |

೫. ಚೋರಾ ಹಿ ಗವೇಷಣಾಯಾಂ ಲಭ್ಯಂತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಪುಣ್ಯವತಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮುಚ್ಚತೇ | - (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-೧/೧/೧); ಇದರಿಂದ 'ಮಾತಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಮಾತಾ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಧ್ವನಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಹೊರತು ಬೇರಾವುದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೊರೆಯಲಾರನು; ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸುವ ಪರಮಸಾಧನ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ವಿಮರ್ಶಲಭ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇದು ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯ; ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಭಾವವೂ ಆಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಯಶೋದೆಯ ಪ್ರಯತ್ನ

ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ಮರತಾಂ ಜನಾನಾಂ

ಬಿಭೇತ್ಯಸಹ್ಯೋಽಪಿ ಹಿ ದಂಡಪಾಣಿಃ |

^೧ಅಭೀಷಯದ್ವಿತ್ವಸೃಜಾಂ ವರಿಷ್ಠಂ

ಗೃಹೀತದಂಡಾ ಕಿಲ ನಂದರಾಜ್ಞೇ || ೬ ||

ಸಹಿಸಲಾಗದ ಯಮನೂ ಸಹ ಯಾರ ನಾಮವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಅಂಜುವನೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ನಂದರಾಜಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ದಂಡಹಿಡಿದು ಅಂಜಿಸತೊಡಗಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದಂಡದಿಂದ ಯಶೋದೆ ^೨ಅಂಜಿಸತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯ ಎಂತಹ ಅವಿವೇಕದ ಕೃತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ವರಿಷ್ಠ - ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದಂಡಪಾಣಿ - ಯಮ; ರಾಜ್ಞೇ - ರಾಣಿ.

೨. ^೧ಭಗವನ್ನಾಮ ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗೆ ಸಹ ನರಕದ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭಗವಂತನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಂಜಿಸುವ ಅವಳ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಹಾ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೧. ಅನೇನ ಹರೇವೇದಾಂತಮಿಚಾರಲಭ್ಯತ್ವಂ ಧ್ವನೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃತಾಗಸಂ ತಂ ಪ್ರರುದಂತಮಕ್ಷಿಣೇ ಕಪಂತಮಂಜಸ್ತಪಿಣೇ ಸ್ವಪಾಣಿನಾ |

ಉದ್ವಿಕ್ಷಮಾಗಂ ಭಯವಿಪ್ರಲೇಕ್ಷಣಂ ಹವ್ರೇ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಫಪಯಂತ್ಯವಾಗುರತಃ || -ಭಾಗ.(೧೦/೧೦/೧೧)

೩. ಇತ್ಯನೇನ ಕೃಷ್ಣಭೀಷಣೋದ್ಯೋಗೇ ಯಶೋದಾಯಾ ಮೌವ್ವಿಂ ವಿಜೃಂಭತಮಿತಿ ಧ್ವನೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಮಲನಯನ ವಾಸುದೇವ ವಿಷ್ಣೋ ಧರಣಿಧರಾಚ್ಯುತ ಕಂಖಿಚಕ್ರಪಾಣಿಃ |

ಭವ ಶರಣಮಿತೀರಯಂತಿ ಯೇ ವೈ ತ್ವಜ ಭಟ ದೂರತರೇಣ ತಾನಪಾಪಾನ್ |

-ಯಮಗೀತಾ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೨/೭/೨೨)

ತಾನ್ ನೋಪಸಿದತ ಹರೇಗದಯೋಽಭಿಗುಪ್ತಾನ್

ನೈಪಾಂ ಭಯಂ ನ ಚ ವಯಂ ಪ್ರಭವಾಮು ದಂಡೇ ||

-ಇತಿ (ಭಾಗವತ ೬/೨/೨೭) ವಚನಾನಿ ಹಿ ಶಬ್ದ ದ್ವ್ಯೇತಯಿತಿ | (ವ್ಯಾ.)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯಶೋದೆಯ ದುಃಸಾಹಸ
 ಅಜಾಂಡಕೋಟಾಶ್ರಯರೋಮಕೂಪಂ
 ತಮಾತ್ರಕೋಪಾ ಕಿಲ ನಂದಗೋಪೀ |
 ಇಯೇಷ ಬದ್ಧಂ ನ ಹಿ ರೋಷರುದ್ಧಂ
 ಮನೋ ಮಿನೋತ್ಕೃಷ್ಯಮರಾನುಭಾವಮ್ || ೭ ||

ಕೋಪಗೊಂಡ ಯಶೋದೆಯು ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ತನ್ನ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು; ಕೋಪದಿಂದ ಮಂಕಾದ ಮನಸ್ಸು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸಹ ಅರಿಯದಾಗುವುದು; ಅಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ? ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ? ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಅವಳ ಪ್ರಯತ್ನ ಅವಿವೇಕದ ಫಲವೇ ಸರಿ; ಅಂತಹ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಕೋಪವೇ ಕಾರಣ. ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪಗೊಂಡ ಯಶೋದೆಗೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆ ತಿಳಿಯದೇ ಹೋಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಅಜಾಂಡ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ.

೨. ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಲಭಿಸದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ : ಕೋಪ: ಸ್ವಪರಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿವೇಕಂ ನಾಶಯತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧನವಾಗದಿರಲು ಕಾರಣ

ಕೃತಾಗಸಂ ತಂ ಕಿಲ ನೈವ ಮಾತಾ
 ಶಶಾಕ ಬದ್ಧಂ ಮಮ ತು ಪ್ರತರ್ಕಃ |
 ತದೀಯರಮ್ಯೋದರಮಧ್ಯಸಂಸ್ಥ-
 ವಿಮುಕ್ತಶಕ್ತ್ಯೈವ ನ ಬಂಧ ಆಸೀತ್ || ೮ ||

ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ ಆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ; ಅವನ ರಮ್ಯವಾದ ಉದರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ವಿಮುಕ್ತರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಬಂಧ ಒದಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯಶೋದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿ.

೧. ಅಸಾಧ್ಯಕಾರ್ಯಕರಣೋದ್ಯೋಗೇ ಯಶೋದಾಯಾ ಮೌಖ್ಯಾಫತೀಶಯಃ ಕಿಂ ವರ್ಣನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಅನ್ಯಥಾ ಕೃಷ್ಣಬಂಧನೇನ ಕೃಷ್ಣಸಂಗತ್ಯೇನ ತದಾತ್ರಿತಮುಕ್ತಾನಾಮೇವ ಬಂಧವ್ರಾಪ್ತಾಕೇವಂ ವಿಮುಕ್ತಶಕ್ತ-
 ಹಾನೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಒಮ್ಮೆ ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಮತ್ತೆಂದೂ ಬಂಧ ಒದಗದು; ಅಂತಹ ಮುಕ್ತರ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ; ಅದರಿಂದ ಯಶೋದಗೆ ಅವನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯಲೀತಿಯ ಉತ್ತರ ; ಆಗ್ - ಪಾಪ.

ಎರಡಂಗುಲ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಹಗ್ಗ

ಸಾಶಾಂ ಮುಹುಃ ಸ್ವಪ್ನಸುವಂ ವಿಧಾತು-

ಮೀಶತ್ವಮಪ್ಯಾತ್ಮಗತಂ ಮುಕುಂದಃ |

ಬಂಧಂ ರುಣದ್ವಿಸ್ಮೃತದಾತದಾಮ

ಸಂದರ್ಶಯನ್ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಕಿಂಚಿದೂನಮ್ || ೯ ||

ತನ್ನ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಮತ್ತೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಸೆ ತೊರೆಯದಿರಲೆಂದು ಹಾಗೂ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಈಶಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು, ಆಗ ಅವಳು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಗ್ಗಗಳು ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತನಗೆ ಬಂಧನವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡ.

ವಿ. : ೧. ಅವಳು ನಿರಾಶವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಡದಿರಲೆಂದು ಅವಳು ತಂದ ಹಗ್ಗ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಪೂರ್ಣಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಕಟ್ಟುವ ಆಸೆಯನ್ನೇ ತೊರೆದಾಳು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಸುವ-ತಾಯಿ.

೧. ದೈಷ್ಟ್ಯ ಸ ಚೇತನಗಣಾನ್ ಜಠರೇ ಶಯಾನಾನ್ ಆನಂದಮಾತ್ರವಪ್ಯುಷಃ ಸ್ತತಿವಿಪ್ರಮುಕ್ತಾನ್ |

ಧ್ಯಾನಗತಾನ್ ಸ್ತತಿಗತಾಂಶ್ಚ ಸುಮುಪ್ತಿಸಂಸ್ಥಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಾನ್ ಕಲಿಪರಾನ್ ಮನುಜಾಂಸ್ತದ್ಭಕ್ತಾನ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೪)

ಸ್ವಸ್ವಸಮಗ್ರಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಪರಮಾನುಗ್ರಹಲಿಖಭಗವತ್ಪೀತಚತುರ್ಮುಖಾದಿವದ್ಗುರುಪದವಿಪ್ಪಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಭಗವದ್ರೂಪಗುಣೋಪಾಸನಯಾ ಸಂಜಾತಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯಭಗವದ್ರೂಪವಿಶೇಷದರ್ಶನಭೋಗಾಭ್ಯಾಂ ವಿನಷ್ಟಾ- ನಿಷ್ಪಸಂಚಿತವಾರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷಣಾರೇಷಕರ್ಮಣಾಂ, ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣ ಸಂಪೂರ್ಣಸಾಧನಾನಾಂ, ಪೂರ್ವ- ಕಲ್ಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ವಿರಚಾನದೀನಾಸೇನ ತತ್ಪ್ರಲಿಂಗಣಾಂ, ತಥಾ ವಿನಷ್ಟಾವಿಶೇಷಾರೇಷವಾರಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಣಾಂ, ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ಭಗವದುದರೇ ವಸತಾಂ, ಆನಂದಮಾತ್ರವಪ್ಯುಷಾಂ, ತದನುಭವರಹಿತಾನಾಂ, ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯ- ಭಗವದ್ರೂಪವಿಶೇಷಧ್ಯಾನರತಾನಾಂ, ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಭಗವದಾಜ್ಞಯಾ ಭಗವದುದರಾದ್ಭೂತಗತಾನಾಂ ಶ್ರೀಶ್ವೇತ- ದ್ವೀಪದರ್ಶನಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ ಪ್ರಧಾನಾವರಣಭೂತಸ್ವೇಚ್ಛಾಪರಣೇನ ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯಾನಂದಾಭಿರ್ಭಾವ- ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಃ ... |

- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಪ್ರಾತಃಕಲ್ಪಗದ್ಯ)

೨. ಗೋಹ್ಯಾದೇ ತಯಾ ಕೃತಾಗ್ನಿ ದಾಮ ತಾವದ್ಯಾ ತೇ ದರಾಶ್ಚತುಕಲಿಲಾಂಜನಸಂಪ್ರಮಾಕ್ಷಮ್ |

ವಕ್ತ್ರಂ ವಿನಮ್ಯ ಭಯಭಾವನಯಾ ಸ್ವಿತ್ಯ ಸಾ ಮಾಂ ವಿಮೋಹಯತಿ ಭೀರಪಿ ಯಂ ಬಿಭೀತಿ ||

-ಭಾಗ.(೧/೮/೨೪)

೩. ದಾಮಾಂತರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಾಭಿಲಾಷಾಂ ವಿಧಾತುಮೀಶತ್ವಮಪಿ ಕರ್ತುಮಕರ್ತುಮಸ್ಯಧಾಕರ್ತುಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ- ರೂಪಮೈಶ್ವರ್ಯಮಪಿ ಆತ್ಮಗತಂ ಸ್ವಗತಂ ವಿಧಾತುಂ ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವೇ ತದಾತ್ಮಸಕಲದಾಮ್ನಾಂ ಕಿಂಚಿ- ನ್ನೂನೀಕರಣಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

೨. ಯಶೋದೆಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪ್ರತಿಹಗ್ಗವೂ^೧ ಎರಡು ಅಂಗುಲ ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಈರ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ- ಕೊಡುವುದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ಭಾವ; ದಾಮ-ಹಗ್ಗ

ಭಕ್ತಿಪಾಠಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತೋ ನ ಮೇಽಯಂ ಹರಿರೇವ ಸಾಕ್ಷಾ-

ದಿತಿ ಪ್ರಬೋಧೇಽಂಕುರಿತೇ ಪುರಂದ್ರೀ |

ಬಬಂಧ ನಂದಸ್ಯ ಬಲಾನುಜಂ ತಂ

ಬುದ್ಧರ್ನಿಬದ್ಧಂ ಪ್ರಣಯಾಖ್ಯರಚ್ಚಾ || ೧೦ ||

"ಇವನು ನನ್ನ ಮಗನಲ್ಲ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿರುವನು" ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಉದಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನಂದನ ವತ್ತಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಬಿಗಿಯುವ, ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಗೆ ಅವನು ಸರ್ವಥಾ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಅರಿವು ಮೂಡುತ್ತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳಿಗೆ ವಶನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವಳಿಗೆ ಅವನು ಆ ಮುನ್ನ ವಶನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಅವಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಅವಳಿಗೆ ವಶನಾದ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಶನಾಗುವನು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ.

೩. ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಕೊನೆಗೂ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಅವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗ ವರ್ವದ ಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ; ಪುರಂದ್ರೀ - ಸ್ತ್ರೀ; ರಜ್ಜು - ಹಗ್ಗ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಎಂದರೆ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ತನಗಿಂತ ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಅರ್ಥ : ಸದ್ಭಕ್ತಿಪಾಶದಲಿ ಕಟ್ಟುವರ ಭವಕಟ್ಟು ಬಿಡಿಸುವ ಎಂಬ^೨ ಮಾತು ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೧. 'ದ್ವಂಗುಲೋನಮುಘಾತ್ ತೇನ ಸಂದರ್ಶಯತ್ಕೃಷ್ಣಗೋಷಿತಾ | ತದಪಿ ದ್ವಂಗುಲಂ ಸ್ಪೃಶಂ ...' |

-ಭಾಗ.(೧೦/೯/೧೫)

೨. ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದರ್ಶನೇನ ಸ್ಪೃಶ್ವ ವರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಕುರ್ವತ್ಕಾಃ | ಯಶೋದಾಯಾಃ ಬುದ್ಧಿ-
ವ್ಯಾಮೋಹನಾಯ ತಯಾಽಬದ್ಧತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಜ್ಞಾನಿಲಭ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಬಿಟ್ಟವರ ಭವಪಾಶದಿಂದಲಿ ಕಟ್ಟುವನು ಬಹು ಕಠಿಣನಿವ ಶಿಷ್ಯೇಷ್ವನ್ನೆಂದರಿದನವರತ ಸದ್ಭಕ್ತಿಪಾಶದಲಿ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಒರಳಿಗೂ ಬಂಧನ
ಅಸಾಧ್ಯಭಾಗಸ್ಥಿತದುಗ್ಧಚೌರ್ಯೇ
ವಿಶಾರದಂ ತಂ ವಿನಿಬದ್ಧ ಮಾತಾ |
ಉಲೂಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ಬಬಂಧ ಮದ್ಯಂ
ಸಹಾಯಭೂತಸ್ಯ ತದೀಯಕಾರ್ಯೇ || ೧೧ ||

ಎಟುಕಲಾಗದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸಿದ್ದ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯುವುದರಲ್ಲೂ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಯಶೋದೆಯು ಅವನ ಕದಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಒರಳಿನ ಮಧ್ಯಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಗಿದಳು.

೧. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒರಳಿಗೂ ಕಟ್ಟುಹಾಕಿದಂತಾಯಿತು. ಒರಳಿಗೇಕೆ ಕಟ್ಟು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒರಳಿನ ಮೇಲೆ ವಿರಿ, ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡಿದ ಅದು ಸಹ ಅಪರಾಧಿ ಎನ್ನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅದಕ್ಕೂ ಬಂಧನ ಉಂಟಾಯಿತು; ವಿಶಾರದ - ನಿಪುಣ; ಉಲೂಖಿಲ - ಒರಳು.

೪. ಇದರಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯಂತೆ, ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡುವವರೂ ಸಹ ಅಪರಾಧಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ: ನಾರಾಯಣದ್ವಿತ್ಯತದನುಬಂಧಿನಿಗ್ರಹ: ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ - ಎಂಬಂತೆ.

ಒರಳನ್ನೆಳೆದೊಯ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಅನಾಹಿ ಯಃ ಕಾರ್ಯವಶಾಜ್ಞನನ್ಯಾ
ಶನೈರಸೌ ಸಾಕಮುಲೂಖಿಲೇನ |
ವಿಧಾಯ ಘೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕಯೋರನಿಷ್ಠ-
ಮಭೀಷಿತಂ ದಾತುಮಿವ ಪ್ರತಪ್ನೇ || ೧೨ ||

ಕಟ್ಟುವರ ಭವಕಟ್ಟು ಬಿಡಿಸುವ ಸಿಟ್ಟಿನವನಿವನಲ್ಲ ಕಾಮದ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವನು ಸಕಲಸೌಖ್ಯವ ಇಹದರಂಗಗಳಿ ||

- ಪರಿಕಥಾಮೃತಾಕರ (೨/೨೩)

೧. ಕೃಷ್ಣಂ ನಿಬದ್ಧಾವಶಿಷ್ಠದಾಮೋಲೂಖಿಲಮಧ್ಯೇ ಅನುಸಂಧಿತಮತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪೋರತತ್ಪ್ರಹಾಯೋರೇಕತ್ವಂವಿಲಾಬಂಧಸ್ಯ ಲೋಕೇ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣಸಂಬಂಧಿಚೌರ್ಯಕಾರ್ಯೇ ಸಹಾಯಭೂತಸ್ಯ ಉಲೂಖಿಲಮಾರುಷ್ಯೋಪರಿತದುದ್ಧೃತ್ಯ ಚೋರಿತತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ವ್ಯಾ.

ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಾಯಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಹಾಕಿ, ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಒರಳಿನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗಿದ.

ವಿ. : ೧. ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಒರಳನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಗತೊಡಗಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ನಳಕೂಬರರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧದಿಂದಾಗಿ, ಎರಡು ಅವಳಿ ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷ (ಮತ್ತಿಮರ)ಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವುಂಟುಮಾಡಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒರಳಿನ ಸಮೇತವಾಗಿಯೇ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಹಾಗೆ ಒರಳನ್ನು ಒಯ್ದದ್ದು ಅವರ ಪಾಪವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಪುಡಿಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅನಾಹಿ - ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಪೃಷ್ಠ - ಪುಡಿಯಾದ.

ಯಮಳಾರ್ಜುನಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಅಸಜ್ಜನೇಷ್ವಾಚರಿತೋಗ್ರಶಿಕ್ಷಾಂ

ಸ್ವಭಕ್ತಪುಂಜೇಷು ಕೃತಾಂ ಚ ರಕ್ಷಾಮ್ ।

ನಭಸ್ಯಥೋ ಗಾತುಮುಭೌ ಚಿಕೀರ್ಷನ್

ವಿಪಾಟಯಾಮಾಸ ಸ ಪಾದಪೌ ದ್ವಿ ॥ ೧೩ ॥

೧. ಕೃಷ್ಣಪಾದಸಂಗೈ ಬೂಮಿಲಸಂಗೇನ ತಯೋಃ ಪಾಪನಾಶಾತ್ ತತ್ಪಾಪೋ ಬೂಮಿಲಘೃಷ್ಣತ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಃ । -ವ್ಯಾ

೨. ಸುತಸ್ಯ ಮಾತೃವತ್ಯತಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಧರ್ಮಮೀಶ್ವರಃ ।

ಬಭಂಜ ತೌ ದಿವಿಸ್ತೌ ಯಮಾರ್ಜುನೌ ಸುರಾತ್ಮಜೌ ॥

ಪುರಾ ಧುನಿಶ್ಚಮುಸ್ತಥಾಽಪಿ ಪೂತನಾಸಮನ್ವಿತೌ ।

ಅನೋಕ್ಷಸಂಯುತೌ ತಪಃ ಪ್ರಚಕ್ರತುಃ ಶಿವಾಂ ಪ್ರತಿ ॥

ತಯಾ ಪರೋಽಪ್ಯವದ್ಯತಾ ಚತುರ್ಮುಚಿ ಪ್ರಯೋಜತಃ ।

ಅನಂತರಂ ತೃಣೋದ್ಭಮಿಸ್ತಪೋಃಚರದ್ವರಂ ಚ ತಮ್ ॥

ಅವಾಪ ತೇ ತಯೋ ಹತಾಃ ಶಿರುಸ್ತರೂಪವಿಮುಗ್ಧಾ ।

ಧುನಿಶ್ಚಮುಶ್ಚ ತೌ ತರೂ ಸಮಾಶ್ರಿತೌ ನಿಷೂದಿತೌ ॥

ತರುಪ್ರಭಂಗತೋಽಮುಗ್ಧಾ ತರೂ ಚ ಶಾಪಸಂಭವೌ ।

ಧನೇಶಪುತ್ರಕೌ ದ್ರುತಂ ತರುಶ್ಚ ಮಾಪ್ನುತಂ ತ್ವಿತಿ ।

ಪುರಾ ಹಿ ನಾರದಾಂತಿಕೇ ದಿಗಂಬರೌ ಶರಾಪ ಸಃ ॥

ತತೋ ಹಿ ತೌ ನಿಜಾಂ ತನುಂ ಹರೇಃ ಪ್ರಸಾದತಃ ರುಭೌ ।

ಅವಾಪತುಃ ಸ್ಥಿತಿಂ ಪ್ರಭೋರ್ವಿಧಾಯ ಜಗತುರ್ಗೃಹಮ್ ॥

ನಲಕೂಬರಮಗ್ನೀವೌ ಮೋಚಯಿತ್ಯಾ ತು ಶಾಪತಃ ।

ವಾಸುದೇವೋಽಥ ಗೋಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಿಸ್ತೈರಭಿವೀಕ್ಷಿತಃ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ವಿ.(೧೩/೧೯-೨೫)

ಬಳಿಕ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದುಷ್ಪರನ್ನು ತಾನು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲೆಂದು ಆ ಎರಡು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಬೀಳಿಸಿದ.

೨. : ೧. ^೧ ಅವಳವೃಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒರಳನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಆ ಎರಡು ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಮುರಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಉರುಳಬೀಳುವ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ^೨ ನಳಕೂಬರ ಮಣಗ್ರೀವರು ಶಾಪ-ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಪುನಃ ತಮ್ಮ ಬೋಕವನ್ನು ಸೇರುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾವ.

೩. ಹಾಗೆ ತಮ್ಮ ಬೋಕ ಸೇರುವ ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹರಡುವಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಿರೂಪಣೆ; ಪಾದಪ - ಮರ.

೪. ಇದು ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಳಕೂಬರ ಮಣಗ್ರೀವರೆಂಬ ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಕುಬೇರಪುತ್ರ-ರೊಂದಿಗೆ ಅಸುರರಾದ ಧುನಿ ಮತ್ತು ಚಮೂ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅಸುರರು ಸಹ ಇದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ; ಇದನ್ನು ಅಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಗ್ರಶಿಕ್ಷೆ, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಹೀಗೆ ದುಷ್ಪಶಿಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಟರಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನತಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೬. ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರ 'ಇಂದಿರೇಶನ ನಿನ್ನದೊಂದೆ ಕ್ರಿಯೆ ದ್ವಂದ್ವದ್ವಂದ್ವವಾಯಿತು - ಬಾಲಕ್ರೀಡೆ ಯಮಳಾರ್ಜುನರ ಪಾಲಿಸಿತೊ ಕರುಣದಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಯಮಳಾರ್ಜುನಭಂಜನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ಸ್ವಭೃತ್ಯಭೀಮಾನುಜಮದ್ವಿತೀಯಂ

ಪ್ರಿಯಂ ವಿಧಿತ್ಸುರ್ದಯಯೇವ ದೇವಃ |

ಸ ಭೂರುಹಾವರ್ಜುನಸಂಜ್ಞಿತೌ ತೌ

ಬಭಂಜ ಕಂಜಾಯತಮಂಜುನೇತ್ರಃ || ೧೪ ||

೧. ಉಭಾವಿತ್ಯನೇನ ದುಷ್ಪಶಿಕ್ಷಣಯಾಃ ಭಕ್ತರಕ್ಷಾಯಾರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಿತಿ ಬಹುಬ್ರತ್ಯೇನ ಏಕೇನ ಗಾತುಮುಚ್ಯತೇಂ ದ್ವಂದ್ವತೇಃ -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಮಳಾರ್ಜುನಭಂಜನೇಗಾಽಪಿ ತದಾಶ್ರಿತಾಸುರಶಿಕ್ಷಾ ನಲಕೂಬರಮಣಗ್ರೀವಯೋಃ ರಕ್ಷಾ ಚ ಕೃತೇತಿ ದ್ವ್ಯೋತ್ಥತೇ | ಅನೇಗಾನಯೋರ್ವ್ಯಕ್ತಯೋಃ ಸ್ವಭೃತ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೌ ಶಿಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯೌ ದ್ವಾಮೃತೌ ತಿವ್ಯಕ್ತ ಇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇಃ -ವ್ಯಾ.

ತನ್ನ ಭೃತ್ಯನಾದ ಭೀಮಸೇನನ ತಮ್ಮನಾದ ಪ್ರೀತಿಯ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಯಸಿದವನೆಂಬಂತೆ, ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸುಂದರನೇತ್ರಗಳ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆ ವ್ಯಕ್ತಗಳನ್ನು ಮುರಿದುಹಾಕಿದ.

೧. ಯಮಕಾರ್ಜುನಭಂಜನಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಭೂರುಹ - ಮರ; ಕಂಜ - ಕಮಲ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ - ಮತ್ತಿ ಮರ.

೨. ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಅರ್ಜುನ ಭೀಮಸೇನನ ತಮ್ಮ; ಭೀಮಸೇನ ತನ್ನ ಆತ್ಮಂತ ಪ್ರಿಯಸೇವಕ. ಅಂತಹವನ ತಮ್ಮನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಎನ್ನಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅರ್ಜುನ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸಬೇಕು. ಈ ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷಗಳು ಉಳಿದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. 'ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರ್ಜುನ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ; ಆದರೆ ಅವನು ಪರಶುರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಹತನಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಂಜು-ಸುಂದರ.

೩. ತನ್ನ ಪರಮ ಭಕ್ತನಾದ ಭೀಮಸೇನದೇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹೀಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚಕ.

೪. ವಾಲಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ಇಂದ್ರದೇವರು ಹನುಮಂತನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಾಗ ಭೀಮನ ತಮ್ಮನಾಗಿ ಆತ್ಮಂತ ನಿಕಟವರ್ತಿ ಎನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು^೧.

೧. ತಮರ್ಜುನಾಂತರರಹಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅರ್ಜುನಾಭಿಧೇಯಯೋರನಯೋಃ ಸತ್ಯೇ ತಸ್ಯ ಸದ್ವಿತೀಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶಂಕಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯುತೋಽಸೌ ತತ್ತ್ವ ವಾಯುರಿತಿ ಪೇದವಚಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |

ಕೃಷ್ಣಾ ವಹಂತ್ವಿತಿ ತಥೈವ ಹಿ ಸೂರ್ಯವತಾರೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಮಾರುತಿಕೃತೇ ರವಿಜಂ ರರಕ್ಷ ||

ಏವಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಸುರಾರ್ಜುನಮಪ್ಯರಕ್ಷದ್ವಿಮಾರ್ಥಮೇವ ತದರಿಂ ರವಿಜಂ ನಿಹತ್ಯ |

ಪೂರ್ವಂ ಹಿ ಮಾರುತಿಮವಾಪ ರವೇಃ ಸುತೋಽಯಂ ತೇನಾಸ್ಯ ವಾಲಿನಮಹಾ ರಘಂಪಃ ಪ್ರತೀಪಮ್ ||

ಏವಂ ಸುರಾತ್ಯ ಪವನಸ್ಯ ವರೇ ಯತೋಽತಃ ಸುಗ್ರೀವಮತ್ರ ತು ಪರತ್ರ ಚ ಶಕ್ತಸೂನುಮ್ |

ಸರ್ವೇ ಶ್ರಿತಾ ಹಸುಮತ್ಪದಸುಗುಹಾಯ ತತ್ರಾಗಮದ್ವಘಂಯತಿಃ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೫/೪೬-೪೭)

ಭೀಮಾರ್ಥಂ ಕೇರವೋಽಸ್ಯೇ ಚ ದೇವಾಃ ಫಲ್ಲುನಪ್ರಕ್ಷೀಣಃ |

ಆಸನ್ ಯಥೈವ ರಾಮಾದ್ಯಾಃ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಹಸೂಮತಃ |

ಸುರಾಃ ಸುಗ್ರೀವಪಕ್ಷಸ್ತಾ ಪೂರ್ವಮಾಸಂಸ್ಪೃಹೈವ ಹಿ ||

ನಳಕೂಬರಮಣಿಗ್ರೀವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ

ತದಂಗಬಂಧಪ್ರತಿಬಂಧಪುಣ್ಯ-

ಬಲೇನ ಸಿದ್ಧೌ ತತ ಉತ್ತಿತೌ ದ್ವೌ ।

ಪ್ರಶಂಸ್ಯ ವೃಂದಾವನವಲ್ಲಭಂ ತಂ

ತದೇಯತುಸ್ತನ್ಮನಸೌ ಸ್ವಲೋಕಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಅವನ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದ ಬಂಧನವನ್ನು ಕಳಚುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಒದಗಿದ ಪುಣ್ಯದ ಬಲದಿಂದಾಗಿ, ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಿದ್ಧರಾದ ಅವಲಂಬರೂ ಆ ವ್ಯಕ್ತಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ವೃಂದಾವನ-ಪತಿಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಅವನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

ಮಿ. : ೧. ಯಮಲಾರ್ಜುನಭಂಜನದಿಂದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ನಳಕೂಬರಮಣಿ-ಗ್ರೀವರಿಗೆ ಶಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒರಳನ್ನು ಆ ವ್ಯಕ್ತಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಎಳೆದೊಯ್ದಾಗ ವ್ಯಕ್ತಗಳೊಂದಿಗೆ ಆ ಒರಳಿನ ಕೆಟ್ಟು ಸಹ ಬಿಚ್ಚಿಹೋಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯುವಂತಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ ನಳಕೂಬರ ಮಣಿಗ್ರೀವರಿಗೆ ಒದಗಿತು. ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೋನಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸಿ ಉದ್ಧಾರಹೊಂದಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೪. ಆ ಅರ್ಜುನವ್ಯಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಧುನಿ ಮತ್ತು ಚಮು ಎಂಬ ಪಾರ್ವತೀವರದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ್ದ ಅಸುರರು ಆವಿಷ್ಕರಾಗಿದ್ದ ವಿರೇಷ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ (೧೩/೨೦, ೨೨).

ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪ

ಬೃಹದ್ವನೇ ಸ್ವಸ್ತ ಹಿ ಸನ್ನಿಧಾನಾ-

ನೃಹಾಪುರೀಸಾಮ್ಯಮುಪೇಯುಷೀತ್ಥಮ್ ।

ತದರ್ಥಮೇವ ಭೀಮಸ್ಯ ವ್ಯಸುಜತ್ತಂ ಸುರೇಶ್ವರಃ ।

ಆಪ ಪೂರ್ವಾನುತಾಪೇನ ತೇನ ಭೀಮಸ್ಯ ಘಾತಕರೋತ್ ॥

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೫/೨೦, ೨೧, ೨)

೧. ಅನೇನ ಭವಿಷ್ಯದ್ದು ವಂದಾವನಗಮನಂ ಸೂಚಿತೇ ।

- ಮ್ಯಾ.

೨. ತಸ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣೇ ಮನೋ ಯಯೋಸ್ತೌ ತನ್ನಸೌ ತತ್ಪರಣಯುಕ್ತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ಮ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಬಂಧಾಭಾವವಪ್ರತಿಪಾದನಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ ।

- ಮ್ಯಾ.

ವನಪ್ರಿಯೋಽಸೌ ಚಕಮೇ ರಮೇತೋ

ಮನೋಜ್ಞವೃಂದಾವನ ಏವ^೧ ವಾಸಮ್ || ೧೬ ||

ಗೋಕುಲವು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಮಹಾನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಡಲು, ವನಪ್ರಿಯನಾದ ರಮೇಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನೋಹರವಾದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಲು ಬಯಸಿದ.

೧. : ೧. "ಗೋಕುಲವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೋಘಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮಹಾನಗರಿಯಂತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ "ವನಪ್ರಿಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೊರೆದು ವೃಂದಾವನವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಬಯಸಿದ.

೨. "ವನಂ ಸಜ್ಜನಸಂಗತಿಃ" ಎಂಬುದು ವನ ರಬ್ಧಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವನಪ್ರಿಯ ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ವಾಸಿಸಲು ಬಯಸುವವನು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲೆಸುವ ಸ್ಥಳ ಮಹಾನಗರಿಯಂತಾಗಿ ಸಂಪದ್ವೃತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ಅರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ವೃಂದಾವನವೂ ಸಹ ಮಹಾನಗರಿಯಂತೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಮುಂದೆ ಬರುವುದು(ರು.ವಿ. ೯/೬೧-೬೪).

೫. ಇಲ್ಲಿನ 'ವನಪ್ರಿಯ' ಎಂಬ ಮಾತು ರಾಮಾವತಾರದ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ - ಎಂದರೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ವನವಾಸವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನವಾಸದಂತೆ ಆನಂದ ಪೂರ್ಣವೂ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕರವೂ ಆದ ವಿಹಾರಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದಾಗುವುದು.

ಗೋಕುಲವನ್ನು ತೊರೆಯಲೆಂದು ವೃಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ

ವಿರೋಧಿದೈತೇಯಪರಾಭವೇನ

ಸ್ಥಿರೇಹ ನೋತ್ಥಾಪ್ಯತಿ ಬಂಧುತೇಯಮ್ |

ಇತಿ ಪ್ರಭುಃ ಸ್ವಪ್ರಿಯಸಾಧ್ವಸಾಯ

ವೃಕಾನನೇಕಾಂಶ್ಚ ಸಸರ್ಜ ರೋಮ್ಣಃ^೨ || ೧೭ ||

೧. "ದಧ್ವಮಿತಿ ಪಾಶೇ" ವಾಸಂ ಕರ್ತುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಬೃಹದ್ರಸಮಿತಿ ನಂದವ್ರಜ್ಯ ನಾಮ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವನಪ್ರಿಯಸ್ಯ ದಸ ವಿವಾಹಿರುಚಿಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ವೃಂದಾವನಮಿಯಾಸುಃ ಸನ್ ನಂದಸೂನುಬ್ಬಹದ್ದನೇ |

ಸಸರ್ಜ ರೋಮಕೂಪೇಘೋ ವೃಕಾನ್ ವ್ಯಾಘ್ರಸಮಾನ್ ಬಲೇ ||

ಅನೇಕಕೋಟಿಸಂಘೈಸ್ತೈಃ ಪೀಡ್ಯಮಾನಾ ಪ್ರಚಾಲಯಾಃ |

ಯಯುರ್ವೃಂದಾವನಂ ನಿತ್ಯಾನಂದಮಾದಾಯ ನಂದಜಮ್ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೩/೨೬,೨೭)

ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ಪರಾಭವದಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬಂಧುಜನರು ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯರಾದ ಗೋಪಜನರಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ರೋಮಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ತೋಳಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿದ.

೧. : ೧. ಗೋಕುಲವನ್ನು ದೈತ್ಯರು ಆಕ್ರಮಿಸುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸುರಕ್ಷತಾ ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಬಯಸಲಾರರು. ಹಾಗೆ ಅವರು ತೆರಳುವಂತಾಗಲಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಆಗ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೊರೆದು ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದಕ್ಕಿಂದು ತನ್ನ ರೋಮಕೂಪಗಳಿಂದಲೇ ತೋಳಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿದ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ^೧ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ಸೃಷ್ಟವಾದ ತೋಳಗಳು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮ-ತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ^೨ಭಾಗವತಟೀಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವರು.

೧. ಏವಂ ಕಥಯತಸ್ತಸ್ಯ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಧೀಮತಃ |

ಪ್ರಾದುರ್ಬಭೂವುಃ ಶತಶೋ ರಕ್ತಮಾಂಸಮಾಶನಾಃ ||

ಘೋರಾಶ್ಚಿಂತಯತಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ವತಃಕೂರುಹಚಾಸ್ತದಾ |

ಏನಿಪ್ಪತುರ್ಭಯಕರಾಃ ಸರ್ವಶಃ ಶತಶೋ ವೃಕಾಃ ||

ನಿಪ್ಪತಂತಿ ಸ್ಯ ಬಹವೋ ಪ್ರಜಪ್ತೋತ್ಪಾದನಾಯ ವೈ |

ವೃಕಾನ್ ನಿಪ್ಪತಂತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಗೋಷು ವತ್ಸೇಷ್ಠಘೋ ನೃಪ ||

ಗೋಷೀಷು ಚ ಯಥಾಕಾಮಂ ಪ್ರಚೇ ತ್ರಾಸೋಭವನ್ಮಹಾನ್ |

ತೇ ವೃಕಾಃ ಪಂಚಬದ್ಧಾರ್ಥ ದಶಬದ್ಧಾಸ್ತಥಾ ಪರೇ ||

ತ್ರಿಂಶದ್ವಿಂಶತಿಬದ್ಧಾರ್ಥ ಶತಬದ್ಧಾಸ್ತಥಾ ಪರೇ |

ನಿಶ್ಚೇರುಸ್ತಸ್ಯ ಗಾತ್ರೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೀವತ್ಸಕ್ಷತಲಕ್ಷಣಾಃ ||

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣವದನಾ ಗೋಪಾನಾಂ ಭಯವರ್ಧನಾಃ |

ಭಕ್ತಿಯುದ್ಧಿರ್ದ ತೈರ್ವತ್ಪಾಂಶ್ಚಾಸ್ತಯುದ್ಧಿರ್ದ ಗೋವೃಹಾನ್ ||

ನಿಶಿ ಬಾಲಾನ್ ಹರದ್ಧಿರ್ದ ವೃಕ್ಷರುತ್ಪಾದತೇ ವ್ರಜಃ |

ನ ವನೇ ಶಕ್ಯತೇ ಗಂತುಂ ನ ಗಾರ್ಥ ಪರಿರಕ್ತಕುಮ್ ||

ನ ವನಾತ್ ಕಿಂಚಿದಾಹತುರ್ಗಂ ನ ಚ ವಾ ತರಿತುಂ ನದೀಮ್ |

ತ್ರಾಸ್ತಾ ಹೃದ್ಧಿಗಮನೋಽಗತಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಪನೇಽವನನ್ |

ಏವಂ ವೃಕ್ಷರುದೀರ್ಣ್ಯಾಸ್ತು ವ್ಯಾಘ್ರಕುಲೃಪರಾಕ್ರಮೈಃ |

ವ್ರಜೋ ನಿಪ್ಪಂದಚೇಷ್ಟೈಃ ವಿಶ್ವಾನ್ಮನುಜೈಃ ಕೃತಃ ||

-ಹರಿವಂಶ, ಎಷ್ಟುಪರ್ವ (೨/೨೦-೨೮)

೨. ವೃಂದಾವನಂ ಯಿಯುನುಃ | ಸನ್ಮಂದಗುಣುರ್ಬೃಹದ್ವನೇ |

ಸಾರ್ವರೋಮಕೂಪೇಘೋ ವೃಕಾನ್ ವ್ಯಾಘ್ರಸಮಾನ್ ಬಲೇ ||

ತತ್ಪೋಷಾತಘಯಾ ಗೋಷಾ ಆಪ್ತವೃಂದಾವನಂ ವನಮ್ ||

-ಮಣಿಮುಂಡರೀ (೨/೨೦)

೩. ತೇ ಚ ಸ್ವನಾಂತರಗಮನಮನುಗಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ಬಹಿರಾವಿರ್ಭಾವಿತಾಸ್ತದಾತ್ಮತಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಶ್ರೀವತ್ಸಕ್ಷತಲಕ್ಷಣಾ ಇತಿ ತದಾಧಾರಣಾಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೇಃ |

-ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಟೀಪ್ಪಣಿ (೧೦/೧೨/೧೨)

೨. ಜನರಿಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ದೈತೇಯ - ದೈತ್ಯ; ವೃಕ - ತೋಳ; ಬಂಧುತಾ - ಬಂಧುವರ್ಗ; ಪಾಥ್ವ - ಭಯ;

ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ
ಇಹ ಸ್ವಕೀಯಾನ್ ನಿಹತಾನ್ ನಿಶಮ್ಯ
ನ ಮಾಂ ಪ್ರಜಸ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಯಾಂತಿ ದೈತ್ಯಾಃ |
ಸ ಇತ್ಯಮಾಲೋಚ್ಯ ವಿಭುಃ ಸ್ವಕೀಯಾನ್
ನ್ಯಯಂಕ್ತ ವೃಂದಾವನಮೇವ ಗಂತುಮ್ || ೧೮ ||

"ತಮ್ಮವರು ಇಲ್ಲಿ ವಹರಾದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದೈತ್ಯರು ಈ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿನ ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬರದಂತಾಗುವರು" - ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನವರನ್ನು ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ನಿಯೋಜಿಸಿದ.

ಪಿ. : ೧. ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ರಕಟಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರ ನಡೆದಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕಂಸನ ಕಡೆಯ ದೈತ್ಯರು ಕೇಳಿ, ಭಯಪಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಬಯಸಲಾರರು. ತನ್ನ ಅವತಾರವಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬರುವಂತಾಗಲು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದೇ ಉಚಿತ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ರಕಟಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯವು ಇತರ ದೈತ್ಯರ ಮೇಲೆ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು.

೧. ತತ್ಪೋಷಾಸಂದನಾಮಾಂಛಯ ಗೋಪೋ ಜ್ಞಾನವಂಶೋದ್ರಿಕಃ |

ದೇಶಕಾಲಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞ ಪ್ರಿಯಕೃದ್ರಾಮಕೃಷ್ಣಯೋಃ ||

ಉತ್ತಾತಪ್ತಮಿತೋನ್ಮಾದಭಿಗೋಕುಲಸ್ಯ ಹಿತ್ಯಪಿಘಃ |

ಆಯಾಂತ್ಯತ್ರ ಮಯೋತ್ತತಾಃ ಪಚಾಸಾಂ ಸಾರಹೇತವಃ ||

ಮುಕ್ತಃ ಕಥಂಚಿದ್ರಾ ಕಸ್ಯಾ ಬಾಲಘ್ನಾ ಬಾಲಕೋ ವ್ಯಸೌ |

ಹರೇರಸುಗ್ರಹಾಸೂನಮನಸ್ತೋಮರಿ ಸಾಪತತ್ ||

ಚಕ್ರವಾತೇನ ನಿತೋರಯಂ ದೈತೇನ ವಿಯದೂದ್ರತಾ |

ಶಿಶುಯೋ ಪತಿತಸ್ತತ್ರ ಪರಿತ್ಯಾತಃ ಸುರೇಶ್ವರೈಃ ||

ಯಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮೇತ ದ್ವಮಂಶೋರಂತರಂ ವ್ಯಾಪ್ತ ಬಾಲಕಃ |

ಅಸಾಪ್ತಗತಮೋ ವಾಂಛಿತಾಪ್ತಾಪ್ತಚಕ್ರಕೃಮ್ ||

ಯಾವದಾತತಿಶೋರಿರಮ್ನೋ ವಜಂ ಸಾಭ್ಯವೇದಿತಃ |

ತಾವದ್ವಾಹುಸುಮಾದಾಯ ಯೋಗ್ಯಮೋಗದ್ವೈ ಪ ವಾಸುಗಾಃ ||

ವನಂ ವೃಂದಾವನಂ ಸಾಮ ಪರವೃಂ ನವಕಾಸನಮ್ |

ಗೋವಗೋಮೀಗವಾಂ ಸಂಪದಂ ವ್ಯಗ್ರಾಬ್ರಿತ್ಯಗಮೀರುಧಮಾ ||

ತತ್ ತತ್ಪಾಥ್ಯವ ಯೋಗ್ಯಮ್; ರಕಟಾನ್ ಯುಜ್ಜ ಮೂ ಚರಮ್ | - ಭಾಗವತ (೧೦/೧೨/೧೧-೧೨)

೨. ಸ್ವೇಪಾಂ ಪರಾವಯಹೇತುಸ್ತಾನ್ತಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಗೋಪರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮರ ವೃಂದಾವನಗಮನದ ವೈಭವ
ಭಾರಾನ್ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಧಿರೋಪ್ಯ ಚಾರುಶಕಟಶ್ರೇಣ್ಯಾಮರಣ್ಯಾಲಯಾ
ಗೋಪಾ ಗೋಧನವೃದ್ಧಮುಗ್ಧಲಲನಾಬಾಲಾದಿಭಿಃ ಸಂಯುತಾಃ |
ವೀಣಾವೇಣುಮೃದಂಗಶೃಂಗನಿನದೈಃ ಸಂಪೂರಿತಾರಾಃ ಶನೈಃ
ರಾಮಶ್ರೀರಮಣಾಶ್ರಯಾಃ ಪ್ರತಿಯಯುರ್ವ್ಯಂದಾವನಂ ಪಾವನಮ್ || ೧೯ ||

ತಮ್ಮ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೋಗಸಾದ ಗಾಡಿಗಳ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಏರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅರಣ್ಯನಿವಾಸಿಗಳಾದ
ಗೋಪಾಲರು ಗೋಸಂಪತ್ತು, ವೃದ್ಧರು, ಮುಗ್ಧಸ್ತ್ರೀಯರು, ಬಾಲಕರು ಮೊದಲಾದವ-
ರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ವೀಣೆ, ಕೊಳಲು, ಮೃದಂಗ, ಶೃಂಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ
ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುತ್ತಾ ಬಲರಾಮ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ-
ಕೊಂಡು, ಪಾವನವಾದ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗಿದರು.

೧. : ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೃಷ್ಟಿದ ತೋಳಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿ, ಇನ್ನು ಗೋಕುಲದ ವಾಸ ಸುರಕ್ಷಿತ-
ವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಗೋಪರು ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೂ, ಜನರೊಂದಿಗೂ
ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿ 'ಭಾರಾನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ಸಾಮಾನು-ಸರಂಜಾಮುಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಅವರು ತೆರಳಿದು ಬಂದು ಮಹೋತ್ಸವವೆಂದಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ಅವರು ಮಾಡಿದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

೩. ಅವರು ಹಾಗೆ ತೆರಳುವಾಗ ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರು ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ
ಅವರಿಗೆ ಭಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಶನೈಃ (ಮೆಲ್ಲನೆ) ಎಂಬ ಪದದಿಂದ
ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಚಾರು - ಮನೋಹರ; ಶಕಟ - ಗಾಡಿ; ಆಶಾ - ದಿಕ್ಕು; ಶ್ರೇಣಿ - ಸಾಲು.

ನಲಿಯುತ್ತಾ ಸಾಗಿದ ಪ್ರಯಾಣ

ದ್ವಂಭಚ್ಛಂಪಕಗುಂಫಿತೋಚ್ಚಕಬರೀಭಾರಾಶ್ಚಲತೃಂಕುಕಾಃ

ಸಿಂಜಸ್ಮೃಂದುಲಭೂರಿಭೂಷಣಧರಾ ಗೋಪ್ಯಃ ಸಮಾಪ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಃ |

ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾದ್ವೃತಕರ್ಮ ರಾಮಚರಿತೈಃ ಸಾಕಂ ಜಗುಃ ಕೃತ್ಸುಃ

ಸ್ವಾಧೀಪ್ಯಾಪ್ತು ಚಿತಸ್ಥಲೀಗತಿಮಿವ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಹೃಷಾಃ ಪಥಿ || ೨೦ ||

೧. ವೀಣಾವೇಣುಮೃದಂಗಶೃಂಗನಿನದಯಃ ವೇಣುಭೋ ವಂತಾಃ ಸುಖರವಾವ್ಯವಿಶೇಷಾಃ ಮೃದಂಗ ಮುರಜಾಃ
ಆಸದವಾವ್ಯವಿಶೇಷಾಃ | ತತಃ ವೀಣಾದಿಕಂ ವಾದ್ಯಮನವೃತ್ತಂ ಮುರಜಾದಿಕಮ್ | ವಂತಾದಿಕಂ ತು
ಸುಖರವವಿಶೇಷಾರಃ | -ದ್ರಾ.

೨. ಚಂಚಲ್ಯಂಪಕ... ಇತಿ ವಾತಃ ಮನೋಹರವೆಂದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪರ್ಥಃ | -ದ್ರಾ.

೩. ಪ್ರಚಾತ್ ಸ್ವಾನ್ ಸ್ವಾನ್ ಸಮಾಯುಜ್ಯ ಯಯೂ ರೂಢಪರಿಚ್ಛಿದಾಃ |
ವೃದ್ಧಾನ್ ಬಾಲಾನ್ ಸ್ತ್ರೀಯೋ ರಾಜಾನ್ ಸರ್ಪೋಪಶ್ಯರಣಾನ್ ಚ |

ಎತ್ತರದ ಭಾರವಾದ ಮುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೂವುಗಳ ಅಪಾರ ಗುಚ್ಛಗಳು, ಚಲಿಸುವ ಕಂಚುಕಗಳು, ಮೈಮೇಲೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಮಂಜುಳವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಭರಣಗಳು, ಇಂತಹ ಗೋಷಿಯರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ತಮ್ಮ ಬಯಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಉಚಿತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳುವೆವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರೋ ಎಂಬಂತೆ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾಗಿ ನಲಿದ ಅವರು ಬಲರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹಾಡಿದರು.

೪. : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೋಷರ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರೆ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೋಷಿಯರ ಪ್ರಯಾಣ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಪುನಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ ಮೊದಲಾದ ಬದುಬಗೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳು ಈಡೇರುವ ಸೂಚನೆ ಅವರಿಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಲಭಿಸಿತ್ತು ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಾಗೂ ಅವನ ಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುವುದು ಸುಖಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಕಂಚುಕ - ರವಿಕೆ.

೪. ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಹ್ಯಪ್ರಾಂತದಿಂದ ಕಾಸರಗೋಡಿನತ್ತ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಹೊರಟಾಗ ಅವರ ಶಿಷ್ಯಪುತ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿವರವು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ (ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ-೧೨/೨೫) :

ಪುರತೋ ಮಧುರಸ್ಯನೈವ ದಧ್ವಿಃ ಸ್ವಕೃತಾಃ ಕರ್ಣಸುಖಾ ಮುಕುಂದಗಾಥಾಃ |

ಧೃತಪಂಕಜಬೀಜಚಕ್ರಚಿಹ್ನಃ ಕೃತಸ್ತತ್ಪ್ರಶ್ತುರೈರ್ನಿಷೇವ್ಯಮಾಣಮ್ ||

೫. ರಾಮಚರಿತ್ರೆ; ಸಾಕಂ - ಬಲರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ: 'ಸಹಯುಕ್ತೇ ಅಪ್ರಧಾನೇ' (ಪಾ.ಸೂ. ೨/೨/೧೯).

ಗಗನವನ್ನು ಕವಿದ ಪ್ರಯಾಣದ ಧೂಳಿ

ಗವಾಂ ಮಿರೈರ್ಗೋಪಪದ್ಮರನೋಭಿಃ

ಸಮುತ್ಪಥೂಲೀ ಸವಿತುಃ ಕಲೌಘಮ್ |

ಅನ್ಯಾ ರೋಷ್ಠ ಗೋಪಾಲಾ ಯತ್ನಾ ಆತರರಾಸನಾಃ |

ಗೋಧನಾಸ ಪುರಸ್ಕೃತೃ ರ್ವಂಗಾಣ್ಯಾಪೂರ್ಯ ಸರ್ವತಃ |

ತೂರ್ಯಾಘೋಷೇಣ ಮಹತಾ ಯಯುಃ ಸಹಪ್ರರೋಹಿತಾಃ ||

ಗೋಪೋ ರೂಢರಥಾ ಸ್ವತ್ಯಕ್ತುಚಕುಕುಮಕಾಂತಯಃ |

ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ಜಗುಃ ಪ್ರೀತಾಃ ಸ್ವಿಗ್ರಂತಃ ಸುವಾಸನಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೨/೨೦-೨೨)

ರುರೋಧ ದೂರೇ ಕಿಲ ತಾಂ ಸ್ವಮೂರ್ಧ್ವಿ
ಸ ಏವ ಪೋಥುಂ ಧ್ರುವಮುನ್ನಿನಾಯ || ೨೧ ||

ಗೋವುಗಳ ಗೊರಸುಗಳಿಂದ, ಗೋಪರ ಪಾದಗಳಿಂದ, ಗಾಡಿಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿಯು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ದೂರದಲ್ಲೇ ತಡೆದುಬಿಟ್ಟಿತು; ಆ ಧೂಳಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಲೆಂದು ಆ ಸೂರ್ಯನು ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಮೇಲೆಬ್ಬಿಸಿದ, ನಿಶ್ಚಿತ.

ಮಿ. : ೧. ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೋಪ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಎದ್ದ ಧೂಳಿಯು ವಿವರವಿದೆ.

೨. ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಧೂಳು ಮತ್ತಿದ ಕಿರಣವನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಲೆಂದು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇದೆ; ಮಿರು - ಗೊರಸು; ಅನು - ಗಾಡಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ವೈಷ್ಣವರ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಿರಸಾ ಧರಿಸುವುದು ಭಾಗವತಧರ್ಮ (೭/೫/೨೨) ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ:

ಸ್ತಪಾಂ ಮತಿಸ್ತಾವದುರುಕ್ತಮಾಂಘ್ರಿಂ ಸ್ವ ರತ್ನನರ್ಥಾಪಗಮೋ ಯದುತಃ |
ಮಹೀಯಸಾಂ ಪಾದರಚೋಭಿಷೇಕಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚನಾಣಾಂ ನ ವ್ಯಗೇತ ಯಾವತ್ ||

೪. ಗೋಗೋಷಯರಲ್ಲಾ^೧ ಯುಷಿದೇವತಾದಿಗಳ ಅವತಾರರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಪಾದಧೂಳಿ ಪವಿತ್ರ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ಕೋರಿದ ವೃಂದಾವನ

ಪುಷ್ಪೈರ್ವೃಕ್ಷಗಣಾ ಮನೋಜ್ವವಚನೈಃ ಕೀರಾಃ ಸ್ವರೈಃ ಕೋಕಿಲಾ
ನೃತ್ಯೈಃ ಕೇಕಿದರಾ ಗಜಾಶ್ವ ಗತಿಭಿಃ ಶೈಲಾಃ ಸ್ತವನ್ನಿರ್ಘರೈಃ |
ಸುಚ್ಛಾಯೈರ್ಮಣಿಕುಟ್ಟಮಸ್ಥಲಚಯೈಃ ಸಾ ಭೂರ್ಮೃಗಾ ವೀಕ್ಷಣೈಃ-
ಸ್ತದ್ವೃಂದಾವನಮಚ್ಯುತಾರ್ಹಭವನಂ^೨ ನೂನಂ ತದಾ ತೇನಿರೇ || ೨೨ ||

ಆಗ, ಹೂವುಗಳಿಂದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪುಗಳು, ಮನೋಹರ ವಚನಗಳಿಂದ ಗಿಳಿಗಳು, ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು, ನರ್ತನಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನದಿಯುಗಳು, ನಡಿಗಳಿಂದ ಆನೆಗಳು, ಸುರಿಯುವ ತೊರೆಗಳಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ನಿಬಿಡ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರತ್ನವಿಚಿತವಾದ

೧. ಅನೇನ ಗೋಗೋಷಾಣಾಂ ಯುಷಿದೇವವದರತ್ನೇನ ದೇವಮಾಸೃತ್ವಂ ಧ್ವಸ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ತುತೃತ್ವಮೀ ಲಿಖಿಸ ಈಷ್ಯ ಮುದಾ ಹರಿಣ್ಯಃ ಕುರ್ವಂತಿ ಗೋಷ್ಠ ಇವ ತೇ ಪ್ರೀಯಮೀಕ್ಷಣೇನ |

ಸೂಕ್ತಶ್ಚ ಕೋಕಿಲಗಣಾ ಗೃಹಮಾಗತಾಯ ಧನ್ಯಾ ವನೌತಪ ಇಯಾನ್ ಹಿ ಸತಾಂ ನಿರ್ವಣಃ ||

ಹಾಸುಗಳಿಂದ ಆ ಭೂಮಿಯು ನೋಟಗಳಿಂದ ಜಿಂಕೆಗಳು ಆ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಲು ಅನುಗುಣವಾದ ಭವನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವು; ನಿಶ್ಚಿತ.

೩. : ೧. ವೃಂದಾವನದ ಅಪೂರ್ವವರ್ಣನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಹೂ ತುಂಬಿದ ವೃಕ್ಷಗಳು, ರಮ್ಯವಚನಗಳ ಗಿಳಿಗಳು, ಸುಸ್ವರದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು, ನರ್ತಿಸುವ ನವಿಲುಗಳು, ನಡೆದಾಡುವ ಆನೆಗಳು, ತ್ವರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಮಣಿ-
ಮಿತಿತವಾದ ಭೂಮಿ, ಬೆರಗುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಿಂಕೆಗಳು ಮೊದಲಾದವು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ
ತುಂಬಿ ಭಗವಂತನ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಪರಿಸರ ಅಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು
ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪರಿಸರವು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ
ಸೂಚಿತ; ಕೀರ - ಗಿಳಿ; ಕೇಕಿ - ನವಿಲು; ಶೈಲ - ಬೆಟ್ಟ; ನಿರ್ಝರ - ತೊರೆ.

ತ್ರಿಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸ ಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ಮಧುರಾಖ್ಯಪುರ್ಯಾಂ

ವ್ರಜೇಽಭಿವೃದ್ಧಃ ಕತಿಚಿದ್ವಿನಾನಿ |

ಉಪೇತ್ಯ ವೃಂದಾವನಮೇಷ ಕೃಷ್ಣ-

ಸ್ತ್ರಿಧಾಮತಾಂ ದರ್ಶಯತೀವ ದೇವಃ || ೨೩ ||

ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು,
ವೃಂದಾವನವನ್ನು ತಲುಪುವ ಮೂಲಕ ದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ತ್ರಿಧಾಮ
ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ ಎಂಬಂತಿದೆ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಧಾಮ ಎಂಬುದು ಒಂದು. ಅನಂತಾಸನ,
ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ವೈಕುಂಠ - ಇವು ಮೂರೂ ಅವನ ನೆಲೆಗಳು. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಅವನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು.
ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದಲೂ ಮಧುರೆ, ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ವೃಂದಾವನ ಎಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಳ-
ಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ತ್ರಿಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಧುರೆ, ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ವೃಂದಾವನಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಅನಂತಾಸನ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ವೈಕುಂಠದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದವು ಎಂಬ ಭಾವವೂ

೧. ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರಮಧುರವಚನಗೀತಸ್ತತ್ಕೃತವಿಲಾಸೋದಕಸುಖ್ಯಾದ್ಯುಪಹಾರವತ್ಪಲು ರಾಜಭವನಂ,
ತತ್ಪರ್ವಂ ವೃಂದಾವನೇನೈವೈಭವದಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತ್ರಿಕುಂದಾಮಾ - ಇತಿ ವಿಮೃಶಹೃದಗಾಮಸು |
ಅನಂತಾಸನವೈಕುಂಠನಾರಾಯಣಪುರಾಣ ತು ಶ್ರೀಣಿ ಧಾಮಾನಿ ವೈ ದಿಷ್ಟಾಃ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ (ಭಾ.ತಾ.೨/೬/೧೯)

೩. "ತ್ರಿಧಾಮಾ ಕರುಣಾಕರಂ" ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರಃ - ವ್ಯಾ.

೪. ಅನಂತಾಸನಶ್ವೇತದ್ವೀಪವೈಕುಂಠಾಖ್ಯತ್ರಿಧಾಮಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ಮಧುರಾದಿತ್ರಿಧಾಮಸ್ಥಿತತ್ವರೂಪ ನಿಮಿತ್ತಮುಕ್ತೈಕೈಕ
ಇತಿ ವಿಭಾವನೋತ್ಕೇಶೋದೋಃ ಸಂಸ್ಪೃಶ್ವಿರಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸೂಚಿತ. ಭಗವಂತ ನೆಲೆಸಿದ ಮೇಲೆ ಆಪು ಹಾಗೆ ದೋಷಿಸುವುದು ಸಹಜ : ತಿರುವತಿಯ್ಯ ಭೂವೈಕುಂಠ ಎನ್ನಿಸಿರುವಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಾರ್ಥಕ ಹೆಸರಿನ ವೃಂದಾವನ

ಫಲೈ: ಪ್ರಸೂನೈ: ಪಯಸಾ ತೃಣೇನ
ವಿಧಾಯ ಗೋಗೋಪನಿಕಾಯರಕ್ಷಾಮ್ |

ವನಂ ಸ್ವನಾಮಾನುಗುಣಂ ಬಭಾವ

ಹರೌ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಕಿಮಿಹಾಸ್ತ್ಯಸಾಧ್ಯಮ್ || ೨೪ ||

ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಹೂವುಗಳಿಂದ, ನೀರುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಹುಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಗೋವುಗಳ ಹಿಂದಿಗೆ, ಗೋಪವೃಂದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಆ ವನವು ವೃಂದಾವನ ಎಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸನ್ನನಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಅಸಾಧ್ಯ?

೪. : ೧. ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಗೋಗೋಪರಿಗೆ ದೊರಕಿದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರಣವನ್ನಿತ್ತು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು ; (ವೃಂದಾವನಮ್-ವೃಂದಾನಾಂ ಅವನಂ ಯಸ್ಮಾತ್).

೨. ಹೀಗೆ ಅದು ವೃಂದಾವನವೆನ್ನಿಸಲು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಲುಮೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದದ್ದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಅಲಭ್ಯವಾದದ್ದು ವಿನಿದೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು : ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ಭಗವತಿ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ | -ಭಾಗವತ (೧೦/೨೭/೨); ತುಷ್ಣೇ ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ರಮೇಶೇ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೮೮).

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನವು ಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಗೋಗೋಪರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಲ್ಲಿಸಿದ ಗೀತೋಕ್ತಸೇವೆಯೆಂದಿದೆ.

ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಲೀಲೆಗಳು

ತತಃ ಸ ಗೋರೂಪಧರೈರ್ನಿಯುದ್ಧಂ-

ಶ್ಚಕಾರ ಚಾರೂಪಲಮುಕ್ತಿಸ್ತ್ವಪಂಶ್ಚ |

೧. ಹರೌ ಕೃಷ್ಣೇ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಸತಿ ಇಹ ಬೋಶೇ ಅಸಾಧ್ಯಮಲಭ್ಯಂ ಕಿಮ್ನಿ ಸರ್ವಂ ಮಲಭವತ್ಕರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪತ್ರಂ ವೃಷಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯುಚ್ಛತಿ |

ತದಹಂ ಭಕ್ತುಪ್ರಾಪ್ತಮುಕ್ತಾಂ ಮಿ ವಂದಿತಾಕ್ಷನಃ ||

- ಗೀತಾ (೯/೨೬)

೩. ಕೃಷಿದ್ವಾದಯತೋ ವೇಣುಂ ಕ್ಷೇಪಣೈಃ ಕ್ಷಿಪತಃ ಕೃಷಿತ್ |

ವೃಷಾಯಮಾಣೌ ನದತೌ ಯುಯುಧಾತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ ||

-ಭಾ. (೧೦/೧೧/೨೯)

ವನೇಽನುಶಿಕ್ಷನ್ನಿವ ವತ್ಸದೈತ್ಯ-

ರಣಂ ತಥೋತ್ಕೇಷಣಮೇವ ತನ್ಮಾಃ || ೨೫ ||

೭೪೯ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವುಗಳ ವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಗೋಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮನೋಹರವಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಮುಂದೆ ತಾನು ಮಾಡುವ ವತ್ಸಾಸುರನೆಂಬ ದೈತ್ಯನೊಂದಿಗಿನ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ದೇಹವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಎಸೆಯುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನಂತೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳ ವೇಷಧರಿಸಿದ ಗೋಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಏನೋದಕ್ಕೇಂದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಚಾರು - ಮನೋಹರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಲೀಲೆಗಳು ಮುಂದೆ ಅವನು ಮಾಡುವ ವತ್ಸಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆಯಂತಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಉಪಲ - ಕಲ್ಲು; ನಿಯುದ್ಧ - ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ, ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೋರಿದ ರಘುರಾಮಲೀಲೆ

ಪ್ಲವಂಗವೇಷೈರನುಗೈಃ ಸಮೇತಃ

ಸ ಸೇತುಬಂಧಾದಿವಿಹಾರಶೀಲಃ |

ಚರನ್ನರಣ್ಯೇ ರಘುರಾಮರೂಪಂ

ಸ್ಥನೀಯಮಾಜ್ಞಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ದೇವಃ || ೨೬ ||

ಕಪಿವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತನ್ನ ಸಂಗಡಿಗರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೇತುಬಂಧನ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳನ್ನು ಆಡುವವನಾಗಿ, ವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ, ತನ್ನ ರಘುರಾಮರೂಪವನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಕಪಿವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಗೋಪರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೇತುಬಂಧನಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನೂ ಆಡಿದ.

೨. ಈ ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡೆ ಅವನು ತಾನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಆಗಿದ್ದವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ತತ್ವ.

೧. ಕಪಿವೇಷಧಾರಿಗೋಪೈರನುಗತ್ತಾತ್ ಸೇತುಕರಣಾದರಣ್ಯೇ ಸಂಚರಣಾದಪಮೇವ ರಘುರಾಮ ಇತಿ ಪ್ರಕಟಯಾಮಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧರಿಸಿ, ನೃತ್ಯ ನಾಟಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪರಂಪರೆಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದ ಎಂಬ ಅಂಶವೂ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ರಾಮಾಯಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವಸವಾಸಾದಿಗಳೂ ಕೇವಲ ನಾಟಕ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀರಾಮನ ವಸವಾಸವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನ-ವಾಸದಂತೆ ಪರಮವೈಭವದ ಕಾಲವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಧ್ವನಿತ; ಪ್ಲವಂಗ - ಕಪಿ.

ವತ್ಸಾಸುರನ ಆಗಮನ

ಸಹಾನುಗೃಹ್ಣಾಃ ಕಿಲ ಚಾರಯಂತಂ

ಖಿಲೋಽಭ್ಯಗಾತ್ ತಂ ಪಶುವೇಷಧಾರೀ |

ಅಹಂ ಮಹಾಂತಂ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯತೋಽಸ್ಯ^೧

ಪಶುತ್ವಮಾಜಾನಜಮೇವ ಮನ್ಯೇ || ೨೭ ||

ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ದುಷ್ಟನು ಪಶುವಿನ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆಗಮಿಸಿದ; ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟ ಅವನಿಗೆ ಪಶುತ್ವವು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಂದು ಕಂಸ ಕಳುಹಿಸಿದ^೨ ವತ್ಸಾಸುರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಕರುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಸ್ವೋತ್ತಮರ ದ್ರೋಹವೇ ಮಹಾ ಅವಿವೇಕ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಅವನು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಪಶು ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ದೊಡ್ಡವರ ವಿರೋಧ ಪಶುವಿನ ನಡತೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ

ತದ್ವೃಂದಾವನಭೂಗಣಂ ಪದರುಚಾ ಪ್ರಾಗಂಕಯನ್ ಸೋಽಸಕ್ತತ್

ಪಶ್ಚಾತ್ ತದ್ಗಮರುದ್ಗಣಂ ಚ ವರಯನ್ ಕುರ್ವನ್ನಿವಾಂತರ್ವನಮ್ |

೧. ಕೃಷ್ಣನೋಕ್ತಪ್ರೀಡಾ ಕೃತೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತೇ ನರಾಃ ಪರಪೂಜಾರ್ಥೇ ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ಮಿವಿತೇ ಪಲಮ್ |

ಯೈರ್ನ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಹರೋದೀಕ್ಷಾ ನಾಚೀತೋ ವಾ ಜನಾದರ್ಶನಃ ||

- ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ (೨)

೩. ಪಶುವೇಷಂ ದೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಾಯ ಕೃಷ್ಣಮಾಜಗಾಮ ಕಿಲೀತ್ಸರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅಲಂಕರಿಸುವುದು(ಮಗನು-ಭೂಮಿ), ಬಳಕೆ ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಿಸುವುದು (ಸಗನು-ವಾಯು), ಬಳಕೆ ದೇವತೆಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶ (ಸೂರ್ಯ-ತಗಣ) ದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಸೂರ್ಯ(ಜಗನು-ಸೂರ್ಯ)ನಂತೆ ಬೆಳಗುವುದು; ಹೀಗೆ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾರ್ದೂಲ-ವಿಕ್ರೀಡಿತವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವಿಶೇಷತೆ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ್ದು ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಬಳಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವೃತ್ತ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ. ನಿರೂಪಣೆಯ ಕ್ರಮವೂ ಸಹ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿನ ಗಣಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದುದು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಂದಿರುವ ನ್ಯಾಯ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಅಸಕ್ಕತ್ - ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಲೇಖ - ದೇವತೆ.

೫. ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ: ಸೂರ್ಯಾರ್ಪ್ಪರ್ಯದಿ ಮಃ ಸಚೌ ಸತತಗಾಂ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಮ್ | (ಮ,ಸ,ಜ,ಸ,ತ,ತ) ; ಸವಯಃ-ಪಯಸ್ವರು, ಗೆಳೆಯರು.

ವತ್ಸಾಸುರನನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ ತಂದೆ ದರಿಶಾಸ್ತ್ರದೋರ್ಭಾಸ-
ಮಧಃಪಪಾತಾರು ಸ ವತ್ಸದೈತ್ಯಃ |
ವ್ರಜಾಧಿನಾಥಸ್ಯ ಸ ಏಷ ಧರ್ಮೋ
ಗೃಹೀತಮಾಯಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯ ಪಾತಃ || ೨೯ ||

ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಎತ್ತಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದ; ಆ ವತ್ಸಾಸುರ ಕೂಡಲೆ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ; ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಗೋಕುಲದ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧರ್ಮವಾದರೆ, ಕವಚಿಯಾದ ಅವನು ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದು ಅವನ ಧರ್ಮವೂ ಆಗಿತ್ತು.

ಮ. : ೧. ವತ್ಸಾಸುರನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ತನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ವತ್ಸವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದ. ಆದರೆ ಕವಚಿಯಾದ ಅವನು ನಿಜಕ್ಕೂ ವತ್ಸನಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಅವಗತೆ ಇಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ರೀತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅಧಃಪತನ ಹೊಂದಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಗೋವ್ಯಾಧ್ಯಾಟಿತಾಯ ಚ ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋವುಗಳ ವೇಷಧರಿಸಿದವ-ರನ್ನೂ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ ಮಹಾಮುನಿಯು; ಆದರೆ ಆತು ತೋರಿಕೆಯ ವೇಷವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ವತ್ಸಾಸುರನು ಉದ್ವಿಗ್ನರಾಗುವುದರ ಬದಲು ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಂಡ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

೧. ಸ್ವರಕ್ತ ವತ್ಸವೇಷಧಾರಿಣೀ ಉರ್ಧ್ವಗತಿವೇಷಣಂ ಮುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಉರ್ಧ್ವಗತೀಧಾರೀ ಹಂತಿ ವಿದ್ಯಮಾನೇತು ದಾತುರೇವ ವಿರೋಧ್ವತಾಂ ಧೃಷ್ಟಾನಾಮಧವಾತ ಎವೇತಿ ಭಾವ | -ವ್ಯಾ.

೪. ನಿಜಕ್ಕೂ ಗೋಪ್ಯಾಪ್ತರಿಗೆ ಭಗವಂತ ಹಿತಕರನಾದರೂ, ಕೇವಲ ವೇಷಮಾತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದವರನ್ನು ಅವನು ಸರ್ವಥಾ ಉದ್ಧರಿಸಲಾರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೫. ಇದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನ ಮಾಡಿದ ಜಟಾಸುರ ಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತರುವಂತಿದೆ. ಜಟಾಸುರನು ವಿಪ್ರವೇಷದಲ್ಲಿ ಇರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸದೇ ಇದ್ದ ಭೀಮ ಅ ಬಳಿಕ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವತ್ಸರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.

ಇತರರ ಪತನಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾದ ಪತ್ನಾಸುರ

ಸ ಪಾತಯಾಮಾಸ ಪತನ್ ಕಪಿತ್ತ-

ಫಲಾನಿ ಲೋಲದ್ರುಮಸಂಚಯೇಭ್ಯಃ |

ತಥಾಹಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪಕ್ಷಃ

ಕಥಂ ನ ಪಾತ್ಯಕಫಲಸಿಲೋಕ್ಯಾಮ್ || ೩೦ ||

ಹಾಗೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉರುಳಿದ ಅವನು ಚಲಿಸುವ ಮರಗಿಡಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಸಿದ; ಅದು ಸರಿಯೇ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷದವನಿಗೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಪತನವೇ ಮುಖ್ಯಫಲವಾಗಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆಗದು?

ವಿ. : ೧. ಪತ್ನಾಸುರ ಜಿದ್ದ : 'ಮರಗಿಡಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಸಹ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ; ಕಪಿತ್ತ- ಬೇಲ; ದ್ರುಮ-ಮರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿಗಳು ತಾವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬರುವವರನ್ನೂ ಸಹ ಹಾಳುಮಾಡುವ ಮಹಾಪಾಪಿಗಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೩. ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಅಧಃಪತನ ವಿಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ : "ತಮೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್" ಭಾಗ.(೫/೫/೨)

೪. ಭೀಮಸೇನನು ತನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಲೆಂದು ಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ಏರಿಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೌರವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪಾದಪ್ರಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಫಲಗಳ ಸಮೇತ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಸಂಗವು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ತೆರನಾದುದು^೧.

೧. ಕೃಷ್ಣೋತ್ಥಿ ಪ್ರವತ್ಸಾದಸುರನ್ಯಾತ್ಮಾತ್ಮರಣಾತ್ಮಹಾಯ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವೇಷವದ್ವೇಷಿವತ್ಸಮಾತಿಸೋಽಪಿ ಪಾತ ವಿವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪಕ್ಷೋರುಭೋಜ್ಯಫಲಸಂಯುತಾಯ ವೃಕ್ಷೇಷ್ಟಾರೂಢರಾಜತನಯಾಸಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ಭೀಮಃ |

ಪಾದಪ್ರಹಾರಮುರುವೃಕ್ಷತಲೇ ಪ್ರದಾಯ ಸಾಕಂ ಫಲೈರ್ವಿನಿಪತನ್ ಫಲಾನ್ಯಭುಂಕ್ತ ||-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೬೨)

ಬಕಾಸುರನ ಆಗಮನ

°ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಿತರಾಗರಜ್ಜುವಿತತೇ ಸಂಪೃತ್ಯಭೇದ್ಯದ್ವಮೇ
ಸಂಗೃಹ್ಯ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಮಬ್ಜಜಮುಖಾನ್ ಭುಂಕ್ತೇ ಸುಪರ್ಕಾನಿಹ |
ತಂ ವಿಶ್ವಾದ್ಭುತಲಬ್ಧಕಂ ದಿತಿಸುತಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಬಕೋಽಭ್ಯಾಯಯೌ
ನೂನಂ ಮೀನತನುಂ ತಿಮಿಂಗಿಲಮಿವ ವೃತ್ಯಸ್ತಬುದ್ಧಿಬರ್ಹಃ || ೩೧ ||

ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿನ °ಅನುರಾಗವೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಅಭೇದ್ಯವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಒಡಿದು ತಿನ್ನುವವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ; ಅಂತಹ
ಭುವನಾದ್ಭುತ ಬೇಟೆಗಾರನಾದ ಶಿರುರೂಪದ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿ ವಿಪರೀತಬುದ್ಧಿಯ
ದೈತ್ಯನಾದ ಬಕಾಸುರನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಎದುರಿಸಿಬಂದ; ಮೀನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ
ತಿಮಿಂಗಿಲದ ಮೇಲೆ ಎರಗುವಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ವತ್ಸಾಸುರನ ಸಂಹಾರದ ಬಳಿಕ ಬಕಾಸುರ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಸಂಹಾರದ
ಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಬಕಾಸುರ ಎದುರಿಸಿ ಬಂದದ್ದು ಬಕಪಕ್ಷಿಯು ತಿಮಿಂಗಿಲದ ಬಾಯನ್ನು
ಹೊಕ್ಕಂತೆ ಆಯಿತು; ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಘಾತಕವಾದ ಮೂರ್ಖಕಾರ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. °ಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವುದು ಬಕಪಕ್ಷಿಗಳ ರೀತಿ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನು ಮತ್ಸ್ಯ-
ರೂಪನೇ ಹೊರತು ಲೋಕದ ಮೀನಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ಎರಗಿದ ಬಕಾಸುರನ ಸ್ಥಿತಿ
ತಿಮಿಂಗಿಲದ ಬಾಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಧಾತಾ ಯಥಾ
ಪೂರ್ವಮಕಲ್ಪಯತ್ | (ಬುಗ್ಗೇದ); ಸಂಸೃತಿ - ಸಂಸಾರ; ಸುಪರ್ಕ - ಪಕ್ಷಿ.

ತಾನು ಕೃಷ್ಣನ ವೈರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿದ ಬಕಾಸುರ

ಕೃಷ್ಣ ತನ್ನಾಮ ಜಿಹ್ವಾ ನ ಕಥಯತಿ ಮಮೇತ್ಯಾಸ್ತಮಾದರ್ಶಯನ್ ಸೌ
ಪಕ್ಷೌ ನೋ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಸ್ವಿತಿ ವಿಶದಯಿತುಂ ಪ್ರೋತ್ಥಿ ಪನ್ನಂಘ್ರಿಯುಗ್ಮಮ್ |

೧. ಜಾಲವ್ಯಾಪ್ತನೋಽನ್ಯನಿಬದ್ಧರಜ್ಜುಮಿತ್ಯಾ ದಿತಿ ಭಾವ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂಪೃತ್ಯಭೇದ್ಯದ್ವಮ ಇತ್ಯನೇನ ರಾಗ ವಿವ ಸಂಸಾರಮೂಲಕಾರಣಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಮೀನಾಶಯಾ ತಿಮಿಂಗಿಲಸಮೀಪಮಾಗತ್ಯ ಬಕಪಕ್ಷಿಣಃ ತತ ವಿವ ನಾಶಃ ತಥಾ ತಂ ಕೃಷ್ಣಂ
ಹಂತುಮಾಗತ್ಯ ಬಕಾಸುರಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾದೇವ ನಾಶೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನಾದ್ಭುತಮೀನಾಕಾರತ್ವಾನೃತ್ಯಾ ಕಾರೋಽಪಿ ಹರಿಃ ದೈತ್ಯಸಂಹಾರೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೇ ವಿಧುನ್ವನ್ ಹರಿನಿಲಯಮಹೀಸಂಗಭೀತ್ಯೇಶಕೇಶಂ
ಮತ್ವಾ ಪೋಮಾಧ್ವನಾಽಸೌ ಯದುಕುಲತಿಲಕಂ ಸತ್ಪರೋಽಭ್ಯಾಜಗಾಮ್ || ೩೨ ||

ಆ ಬಕಾಸುರನು "ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನಿನ್ನ ನಾಮವನ್ನು ನನ್ನ ನಾಲಿಗೆ ನುಡಿಯದು" ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಬಾಯಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡು ಧಾವಿಸಿದ; ತಾನು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದವನೇನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತ ಬಂದ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ತನ್ನ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ರ್ತುಡಿಸುತ್ತ, ಗಗನವನ್ನು ಶಿವನ ಕೇಶ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಗಗನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಯದುಕುಲತಿಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ.

ಪು : ೧. ಬಕಾಸುರನು ಗಗನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವಾಗ ಬಾಯಿ ತೆರೆದದ್ದು ಅವನ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಉತ್ತಾರಣ ನಡೆದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅವನು ತನ್ನ ಬಿಳಿರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದು ತಾನು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದವನಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಸಾರುವಂತಿತ್ತು. ಅವನು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಂಭಾಗದತ್ತ ಚಾಚಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಸಂಪರ್ಕ ಬಂದು ಪಾವನವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರದಿರಲಿ ಎಂಬ ಮೂರ್ಖತನವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು. ಈಶಕೇಶ - ಶಿವನ ಕೇಶ.

೩. ಹೀಗೆ ಆ ಬಕಾಸುರನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಕೃಷ್ಣವಿರೋಧಿಯಾದ ದೈತ್ಯ ಎಂಬುದು ಅವನ ಆಗಮನದ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ನುಂಗಿದ ಬಕಾಸುರ

ಹರಿಂ ಪ್ರಜಗ್ರಾಸ ತತಃ ಖಿಲೋಽಸೌ

ದುರೋಧ ಕಂಠಶ್ವಸನಂ ಜ್ವಲನ್ ಸಃ |

ಪುನಶ್ಚ ಚಚ್ಛರ್ದ ಸ ಏವ ನೂನಂ

ನಿರಕ್ರಮೀತ್ ತಸ್ಯ ಹೃದೋಽಘಪೂರ್ಣಾತ್ || ೩೩ ||

ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ದುಷ್ಟ ನುಂಗಿದ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಕಂಠದ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿದ; ಆಗ ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಹಾಕಿದ. ಅವನ ಪಾಪತುಂಬಿದ ಹೃದಯದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರನಡೆದ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು ಬಕಾಸುರ ಅವನನ್ನು ನುಂಗಿದ. ಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಉಸಿರುಕಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ತಡೆಯಲಾಗದೆ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪುನಃ ಹೊರಹಾಕಿದ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಬರೀ ಪಾಪದ ರಾಶಿಯೇ ತುಂಬಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿರಲು ಬಯಸದೇ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯನಿರೂಪಣೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ಪಾಪಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂದೂ ಸಹ ಧ್ಯಾನಗೋಚರನಾಗಲಾರ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತ; ಶ್ವಸನ - ವಾಯು; ಅಘ - ಪಾಪ; ಚಚ್ಚದ್ಧ - ಹೊರಹಾಕಿದ.

೪. ಭಗವದ್ವಿರೋಧಿಗಳು ದೇವರ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಸಹ ನುಂಗುವ ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನುಂಗುವ ಈ ಬಕಾಸುರನ ಪ್ರಯತ್ನ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಸುರಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕ್ರಮ

ಪ್ರಾಗ್ಬಾಲ್ಯಗ್ರಹರೂಪಿಣೀಂ ಸ ಶಕಟೇ ಸಂಕಲ್ಪ ರಜ್ಜುಗ್ರಹಾಂ
ತದ್ವಾಹಾನ್ ಖರಕೇಶಿವತ್ಸವೃಷಭಾನ್ ನಿಃಶೇಷದೈತ್ಯಾಸುವತ್ |
ಸಂಯೋಜ್ಯಾನಿಲರೂಪದೈತ್ಯಮಧುನಾ ತಚ್ಚಿಹ್ನಮತ್ಯದ್ಭುತಂ
ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರೇಷಯತೀವ ಹಸ್ತಗಬಕೋ ಗಾಢಂ ತಮಃ ಪ್ರಾಪಯನ್ || ೨.೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೊದಲಿಗೆ ಶಕಟಾಸುರನಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಹಿಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯದವಳನ್ನಾಗಿ ಪೂತನಿಯನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ; ಅದಕ್ಕೆ ವಾಹನಗಳನ್ನಾಗಿ ಖರ, ಕೇಶಿ, ವತ್ಸಾಸುರ, ವೃಷಭಾಸುರರನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ. ಸಕಲ ದೈತ್ಯರ ಉಸಿರು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೃಣಾವರ್ತನನ್ನು ಭಾವಿಸಿದ; ಈಗ ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ದ್ವಜ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೇ ಕಳುಹಿಸಿದ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಸುರಸಂಹಾರರೂಪ ವ್ಯಾಪಾರವು ಕಂಸನನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಯೋಜನೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ಪೂತನಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಬಕಾಸುರನ ವರೆಗಿನ ಕಂಸನ ದೈತ್ಯವೃತ್ತರು ಅವನ ಪರಲೋಕಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಾಹನದಂತೆ ನಿಯುಕ್ತರಾದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು. ಶಕಟಾಸುರನೇ ವಾಹನ, ಪೂತನಿ ಆ ಗಾಡಿ ಹಿಡಿಸುವ ಸಾರಥಿ, ಖರ

೧. ನ ಹಿ ಪಾಪಿನಾಂ ಹೃದಯೇ ಕೃಷ್ಣಃ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸುರರೂಪಪ್ರಾಣ್ಯ ಕೃಷ್ಣೇನ ವಿಯೋದತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರು ಆ ಗಾಡಿಯ ನಾಲ್ಕು ಎತ್ತುಗಳು; ತೃಣಾರ್ವ ಈ ಅಸುರವೃಂದದ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ; ಬಕಾಸುರನು ಆ ಗಾಡಿಯ ಧ್ವಜ - ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕಂಪನ ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯಾಗದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರೋಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

ಬಕಾಸುರನ ವಧೆ

ಪತತ್ತಿಣಂ ತಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ

ವಿಭಿದ್ಯ ತುಂಡಂ ವಿನಿಪಾತ್ಯ ಭೂಮೌ |

ಸ ಯಾತನಾಮೀನಭುಜಂ ವಿಧಾತುಂ

ನ್ಯಯೋಜಯನ್ನಾರಕವಾಪಿಕಾಸು || ೩೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಪಕ್ಷಿರೂಪದ ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಅವನ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಸೀಳಿ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿ, ನರಕಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಯಾತನೆ ಎಂಬ ಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿದ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಕಾಸುರನ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಇಬ್ಬಾಗವಾಗಿ ಸೀಳಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಸತ್ತ ಬಕಾಸುರ ನರಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಯಾತನೆ ಎಂಬ ಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಬಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಮೀನುಗಳು ಪ್ರಿಯವಾದ ಆಹಾರ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ನರಕದ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಮೀನುಗಳು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು.

೪. ನರಕವನ್ನು ನೀಡಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನೂ ಸಹ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಪತತ್ತಿ - ಪಕ್ಷಿ; ತುಂಡ - ಕೊಕ್ಕು; ವಾಪಿಕಾ - ಬಾವಿ.

೫. ಭೀಮಸೇನನು ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೀಳಿಹಾಕಿಯೇ ಸಂಹರಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತದ ವಿವರವು, ಭೀಮನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಮಕದಂತಿದೆ^೧.

ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ

ತತಃ ಸ ಪತ್ಯನ್ ಪರಿತೋ ವಸಂತ-

ಶ್ರಿಯಂ ಮರುನ್ಮದಿತಘಮ್ಬಬಿಂದುಃ |

೧. ಆಕ್ರಮ್ಯ ವಾದಮಪಿ ವಾದತಲೇನ ತಸ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಚ ಪರಂ ವಿದದಾರ ಭೀಮಃ |

ಮೃತ್ವಾ ಸ ಚೋರುತಮ ಏವ ಜಗಾಮ ಪಾಪೋ ವಿಪ್ಲವಿಡೇವ ಹಿ ಕಸ್ಯೇರಣಿವೃತ್ತಿ ಚೋಗ್ರಮ್ ||

ಚಚಾರ ಚಾಮೀಕರಚಾರುವಾಸಾಃ

ಪ್ರಸೂನಮೃದ್ವಂಘ್ರಿತಲೋಽಂಬುಜಾಕ್ಷಃ || ೩.೬ ||

ಬಳಕ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಮೈಮೇಲಿನ ಬೆವರ ಹನಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ, ರಮ್ಯವಾದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟು, ಹೂವಿನಂತೆ ಕೋಮಲ ಅಂಗಾಲುಗಳ, ತಾವರೆಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸುತ್ತಲೂ ವಸಂತಯುತುವಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೆವರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಕೇವಲ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಘರ್ಮ - ಬೆವರು; ಚಾಮೀಕರ - ಚಿನ್ನ ಅಂಭ್ರಿತಲ - ಅಂಗಾಲು.

ಮುಂದುವರೆದ ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ

ಬರ್ಹಾಕ್ಷೀಂ ಪ್ರಸವಾನನಾಮಲಿಕುಲೋತ್ಪಲ್ಲಾಲಕಾಂ ಪಲ್ಲವ-

ಪ್ರಾಂತಸ್ಯಂಧಭುಜಾಂ ಲತಾಮೃದುತನುಂ ರಕ್ತಾಂಬರಾರಂಜಿತಾಮ್ |

ಮಾದ್ಯತ್ಕೋಕಿಲಸುಸ್ವನಾಂ ಶುಕವಚಶ್ಚಾಟುಂ ಪಲಾಶಾಧರಾಂ

ಶಕ್ತೋಽಭೂದ್ವನದೇವತಾಮೃತಮತೀಮಪ್ಯುಜ್ಜಿತುಂ ನೋ ಹರಿಃ || ೩.೭ ||

ನವಿಲುಗರಿಗಳು ಎಂಬ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಪುಷ್ಪಳೆಂಬ ಮುಖ, ದುಂಬಿಯ ಗುಂಪುಗಳಂತಹ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಎಸಳುಗಳಂತಹ ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂಡದಂತಹ ತೋಳುಗಳು, ಬಳ್ಳಿಯಂತಹ ಕೋಮಲದೇಹ, ಕೆಂಪಾದ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಉಡುಪಿನ ಶೋಭೆ, ಮದಿಸಿದ ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಂಬ ಮಧುರ ಧ್ವನಿ, ಗಿಳಿಗಳ ಮಾತಿನಂತಹ ಮಂಜುಳವಾಣಿ, ಪಲಾಶಪುಷ್ಪಗಳಂತಹ ಶುಟಗಳು - ಇಂತಹ ಆ ವನದೇವತೆಯನ್ನು ಅವಳು ಯಿತುಮತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ತೊರೆಯಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ; ಬರ್ಹಾ - ನವಿಲುಗರಿ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ವನದೇವತೆಯಾದ ಅಲಿಂಗನವಿಲುಗರಿಗಳೇ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಹೂವುಗಳೇ ಮುಖ, ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳೇ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಎಸಳುಗಳಂತಹ ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂಡದಂತಹ ತೋಳುಗಳು, ಬಳ್ಳಿಗಳೇ ಮೃದುವಾದ ದೇಹ, ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಆಕಾಶವೇ ಉಡುಪು.

೧. ಯಿತುಮತೀಮಪಿ ವಸಂತತುಗಮತೀಮಪಿ ರಜಸ್ವಲಾಮಪೀತಿ ಧ್ವನಿ ||

-ವ್ಯಾ-

೨. "ರಕ್ತಂ ವದ್ಧಕಂ ಭವೇತ್" ಇತಿ ಮತಾನ್ ಮನೋರಂಜನೋಪಕರಣವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಂ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಕೃಷ್ಣಕುಮಾರಂ ದೃಗಂತಾಧ್ಯಂಗಾಂಧೋರೋಜಿತಾಂ ವನತಾಂ ರುಕ್ಮಪುರುಷ ರಜಸ್ವಲಾಮಪಿ ನ ತ್ಯಜತೀತಿ ಧ್ವನಿಶೋಧಃ || -ವ್ಯಾ-

ಕೂಗುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳೇ ಧ್ವನಿ, ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿಗಳೇ ಮಾತುಗಳು, ಪಲಾವಪುಷ್ಪಗಳೇ ತುಟಿಗಳು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಪುರುಷನನ್ನು ವರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಅನುಗುಣವಾದ ಅವಯವಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡಿರು- ವರು; ಋತುಮತಿ - ರಜಸ್ವಲೆ.

೩. ಋತುಮತಿ ಸ್ತ್ರೀ ರಮಣವು ನಿಸಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ಪಿ'ಪದದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಸ್ವನ - ಧ್ವನಿ; ಚಾಟು - ಪ್ರಿಯವಚನ; ಅಲಿ - ದುಂಬಿ; ಪ್ರಸವ - ಪುಷ್ಪ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಸಜಲಶೀಕರದಕ್ಷಿಣವಾಯುನಾ

ಕುಸುಮಸಂಚಯಕಂಪನಚಂಚುನಾ ।

ವೃಜನಪಾಣಿತಲೇವ ತಮನ್ದಗಾ-

ಧ್ವನರಮಾ ನರಮಾನಸಮಂಡನಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಪುಷ್ಪರಾಶಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಓಲಾಟದಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ, ನೀರವನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ತಂಪಾದ ಮಲಯಮಾರುತದಿಂದಾಗಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೃಜನಹಿಡಿದಂತಿದ್ದ , ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮನುಷ್ಯರ ಹೃದಯಭೂಷಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದಳು.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ, ಆ ವೃಂದಾವನವು ಕಂಗೊಳಿಸತೊಡಗಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿಂದೆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಶೀಕರ - ಹನಿ; ವೃಜನ - ಬೀಸಣಿಕೆ; (ಚಂಚು)ಚಂಚು -ಮನೋಹರ; ಮಂಡನ - ಭೂಷಣ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಇರುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಹಾಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆದದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಂದ್ಯ ಹಾಗೂ ಪರಿಮಳಗಳು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

೧. ಆನೇನ ಪುರುಷವಶೀಕರಣಾಚಿತ್ಯಂ ಸೂಚ್ಯತೇ । -ವ್ಯಾ.
 ೨. ನಿಸಿದಕಾಲೇಽಪಿ ರಮಣಂ ಸ್ವಾಪರಿತ್ಯಾಗಿಸಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯಾಃ ಕಾಂತಾಯಾಃ ಲಾವಣ್ಯಾತಿರಮಃ ಕಥಂ ಕಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.
 ೩. ನೋವಗಚ್ಛೇತ್ ಪ್ರಮತ್ತೋಽಪಿ ಸ್ವಿಯಮಾರ್ತವದರರ್ಥನೇ । - ಮನುಷ್ವತಿ (೪/೪೦)
 ೪. ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತವೃತ್ತಮ್ । -ವ್ಯಾ.
 ೫. ಕೃಷ್ಣ ವಸಿಃ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಸಂಚರತಿ ತತ್ರ ಭೂಪುಷ್ಪಾದಿವಸೌರಭ್ಯಾದಿಗುಣಮುಕ್ತೋ ವಾಯುಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.
 ೬. ಆನೇನ ಮಾಂದ್ಯಂ ಸೌರಭ್ಯಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ । -ವ್ಯಾ.

ವಸಂತಕಾಲದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಾನ

ಪರಿಲಪ್ತಹಕಾರನವಾಂಕುರೇ

ಪಿಕಗಣಃ ಶುಶುಭೇ ಶನಕೈರ್ಧ್ವನನ್ |

ಸ್ಮರರಹಸ್ಯಮನೂನಿವ ಸಂಜಪ-

ನ್ನಖಿಲದರ್ಪಕದರ್ಪಕಸಾಯಕೇ || ೩೯ ||

ಸಕಲಕಾಮಿಗಳನ್ನು ಮದವೇರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಂದರ್ಪನ ಬಾಣವಾದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮಾವಿನ ಹೊಸಚಿಗುರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ರಹಸ್ಯಮಂತ್ರಗಳನ್ನೆಂಬಂತೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಆ ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿಗುರಿದ ಮಾವಿನಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ. ಆ ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಕಾಮನ ರಹಸ್ಯಮಂತ್ರಗಳು ಎಂದು ಉತ್ಪತ್ತಿಸಿರುವರು; ಧ್ವನನ್ - ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತ; ಸಾಯಕ - ಬಾಣ; ದರ್ಪಕ - ಕಂದರ್ಪ.

೨. ಚೊತವು ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

೩. ಪಹಕಾರ-ಮಾವು; ಸ್ಮರ-ಮನ್ಮಥ; ಪಿಕ-ಕೋಗಿಲೆ; ಮನು-ಮಂತ್ರ; ಶನಕೈಃ-ಮೆಲ್ಲನೆ.

ದುಂಬಿಯ ಗಾನದ ಸಂದೇಶ

ಕುಸುಮಚುಂಬನಕೃನ್ಮಧುರಧ್ವನಿಃ

ಪ್ರಿಯಜನಾನಿತಿ ಶಿಕ್ಷತಿ ಷಟ್ಪದಃ |

ಮೃದುಗಿರಾಽಬ್ಜಮುಖೀಸರಸಾಧರಂ^೧

ಪಿಬತ ಮಾ ಬತ ಮಾನ ಇಹೋಚಿತಃ || ೪೦ ||

ಹೂಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿಡುವ ಇನಿದನಿಯ ದುಂಬಿಯು, ಕಮಲಮುಖಿಯರಾದ ಪ್ರಿಯೆಯರ ಸರಸಾಧರವನ್ನು ಮೆಲುಮಾತಿನಿಂದ ಪಾನಮಾಡಿರಿ; ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿಗುಮಾನ ಸಲ್ಲದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಿಯಜನರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದೆ; (ಷಟ್ಪದ-ಭ್ರಮರ; ಅಬ್ಜ-ಕಮಲ).

೧. ತನ್ನ ನಾಯಕಿ ಬಾಣಿ ಚೂತೃ ಕಾಮಬಾಣತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಕಮಲಸದೃಶಕಾಂತಾಮುಖಿಚುಂಬನಶಿಕ್ಷಾ ದರ್ಶಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ನಾಯಿಕಾಕೋಪಕಾಂಕ್ಷೈ ಸಾಂತ್ವಯತೇನ ವತ್ಸವ್ಯಮಿತಿ ಶಿಕ್ಷಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಮೃದುವದ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶಾದೃಶವ್ಯರ್ಥಾನಾಂನಂಗೀಕಾರೇ ನಾಯಿಕಸ್ಯಾತ್ಮತಃ ಗಮನೇ ಶಿಕ್ಷಾ ಸ್ವಾಪರಾಧಶ್ಚಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಚೂತಾಂಕುರಾಸ್ತಾದಮಧುರಕಂಠಪಿಶಸ್ವರಶ್ರವಣೇ ಸುತರಾಂ ಕಾಮೋದ್ರೇಕೋ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿರಹಿಗಳ ದೂತಿಯರಂತಾದ ದುಂಬಿಗಳು

ಮರುತಿ ವಾತಿ ಶುಚಾ ಪಥಿಕಾಂಗನಾ

ನಯನವಾರಿ ಯುಯೋಜ ಪಥಿ ಸ್ಪೃಶನ್ |

ಅಮುಮವೈತು ಪತಿರ್ಮಮ ವೇದನಾ-

ಮಲಿಕುಲಾಲಿಕುಲಾಭ್ಯುದಿತಾಮಿತಿ || ೪೧ ||

ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಶೋಕದಿಂದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಪಯಣಿಗರ ಪತ್ನಿಯರು ಅದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸೋಕಿಸಿದರು; ದುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡು ಎಂಬ ಗೆಳತಿಯರ ವೃಂದದ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡುವ ತಮ್ಮ ಈ ವೇದನೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪತಿಯು ತಿಳಿಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ; (ಅಲಿ - ದುಂಬಿ, ಭ್ರಮರ).

ಅಭಿನವವಿನ ಅವಿಷ್ಕಾರ

ಮಧುನಿಯುಕ್ತಭುಜಂಗಚಯಃ ಸ್ತನೇ

ರಹಸಿ ನೂತ್ನವಿವಂ ರಚಯನ್ನಿವ |

ನಖಪದೇಂದುಕಲಾಂ ವಸನಚ್ಯುತಿಂ

ವಿತನುತೇತನುತೇಜಸಿ ಯೋಷಿತಾಮ್ || ೪೨ ||

ವಸಂತಕಾಲದ ವಿಟರ ಗುಂಪು ಅಪಾರಕಾಂತಿಯ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯೆಯರ ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಅಭಿನವ ಶಂಕರನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದೆಂಬಂತೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಉಗುರಿನ ಗುರುತುಗಳ ರೂಪದ ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು, ವಸ್ತ್ರರಾಹಿತ್ಯರೂಪ ದಿಗಂಬರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯರ ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಲಿಂಗ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಟರಿಂದ ಮಾಡುವ ನಖಕ್ಷತವನ್ನು ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವಸ್ತ್ರರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ದಿಗಂಬರತ್ವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಲಂಪಟರನ್ನು ನಾಗಗಳ ಸಾಲು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಲಿಂಗಾಕಾರ, ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರತ್ವ, ಮೈಗೆ ಬಿಗಿದ ನಾಗಗಳು ಇದು ಶಿವನ ಚಿತ್ರ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೧. ಅನೇಕ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಯಾಃ ಮೋಹಾವಸ್ಥಾ ದರ್ಶಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿವ್ಯಾಪಿ ಚಂದ್ರಮಾಲಿನ್ಯಾನ್ ದಿಗಂಬರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಬಲವದ್ವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರಕಟತಯಾ ಕರ್ಮಮುರಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶಿವನಿರ್ಮಾಣೇ ತದಾಭರಣತ್ವೇನ ತತ್ಪರಿಚಿತಭುಜಂಗಾಣಾಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನ್ವೇತಿ ದ್ಯೂತನಾಯ ವಿಟಪರೋ ಭುಜಂಗಚಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅನೇನ ರತ್ನಾರಂಭಃ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಭುಜಂಗ - ವಿಟ; ಇಂದು - ಚಂದ್ರ; ಆತನು - ಬಹಳ.

೪. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದೊಂದಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಏಕಾನ್ವಯ.

ಅಭಿನವಶಿವ ಎಂಬುದರ ಸಮರ್ಥನೆ

ಮೃಗಮದೇನ ಸಿತೇತರಕಂಠತಾಂ^೧

ಕರಯುಗಾಂಬುಜವೇಷ್ಠಿತಮೂರ್ಧತಾಮ್ ।

ಹೃದಯಮಂದಿರತಾಂ ಸಮದೃಶ್ಯತಾಂ

ರುಚಿರತಾಂ^೨ ಚಿರತಾಂತಮುಖೈಃ ಸ್ವಕೈಃ ॥ ೪೩ ॥

ಲೇಪಿಸಿದ^೩ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದಾಗಿ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ನೀಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನು (ನೀಲಕಂಠ),
ಕಮಲದಂತಹ ಎರಡು ಕೈಗಳ ಬಂಧನದಿಂದ ಒಪ್ಪುವ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು, ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ಕಾಣದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ತಮ್ಮ ಬಹಳ ಬಳಲಿದ ಮುಖಗಳಿಂದಾಗಿ
ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿಯು ಸಹ ಆಗ ಉಂಟಾದ ಪರಶಿವನ ಹೋಲಿಕೆ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ^೪ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶಂಕರನ ಜನನದಿಂದಾಗಿ ಕಾಮ ಮರುಹುಟ್ಟು ಪಡೆದವನಾಗಿ
ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕಾಮೋದ್ದೀಪಕವಾದ ವಾತಾವರಣ ಮೂಡಿತು ಎಂದರ್ಥ; ರುಚಿರ -
ಮನೋಹರ; ಮೃಗಮದ - ಕಸ್ತೂರಿ.

ಮದನಮಾರುತದ ವರ್ಣನೆ

^೫ಮದನವಹಿಸಿವಿಃ ಪ್ರಿಯಶೀತಲಃ

ಕುಸುಮಗಂಧವಹಃ ಕಿಲ ಸೇವ್ಯತೇ ।

ಮರುದುಪಾರತಮನ್ಮಥಸಂಗರೈಃ^೬

ಸ ಪರಿತಃ ಪರಿತಪ್ತಮುಖೈರ್ನರೈಃ ॥ ೪೪ ॥

೧. ಶಿವನ್ಯಾಪಿ ನೀಲಕಂಠತ್ವಾದರ್ಚಕಾರ್ಪಿತಾಂಬುಜಮಸ್ತಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ರತಾವಾನೇ ಶ್ರಾಂತಿಪರಿಹಾರಾಯ ಕುಟೋಪರಿ ಶಿರಃ ಕೃತ್ವಾ ನಿಧ್ರಾಂ ಚಕ್ರ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಕಸ್ತೂರ್ಯಾದಿಪರಿಮಲದ್ರವ್ಯೇಣ ಕುಚಾಲಂಕರಣಂ ಕುಚೈಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣವೃಥಮಾ ರತಿಃ ಸೂಚ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ಗಾಢಾಲಿಂಗದಲಕ್ಷಣ ಮಧ್ಯಾ ರತಿಃ ಸೂಚ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ಶಿವನ್ಯಾಪಿ ಸ್ಮರಜ್ಞನಪ್ಪನ್ನಿಲಯತ್ವಾದಯೋಗ್ಯಜನಾದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಭುಜಂಗಮುಖೈರ್ಭೂತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೬. ಮದನವಹಿಸಿವಿ ಇತ್ಯನೇನ ಕುಸುಮಗಂಧವಹ ಇತ್ಯನೇನ ಚ ಪಾಂಜುಗುಣಾತಿರಯೇನ ಸಮಾಪಿತರತೀಣಾಮಪಿ
ರಿರಂಜಾ ಜಾಯತೇ ಇತಿ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೭. ಮನ್ಮಥಸಂಗರಃ ಕಾಮಯುದ್ಧಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ನಿವೃತ್ತಸುರತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಖನಾದ, ಹಿತವೂ ತಂಪೂ ಆದ, ಹೂಗಳ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತು
ತರುತ್ತಿದ್ದ ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ರತಿಯುದ್ರವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ಬಸವಳಿದ ಮುಖದ ಜನರು
ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; (ಸಂಗರ - ಯುದ್ಧ).

ಕಾಮನ ಮರುಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸಿದ ವಾತಾವರಣ

ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ ಮರುತಾ ರಾಗಂ ಪ್ರವಾಲ್ಯೈಃ ಪಿಕ್ವ-
ಮಾರ್ಧುರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಭಾಷಣಂ ಶುಕಚಯೈರ್ಗೀತಾನಿ ಭೃಂಗೈರ್ಮಧುಃ |
ಸ್ನಾನಂ ಸನ್ಮಧುನಾಽರ್ಚನಂ ಚ ಕುಸುಮೈಶ್ಚ ತರುಚ್ಛಾಯಯಾ
ಸ್ವಾಧೀಶಂ ಜನಯಿಷ್ಯತೋಽಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ವ್ಯಗ್ರಂ ವಿಧಾಸ್ಯನ್ನಿವ || ೪೫ ||

ಈ ವಸಂತವು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಜನ್ಮನೀಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಸರಳತೆಯನ್ನು, ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ
ಅನುರಾಗವನ್ನು, ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಂದ ಮಧುರತೆಯನ್ನು, ಗಿಳಿಹಿಂಡುಗಳಿಂದ
ಪ್ರಿಯವಚನಗಳನ್ನು, ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಗಾಯನವನ್ನು, ಉತ್ತಮ ಜೇನಿನಿಂದ
ಅಭಿಷೇಕವನ್ನು, ಹೂವುಗಳಿಂದ ಅರ್ಚನೆಯನ್ನು, ಮರಗಳ ನೆರಳಿನ ಮೂಲಕ ಭತ್ತವನ್ನು
ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಶಿವನಿಂದ ಬೂದಿಯಾದ ಕಾಮನು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು.
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಅವನಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಮನ ಮರುಜನ್ಮವನ್ನು
ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ವಸಂತಕಾಲವು ಅವನನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ
ಉಪಚರಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೨ ಉಪಚಾರವು ದಕ್ಷಿಣಾಸಮರ್ಪಣೆ, ಅನುರಾಗ, ಮಧುರತೆ, ಪ್ರಿಯವಚನ, ಸಂಗೀತ,
ಅಭಿಷೇಕ, ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ, ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯದು ; ಅವನ್ನೆಲ್ಲ
ವಸಂತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ^೩ ಆಗ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿಯೇ ದಕ್ಷಿಣೆ, ಹೂವಿನ ಪರಾಗವೇ ಅನುರಾಗ, ಕೋಗಿಲೆಗಳ
ಗಾನವೇ ಮಧುರತೆ, ಗಿಳಿಗಳ ವಚನವೇ ಪ್ರಿಯಭಾಷಣ, ದುಂಬಿಗಳ ರುಂಕಾರವೇ ಸಂಗೀತ,
ಜೇನೇ ಅಭಿಷೇಕ, ಪುಷ್ಪಗಳೇ ಅರ್ಚನೆ, ಮರಗಳ ನೆರಳೇ ಭತ್ತ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು
ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವಿಧಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸನೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ.

೧. ಅನೇಕಾನುಸರಣಪಕ್ಷೇ ಸರಲತಂ ವ್ಯಜ್ಞತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆತಃ ಭತ್ತವಾದುಕಾದಿಧಾರಣಮಪಿ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಚಿತ್ತವೈಗ್ರೀಕರಣಾಯೋದ್ದೀಪನವಿಭಾವಾಃ ಪರಂತಕಾಲ್ಪಭಾವಾನುಸಾರತೋ ನಿತಯತ್ವದರ್ಶಿತಾಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಮಿಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
 'ವಸಂತಕಾಲೇ ವನಿತಾಸಹಾಯಂ'^೧
 ಲಷಂತಿ ಮರ್ತ್ಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ ವಿಚಿತ್ರಮ್ |
 ಯತಃ 'ಸರಾಗಾಸ್ತರವೋಽಪಿ ತನ್ವೀ-
 ಲತಾ ನ ವಾತಾಚಲಿತಾಸ್ತದಂತಿ || ೪೬ ||

ಮರಗಳು ಸಹ ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗೆ ಬಳುಕುವ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲಾರವು ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಒಡನಾಟವನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿದೆ ?

ವಿ. : ತನ್ವೀಃ - ತಳುವಾದ; ಲಷಂತಿ - ಬಯಸುವರು.

ವಸಂತನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ಅಧರಪಾಣಿಪದೂರ್ಜಿತಪಲ್ಲವೋ
 ಮಧುರವೇಣುರವಃ ಕಲಭಾಷಣಃ |
 ವದನಗಂಧವಹತ್ವಸ್ತನೋಽಜಯತ್
 ಸಕುಸುಮಃ ಕುಸುಮಾಕರಮಚ್ಚುತಃ || ೪೭ ||

ಅರಳಿದ ಚಿಗುರುಗಳಂತಹ ಕೋಮಲವಾದ ತುಟಿಗಳು, ಕೈಗಳು ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳು, ಮಧುರವಾದ ಕೊಳಲಿನ ನಿನಾದ, ಅವ್ಯಕ್ತ ಮಧುರವಾದ ವಾಣಿ, ಬಾಯಿಂದ ಹೊರ-ಹೊರಡುವ ಸುಗಂಧಭರಿತವಾದ ಗಾಳಿ, ಸುತ್ತಲೂ ಹೂಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಚ್ಚುತ-ನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸಂತಯುತುವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದನು.

ವಿ. : ೧. ವಸಂತ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಚಿಗುರುಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು; ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹಾಡು-ವವು, ಗಿಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಉಲಿಯುವವು; ಹಿತವಾದ ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದು; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಸದಾ ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನು ವಸಂತನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. 'ಅಚ್ಚುತ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಸದಾ ಇರುವ ಅಚ್ಚಳಿಯದ ಹಿರಿಮೆ; ವಸಂತಯುತುವಿನದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸೀಮಿತವಾದ ಹಿರಿಮೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೧. ವಸಂತಕಾಲೇ ಕವಲಯುರಾಗಯುಕ್ತಾಃ ತರವೋ ಲತಾಮಾರ್ಶಿಷ್ಯ ಶೋಭಂತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಣಾಂಗೀಕಾರೇ ವೈಮುಖ್ಯಂ ಧ್ವನೈತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನುರಾಗಸಹಿತಾ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಚ್ಚುತ ಇತ್ಯನೇನ ಋತೋರ್ಮಾರ್ಗಸದ್ವಯಪರ್ಯಂತಮೇತಾದೃಶತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚುತಿರಹಿತತ್ವೇನ ಸರ್ವದೈತಾ-ದೃಶತ್ವಾತ್ ತಜ್ಜಯೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ದ್ಯೋತಕೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉರ್ಜಿತ - ಸನ್ನದ್ಧ; ಕುಸುಮಾಕರ - ವಸಂತಯುತ; ಕಲಭಾಷಣ - ಅವ್ಯಕ್ತಮಧುರ ಮಾಣಿ; ಶ್ವನ - ವಾಯು.

ಕಾಲಿಯಮರ್ದನಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂಚನೆ

ವಿತತಪಲ್ಲವಪುಲ್ಲವನೇ ಕ್ವಚಿತ್

ತರುತಟೇ ವಸತೋಽಪ್ಯ ಪದಾಂಬುಜಮ್ ।

ಉಪಚಚಾರ ವರಾನುಗಮಂಡಲೀ

ಭುಜಗತೋ ಜಗತೋಽಭಯಸಿದ್ಧಯೇ ॥ ೪೮ ॥

ಹರಡಿದ ಪಲ್ಲವಗಳಿಂದ ಅರಳಿದ ಆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠಪಾದ ಭೃತ್ಯವೃಂದವು ಕಾಲಿಯ ಸರ್ಪದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉಪಚರಿಸಿತು.

೧. : ೧. ಒಂದೆಡೆ ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಗೋಪ-ಸಮುವಾಯವು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿತು^೧ ಎಂದರ್ಥ; ವಿತತ - ಹರಡಿದ; ಪುಲ್ಲ - ಅರಳಿದ.

೨. ಮುಂದೆ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವು ಕಾಲಿಯಮಥನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಭಯ ನೀಡುವುದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಪಲ್ಲವ - ಚಿಗುರು.

ಕಾಲಿಯನ ಮೇಲಿನ ತಾಂಡವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರಂಗ

ಫಣಿಫಣಾಂಕಗನರ್ತನಕೌಶಲಾ-

ಭೃಸನಧೀರಿವ ಸರ್ವವಿದಾಂಬರಃ ।

ಸ ಶಿಖಿತಾಂಡವಮನ್ವಕರೋತ್ ಕ್ವಚಿ-

ದ್ವ ತಶಿಖಂಡಶಿಖಂಡಸುಮಂಡಿತಃ ॥ ೪೯ ॥

ಹಾವಿನ ಹೆಣೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ನರ್ತನಕೌಶಲವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ವಿಚಾರ-ದಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಸರ್ವಜ್ಞಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಂದೆಡೆ ನಖಿಲುಗರಿಯ ಪುಚ್ಚದಿಂದ ಜುಟ್ಟನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ನಮಲಿನಂತೆ ನರ್ತನವನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ.

೧. "ಪಾದಪಂದನನಂ ಚಕ್ರುಃ ಕಿಂಚಿತ್ ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ" ಎತಿ ಭಾಗವತ(೧೦/೧೫/೧೬) ಮಹನೋಕ್ತಸ್ಯ ನಮಿವ್ಯಾಂಕರೋಚ್ಛ್ರೇಕ್ಷಯಮಿತ್ಯಪಗಂಠವ್ಯಮ್ । - ಮ್ಯಾ.

೨. ಪವನ ಓ ಕಾಲಿಯಾ ನಿಯಮ್ಯ ಏವಭಯಂ ಮಹರಿಷ್ಯತೀತಿ ಆತಃ ಪಾಮೋಪಚಾರ ಏವ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ । - ಮ್ಯಾ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಂದೆಡೆ ನೆಲೆನಂತೆ ಕುಳಿದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿಸ್ತುತವೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಂತಂ ಬರ್ಹಿಣಿಂ ಹಾಸಯನ್ ಕ್ವಚಿತ್ || ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ಕಾಳಿಯ ಸರ್ವದ ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸರ್ತಸಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಂತಿತ್ತು ಎಂದು^೧ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಶಿಖಿ - ನಮಲು; ಶಿಖಂಡ - ನಮಲುಗುರಿ, ಜುಟ್ಟು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವವಿದಾಂವರಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ನಮಲು ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಮಣಿಸುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

೧. ಕೃಷ್ಣಃ ಗೋಪೈಃ ಸಹ ಕ್ವಚಿಸ್ತಂಘೂರಪತ್ ಸನರ್ತಕಿ ಪೌರಾಣಿಕಃ (ಭಾಗ.೧೦/೧೫/೧೧) ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.
 ಕ್ವಚಿದ್ಭಾದ್ರಯತೋ ವೇಗೂನ್ ಶ್ವೇಪಣೈಃ ಕ್ವಚಿತಃ ಕ್ವಚಿತ್ |
 ಕ್ವಚಿತ್ ಪದ್ಮಃ ಕಂಕಣೀಭಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕೃತ್ರಿಮಗೋದ್ರಪೈಃ ||
 ಜ್ವದಾಯದೂಣೌ ನರ್ದಂತೌ ಯುಯುಧಾತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ |
 ಅನುಕೃತ್ಯ ರುಕ್ಮಿಣ್ಯಂತೂನ್ ಚೀರತುಃ ಪ್ರಾಕೃತೌ ಯಥಾ || -ಭಾಗ(೧೦/೧೭/೨೯,೪೦)

ಕ್ವಚಿದ್ ಗಾಯತಿ ಗಾಯತು ಮದಾಂಧಾಲಿಷ್ಠನುಪ್ರಶ್ನೈಃ |
 ಉಪಗೇಯಮಾಸಚರಿತಃ ಸವಿಸಂಕರ್ಷಣಾನ್ವಿತಃ ||
 ಕ್ವಚಿಷ್ಟ ಕಲಹಂಶಾನಾಮನುಕೂಜತಿ ಕೂಜಿತಮ್ |
 ಅಭಿಸ್ತುತವೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಂತಂ ಬರ್ಹಿಣಿಂ ಹಾಸಯನ್ ಕ್ವಚಿತ್ ||
 ಮೇಧಗಂಭೀರಯಾ ವಾಚಾ ಗಾಮಭಿದೂರಗಣಾನ್ ಪರೂನ್ |
 ಕ್ವಚಿದ್ಭಾದ್ರಯತಿ ಶ್ರೀತ್ಯಾ ಗೋಗೋವಾಲಮನೋಜ್ವಲಯಾ ||
 ಚೇತೋರಶ್ಮಿಂಚೇತ್ಯಾಹ್ನಭಾರಾದ್ಭಾಜಾಲಿಬರ್ಹಿಣಾಮ್ |
 ಅನುರೂಪಿ ವೃಸತ್ತಾನಾಂ ಭೂತವತ್ ವ್ಯಾಪ್ತಸಿಂಹಯೋಗಃ ||
 ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ಷೇಪಾಪರಿತ್ಯಾಂತಂ ಗೋಪೋಕ್ಷಂಗೋಪಬರ್ಹಣಮ್ |
 ಸ್ವಯಂ ವಿಶ್ವಾ ಮಯತ್ಪ್ರಾಯಗಂ ವಾದನಂವಾಹನಾದಿಭಿಃ ||
 ಸ್ತುತತೋ ಗಾಯತೋ ವಾಂಪಿ ಪಲ್ಲತೋ ಯುದ್ಧತೋ ಮಿಥಃ |
 ಗೃಹೀತವಸ್ತೌ ಗೋವಾಲಾನ್ ಹನಂತೌ ಪರರಂಸತುಃ ||
 ಕ್ವಚಿತ್ ಪಲ್ಲವತಲೇಷು ನಿಯುದ್ಧಮಕರ್ತೃತಃ |
 ವೃಕ್ಷಮೂಲಾಶ್ರಯಃ ಶೇತಃ ಗೋಪೋಕ್ಷಂಗೋಪಬರ್ಹಣಃ ||
 ವಾದನಂವಾಹನಂ ಚತುಃ ಕೇಚಿತ್ ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಅವರೇ ಹತವಾವ್ಯಾನೋ ವ್ಯಜ್ರಗೈಃ ಸಮುಪೇಷಯನ್ ||
 ಆಸ್ಥೈಃ ತಪಸರೂಪಾನ್ ಮನೋಜ್ಞಾನ್ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಗಾಯಂತಿ ಸ್ಯ ಮಹಾರಾಜ ಸ್ಯ ಮತ್ಸರಧಿಯಃ ಶಸ್ತ್ರೈಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೭/೨-೧೭)

೨. ಭಗವಂತನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವವಿದಾಂವರಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಕೂಗು

ಮುನಿಮನಃಸರಸೀರುಹಹಂಸರಾಟ್

ತದುಚಿತಸ್ವರಶಿಕ್ಷಣಧೀರಿವ |

ಅನುನನಾದ ಸ ಹಂಸಕದಂಬಕ-

ಪ್ರತಿಮನೋಽತಿಮನೋರಮಕೂಜಿತಮ್ || ೫೦ ||

ಮುನಿಗಳ ಮಾನಸಸರೋವರದ ರಾಜಹಂಸನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಹಂಸವೃಂದದ ಕಿವಿ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ಕೂಗನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಕೂಗಿದ ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ವಿವರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಾವ್ಯಮಯವಾದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಬಂದಿದೆ; ಸರಸೀರುಹ - ಕಮಲ; ಕೂಜಿತ - ಧ್ವನಿ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ಮಧುವಶೀಕೃತಚಿತ್ತ ಇವೋಷ್ಣಭಾಃ

ವರುಣಪಾಲಿತದಿಜ್ಞ ಗಲೋಚನಾಮ್ |

ಸಮಧಿಗಮ್ಯ ದಿವಃ ಸ್ವಮಪೀಪತ-

ದ್ವರಿತವಾರಿತವಾಜಿಮನಾ ಇವ || ೫೧ ||

ಉಷ್ಣತರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನು ವಸಂತದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಂತೆ, ವರುಣ-ಪಾಲಿತವಾದ ದಿಗಂಗನೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದ; ಪಾಪದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕುದುರೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಂತೆ ಗಗನದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಪಕ್ಷಿಮದಿಕು ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಇದ್ದಂತೆ. ವಸಂತಯುತುವಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅವನು ಅವಳತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತನಾದ. ಆ ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನದ ಪಾಪದಿಂದಲೋ

೧. ಹಂಸಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುನಿಹೃದಯಕಮಲವಾಸೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಂಸಾಣಾಮುಚಿತಃ ಯೋಗ್ಯಃ ಸ್ವರಃ ಹಂಸವಾತೀಯಸ್ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹಂಸಪಕ್ಷಿವಚ್ಛುಕೂಜೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹಂಸಚಾತ್ಯನುಸಾರಿಸ್ವರಾಭಾವೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಹಂಸತ್ವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ "ಕೃಚಿತ್ ಕಲಹಂಸಾಣಾಮನುಕೂಜತಿ ಕೂಜಿತಮ್" | ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತಿ ನೃತ್ಯಂತಂ ಬರ್ಹಿಣಂ ಹಾಸಯನ್ ಕೃಷಿತಾ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ (೧೦/೧೫/೧೦)

೩. ವಚನಕಥಿತಕಥಾದ್ವಯಮನೇನ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಧರಾದವು. ಕೂಡಲೇ ಸೂರ್ಯ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಬಿಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ.
ಮೃಗಲೋಚನಾ - ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ; ಉಷ್ಣಭಾ - ಸೂರ್ಯ; ವಾಜಿ - ಕುದುರೆ.

೨.. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಪರಸ್ಪರಿಗಮನ
ಎಂತಹ ತೇಜಸ್ವಿಗೂ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮಹಾಪಾತಕ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ನೀಡಿರುವರು (ಮಹಾಭಾರತ - ೧೨/೧೦೪/೨೧); ಮನುಸ್ಮೃತಿ - ೪/೧೨೪):

ನ ಹೀದೃಶಮನಾಯುಷ್ಯಂ ಲೋಕೇ ಕಿಂಚನ ವಿದ್ಯತೇ |
ಯಾದೃಶಂ ಪುರುಷಶ್ಚೇಹ ಪರದಾರೋಪಸೇವನಮ್ ||

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ

ಮುದಿತಗೋನಿಕರೈಃ ಪರಿವಾರಿತಃ
ಸಖಜನೈಃ ಸಹ ವೇಣುಮುದೀರಯನ್ |
ನಿಜಗೃಹಂ ಪ್ರವಿಶನ್ ಸ ನಿಶಾಮುಖೇ
ನರಮಣೀ ರಮಣೀಃ ಸಮಹರ್ಷಯತ್ || ೫೨ ||

ಆನಂದ ತುಂಬಿದ ಗೋವುಗಳ ಹಿಂಡುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಸ್ನೇಹಿತಜನರೊಂದಿಗೆ
ಕೊಳಲನ್ನು ಉದುತ್ತಾ ಮುಸ್ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಪುರುಷೋ-
ತ್ತಮನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ನರಮಣಿ - ಪುರುಷೋತ್ತಮ; ನಿಶಾಮುಖಿ - ಮುಸ್ಸಂಜೆ.

ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಪ್ರಮದಾಭಿರಿತಸ್ತತಃ
ಸಕುತುಕಾಭಿರಸೌ ಪರಿಸೇವಿತಃ |
ಸ್ಥಿತಕಟಾಕ್ಷಮನೋರಮವಿಭ್ರಮಃ
ಸ್ಮರಜನೀ ರಜನೀಶ ಇವಾಬುಭೌ || ೫೩ ||

ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಕೌತುಕಭರಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪರಿಸೇವಿತನಾದ,
ಮಂದಹಾಸ ತುಂಬಿದ ಕುಡಿನೋಟದ ಮನೋಹರವಿಲಾಸದ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

೧. ಅನೇನ ಮದ್ಯಪಾನಾಪಾರವಶಂ ವಿದ್ಯತೇ |

-ಮಾ.

೨. ಅಹ್ಲಾದಕರತ್ವಾತ್ ರಾತ್ರಾವಪಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ವಿ. : ಸ್ಥಿತ - ಮಂದಹಾಸ; ರಜನೀಶ - ಚಂದ್ರ; ವಿಭ್ರಮ - ವಿಲಾಸ; ಸ್ಮರಜನಿ - ಮನ್ಮಥನ
ತಂದೆ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ).

ಸುಖಮಯವಾಗಿ ಕಳೆದ ರಾತ್ರಿಸಮಯ
ಯದುಪತಿ: ಸ ನಿಜೈ: ಸಹ ನಿರ್ಮಲಂ
ಸ್ವಗೃಹಮೇತ್ಯ ಶನೈರಲಪಾಂ ನಿಶಾಮ್ |
ತನುರುಚಾ ಬಹುದೂರಪಲಾಯಿತಾಂ
ಮಹಿತಯಾ ಹಿತಯಾ ವ್ಯತನೋತ್ ಸತಾಮ್ || ೫೪ ||

ಯದುಪತಿಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾದ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ
ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜಡವಾದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಹಿತವಾದ ಪೂಜಿತವಾದ
ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ
ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಬಲುಬೇಗನೆ ಕಳೆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಹಿತಕರವಾದಾಗ ಸಮಯವು ಬೇಗ ಕಳೆದಂತೆಯೂ, ದುಃಖಕರವಾದಾಗ ನಿಧಾನವಾಗಿ
ಕಳೆಯುವಂತೆಯೂ ಭಾಸವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ : ಅಹಸ್ತ
ಮಾಸಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ಯತ್ರ ಚಿಂತಾಯುತಂ ಪ್ರಜೇತ್ | - ಭಾ.ತಾ.(೧/೧೧/೧೩)

೩. ರಾತ್ರಿಯು, ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇರುಪರ್ವತದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಗುವುದರಿಂದ
ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಪಲಾಯಿತ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮಾತು.

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ
ಸ್ವತನಯಾಂ ಸರಿತಂ ವಿಷವರ್ಜಿತಾಂ
ಕರುಣಯಾ ಹರಿರದ್ಯ ಕರಿಷ್ಯತಿ |
ಇತಿ ಮುದೇವ ಗಿರಿಂ ರವಿರೀಕ್ಷಿತುಂ
ಪರವಶೋ ರವಶೋಭಿತಮಾರುಹತ್ || ೫೫ ||

ಇಂದು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಷರಹಿತಳನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಆನಂದದಿಂದ ಪರವಶನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಅದನ್ನು ಕಾಣಲೆಂಬಂತೆ
ವಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎರಿದನು.

೧. ಪ್ರಾತರಂಧಕಾರ್ಯ ಮೇರುಪ್ರಪ್ತಗಮನಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಯುದ್ಧಾದಿಕಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಉಚ್ಛ್ರಾಸ್ತಾಧಾದಿಕಮಾರುಹಂತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಅಂದು ಕಾಳಿಯ ಮಥನದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಯಮುನೆಯ ವಿಶೇಷ ಶೋಭೆ ಹೊಂದುವಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ^೧ಸೂರ್ಯನು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಉಪಯಾಚಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ಅಂದು ನಡೆಯುವ ಕಾಲಿಯಮರ್ದನ ಪ್ರಸಂಗದ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ ; ರವ - ಧ್ವನಿ.

ಬಲರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತದನು ಭೋಗಿಕುಲಾಗ್ರಗಮಗ್ರಜಂ

ಸ ಹಿ ವಿಸೃಜ್ಯ ತದನ್ವಯಸಂಭವಮ್ |

^೨ನಮಯಿತುಂ ಯಮುನಾಮಗಮದ್ವಿಭುಃ

ಸಭುಜಗಾಂ ಭುಜಗಾಂತಕವಾಹನಃ || ೫೬ ||

ಆ ಬಳಿಕ ನಾಗಕುಲದ ಹಿರಿಯನೆನಿಸಿದ ಆದಿಶೇಷನ ಅವತಾರನಾದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗರುಡವಾಹನನಾದ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಿಡಿಯಲೆಂದು ಆ ಸರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಯಮುನೆಯತ್ತ ತೆರಳಿದ.

೩. : ೧. ಅಂದು ಬಲರಾಮನನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಗೋಕುಲದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯತ್ತ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಆದಿಶೇಷನ ಅವತಾರನಾದ ^೩ಬಲರಾಮನನ್ನು ಅವನ ವಂಶಜನಾದ ಕಾಳಿಯನ ದಮನವನ್ನು ಕಾಣದಿರಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಂಧುಜನರಿಗೆ ವೈದ್ಯರು ನೀಡದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ.

೪. ಭುಜಗಾಂತಕವಾಹನಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಾಳಿಯನ ಭಯ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ; ಭುಜಗ - ಸರ್ಪ; ಭುಜಗಾಂತಕ - ಗರುಡ; ಭುಜಗಾಂತಕವಾಹನ - ಗರುಡವಾಹನ.

೧. ಭೀಷೋದೇಶಿ ಸೂರ್ಯಃ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ (ಕೃತಿರೀಯ. ಉ. ೨/೮) |

-ಮ್ಯ.

೨. ದಮಯಿತುಮಿತಿ ಪಾಠಃ | ಶಿಕ್ಷಯಿತುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ಮ್ಯ.

೩. ಬಲರಾಮಸ್ಯ ಶೇಷಾವತಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯದಿ ರಸಾತಲಮೇತಿ ತದೈಮ್ಯಹಂ

ದಮಯಿತುಂ ತಮಿತೀವ ಸ ಪಾದಪಾತ್ |

೧ ಅಪತದಂಬುನಿ ವಿಸ್ಮಯಕಾರಕಃ

ಸವಯಸಾಂ ವಯಸಾಮಿವ ವಲ್ಲಭಃ || ೫೭ ||

ಅವನು ರಸಾತಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ನಾನು ಅವನನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲಿಗೇ ತೆರಳುವೆ
ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮರವನ್ನೇರಿ
ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ^೨ಗರುಡನಂತೆ ಆ ಯಮುನೆಯ ಜಲದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ ರಭಸವು ಕಾಳಿಯನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು
ರಸಾತಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ಬಿಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪಾದಪ - ಮರ; ವಯಃ - ಪಕ್ಷಿ; ವಯಸಾಂವಲ್ಲಭ - ಗರುಡ. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ.

ಕೃಷ್ಣ ಹಾರಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕೇರಿದ ಯಮುನೆ

ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಕಾತರೈಃ ಕರಸಮೈರೋಘೈರ್ನಿವೃತ್ತೈರಿವ

ಸ್ವಪ್ರಾಂತಸ್ಥಿತತತ್ಪದಾಂಕಮುರಸಾ ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವಾರ್ಕಜಾ |

ಸುಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಿಮಿಶ್ರಣಾದಿವ ^೩ಜಗದ್ವಂದ್ಯಸ್ಯ ಪಾತಾದಿವ

ಸ್ಥಿಗ್ಧಾ ತಂ ಮದನಾಕೃತಿಂ ಸ್ವಹೃದಯೇನಾಶ್ಲಿಷ್ಯ ಸಾಂವರ್ಧತ ^೪ || ೫೮ ||

೧. ಸಾರ್ಪಹೃದಃ ಪುರುಷಾರಸವಾತವೇಗದುಂಕ್ಷೋಭಿತೋರಗವಿಪೋಚ್ಛಿಸಿತಾಂಬುರಾಶಿಃ |

ಪರ್ಯಕ್ ಪೃತೋ ವಿಪಕಪಾಯವಿಫೇಷಣೋರ್ಮಿಫೇಷೋ ಧನುಃಪತಮನಂತುಲಸ್ಯ ಕಿಂ ತತ್ ||

ತಚ್ಚಿತ್ತಾಂಡಪದಿರುಗ್ಲಪಕಾತಪತ್ನೋ ರಕ್ತಂ ಮುಖೈರುರು ದಮನ್ ಸೃಪ ಭಗ್ನಗಾತ್ರಃ |

ಸ್ವತ್ವಾ ಚರಾಚರಗುರುಂ ಪುರುಷಂ ಪುರಾಣಂ ನಾರಾಯಣಂ ತಮರಣಂ ಮನಸಾ ಜಗಾಮ ||

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗರ್ಭಜಗತೋಽತಿಭರಾವಸನ್ನವಾಶ್ಲಿಷ್ಯಪ್ರಹಾರಪರಿರುಗ್ಲಪಕಾತಪತ್ನಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೪/೭,೨೦,೨೧)

೨. ಯಥಾ ಶಾಖಾಗ್ರೇ ಸ್ಥಿತೋ ಗರುಡೋ ಜಲಾಂತಸ್ಥಿತಸರ್ವಗ್ರವಣಾಯ ಅಥಃ ಪತತಿ ತಥಾ ಅವತತ್ | ಜಲೇ
ಬಹುದೂರಂ ಮಿಮಂಕ್ಷುಃ ಉಸ್ತತವೃಕ್ಷಶೈಲಾದಿಕಮಾರುಹ್ಯ ನಿಪತತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಉತ್ತಮಗಾಯಕಸ್ಯ ಸ್ವಚರಣಾದಿವತನೇ ಕಾಂತಾಯಾ ಹರ್ಷೋದ್ವೇಗೇಣ ದೇಹಾಭಿವೃದ್ಧೇರ್ಚಾಯ-
ಮಾನತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮಾರೋತ್ಪಣ್ಣೇಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸುವ ಕೈಗಳಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದಂತಹ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ತನ್ನ ತೀರದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದ ಅವನ ಪಾದದ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೆಂಬಂತೆ, ^೧ ಉತ್ತಮವಾದ ಪ್ರೇಮವೆಂಬ ನಾಗರದ ಜೊತೆಗೂಡುವಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಜಗದ್ವೃಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧುಮುಕುವಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಭಕ್ತಪೂರಿತಳಾದ ಆ ಯಮುನೆಯು ^೨ ಮನ್ಮಥರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ^೩ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಉಕ್ಕಿದಳು.

೧. : ೧. ^೪ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧುಮುಕಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಯಮುನಾ ನದಿಯು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಅರ್ಕ-ಸೂರ್ಯ; ಅರ್ಕಜಾ-ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿ, ಯಮುನೆ.

೨. ಯಮುನಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ಅದರ ಕೈಗಳು ಎಂಬ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಧುಮುಕಿದ್ದನ್ನು ಯಮುನೆಯೇ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಮಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೩. ^೫ ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕಾಲಿಂದಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವಳೆಂಬುದು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಕಾಳಿಯ

ಕಲಿಲಯಂತಮಪಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ

ಘಣಿಪತಿಃ ಕಿಲ ^೬ ದಂಭಿತುಮಗ್ರಹೀತ್ |

ನಹಿ ಸ ವೇತ್ತಿ ಬಲಂ ^೭ ಶ್ರವಣೋಜ್ವಲಃ

ಪರಮಯಾ ರಮಯಾ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ || ೫೯ ||

ಜಲವನ್ನು ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಗೊಳಿಸಿದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಾಗರಾಜನಾದ ಆ ಕಾಲಿಯನು ಕಚ್ಚಲೆಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ; ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದ ಅವನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ವೇದವಚನಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ಅವನ ಬಲವನ್ನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ!

೧. ಸುಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಿಃ ಸುಸ್ನೇಹಸಮುದ್ರಃ ತಸ್ಯ ಮಿಶ್ರಣಾತ್ಪ್ರಯೋಗಾದಿವ ಸಮುದ್ರಸಂಗಮನೇ ಸದ್ಯಾಃ ಜಲಾಭಿವೃದ್ಧೀರ್ಜಾಯಮಾಸತ್ಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮದನಗ್ನಾ ಕೃತಿರಿವಾಕೃತಿಯಸ್ಯ ಮದನಗ್ನಾ ಕೃತಿಯಗ್ನಾದಿತಿ ವಾ ಅತಿಸುಂದರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಾಣಕಾಂತಾಲಿಂಗನಾಪ್ರಭವೃದ್ಧಿಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
ಸೃಷ್ಟಾಂತೇ ಸೃತತೇ ಸ್ಥಿತಂ ತತದಾಂಕಂ ಕೃಷ್ಣವಾದಜಿಹ್ವಂ ಉರನಾ ಪಕ್ಷನಾ ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವ ಬುದ್ಧೇವ ತಾವತ್ಕರ್ಮಾಂತಮಭಿವೃದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತೌ ಜಲಾಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಆನೇನ ಕಾಲಿಂದ್ಯಾಃ ಕಾಲಿಂದೀಗಾಮ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣಮತಿಃ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಗಮ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಹಿಂಸಿತುಮಿತಿ ಪಾಠಃ ಹಂತುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಆತ್ಮಾ ವಾಸರೇ ದ್ರಷ್ಟಾಃ ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮಂತವ್ಯೋ ನಿಂದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ | -ಶ್ರುತಿ.

೧. : ೧. ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಕಿವಿಗಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಂದರೆ 'ಶ್ರವಣ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆ ತಿಳಿಯ-
ಲಾರದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
'ದೀಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ', 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್', 'ಸದಾಗಮೈಕವಿಜ್ಞೇಯಮ್' ಮೊದಲಾದ
ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ ನಿವರ್ತನವೆಂದಿದೆ ; ಫಣಿ - ಹಾವು ; ಫಣಿಪತಿ - ಸರ್ಪರಾಜ, ಕಾಲಿಯು.

೩. ಶ್ರವಣೋಜ್ಞತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ ಎಂದರೆ ಕಿವಿ ಹಾಗೂ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣ ಎಂಬ ಎರಡು
ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ಕಾಲಿಯನು ಕೇವಲ ಫಣಿಪತಿಯಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ
ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪದಗಳ ಟಿಪ್ಪಣಿ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಗೋಪರು

ಉತ್ಪಾತ್ರಚಕಿತಾ ಗೋಪಾಃ ಕೃಷ್ಣಸಂದರ್ಶನಾರ್ಥಿನಃ |

ಪುರೋಧಾಯ ಯಯೂ ರಾಮಂ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗತಾ ಇವ || ೬೦ ||

ದುಃಶಕುನಗಳಿಂದ ಭಯಗೊಂಡ ಗೋಪರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದವರಾಗಿ ಶೇಷ-
ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವರೆಂಬಂತೆ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತೆರಳಿದರು.

೧. : ೧. ಮುಕ್ತಿಗೆ ತೆರಳಲು ಗರುಡಮಾರ್ಗ ಹಾಗೂ ಶೇಷಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ
ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿವೆ :

ಸೋಮಸ್ತು ವಾರೀಶಯುತೋಽನಿರುದ್ಧಂ ವಿಶತ್ಯಸೌ ಕಾಮಮಸೌ ತು ವಾರುಣೀಮ್ |

ಸಾ ಶೇಷದೇವಂ ಸ ಗಿರಂ ಚ ಸೈವ ವಾಯುಂ ವಿಶತ್ಯಂಜ ಇತೀಹ ನಿರ್ಗಯಃ ||

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಹೊರಟ ಗೋಪರನ್ನು
ಶೇಷಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೊರಟ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ; ಬಲರಾಮನು
ಶೇಷಾವತಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸವಾದುದು.

೧. ದೀಪನಿಷದಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಶ್ವರೋದಯೋಽನಿರುದ್ಧಂ ವಿಶತ್ಯಸೌ ಕಾಮಮಸೌ ತು ವಾರುಣೀಮ್ |
ಚಾಣಾಕೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮೋಕ್ಷಗಂತ್ವಣಂ ಮಾರ್ಗದ್ವಯಂ ಗರುಡಮಾರ್ಗಃ ಶೇಷಮಾರ್ಗ ಇತಿ |
ತತ್ರ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗಾಮಿನಃ ಶೇಷಂ ಪುರೋಧಾಯ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಬಲಭದ್ರಸ್ಯಾಪಿ
ಶೇಷತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸೋತ್ತಮಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಾ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗರುಡಮಾರ್ಗಭ್ಯಾಂ ಗತಾನಾಮ್ | - (ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಗದ್ಯ)

೩. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೪/೨/೧೩೪)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಗೋಪರು

ವ್ರಜಾಮ ವ್ರಜಗೋಪಾಲಾ ಯಮುನಾಮಮುನಾಽದ್ವನಾ |

ಪದಾನಿ ಪಥಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಲಕ್ಷಣೈಃ ಸಹ || ೬೧ ||

"ಎಲೈ ಗೋಕುಲದ ಗೋಪರೇ! ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಾವು ಯಮುನೆಯತ್ತ ತೆರಳೋಣ; ಈ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿವೆ."

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಿದ ಮಾರ್ಗದ ಗುರುತು, ಅವನ ಪಾದದ ಗುರುತುಗಳಿಂದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಗುರುತುಗಳು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಕವಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ದ್ವಜರೇಖೆ, ವಜ್ರರೇಖೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು:

ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತರ್ಪಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಭನಾಡ್ಯಮ್^೧ |

ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಂಡು ನರ್ತಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತ್ಥಂ^೨ ವಿಮರ್ಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಾನ್ ಸರ್ಪಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸಃ |

ನನರ್ತ ಕಿಲ ನರ್ನರ್ತಿ ಸುಹೃದಾಗಮನೇ ನ ಕಃ || ೬೨ ||

ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ತನ್ನವರನ್ನು ಕಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಲಿಯನ ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿದ ; ಆಪ್ತರು ಬಂದಾಗ ಯಾವನು ತಾನೇ ಕುಣಿಯದಿದ್ದಾನು?

ವಿ. : ಅವರು ಹಾಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಲಿಯನ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಲಿಯನ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ನರ್ತನ

ಸರತ್ಕೃಷ್ಣಾಹಿಫಣಾಂಕಣೇಷು

ನನರ್ತ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಿಲ ಲೋಕವಂದ್ಯಃ |

ಪದಂ ಗರುತ್ಮತ್ಕರಮುಖ್ಯದೈವ-

ಮಿವೌಷಧಂ ತದ್ವಮನೇ ವಿಧಿತ್ಸನ್ || ೬೩ ||

೧. ಭಾಗವತ (೨/೨೯/೨೧)

೨. ವಿಮರ್ಶತಃ ಶ್ರವಣಾದಿವಿಚಾರೇಣಾಗತಾನ್ ಶೇಷಮಾರ್ಗೇಣ ವೈಕುಂಠಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗತಾನ್ ಸ್ವಾನ್ ಭೃತ್ಯಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ಪಮೂರ್ಧ್ನಿ ತದೀಯಮೃತ್ಯುಲಕ್ಷಣಕಾಲೋರಗಗಿರೀಶ ಸ್ವತೃತೀತಿ ದ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ-

ಲೋಕವಂದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರತ್ನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಕಾಳಿಯನ ಹೆದೆಯ ಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಖಣಿಯತೊಡಗಿದ; ಗಯಡನ ಕೈಗಳ ಪೂಜೆಗೆ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯಾದ ತನ್ನ ಪಾದವನ್ನು ಅದರ ದಮನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಔಷಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಪಿ. : ಹಾಗೆ ಕಾಳಿಯುತ್ಪಾ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ^೧ ಪಾದವು ಅವನಿಗೆ ವಿಷವು ಧಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಔಷಧಿಯಂತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಾಲಿಯಮರ್ದನ

ಉನ್ನೀಯ ಕಾಲಿಯಫಣೀಂದ್ರವಿರಾಜಪುಚ್ಚಂ
ಖಿನ್ನಂ ಮಮರ್ದ ವಿಷದೂಷಿತಮಸ್ಯ ವಕ್ತ್ರಮ್ |
ತಸ್ಯಾಂತರಾಶ್ರಿತಮರೇಷಮಸಾವಸಹ್ಯಂ
ನಿಷ್ಕಾಸಯನ್ನಿವ ವಿಷಂ ವಿನತಾನನೇನ || ೬೪ ||

ಕಾಲಿಯ ಸರ್ಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಬಾಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಷದೂಷಿತವಾದ ಅದರ ಬೇದಗೊಂಡ ಮುಖವನ್ನು, ಅದರೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ವಿಷವನ್ನು ಅದರ ಬಾಗಿಲ ಮುಖದ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊರಹಾಕುವವನಂತೆ ಮರ್ದಿಸತೊಡಗಿದ.

ಪಿ. : ೧. ಕಾಲಿಯನ ಮುಖವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿರೇಷವಾಗಿ ತುಳಿದದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿನ ವಿಷವನ್ನು ಹೊರಹಾಕಲೆಂದೇ ಹೊರತು, ಕೇವಲ ನೋಯಿಸಲೆಂದಲ್ಲ; ವಿನತ - ಬಾಗಿದ.

೨. ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೋವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅವರಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕರುಣೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಹಿಂಸಿಸಲೆಂದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿರೇಷಸಂದೇಶ ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು: "ಭೂತ್ಯೈ ನಿಷಾಶ್ರಿತಜನಸ್ಯ" - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೨), "ಆದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು" - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು.

ಮುಖವನ್ನು ತುಳಿದು ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಸ ದಂದತೂಕಸ್ಯ ಮುಖಂ ವಿಭಿಂದನ್
ತದೀಯಪುಚ್ಚಂ ಜಗೃಹೇ ಕರೇಣ |

೧. ಸ್ವಂಧಾಧಿರೂಢಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪಾದಂಭೋರ್ಗರುಚಕರಗತತ್ವಾಂತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಗಯಡಸ್ವರಗಮಾತ್ತೇಣ ವಿಷಪರಿಹಾರೋ ಜಾಯತೇ ಕಿಲ, ಕಿಂ ಪುನರ್ಗರುಚಕರವರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣಪಾದಸಂಬಂಧೇನೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಚೇಲಾಧಿಸ್ತಂತಂ ತಂಚಲಾದಿಕಂ ನಿರೇಷತಯಾ ನಿಷ್ಕಾಸಯಿತುಂ ಚಲಪುಚ್ಚಮೂರ್ಧ್ನೀಕೃತ್ಯ ಮುಖಮಧಃಕಾರಯಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಯಥಾಪರಾಧಂ ನನು ದಂಡದಾತಾ

ನಿರಾಗಸಂ ಕಂ ವರಯೇನ್ನ ಶೌರಿಃ || ೬೫ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ಪದ ಮುಖವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಾ ಅದರ ಪುಚ್ಚವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರೋಪನಾದ ಯಾವನನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದಾನು?

ಏ. : ೧. ಕಾಲಿಯನ ಮುಖವನ್ನು ತುಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಷವು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಅದರ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷ ಇಲ್ಲದ್ದು ಕಾರಣ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ಅಪುಕಾರ ಮಾಡಿದವರನ್ನೇ ಹೊರತು ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು; ದಂಡಶೂಕ - ಹಾವು; ನಿರಾಗಸ - ನಿರಪರಾಧಿ.

೨. ವೃಷಪರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕ್ಷೇರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರೂ, ಅವರು ಭಕ್ತರು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸಹ ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡುವನು; ಇದರಿಂದ ಕ್ಷೇರ ಒದಗಿದಾಗ ಅದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಅನುಗ್ರಹ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ವೃಷಪರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ಸಮಃ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದವು ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿಷ್ಕೃತಾತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು; ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘ್ಯಣ್ಯೇ ನ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತಥಾ ಚ ದರ್ಶಯತಿ | (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ೨/೧/೨೫).

ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೀಡುವ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಸಹ ಅನುಗ್ರಹವೇ

ವಿದಾರಯನ್ನಪ್ಯಹಿರಾಜಮೌಲಿಂ

ಕರೇಣ ಪಸ್ಪರ್ಶ ತಮಾರ್ತಬಂಧುಃ |

ನಿಜೇಷು ಶಿಕ್ಷಾಽಪಿ ಹಿ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ

ಪರಂ ಪರಾನುಗ್ರಹಹೇತುರೇವ || ೬೬ ||

ನಾಗರಾಜನಾದ ಕಾಲಿಯನ ತಲೆಯನ್ನು ಜೋರಾಗಿ ಸೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅರ್ತಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ; ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದೂ ಸಹ ಬಡಗವಾಗಿ ಅವನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

೧. ಮುಖೇನ ದಂಶತಿ ಅಪರಾಧಿನೋ ಮುಖಸ್ಯ ದಮನಮುಚಿತಮ್ | ನಿರಪರಾಧಿನಃ ಪುಚ್ಚಸ್ಯ ವಂಗಳವಾಂ ಜೋಚಿತಮತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪರಾ ಯಾವತ್ಪುಷ್ಪಾಣಂ ಕರೇಣಿ ತಾವತ್ಪುಷ್ಪಂ ಸಮ್ಯಗ್ಗೃಹೀತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶೌರಿಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಯಥಾಪರಾಧಮ್ ಅಪರಾಧಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಅಪರಾಧಾನುಸಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ನಿಜೇಷು ಸ್ವಭೇಷು ಶಿಕ್ಷಾಽಪಿ ಪರಂ ಅತಿಶಯೇನ ಪರಾನುಗ್ರಹಹೇತುರೇವ ಅನುಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹ-ಕಾರಣಮೇವ | ಅನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಗಾತ್ರಾಂಚ್ಛಯತಿ ನ ತ್ವಸುರವತ್ಸಮಃ ಪ್ರಾಪಯಿತುಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ದೇವವೃಂದ

ನೃತ್ಯಂತಮೇನಂ ನಿಜನಾಥಮೇತ್ಯ

ಭೃತ್ಯಾ ಭವಾಬ್ಜಾಸನಮುಖ್ಯದೇವಾಃ |

ವಿಷ್ವಗ್ನುಣಂತಃ ಕಿಲ ತಸ್ತುರಾರ್ತ-

ಸರ್ಪಾಶ್ರಿತಾಜ್ಞಾನಮಿವಾಪಹರ್ತುಮ್ || ೬೭ ||

ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಳಿಗೆ ಅವನ ಭೃತ್ಯರಾದ ಶಿವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ನೊಂದ ಸರ್ಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ್ದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಡೆಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದರು.

ವಿ. : ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಹಾಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾಳಿಯನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಜ್ಞಾನವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ವಿಷ್ವಕ್ - ಎಲ್ಲೆಡೆ; ಅಬ್ಜಾಸನ - ಪದ್ಮಾಸನ, ಬ್ರಹ್ಮ.

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸಂಗೀತಸೇವೆ

ಅನೀನದತ್ ಪದ್ಮಭವೋ ಮೃದಂಗಂ

ಜಗೌ ಹನೂಮಾನ್ ಜಗತಾಮಧೀಶಮ್ |

ಅದರ್ಶಯತ್ ತಾಲಗತೀಃ ಕಪರ್ದೀ

ನನರ್ತ ಗೋಪಾಲಕಬಾಲಮೌಲಿಃ || ೬೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೃದಂಗವನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು, ಹನುಮಂತ ಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡತೊಡಗಿದ; ರುದ್ರದೇವರು (ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತಾದಿ) ತಾಳಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು; ಗೋಪಾಲಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನರ್ತನ ಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇದರಿಂದ ನರ್ತನ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ; ಮೃದಂಗ ಬಾರಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಗಾನಮಾಡಿದ ಹನುಮಂತ ಜೀವೋತ್ತಮರು, ತಾಳ ಹಾಕಿದ ರುದ್ರದೇವರು ಅನಂತರದವರು ಎಂಬ ಶಾರತಮೃತ್ಯುಪ್ಪ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ನರ್ತನ, ಗಾನ ಹಾಗೂ ವಾದ್ಯಗಳು ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗ ಸಂಗೀತವೆನ್ನಿಸುವದು; ಸ್ವತಂ ಗೀತಂ ಚ ವಾದ್ಯಂ ಚ ತ್ರಯಂ ಸಂಗೀತ-ಮುಚ್ಯತೇ; ಮೃದಂಗ - ಮದ್ದಲೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವಾನುವಾದದಂತಿದೆ :

೧. ದೇವೈರನ್ಯಾಭಃ ಕೃಷ್ಣಪರಿಚಯೋಯಾಂ ಕೃತಾಯಾಮ್ ಆಯಾಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಚಾನೀಯಾತ್ ಕಾಲಿಯ ಇತೀರ್ಷೋಪತಸ್ತುತೃರ್ಥಃ | -ಮ್ಯ.

೨. ಅನೇನ ವಿಶಾದೃಶಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗೋಪಾಲಕತ್ವಂ ಲೋಕವಿಡಂಬನಾರ್ಥಮಿತಿ ದ್ವೈತೃತೇ | -ಮ್ಯ.

ದೋಲಿನ ಮೇಲ್ಮಯ್ಯ ಬರಮಪ್ಪ ಹಾಕ್ಕಾನು ತಾಳವ ಬಿದನಪ್ಪ ಕಟೆದಾನ್ಯಾ ।
ಒಳ್ಳೊಳ್ಳಿ ಪದಗಳ ಹನುಮಪ್ಪ ಹಾಡ್ಯಾನು ಚೆಲುವ ಕನಕಪ್ಪ ಕುಣಿದಾನ್ಯಾ ॥

೨.. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಿಯನನ್ನು ಮಥಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಸಾರುವಂತಹುದು. ಕಾಲಿಯ ಸರ್ಪ ಮಹಾಮೃತ್ಯುವಿನ ಸಂಕೇತ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ಹಾಗೆ ಮರ್ದಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸರ್ವಥಾ ಮೃತ್ಯುರಹಿತನಾದವನು, ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾದವನು ಎಂಬ ಪರಮಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ತತ್ವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೇ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇಶತಗಳು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಲಿದಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶೇಷರಾಯ, ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಾಗಪತ್ನಿಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ
ತತೋಽಹಿಪತ್ನೀಪ್ರಿಯಮಂಜುವಾಕ್ಯಂ
ನಿಶಮ್ಯ ತಂ ನಿರ್ಭಯಮಾತು ಚಕ್ರೇ ।
ತಥಾಹಿ ನಾರೀಮೃದುಭಾಷಣೇನ
ನ ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಮೃದುತಾಮುಪೈತಿ ॥ ೬೯ ॥

ಆ ಬಳಿಕ ನಾಗಪತ್ನಿಯರ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಂಜುಳವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಳಿಯನಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡಿದ; ಅದು ಸರಿಯೇ! ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆದುಮಾತುಗಳಿಗೆ ಯಾವನ ಮನಸ್ಸು ತಾನೇ ಕರಗದಿದ್ದಿತು?

ವಿ. : ೧. ನಾಗಪತ್ನಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಇರುವ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ : ಕೀರ್ತಿಃ ಶ್ರೀವಾಕ್ ಚ ನಾರೀಣಾಂ ಸ್ತುತಿರ್ಮೋಘಾ ದೃತಿಃ ಕ್ಷಮಾ ॥-ಗೀತಾ (೧೦/೩೪)

೩. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಅರ್ಹತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಸಹ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಸ್ತ್ರೀಪಕ್ಷಪಾತಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ವಿಷಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಗುಣೇನ ನಾಮ್ನಾ
ದ್ವಯೋಃ ಸ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಭುಜಂಗಮಂ ತಮ್ ।

೧. ತಥಾಹಿ ತದ್ಭಕ್ತಮ್ । ನಾರೀಮೃದುಭಾಷಣೇನ ಕಾಮಿನೀಃ ಸಮಲವಚನೇನ ಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಣನಶ್ಚಿತ್ತಂ ಮೃದುತಾಂ ಮಾರ್ದವಂ ಗೋಪೈತಿ । ಅತಿಪುರುಷೋಽಪಿ ಪುರುಷಃ ಕಾಮಿನೀವಚನೇನ ಮೃದುರ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ । -ಮಾ.

೨. ವಿಶ್ವ ಗರಲಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಅನ್ಯಸ್ಯಾಃ ಜಲಾಶ್ರಯತ್ವೇನೈತ್ಯುಭಯೋರ್ವಿಷಾಶ್ರಯತ್ವಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ಮಾ.

ನಿವೀಡ್ಯ ಭಾಸ್ವತನಯಾಂ ಜುಗೋಷ

ನ ಕಸ್ಯ ಯೋಷಿತು ಹಿ ಪಕ್ಷಪಾತಃ || ೭೦ ||

ವಿಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆಯಿಂದ, ಗುಣದಿಂದ, ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾಮ್ಯ-
ವಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಮರ್ದನಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನೆಯನ್ನು
ನಂದಕ್ಷಿಸಿದ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಪಕ್ಷಪಾತವಿರದು !

೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಯಮುನೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ
ಕಾಣುವುದು; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಯಮುನೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅವಳು ಪರಮ ಹರಿಭಕ್ತಳು ಎಂಬುದು
ಮುಖ್ಯಕಾರಣ. ಅದರಂತೆ ಕಾಲಿಯನ ವಮನಕ್ಕೆ ಅವನ ವಿಷದಿಂದಾಗಿದ್ದ ಅನರ್ಥ ಕಾರಣ
ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುರುಷ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಪಕ್ಷಪಾತವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ
ಎಂಬುದು ರಾಸ್ತವವಾದ ಪ್ರಮೇಯ; ಯೋಷಿತು-ಸ್ತ್ರೀ.

೨. ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ; ಅಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂದು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡುವ ಸಾಧಕರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಹೊರತು ತಾನು ಪುರುಷ ಎಂದು
ಬೇಗುವವರ ಮೇಲಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅಪೂರ್ವ
ಕೌಶಲ ಅರಿವಾಗುವುದು. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯ ಮಾತು ಎಂದು
ಕಾಣುವ ಇದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ಭುಜಂಗಮ-ಹಾವು ; ಭಾಸ್ವತನಯಾ-ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿ, ಯಮುನೆ.

೩. ಕಾಲಿಯ ವಿಚಾರವು; 'ವಿಷ ಎಂದರೆ ಗರಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಜಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ;
ಯಮುನೆಯು ಜಲಾಶ್ರಯ; ಹೀಗೆ ಅವರಡೂ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯನೀಡಿವೆ; ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣ
ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ಕಾಲಿಯನ ಸಾಮ; ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಯಮುನೆಯ ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ
ಎರಡರಲ್ಲೂ ಸಾಮ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೆಸರೇ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಗ್ರಹವೂ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಮಾನ

ಆಗಸ್ಯತಂ ನಾಗಪತಿಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ

ಪಾದೇನ ಶಿಕ್ಷನ್ವಪಿ ತತ್ಪ್ರಾಂಕೈಃ |

೧. ಸರ್ವೇವಾಂ ಸ್ತ್ರೀಪಕ್ಷಪಾತೋ ಭವೇದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ಮ್ಯ.

೨. ವೈವಮೃನೈರ್ವ್ಯಾಕ್ಯೇನ ಸಾವೇತ್ತತ್ಯಾತ್ ತಥಾ ಹಿ ಮರ್ದಯತಿ |

-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೨೫)

ಕರ್ಮಾವೇಕ್ಷಯಾ ಫಲದಾತ್ರತ್ವಾನ್ ತಸ್ಯ ವೈವಮೃನೈರ್ವ್ಯಾಕ್ಯೇನ |

'ವ್ಯಾಕ್ಯೇನ ವ್ಯಾಕೃಂ ಲೋಕಂ ನಯತಿ ಪಾಪೇನ ಪಾಪಮ್' ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ || -ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ (೨/೧/೨೫)

೩. 'ವಿಷಂ ತು ಗರಲೇ ಜಲೇ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ |

-ಮ್ಯ.

೪. ನೀಲಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೇನ ಸಾಮ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣ ಕೃಷ್ಣಕೃಭಿಧಯಾ ಸಾಮ್ಯೇನ ಪಿ ಸ್ವಸಾಮಧಾರಣತ್ವಸಾಮ್ಯೇನಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ಮ್ಯ.

ತಾಕ್ಷ್ಯಾದ್ವಯಂ ತಸ್ಯ ಜಹಾರ ಭಕ್ತೇ

ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ಯ ವರೇಣ ತುಲ್ಯಃ || ೭೦ ||

ಅಪಚಾರವೆಸಗಿದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾದದಿಂದ ದಂಡಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿದ ತನ್ನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಅವನಿಗಿದ್ದ ಗರುಡನ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ; ಹೀಗೆ ದೇವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕ್ರೋಧವು ಸಹ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಮರ್ದನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ಮೂಲಕ ಅವನ ಹೃದಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳ ಚಿಹ್ನೆಮೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಗರುಡನಿಂದ ಭಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೀಡುವ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಸಹ ವರದಂತೆ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಆಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು.

೨. ತಪ್ತಮುದ್ರಾಧಾರಣವು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಅದರಿಂದ ಮೂಡುವ ಗುರುತಿನಿಂದಾಗಿ ವೃಷ್ಣವತ್ಸವು ಲಭಿಸಿ ಅದರಿಂದ ನರಕದ ಭಯವು ತಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಅದು ಅನುಗ್ರಹವೇ ಆಗುವಂತೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ತಾಕ್ಷ್ಯ - ಗರುಡ.

೩. ವೃದ್ಧರು ಮಾಡುವ ರಸ್ತೆಚಿಹ್ನೆಗಳು ಸಹ ಇದರಂತೆ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಕೋಗ, ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಒಳತೇ ಎನಿಸುವವಲ್ಲವೇ !

ಕಾಲಿಯಮರ್ದನದಿಂದ ಗರುಡಶೇಷರಿಗಾದ ಆನಂದ

ಸ್ವಪಕ್ಷಪಾತಿಪ್ರಿಯಮಕ್ಷಿಕರ್ಣಿ-

ವಿಮರ್ದನಾನ್ಮೂನಮಸೌ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ |

ವಿಧಾಯ ಚಾಸ್ಯಾಭಯಮಂಜಸಾಂತೇ

ಮುದಂ ಸ್ವತಲ್ಪಾಯ ದದಾವನಲ್ಪಾಮ್ || ೭೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಆ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಮರ್ದನಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದವನಾದ ಗರುಡನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೆಸಗಿದ; ಕೊನೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಹಾಸಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಆದಿಶೇಷನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ.

೧. 'ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ಯ ವರೇಣ ತುಲ್ಯಃ' ಇತ್ಯೇತದ್ವಚನಂ ಭಕ್ತಜನವಿಷಯಮ್ | ನಾಭಕ್ತಜನವಿಷಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. ಕಾಳಯನ ದಮನದಿಂದಾಗಿ ಶೇಷ-ಗರುಡರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಂತೋಷವೇ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಗರುಡಶೇಷರಿಬ್ಬರು ಸಮಾನಕಕ್ಷೆಯವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ಬಲಿಯ ನಿಗ್ರಹದಿಂದ ಅವನ ಕಡೆಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಂತಸವೇ ಆದಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ - ಸರ್ಪ, ಕಾಳಯ; ತಲ್ಪ - ಹಾಸಿಗೆ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ಧಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗಶ್ಚತುರ್ಥೋ ಮುದಾಮ್ || ೭೩ ||

|| ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಚತುರ್ಥಃ ಸರ್ಗಃ || ೪ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಗಿಣೀಶ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

★★★★★

೫. ಪಂಚಮ ಸರ್ಗ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ - ೧,೨; ಪ್ರಜಪ್ರವೇಶ - ೩; ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯುತುರ್ವರ್ಗನ - ೪-೬; ಉಗ್ರಾಸುರನ ವಧೆ - ೭-೧೪; ಪುನಃ ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯುತುವಿನ ವರ್ಗನೆ - ೧೫-೧೯; ನೀಲಾಸ್ವಯಂವರ - ೨೦; ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ - ೨೧-೨೭; ಪ್ರಲಂಬಾಸುರಸಂಹಾರ - ೨೮; ಪುನಃ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ - ೨೯; ವರ್ಷಾಯುತುರ್ವರ್ಗನೆ - ೩೦-೩೬; ರರದೃತುರ್ವರ್ಗನೆ - ೩೭-೩೯; ಹೇಮಂತಾಯುತುರ್ವರ್ಗನೆ - ೪೦, ೪೧; ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾತ್ಯಾಯನೀವ್ರತ - ಕೃಷ್ಣಾನುಗ್ರಹ - ೪೨-೪೯; ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಅನ್ಯಸಮರ್ಪಣೆ - ೫೦-೫೪; ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ - ೫೫-೫೮; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೫೯)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ

ಸ ಯಾಮುನಾಂಭಸ್ಯವಗಾಹನೋತ್ಥ-

ಶರೀರಶೈತ್ಯಂ ಶಮಯನ್ನಿವೇಶಃ |

ನಿಶಿ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ ನವಕಾನನಾಗ್ನಿಂ

ಪಪೌ ದಯಾಲುಃ ಸ್ವಜನಸ್ಯ ಗುಪ್ತ್ಯೈ || ೧ ||

ಯಮುನೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೇಹದ ಶೀತವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ-
ಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ ದಯಾಳುವಾದ, ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಜನರ
ರಕ್ಷಣೆಗಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಳಿಯ ಮಥನಮಾಡಿದ ದಿನದಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು
ಪಾನಮಾಡಿ ಗೋಗೋಪರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಅಂದು ಕಾಳಿಯಮಥನಕ್ಕಾಗಿ ಬಹು ಹೊತ್ತು
ಯಮುನಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶೀತವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ
ಎಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವರು; ಇದು ಅಗ್ನಿಯು ಶೀತಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಎಂಬ ದ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ
ಉತ್ತೇಜ್ಜೆ; ಅಂಭಃ - ನೀರು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶೀತಾದಿಗಳ ಬಾಧೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಈಶಃ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು; ಕಾನನಾಗ್ನಿ - ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು; ಗುಪ್ತಿ - ರಕ್ಷಣೆ.

ಅಗ್ನಿಯ ಜನಕನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ

ಸ್ತುವಂತು ಸರ್ವೇ ವನವಹಿಷಾನ್-

ಕೃತಾನುಭಾವಂ ನ ವಯಂ ಮುರಾರೇಃ |

ಸ್ವಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಶಿಖಿನಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟೇ

ಕ ಈಶಿತುಸ್ತೇನ ಕೃತೋಽನುಭಾವಃ || ೨ ||

ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಕಾದರೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಡಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಡಿಹೊಗಳಲಿ; ಆದರೆ ನಾವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಾರವು; ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಈಶನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಮಹಿಮೆ ಏನು ತಾನೆ ಇದೆ?

೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಭಾವದ ಹರಿಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಕಾಣುವುದು; ಆದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದದ್ದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಿಂದ ಎಂಬ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವೈಖರಿಯಾಗಿದೆ.

೨. 'ಜನ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಲಯ'^೧ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ತತ್ವವನ್ನು^೨ ಅಗ್ನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಲಯ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಈ ಅಗ್ನಿಯಾದ ವರ್ಣನೆಗೆ ವ್ಯಾಜಸ್ವತಿ ಅಲಂಕಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಮರಳಿ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ

ಸ್ವಜನ್ಮೇನಿಜಪಾದಾಬ್ಜಭಜನೈಃ ಸಹಿತಸ್ತತಃ |

ವ್ರಜಮಾರ್ಜಿತಸರ್ವಾರ್ಥವ್ರಜಂ ನಿವಿವಿಶೇಽಚ್ಯುತಃ || ೩ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಸ್ವಜನರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥವೃಂದವನ್ನು ಪಡೆದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

೧. ಮುಖಾದಿಂದ್ರಶ್ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾಯುರಜಾಯತ |

- ಪುರುಷಸೂಕ್ತ (ಋ.)

೨. ವಹ್ನೌ ಸ್ವಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೇ ಸತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಕರಣಂ ವೃದ್ಧಿಕರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. "...ಸ್ತೋತ್ರಶ್ಲೋಕಂ ಚ ದೇವಾಣಾಂ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಿಂತ್ಯಂ ಸದೈವ ತು |

ತೇಷಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರವೇಶೋ ಹಿ ಮುಕ್ತಿರಪ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಿಃ ||

ತದಾತ್ರಿತಾರ್ಥ ತೇ ನಿತ್ಯಂ ತತಸ್ತೀತ್ಯಂ ವಿಶೇಷತಃ" ಇತಿ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೪/೧/೬)

೪. ಸ್ವಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಸ್ತೋತ್ರಶ್ಚಿಂತ್ಯಂ ಮುಖಮ್ | "ಮುಖಾದಿಂದ್ರಶ್ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

- ಮ್ಯಾ.

ಗ್ರೀಷ್ಮಯತುವಿನ ಆಗಮನ

ನಿಜಬಲಕರಮಗ್ನಿಂ ಕೃಷ್ಣಪೀತಂ ನಿಶಮ್ಯ
ಜ್ವಲಿತ ಇವ ಸಸೂರ್ಯಃ ಪ್ರಾದುರಾಸೀನ್ನಿದಾಘಃ |
ಸ್ವಕೃತಿಮಥ ಸನಾಮ್ನಾ ನಿರ್ಣೀನೀಷುವಿಚಿಂತ್ಯ
ದ್ರುತಮೃತುಪತಿನೇವ ಪ್ರಾಪ ಗೋಪೋ ವನಾಂತಮ್ || ೪ ||

ತನಗೆ ಬಲನೀಡುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾನಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರಳಿದನೋ ಎಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಯತುವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಸಮಾನನಾಮನಾದ ಋತುಪತಿಯಾದ ವಸಂತನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿ, ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವನದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಬೇಗನೇ ತಲುಪಿದ.

ವಿ. : ೧. ವಸಂತಯತುವಿನ ಬಳಿಕ ಗ್ರೀಷ್ಮಯತು ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗ್ರೀಷ್ಮಯತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಜೊತೆ ಸೇರಿದಾಗ ತಾಪ ಹೆಚ್ಚುವುದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಗ್ರೀಷ್ಣಕ್ಕೆ ನಿಜಬಲಕರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆದಿರುವರು.

೩. ಗ್ರೀಷ್ಮಯತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆ ಹೆಚ್ಚು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಸೂರ್ಯಃ ಎಂದಿರುವರು.

೪. ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸದಾ ಪ್ರೀತಿ; ವಸಂತಕ್ಕೆ ಮಾಧವ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಮಾಧವನೇ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸನಾಮ್ನಾ ಎಂದಿರುವರು.

೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದುಂಟು ; ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಸಂತನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಲೆಂದು ವನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಎಂದು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು ; ನಿದಾಘ - ಗ್ರೀಷ್ಣ; ದ್ರುತಂ - ಬೇಗನೇ.

ಗ್ರೀಷ್ಮಯತುವಿನ ವರ್ಣನೆ

ತಾಪೇ ತದ್ವನಮಾಧವೇನ ವಿಜಿತೇ ಭಾಸ್ವತ್ಪ್ರಭಾಸಂಭವೇ
ದಾವೇ ಚ ವ್ರಜಮಾಧವೇನ ದಮಿತೇ ಗ್ರೀಷ್ಮೋ ಜಜೃಂಭೇ ಕ್ಷಣಾತ್ |
ಕೋಪೇನೇವ ವಸಂತಪುಷ್ಪನಿಚಯಂ ಶುಷ್ಕಂ ವಿಧಾಯಾನಿಲಂ
ತಪ್ತಂ ಚಂಪಕಕಂಪಿತಾಂಶ್ಚ ಮಧುಪಾನ್ ಮೂಕಾನ್ ಪಿಕಾದೀನ್ ಖಗಾನ್ || ೫ ||

೧. ಅಗ್ನಿ ದಾವಾಗ್ನಿಂ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೀತಂ ನಿಶಮ್ಯ ದ್ರುತಾ ಜ್ವಲಿತ ಇವ ಸಸೂರ್ಯಗಾಢವನ್ನೇಕೋವಾತ್ ಪ್ವಜ್ವಲಿತ ಇವ ಸಸೂರ್ಯಃ; ವಿಕಿರ್ಣ ಸಹಾಯೇ ಗತೇ ಸಮಾಯಾಂತರೇಣ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯಾಮೀತಿ ವಾ ಸೂರ್ಯೋಣ ಸಹಿತಃ ಸನ್ ಗ್ರೀಷ್ಣೇ ಸೂರ್ಯಸ್ಯಾತಿಕ್ರಮ್ಯಾಂತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಗ್ರೀಷ್ಮೋಽಹಿ ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ಲೋಕಾನ್ ಸಂತಾಪಯತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಕನಾಮೋಃ ಸದಾ ಪ್ರೀತಿರಿತಿ ವಸಂತಸ್ಯ ಸಮಾನನಾಮತ್ವೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಶುಷ್ಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ತಾಪವು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಮಾಧವ(ವಸಂತ)-
ನಿಂದ ಉಪರಮನಗೊಂಡಿತ್ತು; ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚನ್ನು ಗೋಕುಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಂದಿಸಿದ್ದ; ಬಳಿಕ
ಗ್ರೀಷ್ಮವು ವಿದ್ಯುಂಭಿಸತೊಡಗಿತು; ಕೋಪದಿಂದೆಂಬಂತೆ ವಸಂತಕಾಲದ ಪುಷ್ಪವೃಂದವನ್ನು
ಒಣಗಿಸಿತು. ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಯಾಯಿತು; ಸಂಪಿಗೆಹೂಗಳ^೧ ಪರಿಮಳದಿಂದಾಗಿ ದುಂಬಿಗಳು
ಮುಂಕಾದವು. ಅದರಂತೆ ಕೋಗಿಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ದ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವು.

೧. : ೧. ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವು ಮರದ ನೆರಳನ್ನು ಆರ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಉಪರಮನಹೊಂದುವುದು.
ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚನ್ನಂತೂ ಕೃಷ್ಣ ನುಂಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ^೨ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ತಾಪವು ಕುಗ್ಗುವಂತಾಗಿದ್ದಿತು
ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಸಂತಕಾಲದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಬಾಡುವವು. ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಗೆ ಮಂದಾನಿಲವು
ಬಿಸಿಯಾಗುವುದು. ಸಂಪಿಗೆಹೂವಿನ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ದುಂಬಿಗಳೂ ಮುಂಕಾಗುವವು.^೩ ಕೋಗಿಲೆ
ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗೂಡನ್ನು ಸೇರಿ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಸಹ ನಿಲ್ಲಿಸುವವು ಎಂಬ ವಿವರ
ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ದುಂಬಿಗಳಿಗೆ ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ ಅಹಿತ.
ಅದರಂತೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮವು ಅಹಿತ ಎಂಬ ಒನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈರಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರೀಷ್ಮ

ಪಾಠಃ ಶೀತಮಶೀತಲೋಷ್ಣಧರೀಣೀಂ ಭಾಸ್ವದ್ಬಲೇನೋಷ್ಣಯ-

ನ್ನೂರ್ಧ್ವಂ ಗಂಧವಹಂ ನಯನ್ ತ್ರಿವೃತಮಪ್ಯಮೃತಪಾತ್ರಂ ವಪುಃ |

ಕುರ್ವನ್ ಕೃಷ್ಣಕೃತೇರ್ವಿರೋಧಮಿವ ತದ್ವಾಸಂ ಚ ವಾಃ ಶೋಷಯನ್

ವಿಶ್ವಂ ತಸ್ಯ ವಶಂ ದವೇನ ಚ ದಹನ್ ವೈರಿವ ಸೋಽದೃಶ್ಯತ || ೬ ||

ಗ್ರೀಷ್ಮಯಿತು ತಂಪಾದ ನೀರನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಬಿಸಿ, ತಂಪೂ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಭೂಮಿಯನ್ನೂ
ಸೂರ್ಯನ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಬಿಸಿಯನ್ನಾಗಿಸಿತು, ಗಾಳಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಿತು, ನೀರು,
ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವನ್ನು ಕೇವಲ ಜಲಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿತು, ಕೃಷ್ಣನ
ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ನೀರನ್ನು ಆವಿಯಾಗಿಸಿತು, ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧೀನವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ
ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಸುಡುತ್ತಾ, ಅವನ ವೈರಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧. ಭೃಂಗಾಣಾಂ ಚಂಪಕಗಂಧಸ್ಥಾನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಗ್ರೀಷ್ಮವಾಯುಗೂರ್ಯಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣವಾಯುನಿ ವಸಂತೇನ ಪರಾಭವೋ ಜಾತ ಇತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಒಕಾದೀನ್ ಖಗಾನ್ ಪಕ್ಷಿಗಾನ್ ಮೂಕಾಂಶ್ಚ ವಿಧಾಯ ಉಷ್ಣಕಾಲೇ ಪಕ್ಷಿಣೋ ಪಕ್ಷಿಣೋಽಖರೇಷು
ಮೂಕೀಭೂಯ ತಿಷ್ಠಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ತಣ್ಣನೆಯ ಸ್ವಭಾವದ ನೀರು ಸಹ ಬಿಸಿಯಾಗುವುದು ಭೂಮಿಯು ಬಿಸಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಗೆ ಗಾಳಿಯು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವುದು; ದೇಹದಲ್ಲಿನ ನೀರಿನ ಅಂಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಕುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುವುದು; ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿನ ನೀರು ಅವಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಈ ಸಹಜ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಅವನಿಗೆ ವೈರಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ನೀರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆ ಎಂಬುದು ನಾರಾಯಣಿ ರಬ್ಬದ ಅರ್ಥ; ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಲದ ಅಂಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯನ್ನೇ ಗ್ರೀಷ್ಮ ನಾಶಮಾಡಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಅಂತಹ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು ಶತ್ರುವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವೇ ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯಂತೆ ಗ್ರೀಷ್ಮ ವರ್ತಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ದವ - ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು; ಗಂಧವಹ - ವಾಯು.

೩. ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚುವುದು; ಭೂಮಿ, ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬಿಸಿಯಾಗುವುವು; ಸುಂಟರಗಾಳಿ ಹುಟ್ಟುವುದು, ವಾಯಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚುವುದು; ನೀರು ಅವಿಯಾಗುವುದು, ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನಾಶಹೊಂದುವುದು ಸಹಜ ಧರ್ಮಗಳು; ಪಾಠಃ - ನೀರು; ವಾಃ - ನೀರು; ಭಾಸ್ವಾನ್ - ಸೂರ್ಯ.

ವಿಷವೃಕ್ಷದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಉಗ್ರಾಸುರ

ಸುಚ್ಛಾಯೈಃ ಶುಕಮಂಡಿತೈಃ ಶುಭಫಲೈರುದ್ಯುತ್ಯಸೂನೋದ್ಗಮೈ-
ವೃಕ್ಷೈರ್ಮಾರ್ಗಧವಪಕ್ಷಗೈಃ ಪ್ರಶಮಿತೇ ಖೇದೇ ನಿದಾಘೋದ್ಗವೇ |
ದೈತ್ಯಃ ಕೋಽಪಿ ತರುತ್ಸಮೇತ್ಯ ವರತಸ್ತತ್ಕೃಪಾತೀವ ತ-
ಚ್ಛಾಯಾವಾಸಸುಖಾತ್ ಸಹಸ್ರಗುಣಿತಂ ತೋಕಂ ವಿತೇನೇ ವನೇ || ೨ ||

೧. "ಆಪೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಆಪೋ ವೈ ನರಸೂನವಃ |

ಅಯನಂ ತಸ್ಯ ತಾಃ ಪೂರ್ವಂ ತೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವ ತಃ ||" ಇತಿ

-ಮನುಸ್ಮೃತಿ (೧೦/೧)

೨. ಸ ಗ್ರೀಷ್ಮಃ "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ" ಇತಿ ರುತಃ; ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸಂಸ್ಪೃಷ್ಠತಂ ನಿಶಮ್ಯ ಕೃಷ್ಣಕೃತೇ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರ್ಮಣಾ ವಿರೋಧಂ ಕುರ್ವನ್ನಿವ ಕೃಷ್ಣೇ ಯದ್ವದ್ವಸ್ತು ಯಾದ್ವರಂ ಯಾದ್ವರಂ ಕೃತಂ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ ವೈಪರೀತ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ನಿವ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನಾಕಾಸ್ಯ ತೈಕ್ಷ್ಣ್ಯಂ ಭೂಜಲಾದೀನಾಮೃತ್ಯುಂ ಚಕ್ರವಾತೋತ್ತಪ್ತಃ ಪಿವಾಣಾ ಜಲಶೋಷಣಂ ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ವನಸ್ಪ್ರಾಣನಾಶಶ್ಚೇತಿ ಗ್ರೀಷ್ಮಧರ್ಮಾ ವರ್ಗತಾಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅನುಷ್ಠಾಪಿತವೃಕ್ಷಮತೀಂ ಭೂಮಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಗಂಧವಹಂ ವಾಯುಂ ತೀರ್ಯಗ್ಗಮನಸ್ವ ಭಾವಂ ವಾಯುಂ ಉರ್ಧ್ವಗಂ ಉಪರಿ ನಯನ್ ಪ್ರಾಪಯನ್ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಚಕೃಪಾತ್ರಯಾ ಉರ್ಧ್ವಗಮನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಬಹುಜಲಪಾನಕರಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೭. ತದಾಶ್ರಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಕನಾರಾಯಣಾಮೈವ ನಾಶಿತಂ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಹಟ್ಟವಾದ ನೆರಳು, ಗಿಳಿಗಳ ತೋಛೆ, ಉತ್ತಮ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗುಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸಂತಕಾಲದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ, ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ಖೇದವು ಉಪಶಮನ ಹೊಂದಲು, ದೈತ್ಯನೊಬ್ಬನು ವರಬಲದಿಂದಾಗಿ ವೃಕ್ಷದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಆ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಎಂಬಂತೆ, ಅದರ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಸಹಸ್ರಾರು ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ಶೋಕವನ್ನು ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯು ಹೀಗೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸಮೃದ್ಧ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ; ಆದರೆ ಆ ಸುಖವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ ದೈತ್ಯನೊಬ್ಬನು ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕೆಂಗಡಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅದು ವಿಷವೃಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ನೆರಳೂ ಸಹ ನಲಿವಿನ ಬದಲು ನೋವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಮಾಡುವ ಖಳರ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿ

ತರುತ್ವಮಪ್ಯಾಪ್ಯ ವನಂ ಮುರಾರೇ-

ರದೂಷಯದ್ಧಂತ ವಿಷೈಃ ಸಮಂತಾತ್ |

ಸ್ವನಾಸಿಕಾಚ್ಛೇದಮಪೀಹ ಸೋಢ್ವಾ

ಖಲೋ ನಿರುಂಧೇ ಖಲು ಸತ್ಪ್ರಯಾಣಮ್ || ೮ ||

ಮರದ ರೂಪವನ್ನು ಸಹ ಧರಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಆ ದೈತ್ಯನು ತನ್ನ ವಿಷದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸಿದ; ದುಷ್ಟನು ತನ್ನ ಮೂಗನ್ನು ಕೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತಡೆಯೊಡ್ಡುವನು; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ದೈತ್ಯನು ವಿಷವೃಕ್ಷದ ರೂಪದಿಂದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕೆಂಗಡಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಾನು ವೃಕ್ಷದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದರೂ ಸರಿ, ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕೆಂಗಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅವನ ಪ್ರಯತ್ನ ತನ್ನ ಮೂಗನ್ನು ಕೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ದುಃಖವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡಾದರೂ ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಉಂಟುಮಾಡುವ ದುಷ್ಟರ ಪ್ರಯತ್ನದಂತಹುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದರಿಂದ ದುಷ್ಟರು ತಮಗೆ ಕೇಡಾದರೂ ಸರಿ, ಇತರರಿಗೆ ಒಳಿತಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಕಟ್ಟಿದ್ಯೇಯದವರು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; 'ಯೇ ತು ಘ್ನಂತಿ ನಿರರ್ಥಕಂ ಪರಹಿತಂ ತೇ ಕೇ ನ ಜಾನೀಮಹೇ' ಎಂಬ ಗುಂಪಿಗಿಂತಲೂ ಹೀನವೆನ್ನಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಂತಹವರದು.

ಬ್ರಹ್ಮವರದ ಉಗ್ರಾಸುರನ ಪ್ರತಾಪ

ವಿನಾಶ್ಯ ವೃಂದಾವನವಾಸಿಪಕ್ಷಿ-

ಮೃಗಾದಿನಾನಾವಿಧಜೀವವರ್ಗಮ್ ।

ವರಪ್ರದಾತುಸ್ತರಸಾ ವಿಧಾತು-

ರಸೌ ವಿಶಂಕೋ ವಿದಧೇ ಪ್ರತೀಪಮ್ ॥ ೯ ॥

ಅವನು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮೃಗಗಳು ಮೊದಲಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಜೀವಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ವಿನಾಶ ಮಾಡಿ ತನಗೆ ವರನೀಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಂಕೆಯಿಂದ ವಿರೋಧವೆಸಗಿದ.

ವಿ. : ೧. ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷದಿಂದಾಗಿ ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲ ಜೀವಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೇಡಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಢ ಎಂಬ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವರು; ಈ ದೃಢತೆಯ ಅಲ್ಲಿ ವಿನಾಶದ ಕಾರ್ಯವೆನ್ನಿಸಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತನಗೆ ವರನೀಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅವನ ಅವಿವೇಕ ಎಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಎಂಬ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಜ್ಜನರ ನೀತಿ; ಇಲ್ಲಿ ವರ ನೀಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡ ಅವನು ಮಹಾದೃಢ್ಯ^೩ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಉಗ್ರಾಸುರ ಮಾಡಿದ ಗೋಗೋಪರ ನಾಶ

ತದೀಯಗಂಧೇನ ಫಲೇನ ಪುಷ್ಪ-

ಕುಲೇನ ಮೂಲಾತ್ರಯಣೇನ ಲೋಕಃ ।

೧. ಇತ್ತಂ ಸುರಾಸುರಗಣೈರವಿಚಿಂತ್ಯದಿವ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಗೋಕುಲಗತೇನ ಗಣಿತೋರುಹೈಃ ।
ಕುರ್ವತ್ಯತೀ ಪ್ರಜಭುವಾಮುಭವದ್ವಿನಾಶ ಉಗ್ರಾಭಿಧಾಧಸುರತಸ್ತರುರೂಪತೋಽಲಮ್ ॥
ತದ್ಗಂಧತೋ ಸ್ವಪರಮುಖ್ಯಸಮಸ್ತಭೂತಾಣ್ಯಾಪ್ತಮೃತಂ ಒಮಲರೋಗನಿಷಿಡಿತಾನಿ ।
ಧಾತುರ್ವರಾಜ್ಯಗದಭೂಪಕೃತ್ಕುಯುದ್ಧಿವಧ್ಯೋ ನ ಕೇನಚಿದಸೌ ತರುರೂಪದೈತ್ಯಃ ॥
ಸಂಕರ್ಷಣೇಽಪಿ ತದುದಾರವಿಷಾಸುವಿಷ್ಣು ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಜಸ್ವರ್ಗತಸ್ತಮವೇತರೋಗಮ್ ।
ಕೃತ್ವಾ ಬಭಂಜ ವಿಷವೃಕ್ಷಮಮುಂ ಬಲೇನ ತನ್ಮಾನುಗೈಃ ಸಹ ತದಾಕೃತಿಭಿಃ ಸಮಸೈಃ ॥
ದೈತ್ಯಾಂಶ್ಚ ಗೋವಪ್ಪಪ ಆತ್ರವರಾನ್ ವಿರಿಂಭಾಸ್ಥತ್ಯೃಷ್ಣತಾಗಮಿ ನಿಪಾತ್ಯ ದದಾಹ ವೃಕ್ಷಾನ್ ।
ವಿತ್ರಿಂಶ್ಚ ರಾಮಸಹಿತೋ ಯಮುನಾಜಲೇ ಸ ನೀರೋಗಮಾರು ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಜಮುಚ್ಛನಾಭಃ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೩/೪೪-೪೬)

೨. ತತ್ಪುಷ್ಪ ಜೀವವರ್ಗಕ್ಕೆ ನಾಶಕರವಾದಿತಿ ಭಾವ ।

-ಮಾ.

೩. ಕೃತಘ್ನಾಃ ಬಿಲು ದುರ್ವಣಾಃ ಸ್ತೋಪಕಾರಿಣಾಮಪಿ ಅಪಕಾರಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವ ।

-ಮಾ.

ತದೈವ ನಾಶಂ ಕಿಲ ಯಾತಿ ಕೃಷ್ಣ-

ವಿಪಕ್ಷಮೈತ್ರೀ ಕಿಮು ಸೌಖ್ಯದಾತ್ರೀ || ೧೦ ||

ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷದ ವಾಸನೆಯಿಂದ, ಹಣ್ಣಿನಿಂದ, ಪುಷ್ಪವೆಂದದಿಂದ; ಬುಡವನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದ ಜನರು ಕೂಡಲೇ ಸಾವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿಗಳ ಒಡನಾಟ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡಿತೇ?

ವಿ : ೧. ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವು ಹಣ್ಣು, ಹೂವು, ಹಾಗೂ ನೆರಳನ್ನು ನೀಡುವ ವಿಚಿತ್ರ ವೃಕ್ಷವಾಗಿತ್ತು. ಜನರು ಅದರಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ ಅದರ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ ಸಾವಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಆ ದೈತ್ಯನ ಸಹವಾಸ ಮಾರಕವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರೋಧಿಗಳ ಸಂಗ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು: ತಮೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್ - ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೫/೫/೨); ವಿಪಕ್ಷ - ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷ.

ಬಲರಾಮನನ್ನೂ ಪೀಡಿಸಿದ ಉಗ್ರಾಸುರ

ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಸ್ಯಾತಿವಿಷೋಲ್ಬಾತಂ

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ದರ್ವೀಕರವರ್ಗಮೌಲಿಃ |

ರಾಮೋಽಪಿ ತತ್ಸಂಗತವಾಯುನೈವ

ಗ್ಲಾನಿಂ ಸತಾಂ ಗ್ಲಾನಿಹರೋಽಪ್ಯವಾಪ || ೧೧ ||

ಅದರ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೇ, ಸಜ್ಜನರ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ಸರ್ವಕುಲದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಬಲರಾಮನು ಸಹ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆ ವೃಕ್ಷದ ವಿಷ ಅತ್ಯಂತ ಉಲ್ಬಣ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದೆಯೇ?

ವಿ : ೧. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ದೈತ್ಯನ ವಿಷದ ಪರಿಣಾಮ ಬಲರಾಮನ ಮೇಲೂ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ; ದರ್ವೀಕರ - ಹಾವು; ಉಲ್ಬಾ - ಉತ್ಕಟ.

೨. ಬಲರಾಮ ವಿಷಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ; ಅಂತಹವನಿಗೂ ಆ ವಿಷದ ಬಾಧೆ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದ ಮೇಲೆ ^೧ಅವನ ವಿಷ ಎಷ್ಟು ತೀಕ್ಷ್ಣ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದು ಭಾವ; ಗ್ಲಾನಿ - ತ್ರಮ.

೧. ದುರ್ಜನಮೈತ್ಯಾ ದುಃಖಕರತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶೇಷಾತ್ಮಕಬಲಭದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ಲಾನಿಕರತ್ವಾದಸ್ಯ ವಿಷೋತ್ಕಟಂ ಕಿಂ ವರ್ಣನೀಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರದಂತಿದ್ದ ಮಹಾವಿಷವೃಕ್ಷ
ಫಲೈಃ ಪ್ರಸೂನೈರ್ವಿಲಸತ್ಪವಾಲೈಃ-
ರ್ದಲೈರ್ವಿಲೋಲೈಃ ಸ ಪುಭಾಯಿತೋಽಪಿ |
ಬಿಭರ್ತಿ ಹಾಲಾಹಲಮೇವ ಮದ್ಯೇ
ಖಿಲಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಖಿಲು ಗೂಢವೃತ್ತಿಃ || ೧೨ ||

ತನ್ನ ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಹೂವುಗಳಿಂದ, ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ, ಚಲಿಸುವ ದಳಗಳಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಾಲಾಹಲವನ್ನೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ; ದುಷ್ಕರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಕಪಟಿಗಳು; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವು ತೋರಿಕೆಗೆ ಆತ್ಮಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆಕರ್ಷಣೆಯಿಂದಲೇ ಜನರನ್ನು ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವುದು ದುಷ್ಕರ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಪೂತನಿಯು ಆಕರ್ಷಕರೂಪದಿಂದ ಬಂದದ್ದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಇತರ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಪಪುಪ್ಪಗಳಿಗೂ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಉಗ್ರಾಸುರ
ಪತತ್ತಿಣಾಂ ಪತ್ರಫಲಾಶನಾನಾಂ
ವನೇಽತಿರಮ್ಯೇ ವಸತಾಂ ಸತಾಂ ಚ |
ನಿರಾಗಸಾಂ ದ್ರೋಹಮಹೋ ವ್ಯಧಾದ್ಯ-
ಸ್ತಮುಗ್ರನಾಮಾರ್ಹಚರಿತ್ರಮೂಹೇ || ೧೩ ||

ಪಾಪವರಿಯದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ, ಎಲೆ, ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ, ಆ ಆತಿಮನೋಹರವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆ ದೃಢ ದ್ರೋಹವೆಸಗಿದೆ; ಅವನನ್ನು ಉಗ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡತೆಯ ಉಗ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ಎಂದು ನಾನು ಊಹಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ನಿರಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವವನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯೇ; ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ದ್ರೋಹವೆಸಗದ ಜೀವಸಂಕುಲಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕುಂಟುಮಾಡಿದ ಆ ದೈತ್ಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಗ್ರಾಸುರನೇ ಸರಿ.

೧. ಪ್ರಭವಂತ್ಯುಗ್ರಮಾರ್ಗಾಃ ಕ್ಷಮಾಯ ಜಗತೋಽಹಿತಾಃ

- ಭಗವದ್ಗೀತಾ (೧೬/೯)

೨. ಅನೇನಾನ್ಯ ದೈತ್ಯಸ್ಯೋಗ್ರನಾಮಕತ್ವಂ ಧೃಷ್ಣತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷರೂಪದ ದೈತ್ಯನು ಉಗ್ರಾಸುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ; ಪತತ್ರಿ - ಪಕ್ಷ; ನಿರಾಗಸ - ನಿರಪರಾಧಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಉಗ್ರಾಸುರನ ಪಥೆ

ನಗಂ ತಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಸಮಂ ಸಮಾಧಿಕೃ-

ಚ್ಛಮಾವ್ವಿವೃಕ್ಷೇಣ ಸ ಗೋಸ್ವರೂಪಿಣಃ |

ಖಿಲಾಂಶ್ಚ ತೇನೈವ ಜಘಾನ ಲೀಲಯಾ

ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ರಿಯೈಕಾಽಪ್ಯುರುಕಾರ್ಯಸಾಧಿಕಾ || ೧೪ ||

ಸಮಾಧಿನಿರತರಾದ ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಶ್ರಮವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬುಡಸಮೇತ ಕಿತ್ತು, ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ; ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು ಸಹ ಬಹುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು.

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಧಿಸಿದ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು: ಇಂದಿರೇಶನ ನನ್ನದೊಂದು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆವು ದ್ವಂದ್ವ ದ್ವಂದ್ವವಾಯಿತೋ - ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರು; ನಗ - ವೃಕ್ಷ.

೨. ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕಿಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಇತರ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವೇಚಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ (೧೨/೪೪). ಉಗ್ರಾಸುರನಿಗೆ ಬೃಹದೇವರಿಂದ ಅವಧೃತ್ಯ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪ

ಅಹೋ ನಿದಾಘೋತ್ಪ್ಲಭಯಾದಿವೇಶೋ

ಬಿಭರ್ತಿ ಗಂಗಾಂ ಜಲಧೌ ಸ ಶೇತೇ |

೧. ಏಕಾ ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೈರ್ಭಕರಃ ಬಭೂವ |

೨. ಸಂಕರ್ಷಣೇನ ತದುದಾರವಿವಾಸುನಿವೇಶ ಕ್ರಮೋ ನಿಜಸರ್ವತಸ್ಸಮವೇತರೋಗಮ್ |

ಕೃತ್ವಾ ಬಿಭಂಜಿ ವಿಷವೃಕ್ಷಮುಮುಂ ಬಲೇನ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಗ್ನಿಃ ಸಹ ತಮಾಕೃತಿಭಿಃ ಸಮಸ್ಯಃ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೨/೪೬)

೩. ಧಾತುರ್ವರಾಜ್ಜಗದಭಾವಕೃತೈಕಬುದ್ಧಿವರ್ಧೋ ನ ಕೇನಚಿದಸೌ ತರುರೂಪದೈತ್ಯಃ - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೨/೪೫)

ರಮಾಪತಿ: ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುಶ್ಚ

ಚತುರ್ಮುಖಿಸ್ತಂ ವಿಷಹೇತ ಕೋಽನ್ಯಃ || ೧೫ ||

ಅಬ್ಬ! ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶಿವನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತಿರುವನು; ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವನು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವರು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇತರ ಯಾವನು ತಾನೇ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿಯಾನು?

೧. : ೧. ಶಿವನು ಗಂಗಾಧರ, ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜರಾಯಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗಂಗಾಧರ, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜರಾಯಿ, ಪದ್ಮಾಸನರಾಗಿರುವರು ಎಂಬುದು ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ. ಇದು ಗ್ರೀಷ್ಮದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವರ್ಣನೆ; ವಿಷ್ಣು - ಆಸನ.

೩. ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವೋತ್ತಮ; ಅವರಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯ ಭಯ ಇನಿತೂ ಅಸಂಭಾವಿತ; ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶಿವನೂ ಸಹ ತನ್ನಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವ ಗ್ರೀಷ್ಮಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಅಂಜುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇವ ತಬ್ಬದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗ್ರೀಷ್ಮದಲ್ಲೂ ಉಗ್ರತಪಗೈವ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳು

ತದಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚತುರಗ್ನಿಮಧ್ಯೇ

ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾವಲಯಃ ಸ್ಮರಂತಿ |

ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ಪರಮಂ ಪುಮಾಂಸಂ

ಫಲಾರ್ಥಿನಾಂ ಕಿಂ ನ ವಿಷಹ್ಯಮಸ್ತಿ || ೧೬ ||

ಆಗಲೂ ತಪಸ್ವಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಅಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಹದಾನಂದದ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಿಮೀಲಿತನೇತ್ರರಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುವರು. ಫಲಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ್ದು ಯಾವುದಿದೆ ?

೧. : ೧. ಇಂತಹ ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತವಿನಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಕುಂಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಮಿಷ್ಠಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವರು; ಹಾಗೆ ಅವರು

೨. ಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷರೂಪದ ದೈತ್ಯನು ಉಗ್ರಾಸುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ; ಪತತ್ರಿ - ಪಕ್ಷಿ; ನಿರಾಗಸ - ನಿರಪರಾಧಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಉಗ್ರಾಸುರನ ವಧೆ

ನಗಂ ತಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಸಮಂ ಸಮಾಧಿಕೃ-

ಚ್ಛಮಾಖ್ಯವೃಕ್ಷೇಣ ಸ ಗೋಷ್ವರೂಪಿಣಃ |

ಖಿಲಾಂಶ್ಚ ತೇನೈವ ಜಘಾನ ಲೀಲಯಾ

ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ರಿಯೈಕಾಽಪ್ಯುರುಕಾರ್ಯಸಾಧಿಕಾ || ೧೪ ||

ಸಮಾಧಿನಿರತರಾದ ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಶ್ರಮವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬುಡಸಮೇತ ಕಿತ್ತು, ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ; ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು ಸಹ ಬಹುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು.

ಮ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಧಿಸಿದ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಇಂದಿರೇಶನೆ ನಿನ್ನದೊಂದು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆವು ದ್ವಂದ್ವ ದ್ವಂದ್ವವಾಯಿತೋ - ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರು; ನಗ - ವೃಕ್ಷ.

೨. ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಇತರ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದ್ದ (೧೩/೪೪). ಉಗ್ರಾಸುರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಅವಧೃತ್ಯ ಪರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪ

ಅಹೋ ನಿದಾಘೋತ್ಪ್ಲಭಯಾದಿವೇಶೋ

ಬಿಭರ್ತಿ ಗಂಗಾಂ ಜಲಧೌ ಸ ಶೇತೇ |

೧. ಏಕಾ ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೈರ್ಭಗವೀ ಬಭೂವ |

೨. ಸಂಕರ್ಮಣೋಽಪಿ ತದುದಾರವಿವಾಸುಪಿಪ್ಲೋ ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಜಸರ್ಗತತ್ವಮವೇತರೋಗಮ್ |

ಕೃತ್ವಾ ಬಿಭಂಜ ವಿಷವೃಕ್ಷಮಮುಂ ಬಲೇಣ ತನ್ಯಾಸುಗೃಃ ಸಹ ತದಾಕೃತಿಃ ಸಮಸ್ಯಃ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೩/೪೬)

೩. ಧಾತುರ್ಮರಾಜ್ವಗದಭಾವಕೃತೈಕಬುದ್ಧಿರ್ವಧ್ಯೋ ನ ಕೇನಚಿದಸೌ ತರುರಾವದೈತ್ಯಃ - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೩/೪೭)

ರಮಾಪತಿ: ಪಂಕಜವಿಪ್ರರಶ್ಚ

ಚತುರ್ಮುಖಿಸ್ತಂ ವಿಷಹೇತ ಕೋಽನ್ಯಃ || ೧೫ ||

ಅಬ್ಬ! ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶಿವನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತಿರುವನು; ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವನು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವರು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇತರ ಯಾವನು ತಾನೇ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿಯಾನು?

೧. : ೧. ಶಿವನು ಗಂಗಾಧರ, ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಿಶಾಯಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗಂಗಾಧರ, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಿಶಾಯಿ, ಪದ್ಮಾಸನರಾಗಿರುವರು ಎಂಬುದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆ. ಇದು ಗ್ರೀಷ್ಮದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವರ್ಣನೆ; ವಿಪ್ರರ - ಆಸನ.

೩. ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವೋತ್ತಮ; ಅವರಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯ ಭಯ ಇನಿತೂ ಅಸಂಭಾವಿತ; ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶಿವನೂ ಸಹ ತನಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವ ಗ್ರೀಷ್ಮಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಅಂಜುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗ್ರೀಷ್ಮದಲ್ಲೂ ಉಗ್ರತಪಗೈವ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳು

ತದಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾಶ್ವತುರಗ್ನಿಮಧ್ಯೇ

ಪ್ರಹೃಷ್ಪರೋಮಾವಲಯಃ ಸ್ಮರಂತಿ |

ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ಪರಮಂ ಪುಮಾಂಸಂ

ಫಲಾರ್ಥಿನಾಂ ಕಿಂ ನ ವಿಷಹ್ಯಮಸ್ತಿ || ೧೬ ||

ಆಗಲೂ ತಪಸ್ವಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಅಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಹದಾನಂದದ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಿಮೀಲಿತನೇತ್ರರಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುವರು. ಫಲಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ್ದು ಯಾವುದಿದೆ ?

೧. : ೧. ಇಂತಹ ಗ್ರೀಷ್ಮಕುತುಬಿನಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಕುಂಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಮಿಷಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವರು; ಹಾಗೆ ಅವರು

ಅಂತಹ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಮಹಾಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರ.

೨. ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಹೀಗೆ ಒಗೆಬಗೆಯ ಬೇಗೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಜ್ಞಾನಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ; ಇದರಿಂದ ಏಕಾದರೀ, ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀ ಹಾಗೂ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯದಂತಹ ವ್ರತಗಳ ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಚರಣೆಯು ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು: ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ.

ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿ
ಸುಶೀತಲಃ ಕೃಷ್ಣಪದಾಬ್ಜಯುಗ್ಮ-
ಮಿತಃ ಸ್ಪೃಶತ್ಕುಜ್ಜಲಕಾನನಾಗ್ನಿಮ್ |
ತತಃ ಸಮುತ್ಥಾಪಯತಿ ಸ್ಮಿಮಾಯು-
ರಯಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಖಿಲು ಚಂಚಲಾನಾಮ್ || ೧೭ ||

ವಾಯುವು ಈ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ತಂಪಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು; ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು; ಚಂಚಲಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವ ಇಂತಹುದೇ ಅಲ್ಲವೇ !

೩. : ೧. ಅಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಂಪಾದ ಗಾಳಿಯೇ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂತೋಷಗಳು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ನೆಲೆಸುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವಾಯುವು ಹೀಗೆ ಒಂದೆಡೆ ಹಿತಸ್ಪರ್ಶನಾದರೆ ವೃಂದಾವನದ ಹೊರಗಡೆ ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವಷ್ಟು ಪ್ರಖರ. ಇದರಿಂದ ವಾಯುವು ಚಂಚಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಿರಪಡುವುದೆಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದು ಸುಮಧು ವಿಜಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ರೋಕದ ಭಾವದಂತಿದೆ :

ವೀರದೃಷ್ಟಿಕ್ರತಸಿಂಹವಿಭ್ರಮಃ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಕ್ರತಶಾಂತಸಂಮದಃ |
ತತ್ರ ತತ್ರ ಪಥಿ ಪಥ್ಯವಿಭ್ರಮಃ ಪರ್ವತಾದವತತಾರ ಸ ಧೀರಧೀಃ || - (೯/೩)

ಗ್ರೀಷ್ಮದ ವಾಯುವಿನ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರ
ಪ್ರಿಯಾಸ್ತನಾಖ್ಯಾನ್ ಪರಿರಭ್ಯ ಕುಂಭಾನ್
ಸುಧಾಂ ತದೀಯಾಧರಜಾಂ ಪಿಬಂತಃ^೧ |

೧. ವಾಯುಮಾತಾ ವೃಕ್ಷಸಂಘರ್ಷಣ ದಾವಾಗ್ನಿಕೃತ್ಯೇರಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಚಂಚಲಾಣಾಂ ಅಸ್ತಿರಾಣಾಮಯಂ ಸುಜನಸಮೀಪೇ ಸೌಜನ್ಯಂ ದುರ್ಜನಸಮೀಪೇ ದೌರ್ಜನ್ಯಮಿತ್ಯನೇಕಪ್ರಕಾರಃ ಸ್ವಭಾವಃ ಖಿಲು | - ವ್ಯಾ.
೩. ಗಿರಿಕುಂಭಾವಾಣೇನ ವೃಕ್ಷಪರಿರಂಭಣೇನ ಚ ತಾಪಂ ನ ವಿಂದತಿ | "ಕೊಪ್ಪೋದಕಂ ಪಟಚ್ಚಾಯಾ ತಾಂಬೂಲಂ ತರುಣೇಸ್ತನಾ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಅಧರಾಮೃತವಾಣೇನ ಚ ಪಿಬಾಣಾಂ ನ ವಿಂದಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿಂದಂತ್ಯಹೋ ನಾಗರಿಕಾ ನ ತಾಪಂ

ನ ವಾ ಪಿಪಾಸಾಂ ಗಿರಿಕುಂಜವಾಸಾಃ || ೧೮ ||

ಪ್ರಿಯೆಯರ ಸ್ವನಗಳೆಂಬ ಕುಂಭಗಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅವರ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತ ಬೆಟ್ಟದ ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ನಗರವಾಸಿಗಳು ತಾಪವನ್ನಾಗಲಿ, ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಹೊಂದಲೇ ಇಲ್ಲ; (ಪಿಪಾಸಾ-ಬಾಯಾರಿಕೆ; ಕುಂಜ-ಪೊದೆ).

ಕೃಷ್ಣನ ನೋಟದಿಂದ ಅಳಿದ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಪ್ರತಾಪ

ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಪನೋತ್ಥತಾಪಂ

ಮುಖೇಂದುನಾ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತೇನ |

ಸುಧಾರ್ದ್ರವೀಕ್ಷಾಮಯವೃಷ್ಟಿಭಿಶ್ಚ

ವ್ರಜೌಕಸಾಂ ಕಾನನವಾಸಿನಾಂ ಚ || ೧೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೃಂದಾವನವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಉಂಟಾದ ತಾಪವನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ಅಮೃತತುಂಬಿದ ತನ್ನ ನೋಟವೆಂಬ ವೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳು ಎಂದರೆ ಗೋಪಾಲಕರು; ಕಾನನ ವಾಸಿಗಳು ಎಂದರೆ ವೃಂದಾವನವಾಸಿಗಳಾದ ಮುನಿಗಳು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅಮೃತಮಯ ನೋಟ^೨, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸೆಕಲರಿಗೂ ಯಾವ ತಾಪವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವರು ಕಾಣುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ನೋಡುವುದು, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಆನಂದಮಯ ವಾತಾವರಣವೇ ಸದಾ ಇರುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ^೩ಚಂದ್ರೋದಯ ಹಾಗೂ ಮಳೆಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೧. ಏರ್ಪಾಪೀಡಂ ನಟಪರವಪುಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಕಾರಂ

ವಿಪ್ರದಾಪುಃ ಕನಕಕಪಿತಂ ವೈಜಯಂತೀಂ ಚ ಮಾಲಾಮ್ |

ರಂಧ್ರಾನ್ ಪೇಣೋರಧರಮಧಯಾ ಪೂರಯನ್ ಗೋಪವೃಂದೈ-

ವೃಂದಾರಣ್ಯಂ ಸ್ವಪದರಮಗಂ ಪ್ರಾವಿಶದ್ಗೀತೇತಿ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೧೯/೫)

೨. ನಿಮಿಶಾಘ್ನಾಘನಿವಾರಣಪರಸೌಖ್ಯವ್ಯವಧೃಷ್ಠಃ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

-ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೮)

೩. ಚಂದ್ರೋದಯೇ ವೃಷ್ಣೌ ಚ ತಪನತಾಪನಿವೃತ್ತೇತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನೀಲಾದೇವಿಯ ಸ್ವಯಂವರ

ನೀಲಾಂ^೧ ಕುಂಭಕಸಂಭವಾಮಲಭತ ಸ್ವೀಯಾಂ ಸ ಜಿತ್ವಾವೃಷಾನ್
ಕೌರಿಃ ಸಪ್ತ ಸ ಚಾಪಿ ನೀಲಮಣಿಭಿರ್ನೀಲಾಂ^೨ ಕರೇ ತತ್ಪುರೀಮ್ |
ಧಾತೂನ್ ಸಪ್ತ ನಿಗೃಹ್ಯ^೩ ಕುಂಭಕಬಲಾಚ್ಛೃಂಗಪ್ರಹಾರೈರ್ದ್ರವ-
ತ್ಕುಂಭಾಭಾಂಗಯುಜೋಽಪರೇಽಪಿ ಬಹವೋ^೪ ನೀಲಾಂ ಮುಖಸ್ಯ ಪ್ರಭಾಮ್^೫ ೨೦

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುಂಭಕನ ಪುತ್ರಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ತನ್ನವಳೇ ಆದ ನೀಲಾದೇವಿಯನ್ನು ಏಳು ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಪಡೆದ ; ಅವಳ ತಂದೆ ಕುಂಭಕನಾದರೋ ಕುಂಭಕದ ಬಲದಿಂದಾಗಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನಾಗಿ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ನೀಲವರ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಅವನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಕರವತಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ಆ ಗೂಳಿಗಳ ಶೃಂಗಗಳ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ರಕ್ತಸುರಿಯುವ ಕುಂಭದಂತಹ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇತರ ಅನೇಕರು ಸಹ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೀಲಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾದರು.

೧. : ೧. ಕುಂಭಕ ಯರೋದಯ ಸಮೋದರ ; ಷಣ್ಮುಖಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ನೀಲಾ-
ದೇವಿಯು ಅವನ ಮಗಳಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದಳು. ಸ್ವಯಂವರದ ನಿಯಮದಂತೆ ಆ ಏಳು
ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಕೃಷ್ಣ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಕುಂಭಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲವಾಗಿ, ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು
ಪಡೆದುಕೊಂಡ.

೧. ಸಪ್ತೋಕ್ತಕೋಽತಿಬಲವೀರ್ಯಯುತಾನದಮೂನ್ ಸರ್ವೈರ್ಗಿರಿವರತೋ ದಿತಿಜಪ್ರಧಾನಾನ್ |
ಪತ್ನಾ ಸುತಾಮಲಭದಾಹು ವಿಭುರ್ಯಲೋದಾಭ್ರಾತುಃ ಸ ಕುಂಭಕಸಮಾಪ್ತಯುಜೋಽಪಿ ನೀಲಾಮ್ |
ಯಾ ಪೂರ್ವಜನ್ಯಃ ತಪಃ ಪ್ರಥಮೈವ ಛಾರ್ಯಾ ಭೂಯಾಸಮಿತ್ಯಚರದಸ್ಯ ಓ ಸಂಗಮೋ ಮೇ |
ಸ್ಯಾತ್ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಯಃ ಸಮಸ್ತದಲಾಂಗನಾಭಃ ಪೂರ್ವಂ ತಿತಿ ಸ್ಯ ತದಿಮಾಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ ಆಪ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೨/೪೮-೪೯)

೨. ಕೃಷ್ಣನೇ ನೀಲಾಂ ಸ್ವಯಂ ಕುಂಭಕೋ ನೀಲಾಂ ಪುರೀಂ ಅಗ್ನೇ ನೀಲಾಂ ಮುಖಸಾಂತಿಮತಿ ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ
ನೀಲಾವ್ಯಾಪ್ತರಥೂದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸ ಚ ನೀಲಾತಿತಾ ಕುಂಭಕೋಽಪಿ ಸಪ್ತಧಾತೂನ್ ತತ್ಕ ಚರ್ಮಮಾಂಸದುಧಿರಮೇದೋಮಂಜ್ವಾನ್ಮಾನ್ಯಾನ್
ಕುಂಭಕಬಲಾತ್ ಕುಂಭಾಖ್ಯವ್ಯಾಣಾಯಾಮಬಲಾತ್ ನಿಗೃಹ್ಯ ವ್ಯಾಣಾಯಾಮಬಲೇನ ಸಪ್ತಧಾತುತ್ವಕರೀರೇ
ಅಗಾಸ್ತಾಂ ಸಂಹಾಡ್ಯೇತರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ನೀಲಾಯಾ. ಕುಂಭಕಗೋದವಸೃತ್ಯಾತ್ | ವೈಕುಂಠವ್ಯಾಪ್ತೇರಂತಃಕರಗಮದಿವ್ಯಾಽಯಾ ಕುಂಭಕವ್ಯಾಣಾಯಾಮ-
ಜಸೃತ್ಯಾತ್ | ಮುಖಸ್ಯೈವೈವ ಕುಂಭಸದ್ವರರರಿರಕ್ತಜಸೃತ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತನೀಲಾಯಾ ಆವ್ಯೇವಂ ಕುಂಭಕಸಂಭವತ್ಯಾ-
ದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಇತರರು ಆ ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲಾಗದೆ ಅವುಗಳ ಕೋಡುಗಳ ತಿವತಕ್ಕೆ ಮೈಯಿಲ್ಲಾ ಗಾಯಗೊಂಡವರಾಗಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಷ್ಟ ಕಾಂತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ; ಶೃಂಗ - ಕೋಡು.

೩. ಕುಂಭಕಬಲಾತ್ ಎಂಬುದು ರೇಣಕ, ಪೂರಕ, ಕುಂಭಕ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂರು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಭಕಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕುಂಭಕನು ಅದರ ಫಲವನ್ನಾಗಿ ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. ಇಲ್ಲಿ ಏಳು ಧಾತುಗಳು^೧ ಎಂದರೆ ತ್ವಕ್, ಚರ್ಮ, ಮಾಂಸ, ರುಧಿರ, ಮೇದಸ್ಸು, ಮಜ್ಜೆ ಹಾಗೂ ಅಸ್ಥಿ ಎಂಬ ಏಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಲಾದೇವಿಯನ್ನು ವರಿಸಿದಾಗ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಉಪನೀತನೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹಾಗೆ ಅವಳನ್ನು ವಿವಾಹವಾದ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳು ಹಾಗೆ ವರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದುದೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿಟ್ಟಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ (೧೨/೫೦):

ಅಗ್ರೇ ದ್ವಿಪತ್ತಶ ಉಪಾದವದೇಷ ನೀಲಾಂ ಗೋಪಾಂಗನಾ ಅಪಿ ಪುರಾ ವರಮಾಪಿರೇ ಯತ್ |
ಸಂಸ್ಕಾರತಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋ ನೋ ಭೂಯಾತ್ ತವೇತಿ ಪರಮಾಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ಯಾಃ ||

ಧೇನುಕಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗ

ಅಥಾಪರೋ ರಾಸಭವೇಷಧಾರೀ
ವನಂ ಸಮಾಕ್ರಮ್ಯ ಮುಕುಂದಯೋಗ್ಯಮ್ |
ಜಘಾನ್ ಜಂತೂನ್ ಬತ ತಾದೃಶೋಽಸೌ
ಖರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯೇತಿ ಮಮ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೨೧ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಕತ್ತೆಯರೂಪದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಮುಕುಂದನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆ ತಾಳವನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದ. ಅವನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಖರ(ಕತ್ತೆ) ಎಂದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ಪಿ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ವಿರಾಸುರ (ಧೇನುಕಾಸುರ) ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಅಂತಹ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿದ ಅವನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಕತ್ತೆಯೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ರಾಸಭ - ಕತ್ತೆ ; ಜಂತು - ಪ್ರಾಣಿ.

೩. 'ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುವವರು ಈ ವಿರಾಸುರನಂತೆ ದೇವವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಅಯೋಗ್ಯರೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೧. ತ್ವಕ್ಚರ್ಮಮಾಂಸರುಧಿರಮೇದೋಮಜ್ಜಾಸ್ಥಿತಾತವಃ |

ಸಪ್ತ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮರೇಽಸ್ಮಿನ್ ವರ್ತಂತೇ ಸರ್ವಭೃತಃ ||

೨. ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೂಷಕಸ್ಯ ರಾಸಭತ್ವಮಾಜಾನಜಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಅಭ್ಯಾತ್ಮಮಾಲಾ (ಪುಟ. ೨)

-ವ್ಯಾ.

೪. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವಿರ ಎಂಬ ಹಸರಿನ ರಾಕ್ಷಸನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತನಾಗಿದ್ದು; ಇಲ್ಲಿಯ ಧೇನುಕಾಸುರನು ವಿರರೂಪದ ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಧೇನುಕನ ನಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗೋಪಾಲಕರ ಹಸಿವು

ಕ್ಷುಧಾಂತಿಲೋಲಾಃ ಕಿಲ ಗೋಪಬಾಲಾಃ

ಸಹಾಚ್ಯುತೇನಾಭಿಯಯುರ್ವನಂ ತತ್ |

ತಥಾ ಹಿ ದುಷ್ಪಸ್ಯ ವಿನಾಶತೋಽನ್ಯತ್

ಸತಾಂ ಮನಸ್ಪಪ್ತಿಕರಂ ಕಿಮಸ್ತಿ || ೨೨ ||

ಹಸಿವಿನಿಂದಾಗಿ ಬಹಳ ಪೀಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲಬಾಲಕರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಆ ತಾಳವನವನ್ನು ತಲುಪಿದರು; ಅದು ಸರಿಯೇ, ದುಷ್ಪರ ವಿನಾಶಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ನೀಡುವ ಕೆಲಸ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಇದೆಯೇನು?

ವಿ. : ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅವರು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಬಳಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೂ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಡೆದದ್ದು ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆಗೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಅವರ ಹಸಿವೆಯೂ ಸಹ ಅಸುರನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಭಗವತ್ಸೇವಾರೂಪವಾದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ಕ್ಷುಧಾ-ಹಸಿವೆ.

ಧೇನುಕ-ಬಲರಾಮರ ಯುದ್ಧ

ಅಥಾಸಸಾದಾಸುರವರ್ಗವರ್ಯೋ

ಬಲಶ್ಚ ತಂ ಪ್ರತ್ಯಗಮದ್ಬಲಾಡ್ಯಃ |

ನಿಜಧ್ವಜಕ್ಷ್ಮಾ ಜಸಮಾಜರಾಜ-

ದ್ವನಂ ತದಾಕ್ರಾಂತಮಿವೇಷ್ಟಮಾಣಃ || ೨೩ ||

ಆಗ ಅಸುರವರ್ಗದ ಹಿರಿಯನಾದ ಧೇನುಕಾಸುರ ಧಾವಿಸಿದ ; ಅವನನ್ನು ಬಲಾಡ್ಯನಾದ ಬಲರಾಮನು ತನ್ನ ಧ್ವಜದ ಹಸರಿನ ವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವನವು ಅವನಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತೆರಿಸಿದವನಂತೆ ಎದುರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಬಲರಾಮ ಎದುರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾಂಶ ; ಆ ತಾಳವನವು ಒಂದು ಲೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಲು ಕಾರಣ ಅವನು 'ತಾಳಧ್ವಜ-ನಾಗಿದ್ದುದು ಎಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ತಮ್ಮ ಧ್ವಜ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಯುವುದು ತೊರರ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಶೋಭೆ ತರುವಂತಹುದಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಬಲರಾಮ ಹಾಗೆ ಭಾವಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಉತ್ತರಕ್ಷೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ ; ಕ್ಷ್ಮಾಜ - ಭೂರುಹ, ಪಕ್ಷ.

ಬಲರಾಮನನ್ನು ಒದೆಯಲು ಧೇನುಕಾಸುರನ ಪ್ರಯತ್ನ
ಸ ಧೇನುಕಸ್ತಂ ನಿಜಪಾರ್ಷ್ವಿಪದ್ಧಾಂ
ಪ್ರತಾಡಯನ್ ಗಾಢಮಸಹ್ಯಸ್ತತ್ವಃ |
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತಾವೃತ್ಕಿ ಪತೋ ಬಲಸ್ಯ
ಖಿಲಃ ಸಹಾಯೋಽಭವದಸ್ತಮಾಯಃ || ೨೪ ||

ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ಧೇನುಕನು ತನ್ನ ಹಿಂಗಾಲುಗಳಿಂದ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಜೋರಾಗಿ ಒದ್ದ; ಆ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಆ ಮಾಯೆ ಅಡಗಿದ ದುಷ್ಟ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾದನು.

ಎ. : ೧. ಧೇನುಕಾಸುರನು ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಹಿಂಗಾಲುಗಳಿಂದ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಒದೆಯ-
ಹೊರಟದ್ದು ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು; ಬಲರಾಮ ಅವನ ಎರಡೂ ಕಾಲು-
ಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲು ಅದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಧೇನುಕನು ಮಾಯೆ ಅಳಿದು ನಿಜರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ದುಷ್ಟರು ಮಾಡುವ ಸಂಚು ಅವರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೇ ಸಂಚಕಾರವಾಗುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಮುಂದೆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ(೧೦/೭), ಕೇಶಿ(೧೦/೧೨) ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಶರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಆತ್ಮಘಾತಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆ
ಉತ್ಕಿಷ್ಟ ತಂ ತಾಲಮಹೀರುಹಾಗ್ರೇ
ಸಂಪ್ರೇಷಯಾಮಾಸ ಸತಾಂ ವಿಪಕ್ಷಮ್ |

೧. ಸ್ವಧ್ವಜಭತ್ತಾದೀನಾಂ ಸಪತ್ನಾಕ್ರಮಣೋಪೇಕ್ಷಾ ಶೂರಾಣಾಮಪುಸ್ಕರಿಣಿ ಭಾವೇನೇವ ಬಲರಾಮಃ ಸ್ವಯಂ
ಯುದ್ಧಾರ್ಥಮಗಮದಿತ್ಯುತ್ಪೇಕ್ಷಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಬಲಕಾರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಬಲಭದ್ರ ಇತಿ ನಾಮೋಽವೈಯ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಭಿಮುಖೇನಾಗಮನೇ ಪಾರ್ಷ್ವಿಪಾದಗ್ರಹಣಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಷ್ಣುಕಲಾಲಂಬಿನಿ ಪಾದಪಾಗ್ನೇ

ಧೃತ್ವೋಪಲಂ ಬಾಲ ಇವಾತ್ತಲೀಲಃ || ೨೫ ||

ಬಲರಾಮನು ಸಜ್ಜನವಿರೋಧಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಣ್ಣುಗಳು ಜೋತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತಾಳವೃಕ್ಷದ ತುದಿಯ ಮೇಲೆ ಜೋರಾಗಿ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ; ಬಾಲಕನೊಬ್ಬ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಸೆಯುವಂತೆ.

೧. : ೧. ಬಲರಾಮನು ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಲೀಲಾಚಾಲವಾಗಿಯೇ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಪಾದಪ-ವೃಕ್ಷ; ದುಹೀರುದ-ವೃಕ್ಷ; ಉಪಲ-ಪಾಪಾಣ, ಕಲ್ಪು; ವಿಷ್ಣುಕ್-ಸರ್ವತ್ರ.

೨. ಧೇನುಕಾಸುರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಏನಾಯಕನ ವರವಿಟ್ಟು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ. ವಿಷ್ಣುರನ ವರವಿದ್ದ ಅವನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಆ ವರದ ದುರುಪಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಅವನ ದುರಂತ.

೩. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರುಕ್ಮಕೇರರೂಪದ ಆವೇಶವಿಟ್ಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಧೇನುಕಾಸುರಭಂಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟೋತ್ತರತನಾಮಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರುವುದು.

೪. ವಿಷ್ಣುರನ ವರವಿದ್ದ ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆಯು ಎಂದು ಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಣಪತಮತದ ಖಂಡನೆಯೂ ಆಗಿದ್ದು, ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪತ್ನುರಧಿರಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಶನದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೫. ಇಲ್ಲಿತಾಲವನ ಎಂದರೆ, ತಾಳವೃಕ್ಷಗಳ ವನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕರು ತಿಳಿದಿರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ವಿರತಾಲವನ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶನವಾಗಿದೆ.

೧. ತತ್ಪ್ರಾಥಮ್ಯಕೃಷ್ಣಮವದನ್ ಸಬಲಂ ವಯುಷ್ಣಾ; ವಕ್ತಾನಿ ತಾಲಸುಫಲಾನ್ಯನುಭೋಜಯೀತಿ |
ಇತ್ಯರ್ಥಿತಃ ಸಬಲ ಆವ ಸ ತಾಲವೃಂತಂ ಗೋವೃದ್ಧುರಾಸದಮತೀವ ಹಿ ಧೇನುಕೇನ ||
ವಿಷ್ಣೋರತೋ ವರಮವಾಪ್ಸ ಸಮಪ್ಪದ್ವೈತೋ ದೀರ್ಘಾಯುರುತ್ತಮಬಲಃ ಕದನಸ್ಯಯೋರಭೂತ್ |
ನಿತ್ಯೋದತ್ತಃ ಸ ಉತ ರಾಮಮವೇಕ್ಯ ತಾಲವೃಂದಾತ್ ಫಲಾನಿ ಗಲಯಂತಮಥಾಭ್ಯಧಾವತ್ ||
ತಸ್ಯ ಪ್ರವಾರಮಭಿಗಾಂಕ್ಷತ ಆರು ವ್ಯಸ್ತವಾದೌ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತ್ವಣಿರಾಜಿತರೋಹರತಾ ಸ |
ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ವಿರತರೇ ವಿರರೂಪಧೃತ್ಯೇ ಸರ್ವೇ ವಿರಾಶ್ಚ ವಿರತಾಲವನಾಂತರಸ್ಯಾ ||
ಪ್ರಾಪ್ತಃ ವಿರತಃ | ವಿರರೂಪಧರಾ ಸ ದೃಶ್ಯಾನ್ ವಿಷ್ಣೋರಸ್ಯ ವರತೋಗ್ರಸೃಜಸೈರವಧ್ಯಾನ್ |
ಸರ್ವಾನ್ ಸಹತ್ವ ವಿರರೂಪಧರಾನ್ ಸ ದೃಶ್ಯಾನ್ ವಿಷ್ಣೋರಸ್ಯ ವರತೋಗ್ರಸೃಜಸೈರವಧ್ಯಾನ್ |
ವಕ್ತಾನಿ ತಾಲಸುಫಲಾನಿ ನಿಜೇಷು ಚಾದಾದ್ವಾರಾಃ ಪೌರುಷಗುಣೋದ್ಭುತೋ ರಮೇಶಃ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೬/೫೧-೫೪)

೨. ತಸ್ಯೇ ಹತೇ ವಿರತರೇ ವಿರರೂಪಧೃತ್ಯೇ ಸರ್ವೇ ವಿರಾಶ್ಚ ವಿರತಾಲವನಾಂತರಸ್ಯಾ - ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೬/೫೨)
ವಿರತಾಲಃ ಶ್ರೀತಾಲ ಇತಿ ತಾಲಭೇದೋಽಸ್ಮಿ ತತ್ರ ವಿರತಾಲವನಸ್ಯ ಆಂತಸ್ಯಾ ಮಧ್ಯಸ್ಯಾ | - (ಜ.)

ವಿರತಾಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀತಾಲ (ಖರ್ಜೂರ) ಎಂಬ ವಿರೇಷಾರ್ಥ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಜನಾರ್ದನೀಯ ಚರ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಾಗಿರುವ ತಾಳಹಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋಪರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿನ್ನಿಸಿದ ಎಂಬ ರಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗುವುದು.

ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ನೆರವಾಗುವುದು ಪತನದ ಹಾದಿ

ವ್ಯಸುರಥ ನಿಪತನ್ ಸ ಸ್ವಾಂಘ್ರಿಪಾನೇವ ಕಾಂತ್ಯಿ-
ದ್ಗುರುತಮತನುರುಚ್ಛಿಃ ಪಾತಯಾಮಾಸ ದೈತ್ಯಃ |
ಹರಿಪದವಿಮುಖಾನಾಂ ಪೋಷಣಸ್ಯೋಚಿತಂ ತೇ
ಫಲಮಲಭಿಷತಾಲಂ ತೈಃ ಸಹೇತ್ಯಸ್ಮದೂಹಃ || ೨೬ ||

ಗತವ್ಯಾಣಾಗಿ ಉರುಳಿದ ಆ ಅತಿದೊಡ್ಡ ದೇಹದ ದೈತ್ಯ ಧೇನುಕಾಸುರನು ತನ್ನ ಕೆಲವು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೇ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಸಿದ; ಶ್ರೀಹರಿಪಾದಕ್ಕೆ ವಿಮುಖರಾದವರ ಪೋಷಣೆಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಫಲವನ್ನೇ ಆ ಮರಗಳು, ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವು ಎಂದು ನನ್ನ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಭಯಂಕರದೇಹದ ಆ ಧೇನುಕಾಸುರನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ತಾಳವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷಗಳು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಅಂತಹ ಪಾಪಿದೈತ್ಯನಿಗೆ ಪೋಷಣೆಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ಪಾಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಆ ವೃಕ್ಷಗಳು ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಆಸರೆ ನೀಡುವುದು ಆತ್ಮಭಾತಕವಾದ ದುಷ್ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇದರಲ್ಲಿದೆ; ವ್ಯಸುಃ - ಮೃತ; ಅಂಘ್ರಿಪ - ವೃಕ್ಷ.

ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಬಲರಾಮ

ಮುನಿಕೃತಾಗ್ರಜನಾಮ ಗುಣೋಚಿತಂ
ವಿರಚಯನ್ನಿವ ಸಾನುಗಧೇನುಕಮ್ |
ಹಲಧರೇಣ ಹತಂ ಸಮಕಾರಯತ್
ಸುರನತೋ ರಣತೋಷಿತನಾಕಿನಾ || ೨೭ ||

ಮುನಿಗಳಾದ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಇರಿಸಿದ್ದ ಅಣ್ಣಬಲರಾಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಅನುಗುಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂಬಂತೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ ಅವನಿಂದ ಅನು-ಯಾಯಿಗಳ ಸಮೇತವಾಗಿ ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಸುರಪೂಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹಾರಮಾಡಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು 'ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನಾಮಕರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದ 'ಬಲಭದ್ರ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಭೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆಯಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಅವಕಾಶನೀಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ನೇರವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಹಲ - ನೇಗಿಲು.

ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ-ವ್ಯೋಮಾಸುರರ ವಧೆ

ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಭಾಸ್ವತಿ ಚಾಪರಾಧಕೃತಿ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಪ್ರಲಂಬಂ ಹಲೀ
ಲೀಲಾಯಾತ್ವಲತೋ ಜಘಾನ ಮುರಜಿದ್ವ್ಯೋಮಂ ಮಯಸ್ಯಾತ್ಮಜಮ್ |
ಯುಕ್ತಂ ತದ್ವಿಮನಃಪ್ರಿಯಾನ್ ಜನಯಿತಾ ಸಂತರ್ಜಯನ್ ಸ್ವಾನ್ ಶಿಶೂನ್
ತತ್ಪಾಂತಸ್ಥಿಲಾದಿ ಹಸ್ತಲಗುಡೈಸ್ತಪ್ತೋಽಪಿ ಯತ್ ತಾಡಯೇತ್ || ೨೮ ||

ಗ್ರೀಷ್ಮಾಸುರನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಅಪಚಾರವೆಸಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಬಹಳವಾಗಿ ಕೆರಳಿದ ಬಲರಾಮನು ಆಟದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಂಬಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ; ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಯಪುತ್ರನಾದ ವ್ಯೋಮ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದ; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ತನ್ನ ಶಿಶುಗಳಿಂದ ನೊಂದ ತಂದೆಯು ಅವರನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಲೆಂದು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿನ ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ದಂಡಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯುವನಲ್ಲವೇ !

೩. : ೧. ಗ್ರೀಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯ ಬಲರಾಮ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರು. ಆದರೆ ಅವರ ಜಿಜಿವಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಮೇಲೆ ಬೇಸರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿದ ಇತರರಾದ ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ ಹಾಗೂ ವ್ಯೋಮಾಸುರರನ್ನು ಕೊಂದು ಅವರ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ನಿಯಮದಂತೆಯೇ ವರ್ತಿಸುವ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವರು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡುವವರು ಎಂಬ ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ : ಗ್ರೀಷ್ಮ ಇದ್ಧಃ... ! -ಪುರುಷಸೂಕ್ತ.

೩. ಬಲರಾಮನು ಪ್ರಲಂಬಾಸುರನನ್ನು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವ್ಯೋಮಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ; ಛಲ - ನೆಪ; ಲಗುಡ - ದಂಡ.

೧. ಬಲಕಾರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಬಲಭದ್ರ ಇತಿ ನಾಮೋಪಾಯುರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಪಿತಾ ಸ್ವಸುತಾದೀನ್ ತತ್ಪ್ರೀತೀವತ್ಸಂಭವತ್ವಾದಿ ಪ್ರತಾಡ್ಯ ಭೀಷಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಗ್ರೀಷ್ಮಸೂರ್ಯಯೋಃ ಸ್ತುತೀಯತ್ವಂ ಧೃತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. 'ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ ಹಾಗೂ ವ್ಯೋಮಾಸುರರ ಪಥಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಪಾನ

ಪರಾಭವಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ತತೋ ನಿದಾಘಃ

ಸಸರ್ಜ ದಾವಾನಲಮುಜ್ವಲಂತಮ್ |

ಹರಿಃ ಪಪೌ^೨ ತಂ ಚ ಜಗನ್ನಿವಾಸೋ

ವಿನಾಶತೂನ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕಿಂ ನ ಕಾರ್ಯಮ್ || ೨೯ ||

ತನ್ನ ಪರಾಭವವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗ್ರೀಷ್ಮವು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು; ಜಗನ್ನಿವಾಸ-
ನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ಸಹ ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟನು; ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಆಗದ ಕಾರ್ಯ
ಯಾವುದು?

ವಿ. : ೧. ಆಗೊಮ್ಮೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಬೆಂಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಸರಸ ಅಪಾಯಕರ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವಥಾ ನಾಶರೂಪನಾದ
ಶ್ರೀಹರಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆಗದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಈಗಾಗಲೇ (೫/೧,೨) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದಾವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು
'ಚ'ಕಾರದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ವರ್ಷರ್ತುವಿನ ಆಗಮನ

ಮೇಘಾಃ ಸರ್ವಣಾಸ್ತು ಹರೇಃ ಸಹಾಯಂ

ಪ್ರಾಯೋ ವಿಧಾತುಂ ಪರಿತಃ ಸಮೇತ್ಯ |

೧. ಪಕ್ಷದ್ವಯೇನ ವಿಹರತ್ಪಥ ಗೋಪಕೇಷು ದೈತ್ಯಃ ಪ್ರಲಂಬ ಇತಿ ಕಂಸವಿನ್ಯಷ್ಟ ಆಗಾತ್ |
ಕೃಷ್ಣಾಃ ಪಕ್ಷಿಣಿ ಜಯತು ಸ ರಾಮಮೇತ್ಯ ವಾಪಃ ಪರಾಜಿತ ಉಪಾಹ ತಮುಗ್ರರೂಪಃ ||
ಭೀತೇನ ರೋಹಿಣಿಸುತೇನ ಹರಿಃ ಸ್ತುತೋಽಸೌ ಸ್ಥಾ ವಿಷ್ಣುತಾಮುಪದಿದೇಶ ಬಲಾಭಿಪ್ರಾಕೈರ್ ||
ತೇನೈವ ಪೂರಿತುಬೋಂಬರಜಾರಿಣಾಂ ತಂ ಪಾಪಂ ಪ್ರಲಂಬಮುರುಮುಷ್ಟಿಹತಂ ಚಕಾರ ||
ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ಸುರಗಣಾ ಬಲದೇವಣಾಮ ರಾಮಸ್ಯ ಚಕ್ರುರತಿಕ್ರೃತ್ತಿಯುತಾ ಹರಿಶ್ಚ |
ವಹ್ನಿಂ ಪಪೌ ಪುನರಪಿ ಪ್ರದಹಂತಮುಚ್ಚ ಗೋಗಣಮಗ್ನಗುಣಾರ್ಣವೋವಾತ್ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೫೫-೫೬)

೨. ವ್ಯೂಹಮರ್ಚ್ಯ ಕಾಮ ಮಯಸೂಸುರಜವ್ಯಸಾದಾಬ್ಜಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಪ್ರಾಯೋ ವಿಧಾತುಂ ಪರಿತಃ ||
ತಂ ಶ್ರೀಪತಿಃ ಸುರಪತಿಃ ಪರುಪದ್ವಿರಸ್ಯ ನಿಸಾರಿತಾನ್ ಬಲಮುನಾದಮಿಹಾಂವೃತಾರ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೮೨)

೩. ವಹ್ನಿಂ ಪಪೌ ಪುನರಪಿ ಪ್ರದಹಂತಮುಚ್ಚ ಗೋಗಣಮಗ್ನಗುಣಾರ್ಣವೋವಾತ್ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೫೬)

೪. ತಥಾಹಿ ವಿನಾಶರೂಪಸ್ಯ ಮೃತಿರಹಿತಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಕಾರ್ಯಂ ಮರಣಭಯಾಭಾವಾದಿ ಭಾವಃ | -ಮ.

ಭಾಸ್ವಂತಮುಂಗೈ ಪಯಸಾ ನಿದಾಘ-

ಮಾಚ್ಚಾದ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಪುಪ್ಪುಷ್ಪದೀಯಮ್ || ೩೦ ||

ತಮ್ಮಂತೆ ನೀಲವರ್ಣದವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆರವಾಗಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೇಘಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿಮು ತಮ್ಮ ಶರೀರಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ತಮ್ಮ ನೀರಿನಿಂದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ ಅವನ ಲೋಕವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದವು.

೨. : ೧. ಆಗ ಗ್ರೀಷ್ಮಯಿತು ಕಳೆದು ವರ್ಷಯಿತು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ; ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ನೀಲವರ್ಣದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೋಡಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದವು. ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದವು; ನಿದಾಘ - ಬೇಸಿಗೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ತಮ್ಮದೇ ಹೆಸರು, ವರ್ಣ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವು ಮೂಡುವುದು ಲೋಕರೂಢಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೪. ಸರ್ವರ್ಣದವರಿಗೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವಜಾತಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ವಕ್ಷಪಾತ ತೋರುವ ಲೋಕರೂಢಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಕಲರೂ ಹಿತೈಷಿಗಳೇ

ಆತ್ರಿತ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪದಮರ್ಥಿಷು ಯಚ್ಚತೋಽಂಬು

ಮೇಘಸ್ಯ ಸಾರಥಿರಭೂಜ್ಜಲನಾಯಕೋಽಪಿ |

ನಿತ್ಯಂ ಮುಕುಂದಚರಣಾರ್ಪಿತವೈಭವಸ್ಯ

ಮತ್ಕೋಪಕಾರನಿರತಸ್ಯ ನ ಕಃ ಸಹಾಯಃ || ೩೧ ||

ಗಗನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಬಯಸಿದವರಿಗೆ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿದ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಜಲನಾಯಕನಾದ ಸಮುದ್ರವೂ ಸಹ ನೆರವಾಯಿತು; ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವ, ಜನೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಜನರಿಗೆ ಯಾರು ತಾನೇ ನೆರವಾಗರು ?

೨. : ೧. ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಘಗಳು ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಮೇಘಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅದು ನೆರವು ನೀಡಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಮೇಘಗಳು ವಿಷ್ಣುಪದ(ಆಕಾರ)ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಜನರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಮಳೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸತ್ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ನೆರವು

೧. ಮೇಘಸ್ವಾಮಿ ವಿಷ್ಣುಪದಾರ್ಪಿತವಿಭವಶ್ಚಾಭ್ಯವನದಾನೇನ ಮನುಷ್ಯೋಪಕಾರಿತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನೀಡುವುದು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಜನರಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಹಕಾರನೀಡುವರು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು.

೩. ವಿಷ್ಣುಪದ ಎಂದರೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ಜಲನಾಯಕ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಡನಾಯಕ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. (ಜಲಂ ನೀರೇ ಜಡೇ - ಅಭಧಾನ). ಇದರಿಂದ ಜಡನಾಯಕ ಎಂದರೆ ಮೂರ್ಖಶಿಖಾಮಣಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಹಾಮೂರ್ಖರೂ ಸಹ ನೆರವು ನೀಡುವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪರೋಪಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳೂ ಮಿತ್ರರಾಗುವರು
ಲೋಕಸ್ಥ ಶೋಕಹರವಾರ್ಯಭವರ್ಷತೋಽಂಬ
ಮೇಘಸ್ಥ ಯೋಗಕೃದಭೂದಮತೋಽಪಿ ವಾತಃ |
ಕಾಮಂ ಪರೋಪಕೃತಿಲಗ್ನಮನೋರಥಾನಾಂ
ಕ್ಷೇಮಂಕರತ್ವಮುಪಯಾಂತಿ ಹಿ ಶತ್ರುವೋಽಪಿ || ೩.೨ ||

ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶೋಕ ನೀಗಿಸುವ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದ ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶತ್ರು-ವಾದ ಗಾಳಿಯೂ ಸಹ ಇತರ ಮೋಡಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಗೂಡಿಸಿ ನೆರವಾಯಿತು ; ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಬಯಕೆಯ ಜನರಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳೂ ಸಹ ಒಳಿತನ್ನು ಬಯಸುವವರಾಗುವರು.

ವಿ. : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪರೋಪಕಾರನಿರತರಿಗೆ ಇತರರ ಸಹಾಯ ಲಭಿಸುವುದು ವಿಚಿತ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೋಡಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವವು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಪುನಃ ವರ್ಷತು ವಿನ ವರ್ಣನ

ಉದ್ಯದ್ವಿದ್ಯುತಿ^೧ ವಕ್ರಶಕ್ರಧನುಷಿ ವ್ಯೋಮಾಗ್ರಸೀಮಾಶ್ರಯೇ
ವರ್ಷತ್ಯೂರ್ಜಿತಗರ್ಜಿತೇಽತಿಚಕಿತಾ ಮರ್ತ್ಯಾಃ^೨ ಪಯೋಧಾರಿಣಿ^೩ |

೧. ಪುರೋವಾತ್ಯ ಮೇಘಮೇಲನಕಾರಿತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ವಿದ್ಯುದಾದೀನಾಂ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವಗತತ್ವೇನ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಲಂಕಾರಃ |

ವ್ಯಾ-

೩. ಸ್ವನಪರಿರಂಭಾನ್ಯ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪಣಾದಿನಾ ಪ್ರರುಷವಶೀಕರಣಾನಂತರಭಾವಿತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

ವ್ಯಾ-

ನೇತ್ರಾಂತಭೃಕುಟೀಬಲಂ ಕೃತಲಸನ್ನಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭಾಗೋದಿತಂ

ನಾರೀಪೀನಪಯೋಧರಂ ಭಯಹರಂ ಭೇಜುಃ ಕ್ಷಣದ್ವಾಪಣಮ್ || ೩.೩ ||

ಕೋರೈಸುವ ಮಿಂಚು, ಬಾಗಿರ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು, ಜೋರಾದ ಗುಡುಗು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೋಡವು ಗಗನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಲು ತುಂಬಾ ಭಯಪಟ್ಟ ಮಾನವರು ಕುಡಿಸೋಟ, ಹುಚ್ಚಿನ ಎಲಾಸಗಳ ಬಲವುಳ್ಳ, ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುವ ಆಭರಣಗಳ, ಹೊಳೆಯುವ ತೆಳುನಡುವಿನ ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದ, ಭಯನೀಗಿಸುವ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಜ್ಜಿದ ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು.

೧. : ೧. 'ಜಿಲ್ಲ' ರಾಜನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನಿಗಿಂತ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ, ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿದ ಜನರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ತಮ್ಮ ಭೀತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶಕ್ರಧನುಃ - ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ಪಯೋಧಾರಿ - ಮೇಘ; ಪಯೋಧರ - ಸ್ತನ; ಪೂಮ - ಆಕಾಶ; ಸೀಮೆ - ಪ್ರಾಂತ.

ಸಾವಿರಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚುವ ದಾನದ ಫಲ

ಕಾದಂಬಿನೈ ವಿತರತಿ ಪಯೋಬಿಂದುಮಾತ್ರಂ ಪಯೋಧಾ-

ವಾಸೀದ್ವೈ ದ್ವಿಃ ಸಕಲಸರಿತಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಶ್ಚೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ |

ನಿತ್ಯಂ ವಿಪ್ಲೋಃ ಪದಮಧಿಗತಾಯಾತ್ಯುದಾರಾಯ ದಾನಾ-

ದಬ್ಧಿದೂನಾಮಪಿ ಶತಗುಣಾ ವೃದ್ಧಿರದ್ಧಾ ಸ್ವವರ್ಗೇ || ೩.೪ ||

ಸಮುದ್ರವು ಮೇಘಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಕೇವಲ ಹನಿ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿದರೂ, ಸಕಲ ನದಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ತನಗೂ ವೃದ್ಧಿ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾದುದು. ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ದಾನಶೀಲನಿಗೆ ದಾನನೀಡುವುದರಿಂದ ತಾವು ನೀಡಿದ ಜಲಬಿಂದುಗಳಿಗಿಂತ ನೂರು ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ವೃದ್ಧಿಯು ತಮ್ಮವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದು.

೧. : ೧. ಮೇಘಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಅಗತ್ಯ. ಹಾಗೆ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರೆ ಫಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲೂ ನದಿಗಳಲ್ಲೂ ಮಳೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ನೀರಿನ ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ರಾಜಭಯಕ್ಕೆ ತತ್ಸದೃಶರಾಜಾಂತರಾಶ್ರಯಿಣೀನ ಪರಿಹಾರವತ್ ಪಯೋಧರಜನ್ಯಭಯಸ್ಯ ತತ್ಸದೃಶಪಯೋ-
ಧರಾಂತರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪರಿಹರ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ವ್ಯಾ.

೨. ಮಂದಾಕ್ಷಾಂತಾವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವರ್ಷಾಕಾಲೇ ಸಕಲನದೀನಾಂ ಸಮುದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಜಲಾಭಿವೃದ್ಧೇರ್ಜಾಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆ ರೀತಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ್ಗೆ ಅದು ಮೇಘಗಳಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದ್ದೇ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅದ್ದಾ - ನಿಶ್ಚಯ; ಅಬ್ಬಿಂದು - ನೀರಿನ ಹನಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಕ್ತರಿಗೆ ನೀಡುವ ಅತ್ಯಲ್ಪ ದಾನವೂ ಸಹ ವಿರೇಷವಾದ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ತಿಳಿಯುವುದು: ದಾನಂ ಧ್ರುವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್ - ಸುಮಧ್ವಪಿಜಯ(೨/೩೦); ಕಾದಂಬಿನೀ - ಮೇಘಮಾಲೆ.

೪. ನೀರು ನೀಡಿದ್ದು ಸಮುದ್ರವಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ನದಿಗಳಿಗೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಉಂಟಾಗಲು ಅವು ಸಮುದ್ರದ ಪತ್ನಿಯರಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಮಾಡುವ ದಾನ ಅವನ ಪತ್ನಿ-ಪುತ್ರರು ಮೊದಲಾಗಿ ಸಕಲರ ಒಳಿತಿಗೂ ಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿರೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಪಯೋಧಿ - ಸಮುದ್ರ.

ಪುನಃ ವರ್ಷಾರ್ತುನಿ ವರ್ಣನ

ಮೇಘಾಗಮೋಽಸಹ್ಯಮಪಿ ಪ್ರಜಹ್ವೇ

ಗ್ರೀಷ್ಮಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಸಕಲಂ ತಥಾ ತತ್ |

ಸರ್ವಂ ಸಹಾಜೇವನಹರ್ತುರಸ್ಯ

ದುರ್ವಾರತೇಜೋಽಪಿ ಕಿಮೇತಿ ವೃದ್ಧಿಮ್ || ೩೫ ||

ಮೇಘಗಳ ಆಗಮನವು ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಸಹಿಸಲಾಗದ ಸಕಲಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಕುಗ್ಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು ಅದು ಸರಿಯೇ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸುವ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಇಂಗಿಸುವ ಅದರ ನಿವಾರಿಸಲಾಗದ ತೇಜಸ್ಸು ಸಹ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರೇ?

ವಿ: ೧. ಸಹನಶೀಲರಿಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡುವವರ ತೇಜಸ್ಸು ಕುಂದುವುದು, ಮಳೆಗಾಲದಿಂದಾಗಿ ಬಿಸಿಲಿನ ಪ್ರಖರತೆ ಕುಗ್ಗಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಸರ್ವಂ ಸಹಾ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸುವವಳು ಎಂದರ್ಥ :

ಸಮುದ್ರವಸನೇ ದೇವಿ ಪರ್ವತಸ್ತನಮಂಡಿತೇ |

ವಿಷ್ಣುಪತ್ನಿ ನಮಸ್ತುಭ್ಯಂ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಂ ಕ್ಷಮಸ್ವ ಮೇ |

ವಿಷ್ಣಾಮೂತ್ರಕಫೋತ್ಸರ್ಗಮಪರಾಧಂ ಕ್ಷಮಸ್ವ ಮೇ ||

-ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಅಪಾರವಾದ ಕ್ಷಮಾಗುಣವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಬ್ಬಿಂದುಗಾಮಪಿ ದಾನಾತ್ ಸ್ವವರ್ಗೇ ಸ್ವಜನಮೂಹೇ ಶತಗುಣಾ ಶತಗುಣಾ ವೃದ್ಧಿಭವದ್ವಿರ್ಮಮತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಮಮಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ದಾನಂ ದ್ವಿಗುಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಬ್ರುವೇ |

ಸ್ವಾಧೀತೇ ರತನಾಹಸ್ತಮನಂತಂ ವೇದವಾರಗೇ ||

-ಮನುಸ್ಮೃತಿ (೭/೮೫)

೩. ಅನೇನ ಮೇಘಸ್ತು ಭಾವಃ ಸತ್ಯತೇ ದಾನಂ ಚ ವರ್ಣತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಸರಿತಾಂ ಪತ್ನೀತ್ವಾತ್ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನಿತ್ವಾಚ್ಚ ಸರಿತಾದಿವೃದ್ಧಿರಪಿ ಸ್ವವರ್ಗವೃದ್ಧಿರೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಜೀವನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದುಕು ಹಾಗೂ ನೀರು ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ): ಜೀವನಂ ಭುವನಂ ವನಮ್ | (ಅಮರಕೋಶ)

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದ ಶರದ್ವತು

ಸಾಧೂನಾಂ ವರಮಾನಸಾಕೃತಿ ಸರಃ ಸಂತೋಧಯತ್ ತನ್ಮುಖ-
ಪ್ರಖ್ಯಂ ಪದ್ಯಚಯಂ ಪ್ರಹರ್ಷಯದಲಂ ಪಂಕಂ ಚ ಸಂಖಂಡಯತ್ |
ಹೃದ್ಯೋಮೇವ ಘನಾಪಿಧಾನರಹಿತಂ ಕುರ್ವನ್ನಭಃ ಸಂಹರತ್
ಶಾಮಿಸ್ರಂ ಹರಿವೀರ್ಯಕೀರ್ತಿಸದೃಶೌ ಸೂರ್ಯೋಡುಪೌ ಸ್ಪಷ್ಟಯತ್ ||೩.೧||

ಸಂಸಾರಾಖ್ಯಮಭೇದ್ಯಬಂಧನಮಿವ ಪ್ರಾವೃಷ್ಟಿತಂ ಬಂಧನಂ
ಭಿಕ್ಷೂಣಾಂ ವಣಿಜಾಮಧ್ಯಕೃತಜಲಂ ವಿಚ್ಛೇದಯನ್ನೋದಯಯತ್ |
ಮೋಕ್ಷಾನಂದಮಹಾಪ್ರವಾಹತುಲನೈಗೋಕ್ಷೀರಪಾನ್ಯೈರ್ಜನಾನ್
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಕೃತ್ಯಲಕ್ಷ್ಯತ ಶರತ್ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮುಜ್ಜಂಭಿತಮ್ || ೩.೨ ||

ವಿಜೃಂಭಿಸಿದ ಶರತ್ಕಾಲದ ವೈಭವವು ಸಜ್ಜನರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಸರೋವರವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿತು, ಅವರ ಮುಖದಂತಹ ಪದ್ಧವ್ಯಂದಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿತು, ಅದರಲ್ಲಿನ ಪಾಪವೆಂಬ ಕೆಸರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಡೆಯಿತು, ಸಜ್ಜನರ ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧನದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಗಗನವನ್ನು ಮೇಘಗಳ ತೆರೆ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು; ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿತು, ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳಂತಹ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿತು, ನೀರನ್ನು ಇಂಗಿಸುವ, ^೧ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ^೨ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಮಳೆಗಾಲದಿಂದಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿತು, ಮೋಕ್ಷಾನಂದವೆಂಬ ಮಹಾಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವ ಗೋಕ್ಷೀರಗಳ ಪಾನದಿಂದ ಜನರನ್ನು ನಲಿಸಿತು, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ವರ್ಷಾರ್ತುವಿನ ಬಳಿಕ ಶರದ್ವತುವಿನ ಆಗಮನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ^೧ಶರದ್ವತುವಿನ ವೈಭವವನ್ನು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ವೈಭವವನ್ನೆಂಬಂತೆ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ ; ಪ್ರಾವೃಟ್ - ಮಳೆಗಾಲ; ವಣಿಕ್ - ವ್ಯಾಪಾರಿ.

೧. ಪ್ರತಿವಸ್ತೂಪಮಾಲಂಕಾರ: |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವರ್ಷಕಾಲೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಗಾಂ ಸಂಚರಣಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಶಾಂ ಚ ಬಲೀವದ್ವಾದೀಣಾಂ ಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಮುದ್ದತ್ತೇನ ಸಂಚರಣಾರ್ಹತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶರದಿ ಪಿತ್ತೋಷಿತಮನಾಯ ಗೋಕ್ಷೀರಪಾನಸ್ಯ ವೈದೃಶಾಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಶರದ್ಭುತುವಿನಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳು ಮರೆಯಾಗಿ ಗಗನವು ರುಭ್ರವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಬೆಳಕು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಲುಪುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪ್ರಖ್ಯಂ - ಹೋಲುವ; ತಾಮ್ರಸ - ಕತ್ತಲೆ; ನಭ - ಆಕಾಶ.

೪. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೆಳಗುವವು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೫. ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮುಖವು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳ್ಳುವುದು. ಮನಸ್ಸಿನ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕವಿದ ಅಜ್ಞಾನವು ಮರೆಯಾಗಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದರ್ಶನ ನೀಡುವನು. ಹೀಗೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದವರು ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ನೀಡಿರುವರು; ಉಡುಪ - ಚಂದ್ರ.

೬. ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಇದು ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯಭಾಷ್ಯಾಭ್ಯಾಮಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ |

ಗೋಗಣೈರಪ್ರತೀಕಾರೈರಕೇಂದುಭ್ಯಾಮಿವಾಧಿಕಮ್ || (೧೫/೭೫)

೭. ಅಂತಃಕರಣಬುದ್ಧಿ, ಮುಖವಿಕಾಸ, ಪಾಪಗಳ ಪರಿಹಾರ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅವರಣಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ, ಅಜ್ಞಾನದ ಧ್ವಂಸ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾ-ವಿಭಾವಗಳು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನದಿಂದ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೮. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಸಕಲ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ; ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. (ಸದಿತಿ ಪ್ರಾಣಃ).

೯. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹಾಗೂ ಈ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಯುಗ್ಮ ಎನ್ನಿಸುತ್ತವೆ.

೧. ಶರದೋ ಜಲೈರ್ಮಳೈಹೇತುಶ್ಚಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ಸತಾಮಂತಃಕರಣಬುದ್ಧಿಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಶ್ರೀಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಪ್ರತಿಕ್ಷತಿರಪಮಾನಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ರ್ವವಣಮಾತ್ಮೇಣ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ಸತಾಂ ಹೃದಯಾಕಾಶಗತವ್ಯಕ್ತಿಬಂಧನಲಕ್ಷಣಿ ಬಿಡಾವರಣಿರಾಸಕ್ತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ಅಜ್ಞಾನಧ್ವಂಸಕ್ತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ವಿಷ್ಣುಮಹಿಮಾಪ್ರಕಟನಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅಂತಃಕರಣಬುದ್ಧಿರ್ಮುಖವಿಕಾಸಃ ಪಾಪಪರಿಹಾರಃ ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರವರಣಿನಿವೃತ್ತಿರಜ್ಞಾನಧ್ವಂಸಃ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಪತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಶಾಸ್ತ್ರಮಪ್ಯಧಃಕೃತಜಲ(ದ)ಮ್ ಅಧಃಕೃತಮೂರ್ವಿಂ ಸಂಸಾರಬಂಧಧ್ವಂಸಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.

೧೦. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶರದೃತುವಿನ ವರ್ಣನೆಯ ಸಾರವಂತಿದೆ.

ಮಧ್ವಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಜಿಳಗಿದ ಶರದೃತು

ಪದ್ಮಾಸೇವ್ಯಗುಣೌಘವಿಸ್ಪತಿಕರಃ ಸ್ಪಷ್ಟೀಭವಚ್ಚಾರದಾ-
ನಂದಃ ಕಂಪಿತಭೋಗಿರಾಜಪಿರಸಾ ಮಾನ್ಯಾಗಮಃ ಸಂತತಮ್ |
ಸನ್ಮಾರ್ಗಾಶ್ರಿತಪಂಕಜೋಷಣಕರಃ ಸತ್ಪಾಂಥಘರ್ಮಾಪಹೋ
ನಿತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಪದಾಶ್ರಯಃ ಪರಿಲಸತ್ತುಕ್ತ್ಯಾಂಬುಪೂತೋಽಸಕ್ತತ್ || ೩೮ ||

ರಾಮಾಯೋಗಿಜನಸ್ಯ ಭೀಮಚರಿತಃ ಸದ್ವಂಶಜಾತಂ ಮುಹುಃ
ಪ್ರೇಮಾಲಂಬನಶಬ್ದಹೃದ್ಯವದನಂ ಕುರ್ವನ್ ಸ್ವಕೀಯಾಗಮೈಃ |
ಸುಕ್ಷೇಮಂ ಸುಮನಶ್ರಯಸ್ಯ ವಿದಧತ್ ಸುವ್ಯಾಪ್ತಮೂರ್ತಿಃ ಕ್ಷಿತ್
ಸಚ್ಚಾಪೈಃ ಸುಖೀರ್ಥವನ್ಮರುದಭೂನ್ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಸ್ತದಾ || ೩೯ ||

೧. ವೋಮೋಽಬ್ರವುಚ್ಚರಾಬಲಂ ಭುವಃ ಪಂಕಮಪಾಂ ಮಲಮ್ |
ಶರದ್ವಹಾರಾಶ್ರಮಿಕಾಂ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿಯರ್ಥಾಶುಭಮ್ ||
ಸರ್ವಸ್ಥಂ ಜಲದಾ ಹಿತ್ವಾ ವಿಲೇಹುಃ ಶುಭ್ರವರ್ಚಸಃ |
ಯಥಾ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಂ ಶಾಂತಾ ಮುನಯೋ ಮುಕ್ತಕಲ್ಪಪಾಃ ||
ಗಿರಯೋ ಮುಮುಚುಸ್ತೋಯಂ ಕೃಷ್ಣಮುಮುಚುಃ ಶಿವಮ್ |
ಯಥಾ ಚಾನಾಮೃತಂ ಕಾಲೇ ಚಾನಿನೋ ದದತೇ ನಮಾ ||
ನೈವಾವಿದನ್ ಕೀಯಮಾಗಂ ಜಲಂ ಗಾಢಜಲೇಚರಾಃ |
ಯಥಾಽಽಯುರನ್ನಹಂ ಕ್ಷಯಂ ನರಾ ಮೂಢಾಃ ಕುಟುಂಬಿನಃ ||
ಗಾಢವಾರಿಚರಾಸ್ತಾಪಮುಂದನ್ ಶರದರ್ಕಜಮ್ |
ಯಥಾ ದರಿದ್ರಃ ಕೃಷಣಃ ಕುಟುಂಬವಿಜೇಂದ್ರಿಯಃ ||
ಶಸ್ತ್ರೈಶ್ಚೈರ್ವಹುಃ ಪಂಕಂ ಸ್ವಶಾನ್ಯಾಸಂಧ್ರವೀರುಧಃ |
ಯಥಾಽಽಹಮುಪತಾಂ ಧೀರಾಃ ಶರೀರಾದಿವ್ಯಗಾತ್ಮನಃ ||
ನಿಶ್ಚಲಾಂಬುರಘೋತ್ ತೂಷ್ಣಿಂ ಸಮುದ್ರಃ ಶರದಾಗಮೇ |
ಆತ್ಮನ್ಯುಪರತೇ ಯದ್ವಸ್ತುಸ್ಯೈವೈಪರತಾಗಮಃ ||
ಕೇದಾರೇವ್ಯಸ್ತಪೋಽಽಭಿಷ್ಠಂ ಕರ್ಷಣಾ ದೃಢಸೇತುಭಿಃ |
ಯಥಾ ಪ್ರಾಣೈಃ ಸ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ತನ್ನೋಧೇನ ಯೋಗಿನಃ ||
ಶರದರ್ಕಾಂಜುಜಂ ತಾಪಂ ಭೂತಾನಾಮುಮುಪೋಽಽಹರತ್ |
ದೇವಾಭಿಮಾನಜಂ ಬೋಧೋ ಮುಕುಂದೋ ಪ್ರಜಯೋಷಿತಾಮ್ || -ಭಾ.(೧೦/೧೮/೨೨-೪೦)
೨. ಪ್ರೇತುರಾಂತರವ್ರವಚನಂ ಧೇನುರಾಡುಮರುಪಾನ್ ಸಸನಕಾದಿಮುನಿಃ |
ಗರ್ಗಣೇಽಬ್ರವುಪವಪುರತಃ ಜನ್ಮಸ್ತು ಶಿತಂ ನಿಲೀನರುಚಿರಾಪ ಪದಮ್ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೧/೧)
೩. ವಿಶಿಷ್ಟಾಶಿಷ್ಟತಾತ್ ಶುಲ್ಕಯೋಗಿತ್ತಮಲಂಕಾರಃ |
-ವ್ಯಾ.

ಶರದೃತುವು ಕಮಲಗಳು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸೇವಿಸುವಂತಹ ಗುಣಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಎತ್ತಾರ-
ಗೊಳಿಸುವುದು, ಶರದೃತುವಿನ ಆನಂದವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವುದು, ತಲೆದೂಗುವ
ಭೋಗಿಗಳಾದ ರಾಜರು ಶಿರಸಾ ಆದರಿಸುವ ಆಗಮನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ಸದಾ
ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವರ ಕೆಸರನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವುದು, ಸಜ್ಜನರೆಂಬ
ಪಯಣಿಗರ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು, ಸದಾ ಗಗನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು,
ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಪುಣ್ಯಜಲದಿಂದ ಪಾವನವಾಗಿರುವುದು. ಕಾಂತೆಯರನ್ನು ಅಗಲಿದ
ಜನಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರ ಎನ್ನಿಸುವುದು, ತನ್ನ ಬರುವಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮವೇಣುಗಳ
ವೃಂದವನ್ನು ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಎಡೆನೀಡುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನುಳ್ಳವು-
ಗಳನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡುವುದು, ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು
ನೀಡುವುದು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡುವುದು; ಇಂತಹ ಶರತ್ಕಾಲವು ವಾಯುವು
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಂತೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಪ್ತವಾಯಿತು.

(ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸೇವಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ
ಗುಣಗಳನ್ನು ಎತ್ತಾರಗೊಳಿಸುವರು, ಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು-
ವುದು, ತಲೆಯಾಡಿಸುವ ನಾಗರಾಜನಾದ ಆದಿಶೇಷನು ಶಿರಸಾ ಆದರಿಸುವಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರ-
ವನ್ನು ರಚಿಸಿದವರು, ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸುವರು, ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವವರ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವರು,
ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಸದಾ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು, ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಪುಣ್ಯವೆಂಬ
ಜಲದಿಂದ ಪಾವನಗೊಳಿಸುವರು. ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಜನರಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿ
ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಕೊಡಿದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖದಿಂದ ಕೊಡಿದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವರು,
ಸಜ್ಜನವೃಂದಕ್ಕೆ ಸುಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸುವರು.
ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಶರದೃತುವಿನಂತೆ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ
ಪಶ್ಚಾತ್ತಪ್ತರಾಗಿರುವರು).

೧. ಸ ಶಂಕರಪದವಿ ಜೋಪಪ್ರಕಮಾಪ್ತ ಗೋವಾಖ್ಯಾಣಂ ಗರಿಷ್ಠಕದಲಿಲಸದ್ಭರತೀಚತುಷ್ಠಂ ಚರಣ್ |
ಪಯಃ ಕಲರಪಂಚಕ್ರಿಕಯುಗಾಭಿವೃಣಂ ಪಪಾವದೃಪಗತಿರಪ್ಯಭೂಸೃಪಸ್ಯಮಂಡಲೈರುದ್ಯತೈಃ ||
-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೧೦/೫೨)
೨. ವಿಚಿತ್ರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಣ ವಾಗ್ವೇಷಾಃ ಸಂತೋಷಜನನಾದಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಅನ್ಯತ್ರ ಸತಾಂ ಮಾರ್ಗಃ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗಃ ತದಾಶ್ರಿತಾನಾಂ ಅಂತಃಕರಣವಿಷಯಃ ಪಂಕಃ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ತಸ್ಯ
ದೋಷೋಕರಃ | -ವ್ಯಾ.
ಅನ್ಯತ್ರ ಸತ್ಪಾಂಥಾಃ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಚರಾಃ ತೇಷಾಂ ಧರ್ಮಾಪಹಃ ತಪಾವಹಃ | ಅನ್ಯತ್ರ ಪರಿಚರಣಾಸ್ತುಃ | -ವ್ಯಾ.

ವ್ರತಂ ವಿತೇನುಃ ಕಿಲ ಗೋಪಕನ್ಯಾಃ

ವಿತರ್ಕ್ಯ ತಸ್ಯಾಸಮಧಾಮ ಧನ್ಯಾಃ || ೪೨ ||

ಪತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದೇ ಸಮಯ ಎಂಬಂತೆ ^೧ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯ ಧನ್ಯೆಯರಾದ ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರು ಅವನ ಅಸದೃಶವಾದ ಕೇಜಸ್ಸನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತಮಗೆ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ^೨ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀ ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲೌಕಿಕರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕುವವನಲ್ಲ; ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಸೂಚಿತ.

ದುರ್ಗೆಯನ್ನೇ ಅರ್ಚಿಸಲು ಕಾರಣ

ಪ್ರಮಾಂಸಮಭ್ಯರ್ಚಯಿತುಂ ಸಲಜ್ಞಾಃ

^೩ಸಮಾಂತರಂಗಾ ವರವರ್ಣನೀಶ್ಚ |

ಸಹೋದರೀಂ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ ದುರ್ಗಾ-

ಮಪೂಜಯಂಸ್ತಾಃ ಕೃತವಿಶ್ವಸರ್ಗಾಮ್ ^೪ || ೪೩ ||

ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾಚಿದವರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಸಮಾನಮನಸ್ಸಿನ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಸಹ ನಾಚಿದವರಾಗಿ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಹೋದರಿ- ಯಾದ ಜಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ಮಿಸುವಂತಹ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ಅವರು ಪೂಜಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಪುರುಷನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಚಿ, ಅವರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆರಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಸಮಾನಬಯಕೆಯಿಂದಲೇ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ- ಯಾರು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿ, ಅವರ ಆರಾಧನೆಗೂ ತೊಡಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ದುರ್ಗೆಯು ತಾಯಿ ಇದ್ದಂತೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಹಿಮಕಾಲೇ ಪುರುಷಾಃ ಪ್ರಯತ್ನಂ ವಿಗಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ಪೃಧೀಗಾ ಭವಂತಿ | ಕಾಂತಾಶುಚಾಲಿಂಗನೇನ ಹಿಮ- ನಿಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಲೌಕಿಕವಲ್ಲಭೋ ನ ಭವತಿ ಕಿಂತು ಪ್ರಯತ್ನವಶ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ | ಅತ ವಿವ ವ್ರತಂ ದುರ್ಗಾಪೂಜಾನಿಯಮಂ ವಿತೇನುಃ ಚಕ್ರುಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸಮಾಂತರಂಗಾಃ ಸಮಾನಾಂತರಕರಣಾಃ ಸಮಾನಕಾಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಡುರ್ಗಯು ಸಹ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂಗಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಡಿಚಿತ್ಯ ಲಭಿಸುವುದು.

೩. ಕೃತವಿಶ್ವಸರ್ಗಾಂ: ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ಡುರ್ಗಯು ತಾಯಿಯಂತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಚಿಕೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಡುರ್ಗೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ; ವರವರ್ಣಿನೀ - ಸ್ತ್ರೀ; ಸರ್ಗ - ಸೃಷ್ಟಿ.

ಡುರ್ಗಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ

ಕೃಷ್ಣಂ ಪತಿಂ ತಾಃ ಕಿಲ ಕಾಮಯಂತೋಃ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಪ್ರಸನ್ನಾಂ ವಿದಧುವ್ರತೇನ |

ಸ್ವಪ್ನೇಯಸೀವೈರಿವಧೂಃ ಕಥಂ ತಾ-

ಸ್ತುಷ್ಯಾಃ ಪ್ರಭುಃ ಸೋಽಪರಥಾ ವಿದಧ್ಯಾತ್ || ೪೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಬಯಸಿದ ಅವರು ವ್ರತದಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಂಡರು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಸಮತಿಯರನ್ನಿಸುವ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಂತುಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು?

ವಿ. : ೧. ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಯನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಿ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಮತಿಯರಾಗುವ ಯೋಗ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಒಲುಮೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಆವೇಶ ಉಂಟಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯರನ್ನಿಸುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಗೋಪಕನೈಯರು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆಯ ವೈಭವ

ನೇಮುಸ್ತಾಂ ಪ್ರಣಯಾಪರಾಧಶಮನೇ ನಮ್ರೋಽಸ್ತು ಕೃಷ್ಣಸ್ವಿತಿ

ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಪುಷ್ಪಮವೇದಯನ್ ಸ್ವಕಬರೀಂ ತೈಃ ಸಂದಧಾತಿತ್ವಲಮ್ |

೧. ಡುರ್ಗಾಯಾ ವಿಷ್ಣುಪತ್ನೀತ್ವೇಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರೇ ತತ್ಪ್ರವಜಾತತ್ವಾತ್ ತತ್ಪಾರ್ಥನಾ ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂದಮಸುದೇವಯೋರ್ಮಾತೃಭೇದೇಽಪಿ ಕೂರಾವ್ಯಾಪ್ತಿತ್ವೇನ ಚೈವೈಕನಿವೃತ್ತಾತ್ ಸಂದಕುಮಾರ್ಯುಷಿ ಡುರ್ಗಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಹೋದರೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ ಚ ಕೂರತಾಮತಸ್ಯ ವೈಶ್ಯಾಪ್ರಭವೋಽಥ ಗೋಪಃ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೧/೨೮)

೩. ಕೃತವಿಶ್ವಸರ್ಗಾಮಿತ್ಯನೇನ ಡುರ್ಗಾಯಾ ಮಾತೃತ್ವಾತ್ ಮಾತರಿ ಸ್ವಾಭಿಲಿಪಿತಕಥನಂ ನ ಲಕ್ಷಾಕರಮಿತಿ ದ್ವ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೌಂದರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವಾಸಾಮಾಪಿ ಸ್ವ ಹೋತತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದೀಭೂತಜ್ಞೇಷ್ಯವತ್ಪ್ರನುಮತೀಂ ವಿನಾ ವತ್ಪ್ರಂತರಪ್ರತಿಗ್ರಹಾಶ್ಚಕೃತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಧೂಪಂ ಮಜ್ಜನಮಾರಚಯ್ಯ ಸಹ ತದ್ಗೂಮೇನ ತಾಂ ಶೋಷಯ-

ತ್ವಾಲಿಂಗ್ಯತನುತಾದಿತೀವ ತಿಲಕಂ ಗಂಧಂ ಚ ತಸ್ಯೈ ದದುಃ || ೪೫ ||

ಪ್ರಣಯಕಾಲದ ಅಪಚಾರವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಣಿಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು; ತಮ್ಮ ಮುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕುಸುಮಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಮಂಗಲಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧೂಪದಿಂದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಒಣಗಿಸಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಧೂಪಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು; ತಮ್ಮನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ತಿಲಕಗಂಧಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ತಿಲಕಗಂಧಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ತಿಲಕವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಗಂಧವನ್ನೂ ಅವಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.

೪. : ಗೋಪಿಯರು ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ, ಧೂಪಸಮರ್ಪಣೆ ಹಾಗೂ ಗಂಧಾರ್ಪಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಭಾವ; ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಅದರ^೧ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿರೇಷ; ಕಬರೀ-ಮುಡಿ.

ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಇನ್ನಿತರ ಪೂಜೆಗಳು

ತಾಂಬೂಲಂ ಚ ಮುಕುಂದಚರ್ವಿತಲಸತ್ತಾಂಬೂಲಸಿದ್ಧೈ ಪಯ-

ಸ್ತದ್ಬಿಂಬೋಷ್ಣಸುಧಾಪ್ರಯೇ ಮೃದುತನೌ ಭೂಷಾವಲೀಂ ಸಂದಧುಃ |

ರತ್ಯಂತೇ ಸಮಲಂಕರೋತು ಗಲಿತಾಕಲ್ಪೌಘಮಸ್ತುತನು-

ಷ್ವಿತ್ಯಾದೀಪ್ತಿತಲಬ್ಧಯೇತಿ ಕುಶಲಾಸ್ತಾಮರ್ಚಯಾಂಚಕ್ರರೇ || ೪೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೆದ್ದ ಸೊಗಸಾದ ತಾಂಬೂಲವು ತಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ನೀಡಿದರು; ಅವನ ಅಧರಾಮೃತದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೊಂದು ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಅನಂತರ ಕಳಚಿ ಬೀಳುವ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೋಮಲದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಬಗೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ^೨ ಅತಿಜಾಣೆಯರಾದ ಅವರು ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು; ಆಕಲ್ಪ - ಆಭರಣ.

೧. ಸೇವಾನುಗಾರಿಫಲಸ್ಯ ದಾತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಯೇ ಯಥಾ ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತಾಂಸ್ತಥೈವ ಭಜಾಮ್ಯಹಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

- ನೀತಾ (೪/೧೧)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿತಮಗೋಹರತಾಂಬೂಲಪ್ರಾರ್ಥಾಮೃತಕರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಜಕುಮಾರ್ಯವಯವಾಣಾಂ ಭೂಷಣಭೂಷಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪೀವಸ್ತ್ರಾಪ್ತಹರಣಪ್ರಸಂಗ

ತತಃ^೧ ಸಪತ್ನರ್ಚನತತ್ಪರಾಣಾಂ
ವ್ರತಂ ವಿರುದ್ಧಂ ವ್ರಜಬಾಲಿಕಾನಾಮ್ |
ಸ ಭಗ್ನಮಾಧಾತುಮಿವಾಂಬರಾಣಿ
ಜಹಾರ ಧೀರೋಽಂಬುವಿಹಾರಕಾಲೇ || ೪೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ಸವತಿಯ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಆ ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರ ವ್ರತವು ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಭಂಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲೆಂಬಂತೆ ಧೀರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಾಪ್ತಹಾರಾದಿ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ಸಪತ್ನೀ - ಸವತಿ; ಅಂಬುವಿಹಾರ - ಜಲಕ್ರೀಡೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಅಪೂರ್ವ ಸಲ್ಲಾಪ

ದೇಹೀಶಾಂಬರಮಸ್ಮದೀಯಮಬಲಾ ದತ್ತಂ ಕ್ಷ ತದ್ವರ್ತತೇ
ಮಧ್ಯೇ ವಃ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ತರ್ಹಿ ನ ಕಥಂ ಸಂದೃಶ್ಯತೇಽಪ್ಯದೃಶಾ |
ಮುಗ್ಧಾಸ್ತಾರ್ಕಿಕಮೌಲಿಯುಕ್ತಕಲಿತಂ ತನ್ನಿವ ವಃ ಶಕ್ಯತೇ
ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚಂಚಲಲೋಚನೈರಿತಿ ವದನ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಮ್ || ೪೮ ||

(ಗೋಪಿಯರು) "ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಮ್ಮ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡು," (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಅಲೆಯಿರಲಿ ನೀಡಿದೆನಲ್ಲ" (ಗೋಪಿಯರು) "ಅದಲ್ಲವು?" (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ನಿಮ್ಮ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ" (ಗೋಪಿಯರು) "ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೇ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿಲ್ಲ" (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಮುಗ್ಧೆಯರೇ! ತಾರ್ಕಿಕಶಿರೋಮಣಿಗಳ ಯುಕ್ತಿಗೂ ನಿಲುಕದ ಅದನ್ನು ಚಂಚಲನೇತ್ರೆಯರಾದ ನಿಮಗೆ ಕಾಣಲು ಶಕ್ಯವಾಗದು" ಎಂದು ನುಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು ; ಅಂಬರ - ವಸ್ತ್ರ ; ಅಗಸ.

೧. ಪತಿಕಾಮನಯಾ ಸಪತ್ನೀವ್ಯಾರ್ಥಣಾಯಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಸ್ವೀಕಾಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾತಿಪೌಷ್ಟಾದಪ್ರಕಾಶಮಾನತೇಜಾಂಬರತ್ವವ್ಯಪದೇಶಃ | ಅನೇನ ಗೋಪೀಭು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ತನುಮಧ್ಯಾ ಇತಿ ಸ್ವಾನುರಾಗನಿವೇದನರೂಪಾ ಸ್ತುತಿಃ ಕೃತೇತಿ ವ್ಯನ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಗೂಢಾಭಿಸಂಧೇಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಭಲೋತ್ತರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ರಷ್ಟತ್ವಾದ್ಗೋಪಿಕಾಣಾಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾತಿ ತತ್ತ್ವವ್ಯಾ-
ದತ್ತಮಿತ್ಯುಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.
ಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ತದಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಾಂತರಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ತದ್ಗುಣಪ್ರಕೇನ ಪರೋಕ್ಷಭಂಗಃ ಭವತ್ | ಯಥಾ ಗೃಹ್ಯ-
ವಿವಕ್ಷಯಾ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪೃಥಿವೀವಿವಕ್ಷಯಾ ಗಮನಯನಮಶಕ್ಯಮಿತಿ || -ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೨. ತಾರ್ಕಿಕರ ಯುಕ್ತಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಗಗನ(ಅಂಬರ)ವು ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಬರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಗನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದೃಶ್ಯ ಎಂದಿರುವುದು ಭಲೋಕ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಜಲ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಕ್ರೀಡೆ ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನರೂಪವಾದ ವಿಹಾರ; ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ ಎಂದರ್ಥ. ನಗ್ನಸ್ನಾನ, ನಗ್ನ ಜಲಕ್ರೀಡೆಗಳು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂದರೆ ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳು ನಿಷಿದ್ಧ; ವಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ವಾಯುದೇವರು(ಪ್ರಾಣಸ್ವ ವಸ್ತ್ರಬುದ್ಧಾ). ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಎಂದರೆ, ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊರೆದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂದರ್ಥ. ಗೋಪಿಯರು ಬುದ್ಧಿಯ ಸಂಕೇತ; ನೇರವಾಗಿ ಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ನಗ್ನಶಾಸ್ತ್ರ- ವಿಧ್ವಂಸ ನಿರರ್ಥಕ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ವಸ್ತ್ರಾಪಹಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ. ಆ ಬಳಿಕ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಗಮರೂಪದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ತನ್ನ ಸಂಗಮರೂಪವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ವಸ್ತ್ರನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣಾಂಕುರಿತಾಂಗಜಾತಾ

ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತಾಶ್ಚಂಚಲಲೋಚನಾಂತಾಃ |

ಸ್ವಸಂಗಯೋಗ್ಯಾ ಇತಿ ತರ್ಕಯನ್ ಸ

ದದೌ ಮುದಾ ತದ್ವಸ್ತ್ರನಾನಿ ಮಾನೀ || ೪೯ ||

ಬಳಿಕ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ^೧ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಅವರು ತನ್ನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಿ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ.

ವಿ: ^೨ಅವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಮಾವೇಶ ಮೂಡಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಅಂಗಜಾತ - ಅಂಗಜ, ಕಾಮ.

೧. ಅನೇಕ ವ್ಯೋಮಃ ಸುತರಾಂ ಲೋಚನಾಗೋಚರತ್ವಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | ದ್ರಷ್ಟುಂ ನೈವ ಶಕ್ಯತೇ | ಅನುಮಾನಾ-
ಗೋಚರವ್ಯಾತೀಂದ್ರಿಯಸ್ವ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ವ್ಯ ಗಗನಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಗಾಸಾಂ ಕಾಮಜನನೀತ್ವಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕಾಮಮಾತುಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪತ್ನೀತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಪ್ರರ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹಸಿದ ಗೋಪರು

ತತೋ ವನೇ ಸಂಚರಣಾದತಿಶ್ರಾಂತಾಃ ಕದಾಚನ |

೧ ಅನ್ನಾರ್ಥಿನೋ ಯಯುರ್ಗೋಪಾಃ ಪೂರ್ಣಾಂ ಯಜ್ಞಸಭಾಂ ದ್ವಿಜೈಃ || ೫೦ ||

ಅನಂತರ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಲೆದದ್ದರಿಂದಾಗಿ ತುಂಬಾ ಬಳಲಿದ ಗೋಪರು ಆಹಾರ ಬಯಸಿದವರಾಗಿ ವಿಪ್ರರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಯಜ್ಞಸಭೆಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ಗೋಪರ ಹರಿಭಕ್ತಿ

ಕ್ಷುತ್ಪೀಡಿತಾಽಪಿ ಪರಮಾನುಗಮಂಡಲೀ ಸಾ

ಕೃಷ್ಣಾಯ ಭೋಜ್ಯಮಿತಿ ವಿಪ್ರಚಯಂ ಯಯಾಚೀ |

ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತನ್ಮುರರಿಪೋರನುಗಾ ವಿರಾಗಾ

ಯತ್ನಂ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ಸ್ವಕೃತೇ ಪ್ರಕುರ್ಯುಃ || ೫೧ ||

ಹಸಿವಿನಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಆ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಭೋಜನ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ ವಿಪ್ರವೃಂದವನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿತು. ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ, ವಿರಕ್ತರಾದವರು ಎಂದಿಗೂ ಸಹ ತಮಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡರು.

ಎ.: ೧. ಹಸಿದಿದ್ದರೂ ಆ ಗೋಪರು ತಮಗೆ ಎಂದು ಕೇಳದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೋಸ್ಕರ ಅನ್ನ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಅವರ ಹಿರಿಮೆಗೆ ದ್ಯೋತಕ; ಕ್ಷುತ್ - ಹಸಿವು; ಚಯ - ಸಮೂಹ.

೨. ಎಷ್ಟು ಹಸಿದಿದ್ದರೂ ತಮಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ಭಾವಿಸದೆ ದೇವರಸ್ಯವೇದ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡದ ವಿಪ್ರರು

ಸ್ವೀಯಕ್ರಿಯಾಭಂಗಭಯೇನ ವಿಪ್ರಾಃ

ಶ್ರೇಯಸ್ಕೃತೇ ತೇ ನ ದದುಃ ಕಿಲಾನ್ನಮ್ |

ಭೃತ್ಯೈಃ ಸಹಾಶ್ನಾತಿ ಮಖೇಽಸ್ಮದೀಯ

ಇತ್ಥಂ ವಿದಿತ್ವೇತಿ ಮಮ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೫೨ ||

೧. ಪ್ರಾಣಬುದ್ಧಿಮನವ್ಯಾತ್ಮದಾರಾಪತ್ಯಧನಾದಯಃ |

ಯತ್ನಂಪರ್ಕಾತ್ ಪ್ರಿಯಾ ಅಸಂಸ್ತತಃ ಕೋ ನೃಪರಃ ಪ್ರಿಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೦/೨೬)

೨. ಹರಿಭಕ್ತಾ ಹಿ ನ ಸ್ತೋದರಭರಣೇ ಪ್ರಯತ್ನಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಕಿಂತು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪೂಜಾರ್ಥಮೇವ ಯತಂತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಒದಗೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆಂದು^೧ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀಡದಾದರು; ಅವನು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಯುಧ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೃತೃಕೊಂದಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

೩. : ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹಾಗೆ ಬೇಡಿದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡದ ಅಪಚಾರವೆಸಗಿದರು ಎಂದು^೨ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿರೂಪಣೆ. ಆದರೂ ಅವರು ಆ ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ಆ^೩ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸಾತ್ವಿಕಚೇತನರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮುಖ - ಯಜ್ಞ.

೧. ಸಹ್ಯಶ್ಚ: ಕ್ಷುತಿರಾ ಭವತಿತಿ ಭಾವೇನ್ನವಾಗ್ನಂ ನ ದದುರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಿಕಾಂ ಭಗವತಿ ಕೃಷ್ಣೇ ಭಕ್ತಿಮಲೌಕಿಕೀಮ್ |

ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ತಯಾ ಹೀನಮನುತಪ್ತಾ ವ್ಯಗರ್ಹಯನ್ ||

ಧಿಗ್ ಜನ್ಯ ನಸ್ತು ಧಿಗ್ ಬುದ್ಧಿಂ ಧಿಗ್ ದೃಷ್ಟಂ ಧಿಗ್ ಬಹುಜ್ಞತಾಮ್ |

ಧಿಕ್ ಕುಲಂ ಧಿಕ್ಕಯಾದಾಕ್ತ್ಯಂ ವಿಮುಖಾ ಯೇ ತ್ವನೋಕ್ತಚೇ ||

ನೂನಂ ಭಗವತೋ ಮಾಯಾ ಮಾಯಿನಾಮುಪಿ ಮೋಹಿನೀ |

ಯದ್ವಯಂ ಗುರವೋ ನೃಣಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಮುದ್ಧಾಮಹೇ ದ್ವಿಜಾಃ ||

ಅಜೋ ಪಶ್ಯತ ಸಾರೀಕಾಮುಪಿ ಕೃಷ್ಣೇ ಜಗದ್ಗುರೌ |

ದುರಂತಭಾವಂ ಯಶ್ಚಿದ್ವಾನ್ಯತ್ಯುಪಾಶಾನ್ ಗೃಹಾಭಿಧಾನ್ ||

ನಾಸಾಂ ದ್ವಿಜಾತಿಪಂಸ್ಯಾರೋ ನ ನಿವಾಮೋ ಗುರಾವಪಿ |

ನ ತಪೋ ನಾತ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ನ ಶೌಚಂ ನ ಕ್ರಿಯಾಃ ಶುಭಾಃ ||

ಅಥಾಪಿ ದ್ವುತ್ರಮರೋಗೇ ಕೃಷ್ಣೇ ಯೋಗೇಶ್ವರೇಶ್ವರೇ |

ಭಕ್ತಿದೈರ್ಯಾ ನ ಚಾಸ್ಮಾಕಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಮತಾಮುಪಿ ||

-ಭಾಗವತ (೧೦/೨೧/೨೮-೪೩)

ಕೃಷ್ಣಂ ಕದಾಚಿದತಿರೋರಗತಂ ವಯಸ್ಯಾ ಉಚುಃ ಕ್ಷುಧಾರ್ಥಿಕತರಾ ವಯಮಿತ್ಯುದಾರಮ್ |

ಸೋಽಪ್ಯಾಹ ಸತ್ತಮಿಹ ವಿಪ್ರಗಣಾಶ್ಚರಂತಿ ತಾನ್ ಯಾಚತೇತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಸಮಸ್ತಕಾಮಃ ||

ತಾನ್ ವ್ಯಾಘ್ರ ಕಾಮಮನವಾಪ್ನು ಪುನಶ್ಚ ಗೋವಾಃ ಕೃಷ್ಣಂ ಸಮಾಪುರಥ ತಾನವದತ್ ಸ ದೇವಃ |

ಪತ್ತೀಃ ಸಮರ್ಥಯತ ಮದ್ವಚನಾದಿತಿ ಸ್ಯ ಚಿತ್ಕೃತ್ ತೇ ತದಪಿ ತಾ ಭಗವಂತಮಾಪುಃ ||

ತಾಃ ಪದ್ಮಿಧಾನ್ಪರಿಪೂರ್ಣಕರಾಃ ಸಮೇತಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಿಸ್ವಜ್ಞ ಪತಿಪುತ್ರಸಮಸ್ತಭಂಧನಾಃ |

ಆತ್ಮಾರ್ಜನೈಕಪರಮಾ ವಿಸರ್ವಜ್ಞ ಕೃಷ್ಣ ಏಕಾ ಪತಿವ್ರವಿದ್ಯತಾ ಪದಮಾಪ ವಿಶ್ವೋಃ ||

ಭುಕ್ತ್ವಾಸ್ತಥ ಗೋವಾಹುತೋ ಭಗವಾಂಸ್ಪದಗ್ನಂ ರೇಮೇ ಚ ಗೋಕುಲಮವಾಪ್ನು ಸಮಸ್ತಗಾಥಃ |

ಆಜ್ಞಾತಿಲಂಘನಕೃತೇಃ ಸ್ವಕೃತಾಪರಾಧಾತ್ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸುತಪ್ತಮನಸೋಽಪ್ಯಭವನ್ ಸ್ಯ ವಿವ್ರಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೩/೬೦-೬೧)

೩. ಸ್ವಪತ್ತೇಭಿರನ್ನದಾನಾನಂತರಂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಸ್ಯ ಜಾತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಶುಭಜೀವತ್ಸಮುತ್ಪೇಕ್ಷಿತುಃ ಕವೇ-
ಹ್ಯರ್ಥಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತಿಗಿಂತ ಪುರುಷತ್ವ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ

ವಿಪ್ರಾಂಗನಾಃ ಸ್ವಪ್ರಭವೇ ಪ್ರಹೃಷಾಃ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ಪಿದ್ಧಿಪಾಯಸಾದಿ ।

ಮುಕ್ತಿಂ ಕರಸ್ಥಾಂ ಕಿಲ ತಾ ವಿತೇನುಃ

ಪುಂಸ್ತ್ವೇನ ಕಿಂ ಪುರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರು ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು, ಪಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ವರಮಾಡಿಕೊಂಡರು; ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಪುರುಷತ್ವದಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ?

೧. : ೧. ಅವರು ಸ್ತ್ರೀಯರಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೈವೇದ್ಯ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹರಾದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ; ಅದಕ್ಕೆ ಪುರುಷತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅನಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ಸರ್ಪಿಃ - ತುಪ್ಪ.

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಪ್ರಸಂಗ

ಸ ವಿಪ್ರಪತ್ನೃರ್ಪಿತಭಕ್ತಭುಕ್ತ್ಯಾ

ವಿಭುಃ ಸಮಾಸಕ್ತಮನಾ ಇವೈಂದ್ರಮ್ ।

ಅಭುಂಕ್ತ ಭೋಜ್ಯಂ ಗತಭೀರ್ಗಿರಿಂದ್ರ-

ವಪುಃ ಸ್ವಕೀರ್ಯಾರ್ಪಿತಮಪ್ರತೀತಃ ॥ ೫೪ ॥

ಆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಅದರ ರುಚಿಕಂಡವನೋ ಎಂಬಂತೆ, ಇಂದ್ರನಿಗೆಂದು ತನ್ನವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಭೋಜನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟದಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಭಕ್ಷಿಸಿದ.

೧. ಪುರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ - ಪುರುಷೋತ್ತಮಭಕ್ತಾಗಾಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಕ್ತೌ ಪುಂಸ್ತ್ವಂ ನ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಹರಿಭಕ್ತೀವ ಪ್ರಯೋಜಕೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಜ್ಞಾನಂತೇ ತದಗ್ನಂ ತು ತತ್ತರೋ ದಧಿ ಚೋತ್ತಮಮ್ ।

ಮಾಂಸಂ ಚ ಮಾಂಸಯಾ ಕೃಷ್ಣೋ ಗಿರಿಭೂತಾ ಸಮಶ್ರುತೇ ॥...

ಭುಕ್ತ್ಯಾ ಚಾವೃಥೇ ಕೃಷ್ಣಃ ಪಯಃ ಪೀತ್ವಾ ಚ ಕಾಮತಃ ।

ಸಂತ್ಯಕ್ತೋಽಸ್ಮಿತಿ ದಿವ್ಯೇನ ರೂಪೇಣ ವ್ರಜಹಾಸ ವೈ ॥

ತಂ ಗೋವಾಃ ಪರ್ವತಾಕಾರಂ ದಿವ್ಯಸ್ಥಗನುಲೇಪನಮ್ ।

ಗಿರಿ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ಥಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕೃಷ್ಣಂ ಜಗ್ತುಃ ಪ್ರಧಾನತಃ ॥

- ಹರಿವಂಶ (೧/೧೭/೨೦-೨೩)

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇಂದ್ರನಿಗೊಂದು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಯಾಗವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವರ್ಧನಪೂಜೆಗೆ ಗೋಪರನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿ, ಆಗ ಅವರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಂತಹ ಬೃಹದ್ರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಯೇ ತಿಂದುಹಾಕಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಅಪಾರ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಮೋಜಿಸಿದ್ದು ಆ ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನದ ರುಚಿಯನ್ನು ಕಂಡದ್ದರಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಭಕ್ತ - ಅನ್ನ.

ಬಲಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ಗಿರಿಂ ಸ್ವಪ್ನಗೈ-

ಮುರ್ದಾದಾರ್ಪಿತಂ ಪರ್ವತರೂಪಧಾರೀ ।

೧. ಇಂದ್ರಾಯ ಯಾಗಂ ತ್ಯಾಜಯಿತ್ವಾ ತದರ್ಥಂ ಕಲ್ಪಿತಂ ಬಲಿಂ ಸ್ವಯಂ ಜಗ್ರಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೇವೇ ವರ್ಷತಿ ಯಜ್ಞವಿಷ್ಣವರುಷಾ ವಚ್ಚಾಭವರ್ಷಾನಿಲೈಃ

ಸಿದಧ್ಯಾಲಪಮು ಪ್ರಿಯಾಽಽತಃಕರಣಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಕಂಘೃತೈಃ ।

ಉತ್ಪಾಟ್ಯ ಕರೇಣ ಶೈಲಮಬಲೋ ಲೀಲೋಚ್ಛಲೀಂದ್ರಂ ಯಥಾ

ವಿಭ್ರದ್ ಗೋಷ್ಠಮಪಾಸ್ಮಹೇಂದ್ರಮದಭಿತ್ ಪ್ರೀಯಾನ್ನ ಇಂದ್ರೋ ಗಮಾಮ್ ॥ - ಭಾಗ.(೧೦/೨೪/೨೫)

೩. ಕೃಷ್ಣೋಽಥ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪುರುಷಾತಮಹಪ್ರಯತ್ನಂ ಗೋಪಾನ್ ನೃವಾರಯದವಿಸ್ಮರಣಾಯ ತಸ್ಯ ।

ಮಾ ಮಾನುಷೋಽಯಮಿತಿ ಮಾಮವಗಚ್ಛತಾತ್ ಸ ಇತ್ಯವ್ಯಯೋಽಸ್ಯ ವಿದಧೋ ಮಹಭಂಗಮೀಶಃ ॥

ಗೋಪಾಂಶ್ಚ ತಾನ್ ಗಿರಿಮಹೋಽಸ್ಥದುರುಸ್ತಧರ್ಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸಚ್ಚಲತ ಆಕ್ರಮಹೇಽವತಾರ್ಯ ।

ಭೂತ್ಯಾಽತಿವಿಸ್ತೃತಸುರ್ಬುಭುಜೇ ಬಲಿಂ ಸ ನಾನಾವಿಧಾಸ್ತರಸಪಾಸಗುಣೈಃ ಸಹೈವ ॥

ಇಂದ್ರೋಽಥ ವಿಸ್ತೃತರಥಾಂಗಧರಾವತಾರೋ ಮೇಘಾನ್ ಸಮಾದಿಶದುರೂದಕಪೂಗವೃಷ್ಟ್ಯಾ ।

ತೇ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಸಕಲಗೋಕುಲನಾಶನಾಯ ಧಾರಾ ವಿಕೇರುರುರುನಾಗಕರಪ್ರಕಾರಾಃ ॥

ತಾಭಿರ್ನಿಶೀದಿತಮುದೀಕ್ಷ್ಯ ಸ ಕಂಜನಾಭಃ ಸರ್ವಂ ವ್ರಜಂ ಗಿರಿವರಂ ಪ್ರಸಂಭಂ ದಧಾರ ।

ವಾಮೇನ ಕಂಜಲಕೋಮಲಪಾಣಿನ್ಯವ ತತ್ರಾಬಿಲಾಃ ಪ್ರವಿವಿರುಃ ಪರುಷಾಃ ಸ್ವಗೋಭಃ ॥

ದೃಷ್ಟ್ವೋರುವಾರ್ಯಥ ನಿರಂತರಸಪ್ತರಾತ್ರಂ ತ್ರಾತಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಪರಿಣಾ ವ್ರಜಮುತ್ರಮೇಣ ।

ಶಕ್ತೋಽನುಸಂಸ್ಥ ತಸುರಪ್ರವರಾವತಾರಃ ಪಾದಾಂಬುಜಂ ಯದುಪತೇಃ ಶರಣಂ ಜಗಾಮ ॥

ಮುಷ್ಠಾಪ ಚೈನಮುರುವೇದಶಿರೋಗತಾಭಿರ್ಗೀರ್ಭಿಃ ಸದಾಸಗತಪೂರ್ಣಗುಣಾರ್ಣವಂ ತಮ್ ।

ಗೋಧೃದ್ಗುರುಂ ಪರಗುರೋರಪಿ ಗೋಗಣೇನ ಯುಕ್ತಃ ಸಹಸ್ರಗುರಗಾಧಗುಮಗ್ಯಮಗ್ಯಾತ್ ॥

ತತ್ಪ್ರೋ ಜಗತ್ ಸಕಲಮಾವಿರಭೂದಗಣ್ಯಧಾಮಸ್ತ ಮೇವ ಪರಿಪಾಸಿ ಸಮಸ್ತಮಂತೇ ।

ಅತಿ ತ್ವಂವಿವ ಜಗತೋಽಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷೈ ನ ತತ್ಪ್ರಮೋಽಪಿ ಕುಹಚಿತ ಪರಿಪೂರ್ಣಶಕ್ತೇ ॥

ಕ್ಷಂತವ್ಯಮೇವ ಭವತಾ ಮಮ ಬಾಲ್ಯಮೀಶ ತ್ವತ್ಪ್ರಯೋಽಸ್ಯ ಹಿ ಸದೇಶ್ವಭವದಿತಿಶೋಜಃ ।

ಕ್ಷಾಂತಂ ಸದೈವ ಭವತಸ್ತವ ವಿಕೃಣಾಯ ಪೂಜಾಪಹಾರವಿಘಟಿತವದ್ರಮೇಶಃ ॥

ಗೋವಿಂದಮೇನಮಭಿಷಿಷ್ಟ ಸ ಗೋಗಣೇಶೋ ಗೋಭರ್ಜಗಾಮ ಗುಣಪೂರ್ಣಮಮುಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ ।

ಗೋವೈರ್ಗಿರಾಂಪತಿಶಿ ಪ್ರಣತೋಽಭಿಗಮ್ಯ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಸಂಗತಸಂತಯೈಃ ಸಃ ॥

ಬಲಿಂ ಚ ಕೃಷ್ಣಃ ಶತಮನ್ಯುಮನ್ಯು-

ವಿವರ್ಧನೋಽಸಾವುರರೀಚಕಾರ || ೫೫ ||

ಪರ್ವತವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಶತಮನ್ಯು ಎನ್ನಿಸಿದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರ್ವತದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶತಮನ್ಯು - ಇಂದ್ರ ; ಮನ್ಯು - ಕೋಪ.

ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ಅರಿಯದಾದ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽಪಿ ಸ ಕೃಷ್ಣಸತ್ತಂ

ಮನಾಗವಿಜ್ಞಾಯ ದಿದೇಶ ಮೇಘಾನ್ |

ಪ್ರವರ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿಗಮೈಕವೇದ್ಯೇ

ಕಿಮಕ್ಷಿಬಾಹುಲ್ಯಮುಪೈತಿ ಕೃತ್ಯಮ್ || ೫೬ ||

ಇಂದ್ರನು ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣಿನವನಾದರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಿಳಿಯದೆ, ಜೋರಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸಲೆಂದು ಮೇಘಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ವೇದೈಕವೇದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆಗುವುದೇನಿದೆ?

ವಿ. : ೧. ಇಂದ್ರದೇವನು ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣಿನವನಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಗುರುತಿಸಿದಾದ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ; ಮನಾಕ್ - ಸ್ವಲ್ಪ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದೈಕವೇದ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಣ್ಣು ಬೇಕೇ ಹೊರತು ಹೊರಗಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅನುಪಯುಕ್ತ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾವಿರ ಹೊರಗಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಹೋಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಂ ತತಃಪ್ರಭೃತಿ ಗೋಪಗಣಾ ವೃಜಾಸನ್ ನಾರಾಯಣೋಽಯಮಿತಿ ಗರ್ಗವಚಶ್ಚ ನಂದಾತ್ |

ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸಮ ಇತ್ಯು ದಿತಂ ನಿಶಮ್ಯ ಪೂಜಾಂ ಚ ಚಕ್ರುರಧಿಕಾಮರವಿಂದನೇತ್ರೇ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೬/೭೨-೭೩)

೧. ಇದಾನೀಮಸ್ತದ್ವಿಲೋಧಿನಂ ಬಲಾಖ್ಯದ್ವೈತಮಂಗೀಕರೋತಿ ಪರ್ವತಂ ಚ ಮಾನಯತೀತಿ ಶತಮನ್ಯೋಃ ಕೋಪಾಭಿವೃದ್ಧಿಸನ್ಯಾಯ ತಾವಂಗೀಚಕಾರೇತಿ ಧ್ವನಿತೋರ್ಥಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೨. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೧/೧/೩)

೩. "ನೇಂದ್ರಿಯಾನ್ ನಾನುಮಾನಂ ವೇದಾ ಹೈವೈನಂ ವೇದಯಂತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ (ವಿದ್ಯುತ್ಕೃತ್ವವರ್ಗೀಯೋದ್ವೈತ-ವಿಪ್ಲವಾದಶ್ಚುತಿ) ಲೋಚನಾಪಿಷಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಲೋಚನಬಾಹುಲ್ಯಮಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೨. ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಗಣ್ಣುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಗೋವರ್ಧನವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶತಕ್ರತೌ ವರ್ಷತಿ ವಾಸುದೇವೋ

ಗಿರಿಂ ಸಮುದ್ವತ್ಯ ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಮ್ |

ಜಹೀರ್ಷುಭಃ ಸ್ವಾಸ್ತಮಶತ್ರುರೌರ್ಯಂ

ತದಾದ್ಯವೈರ್ಯುದ್ಧರಣಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಮ್ || ೫೭ ||

ಇಂದ್ರನು ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ವಾಸುದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟ; ತನಗೆ ಸಾಟಿಯಾಗದ ಶತ್ರುವಿನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಬಗ್ಗು-
ಬಡಿಯಲು ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಕಾರ್ಯವೇ ಉಚಿತ; ಅಲ್ಲವೇ !

ಮಿ : ೧. ಒಬ್ಬ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಲು ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಉಸ್ತಾಗಿ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಇಂದ್ರದೇವರು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪರ್ವತಗಳೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ವಿವರ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಪರ್ವತಗಳು ಇಂದ್ರದೇವರ ಪೈಕಿಗಳು ಎಂದಾಗುವುದು. ಗೋವರ್ಧನವು ಸಹ ಒಂದು ಪರ್ವತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸಹ ಇಂದ್ರ-
ದೇವರಿಗೆ ಪೈಕಿ ಇದ್ದಂತೆ; ಅದನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಂದ್ರದೇವರ ಕೋಪವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಶತಕ್ರತು - ಇಂದ್ರ.

೩. ಅಲ್ಪಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಮಹಾರೂರನಾದವನು ಎದುರಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ತಾನೇ ಎದುರಿಸದೆ ಗೋವರ್ಧನವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

ಗೋವರ್ಧನಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಮಯೀಶ್ವರೇ ಭೂಬೃತಿ ಚಾಗರೂಕೇ

ಸ್ವಯಂ ಚ ಭೂಬೃತ್ ಕಿಲ ಬುದ್ಧಿತೂನ್ಯಃ |

೧. ಯು ಪರ್ವತಾನ್ ದಕ್ಷಮಿತಾಸರವ್ಯಸೌತ್ |

-ಋಗ್ವೇದ (೨/೧೨/೨)

ವ್ಯಾಜಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಗಿರಿವತ್ಸಮಾಶಕಾಲಃ ||

-ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೭/೨)

ಇಂದ್ರಾಯುಧಂ ಹಿಂದ್ರಕವಾಘನುಸ್ತು ಬಿಚ್ಛಿದ ವಜ್ರಾನ್ ಕ್ಷಿತಿಧಾರಣಾಂ ಪ್ರಾತ್ |

-ಮು.ಪಿ. (೧/೨೯)

೨. ನಾಬ್ರಶತ್ರುರ್ಮಹಾರೂರೇಣ ಗತಶ್ಚ ಇತಿ ಮಹಾರೂರಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಅಲ್ಪಸುರೇಂದ್ರಂ ಪುತಿ ಗಮನಾದೇ-
ರ್ಹೀನತ್ವಾತ್ | ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಶತ್ರುಂ ಪರ್ವತಂ ಸಮುದ್ವತ್ಯ ತೋರ್ಣಭಾವೋ ಯುಕ್ತ ವಿವೇಕೈರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ ಇತ್ಯಮರ್ಷಾದಿವ ಭೂಧರೇಂದ್ರಂ

ಕರೇಣ ಭೂಮೇರುದಬೀಭಿದತ್ ತಮ್ || ೫೮ ||

ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ಹೊತ್ತ ಸಮರ್ಥನಾದ ನಾನು ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರುವಾಗ ಬುದ್ಧಿರೂಪನಾದ ಈ ಪರ್ವತವು ತಾನೆಂತು ಭೂಧರ ಎನ್ನಿಸಿಯಾನು? ಎಂಬ ಕೋಪದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಪರ್ವತಪ್ರೇಷ್ಯವಾದ ಗೋವರ್ಧನವನ್ನು ತನ್ನ ಒಂದೇ ಕೈಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿದ.

೬. : ೧. ಒಂದಿನ ರೋಷದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಸಂಗ ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಪಾಠ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ರೋಷದಲ್ಲಿ ಅದು ಪರ್ವತಕ್ಕೂ ಪಾಠವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೭. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹ ಸರ್ವರಿಗೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುವಂತಹುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೮. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವಭೃತ ಎಂದರೆ ಭೂಭೃತ ಸಹ ಅವನೇ. ಆದರೆ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಭೂಭೃತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಅದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಮರ್ಷ - ಕೋಪ; ಭೂಧರ - ಪರ್ವತ.

೯. ಭೂಧರೇಂದ್ರ ಎಂದರೆ ಪ್ರೇಷ್ಯಪರ್ವತ ಎಂದರ್ಥ; ಇತರ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗೋವರ್ಧನವನ್ನೇ ಎತ್ತಲು ಕಾರಣ ಈ ಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಇತರ ಅನೇಕ ಪ್ರೇಷ್ಯಪರ್ವತಗಳು ಇದ್ದರೂ ಗೋವರ್ಧನವು ಗೋವುಗಳಪೋಷಣೆಯಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೂಧರೇಂದ್ರ ಎಂಬ ಪದವು ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ; ಇಂತಹ ಮಹಾಪರ್ವತವನ್ನೇ ಎತ್ತಬಲ್ಲ ತಾನು ಸರ್ವಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಲ್ಲನಿಬರ್ದನಾಭಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಮಹಾಮಲ್ಲೇಶಭಂಗವತ್ 1- (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಿಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಪಂಚಮಃ || ೫೯ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಪಂಚಮಃ ಸರ್ಗಃ ||೫||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ರ್ವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಕ್ಷೀಣಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ವಾಘ್ರವಾದ ಆರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮೀತ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಗಳ ವದನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೬. ಪವ್ಯ ಸರ್ಗ

(ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಮಹತ್ವ-೧-೧೨; ವಿಮವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಆನೆಗಳು ಎಂಬ ಸಮಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ತಿ - ೧೩; ಗೋವರ್ಧನದ ವರ್ಣನೆ - ೧೩-೧೬; ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಫಲಪುತಿ-೧೭-೨೦; ಇಂದ್ರನ ಶರಣಾಗತಿ - ೨೧; ನಂದಗೋಪನ ಮೋಕ್ಷಣ- ೨೨-೨೩; ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ - ೨೪-೩೩; ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - ೩೪-೪೬; ವೇಣುಗಾನದ ವರ್ಣನೆ - ೫೦-೫೩; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಸಲಾಪ - ೫೪-೬೩; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಿರೋಧಾನ-೬೪; ಗೋಪಿಯರ ಕಾರ್ತರ್ಯ-೬೫, ೬೬; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೭)

ಎತ್ತಿದ್ದರೂ ಎತ್ತಿರದಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಮಹೇಂದ್ರವಿಜ್ಞಪ್ತಘನಾಲಿಮುಕ್ತ-

ಪಯಃಪ್ರವಾಹಾವೃತಭಿನ್ನಭಾಗಮ್ |

ಮುಕುಂದಹಸ್ತೋದ್ಧೃತಮದ್ರಿರಾಜ-

ಮನುದ್ವೃತಂ ತಂ ಮನುಜಾ ವ್ಯಜಾನನ್ || ೧ ||

ಮಹೇಂದ್ರನ ಆದೇಶದಂತೆ ಮೇಘಗಳ ಸಾಲು ಸುರಿಸಿದ ಜಲಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶವು ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ದೊಡ್ಡ ಗೋವರ್ಧನ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಜನರು ತಿಳಿದರು.

ವಿ. : ಅಪಾರ ವೈಷ್ಣವಿಯಿಂದಾಗಿ ನಿರಂತರ ಸುರಿದ ಜಲಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಬೆಟ್ಟ ಎತ್ತಿದ್ದ ಭೂಭಾಗವೆಲ್ಲಾ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎತ್ತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವು ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ; ಘನಾಲಿ - ಮೇಘಗಳ ಸಾಲು; ಘನ - ಮೇಘ; ಪಯಃ-ನೀರು.

ತಪಸ್ವಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ವರ್ಷಾಸು ವರ್ಷಸಹತಾಮಧಿಗಮ್ಯ ವಾರ್ಷು

ತಪ್ತಂ ತಪಃ ಕೃತಪದಸ್ಯ ಪದಂ ಪ್ರಪೇದೇ |

ಶರ್ಮಾನ್ಯಜನ್ಮನಿ ಸಿಷಾಧಯಿಷೋರ್ಮಹೀಧ್ರೋ

ಹೃನ್ಮದ್ಯಲಬ್ಧಪರಮಸ್ಯ ತದೋಪಮಾಯಾಃ || ೨ ||

೧. ಛಾಂತಿರಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ವೈಷ್ಣವಾಹುಲ್ಯಾದವಿಚ್ಛಿನ್ನಪಯಃಪ್ರವಾಹೈಃ ಖಂಡದ್ವಯಾಂತರಾನ್ಯಾಚ್ಛಾಧನಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

೩. ಉಪಮಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ-

ಬೇರೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಯಸಿದ ಸಾಧಕನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಲು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಈಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿರುವವನಂತೆ ಆ ಗೋವರ್ಧನಬೆಟ್ಟವು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು.

೩.: ಮೇಲೆ ಮಳೆ, ಸುತ್ತ ನೀರು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ - ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಪರ್ವತವು ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಪಡೆಯಲೆಂದು ಮುನಿಯೊಬ್ಬ ನೀರು ಮಳೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಗೈಯುವ ಋಷಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತರೋಚಕವಾದುದು; ಶರ್ಮ - ಸುಖ; ಮಹೀಧ್ರ - ಪರ್ವತ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಜನರು ನೋಡಿದ ಗೋವರ್ಧನ

ಅಂತಃ ಕೃಪಾವಿಪುಲಧಾರವಿಲೋಚನಶ್ರೀ-

ಕಾಂತಾಖ್ಯಮೇಘವಿಭವೇಕ್ಷಣಲೋಲನೇತ್ರೈಃ |

ಸಂತೋಷಹೇತುಷು ಗುಹಾಸು ಗತೈಃ ಸ ಸತ್ತ್ವೈಃ |

ಕ್ರಾಂತೋ ಬಹಿಶ್ಚ ಘನದರ್ಶಿಭರದ್ವಿರಾಸೀತ್ || ೩. ||

ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ವಿಪುಲಧಾರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಮೇಘದ ವೈಭವವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಕಾತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಜನರು, ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಹೀಗೆ ಮೋಡವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವರಿಂದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದಿತು.

೩. : ೧. ^೧ ಬೆಟ್ಟದ ಒಳಗಿನ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲೂ, ಬೆಟ್ಟದ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದ ಜನರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯೆಯನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ, ಸಂಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿನ ಜನಗಳಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ರಕ್ಷಣೆ ಲಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗಿರಿಯನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ಸಂಭ್ರಮವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಈಕ್ಷಣ - ನೋಟ.

ಗೋಪುರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಗೋವರ್ಧನ

ಸುವರ್ಣಶೃಂಗೈಃ ಕಲಶೋಪಮಾನ್ಯೈ-

ಮೃಗಾದಿಭಿಃ ಕೃತ್ರಿಮಸನ್ನಿಭೈಶ್ಚ |

೧. ಜಲಮಧ್ಯಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ತಿರಸಿ ಪತದ್ವ್ಯಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಸ್ನಾಂತರ್ಗತಕೃಷ್ಣತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪರ್ವತಾಂತರ್ಬಹಿಃ ಸ್ಥಿತಾನಾಮುಭಯೇಷಾಂ ಧಾರಾಧರೇಕ್ಷಣಂ ತುಲ್ಯಮಾಸೀದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗುಹೋಲ್ಲಸದ್ವಾರಗಣೈಃ ಸಮಂತಾ-

ದ್ವತೋ ಗಿರಿಗೋಪುರತೀವ ವಿಷ್ಣೋಃ || ೪ ||

ಕಲಶಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಚಿನ್ನದ ಶಿಖರಗಳು, ಕೃತ್ರಿಮವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಮೃಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಹೆ ಎಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ದ್ವಾರ ಸಮೂಹಗಳು. ಸುತ್ತಲೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇಗುಲದ ಗೋಪುರವೆಂಬಂತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳು, ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕು ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರವು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಮೃಗಗಳು ಚಿತ್ರಲಿಖಿತವಾದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಶೀತಲ ಭಯ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು.

೨. ಆ ಶೋಭೆಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕಾರಣ ಅದರ ಒಳಗಡೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯದ್ದು.

ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ತಯಾರಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಕಾರ್ಯ

ಬಭೌ ಸಮುತ್ತುಂಗನಗಂ ದಧಾನಃ

ಸ ಭಾವಿಮಲ್ಲೇಂದ್ರಜಯೋಪಯೋಗಿ |

ತದೀಯವಿದ್ಯಾಭ್ಯಸನಂ ವಿಧಾತುಂ

ಶಿಲೋಚ್ಚಯಂ ಬಿಭ್ರದಿವಾಭ್ರಲಗ್ನಮ್ || ೫ ||

ಮುಂದೆ ಮಹಾಜಟ್ಟಿಗಳ ಜಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತಹ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯ ತಯಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನಂತೆ, ತುಂಬಾ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಚಾಣೂರಾದಿ ಕಂಸನ ಜಟ್ಟಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು

೧. ಗೋಪುರವ್ಯಾಪಿ ಸುವರ್ಣಕಲಶೋಪೇತತ್ವಾತ್ ಚಿತ್ರಲಿಖಿತಮೃಗಾದಿಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚತುರ್ದಿಕ್ಷು ದ್ವಾರಮೇತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶೀತಲಭಯಾತ್ ನಿಶ್ಚಲಾಂಗತ್ವೇನ ಕೃತ್ರಿಮಪ್ರತಿಮಾಸದೃಶೈಃ ಮೃಗಾದಿಭಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಮಲ್ಯಾ ಹಿ ಸ್ವವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಸಮಯೇ ಶಿಲಾಭಾರಂ ಹ್ಯೇನೋದ್ಯತ್ಯ ಇತ್ಯಪ್ಪಾಲಯಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ | ಆತ್ಮಭಾವಪರ್ವತಭಾರಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಮಾತ್ ಗೋಪಾದಿರಕ್ಷಣ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಧ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಆ ಮಲ್ವಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂರ್ವತಯಾರಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ; ನಗ - ಪರ್ವತ ; ಉಚ್ಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಮಂದರದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಕೃಷ್ಣದೃತಃ ಸುರವಿಸ್ಮಯಕಾರೀ

ವಿಸ್ತೃತಪುಷ್ಕರಮಧ್ಯಗತಾದ್ರ್ವಃ |

ಸಿಂಧುಕಬಂಧಸಮುದ್ಧತಭಾಸ್ವ-

ನ್ಮಂದರಕಾಂತಿಮಚೂಚುರದದ್ವಿಃ^೧ || ೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಸುರರಿಗೂ ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ನೀರಿನ ಮಧ್ಯೆ ತೇವಗೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ಸಮುದ್ರದ ಉದಕದಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿ ತಂದ ಮಂದರಪರ್ವತದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಮಂದರಪರ್ವತದಂತೆ, ಅವನು ಈಗ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಂದರಗಿರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಪೂರ್ವ-ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ಆ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಚನೆ; ಪುಷ್ಕರ - ಜಲ.

ನಾವೆಯಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಅನುಚಕ್ರೇಽಂಭಸಾಂಚಕ್ರೇ ಲಸತಾ ತೇನ ಭೂಭೃತಾ |

ತೀತೀರ್ಷೋರ್ವಜವರ್ಗಸ್ಯ ಶಮಿತೋಪಪ್ಲವಃ ಪ್ಲವಃ^೨ || ೭ ||

ಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ಜಲವನ್ನು ದಾಟಬಯಸಿದ ಗೋಪಜನರಿಗೆ ವೃಷ್ಟಿಯ ಆಘಾತವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ನಾವೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ : ೧. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಆ ಜಲಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ಆ ಗೋಪಜನರ ಪಾಲಿಗೆ ನೌಕೆಯಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆಪತ್ತನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅದು ಸಾಧನವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಉಪಪ್ಲವ - ಆಪತ್ತು; ಪ್ಲವ - ನಾವೆ.

೧. ಪೂರ್ವೋಪಮಾ | ದೋರ್ಧಕವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವರ್ಷಾಕಾಲೇ ವೃಷ್ಟಿವಾರಣಾಯ ಸ್ತೋಮಿ ನಾರಿಕೇಲಪತ್ರಾದಿನಾ ಅದ್ವಿಶ್ಯಂಗಳಮೃತಗೃಹ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಕಲರಿಗೂ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಿದ ಗೋವರ್ಧನ
ಖಿಗಾನ್ ಸ ವೃಷ್ಟೇದ್ರುಮಕೋಟರೇಷು
ಮೃಗಾನ್ ಜುಗೋಪ ಸ್ವಗುಹಾಗೃಹೇಷು ।
ಮುನೀನ್ ಘನಾತ್ಯುಚ್ಚತಮೇಖಲಾಸು
ವಿಪತ್ತು ಕಃ ಸ್ವೀಯಮುಪೇಕ್ಷತೇಽಗ್ರ್ಯಃ ॥ ೮ ॥

ಆ ಪರ್ವತವು ತನ್ನ ಮರಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಹೆಗಳೆಂಬ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಮೇಘಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿತು. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಯಾವನು ತಾನೆ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನವರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಯಾನು?

ಎ.: ೧. ಆ ಬೆಟ್ಟದ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಆ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೆಟ್ಟವೇ ಮಾಡಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನವರನ್ನು ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಎಂದೂ ಕೈಬಿಡನು ಎಂಬ ಸಂದೇಶಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿರುವರು.

೩. ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಹೊಣೆ ಹೊರುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಕೋಟರ - ಪೊಟರೆ.

ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ
ಪ್ರಸೂನಕೋಶೈರ್ಘನವರ್ಷಪಾತ-
ನಿಪಾತಿತ್ಯೈರಂಕಿತಸರ್ವಗಾತ್ರಃ^೧ ।
ಮುಕುಂದಹಸ್ತಾಂಬುಜಸಂಗಸೌಖ್ಯ-
ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾಲಿರಿವಾದ್ರಿಸ್ತೇ ॥ ೯ ॥

ಮೋಡಗಳಿಂದ ಸುರಿದ ಮಳೆಗೆ ಕೆಳಗುದುರಿದ ಹೂಮೊಗ್ಗುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಸರ್ವ ಪ್ರದೇಶದ ಆ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾದ ನಲಿವಿನಿಂದ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತಿದ್ದಿತು.

ಎ. : ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿನ ಮರಗಳಲ್ಲಿನ ಹೂವುಗಳು ಅಪಾರವಾಗಿ ಸುರಿದು ಅದರಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋದ ಆ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಪರ್ವದಿಂದ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಸೂನಕೋಶ - ಹೂಮೊಗ್ಗು.

೧. ಸ್ವಾಶ್ರಿತಪರಿಪಾಲನಮಗ್ರಾಣಾಂ ಸಹಜಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂಕಿತವ್ಯಂಗಜಾಲ ಇತಿ ಪಾಠೇ ಸ್ವಪೋಷರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಸಿಡಿಲು-ಮಳೆಗಳಿಗೆ ಕಂಪಿಸದ ಗೋವರ್ಧನ

ಸ ಭೂಧರಃ ಸಾಶನಿವರ್ಷಪಾತ-

ಸಮಾಹತೋಽಪ್ಯಣ್ಣಪಿ ನೋ ಚಕಂಪೇ |

ತಥಾ ಹಿ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಕ್ಷಕಸ್ಯ

ಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಡದೃತಸ್ಯ ಕಂಪಃ || ೧೦ ||

ಆ ಪರ್ವತವು ಸಿಡಿಲು ಮಳೆಗಳಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಅಪ್ಪಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಂಪಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಸರಿಯೇ; ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಿಗೆ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಹುದಂಡದಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಿಗೆ ನಡುಕವೆಲ್ಲಿಯದು?

ವಿ. : ೧. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಅಂತಹ ಸಿಡಿಲು ಮಳೆಗಳಿಗೂ ನಲುಗದೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಆಶನಿ - ಸಿಡಿಲು.

೨. ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನೆಲೆಸಿದ್ದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲೇ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೇ ಕಂಪನ? ಅಂದರೆ 'ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಭಯವಿರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. 'ಅಭಯಂ' ಎಂಬುದು ದೈವೀಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಸಂಪುಟದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಪಯಃಶ್ರಿತಸ್ವಪ್ರತಿಬಿಂಬಲೋಲಂ

ಪತತ್ಪ್ರಸೂನಾಂಚಿತಶೃಂಗಜಾಲಮ್ |

ಸ್ವಕುಕ್ಷಿಮಧ್ಯಾರ್ಪಿತನಂದಬಾಲಂ

ಜನೋಽದ್ಭುತಂ ಸಂಪುಟಮಾಶಶಂಕೇ || ೧೧ ||

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ, ಮೇಲೆ ಉದುರಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು, ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ನಂದನ ಕಂದನಾದ

೧. ಕೃ ಗೋವಿಪ್ರಪೂಜಕಸ್ಯ ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಕಿಮಪಿ ಭಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಅಭಯಂ ಸತ್ಪ್ರಸಂಗದ್ವಿಚಾರನಯೋಗವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |

ದಾನಂ ದಮಶ್ಚ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಶ್ಚ ಪ ಆರ್ಜವಮ್ ||

ಗೀತಾ (೧೬/೧)

ಮುಕುಂದ; ಇಂತಹ ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಜನರು ಅದ್ಭುತವಾದ ಸಂಪುಟ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಿದರು.

೪. : ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಸಂಪುಟದಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ ಆತ್ಮೀಯ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಮೇಲಿನ ಪರ್ವತದ ಭಾಗ ಕೆಳಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದು ಸಂಪುಟದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು.

೩. ಸಂಪುಟದೊಳಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಮೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಅಂತಹ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಆತ್ಮದ್ವೈತ.

೪. ಚಾಲ - ಸಮೂಹ; ಪಯಃಪ್ರಿತ - ನೀರೊಳಗಿನ; ಪ್ರಸಾನ - ಹೂ; ಶೃಂಗ - ಶಿಖರ, ಲೋಲ - ಮನೋಹರ.

ಸ್ವರ್ಗಗಗನಗಳನ್ನು ಕಬಳಿಸುವಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಾಭಪ್ರತಿರೂಪಧಾರೀ

ಸ ಪರ್ವತಃ ಸ್ವಾಟಿಕತುಂಗಶೃಂಗೇ |

ಹರೇರ್ನಿದೇಶಾದಪರಾಧಿಶಕ್ತ-

ಘನಾಲಯೌ ತೌ ಗ್ರಸತೀವ ಲೋಕೌ || ೧೨ ||

ಸ್ವಟಿಕಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ತನ್ನ ಉನ್ನತಶಿಖರದಲ್ಲಿ, ಸ್ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಅಪರಾಧಿಗಳಾದ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಮೇಘಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಸ್ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ಗಗನ ಎಂಬ ಆ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕಬಳಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

೪. : ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ತುಂಬಾ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಪರ್ವತ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪ - ಸ್ವರ್ಗ; ಅಭ - ಆಕಾಶ.

ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿ

ಸ ಪರ್ಯಟತ್ಕುಂಜರಪುಂಜತೋಭಂ

ಧರಂ ಯದಾ ಶ್ರೀಪತಿರುದ್ವಧಾರ |

೧. ಪತಿಫಲನಸ್ಯ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಜಾಯಮಾನತ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಬಂಜಸ್ಯ ಸಂಪುಟವ್ಯೂರ್ವಾರ್ಧತಾ ಉಪರಿಷ್ಠತಬಿಂಬಭೂತ್ಯ ಪರ್ವತಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧತೇತಿ ಸಂಪುಟತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ತದಾ ಸಮಸ್ಯಾಂ ಪರಿಪೂರಯಂತಿ

ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ^೧ || ೧೩ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಓಡಾಡುವ ಆನೆಗಳ ಹಿಂದಿನ ರೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಪರ್ವತವನ್ನು ಮೇಲ್ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ "ಶಿಶುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳಿವೆ" ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು (ಕವಿಗಳು) ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದರು.

೧. : ೧. ^೧ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ ಎಂಬುದು ಮೇಲ್ಗೋಟಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಾಗದ ಒಗಟು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿದಾಗ ಅದು ಸಾವಿರಾರು ಆನೆಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಕವಿಗಳಿಗೆ ಶಕ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಾವಿರಾರು ಆನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಉಚಿತವೆನಿಸುವುದು.

೩. ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ವೈತ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ಎಂತಹ ಕಠಿಣಸಮಸ್ಯೆಯೂ ಸಹ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ^೨ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮೂಕಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಕಂದುಕವದ್ವಿಭಾತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿಯ ರೋಗವು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಕುಂಜರ - ಆನೆ; ಪುಂಜ - ಸಮೂಹ.

ಆದಿತೇಷನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಭೂಮಿಯಂತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನ

ಸ ಭಾಸುರಶ್ರೀಶಕಪೋಲಲಗ್ನ-

ನಖೋಲ್ಲಸದ್ರತ್ನಕರಾಗ್ರಸಂಸ್ಥಃ |

ಬಿಭರ್ತಿ ಕೂರ್ಮಾಶ್ರಿತನಾಗರಾಜ-

^೩ಫಣಾಸ್ಥಪೃಥ್ವೀಶ್ರಿಯಮದ್ರಿರಾಜಃ || ೧೪ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆನ್ನಗೆ ತಾಗಿದ ನವಿಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮ ರತ್ನಗಳ ಕೈಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪರ್ವತವಾದ ಗೋವರ್ಧನವು ಕೂರ್ಮನನ್ನು

೧. ಆನೇನ ವೃಷ್ಟಪರಮಃ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕವೀಶಾಂ 'ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ' ಇತಿ ವಿಷಮಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣಸ್ಯಾಪಾರೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಚಿತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಪರಿತರ್ಲಯಂತೀ ನಭಃಸ್ಥಲಂ ಚಾಪಿ ಮುಮುರ್ಷುಜಂತೀ |

ವಿಪ್ರಕೃಪ್ತಂನವಿಧಃ ಸ್ವರಂತೀ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಕಂದುಕವದ್ವಿಭಾತಿ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೩೭)

೪. ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧೋಽಸ್ಯ ಬತ್ತೈಕಮೂರ್ಧಾನಿ ಸಸಪ್ತಪಾತಾಲಗಿರಿಂದ್ರಸಾಗರಾ |

ಧರಾಽಖಿಲೇಯಂ ನನು ಸರ್ವಪಾಯತಿ ಪ್ರಸಕ್ತ ಕೋ ನಾಮ ಹರೇತ್ ತಮೇನಮ್ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೮೮).

ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಹಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು.

೩. : ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಶೇಷನ ಸಾವಿರ ಹೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಸಿವೆಕಾಳಿನಂತೆ ರಾರಾಜಿಸುವ ಭೂಮಿಯ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಭೂಮಿವನ್ನು ದೊತ್ತು ಭೂಧರವೆನ್ನಿಸಿದ ಪರ್ವತವು ಭೂಮಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮಾಶ್ರಿತ ಎಂದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಕೂರ್ಮರೂಪವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದ ವಿವರವನ್ನು ಈ ವಿವರಣೆಯು ಆಧರಿಸಿದೆ:

ಬಿಭೃತ್ಯಂದಂ ಹರಿಃ ಕೂರ್ಮಸ್ತ್ವಂಡೇ ಚಾಭ್ಯುದಕಂ ಮಹತ್ |

ಉದಕೇ ಕೂರ್ಮರೂಪಸ್ಯ ವಾಯುಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ||

ವಾಯೋಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತೈ ಶೇಷಸ್ತು ಪೃಥಿವೀಮಿಮಾಮ್ |

ಬಿಭರ್ತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ || - ವೈಭವೇ (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ)

ಸ ಏಷ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ವಾಯುರಂಡೋದಕೇ ಸ್ಥಿತಃ |

ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ಧಾರಿತೋಽನಂತಧಾರಕಃ || ಇತಿ ಪ್ರಭಂಜನೇ |

- (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ)

ಕೂರ್ಮೋ ಬೃಹದಂಡವೋಢಾ | - ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೨/೪೪)

೪. ಪರ್ವತವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೋಳು ಹಾವಿನ ಹಡೆಯಂತಹ ಕೈಯ ತುದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು ಹಾಗೂ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗಳು ಕೂರ್ಮದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕೂರ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಶೇಷನ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೫. ತೋಳುಗಳನ್ನು ಹಾವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷವು ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿನ, ಅಥೋ ಹನೂಮಾನ್ ಉರಗೇಂದ್ರಭೋಗಸಮಂ ಸ್ವಭಾಹುಂ (೮/೭೭) ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ; 'ಭುಜಗಭೋಗಾಭಮುದ್ಯಮ್ಯಹೃದ್ಯಂ ನಿಜಭುಜಂ ದಕ್ಷಿಣಂ ಲಕ್ಷಣಾಡ್ಯಮ್ | ಲಲಿತಮುದ್ರಿತವಿಜ್ಞಾನಮುದ್ರಂ ಭಜ ಭಜಾನಂತಮಿತ್ಯಾಲಪಂತಮ್ | ಪ್ರಣತವಾನ್ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಪ್ರಾಣಭೂತಂ ಪ್ರಣತಿಭೀಃ

೧. ಆಷ ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದಲಂಡೋದಕದಿ ಓವಿ ಧರಿಸಿಷ ಶೇಷಮೂರುತಿಯನು | - ಮಧ್ವನಾಮ (ಶ್ರೀಹರವಾಚು)

೨. ಪರ್ವತೋದ್ಧರಣಸಮಯೇ ಭಣಾಸದೃಶಹಸ್ತಾಗ್ರಯುಕ್ತಬಾಹುಮೂಲ್ಯ ಕೂರ್ಮಸದೃಶಕೈವೋಲಸಂಗತತ್ವಾ-
ದ್ವಾಹೋಃ ಕೂರ್ಮಾಶ್ರಿತಶೇಷೋಪಮಾ | - ವ್ಯಾ.

ಮೊದಲನಗದಲ್ಗ್ನ ಭೂಯಾತ್ ಕೂರ್ಮಸದೃಶಗಂಡಯುಗಲಮ್ (೧/೬) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮಕೃ ಸರಸ್ವತೀ-
ದೇವಿಯ ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಲಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಪ್ರೀತಿಯೇ ಪೂರ್ಣಬೋಧಮ್ ||' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಬೋಧಸ್ತೋತ್ರದ ಮಾತೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

೬. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀಶೈಲ ಪರ್ವತವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ:

ಶ್ರೀಶೈಲಶಿಖರಾವಾಸೋ ಭಾತೀಶೋ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಃ |

ಬದ್ಧಪ್ಪಿಯಜಟಾಜೂಟಮಧ್ಯಸ್ಥ ಇವ ಚಂದ್ರಮಾಃ ||

- (೨/೩)

ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಉದ್ಗಚ್ಛದೂಷ್ಣಾವಲಿಧೂಮಲಿಂಗ-

ಮದ್ರಿಂ ದ್ರವದ್ಧಾತುರಸಾರ್ಧಶೃಂಗಮ್ |

ವಿಷ್ವಕ್ಸತದ್ರತ್ನಚಯಸ್ಥುಲಿಂಗ-

ಮಗ್ಧ್ಯಸ್ತಮ್ರಿತಾಚರಿತಂ ಪ್ರತರ್ಕೇ || ೧೫ ||

ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಆವೆಗಳ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ರೂಪದ ಧೂಮದ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕರಗಿದ ಧಾತುಗಳ ರಸದಿಂದ^೧ ನೆನದ ಶಿಖರಗಳ, ಸುತ್ತಲೂ ಚಿಮ್ಮುವ ರತ್ನಗಳ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಕಿಡಿಗಳ, ಆ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತವೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವೃಷ್ಟಿಯ ಪರಿಹಾರ- ಕೈಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ^೨ ಆವೆಗಳೇ ಧೂಮ, ಅದರಿಂದ ಸಿಡಿಯು- ತ್ತಿದ್ದ ರತ್ನಗಳೇ ಅಗ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

೩. ಇಂದ್ರ ಸುರಿಸಿದ^೩ ಮಳೆ ವಾರುಣಾಸ್ತದಂತೆ ಇದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎತ್ತಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತವಾದ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಭಾವ.

೧. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಬಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ರತ್ನಧಾತುರಸಾರ್ಧಶೃಂಗವಂತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆಗ್ನೇರ್ಧೂಮಧ್ವಜಸ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಆನೆನ ವೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಥಾ ಗತೇತಿ ಧೃನ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಮೊಬಗಿನ ಗೋವರ್ಧನ

ಅದ್ವೈತಂ ಘನಮಿಂದ್ರನೀಲಧರಣೀಕಾಂತ್ಯಾ ಶಿಖಿಂಡ್ರಿಯಾ
ತಸ್ಯಾಖಂಡಲಚಾಪಮಂಬುನಿಚಯಂ ಮುಕ್ತಾಫಲಾನಾಂ ರುಚಾ |
ಸೌವರ್ಣಸ್ಥಲಶೋಭಯಾ ಚ ತಟಿತಂ ಪಂಚಾಸ್ಯನಾದೇನ ತ-
ನ್ನಾದಂ ಸಾಧು ಜಿಗಾಯ ಕಿಂ ನ ಸುಕರಂ ನಿತ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾಧಾರಿಣಃ || ೧೬ ||

ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು, ತನ್ನ ಇಂದ್ರನೀಲವರ್ಣದ ನೆಲದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆ ಮೇಘವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಪಿಚ್ಚದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿನ ಜಲಸಮೂಹವನ್ನು ಚಿನ್ನದಂತೆ ಬೋಭಿಸುವ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಿಂಚನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಸಿಂಹಗಳ ನಾದದಿಂದ ಅದರ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೀರಿಸಿತು; ಸದಾ ಕ್ಷಮಾಶೀಲರಾದವರಿಗೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಸುಕರವಲ್ಲ?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೋಭಿಸಿದ ಆ ಗೋವರ್ಧನವು ಮೇಘವನ್ನು ಸಕಲ ಬಗೆಗಳಿಂದಲೂ ಮೀರಿಸಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಮೇಘದ ನೀಲವರ್ಣವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಕಾಮನ- ಬಿಲ್ಲನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ನವಿಲುಗಿರಿಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಜಲರಾಶಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತಿನ ಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಮಿಂಚನ್ನು ಸುವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಗುಡುಗನ್ನು ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಮೀರಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಂಬುನಿಚಯ-ಜಲರಾಶಿ; ಪಂಚಾಸ್ಯ-ಸಿಂಹ; ತಟಿತ್-ಮಿಂಚು.

೩. ಕ್ಷಮಾಧಾರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರ್ವತ ಹಾಗೂ ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ. ಕ್ಷಮಾಧಾರಿಯಾದ ಪರ್ವತವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಒಂದರ್ಥವಾದರೆ ಕ್ಷಮಾಶೀಲವಾದವರಿಗೆ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸುಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ; ಶಿಖಿಂಡ - ನವಿಲುಗಿರಿ; ಆಖಂಡಲ - ಇಂದ್ರ; ಆಖಂಡಲಚಾಪ - ಇಂದ್ರಚಾಪ; ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು.

೧. ಕರ್ತಾ ಚ ಸರ್ವಜಗತಃ ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ಹಿ ನಾರಾಯಣಸ್ತದನುದತ್ತಮಿಹಾಸ್ತ ಸರ್ವಮ್ |
ತಸ್ಯಾನ್ ಕೋಪವಿಪಯೋಽಪಿ ಕುತಶ್ಚ ಕಠಿನ್ ತಸ್ಯಾತ್ ಕ್ಷಮೈವ ಸಕಲೇಷು ಪರೋಽಸ್ಯ ಧರ್ಮಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೨/೬೪)

೨. ವೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಥಾ ಗತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ

೩. ನಿತ್ಯಮನವರತಂ ಕ್ಷಮಾಧಾರಿಣಃ ಭೂಧರಸ್ಯ ತಿತ್ತಿಹಾವತ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ಮ್ಯಾ

೪. ಕಿಂ ನ ಸುಕರಂ "ಕ್ಷಮಯಾ ಕಿಂ ನ ಸಾಧ್ಯತೇ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸರ್ವಂ ಸುಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ಮ್ಯಾ

೪. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮೆ, ಶ್ವೇಷ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಲಂಕಾರಗಳೂ ಇವೆ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸಂಕರಾಲಂಕಾರ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಬರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶ
ನಿರ್ಗತ್ಯ ಪಶ್ಯತಾಟೋಪಃ ಕಿಮದ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವಾಮುಚಾಮ್ |

ಇತ್ತುಕ್ತಃ ಕೋಽಪಿ ಗೋಪಸ್ತದ್ವಿದ್ವಿತ್ವಾ ವಕ್ತಿ ಮಾಧವಮ್ || ೧೭ ||

"ಮೇಘಗಳ ಆರ್ಭಟ ಇನ್ನೂ ಇದೆಯೇ? ನೋಡಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ಗೋಪನನನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.

ವಿ. : ವಾಮುಕ್ - ಮೇಘ.

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ಧಾರಾ ನೈವ ಪಯೋಮುಚಾಂ ಯದುಪತೇ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾ ಪರಂ
ಸ್ವಾನಾಂ ನಾಪಿ ಚ ಗರ್ಜಿತಂ ಸ್ತುತಿಕೃತಾಂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಧ್ವನಿಃ |

ವಿದ್ಯುನ್ನಾಮರನರ್ತಕೀಕರಚಯಾಲಂಕಾರಕಾಂತಿಃ ಪ್ರಭೋ
ನೋ ವಾಯುಃ ಸುರವೃಷ್ಣಪುಷ್ಪಸಹಗಾನಲ್ಪಾಲಿಪ್ಕೈರ್ಮರುತ್ || ೧೮ ||

"ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಮೇಘಗಳ ಜಲಧಾರೆ ಈಗಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಈಗಿರುವುದು ನಮ್ಮವರ ಆನಂದಾಶ್ರುವಿನ ಧಾರೆ ಮಾತ್ರ. ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಈಗ ಕೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರ ಧ್ವನಿ. ಮಿಂಚು ಸಹ ಇಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿಯದು ದೇವನರ್ತಕಿಯರ ಕರವೃಂದಗಳ ಅಲಂಕಾರದ ಕಾಂತಿ. ಸ್ವಾಮಿ! ಈಗ ಗಾಳಿಯೂ ಬೀಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಹೂವುಗಳ ಜೊತೆಯಿರುವ ಅನೇಕದುಂಬಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಗಾಳಿಯಷ್ಟೆ!

ವಿ. : ೧. ಮಳೆ, ಗುಡುಗು, ಮಿಂಚು ಹಾಗೂ ಗಾಳಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಂತಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

೧. ಇಂದ್ರನೀಲಧರಣೀಕಾಂತೈತ್ಯಾದಿಗಾ ಉಪಮಾಯಾಃ ಜಗಾಯೇತಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಬಂಧಾದ್ವಿಪಕ್ವೈ ಕ್ರಮಾಧಾರಿಣಿ ಇತಿ ಶ್ವಿಪ್ಪಃ ಚ ಕಿಂ ನ ಸುಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಗಮ್ಯಮಾನತ್ವಾದೇತೇಷಾಂ ಸಂಕರೋ-
ಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಬಿಂ ವೃಷ್ಣಮುದಿತಾತ್ಮಂ ವಾತವರ್ಷಂ ಚ ದಾರುಣಮ್ |

ನಿಶಾಮ್ಯೋಪರತಂ ಗೋಪಾನ್ ಗೋವರ್ಧನಧರೋಽಬ್ರವೀತ್ ||

-ಭಾ.(೧೦/೨೩/೨೫)

೩. ವಿನಿಮಯಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮಳೆಯ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಅನಂದಾಶ್ರುವಿನ ಧಾರೆ, ಗುಡುಗಿನ ಬದಲು ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸ್ತೋತ್ರದ ಧ್ವನಿ, ಮಿಂಚಿನ ಬದಲು ದೇವನರ್ತಕಿಯರ ಕೈ ಬಳೆಗಳ ಆಭರಣಗಳ ಹೊಳಪು ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳು ಅನಂದದಿಂದ ಸುರಿಸಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯತ್ತ ಸಾಗಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲಿನ ರೆಕ್ಕಗಳ ಗಾಳಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದುದು.

೩. ಸ್ತುತಿಸುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆ ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ, ನರ್ತಿಸುವ ನರ್ತಕಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಸಹ ಅಗಾಧ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಿಂಚು ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಸುರಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಅಸಂಖ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ವೃಷ್ಟಿ ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಧ್ವನಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಪಯೋಮುಚಾಂ-ಮೇಘಗಳ; ಅಲಿ-ಭ್ರಮರ.

೪. ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದ ಸನ್ನಿವೇಶವು ಹಾಗೆ ದೇವತೆಗಳೂ ನಲಿಯುವಂತೆ ಅನಂದದ ಸನ್ನಿವೇಶವಾಗಿ ಬದಲಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಮೆಯ ವೈಭವದ ಸಂಕೇತ.

ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಗೊಂಡ ಕಪ್ಪು ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ನೀಲಂ ನೈವ ನಭಃ ಸುಲಜ್ಜಿತಶಚೀಭರ್ತುರ್ಮುಖೇ ನೀಲಿಮಾ
ಮೇಘಾಃ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಸಂತಿ ಕಿಂತು ದಿವಿಜಭ್ರಾಜದ್ವಿಮಾನಾಂಬುದಾಃ |
ತಾಮಿಸ್ರಂ ನ ಹಿ^೧ ದಿಶ್ಯಥೇದೃಶಮಪಿ ತ್ವಾಂ ಮಾನುಷಂ ಮನ್ವತಾಂ
ಚಿತ್ತೇಷ್ಟಸಿ ನ ವೇಪಥುರ್ನಿಜಜನೇ ಭೀತೇಂದ್ರಗಾತ್ರೇ ಪರಮ್ || ೧೯ ||

ಗಗನವೇನೂ ಕಪ್ಪಾಗಿಲ್ಲ; ಬಹಳ ನಾಚಿರುವ ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ತುಂಬಿದೆ. ಮೋಡಗಳು ಎಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಹೊಳೆಯುವ ವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಮೋಡಗಳಿವೆ. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಅದೀಗ ಇಂತಹ ನಿನ್ನನ್ನು ಈಗಲೂ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು (ತಪ್ಪು)ತಿಳಿದ ಮೂರ್ಖರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದೆ. ನಿನ್ನವರಲ್ಲಿ ನಡುಕವೂ ಇಲ್ಲ; ಭಯಪಟ್ಟಿರುವ ಇಂದ್ರನ ದೇಹವನ್ನು ಅದು ಹೊಕ್ಕಿದೆ.

ವಿ : ೧. ಮೋಡಗಳಿಂದಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಕಪ್ಪಾಗಿ, ಕತ್ತಲೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕವಿದು, ಜಲಧಾರೆಗೆ ಅಂಚಿದ ಗೋಗೋಪರಲ್ಲಿ ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೧. ವೃಷ್ಟಿಗತಾ, ತತ ಉದ್ದೇಶತಾಣಾಂ ಸ್ವಕೀಯಾಣಾಂ ಅನಂದೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನೃತ್ಯಸಮಯೇ ಇತಸ್ತೋ ಹಪ್ಪವಿಶ್ವೇಷಾದಲಂಕಾರಕಾಂತೇರ್ವಿದ್ಯುದ್ವಜ್ಜಲಗಾಧಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದೇವೈರ್ಬಹುತರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕೈತತ್ಕರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಮೇಘಾಚೋರಃ ಸರ್ಪೋಽಪಿ ಗತಃ ಸ್ವಕೀಯಾಣಾಂ ದೇವಾದೀಣಾಂ ಸಂತೋಷೋ ಜಾತ ಇತಿಮಮುರ್ಥಂ ಭಂಗಂತರೇಣ ವದತೋ ಗೋವತ್ಸ ಪ್ರಾಂಗಲ್ಯಾತಿಶಯಃ ಕಥಂ ಕಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಹಿ ಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇಂದ್ರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಎಂದರೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕಳೆಗುಂದುವಿಕೆ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಮಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಧಾವಿಸಿದ ವಿಮಾನಗಳು ಮೋಡಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿವೆಯೇ ಹೊರತು ಅವು ಮೋಡಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ. ಕತ್ತಲೆ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ವಿಘ್ನಾಜ್ಞಾನ, ಅದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಈಗಲೂ ಸಹ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದೆ. ಗೋಗೋಪರ ನಡುಕವೆಲ್ಲಾ ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಪಾರವೆನಿಸಿದೆ ಇಂದ್ರದೇವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಪರಾಭವ ಆತ್ಮಯ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ (ವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರ); ಅಂಬುಧ - ಮೇಘ; ಜೇಷ್ಠ - ನಡುಕ; ಗಾತ್ರ - ಶರೀರ.

ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಮರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತತಃ ಪರೀತಃ ಸ್ವೈರ್ಗೋಪೈರ್ಗೋಪೀಭಿರ್ಗೋಧನ್ಯೈರಪಿ |

ಪ್ರತಸ್ತೇ ಪ್ರಯತಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಸ್ತೂಯಮಾನಃ ಸುರೈರ್ನರೈಃ || ೨೦ ||

ಆ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಗೋಪರಿಂದಲೂ, ಗೋಪಿಯರಿಂದಲೂ, ಹಾಗೂ ಗೋರೂಪ ಧನ-
ದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸುರರಿಂದಲೂ ನರರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ
ಪವಿತ್ರವಾದ ಗೋಪ್ರಜಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ; (ಗೋಷ್ಠ - ಹಟ್ಟಿ).

ಇಂದ್ರ ನಡೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಭಿಷೇಕ

ನಾಥಾಪರಾಧಕೃದುಪೇತ್ಯ ಸುಲಜ್ಜಿತೋಽಥೋ

ಶಕ್ರೋಽಚ್ಯುತಂ ರಹಸಿ ರಮ್ಯತಮಂ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಮ್ |

ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಸದಯಂ ಸುಧಯಾಽಭ್ಯಷಿಂಚ-

ದ್ಗೋವಿಂದನಾಮ ಚ ಪತನ್ ಸ್ವಕೃತಾಘರಾಂತ್ಯೈ || ೨೧ ||

೧. ಶೇಷಭಕ್ತುರಿತ್ಯನೇನ ಅಭಿಮಾನಿಗಾಂ ಪ್ರೀತಮುಕ್ತಂ ಚಾತಃ ಪರಾಭವೇನ ಅತಿಬಾಹ್ಯಕರ ಇತಿ ಧ್ವನೈಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಭಾಸ್ತು ಇಂದ್ರಜಯದಿವಸಾಹಾತ್ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣನಾಮಾಗತಾಂ ದೇವಾಣಾಂ ಪೂಜಕೈಃ ಸಂಕುಲಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಭಗವಾನಸಿ ತಂ ಶೈಲಂ ಸ್ವಪ್ನಾನೇ ಪೂರ್ವವತ್ ಪ್ರಭುಃ |

ಪರೃತಾಂ ಸರ್ವಭೂತಾಣಾಂ ಸಾಪಯಾಮಾಸ ಲೀಲಯಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೨/೨೮)

ಯಃ ಸಪ್ತಹಾಯನೋ ಬಾಲಃ ಕರೇಣೈಕೇನ ಲೀಲಯಾ |

ಕಥಂ ಬಿಭ್ರದ್ ಗಿರಿವರಂ ಪುಷ್ಕರಂ ಗಜರಾಡಿತ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೨/೨೯)

೪. ಇಂದ್ರಃ ಸುರರ್ಷಿಭಃ ಸಾಕಂ ಚೋದಿತೋ ದೇವಮಾತ್ಮಭಃ |

ಅಭ್ಯಷಿಂಚತ ದಾಶಾರ್ಹಣಂ ಗೋವಿಂದ ಇತಿ ಚಾಭ್ಯಧಾತ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೨/೩೨)

ಬಳಿಕ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ದೋಹ ಬಗೆದ ದೇವೇಂದ್ರ ಬಹಳ ನಾಚಿದವನಾಗಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ತರಳಿದ; ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಮನೋಹರನೂ, ದಯಾಳುವೂ ಆದ ಅವನಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿದ; ತನ್ನ ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡಿಸಿದ. ಅವನಿಗೆ ಅಮೃತದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ.

೪. : ೧. ಗೋಗೋಪರನ್ನು ನಾರಪಡಿಸುವ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೆ ವಿಫಲವಾಗಲು, ಬಹಳವಾಗಿ ನಾಚಿದ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ, ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ತನ್ನ ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ, ಅಭಿಷೇಕ ಹಾಗೂ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರನು ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನೂ ಆ ಮೂಲಕ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೩. 'ಗೋವಿಂದ' ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚುತ, ಅನಂತ ಹಾಗೂ ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು. ಆ ನಾಮದ ಪರಣಿಯಿಂದ ಸಕಲ ಪಾಪಗಳೂ ಕರ್ಮಲೋಪಾದಿರೋಪಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರೂಪಣೆ (ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಕಮಹಾರಣವ - ೨೦೬):

ಅಚ್ಚುತಾನಂತಗೋವಿಂದನಾಚೋಚ್ಚಾರಣಭೇಷಜಾತ್ |

ನಶ್ಯಂತಿ ಸಕಲಾ ರೋಗಾಃ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ವದಾಮ್ಯಹಮ್ ||

೪. ಇಂದ್ರನು 'ಗೋವಿಂದ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಹಿಂದೆ ನಾಮಕರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಕೃಷ್ಣನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವಂತಿದೆ (ರು.ವಿ.೨/೧೯).

ವರುಣನಿಂದಾದ ನಂದನ ಬಂಧನ

ಬದ್ಧಾ ನಿನಾಯ ಕಿಲ ನಂದಮಕಾಲವಾರಿ-

ಮಧ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟಮನುಗಃ ಸಲಿಲೇಶ್ವರಸ್ಯ |

೧. ವಿಷ್ಣುಪ್ರಣಾಮಾಭಿಷೇಕಗೋವಿಂದಾಚ್ಚಾರಣಾಂ ಮಹಾವಾದಪರಿಹಾರಪೇತುತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುರೋಹ್ಯ ಮಹಾವಾತತ್ವಂ ಚಾನೇನ ದೋಶತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಂದ್ರೇಣ ಗೋವಿಂದನಾಮ ನ ವ್ರತ್ತಂ ಕಿಂತು ಅಚ್ಚುತಾನಂತಗೋವಿಂದೇತಿ ನಾಮತ್ರಯವಾತ್ಯ ವ್ಯಾಯವಿಷ್ಟವಿಧಿಮ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ಕಾರ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಮನುಗೈವ ಗೋವಿಂದನಾಮ್ನ ವಾತ ವಿವ ಕೃತ ರತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಗೋವಿಂದಮೇನಮಭಿಷಿಜ್ಯ ಸ ಗೋಗಣೇರೋ ಗೋಭಿರ್ವಗಾದು ಗುಣಪೂರ್ಣಮಮುಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ | ಗೋಪೈರ್ಗಂ ಪತಿರಪಿ ಪ್ರಣತೋಽಭಿಗಮ್ಯ ಗೋವರ್ಧಗೋದ್ಧರಣವಂಗತಪಂಚಮೈಃ ಸು || - ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೦/೨೦)

೪. ಅನೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗೋವಿಂದನಾಮೇಂದ್ರೇಣ ವ್ರತ್ತಮಿತಿ "ಅಷ್ಟಮಿಂಶತ ವಾರಾಹಂ ಗೋವಿಂದ ಇತಿ ಚಾಷ್ಟಧಾತ್" | ಭಾಗ.(೧೦/೨೭/೨೩) ಪುರಾಣವಚನಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಭೃತ್ಯಚಲೇನ ಸ ಸಮನ್ಯುರಮುಂ ಬಬಂಧ

ಶ್ರುತ್ವಾ ಸ್ವನಾಥವಿತರಂ ತ್ವಿತಿ ಮೇ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೨೨ ||

ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಂದನನ್ನು ಜಲದೊಡೆಯನಾದ ವರುಣನ ಭೃತ್ಯನು ಬಂಧಿಸಿ, ಎಳೆದೊಯ್ಯ; ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಕೋಪಗೊಂಡ ವರುಣನು ಭೃತ್ಯನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ತಾನೇ ಬಂಧಿಸಿದ ಎಂದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

೧. : ೧. ಒಮ್ಮೆ ಸಾಧನದ್ವಾದಶಿಯಂದು ನಂದಗೋಪ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಕ್ಕಂದು ತೆರಳಿದ್ದಾಗ ಅವನನ್ನು ವರುಣನ ಭೃತ್ಯನೊಬ್ಬನು ಬಂಧಿಸಿ ವರುಣಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ^೧.

೨. ಆ ರೀತಿಯ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಾನು ತಂದೆ ಎಂಬ ನಂದಗೋಪನ ಭ್ರಮೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ; ಸಲಿಲೇಶ್ವರ - ವರುಣ.

೩. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಂತಹ ಅಪಚಾರಮಾಡಿದ ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವರುಣನೇ ತನ್ನ ಭೃತ್ಯನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಿರೂಪಣೆ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೀಗೆ ಇತರರ ಪುತ್ರ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು ಭವಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಅಪಚಾರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೫. ^೨ವರುಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಂದನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಗಮನಾರ್ಹ.

೬. ಇಲ್ಲಿಯ ನಂದನ ಅಕಾಲ ಸಂಚಾರವು ^೩ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯಗೇಹ ದಂಪತಿಗಳು ಉಡುಪಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಜಕಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಪ್ರಸಂಗದಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಬಾಲಮಧ್ವರು ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸ್ಫುಟವಾದರೆ, ಈ

೧. ಕಲೀತ್ಯಸೇನ ಕಥಾಯಾಃ ಪೌರಾಣಿಕತ್ವ ಮಭಿಪ್ರೇತಿ (ಭಾಗ.೧೦/೨೮) |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಕಾದಶ್ಯಾಂ ನಿರಾಹಾರಃ ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಜನಾರ್ದನಮ್ |

ಸ್ನಾತುಂ ಸಂದಸ್ತು ಕಾಳಿಂದ್ಯಾ ದ್ವಾದಶ್ಯಾಂ ಜಲಮಾವಿರತ್ ||

ತಂ ಗೃಹೀತ್ವಾನಯದ್ ಭೃತ್ಯೋ ವರುಣಸ್ಯಾಸುರೋಽಂತಿಕಮ್ |

ಅವಿಚ್ಛಾಯಾಸುರೀಂ ವೇಲಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮುದಕಂ ನಿಶಿ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೬/೧,೨)

೩. ಸಂದಂ ಯದಾ ಚ ಜಗೃಹೇ ವರುಣಸ್ಯ ದೂತಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಮಾಂ ಜಲಪತೇರ್ಗೃಹಮಾಹು ಯಾಂತಮ್ |

ಸಂಪೂಜ್ಯ ವಾರಿಪತಿರಾಹ ವಿಮುಚ್ಯ ನಂದಂ ನಾಯಂ ಸುತಸ್ತವ ಪುಮಾನ್ ಪರಮಃ ಸ ವಿಜಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೧೦೦)

೪. ಅವಿತ್ಯ ಪೂರುಷಮುಪಾಚ ಮಹಾಗೃಹೋಽಸಾವಸ್ತದ್ವಿಹಾರಸಮಯೋಪಗತಾನ್ ಸಮಸ್ತಾನ್ |

ಯಚ್ಚಕ್ಷಿಗುಪ್ತರಹಿತಾನಲಮ್ನಿ ಹಂತುಂ ಲೋಕೇಶ್ವರಃ ಸ ಬತ ಬಾಲತಮಃ ಕಲೇತಿ ||

-ಸು.ವಿ.(೨/೩೪)

ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಂದನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಂದಮೋಚನ

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ದೃಢಭಕ್ತಿಮಿವ ಪ್ರತುಷ್ಠ;

ಕೃತ್ಯಚ್ಛಲೇನ ನಿಜದರ್ಶನಮೇವ ದಿತಸ್ |

ಗತ್ವಾಂಬುರಾಶಿನಿಲಯಂ ಜನಕೇನ ಸಾಕ-

ಮಭ್ಯರ್ಚಿತಃ ಸ್ವಭವನಂ ಪುನರಾಜಗಾಮ || ೨೩ ||

ಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ವರುಣನ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟವನಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ತನ್ನ ದರ್ಶನ ನೀಡಲೆಂದು ವರುಣನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿ, ಬಹಳವಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಪ್ರಾಜಿತನಾಗಿ, ತಂದೆಯಾದ ನಂದಗೋಪನೊಂದಿಗೆ ಪುನಃ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ.

ಎ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದಗೋಪನ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಂಡು ವರುಣಲೋಕಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದ ಎಂದು ಕಾಣುವುದು ; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವರುಣ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಅಪೂರ್ವಸೇವೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನಾಗಿ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಅಂತರಾರ್ಥ.

೨. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪುತಿಳಿಯುವವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ತನ್ನ ದೋಷದೂರತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ತಾನು ಬಹಳವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಅಂಬುರಾಶಿನಿಲಯ - ಸಮುದ್ರ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ತಪ್ತಂ ಹೇಮ ಕೃಶಾನುಸಂಗಿ ಗಗನೇ ವಾತಾಯನೇ ಭಾಜನೇ

ಮಾಹೇಂದ್ರ್ಯಃ ಶುಭಕುಂಡಲಂ ರಚಯಿತುಂ ದೇವೈರುಪಾಯಾದ್ಧಿತಃ |

ಸಂಗೃಹ್ಯಾಂಬುನಿ ಸನ್ನಿವೇಶಿತಮಿವೋತ್ತಂಗಸ್ಥುಲಿಂಗಾವೃತಂ

ತೇಜೋರಾಶಿರಿನೋ ಜಗಾಮ ಜಲಧಿಂ ರಾಗಾಂಚಿತಃ ಪಶ್ಚಿಮಮ್ ^೧ || ೨೪ ||

ಪ್ರಾಚೀ(ಪೂರ್ವ)ದಿಕ್ಕು ಎಂಬ ಅಂಗನೆಗೆ ರುಭಕರವಾದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಯವಾಗಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ, ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ಗಗನವೆಂಬ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ

೧. ಪಿತೃತ್ವಪ್ರಥಾಮಾತ್ರಮಪ್ಯಸಹಮಾನಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾಮೂಲಕೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಕಾದ, ಸಿಡಿಯುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಿಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ನೀರಿನಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಚಿನ್ನವೋ ಎಂಬಂತೆ, ತೇಜೋರಾಶಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಸೂರ್ಯನು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಆಭರಣ ಮಾಡುವ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕುಂಡಲ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಾದ ಚಿನ್ನವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದುವಂತೆ, ಇಂದ್ರಪತಿಯಾದ ರಚೀದೇವಿಗೆ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಕಾದ ಚಿನ್ನದಂತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನು ಕೆಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ತೆರಳಿ ಮುಳುಗಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಇನ - ಸೂರ್ಯ.

೩. ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕಾದ ಚಿನ್ನವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದುವಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ; ಕೃಶಾನು - ಅಗ್ನಿ; ಸ್ಥಲಿಂಗ - ಕಿಡಿ.

೪. ಮಾಹೇಂದ್ರೀ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದಿಕ್ಕು, ಪೂರ್ವ ಎಂದರ್ಥ; ಅಂಗನೆ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಪತ್ನಿ ರಚೀ ಎಂದರ್ಥ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ಕರೈರ್ಗಿರೀಂದ್ರಾನ್ ಪರಿತೋ ದಧಾನೋಽ-

ಪೃಸೌ ವಿವಸ್ವಾನ್ ಪತಿತಃ ಕಿಲಾಬೌದ್ |

ಮಮೇತ್ಥಮಾಭಾತಿ ಸರಿಚ್ಛೀರ-

ವಿಶೋಷಕಂ ತತ್ಪತಿರಗ್ರಸೀತ್ ತಮ್ || ೨೫ ||

ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮಹಾಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆ ಸೂರ್ಯ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಬಿಟ್ಟ ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಎನ್ನಿಸುವುದು: ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯರಾದ ನದಿಗಳ ದೇಹಗಳನ್ನು ಶೋಷಿಸುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನದಿಗಳ ಪತಿಯಾದ ಸಾಗರ ತಾನೇ ಕಬಳಿಸಿದ; (ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರ).

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೧. ಯಥಾ ಆಭರಣಕರ್ತಾರಃ ಕಾರವೋ ಧಮನ್ಯಾದಿವಾತಸಂಬಾರಯೋಗ್ಯಮೂಷಾಯಾಂ ಸುವರ್ಣಂ ನಿಧಾಯ ಅನಲಸಂಯೋಗೇನ ತಪ್ತಂ ಕೃತ್ವಾಂಯೋಮಮದಂಡೇನೋದ್ವೃತ್ಯ ಜಲೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಪ್ರಾತಃ ಕುಂಡಲಾಕಾರೇಣ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂಮುಂದೇವ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾಹೇಂದ್ರ್ಯಾ ಇತ್ಯನೇನ ಇಂದ್ರವದಿಂದ್ರಪತ್ನೃಶ್ಚ ದೇವ್ಯುರ್ಮಾಸ್ಯೇತಿ ಧೃವ್ಯತಃ | ಚ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರಸ್ಯ ದೇವ್ಯಶ್ಚಾಲ್ಪ್ಯ-ಮಾನತ್ವಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ದಿವಾಽಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯಂ ಪ್ರವಿಶತೀತಿ ಸ್ವಾರ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ನದಿಗಳ ನೀರು ಆವಿಯಾಗುವುದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸತ್ಯ. ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಪಕ್ಕಿಯರು ಎಂಬುದು ಪೌರಾಣಿಕ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಪಕ್ಕಿಯರಾದ ನದಿಗಳ ನೀರನ್ನು ಶೋಷಿಸಿದ ಎಂಬ ಸೇಡಿನಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸುಂಗಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ರೋಚಕವಾದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ.

೩. ತನ್ನ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಅಪಚಾರವೆಸಗುವ ಜನರನ್ನು ಅವರ ಪತಿ ತನಗೆ ಸಮಯವಾದಗಿದ್ದಾಗ ಉಪಾಯದಿಂದ ಸದೆ ಬಡಿಯುವುದು ಬೋಕನೀತಿ; ವಿವಸ್ವಾನ್-ಸೂರ್ಯ; ಪರಿತ್-ನದಿ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಆಂತರ್ಯ

ತೃಕ್ತ್ವಾ ಕ್ರಮೇಣ ಸಹಜಾತಮಪಿ ಸ್ವರಾಗಂ

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಾನಿತಕರಃ ಪ್ರತತೋರ್ಧ್ವಪಾದಃ |

ಅಶ್ವತ್ಥ ವಿಷ್ಣುಪದಮುಗ್ರತಪೋಽತಪದ್ಯ-

ಸ್ತಸ್ಯೈವ ಧಾಮ ಸ ಜಗಾಮ ಕುತೋಽಸ್ಯ ಪಾತಃ || ೨೬ ||

ತನಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದ ರಾಗ(ಬಣ್ಣ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ)ಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೊರೆದು ಚಕ್ರ (ಚಕ್ರವಾಕ) ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿರಣ(ಕೈ)ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಉರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪಸರಿಸಿದ, ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಉಗ್ರತಪಸ್ಸನ್ನು ಗೈದು, ಅವನ ನೆಲೆಯನ್ನೇ ಸೇರಿದ; ಅವನಿಗೆ ಪಾತಕ-ವೆಲ್ಲಿಯದು?

ವಿ: ೧. ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಚಕ್ರವಾಕ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳ ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸಿದವನು, ಸದಾ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ತಾಪ ನೀಡುವವನು ಎಂಬುದು ಬೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅದನ್ನು ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ಎಂಬುದಾಗಿ, ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುವವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತತೋರ್ಧ್ವಪಾದಃ

೧. ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯೀ ಪರೈರಪಕೃತಾ ಗೂಢಮನ್ಯವಃ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ನಾನುಕೂಲಕಾಲೇ ಬಹುಸಾಧನವಂತಮಪಿ ಸ್ತ-
ವಿರೋಧಿನಂ ಪಾತಯಂತೀತ್ವಲಂಕಾರೇಣ ವಸ್ತುದ್ಧನಿಃ | -ವ್ಯಾ-

೨. ಚಕ್ರಾತಿಮಾನಿತಕರಃ ಇತಿ ಪಾತೇ -ವ್ಯಾ-

೩. ಅಶ್ವಮಯಸಮಯೇ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಾಢಮೂರ್ಧ್ವಗಮನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

೪. ಮೂರ್ಧಾನಮಧರೀಕೃತ್ಯ ತಪಸ್ವಿಭಸ್ಮಪರ್ಮಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

೫. ತಪಸ್ವಿನೋ ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಜವನ್ನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

ಎಂಬುದಾಗಿ, ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅವನನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿ, ಪರಮವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ ಎಂದಿರುವರು. ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅವನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಸಾಗರವನ್ನೇ ಸೇರಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೩. ರಂಭಿ, ಚಕ್ರಾದಿ ವೈಷ್ಣವಲಾಂಛನಗಳ ಧಾರಣೆ, ಬಗೆಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯ, ವಿಷ್ಣುಪದವೆನ್ನಿಸಿದ ರಾಸ್ತಗಳ ಅಧ್ಯಯನರೂಪ ಮಹಾಸಾಧನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಷ್ಣವಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವ ವಿಷಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೪. ^೨ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ಎಂಬ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ, ಸೂರ್ಯನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ನಂಬುವ ಸೌರಮತದ ನಿರಾಕರಣೆಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. ಚಕ್ರ, ಚಕ್ರವಾಹ; ಕಮಲ, ಪದ್ಮಚಿಹ್ನೆ; ರಾಗ (ಕೆಂಬಣ್ಣ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ)^೩, ಕರ - ತೋಳು ಹಾಗೂ ಕಿರಣ; ಪಾದ ಹಾಗೂ ಕಿರಣ; ವಿಷ್ಣುಪದ - ಗಗನ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪದವೆನ್ನಿಸುವ ರಾಸ್ತಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

೬. ^೪ಸೂರ್ಯ ಉದಿಸುವಾಗ ಹೊಂಬಣ್ಣವಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ಅದು ಮರೆಯಾಗುವುದನ್ನು ವಿಷಯರಾಗದ ತ್ಯಾಗ ಎಂದೂ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕಿರಣಗಳು ಮೇಲ್ಬುಲಿವಾಗಿ ಹರಡುವುದರಿಂದ 'ಊರ್ಧ್ವಪಾದ' ಎಂದೂ ಕರೆದಿರುವರು.

೭. ^೫ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಅಧಃಪತನ ಒದಗದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ - ಗೀತಾ(೨/೧೬); ನ ಮೇ ಭಕ್ತಃ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ - ಗೀತಾ(೯/೩೧)

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಸಂದೇಶ

ತಪ್ತಂ ತಪಸ್ವಿನಿವಹಂ ಭುವಿ ಯಸ್ತತಾನ

ಪೃಥ್ವಾಶ್ಚ ಜೀವನಮಹೋ ಸ್ವಕರೈರ್ಜಹಾರ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತಥೋಡುನಿಕರಸ್ಯ ವೃಥೈವ ಭಾನೋ-

ಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪಾತಮಪಿ ಯುಕ್ತಿಸಹಂ ವದಾಮಃ || ೨೭ ||

೧. ವಿಜ್ಞೇಃ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ಯಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಜ್ಞೇಃ ಪದಂ ಚರಣಂ ಆಶ್ರಿತ ಮನಸಾ ಧ್ಯಾತೈತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನ್ಯತ್ರ ಸಹಜಾತಮಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಪಿ ದುಸ್ವಪ್ನಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಉದಯಕಾಲೀನಾರ್ಕಗತರಾಗ್ಯ ಪ್ರಹರಾದುಪರ್ಯಭಾವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಅಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲೋಕಂ ಗತ್ವ ಪಾತಃ ಕುತಃ | ಅನೇನ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಕದಾಪಿ ಸಂಸಾರೇ ಪಾತೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ದ್ವಂದ್ವತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಅಬ್ಬ! ಸೂರ್ಯನು ವಿನಾಕಾರಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ತಾಪನೀಡುವನು ; ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಹೀರುವನು; ಅದರಂತೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸುವನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಪತನವು ಸಹ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅನುಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವೆವು.

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಪತನಹೊಂದಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಉಡು - ನಕ್ಷತ್ರ ; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ.

೨. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ತಪ್ಪಿಗಳಿಗೆ ತಾಪ ಹೆಚ್ಚುವುದು, ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಜಲಾಂಶ ಕುಂದುವುದು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಾಂತಿ ಮಂಕಾಗುವುದು; ಹೀಗೆ ಅನೇಕರಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟ ಬಗೆಯುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅಧಃಪತನರೂಪ ಅನಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ಜೀವನ - ನೀರು.

೩. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯುವವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಕೇಡು ತಪ್ಪದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ : ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವಃ ...! ಗೀತಾ(೨/೧೬)

ವಿಧಿಯ ಆದೇಶ ಮೀರಲಾಗದು

ಸ ಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ದಿಶಿ ವಜ್ರಪಾಣೀಃ

ಪ್ರವೃದ್ಧಗಾತ್ರೋ ಗಗನಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ |

ಅಗಾದ್ವಿನಾಶಂ ದ್ಯುಮಣಿಃ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ

ವಿಧೇರ್ನಿದೇಶೋ ಮಹತಾಽಪ್ಯಲಂಘ್ಯಃ || ೨೮ ||

ಸೂರ್ಯನು ವಜ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸುವನು, ಗಗನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡೆಯುವನು, ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ಹೊಂದುವನು; ವಿಧಿಯ ಆಣತಿಯು ದೊಡ್ಡವರಿಗೂ ಮೀರಲಾಗದಂತಹುದು.

ವಿ. : ೧. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಒಂದೆಡೆ, ಬೆಳೆದದ್ದು ಒಂದೆಡೆ, ಮುಳುಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ದೈವಸಂಕಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರಬಗೆಯದು; ಆದು ಎಂತಹ ದೊಡ್ಡವರನ್ನೂ ಬಿಡದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸೂರ್ಯನು ಪರಾಧೀನ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸೌರಮತದ ನಿರಾಕರಣೆ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವಜ್ರಪಾಣಿ - ಇಂದ್ರ; ದ್ಯುಮಣಿ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ತಪ್ರಮಿತ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥೈಃ ಪಾತೋಽಪಪಾದನಾತ್ ಪದಾರ್ಥಹೇತುಕಂ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಮುಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

ತ್ರಿಧಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಪರಿಣಾಮ

ರಾಗಂ ಪಯೋಧರತಟೇ ಹರಿದಂಗನಾನಾಂ

ರಾಗೀ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಸವಿತಾ ಸಮಗಾದಗಾಂತಮ್ |

ಕೂಜದ್ವಿದಂಗಳಮರವೈವ ತಾ ರುದಂತೋ

ಭೇಜುಸ್ತಮಸ್ತತಿಮಥಾಂತರಿಪೋರುಮೂರ್ಛಾಮ್ || ೨೯ ||

ಪ್ರಣಯಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಎಂಬ ಕಾಮಿನಿಯರಿಗೆ ಮೇಘ(ಸ್ತನ)ಗಳ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ರಾಗ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ; ಬಳಿಕ ಬೆಟ್ಟದ ಕೊನೆಗೆ ತೆರಳಿದ; ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೂಗುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದಾಗಿ ರೋದಿಸುವಂತೆ ಇದ್ದರು; ಬಳಿಕ ಗಾಢಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದಿದವರಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು.

೧. : ೧. ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಾಮಿನಿಯರಿಗೆ ಕಾಮಹುಟ್ಟಿ, ದೂರ ತೆರಳಿ ನೋಡುವಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ ಹಗಲಿಡೀ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿದ ಸೂರ್ಯ^೧ ಆಸ್ತಂಗತನಾದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ; ಅಗ - ಬೆಟ್ಟ.

೨. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳ ಬಳಿ^೨ ಕೆಂಪು ಗೋಚರಿಸುವುದು. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ದಿಗಂಗನೆಯರ ಸ್ತನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ರಾಗ ಎಂದಿರುವರು. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕಲರವವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವುವು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆ^೩ ದಿಗಂಗನೆಯರ ರೋದನಧ್ವನಿ ಎಂದಿರುವರು; ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಬಳಿಕ ಗಾಢವಾದ ಕತ್ತಲೆ ಆವರಿಸುವುದು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆ ದಿಗಂಗನೆಯರಿಗೆ ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತೆ ಕತ್ತಲೆ ಕಮುತ್ತು ಎಂದಿರುವರು; ವಿಹಂಗಮ - ಪಕ್ಷಿ; ಹರಿತ್ - ದಿಕ್ಕು.

೩. ಇದು ಏವಲಂಭರ್ದಂಗಾರದ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದೆ; 'ರಾಗ (ಕೆಂಪು, ಅನುರಾಗ), ಪಯೋಧರ (ಮೋಡ, ಸ್ತನ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

೧. ನಾಯಂ ದಿವಸ್ತಮೋಹ್ಯಾಪ್ತಾ ಬಭೂವುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೂಜದ್ವಿದಂಗಳಮರವೈ ಧ್ವನತತ್ಪ್ರೀತದೈ ನಾಯಂ ಪಕ್ಷೇಷು ಸ್ವತ್ವಾ ಪಕ್ಷಿವೋ ವ್ಯವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಏವಲಂಭಾ ರ್ದಂಗಾರಃ -

"ಅಮುಕ್ತರೋಮೀವರುಣಯೋರೋಮೀರ್ದಮರಾಗಃ ಪರಸರಮಾ |

ವರ್ಷಗರ್ವಣಾಹರಿಗಾಮಸಮಾಪ್ತೈ ಸ್ವಶ್ಚಕ್ಷುತೇ | ಸ ಏವಲಂಭಾಃ ಸ್ವಶ್ಚೇಯಂ" ಇತೀತಿ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅಮುಕ್ತು ರಾಗಪಯೋಧರರಬ್ಧಯೋಃ ತ್ರಿವತ್ವಾತ್ ತದುಚ್ಚೈವಿತೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಲಂಕಾರೇಣ ಧ್ವನತಃ ಏತಿ ಅಲಂಕಾರೇಣ ರಸಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕ್ಕೆ ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತಿ

ಅಂಭೋಧಿದೃತ್ಯತಪದಂ ಪ್ರತಿರೂಪಮರ್ಕಃ

ಸಂದೃಶ್ಯ ಸಾಧು ಧವಲೀಕೃತತಜ್ಜಲೌಘಮ್ |

ಶಾಂತೋ ಓ ಸರ್ವಹೃದಯಂಗಮತಾಮುಪೈತೀ-

ತ್ಯಂತೇ ಶಮಂ ಸಮಧಿಗಮ್ಯ ವಿವೇಶ ಸೋಽಬ್ಧಿಮ್ || ೩೦ ||

ಸಾಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಳವೂರಿ, ಜಲರಾಶಿಯನ್ನು ಧಳಿಧಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಂಡು ಸೂರ್ಯನು, ಪ್ರಶಾಂತನಾದವನು ಸರ್ವರಿಗೂ ಹೃದಯಂಗಮನಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕೊನೆಗೆ ಶಮನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು.

೩. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ತಾನು ಮುಳುಗುವಾಗ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಂಡು ಸೌಮ್ಯಸ್ವಭಾವದವರು ಜನರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವರು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅಂಭೋಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಅರ್ಕ - ಸೂರ್ಯ.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವಾಗ ಪ್ರಬಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರದೆ ಶಾಂತನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದಿಂದಾಗಿ ಬಾಡಿದ ಕಮಲಗಳು

ಮಿತ್ರೇಽಂಬುಜಾತನಿಕರಸ್ಯ ನಿತಾಂತಮಿತ್ರೇ

ಹೃಸ್ತಂ ಸಮೀಯುಷಿ ಮುಖಂ ಮುಕುಲೀಬಭೂವ |

ಪದ್ಮಸ್ಯ ಶುದ್ಧಜಲಗಸ್ಯ ಚ ಮುದ್ರಯಂತಿ

ನಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಿಯಾಃ ಖಿಲು ಸಮೃದ್ಧಿಯುಜೋಽಪಿ ವಕ್ತ್ರಮ್ || ೩೧ ||

ಕಮಲಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಬಹುಪ್ರಿಯನಾದ ಸೂರ್ಯ ಆಪ್ತಂಗತನಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಶುದ್ಧ ಜಲ-
ದಲ್ಲಿನ ಪದ್ಮದ ಮುಖವು ಮಂಕಾಯಿತು; ಮರೆಯಾಗುವ ಪ್ರಿಯಜನರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಆಪ್ತರ ಮುಖವನ್ನು ಸಹ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಮುಂದುಡಿಸುವರು.

೩. : ೧. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಬಳಿಕ ಕಮಲಗಳು ಬಾಡಿದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಪ್ರತಿರೂಪಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಔಪ್ಪಾಭಾವಾಂತಿ ಭಾವ |

೨. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯಃ ಸತಿ ಕಮಲಾಣಾಂ ಮುಕುಲೀಬಭಾವೋ ಜಾತ ವತ್ಪರ್ಥ ||

೨. ಪ್ರಿಯನಾದ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಕಮಲಗಳು ನೋವಿನಿಂದ ಹಾಗೆ ಮುದುಡಿದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆ ; ವಕ್ತೃ - ಮುಖ.

೩. ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಪ್ರಿಯಜನರು ತಮ್ಮ ಅಗಲಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರಿಗೆ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಲೋಕನೀತಿ; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ; ನಿತಾಂತ - ಅತ್ಯಂತ; ಮುಕುಲೀಬಭೂವ - ಬಾಡಿತು.

ತಪಸ್ವಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಕಮಲ

ಆಕಂತೋದಕವಾಸಿ ಹೃದಗಮಧುಕೃರ್ಘ್ನುಂಕಾರರಮ್ಯೋಂಕೃತಿ
ಭ್ರಾಜತ್ಕಂಟಕಕಂಟಕದ್ಯುತಿ ಮುಹುರ್ಮಂತ್ರಾರ್ಥಸಂಚಿಂತಯಾ |
ಈಷತ್ಕಂಪಿತಮೂರ್ಧಶೋಭಿ ನಲಿನಂ ಹಂಸೌಘಸಂಶಿಕ್ಷಿತಂ
ಸ್ವಾಂತಃಸ್ಥಾಪಿತಧಾತೃ ಸಾಧು ತಪತೀವಾಕಾಂಕ್ಷ್ಯ ಮಿತ್ರೋದಯಮ್^೧ || ೩.೨ ||

ಕಂಠದವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ, ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ಭ್ರಮರಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದಾಗಿ ರಮ್ಯವಾದ ಓಂಕಾರಧ್ವನಿ, ಹೊಳೆಯುವ ಮುಳ್ಳುಗಳ ರೂಪದ ರೋಮಾಂಚನದ ಕಾಂತಿ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಂತ್ರಾರ್ಥದ ಸಂಚಿಂತನೆಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪಿಸುವ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಶೋಭೆ, ಹಂಸವೃಂದದಿಂದ ಕುಕ್ಕಲ್ಪಡುವಿಕೆ, ಒಳಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ, ಇಂತಹ ಕಮಲವು ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಹಾರೈಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಪಗೈಯುವಂತಿರುವುದು.

ವಿ. : ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕಮಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ತಪಸ್ವಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

೨. ತಪಸ್ವಿಗಳು ಕಂಠದವರೆಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಜಪಿಸುವರು; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಿಂದಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಆನಂದದಿಂದ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನು ಹೊಂದುವರು; ಮಂತ್ರಾರ್ಥಚಿಂತನೆಯಿಂದಾಗಿ^೨ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಒಲಾಡಿಸುವರು. ಅಂತಹ ತಪಸ್ವಿಗಾಗಿ ಪರಮ-ಹಂಸರಾದ ಗುರುಗಳ ತಂಡದಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವರು. ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು

೧. ಇಷ್ಟೋಶೇ ಕಸ್ಯ ಮುದ್ರಣಂ ನ ಜಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಅತ್ರಾವಕೃತತಪಸ್ವಿಸಾಮ್ಯೇನೌಪಮ್ಯಾದಪ್ರಕೃತಗೋಚರಾತ್ ತುಲ್ಯಯೋಗಿತಾ | ನ ತು ಶ್ಲೇಷಃ | ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ವಿಪ್ಪತ್ಯನಿಯಮಾತ್ | - ವ್ಯಾ.
ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾವ್ಯಂಜಕೇವಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಸ್ವೋಜ್ಜ್ವಲಿತೋತ್ಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಂಕೀರ್ಯತೇ | - ವ್ಯಾ.
೩. ತಪಸ್ವಿಸೋಽಪಿ ಸ್ವಜಪ್ಯಮಂತ್ರಾರ್ಥಧ್ಯಾನೇನ ಶಿರಃಕಂಠೋ ಜಾಯತೇ | ಸ್ವಾಂತಃ ಸ್ವೋದರೇ ಸ್ಥಾಪಿತಃ ಸನ್ನಿಧಾಪಿತಃ ಧಾತಾ ಚತುರ್ಮುಖೋ ಯೇನ ತತ್ತಥೋಕ್ತಮ್ | ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಕಮಲಾಸನತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವರು. ಅಂತಹ ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶ ಪರಮಮಿತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಆಗಿರುವುದು; ಧಾತ್ಯ - ಬ್ರಹ್ಮ.

೩. ಕಮಲವು ಕತ್ತಿನವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ಮುಳ್ಳುಗಳು ರೋಮಾಂಚನದಂಡಿರುವುದು, ಜೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಅದರ ತುದಿಯು ಕಂಪಿಸುವುದು, ಮೇಲ್ಭಾಗ ಓಲಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ಮಾಡುವ ವ್ಯಥೆಗಳು ತುಂಬಿರುವವು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಹೀಗೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕಮಲವು ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುವಂತಿದೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ.

೪. ಭ್ರಮರಗಳ ಧ್ವನಿ ಒಂಕಾರದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐತರೇಯ-ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸಂಗ್ರಹದಂತಿದೆ :

ಸರ್ವೈಶ್ವವೈದಿಕಪದ್ಧರಬಿ ಲೋಕಶಬ್ದೈ -
ಮೇಘಾಘ್ರಿವಾರಿಧಿತಲಾದಿರವೈಶ್ವ ಸರ್ವೈಃ |
ಏಕೋಽಭಿಧೇಯಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣಃ ಪ್ರಿಯೋಽಲಂ
ನಾರಾಯಣೋ ಮಮ ಸದೈವ ಸುತುಷ್ಠಿಮೇತು ||

೫. 'ಮಿತ್ರೋದಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಹಿತನೀಡುವ ಕರುಣಾಳುವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿರುವನು: ಮಿನೋತಿ ತ್ರಾಯತೇ ಚೇತಿ ಮಿತ್ರಮಿತ್ಯಭಿ-
ಧೀಯತೇ | (ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯ); ಮಮಾಭ್ಯಧಿಕಮಿತ್ರಾಯ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯ ತೇ
(ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯ).

೬. ಕಂಟಕ - ರೋಮಾಂಚನ; ಕಂಟಕ - ಮುಳ್ಳು; ಮಿತ್ರ - ಸೂರ್ಯ; ಹಂಸ - ಹಂಸ ಪಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಯತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ
ದಿಗಾಯತಾಕ್ಷೀಮಪರಾಮುಪೇತ್ಯ
ದಿಶಾಪತೌ ರಾಗಮುಪೇಯುಷೀಂದುಃ^೧ |

೧. ಪ್ರಕೃತೇ ಮಿತ್ರಸೃಷ್ಟೇರಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃಶ್ಚತುರ್ಮುಖವಿಷ್ಣಾಂತಚ್ಚಾಪನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಆತ್ಮ ಪ್ರಸ್ತುತಾಪರಾಧಿಣಾಯಕಸ್ಯ ವಿಂಡಿತಾಯಾಃ ನಾಯಿಕಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇಃ ಸಮಾಸೋಕ್ತಾ ಸಂಕೀರ್ಯತೇ |
ನಾಯಿಕೋ ದಕ್ಷಿಣಃ | ತುಲ್ಯೋ ನೈಕತ್ರ ದಕ್ಷಿಣ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ನಾಯಿಕಾ ವಿಷ್ಣುಲಬ್ಧಾ ವಿಂಡಿತಾ ಚ |
ಚ್ಛಾತೇಽನ್ಯಾಸಂಗವಿಕೃತೇ ವಿಂಡಿತೇಷ್ವಾಕವಾಯಿತೇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

ಅದೃಶ್ಯತೈಂದ್ರ್ಯಂ ದಿಶಿ ರೋಷರಕ್ತಂ
ನಿಬದ್ಧನೀಲಭ್ರುಕುಟೀವ ವಕ್ರಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ದಿಕ್ಪತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಬೇರೊಂದು ದಿಕ್ಕೆಂಬ ಅಂಗನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಲು, ಇಂದ್ರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ರೋಷದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ, ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ನೀಲಹುಬ್ಬಿನ ಮುಖವೆಂಬಂತೆ ಚಂದ್ರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುವ ದಿಕ್ಕು ಪೂರ್ವ; ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು ಪಶ್ಚಿಮ. ಆ ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನು ಕ್ರಮೇಣ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವನು; ಇದು ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ.

೩. ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನು ತನ್ನನ್ನು ತೊರೆದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಅಂಗನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದಾಗ ಮೊದಲಿನ ಸ್ತ್ರೀಯು ರೋಷದಿಂದ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಮುಖವನ್ನು ಕೆಂಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಭ್ರುಕುಟೀ - ಹುಬ್ಬುಗಂಟು.

೪. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಗುವ ದಿನ ಪೂರ್ಣಿಮೆ; ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ವರ್ಣನೆ ಎಂದಾಗುವುದು.

೫. ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಉದಿಸುವ ಚಂದ್ರನೂ ಸಹ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ ಇದಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವದಿಗಂಗನೆಯನ್ನು ಸಂತ್ಯಸುವಂತೆ ಕಂಡ ಚಂದ್ರ

ನಕ್ಷತ್ರಾಲಿಭಿರಿಂದ್ರದಿಜ್ಜಗದೃಶಂ ಸಂಧಾಯ ಪೂರ್ವಂ ಪುನಃ

ಸ್ತತ್ಪಾದೇ ಪ್ರಣತಿನಿ ವಿಧಾಯ ನಿತರಾಮಾಶಾಂತರಾಸ್ತಕ್ತಿದಮ್ ।

ತಸ್ಯಾಃ ಕೋಪಸಮಂ ತಮಃ ಪರಿಹರನ್ ಸ್ವೀಯೈಃ ಕರೈಸ್ತಾಂ ಸ್ಪೃಶನ್

ವಕ್ತ್ರಾಭೋರುಹಚುಂಬನಾಯ ಶನಕೈರುದ್ಯಾತಿ ನೂನಂ ಶತೀ ॥ ೩೪ ॥

ಚಂದ್ರನು ಮೊದಲಿಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಗೆಳತಿಯರ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕೆಂಬ ಅಂಗನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಬಳಿಕ ಅವಳ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಹಾಕಿ, ಬೇರೊಂದು

೧. ಉತ್ಕೇಶಾಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯಾನಂತರಂ ಚಂದ್ರೋದಯೋಽಪಿ ಪಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ನ ಕೇವಲಂ ಸಪತ್ನೀಗಮನಮಾತ್ರಂ ತತ್ರಾನುರಾಗಮಪಿ ಸಂಪಾದಿತವಾನಿತಿ ಧ್ವನಿಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ದಿಕ್ಕಿನ ಬಗೆಗಿನ ಅಸ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವಳ ಕೋಪದಂತಹ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡೆದುಹಾಕಿ, ತನ್ನ ಕಿರಣ(ಕೈ)ಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಅವಳ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಲೆಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರತೊಡಗಿದ.

೪. ೧. ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಿಪೂರ್ವದಿಕ್ಕನ್ನು ಒಟ್ಟು ಅಂಗನೆಯೆಂದು ಕರೆದು, ಚಂದ್ರ ಅವಳನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಒಲಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರಿ ಬರುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೩. ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಸಖಿಯರು, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು ಅಂಗನ, ಕೋಪವೇ ಕತ್ತಲೆ, ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಗಳು, ಅದರ ಮುಖವೇ ಕಮಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ.

೪. ಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವುದನ್ನು ಆ ದಿಗ್ಗಂಗೆಗೆ ಮಾಡಿದ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಆತ್ಮೀಯ ರೋಚಕ; ಅದರಂತೆ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುವುದನ್ನು ಕೈಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು ಎಂಬುದೂ ಸಹ.

೫. ಕೋಪಗೊಂಡ ನಾಯಕಿಯನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ದ್ರೋಹವೆನಿಸಿದ ನಾಯಕನು ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂತ್ವನ ಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ; ಆಲಿ - ಸಖಿ; ಅಂಭೋರುಹ - ಕಮಲ; ಶಶೀ - ಚಂದ್ರ.

ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಬೆಳಗಿದ ದಿಕ್ಕುಗಳು

ಚಂದ್ರಸ್ಕ ಕೋಮಲಕರೈ^೧ ರಚಿತಾಂಗಸಂಗಾ:

ಸಾಂದ್ರಾಂಧಕಾರಮಪಿ ತಾ: ಸಹಸಾ ವಿಹಾಯ |

ಈಶಂ ಸ್ವಪತ್ತ ಖಿಲಜಂತುಷು ವಪುರೇನ-

ಮಾಶಾ ಹಿ ನೂತ್ನವಿಷಯಾ ಗಣಯಂತಿ ನೈನ: || ೩೫ ||

ಚಂದ್ರನ^೧ ಕೋಮಲವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅವನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಆ ದಿಗ್ಗಂಗೆನೆಯರು ನಿಜವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಸಹ ಕೂಡಲೇ ತೊರೆದು, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಗಾಢ

೧. ಚಂದ್ರೋದಯಾನಂತರಂ ಕಿರಣಪ್ರಸಾರೈಃ ಪ್ರಥಮತಸ್ತಸ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಶೇವ ತಮೋನಾಶಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾಸಮಾಸೋಕ್ತ್ಯಾಃ ಸಂಕರಃ | ನಾಯಕಾನಾಯಕವಿಭೇದಾಽಽ ಗ್ರಂಥಗೌರವಭಯಾನ್ವಲಿಖಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪುನಸ್ತಸ್ಯಾಃ ದಿಶಃ ಪಾದೇ ಚರಣೇ ಪ್ರಣತಂ ನಮಸ್ಕಾರಂ ವಿಧಾಯ ದಿಗ್ಧೋಭಾಗೇ ಚಂದ್ರೋದಯಸ್ಯ ಜಾಯಮಾನತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ಅಪರಾಧೀ ನಾಯಕಃ ಕುಪಿತಾಂ ನಾಯಿಕಾಂ ಸ್ವಸಖೀಪ್ರೇಷಣಪ್ರಣಾಮಕರಗ್ರಹಣಾದಿಶಾ ಕೋಪಂ ಪರಿಹೃತ್ಯ ಅನಗಮಂಬನಂ ಕರೋತಿ ತದ್ವ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ರಚಿತಃ ಅಂಗಸಂಗೋ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಆಲಿಂಗಿತಾ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಕೋಮಲಕರೈರ್ಮೃದುಕಿರಣೈಃ ಹರ್ಷಣೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

ನಿರ್ದಯವಿಧಾನ್, ಆ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯನನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು; ಹೊಸ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೂಡುವ ಬಯಕೆಯು ಪಾಪವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದು, ಅಲ್ಲವೇ !

೧. ಇಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಸರಿಸುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅಂಗನೆಯರೆಂದೂ, ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪರಪುರುಷನೆಂದೂ, 'ರಾತ್ರಿ-ಕಾಲವನ್ನು ಇತರರು ಗಮನಿಸದಂತಹ ವಿಶಾಂತಕಾಲವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾ ಅವು ತಮ್ಮ ಪತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ತೊರೆದು 'ಪರಪುರುಷನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಬಯಸಿದವು ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಏನು - ಪಾಪ; ಕರ - ಕಿರಣ, ಕೈ; ಅಂಧಕಾರ - ಕತ್ತಲೆ, ದುಃಖ; ಆಶಾ - ದಿಕ್, ಆಸೆ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಉಪಪತ್ತಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಮಿನಿಯರು ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಸಿಕನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಚಂದ್ರ

ಪೂರ್ವಾಬ್ಧಾವವಗಾಹ್ಯ ಫೇನನಿಚಯಶ್ರೀಖಂಡಲೇಪದ್ಧುತಿಃ

ಸ್ವಾಂಕಾಲಂಕೃತಿಮೂಲನೀಲತಿಲಕಸ್ತಾರೌಘಹಾರಾನ್ ದಿಶನ್ |

ಪ್ರೋಮಾಖ್ಯಾಂ ಕಬರೀಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸುಕರೈರಾಶ್ಲಿಷ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಮಿನೀ-

ಮೈಂದ್ರೀಮಿಂದುರಸೌ ಚುಚುಂಬ ಸರಸೋ ರಾಗೇಣ ತಾಂ ರಂಜಯನ್^೧ ||೩೬||

ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ^೨ ಸ್ನಾನ, ಅದರ ನೊರೆಗಳ ರಾಶಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀಗಂಧಲೇಪದ ಕಾಂತಿ, ತನ್ನ ಕಪ್ಪುಕಲೆಯ ರೂಪದ ಮುಖ್ಯ ಅಲಂಕಾರವಾದ ಕಪ್ಪುತಿಲಕ, ಇಂತಹ ರಸಿಕನಾದ ಚಂದ್ರನು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಾ, ಗಗನವೆಂಬ ಮುಡಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಓಡಿದು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕೆಂಬ ಆ ಅಂಗನೆಯನ್ನು ಅನುರಾಗದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಚುಂಬಿಸಿದ.

೧. ದಿಶಃ ಪರಾಂಗಣಾ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ | ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಸುಂದರಪುರುಷೋತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಂದ್ರಾಂಧಕಾರಮಪಿ ನಿವಿಡಾಂಧಕಾರಮಪಿ ಭರ್ತ್ವ ವಿರಹಜದುಃಖಮುಖೇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪರಪುರುಷಮನಸ್ಯ ಜನಸಂಚಾರರಹಿತಕಾಲಿಕತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ನಾಯಕ ಉಪಪತ್ತಿಃ | "ಲಂಘಿತಾಚಾರಯಾ ಯಸ್ತು ವಿನಾಸತಿ ವಿಧಿಗಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾ | ಸಂಕೇತಂ ನೀಯತೇ ಪ್ರೋಕ್ಷೋ ಬುಧೈರುಪಪತ್ತಿಸ್ತು ಸಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನಾಯಕಾ ಜಾರಿಣ್ಯ | ಅಭಿಪಾರಿಕಾಶ್ಚ | "ಸ್ಮರಾರ್ತಾಃ ಭಸರೇತ" ಕಾಂಶಂ ಸಾರಯೇದ್ವಾಃ ಭಸಾರಿಕಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ರೂಪಕಮಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಪ್ರಸಾರ್ಥನವಿಧೇಃ ಸ್ನಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಸೊಬಗಿನ ವರ್ಣನ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕಾಮುಕನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು ; ಫೇನ - ನೂರೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಗಗನ

ಸುವರ್ಣಸಂವೀತವರೆಂದ್ರನೀಲ-

ಸುಮಧ್ಯನಿಷ್ಕಾಂಚಿತಕೃಷ್ಣವಕ್ಷಃ ।

ಸಹಾರಮನ್ವೇತ್ತುದಿತೋರ್ಧ್ವರಶ್ಮಿ-

ಶಶಾಂಕಸಂಗೃಭಮುದಾರತಾರಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಉದಿಸಿದ ಉರ್ಧ್ವಕಿರಣಗಳ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಗಗನವು, ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಬೆಸೆದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಪದಕದ ಕಂಠಹಾರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

೧. : ೧. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಗಗನವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತಹ ಮಧ್ಯಭಾಗವೆಂಬ ಕಂಠಮಣಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹುದು. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಗನವು ಹರಡಿದ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳ ಸಂಗದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾದ ಅಂಶಗಳ ವಿವರವಿದೆ; ಅಭ್ರ - ಗಗನ.

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕುಚಕೋಶದಂತೆ ಕಂಡ ಚಂದ್ರಮಂಡಲ

ವಾರ್ವಾಹಾವೃತಸರ್ವಭಾಗಮುದಿತಂ ಬಿಂಬಂ ಶಶಾಂಕಂ ವಿಧೋ-

ರೀಷದ್ವರ್ತಿಕೋಣಮಚ್ಯುತಮನಸ್ತೋಷಂ ನಭೋಽಗ್ರಸ್ಥಿತಮ್ ।

೧. ಅತ್ರ ನಾಯಕೋ ದಯಿತಃ । "ವಾಸೋಕಂಠಾಗಮಾಲ್ಯಾಧ್ಯೈಃ ಪೃಥ್ವ್ಯರ್ಯಃ ಪೇಯಸೀಂ ರಹಃ । ಪ್ರಸಾದಯನ್ ರಮಯತಿ ದಯಿತಃ ಸೋಽಭಿಧೀಯತೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇ । ಪಂದ್ರೀಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾ ಅಲಂಕಾರವಾಸೇನ ಚ ನಾಯಕಾ ಪರಕೀಯೇತಿ ಧ್ವನೃತೇ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾಲಂಕಾರಃ ; ಅನಯಾ ಗೋಪೀಣಾಂ ಕಾಮೋದ್ದೀಪನಕಾರಿತ್ವಂ ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಧ್ವನೃತ ಇತ್ಯಲಂಕಾರೇಣ ಧರ್ಮಧ್ವನಿಃ । -ವ್ಯಾ.

ರೇಚೇ ಕುಂಕುಮತೋಭಿ ರಮ್ಯವಸನಚ್ಚನ್ದಂ ಮರುದ್ದರ್ಶಿತ-
ಪ್ರಾಂತಂ ಶ್ರೀಕುಚಕೋಶಮೀಷದುದಯನ್ಮಧ್ಯೋಪರಿಷ್ಠಾದಿವ || ೩೮ ||

ಮೋಡದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶ, ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ತುದಿಯ ಭಾಗ, ಮೊಲದ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಗನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿದ ಇಂತಹ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವು ಕುಂಕುಮದ ತೋಭಿ, ರಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತ್ರದ ತೆರೆ, ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ನಡುವಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಹೊರತೋರುವ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ ನೀಡುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಹ ಸ್ತನದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ವಾರ್ವಾಹ - ಮೇಘ.

ಚಂದ್ರನ ಕಲಂಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತೇಕ್ಷೆ

ಗತೇ ದಿಶಾಂ ಭರ್ತರಿ ದೇಶಮನ್ಯಂ

ದಿವಾಕರೇ ಮಂದಮುಪೇತ್ಯ ಚಂದ್ರಃ |

ತದಂಬರಂ ಯಜ್ಞಗೃಹೇ ಕರೈಃ ಸ್ವೈ-

ಸ್ತತಃ ಕಲಂಕೀತಿ ಮಮ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೩೯ ||

ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಬೇರೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಬಳಿಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಚಂದ್ರನು ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸೆಳೆದ; ಅದಕ್ಕಿಂದೇ ಅವನು ಕಲಂಕ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಕಲಂಕವಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ದಿಕ್ಕುಗಳೆಂಬ ಸೂರ್ಯಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಚಂದ್ರ ಆ ಸೂರ್ಯನಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ, ಕಲಂಕದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಗಮನವು ಎಂತಹ ತೇಜಸ್ವಿಗೂ^೩ ಕಲಂಕವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಸೂಚಿತ.

ಯತ್ಪೂರ್ಣಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಮುದಯತಿ ನಿಶಿ ತತ್ಕೀರ್ತಿನಾರ್ಯಾಃ ಕುಮಾರ್ಯಾ
ವಕ್ತ್ರಂ ಕಸ್ತೂರಿಕಾಕ್ತಂ ಪ್ರವಿರಲಕಚವಿನ್ಯಸ್ತಪ್ರಪ್ಪಂ ಹಿ ಮನ್ಯೇ |

೧. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆನೇನ ಚೌರ್ಯೇಣ ಗಮನಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಮೋತ್ರವ್ಯಾಜೇನ^೧ ದೇವೈರ್ವದನವಿನಿಹಿತಂ^೨ ನಂದಸೂನೋರ್ನ ಚೇತ್ ತತ್
ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಗೋಪಾಂಗನಾನಾಂ ಕಥಮಹಿತವಧೂರ್ವಗತಾಪಾಯ ಚ ಸ್ಯಾತ್ || ೪೦ ||

ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉದಿಸುವ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ನಂದಸೂನುವಾದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತಿನಾರಿ ಎಂಬ ಕುಮಾರಿಯ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದ ಲೇಪಿತವಾದ, ದಟ್ಟವಾದ
ತಲೆಕೂದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೂ ಮುಡಿದಿರುವ ಮುಖ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವೆನು; ದೇವತೆಗಳು
ಮೋತ್ರದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುವೆನು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅದು
ಅಲ್ಲಿನ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರೀತಿಗೂ ಶತ್ರುಸ್ತ್ರೀಯರ ಗುಂಪಿನ ಸಂತಾಪಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ
ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ? (ಕಚ - ಕೇಶ).

ವಿ. : ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೀರ್ತಿನಾರಿ ಎಂಬ
ಕುಮಾರಿಯ ಮುಖ, ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯ^೩ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯು ಆ ಕುಮಾರಿಯು ಧರಿಸಿರುವ
ಶಿಲಕ, ಅವನ ಸುತ್ತ ಇರುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಆ ಕುಮಾರಿಯು ತನ್ನ ಕೇಶಪಾಶದಲ್ಲಿ ಮುಡಿದಿರುವ
ಹೂವುಗಳು ಎನ್ನುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಆತ್ಮತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ದಿವಸಕರೇ ಹೃತತಸ್ಕರಪ್ರಚಾರೇ

ನರನಯನಸ್ಯ ವಿದೂರವರ್ತೃ ಯಾತೇ |^೪

ರಜನಿಕರೋಯಮುಪೇತ್ಯ ಮಾನವಾನಾಂ

ಶ್ರಮಮಧರೀಕುರುತೇ ಸ್ಮ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬಃ || ೪೧ ||

ಕಳ್ಳರ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ಮನುಷ್ಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ
ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಲೆ ಈ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬನಾದ ಚಂದ್ರನು ಆಗಮಿಸಿ ಮಾನವರ
ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

೧. ಸ ಚೋಕ್ತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಸಾದೇನ ಲಬ್ಧ ಇತಿ ತಯೋಃ ಸಂಕರಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ವ್ಯಾಜೇನೇತಿ ಸತ್ಕಾರ್ಥಾಪಹವಪ್ರತೀತೇರಪಹವಗರ್ಭಿತೋಕ್ತೈಶ್ಚಾಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಪುನಃ ಕೀದೃಶಂ ಮೋತ್ರವ್ಯಾಜೇನ ಸ್ತುತಿಕರಣವ್ಯಪದೇಶೇನ ದೇವೈರ್ವದನೇ ಮುಖೇ ವಿನಿಹಿತಂ ನಿಶ್ಚಯಂ | ಅನೇನ
ಪ್ರತಿದಿಗಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಕರಾಪಾನಸ್ಯ ಗತಿರುಕ್ತಾ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಕಸ್ತೂರಿತಲಿಕೋಪೇತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನ ಕಲಂಕಸ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಃ ಕೃತಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಪುನಃ ಕೀದೃಶಂ ಪ್ರವಿಲಂಬಾನಿ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾನಿ ಕಚವಿನ್ಯಾಸಾನಿ ಕೇಶಪಾಶನಿಹಿತಾನಿ ಪೂರ್ವಾಣಿ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್
| ಅನೇನ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ನಿರ್ವಾಹಃ ಕೃತಃ | - ವ್ಯಾ.
೬. ತುರಗರಯಂ ವೃತ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ರಾಜನು ಬೇರಡೆಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅವನ ಪುತ್ರನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ-
ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತವಾದಾಗ ಚಂದ್ರನು ಮಾನವರಿಗೆ
ಹಿತಕರನಾಗಿ ಬೆಳಗುವನು; ರಜನಿಕರ - ಚಂದ್ರ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಮನುಷ್ಯರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ
ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ನಾಶವಾಗುವುದು
ಎಂದಲ್ಲ. ಭೂಮಿಯ ಬೇರೊಂದೆಡೆಗೆ ತೆರಳುವನು ಎಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ-
ರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ ಮಾರಮೌರ್ವಿಸ್ತಿತ್ತಮಲ್ಲಿಕೇಷು-

ರಿವ ವ್ರಜಸ್ತ್ರಿಹೃದಯಂ ವಿಜತ್ಯ |

ಹರೇಃ ಪದಂ ಪ್ರಾಪ ಶನೈಃ ಸ್ಮರೇಣ

ತಮಾತ್ಮಸಾತ್ಕರ್ತುಮಿವೋತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಃ || ೪೨ ||

ಆ ಚಂದ್ರನು, ಆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನವನನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನ್ಮಥನ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಾಣದಂತೆ ಗೋಕುಲದ
ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೃದಯವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದ(ಆಕಾಶ)ವನ್ನು ತಲುಪಿದ.

೧. : ೧. ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಗೋಪಿಕೆಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮಭಾವ
ಉದಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಮಾರ - ಮನ್ಮಥ; ಇಷು - ಬಾಣ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಹ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲೆಂದು ಮನ್ಮಥ ಬಯಸಿದ್ದು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು
ವಿಕಾರಗೊಳಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಎಂಬ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಹರೇಃ ಪದಂ ಪ್ರಾಪ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ಎಂದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನುಗ್ರಹಭಾವವನ್ನು ತಡೆಯಲಿ ಎಂಬ
ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ಮನ್ಮಥನ ಭಾವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ. ಸ್ವತಃ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೧. ಆನೇನ ಪ್ರಜಾಪಾಲಕೇ ವೃದ್ಧೇ ರಾಜ್ಞ ಗತೇ ಸತಿ ಅರ್ವಾಚೀನೋಽಪಿ ತತ್ಪುತ್ರಸ್ತತೋಽಪ್ಯಧಿಕಂ ಪ್ರಜಾಃ ಸುಖ-
ಯತೀತ್ಯಯಮರ್ಥೋ ಧೃನ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪದಮಿತ್ಯನೇನ ವ್ರಜಸ್ತ್ರೀಜಯವನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಃ ಕಿಂತು ಪಾದಪ್ರಕಾಶಮಾದಿನಾ ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ-
ಮಾತ್ರಮಿತಿ ಧೃನ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಚಂದ್ರೋದಯಂ ವಿಕ್ರ್ಮ ವ್ರಜಾಂಗಣಾಣಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ರಂತುಮಿಚ್ಛಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತಾಭಿಃ ಸಹ ರಂತುಮಿಚ್ಛಾ
ಬೋತ್ಸನ್ಯತೀ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಚಂದ್ರೋದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶ

ಗಂಧರ್ವ ಗೀತವೃತ್ತಮುಭ್ರಮಪಾರತಾರಂ

ಚಂದ್ರೇಣ ರಂಜಿತಮುದೀಕ್ಷ್ಯ ಮುದಾ ಮುಕುಂದಃ ।

ವೃಂದಾವನಂ ಮಧುಪಮಂಜುರವಂ ಪ್ರಸೂನ-

ಸಂದೋಹಸಾಂದ್ರಮವಿಶತ್ ತರುಜಾಲನೀಲಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಗಂಧರ್ವರ ಗಾಯನದಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಅಪಾರ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುವ ^೧ಗಗನವು ಚಂದ್ರನಿಂದ ರಂಜಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದುಂಬಿಗಳ ಮಂಜುಳನಾದದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪುಷ್ಪರಾಶಿ ತುಂಬಿದ್ದ, ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಶ್ಯಾಮಲವಾಗಿದ್ದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಆನಂದದಿಂದ ಹೊಕ್ಕನು.

ವಿ. : ೧. ಚಂದ್ರೋದಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ^೨ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಬೆಳಗಿದಂತೆ, ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಗಗನದಲ್ಲಿ ^೪ಗಂಧರ್ವರ ಗಾಯನವಿದ್ದಂತೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗಳ ಮಂಜುಳನಾದವಿತ್ತು. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ^೫ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿದ್ದಂತೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪವೃಂದ ತುಂಬಿತ್ತು. ಗಗನದ ನೀಲವರ್ಣದಂತೆ ಅಪಾರ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ನಿಜವಾಗಿದ್ದ ವೃಂದಾವನವು ನೀಲವರ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಅಂತಹ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಾದ ಅಪೂರ್ವಪರಿಣಾಮ

ಇಂದುಃ ಸ್ವರಮ್ಯಕಿರಣೈರ್ವಿಪಿನಂ ಪುಪೂರ

ಮಂದಾನಿಲಶ್ಚ ಮುದಿತೋತ್ಪಲಮಾನ್ಯಗಂಧೈಃ ।

ಸಾಂದ್ರಪ್ರಸೂನನಿಚಯೈಸ್ತರವಃ ಸಮಂತಾತ್

ಕಂದರ್ಪತಾತಮವಲೋಕ್ಯ ಪಿಕಾಶ್ಚ ಗೀತೈಃ ॥ ೪೪ ॥

೧. ಅತ್ರ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವೇನೌಪಮ್ಯಸ್ಯ ಗಮ್ಯತಾತ್ ಉಪಮಾಲಂಕಾರಃ ।

-ಮ್ಯಾ-

೨. ಅಭ್ಯಸಾಮ್ಯಾರ್ಥಮಿದಮ್ ।

-ಮ್ಯಾ-

೩. ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರತಿನಿಧಿರಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

-ಮ್ಯಾ-

೪. ಅನೇನ ಗಂಧರ್ವ ಗೀತಪ್ರತಿರೂಪಕಮುಕ್ತಮ್ ।

-ಮ್ಯಾ-

೫. ಅನೇನ ನಕ್ಷತ್ರಪ್ರತಿರೂಪಕಮುಕ್ತಮ್ ।

-ಮ್ಯಾ-

೬. ದೀಪಕಾಲಂಕಾರಃ ।

ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ಚಂದ್ರನು ಕಾಡನ್ನು ತನ್ನ ರಮಣೀಯವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ; ಮಂದಮಾರುತವು ಅರಳಿದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾದ ಪರಿಮಳದಿಂದ ತುಂಬಿಸಿತು; ವೃಕ್ಷಗಳು ನಿಬಿಡವಾದ ಪುಷ್ಪವೃಂದಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ತುಂಬಿಸಿದವು ಹಾಗೂ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ತಮ್ಮ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದವು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದಿಂದ ನಲಿದ ಚಂದ್ರ, ಮಂದಮಾರುತ, ವೃಕ್ಷಗಳು ಹಾಗೂ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಆ ವನದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಮನೋಜ್ಞವಾದ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ವಿಪಿನ - ಅರಣ್ಯ; ಉತ್ಪಲ - ಕನ್ನೆದಿಲೆ.

೨. ಚಂದ್ರನು ಕಿರಣಗಳಿಂದ; ಮಂದಮಾರುತ ಮನೋಹರ ಪರಿಮಳದಿಂದ, ವೃಕ್ಷಗಳು ಹೂವುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಗೀತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಭಗವತ್ಸೇವೆಯನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳು

ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಮೋಹನ ಇತೀಶ ಯಶೋ ಮದೀಯಂ

ವಿಸ್ತಾರಯೇಹ ಲಲನಾಸಹಿತೋ ವಿಹೃತ್ಯ |

ಇತ್ಯರ್ಥನಾಕೃದಿವ ವೃಕ್ಷತಲಪ್ರವಿಷ್ಟೈಃ

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಮಾಸ್ಪೃಶತಿ ಹೃದ್ಯಕರೈರ್ಹಿಮಾಂಶುಃ || ೪೫ ||

ನೀನು ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ "ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಮೋಹಿಸುವವನು" ಎಂಬ ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡಿಸು ಎಂದು ಬೇಡುವವನಂತೆ ಚಂದ್ರನು ಮರಗಳ ಬುಡದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ.

೧. : ೧. ವೃಕ್ಷಗಳ ಎಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ನುಸುಳಿದ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದವು ಎಂದು ಭಾವ; ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಹಿಮಾಂಶು - ಚಂದ್ರ.

೧. ಮಂದಾನಿಲತ್ವ ಮುದಿತತ್ವ ಚಂದ್ರಕಿರಣಾನ್ ಪ್ರಸಾರಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ | ವಿವಮುತ್ಪರತ್ವಾಪಿ ದೃಷ್ಟವಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮದನಮಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಂದ್ರಃ ಸ್ವಮಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಂದ್ರಃ ಸ್ವಮಿತ್ಯತಾತಪ್ರವಿಷ್ಟೇ ವನೇ ಸ್ವಕಿರಣಾನ್ ಪ್ರಸಾರಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ | ವಿವಮುತ್ಪರತ್ವಾಪಿ ದೃಷ್ಟವಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಗಚ್ಛತಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಪೃಶತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಪೌನಃಪುನ್ಯೇನ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಲಕ್ಷಣಮಿದಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರನು ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹರಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರಾದಿ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದವನು ಎಂಬ ಶತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ವೇಣುಗಾನ

ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಕಾಮ ಇವ ತೈರ್ವಿವಿದೈರ್ವಿಭಾವೈ-

ರಾಕರ್ಷಯನ್ ಪ್ರಜವಧೂರ್ನಿಜಸಂಗಯೋಗ್ಯಾಃ |

ವೇಣುಂ ಕ್ರಮೇಣ ರಣಯನ್ ಬಹುತಾನಗಾನ-

ಮಾನಜ್ಞಮೌಲಿರುದಗಾಯದಧೀಶ್ವರೋಽಸೌ || ೪೬ ||

ಆ ಬಹುಬಗೆಯ ವಿಭಾವಗಳಿಂದ ಕಾಮೋದ್ರೇಕಗೊಂಡವನಂತೆ, ನಾನಾ ತಾನ ಗಾನಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಸಕಲಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತ, ಕ್ರಮೇಣ ಕೊಳಲನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹಾಡಿದನು.

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ ಬಗೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದವರು ಎಂದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ಎಂದರ್ಥ:

ಋತೇ ರಮಾಂ ಜಾತು ಮಮಾಂಗದಂಗಳೋಗ್ಯಾಂಗನಾ ನೈವ ಸುರಾಲಯೇಽಪಿ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೧/೧೨೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಧೀಶ್ವರ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಕಾಮೋದ್ರೇಕಗೊಂಡದ್ದು ಕೇವಲ ನಟನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ವಿಭಾವ ಎಂದರೆ ವಿಲಾಸ ಎಂದರ್ಥ. ರತಿ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯಿಭಾವಕ್ಕೆ ರಸತ್ವವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಉದ್ದೀಪನಕಾರ್ಯ ಎಂದರ್ಥ; ಅಂತಹ ವಿಭಾವವು ಆಲಂಬನ, ಉದ್ದೀಪನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆ.

೧. ಚಂದ್ರಾದ್ಯುದ್ದೀಪನವಿಭಾವೈ: | ತದುಕ್ತಮ್ - 'ವಿಭಾವೈರನುಭಾವೈಶ್ಚ ಸಾತ್ವಿಕೈರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಿಃ | ಅನೀಯಮಾನಾ ಸ್ವಾದುತ್ಕಂ ಸ್ವಾಯಿಭಾವೋ ರಸಃ ಸ್ಪೃತಃ' ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಃ ರೂಢೂತಃ ಕಾಮಃ ರತಿರಜ್ಞಾಪೀಷೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಇವ ಕಾಮೋದ್ರೇಕವಾನೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತತ್ತ್ವ ವಿಭಾವಾಸ್ತು ದ್ವಿವಿಧಾಃ | ಆಲಂಬನವಿಭಾವಾ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಾಶ್ಚೇತಿ | "ಚಂದ್ರೋದಯೋ ಘನಧ್ವಾನಿಃ ಕೋಕಿಲಾರಣತಂ ಮಧುಃ | ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಾಃ ಸ್ಫುಟಃ" ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್ ಸವಯಸಃ ಸಂಹರ್ಷಯನ್ ಕರ್ಷಯನ್
ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಹೃದಯಂ ಪಶೂನ್ ಋಷಿಗಣಾನ್ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಯನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಯನ್ |
ವಿಶ್ವಂ ಸ್ವಸ್ಥ ವಶಂ ವಿಯದ್ಗೃಹವಧೂಃ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಯಂಶ್ಚಾರಣಾನ್
ಸಿದಾನ್ತ್ ಸಂತ್ರಪಯನ್ ಸುರಾನ್ ವಿನಮಯನ್ ವೇಣುಂ ಪುಪ್ಪೋಷಾಚ್ಛುತಃ||
ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಂಜಿಸುತ್ತ, ಗೆಳೆಯರನ್ನು ನಲಿಸುತ್ತ,
ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಋಷಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು
ಮೈಮರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ವಶವೆಂದು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತ, ಗಗನದಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪರವಶರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತ, ಚಾರಣರನ್ನೂ ಸಿದ್ಧರನ್ನೂ ಮೈಮರೆಯುತ್ತಾ,
ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ.

ಎ.: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗೋವು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ
ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಸಿದ್ಧಚಾರಣರಿಗೆ, ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ ಬೆಗ್ಗೆ-
ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ ನೀಡಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಸವಯಸ್ಕರು - ಗೆಳೆಯರು.

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಜನರಿಗೆ ಹಿತವೆನ್ನಿಸುವುದು
ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಕ್ಕೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದರ
ಅನಾಧಾರಣವಾದ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುನಾದದ ವೈಖರಿ

ಶುಷ್ಕಾಮಪಿ ಸ್ವ ಸರಸಾಮಧರಾಮೃತೇನ

ಹೃದ್ಯಸ್ವನಾಮಪಿ ವಿಧಾಯ ಮೃದ್ವಾಕ್ತಿತೂನ್ಯಾಮ್ |

೧. ಬರ್ಹಾಪಿಚ್ಛೋ ವನಚರವಪುಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಕಾರಃ

ಸಪ್ತೇ ಬಾಹೌ ನಿಹಿತವದನಃ ಸದ್ವಮನ್ಯತೃ ಹಸ್ತೇ |

ಭೂವಿನ್ಯಾಸಾಂಗುಲಿಫಲ ರಣಯನ್ ಗಾಪಯನ್ ಗೋಪಪ್ರಯಾನ್

ಭೂತಗ್ರಾಮಂ ತರ್ಹಿ ರಮಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಾಂಧರ್ವಮೀವ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೧೯/೬)

ವಾಮಬಾಹುಕೃತವಾಮಕಪೋಲೋ ವಲಿತಫುರಧರಾರ್ಪಿತವೇಣುಃ |

ಕೋಮಲಾಂಗುಲಿಫರಾಶ್ರಿತಮಾಗಂ ಗೋಪ್ಯ ಈರಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದಃ ||

ಪೋಮಯಾನವನಿತಾಃ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿ ಸ್ಥಿತಾಸ್ತದ್ವಪಧಾರ್ಯ ಸಲಚ್ಛಾಃ |

ಕಾಮದಾಗರ್ಗಸಮರ್ಪಿತಚಿತ್ತಾಃ ಕಶ್ಚಲಂ ಯಯುರಪಸ್ವತನೀಡ್ಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೩೫/೧,೨)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೀತೃವಣಾಯಾಕಾಶಗತಸುರವಧೂರಿಕೃರ್ಥಃ |

-ಮ್ಯಾ

ಭಿದ್ರಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಮುರಲೀಂ ಮುರಜಿಚ್ಚುಚುಂಜೇ
ಸದ್ವಂಶಜಾತಲಲನಾಸು ನ ಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಃ ¹|| ೪೮ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಣಗಿದ ಆ ವೇಣುವನ್ನು ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಸರಸ-
ವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಮೃದುವಚನವಿರದ ಅದನ್ನು ರಮ್ಯದ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದರಲ್ಲಿನ
ಭಿದ್ರವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ, ಆ ಮುರಳಿಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ; ಉತ್ತಮವಂಶ(ಬಿದಿರು)ದಲ್ಲಿ
ಜನಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಪಕ್ಷಪಾತವಿರದು?

ವಿ. : ೧. ¹ ವೇಣು ಎಂದರೆ ಒಣಗಿದ ಬಿದಿರಿನ ತುಣುಕು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ತನ್ನ
ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಆರ್ಧ್ರವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದು ಜಡ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧುರಮಾತನ್ನಾಡುವ
ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಂತಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದರಿಂದ ಮಧುರದ್ವನಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ
ಮಾಡಿದ; ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಂಧ್ರಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ನುಡಿಸಿದ;
ಅದಕ್ಕೆ ಅದು ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಕಾರಣ.

೨. ವಂಶ ಎಂದರೆ ಬಿದಿರು ಹಾಗೂ ಕುಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ; ² ಭಿದ್ರ
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಂಧ್ರ ಹಾಗೂ ದೋಷ ಎಂದರ್ಥ(ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೩. ³ ವಿರಸಳಾದ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸರಸಳನ್ನಾಗಿಸಿ, ಒರಟು ಮಾತಿನ ಅವಳನ್ನು ಮಧುರ-
ಮಾತನ್ನು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವಳಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ
ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ ಎಂಬ
ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಇದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ⁴ ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳು
ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನರೀತಿಯವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಪುನಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತರಲು ಸಾಧ್ಯ
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸೂಚಿತ; ಸ್ವನ - ಧ್ವನಿ.

ಅಪರವಶಮಪೀಶಂ ಸ್ವಾನುರಕ್ತಂ ವಿಧತ್ತೇ
ಸಹಜಮಪಿ ವಿರೋಧಂ ಹಂತಿ ಜಂತುಷ್ಠಭೇದ್ಯಮ್¹ |

೧. ಕೀಚಕಾನ್ತಯಯೋರ್ವಂಶಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಮುರಲ್ಯಾ ಅಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಕಾದಿದೋಷರಹಿತವಂಶಜಾತತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯೇಣ ವಿಶೇಷಸಮರ್ಥನರೂಪೋಽರ್ಥಾಂತರಗ್ನಾಸಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಕೃತಮುರಲೀದೀರ್ಘಾನಾಮಾನ್ಯಾದಪ್ರಕೃತಗುಣಹೀನಕುಲಾಂಗಣ ಪ್ರತಿತೇನ ಸಮಾಸೋಕ್ತಾಸಂಕೀರ್ಯತ ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೪. ವಂಶಸ್ತಾರ್ಥತಾಯಾಂ ಸ್ವರೂಪಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತೇರಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಭಿದ್ರಂ ರಂಧ್ರಭಾಗಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಅಂಗುಲಿಭಿಃ ಪಿಡಾಯ ದೋಷಮಾಚ್ಛಾದ್ಯೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇನ ಕಠಿಣಹೃದಯಾ ಯಾ ನಾಯಿಕಾ ತಾಮಸ್ಯ ಪಾಯೇನ ಮೃದುಚಿತ್ತಾಂ ಕುರ್ವನ್ ನಾಯಕಶ್ಚ ಧ್ವನೃತೇ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಅಭಿಜಾತ್ಯಕಾಮಾಃ ಪುರುಷಾಃ ಕುಲದೋಷಾದ್ಗುಣಹೀನಾಮಪಿ ಗುಣಮತೀಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಮಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್ ಸವಯಸಃ ಸಂಹರ್ಷಯನ್ ಕರ್ಷಯನ್
ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಹೃದಯಂ ಪಶೂನ್ ಋಷಿಗಣಾನ್ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಯನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಯನ್ |
ವಿಶ್ವಂ ಸ್ವಸ್ವ ವಶಂ ವಿಯದ್ಗ ಹವಧೂಃ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಯಂಶ್ಚಾರಣಾನ್
ಸಿದ್ಧಾನ್ ಸಂತ್ರಪಯನ್ ಸುರಾನ್ ವಿನಮಯನ್ ವೇಣುಂ ಪುಪೋಷಾಚ್ಯುತಃ ||
ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಂಜಿಸುತ್ತ, ಗೆಳೆಯರನ್ನು ನಲಿಸುತ್ತ,
ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಋಷಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು
ಮೈಮರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ವಶವೆಂದು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತ, ಗಗನದಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ವೀಯರನ್ನು ಪರವರಣ್ಣಾಗಿಸುತ್ತ, ಚಾರಣರನ್ನೂ ಸಿದ್ಧರನ್ನೂ ಮೈಮರೆಸುತ್ತಾ,
ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ.

ಪು. ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗೋವು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ
ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಸಿದ್ಧಚಾರಣರಿಗೆ, ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ ಬಗೆ-
ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ ನೀಡಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಸವಯಸ್ಕರು - ಗೆಳೆಯರು.

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಜನರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನಿಸುವುದು
ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಕ್ಕೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದರ
ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ವೈಖರಿ

ಶುಷ್ಕಾಮಪಿ ಸ್ವ ಸರಸಾಮಧರಾಮೃತೇನ

ಹೃದ್ಯಸ್ವನಾಮಪಿ ವಿಧಾಯ ಮೃದೂಕ್ತಿತೂನ್ಯಾಮ್ |

೧. ಬಹುಮಿಶ್ರೋ ದನಚರವಪುಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಕಾರಃ

ಸಪ್ತೇ ಬಾಹೌ ನಿಹಿತವದನಃ ಸ್ವಪ್ನಮನ್ಯತ್ರ ಹಸ್ತೇ |

ಘ್ರೂವಿನ್ಯಾಸಾಂಗುಲಿಫಲ ರಣಯನ್ ಗಾಪಯನ್ ಗೋಪಪೃಂದಾನ್

ಘಾತಗ್ರಾಹಂ ತರ್ಹಿ ರಮಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಾಂಧರ್ವಮೇವ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧೯/೬)

ವಾಮಬಾಹುಕೃತವಾಮಕಪೋಲೋ ವಲಿತಘ್ನರಥರಾವೀತವೇಣುಃ |

ಕೋಮಲಾಂಗುಲಿಫಲಾತಿತಮಾಗಂ ಗೋಪ್ಯ ಈರಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದಃ ||

ಪ್ರೋಮಯಾನವನಿತಾಃ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಫಲಾಸ್ತದುದಪಧಾಯ ಸಲಚ್ಛಾಃ |

ಕಾಮಮಾರ್ಗಗಮಮರ್ಪಿತಚ್ಛಾಃ ಕಶ್ಯಪಂ ಯಯುರವಸ್ತು ತನೀದ್ಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೩/೧,೨)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೀತತ್ರವೇಣುಯಾಕಾಶಗತಸುರವಧೂರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮ್ಯಾ.

ಭಿದ್ರಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಮುರಲೀಂ^೧ ಮುರಜಿಚ್ಛುಚುಂಬೇ
ಸದ್ವಂಶಜಾತಲಲನಾಮ ನ ಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಃ^೨ || ೪೮ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಣಗಿದ ಆ ವೇಣುವನ್ನು ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಸರಸ-
ವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಮೃದುವಚನವಿರದ ಅದನ್ನು ರಮ್ಯದ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದರಲ್ಲಿನ
ಭಿದ್ರವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ, ಆ^೩ ಮುರಳಿಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ; ಉತ್ತಮವಂಶ(ಬಿದಿರು)ದಲ್ಲಿ
ಜನಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಪಕ್ಷಪಾತವಿರದು?

ಮ. : ೧. ^೪ ವೇಣು ಎಂದರೆ ಒಣಗಿದ ಬಿದಿರಿನ ತುಣುಕು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ತನ್ನ
ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಅರ್ಪವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದು ಜಡ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧುರಮಾತನ್ನಾದುವ
ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಂತಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದರಿಂದ ಮಧುರದ್ವನಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ
ಮಾಡಿದ; ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಂಧ್ರಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ನುಡಿಸಿದ;
ಅದಕ್ಕೆ ಅದು ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಕಾರಣ.

೨. ವಂಶ ಎಂದರೆ ಬಿದಿರು ಹಾಗೂ ಕುಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ; ^೫ ಭಿದ್ರ
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಂಧ್ರ ಹಾಗೂ ದೋಷ ಎಂದರ್ಥ(ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೩. ^೬ ವರಸಳಾದ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸರಸಳನ್ನಾಗಿಸಿ, ಒರಟು ಮಾತಿನ ಅವಳನ್ನು ಮಧುರ-
ಮಾತನ್ನು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವಳಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ
ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ ಎಂಬ
ತತ್ವ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಇದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ^೭ ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳು
ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನರೀತಿಯವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಪುನಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತರಲು ಸಾಧ್ಯ
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸೂಚಿತ; ಸ್ವನ - ದ್ವನಿ.

ಅಪರವಶಮಪೀಶಂ ಸ್ವಾನುರಕ್ತಂ ವಿಧತ್ತೇ
ಸಹಜಮಪಿ ವಿರೋಧಂ ಹಂತಿ ಜಂತುಷ್ಪಘೇದ್ಯಮ್^೮ ।

೧. ಕೀಚಕಾನ್ತಯಯೋರ್ವಂಶಜತ್ಯಭಿಧಾಣಾತ್ ಮುರಲ್ಯಾ ಅಪಿ ವಕ್ಷ್ಯವಣಾದಿದೋಷರಹಿತವಂಶಜಾತಾದಿತಿ
ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಿಶೇಷಮಂಥಗದರೂಪೋಂಥಾಂತರಗ್ನಾನಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. ದ್ವೈತಮುರಲೀವಿಶೇಷಾನಾಮಾನ್ಯಾದ್ವೈತಗುಣೀಕರಣಾಂಗಾ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಸಮಾಸೋಕ್ತಾನುಸಾರೀಯತಾಂತರಿತಿ । - ವ್ಯಾ.

೪. ವಂಶಸ್ಯಾರ್ಥತಾಯಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತೇರಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೫. ಭಿದ್ರಂ ರಂಧ್ರಭಾಗಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಅಂಗುಲಿಭಿಃ ಪಿಥಾಯ ದೋಷಮುಚ್ಚಾದ್ಯಂತಿ ದ್ವನಿಃ । - ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇಕ ಕಠಿಣವ್ಯವಯವಾ ಯಾ ಗಾಯಿಕಾ ತಾಮ್ರವಾಯವೀಳ ಮೃದುಚಿತ್ತಾಃ ಕುರ್ವಣಿ ಗಾಯಕೃಷ್ಣವ್ಯಕ್ತೇ । - ವ್ಯಾ.

೭. ಅಭಿಜಾತಕಾಮಾಃ ಪುರುಷಾಃ ಕುಲಲೋಭಾದ್ಗುಣಹೀನಾಮಪಿ ಗುಣಮತೀಂ ಕೃತ್ವಾ ರಮಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

ವಶಯತಿ ಜಗದೇತನ್ಮಾನ್ಯತಾಮಾಪ ವೇಣು-

ಮರ್ಧುರನಿನದಭಾಜಾಂ ಕಿಂ ನ ಸಾಧ್ಯಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೪೯ ||

೪ ವೇಣುವು ಇತರರಿಗೆ ವಶನಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಹ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗ ತಾಳುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು; ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ದುರ್ಭೇದ್ಯವಾದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿತು; ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ತನ್ನ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆಯಿತು; ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದು?

೧. ೧. 'ವೇಣುವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಯಿತು. ಅದರ ಧ್ವನಿ ಹಸು-ಹುಲಿ, ಹಾವು-ಮುಂಗುಸಿ, ಆನೆ-ಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿನ ಸಹಜವಾದ ಪರಸ್ಪರ ವೈರಭಾವವನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಿತು. ಜಗತ್ತೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಶವಾಗಿ, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ತಾಳಿತು. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾರಣ ಅದರಿಂದ ಹೊರಡುವ ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ಇದರಿಂದ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವರಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಸುಲಭ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತೆ; ನಿನದ - ಧ್ವನಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ

ಸ ಜಯತಿ ಯದುನಾಥಃ ಶ್ರಾವಿತಾನೇಕಗೀತಃ

ಕರದೃತವರವೇಣುಃ ಕಾಮಿನೀಕಾಮಧೇನುಃ |

೧. ವಾಬ್ಜಾಧುರ್ಯಾತ್ಮರ್ಷಮುಖಿ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | "ವಾಬ್ಜಾಧುರ್ಯಾತ್ಮರ್ಷಲೋಕ-
ಪ್ರಿಯತ್ನಮ್" ಇತ್ಯನ್ಯತ್ಯೋಕ್ತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವೇಣುಗೀತರಸಪ್ರವಣಪಾರಮರ್ಶಾತ್ ಜಂತವಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಪಿ ವಿರೋಧಂ ನ ಸ್ಮರಂತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಗೋವ್ಯಾಘ್ರೈ ಸರ್ಪನಕುಲೌ ಗಜಸಿಂಹೌ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೀತಪಾರಮರ್ಶಾತ್ ಸ್ವವೈರಂ ವಿಹಾಯ ಸಹೈವ ಪರಿತಃ ಸ್ಥಿತಾ
ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಆಭ್ಯಾಪಹತಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಿವಿಧಂ ವಾಕ್ ಸುಭಾಷಿತಾ |

ಸೈವ ದುರ್ಭಾಷಿತಾ ರಾಜಸ್ವರ್ಧಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೫/೨.೪/೭೮)

೫. ವೇಣುಗೀತಾ :

ವಾಮನಾಹುಕೃತವಾಮಕಪೋಲೋ ಪಲ್ಲಿತಘ್ನರಥರಾರ್ಷಿತವೇಣುಃ |

ಕೋಮಲಾಂಗುಲಿಭರಾಶ್ರಿತಮಾರ್ಗಂ ಗೋಷ್ಠ ಕರಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದಃ ||

ಫೋಮಯಾನವನಿತಾಃ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಸ್ಮಿತಾಸ್ತದುಪಧಾರ್ಯ ಸಲಚ್ಛಾಃ |

ಕಾಮಮಾರ್ಗಗಣಸಮರ್ಪಿತಚಿತ್ತಾಃ ಕರ್ತುಂ ಯಯುರಪಸ್ಪೃತನೀವ್ಹಃ ||

ಹಂತ ಚಿತ್ರಮುಬಲಾಃ ಶೃಣುತೇದಂ ಪಾರಭಾಸ ಉರಸಿ ಸ್ಥಿತವಿದ್ಯುತ್ |

ನಂದಮಾನುರಯಮಾರ್ತಜನಾನಾಂ ಶರ್ಮದೋ ಯರ್ಹ ಕೂಚಿತವೇಣುಃ ||

ದ್ವಂದಬೋ ವ್ಯವಪ್ತವಾ ಮೃಗಗಾಂಧೋ ವೇಣುವಾದ್ಯಹೃತಚೇತಸ ವಿತ್ಯ |

ದಂತದಕ್ಷವಲಾ ದೃತಕರ್ಣಾದಿದ್ರಿತಾ ಲಿಖಿತಚಿತ್ರಮಿವಾಸನ್ ||

ಬರ್ಹಿಗಾ: ಸ್ವಬಕಧಾತುಪಲಾಶೈರ್ಬದ್ಧಮಲ್ಲಪರಿಬರ್ಹವಿಡಂಬ: |
 ಕರ್ಹಿಚತ್ ಸಬಲ ಆಲಿ ಸ ಗೋಪೈರ್ಗಾ: ಸಮಾಜ್ವಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದ: ||
 ತರ್ಹಿ ಭಗ್ಗತಯ: ಸರಿತೋ ಬೈ ತತ್ಪದಾಂಬುಜರಚೋಽನಿಲನೀತಮ್ |
 ಆಮೃಶನ್ ಪಯಸಿ ವಾ ಬಹುಪುಣ್ಯಾ: ಪ್ರೇಮವೇಷಿತಘಟಾ ಹತವೇಗಾ: ||
 ಅನುಚರೈ: ಸಮನುವರ್ಣಿತವೀರ್ಯ ಆದಿಪೂರುಷ ಇವಾಚಲಘಟಾ: |
 ವನಚರೋ ಗಿರಿತಟೇಷು ಚರಂತೀರ್ವೇಗಾಃ ಸಾಽಽಪ್ಯಯತಿ ಗಾ: ಸ ಯದಾ ಹಿ ||
 ವನಲತಾಸ್ತರವ ಆತ್ಮನಿ ವಿಹ್ಲಂ ವ್ಯಂಜಯಂತ ಇವ ಪುಷ್ಪಪಲಾಢ್ಯಾ: |
 ಪ್ರಗತಫಾರವಿಟಪಾ ಮಧುಧಾರಾ: ಪ್ರೇಮಹೃಷ್ಪತನವ: ಸಸ್ಯಮ: ಸ್ಮ ||
 ದರ್ಶನೀಯವಿಕಟೋತ್ತಲಮಾಲಾದಿವ್ಯಗಂಧತುಲಸೀಮಧುಮತ್ತೈ: |
 ಅಲಿಕುಲೈರಲಘಂಗೀತಮುಘೇಷ್ವಮಾದ್ರಿಯದ್ ಯರ್ಹಿ ಸಂಧಿತವೇಗಾ: ||
 ಸರಸಿ ಸಾರಸಹಂಸವಿಹಂಗಾಶ್ವಾದುಗೀತಪ್ರತಚೇತಸ ವಿತ್ಯ |
 ಹರಿಮುಪಾಸತ ತೇ ಯತಚಿತ್ತಾ ಹಂತ ಮೀಲಿತದ್ವರೋ ದೃತಮೌನಾ: ||
 ಸಹಬಲ: ಸ್ವಗವತಂಸವಿಲಾಸ: ಸಾನುಮು ಕ್ಷಿತಿಭೃತೋ ವ್ರಜದೇವೈ: |
 ಆಹ್ವಯದ್ ಯರ್ಹಿ ವೇಗುರವೇಗಾ ಜಾತಹರ್ಷ ಉಪರಂಭತಿ ವಿಶ್ವಮ್ ||
 ಮಹದತಿಕ್ರಮಗಾಶಂಕಿತಚೇತಾ ಮಂದಮಂದಮನುಗರ್ಹತಿ ಮೇಘ: |
 ಸುಹೃದಮುಘವರ್ಷತ್ ಸುಮನೋಘಶ್ವಾಯಾ ಚ ವಿದಧೇ ವಿತಪತ್ರಮ್ ||
 ವಿವಿಧಗೋಪಚರಣೇಷು ವಿದಗ್ಧೋ ವೇಗುವಾದ್ಯಮಧುರಾಂ ನಿಜಶಿಕ್ಷಾಮ್ |
 ತವ ಸುತ: ಸತಿ ಯದಾಽಧರಬಿಂಬೇ ದತ್ತವೇಗುರನಯತ್ ಸ್ವರಚಾತೀ: ||
 ಸುಮನ್ಸದ್ರಮಪಧಾರ್ಯ ಮರೇಶಾ: ಶಕ್ತಶರ್ವಪರಮೇಷ್ವಿಪ್ರರೋಗಾ: |
 ಕವಯ ಆನತಕಂಧರಗಾತ್ರಾ: ವಿಸ್ಥಯಂ ಯಯುರನಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಾ: ||
 ನಿಜಪದಾಬ್ಜದೈರ್ವ್ರಜವಜ್ರನೀರಜಾಂಕುರವಿಚಿತ್ರಲಲಾಮೈ: |
 ವ್ರಜಘನವ: ಪ್ರಶಮಯನ್ ಮಿರತೋದಂ ವಶ್ಯ ಧುರ್ಯಗತಿರಿರಿತವೇಗಾ: ||
 ವ್ರಜಮಿತೇನ ವಯಂ ಸವಿಲಾಸವೀಕ್ಷಣಾರ್ಪಿತಮನೋಘವೇಗಾ: |
 ವ್ರಜಗತಿಂ ಗಮಿತಾ ನ ವಿದಾಮ: ಕಶ್ಯಲೇನ ಕುರಂ ವಸನಂ ವಾ ||
 ಮಣಿಧರ: ಕೃಷಿದಾಗಮಯನ್ ಗಾ ಮಾಲಯಾ ದಯಿತಗಂಧತುಲಸ್ಯಾ |
 ಪ್ರಣಯಿನೋಽನುಚರಸ್ಯ ಕದಾಽಂಸೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪನ್ ಘನಮಗಾಯತ ಯತ್ರ ||
 ಕ್ಷಗಿತವೇಗಾಃ ಸಮುಪ ವಂಚಿತಚಿತ್ತಾ: ಕೃಷ್ಣಮೀಯುರನು ಕೃಷ್ಣ ಗೃಹಿಣ್ಯಾ: |
 ಗುಣಗರ್ಣಾರ್ಪಮನುಗಮ್ಯ ಹರಿಕ್ಕೋ ಗೋಷಿಠಾ ಇವ ವಿಮುಕ್ತಗೃಹೇಶಾ: ||
 ಕುಂದದಾಮಕೃತಕೌತುಕವೇಷೋ ಗೋಪಗೋಧನವೃತೋ ಯಮುನಾಯಾಮ್ |
 ನಂದಸೂನುರನಘೇ ತವ ವತ್ಸೋ ನರ್ಮದ: ಪ್ರಣಯಿನಾಂ ವಿಜಹಾರ ||
 ಮಂದಮಾಯುರುಪವಾತ್ಸನುಕೂಲಂ ಮಾನಯನ್ ಮಲಯಜಸ್ವರ್ಥೇನ |
 ಬಂದಿನಪ್ರಮುಪದೇವಗಣಾ ಯೇ ವಾದ್ಯಗೀತಬಲಿಘ:ಪರಿವಪ್ಯಾ: ||
 ವತ್ಸಲೋ ವ್ರಜಗವಾಂ ಯದಗಾಧೋ ವಂದ್ಯಮಾನಚರಣ: ಪಥಿ ವೃದ್ಧೈ: |
 ಕೃತ್ಸು ಗೋಧನಮಪೋಹ್ಯ ದಿನಾಂತೇ ಗೀತವೇಗುರನುಗೋದ್ವೃತಕೀರ್ತಿ: ||
 ಉತ್ಪಂ ಶ್ರಮಮಪೋಹ್ಯ ದೃಶೀನಾಮುದ್ವಹನ್ ಮಿರರವಪುರಿತತ್ರತ್ |
 ದಿವ್ಯಯೈತಿ ಸುಹೃದಾರಿವ ವಪ ದೇವಕೇಜತರಘೂರುಕುಪಾಪ: ||
 ಮದವಿಘ್ನೋರ್ಣಿತಲೋಚನ ಈಷಣ್ಯಾನದ: ಸ್ವಮುಹೃದಾಂ ವನಮಾಲೀ |
 ಬದರಪಾಂಡುಪದನೋ ಮೃದುಗಂಧಂ ಮಂದಯನ್ ಕನಕಕುಡ್ಡಲಶ್ಚಾ ||

ಸುಲಲಿತವನಮಾಲ: ಸುಂದರಾಪಾಂಗಲೀಲ:

ಸಜಲಜಲದಮೂರ್ತಿ: ಸಾಧುಭಿರ್ಗೀತಕೀರ್ತಿ: || ೫೦ ||

ಅನೇಕ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೇಣುವನ್ನು ಹಿಡಿದ, ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಕಾಮಧೇನುವಾದ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ವನಮಾಲೆ ಧರಿಸಿದ, ಸುಂದರವಾದ ಕುಡಿನೋಟದ ವಿಲಾಸದ, ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ದೇಹದ, ಸಜ್ಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಯದುಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವನು.

೧. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಬಗಬಗೆಯ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹರಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾದವರಿಗೆ ಒಡೆಯ ಮೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಪೂರ್ಣತಮತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ - 'ತ್ವಂ ಪಾಸಿ ನಸ್ತೃಭುವನಂ ಚ ತಥಾಽ-ಧುನೇಶ ಭಾರಂ ಭುಞ್ಣೇ ಹರ ಯದೂತ್ತಮ ವಂದನಂ ತೇ' - ಭಾಗವತ (೧೦/೩/೪೧)

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪರವೇಣು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಶ್ರಿತೈ ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ | (ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ-೧೦/೧೯/೧೦)

೩. ಗೋಪಿಹಾಸ್ಯಯರು ಅಪ್ಪರಾಸ್ಮಿಯರ ಅವತಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಮಿನೀ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಪರಮಾಪ್ಸರಸಾ: ಪುರಾ ಯಾ: -ಮ.ಭಾ. ತಾ.ನಿ. (೧೩/೫೦)

೪. ವನಮಾಲೆ ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀದೇವಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಪದ್ಯಮಾಲಾದಲ್ಲಿದೆ : ಶ್ರೀರೇವ ವನಮಾಲಾಯಾಮ್ (ಶ್ಲೋಕ ೮೧).

೫. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕುಡಿನೋಟದ ಹರಿಮೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಶ್ರೀಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ವಿಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಶ್ರೀರ್ಯಕ್ಕಟಾಕ್ಷ-ಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ.

೬. ಸಾಧುಭಿ: - ಸಾಧುಗಳು ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರು, ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಯದುಪತಿರ್ವಿರದರಾಜವಿಹಾರೋ ಯಾದುನೀಪತಿರಿವೈಷ ದಿನಾಂತೇ |

ಮುನಿಕವಕ್ತ್ರ ಉಪಯಾತಿ ದುರಂತಂ ಮೋಚಯನ್ ಪ್ರಜಗವಾಂ ದಿನತಾಪಮ್ ||

ಶ್ರೀ ಶುಕ ಉವಾಚ |

ವಿಪಂ ಪ್ರಜಪ್ತಿಯೋ ರಾಜನ್ ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ನು ಗಾಯತೀ: |

ರೇಮಿರೇಽಹಮ ತಚ್ಚಿತ್ತಾಸ್ತನ್ಯಸ್ಯ ಮಹೋದಯಾ: ||

-ಭಾ. (೧೦/೩/೫೧-೨೬)

೧. ಜಯತಿ ಉತ್ಕಪ್ಪೋ ವರ್ತತೇ | ಗೋಪೀಗಾಂ ಚಿತ್ತಂ ಪರಾಭಾವಯತೀತಿ ವಾ | "ಜಯೇರ್ಜಯಾಭಿಭವಯೋ-ರಾಧ್ಯೇಽರ್ಥೇ ಸಾರ್ವಕರ್ಮಕ: | ಉತ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತರಾದ್ಯೋರ್ಥೋ ದ್ವಿತೀಯೇಽರ್ಥೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಕ:" (ಮಾಯಾ-ವಾದವಿಂಡನುಕಾ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು

ಚಂದ್ರೇ ಜೃಂಭತಿ ತನ್ಮುಖಿತ್ವಿಷಿ ಮುಹುರ್ಮಂದಾನಿಲೇ ತದ್ವಪು-
ರ್ಗಂಧೇ ವಾತಿ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಸಚಿವೇ ತತ್ಕೋಮಲಾಲಾಪವತ್ |

ವೇಣೌ ಕೂಡತಿ ಪಂಚಬಾಣವಿಶಿಖ್ರೈಃ ಶಾಣಾಶಿತ್ಯಸ್ತಾಡಿತಾ
ಮಾನಿನ್ಯೋಽಪಿ ಯಯುರ್ಮನೋಭವಪಿತುಃ ಶ್ರೇಯೋನಿಧಿಂ ಸನ್ನಿಧಿಂ ||೫೧||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅವನ ದೇಹದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತ ವಿರಹಾಗ್ನಿಗೆ ಜೊತೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಮಂದಮಾರುತವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೀಸುತ್ತಿರಲು, ಅವನ ಇನಿಧ್ವನಿಯಂತೆ ಕೊಳಲು ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿರಲು, ಸಾಣೆ ಹಿಡಿದು ಹರಿತವಾದ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಹಮ್ಮಿನವರಾದರೂ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೇಯೋನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ತೆರಳಿದರು.

೧. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು, ಮಂದಮಾರುತ, ವೇಣುಗಾನಗಳಿಂದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಸಚಿವೇ ಎಂಬ ಪದವು ಚಂದ್ರ, ಮಂದಮಾರುತ, ವೇಣುಗಾನಗಳಿಗೆ^೧ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಂದಮಾರುತಕ್ಕೆ ಇದರ ಅನ್ವಯ.

೩. ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಐದು ಬಾಣಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ^೨ ಪಂಚಬಾಣ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಮನೋಭವ - ಕಾಮ; ಶಾಣ - ಸಾಣೆ; ಶಿತ - ಶೀತ;

೪. ಮಗನ ಪೀಡೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವರು ಅವನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ದೂರುನೀಡಲು ತೆರಳುವಂತೆ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ^೩ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಪಂಚಬಾಣ - ಮನ್ಮಥ.

ಬಹುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಕ್ಕೊಳಗಾದ ಗೋಪಿಯರು

ದೋಹಂ ಕಾಪಿ ವಿಹಾಯ ಕೃಷ್ಣಸುರಭಿಂ ದೋಗ್ಧಂ ಸಮವ್ರೇಷ್ಣಿತಂ
ತದ್ಭಿಂಬೋಷ್ಠಸುಧಾತಿಲುಬ್ಧಹೃದಯಾ ಭುಕ್ತಿಂ ವಿಸೃಜ್ಯಾಪರಾ |

೧. ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಸಚಿವೇ ವಿರಹಾಗ್ನಿಹಾಯೇ ಮಂದಾನಿಲೇ ಮಂದಾನಿಲಶ್ವೋದ್ವೀಪವಿಭಾಮ್ನಾಡಿತೆ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅರವಿಂದಮಕೋಕಂ ಚ ಚೂತಂ ಚ ಸವಮಲ್ಲಿಕಾ |

ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಚ ಪಂಚೈತೇ ಪಂಚಬಾಣಾಸ್ತು ಸಾಯಿಕಾಃ ||

-ಅಮರಕೋಶ

೩. ಯಥಾ ಪುತ್ರದೌರ್ಜಗ್ಯಮಾವೇದಯಿತುಂ ತತ್ತಿಸ್ಮಿಮೀಪಂ ಗಚ್ಛತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಂ ದ್ಯೋತಯಿತುಂ ಮನೋಭವಪಿತುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಕಾಂತಂ ಕಾಚನ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಭೃತೇ ಭರ್ತೃ ಸ್ವಹಾಂ ಬಿಭೃತೀ
ತೋಕಂ ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರಯೋಗ್ಯವಿಭವಾ ಕನ್ಯೇತಿ ಕಾಚದತಾ || ೫೨ ||

ಒಬ್ಬ ಗೋಷಿ ಹಾಲು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-
ನೆಂಬ ಕಾಮಧೇನುವಿನತ್ತ ತೆರಳಿದಳು; ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಊಟಮಾಡುವುದನ್ನು ತೊರೆದು, ಆ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾಗಿ ತೆರಳಿದಳು; ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು
ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ತೊರೆದು, ಸದ್ಗುಣಗಳ ಸಾಗರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಪತಿಯಲ್ಲಿ
ಅಸ್ತಿಹೊಂದಿದವಳಾಗಿ ತೆರಳಿದಳು; ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ತಾನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ
ಸಮೃದ್ಧ ಕನ್ಯೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನೇ ತೊರೆದು ನಡೆದಳು.

ಎ.: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದಿಂದ ಗೋಷಿಯರು ಮೃಮರತು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ
ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಒಬ್ಬಳು ಹಾಲು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಭೋಜನವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಳು,
ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಗಂಡನನ್ನೇ ತೊರೆದಳು, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಮಗುವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಧಾವಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಸಮಸ್ತಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವಾಗ ಕೇವಲ ಹಾಲು ಕೊಡುವ ಈ
ಹೆಸುವನ್ನು ಕರೆದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಹಾಲುಕರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವಳು ಭಾವವಾಗಿದ್ದರೆ,
ಅಮೃತವೇ ದೊರೆಯುವಾಗ ಈ ಭೋಜನದಿಂದೇನು ಎಂಬುದು ಭೋಜನ ತೊರೆದವಳು
ಭಾವವಾಗಿತ್ತು. ಸಮಸ್ತ ಗುಣನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವಾಗ ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪತಿಯಿಂದೇನು?
ಎಂದು ಭಾವ ಪತಿಯನ್ನು ತೊರೆದವಳಾದಾಗಿದ್ದಿತು; ಮಗುವಿನ ಸಮೇತ ತೆರಳಿದರೆ ತಾನು
ಕನ್ಯೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನೇ ತೊರೆದು
ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ತೆರಳಿದ್ದಳು; ಅಂತೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಕೇವಲ
ಭಾವೋದ್ವೇಗದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರದೆ, ಭಕ್ತಿಪೂರಿತವಾದ ತಾತ್ವಿಕ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು
ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ದೋಹ-ಕರೆಯುವುದು; ವಿಭವ-ಸಂಪತ್.

೧. ಸತ್ಯಾಂ ಕಾಮಧೇನೌ ಧೇನುಮಾತ್ರದೋಹನಶ್ಯಾನುಚಿತ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಆಮೃತಭೋಜನೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಮಾನುಷಾನ್ಮೋಹನಶ್ಯಾನುಕ್ರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗುಣಭರಿತಂ ಕಾಂತಂ ವಿಹಾರಯ ನಿರ್ಗುಣಪುರುಷಗ್ರಹಣಾಪ್ರೌಢಿಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಶಿಶುಸಾ ಸಹ ಗಮನೇ ಗತಯೌವನೇತಿ ಮಾಂ ನಾಂಗೀಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಧಿಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ದುಹಂತೋಽಽಭಿಯಯಃ ಕಾಶ್ವಿನ್ ದೋಹಂ ಹಿತ್ವಾ ಸಮುತ್ಸುತಾಃ |

ಪಯೋಽಽಭಿಪ್ರಿತ್ಯ ಸಂಯಾವಮನುದಾಶ್ವಾಪರಾ ಯಯಃ ||

ಪರಿವೇಶಯಂತಸ್ತದ್ ಹಿತ್ವಾ ಪಾಯಯಂತಃ ಶಿಶೂನ್ ಪಯಃ |

ದುರ್ಮೃದಂತಃ ಪತೀನ್ ಕಾಶ್ವಿದಶ್ಚಂತೋಽಪಾಸ್ಯ ಭೋಜನಮ್ ||

ಲಿಂಪಂತಃ ಪ್ರಮೃದಂತೋಽನ್ಯಾ ಅಂಜಂತಃ ಕಾಶ್ವ ಲೋಚನೇ |

ವೃತ್ಸ್ವಮಾಪ್ತರಣಾಃ ಕಾಶ್ವಿತ್ ಕೃಷ್ಣಾಂತಿಕಂ ಯಯಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೫-೭)

ಗೋಪ್ಯನ್ಯಾಂಜನರೂಪಿತಂ ಸ್ವನಯನಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯಗಾತ್ ಸತ್ತರಾ
ತಜ್ಞಾ ನಾಂಜನತುಷ್ಠೀರಿವ ಪದೋರ್ಭೂಷಾಂ ಸ್ವದೋಷ್ಣೀತರಾ |
ಸಂಧಾಯಾಚ್ಯುತಸನ್ನಿಧಿಂ ಸಮಗಮತ್ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಸೇವಾಂ ಸದಾ
ತನ್ವಂತ್ಯಾಃ ಕರಭೂಷಣಂ ಮಮ ಭವೇತ್ ತತ್ಪಾದಯೋರ್ಭೂಷಣಮ್ ||೫೩||

ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಅದನ್ನು ತೊರೆದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗಿನ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಂಜನದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯವಳಂತೆ ವೇಗದಿಂದ ನಡೆದಳು. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಕಾಲ್ಪಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದಳು; "ಅವನ ಪಾದಸೇವೆಯನ್ನು ಸದಾ ಮಾಡುವ ನನಗೆ ಅವನ ಎರಡು ಪಾದಗಳ ಭೂಷಣವು ಕೈಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಗಲಿ" ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ.

೧. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬಳು ತೆರಳಿದರೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಕಾಲ್ಪಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಳು. ಇವುಗಳಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ಕಾತರತೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂಜನವೇ ಇರುವಾಗ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಈ ಅಂಜನವೇಕೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಮೊದಲನೆಯದವಳದಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಭೂಷಣಗಳೇ ತನ್ನ ಕರಭೂಷಣಗಳಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯವಳ ಭಾವವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸಹ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ನೈಜಭಕ್ತಿಯ ದ್ಯೋತಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

ತಾ ದಾರ್ಯಮಾಕಾಃ ಪತಿಭಿಃ ಪಿತೃಭಿರ್ಭ್ರಾತೃಬಂಧುಭಿಃ |

ಗೋವಿಂದಾಪಹೃತಾತ್ಮಾನೋ ನ ನೃವರ್ತಂತ ಯೋಷಿತಃ ||

ದುಸ್ಸಹಪ್ರೇಷ್ಯವಿರಹತೀವ್ರತಾಪಧುತಾಕುಟಾಃ |

ಧ್ಯಾನಪ್ರಾಪ್ತಾಚ್ಯುತಾರೇಷನರ್ಪತ್ಯಾ ಕ್ಷೀಣಮಂಗಲಾಃ ||

ತಮೇವ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಚಾರಬುದ್ಧ್ಯಾಂ ಪಿ ಸಂಗತಾಃ |

ಜಹುರ್ಗುಣಮಯಂ ದೇಹಂ ಸದ್ಭಿಃ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಬಂಧನಾಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩೭/೯-೧೧)

೧. ಗೋಪ್ಯಃ ಕಿಮಾಚರದಯಂ ಕುರಲಂ ಸ್ಯ ವೇಣುರ್ದಾರೋದರಾಧರಸುಧಾಸರಸಾಗ್ನ್ಯಗೇಯಮ್ |

ಭಂಕ್ಷೇ ಸ್ವಯಂ ಯದವಶಿಷ್ಯಧನೌಧಮಾಗೇ ಹೃದ್ಯಪ್ರತೀತಿಂ ಪ್ರ ಮುಮುಚುಸ್ತರವಃ ಸದರ್ಭಾಃ ||

ನದ್ರಸ್ತದಾ ತದುಪಧಾರ್ಯ ಮುಕುಂದಗೀತಮಾವರ್ತಲಕ್ರೀಡಮನೋಭವಭಗ್ಗವೇಗಾಃ |

ಆಲಿಂಗನಪ್ರಮುದಿತೋರ್ಮಿಭುಜ್ಯಮುರಾಲೇರ್ಗೃಹ್ಯಂತಿ ಪಾದಯುಗಲಂ ಕಮಲೋಪಯಾತಾಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೯/೧೦,೧೬)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಮೇವ ನೇತ್ರಾಂಕಾರೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪಾದಸೇವಾಕರಣಸಮಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಭೂಷಣಾನಾಂ ಕರಸಂಬಂಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಆನಂದಪೂರ್ಣನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಹಿತೋಕ್ತಿ

ಆನಂದಪೂರ್ಣತಾಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಾನಾಂ ಸಂದರ್ಶಯನ್ ವಿಭುಃ |

ಅನತಾ ಅಪಿ ತಾಃ ಪ್ರೀತಾ ಮಾನಿನೀರಿತ್ಯಚೀಕಥತ್ || ೫೪ ||

ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಆನಂದಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು, ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಎರಗಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆಂದನು.

ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಆದೇಶ

ಪಿತೃಭರ್ತೃಜನನ್ಯಾದೇಃ ಪರಿಚರ್ಯಾ ಯತೋಽರ್ಥದಾ |

ವ್ರಜತ ವ್ರಜಮೇವಾತಃ ಕುರುತ ಸ್ಮರತಾಂ ಹಿತಮ್ || ೫೫ ||

"ತಂದೆ, ಗಂಡ, ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನ. ಅದ್ದರಿಂದ ನೀವು ವ್ರಜಕ್ಕೆ ತೆರಳಿರಿ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೆನೆಯುವ ಅವರಿಗೆ 'ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರಿ'."

ಗೋಪಿಯರ ಮಾರ್ಮಿಕ ಉತ್ತರ

ಯದೀಶ ತೇಷಾಂ ಹಿತಮೇವ ಕಾರ್ಯಂ

ತದಾಽಂಗ ನಾಜ್ಞಾಪಯ ಗಂತುಮಸ್ಮಾನ್ |

ವಿಯೋಗದಗ್ಧೈರ್ಬಲತ ನಃ ಶರೀರೈ-

ರ್ಮಹೀಂ ನ ತಾಂ ಪ್ರೇತಮಹೀಂ ವಿಧೇಹಿ || ೫೬ ||

"ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಅವರಿಗೆ ಹಿತವೆಸಗುವುದನ್ನೇ ಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ತೆರಳಲು ಆದೇಶಿಸಬೇಡ; ಅಯ್ಯೋ ! ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಸುಡುವ ನಮ್ಮ ದೇಹಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರೇತಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿಸದಿರು".

೧. ಪಿತ್ರಾದೀಣಾಂ ಹಿತಂ ಕುರುತ ಆಚರತ ಇತ್ಯಚೀಕಥಂತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾಸ್ತಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾತೃದೇವೋ ಭವ, ಪಿತೃದೇವೋ ಭವ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇದು ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೩. ಪತಿರ್ಹ ದೇವೋ ನಾರೀಣಾಂ ಪತಿರ್ಬಂಧುಃ ಪತಿರ್ಗತಿಃ |

ಪತ್ನಾ ಸಮಾ ಗತೀರ್ನಾಸ್ತಿ ದೈವತಂ ವಾ ಯಥಾ ಪತಿಃ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧೩/೧೪೬/೫೫)

ಪುತ್ರಃ ಸಖಾ ವಾ ಭ್ರಾತಾ ವಾ ಪಿತಾ ವಾ ಯದಿ ವಾ ಗುರುಃ |

ರಿಪುಸ್ತಾಸ್ಮೇವ ವರ್ತಂತೋ ಹಾತವ್ಯಾ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧/೧೪೦/೫೨)

೪. ಆಶ್ವೇಪಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಮೈವಂ ವಿಘೋಽಹರ್ತಿ ಭವಾನ್ ಗದಿತುಂ ನೃಪಂಸಂ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸರ್ವವಿಷಯಾಂಸ್ತದ ಪಾದಮೂಲಮ್ |

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಜೇಮ ದುರವಗ್ರಹ ಮಾ ತ್ಯಜಾಮಾನ್ ದೇವೋ ಯಥಾದಿಪ್ತುರುಷೋ ಭಜತೋ ಮುಮುಕ್ಷುಃ ||

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದರೆ ಅವರು ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವಿನಿಂದ ಸಾಯುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಆದರಿಂದ ಪಿತೃ ಮೊದಲಾದವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರೀ ಪ್ರೇತದೇಹಗಳೇ ಸೇರಿದಂತಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ನಲಿವಿನ ಬದಲು ನೋವೇ ಹೆಚ್ಚುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಅವರು ಸರ್ವಥಾ ಬದುಕಿರಲಾರರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ; ಪ್ರೇತಮಹೀ - ರುದ್ರಭೂಮಿ.

ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯ ಫಲ

ಪತ್ನಾದಿಸೇವಾಽಪಿ ಭವತ್ಪ್ರಸಾದ-

ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವೇತಿ ವದಂತಿ ಸಂತಃ |^೧

ತತ್ಪಾದಮೂಲಂ ವಿಧಿನೋಪನೀತಾಃ

ಕಸ್ಮಾನ್ಮುಧಾಽಽಜ್ಞಾಪಯಸೀಶ ಗಂತುಮ್ || ೫೭ ||

ಯತ್ಪತ್ನಪತೃಸುಹೃದಾಮನುಪತ್ತಿರಂಗ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸ್ವಧರ್ಮ ಇತಿ ಧರ್ಮವಿದಾ ತ್ವಯೋಕ್ತಮ್ |
ಅಸ್ತೇವ ತತ್ ತದಪಿ ದೇವ ವರೇ ತ್ವಯೇಶೇ ಪ್ರೇಕ್ಷೋ ಭವಾಂಸ್ತನುಭೃತಾಂ ಕಿಲ ಬಂಧುರಾತ್ಮಾ ||
ಕುರಾಂತಿ ಹಿ ತ್ವಯಿ ರಂತಿ ಕುಶಲಾಃ ಸ್ವ ಆತ್ಮನ್ ನಿತ್ಯಾಪ್ತಿಯೈಃ ಪತಿಪುತಾಧಿಭಾರ್ತಾದೈಃ ಕಿಮ್ |
ತನ್ನ ಪ್ರಸಿದ ವರದೇಶರ ಮೊ ಸ್ಥ ಭಿಂದ್ಯಾ ಆಶಾಂ ದೃಶಾಂ ತ್ವಯಿ ಪರಾಮರವಿಂದನೇತ್ರ ||
ಚಿತ್ತಂ ಸಖೇ ನ ಭವತಾಽಪಹೃತಂ ಗೃಹೇಷು ಯನ್ವಿರ್ವಿಶತುತ ಕರಾದಪಿ ಗೃಹ್ಯಕೃತೇ |
ಪಾದೌ ಪದಂ ನ ಚಲತಸ್ತವ ಪಾದಮೂಲಾದ್ಯಾಮಃ ಕಥಂ ಪ್ರಜಮುಘೋ ಕರವಾಮ ಕಿಂ ವಾ ||
ಸಿಂಹಾಂಗ ನಸ್ತ ದಧರಾಮೃತಪೂರಕೇಣ ಹಾಸಾದಲೋಕಕಲಗೀತವಹ್ಯಚ್ಚಯೋಗ್ನಿಮ್ |
ನೋ ಚೇದ್ವಯಂ ವಿರಹಪಾಗ್ನುಪಯುಕ್ತದೇಹಾ ಧ್ಯಾನೇನ ಯಾಮ ಪದಯೋಃ ಪದವೀಂ ಸಖೇ ತೇ ||
ಯದ್ಯಾಂಽಽಪಿ ತವ ಪಾದತಲಂ ರಮಾಯಾ ದತ್ತಕ್ಷಣಂ ಕ್ವಚಿದರಣ್ಯವನಸ್ತಿಯಸ್ಯ |
ಅಸಾಕ್ಷ್ಯ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಾನ್ಯಸಮಕ್ಷಮಂ ಗ ಸ್ಥಾಪುಂ ತ್ವಯಾ ವಿರಹಿತಾ ಬತ ಪಾರಯಾಮಃ ||
ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಪದಾಂಽಽಪಿ ರವಿಶಕ್ತಮೇ ತುಲಸ್ಯಾ ಲಬ್ಧ್ವಾಽಪಿ ವಕ್ಷಸಿ ಪದಂ ಕಿಲ ಭೃತ್ಯಮಪ್ಪಮ್ |
ಯಸ್ಯಾಃ ಸ್ವವೀಕ್ಷಣೇತೋಽನ್ಯಸುರಪ್ರಯಾಸಪದದ್ವಯಂ ಚ ತವ ಪಾದರವಿಪ್ರಪನ್ನಾಃ ||
ತನ್ನ ಪ್ರಸಿದ ವಪುನಾರ್ದನ ತೇಽಂಽಪ್ರಮೂಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಿಸೃಜ್ಯ ವಸಂತೈಸ್ತ ದುಪಾಸನಾಶಾಃ |
ತ್ವಪ್ಸುಂದರಸ್ಮಿತನಿರೀಕ್ಷಣತೀವ್ರಕಾಮತಪ್ತಾತ್ಮನಾ ಪುರುಷಘೋಷಣ ದೇಹಿ ದಾಸ್ಯಮ್ ||
ವೀಕ್ಷ್ಯಾ ಲಕಾದೃತಮುಖಂ ತವ ಕುಂಡಲಶ್ರೀಗಂಧಸ್ಥಲಾಧರಸುಧಂ ಹಸಿತಾವಲೋಕಮ್ |
ದತ್ತಾಭಯಂ ಚ ಭುಜದಂಡಯುಗಂ ವಿಲೋಕ್ಯ ವಕ್ಷಃ ಶ್ರಿಯೈಕರಮಣಿಂ ಚ ಭವಾಮ ದಾಸ್ಯಃ ||
ಕಾ ಸ್ತ್ಯಂ ಗ ತೇ ಕಲಪದಾಮೃತವೇಣುಗೀತಮೋಹಿತಾಽಽರ್ಯಚರಿತಾನ್ ಚರೀತ್ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಮ್ |
ತೈಲೋಕ್ಯವಾಘಗಮಿದಂ ಚ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಂ ಯದೋದ್ವಿಜ್ವಮ್ನುಮ್ನುಗಾಃ ಪುಲಕಾನ್ವಬಿಭ್ರನ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೨೧-೨೦)

೧. ಪ್ರಜೇತಿ ವಚನಶ್ರವಣಮಾತ್ರೇಣ ಅಂಕುರಿತೋ ವಿಯೋಗಾಗ್ನಿರ್ಮಾರ್ಗೇ ಕಂಚಿತ್ತಿಂಚಿದಭಿವೃದ್ಧಿಃ ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನೇ ನೈರಾತ್ಮಾ ಸಮಗಭಿವೃದ್ಧೋಽಸ್ಮಾನ್ ಧಕ್ಷತಿ | ತದಾ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷದ್ವೇಷದಾನೇನ ಸಾ ಮಹೀ ತ್ಯಾಚ್ಛೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ಮಾಪಿ ಅಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಪತಿ ಹೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯೂ ಸಹ ನಿನ್ನ ಒಲುಮೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲೋಸುಗ ಎಂದೇ ಸಜ್ಜನರು ಹೇಳುವರು; ದೈವಮಾತಾ ನಿನ್ನ ಪಾದಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಮರಳಲು ಪಿತಕ್ಕ ಸುಮ್ಮನೆ ಆದೇರಿಸುತ್ತಿರುವಿ?

ಪಿ. : ಪತಿ ಹೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಸಾದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಲುಮೆಯೇ ದೊರೆತಿರುವಾಗ, ಅವುಗಳ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಎಂದರ್ಥ. ಇದ್ದೆಯೇ ದೊರೆತಾಗ ಸಾಧನದ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಮುಢಾ-ಪೃಢಾ.

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿಜವಾದ ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ

ನಾನಾಯೋನಿಷು ಸಂಭವೇ ಸತಿ ಕತಿ ಶ್ರೀನಾಥ ನೋ ಮಾತೃತಾಂ
ಮಾನ್ಯತ್ವಂ ಪಿತೃತಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ವಮಗಮಂಸ್ತತ್ ಕುತ್ರ ಕುರ್ಮೋಽರ್ಚನಮ್ |
ವೈರಂ ವಾ ಕತಿವಾರಮೇಷು ನ ಕೃತಂ ವಿಶ್ವಾಂತರಾತ್ಮನ್ ವಿಭೋ
ತನ್ನತ್ವಂ ಪಿತರಂ ಪತಿಂ ಚ ಜನನೀಂ ತ್ವಾಮೇವ ಸೇವಾಮಹೇ || ೫೮ ||

“ಎಲೈ ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಬಗೆಬಗೆಯ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬಂದಿರುವಾಗ ನಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಜನರು ಮಾತೃತ್ವ, ಮಾನ್ಯತ್ವ, ಪಿತೃತ್ವ, ಭರ್ತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರಲ್ಲ; ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು? ಅವರಲ್ಲಿ ನಾವು ವೈರವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಮಾಡಿರುವವೋ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲೈ ಪಿತೃ ಪಿತೃದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಿತ್ಯವೂ ಅಂತಹ ತಂದೆ, ಪತಿ, ತಾಯಿಯಾಗಿರುವ ನಿನಗೇ ನಾವು ಸೇವಿಸುವವು”.

ಪಿ. : ೧. ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳು ಕಳೆದಿರುವಾಗ ಯಾವ ಜನ್ಮದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳುವುದು, ಅವರನ್ನು ಆದರಿಸುವುದು, ಅವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ವೈರಭಾವವು ಸಹ ಉಂಟಾಗಿ-ರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸದಾ ತಂದೆ, ಪತಿ, ತಾಯಿಯೆನ್ನಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀಹರಿಯದೇ ಹೊರತು ಇತರರದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಅವನನ್ನು ತೊರೆದು ಹೋಗುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ನಿಮ್ಮಜನ್ಮದ ಪತಿ ಪರಮಸಾಧನವೆಷ್ಟನುತಾನೆನ್ನ ಪೃಥಗತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾಮ್ಯಲಿಂಗದುಂಬಂಕರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪಿತೃತ್ವಾದೃಷ್ಟಭಿಚಾರಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಬಹುಧಾ ವೈರಕರೋ ನ ಬಾಹುಪಿತೃತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ನ ಕೇವಲಂ ಪಿತೃತ್ವಾದೃಷ್ಟಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್ ತತ್ಸೇವಾ ಪೃಥಗ್ ಕಂತ್ವಿದಾನೀಂತನಪಿತೃದಿವೇವಾಪಿ ಪಿತೃಜನ್ಮನಿ ಪಿತೃತ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಂ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ಪಿತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೇ ಸಂಭಾಷಿತತ್ವೇನ ತದಾನೀಂತನವೈರಂ ಚ ತುಚ್ಛಾಯ-ವ್ಯಯಿತ್ವಾದಪಿತೃತ್ವಮುಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತದೋಷದ್ವಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇದು ಶ್ರೀಜಯಂತೀರ್ಥರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಚನದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ : ತಂದೇವಂ ಪಿತರಂ ಪತಿಂ ಗುರುತಮಂ ವಂದೇ ರಮಾವಲ್ಲಭಮ್ | (ಪ್ರಪ್ನುತತ್ತ್ವವಿರ್ನಿರ್ಗುಣೀಕಾ)

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಲೋಕದ ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ
ಜಗತ್ತಿತ್ತಾ ತ್ವಂ ನ ಪಿತಾ ಕಿಮಾಸಾಂ
ಜಗತ್ಪ್ರಸೂತಿರ್ಜನನೀ ನ ಕಿಂ ನಃ |
ಜಗತ್ತತಿಃ ಕಿಂ ನ ಪತಿಃ ಸಖೇ ನ-
ಸ್ತದನ್ಯಜುಷ್ವಾಽಲಮರಿಷ್ವವೃಷ್ವಾ || ೫೯ ||

ಸಖಿನೇ! ಜಗದ್ಜನಕನಾದ ನೀನು ನಮಗೂ ಜನಕನಲ್ಲವೆ? ಜಗತ್ತಿನ ತಾಯಿಯಾದ ನೀನು ನಮಗೂ ತಾಯಿಯಲ್ಲವೆ? ಜಗತ್ತಿನಯಾದ ನೀನು ನಮಗೂ ಪತಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ! ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಇತರರ ಸೇವೆಯ ಗೊಡವೆ ನಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಮಿ: ೧. ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಮೂಲತಃ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸೇವೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಬೇರಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ನಮಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಗೋಷ್ಠಿಯರು ಈ ಮೂಲಕ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು.

೨. ಮುಖ್ಯವಿಕ್ರ ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಇರುವಾಗ ಅವನ ಹೊರತು ಇತರರ ಸೇವೆ ಮಾರಕವೇ ಹೊರತು ತಾರಕವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಂತ

ಕಾಂತಃ ಸ ಏವ ಯಃ ಸ್ವೈರ್ಯಶೌರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಸಾಗರಃ |
ಸುಖಸ್ಯಾಂತಕರಂ ಕಾಂತಮಪರಂ ತರ್ಕಯಾಮಹೇ || ೬೦ ||

ಯಾವನು ಸ್ವೈರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಸಾಗರನೋ ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಂತ; ಬೇರೆಯಾವನನ್ನು ಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊನೆನೀಡುವ ಕಾಂತನೆಂದೇ ನಾವು ತರ್ಕಿಸುವೆವು.

ಮಿ: ೧. ಕಾಂತ ಎಂದರೆ ಪತಿ, ಮನೋಹರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳು. ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕಾಂತ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಇತರರಲ್ಲ. ಉಳಿದವರಿಗೆ ಕಾಂತ

೧. ತತ್ಪ್ರಪಜವತ್ಯಾ ಅಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಸ್ವೇತರಸವಗರ್ತಾ ತ್ವಂ ಕರ್ತವೇತಿ ಯುಕ್ತೇರ್ವ ತ್ವಯಿ ಪಿತೃತ್ವಂ ಪತಿತ್ವಂ ಚ ನ ನಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಗೋಷ್ಠೀಗಾಂ ಹೃದಯಮ್ | -ಮಾ.

೨. ತ್ವತ್ಕರುಣ್ಯಗ ಏವ ಪಿತ್ರಾದಿವರಿತ್ಯಾಗಮೋವಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ಮಾ. (೪/೯/೧೬)
ಯುಕ್ತೀನ್ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪಠಂತಿ ||

೩. ಕಂ ಸುಖಿಂ ತಸ್ಯಾಂತೋ ನಾಶೋ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ಮಾ.

(ಕೆ-ಸುಖ+ಅಂತ-ನಾಶ) ಉಳಿದವರಿಗೆ ಕಾಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸುಖನಾಶಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿತೇ ಹೊರತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಮತ್ಕಾರ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅವರವರ ಪತಿಗಳ ಸೇವೆ ವಿಹಿತವಾದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅದು ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕ; ಆದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಕಾಂತ ಎಂಬುದು ಉಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಾರಭೋಗ ಶ್ರೀಹರಿಯದು

ಯಃ ಸಾರಭಾಗಮನುಭೂಯ ಶರೀರಭಾಜಾಂ

ಶಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಸಿ ಕಿಲಾರಸಮಲ್ಪಭೋಗ್ಯಮ್ |

ದುಃಖಾತಿದೂರ ಗತಪಾರ ಸುಖೈಕಭೋಕ್ತು-

ಸ್ತಸ್ಯೇಶ ಯೋಗ್ಯಮಖಿಲಂ ತವ ತರ್ಕಯಾಮಃ || ೬೦ ||

ನೀನು ವಿಷಯಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಉಳಿದ ನೀರಸವಾದ ಅಲ್ಪ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ನೀಡುವವನು; ನೀನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅತಿದೂರನಾದವನು; ಮಹಿಮೆಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದವನು. ಅಂತಹ 'ಸುಖಮಾತ್ರಭೋಕ್ತೃವಾದ ನಿನಗೆ 'ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಸಕಲವೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಾವು ತರ್ಕಿಸುವೆವು'.

ವಿ: 'ಸಕಲ ಸಾರಭೋಕ್ತೃವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಯೋಗ್ಯ. ಇತರರು ವಿನಿದ್ವರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಅವರವರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಭೋಗವೇ ಹೊರತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದ ಭೋಗವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಧರ್ಮೋ ನ ಪೋಽಯಂ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ್ಯೋ

ಧರ್ಮೋ ನಪೋಽಯಂ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ |

ಮಾಽನ್ಯಂ ಭಜದ್ಧಂ ರಮಣಂ ವಿಹಾಯ

ಮಾನ್ಯಂ ಭಜಾಮೋ ರಮಣಂ ವಿಹಾಯ || ೬೧ ||

೧. "ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಯಪೌ ನಿತ್ಯಮ್" ಇತಿ ಸ್ತುತೇ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಖಿಲಸಾರಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ಪತಿಭರಸ್ವಾಭಿಃ ಸಹ ಕ್ರಿಯಮಾಣಭೋಗಸ್ವಾಪಿ ಮುಖ್ಯತಃ ತ್ವಮೇವ ಭೋಕ್ತೇತಿ | ವಯಮಪಿ ತವೈವ ಭೋಗ್ಯಾ ಇತ್ಯಸ್ತನ್ನಿಷೇಧಾತ್ಮವ ನ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

(ಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯರೇ! ನಿಮಗೆ ಇದು ಧರ್ಮವಾದುದಲ್ಲ"; (ಗೋಪಿಯರು) "ಎಲೈ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ! ಇದು ನವೀನವಾದ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ"; (ಕೃಷ್ಣ) "ನಿಮ್ಮ ಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀವು ಇತರರನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ"; (ಗೋಪಿಯರು) "ನಾವು ಪತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಜಗನ್ನಾನ್ಯನಾದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಭಜಿಸುವೆವಲ್ಲವೇ".

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾದವಾದರೆ, ಅದು ಹೊಸತಾದ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರ; ಪತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಇತರರ ಅಭಿಲಾಷೆ ಆಯುಕ್ತ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾದವಾದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಜಗನ್ನಾನ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಮುಖ್ಯಪತಿ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರ.

೩. 'ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ, ಕಿವಿಯೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಗೂಡುವಂತಿದ್ದ ವಿಶಾಲವಾದ ನೇತ್ರದವರು ಎಂದೂ, ವೇದಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದೂ, 'ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ಇಲ್ಲಿ 'ನವಃ', ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ 'ನ' 'ವಃ' ಎಂಬ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ನವಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದು ಪದವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಅದರಂತೆ ಮಾ ಅನ್ಯಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗವಾದರೆ ಮಾನ್ಯಂ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿನ ಪದ.

೧. ದುಶ್ಶೀಲೋ ದುರ್ಭಗೋ ವ್ಯದ್ಯೋ ಜಡೋ ರೋಗ್ರಧನೋಽಪಿ ವಾ |

ಪತಿಃ ಸ್ವೀಭರ್ನ ಹಾತಪೋ ಲೋಕೇ ಪಚಿರಪಾತಕಃ ||

ಅಪ್ಸರ್ಗಮಯಶಸ್ಸಂ ಚ ಫಲ್ಗು ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಭಯಾವಹಮ್ |

ಜುಗುಪ್ಸಿತಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ತ್ವೌಪಪತ್ಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ ||

ಶ್ರುದಣಾದೃಶನಾದ್ಧ್ಯಾನಾನ್ಯಯಿ ಭಾವೋಽನುಕೀರ್ತನಾತ್ |

ನ ತಥಾ ಸನ್ನಿಹೇರ್ಣ ಪ್ರತಿಯಾತ ತತೋ ಗೃಹಾನ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೨೫-೨೭)

೨. "ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪುಷ್ಕವ್ಯ ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಪ" (ಇತಿ ೧೬.೧೮/೭೬) ಪ್ರಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧ್ಯಾಪಿತಿ ಭಾಷಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ರಮಣಂ ವಿಹಾಯ ಮಾನ್ಯಂ ಜಗತ್ಸೂಚ್ಯಂ ಮಾಮೇವ ಭಜದ್ಧಂ ಔಪವತ್ಯನಿವೇಧಸ್ತು ಲೋಕಪುರುಷ-
ನಿಷೇಧಪರ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. 'ಜುಗುಪ್ಸಿತಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ತ್ವೌಪಪತ್ಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ' (ಭಾಗ.೧೦/೨೭/೨೬) ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಂಶು ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಹೇ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷಃ ಶ್ರುತಿಭರ್ವೇದ್ಯಃ ಸಂಗತಾನಿ ಸಂಬದ್ಧಾನಿ ಅಕ್ಷೀಣೇ ಯಾಸಾಂ ತಾನ್ಯಾಸಾಂ ಸಂಬುದ್ಧಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಂ ದ್ರೋತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಗತೇ ಅಕ್ಷೀಣೇ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ | ಹೇ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ ಕರ್ಣಾಂತಾಯತೀರ್ಣೀಚನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಇತಿ ಕೃಷ್ಣೋಕ್ತಾಃ ಗೋಪ್ಯಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಭಿಸಂಧಿಮುದ್ಘಾಟಯಂತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ವಿವೇಚನೆ

ಹಿತಾಹಿತಾಜ್ಞಾ ಬತ ಯೂಯಮಂಗನಾ
ಯತೋ ಹ್ಯಧರ್ಮೇ ಮತಿರಸ್ತಿ ನಿಶ್ಚಲಾ |
ಹಿತಾಹಿತಜ್ಞಾ ವಯಮಚ್ಯುತ ಪ್ರಭೋ
ಯತೋ ಹ್ಯಧರ್ಮೇ ಮತಿರಸ್ತಿ ನಿಶ್ಚಲಾ || ೬೩ ||

(ಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಗೋಪಿಯರೇ ! ನೀವು ಒಳಿತುಕೊಡುಕುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮುದ್ದಿ ಅಧರ್ಮದಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟಿದೆ". (ಗೋಪಿಯರು) "ಪ್ರಭು ಅಚ್ಯುತ ! ನಾವು ಹಿತ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರೇ ಸರಿ; ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು "ಅ-ಧರ್ಮ" (ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮ) - ದಲ್ಲಿ ಅಚಲವಾಗಿಯೇ ಇದೆಯಲ್ಲವೇ !

ಮಿ : ೧. ಹಿತ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಲ್ಲ ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಾವು ಹಿತ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರೇ ಆಗಿರುವೆವು ಎಂಬುದು^೧ ಗೋಪಿಯರ ವಾದ; ಅಧರ್ಮ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅ-ಧರ್ಮ (ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಧರ್ಮ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಉಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸೊಬಗಿನ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ವಾಕೋವಾಕ್ಯ ಎಂಬುದು.

೨. 'ಅ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು; ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ^೨; ಅಕ್ಷರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ (ಗೀತಾ.೧೦/೨೩).

ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ವಾಗ್ವೈಖರೀಮಿವ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಸ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ
ಪ್ರೀತಃ^೩ ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಪರಿರಂಭಣಚುಂಬನಾದ್ಯೈಃ |
ಸುಪ್ತಂ ಪ್ರಬೋಧ್ಯ ಮದನಂ ಸಮಭೂದದೃಶ್ಯಃ
ಸತ್ಯಾಂ ವಿಧಾತುಮಿವ ಕಾಮಿವಿದೂರತಾಂ ಸ್ವಾಮ್ || ೬೪ ||

೧. "ಜನಿಷ್ಠತೇ ತತ್ತಿಯಾರ್ಥಂ ಸಂಭವಂತು ಸುರಸ್ತಿಯಾಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತ(೧೦/೧/೨೨.) ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

೨. ಪತರೇಂದ್ರೋಪನಿಷತ್ (೧೩/೮/೬)

೩. ಬಾಹುಪ್ರಸಾರಪರಿರಂಭಣಕಾಲಕೋರುನೀವೀಶ್ವನಾಲಭನಸಮಕರಾಗ್ರಪಾತ್ಯೈಃ |

ಕ್ಷೇತ್ರಾದಲೋಕಪ್ರಸಿತ್ಯರ್ಪಣಮಂದರೀಣಾಮುಕ್ತಂಭಯನ್ ರತಿಪತಿಂ ರಮಯಾಂಚಕಾರ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೪೬)

ಗೋಪಿಯರ ಇಂತಹ ವಾಗ್ವಿರಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಪ್ರೀತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು, ಗಾಢ ಆಲಿಂಗನ ಹಾಗೂ ಚುಂಬನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಕಾಮವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ತಾನು ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕದವನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಕ್ಕಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಬಿಟ್ಟನು.

ಪಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಲಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಕೊಡಲೆ ಅದೃಶ್ಯನಾಗುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವವನಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾರಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇದರಿಂದ ಗೋಪ್ಯ: ಕಾಮಾತ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಮಮೂಲವಾದ ನಿರ್ಮಲಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ; ಕೇವಲ ಕಾಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಪರಿರಂಭಣ - ಆಲಿಂಗನ; ವಾಗ್ವಿರೀ - ವಾಕ್ಪ್ರಿಯೆ; ಅಪತ್ಯ - ಮಕ್ಕಳು.

ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನ್ವೇಷಣೆ
ತಾ: ^೧ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವನೇಷು ^೨ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತಾಃ
ಶ್ರೀಪುಂಡರೀಕನಯನೇಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಸಕ್ತಾಃ |
ಆರಣ್ಯಕೇಷು ಮುನಿವರ್ಗ ಇವಾತಿಮುಗ್ಧಾಃ
ಶ್ವೇರುವಿಮೃಗ್ಯ ಬಹುಧಾ ತಮರಣ್ಯಕೇಷು || ೬೫ ||

ಗಂಡ, ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಮನಸ್ಕರಾದ ಅತಿಮುಗ್ಧರಾದ ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿದವರಾಗಿ, ಆರಣ್ಯಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳ ಗುಂಪು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಅವನನ್ನು ಆರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸಿದರು.

೧. ಶಾಂತಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ತಾಭಿಃ ಸಹ ಸಂಭಾಷಣಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತಾಸಾಂ ಕಾಮಿತಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಅದೃಶ್ಯತೇ ಸ್ವಸ್ತ ಕಾಮವಿರೂಪಿತಂ ಸ್ವಪ್ನಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯತ್ಪತ್ಯಪತ್ಯಮಪ್ಯದಾಮನುಪ್ರತಿರಂಗ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸ್ವಧರ್ಮ ಇತಿ ಧರ್ಮವಿದಾ ತಯೋಕ್ತಮ್ |
ಅಪ್ಯೇವ ತತ್ ತದಪಿ ದೇವವರೇ ತಯೋರೇ ಪ್ರೇಷ್ಯೋ ಭವಾಂಸ್ತನುಪ್ಪತಾಂ ಏಲ ಬಾಂಧವಾತ್ಮಾ || -ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೨೨)

೩. ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತಃ ಪುರಾಗ್ವಿರೂಪಪ್ರಥಮಾಧನವಾನ್ ಶ್ರೀಪುಂಡರೀಕನಯನೇಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಸಕ್ತಃ ಅಪರೋಕ್ಷ-
ಪ್ರಾಣಾರ್ಥೀತ್ವರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಗಾಯಂತ್ಯ ಉಚ್ಚೈರಮುಮೇವ ಸಂಗತಾ ವಿಚೇರುರುಸ್ವತಃಪದ್ ಪನಾದ್ ಪನಾಮ್ |
ಪಪ್ರಚ್ಛುರಾಕಾರವದಂತರಂ ಬಹುಘೂಷೇಷು ಸಂತಂ ಪುರುಷಂ ವನ್ಮತೀನ್ || -ಭಾಗ(೧೦/೨೮/೪)

೩. : ೧. ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹುಡುಕುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅಸ್ತೇಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವರು.

೨. ಇವರಿಂದ ಗೋಷಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಹೊರತು ಬೇರೇಕೆದ ನಾಮಾಸ್ಯಸ್ತ್ವಿಯರಂತೆ ಕೇವಲ ನಾಮನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೩. ಅರಣ್ಯಕಗಳು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅರಣ್ಯಕ ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತು ಎಂಬ ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಅರಣ್ಯಕಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯಕಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮೊದಲ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದ ಮುನಿಗಳಿಗೂ, ಎರಡನೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೋಷಿಯರಿಗೂ ಅಸ್ತೆಯಿಸುವುದು; ಪ್ರಾಣ - ಸಮೂಹ.

೪. ಇಲ್ಲಿಯ ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವನೇಷು ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತಾಃ ಎಂಬ ಮಾತು ಗೋಷೀಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಪತಿಸುತಾಸ್ವಯಾನ್ ಭ್ರಾತೃಬಾಂಧವಾನತಿವಿಲಂಘ್ಯ ತೇ ಹ್ಯಚ್ಯುತಾಗತಾಃ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಗೋಷಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಅವಸ್ಥೆಗಳು

ಸಮುದುಧಿತವಿಮೋಹಾವಸ್ಥಯಾ ಕ್ವಾಪಿ ಮುಗ್ಧಾಃ

ಸಮುದಿತಘನಚಿಂತಾವಸ್ಥಯಾ ಕ್ವಾಪಿ ಶಾಂತಾಃ |

ವಶಯಿತುಮಿವ ಕಾಂತಂ ಯೋಗಿಪೂಗೈಕಚಿಂತ್ಯಂ

ಮಧುರವಚನದಕ್ಷಾಸ್ತಂ ಜಗುಸ್ತಾಃ ಪರೋಕ್ಷಮ್ || ೬೬ ||

ಕೆಲವು ಗೋಷಿಯರು ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಗ್ಧರಾದರು; ಕೆಲವರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಂತೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಶಾಂತರಾದರು. ಯೋಗಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ದೊರೆಯುವ ಮನೋಹರನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಮಧುರ ವಚನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಅವರು ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡತೊಡಗಿದರು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವರು ಮುಗ್ಧರು, ಶಾಂತರು ಆದ ಮಹನೀಯರು. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಷಿಯರು ಮುಗ್ಧಯರು ಹಾಗೂ ಶಾಂತರೂ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಡುಕುವಿಕೆಯು ಮುನಿಗಳು ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಯಾಂಜಿದ್ವಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಿಯರು ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಲಿಸಲೆಂದು ಹಾಡಿದ ಗೀತೆ ಗೋಪೀಗೀತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ(೧೦/೨೯)ದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

೧. ಗೋಪೀಗೀತೆಯ ಪೂರ್ಣಪಾಠ ಹೀಗಿದೆ:

ಜಯತಿ ತೇರಧಿಕಂ ಜಸ್ಯಸಾ ವ್ಯಜಾ ಭಯತ ಇಂದಿರಾ ಸಾಧು ತತ್ರ ಹಿ |
 ದಯಿತ ದೃಶ್ಯತಾಂ ತಾಂ ದಿದೃಶ್ಯತಾಂ ತ್ವಯಿ ದೃತಾಸವಸ್ತ್ವಾ ವಿಚಿನ್ವತೇ || ೧ ||
 ಪ್ರಜಜನಾರ್ತಿದನ್ ವಿರಯೋಪಿತಾಂ ನಿಜಜನಪ್ರಿಯಧ್ವನಸ್ಸಿತ |
 ಭಜಸಖೇ ಭವೇ ಕಿಂಕರೀ ಸ್ಯ ಗೋ ಜಲರುಹಾಗನಂ ಚಾರು ದರ್ಶಯನ್ || ೨ ||
 ಶರಮದಾರಯೇ ಸಾಧು ಚಾತಸತ್ತಪಸಿತೋದಪ್ರೀಮುಧಾ ದೃಶಾ |
 ಸುರತಸಾಧ ತೇ ರುಲ್ಮದಾಸಿಕಾ ವರದ ನಿಭೃತೋ ನೇಹ ಕಿಂ ವಧಃ || ೩ ||
 ವಿಷಜಲಾರಯೋದ್ಭಾ ಲರಾಕಸ್ತಾಧೃಷ್ಣಮಾರುತಾದ್ವ್ಯ ಮೃತಾನನಾತ್ |
 ಪ್ರಪಮಯಾದ್ಭಯಾದ್ಭಿಪ್ರತೋಮುಖಾದ್ವ್ಯ ಪ್ಲಭ ತೇ ವಯಂ ರಕಿತಾ ಮುಮುಃ || ೪ ||
 ನ ಬಿಲು ಗೋಪಿಕಾನಂದನೋ ಭವಾನಬಿಲವೇಷಿನಾಮಂತರಾತ್ಮವೃಕ್ |
 ವಿಬಿನ್ಸಸಾರ್ಚಿತೋ ವಿಗ್ರಹಪ್ರಯೇ ಸಖ ಉದೇಯವಾನ್ ಸ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಕುಲೇ || ೫ ||
 ವಿರಚಿತಾಭಯಂ ವೃಷ್ಟಿರಯುಗ ತೇ ಶರಣಿಮೀಯುಷಾಂ ಸಂಸ್ಕರ್ತೇರ್ಭಯಾತ್ |
 ಕರಸಲೋರುಹಂ ಕಾಂತ ಕಾಮವಂ ಬಿರಸಿ ಭೇಷಿ ನಃ ಪ್ರೀತಕಗ್ರಹಮ್ || ೬ ||
 ಪ್ರಗಿತವೇಷಿನಾಂ ಪಾಪಕರಣಂ ತೃಗಿಚರಾಸುಗಂ ಪ್ರೀನಿಕೇತನಮ್ |
 ಭಗೇಫಣಾರ್ವಿತಂ ತೇ ಪದಾಂಬುಜಂ ಕೃಣು ಕುಚೇಷು ನಃ ಕೃಂಛ ಹೃತ್ಪ್ರಯಮ್ || ೭ ||
 ಮಧುರಯಾ ಗಿರಾ ವಲ್ಲಭಾಕೃಯಾ ಬುಧಮನೋಜ್ಞಯಾ ಪುಷ್ಕರೇಕ್ಷಣಿ |
 ದಿಢಕಲಿಲಮಾ ವೀರ ಮುಹೃತೀರಧರಸೀಧುನಾರಿ ರಿಪ್ತ್ಯಾಯಯುಷ್ಠ ನಃ || ೮ ||
 ತವ ಕಥಾಮೃತಂ ತಪ್ತಜೀವನಂ ಕವಿಭಿರೀಡಿತಂ ಕಲ್ಮಷಾಪಹಮ್ |
 ಪ್ರವಗಮಂಗಲಂ ಪ್ರೀಮದಾತತಂ ಭುವಿ ಗೃಣಂತಿ ತೇ ಭೂರಿವಾ ಜನಾಃ || ೯ ||
 ಪ್ರವಸಿತಂ ಪ್ರಿಯ ಪ್ರೀಮದೀಕ್ಷಣಂ ವಿಪರಗಂ ಚ ತೇ ಧ್ಯಾನಮಂಗಲಮ್ |
 ರಹಸಿ ಸಂದಿದೋ ಯಾ ವ್ಯವಿಸ್ಥಿತಃ ಕುಹಕ ನೋ ಮನಃ ಕೋಭಯಂತಿ ಹಿ || ೧೦ ||
 ಚಲಸಿ ಯದ್ ಪ್ರಜಾಲ್ಯಾಕ್ಷಯನ್ ಪರೂನ್ ಸಲಿಸಮಂದರಂ ನಾಥ ತೇ ಪವಮ್ |
 ಬಿಲತ್ಪಣಾಂಕುರೈಃ ಸೀದತೀತಿ ನಃ ಕಲಿಲತಾಂ ಮನಃ ಕಾಂತ ಗಚ್ಛತಿ || ೧೧ ||
 ವಿನಪರಕ್ಷಯೇ ನೀಲಕುಂತಲ್ಪರ್ಪಣರುಹಾಸನಂ ಬಿಭೃದಾವೃತಮ್ |
 ವನವಜಸ್ವಲಂ ದರ್ಶಯಿನ್ ಮುಮುಃ ಮನಸಿ ನಃ ಸ್ವರಂ ವೀರ ಯಚ್ಛಿ || ೧೨ ||
 ಪುಗಿತಕಾಮವಂ ಪವಚಾರ್ಚಿತಂ ಧರಣೀಮಂವನಂ ಧೈಯಮೂಪಹ |
 ಚರಗವಂಕಜಂ ರಂತಮಂ ಚ ತೇ ರಮಣಿ ನೃಪಸೇಷ್ವರ್ಪಯಾಧಿದನ್ || ೧೩ ||
 ಸುರತಪರ್ವಣಂ ಶೋಕನಾರಣಂ ಸ್ವರಿತವೇಗುನಾ ಸುಹೃ ಬಿಂಬಿತಮ್ |
 ಉತರರಾಗವಿಭಾಗಂ ಸ್ವಣಾಂ ವಿಕರ ವೀರ ಸಸೇಫಧರಾಮೃತಮ್ || ೧೪ ||
 ಅಟತಿ ಯಥ್ವಾನುಕ್ತ ಕಾನನಂ ತುಟಿ ಯುಗಾಯಿತೇ ತಾಮ್ರಪಥ್ಯತಾಮ್ |
 ಕುಟಿಲಕುಂತಲಂ ಪ್ರೀಮುಖಂ ಚ ತೇ ಜಪವದೀಕ್ಷತಾಂ ಪಕ್ಷ ಸುಪ್ತರಾಮ್ || ೧೫ ||
 ವರಕುರಾನ್ವಯಭ್ರಾತೃಬಾಂಧವಾನಬಿಲಿಂಞ್ತ ತೇ ವ್ಯಚ್ಛಿಠಾಗತಾಃ |
 ಗತಿವಿದಪ್ರಪೋದ್ವೀತಮೋಷಿತಾಃ ಕತವ ಯೋಪಿತಃ ಕಪ್ತಜೇನಿತಿ || ೧೬ ||

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗಶ್ಚ ಪಷ್ಕೋ ಮುದಾಮ್ || ೬೭ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಪಪ್ಪಃ ಸರ್ಗಃ || ೬ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಿಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
ತೊಡೆದುಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ, ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
ಆನಂದಗಳ ಅರಣ್ಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ರಹಸಿ ಸಂವಿವಂ ಹೃಚ್ಛಿಣೀದಯಂ ಪ್ರಹಸಿತಾನನಂ ಪ್ರೇಮವೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮದುರಾಪ್ರಿಯೋ ರ ದೀಕ್ಷಿತೇ ಮುಹುರತಿಪ್ಸ ಹಾ ಮುಹುತೇ ಮನಃ

|| ೧೭ ||

ಪ್ರಜಪನೌಕಪಾಂ ಪೂರಂಗ ತೇ ವ್ಯಚಿನಹಂತ್ಯಲಂ ವಿಶ್ವಮಂಗಲಮ್ |

ಭಜ ಮಣೀಕ್ ಚ ಗ್ವತ್ವ ಹಾತ್ಮಣಾಂ ಸ್ವಪನಪ್ರಮುಚಾಂ ಯನ್ಮೋದನಮ್

|| ೧೮ ||

ಶ್ರೀಹುಕ ಉದಾಚ

ಇತಿ ಗೋಪ್ತಃ ಪ್ರಣಾಯಂತ್ಯಃ ಪುಲಹಂತ್ಯಶ್ಚ ಚಿತ್ರಧಾ |

ದುರುಮಾ ಸುಸ್ವರಂ ರಾವಣ್ ಕೃಷ್ಣನರಗಜಾಲಸಾಃ

|| ೧೯ ||

ತಾಸಾಮಾ ವಿರಭೂಚೌಘಃ ಸ್ವಯಮೂನಮುಪಾಂಬುಜಃ |

ವೀತಾಂಬರಧರಃ ಪ್ರಗ್ವೀ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮನ್ಮಹಮನ್ಮಹಃ

|| ೨೦ ||

೭. ಸವಾಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - ೧; ಅರವತ್ತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨-೬; ತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೭-೧೩; ಪದ್ಮಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೪-೧೬; ಪದ್ಮದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೭, ೧೮; ಚೂತಾದಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೯-೨೩; ಅಶೋಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨೪-೨೬; ಮುರಳಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨೭, ೨೮; ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೩೦, ೩೧; ಕೃಷ್ಣಸಾರದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೪೧; ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪದ ವರ್ಣನೆ - ೪೨-೫೨; ಪುನಃ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೫೩-೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ಯದುತಿಲಕ ಗತೋಽಸ್ಮಾನ್ ಧೈರ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಹಿತ್ವಾ
ತೃದಸಿ ಕಥಮಯಾಂಚಾಪ್ರಾಪ್ತಸಂಗಂ ನ ಚೇತ್ ತ್ವಮ್ |
ತದಿದಮುಚಿತಮಸ್ಯ ಶ್ರೀಭೃತೋ ಯತಸ್ಸಮರ್ಥಾ
ಚರಣಕಮಲಧೂಲಿಸ್ತನ್ವಿ ತನ್ವೀಂ ವಿಧಾತುಮ್ || ೧ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಯದುಕುಲತಿಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಕೇವಲ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅಯಾಚಿತವಾಗಿ ದೊರೆತ ಸಂಗವನ್ನು ನೀನು ಹೇಗೆ ತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿ?" (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಕೃಪಾಂಗಿ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಇವನಿಗೆ ಇದು ಉಚಿತವೇ ಸರಿ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವನ ಚರಣಕಮಲದ ಧೂಳು ನಾರಿಯನ್ನಾಗಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಯಿತಲ್ಲವೇ!"

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮರೆಯಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ನೋಪಿನಿಂದ ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು. ಕೃಷ್ಣನು ತಾವಾಗಿ ಬಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆದಿರುವುದು ಕೇವಲ ಧಾಪ್ತದಿಂದ ಮಾತ್ರ, ನಿಜಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬಲವಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಭಾವವಾದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವ, ಎಂದರೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಸಿರಿವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತರು ಎನನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರೇ ಅಲ್ಲವೇ! ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರದ ಭಾವ.

೨. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಂದೆಯಂತೆ ಕಂಡರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸವಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೇ ಹೊತ್ತ ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮಿಂದಾಗದೇಕಾದ್ದನ್ನು ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಚಿಂತನೆಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. ಯಥಾ ತ್ವದ್ವಿರವಾಸಮಿಹ ತ್ವಮಾಕಂ ತಥಾಃ ಸ್ವದ್ವಿರವಾಸಮಿಹ ತ್ವಮಾಪ್ತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ನ ಚೇದೇವಂ ನ ಚೇತ್ ತ್ವಮಯಾಂಚಾಪ್ರಾಪ್ತಸಂಗಮ್ ಅಪ್ರಾರ್ಥನಾಬಲಸಂಪರಿಣಂಬಂ ಕಥಂ ತ್ವಮಿ
"ವ್ಯಯಮೇವಾಗಾ ವರಾ" ಇತ್ಯಕ್ಷೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಉರಸಿ ಶ್ರೀಯಂ ಬಭೂವೀತಿ ಶ್ರೀವೃತ್ ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತದಿದಮುಚಿತಮ್ ಸಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಉಚಿತಂ
ಯುಕ್ತಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇಃ ಕಿಂ ತ್ವಯೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. 'ಚರಣಕಮಲದ ಧೂಳಿ ನಾರಿಯನ್ನಾಗಿಸುವುದು' ಎಂಬ ಮಾತು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಅಹಲ್ಯೋವಾರದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪರೂಪಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

೪. ಕೇವಲ ಚರಣಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಶಿಲೆಯನ್ನೂ ನಾರಿಯನ್ನಾಗಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಮ್ಮಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಕ್ಷತ್ವದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

“ಅಕ್ಷತ್ವದುಮ ನಃ ಪ್ರಿಯಃ ಕಿಲ ಭವನ್ಮಧ್ಯೇ” ಸದಾ ವರ್ತತೇ
ತಸ್ಯೈ ಜ್ಞಾಪಯ ಬಲ್ಲವೀಜನದಶಾಂ ಕಷ್ಟಾಮದೃಷ್ಟಪ್ರಿಯಾಮ್ |
ನೋ ಚೇತ್ ತದ್ವ ದಿ ಲಗ್ನಮಗ್ನಿಮಥವಾ ತತ್ಸಂಸ್ಥಿತಂ ತೇಽಭಿಧಾಂ
ನೋ ದೇಹ್ಯಂ ಗ ವಿಯೋಗರೋಗರಹಿತಾಂ ತ್ವಂ ಮರ್ತ್ಯತಾಮಾಶ್ರಯ || ೨ ||

“ಎಲೈ ಅಕ್ಷತ್ವಪ್ರಕರಣೇ! ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸದಾ ನೆಲೆಸಿರುವನಲ್ಲವೇ! ಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕಾಣದ ಈ ಗೋಷಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಅರುಮ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡು; ಅಥವಾ

೧. ರಾಮಾಮತಾರೇ ಶಿಲೀಘೂತಾಯಾ ಯೋಷಿತರಣಾತ್ | ಅನೇನ ರಾಮ ವಿವ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ | ಪಾದಧೂಲಿ-
ಮಾತೃಕಾಸತ್ತ್ವೋರಪ್ಯಧಿಕೃತ್ಯಕರಣಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಕಿಮನ್ಯಾಭಃ ಕೃತ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಅಥೋ ಅಹಲ್ಯಾಂ ಪತಿಸ್ತಾಭಿಶಾಪಂ ಪ್ರಧರ್ಷಣಾದಿಂದ್ರಕೃತಾಚ್ಛಿಛೇತ್ಯತಮ್ |
ಸ್ವದರ್ಶಣಾಗ್ನಾಸಂಪತಾಮುಪೇತಾಂ ಸುಯೋಜಯಾಮಾಸ ಸ ಗೌತಮೇನ ||
ಬಲಂ ಸ್ವಭಕ್ತೇರಧಿಕಂ ಪ್ರಕಾರಯನ್ಮುಗ್ಧಂ ಚ ತ್ರಿದರೇಷ್ವತುಲ್ಯಂ |
ಅನನ್ಯಭಕ್ತಾಂ ಚ ಸುರೇಶಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ವಿಧಾಯ ಗಾರೀಂ ಪ್ರಯಯೌ ತಯಾಚ್ಚಿತಃ ||
- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ (೪/೧೦, ೧೧)

ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಪರಿಶ್ರಮಾಖ್ಯಲಿಲಗಾದೋಪಾಂಕುರಚ್ಛೇದನಂ
ಪಾಪಾಣೀಕೃತಗೌತಮಾರ್ಯವನಿತಾವಿಜ್ಞಾನದಾಸಕ್ತಮಮ್ |
ಸಾಮ್ಯಜ್ಞೋಚಿತಭೋಗ್ಯಭೋಗವಿರಹಂ ಶ್ರೀರಾಮ ತೇಽಂಕ್ಷಿಂ ಶ್ರಯೇ
ಸೈರ್ಮಗ್ನಾಯ ನಿರಂತರಸ್ತು ತಿಕ್ತತೇ ಪೈರಾಗ್ನಭಾಗ್ಯಾಯ ಚ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೪/೨೮)

೩. ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಪಾಶ್ಚಿಠಿರಾಮಾಯಣದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಗೌತಮಶಾಪದಿಂದಾಗಿ ಇತರರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರಳಾಗಿದ್ದ ಅಹಲ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ ಶಾಪ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪುನಃ ಗೋಚರಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರನದ ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ಅನುವಾದ(೪/೧೦)ದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
೪. ದೃಷ್ಟೋ ದಃ ಕಷ್ಟದ್ರವ್ಯತ್ವ ಪಕ್ಷ ನೈಗ್ರೋಧ ಕಂಠುಕ |
ನಂದೂನುರಿವಾಗಾತ್ ಕಂ ಸಹ ಪಾಪಾದರೋಕಸ್ಯಃ || -ಭಾಗ.(೧೦/೨೮/೩)
೫. ಮೂಲತೋ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾಯ ಮಧ್ಯತೋ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿಣೀ |
ಅಗ್ರತಃ ಶಿವರೂಪಾಯ ವೈಶ್ಣವಾಚಾಯ ತೇ ನಮಃ || - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ

ಅಗಲುಮಿಕೆ ಎಂಬ ರೋಗವಿರದ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನಾದರೋ ನಮಗೆ ಕೊಡು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು”.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನ್ಯೇಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದ ಗೋಪಿಯರು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಭೂತಿರೂಪವಿರುವ ವಿಷಯ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ : ಅಶ್ವತ್ಥಃ ಸರ್ವವೃಕ್ಷಾಣಾಂ-ಗೀತಾ(೧೦/೩೭). ಅದರಲ್ಲೂ ಅದರ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬುದು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ: “ಮಧ್ಯತೋ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿಣೇ (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ- ಪುರಾಣಾಂತಗತ ಅಶ್ವತ್ಥಸಾರಾಯಣಸ್ತೋತ್ರದ ವಚನ); ಮಧ್ಯಸ್ಥವೃಕ್ಷ ಪರಿಪಾಲಯ ಭಕ್ತವರ್ಗಮ್ (೧/೭೯) ಎಂಬ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಮಾತು ಸಹ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಹೊರಟಿದೆ. ತನ್ನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವು ಅದಕ್ಕೆ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಹೀಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. “ಅಶ್ವತ್ಥದ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಇರುವುದು ವಹ್ನಿಗರ್ಭ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಗಕ್ಕಿಂತ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹ ತೊರೆಯುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಅದರ ಇರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಒಡತ್ವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊರೆದು ಬದುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ವೃಕ್ಷದಂತೆ ಸ್ವಾವರವಾಗುವುದೇ ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದು ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಭಾವ.

೫. ಅಶ್ವತ್ಥದ ಹೆಸರು ಎಂದರೆ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ “ಶ್ವಃ ಅಶ್ವ ಪೂರ್ವವತ್ ನ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತಿ ಅಶ್ವತ್ಥಃ” ಎಂದರೆ ನಾಳೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ “ನಾಳೆ ಬದುಕಿರದಂತೆ ಮಾಡು” ಎಂದು ಭಾವ.

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ, ತಮಗೆ ಸಾವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ಸಹ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ಎಂಬುದು ಅವರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ ಎಂಬುದು ಇದರ ಕೊನೆಯ ವಾದದ ಭಾವ.

೧. ಕಿಲೇಶನೇನ “ಮೂಲತೋ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾಯ ಮಧ್ಯತೋ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿಣೇ | ಅಗ್ರತಃ ಶಿವರೂಪಾಯ ವೃಕ್ಷರೂಪಾಯ ತೇ ನಮಃ” ಇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ | -ಮ್ಯಾ.
೨. ಭವಶೃಂಗೇ ವರ್ತತ ಇತ್ಯನೇನ ಉಕ್ತವಚನೇ ರೂಪರಬ್ಧ್ಯ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಕತ್ವ ಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | -ಮ್ಯಾ.
೩. ಇದಂ ಚ ವಿರೇಷಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಬದ್ಧತಃ | ತ್ವದ್ವ್ಯಾಗ್ನಿವಾಣಾಕಂ ಭೃಗುಭಾಷೆ ತರುತ್ವಾ ಮ್ನಾಯಾಂ ವಾ ಶ್ವೋ ನ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಶ್ವತ್ಥ ಇತಿ ನಾಮಧಾರಣೇ ವಾ ಅದ್ವೈತ ಮರಣವಾಪ್ತ್ಯಾ ವಿರೋಧಾಂತಾಂತರಾಂತಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ಮ್ಯಾ.
೪. ಮನ್ವಗರ್ಭಃ ರಮೀಗರ್ಭ ಇತ್ಯಶ್ವತ್ಥವ್ಯಾಗ್ನಿಗರ್ಭಶ್ಚೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ಮ್ಯಾ.
೫. ಶ್ವೋ ನ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಶ್ವತ್ಥ ಇತ್ಯಶ್ವತ್ಥ ವಹ್ನಿರ್ರೂಪೇಣಾತ್ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಶ್ವತ್ಥಃ | ಇತಿ ನೈಫಂಟುಕನಿರುಕ್ತವನ್ನಿರುಕ್ತಾಂತಾರೋಪಃ | -ಮ್ಯಾ.

೨. ಹೀಗೆ ಅರ್ಹತದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಅದು ವ್ಯಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಒಡಲಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವುದು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಗೋಷಿಯರು ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಗಲಿ ಬದುಕಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂಬ ಅತ್ಯಂತ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಇದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ದ್ವಮ - ವೃಕ್ಷ ಬಲ್ಲವೀ - ಗೋಷೀ; ಅಭಿಧಾ - ಹಸರು.

ಅರ್ಹತ ನೀಡುವ ಫಲ

ಮೂಲಾಸೇಚನಪೂರ್ವಕಂ ಪರಿಸರಂಸ್ತ್ವಾದ್ಯಾದ್ಯವಸ್ತುಃ ಪ್ರಮಾನ್

ಸ್ವಾಭೀಷ್ಟಂ ಲಭತೇ ಕಿಲ ಪ್ರತಿವನಂ ವಿಷ್ವಕ್ ಚರಂತೀರ್ಬಹಃ |

ಕಾಯಕ್ಷೇಪವಶಾತ್ ಸಮುತ್ತಿತ್ತಘನಸ್ವೇದಾಂಬುನಾಽಽದ್ರಾಂ ಬರಾ-

ಶ್ಚಾಸ್ತೌಘೈಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಸೇ ವಿದಧತೀರಾದ್ರಾಂ ಭವದ್ವೇದಿಕಾಮ್ || ೩ ||

"ಒದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಬುಡಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಲ್ಲವೇ! ಪ್ರತಿವನದಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲೆಯುತ್ತ ದೇಹದಲ್ಲಿನ ಶ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಜವಾದ ಬೆವರುಹನಿಗಳಿಂದ ವಸ್ತ್ರತೊಯ್ಯುವರಾಗಿ, ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ನಿನ್ನ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ತೇವಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನೇತಕ್ಕೆ ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಿರುವೆ?"

೩ : ೧. ಅರ್ಹತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ಮಿಂದು ಒದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಅರ್ಹತಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿ.

೩. ಗೋಷಿಯರು ಕೃಷ್ಣಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತವು ಸಹ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಆದಂತಾಗಿದೆ. ಅಲೆಯುವ ಶ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬೆವರ ಹನಿಗಳಿಂದ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳು ತೊಯ್ಯಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ಒದ್ದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಧರಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸುರಿಯುವ ನೀರು ಸೆಲಕ್ಕೆ ಸುರಿದು

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕವಾವಿಧುರಾಣಾಂ ಮರಣಂ ವಾ ಪರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅತ್ರ ಮೂಲಾಸೇಚನಾದ್ಯಸಂಬಂಧೋಪಿ ಸಂಬಂಧೋಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತೃಪ್ರಕಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಕಿಂ ರಶ್ಮೀಮೋಷೇಕ್ಷಾಂ ನ ಕುರ್ವಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾತ್ ಆಕ್ಷೇಪಾಂತರೋಕ್ತಾ ಸಂಕೀರ್ಣತೇ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವರ್ಧಿತೈಃ ಸೇವಿತೈಃ ಕಿಂ ತೈಃ ಸತ್ಪ್ರಶಸ್ತೈಃ ಸ್ತವಾದವೈಃ |

ವರ್ಧಿತೋ ನರಕಾದ್ರಕ್ಷೇತ್ ಸ್ವಪ್ನೋಽರಿವಾಪಿ ಹಂತಿ ಯಃ |

- ಇತಿ ಸ್ವತೃಪ್ತಿಃ ||

ಅದು ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದ ಬುಡಕ್ಕೂ ಹರಿದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೀರರಯುವಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಗಮವನ್ನು ಅದು ಈಡೇರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಹೃದಯ.

೪. ಗೋಪಿಯರ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿನ ಆ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳೇ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಮಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಅಶ್ವತ್ಥದಿಂದ ನಿರಾಶರಾದ ಗೋಪಿಯರು

ನ ವದತಿ ಬತ ಸಖ್ಯೋ ನಃ ಪ್ರಿಯಂ ವಿಪ್ರಿಯಂ ವಾ

ನ ದಿಶತಿ ಫಲಮಿಷ್ಟಂ ಸ್ವೈರಮಾರಾಧಿತೋಽಪಿ |

ಹರಿಚರಣವಿದೂರಾಃ ಕೋ ನು ಸಂಭಾಷಯೇನ್ಮಃ

ಸುಕೃತಮಪಿ ತದಾಜ್ಞಾರೂಪಮಾಪಾದಯೇತ್ ಕಿಮ್ || ೪ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಗೆಳತಿಯರೇ ! ಇದು ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೂ ನುಡಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅಪ್ರಿಯವನ್ನೂ ನುಡಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಸೇವಿಸಿದರೂ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ"; (ಇತರ ಗೋಪಿಯರು) "ಹರಿಪಾದಕ್ಕೆ ವಿಮುಖರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾರು ತಾನೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿಯಾರು? ಅವನ ಆದೇಶವನ್ನು ಕೇಳುವ ಪುಣ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಸಹ ಇದು ನಮಗೆ ನೀಡಿತೇ?"

ವಿ. : ೧. ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷವು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವರು.

೨. ಅಶ್ವತ್ಥವು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ, ಅವರ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ದೂರಾದವರು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಪಾದ ವಿಮುಖರಾದವರಿಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಮನ್ನಣೆ ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತ. ಹರಿವಿಮುಖಃ ಸರ್ವಜನವೈಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕೆ ಗೋಪಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ

ಪ್ರೇಷ್ಠಂ ಸ್ವಾಂತರಸಂಸ್ಥಿತಂ ನ ದಿಶತೀತ್ಯಾರ್ತಾಃ ಸಮಸ್ತಾ ಭೃಶಂ

ಕೋಪಾಚ್ಛಾಪಮಯೋಜಯನ್ನಿವ ಸತಾಂ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಫಲಂ ನಿಷ್ಫಲಮ್ |

೧. ಅದ್ಯಾಕಂ ಕ್ಷ್ಣಾಂ ವಿದಧತಿ? ಕುರ್ವತಿ? ನ ಕೇವಲಂ ಮೂಲಮಾತ್ರವ್ಯಾಸೇವನಂ ಕೃತಂ ತಿಂತ್ಯಾಫಾರಂಭವ್ಯಾ ಮೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಒಂದು ನಾಂಗಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾರ್ಥಮ್ ಚರತೀರ್ನಃ ಕಿಂ ಕಿಮರ್ಥಮುಪೇಕ್ಷಮಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂದರ್ಶನಲಕ್ಷಣಾಫಲಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ನ ದದಾಸೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಭಾವನಮುಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಷ್ಣುತೋ ಜನಿರಸ್ತು ತೇ ನಿಶಿ ತವ ಚಾಪ್ಯಾ ವೀಗೇಯಾಽಸ್ತಿ ಯಂ
ಕ್ರೂರಸ್ತೇ ಹೃದಿ ವಚ್ಚಿರಸ್ತು^೧ ನ ಸದಾ ಸ್ವರ್ತಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯೋ ಭವ || ೫ ||

ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿನ ಖುಂಟತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ
ಮೋಷಿನಿಂದ ಬಹಳ ಕೋಪಗೊಂಡ ಅವರಲ್ಲರೂ ರಾಘವ ನೀಡಿದಂತಾಯಿತು : "ನಿನ್ನ
ಹಣ್ಣುಗಳು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಂಟೋಪವೆನ್ನಿಸಲಿ, ನಿನಗ ಕಾಗೆಯ ಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ
ಒದಗಲಿ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಈ ನೆರಳು ಯಾರಿಗೂ ಸೇವ್ಯವೆನ್ನಿಸದಿರಲಿ, ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ
ಕ್ರೂರವಾದ ಅಗ್ನಿ ತುಂಬಲಿ, ನೀನು ಸದಾ ಸ್ವರ್ತಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೆನ್ನಿಸದೇ ಇರು".

೧. ಅರ್ಜುನನು ಅಪರಾಧವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಕಾಗೆಯ
ಮಲದಿಂದ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು
ಅಗ್ನಿ ತುಂಬುವುದು, ರಣವಾರದಂದು ಹೊರತು ಇತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ವರ್ತಿಸುವುದು
ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ : ಅರ್ಜುನ ಮಂದವಾರೇ ಚ ಸಮುದ್ರಂ
ಪರ್ವಣಿ ಸ್ವರೇತಃ | (ಸ್ತುತಿ)

೨. ಅದೇಲ್ಲಾ ಅದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ತಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ
ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ನೀಡಿದ ರಾಘವ ಫಲವೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ.

೩. ತಮಗೆ ಕಾರ್ಯ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಜುನನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು ಅದು ಈಡೇರಿ-
ದಿದ್ದಾಗ ಅವನು ನಿಂದಿಸತೊಡಗಿದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿನ ವಿವರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನವಾಗಿ
ಹೊಗಳುವುದು ಅದು ಈಡೇರದಿದ್ದಾಗ ತಿಳುವುದು ಜನರ ಸ್ವಭಾವ ಎಂಬ ಬೋಧನೀತಿ-
ಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

೧. ಮಂದವಾರೇ ಸದಾ ಹೇನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀರತ್ನಾಗಮಿಷ್ಯತಿ |
ಅಸ್ತು ಶ್ರೋಣಿ ಭವೇತ್ ತಸ್ಯಾನ್ಯದರವಾರಂ ವಿಶಾ ಕಲಿ || - ಪದ್ಮಪುರಾಣ (೧೭೦)
೨. "ಕಾಕವಿಷ್ಣುಸಮುತ್ಥಪ್ತಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಃ - ವ್ಯಾ.
೩. "ದಿವಾ ಬಿಭೀತಕಚ್ಚಾಪ್ಯಾ ರಾತ್ರಾವರತಪ್ರವೇಶನಾ |
ದಿವಾಽಪಿ ಸರಭಾಯಾ ಹಂತಿ ಪುಣ್ಯಂ ಪುರಾಕೃತಮ್ ||" ಇತಿ ಮಹಾಭಾರತಃ | - ವ್ಯಾ.
ನಿರೀತವೇನ ರಾತ್ರಿ ಸ್ವೇದಾಪ್ರದಾನೇನ ನಿಶ್ಚೇದ ಭಾಯೋಯಾ, ವೀಗೇಯತ್ವದಿವಾಪ್ರವೇಶನಾದ್ಯೋಪೇಕ್ಷರೂಪಿ
ಅವರಾಧಾನುಸಾರಿರಂಡೇ ಕೃತ ಇತಿ ದ್ಯೋತಕತೇ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಕುಶಿತ್ಯೋಕಾಮಯಂತಿ ಚಾತಿ | ಸದಾ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಣೋ ನ ಭವ ಅಸ್ತು ಶ್ರೋಣಿ ಭವೇತ್ಥಪ್ತಃ |
ಅರ್ಜುನಗರ್ಭೇ ಸೇದ್ಯೈ ನ ಸ್ವಪ್ನಾಪ್ಯ ಕದಾಚನ" ಇತಿ ಸ್ತುತೇ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಲೋಕೋನಾಶಕತ್ವಾನ್ವಾಪಾಘಾತಿ ಗುಣದೋಷವ್ಯಕ್ತವ್ಯಯಾ ಸ್ವತಃ ಸಮಯೋದಾಸಗಾತ್ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾ ಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.
೬. ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಅಗುಣಮುಪಗುಣೀಕೃತ್ಯ ಸ್ವಮಗಾತ್ ತದನಿವಾಪಮೋಷಮುಪದೋಷೀಕೃತ್ಯಾಫಿ-
ರಾಪಪ್ರದಾನಾದ್ಯೋಪೇಕ್ಷಾಂ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಕಾರ್ಯೇ ಆಗ್ರಹಾತಿರಯೋ ವರ್ಣತೋ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಂದು ಬರುವ ಇಂತಹ ಇತರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಇವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಮುಂದುವರೆದ ಗೋಷಿಯರ ಶಾಪ

ಅಸ್ಮಾಕಂ ನಹಿ ಯಃ ಶೃಣೋತಿ ವಚನಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಂ ವಕ್ತಿ ನೋ
ಮೂಕೋಽಸೌ ಬಧಿರಾಗ್ರಣೀಶ್ಚ ಭವತು ಸ್ವಾಂತಸ್ವಿತೋಽಪ್ಯಚ್ಯುತಃ |
ನೈತದ್ವೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಪ್ರಯಾತು ರಮಣಂ ಯೋ ದರ್ಶಯೇನ್ನೈವ ನ-
ಸ್ತತ್ಪಾರ್ವಣೀ ವಸತಾದಸೌ ದ್ವಿಜಕುಲೇ ಯಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ನ ಸ್ವರ್ಗತಃ || ೬ ||

ಇವನು ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಅಲಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಇವನು ಮೂಕನಾಗಲಿ, ಮಹಾಕಿವುಡನೂ ಆಗಲಿ; ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡದ ಇವನಿಗೆ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಡಲಿಲ್ಲ; ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಕಾಣಿಸದಂತಾಗಲಿ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಸದ್ಗತಿ ಪಡೆಯದವನು ಇವನೊಡನೆ ನೆಲೆಸುವಂತಾಗಲಿ.

೬. : ೧. ಅರ್ದತಪ್ತ ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತ. ಅದು ಇತರರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದು, ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನೂ ನೀಡದು; ಅದರೊಳಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣಿಸದು; ಸದ್ಗತಿಗೆ ತೆರಳದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ದತಪ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವನು ಎಂಬುದು ಪುರಾಣವು ಸಿದ್ಧಿ.

೨. ಅವೆಲ್ಲಾ ಗೋಷಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪದ ಫಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ; ಸ್ವಾಂತ - ಮನಸ್ಸು.

ಜಾಜಿ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಹೇ ಜಾತಿ ಮಾಲತಿ ತುಲಸ್ಯಯಿ ಮಲ್ಲಿಕೇಽಗ್ರೇ
ಯೋಗಂ ಸಮಾದಿಶತ ಯೋಗಿಜನಪ್ರಿಯಸ್ಯ |
ಯಹ್ಯೇಕಜನ್ಮನಿ ಕದಾಪಿ ತದಂಘ್ರಿಸಂಗೋ
ಯುಷ್ಮದ್ಭಮಾಭಿರಬಲಾಭಿರದಾಯಿ ಸಾಧ್ಯಃ || ೭ ||

"ಎಲೈ ಜಾಜಿ! ಮಾಲತಿ! ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ತುಲಸಿ! ಮಲ್ಲಿಗೆ! ಅವಲಯರಾದ ನಾವು ಎಂದಾದರೂ, ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಸಂಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದೆವಾದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ವಿಯರೇ! ನೀವು ಯೋಗಿಜನಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ನಮಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿರಿ".

೧. ಸಮುತ್ತರವು = ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವು.

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯು ದ್ವಿಜಕುಲೇ ಪ್ರೇತ್ಯ ಮೃತ್ಯು ಸ್ವಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ನ ಗತಃ ಪಾರಾಶತ್ಯಂ ವಾಪ್ತಃ ಪ್ರಹರಾಶ್ವಸ್ತಾಶ್ಚ ಮೋ ಭವತು ನಾಶಾಸ್ತಾಭಿಃ ಸ್ವಾತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಅರ್ದತಪ್ತಮೂಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಸ್ತುಪ್ಪತೀತಿ ಭಾವಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಅಂತರ ಅನಂತರ ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಒಳಗೆ ತರಳಿ ಗೋಷಿಯರು ತಮ್ಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಡುತ್ತಿರುವರು.

೨. "ತಾವು ಯಾವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಾದರೂ ಅವುಗಳ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಪುಣ್ಯದ ಫಲದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕ ತಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸುವ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸೂಚಿತ.

ತುಲಸಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಶ್ರೀತುಲಸಿ ಮಿಲಸಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜೇ ಪುಣ್ಯಭೂಜೇ
ವರಯ ವರಯತೀಂದ್ರೈವ್ಯಂದಿತೇಽಸ್ಮಾನ್ ವಯಸ್ಯಾಃ |
ಮನಸಿ ಮನಸಿಜಾದೇರ್ನಿವೃತ್ತಿಂ ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ
ವನಜವನಜಗಂಧೋಽಪ್ಯಂತರೇಣಾಂಬ ನ ತ್ವಾಮ್ || ೮ ||

"ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ, ಮಹಾಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಅಭಿವಂದಿತರಾದ ಶ್ರೀತುಲಸಿಯೇ ನಮಗೆ ನೀನು ಒಲಿ; ಗಳತಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ. ಆಮ್ಮ! ಕಮಲವೃಂದಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಪರಿಮಳವೂ ಸಹ ನೀನಿಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಮೆನ್ನೆಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು".

೧. : ೧. "ತುಲಸಿಯ ವಿಶೇಷವಾದ ಮಹಿಮೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೨. ಪುಷ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳಿಗೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ; ಆದರೆ ತುಲಸಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸನು.

೧. ಉಪಕಾರ್ಯ ವ್ರತುಪಕಾರಿಚಾರಿತ್ಯಾರ್ಥಾದಿತಿ ಬಾಹ್ಯೋ ಭಾವಃ | ಅಂತರಸ್ತು ಜನ್ಮಾಂತರೇ ಪುಷ್ಪಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಮಾರಾಧಿತರ್ಥತ್ ಸ ಲಭ್ಯತಾಮಿತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಚ್ಚಿತ್ ತುಲಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಗೋವಿಂದಚರಣಪ್ರಿಯೇ |
ಸಹ ತ್ವಾಕುಲೈರ್ನಿರ್ವೃತ್ಯದ್ ದೃಷ್ಟೋಽತಿಪ್ರಿಯೋಽಚ್ಯುತಃ || -ಭಾಗ.(೧೦/೨೨/೭)

೩. ಉಪಕರ್ಣಮಮುಷ್ಯ ಭಾಸಿತಾ ತುಲಸೀ ಮಂತ್ರಯತೀವ ಲಾಲಿತಾ |
ಮಮ ಗಾಢ ಪದಂ ನ ಮತ್ತರಾಜ್ವಲಜಾಡ್ಯಾಃ ಹರೇಯುರಿತ್ಯಲಮ್ || - ಸುಮಧ್ವಜವಿಜಯ (೭/೪೨)

೪. ಕೃಷ್ಣಂ ಮನಸಿ ಚಿತ್ತೇ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಸುಖಂ ನ ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ ನ ಜನಯತಿ ತುಲಸೀಂ ವಿಶಾ ಕೇವಲಪುಷ್ಪ-
ವಿರ್ಭವ್ಯಾರ್ಚನಾ ನೃಪದತ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ತತ್ಪತ್ರರಹಿತಂ ಯತ್ನು ಪತ್ರಂ ವಾ ಪುಷ್ಪಮೇವ ವಾ |

ಸುಪರ್ಣೇನ ಕೃತಂ ಪುಷ್ಪಂ ರಜತಂ ರತ್ನಮೇವ ವಾ ||

ಮಮ ಪಾದಾಬ್ಜಪೂಜಾಯಾಮನವರ್ಗಂ ಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್ ||

-ಸ್ವತಃ

೨. ಇದರಂತೆ ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಹ ತುಲಸಿ ಸಹಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸನು ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ಭಾವ: ಒಲ್ಲನೋ ಹರಿ ಕೊಳ್ಳನೋ ! ಎಲ್ಲ ಸಾಧನವಿದ್ದು ತುಲಸಿ ಇಲ್ಲದ ಪೂಜೆ - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ; ಭೂಜ - ವೃಕ್ಷ ; ವಯಸ್ಕಾ - ಗಳತಿ.

೩. ಮನಸಿಜ - ಕಾಮ; ವನಜ - ಕಮಲ; ವನ - ನೀರು, ಗುಂಪು; ನಿರ್ವೃತಿ - ಸಂತೋಷ; ಮನಸಿಜಾದಿ - ಮನಸಿಜ + ಆದಿ - ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಜನಕನಾದವನು.

ಪುನಃ ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ವೃಂದಾವನಂ ಕಿಲ ವನಂ ಭವದೀಯವಾಸ-

ಶ್ಚಾಂದ್ರಪ್ರಮೋದಕರಚಾರುಕರಾಭಿರಾಮಮ್ |

ಕಂದರ್ಪಬಾಣದಲಿತಂ ಬತ ಯೂಯಮಾಸಾಂ

ವೃಂದಂ ವೃಥಾ ಕುರುಥ ಹಾ ವ್ರಜಸುಂದರೀಣಾಮ್ || ೯ ||

"ಅಮ್ಮ ! ಚಂದ್ರನ ಆಹ್ವಾನದಂತೆಯೇ ರಮ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹ ಈ ವೃಂದಾವನವೆಂಬ ವನವು ನಿಮಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ; ನೀವು ಈ ಗೋಕುಲದ ಚೆಲುವೆಯರ ಹಿಂಡನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ! ಆಯ್ಯೋ !"

ಮ. : ೧. ^೧ವೃಂದಾವನದಂತಹ ರಮ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ, ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳಾದ ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡದಿರಲಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜನರು ಪರಸ್ಪರರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕನೀತಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ^೨ಸುಂದರವಾದ ವೃಂದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವ ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಸುಂದರಿಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ ರಕ್ಷಣೆ ಆಗದಿರುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ ನೀಡುವಂತಹುದಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ; ಚಾರುಕರ - ಮನೋಹರ ಕಿರಣ; ಕಂದರ್ಪ - ಮನ್ಮಥ.

ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಪುಷ್ಪಪೂಜೆಯ ಆಮಿಷ

ನಃ ಸಂದಿಶಂತು ನಯನೋತ್ಸವಮಚ್ಚುತಂ ತಂ

ನಕ್ರಾತಿಭೀತಗಜಗೀತಚರಿತ್ರಚಾತಮ್ |

೧. ಯದೃಪಿ ವೃಂದಾಯಾಃ ಸ್ತೋದೋ ವಸಂ ವೃಂದಾವನಮಿತಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಃ | ತಥಾಪಿ ವಿಮೋಹಾದ್ವಾ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿ-
ತಯಾ ವಾ ವೃಂದಾಭ್ಯಾ ವಸಂ ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ವದಂತಿ ದಾವಿದಮುಕ್ತಿಃ | -ವ್ಯಾ-

೨. ಉತ್ತಮಾಃ ಸ್ವಕುಲಾಸುಖಾರೋಗ ಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

೩. ಭವನ್ಮಾತ್ಸರ್ಯಾನಿ ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಸಸ್ಯ ವೃಂದರಕ್ಷಕತ್ವಂ ಕಿಲ ತಿಮು ಭವತೀತಿ ಸೂಚಿತ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

ಪಶ್ಚಾತ್ ತದಂಘ್ರಿಯುಗಲೇ ವಿನಿವೇಶ್ಯ ಕುರ್ಮಃ

ಪದ್ಮಾಸನಾದಿಸುರಸಂಚಯಸತ್ಯತಾ ವಃ || ೧೦ ||

“ಮೊಸಳಿಗೆ ಬಹಳ ಅಂಜಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಿಂದ ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಿಮೆ ಶ್ರೀಹರಿಯದು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಎನ್ನಿಸುವ ಅವನನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡಿರಿ, ಆ ಬಳಿಕ ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅವನ ಎರಡೂ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವವೃಂದಗಳಿಂದ ಮಾನಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಿಡುವೆವು”.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವವು ಎಂಬುದು ಅವರ ಛಾಪ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ಪುಷ್ಪ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯ ; ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಸಂಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಮುಂದುವರೆದ ಪುಷ್ಪಪೂಜೆಯ ಆಮಿಷ

ಬತ ನತಜನಬಂಧುಂ ಸಾಂದ್ರಸೌಂದರ್ಯಸಿಂಧುಂ

ಯದುನ್ಯಪಕುಲಸಾರಂ ಯಚ್ಛತೋದಾರಹಾರಮ್ |

ತದನು ತಿರಸಿ ಯುಷ್ಮಾನ್ ಧಾರಯಾಮಃ ಕೃತೇಷ್ವಾಃ

ಪರಮಪದಯುಗಾಜ್ಞೇ ಪೂರಯಾಮಃ ಪ್ರಹೃಷ್ವಾಃ || ೧೧ ||

“ಅಮ್ಮ! ನಮಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಬಂಧುವಾದ, ನಿಜಿಡಸೌಂದರ್ಯದ ನಿಧಿಯಾದ, ಯದುರಾಜನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಗೆ ತೋರಿಸಿರಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಅಭಿಲಾಷೆ ತೀರಿ ಬಹಳವಾಗಿ ನಲಿಯುವ ನಾವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಎರಡು ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವೆವು ; ನಮ್ಮ ಮುಡಿಮಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವೆವು.”

೧. : ೧. ಅಭಿಲಾಷೆ ತೀರಿದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಆ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನ್ನು ತಿರಸಾ ಧರಿಸುವವು ಎಂಬುದು ಅವರ ಛಾಪ.

೧. ಅನೇನ ಮಂದಬುದ್ಧಿಶ್ವಾನ್ಯಾದೃವಪೇಕ್ಷಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನ್ಯಾಘ್ರಾಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಾದಾರ್ಪಣೇ ಕೃತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಮೋ ದೇವಾಃ ಪರಿನಿರ್ಮಾಲ್ಯಬುದ್ಧಾ ಶಿರಸಾ ಧಾರಯಿಷ್ಯಂತೀತಿ ಮಹಾನುಪಕಾರೋ ಭವತೀತಿ ಛಾಪಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯದ್ವಪಿ ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ ರೋಕೋಪ್ಯವಕಾರೋ ನಿವೇದಿತಃ ತಥಾಪಿ ತನ್ಮಾತೀತತ್ವೇನ ತಮಸಸ್ಸತ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರಣಮುತ್ಪಮನ್ಯಭಾವ ಇತಿ ಗಾನ್ತಿ ಮಧ್ಯತೋಪಿ ನಿವೇದಿತಃ | ಆತ ವಿವಾತ್ಯ ಪಕ್ಷಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತವಂತರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಶೃಂಗಾರಾರ್ಥಂ ಕುರಿತು ಧಾರಯಾಮ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಮಾಡುವ ಪ್ರಲೋಭನೆಯನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಿರಾಶರಾದ ಗೋಪಿಯರು

ಗಚ್ಛಂತು ಪತ್ಯುರ್ಗತಿಮಾಸು ನೈತಾ

ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಗಾಢಂ ಪರಿರಂಭಣೇ ನಃ |

ಸ್ವಾಯಾಸಮಾಶಂಕೃತದೀಯಗೇಯ-

ಮಾಲಾಃ ಸಮಾಲಂಬ್ಯ ಕೃತಾಂಗಸಂಗಾಃ^೨ || ೧೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಶ್ರಮವಾದೀತೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅವನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಈ ಸ್ತುತೃವಾದ ಮಾಲೆಗಳು ಪತಿಯಾದ ಅವನ ಹಾದಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ನಡೆಯಿರಿ.

೨. : ೧. ಆ ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಉತ್ತರ ನೀಡದಿರಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ^೩ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಮಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಾವು ಪಡೆದು ಅವನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದಾಗ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸಿರುವ ಅವು ನುಜ್ಜುಗುಜ್ಜಾಗುವ ಆಲಾಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವು ಅವನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಮೌನವಹಿಸಿವೆ ಎಂದರ್ಥ; ಪರಿರಂಭಣ - ಆಲಿಂಗನ.

೩. ಒಬ್ಬಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಇರವನ್ನು ತನ್ನ ಸವತಿಯರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಳು; ಅವರು ಇವನನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ತನಗೆ ಹಾನಿಕರ ಎಂಬ ಭಾವವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇದರಿಂದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಸವತಿಯರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಇರವನ್ನು ಅವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಅನ್ಯಾಂಚನಾನ್ಮುಕುಲಿತಂ ಸರಸೀರುಹಾಸ್ಯ-

ಮನ್ವೇತಿ ಮಂದಮರುತಾ ಚಲಿತಂ ದ್ವಿರೇಘಃ |

೧. ಶಿರಸಾ ಧಾರಣಲಕ್ಷಣಃ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಃ ಪ್ರಾತೀತಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತರುತ್ವಾ ವಮಚನಂ ಆಯಾಸಂಕಾಯಾ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಕಲ್ಪಣಾತ್ ವಿಭಾವಣಾಬಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನ್ಯಾಕಂ ಪರಿರಂಭಣೇ ಆಲಿಂಗನಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃತೇ ಸತಿ ಸ್ವಾಯಾಸಂ ಸ್ವಪ್ರಯಾಸಂ ಉಭಯೋರಂಗಸಂಗೇನ ಮುಷ್ಕೃತಾನಾಂ ಚೋರ್ಣಭಾವೇನ ಸ್ವರೂಪಮಾನುಷ್ಕರ್ಷಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಲ್ಪನಮಪಿ ವಿಮೋಹೇನೇತಿ ಭ್ರಮಮೂಲಕಃ | ಅನೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋ ಲಭ್ಯತೇ ಚೇದ್ವಾಢಂ ಪರಿರಂಭಣಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಗೋಪಿನಾಂ ರಣರಣಿತಾ ವ್ಯಜ್ಞತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಸನ್ನಾಥ ಪಠ್ಯ ಸದಯಾಗ್ರಗ ಸಾಧುವಠ್ಯ

ಕಿಂ ನಃ ಪರಿತ್ಯಜಸಿ ವಿನೃದ್ಯದಸ್ತ ದ್ವರ್ಥೇ || ೧೩ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಬಳಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದ, ಮಂದಮಾರುತದಿಂದ ಚಲಿಸಿದ, ಕಮಲದ ಮುಖದತ್ತ ಮಂಜಿಯು ಧಾವಿಸುತ್ತಿದೆ; "ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ! ನೋಡು, ಕರುಣಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮಣದವನೇ ! ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಒಲಿಯುವವನೇ ! ನಿನಗಾಗಿ ವಿನಯನನ್ನಿರಾಗಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ನೀನು ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವೆ?".

ಪು. : ೧. ಮುಂದುವರಿದ ತಾವರೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಮಂಜಿಯು ಅಸ್ತಾದಿಸಲು ತೆರಳುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ನಾವು ನಿನಗಾಗಿ ಆರಿಸಿರುವವರು, ಅಂತಹ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನೇಕೆ ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವೆ, ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಭಾವ.

೨. "ಕೋಪಮಾಡಿಕೊಂಡವನನ್ನು ಸಹ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದವರು ತೊರೆಯಲಾರರು, ನಾವಂತೂ ವಿರೇಷ ಅನುರಾಗವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುವವರು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ದ್ವಿರೇಷ - ಭ್ರಮರ.

ಪದ್ಧಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಪದ್ಧಿನಿ ಪ್ರಿಯಮುದೀರಯ ಪೀವರಾಂಸಂ

ನಾರಾಯಣಃ ಸ ತು ತವಾಸ್ತು ದರೇ ನಿಗೂಢಃ |

ತದ್ಧಿ ಹಿ ಸ್ವಭಾವಮಧುರೇತಿ ಬತಾರ್ಥ್ಯಸೇಽಂಬ

ನೋ ಚೇದ್ವಗಂಬುನಿಕರೈಃ ಕಲುಷಾ ಖಿಲು ಸ್ಯಾಃ || ೧೪ ||

"ಎಲೈ ಪದ್ಮಗಳ ಕೊಳವೇ ! ತುಂಬುತೋಳಿನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸು; ಅವನಾದರೂ ನಾರಾಯಣ; ನಿನಗೆ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವನು ; ನೀನು ಸ್ವಭಾವತಃ ಮಧುರಳಾದವಳು. ಅಮ್ಮ ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ನಿನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿರುವೆವು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನ ಹನಿಗಳ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ನೀನು ಮಲಿನಳಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ".

ಪು. : ೧. ಪದ್ಮಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವನು: ಯತ್ರ ಪದ್ಮವನಾನಿ ಚ .. ತತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಹರಿಃ; ಜಲವು ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿರೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನದ ಸ್ಥಳ ಎಂಬುದು "ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಆ ಹಿ ಸ್ಥಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ರೋಚಕವಾಗಿವೆ.

೧. ಸತ್ತಿಹ್ನಾತ್ ಕೃಪಾಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತ್ವತ್ಪ್ರಣಾಮಮುಖೇಣಾಂ ಅನ್ಯಾಕಂ ಮಹ್ಯಗೋ ನೋಚಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಅವನೇ ನಾರಾ ಅತಿ ಪೋತ್ಯ ಅಪೋ ವೈ ಸರಸನಮಃ |

ಅಯನಂ ತಸ್ಯ ತಾಃ ಪೂರ್ವಂ ತೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಪೃತಃ ||" ಇತಿ (ಮನುಷ್ಯ, ೩ - ೧೦/೧)

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಮುಖವು ಉಮ್ಮಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸುಲವ ಅವರ ಬಿಸಿಯಾದ ಕಣ್ಣುರು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಅದರ 'ಮಾಧುರ್ಯ' ಕುಂದುಂಟಾಗು- ವುದು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಯೋಗದಿಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗಾಗಿರುವ ದುಃಖಾತಿರಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ; ಅಂಸ - ಹೆಗಲು; ದೃಗಂಬು - ಕಣ್ಣುರು.

ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಒಡ್ಡಿದ ಆಮಿಷ

ಪತ್ಯಾ ಸಮಂ ತವ ಜಲೇ ವಿಮಲೇ ವಿಹೃತ್ಯ
ಕುರ್ಮಃ ಕುಚೌಘಕೃತಕುಂಕುಮರಂಜಿತಾಂ ತ್ವಾಮ್ |
ಮುಗಪ್ರಸನ್ನಮುಖಿಸಾರಸಶೋಭಮಾನಾಂ
ಸ್ವರ್ಮುಕ್ತಪುಷ್ಪನಿಕರೈಃ ಪರಿತಃ ಸುಪೂರ್ಣಾಮ್ || ೧೫ ||

ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ನಮಗೆ ಸ್ತನಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಕುಂಕುಮದಿಂದ ರಂಜಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆವು; ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರಸನ್ನಮುಖಿಕಮಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವಳನ್ನಾಗಿಸುವೆವು; ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸುಲಿಸುವ ಪುಷ್ಪವೃಂದಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ತುಂಬಿಹೋದವಳನ್ನಾಗಿಸುವೆವು.

ಓ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೊರೆತಲ್ಲಿ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳೂ ಬೆಳೆತಿರುವ ಜಲದಲ್ಲಿ ಜಲಹಿಮಾರಮಾಡುವ ತಮ್ಮ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಏಷ್ಟಾಪಿಸಿರುವರು; ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ ಈ ಮುನ್ನವೇ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಸರಃ ಪ್ರಸನ್ನಂ ನಿಶಿ ಸಾರಸೌಘೈಃ ಸ ಕಾಮಿನೀಭಿಃ ಸಹ ಸಂಪ್ರವಿಶ್ಯ |
ಕರಿಷ್ಯತೀಶೋ ಮುಖಪದ್ಮಪುಂಜೈರಲಂಕೃತಂ ಮಾಮಿತಿ ಶಂಸತೀವ ||-ರಾ.ಓ.(೧/೨೯)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ವೇಷತೆಗಳೂ ಸಂಪ್ರಮದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಸುಲಿಸುವರು ಎಂಬ ಅಂಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಸಾರಸ - ಕಮಲ.

ಪದ್ಮಿನಿಯಿಂದಾದ ನಿರಾಸೆ

ನೈಷಾ ನವಾಂಬುದತನುಂ ಕಥಯೇನ್ನಿಜಂ ನಃ
ಸ್ವೀಯಪ್ರವಾಹಭರಧಿಕ್ಯತಲೋಕವಾರ್ತಾ |

೧. ಆಹಾಂ ಮಧುರಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾ ದ್ವಾಂತರಸೌ ವಾಧಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅನ್ಯತ್ಸ್ಯೇಕಾತ್ಮವ್ಯವಾಹಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ತವ ಮಾಧುರ್ಯವಾನಿ ಸ್ಯಾಂತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವರ್ಮುಕ್ತೇತ್ಯಾದಿಣಾ ಸ್ವೀಕರಣಮಯೇ ಪ್ರಹ್ಲಾದಿದೇವೈಃ ಪ್ರವವವಾಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಪಾ ಚುಂಬಿತಾಬಿಲಸರೋರುಹಕೋಮಲಾಪ್ಯಾ

ಬೃಂಗಾವಲೀಭರಿತರಾರ್ತಿಮಜಾನತೀ ಯಾ || ೧೬ ||

ಈ ಪದ್ಯವು ರಚನೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಕಲಲೋಕವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿರುವ, ದುಂಬಿಗಳ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುವ ಸಕಲಕಮಲಗಳೆಂಬ ಕೋಮಲಮುಖದವಳಾದ, ಇತರರ ನೋವನ್ನು ಅರಿವುದ ಕ್ಕೆ ಪದ್ಧತಿಯು ಸೂತನಮೇಘದಂತಹ ದೇಹದ ಸಮ್ಮ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ಮನಸ್ಸು ತಿಳಿಸಳು.

೧. : ೧. ಪದ್ಧತಿಯು ಒಂದೆಡೆ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತೊರೆದವಳು; ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಮುತ್ತಿಡಲ್ಪಡುವ ಕಮಲದಂತಹ ಕೋಮಲಮುಖದವಳು. ಒಗೆ ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಇತರರ ನೋವು ತಿಳಿಯುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೋಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಅವಳು ಕೃಷ್ಣನ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಸಲಿವೃಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಬಂದಿಗೆ ವ್ಯಸನವಾದಳು ಎಂದು ತಾನೆ ಅರ್ಥವಾದೀತು ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ.

೨. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು ನಮಾ ಸಲಿಸಿರುವ ತುಂಬಿದವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಯೋಗಾರೂಢಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಶಮಃ ಕಾರಣಮುಚ್ಯತೇ' (೬/೨) ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಂತಿದೆ.

ಪದ್ಯಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪದ್ಮಾಸಿ ಶಂಕತ ಪಯೋಬ್ಧಿಸುತಾಕಲತ್ರಂ

ಯುಷ್ಮದ್ವನೇಷು ವಸತೀತಿ ವದಂತಿ ಸಂತಃ |

ಕುಕ್ಷಿಸ್ಥಿತಾಯ ವಿಧಯೇಽಪರಥಾ ಲಲಾಟ-

ಲೇಖಾಂ ಸ್ಮ ಜೀವನಕೃತೇ ರಚಿತಾಂ ವಿಮಾಞ್ಘಮ್ || ೧೭ ||

"ಎಲೈ ಕಮಲಗಳೇ! ಕ್ಷೀರಸಾಗರಚಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿ; ಅವನು ನಿಮ್ಮ ವಸಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂತರು

೧. : ಆತ್ಮೋನ್ನತವೋಚನಮತ್ರ ಸಭವತ್ತೋಗಸೃತ ಗಚ್ಛಾಮು ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. : "ಸ ಓ ವಂಧ್ಯಾ ವಿಶಾಸಾತಿ ಗುರೋಂ ಪ್ರಸವವೇದನಾಮ್" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಸುಖಿತಯಾ ಪರ-
ದುರಯಾಘ್ನೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಷ್ಣುಸೇವ ವಿಶಾಸಾತಿ ವಿರಜ್ಜನವಲಿಪ್ರಮಮ್ |

ಸಖಿ ವಂಧ್ಯಾ ವಿಶಾಸಾತಿ ಗುರೋಂ ಪ್ರಸವವೇದನಾಮ್ || ಇತಿ ಸೂಕ್ತಿ |

ಸ್ವೀಯವ್ಯವಹಾರೇತ್ಯಾದಿನಾ ಪರ್ರಯಗಮತ್ತಃ ಪ್ರರುಷಃ ನ ಕೇವಲಂ ಪರೈಃ ಸಾಧನಂ ನ ವದತಿ ಕಿಂತು ಪರೇಭಾಂ ಮತನಮಪಿ ನ ಪ್ರಣೋತಿತಿ ದ್ವ್ಯೋತ್ಕತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಹೇಳುವರು. ಅಥವಾ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡಿಸಲೆಂದು ನಮ್ಮ ಬದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ-
ದೇವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಬರಹವನ್ನು ತಿದ್ದಲಾದರೂ ತಿಳಿಸಿ".

೨. : ೧. ಪದ್ಯವನಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ಸ್ತೋಧಾನ ಎಂಬ "ರಾಸವಾಣಿಯನು"
ಅಧರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದೆ ತಾವು ಬದುಕುವುದು
ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಹೇಳಬರದ ವಿಂದರೆ ವಿಧಿಲಿಖಿತ ವಿಂದರ್ಥ; ಅದನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿವೆ
ಹೊರತು ಇತರರಿಗಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇದರಿಂದ ಹೇಳಬರದ
ಬಂಧನ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

ಪದ್ಯಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸವತಿಯರು

ಇಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕಿಲ ನಃ ಸಪತ್ನಾಃ
ಸಮಾನನಾಮಾನಿ ಸದಾ ಗೃಹಾಣಿ |
ಅಸ್ಮಾಣಿ ಚಾಸ್ಮಾನ್ ದ್ವಿಷತಸ್ತದೀಯ-
ಪುತ್ರಸ್ಯ ತದ್ಗಚ್ಛತ ದೇಶಮನ್ಯಮ್ || ೧೮ ||

ಈ ಕಮಲಗಳು ನಮ್ಮ ಸವತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುವಂತವವು;
ಸದಾ ಅವಳಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿರುವವು; ನಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಅವಳ ಪುತ್ರನಾದ ಕಾಮನ
ಅಸ್ತ್ರಗಳೂ ಆಗಿವೆ; ಅದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳೋಣ.

೨. : ೧. ಪದ್ಯಗಳು ಬುತ್ತರಿಸದಿದ್ದಾಗ ಗೋಷಿಯರು ಅದನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ತಾವು ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಮಲಗಳು 'ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ 'ಪತ್ನಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು
ಹೊಂದಿವೆ; ಅವಳಿಗೆ ನೆಲೆಯೂ ಆಗಿವೆ (ಪತ್ನಾಲಯಾ); ಅವಳಂತೂ ತಮಗೆ ಸವತಿ. ಅದ್ದರಿಂದ
ಅವುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು 'ಅಸಾಧ್ಯ' ಎಂದರ್ಥ.

೧. "ಪುಲಸಿಕಾಸನಂ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಪದ್ಯವನಾಃ ಚ |

ಪಸಂತಿ ಪದ್ಯವಾ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತಿತೋ ಹುಃ ||" ಇತಿ ಪಚನಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಥೆಯತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರಹಂ ಸೋಧ್ಯಾ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮಪಿ ಪಿಪಾಸಾಶರಣಮೇವ ಪರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. 'ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಪಾಲಾಃ ಪದ್ಮಾಲಯಾಂ ಪದ್ಮಾಮ್' ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಮ್ನೇತ್ರರತನಾಮುತ್ಪತ್ತಿಃ |

ಅರವಿಂದಮುಚೋಕಂ ಚ ಚೂತಂ ಚ ನವಮಲ್ಲಿಕಾ |

ನೀಚೋತ್ತಲಂ ಚ ಪಂಕ್ತಿಶ್ಚ ಪಂಚಬಾಣಸ್ತ ನಾಯಕಾಃ ||

-ಅಮರಕೋಶ

೪. ಆತೋಽಸತ್ಪ್ರಯೋಜನಮುತ್ರ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇನ್ನು ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಮನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತನಯ. ಕಮಲಗಳಂತೂ ಅವನ ಅಪ್ಪ; ಆದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕಮಲಗಳು ಅವನ ಇರವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಸವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೆಂಬುದು.

ಚೂತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಚೂತ ಕೃಷ್ಣಪದವೀಂ ವದ ನಃ ಕೃತಾನಾಂ

ಹೇ ನಾರಿಕೇಲ ಪನಸಾಮ್ಲ ಪರಾನ್ ಹಿ ಯೂಯಮ್ ।

ಪುಷ್ಕೀಥ ಪುಷ್ಪಫಲವಲ್ಕಲಮೂಲಪತ್ರ-

ಚ್ಚಾಯಾಸಮುಲ್ಲಸಿತಪಲ್ಲವಕೋಟಿರಾದ್ಯೈಃ ॥ ೧೯ ॥

"ಎಲೈ ಮಾವೇ ! ಸೊರಗಿದ ನಮಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು"; "ಎಲೈ ನಾರಿಕೇಳವೇ ! ಹಲಸೇ ! ಹುಣಸೆಯೇ ! ನೀವಾದರೂ ಅವನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ; ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಪುಷ್ಪ, ಫಲ, ವಲ್ಕಲ, ಬೇರು, ಎಲೆ, ನೆರಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರು ಹಾಗೂ ಪೊಟರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವವರಲ್ಲವೆ" !

೩. : ೧. ಮರಗಿಡಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಪರೋಪಕಾರಮಾಡುವುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಎಲೆ, ಹಣ್ಣು ಬೇರು, ತೊಗಟೆ, ಎಸು ಹಾಗೂ ಪೊಟರೆಗಳೂ ಸಹ ಇತರರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದವುಗಳು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವು ತಮಗೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕರಿಸಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಬೇಡಿಕೆ; ವಲ್ಕಲ - ತೊಗಟೆ; ಚೂತ - ಮಾವು; ಪನಸ - ಹಲಸು.

೨. ಇದರಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪರೋಪಕಾರಾಯ ಫಲಂತಿ ವೃಕ್ಷಾಃ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಿಯ ವಿವರಣೆಯಂತಿರುವುದು ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ತಿಂತ್ರಿಣಿ, ನಾರಿಕೇಳಗಳ ದೋಷಗಳು

ತಿಂತ್ರಿಣ್ಯಾಸ್ತ ಯತಃ ಫಲಾನ್ಯಪಿ ಸದಾ ವಕ್ತ್ರಾಣಿ ತೇ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ

ಸಾ ತ್ವಂ ತಾಡನಕರ್ಮಸೂಪಕುರುಷೇ ಕಿಂ ನಾರಿಕೇಲೇನ ನಃ ।

೧. ನ ಉ ತಮಗುಂಬರೋಗಾಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಿದ್ಧಂತಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಚೂತಸ್ಯ ಮೂಲಪನಸಕೋ ವಿವಾರಜಂಬಕ್ಷಗಲ್ಲುಕುಲಾಮೃತಕರಂ ಬೋಧಾ ।

ಯೋಗ್ಯೇ ಪರಾರ್ಥಭವಿಸೋ ಯಮುನೋಪಕೂಲಾಃ ರಂಜಂತು ಕೃಷ್ಣಪದವೀಂ ರಹಿತಾತ್ಮನಾಂ ನಃ ॥

-ಭಾ. (೧೦/೨೦/೯)

೩. ಸರ್ವಸೃಷ್ಟಿ ಮರವೋದ್ಧಾರಂ ಕುರ್ವತಾಂ ವಾ ಬ್ಯಾತ್ಯತಃ ಕಾಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಸಾಧನೇ ಕಃ ಪ್ರಯಾಸ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಮಸ್ತೇ ಯಃ ಫಲಮಭ್ಯಚುಂಬಿಸಿ ನರಾಲಭ್ಯೇ ತ್ವಹಾ ಪಕ್ಷಿಣಾಃ-

ವ್ಯಗ್ರಾದ್ಯಂ ದಧದಧ್ವನೀನಮೃತಿದಂ ರಸ್ರೇಣ ಸಾಧ್ಯಂ ಬಲಾತ್ || ೨೦ ||

“ಎಲೈ ಹುಣಸೆಯೇ ! ಸುಮ್ಮನಿರು; ನಿನ್ನ ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಸಹ ಯಾವಾಗಲೂ ವಕ್ರವಾಗಿರುವವು; ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವವಳು ನೀನು; ನಮಗೆ ನಾರಿಕೇಳದಿಂದ ಅಗುವುದೇನಿದೆ? ಅದು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಎಟುಕದ ಗೆಣಸುಕುಂಬಿಯಾದ ತನ್ನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ತೋಗಟೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವಂತಹುದನ್ನು ಹಾದಿಹೋಕರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ತೆಗೆಯುವಂತಿರುವವು; ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಂತೂ ರಸ್ತೆವೇ ಬೇಕಲ್ಲವೆ !

೪. : ೧. ಹುಣಸೆಯು ಪಕ್ವಕಾರದ ಹಣ್ಣು. ಪಕ್ವಸ್ವಭಾವದ ಅದು ಎಂದೂ ಇತರರಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲದೆ, ಅದರ ಬೀಜಗಳು ಇತರರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತ; ಬೇರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕಲ್ಲ. ತೆಂಗಂತೂ ಬರಿಕ್ಕಿಗೆ ಎಟುಕದಂತಹ ಎತ್ತರದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಅದರ ದಪ್ಪಕರ್ಮದಿಂದಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಅದು ಬೇಕೆನ್ನಿಸದು; ಅಲ್ಲದೆ, ಅದರಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಎಳನೀರು ಮೊದಲಾದವು ಕೆಳಗೆ ಅವರೆ, ಇತರರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಅಪಾಯಕರ. ಹೀಗೆ ಇತರರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದಂತಹ ಆ ಹುಣಸೆ, ತೆಂಗು ಮೊದಲಾದಂತಹ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗದು ಎಂಬುದು ಅವರ ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಮಸ್ತ- ತಲೆ.

೨. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಣಸೆ ಹಾಗೂ ತೆಂಗುಗಳ ವಿರೋಧತೆಯನ್ನು ಸಹ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸದ, ರಾಚಾವಿಗಳ ಪಾಲಾಗುವ ಧನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ನಿಷ್ಕುರಸ್ವಭಾವದ ಲೋಭಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವು ಸಹ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಅನೇನ ಯಾಚಕಾನುಪಕಾರೀ ರಾಚಾದ್ಯಪಹಾರ್ಯವಿತ್ತಸಂಗ್ರಹೀ ನಿಷ್ಕುರ-ಪ್ರಕೃತಿರ್ಲೂ ಧನ್ಯತೇ ! -ವ್ಯಾ.

೩. ಹುಣಸೆ, ತೆಂಗು, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮೇಧ್ಯ ವೃಕ್ಷಗಳು ಎಂಬ ಮಾಹಿತಿಯು ಇದರಲ್ಲಿವೆ; ತಿಂತ್ರಿಣೀ - ಹುಣಸೆ; ಆಪ್ತ - ಸುಮ್ಮನಿರು; ಅಭ್ಯಚುಂಬಿ - ಗೆಣಸುಕುಂಬಿ.

ಹಲಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಗೋಷಿಯರ ಶಾಪ

ಯಃ ಪಕ್ಷಂ ಫಲಸಮಿತಂ ಭುವಿ ಗತೈರಜ್ಜೇಯಮಾವೇಷ್ವಿತಂ

ಧತ್ತೇ ದುರ್ಜರಕಂಃಕೈಃ ಸ ಪನಸಃ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾಕಭೋಗ್ಯೋ ಧ್ರುವಮ್ |

ಚೂತೋಽಯಂ ಫಲಪುಷ್ಪತೋಷಿತಯಿಗಃ ಸ್ವೋಪಾಂತಗಾನಾಂ ನೃಣಾಂ

ಪಕ್ಷ್ಯಾನ್ ಪ್ರದಿಶನ್ ಸ ಚಾಪಿ ಮನಸಸ್ತೋಪಾಯ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸಖಿ || ೨೧ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುವಂತೆ ಗಿಡಮೂಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿರುವ ಮೂಗಿದ ಹಾಗೂ ಮೂಗದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಹಲಸನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಮೊದಲು ಕಾಗೆಗಳು ತಿನ್ನುವಂತಾಗಲಿ; ಗೆಳತಿ! ತನ್ನ ಹಣ್ಣುಮೂವುಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಮುದನೀಡುವ, ತನ್ನ ಜೀವಾರುವ ಜನರಿಗೆ ಪಕ್ಷವಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ, ಈ ಮಾವು ಸಹ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಂದ ನೀಡಲಾರದು.

೧. ೧. ಹಲಸು ವಿಚಿತ್ರವಿಗೆಯ ವೃಕ್ಷ. ಅದರ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣಾದರೂ ಕೂಡಲೇ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳುಗಳು ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕೂಡಲೇ ತಿನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊತೆಗೆ ಅದರ ಹಣ್ಣನ್ನು ಮೊದಲು ಕಾಗೆಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಹಲಸ ಈ ಬಗೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಲೇ ಇಂತಹ ವೃಕ್ಷವು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರದು ಎಂದು ಗೋಚರಿಸುವ ತೆಳುವುತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

೨. ಮಾವು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ. ಅದರ ಸೆರಳು, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಹ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ಮುಸುಕುಗೂ ಪ್ರಯೋಜನಕರ; ಆದರೆ ಅದು ಸಹ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಉಪಯೋಗ-ಕಾರಿಯಾದ ವೃಕ್ಷವೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಮಾಲಿಗೆ ನಿರೂಪಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಗೋಚರಿಸುವ ಮನಸ್ಸಾಗದ ಕೃಷ್ಣವರದದ ವಿಶ್ವವಸ್ತುವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾದಿನ ದೋಷ

ಕಂದರ್ಪಮಂತ್ರಿಣಿ ಸಮೀಯುಷಿ ಯಃ ಸರಾಗ-

ಸ್ತತ್ಕ್ಷಪಾತಿಪಿಕಾಗಾಯಕದರ್ಪದೇತುಃ |

ತದ್ಬಂದಿನಃ ಶುಕಚಯಸ್ಯ ಸಖಾ ತದೀಯ-

ಬಾಣೌಘಜನ್ಮಧರಣೀ ಸ ಹಿ ಚೂತ ಏವ || ೨೨ ||

ಕಂದರ್ಪಸಚಿವನಾದ ವಸಂತವು ಆಗಮಿಸಿದಾಗ, ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿ, ಅವನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಹಾಡುವ ಕೋಗಿಲೆಗೆ ಹರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ, ಅವನ ಹೊಗಳುಭಿರಂಜಿತವಾದ ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗಿರುವ, ಆ ಮಾವು ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ, ಅಲ್ಲವೇ !

೧. ವೃಕ್ಷೇ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ವಸಂತವಸ್ತು ವ್ಯಕ್ತ ಕಾಕಭೋಗ್ಯತ್ವಗ್ನಿಯಮಾಡಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಆತ್ಮಾಪಿ ಪೂರ್ವವಲ್ಲುಬೋಧ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ-

೨. : ೧. ಮಾವು ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿಗುರಿ ಆಕರ್ಷಕವಾಗುವುದು; ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹರ್ಷದಿಂದ ಧ್ವನಿಗೊಮ್ಮುವುವು. ಗಿಳಿಗಳ ಬಿಂಡುಗಳು ಆಲಾಪನೆಗೆ ತೊಡಗುವುವು; ಆದರ ಹೂವಂತೆ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣವೇ ಸರಿ. ಬೀಗೆ ಕಾಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಾವನಾಗಿರುವ ಈ ಚೂತ ತಮಗೆ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸದಿರುವ ಮೂಲಕ ಅಜಿತಕಾರಿಯೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಭಾವ.

೨. ವಸಂತವು ತನ್ನ ಫಲಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರವು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಮಾವಿಗೆ ಸಚಿವನಿದ್ದಂತೆ. ಆಗ ಕೂಗುವ ಕೋಗಿಲೆಯು ಆದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಆಗ ಉಲಿಯುವ ಗಿಳಿಗಳಂತೂ ಅದರ ಹೂಗಳುಭಟರೇ; ಬೀಗೆ ಮಾವಿಗೆ ಅವು ಪೂರಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿ ತುಂಬಾ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು; ಗಿಳಿಗಳು ಉಲಿಯುವುದನ್ನು ಹೂಗಳುಭಟರ ಕೆಲಸ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅಮೋಘವಾದುದು.

ಮಾಧವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಮಾಧವಿ ಪ್ರಾಂತನಿಗೂಢದಲ್ಲಿ

ತ್ರಿಮಾನಿನೀಮಾನದಮಾದಿಲೇಹ |

ದೇಹಿ ತ್ವದೀಯಾಂ ಸ್ಥಿತಿಮೇವ ನೋ ಚೇ-

ನ್ನಾಮ್ನಾಽಪಿ ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ಹಿ ಮಾಧವೀತ್ವಮ್ || ೨೩ ||

"ಎಲೈ ಮಾಧವಿ ! ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವವಳು ನೀನು; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಉಲ್ಲಾಸನೀಡುವ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಗಿಗ ತೋರಿಸಿಕೊಡು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನಾದರೂ ನೀಡು; ಮಾಧವೀ ಎಂಬ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನಿಂದಾದರೂ ಅವನು ನೆಲೆಸಿರುವನಲ್ಲವೆ !"

೨. : ೧. ಮಾಧವಿ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಮಾಧವನಾದ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಹೆಸರು ಅದರದು; ಮಾಧವನನ್ನು ತೋರಿಸದಿದ್ದರೂ ಸರಿ, ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅದರ ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೂ ತಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಆ ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು ತ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾದುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಹೆಸರಿನ ಮೂಲಕವಾದರೂ ತಾವು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ.

೧. ಅಸ್ತದ್ವಿರೋಧಿಮದಗಮರವಾಂಸ್ತ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಮಾಯೋಗತತ್ವಾನ್ಮನಸ್ತೋಮಯ ನ ನ್ಯಾಪಿತಿ ಭಾವಃ | - ಪ್ರಾ.

೨. ಪಶ್ಯತೇಹ ಲತಾ ಬಾಹುನಪ್ಯಾಲ್ಪಪ್ತಾ ವಸಸ್ತತಃ |

ನೂನಂ ತತ್ಪರವಸ್ತರ್ಥಾದ್ ಬಿಭೃಷುಮಲತಾನ್ಮಯೋ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೨೦/೧೨)

೩. ಮಾಧವಸ್ತೇಮಾ ಮಾಧವ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ || ನಾಮ್ನಾ ವಾ ತದೀಯಾ ಭವಾಮ ಇತ್ಯಾಶಯಃ | - ಪ್ರಾ.

೨. ಶಿಕ್ಷಣವು ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗದ ಮಾನವಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳ ಜನ್ಮವೇ ಮೇಲು ಎಂಬ ಎಲ್ಲೆಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಪಲ್ಲಿ - ಬಳ್ಳಿ.

ಅರೋಕವು ಸಹ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ

^೧ ಅರೋಕ ಏಷೋಽಪರವೇದನಾಜ್ಞಃ

^೨ ಪದಾದತೇರೇವ ಪರೋಪಕರ್ತಾ |

ನ ಕಾರ್ಯಕಾರೀ ವಿಧಿಲಾತ್ಮನಾಂ ನ-

ಸ್ತತೋಽಪರತ್ರ ಪ್ರತಿಯಾತ ಸಖ್ಯಃ || ೨೪ ||

ಈ ಅರೋಕವಂತೂ ಇತರರ ಶೋಕವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದಂತಹುದು; ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದಾ-
ಗಲೇ ಇತರರಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡುವಂತಹುದು ಇದು; ಗಲಿತದೇಹರಾದ ನಮಗೆ
ಇದರಿಂದ ಕೆಲಸವಾಗದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಗೆಳತಿಯರೇ ! ಬೇರೆಡೆಗೆ ನಡೆಯಿರಿ.

೩. ಅರೋಕವು ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಜಡವಾದುದು; ^೩ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಡಗಾಲಿನಿಂದ
ಒದ್ದಾಗಲೇ ಅದು ಹೂಬಿಡುವುದು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಜಡವಾದ ಅದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ವೇದನೆ ತಿಳಿ-
ಯುವಂತಿಲ್ಲ; ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಆಯಾಸಗೊಂಡಿರುವ ತಾವು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುವ
ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಅದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ
ಮೂಲಕ ಗೊಣ್ಣಿಯರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳುವ ತೀರ್ಮಾನ ಕೈಗೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

ಪಾರಿಜಾತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಪಾರಿಜಾತ ಸುರಸಂಸದಿ ಗೀತ ದಾತಃ

ಶ್ರೀನಂದನಂದನಮುದೀರಯ ಸಿದ್ಧಗಮ್ಯಮ್ |

ರತ್ನಾನ್ ರಾಸ್ಯುರುವಿಧಾನ್ ಕಿಲಾಶ್ರಿತಾನಾ-

ಮಸ್ಯಭ್ಯಮುಚ್ಯತಹರಿನ್ಮುಣೀಮೇವ ದೇಹಿ || ೨೫ ||

೧. ಕಚ್ಚೆತ್ ಕುರವಕಾರೋಕ ಸಾಗ ವ್ಯಾನ್ ಚಂಪಕ |

ರಾಮಾನುಜೋ ಮಾನೀನಾಂ ದೋಗ್ರಾ ನಂದ್ಯ ಚಾತ್ಮಜಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೪/೬)

೨. ಪಾದಾಫಾತಾದೋನಂ ವಿಶೇಷಃ - ಸಾಹಿತ್ಯರಹಸ್ಯ; ಪಾದಾಫತಃ ಪ್ರಮದಯಾ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿ ಇತಿ ಅನ್ವಿತ - ವ್ಯಾ-
ಸನೂಪರರೋಗಿ ರೋಗವೇಗಾಭ್ಯಾತಾತಾಮ್ |

ದೋಷದಂ ತದೋಕ್ತಂ ತತಃ ಪ್ರಮೋದ್ಯಮೋ ಭವೇತ್ ||

- ಸೈವಭೀಯ

೩. ಸ್ತ್ರೀಪಾದಾನಾದರೋಪನೋಕ್ತಂ ವ್ಯಸಮೋ ಭವಂತಿ ದೋಷವೇ ಕಥಿತತ್ಕಾರಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಪರವಾರಿಭವ್ಯಕಸುಕೃತರುದ್ರಜಪಾರಿಜಾತಹರಿಣಂದನವತ್ |

ಸಹಿತಂ ಸಮಾದಿವದತಾನನಗೈಃ ಪರಿಭೂಷಯಂತಿ ತದಯೋ ಋತವಃ ||

-ಸುಮದ್ವಿಜಯ(೧೧/೨೪)

"ದೇವಸಭೆಯು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ, ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವದ ಎಲೈ ಪಾರಿಜಾತವೇ ! ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧರು ಪಡೆಯುವಂತಹ ಸಂದತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸು; ನೀನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೀಡುವ, ಅಲ್ಲವು! ನಮಗಂತೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯನ್ನೇ ನೀಡಿಬಿಡು".

ಪ. : ೧. ಪಾರಿಜಾತವು ಮಂದಾರ, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಂತೆ ಬೇಡಿದ್ದನ್ನು ನೀಡುವ ದೇವವೃಕ್ಷ ಬಹುಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಆದರೆ ಮೇಷ ಎಂಬುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ತಮಗಂತೂ ಇತರ ರತ್ನಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯನ್ನೇ ನೀಡು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತಾವು ಕಾಮ್ಯಫಲಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲ; ನಿಷ್ಕಾಮವೃಕ್ಷಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಚೇತನರು ಎಂಬ ಮೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು; ಸಂಸತ್-ಸುಖ ಹರಿನ್ಯಾಸಿ-ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ.

೨. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಯಾಚೇ ವರದರಾಜ ತ್ವಾಂ ಕಾಂಚೀಲೇವ ನ ಕಿಂಚನ |

ಚೇತನಾಚೇತನಜಗದ್ವರಂ ತ್ವಾಮೇವ ದೇಹಿ ಮೇ || - (೨/೨೦)

ಪಾರಿಜಾತದಿಂದಲೂ ದೊರಕದ ಉತ್ತರ

ತದಂಘ್ರಿಲಾಭೇನ ನಿಜಾವಮಾನ-

ವಿಶಂಕಿತೇತಾ ನ ದಿಲೇನ್ನಿಜಂ ನಃ |

ಸಹೋದರೋಽಯಂ ನನು ಸಿಂಧುಪುತ್ರಾಃ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಾರ್ಹಣದ್ರಪ್ತವೃತ್ತಿಃ || ೨೬ ||

"ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದ ತಮಗೆ ಲಭಿಸಿದಲ್ಲಿ ನಾವು ತನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಿಸಿ ಈ ಪಾರಿಜಾತ ನಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಇದು ಆ ಸಾಗರಜಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವು! ಇದಕ್ಕೆ ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಅದರಿಸುವನೆಂಬ ಸೊಕ್ಕು ಬೇರೆ."

ಪ. : ೧. ಪಾರಿಜಾತವು ಅವರ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸದೇ ಹೋದಾಗ ಅವರ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾವು ಕೃತಕೃತ್ತರಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಈ ಪಾರಿಜಾತದ ಕಡೆಗೆ ಬರುವ ಅಗತ್ಯವಿರು-

ದಂಚ್ಛೇತಃ ದೇವತರವ್ಯೋ ಮಂದಾರಃ ಪಾರಿಜಾತಕಃ |

ಸಂತಾನಃ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಃ ಪುಂಸಿ ಹಾ ವರಿಚಂದನಮ್ ||

-ಆಮರಕೋಶ

೧. ವಿವೇಚನೇನ ತದತಿಕ್ರರತ್ನಾರಾಹಿತ್ಯೇನ ವೈರಾಗ್ಯಂ ವ್ಯಜ್ಞತೇ |

-ಮಾ.

ವೃದ್ಧಿ ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಿಮೆಗೆ ಕುಂದುಂಟಾದಿತು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಅದು ತಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸುಕಪನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಪಾಲಿಜಾತವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಿಷಮುಟ್ಟನ್ನು ಎಂದಾಗುವುದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಸಹ ಅವಳ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೇ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಗೆ ಕೊಡಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪ್ರೀತಿ ಉಂಟಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅದು ತಮಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರಣ.

೩. ವೇದವ್ಯಕ್ತವಾದ ಅದನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಗೌರವಿಸುವನು. ಅಂತಹ ಉನ್ನತಗೌರವ ಪಡೆದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಗರ್ವ ಹೆಚ್ಚಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತ ತುಂಬಾ ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ತಮ್ಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಅದು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ.

೪. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಜಾತವು ಕ್ಷೀರನಾಗರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಂತಹುದು; ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಇಂದ್ರನಿಂದ ಅದರ ಸಲಹೆಗೊಳಪಟ್ಟಂತಹುದು ಎಂಬ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ; ಸಿಂಧುಪುತ್ರೀ - ನಾಗರಜಾತೆ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಭಜನ ಪಾಲಿಜಾತಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ಭಗವತಿ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ-ಭಾಗ. (೧೦/೧೭/೨).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಗೀತೇನ ತೇ ಗೀಷ್ಟತಿವರ್ತಪೂರ್ವ-

ಗೀರ್ವಾಣವರ್ಯಾಃ ಕಿಲ ನಮ್ರಭಾವಮ್ |

ನೀತಾಸ್ತದಸ್ಮಾನ್ ಸ್ವಪಶೇ ವಿಧಾತು-

ಮೇತಾವತಾ ಕಿಂ ಕಮನೀಯಮೂರ್ತೇ || ೨೭ ||

೧. ಪರಪಾಲಿಜಾತವು ಕಲ್ಪತರುಷವು ಪಾಲಿಜಾತವು ಕಂಡವನು |

ಸೂತಂ ಸಮಾಧಿವಸತಾಸ್ಯೈ ವಲೋಮಮಂತಿ ತವಪೋಃ ಭೂತಮ್ || - ಮಧ್ವವಿವಿಮ (೧೦/೨೮)

ವಂಚಿತೇ ದೇವತರಪೋ ಮಂದಾರಿ ಪಾಲಿಜಾತಕಃ |

ಸಂತಾಪಃ ಕಲ್ಪಪ್ರಕೃತ್ಯವೈವಿ ವಾ ಹುಚಂವಸಮ್ ||

- ಇತಿ

೨. ಪಾಲಿಜಾತಾದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸವನುಗುಣವು ಬದಾತ್ಮವು ಪ್ರೀತಿ ಭಾವ |

- ವ್ಯಾ.

ಶಾಪದೋಷ ಸುಕುಲತಮ ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳ ಮರೆಯದ ಲೋಕದ

ಕಾಮತಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅವಲಿವ ಸೇವಮಾಳರಿಗೆ |

ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ ಪರಮಮಂಗಳನಾಮ ನರಕಸರನು ಸಲಹಿತು

ವಾಮರರ ಪಂಡಿತರನಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಕೊಡುತೀಹದು ||

-ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ(೨/೨೦)

"ಎಲೈ ಮೋಹನಾಂಗನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಗಾನಕ್ಕೆ ವಾಕ್ತವ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಸಹ ಮಣಿದಿರುವರು; ನಮ್ಮನ್ನು ನಿನ್ನ ವರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದೇ ನಿನ್ನಗೆ ಬೇಕಿತ್ತೆ?"

ಮ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಾನ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಗೌರವಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ವಿವರ ಇದಾಗಿದೆ.

೨. ಕೇವಲ ಗಾನದಿಂದಲೇ ಪರವರರನ್ನಾಗಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದ್ವೈತಾನುಭವ, ದೂರ ತೆರಳುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅನಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಗೀಷ್ಟತೆ - ವಾಣೀಜ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಗೀರ್ವಾಣ - ದೇವತೆ; ಕಮನೀಯ - ಮನೋಹರ.

೩. ಕೆಂ ಎಂಬುದು ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಥದ ಪ್ರಯೋಗ :

ಆಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ ಕಿಮಿತ್ಯೇತತ್ ಯತೋಽಲ್ಪಪ್ರಲತಾ ಭವೇತ್ |

ವಸ್ತುನೋ ಯತ್ರ ಚಾಲ್ಪತ್ತಂ ಪುನೋ ವಾ ನೇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ||

- ಪ್ರಕಾರಸಂಹಿತಾ (ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯ)

ಮುರಳಿಗೆ ಬೆದರಿಕೆ

ಮುರಲಿ ಮುರರಿಪುಂ ತಂ ಮೋಹನಂ ಶಂಸ ಹಂಸಾ-

ಭೃದಯಮುದಯದಿಂದುಶ್ರೀಮುಖಂ ವೀತಶೋಕಮ್ |

ವಿರಹದಹನಭಾಸಾ ನಿರ್ದಹಾಮೋಽತ್ರ ನೋ ಚೇತ್

ತರುಣಿ ಕುಲಮಿದಂ ತೇ ಹಂತ ವೃಂದಾವನಾಂತೇ || ೨೪ ||

"ಎಲೈ ಮುರಳಿಯೇ ! ಪರಮಹಂಸರಿಗೂ ಉನ್ನತಿ ನೀಡುವ, ಉದಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯ ಚೆಲುಮೊಗದ, ಶೋಕರಹಿತನಾದ ಆ ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡು. ತರುಣಿ ! ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಅಗ್ನಿವ್ಜಾಲೆಯಿಂದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿರುವ ನಿನ್ನ ಈ ಕುಲವನ್ನೇ ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವೆವು".

ಮ. : ೧. ಕೋರಿಕೆಯ ತಂತ್ರವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಬೆದರಿಕೆಯ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಷ್ಠಿಯರು ಕೈಹಾಕಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ; ಇಂದು - ಚಂದ್ರ; ಇಂದುಶ್ರೀ - ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ.

೧. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ "ಶರಣಶಕ್ತಪರಮೇಷ್ಟಿಪುರೋಗಾಃ ಕವಯ ಆನತಕಂಠರಗಾತ್ರಾಃ" ಎತಿ ವಲಾಂಘ್ರಸಿಂಧಿ (ಭಾಗ. ೧೦/೨೨/೧೦) ದ್ಯೋತಯತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ ತನ್ಯಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಅನ್ಯಾನ್ ವ್ಯವಶೇ ವಿಧಾತುಂ ಕರ್ತುಮೇತಾದೌ ಅದ್ವೈತದೂರಗಮನಾದಿಣಾ ಕಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಾವು ಹಾಗೆ ಬಯಸಲು ಅವನು ಪರಮಹಂಸರಾಗೂ ನಲಿವು ನೀಡುವ ಮಹನೀಯ; ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಂತಹ ಸುಂದರಮುಖದವನು; ಲೋಕಮೋಹಕ, ಸದಾ ಮುಖದೊರ ಮೇವಲಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮುರಲಿಯ ಕುಲ ಎಂದರೆ ಬಬರುವೆಂಗಳೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅವು ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿಗೆ ಸುಟ್ಟುಬೂದಿಯಾಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ವಹಿಯಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವುದಾಗಿ ಅವರ ಬೆದರಿಕೆ.

೪. ಇದು ರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನಿಗೆ ನೀಡುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತಿನಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ: ಸಪುತ್ರಮಿತ್ರವಾಂಛವೋ ವಿನಾರಮಾದು ಯಾಸ್ಯಸಿ | ಮ.ಭಾ.ತಾ.ಸಿ.(೭/೨೯).

೫. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಾಧನೆಗಳು ನಿರರ್ಥಕವೆನ್ನಿಸುವವು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಅಡಗಿದೆ; ವಿರಹದಹನ - ಓರಹಾಗ್ಗೆ.

ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ವೃಂದಾವನ ಕೃಷ್ಣವರ್ತಮದ ನೋ ನೋ ಚೇತ್ ಪುಮಾಂಸಂ ಹಿ ತಂ
ದಾಸ್ಯಾಮಃ ಪ್ರಿಯವಿಪ್ರಯೋಗಜನಿತಂ ತೇನ ತ್ವದೀಯೋದಯೈಃ |

ಸಾಕಂ ಪ್ರಜ್ವಲಿತೇಽಂಗ ಗೋಪಲನಾಭಾಸ್ವಚ್ಚಕ್ಷೋರೀಚಯೇ
ಲೋಕೇ ನಾಮ ನಿರರ್ಥಕಂ ತವ ಪುನಃ ಕೋ ವಾ ಕವಿಃ ಕೀರ್ತಯೇತ್ ||೨೯||

"ಎಲೈ ವೃಂದಾವನವೇ! ನಮಗೆ ಆ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನ ಮರೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಪುರುಷನಾದ ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ನಿನಗೆ ನೀಡಿಬಿಡುವೆವು; ಅದರಿಂದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ, ಗೋಪಿಯರು ಎಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ಚಕ್ಷೋರಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡು ಸಹ ಉರಿದುಹೋದಾಗ ನಿನ್ನ ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕವಿಯು ತಾನೆ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿಯಾನು?"

ಪ. : ೧. ಕೃಷ್ಣವರ್ತ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿ ಎಂಬುದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಧೂಮಧ್ವಜನಾದ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬುದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಅರ್ಥ. ಇವರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿ ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಅಹುತಿಯಾಗಿ ನೀಡುವೆವು ಎಂಬ ಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು (ಪ್ರೇಮಾಲಂಕಾರ);

೧. ತ್ವಂ ಕು ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಯೋಗಿನಿ ಸಾಸ್ವಾಭಿಶ್ಚಾಪಯಿತುಮುತಿ ಶಕ್ಯಾ ಕುಲನಾರಾಭಯಾದೇವ ಶಂಕೇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೨. ಒಬ್ಬನ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳಗುವುದು ಅದನ್ನು ಕುಖೆಯೊಬ್ಬ ಕೊಂಡಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ; ಪೃಂದಾವನದ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳಗುವುದು ಅದರಲ್ಲಿಯ ಚೆಕ್ಕೋರವರಿಗೆ ಧ್ವನಿಗೆ; ಪೃಂದಾವನವು ಭಾಷವಾದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿನ ಗೋಖಿಯರೆಂಬ ಚೆಕ್ಕೋರಗಳು ಅಳಿಯುವುದರಿಂದ ಪೃಂದಾವನವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಕವಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು; ಅದರಿಂದ ಪೃಂದಾವನದ ಕೀರ್ತಿ ನಶಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದು ಸಹ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಬೆದರಿಕೆಯ ತಂತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ವನವೆಂಬುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದು ವೃಕ್ಷಗಳಿದ್ದಾಗ; ಅದರಲ್ಲೂ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ವೃಕ್ಷಗಳೇ ನಾರವಾದಲ್ಲಿ ವನವೆಲ್ಲಿ ಉಳಿದೀತು? ಆದ್ದರಿಂದ ಪೃಂದಾವನದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಗೋಗೋಪಗೋಪೀಪ್ಪಂದದ ಉಳಿವು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಇದರಿಂದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಚನಗಳಿಂದ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

ವೃಕ್ಷಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಖಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಸಖಿ ತರುರಯಮುಚ್ಚೋ ನೈವ ಜಾನಾತಿ ಕೃಷ್ಣಂ
 ಕಿಮಿತಿ ವಿಧಿನಿದೇಶಾಜ್ಞಾ ನಶೂನ್ಯೋ ಹಿ ವೃಕ್ಷಃ |
 ಯದುತಿಲಕವಿಯೋಗಾದಸ್ತು ಮೇ ಜ್ಞಾನಹಾನಿ-
 ಗತವಿರಹಭಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಃ ಕುತೋಽಸ್ಯ || ೩೦ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಖಿ) "ಗೆಳತಿ ! ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಈ ವೃಕ್ಷವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಅರಿತಿಲ್ಲ"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಖಿ) "ಅದು ಹೇಗೆ?" (ಮೊದಲ ಗೋಖಿ) "ಬ್ರಹ್ಮನ ಆದೇಶದಿಂದಾಗಿ ಈ ವೃಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ"; (ಎರಡನೆಯ ಗೋಖಿ) "ಯದುತಿಲಕವಿಯೋಗಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗುಲುವಿಕೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಯಾಗಲಿ; ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದ ಇದಕ್ಕೆ ಎರಹದ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕಿಂತು ಜ್ಞಾನಹಾನಿಯಾದೀತು?"

ಮ. : ೧. ಗೋಖಿಯರಿಬ್ಬರ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಪವ್ವುರಿತಃ ಸತಿ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರರ್ಥಕಂ ಅರ್ಥರಹಿತಂ ವೃತ್ತಾದಿವಾಹಃ ಸತಿ ಬಹುಪ್ರಕರಮೂಲವಾದ್ಯಕರವತ್ತ್ವಾ-
 ಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾಷಾ | -ಪ್ರಾ.
೨. ಕಿಂ ತೇ ಕೃತಂ ಕ್ಷಿತಿ ಮುಘಂ ಏತ ಕೇಶವಾಂಘ್ರಿಸ್ತರೋತವೋಮುಲಕತಾಂಗದೃವಿಭಾಸ |
 ಅಪ್ಯಂಘ್ರಿಸಂಘದ ಉದ್ರಕ್ರಮವಿಕ್ರಮಾದ್ ವಾ ಆಹೋ ಪರಾಹವಪುಷಾ ಪರಿರಂಭಣೇನ ||

೨. ವೃಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದು ಅದು ಜಡ(ಸ್ಥಾವರಜೀವಿ)ವಾದ್ದರಿಂದ ಜಡಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವಿರದು ಎಂಬುದು ವಿಧಿನಿಯಮ; ಆದರೆ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದ ನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ತಾನೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನರೂಪ್ಯಳೇ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅರಿವಿಲ್ಲದವರು ಜಡಗಳಂತಾಗಿರುವ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರು ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅರಿವೊಂದೇ ಜ್ಞಾನ; ಅದಲ್ಲದೆ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೂ ಸಹ ಜಡತ್ವದಂತೆಯೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ಆತ್ಮಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು: ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾಪಿಕಾ ಪರಮಾ ಶ್ರುತಿಃ | - (ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವಿರ್ಣಯ)

ಚಂದ್ರನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಸಖಿ ಕಥೆಯ ಸ ಕೋಟಿಯಂ ತನ್ನಿ ಪೀಯೂಷರಶ್ಮಿ-
ರ್ದಿರತಿ ಕಥಮುದಗ್ರಂ ತರ್ಹಿ ಮೇ ಕಾಲಕೂಟಮ್ |
ಹರಿವ ಪದಮಾತ್ರಶ್ಲಾಘ್ಯಧರ್ಮಃ ಸ ನೂನಂ
ವಹತಿ ಗರಮಗೌರಂ ಹ್ರಾಸಭಾಗೇಷ ಚಂದ್ರಃ || ೩೧ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಗೆಳತಿ! ಇವನಾರು?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಸುಂದರಿ, ಇವನು ಅಮೃತಕಿರಣನಾದ ಚಂದ್ರ"; (ಮೊದಲಿನ ಗೋಪಿ) "ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇವನೇಕೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದವಾದ ಕಾಲಕೂಟವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರುವನು?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅವನು ಹರಿಯಂತೆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರರಂಸೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು; ಇವನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯಲ್ಲದ ವಿಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಅದಕ್ಕಿಂದೇ ಈ ಚಂದ್ರನು ಹ್ರಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವನು".

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಚಂದ್ರನ ಅಮೃತಕಿರಣಗಳೂ ಸಹ ಗೋಪಿಯರ ಪಾಲಿಗೆ ಕಾಲಕೂಟವಿಷದಷ್ಟು ದುಃಖಕರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಗರ - ವಿಷ.

೨. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯ ಕಳಂಕವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿಯ ಈ ತೆರನಾದ ವಿಷಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಪೀಯೂಷ-ಅಮೃತ; ಪೀಯೂಷರಶ್ಮಿ - ಅಮೃತಕಿರಣ.

ಯಾಮಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಧನ್ಯೇ ಯಾಮಿನಿ ಕಾಮಿನೀವ ಶಶಿನಂ ಸಾನಂದಮಾಚುಂಭ್ಯ ಯಾ
ಮಾನ್ಯೈಸ್ತಸ್ಯ ಕರೈಃ ಸುಧಾರಸಧರೈರಾಲಿಂಗಿತಾಂಗೀ ಸದಾ |

ವಿಶ್ವೇಷಾಚ್ಚಕೃತಾಽನುಯಾಸಿ ಬತ ತಂ ದೇಶಾಂತರೇ ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ

ಕೃಷ್ಣಾಯಾಧ್ವನಿ ಶಂಸ ಕಂಜನಯನಾಯಾಸ್ಮನ್ಮನೋವೇದನಾಮ್ ॥ ೩೨ ॥

"ಎಲೈ ಕೃತಾರ್ಥಿಯಾದ ರಜನಿ ! ನೀನು ಕಾಮುಕಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ಆನಂದದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿರುವಿ. ಅವನ ಮಾನನೀಯವಾದ ಅಮೃತಹೊತ್ತಿರುವ ಕೈಗಳಿಂದ ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿತ ದೇಹಳಾಗಿರುವಿ. ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವ ಅವನ ಅಗಲುಮಿಕೆಗೆ ಅಂಜದೆ ನೀನು ಅವನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಲು ಹೊರಟಿರುವಿ. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೋವೃಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಬಿಡು".

ವಿ. : ೨ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಚಂದ್ರನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡಬಿಡದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಅವನ ಆಲಿಂಗನ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಚಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯು ತೆರಳುವುದನ್ನು ಅವನ ಅಗಲುಮಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದೆ, ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಂತಿದೆ ಎಂದಿರುವರು; ಯಾಮಿನೀ-ರಾತ್ರಿ; ಕಂಜನಯನ-ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ.

ಯಾಮಿನಿಯ ದೋಷ

ನಿಶಾಚರಾಃ ಪ್ರಾಣಹರಾಶ್ಚ ಚೋರಾ-

ಶ್ಚರಂತಿ ಯಸ್ಯಾಂ ನ ಬುಧಾಃ ಸುಬೋಧಾಃ |

ಸ್ವಯಂ ಚ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ರಿಯಸೌಭಗಾ ಯಾ

ಕಿಮಸ್ಮದಾನಂದಕರೀಯಮಾರ್ಯಾಃ ॥ ೩೩ ॥

ಎಲೈ ಗೋಪಿಯರೇ ! ಈ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ರಾಕ್ಷಸರು, ಕೊಲೆಗೆಡುಕರು ಹಾಗೂ ಕಳ್ಳರೇ ಹೊರತು ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ರೋಚಕವೆನ್ನಿಸದ ಕಾಂತಿಯ ಈ ರಾತ್ರಿಯು ನಮಗೆಂತು ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು?

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೆಳದಿಂಗಳಿರದ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ರಾತ್ರಿಗಳು ಅಹ್ಲಾದಕರವೆನ್ನಿಸವು. ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೋಚಿಸದ ಈ ರಾತ್ರಿ ತಮಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಸುಳವು ನೀಡಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು ಆತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೨. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಈ ಸುಂದರರಾತ್ರಿಯು ತಮಗೆ ಆನಂದನೀಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೋಚಿಸದವರು ಎಂದೂ ಇತರರಿಗೆ ಆನಂದನೀಡಲಾರರು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೧. ಆತ ಏನು ಭ್ರಮಾಲಂಕಾರವು ವ್ಯಂಗ್ಯತಾ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಅನೇಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹಾನಿಶಿತಂಬಗೌರವೇಣ ಗಮನೇ ಆಯಾಸವಿರೋಚಾಪ್ತ ಆತೀತಾ ಅಲ್ಪಾಽಪಿ ರಾತ್ರಿರ್ಬಹಿರಾ ಉರ್ವರಿತಾ ಬಹ್ವೇ ಆಪ್ತಲೀಯಸೀತಿ ತಾಸಾಂ ಭ್ರಮೋ ವ್ಯಕ್ತತೇ |

-ವ್ಯಾ-

ಯಮುನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕಾಲಿಂದಿ ತಂ ಕಥಯ ಕಂಜದಲಾಯತಾಕ್ಷಂ
ನಾಮ್ನಾ ಗುಣೇನ ಸದೃಶೀ ನನು ನಂದಸೂನೋಃ |
ಬ್ರಹ್ಮ್ಯದೇವವೃಷಯಃ ಸಖಿ ಶಾಂತಗಮ್ಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮದೇ ಕೃತಗೃಹಂ ಬ್ರುವತೇ ಭವತ್ಯಾ || ೩೪ ||

"ಎಲೈ ಗೆಳತಿಯಾದ ಯಮುನೆಯೇ ! ನೀನು ಆ ನಂದನ ಮಗಳಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲೂ ಗುಣದಲ್ಲೂ ಅನುರೂಪಳಾದವಳು; ಅಲ್ಲವೇ ! ತಾವರೆಯ ದಳದಂತೆ ವಿಶಾಲನೇತ್ರದ ಅವನು ಎಲ್ಲಿರುವನು? ತಿಳಿಸು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ, ಶಾಂತರಿಗೆ ದೊರೆ-ಯುವನೂ, ಆದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮದದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಯುಷಿಗಳು ಹೇಳುವರು".

೧. : ೧. ಯಮುನೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂದು; ಇದರಿಂದ ಅದು ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಯಿತು; ಅಲ್ಲದೆ ಅದರ ನೀರು ಕಪ್ಪು; ಅದು ತ್ರಿವೇಣಿ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ರುಬ್ಬವರ್ಗದ ಗಂಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ. ಅದರಿಂದ ಬಣ್ಣದಲ್ಲೂ ಅದು ಅವನನ್ನು ಹೋಲುವುದು; ಹೀಗೆ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ಬಣ್ಣ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾದೃಶ್ಯಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರುವಿಕೆ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

೨. "ಬ್ರಹ್ಮದ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ವಿರೋಧರಸನ ನೀಡಿದಂತಹ ಯಮುನೆಯ ವಿರೋಧನಳ; ಕಾಲಿಂದೀ - ಯಮುನಾ.

ಯಮುನೆಯು ಮಾಡುವ ಅಪೂರ್ವ ಉಪಕಾರ

ಕಾಲಿಂದಿ ತ್ವಮುಘಾನ್ವಿತಾನಪಿ ಸತಃ ಕೃತ್ವಾ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನೋ
ಗಂತುಂ ನೈವ ಕದಾಪಿ ಮುಂಚಸಿ ತವ ಭ್ರಾತುರ್ನಿಕೇತಂ ಪ್ರತಿ |
ಕಿಂತು ಕ್ಷೀರಪಯೋಬಿಧಾಸನಿರತಾನ್ ಪ್ರೀತಾ ಕರೋಷ್ಯಾತ್ರಿತಾನ್
ಸ್ವಿಗ್ಧೇ ಭರ್ತರಿ ಕಾಮಿನೀಜನರುಚಿಸ್ತತ್ಕ್ಷ ವಿದ ಹೃಲಮ್ || ೩೫ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮದೇ ಬ್ರಹ್ಮದಾಮೃತಾರ್ಥಕ ಆಕ್ಷರಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವಾತ್ಮಗುಣ ಯತ್ಪಾದರಸಯತ್ ತಸ್ಯ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮದವಂತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ದೋಷದ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಅವಾದಿರಾಚರ ತೀರ್ಥವೆಂಬ(೩/೩೫)ದಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಕಂಡುಬರುವುದು; ಅದಕ್ಕೂ ಸಹ ಉಪಾಧಾಯಿಗಾತಾರ್ಥಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಉಪಲಬ್ಧವಿದೆ, ಅದರ ವ್ಯರ್ಥವಾತ ಹೀಗಿದೆ : ಕಾಲಿಂದಿ - "ಹೇ ಕಾಲಿಂದಿ ! ನಾನು ಅರ್ಧನಾಮಗಾನ್ವಿತಾನ್ ಯಮುನೆಯ ನದಿ ಕನ್ನಡಾನ್ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನಃ ಪೂತಾತ್ಮನಃ ಕೃತ್ವಾ ತವ ಭ್ರಾತುರ್ನಿಕೇತಂ ಸಿತೇತಂ ಪ್ರತಿ ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ಗಂತುಮೇವ ನ ಮುಂಚಸಿ | ಯಾತಾ ತು ದೂರತೋಽಪಾಸ್ತೇತಿ ಭಾವಃ | ಕಿಂತು ಪ್ರೀತಾ ತ್ವಾಮಾತ್ರಿತಾನ್ ತಾನ್ ಕ್ಷೀರಪಯೋಬಿಧಾಸನಿರತಾನ್ ಕ್ಷೀರ-

ಯಮುನೆ ! ನೀನು ಪಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಜ್ಜನರನ್ನೂ ಸಹ ಸಮತ್ಯಾತ್ತರನ್ನಾಗ್ಲಿ, ಅವರನ್ನು ಎಂದೂ ನಿನ್ನ ಸೋದರನಾದ ಯಮನು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಲು ಬಿಡಲಾರ; ಬದಲಿಗೆ ಶ್ವೀತಾಗುವ ನೀನು ಅತ್ತಿತ್ತರಾದ ಅವರನ್ನು ಕ್ಷೀರನಾಗರದಲ್ಲಿ ಸದಾ ನೆಲೆಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಿ. ಪತಿಯು ಬಲಿದ ಸ್ವೀಚನರ ಪ್ರೀತಿಯು ಅವನ ಕಡೆಗೇ ಇರುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಅಲ್ಲವೆ !

ಪು. : ೧. ಯಮುನೆಯು ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿ. ಯಮುನು ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ. ಆದರಿಂದ ಯಮುನು ಯಮನ ಸೋದರಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದವರಿಗೆ ನರಕದ ಭಯ ತಪ್ಪುತ್ತದೆವೆಂದಾಗಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನನ್ನು ನಂಬಿದವರನ್ನು ಯಮುನೆಯು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸದೆ, ವಿಷ್ಣುಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಯಮನು ಯಮುನೆಯ ಸೋದರನಾದರೆ, ಕೃಷ್ಣ ಕಾಳಿಯೇ ಪತಿ. ಸೋದರನಾದ ಯಮನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಬದಲು, ಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪತಿವ್ರತಾ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ತಮಗೆ ಮನೆಗೆಂತ ಗಂಡನ ಮನೆಯೇ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಯಮುನೆಯು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಯಮುನಾ ಮೊದಲಾದ ತೀರ್ಥಗಳ ಸ್ನಾನ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುರೂಪವರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮೂಲಿಕ ಹರಿಷ್ವರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಸ ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಾಥನ ವಿಷಯ ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಕಾರ್ಯರ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಮಹತ್ವ ವಸ್ತು ವಿವರಿಸುವ ಅತ್ಯರ್ಥವೋಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ.

[illegible]

— 12 —

ಆಧಾರಾ ನಾಣಮಾತೇಣ ಗೋಮತಾಂ ಕೃಷ್ಯಮಧೌ ||

ಮುಂದುವರಿದ ಯಮುನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಂಗತ್ತರಂಗಚಯಸಂಗತವಾಯುನಾ ತ್ವಂ
ಮಾಂಗಲ್ಯದಾ ಕಿಲ ಸಮೀಪಕೃತಾಲಯಾನಾಮ್ ।
ವೃಂಗೀರಿವಾಂತಿಕದನೇ ತವ ಸಂಚರಂತೀಃ
ಸಂಗೀತಕೃಷ್ಣಚರಿತಾಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಸೇ ನಃ ॥ ೨.೬ ॥

ಚಲಿಸುವ ಅಲೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿರುವ ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ನೀನು ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜನತೆಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವವಳಲ್ಲವೆ ! ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ನೀನು ಬಳಿಯ ವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮಡಿಮೆಗಳನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವೆ ?

ಪು. : ೧. ಕೇವಲ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿರುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಬಳಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜನತೆಗೆ ಬಳಿತು ಮಾಡುವವಳು ಯಮುನೆ, ಇನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ವನಗಳಲ್ಲೇ ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಹಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಅವಳು ಸರ್ವಥಾ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾರಳು ಎಂದರ್ಥ. ವೃಂಗೀ - ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ.

- ಇತ್ಯಾದಿ, ತವ ಮಾದಿಮುಕ್ತಿಃ | ಸ್ತುತಿಪರತಾ ಚ | ತತ್ವಾ ಪಿ ಕುತಚಿತ್ ಪ್ರಾಸಾದಧನತ್ವಮೇವೋಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯಥಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಃ,

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ವಿಶ್ವಾ ಮುಕ್ತರ್ಥ ಕಥಂಚಿದಪ್ಯತೇ |

ಪ್ರಯಾಗಾದೇವೈ ಯಾ ಮುಕ್ತಿರ್ಭಾಗ್ಯೋದಾಯತತ್ವಮೇವ ಹಿ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ |

ನ ಚ ತೀರ್ಥಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಾನಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತವೈವಿಷ್ಟ್ಯಕಂ ಭಾಗ್ಯಸಂಯಮಂ ಧ್ವಂಶಿ | ಯಥಾ ಕಂಚಿದ್ಧಕ್ತಂ ಭೃತಂ ಪ್ರತೃಕ್ತಾನಿ 'ಅಯಮೇವ ಹಿ ರಾಜಾ ಕಿಂ ರಾಜಾ' ಇತ್ಯಾದಿಃ |

ಯಥಾಗಾದ ಭಗವಾನ್ -

ಯಾಗಿ ತೀರ್ಥಾದಿವಾಕ್ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾದಿವಿಯಾಣಿ ಚ |

ಸ್ವಾವಕಾಶ್ಯೇನ ತಾನಿ ಸ್ವರಕ್ಷಾಣಾಂ ಮೋಹಕಾನಿ ವಾ ॥

ಭವೇನ್ನೋಕ್ಷಸ್ವ ಮದ್ವೈವೇವಾಗತತ್ವ ಕಥಂಚ ॥ ಇತಿ ಸಾರದೀಯೇ ॥

ಅತೋಽವರೋಕ್ಷಣಾದೇವ ಮೋಕ್ಷಃ | ಕರ್ಮ ತು ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಮೇವ ॥

- ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೨/೨೦)

ದಾಸತೀರ್ಥತಪೋಯಜ್ಞಪೂರ್ವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಸರ್ವತಃ |

ಅಂಗಾನಿ ಪರೋಪಾಯಾಂ ಭಕ್ತಿನ್ಯೇಕಾ ವಿಮುಕ್ತಯೇ ॥

- ಮ. ಭಾ. ತಾನಿ. (೧/೯೯)

'ತೀರ್ಥಸಮೀಪಮುತುತಾ ಪಾವನಮು ಪತತೇ | ಸಾಸ್ತತ್ | ತತ್ ಪ್ರಯೋಗಮ್ ನ ತತ್ತ್ವವಿದಾಂ ಮನೋಜ್ಞಃ |

ತಾ ವ್ಯಾಸಃ ಭಗವತ್ಪ್ರವೀಮೋ ಭಾಗವತಾ ಏವ | ಅನ್ಯೇಽನ್ಯಃ ಸುವೇದಾದ್ಯರ್ಥಂ ತಪ್ತವೇದಕಾಂಠ ಅಸಿನ್ -

ಮೇವ ತೀರ್ಥಾದಿಗಂ ಸಾಮಃ | ತದೇವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕುರಲೇನ ನ ತು ಮೂಢಾಭಿಮತತೀರ್ಥಾಜನಮಿತಿ ॥

- ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು (ಭಾಗವತಾರೋದ್ಧಾರ)

ಮಂದಮಾರುತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಮಂದಮಾರುತ ಮುಕುಂದಪದಾಬ್ಜಗಂಧ-
 ಶ್ರೀಮಾನನೀಯ ತಮಿಹಾನಯ ಮಾನ್ಯಗಮ್ಯಮ್ |
 ನೋ ಚೇದ್ಭರ್ತನಯ ತವಾಂಗ ಸಮಾನಚಾತಿಂ
 ಪ್ರಾಣಂ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತಮಥಾರ್ಪಯ ಕೃಷ್ಣವಾದೇ || ೨.೧ ||

ಎಲೈ ಮಂದಾನಿಲವೇ ! ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ಪರಮಳದ ಕಾಂತಿ-
 ಯಿಂದ ಮಾನ್ಯನಾದವನೇ ! ಮಾನ್ಯರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದು
 ತಾ; ಆಯ್ತು! ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನಿನ್ನ ಸಮಾನಚಾತಿಯವನಾದ
 ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ; ಆ ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಬಿಡು.

೨. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಗಾಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣವಾಯುಮಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು
 ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನರೂ ಒಂದೇ ಚಾತಿಯವರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಹೊರಗಿರುವುದು
 ಭೂತವಾಯುವಾದರೆ ಒಳಗಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಗಲಿ ಬದುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಾಣತೊರೆಯುವುದೇ ಲೇಕು ಎಂಬುದು
 ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ : "ತೊರೆದು ಜೀವಿಸಬಹುದೆ ಹರಿ ನಿನ್ನ ಚರಣಗಳ" ಎಂಬ
 ಶ್ರೀಕನಕದಾಸರ ಮಾತು ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ. ಅವರು ಈ ಕೃತಿಕಾರನಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ
 ಪ್ತಿಯುಭಕ್ತರು ಎಂಬುದು "ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದಾಸಸ್ಯ ದಾಸ" ಎಂಬ ಅವರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣೀ-
 ಕೃತಿಯ ಪಾಟನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. 'ಪ್ರಾಣತೊರೆಯುವ ಉದ್ವೇಗವೂ ಸಹ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ನೇರುವ
 ಸದುದ್ವೇಗವೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮಹತ್ಯಾರೂಪವಾದ ನಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ
 ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಮುಂದುವರೆದ ಮಂದಮಾರುತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಅತೀಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾವಿತವಿಕ್ರಮಸ್ಯ
 ಪ್ರದರ್ಶಯಸ್ಯಂಗ ಪದಾಬ್ಜಗಂಧಮ್ |
 ಅಪೇಕ್ಷಸೇ ಕಿಂ ಪರಮಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯ-
 ಮದ್ವತ್ಯ ದೃಶ್ಯಾತ್ಮವಿಶೇಷಧರ್ಮನ್ || ೨.೨ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವಾದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅದ್ವರ್ತನಾದ ಮಂದಾನಿಲವೇ ಅತಿಗಂಭೀರನೂ, ಅಮಿತವಿಕರಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ಪರಿಮಳವನ್ನೇ ಶೋರುತ್ತಿರುವ; ಈ ಮೂಲಕ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅವನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿರುವವನು?

೩. ೧. ವಾಯುವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದು; ಆದರೆ ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶವು ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೊಣಗಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಅದ್ವರ್ತವಾದರೆ ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹಾಗೆಯೇ; ಅವನು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಗಮ್ಯನಾದರೆ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪತ್ತೆ ಗೊಣಗಿಸುವವನು; ಇದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಎಂದೂ ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ್ದೇಹರಿಯ ಸಾಮ್ಯ ಬಂದಂತಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಆದರೆ ವಾಯುವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಹ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅದ್ವರ್ತ ಎರಡೂ ಆಗಿರುವವನು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಶ್ನೆ; ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಅದ್ವರ್ತ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಅದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಲಭಿಸದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಂತಹ ಜೀವೋತ್ತಮರಿಗೆ ಸಹ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯವು ಲಭಿಸದಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವಮುಕ್ತರಿಗೂ ಅನಂದಸಾಮ್ಯ ಹೇಳುವ 'ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಮಗೆ'ವು ಅತ್ಯಂತ ಅಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಕೃಷ್ಣಮುದೀರಯದ್ಧಂ
ಪಾಪಾಪಹಂ ಪಾದನಪಾದನಂ ತಮ್ |
ನೋ ಚೇದ್ವಪತ್ಯಂತವಿಶೋಷಣೈರ್ನಃ
ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶಲ್ಯೋಪಮಿತ್ಯಃ ಕಿಮೇತ್ಯಃ || ೩೯ ||

೧. ಅಚೇತನ ಸರ್ವಗಮಃ |

-ಕಾಶಕೋಪನವ್ಯಾಜ್ಯ

ವಾಯುವೈರೋಗ್ಯಾಂ ಪಿ ತ್ವಚೋ ವಿವಯುಃ |

-ಪ್ರಮೋದದ್ವೈತಿ

೨. ಸ್ವರೂಪವಾಚಿ ಎಂಬುದು ಭಾರ್ಮಣ್ಯಂವಿಮುಕ್ತವಿತಿ ತ್ವಯಿವೋಗ್ಯಾರ್ಥವಂತಿವಿವಾಂಸು ಯೋಗ್ಯಾಣಾಂ ಸುಗುಣತಯಾ ಪ್ರಶ್ನರೂಪವಾಯೋಗ್ಯಾಣಾಂ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಧೃತ್ಯಾಸ್ಯತ್ಯಪ್ಪ ನ ಸಂಯೋಜನೀಯ ಇತಿ ಛಾಪಃ |

ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಗಳೇ ! ಪಾಪ ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹ ಪಾವನಕ್ಕೂ ಪಾವನನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿರಿ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ರಲ್ಪಪ್ರಾಯವಾದಂತಹ ನಿಮ್ಮ ಈ ಕಂಠಪೋಷಣೆಯಿಂದ ನಮಗೆ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ?

ಮಿ : ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಚಿಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ; ಆ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಷಯ ಕೇಳುವ ಕಾತರ ಗೊಳಿಸುವರಿಗೆ; ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರ ವ್ಯತಿಯೊಂದು ಮಾತೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಿಲಕಿಲಧ್ವನಿಗಿಂತಲೂ ಕೇಳಿಸುವುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಕಠೋರವನ್ನಿಸುವಂತೆ ಭಗವದ್ಗುಮಾಪ್ರತಿಪಾದಕವಲ್ಲದ ಸಕಲ ರಬ್ಬವೂ ಸಹ ಕರ್ಣಕಠೋರ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಚಿಲಿಪಿಲಿಗಳೇ ಅನರ್ಥಕರ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಹರಿವಾರ್ತೆಗೆ ದೂರಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ಎಷ್ಟು ಅನರ್ಥಕರ ಎಂಬುದು ಕೈಮುಕ್ಕುಸಿದ್ಧ.

ಕೋಗಿಲೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಸ್ವರೇಣ ಸ್ಮಾರಯನ್ ಶೌರಿಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ನ ನಃ ಸಖಿ |

ಪರಪ್ರಪ್ತಃ ಸ ವಿಸ್ವಪ್ನಂ ಪೋಷ್ಠರ್ಥೈ ವಿಪ್ರಲಂಛಕಃ || ೪೦ ||

ಗಳತಿ ! ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆನಪು ತರುತ್ತಿರುವ ಈ ಕೋಗಿಲೆ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸದು; ಇದು ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪರಪ್ರಪ್ತ; ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಣೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ವಂಚನೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದ್ದು; ಅಲ್ಲವೆ !

ಮಿ : ೧. ತನ್ನ ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಕೋಗಿಲೆಯದು; ಕೋಗಿಲೆಕಂಠ ಎಂಬುದು ಪ್ಲವವಾದ ಬೋಕರೂಢಿಯ ಮಾತು. ಆದರೆ ಇವರ ಸ್ವಭಾವ ಮಾತ್ರ ನಂಬಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಲಿಮಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಬೆಳೆಯುವುದು ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲೇ; ಅದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಪರವೃತ, ಪರಪ್ರಪ್ತ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

೨. ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದ ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ದೋಷವುಗಂದು ಮರಾ ತನ್ನ ಬುಡಿಗೆ ಮರಣವು ಈ ವಂಚನೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಕೋಗಿಲೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಮೂರನೆಯ ಮಾತೇ ಸರಿ, ಎಂಬುದು ಅವರ ಆರೋಪ; ವಿಪ್ರಲಂಛಕ - ವಂಚಕ.

೧. ವಸಿಷ್ಠಾಣಾಂ ವಸಿತಂ ಯೋ ಮಂಗಳಾಣಾಂ ಚ ಮಂಗಳಪಃ | - ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಾ ಮಹೇಶ್ವರ
೨. ರಬೋ ಮುಖೈಃ ಪರರೋಮಪುರೈಶ್ಚೈವ ತಾಸ್ಯೈಃ ತಂ ಬಂಧಯೇತಾಮನುಷ್ಯವ್ಯಾಧೇಶಿ ಭಾಷಾ | - ಮೃ
೩. ವಕ್ಷೋತತಿವಯಂಕಂ ಕಾಕ್ಶೈಃ ಪೋಷಿತವನಂತರಂ ತಾಗ್ ವಂಚಯಿತ್ವಾ ಅಸ್ತತ್ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಪ್ರಕೀರ್ತಿ | - ಮೃ
೪. ಅನೇನ ಪರಾನ್ನೋಪಜೀವೀ ಲುಬ್ಧೋ ಧೃವತೇ | - ಮೃ

ಕೃಷ್ಣಸಾರದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ದೇ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಕೃತಕೌತುಕಮಾತ್ಮದೃಷ್ಟೇ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವರ್ಷ ಕಿಮಲಕ್ಷಿ ಭರಂ ಬಿಭರ್ಷಿ ।

ನೇತ್ರೋದಯಸ್ಯ ಮುರಲೀರವರಂಜಿತಸ್ಯ

ಶ್ಲೋತ್ರಸ್ಯ ಚೋನ್ನತಿರಿಯಂ ಭವತಶ್ಚಕ್ಷಾಪ್ತಿ ॥ ೪೧ ॥

೧. ಕೃಷ್ಣಸಾರದೇ: ! ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರಳುವ; ಅವನ ಕೊಳಲಿನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ರಂಜಿಸುವ ನಿನ್ನ ಕಿಮಿಗಳು ನಿಮಿರ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ನಲವಿನಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ನೀನು ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಿಗದವನೇನಾದರೂ ಕಂಡೆಯೇನು?

೨. : ೧. ಈ ವರೆಗಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಮಿಶಾಲಿಸುವ ಗೋಷಿಯರಿಗೆ ಮೋಹಾವಸ್ಥೆ ಬದಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅನೇಕ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಜಂಕೆಗಳ ಕಿಮಿಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಹಜ. ಅದರಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮಿಶಾಲವಾಗಿರುವುದೂ ಸಹ; ಇದನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕಣ್ಣು ಅಗಲಗೊಂಡಿವೆ; ಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ರಂಜಿನಿಂದಾಗಿ ಕಿಮಿಗಳು ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವವು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷಿಸಿ, ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಇದರಿಂದ ಗೋಷಿಯರಿಗೆ ಕಿಮಿ ನಿಮಿರಲು, ಕಣ್ಣು ಅಗಲಗೊಳ್ಳಲು ಸಹ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕದೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಷಿಯ ಅಳಲು

ಯದಿ ನಿಗಮವಿದೂರಸ್ತ್ವಂ ನೃಣಾಂ ದೂರದೂರೋ

ಹೃದಯಕಮಲತಃ ಕಿಂ ನಾಥ ನಾಪ್ಯಪಿ ತರ್ಹಿ ।

೧. ಅಪ್ಪೇಣಪತ್ನುಪಗತಃ ಪ್ರಿಯಯೀಹ ಗಾತ್ಯೈಶ್ಚ ಸ್ವಪ್ನಾಂ ಸಖಿ ಸುನಿವೃತ್ತಿಮೀಶ್ವರೋ ವಃ ।

ಕಾಂತಾಂಗಸಂಗಪುಷುಕುಮರಂಜಿತಾಯಾಃ ಕುಂದಸ್ವಜಃ ಕುಲವತೇರಿತ ದಾತಿ ಗಂಧಃ ॥

ಬಾಹುಂ ಪ್ರಿಯಾಂಸ ಉಪಧಾಯ ಗೃಹೀತವದ್ಯೋ ವಾಮಾಸುಜಸ್ತುಲಸಿಕಾಲಿಕುಚೈರ್ಮದಾಂಭೈಃ ।

ಅಸ್ಥಿಯಮಾನ ರಹ ವಸ್ತ್ರರವಃ ಪ್ರಣಾಮಂ ಕಿಂ ವಾರಿಭಸಂದತಿ ಚರಣ್ ಪೂಯಾವಲೋಕೈಃ ॥

-ಬ್ರಹ್ಮಗವತ (೧೦/೨೦/೧೧,೧೨)

೨. ಇತಃ ಪ್ರೇರವತಸವವೇದು ವೃತ್ತಾದಿಃಕಾಮಾಮಂತ್ರಣಾತ್ ಪ್ರಾಯೋಃ ಮೋಹಾವಸ್ಥಾ । ಉಕ್ತಾದೃಶ್ಚಪ್ರಕಲ್ಪಾ-
ದಿಶುಕ್ತಃ ॥ -ಮಾ

೩. ಅನೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಲಾಸವರ್ಧನಂ ಮಹಾ ನಂದನಾದ್ಯುತ್ಪನ್ನಕಾರಣಮನ್ಯಂ ಗಾಸ್ತೀತ್ಯನ್ಯಭಕ್ತಿಯೋಗೋ ಧ್ಯೇಯತೇ ।
-ಮಾ

ತರುಣ ತನುವಿಯೋಗ: ಕಿಂ ಮತ್ಸ್ಯೇ ಮನೋಚ್ಛೇ

ಪ್ರಿಯಪುರುಷವಿಯೋಗಾದ್ವಸ್ತವಂ ತಂ ನ ಮನ್ಯೇ || ೪೨ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣ! ನೀನು ವೇದಗಳಿಗೂ ಸಾಕಷ್ಟೇನ ಗೋಚರವಾದವನು; ಮನುಷ್ಯರಿಗಂತೂ ಅತ್ಯಂತದೂರನಾದವನು; ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಸ್ವಾಮಿ! ನಮ್ಮ ಹೃದಯಕಮಲದಿಂದ ನೀನೇಕೆ ದೂರ ಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ?"; (ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಮೆಚ್ಚಿನ ತರುಣಮೇ! ಇದರಿಂದ ನೀನು ದೇಹ ತೊರೆಯಬಯಸಿರುವೆ ಏನು?"; (ಮೊದಲ ಗೋಪಿ) "ಪ್ರಿಯಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಗಿಂತ ಅದೇನು ಸಹಿಸಲಾಗದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವೆ."

೧. ಹೃದಯದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿರಲಾಗದ ಗೋಪಿ ಮಕ್ಕಳೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಅಳಲನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು. ವೇದಗಳಿಗೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೂರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಿಂದಾಕೆ ದೂರವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ? ಎಂಬುದು ಅವಳ ಚಿಂತನೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೃದಯದಿಂದ ದೂರವಾಗುವುದರ ಪರಿಣಾಮ ಮರಣ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಾಣಿ: ಬ್ರಹ್ಮನಾ ತಕ್ಷದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನರ:-(ಭಾರತ); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಗಲಿರುವ ನೋವಿಗಿಂತ ದೇಹತೊರೆಯುವ ನೋವೇ ಮೇಲು ಎಂಬುದು ಅವಳ ಆಶಂಕೆ.

೩. ಗೋಪಿಯರ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದಾದಿ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಅಗೋಚರನಾದವನು; ಅವನನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಮರಣವೇ ಸರಿ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಗೋಪಿಯರ ಪರಸ್ಪರ ಸಲ್ಲಾಪ

ತ್ವಯಿ ನ ವಹತಿ ಮಾನಂ ನ ಪ್ರಗಲ್ಬೇತಿ ಕೃಷ್ಣೋ
ಯದಜನಿ ತನುಕಾತ್ಯಂ ದೈನ್ಯಮಂತ: ಕ್ಷಣೇನ |
ನ ಹಿ ಸಖಿ ಮಮ ದೈನ್ಯಂ ದೀನನಾಥಪ್ರಯುಕ್ತಂ
ಕೃತತರನಿಖಿಲಾಂಗ್ಯಾ: ಕಿಂತು ವಿಶ್ಲೇಷವಹ್ನೇ: || ೪೩ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ತರುಣಿ! ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೀನತೆಯನ್ನೂ, ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೃತತ್ವವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವ ನೀನು ಅಂತಹ ಜಾಣೆ ಎನಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಆದರ ಹೊಂದಿಲ್ಲ"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ತೆಳುವಾದ ಇಡೀ ದೇಹದ ಶಾಸ್ತ್ರ

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮರಣಮೇವ ವರಮಿತಿ ಭಾವ || -ಮಾ. ಮೊರಾ ಮೂರರಂ ಯತ್ಪು ತದೇವಾಂಶಿಕಮುಚಿತವ || -ಮಾ. ಸರಸ್ವತೀ (೧೧/೧)
೨. ಹೃದಯಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾಪಹರಣಸ್ಯ "ಬ್ರಹ್ಮನಾ ತಕ್ಷದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನರ:" ಇತಿ ವೃತ್ತೇಷು ಮರಣ-ರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: || -ಮಾ.

ಹೀಗೆ ವಿನಯಗಿರುವುದು ಆ ವಿನಯಾಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವನ ಆಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂದಾಗಿಯೇ".

ಪಿ. : ೧. ಕೃತರೂಪವು ಸ್ವೀಯರೂಪ ಭೂಷಣ; ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಸಹಜವಾಗಿಮೇ ಕೃತವೇಹದವರಾಗಿದ್ದವರು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. "ಸ್ವಭಾವತಃ ಕೃರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೃರರಾಗಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಏಯೋಗ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ವಿನಯತೆಯನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಗೋಪಿಯರು ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇನೂ ಕಾರಣನಲ್ಲ. ಅವನು ಆಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅರ್ಥ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆದರೂ ತಿಳಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಮೇಲಿದ್ದ ಅನುರಾಗಾತಿಶಯವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಪ್ರಗಲ್ಬಾ - ಪ್ರೇಢ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದ ಗೋಪಿಯರು

ಅನೃತಲಪಿತಮೇನಂ ನಾರ್ಥಯದ್ಧಂ ತಥಾ ತ-

ದ್ವಿದ್ಧತಃ ಬತ ಚೇತಃ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಶೀಲಮೇತೇ |

ಪರಭೃತಕುಚ್ಚಂಗಾ ಗೀತವಾಕ್ಯಾಲಕಾಭಾಃ

ಪಥಿ ಪಥಿ ಪರಮಸ್ಯ ಶ್ರೀಮುಖಶ್ರೀಶ್ಚ ಚಂದ್ರಃ || ೪೪ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ)"ಸುಳ್ಳುಮಾತಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದಿರಿ"; (ಇತರ ಗೋಪಿಯರು)"ಅದೇನೋ ಸರಿ, ಆದರೆ ಅವನ ಗಾನ, ಮಾತು ಹಾಗೂ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕೋಗಿಲೆ, ಗಿಳಿ, ಹಾಗೂ ಭ್ರಮರಗಳು ಮತ್ತು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅವನ ಮುಖಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಚಂದ್ರ, ಇವರು ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ! ಆಯ್ಯೋ!".

ಪಿ. : ೧. ನಿರಾರೆಯಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಯಹೊರಟರೂ ಸಹ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆನಪನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನನ್ನು ಮರೆಯದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಇವರಿಂದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಾನ, ಗಿಳಿಗಳ ಮಾತು, ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಹರಿಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವ ಸಹಜ ಪ್ರತೀಕಗಳು ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವ ರಾಸಾರ್ಥ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಆನೇನ ಸ್ವಧೀರತಾಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಧಿಕ್ಕರ್ತುಂ ಕಾಮನಯಾಽಪಿ ಘಟ್ಟಕುಪ್ಪುಪ್ಪಾತದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ವಾಚೋ ಭಂಗಂತರೇಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೇವ ಹೇತುಕೃತ್ ಸ್ವಪ್ನಮಾಶ್ರಯಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ಪಜ್ಞಾಕರಣೋದ್ಯೋಗಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಮವಜ್ಞಾನಃ ಆಕಾಶಲ್ಯಾಚ್ಚ ಮಧ್ಯೇಯಂ ನಾಯಿಕೇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ವನಿ ಕೋಗಿಲೆಯಂತಹುದು, ಅವನ ಮಾತು ಗಿಳಿಗಳಂತಹುದು, ಅವನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳಂತಹವು, ಚಂದ್ರನ ಅವನ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಲುವವನು, ಎಂಬ ಅಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅಪೂರ್ವಲೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವವು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು; ಅನೃತ - ಸುಳ್ಳು; ಪರಭೃತ - ಕೋಗಿಲೆ.

ಮುಂದುವರಿದ ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ರಮಣಿ ರುಚಿರರೂಪಃ ಕಿಂ ನು ದೂರೇ ತವಾಸೀ-

ನಹಿ ನಹಿ ಮಮ ಪುಣ್ಯಂ ತನ್ನಿ ದೂರೇ ಪ್ರಯಾತಮ್ |

ಬತ ಯದುಕುಲನಾಥಃ ಸ ತ್ವಯಾ ಮೃಗ್ಯತೇ ಕಿಂ

ನಹಿ ಸಖಿ ಸಹ ನೀತಂ ಚಿತ್ತಮನ್ವೇಷಯಾಮಿ || ೪೫ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ರಮಣಿ ! ಮನೋಹರರೂಪದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟನೇ?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಪುಣ್ಯವೇ ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿತು"; (ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅಯ್ಯೋ ! ಆ ಯದುಕುಲದ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆಯೇನು?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಗೆಳತಿ! ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ, ಅವನು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆನು".

ಓ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಅವನು ಮರಮಾಚಲು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೂ ದೂರಾಗಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಪುಣ್ಯವೇ ಹೋಗಿದೆ, ಅವನನ್ನೇನು ಹುಡುಕುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅವನ ಹಿಂದೆ ಹೋದ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿನ ಅವಳ ಮರಮಾಚುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಬಯಲು ಮಾಡುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೂರಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯವೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಶೀಲರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಲಭಿಸುವನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ತರಳಿದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದು.

೧. ನ ಹಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾನ್ವೇಷಣಂ ನ ಕ್ಷಿಯತೇ | ಕಿಂತು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ಸಾಕಂ ನೀತಂ ಮನೋನವೇಷಯಾಮಿ ಮೃಗ-ಯಾಮಿ | ಅತ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವಪದ್ವಸ್ತೃತಿರಯಾದಿಕಂ ದ್ಯೋತಕಮುಪಾಹೃಮ್ | -ವ್ಯಾ. ಪರಿಹಾಸಪದ್ಯಲಾಹಾರಿದ್ವನರ್ಥಾ ವಾಕ್ ಕೃಚಿತ್ ಭವೇತ್ | -ಭಾಗವತಾತ್ಮೋಪದೇಶಮೃಗ್ಯಾರ್ಥಮು(೧/೨/೨೧) ಸಂಪಾದಕೋಛಧರಾಗಾದಿವ್ಯನರ್ಥಕವಚಃ ಕೃಚಿತ್ | -ಭಾಗವತಾತ್ಮೋಪದೇಶಮೃಗ್ಯಾರ್ಥಮು(೨/೪/೧೦)
೨. ತಥಾ ಚೈತದುದಾಸವಯಾರಾಯ ವಾಚೋಭಂಗ್ಯಾ ಸ್ವಾಹಂಕಾರಂ ರಕ್ತಪಮುದ್ಯಕ್ತೃಮಾ ಅಪಿ ಪುಣ್ಯ-ಹೀನಾಯಾ ಮಮ ಕಥಂ ಸ ಲಭ್ಯ ಇತಿ ಪುಣ್ಯಹೀನತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಯುಕ್ತಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವೈತ್ಯಪದರ್ಶನೇ ಸುತೂ-ಮಹಂಕಾರಪ್ರಚ್ಯುತಿರೇವ ಕೃತಾ ಭವತೀತಿ ಕೃಷ್ಣಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರಯಃ | ಸ್ವದೇವಮಾತಿರಯಸ್ತ ದ್ಯೋತಕಃ | -ವ್ಯಾ.

ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರತಿಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಕುಂಜರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸು

ವಿತನುತ ಬತ ಸಖ್ಯುಃ ಸುಸ್ಥಿರಂ ಚಿತ್ತಮಸ್ಯ-

ನ್ಮದುಲಹೃದವಲೋಕ್ಯ ಸ್ವೈರ್ಯಮಾಲಂಬಯತ್ ಸಃ |

ಅನುವನಮಯಿ ಕಾಂತಂ ಸಂಚರಂತಂ ಸಮಂತಾ-

ದನುಸರದನುರಕ್ತಂ ಕಾರಯೇತ್ ಕಃ ಸ್ಥಿರಂ ತತ್ || ೪೬ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅಯ್ಯೋ! ಸಖಿಯರೇ ! ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ; ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮ್ಮ ಮೃದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು, ಹಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ! ವನವನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಓಡಾಡುವ ಮನೋಹರನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಅನುರಕ್ತವಾದ ಆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡಾರು?"

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶವನ್ನೇ ಪಾಲಿಸುವವನು

ಸ ವಿಧಿರಪಿ ನಿರ್ದೇಶಂ ತಸ್ಯ ನೂನಂ ವಿಧತ್ತೇ

ವಿರಹದಹನಶಾಂತಿಂ ಯನ್ನ ಮೂರ್ಛಾಂ ದದಾತಿ |

ಅಪಿ ನಿಶಿ ಹೃದಯಾಂತಃ ಕೃಷ್ಣಸಂಶ್ಲೇಷಶಂಕೀ

ನ ದಿಶತಿ ಚ ಸುಷುಪ್ತಿಂ ಹಾ ಹತಾಃ ಕಿಂ ವಿಧೇಯಮ್ || ೪೭ ||

ಆ ವಿಧಿಯು ಸಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಣತಿಯನ್ನೇ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಮೂರ್ಛೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಅವನು ನಮಗೆ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಾವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಅವನು ನಮಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಸಹ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅಯ್ಯೋ, ನಾವು ಸತ್ತವು, ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದು?

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ತಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಅವರಿಗೆ ಮೂರ್ಛೆಯಾಗಲೀ ನಿದ್ರೆಯಾಗಲಿ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ.

೨. ನಿದ್ರೆ, ಮೂರ್ಛೆಗಳು ಸಹ ದೈವಾಧೀನವೇ ಹೊರತು ಜೀವನ ಕೈಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆ ವಿಧಿಯು ಅವನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಣತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವನ ಆಜ್ಞಾವರ್ತಿಗಳು' ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ನಿರೂಪಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ

ಯದಿ ಮಧುರಮಪಾಯಿ ಸ್ವೀಯಗಾಢಾಮೃತಂ ಪ್ರಾಕ್
ಸ್ಫುರದಧರಸುಧಾಂ ಸ್ವಾಂ ತರ್ಹಿ ಯಚ್ಛೇನ್ಮುಕುಂದಃ |
ಕ್ಷಚಿದಪಿ ನಿಜಧಾಮ ಸ್ಥಾವರಂ ಜಂಗಮಂ ವಾ
ಯದಿ ವಿಮಲಮದರ್ಶಿ ಸ್ವಂ ತದಾ ದರ್ಶಯೇನ್ನಃ || ೪೮ ||

ನಾವು ಹಿಂದೆ ಅವನ ಮಧುರವಾದ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ್ದೆವಾದಲ್ಲಿ ಮುಕುಂದನಾದ ಅವನು ನಮಗೆ ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಎಲ್ಲಾದರೂ ಅವನ ನಿರ್ಮಲ ನೆಲೆಯಾದ ಜಡ ಅಥವಾ ಚೇತನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಂಡಿದ್ದೆವಾದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ನಮಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಮ. : ೧. "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಮೃತಪಾನದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಅವನು ಲಭಿಸುವನು; ಅವನ ವಿಗ್ರಹ-ದರ್ಶನವು ಅವನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅವನು ಲಭಿಸುವುದು ದುರ್ಲಭ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

ಗೋಪಿಯರು ದೇಹತೊರೆಯದಿರಲು ಕಾರಣ

ಕರರುಹಪದಭಾಸ್ವದ್ಗಾತ್ರವಿಶ್ಲೇಷಭೀತ್ಯಾ
ನ ಮೃತಿರನುಮತಾ ನಃ ಕೃಷ್ಣ ತೇಽದರ್ಶನಾಚ್ಚ |
ಅಸುಬೃತಿರಪಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಸೌಮ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಧಾಮ-
ನ್ನಧಿಗಹನಮುಭಾಭ್ಯಾಂ ಬದ್ಧಕಂತಾ ಇವ ಸ್ಮಃ || ೪೯ ||

ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯನೇ ! ನಿನ್ನ ಉಗುರುಗಳ ಗುರುತಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ "ರೇರದ ಅಗಲು-ವಿಕೆಯ ಭಯದಿಂದ ನಮಗೆ ಸಾಯಲು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಹಾಗೂ ನೀನು ಕಾಣದಾಗಿರು-

೧. ಕೇನಚಿದ್ವ್ಯಾಜೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪಮುಪಾಹಾತ್ಮಮೇವ ಕಥಿತಂ ಭವತಿ | ಅನೇನ ಜಾಗರಾವಸ್ಥಾ ದರ್ಶಿತಾ | "ಪ್ರಿಯಾಸವಾಪ್ಯಾ ತಚ್ಚಿತ್ತನಾಕತ್ಯಾಜ್ಯಾಗರೋ ಯಥಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಕಥನಾದಿನಾ ಪುಣ್ಯಮಪ್ನು ಚೇತ್ಯುಕ್ತೋ ಲಭ್ಯತಾಮಿತಿ ವ್ಯವಹರಮ್ | -ವ್ಯಾ.
೩. ರೇರರಲೋಭಾನ್ಮ ಮೃತಿರನಿಷ್ಠಾ ಕಿಂತು ತವ ವಿಲಾಸಚಿಹ್ನಲೋಭಾದಿತಿ ವದಂತೀಭಿಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಯಾಚಿರಮಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | ವಿವಮುಕ್ತರತ್ಯಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ವುದರಿಂದ ನಾವು ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಎಲೈ ಸೌಂದರ್ಯದ ನಿಧಿಯೇ ! ಈ ಎರಡರಿಂದಾಗಿ ನಾವು ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತೆ ಜೀದಂತಾಗಿರುವೆವು.

ಪಿ. : ೧. ತಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಗುರಿನ ಗುರುತು ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನು ಕಾಣೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬದುಕಲು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಭಾವ.

೨. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಬಯಸುವವರು ಈ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಸಾಧನ-ದೇಹವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂತಹ ಆಪತ್ತು ಬದಗಿದಾಗಲೂ ಅದನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವ^೧; ಕರರುಹ - ಉಗುರು; ವಿಶ್ಲೇಷ - ವಿಶೋಧ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ನಯನಗನನಿನೇಷುಂ ಕಾಂತವಕ್ತ್ರೇಂದುಕಾಂತಾ,
ನವಪದರವಿಭಾಸಾ^೨ ನಃ ಕುಚಸ್ಥೋತ್ಪಲೇಷುಮ್^೩ ।
ಶಮಯ ಸದಯ ಗಾಢಾಲಿಂಗನೇನಾರ್ಥಗಾತ್ರೀ-
ರ್ವಿರಚಯ ತವ ದಾಸೀಸ್ತೇನ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಮ್^೪ ॥ ೫೦ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಕಣ್ಣಿನ ಬಳಿಯ ಮನ್ಮಥನ ಪದ್ಮಬಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶಮನಗೊಳಿಸು; ನಮ್ಮ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿನ ಕನ್ಯೆದಿಲೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನ ಪಾದವೆಂಬ ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶಮನಗೊಳಿಸು; ಎಲೈ ಕರುಣಾಳುವೇ! ಗಾಢಾಲಿಂಗನದಿಂದ ನಿನ್ನ ದಾಸಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಅರ್ಥದೇಹದವ-ರನ್ನಾಗಿಸು; ಆ ಮೂಲಕ ಆ ಕಾಮನ ಸೂಕ್ತನ್ನು ಆಡಗಿಸಿಬಿಡು.

ಪಿ. : ೧. ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ಯೆದಿಲೆಗಳು ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಕಮಲವನ್ನು ಬಾಡಿಸಲು ಚಂದ್ರೋದಯ ಅಗತ್ಯವಾದರೆ, ಕನ್ಯೆದಿಲೆಯನ್ನು ಮುದುಡಿಸಲು ಸೂರ್ಯೋದಯ ಅಗತ್ಯ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದು ಕಮಲಬಾಣಕ್ಕೆ ಪರಿವಾರವಾದರೆ ಅವನ ಪಾದಗಳು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದು ಕನ್ಯೆದಿಲೆಯ ಬಾಣಕ್ಕೆ

೧. ಮತಿವ್ಯಂವರ್ಗಂ ದೇಹಹಾಸಾತ್ ಪಾಪಂ ಮಹದವಾಪ್ತತೇ ।

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಕಾಂ ಸಾಧನಂ ದೇಹತೋಷ್ಠಿ ಯತ್ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೭/೧೨೩)

೨. ಪುತ್ರಮುಶಮನೇದರ್ಕಾರ್ಥಂ ಶ್ರೀಪತೇ ವಾದಪಂಕಜಮ್ ।

-ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೨)

೩. ಆತ ವಿವ ವಿಭಾವನಾಲಿಂಗಾರೋಗ ವಸ್ತುಸೂಚನಮ್ ।

-ಮ್ಯಾ

ಪರಿಹಾರವಾಗಿದೆ; ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಕುತಿತಕಾಮನ ಶಮನ^೧ ಹೊಂದುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಿಂದ ತಮಗೆ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಾದ ಶಿವನ ಕಾಶ್ಚಲಭಿಸುವುದು; ಶಿವನ ಹಣೆಗಣ್ಣಿನ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾಮ ಭಸ್ಮವಾದದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗೋಪಿಯರು ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನದಿಂದಾಗಿ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಕಾಮನ ಉಪಟಳ ನಶಿಸುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಒಬ್ಬ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಾದ ಶಿವನಿಂದಲೇ ಕಾಮ ಆಳದಿರುವಾಗ, ಇಂತಹ ಆಸೆಯು ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರರಿರುವಾಗ, ಕಾಮನಂತು ಉಳಿದಾಸು ? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ^೨.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಅಯಿ ರಮಣ ಮುರಾರೇ ಸುಂದರೀಕಾಂತ ಶೌರೇ

ನರಕಮಥನ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರೌಢ ವಾರಾಶಿಧಿಷ್ಠ.

ಕರಜಿತಸುರವೃಕ್ಷಾಹಂಕೃತಾತ್ಮೀಯಶಿಕ್ಷ

ಸ್ವಕವಿಜಯಸಹಾಯ ಧ್ವಸ್ತಧರ್ಮಾಂತರಾಯ || ೫೧ ||

ಎಲೈ ರಮಣನಾದ ಮುರಾರಿಯೇ ! ಸುಂದರಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿಯೇ ! ರೂರ-
ರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನರಕದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನೇ ! ಪ್ರೌಢನಾದವನೇ !
ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಮಂದಿರನೇ ! ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು ಮೀರಿದವನೇ ! ಅಹಂಕಾರಪಡುವ
ನಿನ್ನವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನೇ ! ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗುವವನೇ ! ಧರ್ಮದ
ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ ! (ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು).

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಮುರಾಸುರ ವಧೆ, ನರಕಾಸುರ
ವಧೆ, ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ^೪ ಶಿಕ್ಷಣ, ದ್ವಾರಕೆಯ

೧. ಅಪ್ಪತ್ಯರ್ಣಕಾಮೋದ್ಧೇಕಪ್ರವ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಾದಿರಿತಿ ಭಾವಃ | ಅನೇನ ತ್ರವಾಣಾತಾವನ್ಯಾ ಸೂಚಿತಾ |

"ಮಾಗತ್ಯಾಗಸ್ವಪ್ನಾನಾರೋ ಗೌರವಾಗಣನಾ ಯಥಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಭಣಿಫಣಾರ್ಪಿತಂ ತೇ ಪದಾಂಬುಜಂ ಕೃಣು ಕುಚೇಷು ನಃ ಕೃಂಧಿ ವೃಷ್ಣಮಮ್ |

-ಗೋಪೀಗೀತೆ

೩. ತೇನ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕಾರ್ಧನಾರೀಶ್ವರಪ್ರತೀತ್ಯಾ ವಿಕಸ್ಮಾದಪ್ರರ್ಧನಾರೀಶ್ವರಾದ್ವಿಭೃತಃ ಕಂದರ್ಪನ್ಯ ದರ್ಪಂ ಗರ್ವಂ ಶಮಯ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಭೂನಿಶ್ಚಿಯಸ್ತ ಮತೀತಾಗಗತ್ಯುಪಾಸಮೇರಗ್ನಾನೋದೇಶ್ಚಸ್ತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಅನೇನ ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣಾಲೇ ಅಹಂಕಾರೇಣ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಮಾಗಣಾನಾಂ ದೇವಾನಾಮಾಗಾಮಿನಿ ಶಿಫ್ರಾ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ನಿರ್ಮಾಣ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗುವಿಕೆ^೧, ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಒದಗಿದ ವಿಷ್ಣುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಿಕೆ^೨ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ; ವಾರಾಣಸಿ - ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ.

೨. 'ಶೌರಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರೂರರಾಜನ ಮಗನಾದ^೩ 'ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ' ಎಂದು ಮೇಲ್ನೋಟದ ಅರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ: "ಶೌರಿಃ (ರೂರಃ - ಪಾ.) ರೂರಜನೇಶ್ವರಃ". ಇದನ್ನು ನೇರವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವದನ್ನಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಣದಿರಲು ಕಾರಣ

ವೃಕ್ಷೇಷು^೪ ಪಕ್ಷಿಷು ಮೃಗೇಷು ವಿಚಾರಯಂತೀಃ

ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಮುಗ್ಧಹೃದಯಾಃ ಶ್ರುತತತ್ತ್ವಕ್ರಾಂತೀಃ |

ಆಮಿರ್ಭೂಷುರಪಿ ರಮ್ಯತದೀಯವಾಕ್ಯ-

ಭಾವಂ ಪುನರ್ವಿವಿಧಿಷುಃ ಸ ತದಾ ತಿರೋಽಭೂತ್ || ೫೨ ||

ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ - ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ, ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿದರೂ ಸಹ ಆಗ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಮನೋಹರವಾದ ಮಾತುಗಳ ಭಾವವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ಪುನಃ ಮರೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು.

೧. ಅನೇನ ಸ್ವಭಕ್ತಸ್ಯ ವಿಜಯವ್ಯಾರ್ಜುನಸ್ಯ ಸಾರಥ್ಯಕರಣಮನಾಗತಂ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸ್ಯ ಅಂತರಾಯಭೂತದುರ್ಯೋಧನಸೇನಾಸಂಹಾರೋಽಪ್ಯಾಗಾಮಿ ಸೂಚಿತಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ದ್ವಾರಾಮೇನಿರ್ಮಾಣವ್ಯಾನಾಗತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಇದಾನೀಂ ನಂದಮನುತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾಸಸ್ವಂ ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ವಸುದೇವಮನುರಿತೈತೇಜ್ಞಾನಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಏದಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಪೃಚ್ಛಮಾಣಾ ವೃಂದಾವನಲತಾಸ್ವರೂನ್ |

ವೃಚಕ್ಷತ ದನೋದ್ದೇಶೇ ಪದಾನ್ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ||

ಪದಾನ್ ಪಕ್ಷಮೇತಾನ್ ನಂದಮನೋರ್ಮುಹಾತ್ಮನಃ |

ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಹಿ ಧ್ವಜಾಂಘೋರವಪ್ರಾಂಕುರಲತಾದಿಭಿಃ ||

ತೈಸ್ತೈಃ ಪದ್ಧಸ್ತತ್ರದಮೀಮನ್ವಿಷ್ಟಂತ್ಯೋಽಗ್ರತೋಽಬಲಾಃ |

ಪಥಾಃ ಪಥೈಃ ಸುಪ್ತಕ್ವಾನ್ ವಿಲೋಕ್ಯಾರ್ತಾಃ ಸಮುಪ್ಪವನ್ ||

ಕವ್ಯಾಃ ಪದಾನ್ ಚೈತಾನ್ ಯಾತಾಯಾಃ ನಂದಮನುನಾ |

ಅಸಸ್ತಪ್ರಪ್ರಕೋಷ್ಠಾಯಾಃ ಕರಿಣ್ಯಾಃ ಕರಿಣಾ ಯಥಾ ||

ಅನಯೋಽರಾಧಿತೋ ನೂನಂ ಭಗವಾನ್ ಪರಿರಿಶ್ವರಃ |

ಯನ್ನೋ ವಿಚಾಯ ಗೋವಿಂದಃ ಪ್ರೀತೋ ಯಾಮನಯದ್ ರಹಃ || -ಭಾಗ.(೧೦/೨೮/೧೩-೧೪)

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯರ ಅಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದರ್ಶನ ನೀಡಬೇಕೆ-
ನ್ನಿದರೂ ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ-
ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುನಃ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟನು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂತಹ ಗೋಪಿಯರ ಆರ್ತಭಾವಕ್ಕೂ ಒಲಿಯದೆ ಇರಲು ಕಾರಣ, ಅವನ
ಕಠಿಣಹೃದಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಎಂಬಂತೆ ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವರ ಮಾತು-
ಗಳನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಕೃಷ್ಣನು ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು
ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪರಿಪಾಕಗೊಳ್ಳಲು
ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೋರಿದ ಕಾಮಿಗಳ ನೀತಿ

ಕಾಮಿನೀತಿ ಜಿತಾಪದ್ಯಾಂ ನಿನಾಯ ಸುಖಯನ್ ಸುಖೀ |

ಕಾಮಿನೀತಿಜಿತಾ ಪದ್ಯಾಂ ಕಾಂಚಿದಾಸಾದ್ಯ ಸೋಜ್ಞಾತಾ^೧ || ೫೩ ||

ದುಃಖರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೋಪಿ-
ಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ಅನಂದಪಡಿಸಿದ; ಕಾಮಿಗಳ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿನಂತೆ ಅವನು
ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಆ ಬಳಿಕ ಅವಳನ್ನು ತೊರೆದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದು ಅವಳು ಭಕ್ತಳೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ;
ಆ ಬಳಿಕ ಅವಳನ್ನು ತೊರೆದದ್ದು ತಾನು ಯಾರನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದ ಸ್ವರತ ಎಂಬುದನ್ನು
ತೋರಿಸಲು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ನಂಬಿದವರನ್ನು ಕೈಬಿಡುವ ಕಾಮುಕಜನರ ರೀತಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಇದು
ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ವರತತ್ವರೂಪ ಮಹಾಮುಹುರ್ಮಯನ್ನು
ಸುಟ್ಟಪಡಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ಭಾವ (ಯಮಕಾಲಂಕಾರ-ಅಡಿಪಾದ).

೩. ಕಾಮಿನೀ ಇತಿ ; ಕಾಮಿನೀತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಪದವಿಭಾಗ.

೧. ಯಮಕಾಲಂಕಾರಃ ; ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಸ್ತು ಸ್ವಭಾವಾದಿರ್ಯಥಾಸಂಭವಮೂಢ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ-

ಅಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೋತಕೇ ಅಡಿಪಾದಯಮಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಜಿತಾಪತ್ನುಭೀತ್ಯನೇನ ಪರಾರ್ಥಮೇವ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ನ ತು ಸ್ವದುಃಖಪರಿಹಾರಾಯ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ವೇತಿ
ದ್ಯೋತಕೇ | -ವ್ಯಾ. ; 'ನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ನಾತ್'

-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೩೩)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದ ಗೋಪಿ

೧. ಸಾರಸಾರಸಾರಸಂಸಾರೇ ಸಸಾರ ಸುರಸೂರಸಮ್ |

ಸುಸಾರಸರಸಾರೋರಃಸರಸೀಸರಸಾರಸೀ || ೫೪ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ಸಾ ಅರಸಾ ಅಸಾರಸಂಸಾರೇ ಸಸಾರ ಸುರಸೂರಸಮ್ ಸುಸಾರಸರಸಾರೋರಃ ಸರಸೀಸರಸಾರಸೀ.

ಅಸಾರವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆ ತೊರೆದ ಆ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುರಮೂತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದಳು. ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಹೃದಯವೆಂಬ ಸರೋವರದಲ್ಲಿನ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾರಸಪಕ್ಷಿಯಂತೆ (ಇದು ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳ ಯಮಕ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಲು ಗೋಪಿಯ ಕಾತರ

ಅಲಕ್ಷಯಂತೀ ಸ್ಮರತಾತಮೇನಂ

ಹೃದಾಽಽತ್ರಾಪೇದಾ ಸ್ಮರತಾ ತಮೇನಮ್ |

ಜಗಾದ ಸೌಮ್ಯಂ ನಯ ನಾತಿದೂರಂ

ವಿಧೇ ನ ಕುರ್ಯಾ ನಯನಾತಿದೂರಮ್ || ೫೫ ||

ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣದವಳಾದ ಒಬ್ಬಳು ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ದುಃಖಹೊಂದಿದವಳಾಗಿ ನುಡಿದಳು: "ಎಲೈ ವಿಧಿಯೇ ! ಸೌಮ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯದಿರು; ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ದೂರ ಮಾಡದಿರು".

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಒಂದನೇ ಹಾಗೂ ಎರಡನೇ ಪಾದಗಳ ಹಾಗೂ ೨. ಹಾಗೂ ೪ನೇ ಪಾದಗಳ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರತಾತಮೇನಂ ಹಾಗೂ ನಯನಾತಿದೂರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ.

೨. ನಯ ನ - ಅತಿದೂರಂ; ನಯನ - ಅತಿದೂರಮ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ೨. ಹಾಗೂ ೪ನೇ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿನ 'ನಯನಾತಿದೂರಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದ ಹಾಗೂ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಭಾಗ.

೩. 'ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೧. ಸಾರಸೇತಿವಾತೇ ಕುಚಾಮೃತಮಲಿಕೋರಪತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವೈತ್ವರಯಮಕಮಿದಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದ್ವೈತಗಮನವಶಾತ್ ವಕ್ಷಸಿ ಪತಿಸ್ತಿದೋಲಂಕಾರಭೂತಕಮಲವತೀತಿ ವಾ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಹಿಸಲಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹ

ಕಾಂತೋಪಮಾನೇನ ದಿವಾಽಪಿ ಕುಟ್ಯಾ-

ಮಂತರ್ಹಿತಂ ಕಾಲಭತೇಜಸಾ ಯಮ್ |

ಸ್ವಾಂತೇ ಬಿಭ್ರಮೀಶ ವಿನೇಹ ತಂ ತ್ವಾ-

ಮಂತರ್ಹಿತಂ ಕಾ ಲಭತೇಽಜ ಸಾಯಮ್^೧ || ೫೬ ||

“ಎಲವೋ! ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಹಗಲಲ್ಲೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕಾಣೆಯಾಗಿರುವ ಮರಿಯಾನೆಯ ಹೋಲಿಕೆಯ ತೇಜಸ್ವಿನ ನನ್ನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವನು; ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹೊರತು, ಎಲೈ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ತಾನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುವಿವನ್ನು ಪಡೆದಾಳು? (ಕಲಭ - ಮರಿಯಾನೆ; ಸ್ವಾಂತ-ಮನಸ್ಸು).

ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಾಸಿ^೨ ಸಾರೋಽಸಿ ಸುರಸಮೇಹಿ ಹೇ ಮಹಿ ಮಾಮಿಹ |

ದಾಸೀಂ ಸಸಾದಾಂ ಸದಸಿ ವೇದವಾದವಿದೋ ವದ || ೫೭ ||

“ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನೀನು ಪ್ರೇಷ್ಯನಾಗಿರುವಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ನೀನು ಶೃಂಗಾರರಸವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರುವಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ; ಎಲೈ ಪೃಥ್ವಿಯೇ! ಈ ವನದಲ್ಲಿ ದಾಸಿಯಾಗಿರುವ ದುಃಖಿಯುಕ್ತಕಾದ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ವೇದವಾದವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸು.

ವಿ. : ಮಹಿ - ಎಲೈ ಪೃಥ್ವಿಯೇ; ಸಸಾದಾಂ - ದುಃಖಿಸಹಿತಕಾದ ಎಂದರ್ಥ; (ದ್ವೈಕ್ಷರ ವಾದೋಪೇತ ಯಮಕ).

ದುಂಬಿಯ ನಿರ್ದಶನದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮಧುಪಾಲಿರೀಶ ಸರಸಾ ಸರಸಾ-

ಮುಪಕಂತಮೇತ್ಯ ಮುದಿತಾಮುದಿತಾ |

ಅನುಯಾತಿ ಪಶ್ಯ ಸಭಯಾ ಸಭಯಾ-

ಮನುನೀಯ ಚಾಲಿಮಧುನಾ ಮಧುನಾ^೩ || ೫೮ ||

೧. ಮಧ್ಯಾಂತಪಾದಯಮಕಮಿದಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆಸೇನ ಚಿತ್ತಾಸ್ತಲಕ್ಷಣಾ ಆವ್ಯಾ ದರ್ಶಿತಾ | “ಚಿತ್ತಾಸ್ತಮುಹುರ್ವಿತ್ತಾ ಪತಿತ್ಯುತ್ಪಾದಿಭಿರ್ಯಥಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್

-ವ್ಯಾ.

೩. ರಸಃ ಸಾರೋ ವರಶ್ಚೇತಿ ಸರ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಚಿನಃ |

-ಭಾಂಡೋಗೋಪಾಪವ್ಯಾಸ್ಯ(೧/೨/೧)

೪. ಪ್ರಮಿತಾಶ್ವರಾವೃತ್ತಮ್

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಈರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೇಹಭರಿತವಾದ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ಸರೋವರಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಕರಂದದಿಂದ ಮುದಗೊಂಡ ಹಾಗೂ (ಅಲ್ಲಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನನಿರತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಭಯಗೊಂಡ ಗೆಳತಿಯಾದ ಭೃಂಗಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಹೋಗಿ ಈಗ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು, ನೋಡು.

೧. : ೧. ದುಂಬಿಯಂತಹ ಚಿಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಚತುಷ್ಪಾದಾಂತ ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕ ; ಮಧುಪ ಆಲಿ - ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ; ಮುದಿತಾಂ ಉದಿತಾ; ಆಲಿಂ ಅಧುನಾ; ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುದಿತಾಮುದಿತಾ ಹಾಗೂ ಆಲಿಮಧುನಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದವಿಭಾಗ.

ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವು ಅನಿವಾರ್ಯ

ನಗಾಯತಾಕಾಶಮಿತಾಗಸಾನು

ಸಮೇತ್ಯ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಸುಷ್ಪನೇನ |

ನ ಗಾಯತಾ ಕಾ ಶಮಿತಾಗಸಾ ನು

ತ್ವಯಾ ಮೃಗಾಕ್ಷೀ ವಿಮದೀಕೃತಾಂಗಿ || ೫೯ ||

ಎಲೈ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಗಗನವನ್ನು ತಲುಪಿ, ಈ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡುವಂತಹ ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆಯಂತಹ ಮಧುರದ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ, ಅಪರಾಧಮುಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ, ಯಾವ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯು ತಾನೆ ಬಿಗುಮಾನವನ್ನು ತೊರೆಯದಿದ್ದಾಳು ?

ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕಂದರ್ಪ ಸರ್ಪತಲ್ಪಸ್ಯ ನಂದನಾನಂದಕಾರಣ |

ತಂ ದೇಶಂ ನಯ ಮಾಂ ಯತ್ರ ಬಂಧುರಾಪ್ತೇ ಸತಾಂ ಹರಿಃ || ೬೦ ||

ಶೇಷವಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾದ ಎಲವೋ ಮನ್ಮಥನೇ ! ಅನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೇ ! ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಇರುವನೋ, ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ |
ರಮಾ ನ ಯಾಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ || ೬೧ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ರಮಾ ನಯ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾ ಅಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ
ರಮಾ ನ ಯಾ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ.

ಎಲೈ ಕಾಮನೇ ! ನಾನು ಗಮನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿಕೊಂಡವಳಾಗಿರುವೆ.
ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅಹಂಕಾರ ತೊರೆದಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ
ವರ್ತನೆಯ ನೀನು ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸು ; ಅಪ್ರಾಕೃತಸ್ವರೂಪಳಾದ
ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನ, ಅನ್ಯಾಯ, ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾದ ಅಂತಃಕರಣದ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಏನೂ ನಾನಲ್ಲ.

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಪ್ರಾಕೃತ ರೇಖರದವಳು.
ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಹಂಕಾರಾದಿ ಯಾವ ದೋಷಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇರುವು. ಅದರ
ಪ್ರಾಕೃತರೇಖರದ ತಮಗೆ ಅವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ; ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ-ಅಮಾ(ಅವಿದ್ಯೆ), ಅನಯ(ಅನ್ಯಾಯ), ಅಹಂಕೃತಿ
(ಅಹಂಕಾರ), ದೂರವೃತ್ತಿಃ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತಿತಾತೋತತೇ ತು ತತ್ |

ತತ್ತಾತೌತಾತಿತೇತೀ ತೇತಾತಾತೀತೇ ತತೋಽತ್ತಿ ತಾಮ್ || ೬೨ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತಿತಾತಃ ಅತತೇ ತು ತತ್ ತತ್ತಾತೌತಾತಿತೇತೀ ತೇ ಆತಾತ
ಅತೀತೇ ತತಃ ಅತ್ತಿ ತಾಮ್.

ಎಲೈ ತಂದೆ, ತಾಯಿಗಳಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಗಗನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ವ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಮುಕ್ತನನ್ನು .

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಸ್ನೇಹಭರಿತವಾದ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ಸರೋವರಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಕರಂದದಿಂದ ಮುದಗೊಂಡ ಹಾಗೂ (ಅಲ್ಲಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನನಿರತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಭಯಗೊಂಡ ಗೆಳತಿಯಾದ ಭೃಂಗಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಹೋಗಿ ಈಗ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು, ನೋಡು.

೨. : ೧. ದುಂಬಿಯಂತಹ ಚಿಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಚತುಷ್ಪಾದಾಂಶ ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕ ; ಮಧುಪ ಆಲಿ - ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ; ಮುದಿತಾಂ ಉದಿತಾ; ಆಲಿಂ ಅಧುನಾ; ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುದಿತಾಮುದಿತಾ ಹಾಗೂ ಆಲಿಮಧುನಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದಫಲಗ.

ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವು ಅನಿವಾರ್ಯ

ನಗಾಯತಾಕಾಶಮಿತಾಗಸಾನು

ಸಮೇತ್ಯ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಸುಸ್ವನೇನ |

ನ ಗಾಯತಾ ಕಾ ಶಮಿತಾಗಸಾ ನು

ತ್ವಯಾ ಮೃಗಾಕ್ಷೀ ವಿಮದೀಕೃತಾಂಗಿ || ೫೯ ||

ಎಲೈ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಗಗನವನ್ನು ತಲುಪಿ, ಈ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡುವಂತಹ ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆಯಂತಹ ಮಧುರಧ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ, ಅಪರಾಧಮುಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ, ಯಾವ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯು ತಾನೆ ಬಿಗುಮಾನವನ್ನು ತೊರೆಯದಿದ್ದಾಳು ?

ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕಂದರ್ಪ ಸರ್ಪತಲ್ಪಸ್ಯ ನಂದನಾನಂದಕಾರಣ |

ತಂ ದೇಶಂ ನಯ ಮಾಂ ಯತ್ರ ಬಂಧುರಾಸ್ತೇ ಸತಾಂ ಹರಿಃ || ೬೦ ||

ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾದ ಎಲವೋ ಮನ್ಮಥನೇ ! ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೇ ! ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಇರುವನೋ, ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ.

೧. ಇದಮಪಿ ಆದಿಪಾದದ್ವಯಯಮಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗಾನಶ್ರವಣೇನಾಸ್ತುತ್ಯಪಿ ಸ್ತಿತಃ ಸರ್ವೋಪಪಿ ಗರ್ವೋ ಗತಃ ತತ್ಪ್ರಿಯಮರ್ಶನೇನೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
 ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ |
 ರಮಾ ನ ಯಾಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
 ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ || ೬೧ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ರಮಾ ನಯ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾ ಅಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ
 ರಮಾ ನ ಯಾ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ.

ಎಲೈ ಕಾಮನೇ ! ನಾನು ಗಮನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿಕೊಂಡವಳಾಗಿರುವೆ,
 ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅಹಂಕಾರ ತೊರೆದಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ
 ವರ್ತನೆಯ ನೀನು ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸು ; ಅಪ್ರಾಕೃತಸ್ವರೂಪಳಾದ
 ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನ, ಅನ್ಯಾಯ, ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾದ ಅಂತಃಕರಣದ
 ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಏನೂ ನಾನಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಪ್ರಾಕೃತ ರೇರದವಳು;
 ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಹಂಕಾರಾದಿ ಯಾವ ದೋಷಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇರವು. ಆದರೆ
 ಪ್ರಾಕೃತರೇರದ ತಮಗೆ ಅವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ; ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು
 ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ-ಅಮಾ(ಅವಿದ್ಯೆ), ಅನಯ(ಅನ್ಯಾಯ), ಅಹಂಕೃತಿ
 (ಅಹಂಕಾರ), ದೂರವೃತ್ತಿಃ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತಿತಾತೋತತೇ ತು ತತ್ |

ತತ್ತಾತೌತಾತೀತೇತೇ ತೇತತಾತಾತೀತೇ ತತೋಽತ್ತಿ ತಾಮ್ || ೬೨ ||

ಪದಚ್ಛೇದ: ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತಿತಾತಃ ಆತತೇ ತು ತತ್ ತತ್ತಾತೌತಾತೀತೇತೇ ತೇ ಆತಾತ
 ಆತೀತೇ ತತಃ ಆತ್ತಿ ತಾಮ್.

ಎಲೈ ತಂದೆ, ತಾಯಿಗಳಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಗಗನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
 ವ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲದೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅತಿರಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಮುಕ್ತನನ್ನು ,

ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಪ್ರಪಂಚದ ಅವುಗಳ ಸಮೂಹದ ಜನಕನಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ವ್ಯಾಪಿಸಿ-
ರುವವನು. ಅದರಂತೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನೂ ನೀನೇ.
ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವಾಗಲಿ, ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ನಿರರ್ಥರತ್ನ-
ವಾಗಲಿ, ಸರ್ವಥಾ ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಾಗುವುದು^೧.

ಅಧರಾಮೃತಂ ಪ್ರದಿಶ ತೇ ದಿಶತೇ

ತನುಮರ್ಪಯೇ ವಿಹರತೇಹ ರತೇ |

ವಿಹಿತೇ ಹತಿಂ ವಿರಚಯೇಽರಚಯೇ

ಸುಖಮಿತ್ಯದಾಯಿ ಭವತಾಽಭವತಾ || ೬೩ ||

ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡು; ಹಾಗೆ ನೀಡಿದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನಗೆ ನನ್ನ
ದೇಹವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಸುವೆ. ನೀನು ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿದಾಗ, ನನ್ನ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲಾ
ಧ್ವಂಸಗೊಳ್ಳುವವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನನಗೆ ಇಂತಹ ನಿನ್ನಿಂದಾಗಿ ಸಂಸಾರವೇ ಕೊನೆಗೊಂಡು
ಮುಕ್ತಿಯು ಸುಖವಾಗಿ ಲಭಿಸುವುದು; (ಅಭವತಾ - ಮುಕ್ತತ್ವ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತನಾದ ಗೋವಿ

ಇತ್ಥಂ ಗಿರಾ ಕಾಽಪಿ ತಮರ್ಚಯಂತೀ

ಯಂ ತೀವ್ರಯೋಗೈರ್ಮುನಯೋಽಗುರಂತೇ |

ರಂತೇತಿ ಮತ್ವಾ ಗಲಿತಾತ್ಮಹಾರಾ

ಹಾ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣೇತ್ಯಪತಚ್ಚುಕಾರ್ತಾ || ೬೪ ||

ತೀವ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಮುನಿಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವಂತಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೀಗೆ
ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ ಒಬ್ಬಳು ಕೃಷ್ಣನು ರತಿಶೀಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ,

೧. ಆನೇನ ತಮಾನುತ್ಪನ್ನಾಜ್ಞಗತಃ ಉತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್ ತವ ಸೃಷ್ಟತ್ವಾಜ್ಞಗತಃ ಸೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ಭವತೋ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾ-
ಜ್ಞಗತೋ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಾತ್ವವ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಜ್ಞಗತಃ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಉತ್ಪನ್ನಾನುತ್ಪನ್ನಯೋಃ ಸೃಷ್ಟಸೃಷ್ಟ್ಯೋಃ
ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಯೋಃ ಸಂಹರ್ತೃಸಂಹಾರ್ಯಯೋರ್ದ ಭೇದಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತಿ ತಾದಾತ್ಮನಿರಾಸೇ
ಯುಕ್ತಿಚತುಷ್ಪಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಅತೀತ ಪರೇನ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಗೃಹಣಾತ್ ತನ್ನಿಯಾಮಕತ್ವಾನುಕ್ತಾಮುಕ್ತ-
ಭೇದಶ್ಚಾವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮುಕ್ತಿಕಾಲೀನತ್ವೇನಾವಿದ್ಯಕೃತ್ಯಂ ಸೇತಿ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಸೃಷ್ಟಿನಿಯಮನ-
ಸಂಹಾರಾಣಾಂ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಸಹರ್ತೃಕತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದ್ವ್ಯವಗಗಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಸ್ತದಾವಿಷ್ಟಸಂಭವಾತ್
ಕರ್ತುರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಪಿಡ್ವ್ಯಾ ನಿರೀಶ್ವರತ್ವಂ ಚ ನಿರಸ್ಯಂ ಭವತಿ | ಆತ ಏವ ತತ್ತ್ವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ತ್ವವೇನೇನಾ-
ರೋಪಿತತ್ವರೂಪಜಗತ್ಸತ್ತ್ವಂ ಸೂಚಕಮ್ | ಉಪಪಾದನಂ ತೂತ್ರರತ್ನ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯಲಮ್ || - ಮ್ಯಾ.

೨. ಅಂತಃ ಸರ್ವವಾಪಕ್ಷಯೇನ ಮೋಕ್ಷಶ್ಯಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

ತಾನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಹಾರಗಳು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವವಳಾಗಿ, "ಹೇ ರಾಮ ! ಹೇ ಕೃಷ್ಣ !" ಎಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾಗಿ, ಧರೆಗುರುಳಿದಳು.

ಪಿ. : ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಅನಂತರದ ಪಾದಗಳ ಮೊದಲ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸಪ್ತಮಃ || ೬೫ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸಪ್ತಮಃ ಸರ್ಗಃ || ೬ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೮. ಅಷ್ಟಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಲಾಪ - ೧-೩೩; ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಖಂಡನೆ - ೩೪, ೩೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆ - ೩೬-೩೮; ಗೋಪಿಯರ ಕಾತರತೆ - ೩೯-೪೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ, ರಾಸಕ್ಕೇಡೆಯ ಆರಂಭ : ೪೬-೬೧; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೨)

ಜಂಝಾನಿಲವಾದ ಮಲಯಮಾರುತ

ವಿರಹವಹ್ನಿಬಲಾ ಮಲಯಾನಿಲಾ

ಜಗದಿವಾಖಿಲಧಾಮ ಲಯಾನಿಲಾಃ |

ಚಲತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಿಯಾಽಮಲ^೧ಯಾನಿಲಾ

ಬತ^೨ ತುಂದಂತಿರಾಮಲಯಾನಿಲಾಃ^೩ || ೧ ||

೧. ತತಶ್ಚಾಂತರ್ದರ್ಧೇ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಾ ವಧೂರನ್ನತಪ್ತತ |

ಹಾ ನಾಥ ರಮಣಿ ಪ್ರೇಷ್ಯ ಕ್ವಾಪಿ ಕ್ವಾಪಿ ಮಹಾಭುಜ |

ದಾಸ್ಯಾಸ್ತೇ ಕೃಪಣಾಯಾ ಮೇ ಸಖೇ ದರ್ಶಯ ಸನ್ನಿಧಿಮ್ ||

ಅನ್ವಿಚ್ಛಂತೋ ಭಗವತೋ ಮಾರ್ಗಂ ಗೋಪ್ಯೋಽವಿದೂರತಃ |

ದದೃಶುಃ ಪ್ರಿಯವಿಶ್ವಿಷ್ಣುಂ ಮೋಹಿತಾಂ ದುಃಖಿತಾಂ ಸತೀಮ್ ||

ತಯಾ ಕಥಿತಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಮಾನಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚ ಮಾಧವಾತ್ |

ಅವಮಾನಂ ಚ ದೌರಾತ್ಮ್ಯಾತ್ ವಿಷ್ಣುಯಂ ಪರಮಂ ಯಯುಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೮/೩೧-೩೩)

೨. ಅನೇನ ವಿಷಯದ್ವೇಷಾವಸ್ಥಾ ಸೂಚಿತಾ |

-ವ್ಯಾ

೩. ಪ್ರಿಯವಾದಿನೀ ವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ

೪. ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರಿಂದ ರಚಿತವಾದ 'ಕವಿಕಂಠಮಣಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರುಕ್ಮಿಣೀರವಿಜಯದ ಈ ಸರ್ಗದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು (ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥಕೃತಿಮಂಜರಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು) :

ಶ್ರೀಮಾನ್ ರ(ಲ)ಫಲಪೋರ(ಲ)ಫಲಪಃ ಸದಯಃ ಸದಯೋ ಗುಣೈಕವಿನಿರೀಶಃ |

ಮಮತಾಮಮತಾಂ ನ ದಿಶೇತ್ ಪ್ರದಿಶೇತ್ ಸಕಲಾಸು ಕಲಾಸು ದೃಶಂ ಸದೃಶೀಮ್ ||

ಕಮಲಂ ವಿಮಲಂ ಕುರುತೇ ಕುರುತೇ ಕವಿಭಃ ಕವಿಭಃ ಸರಸೀ ಸ ರಸೀ |

ವಿರುತೋ ರವಿರಾವಿರಮನ್ ಕೃತ್ ವಸನ್ ಅಪಿ ಸನ್ನವಿತಾ ಸವಿತಾ ಭವಿತಾ ||

ಅಧುನಾ ವಿಧುನಾ ವಿಧುತಾ ಮಧುತಾ ಸರಸೇ ವಿರಸೇ ದಯಿತೇ ಮಯಿ ಮೇ |

ಮದನೇ ಮದನೇಷಣವೇಷಣಕೇ ಕರುಣಾಂ ಮುರಭದ್ವಿತರಾತಿತರಾಮ್ ||

ಸರಸೇ ಸುರಶೇಖರ ಇತ್ಯಮಲೇ ಶಮಲೇ ಶಮಲೇಖಕೃತೇ ವಿಕೃತೇ |

ವಿಲವೇ ಭವದಾವಿರಭೂತಾ ಭುವಿ ಯನ್ ಅಮಮೌಪಯಿಕಂ ಚ ಮಮೌ ಮನು ||

ಸ್ವರತಃ ಸ್ವರತೋಽಪವನೇ ನವನೇ ಯದುಪೋ ಯದುಪೋತಪದೋ ವಿಪದಃ |

ವಿಶುದ್ಧಸ್ಯ ತು ದಂಭವತೋ ಭವತೋ ಮನುಜಾನ್ಯಸು ಜಾತುತರಾಂ ತಿರಂಯೀತ್ ||

ಜನನೇ ಜನನೇತುರುಪಾನುಪಮೇ ಸತಿ ಸತ್ಯಪಿ ಮೇ ಕವಿಮೇಲನವಾನ್ |

ನಹಿ ನವೃತ್ತಿ ಮಾ ಕೃಪಯಾಽನವಯಾ ಸರಮಾವರಮೇ ಪರಮಾವರಮಃ ||

ಪತಿತಂ ಪತಿತಂ ಚರಣೇ ಚ ರಣೇವತಿ ಮಾಪತಿ ಮಾ ವಿಷಮಾ ನ ಸಮೇ |
 ಇತಿ ಯುಕ್ತಮದ್ವ ಚನಂ ನ ಚ ನೋ ವಿಷಯೇ ವಿಷಯೇ ಸ್ವತಮಾಸು ಸುತಮ್ ||
 ಅಚಲಂ ನ ಚಲನ್ ದೃತಿಮಾನ್ ದೃತಮಾನ್ ಅವನೇ ಸ ವನೇ ಜ್ವಲಿತಂ ಜ್ವಲನಮ್ |
 ಅಪಿಬಚ್ಚ ಬತ ಸ್ವವಧೂರಧುನಾ ಕಿಮುವೈಕೃತ ವೀಕೃತಮೋಕ್ಷಸುಖೇ ||
 ಜನನೀ ಜನನೀತಿಕ್ರತೇ ಸುಕೃತಾತ್ ಜನಕೋ ಜನಕೋಽಪಿ ವೃತಾಸುವೃತಃ |
 ನ ರಮಾ ನರಮಾಗಸಮುನ್ನಮುದೇ ಕ್ತ ವಯಂ ಕ್ತವಯಸ್ತವ ನನ್ನವನಮ್ ||
 ನ ವಿನಾಥ ವಿನಾಥಗಮಂ ಸುಗಮಂ ಸುಖಿನೀ ಸುಖಿನೀತಿಯುತೇಽಪ್ಯಯುತೇ |
 ವಿಷಯೇ ವಿಷಮೇಷುಮಹಂ ವಿಷಮೇ ಕಥಯಾಂಬ ಕಥಂ ವಿಗಮಾದ್ವಸುಖಮ್ ||
 ವಿಧುತೋಽಪಿ ವಿಧೋ ಧವಮಾಧವಯಾ ರಚಯಾರಚಯಾತಿಕಮಂತಿಕಗಮ್ |
 ಸತಿ ನಿರ್ಮತಿಕೇ ತ್ವಯಿ ಸಂಶಯತಃ ಸ ಹರಿಧೂರಿ ಸೇತಿ ದರಾಂ ಪ್ರದಿರೇತ್ ||
 ಅವನಂ ಪವನಾತಸುಜೇ ತನುಷಃ ಸುಹಿತೇಽತ್ ಸಹಿತೋ ಮಮ ಚೇನ್ನ ಚ ಚೇತ್ |
 ಉಪಯಾಪ್ಯವಯಾಹಿ ಹೃದೋಽಪ್ಯಸುಹೃತ್ ತ್ವಜ ವಾ ಭಜ ಗಾಮಿಹ ಹಂಪದಮ್ ||
 ವಿಜನೇ ನಿಜನೇದಿವಲ್ಲೇದಲಯನ್ ಧುರಿ ವೈರಿಜನಂ ನಿಜಮಾವ ಇತಿ |
 ಗದ ಭೋ ಗದಪೂರ್ವಜ ಮೇ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ರೋಧೇ ನ ತಯಾಽಮಯಕ್ರೋಧಂ ಯಃ ||
 ಅನುಜಸ್ಯ ನಿಜಸ್ಯ ಮತೇನ ಯತೋ ನ ಕುಲಂ ನ ಕುಲಾರಿವರೋಽಣುತರಮ್ |
 ಅತಿತುಂ ರ್ವಸಿತಂ ತ್ವಜತೀತ್ಯಜತಾ ಗಲಿತಾಂಗಲತಾ ಕ್ತ ಪೈರಃ ಸರಣಿಃ ||
 ಮೃಗಯ್ಯಯ್ಯ ಕಿಂ ಮೃಗದೃಗ್ ಗದ ಮೇ ನಯುಗಾಸಯನೋರಮುಗೋ ರಮಣೇ |
 ನ ಹಿತೋ ಹಿತಃ ಶ್ರುತಿಮರ್ಥವತೇಂ ಸ ಹಿ ಸಿಂಹವಿಲೋಕನಯೇನ ನಯಃ ||
 ರಮಣೇ ರಮಣಾತಿತರಾಮಿತರಾಃ ಸುಖಿಯನ್ ಸುಖಿಮೇಹಿ ರುಭಂ ಭವತು |
 ನ ಮಾಧಮಾಗಂ ನಮಾಧಮಮತ್ ಸ್ವೈಗಾಂ ಕುರು ವಾ ಕುರು ಮಾಂ ಸ್ವೈಗಾಮ್ ||
 ಯದಿ ತಾಸ್ತದಿತಿ ವನತೇವನಕೃತ್ ಪ್ರಥಿಮಾಃ ಪ್ರಥಿಮಾನಬಲಾ ಅಬಲಾಃ |
 ನ ವಯೋ ನ ವಯೋಗಮನೇನ ವಿನಾ ನ ಗುಣೋ ನ ಗಣೋ ನ ಕುಲಂ ನ ಕುಲಮ್ ||
 ಆಸುಪೇಣು ನವೇಽಣುನಿವಾಸವನೇ ಜಘನೇನ ಘನೇನ ಲಸಂತ್ಯಲನಾ |
 ಚಲಿತಂ ಪ ಲತಾ ರಹಿತಾ ಹರಿಣಾ ಹರಿಣಾಕ್ಷ್ಣುನೇನ ನಗೇನ ವಿನಾ ||
 ಕಿಲಲಂ ಕಿಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿತು ಈಕ್ಷಣತ್ವಯಿ ಮಯ್ಯಸಿ ಚೇತ್ ಸದಯಾಭ್ಯುದಯಾ |
 ನ ಬಹಿರ್ವಾಯ ಹೇತ್ಯಗದದ್ಗತಾಂ ಪರಬುದ್ಧವಾಗ್ನಿನಯುಜ್ಯದದಃ ||
 ಸಮುದಸ್ಯ ಪತಿಂ ಸಮುದಸ್ಯ ಪತಿಂ ವೃತವತ್ಸಿ ನೌ ಸುಖಿಮೇವ ಸಖಿ |
 ಪ್ರಮದೇ ನಭಿದೇತ್ಯಗದದ್ಗತಾ ಧವ ಉದ್ವಪವಾನ್ ಕಿಲ ತೇಽಸ್ತಬಲೇ ||
 ಯದಿವೋ ನ ದಿವೋಽಪಗತಃ ಪ್ರಗತಃ ಸುಕೃತಂ ಭರಿತಂ ವಿಕೃತಂ ಗಲಿತಮ್ |
 ವಿಷಯೋ ನಿಮಿಷೋ ನ ಚ ತದ್ವಚಃ ತದುರುರ್ಮದುರುರ್ಗದ ಕಿಂ ಗದಗಾತ್ ||
 ನ ಹಿಮಾಂತಸುಪಂಶಭವೋ ವಿಭವಂ ತದರೇವಗದ ರೇ ಚ ರವೇಃ ಸಮವೇತ್ |
 ಪದ ಸದ್ವದನೇ ಸುಗುಣೇ ಶೃಣು ಮೇ ಸ ತದನ್ವಯಜಾತ್ಯುದರಾಸ್ತಯಯುಕ್ ||
 ಸಮಮಸ್ತು ಸಮಸ್ತುಕರಃ ಸುಕರಃ ಗತಮಕ್ತರ ಮತ್ತರಗೋ ಹಿ ಬಹಿಃ |
 ಇತಿ ಸ್ಪೃಹಿಕಾಂ ರಮಣೀಂ ರಮಣೋ ರಮಯನ್ ರಮಯನ್ನರತಿಂ ಸ್ವರತಃ ||
 ಸ್ವರ ಸಂಸ್ವರ ನಾಡ್ಯ ಸಮುದ್ಯತ ನೋ ಭವ ಸಮುದ್ಯತ ಇತ್ಯಲಿಂಬಲಃ |
 ಉಚಿತಂ ರಚಿತಂ ಧವಮಾಧವಯಾ ಪರದಾರುತಮೇತದಲಂ ಚ ಚಲಮ್ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವಿರಹವಟ್ಟುಲಾಃ ಮಲಯಾನಿಲಾಃ ಜಗತ್ ಇವ ಅಖಿಲಧಾಮ ಲಯಾನಿಲಾಃ
ಚಲತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಿಯಾ ಅಮಲ ಯಾನ್ ಇಲಾ ಬತ ತುದಂತಿತರಾಂ ಅಲಯಾನಿಲಾಃ

ಎಲೈ ನಿರ್ದೋಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಯಾವ ಮಲಯಮಾರುತವನ್ನು ಕಂಡು ಭೂಮಿಯೂ
ಸಹ ಕಂಪಿಸುವುದೋ, ಅಂತಹ ಜಂಝಾನಿಲವು ವಿರಹಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಬೆಂದ ನಮಗೆ
ವೃಳಯಕಾಲದ ವಾಯುವಿನಂತಾಗಿದೆ ; ಹಿತಕರವೆನ್ನಿಸಬೇಕಾದ ಈ ಮಲಯಮಾರುತಗಳು
ಸಹ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ವೃಥೆಪಡಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಳು

ದೇವೇಶ ದೇವೇಶನಿವರ್ಷಹೇತೌ

ಪಾತಾಸಿ ಪಾತಾಸಿತಘಾತಕಲ್ಪೈಃ ।

ದಾವೇಷಪದಾವೇಷಯತೀಹ ಯೋಽಭೂ-

ರ್ಮಾ ನಃ ಸಮಾನಃ ಸ ನಿಜೇತ್ಯಜಾದ್ಯೈಃ ॥ ೨ ॥

ಪದಚ್ಛೇದ : ದೇವೇಶ ದೇವೇ ಅಶನಿವರ್ಷಹೇತೌ ಪಾತಾ ಅಸಿ ಪಾತಾಸಿತಘಾತಕಲ್ಪೈಃ
ದಾವೇ ಅಪದ ಅವೇಷಯತಿ ಇಹ ಯಃ ಅಭೂಃ ಮಾ ನಃ ಸಮಾನಃ ಸಃ ನಿಜೇತ್ಯಜ ಅದ್ಯೈಃ

ಸತಿ ಭೋ ಸತಿ ಹಾಪಘನೇತಿಘನೇ ಲವ ಏವ ಲವೇಶಪ್ರಕೋ ವಿಹಿತಾಮ್ ।

ರಚಯೇತ್ ಸ ಚ ಯೋ ವಿಧಿಗಾ ವಿಧಿಗಾ ವಪುರಾಪ ಮಮೇತ್ಯಮಮಾನುಷಮಃ ॥

ಯದುದಾರಮತೇ ಸಮುದಾ ರಮತೇಽನಯಯಾಃ ಪ್ರಸಯೋಷ್ಣಕೋಷ್ಣವನೇ ।

ಇದಮೇವ ದಮೇ ವದಮೇಽಲಮಲಂ ಪ್ರಹೀಣೋಮಿ ಹಿಣೋಮ್ಯುಗಮಾನಮನಮ್ ॥

ವಿರಹೋಽಪಿ ರಹೋ ಯದಹೋ ನ ಮಹೋ ಮಹತೋ ಮಹಃ ಪ್ರಬಲಂ ಶಬಲಮ್ ।

ಮಮ ತೇಽಮಿತ ಯಗ್ ಮಿತಿದಂ ಚ ಶುಭಾ ಕೃ ರತಿಃ ಕೃ ಮತಿಃ ಕೃ ಮತಿಃ ಕೃ ಕೃತಿಃ ॥

ಅಗೃತಾಪ್ಯಗೃತಂ ನಯತೋಽನಯತೋಽಪಿ ಗತೌ ಜಗತಿ ತ್ವಯಿ ಮಯ್ಯಹಹ ।

ತದಿವಾವಿರಭೂತ್ ಕುತ ಇತ್ಯಕುತೋಭಯ ಮೇಽಪ್ಯುಭಯೋರ್ನತಿರಸ್ತು ನುತಿಃ ॥

ಭುವಿ ದಾಶರಥಿಂ ಕಪಿರಾಪ ಸುಖಂ ಸ ಇವಾಧಿರಥಿಂ ಕೃಪಣೋಽಕೃಪಣಃ ।

ಅಮರಾ ಅಮೃತಂ ಹರಿಮಾಗುರಿಮಾಃ ಲಲಗಾ ಕಿಲ ಗಾಯಕಮೇತ್ಯ ಸಮಮ್

॥ ೧-೨೯ ॥

ಲಸತಾತ್ ಲಲಗಾಸುಖಿಕೃತಕೃತ್ ಯದುರಾಟ್ ಚರಿತಾತನುರತ್ನಯುತಾ ।

ಪ್ರಥಮಾಪ್ರಥಮಾರ್ಥಿತದಾರರಥಿಪ್ರಭುಸಂಪುಟಕಾ ಕಪಿಕೇತಮಣಿಃ

೧. ಗೃಹೀತಗ್ರಾಹಿಪಾರಚತುಷ್ಟಯಂ ಯಮಕಮಿದಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇದಾನಿಂ ತ್ಯಾಗೇ ಪೂರ್ವಮಸ್ತದ್ವತ್ಸಾರ್ಥಂ ಕೃತಪ್ರಯಸವೈಯ್ಯಥ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಗತ್ವಾ ವನಾದ್ ವನಂ ಚಂದ್ರಚ್ಯೋತಾ ಯಾವಾದ್ ವಿಭಾವ್ಯತೇ ।

ತಮಃಪ್ರವಿಷ್ವಮಾಲತ್ಯ ತತೋ ನಿವೃತ್ತತುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ॥

ತನ್ನಸವ್ಯಸ್ತದಾಲಾಪಾಪ್ತದ್ವಿಷ್ಣುಸ್ತದಾತಿಶಾಃ ।

ತದ್ಗುಣಾನೇವ ಗಾಯಂತೋ ನಾತ್ಯಾಗಾರಾಗೇ ಸ್ವದಮಃ ॥

ಪುನಃ ಪುಲಿನಮಾಗತ್ಯ ಕಾಲಿಂದಾಃ ಕೃಷ್ಣಾಪವಾಃ ।

ಸಮವೇತಾ ವರುಃ ಕೃಷ್ಣಂ ತದಾಗಮನಕಾಂಕ್ಷೀಣಃ ॥

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೮/೩೪-೩೬)

ಎಲೈ ಅಣಿಮಾದಿ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ದೇವೇಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಇಂದ್ರನು ಸಿಡಿಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದಾಗ, ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಬಿಡ್ಡಪ್ಪಹಾರದಂತಹ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು ಸುತ್ತಲೂ ಅವರಿಸಿದಾಗ, ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದೆ. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ಅಂತಹ ನೀನು ಈಗ ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯದಿರು.

ಮಿ. : ೧. ಇಂದ್ರನು ಸುರಿಸಿದ ಪ್ರಳಯಮೇಘಗಳ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ನೀನು ಈಗೇಕೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ? ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಗೋಪೀಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ :

ವೃಷಮಯಾದ್ವಯಾತ್ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಾದ್ವೃಷಭತೇ ವಯಂ ರಕ್ಷಿತಾ ಮುಹುಃ || ೨ ||

ದೋಷಿಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು

ನಾನಾನಾನಾನನುನೂನಂ ನೈನೋಽನನ್ನೇಽನ್ನಿನಾಂ ನು ನೌಃ |

ನಾನಾನ್ನನುನ್ನೇನಾನೇನ ನೋನೋ ನೇನ ನ ನೋ ನನು^೧ || ೩ ||

ಪದಚ್ಛೇದ: ನಾನಾನಾನಾನನುತ್ ನೂನಂ ನ ಏನಃ ಅನನ್ನೇ ಅನ್ನಿನಾಂ ನು ನೌಃ |
ನಾನಾನ್ನನುನ್ನೇನ ಅನೇನ ನ ಉನಃ ನಾ ಇನ ನ ನಃ ನನು.

ಎಲೈ ನಾನಾ ಮುಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಹ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ-
ರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವವನೇ ! ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವವರಿಗೆ
ಅನ್ನಸ್ವಪುರುಷನಾದ ನೀನು ಸಾವೆಯಂತೆ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವಿ. ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಪಡ್ಡಸಾನ್ನ
ಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೋಷಗಳು ಇರುವುದು
ಸಹಜ; ಅದು ನಮಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದೇನೂ ಅಲ್ಲವಲ್ಲ !

ಮಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಅನನ್ನ' - ಪ್ರಾಕೃತಾನ್ನವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಿನ್ನದ-
ವನು ಎಂದು ಸಂದೋಧಿಸುತ್ತಾ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನು ನಿರ್ದೋಷನಾಗಿರುವನು. ಆದರೆ
ತಾವು ಮಾತ್ರ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಸಹಜ.
ಅದು ತಮಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಇತರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದೇ ಎಂದೆ
ಮೇಲೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೂರ ಮಾಡುವುದೇಕೆ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

೨. ^೨ನಾನಾನಾನರು ನಾನಾ ಅನನರು ಹೆಚ್ಚು ಮುಖವುಳ್ಳವರು ಎಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ
ಹಾಗೂ ಪಂಚಮುಖರಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಎಂದರ್ಥ; ಅನ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ.

೧. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಮಧ್ವನಿಜಯದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ನಾನೇನಾನಾನೇನಾನೇನೇನಾನೇನೇನ ನನು ನುನು ||

ನಾನಾನಾ ನೋ ನೂನಂ ನಾನೇನಾನೂನಾನಾನು ||

-ಸುಮಧ್ವನಿಜಯ (೧೦/೬)

೨. ಏಕಾಕ್ಷರಮಿವಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ತತ್ತ್ವೇರಣಂಭಿವ ದೋಷಪರಿಹಾರಃ ಕಿಮ್ನಾತಮಿತಿ ದ್ಯೋತಯಿತುಮಿದಂ
ವಿಶೇಷಣಮ್ |

-ಮಾ.

೨.. ಅನನ್ಯ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿ, ಅನನ್ಯನ್ ಅನ್ಯೋ ಅಭಿಚಾಕಷೀತಿ - (ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್)

೪. ಅನ್ಯ ತಿನ್ನುವವರು ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ಮಾತು ಲೋಕರೂಢಿಯದ್ದಾಗಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಮಾನುಷಾನ್ಯವನುಂಟು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನು ಅದೆ (ಶ್ರೀಜಗದ್ಗುಪ್ತದಾಸರು ಕೆತ್ತಿಸುವುದು).

೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿರಾಹಾರವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಷ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪಾಡೇನು? ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೬. ಇದು ವಿಕಾರಕ್ಷರ ಯಮಕಶ್ಲೋಕ.

ಮನಸಾಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾ-
ಮನಸಾಮಹಿತಸ್ವರಮಿತ್ರ ಹೃದಾ |
ಮನಸಾ ಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾ-
ಮನಸಾಽಮಹಿತಸ್ವರ ಮಿತ್ರ ಹೃದಾ || ೪ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ಮನಸಾಂ ಅಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾಂ ಅನಸಾಮಹಿತಸ್ವರಮಿತ್ರ ಹೃದಾ ಮನಸಾ ಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾಂ ಅನಸಾ ಅಮಹಿತಸ್ವರ ಮಿತ್ರ ಹೃದಾ.

ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನೆಗೆ ಎರುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದೈತ್ಯರ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ದುಃಖ ನೀಡುವವನೇ, ಹೃದಯದಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದಿಂದ ಹಾಡಲ್ಪಡುವ ಸಾಮಗಳಿಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನೇ, ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಾದ ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪರಮಹಂಸರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದವನೇ, ರಕ್ತಾಸುರನಿಂದ

೧. ಅಸ್ವರಹಿತಸ್ವ ಯೋಗಿನೋಽಪಿ ದೋಷಿತ್ವೇ ಸಂಸಾರೋದಧಿಮುಗ್ಧಾಣಾಂ ಅಸ್ವರಾದೀಣಾಂ ಉತ್ತಾರಕಾಭಾವೇನಾ-
ನಿರ್ಮೋಕ್ಷವ್ರತಂಗೆ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸೂನಂ ಪ್ರಾಯೋಗಿ ಅನೇಕೇ ಅಸ್ವರಹಿತೇ ತತ್ಪ್ರಾಹಾರೇ ಪುರುಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಸಾಪ್ತಿ | ಅಸ್ವಜನ್ಯಚಿತ್ತವಿಕಾರಾ-
ಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ನಿರ್ಮೋಕ್ಷವ್ರತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಮಾನುಷವಾಗ್ನೋಪಭೋಗೇನ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೧೨/೧೫೨) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿದಃ ದೇವಾರ-
ಪುರುಷಸ್ಯಾಪಿ ಅಸ್ವರತವಿಕಾರೋದಸ್ಥವೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. "ವಿವೇಕಾ ವಿವೇಕಾಂತೇ ನಿರಾಹಾರಸ್ಯ ದೇಹಿನಃ" ಇತಿ (ಗೀತಾ ೨/೫೯) ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೫. ವಿಕಾರಾದಯಮಕಮಿದಮ್ | ತೋಚಿಕವ್ರತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇನ ತ್ವಯಾ ದುಃಖಂ ದೈತ್ಯಾಸಾಮೇವ ದೇಯಂ ನಾಸ್ತಾಕಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | ಹೃದಾ ಹೃದಯೇನ ಅನೇನ
ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಸಾಮಾನಿ ಬೃಹದ್ರಥಂತರಾದೀನಿ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೇನ ಗೀಯಮಾನಸಾಮಾನಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಅನೇನ ಸರೂಪತತ್ವಾವಯವತ್ವಾದಿನಾ ವಿಕೃತಾವಯವಮಾತ್ರಧ್ಯಾನಮಸ್ತಾಕಮಪ್ಯಪೇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಕರ್ಕರವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದವನೇ, 'ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! (ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು).

ಎ. : ೧. 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೈತ್ಯರಿಗೆ ದುಃಖನೀಡುವವನು, ತಾವು ದೈತ್ಯರಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಮಗೆ ದುಃಖನೀಡುವುದು ತರವಲ್ಲ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಹಾಡುವ ಬೃಹತ್, ರಥಂತರ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಒಲಿಯುವವನು. ಆದರೆ ನಾವು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರಂತಹವರೇನಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಕೈಬಿಡದೇ ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಏಕಪಾದ ಯಮಕ.

ಗೋಪಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶ

ವರಯಾಸುರಮೋದಾರೇ ತರಸಾ ಕಿಂಕರೀರಿಮಾಃ |

ವರ ಯಾಸು ರಮೋದಾರೇ ತ್ವಯಿ ನೇದಂ ಗುಣೋಚಿತಮ್ || ೫ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವರಯ ಅಸುರಮೋದಾರೇ ತರಸಾ ಕಿಂಕರೀ ಇಮಾಃ ವರ ಯಾಸು ರಮಾ ಉದಾರೇ ತ್ವಯಿ ನ ಇದಂ ಗುಣೋಚಿತಮ್.

ಎಲೈ ಅಸುರರ ನೆಲೆವನ್ನು ಅಳಿಸುವವನೇ! ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವಳು. ಅಂತಹ ದಾಸಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಎಲೈ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ! ಉದಾರನಾದ ನಿನ್ನ ಗುಣಕ್ಕೆ ಇದು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ.

ಎ. : ೧. ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಗ 'ರಮಾಸನ್ನಿಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಯನ್ನೇ ತೊರೆದಂತಾದೀತು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ನಂಬಿದವರನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರಿಗೆ ರೋಘನದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಅಂತಹವರಿಗೆ ದಾಸಿಯರಾಗಿ ಬಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಯೋಗ್ಯವನ್ನಿಸದು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಧೃತಾ ವಕ್ಷ್ಯಾ ಮಿತ್ರ ಇವಃ | ಸೂರ್ಯವದ್ವಿಷ್ಣುಮಾನವಕ್ಷಸ್ಥಲಯುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. "ದುರತಾಂ ನೇನ ಪಾದೇನ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇತನ್ವ ಪಂಶಯಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತೇಃ (೧೦/೭/೯) |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ವೇದಾಭ್ಯಾಸೇನ ತ್ವತ್ಪ್ರೀತಿಸಂಪಾದಕತ್ವಂ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವ ನಾನ್ಯಾಕಮಿತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಫಲ ಸಖೇ ಫಲೇಃ ಕಿಂಕರೀಃ ಸ್ವ ನಃ |

- ಗೋಪಿಕೀತ (೧೦/೭/೭)

೫. ಯಾಸು ರಮೇತ್ಯನೇನ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಸನ್ನಿಧಾನರೂಪಂ ಸ್ವದರಣೇ ಕಾರಣಾಂತರಮ್ | ಅನ್ಯತ್ಯಾಗೇ ಸ್ವಪರಮಪ್ರಿಯ-
ಲಕ್ಷ್ಮೀತ್ಯಾಗೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಬಾಧಕಂ ಸೂಚಯಂತಿ |

- ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತರ ರಕ್ಷಣೆ ಭಗವಂತನ ಹೊಣೆ
 ವೃಣೀತ ದಾಸೀರ್ಯದಿ ನೋ ವನೇ ನಃ
 ಕವೀಶ ಗೌರೀಶ ಹೃತಾಽತ್ಮವೃತ್ತಾ^೧ |
 ಕವೀಶಗೌರೀಶಹೃತಾತ್ಮವೃತ್ತಾ-
 ವೃಣೀ ತದಾಸೀರ್ಯದಿನೋಽವನೇ ನಃ || ೬ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವೃಣೀತ ದಾಸೀಃ ಯದಿ ನೋ ವನೇ ನಃ ಕವೀಶ ಗೌಃ ಈಶ ಹೃತಾ ಅತ್ಮವೃತ್ತಾ
 ಕವೀಶಗೌರೀಶಹೃತ ಅತ್ಮವೃತ್ತಾ ಯುಣೀ ತತ್ ಆಸೀಃ ಯತ್ ಇನಃ ಅವನೇ ನಃ.

ಎಲೈ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನೀನಿಗೆ ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಾಸಿಯರಾದ
 ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸೆಯಾದಲ್ಲಿ ಎಲೈ ಈಶನೇ! ನಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದಂತಹ ಮಾತನ್ನು
 ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಗರುಡದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
 ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುವವನೇ, ನೀನು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ
 ಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ಯುಗಿಯಾಗಿ ಬಿಡುವ.

ಮಿ : ೧. ಅವತರಿಸುವಾಗ^೨ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ಇತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮನ್ನಿಗೆ
 ಕೈಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತು ತಪ್ಪಿದಂತಾಗುವುದು; ಅದರಂತೆ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಅವನು ರಕ್ಷಣೆ
 ನೀಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ^೩ ಯಿಗುವು ಅವನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಂತಾಗು-
 ವುದು; ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇವೇಕು ಎಂಬುದು
 ಗೋಷಿಯರ ಭಾವ.

೨. ಕವೀಶಗೌರೀಶಹೃತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕ-ವೀಶ-ಗೌರೀಶ-ಹೃತ; ಕ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು;
 ವೀಶ ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಗರುಡ.

ತೊರೆಯದಿರಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ಚಾನತೀರ್ನಸ್ತವಾಮಾನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಂ
 ನ ತ್ಯಜೇಮಾಃ ಪ್ರಭೋ ಮಾ ನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಮ್ |
 ಕುರ್ವಸೌ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯಾ ಮಾ ನವೇಷುಃ ಸ್ಥಿತಿಂ
 ನೇಹ ಕಿಂತು ಪ್ರಿಯೇಮಾ ನವೇಷುಸ್ಥಿತಿಮ್^೪ || ೭ ||

೧. ತವಾಽಽಽಗಾಂ ಪೌದಸೀಂ ಮೇ ರಣಾತ್ ಇತಿ ಮತಾಚ್ಛೀಕೃಷ್ಣೋಕ್ತೌ ಪ ತೋತಿ ಕರ್ತವ್ಯವಾತ್ಮವೃತ್ತೇತುಕ್ತವಾಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪಾಕತಗ್ನಾ ಪ್ರದಾನೇ ಯುಗತ್ಯಸ್ತ ಸ್ಥ ತಿಹೃತ್ವಾ ರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಪಚಿಸವ್ಯಾಭಾತಫಲಮಾಸಿನ್ಯಾನ್ಯಾ ವರಮೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. 'ಸಕೃದಾಪ ದದಾಸೀತಿ' (ಮಹಾಭಾರತ, ಪನವರ್ವ, ೨/೬೬/೨೬) ಇತಿ ಭಾರತೇ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಸ್ತುತೀವೃತ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಪದವಿತ್ತೆ: ಜಾನತೀ! ನ: ತವ ಅಮಾನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಂ ನ ತ್ರಜ ಇಮಾ: ಪ್ರಭೋ ಮಾ ನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಂ ಕುರು ಅಸೌ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯಾ ಮಾ ನವಾ ಈಷು: ಸ್ಥಿತಿಂ ನ ಇದ ಕಂಠು ಪ್ರಿಯ ಇಮಾ ನವೇಷುಸ್ಥಿತಿಮ್.

ಎಲೈ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಮಾನವರಲ್ಲದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ನೀನು ಎಂದು ತಿಳಿದ ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆದುಹೋದ; ನೂತನ ಸ್ಥಿತಿಯರಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕಿದರು; ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೂತನಳಾಗಿರುವಳೇನು? ಎಲೈ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಗೋಷಿಯರಾದ ನಾವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಯಸದವರು; ನಾವು ಮೇಷಬಗೆಯ ಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಯಸುವವರು.

ಮಿ. : ನಿತ್ಯನೂತನಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಆಶಯ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ತಾವು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ದೇವ ತೊರೆಯುವುದು ನಿಶ್ಚಯ ಎಂಬುದೂ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಲುವಿಕೆಗಿಂತ ಸಾವೇ ಮೇಲು

ವ್ರಜೇ ಮಹಂ ತೋಷಸಿತಂ ವಿಕುಂತಂ

ಭಜೇಮ ಚಕ್ಷುವಿಷಯೇ ತ್ವಯೀಶ |

ವ್ರಜೇಮ ಹಂತೋಷಸಿ ತಂ ವಿಕುಂತಂ

ನ ಚೇತ್ ತ್ವದೀಕ್ಷೋತ್ಸವಭಂಗಹೀನಮ್ || ೮ ||

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನೀನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದರೆ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ನಲವಿನಿಂದಲೇ ನೆಲೆಸಿಬಿಡುವೆವು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವ ಆಳವಿರದ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸುವೆವು; ಎಂದೂ ಕುಂದಿಲ್ಲದ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ನಾವು ಉಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೆರಳಿಬಿಡುವೆವು.

ಮಿ. ೧. "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಬಂಧನವನ್ನಿರುವ ಭೂಲೋಕದ ವಾಸವೇ ಸುಖಕ್ಕಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಮರಣಾನಂತರವಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಸದಾ ಕಾಣುವ ಭಾಗ್ಯವಿರುವ ವೈಕುಂಠವಾಸವೇ ಉಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಉಷಾ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಎಂದರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅದು ಮರಣಾನಂತರದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ ಸಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಿಂತ ಭಯಾನಕ
ವಿಯೋಗೇ ತವ ಗೋವಿಂದ ದಿವಸೋಽಪಿ ಭಯಂಕರಃ |
ಇಯಂ ನಿಶಾ ದಿಶಾವ್ಯಾಪ್ತತಮಿಸ್ತ್ರಾ ಕಾಂತ ಕಿಂ ಪುನಃ || ೯ ||

ಎಲೈ ಕಾಂತನಾದ ಗೋವಿಂದ ! ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿದಾಗ ಹಗಲೂ ಸಹ ಭಯಂಕರವೆನ್ನಿಸುವುದು
ಇನ್ನು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಆವರಿಸಿದ ಈ ರಾತ್ರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ?

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಭಯಂಕರ. ಇನ್ನು ರಾತ್ರಿಯಂತೂ
ಗೂಹಿಸಲೂ ಆಗದಷ್ಟು ಭಯಂಕರ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವದಂತಿದೆ :
ಯಾ ನಿಶಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಜಾಗರ್ತಿ ಸಂಯಮೀ |
ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾಗ್ರತಿ ಭೂತಾನಿ ಸಾ ನಿಶಾ ಪಶ್ಯತೋ ಮುನೇಃ || - ಗೀತಾ (೨/೭೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿ ಭಯಂಕರ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಸ್ಮರಣೆ ಇದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಯೂ
ಹಗಲಿನಂತೆ ಸುಖಕರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರ ಹರಿಯ ನೆನೆಸಿದ ದಿವಸ ರುಭಮಂಗಳ ಹರಿಯ ನೆನೆಸದ ದಿವಸ
ಆವಮಂಗಳ - ಎಂಬ ಕೃತಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ತಮ್ ಕೈಬಿಡದಿರಲು ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಸಮಾಯತೇಯಂ ನ ಶರೈಃ ಸಮಾಽಯತೇ
ಸಮಾಯತೇ ಸ್ವೇಷು ಕಿಲಾಸಮಾಯತೇ |
ಸಮಾಯ ತೇನಾಂಗ ನಮಃ ಸಮಾಯ ತೇ
ಸ ಮಾ ಯತೇರ್ವತ್ಸ ಭಜಾಸಮಾಯ ತೇ || ೧೦ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ಸಮಾಯತಾ ಇಯಂ ನ ಶರೈಃ ಸಮಾ ಆಯತೇ ಸಮಾಯತೇ ಸ್ವೇಷು ಕಿಲ
ಅಸಮಾಯತೇ ಸಮಾಯ ತೇನ ಅಂಗ ನಮಃ ಸಮಾಯ ತೇ ಸಃ ಮಾ ಯತೇಃ ವತ್ಸ ಭಜ
ಅಸಮಾಯ ತೇ.

ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಈ ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಲೈ
ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನೇ, ನೀನು ನಿನ್ನವರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾಗಿ
ನೆಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲವೇ ! ಎಲೈ ಮಾಯಾವಿಯಾದವನೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ
ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ; ಎಲೈ ಅನುಪಮಲಾಭಸಂಪನ್ನನೇ ! ನಿನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಯತಿಗಳ
ಹಾದಿಯನ್ನು ನೀನು ಹಿಡಿಯದಿರು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಆ ರಾತ್ರಿ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ದೀರ್ಘವನ್ನಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಮಕಾಲದ ಆ ರಾತ್ರಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ದೀರ್ಘಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದುದೂ ಹೊರಗಿನ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹ ಅವರಿಗೆ ಆ ಕಾಲವನ್ನು ಅಸಹನೀಯವನ್ನಾಗಿಸಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ. ತ್ವಟಿ ಯುಗಾಯತೇ ತ್ವಾಮಪಶ್ಯತಾಮ್ - ಗೋಷಿಗೀತ.

೨. ಹಾಗೆ ಬಯಸಿ ಬಂದ ಸ್ವೀಯರನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು^೧ ಯತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ; ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಪರಮಲಾಭವಾದ ವೈಕುಂಠವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆ ಇರುವುದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಪ್ತ ಸಮಸ್ತಕಾಮನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತ. ಅವನಿಗೆ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರ ಗೋಷಿಗೀತೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು: ನನು ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಮಮ ಕಿಮಾಸಕ್ತೀತ್ಯತ ಆಹುಃ - ತೇ ಯತಿತಾ ಸಂನ್ಯಾಸಿತ್ವಂ ನ ಇತಿ | (ಭಾಗವತಟಿಪ್ಪಣಿ ೧೦/೨೯/೧).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ
ಕರೋಽತಿಕಾರ್ಯೋ ದಧಿಮಂಥಸಂಗ-
ಮಪಿ ಸ್ಯ ಕರ್ತುಂ ಯತತೇ ನ ತೇನ |
ತ್ವದಂಘ್ರಿಜುಷ್ಣೇರಪರಂ ಮುರಾರೇ
ಕರೋತಿ ಕಾಽಽಯೋದಧಿಮಂಥಸಂಗ || ೧೦ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ಕರಃ ಅತಿಕಾರ್ಯಃ ದಧಿಮಂಥಸಂಗಂ ಅಪಿ ಸ್ಯ ಕರ್ತುಂ ಯತತೇ ನ ತೇನ |
ತ್ವದಂಘ್ರಿಜುಷ್ಣೇಃ ಅಪರಂ ಮುರಾರೇ ಕರೋತಿ ಕಾ ಆರ್ಯಾ ಉದಧಿಮಂಥಸಂಗ.

ಎಲೈ ಮುರಾರಿಯೇ! ಸಮುದ್ರಮಂಥನಕ್ಕೆ ಕಡೆಗೋಲಾದ ಮಂದರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನೇ! ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಈಗ ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ಸಹ ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವನೆಯ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಮಾಡಲಾರಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಬದುಕಿಗಿಂತ ಯಮುನೆಯ ಪ್ರವೇಶವೇ ಲೇಸು
ದಯಾಽಂಗ ಯದ್ಯಾಸು ನ ದೀನಬಂಧೋ
ಪ್ರಿಯೇಯಮಾಪ್ಯಾ ಹಿ ನದೀನಬಂಧೋ |

೧. "ಛಕ್ರುಃ ಶಾಖಿತಾ ಮುಥಾ" ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ (೧೦/೭೦/೧೭) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಗವಂತ-
ಪ್ರೇಮಕಲಹಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು.

೨. ಆವಾಪ್ತಕಲಾಮತ್ತೇನ ಸನ್ಯಾಸಿಮಾರ್ಗಾಶ್ರಯಣಾಪ್ರಯೋಗಕಲ್ಪಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಹೃತೋಽರಿರಸ್ಯಾ ಯದಸೌ ಭಗವ್ಯ

ತಪಾಜಸಾ ತೋಯದಸೌಭಗವ್ಯ || ೧೨ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ದಯಾ ಅಂಗ ಯದಿ ಆಸು ನ ದೀನಬಂಧೋ ಪ್ರಿಯಾ ಇಯಂ ಆಪ್ಯಾ ಹಿ ನದೀ ಇನಬಂಧೋ ಹೃತಃ ಅರಿಃ ಅಸ್ಯಾಃ ಯತ್ ಅಸೌ ಭಗವ್ಯ ತವ ಓಜಸಾ ತೋಯದ-ಸೌಭಗವ್ಯ.

ಎಲೈ ದೀನಬಂಧುವೇ ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ, ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಈ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನೇ ನಾವು ಹೊಂದಬೇಕಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವಳ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾಲಿಯನು ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನಲ್ಲವೇ !

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕರುಣಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ದೇಹ ತೊರೆಯುವ ಬಯಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಹಾಗೆ ಯಮುನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಕಾಲಿಯನಿಗೆ ದೊರತಂತೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವ ಯೋಗ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಯೋಚನೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಅಪ್ಸರೆಯರಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಇಹಾಗತಾ ಹಂತ ಸುರಾನುದಾರಾ-

ನಮುಂ ಚ ರಾಮಾವರ ಸಿದ್ಧಭದ್ರಾಃ |

ವಿಹಾಯ ಲೋಕಂ ತವ ಸಂಗಸಿದ್ಧ್ಯಾ

ನ ಮುಂಚ ರಾಮಾ ವರಸಿದ್ಧಭದ್ರಾಃ || ೧೩ ||

ಎಲೈ ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ಸಹ ತೊರೆದು ನಾವು ನಿನ್ನ ಸಂಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆವು. ನಮ್ಮಿಂದ ಆರಾಧಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ನೀಡಿದ ವರದಿಂದ ನಾವು ಮಂಗಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿರುವೆವು; ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹ ಸುಂದರಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ತೊರೆಯದಿರು.

೧. : ೧. ತಾವು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಬಂದವರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಾವೆಲ್ಲರೂ ದೇವಲೋಕದ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಅರಿಕೆಮಾಡಿ-ಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ರಾಮಾವರಃ-ರಾಮಸ್ಯ+ಅವರಃ-ಅನುಜ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

೧. ವಿಮುಕ್ತಾವಲಿ ಕಾಮಿನ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಶ್ಯಾಮಾ ವ್ಯಜ್ಞಯುಃ |

-ಭಾಗವತಾತ್ಮಕ(೧೦/೨೭/೧೨)

ಕಾಮಭಕ್ತ್ಯಾಪ್ಸರಃಪ್ರೀತಾಮನ್ನೇಷಾಂ ನೈವ ಕಾಮತಃ |

೨. ಪುಣ್ಯಹೀನತ್ವ, ಲಾವಣ್ಯಹೀನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ದೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರದವರು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತಾವು ಸ್ವತಃ ಅವನಿಗಾಗಿ ಧರಗಿಳಿದು ಬಂದವರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

ಭೀತರಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಉಚಿತವೆನಾಥ ಸುದಯಾಸು ದಯಾ
ಚಕಿತಾಸು ದುಷ್ಟಭಯದಾಭ ಯದಾ |
ನ ಭವಾಂಸ್ತದಾ ಗೃಹಮದೋಹಮದೋ
ಭಯದಂ ಕಿಮುತ್ಸನ್ನವನಂ ನ ವನಮ್ || ೧೪ ||

ಎಲೈ ಉತ್ತಮದಯಾಶೀಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನವನೇ ! ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ! ಭೀತರಾಗಿರುವ ಈ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ತೋರುವುದು ಉಚಿತವೇ ಅಗಿದೆ. ನೀನು ಕಾಣೆಯಾದಾಗ ದೋಹನಕ್ಕಿಯೆ ಇರದ ನಮ್ಮ ಮನೆಯೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಅಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಾಗುವುದು; ಇನ್ನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಿರರ್ಭೂತಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅರಣ್ಯವು ಅಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸದಿದ್ದೀತೇ ?

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದ ನೋವು ಅವರ ಮನಕೆಲಸಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವಂತಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ದುಂಬಿಗಳು
ಭ್ರಮರಂಜಿತಸ್ತವ ಪದಾಬ್ಜಯುಗೇ
ಭ್ರಮರಂ ಜಿತಾರಿಕುಲ ನಃ ಸದಯ |
ಹೃದಯಂ ವಿಯುಕ್ತತರುಣೀಸ್ಥಿರತಾ-
ಹೃದಯಂ ವಿಭೋಽರ್ಧಯತಿ ಬೃಂಗಚಯಃ || ೧೫ ||

ಎಲೈ ರತ್ನಕುಲವನ್ನು ನಾರಪಡಿಸಿದವನೇ ! ಕರುಣಾಶೀಲನೇ ! ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಸುತ್ತಿ ಅಲೆಯುವುದರಿಂದಾಗಿ ಶೋಭೆ ಪಡೆದ ಅಗಲಿದ ತರುಣಿಯರ ಸ್ವರ್ಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ನಿನ್ನ ಎರಡು ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಯಂತಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ಹೃದಯವನ್ನು ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಚಾರತ್ಯೇಣಾಪ್ತರಃಸ್ಯಿಕಾಂ ಕಾಪಾಂಚಿದಿತಿ ಯೋಗ್ಯತಾ ||

-ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಧೃತ ಭೃಗುಕಾವಚನ (೧೦/೨೬/೧೭)

೧. ಪುಣ್ಯಹೀನತ್ವ ಲಾವಣ್ಯವಿಧುರತ್ವ ರೂಪತ್ಯಾಗಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವಯಮೇವಾಗತತ್ವ ರೂಪಾಂಗೀಕಾರಕಾರಣ-
ಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಚ್ಛೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

ವಿ. : ರತ್ನಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ ಅವನು ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಯಂತಿರುವ
ಆವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಕೊಡದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಲು ಗೋಪಿಯರ ಕಾತರ
ಚರಣಾಂಬುಜಂ ಕರಸರೋಜರುಚಂ
ಕವಿವರ್ಣನಾಕರಸರೋಜರುಚಮ್ |
ತವ ನಾಭಿಮಚ್ಚುತ ದಿದೃಕ್ಷತಿ ದೃ-
ಗ್ವಿಷಯೇಕ್ಷಯಾ ಸಪದಿ ದೃಕ್ ಕ್ಷತಿದೃಕ್ || ೧೬ ||

ಎಲೈ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ವಿಷಯಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗುವ
ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿನ್ನ ಚರಣಕಮಲವನ್ನು, ಕರಪದ್ಮಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು, ಕವಿಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ
ಆಶ್ರಯವಾದ ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕಾಂತಿನೀಡುವ ನಿನ್ನ ನಾಭಿಯನ್ನು
ಕಾಣಬಯಸುತ್ತಿದೆ.

ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಗೋಪಿಯರ ಬಯಕೆ
ಪದಾರವಿಂದಂ ಹೃದಿ ದೇಹಿ ನಃ ಪ್ರಿಯಂ
ಸದಾ ಸ್ಮರನ್ನಿರ್ಮಲದೇಹಿನಃ ಪ್ರಿಯಮ್ |
ತದೇಹಿ ಶಾಂತಸ್ತವನಂದನೋಽಜ ಯ-
ನ್ನಿಹಂತಿ ಶಾಂತಸ್ತವ ನಂದನೋ ಜಯನ್ || ೧೭ ||

ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುವ ನಿರ್ಮಲದೇಹದವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ನಿನ್ನ
ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸು; ಎಲೈ ಹುಟ್ಟರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಹಮ್ಮು ಅಳಿದ
ನಮ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಿಸುವವನೇ! ನೀನು ಅಗಮಿಸು, ಸ್ವಲ್ಪ ಶಾಂತನಾಗಿರುವ
ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಕಾಮನು ಈಗ ನಿನ್ನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಗಾಢವಾಗಿ
ನಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ವಿರಹದಿಂದಾಗಿ ಕಾಮಬಾಧೆಯು ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ಳುವುದು ವಿಪ್ರಲಂಭವ್ಯಂಗಾರದ
ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ.

ಚಂಪಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ನನು ಚಂಪಕಾಚ್ಚುತಪದಾಂಬುಜಯೋ-
ದಯಮಸ್ತಿ ತೇಽಚ್ಚುತಪದಾಂಬುಜಯೋಃ |

ಉಚಿತಂ ಚ ಪುಷ್ಪಮಲಿನಾಕಲಿತಂ

ತಮಿಹೇಕ್ಷಯಾಶು ಮಲಿನಾಕಲಿತಮ್ || ೧೮ ||

ಎಲೈ ಸಂಪಿಗೆಯೇ! ಜಯಕ್ಕೆ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನಿಸಿದ ಗಗನದಿಂದ ಸುರಿದ ನೀರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಲ್ಲವೇ? ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದುಂಬಿಗಳು ಆಘ್ರಾಣಿಸದ ಪುಷ್ಪವೂ ಇದೆ, ಅಲ್ಲವೇ? ಅದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವಿ. ದೋಷಿಗಳಿಂದ ಅರಿಯಲಾಗದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುತಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡು.

ಕಾಲಕೂಟದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆ

ಅಲಿರಯಂ ನಹಿ ವೇತ್ತಿ ಮಧುದ್ವಿಷಂ

ತದಪಿ ನಾತ್ರ ಶಿವೇಽತ್ತಿ ಮಧು ದ್ವಿಷನ್ |

ಬಹುಪದೇ ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಿಷಮಸ್ಥಿತಿಃ

ಪರಮಿಹಾತನುತೇ ವಿಷಮಸ್ಥಿತಿಃ || ೧೯ ||

ಈ ದುಂಬಿಯು ಮಧುವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರಿತಿಲ್ಲ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಈ ಸಂಪಿಗೆ ಹೊವಿನ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಕರಂದವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಬಹು ಸಂವೈಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಹಾಕುವಂತಹ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಒಂದೆಡೆ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಅಪ್ರೀತಿ ಎನ್ನುವಂತಹ ಇರುವಿಕೆಯು ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು ನಮಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇವಲ ಕಾಲಕೂಟವನ್ನೇ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ಮುರಲಿಯ ವೈಭವ

ಮುರಲೀ ಮನೋ ವಿಜಯತೇಽಪಿ ಯತೇ-

ರಪಿ ಮೋಹದಾಗ್ನ್ಯವಲಯೇವ ಲಯೇ |

ಕಮಲಾ ತವಾಧರಸುಧಾರಸುಧಾಃ

ಪಿಬತಿ ತದ್ವದ್ಯಮಹಿತಾ ಮಹಿತಾ || ೨೦ ||

ಯತಿಗಳಿಗೂ ಮೋಹನೀಡುವ ಅಜನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಈ ಪೂಜಿತವಾದ ಮುರಲಿಯು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ; ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೈಬಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ನಿನ್ನ ಅಧರದ ಶೋಭನವಾದ ಧಾರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

೩. : ೧. ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೧೦/೧೯/೧೦)ದ ವಚನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ: ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಪ್ರಿತ್ಯ ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ |.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಮುಷ್ಯಂತಿ ಯಂ ಸೂರಯಃ' (೧/೧/೧) ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಉಕ್ಕಿ ಹರಿದ ಯಮುನೆ

ತಪ ವೇಣುನಾ ಸುರನತಾ ರಣತಾ

ವಿನತಾ ವಧೂತತಿಜಿತಾತಿಜಿತಾ |

ಯಮುನಾ ಗತಾಂತಿಕಮಲಂ ಕಮಲಂ

ದದತೀವ ತೇ ಕರಮುದಾರ ಮುದಾ || ೨೧ ||

ಎಲೈ ಉದಾರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಸ್ವಿವೃಂದವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ, ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುವ ನಿನ್ನ ವೇಣುವಿನಿಂದಾಗಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸೋತ, ಸುರರಿಂದಲೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಯಮುನಾನದಿಯು ಹರ್ಷದಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಲೆಂಬಂತೆ ಉಕ್ಕಿ ನಿನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿರುವಳು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ನದಿಗಳು ಸಹ ತಮ್ಮ ವೇಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವು^೧ ಎಂಬ ಮಾತು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಯಮುನೆ ಮೊದಲಾದವರೂ ಸಹ ವೇಣುನಾದಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧರಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ತಾವು ಹಾಗೆ ಮೋಹಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಆಚ್ಚರಿ ವಿನಿದೆ ? ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಹ ಮುರಲಿ

ಕರಜಪ್ರಸಕ್ತು ರುರುಚಾ ರುರುಚಾ-

ರ್ವವಲೋಕನಾಕಲಿತಯಾಲಿ ತಯಾ |

ಕಮಲಾಽನ್ವಕಾರಿ ರುಚಿರಾರುಚಿರಾ-

ಶ್ಯಪಹಪ್ರಿಯೋಷ್ಠರಸತೀರಸತೀ^೨ || ೨೨ ||

೧. ಸದೃಶವಾ ತದುಪಧಾರ್ಯ ಮುಕುಂದಗೀತಮಾರ್ತಲಕ್ಷಿತಮನೋಭವಭಗ್ನವೇಣಾ |

ಅಲಿಂಗನಸ್ತಮುರತೋರ್ಮಿಭುಜ್ಯಮುರಾರೇರ್ಗೃಹ್ಯಂತಿ ವಾದಾಯುಗಲಂ ಕಮಲೋಪಹಾರಾ ||

- ಭಾಗವತ (೧೦/೧೯/೧೬)

೨. ಏತಾನಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಉಭಯತ್ರ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾನಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಸಖಿ ! ಉಗುರುಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪೋಭಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಸಾರಮೃಗ-
ದಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟವುಳ್ಳ ಆ ವೇಣುವು ಅಸ್ವರಸದ್ಧನಿಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು
ಅಡಗಿಸುವ, ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ಪಿ. : ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ
ವಿಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾರ್ಕಯದ ವಚನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ: ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಶ್ರಿತ
ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ | (೧೦/೧೯/೧೦); ಕರಜ - ಉಗುರು.

ಮುರಲಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮುರಲೀಮಮಾನಯ ತವಾಯತವಾ-

ಗ್ವಿತಚೇತಸಾಽಂತಿಕಮಿತಾಃ ಕಮಿತಾ |

ವಿಸೃಜೇನ್ನಿಜೇಽಭಿನವಧೂರ್ನವಧೂ-

ರ್ನ ಚಕಾಸ್ತಿ ಸಾಧ್ವಿ ವಿನತಾವಿನತಾ || ೨೩ ||

ಎಲೈ ವೇಣುವೇ ! ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದು ತಾ. ನಿನ್ನ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ
ಮನಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ವಿನೂತನವಾದ
ಭಾರಹೊತ್ತಿರುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯನು; ಎಲೈ ಸಾಧುಸ್ವಭಾವದ
ಮುರಲಿಯೇ ! ಮಣದವರ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸುವುದು ಪೋಭಿ ತರುವಂತೆ-
ಹುದಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೊರೆದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇರುವಳೆ !

ವ್ರಜಭೂರಿಯಂ ಭುವಿ ತತಾವಿತತಾಽ-

ಪ್ಪುದಭೂತ್ ತವೇಶ್ವರ ಜನೇರಜನೇ |

ಕಮಲಾಽಪಿ ತತ್ರ ಲಸತೇಽಲಸತೇಽ-

ತ್ಯಧುನೋತ್ಪ್ರಜೇತ್ ಸುರಮಣೇ ರಮಣೇ || ೨೪ ||

ಎಲೈ ಜನನರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಈಶ್ವರನೇ ! ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವದಿಂದಾಗಿ ಕುರಿ-
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಈ ಗೋಕುಲವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತವಾಯಿತು. ಎಲೈ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠ-
ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ! ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಈ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವಳು.
ರಮಣನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಈಗ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಇದನ್ನು
ತೊರೆದುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದ ಗೋಕುಲವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರದಿಂದಾಗಿ ಲೋಕ-
ವಿಖ್ಯಾತವಾಯಿತು ಎಂಬ ಈ ಮಾತು "ಜಯತಿ ತೇಽಧಿಕಂ ಜನ್ಮನಾ ವ್ರಜಃ ಶ್ರಯತ ಇಂದಿರಾ
ಕಾಥು ತತ್ರ ಹಿ" ಎಂಬ ಗೋಪೀಗೀತೆಯ ಏವರಣೆಯಾಗಿ ; ವೃಂದಾವನಂ ಯದಧಿವಾಸತಃ
ಆಸ ಸಂಧ್ಯಜ್ ಮಾಹೇಂದ್ರಸದೃಸದೃಶಮ್ | - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೭)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸ ಎನ್ನಿಸಿದ ಗೋಕುಲವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಮರೆಯಾದರೆ ಪುನಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಹಿತವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮರಳುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ-
ಹಾಗಾಗದಿರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಗ ದರ್ಶನನೀಡುವುದೊಂದೇ ಪರಿಹಾರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಭಾವ; ಸುರಮಣೇ - ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠನೇ.

ಶಾಸ್ತ್ರಸತ್ಯತೆಗಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ವಿಜನೇ ವನೇ ಸ್ವಜನಮುತ್ಸುಜತ-
ಸ್ತವ ನಾಗಮಂ ಯದಿ ಮನೋ ಮನುತೇ |
ವಿನಿಹಂಸಿ ಹಂಸನುತಪುಣ್ಯಯಶ-
ಸ್ತವನಾಗಮಂ ಪರಮ ತರ್ಹಿ ತವ || ೨೫ ||

ಎಲೈ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಕೃಷ್ಣ ! ಈ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನವರನ್ನು ತೊರೆದಿರುವ ನಿನ್ನ
ಮನಸ್ಸು, ಆಗಮಿಸುವ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳು ಸ್ತುತಿಸುವಂತಹ ನಿನ್ನ
ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ (ಗೀತಾ) ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸುಳ್ಳೆನಿಸಿ ಬಿಡುವುದು.

ವಿ. : ಭಕ್ತರಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಗೀತೆ(೯/೨೨)'ಯಲ್ಲಿ
ನೀಡಿರುವ "ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಮ್" ಎಂಬ ಭರವಸೆ
ಸುಳ್ಳೆನ್ನಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಹಾಗಾಗದಿರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದರ್ಶನ
ನೀಡುವುದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಯಮಲೋಕವೇ ಗತಿ
ಅಯೋಗಭಿನ್ನಾ ನಯತೀಶಮಾನೀ
ತವಾಂಘ್ರಿದಾಸೀರ್ಬತ ದಂಡಪಾಣಿಃ |

೧. "ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಮ್" ನಿತ್ಯಾದಿಕಂ ವಿನಿಹಂಸಿ ನಾರಯಸಿ | ತವ
ಭಕ್ತಾನಾಮನ್ಯಾಕಂ ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಹಾನಿರಿತಿ
ಭಾವಃ |

ಅಯೋಽಗಭಿನ್ನಾ ನ ಯತೀಶಮಾನೀ
ಹ್ರಿಯೇತ ಕಪ್ತೇನ ಭವದ್ವಿಯೋಗೇ || ೨೬ ||

ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಾನು ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ದಂಡಪಾಣಿಯಾದ ಯಮನು ನಿನ್ನ ವಿರಹದಿಂದ ನೊಂದಿರುವ ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಕಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದುತ್ತಿರುವನು; ಉಕ್ಕು ಹಾಗೂ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸಹ ಭೇದಿಸುವಂತಹ ನಿನ್ನ ಅಗಲಿಕೆಯು ಒದಗಿದಾಗ ಯೋಗೀಶ್ವರನೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ಹೊಂದಿರುವ ಯಾವನು ತಾನೆ ದುಃಖಿಸನು?

ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹಪುಷ್ಪೀ-
ರನಾದಿತಸ್ತೌ ಪರಮುಜ್ವಲೇಶ |
ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹಪುಷ್ಪೀ-
ರ್ಲಭೇಮಹಿ ತತ್ಪುಲನಾಂ ವಯಂ ಚ || ೨೭ ||

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಸಾವು, ಬಗೆಬಗೆಯ ರೋಗಗಳು, ದೇಹಪೋಷಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದದವನು ನೀನು; ಈಗ ನಾವೂ ಸಹ ಭೋಜನ, ಆರೋಗ್ಯ, ದೇಹಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ತೊರೆದಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಂದುವೆವು.

ವಿ.: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅವನ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನಶನಾದಿರೂಪವೃತ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆಯುವುದರಿಂದ ತಮಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಖಚಿತ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ರೋಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಗೋಪಿಯರ ಭಾವ.

೨. 'ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹಪುಷ್ಪೀ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ, 'ವಿನಾಶ-ನಾನಾಮಯ-ದೇಹಪುಷ್ಪೀ' - ವಿನಾಶ ಮೃತ್ಯು, ಬಗೆಬಗೆಯ ರೋಗಗಳು ಹಾಗೂ ದೇಹಪೋಷಣೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಗೋಪಿಯರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ವಿನಾ-ಆಶನ-ಅನಾಮಯದೇಹ ಪುಷ್ಪೀ' - ಆಶನ (ಭೋಜನ), ಅನಾಮಯ (ವ್ಯಾಧಿಪರಿಹಾರ) ಹಾಗೂ ದೇಹಪೋಷಣೆಗಳನ್ನು ವಿನಾ (ತೊರೆದು) ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೧. ಅತಿಸುಂದರಸ್ಥ ತವ ವಿಯೋಗೇ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ದಶಮಾಮ್ನಾನ್ಯಾದೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದದ ಸಮರ್ಥನ
 ವಿಧಿತವರ್ಗಪೂರ್ವಸುಮನಃಸುಮನಃ-
 ಸರಸೀನಿವಾಸ ಜಗತಾಜ ಗತಾ |
 ತದ್ಭಿನ್ನತಾ ತುಹಿನತೋಽಹಿ ನತೋ
 ದಹನೋಽಪರೋಽಸದೃಶ ತಾದೃಶತಾ || ೨೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ, ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನೇ! ಜನ್ಮರಹಿತನಾದವನೇ! ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನೀನು ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಅಭೇದ ಹೊಂದಿದವನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು; ಏಕೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರು ವಂದಿಸುವಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ಹಿಮದಿಂದ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ! ಎಲೈ ಸದೃಶರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಜೀವ-ಈಶ್ವರ ರೀತಿಯೂ ಸಹ ಅಂತಹುದೇ ಆಗಿರುವುದು.

ವಿ : ೧. ^೧ತಣ್ಣಗಿನ ಹಿಮವು ಸುಡುವ ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂಬುದು ಸರ್ವವೇದ್ಯ; ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಂದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ; ತುಹಿನ - ಹಿಮ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹುಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇಲ್ಲದವನು. ಅಂತಹ ಅವನಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಹುದು. ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗುಣಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯೇ ಆಗಿರುವವು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ, ^೨ಜೀವೇಶ್ವರ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವರು.

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಆಸರೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಭವತೋಽಭವತೋ
 ಮಹತೀಂದಿರಾ ಕಿಲ ತಯಾ ಲತಯಾ |
 ತರುದಧ್ವಾನ್ ಪರಿವೃತೋಽರಿವೃತೋ-
 ದಯದಾವ ಸೇದಮನು ತೇ ಮನುತೇ^೩ || ೨೯ ||

೧. ಅನೇನ ದಹನಕುಹಿನಯೋರ್ಧಾಪ್ಪಾಂತಿಕಾಸುಸಾರೇಣ ಸಮ್ಯಕ್ಸಾಸಮ್ಯಕ್ತ ರೂಪವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಜೀವಪರಮೌ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಗೌ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ಚಾಂತತ್ವಾತ್ ದಹನಕುಹಿನವತ್ ಇಮೌ ಚ ತಾದೃಶೌ ತಸ್ಯಾದ್ವಿತ್ಯಾಪಿ ಪಂಚಾಪಯವಾಸುಮಾನಮುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ತೋರಿಕೆಯನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ತಾವೇ ವಿರೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರು.

ಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಭವತೋಽಭವತೋ ಮಹತೀಂದಿರಾ ಕಿಲ ತಯಾ ಲತಯಾ |

ಮಹಾಬಲಿಕ್ಶಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿಂತಲೂ, ರುದ್ರದೇವರಿಗಿಂತಲೂ, ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ

ತರುವದ್ ಭವಾನ್ ಪರಿವೃತೋಽರಿವೃತೋದಯದಾದ ಸೇದಮನು ತೇ ಮನುತೇ ||

ಜಡಾಜಡಮುಕ್ತಾ ಮುಕ್ತಸಕಲವ್ಯವಂಚಾತ್ ಸವಿಸ್ತರಂ ತ್ರಿಯೋ ಮಹತ್ವಂ ನಿರೂಪ್ಯ ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಪತಿತ್ವಂ
ಹರೇರ್ನಿರವಧಿಕಮಹತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಿದಂ ಪದ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್ | ಭವತಃ ತತ್ತ್ವ, ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಭವಾನ್ ನ ಭವತೀತ್ಯಭವಾನ್ ತಸ್ಯಾತ್, ಅಭವತಃ ಭವದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್, ಕಮಲಾಸನಾತ್
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಮಲಾಸನಾದ್ಭವತಃ ಜಾಯಮಾನಾತ್ | ಅಭವತಃ ಭವದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ ಭವತಃ ಶಿವಾತ್ | ಬ್ರಹ್ಮ-
ಶಿವಾಬ್ಧಿ ತದಂತರ್ಯಾಮಿಭಗವದ್ರೂಪವ್ಯವಚ್ಛೇದಾಯೋಭಯತ್ಯಾವೃಭವತಃ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ಅನೇನ
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾದ್ಭಿನ್ನಃ ತತುತ್ವತ್ಯಾತ್, ಶಿವಃ ಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಶಿವರೂಪಾದ್ಭಿನ್ನಃ
ತತುತ್ವತ್ಯಾದಿತ್ಯನುಮಾಗದ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಯೋರುತ್ಪನ್ನಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಾದ್ಭಿನ್ನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ
ಸೂಚಿತಮ್ | 'ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾ ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿರತ' ಇತಿ ಧ್ರುತೇ, 'ಶಂಭೋಃ ಪಿತಾಮಹೋ ಬ್ರಹ್ಮಪಿತಾ ಶೃಗ್ಧ-
ಧೀಶ್ವರಃ' ಇತಿ ಸ್ಥೂತೇ | ಸ್ವಸ್ವಸ್ವಪ್ನಮೂಲರೂಪಸ್ಯೈವೋಭಯತ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೇಶಾಗ್ನಾಬ್ದ್ಯೋ ಹೇತುಃ
ಕಮಲಾಯಾಃ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಅಸನಾತ್ ಪತ್ಯಾ ಸಹ ಶಯನೇ ಶಯ್ಯಾರೂಪಾಚ್ಛೇಷಾತ್ | 'ಭೂ ವ್ಯಾಪ್ತೌ' ಇತಿ
ಧಾತೋಃ ಭವತಃ ಗುಚ್ಛತಃ ಭವತಃ ತವ ಪದ್ವ್ಯರ್ಥಭೂತವಾಹಕಭಾವೇನ ವಿದ್ಯಮಾನಾದ್ಗುಣಾತ್ ಕಾನಾಂ
ಜಲಾಣಾಂ ಮಲೇನ ಘೇನೇನ ಅಸ್ಥಿತಿ ನಿರಸ್ಥಿತಿ ತತ್ಪ್ರಮಿತಿ ಕಮಲಾಸನೇ ಇಂದ್ರಃ ತಸ್ಯಾತ್ "ಅಪಾಂ ಘೇನೇನ
ನಮುಚೇಃ ಶಿರ ಇಂದ್ರೋದವರ್ತಯತ್" (ಋಗ್ವೇದ.೩/೧/೧೬) ಇತಿ ಧ್ರುತೇ | ಭವತಃ ತತ್ತ್ವೋ, ಭವತೋ
ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಕಾಮಾತ್ ಕಮಲಾಸನಾತ್ 'ಪದ್ಮಾಸನಂ ಪದ್ಮಕರಮ್' ಇತಿ ಧ್ರುತ್ಯಾ ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುಸೂರ್ಯಾತ್
ಕಮಲಂ ಅಸ್ಥಿತಿ ಮುದ್ರಗ್ರಾಪ್ತಾಪಣೇನ ನಿರಸ್ಥಿತಿತಿ, ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಚಂದ್ರಾತ್ | ಭವತೋ ಭವತಃ ಶಿವಾದ್ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾನಾತ್ ವಿನಾಯಕಾತ್ ಪಣ್ಡುಪಾಚ್ಛ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಭವತಃ ಜಾಯಮಾನಾಸ್ತೋಚೇ
ಭವತೋ ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಕಲ್ಪಪಾತ್, ಭವತಃ ತವ, ಮನೋಽನುಕೂಲಕಯಾ ವಿದ್ಯಮಾನಾತ್
ದೇವನಾಗಾದ್ಭಿವಮೂಹಾತ್ ಭವತಃ ತವ, ಅಭವತಃ ಅಸನುಕೂಲಾತ್ ದೈತ್ಯಾದಿವರ್ಜಿವಮೂಹಾಚ್ಛ
ಉಕ್ತವೃತ್ತತ್ಯಾ, ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಸೂರ್ಯಾತ್, ಭವತೋ ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಚಂದ್ರಾಚ್ಛ
ಭವತಃ ಜಾಯಮಾನಾತ್, ಉಭಯವಂಶಜಾತಚಕ್ರವರ್ತಮೂಹಾದಿತ್ಯರ್ಥಕಮಲಾಸನಾದ್ಭವತಃ ಜಾಯ-
ಮಾನಾದ್ಭಿವಮೂಹಾರದಾಯಿಷವಮೂಹಾತ್ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಉಕ್ತವೃತ್ತತ್ಯಾ, ಕಮಲಾಸನಾತ್
ಸೂರ್ಯಾಚ್ಛ ಭವತಃ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಂ ಜಾಯಮಾನಾಸ್ತದವಹಂಕಾರಾದೇಃ ಪಾತಾಲರಸಾಲಾದೇಶ್ವಜದ್ರವಂಚಾತ್
ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಭವತಶ್ಚ ಅಭವತಃ ಅಜಾಯಮಾನಾತ್ ಅಪೌರುಷೇಯವೇದಾದೇಃ ಕಮಲಾಸನಾತ್
ಕಮಲಾಸನಾನಿಮಿತ್ತಾತ್, ತದರ್ಥನಿಮಿತ್ತರ್ಥಃ | ಭವತಃ ಮೂಲರೂಪಾದ್ವ್ಯಾಸಾದಿರೂಪಾಚ್ಛ ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಪಂಚರಾತ್ರಭಾರತಪುರಾಣಬ್ರಹ್ಮಣೀತ್ಯಾದಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಮೂಹಾತ್ | ಕಮಲಾಯಾಃ
ಸಂವದಃ ಅಸನಾತ್ ನಿರಸನಾತ್, ವೈರಾಗ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕರಬ್ಜಪಾಚ್ಛಶಿರಸೋ ಮುಲಭೂತಕೇಶಾಣಾಂ ಅಸನಾತ್
ನಿರಸನಾತ್ ಸಗ್ಧಾಸಾಶ್ವಮಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ಯಾವತ್ | ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವೇಷು ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ
ವೈರಾಗ್ಯಸಂಪತ್ತೇರನಂತರಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಭವತಃ ತತ್ತ್ವ, ತ್ವದಾಪ್ತಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಭವತಃ ಭೂಮಾ
ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಉಕ್ತವಿಧಯಾ ವಿರಕ್ತಾದೃತಿರೂಪಿಣೋ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಧ್ಯಾನ್ ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾನಾತ್ ತತ್ತ್ವತಭಾವಾದಿಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಭವತಃ ಅನುಭವಿತ್ಯಗಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | "ಕಾನೀಂದಿಯಾಣ" ಇತಿ ಧ್ರುತೇಃ
ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಕರಬ್ಜಪಾಚ್ಛಮನೋಮುಲಭೂತಮಿತ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿರಸನಾಸ್ತದಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣಿವನಿಮಿತ್ತ-
ವಂಚಮೀಮವೇತ್ಯ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಕಮಲಾಸನಂ, ಭವತಃ ಭವಂ ಭವತಃ ಶಿವಾತ್ ಭವತಃ ಭವತಂ
ಜಾಯಮಾನಂ, ಪಣ್ಡುವಿನಾಯಕಾದಿಕಂ ಪರದೇವತಾತ್ಮೇನಾಸಂಗೀಕೃತ್ಯ ಚ ಗುರುತ್ವೇನಾಂಗೀಕೃತ್ಯ ಚ ಭವತಃ

ವಿವ ಭವತಃ ಪರದೇವತಾತ್ಮೇನಾಸುಭವಾತ್ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಕಮಲಾಯಾ ವಿಪ್ರರಸ್ತಾಪ್ತಿಯವತ್ಸ್ರಲ್ಯಾ-
 ಗಾರಾಯಣಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಗುರೋಃ ಭವತಃ ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಭವತಃ ತವ ಭವತಃ ಭವಾತ್
 ಭಕ್ತೇರ್ಭಾವನಾಮಿಧ್ಯಾಸಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತರ್ಥಧಾತೋರ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಭವತಃ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾಚ್ಚ ಭವತೋ
 ಜಾಯಮಾನಾತ್, ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಕರಬವಾಚ್ಚ ಮೌಕ್ತಿಸುಖಸ್ಯ ಮಲರೂಪದುಃಖೋದರ್ಕಸಾಂಸಾರಿಕಸುಖ-
 ನಿರಸನಾದನಂತರಂ ಭವತಃ ತವ ಭವತಃ ಸಾಯುಜ್ಯಸಾಮೀಪ್ಯಾದಿಸಂಬಂಧವತ್ತಯಾ ಜಾಯಮಾನಾದ್ಯಥಾ-
 ಯೋಗ್ಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಮುಕ್ತೇಃ ಪಾತ್ರಿಭೂತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅಭವತಃ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಭವಃ ಸಂಸಾರೋ ಯಸ್ಯೇತಿ
 ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಾತ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌವ ಕಮಲಾಸನಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಸ್ತುತ್ವಬ್ಧಾದಿಸಂಜ್ಞೇವಾದಿಸಮೂಹಾದಿತಿ
 ಯಾಮತ್ | ಏವಂ ಚಾಂತರ್ಬಹಿರ್ವರ್ತಿಪ್ರಪಂಚಪ್ರತೀತತ್ವಾದಭೂತವೂರ್ವತ್ಯೈವಿಕ್ರಮಪದತ್ರಯೋಪಮ-
 ಮಿದಂ ಪದತ್ರಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |

ಇಂದಿರಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಮಹತೀ ಕಿಲ ವಿಷ್ಣುವೈರಿಕೃಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಸಕಲಪ್ರಪಂಚಾದಭೃಧಿಕೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇ
 ಅರಿವೃತೋದಯದಾವ ಕಲ್ಪ ಇತರಾವಧೃತಂಸಾದಿವಧೇನಾಪಿ ಭಗವತ್ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಂಜಲನಾಯೇದಂ
 ವಿಶೇಷಗಮ್ | ಲತಯಾ ತರುದತ್ ತಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ಭವಾನ್ ಪರಿವೃತಃ ಪರಿತಃ ಸರ್ವತೋ ವೃತಃ
 ಅವತಾರಾದಿಷ್ಟಪಿ ಸೇವಾಲೋಬುಪಾ ನಾ ತ್ವಾಂ ನ ಮುಂಚತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಗುಣತ್ರಯಾದುಪರಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಾಕೃತ್-
 ಮಹಾಕಾಯಸ್ಯ ಪರೇ ಶ್ರೀರೇವ ಕುಚಮುಕುಬಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಸರ್ವಾಂಗಮಾವೃತ್ಯ ತಿಪ್ತೇತಿ ಸೂಚಯತುಂ
 ಪರಿವೃತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತದುದ್ಯಷ್ಟಾಂತೇನ ಯಸ್ಯಾಂಘ್ರೀರೇಣುಂ ಜುಪತೋಽನಭೀರ್ಪೋ ಇತಿ ಸ್ವತ್ವೈರಭಗವತೋ
 ನೈರವೇಕ್ಷ್ಯಂ ಸೂಚಿತೇ |

ಏವಂ ಚ ಸಕಲಜಗದುತ್ಪತ್ತಿವತ್ಪ್ರತ್ಯಾದಿವ್ಯುತ್ಪತ್ತಮತ್ವಾದ್ಭಗವಾಸೇವ ನಿರವಧಿಕಸರ್ವೋತ್ತಮ ಇತಿ ಗೋಪೀನಾಂ
 ಹೃದಯಮ್ | ಕೀರ್ತಿನೇನಾನ್ವರ್ಥೇಽಂಭೋಃಸೂಕ್ತವಗದ್ವಯಂ,

ಮಯಾಽಪಿ ಬಾಲೇ ಸ್ತುತುಃ ಪ್ರಜಾ ದೃಷ್ಟಾಬುಭುಕ್ಷತಾಃ |

ದುಃಖಾದರಕ್ತಯಾ ಪೋಷ್ಣಂ ಶ್ರಿಯಮೂರಾದ್ಯ ವೈ ಭೃತಾಃ ||

ತಯಾ ಸಂವರ್ಧಿತಾಭೃಥ ಪ್ರಜಾಭ್ಯೋ ಭವದಾದಯಃ |

ವಿಲಸಂತೀಶಕಲ್ಪಾದ್ಯಾಃ ಸಸುಹೃನ್ನಿತ್ವಬಾಂಧವಾಃ ||

ತಯಾ ವಿನಾ ಕ್ವ ದೇವತ್ವಂ ಕ್ವೈಶ್ವರ್ಯಂ ಕ್ವ ಪರಿಗ್ರಹಃ |

ಸರ್ವಾ ಭವಂತಿ ಜೀವಂತೋ ಯಾತಕಾಸ್ತಿದ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ||

ತಾಮೃತೇ ನೈವ ಧರ್ಮೋಽರ್ಥಃ ಕಾಮಮೋಕ್ಷೌ ವಿದೂರತಃ |

ಕ್ಷುಧಿತಾಸಾಂ ದುರ್ಭಗಾಸಾಂ ಕುತೋ ಯೋಗಸಮಾಧಯಃ ||

ಸ ಚ ಸಂಸಾರಾರೈಕಃ ಸರ್ವಲೋಕೈಕಗಾಯಕಃ |

ಪರಗಾ ಕಮಲಾ ಯಸ್ಯ ತೃಷ್ಣಾ ತ್ವಮಪಿ ಶಂಕರ ||

ಅನೌದೃತ್ಯೇನ ಶೌಚೇನ ರೂಪೇಣಾರ್ಜವಸಂಪದಾ |

ಸರ್ವಾತಿರಾಯವೀರ್ಯೇಣ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮನಃ ||

ಕಸ್ತೇನ ಸಮತಾಮೇತಿ ದೇವದೇವೇನ ವಿಷ್ಣುನಾ |

ಯಸ್ಯಾಂತಾಂಶಾವತಾರೇಣ ವಿನಾ ಸದ್ಯೋ ವಿಲೀಯತೇ ||

ಜಗದೇತತ್ ತಥಾಂವ್ಯಾಹುರ್ದೋವಾಸಸ್ಯ ವಿಮೋಹಿತಾಃ |

ನಾಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಜರಾ ಮೃತ್ಯುರ್ನಾವ್ಯಾಪ್ತಂ ನ್ಯಾರ್ಥ ಏವ ವಾ || (ಪದ್ಮಪುರಾಣೇ) ಶ್ಲೋಕರವಿಂಶಃ, ೭೧

-ಇತಿ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮ್ನಿ ಪಾರ್ವತೀವಚನರೂಪಸ್ತುತಿಂ ಚ ಸೂಚಯತಿ |

ತತ್ಪ್ರಾಂಭಗೇಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತತೇ ನಿರುಕ್ತಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಯಂತೋ ಯಥಾಶಕ್ತ ಸೂಕ್ತಾರ್ಥಂ ವದಾಮ್ |
 'ಅಂಭಗೇಸೂಕ್ತಾಸಂ ತುಷ್ಠಾವೇತಿ ನಿರುಕ್ತಾತ್' ಅಂ ಪರಮಾತ್ಮಾಸಂ ಸ್ವಪ್ನದಿ ಸ್ವಾಭಿಮನ್ಯ-
 ಮಾನವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇನ ಚ ಬಿಭರ್ತಿ | 'ವೇದಗುರ್ಭೋ ವಿಭುವಿಷ್ಟು ಶ್ರೀಮಾಂಸ್ತ್ಯ ಲೋಕೈಭೂಷಣಾ' ಇತಿ
 ವಿಷ್ಣುನಾಮಸು ವಾತಾತ್ ಅಂ ಬಿಭರ್ತಿ ನಯತಿ ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ | ನಯತಿ ವೇದಾದ್ಯೇತಸ್ಯಸ್ಯನಮಸ್ಸು ಚೇತಿ
 ಅಂಭಗೇಶಬ್ರಹ್ಮವಾಚ್ಯಾ ವಾಗ್ಗೇದಾಭಿಮಾನಿನೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಾತ್ಮಾಸಂ ತುಷ್ಠಾವ | 'ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ 'ಬ್ರಹ್ಮ'
 ಭರಣೇ, ಣೇಞ್ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಇತಿ ಧಾತೋರ್ದ ನಾಪೂರ್ವೋಽಯಮರ್ಥಃ | ರೂಢ್ಯಾ ಅಂಭಗೇಶಬ್ರಹ್ಮವಾಚ್ಯ-
 ದೇವತಾಯಾಃ ಕಾವ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | ಉಕ್ತಯೋಗಾಶ್ರಯಣೇನ ಶ್ರೀರೇವಾತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ನ ತು ಸದಸ್ಯತೀ |
 ಅಂಭಗೇಶಬ್ರಹ್ಮರೋಧಾತ್ | ಸರಸ್ವತ್ಯಾದೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಲಯೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನವೇದಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ತಂ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಕೃಣೋಮಿ | ಅಸ್ಯ ಜಗತಃ ಒತರಂ ಸೃಷ್ಟಾರಂ ಚತುರ್ಮುಖಂ, ಮೂರ್ಧನ ಮೂರ್ಧಿ, ಸರ್ವ-
 ಲೋಕೋಪರಿಸ್ಥಿತಕೃಲೋಕಪರಿವಾಲನಾಯ | ತಾದರ್ಶೇ ಸಪ್ತಮೀ | ಸುವೇ - ಯೋಗಿಂದ್ರಾಃ ಸೃಜಾಮಿ
 ಅಪ್ಸಂತಃ - ಸಮುದ್ರೋದಕಮದ್ಧೇ | ಮಮ ಯೋಗಿಃ - ಭರಣಾದೌ ಹೇತುಭೂತೋ ಭರ್ತಾ
 ನಾರಾಯಣಸೃಷ್ಟಿ ಇತ್ಯಾದಿವಕ್ತೃಮಾಣಸೂಕ್ತಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥಾನಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯಾ ಅನ್ಯತ್ರಾಯೋಗಾಚ್ಛ |
 ಅಹಂ ರುದ್ರೇಭಿಃ = ಏತಾದಿಪರದ್ವೈಃ ವೇದೋಕ್ತಸಕಲರುದ್ರಪರಿಗ್ರಹಾಯ ಭಾಂದಸಃ ಪ್ರಯೋಗಃ | ವಸುಭಿಃ =
 ಅಪ್ಸವಸುಭಿಃ ಸಹ ಚರಾಮೀತ್ಯೇಕಾಂಶ್ಚಯಃ | ಅತ್ರ ಬಹುಮೂರ್ತೇಃ ಸ್ವಸ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮೂರ್ತಾವತಿ ಸಹ
 ಸಂಚಾರಸೂಚನಾಯ ದ್ವಿರಹಂಪದಪ್ರಯೋಗಃ | ಅದಿತ್ಯವಿರ್ಶ್ವೇದೇವೈಶ್ಚ ಸಹ ಚರಾಮಿ | ಮಮ
 ಸಂಚಾರಸಮಯೇ ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಮಮಾನುಚರಾಃ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಮಿತ್ರಾಪರುಣಾ = ಮಿತ್ರಾಪರುಣಾ
 ಉಭಾ = ಉಭೌ, ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ, ಉಭಾ = ಉಭೌ | ಅಶ್ವಿನಾ = ಅಶ್ವಿನೌ ಚ ಬಿಭರ್ತಿ || ೧ ||
 ಅಹನಸಂ = ಆಸಮಂತಾತ್ ಹಸ್ತತೇ ಇತಿ ಅಹನಾಃ ಆಸಮಂತಾತ್ ಹಸ್ತಮಾಣಸೋಮಲತಾಭಿಮಾನಿನಸಮಿ-
 ತ್ತರ್ಥಃ | ಸೋಮಂ = ಚಂದ್ರಂ; ತೃಷ್ಣಾರಂ = ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಣಂ, ತೃಪ್ತುನಾಮಕಸೋಮಂ ವಾ, ಪೂಜಣಂ
 ಉತ = ಪೂಜಣಂ ಚ | ಭಗಂ = ಭಗನಾಮಕಂ ಚ | ಏತಾವತಿ ಸೂರ್ಯಾ | ವಿಶ್ವಗೃಹೀತಾಣಾಂ
 ಪೂರ್ವಮಾಚ್ಛುಕ್ತರುದ್ರಾದೀನಾಂ ನ ಮಯಾ ಸಹ ಸಂಚರಣಮ್ | ಕಿಂತು ಧನದಾನಾದಿಪೋಷಿತಾಣಾಮೇವೇತಿ
 ಸೂಚನಾಯ ಬಿಭರ್ಮೀತ್ಯುಕ್ತರಯುಚ್ಯತಿ ಪ್ರಾಣಾದಿತ್ಯರಬ್ಧೋಕ್ತಪೂಜಾದೀನಾಮೇವ ಸರ್ವೋಪಲಕ್ಷಕಯಾ
 ಪುನರ್ವಚನಮ್ | ಅತ್ಯಪೋಕ್ತೇಂದ್ರಾದೀನಾಂ ಚ ಬಾಲ್ಯತ್ವಾದೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಸುಚಿರತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಭರಣಂ ಚ
 ನಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವೇನ, ಕಿಂತು ದ್ರವ್ಯದಾನೇನ ಚ ಇತ್ಯಾಹ - ಅಹಮಿತಿ | ಸುಪ್ರಾಪ್ತೇಃ = ಸುಪ್ತ ಪ್ರಕರ್ಮೇಣ
 ರಾಜಾದಿಭ್ಯೋಽಪ್ಯಂತಿಯೇನಾಂತರಪಿ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪ್ತೇ = ರಕ್ಷಣಯೋಗ್ಯೇ ಇತಿ ಲೋಕತ್ರಯ-
 ಸಂಗ್ರಾಹಕಮ್ | ಪ್ರಮಾಮಸುಪಮುದ್ವೈವ ದದಾಮೀತಿ ಸೂಚನಾಯ ಲೋಕ ಇತ್ಯನುಕ್ತಾ ಅಪ್ತೇ
 ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಸುಗೃತೇ = ಸೋಮಸವನಂ ಕುರ್ವತೇ | ಹವಿಪ್ರತೇ = ಯಜ್ಞಯೋಗ್ಯಬ್ರಹ್ಮಸವತೇ |
 ಯಜಮಾಣಾಯ = ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿರೂಪಯಜಮಾಣಾಯ ದ್ರವಿಣಂ ದಧಾಮಿ | 'ಕೃತಿಯೋಗೀತಯೇ' ಇತಿ
 ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣವಚನಾತ್ ಅತಿಶಯೇನ ದದಾಮಿ | ದತ್ತಂ ಚ 'ದುಧಾನ್' ಧಾರಣ ಪೋಷಣಯೋಃ ಇತಿ
 ಧಾತೋಃ | ದಧಾಮಿ = ಧಾರಯಾಮಿ ಚೋರಾದಿಭಯಂ ನಿವಾರ್ಯ ರಕ್ಷಾಮಿ ವೃದ್ಧಾದಿನಾ ಪೋಷಯಾಮಿ
 ಚ || ೨ ||

ರಾಷ್ಟ್ರಾದೇವ ದ್ರವ್ಯಸಂಪತ್ತಿಃ ಕಿಂ ತ್ರಯೇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ವಾರಯತುಮಾಹ - ಅಹಂ ರಾಷ್ಟ್ರೀತಿ | ಅಹಂ ರಾಷ್ಟ್ರೀ =
 ಭೂರೂಪೇಣ ರಾಷ್ಟ್ರಾಭಿಮಾನಿನೀ | ವಸೂಣಾಂ = ಧನಧಾನ್ಯರತ್ನಾದೀನಾಮ್ | ಸೂಗಮನೀ = ಸಮ್ಯಕ್
 ವ್ಯಾಪಯಂತೀ | ಯಜ್ಞಯಾಣಾಂ = ವಸೂಣಾಂ | ಪ್ರಥಮಾ = ಆದಿಭೂತಾ | ಚಕುತುಃ ಕರ್ತೀ |
 ಪುಣ್ಯಹೇತುತ್ವಾತ್ ಯಜ್ಞಯೋಗ್ಯವಸೂಣಾಮಿತರದ್ರವ್ಯೋಗ್ಯಽಪಿ ಆದಿತ ಏವ ಕರ್ತೀ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
 ಧನಾದಿದಾನಂ ಚ ನ ತ್ರಿವಿಧವೇವಾಣಾಮೇತಪ್ರಕಾರೇಣ ಕಿಂತು ತತ್ತ್ವದ್ಯೋಗ್ಯತಾಮರ್ಯಾದಯಾ ಇತ್ಯಾಹ -

ತಾಮಿತಿ | ಯೋಹಂ ಪುರುತ್ತಾ = ಪುರೋಣ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜಗತಿ ಪಾಲಯಂತೀ ತಾಂ, ಮಾ = ಮಾಂ, ದೇವಾ ಭೂವಿಷ್ಣುತಾಮ್ | ಭೂರೋಣ ದ್ರವ್ಯಾಣೀ ಸ್ಥಾತಿಂ ಸ್ಥಾಪಯಂತೀಂ, ಸ್ಥಿತಿಕುರ್ವಾಣಾಂ ಭೂರಿ = ಬಹುವಿಧದಪ್ಪಂ; ಆ = ತೇಷಾಂ ತೇಷಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾಮರ್ಯಾದಯಾ ವೇಶಯಂತೀಂ = ತತ್ತದ್ವ್ಯಾ ವಾ ಪ್ರವೇಶಯಂತೀಂ; ಉತ್ತಮಾಣಾಂ ಗೃಹೇ ಚರಕಾಲಪ್ರಾಯಿ, ಅಧಮಾಣಾಮಲ್ಪಕಾಲಪ್ರಾಯಿ, ಮಿತ್ರಾಣಾ- ಮುಭಯವಿಧಂ ಚ ವೇಶಯಂತೀಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವ್ರದಧುಃ = ಕೃತವಂತಃ | "ಯತೇ ಭವತಾದಪರಾಯಣಂ ನ ಮಾಂ ವಿದಂತ್ಯಹಂ ತದ್ವ್ರದಯಾ ಯತೋಜಿತ" (ಭಾ.ಶಿ.೧೮:೨೨) | ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ಸ್ವೋರಯತುಂ 'ಆ' ಇತ್ಯುಪಸರ್ಗಃ || ೪ ||

ಆತ ಏವ ಯೋ ವಿರುದ್ಧತಯಾ ಪಠತಿ ಮದುಕ್ತತತ್ತ್ವಾದ್ವ್ಯವರೋತ್ತೇನ ಪಠತಿ | ಯಃ ಪ್ರಾಣತಿ = ಜೀವನಮಾತ್ರೇ ಕೃತ್ವಾ ತಿಪ್ತಿ | ಯಃ ಕಾಂ = ಇತ್ತಂ | ಉಕ್ತಂ = ಮದುಕ್ತಂ ಸಕಲಂ ತತ್ತ್ವಂ | ಶೃಣೋತಿ = ಶಿಷ್ಯತ್ವೇನ ಶೃಣೋತಿ | ವಾಕ್ಯಬಂಧತಯಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಯಪರತತ್ವಸೂಚನಾಯ ತ್ರಿಕೋನ೨ ಯಚ್ಚಬ್ಧಗ್ರಹಮ್ | ಸ ಸರ್ವೋಕ್ತ ಮಯಾ ಅನ್ವಮತಿ | ಅಯೋಗ್ಯದತ್ತಾನ್ಯಸ್ಯ ಬಹುಕಾಲಸಂಬಂಧಸೂಚನಾಯ ವಿಸಂಧೀಕರಣಂ | ತಸ್ಯ ವಾದಾವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ತದೇವ ಸ್ವಪ್ನಯತಿ | ಮಾಂ ಅಮಂತವಃ = ಅವಮಂತಾರಃ ಮಾಂ ಭಗವದ್ವರ್ತಯತಾ ಚಾವಮಂತಾರೋ ಯೇ = ತೇ | ಉಪ = ಸಮೀಪೇ | ಕ್ಷಿಯಂತಿ = ಕ್ಷಿಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಂತಿ | ಅಹಂ ಶ್ರದ್ಧಾಪ್ರಂ = ಶ್ರದ್ಧಾವದ್ವಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಚನಂ 'ವಾ ಗತಿಗಂಧನಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ | ತೇ = ತವ, ವದಾಮಿ | ತತ್ ತ್ವಂ ಶ್ರುಧಿ - ಶ್ರುಣು | ಶ್ರುತ - ತುಷ್ಠಾ ಆತಿ ಶ್ರುಣುತ || ೪ ||

ದೇವೇಭಃ = ದೇವೈಃ | ಮಾನುಷೇಭಃ = ಉತ್ತಮಮಾನುಷೈಃ | ಜುಷ್ಠಂ ಇದಂ ವಚನಂ ಅವಮೇವ ಸ್ವಯಂ ವದಾಮಿ; ನ ತು ಗೀತಾಪಾಠವತ್ ಅನ್ಯವಚನಾನುವಾದರೂಪಮಿದಂ ಯೇನ ವಕ್ತೃಮೂಲಮುಮಾ ಮುಮಾ ನ೨ ಸಿದ್ಧೌತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಯಂ ಯುಮುಗ್ರಂ ರುದ್ರಪದಯೋಗ್ಯಂ ಜೀವಂ ಉಗ್ರಂ = ರುದ್ರಂ ಕರ್ತುಂ ಕಾಮಯ | 'ತಂ ತಂ' ಇತಿ ವೀಷ್ಣುವಾಚಾತ್ ತು 'ಯಂ ಯಂ' ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ | ಕೃಣೋಮಿತಿ ವಿಧಾಯಕಪದಮುಮಾ ಕರ್ತುಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ | ಕಾಮನಾಕರಣಯೋರೇಕವಿಷಯತ್ವಾದುಗ್ರಮಿತ್ಯಪಿ ಲಭ್ಯತೇ | ತಂ ತಂ ಉಗ್ರಂ-ರುದ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ | 'ಉಗ್ರಃ ಕವರ್ಧಿನ್ ಶ್ರೀಕಂಠಃ' ಇತ್ಯಭಿಧಾಣಾತ್ | ಯಂ ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಸುಖಂ ಸುಮೇಧಸಂ ಚ ಕರ್ತುಂ ಕಾಮಯೇ, ತಂ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಪಿ ಸುಮೇಧಸಂ ಚ ಕೃಣೋಮಿತಿ ಯೋಜನಾ ದ್ರವ್ಯವಾ | ಅತಿ-ಸಮರ್ಥರುದ್ರಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಪ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ಸ್ವಾಪನೇ ಚ ಅವಮೇವ ಸಮರ್ಥಾ ಇತಿ ತ್ರಿಯೋ ಭಾವಃ | ಸ್ವಭೃತ್ಸಮತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧರುದ್ರಬ್ರಹ್ಮಾದೀಣಾಂ ಸ್ವತೋವ್ಯಭೃತಕರಣಾತ್ ಸ್ವಭೃತ್ಸಭೃತ್ಪ್ರಕೃದ್ರತ್ಯಾದರಣೀಯಮಿ ದಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ಪ್ರಾಗಸ್ಯ ಪ್ರರಂಜಾ | ಆತ ಏವ ನ ತುಚ್ಛಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರವೇಶಃ | ರುದ್ರಾದಿಪಕಲಸುರಸೇವೃತ್ತಪ್ರತಿ ಪಾದಕಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಾ ನ೨ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಚಿಪ್ರರಂಜಾವೂರ್ವಕಮುಕ್ತೇಃ ಸ್ಥಿನ್ ವಾಕ್ಯೇ ತತೋವ್ಯಪ್ರತಿರಯಿತಾರ್ಥಸ್ಯ ವೈ ವಕ್ತೃವತಯಾ ಉಗ್ರೋ ರುದ್ರ ಏವ 'ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುರ್ಮುಖ ಏವ' 'ಸುಖಿ ಸರ್ವಜ್ಞ' 'ಸುಮೇಧಾಃ - ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನೀ ವರಮಮುಕ್ತೋ ವಾ' | ಆತ ಏವ ಸುಮೇಧಾಮಿತಿ ಖೋಭನಮೇಧಾತ್ಯೋಕ್ತಿಃ | ಏವಂ ಚ ಪರಿತರಸಕಲ ಜಗತ್ಪ್ರವರ್ತಕಯೋಕ್ತಾಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಾಃ ವಕ್ತೃಮೂಲಂದೀನಿರತಿ ಹರ್ಯಾಗ್ಯದರದೇವತ್ವಮ್ || ೫ ||

ಅಹಂ ಪ್ರಕಯಕಾಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಪೇ = ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪಂಚಮಹಿರಶ್ವೇತೇ "ಶೃ ಟಂನಾಯಾಂ" ಇತಿ ಧಾತೋಃ | ಶರವೇ = ಜಗತ್ಪಂಚತ್ವೇ | ರುದ್ರಾಯ ಹಂತವೇ = ಹಂತುಮೇವ | "ತುಮರ್ಥೇ ನೇ ಸೇನಸೇನೇಸ್ಯೇ ಕಸೇನಧೈ ಅಧೈ ನಾ ಕಧೈ ಕಧೈ ರಧೈ ರಧೈ ನಾ ತವೈ ತವೇವಾ ತವೇನ" ಇತನೇನ ಸೂತೇನ (೪/೪/೨) ತುಮರ್ಥೇ ತವೈನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಸ್ವಕೃತರುದ್ರಹನಗಾಂತರಂ ಕಲ್ಪಾಂತರೇ ಶೇಷಪದವ್ಯಾಪ್ತಾವತಿ ರುದ್ರಪದಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಗಾತ್ ಹಂತುಮೇವ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ | ಮಹಾರುದ್ರಸ್ಯೈವ ಪರಿಗ್ರಹಾಯ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಪೇ ಶರವೇ ಇತಿ ವಿಶೇಷೋದ್ವಯಮುಕ್ತಮ್ | ಆತಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತರುದ್ರೋ ಮಹಾರುದ್ರ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮವಥಾತ್ ಜಗದ್ವಿಧಾಚ್ಚ ಮತ್ತತ್ಯುಃ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಅಲೇಪೋ, ನ ರುದ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷೋದ್ವಯಮ್ |

ವಿವಂ ಚ ಮಹತಾಂ ದ್ರೋಹಿಣೋ ಹಿಂಸಾ ಸರ್ವಥಾ ಕಾರ್ಯಾ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಾ ಹಂತುಮು-
ಚ್ಯುತಮ್ | ಧರ್ಮಾ ಆತನೋಮಿ = ಆಕರ್ಷಣಂ ಆಕರ್ಷಯಾಮಿ | ಅಹಂ ಜನಾಯ ಸಮದಂ = ಸಂತೋಷೇ =
ಸಹಿತಂ ಕೈವಲ್ಯಮುಚಿ ಕೃಣೋಮಿ | ದ್ವಾವಾಪ್ಯಧಿವೀ = ದ್ವಾವಾಪ್ಯಧಿವ್ಯಾ | ಆ = ಸಮ್ಯಕ್ | ವಿವೇಚಿ =
ಅಭಿಮಾನಿತಯಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಆಸ್ಮಿ || ೬ ||

ಆಸ್ಮ ಪಿತರಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ, ಮೂರ್ಧನ್ = ಮೂರ್ಧ್ನಿ, ಆಸ್ಮ ಜಗತೋ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸತ್ಯಲೋಕೇ, ಜಗತೋ
ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಧರ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಸರ್ವಾಗ್ರೇನರಮುತಿ ವಾ ಅರ್ಥಃ | ಅಹಂ ಸುವೇ | ಸಮುದ್ರೇ ಅಹಂ
ಆಪ್ತ ಮಧ್ಯೇ ಮಮ ಯೋಗಿನಸ್ತಿ | ಸ್ವಪತೇರ್ವಾಮತಃ ಉಕ್ತಸಮಸ್ತಮುಹಮವತ್ಯಾ | ಅಮಿ ಮಮ
ಸಕಲಜೀವಾಕಾರಣಭೂತಃ ಕರ್ತೃ ಪುರುಷೋಕ್ತಮೋಸ್ತಿ | ಅಹಮೇವ ನಿರವಧಿಕಸಪೋರ್ಣತ್ರಮಾ ನ ಭವಾಮಿ-
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಭಿಮಾನ್ಯಭಿಮನ್ಯಮಾನಯೋಃ ಸಮುದ್ರಜಲಯೋಃ ಉಭಯೋರಪಿ ಆಧಾರಕ್ಕೋಕ್ತಾ
ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಹರಿವ ಯೋಗಿ ಇತಿ ತ್ರಿಯೇ ಹೃದಯಂ | ಪ್ರಾಕ್ ಪರುಣಸ್ಯ ಸ್ವಪೋಷ್ಯತೋಕ್ತಾಃ
ನ ತಸ್ಯ ಆತ್ರ ಪ್ರವೇಶಃ | ಪ್ರಳಯೇ ಸ್ವಪತಿಗಾ ಸಹ ಸ್ತುತಾಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಾಃ ಉತ್ತೇರೇವ ಆಸಂಭವಾಪ್ತ ನಾಸ್ತೋ-
ಯೋಗಿ | ಉಚಿ ಅಸ್ಯಾಂ ಋಚಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಗಸರ್ವಾಧಾರತ್ವಾದೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಆಸಂಭವಾಪ್ತ ನಾತ್ವಾತ್ ಸ್ವಸ್ತಾಃ ಅ-
ನಿಯಾಮತೋ ಹರಿವೇವ ಯೋಗಿನಃ | ಹರಿವೇವ ಸ್ತೋತ್ರಪುಷ್ಪತ್ರಯೋಗಿತ್ವೇ ಹೇತ್ವಂತರಂ ಚಾಪ - ತತ ಇತಿ |
ವಿಶ್ವಾ = ವಿಶ್ವಾನಿ ಮದಾದಿನಿ, ಭುವನಾ = ಭುವನಾನಿ, ತತಃ ಮಮ ಯೋಗಭೂತಾತ್ ನಾರಾಯಣಾತ್
ನಿತಿತ್ಯೇ = ವಿಶೇಷೇಣ ದೃಶ್ಯಾನ್ಯಾಸತ್ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಕರತಲಮಿಲಿತಮುಲಕವಲ್ಲಿಲಯಾ ದೃತಂ ಇತಿ
ಸೂಚನಾಯ ವಿಶವಚನಾಂತಕ್ರಿಯಾವದಪ್ರಯೋಗಃ | ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಧಾರಣಂ ತಸ್ಯೇವ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿ-
ಚ್ಯುತಮಗ್ಗಃ | ಅನು ಇತ್ಯೇನೇ ಸ್ತೋತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ವಿಶೋ ದಧಾರ ಇತಿ ಶ್ರುತಸುಸಾರಿತಾಂ ಸೂಚಯತಿ | ನನು
ತ್ವಯಾಂಚಿ ಸಕಲಧಾರಣಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಖಲು ಇತ್ಯತ ಅಹ, ಅಹಂ ಚಿ ಅಮೂಂ = ಪೃಥಿವೀಂ, ದ್ವಾಮುತ = ದ್ವಾಂ
ಚಿ, ವಪ್ತೇಣಾ = ದೇಹೇಣ, ಉಪ = ಸಮೀಪೇ ಸ್ವರಾಮಿ ಭಗವತ್ಪತೇ ದೃತೇ ಜಗತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರತಯಾ
ಅಹಮುಚಿ ಸ್ವಪ್ನಾಪ್ತಿಯಾಮಿ | ಧಾರಕಸ್ತು ಸ ವಿವ | ಪೂರ್ವೋಕ್ತಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಮೇ ಮಹಿಮಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ
ಮದಂತರ್ಮಾರ್ಮಿಣಾ ತಸ್ಯೇವ ಇತಿ ಭಾವಃ || ೭ ||

ತತ್ಪ್ರಪಯಾ ಮಯಿ "ಅನ್ಯಂ ಹಿ ಪ್ರಾಣ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಅನ್ಯವಸ್ಥಾಹರಿವದವಾಚ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಾಃ
ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಧಾರಾತ್ಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣವದಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಪ್ರಾಣೇನಾಂ ಪ್ರಾಣಾದೀನತಸ್ತಸ್ಯೇವ
ಸೂಚಕತ್ವಾತ್ ಮಮ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅಯಂ ಮಹಿಮಾ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ - ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ
ಧರ್ತುಂ ಕರ್ತುಂ ಹರ್ತುಂ ಚಾರಭಮಾಣಾ ಅಹಮೇವ ವಾತ ಇವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಇವ ಪ್ರವಾಮಿ
ಭಗವದ್ರಕ್ತಯಶಾ ಜಗತ್ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಸುರಭೀಕರೋಮಿ | 'ವಾ ಗತಿಗಂಧನಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತುಃ |
ವಿದ್ವೇಜಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯುಕ್ತಮುಲಕ್ಷಿತತ್ವಾದಪಿ ಉಕ್ತಮತ್ತೇನ ನಿರವಧಿಕಸಪೋರ್ಣತ್ರಮುಕ್ತಮ್ | ಅಸ್ಯಾದಿಗಾಂ
ಚಾಲಮಹಿಮುತ್ಯೇನ ತದ್ವತ್ಯಾಂ ಚ ಸೋರಯಂತೀ ಉಪಸಂಹರತಿ - 'ಪರ' ಇತಿ | ವಿಶಾ = ಅಸ್ಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ
= ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿಭೂರೂಪಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸುವಾಂ ಸುಪ್ತೇಃ ಭವಂತ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತ್ವೇಯಾ ಪಂತಮು ಧೇಗ
ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯುಕ್ತಮುಲಕ್ಷಿತರೂಪತ್ವಾಃ ಸರ್ವೋಕ್ತಮುತ್ಯೇ ಪತಿಃ ಸರ್ವೋಕ್ತಮುಃ ಇತಿ ಭಗವದುಕ್ತಮುಕ್ತಜ್ಞಾಪನೇ
ಲಿಂಗತಯಾ ತತೋ ವಿಶೇಷೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಪದೇಷ್ಟತಯಾ ಚ ಕರಣತ್ವಮುಚಿ ಜ್ಞಾಪಯತುಂ ತ್ವೇಯಾ | ಸಃ
ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪರಃ = ಉತ್ತಮಃ | ಅಹಂ ತು ಮಹಿಗಾ = ಮಹಿಮಾಃ ವಿಶಾಮೇಃ ಒಭೂವ = ಇಮಿತ್ಯಾ-
ಪರಿಮಾಣವತೀ ಒಭೂವ | ಮದಾದಯಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಜ್ಞಾನಭೂದಿಗುಣವಂತಃ, ಭಗವಾಂಸ್ತು
ನಿರವಧಿಕಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಃ ಇತಿ ವರ್ಗದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯಃ || ೮ || ಸ್ವತೇರರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರವಿವ |

ಕೈಷ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವೋಕ್ತಮುತ್ಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಹಿ ಸಾಕ್ಷೀನೇ ಪ್ರಮೋದಯಂತೀತ್ಯಾಮಃ | ಸಾ ಇಂದ್ರಿಯಾ ಇದಂ ಜಗತ್ ತೇ -
ತವ ಸಕಾಶಾತ್, ಅನು - ಅನಂತರಂ ನೀಚಮಿತ್ಯರ್ಥಃ, ಮನುತೇ - ಜಾನಾತಿ | ಇದಂ ಚ -

ತುಂ ಸ್ವಪ್ನದಂದಮುನಿಭಿರ್ಗದಿತಾನುಭಾವ ಆತ್ಮಾತ್ಮದೃಷ್ಟ ಜಗತಾಮಿತಿ ಮೇ ವೃತೋಽಸಿ |
 ಹಿತ್ವಾ ಭವದೃವದುದಿಲಿತಕಾಲಗಂಧದೃಷ್ಟಾರಿಪೋಃ ಬೃಧವಗಾಕಪತಿನ್ ಕುತೋಽನ್ಯಾನ್ |
 ನೂನಂ ತಪೋ ಯತ್ರ ನ ಮಸ್ತುನಿರ್ಜಯೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್ |
 ಕೃತ್ಯವಾಂಶಸ್ತು ನ ಕಾಮನಿರ್ಜಯಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಂ ಪರತೋ ವೃಷಾಶ್ವಯಃ |
 ಧರ್ಮಃ ಕೃಚಿತ್ ತತ್ತ್ವ ನ ಭೂತಸೌಹೃದಂ ತ್ಯಾಗಃ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ |
 ವೀರ್ಯಂ ನ ಪುಂಸೋಽಸ್ತವೇಗಭಿಷ್ಠತಂ ನ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ಗುಣಸಂಗವರ್ಜಿತಃ |
 ಕೃಚಿಚ್ಛ್ರಾಯಾರ್ಣ ಹಿ ರೀಲಮಂಗಲಂ ಕೃಚಿತ್ ತದವ್ಯಸ್ತಿ ನ ವೇದ್ಯಮಾಯುಷಃ |
 ಯತೋಽಭಯಂ ಕುತ್ರ ಚ ಸೋಽಪ್ಯಮಂಗಲಃ ಸುಮಂಗಲಃ ಕರ್ತೃ ಕಾಂಕ್ಷತೇ ಹಿ ಮಾಮ್ ||
 ಏವಂ ವಿಮೃಶ್ಯಾ ವೃಥಾಚಾರಿಸದ್ಗುಣಂ ಪದಂ ನಿಚ್ಛೇಶ್ವರಯಿಸದ್ಗುಣಾರಯಮ್ |
 ವವ್ರೇ ವರಂ ಸರ್ವಗುಣೈರವೇಕ್ಷಿತಂ ರಮಾ ಮುಕುಂದಂ ನಿರವೇಕ್ಷಮೀಶ್ವರಮ್ || ೨೨ ||

ಇತಿ ಭಾಗವತಚಿಗಾದ್ಯುಕ್ತಸೂಕ್ತಾಭ್ಯಾಸಮೃತೇ | ಜಗತಾಮಾತ್ಮದೇ - ಆತ್ಮಾನಂ ತ್ರಿವಿಧಭಗತ್ವ ಭಾವಂ ಅಂತಃ
 ದದಾತಿತಿ ತಥೋಕ್ತಃ | ಆತ ವಿವ "ತಸ್ಮೈಶ್ವರತ್ವ ಭಾವಸಂಭೂತಯೇ" ಇತ್ಯಾಹುಃ | ಆತ್ಮಾ-ಪರಮಾತ್ಮಾ 'ಸ್ವಭಾವೇ
 ಪರಮಾತ್ಮನಿ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ತ್ವಂ ಭವತಃ - ತ್ವತ್ವಃ, ಭವತಃ - ಜಾಯಮಾಗಮಃ, ಉದೀರಿತಮ್
 - ಉದೀರಣಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ತಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ಗಂಧೇನ ಪರನಾಮನಿಮೇಷಕಾಬ್ಜಿಲೇಶೇನ ದೃಷ್ಟಾ ಆಶಿಷ್ಟ
 ಆಶಿಷ್ಟಕಸಂಪದೋ ಯೇಷಾಂ ತಾನ್ ಅಬ್ಜೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ 'ಅದ್ವೈತಃ ಸಂಭೂತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್,
 ಭವ-ರಿವ, ಗಾಕಪತಿಃ-ಇಂದ್ರಃ, ಬಹುವಚಸುಬಲಾದೇವಮೇವಾಥೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ | ಹಿತ್ವಾ ಮೇ ಮಯಾ
 ವೃತೋಽಸಿ | ಆನ್ಯಾನ್ ಹಿತ್ವಾ ವೃತೋಽಸಿತಿ | ಕುತಃ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ನಾರಾಭಾವಂ ಸೂಚಯತಿ | ಯದ್
 ತಪನಂ, ಯತ್ರ ದಹನಂ, ವಸಿಷ್ಠವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದೌ | ತವ ಸಂತಾಪೇ, ತವ ಆಲೋಚನೇ, ಇತಿ ಧಾತೋ-
 ರಾಪ್ತ ರೂಪಧಾನರೂಪಂ ತಪೋ ನೂನಮಸ್ತಿ ಮಸ್ತುನಿಗ್ರಹೋ ನ | ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ದಹನತಪಸ್ಯೋ-
 ಜರ್ಗದ್ವಾಹಕತ್ವವತ್ ಋಷೀಕಾಂ ಶಾಪಾದಿದಾನೇನ ಚ ಮಸ್ತುಫಲದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಕೃಚಿತ್
 -ಬೃಹಸ್ಪತೀರುಕ್ತಾದೌ ಜ್ಞಾನಂ - ವಿದ್ಯಾಂಸ್ತಿ ತಜ್ಞಾಂನಂ ಸಂಗೇನ-ಧನಾಸಕ್ತ್ಯಾ ವರ್ಜಿತಂ ನ | ದೇವದಾನವ-
 ಪೌರೋಹಿತಾಶ್ವರಯಣಾತ್ | ಕೃಚಿತ್-ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹಾನ್-ಸಕಲಜೀವೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ | ತಸ್ಯ ಕಾಮನಿರ್ಜಯೋ ನ
 ವಾಚಿಂ ದುಹಿತರಂ ತ್ವಾಂ ಸ್ವಯಂಭೂರ್ವರೀಂ ಮನಃ |

ಅಕಾಮಾಂ ಚಿಕಮೇ ಕ್ಷತ್ರಃ ಸಕಾಮ ಇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಮ್ ||

-ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಅವಿಹಿತಸ್ವದುಹಿತಕಾಮದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ ವ್ಯವಕೋಽಸ್ಯ ಅಶ್ರಯೋ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ
 ವೃಷಾಶ್ವಯಃ | -

ರುದ್ರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಾ ದೇವಾ ರುದ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣುಮಾಶ್ರಿತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಾಮಾಶ್ರಿತೋ ನಿತ್ಯಂ ನಾಹಂ ಕಂಚಿದುಮಾಶ್ರಿತಃ ||

ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಇಂದ್ರಾದ್ಯಾಶ್ವಯರುದ್ರಾದ್ರಿವತ್ ಅಯಂ ಅಶ್ರಯ ವಿವ ಸ್ವಯಂ ಪುನರಾಶ್ರಯಾಂತರ-
 ಗಾಪೇಕ್ಷೋ ನ ಭವೇತಿತಿ ಯಾವತ್ | ಪರತಃ - ಪರಮಪುರುಷಾತ್ ವಿಶ್ವಾಧೃತೋ ವೃಷಾಶ್ರಯೋ ಯಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯ
 ಸ ಪರತೋ ವೃಷಾಶ್ರಯಃ | ಸ್ವತಂತ್ರಗಾರಾಯಣಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತದ್ವಲೇನೈವ ಸ್ವಪ್ರೇರಿಣಂ ಭವ್ಯಾಸುರಂ ನಾಶಯತ್
 ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ರಕ್ತುಂಶ್ಚೇತಿ ಯಾವತ್ | ಸ ರುದ್ರ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಮು - ಈಶ್ವರಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸರ್ವೇಶ್ವರಶ್ರುತವಾಗ್ ಕಿಮು,
 ನೈವ | ಭಗವತ್ಸಾಮಧಾರಕಯೈವಾಯಮೀಶ್ವರೋ ನಕು ಭಗವಾನಿವ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತಾ ತಚ್ಚೈವವಾಚ್ಯ
 ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಮುಮುಚುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣಿ ಹತೇ ಪಾಪೇ ವೃಕಾಸುರೇ |

ದೇವರ್ಷಿಃ ಪಿತೃಗಂಧರ್ವಾ ಮೋಚಿತಃ ಸಂಕಟಾಚ್ಯವಃ ||

ಉತ್ತಮಕಾದವಳು. ಶತ್ರುಗಳು ಪಡೆಯುವ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವ ಎಲ್ಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನೀನು ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಬಳಿಯೇ

ಯ ವಿವಮಾಕೃತಾಶುರ್ದುಸ್ತತಃ ಪರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಹರೇಃ |

ಗಿರೀಶಮೋಕ್ಷಂ ಕಥಯೇತ್ಯ ಕೋತಿ ವಾ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ಸಂಸೃತಿಭ್ರಮಾಂತರಿಭಿಃ ||

ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾತ್ ಸಿದ್ಧೋ ಯಮರ್ಥಃ | ಕೃಚಿತ್ - ಪರಮೇಶ ವಿಧಮೋಽಸ್ಮಿ, ಧರ್ಮರಾಜತ್ವಾತ್ ಭೂತಸೌಹೃದಂ ನ | ಕೃಚಿತ್ - ಮನುಬಲ್ಯಾದೌ ತ್ಯಾಗಃ - ಸ್ವಾಧಿಕಾರಸಮಾಪ್ತಿ ಮನೂನಾಮೀಶ್ವರಭಯಾ-
ದ್ವಿಶ್ವಯುಕ್ತಾಂಗಃ | ಬಲೇಶ್ವ ವಾಮನಭಯಾದನ್ಯಾಯಾರ್ಜತತ್ವ ಲೋಕೈತ್ಯಾಂಗಃ | ಅತಃ ಏವ ನ ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ |
ಅಜಃ - ಕಾಲಃ ತಸ್ಯ ವೇಗೇನ ನಿಷ್ಕೃತಂ - ಅಪರಿಹೃತಂ, ವೀರ್ಯಂ - ನಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪುಂಸಃ - ಪುಂಮಾತ್ರಸ್ಯ ನ |
ದ್ವಿತೀಯಃ - ಭಗವತೋಽಸ್ಯಃ ಗುಣಸಂಗವರ್ಜಿತಃ - ಗುಣತ್ರಯನಿಮಿತ್ತಕಾಮತ್ಯೋಧಲೋಭಮೋಹಾದಿರೋಹ-
ಸಂಗವರ್ಜಿತೋ ನಃ | ಇಮೌ ದೋಷೌ ಸಕಲಚೇತನಾಪರೋಪಿತತ್ವಾತ್ ಶೀಲಮಂಗಲಂ - ಪರೋಪಕಾರ-
ದಯಾಲುತ್ವಾದಿತಿಲಂ, ದಂಪತ್ಯೋರ್ವೈಧವ್ಯವೈಧುರ್ಯಾದ್ಯಮಂಗಲಹೇತುತ್ವಾದ್ಗುಲಂ ಚ ನಃ | ಕೃಚಿತ್ -
ಕಾಮಾದೌ ತಚ್ಚೇಲಂ ಮಂಗಲಮ್ನು ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಪ್ರದ್ರಿಹೇತುತ್ವಾತ್ | ಆಯುಷಃ ವೇದ್ಯಂ ಜಾತಕಾದಿನಾ
ವೇದನಯೋಗ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪಂ ನ | ಇತರದೇವೇಷು ಜೀವತ್ವೇವಾಸ್ಯ ಶಿವೇನ ಭ್ಯೋಶೈತ್ಯಾತ್ | ಯತಃ - ಯತ್ರ
ಕುತ್ರಚಿಚ್ಛಂದಾದೌ ಅಭಯಂ - ಧರ್ಮಶ್ರಮಾದಿಹರಣಮ್ನು, ಅಹ್ಯಾದಹೇತುತ್ವಾತ್ | ಸೋಽಪ್ಯಮಂಗಲಃ -
ಸ್ಯೋಚ್ಚೈಬ್ರಹ್ಮಸಹಿತಾರಧರ್ವಣಾಸ್ತಂಗಲರೂಪಃ | ಕಿಶ್ಕಂ - ಇಂದ್ರಃ ಸುಮಂಗಲೋ ಭವತಿ ಶತಶತಶ್ಚೇನ
ವಿಧೂತಸಕಲಪಾಪತ್ವಾತ್ "ಇಂದ್ರೋ ವೃತ್ತಂ ಹತ್ವಾ ಮಹಾನಭವತಃ" ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ | ಸೋಽಪಿ ಮಾಂ
ಕಾಂಕ್ಷತೇ, ಐಶ್ವರ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಭವತ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಸಂತಾನತ್ವಾತ್, ವಿಷ್ಣುಶೈತ್ಯಾಚ್ಚ
ತೇಷು ವಾತಲ್ಯಮೇ ತತ್ಪ್ರದೋಷೋದ್ವಾಲ್ಪಸಮಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ನ ತನಾಮ ಜಗ್ರಾಹ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |
ವಿವಮುಕ್ತವೃತ್ತಾರೇಣ ರಮಾ ಸರ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್ ವಿಮೃಶ್ಯ ವಿಶೈಕಗುಣವತ್ಸೇಽಪಿ ಗುಣಾಂತರರಹಿತವಾನ್
ಇತರನಾಧಾರಗುಣವತಶ್ಚ ವಿಚಾರ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಸ್ಯೇವ ವಿಶ್ವತ್ಪ್ರಸಾದಸ್ಯತ್ವಾಪಿ
ವೃತ್ತಿರೇತೋ ಷ್ವಭಿಚಾರಃ | ಕೃತಕತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಏನೇವ ಗುಣಾಂತರಂ ವಿಹಾಯ ಗುಣಾಂತರನ್ಯಾಪ್ಯವಸ್ಥಿತರೋ
ವ್ಯಭಿಚಾರಃ | ತದ್ವಿಭಯವ್ಯಭಿಚಾರರಹಿತಾ ಇತರನಾಧಾರಶ್ಚೇನಾರ್ವರ್ತಮಾನಾಃ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಣೈಃ ಸಪ್ತವ-
ರ್ತಮಾಣಾಶ್ಚ ಸದ್ಗುಣಾ ಯಸ್ಯ ತಂ, ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಮ್ | ವಿವಮುಕ್ತವೃತ್ತಾರೇಣ ಭಗವದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ
ಲೋಕೇ ಕ್ವಾಪ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಂ ವಿಮೃಶ್ಯ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯಿಸದ್ಗುಣಾಶ್ರಯಂ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯಿಣಃ - ಇತರನಾಧಾರಾಂ
ವಿನಾ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಸ್ಥಿವೇವ ವಿದ್ಯಮಾನಾಃ ಸದ್ಗುಣಾಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವನಿರವಧಿಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ-
ಪೂರ್ವಾ ಗುಣಾಃ ತೇಷಾಮಾಶ್ರಯಮ್ | ತೇ ಚ ವಿಕೇನಾಪಿ ಶುಭಗುಣೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರವಂತೋ ನ ಕಂತು
ಸರ್ವಗುಣೈರವೇಕ್ಷಿತಮ್ | ಭಗವದ್ಗುಣಾಂ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಭಗವಾನೇವಾನ್ಯಾತಮಾದಾರೋ ಭವತ್, ನ ತಸ್ಯ
ಇತ್ಯೇವೇಕ್ಷಿತಮ್ | ಪದಂ - ಪದ್ಧತ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಉಕ್ತದ್ವಿವಿಧಗುಣವತ್ತಯಾ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಮುಕುಂದಮೇವ
ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಂ - ಉಕ್ತವ್ಯಭಿಚಾರದ್ವಯರಹಿತಸದ್ಗುಣವಂತಂ ವಿಮೃಶ್ಯ - ನಿಷಿಕ್ಷ್ಯ, ನಿರಪೇಕ್ಷಂ -
ಸ್ವಸ್ಥಿಪ್ರಪ್ತೇಕ್ಷಾರಹಿತಂ ಈಚಿತಂ - ಸರ್ವೈರಪ್ಯಪೇಕ್ಷಿತಂ ತಮೇವ ವರಂ ವವೇ ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ತತ್ರ "ತ್ವಂ
ಸ್ವಸ್ತದಂತಮನಿಭಿಃ" ಇತ್ಯೇಕಂ ಪದ್ಯಂ ಪ್ರಣಯಕಲಹಸಮಯೇ ರುಗಿಣೀವಾಕ್ಯಮ್ | "ನೂನಂ ತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ
ಪದಾನಿ ಸ್ವಯಂವರಸಲುತ್ತೀವಾಕ್ಯಾನಿ | ತತ್ಪಾದ್ಯಪರೇಶ್ವರನಾಶಸ್ವೈಶ್ವರ್ಯಗಾರಾಖ್ಯದೋಷದ್ವಯೇನ
ಸ್ವನಿಜೇತ್ಯಶ್ಚ ರುಗಿಣೀರೂಪತ್ರಿಯೈವ ಕಥನಾತ್ | ಉತ್ತರಪದ್ಯೇಷು ತು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಲರೋಪನಾಮುಪಿ ವಿವಿಕ್ತ-
ಕಾಮತ್ಯೋಧಾದಿರೋಪಗದ್ವತ್ಯೇನ ಭಗವತ್ಪರಾತ್, ನಿಜೇತ್ಯ ಮೂಲರೂಪತ್ರಿಯೈವ ಕಥನಾಚ್ಚ "ಏವದ್ವಿ-
ಮನಸಾ ಧ್ಯಾಯತಿ ತದ್ವಾಚಾ ವದತಿ" ಇತಿ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ ಸಾ ಇದಂ ಜಗತ್ ತೇ ಅನುಮನುತ ಇತಿ
ಗೋಪೀಭಿರುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ |

- ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ

ಆಶ್ರಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನಲ್ಲವೆ ! ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಸಕಲಜಗತ್ತನ್ನು ಆತ್ಮಂತ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ಬಲ್ಲವಳಲ್ಲವೆ !

೧. : ೧. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಳು, ಆತ್ಮಂತ ಮಿಗಿಲಾದವಳೂ ಆಗಿರುವಳು; ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಆಸರೆಯಾದವನು ನೀನು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನೀನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಋಗ್ವೇದದ ಅಂಭೋನೀಸೂಕ್ತದ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಶ್ಲೋಕ.

೩. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳೇ ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತ ಮಸ್ತಾರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇದರಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥವೈಭವವನ್ನು ಸ್ತುತಿಪಡಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ವೇದಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ

ನಿಗಮೋಽಸ್ತಿ ತೇ ಮತಿಮತೋಽತಿಮತೋ

ನಿಖಿಲೇಶ್ವರತ್ವಸಮಯೇಽಸಮಯೇ |

ತಮಪಿ ತ್ಯಜಂತ್ಯಸುಭೃತಃ ಸುಭೃತಃ

ಸ್ವನಯಃ ಕುತೋಽಕ್ಷರಹಿತೈರಹಿತೈಃ || ೩.೦ ||

ಎಲೈ ಅನುಪಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾದ ಜನರಿಗೆ ಆತ್ಮಂತ ಸಮೃತವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೂ ಇವೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವ ಜನರು ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೇದವನ್ನು ಸಹ ("ಅತತ್ತ್ವವೇದಕ"ವೆಂದುಬಗೆದು) ತೊರೆಯುವರು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪದ ನಮ್ಮ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿಯಾರು?

೧. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸಕಲಜಗದ್ಭೃದಿಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿತ್ವಂ ಶೌತಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ಕೇವಲವೈತರಿಕೇ ಹೇತುಃ ಸೂಚಿತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಭಾಗವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅನುವಾದದೊಂದಿಗೆ ಸಮ್ಮ ಐತರೇಯಪ್ರಕಾಶನದಿಂದ ಅಂಭೋನೀಸೂಕ್ತ - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ನಿಗಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮತಾಪ್ರತಿಪಾದಕಃ "ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ (ಗೀತಾ.೧೧/೪೦)." | "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾನಃ" | "ನ ತತ್ತ್ವಮೋಽಸೃಜ್ಯಧಿಕಃ ಕುತೋಽಸೃಜ" ಇತ್ಯಾದಿಕೋ ವೇದೋಽಸ್ತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವನಯಃ ಅದ್ವೈತಾದಿರೂಪಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಸುಭೃತಃ ಸುಭೃತಃ ವೇದತ್ಯಾಪಿರೇವಾದ್ಯದೀಯಮೇದಮತ್ ಸ್ವಾಭಿಮತವೇದಸ್ವಾಪಿ ತ್ಯಾಗಸಂಭವೇನ ಸ್ವಮತೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಯೇ ಅಸುಭೃತಃ ಪುರುಷಾಃ ತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವೇದಮಪಿ ಅತತ್ತ್ವಾ ವೇದಕತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ತ್ಯಜಂತಿ ಉಪೇಕ್ಷಂತೇ | - ವ್ಯಾ.

೨. : ೧. ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಮಾಯಾ-
ವಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರಂತೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ. ಎಂದರೆ ಅಂತಹ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತುವಿನ
ಬಗ್ಗೆ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೇ ಸರಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೆ
ಅಂತಹ ವೇದಗಳನ್ನು ಸಹ ಆತತ್ವಾವೇದಕ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ
ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಾನೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ವೋದ್ಯೋತ ಹಾಗೂ ಅದರ
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ

ಅನ್ಯತಂ ಜಗತ್ ಕಲಯತೇಽಲಯ ತೇ
ಯದಿ ಕೋಽಪಿ ಮಾನಸಹಿತಂ ಸ ಹಿತಮ್ |

ರುಚಿರಂ ಕಥಂ ನಿಜನಯೇ ಜನಯೇ-

ನ್ನ ಹಿ ರಜ್ಜು ಹೇಃ ಕ್ಷತಿರಭೂತಿರಭೂತ್ || ೩೧ ||

ಎಲೈ ನಾಶರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ! ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ನಿನ್ನ ಜಗತ್ತನ್ನು 'ಮಿಥ್ಯಾ-
ಭೂತವಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ವಾದಿಯು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ
ಇಷ್ಟವಾದ ಐಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿಯಾನು? ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಅರೋಪಿತ-
ವಾದ (ಸುಳ್ಳು) ಸರ್ಪದಿಂದ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ಅಮಂಗಲವಾದ
ಗಾಯವುಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

೨. : ೧. ಸಕಲವನ್ನೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವ ಮಾಯಾವಾದದಲ್ಲಿ ಸಕಲದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರಮಾಣವೂ
ಸಹ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ತನ್ನ ಮತದ ಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಯಾವ
ಆಧಾರವನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ; ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ಪ್ರಮೇಯದ ಸಾಧನೆ ಎಂತು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ನನು ಬ್ರಹ್ಮವೈತಿಕ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದ್ವಸ್ತದ್ಭಕ್ತಭೇದಾದಿಪ್ರಮೇಯಂ ತತ್ಪ್ರತಿವಾದಕಂ ವೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಂ
ವಾ ಕಿಮಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮೇವ ಪ್ರಮೇಯಮುಪಪಾದಯಂತಿ - ಅನ್ಯತಮಿತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯದಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮಪರ್ಥಂ ಸಾಧಯೇತ್ ತರ್ಹಿ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಾದಪಿ ದಂಶನಂ ನ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅತೋ
ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮರ್ಥಸಾಧಕಮಿತಿ | ನ ಚ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿತತ್ವಮೇವ ತತ್ಸಾಧಕತ್ವೇ ತಂತ್ರಮಿತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕೇ ಅಪಿ ಚ ಆಸಾಧಕತ್ವಪ್ರಯೋಜಕತಯಾ ವಸ್ತುವ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾಭಾಷ್ಯವಾಸಾಧಕತ್ವ
ಪ್ರಯೋಜಕತಯಾ ವಸ್ತುವ್ಯತ್ಯಾತ್ ಉಭಯೋಃ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವೇ ಗೌರವಾತ್ | ಇದಮಪಿ ವ್ಯಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕೇನ
ಹಿ ರಚ್ಛೇನ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವನ್ನಾಗಿ ರಜ್ಜುಸರ್ಪವನ್ನು ನೀಡಿರುವರು. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವು ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗವು ಹಾವಿನಂತೆ ಕೆಚ್ಚಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಅದರಂತೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೂ ಸಹ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕೆಲವರು ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸಿ ಸಾಯುವುದೂ ಉಂಟು. ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೂ ಸಹ ಸಾಮಿಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಸತ್ಯವಾದ ಹಾವಿನ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಹಗ್ಗವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ೨.೧-೨.೫ರ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮಾಯಾವಾದ ನಿರಸನ ರೂಪವಾದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕಗಳು.

ರಜ್ಜುಸರ್ಪವು ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿಯಲ್ಲ

ಭಯಹೇತುತಾಽಸ್ಯ ನ ಚ^೧ ಕಂಪಕತೋ-

ಭಯಹೇತುತಾಽಸ್ಯ ಚಿತ ಏವ ಪರಮ್ |

ನ ಹಿ ಚಿದ್ಗತೇಽರ್ಥಮಹಿಮಾ ನಿಶಿತಾ-

ನಹಿಚಿದ್ಗತೇಽರ್ಥ ಇಹ ರಾತಿ ಹಿ ತಾನ್^೨ || ೨.೨ ||

ಈ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಕ್ಕೆ^೩ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ, ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅರಜ್ಜುಸರ್ಪದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ^೪ ಎರಡನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ ಆ ನಿಜವಾದ ಸರ್ಪದ ಭಯಕಂಪನಾದಿ ಹೇತುತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೆ? ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸರ್ಪವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರ್ಪದ ಜ್ಞಾನವೇ ಭಯ, ನಡುಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು.

೫. : ೧. ಭಯನಡುಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸರ್ಪದ ಜ್ಞಾನದ್ದೇ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸರ್ಪದ್ದಲ್ಲ. ಕೆಟ್ಟವ ಕಾರ್ಯ ಮಾತ್ರ ಸರ್ಪದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುವಂತಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಜವಾದ ಸರ್ಪವು ನಿದ್ರಿಸುವವನ ಮೇಲೆ ಹರಿದಾಡಿದಾಗಲೂ ಅವನಿಗೆ

೧. ಸರ್ಪಭ್ರಮಾವಾಪಿ ಜ್ಞಾನಮನ್ಯೇವ ತಾದೃಶಮ್ |

- ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನೇ

೨. ಭಯಕಂಪಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಸ್ಯಾಸ್ತೀತ್ಯತ ಅಹುಃ | ಭಯೇತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅರ್ಥಸ್ಯ ಪೂರ್ವವಾದೇ ಅನ್ವಯತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ | ಉತ್ತರವಾದೇ ವ್ಯತಿರೇಕತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚಾಪೇತಾ-
ಸಮರ್ಥನಾಂ ನಿರೂಪಿತೋ ಭವತಿ | ಆತ ಏವ ತತ್ಪಾರ್ಥಮಹಿಮಾ ಆತ್ರ ತು ಗತೇಽರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ಸತ್ಯಪ್ರರ್ಥೆ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನ್ನ ಭಯಕಂಪಾದಿಶಿ ವ್ಯತಿರೇಕೋ ದರ್ಶಿತಃ | ಇಹ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಸ್ತಲೇ ಅರ್ಥೇ
ಗತೇಽಪಿ ಸರ್ಪರೂಪಾರ್ಥಾಭಾವೇತಿತಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ನ ಸ್ಯಾತಿ ತರ್ಹಿ ಕುತೋ ಭಯಾದ್ರುತತ್ರಿಶತ್ ಅಹುಃ | ಅಸ್ಯ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಸ್ಯ ಚಿತ ಏವ ಜ್ಞಾನಮನ್ಯೇವ ಭಯಹೇತುತಾ
ಭಯಕಂಪಹೇತುತ್ವಮ್ | ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ತಯೋರ್ಜ್ಞಾನಸರ್ವಾರ್ಥತ್ವೇ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ದರ್ಶಯಂತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಭಯಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವು ಎಣ್ಣುದಾಗಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದಾಗ ಭಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಅದು ಹಾವು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಹಗ್ಗವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಭಯನಡುಕಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಸತ್ಯವಾದ ಸರ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು, ಕೇವಲ ಹಗ್ಗವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಸಾಧಕತ್ವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೆಂದು ಭಾವ.

೨. ಅದರಂತೆ ಸರ್ವದ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅದನ್ನು ಭಯನಡುಕಗಳಿಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿಯಲು ಹೊರಡುವ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪುರಾವೆಯಾಗಿದೆ.

ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದದ ಸಮರ್ಥನೆ

ಯದಿ ಭೇದಶೂನ್ಯಮಖಿಲಂ ಮಖಿಲಂ-
ಘೃಸುರಾದೀತಾ ಸುರಸಭಾಽಽರ ಸಭಾ |
ತವ ಧಾಮ ಕಿಂ ಮುರರಿಪೋಽರರಿಪೋ
ಸ್ತುತಿರಪ್ಯುದಾರಚರಿತಾಚರಿತಾ || ೩೩ ||

ಎಲೈ ದೋಷದೂರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಎಲೈ ಉದಾರಚರಿತನಾದ ಮುರಾರಿ ! ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಭೇದರಹಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞನಾಶಕರಾದ ಅಸುರರಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ದೇವಸಭೆಯು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ನಿನ್ನ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬರುತ್ತಿತ್ತು? ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಸಹ ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು?

ವಿ. : ದುಷ್ಟರ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಲು ಸಮಸ್ತ ದೇವತಾವೃಂದವು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದ ವಿವರವು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರ ಒಂದನೇ ಸರ್ಗದ ೧೫-೨೩ರ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹಾಗೂ ೧೯ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೧೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ^೧ದಲ್ಲಿ ವಿರೇಷವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಮುಖ - ಯಾಜ್ಞಕ.

೧. ಇದಾನೀಂ ದಶಮಸ್ಕಂಧೋಕ್ತವ್ರಮೇಯೇಘವಾಘೇದಂ ದೂಷಯಂತಿ - ಯದೀತಿ. - ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಭೇದೇ ಗಮ್ಯಗಂತ್ಯಭಾವಸ್ತೋತ್ರಸ್ತುತ್ಯಭಾವಸಮರ್ಥಭಾವರೂಪಾ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಃ ಸ್ವಾರ್ಥಾಃ ಕಥಿತಾ ಭವಂತಿ | "ಜಗಾಮ ಸತ್ತಿನಯನಃ ತೀರಂ ಶ್ರೀರಘಯೋನಿಫೇ" (ಭಾಗ.೧೦/೧/೧೯) ಇತ್ಯಾದೇಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಕನ್ಯಾಸ್ತುಹೃಥ ಮನವಾ ಮುರಭಿದಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಶ್ಚೇ ಪುರಾ
ಯಃ ವದ್ಯಾಸಗಧೂರ್ಜಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕಾರ್ಯೋಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ |
ಗರ್ಭೇ ಗೀರ್ಭರಭಿಪ್ರತಃ ಫಣಫಣೇ ನೃತ್ಯಂಶ್ಚ ಯಃ ಸೇವಿತಃ
ಸದ್ವೇಣುಂ ರಣಯಂಶ್ಚ ಸಮೃತಕುಭಯೋಽ ವ್ಯಿತ್ಯರೀಕ್ಷಿತಃ ||

- ರು.ವಿ.(೧೯/೧೩)

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳದು ರಾಸಭ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಅಮಿತೋರುವಿಕ್ರಮ ತವಾಮತವಾ-
ಗಭಿದಾಂ ವದನ್ ವಿರಮತೇ ರಮತೇ |

ಕ್ಷ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಜಲಧೀ ಜಲಧೀ-
ಕಲಿತಾಭಿದಾ ಕ್ಷ ನಿಜಯೋನಿಜಯೋಃ || ೩೪ ||

ಅಮಿತ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನಿನೊಂದಿಗೆ 'ಐಕ್ಯ ಹೇಳುವವನು ನಿನಗೆ ಸಮತವಲ್ಲದ (ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಲ್ಲದ) ರಾಸಭಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವಂತಹವನು. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರದಂತಿರುವ, ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಟನಾಗುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಹಾಗೂ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೂ ಜಡಮತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಐಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು?

ವಿ. : ೧. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಐಕ್ಯ ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ರಾಸಭಸಿದ್ಧಾಂತ; ಪರಮಾತ್ಮ ಸದಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹದವನು, ಜೀವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹದವನು; ಇಂತಹ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಐಕ್ಯಹೇಳುವವರು ವಿರಸಿದ್ಧಾಂತದವರು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಭಿದಾ - ಐಕ್ಯ; ವಿರ - ಕತ್ತ.

೧. ಉಪಪಾದಿತಾಭೇದನಿರಾಸಮುಪಸಂಹರಂತಿ - ಅಮಿತೇತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಾದೀ ವಿರಮತೇ ರಾಸಭಸಿದ್ಧಾಂತೇ ರಮತೇ ಐಕ್ಯವಾದೀ ವಿರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಜಲಯೋರಭೇದಾನ್ನಯಮಕರ್ಥಂಗೆ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಭಿದಾ ಅಭೇದಕ್ಕೆ ಅಭೇದಸ್ವತ್ವಂತಾಸಂಭವೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಃ ಜಲಧೀ ಇವ ಸಮುದ್ರಾವಿವ ವಿದ್ಯಮಾನೌ ಜೀವಪರಮೌ ಕ್ಷ ಪೂರ್ಣತ್ವಾ ಪೂರ್ಣತ್ವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವೋಪಜೀವಕತ್ವಬದ್ಧತ್ವಮುಕ್ತತ್ವಾದ್ಯನಂತವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಸಂಗ್ರಹಾಯ ಜಲಧಿಪದಮ್ |

೬. ಪಲಯಕಾಲೇಽಪ್ಯಾಯಿನಃ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲಮಾತ್ರವರ್ತನೋ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ನಿಜಯೋನಿಜತ್ವಾಖ್ಯ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವಪಿ ಬೋಧಯತುಮಿದಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ಜೀವಪರಮಯೋಃ ಜಲಾನಾಂ ಜಡಾನಾಂ ಮೂರ್ಖಾಣಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಧಿಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕಲಿತಾ ನಿರೂಪಿತಾ ಜಡೈಃ ಸ್ವಕವೋಲಕಲಿತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೭. ಅಲ್ಪಕ್ಷರಸಾರ್ವಜ್ಞಂ ಪಾರತಂತ್ಯಮಪೂರ್ಣತಾ |

ಉಪಜೀವಕತ್ವಂ ಜೀವತ್ವಮೀರತಂ ತದ್ವಿಪರ್ಯಾಯಃ |

ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ತಯೋರೇತಗ್ನಾನ್ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂಚನ |

ವದಂತಿ ಶಾಕ್ತತಾವೇತಾವತ ವಿವ ಮಹಾಜನಾಃ || ಇತಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣೇ | -ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ (೨/೨೧)

ಸೈವೈಕ ವಿವ ಪುರುಷಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮೋಽಸಾವೇಕಃ ಕುತಃ ಸ ಪುರುಷೋ ಯತ ವಿವ ಜಾತ್ಯಾ |

ಅರ್ಥಾಚ್ಛುತೇರ್ಧ ಗುಣತೋ ನಿಜರೂಪತೇಽನ್ಯಾನ್ಯ ವಿವ ಕಥಮಸ್ಮಿ ಸ ಇತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧/೨೮)

ಯತಃ ಸ್ವರೂಪತತ್ತ್ವಾನ್ಯೋ ಜಾತಃ ಸ್ತುತೀರಾರ್ಥತಃ |

ಕಥಮಸ್ಮಿ ಸ ಇತ್ಯೇವ ಸಂಬಂಧಃ ನ್ಯಾದಸಂಹಿತಃ || - ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವ, ಮಹಾಭಾರತ (೨೧೮/೩೫)

ಅಲ್ಪಸಂಪೂರ್ಣರಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಲ್ಪಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವತಃ |

೨. 'ದ್ವೌ ಕ್ವೌ ಮಹದಂತರಂ ಗಮಯತಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮ-ಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೇದವು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿಯೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನನ್ನು 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗಾರ್ದಭ'(ರಾಸಭ, ವಿರ)' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕರೆದಿವೆ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ವೇದಗಳ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು 'ಅತ್ಯಾ ವೇದಕ' ಅರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಮೂಲಕ ಆ ಗುಂಪಿಗೇ ಸೇರುವವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರದು 'ವಿರ(ರಾಸಭ)ಸಿದ್ಧಾಂತ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮಾಯಾವಾದವು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಲ್ಲ

ಸ್ವತಿಭಾರತಾದ್ರಣಪುರಾಣಪುರಾ-

ತನವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿಭವಂ ವಿಭವಮ್ |

ಪರಮಂ ಚ ಮಾನಸಮಯೈಃ ಸಮಯೈ-

ರನೃತಂ ವದನ್ನ ಸುಸಭಾಸು ಸಭಾಃ || ೩೫ ||

ಸ್ವತಿಗಳು, ಮಹಾಭಾರತ, ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳು, ಸನಾತನವಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಸಾರರಹಿತನೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀದರಿಯನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನೋವಿಕಾರ-ಮಾತ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಉತ್ತಮಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಲಾರನು.

ವಿ. : ಅವುಣ ಎಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷ ಎಂದರ್ಥ; 'ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ನಿರ್ದೋಷ; ಅದರಂತೆ, ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣ: ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದ: ಎಂದು ವೇದಪರಿಗೃಹೀತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಸಹ ನಿರ್ದೋಷವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ನಿರ್ದೋಷ. ಅವೈದಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ಅಲ್ಪಸಂಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಸಾಮಾಂ ಜೀವಕೃಷ್ಣಯೋಃ || - ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಃ (ಭಾ.ತಾ.೧೦/೭೫/೪೨)

೧. ವಿಗತಃ ಭವಃ ಸಂಸಾರೋ ಯಸ್ಯಾತ್ ನ ವಿಭವಃ | ಅವಿದ್ಯಾ ಬಂಧರಹಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅವುಣಾನಿ ನಿರ್ದೋಷಾಣಿ ಯಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಚ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಅನೃತದೇವಸಾ ನದಸದ್ವಿವಿಕ್ರಂ ಮಾಯಾವ್ಯಯಾ ಸಂವೃತಮುಚ್ಯತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ತಯಿಂಚ ಬತ ಕೂನ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಪುಚ್ಚನ್ಮಹೋದಯಮುತಃ ಪಸಿವ್ || - ಮುದ್ರವಿವಿಧ (೧/೨೧)

೩. ಸಭಾಃ ಭಾಸಾಸೂತೋ ನ ನ ಭವತಿ | ವಿಶ್ವಾಧರವಾದಿಸಂ ಬೌದ್ಧ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಿಯಾಃ ತಿರಸ್ಕರಣೀತಿ ಭಾಷೆ | - ವ್ಯಾ.

೪. ನ ಚೈತೇಷಾಂ ವಚನಾನಾಮೇವಾಪ್ಯಮೂಢ್ಯಮ್, ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದ್ಯೇದಮ್ | "ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಃ" ಇತಿ ತದ್ವಹಿತ್ಯಾಚ್ಛೇ || - ವಿವಿಧವ್ಯವಹಾರ

ಈ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಫಣಿರಾಜಗರ್ವಶಮನಃ ಶಮನಃ-

ಕ್ಷಯಕಾರಕಃ ಸ ಕುರುತಾತ್ ಕುರುತಾತ್ |

ಚಕಿತಾತ್ಮನಾಮಿಹ ವನೇ ಹವನೇ

ವಿನುತಃ ಕೃಪಾವಸುಹೃದಾಂ ಸುಹೃದಾಮ್ || ೩.೬ ||

ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ಕಾಲಿಯನ ಸೊಕ್ಕನ್ನಡಗಿಸಿದ, ಶಕಟಾಸುರನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಗೈದ, ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ತುತನಾದ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ವನದಲ್ಲಿ ಕುಶಿತವಾದ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಭಯಪಟ್ಟ ಕೃಪೆ ಎಂಬ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬಯಸುವ, ಬಂಧುಗಳಾದ ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

೧. : ೧. ಶಮನಃಕ್ಷಯಕಾರಕಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಂ ಅನುಕ್ಷಯಕಾರಕಃ ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ. ಶಕಟಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಮಗೆ ಸುಖನೀಡಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಕು-ರುತಾತ್ - ಕುಶಿತವಾದ ಗೂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕುರುತಾತ್ ಕುರುತಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಕು-ರುತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಮಪದವಾದರೆ, ಕುರುತಾತ್ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಕಮಲದ ಹಿರಿಮೆ

ಮುಖಸಾರಸಂ ಚ ಸುರಸಂ ಸುರಸಂ-

ಸ್ತುತಚಾರುಭಾವಯುಗಲಂ ಯುಗಲಮ್ |

ನಯನಾಬ್ಜಯೋರಜ ಮನೋಜಮನೋ-

ಜಯಿ ಸುಸ್ಥಿತಂ ಹೃದಯತೇಽದಯ ತೇ || ೩.೭ ||

ಎಲೈ ಜನನರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿಷ್ಕರುಣಿಯೇ ! ನಿನ್ನ ಮುಖಕಮಲವು ಶಾವಣ್ಯ-ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿದೆ; ದೇವತೆಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನಿನ್ನ ನೇತ್ರಕಮಲಗಳ ಜೋಡಿಯು ಕಾಮನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜಯಿಸುತ್ತಿದೆ; ಇದರತ್ತ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಧಾವಿಸುತ್ತಿದೆ; (ಸಾರಸ - ಕಮಲ ; ನಯನಾಬ್ಜ - ನೇತ್ರಕಮಲ).

ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಪೀನಾಂ ಪರಿತಾಪಮಿತ್ಯುಡುಪತಿಃ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಶಂಸನ್ನಿವ
ಪ್ರಾಪಾಬ್ಧುಂತಿಕಮಚ್ಯುತೇಂದುರುದಿತಸ್ತತ್ಪ್ರಣ್ಯಪುಂಜಾಚಲಾತ್ |
ವಕ್ಷೋಜಾಖ್ಯಗಿರಿಂ ಕರೈಃ ಪರಿಮೃಜನ್ ನೇತ್ರೋತ್ಪಲಂ ಹರ್ಷಯನ್
ಹೃದ್ವೋಮಾಪ್ಯನುರಂಜಯನ್ ವಿರಚಯನ್ ವೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಮೋದಾಂಬುಧೇಃ^೧ |
ಗೋಪಿಯರ ಈ ತೆರನಾದ ಪರಿತಾಪವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ
ಚಂದ್ರನು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ; ಆಗ ಅವರ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ
ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನಲಿಸುತ್ತಾ, ಹೃದಯಾಕಾರವನ್ನೂ
ರಂಜಿಸುತ್ತಾ, ಆನಂದಕಡಲನ್ನು ಉಕ್ಕೇರಿಸುತ್ತಾ ಚ್ಯುತಿಯಿರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಚಂದ್ರನು
ಅವರ ಪುಣ್ಯರಾಶಿಯೆಂಬ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಉದಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೊನೆಗೂ
ದರ್ಶನ ನೀಡಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ವಕ್ಷೋಜ - ಸ್ತನ.

೨. ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ನಲಿವು ಲಭಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ಗೋಪಿಯರ
ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಪಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಉಡು-ನಕ್ಷತ್ರ; ಉಡುಪತಿ-ಚಂದ್ರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಅಚ್ಯುತೇಂದುಃ' ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಲೋಕದ ಚಂದ್ರನಂತೆ
ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಸಾದಿದೋಷಗಳಿರದ 'ಸದೋದಿತ'ನಾದ ಚಂದ್ರ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಸಮುದ್ರವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಸಸ್ಥಾನ ಎಂಬುದು ಅವನು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಾಂಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧ; ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬ ಮಾತು
ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸವನ್ನಿಸುವುದು.

ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣ ಮಾಡಿದ ಗೋಪಿ

ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದಮುಖಿಸಾರಸಸೌರಭಾಢ್ಯಂ
^೨ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಿತಮುಭಕ್ಷಯದಂಬುಜಾಕ್ಷೀ |

೧. "ವಿನಿಮಯಾಲಂಕಾರಃ" | ಸ ಚ ರೂಪಕೇಣ ಗರ್ಭಿತಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಜಯತ ಜೋಗ್ಯಕ್ರೀಣಮುಖಾತ್ಪಟಿಂಬಃ ಸ್ವೈರ್ವರ್ತಯತಾಂತಿಪ್ರತತಃ ಸಮೋದಿತಃ |
ಸ್ವಭಕ್ತಸಂತಾಪದುರಿಪ್ಪಹಂತಾ ರಾಮಾವತಾರೋ ಹರಿರಿತಚಂದ್ರಮಾಃ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ೧. (೨/೨)
೩. ತಾಂಬೂಲಂ ಚ ಮುಕುಂದಚರ್ವಿತಮುಖಾಲಸಿಧೈಃ... | - ರು. ವಿ. (೩/೪೭)
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋಚ್ಚಿಷ್ಟವೀಟಿಕಾಭಕ್ತಗಳನ್ನೆವ ವೀರಹಜನ್ಯಮದನವೇದನಾ ಪರಿಹೃತೇತ್ಯತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಕಿಂ
ವರ್ಣನೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಅಂತರ್ನಿಲೀನಮದನಾಯುಧಜಾತಘಾತ-

ಶಾಂತಿಂ ವಿಧಾತುಮಿವ ಸಂಚಿತಪುಣ್ಯಶೇಷಾ || ೩೯ ||

ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತವಾದ ಪುಣ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಮಲನೇತ್ರೆಯಾದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ ಕಾಮನ ಆಯುಧವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದಾದ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪರಮನಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಾರವಿಂದದ ಪರಿಮಳದಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವಾದ ತಾಂಬೂಲದ ಭಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಗೋಪಿಗೆ ಮನಃಶಾಂತಿ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನೈವೇದ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ವೀಕಾರವು ವಿಷಯಸುಖಗಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಮ್ಮದಿ ನೀಡುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಪೋಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಅನ್ಯಾ ತದಂಸಪರಿಲಂಬಿತಪಾಣಿಪದ್ಮಾ

ಧನ್ಯಾ ಸ್ಪರ್ಶನೈಕರಕುಂಡಲಶೋಭಿಗಂಡಮ್ |

ಪ್ರೇಷಾಂತರಾಂಕುರಿತರಾಸವಿಲಾಸತೃಷ್ಣಾ-

ಪುಷ್ಪಪ್ರದೇವ ಮೃದುಹೃಷ್ಣಮುಖೀ ಚುಚುಂಬೇ || ೪೦ ||

ಧನ್ಯಳೂ, ಕೋಮಲವಾದ ಹರ್ಷತುಂಬಿದ ಮುಖದವಳೂ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಗಲನ್ನು ತನ್ನ ಕರಕಮಲಕ್ಕೆ ಆಸರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳೂ ಆದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಬಯಕೆಗೆ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ನೀಡುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ, ಹೊಳೆಯುವ ಮಕರಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಪೋಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕುಡಿನೋಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಗೋಪಿ

ಕಾಚಿಚ್ಚ ದಷ್ಟಮ್ದುಲೋಪ್ತಪುಟೀ ಮುಕುಂದಂ

ತನ್ವೀ ತತಾನ ತರಲಾತ್ಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಯಮ್ |

೧. ಮುಖವನ್ನೋಟಕಮಾ ಆಯುಧಘಾತಶಾಂತಿರ್ಭವತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

-ಮಾ.

೨. ತ್ವಯೋಪಾಭುಕ್ತವಸ್ತುಗ್ಗಂಧವಾಮೋಲಂಕಾರಚರ್ಚಿತಾಃ |

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಘೋಷಿನೋ ದಾಸಾಸ್ತವ ಮಾಯಾಂ ಜಯೇಮಹಿ ||

-ಭಾಗ(೧೧/೬/೪೬)

ಭೂಸಂಕ್ಷಯೈವ ರಮಣಂ ಪ್ರತಿ ದರ್ಶಯಂತೀ
ಬಿಂಬೋಷ್ಠಚುಂಬನರುಚಿಂ ರುಚಿರಾಲಕಾಸ್ಯಮ್ || ೪೧ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಸುಂದರಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಮುಖದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಬಿಂಬೋಷ್ಠಚುಂಬನದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಬ್ಬಿನ
ಸೂಚನೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮೃದುವಾದ ಓಷ್ಠಪುಟವನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಅವನ
ಚಂಚಲವಾದ ಕುಡಿನೋಟಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಗುರಿಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಗೋಪಿ
ನ ಸ್ವೈರಿಣೀತಿ ನಯಕೋವಿದ ಮಯ್ಯುಪೇಕ್ಷಾ
ಯುಕ್ತಾ ತವೇತಿ ತಮಿವ ಪ್ರತಿಬೋಧಯಂತೀ |
ಪಸ್ಪರ್ಶ^೧ ಪಾಣಿಕಮಲಂ ಸುಖಜಾಪ್ರಧಾರಾ
ಹಸ್ತೇನ ಹರ್ಷಕರಕಂಕಣಸುಪ್ಪನೇನ || ೪೨ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು "ಎಲೈ ನೀತಿಕೋವಿದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಸ್ವೈರಿಣೀ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ,
ನನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ" ಎಂದು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ
ಆನಂದದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ಅರುಧಾರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗಿ, 'ಹರ್ಷಸೂಚಕ- ವಾದ
ಬಳೆಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಗೋಪಿ
ರತ್ನುತ್ಸವಾರ್ಹತನುಮಂದಿರಸಂಗಿತುಂಗ-
ವಕ್ಷೋಜಸತ್ಕಲಶಮಂಡನಧೀರಿವಾನ್ಯಾ |
^೨ಸಂಯೋಜ್ಯ^೩ ತಚ್ಚರಣಪಲ್ಲವಮಾಶು ಮಾರ-
ಧಿಕ್ಕಾರಚಿಹ್ನಮುಖನದ್ವ ಜಮುತಪ್ತತಾಮ್ || ೪೩ ||

೧. ಪಯಸ್ಪದ್ವಿಪೋಷ್ಠಸುಧಾಪ್ರಯೋಗಃ |

- ರು. ೩ (೫/೪೬)

೨. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸೂಚಿತಾ | ಅನೇನ ಭಾರ್ಯಾತ್ವೋಚಿತಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ ಸೂಚಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.
ತತ್ಕಾಂಕ್ಷಗತಂ ಬಾಹುಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೋತಲಸೌರಭಮ್ |
ಚಂದ್ರಗಾಲಿಪ್ರಮಾಘಾಯ ಹೃಷ್ಣೋಮಾ ಚುಚುಂಬ ಹ || - ಭಾ. (೧೦/೨.೧/೧೩.)

೩. ಅನೇನ ವಿವಾಹೋಚಿತಕರ್ಯಸ್ತನಶ್ಚ ಸಂಪಾದಿತಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಕಿಂಕರಾಣಾಮೇಕೋದ್ಯೇಶೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಾಪಸುಧ್ವಿಪ್ರಪಂಚೋಜನಾಸಂತರಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ದ್ಯೋತಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಸಂಬಂಧಮಾತ್ಮೇಣ ಕಾಮಕಾಂತ್ಯೌ ಸ್ವಕುಚಕುಂಭೋಮಧವೃಶ್ಯಮಾನತತ್ಪಾದ್ವೃಷಾಕಧ್ವಜರೇಖಯಾ
ಕಾಮಜಯಸೂಚಕಧ್ವಜಂ ನಿಚ್ಚಾನೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬೇರೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ನಡೆಸುವ ರತಿಶ್ರೀಡೆಯ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮನೆಯನ್ನಾಗಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಎರಡು ಸ್ತನಗಳ ರೂಪದ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಎಸಳನ್ನಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ, ತಾನು ಕಾಮನನ್ನು ಜಯಿಸಿದ್ದರ ಸಂಕೇತವನ್ನಾಗಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆ ಹಾರುವ ಧ್ವಜವನ್ನು ನೆಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಕಾಮನ ಮೇಲೆ ಜಯ ಸಾಧಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜಾದಿಗಳ ಚಿಹ್ನೆ ಇರುವುದು ಜಯಸೂಚಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಮುನಿಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಅನ್ಯಾ ಚ ತಂ ಹೃದಿ ನಿಧಾಯ ನಿಮಿಲಿತಾಕ್ಷೀ
ಧನ್ಯಾ ಪ್ರಿಯಂ ಪುಲಕಶೋಭಿತಸರ್ವಗಾತ್ರೀ |
ಸರ್ವಾಭಿರಾಭಿರನುಭೂತಮಭುಂಕ್ತ ಭೋಗಂ
ಕಿಂ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಮುನಿಮಾರ್ಗಜುಷಾಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೪೪ ||

ಧನ್ಯಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಇಡೀ ದೇಹದಲ್ಲಿ ರೋಮಾಂಚನ-ಗೊಂಡವಳಾಗಿ, ಇತರ ಸಕಲ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದಳು; ಮುನಿಗಳ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಜನರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಇಲ್ಲವಾದೀತು?

ವಿ.: ೧. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಆನಂದದಿಂದ ಪುಲಕಗೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದವು ಮುನಿಗಳ ಜೀವನದ ರೀತಿ. ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಗೋಪಿಯು ಮುನಿಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಧಾರಣಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದ್ದರ ಫಲವಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಭೋಗದ ಅನುಭವವೂ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧. ಲೋಕೇ ಮುನಿಮಾರ್ಗಜುಷಾಂ ಋಷಿಮಾರ್ಗಸೇವಿನಾಂ ಕಿಂನಾಮ ಫಲಂ ನಾಸ್ತಿ | ಸರ್ವಫಲಮಪ್ಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಧ್ಯಾನಧಾರಣಾದೇರ್ಮುನಿಮಾರ್ಗತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾಸ-

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಆದ ಆನಂದ

ನಯನೈರ್ದಧುರ್ಮುಖವಿಧುಂ ವಿವಿಧುಂ

ವಿಹಸಂತಮಸ್ಯ ಚರಣೇ ಚ ರಣೇ |

ಜಯದಾಯಿನಿ ಸ್ತನಯುಗೇನ ಯುಗೇ

ಕ್ಷಣತಾಂ ಶಮಾವಧಿಗತೇಽಧಿಗತೇ || ೪೫ ||

ಗೋಪಿಯರು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ನಗಗೀಡುಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವೆಂಬ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡರು; ಹಾಗೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದವರಿಗೆ ಜಯ ನೀಡುವಂತಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಎರಡು ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಗರ್ವಪರಿಹಾರವಾಗುವವರೆಗೂ ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮರಳಿ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಯುಗದಷ್ಟು ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ಷಣಕಾಲವನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರು.

ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾನಂದ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸ್ವಾನಂದಂ ಪ್ರಕಟೀಚಕಾರ ಸುಖದಂ ಸಾಯುಜ್ಯಮಾಲಿಂಗ್ಯ ತಾಃ

ಸಾಧಮ್ಯಂ ಸ್ವಕೃತಾನುಲೇಪತಿಲಕೈರ್ಮೋಕ್ಷಂ ಹೃದಿಸ್ವಾಪ್ತತೇಃ |

ತಾಭಿಃ ಸಸ್ಮಿತಮೀಕ್ಷಿತೋ ಯದುಪತಿಃ ಸಾರೂಪ್ಯಸಾಷ್ಟೀ ದಿತಸ್

ರಾಸಾಖ್ಯಂ ಚ ತಥೋತ್ಸವಂ ನಹಿ ಕಥಾ ವೃಥಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ || ೪೬ ||

ಆ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಸುಖದಾಯಕವಾದ ಸ್ವರೂಪ-ಭೂತವಾದ ಸಾಯುಜ್ಯವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಿದ. ತನ್ನಿಂದ ಆಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಗಂಧಲೇಪನ^೧, ತಿಲಕಧಾರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಧಮ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ನೀಡಿದ; ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪವಾದ ತೆರೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿದ; ಆ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಸಲೀಲೆ ಎಂಬ ಉತ್ಸವದಿಂದ ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಷ್ಟೀ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿದ; ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ವಾರ್ತೆ ಎಂದಿಗೂ ನಿರರ್ಥಕವನ್ನಿಸದು; ಅಲ್ಲವೇ !

೧. ಪ್ರಿಯಾಗಮಸಂತೋಷೇಣ ಮಹಾನಪಿ ಕಾಲೋಽಲ್ಪ ಇವಾಭವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

೨. ಅಹಸ್ತು ಮಾಸರಬೋಕ್ಷಂ ಯತ ಚಂತಾಯುತಂ ವೃಜೇತ್ |

ವಿವಂ ವತ್ಸರಭಾದ್ಯಂ ಚ ವಿವರೀತೇ ವಿವರ್ಯಯಃ ||

- ಭಾಗವತಾತ್ಮೋದ್ಧೃತ(೪/೧೩/೨) ಸಾಮಮೋದಧಿವಚನ

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಗಾನುಲೇಪನತಿಲಕವತ್ ಗಾಢಾಲಿಂಗಣೇ ಸತಿ ತಾಸಾಮಪ್ಯಂಗಾನುಲೇಪನತಿಲಕಾಣಾಂ ಜಾತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ 'ಗೋಪಿಯರ ಪಾಲಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾನಂದವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸಾರೂಪ್ಯ, ಸಾಲೋಕ್ಯ, ಸಾಮೀಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯ ಎಂಬುವು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳು.

೩. 'ಸಾರ್ವ್ವಿ ಎಂಬುದು ಐದನೇ ಬಗೆಯ ಮುಕ್ತಿ; ಸರ್ವಾಂಗ ಸಾಯುಜ್ಯ ಎಂಬುದು ಇದರ ವಿಶೇಷ. ಇದು ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಮುಕ್ತಿ.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಗೆ ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ರಮ್ಯಸ್ಥಲೀಂ ರಾಸಮಹಾಯ ಶೌರಿ-

ರಗಾದಸೌ ಸಾರಜನೀಹಿತಾಯ |

ಆಸಾಮಭೂದೀಪ್ತದಾತರೀಶೇ

ರಾಗಾದಸೌ ಸಾ ರಜನೀ ಹಿತಾಯ || ೪೭ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೇಷ್ಠರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ರಾಸೋತ್ಸವ-
ಕ್ಕೆಂದು ರಮ್ಯವಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ; ಆ ಗೋಪಿಯರ ಅಭಿಲಾಷೆ ಪೂರೈಸುವಂತಹ
ಈರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದಾಗಿ ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಹಿತಕಾರಕವಾಯಿತು.

ವಿ. : ೩. ಸಾರಜನೀಹಿತಾಯ; ಸಾ ರಜನೀ ಹಿತಾಯ - ಇಲ್ಲಿ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ; ಸಾರಜನೀ
ಈಹಿತಾಯ - ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ; ಸಾ ರಜನೀ ಹಿತಾಯ
- ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಹಿತಕರವಾಯಿತು; ಶೌರಿ - ಕೃಷ್ಣ; ರಜನೀ - ರಾತ್ರಿ.

೧. ಕೃತ್ವಾ ತಾವಂತಮಾತ್ಮಾನಂ ಯಾವತೀಗೋಪಪಯೋಷಿತಃ (ಭಾಗ.೧೦/೨.೨/೨೦) ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯದ್ವೃಷಿ ಸಾಧಮ್ಯಂ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಚಾನ್ಯೇಷಾಮೇಕಮೇವ ತಥಾಪಿ ಗೋಪೀಗಾಂ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ವಿವಮೇಷ
ರಾಸಕ್ರೀಡಾದಿವಿಲಾಸಂಭವಾತ್ಪ್ರಮುಖ್ಯರೂಪತ್ವಾಬ್ಬಿಸಾರೂಪ್ಯಮಸ್ತದೇವೇತಿ ದೃಷ್ಟವಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. 'ಅನಂದ ವಿವ ಪ ಭವತ್ಯಾನಂದಸ್ಯ ಸಾರ್ವ್ವಿತಾಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಸಾಯುಜ್ಯಮಾಪ್ಯೋತಿ' ಇತಿ ಮಾಧ್ವಂಧಿಗಾಯನ
ಶ್ರುತಿಃ |

ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೧೦/೭೨/೪೯)

ಚಿತ್ತಾರಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ವಿಧಾಯ ವಾಹಕೇ ವ್ಯಾ ಬೋಧಿ ತನ್ನೋಕ್ತಚತುಷ್ಪದಪ್ರದಮ್ |

ರಾಮೇಣ ನೋ ಸಾರ್ವ್ವಿದಮುತ್ಕೃತೌ ಮರುತ ತೀರ್ಥಂ ಚಿಕಾರೇತಿ ಮಮಾವಭಾಸತೇ ||

-ಶ್ರೀವ್ಯಾಕೀರತೀರ್ಥರು,ಸಂಪ್ರದಾಯವದ್ವತಿ(೬)

೪. ಸಾರ್ವ್ವಿಗಾಮಕಮೋಕ್ಷಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸಾರಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಜನಿರುತ್ತೈರ್ಯಾಸಾಂ ತಾಸಾಂ ಗೋಪೀನಾಮಿಹಿತಾಯ ಇಷ್ಟಾಯ |

-ವ್ಯಾ.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ರಮ್ಯವರ್ಣನೆ

ಕಂತಾಶ್ಲೇಷಕರಾಗ್ರಪಾತಮಧುರವ್ಯಾಹಾರಮಂದಸ್ಥಿತೈ-
ಲೋಲಾಪಾಂಗನಿರೀಕ್ಷಕೇನ ಮರುತಾ ಗೀತೇನ ಶೀತಾಂಶುನಾ |
ಶೃಂಗಾರಂ ರಸಮುಚ್ಚಕ್ತೈಃ ಕುಸುಮಿತೇ ವೃಂದಾವನೇ ಪ್ರೋಷಯನ್
ಗೋಪೀಮಂಡಲಮಂಡಿತಂ ಮಧುಪತೀ ರಾಸೋತ್ಸವಂ ನಿರ್ಮಮೇ || ೪೮ ||

ಕತ್ತನ್ನು ಬಳಸುವುದು, ನಖಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವುದು, ಮಧುರವಾದ ಮಾತುಗಳು, ಕಿರುಸಗೆ, ಚಂಚಲ ಕುಡಿಸೋಟ, ಮಂದಮಾರುತದ ಸಂಗೀತ, ತಂಪಾದ ಚಂದ್ರ - ಹೀಗೆ ಶೃಂಗಾರರಸಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತ ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ರಾಸೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಧುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ; (ಶೀತಾಂಶು - ಚಂದ್ರ).

ರಾಸಲೀಲೆಯ ಆಂತರ್ಯ

ಪ್ರೇಷ್ಯಸ್ಯಾಂಸಯುಗಂ ಕರೈರುಭಯತಃ ಪ್ರೇಮೋತ್ಥರೋಮೋದ್ಗಮೈಃ
ಸುಷ್ಣಾಂಲಿಂಗೈಃ ಪುನಃ ಪಲಾಯನಭಿಯೇವೌತ್ಸುಕ್ಯತೋ ವೀಕ್ಷತಾಮ್ |
ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ನಯನೈಃ ಸಮಂ ಸಮುದಿತಂ ಶೃಂಗಾರಸಂಜ್ಞಂ ರಸಂ
ಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ಮುಮುಚುರ್ಮಿಥೋ ದೃತಕರಾ ಗಂತುಂ ಬಹಿರ್ನ ಕ್ಷಚಿತ್ || ೪೯ ||

ಗೋಪಿಯರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮತ್ತೆ ಪಲಾಯನಮಾಡಿಯಾನು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಅನುರಾಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ರೋಮಾಂಚನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಿಂದ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ಹೆಗಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ, ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲೂ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಪರಸ್ಪರ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಸಿದ್ಧರು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳೊಂದಿಗೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ಶೃಂಗಾರವೆಂಬ ರಸವನ್ನು ಹೊರತೆರಳಲು ಸರ್ವಥಾ ಬಿಡದಾದರು.

ಪಿ. : ತಮ್ಮ ಮಧ್ಯೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಳಸುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರು ಅವನು ತಮ್ಮಿಂದ ದೂರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಮನೋಹರಸ್ಯಪುರುಷಬಾಹ್ಯರುಜ್ಜಂಭಿತಃ ಶೃಂಗಾರರಸಃ ರಾಸಮಂಡಲಮಧ್ಯ ವಿವ ತಿಷ್ಠತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ನಯನಾನಿ ಚ ತದೀಕ್ಷೋತುಃಪಾನಿ ತತ್ತ್ವ ವ ತಸ್ತುರಿತಿ ಭಾವಃ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಡಲಾಗದ ಗೋಪಿಯರು
 ಸ ನೇಷ್ಯತಿ ಪ್ರಾಗ್ನಿವ ಕಾಂಚಿದಾಸಾಂ
 ಮನೋರಮಾಂ ಶೌರಿರಿತಿವ ಭೀತ್ಯಾ |
 ಪರಸ್ಪರಾಬದ್ಧಮನೋಜ್ಞಹಸ್ತಾ
 ವಿರೇಜುರಿದೀವರಲೋಚನಾಸ್ತಾಃ || ೫೦ ||

ಮುಂಚಿನಂತೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಒಬ್ಬ ಚೆಲುವೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಾನು, ಎಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಪರಸ್ಪರ ಹೆಣೆದಿದ್ದ ರಮಣೀಯವಾದ ಕೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ ಅವರು ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿದರು.

ವಿ. : ಹಿಂದೂಮ್ಮೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯೊಂದಿಗೆ ತರಳಿದ್ದ ವಿವರ ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ.

ಸಿದ್ಧರೂ ಸಹ ಮರುಳಾದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ
 ವಿಷ್ಣುಗಿಷ್ಣುರ್ಪಿನಯನಾಃ ಪರಿಮುಚ್ಯಮಾನ-
 ವಕ್ಷೋಜವಸ್ತ್ರಕಬರೀಭರಭವ್ಯನೀವ್ಯಃ |
 ಸಿಂಜದ್ವಿಭೂಷಣಗಣಾ ಮಿಷತಾಮಲೌಲ್ಯಂ
 ನಾಟ್ಯಚ್ಛಲೇನ ಚರಣೈಃ ಕಣಶೋ ವಿತೇನುಃ || ೫೧ ||

ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಯಿಸಿದ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಮೊಲೆಗಟ್ಟು ಮುಡಿ, ಭವ್ಯವಾದ ನೆರಿಗೆಗಳು, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಅಭರಣಸಮೂಹಗಳು - ಇಂತಹ ಆ ಗೋಪಿಯರು ನರ್ತನದ ನೆಪದಿಂದ ತಮ್ಮ ಚರಣಗಳಿಂದ, ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ನುಚ್ಚುನೂರು ಮಾಡಿದರು.

ಪರಪರರಾದ ಗೋಪಿಯರು
 ಕೃಷ್ಣಾಂಸವಿನ್ಯಸ್ತಕರಾಬ್ಜಮಾಲಾ
 ಹೃಷ್ಯಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತಾ ನನೃತುಃ ಸಲೀಲಾಃ |
 ಆನಂದಮೂರ್ತಿಂ ಪರಿರಭ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಃ
 ಕೋ ನಾಮ ನೋ ನೃತ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧಕೃತ್ಯಃ || ೫೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದ ಕರಕಮಲಗಳ ಮಾಲೆಗಳ ಆ ಆನಂದಭರಿತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿಲಾಸಸಮೇತವಾಗಿ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದರು; ಆನಂದರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ ಯಾವ ಮನುಜ ತಾನೇ ಕುಣಿಯದಿದ್ದಾನು?

ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಆಬದ್ಧ ಮುಕ್ತಗಣವಲ್ಲಭಕಂಠಮೇಕಾ

ಬಾಲಾ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀಭರಬಂಧನಾಯ |

ಚಕ್ರೇ ನ ಯತ್ಕಮಲಸಾ ಗುರುಕಾರ್ಯಲಾಭೇ

ಲಘುರ್ಥಸಾಧನಕೃತೀರ್ನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೫೩ ||

ಮುಕ್ತರ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ತಬ್ಬಿದ ಒಬ್ಬ ಅಲಸಿಯಾದ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೇ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡದಾದಳು; ಹಿರಿದಾದ ಕಾರ್ಯವು ಸಾಧಿಸಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಅಲಪ್ರಯೋಜನದ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಈ ಮುನ್ನ ಎಲ್ಲೂ ಕಂಡಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ!

ವಿ. : ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತವನ್ನು ಕೇಳುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜನಕರಾಜನು ತನ್ನ ಮಿಥಿಲಾಪಟ್ಟಾವು ಸುಟ್ಟವಾರ್ತೆಯು ಗೊಂದಲಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ, ಇದ್ದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು :

ಮಿಥಿಲಾಯಾಂ ಪ್ರದೀಪ್ತಾಯಾಂ ನ ಮೇ ಕಿಂಚನ ದೃಶ್ಯತಿ |

- ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಈ ಮಾತು ಜನಕರಾಜನ ಈ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ ಎಂದೂ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತ ಗೋಪಿಯರು

ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಭಂಗಶಂಕಹೃದಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಂ ಕಚಂ ಪ್ರಚ್ಯುತಂ

ವಕ್ಷೋಜಾಂಬರಮುದ್ಗತಾಮಪಿ ನ ತಾ ನೀವೀಂ ಬಬಂಧುಃ ಕಿಲ |

ತದ್ವತ್ಸಾ ರತಿಸೂಚಕಂ ಮೃಗದೃಶೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಹೃಷ್ಣಾನನಾಃ

ರತ್ಯಂತೋಚಿತಕರ್ಮ ಚಕ್ರುರಮತಂ ನೈವೇತಿ ಚೇತೋ ಮಮ || ೫೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನವು ತಪ್ಪೀತು ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ಮನಸ್ಸಿನ ಅವರು ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಜಾರಿದ ಸೆರಗನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹೋದ ನೀವಿಯನ್ನು ಸಹ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು

೧. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನು ಬಂಧನಲಕ್ಷಣಮಹಾಪ್ರಯೋಜನೇ ಲಬ್ಧಿ ಸದ್ಗೋಮುಕ್ತಮಾತ್ರಕುರಿಭರಬಂಧನಾಯಾ-ಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಮುಂದಾಗಲಿಲ್ಲ; ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ರತಿಸೂಚಕವಾದ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಅರಳಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯರು ತಮಗೆ ಸಮೃತ್ತವಲ್ಲದ, ರತಿ ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಗೆ ಮುತ್ತಿಟ್ಟ ಗೋಪಿ

ಕಾಚಿಚ್ಚುಚುಂಬೇ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಸ್ಯ
ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧೋಃ^೧ ಕರಮಬ್ಜನೇತ್ರಾ |
ಆಶ್ಲಿಷ್ಯ ಕಂಠಂ ಬತ ಪೂರ್ವವನ್ಮಾಂ
ಸ್ವಿಯಾಂ ನ ಮುಂಚೇತಿ ತಮಂಚಯಂತೀ || ೫೫ ||

ಕಮಲನಯನೆಯಾದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕರುಣಾಸಾಗರನೂ, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಕೈಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿಕೊಡಗಿದಳು; ಅವನವಳಾದ ತನ್ನನ್ನು ಮುಂಚಿನಂತೆ ತೊರೆಯದಿರು ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವೀಟಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಶ್ರೀಲೋಲಕೋಮಲಕಪೋಲವಿಲಗ್ನಗಂಡ-
ಲೋಲಂ ಕಯಾಽಪ್ಯಬಲಯಾಽಽನನಮನ್ಯವಧ್ವಾಃ |
ಜಘ್ನೇ ಸ್ವಪಕ್ತಗತವೀಟಿಕಯಾ ತದೇವ
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸೂಚಕಮಭೂದಿವ^೨ ದಿತ್ಸತ್ಸಾಮ್ || ೫೬ ||

ಶ್ರೀಲೋಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೋಮಲವಾದ ಕಪೋಲದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಮುಖಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಬಾಯಲಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದಿಂದ ತಾಡನಮಾಡಿದಳು; ಅದು ಅದನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ನೀಡಲು ಬಯಸಿದ್ದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸೂಚನೆಯೂ ಆಯಿತು.

೧. ತತ್ಪ್ರಕಾಂಕ್ಷಗತಂ ಬಾಹುಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಲಸೌವಧಮ್ |

ಚಂದನಾಲಿಪ್ತಮಾಘ್ರಾಯ ಹೃದ್ಯರೋಮಾ ಚುಮುಬ ಹ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೨೨/೧೨)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವಕಪೋಲಲಗತಪೋಲಾಯಾಃ ತಸ್ಯಾಃ ಸ್ವಪಕ್ತವೀಟಿಕಾಂ ದದಾಮಿತಿ ಕಥಾಂತರಂ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ |

'ಗಂಡೇ ಗಂಡಂ ಸಂದಧತ್ಯಾ ಅಥಾತ್ ತಾಂಬೂಲಚರ್ಚಿತಮ್' ಇತಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಶಃ | ಅದಾದಿತಿ ಕ್ವಚಿತ್ | ಪಾಠ-
ದ್ವಯಾರ್ಥಸೂಚನಾಯೇತ್ಯಮುದಿತಮ್ |

- ಮೈ

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಮಾಡಿದ ಅಪೂರ್ವ ಗಾನವಿದ್ಯೆ
 ವಿಲಾಸಮಸ್ಯಾಂ ವರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾ-
 ವಿಲಾಸಮಸ್ಯಾಂಬರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾ |
 ತತಾನ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗಾನವಿದ್ಯಯಾಽಽ-
 ತತಾ ನವೀನಾಧ್ವನಿ ಗಾನವಿದ್ಯಯಾ || ೫೭ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವಿಲಾಸಂ ಅಸ್ಯಾಂ ವರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾವಿಲಾ ಅಸಮಸ್ಯ ಅಂಬರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾ
 ತತಾನ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗಾನವಿದ್ಯಯಾ ಆತತಾ ನವೀನಾಧ್ವನಿ ಗಾನವಿತ್ ಯಯಾ

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ವರದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಗಗನದಲ್ಲಿನ
 ಸಿದ್ಧಪುರುಷರಿಂದ ಮಾನಿತವಾದ, ವೀಣೆಯ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ಗಾನವಿದ್ಯೆಯಿಂದ
 ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ತುಂಬಿದ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಅಸದೃಶವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಡಗಿದಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ ಗೋಪಿ
 ಭರ್ತುರ್ಮೃದುಸ್ವರಕೃತಾನುಕೃತಿಃ ಸ್ವಗೀತಂ
 ವಿಸ್ತಾರ್ಯ ಹೃದ್ಯಕಲಕಂಠವಧೂರಿವಾದ್ಧಾ |
 ಮುಗ್ಧೀಭವತ್ಸು ಸಕಲೇಷು ಮುಕುಂದವಕ್ತ್ರಂ
 ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ಚುಚುಂಬ ರಹಸೀವ ವಿಶಂಕಮೇಕಾ || ೫೮ ||

ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೃದುವಾದ ಸಂಗೀತಧ್ವನಿಯ ಅನುಕರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ
 ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಹೆಣ್ಣುಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿ
 ಸಕಲ ಜನರು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲು ಏಕಾಂತದಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಯಿಂದ ಆ
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ತನ್ನ ಸಂಗೀತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ ಒಬ್ಬ
 ಗೋಪಿಯ ಕೌಶಲ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ; ಹೀಗೆ ಸಕಲವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ
 ಬಲುವೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಪೂರ್ವ ಸಂದೇಶ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಪ್ಪಕಾಮನೆಂದು ತಿಳಿದ ಗೋಪಿ
 ಕಿಮಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ತವಾಭಿರೀಶ
 ತಥಾಪಿ ನಮೋಷಯಸೇ ವಿಲಾಸೈಃ |

೧. "ಕಾಚಿತ್ತಮಂ ಮುಕುಂದೇನ ಸ್ವರಜಾತೀರಮಿತ್ರಿತಾಃ | ಉನ್ನಿವೇ" (ಭಾಗ.೧೦/೩೩/೧೦) ಇತಿ ಕಥಾಸೂಚನಾ-
 ರ್ಥಮಿದಮ್ | -ದ್ವಾ-

ಇತೀರಯಂತೀವ ಕರಂ ಮುರಾರೇ:

ಸ್ತನೇ ನೃಧಾತ್ ಕಾಪಿ ಬಲೇನ ಬಾಲಾ || ೫೯ ||

ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ನಿನಗೆ ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮ್ಮಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ? ಆದರೂ
ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ
ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬಾಲೆಯು ತನ್ನ ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ
ಇರಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಗೋಪಿ

ಉರೋಜಯುಗ್ಮಾಂಕಿತಕುಂಕುಮಾಂಕ-

ಮಸಾವಸಾಧಾರಣಮಾತ್ಮಭರ್ತುಃ |

ಕರೇ ಸ್ಥಿರೀಕೃತ್ಯ ಚಕಾರ ಚಾರುಂ

ತಮನ್ಯಮಾನಿನ್ಯಭಿರುಚ್ಯಯೋಗ್ಯಮ್ || ೬೦ ||

ಅವಳು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಎರಡು ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಲೇಖಿತವಾಗಿದ್ದ
ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತು ಮೆತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಮನೋಹರವಾದ ಅದು
ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಹುರೂಪಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ

ಮುದಾವಹಾ ಭಾಸುರಗೀತಶೋಭಾ

ವಿಭಾತಿ ವೃಂದಾವನರಾಸಲೀಲಾ |

ಹರೇಶ್ಚ ಮೂರ್ತಿಃ ಶತಶೋಽಂಗನಾಲ್ಯಾ-

ಮುದಾವಹಾಭಾ ಸುರಗೀತಶೋಭಾ || ೬೧ ||

ಸಂತೋಷನೀಡುವಂತಹ ಸೊಗಸಾದ ಗೀತೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಆ
ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ಕಂಗೊಳಿಸಿತು; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ನೀಲಮೇಘದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದ, ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ವರ್ಣಿತವಾದ ಶೋಭೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯು
ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಜೊತೆಯೂ
ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಅನಂದ ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ

೧. "ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾಚ್ಚುತಹಸ್ತಾಬ್ಜಂ ಶ್ರಾಂತಾಽಧಾತ್ ಸ್ತನಯೋಃ ಶಿವಮ್" (ಭಾಗ.೧೦/೩೩/೧೪) ಇತಿ ಕಥಾ
ಸೂಚನಾಯೇದಮ್ |

ಸಮಾನಸಂಖ್ಯೆಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ (೮/೪೬) ಹೇಳಿದ ಸಾರೂಪ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ^೧ಹೀಗೆ ಬಹುರೂಪವನ್ನು ತೋರುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ತನ್ನ ರಾಸಲೀಲೆ ವಂದ್ಯವಾದುದೇ ಹೊರತು ನಿಂದ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿದೆ.

೧. ಆತ ಏವ ಸಾರೂಪ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಗಾನುಲೇಷನಿಲಕವತ್ ಗಾಢಾಲಿಂಗೇ ಸತಿ ತಾನಾಮಪ್ಯಂಗಾನುಲೇಷನಿಲಕಾನಾಂ ಜಾತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಅಪೂರ್ವವಿವರ ಹೀಗಿದೆ :

ವನರಾಜಂ ತಥಾ ಕೂಜದ್ವಂ ಗಮಾಲಾಮನೋಹರಾಮ್ |

ವಿಲೋಕ್ಯ ಸಹ ಗೋಪೀಭಿರ್ಮನಶ್ಚಕ್ರೇ ರತಿಂ ಪ್ರತಿ ||

ವಿನಾ ರಾಮೇಣ ಮಧುರಮತೀವ ವನಿತಾಪ್ರಿಯಮ್ |

ಜಗೌ ಕಲಪದಂ ಶೌರ್ಮಾರಮಂದ್ರಕೃತಕೃಮಮ್ ||

ರಮ್ಯಂ ಗೀತಧ್ವನಿಂ ರುತ್ವಾ ಸಂತ್ಯಜ್ಯಾವಧಾಂವದಾ |

ಆಜಗ್ಮಸ್ವ ರಿತಾ ಗೋಪ್ಯೋ ಯತ್ಪ್ರಾಸೇ ಮಧುಸೂದನಃ ||

ಶಘೈಃ ಶಘೈರ್ಜಗೌ ಗೋಪೀ ಕಾಚಿತ್ ತಸ್ಯ ಲಯಾಸುಗಮ್ |

ದತ್ತಾವಧಾಣಾ ಕಾಚಿಚ್ಛ ತಮೇವ ಮನಸಾಸ್ಪೃಶತ್ ||

ಕಾಚಿತ್ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಪೋಚ್ಯ ಲಜ್ಜಾಮುಪಾಯಯೌ |

ಯಯೌ ಚ ಕಾಚಿತ್ ಪ್ರೇಮಾಂಧಾ ತತ್ಕಾರ್ತೃಮವಿಲಿಂಬಿತಮ್ ||

ಕಾಚಿಚ್ಛಾವಧಾಂಯಂತೇ ಸ್ತಿತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಹಿರ್ಗುರುಮ್ |

ತಸ್ಯಯತ್ರೇಣ ಗೋವಿಂದಂ ದಧೌ ಮೀಲಿತಲೋಚನಾ ||

ತಚ್ಚಿತ್ತವಿಮಲಾಹ್ಲಾದಕ್ರೋಧಪುಣ್ಯಚಯಾ ತಥಾ |

ತದವ್ಯಾಪ್ತಿಮಹಾದುಃಖವಿಲೀನಾಶೇಷವಾತಕಾ ||

ಚಿಂತಯಂತೀ ಜಗತ್ಕೂತಿಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮೈರೂಪೀಣಮ್ |

ನಿರುಚ್ಛಾ ಸತಯಾ ಮುಕ್ತಂ ಗತಾನ್ಯಾ ಗೋಪಕಸ್ಯಕಾ ||

ಗೋಪೀಪರಿವೃತೋ ರಾತ್ರಿಂ ಶರಚ್ಚಂದ್ರಮನೋರಮಾಮ್ |

ಮಾನಯಾಮಾಸ ಗೋವಿಂದೋ ರಾಸಾರಂಭರಸೋತ್ಪತಃ ||

ಗೋಪೈಶ್ಚ ವೃಂದಶಃ ಕೃಷ್ಣಚೇಷ್ಟಾನ್ಯಾಯಕಮೂರ್ತಯಃ |

ಅನ್ಯದೇಶಂ ಗತೇ ಕೃಷ್ಣೇ ಚೇರುಪ್ಯಕೌದಾವನಾಂತರಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣೇ ನಿಬದ್ಧಪ್ರದಯಾ ಇದಮೂಚುಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣೋಹಮೇವ ಲಲಿತಂ ವ್ರಜಾಮ್ಯಾ ಲೋಕೈತಾಂ ಗತಿಃ |

ಅನ್ಯಾ ಬ್ರವೀತಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮಮ ಗೀತಿಗೀತಮ್ಪ್ರತಾಮ್ ||

ದುಶ್ಚಕಾಲಿಯ ತಿಷ್ಠಾತ್ತ ಕೃಷ್ಣೋಹಮಿತಿ ಚಾಪರಾ |

ಬಾಹುಮಾಸ್ತೋಽಸ್ಮಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಲೀಲಯಾ ಸರ್ವಮಾದದೇ ||

ಅನ್ಯಾ ಬ್ರವೀತಿ ಭೋ ಗೋಪಾ ನಿಶ್ಚಂಕೈಃ ಸ್ತ್ರೀಯತಾಮಿತಿ |

ಅಲಿಂ ವ್ಯಸ್ಥಿಪ್ರಯೋನಾತ್ರ ದೃತೋ ಗೋವರ್ಧನೋ ಮಯಾ ||

ಧೇನುಕೋ ಯಂ ಮಯಾ ಕ್ಷಿಪ್ತೋ ವಿಚರಂತು ಯಥೇಚ್ಛಯಾ |
 ಗಾವೋ ಬ್ಲಮೀತಿ ಚೈವಾನ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾಸುಸಾರಿಣೀ ||
 ಏವಂ ಗಾನಾಪುಕಾರಾಃ ಕೃಷ್ಣಚೇಷ್ಟಾಃ ತಾಪದಾ |
 ಗೋಪ್ಯೋ ವೃಗ್ನಾಃ ಸಮಂ ಚೇರೂ ರಮ್ಯಂ ವೃಂದಾವಾಂತರಮ್ ||
 ವಿಲೋಕ್ಯೈಕಾ ಭುವಂ ಪ್ರಾಪ್ತ ಗೋಪೀ ಗೋಪವರಾಂಗನಾ |
 ಪುಲಕಾಂಚಿತವರ್ಷಾಂ ೧/೯ ವಿಶಾಸಿನಯನೋತ್ಪಲಾ ||
 ದ್ವಜವಚ್ಚಾಂತುತಾಚ್ಚಾಂತರೇಯಾವಂತ್ಯಾಽಪಿ ಪಶ್ಯತ |
 ಪದಾನ್ಯೇತಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಲೀಲಾಲಿತಗಾಮಿನಿ ||
 ಕಾಪಿ ತೇನ ಸಮಾಯಾತಾ ಕೃತಪುಣ್ಯಾ ಮದಾಲಸಾ |
 ಪದಾನಿ ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ತಾನಿ ಭಗಾನ್ಯ ಲತೇನಾನಿ ಚ ||
 ಪುಷ್ಪಾಪಚಯಮತ್ತೋಚ್ಚೈಶ್ಚ ಕೋ ದಾಮೋದರೋ ಧ್ರುವಮ್ |
 ಯೇನಾಗ್ರಾಕ್ರಾಂತಮೂರ್ತಾಃ ಪದಾನ್ಯತ್ರ ಮಹಾತ್ಮನಃ ||
 ಆತ್ಮೋಪಮಿತ್ಯ ವೈ ತೇನ ಕಾಚಿತುಷ್ಟೈರಲಂಕೃತಾ |
 ಆಶ್ಚ ಜನ್ಮನಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ವಿಪ್ಲವಭೃಚಗತಸ್ತಯಾ ||
 ಪುಷ್ಪಬಂಧನಸಮ್ಮಾನಕೃತಮಾಗಾಮವಾಸ್ಯ ತಾಮ್ |
 ನಂದಗೋಪಮತೋ ಯಾತೋ ಮಾರ್ಗೇಣಾನೇನ ಪಶ್ಯತ ||
 ಆನುಯಾತ್ಮನಮತ್ರಾನ್ಯಾ ನಿತಂಬಭರಮಂಥರಾ |
 ಯಾ ಗಂತವ್ಯೇ ದ್ರುತಂ ಯಾತಿ ನಿಮ್ನಪಾದಾಗ್ರಸಂಸ್ಥಿತೀ ||
 ಹಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ತಗ್ರಹಸ್ತೇಯಂ ತೇನ ಯಾತಿ ತಥಾ ಸಖೀ |
 ಆನಾಯುತ್ಪದವ್ಯಾಸಾ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ ಪದಪದ್ಧತಿಃ ||
 ಹಸ್ತನಂಸ್ತರ್ಧಮಾತ್ರೇಣ ಧೂತೇನೈವಾ ವಿಮಾನಿತಾ |
 ನೈರಾತ್ಮಾನ್ಯಂದಗಾಮಿನ್ಯಾ ನಿವೃತ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ ಪದಮ್ ||
 ನೂನಮುಕ್ತಾ ತ್ವರಾಮೀತಿ ಪುನರೇಷ್ಟಾಮಿ ತೇನಂಶಿಕಮ್ |
 ತೇನ ಕೃಷ್ಣೇನ ಯೇನೈವಾ ತ್ವರಿತಾ ಪದಪದ್ಧತಿಃ ||
 ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಗದನಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಪದಮುತ್ರ ನ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ |
 ನಿವರ್ತದ್ಧಂ ಶರಾಂಶಸ್ಯ ನೈತದ್ವಿಧಿಗೋಚರೇ ||
 ನಿವೃತ್ತಾಸ್ತಸ್ಯದಾ ಗೋಪ್ಯೋ ನಿರಾರಾಃ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನೇ |
 ಯಮುಪಾತೀರಮಾಸಾದ್ಯ ಜಗುಸ್ತಚ್ಚರಿತಂ ತಥಾ ||
 ತತೋ ದದೃಶುರಾಯಾಂತಂ ವಿಶಾಸಿಮುಖಪಂಕಜಮ್ |
 ಗೋಪ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕೈಗೋಪ್ತಾರಂ ಕೃಷ್ಣಮಕ್ಷಿಪ್ತಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ||
 ಕಾಚಿದಾಲೋಕ್ಯ ಗೋಪಿಂದಮಾಯಾಂತಮತಿವರ್ಷಿತಾ |
 ಕೃಷ್ಣ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಪಾಪ ಗಾನ್ಯದುರೀರಯತ್ ||
 ಕಾಚಿದ್ವೈಭವಗುರಂ ಕೃತ್ವಾ ಲಲಾಟಫಲಕಂ ಹರಿಮ್ |
 ವಿಲೋಕ್ಯ ನೇತ್ರಪುಂಗವಾನ್ಯಾಂ ಪಮೌ ತನ್ಮುಖಪಂಕಜಮ್ ||
 ಕಾಚಿದಾಲೋಕ್ಯ ಗೋಪಿಂದಂ ನಿಮೀಲಿತವಿಲೋಚನಾ |
 ತಸ್ಯೈವ ರೂಪಂ ಧ್ಯಾಯಂತೀ ಯೋಗಾರೂಢೇವ ಸಾ ಬಭೌ ||

೨. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟೇ ರೂಪಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನದ ಲೀಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ರಾಪಣನ ಮೂಲಬಲವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ೨.೬,೦೦೦ ಮಹಾಘ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ಹೋಲುವುದು.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಷ್ಟಮೋಽಯಂ ಮುದಾಮ್ ||೬೨

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾತಿರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಅಷ್ಟಮಃ ಸರ್ಗಃ ||೪||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ತತಃ ಕಾಂಚತ್ ಪ್ರಿಯಲಾಭೈಃ ಕಾಂಚಿದ್ಭೂತಂಗಳಿಕ್ಷತೈಃ |

ನಿಶ್ಚೇದನುಸಯಮುಕ್ತಾಂ ಚ ಕರಪ್ರಶೇನ ಮಾಧವಃ ||

-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೫/೧೩/೧೫-೪೭)

೧. ತ್ರಿವತ್ಸಹಸ್ತಾಣಿ ಮಹೌಘಕಾನಾಮಶ್ವೋಹಿಣೀಗಾಂ ಸಹಪಚ್ಛದ್ವಮ್ |

ಶ್ರಮೇಣ ಸಂಯೋಜಯತಾತು ರಾಮಂ ಸಜ್ಜೇಭವಾನೀತಿ ದೀಪೇಶ ರಾವಣಃ ||

ತದಪ್ರದೃಷ್ಟಂ ವರತಃ ಸ್ವಯಂಭುವೋ ಯುಗಾಂತಕಾಲಾರ್ಣವಘೋರ್ಗತೋಪಮಮ್ |

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕಾನಾವಿಧಮಸ್ಥಸ್ಥಂ ಬಲಂ ಕಪಿಣ್ ಶೀಘ್ರತಮಂ ಜಗಾಮ ||

ಆಗಚ್ಛಮಾನಂ ತದವಾರಮೇಯಂ ಬಲಂ ಸುಘೋರಂ ಪುಲಯಾರ್ಣವೋಪಮಮ್ |

ಭಯಾತ್ ಸಮುದ್ವೀಕ್ತಂ ವಿವಿಕ್ಷುಣಿತಗಃ ಕಪಿವವೀರಾ ನಿತರಾಂ ಪ್ರದುದ್ಧವೈಃ ||

ವರೋ ಓ ದತ್ತೋಽಸ್ಯ ಪುರಾ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ಧರಾತಲೇಽಲ್ಪೇಽಪಿ ನಿವಾಸತಃ |

ಅಜೇಯತಾ ಚೇತ್ಯತ ವಿವ ಸಾರ್ಕಜಾಃ ಪವನಗಮಾ ದೃಷ್ಟಮಪಿ ಸ್ಯ ಗಾರುಡಃ ||

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ರಾಮೋಽಥ ಭಸುಃ ಶರಾಂಶ್ಚ ಸಮಂತತ್ವಾಸವದೀಚ್ಛೌಘೈಃ |

ಸ ವಿವ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ದೃಶ್ಯಮಾನೋ ವಿದಿಕ್ಷು ದಿಕ್ಷು ಪ್ರಜಘಾಸ ಸರ್ವಶಃ ||

ಕ್ಷೇಣೇನ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ನಿಹತ್ಯ ರಾಘವಃ ಪ್ರವನಗಮಾನ್ಯಮೃಷಾಃ ಸುಪೂಜಿತಃ |

ಅಭಿಮುತಃ ಸರ್ವಸುರೋತ್ತಮೈರ್ಮುರಾ ಭೃಶಂ ಪ್ರಸೂನೋತ್ಕರವರ್ಷಿಃ ಪ್ರಭುಃ ||

-ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೮/೧೭೯-೧೮೪)

೯. ನವಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೧-೫೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾರತ್ನಾದಿ ದೋಷಾಭಾವಸಮರ್ಥನೆ - ೫೮-೬೦; ವೃಂದಾವನದ ವರ್ಣನೆ - ೬೧-೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ರಾರಾಜಿಸಿದ ರಾಸವಿಲಾಸ
ಮಂಡಲೀಕೃತಮನೋರಮರಾಮಾ
ಕುಂಡಲದ್ವೃತಿಸುದೀಪಿತಸೀಮಾ^೧ ।

೧. ಕೃತ್ವಾ ತಾವಂತಮಾತ್ಮಾನಂ ಯಾಮತೀಗೋಪಯೋಜಿತಃ
ರರಾಮ ಭಗವಾಂಸ್ತಾಭಿರಾತ್ಮಾರಾಮೋಽಪಿ ಲೀಲಯಾ ||
ಧರ್ಮವೃತ್ತಿಕ್ರಮೋ ದೃಷ್ಟ ಈಶ್ವರಾಣಾಂ ಚ ಸಾಹಸಮ್ |
ತೇಜೋಮಾನಾಂ ನ ದೋಷಾಯ ವಹ್ನೇಃ ಸರ್ವಭೂಷೋ ಯಥಾ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩೧/೨೧,೩೧)

ತಾಭಿಃ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಾಭಿಗೋಪೀಭಿಃ ಸಹ ಸಾದರಮ್ |
ರರಾಸ ರಾಸಗೋಪೀಭಿರುದಾರಚರಿತೋ ಹರಿಃ ||
ರಾಸಮಂಡಲಬಂಧೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಪಾರ್ಶ್ವ ಮನುಜ್ಞತಾ |
ಗೋಪೀಜನೇನ ನೈವಾಭೂದೇಕಸ್ವಾಸ್ತಿರಾತ್ಮನಾ ||
ಹಸ್ತೇನ ಗೃಹ್ಯ ಚೈಕೈಕಾಂ ಗೋಪೀನಾಂ ರಾಸಮಂಡಲಮ್ |
ಚೂರ ತತ್ಕರಪರ್ವನಿಮೀಲಿತದೃಶಂ ಹರಿಃ ||
ತತಃ ಪ್ರವಪ್ಯತೇ ರಾಸಶೃಂಗಲಯನಿಸ್ತನಃ |
ಅನುಯಾತರತ್ನಾವೃಗೇಯಗೀತರನುಕ್ರಮಾತ್ ||
ಕೃಷ್ಣಶೃಂಗಚಂದ್ರಮಸಂ ಕೌಮುದೀಂ ಕುಮುದಾಕರಮ್ |
ಜಗೌ ಗೋಪೀಜನಪ್ತೇಕಂ ಕೃಷ್ಣನಾಮ ಪುನಃ ಪುನಃ ||
ಪರಿವೃತ್ತಿಶ್ರಮೇಕೈಕಾ ಚಲದ್ವಲಯಲಾಪಿನೀಮ್ |
ದದೌ ಬಾಹುಲತಾಂ ಸ್ಥಂಭೇ ಗೋಪೀ ಮಧುನಿಘಾತಿನಃ ||
ಕಾಚಿತ್ ಪ್ರವಿಲಸದ್ಭಾಷುಃ ಪರಿರಘ್ವ ಚುಚುಂಬ ತಮ್ |
ಗೋಪೀ ಗೀತಸ್ತುತಿವ್ಯಾಜಾನ್ವಿಪ್ಲವಾ ಮಧುಸೂದನಮ್ ||
ಗೋಪೀಕಪೋಲಸಂಶ್ಲೇಷಮಭಿಗಮ್ಯ ಹರೇಭುಗೌ |
ಪುಲಕೋದ್ಗಮಸಹಾಯ ಸ್ನೇಹಾಂಬುಘನತಾಂ ಗತೌ ||
ರಾಸಗೇಯಂ ಜಗೌ ಕೃಷ್ಣೋ ಯಾವತ್ಪಾರತರದ್ವನಿ |
ಸಾಧು ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ತಾವತ್ ತಾ ದ್ವಿಗುಣಂ ಜಗುಃ ||
ಗತೇನುಗಮನಂ ಚಕ್ಷುರ್ವಲನೇ ಸಮ್ಮುಖಂ ಯಯುಃ |
ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮಾಭ್ಯಾಂ ಭೇಜುಗೋಪಾಂಗಣಾ ಹರಿಮ್ ||
ಸ ತಥಾ ಸಹ ಗೋಪೀಭೀ ರರಾಸ ಮಧುಸೂದನಃ |
ಯಥಾಬ್ರಹ್ಮಕೋಟಿಪ್ರತಿಮಃ ಕ್ಷಣಸ್ತೇನ ವಿಸ್ತಾಂಭವತ್ ||
ತಾ ವಾರ್ಯಮಾಣಾಃ ಪತಿಭಿಃ ಪಿಕ್ಕಭಿಭ್ರಾತೃಭೃತ್ಸಥಾ |
ಕೃಷ್ಣಂ ಗೋಪಾಂಗಣಾ ರಾತ್ಯೌ ರಮಯಂತಿ ರತಿಪ್ರಿಯಾಃ ||

ಗಂಡಚುಂಬನಕುತೂಹಲಕಾಮಾ-

ಖಂಡಿತಾನನಸರೋರುಹಧಾಮಾ ॥ ೧ ॥

ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದ ಸುಂದರರಮಣಿಯರು, ಅವರ ಒಲೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿಕ್ಕುಗಳು, ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಕಾತರದ ಬಯಕೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮುಖಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿ - ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು.

೧. : ೧. ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಸುತ್ತ ನೆರೆದಿದ್ದರು; ಅವರು ಧರಿಸಿದ ಒಲೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆ ಪ್ರದೇಶ ಝಗಝಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಕೃಷ್ಣನ ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುವ ಕಾತರದಿಂದ ಅವರ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಕಮಲದಂತೆ ಅರಳಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ; ರಾಮಾ - ಚೆಲುವ; ದ್ಯುತಿ - ಕಾಂತಿ; ಧಾಮ - ಕಾಂತಿ.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೧ ರಿಂದ ೧೧ರವರೆಗೆ ಅಂತ್ಯಕುಲಕೆ.

ರಾಸವಿಲಾಸದ ಹಿರಿಮೆ

ಮುಚ್ಚಮಾನಕಬರೀಭರಬಂಧಃ

ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನರಸದಾತ್ಮಮುಕುಂದಃ ।

ಪ್ರಹ್ಲಮಾನನಖಿಲಾಂಘನಚಂದ್ರಃ

ಕಹ್ಯಮಾನಹರಿವಿಕ್ರಮವೃಂದಃ ॥ ೨ ॥

ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಮುಡಿಗಳ ಗಂಟುಗಳು, ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ನಲಿವು ನೀಡುವ ಮುಕುಂದನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ಪಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಖಗಳ ಗುರುತಿನ ರೂಪದ ಚಂದ್ರ, ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳು - ಇದರಿಂದಾಗಿ ರಾಸೋತ್ಸವವು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು.

೧. : ಕಬರೀ - ಮುಡಿ.

ಸೋಽಪಿ ಕೃತೋರಕವಯೋ ಮಾನಯನ್ ಮಧುಸೂದನಃ ।

ರೇಮೇ ತಾಭರಮೇಯಾತ್ಮಾ ಕ್ಷವಾಸು ಕ್ಷಪಿತಾಹಿತಾಃ ॥

ತದ್ವತ್ಸೃಷು ತಥಾ ತಾಸು ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚೇಶ್ವರಃ ।

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪರೂಪೋಽಸೌ ವ್ಯಾಪೀ ವಾಯುರಿವ ಸ್ಥಿತಃ ॥

ಯಥಾ ಸಮಸ್ತಭೂತೇಷು ನಭೋಽಗ್ನಿಃ ಪ್ರಥಿವೀ ಜಲಮ್ ।

ವಾಯುಶ್ಚಾತ್ಮಾ ಶಘ್ನವಾಸು ವ್ಯಾಪ್ತ ಸರ್ವಮವಸ್ಥಿತಃ ॥

-ವಿಷ್ಣುವಿರಾಜ (೩/೧೨/೪೮-೬೨)

೧. ಸ್ವಾಗತಾವೃತ್ತಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಸ್ಮಿನ್ನಸೌ ರಾಸವಿಲಾಸಃ ಜಯತೀತ್ಯುತ್ಪರಕುಲಕಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ಸರ್ವರೂ ನಲಿದ ರಾಸವಿಲಾಸ

ಹೃಷ್ಯರೋಮನಿಕರೈರ್ವನಸತ್ಯೈ-

ರ್ಥೃಷ್ಪರಮ್ಯವಿಭವೋ ಹೃತಚಿತ್ತೈಃ |

ತುಷ್ಪನಿರ್ಜರಗಣೈರ್ಗಗನಸ್ಥೈ-

ರ್ವೇಷ್ವಿತಃ ಸ್ತುತಮುಕುಂದಚರಿತ್ಯೈಃ || ೩ ||

ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಡಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡು ಅದರ ರಮ್ಯವೈಭವವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದವು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಿತು.

ವಿ. : ವನಸತ್ಯ - ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ ; ನಿರ್ಜರ - ದೇವತೆ.

ರಾಸವಿಲಾಸದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಿರಿಮೆ

ಚಾರುಪಾದತಲಸನ್ನವಿಕಾಂತ್ಯಾಽ-

ಧೀರನೂಪುರರುಚಾ ವಿಚರಂತ್ಯಾ |

ಸಾರರತ್ನಮಯಮಂಡಪಪಂಕ್ತ್ಯಾ-

ಹಾರಿಭೂಮಿವಿಭವೋ ವಿಲಸಂತ್ಯಾ || ೪ ||

ಸೊಗಸಾದ ಅಂಗಾಲುಗಳ ಉತ್ತಮ ನುಡಿಗಳ ಕಾಂತಿ; ಚಲಿಸುವ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನಮಯಮಂಟಪಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಪ್ರದೇಶದ ವೈಭವವು ಅಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ನಲಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ವೇಣುವಾದ್ಯಪಟುನಾ ವ್ರಜನಾರೀ-

ಮಾನದೇನ ಹರಿಣಾಂತರಹಾರೀ |

ಅನತಾಬ್ಜನಿಮಾರುತಗೌರೀ-

ಪ್ರಾಣನಾಥನಯನೋತ್ಪನ್ನಕಾರೀ || ೫ ||

ವೇಣುವಾದನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ, ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅದು ತಲೆಬಾಗಿದ ಬ್ರಹ್ಮ - ವಾಯು - ರುದ್ರರಿಗೆ ನೇತೋತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ; (ಅಬ್ಜನಿ-ಬ್ರಹ್ಮ ; ಗೌರೀಪ್ರಾಣನಾಥ-ಶಿವ).

ಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಪಾದಸಂಚರಣದರ್ಶಿತತಾಲಃ

ಸ್ವಾದುಗೀತವರವಿಭ್ರಮಜಾಲಃ |

ಮೋದಿತದ್ವಿಜಮೃಗಾಂಘ್ರಿಪತ್ಯಲಃ

ಶ್ರೀಧರೇಕ್ಷಣರಸಾಯನಲೋಲಃ || ೬ ||

ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗೋಪಿಯರು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು; ಇಂಪಾದ ಹಾಡುಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು; ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಮರಗಳು ಬೆಟ್ಟಗಳು ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದವು; ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವೆಂಬ ರಸಾಯನದಿಂದ ಅದು ರಮಣೀಯವಾಗಿದ್ದಿತು. (ವಿಭ್ರಮ^೧ - ವಿಲಾಸ).

ಬಗೆಬಗೆಯ ಸೊಬಗಿನ ರಾಸಲೀಲೆ

ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಶತವಾಸವನೀಲಃ

ಪುಷ್ಪಗೋಪತರುಣೀಮಣಿಮಾಲಃ |

ಘೃಷ್ಣಪಾಣಿವರದಾಮವಿಲೋಲ-

ಶಿತ್ತಹಾರಸರಹಾರಣೀಲಃ || ೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೂರಾರು ರೂಪಗಳೆಂಬ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳು, ತಾರುಣ್ಯ ತುಂಬಿದ ಗೋಪ-
ಯುವತಿಯರೆಂಬ ಮಣಿಮಾಲೆಗಳು, ಹೆಣೆದ ಕೈಗಳೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಗ್ಗಗಳ ರಮ್ಯತೆ,
ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಸೊಬಗು - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿತು.

ವಿ : ೧. 'ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಶತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ನೂರು ಎಂದಲ್ಲದೆ ಬಹು
ಎಂದರ್ಥ : 'ಶಬ್ದೋ ಬಹುತ್ವವಚನಃ ಶತಮಿತ್ಯತತ್ತ್ವ' (ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. ೧/೧೬). ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ
ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಹಾರ
ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಬಹು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಉಚಿತ.

೨. ಪರಸ್ಪರ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ತೋಳುಗಳೆಂಬ ಹಗ್ಗದ ಗೋಪಿಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳು ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಒಂದರ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದವು
ಎಂದು ಭಾವ.

೧. 'ವಿಭ್ರಮಃ ಸಂಶಯೇ ಭ್ರಾಂತೌ ತೋಘಾಯಾಂ ಚ' ಇತಿ ಯಾದವಃ |

- ಭಾಗಶ್ರೀವಿಜಯಭೃಷೀರ್ಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೪/೨೯)

೨. ಅನ್ನೋನ್ನಯಾದಿವ್ಯಮೂರ್ತನದ್ವಾಗಾಂ ಗೋಪೀಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಣಾಂ ಚ
ಮಂಡಲಾಕಾರತಯಾ ವಿಕೃತಾಂತರ್ಯೇಣಾಪಸ್ತಾಧಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ರಾಸಲೀಲೆಗೆ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ವೈಭವ
ಹಾರಭಾಸ್ವದುರಸಾ ಸಕಲಾಶಾ-
ಪೂರಿತಸ್ಮರತಾಧಿಕಭಾಸಾ |
ಶಾರದಾಂಬುಜದೃಶಾ ವರಭೂಷಾ-
ಧಾರಿಕಾಂತಿರುಚಿರಃ ಕಮಲೇಶಾ || ೮ ||

ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋದ ಪಾವಿರಾರು ಮನ್ಮಥರನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕಾಂತಿ, ಶರತ್ಕಾಲದ ಕಮಲಗಳಂತಹ ನೋಟ, ತೊಟ್ಟ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಒಡವೆಗಳು - ಇಂತಹ ರಮಾವತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಾಗಿದ್ದಿತು.

ರಾಸಲೀಲೆಯ ಇತರ ಬಗೆಯ ವೈಭವ
ಸಪ್ತಿಯಾಮರವಿಮಾನವಿತಾನ-
ಸ್ವಪ್ತಬಂದಿಚಯಮಾನವಿತಾನಃ |
ಸ್ವಲ್ಪಮೇಘಾರವಮದ್ವಲಸಾಂದ್ರಃ
ಸ್ವಪ್ರಸೂನರುಚಿಮದ್ವಲಸಾಂದ್ರಃ || ೯ ||

ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತೀಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಮಾನರೂಪದ ಹಾರುಬಟ್ಟೆಗಳು, ಸಂತ್ಯಸ್ತರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಗುಂಪಿನಂತಹ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗಾನ, ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಗುಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆ-ರೂಪದ ಎಡೆಬಿಡದ ಮದ್ದಲೆಗಳು, ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸುರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕುಸುಮಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಿರಿದ ಹೂವಿನ ದಳಗಳು ತುಂಬಿದ್ದವು ; (ಮದ್ವಲ - ಮದ್ದಳೆ).

ರಾಸಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದಮಾರುತದ ಸೊಬಗು
ಜೃಂಭಮಾಣನವಪಲ್ಲವಶೋಭೇ
ಶಂಬರಾರಿಷಿತೃಪಲ್ಲವಶೋಭೇ |
ಅಂಬುಜೇಽರ್ಪಿತಹೃದಾ^೧ ಹಿಮದಾತ್ರಾ
ಜೃಂಭಿತಶ್ಚ ಮರುತಾಽಹಿಮದಾತ್ರಾ || ೧೦ ||

ಅರಳುವ ಹೊಸ ಚಿಗುರುಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ನಸು-ಕಾಂತಿಯ ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬರುತ್ತಿದ್ದ, ತಂಪು ನೀಡುವ, ಬಿಸಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ

೧. ಆನೇನ ಮಾಂಧ್ಯಸೌರಭ್ಯೇ ದರ್ಶಿತೇ |

-ಮಾ.

೨. ಹಿಮಸ್ಯ ಶೀತತ್ವ ದಾತಾ | ತೇನ ಅಹಿಃ ಸರ್ಪಃ | 'ಮದಿ ಹರ್ಷೇ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಮದಾಯ ಹರ್ಷಾಯ ಅತ್ರ

ಗಾಳಿಯಿಂದ ಆ ರಾಸೋತ್ಪನ್ನವು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು; (ಶಂಖಾರಾಶಿ - ಶಂಖರ ಎಂಬ
ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು - ಮನ್ಮಥ).

ವೇಷಭೂಷಣಗಳ ವೈಭವದ ರಾಸವಿಲಾಸ

ಮಂಜುಶಿಂಜದತಿಭಾಸುರಭೂಷ:

ಕಂಜನಾಭಬಹುಸುಂದರವೇಷ: |

ಅಂಸಲಗ್ನಕರಸಾರಸಪಾಶ:

ಸಂಶ್ರುತೋ ಜಯತಿ ರಾಸವಿಲಾಸ: || ೧೧ ||

ಮಂಜುಳದ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳು, ಪದ್ಮನಾಭನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಅತಿ ಚೆಲುವಾದ ರೂಪಗಳು, ಹೆಗಲ ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಕರಕಮಲಗಳ ಸರಪಳಿ, ಇಂತಹ
ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ತುಂಬಾ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು; (ಅಹಿಮ - ಉಷ್ಣ).

ಖುಷಿಮುನಿಗಳಿಗೂ ಮಾನ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪುಂಡರೀಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸ:

ಖಂಡಿತಾರಿತಿಮಿರೋರುತರಾಶ: |

ಶೌಂಡಮಧ್ವಕವಿವರ್ಣವಿಲಾಸ:

ಪಾಂಡುರಂಗರವಿರತ್ನ ಲಲಾಸ || ೧೨ ||

ಪುಂಡರೀಕ ಮೊದಲಾದವರ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ, ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರದ
ಬಹುಬಗೆಯ ಆರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಕುರಲರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ
ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗ
ಎಂಬ ಸೂರ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : 'ಪುಂಡರೀಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಮಲದಂತಹ ಮುಖದ
ಗೋಖಿಯರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ; ಶೌಂಡ - ಕುರಲ.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವಿಶೇಷತೆ

ಗಾತ್ರಕೋಕಿಲರವಶ್ರುತಿಪೂರ್ತೌ

ಸ್ವೀತಭೃಂಗನಿನದೈ: ಶ್ರುತಿಪೂರ್ತೌ |

ಜಾತು ಯತ್ಪದಮಸಿದ್ಧಮ್ನುಗಾದ್ಯೈ-

ಧ್ಯಾತಮೇತದಿಹ ಸಿದ್ಧಮ್ನುಗಾದ್ಯೈಃ || ೧೩ ||

ಹಾಡುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದಿತು; ಭ್ರಮರಗಳ ಝೇಂಕಾರವು ತಾನೆ ನೀಡುವುದಾಗಿದ್ದಿತು; ಯಗಾದಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಾಕಲೈನ ಒಮ್ಮೆಯೂ ಸಿಗದಂತಹ ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧರು, ಮೃಗಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿನ^೧ 'ಅಸಿದ್ಧಮ್ನುಗಾದ್ಯೈಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಸಿದ್ಧಮ್' ಯಗಾದ್ಯೈ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪದಚ್ಛೇದ.

ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಹಸ್ತಿನೀಶತರಮಾಕೃತಿಪೂರಃ

ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಸುರಪಾದಪಸಾರಃ |

ಧಿಕ್ಕಕಾರ ಸ ಪಯೋಬ್ಧಿಮುದಾರಃ

ಸುದ್ಯುತಿಸ್ಮಿತಪಯೋಮೃತಧಾರಃ || ೧೪ ||

ಹಸ್ತಿನೀಜಾತಿಯ ಗೋಪಿಕೆಯರ ರೂಪದ ನೂರಾರು ರಮಾರೂಪಗಳು, ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳು ಎಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ದೇವವೃಕ್ಷಗಳು, ಶೋಭನಕಾಂತಿಯ ಉತ್ತಮ ಮಂದಹಾಸರೂಪದ ಅಮೃತಧಾರೆ - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ (೭ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ) 'ಹಸ್ತಿನೀಶತರಮಾ-ಕೃತಿಪೂರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಅನಂತರೂಪಗಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತಿಳಿಯುವುದು; ಸುರಪಾದಪ - ದೇವತರು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ.

೧. ರಾಸೋತ್ಸವೇ ಕೃಷ್ಣ ಸಕಲವೃಕ್ಷಪಯೋಭೂದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪೃಥುಂ ಸುಪೃತಂ ಮನ್ಯುನಾಂ ವಿತ್ಸುಮಾತ್ಮೋನ್ನತಂ ಕೌ ವಿನಿಖ್ಯ ಶಂಕಮ್ |

ಆಶ್ರಮ್ಯ ಪದ್ಮಾ ಮಿತೀರೇತರಂ ತು ಹಸ್ತೇರ್ವಮೋಯಂ ಬಿಲು ರಾಸಗೋಪಿ ||

- ನೀಲಕಂಠಕೃತ ಹರಿವಂಶ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿನ ಕೋಶವಚನ

೩. ಚಿತ್ತೇನ, ಹಸ್ತೇನ, ಶಂಖೇನ ಮತ್ಸು ಪದ್ಮಿನಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿನಾಲ್ಕು ವಿಧ; ಹಸ್ತಿನಿ-ಸ್ತ್ರೀಯ ಲಕ್ಷಣ ಒಂಗಿದೆ ಸ್ವಲ್ಪಾಧರಾ ಸ್ವಲ್ಪನಿತ್ಯಂಭಾಗಾ ಸ್ವಲ್ಪಾಂಗುಲೀ ಸ್ವಲ್ಪಲತುಚಾ ಸುತೀಲಾ |

ಕಾಮೋತ್ಸುಕಾ ಗಾಢರತಿಪ್ರಿಯಾ ಚ ನಿತ್ಯಂಭಿರ್ವಾ ಬಿಲು ಹಸ್ತಿನೀ ಸ್ವಾತ್ ||

-ರತಿಮಂಜರಿ

ವರ್ಣನಾಂತೀತವಾದ ರಾಸೋತ್ಸವ

ರಾಸೋತ್ಸವಸ್ಯ ಹಿ ರಸಂ ಭುವಿ ವರ್ಣಯೇತ್ ಕಃ
ಶ್ರೀಶೋಡುರಾಜನಿಜಸೌಭಗರಂಜಿತಸ್ಯ |
ಯದ್ವೃಂಗಹಂಸಶುಕಕೋಕಿಲಕೇಕಿಮುಖ್ಯಾ
ದ್ರಷ್ಟುಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಯಮನಸಃ ಪರಿತಃ ಸಮೀಯುಃ || ೧೫ ||

ದುಂಬಿಗಳು, ಹಂಸಗಳು, ಗಿಳಿಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳು, ನವಿಲುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಹ
ಯಾವುದನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಹರ್ಷತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದವೋ, ಅಂತಹ
ಶ್ರೀರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಚಂದ್ರನ ಸಹಜಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಿದ ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ
ವೈಭವವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಾನೇ ಬಣ್ಣಿಸಿಯಾನು?

ವಿ. : ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆಕರ್ಷಕವೆನ್ನಿಸಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.
ಉಡುರಾಜ - ಚಂದ್ರ.

ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ನಲಿವು ನೀಡಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಯತ್ತಾಂಡವಂ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಾಂಘ್ರಪಾದ್ರೀ-
ನುದ್ರುತಹರ್ಷಾಂಬುದೃಶೋಽಹ್ಯಕಾರ್ಷೀತ್ |
ಉನ್ನಮ್ರರೋಮ್ಲಃ ಸ ಮದಂತರಂಗೇ
ನರ್ನರ್ತು ಮಾಮೀದೃಶಮೇವ ಕುರ್ವನ್ || ೧೬ ||

ಯಾರ ನರ್ತನವು ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮೃಗಗಳು, ಮರಗಿಡಗಳು ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹ
ಆನಂದಾರ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೇತ್ರವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ, ^೧ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡವುಗಳನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿತೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಸಹ ಅಂತೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾ ನನ್ನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ
ಕುಣಿದಾಡಲಿ.

ವಿ. : ತಾಂಡವ - ನಾಟ್ಯ. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ 'ತರ್ಕತಾಂಡವ' ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ
ತಾಂಡವ ಶಬ್ದವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಅದ್ಭುತ ತಾಂಡವದ ಸಂಕೇತದಂತೆ ಕಾಣುವುದು;
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಶ್ರೀಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ವಿರೇಷ ಆರಾಧಕರು ಎಂಬುದು ಸುಪ್ತಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

೧. ಹೀತ್ಯಸೇನ "ಹೃಷ್ಯತಃ ಪ್ರೀತೀಽದೃಶ್ಯ ಮುಮುಚುಃಪ್ರದಃ ಸದರ್ಭಾಃ" ಇತಿ ಪುರಾಣವ್ಯಾಖ್ಯೆಂ ನೋಚಯತಿ. - ಪ್ಯಾ.

೨. ಚಿತ್ರದ್ರವಾಯೋಗೈರ್ವರ್ತಾದೀನಾಮುಪಿ ಚಿತ್ರದ್ರವದಾನಾತ್ ಮಮ ಮಾನುಷಜಾತೇಃ ಚಿತ್ರದ್ರವೋ ನ ದೃಷ್ಯತ ಇತಿ
ಭಾವಃ |

ನವಿಲು ಮೊದಲಾದವು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆ
ಬಹೀ ತಹಿ ನನರ್ತ ಯಂ ಪ್ರತಿ ನಗಾಃ ಪುಷ್ಪಂ ಸಮರ್ಪ್ಯಾರ್ಚಯನ್
ಸ್ವೈರಂ ಮಂಜುರವಾ ಜಗುರ್ಮಧುಕರಾಃ ಪ್ಲಕ್ಷಂತ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಗಾಃ |
ಉತ್ಥಿ ಪ್ರೋಚ್ಛಪಣಾಃ ಫಣೀಶ್ವರಗಣಾಃ ಕಂಪೇನ ಯಂ ಪರ್ಯಗುಃ
ಘೋರಯಂ ಶ್ರೀರಮಣೋ ಮಯಾ ರಚಿತಯಾ ಪ್ರೀಣಾತು ದೇವೋಽರ್ಚಯಾ ||

ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ನವಿಲು ನಾಟ್ಯವಾಡಿತು; ಮರಗಳು ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ
ಪೂಜಿಸಿದವು; ಮಂಜುಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಂಜುಲದ್ವನಿಯಿಂದ ಹಾಡಿದವು; ಜಿಂಕೆಗಳು
ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡತೊಡಗಿದವು; ಹೆಡೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಾವುಗಳ
ಗುಂಪುಗಳು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾ ಸುತ್ತುವರೆದವು; ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವನು
ನಾನು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಲಿ.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ
ವರ್ಣನೆ ಎಂದರ್ಥ: ಮಯಾ ರಚಿತಯಾ ಅರ್ಚಯಾ ರಾಸಕ್ರೀಡಾವರ್ಣನಲಕ್ಷಣಪೂಜಯಾ |
(ವ್ಯಾ.); ಬಹೀ - ನವಿಲು; ನಗಾಃ - ಮರಗಳು.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯ ಫಲಶ್ರುತಿ

ರಾಸೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಮರಣಾಲಾಸಮಾನಸಾನಾಂ
ನಾಸಹ್ಯಬಂಧಮಿಹ ಮೋಚಯತೀತ್ಯಪೂರ್ವಮ್ |
ಯತ್ಕೇಶಪಕ್ಷಕುಚಕಂಚುಕರಮ್ಯನೀವೀ-
ಬಂಧಂ ಸ ವಿಶ್ಲಥಯತೇ ವ್ರಜಬಲ್ಲವೀನಾಮ್ || ೧೮ ||

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾತರಮನಸ್ಕರಾದವರ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸಂಸಾರದ
ಕಠಿಣಬಂಧನವನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದು ಆಚ್ಛರಿ ಏನಲ್ಲ!
ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಡಿ, ಸ್ತನಕಂಚುಕ
ಹಾಗೂ ರಮಣೀಯವಾದ ನೀವಿಗಳ ಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದನಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ಈ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಹಾಕಿದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮ್ಮ ಒಂದು ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರನೆ ! ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೧. ಏಕೈಕಾಂಗಾನ್ವಿಷ್ಯಬಂಧತ್ರಯಮೋಚಕಸ್ಯ ರಾಸಸ್ಯ ಸ್ಮರತಾಮೇಕಬಂಧಮೋಕ್ಷಣಂ ಕಿಮಾಶ್ಚರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಜಗತ್ತೇ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಯಸ್ಮಿನ್ನುದ್ಯತಿ ನಾಗಕೇಕಿನಕುಲಾಃ ಫೇರುಂಡಸಿಂಹದ್ವಿಪಾ
ಗೋಶಾದೂರ್ಲಮ್ಯಗಾಃ ಕಿರಾತವಿಹಗಾ ವೈರಂ ವಿಸ್ವಜ್ಞ ಸ್ಫುಟಿಮ್ |
ಮಿತ್ರಾಮಿತ್ರಕಲತ್ರಪುತ್ರವಿರಸಾಸ್ತಸ್ಥುಃ ಸಮಂ ಷಡ್ರಿಪೂಂ-
ಸ್ತದ್ವೃಂದಾವನರಾಸಮಂಡಲಮಹಃ ಸ್ವಾಂತಸ್ಥಿತಾನ್ ಕೃಂತತು || ೧೯ ||

ಆ ರಾಸೋತ್ಸವವು ನಡೆದಾಗ ಹಾವುಗಳು, ನವಿಲುಗಳು, ಮುಂಗುಸಿಗಳು, ಭೇರುಂಡಗಳು, ಸಿಂಹಗಳು, ಆನೆಗಳು, ಗೋವುಗಳು, ಹುಲಿಗಳು, ಜಿಂಕೆಗಳು, ಕಿರಾತಪಕ್ಷಿಗಳು, ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ವೈರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊರೆದು, ಗೆಳೆಯರು, ಶತ್ರುಗಳು, ಪಕ್ಷಿಯರು, ಪುತ್ರರು ಮೊದಲಾದವರ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿದು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಂತವು; ಅಂತಹ ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸೊಬಗು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಕಾಮಾದಿ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಅಳಿಸಲಿ.

ಮಿ. : ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತಹ ಮಹನೀಯರ ಆಸನದ ಕೆಳಗೆ ಆವ್ರಯ ಪಡೆದ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪರಸ್ಪರ ವೈರ ಮಾಯವಾಗಿ ಮೈತ್ರಿ ಮೂಡಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಅವರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿದೆ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಸರ್ಪೋತ್ಸವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರಾಸೋತ್ಸವವು ಹಾಗೆ ಪರುಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿನ ವೈರಭಾವವನ್ನು ಅಳಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿ ಏನಿದೆ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಕೇಕಿ - ನವಿಲು; ನಕುಲ - ಮುಂಗುಸಿ; ಫೇರುಂಡ - ಭೇರುಂಡ; ಅಮಿತ್ರ - ಶತ್ರು.

ರಾಸಲೀಲೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾಭಂಗಿ

ಅಂಸಾಲಂಬಿತಪಾಣಿಪದ್ಮಲಲನಾಸಂಸತ್ಕಪೋಲಸ್ಥಲೀ-
ಸಂಸಕ್ತೋಜ್ಜಲಗಂಡಮಂಡಲರುಚಿಂ ಹಂಸಾಸನಾದ್ಯೈಃ ಸ್ತುತಮ್ |
ವಂಶಸ್ಥಾಪಿತಮಂಗಲಾಂಗುಲಿದಲಂ ಸ್ರಂಸದ್ವಿಭೂಷಾವಲಿಂ
ತಂ ಸೇವೇ ಹರಿನೀಲನೀಲಮಮಲಂ ಸಂಸಾರಸಾರಂ ಹರಿಮ್ || ೨೦ ||

ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತಕಮಲಗಳನ್ನಿರಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರ ಗುಂಪಿನ ಕಿನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಕಪೋಲಪ್ರಾಂತದ ಕಾಂತಿ, ಹಂಸವಾಹನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ತುತಿ, ಕೊಳಲಿನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಬೆರಳತುದಿಗಳು, ಜಾರಿಬೀಳುವ ಅಭರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳು, ಇಂದ್ರನೀಲದಂತಹ ನೀಲವರ್ಣ, ಇಂತಹ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾರಭೂತನಾದ, ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಾನು ಸೇವಿಸುವೆನು.

೧. ಲಾಗ್ನೆಯುಕ್ತಾಃ ಕೇಕಿನ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮದವದಲೋಚಿತಮಾಸಂಭವಾತ್ | ವಿವರಮುಕ್ತರತ್ನಾತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಕಾಮಲೋಭಮೋಹಮದಾನಾಂ ಪರಿಹಾರಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಯಲರುಣಿಭಯಂಜಲಿ ನಿಮ್ಮಾಪನ ಕೆಳಗಿರೆ ಕಂಡದನುಳುಕಿದ ಕರುಣೆ | ವಾದಿರಾಜ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರವತರು

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹಲಯೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಮೃತ-
ಮಹಾರ್ಣವದ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ: ಅಸಾರೇ ಬಿಲು ಸಂಸಾರೇ ಸಾರಾತ್ ಸಾರತರೋ-
ಹಃ | -ಕೃಷ್ಣಾಮೃತ ಮಹಾರ್ಣವ (೭೧).

೨. ಸಂಸಾರವೆಂಬಂಥ ಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ, ಕಂಸಾರಿ ನೆನೆವೆಂಬ ಸೌಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ - ಎಂಬ
ಶ್ರೀಪುರಂದರವಾಸರ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ; ಸ್ತಂಸದ್ - ಜಾರುವ ; ಅಂಸ - ಭುಜಿ-
ಹಂಸಾಸನ - ಬ್ರಹ್ಮ.

ಸಂಸಾರಮೋಚಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹಾರಾಧಾರಮನೋಹರೋರಸಿ ಲಸನ್ನಾರಿಕರಾಂಭೋರುಹಂ

ತಾರಾಧೀಶಮುಖಂ ವಿಹಾರಸರಸೋದಾರಸ್ಪರ್ಧ್ವೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಸೈರಂ ಚಾರುಪರಾರ್ಘ್ಯಭೂಷಣಧರಂ ಕಾರುಣ್ಯವಾರಾಂನಿಧಿಂ

ಕಾರಾಗಾರಮಿದಂ ವಿಹಾಯ ಭಜ ತಂ ಧಾರಾಧರತ್ಯಾಮಲಮ್ || ೨೧ ||

ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮನೋಹರವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ
ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಕರಕಮಲಗಳು, ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಿಹಾರದಿಂದಾಗಿ
ರಸಪೂರಿತವಾದ ಹೊಳೆಯುವ ನೋಟ, ಕಿರುನಗೆ, ರಮಣೀಯವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ
ಭೂಷಣಗಳು, ಇಂತಹ ನೀಲಮೇಘದಂತಹ ರಾಮಲವಣ್ಯದ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಆ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾರಾಗೃಹವನ್ನು ತೊರೆದು ಸೇವಿಸಿರಿ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಯು ಸಂಸಾರಮೋಚಕ ಎಂದು ಭಾವ ; ತಾರಾಧೀಶ - ಚಂದ್ರ ;
ಪರಾರ್ಘ್ಯ - ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಅಪಾರ ಬೆಲೆಬಾಳುವ); ಧಾರಾಧರ - ಮೇಘ ; ವಾರಾಂನಿಧಿ -
ಸಮುದ್ರ; ಕಾರಾಗಾರ - ಕಾರಾಗೃಹ; ಅಂಭೋರುಹ - ಕಮಲ.

ಮಹಾರಾಜನ ವೈಭವ

ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಮರಶಾಖಿರತ್ನಭವನೇ ಛತ್ರಾಯಿತಾಹೀಶ್ವರೇ

ಸತ್ತಿಂಹಾಸನಶೋಭಿಮೂಲವಿಭವೇ ವಿಭ್ರಾಜಮಾನಂ ವಿಭುಮ್ |

ಭೃತ್ಯೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಭವಾದಿಭಿಃ ಪರಿವೃತಂ ಸದ್ಬಂದಿಭಿಃ ಸಂಸ್ತುತಂ

ಚಿತ್ತೋಪಾಸ್ತವಿಲೋಲಗೋಪಲನಾನೇತ್ರಾಂತಸಚ್ಚಾಮರಮ್ || ೨೨ ||

ವಿಶಾಲವಾದ ದೇವವೃಕ್ಷಗಳೆಂಬ ರತ್ನಭವನ, ಛತ್ರದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ ಸರ್ಪರಾಜನಾದ
ಶೇಷ, ಉತ್ತಮಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲದ ವೈಭವ, ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದ ಬ್ರಹ್ಮ

೧. ಸವರತಮಯವಾರಿಜಾತಮೂಲವ್ಯಾಪಿ ರತ್ನಕುಟ್ಟಮಾವೃತಂಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ವೈಷ್ಣೋರ್ಯಾದಿರತ್ನಖಚಿತಂ
ಕಲ್ಪಮ್ರಮಮೂಲಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

-ವ್ಯಾ

ರುದ್ರಾದಿಸೇವಕರು, ಉತ್ತಮ ವಂದಿಮಾಗಧರ ಉತ್ತಮಸ್ತುತಿಪಾಠ, ಚಂಚಲವಾದ ಗೋಪಸ್ತಿಯರ ಕುಡಿಸೋಬಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಚಾಮರಗಳು, ಹೀಗೆ ರಾರಾಜಿಸುವ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಸೇವಿಸು ; (ಶಾವಿ - ಪೃಕ್ಷ ; ಅಮರಶಾವಿ - ದೇವತರು, ಕಲ್ಪಪಕ್ಷ).

ವಿಟ್ಟಲನೆಂಬ ರಮ್ಯ ಸರೋವರ

ಹೇ ಚೇತಃಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಭಕ್ತಿರಮಣೀಯುಕ್ತೋಽಕ್ಷಿಮೀನಾಶ್ರಯೇ
ನಾಭ್ಯಾವರ್ತವತಿ ಶ್ರುತಿಹೃದಯುತೇ ಕೇಶೌಘವೈವಾಲಿನಿ ।

ಸುಭೃಸದ್ವಲಿಪಂಕ್ತಿಮಂದಹಸಿತೋತ್ತಂಗೋರ್ಮಿಫೇನಾವಿಲೇ
ಹಸ್ತಾಂಘ್ರ್ಯ ಬಿಜ್ಜಿ ವಿಟ್ಟಲಾಂಗಸರಸೀತೋಯೇ ರಮಸ್ವಾನ್ವಿತಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇಂಬ ಭೂಪತಿಯೇ ! ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ರಮಣೀಯ ಜೋಡಿ, ಕಣ್ಣುಗಳ ರೂಪದ ಮೀನುಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ, ನಾಭಿಯೆಂಬ ಸುಳಿಗಳು, ಕಿವಿಗಳೆಂಬ ಮಡುಗಳು, ಕೇಶರಾಶಿ ಎಂಬ ಜಲನೀಲಿ, ಉತ್ತಮ ಹುಬ್ಬು, ಉತ್ತಮವಾದ ಮೂರು ನಿರಿಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಹಾಗೂ ಮಂದಹಾಸ ಮತ್ತು ಎತ್ತರವಾದ ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ನೋರೆ, ಕೈಕಾಲುಗಳೆಂಬ ಕಮಲಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನ ದೇಹವೆಂಬ ಸರೋವರದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕಾಲವೂ ವಿಹರಿಸು.

ವಿ. : ೧. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ(೧/೧) ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬೋಧನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಹರಿಕ್ಷೀರಾಂಬುಧೇಃ ಸ್ವೈರಂ ಭವಫರ್ಮರಿಪೋರ್ಮನಃ ।

ವಿಹರಾಹರಹರಿತ್ವಚಾರಿತ್ವಚತುರೋರ್ಮಿಮು ॥

೨. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕ್ಷಿರಸಮುದ್ರವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸರೋವರವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ; ಶೈವಾಲ-ಜಲನೀಲಿ(ಪಾಚಿ); ಫೇನ-ನೋರೆ; ವಲಿ-ನಿರಿ.

ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹೇ ಹಸ್ತಾಂಬುಜ ವಿಟ್ಟಲಾಂಘ್ರಿತರಣಿಂ ಮಾ ಮುಂಚ ದೃಕ್ಶೈರವ
ಶ್ರೀಮಂತಂ ಮುಖಚಂದ್ರಮಸ್ಥಿರಮನಶ್ಚೋರಾಲಕಾಖ್ಯಂ ತಮಃ ।

೧. ಹೇ ಚಿತ್ತ ಚಿಂತಯುಷ್ವೇದ ವಾಸುದೇವಮಹರ್ನಾಮ್ ।

ಸೂನಂ ಯುಕ್ತಿಕಿತಃ ಪುಂಸಾಂ ಹಂತಿ ಸಂಸಾರಬಂಧನಮ್ ॥

- ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ (೨೩)

೨. ಸದ್ವಲಿಪಂಕ್ತಿಃ ಸಮೀಚೀನಾ ವಲಿರಾಚಿಃ ತ್ರಿವಲಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ಮು

ಜಿಹ್ವಾದರ್ಪಿತ ತತ್ಕಥಾಸುಜಲಧಿಂ ವಕ್ಷ್ಯಕವಾಟಂ ಸದಾ

ಹೃದ್ಗೃಹ ಶ್ರುತಿಪಂಜರ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಹೃದ್ಯಂ ಶುಕಸ್ತೋದಿತಮ್ || ೨೪ ||

ಎಲೈ ಹಸ್ತವೆಂಬ ಕಮಲವೇ! ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನ ಪಾದವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಡದಿರು; ಎಲೈ ನೇತ್ರಗಳೆಂಬ ಕನ್ನಡಿಯೇ! ಕಾಂತಿಯುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಚಂದ್ರನನ್ನು ಬಿಡದಿರು; ಎಲೈ ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಚೋರನೇ! ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಎಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತೊರೆಯದಿರು; ಎಲೈ ನಾಲಿಗೆ ಎಂಬ ಕವ್ವೆಯೇ! ಅವನ ಕಥೆ ಎಂಬ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ಬಿಡದಿರು; ಎಲೈ ಹೃದಯವೆಂಬ ಮಂದಿರವೇ! ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಎಂಬ ಕವಾಟವನ್ನು ಎಂದೂ ತೊರೆಯದಿರು; ಎಲೈ ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆಂಬ ಪಂಜರವೇ! ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮನೋಹರವಾದ ಶುಕನ ಮಾತನ್ನು ಬಿಡದಿರು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಸೇವೆ, ದರ್ಶನ, ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರವಣಾದಿಗಳು ಸದಾ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ; ತರಣಿ - ಸೂರ್ಯ; ಕೈರವ - ಕನ್ನಡಿಯೆ.

೨. ಶುಕವಚನ ಎಂದರೆ ಭಾಗವತ: 'ಶುಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಕೀರಣೇತಿ ದ್ವನಿಃ | ಉದಿತಂ ವಚನಂ ಭಾಗವತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।' (ವ್ಯಾ.).

ವಿರಕ್ತಿ ತಾಳಲು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಪದೇಶ

ಭ್ರಾಂತ ಸ್ವಾಂತ ವಿನಿಂದಿತೈಃ ಕ್ರಿಮಿಶತೈರ್ವಿಷ್ಣುಪ್ರಪ್ತೈರ್ವೃತಂ

ಮೂತ್ರಾಮೃತಮಮೇಯಪೂಯಮಬಲಾಕಾಯಂ ವಿಗೇಯಂ ತೃಜ |

ನಿತ್ಯಂ ನಿರ್ಮಲವಿಗ್ರಹಂ ನಿಜವತಂ ನೀಲೋತ್ಪಲತ್ಯಾಮಲಂ

ಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಸಂಸ್ಕರ ವಿಟ್ಟಲಂ ವ್ರಜವಧೂತೃಷ್ಣಾಸಮುಜ್ಜ್ವಲಂಭಕಮ್ || ೨೫ ||

ಎಲೈ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳಗಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸೇ! ಮಲದಿಂದ ಪುಷ್ಟಿಪಡೆಯುವ ಹೇಯವಾದ ನೂರಾರು ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಮೂತ್ರದ ಗೂಡಾದ, ಅಪಾರವಾದ ಕೀವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿಂದಿತವಾದ ಸ್ತ್ರೀದೇಹದ ಮೋಹವನ್ನು ತೊರೆ; ನಾಶರಹಿತನಾದ, ನಿರ್ಮಲಮೂರ್ತಿಯಾದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವರನಾಗುವ (ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ), ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ನಿಲವರ್ಣದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನನ್ನು ಸದಾ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರು.

೧. ಉದಿತಂ ವಚನಂ ಭಾಗವತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹೃದ್ಯಂ ಹರಿಪಾದಾರ್ಚನಂ ವಿಶಾ ನಾರ್ಥಕಾರ್ಯೋಗಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಹರಿಪಾದಸ್ಯ ಬಾಲಸೂರ್ಯೋವಮುತ್ಪಾಟೈತ್ತಮುಕ್ತಃ | ವಿವಮುತ್ಪರತ್ವಾಪಿ ಹೇತುಯೇತುಮದ್ವಾಪೋ ದ್ರಷ್ಟುಃ || -ವ್ಯಾ.

೪. ಹರಿಸನ್ನಿಧಾನರೂಪದಹೃದಯಸ್ಯ ಕಲ್ಪಾದಿಪ್ರವೇಶನೇನ ಅಶುದ್ಧತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಅನೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸಕಲದೋಷವಿರಹಃ ಸೂಚಿತಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮಿ : ೧. ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ 'ತದಲಂ ಬಹುಲೋಕವಿಚಿಂತನಯಾ ಪ್ರವಣಂ ಕುರು ಮಾನಸಮೀಕಷದೇ' ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕ.

೨. ವಿಗೇಯ - ಹೇಯ; ಪೂಯ - ಕೀವು; ಅಮತ್ರ - ಪಾತ್ರ; ಸ್ವಾತ - ಮನಸ್ಸು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಹೃದ್ಯೇತಃ ಕ್ಷಗತೋಽಸಿ ನಾಥ ಮೃಗಯಾಂ ಕರ್ತುಂ ಕಥಂ ಸಾ ಪ್ರಭೋ-
ರದ್ಯೈವಾಂಕುರಿತಾಂತರೇ ಪರಿಲಸತ್ಕುಂಭೀಂದ್ರಕುಂಭತ್ವಿಷಿ |

ಲುಬ್ಧಾನ್ ಕೇಸರಿಣಸ್ತವ ಸ್ತನತಟೇ ಸ್ಪರ್ಧಾಯುತಾಂಶ್ಚ ದ್ವಿಪಾನ್

ಮುಗ್ಧೇ ವೇದ್ವಮಿತೀರಯನ್ ಮುರರಿಪುರ್ಬುದ್ಧಿಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಮಮ || ೨೬ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ರಮಣೀಯನಾದ ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಇಲ್ಲಿಂದ ನೀನು ಎತ್ತ ಹೊರಟೆ?" (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಬೇಟೆಗಿಂದು"; (ಗೋಪಿ) "ಆ ಬಯಕೆಯು ಸಮರ್ಥನಾದ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು?" (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಮುಗ್ಧೆಯೇ! ಹೊಳೆಯುವಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ಗಜೇಂದ್ರನ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಕಾಂತಿಯ ನಿನ್ನ ಸ್ತನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತಳೆದಿರುವ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಗಜವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅಸೂಯೆಪಡುವ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಲೆಂದು" ಎಂದು ನುಡಿದ ಆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ.

ಮಿ : ೧. ಮೃಗಯಾ - ಬೇಟೆ; ಕುಂಭೀಂದ್ರ - ಆನೆ, ದ್ವಿಪ - ಗಜೇಂದ್ರ.

೨. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ "ಉಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತೋತ್ರ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪದಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

೧. ಅಂಗುಲ್ಯಾ ಕಃ ಕವಾಟಂ ಪ್ರಹರತಿ ಕುಟಲೇ ಮಾಧವಃ ಕಿಂ ವಸಂತೋ
ನೋ ಚಕ್ಷಿಃ ಕಿಂ ಕುಲಾಲೋ ನಟ ಧರಣಿಧರಃ ಕಿಂ ದ್ವಿಜಹ್ವಃ ಫಣೇಂದ್ರಃ |
ನಾಹಂ ಘೋರಾಟಮರ್ಧಿಃ ಖಗವತಿರಸಿ ಕಿಂ ನೋ ಹರಿಃ ಕಿಂ ಕಪೀಂದ್ರ-
ಸ್ತ್ರೀತ್ಯೇವಂ ಗೋಪಕನ್ಯಾಪ್ರತಿವಚನಜಡಃ ಪಾತು ಮಾಂ ಪದ್ಮನಾಭಃ ||
ಕೃಷ್ಣ ತ್ವಂ ಕ್ಷಗತೋಽಸಿ ಚಾದ್ರ ಮೃಗಯಾಸಕ್ತೋ ವನಾಂತಂ ಗತೋ
ಗಂಧೋಽನ್ಯೋ ವನಪುಷ್ಪಜಃ ಶ್ರವಣಬಲಂ ಘರ್ಮಕೃತಂ ಕಂಟಕೈಃ |
ಅಸ್ತೇವಂ ಮೃಗಯಾ ತು ಕೇನಚಿದಯೋ ದಪ್ಪೋಽಧರೋ ದೃಶ್ಯತೇ
ಶಯಾಪೂರಣಮತ್ರ ಕಾರಣಮಿದಂ ಕುರ್ಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ತೇ ||
ಅಂಭಸೇ ಶಯನೀಯಮೇತದುದಧೇಲಿಂಗಲೋಪಧಾನಂ ಫಣೇ
ತ್ವಕ್ಷೇಜಃಪರಮಾಗುರೇಷ ದಹನೋ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮನ್ಯಾಃ ಸುರಾಃ ||
ಕುತ್ಸಿದ್ರಸ್ತಸಮಪುರ್ಭಾರಜತಃ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕುಲಾಲೋಪಕೇ
ವೃಥಾಂ ಪಾಚ್ಯಮಿದಂ ಸ್ತ್ರೀಲೋಪಹಸಿತಃ ಸ್ಥೇರೋ ಹರಿಃ ಪಾತು ನಃ ||

ಉಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ವಿಚಿತ್ರ ಬೇಟೆ

ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ವರಾಹಸಿಂಹನಿವಹಂ ಸಾಮ್ಯೇನ ತೇ ಚಕ್ಷುಷೋಃ
ಸಾರಂಗಾನ್ ವಿಧುಗರ್ವಶಂಕೃಷಿ ಶತಾನ್ ನಾಮ್ನಾ^೧ ವಿಖಂಡಿಪ್ರಜಮ್ |
ತತ್ಪುಷ್ಪಾಂಚಿತಕೇಶವಸ್ತತುಲಯಾ ಸಂತೃಪ್ಯ ಸಖ್ಯಾಗಮಂ
ಕೃತ್ವಾ ತದ್ವದ್ವಿರೇ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಮೃಗಯಾಮಿತ್ಯಾಲಪನ್ ಪಾತ್ವಸೌ || ೨೭ ||

“ಎಲೈ ಗೆಳತಿ! ನನ್ನ ಸಮಾನಜಾತಿಯವು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ವರಾಹ, ಸಿಂಹಗಳ ಗುಂಪನ್ನು, ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು, ಚಂದ್ರನು ಬೀಗಿಯಾನು ಎಂಬ ರಂಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೊಲಗಳನ್ನು, ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ನನ್ನ ಕೇರರಾಶಿಗಳ ಹೋಲಿಕೆ ಹಾಗೂ ಹೆಸರಿನ ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ನಮಿಲುಗಳ ಗುಂಪನ್ನು, ತೊರೆದು ಎಲೈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯೇ! ನಿನಗೆ ಕೇಡಾದದ್ದನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆ” ಎಂದು ನುಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

೧. ಸಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವರಾಹ, ಸಿಂಹ, ಜಿಂಕೆ, ಮೊಲ ಹಾಗೂ ನಮಿಲುಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡದೆ ಗೋಷಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೨. ವರಾಹ, ಸಿಂಹಗಳದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರಾಹಾವತಾರ, ನರಸಿಂಹಾವತಾರಗಳ ಜಾತಿ ಜಿಂಕೆಗಳದು ಗೋಷಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳ ಹೋಲಿಕೆ, ಮೊಲಗಳ ಬೇಟೆಯಿಂದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅಚ್ಚುಬಿಳುಬಣ್ಣ ಬಂದೀತೆಂಬ ರಂಕೆ; ನಮಿಲುಗಳದು ಪುಷ್ಪಾಲಂಕೃತವಾದ ಕೇರರಾಶಿಯ ಹೋಲಿಕೆ ಹಾಗೂ ಶಿಖಂಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಾಮ್ಯದಿಂದಾಗಿ ನವುಂಸಕತ್ತ; ಹೀಗೆ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಿಂತನೆ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಮೊಲಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿದಾಗ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಜಯಂತ-ವಾಯಸಪ್ರಸಂಗದಂತೆ^೧ ಎಲ್ಲ ಮೊಲಗಳೂ ನಾರವಾಗಿ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯ ರಶಾಂಕವೂ ಮಾಯವಾಗಿ ಅವನು ಅಚ್ಚುಬಿಳುಬಣ್ಣದವನಾಗಿ ಬೀಗಿಯಾನು^೨ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೊಲಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೧. ನ ಹಿ ವೀರೇಣ ವಿಖಂಡೀ ಹಂತುಂ ಯೋಗ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

೨. ಅನೇಕಾ ಮೋಫವ್ಯಾಪಾರತ್ವಂ ನಮಾಹಿತಂ ಭವತಿ |

-ಮಾ.

೩. ಸ ವಾಯುಸಾನಾದುಸುರೋಽವಿಲಾಸಾಂ ವರಾದುರ್ಮೇಶಸ್ಯ ಬಿಭೂದ ಸಾಕ್ಷಿಗಃ |

ನಿವಾತಿತೋಽಸೌ ಸಹ ವಾಯುಸಾಕ್ಷಿಃ ಸ್ವಕೇನ ರಾದುಸ್ಯ ಬಿಭೂದ ಭವ್ಯಸಾತ್ || - ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೨/೧೩)

೪. ಏಕಂ ಕಾಕಾಸುರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃತ್ ರರಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಸಕಲಕಾಕಾಣಾಂ ತತ್ಪಲಭೋಗಮತ್ ಏಕಂ ಶರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃತ್ ಶರೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಚಂದ್ರಕಲಶವಾದಕಶಶಸ್ವಾಪಿ ವಿನಾಶಮಾಶಂಕೈತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಬಗೆ
ಕಸ್ಮಾನ್ನಾಥ ವಿಹಾಯ ನಸ್ತ ಮಗಮಃ ಕರ್ತುಂ ಭವನ್ಮಾರ್ಗಣಂ
ವೃಕ್ಷಾಭ್ಯಂತರವರ್ತಿ ಚಂದ್ರಮಹಸೋ ಯುಷ್ಮಾನ್ ಶುಕೌಘಾಕ್ಷರಾತ್ ।
ಯುಷ್ಮನ್ಮಂಜುಗಿರಃ ಪಿಕೌಘನಿನದಾನ್ಮುಗ್ಧಾ ಭವತುಸ್ವರಾ-
ನಜ್ಞಾತ್ವಾಪೃಥಗಿತೃದೀರ್ಯ ಶಮಯನ್ ಸೌಖ್ಯಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಮಮ ॥ ೨೮ ॥

(ಗೋಪಿಯರು) "ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆದು ನೀನೇತಕ್ಕೆ ಹೊರಟೆ?"
(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಮುಗ್ಧೆಯರೇ! ಮರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ
ನಿಮ್ಮನ್ನು, ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮಂಜುಳವಾಣಿಯನ್ನು, ಕೋಗಿಲೆಗಳ
ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಇನಿದನಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತಿಳಿಯಲಾಗದೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕಲೆಂದು
ಹಾಗೆ ಹೊರಟೆ" ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನನಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡಲಿ

ವಿ : ೧. ಗೋಪಿಯರದು ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಗಿಳಿಹಿಂಡುಗಳ ಮಂಜುಳವಾಣಿ, ಕೋಗಿಲೆಗಳ
ಇನಿದನಿ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; (ಮಾರ್ಗಣಂ-ಅನ್ವೇಷಣೆ).

ಗೋಪಿಯರ ಕಾಮದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ದಂತಕ್ಷತಸ್ಪರಿತಗಂಡರುಚಃ ಕರಾಬ್ಜ-
ಸಂಬದ್ಧಮಧ್ಯಮಧುರಾಃ ಕುಚಕುಂಭಪಾರ್ಶ್ವೇ ।
ಸಂಜಾತಮಂಜುಲನಖವ್ರಣರಂಜಿತಾಸ್ತಾಃ
ಸಾಂದ್ರಾಪರಾಧಫಲಮಾಪುರಿವೇಂದುಮುಖ್ಯಃ ॥ ೨೯ ॥

ದಂತಕ್ಷತಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲಗಳು ಬಿಗಿದಿದ್ದ
ನಡುವಿನ ಮಾಧುರ್ಯ, ಕುಂಭದಂತಹ ಕುಚಗಳ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ
ಮನೋಹರವಾದ ಉಗುರಿನ ಗಾಯಗಳ ಶೋಭೆ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರು
ತಾವು ಮಾಡಿದ (ಅಹಂಕಾರರೂಪ) ಮಹಾಪರಾಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದವರೆಂಬಂತೆ
ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು ; (ಸಾಂದ್ರ - ದೃಢ).

ಮನ್ಮಥನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪರಭೃತಮಧುಪಾದ್ಯೈಃ ಸೇವಿತೋ ಗಂಧಲುಬೈಃ
ಕರಪದಧರಹಾಸಾಪಾಂಗತುಂಗೇಷುಸಂಗಃ ।

ಸುಲಲಿತವನಮಾಲಾಕಾರ್ಮುಕಾಂಸೋ ವಿರೇಚೇ

ಸ್ವರ ಇವ ವರರೂಪೀ ದೃಷ್ಟಯೋಷಿತಹಾಯಃ || ೩೦ ||

ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸಿದ ಕೋಗಿಲೆ ದುಂಬಿಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದ, ಕೈಗಳು, ಪಾದಗಳು, ತುಟಿಗಳು, ಮಂದಹಾಸ ಹಾಗೂ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ಎಂಬ ಉತ್ತುಂಗವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸುಲಲಿತವಾದ ವನಮಾಲಾರೂಪದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭುಜದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ - ಹೀಗೆ ಸೊಕ್ಕಿನ ಗೋಪಸ್ತ್ರಯರೊಡನೆದ್ದ ವರರೂಪದ ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

೧. : ೧. ವನಮಾಲೆಯು ^೧ಪಾದದವರೆಗೆ ಅಲಂಕರಿಸುವ ಮಾಲೆ; ಧನುಸ್ಸು ಸಹ ಅಂತಹುದೇ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವನಮಾಲೆಯನ್ನು ಧನುಸ್ಸು ಎಂದು ಕರೆದುದು ಸಮುಚಿತವಾದುದು. ಕಾರ್ಮುಕ - ಬಿಲ್ಲು.

೨. 'ಕರ' ಎಂಬುದು ಅರೋಹದ ಸಂಕೇತ; 'ಪತ' ಎಂಬುದು ಕಮಲದ ಸಂಕೇತ; ಇದರಂತೆ 'ಅಧರ'ವು ಚೂತಕ್ಕೂ, ಮಂದಹಾಸವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗೂ, ಕುಡಿನೋಟವು ಕನ್ಯೆದಿಲೆಗೂ ಸಂಕೇತ. ಇದರಿಂದ ಮನ್ಮಥನ ಐದು ಬಾಣಗಳು ಸಹ ಸೂಚಿತವಾಗಿ 'ಸ್ವರ ಇವ' ಎಂಬ ಉಪಮೆಯು ತುಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆ

ನಾಲೀಕಾಗಾರಮಾರತ್ರಿಪುರಹರಮುಖೈರ್ಗೀಯಮಾನಾಽಂಬರಸ್ಥೈ -

ರ್ಮಾಲಾಲಂಕಾರಕಾಂತ್ಯಾ ವಿಘಟಿತಹೃದಯಗ್ರಂಥಿರಿಂದೀವರಾಭಾ |

ಕಾಲಿಂದೀತೀರಸಂಸ್ಥಾ ಕರದೃತಮುರಲೀ ಕಾಮಿನೀಕೇಲಿಯೋಲಾ

ಲೀಲಾಪಾಂಗಾವಲೋಕಾ ಲಪತು ಮಮ ಹೃದಿ ಪ್ರೇಯಸೀ ದೇವತಾ ಸಾ ||೩೧||

ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಮನ್ಮಥ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ, ಧರಿಸಿದ ಮಾಲೆಗಳ ಅಲಂಕಾರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೃದಯದ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹಾಕಿದ, ಕನ್ಯೆದಿಲೆಯ ಸೊಬಗಿನ, ^೨ಯಮುನೆಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೇಣುವನ್ನು ಹಿಡಿದ, ^೩ಗೋಪಸ್ತ್ರಯರೊಂದಿಗೆ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ, ಲೀಲೆಯ ಕುಡಿನೋಟದ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯದೇವತೆಯಾದ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಲಿ.

೧. : ಆಪಾದಲಂಬಿನಿ ಮಾಲಾ ವನಮಾಲೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ |

- ಸ್ತುತಿ

೨. : ಅನೇಕ ರಾಸತ್ರೀಡಾಸ್ವಲಾತ್ ಯಮುನಾತೀರಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

- ವ್ಯಾ

೩. : ಮನೋರಮಪುರುಷದರ್ಶನೇ ಕಂಚುಕಗ್ರಂಥಿರ್ವಿಭಿದೃತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

- ವ್ಯಾ

ಮಿ : ನಾಲಿಕ - ಪದ್ಮ ; ನಾಲಿಕಾಗಾರ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ; ಮಾರ - ಮನ್ಮಥ ; ಗ್ರಂಥಿ - ಗಂಟು ; ಕೇಲಿ - ಶ್ರೀಡೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರ ಮೇಘ

ಲೀಲಾಸಂಗೀತಮಂಜುಸ್ತನಿತಕೃತರುಚಿಃ ಪುಷ್ಪಿಹೇತುಃ^೧ ಸ್ವವಂತ್ಯಾಃ
ಸಾಲೋಕ್ಯಾದ್ಯಂಬುವರ್ಷಿ^೨ ನಿಜತನುಮಹಸಾಽಽಚ್ಛಾದಿತಾಕೋಡುರಾಜಃ |
ಬಾಲಾನೇತ್ರೋತ್ಪನ್ನಪ್ರೀರ್ಜಯತಿ ಸುರವರಸ್ತೋಮಹೃದ್ವ್ಯೋಮಧಾಮಾ
ನೀಲಾಂಭೋದೋಪಮೋಽಸೌ ವರವಸನತಟಿತ್ಸಾಂದ್ರಮಾಲ್ಯೇಂದ್ರಚಾಪಃ || ೨ ||

ಲೀಲಾಸಂಗೀತರೂಪದ ಮಂಜುಳವಾದ ಗುಡುಗಿನ ಘೋಷದ ಕಾಂತಿಯು, ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಜಲವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ (ಯಮುನಾ)ನದಿಯ^೧ ಪುಷ್ಪಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ, ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮಂಕಾಗಿಸುವ, ಗೋಪಿಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬವೆನಿಸಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿನ ಹೃದಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪೀತಾಂಬರವೆಂಬ ಮಿಂಚನ್ನು ದಟ್ಟವಾದ ಮಾಲೆಗಳ ರೂಪದ ಇಂದ್ರಚಾಪವನ್ನು, ಧರಿಸಿದ ನೀಲಮೇಘದಂತಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿರುವನು; (ಅಂಭೋದ-ಮೇಘ; ಸ್ವವಂತೀ-ನದಿ ; ಇಂದ್ರಚಾಪ - ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು).

ಮಿ : ೧. ಇದೇ ಲೀಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುಂದೆ ೧೪/೧೨ರಲ್ಲೂ ಮೇಘದೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀವಾಸುಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಮೇಘವೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ :
ಭವಘರ್ಮಭವಾರ್ತಿಘ್ನಃ ಸ ಮಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸತಾ |
ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನಘನೋ ಯತ್ರಾಗಾದ್ವಾಯುವರ್ತನಾ || ೧/೨೭ ||

೩. ಶ್ರೀವಾಸರೂಪರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಸಹ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೇಘ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ :

ರಮಯನ್ ಭವಸಂತಾಪಂ ರಮಯನ್ ಸಾಧುಚಾತಕಾನ್ |
ಕೃಷ್ಣಮೇಘಃ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಪ್ರಪ್ತಾ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಮಪಿ ||

ಪಾಪ ಕಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಮುನಾಜಘನನಿವಾಸಂ

ಕಮನೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾಮಿನೀಕಲಿತಮ್ |

೧. ಅನೇನ ಕೃಷ್ಣೇ ತೀರಂ ವೃತ್ತಾಗತೇ ಯಮುನಾಯಾ ಹರ್ಷೋದ್ಗೇಷೇಣಾಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಜಾತೇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಲೋಕ್ಯಸಾಮೀಪ್ಯಾದಿಕಮೇವಾಂಬು ತಾಪಾಪನೋದಿತ್ಯಾಜ್ಯಲಂ ವರ್ಷತೀತ್ಯಂಬುವರ್ಷಿ ತಥೋಕ್ತಃ |

೩. ಕೃಷ್ಣಪಾದಾರ್ಪಣಾರ್ಥಂ ಸ್ತೋತೋನಿವೃತ್ತಾಯಮುನಾಯಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಜಾತೇತಿ ಹಿ ಭಾಗವತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | - ವ್ಯಾ.

ಶಮಯತ್ವಘಂ ಮದೀಯಂ

ವಿಮ್ಬರದ್ಯೋಗೀಶಚೇತಸೋ^೧ ದೂರಮ್^೨ || ೩೩ ||

ಮುಮುನೆಯ ತಟದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಲ್ಲಂತಹ, ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಯೋಗಿಶ್ವರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಲುಕದ, ಮನೋಹರನಾದ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಪಾಪವನ್ನು ತೊಡೆಯಲಿ.

ಮಂಕು ಕಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶ್ರಾಂತಾಲಿಭಿಃ ಪರಿವೃತೋ^೩ಂಭಸಿ ಗಾಹಮಾನಃ

ಕಾಂತಾಕರೇಣುಸಹಿತಃ ಕನಕೋಜ್ವಲಾಂಗಃ |

ಪ್ರಾಂತಸ್ಥಿತಾಬ್ಜಚಯಚುಂಬಿಕರೋ ಮುಕುಂದ-

ದಂತೀ ನಿಕ್ಯಂತತು ಮಮಾಂತರಮೋಹಮೋಚಾಃ || ೩೪ ||

ಬಸವಳಿದ ದುಂಬಿಗಳು ಸುತ್ತುವರೆದ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನಗಯ್ಯುತ್ತಿರುವ, ಗೋಪಿಯರೆಂಬ ಹೆಣ್ಣಾಣೆಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ, ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗಾಂಗಗಳ, ಸನಿಹದಲ್ಲಿನ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳು ಮುತ್ತಿರುವ ಕೈಗಳ, ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗಜೇಂದ್ರನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಂಕು ಎಂಬ ಬಾಳೆವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹಾಕಲಿ; (ಕರೇಣು - ಹೆಣ್ಣಾಣೆ ಮೋಚಾ - ಬಾಳೆ).

ಯಮುನೆಯನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರ ಅನುರಾಗ

ಅಭಿಗತಿಜಲದಾನಪ್ರೇಮಸಂಶ್ಲೇಷವೇಗಾತ್

ಪ್ರಕಟಿತಕುಚಭಾಗಾ ದೃಶ್ಯಮಾನೋರುದೇಶಾಃ |

ಕಚವಿಗಲಿತಮಾಲ್ಯಾಃ ಸಂಗತ್ಯೆರಂಗರಾಗೈಃ

ಸರಿತಮಪಿ ಸರಾಗಾಂ ಚಕ್ರುರಾಸಾಂ ಕಿಮನ್ಯೇ || ೩೫ ||

ಇದಿರಾಗಿ ಬರುವುದು, ನೀರೆರಚುವುದು, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವನಪ್ಪದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ, ತೊಡೆಗಳ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತೋರುವ, ಮುಡಿಗಳಿಂದ ಉದುರುತ್ತಿದ್ದ ಹೂಮಾಲೆಗಳ ಗೋಪಿಯರು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿದ ಅಂಗರಾಗಗಳಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನು ಸಹ ಕೆಂಪಾಗಿಸಿದರು; ಇವರರು ಅನುರಾಗ ಹೊಂದುವರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆ? (ಸಂಶ್ಲೇಷ - ಆಲಿಂಗನ).

೧. ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇವ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ |

- ಶ್ರುತಿ

೨. ಆರ್ಯಾವೃತ್ತಮ್ |

- ಮ್ಹಾ

ಗೋಪಿಯಂತಿದ್ದ ಯಮುನೆ

ಸತ್ಕೃರವಾಸ್ಯವಿಭವೋತ್ಪಲಲೋಲನೇತ್ರಾ

ವ್ಯಕ್ತಸ್ತನಾಭಮಧುಪಾಂಕಿತಪದ್ಮಕೋಶಾ |

ಆವರ್ತನಾಭಿರುಚಿರಾ ಯಮುನೋರ್ಮಿಹಸ್ತಾ

ಗೋಪೀವ ಲಕ್ಷ್ಯಜಘನಾಽಸ್ತಿ ಸುಖೇನಹಾಸಾ || ೩.೬ ||

ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳ ರೂಪದ ಮುಖಸಂಪತ್ತು, ಅರಳಿದ ಕೆನ್ನೆ ದಿಲಿಯ ರೂಪದ ಚಂಚಲ-
ನೇತ್ರಗಳು, ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ ಸ್ತನರೂಪದ ದುಂಬಿಯ ಚಿಹ್ನೆಯ ಪದ್ಮಕೋಶ, ಸುಳಿಯ
ರೂಪದ ಮನೋಹರವಾದ ನಾಭಿ, ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ಕೈಗಳು, ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ
ನಿತಂಬರೂಪದ ತೀರ, ನೊರೆಯರೂಪದ ಮಂದಹಾಸ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಯಮುನೆಯು
ಗೋಪಿಯಂತಿದ್ದಳು.

ಕೆರಳಿದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ರೀತಿ

ಗಾಢಾಲಿಂಗಿತವಲ್ಲಭಾಮಧಿಜಲಂ ನಿಃಶಬ್ದಭೂಷಾವಲೀ-

ಮಬ್ಜಾಸ್ಯಾಮವಿಮೃಶ್ಯ ಕಾಽಪ್ಯಪಗತಾ ಸೀತ್ತಾರನಾದಶ್ರುತೇಃ |

ಕ್ರುದ್ಧಾಭ್ಯುದ್ಯತಾಪಲಗ್ನನಯನಪ್ರಾಂತೇಷುಪಾತಾತ್ ಪುರಾ

ಕೃಷ್ಣೇನಾಪರರೂಪಿಣಾ ಶಶಿಮುಖೀ ಸಾಮ್ನಾ ಸಮಾಲಿಂಗಿತಾ || ೩.೭ ||

ಕತ್ತಿನವರೆಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದ, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ದ
ಆಭರಣಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕಮಲಮುಖಿಯಾದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ
ಕಾಣದೆ ಬಳಿಬಂದ ಗೋಪಿಯು ಸೀತ್ತಾರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೆರಳಿ, ಹುಬ್ಬುಗಳೆಂಬ
ದೃಢವಾದ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ
ಮುನ್ನವೇ, ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನದ ನುಡಿಗಳ
ಮೂಲಕ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಯತಿಗಳಂತೆ ಆರಾಧಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ಕರದೃತದೃತಿತೋಯೈಃ ಸ್ನಾಪಯಿತ್ವಾ ಮುಕುಂದಂ

ಕುಚತಟಗತಗಂಧಾಲಿಪ್ತಮಾಲಿಂಗ್ಯ ಕೃತ್ವಾ |

ಶಿರಸಿ ನಿಹಿತಮಾಲ್ಯೈರಚ್ಛಮಾನಾರ್ಚರೇನಂ

ಗತಿಮಿವ ಯತಿಯೋಗ್ಯಾಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯೋಽಬಲಾಸ್ತಾಃ || ೩೮ ||

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪಿಚಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಜಲದಿಂದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕಿಸಿ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ತನಪ್ರದೇರದ ಗಂಧವನ್ನು ಮೆತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದಿದ್ದ ಹೂಗಳಿಂದ ಪೂಜನೀಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಪೂಜಿಸಿದರು; ಯತಿಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವಂತಹ ಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರೆಂತೆ

ವಿ. : ಗೋಪಿಯರ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಕೇವಲ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿರದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ದೈವಶೃಂಗಾರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ದೃತಿ - ಪಿಚಕಾರಿ.

ಮಹಾಗಜದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ

ಸಿಕ್ಕೋಽಪಿ ರಮ್ಯಲಲನಾಕರಪದ್ಮಪತ್ನೈ-

ರ್ಭ್ಯತ್ಯಾಮರಾವಲಿಸಮರ್ಪಿತಪುಷ್ಪಪುಂಜೇ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಣರೇಣುನಿಕರಂ ದಧದಾತ್ಮನೋಽಂಗೇ

ಹಸ್ತೀಶ್ವರಪ್ರಕೃತಿಮಾರ್ಜಯದೇಷ ದೇವಃ || ೩೯ ||

ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಗಳೆಂಬ ತಾವರೆ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದರೂ, ಸೇವಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವೃಂದದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಹೂಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಹೂಗಳ ಪರಾಗಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವನು ಒಂದು ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡನು.

ವಿ. : ಆನೆಯು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕವೂ ಮೈಮೇಲೆ ಧೂಳನ್ನರಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೀಯುವುದು ವಿಶೇಷ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೂಗಳ ಪರಾಗರಾಶಿಯಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನದು ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಿಯ ರೋಷ

ದ್ವಿರೇಫಶಾವಾಂಕಿತಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಂ

ಕೃತಕ್ಷತಂ ಸುಸ್ವರರಾಜಹಂಸೈಃ |

೧. ಗೋಪಿ ಸ್ನಾನಾನಂತರಂ ಪುನಃ ಪಾಂಸುದಿಗ್ರೋ ಭವತೀತಿ ಗಜಸ್ವಭಾವಃ | "ಕೃತಕ್ಷತವತ್ಕತೇಽಫದ್ರಾತ್ ಕೃತಕ್ಷತತಿ ತಪ್ತಃ | ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮತೋಽಪಾರ್ಥಂ ಮನ್ಯೇ ಕುಂಜರಶೌಚವತ್" (ಭಾಗ.೬/೧/೧೦) ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

ಮನೋರಮಂ ಸಾರಸಕೋಶಮೇಕಾ

ಘನಸ್ತನಸ್ಪರ್ಧಿ ಚಕರ್ತ ಬಾಲಾ || ೪೦ ||

ದುಂಬಿಯ ಮರಿಯು ಕುಳಿತಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ತುದಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಮ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ-
ಗಯ್ಯುವ ರಾಜಹಂಸಗಳಿಂದ ಕುಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಗಟ್ಟಿನಕ್ಕೆ ತೀವ್ರ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಂತಿ-
ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಚಿಪುಟಹಾಕಿದಳು; (ಶಾವ-
ಮರಿ).

ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಸಕಿದ ಗೋಪಿ

ಮಾದ್ಯದ್ವಿರೇಪೈಃ ಕೃತಗೀತಜಾತಂ

ಪದ್ಮಾಸನೇಷ್ಠಂ ಪವನೇನ ಜುಷ್ಪಮ್ |

ಪದ್ಮಂ ಸುಗಂಧಿ ನೈಲುನಾತ್ ಸಪತ್ನೀ-

ಸದ್ಭಾಭಿತಂಕೈವ ಮುಕುಂದಯೋಗ್ಯಮ್ || ೪೧ ||

ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪದ್ಮಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ
ಪ್ರಿಯವಾದ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ, ಪರಿಮಳಭರಿತವಾದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು
ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ತನ್ನ ಸವತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬ
ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ (ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು) ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು.

ವಿ : ೧. ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವಳು ಪತ್ನಿ; ಎಂದರೆ ತನಗೆ
ಸವತಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಿಯು ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ-
ವನ್ನು ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಿರಹಜವಾದ ಸವತಿಮಾತ್ಸರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ 'ಪದ್ಮಾ' ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪತ್ನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ವಾಯು ಅವನ
ಪುತ್ರರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿನಿಂದ
ಸೇವಿತವಾದ ಎಂಬುದು ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ.

ಗೋಪಿಯ ಸವತಿಮಾತ್ಸರ್ಯ

ಶ್ರೀಪತೇರಧರಸೀತ್ಯತಿಕಾಲೇ

ಗೋಪಿಕೇಕ್ಷಯತಿ ಮಾಮಿತರೇತಿ |

ಕೋಪತಪ್ತಹೃದಯೇವ ಸರಾಗಂ

ಕಾಪಿ ಕೋಕನದಮೇತ್ಯ ಜಹಾರ || ೪೨ ||

ಶಿರಸಿ ನಿಹಿತಮಾಲ್ಯೈರಚ್ಛಮಾನರ್ಚುರೇನಂ

ಗತಿಮಿವ ಯತಿಯೋಗ್ಯಾಂ ಸಾಧಯಂತೋಽಬಲಾಸ್ತಾಃ || ೩೮ ||

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪಿಚಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಜಲದಿಂದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕಿಸಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ತನಪ್ರದೇರದ ಗಂಧವನ್ನು ಮತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದಿದ್ದ ಹೂಗಳಿಂದ ಪೂಜನೀಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪೂಜಿಸಿದರು; ಯತಿಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವಂತಹ ಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರೆಂತೆ

ವಿ. : ಗೋಪಿಯರ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಕೇವಲ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿರದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ದೈವೀಶೃಂಗಾರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ದೃತಿ - ಪಿಚಕಾರಿ.

ಮಹಾಗಜದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ

ಸಿಕ್ಕೋಽಪಿ ರಮ್ಯಲಲನಾಕರಪದ್ಮಪತ್ನೈ-

ರ್ಭೃತ್ಯಾಮರಾವಲಿಸಮರ್ಪಿತಪ್ರಪ್ತಪುಂಜೇ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಣರೇಣುನಿಕರಂ ದಧದಾತ್ಮನೋಽಂಗೇ

ಹಸ್ತೀಶ್ವರಪ್ರಕೃತಿಮಾರ್ಜಯದೇಷ ದೇವಃ || ೩೯ ||

ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಗಳೆಂಬ ತಾವರೆ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದರೂ, ಸೇವಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವೃಂದದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಹೂಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಹೂಗಳ ಪರಾಗಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವನು ಒಂದು 'ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡನು.

ವಿ. : ಆನೆಯು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕವೂ ಮೈಮೇಲೆ ಧೂಳಿನೆರಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೀಯುವುದು ವಿರೇಷ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೂಗಳ ಪರಾಗರಾಶಿಯಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನದು ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಿಯ ರೋಷ

ದ್ವಿರೇಫಶಾವಾಂಕಿತಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಂ

ಕೃತಕ್ಷತಂ ಸುಸ್ವರಾಜಹಂಸೈಃ |

೧. ಗೋಪಿ ಸ್ನಾನಾನಂತರಂ ಪುನಃ ಪಾಂಸದಿಗ್ಲೋ ಭವತಿತಿ ಗಜಸ್ಯಭಾವಃ | "ಕೃಷ್ಣವರ್ತತೇಽಭದ್ರಾತ್ ಕೃಚಿಕ್ಷುರತಿ ತಪುಃ | ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮತೋಽಪಾರ್ಥಂ ಮನ್ಯೇ ಕುಂಜರಶ್ಚಿವತ್" (ಭಾಗ.೬/೧/೧೦). ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

ಮನೋರಮಂ ಸಾರಸಕೋಶಮೇಕಾ

ಘನಸ್ತನಸ್ಪರ್ಧಿ ಚಕರ್ತ ಬಾಲಾ || ೪೦ ||

ದುಂಬಿಯ ಮರಿಯು ಕುಳಿತಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ತುದಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಮ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ-
ಗಯ್ಯುವ ರಾಜಹಂಸಗಳಿಂದ ಕುಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಗಟ್ಟಿಸ್ತನಕ್ಕೆ ತೀವ್ರ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಂತಿದ್ದ
ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಚಿವುಟಿಹಾಕಿದಳು; (ಶಾವ-
ಮರಿ).

ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಸಕಿದ ಗೋಪಿ

ಮಾದ್ಯದ್ವಿರೇಘೈಃ ಕೃತಗೀತಚಾತಂ

ಪದ್ಮಾಸನೇಷ್ಠಂ ಪವನೇನ ಜುಷ್ಪಮ್ |

ಪದ್ಮಂ ಸುಗಂಧಿ ನೈಲನಾತ್ ಸಪತ್ನೀ-

ಸದ್ಭಾಭಿಶಂಕೈವ ಮುಕುಂದಯೋಗ್ಯಮ್ || ೪೧ ||

ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪದ್ಮಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ
ಪ್ರಿಯವಾದ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ, ಪರಿಮಳಭರಿತವಾದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು
ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ತನ್ನ ಸವತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬ
ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ (ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು) ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು.

ವಿ : ೧. ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವಳು ಪತ್ನಿ; ಎಂದರೆ ತನಗೆ
ಸವತಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಿಯು ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ-
ವನ್ನು ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಸ್ವಹವಾದ ಸವತಿಮಾತ್ಸರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ 'ಪದ್ಮಾ' ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪತ್ನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ವಾಯು ಅವನ
ಪುತ್ರರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿನಿಂದ
ಸೇವಿತವಾದ ಎಂಬುದು ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ.

ಗೋಪಿಯ ಸವತಿಮಾತ್ಸರ್ಯ

ಶ್ರೀಪತೇರಧರಸೀತ್ಪ್ರತಿಕಾಲೇ

ಗೋಪಿಕೇಕ್ಷಯತಿ ಮಾಮಿತರೇತಿ |

ಕೋಪತಪ್ತಪ್ರಹ್ಲದಯೇವ ಸರಾಗಂ

ಕಾಪಿ ಕೋಕನದಮೇತ್ಯ ಜಹಾರ || ೪೨ ||

ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ತಾನು ಹೀರುವಾಗ ಬೇರೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಅದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಳು ಎಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಕೆರಳಿದವಳಂತೆ ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಕೆಂಪು ಕಮಲದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ ಅದನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದಳು.

ವಿ. : ಗೋಪಿಯು ಕಮಲಮುಖಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

ಕಮಲವನ್ನು ಚಿವುಟಿದ ಗೋಪಿ

ದೃಪ್ತಭೃಂಗಸದಪಾಂಗವಿಲೋಲಂ

ಸತಸ್ತೋಜಮಲುನಾತ್ ಕಿಲ ಕಾಚಿತ್ |

ಸೀತ್ಕರಿಷ್ಯತಿ ಹರಿಃ ಸ ಮದೀಯಂ

ವಕ್ತ್ರಮೇತದಿತಿ ಭೀತಿಯುತೇವ || ೪೩ ||

ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿ ಎಂಬ ಚೆಲುವಾದ ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ತೊನೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲವೊಂದನ್ನು ಕಂಡು ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಅದನ್ನು ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮುಖ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಚುಂಬಿಸಿಯಾನು, ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳೆಂಬಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿದಳು; ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಆಕಂಠಮಂಭಸಿ ಗತಸ್ಯ ಹರೇರ್ಮನೋಜ್ಞ-

ಮಾಸ್ಯಂ ಸಮೀಪಗಸಖೀಜನಜಾತಲಜ್ಞಾ |

ನೀಲೋತ್ತಲಂ ವಿಲಸದೇತದಧೀರಭೃಂಗ-

ಮಾತಾಮ್ರಕೇಸರಮಿತಿ ಪ್ರವದಂತ್ಯಜಿಘೃತ್^೧ || ೪೪ ||

ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸಖೀಜನರು ಇದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಚಿದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕಂಠದವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖವನ್ನು ಹೊಳೆಯುವ ಇದು ಕೆಂಪಾದ ಕೇಸರಗಳು ಚಂಚಲ ಭ್ರಮರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನದಿಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದಳು.

೧. ಅನೇಗಾನ್ಯಾಚುಂಬಿತತ್ವಂ ಲಹಾಕರಣಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | ಏತತ್ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ನೀಲೋತ್ತಲಮಿತಿ ಪ್ರವದಂತೀ ಸತೀ ಅಜಿಘೃತ್ ಆಘ್ರಾತಮೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅತಾಮ್ರಕೇಸರಂ ಕಾವದಕೃಕಂಜಬ್ಬಯುಕ್ತಂ ಬಿಂಬೋಷ್ಠದೂಪಕಮೇತತ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನ್ಯಾಚುಂಬಿತಮುಖಿ ಕೃಷ್ಣಾಧರಂ ತ್ವನ್ನಮಸಮರ್ಥಾ ನೀಲೋತ್ತಲಬುದ್ಧೋವಾಘ್ರಾತಮತೀ ನ ತು ಸಾಪರಾಧಾತ್ಯ ಕೃಷ್ಣಮುಖಮಿತಿ ಸ್ವಮಾನಂ ರಕ್ಷಿತಮೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ನಲುಗಿದ ಗೋಪಿ

ಆರ್ಯಾಯಾಹಿ ಗೃಹಂ ತ್ವಯಾ ವಿರಹಿತಂ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸಾ ಸತ್ವರಾ
ದ್ವಾರ್ಯಾಸ್ತೇ ನ ಪುನರ್ವಿವಿಕ್ಷತಿ ತನುಂ ತ್ವದ್ಭೋಗಹೀನಾಮಿವ |
ಚಿತ್ತಂ ತ್ವಚ್ಚರಣೇ ನಿಧಾಯ ವಿವಶಾ ಚಿತ್ರಾರ್ಪಿತೇವ ಪ್ರಭೋ
ನೋ ಚೇತ್ ತತ್ತನುಶಾಖಿನೇಶ ಭವನಂ ಸ್ಯಾದೇವ ತತ್ ಕಾನನಮ್ || ೪೫ ||

ಪೂಜ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನೀನು ಬಾ! ನೀನಿಲ್ಲದ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಅವಳು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ
ಕಾಯುತ್ತಿರುವಳು; ನೀನಿಲ್ಲದ ದೇಹವನ್ನೆಂಬಂತೆ ಅವಳು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರಳು;
ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿನ್ನ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿಸಿ ಅವಳು ಪರವಶವಾಗಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ
ಬಿರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಲಳಾಗಿರುವಳು; ಸಮರ್ಥನಾದ ಸ್ವಾಮಿ! ನೀನು ಬಾರದಿದ್ದಲ್ಲಿ
ತನ್ನ ದೇಹರೂಪದ ಮರದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಮನೆಯು ಅರಣ್ಯವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ಮಿ. : ೪೫ ರಿಂದ ೪೭ ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ದೂತಿಯರ ವಚನಗಳು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ಲೋಕ
೪೮ ರಲ್ಲಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಮೈಮರೆತ ಗೋಪಿ

ನಿರ್ಯಾಂತೀ ಪ್ರವಿಶಂತ್ಯದೋ ಗೃಹಮಸೌ ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷಿಪಂತೀ ಮಮ
ಪ್ರೇಮಾಲಾಪಮಪಿ ಶ್ವಸಂತ್ಕುರುಚಾ ಹಸ್ತೇ ನಿವೇಶ್ಯಾನನಮ್ |
ಪಶ್ಯಂತೀ ತವ ವರ್ತು ಸಾಶ್ರುನಯನಾ ಮಾಂ ಯಾಚಮಾನಾ ಮುಹು-
ರ್ಮೋಹಂ ಕ್ವಾಪಿ ವಹಂತ್ಯಸೌ ನ ಸದಯಂ ಕಸ್ಯೇಶ ಕುರ್ಯಾನ್ನನಃ || ೪೬ ||

ಆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವುದನ್ನು, ಒಳಕ್ಕೆ ಬರುವುದನ್ನು ಮಾಡುವ ಇವಳು ನನ್ನ
ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಕದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಿರುವಳು;
ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಹಾದಿಯನ್ನು
ನೋಡುತ್ತ ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೂರ್ಛಾಹೋಗುತ್ತಿರುವಳು; ಇವಳ ಬಗ್ಗೆ
ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಮರುಕ ಹುಟ್ಟದು?

ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಂತಾದ ಗೋಪಿ

ಸಾಯಂ ಹೀನ ನ ಹೀಯಂ ಸಾ ಮಾರತಾತ ತತಾ ರಮಾ |
ಕ್ಷೀಣಾಽದೇವದೇಣಾಕ್ಷೀ ಚಾರುರಾಜ ಜರಾರುಚಾ || ೪೭ ||

ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಕಾಮನಿಗೆ ತಂದೆ; ಸುಂದರರ ಸಾಮ್ರಾಟ; ಇದಂತು ಸಂಜೆಯ ಸಮಯ; ಈ ಗೋಪಿಕೆಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳೇನಲ್ಲ ; ಈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯು ಮುಪ್ಪಡಲಿರುವಳಂತೆ ಸೊರಗಿ, ಮನುಷ್ಯಸ್ವಿಯಂತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವಳು.

೨. : ೧. ಗೋಪಿಯರು ಮನುಷ್ಯಸ್ವಿಯರಾಗಿರದೆ, ದೇವಲೋಕದ ಅಪ್ಸರೆಯರಾಗಿದ್ದವರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ^೧ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣದ ಚಿಂತೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಾಲವು ದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಮುಖ ಕವಿದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಇದರಿಂದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗುವವರಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಬೇಗ ಒದಗುವುದು; ಆಯುಷ್ಯವು ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದು ಎಂಬ ಭಾವವು ಸಹ ಸೂಚಿತ : ಚಿಂತಾ ದಹತಿ ಜೀವಿನಮ್.

೪. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳು ತಿರುಗುಮುರುಗಾಗಿ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು (ಗತಾಗತಯಮಕ)^೨. ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂತಹುದೇ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ (೧೦/೪೮):

ಸಮಾನಯಾ ಯಾಽನ೦೨ಮಾಸ ಮಾಯಯಾ ತತಯಾಽಯಮಾ |

ನಯಾಸನಾ ನಾಸ ಯಾ ನ ಯಾತನಾಽಲಲನಾ(೨)ತಯಾ ||

ಗೋಪಿಯ ಬಳಿಗೆ ಸಖಿಯರು

ಇತ್ತಂ ನಿಗದ್ಯ ನಿಗಮಾಕಲಿತಂ ನಯಂತಿ

ದೂತ್ಯೋ ವಿತಾನಮಣಿತೋಭಿಗೃಹಂ ನಿಶಾಸು |

ಸ್ತತ್ರನ್ಯಯೂರಶುಕಕೋಕಿಲಮತ್ತಭೃಂಗ-

ತತ್ಯಾದೃತೋಪವನವಾಸಿತಮಂಗನಾಯಾಃ || ೪೮ ||

ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತ ಸಖಿಯರು, ನಿಗಮಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರಾತ್ರಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸುವ ನವಿಲು, ಗಿಳಿ, ಕೋಗಿಲೆ ಹಾಗೂ ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ವೃಂದವು ಸೇವಿಸುವ ಉಪವನದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದ, ವಿತಾನಮಣಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಗೋಪಿಯ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದರು.

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪೂಜೆ

ನೇತ್ರಾನಂದಜಲೇನ ಮಂಜುಕಲಶಪ್ರಖ್ಯಪ್ತನಸ್ಥಾಯಿನಾ

ಪಾದ್ಯಾಘ್ನೇ ಹಿಮವಾರಿಣೇವ ಮಧುಭಿಃ ಸ್ನಾನಂ ಪ್ರಸೂನಸೃತೈಃ |

ಅಶ್ವಿಷ್ಯಾಂಗಕಲಾಪರಮ್ಯತೀಲಕಶ್ರೀಖಂಡಲೇಪಾಂಶ್ವಸಾ
ಲೋಲೇಕ್ಷೋತ್ಪಲಮಾಲ್ಯಮೋಷ್ಠಜಸುಧಾಂ ಪ್ರಾದಾತ್ ಪ್ರಿಯೇಽಭ್ಯಾಗತೇ॥೪೯॥

ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಗಮಿಸುತ್ತಲೆ, ಗೋಪಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಕಲಶರೂಪದ ಸ್ತನದ ಮೇಲಿದ್ದ ಹಿಮದ ನೀರಿನಂತಹ ನೇತ್ರದ ಅನಂದಬಾಷ್ಪದಿಂದ ಪಾದ್ಯ-ಅರ್ಘ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು; ಹೂವುಗಳಿಂದ ಸುರಿದ ಮಧುವಿನಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಿಸಿದಳು; ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳೆಂಬ ಒಡವೆಗಳನ್ನು, ರಮಣೀಯವಾದ ತಿಲಕವನ್ನು, ಶ್ರೀಗಂಧದ ಲೇಪವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು, ಚಿಂಚಲನೋಟವೆಂಬ ಕನ್ನೆದಿಲಿಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು; ತನ್ನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡಿದಳು.

೧. : ೧. ಪೂಜೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಅಭಿಷೇಕ, ಅಭರಣ, ತಿಲಕ, ಗಂಧ, ಮಾಲೆ ಹಾಗೂ ಸ್ಪರ್ಶವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗೋಪಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯ ಪೂಜೆಯ ಅಪೂರ್ವ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಇದು ಮಾನಸಪೂಜೆಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತಹ ವಿವರಣೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಗೋಪಿಯ ಅದ್ಭುತ ಮಂದಹಾಸ

ಕಾಂತಾನನದ್ಭುತಿನಿವೃತ್ತಕಟಾಕ್ಷಗಂಡ-

ಬಿಂಬೋಷ್ಠರಮ್ಯರುಚಿಭಿರ್ಮಿಲಿತಾ ಸ್ಮಿತಶ್ರೀಃ |

ಇಂದೀವರಾಂಬುರುಹಕೋಕನದೈಃ ಸುಗಂಧಿ

ಸಾಂದ್ರಂ ತಯಾಽನುಕುರುತೇ ಮಧು ಪೀಯಮಾನಮ್ || ೫೦ ||

ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಮ್ಯವಾದ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಡಿನೋಟ, ಕೆನ್ನೆ, ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ, ಇವುಗಳ ರಮ್ಯಕಾಂತಿಯಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಅವಳ ಕಿರುನಗೆಯ ಕಾಂತಿಯು ಕನ್ನೆದಿಲಿ, ಕಮಲ, ಕೆಂಪುಕಮಲಗಳಿಂದ ಸುರಭಿತವಾದ ಅವಳು ಪಾನ-ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಘನಮಧುವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದಿತು.

೧. ಅನೇನ ಪಾದಮಾರ್ಗ ಕಂಠಪರ್ಯಂತಂ ತಸ್ಯಾಃ ಕೃಷ್ಣಾವಯವಸಾಂದರ್ಭಾವಲೋಕನಂ ದ್ಯೋತತೇ | ಒಪ್ಪನುಧಾಂ ಅಧರಾಮೃತಂ ಚ ಪ್ರಾದಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾಯಾದಿರತ್ | ಅನೇನ ಶೃಂಗಾರವಿಲಾಸಾಃ ಸೈವೇದ್ಯಾಂತೋ-ಮುಖಾರ್ಗದರ್ಶಿತಾ ಭವಂತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಕಾವ್ಯೇ ವರ್ಣನೀಯಂ ಮಧುಪಾನಂ ಮೃತೋಽಭಾವಾದೌತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಕಂ ವರ್ಣಿತಂ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೪. : ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮಧುಪಾನದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ ; ಕಾವ್ಯದ ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗದಂತೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಅಗತ್ಯವನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಇಂತಹ ಕೌಶಲ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಕೋಕನದ - ಕೆಂಪುಕಮಲ.

ಆದಿಶೇಷನಂತಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆ

ವಿಷ್ಣುಗ್ವಾಪಿಮಣಿಪ್ರಭಾಭಿಧಪಯಃಸಿಂಧೌ ಸ್ಫುರಂತುಂಟಪ-
ಪ್ರಖ್ಯೇ ವೇಶನಿ ಭೋಗಿಕಲ್ಪಕಶಿಪೌ ಸಾಕಂ ಪ್ರಜಸ್ತ್ರೀಜನೈಃ |

ಭಿತ್ತಿಶ್ರೀಪತಿಮೌಲಿರತ್ನಮಹಸೋತ್ಸರ್ಪಿಸ್ವರತ್ನತ್ರಿಯಾ

ಪುಷ್ಪೋನ್ನಮೃಘಣಿಷ್ಠಾಂ ಮುಷಿ ಲಸಂಸ್ತುಷ್ಪೋಽಸ್ತಸ್ತೌ ವಿಟ್ಟಲಃ || ೫೦ ||

ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಪಸರಿಸಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯ ರೂಪದ ಹಾಲ್ಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮಂಟಪದಂತದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಒಳಗೆ ಪವಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿರೀಟದ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ತನ್ನ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಪುಷ್ಪವಾದ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯಂತಹ ಕಾಂತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ವಿಟ್ಟಲನು ಪಾಲಿಸಲಿ; (ಕಶಿಪು - ಹಾಸಿಗೆ).

ಪರವಶಳಾಗಿ ಕೋಪ ಮರೆತ ಗೋಪಿ

ಗೋಪೀ ಕಾಚನ ಧೀರತಾಂ ಹೃದಿ ಬಲಾದಾಲಂಬ್ಯ ರತ್ನುತ್ಪನ್ನೇ
ಕೋಪೇನೇವ ನಿಮೀಲ್ಯ ನೇತ್ರಯುಗಲಂ ತಲ್ಲೇ ಶಯಾನಾ ಸಕೃತ್ |

ಕಾಂತಂ ನಿದ್ರಿತಮಾಕಲಯ್ಯ ಶನಕೈರಾಲಿಂಗ್ಯ ಬಿಂಬಾಧರಂ

ಸೀತ್ಕುರ್ವಾಂತ್ಯಥ ವೀಕ್ಷಿತಾಽಪಿ ವಿವಶಾ ಮಾನಂ ನ ಸಸ್ಮಾರ ಸಾ || ೫೧ ||

ಆ ಗೋಪಿಯು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ರತಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಕೋಪದಿಂದೆಂಬಂತೆ ತನ್ನೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿದ್ರಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮೆಲ್ಲನೆ ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ತೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತಹ ತುಟಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿದ್ದುತ್ವಾ ಅವನು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮೈಮರೆತವಳಾಗಿ ತಾನು ಕೋಪಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ.

೧. ಸರ್ಗಾರ್ಣವಕ್ಕೆ ಲತುಂಗಚಂದ್ರಾ ಕೋಪದಯವರ್ಣನೈಃ |

ಉದ್ಯಾನಸಲಿಲಕ್ಷೀಡಾಮಧುಪಾನರಸೋತ್ಪನ್ನೈಃ ||

-ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ(೧/೧೬)

೨. ಗೃಹಬದ್ಧಭಕ್ತಿವಿಚಿತಮೌಕ್ತಿಕಕಾಂತಿಃ ಗೃಹಂ ಪರಿತೋ ವ್ಯಾಪಿಗೋ ಶ್ರೀರಸಮುದ್ರವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭಿತ್ತಿಮುಕುಟಕಾಂತೀ ಉಭಯತೋ ಭಗೀಭೂತೇ ನಿರ್ಭೇತ್ತುಮನಮರ್ಥಾ ಲೂರ್ಧ್ವಮೇವ ಲಬ್ಧಾವನರತಯಾ ಪ್ರಸೃತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯನ್ನು ರಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗಂತುಂ ಕುತ್ರ ಸಮುದ್ಯತೋಽಸಿ ತರುಣಿ ತ್ವದ್ಧಾಮ ತತ್ಪದ್ಧತಿಃ
ಕಿಂ ತತ್ರಾಸ್ತಿ ಮುಕುಂದ ಮಾನಿನಿ ತವ ಸ್ವಚ್ಛೋರ್ಜಿತಾಭೀಶುನಾ |
ಕ್ರಾಂತಂ ದ್ವಾರಮಲಕ್ಷಯನ್ ಕೃಶಮಿದಂ ಗಾತ್ರಂ ಚ ತಸ್ಯಾಂತರೇ
ಗಂತಾಸ್ಮೀತ್ಯಭಿಧಾಯ ತನ್ಮದುಕರಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ಸ ಗೃಹ್ಣಾತು ಮಾಮ್ || ೫೩ ||

(ಗೋಪಿ) 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಎಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುವಿ?' (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) 'ತರುಣಿ ! ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ. (ಗೋಪಿ) 'ಮುಕುಂದ! ಆ ದಾರಿ ಅಲ್ಲಿದೆಯಾ?' (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) 'ಎಲ್ಲೆ ಹಮ್ಮಿನವಳೆ! ನಿನ್ನ ಧವಳಕಾಂತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದರೊಳಗಿನ ನಿನ್ನ ತೆಳುದೇಹವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಟೆ! ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅವಳ ಕೋಮಲ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ.

ಕೆರಳಿದ ಗೋಪಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಸಲ್ಲಾಪ

ಯದ್ಯಾಯಾಸಿ ರಿರಂಸಯೇಶ ಮಹಿತಂ ಮದ್ಧಾಮ ತರ್ಹ್ಯದ್ವನಿ
ಸ್ಥಿಗ್ಧಾಂ ಮಾಮವಲೋಕ್ಯ ಭೀತಪದವೀಂ ಸದ್ಯೋಽಲಭಿಷ್ಠಾಃ ಕುತಃ |
ಉದ್ವೀಕ್ಯ ಸ್ತನವ್ಯಂಭಿಕುಂಭಯುಗಲಂ ಕುಂಭೀಶ್ವರಾಶಂಕಯಾ
ಪದ್ವಾಕ್ಷೀತಿ ನಿಗದ್ಯ ಸುಸ್ಥಿತಮುಖೀಂ ಚುಂಬನ್ ಸ ತಾಂ ಜ್ಯಂಭತೇ || ೫೪ ||

(ಗೋಪಿ) 'ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ರಮಿಸಲೆಂದು ನನ್ನ ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡಿರುವ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆಯಾದಲ್ಲಿ, ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಕೂಡಲೇ ಅದೇತಕ್ಕೇ ಭೀತನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆ?'; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) 'ಕಮಲಾಕ್ಷಿ! ನಿನ್ನ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮದ್ದಾನೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಎಂದು ನುಡಿದು, ನಮನಗೆ ಜೀರಿದ ಅವಳನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಪಿ : ಅವಳು ಇನ್ನೇನನ್ನಾದರೂ ಕೇಳಿಯಾಳು, ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮುುತ್ತಿಕ್ಕಿ ಅವಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನಾಗಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಕುಂಭೀಶ್ವರ - ಗಜೇಂದ್ರ.

ಗೋಪಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಚತುರೋಕ್ತಿ

ಅನ್ಯಾಚುಂಬನಜಾತಚಿಹ್ನಮಧುನಾ ಬಿಂಬಾಧರೇ ದೃಶ್ಯತೇ
ತನ್ಮಾಂ ರಂಜಯಸೀಶ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯಗಿರಾ ಧನ್ಯಾಽಬಲಾ ಸೈವ ಹಿ |

ಮನ್ನಾನ್ವಿತವಾದ ಮುಹುಃ ಸಖ ಭವಚ್ಛಾನ್ಯಾಂ ಸಭಾಂ ಪಶ್ಯತ-
ಪ್ತನ್ಮೇಽಭೂದ್ಧರವರ್ಣನೀತಿ ಶಮಯನ್ ಮನ್ನಾನಸೇ ಸ್ಯಾದಸೌ || ೫೫ ||

(ಗೋಪಿ) "ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಬೇರೊಬ್ಬಳ ಚುಂಬನದಿಂದಂತಾದ ಗುರುತು ನಿನ್ನ ಕೆಂಪಾದ ತುಟೆಯ ಮೇಲೆ ಈಗ ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ ! ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಮೆಚ್ಚಿಪುತ್ತಿರುವಿ? ಆ ಹೆಣ್ಣೇ ಪುಣ್ಯವತಿ ! ಅಲ್ಲವೇ !"; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಗೆಳತಿ ನೀನಿಲ್ಲದ ಸಭೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಪ ಕೆರಳಿದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ಈ ಗುರುತು ನನಗೆ ಅಯಿತು, ಸುಂದರಿ !" ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ವೃಂದಾರಣ್ಯನಿಹುಂಜಮಂದಿರಗತಂ ಮಂದಾನಿಲೈರ್ವೀಜಿತಂ

ಚಂದ್ರಾಮಂದಕರೇಣ ಸೇವಿತಪದಂ ಕಂದರ್ಪತಾತಂ ನಿತಿ |

ಮಂದಾರಾದಿಲಸತ್ಪ್ರಸೂನನಿಚಯೈರ್ವೃಂದಾರಕಪ್ರೇಷಿತೈಃ

ಸಂದೃಶ್ಯ ಪ್ರಿಯವತ್ಕೃ ಗೋಪಲಲನಾವೃಂದಂ ಶನೈಃ ಪದ್ಯತೇ || ೫೬ ||

ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಮಂದಾರ ಮೊದಲಾದ ಹೊಳೆಯುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು, ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಲತಾಗೃಹಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂದಮಾರುತ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರನ ತುಂಬು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಿಂದ ಸೇವಿತಪಾದನಾದ ಮಾರಜನಕನಾದ ಅವನನ್ನು ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಿಂಡು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಮೀಪಿಸಿತು; (ನಿಹುಂಜ-ಪೊದೆ; ಕಂದರ್ಪ - ಕಾಮ; ಕಂದರ್ಪತಾತ - ಕೃಷ್ಣ).

ಪೊದೆಯನ್ನೂ ಅರಮನೆಯಂತಾಗಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನೃತ್ಯತೈಕಿನಿ ಚಿತ್ರಪುಷ್ಪತಲಕಾರತ್ನಸ್ಫುರತ್ತೋರಣೈ-

ರ್ವಿಷ್ಣುಕೌಶೋಭಿನಿ ಪಲ್ಲವಾಖ್ಯವಿಲಸತ್ತಲ್ಲೇ ಪ್ರದೀಪತಿಷ್ಠಿ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಣೌಷಧಿಭಿಃ ಪ್ರಸೂನವಿಲಸತ್ತತ್ಪ್ರವೀತಾನಪ್ರಭೇ

ಮತ್ತಾಲಿಪ್ರಜಗಾಯಕೇ ಹರಿರಭಾತ್ ಕುಂಚೇ ನಿಜಾಂ ರಂಜಯನ್ || ೫೭ ||

ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನವಿಲುಗಳು, ಬಗೆಬಗೆಯ ಪುಷ್ಪಗಳ ತಿಲಕವಕ್ಷರೂಪದ ಮಣಿರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ತೋರಣಗಳು, ಚಿಗುರಿಸ ರೂಪದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಶಯ್ಯೆ, ದೀಪದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಹರದಿದ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲತೆಗಳು, ಪುಷ್ಪ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಎಲೆಗಳಿಂದಾಗಿ

ಹಾರುಬಟ್ಟೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಮದಿಸಿದ ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಪಿನ ರೂಪದ ಗಾಯಕರು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹೊಳೆಯುವ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ರಂಜಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೋಭಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಲತಾಗೃಹಗಳು ಸಹ ಅರಮನೆಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ 'ನಿಜಾಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶವು ವ್ಯಕ್ತವಾದದ್ದು ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾರನಲ್ಲ

ಸ್ವಾತಃ ಸೌಂದರ್ಯನದ್ಯಾಂ ಪರಿಹೃತವಸನೋ ಗೋಪಿಕಾಲೇಪನಶ್ರೀ-
ರ್ವಕ್ಷೋಜಾಬ್ಜಾಸನಸ್ಥಃ ಕೃತವನವಸತಿರ್ಹಾರಮಾಲಾಕರಾಗ್ರಃ |

ಬಿಭೃತ್ಯೇಶೌಘಕಾಶಾನಧರಜನಿಪಯೋಮಾತ್ರವೃತ್ತಿರ್ವಿನಿಧಃ

ಪ್ರೇಷ್ಯಃ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲೋಽಸೌ ಜಯತಿ ಮುನಿಗಣಂ ಜಾರವಾರ್ತಾ ಕುತೋಽಸ್ಯ ಜಿಲ

ಸೌಂದರ್ಯನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ, ಕಳಚಿದ ವಸ್ತ್ರ, ಗೋಪಿಯರು ಲೇಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಗಂಧದ (ಗೋಪೀಚಂದನದ) ಕಾಂತಿ, ಸ್ಥನರೂಪದ ಕಮಲಪೀಠದಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತಿ, ವನದಲ್ಲಿ ವಾಸ, ಕೈಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಗೋಪಿಯರ ಕೇರೂಪದ ದರ್ಭೆಗಳು, ಅಧರಾಮೃತ(ಜಲ)ವೇ ಜೀವನೋಪಾಯ, ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ತೊರೆದ ಜೀವನ, ಹೀಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದ ವಿಟ್ಟಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುನಿಗಣವನ್ನು ಮೀರಿಸಿರುವನು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಜಾರ ಎಂಬ ಮಾತು ಇವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿತು!

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪೀಜನಜಾರ ಎಂಬ ಮಾತು ಲೋಕದಾಡಿಯದೆ ಹೊರತು ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದುದಲ್ಲ; ಅದು ನಿಜವಾಗಿ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾರುವ ಹಿರಿಮೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಕಾರ - ದರ್ಭೆ.

೨. ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಏಕರಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಗೆಂದಂದಿರಿಗೆ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯೇ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಸಂಗ ಒದಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿವೆ (೧೦/೨೧/೨೯):

ನಾಸೂಯನ್ ನೃಪ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಮೋಹಿತಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಾಯಯಾ |

ಮನ್ಯಮಾನಾಃ ಸ್ವಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾನ್ ಸ್ಥಾನ್ ಸ್ಥಾನ್ ದಾರಾನ್ ಪ್ರಚೌಕತಃ ||

ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಸ
ಚುಂಬಂತ್ಯಃ ಸರಸಾಧರಂ ಪುಲಕಿತೈರಂಗೈರ್ಗಲದ್ವ್ಯಾಷಣೈ-
ಸ್ತಂ ಗಾಢಂ ಪರಿರಚ್ಯ ಸುಸ್ಥಿತಮುಖಂ ಸೌಂದರ್ಯಸಿಂಧುಂ ಮುದಾ |
ತುಂಗಾತ್ಮೀಯಮನೋರಮಸ್ತನತಟೇ ಸಂದರ್ಶಿತಾಂಕಂ ನಖೈ-
ರ್ವೃಂದಾರಣ್ಯಮದೋ ನನಂದುರಬಲಾ ಮಂದಾನಿಲೈರ್ಮಂಜುಲಮ್ || ೫೯ ||
ಆವನ ಸರಸಾಧರವನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುತ್ತ, ಪುಲಕಗೊಂಡ ಅವಯವಗಳ, ಜಾಲಿಬೀಳುತ್ತಿರ
ಆಭರಣಗಳ, ಸುಂದರ ಕಿರುನಗೆಸೂಸುವ ಮುಖದ, ಉಬ್ಬಿದ ತಮ್ಮ ಮನೋಹರವಾದ
ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಗುರುತನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂಡಿಸಿದ, ಸೌಂದರ್ಯಸಾಗರನಾದ
ಆವನನ್ನು ನಲಿವಿನಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಗೋಪಿಯರು ಮಂದಮಾರುತ
ದಿಂದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದ ಆ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿದರು; (ತುಂಗ-ಉನ್ನತ)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರಸಿಂಹ

ಕಾಂತಾಕದಂಬಕುಚಕುಂಬರಕುಂಭಸಂಗಿ-

ಸಂತಾಪಹಾರಿನಖಮಂಡಲಮಂಡಿತೋಽಲಮ್ |

ಗಂಡಾನುಷ್ಕವಿಲಸನ್ಮುಖಚಂದ್ರಚುಂಬೀ

ಕುಂಜೇಷು ಸಂಚರತಿ ಕೃಷ್ಣವಿಚಿತ್ರಸಿಂಹಃ || ೬೦ ||

ಗೋಪಿಯರ ಗುಂಪಿನ ಆನೆಯ ಕುಂಭದಂತಹ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದ ಸಂತಾಪ
ನೀಗಿಸುವ ಉಗುರುಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ತನ್ನ ಕನ್ನಿಗೆ ಸೋಕಿದ
ಅವರ ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರವಾದ
ಸಿಂಹವು ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ವಿ: ೧. ಸಿಂಹರಾಶಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಿಂಹವು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಆರೈಸುವುದು ಅಪೂರ್ವ ಎಂದು ಭಾವ.

ಬೃಂದಾವನದ ವೈಭವ

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಮಮಖಿಲಂ ಯತ್ರ ಸ್ಥಲಂ ಸಾಚಲಂ

ಸಸ್ರೀಕಾ ಮುನಯಶ್ಚ ಪಕ್ಷಿಹರಿಣೀಹರ್ಯಕ್ಷವೃಕ್ಷಾದಯಃ |

ಯತ್ಪಾಥಃ ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ವೃಜಸ್ಮಿವಶಂ

ಪುತ್ರಕುಂತಾಂತರಿತಂ ಮಹಃ ಪರಮದೋ ವೃಂದಾವನಂ ಸ್ಯಾನ್ಮದೇ || ೬೧ ||

೧. ಚಂದ್ರಸಿಂಹರಾಶೋಃ ಸಂಬಂಧೋಽಸ್ತೀತಿ ಸಿಂಹರಾಮ್ಯಮ್ | ಸಿಂಹಚಂದ್ರಮಾತ್ರಯೋರೈಕತ್ವಪೂರ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವಾ

ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದೂಡಗೂಡಿದ ಸಕಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಬಡಮೂಡಿದ್ದ, ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಜಿಂಕೆಗಳು, ಸಿಂಹಗಳು, ವೃಕಗಳು, ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮುನಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದ ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯು ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ವಶನಾಗಿದ್ದ, ಆ ವೃಂದಾವನವು ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

೨. : ೧. ವೃಂದಾವನದ ಸಕಲ ಪ್ರದೇಶವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು; ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪರುಪಕ್ಷಿಗಳು ಸಹ ಮುನಿಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದವು; ಅಲ್ಲಿಯ ಯಮುನಾನದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾಗಿತ್ತು; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದಾಂತಗೋಚರ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋಪಿಯರಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವೃಂದಾವನವು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸುರಸಿಂಧು ಎಂದರೆ ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆ; ಸಿಂಧು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಮುನಾನದಿ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸುರಸಿಂಧುವಾದ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರಗಳಂತೆ ಪೂಜಿತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು; ಹರಿಣೀ - ಜಿಂಕೆ; ಕ್ರುತ್ಯಂತ - ವೇದಾಂತ; ಸಿಂಧು - ನದಿ, ಸಮುದ್ರ; ಸುರಸಿಂಧು- ಗಂಗೆ.

ವೃಂದಾವನವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಮರಣೀಯಕ್ಷೇತ್ರ

ಯತ್ಕುಂಜಾ ಮುರವೈರಿಸಂಗತವಧೂವಿಕ್ರೀಡನೈರ್ವಾಸಿತಾ
ಯತ್ಸಂಜಾತಸುರದ್ರುಮೌಘಮಹಸಾ ವಿದ್ಯೋತಿತಾಶಾಮುಖಮ್ |
ಯಚ್ಚಂದ್ರೇಶಸುರೇಶಮುಖ್ಯವಿಬುದ್ಧೈಃ ಸಂಸೇವ್ಯಮಾನಂ ಸದಾ
ತದ್ವೃಂದಾವನಮಾವಿರಸ್ತು ಸತತಂ ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರಮತ್ತೇ ಮಮ || ೬೨ ||

ಅಲ್ಲಿಯ ಪೊದೆಗಳು ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಗೋಪಿಯರ ವಿಹಾರದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದವು; ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ದೇವವೃಕ್ಷಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ದಿಕ್ಕುವಿದಿಕ್ಕುಗಳು ಬೆಳಗಿದ್ದವು; ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸದಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸುವರು; ಅಂತಹ ವೃಂದಾವನವು ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮಿಸುವ ನನ್ನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳಲಿ.

ಮಿ : ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವು ಸ್ವಲ್ಪ ಪದವ್ಯತ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಥವು ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ :

ಯತ್ಕುಂಜಾ ಮುರವೈರಿಸಂಗತವಧೂವಿಕ್ರೇಡನೈರ್ವಾಸಿತಾ
ಯತ್ಸಂಜಾತಸುರದ್ವುಮೌಘಮಹಸಾ ವಿದ್ಯೋತಿತಾರಾಮುಖಿಮ್ |
ಯತ್ಪಾಪಃ ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಯತ್ಪಾಬಿಲೈರ್ಲಕ್ಷಿತಂ
ಯತ್ಕುಂತಾಂತರಿತಂ ಮಹಃ ಪರಮಹೋ ವೃಂದಾವನಂ ಪಾದನಮ್^೧ || ೨/೩೪ ||

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯೋಲಲ

ಕಪ್ಪಂ ಕಪ್ಪನ ನಿರ್ಜರೋಽಹಮಿಹ ತೇ ಸ್ವರ್ಗಃ ಕ್ವತ್ ಕ್ವತ್ ತದ್ಗೃಹಂ
ಪೀಯೂಷಂ ಕ್ವ ತವಾಧರೇಽಸ್ತಿ ಸುಭಗೇ ಕ್ವಾಪ್ತೇ ತವಾನಿದ್ರತಾ |
ತ್ವತ್ಪ್ರೇಮ್ಣಾಂ ಸಖಿ ಚಿಂತಯಾಽನಿಮಿಷತಾ ಕುತ್ರ ಪ್ರಿಯೇ ಪಶ್ಯತ-
ಸ್ವದ್ರೂಪಂ ತ್ವಿತಿ ಬಲ್ಲವೀಂ ಪ್ರಿಯಗಿರಾ ಚಕ್ರೇ ಸ ಚಕ್ರೇ ನಿಜಾಮ್ || ೬೩ ||

(ಗೋಪಿ) 'ನೀನಾರು ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ನಾನೊಬ್ಬ ದೇವತೆ !'; (ಗೋಪಿ) 'ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲ್ಲಿದೆ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ನಿನ್ನ ಮನೆಯೇ'; (ಗೋಪಿ) 'ಅಮೃತ ಎಲ್ಲಿದೆ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಸುಂದರಿ! ನಿನ್ನ ಅಧರದಲ್ಲಿ; (ಗೋಪಿ) 'ನಿನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಸಖಿ! ಅದು ನಿನ್ನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯ ಚಿಂತೆಯಿಂದಾಗಿ; (ಗೋಪಿ) 'ನೀನು ಎವೆ ಇಕ್ಕದವನೇ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಪ್ರಿಯಳಿ! ನಿನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ' - ಹೀಗೆ ಪ್ರಿಯವಚನಗಳಿಂದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.

೧. ವೃಂದಾವನಂ ವರ್ಗಯತಿ | ಯದಿತಿ | ಯತ್ಕುಂಜಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ವೃಂದಾವನೇ ಕುಂಜಾಃ ಲತಾಗೃಹಾಃ | "ನಿಕುಂಜ ಕುಂಜೌ ವಾ ಕ್ವೀಯೇ ಲತಾದಿಪಿಹಿತೋದರೇ" ಇತ್ಯಮರಃ | ಮುರವೈರಿಸಂಗತವಧೂವಿಕ್ರೇಡನೈಃ ಮುರವೈರಿಣಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ಸಂಗತಾಃ ಯಾ ವಧ್ವಃ ಗೋವೃಷ್ಟಾಣಾಂ ವಿಕ್ರೇಡನೈಃಪರಿತೈಃ ವಾಸುತಾಃ ಪರಿಮಲೀಕೃತಾಃ | ಯತ್ಸಂಜಾತಸುರದ್ವುಮೌಘಮಹಸಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಂಜಾತಾಃ ಸುರದ್ವುಮಾಃ ದೇವತರವಃ ಮಂದಾರ-ಪಾರಿಜಾತಾದಯಃ ತೇವಾಮೋಘಾಃ ಸಮೂಹಾಃ ತೇವಾಂ ಮಹಸಾ ರತ್ನಮಯಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಕಾಂತ್ಯಾ | "ಕಾಂತ್ಯುತ್ಪನ್ನೌ ಕು ಮಹಸಿ" ಇತ್ಯಮರಃ | ವಿದ್ಯೋತಿತಾರಾಮುಖಿಂ ವಿದ್ಯೋತಿತಾನಿ ವೃಕಾಶಿಕಾನಿ ಅರಾಮುಖಾನಿ ದಿವ್ಯುಖಾನಿ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್ | ಯತ್ಪಾಪಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ವೃಂದಾವನೇ ಪಾತುಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಪಾಪಃ ಜಲಮ್ | ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಸುರಸಿಂಧುಃ ಸುರಸದೀಪಿ ಸಿಂಧುಸ್ತಮುದ್ರಾಪ್ರಾಂ ಮಹಿತಂ ಪೂಜ್ಯಮಧಿ-ಕವಾವಿಶ್ಲೋಕೇತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯತ್ ಕುಂತಾಂತರಿತಂ ಯತ್ಕುಂತಂ ಕುಂತಂ ಕುಂತುಕ್ರಮ್ | ಅಬಿಲೈಃ ಸ್ವೀಬಾಲಪಶುಪಕ್ಷ್ಮಾದಿಭಿಃ ಲಕ್ಷಿತಂ ದೃಷ್ಟಮ್ | ಉಪನಿಷದವಿಷಯಸ್ಯ ಸ್ವೀಬಾಲಪಶುಪಕ್ಷುಚಕ್ಷುರ್ವಿಷಯತ್ವಮ್ | ಆಹೋಃ ಅಪ್ಪೇನುಗಮ್ | (ಆತಸ್ತತ್) ವೃಂದಾವನಂ ವಾದನಂ ವಮಿತ್ವಮ್ |

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ, ಗುರುಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ (೨/೩೪)

೨. ಸೌಂದರ್ಯೋತಿಸಯಾತ್ ತ್ವದ್ವರ್ತಗೋಪ್ತಕಂ ಚಕ್ಷುರ್ನಿಮೇಷಮುಖಿ ನ ಸಹತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ರಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಪ್ರೀತೀರ್ಲಾಭಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ತಮಪಿ ಯಾ ತಸ್ಯೈದದಾವಂಕಗಾಂ
ತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ರತಿಸಂಗರಸ್ಥಹೃದಯಾಮಾಲಿಂಗ್ಯ ರಮ್ಯೈರ್ಭುಜೈಃ |
ತಸ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತಂ ಮುಖಮಿಲಂ ಚಿತ್ತಾಯ ಸಂರೋಚಯನ್
ಕಸ್ತೂರಿತಲಿಕೇನ ಭೂಷಯತಿ ಯಃ ಸ ಸ್ಯಾನ್ಮದೇ ವಿಟ್ಠಲಃ || ೬೪ ||

ಪ್ರೀತಿಯು ಲಭಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದಳು; ರತೀಕ್ರೀಡೆಯ ಸಮರಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಿದ ಅವಳನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿಕೊಂಡನು; ತನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವಂತೆ ಕಸ್ತೂರಿತಲಿಕದಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ; (ಸಂಗರ - ಯುದ್ಧ).

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ನವಮಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸತ್ಯತಃ || ೬೫ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ನವಮಃ ಸರ್ಗಃ || ೬೫ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧. "ಉರು ತದ್ಯ ಯದ್ವೈಶ್ವಃ" ಇತಿ ಸ್ವಾಂಕೃ ವೈಶ್ವಸ್ವಾನ್ವಾದೈಶ್ವರ್ಯವರ್ತಿತಾಮಂಮಾರೋಪ್ಯೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಅನೇನ ಒಹುದ್ರವ್ಯಲಾಭಮವೇಕ್ಷ್ಯಾಂತರಸ್ಥಾಪಿ ವಸ್ತುಸೋ ದಾನಾದ್ವೈಶ್ವರ್ಯಮೇವೈತಿ ಧ್ವನಿಃ | ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ - ಮಂಕಗಾಂ ಉತ್ಸರ್ಗಗಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಾಂಕಮಾರೋಪ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಅತಿಶಯಿತಮನೋಹರಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮೇಣ ಒಹುಸುಖಂ ಉತ್ಪಾದತಂ ಸ್ವಾರಸೀ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. "ಚಂದ್ರಮಾ ಮನಸೋ ಜಾತಃ" ಇತಿ ಚಂದ್ರಸ್ವಾನೇ ಮನಸಿ ಫಲಯಿತ್ವೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ವಿತತ್ಪದ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಸಿ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ಪುನರಸಿ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ | - ವ್ಯಾ.

೧೦. ದಶಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - ೧; ಅಜಗರದಿಂದ ನಂದನ ವಿಮೋಚನೆ - ೨,೩; ರಂಖಿಚೂಡನ ವಧೆ - ೪,೫; ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ವಧೆ - ೬-೯; ಅಸುರಪ್ರಿಯರ ದುರ್ದೇಶ - ೧೦; ಕೇಶಿಯ ವಧೆ - ೧೧-೧೫; ನಾರದರಿಂದ ಕಂಸನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯದ ಕಥನ - ೧೬-೧೯; ನಾರದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨೦,೨೧; ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರೇಷಣೆ - ೨೨,೨೩; ಅಕ್ರೂರನ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಸಂಭವ - ೨೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅಕ್ರೂರನ ಸ್ವಾಗತ - ೨೫,೨೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕುರಲಪ್ರಶ್ನೆ - ೨೭; ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ - ೨೮-೩೨; ಮಧುರಾಗಮನೋದ್ಯೋಗ - ೩೩; ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - ೪೭; ಅಕ್ರೂರನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ - ೪೮-೭೦; ಭಗವದನುಗ್ರಹ - ೭೧; ಯಮುನಾ- ನದಿಯ ವರ್ಣನೆ - ೭೨; ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - ೭೩; ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೭೫-೮೩; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೮೪)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಇತ್ಥಂ ಸ ರಾತ್ರೌ ವಿವಿಧಾನ್ ವಿಲಾಸಾನ್

ಕೃತ್ವಾ ನಿಶಾಂತೇ ವಿಸಸರ್ಜ ಗೋಪಿಃ |

ಪ್ರೀತ್ಯೈ ವಿಧೋರನ್ವಯಜಃ ಸ್ವಲೀಲಾಂ

ಮಿತ್ರಂ ನ ಸಂದರ್ಶಯತಿ ಸ್ಮ ನೂನಮ್ || ೧ ||

ಹೀಗೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಬಿಡುಬಿಟ್ಟು ಚಂದ್ರನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅವನು ತನ್ನ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ಮಿ. : ೧. ರಾಸಕ್ರೀಡೆ ನಡೆದದ್ದು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸೂರ್ಯ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ವಿಹರಿಸಿದ್ದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೇಂದು; ಅವನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲವೆ!

೩. ಇದರಿಂದ ವಂಶದ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಡುವಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಅನಂತರದವರು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ; ವಿಧು - ಚಂದ್ರ; ಮಿತ್ರ - ಸೂರ್ಯ.

ನಂದನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅಜಗರ

ದುರ್ಗಾವನೇ ವ್ರತಧರಂ ನಿಶಿ ನಂದಗೋಪಂ

ಸರ್ಪೋಽಗ್ರಸೀತ್ ಕಿಲ ಬುಭುಕ್ಷಿತಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ |

ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಸೃಜ್ಯ ಸಕಲೇಶ್ವರಮನ್ಯದೈವ-

ಪ್ರತ್ಯರ್ಹಣಾಭಿರತಮಿತ್ಯಹಮೂಹಯಾಮಿ || ೨ ||

ದುರ್ಗಾವನದಲ್ಲಿ ವ್ರತಹಿಡಿದಿದ್ದ ನಂದಗೋಪನನ್ನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತ-
ವಾಗಿದ್ದ ಅಜಗರವೊಂದು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟಿತು; ಅವನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಅನ್ಯದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಗೆಂದು ತೊಡಗಿದವನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ನಾನು ಊಹಿಸುವೆ.

೧. : ೧. ಅನ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಸರ್ಪೋತ್ತಮತ್ತೇನ ಅರಾಧಿಸುವುದು ಅನರ್ಥಕರ ಎಂಬ
ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇದರಿಂದ ವೃಷ್ಣವರು ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ
ಅರಾಧಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ವಿಹಿತ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ.

೨. ಹೀಗೆ ಅಜಗರ ಹಿಡಿಯುವುದು ಸಾವು, ರೋಗ-ರುಜಿನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು
ಒದಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ; ಪ್ರತ್ಯರ್ಹಣ - ಪೂಜೆ.

೩. ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಕೆಡುಕು ಸಂಭವಿಸಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅಪಚಾರ-
ವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಅಜಗರನ ಮೋಚನೆ

ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವದರ್ಶನಸುದರ್ಶನಮೇನಮಾತ್ಮ-

ವಿದ್ಯಾಧರಾನ್ವಯಮಮೂಮುಚದಬ್ಜನೇತ್ರಃ |

ತತ್ಪಾದಪೂತತನುರುತ್ತಮಪೂರುಷಾಂಘ್ರಿ-

ಪ್ರೀತ್ಯೈವ ತಸ್ಯ ಪದಮೇವ ಜಗಾಮ ಸೋಽಪಿ || ೩ ||

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ದರ್ಶನವೆಂಬ ಸಾರ್ಥಕನೋಟ ಹೊಂದಿದ,
ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರ ವರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಆ ಅಜಗರನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಕರುಣಿಸಿದ;
ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಮೇಲಿನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅವನ
ಪಾದದಿಂದ ಪೂತದೇಹನಾದ ಅವನಾದರೋ, ಅವನ ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ.

೧. ಸರ್ಪೋತ್ತಮಂ ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಹಾಯಾಸ್ತುಭಕ್ತಿಕರಣದೋಷೇಣೈವ ಸರ್ಪೋಽಗ್ರಸೀದಿತ್ಯಹಮೂಹಯಾಮಿ | - ಡ್ಯಾ.

೨. ಅಹಂ ವಿದ್ಯಾಧರಃ ಕೃತ್ವಾ ಸುದರ್ಶನಂ ಇತಿ ವೃತ್ತಃ |

ಶ್ರಿಯಾ ಸ್ವರೂಪವಂಪತ್ಯಾ ವಿಮಾನೇನಾಚರಂ ದಿಶಃ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೨೨/೧೨)

೩. ಪೂರ್ವಂ ಯದಾ ಹೃಜಗರೋ ನಿಜಗಾರ ಸಂದಂ ಸರ್ವೇ ನ ರೇಕುರಥ ತತ್ಪ್ರವಿಮೋಕ್ಷಣಾಯ |

೨. : ೧. ಆ ಅಜಗರ ಸುಂದರನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರ; ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲರಾದ ಪಂಚದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವ ಎಂಬ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಇದರಲ್ಲಿ ^೧ ಸುಂದರನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೃಷ್ಣನ ಸುಂದರನ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದೂ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಧರ' ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯಾಧರ ಗುಂಪಿನವರು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾನಿಪುಣರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂಬ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಸರ್ಪದ ಯೋಗದಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ನೀಡುವ ವೈಕುಂಠಪದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂಬ ಫಲಶ್ರುತಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ; (ಪೂತ - ಪವಿತ್ರ).

೪. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ :

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢಃ ಸರ್ವತೋಽಧಿಕಃ |

ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತವ್ರಯಾ ಮುಕ್ತಿನಃ ಚಾನ್ಯಥಾ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೮೫)

೫. ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಮೋಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ, ನಂದನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅಜಗರನನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೋಚನೆ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಹಿಡಿದವರನ್ನು ಸಹ ಭಗವಂತ ಮೋಚನೆ ಮಾಡುವನು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಶಂಖಚೂಡನ ಸಂಹಾರ

ಅಸಹ್ಯನಕ್ತಂಚರನಾಶಕತ್ವಂ

ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ |

ಸ ಶಂಖಚೂಡಂ ದಿತಿಜಂ ನಿಗೂಢಂ

ಮಮರ್ದ ಶಾರ್ದೂಲಮಿವ ಕ್ಷಪಾಯಾಮ್ || ೪ ||

ಸಹಿಸಲಾಗದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲೆಂದು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಖಚೂಡನೆಂಬ ಗೂಢವೇಷದ ದೈತ್ಯನನ್ನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಘ್ರವನ್ನು ಎಂಬಂತೆ ಮರ್ದಿಸಿದ.

ಮತಾಧಸಂಸ್ಕರ್ತಃ ಸ ತದಾಂತಿವ್ರೋ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತದುದಿತಂ ನಿಮಿಲಂ ಸ್ಮರಂತು ||

ಪೂರ್ವಂ ಸ ರೂಪಮದತಃ ಪ್ರಜಹಾಸ ವಿಪ್ರಾನ್ ನಿತ್ಯಂ ತಪಶ್ಚರತರಾಂಗಿರಸೋ ವಿರೂಪಾನ್ |

ಕೈ ವ್ಯಾಪಿತಃ ಸವದಿ ಸೋಜಗರತ್ವಮೇವ ಮತ್ತೋ ನಿಶಾಂ ತನುಮವಾಪ್ತ ಜಗಾದ ಸಂದಮ್ ||

ನಾಯಂ ನರೋ ಹರಿರಯಂ ಪರಮಃ ಪರೇಭ್ಯೋ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಃ ಸಕಲಕಾರಣ ಆತ್ಮಕಂತ್ರಃ |

ವಿಜ್ಞಾನಮ ಚೈನಮುರುಸಂಸ್ಥಿತೋ ವಿಮುಕ್ತಾ ಯಾಂತ್ಯಸ್ಯ ವಾದಯುಗಲಂ ಮುನಯೋ ವಿರಾಜಾನ್ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೧೦೭-೧೦೯)

೧. ಆನೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸುಂದರನನಾಮ್ನ ಕೃಷ್ಣಸಂಬಂಧೇನಾನ್ವರ್ಥತಾ ಸಂಪಾದಿತಾ |

- ಮ್ಯಾ

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಅಂಜಿಸಲೆಂದು ಕುದುರೆಯ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶಂಖಚೂಡ ಎಂಬ ಶಿವನ ವರ ಪಡೆದಿದ್ದ ಕುಬೇರನ ಬೃತ್ಯನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ನಿಶಾಚರನಾದ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ರಾತ್ರಿಂಚರರಾದ ಅಸುರರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ನಕ್ಷಂಚರ - ನಿಶಾಚರ; ಕ್ಷಪಾ - ರಾತ್ರಿ.

೩. ಕುಬೇರನ ಬೃತ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಣಿಮಂತನಂತಹ ಅಸುರರು ಸಹ ಇರುವುದು ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ 'ತಾತ್ಪರ್ಯರ್ಣಿಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ; ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನ ಸೌಗಂಧಿಕಪುಷ್ಪ ಹಾಗೂ ಪಂಚವರ್ಣಪುಷ್ಪಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕುಬೇರನ ಬೃತ್ಯರಾದ ಅಂತಹ ಕ್ರೋಧವರರು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ವಿವರ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಶಿರೋಮಣಿಯನ್ನಿತ್ತು ಯಶೋಮಣಿ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶಿರೋಮಣಿಂ ತಸ್ಯ ವಧಾದವಾಪ್ತಂ

ಬಲಾಯ ದತ್ತಾ ಬುಭುಚೇ ಸ್ವಯಂ ಸಃ |

ಯಶೋಮಣಿಂ ಚಂದ್ರಚಯಾತಿಶಾಯಂ

ಮನೋಜ್ಞಕಾಂತಾಮಣಿಭಿಃ ಸಮೇತಮ್ || ೫ ||

ಆ ಶಂಖಚೂಡನನ್ನು ವಧಿಸಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಅವನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನೀಡಿದ; ತಾನು ಮಾತ್ರ ರೂಪಸಿಯರಾದ ಸಾರೀಮಣಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ಚಂದ್ರನ ಗುಂಪಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಯಶೋಮಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದ.

೧. ಅಸ್ಯ ರಾತ್ರ್ಯವೇವ ಚರತೋ ಹನುತಾ ರಾತ್ರಿಚರಗಾರಕತ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಿತಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಕರರಾಜಿತಸದೃಶಸ್ವಾಂ ವೃಂದಾವನೇ ಕುಮುದಕುಂದಸುಗಂಧವಾತೇ |

ಝತ್ವಾ ಮುಕುಂದಮುಖನಿಸೃತಗೀತಕಾರಂ ಗೋವಾಂಗಳಾ ಮುಮುಕ್ಷುರತ್ತ ಸಾರ ಯಕ್ಷಃ ||

ರುದ್ರಪ್ರಸಾದಕೃತರತ್ನ ಉತ್ಪಾಸ್ಯ ಸಮ್ಪುರ್ವಶ್ಯೋ ಬಲೀ ಖರತರೋಽಪಿ ಚ ಶಂಖಚೂಡಃ |

ತಾಃ ಕಾಲಯತ್ ಭಗವತ್ಪಲತಾಡನೇನ ಮೃತ್ಯುಂ ಜಗಾಮ ಮಣಿಮಸ್ಯ ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೫/೭೩.೭೭)

೩. ದೇವೇಭ್ಯೋ ಮರಣಾದ್ವಿತಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ವಿತ್ತಪಾಜ್ಞಯಾ |

ತದೀಯಾಂ ನವಿನೀಂ ತೇ ಹಿ ರಕ್ತಂತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಯೇ ಹರಃ |

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೨೨/೨೦೦)

೪. ಶಂಖಚೂಡಂ ನಿಹತ್ಯೈವಂ ಮಣಿಮಾದಾಯ ಭಾಸುರಮ್ |

ಅಗ್ರಜಾಯಾದದಾತ್ ಶ್ರೀತ್ವಾ ಪಶ್ಯಂತೀನಾಂ ಚ ಯೋಷಿತಾಮ್ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೩೨/೩೨)

೨. : ೧. ಶಂಖಚೂಡನ ತಲೆಯಮೇಲಿದ್ದ ಮುಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಶಿರೋಮುಣಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಪಾರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬುದನ್ನು ಯಶೋಮುಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವುಗಳನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ನೀಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಕೀರ್ತಿಕರ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸೂಚಿತ.

೩. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನ ಅರ್ದ್ರತ್ವಾಮಾಚಾರ್ಯರ ತಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮುಣಿಯನ್ನು ದ್ರೌಪದಿಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಪಡೆದ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ಅಪಾರ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಸಹ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದ್ದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಕಾರ್ಯವೇ ಭೀಮವ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೪. ಅಕ್ಕಿರ ಕೃತವರ್ಮರು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಸ್ವಮಂತಕಮುಣಿಯನ್ನು ಸತ್ಯಾಜಿತನನ್ನು ಶತಧನ್ವನ ಮೂಲಕ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿಸಿ, ತಾವು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗವು ಅವರು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಹೀಗೆ ಶಂಖಚೂಡನ ಶಿರೋಮುಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದರೂ, ಬಲರಾಮ ಮುಂದೆ ಸ್ವಮಂತಕಮುಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನಗೆ ನೀಡದೆ ವಂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದದ್ದು ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡ ವಿಪರ್ಯಾಸ (ಮ.ಭಾ. ತಾ.ನಿ.೧೮/೧೯).

೬. ಚಂದ್ರಚಯಾತಿಚಾರು - ಕೀರ್ತಿಯು ಚಂದ್ರರ ಗುಂಪಿನ ಕಾಂತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯ ಹರಿಮೆಯು ಮನೋಹರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನಿಂದಾದ ಅರಿಷ್ಟ

ಧೂಲೀಪಾಲಿಭಿರಂಬರಂ ಮಲಿನಯನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಂ ತೋಯದಾನ್
ಲಾಂಗೂಲೇನ ವಿದಾರಯನ್ ಸಮರುಚಸ್ತದ್ವನ್ಮಮೂಲಂ ತ್ವಿತಿ |

ದೇವೇಂದ್ರಂ ಕಕುದದ್ರಿಣಾ ಮಿರಪುಟೈಃ ಪೃಥ್ವೀಂ ಚ ಸ ಕ್ಲೇಶಯ-

ನ್ನಭ್ಯಾಯಾತ್ ಸ್ವವಿಷಾಣಲಕ್ಷ್ಮ ಮಜಿತಂ ಕುರ್ವ ನೃರಿಷ್ಟಾಸುರಃ^೧ || ೬ ||

೧. ಅಗ್ರಸ್ತವವಿಷಾಣಾಗ್ರಃ ಸ್ವಭಾಷ್ಠಗೋಚಸೋಽಚ್ಯುತಮ್ |

ಕುಚ್ಚಾಕ್ಷಿಷ್ಟಾದ್ರವತ್ ತೂರ್ಣಮಿಂದ್ರಮುಕ್ತೋಽಪಸರ್ಯಥಾ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೨.೪/೧೦)

೨. ಕಾಮ್ಯಾಂಪುರೈಃ ಉರುಗಾಯಮಿಲೋಮಚೇಷ್ಟೋ ಗೋಷ್ಠಂ ಜಗಾಮ ವೃಷಭಾಕೃತಿರಪ್ಪವಧ್ವ ||

ಶಂಭೋರ್ವರಾದನುಗತ್ಯ ಸದೈವ ಕಂಸಂ ಗಾ ಭೀಷಯಂತಮಮುಮಾಹ್ವಯದಾತು ಕೃಷ್ಣ ||

ತನ್ನ ಗೊರಸುಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿಯ ರಾಶಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನೊಡೆದ ಗಗನವನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತಾ, ಕೃಷ್ಣನ ಸಮಾನಕಾಂತಿಯ ಮೇಘಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಲದಿಂದ ಸೀಳಿಹಾಕುತ್ತಾ, ಅವನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಕಕುತ್ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಮಿರಪುಟಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕ್ಷೇರಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಅಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡುಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸಿದ.

೧. ಶಿವನ ವರ ಹೊಂದಿದ್ದ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನು ಒಂದು ವೃಷಭದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದ ಎಂದರ್ಥ; ಕಕುತ್-ಹೆಗಲು; ವಿಷಾಣ-ಕೋಯಿ; ಮಿರ-ಗೊರಸು.

೨. ಅವನು ಬರುವ ರಭಸಕ್ಕೆ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಧೂಳು ತುಂಬಿತು; ಮೇಘಗಳು ಚದುರಿದವು; ಭೂಮಿಯು ಕಂಗೆಟ್ಟಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೩. ಅವನು ಗಗನವನ್ನು ಧೂಳಿನಿಂದ ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿದ್ದು ಅದು ವಿಷ್ಣುಪದ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ; ಮೇಘಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಬಣ್ಣ ಕೃಷ್ಣ ಮೃಬಣ್ಣದಂತೆ ಶ್ಯಾಮಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ; ಅವನು ದೇವೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕ್ಷೇರಪಡಿಸಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತರಾದವರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಮೂಲತಃ ವಿಷ್ಣು-ವೃಷಭ ದ್ವೇಷಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಹಾದ್ರೃಶ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಆತ್ಮಪಾತಕವಾದ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ಪ್ರಯತ್ನ

ಅಗ್ರೇ ನಿಧಾಯ ಸ್ವವಿಷಾಣಯುಗ್ಮ-

ಮುಗ್ರೋಽಚ್ಛುತಂ ಪ್ರತ್ಯಗಮತ್ ಸಹಾಯಮ್ ।

ದೋಷಾ ತದುತ್ಪಾಟಯತೋ ಮುರಾರಿಃ

ಕುರ್ವನ್ ಶಿರೋಭಾರಜಿಹೀರ್ಷಯೇವ ॥ ೭ ॥

ಉಗ್ರನಾದ ಆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಧಾವಿಸಿದ; ಆ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ತೋಳಿನಿಂದ ಆ ಕೋಡನ್ನು ಕಿತ್ತಿಹಾಕುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಾ ತನ್ನ ತಲೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಸೋಽಸ್ಯಾಸಾದ ಹರಿಮುಗ್ರವಿಷಾಣಕೋಟಮಗ್ರೇ ನಿಧಾಯ ಜಗ್ರಹೇಽನ್ಯ ವಿಷಾಣಮೀಶಃ ।

ಭೂಮೌ ನಿಪಾತ್ಯ ಚ ವೃಷಾಸುರಮುಗ್ರವೀರ್ಯಂ ಯಜ್ಞೇ ಯಥಾ ವಕುಮುರಾಯದಗ್ರಃ ॥

-ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೭೮,೭೯)

೧. ನಿಧಾಯಾದಿಮ ವಿಷ್ಣುಪದವಿಶ್ರವಣಾತ್ ಕೃಷ್ಣದಧ್ಯಾಂತಾ ತ್ಯಜ್ವ ದ್ವೇಷೇಣ ಮಲಿನವನ್ನಿಚ್ಛತ್ಯೇತಃ । -ವ್ಯಾ. ವಿಯುಧ್ವಿಷ್ಟುಪದಂ ವಾ ತು ಪುನ್ಯಾಕಾರವಿಹಾಯಸೀ ॥ -ಜತ್ತಮಃ

೨. ಅಯಂ ವಿಷ್ಣುಪದವ್ಯವೇಷೇಣಮುಕ್ತೈಶ್ವರಃ ಕವೇರ್ವದಯಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದು ಅವನ ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅವನನ್ನು ಮೂಲಕ; ಇವನು ತನ್ನ ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೆರಳಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನ ರೀತಿ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಕವೋ ಎಂಬಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ಕೋಡುಗಳು ಅವನ ತಲೆಗೆ ಭಾರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸಿದ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಕೇವಲ ದೇಹಕ್ಕೆ ಭಾರ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ :

ಭಾರಭೂತೈಃ ಕರೈಃ ಕಾರ್ಯಂ ಕಿಂ ತಸ್ಯ ನೃಪರೋದ್ವಿಜಾಃ |

ಯೈಹಿ ನ ತ್ರಿಯತೇ ವಿಜ್ಞೋರ್ಗೃಹಸಂಮಾರ್ಜನಾದಿಕಮ್ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ(೮೦)

೩. ಧೇನುಕಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆ ಅಸುರರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅವರಿಗೆ ಆತ್ಮಪಾತಕವಾದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ; ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಸರ್ವದಾ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ನಡೆಯುವುವು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇವುಗಳು ನಿದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಕೋಡುಗಳು

ಯದುಪತಿಮೃದುಹಸ್ತೇನೋದ್ವೃತಂ ಶೃಂಗಯುಗ್ಮಂ

ವ್ಯಸುಮಸುರಮಕಾರ್ಷೀತ್ ತತ್ಕ್ಷಣೇನೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ |

ಅಪಿ ಶಿರಸಿ ಧೃತೋ ಯತ್ಸ್ವಿಯ ಏವಾಂತಕಾಲೇ

ಕರವಶಮುಪಯಾತಃ ಶತ್ರುತಾಮೇತಿ ಶತ್ರೋಃ || ೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತದಿಂದ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನ ಎರಡು ಕೋಡುಗಳು ಆ ಅಸುರನನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಅಸುನೀಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದವು. ಅದು ಸರಿಯೇ; ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನವನೇ ಶತ್ರುವಿನ ಕೈಗೆ ವರನಾಗಿ ಶತ್ರುಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವನು.

೧. ಗೃಹೀತ್ವಾ ಶೃಂಗಯೋಶ್ವಂ ಯಾ ಅಪ್ಪಾರಪವದಾನ್ ಸಃ |

ಪ್ರತ್ಯಪೋವಾಹ ಭಗವಾನ್ ಗಜಃ ಪ್ರತಿಗಜಂ ಯಥಾ ||

ತಮಾಪತಂತಂ ಸ ನಿಗೃಹ್ಯ ಶೃಂಗಯೋಃ ಪದಾ ಸಮಾಕ್ರಮ್ಯ ನಿಪಾತ್ಯ ಭೂತಲೇ |

ನಿವ್ವೀಡಯಾಮಾಸ ಯಥಾಽಽದ್ಯಮಂಬರಂ ಕೃತ್ವಾ ವಿಪಾಣೇನ ಜಘಾನ ಸೋಽಪತತ್ ||

ಅಸೃಗ್ ವದುನ್ ಮೂತ್ರರಕ್ತತ್ ಸಮುತ್ಪಜನ್ ಕ್ಷಿಪಂಶ್ಚ ಪಾದಾನನಿಮೀಲಿತೇಕ್ಷಣಃ |

ಜಗಾಮ ಕೃಷ್ಣಂ ನಿರ್ಮಿತೇರಥ ಕ್ಷಯಂ ಪುಷ್ಪೈಃ ಕಿಂವಂತೋ ಹರಿಮೀದಿರೇ ಸುತಾಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೩೪/೧೨,೧೪,೧೫)

೧. : ೧. ಆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕೋಡುಗಳೇ ಅವನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದವು ಎಂಬುದರಿಂದ ಧ್ವನಿಸುವ ತತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಉಗ್ರಾಸುರನ ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು, ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತನಗೆ ಬೇಕಾದವರು ಎಂದು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಸಿದರೂ, ಶತ್ರುಗಳು ನೀಡುವ ಅಮಿಷಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವ ಬಂಧುಜನರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಕೆಡುಕಿಗೇ ಕಾರಣವಾಗುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

ಅರಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ಲಭಿಸಿತೆ?

ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ಮರತಾಂ ಮುನೀನಾ-

ಮರಿಷ್ಟಮಾತ್ಯಂತಿಕನಾಶಮೇತಿ |

ತದೇಕನಾಥಂ ಪ್ರಜಮೇತ್ಯ ಜೈತ್ರ-

ಮರಿಷ್ಟಪುಷ್ಪಿರ್ನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೯ ||

ಯಾರ ನಾಮವನ್ನು ನೆನೆಯುವ ಮುನಿಗಳ ಅರಿಷ್ಟವೂ ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಹೊಂದುವುದೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುಖ್ಯಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಜಯಶೀಲವಾದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಅರಿಷ್ಟನಿಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೆ !

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೇ ಸಕಲ ಅರಿಷ್ಟಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವಾಗ ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿದ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆ ಪಾತಕಿಯು ಎಂತು ಬದುಕಿಯಾನು ? ಎಂದರ್ಥ; ಅರಿಷ್ಟ - ಕೆಡುಕು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯು ಸಹ ಸರ್ವಾರಿಷ್ಟನಾಶಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಅಸುರರಮಣಿಯರಿಗಾದ ವ್ಯಥೆ

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾನವೀರ್ಯತರಣಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಪತ್ನಾಂಗನಾಃ

ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತಮನೋರಥಾಃ ಸ್ವನಯನದ್ವಾರಾಽಶ್ರುಧಾರಾ ದಧುಃ |

ಭಾವಿಸ್ವೀಯಪಯೋಧರದ್ವಯಮಹಾಶುಷ್ಕತ್ವಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ

ಹೃದ್ಗೋದಗ್ರಪಯೋವಿಯೋಗಕರಣೋದ್ಯುಕ್ತಾ ಇವಾರ್ತಾ ಭೃಶಮ್ || ೧೦ ||

೧. ತದೀಯಶೃಂಗೇಶೈವ ತಂ ಜಘಾನೇತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

೨. ಅನ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ಅಶ್ರುಭಸ್ಯ ಚಾರಿಷ್ಟಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಯಮುಕ್ತಿಃ |

೩. ನಾಮೋಽಸ್ತಿ ಯಾವತೀ ರಕ್ತಃ ಪಾಪನಿರ್ಹರಣೇ ಹರೇಃ |

ತಾಮತ್ ಕರ್ತುಂ ನ ಶಕ್ನೋತಿ ಪಾತಕಂ ಪಾತಕೇ ಜನಃ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಾಪವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ರತ್ನಗಳ ಪತ್ತಿಯರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರನ್ನು ತೆರವುಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದವರಂತೆ ಚಿಂತೆ ಕೆವಿಡ ಮನೋರಥವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಮುಂದೆ ಒದಗುವ ತಮ್ಮ ಎರಡು ಪಯೋಧರಗಳ ಮಹಾ-ಶೋಷಣೆಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರುಧಾರೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಪ್ರತಾಪದ ಮೇಲಿನ ಆಸೂಯೆಯಿಂದ ಶತ್ರುವರ್ಗದ ನಾಲಿಯರು ಸಹ ಅಪಾರ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಪ್ರಥಮಾನ - ಬೆಳಗಿದ ; ಉದಗ್ರ - ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಅಧಿಕ.

ಅಶ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಕೇಶಿದೈತ್ಯ

ಮುಕುಂದಮಾಜೌ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯತೋ ಮೇ

ನ ಜೀವಿತಾಶಾ ನನು ಎದ್ಯತೇ ಶ್ವಃ |

ಇತೀವ ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ಜಗಾಮ ಕೇಶೀ

ಜವೇನ ನಂದವ್ರಜಮಶ್ವರೂಪೀ || ೧೧ ||

“ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟ ನನಗೆ ಬದುಕಿನ ಆಸೆ ನಾಳೆ ಇರದು” ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ, ಕೇಶಿ ಎಂಬ ಅಸುರನು ಅಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ವೇಗದಿಂದ ನಂದಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ಎ. : ೧. ಕೇಶಿ ಎಂಬ ಅಸುರನು ಅಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಆಜಿ - ಯುದ್ಧ.

೨. ಅಶ್ವ ಎಂದರೆ ಶ್ವಃ - ನಾಳೆ ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ; ಅವನು ಆ ರೂಪ ತಳೆದದ್ದು ಅವನಿಗೆ ನಾಳೆ ಇಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಅಂದೇ ಅವನ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದದ್ದು.

೧. ಅಮರಣಂ ಚಂತಯಾ ಶರೀರಕಾರ್ಕೃಂ ಪ್ರಾಪುರಿತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಜಲಸ್ಯಾಪಿ ಪಯುಶ್ಚುಪಾಚ್ಯತ್ಯಾತ್ ತದಪಾರಯಂತ್ಯ ಇವ ತಿಷ್ಠಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ ಲಬ್ಧಸಂಜ್ಞಃ ಪುನರುತ್ತೋ ಮುಖಂ ವ್ಯಾಧಾಯ ಕೇಶೀ ತರಸಾರ್ಧಪತದ್ ಜರಿಮ್ |

ಸೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ವಶ್ಯಃ ಭುವಮುತ್ಪರಂ ಸ್ಥಯನ್ ಪ್ರವೇಶಯಾಮಾಸ ಯಥೋರಗಂ ಬಲೇ ||

ದಂತಾ ನಿಖೇತುರ್ಭಗವದ್ಭಜಸ್ತ ಶ್ವೇನ ಕೇಶಿನಸ್ತಪ್ರಮಯಸ್ತ ಶೋ ಯಥಾ |

ಬಾಹುಶ್ಚ ತದ್ವೇಹಗತೋ ಮಹಾತ್ಮನೋ ಯಥಾರ್ಧಮಯಃ ಸಂವತ್ಸರೇ ಉಪೇಕ್ಷಿತಃ ||

ಸಮೇಧಮಾನೇನ ಸ ಕೃಷ್ಣಭಾಹುನಾ ನಿರುದ್ರಪಾಯುರ್ವರಣಾಂಶ್ಚ ವಿಕ್ಷಿಪನ್ |

ಪ್ರಸ್ಯನ್ಯಾತಃ ಪರಿವೃತ್ತಶೋಚನಃ ಪಪಾತ ಲಂಬಂ ವಿಸೃಜನ್ ಕ್ಷೌ ಪ್ಯಮಃ || -ಭಾಗ.(೧೦/೬೫/೭-೮)

೪. ರೋಷವೈಕಪ್ರಕಾರೇಣ ನ ತಿಪ್ಪೇತ್ಯಶ್ಚ ತ್ವಃ |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೧೫/೧)

ಅಶ್ವರೂಪೀ ಸನ್ ಶೋ ನ ವಿಶ್ವತ ಇತ್ಯಶ್ಚ ಇತಿ ವೈತ್ಯೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨.. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬದುಕುವವರಿಗೆ ಅಂದೇ ಅಂತ್ಯ ಖಚಿತ; ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಭವಿಷ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ; ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮರೆಮುಪ್ಪದೇ ಅನರ್ಥ-ಕರ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ಮಹಾನರ್ಥಕರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೪. ಈ ಕೇಶಿ ದಾನವನು ಹಯಗ್ರೀವಾಸುರನ ಅವತಾರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತರ ಅಂತಾವತಾರದಲ್ಲಿ; ಹಯಗ್ರೀವನ ಅವತಾರನಾದ ಅವನು ಹಯದ ರೂಪದಲ್ಲೇ ಬಂದದ್ದು ಅವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾದ ಕೇಶಿ

ಸ ವಿಸ್ಪತಾಸ್ಯ: ಕಿಲ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಂ

ಗ್ರಸಿಷ್ಣುರಭ್ಯಾಗಮದಗ್ರ್ಯಕೀರ್ತಿಮ್ |

ಅದೋ ಯದೋರ್ವಂಶಮಣಿ: ಸ್ವಪ್ನಾಣಿಂ

ನಿವೇಶಯನ್ನೀಪಿತಮೇವ ಮೇನೇ || ೧೨ ||

ಅವನು ಬಾಯ್ತೆರೆದುಕೊಂಡು ಮಹಾಕೀರ್ತಿವಂಶನಾದ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನುಂಗಲು ಬಯಸಿ ನುಗ್ಗಿಬಂದ; ಯದುವಂಶಶೇಖರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತಾ, ಅದು ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನು ಕೋಡು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಗಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಕೃಷ್ಣನ ಅವನ ಸಂಹಾರದ ರೀತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದಂತೆ, ಈ ಕೇಶಿ ರಾಕ್ಷಸನು ಬಾಯಿ ಅಗಲಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಗಿದ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹ ಅನುಕೂಲಕರವೇ ಆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೇ ಸಕಲವೂ ನಡೆಯುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ದೈತ್ಯ ಹಾಗೆ ಸಾಗಿದ್ದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನಿಗೆ ಶಿವನ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.ದಲ್ಲಿ; ಅಗ್ರ್ಯ - ಶ್ರೇಷ್ಠ

೧. ಯೋಗವೃಷೌ ಹಯವಿಕ್ರಾಂತೋ ಹಯಗ್ರೀವ ಇತಿ ಸ್ವತಃ |

ಕೇಶಿನಾಮ ಹಯೋ ಜಾತ: ಸ ತಸ್ಯೈವ ಜಘಸ್ಯಹ: ||

-ಹರಿವಂಶಪರ್ವ(೫೪/೭೦)

೨. ಕೇಶಿನಾಮಾಸುರಃ ಪೂರ್ವಂ ಹಯಗ್ರೀವೋ ಮಹಾಸುರಃ |

ಅಂತಾವತಾರ (ಶ್ಲೋ.೭೧)

೩. ಪ್ರವೇಶಯನ್ | (ಮಾ.)

೪.ವೃಷಭಾಕೃತಿರವ್ಯವಧ್ಯ: | ಶಂಭೋರ್ವರಾತ್

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೩/೭೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೇಶಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೈ ಇರಿಸಿದ ಮರ್ಮ
 ಸ ಕೇಶಿದೈತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ ಮುರಾರಿ-
 ನಿರ್ವೇಶಯಾಮಾಸ ಕರಂ ಸ್ವಕೇಯಮ್ |
 ತದೀಯಹಾದಾರ್ಬರಮಧ್ಯಸಂಸ್ಥ-
 ಮಸುಂ ಬಹಿಷ್ಕರ್ತುಮಿವೇಹಮಾನಃ || ೧೩ ||

ಅವನ ಹೃದಯಾಗಸದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಲು ಬಯಸಿದವನಂತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಕೇಶಿದೈತ್ಯನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ತುರುಕಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಅಸುರನ ತೆರದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಸ್ತವನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೈಹಾಕಿ ತೆಗೆಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯವೇ ಆ ದೈತ್ಯನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಕೇಶಿಯನ್ನು ಮುಪ್ಪು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತ

ತದ್ವೈರ್ಯಂ ಜರಯನ್ ಬಲಂ ಚ ಶಮಯನ್ನಂಗಂ ಮುಹುಃ ಕಂಪಯ -
 ನಕ್ಷೇಭ್ಯೋಽಪಟುತಾಂ ದಿಶನ್ ದೃಢತರಾನ್ ದಂತಾನ್ ಬಲಾತ್ ಪಾಟಯನ್ |
 ತಚ್ಚಾಸಂ ಸ್ಥಲಯನ್ ಜರೇವ ಬಹುಶಸ್ತದ್ಯೌವನಂ ದೂರಯನ್
 ಹಸ್ತೋಽಸೌ ವಪ್ರಧೇಽಂತರಂತಕಪುರಾತಿಥ್ಯಂ ದ್ವಿಷಃ ಸೂಚಯನ್ || ೧೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇರಿಸಿದ ಆ ಹಸ್ತವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಡರುವ ಮುಪ್ಪು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಅಸುರನ ದೈರ್ಯವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿತು ; ಬಲವನ್ನು ಉಡುಗಿಸಿತು ; ದೇಹವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗಿಸಿತು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಂದಿಸಿತು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ದಂತಗಳನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಬೀಳಿಸಿತು ; ಅವನ ಉಸಿರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿತು, ಯೌವನವನ್ನು ಬಹುದೂರ ಮಾಡಿತು; ಶತ್ರುವಾದ ಅವನಿಗೆ ಯಮಪುರಿಯ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಒಳಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತ ಬೆಳೆದದ್ದನ್ನು ದೇಹವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವ ಮುಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಿರುವರು ; ಅಕ್ಷ - ಇಂದ್ರಿಯ ; ಅಂತಕ - ಯಮ.

೧. ಕೇಶಿ ಚ ಕಂಪವಿಹತಸ್ತುರಗ್ನರೂಪೋ ಗಿರ್ಯಾತ್ಮತಾಪರಮವಾಙ್ಮ ಸದಾ ವಿಮೃತ್ಯುಃ |
 ಪಾಪಃ ಸ ಕೇಶವಮಪಾಪ ಮುಖೇಽಸ್ಯ ಬಾಹುಂ ಪ್ರಾಪೇಶಂವಿತ್ ಇ ಭಗವಾನ್ ಪಪ್ರಥೇಽಸ್ಯ ದೇಹಃ ||
 ತತ್ಪ್ರಾದಣಾಯ ಕುಮತಿಃ ಸ ಕೃತಪ್ರಯಾಸಃ ಶೀರ್ಣಾಘೃಹಂತದರೋಚ್ಚಿದರುದ್ರವಾಯುಃ |
 ದೀರ್ಘಃ ಪಪಾತ ಚ ಮೃತೋ ಹರಿರಪ್ಸರೇಽಪ್ಯರ್ಪ್ಯ ಘೋರಕರದಿನಕೃತಪ್ರಮುಖಃ ಸ್ವತೋಽಭೂತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೮೦,೮೧)

೨. ಹಸ್ತವೇಶಮಾತ್ರೇಣ ತಸ್ಯ ಮರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

೨. ಮುಪ್ಪು ಸಾವಿಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಪ್ರವೇಶಕಾರ್ಯ ಅವನ ಸಾವಿಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವವು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೩. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಾದವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ತೋರಿದ ಮಹಿಮೆ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಅವನು ತನ್ನ ಹಸ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ಮಹಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ದೇಹ ತೊರೆದ ಕೇಶಿ

ಸ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಡವರಾಭಿವೃದ್ಧಾ

ಖಿಲಾಗ್ರಗಣ್ಯೋ ವಿಸಸರ್ಜ ಕಾಯಮ್ |

ಕರೋದಯಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಜಾತಾ-

ನಸೂನಸೂಯಾಭಿರತಾಸ್ತ್ವಜಂತಿ || ೧೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತೋಳು ಹಾಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ, ದುಷ್ಪರ ಮುಂದಾಳುವಾದ ಕೇಶಿ ಅಸುರನು ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದ; ಇತರರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಟ್ಟಿನ ಜನ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೇ ತೊರೆಯುವರು.

ವಿ. : ೧. ಇತರರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಹಿಸದಿರುವುದು ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಎನ್ನಿಸುವುದು. ಅಂತಹ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ದುಷ್ಪರ ಪ್ರಧಾನ ಲಕ್ಷಣ; ಮಾತ್ಸರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೃತಿಯೇ ಫಲ. ಮಾತ್ಸರ್ಯದ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕುಂತಿಯು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಹೆತ್ತ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ಗಾಂಧಾರಿಯು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಟ್ಟಿನಿಂದ ತನ್ನ ಒಡಲನ್ನು ಒಡದುಕೊಂಡ ರೀತಿ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ; ಕರ-ಕೈ, ಕಪ್ಪು ಸಂಪತ್ತು; (ಶ್ವೇಪಾಲಂಕಾರ).

೩. ಇಂತಹ ಅಸೂಯೆಯು ದುರ್ಜನರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಕಂಸನು ಜಾರಪುತ್ರ

ಅಥೋ ವಿಪಕ್ಷಂ ಕುಶಲೇನ ನಿಂದನ್

ಸುರರ್ಷಿರಭ್ಯೇತ್ಯ ಶತಂಸ ಕಂಸಮ್^೨ |

೧. ದೇಹಿಸೋಽಸ್ಮಿನ್ ಯಥಾ ದೇಹೇ ಕೌಮಾರಂ ಯಾವನಂ ಜಠಾ |

ತಥಾ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಧೀರವ್ರತ ನ ಮುಹ್ಯತಿ ||

-ಗೀತಾ(೨/೧೨)

೨. ಯಮೇ ಸುತೇ ತು ಕುಂತಿತಃ ಪ್ರಜಾತ ವಿವ ಸೌಖೀನಿ |

ಅದಹ್ಯತೇರ್ಷ್ಯಯಾ ಚರಂ ಬಿಭಂಜ ಗರ್ಭಮೇವ ಚ ||

-ಮುಖ್ಯಾ.ಶಾ.ನಿ.(೧೨/೨೩)

೩. ಶೃಣುಧ್ವಮೇತದ್ ಮತನಂ ಮಯೋದಿತಂ ನಿಶಮ್ಯ ಸರ್ವೇ ಹೃದಿ ಧಾರಯಂತು ತತ್ |

ಯೇನಾಹಮೇತೇಷ್ಟುಪ್ಪತ್ತಮಾದಿತಶ್ಚರಾಮಿ ಬಂಧುಪ್ಪತಿ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್ ||

ಪಿತಾ ನ ಮೋಽಯಂ ತವ ಭೋಜರಾಜ-

ಸ್ವಪ್ನಂ ಗಮಾಯಾಮಯಜಾರಜಾತಃ || ೧೬ ||

ಆ ಬಳಿಕ ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಕಂಸನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಶತ್ರುಪಕ್ಷದ ಅವನನ್ನು ಜಾಣತನದಿಂದ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾ, "ಅಯ್ಯ ! ಈ ಭೋಜರಾಜನಾದ ಉಗ್ರಸೇನ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಲ್ಲ; ನೀನು ಕಪಟವೇಷದ ಜಾರನಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು".

೨. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಸನನ್ನು ಹೊಗಳಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಾರದರು ಮಾಡಿದ್ದು ಅವನ ನಿಂದೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅವರು 'ನೀನು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ ಮಗನಲ್ಲ; ಜಾರನಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು' ಎಂಬುದು ನಿಂದೆಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರಶಂಸೆ ಎಂತಾದೀತು ?

೩. ಕಂಸನು ಅವನ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ 'ದ್ವಮಿಳಿ' ಎಂಬ ಅಸುರನಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು ಎಂಬ ವಿವರ ಪ್ರೀಮದ್ವಾಗವತ, ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯುರ್ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಿದೆ.

ಮೂತಾ ಮಮ ಮಹಾಭಾಗಾ ಕದಾಚಿತ್ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಾ |
ವಿಚಚಾರ ಗೃಹೋದ್ಯಾನೇ ಮಂದಮಾರುತವೀಚಿತೇ ||
ಪ್ರೋತ್ಪುಲ್ಲಾಭೋಕವಕುಲಪೂಗಪುಷ್ಪಾಗ್ರಾಹೋಭಿತೇ |
ಭ್ರಮದ್ಭ್ರಮರಸಂಘಾತೇ ಕೂವತ್ಸೋಕಲಸಂಕುಲೇ ||
ಸೃಷ್ಟಚ್ಚಿಖಿಂಡಿಸಿವವೇ ಮರ್ಕಟಾಟೋಪಸುಂದರೇ |
ವಸಂತಸಮಯೇ ರಮ್ಯೇ ಸಾಲಮಂಡಲಮುಂಡಿತೇ ||
ಚರಂತೀ ತತ್ರ ಮೇ ಮೂತಾ ಚಿಂತಯಾಮಾಸ ಸುವ್ರತಾ |
ಭರ್ತಾರಂ ಕಾಮಸಂತಪ್ತಾ ಯತುಷ್ಕಾತಾ ಸ್ವಲಂಕೃತಾ ||
ತತ್ಪದ ಕಛಿದ್ ಗಂಧರ್ವೋ ದ್ವಮಿಲೋ ನಾಮ ನಾಮತಃ |
ಚರನ್ಮಂತರ್ಹಿತಃ ಕಾಲೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಾಮೇಕಚಾರಿಣೀಮ್ ||
ವಿಜ್ಞಾಯ ಚಿಂತಿತಂ ತಸ್ಯಾಃ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾ ಫಲಾರ್ಥವಿತ್ |
ಉಗ್ರಸೇನವಪುರ್ಯಿಷ್ಟತ್ ಸ್ಥಿತಾಲಾಪವೀಕ್ಷಿತಮ್ ||
ತಾಮಾಸಸಾದ ಕಾಮಾರ್ತಃ ಕಾಮಯಾನಾಂ ಪತಿವ್ರತಾಮ್ |
ಆಚಾನಮಾನಾ ಸಾಽಭ್ಯೇತ್ಯ ರೇಮೇ ತೇನ ಸಮಂ ವನೇ ||
ಭವಾದ್ಭೇನಾಂ ಮನುಚಾಂಗನಾನಾಂ ಚಾನಿಹಿ ಭದ್ರೇ ಸುಲಭಾ ವಯಂ ನ ಚ |
ಜರಾವಿನಾಶಾದ್ಭವಿಲಾಘಭಾಗಾಂ ನೃಣಾಂ ಸುರಾಣಾಂ ಮಹದಂತರಂ ಪ್ರಿಯೇ ||
ನಿಷ್ಕೇತೋರ್ಭಗ್ನಸ್ವತಸ್ತ ವಾಪಸ್ಯೋನ್ಮಾರ್ಗವರ್ತಿನಃ |
ಕ್ಯೂರಭೇ ತಸಯೋ ಭೂಯಾತ್ ಸಾಹಸೀ ನಿರ್ದಯೋಽಪ್ಯುನಃ ||
ನಾನುಗ್ರಾಹ್ಯೋ ದೇವತಾನಾಂ ದ್ವಿಜಾನಾಂ ಚ ತಪಸ್ವಿನಾಮ್ |
ಇತ್ತಂ ವದಂತ್ಯಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಸ ಕೃದ್ವಾಯಾಂ ಶಾಪರಂತಃ ||
ತಾದಕಾನಾಂ ಭವೇಚ್ಚಪುರಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಂತರಧೀಯತ |
ಗತೇ ತಪ್ತೇ ಮಹೋದ್ಯಾನಾನ್ಮಾತಾ ಮಮ ತಪ್ತಸೀ ||-ಭಾಗ (೧೦/೨೪/೨೦, ೨೧-೨೩, ೪೦, ೪೫, ೪೯, ೫೦)

೧. ಅಸೇನ ಸ್ವಪ್ನರಿಣೀಪುತ್ರಃ ಪರಜಾತ ಇತಿ ಗಾಲೀದ್ರಯಂ ಉಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನ ಚಾಯಮುಗ್ರಸೇನಃ ಸ ಪಿತಾ ತವ ಮಹಾಬಲಃ |

೨. ನಾರದರು ದೇವರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರು: ದೇವರ್ಷಿಣಾಂ ಚ ನಾರದಃ-ಗೀತಾ(೧೦/೨೬)

ಕಂಸಾದಿಗಳು ದಾನವರು, ಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೀಹರಿ, ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ದೇವತೆಗಳು

ತವಾನುಗಾ ಯೇ ಭುವಿ ದಾನವಾಪ್ತೇ
ತಪ್ತಗ್ರಗಣ್ಯೋಽಸುರಸಂಚಯೇಷು |
ಸುರೇಶ್ವರೋಽಸೌ ವಸುದೇವಸೂನುಃ
ಸುರಾಶ್ಚ ತತ್ಕ್ಷಗತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ^೧ || ೧೭ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿರುವವರೆಲ್ಲರೂ ದಾನವರು; ನೀನು ಅಸುರರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗನು. ವಸುದೇವಪುತ್ರನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಹಾಗೂ ಅವನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲರೂ ದೇವತೆಗಳು.

ಮಿ. : ನೇರವಾಗಿ ಕಂಸನನ್ನು ಅಸುರರ ಒಡೆಯ ಎಂದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವ ನಾರದರ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲವೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಎಂದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕಂಸನ ನಿಂದೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಅವನ ಭಕ್ತರ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಅನುವಾದ

ದೃತಃ ಸ ಗರ್ಭೇ ವಸುದೇವಪತ್ನ್ಯಾ
ತತಃ ಪ್ರಸೂತಸ್ತವ ಮಂದಿರೇಽಸ್ಮಿನ್ |
ತದ್ವೀಯಭೀತ್ಯಾಽಽನಕದುದುಭಿಸ್ತಂ
ನಿನಾಯ^೨ ಮಿತ್ರಾಲಯಮಾಲಯಾತ್ ತೇ || ೧೮ ||

ದ್ರುಮಿಳೋ ನಾಮ ತೇವಸ್ವಿ ಸೌಭ್ಯ ಪತಿದೂರ್ಜತಃ ||.... ಹರಿವಂಶ, ವಿಷ್ಣುವರ್ಷ (೨೪/೫೪-೧೧೨)

ಸ ದಿಗ್ಗಸೇನೇ ಜಗತ್ತೋಽಸುರೇಣ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಹಿ ತದ್ವ್ಯವಧರೇಣ ಮೂಯಯಾ |

ಗಂಧರ್ವಜೇನ ದ್ರುಮಿಳೇನ ನಾಮ್ನಾ ಕಂಪೋ ಜಿತೋ ಯೇನ ವರಾಚ್ಛೇಷತಃ ||-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧(೧೧/೧೯೯)

೧. ಜ್ಞಾತಯೋ ಬಂಧುಸುಪ್ತದೋ ಯೇ ಚ ಕಂಪಮನುಪ್ರತಾಃ |

ಅಸುರಾಃ ಸರ್ವೇ ಒಪ್ಪತೇ ಲೋಕೋಪದ್ರವಕಾಲಿಣಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೧೦)

೨. ಸಂದಾದ್ಯಾ ಯೇ ಪ್ರಜೇ ಗೋಪಾ ಯಾಶ್ಚಾಮೀಷಾಂ ಚ ಯೋಷಿತಃ |

ಪೃಷ್ಠಯೋ ವಸುದೇವಾದ್ಯಾ ದೇವಕ್ಯಾದ್ಯಾ ಯದುಸ್ಮಿಯಃ |

ಸರ್ವೇ ಪೃ ದೇವತಾಪ್ರಾಯಾ ಉಭಯೋರಪಿ ಛಾರತಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೮)

೩. ಅನೇನ ಕೃಷ್ಣೋ ನ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಃ ಕಿಂಶು ದೇವೋತ್ತಮಃ | ತದೀಯಾ ಅಪಿ ನ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಾ ಅಪಿ ಶು ದೇವಾ ಇತಿ ಸ್ತುತೀಯತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯಶೋದಾಯಾಃ ಸುತಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ದೇವಕ್ಯಾಃ ಕೃಷ್ಣಮೇವ ಚ |

ರಾಮಂ ಚ ರೋಹಿಣೀಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವೇನ ಬಿಭೃತಾ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ನಿನ್ನ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ; ಅವನನ್ನು ವಸುದೇವ ನಿನ್ನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಹಿತೈಷಿಯಾದ ನಂದನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ .

ವಿ. : ದ್ವಾಮಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಕಂಸನು ಚಾರಪುತ್ರ ಎಂಬುದು ದೋಷವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದನ ಸಾಕುಮಗ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಪುನಃ ಬಂಧನ

ಇತೀರಿತೇ ಶೌರಿವಧೋದ್ಯತಂ ತಂ

ನಿಷಿದ್ಧ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಸ ತು ದೇವಯೋಗೀ ।

ನ ವಾರಯಾಮಾಸ ತದೀಯಬಂಧಂ

ಮತಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ತದಾ ವಿಜಾನನ್ ॥ ೧೯ ॥

ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ವಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟ ಆ ಕಂಸನನ್ನು ಆ ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ತಡೆದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮತವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ಅವರು ಆಗ ಅವನ ಬಂಧನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಕಂಸನು ವಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲ ಹೊರಟಾಗ ನಾರದರು ಅದನ್ನು ತಡೆದರು; ಆದರೆ ಅವನು ವಸುದೇವನನ್ನು ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ನಾರದರ ಈ ಕೌಶಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದು 'ದೇವಯೋಗೀ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶಿವನಂತಹ ನಾರದರು

ಖುಷ್ತಮೇವಂ ರಚಿತಾಪರಾಧಂ

ವಿಧಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಂತಿಕಮಾಜಗಾಮ ।

ಯಥಾಪರಾಧಂ ಖಿಲದಂಡಕರ್ತುಃ

ಪುರಃ ಪುರಾರಿಪ್ರತಿಮಸ್ತಮೂಚೀ ॥ ೨೦ ॥

ಸೃಷ್ಟೌ ಸ್ವಮಿತ್ರೇ ನಂದೇ ದೈ ಯಾಭ್ಯಾಂ ತೇ ಪುರುಷಾ ಹತಾಃ ।

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೪/೧೮)

೧. ಕಥಾ ತು ಭಾಗವತಾದೌ (ಭಾ.೧೦/೯೭/೧೭-೧೮) ಸ್ಪಷ್ಟವು ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಗೇಣ ನಂದಪೂಜಿತತ್ವಾನ್ಮಂದಸೂನುರಿತಿ ಹ್ಯಾತಿಃ । ನ ತು ತ್ವದ್ವತ್ಪರಜಾತತ್ವಾದಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । ಇತಿ ಶರಣೋತಿ ಶ್ಲೋಕತ್ರಯಶ್ಚೈಕ ವಿವಾನ್ವಯಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಶಿವನನ್ನು ಹೋಲುವ ಋಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಹೀಗೆ ಆ ಕಂಸನನ್ನು ಅಪರಾಧವೆಸಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ವಂಚನೆ ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ಕಂಸನ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

೪. : ೧. ಪುರಾರಿಪ್ರತಿಮಃ-ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾಗಮದಿಂದ ತನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮ ಭಾಗವತರಾಗಿರುವಂತೆ ನಾರದರು ಕಂಸನ ಹಿತೈಷಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಮಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಮಹನೀಯರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸೋದರಮಾವನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾನ್ಯನಾಗುವಂತಿದ್ದರೂ ಕಂಸನನ್ನು ವಧಾರ್ಹನನ್ನಾಗಿಸಲು, ಅರಣೀರವಾಣಿಯು ದೇವಕಿಯ ಎಂಟನೆಯ ಗರ್ಭವು ಅವನ ಮೃತ್ಯುವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಅವನು ಅವರಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಬಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದೇ ತರನಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು^೧; ಪುರಾರಿ - ಶಿವ.

೩. ಋಷಿ ಎಂಬುದು 'ಋಷಿದರ್ಶನಾತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಆ ನಾರದರು ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಲ್ಲ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯವರಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಸೂಚಿತ.

೪. ರುದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಮೋಹಕವಾದ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ವಿವರವು^೨ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನಾರದರಿಂದ ಭವಿಷ್ಯಕಥನ

ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ನ ಕೃತ್ಯಮಸ್ತೀ-

ತ್ಯಸೌ ಭವಿಷ್ಯತ್ಸಕಲಂ ಬಭಾಷೇ |

ಋತಂ ವಿಧಾತುಂ ವಚನಂ ಮದೀಯ-

ಮಪೀಹ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ || ೨೧ ||

ಆದರೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಸಲೆಂದಾದರೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅವನು

೧. ವಿನಾಸಪರಾಧಾರ್ಥಿ ನ ತತೋ ಗರೀಯಸೋ ನ ಮಾತುಲೋ ವಧತಾಮೇತಿ ವಿಷ್ಣೋಃ |

ದೋಷಸ್ಯ ಧರ್ಮಾನುಸಾರವರ್ತತೋಂತಃ ಪಿತೃರ್ವಿರೋಧಾರ್ಥಮುಪಾಚ ವಾಯುಃ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ವಿ. (೧೨/೪)

೨. ತ್ವಂ ಚ ರುದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮೋಹತಾಸ್ತಾನ್ ಕಾರಯ |

ಆತಃಕ್ವಾನಿ ವಿತಥ್ಯಾನಿ ದರ್ಶಯಸ್ವ ಮವಾಳುನ ||

ಪ್ರಕಾರಂ ಕುರು ಚಾತ್ಮಾನಮಪ್ರಕಾರಂ ಚ ಮಾಂ ಕುರು |

ಏತಿ ವಾರಾಹಮಹಿಮಮ್ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ವಿ. (೧/೪೮-೪೯)

೩. ಅತಿ ಪರಂ ನ ಕೃತಂ ಚೇತ್ ಭಕ್ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ವಚನಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಸರ್ವಂ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ | "ಸತ್ಯಂ ವಿಧಾತುಂ ನಿಜಭೃತ್ಪ್ರಭಾಷಿತಮ್" (ಭಾ.೨/೮/೧೪) ಇತಿ ಸ್ವತಃ |

- ಮ್ಯಾ

ಮಾಡುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಮುಂದಾಗುವ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದರು (ಋತ-ಸತ್ಯ).

೪. : ಭೂಭಾರಹರಣವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ನಾರದರಿಗೆ ಇಷ್ಟ; ಆದರೆ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾರದರು ತಮ್ಮ ವಚನವನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡಲೆಂದಾದರೂ ಅವನು ಕಂಸನನ್ನು ವಧಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಸಹ ನುಡಿದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಕಂಸನಿಂದ ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರೇಷಣ

ಇತೀರಯಿತ್ವಾ ಬಜನೇಃ ಸುತೇ ಗತೇ

ವ್ಯದೃಶ್ಯತಾರಿಪ್ರಹಿತಃ ಶ್ವಫಲೃಜಃ |

ಮೃಗಾಧಿಪಗ್ರಸ್ತವಿಮುಕ್ತವೀಕ್ಷಿತ-

ಸ್ವರ್ಗಹೃಷ್ಯನ್ಯ ಗತಾವಿಭ್ರಮಃ || ೨೨ ||

ಹೀಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಾದ ನಾರದರು ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಶತ್ರುವಾದ ಕಂಸನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಿಂಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆದು ತನ್ನ ಹಿಂಡನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿಯುವ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯಂತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ಅಕ್ರೂರನು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ.

೫. : ೧. ಸಿಂಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯು ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಂಡಾಗ ತನ್ನವರ ಗುಂಪನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿಯುವಂತೆ ಅಕ್ರೂರನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಕಂಸನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಅಕ್ರೂರನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸಿಂಹದ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯಂತಿದ್ದಿತು; ಅವರಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನಾಗೂ ಅವನ ಬಳಿಯ ಗುಂಪನ್ನು ಕಂಡು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಲಿದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಅಬ್ಜನಿ - ಪದ್ಮೋದ್ಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ಮೃಗಾಧಿಪ - ಸಿಂಹ ; ಮೃಗಶಾವ - ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ; ಶ್ವಫಲೃಜ - ಶ್ವಫಲೃ ಎಂಬವನ ಪುತ್ರನಾದ ಅಕ್ರೂರ.

ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ

ಪ್ರಜೇ ಸ ಗೋದೋಹನಕರ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಂ

ನಿಜಂ ಪ್ರಭುಂ ನೀರದನೀಲವಿಗ್ರಹಮ್ |

ದದರ್ಶ ಸಂದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಮುದ್ಯತಂ

ಸ್ವಭಕ್ತಸರ್ವೇಷ್ವಿತದೋಹದಕ್ಷತಾಮ್ || ೨೩ ||

ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಡುವ ತನ್ನ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಉದ್ವುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಸುವನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮವಿಗ್ರಹನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಕ್ಕೂರ ಕಂಡ.

ಪಿ : ೧. ಅಕ್ಕೂರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಸುವನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಎಂದು ಭಾವ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಕಲ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಡುವ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ; ನೀರದ - ಮೇಘ.

೨. ಇದು ಧೈಯಂ ಸದಾ ಪರಿಭವಘ್ನಮಭೀಷ್ಟದೋಹಮ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೧೧/೫/೨೨)ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಕ್ಕೂರನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ
ನನಾಮ ನಾರಾಯಣಮಾದಿಪೂರುಷಂ
ನನರ್ತ ನವ್ಯೋತ್ಸವಜಾತಸಂಭ್ರಮಃ |
ನನಾದ ನಾನಾದುರಿತೌಘಮರ್ದಯನ್
ನನಂದ ನಂದಸ್ಯ ತಪಃಫಲೋದಯಮ್ || ೨೪ ||

ಅಕ್ಕೂರನು ಆದಿಪುರುಷ ನಾರಾಯಣನಾದ ಆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ; ಹೊಸಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ಉತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಕುಣಿದಾಡಿದ; ತನ್ನ ಬಗೆಬಗೆಯ ದುರಿತರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸಿದ. ನಂದಗೋಪನ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ.

ಪಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಕ್ಕೂರನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾದುದು; ನನಾಮ, ನನರ್ತ, ನನಾದ, ಹಾಗೂ ನನಂದ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸೊಬಗು ಹಾಗೂ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಅದ್ಭುತವಾದುದು.

ಅಕ್ಕೂರನಿಗೆ ದೊರೆತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನದ ಭಾಗ್ಯ
ತಮಾಲಿಲಿಂಗೇ ದೃಢಮಚ್ಯುತಃ ಪ್ರಿಯಂ
ಸಶಂಕಮೇಣಾಂಕಶುಚಿಸ್ಮಿತಾನನಃ |
ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಭವರೂಪಬಂಧನಂ
ತದಾಶ್ರಿತಂ ವಿಶ್ವಧಯನ್ನಿವಾಂಜಸಾ || ೨೫ ||

ವಿಣಾಂಕನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ನಿರ್ಮಲಮಂದಹಾಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಶಂಕೆಗೊಳಗಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಿಯನಾದ ಆ ಅಕ್ಕೂರನನ್ನು, ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ, ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ

ಒದಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಿ ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅದ್ಭುತವಾದುದು.

೨. 'ದೃಢವಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಹಾಯಕ ಎಂಬ ಲೋಕರೂಢಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರೂಪಣೆಯು ಬಂದಿದೆ.

೩. ಇದು ಭಗವಂತ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಆಲಿಂಗನದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯೂ ಆಗಿದೆ; ಏಕಾಂಕ - ಚಂದ್ರ.

ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹೀನಂ ಮಹೀನಂ ಮಥಿತುಂ ನಿ ನೀಷು-

ಮಕ್ರೂರಮ್ಕರೂರಜನಪ್ರಿಯಃ ಸ್ವಮ್ |

ಗೀರ್ವಾಣಗೀರ್ವಾಣಗಾಣಾತಿರೋ

ರಕ್ಷೋಭರಕ್ಷೋಭಕೃದಿತ್ಯಪೋಚತ್ || ೨೬ ||

ಸೌಮ್ಯಜನರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ, ದೇವತೆಗಳ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಸರ್ವಥಾ ನಿಲುಕದ, ರಾಕ್ಷಸರಿಂದಾದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಭೂಪತಿಯಾದ ನೀಚ ಕಂಸನ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆಂದು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಯಸಿದ್ದ ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದ.

೪. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವತೆಗಳ ಮಾತಿಗೂ ನಿಲುಕದ ಮಹಾಮಹಿಮೆ, ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಅವತರಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ರಕ್ಷೋಭರ-ಕ್ಷೋಭಕೃತ್ - ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು.

೨. ಮಹೀನಂ - ಮಹೀ+ಇನ - ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ, ರಾಜ ಎಂದರ್ಥ; ಗೀರ್ವಾಣಗೀರ್ವಾಣಬಾಣಗಾಣಾತಿರೋಃ - ಗೀರ್ವಾಣರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಮಾತು ಎಂಬ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಅತಿ- ದೂರನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಪೂರ್ವಕೃತರದ್ವಾಂಬಂಧನಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿದ ದೃಢತರಬಂಧನಾಂತರಃ ಸತಿ ವಿವೃಢನಂ ಭವತೀತಿ ಲೋಕಸಿದ್ಧಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗೀರ್ವಾಣಾಣಾಂ ದೇವಾಣಾಂ ಗಿರ ವಿವ ಬಾಣಾಃ ಅತಿವೇಗಿತ್ವಾತ್ ತೇಷಾಂ ಗಣಃ ತಸ್ಯಾತಿರೋಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಲೋಕೋತ್ತರ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ.

ಕ್ಷೇಮಃ ಕಿಂ ತವ ನಃ ಪಿತಾ ಚ ಕುಶಲೀ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯತೀರ್ಥಾವೃತ್ತಿ-
ಸ್ವರ್ಗ್ಯಾರಾಧನಮುಖ್ಯಶೋಭನಕೃತಿರ್ವಿಘ್ನೋಜ್ಞತಾ ವರ್ತತೇ |

ಕಿಂ ಸಂಸಾರವಿಮುಕ್ತಯೇ ಪ್ರಯತಸೇ ಕಂಸಸ್ಯ ಕಾ ವಾ ಸ್ವಹಾ
ಸ ತ್ವಂ ವೇತ್ಸ್ಯಸಿಲಿಂ ಯದದ್ಯ ಹಿ ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಚ ತಜ್ಞಾ ಪಯ || ೨೭ ||

ನಿನಗೆ ಕ್ಷೇಮವೇ? ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಸಹ ಕುಶಲದಿಂದಿರುವನೇ? ವೇದಪಾಠ, ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ, ದೇವತಾರಾಧನೆ ಮೊದಲಾದ, ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಗಳ ಆಚರಣೆಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನಡೆದಿದೆಯೇ? ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವೆಯೇ? ಕಂಸನ ಬಯಕೆಯಾದರೂ ಏನಾಗಿದೆ? ನೀನು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನು; ಈಗ ನನ್ನಿಂದಾಗಬೇಕಾದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ ಈ ರೀತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಆತ್ಮದ್ವೃತ್ತ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ. ಆಗಮಿಸಿದ ಸಾತ್ವಿಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬೇಕಾದ ರೀತಿಗೆ ಇದೊಂದು ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದ ಶ್ಲೋಕ. ಅಧ್ಯಯನ, ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ, ದೇವತಾರಾಧನೆಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ನೆರವಾಗುವ ಅಪೂರ್ವಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾತ್ವಿಕನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗಾಗಿಯೇ ಮಿಗಿಲಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವವೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು (ಕ್ಷೇಮ- ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪರಿರಕ್ಷಣ; ಲಭಿಸಿದ್ದು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ).

೨. ಪಿತಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು ಉಪಲಕ್ಷಿತ; ಸ್ವರ್ಗ - ದೇವತೆ.

ಅಕ್ರೂರ ನೀಡಿದ ಅಮೋಘ ಉತ್ತರ

ಕ್ಷೇಮಸ್ತಾವದನಂತ ಹೃತ್ತರಸಿಜೇ ಯಾವದ್ವಪಾನ್ ವರ್ತತೇ

ಸ್ವೀಯಕ್ಷೇಶವನಾನಲೇ ತ್ವಯಿ ಸತಿ ಕ್ಲೇಶಃ ಕ್ವ ಪಿತ್ತೋಸ್ತವ |

ಕಿಂತು ತ್ವತ್ತಿತ್ತತಾಪವಾದಜನಿತಂ ತಚ್ಚೈಂಖಿಲಾಬಂಧನಂ

ಚಿಂತಾಸಂತತಿಹೇತುರೇವ ನ ತಯೋಃ ಸಂತಾಪಕಾರಿ ಪ್ರಭೋ || ೨೮ ||

ಪ್ರಭೋ! ಅನಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವರೆಗೂ ಕ್ಷೇಮವೇ ಸರಿ; ನಿನ್ನವರ ಸಂಕಷ್ಟವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ನೀನಿರುವಾಗ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಿ-

ಗುಣಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇರವಲ್ಲವೆಂದು? ಅದರ ನಿನ್ನ ಹತ್ತವರು ಎಂಬ ಅಪವಾದದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿರುವ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಂಧನವು ಸಹ ನಿನ್ನ ನಿರಂತರ ಚಿಂತನೆಗೆ ಕಾರಣವೇ ಆಗಿದ್ದು ಅವಿರೋಧಿ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತನೆಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಗ ಕ್ಷೇಮ ನಿಶ್ಚಿತ. ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ತಂದತಾಯಿಗಳನ್ನೇ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಶೋಕವೆಲ್ಲಿಯದು? ಎಂದರ್ಥ.

೩. ನಾರದರಿಂದ ಪಿಪೆಯ ತಿಳಿದ ಕಂಸನು ದೇವಕೀವಸುದೇವರನ್ನು ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಂದ ಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನಿಸಿದರೂ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷೇರವೆನ್ನಿಸದೆ, ಹಿತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವವೂ ರೋಚಕ ಶೃಂಗೀಲಾ - ಸಂಕೋಲೆ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅನಿಷ್ಟವೂ ಸಹ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಯವೇ ಆದುದು :

ವಿಪದಃ ಸಂತು ನಃ ರಕ್ಷತ್ ತತ್ರ ತತ್ರ ಜಗದ್ಗುರೋ |

ಭವತೋ ದರ್ಶನಂ ಯತ್ಸಾದೃಶಪುನರ್ಭವದರ್ಶನಮ್ ||^೧

- ಎಂಬ ಕುಂತಿಯ ಮಾತಿನ ಭಾವ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಕೃಷ್ಣನು ನಿಜಕ್ಕೂ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಮಗನಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ತಿಳಿದದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಬಂಧನ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರ ಪುತ್ರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಹ ಬಂಧಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸಹ ಸೂಚಿತ : ಭಗವತ್ತಿತ್ತತ್ವವಾರ್ತಾಽಪಿ ಕ್ಷೇರಕರೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್ - (ವ್ಯಾ).

೬. ನತಯೋಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿನಮ್ರರಾದ ಅವರಿಗೆ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೭. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ನೀನು ಕ್ಷೇಮವೇ? ನನ್ನ ತಂದತಾಯಿಗಳು ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿರುವರೆ?' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರ ಬಂದಿದೆ.

ಮುಂದುವರೆದ ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರ

ತೀರ್ಥಂ ಸೇವಿತಮೇವ ಯತ್ಪದರಜೋ ಜುಷ್ಪಂ ಸುರಾಃ ಸತ್ಯತಾ
ಯೇನಾಲಿಂಗಿತವಾನಹಂ ತವ ವಪುಶ್ಚೀರ್ಣಾ ಚ ಪುಣ್ಯಕ್ರಿಯಾ |

ನ ವಾಸುದೇವಭಕ್ತಗಾಢಮರುಭಂ ವಿದ್ಯತೇ ಕ್ಷಚಿತ್ |

ಜಗತ್ಪ್ರಮುಖರಾವ್ಯಾಧಿಭಯಂ ನೈವೋಪಜಾಯತೇ ||

- ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ

೧. ಭಾಗವತ(೧/೮/೨೮)

೨. ಹೃದಯಂ ತು ನತಯೋಃ ನಮ್ರಯೋಃ ಸಂತಾಪಕಾರೀತಿ ಕಂಸಕೃತಾಪರಾಧಸೂಚನಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಯಲ್ಲಬ್ಬಂ ತವ ದರ್ಶನಂ ಪರಿಚಿತೋ ವೇದಶ್ಚ ಯತ್ ತೇ ಶ್ರುತಂ
ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಚನಂ ಭವೋಽಪಿ ನ ಭವತ್ಸಾಮೀಪ್ಯಭಾಷೋ ಮಮ || ೨೯ ||

ನಿನ್ನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತೀರ್ಥವು ಸೇವಿತವೇ ಆಗಿದೆ; ನಾನು ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರ ಪೂಜೆಯೂ ಆಯಿತು; ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವು ಲಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೂ ನಡೆಯಿತು; ನಿನ್ನ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನವೂ ಆಯಿತು; ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಸಂಸಾರವೂ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಕ್ರೂರನ ಮುಂದುವರಿದ ಉತ್ತರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಧೂಳಿಯ ಸೇವನೆಯೇ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಆಶ್ರಯಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಸ್ಪರ್ಶವು ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆರಾಧನೆ; ಅವನ ದರ್ಶನದಂತಹ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೇ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾತಿನ ಶ್ರವಣವೇ ವೇದಾದಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ; ದೇವರ ಬಳಿ ಇರುವುದೇ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದವುಗಳು.

೩. ಈ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಸುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರ್ಯಾದಿ ಇತರ ಸಕಲ ಸಾಧನಗಳೂ ನಿರರ್ಥಕ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಮೀಪವಿರುವುದು ಸಾಮೀಪ್ಯ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ: ಸಾಮೀಪ್ಯಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ (ವ್ಯಾ.)

೫. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ದೇವತಾರಾಧನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಿರ್ವಿಫಲವಾಗಿ ನಡೆದಿವೆಯೇ? ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವೆಯೇ?' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರವಿದೆ.

ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಕಿಂ ವಿಷ್ಣೋ ಬಹುನೋದಿತೇನ ವಿದಿತಂ ವಿಶ್ವಂ ಭವದ್ವರ್ತನಾ-
ಚ್ಛತ್ರುರ್ಮಿತ್ರಮುಭೂದ್ವಪೋಽಪಿ ಯದಹಂ ಕಂಸೇನ ಸಂಪ್ರೇಷಿತಃ |
ಅದಾಕ್ಷಂ ತವ ಸುಂದರಂ ವಪುರಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞಚೂಡಾಮಣೇ
ಪ್ರಶಸ್ತೇ ನೃಪಿಡಂಬನಾಯ ಮಮ ಚ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತೀರೇದೃಶೀ || ೩೦ ||

ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ಬಹಳ ಹೇಳುವುದರಿಂದೇನು? ನಿನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದಾಗಿ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿದಂತಾಯಿತು. ಕಂಸನಿಂದ ನಾನು ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಈ ಸುಂದರವಾದ

ರೂಪವನ್ನು ನಾನು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶತ್ರುವಾದ ಸಂಸಾರವೂ ಮಿತ್ರನಾಗಿ
ಆಯಿತು. ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಸರ್ವಜ್ಞಪಿರೋಮಣಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಈ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಯು
ರೋಕವಿಡಬೇನೆಂದು ಮಾತ್ರ; ನನ್ನ ಉತ್ತರವೂ ಸಹ ಈ ಬಗೆಯದೇ ಆಗಿದೆ.

೨. : 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವೆಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೇ; ಅದು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ
ವನ್ನು ಕಂಸ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು ಸಂಸಾರಮಿತ್ರನಾದಂತೆ; ಕಂಸನು ಕಾಮದ ಅಭಿಮಾನಿದೈತ್ಯನಾದ
ಶಾಲಸೇಮಿಯ ಆವತಾರ; ಅವನು ದೂರ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವುದು ಎಂದರೆ 'ಕಾಮದಿಂದ
ಮೂರಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣ ದರ್ಶನದ
ಫಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಕ್ರೂರನ ಮಾತಿನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ
ತುಂಬಾ ಅಪೂರ್ವ; ಇದು ಸಂಸಾರವೆಂಬಂಥ ಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಭಾವವೆಂದಿದೆ.

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಾ?' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

ಕಂಸನ ಧನುರುತ್ಸವಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ

ಕಂಸಃ ಸಂಪ್ರತಿ ಕಾರ್ಮುಕೋತ್ಸವಕಥಾವ್ಯಾಜೇನ ತೇ ವಿಪ್ರಿಯಂ
ಕರ್ತುಂ ವಾಂಛತಿ ತೇನ ಮಾತುಲಮಹಂ ಸಾರ್ಥಂ ವಿಧಾತುಂ ಭವಾನ್ |
ಗತ್ವಾ ತತ್ರ ವಿಭುರ್ಧುನೋತು ಸಬಲಂ ಶತ್ರುಂ ಪುನಃ ಪ್ರಸುರ-
ದ್ವ್ಯಾಚಾಪೋತ್ಸವಮಾರಚಯ್ಯ ಭಜತಾಮಾಧಿಂ ಸಮಾಧಿಪ್ರಿಯಃ || ೩೧ ||

ಕಂಸನು ಈಗ ಧನುರುತ್ಸವದ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿ-
ರುವನು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಸಮಾಧಿಪ್ರಿಯನೂ, ವಿಭುವೂ ಆದ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸೋದರಮಾವನು
ಉತ್ಸವವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಸೇನೆಯ ಸಮೇತ
ಶತ್ರುವನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು, ಆ ಬಳಿಕ ಹೊಳೆಯುವ ಭದ್ರವಿಲಾಸವೆಂಬ ಧನುರುತ್ಸವವನ್ನು
ಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮನೋವೃಥೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು.

೪. : ೧. 'ಕಂಸನ ಈಗಿನ ಬಯಕೆ ಏನು? ಹಾಗೂ ಈಗ ನನ್ನಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ?' ಎಂಬ
ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ; ಕಾರ್ಮುಕ - ಧನುಸ್ಸು; ಕಾರ್ಮುಕೋತ್ಸವ - ಧನುರುತ್ಸವ
(ಬಿಲ್ಲುಹಬ್ಬ); ಮಹ - ಉತ್ಸವ; ಅಧಿ - ಮನೋವೃಥೆ.

೧. ವಿಶ್ವವೇದಗವ್ಯವ್ಯ ರ್ವದರ್ಶನಾದೇವ ಸಿದ್ಧಿಃ | ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತೀತಿ (ಭಾಂಡೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್
೬/೧/೬) ಪ್ರಕೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ಅವಿಬಂ ವೇತ್ಸೀತ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಮೇತತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವತ್ಸ್ರೋರಪಿ ಕಂಸಸ್ಯ ಹಿತಕಾರಿತ್ವಾತ್ ಶತ್ರುರೂಪೋ ಭವೋಽಪ್ಯೇವಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಪುನಸ್ತದ್ವಿಧಾನಂತರಂ ಸಮಾಧಿಪ್ರಿಯಃ ಭವಾನ್ ಸುರದ್ವ್ಯಾಚಾಪೋತ್ಸವಂ ಭೂವಿಶ್ವೇಪಥಸುರುತ್ಸವಂ ಸಭ್ಯೋ-
ಭಂಗಾವಲೋಕನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭ್ರೂಭಂಗದ ದರ್ಶನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವೇಷ್ಟವಾದ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ :

ಧ್ಯಾಯೇದಜಸ್ವಮೀಶಸ್ಯ ಪದ್ಮಚಾದಿಪ್ರತೀಕ್ಷಿತಮ್ |

ಭ್ರೂಭಂಗಂ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಾದಿಪದದಾಯಿ ವಿಮುಕ್ತಿದಮ್ || ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೧/೧೧)

ಮಧುರಗೆ ಆಗಮಿಸಲು ಅಕ್ಕೂರನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮಧುರಾ ಮಧುರಾಕೇಶಮಹಸಾ ಮಹಸಾಧಿಕಾ |

ಸಹಸಾ ಸಹ ಸಾಽಽಪ್ಯಾ ಸ್ವೈರ್ಭವತಾ ಭವತಾರಕ || ೩.೨ ||

ಎಲೈ ಸಂಸಾರತಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ರಮ್ಯವಾದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮನೋಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಆ ಮಧುರಾಪುರಿಗೆ ನೀನು ನಿನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ತೆರಳಬೇಕು.

ಪಿ. : ರಾಕೇಶ ಎಂದರೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಮಹಸಾಧಿಕಾ (ಮಹತ್ವ ಸಾಧಿಕಾ) ಎಂದರೆ ಮನೋಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಎಂದರ್ಥ.

ಮಧುರೆಯನ್ನು ಮಧುರವಾಗಿಸಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪ

ಸ ತತಃ ಸತತಧ್ಯಾನಶುದ್ಧವೃದ್ಧಜನಾಶ್ರಿತಾಮ್ |

ಮಧುರಾಂ ಮಧುರಾಂ ಕರ್ತುಂ ಗಮನಾಯೋಪಚಕ್ರಮೇ || ೩.೩ ||

ಬೇಕೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಿರಂತರ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧರಾದ ವೃದ್ಧಜನರು ನೆಲೆಸಿದ ಮಧುರೆಯನ್ನು ಮಧುರವನ್ನಾಗಿಸಲೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು.

ಪಿ. : ೧. ಮಧುರೆಯು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಧುರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕಂಸನ ಆಕ್ಷಿಪೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅಮಧುರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಮಧುರೆಯನ್ನಾಗಿಸಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುನಿಂತ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ನಿರಂತರಧ್ಯಾನದಿಂದಾಗಿ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾದ ಪರಿವಕ್ಷಜನರು ನೆಲೆಸಿದ್ದುದು ಮಧುರಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ.

೩. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಹವೇ ಮಧುರಾಪುರಿ; ಕಂಸನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯವಾದ ಕಾಮ ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅಮಧುರ ಎನ್ನಿಸಿದೆ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಗಮಿಸಿದಾಗ ಕಾಮರೂಪದ ಕಂಸ ಆಳಿದು ದೇಹವು ಸಾಧನೆಗೆ ಅಣಿಯಾಗಿ ಮಧುರಾ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೧. ಪೃಷ್ಠೋ ಭಗವತಾ ಸರ್ವಂ ವರ್ಣಯಾಮಾಸ ಮಾರ್ಥವಃ |

ವೈರಾನುಬಂಧಂ ಯದುಮ ಮುದೇವವದೋದ್ಯಮಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩೭/೪)

೪. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಗಮಿಸುವಂತಾಗಲು ನಿರಂತರಧ್ಯಾನಾದಿರೂಪ ಸಾಧನವು ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ವೃದ್ಧರು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳ ಪರಿಪಾಕ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧಕರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ಹರಿಂ ಮಧುಪುರೀಂ ಯಾಂತಂ ವಿಲೋಕ್ಯ ವ್ರಜಯೋಷಿತಃ |

ವಿಲೇಪುವಿವಿಧಾಲಾಪೈವಿನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಧಿಯಾ || ೩೪ ||

ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಲೆಂದೆ ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಲಾಪಗಳಿಂದ ವಿಲಾಪ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಮುಂದುವರೆದ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ರಮ್ಯಾಧರೋಷ್ಠಸುಧಯಾ ರಚಿತಾತ್ಮವೃತ್ತಿ-

ರ್ನ ತ್ಯಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ ನವಾಂಬುದನೀಲಮೂರ್ತೇ |

ತತ್ಸಂಗಭಂಗಕರಣೋದ್ಯತಪಾಪಮಂಗ

ಶಕ್ನೋತಿ ಹಿ ಕ್ಷಪಯಿತುಂ ತವ ಲೋಚನಾಂತಃ || ೩೫ ||

ಎಲೈ ನೀಲಮೇಘಾಠ್ಯಮಲ ಅಕೃತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನಿನ್ನ ರಮ್ಯವಾದ ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಬದುಕಿಕೊಂಡಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ತೊರೆಯುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ವತ್ಸ! ನಿನ್ನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಎನ್ನಿಸುವ ಪಾಪಿಯಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ನಿನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೇ ಮಹಾಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ !

ಮಿ. : ೧. ಕಂಸಾದಿ ಮಹಾಪಾಪಿಗಳ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಟಾಕ್ಷ ಒಂದೇ ಸಾಕು ಎಂಬ ಗೋಪಿಯರ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥವತ್ತಾದುದು: 'ನಿಖಿಲಾಘ್ನಾಘನಿವಾರನ ಪರಸೌಖ್ಯಪ್ರದದೃಷ್ಟೇ | ಕರುಣಾಪೂರ್ಣವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ |' (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ); ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದಿಂದ ಕೇವಲ ಕಟಾಕ್ಷಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿದ ರಾಮಾಯಣದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಕ್ಕೊಂದು ನಿದರ್ಶನ.

೧. ಹೇ ಅಂಗ ವತ್ಸ ತ್ವತ್ಸಂಗಭಂಗಕರಣೋದ್ಯತಂ ಪಾಪಂ ಪಾಪಿಷ್ಠಂ ಕಂಸಂ ತವ ಲೋಚನಾಂತ ವಿವ ಕ್ಷಪಯಿತುಂ ಹಂತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ ಹಿ | ಕುಚಿತ್ತತ್ಯಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ ಭೃತ್ಯಾಂಡಮಪಿ ಭೃತ್ಯಾಭವತಿ | ಕಿಮು ಕಂಸ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ ಕ್ಷೋಭದೀಪ್ತವಯುನಾಂತಹತಃ ಪರಸ್ಯ ರೋಷಂ ಕ್ಷಣಾದುವಗತೋ ದಮಜಾದಿಸತ್ತ್ವೈಃ |

ಸಿಂಧುಃ ಶಿರಸ್ಸರಾಹಣಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ರೂಪೀ ಪಾದಾರವಿಂದಮುಪಗಮ್ಯ ಒಭಾಷ ಏತತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೧೦)

ಗೋಪಿಯರು ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಂಸನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಧುರಗೆ ತೆರಳಬೇಕೆಂಬ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನಾಗಿ ಬಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗ ತಪ್ಪಲು ಅವರ ಪಾಪವೇ ಅಡ್ಡಿ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕುಡಿನೋಟ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಎಂತಹ ಪಾಪವೂ ಉಪಶಮನ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವರು ನಿರ್ದೋಷರಾಗಿ ಅವನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಪವುಳ್ಳವರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯಬೇಕೆಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಹರಿವಾಯುಗಳ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧ

ಯಿಯಾಸುಂ ತ್ವಾಂ ಸಮಾಲೋಕ್ಯ ನಃ ಪ್ರಾಣೋಽಪಿ ಯಿಯಾಸತಿ |

ಯುವಯೋರವಿನಾಭಾವಮುಕ್ತ್ಯೇರಿಕ್ಷಾಮಹೇಽಧುನಾ || ೩.೬ ||

ನೀನು ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೂ ಸಹ ಹೊರಡಬಯಸಿರುವುದು ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸಾಹಚರ್ಯನಿಯಮವನ್ನು ನಾವೀಗ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆವು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಣವು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರಗೆಂದು ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವಾಗ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಾಣವೂ ಸಹ ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವುದು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬಂತಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ :

ಕಸ್ತಿನ್ವ ಹಮುತ್ಯಾಂತ ಉತ್ತಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಸ್ತಿನ್ವ ಹಂತ್ವಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಸ್ಥಾಸ್ಯಾಮೀತ್ಯಾದಿ ದ್ರುತಿಃ |

(ಷಟ್ಪಠ. ಉ. ೬/೨)

ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯತೋಽಸೌ | (ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. - ೩/೪೬)

೨. ಇದು "ಅವನು ದೇಹದೊಳಗಿರಲು ಹರಿ ತಾನಿರುವ, ಅವನು ತೊಲಗೆ ಹರಿ ತಾ ತೊಲಗುವ" (ಮಧ್ವನಾಮ) ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ವಿಧಿಯನ್ನು ಹಳಿದ ಗೋಪಿಯರು

ಕಿಮು ದುರಿತಮಕಾರಿ ಯೇನ ಕಂಸ-

ಪ್ರಕಟಿತಕಾರ್ಮುಕಸಂಭ್ರಮೇ ಶರಾಣಾಮ್ |

ವಿಧಿರಕೃತ ಪದಂ ವಿವೇಕಹೀನೋ

ಮೃದುಲಕಲೇವರಮಸ್ಮದೀಯಮಾದೌ^೧ || ೩.೭ ||

೧. ಹಿ ಶಬ್ದ: "ಭೃಗುಭಂಗಮಾತ್ರೇಣ ಹಿ ಸಂದಿಧಿಶೋಃ" (ಭಾ. ೯/೬/೧೧) ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಸೂಚಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪುಷ್ಪಿಪಾಗ್ರಾವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಸನು ಘೋಷಿಸಿದ ಧನುರುತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕೋಮಲಕರಣದ ಮೇಲೆಯೇ ವಿವೇಕಹೀನವಾದ ವಿಧಿ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳ ಮೊದಲ ಗುರಿಯನ್ನು ಇರಿಸಿರುವನಲ್ಲ! ಇದಕ್ಕೆ ನಾವು ಎಂತಹ ಪಾಪವನ್ನು ಎಸಗಿದ್ದೆವೋ ಏನೋ? (ಕಲೇವರ - ಶರೀರ).

ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ಅಹೋ ವಿಧೇ ತ್ವದ್ವಚಸಾಂತಿತೃಪ್ತಾ
ಯದೂದ್ವಹಾಲಿಂಗನಲುಬ್ಧಚಿತ್ತಾಃ |
ತದೀಕ್ಷಣೇನಾಪಿ ಕಥಂ ವಿಹೀನಾ
ದಯಾತಿದೂರಾದ್ಯ ಕರೋಷಿ ದೀನಾಃ || ೩೮ ||

ಅಯ್ಯೋ ವಿಧಿಯೇ ! ಯದುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಲಿಂಗನದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಹೊಂದಿದ ಮನಸ್ಸಿನ ನಾವು ನಿನ್ನ ಅಜ್ಞಾರೂಪದ ಮಾತಿನಿಂದ ತುಂಬಾ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿದ್ದೆವು; ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕರುಣಿಯಾದವನೇ ! ಅದೇಕೆ ದೀನರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಇಂದು ಅವನ ನೋಟಕ್ಕೂ ಎರವನ್ನಾಗಿಸಿರುವಿ ?

ವಿ. : ಕರೋರ ಎಂಬ ದೇವಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರನಾದ ಅಕ್ರೂರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಅಂಶದೊಂದಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶವೂ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಈಗ ಎಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯೇ ! ಎಂದು ಗೋಪಿಯರು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ :

ಸಂಸೇವನಾಯ ಸ ಪರೇರಭವತ್ಪರೈವ ನಾಮ್ನಾ ಕಿಶೋರ ಇತಿ ಯಃ ಸುರಗಾಯಕೋಽಭೂತ್ |
ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ಯ ಚ ಮನೋಃ ಪರಮಾಂಶಯುಕ್ತ ಆವೇಶಯುಕ್ ಕಮಲವಸ್ಯ ಬಭೂವ ವಿದ್ವಾನ್ ||

-ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೧೨/೮೫)

ಎಂತಹ ಕ್ರೂರಿ ಈ ಅಕ್ರೂರ !

ಅಯಮಪಿ ಚ ವಿರುದ್ಧನಾಮಧೇಯೋ
ನಯತಿ ವಿಲಾಪಮುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ |
ಪ್ರಿಯಸರಸವಿಲಾಸಮಗ್ರ್ಯವೇಷಂ
ಕಮಲದೃಶಂ ಕಮನೀಯಚಾರುಹಾಸಮ್ || ೩೯ ||

೧. ಕಂಸಕೃತಕಾರ್ತುಮೋಕ್ಷವಾರ್ಧಂ ಕೃಷ್ಣಗಮನೇನ ಅಸ್ತಾಕಂ ಶರವಿದ್ವಪತ್ ಕ್ಷೇರೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಮೃತದ್ವಿಧಸ್ತಾಕರುಣಸ್ಯ ನಾಮ ಭೂದಕ್ರೂರ ಇತ್ಯೇತವತೀವದಾಚುಣಃ |

ಯೋಽಸಾವನಾತ್ವಾಪ್ಸ್ಯ ಸುಮುಚಿತಂ ಜನಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ ಪ್ರಿಯಂ ನೇಷ್ಯತಿ ಪಾರಮಧ್ಯನಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೨೭/೨೨)

೩. ಅಕ್ರೂರಃ ಚತುರ್ಮುಖಾವೇಶೋಽಸ್ಮೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ |

-(ವ್ಯಾ.)

ಅಕ್ರೂರಃ ಸೌಮ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ | - ಹೃದಿಧ್ಯಾನಮ್

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೧೭/೧೬)

ಶ್ರಿಯವೂ ಸರಸವೂ ಆದ ವಿಲಾಸಗಳುಳ್ಳ, ಉತ್ತಮ ಆಕಾರದ, ತಾವರೆಗಂಗಳ, ಮನಸಳಿಯುವ ಕಿರುನಗೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಹೆಸರಿನ ಈ ಅಕ್ರೂರನೂ ಸಹ ನಾರಿಯರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಲಾಪವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ದುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ!

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಅಗಲಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಸೌಮ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಆ ಹೆಸರು ಒಪ್ಪದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಕಮನೀಯ - ಮನೋಹರ.

ಕಂಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋಪಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ

ಭೃತ್ಯೋಽಯಂ ಕಿಮು ಸಂತನೋತು ಸ ಪರಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಿಭೂತಃ ಸತಾಂ
ಕಂಸಸ್ತದ್ಧನುರುತ್ಸವೋಽಸ್ತು ನಿಹತೋ ಭಗ್ನಂ ಚ ಭೂಯಾದ್ಧನುಃ |
ಯೋಽಸ್ಮತ್ಪ್ರಾಣಸಮಂ ವಿಯೋಜಯತಿ ಹಾ ಸ್ಮೇರಾನನಂ ಶ್ರೀಪತಿಂ
ತಂ ಪ್ರಾಣೇನ ವಿಯೋಜಯತ್ವತಿಮದಂ ದೇವೋಽಸ್ಮದೀಯೋ ವಿಭುಃ ||೪೦||

ಸೇವಕನಾದ ಇವನಾದರೂ ಏನು ಮಾಡಿಯಾನು? ಆದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿರೋಧಿ ಯಾಗಿರುವವನು ಆ ಕಂಸನೇ; ಅವನ ಬಿಲ್ಲುಹಬ್ಬವು ಹಾಳಾಗಲಿ; ಬಿಲ್ಲು ಸಹ ಮುರಿದುಹೋಗಲಿ; ಅಯ್ಯೋ! ಅವನು ನಮಗೆ ಪ್ರಾಣಸಮನಾಗಿರುವ ನಗುಮುಖದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ! ಬಹಳ ಉನ್ನತನಾದ ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ದೇವರು ದೂರಮಾಡಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದಿರುವುದು ಅಕ್ರೂರನಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಳುಹಿಸಿರುವವನು ದುಷ್ಟ ಕಂಸ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಧನುರುತ್ಸವ ಹಾಳಾಗಲಿ, ಬಿಲ್ಲು ಮುರಿದುಹೋಗಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಲಿ ಎಂದು ಗೋಪಿಯರು ನಿರ್ದಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಧನುಸ್ಸು ಮುರಿದು, ಆ ಧನುರುತ್ಸವ ಹಾಳಾಗಿ, ಕಂಸನು ಹೆತವಾಗುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿವರ. ಅದನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಗೋಪಿಯರು ಶಾಪವಚನವೆಂಬಂತೆ ನುಡಿದಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಅನೇನ ಶಾಪವ್ಯಾಜೇನ ಭಾವ್ಯರ್ಥನಿರೂಪಣಮ್ - (ವ್ಯಾ.)

೨. ದೇವರನ್ನು ಸಜ್ಜಿಸಲಿಂದು ದೂರಮಾಡುವ ಜನರು ಹೀಗೆ ಸರ್ವನಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಇದು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ ಜಿಲ್ಲೆಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹೊರಟುನಿಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಹಾರೈಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ : ಗಚ್ಚಿತಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾಶೀರ್ವಚನಂ ವಾ ಕೃತಂ ಭವತಿ I-(ವ್ಯಾ.)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಶುಭಾಶಂಸನೆ

ಜಿಗಮಿಷಸಿ ಮುರಾರೇ ರಾಜಧಾನೀಂ ಯದೀತಃ

ಶ್ರುತಿತತಿಜಿತ ಯಾಹಿ ಶ್ರೀಃ ಶುಭಾ ತತ್ರ ತೇಽಸ್ತು I

ಸುಖದ ತದುಪಸರ್ಗಂ ಸೌಮ್ಯ ಸಂಧೇಹಿ ಶೀಘ್ರಂ

ಘಟಯ ಘಟಕ ನೋ ಚೇನ್ನಸ್ತವ್ಯವೋಪಸರ್ಗಮ್ || ೪೧ ||

ಎಲೈ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ನಿಲುಕದವನೇ ! ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಧುರಗೆ ತೆರಳಿ ಬಯಸಿರುವೆಯಾದಲ್ಲಿ ತೆರಳು; ಅಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಶುಭಸಂಪತ್ತು ಲಭಿಸಲಿ; ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯನೇ ! ಸುಖನೀಡುವವನೇ ! ನೀನು ಬೇಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸುವಿ ನೀಡುವ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗು. ಎಲೈ ಅಘಟಿತ ಘಟಕನೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿವಾದಲ್ಲಿ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಬಿಡು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನರಕಾಸುರನ ಮಂತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಮುರ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಹರಿಸುವ ಸೂಚನೆ ಈ ಪದದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಶ್ರುತಿತತಿಜಿತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯಾದರೆ, ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಗೂ ಸಿಲುಕದ ಅಗಮ್ಯ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ. ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ. ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ನೀನು ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ಎಂತು ವಶನಾಗುವಿ ಎಂಬ ಭಾವವೂ^೧ ಸೂಚಿತ (ಶ್ರುತಿತತಿಃ ಜಿತಾ ಯೇನ).

೩. ಯಾಹಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಆ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ಆಯಾಹಿ ಎಂದಾಗುವುದು; 'ನೀನು ಅದಷ್ಟು ಬೇಗ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬಾ' ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಮಧುರೆಯಿಂದ ಮರಳಿ ಬರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ತಾವು ಸಾಯುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹ ಉಪಸರ್ಗ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸಾವೇ ಹಿತ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಧಾವ. ಹೀಗೆ 'ಅಂತಹ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನಾಗಲಿ, ಇಂತಹ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನಾಗಲೀ ನೀಡು' ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರು ವಾಗ್ವೈಖರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು; ಇದು ಅದು ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೂ ದ್ಯೋತಕ.

ಅಕ್ರೂರನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯ ನೆರವು

ಪ್ರಿಯಂ ನಿನೀಷೋರ್ನನು ಯಸ್ಯ ಧಾತಾ

ಪಿಪರ್ತಿ ಕಾಂಕ್ಷಾಂ ನಿಜಸೌಖ್ಯದಾತಾ |

ಸ ವಿಷ ಗರ್ಭೀಕೃತಪದ್ಮಜನ್ಮಾ

ಜಘ್ನಕ್ಷತಿ ಶ್ರೀಶಪದಾಂಬುಜನ್ಮ || ೪೨ ||

ತನ್ನವರಿಗೆ ಸುಖನೀಡುವ ವಿಧಿಯು ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಅಕ್ರೂರನ ಬಯಕೆಯನ್ನೇ ಪೂರೈಸುತ್ತಿರುವನು; ತನ್ನೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಂತಹ ಈ ಅಕ್ರೂರನು ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಹಿಡಿಯಬಯಸುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಇದು ಸಹ ಅಕ್ರೂರನೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಮಾತು-ಗಲಾಗಿವೆ; ಅಂಬು - ನೀರು; ಅಂಬುಜನ್ಮ - ಕಮಲ.

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಾಂತವನ್ನಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತಿ ವಿರಹಜಭೀತ್ಯಾ ವೇಪಮಾನಾಃ ಕೃಶಾಂಗೀ-

ರ್ಗಲಿತವಲಯಹಾರಾಶ್ಚಿತ್ತಲೇಖ್ಯಾನುಸಾರಾಃ |

ಮುರಭಿದಮೃತಕಲ್ಪೈಃ ಪ್ರೀಣಯನ್ ಪ್ರೇಮವಾಕ್ಯೈಃ

ಸಕರುಣಮಸಕೃತ್ ತಾ ವೀಕ್ಷಮಾಣಃ ಪ್ರತಸ್ಥೇ || ೪೩ ||

೧. ಹೇ ಘಟಕ! ಅಘಟಿತಘಟಕ ಕೃಷ್ಣ ನೋ ಚೇತ್ ಸುಖದಮುಪಸರ್ಗಂ ನ ಸಂದಧಾಪಿ ಚೇತ್ | ನೋಽನ್ಯಾಕಂ ತಪ್ಪದ ಉಪ ಸಮೀಪೇ ಸರ್ಗಂ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಘಟಯ ಸಂವಾದಯ ಆನೇಣಾಗಾಘಮಸೇ ಮರಣಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | ತಂ ವಾ ಉಪಸರ್ಗಂ ಇಮಂ ವಾ ಉಪಸರ್ಗಂ ದೇಹೀತಿ ವಾಗ್ವೈಖರೀ ಚ ದರ್ಶಿತಾ | ಅನೇನ ವ್ಯಾಪಾಂ ವೈಷ್ಣು-ಕರಣಮರ್ಯಾದಾಭಿಜ್ಞತ್ವಂ ದರ್ಶಿತಮ್ |

೨. ವಿಭಾವನಾಲಂಕಾರಃ |

೩. ಕಮಲಾಶ್ರಯಕೇಣಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶಂ ದೃಢಯಂತಿ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಹೀಗೆ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದಾಗುವ ಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ, ತೊಟ್ಟ ಬಳೆ ಹಾಗೂ ಹಾರ-
ಗಳು ಕಳಚಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ, ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರದಿದ್ದ, ಕೃತಾಂಗಿಯರಾದ ಆ ಗೋಪಿ-
ಯರನ್ನು ತನ್ನ ಅಮೃತಸದೃಶವಾದ ಪ್ರೇಮವಚನಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಕರುಣೆ-
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ನೋಡುತ್ತಾ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಹೊರಟುನಿಂತನು.

ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಇಭಾರ್ದನವಿದ್ಯೆಯಾದ ಸುರತಕ್ರಿಯೆ

ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಕರಗ್ರಹಪ್ರಿಯತಮಾಂಗಾಶ್ಲೇಷಕೇಶಗ್ರಹ-

ಪ್ರೇಕ್ಷಾಧಃಕರಕೋಪರಿಸ್ಥಿತಿಮಿಥೋಮುಷ್ಣಾದಿಜುಷ್ಪೇ ರತೇ |

ಗೋಪೀನಾಂ ಕುಚಕುಂಭಮರ್ದನಕೃತಾ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರವಿದ್ಯಾರ್ಜಿತಾ

ಯೇನೇಭಾರ್ದನವೈಖರೀ ಚ ಸ ಕಥಂ ತಾಸ್ತು ಕ್ತುಮೀಷ್ಟೇ ಪ್ರಭುಃ || ೪೪ ||

ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ, ಪರಸ್ಪರ ಹಸ್ತಗ್ರಹಣ, ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನ, ಕೇಶಗ್ರಹಣ, ನೋಟ-
ಕೆಳಗೆ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಮೇಲಿರುವಿಕೆ, ಪರಸ್ಪರ ಮುಚ್ಚಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು
ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುರತಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಕುಚಕುಂಭಗಳನ್ನು
ಮರ್ದನಮಾಡಿ, ಶ್ಲೇಷ ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಆನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ ವೈಖರಿಯನ್ನು
ಸಹ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ರಕ್ತನಾದಾನು?

ವಿ. : ೧. ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ, ಕರಗ್ರಹ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಪಾದನೆಗೆ
ನೇರವಾದರೆ, ಕುಚಕುಂಭಮರ್ದನ ಕ್ರಿಯೆಯು ಕುವಲಯಾಶೀಡವೆಂಬ ಆನೆಯ ಮರ್ದನಕ್ಕೆ
ನೇರವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಸುರತಕ್ರೀಡೆಯು ಗ್ರಾಮ್ಯ ಸುರತವಾಗದೆ, ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆ, ಆನೆಯನ್ನು
ಸದೆಬಡಿಯುವ ವಿದ್ಯೆಯಂತೆ ಮಾನನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರದು
ಗುರುಸ್ವಾನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇದೆ.

೧. ಉದ್ದೀಕ್ತ ಸ್ವಪದ್ಯಂಭಕುಂಭಯುಗಲಂ ಕುಂಭೀಶ್ವರಾಶಂಕಯಾ ...

- ರು.ವಿ. (೯/೫೪)

೨. ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಃ ಕರಗ್ರಹಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಹಸ್ತಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಿಯತಮಸ್ಯ ಅಂಗಸ್ಯ ಮಧ್ಯಾಧ್ಯವಯವಸ್ಯಾಶ್ಲೇಷಃ ಕೇಶಗ್ರಹಃ
ಕುಚಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾ ಪರಸ್ಪರವೀಕ್ಷಣಂ ಅಧಃಕರಣಂ ಉಪರಿಸ್ಥಿತಿಃ ಬಂಧವಶೇಷಃ ಮಿಥೋಮುಷ್ಣಿ ಪರಸ್ಪರ-
ಮುಷ್ಣಾಮುಷ್ಣಿ ವಿಶದಾದಿಭಿರ್ವಿ ಚಾನ್ಯಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಪ್ರೀಭಿಃ ಸಮಂ ವಿಲಾಸೀಭೂಯ ಪ್ರೀತೇಣಾಪಿ ಕೃಷ್ಣೇನ ಮಧುರಾಯಾಂ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರಾದಿಮರ್ದನಾತ್ ತಸ್ಯ
ರೇತಃಪಾತಾಭಾವಃ ಸಹಜವಿದ್ಯಾಕೌಶಲ್ಯಂ ಚ ದ್ರೋತತೇ |

- ಮ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಕೃತವಿಲಾಸಪಾತ್ರೀಭೂತತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪಾಂನಪ್ರಸೇನೇನ ಗೋಪೀಷು ದಯೀತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೫. ಸ ಪ್ರಭುಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾಃ ವಿದ್ಯಾರ್ಜಯೇ ಗುರುಸ್ವಾನೀಯಾಃ ಗೋಪೀಣಿ ಕಥಂ ತ್ವಕ್ತುಮೀಷ್ಟೇ ಸುಖೋಽಭಿಮತಿಃ |

- ಮ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ಮನೆಯದ ಕೃಷ್ಣ
 ಸ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ ಪ್ರಣಯಾಖ್ಯದಾಮ್ನಾ
 ನಿಬದ್ಧಮಾನೋಽಪಿ ರಿಪೂನ್ ಜಘಾಂಸುಃ |
 ಜಗಾಮ ಶೌರಿನ್ ವಿಜೇತುಕಾಮೋ
 ನಿವಾರ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ನಿವರ್ತತೇ ಸ್ಮ || ೪೫ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಅನುರಾಗವೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಂಸಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಹೊರಟನು; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಯಸಿದವನು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆದರೂ ಸಹ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಟೇಹೊರಡುವನಲ್ಲವೆ !

೧. : ೧. ಶತ್ರುಜಯಕ್ಕೆ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಎಷ್ಟು ತಡೆದರೂ ಸಹ ನಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಡುವಂತೆ ಗೋಪಿಯರು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡರೂ ಸಹ, ಕಂಸಸಂಹಾರ-ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೆರಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಶತ್ರುಜಯದ ಗುರಿಹೊಂದಿದವನು ಬಂಧುಬಾಂಧವರ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೂ ಸಿಲುಕದೆ ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ವಿವೇಕವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಸೂಚಿತ.

೩. ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಣಯವಚನಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ನಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಕಾಮಾದಿದೋಷರಹಿತ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮನೋರಥದೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣರಥವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ರಥೇನ ದೂರೇ ರಮಣಂ ವ್ರಜಂತಂ

ವ್ರಜಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತಂ ಪರಿತೋಽನುಜಗ್ಮುಃ |

ದೃಗಶ್ಚಭಾಜಾ ದೃಢಭಕ್ತಿದಾಮ್ನಾ

ಮನೋರಥೇನಾಮಲಬುದ್ಧಿಯಂತ್ರಾ || ೪೬ ||

ರಥದೊಂದಿಗೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ, ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ,

೧. ಅತಿಪ್ರೇಮಾಸದೀಭೂತಾ ಆಪಿ ಗೋಪೀಃ ಕಾರ್ಯಾಂತರಗೌರವಾತ್ ತೃಪ್ತಾ ಗತಃ ಪಶ್ಯಂತೀಮ್ || -ವ್ಯಾ.

೨. ತಥಾಹ | ವಿಜೇತುಕಾಮೋ ಜಯಾರ್ಥಿ ಭಟಃ ನಿವಾರ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ನ ನಿವರ್ತತೇ | ರಚ್ಛಾದಿನಾ ನಿಬದ್ಧಾ ಆಪಿ ಜಯಾರ್ಥಿನೋ ಭಟಾಃ ಬಲಾದ್ಭಕ್ತಂತೀತಿ ಬೋಕಸಿದ್ಧಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಯಾವದಾಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಕೇತುರ್ಯಾಪದ್ ರೇಣೂ ರಥ್ಯ ಚ |

ಅನುಪ್ರಸಾದಾಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯೋ ಲೇಖ್ಯಾನೀಪೋಪಶ್ವರೇ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩೭/೩೨)

ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸಾರಥಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮನೋರಥದೊಂದಿಗೆ ತಾವು ಸುತ್ತಲೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತೆರಳಿದರು.

ವಿ.: ೧. ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆದರು ಎಂದು ಭಾವ; ಯಂತ್ರಾ - ಸಾರಥಿಯಿಂದ.

೨. ಕೃಷ್ಣ ಹೊರಟದ್ದು ರಥದ ಮೂಲಕವಾದರೆ ಇವರು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೊರಟದ್ದು ಮನೋರಥದ ಮೂಲಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ರೋಚಕ ಕಾವ್ಯಾಂಶವಾಗಿದೆ.

೩. ರಥಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಗಳು, ಅದಕ್ಕೊಬ್ಬ ಸಾರಥಿ ಹಾಗೂ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಲಗಾಮು ಇರುವಂತೆ ಗೋಷಿಯರ ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಕುದುರೆಗಳು, ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯೇ ಹಗ್ಗ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ.

೪. ಇದು ಕರೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ :

ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿಯಸ್ತು ಮನಃಪ್ರಗ್ರಹವಾನ್ ನರಃ |

ಸೋಽಧ್ವನಃ ಪಾರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ||

ಯಮುನೆಯ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪ

ನಯನ್ನಸೌ ನಂದಕಿಶೋರಮೀಶಂ

ಶ್ವಫಲ್ಕಸೂನುರ್ಯಮುನಾಂಬುಮಧ್ಯೇ |

ದದರ್ಶ ಸೇವಾಫಲರೂಪಮನ್ಯೈ-

ರದೃಶ್ಯಮನ್ಯೈವ ವಿಚಿತ್ರರೂಪಮ್ || ೪೭ ||

ನಂದಕಿಶೋರನಾದ ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾ ಶ್ವಫಲ್ಕಪುತ್ರನಾದ ಅಕ್ಕೂರ ತನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಇತರರಿಗೆ ಕಾಣಲಾರದಂತಹ ಅದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಯಮುನೆಯ ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ ಅಕ್ಕೂರ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಮುನಾತೀರದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಆ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮೀಂದು, ಅಘಮುಷ್ಣಣ ಮಾಡುವಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಕೇಷಠಾಯಿಯಾಗಿ ದರ್ಶನ ನೀಡಿದ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇದಾಗಿದೆ.

೧. ನಿಮಜ್ಜ ತ್ವನ್ ಸಲಿಲೇ ಜಪನ್ ಪ್ರಹ್ಲ ಸನಾತನಮ್ |

ತಾವೇದ ದಧೃಲೇಽಕ್ಕೂರೋ ರಾಮಕೃಷ್ಣೌ ಸಮನ್ವಿತೌ ||

ತೌ ರಥಸೌ ಕಥಮಿದ ಸುತಾವಾನಕದುಂದುಭೀಃ |

ತರ್ಹಿ ಸ್ವಿತ್ ಸ್ವಂದನೇ ನ ಪ್ರ ಇತ್ಯುತ್ಸೃಜ್ಯ ವ್ಯಚಕ್ಷುಸಃ ||

ತತ್ರಾಪಿ ಚ ಯಥಾಪೂರ್ವಮಾಸೀನ್ ಪುನರೇವ ಸಃ |

ನ್ಯಮಜ್ಜನ್ ದರ್ಶನಂ ಯನ್ತೇ ದೃಷಾಂ ಸಲಿಲೇ ತಯೋಃ ||

ಘೋರೈಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಸೋಽದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಸ್ವೂಯಮಾನಮಹೀಶ್ವರಮ್ |

- ಭಾಗ (೧೦/೩೭/೩೭-೪೦)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಫಲವಾಗಿ, ಅವನಿಗೆ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಸಹ ಕಾಣುವ ಸುಯೋಗ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಶೇಷನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಆಗ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡುವ ಯೋಗ ಲಭಿಸಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನು ಆದಿರೇಷ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದು ಅವನ ಭಾಗ್ಯ.

೫. ಕಿರೋರನಾಮಕ ದೇವಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರವಾದ ಅಕ್ರೂರನು ನಂದಕಿರೋರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡನು ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸುಕೃತರಾಶಿ

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರನಿವಾಸಿನಾಂ ಸುವಿಮಲಜ್ಞಾನಾನುರಕ್ತಾತ್ಮನಾಂ
ಪಾರಂಪರ್ಯಸಮಾಗತಂ ಪ್ರಭುಮಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಾಪ್ರಿಯಮ್ |

ದೂರೇಕೋತ್ಪ್ರಜತಾಂ ಸುಶಾಂತಮನಸಾಂ ತೀರ್ಥಾಟನಂ ಕುರ್ವತಾಂ
ವೇದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಮಪಶ್ಯದಂಬುನಿ ಹರೇ ರೂಪಂ ಶ್ವಫಲಾತ್ಮಜಃ || ೪೪ ||

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವರಿಗೆ, ಅತ್ಯಂತನಿರ್ಮಲವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದವನು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ತೊರೆಯುವವರಿಗೆ, ಪ್ರಶಾಂತಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ, ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಗೋಚರಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮನೋಹರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಅಕ್ರೂರನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡನು.

ವಿ. : ೧. ಅಕ್ರೂರನು ಕಂಡಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪ ಮಹಾಸಾಧಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುವಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಂತಹ ಭಗವದ್ಗುಪದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದ ವಾಸ, ನಿರ್ಮಲ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಗಳ ಸಂಗವನ್ನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ತೊರೆಯುವ ವೀಕ್ಷೆ, ಭಗವನ್ನಷ್ಟೇ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಾದುದು.

೧. ನಿತ್ಯಂ ಹಿ ಶೇಷಮಭಿಪಶ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧಮಂತೋ ದಾಸೇಶ್ವರಃ ನ ತು ತವಾ ದದೃಶೇ ಹರಿಂ ಚ |

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೩/೯೦)

೨. ನದೇತಾದೃಶಾಂ ವೇದ್ಯಂ ಅಕ್ರೂರೇಣ ಕಥಂ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯತೋರಕ್ರೂರಾಽಪಿ ಮಧುರಾಕ್ಷೇತ್ರವಾಸ್ತಾತ್
ಕೃಷ್ಣೋಕ್ತಮಾಭಿಪ್ರಾತ್ ಕಂಗಾಭಿಪ್ರಭುವರಿತ್ಯಾಗಾತ್ ಸ್ವಯಮಕ್ರೂರತ್ಯಾತ್ ಯಮುಗಾತೀರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗ-
ಮನಾಚ್ಛೋಕ್ತಗುಣಮಾಧಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ಮಧುರಯಂತಹ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಲಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕೂರ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ತೀರ್ಥಾಟನ - ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ; ಹೃದ್ಯ - ಹೃದಯಂಗಮ.

ವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೂ ವಿಹಿತ

ಭಕ್ತೋ ನಾಮ ಸ ವಿವ ಯಃ ಕರಗತೇ ಕೃಷ್ಣೇಽಪಿ ವೇದೋದಿತಂ
ತತ್ಕರ್ಮಾಚರದೇತದೇವ ದುರಿತಪ್ರದ್ಧಂಸಿ ಕರ್ಮ ಕ್ಷಿತೌ |

ತೀರ್ಥಂ ಚಾಪಿ ತದೇವ ಚಾತ್ವಪಿ ತಯೋಃ ಸಂಸೇವಯಾ ಶ್ರಾವ್ಯಯಾ-
ದೃಶ್ಯಂ ರೂಪಮದರ್ಶಯನ್ಮೂರಿಪುರ್ವಾಸ್ಯೈಕವಶ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೪೯ ||

ಕೃಷ್ಣನು ಕೈಗೆ ದೊರೆತಾಗಲೂ ಯಾವನು ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನೋ, ಅ
ಅಕ್ಕೂರನೇ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತ; ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದುರಿತಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಅಘಮರ್ಷಣ
ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಅಘಮರ್ಷಣವೇ; ತೀರ್ಥವೆಂದರೆ ಯಮುನೆಯ
ಮಧ್ಯದ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದವೇ; ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ರ್ವವಣಾರ್ಹವಾದ ಅವುಗಳ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ
ಸೇವೆಯಿಂದ ಕೈಂಕರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಶನಾಗುವ ಮುರಾರಿಯಾದ ಪ್ರಭು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ
ಆವೃತ್ತವಾದ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೂ ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ, ಧ್ಯಾನಾದಿ
ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕೂರ ತೊರೆಯಲಿಲ್ಲ; ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ವಿಹಿತಕರ್ಮವನ್ನು
ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಧಿಗೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ಸಹಸ್ರಾಂಶು - ಸೂರ್ಯ.

೨. ಎಂತಹ ದಿವ್ಯಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೇ ಆದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಆಚರಿಸುವುದು ಕಡ್ಡಾಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಅಕ್ಕೂರನ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು
ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು :

ಅತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾನೀ ತೈಲೋಕ್ಯೋದ್ಧರಣಕ್ಷಮಃ |

ವಿತಾದ್ಯರೋಽಪಿ ನಾಚಾರಂ ಶೌತಂ ಸ್ವಾರ್ತಂ ಪರಿತ್ಯಜೇತ್ ||^೧

ಜ್ಞಾನೀ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸದೋದಿತಾನಿ ಕುರ್ಯಾದಕಾಮಃ ಸತತಂ ಭವೇತ್ ||-ಶ್ರುತಿ

೧. ವೇದೋದಿತಂ "ಅದರಹು: ಕುರ್ಯಾ ಮುಪಾಸೀತ್" ಇತಿ ವೇದೋಕ್ತಂ ಮುಕ್ತಾ ಓಕ್ತಸಂಧ್ಯಾವಂದನೂಪಮಃ | -ವ್ಯಾ

೨. ತತ್ಕರ್ಮ ಕೃಷ್ಣಪೂಜಾತ್ಮಕಂ ಕರ್ಮ ಆಚರತ್ | ತತ್ಕರ್ಮೇತ್ಯನೇನ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಣಾಂ ವಿಶ್ವಪೂಜಾತ್ಮಕತ್ವ-
ಮಭಿಪ್ರೇತಃ | -ವ್ಯಾ

೩. ಕೃ.ಮ. (೨೨೫) ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೩/೪/೩೦)ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಹರಿವಂಶದ ವಚನ.

೪. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೩/೪/೬)ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಕಮಲಕೃತಿಯ ವಚನ; (ಕೃಷ್ಣಾಮೃತ

೨.. ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತನಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹೊರತು ಇತರ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂಹಿತಮಾರ್ಗನುಷ್ಠಾನ ಆತ್ಮಗತ; ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಮರ್ಮ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದರೇ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಅನಂತರದ ಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಂದೋನ್ನಾಹಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬುದು ತ್ವಂ.

೪. 'ತದವ್ಯಕ್ತಮಾಹ ಹಿ' (೨/೨/೨೦), 'ಅತೋಽನಂತೇನ ತಥಾ ಹಿ ಲಿಂಗಮ್' (೨/೨/೨೭) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಹಾಗೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಾಗುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಅರುಣಸೂರ್ಯನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳು
ಸ ಸಹಸ್ರಸಹಸ್ರಾಂಶುಮುರೀಚಿವ್ಯಾಪ್ತದಿಕ್ತಟಮ್ |
ಕಮಲಾಕರಪದ್ಮಾರ್ಥ್ಯ ಚರಣಾರುಣಭಾಸ್ಕರಮ್ || ೫೦ ||

ಮಹಾರ್ಣವ-೨೫೦)

೧. 'ರುಭೇಣಾನಂದವೃದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಸ್ಥವಾಶುಭೇನ ಹಿ |
ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಯತಸ್ತೇನ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶುಭಮೇವ ತೈಃ' ||

- ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೪/೧/೨೦೫)

೨. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಜಂಗಮತಿಭರಸುರೈರ್ನ ತಕಂಧರೈಃ ||
ಸಹಸ್ರತಿರಸಂ ದೇವಂ ಸಹಸ್ರಫಣಿಮಾಲಿನಮ್ |
ನೀಲಾಂಬರಂ ಬಿಜಶೇತಂ ಶೃಂಗೈಃ ಶೇತಮಿವ ಸ್ಥಿತಮ್ ||
ತಸ್ಮೋತ್ಸಂಗೇ ಫುನಶ್ಯಾಮಂ ಪೀತಕೋಶೇಯವಾಸನಮ್ |
ಪುರುಷಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಶಾಂತಂ ಪದ್ಮಪತ್ರಾರುಣೀಕ್ಷಣಮ್ ||
ಚಾರುಪ್ರಸನ್ನವದನಂ ಚಾರುಹಾಸನೀಕ್ಷಣಮ್ |
ಸುಘ್ರೋನ್ನಮಂ ಚಾರುಕರ್ಣಂ ಸುಕಪೋಲಾರುಣಾಧರಮ್ ||
ಪ್ರಲಂಬಪೀದರಭುಜಂ ತುಂಗಾಂಮೋರದ್ವಲಪ್ರಿಯಮ್ |
ಕಂಬುಕಂಠಂ ಸಿದ್ಧನಾಭಂ ಪಲಿಮತ್ಪಲ್ಲವೋದರಮ್ ||
ಛಿಪತ್ಪಟಿತಟೋಣಿಕರಘೋರುದ್ವಯಾಸ್ಥಿತಮ್ |
ಚಾರುಚಾನುಯುಗಂ ಚಾರುಜಂಘಾಯುಗಲಸಂಯುತಮ್ ||
ತುಂಗುಲ್ಕಾಛುಗುಣನಯಿದ್ರಾತದೀಧಿತಿಛಿಪ್ಪಕಮ್ |
ನವಾಂಗುಲ್ಯಂಗುಪ್ಪದಲೈರ್ವಿಲಸತ್ಪಾದಪಂಕಜಮ್ ||
ಮಹಾರ್ಹಮಣಿವಿಘ್ರಾಪತ್ಯಿರೀಟಕಟಣಾಂಗದೈಃ |
ಕಟಿಸೂತ್ರಛಿಪ್ಪಸೂತ್ರಹಾರನೂಪುರಕುಂಡಲೈಃ ||
ಘ್ರಾಪಮಾನಂ ಪದ್ಮಕರಂ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಮ್ |
ಶ್ರೀಪತ್ನವತ್ಸಂ ಘ್ರಾಪತ್ಯೈಸ್ತುಭಂ ವನಮಾಲಿನಮ್ ||
ಸುನಂದನಂದಪ್ರಮುಖೈಃ ಪಾರ್ಷ್ವದೈಃ ಸನಕಾದಿಭಿಃ |
ಸುರೇಶೈರ್ವಿಘ್ರರುದ್ರಾದ್ಯೈರ್ನವಭಿತ್ಯದ್ವಿತೋತ್ತಮೈಃ ||

ಈ ಅಕ್ಕೂರನು ಅನಂತಸೂರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಕರವಧಿಗಳಿಂದ ಒಲೈಸುವ ಉದಯಭಾಸ್ಕರನಂತಹ ಚರಣದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

೨. : ೧. ೬೯ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಜಕ್ಕತ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಂದಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ (೫೦ ರಿಂದ ೬೮ ಹಾಗೂ ೭೦) ವಿಕಾಸವಾಯಿತು.

೩. ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ರೀರಾಮಪರಂಧಾಮ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಶ್ವಿರೋಹಾದಪರ್ಯಂತವಾದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಇದು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಹ್ಲಾದನಾರದವಸುಮುಖೈರ್ಭಾಗವತೋತ್ತಮೈಃ |

ಸ್ಥೂಯಮಾನಂ ಪೃಥಹ್ ಮಾರ್ಗೈರ್ವಚೋಽಭಿರಮಲಾತ್ಪುಃ ||

ಶ್ರಿಯಾ ಪುಷ್ಪಾ ಗಿರಾ ಕಾಂತ್ಯಾ ಕೀರ್ತ್ಯಾ ತುಷ್ಟೋಳಯಾಽವಯಾ |

ವಿದ್ವಯಾಽವಿದ್ವಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಮಾಯಯಾ ಚ ನಿಷೇವಿತಮ್ ||

ವಿಲೋಕ್ಯ ಸುಪ್ತಶಂ ಪ್ರೀತೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಯಾ ಯುತಃ |

ಪ್ರಜ್ಞತಸ್ತೂರುಹೋ ಭಾವಪರಿಕ್ಷಿನ್ನಾತ್ಮಲೋಚನಃ ||

ಗಿರಾ ಗದ್ಗದಯಾಽಸೌಷೀತ್ ಸತ್ತ್ವಮಾಲಂಘ್ಯ ಸಾತ್ವತಃ |

ಪ್ರಣಮ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಾಽವಹಿತಃ ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಃ ಶನೈಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೭/೪೧-೫೦)

ಯಥಾಽದ್ವಿಪ್ರಭವಾ ನದ್ಯಃ ಪರ್ವನ್ಯಾಪೂರಿತಾ ವಿಘೋ |

ವಿಶಂತಿ ಸರ್ವತಃ ಸಿಂಧುಂ ತದ್ವತ್ ತ್ವಾಂ ಗತಯೋಽಂತತಃ ||

ಅಗ್ನಿರ್ಮುಖಂ ತೇಽವಸರಂಘ್ರೀಶ್ವರಂ ಸೂರ್ಯೋ ನಭೋ ನಾಭಿರಭೋ ದಿಶಃ ಪುತಿಃ |

ದ್ಯೌಃ ಕಂ ಸುರೇಂದ್ರಾಸ್ತವ ವಾಹಪೋಽರ್ಣವಾಃ ಕುಕ್ಷಿರ್ಮರುತ್ ಪ್ರಾಣಬಲಂ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಮ್ ||

ರೋಮಾಣಿ ವೃಕ್ಷೌಷಧಯಃ ಶಿರೋರುಹಾ ಮೇಘಾಃ ಪರಸ್ಪಾಸ್ತಿಸಖಾಸಿ ತೇಽದ್ರಯಃ |

ಸಿಮೇಷಣಂ ರಾತ್ರೃಹನೀ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಮೇಧಂ ತು ವೃಷ್ಟಿಸ್ತವ ವೀರ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ||

ತಯೈವ್ಯಯಾತ್ಮನ್ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಾ ಲೋಕಾಃ ಸವಾಲಾ ಬಹುಜೀವಸಂಕುಲಾಃ |

ಯಥಾ ಜಲೇ ಸಂಜಿಹತೇ ಜಲೌಕಮೋಽಪ್ಪದುಂಬರೇ ವಾ ಮರಕಾ ಮನೋಮಯೇ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೮/೧೧, ೧೪-೧೬)

ಅಪೇಕ್ಷೇಽಂಘ್ರೃವನೇಜಸ್ತಸ್ಮಿಂಲೋಕಾನ್ ಶುಚಯೋಽಪುನನ್ |

ಶಿರಸ್ಸಾಽಧತ್ತ ಯಾಃ ಶರ್ವಃ ಸ್ವರ್ಯತಾಃ ಸಗರಾತ್ಮಜಾಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೯/೧೫)

೧. ಸ ತೈಃ ಸಮಾಪ್ರತೋ ವಿಭುರ್ಯಮೌ ದಿಶಂ ತದೋತ್ತರಾಮ್ |

ಅನಂತಸೂರ್ಯದೀಧಿತಿರ್ದುರಂತಸದ್ಭುಕ್ಷಾರ್ಣವಃ ||

ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯಮಂಡಲಜ್ವಲತಿರಿಟಮೂರ್ಧಜಃ |

ಸುನೀಲಕುಂತಲಾಪ್ತತಾಮೀತೇಂದುಕಾಂಚಿಸ್ಸಮುಖಃ ||

ಸುರಶ್ವಪದ್ಮಲೋಚನಃ ಸುವಿದ್ಯುದಾಭಕುಂಡಲಃ |

ಸುಹಾಸವಿದ್ವದಮಾಧರಃ ಸಮಸ್ತವೇದವಾಗ್ಧನಃ ||

ವಿವಾಳಶೌಭಗೌಸ್ತುಭಪ್ರಭಾಸೋರುಶಿಂಧರಃ |

ಸುಪೀವರೋನ್ಮತೋರುಸವ್ಯಗದ್ಧಾಂಸಂಯುಗ್ಮಕಃ ||

ಸುವತ್ಸದೀರ್ಘಪೀವರೋಲಸದ್ಭುಜದ್ವಯಾಂಕಿತಃ |

ಜಗದ್ವಿಮದ್ಧ ಸಂಭೃತಃ ಶರೋಽಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣೇ ಕರೇ ||

ವಜ್ರಾದಿ ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಗಾಲುಗಳು

ವಜ್ರಾಂಕುಶಪತಾಕಾಬಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಪಾದತಲೋಜ್ಜಲಮ್ ।

ಭಿನ್ನಪ್ರವಾಲವಿಲಸದಂಗುಲೀದಲಮಂಡಿತಮ್ ॥ ೫೦ ॥

ವಜ್ರ, ಅಂಕುರ, ಪತಾಕೆ, ಕಮಲಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಗಾಲಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಒಡೆದ ಹವಳದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮಬೆರಳುಗಳ ಪರ್ವಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಪ್ರವಾಲ-ಹವಳ).

ವಿ : ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಕವಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವವಾಗಿದೆ :

ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗಪತಶ್ಚರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಛನಾಡ್ಯಮ್ ।

ಚಂದ್ರನಂತಹ ಉಗುರುಗಳು - ರತ್ನಖಚಿತ ನೂಪುರಗಳು

ಪುಷ್ಕಲೇಂದುಸಮಶ್ರೀಮನ್ನಿಷ್ಕಲಂಕನಖಾವಲಿಮ್ ।

ಉತ್ತುಂಗರತ್ನಖಚಿತನೂತ್ನನೂಪುರಶೋಭಿತಮ್ ॥ ೫೧ ॥

ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು; ಉನ್ನತವಾದ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ನವೀನನೂಪುರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಸ್ವಯಂ ಸ ತೇನ ನಿರ್ಮಿತೋ ಹೌ ಮಧುರೈ ಕೈಃ ॥

ಶರೇಣ ಯೇನ ವಿಷ್ಣುನಾ ದದೌ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾನುಜೇ ॥

ಸ ಶತ್ರುಮೊದನೋಽವಧೀಸ್ತಥೋಃ ಸುತಂ ರೂಪ್ತಯಮ್ ।

ಶರೇಣ ತೇನ ಚಾಕರೋತ್ ಪುನೀಂ ಚ ಮಾಧುರಾಭಿಧಾಮ್ ॥

ಸಮಸ್ತನಾರಸಂಭವಂ ಶರಂ ದಧಾರ ತಂ ಕರೇ ।

ಸ ವಾಮಬಾಹುಗಾ ಧನುರ್ದಧಾರ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಂಕ್ಷತಮ್ ॥

ಉದಾರಬಾಹುಭೂಪಣಃ ಕುಭಾಂಗದಃ ಸಕಂಠಗಃ ।

ಮಹಾಂಗುಲೀಯಭೂಷಿತಃ ಸುರಕ್ತಸತ್ವರಾಂಬುಜಃ ॥

ಅನರ್ಪ್ಯರತ್ನಮಾಲಯಾ ವನಾಬ್ಜಯಾ ಚ ಮೂಲಯಾ ।

ವಿಲಾಸಿವಿಸ್ತತೋರೂಪಾ ಬಭಾರ ಚ ಶ್ರಿಯಂ ಪ್ರಭುಃ ॥

ಸ ಭೂತಿವತ್ಸಮೋಷಣಸ್ತನೂದರೇ ವಲಿತ್ತಯೀ ।

ಉದಾರಮಧ್ಯಭೂಷಣೋಬ್ಬಸ್ವತ್ವಚಕ್ರಾಂಬರಃ ॥

ಕರೀಂದ್ರಸ್ವತ್ವರೋರುಯುಕ್ತುಪ್ಪತ್ವಜಾನುಮಂಡಲಃ ।

ಕ್ರಮಾಬ್ಜಪ್ರತ್ಯವಂಫಕಃ ಸುರಕ್ತವಾದವಲ್ಲವಃ ॥

ಲಸದಲಿಂಗದೈತೀ ರರಾಜ ರಾಘವೋಽಧಿಕಮ್ ।

ಅಸಂಬ್ಧಿಸಮ್ಪೂರ್ಣಾ ವಃ ಸಮಸ್ತಶಕ್ತಿಸ್ತನುಃ ॥

- ಮ.ಭಾ.ಅ.ನಿ. (೯/೭೫-೮೬)

ಅಪೂರ್ವ ಜಂಘೆ - ಚಾನುಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಬ್ಜಸಂಸ್ತಕವೃತ್ತಜಂಘಂ ವೃಷಾಕಪಿಮ್ |

ರತ್ನದರ್ಪಣಸಂಕಾಶಶಸ್ತ್ರಚಾನುದ್ವಯಂ ವಿಭುಮ್ || ೫೩ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕರಕಮಲಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ದುಂಡಾದ ಜಂಘೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಧ್ವಜಗನ್ನಡಿಯಂತಹ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಎರಡು ಮೊಳೆಕಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ವೃಷಾಕಪಿಯು ವಿಭುವೂ ಆದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ೧. 'ವೃಷಾಕಪಿ' ಎಂದರೆ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು; (ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಎಂದರ್ಥ). ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದಿರುವ ('ವೃಷಾಕಪಿರಮೇಯಾತ್ಮಾ' - ಶ್ಲೋ. ೧೧) ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ:

ಕಪಿರ್ವರಾಹಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತಥರ್ಮಶ್ಚ ವೃಷಃ ಉಚ್ಯತೇ |

ತಸ್ಮಾದ್ವೃಷಾಕಪಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಕರ್ತೃಪೋ ಮೂಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ||

- ಮಹಾಭಾರತ (ರಾಂ. ೩.೪೨/೮೯)

'ವಿಭು' ಎಂಬುದು ಸಹ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿದೆ ('ವಿಶ್ವಭುಗ್ವಿಭುಃ' - ಶ್ಲೋ. ೨೬, ಹುತಭುಗ್ವಿಭುಃ - ಶ್ಲೋ. ೯೪). ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ:

ವಿಭು ಸ ಹೈವ ... ವಿವಿಧೋಽಭವತ್ (ಗೀತಾಛಾಷ್ಠ ೧೦/೧೨)

'ಭ ದೀಪ್ತೌ' ಎಂಬ ಧಾತುಕೋಶದಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪ ಅವಯವ, ಗುಣ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು - 'ಭೂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಾವಲಿಯು ಸಹಸ್ರರೂಪಾವಲಿಯೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ 'ವೃಷಾಕಪಿ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ, 'ವಿಭು' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೂ ಸಹ (ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮೂರು ರೂಪಗಳು) ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಹ ಈ ಪದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಜಂಘೆ ಎಂದರೆ ಮೋಣಕಾಲಿನಿಂದ ಪಾದದವರೆಗಿನ ಕಾಲಿನ ಭಾಗ ಎಂದರ್ಥ.

ಬಾಳಿಕಂಬದಂತಹ ತೊಡೆಗಳು - ಕರಿಕುಂಭದಂತಹ ಕಟಿಗಳು

ಮೃದುವರ್ತುಲಸಂಭಾಸ್ವದ್ರಂಭಾಸ್ತಂಭೋರುಮವ್ಯಯಮ್ |

ಕರಿಪೋತಲಸತ್ಕುಂಭಸಮರಮೃಕಟಿದ್ವಯಮ್ || ೫೪ ||

ಕೋಮಲವೂ, ವರ್ತುಲವೂ ಆದ ಹೊಳೆಯುವ ಬಾಳೆಯ ಕಂಬಗಳಂತಹ ತೊಡೆಗಳು, ಬಾಲಗಜದ ಹೊಳೆಯುವ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ರಮಣೀಯವಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳು.

ಹ್ಯಾಸರೂತನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ರಂಭಾ - ಬಾಳೆ; ಕರಿ - ಅನ್ನ ಪೋತ - ಮರಿ; ಕಟಿ - ಸೊಂಟ).

ಹೊಳೆಯುವ ಪೀತಾಂಬರ - ಚಿನ್ನದ ಒಡ್ಡಾಣ
ಉದ್ಯದರ್ಶತೋದ್ರಿಕ್ತಹೃದ್ಯಕೌಶೇಯವಾಸಸಮ್ |
ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಸಂಶೋಭಿಹೃಮಕಾಂಚೀಗುಣದ್ಭುತಿಮ್ || ೫೫ ||

ಉದಿಸುವ ಸೂರಾರು ಸೂರ್ಯರನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಹೊಳೆಯುವ ರಮಣೀಯವಾದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಒಡ್ಡಾಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಕೌಶೇಯ - ರೇಷ್ಮೆ; ಕಾಂಚೀಗುಣ - ಒಡ್ಡಾಣ).

ವಲಿತ್ರಯಗಳ ಉದರ - ಬ್ರಹ್ಮ ಉದಿಸಿದ ನಾಭಿ
ಅನೇಕಭುವನಾಧಾರತನೂದರವಲಿತ್ರಯಮ್ |
ವಿರಿಂಚಿಬೃಂಗಶೋಭಾಬ್ಜಸ್ಪುರನ್ನಾಭಿಸರೋವರಮ್ || ೫೬ ||

ಅನೇಕ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಆಸರೆಯಾದ ತೆಳುವಾದ ಉದರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಿರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಂಬ ದುಂಬಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಮಲದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ನಾಭಿಸರೋವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ವಲಿ - ನಿರಿ).

ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ
ವಲಿಪಲ್ಲವಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ ಜ್ವಲಿತೋದರಬಂಧನಮ್ |
ಕೃಶಮಧ್ಯವಿಶಾಲೋರಃಸ್ಥಲಚರ್ಚಿತಚಂದನಮ್ || ೫೭ ||

ಮೂರು ನಿರಿಗಳ ರೂಪದ ಎಸಳುಗಳ ಉತ್ತಮಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಉದರ-ಬಂಧನದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ತೆಳುನಡು ಹಾಗೂ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಧದಿಂದ ಲೇಪಿತನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರೆಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಶ್ಲಿಷ್ಣಪುಷ್ಪಪಾರ್ಶ್ವಯುಗ್ಮಂ ಪರಾತ್ತರಮ್ |
ಅಂಕಸಿತ್ತರಮಾವಕ್ಷಃಕುಂಕುಮಾಂಕೋಪಲಕ್ಷಿತಮ್ || ೫೮ ||

೧. 'ಆಲಿಂಗಿತಪ್ರಿಯತಮಾಕುಚಕುಂಕುಮಾಂಕಲಕ್ಷ್ಮಂ ಜಗಾಯ ಮುದೋಮುತ್ಸು ವಕ್ಷಃ' - ರು.ವಿ. (೧೨/೨೦)

ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹಾಗೂ ಧರಾ ಎಂಬ ರಮಾರೂಪಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ಪುಷ್ಪವಾದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಕುಂಕುಮ ಚದ್ವೇದಿಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠಕೀರ್ತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : 'ಪರಾತ್ಪರಮ್' ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪದ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಅನುವಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀವತ್ಸ - ವನಮಾಲೆ - ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ

ಶ್ರೀವತ್ಸವಕ್ಷಸಂ ಶ್ರೀಮದ್ವನಮಾಲಾವಿಭೂಷಿತಮ್ |

ಸ್ಫುರದಿಂದಸಮಾಮಂದವರಕೌಸ್ತುಭಮಂಡನಮ್ || ೫೯ ||

ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವತ್ಸಪುಷ್ಪ, ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ವನಮಾಲೆಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಘನವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಕೌಸ್ತುಭದ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ಅಮಂದ - ಪೂರ್ಣ, ವರ - ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ರತ್ನಖಚಿತ ಅಂಗುಲೀಯಾದಿಗಳು - ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ಕೈಗಳು

ವಿಲಸದ್ರತ್ನಕಟಕಂಕಣೈರಂಗುಲೀಯಕೈಃ |

ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮೈಶ್ಚಾಂಕಿತಶ್ರೀಕರಾಂಬುಜಮ್ || ೬೦ ||

ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನದ ಅಂಗದಗಳಿಂದ, ಬಳೆಗಳಿಂದ, ಅಂಗುರಗಳಿಂದ, ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳಿಂದ ಅಂಕಿತವಾದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕರಕಮಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಕಟಕ - ಕಡಗ).

ಶಂಖದಂತಹ ಕಂಠ - ಕಮಲದಂತಹ ಮುಖ

ತ್ರಿರೇಖಕಂಬುಸಂಕಾಶಸ್ಫುರನ್ನಿಷ್ಕೃತಿರೋಧರಮ್ |

ಅಗಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಪೂರ್ಣಪ್ರಸನ್ನಮುಖಿಸಾರಸಮ್ || ೬೧ ||

ಮೂರುರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಂಖದಂತಹ, ಹೊಳೆಯುವ ನಿಷ್ಕವೆಂಬ ಆಭರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಂಠದ, ಎಣೆಕೆಗೆ ಮೀರಿದ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖಕಮಲದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು) (ಕಂಬು - ಶಂಖ).

ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ - ಜಾಜಿಯಂತಹ ದಂತಪಂಕ್ತಿ

ಅತಿರಕ್ತಮೃದುಸ್ವಿಗ್ಧಪಕ್ಷಬಿಂಬನಿಭಾದರಮ್ |

ಕುಂದಕುಡ್ಮಲಸಂಶೋಭಿದಂತಪಂಕ್ತಿಂ ದಯಾನಿಧಿಮ್ || ೬೨ ||

ತುಂಬಾ ಕೆಂಪಾದ ಕೋಮಲವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಮಾಗಿದ ತೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತಹ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಜಾಜಿಯಮೊಗ್ಗಿನಂತೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದಯಾನಿಧಿಯಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಕುಂದ-ಜಾಜಿ ಕುಡ್ಮಲ-ಮೊಗ್ಗು).

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತಹ ಮಂದಹಾಸ - ಇಂದ್ರನೀಲದಂತಹ ಕೆನ್ನೆಗಳು

ಚಂದ್ರಿಕಾಸೌಭಗಸ್ಪರ್ಧಿಮಂದಹಾಸಂ ಮನೋಹರಮ್ |

ಹರಿನೀಲಜ್ವಲದ್ವಪ್ರವಿಲಸದ್ಗಂಡಮಂಡಲಮ್ || ೬೩ ||

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಹೊಳೆಯುವ ಭತ್ತಿಯಂತೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಕಪೋಲ ಪ್ರಾಂತದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ಸೌಭಗ - ಸಂಪತ್ ; ವಪ್ರ - ಭತ್ತಿ.

ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾರದ ಕುಂಡಲಗಳು - ಸಂಪಿಗೆಯಂತಹ ಮೂಗು

ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶವರಕುಂಡಲಮಂಡಿತಮ್ |

ಲಸನ್ನಾಸಾಪ್ರಭಾಮುಷ್ಣವಚಂಪಕಸಂಪದಮ್ || ೬೪ ||

ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾದ, ಹೊಳೆಯುವ ಮೂಗಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನೂತನಸಂಪಿಗೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳು - ಶಾರ್ಙ್ಗದಂತಹ ಹುಬ್ಬುಗಳು

ಚಲನ್ಮಧುಕರಾಸ್ತಕ್ತಜಲಜೋಪಮಲೋಚನಮ್ |

ಇಂದ್ರನೀಲೋತ್ಪಲಮಯಶಾರ್ಙ್ಗಸೌಂದರ್ಯಜಿದ್ವವಮ್ || ೬೫ ||

೧. ಶ್ಯಾಮಂ ತ್ರಿವಕ್ರಂ ವಿದಿಮುಖ್ಯದೇವಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿಶ್ರಾಣನಹೇತುರೀಲಮ್ |

ಕಾಮಗ್ನೃತಾಪಾಕೃತಿ ಕಾಮತಾತಧ್ರಮಂಡಲಂ ಮಿಂಡಯತಾದೃಶಂ ನಃ ||

ಹಾರಾಡುವ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ, ಇಂದ್ರನೀಲ ಹಾಗೂ ಕೆನ್ನದಿಲೆಗಳಂತಹ ಶಾರ್ಙ್ಗದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ಹುಬ್ಬುಗಳ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. ಶಾರ್ಙ್ಗ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಅದಕ್ಕೆ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ: 'ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೩/೭೪).

ಭೃಂಗದಂತಹ ಕುಡಿನೋಟ - ರಮ್ಯವಾದ ರತ್ನತೀಲಕ
ಶ್ರೀಭೂಮುಖಾಂಬುಜಾಸಕ್ತಲೋಲಾಪಾಂಗಮಧುವ್ರತಮ್ |
ಹೃದ್ಯೋರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಮಧ್ಯಸ್ಥಸದ್ರತ್ನತೀಲಕೋಜ್ವಲಮ್ || ೬೬ ||

ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿಯರ ಮುಖಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಭೃಂಗದಂತಹ ಚೆಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ, ಮನೋಹರವಾದ ಉರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನತೀಲಕದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಕಿರೀಟ - ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಹಾರಕೇಯೂರಾದಿಗಳು
ಅಲಕಾಸಕ್ತವಿಲಸನ್ಮುಕುಟಾದ್ವೈತಭಾಸ್ಕರಮ್ |
ಅನರ್ಘ್ಯಹಾರಕೇಯೂರನೂಪುರಾದೈವಿರಾಜಿತಮ್ || ೬೭ ||

ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತಸೂರ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕಿರೀಟದ, ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹಾರ, ಕೇಯೂರ, ನೂಪುರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಅನಂತಮನ್ಮಥರ ಲಾವಣ್ಯ - ಸುವರ್ಣಮಂಟಪ - ಕಮಲಪೀಠ
ಕಂದರ್ಪಕೋಟಿಲಾವಣ್ಯಮಂದಿರಾಕಾರಮಚ್ಛುತಮ್ |
ಸುವರ್ಣಮಂಟಪಾಂತಸ್ಥಂ ಕಮಲಾಮಲವಿಷ್ಣುತಮ್ || ೬೮ ||

ಕೋಟಿ ಮನ್ಮಥರ ಕಾಂತಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಆಕೃತಿಯ, ಚೆನ್ನದ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಮಲಪೀಠದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನಾಶರಹಿತನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ವಿಷ್ಣು - ಪೀಠ).

ವಿ. 'ಅಚ್ಛುತ' ಎಂಬುದು 'ಸರ್ವಾದಿರಚ್ಛುತಃ' (ಶ್ಲೋ. ೧೧), 'ಅಚ್ಛುತಃ ಪ್ರಥಿತಃ ಪ್ರಾಣಃ' (ಶ್ಲೋ. ೩೫) ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಷ್ವರಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾರಿ

ವ್ಯಸ್ಯಾಪಿತವಾಗಿದೆ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇವು ನಾಮಗಳಾಗಿರುವಂತೆ ರೂಪಗಳೂ ಸಹ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ - ಶೇಷನ ಹೆಡೆಗಳ ರತ್ನಭತ್ತ
ವಿಶ್ವಸ್ತೇಮಲಯೋತ್ತಮಿಮುಕ್ತಾದೇರ್ಮುಖ್ಯಕಾರಣಮ್ |
ಅಚ್ಛೇಷಫಣಾರತ್ನಚ್ಛ್ರತೋಭಿತಮೈಕ್ಷತ || ೬೯ ||

ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ನಾಶ, ಮುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣನಾದ, ಶುಭವಾದ ಶೇಷನ ಹೆಡೆಗಳೆಂಬ ರತ್ನಚ್ಛತ್ರಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿ
ವಿಧಿಮುಖ್ಯೈಃ ಸುರಗಣೈರ್ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠೈರನಿಪುಂಗವೈಃ |
ಗೀಯಮಾನಂ ದಯಾದೃಷ್ಟಿಕ್ಷಾಲಿತಾತ್ರಿತಕಲ್ಮಷಮ್ || ೭೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳು, ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಹಾಡುವಂತಹ, ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರ ದೋಷವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿ
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಮಂಭೋರುಹಪತ್ರನೇತ್ರಂ
ತುಷ್ಪಾವ ತುಷ್ಪಾಖಿಲಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ |
ಪಶ್ಚಾತ್ ಸಿಷೇವೇ ರಥಸಂಸ್ಥಿತಂ ತಂ
ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ನೈವೋದ್ಭುತಿ ಕೃಷ್ಣಸೇವಾಮ್ || ೭೧ ||

೧. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಮಪ್ರಲಯರಚನಾರೀಲವಪ್ತವೇ | - ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು (ನ್ಯಾಯಸುಧಾ)
ಸ್ವೇಮಾ ಸ್ವೈರ್ಯಂ ರತ್ನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಕ್ತಂ ಓ ಶ್ರುತವ್ಯಕಾರಣಃ | 'ಅಖಿಲಭುವನವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯವಾಂಗಾದಿಲೇ' ಇತಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥೇ ಸ್ವೇಮಾ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಸ್ಥಿತರದ್ವಾದಿಮನಿವೃತ್ತತೇ ಪ್ರಿಯಸ್ಥಿರೇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇಣ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ಥಾದೀಶೇ ಆದ್ಧುಣ ಇತಿ ಗುಣೇ ಚ ಸ್ವೇಮೇತಿ ರೂಪಮ್ | ಯದ್ವಪಿ ವಾಮನವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಪೌ ಮುಗ್ರಪ್ರೌಢಪ್ರರಬ್ಧಾನಾಂ ಪೃಥ್ವಾದಿಷ್ವಪಾಠಾತ್ ಪೃಥ್ವಾದಿಬ್ಧ ಇಮನಿಷ್ಠೇಪ್ತುಕೇ ಮನಿವಿಷ್ಣುಪ್ರೇರಿಮನಿವಂತ- ಪಂಭೋಗೋಽಸಾಧುರಿತಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತಥಾಪಿ ಸೈವಧದ್ವಾದರಸರ್ಗಸ್ಯ 'ಯತ್ ಕನ್ಯಾಮಪಿ ಭಾಸುಮಾಸ್ಮ ಕಕುಭಿ ಸ್ವೇಮಾನಮಾಲಂಬತ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ವರ್ಣವೃತ್ತಾದಿಭ್ಯಃ ವ್ಯಂಜ್ ಚ' ಇತಿ ಮೂತ್ರೇ ಚಿಕಾರೇ- ಣೇಮನಿಜಃ ಸಮುಚಿತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ದೃಢಾದಿಮ ವಾಠಾದಿಮನಿವತ್ಪುತ್ರತ್ವಾತ್ ಸಾಧುರೇವಾಯಂ ಧೇಯಸಿ ಯದ್ವಾ, ತಿಪ್ತತೇರೌಪಾಧಿಕೇ ಮನಿಸಿ ಗುಣೇ ರೂಪಂ ಸ್ವೇಮೇತಿ | ಸ್ಥಿತಿಶಬ್ದಃ | - ಪರಿಮಳ (೧/೧/೧)

ಕಮಲಪತ್ರದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತುಷ್ಟವಾದ ಸಕಲ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ರೂರನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಬಳಿಕ ಸೇವಿಸಿದನು; ಮುಕ್ತನಾದವನೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯಲಾರ; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ಮುಕ್ತರೂ ಸಹ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹರಿಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವಿಪರ ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ತರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೨/೬೨) ದಲ್ಲಿದೆ :

ಕೃಷ್ಣೋ ಯಚ್ಚೈರಿವ್ಯತೇ ಸೋಮಪೂತೈಃ ಕೃಷ್ಣೋ ವೀರೈರಿವ್ಯತೇ ವಿಕ್ರಮದ್ವಿಃ |
ಕೃಷ್ಣೋ ವನ್ಯೈರಿವ್ಯತೇ ಸಮ್ಪುರಾಣೈಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ತೈರಿವ್ಯತೇ ವೀತಮೋಹೈಃ ||

ಯಮುನಾನದಿಯ ಸ್ತೋತ್ರ

ಯಮುನಾ ಸಾ ವಿಜಯತೇ ಯಮಿನಾಂ ಪರಮಪ್ರಿಯಾ |

ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ ಯಾ ಕೃಷ್ಣಂ ಸುಧಿಯಃ ಸ್ನಾನಮಾತ್ರತಃ || ೬೨ ||

ಸ್ನಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಲಬುದ್ಧಿಯವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಿಯಳಾದ ಆ ಯಮುನೆಯು ಉತ್ಕೃಷ್ಟಳಾಗಿರುವಳು.

ಮಧುರೆ ತಲುಪಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಮಧುರಾಮುಪಗಮ್ಯಾಥ ಕೃತಸ್ಥಾನಃ ಪುರಾದ್ಧಹಿಃ |

ಪುರತಸ್ತ್ವಂ ಪುರಂ ಯಾಹೀತ್ಯವದದ್ಗಾಂಧಿನೀಸುತಮ್ || ೬೩ ||

ಮಧುರೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ಊರ ಹೊರಗೆ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ನೀನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ತೆರಳು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಾಂಧಿನೀಸುತನಾದ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ಗಾಂಧಿನೀ - ಗಾಂಧಿನಿಯು ಅಕ್ರೂರನ ತಾಯಿ; ಕಾಶಿರಾಜನ ಮಗಳು; ಶ್ವಫಲ್ಗುನ ಪಕ್ಷಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಗೋದಾನಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮಹನೀಯಳು. ಅದರ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವೆಂಬಂತೆ ಗೋವಾಲಕೃಷ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸಂದರ್ಶಿಸುವ

೧. ಯಮುನಾ ನದಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀವಾದಾಯಾಚಾರ್ಯರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು:
ಕಾಲಿಂದಿ ತ್ವಮಭ್ಯಾನ್ವಿತಾನಪಿ ಸತಃ ಕೃತ್ವಾ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನೋ
ಗಂಕುಂ ಸ್ಥಪ ಕದಾಂಪಿ ಮುಂಚಿ, ತವ ಭ್ರಾಮರ್ಗಿಕೇತಂ ವ್ರತಿ |
ಕಿಂಕು ಶ್ರೀರವಯೋಧಿವಾಸನಿರತಾನ್ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕರೋಷ್ವಾಪ್ರಿತಾನ್
ಸ್ವಗ್ನೇ ಭರ್ತರಿ ಕಾಮಿನೀಜನರುಚಿಃ ತತ್ಕ್ಷಣಿವ ಹೈಲಮ್ || -ರು.ವಿ.(೭/೩೫), ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೧೨)

ಭಾಗ್ಯವಂತನಾದ ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದಳು ಎಂಬುದು ಹರಿವಂಶದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪ್ರಿಯಸಂಗಮವಿಚ್ಛೇದಭಯನಿರ್ವಿಣ್ಣಧೀರಸೌ |

ಗೃಹಪುತ್ರಕಲತ್ರೇಚ್ಛಾರಹಿತೋ ವಕ್ತಿ ಮಾಧವಮ್ || ೭೪ ||

ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗವು ತಪ್ಪುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಬಿನ್ನಮನಸ್ಕನಾದ, ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಯಿರದ ಆ ಅಕ್ರೂರನು ಮಾಧವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿದ.

ಸಂಸಾರಸಾಗರಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪಾದವೇ ನೌಕೆ

ಸಂಸಾರಾಸಾರಸಿಂಧೋರ್ಜನಿಮರಣಜರಾದ್ಯುರ್ಮಿಭಿರ್ಬಾಧಿತಾನಾಂ

ದಾರಾಗಾರಾದಿಭಾರಾಃ ಕಿಮಿಹ ಸುಖಕರಾಃ ಪ್ರೇಮಪಾಶೈರ್ನಿಬದ್ಧಾಃ |

ಕೃಷ್ಣ ತತ್ತ್ವಾದಪೋತಂ ಪ್ರದಿತ ತದನಿಶಂ ಸತ್ವತಾಕಂ ಸಕೇತುಂ

ರಮ್ಯಂ ಕರ್ಮಂದಿಗಮ್ಯಂ ಭವಜಲಭಿಭತ್ಸೇದವಿಚ್ಛೇದಹೇತುಮ್ || ೭೫ ||

ಸಂಸಾರವೆಂಬ ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಈ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ನೊಂದವರಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ, ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರೇಮಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿದ ಭಾರದ ವಸ್ತುಗಳು ಸುಖನೀಡಬಲ್ಲವೆ? ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಉತ್ತಮ ಪತಾಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಯತಿಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವ, ಸಂಸಾರಸಾಗರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಬೆವರನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧನವಾದ, ಮನೋಹರವಾದ ನಿನ್ನ ಪಾದವೆಂಬ ನಾವೆಯನ್ನು ಸದಾ ನನಗೆ ಒದಗಿಸು.

ಎ. : ೧. ಸಂಸಾರವು ಒಂದು ಸಮುದ್ರ; ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು ಮೊದಲಾದವು ಆದರೆ ಅಲೆಗಳು; ಹೆಂಡತಿ ಮನೆ ಮೊದಲಾದವು ಭಾರ ಎನ್ನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಅವಕ್ಕೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದಿರುವ ಪಾಶ ಅಭಿಮಾನವೆನ್ನುವಂತಹುದು. ಇಂತಹ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ಇರುವ ಏಕಮಾತ್ರ ನಾವೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರವು ಎಷ್ಟು ಘೋರ ಎಂಬುದರ ರಮ್ಯ ಚಿತ್ರಣ ಇಲ್ಲಿವೆ.

೧. ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕಾಶಿರಾಜಸ್ವ ಸುತಾಂ ಭಾರ್ಯಾಮವಿಂದತ |

ಗಾಂಧೀನಿ ನಾಮ ಸಾ ಗಾಂ ತು ದದೌ ವಿಶ್ವೇಷು ನಿತ್ಯಶಃ ||

-ಹರಿವಂಶ(೧/೨೪/೭)

೨. ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮುದ್ರಪತಿತ್ವ ಪುನರ್ಭಾರಪ್ರಕ್ಷೇಪೇ ಸುಕರಾಂ ನಿಮ್ನಾಪ್ತವಸಂಗಾಂತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಸಂಸಾರವಾಗರದ ಘೋರತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಹಿಮಾನಾಹ :

ಸಂಸಾರೇಽಕ್ಷಯಸಾಗರೇ ಪ್ರಕೃತೀತೋಽಗಾಧೇ ಸದಾ ದುಸ್ತರೇ
ಸರ್ವಾವದ್ಯಜಲಗ್ರಹೈರನುಪಮೈಃ ಕಾಮಾದಿಭಂಗಾಕುಲೇ |
ನಾನಾವಿಭ್ರಮದುರ್ಭಮೇಽಮಿತಭಯಸ್ತೋಮಾದಿಫೇನೋತ್ಕಟೇ
ದುಃಖೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಪೇ ಸಮುದ್ರರ ಗುರೋ ಮಾ ಮಗ್ನರೂಪಂ ಸದಾ ||

- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ತೋತ್ರ

ನಾನಾವಿಕರ್ಮಜನಿತಾರುಭಸಾಗರಾಂತಃಸಂಭ್ರಾಮ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಹತಸ್ಯ ಪಡೂರ್ಮಿಜಾಲೈಃ |
ಪುತ್ರಾದಿನಕ್ರನ್ನಿಗೃಹೀತರೇರಕಸ್ಯ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣ ಮಮ ದೇಹಿ ಕರಾವಲಂಬಮ್ ||

- ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಕರಾವಲಂಬನಸ್ತೋತ್ರ(೨೬)

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದವು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನೌಕೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಸದ್ಜನರೇ ಪತಾಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೧೦/೩/೨೨)ದ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ:

ಭಗವತ್ಪಾದಪೋತೋಽಸೌ ನಾನ್ಯಪೋತಸಮೋ ಭವೇತ್ |
ಸನ್ನಿಧಾಯಾಪಿ ಶಿಷ್ಯೇಷು ತಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನಯುರ್ಯತಃ || ಇತಿ ವಾಮನೇ |
ಭಗವತ್ಪಾದನೌಕಾ ಯಾ ನೇಯಂ ನೌಕೋಪಮಾ ಭವೇತ್ |
ತಯಾ ತೀರ್ತ್ವಾ ತು ತಾಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಯತ್ರ ತತ್ || ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ |

೫. ಶೋಕ, ಮೋಹ, ಮುಪ್ಪು, ಸಾವು, ಹಸಿವು ಹಾಗೂ ಬಾಯಾರಿಕೆ - ಈ ಆರು ಊರ್ಮಿಗಳು : ಶೋಕಮೋಹೌ ಜರಾಮೃತ್ಯು ಕ್ಷುತಿವಾಸೇ ಪಡೂರ್ಮಯಃ | - ಸ್ಕೃತಿ.

೬. ಕರ್ಮುಂದಿ - ಯತಿ; ಸ್ವೇದ - ಬೆವರು.

ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸೆಲ್ಲಿಯದು !

ಪ್ರಾಯೋ ವ್ರಜಸ್ತ್ರೀಜನದತ್ತಶಾಪೋ
ಮಾಮಸ್ತ ಶದ್ಯೇನ ಭವಾನ್ ವಿಯುಂಕ್ತೇ |
ಲಾವಣ್ಯವಾರಾಂನಿಧಿಪೂರ್ಣಮೂರ್ತಿಃ
ಶ್ರೇಯೋ ವಿನಾ ಪುಣ್ಯಮುಪಾರ್ಜಯೇತ್ ಕಃ || ೭೬ ||

ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ ನನಗೆ ತಟ್ಟಿತ್ತೆನ್ನಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಲಾವಣ್ಯ-
ಸಾಗರದಿಂದ ತುಂಬಿದ ರೂಪದ ನೀನು ದೂರಾಗುತ್ತಿರುವಿ; ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು
ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಯಾನು?

೨. : ಇಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೇಯಃ' ಎಂಬುದು ಕರ್ತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ. ಪಾರಲೌಕಿಕಸುಖ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಧನದಿಂದ ಪ್ರೇಯಸ್ ಎಂದು ಐಹಿಕಸುಖ ಲಭಿಸಿತು. ಆದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯವೇ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತರೋಚಕವಾದುದು. ಎಂದರೆ ಧನವು ದಾನಾದಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಕವಾದಾಗ, ಅದು ಪಾರಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ; (ವಾರಾಂನಿಧಿ - ಜಲನಿಧಿ, ಸಮುದ್ರ)

ವಂದ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಕತ್ಪಾದಿಗಳು

ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ ಮೂಕಂ ಸತಾಂ ದೂಷಣೇ-

ಪ್ಸಂಧಂ ಮೀನದ್ಭಗೀಕ್ಷಣೇಷು ಬಧಿರಂ ತ್ವದ್ಭಿನ್ನಗೋಷ್ಠೀಷು ಮಾಮ್ |

ಪಂಗುಂ ಪಾಪಕರಪ್ರಯಾಣಕರಣೇಽಪಾಣಿಂ ಚ ತತ್ಕರ್ಮಸು

ಕ್ಲಿಬಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರತೌ ಮುಕುಂದ ಕುರು ಮಾಂ ಮೂಢಂ ತದೀಯಷ್ಟ ತೌ ||೨೭೭||

ಪುಣ್ಯದ ರಾಶಿಗೆ ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೂ ಮೂಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಮೀನಾಕ್ಷಿಯರನ್ನು ನೋಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಿವುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಓಡಾಟವನ್ನು ಮಾಡದಂತೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವನನ್ನಾಗಿಸು. ಅಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿಷಿದ್ಧರತೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನಪುಂಸಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಎಲೈ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಅಂತಹವುಗಳ ನೆನಪೂ ಸಹ ನನಗೆ ಬರದಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೂಢನನ್ನಾಗಿಸು.

೨. : ೧. ಮೂಕತನ, ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಪ್ರಬಲ ದೋಷಗಳು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತಹ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಸಾಧನೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗುವ ಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ; ಶ್ರೇಣಿ - ರಾಶಿ; ಕ್ಲಿಬ - ನಪುಂಸಕ.

೨. ಸಜ್ಜನರನ್ನು ದೂಷಿಸದಿರುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಯರತ್ತ ನೋಟ ಹಾಕದಿರುವುದು, ಭಗವದ್ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡದಿರುವುದು, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದಿರುವುದು, ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ತಾನು ಪುಣ್ಯಹೀನ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಫಲವಾದ ಮೂಕತ್ಪಾದಿಗಳನ್ನಾದರೂ ನೀನು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಕ್ರೂರನು ಅಂತಹ ಮೂಕತ್ಪಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಾನಾಮಪ್ಯೇತೇಶಾಂ ಮೂಕತ್ಪಾದಿರತ್ಯಾಧೀನಾಂ ಆವಾತಃ ಪಾಪಫಲತ್ಯದೃಷ್ಟಾ ಪುಣ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ದಿಶೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇತಃ |

೨. ಸಂಸಾರಸಾಗರದ ಘೋರತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಸಂಸಾರೇಽಕ್ಷಯಪಾಗರೇ ಪ್ರಕೃತೀತೋಽಗಾಢೇ ಸದಾ ದುಸ್ತರೇ
ಸರ್ವಾವದ್ಯಜಲಗ್ರಹೈರನುಪಮೈಃ ಕಾಮಾದಿಭಂಗಾಕುಲೇ |
ನಾನಾವಿಭವದುರ್ಭವೇಽಮಿತಫಲಯಸ್ತೋಮಾದಿಭೇನೋತ್ಕಟೇ
ದುಃಖೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಪೇ ಸಮುದ್ರರ ಗುರೋ ಮಾ ಮಗ್ನರೂಪಂ ಸದಾ ||

- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ತೋತ್ರ

ನಾನಾವಿಕರ್ಮಜನಿತಾರುಭಸಾಗರಾಂತಃಸಂಘ್ರಾಮತಃ ಪ್ರತಿಹತಸ್ಯ ಪಡೂರ್ಮಿಜಾಲೈಃ |
ಪುತ್ರಾದಿನಕ್ರನ್ನಿಗೃಹೀತರೀರಕಸ್ಯ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಮಮ ದೇಹಿ ಕರಾವಲಂಬಮ್ ||

- ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಕರಾವಲಂಬನಸ್ತೋತ್ರ (೨.೬)

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದವು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನೌಕೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರೇ ಪತಾಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ (೧೦/೨/೨.೨) ದ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ:

ಭಗವತ್ಪಾದಪೋತೋಽಸೌ ನಾನ್ಯಪೋತಸಮೋ ಭವೇತ್ |
ಸನ್ನಿಧಾಯಾಪಿ ಏಷ್ಯೇಪು ತಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನಯುರ್ಯತಃ || ಇತಿ ವಾಮನೇ |
ಭಗವತ್ಪಾದನೌಕಾ ಯಾ ನೇಯಂ ನೌಕೋಪಮಾ ಭವೇತ್ |
ತಯಾ ತೀರ್ತ್ವಾ ತು ತಾಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಯತ್ರ ತತ್ || ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ |

೫. ಶೋಕ, ಮೋಹ, ಮುಘ್ನ, ಸಾವು, ಹಸಿವು ಹಾಗೂ ಬಾಯಾರಿಕೆ - ಈ ಆರಂಭಿಕ ಉರ್ಮಿಗಳು : ಶೋಕಮೋಹೌ ಜರಾಮೃತ್ಯೋ ಕ್ಷುತಿಪ್ರಾಸೇ ಪಡೂರ್ಮಯಃ | - ಸ್ಕೃತಿ.

೬. ಕರ್ಮಂದಿ - ಯತಿ; ಸ್ವೇದ - ಬೆವರು.

ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸೆಲ್ಲಿಯದು !

ಪ್ರಾಯೋ ವ್ರಜಸ್ತ್ರೀಜನದತ್ತಪೋ
ಮಾಮಸ್ತು ತದ್ಯೇನ ಭವಾನ್ ವಿಯುಂಕ್ತೇ |
ಲಾವಣ್ಯವಾರಾಂನಿಧಿಪೂರ್ಣಮೂರ್ತಿಃ
ಶ್ರೇಯೋ ವಿನಾ ಪುಣ್ಯಮುಪಾರ್ಜಯೇತ್ ಕಃ || ೭.೬ ||

ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ ನನಗೆ ತಟ್ಟಿತ್ತೆನ್ನಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಲಾವಣ್ಯ-ಸಾಗರದಿಂದ ತುಂಬಿದ ರೂಪದ ನೀನು ದೂರಾಗುತ್ತಿರುವಿ; ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಯಾನು?

ಮಿ : ಇಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೇಯಃ' ಎಂಬುದು ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ. ಪಾರಲೌಕಿಕವಾದ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಧನದಿಂದ ಪ್ರೇಯಸ್ ಎಂದರೆ ಐಹಿಕವು ಲಭಿಸಿತು. ಆದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯವೇ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತರೋಚಕವಾದುದು; ಎಂದರೆ ಧನವು ದಾನಾದಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾದಾಗ, ಅದು ಪಾರಲೌಕಿಕವು ಬಿಟ್ಟು ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ (ಪಾರಾನಂದಿ - ಜಲನಂದಿ, ಸಮುದ್ರ).

ವಂದ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳು

ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ ಮೂಕಂ ಸತಾಂ ದೂಷಣೇ-
ಷ್ಠಂಧಂ ಮೀನದ್ಗೀರ್ಕ್ಷಣೇಷು ಬಧಿರಂ ತದ್ವಿನ್ಯಗೋಷ್ಠೀಷು ಮಾಮ್ |

ಪಂಗುಂ ಪಾಪಕರಪ್ರಯಾಣಕರಣೇಽಪಾಣಂ ಚ ತತ್ಕರ್ಮಸು

ಕ್ಲಿಬಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರತೌ ಮುಕುಂದ ಕುರು ಮಾಂ ಮೂಢಂ ತದೀಯಷ್ಟ ತೌ ||೨.೭||

ಪುಣ್ಯದ ರಾಶಿಗೆ ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೂ ಮೂಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಮೀನಾಕ್ಷಿಯರನ್ನು ನೋಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಿವುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಓಡಾಟವನ್ನು ಮಾಡದಂತೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಹೆಳವನನ್ನಾಗಿಸು. ಅಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಗಳಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿಷಿದ್ಧರತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನಪುಂಸಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಎಲೈ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಅಂತಹವುಗಳ ನೆನಪೂ ಸಹ ನನಗೆ ಬರದಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೂಢನನ್ನಾಗಿಸು.

ಮಿ : ೧. ಮೂಕತನ, ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಪ್ರಬಲ ದೋಷಗಳು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತಹ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರೋಪಕವಾಗುವ ಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ; ಶ್ರೇಣಿ - ರಾಶಿ; ಕ್ಲಿಬ - ನಪುಂಸಕ.

೨. ಸಜ್ಜನರನ್ನು ದೂಷಿಸದಿರುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಯರತ್ತ ನೋಟ ಹಾಕದಿರುವುದು, ಭಗವದ್ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡದಿರುವುದು, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದಿರುವುದು, ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ತಾನು ಪುಣ್ಯಹೀನ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಫಲವಾದ ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನಾದರೂ ನೀಡು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಕ್ಕೂರನು ಅಂತಹ ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕೌತಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಾನಾಮಪ್ರೇತೇಷಾಂ ಮೂಕತ್ವಾಂಧತ್ವಬಧಿರತ್ವಾದೀನಾಂ ಆವಾತಕಃ ಪಾಪಫಲತ್ವದೃಷ್ಟಾ ಪುಣ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ದಿಶೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೃಃ |

ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ದಿವ್ಯ ಕಾಮಾದಿಗಳು

ಕಾಮವೇಂಘ್ರಿಯುಗಾರ್ಚನೇಮಲಧಿಯಾಂ ಲೋಭಃ ಸುಪುಣ್ಯಾರ್ಜನ
ಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಚರಿತಾನುಕೀರ್ತನಸುಧಾಪಾನಾನ್ಮದಃ ಶತ್ರುಷು |

ಕ್ರೋಧೋ ಭಕ್ತಜನೇಷು ರಾಗ ಉದಯಾಚ್ಛ್ರೇವಿಟ್ಟಲಾನ್ಯತ್ರ ನೋ
ಯಚ್ಛತ್ರುರ್ನಹಿ ಶತ್ರುರುಚ್ಚನಿಲಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಶತ್ರುರ್ಭವೇತ್ || ೭೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ಪಾದದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮವನ್ನು ನೀಡು
ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಿನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಭವನ್ನು ನೀಡು; ಉತ್ತಮ
ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು; ನಿನ್ನ ಚರಿತಾಮೃತವನ್ನಿ
ಪಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮದವನ್ನು ನೀಡು; ನಿನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವು
ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯು ಹುಟ್ಟಲಿ; ಎಲೈ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲ! ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಹುಟ್ಟದಿರಲಿ
ಉತ್ತಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಶತ್ರುವು ಶತ್ರುವೆನ್ನಲಾರದು; ಇತರರಿಗೆ ಶತ್ರುವಾಗುವನು

ಮಿ. : ೧. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಎಂಬ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂಧಕ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಬಂಧಕವಾಗದೆ
ಮೋಚಕವೇ ಆಗುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಯಥಾ ಕಾಮಃ ಪುರುಷಃ ಪನಿತಾದಿವಿಷಯೇಷ್ವಾಸಕ್ತೋ ಭವತಿ ತಥಾಽಪಮುಖ ಹರ್ಯಾರ್ಚನ ವಿವಾಸಕ್ತೋ
ಭೂಯಾಸಮಿತಿ ಕಾಮಪದಪ್ರಯೋಕ್ಷಾರ್ಥವು. -ವ್ಯಾ.
೨. ಯಥಾ ಲೋಭಃ ಯತ್ನೇನ ಧನಮಾರ್ಜಯತಿ ಶಾನೋಪಾಯೈಃ ರಕ್ಷತಿ | ಕದಾಪಿ ನ ವಿಸೃಜತಿ ಚ | ತಥಾ
ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಗುರುಮುಖಾದಾರ್ಜಯಾಮಿ ಕೃತಿಸ್ತ್ವತಿಯುಕ್ತಿಭಿಃ ಸರ್ವದಾ ವೃದ್ಧಿ
ಸ್ಥಿರೀಕರೋಮಿ | ಮರಣೋಪಿ ನ ಪರಿತ್ಯಜಾಮೀತಿ ಭಾವಃ. -ವ್ಯಾ.
೩. ಯಥಾ ಮತ್ತರಗ್ರಸ್ತಃ ಧನವಂತಮನ್ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತೋಽವಧಿಕಧನಂ ಮಯಾಽರ್ಜನೀಯಮಿತಿ ಪ್ರಯತ್ನಂ
ಕುರ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಮಹಾಪುಣ್ಯೇ ವಿಷಯೇ ಮಮಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ. -ವ್ಯಾ.
೪. ಯಥಾ ಮದಾಂಧಃ ಸರ್ವಕಾದಿತ್ಯಾರ್ಥವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಷು ಕಾರ್ಯೇಷ್ವನುದ್ಯೋಗೀ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಮಮಾಪಿ
ಹರಿತಥಾಕಥನಸಂಭವಮಮಯೇ ಕಾರ್ಯಾಂತರಸ್ಯಾನುದ್ಯೋಗೀ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ. -ವ್ಯಾ.
೫. ಯಥಾ ಕ್ಷುದ್ಧಃ ಸ್ವಶತ್ರುಂ ಸದಾ ಸಂಹರ್ತುಮಿಚ್ಛೇತ್ ತಥಾ ಮಮಾಪಿ ತವ ವಿರೋಧಿಮತಂ ತದವಲಂಬಿನೋ
ದುರ್ಜಗಾಂಶ್ಚ ಯುಕ್ತಿಭಿಃ ರಕ್ಷಿಭಿಶ್ಚ ಸದಾ ಪರಾಭಾವಯಾಮೀತಿ ಸನ್ಮಾಹಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ. -ವ್ಯಾ.
೬. ಮಹಾರಾಜಾಂಗೀಕಾರವತಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಶತ್ರುಷೋಽಪಿ ರಾಜಭೀತ್ಯಾ ಪಾದಾಶ್ರಾಂತಾ ಭವಂತಿ | ಯಥೇಶ್ವ-
ಧನದಾಣಾದಿಣಾ ಉಪಕುರ್ವಂತಿ ಚ | ತದನಂಗೀಕಾರದರಾಯಾಂ ಮಾರಯಂತೀವ ಗೋವಕುರ್ವಂತಿ | ತಥಾ
ಹರ್ಯಾರ್ಚನಾಃ ಹರಿಸಮ್ಪರ್ಗತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧೌ ಹರಿವಿಷಯಕಪುಣ್ಯಾರ್ಜನೇ ಹರಿತಥಾಕಥನಃ ಹರಿದ್ವೇಷಮ
ದ್ವೇಷಃ ಹರಿಭಕ್ತಃ ಚ ಸ್ನೇಹಃ ಚ ಹರ್ಯಾಖ್ಯಮಹಾರಾಜಸದ್ಭಾವಾದುಕ್ತಕಾಮಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಮಮಾನುಕೂಲಾ
ವಿವ ಸಂತಃ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಾನಪಿ ದದ್ಯುಃ || ಇತೋಽನ್ಯತ್ರ ಕಾಮಾದಿಕರಣಃ ಹರ್ಯಾಖ್ಯಮಹಾರಾಜಾ-
ನುಗೃಹಾಣಾವಾತ್ ಮಾಮಂಧಃತಮುಖಾತಯಿತ್ವಾ ಹನ್ಯುರೇವ | ಅತ ಉಕ್ತೈಕದೇಶೇಜ್ಜೇವ ತದಂಗೀಕಾರೋ
ನ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಭಾವಃ. -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಸಹ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಹಾಗೂ ತಾಮಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರುಬಗೆ. ತಾಮಸಕಾಮಾದಿಗಳು ನಿಷಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಸಾತ್ವಿಕ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಉತ್ತಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಎಂತಹ ಶತ್ರುವೂ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರ. ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಕೇಡು ತಪ್ಪದು; ಒಗೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಮೋಚಕವೇ ಹೊರತು ಬಂಧಕವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರುದ್ರ ತ್ವಂ ಹಿ ಮನೋಭಿಮಾನ್ಯಸಿ ತತಸ್ತ್ವಚ್ಛತ್ರುಮಿತ್ರಂ ಮನೋ
ಮಾ ಕುರ್ವಚ್ಯುತಚಿಂತನಾರ್ಚನರತಂ ಕುರ್ವೀಶ ಹೇ ಭಾಸ್ಕರ^೧ ।

ಚಕ್ಷುರ್ಮಾನ್ಯಸಿ ತಚ್ಚ ವಿಟ್ಟಲವಪುಃಸಂದರ್ಶನೈಕಾದ್ಧರಂ

ಕೃತ್ವಾ ಮಾ ಕುರು ಕೈರವಾಕ್ಷ್ಯ ನುಚರಂ ಯತ್ ತಾಃ ಸಪತ್ನಾಶ್ರಯಾಃ ॥ ೭೯ ॥

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ! ನೀನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನಿನ್ನ ಶತ್ರುವಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡದಿರು; ಸದಾ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚಿಂತನೆ ಹಾಗೂ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸು; ಎಲೈ ಭಾಸ್ಕರ ! ನೀನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವಿ; ಅದನ್ನು ವಿಟ್ಟಲನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುವಂತಹ ಯಜ್ಞರೂಪದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿಸಿ, ಕಮಲನೇತ್ರೆಯರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡು; ಅವರು ನಿನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಇಂಟು ನೀಡುವವರಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨. ರುದ್ರಾದಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಅವರ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಪಠನೀಯ ಪ್ರಾತಃಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

೧. ಮನೋಭಿಮಾನಿನೋ ರುದ್ರವೀಂದ್ರಶೇಷಾಸ್ತೋಮೀತಿ ತು ।

- ಕಾಶಿಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ

೨. 'ಚಕ್ಷುಃ ಸೂರ್ಯಕೃಷ್ಣಯುತೆ' - ಇತಿ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೋದ್ಭುತಪ್ರಮಾಣಮೇತಸಮ್ । (೧೫/೨೭)

೩. ಯದ್ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಃ ಕೈರವಾಕ್ಷ್ಯಃ ಸಪತ್ನಾಶಾಂ ತವ ವೈರಿಭೂತಕುಮುದಾಶಾಂ ಅಶ್ರಯಾಃ ಉಪಮಾನೋಪಮಾನಯೋರೇಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಕ್ತರಿಯಮ್ । ತವ ವೈರಿಭೂತಕುಮುದಂ ಸ್ವಚಕ್ಷುಃ ಸಿಕ್ಷಿತ್ವ ರಕ್ಷಯೇತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಕೈರವಾಕ್ಷ್ಯಪದೇನ ದ್ವನಿತತ್ವಾತ್ಪ್ರಾದ್ವೈರಿವತ್ ವೈರ್ಯಾಧಾರಭೂತತ್ವಾಪಿ ವೈರವಾತ್ಯತ್ನಾದಿ ಭಾವಃ । - ಮನ್ಮಥ

ನಮೋ ವಸ್ತುತೀತಾ ದೇವಾ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣಾಃ ।

ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇ ಪ್ರೇರಯಂತು ಭವಂತಃ ಸರ್ವಾ ಏವ ॥

೪. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅನ್ಯದೇವತಾವಂದನಾಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫. 'ಕೈರವ' ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡಿಲೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಅದು ಮುಂದುವರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ರತ್ನ ಎಂದಾಗುವುದು. ಕನ್ನಡಿಲೆಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಕೈರವಾಕ್ಷಿಯರು - ಇಂದೀವಾಕ್ಷಿಯರು) ಸೂರ್ಯನ ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಆಸರೆಯಿತ್ತವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದು.

ವಿರಕ್ತಿರಮಣಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಸಂತತಿ

ಸ್ವಾಮಿನ್ ವಿಟ್ಟಲ ಸಜ್ಜನಶ್ವರುರತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ದಿಗಂತಾಂಬರಾ-

ಮುತ್ಯಾಂತಾದವಿ ಯೋಗಿನೀಂ ಮನನಸಜ್ಜಾ ನಾದಿಭಿರ್ಭೂಷಿತಾಮ್ ।

ಮೋಕ್ಷಾಪತ್ಯವತೀಂ ವಿರಕ್ತಿರಮಣೀಂ ಸಂಶಿಷ್ಟತೋಽಹರ್ನಿಶಂ

ಕಾಲೋ ಗಚ್ಛತು ನಾನ್ಯಥಾ ಕುರು ತದಾ ಕಾಮೋ ಯದಾಲಂಬತೇ ॥ ೮೦ ॥

೧. ಸ್ವಾಮಿ ವಿಟ್ಟಲ ! ಸಜ್ಜನನೆಂಬ ಮಾವನಿಂದ ಜನಿಸುವ, ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಮರಣಾನಂತರವೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬರುವ, ಮನನ, ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತಳಾದ, ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, 'ವಿರಕ್ತಿ' ಎಂಬ ನಾರಿಯನ್ನು ಹಗಲಿರುಳೂ ಆಲಿಂಗಿಸುತ್ತಲೇ ನನ್ನ ಕಾಲವು ಕಳೆಯಲಿ, ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕಾಮ ನನಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಾನು !

ವಿ. : ೧. ವಿರಕ್ತಿಯ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ರಮ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ವಿರಕ್ತಿಯೇ ಕನ್ನೆ, ಸಜ್ಜನನೇ ಅವಳ ತಂದೆ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ವಸ್ತ್ರ, ಮನನ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೇ ಅಲಂಕಾರ, ಮೋಕ್ಷವೇ ಸಂತತಿ, ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ವಿರಕ್ತಿಯು ಚೂತ; ಹೀಗೆ ವಿರಕ್ತಿಯು

೧. ಸ್ವತೋವಿಮುಹಂತಾ ವ್ಯತಿಕ್ರಾಂತತಂ ದೇಶಾದಿವಿಸ್ತೃಪ ನಿವಾರಣೀಯಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವಾಮಿನ್ನಿತಿ ವಿರೋಧಮ್ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಣ್ಣು ಜನನಿತಾರೋ ಹಿ ಶ್ವರುರಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಸಜ್ಜನಸಮಾಗಮಃ ಚ ವಿರಕ್ತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ । ತೇ ಚ ಸಂತತಿಃ ಸತ್ಪಲಪ್ರಸೂತಾ ಸ್ವವಿರಕ್ತಿರಮಣೀತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. "ತದಾವಿಮಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸ ಮಮಿಂ ಸಮದಿಂದತ" । - ಭಾ. (೧೧/೯/೨)

೪. ವಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಮಾನಾದರ್ಥಗಣೇನ ದುಃಖದಾತೃಭ್ಯೋ ಲೌಕಿಕಗಾರಿಭ್ಯಃ ಅತಿಶಯಸೂಚನಾಯ ರಮಣೀಪದಮ್ । ಅಹರ್ನಿಶಂ ಸಂಶಿಷ್ಟತಃ ಆಲಿಂಗತಃ ಮಮ ಇದಂ ಚಾನಿಷಿದ್ವತ್ತಿಥಿಮ ರಾತ್ರಾವೇವಾಲಿಂಗಸಯೋಗ್ಯಾಭ್ಯಃ ಲೌಕಿಕಗಾರಿಭ್ಯಃ ಮಹಾತಿರಯಸೂಚನಾರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೫. "ಅಪ್ರಜಾಂ ದರಮೇ ವರ್ಷೇ ಸ್ವಪ್ರಜಾಂ ದ್ವಾದರೇ ತೃಜೇತ್" ಇತಿ ವಚನೇನ ವಂಛಾಯಾಃ ಸ್ವಪ್ರಜಾಯಾಃ ಶ್ವಾಸಂಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೈದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

ಸ್ವರೂಪವು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಸಜ್ಜನನು ವಿರಕ್ತಿಯ ತವ ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ವಿರಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇತರ ತರುಣಿಯರು ಜೊತೆಯಿದ್ದಾಗ ಕಾಮ ಹೆಚ್ಚುವುದು; ಆದರೆ ವಿರಕ್ತರಮನ ಜೊತೆಗೂಡಿದಾಗ ಕಾಮವು ಅಳಿಯುವುದು; ಸಾಧನೆ ಉಳಿಯುವುದು ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಯುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ('ಅಪುತ್ರಸ್ಯ ಗತಿನಾಸ್ತಿ') ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಭವರೋಗಹರವಾದ ದಿವ್ಯತಾಂಬೂಲ

ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿಟ್ಟಲನಾಮವರ್ಣಯುಗಲಂ ಸರ್ವಣಚೂರ್ಣೇ ಪರೋ
ವರ್ಣಃ ಪೂಗಫಲಂ ಗುಣಾಘಗಣನಾಕರ್ಪೂರಬಿಂಡಂ ಮಹತ್ |

ಭಿಕ್ಷುಶ್ಲಾಘ್ಯಮನಂಗವೈರಿ ತದಿದಂ ಸಂಸರ್ಪಿರಾಗಾಪಹಂ

ಜಕ್ಷತಸ್ಸೃತಿರೋಗಮೇಷ್ಯತಿ ಕಥಂ ತಾಂಬೂಲಮಾಕೃಷಿಕಮ್ || ೮೧ ||

ವಿಟ್ಟಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿನ ವಿ ಹಾಗೂ ಲ ಎಂಬ ಎರಡು ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲೆ ಹಾಗೂ ಸುಣ್ಣವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಲ ಎಂಬ ಮೂರನೇ ವರ್ಣವನ್ನು ಅಡಿಕೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣರಾಶಿಯ ಎಣಿಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಪೂರಬಿಂಡವನ್ನಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಿರುವ ಯತಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಶಸ್ತವೆನ್ನಿಸುವ, ಕಾಮನಿಗೆ ಶತ್ರುವೆನ್ನಿಸುವ, ಎರಗುವ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವ, ಅದ್ಭುತವಾದ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಒದಗಿರುವ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ^೧ಜಗಿಯುವವರಿಗೆ ಸಂಸಾರರೋಗ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಒದಗೀತು?

೧. ತಾಂಬೂಲದ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ :

ತಾಂಬೂಲಂ ಕುಟುತಿಕ್ರಮುಪ್ಪಮಧುರಂ ಕ್ಷಾರಂ ಕಮಾಯಾಸ್ತಿತಂ

ವಾತಫ್ಣಂ ಕೃಮಿನಾಶನಂ ಕಫಹರಂ ದುರ್ಗಂಧನಿರ್ನಾಶನಮ್ |

ದಕ್ಷಿಣಾಭರಣಂ ವಿರುದ್ಧಿಕರಣಂ ಕಾಮಾಗ್ನಿನಂದಿನಪನಂ

ತಾಂಬೂಲಸ್ಯ ಸದೇ ತ್ರಯೋದರಗುಣಾಃ ಸ್ವರ್ಗೇಂದ್ರಿತೇ ದುರ್ಲಭಾಃ ||

-ಅಭಿಧಾನ

೨. ನಾಮೈಕದೇಶೇ ನಾಮಕೈರಹಮಿತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಕ್ರಮುಕಫಲಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭಿಕ್ಷುಣಾಮಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾಮೋದ್ವಿಗಮಾತ್ ಅಧರಶ್ಚಮೋತ್ತೇಜಕತ್ವಾಚ್ಚ ಲೇಶಿಕತಾಂಬೂಲಾದಿತರಯ-
ನೋಚನಾಯ ದಿಶೇಷೇತ್ರಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಕೃಷ್ಣತ್ವಾತ್ ಸಕಲರೋಗಮೂಲೀಭೂತಸಂಸಾರಾವಿರೋಗಮೇವಾಪಹಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ತಾಂಬೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳು ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

೨. ತಾಂಬೂಲವು ಅಷ್ಟ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ; ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಾದ ಉಪಚಾರವಾಗಿಯೂ ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಆದರೆ ಲೌಕಿಕ ತಾಂಬೂಲವು 'ಯತಿಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ ಇದು ರಾಗೋತ್ತೇಜಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹುದೇನಲ್ಲ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಟ್ಟಲ ಎಂಬ ನಾಮವು ಅಪೂರ್ವವಾದಂತಹ ದೈವತಾಂಬೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ವಿಠಲ ಎಂಬ ನಾಮದಲ್ಲಿ 'ವಿ' ಎಂಬುದು ಎಲೆ, 'ಲ' ಎಂಬುದು ಸುಣ್ಣ, 'ಲ' ಎಂಬುದು ಕರ್ಪೂರವಿಂಡದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಡಿಕೆ; ಇದರ ಸೇವನೆಯು ಯತಿಗಳಿಗೂ ವಿಹಿತ; ಫಲವಂತೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಚೂರ್ಣ - ಸುಣ್ಣ; ಪೂರ್ಣಫಲ - ಅಡಿಕೆ.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ 'ರಾಮನಾಮ ಪಾಯಸಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನಾಮ ಸಕ್ಕರೆ, ವಿಠಲನಾಮ ತುಪ್ಪವೆ ಬೆರೆಸಿ ಬಾಯಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿರೋ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕ ಎನ್ನಬಹುದು.

೫. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಜಗಿದಾಗ ಅದರ ವಿಶೇಷವಿಂದು ಅನುಭವವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ 'ವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ನಾಮವನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನುಡಿದಾಗ, ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲ ಹಾಗೂ ವಿಟ್ಟಲನಾಮಗಳಿಗೆ 'ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರವೆನ್ನಿಸುವ ಮನಸ್ಸು

ಸ್ವಾಂತಂ ತದೇವ ಯತ್ ತೇಽಂಘ್ರಿಕಮಲೇ ಚಂಚರಿಕತಿ |

ಸ್ವಾಂತಕಾರೀತರನ್ಯನ್ತೇ ಭ್ರಮದ್ಭಜಗಸನ್ನಿಭಮ್ || ೮೨ ||

೧. ತಾಂಬೂಲೇಷಿ ಪರ್ಣಾಣಾಂ ಬಹುಲತಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾದ್ವಿವರ್ಣಃ ಪರ್ಣಮ್ | ಲಕಾರಶ್ಚ ಶೂನ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ ಚೂರ್ಣತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

ವಿಷಯರಾಗಪದಾರ್ಥಶ್ಲೇಷಿ ದರಿವಿಷಯಕರಾಗೋತ್ತೇಜಕತ್ವಾತ್ ನ ಸರ್ವಥಾ ತಾಂಬೂಲಸಾಮ್ಯಭಾವಃ ಕಿಂತ್ವಲೌಕಿಕತಾಂಬೂಲಮೇವೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾದ್ಯಲಂಕಾರಂ ತಾಂಬೂಲಂ ಶುಕ್ಲಫಾಸನೀ |

ವಿವಾಸಾಪ್ತಂ ಚ ಯಾಸಂ ಚ ನಿಶ್ಚಿನ್ಯಂ ಪರ್ಜಯೇದ್ಭತಿಃ ||

-ದ್ರೇಣಿಮಃಪ್ರತಿ.

೩. ಮುಖೇನಾವರ್ತನಂ ರೋಗಾಪವನನಂ ಚೋಭಯೋರಪಿ ತಾಂಬೂಲಯೋಃ ಸಮಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಆನುಷ್ಠಾನಾನನಲಿಗೇ ಚಂಚರಿಕತಿ ಮೇ ಮನಃ |

-ವ್ಯಾಯಸುಧಾ.

೫. ನಾಯಿಂಡವೃತ್ತಾತ್ ಸ್ಯ ಸ್ವಾಂತಪದವಾಚ್ಯತಾ ಅಪಿ ತು ಸ್ವಸ್ಥಾಂತೋ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ಸ್ವಾಂತಪದವಾಚ್ಯಂ ತದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಯಾವುದು ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಯಂತಾಗುವುದೋ ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಮನಸ್ಸು ಬೇರೆಯದು ತನಗೆ ನಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಹರಿದಾಡುವ ಹಾವಿನಂತಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವೆ.

ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತಿ ಬ್ರುವಂತಮಕ್ರೂರಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ ಮಧುರೋಕ್ತಿಭಿಃ |

ವಿಸಸರ್ಜ ಪ್ರಭೋರಾಜ್ಞಾಂ ವಿಧಿತ್ಸುಃ ಸೋಽಪ್ಯಗಾದ್ಗಹಾನ್ ॥ ೮೩ ॥

ಹೀಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಮಧುರವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಂತಿಸುವೆನಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅದೇಶವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಅಕ್ರೂರನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದ.

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಪ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ದಶಮಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸತ್ಯತಃ ॥ ೮೪ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ದಶಮಃ ಸರ್ಗಃ ॥

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ರೇವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧. ಕಿಂ ತೇನ ಮನಸಾ ಕಾಯಣಂ ಯುಸ್ತುತಿವ್ಯತಿ ಕೇಶವೇ |

ಮನೋ ಮುಕ್ತಿಫಲಾವಾಪ್ತೌ ಕಾರಣಂ ಸುಪ್ರಯೋಜಿತಮ್ ॥

- ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ

೨. ಜಿವಮುಕ್ತೋ ಭಗವತಾ ಸೋಽಕ್ರೂರೋ ವಿಮನಾ ಇವ |

ಪುರೀಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಕಂವಾಯಿ ಕರ್ಮಾದೇವ್ಯ ಗೃಹಂ ಯಯೌ ॥

- ಭಾಷ್ಯ(೧೦/೨೯/೧೮)

೩. ಗೃಹಾನ್ - ಸ್ವಗೃಹಮ್ | ಕೃಷ್ಣಾಜ್ಞಾಭಂಗಭಿಯೈವ ಅಗಾತ್ | ನ ತು ಸ್ವಗೃಹಪ್ರೇತಾದಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೧೧. ಏಕಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - ೧,೨; ರಜಕನ ಸಂಹಾರ - ೨,೪; ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಉದ್ಧಾರ - ೫-೧೦; ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ - ೧೧-೧೪; ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ-೧೫, ೧೬; ಕೃಷ್ಣಪರಾಕ್ರಮದ ಪ್ರವಣದಿಂದ ಕಂಪನಗುಂಟಾದ ಭಯ - ೧೭-೨೮; ಕುಪಲಯಾಪೀಡಾದಿಗಳ ವಧೆ - ೨೯-೩೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ರಂಗಪ್ರವೇಶ - ೩೯; ಚಾಣೂರಮುಷ್ಕರ ವಧೆ - ೪೦-೪೯; ಕಂಪಸೇನೆಯ ಸಂಹಾರ - ೫೦-೫೭; ಪೂತನಾದಿಗಳ ವಧೆಯ ಆತರ್ಯ - ೫೮; ಕಂಪವಧೆ-೫೯-೬೩; ವಿಶ್ರಾಂತಿರ್ಥದ ವರ್ಣನೆ - ೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ

ಪ್ರವಿಶ್ಯ^೧ ಪ್ರಜತಸ್ತಸ್ಯ ಹೃದಯಾಖ್ಯಪುರಿಂ ಹರಿಃ |

ಇನೋದಯೇ ನಿವಿವಿಶೇ ಮಧುರಾಂ ಮಧುರಾಪುರಿಮ್ || ೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಅಕ್ರೂರನ ಹೃದಯವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವೇಳೆಗೆ ಮಧುರವಾದ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು.

ವಿ. : ^೧ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಲೇ ಅಕ್ರೂರ ತೆರಳಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಇನ-ಸೂರ್ಯ; ಇನೋದಯ - ಸೂರ್ಯೋದಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶದ ವೈಭವ

ದ್ವಾರಿ ದ್ವಾರಿ ಸ್ವಭಕ್ತಾಹೃತವಿವಿಧಬಲಿವಾರ್ಯಾನೋದ್ಯಾನವಾಪೀ-

ಪ್ರೋತ್ಪಲ್ಲಾಂಭೋಜಕುಂದಪ್ರಕರಸುರಭಿಣಾ ಸೇವ್ಯಮಾನೋಽಧಿವರ್ತಕ |

ಸಿಕ್ತಾಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗನಾಡೀಮವಿಶದುರುಗುಣಃ ಪುಷ್ಪಪೀಯೂಷವೃಷ್ಟಾ

ಪಾಪವ್ರಾತಂ ದಿಧಕ್ಷುಃ ಪ್ರಥಿತನಿಜಪುರೋಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀಮಿವೇಶಃ || ೨ ||

ಮಹಾಗುಣವಂತನಾದ ಈತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿದ್ವಾರದಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಉಪವನದಲ್ಲಿನ ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿನ ಅರಳಿದ ಕಮಲ, ಜಾಜಿ, ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಗಳ ಪರಿಮಳದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುವಿನಿಂದ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, ಹೂಗಳೆಂಬ ಆಮೃತವರ್ಷವು ಸುರದಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಣಾಳಿಯನ್ನು

೧. ತತೋದಪರಾಘ್ನೇ ಭಗವಾನ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಂಕರ್ಷಣಾಸ್ಥಿತಃ |

ಮಧುರಾಂ ಪ್ರಾವಿಶದ್ಗೋಪೈರ್ವಿಧಕ್ಷುಃ ಪರಿವಾರಿತಃ ||

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಹೃದಿ ಸ್ಮರನ್ನೇವಾಕ್ರೂರೋ ಗತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಶರೀರವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯವೆಂಬಂತೆ ಪಾಪಿಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಸುಡಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರ-ನಾರಿಯರು ಬಗೆಬಗೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿತಕರವಾಗಿ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಲಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. 'ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಆನಂದರೂಪವಾದ ಪೂಜೆ, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾರ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಥವಾ 'ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿ ರೂಪದ ವಾಯುವಿನ ಸೇವೆ, 'ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ವರುಣಮಂಡಲದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಅಮೃತವರ್ಷದಿಂದ ತೊಯ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರವನ್ನಿಡಿದ ತನ್ನ ಭಕ್ತನ ಶರೀರದ 'ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ ಎನಿಸಿದ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಪ್ರವೇಶ, ಹಾಗೂ ವಾಮಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಪಾಪಪುರುಷನ ಅವಯವ ರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ಪಾಪಗಳ ರಾಶಿ; ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಪ್ರಕರ - ಸಮೂಹ ; ವ್ರಾತ - ಸಮೂಹ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸಿ, ಧಾವಿಸಿದ ಪರಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ :

ಕಾಶ್ಠಿನ್ ವಿಪರ್ಯಕ್ತವಸ್ತುಭೂಷಣಾ ವಿಸ್ತೃತ್ಯ ಚೈಕಂ ಯುಗಲೇಷ್ಟಥಾಪರಾಃ |
ಕೃತ್ಯಕದಸ್ತವ್ರವಣೈಕನೂಪುರಾ ನಾಂಕ್ತ್ವಾ ದ್ವಿತೀಯಂ ತಪ್ತರಾರ್ಜ ಲೋಚನಮ್ ||
ಅಶ್ವತ್ಥ ವಿಕಾಸ್ತದಪಾಸ್ತ ಸೋತವಾ ಅಭ್ಯಜ್ಯಮಾನಾ ಅಕೃತೋಪಮದ್ವನಾಃ |
ಸ್ವಪಂತ್ಯ ಉತ್ಪಾದಯ ನಿರಮ್ಯ ನಿಷ್ಪನ್ನಂ ನಿಪಾಯಯಂತೋಽರ್ಭಮಪೋಹ್ಯ ಮಾತರಃ ||

- ಭಾಗ.(೧೦/೩೯/೨೫-೨೬)

೧. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಫಾಯಾಂ ಚ ಪಿಂಗಲಾಯಾಂ ಚ ವರ್ತತಃ |

ವ್ಯಾನಃ ಸಂಧಿಮ ಸರ್ವತ್ರ ಉದಾಸೋ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಗಃ |

ಸರ್ವತ್ರ ವ ಸಮಾಸಸ್ತು ಸಮಂ ಚರತಿ ಸರ್ವಗಃ || ಇತಿ ಭಾರತೇ ||

- ಭಾ.ತಾ. (೨/೨/೨೧)

೨. ಅಸ್ತತ್ ಚಕ್ಷುರಾದಿದ್ವಾರೇಷು ಸೂರ್ಯಾದಿದೇವೈರುಪಹೃತತದಿಂದ್ರಿಯಜಗ್ತಸು ವಿರಹಬಲಿಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅಸ್ತತ್ ವಾಯುನಾ ಪ್ರಾಣಾವಾನಾದಿರೂಪೇಣ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿವಾಯುನಾ ವಾ ಸೇವ್ಯಮಾನಃ ಪುಷ್ಪೋಯೂಷವೃಷ್ಟಾ ಪುಷ್ಪರೂಪತವೃಷ್ಟಾ ಸಿಕ್ವಾಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅಸ್ತತ್ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ತುತವರುಣಮಂಡಲಾತ್ ನಿಘೃತಾಮೃತವೃಷ್ಟಾ ಸಿಕ್ವಾಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಅಸ್ತತ್ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ತುತವರುಣಮಂಡಲಾತ್ ನಿಘೃತಾಮೃತವೃಷ್ಟಾ ಸಿಕ್ವಾಂ ವ್ಯಾಪಿತಾಂ ಸಸ್ಯಾಗ್ರಗಾಡೀಂ ರಾಜಮಾರ್ಗಪ್ರದಾಡೀಂ ಪ್ರಥಿತನಿಜಪುರಃ "ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರ"ಮಿತಿ ಕೃತಿಸಿದ್ಧಸ್ತಭಕ್ತಶರೀರಾಭ್ಯಾ ಯಾ ಪೂಃ ಪುರಃ ತಸ್ಯಾಃ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀಮಿವ ಹೃದ್ಯದ್ವಸ್ತುಮಮೃತಗಾಡೀಮಿವ ಪಾಪವ್ಯಾತಂ ಚಾಚಾರಕಾಂಠಾ-ವಾಪಸಮೂಹಮ್ | ಅಸ್ತತ್ ವಾಮಕುಕ್ಷಿಸ್ವಪಾಪಪುರುಷಾವಯವಭೂತಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿವಾಪಸಮೂಹಂ ದಿಧೃಃ ದಗ್ಧಮಿಚ್ಛು ಸನ್ನಿವಿರತ್ ಪ್ರದಿವೇಶ |

- ವ್ಯಾ.

- ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಡೆಗೆ ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಸಹ ಧಾವಿಸಿದ್ದ ವಿವರ ಈ ಹಿಂವ (೬/೫೨,೫೩) ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

- (ಕೆಲವರು ವಸ್ತ್ರಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು, ಭೂಷಣಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಷ್ಟೆ ಧರಿಸಿದರು, ಕೆಲವರು ಒಂಟಿ ವಸ್ತ್ರ, ಒಂಟಿ ಒಳ ಒಂಟಿ ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಧರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದರು. ಕೆಲವರು ಭೋಜನವನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓಡಿದರು. ಅಭ್ಯಂಜನವನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓಡಿದವರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು; ಮಲಗಿದ್ದ ಕೆಲವರು ನಿದ್ರೆ ತೊರೆದು ಓಡಿದರೆ, ಕೆಲವರು ಮಗುವಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದರು ಎಂದು ಭಾವ).

೪. ಮಂತ್ರಜಪಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಾಪಪುರುಷನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ರಾಸಗಳ ವಿಧಿ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪಾಪರಾಶಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದ ಕಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರಜಕನ ಬಳಿ ವಸ್ತ್ರ ಕೇಳಿದ ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ರಜಕಂ ರಜಸಾ ಗ್ರಸ್ತಂ ದರ್ಶಯನ್ನಿವ ಸೋಽಧ್ವನಿ |

ವಸನಂ ಪೀತವಸನಃ^೧ ಸಮಯಾಚತ ಸರ್ವವಿತ್ || ೩ ||

ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯೂ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಆದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅಗಸನು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬೇಡಿದ.

ಎ.: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಗಸ ನೀಡುವ ವಸ್ತ್ರದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಪೀತವಸನಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ರಜಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹ ಸಾತ್ವಿಕನೇನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಬಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು^೨ ಸೂಚಿಸಲು ಸರ್ವವಿತ್^೩ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಬಳಸಿರುವರು; ಪೀತವಸನ - ಪೀತಾಂಬರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹೆತನಾದ ಆ ರಜಕನು ಸ್ವರೂಪತಃ ತಮೋಯೋಗ್ಯನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಇಲ್ಲಿ 'ರಜಸಾ ಗ್ರಸ್ತಂ' ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಅಗ ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದ ರಜೋಗುಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂತಹ ಲೋಭವು ರಜೋಗುಣದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ವಿವರ^೪ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. ದೇಹಾದಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಾಸ್ತಂಗ ವಾಸಾಂಚಿ ಚಾರ್ಹತೋಃ |

ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪರಂ ಶ್ರೇಯೋ ದಾಹಪ್ತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೩೯/೩೨)

೨. ಸ್ವಯಂಚಾಭಂಗಕರಣೇ ರಾಜಸೋಯಮಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯೈವ ಯಾಂಚಾ ನ ತು ಮನ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೩. ರಜೋ ರಾಗಾತ್ಮಕಂ ವಿದ್ವಿತ್ಯವ್ಯಾಸಂಗಸಮುದ್ರವಮ್ |

ತನ್ನಿಬಧಾತಿ ಕೌಂತೇಯ ಕರ್ಮಸಂಗೇನ ದೇಹಿನಮ್ ||

- ಗೀತಾ (೧೪/೭)

ರಜಕನ ವಧೆ

ತತ್ಸಸ್ಯ ದುರಾಲಾಪಂ ನಿಶಮ್ಯ ಸುದುರಾತ್ಮನಃ |

ಶಿರೋ ಜಹಾರ ಕಿಂ ಕಾಯಂ ಕರೋತ್ಸ್ಯತಕ್ಕಿಂಶ್ಚಮ್ || ೪ ||

ಬಳಿಕ ತುಂಬಾ ದುರಾತ್ಮನಾದ ಆ ಅಗಸನ ದುಷ್ಪವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ; ಅಪಚಾರವೆಸಗದ ಮುಂಡದ ಭಾಗವು ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡಿತು?

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಿಟ್ಟ ಪವನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ ಅಗಸನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಆದರೆ ಅಂತಹ ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿದ್ದ ಕಾಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ದಂಡಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವವನು, ಸಮ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಈ ಮುನ್ನ ಕಾಲಿಯಮರ್ಧನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ(೪/೭೫) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಹಡಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತುಳಿದು, ಬಾಲವನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಸಹ ಇದರಂತೆಯದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು; ಕಾಯ - ಶರೀರ.

ತ್ರಿವಕ್ತೆಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯ

ಪಥಿ ಪಥಿ ನವಸೌಧಾಂತಸ್ತಮುಗ್ಧಾಂಗನಾಭಿಃ

ಕುಸುಮನಿಕರಲಾಚ್ಯೈಃ ಕೀರ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಃ |

ಅವಿವಿಧಗುಣಕರ್ಮೋಪೇತ್ಯ ವಪ್ರೇ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಾಂ

ಚತುರಪುರುಷಕಾಂಕ್ಷಾ ವಕ್ರಯೋಷಿತ್ಸು ನೂನಮ್ || ೫ ||

ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳಲ್ಲಿನ ಮುಗ್ಧ ನಾರಿಯರು ಪುಷ್ಪರಾಶಿ ಹಾಗೂ ಲಾಜಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅರಿಯಲಾಗದ ಗುಣ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯ ಬಳಸಾರಿ ಅವಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ; ನಿಪುಣಪುರುಷರ ಬಯಕೆಯು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ವಕ್ರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿಯೇ.

ಸತ್ವಾತ್ ಸಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಂ ರಜಸೋ ಲೋಭ ವಿವೇಕಃ |

ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತಮಸೋ ಭವತೋಽಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ ||

- ಗೀತಾ (೧೪/೧೭)

೧. ಅಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಮಿತ್ಯಗೇನ ದುರ್ಮಚಸಮಾತ್ರಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ನತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರತಿ ಹಂತುಂ ಹಸ್ತೋದ್ಯೋಗಃ ಕೃತಂ ಚಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

- ಪಾ.

೨. ಪ್ರಾಸಾದಬಿಂಬಾರೂಢಾಃ ಪ್ರೀತ್ಯುತ್ಪಲ್ಲಿದುಃಖಾಂಬುಜಾಃ |

ಅಭ್ಯವರ್ಷನ್ ಪೌಪುನಸ್ತ್ಯೈಃ ಪ್ರಮದಾ ಬಲಕೇರವಾಃ ||

ದಧಕ್ಷತ್ರೈಃ ಸೋದಪಾತ್ಯೈಃ ಸ್ವಗಂಧೈರಭ್ಯವಾಯುಃ |

ತಾಧಾನರ್ಮುಃ ಪ್ರಮುದಿತಾಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ದ್ವಿಜಾತಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೭೯/೨೯,೩೦)

ವಿ : ೧. ಅಸಂಖ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬ ಗೊನಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಹೊರಟ ಎಂಬುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಮಂಜಸವನ್ನಿಸದ ವಿವರ ; ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಪುಣ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇಂತಹ ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ ನಾರಿಯನ್ನೇ ಮೆಚ್ಚುವನು ಎಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಕರೀತಿಯ ಕಾರಣ.

೨. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬ ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದ್ದ ಪುಣ್ಯವತಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರೆ. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದು ತತ್ವ ; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ.

ಧನುಸ್ಸಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ತ್ರಿವಕ್ರ

ಮುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣತನುಮಧ್ಯವತೀಂ ಸ್ವರ್ಣ-

ವಿಶ್ರಾಂತನಿರ್ಮಲಗುಣಾಂ ರುಚಿರಾಂ ತ್ರಿವಕ್ರಾಮ್ ।

ವಿಷ್ಣುಕೃತ್ಯುಕ್ತನಯನಾಂತತರಾಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ

ಕೋದಂಡಮುದ್ರವಕಥಾವಿಷಯಂ ಸ ಮೇನೇ || ೬ ||

ಮುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣದ ತಳುವಾದ ನಡು, ತನ್ನ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಲಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆ, ಅಪಾರಲಾವಣ್ಯ, ಸುತ್ತಲೂ ಬೀರುತ್ತಿದ್ದ ಕಟಾಕ್ಷರೂಪದ ಬಾಣಗಳು, ಹೀಗಿದ್ದ ಸುಂದರಿಯಾದ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಧನುಸ್ಸು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದನು.

ವಿ : ೧. ಬಾಗಿದ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯನ್ನು ಬಾಗಿದ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ. ಧನುಸ್ಸಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗವು ಮುಷ್ಠಿಗೆ ನಿಲುಕುವಂತಿರುವುದು. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಎಳೆದಾಗ ನೋಡಲು ರಮ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨. ಬಾಣವನ್ನು ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಎಳೆದಾಗ ಧನುಸ್ಸು ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಾಗುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯೊಂದಿಗಿರುವ ಸಾಮ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಉದ್ಭವ - ಉದ್ಭವ ಎಂಬ ಯಾದವ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೧. ತಥಾಹಿ ಚತುರವೃರುಷ್ಠ್ಯ ಕಾಂಕ್ಷಾ ಇಚ್ಛಾ ವಕ್ರಯೋಪಿತ್ತು ಕುಟಲಾಂಗಣಾಸು ಪ್ರಣಯಕೋಪಾದಿನಾ ನಾಂಗೀ-
ಕರೋಮೀತಿ ಮನುಕೌಟಿಲ್ಯವತೀಮ ನೂನಂ ನಿಶ್ಚಯಃ । ಪ್ರೌಢಪುರುಷಾಣಾಂ ವಕ್ತ್ರಾಂಗಸಾಮೀಕರಣ-
ಚಾತುರ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಭಗವದ್ವಾರ್ಯತಾಯೋಗ್ಯಾಃ ಕಾಂಕ್ಷಿದ್ವಪ್ಪರಸಃ ಸ್ತ್ರೀಯಃ ।
ರಮಾವೇಶಾತ್ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ತುತ್ಯಾಸ್ತೇಕಾ ಪಿಂಗಲಾಽಭವತ್ ।

ತದನ್ಯಾಸಾಂ ಮಹಾನ್ ದೋಷೋ ಭಗವದ್ವಾರ್ಯತಾತ್ಮಕಃ || -ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ (೧೧/೮/೩೪)

೨. ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಮಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಮೂರು ಕಡೆ ಬಾಗಿವೆ ಅದನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ.

ಅವಕ್ರೆಯಾದ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆ

ಮಧುರವಚನಮಾತ್ರೇಣಾಂಗರಾಗಂ ದದೌ ಯಾ

ಪುಲಕಿತರುಚಿರಾಂಗೀ ಚಂಚಲಾಪಾಂಗಭೃಂಗೀ ।

ಅನುಚಿತಮಭಿಧಾನಂ ತ್ಯಾಜಯನ್ ವಾಸುದೇವ:

ಖಿಲಕುಲವನದಾವಸ್ತಾಂ ತತಾನರ್ಜುಗಾತ್ರೀಮ್ ॥ ೭ ॥

ಸವಿಸುಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗಂಧವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪುಲಕಿತ ಸುಂದರದೇಹದ, ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟ ರೂಪದ ದುಂಬಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಲೆಂದು ದುಷ್ಕರ ಕುಲಕ್ಕೆ ದಾವಾಗ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವಳನ್ನು ನೇರದೇಹದವಳನ್ನಾಗಿಸಿದ.

ವಿ. : ಸವಿಸುಡುಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಪುಳಕ, ದುಂಬಿಯಂತಹ ಚಂಚಲಕುಡಿನೋಟ ಹಾಗೂ ಗಂಧದಾನ, ಇವು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅವಳ ದೇಹಮಾತ್ರ ಬಾಗಿದ್ದಿತು. ಎಂದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಒಪ್ಪದಂತಿದ್ದಿತು! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯೆಂಬ ಅನುಚಿತವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಋಜುಗಾತ್ರೀ - ನೇರದೇಹದವಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ

ಪ್ರಪದನಿಹಿತಪಾದಾಂಭೋಜಪುಲ್ಲಪ್ರಸೂನೋ

ವದನಮುಷಗತೇನ ದ್ವಂಗುಲೋತ್ತಾನದೋಷ್ಣಾ ।

ಋಜುತನುಮತನೋತ್ ತಾಮುನ್ಮಮಯ್ಯ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಾಂ

ಚುಬುಕಗತಕರಾಣಾಮಂಚತಾಂ ಕ್ಷಾಪ್ತಿ ವಕ್ತ್ರಾ ॥ ೮ ॥

ಅವಳ ಮುಂಗಾಲಿನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಅರಳದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು ಇರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯ ಮುಖದ ಬಳಿ ಎರಡು ಅಂಗುಲಿಗಳನ್ನು ಮೇಲ್ಬುಖವಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಮುಂಗೈಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಅವಳನ್ನು ನೇರದೇಹದವಳನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿಸುವವರಿಗೆ ಯಾವಳು ತಾನೆ ವಕ್ರೆಯಾದಾಳು ?

೧. ಅನುಚಿತಮಭಿಧಾನಂ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೇತಿ ನಾಮ । ಪ್ರಿಯೋಕ್ತವರ್ಣಮಾತ್ರೇಣ ಅಂಗರಾಗಾರ್ಪಣಾತ್ ವಿಕೃತ್ಯವಕ್ತ್ರಾಯಾಃ ತ್ರಿವಕ್ರತ್ವಮನುಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಖಿಲಾಸೀ ಪ್ರಣಯಕೋಪೇ ವಕ್ತ್ರಾಯಾಃ ಪಾದೇ ಪುಷ್ಪಂ ಸಮರ್ಪ್ಯ ವದನಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ಸ್ತುತಾ ಆನುಕೂಲಯತಿ ತಥೇತಿ ದ್ವನಿಃ । - ವ್ಯಾ.

ಕರದಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಕೈ

ವಕ್ರಾಮಪಿ ಚ ತಾಂ ತನ್ವೀಮೃಷ್ಟ್ವಂ ಕೃಷ್ಣಕರೋಽಕರೋತ್ |

ಅನುಕೂಲಯಿತುಂ ಬಾಲಾಂ ಕರ ಏವ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ || ೯ ||

ವಕ್ರಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರವು ನೇರ ದೇಹದವಳನ್ನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ಹೀಗೆ ಕರ(ಕಾಣಕೆ)ವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ !

ಪಿ. : ಮುನಿಸಿಕೊಂಡವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಮುಖ್ಯ ಉಪಾಯ ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿ ಕರ(ಕೈ, ಕಾಣಕೆ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜೆಯ ಫಲ

ಗಂಧಾರ್ಪಣಾದ್ರುಚಿರವೇಷಕೃತೇರ್ಮನೋಷ್ಣ-

ಕುಂದಪ್ರಸೂನರಚಿತಾಮಲಮಾಲ್ಯದಾನಾತ್ |

ಕುಬ್ಜಾದಯಸ್ತಮಲಭಂತ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಂ

ಕಿಂ ನಾಮ ಸರ್ವವಿಧಿಭಿರ್ವಿಭುಮುರ್ಚಯಂತಃ || ೧೦ ||

ಗಂಧಸಮರ್ಪಣೆಯಿಂದ, ಮನೋಹರವಾದ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ರಮ್ಯವಾದ ಚಾಡ್ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕೆಚ್ಚಿದ ನರ್ಮಲವಾದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ, ಕುಬ್ಜ ಮೊದಲಾದವರು ಆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಇನ್ನು ಸಕಲವಿಧಿಗಳಿಂದ ವಿಭುವಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುವವರು ಅಂತಹ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದೆಯೇ?

ಪಿ. : ೧. ಕುಬ್ಜ ಗಂಧಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು, ಇತರರು ಮಾಲಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ಹೀಗೆ ಒಂದೆರಡು ಬಗೆಯ ಆರಾಧನೆಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವಾಗ ಸಕಲ ಬಗೆಯ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಕರ ಏವ ದೃಷ್ಟದಾಸಮೇವ ಕಾರಣಂ ಹಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮ ರೇಷಮೂಲೋಪಾಂತರನ್ಯಾಸ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಾ ದೋಷನೀವಹಸನೇ ಮಥನೋಪವಲಪ್ರೇಂಖೇಂಖನಾರ್ಪಣಾದಿಕೋಕ್ತಗಮುಷ್ಣಾದೌ |

ಗಾಯಂತ್ರಿ ಚೈನಮನುರಕ್ತಧಿಯೋಽಪ್ಯುಕಂತ್ಯಃ ಪ್ರಣ್ಯಾ ಪ್ರವಸ್ಮಿಯ ಉರುಕ್ತಮುಚಿತ್ತಯಾಮಾಃ ||

- ಭಾಗ.(೧೦/೪೨/೧೫)

೪. ಮನೋಷ್ಣಕುಂದಪ್ರಸೂನರಚಿತಾಮಲಮಾಲ್ಯದಾನಾತ್ ಏಕೈಕೋಪಚಾರಸಮರ್ಪಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಗಂಧಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಿದವಳು ಕುಬ್ಜೆ ; ಸೊಗಸಾದ ಅಲಂಕಾರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದವಳು ಒಬ್ಬ ಕ್ಷೇರಿಕೆ. ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದವಳು ಹೂವಾಡಿಗೆ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಸಕಲವಿಧಿಗಳು ಎಂದರೆ ಪೂಜಾಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಪೂಜಲಾಂಛನ, ಪೋಡರೋಪಚಾರಗಳು^೧ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಘ್ಯ - ಪಾದ್ಯ - ಆಚಮನೀಯ - ಮಧುಪರ್ಕ - ಪುನರಾಚಮನೀಯ- ಸ್ನಾನ - ವಸ್ತ್ರ - ಭೂಷಣ - ಯಜ್ಞೋಪವೀತ - ಆಸನ - ಗಂಧ - ಪುಷ್ಪ - ಧೂಪ - ದೀಪ - ನೈವೇದ್ಯ ಹಾಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಇವು ಪೋಡರೋಪ - ಪಚಾರಗಳು^೨ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ತಾಂಬೂಲ, ದರ್ಪಣ, ಭತ್ತ, ಚಾಮರ ಹಾಗೂ ಪಾದುಕೆಗಳು - ಆರು ಅನೂಪಚಾರಗಳು.

೪. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ದೇವ-ಪೂಜೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರರೂಪದಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದೆ.

೫. ಪೂಜೆಯ ವಿಕದೇಶವು ಸಹ ವೃಥವಾಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸಂದೇಶ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಶಿವಧನುಸ್ಸಿನ ಭಂಗ

ರಾಜಾಧ್ಯನಾ ಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಧನುರ್ನಿವಾಸಂ

ಕೋದಂಡಖಂಡನಮಥೋ ಚಕಮೇ ರಮೇಶಃ |

೧. ಗ್ರಾಹ್ಯಪರ್ವಾಯರಹಿತೈಕಚಿದಾತ್ಮನಾಂಧ್ರಸ್ತಾನಂದಪೂರ್ಣವಪುರವ್ಯಯೋಪಹೀನಃ |
ಲೋಕಾಃ ವಿಡಂಬ್ಯ ನರವತ್ ಸಮಲಕ್ಷಣಾದ್ಯೈರ್ವಪ್ತಾ ವಿಭೂಷಿತ ಇವಾಭವದಪ್ತಮೀಯಃ ||
ಮಾಲಾ ಆವಾಪ್ಯ ಚ ಸುಧಾಮತ ಆತ್ಮತಂತ್ರಸ್ತಾವಕ್ತೃಯೋಃ ಸುಜಗ್ರಹೇ ನಿಜವಾರ್ಪಣಾ ಹಿ |
ಪೂರ್ವಂ ವಿಕುಂಠಸದಗಾದ್ಧರಿಸೇವನಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಭುವಂ ಮೃಜಸಪ್ತಜ್ವಲೌ ಪುರಾಹಿ ||
ಸರ್ವೇಷ್ವಪ್ತಾಪ್ತಮಿಹ ತತ್ತ ಸರೂಪತಾಂ ಚ ಕೃಷ್ಣಸ್ತಯೋರ್ವರಮದಾದಥ ರಾಜಮಾರ್ಗೇ |
ಗಚ್ಛತ್ ದದರ್ಶ ವನಿತಾಂ ನರದೇವಯೋಗ್ಯಮಾದಾಯ ಗಂಧಮಧಿಕಂ ಕುಚಲಾಂ ವೃಜಂತೀಮ್ ||
ತೇನಾರ್ಥಿತಾ ಸಪದಿ ಗಂಧಮದಾತ್ ತ್ರಿವಕ್ತಾ ತೇನಾಗ್ರಜೇನ ಸಹಿತೋ ಭಗವಾನ್ ಲಿಲಿಂಪೇ |
ತಾಂ ಚಾರ್ತೃ ಜುಶ್ತಮನಯತ್ ಸ ತಯಾರ್ಥಿತೋಽಲಮಾಯಾಮಿ ಕಾಲತ ಇತಿ ಪ್ರಹಸ್ತಮ್ನಮಂಚತ್ ||
- ಮುಖ್ಯಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೧/೯೯-೧೦೨)

೨. ಪೋಡರೋಪಚಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ :
ಅರ್ಘ್ಯ - ಪಾದ್ಯ - ಆಚಮನೀಯ - ಮಧುಪರ್ಕ - ಪುನರಾಚಮನೀಯ- ಸ್ನಾನ - ವಸ್ತ್ರ - ಭೂಷಣ - ಯಜ್ಞೋಪವೀತ - ಆಸನ - ಗಂಧ - ಪುಷ್ಪ - ಧೂಪ - ದೀಪ - ನೈವೇದ್ಯ - ನಮಸ್ಕಾರಾಃ ಪೋಡರೋಪ-ಚಾರಾಃ ||
-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯಭಾವವತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೨೬).
೩. ಮುಖ್ಯವಾದವು ತಾಂಬೂಲಂ ದರ್ಪಣಂ ಭತ್ತಚಾಮರಃ |
ಪಾದುಕೇ ಚೇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಉಪಚಾರಾಃ ಪರೇ ಬುಧೈಃ || -ಇತಿ ಪದನೂಪಚಾರಾಃ ||
-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯಭಾವವತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೨೬).

ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತತ್ಸಕಲದೈವತಮುಖ್ಯದೇವಃ

ಕೃಷ್ಣಃ ಕಥಂ ಜಡತಮಸ್ಯ ಬಲಿಂ ಸಹೇತ || ೧೧ ||

ಬಳಿಕ ರಾಜಮಾರ್ಗದಿಂದ ಧನುಸ್ಸನ್ನಿರಿಸಿದ್ದ ಗೃಹಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಲು ಬಯಸಿದ; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ; ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಂತ ಜಡವಾದ ಅದರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಎಂತ ತಾನೆ ಸಹಿಸಿಯಾನು ?

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿದ ವಿಷಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೆ ಮುರಿದು ಹಾಕಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಸ 'ಸರ್ವೋತ್ತಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಕಾರಣ.

೩. ಧನುಸ್ಸು ಕೇವಲ ಜಡಪದಾರ್ಥವಲ್ಲದೆ, ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನ ಜಡ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೆ ಮುರಿದ ಮೂಲಕ ತಾನು ಶಿವನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಪರದೇವತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ ನಡೆದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ದುರ್ಗೀಸ್ವಯಂವರದ ಮುನ್ನ ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ ನಡೆಯಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೬. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೃಢಪಡಿಸಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರೂಪಿತ.

೭. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಇತರರನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ರಾಜಾಧ್ಯ - ರಾಜಮಾರ್ಗ.

೮. ಕೇವಲ ದುರ್ಗಾ ಪೂಜೆಗಂದು ಹೊರಟಿದ್ದ ನಂದ, ಅಜಗರನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದ ವಿವರವು ಸಹ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ.

ವಕ್ರಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ ಕೇಡು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ

ಸದ್ವಂಶಜಾತೋಽಪಿ ಗುಣಾನ್ವಿತೋಽಪಿ

ಶಿಕ್ಷಾನುರೂಪೋಽಪಿ ಸ ತೇನ ಚಾಪಃ |

೧. ವಿವಿಧಕ್ಕೇನ ಕಂಸೇನ ಧನುಷಿ ಶಿವಸ್ವೈವ ಪೂಜನಾತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ವಿನಾ ದೇವತಾಂತರಪೂಜನಮನಿವ್ವಹೇತುರಿತ್ಯೇಕೋ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ತಮಸ್ವಾಗ್ರೇ ಅಧಮಪೂಜನಮಧಮಸ್ವೈವ ವಿನಾಶಹೇತುರಿತ್ಯಪರೋ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಭಗ್ವಃ ಶನೈರ್ವಕ್ರಹ್ಯದೋ ಹಿ ಪುಂಸಃ

ಕೋ ವಾ ಗುಣಃ ಕೋವಿದಮಾನಯೋಗ್ಯಃ || ೧೨ ||

ಆ ಧನುಸ್ಸು ಉತ್ತಮ ಬಿಡಿರಿ(ವಂಶ)ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಿತು; ಹಗ್ಗ(ಗುಣ)ದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿತ್ತು, ಎಳೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೂ ಆಗಿತ್ತು; ಅದರೂ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು. ವಕ್ರಮನಸ್ಸಿನ ಪುರುಷನ ಯಾವ ಗುಣವು ತಾನೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮಾನ್ಯತೆಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದಿತ್ತು?

ವಿ. : ೧. ಧನುರ್ಭಂಗದಿಂದ ದ್ವನಿತವಾಗುವ ತತ್ತ್ವ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಉತ್ತಮವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೂ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಕ್ರತೆ ಇರುವವರಿಗೆ ಕೇಡು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಕೋವಿದ - ಜ್ಞಾನಿ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ವಂಶ(ವಂಶ ಹಾಗೂ ಬಿದಿರು), ಗುಣ (ಗುಣ ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ), ಶಿಕ್ಷಾ (ಆಕರ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯೆ) ವಕ್ರಹೃದಃ (ಬಾಗುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಗ್ವಗೊಳಿಸಿದ ರೀತಿ

ಕರೇಕೋದ್ವೃತ್ಯ ಪ್ರಾಗ್ವೃತನುತ ಗುಣಾವೇದನಮಸೌ

ಪ್ರಭುಃ ಪಾದಾಫಾತಂ ತದನು ವಿರಚಯ್ಯಾಶ್ವನಮಯತ್ |

ಅಥೋ ಲೀಲಾಬಾಲಃ ಖಿಲಮಿವ ಧನುರ್ಭಗ್ವಮಕರೋ-

ದ್ವಲಾನ್ನಮ್ರೀಭೂತೇ ಕಿಮಿಹ ಕರುಣಾ ಶುಷ್ಕಹೃದಯೇ || ೧೩ ||

ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದರ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ. ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಪಾದದಿಂದ ತುಳಿದು, ಕೂಡಲೇ ಬಾಗಿಸಿದ. ಅನಂತರ ಲೀಲಾಬಾಲಕನಾದ ಅವನು ದುಷ್ಕನನೆಂಬಂತೆ ಆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದು ಹಾಕಿದ. ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುವ ಹೃದಯಹೀನನ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ಎಂತಹುದು?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತಾ ಬಾಗಿದವನು ಸಹ ಕೇವಲ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಕ್ಷಮೆಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಎನ್ನಿಸದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ತಥಾಹಿ | ಬೋಕೇ ವಕ್ರಹೃದಃ ಕುಟಿಲಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪುಂಸಃ ಅಧಿಷ್ಠಾಧನುಮೋ ವಕ್ರಮದೃಶ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಾಂತರ-
ನ್ಯಾಸಸ್ಯೋತ್ಪಾಸಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ | ಕೋವಿದಮಾನಯೋಗ್ಯಃ ಪಂಡಿತತ್ವಾರಾಹೋ ಗುಣಃ ಕೋವಿದ ನ
ಕೋವೀರ್ಯಃ | ಕುಟಿಲಚಿತ್ತಸ್ಯ ಜಾತ್ಯಾದಿಗುಣೋ ನ ಶ್ವಾಪಾನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿವಿರಿಣೀವೃತ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಂದೆ ಕಂಸನನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆಯೇ ಸಂಹರಿಸುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದುವೂ ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ.

೩. ಬಿಡಲಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ಧನುಸ್ಸಿನ ಒಣಗಿದ ಮಧ್ಯಭಾಗ ಮುರಿಯಿತು ಎಂಬುದು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

ಧನುರ್ಭಂಗದ ಪರಿಣಾಮ

ಭಗ್ವತ್ಪಾಪಃ ಸ್ವಭರ್ತುಃ ಪ್ರತಿಭಯನಿನದೈರ್ಭಯಚೌರ್ಯಂ ತತಾನ
ವ್ಯಗ್ರಸ್ವಾಂತಾನ್ ಸ್ವಪಾಲಾನ್ ದೃಢತರಶಕಲದ್ವಂದ್ವಷ್ಟಾತ್ಯರ್ಜಫಾನ |
ಭಂಗೇನೈವೋಗ್ರಮಲ್ಲಪ್ರಕರಹೃದಿ ಭಯಂ ಭಲ್ಲಕಲ್ಪಂ ಚಖಾನ
ದ್ವೈಧೀಭಾವಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ವಿರಚಯತಿ ಬತ ಸ್ವೀಯ ಏವ ಸ್ವಶತ್ರುಃ^೧ || ೧೪ ||

ಮುಂದೆ ಬಿಲ್ಲು ಭಯಂಕರವಾದ ಚಟಚಟ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಕಂಸನ ದೈರ್ಯವನ್ನು ಉಡುಗಿಸಿತು^೧. ಅತ್ಯಂತಗಾಢವಾದ ಜೋಡಿತುಣುಕುಗಳ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಗ್ರರಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪಾಲಕಭಟರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿತು. ಮುರಿಯುವುದರಿಂದಲೇ ಭಯಂಕರರಾದ ಮಲ್ಲರ ಗುಂಪಿನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಲ್ಲದಂತೆ ಭಯವನ್ನು ನಾಟಿಸಿತು. ಶತ್ರುಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಡಕನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಅದು ತನ್ನವರಿಗೆ ತಾನೇ ಶತ್ರುವಾಯಿತು.

ಮಿ. : ೧. ಆ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಂಗ ಕಂಸ ಹಾಗೂ ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ^೨ ಭಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಪ್ರಕರ - ಗುಂಪು.

೨. ಹೀಗೆ ಮುಂದೆ ಧನುಸ್ಸು^೩ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದವರ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ಭಯ ಕವಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವರಿಗೇ ಶತ್ರುವನ್ನಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶತ್ರುವಿಗೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು, ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು, ಅನಂತರ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಾಟಿಸುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ತತಾನ', 'ಜಫಾನ' ಹಾಗೂ 'ಚಖಾನ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಅದ್ಭುತ ಓ ನಯಚ್ಛೇಃ ನೈವೈವಿಕ್ತದಾಣಾದಿನಾ ದುರ್ಗಸ್ಥಾನಂ ಅಂತರ್ಭೇದೇ ಕಾರಿತೇ ಸತಿ ತ ವಿವ ದುರ್ಗ-
ದ್ವಾರಮುಪದಿರಂತಃ ತತಃ ತತಃ ದ್ವರಂತೇ ಇತಿ ಅರ್ಥಾಂತರಾಸ್ತಾನಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಧನುಷೋ ಭಜ್ಯಮಾನ್ಯ ಶುಭಃ ಖಂ ಲೋದಸೀ ದಿಶಃ |

ಪೂರಯಾಮಾಸ ಯಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕಂಪಸ್ತಾಪಮುಪಾಗಮತ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೦/೧೬)

೩. ಭಜ್ಯಮಾನಪಾದಧ್ವನಿಪ್ರವಹೇನ ಕಂಪಶ್ಚಕಿತ ಅಸೀದಿತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಹಮೇತಾದೃಶೋಽಪಿ ಭಗ್ನಃ ಕಿಂ ಯೋಯಮಿತಿ ಸ್ಮರಾಜಕೀಯಭಟಾಣಾಂ ಭೀಷಣೇನೇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಬಂಧುಗೃಹಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಯಣ
ಇತಿ ವಿವಿಧಚರಿತಂ ಶ್ರೀಪತೇಸ್ತದ್ವಿಚಿತ್ರಂ
ಕಥಯಿತುಮಿವ ಭಾನುಃ ಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಧರಾಣಾಮ್ |
ಅಗಮದಮಲಮೇರೋರ್ಭಾಗಮನ್ಯಂ ಮುಕುಂದೋಽ-
ಪ್ಯಗಣಿತವಿಭವಃ ಸ್ವಂ ಜ್ಞಾತಿಜುಷ್ಪಂ ನಿವಾಸಮ್ || ೧೫ ||

ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧರಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾಧರರಿಗೆ
ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ
ತೆರಳಿದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಸಿಗದ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಮುಕುಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ಬಂಧುಗಳು
ನೆರೆದಿದ್ದ ತನ್ನ ನಿವಾಸವನ್ನು ತಲುಪಿದ.

ವಿ. : ೧. ಧನುರ್ಭಂಗದ ಕಾರ್ಯ ಪೂರೈಸುವ ವೇಳೆಗೆ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಎಂದರ್ಥ.
ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಲ್ಲಿಂದ ನಂದ ಮೊದಲಾದ ಬಂಧುಗಳು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದೂ
ಭಾವ; ಜ್ಞಾತಿ - ಬಂಧು.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಂಗತ-
ನಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದೊಂದಿಗೆ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆ

ತಮಃ ಸಮಂತಾತ್ ಕಾಷ್ಠಾಸು ಪುಪೂರ ಸ ಗತೋ ರವಿಃ |

ಬಹಿರ್ಗತೋ ಮುಕುಂದೋಽಪಿ ಭಯಾಖ್ಯಂ ತತ್ ಶತ್ರುಷು || ೧೬ ||

ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಸೂರ್ಯ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕವಿಸಿದ; ಪಟ್ಟಣ-
ದಿಂದ ಹೊರನಡೆದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಭಯವೆಂಬ ಆ
ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದ.

ವಿ. : ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತು; ಅದರೊಂದಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳ
ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಯವು ತುಂಬಿ ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಕಾಷ್ಠಾ - ದಿಕ್ಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೂತನಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಭಯ

ಔದಾರ್ಯಧೈರ್ಯಶೌರ್ಯಾಣಿ ಗರ್ಹಯನ್ ಸ ಭಯೋಚ್ಚಯಃ |

ಮನೋ ಮಮರ್ದ ಕಂಸಸ್ಯ ಮಧುಸೂದನದೂತವತ್ || ೧೭ ||

ಕಂಸನ ಔದಾರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಶೌರ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆ ಭಯದ ರಾಶಿಯು ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಾಯಭಾರಿಯಂತೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಸಕಿತು.

೨. : ೧. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ದೂತವರ್ಣನೆಯೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವರು.

೨. ಮಧುಸೂದನ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈಗ ಕಂಸಸೂದನನೂ ಆಗುವನು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ತಾನು ಕೃಷ್ಣನ ದೂತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಭಯ

ಕಷ್ಟಂ ಸೋಽಹಮರೇ ತ್ವದಂತಕತಟಾದಭ್ಯಾಗತೋ ವೈ ಭಟಃ
ಪೃಥ್ವ್ಯಾಂ ಕ್ವಾಪ್ತಿ ಮಮಾಂತಕಃ ಸ ಭುವನೇಷ್ಟಂತರ್ಬಹಿರ್ವರ್ತತೇ |
ನಾಮಾಪ್ಯಸ್ಯ ನ ದೇವಕೀಸುತ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ಸ ತನ್ನಂದನೋ
ಧ್ವಸ್ತೋ ಹೃದ್ಯ ಮೃತೀರ್ನ ತಸ್ಯ ನಿಹತಾಸ್ತೇನ ತ್ವದೀಯಾಃ ಪರಮ್ || ೧೮ ||

(ಕಂಸ) "ನೀನಾರು?"; (ಭಯ) "ಎಲವೋ ಶತ್ರುವೇ! ನಿನ್ನ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಳಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸಿರುವ ಭಟನು ನಾನು"; (ಕಂಸ) "ಈ ಭುವಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದವನು ಎಲ್ಲಿರುವನು?"; (ಭಯ) "ಅವನು ಲೋಕಗಳ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವನು"; (ಕಂಸ) "ಅವನ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲ "; (ಭಯ) "ದೇವಕೀಪುತ್ರ ಎಂದು ಅವನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ"; (ಕಂಸ) "ಅವಳ ಮಗ ಅಳಿದನಲ್ಲ!"; (ಭಯ) "ಎಲವೋ ದಡ್ಡ ! ಅವನಿಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಅವನಿಂದಲೇ ನಿನ್ನವರೆಲ್ಲಾ ಆಸುನೀಗಿದರು".

೨. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಸ ಹಾಗೂ ಭಟನಂತೆ ಬಂದರೆಗಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಭಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಾತುಕತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲೋಕದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಾವಿಲ್ಲ; ಆವರೆಗೂ ಹತರಾದ ಕಂಸನ ಕಡೆಯವರನ್ನು ಕೊಂದವನೂ ಅವನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು.

೧. ದೂತವರ್ಣನೆಯ ಕಾವ್ಯಾಂಗತ್ವಾತ್. - ವ್ಯಾ.
೨. ಭಯಜನನಾಂತರಂ ಭೀತಸ್ಯ ಭಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಯದ್ವಚನಂ ತತ್ಪರಂ ದೂತವಚನತ್ವೇನ ವರ್ಣಿತಮ್ | ಧೈರ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಯದ್ವಚನಂ ತತ್ಕಂಸವಚನತ್ವೇನ ವರ್ಣಿತಮ್ | ವಿವರಮುಕ್ತರಾಪ್ತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್. - ವ್ಯಾ.
೩. "ಅಸ್ಯಾಸ್ತಾ ಮಪ್ಯಮೋ ಗರ್ಭೋ ಹಂತಾ ಯಾಂ ವಹಸೋಽಬುಧಃ" (ಭಾಗ.೧೦/೧/೩೪) ಇತ್ಯರೀರವಾತ್. - ವ್ಯಾ.

ಕಂಸನಿಗೆ ಕವಿದ ಮೃತ್ಯುಭಯ

ಮಲ್ಲಾ: ಶೈಲಸಮಾ ಬಲಂ ಚ ಜಗತಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಮಸ್ಯೇವ ಮೇ
ಹಸ್ತೀ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಸಮಿತಬಲಸ್ತತ್ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಮೃತ್ಯುರ್ಮಮ |
ರಾಜನ್ ಮೃತ್ಯುರಿವಾಹಮೇವ ಭವತಾಂ ಚಿತ್ತೇ ಸಮುಜ್ಜಂಭಿತೋ
ದೃಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಭಯಂಕರಂ ವಿರಚಯೇ ಶಂಕಾಸಹಸ್ರಾರ್ಪಕಃ || ೧೯ ||

(ಕಂಸ) "ನನ್ನ ಮಲ್ಲರು ಬೆಟ್ಟದಂತಹವರು; ನನ್ನ ಬಲವಂತೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ನನ್ನ ಅನೆಯು ಸಾವಿರ ಅನೇಕ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಸಾವೆಲ್ಲಿಯದು?"; (ಭಯ) "ಎಲವೋ ರಾಜನೇ! ನಿನ್ನವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನಾನೇ ನಿನಗೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಂತಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸಾವಿರ ಬಗೆಯ ಸಂರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸಿ, ಭಯಂಕರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುವೆನು.

ಮಿ : ಇಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಅನೇಕ ಬಲದ ಅನೇ ಎಂದರೆ ಕುವಲಯಾಶೀಡ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಹರಿಯು ತೊರೆದಾಗ ಎಲ್ಲಿಯ ಬದುಕು ?

ಯಸ್ಮಿನ್ನುತ್ಪ ಜತಿ ಸ್ವಭಕ್ತನಿಕರೈಃ ಸಾಕಂ ಹೃದೋಕೋ ನೃಣಾಂ
ಪ್ರಾಗಂಧಾ ಬಧಿರಾ ವಿವೇಕರಹಿತಾ ಮೂಕಾಯಿತಾಶ್ಚ ಕ್ಷಣಾತ್ |
ಅಂತೇ ಪ್ರೇತಪುರೀಂ ಪ್ರಯಾಂತಿ ಜಗತಾಮೀಶಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಗ್ರತಃ
ಕಿಂ ಮಲ್ಲೈಃ ಕಿಮು ಹಸ್ತಿನಾತಿಬಲಿನಾ ಕಿಂ ವಾ ತ್ವಯಾ ಕಿಂ ಭಟೈಃ || ೨೦ ||

(ಭಯ) ತನ್ನ ಭಕ್ತವೃಂದದೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಮನುಷ್ಯರ ^೩ಹೃದಯಮಂದಿರದಿಂದ ಹೊರನಡೆದರೆ, ಮೊದಲಿಗೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕುರುಡರು, ಕಿವುಡರು, ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರು, ಮೂಕರು, ಅಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಯಮಪುರಿಗೆ ತೆರಳುವರು; ಅಂತಹ ಜಗದೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಮಲ್ಲರಿಂದೇನು ? ಅತಿಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆಯಿಂದೇನು ? ಅಥವಾ ನಿನ್ನಿಂದೇನು ? ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಭಟರಿಂದಾದರೂ ಏನು ?

ಮಿ : ೧. ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದಲೂ ಭಯರೂಪದ ದೂತನು ಶತ್ರುವಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶ.

೧. ಅತಿಭೀತಾನಾಂ ಸ್ವಂಭಾವಾವಶಿ ಶತ್ರುಭ್ರಾಂತಾ ಪತನಸ್ಥಲಗಾದಿರರ್ಥಗಾದಿಯಮುಕ್ತಿಃ | ಮೃತಾದವ್ಯಧಿಶಾಂ ದುರ್ದೃಶಾಂ ಭೀತಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಕೃಷ್ಣನಿರ್ಗಮನಫಲಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | "ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತ್ವದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಪರಾಕ್ರಮೇಣ ಶತ್ರುಂ ಧಿಕ್ಕೃತ್ಯ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಸಾಮರ್ಥ್ಯೇಣಾಪಿ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ ಭಯಾಖ್ಯದೂತೋ ವತ್ಸ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಕುರುಡರು, ಕಿವುಡರು ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಹಾ-
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಕ್ತಜನರು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾ-
ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ತಾನು ತೊರೆಯುವುದರೊಂದಿಗೆ ಮರಣ ನೀಡುವ ದೇವತೆ ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ದೇಹತೊರೆಯುತ್ತಲೇ ಕುರುಡು, ಕಿವುಡು
ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಉಂಟಾದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳು ತೊರೆದಾಗ ಮರಣವೇ ನಿಶ್ಚಿತ
ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ಭಾವ : ಬ್ರಹ್ಮನಾ ತ್ವದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನರಃ (ಮಹಾಭಾರತ).

ಭಯದ ನಿರ್ಭೀತಿಯ ವಚನಗಳು

ಕಿಂ ಭ್ರಾಂತೋಽಸಿ ವಿರುದ್ಧಭಾಷಣಮಿದಂ ಮಾ ಬ್ರೂಹಿ ಭೋ ದುರ್ಮತೇ
ಭ್ರಾಂತಿಸ್ತೇ ವಿಪರೀತವಾಗಪಿ ಮನೋ ಯತ್ ತೇ ಮಯಾ ನಿರ್ಜಿತಮ್ |

ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಹತಿಂ ಕಿಮಿಚ್ಛಸಿ ಶನೈರ್ಹಸ್ತಾದ್ಗಲಂಶ್ಚಂಚಲಾತ್

ಸ ತ್ವಾಮೇವ ಹನಿಷ್ಯತೀಶ್ವರಭಟಂ ಮಾಂ ಹಂತುಮೀಶೋಽಸ್ಮಿ ಕಃ || ೨೧ ||

(ಕಂಸ) "ಎಲವೋ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯವನೇ! ನಿನಗೆಲ್ಲೋ ಭ್ರಾಂತಿ; ಈ ವಿರುದ್ಧವಚನವನ್ನು
ನುಡಿಯದಿರು"; (ಭಯ) "ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನನ್ನಿಂದ ಸೋತಿದೆ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಯು
ವಿರುದ್ಧವಚನವೂ ನಿನ್ನದೇ"; (ಕಂಸ) "ನನ್ನ ವಿಡ್ಡದ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಬಯಸಿರುವೆಯಾ?"
(ಭಯ) "ನಡುಗುವ ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಾರುವ ಅದು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಕೊಂದುಹಾಕುವುದು;
ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಟನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಯಾವನು ತಾನೇ
ಶಕ್ತನಾದಾನು?"

ಭಯದ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ವರ್ಣನೆ

ಕ್ಲೇಬಃ ಕಿಂ ಕುರುಷೇ ತ್ವಮ್ಜ್ಞ ಭವತಃ ಕ್ಲೇಬೋಪಮಾಂ ದಿತ್ಸಯಾ
ತದ್ಭಾವಂ ತಿರಸಾ ದಧಾಮಿ ಬಹುನಾ ಕಿಂ ಜಲ್ಪಿತೇನಾಧುನಾ |

೧. ಆನೇನ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾನಿರ್ಗಮನಫಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ

ಕರಣಾಭಿಮಾನಿ ಕುರುಡ ದೇಹವ ಬಡಲು ಕುರುಡ ಕಿವುಡ ಮೂಕನಾದನಿಹುವ
ಪರಮ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಹ ತೊಲಗಲಾದೇಹವು ಅರಿತು ಮರಣವೆಂದು ಮೆಲ್ಲರು ಬುದ್ಧಜನ ||

- ಮಧ್ವನಾಮ

೨. "ಬ್ರಹ್ಮೋಽಸಿ ಭಯಂ ಮತ್ಸಃ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಪರಾಯುಷಃ" ಇತಿ ಮಹೇಶಾತ್ | ಕೃಷ್ಣಾದಾಗತಭಯಂ ನ ಕೇನಾಪಿ
ಪರಿಹರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ

ನಿತ್ಯಂ ಮನ್ನಿಯತಃ ಸ ವಾತಿ ಪವನಃ ಪಾಕಂ ವಿಧತ್ತೇಽನಲಿಃ

ಸೂರ್ಯೋಽಸೌ ಸಮುದೇತಿ ತಂ ಹರಿಮೃತೇ ಸರ್ವಂ ಜಗನ್ನದ್ವಶಮ್ || ೨೨ ||

(ಕಂಸ) "ಎಲವೋ ಪಂಡೆ! ನೀನೇನು ಮಾಡುವೆ?"; (ಭಯ) "ಎಲವೋ ಮತ್ತೆ ಗೇಡಿಯೇ! ನಿನ್ನನ್ನು ನಪುಂಸಕನಂತಾಗಿಸುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಆ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಶಿರವಾಗಿ ವಹಿಸುವೆನು. ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿ ಏನು? ಸದಾ ನನ್ನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟೇ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುವುದು, ಅಗ್ನಿಯು ಪಾಕಮಾಡುವುದು, ಈ ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುವುದು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊರತು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ವಶ".

ವಿ : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಯಕ್ಕೆ ಅಂಜಿಯೇ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತಾವೃಂದವೂ ಸಹ ವರ್ತಿಸುವುದು ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಾತನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಈ ಮಾತು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು: "ಭೀಷಾಽಸ್ಮಾತ್ ವಾತಃ ಪವತೇ ಭೀಷೋದೇತಿ ಸೂರ್ಯಃ" ।

೨. "ತದೇಜತಿ ತನ್ನೇಜತಿ" ಎಂಬ ಈಶಾವಾಸ್ಯದ ಭಾವವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀನಿವಾಸಕಲ್ಯಾಣದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ದಾಸಾನುದಾಸರಾಗಿ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನದಂತಿವೆ.

೪. ಭಯ ಎಂಬುದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಪದ ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಸ ಅದನ್ನು ಪಂಡೆ ಎಂದಿರುವನು ; ಆದರೆ ಕಂಸನು ಪುರುಷನಾದರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ನಪುಂಸಕನಂತಾಗುವನು; ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲೆಂದೇ ಭಯವು ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೫. ಭಯವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊರತು ಇತರ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ವಶ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಹರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ ; ಇದರಿಂದ ಅದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಂಕೇತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ; ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ 'ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಭಯದಿಂದಾಗುವ ಅನಾಹುತಗಳ ಸರಮಾಲೆ

ಸತ್ತ್ವಂ ನಿಷ್ಫಲಮಾತನೋಮಿ ಮಲಿನಂ ಖಿನ್ನಂ ಮುಖಂ ವೇಪಥು-

ಗ್ರಸ್ತಂ ಗಾತ್ರಮಧೀರಮಕ್ಷಿಯುಗಲಂ ಚಿತ್ತಂ ಚ ಚಿಂತಾಕುಲಮ್ ।

ದೈನ್ಯಂ ವಾಚಿ ವಿರಕ್ತತಾಂ ಚ ವಿಭವೇ ತ್ಯಾಗಂ ಚ ಭೋಗಾವಲೇ-

ರ್ಲಜ್ಜಾಮಾನಯಶ್ಚ್ಛ್ರುತಿಂ ವಿರಚಯೇ ಚಿತ್ತೇಽಹಮುಜ್ಜ್ವಲಂಭಿತಃ || ೨೩ ||

(ಭಯ)"ಎಲವೋ ಕಂಸ ! ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸತ್ತವನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿಸುವೆ; ಮುಖವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿ ಮಂಕು ಕವಿಸುವೆ ; ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಡುಗೆ ಹುಟ್ಟುವೆ; ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸತೊಡಗುವೆ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿಸುವೆ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯ ಮೂಡಿಸುವೆ; ಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಹುಟ್ಟುವೆ; ಭೋಗಸಮೂಹಗಳ ಬಗೆ ಬಯಕೆ ಕುಗ್ಗುವೆ; ನಾಚಿಕೆ, ಮರ್ಯಾದೆ, ಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಚ್ಯುತಿಯನ್ನುಂಟು- ಮಾಡುವೆ".

೨. : ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಯವು ಕವಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವಿರೂಪಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬಗೆಬಗೆಯ ಪರಿಪಾಟಲೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅಪಕೀರ್ತಿಗ ಒಲಿಯಾಗುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶರಣಾಗಲು ಭಯದ ಸಂದೇಶ

ರೇ ರೇ ಮಂದ ಬಹಿ: ಪ್ರಯಾಹಿ ಯದಿ ಭೋ ಭೋಚೇಶ ಕೃಷ್ಣಾತ್ತಿತೋ
ಭೂಯಾಸ್ತರ್ಹಿ ತಥಾ ಕರೋಮ್ಯಪರಥಾ ತ್ವಾಂ ನೋಭಯತ್ರೋತ್ಸಜೇ |
ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಯುತಾಚ್ಯುತಪ್ರಿಯಮನೋ ಮಹ್ಯಂ ನ ವೈ ರೋಚತೇ
ಕ್ಷೇಮಾಯಾಭ್ಯುದಯಾಯ ಚ ಪ್ರತಿದಿನಂ ತದ್ವೈರಿಚೇತೋ ಮಮ || ೨೪ ||

(ಕಂಸ)"ಎಲ ಎಲವೋ ಮಂದ ! ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆರಳು"; (ಭಯ)"ಎಲವೋ ಭೋಜಪತಿಯಾದ ಕಂಸ ! ನೀನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶರಣಾದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವೆನು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯೆನು. ಧೈರ್ಯ, ಸ್ಥೈರ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಕ್ತಜನರ ಮನಸ್ಸು ನನಗೆ ಹಿಡಿಸದು; ಅವನ ವೈರಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನನ್ನ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು".

೨. : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಭಯದ ಭಯ-ವಿರದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಗಳು ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಭಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರದು ಎಂದೂ ಭಾವ: ಅಭಯ ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣ: ಅಭಯಂ ಸತ್ಪ್ರಸಂಹುದ್ಧಿ:.... (ಗೀತಾ ೧೬/೧).

೩. ಭಯವು ಉಳಿಯುವುದು, ಬೆಳೆಯುವುದು ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಭಯವು ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತ.

೧. "ಭಯೇನ ಭಯಾಕೃತಾಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. "ಅಭಿಭೂಯಮಾನಾ ವ್ಯಸಂಧೈರ್ಯಥಾಂಧೋಕ್ಷಜಾತೇಶಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ದ್ವೇಷಿತೇತಃ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಮಮ ಕ್ಷೇಮಾಯ ಸ್ವಿತರಶ್ರಾಯೈ ಅಭ್ಯುದಯಾಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಯೇ ಚ ಭವತಿ | ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಣಾಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಭಯಾಧಿಕ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಉಭಯತ್ರ ಎಂದರೆ ಇಹಲೋಕ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ; ಶ್ರೀಹರಿಮದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸುಖ ಇರದು; ಪರದಲ್ಲಿ ನರಕದ ಭಯವಂತೂ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದು ಭಾವ

ಹರಿದ್ವೇಷಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಕಾಪಿಡರು

ಶಂಭುಂ ಸಂಭಜ ಪದ್ಮಯೋನಿಮಥವಾ ಚಂದ್ರೇಂದ್ರವೀಂದ್ರಾದಿಕಾನ್

ಸ್ವರ್ಗಂ ಗಚ್ಛತಮೋ ವ್ರಜ ಪ್ರವಿಶ ವಾ ಪಾತಾಲಮತ್ಯವ ವಾ |

ರಕ್ಷಾಂ ಭಿತ್ತಿಸಹಸ್ರವಾರಿಧಿಮಹಾಶೈಲಜ್ವಲತ್ವಾಪಕೈಃ

ಕೃತ್ವಾ ತಿಷ್ಠತಥಾಪಿ ಕೃಷ್ಣವಿಮತಂ ತೃಕ್ಷ್ಣಾಮಿ ನ ತ್ವಾಮಹಮ್ || ೨೫ ||

(ಭಯ)"ಶಿವನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದು ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸು; ಚಂದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಗರುಡಾದಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು, ತಮಸ್ಸಿಗಾದರೂ ತೆರಳು, ಪಾತಾಳವನ್ನಾದರೂ ಪ್ರವೇಶಿಸು, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರಾಕಾರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಾಗರಗಳ, ದೊಡ್ಡಬೆಟ್ಟಗಳ, ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬೇಕಾದರೂ ರಕ್ಷೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲೆಸು; ಆದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯೆನು."

ಎ. : ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ^೧ ವಿರೋಧಿಯಾದವನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಆಸಕ್ತಿಯಾಗಲಿ, ಶಕ್ತಿಯಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇರದು ಎಂದರ್ಥ. ಆದರಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಂತಹುದರ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈರಿಯನ್ನು ಉಳಿಸದು ಎಂದೂ ಭಾವ
ವಿ - ಪಕ್ಷಿ; ವೀಂದ್ರ - ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠ, ಗರುಡ.

ಭಿತನಿಗೆ ಸಮರದಲ್ಲಾಗುವ ದುರ್ಗತಿ

ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ನ ಕದಾಪಿ ಗಚ್ಛತಿ ಗತೋಽಪ್ರೋಽವಸ್ಥಿನಾಂ ಪ್ರಪೃತ್ಯ-

ಸ್ತಿಪೃತ್ಯನ್ಯಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಶಸ್ತ್ರನಿಕರಂ ಪ್ರಥ್ವಾಂ ಕ್ಷಣೇನೋಽಪ್ಪತಿ |

ಶತ್ರುಂ ಸ್ತೌತಿ ತೃಣಾಂಗುಲೀದಲಮದನ್ ಕಂಪೀ ಪತನ್ ಧಾವತಿ

ಸ್ವಬೈತ್ಯಂ ಬಹುಲೋಕನಿಂದಿತದಶಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪಯಿಷ್ಯಾಮ್ಯಹಮ್ || ೨೬ ||

(ಭಯ)"ಎಲವೋ! ಸೊಕ್ಕಿನವನೇ! ನಾನು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸುವೆನೋ ಅವನೆಂದೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಲಾರನು; ತೆರಳಿದರೂ ಕೂರರ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವನು; ಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರವೃಂದವನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಸುಡುವನು; ಹುಲ್ಲನ್ನು ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚುತ್ತಾ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವನು; ನಡುಗುವನು; ಬೀಳುತ್ತಾ

ಬಿಡುವನು; ಹೀಗೆ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಾ ನಂದಿತವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅಂತಹವನನ್ನು ನಾನು ಶಲುಷಿ ಬಿಡುವೆನು".

ವಿ. : "ಭೀರುಷ್ಠಭಾವದವನು ಎಂದೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳನು ; ತೆರಳಿದರೂ ಶೂರರ ಹಿಂದೆ ಏಲ್ಲವನು; ಪೈರಿಗಳು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದಾಗ ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ, ಶರಣು ಹೊಂದುವನು, ಹುಲ್ಲು ಮಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೋಗುವನು, ನಡುಗುತ್ತಾ ಬೀಳುವುದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದ ಪಲಾಯನಗೈಯುವನು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸುಖವಿಲ್ಲ

ಗಾಥಾ ತಿಷ್ಠತು ಭೂಪ ಸಂಪ್ರತಿ ಭವಾನ್ ನಿದ್ರಾತಿ ಕಿಂ ನಿದ್ರಿತಃ

ಸ್ವಪ್ನಂ ಶೋಭನಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ ರಿಪುಂ ಕಿಂ ನಾನಿಶಂ ಶಂಕತೇ |

ಧೈರ್ಯಂ ಕಿಂ ಹೃದಿ ಸಂದಧಾತ್ಯನುಚರಾನ್ ಧೀರಾನ್ ಕಿಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ

ಸ್ವೈರಂ ಮದ್ವಶಮಾನಸಸ್ಯ ಭವತಃ ಸೌಖ್ಯಂ ಕ್ವಸೌಖ್ಯಾರ್ಥಿನಃ || ೨೭ ||

"ಎಲವೋ ಭೂಪ ಕಂಸ! ಲೋಕದ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ನೀನೀಗ ನಿದ್ರಿಸಬಲ್ಲೆಯಾ? ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿದ್ರೆ ಬಂದರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಕನಸನ್ನೇ ಕಾಣಬಲ್ಲೆಯಾ? ಸದಾ ಶತ್ರುವನ್ನು ಶಂಕಿಸದೆ ಇರುವೆಯಾ? ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವೆಯಾ? ನಿನ್ನ ಅನುಚರರನ್ನು ಧೈರ್ಯ ಉಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬಲ್ಲೆಯಾ? ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನನ್ನ ವಶವಾಗಿರುವಾಗ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವ ನಿನಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಎಲ್ಲಿಯದು?"

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಕಂಸನಿಗೆ ನಿದ್ರೆಯೂ ಬರದು. ಬಂದರೂ ದುಷ್ಟಪ್ಪಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ; ಅವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಮರಣಸೂಚನೆಗಳು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಭಯಾತ್ ಕಂಸಃ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ (೭/೧/೩೨) ಮಾತಿಗೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ; ಕಂಸನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಈ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ಅವರಿಸುವ ಭಯವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಣುನಾಗಿದ್ದ ಭೃಗು ಮುನಿಯ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಧ್ವನಿ.

೩. ಕಂಸನಿಗೆ ದುಷ್ಟಪ್ಪಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣ ಸೂಚಕವಾದ ದುಃಶಕುನಗಳು ಕಾಣತೊಡಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಕಥಂಚಿತ್ಕೃಪಾ ಮುಕ್ತಃ ಕಂಪೀ ಕಂಪವಾನ್ ಪತನ್ ಭಾವತಿ ಪಲಾಯನಂ ಕರೂತಿ | ಪ್ರಪ್ತತಃ ಪಲಾಯಮಾಸೋಽಪಿ ನ ಸುಖಂ ಲಭತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಪ್ನಮಿತ್ತುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | "ಅರ್ಧನಂ ಸ್ವಶಿರಸಃ ಪ್ರತಿರೂಪೇಷು ಸತ್ತ್ವತಿ" (ಭಾಗ.೧೦/೪೨/೨೮) ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತಜಾಗ್ರದ್ವಸ್ಥಮುಖಾನಿಷ್ಪರ್ಶನಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಪನ ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿ

ಇತ್ತಂ ಸಾಧ್ಯಸಮಂದಿಗ್ಬುದ್ಧಿರ್ನಿದ್ರಾಂ ನ ಸೋಽದ್ಯಗಾತ್ |

ಲಬ್ಧವಿದ್ರೋಷಿ ದುಃಸ್ವಪ್ನೈಃ ಸ್ವರ್ಧೋನ್ನದ್ವೋ ವ್ಯಬೋದ್ವತೌ || ೨೮ ||

ಹೀಗೆ ಭಯಕವಿದು ಜಿದ್ದಿನಿಂದ ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ, ಪ್ರಾಣಸಂದೇಹಕ್ಕೊಳಗಾದ ಮನಸ್ಸು ಕಂಪ ನಿಧ್ರಿಸದಾದ; ನಿದ್ರೆ ಒದಗಿದಾಗಲೂ ದುಃಸ್ವಪ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಜಿದ್ದಿನಿಂದೆಂಬಂತೆ ಕೆರಳಿದ ಅವನು ಎಚ್ಚರಕ್ಕೊಳಗಾದ.

ವಿ : ಇಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಸಂದೇಹ ಎಂದರ್ಥ; ಸಾಧ್ಯ - ಭಯ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಬಳಿಕ ಸಭೆಯತ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತತ್ಸಮಿಸ್ರಂ ಪರಿಹರ್ತುಮರ್ಕಃ

ಸಮಾಸಸಾದಾಭ್ಯಗರಾಜಮಾರ್ಗಮ್ |

ಅಸತ್ತಮಿಸ್ರಂ ಸ್ವಕರೈರ್ಜೀರ್ಣಾರ್ಪು-

ಹರ್ರಿಶ್ಚ ಗೋಪೈಃ ಸಹ ರಾಜಮಾರ್ಗಮ್ || ೨೯ ||

ಬಳಿಕ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂರ್ಯನು ಗಗನದಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಲುಪಿದ; ದುಷ್ಟರೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ನಾರಪಡಿಸಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ಗೋಪರೊಂದಿಗೆ ರಾಜಬೀದಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದ.

ವಿ : ೧. ಚಂದ್ರನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಮೇಲೆ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂದು ಭಾವ; ರಾಜ - ಚಂದ್ರ.

೧. ಕಂಪಪ್ಪು ಧನುಷೋ ಭಂಗಂ ರಕ್ಷಿಕಾಂ ಸ್ವಬಲಸ್ಯ ಚ |
ವಧಂ ನಿಶಮ್ಯ ಗೋವಿಂದರಾಮವಿಕ್ರೇಡಿತಂ ಪರಮ್ ||
ದೀರ್ಘಪ್ರಜಾಗರೋ ಭೀತೋ ದುರ್ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ದುರ್ಮತಿಃ |
ಒಹೂನ್ನಚಿಹ್ನೋಭಯಥಾ ಮೃತ್ಯೋದೌತ್ಸೃಕರಾಣಿ ಚ ||
ಅದರ್ಶನಂ ಸ್ತುತಮಃ ಪ್ರತೀರೂಪೇಷು ಸತ್ಪತಿ |
ಅಸತ್ಪತಿ ದ್ವಿತೀಯೇ ಚ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ಚೋದಿತಾಂ ತಥಾ ||
ಭದ್ರಪ್ರತೀತಿಶ್ಚಾಯಾಯಾಂ ಪ್ರಾಣಘೋಷಾನುಪಪ್ತುತಿಃ |
ಸ್ವರ್ಗಪ್ರತೀತಿರ್ವರ್ಣೇಷು ಸ್ವಪದಾನಾಮದರ್ಶನಮ್ ||
ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರೇತಪರಿಪ್ಲಂಗಃ ಖಿರಯಾನಂ ವಿಪಾದನಮ್ |
ಯಾಯಾನೃಳದಮಾಲೈಕಪ್ತ ಲಾಭಕ್ಕೋ ವಿಗಂಬರಃ ||
ಅನ್ಯಾನ್ ಚೇತ್ಯಂಘೂತಾನಿ ಸ್ವಪ್ನಪ್ರಾಕಾರಿತಾನಿ ಚ |
ಪಶ್ಯನ್ ಮರಣಸಂತ್ರಸ್ತೋ ನಿದ್ರಾಂ ಲೇಛೇ ನ ಚಿಂತಯಾ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೪೦/೨೪-೩೯)

೨. "ಸೋಮೋ ರಾಜಾ" (ಕೌಷೀತಕೀಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷತ್ ೪/೩) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಗಚ್ಚನ್ ವಿಲೋಕ್ಯ ಗಜರಮೃಗತಿಃ ಸ ರಂಗ-
ದ್ವಾರಿ ಸ್ಥಿತೇಭಮಥ ಹಸ್ತಿಪಮಿತ್ಯವೋಚತ್ |
ಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರದೇಹಿ ಕರಿಣಾ ಸಹ ದೂರಮೇಹಿ
ನೋ ಚೇತ್ ಪ್ರಯಾಸ್ಯಸಿ ವಿದೂರಕೃತಾಂತಲೋಕಮ್ || ೩೦ ||

ಒಳಕ ಆನೆಯಂತೆ ರಮ್ಯ ನಡೆಯ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾ ರಂಗದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಆನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅದರ ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ: “ದಾರಿ ನೀಡು ಆನೆಯೊಂದಿಗೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಸಾಗು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ದೂರದ ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ನಡೆದುಬಿಡುವಿ.”

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ಬದುಕಲು ಒಂದು ಅವಕಾಶನೀಡಿದ, ಅದರ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆಯಲು ವಿಫಲರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ದುರಂತವನ್ನು ಕಂಡರು.

೨. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿಯದಿದ್ದರೆ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಎಂದರ್ಥ; ದಾರಿಬಿಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯಮಪುರಿಗೆ ಅಟ್ಟುವ ಎಂದು ಭಾವ.

ಮಾವಟಗನ ಉದ್ವತ ಉತ್ತರ

ಭೋ ತಿಷ್ಠ ತಿಷ್ಠ ವನವಾಸಿಜನೈಕಮಾನ್ಯ
ಪೌಢಿರ್ಬಲಂ ಕುಶಲಮಸ್ತಿ ನ ತಾದೃಶಂ ತೇ |
ಯಾದೃಗ್ವಿದಗ್ಧಪುರವಾಸಿಜನೇಷು ಶತ್ರು-
ಸಂದರ್ಭಕೇಸರಿಸಮೇಷು ಚಿತ್ರಮೇಷು || ೩೧ ||

“ಎಲವೋ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡುವ ಕೃಷ್ಣ! ನಿಲ್ಲು, ನಿಲ್ಲು; ಶತ್ರುಗಳ ಹಿಂದಿಗೆ ಸಿಂಹಸದೃಶರಾದ, ಆಯಾಸ ತಿಳಿಯದ, ಚತುರರಾದ, ಪಟ್ಟಣವಾಸಿ ಜನರಲ್ಲಿರುವಂತಹ ವಾಕ್ಪೌಂಡಿಮೆ, ಬಲ, ಜಾಣತನ ನಿನಗೆಲ್ಲವೇ?” (ಸಂದರ್ಭ-ಸಮೂಹ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ

ಪೌಢಿಂ ವಿಚಾರಯತ ಮಂದಮತೇಃ ಸ್ವಹಸ್ತಿ-
ವಿದ್ವಂಸನೋದ್ಯತಕರಸ್ಯ ವನೇ ನಿವಾಸಃ |

ಕಿಂ ದೂಷಣಂ ವಿಮತಕೇಸರಿಸಮ್ಮಿತಾನಾಂ

ಕಿಂ ಭೂಷಣಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ನಗರೇ ನಿವಾಸಿಃ || ೩.೨ ||

“ಎಲೈ ಜನರೇ ! ಅವಿವೇಕಿಯಾದ ಇವನ ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನೀವೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿರಿ. ಇವನ ಆನೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಲೆಂದು ಕೈಯೆತ್ತಿ ಬಂದಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವ ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ದೋಷವೇ? ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ನಗರದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸುವುದು ಭೂಷಣವಾದೀತೇ?”

ವಿ. : ೧. ತನ್ನನ್ನು ವನವಾಸಿ ಜನರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಮಾನಿತನಾದವನು ಎಂದು ಹಂಗಿಸಿದ ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಇದಾಗಿದೆ. ಮಾವಟಗನ ಒಳ ಇರುವುದು ಆನೆ. ಆನೆಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದು ಸಿಂಹ, ಇವನ ಆನೆಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದ ತಾನು ಹಾಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಭೂಷಣವಲ್ಲದೆ ದೂಷಣವೆಂತಾದೀತು? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಸಿಂಹದಂತಹವರು ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಭೂಷಣವಲ್ಲ ; ಅದೇನಿದ್ದರೂ ಗ್ರಾಮ-ಸಿಂಹದಂತಹ ಜನರ ಕೃತ್ಯ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿಯೂ ಆತ್ಮಂತ ರೋಷಕ.

ಕುವಲಯಾಪೀಡವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪ್ರೌಢಿಸ್ತಥಾಽಸ್ತು ಬಲಕೌಶಲಮಸ್ಯದೀಯಂ

ಪಶ್ಯೇತ್ಕುರೀಯ ತರಸಾ ಕರಿಣಂ ನಿಹತ್ಯ |

ತಸ್ಯಾಂಘ್ರಮಧ್ಯಮಧಿಗಮ್ಯ ವಿಭುವಿಲಿಲೈಃ

ಹಸ್ತೀ ವ್ಯಕಂಪತ ತದಾ ಜಗೃಹೇ ನ ಶೌರಿಮ್ || ೩.೩ ||

‘ನನ್ನ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯ ವಿಚಾರ ಹಾಗಿರಲಿ, ನನ್ನ ಬಲ ಹಾಗೂ ಕೌಶಲವನ್ನು ಈಗ ನೋಡು!’ ಎಂದು ನುಡಿದು, ಬಲದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ನೋಯಿಸಿ, ಅದರ ಕಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತ; ಆನೆಯು ಸಮರ್ಥನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಆಗ ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗಿತು; ಶೌರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯದಾಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ನಿಹತ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೋಯಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ (ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ); ಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ವಿವರ ಮುಂದೆ ೩.೭ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಿಸಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿಹಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆನೆಯು ನಡುಗಿದ್ದು ಅವನ ಬಲಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರಣೆ; ಅದರಂತೆ ಅನಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ 'ನಿರ್ದರಣೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಇಲ್ಲಿ 'ಶೌಲ' ಎಂದರೆ ಶೂರರಾಜನ ಮಗನಾದ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ ವಿದರ್ಭ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಒಪ್ಪುಸಹಸ್ರನಾದವನ ಪದ ('ಶೌಲ, ಶೂರಜನೇಶ್ವರ'); ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಒಪ್ಪು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

ಆನೆಯ ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪುಚ್ಚಿ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪುರುಷತ್ವ ಮುಮುಂ ಪುನಶ್ಚ

ಕೃಷ್ಣರಕ್ಷರ್ಷ ಬಹುದೂರಮಪಾರಶಕ್ತಿಃ |

ಧಾವನ್ ವಿಭುರ್ನಿಜವಿಪಾತವಿಶಂಕಿನೋಽಸ್ಯ

ಭೂಲಗ್ನದಂತಯುಗಲಂ ಶಿಥಿಲೀಚಕಾರ || ೩೪ ||

ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಪಾರ ಶಕ್ತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೆ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ; ಅದರ ಮುಂದೆ ಓಡುತ್ತಾ ಪ್ರಭುವಾದ ಅವನು, ತಾನು ಬೀಳಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಆ ಆನೆಯ ಭೂಮಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಎರಡು ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ.

ಒ. : ೧. ಇದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಕೌಶಲಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅವನ ಉದ್ಧಾರದ ಸಂಕೇತವಾಯಿತು. ಅದರ ಈ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅದರ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷವಿರದ್ದು ಅದರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ, ಬಾಲದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಪ್ರಾಣ ತುಂಬಿದ್ದ ಸ್ವಭಾವತಃ ತಾಮಸನಾಗಿದ್ದದ್ದು ಈ ಕುವಲಯಾಪೀಡದ ಲೀಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಬಾಲಹಿಡಿದು ಭಗವಂತ ಬಿಡಿದುಹಾಕಿದ.

೩. ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ:

ತಕ್ಷಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ದಂತೇ ಮುಕ್ತಿಶಾಯಾ ವಿಷಂ ಶಿರಃ |

ವೃಶ್ಚಿಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ಪುಚ್ಛಂ ಸರ್ಪಾಂಗೇ ದುರ್ಜನೋ ವಿಷಮ್ ||

- ಚಾಣಕ್ಯನೀತಿ (೧೭/೪)

೧. ತದಾ ಕೃಷ್ಣರಶಾಡನಃ ಸತಿ ಹಸ್ತೇ ವೃಕಂವತಃ | ಅನೇನ ಬಲಂ ವೃದರ್ಶಿತಮ್ | ಶೌಲಂ ಕೃಷ್ಣಂ ನ ಜಗ್ಮಯೇ ನ ಗೃಹೀತವಾನ್ | ಅನೇನ ಕೌಶಲಂ ವೃದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುರುಷತ್ವ ಮುಮುಂ ಗಮಂ ಪುಚ್ಛಿ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಬಹುದೂರಂ ಚರ್ಷ | ಅನೇನಾಪಿ ಬಲಂ ವೃದರ್ಶಿತಮ್ | ... ದಂತಮೂಲಯೋಃ ಕೃಷ್ಣಿಂ ಸಂಪಾದಯಾಮಾಸ | ಅನೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಭಾವತಃ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಭಗವಂತ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರಿಯೇ ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

ಆನೆಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವ
ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಂಕೃ ಪತಿತಂ ಭುವಿ ಸಂಹತಾತ್ಮ-
ದಂತಾನುಷ್ಕೃಬಹುಧೂಲಿರಿಭೋ ವಿರೇಚೇ |
ಸಿದ್ಧಾತ್ಮಬುದ್ಧು ಚಿತಸಿದ್ಧಿರಿವಾಂಬರಸ್ಥ-
ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಸ್ತುತಿಗಿರಾ ಪಥಿ ವರ್ಣ್ಯಮಾನಃ || ೩೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತನ್ನ ದಂತಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ
ಬಹಳವಾಗಿ ಧೂಳನ್ನು ಮೆತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಆನೆಯು, ತನಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ
ಫಲ ಅದಕ್ಕೆ ಲಭಿಸಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತುತಿವರ
ಮಾತಿನಿಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ತಿವಿಯಲೆಂದು ಆ ಕುಮಲಯಾಪೀಡವು
ಜೋರಾಗಿ ತನ್ನ ದಂತಗಳಿಂದ ತಿವಿದಾಗ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳು ಆನೆಯನ್ನು
ಮುಸುಕಿತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದ ಆನೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಧೂಳು ಕವಿದದ್ದು ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ
ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸಿದ್ಧರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು; (ಇಭ - ಆನ).

೨. ಸುಮಧ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವೊಂದರ ನಿಮಿತ್ತ ಸಮುದ್ರಸ್ನಾನಕ್ಕಂದು
ತೆರಳಿದ್ದ ಶ್ರೀಮದಾಶಾಂಕುರನನ್ನು ಮೂಢಜನರು ಇತರರಂತೆ ಅವರೂ ಸಹ ಆಲೆಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ
ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಇಂತಹದೇ ಆಗಿದೆ. ಆಗ
ಶ್ರೀಮದಾಶಾಂಕುರರು ತಮ್ಮ ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭೋಗೀಶ್ವರಿಯುತ್ಪಿದ್ಧ ಸಮುದ್ರವನ್ನು
ಕೆರೆಯಂತೆ ತಟಸ್ಥವನ್ನಾಗಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಆನೆಯ ದಂತಗಳು
ಇತ್ಯಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಬಲಕೌರಲಮಂಬುಜಾಕ್ಷಃ
ಪದ್ವ್ಯಂ ಪ್ರಪೀಡ್ಯ ತರಸಾ ಕರಿಣಂ ಮಮದರ್ |

೧. ಮಧ್ವಂತಂ ಪೃಥುಲಹರಿಃ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣಮೂರ್ತಿಂ ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಮನ್ಯಾಸೋ ಜಹಾಸ |
ಯೋ ಬೋಕತ್ಯಯವಿನಯಃ ಗುರುಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸೋಮಯುತಾ ಪತತಿ ಬಲಮಿಗಲೀಲಂಪೀತಿ ||
ನಿಜಾಶಾ ಮವಟವಾಂಸ ಜನಗಣನೋ ವದ್ಯಾಣಾಂ ಕ್ಷುಬ್ಧತಕಾಣಿ ದ್ವಾಪ್ರಸಂಖ್ಯ ||
ಕ್ರೋಧೋಽಂತಂ ಶ್ವಕಲಕಪ್ರದಂ ವಿರಾವಂ ಪಂಚಾಸ್ರೋಃ ನ ಹಿ ಗಣಯೇದುದಾರವೀರ್ಯದ್ ||

-ಸು.ವಿ. (೧೬/೨೧೨೨)

೨. ಇನ್ದ್ರಶಿಖ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಿನಯಃ ಕುಲಾಕ್ಷಂ ಬೋಕಾಶಾ ಮವಟಯಮಂಬುಧೌ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿ ||
ಆಕ್ರಾಂತೋಽಧಿಕರುಣಾ ಸ ತೇನ ತಾಪಸ್ತುಂಚನ ಸಂಚಲನಮಭೂತ್ ತವಾಕರೇಶ್ವಃ ||-ಸು.ವಿ. (೧೬/೨೩)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆನೆಯು ನಡುಗಿದ್ದು ಅವನ ಬಲಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಅದರಂತೆ ಆನಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ 'ನಿರ್ದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. 'ಇಲ್ಲಿ 'ಕೌಶ' ಎಂದರೆ ಕೂರರಾಜನ ಮಗನಾದ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ ('ಕೌಶಿ ಕೂರಜನೇಶ್ವರ'); ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

ಆನೆಯ ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಪುಚ್ಚೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪುರುಸತ್ತ ಮುಮುಂ ಪುನಶ್ಚ
ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಕರ್ಷ ಬಹುದೂರಮಪಾರಶಕ್ತಿಃ |
ಧಾವನ್ ವಿಭುರ್ನಿಜವಿಪಾತವಿಶಂಕಿನೋಽಸ್ಯ
ಭೂಲಗ್ನದಂತಯುಗಲಂ ಶಿಥಿಲೀಚಕಾರ || ೨.೪ ||

ಮಹಾನಾಮಧ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಪಾರ ಶಕ್ತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೆ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ; ಅದರ ಮುಂದೆ ಓಡುತ್ತಾ ಪ್ರಭುವಾದ ಅವನು, ತಾನು ಬೀಳಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಆ ಆನೆಯ ಭೂಮಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಎರಡು ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಕೌಶಲಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅವನ ಉದ್ಧಾರದ ಸಂಕೇತವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅದರ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷವಿರದದ್ದು ಅದರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ, ಬಾಲದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಪ್ರಸವ ತುಂಬಿದ್ದ ಸ್ವಭಾವತಃ ತಾಮಸನಾಗಿದ್ದುದು ಈ ಕುವಲಯಾಪೀಡದ ರೀತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಿಂದೇ ಬಾಲಹಿಡಿದು ಭಗವಂತ ಬಡಿದುಹಾಕಿದ.

೨. ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ವಿಷ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ:

ತಕ್ಷಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ದಂತೇ ಮುಕ್ತಿಕ್ವಾಯಾ ವಿಷಂ ಶಿರಃ |
ವೃಶ್ಚಿಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ಪುಚ್ಛಂ ಸರ್ವಾಂಗೇ ದುರ್ಜನೋ ವಿಷಮ್ ||

- ಚಾಣಕ್ಯನೀತಿ (೧೭/೮)

೧. ತದಾ ಕೃಷ್ಣಕರತಾಡನೇ ಸತಿ ಹಸ್ತೇ ವೃಕಂಪತ | ಅನೇನ ಬಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ಶೌರಿಂ ಕೃಷ್ಣಂ ನ ಜಗ್ರಹೇ ನ ಗೃಹೀತವಾನ್ | ಅನೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಪುರುಸತ್ತ ಮುಮುಂ ಗಜಂ ಪುಚ್ಛೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಬಹುದೂರಂ ಚಕರ್ಷ | ಅನೇನಾಪಿ ಬಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ... ದಂತಮೂಲಯೋಃ ಶ್ವಿಥಿಲ್ಯಂ ಸಂಪಾದಯಾಮಾಸ | ಅನೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಭಾವತಃ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಭಗವಂತ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

ಆನೆಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವ
ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಂಕೃ ಪತಿತಂ ಭುವಿ ಸಂಹತಾತ್ಮ-
ದಂತಾನುಷ್ಕೃತಬಹುಧೂಲಿರಿಭೋ ವಿರೇಚೇ |
ಸಿದ್ಧಾತ್ಮಬುದ್ಧು ಚಿತಸಿದ್ಧಿರಿವಾಂಬರಸ್ಥ-
ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಸ್ತುತಿಗಿರಾ ಪಥಿ ವರ್ಣ್ಯಮಾನಃ || ೩೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತನ್ನ ದಂತಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ಬಹಳವಾಗಿ ಧೂಳನ್ನು ಮೆತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಆನೆಯು, ತನಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲ ಅದಕ್ಕೆ ಲಭಿಸಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತುತಿಪರ ಮಾತಿನಿಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ತಿವಿಯಲೆಂದು ಆ ಕುಲಯಾಪೀಡವು ಜೋರಾಗಿ ತನ್ನ ದಂತಗಳಿಂದ ತಿವಿದಾಗ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳು ಆನೆಯನ್ನು ಮುಸುಕಿತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದ ಆನೆಯು ಮುಖಕ್ಕೆ ಧೂಳಿ ಕವಿದದ್ದು ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸಿದ್ಧರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು; (ಇಭ - ಆನ).

೨. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವೊಂದರ ನಿಮಿತ್ತ ಸಮುದ್ರಸ್ನಾನಕ್ಕಂದು ತೆರಳಿದ್ದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಮೂಢಜನರು ಇತರರಂತೆ ಅವರೂ ಸಹ ಅಲೆಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ. ಆಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭೋಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕೆರೆಯಂತೆ ತಟಸ್ಥವನ್ನಾಗಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಆನೆಯ ದಂತಗಳು

ಇತ್ಥಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಬಲಕೌಶಲಮಂಬುಜಾಕ್ಷಃ
ಪದ್ವ್ಯಂ ಪ್ರಪೀಡ್ಯ ತರಸಾ ಕರಿಣಂ ಮಮದರ್ |

೧. ಮದ್ದಂತಂ ವೃಥುಬಹುನಿಗೂಢಮೂರ್ತಿಂ ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಮಸಜ್ಜನೋ ಜಹಾಪ |
ಯೋ ಬೋಕತ್ವಯವಿಜಯೀ ಗುರುಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧು ಸೋಽಯಂ ಹಾ ಪತತಿ ಲಘೂರ್ಮಿಲೀಲಯೇತಿ ||
ನೀಚಾಣಾಮವಚವಚಾಂಸ್ಯಜೇಗಣಸ್ಯೋ ದೃಢಾಣಾಂ ಕ್ಷುಭಿತಕರಾಣ್ಯ ದೃಢಸಂಖಿ ||
ಶ್ರೋಷ್ಯಾಣಾಂ ಶ್ವಕಲಕಲಪ್ರದಂ ವಿರಾವಂ ಪಂಚಾಸ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗಣಯೇದುಧಾರವೀರ್ಯಃ ||

-ಸು.ವಿ. (೧೬/೨೧,೨೨)

೨. ಜಸ್ತಿತ್ವವಸಿದಾಯನಂ ಕೂಶ್ಠಂ ಬೋಕಾಣಾಮಘಜಯದಂಬುಧೌ ಬೃಹದ್ವಿಃ |
ಆತ್ರಾಂತೋಽಧಿಕೇರುಣಾ ಸ ತೇನ ತಾಮನ್ಮಂಚನ್ ಸಂಜಲನಮಧೂತ್ ತಪಾತದೇವ್ಯಃ ||-ಸು.ವಿ.(೧೬/೨೩)

ಉತ್ಪಾತತದ್ವಲದಂತಕರಃ ಕ್ಷಣೇನ

ತತ್ಸಾಮಿನಂ ತದನುಗಾಂಶ್ಚ ಸ ಲೀಲಯೈವ || ೩೬ ||

ಹೀಗೆ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಬಲ ಹಾಗೂ ಕೌಶಲಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ಒದ್ದು ಮರ್ದಿಸಿದ; ಅದರ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯಾದ ಎರಡು ದಂತಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮಾವಟಗನನ್ನು ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಮರ್ದಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಆ ಆನೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಮಾವಟಗ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶಿವನ ವರ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ (೧೩/೧೧೨-೧೧೫)^೧.

೨. ಜಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲಿಯನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ಕಾಲಿಯಮರ್ದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಜವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ಗಜಮರ್ದನನೂ ಆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾಘಾತಕ್ಕೆ ಅಸುನೀಗಿದ ಆನೆ

ಪಾದಪ್ರಹಾರವಿವಶಃ ಕಿಲ ವಾರಣೋಽಸೌ

ಕುರ್ವನ್ ಪಪಾತ ಭುವಿ ನಾಮ ಗುಣಾನುಕೂಲಮ್ |

ತಸ್ಯಾಂಘ್ರಿಸಂಗಿಸಹಜಾಂಕುಶರಮ್ಯರೇಖಾ-

ಶಂಕೀವ ಕಂಪಿತಮಹೀಧರಭೂಪ್ರದೇಶಃ || ೩೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಮೈಮರೆತ ಆ ಆನೆಯು ಅವನ ಪಾದದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಹಜವಾದ ಅಂಕುಶದ ರಮ್ಯ ರೇಖೆಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿತೋ ಎಂಬಂತೆ, ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ನಡೆತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಮತ್ತ ವರ್ವತಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಂಕುಶರೇಖೆ ಇರುವುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಸಂಚಿತಯೇದ್ಭಗವತಶ್ವರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಛನಾಧ್ಯಮ್ | (೩/೨೯/೨೧)

೧. ಆಯನ್ ಜಗದ್ಗುರುತಮೋ ಬಲಿನಂ ಗಣೇಂದ್ರಂ ರುದ್ರಪ್ರಸಾದಪರಿರಕ್ಷಿತಮಾಶ್ವಪತ್ಯತ್ |

ದುಷ್ಕೋರುರಂಗಮುಖಸಂಸ್ಥಿತಮುಕ್ತೈಃ ಚೈಭ್ಯಂ ಪಾಪಾಪಯಾಹಿ ನಚಿರಾದಿತಿ ವಾಚಮೂಚೇ ||

ಕ್ಷಿಪ್ರಃ ಸ ಈಶ್ವರತಮೇನ ಗಿರಿಶಲಬ್ಧಾದ್ವಪ್ತೋ ವಶಾಚ್ಚಗತಿ ಸರ್ವಜನ್ನೈರವಧ್ಯಃ |

ನಾಗಂ ತ್ವಪಧ್ಯಮುಭಯಾಪಯತೇ ತತೋಗ್ರೇ ವಾಪೋ ದುರಂತಮುಹುರಂ ಪ್ರತಿ ವಾಸುದೇವಮ್ ||

ನಾಗಂ ಸಾಾದಿನಮವಧ್ಯಮಸೌ ನಿಹತ್ಯ ಸ್ವಂಧೇ ವಿವಾಣಮವಸ್ಥಾ ಸಹಾಗ್ರಜೇನ |

ನಾಗೇಂದ್ರಸಾಂದ್ರಮದಬಿಂದುಭಿರಂಚಿತಾಂಗಃ ಪೂರ್ಣಾತ್ಮಶ್ಚಿರಮಲಃ ಪ್ರವಿವೇಶ ರಂಗಮ್ ||

೨. ಆನೆಗೆ ಅಂಕುರದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿನ ಅಂಕುರದ ದರ್ಶನ ಅದಕ್ಕೆ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ. ಆನೆಯು ವರಬಲದ ಪರಾಕ್ರಮವಾದರೆ, ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದದಲ್ಲಿನ ಅಂಕುರದೊಳಗೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮಣಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿದ ಆ ಕುವಲಯಾಪೀಡವು ಭೂಮಿಗೆ ಒರಗಿದ್ದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಕಂಸನು ಭೂಮಿಗೆ ಒರಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಅಂಸಸ್ಪದಂತಪರಿಶೋಭಿತರಕ್ತಬಿಂದು-
ಸಂಸಿಕ್ತನಿರ್ಮಲತನುಹರಿರಾಬಭಾಸೇ |
ರಕ್ಷೋವಿದಾರಣವಿಲಾಸದೃತಾಂತ್ರಮಾಲಾ-
ವಕ್ಷ್ಯಸ್ಥಲಾದ್ವೈತನೃಸಿಂಹ ಇವ ದ್ವಿಪಾರಿ: || ೩೮ ||

ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಂದ, ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿದ್ದ ದಂತಗಳಿಂದ ವಸರಿದ ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ರಕ್ತದ ಹನಿಗಳಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಮಲದೇಹದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಕ್ಷಸನಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸೀಳಿ, ಲೀಲೆಗೊಂದು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕರುಳಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಅದ್ಭುತನರಸಿಂಹನಂತೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಕುವಲಯಾಪೀಡವನ್ನು ಕೊಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಕೊಂದ ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೈಮೇಲೆ ಆನೆಯ ದಂತದಿಂದ ಸುರಿದ ರಕ್ತದ ಹನಿಗಳು ತುಂಬಿದ್ದಂತೆ ನರಸಿಂಹನ ಮೈಮೇಲೆ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸೀಳಿ ಧರಿಸಿದ ಕರುಳಗಳ ಮಾಲೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದಿರುವರು; ಆಂತ್ರಮಾಲಾ - ಕರುಳಮಾಲೆ; ದ್ವಿಪ - ಆನೆ.

೨. ಕುವಲಯಾಪೀಡದ ಸಂಹಾರ ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಪೀಡಕನಾಗಿದ್ದಂತೆ ಈ ಕುವಲಯಾಪೀಡವೆಂಬ ಆನೆಯು ಭೂವಲಯಕ್ಕೆ ಪೀಡಕವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವನು ನರಸಿಂಹನಿಂದ ಹತನಾದರೆ, ಈ ಆನೆಯು ನರಸಿಂಹನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ದುಃಶಾಸನನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಭೀಮಸೇನನೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ಶಾತ್ವರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; 'ವೀರನರಹರಿಯ ಲೀಲೆಯ ತೋರಿದ' (ಶ್ರೀಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು - ಮಧ್ವನಾಮ).

ಏಕದಂತನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು

ಲೋಕದ್ವಯಸುಖವ್ಯೂಹಪ್ರತ್ಯೂಹೌ ದ್ವಿಷತಾಮಿವ |

ಏಕೈಕದಂತಾದಶ್ರಾಂತೌ ರಂಗಂ ವಿವಿಶತುರ್ವಿಭೂ^೧ || ೩೯ ||

ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಎರಡೂ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿನ ಸುಖದ ರಾಶಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಂದೊಂದು ದಂತವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಡಿದ, ಬಳಲಿಕೆ ಇರದ ಸಮರ್ಥರಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

೧. : ೧. ಗಣೇಶ ಏಕದಂತ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದೊಂದು ದಂತಗಳನ್ನು ಒಡಿದಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ಕಂಸನ ಪಾಲಿಗೆ ವಿಘ್ನದಾಯಕರಾದ ಇಬ್ಬರು ಗಣೇಶರಂತೆ ರೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಪ್ರತ್ಯೂಹ - ವಿಘ್ನ.

೨. ಗಣೇಶ ದುಷ್ಕರಿಗೆ ವಿಘ್ನಪ್ರದಾಯಕ; ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವಿಘ್ನವಿನಾರಕ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ^೨ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಹಾಗೆ ಬಲರಾಮನ ಸಮೇತ ಆ ರಂಗದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಲ್ಲರಿಗೆ ವಜ್ರವಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ, ನಾರಿಯರಿಗೆ ರೂಪತಳಿದು ಬಂದ ಮನ್ಮಥನಾಗಿ, ಗೋಪರಿಗೆ ಬಂಧುವಾಗಿ, ದುಷ್ಕರಾಜರಿಗೆ ಶಾಸಕನಾಗಿ, ತನ್ನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಗುವಾಗಿ, ಕಂಸನಿಗೆ ಬೃಹದ್ ವಿಧಿಸಿದ ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ, ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಪರತತ್ತ್ವವಾಗಿ, ಯಾದವರಿಗೆ ಗತಿಯಾಗಿ ಸದಾ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವವರ್ಣನೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ^೩.

೧. ಅಥ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚ ರಾಮಶ್ಚ ಕೃತವೌಚೌ ಪರಂತಪೌ |

ಮಲ್ಲದುಂದುಭಿಸಫೋರ್ಣಂ ದೃಶ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಮುಪೇಯತುಃ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೪೦/೧)

೨. ಸೀತೈಶ್ಚ ಶಾಪುತ್ರಮಪ್ಸುರುಷೌ ಜನಾ ಆದೃಶಿತಾ ನಾಗರರಾಷ್ಟ್ರಕಾ ಸೃಪ |

ಪ್ರವರ್ಷದೇಗೋತ್ಪಲಿತೇಕ್ಷಣಾನನಾಃ ಪಪುರ್ಷ ತೃಪ್ತಾ ನಯಸ್ತೃದಾನನಮ್ ||

ವಿಬಂಠ ಇವ ಚಕ್ಷುರ್ಭ್ಯಾಂ ಲಿಹಂತ ಇವ ಜಿಹ್ವಯಾ |

ಜಿಹ್ವಂತ ಇವ ನಾಸಾರ್ಭ್ಯಾಂ ಶ್ವಿಷಂತ ಇವ ಬಾಹುಭಿಃ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೪೧/೨೦, ೨೧)

೩. "ಅಪೇಕ್ಷದಂತವೇರಂಬಲಂಬೋದರಗಜನಾಣಿ" (ಅಮರಕೋಶ) ಇತಿ ವಿನಾಯಕಶ್ಚಾಪೇಕ್ಷದಂತಶ್ಚಾ ತಥಾ ಭೂತಾಸಿವ ದ್ವೌ ವಿನಾಯಕಾಸಿವ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಮುಷ್ಣಾಣಾಂ ವಿಘ್ನಕರ್ತಾ ಸುಚರಿತಮಜನಸ್ಯೋಮವಿಘ್ನಾಪಹರ್ತಾ

ತನ್ಮಾಧ್ವಿಘ್ನಾಧಿವೋಹಂ ಮತ ಇತಿ ಸುಧಿಯಾಂ ಸ್ವಪ್ನಮಾಜ್ಞಾವಗಾಯ |

ಸೌಖ್ಯೇಣೋತವಾಂಸು ಸುರಮುಗಿಕರಾಭೀದವಂವಾ ನೃಪಾಯಃ |

ಶೇಯೋ ವಿಘ್ನಾಧಿರಾಜಃ ಪದಿಶತು ಸತತಂ ಭೂರಿ ಗೌರಿತನೋಜ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೮೨)

೫. ಮುಷ್ಣಾಮರಶಃ ಸ್ವಕಾಂ ಸರಪತಃ ಸ್ವಿಕಾಂ ಸ್ವಯೋ ಮೂರ್ತಿಮಾನ್

ಗೋಪಾನಾಂ ಸ್ವಪನೋರಸತಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ತಕಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾ ಸ್ವಪಿತೋಃ ಶಿವಃ |

ಮೃತ್ಯುರ್ಭೋಜಪತೇರ್ವಿಧಾತ್ಮವಿಹಿತಶ್ಚ ತ್ವಂ ಪರಂ ಯೋಗಿನಾಂ

ಮಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಯುದ್ಧ
ತತಃ ಪ್ರವವೃತೇ ಯುದ್ಧಂ ಮಲ್ಲಾಭ್ಯಾಂ ರಾಮಕೃಷ್ಣಯೋಃ |

ಗಜಾಭ್ಯಾಮಿವ ಮತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾತಯೋಃ ಸಿಂಹಯೋಃ ಸ್ತಯೋಃ || ೪೦ ||

ಬಳಿಕ ವಿಯ್ಯಾತರಾದ ಆ ಬಲರಾಮ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣರಿಗೆ ಎರಡು ಮದಿಸಿದ ಗಜಗಳೊಂದಿಗೆ
ಎರಡು ಸಿಂಹಗಳಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಆ ಇಬ್ಬರು ಮಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು.

ಪಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಸಿಂಹಗಳಿಗೂ ಚಾಣೂರಮುಷ್ಠಿಕರನ್ನು ಆನೆಗಳಿಗೂ
ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ; ಅವರಿಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ಆ ಮಲ್ಲರು ಅದೆಷ್ಟು ದುರ್ಬಲರು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ
ಈ ಉಪಮೆಯಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅಗಷ್ಟೇ ಕುವಲಯಾಶೀಡ ಆನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನು ಈ ಮಲ್ಲರೂಪದ ಗಜಗಳನ್ನು
ಸಂಹರಿಸುವುದು ವಿಚಿತ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಿಂಹದ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ನೀಡಿರುವರು.

ಸ್ವಭಕ್ತಿರಿವ ಸಂಸಾರಂ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಾಣೂರಮಭ್ಯಗಾತ್ |

ತಚ್ಚಾ ನಮಿವ ಪಾಪೌಘಂ ಮುಷ್ಠಿಕಂ ರೋಹಿಣೀಸುತಃ || ೪೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಚಾಣೂರನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದೆ;
ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪರಾರಿಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಬಲರಾಮನು ಮುಷ್ಠಿಕನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ.

ಪಿ. : ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೂ, ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪರಾರಿಯನ್ನು ತಡೆ-
ಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. "ಭಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರಹೋಚಕ;
ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತನಿಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಭಕ್ತಿಗೂ, ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪನಾಶಕ; ಆದ್ದರಿಂದ
ಬಲರಾಮನನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ವಿಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು.

ಅಪಿ ವಿವಿಧತದೀಯಾಭ್ಯಾಸಕೌಶಲ್ಯಮಾಸೀತ್

ಘಣಿಪತಿಯದುಪತ್ಯೋರಗ್ರತೋಽವ್ಯಗ್ರಮತ್ಯೋಃ |

ಗತಫಲಮತಿಯತ್ಪಾಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾಽನವಸ್ಥಾ

ಫಲತಿ ಸಹಜತೇಜೋಬುದ್ಧಿಭಾಜಾಂ ಕಿಮಗ್ರೇ || ೪೨ ||

ಚಾಣೂರಮುಷ್ಠಿಕರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ನೈಪುಣ್ಯಗಳು ಸಹ ಅನುದ್ವಿಗ್ನಬುದ್ಧಿಯ
ಆ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಮುಂದೆ ನಿಷ್ಫಲವಾದವು; ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ

ವೃಷ್ಟಿಗಾಂ ಚ ಗತಿಃ ಸವ್ಯದ ಮಹರ್ಷೇ ರಂಗೇರಚ್ಯುತಃ ಸಾಗೃಹಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೧/೧೦)

೨. "ಮಯಿ ಭಕ್ತಿರ್ಹಿ ಲೋಕಾನಾಮದ್ವಿತತ್ವಾಯಿ ಕಲ್ಪತೇ" || ಭಾಗ.೧೦ ೪೨ || "ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಃ ಸರ್ವ-
ಕರ್ಮಾಣಿ ಭಸ್ಮಾಪ್ನುತುತೇಽತಥಾ" (ಗೀತಾ ೪/೨೭) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮಾತ್ಮವತ್ || ವಿಶ್ವಾತ್ಮರಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ
ನೇಮೌ ಪ್ರತಿಭಟಾವಿತಿ ಚ ವ್ಯಾಸಯುತುಮೇವಂ ಧೃಷ್ಟಾಂತೋಕ್ತಿಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಲ್ಲದ ವಿದ್ಯೆಯು ಸಹಜ ತೇಜಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರ ಮುಂದೆ ಫಲಿಸೀತೆ?

ಏ. : ೧. ಕೇವಲ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯು ಸಹಜ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮುಂದೆ ಯಶಸ್ಸು ಗಳಿಸದು ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ಒದಗಿದ ವಿದ್ಯೆಯು ವಿಸ್ಮರಣೆ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು; ಆದರೆ ಸಹಜ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅಂತಹ ಅಡತಡೆಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪರಿಮಿತವೆನ್ನಿಸುವ ಅದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಗೆಲ್ಲುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭೀಮನದು ಸಹಜ ಬಲ; ದುರ್ಯೋಧನನದು ಅಭ್ಯಾಸದ ಬಲ; ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಭೀಮನಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನ ನೆಲಕಚ್ಚಿದ ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಈ ಮಾತು ಅದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಮುಂದೆ ಚಾಣೂರ-ಮುಷ್ಠಿಕರ ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯತ್ನ
ಅಂಗಾಲಿಂಗನತರ್ಪಸ್ಯ ಚರಣಸ್ಪರ್ಶೋದ್ಯತಸ್ಯಾಪ್ಯಲಂ
ನಮ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಮುಪೇಯುಷೋಽಪಿ ಪರಿತತ್ತ್ವಾಣೂರನಾಮೋ ವಶೇ |
ಕೃಷ್ಣೋಽಭೂನ್ನ ಚ ಮುಷ್ಠಿಕಸ್ಯ ಸಮರೇ ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಸತ್ಕೃತಿಂ
ದುಷ್ಟೈರಾಚರಿತಾಂ ಕಿಮತ್ರ ಮತಿಮಾನ್ ಮೃತ್ಯುಪ್ರದಾಂ ವಿಶ್ವಸೇತ್ || ೪೩ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತಬ್ಬಲು ತೊಡಗಿದರೂ, ತನ್ನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಹಳವಾಗಿ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದರೂ, ಬಹಳವಾಗಿ ಬಾಗಿದರೂ, ಸುತ್ತಲೂ ತನ್ನ ಬಳಿ ಸಾರಿದರೂ ಚಾಣೂರ ಎಂಬವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಶನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಬಲರಾಮನೂ ಸಹ ಮುಷ್ಠಿಕನ ವಶನಾಗಲಿಲ್ಲ. ದುಷ್ಟರು ಕಪಟದಿಂದ ಮಾಡುವ, ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಯಾನೇ?

ಏ. : ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿಬಂದವನನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಹಿಡಿಯುವುದು, ಬೀಳಿಸಲೆಂದು ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸಹಜ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಾಣೂರ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿದ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಆ ಕಾರ್ಯ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಬ್ಬಲೆಂದು, ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲೆಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಲೆಂದು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದು ಕೃಷ್ಣನ

೧. ಅಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾಯಾಃ ವಿಸ್ಮರಣಸಂಭವಾತ್ ಪರಿಮಿತಶ್ಚ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಅಪರಿಮಿತಶ್ಚಾದ್ವಿ-
ಸ್ಮರಣಸಂಭವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆಹ ಶಿಕ್ಷಾಮಪ್ಯನೂಸಾಂ ಯತ್ನಂ ದುರ್ಯೋಧನೇಽಧಿಕಮ್ |

ನ ಹಿ ಭೀಮೋಽತಿಪ್ರಯತ್ನಂ ಕುರ್ಯಾದಿ ಗುಣೋ ಹ್ಯಯಮ್ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೮/೬೬)

ಒಲುಮೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ, ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಚಿಂತನೆ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದುದು.

೨. ಇದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲದವರು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಹ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಗೇ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತ. ಮೂಲತಃ ಇಂತಹ ಕಪಟಿಗಳದು ಕೊಲ್ಲುವ ದುರುದ್ದೇಶವಾಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಆದರಿಸುವ ಸದುದ್ದೇಶವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ; ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿದು ನಮ್ಮ ಪದಮಮನಾಭನಲಿ ಲೇಶ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು) ಎಂಬ ದಾಸವಾಣಿಯು ಇಂತಹ ಡಂಭಾಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತ ಟೀಕೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೩. ಪೂತನಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ವಸ್ತಪ್ರಾಶನಮಾಡಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯ ದ್ವೇಷದ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ^೧ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನ ಎರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ವೈಭವದ ಅತಿಥ್ಯವೂ ಸಹ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದುರುದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗದೆ, ದುರ್ಯೋಧನನ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ನಂಬದವನನ್ನು ನಂಬಕೊಡದು. ನಂಬಿದವನನ್ನೂ ಬಹಳ ನಂಬಕೊಡದು^೨ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ.

ವಿಫಲವಾದ ಚಾಣೂರನ ಪ್ರಯತ್ನ

ಅಶನಿಸಮಕರೋರಮಲ್ಲಘಾತೋ

ಮೃದುನಿ ಹರೇರಫಲಃ ಕಲೇವರೇಽಭೂತ್ |

ಮೃದುಸರಸಕವೇಃ ಪುರಃ ಕಿಮೀಡ್ಯಾ

ಕಠಿನಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯಕಾರಶೀಲಾ || ೪೪ ||

ವಜ್ರಪ್ರಹಾರದಂತಹ ಕರೋರವಾದ ಚಾಣೂರಮಲ್ಲನ ಪೆಟ್ಟು ಮೃದುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ವೃಥಾವಾಯಿತು; ಮೃದುರಬ್ಧಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸರಸಕವಿಯ ಮುಂದೆ ಕರ್ಕಶಪದಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವ ಕವಿಯ ರೀತಿಯು ಮನಸ್ಸೇ ಪಡೆದೀತೇ?

೧. ದುಶ್ಶೈರ್ವಂಚನಯಾ ಪರಾಘಾತಕೈರಾಚರಿತಾಮ್ | ಆತ ಏವ ಮೃತ್ನುಪದಾಂ ಸತ್ಯಕಿಮ್ ಅಲಿಂಗನ-
ಭೋಜನಸತ್ಕಾರಂ ಆತ್ರ ಲೋಕೇ ಮತಿಮಾನ್ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ಕಿಮ್ | ನ ವಿಶ್ವಸೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿದ್ವೇದಮೂಲಪುರಣೇನ ತುಷ್ಟಿರಿತ್ಯವ್ಯವದ್ಧಂ ನ ಜಹಾತಿ ವತ್ಸಃ |

ಹಿಂಸಾರ್ಥಮಾಲಿಂಗಯತಸ್ತರಕ್ಷಣೀ ಕಿಂ ಚೇತ್ಯಯಾ ತುವ್ಯತಿ ಕಾಮಧೇನುಃ ||

-ರು.ವಿ.(೨/೪೫)

೩. ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸೇ ವಿಶ್ವಸೇ ನಾತಿವಿಶ್ವಸೇತ್ |

-ಪರಮಶ್ವ(★ ★):ಧಾರತ(೫/೩,೮/೯)

೨. : ೧. "ವರಕವಿಗಳ ಮುಂದೆ ನರಕವಿಗಳ ವಿದ್ಯೆ ಶೋಭಿಸದಿರುವಂತೆ ಆ ಚಾಣೂರನ ಕೌರಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವರಕವಿಗಳ ಕೃತಿಯು ಸೋಬಗು ಎಂದೂ ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ರಚಿಸುವ ನರಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗೆ ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

೩. ವರಕವಿಗಳ ಮುಂದೆ ನರಕವಿಗಳ ವಿದ್ಯೆ ತೋರಬಾರದು ಎಂಬ ಶ್ರೀಕನಕದಾಸರ ವಾಕ್ಯ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ; ಶ್ರೀಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ: ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದಾಸಸ್ವ ದಾಸ (ಮೋಹನತರಂಗಿಣೀ) ಇದು ಅದಕ್ಕೆ ಗಮಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೪. ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮದು ಮೃದುಸರಸಕಾವ್ಯ; ಮಾಮೂಲದಲಾದವರದು ಕಠಿಣಪದ್ಧಿಯಕಾವ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾದ ಚಾಣೂರ

ತಲ್ಲಭ್ಯಾಂ ಜಯಕಾಮಿನೀಮಿವ ಲಷನ್ ಪಾದೌ ಗೃಹೀತ್ವಾ ರಿಪೋ-
ಸ್ತತ್ಕಾಲಾರ್ಹಮಿವ ಭ್ರಮಂ ಪ್ರತಿದಿಶನ್ ತಂ ಭ್ರಾಮಯಿತ್ವಾ ಮುಹುಃ |
ತನ್ಮೂರ್ಧಾನಮತಾದಯತ್ ಕ್ಷಿತಿತಲೇ ದುಷ್ಟೇಭಪಂಚಾನನ-
ಸ್ತಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಸಮೇಧಿತಾಂ ಕಠಿನತಾಂ ಪಶ್ಯನ್ನಿವಾಂಗೇ ದ್ವಿಷಃ || ೪೫ ||

ದುಷ್ಟರೆಂಬ ಗಜಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರುವಾದ ಆ ಚಾಣೂರನಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಗಿರಗಿರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ, (ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ) ಆಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವರ್ಧಿಸಿದಂತಹ ಅವನ ಕಾಠಿನ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಅವುಳಿಸಿದೆ, (ಪಂಚಾನನ - ಸಿಂಹ; ಇಭ - ಆನೆ).

೧. ಆತ ಏನು "ನೀರಸತರುರಿನ ವಿಲಸತಿ ಪುರತಃ" ಇತಿ ಮೃದುಕಾವ್ಯಕಾರಾಗ್ನೇ "ಶುಷ್ಕೋ ವೃಕ್ಷವಿಪ್ರಕೃಗ್ನೇ" ಇತಿ ಕಠೋರಕವಿತಾಂ ಸಂತೋ ನ ಮಾನಯಂತಿ | ನಿರ್ದರಣಾಂಶಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕನ್ಯಾರ್ಥಿನೋ ಹಿ ವಾದಗ್ರಹಣಾದಿನಾ ಸ್ನೇಹಂ ಸಂಘಟ್ಟಯಂತಿ | ತತ್ಕಾಲಾರ್ಹಂ ಅನುರವಧಕಾಲಾರ್ಹಂ ಕನ್ಯಾಯನಕಾಲಾರ್ಹಂ ಚ | ಕನ್ಯಾಪಕ್ಷೇ ದಾತುಃ ಚಿತ್ತವೈಕಲ್ಯಂ ಚ ಪ್ರತಿದಿಶನ್ನಿವ ... | -ವ್ಯಾ.

ಕಾಯಿಯಂತೆ ಒಡೆದ ಚಾಣೂರನ ತಲೆ

ಬಾಲಮಲ್ಲಕರಚೂರ್ಣತಭಾಷ್ವ-

ನ್ನಾರಿಕೇಲತುಲನಾಂ ಸ ಜಗಾಮ |

ಅನ್ಯಲೋಕಗಮನೋದ್ಯತಭೀತೋ-

ತ್ತಂಸಕಂಸಪರಿಪಂಥಿಸುಶಾಂತ್ಯೈ || ೪೬ ||

ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಬಹಳವಾಗಿ ಅಂಜಿದ್ದ ಕಂಸನ ವಿಷ್ಣು ಪರಿಹಾರಕ್ಕಿಂದು ಬಾಲಜಟ್ಟಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಿಂದ ಪುಡಿಯಾದ ಹೊಳೆಯುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಆ ಚಾಣೂರನ ತಲೆಯು ಹೊಂದಿತು.

ವಿ. : ನಿರ್ಮಿಷ್ಣು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕಿಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಂಸನ ಪರ-
ಲೋಕಯಾತ್ರೆಯು ನಿರ್ಮಿಷ್ಣುವಾಗಿ ಸಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಚಾಣೂರ
ಮಲ್ಲನ ತಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುಡಿಗೈದ ಎಂದರ್ಥ.

ತನ್ನ ಮೋದರರ ಸಾವಿನ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಪದೋಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಸಭಂ ನಿಪಾತ್ಯ

ಸಂಚೂರ್ಣಯನ್ ಮಲ್ಲವರಂ ಧರಣ್ಯಾಮ್ |

ಸಹೋದರೋನ್ಮೂಲನಕರ್ಮಯೋಗ್ಯ-

ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರೌಢಪತಿಃ ಪ್ರಚಕ್ರೇ || ೪೭ ||

ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿ, ಆ ಮಹಾಜಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪುಡಿಗೈಯುತ್ತಾ ಪ್ರೌಢರಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಹೋದರರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದ ಕಂಸನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ದೇವಕಿಯ ಮೊದಲ ಆರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ ಕಂಸನ
ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಚಾಣೂರವಧೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಶೋಭಿಸಿತು
ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಯಥಾ ರಾಕ್ಷೋ ಯಾತ್ರಾ ದೌ ವಿಷ್ಣವರಿಹಾರಾಯ ತಪಾತ್ರಿತಾ ಮುಖ್ಯ ನಾರಿಕೇಲಫಲಾನಿ ಚೂರ್ಣಯಂತಿ
ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಯೇ ಸಾಧೂನ್ ನಿರಪರಾಧಾನ್ ವೃಥಾ ಬಾಧಂತಃ ತೇಷಾಂ ಪರೀಕ್ಷಾ ಬಾಧಕೋ ಭವತೀತಿ ಭಾಷ್ವ || -ವ್ಯಾ.

ಬಲರಾಮನಿಂದ ಮುಷ್ಠಿಕನ ವಧೆ

ಬಲಸ್ಯ ತಲಘಾತೇನ ನಷ್ಟಂ ಮುಷ್ಠಿಕಮೀಕ್ಷಿತುಮ್ ।

ಹ್ರಿಯೇವ ಚೂರ್ಣತಂ ರೇಚೇ ಚಾಣೂರಸ್ಯ ಶಿರಃ ಪುರಾ ॥ ೪೮ ॥

ಬಲರಾಮನ ಅಂಗೈ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ನಾತವಾಗುವ ಮುಷ್ಠಿಕನನ್ನು ಕಾಣಲು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಚಾಣೂರನ ತಲೆಯು ಪುಡಿಯಾಗಿ ರೋಚಿಸಿತು.

ಮುಷ್ಠಿಕನನ್ನು ಅಂಗೈಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲು ಕಾರಣ

ನ ಮನ್ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಹಾರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೋಽಯಮಿತಿ ಲಕ್ಷಯನ್ ।

ರಾಮಸ್ತಂ ತಲಘಾತೇನ ಜಘಾನಾಪಾರ್ಥನಾಮಕಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಇವನು ನನ್ನ ಮುಷ್ಠಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಲರಾಮನು ಅನುಚಿತವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಅಂಗೈ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ.

೧. : ೧. ಹೆಸರು ಮುಷ್ಠಿಕ ಎಂದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಬಲರಾಮನ ಮುಷ್ಠಿಯ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಸಹ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಮುಷ್ಠಿಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಲರಾಮನು ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಹಾರವನ್ನೂ ಸಹ ಹಾಕುವ ಅಗತ್ಯ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನ ಅಪಾರಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

ಕಂಸನ ಕಂಠರೋಷಣೆ

ಕೃಷ್ಣಂ ಮನ್ನಗರಾದ್ವಹಿಷ್ಕುರುತ ತತ್ಕ್ಷಣೈಃ ಸಮಂ ಮದ್ವಟಾ

ನಂದಂ ಮಾರಯತಾಶು ಮದರ್ಯತ ತಂ ಹೀನೋಗ್ರಸೇನಂ ಭುವಿ ।

ಕಂಸೇನೇತ್ಥಮುದೀರಿತೇಽಖಿಲಖಿಲಶ್ರೇಣೀವನೋಗ್ರಾನಲ-

ಸ್ತಸ್ಯಾಜ್ಞಾಧರವಜ್ಜಗಾಮ ಸುಜನಸ್ತೋಮಾಂತಕಸ್ಯಾಂತಿಕಮ್ ॥ ೫೦ ॥

೧. ತಥೈವ ಮುಷ್ಠಿಕಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಮುಷ್ಠ್ಯಾಽಫಹತೇನ ವೈ ।

ಬಲಫದ್ರೇಣ ಬಲಿನಾ ತಲೇನಾಫಹತೋ ವ್ಯರಮ್ ॥

ಪ್ರವೇಷಿತಃ ಸ ರುಧಿರಮುದ್ವಮಾನ್ ಮುಖತೋಽರ್ಧಿತಃ ।

ವ್ಯಸುಃ ಪಪಾತೋಽರ್ಧ್ಯಪಸ್ವೇ ವಾತಾಹತ ಉದಾಂಖಪಃ ॥

-ಬಾಗ(೧೦/೪೩/೨೧-೨೪)

೨. ಏವಂ ನಂದಂ ಮಾರಯತೇತ್ಯತ್ರ ಕಂಸಭೀನಾಂ ವ್ರಥಮಮೇವ ಮೃತತ್ವಾತ್ ಭೂತಾ ಇತಿ ಸ್ವಭಾವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಆದೇಶಾನುಭವಾತ್ ಭಟಾನಾಮಾನಂದಂ ಭಟಾನಂದಮಿತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ

“ಎಲೈ ನನ್ನ ಭಟರೇ! ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವನ ಪಕ್ಷದವರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಹೊರಹಾಕಿರಿ; ಕೂಡಲೇ ನಂದನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿರಿ; ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕೀಳು ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿರಿ” ಕಂಸ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸಕಲದುಷ್ಟ ಸಮುದಾಯವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಭಯಂಕರ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಸಜ್ಜನವೃಂದಕ್ಕೆ ಯಮಸದೃಶನಾಗಿದ್ದ ಕಂಸನ ಬಳಿಗೆ ಅವನ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕನೆಂಬಂತೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಸನ ನಗರ ಎಂದರೆ ಅವನ ದೇಹ; ನಂದ ಎಂದರೆ ಅವನ ನೆಮ್ಮದಿ; ಹೀನೋಗ್ರಸೇನ ಎಂದರೆ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇನೆಯಿಂದ ಹೀನನಾದ ಅವನೇ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಇದು ಕಂಸ ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಆಹ್ವಾನವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ನಡೆಸಲೆಂದು ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಆಜ್ಞಾಧಾರವತ್’ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಸ್ತೋಮ-ಸಮೂಹ

೨. ಈ ಸರ್ಗದ ೬೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಕಂಸನ ಆದೇಶವು ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮಹಾತಕ ಪ್ರಯತ್ನವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ದಿಕ್ಕಿಟ್ಟ ಕಂಸನ ಸೇನೆ

ತದಾ ಮದಾಂಧಾಃ ಪರಿವವ್ತುರೇನಂ

ಚಮೂಭಿರನ್ಯೇ ಚತುರಂಗಿಣೀಭಃ |

ಯಥಾ ಪತಂಗಾ ಜ್ವಲನಂ ಜ್ವಲಂತಂ

ತಮಃಸಮೂಹಸ್ತರಣಿಂ ಯಥಾ ವಾ || ೫೧ ||

ಆಗ ಮದಾಂಧರಾದ ಇತರ ಕಂಸಭಟರು ಚತುರಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೇನೆಗಳಿಂದ ಪತಂಗಗಳು ಜ್ವಲಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ, ಅಥವಾ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದರು; (ಚಮೂ - ಸೇನೆ).

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಸಭಟರು ಮುತ್ತಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಪತಂಗಗಳು ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿದಂತೆ, ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕವಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆತ್ಮನಾಶಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉಪಮೆ ಆ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ತುಂಬಾ ರೋಚಕವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದೆ; ತರಣಿ - ಸೂರ್ಯ.

ರಥಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ

ರಣೇ ಪದಾಭ್ಯಾಂ ಚರತೋ ಮುರಾರೇಃ

ರಥಂ ಸಮೂತಂ ಸ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಃ |

ಸಮಾದಿತತ್ ಸ್ವಾಭ್ಯುದಯಪ್ರದಸ್ಯ

ಪರಸ್ಯ ಸೇವಾಂ ಭುವಿ ಕರ್ತುಕಾಮಃ || ೫೨ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾದಚಾರಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನಗೆ ಅಭ್ಯುದಯ ನೀಡುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾದ ಆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿದವನಾಗಿ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಸಾರಥಿಯ ಸಮೇತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

೪. : ೧. ತಮ್ಮ ಕೃತಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಕಂಸಾದಿಗಳ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಾದಿ ಇತರ ಯಾರ ಸೇವೆಯ ಅಗತ್ಯವೂ ಸಹ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ರಾವಣವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ದೇವೇಂದ್ರನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಥಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಏಕವರ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯರ್ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಭುವಿಗಳಿಂದ ರಥದ ಸಂಕೇತ

ಅಥೋ ರಥಾಗ್ನ್ಯೋಽವತತಾರ ತಾರಾ-

ವೃತಃ ಶತೀವಾತಿವಿಚಿತ್ರರತ್ನಃ |

ಮುಕುಂದಸಂದರ್ಶನಧೂತಪಾಪಂ

ಮುನಿಂ ಖಿಲಾನ್ನೇತುಮಿವೋರ್ಧ್ವಲೋಕಮ್ || ೫೩ ||

ಬಳಿಕ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಥವು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದುಬಂದಿತು; ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನದಿಂದ

೧. ಜಾನಸ್ಯೇಶ್ವರಮಸಂತುಲಂ ಮಹೇಂದ್ರಃ ಕೃಷ್ಣಂ ರಥಂ ನಿಜಮಯಾಪಂಜರಾಯುಧಾಧಮ್ |

ಶುಕ್ಲೋಪಕಾಯ ಪರಮಸ್ತು ಯಥಾ ಸಮುದ್ರಮಪ್ಯೇಣಾ ಪೂರಯತಿ ಪೂರ್ಣಜಲಂ ಜಸೋಽಯಮ್ ||

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೨/೧೨೫)

೨. ಸಮಾನಯಗ್ ರಾಘವಮಾದಿಪೂರುಷಂ ನಿಯಾತಯಾಮಾಸ ರಥಂ ಪುರಂದರಃ |

ಸಹಾಯಧಂ ಮಾತಲಿಸಂಗೃಹೀತಂ ಸಮಾರುರೋಹಾತು ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಃ || -ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೮/೨೦೬)

ಪಾಪಮುಕ್ತನೆನ್ನಿಸುವ ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ದುಷ್ಟನಾದ ಕಂಸನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಖೂರ್ದ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ಕಂಸನಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಯ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕಂಸನ ಸಂಹಾರದ ಮೂಲಕ ಭೃಗುಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅವನ ಸಹಪಾಸ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

೨. ಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನದ ಮೂಲಕ ಭೃಗುಮುನಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದ ಕಂಸಸೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪಾಪವು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಇಂದ್ರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽನಿಮಿಷಪ್ರಭುಃ ಸಃ

ಶತಕ್ರತುರ್ವಜ್ರಧರೋ ಹಿ ಲೋಕೇ |

ಸುಪಾವನೀಂ ಯಃ ಶತಧಾರಧುರ್ಯಾಂ

ಹರೇಃ ಸಪರ್ಯಾಂ ಕ್ಷಣಶಃ ಕರೋತಿ || ೫೪ ||

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾದ ಆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶತಕ್ರತು ಹಾಗೂ ವಜ್ರಪಾಣಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವನಲ್ಲವೆ ! ಅವನು ಪಾವನವಾದ ಹಾಗೂ ಸೇವಕರಿಗೆ ವಜ್ರಕವಚದಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯು ವಜ್ರಕವಚದಂತೆ ತಾರಕ ಎಂದರ್ಥ; ಶತಧಾರ - ವಜ್ರ ; ಅನಿಮಿಷ - ದೇವತೆ ; ಅನಿಮಿಷಪ್ರಭು - ದೇವತೆಗಳ ರಾಜ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾದ ಕಂಸಸೇನೆಯ ವಿನಾಶ

ರಥಂ ಸಮಾರುಹ್ಯ ಸಪತ್ನಸೇನಾಂ

ಜಘಾನ ಹಸ್ತಶ್ಚಪದಾತಿಪೀನಾಮ್ |

೧. "ಕಂಸಾವಿಷ್ಟೋ ಭೃಗುಃ ಸ್ವಯಮ್" (ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಭುತಪ್ರಮಾಣವಚನ-೭/೧/೬೧) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

ವಿಲಾತ್ ದುಷ್ಕಂಠಾತ್ ಖೂರ್ದ್ವಲೋಕಂ ನೇತುಮಿವಾವತತಾರ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಶತಕ್ರತುತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್ | ... ಅನೇನ ವಜ್ರಧರತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್ | ... ಅನೇನ ಸಹಸ್ರಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಯುಗಪತ್ತೀಕ್ಷಣಾತ್ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರತ್ವಮನಿಮಿಷಪ್ರಭುತ್ವಂ ಚೋಪಪಾದಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಾತ್ಮೀಯಮನೋರಥಸ್ತೋ
ದುರಿಷ್ಟಸೇನಾಮಪಿ ದೇವದೇವಃ || ೫೫ ||

ದೇವದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಥವನ್ನೇರಿ, ಆನೆ ಕುದುರೆ ಪದಾತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ
ಚಕ್ರವಾದ ಕಂಸನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ; ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದಿದ್ದ ತನ್ನವರ ಮನೋರಥವು
ನಿಲಿಸಿದ ಅವನು ತನ್ನವರ ದುರಿತಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ಸಹ ತರಿದ.

೧. : ೧. ಕಂಸನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯ ದರ್ಶನದಿಂದ
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರ ಪಾಪಗಳು ನಾಶಗೊಂಡವು ಎಂದರ್ಥ ; ಸಪತ್ನ-ವೈರಿ; ಪದಾತಿ-ಕಾಲಾಳು.

೨. ಕಂಸನ ಒಟ್ಟು ಸೇನೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಷ್ಟು ಅಪಾರವಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಶಿವನಿಂದ
ಆವಧ್ಯತ್ವ ವರವೂ ಇತ್ತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ :

ಅಕ್ಷೋಹಿಣೀಗಣಿತಮಸ್ಯ ಬಲಂ ಚ ವಿಂಶದಾಸೀದಸಹ್ಯಮುದೀರ್ಯಮನನ್ಯವದ್ಯಮ್ |
ಶಂಭೋರ್ವರಾದಪಿ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨./೧೦೯)

೩. ಹಾಗೆ ರತ್ನಗಳ ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಅವಯವಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದು
ಆ ಪಾಪಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲದಂತಿತ್ತು ಎಂಬ
ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ(೧೪/೧೧)ದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕಂಸನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಕಂಡ ದುರಂತ

ಶರೈಃ ಕರೋರ್ವಂಘ್ರಿಶಿರೋಧರಾದೀಂ-
ಶ್ಚಕರ್ತೃ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ರಿಪೂಣಾಮ್ |
ಸ್ವಯಂ ಮುದೋನ್ಮೀಲಿತಲೋಚನಾಂತ-
ಶರೈಸ್ತದಾಽತಾಡ್ಯತ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ || ೫೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದ ರತ್ನಗಳ ಕೈ, ತೊಡೆ, ಕಾಲು ಹಾಗೂ
ಕತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿದ; ಆಗ ನಲಿವಿನಿಂದ ಅರಳಿದ ಕಾಮಿನಿಯರ
ಕುಡಿನೋಟಗಳ ರೂಪದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಯಂ ತಾಡಿತನೂ ಆದ.

೧. : ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳು ರತ್ನಗಳನ್ನು ನಾರಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ
ಕಾಮಿನಿಯರ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ಆವನತ್ತಲೇ ನಟ್ಟವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ತದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಪ್ತೃಣಾಂ ಸಜ್ಜನಾಣಾಂ ಸಮಸ್ತಪಾಪಕ್ಷಯೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮಾತಲಿಗಾದ ಹರ್ಷವಿರೇಷ

ಚಿರಂ ಪುರಾ ವೈಷ್ಣವಸೇವನೇನ

ಮುಕುಂದಸಾಮೀಪ್ಯಫಲಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ |

ಸ ಮಾತಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯ-

ಮಭೂನ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯೋಭಯಥಾಽಪಿ ಸೂತಃ || ೫೭ ||

ಹಿಂದೆ ಬಹುಕಾಲ ಮಾಡಿದ ವೈಷ್ಣವನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಸೇವೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಮೀಪ ನೆಲೆಸುವ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದ ಆ ಮಾತಲಿಯು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸೂತನೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟ.

ವಿ. : ೧. ಸೂತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾರಥಿ ಹಾಗೂ ವಂದಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಉಂಟು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಅವನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತಲಿ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಸೂತನೂ ಆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿ ಹಾಗೆ ನೆಲೆಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಲಭಿಸಲು ಆ ಮುನ್ನ ಅವನು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಸೇವಿಸಿದ್ದೇ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ವೈಷ್ಣವರ ಸೇವೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಮಹತ್ಸೇವಾಂ ದ್ವಾರಮಾಹುರ್ವಿಮುಕ್ತೇಃ - ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೫/೫/೨).

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಸನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪರಿಪೋಷಣಾಯ ಪತಗಂ ವಾತಂ ವಿಲಾಸಾಯ ತಾನ್

ವತ್ಸಾನೋವೃಷಧೇನುಕಾದಿದಿತಿಜಾಂಸ್ತದ್ವಾರಪೋಥಾನಿವ |

ಅಶ್ವೇಭೌ ರಜಕಂ ಚ ಮಾತುಲಕೃತೇ ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಮಲ್ಲಾಂವೃತ-

ತ್ಸೇನಾಂ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ಮ ಗಾಢತಮಸೇ ಸಂಪ್ರೇಷಯಿಷ್ಯನ್ ಕ್ರಮಾತ್ || ೫೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೋದರಮಾವನಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವನ ಪೋಷಣೆಗೆಂದು ಪೂತನಿಯನ್ನು, ಅವನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆಂದು ಬಿಕಾಸುರನನ್ನು

೧. ಸೂತನು ಸಾರಥೌ ತಕ್ತಿ ಕತ್ತಿಯಾತ್ ಬ್ಯಾಘೇನುತೇ |
ವಂದಿವಾರದಂಭೋ ಪುಂಸಿ ಪ್ರಸೂತೇ ಪ್ರೇರಿತೇ ತ್ರಿಪು ||

ಹಾಗೂ ತೃಣಾವರ್ತನನ್ನು, ಭಾರವಾಹಕರನ್ನಾಗಿ ವತ್ಸಾಸುರ, ರಕಟಾಸುರ, ವೃಷಭಾಸುರ, ಧೇನುಕಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರಜಕನನ್ನು ಮಲ್ಲರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಈಗ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾಗುವ ಕಂಸ ಸಪರಿವಾರನಾಗಿ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಮುನ್ನ ಪೂತನಿಯನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ಪೋಷಣೆಗೆ ಎಂಬಂತೆ ಬಕಾಸುರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಂಬಂತೆ; ಆನೆ(ಕುವಲಯಾಪೀಡ) ಕುದುರೆ(ಕೇಶಿ)ಗಳನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಎಂಬಂತೆ, ಅಗಸನನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ಪರಿಚಯಿಗಾಗಿ, ಇತರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾರಪಡಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಸೇವೆಗಾಗಿ, ಆ ಮುನ್ನ ಹತರಾದ ಆವರಲ್ಲರೂ ಕಂಸನಂತೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೇ ತೆರಳಿರುವರು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ಇದು ದುಷ್ಕರು ತಾವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಸಹ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಪರಮಪಾಪಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ: ತಮೋದ್ವಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್ 1- (ಭಾಗವತ. ೫/೫/೨); ಇಭಿ - ಆನೆ.

೪. ಬಕಪಕ್ಷಿಯು ಹಾರುವುದು; ತೃಣಾವರ್ತನು ಸುಂಟರಗಳಾಗಿ; ಅದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ವಿಹಾರಕ್ಕೇಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ; ವತ್ಸಾಸುರ, ವೃಷಭಾಸುರ, ಧೇನುಕಾಸುರ, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಆನೆ - ಈ ಐವರೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭಾರಹೊರಲು ಅರ್ಹರನ್ನಿಸುವರು; ರಜಕ - ಅಗಸ, ಬಟ - ಒಗಿಯುವ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸೇವಕನೆನ್ನಿಸುವನು.

೫. ಬಕಾಸುರನ ವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ಇದೇ ಭಾವದ ವಿವರಣೆ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು^೨.

೬. ಈ ದ್ವೋಕವು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವ ವಿವರಣೆಯುಂಟಿದೆ :

ದ್ವೈಪಾತ್ ಸ ಸರ್ವಜಗದೇಕಗುರೋಃ ಸ್ತೋಮೈಃ
ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಮಾಪಿತವನೈಃ ಸಹಿತಃ ಸಮಸ್ತೈಃ |
ಧಾತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಯಯೌ ಕುಮತಿಸ್ತಮೋಽಂಧ-
ಮನ್ಯೇಽಪಿ ಚೈವಮುಪಯಾಂತಿ ಹರಾಪಭಕ್ತಾಃ || (೧೨/೧೨.೨)

೧. ಅಶ್ವಿಣೌ ಕೇಶಿಕುವಲಯಾಪೀಡೌ ರಜಕಮಲ್ಲಾರ್ಜ ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ತತ್ಸೇನಾಂ ಕಂಸಸೇನಾಂ ಸಂಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ವ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಪಪಾಃ ಕಂಸನಂಬುಧಿನಃ ಸರ್ವೇಣಾಪ್ಯಂಧತಮಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂತಿ ಭಾವಃ | -ಮ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಗ್ಬಾಲ್ಯಗ್ರಹರೂಪಿಣೀಂ ನ ರಕಟೇ ಸಂಕಲ್ಪ ರಜ್ಜುಗ್ರಹಾಂ ತದ್ವಾಹಾನ್ ಮರಕೇರಿವತ್ಪ್ರವಭಾನ್ ನಿರೀವದ್ವತ್ಯಾಸುಮತ್ | ಸಂಯೋಜ್ಯಾನಿಲರೂಪಧೈತ್ಯಮಧುನಾ ತಚ್ಚಿಪ್ತಮತ್ಯದ್ಭುತಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರೇಷಯಂತೀವ ಹಸ್ತಗಬಕೋ ಗಾಥಂ ತಮಃ ಪ್ರಾಪಯನ್ ||

-ರು.ವಿ.(೪/೨.೪)

ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಂಗಭೂಮಿ

ವಿಸ್ತೀರ್ಣೈರ್ವರಹಾರಚಾಮರಸಿತಚ್ಚತ್ರಾದಿವಿತ್ತೈಃ ಸಿತಾ
ನೀಲಾ ಸ್ವಸ್ತಕಚಾಸಿನೀಲಮಣಿಭಿಃ ಸಾ ರಂಗಭೂಮಿರ್ಮೃಧೇ |
ರಕ್ತಾ ರಕ್ತಚಯೇನ ಹೈಮಕವಚಾಕಲ್ಪಿಶ್ಚ ಪೀತಾಽಽತ್ಮನೋ
ನಾಮಾಸ್ತಕದ್ರಿದೋಘಮಗ್ನಕುಣಪಾ ಚಕ್ರೇಽನುಕೂಲಂ ತದಾ || ೫೯ ||

ವಿಶಾಲವಾದ ಶೈಷ್ಯ ಹಾರಗಳು, ಚಾಮರಗಳು, ಶೈತಚ್ಚತ್ರ ಮೊದಲಾದ ವೈಭವಗಳಿಂದ
ಬಿಳಿಯಾಗಿಯೂ, ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿ, ಬಿಡ್ಡ , ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ನೀಲವರ್ಣ-
ದ್ದಾಗಿಯೂ, ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದಾಗಿ ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ, ಚಿನ್ನದ ಕವಚ ಅಭರಣಗಳಿಂದಾಗಿ
ಹಳದಿಯಾಗಿಯೂ, ರಕ್ತದ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ರವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ
ರಣಾಂಗಣವು ಆಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಂಗಭೂಮಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಅನುಕೂಲ-
ವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ಮಿ.೧. ರಂಗಭೂಮಿ ಎಂದರೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಂಗುರಂಗಾದ ಭೂಮಿ
ಆಗ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಬಿಳಿ, ನೀಲಿ, ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಗಳು ಕಾಣಿಸಿ-
ಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ರಂಗಭೂಮಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಿತ - ಬಿಳಿ; ಅಸೃಕ್ - ರಕ್ತ; ಮೃಧೇ - ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ.

ಕಂಸನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕೋಪಾಟೋಪವತೇನ ರಕ್ತನಯನಂ ತಂ ಬಿಡ್ಗಚರ್ಮೋಲ್ಲಸ-
ತ್ಪಾಣಿಂ ಪಾಪಮಿವೋತ್ತತಮಮತಂ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಭುಃ |
ಪೃಥ್ವೀಮೇತ್ಯ ನಿಪಾತ್ಯ ವಿಸ್ಪತಕಚಂ ತ್ರಸ್ತಂ ಚಕರ್ವಾಚ್ಛುತಃ
ಪ್ರೇಮಪ್ರಾವಿಲಸಾಧುಸಂಘನಯನೈಃ ಸಾನಂದಮಾಲೋಕಿತಃ || ೬೦ ||

ಕೋಪಾಟೋಪಕ್ಕೆ ಮರನಾಗಿ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ಡ , ಗುರಾಣಿ-
ಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕೈಗಳ ಪಾಪವುರುಷನಂತೆ ಧಾವಿಸಿಬಂದ ಶತ್ರುವಾದ ಕಂಸನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ

೧. ನನು ಕುಣಪಾದೀನಾಮುಂಗಲಾದೀಣಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ರಂಗಭೂಮಿತ್ವಮಿತ್ಯತಃ ಆಹ | ಆಸೃಕರಿತಾಂ
ರಕ್ತನದೀಣಾಂ ಒಪ್ಪೇ ಪ್ರವಾಹೇ ಮಗ್ನಾಃ ಕುಣಪಾಃ ಯುಕ್ತಾಂ ಸಾ ಶಘೋಕ್ತಾ | ಬಹುರಕ್ತಪ್ರವಾಹೇ ಭಾರವಣಾತ್
ಕುಣಪಾಣಾಂ ಮಗ್ನತ್ವೇನ ಅದರ್ಶನಾದಿತಿ ಛಾಪಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ರಕ್ತಭರು ವಿಲೋಚನಮ್" | "ಬಿಡ್ಗಚರ್ಮಧರಂ ಕೃಷ್ಣಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.
ವಾಹಪುರುಷ್ಯಾಪ್ಯೇತಾದೃಶತ್ಯಾತ್ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪೃಥಿವೀಮೇತ್ಯ ಕಂಸಂ ನಿಪಾತ್ಯ ವಿಸ್ಪತಕಚಂ ವಿಶೇಷ-
ಕೇರಂ ತ್ರಸ್ತಂ ಭೀತಂ ಅಮತಂ ಶತ್ರುಂ ಕಂಸಂ ಪ್ರೇಮ್ಯ ಸ್ನೇಹೇನ ವ್ಯಾವಿಲಾನಿ ಆವೃತಾಃ ಸಾಧುಸಂಘನಯನಾನಿ
ಶೈಃ | ಸಾನಂದಂ ಯಥಾ ತಥಾ ಆಲೋಕಿತಃ ಸತ್ ಚರ್ವಣ ಇತ್ಯದ್ವತ್ವ ಕರ್ತೃಣಾಂ ಕೃತಮಾನ್ | -ವ್ಯಾ.

ಹಿಡಿದು, ಭೂಮಿಗೆ ಎಳೆತಂದು ಬೀಳಿಸಿ, ಮುಡಿ ಹರಡಿದ, ಭೇತನಾದ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆರ್ದ್ರವಾದ ಸಜ್ಜನ ಸಮುದಾಯವು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಲಿವಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆ ಆಚ್ಯುತನಾದ ಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಳೆದಾಡಿದ : (ಪ್ರಾವಲ - ತೋಯ).

ವಿ : ಕಂಸನ ಅಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಪಾಪಪುರುಷ ಚಿಂತನೆಗೆ ಒಹಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು ಎನ್ನು ಮೂಲಕ ಕಂಸನು ಮೂರ್ತಿ ತಳೆದ ಪಾಪಪುರುಷನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು:

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಶಿರಸ್ಕಂ ಚ ಸ್ವರ್ಗಸ್ವೇಯಭುಜದ್ವಯಮ್ |
ಸುರಾಪಾನಪೃಥಾ ಯುಕ್ತಂ ಗುರುತಲ್ಪಕಟಿದ್ವಯಮ್ ||
ತತ್ಸಂಯೋಗಪದದ್ವಂದ್ವದುಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಪಾತಕಮ್ |
ಉಪಪಾತಕರೋಮಾಣಂ ರಕ್ತಶ್ಚರ್ಮವಿಲೋಚನಮ್ |
ಖಡ್ಗಚರ್ಮಧರಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಕುಕ್ಷೌ ವಾಮೇ ವಿಚಿಂತಯೇತ್ ||

-ವಾಯುಪುರಾಣ, ಮಾಘಮಾಹಾತ್ಮೆ

ಹತನಾದ ಕಂಸ

ಕೃಷ್ಣೋಽಥೋ ಬಹಿರಾಜಗಾಮ ನಗರಾತ್ ಕಂಸಸ್ಯ ದೇಹಾಭಿಧಾ-
ಚ್ಛ್ವಾಃಶ್ಲೋತ್ರಮುಖಾಕ್ಷಿಪಾಲನಪರೈಃ ಸ್ವೀಯೈಃ ಸಮೇತಃ ಸುರೈಃ |
ನಷ್ಟಾನ್ವಿಷ್ಟಜನಾನ್ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಮತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಿಪುಷ್ಪಂ ಭಟಾ-
ನಂದೋಽಪಿ ಕ್ಷಯಮೇಯಿವಾನ್ ಸ ಚ ಖಲೋ ಹೀನೋಗ್ರಸೇನೋ ಹತಃ^೧ ||

ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣನು, ಕಂಸನ ದೇಹವೆಂಬ ನಗರದಿಂದ, ತನ್ನವರಾದ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ, ಮುಖ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳ ಸಮೇತ ಹೊರನಡೆದ. ತನ್ನ ಇಷ್ಟಜನರು ಹತರಾದದ್ದನ್ನು ತನ್ನ ಹಗೆಯಾದ ಕೃಷ್ಣನು ಬಹಳವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಭಟರ ಆನಂದವೂ ಸಹ ನಾರ ಹೊಂದಿತು; ಒಗೆಗೆ ತನ್ನ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆ ದುಷ್ಟ ಕಂಸ ಹತನಾದ.

೧. ನಿಶೇಷತೋ ವಿನಿಹತೇ ಸ್ವಬಲೇ ಸ ಕಂಸವ್ರಮಾಸಿಪಾಣಿರಬಯಾತುಮಿಯೇಷ ಕೃಷ್ಣಮ್ |

ತಾವತ್ ತಮೇವ ಭಗವಂತಮಭಿಪ್ರಯಾಂತಮುತ್ತುಂಗಮಂಚರಿಸಿ ಪ್ರದರದರ್ಗ ವೀರಮ್ ||

ತಂ ಶೈಲವೇಗಮುಭಿತಃ ಪ್ರತಿಸಂಚರಂತಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಾಶು ಜಗ್ಮಹೇ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಸಹ್ಯ |

ಕೀಲೇಶು ಚೈನಮುಭಿಮೃಶ್ಯ ಕರೇಣ ವಾಮೇನೋದ್ವೃತ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಕರೇಣ ಜಘಾನ್ ಕೀಽನ್ಯ ||

ಸಂಚಾಲಿತೇನ ಮುಕುಟೇನ ವಿಕುಂಡಲೇನ ಕರ್ಣಾದ್ವಯೇನ ವಿಕತಾಭರಣೋರಣಾ ಚ |

ಸ್ವಸ್ಥಾಂಬರೇಣ ಜಪುನೇನ ಸುರೋಚ್ಚರೂಪಃ ಕಂಸೋ ಬಭೂವ ಪರಸಿಂಹಕರಾಗ್ರಸಂಸ್ಥಃ ||

ಉತ್ಕೃಷ್ಣ ತಂ ಸುರವತಿಃ ಪರಮೋಚ್ಚಮುಖಾದನ್ಯೈರಾಚೇಯಮತಿವೀರ್ಯ ಬಲೋದವಸ್ರಮ್ |

ಅಬ್ಧೋದ್ರವೇಶವರಗುಪ್ತಮಗಂತಶ್ಚಿರ್ಭೂಮೌ ನಿಪಾತ್ಯ ಸ ದದೌ ಪದಂಭೋ ಪ್ರಹಾರಮ್ ||

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೩/೧೨೭ - ೧೩೦)

ವಿ : ೧. ಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕಂಸನು ಮೃತನಾದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೇಹ ಅಳಿಯುವುದು ಅದರಿಂದ ಪರಿಪಾಯಗಳು ಹೊರಹೊರಟಿಗಲೇ ಎಂಬ ರಾಸ್ತವಾಣಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಇದಾಗಿದೆ : ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತತ್ಕದೇಹಸ್ಯ ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನರಃ (ಮಹಾಭಾರತ).

೨. ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪಾಲಕರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಚರರು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಅಕ್ಷಿ - ಇಂದ್ರಿಯ.

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕ ೫೦ರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಂಸ - ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಭೃಗುಮುನಿ

ಕಂಸೋಽಂತರ್ವೃತಗರ್ವಪರ್ವತವರಃ ಪೋತಸ್ಯ ಘಾತಾಹತೋ

ವಕ್ತ್ರಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸುಲಜ್ಜಿತ ಇವ ಪ್ರಾಪೋಗ್ರಮಂಧಂತಮಃ |

ಅನ್ಯಃ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ ಧಾಮ ಸುಮಹಸ್ತೋಮಂ ಜಗಾಮ ದ್ವಿಷಾ

ಯುಕ್ತಂ ಮಾಂ ಹರಿರಗ್ರಹೀತ್ ಕರುಣಯೇತ್ಯಾಶ್ರಾವ್ಯಭವೋತ್ತಮಃ || ೬೨ ||

ತನ್ನೊಳಗೆ ಗರ್ವವೆಂಬ ಮಹಾಪರ್ವತವನ್ನು ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಂಸ ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೃತನಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಒಹಳ ನಾಚಿದವನೆಂಬಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳಿದ; (ಅವನೊಳಗಿದ್ದ) ಮತ್ತೊಬ್ಬನು, ತನ್ನ ವೈರಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಎಂದು ಶ್ರವಣೀಯವಾದ, ಭವ್ಯವಾದ ಉತ್ಸವದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ : ೧. ಕಂಸನು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳಿದರೆ, ಅವನೊಳಗೆ ಅವಿಷ್ಕರಾಗಿದ್ದ ಭೃಗುಮುನಿ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಪೋತ - ಶಿಶು.

೨. 'ದ್ವಿಷಾ ಯುಕ್ತಂ ಮಾಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರದ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು:

೧. ಸ ನಿತ್ಯದೋದ್ವಿಗ್ಧಧಿಯಾ ತಮೋಶ್ವರಂ ವಿಬಿನ್ನದನ್ ವಾ ವಿಚರನ್ ಸ್ವಪನ್ ಭವನ್ |

ದದರ್ಶ ಚಕ್ರಾಯುಧಮಗ್ರತೋ ಯತಸ್ತದೇವ ರೂಪಂ ದುರವಾಪಮಾಪ || -ಭಾಗ.(೧೦/೪೨/೨.೯)

೨. ದೇಹೇ ತು ಯೋಽಭವದಮುಷ್ಯ ರಮೇರಬಂಧುರ್ವಾಯುಃ ಸ ಕೃಷ್ಣತನುಮಾಶ್ರಯದನ್ವಪಾಪಮ್ |

ದೈತ್ಯಂ ಚಕರ್ಷ ಹರಿರಶ್ಚ ರೂರಾಸಂಸ್ತಂ ಪಶ್ಯತ್ಸು ಕಂಜಜಮುಪೇಮ ಸುರೇಷ್ವರಂತಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೨,೧)

೩. ಯಥಾ ಮಹೋತ್ಸವೇ ವೀಣಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಾಘೋಷಯಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿದ್ವೇಷಜೀವಕೃತಸಂಗಮಪಿ ಸ್ವಪ್ನಕಂ ಕೃಷ್ಣೋ ವ್ಯಮೋಚಯದಮೋ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ |

ಕಿನ್ನಾಮ ತದ್ವಹಿತಕೃತಜನಾನಿ ಸ್ಥ ಕೈಮುತ್ಯಮೂಹಯತ ಸತ್ಯವತೀಸುತೋಕ್ತ್ಯಾ || (೨/೫೮)

೨.. ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಕಾಣದಷ್ಟು ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿರುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅಂಧಂತಮಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಭೂಗೋಳನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನ ವಿಶೇಷವರ್ಣನೆಯು ಬಂದಿದೆ.

ಕಂಸನ ಶವವನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಗೋಳಾಡಿದ ಅವನ ಪತ್ನಿ
ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾನ್ ಕತಿಚಿತ್ ಸ ಹತ್ಯಾ
ಛಿನ್ನಾಂಗಸಂಧೀಂಶ್ಚ ತಥಾ ನ ಕಂಸಮ್ |

೧. ಪರಸ್ಪರಾರ್ಥನಶೂನ್ಯಂ ತಮಃ ... |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿವಾಭೂತತಮೋರೂಪಂ ಹಿಮಾಗೀವ ಶಿಲಾಶಿಖಾ ||
ನ ಚೇದ್ವಾರಂ ಕುತಶ್ಚಕ್ಷೇ ಚಕ್ಷೇಣ ಯದುವೃಂಗಳವಃ |
ಆನಾದಿಕಾಲತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಲ್ಯಾಣಾಸ್ತತ್ರ ದಾಸವಾಃ ||
ಅಸಂಖ್ಯಾತಾಃ ಕಿಲಾರ್ಹಂತಿ ಯಾತಸ್ಯಾಪ್ತೀವವೇದಸಾಃ |
ಲಯೇಷ ಮುಕ್ತಿವದಿದಂ ವಿಷ್ಣು ಕೃಪಾಶ್ಚಕ್ರಪರಮ್ ||
ತದ್ಗಾ ಜೀವಾ ಏವ ತದಾ ವಿಶಂತಿ ಜಲರಂ ಹರೇಃ |
ತತ್ರಾಪಿ ದುಃಖರೂಪತ್ವಾದ್ವಿಶುಕ್ತಿಕಿರೋವೃಥಾಃ ||
ಅಧಿವ್ಯಾಧೀಂಶ್ಚ ಬಹವೋ ಭುಂಕ್ತೇ ಸ್ವರೂರಗಾನ್ |
ಹರ್ಯಾಜ್ಞಯಾ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ವತಂತ್ಯತ್ರ ಕಿಲಾಶಿಲಾಃ ||
ಅಗ್ನಿಶಸ್ತ್ರಶಿಲಾಶ್ಚೇವರೂಕ್ಷವಕ್ಷಿಕ್ವತಾ ವೃಥಾಃ |
ವಿಣ್ಮಾ ತಪೋಯಕಲಿಲತಮಃಕೂಪೇಷ್ವನೇಕಧಾ ||
ನಾಗಾವಿಧಾ ಯಾತಸಾರ್ವ ಪುನಃಭೂರ್ಮುಂ ಹಿ ಪೂರ್ವವತ್ |
ಯದ್ಯಪ್ಯಂಧೇ ತಮಸ್ಸಸ್ಮಿನ್ ಪತಿತಾಃ ಪಾಶಿನೋ ಜನಾಃ ||
ನಿತ್ಯದುಃಖಾತ್ಮಕಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪಿಣಃ |
ಅಚ್ಛೇದ್ಯಾಚ್ಛೇದ್ಯದೇಹತ್ವಾತ್ ತಥಾಃ ಪ್ರಸ್ತಾದಿಪಾತಸ್ಯೇ ||
ವಜ್ರಕಲಜಲೂಕಾದಿರದಸ್ಯೇ ಪಾವಕೋಷ್ಠಕಾಃ |
ಶಿಲಾಪಾತ್ಯೇ ಪೂಯಮೂತ್ರಮುಲದುರ್ಗಾಂಧತೋಽಪಿ ಚ ||
ರುದತಾಂ ಕ್ರೂರರಬ್ಧೈಶ್ಚ ತಿಕ್ತಾತ್ಮಪ್ಲರಸಾದಿನಾ |
ವತ್ಸನೇತ್ರಯೋತ್ರನಾಸಾಗಾತ್ರೇಷು ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ ||
ವೃಕ್ಷೇಭವಂತಿ ನಿತ್ಯಾದಿ ದುಃಖಾನೇವ ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ |
ಮುಕ್ತಾಸಾಂ ಮೌಕ್ತವಿಷಯೈರ್ವ್ಯಕ್ತಾನೇಕಪ್ರಮೋದವತ್ ||
ತತಂಚಕಪ್ಪಮಿತ್ಯಾಹುರ್ಮೃತಂಚೇಂದ್ರಿಯದುಃಖದಮ್ |
ರುದತಾಂ ಕ್ರೂರರಬ್ಧೈಶ್ಚ ಕ್ರೂರರಸಾದಿರದರಸ್ಯೇ ||
ಕ್ರೂರಗಂಧೈಃ ಕ್ರೂರರಸೈಃ ಕ್ರೂರಾಸ್ತಪ್ತರಸೈರಪಿ |

- ಭೂಗೋಳವರ್ಣನೆ (೮೧-೯೩)

ಜಘಾನ ಕಾಯಂ ಪರಿರಭ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ

ಪತ್ನ್ಯಾ ರುದಂತ್ಯಾ ಇವ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯನ್ || ೬೩ ||

ಕೆಲವರನ್ನು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಕೀಲುಗಳುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ; ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ರೋದಿಸುವ ಅವನ ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಂಸನ ದೇಹವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

೧. : ೧. ಚಾಣೂರಾದಿ ಕಂಸನ ಭೃತ್ಯರನ್ನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಹಾಗೆ ತುಂಡರಿಸದೆ ಜಿಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನ ಪತ್ನಿ ಅವನನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಗೋಳಾಡುವುದನ್ನು ಜಗತ್ತು ಕಂಡು ಪಾಠ ಕಲಿಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭೀಮಸೇನನು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಕೌರವರನ್ನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ, ಎದೆ ಬಗೆದು ತೊಡೆಮುರಿದು, ಸಂಹರಿಸಲು ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ವಚನನೀಡಿದ್ದು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರು ಮುಕ್ತಕೇಶಿಯರಾಗಿ ಅವರ ಗಂಡಂದಿರ ಶವಗಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ರೋದಿಸುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿ ಎಂದೇ ಆಗದ್ದಿತಲ್ಲವೇ.

ರೋದಿಷ್ಯಂತಿ ಸ್ತ್ರೀಯೋ ಹೈವಂ ಯೇಷಾಂ ಕೃದ್ವಾಽಪಿ ಭಾಮಿನಿ |

ಭೀಭತ್ಸುರಶಂಭಿನ್ಯಾನ್ ಶೋಣಿತೌಘಪರಿಪ್ಲುತಾನ್ |

ನಿಹತಾನ್ ವಲ್ಲಭಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ರಯಾನಾನ್ ವಸುಧಾತಲೇ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ವನ.೧೨/೧೨೮)

೩. ಕಂಸವಧೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಸುಖಪಡಿಸಿರುವರು :

ದೈವಾತ್ ಸ ಸರ್ವಜಗದೇಕಗುರೋಃ ಸ್ಥಂಭೈಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಮಾಪಿತವನ್ಯಃ ಸಹಿತಃ ಸಮಶ್ಚೈಃ |

ಧಾತ್ವಾ ದಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಯಯೌ ಕುಮುತಿಸ್ತೋಽಂಧಮನ್ಯೇಽಪಿ ಚೈವಮುಪಯಾಂತಿ ಹರಾವಭಕ್ತಾಃ ||

ನಿತ್ಯಾತಿದುಃಖಮನಿವೃತ್ತಿಸುಖದ್ವೇತಮಂಧಂತಮೋ ನಿಯತಮೇತಿ ಹರಾವಭಕ್ತಃ |

ಭಕ್ತೋಽಪಿ ಕಂಜಜಗಿರೀರಮುಖೇಷು ಸರ್ವಧರ್ಮಾರ್ಣವೋಽಪಿ ನಿಖಿಲಾಗಮನಿರ್ಗಮೀನಃ ||

ಯೋ ವೇತ್ತಿ ನಿಶ್ಚಿತಮತಿರ್ಹರಿಮುಬ್ಬತೇರಪೂರ್ವಾಖಲಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸಕಲೇಽಪಿ ಕಾಲೇ |

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ತಿಪ್ರಲಯಮೋಕ್ಷವಮಾತ್ಮತಂತ್ರಂ ಲಕ್ಷ್ಣಾ ಅಪೀರಮತಿಭಕ್ತಿಯುತಃ ಸ ಮುಚ್ಯತೇ ||

ತಸ್ಮಾದನಂತಗುಣಪೂರ್ಣಮಮುಂ ರಮೇಶಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಮೋಕ್ಷರಹಿತಂ ಪರಯೈವ ಭಕ್ತ್ಯಾ |

ವಿಜ್ಞಾಯ ದೈವತಗಣಾಂಶ್ಚ ಯಥಾಕ್ರಮೇಣ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಹರೇರಿತಿ ಸದೈವ ಭಜೇತ ಧೀರಃ ||

೧. ತೇಷಾಂ ಸ್ತ್ರೀಯೋ ಮಹಾರಾಜ ಸುಪ್ತಸ್ತರಗದುಃಖತಾಃ |

ತತ್ರಾಭೀಯುರ್ವಿನಿಘ್ನುತ್ಯಃ ಸ್ಪ್ರೇರ್ಪಾಣ್ಯದ್ರುಲೋಚನಾಃ ||

ರಯಾನಾನ್ ವೀರಶಯ್ಯಯಾಂ ಪತಿಸ್ತಾಪಿಂಗೈಶ್ಚೋಚನಃ |

ವಿಲೇಪುಃ ಸುಪ್ತಂ ನಾರ್ಯೋ ವಿಶ್ವವಂತ್ಯೋ ಮುಹುಃ ರುಚಿಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೪೩/೪೩, ೪೪)

೨. ಮಂಜಾತ್ ಅಥಃ ವಚನಗೇಛೈವ ಕಂಸಂ ಗತಾಸುಂ ಚಕಾರೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನಿವೃತ್ತ ಕಂಸಮೋದಸಾ ವಿಧಾತ್ವಶಂಭುಪೂರ್ವಕೈಃ |
 ಸ್ತುತಃ ಪ್ರಸೂನವರ್ಷಿಭಿರ್ಮುಗ್ಧಮೋದ ಕೇಶವೋಽಧಿಕಮ್ ||
 ಸದೈವ ಮೋದರೂಪಣೋ ಮುದೋಕ್ತರಸ್ಯ ಲೌಕಿಕೇ |
 ಯಥೋದಯೋ ರವೇರ್ಭವೇತ್ ಸದೋದಿತಸ್ಯ ಲೋಕತಃ ||
 ಅನಂತಚತುರ್ಭಾರ್ಗವಃ ಸದೋದಿತೈಕರೂಪಕಃ |
 ಸಮಪ್ರದೋಷದರ್ಶಿತೋ ಹರಿಗುಣಾತ್ಮಕಃ ಸದಾ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೩/೧೩.೨-೧೩.೬)

ವಿಶ್ರಾಂತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಮಿವೃಂದಮನಶ್ಚಂದ್ರಃ ಶ್ರಮಂ ಪರಿಹರನ್ನಿವ |

ಯಮುನಾಕೂಲಮಗಮದ್ವಿಮಲೀಕರ್ತುಮಂಜಸಾ || ೬೪ ||

ಮುನಿವೃಂದದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಯಮುನಾ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಯಮುನಾ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅದು ಶ್ರಮ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವುದು ಅದನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿವಿಧ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಮಾತು ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಕರಗೋನಿಕರಾಡ್ಯಂ ತೀರ್ಥಜಾತಮುಘಯಂ ಚ ಧರಣ್ಯಾಮ್ |

ಆತ್ಮಮಜ್ಜನತ ವಿವ ನಿಶಾಮಂ ಪರ್ಯತೋಧಯದಮಂದಮನೀಪಃ || (೬/೨.೫)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುನಿವೃಂದಕ್ಕೆ ಅನಂದನೀಡುವ ಚಂದ್ರನಂತಹವನು. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಿಂದ ಇತರರ ಶ್ರಮವೇ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಚಂದ್ರಸದೃಶನಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶ್ರಮವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯಮಿವೃಂದಮನಶ್ಚಂದ್ರಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಯಮುನಾ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶವು ವಿಶ್ರಾಂತೀರ್ಥ (ವಿಶ್ರಾಮ್ ಘಾಟ್) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಯಮಿ - ಯತಿ, ಮುನಿ; ಕೂಲ - ತೀರ.

೫. ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಯಮುನಾದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾದವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿದ್ದು ಅಪೂರ್ವಸಂಗತಿ; ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಕಾಲೀಯಮಥನ ಮಾಡಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಯಮುನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಿದ ಅವನು ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಯಮುನೆಯ ಸಂಕೇತದಂತಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ; ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡುರೂಪಗಳ ಕಾರ್ಯವೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೬. ಆ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಭಕ್ತಜನರ ಪಾಪಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವ
ವಿಂಬುದನ್ನು ಆ ಹಸರು ಸೂಚಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ :

ಸಂಸಾರಸಂಸರಣಬೇದವಿಭೇದಕಾರಿ ಕಂಸಾರಿಸತ್ತಿತಟೀಗತಪಾರುವಾರಿ |

ವಿಶ್ರಾಂತಿತೀರ್ಥಮಮಲಂ ಹರಿಲೋಕವಾಸವಿಶ್ರಾಂತಿದಂ ದಿಶತು ನಃ ಸಕಲೇಶ್ವತಾನಿ ||

ಮುಖೇಕೋಟಿಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಮುಖಂ ಮಾನಸಯತೋ ಮುಹುಃ |

ಅಭ್ರಾಂತಿಕರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಥಂ ವಿಶ್ರಾಂತಿತೀರ್ಥತಾ || -ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೨.೨,೨.೨)

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಚೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಯಮೇಕಾದಶಃ || ೬ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ವಿಕಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
ಹೆನ್ನೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೨. ದ್ವಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ - ೧-೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ - ೭-೧೦; ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೧, ೧೨; ಮಹಾದೇವದೇವತೆಯಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನ - ೧೩-೧೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ಬಲರಾಮರ ಉಪನಯನ - ೧೮-೨೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲವಾಸ - ೨೯, ೩೦; ಗುರುಪುತ್ರೋಜ್ಜೇವನ - ೩೧-೩೮; ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೩೮; ಅಮಾತ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ-೩೯-೬೯; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೭೦)

ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ

ತತಃ ಸದಸ್ಯಗ್ರಸೇನಮಾಹೂಯ ಮಧುರಾಪತಿಃ |

ಯದೂನಾಮಧಿಪಂ ಚಕ್ರೇ ಮುದಾ ಪ್ರಣತವತ್ಸಲಃ || ೧ ||

ಬಳಿಕ ಮಧುರಾಧೀಶನಾದ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದದಿಂದ ಸಭೆಗೆ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಕರೆತರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಯಾದವರ ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ; (ಸದಸ್ಯ-ಸಭೆ; ಅಧಿಪ-ರಾಜ)

ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ರಾಜ್ಯಂ ಮೇ ತವ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ನಿಯಮಾಃ ಸೇನಾ ತಿಕ್ಷ್ಣಾಽಂಗನಾ
ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತವಿರಕ್ತಿದೈನ್ಯರಮನಚ್ಛಾನಾದಿಲಾಭೋ ಧನಮ್^೧ |

ಮಚ್ಛೋತ್ರಾಂತಿಕಸಂಗತೇ ತವ ಯಶೋಧಾರೇ ಸ್ವರಚ್ಛಾಮರೇ
ಭತ್ತಂ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಕೃತಂ ಭವಾತಪಹರಂ ಹಸ್ತಾರವಿಂದಂ ತವ || ೨ ||

ನಿನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ನನಗೆ ರಾಜ್ಯ ; ವೈಷ್ಣವವ್ರತಗಳೇ ಸೇನೆ; ಸಹನೆಯೇ ನಾರಿ; ಸದಾ ಭಕ್ತಿ , ವಿರಕ್ತಿ, ದೈನ್ಯ-ಕಳೆಯುವ-ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಸಂಪತ್ತು ; ನನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವ ನಿನ್ನ ಯಶೋಧಾರೆಯೇ ಹೊಳೆಯುವ ಚಾಮರಗಳು ; ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿರುವ ಭವದ ಬೇಗಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ನಿನ್ನ ಕರಾರವಿಂದವೇ ನನಗೆ ಶ್ವೇತಚಕ್ರ^೨.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಸ್ತುಗ್ರಹದಿಂದ ರಾಜ್ಯವಡೆದ ಉಗ್ರಸೇನ ತನಗೆ ಆ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪರಿ ಇಲ್ಲಿದೆ^೩:

೧. ವಿತ್ತಂ ಬಂಧುವರ್ಗಯ ಕರ್ಮ ವಿಧ್ಯಾ ಚೈವ ತು ದಂಚಮೀ |

ಏತಾನಿ ಮಾನ್ಯಸ್ಯಾನಿ ಗಣಿಯೋ ದ್ವೈತರೋತ್ತರಮ್ || -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋದ್ವೃತ (೬/೯) ಮನುಸ್ಮೃತಿವಚನ

೨. ಈ ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ವೈಷ್ಣವಕಮಲಚಕ್ರಂ ಪ್ಲವದ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭುಃ' (೧೯/೩೯) ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೩. ಯಥಾ ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯಃ ಏವಂ ವೇದಾಂತಾಭ್ಯಾಸೀ ಸರ್ವಜನಪೂಜ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವಾ

೨. ಭೌತಿಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತ ರಾಸ್ತ್ರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮಿಗಿಲು; ಸೇನೆಯು ಭೌತಿಕರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಪ್ರತಿನಿಯಮಗಳು ಅಂತಃಕರಣರುದ್ಧಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ರಾಸ್ತ್ರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡುವ ಸಾಧನಗಳು. ಸಹನಶೀಲನಾದವನಿಗೆ ಪತ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸದಾ ಸುಖ; ಧನಪುಳ್ಳವನಿಗೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿ ಕ್ಷೇರಗಳು ಇರದಿರುವಂತೆ ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಎಂದೂ ಕ್ಷೇರಗಳಿರವು. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯು ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಹೊಳೆಯುವ ಚಾಮರಗಳಂತೆ ರೋಭಿಸುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಕಮಲದ ಅಸರೆಯೇ ಭವತಾಪ ನೀಗುವ ಶ್ವೇತಚಕ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಅದಷ್ಟು ಮಿಗಿಲು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದವರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಂತೆ ಮಾನ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ ; ನಿಯಮಾಃ - ವ್ರತಗಳು; ತಿತಿಹಾ - ಸಹನೆ.

ತತ್ತ್ವೇತ್ರಂ ಮಮ ದುರ್ಗಮಾರ್ಯಕರುಣಾ ವರ್ಮ ತ್ವದಂಘ್ರಿದ್ವಜಾ-
ಸಕ್ತಃ ಸೌಮ್ಯ ಮನೋರಥೋ ಮಮ ರಥರ್ದಂದಾಂಸ್ಯಮಂದಾ ಹಯಾಃ |
ಪ್ರಾಣಃ ಸಾರಥಿರಾಯುಧಂ ತ್ವದಭಿಧಾ ಜೇಯಃ ಕಲಿಸ್ತದ್ವಜಾಃ
ಷಟ್ ತೇಷಾಂ ನಗರೀ ಚ ಸಂಸ್ಪೃತರಥೋ ಲಭ್ಯಾ ವಿಮುಕ್ತಿಃ ಪುರೀ || ೩ ||

ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯ ! ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇತ್ರವೇ ನನಗೆ ಕೋಟಿ; ಗುರುಹಿರಿಯರ ಕರುಣೆಯೇ ಕವಚ; ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳೆಂಬ ದ್ವಜದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನೋರಥವೇ ನನಗೆ ರಥವು; ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳೇ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಕುದುರೆಗಳು; ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಸಾರಥಿ; ನಿನ್ನ ನಾಮವೇ ಆಯುಧ; ಕಲಿಯೇ ಜಯಿಸಬೇಕಾದ ರತ್ನ; (ಕ್ರಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳೆಂಬ) ಆರು ಜನರು ಅವನ ಭಟರು; ಸಂಸಾರವೇ ಆ ರತ್ನಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಮುಕ್ತಿಯೇ ನಾನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ನಗರ.

ವಿ. : ೧. ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವನಿಗೆ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಆಪತ್ತು ಒದಗದಿರುವಂತೆ ವೈಷ್ಣವ-ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವವನಿಗೆ ರತ್ನಗಳ ಭಯವಿರದು; ಗುರುಹಿರಿಯರ ಕರುಣೆಯ ಕವಚ

೧. ಯಥಾ ಸೇನಯಾ ರಾಜ್ಯಾಽಪ್ನಿಃ ತಥಾ ನಿಯಮೇನ ರುದ್ಧಾಂತಃಕರಣಸ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ನಾಯಾರ್ಯವಿಭರತಸ್ತು ಸುವಿಂ ತಥಾ ಸಹನಶೀಲಸ್ತು ಸರ್ವದಾ ಸುವಿಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಧನವತಾಂ ನ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ದಿಕ್ತೇಶಃ ತಥಾ ವಿರಕ್ತಾದಿಮತಾಂ ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್ಯೇಶ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ಚಾಮರಂ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂ ವಿದಂ ವೇದಮಾತಾಚಿಹ್ನಂ ಗುರುಮುಖಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತು ಮಾತಾತ್ವೈಶ್ವರಗಮೇವ | -ವ್ಯಾ.

೫. ನ ಕು ಸೈರ್ಗುಣೈಶ್ವರವೇಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಯಥಾ ದುರ್ಗಾಶ್ರಿತ್ಯ ನ ಶತ್ರುಕೃತಃ ತಥಾ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇತ್ರಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸದ್ವಿದ್ಯಾಮುಖ್ಯತಾ ಮೇ ನ ವಿಘ್ನಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಯಥಾ ಕುಟು ನ ಶತ್ರುಶತ್ರುಪ್ರಾಪ್ತಃ ತಥಾ ಗುರುಶ್ರವಣಾನ್ವಿತಮಾದ್ರುಪದ್ರವೈರಭಿಯಂತಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಧರಿಸಿದವರಿಗೆ ಕಾಮಾದಿಗಳ ಉಪದ್ರವವಿರದು; ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ರಥ ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ^೧ ಹರಿ-
ವರಣಗಳ ಸ್ವರಣೆಯ ಮನೋರಥವೇ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಾಧನ; ^೨ರಥವು ಸಾಗಲು
ಕುದುರೆಗಳಿರುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಗಳು; ^೩ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ
ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದ ಸಾರಥಿ; ಕಲಿಯೇ ಎದುರಾಳಿ; ಕಾಮಾದಿ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳು ಕಲಿಯ
ಭಟರು; ಸಂಸಾರವೇ ರತ್ನವನ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷವೇ ತಲುಪಬೇಕಾದ ನಗರ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ.

೧.. ಉಗ್ರಸೇನನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕರು ಹೊಂದಬೇಕಾದ ಅನುಸಂಧಾನದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲಿ
ಸೊಗಸಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು "ಸುಧಾ ವಾ ಪತನೀಯಾ ವಸುಧಾ ವಾ
ಪಾಲನೀಯಾ" ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ನಿರೂಪಣೆಯಂತಿದೆ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಶ್ರವಣ-
ಮಾಡಿದ ಉಗ್ರಸೇನ ಅವನ ಆದೇಶದಂತೆ ವಸುಧೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು
ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. ಪ್ರಾಣ: ಸಾರಥಿ: ಎಂಬುದು ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿಯೊತ್ತು ಎಂಬ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನ
ಮಾತನ್ನು ಅಧರಿಸಿದೆ; ಪ್ರಕಾರಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ
ಸಾರಥಿ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟಪಠನವೂ ಇದೆ. ರಥಿಕಂ ಶ್ರೀಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯೇದ್ಯಂತಾರಂ ಸೂತ್ರನಾಮಕಮ್
ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರದ 'ಮಾತರಿಶ್ವನು ದೇಹರಥದೊಳು ಸೂತನಾಗಿಹ ಸರ್ವಕಾಲದಿ
ಶ್ರೀತರುಣವಲ್ಲದ ರಥಿಕನೆಂದರಿದು ನಿತ್ಯದಲಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ಇವುಗಳ ಭಾವವಾಗಿದೆ.
ಇದರಿಂದಾಗಿ 'ವಾದಿರಾಜರ ಕೋಶಕೊಪ್ಪವ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ' ಎಂಬ ಮಾತು
ಅರ್ಥವತ್ತಾದುದು ಎನ್ನಿಸುವುದು.

೬. ವಾಯುದೇವರು ಜ್ಞಾನಾಭಿಮಾನಿ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ (೧/೫೩);
ಅದರಿಂದ 'ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರು ಸಾರಥಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಭಗವಂತನು ಗುಣಪೂರ್ಣ - ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ಣರು

ಯಥಾ ತ್ವಂ ಸತತಂ ಪೂರ್ಣಃ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ನೇಚ್ಛಸಿ ಪ್ರಭೋ !

ತಥಾ ತ್ವತ್ತೇವಯಾ ಪೂರ್ಣಾ ವಯಮಪ್ಯಬ್ಜಲೋಚನ || ೪ ||

೧. ಯಥಾ ರಥವಾಗ್ನಿವತ್ಪ್ರಾಕುಂಠಿತಗತಿಃ ತಥಾ ಹರಿಚರಣಸ್ಥರಣವಾನುತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಹಯಾಃ ರಥಂ ಸನ್ಯಾಸೇವ ಪ್ರವರ್ತಯಂತಿ | ತಥಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾಃ ವೇದಾಃ ಮನೋರಥಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸಾರಥಿಃ ಸೂತೋ ಪ್ರಾಣಃ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಃ ಯಥಾ ಸಾರಥಿಃ ಹಯಧುರಂಧರಃ ತಥಾ ಪ್ರಾಣೋಽಪಿ ಭಾವ್ಯಾದಿನಾ
ವೇದೋಪೋದ್ವೃತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಪ್ರಭುವೇ ! ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವಂತೆ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾದ ನಾವೂ ಸಹ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಲಾರೆವು.

ವಿ. : ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಅನಂತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ, ಅವನ ಭಕ್ತರು ಅವನ ಪೂರ್ಣಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಯಥಾಯೋಗ್ಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ.

ಉಗ್ರಸೇನನು ರಾಜ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣ

ಯೇ ತ್ವಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಚಿಂತನವಿಸ್ತೃತಧಿಯಃ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಂ ಶ್ರೀಕರಂ
ಸೇವಂತೇ ಪುಲಕಾಂಕಿತಾಂಗಮುದಿತಪ್ರೇಮಾಪ್ರಧಾರಾಧರಾಃ |

ತೇಷಾಂ ನೈಹಿಕಸಂಪದಸ್ತಿ ವಿದುಷಾಮಿತ್ಯಜ್ಞಗೀತಾಂ ಕಥಾಂ

ನಾಥೋನ್ಮೂಲಯಿತುಂ ಕರೋಮಿ ಗದಿತಂ ನ ಸ್ಯಾನ್ಮದೋ ಮೇ ಯದಿ || ೫ ||

ಸ್ವಾಮಿ ! ಶಾಸ್ತ್ರಚಿಂತನೆಯಿಂದ ವಿಶಾಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಶ್ರೇಯಸ್ಕರನೂ ಶ್ರೀಕರನೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಪುಲಕಗೊಳ್ಳುವ ಅಂಗಗಳಿಂದ, ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರೇಮಾಪ್ರಧಾರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಸೇವಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಇರದು ಎಂಬ ಅಜ್ಞರು ನುಡಿಯುವ ಮಾತನ್ನು ಬುಡಸಮೇತ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಲೆಂದು ನಾನು ನಿನ್ನ ಆದೇಶವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವೆ ; ಆದರೆ ನನಗೆ ಅದರಿಂದ ಮದ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗದಿರಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಉಗ್ರಸೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಭೌತಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಡೆರವೆಂದು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿಯೂ ಉಗ್ರಸೇನ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು, ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯು ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಹರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಭೂಲೋಕದ ಸುಖವಿರದು, ಅವರದೇನಿದ್ದರೂ ಪರಲೋಕದ ಸುಖ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಅವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪಾರತ್ರಿಕ ಸುಖದಂತೆ ಐಹಿಕ ಸುಖವೂ ಇತರರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿಯೇ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ವವನ್ನು ಮುಟ್ಟಪಡಿಸುವ ಮಾತು ಇದಾಗಿದೆ :

ಯಾವಾನರ್ಥ ಉದಪಾನೇ ಸರ್ವತಃ ಸಂಘೃತೋದಕೇ |

ತಾವಾನ್ ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ವ ವಿಚಾನತಃ || - ಗೀತಾ (೨/೪೬)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಜನಾಗದಿರಲು ಕಾರಣ

ಉಗ್ರಸೇನಂ ಯದುಪತಿಂ ಚಕ್ರೇ ಚಕ್ರಧರಃ ಕಿಲ |

ಯದುಮಾತ್ರಾಧಿಪತ್ಯೇನ ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಸ್ಯ ಕಿಮ್ || ೬ ||

ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಯಾದವರ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ
ಮಾಡಿದ; ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಅವನಿಗೆ ಕೇವಲ ಯಾದವರ ಒಡೆತನದಿಂದ ಆಗುವುದೇನಿದೆ |

೧. : ೧. ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾದವ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತಾನೇ ಅಲಂಕರಿಸಿದ
ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇಡೀ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ಅದರ ಏಕದೇಶವಾದ ಯಾದವರ ಅಧಿಪತಿ-
ಯಾಗಿ ಏನು ಲಾಭ ? ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯಾದವನು ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ
ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಅರಸನನ್ನಿಸದಿರಲು ವಿಶೇಷಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೪. ಇದರಂತೆಯೇ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಸಹದೇವನಿಗೆ, ಶೃಗಾಲ-
ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಶಕ್ರದೇವನಿಗೆ, ಅದರಂತೆ ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ
ಅವನ ಮಗ ಭಗದತ್ತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಸಹ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣನಿಗೆ ಫಲಾಕೆ ಎಲ್ಲಿಯದು ?

ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಂಸವಿಧ್ವಂಸೀ ತತ್ತಿತ್ತೇ ತನ್ಮಹೀಂ ದದೌ |

ಪರಾರ್ಥೈಕಫಲಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರಾಣಪುರುಷೋ ಹೃಷಿ || ೭ ||

ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವನ ತಂದೆ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ನೀಡಿದ;
ಅವನು ಕೇವಲ ಪರಹಿತವನ್ನೇ ಬಯಸುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರಾಣಪುರುಷನೇ ಅಲ್ಲವೇ !

೧. : ೧. ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದವನೇ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವಾಗ (ಮಾ ಫಲೇಷು
ಕದಾಚನ್) ಸ್ವತಃ 'ಭಗವಂತನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇತು ಬಯಸಿಯಾನು ? ಎಂದರ್ಥ.

೧. ನಟ ಸಾರ್ವಭೌಮಃ ಏಕಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯಂ ವಾಂಛತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ನಾನವಾಪ್ತಮವಾಪ್ತವ್ಯಂ ವರ್ತಾ ಎವ ಚ ಕರ್ಮಣಿ'

-ಗೀತಾ(೨/೨೨)

'ಅಸ್ತದಿಷ್ಟೈಕಕಾರ್ಯಾಯ ಪೂರ್ಣಾಯ ಹರಯೇ ನಮಃ'

-ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೨/೯)

ಈಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಹೀನತ್ವಾತ್

-ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಟೀಕಾ

೩. ಗೀತಾ(೨/೪೭)

೪. ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಾದ್ಭಜತೃವ್ಯಾಧಿಕಮಪಿ ಯಸ್ಯ ಪರಾರ್ಥಂ ತಸ್ಯೇದಂ ನ ಸ್ವಾರ್ಥಮಿತಿ ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ "ನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಾತ್" ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ.

ಭಕ್ತರ ಮಾತು ನಡೆಸುವ ಭಗವಂತ

ತ್ವದುಕ್ತಿಕಾರಿಣಃ ಸರ್ವೇ ವಯಮಿತ್ಯಬ್ರವೀದ್ಧರಿಃ |

ಭಕ್ತಮಾತ್ಮೋಕ್ತಕರ್ತುಸ್ತತ್ ಕಿಮಪೂರ್ವಂ ಕೃಪಾಂಬುಧೇಃ || ೮ ||

"ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆಯುವವರು" ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನುಡಿದು ಪಾಮಾನ್ಯಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೂ ನಡೆಸುವ ಆ ಕರುಣಾಸಾಗರನಿಗೆ ಇದೇನೂ ಅಪೂರ್ವವಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ಸಾಮಾನ್ಯಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೇ ನಡೆಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಗ್ರಸೇನ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೂ ನಡೆಸುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಮಾತೇನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೂ ನಡೆಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಆದೇಶವನ್ನು ತಲೆಬಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು ಎಂದಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಗ್ರಸೇನನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸೇನಾಮಧ್ಯಗತಾ ರಾಜನ್ ವಯಮಿತ್ಯಾಹ ಮಾಧವಃ |

ವಿಶ್ವಮಧ್ಯಗತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸೇನಾಂತಃ ಕಿಂ ನು ದೂಷಣಮ್ || ೯ ||

"ರಾಜನೇ! ನಾವು ನಿನ್ನ ಸೇನೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವವರು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನುಡಿದ; ಜಗತ್ತಿನ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಅವನಿಗೆ ಸೇನೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದು ದೂಷಣವಾದೀತೇ !

ವಿ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರ ಸೈನಿಕರಂತೆ ತಾನೂ ಒಬ್ಬ ಸೈನಿಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನೀಡುವುದು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಇದನ್ನು ಜಗತ್ತಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ಸೇನೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದು ದೂಷಣವಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತತ್ವದಾಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೂ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಮಪುರುಷ ಎಂಬುದು ಇದರ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೨೨.)

೨. ವಾಕ್ಯಭೇದ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ವರಃ ಸೇವಾನ್ಯಾಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ತತ್ವದಾಕಾರೇಣ ಸಕಲಜಗದಂತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ನಾಯಮಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳ ಫಲಚಿಂತನ

‘ವಕ್ರಂ ಸರ್ವಮವಕ್ರಯತ್ವನುದಿನಂ ಕುಬ್ಜಾತನೂಜ್ಜಂಭಕೋ
ಮಲ್ಲಾನಾಂ ಲಯಕೃದ್ವನೋತು ಸ ರಿಪೂನ್ ಕಂಸಸ್ಯ ಹಿಂಸಾಕರಃ |
ಬಂಧೂನ್ ಬಂಧಕರಾನ್ ವಿಯೋಜಯತು ಮೇ ರಮ್ಯಾಂ ಧುರಂ ಮಾಧುರಃ
ಸಂದದ್ಯಾದ್ಧರಿಂತರಂಗವಿಭವಂ ರಂಗಸ್ಥಲೀರಂಜಕಃ’ || ೧೦ ||

ತ್ರಿವಕ್ರಯ ದೇಹವನ್ನು ನೇರಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅನುದಿನವೂ ನಮ್ಮ ಸಕಲ ವಕ್ರತೆಯನ್ನೂ
ಸರಿಪಡಿಸಲಿ; ಮಲ್ಲರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಲಿ; ಕಂಸನಿಗೆ
ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದ ಅವನು ಬಂಧವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಲಿ;
ಮಾಧುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಅವನು ನನಗೆ ರಮಣೀಯವಾದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸಲಿ;
ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಅವನು ನನಗೆ ಅಂತರಂಗದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ರಯ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದವನು, ಚಾಣೂರಾದಿ ಮಲ್ಲರನ್ನು
ಸದೆಬಡಿದವನು, ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು, ಮಾಧುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವನು, ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು
ಅಲಂಕರಿಸಿದವನು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ
ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೨. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಕ್ರತ್ವವಿದೆ; ಅನೌಚಿತ್ಯ ಶತ್ರುಗಳೂ ಇರುವರು; ಖಿಡಕವಾದ
ಬಂಧುವರ್ಗವೂ ಇರುವುದು; ಅವುಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಮಹಿಮಾಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಪರಿಹರಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾದ ಹೊರೆ ಎಂದರೆ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯದ ಅವಕಾಶ ಎಂದರ್ಥ.
ಧುರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಭಾರಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮಹತ್‌ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮಾಧುರ

ಮಾಧುರಾ ಮಾಧುರಾ ಯೇನ ಸಮಭೂತ್ ಸಮಭೂಜ್ಯತಾ |

ಸ್ಮರತ ಸ್ಮರತಾತಂ ತಂ ಮಹತಾಮಹತಾರ್ಥದಮ್ || ೧೧ ||

೧. ಧರ್ಮಾದ್ಯೋಜನಿ ಧರ್ಮಃ ಏವ ಸ ರತಿಂ ದದಾತ್ ಸ್ವಯೋಗಶ್ರಿಯಂ

ಯೋಗಭ್ಯಾಸರತಃ ಸ್ಮರಾದಿವಿಜಯಂ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಾಪಹ |

ಉತ್ಪಂಗಾಧಿಗತಃ ಸದೋಚ್ಯದವೀಂ ಯೋಚಿತ್ಯದಂಬೋಮಃ

ಪ್ರತಿವಸ್ಥತಿಮುರ್ವಶೀಜಯತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸದ್ಗುಣಾನ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೪೨)

೨. ಹೇತುರಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

ಮನೋಹರವಾದ ಮಧುರಾಪುರಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅಸದ್ಭರಣೀತವನ್ನಿಸಿತು; ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಎಂದೂ ಅಳಿಯದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ, ಕಾಮಜನಕನಾದ ಅವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿರಿ.

೩. : ೧. ಉನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಹಾತ್ಮರು ಬಯಸುವ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಭಗವದಾರಾಧನೆಯು ವಿರೇಷ ಸಿದ್ಧಿಹರ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ: ಉನ್ನತಪ್ರಾರ್ಥಿತಾರೇಷಸಂಸಾಧಕಮ್ (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ)

೨. ಮಧುರೆಯು ಮಹಾಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುವ್ಯಸಿದ್ಧ:

ಅಯೋಧ್ಯಾ ಮಧುರಾ ಮಾಯಾ ಕಾಶೀ ಕಾಂಚೀ ಅಮಂತಿಕಾ |

ಪುರೀ ದ್ವಾರವತೀ ಚೈವ ಸಪ್ತತಾ ಮೋಕ್ಷದಾಯಿಕಾಃ || (ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ)

ಮಧುರೆಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ

ಕೃಷ್ಣೋದಾರವಿಹಾರಖಂಡಿತಮಲಂ ಯಸ್ಯಾಂ ಜಲಂ ಮಂಗಲಂ

ತತ್ಪಾದಾಂಬುಜಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಯವಿಭವಾ ಧನ್ಯಸ್ಥಲೀ ಯತ್ಸ್ಥಲೀ |

ಯದ್ಗೇಹಾನಿ ಕೃತಸ್ಪೃಹಾಣಿ ರಮಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಭರ್ತುಃ ಸ್ಥಿತೇಃ

ದದ್ಯಾತ್ ಸಾ ಮಧುರಾ ಪುರೀ ಶುಭಕರೀ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ಭೂಯಾಂಸಿ ನಃ || ೧೨ ||

ಮಧುರೆಯ ಜಲವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಹಾರದಿಂದಾಗಿ ದೋಷವಳಿದು ಮಂಗಳಕರವೆನ್ನಿಸಿದೆ; ಅವನ ಪಾದಕಮಲದ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ಥಳವು ಧನ್ಯಸ್ಥಳವೆನ್ನಿಸಿದೆ; ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿತ್ಯನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತಾಗಿವೆ; ಅಂತಹ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಧುರಾಪುರಿಯು ನಮಗೆ ಬಹಳವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಹಾರದಿಂದಾಗಿ ಮಧುರೆಯ ಬಳಿಯ ಯಮುನೆಯ ಜಲ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರ. ಅವನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ನೆಲ ಅತ್ಯಂತ ಧನ್ಯ. ಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳು ಸದಾ ಸಂಪದ್ವರಿತ. ಇಂತಹ ಮಧುರೆಯ ಚಿಂತನೆಯೂ ನಮಗೆ ಮಂಗಳಕರ ಎಂದು ಭಾವ; ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೭) ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವದಂತಿದೆ:

ಕೃಷ್ಣಾಪ್ರಯೋ ವಸತಿ ಯತ್ರ ಜನೀಽಪಿ ತತ್ರ ವೃದ್ಧಿರ್ಭವೇತ್ ಕಿಮು ರಮಾಭಿಷೇತೇರ್ನಿವಾಸೇ |

ವೃಂದಾವನಂ ಯದಧಿವಾಸತ ಆಸ ಸಂಧ್ಯಾ ಮೂರ್ಛೇಂದ್ರಸದೃಸದ್ವರಂ ಕಿಮು ತತ್ರ ಪುರ್ಯಾಮ್ ||

೨. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಯ ಪಾದವು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ.

೧. ಸೇನಾ ಯತ್ರ ವಿರಕ್ತ ವೈಷ್ಣವಜಗಾ ನಾಮಾಯುಧಂ ಶ್ರೀಮತೇಃ

ಕಾಮಾದ್ಯೈಃ ಸಹಿತಃ ಕಲಿಃ ಕಿಲ ರಿಪ್ರಯತ್ನಾನ್ವಹಂ ಹಸ್ತತೇ |

ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಜಗತ್ತಿತ್ತಾಽಥ ಪಿತೌ ಮೃದುಭಾಷಣಪೂರ್ವಕಮ್ |

ನತೌ ನ ತೌ ಪುತ್ರಬುದ್ಧಿಂ ಚಕ್ರತುಶ್ಚಕ್ರಿಣೀಶ್ವರೇ || ೧೩ ||

ಬಳಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮೆಲುಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ವಂದಿತರಾದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರು ಆ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಮಗ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯಲಿಲ್ಲ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದರೂ ಲೋಕಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲೆಂದು ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳನ್ನಿವೆದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಣ್ಗಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರು ಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರೂ ಅವನು ತಮ್ಮ ಮಗನೆಂದು ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯದೆ ಅವನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಚಿಂತಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಇದಕ್ಕೆ ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ಅವನ ಚತುರ್ಭುಜಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೆ (೧/೫೨) ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಚಕ್ರೇ - ಕೃಷ್ಣ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಪುನಃ ಕವಿಸಿದ ಮಾಯೆ

ವಿಮುಚ್ಯ ನಿಗಡಾದೀಶಃ ಸ್ಮಿತವಕ್ತ್ರಃ ಪ್ರಿಯಂ ವದನ್ |

ಕೃತಸ್ನೇಹೋಽಥ ನಿಗಡಂ ಮಾಯಾಮಯಮಯೋಜಯತ್ ||೧೪||

ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಮಂದಸ್ಥಿತಮುಖದ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾ ಆದರ ತೋರುತ್ತಾ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ತೊಡಿಸಿದ.

೩. : ೧. ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಾಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮಾಯೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಂದೆ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಅವನು ತಮ್ಮ ಮಗ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಾಕಾರಾದಿ ಚ ಯತ್ರ ತೀರ್ಥಗುಚಯಃ ಕರ್ಮಾಪಿ ವರ್ಮಾಮಲಂ

ದದ್ಯಾತ್ ಸಾ ಮಧುರಾ ಪುನಃ ಶುಭಕರೇ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ಭೂಯಾಂಸಿ ಸಃ || - ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೨೧)

೧. ಅವತಾರನಮಯೀ ಚತುರ್ಭುಜಮೂಲಮೂರ್ತೀಶವ ದೃಷ್ಟತ್ಯೇನ ತತ್ಪ್ರಾಕಾರಸ್ಯ ಜಾಗರೂಕತ್ವಾತ್ ನತಾವಸಿ ಪರದೇವತಾಬುದ್ಧ್ಯಾ ಅಲಿಂಗನಾದಿಕಂ ನ ಚಕ್ರತುರಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಧೈವೀ ಹೈವಾ ಗುಣಮಯೀ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ |

- ಗೀತಾ (೭/೧೪)

೨. ಕಂಸನ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ ಈ ಸುಮಕಾರದ ಬಂಧನವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ ; ನಿಗಡ - ಸಂಕೋಲೆ.

ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಕನ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ

ಅಥ ಧರ್ಮಪಥಾದ್ಯಕ್ಷೋ ಜಗದೇ ಜಗದೇಕರಾಟ್ |

ವಾರ್ತಯಾಽಹಂ ಭವತ್ಪ್ರೋ ಯಶ್ಚಕಾರ ನ ವಾಂ ಹಿತಮ್ || ೧೫ ||

ಬಳಿಕ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ, ಜಗತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ನಿಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡದ ನಾನು ಹೆಸರಿಗಷ್ಟೆ ನಿಮ್ಮ ಮಗ" ಎಂದ.

ಓ : ೧. ಇಂತಹ ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸದವನು ಸರ್ವಥಾ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸಲು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿದನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು : ಯಃ ಪ್ರೀಣಯೇತ್ ಸುಚಿರಿತ್ಯಃ ಪಿತರಂ ಸ ಪುತ್ರಃ - ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಪುರಾಣ

೨. 'ತಾನು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಪುತ್ರ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಇದರಿಂದ ತಾನು ನಿಜಕ್ಕೂ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

ವಸುದೇವನ ಧನ್ಯಭಾವ

ಸರ್ವಂ ತಾತ ಕೃತಂ ತ್ವಯಾ ಯದುದಿತಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾಽಸ್ಮದೀಯಾನ್ವಯೇ

ತೇನೇದಂ ತಿಲಕೀಬಭೂವ ಹಿ ಕುಲಂ ಕೀರ್ತಿಶ್ಚಮೇ ವಿಸ್ತೃತಾ |

ಯೇನಾನೇಕಖಿಲಾನ್ ನಿಹತ್ಯ ಬಲಿನಂ ಕಂಸಂ ಚ ವಂಶದ್ರುಹಂ

ಬಂಧಗ್ರಂಥಿರಯಂ ವ್ಯಯೋಜಿ ದಯಯಾ ಕಿಂ ಕಿಂ ಕೃತಂ ನ ತ್ವಯಾ || ೧೬ ||

"ಮಗು! ಪುತ್ರನು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ನೀನು ಮಾಡಿರುವ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಈ ವಂಶವು ತಿಲಕಪ್ರಾಯವೆನ್ನಿಸಿತು. ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತು. ಅನೇಕ ದುಷ್ಕರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೇಡುಬಗದ ಬಲರಾಲಿಯಾದ

೧. ಸರ್ವಾರ್ಥಸಂಭವೋ ದೇಹೋ ಜನಿತಃ ಪೋಷಿತೋ ಯತಃ |

ನ ತಯೋರ್ಯಾತಿ ನಿರ್ವೇಶಂ ಪಿತ್ರೋರ್ಮಾರ್ಗೈಃ ಶತಾಯುಷಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೨/೫)

ಯತಸ್ತಯೋರಾತ್ಮಜಃ ಶಶ್ವ ಆತ್ಮನಾ ಚ ಧನೇನ ಚ |

ವೃತ್ತಿಂ ನ ದದ್ಯಾತ್ ತಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸ್ವಪೂಂಸಂ ಬಾದಯಂತಿ ಹಿ ||

ಮಾತರಂ ಪಿತರಂ ವೃದ್ಧಂ ಛಾಯಾಂ ಸಾಧ್ವಿಂ ಸುತಂ ಶಿಶುಮ್ |

ಗುರುಂ ದಿವಂ ಪ್ರಪಂಚಂ ಚ ಕಲ್ಯಾಣಬಿಪ್ರಚ್ಛನ್ನನ್ ದೃತಃ ||

ಸ ಪಿತಾ ಮಾ ಚ ಜನನೀ ಯಾ ಪುಷ್ಪೀತಾಂ ಸ್ವಪುತ್ರವತ್ |

ನಿಶಾನ್ ಬಂಧುಛಿದ್ವತ್ಪ್ರಾಣಕಲ್ಪಃ ಪೋಷಕಕ್ಷಣೇ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೨/೬,೭,೮,೯)

೨. ಪುತ್ರೇಣ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕಮುಖಿ ಸೋ ಕೃತಮಿತಿ ಅಪಾತತಃ ಲೋಕಾಃ ಪುತ್ರ ಇತಿ ವದಂತಿ ಪಾಪತೋ ನಾಹಂ ಭವತು ಇತಿ ಪೃಥಯಮ್ |

-ಮಾ.

ಕಂಸನನ್ನು ಸಹ ಕೊಂದು ನಮ್ಮ ಬಂಧನದ ಗಂಟನ್ನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ ನೀನು ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ ?"

೧. ಮೇಲೋಚ್ಚ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಹಿತವನ್ನೆಗೆಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವುದು; ಆದರೆ ಅವನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವರವೇ ಪಾವನವಾಯಿತು. ವಾಸುದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವಸುದೇವನ ಕೀರ್ತಿ ವಿಶಾಲಗೊಂಡು, ಅನಕಮುಂದುವರಿಯಬಲ್ಲ ಅವನ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಕಂಸನಂತಹ ಮಹಾಕೇಡಿಗೆನ ಸಂಹಾರವಿಂದಾಗಿ ರೋಷ ಸುಖವನ್ನು ಕಂಡಿತು; ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಬಂಧನವೂ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅವನಿಂದಾದ ಮಹೋಪಕಾರ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವೆಸಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅವರೊಡನೆ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವುದು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು, ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಪಡೆಗೊಡುವುದು ಎಂಬ ವಿರೋಧಾರ್ಥವು ಸೂಚಿತ.

ದೇವಕಿಯ ಪರಮಾನಂದ

ಅಂಬಾ ತಂ ಪರಿರಭ್ಯ ಪುಲ್ಲಕರಸನ್ಮಾಲ್ಯೇನ ತಸ್ಯಾರ್ಚನಂ
ನೇತ್ರಾನಂದಜಲೇನ ಸಿಂಚನಮುರೋಚೋದ್ಯತ್ಪಯೋಧಾರಯಾ |
ನೈವೇದ್ಯಂ ಚ ನಿವೇದ್ಯ ವೀಕ್ಷಣಲಸನ್ನೀರಾಜನಂ ಶೋಭನಂ
ಭಾವಿಸ್ವೀಯವಿಮುಕ್ತಿಕಲ್ಪಲತಿಕಾಬೀಜಂ ನಿಜಂ ನಿರ್ಮಮೇ || ೧೭ ||

ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅರಳಿದ ಕೈಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದಳು ; ಕಂಗಳ ಅನಂದಾಮೃತಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಿಸಿದಳು ; ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಉಕ್ಕಿಬಂದ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆಯಿಂದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು. ಹೊಳೆಯುವ ನೋಟವೆಂಬ ಮಂಗಳ ನೀರಾಜನವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಹೀಗೆ ಮುಂದೆ ಲಭಿಸುವ ತನ್ನ ವಿರೋಷ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೀಜಾರೋಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

೧. ದೇವಕಿಯು ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ್ದು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಾನಸಪೂಜೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೨. ಹೀಗೆ ನಡೆದಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಸಾರ್ಥಕ; ಇಂತಹ ಪೂಜೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಮಾಲಾ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಅಭಿಷೇಕ, ನೈವೇದ್ಯ ಹಾಗೂ ನೀರಾಜನ ಎಂಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳ ನೈಜ ಸ್ವರೂಪ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಿಗೆ ಉಪನಯನ

ವ್ರಜೇ ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತರಮ್ಯಲೀಲಾ:

ಪ್ರಚಕ್ರತುರ್ಯೌ ಸಮಮಂಗನಾಭಿ: |

ಅಥೋಪನೀತೌ ವಿಧಿನೋಪನೀತೌ

ಸುತೌ ವಿತೇನೇ ಕಿಲ ಶೂರಸೂನು: || ೧೮ ||

ಬಳಿಕ, ಬಳಿಗೆ ಬಂದ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನಾರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಿಗೆ ಶೂರಪುತ್ರನಾದ ವಸುದೇವ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ.

ವಿ : ೧. ಉಪನಯನವಾದ ಮೇಲೆ ವಿವಾಹವಾಗುವುದು, ವಿವಾಹವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ಆ ಮುನ್ನವೇ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದರು; ಅವರಿಗೆ ಈಗ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂತಹ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಕಲವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳು^೧ ಸದಾ ವಿಹಿತ; ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇಂತಹ ಲೋಕ-ರೀತಿಯ ಧರ್ಮಗಳು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಒಳಗಿನ ಭಾವ^೨.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನಕ್ಕಾಗಿ ಧಾವಿಸಿದ ಮುನಿಗಳು

ಮುನಯ ಉಪಯಯುರ್ಮಹೇಕ್ಷಣೋತ್ಸುಕಾ

ದ್ವತನಿಯಮಾ: ಕಿಲ ಸರ್ವತ: ಸಮೇತಾ: |

ಜನಿಮಿವ ಪರಿಹರ್ತುಮುತ್ತರತ್ರ

ಹ್ಯುಪನಯನಾದಿನಿದಾನಮಾಪ್ತಕಾಮಾ: || ೧೯ ||

೧. ನ ಚಾಶ್ರಮದ್ವಯಮೇವ ದೇವಾಗಾಮ'ದೇವಾ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೀ ದೇವಾ ಏವ ಗೃಹಸ್ಥಾ ದೇವಾ ಏವ ವನ್ಶಾಸ್ತ್ರಾಯಥಾ ಹ್ಯೇತೇ ಮುನಯ ಏವಂ ಸರ್ವವರ್ಣಾ: ಸರ್ವಾಶ್ರಮಾ: ಸರ್ವಾಂ ಹ್ಯೇತೇ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ' ಇತಿ ಕೌಂಠರವ್ಯಕ್ತೃತೌ ಯತಿತ್ವದೃಷ್ಟಾಂತೇನಾನ್ಯೇನಾಮುಪ್ಪವದಂತಾತ್ || - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ(೨/೪/೨೮)

೨. ನ ಮಾಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ಲಿಂಪಂತಿ ನ ಮೇ ಕರ್ಮಫಲೇ ಸ್ಪೃಹಾ |

ಇತಿ ಮಾಂ ಯೋಽಭಿಜಾಙಾತಿ ಕರ್ಮಭಿರ್ವ ಸ ಬದ್ಧತೇ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಉತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾತರದಿಂದ ನಿಯಮತೀಲರಾದ ಮುನಿಗಳು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಿಂದಲೂ ಬಿಡ್ಡಾಗಿ ಧಾವಿಸಿದರು; ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

೨. : ೧. ಮುನಿಗಳು ಹಾಗೆ ಧಾವಿಸಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಉಪನಯನ ಮಹೋತ್ಸವದ ದರ್ಶನ ಮುಕ್ತಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಎಂತಹ ಪ್ರತೀಲರೂ ಸಹ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವೃಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಹ ಇದು ಸೂಚಕ; ನಿಧಾನ - ಮೂಲಕಾರಣ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನಮಹೋತ್ಸವ ದರ್ಶನದಿಂದ ತಮಗೆ ಮುಂದೆ ಉಪನಯನಾದಿಗಳು ಒದಗುವಂತಹ ಮರುಹುಟ್ಟು ಬಾರದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವಾದ್ಯಘೋಷ - ದೇವತೆಗಳ ಸಂಭ್ರಮ

ವಾದ್ಯಾನಿ ನೇದುಮುನಯಶ್ಚ ಮಂತ್ರಾ-

ನುಚ್ಚಾರಯಂತಃ ಸಹ ಬಂದಿವೃಂದೈಃ |

ವೃಂದಾರಕಾಣಾಂ ಸ್ತುತಯಶ್ಚ ರಮ್ಯ-

ಗಂಧರ್ವಗೀತೈಃ ಸಹ ನಾಕಿಲೋಕೇ || ೨೦ ||

ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗಿದವು; ವಂದಿಮಾಗಧರ ಹಿಂಡಿನೊಂದಿಗೆ ಮುನಿಗಳು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಧ್ವನಿಗೈದರು; ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ಗಂಧರ್ವರ ಗೀತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಧ್ವನಿಗೈದವು.

೨. : ೧. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಉಪನಯನ ಮಹೋತ್ಸವವು ಭೂಲೋಕದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ದೇವಲೋಕದ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಲಾದವರಿಗೂ ಮಹೋತ್ಸವವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನಯನವನ್ನು ಸಹ ಹೀಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ ಎವರ ಸುಮಧ್ವನಿಯಿಂದಲಿದ್ದ (೨./೨.೨.-೨.೨.).^೨

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋಪನಯನದರ್ಶನಃ ಸತ್ಯವ್ರತರ್ಥವ ಏವ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ಧೃತನಿಯಮಾ ಇತ್ಯನೇನ ಮಹಾವತಃಧರ್ಮ ವಿಷ್ಣುತ್ವದರ್ಶನಾದಿವೃಷ್ಣವಧರ್ಮಃ | ಅಸುಖೇಯಾ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿವಿಧವೇದತಯಾ ವಿಜೀರ್ವಪೋಃ ವದನರಂಗವದೇನೈವ ಚಿದಾಯ ಯಾಃ | ಸುರವರವಮದಾ ಆತಿ ಸಪ್ತಿಯಾ ಅಭಿನಂದನದರೋ ವಿಮುತೋ ಮಹಮ್ ||
ವಿಹಿತಸಾಧನಸಾಧಿತಸತ್ವಿಯೋ ಜ್ವಲನಮುಜ್ಜ್ವಲಧೀರ್ಜ್ವಲಯನ್ವಯಮ್ |
ಉಪನಿನಾಯ ಸುತಂ ಸುಕುಮಾರಕಂ ಕುಶಲಿನಂ ಕುಶಲೀಕೃತೀರ್ಷಕಮ್ ||

೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಂಭ್ರಮ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ಉಪನಯನಾದಿಕಾರ್ಯಗಳು ಕೇವಲ ಶೋಕಪಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಾರಿಯರ ಸಂಭ್ರಮ - ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಚಿಂತೆ

ನಾರ್ಯಃ ಸಮಸ್ತಾ ನಯನೋತ್ಸವಂ ತಂ

ರಕ್ತಾಕ್ಷತೈ ರಾಗಯುತಾ ಮುಕುಂದಮ್ |

ಅವಾಕಿರಂಸ್ತತ್ಪರಿರಂಭಣೋತ್ಸಾ

ಕುಬ್ಜಾ ದುರಂತಾಂ ಧ್ರುವಮಾಪ ಚಿಂತಾಮ್ || ೨೧ ||

ಸಮಸ್ತ ನಾರಿಯರು ಭಕ್ತಿಯುತರಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬವೆನ್ನಿಸುವ ಆ ಮುಕುಂದನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಅಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನದ ಕಾತರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದಳು.

೧. : ೧. ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಚನ ನೀಡಿದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿವಕ್ರೆ ಅವನಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಪನೀತನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸಂಗತನೆಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಚಿಂತೆಗೀಡಾದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿನ ರಕ್ತಾಕ್ಷತೈ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಕೆಂಪು ಅಕ್ಷತೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಅಕ್ಷತೆಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಿದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ

ಅಂಬಾಯಾಃ ಪಿತುರಂಚಿತಾಮಪಿ ಸತಾಂ ಸತ್ಯಮದಾಮೋಪಮಂ

ಸಂಬದ್ಧಂ ವಿತದಂ ಗಲೇ ತ್ರಿಗುಣಿತಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ತಯೋಃ |

ಪರಿಚರಾಗ್ನಿಗುರೂ ಚರಿತವ್ರತಃ ಸುಚರಣಃ ಪಠ ಸಾಧು ಸದಾಗಮಾನ್ |

ಇತಿ ಗುರೋಽಪಿಜಗದ್ಗುರುಶಿಕ್ಷಣೇ ಸುಖಮಹಾಸಿ ಸುರೈಃ ಕೃತಸಾಕ್ಷಿಭಿಃ ||

ಜಿತಕುಮಾರಗುಣಂ ಸುಕುಮಾರಕಂ ನಿಜಕುಮಾರಮವೇಕ್ಷ್ಯ ನಿರಂತರಮ್ |

ಸಮುಚಿತಾಚರಣೇ ಚತುರಂ ಸ್ವತಃ ಕ್ಷಿಸುರೂ ಮುದಮಾಯುತ ಶಿಕ್ಷಯನ್ ||

ಸಪಟವಿಂಡಮಕಿಂಚನವತ್ ಕೃಚಿತ್ ಸ್ವವಿಭವಾನುಚಿತಂ ಚರಣಾದಿಕಮ್ |

ಭುವನಭರ್ತುರಹೋ ಸ್ವನಿಗೂಹನಂ ಸುರಸಭಾಸು ಕುತೂಹಲಮಾತನೋತ್ ||

೧. ಉಪರಿಕರವ್ಯಮಾಣಕುಬ್ಜಾಕ್ಷಾಽಪಿ ಇದಂ ನಟನಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಅಂಬಾದಿತಿವರ್ಗಕೃತಪ್ಪೇಮ್ನಾಮಪಿ ತ್ವಾಕ್ಷಕತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮವಿಷಯಕತ್ವೇನ ತತ್ಸಂಬಂಧಿತ್ವಾಚ್ಛೋಪವೀತಾಮೃಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

-ವ್ಯಾ-

ಲೇಚೇ ತದ್ವಿಲಸದ್ಗುಣೈರ್ಬಹುಗುಣೈರಂತರ್ಗಲಿಪ್ತಂ ತ್ರಯಂ

ಸ್ತೋತ್ರಸ್ತವ್ಯತಯಾ ತವಾತ್ರಯಯುತಂ ಸ್ವಕೈಂ ಶ್ರುತೀನಾಮಿವ || ೨೨ ||

ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು, ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವನ ಹಾಗೂ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ ಸಜ್ಜನರ ಮಹಾಪ್ರೀತಿಯ ಪಾರದ ಸಂಕೇತದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಪಾಕಲ್ಪಿ ಮೂರು ಎಳೆಗಳ ಆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅನಂತವಾದ ಹೊಳೆಯುವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಬಹುಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಒಳಗೆ ದೃಢವಾದ^೧, ಸ್ತೋತ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ತವ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮೂರು ವೇದಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.

೪. : ೧. ಮೂರು ಎಳೆಗಳ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಮೂರು ವೇದಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ವೇದತ್ರಯದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿ ಆದಿಲೇಖನಾದ ಬಲರಾಮನು, ಸ್ತವ್ಯನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೩. ^೨ ಸಕಲವೇದಪಾರಂಗತನಾದ ಬಲರಾಮನಿಗೂ, ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಧಾರಣೆ ಕೇವಲ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನದಿಂದ ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂಭ್ರಮ

ಲೋಕಂ ವಿಡಂಬಯಿತುಮೇವಮಿಹೋಪನೀತಃ

ಸತ್ಯಾಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಹರಿರ್ಮುದಪತ್ಯವಾಂಭಾಮ್^೩ ।

೧. ಸೈಗುಣ್ಯನಾಧಕುತೈರ್ಗತಸಪೋಹ್ಯಮಿತರ್ಥಃ ।

-ಮ್ಯಾ.

೨. ಸಕಲವೇದಪಾರಂಗತಸ್ತು ಬಲಸ್ತು ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯೇವಾನೀಂ ಕೃತೋಪವೀತಧಾರಣಂ ಸಮಸಮೀಪೀತಿ ಭಾವಃ ।

-ಮ್ಯಾ.

೩. ಅಗ್ನಿವೃದ್ಧಾ ಮಹಾತ್ಮಾಸ್ತವ್ಯವಾನ್ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಮೀಶಃ ।

ಭರ್ತಾರಂ ಆ ಜಗದ್ಲೋಕೀಂ ವಾಸುದೇವಮುಪಾಸಮಾಮ್ ||

- ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಭುತ ಮಹಾಕೂರ್ಮಗ್ರಂಥರಾಗದ ಪಟ (೧/೧೦/೨೧)

ಸ್ವತ್ಯಾ ಅಗ್ನಿಃ ಸ್ವಾಹವಾಸಂಧ್ಯರೇಗುಫಃ ಸ್ವೀಕೃತ್ವಾ ಮ್ಲಚಕ್ಯುರುಗಂ ತವತ್ಸು ।

ಭಾರ್ಯಾತತ್ಪತ್ನೀ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಿತಃ ತಾನಾಮಿಚ್ಛೀತೀಗಾಂ ಸಮೀಶಃ ||

ಅವಾಪ್ತುರಂ ತವನಾಂ ತಾಫಿಶಃ ಸ್ವೀಕೃತಾಸ್ತೇನ ಬಹುಂ ಸಂಪಜಗತ್ಸು ।

ಗಾರಾಯಣಂ ತತಃ ಕುರ್ಮ್ಯ ವಮೋಽಹಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪ್ತುರ್ದೃಶ್ಯಂ ರಾಜಕುಲೇನು ಜಾತಾಃ ||

ಕಾಶ್ವಿತಃ ಸ್ವರ್ಗೇ ತಾ ನಿಶಾಮ್ಯೈವ ಕೃಷ್ಣಂ ವಪುಃ ಪತಿಂ ಸರ್ವಗುಣಾಭಿರಾಮಮ್ ||

ಇತ್ಥಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಹೃದಿವಾಗ್ನಿರಸೌ ವಿಶಂಕೋ
ಜಚ್ಛಾಲ ಯಜ್ಞಪರಮಂತ್ರಹುತೈರ್ಹವಿಭುಃ || ೨೩ ||

ಲೋಕವನ್ನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಪನೀತನಾಗಿರುವನು ; ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಇವನು ಈಡೇರಿಸುವನು; ಹೀಗೆ ಬಹಳ ತೃಪ್ತಮನಾಗಿರುವನಂತೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಯು ನಿಶ್ಚಂಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಾಜ್ಞಕರು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕ ಹೋಮಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿದ.

ಓ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನ ಮಹೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಸಡದ ಹೋಮಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಉರಿಯಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವಾಹವಾಗುವ ಸರಕಾಸುರನ ಬಂಧಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಪುತ್ರರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಉಪನೀತನಾದದ್ದು ಅವನು ಮುಂದೆ ವಿವಾಹಿತನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದು ಎಂಬ ಸಂಭ್ರಮ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಗ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಕೃತ ರೋಚಕ ; ಯಚ್ಛಾಲ-ಯಾಜ್ಞಕ.

ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾದ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶ
ಆಚಾರ್ಯಃ ಸಕಲವಿದೇ ಪುರಾಣಪುಂಸೇ
ಗಾಯತ್ರೀಮನುಮದಿಶನ್ಮಮೇತ್ಪಮೂಹಃ |
ತದ್ವ್ಯಾಜಾತ್ ತವ ಗುಣಚಿಂತಕಾಯ ಮಹ್ಯಂ
ಸದ್ಬುದ್ಧಿಂ ದಿಶ ದಯಯೇತ್ಯಸೌ ಯಯಾಚೇ || ೨೪ ||

ಸಕಲವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೂ, ಪುರಾಣಪುರುಷನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರು ; ಆ ಸೆಪದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ನನಗೆ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡು ಎಂಬುವಾಗಿ ಅವರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶ.

ಓ : ೧. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಸೆಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೋತ್ತಮನು ಮಾಡುತ್ತ ತಮಗೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಯಾರೇ ಪಠಿಸಿದರು ಅವು ಭಗವಾಂತನಿಗೇ ಆಗಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ ಪದಮೇಯ.

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧.(೨೦/೧೧೨-೧೧೪)

೨. ಎಂದರೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ್ದು ಉಪದೇಶವಾಗದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ನೇರವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆಯೇ ಹಾಗೆ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸುಯೋಗ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ; ಮನು - ಮಂತ್ರ.

ವಸುದೇವ ಮಾಡಿದ ಅಪೂರ್ವ ಗೋದಾನ

ಇತಃ ಪರಂ ಶೌತಪಥಸ್ಥಿತೋಽಯಂ

ನ ಯಾತಿ ಗೋಪಾಲಕಬಾಲಲೀಲಾಮ್ |

ಇತೀವ ಶೌರಿಃ ಸಹ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿ-

ರ್ದದೌ ಮುದಾ ಗಾಃ ಸುಭಗಾ ಮುನಿಭ್ಯಃ || ೨೫ ||

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕ ಬಾಲಲೀಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಶೂರನ ಮಗನಾದ ವಸುದೇವನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಯುಕ್ತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅನಂದದಿಂದ ದಾನ ನೀಡಿದ.

ಪಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಗೋದಾನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಸುದೇವ ಈ ಉಪನಯನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಉಪನಯನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಗೋದಾನಮಾಡುವುದು ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ಉಪನಯನದ ಬಳಿಕ ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಖ ಆ ಮುಂಚಿನಂತೆ ಅಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೪. ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವೈಶ್ಯನಾದ ನಂದನ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸಿ ಗೋಪಾಲಕನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರನೆಂದು ಪ್ರಕಟನಾಗುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಾಲಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೫. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಪನು ಮಾಡಿದ್ದ ಗೋದಾನದ ವಿವರ ಹಿಂದೆ (೨/೧೬ರಲ್ಲಿ) ಬಂದಿದೆ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಸಮಯ ಸಂಕಲ್ಪಿತಗೋಪದಾನಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಥಮಃ ||

-ಮಾ.

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋತ್ಸವಸಂಭ್ರಮೋಽಸ್ತು ರಘುವಾ ದ್ವಿತೀಃಘೋರಯುತಮಾಪ್ತತೋ ಗವಾಮ್ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೩/೧೦)

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಂತ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಜ್ಞೋಪವೀತೋಜ್ಜ್ವಲಕಂಠದೇಶ:

ಕೃಷ್ಣಾಜನಶ್ರೀರ್ಮುನಿಸಂಘಮಾನ್ಯ: |

ಪ್ರಾಣಪ್ರಣೇತಾ ದೃತತರ್ಕಮುದ್ರೋ

ಧ್ಯಾಯನ್ ಮನುಂ ವ್ಯಾಸ ಇವಾನ್ವಶಿಕ್ಷತ್ || ೨೬ ||

ಯಜ್ಞೋಪವೀತದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ ಕಂಠವದೇಶ, ಕೃಷ್ಣಾಜನದ ಕಾಂತಿ ಮುನಿವೃಂದಗಳು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪೂಜೆ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಆಚರಣೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ತರ್ಕ(ಜ್ಞಾನ) ಮುದ್ರೆ, ಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನ - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಂತ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಉಪನೀತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಧ್ಯಾನರೋಹವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ- ಕೊಂಡಾಗ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯುವುದು :

ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿಃಪರಿಪೂರ್ತಿತಾಂತರ್ಬಾಹ್ಯಾಂದಕೋರಂ ಹರಿತೋಪಲಾಭಮ್ |

ತರ್ಕಾಭಯೇತಂ ವಿಧಿರರ್ಹಪೂರ್ವಗೀರ್ವಾಣವಿಜ್ಞಾನದಮಾನತೋಽಸ್ಮಿ ||

೨.. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಪ್ರಣೇತಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ, ಅವನ ಅವತಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಾವತಾರ ನಿರೂಪಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು^೧.

೧. ಅಸ್ತತ್ ಪ್ರಾಣಾಪರರೂಪಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ | - ವ್ಯಾ.
೨. ದ್ವೀಪೇ ಭಗಿನ್ಯಾಸ್ತು ಯಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಮಹಾರಣಃ ಜ್ಞಾನಮನೀಷಿಮಂಡಲಃ |
ಪ್ರಭಾಸಯನ್ಮಂಡಲಹಿಮಪ್ರಧಾನಂತಃ ಸಹಸ್ರಲಕ್ಷಾಮಿತಭಾಸುಮಿಧಿತಿ ||
ಅಗ್ರ್ಯದಿವ್ಯೋರುಗುಣಾರ್ಣವಃ ಪ್ರಭುಃ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧಿಪತಿರ್ಜಗದ್ಗುರುಃ |
ಅನಂತಶಕ್ತಿರ್ಜಗದೀಶ್ವರೇಶ್ವರಃ ಸಮಸ್ತದೋಷಾತಿವಿದೂರವಿಗ್ರಹಃ ||
ಶುಭಮರತತರ್ಕನಿರ್ಣಯೇ ರಕ್ತಪಾದಾಬ್ಜನೇತ್ರಾದರಕರಣಮರಸನಾಗ್ರಪ್ರಕೃತಮಾಬ್ಜರೇಖಿಃ |
ರವಿಕರವರಗೌರಂ ಚರ್ಮಂ ಚೈಣಂ ಮಾನಸಪ್ರಸಾದಮುಲಜಲಾಸಂದೀಪ್ತಜೀವಂ ದಧಾನ್ ||
ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಕ್ತ್ರಾಃ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷೋ ಬೃಹದ್ಬುಜಃ ಕಂಬುಸಮಾನಕಂಠಃ |
ಸಮಸ್ತವೇದಾನ್ ಮುಖಿತಃ ಸಮುದ್ಗಿರನ್ನಂತಚಂದ್ರಾಧಿಕಾಂಕಿಸನ್ಮುಖಿಃ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ

ದಿನೇ ದಿನೇಽಗ್ನೌ ಸಮಿಧೋ ಜುಹಾವ

ತಥಾ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಜನನೀಂ ಜಜಾಪ |

ಸ್ವಕುಕ್ಷಿಪೂರ್ತೌ ನ ರತಿಹಿಂ ಕಸ್ಯ

ನಿಜಾನುಭಾವಸ್ಮರಣೋತ್ಸವೇ ಚ || ೨೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದ; ಅದರಂತೆ ವೇದಮಾತೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಜಪಿಸಿದ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲೂ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಆಸಕ್ತಿ ಇರದು ?

೧. : ೧. ಉಪನೀತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ತಪ್ಪದೆ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಗಾಯತ್ರಿಮಂತ್ರ-ಜಪವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಚರ್ಯತನಾದ ಪರಮರಾಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ. ಆ ಪರಮರಾಮನು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಆದವ. ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದಾಗುವುದು; ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ^೨ ಗಾಯತ್ರೀಜಪವೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲರೂಪವಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ತನ್ನ ಅನಂತಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯದಂತಿತ್ತು. ಈ ಮೂಲಕ ಭಗವದ್ಗುಣಚಿಂತನೆಯೇ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಮುಖ್ಯ ಆಂತರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ ; ಅನುಭಾವ - ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ.

೪. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ಊಟ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಸಾಧನೆಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸಹಜ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ, ಜಪಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸಹಜ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಧುರ್ಯಮಾರ್ಯಾಃ

ಸಂದೃಶ್ಯ ಹೃಷಾಃ ಪರಮಬಿಧಿಪುತ್ರೀ |

ಪ್ರಬೋಧಮುದ್ಧಾಭಯದೋರ್ದ್ರಯಾಸ್ತಿತೋ ಯಚ್ಚೋಪದೀತಾವನಮೇವಿಲೋಲ್ವಸನ್ |

ಧ್ರುತಾ ಮಹಾಜ್ಞಾನಭುಜಂಗದವ್ಯಮುಚ್ಛೇವಯಾಸೋ ಜಗದತ್ಪರೋಚತ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೫೧-೫೫)

೧. ವೇದಮಾತಾ ತು ಗಾಯತ್ರೀ... | ಗಾಯತ್ರೀ ವೇದಮಾತಾಽಸಿ... |

-ಸ್ತುತಿ

೨. ಆನೇನ ಗಾಯತ್ರೀ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಿಸೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ |

-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ವಕ್ಷ್ಯಸ್ಥಲಸ್ಥಾ ತ್ರಪಯಾಽಽಕುಲಾಽಽಸೀ-

ದಭ್ಯರ್ಥಮಾನೌ ಚ ದಿನೇಶವಹ್ನೀ || ೨೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಹರ್ಷಿಸಿದರು; ಆದರೆ ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮಾತ್ರ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ವಿಷಾದಗೊಂಡಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳು ಸಹ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ವಿಷಣ್ಣರಾದರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ವ್ರತದ ಆಚರಣೆ ತಮಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸಂಪ್ರಮವೆನಿಸಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ಪಾಗಿ ಸಂತೋಷ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಯುವತಿಯು ನೆಲೆಸುವುದು ಲಜ್ಜಾಸ್ಪದವಾದ ವಿಷಯ. ಆದರೆ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಂದಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಲಜ್ಜಾಸ್ಪದವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾತ್ರಮದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿದ್ದಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಆಯುಷ್ಯಂ ತೇಹ ಆರೋಗ್ಯಂ ದೇಹಿ ಮೇ ಹವ್ಯವಾಹನ; ಆದರಂತೆ ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ : "ಹೃದ್ಯೋಗಂ ಮಮ ಸೂರ್ಯ ಹರಿಮಾಣಂ ಚ ನಾರಯ". ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು^೧ ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ವಿಷಾದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ, ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇಲ್ಲಿದ್ದನಿತೆ; ತ್ರಪಾ - ನಾಚಿಕೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲಗಮನ

ಗುರೋರ್ಗೃಹಂ ಸರ್ವವಿದಗ್ರಗಣ್ಯ-

ವೃಷೇಯತುಸ್ತೌ^೨ ಸಮಿಧಃ ಸಮರ್ಪ್ಯ |

೧. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತನಿಷ್ಠಪುರುಷವಕ್ಷ್ಯ ತರುಣೇನಾಂ ಸ್ಥಿತಿರ್ಲಜ್ಜಾಕರೀತಿ ಭಾವಃ || - ವ್ಯಾ.

೨. ದಾನಾಘನದಾಸಂಧೋದ್ರಯೋಃ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತ್ರಿಯಮಾಣಂ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಂ ಕಥಂ ನ ಲಜ್ಜಾಕರೀತಿ ಭಾವಃ || - ವ್ಯಾ.

೩. ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಸರ್ವವಿದುವಾಮುಷಿ ಧೃವತಾಣಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನರೇಷು ಜನನೇ ನರವತ್ಪತ್ತಿಃ |

ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಹ್ಯಮುಪಾದ್ಯಯನಾದಿರತ್ಯ ತಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮವದ್ವದಾನ್ ಗುರೌ ಚ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೪)

ಭವಾನ್ ಭವಾರಣ್ಯಮಿದಂ ಚಿದಗ್ನಾ-

ವತಃ ಪರಂ ನಿರ್ದಹತಾದಿತೀವ || ೨೯ ||

ಕಾವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ಕಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಬೇಕು ಎಂಬ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ಗುರುವಿನ ಗೃಹವನ್ನು ತಲುಪಿದರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಹಾಗೂ ಆದಿಶೇಷ; ಶ್ರೀಹರಿ ಮುಖ್ಯತೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದರೆ ಬಲರಾಮದೇವರು ಅನಂತರದ ಒಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞರು. ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಆವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದು ಶುಕ್ಲಗೋಷ್ಠಿರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಅವರಿಗೆ ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳ ಬಳಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕೇವಲ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಹಾಗೂ ಅಸುರಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೀಹರಿ; ಸಕಲರಿಗೂ ಜ್ಞಾನದಾಯಕನು ಅವನೇ. ಆದಿಶೇಷ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೇವತೆ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩. ^೧ಸಮಿತ್ತಾಣಿಗಳಾಗಿ ಗುರುಕುಲವಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆದೇಶ : ಸಮಿತ್ತಾಣಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಮ್. ಆದರೆ ಉದ್ದೇಶ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಾದಿ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಲಿ ಎಂದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಂತಹ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ, ಸಂಸಾರದ ಕಾಡನ್ನೇ ಬೂದಿಗಯ್ಯುವುದು ಎಂಬುದು ತತ್ವ.

೪. ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಉದ್ದೇಶ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಸದ್ಗತಿ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಚನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲವಾಸದ ಅವಧಿ

ಆಥೋ ಚತುಃಷಷ್ಠಿದಿನೈಃ ^೧ಸ ತಾವತ್

ಕಲಾಃ ಪ್ರಜಗ್ರಾಹ ಬಲಶ್ಚ ಧೀಮಾನ್ |

^೨ಗುರೋಸ್ತತೋಽಪ್ಯಲ್ಪದಿನೈರ್ಯದಾಸಾಂ

ಸಕೃತ್ ಸಮುಚ್ಚಾರಣಮಪ್ಯಶಕ್ಯಮ್ || ೩೦ ||

೧. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವ್ಯಾಜೇನ ತಸ್ಯ ಗುರೋರ್ಮೋಕ್ಷಮೇವ ದಾತುಂ ಗತಾಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂತತಂ ಚಿಂತಯೇತ್ಕಂಠಂ ಭಾಷ್ಯತ್ಯಸ್ತುಭ ಭಾಸಕಮ್ |

ವೈಕುಂಠಸ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ವೇದಾ ಉದ್ಗೀರ್ಯಂತೇನಿವಂ ಯತಃ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ

೩. ಸರ್ವಾಂ ತದಪುರೋಷೈಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಪ್ರವರ್ತಕೌ |

ಸಕೃನ್ನಗದಮಾತ್ರೇಣ ತೌ ಸಂಜಗೃಹಮುನ್ಯಸ ||

ಆಹೋರಾತ್ರೆ ಪುನಃಷಷ್ಠಾ ಸಂಯಾತೌ ತಾವತೀಃ ಕಲಾಃ |

ಗುರುದಕ್ಷಿಣಯೋಽಪಾರ್ಯಾಂ ಭಂದಯಾಮಾಸಮನ್ಯಸ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೪೩/೩೫-೩೬)

ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (ಸಕಲ) ಕಾಲಾವಧಿಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ; ಭೀಮಂತನಾದ ಬಲರಾಮನೂ ಸಹ; ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪನಿ, ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ಸಹ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರು ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೪ ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಸಾಂದೀಪನಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲ ವಾಸ ಮಾಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ೬೪ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಸಹ ಅಗತ್ಯ^೧ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ಅವರು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು ಎಂದೂ ಭಾವ.

೩. ಸಾಂದೀಪನಿಗಳು ೬೪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ೬೪ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬುದೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

೪. ^೨ ಒಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆಯಂತೆ ೬೪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ೬೪ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರೈಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರಿಗೆ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಅಗತ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಂದೀಪನಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೫. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ವಾದಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸಹ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರಿಗೆ ೧೫ ದಿವಸಗಳ ಅವಧಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು; ಆದರೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಂದೀಪನಿ ಪ್ರಸಂಗವು ಗುರುಗಳ ಮಿತಿಗೆ ನಿರ್ದರನವಾಗಿದ್ದರೆ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರ ಪ್ರಸಂಗವು ಶಿಷ್ಯರ ಮಿತಿಗೆ ನಿರ್ದರನವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಗುರುಗಳು ಬಯಸಿದ ದಕ್ಷಿಣೆ

ಗುರುಂ ತತೋಽಪೃಚ್ಛದುಪಾಯನಂ^೩ ದಿಶನ್

ಸುತಂ ಯಯಾಚೀ ವಿಮಲೀಕೃತಾನ್ವಯಃ |

೧. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತತ್ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಇತರ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಅಗತ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ:

ಏಕಂ ಚ ತತ್ತ್ವತೋ ಜ್ಞಾತುಂ ವಿಶಾ ಸರ್ವಜ್ಞತಾಂ ನರಃ |

ಸ ಸಮರ್ಥೋ ಮಹೇಂದ್ರೋಽಪಿ ತಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸೀತ್ || ೧೬ || ಎತಿ ಸ್ವಾದೇ |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೨/೯)

೨. ಗುರ್ವಶಕ್ತ್ವಿವ ತಾವಂತಿ ದಿನಾನಿ ಲಗ್ನಾನಿ | ಸ ಶಿಷ್ಯಯೋರಶಕ್ತ್ಯಂತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ನಾ.

೩. ಆಚಾರ್ಯಾಯ ಪ್ರಿಯಂ ಧನಮಾಹೃತ್ಯ

-ಕೃತ್ತಿರೀಯೋವನೀತ್

ಮುಹುರ್ಮುರಾರೇಃ ಸದಯಾವಲೋಕನೈ-
ಸ್ತಮಪ್ಯವದ್ಯಾತ್ ಪರಿಪಾಲಯನ್ನಿವ || ೩೧ ||

೭೪೫ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಕೇಳಿದ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪಾಪೂರಿತನೋಟಗಳಿಂದ ವಂಶವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳು (ತಮ್ಮ ಮೃತ)ಪುತ್ರನನ್ನು (ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು) ಕೇಳಿಕೊಂಡರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯಾಪೂರ್ಣನೋಟಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಹ ಪಾಪದಿಂದ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

೧. : ೧. ಗುರುಕುಲವಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡುವುದು ಅಗತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಅವಧ್ಯ - ದೋಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗುರುಗಳು ಎಂದೋ ಮೃತನಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಹಾಗೆ ಬದುಕುವ ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಉದ್ಭವನಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ವಂಶ ಪಾವನವಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ಪತ್ತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುರುಗಳ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಾಗಿರದೆ ವಿರೋಧ ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಹ ಹುಟ್ಟಿದಾರಷ್ಟೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತಲೆನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಮೃತ-ಪ್ರಾಯನಂತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಗುರುಪುತ್ರನ ತಲೆನೋವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಇದರಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆಗಿನ ಹೆಸರೂ ಸಹ ವಾಸುದೇವ ಎಂದೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವರು ನೀಡಿದ ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ.

ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತಂ ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಮೃತ್ಯುನೀತಂ

ಸ ಶಂಖದೈತ್ಯಂ ವಿನಿಹಂತುಕಾಮಃ |

೧. ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕರಿಗೋಗುರುವೇದನಾಮೃತಮಯತ್ ಸಹಜಾಮಪಿ ದುಃಖವಾಮ್ |

ಸ ವಿಜನೇ ವಿಜನೇ ಮುಮುಷಾಯುಸಾ ಶ್ರವಣಗೋಚರತೇನ ಕದಾಚನ ||

-ಸು.ವಿ.(೩/೨೫)

೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ಛೋಪನಿಷದೋ ವಿಭುರೈತರೇಯ್ಯಾಃ ಪಾಠಚ್ಛಲೇನ ವಿಜನೇರ್ಥರಾನ್ ಬ್ರುವಾಣಃ |

ಅಧ್ಯಾಪಕಾಯ ವಿತತಾರ ವಿಮೋಕ್ಷಬೀಜಂ ಗೋವಿಂದಭಕ್ತಿಮುಚಿತಾಂ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಂ ಸಃ ||-ಸು.ವಿ.(೩/೨೫)

ಸಮುದ್ರಮಾಸಾದ್ಯ ನಿಹತ್ಯ ರಕ್ಷೋ

ಲಸದ್ಯಶಃಸಮ್ವಿತಮಾಪ ಶಂಬಿಮ್ || ೩.೧ ||

ಗುರುಪುತ್ರನು ಮೃತ್ಯುವರನಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಂಬಿದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದು, ತನಗೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ರಂಬಿವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಂಚಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ರಂಬಿದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ರಂಬಿವೊಂದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಶಂಬಿವಾದ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿರೇಷ.

೨. ಶಂಬಿವು ಬಿಳಿ, ಅದರಂತೆ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ಅಹ್ಲಾದದಾಯಕ; ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶಂಬಿವೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೇರವಾಗಿ ಯಮನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಕರೆತರದೆ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಎಂದರೆ ಆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ರಂಬಿದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಪಂಚಜನರ ವಧೆ

ಸಂಪಂಚಜನದೇಹಸ್ಮಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ನಿಷ್ಕಾಸ್ಯ ಪಂಚ ಚ |

ಅಪಂಚಜನಮಾತೇನೇ ಸಾಕಂ ತೇನ ಪಯೋನಿಧಿಮ್ || ೩.೨ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಸುರನ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರ ಹಾಕಿ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಪಂಚಜನಮನ್ನಾಗಿಸಿದನು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಪಂಚಜನನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಜನನು ಮೃತನಾದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಪಂಚಜನರು ಎಂದರೆ, ಪಂಚಪ್ರಾಣರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿದೆ^೧.

೧. ಸ ಏದ್ಯತೇ ಪಂಚ ಜನಾಃ ಪಂಚಸಂಖ್ಯಾಕಾ ಜನಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿ ವೃತ್ತತ್ವಾ ಉಪಾಂಜೀನ-
ಪಂಚಜನತ್ವಂ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿ' ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾ ಅಕಾರಂ ವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತಿ' ಇತಿ ವೃತ್ತಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪಂಚ ಪಂಚಜನಗಾಹ - "ಓಂ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ವಾಕ್ಯರೇಷಾತ್ ಓಂ", 'ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮುತ ಚಕ್ಷುಷ್ಯಪ್ರಾಣಃ
ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಮನ್ಯಾನ್ಯಾನ್ ಮನಸೋ ಮನಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯರೇಷಾತ್ || -ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೧/೪/೧೨)

ಮುಹುರ್ಮುರಾರೇಃ ಸದಯಾವಲೋಕನೈ-
ಸ್ತಮಪ್ಯವದ್ಯಾತ್ ಪರಿಪಾಲಯನ್ನಿವ || ೩೧ ||

ಒಳಕ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಕೇಳಿದ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪಾಪೂರಿತನೋಟಗಳಿಂದ ವಂಶವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳು (ತಮ್ಮ ಮೃತ)ಪುತ್ರನನ್ನು (ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು) ಕೇಳಿಕೊಂಡರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯಾಪೂರ್ಣನೋಟಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಹ ಪಾವದಿಂದ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಎ. : ೧. ಗುರುಕುಲವಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡುವುದು ಅಗತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಅವಧ್ಯ - ದೋಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗುರುಗಳು ಎಂದೂ ಮೃತನಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಹಾಗೆ ಬದುಕುವ ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಉದ್ಭವನಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ವಂಶ ಪಾವನವಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುರುಗಳ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಾಗಿರದೆ ವಿಶೇಷ ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಹ ಹುಟ್ಟಿದಾರಷ್ಟೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತಲೆನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಮೃತ-ಪ್ರಾಯನಂತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಗುರುಪುತ್ರನ ತಲೆನೋವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಇದರಂತೆಯೇ ಇದೆ; ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆಗಿನ ಹೆಸರೂ ಸಹ ವಾಸುದೇವ ಎಂದೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವರು ನೀಡಿದ ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ.

ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತಂ ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಮೃತ್ಯುನೀತಂ

ಸ ಶಂಖದೈತ್ಯಂ ವಿನಿಹಂತುಕಾಮಃ |

೧. ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕರಿಗೋಗುರುವೇದನಾಮರಮಂಶತ್ ಸಹಜಾಮಪಿ ದುಃಸಹಾಮ್ |

ಸ ವಿಜಾನೇ ವಿಜಾನೇ ಮುಖವಾಯುಸಾ ಶ್ರವಣಗೋಚರತೇನ ಕದಾಚನ ||

-ಸು.ವಿ.(೨/೩೦.)

೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ಛೋಪನಿಷದೋ ವಿಭುರೈತರೇಯ್ಯಾಃ ಪಾಶಚ್ಛೇಷೇನ ವಿಜನೇಽರ್ಥರಸಾನ್ ಬ್ರುವಾಣಃ |

ಅಧ್ಯಾಪಕಾಯ ವಿತತಾರ ವಿಮೋಕ್ಷಬೀಜಂ ಗೋವಿಂದಭಕ್ತಮುಚಿತಾಂ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಂ ಸಃ ||-ಸು.ವಿ.(೩/೩೧||

ಸಮುದ್ರಮಾಸಾದ್ಯ ನಿಹತ್ಯ ರಕ್ಷೋ

ಲಸದ್ಯಶಃಸಮ್ನಿತಮಾಪ ಶಂಬಿಮ್ || ೩.೨ ||

ಗುರುಪುತ್ರನು ಮೃತ್ಯುವಶನಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಂಬಿದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದು, ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ರಂಬಿವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಂಚಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ರಂಬಿದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ರಂಬಿವೊಂದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ರಂಬಿವಾದ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿರೇಷ.

೨. ಶಂಬಿವು ಬಿಳಿ, ಅದರಂತೆ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ಅಹ್ಲಾದದಾಯಕ; ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ರಂಬಿವೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೇರವಾಗಿ ಯಮನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಕರೆತರದೆ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಎಂದರೆ ಆ ನೆಪದಲ್ಲಿ ರಂಬಿದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಪಂಚಜನರ ವಧೆ

ಸ^೧ ಪಂಚಜನದೇಹಸ್ಥಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ನಿಷ್ಕಾಸ್ಯ ಪಂಚ ಚ |

ಅಪಂಚಜನಮಾತೇನೇ ಸಾಕಂ ತೇನ ಪಯೋನಿಧಿಮ್ || ೩.೩ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಸುರನ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರ ಹಾಕಿ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಪಂಚಜನಮನ್ನಾಗಿಸಿದನು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ^೨ ಪಂಚಜನನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಜನನು ಮೃತನಾದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಪಂಚಜನರು ಎಂದರೆ, ಪಂಚಪ್ರಾಣರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿದೆ ^೩.

೧. ನ ವಿವಿಧತೆ ಪಂಚ ಜನಾಃ ಪಂಚಸಂಖ್ಯಾಕಾ ಜನಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಉಪದೇಶೀ-
ಪಂಚಜನತ್ವಂ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ಮ್ಯಾ

೨. 'ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿ' ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾ ಅಕಾರಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಇತಿ ಸ್ತುತಿಃ | -ಮ್ಯಾ

೩. ಪಂಚ ಪಂಚಜನಗಾಥ - "ಓಂ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ವಾಕ್ಯರೇವಾತ್ ಓಂ", 'ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮುತ ಚಕ್ಷುಷಶ್ಚಕ್ಷುಃ
ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಮಸ್ಥಾಸ್ಥಂ ಮನಸೋ ಮನಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯರೇವಾತ್ || -ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೧/೪/೧೩)

೪. ಅವನ ನಿವಾಸದಿಂದಾಗಿ ಸಪಂಚಜನವಾಗಿದ್ದ ಸಮುದ್ರ ಅವನ ನಿಧನದಿಂದ ಅಪಂಚ-
ಜನವಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಅವನು ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು; ಅವನಿಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪೀಡೆಯಿಂದ ಅದ-
ವಾರಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೫. ಕಾಲೀಯನ ದಮನದಿಂದ ಯಮುನೆಯು ಪರಿಶುದ್ಧಳಾದಂತೆ ಪಂಚಜನರ
ಸಂಹಾರದಿಂದ ಸಮುದ್ರವು ಸಕಲರಿಗೂ ಸುಗಮ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯಮನಿಗೂ ಶಾಸಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಮಾಲಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ ಕಂಬುಮುದ್ಧತಂ

ವಿಭುಃ ಪ್ರದಧೌ ರಿಪುದರ್ಪಹಾರಿಣಮ್ |

ಗುರೋಃ ಸುತಂ ದೇಹಿ ನ ಚೇದಿಯಂ ದಶಾ

ಭವೇತ್ ತವಾಪೀತಿ ನಿದರ್ಶಯನ್ನಿವ || ೩೪ ||

ಯಮಲೋಕವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಪ್ರಭುವಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ತಂದಿದ್ದ
ರಿಪುಗಳ ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಅಡಗಿಸುವ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶಂಖವನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿದ ; ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು
ನೀಡು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನಗೂ ಸಹ ಇದೇ ಗತಿಯಾದೀತು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವನೋ
ಎಂಬಂತೆ.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯವನ್ನು ಊದಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಪಾಂಚಜನ್ಯವನ್ನು ಊದುವ ಮೂಲಕ ಆ ಅಸುರನಿಗಾದ ಪರಾಭವರೂಪ
ಗತಿಯೇ ನಿನಗೂ ಆದೀತು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಸುಡಿಯನ್ನು ಯಮದೇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ
ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ ; ಕಂಬು - ಶಂಖ.

೩. ಯಮನು ಸರಕಾಥಿಪತಿಯಾಗಿ ಮಾನ್ಯನಾದ ದೇವತೆ. ಆದರೆ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ
ಮುಖ್ಯ ನಿಯಾಮಕನಾದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ. ಯಮನಲ್ಲಿ
ಯಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಭೂತಿ ರೂಪ ಇರುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಯಮಃ
ಸಂಯಮತಾಮಹಮ್ | - ಗೀತಾ (೧೦/೨೯).

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾಂಚಜನ್ಯಘೋಷದ ಅದ್ಭುತಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮಹಾಭಾರತದ
ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ (ದ್ರೋಣಪರ್ವ. ೭೩/೫೨; ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. ೨೬/೯೨):

೧. ತತಃ ಸಂಯಮನೀಂ ನಾಮ ಯಮಸ್ಯ ದಯಿತಾಂ ಪುರೀಮ್ |

ಗತ್ತಾ ಜನಾರ್ದನಃ ಶಂಖಂ ಪ್ರದಧೌ ಸಹಲಾಯುಧಃ ||

ಶಂಖನಿರ್ವ್ಯಾಧಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಪ್ರಜಾಸಂಯಮನೋ ಯಮಃ |

ತಯೋಃ ಸಪರ್ಯಾಂ ಮಹತೀಂ ಚಕ್ರೇ ಭಕ್ತು ಪಪ್ಪಂಹಿತಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೪೩/೪೩-೪೪)

ಸ ಪಾಂಚಜನ್ಯೋಽಚ್ಯುತವಕ್ತ್ರವಾಯುನಾ ಭ್ರೂಂ ಸುಪೂರ್ಣೋದರನಿಃಸೃತಧ್ವನಿಃ |
ಜಗದ್ವಿರಿಂಚೇರಸುರೇಂದ್ರಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಕಂಪಯಾಮಾಸ ಯುಗಾತ್ಯಯೇ ಯಥಾ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಮನ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ

ಅಮುಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಗುರೋಃ ಸುತಸ್ಯ
ಧ್ರುವಂ ವಿಮುಕ್ತಿಃ ಕರಸಂಗತಾಽಭೂತ್ |
ತದ್ವಾಗಮಾತ್ ಪ್ರಾಗಪಿ ತಂ ಜಿಹಾಸುಂ
ವಿಭುಸ್ತ್ವಮಾಜ್ಞಾಪಯಸೀಶ ಕಿಂ ಮಾಮ್ || ೩೫ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಾದ ನಿನಗೆ ಗುರುವನ್ನಿಸಿದ ಆ ಸಾಂದೀಪಿನಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಇವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಮುಕ್ತಿಯು ಕೈವಲವಾಯಿತು; ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನವೇ ಅವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ನೀನು ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿರುವಿ?

ಏ. : ೧. ಕೇವಲ ಯಮಲೋಕದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರದಿಂದಲೇ ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಖಚಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಯಮಲೋಕದ ಬಿಡುಗಡೆ ಯಾವ ಲೆಕ್ಕವೆಂದು ಭಾವ.

೨. ನರಕಾಧಿಪತಿಯಾದ ಯಮನು ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರನ್ನು ಅದರಿಸುವ ಬಗೆಯು ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ. ಅಜಾಮಿಳನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಯಮದೇವರು ತನ್ನ ದೂತರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೩. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನರಕದ ಭಯವಿರದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರಂತಹ ಹರಿಭಕ್ತರೇ ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತರಳಿ, ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಾಕುಮಗನಾಗಿದ್ದ ಮೋಹನದಾಸರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿಸಿದ ವಿವರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ತಂದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಚ್ಚರಿಯೂ ಇರದು.

೧. ತತ್ ಕ್ಷಮ್ಭುತಾಂ ನ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷಃ ಪುರಾಣೋ ಗಾರಾಮಣಃ ಸ್ವಪ್ನರುಷೋದಸತ್ಯತಂ ಮ |

ಸ್ವಾನಾಮಹೋ ನ ವಿದುಷಾಂ ರಚಿತಾಂಜಲೀನಾಂ ಕ್ಷಾಂತಿರ್ವರೀಯಸಿ ನಮಃ ಪುರುಷಾಯ ಭೂಮ್ನೇ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಯಮನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ

ಇತೀವ ತತ್ತ್ವಾಗವಿಶಂಕಮಾನಸೋ

ಯಮಃ ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಸುತಂ ಸಮಾದಿಶತ್ |

ಅಲಭ್ಯತದ್ವರ್ತನಜಾತಸಂಭ್ರಮಃ

ಪ್ರಹೃಷ್ಟರೋಮಾ ಪ್ರಣಮನ್ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ || ೩೬ ||

ಹೀಗೆ (ತನಗೆ ಆದೇಶ ನೀಡುವುದೇಕೆ) ಎಂಬಂತೆ ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಂಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಯಮನು ದುರ್ಲಭವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಸಂಭ್ರಮಭರಿತನಾಗಿ, ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡವನಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಪುನಃಪುನಃ ವಂದಿಸುತ್ತಾ ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ನೀಡಿದನು.

ವಿ. : ೧. ವರುಣಾಭ್ಯತ್ಯನು ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಹಿಡಿದೊಯ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವರುಣಲೋಕಕ್ಕೆ ತರಳಿ, ವರುಣನಿಂದ ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿತಂದ ಪ್ರಸಂಗವು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರ ಸಕಲರ ಬಂಧನವನ್ನು ಸಹ ಬಿಡಿಸಿಲ್ಲ. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ ತಿಳಿಯುವುದು.

೨. ಯಮನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಸಂಕೇತ. ಯಮನಿಂದ ಗುರುಪುತ್ರನ ಬಿಡುಗಡೆ ಮೃತ್ಯು-ಪಾರದಿಂದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತಾದ್ಯಯನರತರಾದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವುದರ ಸಂಕೇತ :

ತೇಷಾಮಹಂ ಸಮುದ್ವರ್ತಾ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ |

ಭವಾಮಿ ನ ಚಿರಾತ್ ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾವೇಶಿತಚೇತಸಾಮ್ || (ಗೀತಾ-೧೨/೭)

ಮಧುರಗೆ ಮರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತಂ ಸಮಾನೀಯ ತತೋಽಂತಕಾಂತಿಕಾತ್

ಪ್ರದಾಯ ಶೌರಿಗುರವೇ ಸ್ವಕಾಂ ಪುರೀಮ್ |

ಉಪೇತ್ಯ ಪಿತ್ರೋರಪಿ ದಕ್ಷಿಣಾಮಿವ

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ನಿಜಂ ಸ್ವವಿಗ್ರಹಮ್ || ೩೭ ||

ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಯಮನ ಬಳಿಯಿಂದ ಕರೆತಂದು ಗುರುಗಳಿಗೆ ನೀಡಿ, ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತಲುಪಿ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂಬಂತೆ ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರಿದನು.

೨. : ೧. ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಹರ್ಷ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತಾನೇ ಎದುರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಅಪಾರ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಶೌರಿ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ಶೌರಿಃ ಶೂರಜನೇಶ್ವರಃ (ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ).

೨. 'ಮೃತಪುತ್ರನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಗುರುಗಳಿಗಾನಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆನಂದವು ಮರಳಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಉತ್ತರಬದರಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಂಡು ವಿಶಾಲಬದರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸತ್ಯತೀರ್ಥಾದಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಆದ ಆನಂದ, ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಸ್ಯಮಂತಕಮಣಿಯನ್ನು ತಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಯಾದವರಿಗಾದ ಆನಂದ, ಜೊಡಾಮಣಿಯನ್ನು ತಂದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕಂಡ ಕಪಿಗಳಿಗಾದ ಆನಂದ, ಸೌಗಂಧಿಕವನ್ನು ತಂದ ಭೀಮನನ್ನು ಕಂಡು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳಿಗಾದ ಆನಂದ ಈ ಬಗೆಯದೇ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು 'ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ಅಂತಕ - ಯಮ; ಅಂತಿಕ - ಸಮೀಪ.

೪. ಇದು 'ಅಭ್ಯರ್ಚಿತೋ ನೃಪಸದಿಷ್ಕತ್ಯದಾತ್ಮಪಿತ್ರೋಃ' ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯವಚನ(೧೪/೫)ದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಮಧುರೆಯ ವೈಭವ

ರಾಜಧಾನೀ ಜಯತಿ ಸಾ ಭೋಜವೃಷ್ಟಂಧಕಾಶ್ರಿತಾ |

ರಾಜರಾಜಪದತ್ರಾತಾ ರಾಜಾ ಯತ್ರ ರಮಾಪತಿಃ || ೩೮ ||

ಭೋಜರು, ವೃಷ್ಟಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಂಧಕರಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆ ಮಧುರೆಯು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಅಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ರಾಜರಾಜನೆನ್ನಿಸಿದ ಕುಬೇರನಿಗೂ ರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನೇ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವನಲ್ಲವೇ!

ವಿ. : ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕದಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ರಾಜಧಾನೀ ಜಯತಿ ಸಾ ಗಜಗಹ್ವರಸಂಜ್ಞತಾ |

ಯತ್ರ ಭಾಂತಿ ಗಜಾ ಮಾಧ್ವರಾಧ್ಯಾಂತಧರಣೀಧರಾಃ || -ಪೂರ್ವಪ್ರಬಂಧ(೩/೧೬)

೨. ರಾಜರಾಜ - ಕುಬೇರ ('ರಾಜರಾಜೋ ಧನಾಧಿಪಃ' - ಅಮರ).

೧. ಯಥಾ ಮೃತಪುತ್ರದರ್ಶನೇನ ಗುರೋಃ ಪ್ರೀತೀರವಮೇತಾವತ್ಕಾಲಮದ್ವೃಷ್ಟವಿಗ್ರಹದರ್ಶನೇನ ಪಿತ್ರೋರಪಿ ಪ್ರೀತೀರಭೂದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಾಸರೇಂದ್ರ ಇವ ತೀರ್ಣವಾರಿಧಿವಾಸುದೇವ ಇವ ರತ್ನರಾಜವಾನ್ |

ಭೀಮಸೇನ ಇವ ಸೂನವಯುಕ್ತನಿವೃತ್ತಿಂ ಸ್ವಜನಮಾನಿನಾಯ ಸಃ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೯/೬)

ಉಗ್ರಸೇನನ ಹಿರಿಮೆ

ಉಗ್ರಸೇನೋ ವಿಜಯತೇ ಸ್ವರ್ಗಭರ್ಗೀತವೈಭವಃ |

ಅಗ್ರೇಸರಾ ಯದ್ವಜ್ರಾಢ್ಯಮುಗ್ರಾ ರಾಮಾದಯೋ ದ್ವಿಜಾಮ್ || ೩೯ ||

ಮಾವನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಉಗ್ರರೆನ್ನಿಸಿದ ಬಲರಾಮ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದರೋ, ಅಂತಹ, ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೊಂಡಾಡುವ ವೈಭವದ ಉಗ್ರಸೇನರಾಜನು ಮಹಾಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿರುವನು.

ಮಿ. : ಉಗ್ರಸೇನನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಳುಗಳಾಗಿ ಬಲರಾಮ ಮೊದಲಾದಂತಹ ರತ್ನ-ನಾಶಕರಾದ ಮಹನೀಯರು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಉಗ್ರಸೇನನ ಸೇನೆ ರತ್ನಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಉಗ್ರವೆನ್ನಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದು ಭಾವ; ಧ್ವಜನೀ - ಸೇನೆ; ಸ್ವರ್ಗ - ದೇವತೆ.

ಮಂತ್ರಿಗಳು ತಿಳಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ

ಹೃದಯಜ್ಞಾ ರಾಜನೀತೇಃ ಸಭಾಯಾಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವನಃ |

ಮಂತ್ರಿಣೋ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಜ್ಞಾ ಮಂತ್ರಯಂತೀತ್ವಮನ್ವಹಮ್ || ೪೦ ||

ರಾಜನೀತಿಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರಜ್ಞರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಆ ಶಾರ್ಙ್ಗ-ಧನ್ವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಹೀಗೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಿ. : ೧. ಮಂತ್ರತಂತ್ರಜ್ಞರಾದವರೇ ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿ ಎನ್ನಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಮುಂದಿನ (೪೧-೬೮) ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಮಂತ್ರ ಎಂದರೆ ಪಾಡುಗ್ಮಗಳ ಚಿಂತನೆ; ತಂತ್ರ ಎಂದರೆ ಸಾಮ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯಗಳು : ಮಂತ್ರಃ ಪಾಡುಗ್ಮಚಿಂತನಮ್ | ತಂತ್ರಂ ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಃ || -ವ್ಯಾ.

೩. 'ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವಾ' ಎಂಬುದು ಪಿಷ್ಠಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ ('ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವಾ ಗದಾಧರಃ').

ನಿಷ್ಕಾವಂತ ಸೈನಿಕರ ಅಗತ್ಯ

ರಣೇ ಯದಾಜ್ಞಾತರಶಂಕಿಚಿತ್ತಾ

ಭಟಾಃ ಪರಾವೃತ್ಯ ನ ಲಕ್ಷಯಂತಿ |

೧. ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಮರಣದ್ವಾರಾ ಸ್ವರ್ಗಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ವೇತಿ ಭಾವಃ | ಸ ವಿವ ರಾಜಾ ವಿಜಯೇ ವಿಜಯ-ಶೀಲವಾನ್ | ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿರಾವಶ್ಯಕೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಜಯಾಂಗನಾಂ ವಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಂ ವಾ

ಸ್ವಶಂತಿ ರಾಜಾ ವಿಜಯೀ ಸ ವಿವ ॥ ೪೧ ॥

ಯಾವ ರಾಜನ ಆದೇಶವೆಂಬ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಭಯಪಡುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡಲೋ, ಜಯಾಂಗನೆಯನ್ನೋ, ದಿವಿಜಾಂಗನೆಯನ್ನೋ ಪಡೆಯುವರೋ ಅವನೇ ಜಯಶೀಲನಾಗುವ ರಾಜ.

ವಿ. : ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು ಅಥವಾ ಸಾವು ಎಂಬ ವೀರತನದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾಜನಿಗೆ ಎಂದೂ ಪರಾಜಯವು ಒದಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಜಯಾಂಗನೆ ಎಂದರೆ ಜಯರೂಪದ ನಾರಿ, ದಿವಿಜಾಂಗನೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಸ್ತ್ರೀ. ಗೆದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯ, ಸತ್ತರೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಂಬ ದೈವದ ವೀರಭಟರು ಎಂದರ್ಥ; ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಗೀತೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ : ಹತೋ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ಸ್ವರ್ಗಂ ಜಿತ್ವಾವಾ ಭೋಕ್ತ್ಯಸೇ ಮಹೀಮ್ | (೨/೨.೮)

ರಾಜನ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಾರ ಮೊದಲಾದವರ ಪಾತ್ರ

ಚಾರೇಣ ಯೋ ವೇತ್ತಿ^೧ರಿಪೋರ್ವಿಚಾರಂ

ಸದಾ ರಣೋಪಸ್ಕರಣಂ ಯುನಕ್ತಿ |

ಅಗಮ್ಯಭೂಮಿಃ ಪರಿಖಾದಿನಾ^೨ನ್ಯೈಃ

ಸ ವಿವ ರಾಜಾ ವಿಜಯೀ ನ ಚಾನ್ಯಃ ॥ ೪೨ ॥

ಯಾವನು ಚಾರರ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅರಿಯುವನೋ, ಸದಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಪರಿಖಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಆ ರಾಜನೇ ಜಯಶೀಲನಾಗುವನು; ಬೇರೆಯವನಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ^೧ರಾಜನು ಯಶಸ್ವಿ ಎನ್ನಿಸಲು ಗೂಢಚಾರರ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು, ಸದಾ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು ; ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಕಡುಕು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರವಹಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೧. 'ಚಾರೈಃ ಪಠ್ಯಂತಿ ರಾಜಾಃ' : 'ರಾಜಾಃಶ್ಚಾರಚಕ್ಷುಷಃ' |

-ಮಹಾಭಾರತ (ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ * +)

೨. ವಿಜಗೀಮಣಾ ಪರವೃತ್ತಾಂತಜ್ಞೇನ ಸ್ವರಕುಪ್ತಚಯಮಾಂಕಿ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ |

-ವ್ಯಾ

೨. ಪರಿವಾ ಎಂದರೆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆಯುವ ಕಂದಕ ಎಂದರ್ಥ; ಆಳದ ಕಂದಕದಲ್ಲಿ ಕುಂಜಿದ ನೀರು ಹಾಗೂ ಮೊಸಳೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೂರಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ವಾಟಲು ಆರಕ್ಕೆ ಎಂದೆನಿಸುವುದು.

ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯ ಮಹತ್ವ

ಸ್ವಸಂಸದಿ ಪ್ರೌಢಜನೇಷು ಮಂತ್ರಿ-

ವರೇಷು ನೀತ್ಯಾಗಮತ್ತತ್ವವಿತ್ತು ।

ವಿಚಾರ್ಯ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣತಾಮುಪಾಯೈ-

ರ್ಮಿಥೋ ವಿಭೇದಂ ಸುಖಭಾಕ್ ಸ ಭೂಪಃ ॥ ೪೩ ॥

ತನ್ನ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢಜನರೊಂದಿಗೂ, ನೀತಿರಾಸ್ತದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಮಂತ್ರಿರೇಷ್ಯರೊಂದಿಗೂ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಿ, ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಒಡುಕು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಆ ರಾಜನು ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನೆನ್ನಿಸುವನು.

ವಿ. : ರಾಜನೀತಿಯ ಆರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಪಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಎಂಬುದು ಒಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಭೇದ ಎಂದರೆ ಒಡುಕು ಎಂದರ್ಥ. ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಭೇದ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಶತ್ರುರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಡುಕು ಹುಟ್ಟಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಬಲವು ಕುಂದಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಾನು ಜಯಶೀಲನಾಗುವ ಅವಕಾಶ ಹೆಚ್ಚುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಫಲ.

ಆಲಸ್ಯವು ಅನರ್ಥಕರ

ಉತ್ಸಾಹಸಂಗತಾ ನೀತಿಃ ಸೂತೇ ನರವರೋಚಿತಾ^೧ ।

ಕೀರ್ತಿಪ್ರತಾಪಾ^೨ ರಾಜೇಂದ್ರ ತತ್ರಾಲಸ್ಯಂ ಪ್ರತೀಪಕೃತ್ ॥ ೪೪ ॥

ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ನೀತಿಯು ರಾಜೋಚಿತವಾದ ಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಾಪಗಳನ್ನು ನೀಡುವವು. ಎಲೈ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ! ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯವು ವಿರೋಧವೆಸಗುವುದು; (ಪ್ರತೀಪ - ವಿರೋಧ).

೧. ಪ್ರಕಾರತಪನಾಹ್ವಾದನಶಕ್ತಯಸ್ತು; ಆಹ್ವಾದಸಂ ವೃಷ್ಟಾ, ಉತ್ಸಾಹಮಂತ್ರಪ್ರಭುತ್ವಶಕ್ತಯಶ್ಚ ।

-ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯ, ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೧೪)

೨. ಋತುಕಾಲೇ ಪುರುಷಸಂಗತ್ಯೇವತ್ ಉತ್ಸಾಹಸಂಗತ್ಯೇವ ನೀತಿಃ ಫಲತೀತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಾಚಾ ಇದಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ನೀತಿಪಾಠಂ ಕರೋತಿ । ತಾದೃಶಂ ಪ್ರಯತ್ನಂ ನ ಕುರುತೇ ಚೋಕ್ತಾ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಏವಂ ಕೀರ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಾಪಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಹಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ತಯೋಃ ಕುಮಾರೀಕುಮಾರಸಾಮ್ಯಮ್ । ಪ್ರಾಯಃ ಸ್ವೀಕಾಂ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತ್ವಾತ್ಪುನಃ ಪುನಃಪ್ರತ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತ್ವಾಚ್ಚ ನೀತ್ಯಾ ಕೀರ್ತಿಃ ಉತ್ಸಾಹಾತ್ಪ್ರತಾಪ ಇತಿ ವಿವೇಕೋ ದ್ರವ್ಯವೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೧. : ಉತ್ಸಾಹವು ಸಿದ್ಧಿದಾಯಕ, ಅಲಸ್ಯ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾರ್ ಎಂದು ಭಾವ :

ಸೋತ್ಸಾಹಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಲೋಕೇಷು ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ದುರ್ಲಭಮ್ |

- ಪಾಶ್ಚೀಕರಾಮಾಯಣ (೪/೧/೧೨೩)

ಸಾಮಾದಿ ಚತುರುಪಾಯಗಳ ಅಗತ್ಯ

ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಾವಸರಜ್ಞಾನತೂನ್ಯಸ್ಯ ಶೂರತಾ |

ಅಮ್ನಾಯಾರ್ಥಾಪರಿಸ್ಪೂರ್ತೇಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿವ ವಾದಿನಃ || ೪೪ ||

ಸಾಮ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯಗಳ ಪ್ರಸಂಗದ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ರಾಜರ ಶೂರತ್ವವು ವೇದಾರ್ಥದ ಪರಿಸ್ಪೂರ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ವಾದಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಂತಾಗುವುದು.

೧. : ೧. ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ಉಪಾಯಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಬದಲು ಅನರ್ಥವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಾಮ ಚರ್ಚೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವೇದಾರ್ಥಗಳ ಪರಿಸ್ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ಎಷ್ಟೇ ಕುಶಲನಾಗಿದ್ದರೂ ಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನೆನ್ನಿಸುವನೋ ಹಾಗೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವೇದರಾಸ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ರಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೇ ಸಾರ್ಥಕ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಸಂಧಿ-ನಿಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಅಗತ್ಯ

ಯಃ ಸಂಧಿಮುಖ್ಯಾಮಲನೀತಿಕಾಲ-

ಮಜ್ಞಾನ್ಯವಿಜ್ಞಾಯ ರಣಂ ವಿಧತ್ತೇ |

ಷಣ್ಮಗ್ರಹಾಣಾಂ ಸಮಯಾನಭಿಜ್ಞ-

ವಾದೀವ ಸಂಸತ್ತು ಸ ಯಾತ್ಯಕೀರ್ತಿಮ್ || ೪೬ ||

ಸಂಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ರಾಜನೀತಿಯ ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ರಾಜನು, ವಿದ್ವತ್ಪಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ನಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನಗಳ ಪ್ರಯೋಗದ ಕಾಲವನ್ನು ಅರಿಯದ ವಾದಿಯಂತೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

೧. ಕ್ರಮವಿವರ್ಯಾಸೋ ಆಪ್ಯಾಪ್ತಕಾಲಮ್ | ಯಥಾ ಕೃತಕತ್ಯಾದನಿತ್ಯಃ ಕಲ್ಪಂ ವಿಶ್ವಾಹಿ |

- ಪ್ರಮೋದವತ್ಸಲಿ

೨. ಯಥಾಸಯಂ ವಾದೀ ಆಪ್ಯಾಪ್ತಕಾಲತ್ತಾದಿನಾ ನಿಗ್ರಹತೇ ತಥಾಸಯಮಪಿ ರಾಜಾ ಶತ್ರುಘಃ ನಿಗ್ರಹತಃ ಪತಿ ಭಾವಃ |

೩. : ೧. ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಅಸನ, ದ್ವೈಧೀಭಾವ ಹಾಗೂ ಸಂತ್ರಯ ಎಂಬ ಆರು ರಾಜನೀತಿಯ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಆರನ್ನು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಯಶಸ್ಸು ವಿಜಿತ ಎಂದರ್ಥ:

ಸಂಧಿಂ ಚ ವಿಗ್ರಹಂ ಚೈವ ಯಾನಮಾಸನಮೇವ ಚ |

ದ್ವೈಧೀಭಾವಂ ಸಂತ್ರಯಂ ಚ ಪದ್ಧತಾನ್ ಕವಯೋ ವಿದುಃ^೧ ||

೨. : ಅದರಂತೆ ವಿರೋಧ, ಅಸಂಗತಿ, ಸ್ಫೂಸ, ಅಧಿಕ, ಸಂವಾದ, ಹಾಗೂ ಅನುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಆರು ನಿಗ್ರಹವಸ್ಥಾನಗಳು ರಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಆರು ಸಹ ಕಥಾದೋಷಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಥಾಲಕ್ಷಣಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅರಿಯದ ವಾದಿಯು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವ ಮೂಲಕ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. : ರಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವಾಗ್ವಾದವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ರಾಜರಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಯುದ್ಧದಂತೆ ವಿಪರೀತ ವಾಗ್ವಾದವು ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ ನಿರೂಪಿತ.

ಶತ್ರುಜಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳು
ನಾನಾಪ್ರಕಾರೈರ್ವಶದಿಕ್ಷು ಶತ್ರುನ್
ಯೋ ನೈವ ಜೇತುಂ ಯತತೇ ಕ್ಷಿತಿರಃ |
ಬತಾವಶೀಭೂತದಶೇಂದ್ರಿಯಾಘೋ
ವ್ರತೀವ ನಾಸೌ ಸುಖಭಾಕ್ ಕದಾಽಪಿ || ೪೭ ||

೧. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ ಭಾವಪ್ರಕಾರಿಕಾ (೧೪/೧೪)

೨. ವಿಕಟ್ಮ್ ನಿಗ್ರಹವಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತದನುದ್ಧಾವೈ ನಿಗ್ರಹಾಂತರಂ ಸಮುದ್ಧಾವಯುನಿರನುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗೇನ ಸ ವಾದೀ ಯಥಾ ಪ್ರತಿವಾದೀನಾ ನಿಗ್ರಹತೇ | ಏವಂ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದರಾಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಸಂಧಿಮುಕ್ತತ್ವಾ ಯ ನಿಗ್ರಹಾದಿಕಂ ಕುರುತೇ ಸೋಽಪಿ ಶತ್ರುಣಾ ನಿಗ್ರಹತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

೩. : ತತ್ರ ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವೋ ವಿರೋಧಃ | ಅಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹೋಽಸಂಗತಿಃ | ಅವಶ್ಯವಶ್ಯವೈಕದೇಶಮಾತ್ರವಚನಂ ಸ್ಫೂಸಮ್ | ಸನ್ನಿಧಿಭಾವವಿರೋಧಃ | ಅಕಾಂಕ್ಷಿತವೈವಾನ್ಯೇನ ಕೃತಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಚನಮಾಧಿಕ್ಯಮ್ | ವಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪ್ರಮೇಯಾಂಗೀಕಾರಃ ಸಂವಾದಃ | ಪರವಿರೋಧನಾರ್ಥಸ್ಯಾವಶ್ಯಂವಶ್ಯವ್ಯವಚನಮನುಸ್ತುಃ |

-ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೪. : ವಿರೋಧಾಸಂಗತಿಸೂತಕೋಽಭಾವಾದಿಕ್ಷಿಪ್ತತಃ ||

-ಕಥಾಲಕ್ಷಣ (೧೮)

ವಿರೋಧಶ್ಚ ತಥಾಂಧಿಕಂ ಸ್ಫೂಸತಾಂಸಂಗತಿವ್ಯಥಾ |

ಉಪಪತ್ತಿಮೋಹಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ವಿರೋಧಶ್ಚ ಸ್ವತೋಽನ್ವತಃ ||

ಜನಸ್ಯಾತ್ಮವಿರೋಧಾತಿಃ ಸ್ವಸ್ವ ವಾಸ್ತವ್ಯವಾ ಭವೇತ್ |

ಜನಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮುದ್ವಿಪ್ತಂ ಸ್ವಸಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಣಾತ್ |

ನಿಗ್ರಹಾ ಏತ ಏವ ಸ್ವಾ | ಸಂವಾದಾನುಕ್ತಿಸಂಯುತಾಃ ||

-ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವಿವರ್ಗಿಯ

೫. : ಆತನಿಗ್ರಹವಾಪೈ ತನ್ನಿಗ್ರಹೋದ್ಧಾವನಂ ನಿರನುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗಃ | ಸ ಚತುರ್ವಿಧಃ : ಭಲಮ್, ಜಾತಿ, ಹಾನ್ಯಾದ್ಯಾಭಾಸ, ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲೇ ಗೃಹಣಂ ಜೇತಿ |

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ |

ಹತ್ತುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಗೆಲ್ಲಿಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ರಾಜನು ಹತ್ತುಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಯತಿಯಂತೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಸುವಿಕೆ ಪಾತ್ರನೆನ್ನಿಸಲಾರನು, ಇದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೪. : ೧. ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂಬ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಮಾಡದ ರಾಜನು ಸುಖಿಯಾಗನು. ಅದರಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲದ ಸಾಧಕನು ಸರ್ವನಾರ್ಥ ಹೊಂದುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದರರಥ ಎಂಬ ಪದವೂ ಸಹ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು: 'ದರೇಂದ್ರಿಯ-ರೂಪ-ಅರ್ಜುನುಕ್ತೋ ರಥೋ ಯಸ್ಯ ಸಃ' - ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹ ದೇಹ ರೂಪದ ರಥವನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು ಎಂದು ಅದರ ಅರ್ಥ.

೩. ಪ್ರತೀ ಎಂದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಎಂದರ್ಥ; ಓಘ - ಸಮೂಹ.

ರಾಜನ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳ ಪಾತ್ರ

ಯತ್ಸೈನ್ಯಕುಂತಾಃ ಸ್ವಸಪತ್ನಚಿಂತಾಂ

ಶಾರ್ದೂಲದಂತಾ ಇವ ಸಾಧಯಂತಿ |

ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಂತೋಷಮಪಿ ಸ್ವತಂತೌ

ತದೀಯದಂಷ್ಟ್ರಾ ಇವ ಸೋಽವನೀಶಃ || ೪೪ ||

ಯಾರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿನ ಕುಂತ ಎಂಬ ಆಯುಧಗಳು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಹುಲಿಯ ದಂತಗಳಂತೆ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವೋ, ತನ್ನ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವೋ, ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಭೂಪಾಲನು.

೪. : ಕುಂತ ಎಂಬ ಆಯುಧವು ಹುಲಿಯ ದಂತದಂತೆ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಮಾರಕ. ಅದರ ಅ ಹುಲಿಯ ದಂತಗಳು ಅದರ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಾರಕ. ಅದರಂತೆ ರಾಜನ ಸೈನಿಕರ

೧. ಯಥಾ ರಸನಾದಿಷ್ಟಾನೇಂದ್ರಿಯಾಕಾಂ ಚ ಜಯಾಭಾವೇ ಅಭಕ್ತ ಭಕ್ತಕಾಂಗಮ್ನಾಗಮಾದಿದುಷ್ಕರ್ಮಭ್ಯಾ ದ್ವಾ ಇಹ ಅಪಯಶನಾ ಪರತ್ರ ಸರಕವಾಪ್ತ್ಯಾ ಚ ಯಥಾ ಪ್ರತೀ ದುಃಖಭಾಗೀ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಕ್ಷೂರಾ ಅಪಿ ಶಾರ್ದೂಲದಂಷ್ಟ್ರಾಃ ಸ್ವಶಿಶುವಿಜಯೇ ಸುಖಕರಾಃ | "ವ್ಯಾಘ್ರಃ ಹಲೇದ್ವಥಾ ಸ್ವತಂ ದಂಷ್ಟ್ರಾಃ ಸ ಚ ಪೀಡಯೇತ್" (ವಾಗ್ವೀಯಶ್ವತಾ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

ಯಥಾ ವ್ಯಾಘ್ರಃ ಹಲೇತ್ ಪೋಶಂ ದಂಷ್ಟ್ರಾಃ ಸ ಕು ಪೀಡಯೇತ್ | - ಸು. ವಿ. ಭಾವವ್ಯಾಕರಣ (೧೨/೨೧)

೩. ವಿವಮನ್ಯಾಕಂ ರಾಜಭುಜರಸ್ತಕುಂತೇಷು ಸತ್ತು ನ ಶತ್ರುಭ್ಯೋ ಭಯಮುಪೇತಿ ವಿಪ್ರತಗ್ನಹದ್ವಾರಾಃ ಸಂತಃ ರಾಷ್ಟ್ರೇಷು ಸುಖಿನಿದ್ವಾಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ | ಸ ವಿವ ತಾದೃಶ ವಿವಾವನೀಶಃ ರಾಜಾ ನಾನ್ಯಃ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೀರ- ಕೃದ್ವತ್ಯೋವೇತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಆಯುಧಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಮಾರಕವಾಗಿಯೂ ತನ್ನವರ ಪಾಲಿಗೆ ತಾರಕವಾಗಿಯೂ
ವರ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ; ಅವನಿ - ಭೂಮಿ; ಅವನೀಶ - ಭೂಪಾಲ - ರಾಜ.

ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣದ ವಿಶೇಷ

ರಾಜನ್ ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ತೇ ಬಾಣೋ ನಿಹಂತಿ ದಿಶಿ ದಿಶ್ಯರೀನ್ |

ಗುಣಸಂಗ್ರಾಹ್ಯವಸ್ಯ ವಂಶಸ್ಯ ಹಿ ಫಲಂ ಚ ತತ್ || ೪೯ ||

ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಬಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಬಾಣವು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾರಪಡಿಸುವುದು
ಗುಣ(ಹಗ್ಗ)ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಜುವಾದ ವಂಶ(ಬಿದಿರಿನ)ದ ಫಲ ಅದೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಎ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಗುಣ ಆರ್ಜವ ಹಾಗೂ ವಂಶ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೈಪಾಲಂಕಾರ. ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ
ನೇರವಾದ ಬಾಣವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸವಡಿಯುವಂತೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಜುನಡತೆಯ
ಸದ್ದಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರಿಗೆ ಕಾಮಾದಿ ಶತ್ರುಗಳ ಜಯವು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಜ್ಜನರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ರುದ್ರಮನಸ್ಸು ಕುಲೀನತೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಜಡೆಯನಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾದರೂ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನು.
ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆಯ ಜನರನ್ನು ರಾಜನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಜ್ಯಭಾರ

ಪಾಂಥಾನ್ ಸಮಂತಾದಿವಶೇ ದಿನೇಶ-

ಪ್ರಖ್ಯೋ ರಜನ್ಯಾಂ ರಜನೀಶಕಲ್ಪಃ^೧ |

ಯಸ್ತಸ್ಯರೇಭ್ಯೋಽವತಿ ದುಷ್ಯರಾಜ್ಞಃ

ಸ ಏವ ಕೀರ್ತ್ಯೈತಿ ದಿಶಾಮುಪಾಂತಮ್ || ೫೦ ||

ಪಯಣಿಗರನ್ನು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದಿನೇಶನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ
ರಜನೀಶನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ ಯಾವ ರಾಜನು ಕಳ್ಳರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವನೋ, ಕಠಿಣ
ಶಾಸನದ ಆ ರಾಜನೇ ದಿಗಂತದವರೆಗೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ಪಿ. : ೧. ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಎಂದರೆ ಕಠಿಣ ಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ
ರಾಜನು ಜನಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ; ಆದರಂತೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ^೨ ಚಂದ್ರನಂತೆ

೧. ಸಜ್ಜನರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ರುದ್ರಮನಸ್ಸು ಕುಲೀನತೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಜಡೆಯನಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾದರೂ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆಯ ಜನರನ್ನು ರಾಜನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ. -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೋ ಭೃದಿಶೇ ಜನೋಽಯಮಭುಂಕ್ತ ಭೋಗಾನ್ ಪುನರುಪ್ಪಭಾಸೌ |
ಕರೋತಿ ಧರ್ಮಾಂಽಪ್ಯಕತವೃಥಾ ತದ್ವಿಘೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ ಶಾಂತಾತ್ || -ರು.ವಿ.(೨/೨೨)

೩. ಯಥಾ ತಮಃ ಸಂಚರಂತಃ ಚೋರಾಃ ಚಂದ್ರೋದಯೇ ಸತಿ ಬಿಭೃಂತಿ | ತಥಾ ಚಂಡಶಾಸನಾತ್ ರಾಜ್ಞಃ
ರಾತ್ರಾವಪಿ ಚೋರಾ ಬಿಭೃಂತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಜನರಿಗೆ ಸುವಿಸಂಶೋಷಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತ; ಪಾಂಡ - ಪಥಿಕ; ದಿನೇಶ - ಸೂರ್ಯ.

೨. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಂತೆ ರಾಜನು ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯವಂಶ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರವಂಶದ ರಾಜರ ವಿವರಕ್ಕೆ ಇದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವ ಮಾತು.

೪. ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ರಕ್ಷಿಸಿದರೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿನಿಗಳು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂದೂ ಭಾವ; ತಪ್ಪರ - ಕಳ್ಳ; ರಜನೀಶ - ಚಂದ್ರ.

ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಮಹತ್ವ

೧ ನ್ಯಾಯಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ನೃಪತಿರನ್ಯಾಯಂ ಯಸ್ತು ಸಂತ್ಯಜೇತ್ |

ಪದೇ ಪದೇ ತಮನ್ಯಾಯಃ ಸನ್ನಮ್ಯಾಭ್ಯರ್ಥಯಿಷ್ಯತೇ || ೫೧ ||

ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯಾವ ರಾಜನು ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತೊರೆಯುವನೋ ಆ ರಾಜನನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವು ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಮಣಿಯುತ್ತ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎ. : ರಾಜನಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆ ಮಾಡದಿರಲು ರಾಜನ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತೊರೆಯುವ ರಾಜನನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವು ಶರಣು ಹೊಂದಿ ಅವನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಗಲಿನ ಸೂರ್ಯ, ರಾತ್ರಿಯ ಚಂದ್ರನಂತೆ ರಾಜನ ವರ್ತನೆ

ದಿನೇ ದಿನೇಶಪ್ರಖ್ಯೋ ಯೋ ರಾತ್ರೌ ರಾತ್ರೀಶಸನ್ನಿಭಃ |

ಕಾಪಥೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾ ರುಂಧೇ ಸ ರಾಜಾ ಸ ವಿಶಾಮಿನಃ || ೫೨ ||

ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ದಿನದ ಒಡೆಯನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ, ಯಾವನು ದುರ್ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನೋ ಆ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎನ್ನಿಸುವನು; (ರಾತ್ರೀಶ - ಚಂದ್ರ).

ಎ. : ೧. ಇದೂ ಸಹ ಪುರಾಣಪ್ರೇಕ್ಷಿತವಾದ ಸೂರ್ಯವಂಶ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರವಂಶದ ರಾಜರುಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ; ಕಾಪಥ-ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ವಿಶಾಂ-ಪ್ರಜೆಗಳ.

೧. ಯಥಾ ರಾಕ್ಷಾ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ ಪುರುಷಃ ಮಾಂ ಪರಿಪಾಲಯೇತಿ ಸತ್ಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥಯತಃ ವಿಷಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ ಸ ಅನ್ಯಾಯಃ ತಮಭ್ಯರ್ಥಯತಃ ಇತ್ಯಾವಾಕಚಮುತ್ಸಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸಾಮ್ಯಾತ್ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯವಾಚಕೌ ರಾಜೇನಶಬ್ದೌ ಅನ್ಯಾಪ್ಯುಚಿತಾವಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಸರ್ಗದ ೫೦ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಕ್ಷೀರಕ್ಕೆ ಅಂಜುವುದು ಅನಗತ್ಯ

ಪ್ರಾಯೇಣ ಧನವಾನೇವ ಜಾಯತೇ ಕ್ಷೇಶವಾನಪಿ |

ಫಲವಾನೇವ ಹಿ ತರುಃ ಕಂಟಕೈರುಪದುರ್ಧತೇ || ೫೩ ||

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧನವಂತನಾದವನೇ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೀರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವನು; ಮುಳ್ಳಿನ ಬೇಲಿ ಹಾಕಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರವನ್ನೇ ಅಲ್ಲವೇ !

೧. : ೧. ಧನವಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೀರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಬೇಲಿ ಹಾಕಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರಗಳನ್ನೇ ಹೊರತು ಇತರ ಮರಗಳನ್ನಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಅಪತ್ತುಗಳು ಎರಗುವುದು ಧನವಂತನಿಗೇ ಹೊರತು ದರಿದ್ರರಿಗಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಗುಣವಂತರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟ ಎಂಬ ಲೋಕಾನುಭವಕ್ಕೂ ವಿವರಣೆ ನೀಡುವ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದೆ. ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯ ಹಣವಂತನಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ದುಷ್ಟಜನರ ಭಯ ಗುಣವಂತರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ದಾನದ ಪಾತ್ರ

ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಧನಂ ನೂನಮರ್ಥಿಭ್ಯೋ ವಿತರೇದ್ಧಿಯಃ |

ಮುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವದುಃಖೇಭ್ಯಃ ಕಂಟಕೇಭ್ಯ ಇವ ದ್ರುಮಃ || ೫೪ ||

ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಕಾಲಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರಾಜನು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ವಿತರಣೆ ಮಾಡುವನೋ ಅಂತಹವನು ಕಂಟಕಗಳಿಂದ ಮರಗಳು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಕಲದುಃಖಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುವನು.

೧. : ೧. ಹಣ್ಣಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಬೇಲಿ ಹಾಕುವುದು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳು ಇರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಅದರಂತೆ ಧನವಂತನಿಗೆ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯ ಇರುವುದು ಅವನಲ್ಲಿ ಹಣ ಇರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಹಣ್ಣನ್ನು ನೀಡಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಮರಕ್ಕೆ ಬೇಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವಂತೆ ಸತ್ತಾತ್ರರಿಗೆ ದಾನನೀಡಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುವವನಿಗೆ ಕಂಟಕಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಣವಂತರು ಅಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಹೊಂದಲು ದೇಶ, ಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸತ್ತಾತ್ರರಲ್ಲಿ ವಿತರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಅದರಂತೆ ಗುಣವಂತರು ಜ್ಞಾನಧನವನ್ನು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವುದು ಸಕಲ ತಾಪತ್ರಯಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಉಪಾಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೀರ್ತಿ-ರಸ್ತಾಸ್ತಗಳಿಂದ ಶೌರ್ಯ

ವಿಶ್ವಃ ಕೀರ್ತಿಂ ಶರೈಃ ಶೌರ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಯಃ ಸಮಾರ್ಜಯೇತ್ |

ಸ ವಿವ ಧನವಾನ್ ಸಮ್ರಾಡನ್ಯಂ ಮನ್ಯೇ ಹ್ಯಕಿಂಚನಮ್ || ೫೫ ||

ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು , ರಸ್ತಾಸ್ತಗಳಿಂದ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಅನುದಿನವೂ ಯಾವನು ಸಂಪಾದಿಸುವನೋ ಆ ರಾಜನೇ ಧನವಂತ; ಹಾಗಲ್ಲದವನನ್ನು ದರಿದ್ರನೆಂದೆ ಭಾವಿಸುವೆನು.

ವಿ. : ೧. ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೀರ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದು. ರಸ್ತಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಶೂರತನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುವುದು ; ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ದಾನನೀಡುವುದನ್ನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನನೀಡುವ ಮೂಲಕ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತ ಎನ್ನಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ. ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡದ ರಾಜನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ದರಿದ್ರನೆಂದೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಆಡಗಿಸಿಡುವ ಹಣ ಮಣ್ಣುಪಾಲೇ ಸರಿ

ಅರ್ಥಿಭ್ಯೋಽರ್ಥಮನಾದಿತ್ಯ ಯಸ್ತನ್ನಿಕ್ಷಿಪತಿ ಕ್ಷಿತೌ |

ಮೃತ್ನಾಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾದಾದಾಯ ವಿತ್ತಂ ಭೂಮ್ಯೈ ಪ್ರದತ್ತವಾನ್ || ೫೬ ||

ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ನೀಡದೆ ಯಾವನು ಅದನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಗಿಸಿಡುವನೋ ಅಂತಹವನು ತನಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಮಣ್ಣನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಧನವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ನೀಡುವಂತಹವನೇ ಸರಿ.

ವಿ. : ೧. ಹಣವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಚ್ಚಿಡುವುದು ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸದ್ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕೂಡಿಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ರೀತಿ ಕೂಡಿಡುವುದು ಮಣ್ಣನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಭೂಮಿ ಪಾಲು ಮಾಡುವ ಅವಿವೇಕವೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೨. ಯಥಾರಕ್ತ ಸತ್ತಾಶ್ರರಿಗೆ ದಾನಮಾಡದವರಿಗೆ ಸೂಚೀಮುಖಿ ಎಂಬ ನರಕವು ಲಭಿಸುವ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೧.

೧. ಕೀರ್ತಿಪ್ರತಾಪಾವೇಶ ರಾಜ್ಞೋ ಧನಮ್ | ನ ವೇಶಾಮಿವ ಧನಂ ಧನಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಶ್ವಾದೃಶಬುದ್ಧಿಮುಖಃ ಧೂಲೀಪಾತೋ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಸ್ತೈವ ವಾ ಅರ್ಥಾಭಿಮತಿರಹಂಕೃತಿಃ ತೀರ್ಯಕ್ಶೈಕ್ಷಣಃ ಸರ್ವತರ್ಯಕಃ ವೈಯವಿಕಾಶಚಿಂತಯಾ ಪರಿಶುಷ್ಕಮಾಗ್ರಹೃದಯವದನೋ ನಿರ್ವೃತಿಮನುಷಗತೋ ಗೃಹಾಭಿವಾಧ್ಯಮನುರಕ್ತಃ ಸ ಪಾಪಿ ವೈಶ್ಯ ತತ್ಕರಾ-

ಭಕ್ತಿ, ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಇಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯವು ಕಂಪನ ಸಂಸಾರವೆ ಸರಿ

ಸರ್ವೇಶೇ ಭುವಿ ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಿರಮಲಾ ನೈವೈತದಾಜ್ಞಾತ್ಮಕೇ

ಧರ್ಮೇ ವಾ ನ ರತಿಸ್ತದಾತ್ರಿತಜನೇ ಸನ್ಮಾನಲೇಶೋಽಪಿ ವಾ |

ದುಷ್ಪ್ರೀತೀರತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕುರಗಿರೋ ದುರ್ಮಂತ್ರದತ್ತಯುತೇಃ

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ನಿಜವಂಶಪಾಂಪನಕೃತೇಃ ಕಂಪಸ್ಯ ಸಂಸಾರವತ್ || ೫೭ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಇರದೋ, ಅವನ ಆದೇಶ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರದೋ, ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಭಕ್ತಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಲೇಶವಾದರೂ ಆದರವಿರದೋ, ಅಂತಹ ದುಷ್ಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ತೋರುವ ನಿಷ್ಕುರ ಮಾತಿಗ, ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವ, ರಾಜನಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲಭಿಸುವುದು ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂತಹ ಕಂಪನ ಸಂಸಾರದಂತೆ ಕುಲನಾಶಕ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಅವನ ಅಜ್ಞಾರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಸುಷ್ಣಾದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಅವನ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಆದರ, ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷ, ಹಿತಹಿತವಾದ ಮಾತು, ಕೆಟ್ಟ ಜನರ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದಿರುವಿಕೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರೇಮಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನಾದರ, ಹರಿಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹ, ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ, ನಿಷ್ಕುರ ನುಡಿ ಹಾಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವ ಸ್ವಭಾವ ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅಪಾಯಗಳು; ಕಂಪ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಪಾಂಪನ - ನಾಶ.

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧಗುಣಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಫಲ ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅನುಗ್ರಹ

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ ತ್ಯಕ್ತ್ಯತಿ ತತ್ಪ್ರಿಯಾ |

ತದ್ವೈಷಿಣಿ ನ ಸಾ ಸ್ಥಾತುಮುತ್ಸಹತೇ ಪತಿವ್ರತಾ || ೫೮ ||

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾಗುವ ರಾಜನನ್ನು ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ ತೊರೆಯಳು; ವಿಷ್ಣುವೈಷಿಣಿಯಾದವನಲ್ಲಿ ಅವಳು ಎಂದೂ ನೆಲೆಸಲು ಬಯಸಳು.

ವರ್ಣಾತ್ಮಕವ್ಯಾಸಂರಕ್ಷಣಮುಕ್ತಗ್ರಹ | ಸೂಚನೆಯು ಸರಕೆ ನಿವೃತ್ತಿ ಯುಕ್ತ ಹ ವ್ರತ್ತಿಗ್ರಹಂ ವಾವಸ್ತುರೂಪಂ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯವು ವಾಯಕಾ ಇವ ಸರ್ವಶೋಧನೆಂದು ಸೂಚೆ | ಪರಿವಯತಿ || - ಭಾಗ (೫/೨೪/೫೮)

೧. ಪತಿವ್ರತಾ ನಾರೀ ಸ್ವಭಕ್ತೃದ್ವೇಷಿನಿಕರೇ ನ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಲೋಕಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. : ೧. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸಂಪತ್ತು ನೆಲೆಸುವುದು; ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದೂ ಇರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಹಾಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲು, ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ವಿರೇಷ.

೩. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಅವಳ ಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವವರ ಬಳಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬರಲಾರಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ. ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿಯೂ ಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸದವರನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸ್ವತಃ ದ್ವೇಷಿಸುವಳು ಎಂಬ ವಿರೇಷಾಂಶವೂ ಅಲ್ಲಿದೆ.

ಧರ್ಮತೊರೆದವನನ್ನು ಯಮಧರ್ಮ ತೊರೆಯನು

ಧರ್ಮದ್ವಿತೀಯಂ ನೃಪತಿಂ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯೋ ನೃಪ ಪೀಡಯೇತ್ |

ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ರತಿಮಲ್ಲೋಽಸೌ ಸಾನ್ದ್ರಯಂ ಸಂಹರಿಸ್ಯತಿ || ೫೯ ||

ಧರ್ಮದ ಸಹಾಯ ಪಡೆಯುವ ರಾಜನನ್ನು ಯಮಧರ್ಮನು ಸರ್ವಥಾ ಪೀಡಿಸನು. ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನನ್ನು ಎದುರಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಅವನು ವಂಶ ಸಮೇತ ನಾಶಗೈಯುವನು.

೨. : ೧. ಅನ್ಯಧರ್ಮ - ಯಮಧರ್ಮ; ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ - ಎದುರಾಳಿ ಇಲ್ಲದವನು.

೨. ಇದು ಧರ್ಮ ಬಿಡ ಹತೋ ಹಂತಿ ಧರ್ಮೋ ರಕ್ಷತಿ ರಕ್ಷಿತಃ (ಭಾರತ, ವನಪರ್ವ ೩೧೪/೧೨೮) ಎಂಬ ರಾಸ್ತವಚನದ ವಿವರಣೆ.

೧. ಅನೇಕ "ಸರ್ಗೇಶ್ವರೇ ಭೂಮಿ ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾ"ತಿ ಪೂರ್ವಪದ್ಯೋಕ್ತವಿಷ್ಣುಸ್ತೇರಾಮಕೃಷ್ಣಮುಮಾದಿ-ಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕ್ಷೇಮೋಽಧಿಕರಣೇವಾಮಪ್ಯಕ್ತಾಶ್ಚಕ್ಷೇತಾಮ್ |

ಅಪ್ಯಕ್ತಾ ಓ ಗತಿಯುಳ್ಳವನು ದೇಹವಧಿರವಾಪ್ಯತೇ ||

-ಗೀತಾ (೧೨/೫)

ಕ್ಷೇಮೋಽಧಿಕರಣೇವಾಂ ಸ್ವರ್ಥಃ ಶ್ರಿಯಮುಪಾಸತಾಮ್ |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೧೨/೫)

ಧರ್ಮನಿತ್ಯೇ ಮಹಾಬುದ್ಧಿಃ ಒಪ್ಯಕ್ತೇ ಸತ್ಪರಾದಿನಿ |

ಪ್ರತಿತೇ ವ್ಯಾಸೋಽಸ್ಯ ಆ ಸದೈವ ನಿವಸಾಮ್ಯುಪಮ್ ||

-ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ (ಮ.ಭಾ.೨.೨೮/೨೨)

ವಿಷ್ಣುನಾ ಸಹಿತಾ ಧ್ಯಾನಾ ನಾ ಓ ತುಷ್ಠಿಂ ವರಾಂ ಪ್ರಚೇತ್ ||

-ವರಮುಪ್ಪತ್ತಿ (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ, ೧೨/೫)

೩. ಅನ್ಯಥಾ ಪೃಥ್ವದಧರ್ಮಸಹಾಯಾಭಾವೇನ ವ್ಯತಿಮಲ್ಲಃ ಸ್ವಭಾವಕೃಷ್ಣಧರ್ಮಾನಿ ವ್ಯತಿಭ್ರಮರಸಿವ | ಅನ್ಯೇ ಯಮಃ ಸಾನ್ದ್ರಯಂ ಸಕಲಂ ಸ್ವಮತಿಂ ಸಂಹರಿಸ್ಯತಿ | ಅನೇನ ವ್ಯಾಕ್ರಮದ್ವೋಕ್ತಧರ್ಮಸತೇರಾಮಕೃಷ್ಣಮುಮಾದಿವತ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮಹಾಮುಖೈಃ ಸ್ವಸಮೀಪವರ್ತಿನಿ ನತಿ ಯಥಾ ಸ ಮುಕ್ಯಂತರಾಧಯಮ್ | ತಥಾ ವಕಲವಾವರೋಪಕೃಷ್ಣಧರ್ಮೋಪೇತಸ್ಯ ನ ಯಮಾಖ್ಯುಧರ್ಮಾತ್ ಭಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವೈಷ್ಣವನಿಂದೆಯು ಸಂಪನ್ನಾರಕ

ವಿಷ್ಣೋರಭಕಸಂಕಾಶಾನ್ ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಯಸ್ತು ನಿಂದತಿ |

ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿರಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರದ್ವೇಷಿಣಿ ಮಾತೃವತ್ || ೬೦ ||

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಕ್ಕಳಂತಹ ವೈಷ್ಣವರನ್ನು ಯಾವನು ನಿಂದಿಸುವನೋ ಅಂತಹವನಲ್ಲ ಸಹ ಮಹಾ-
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಲಾರಳು; ಪುತ್ರರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವರ ಬಳಿ ತಾಯಿ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಸಳೋ ಹಾಗೆ.

ವಿ. : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿಯಾದರೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರೆಲ್ಲಾ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ-
ದ್ವಂತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವೈಷ್ಣವರ ದ್ವೇಷ ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಪುತ್ರರ ದ್ವೇಷದಂತೆ
ಅಪಾಯಕರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅರ್ಭಕ - ಶಿರು.

೨. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಹರಿರೇವ ಜಗತಿತ್ಯಮಾತ್ಮಗತಿಃ -(ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ)

ಮಾತಾ ಚ ಕಮಲಾ ದೇವೀ ಪಿತಾ ದೇವೋ ಜನಾರ್ದನಃ |

ಬಾಂಧವಾ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾರ್ಜ ಸ್ವದೇಶೋ ಭುವನತ್ರಯಮ್ ||

ದುರ್ಜನರ ಸಂಗ ಮಾರಕ

ದುಷ್ಪ್ರೀತಿರತಂ ಭೂಪಂ ದೋಷೋಽಪಿ ಸ್ವಶತಿ ಕ್ರಮಾತ್ |

ದೋಷಿಣಂ ಗುಣಲುಬ್ಧಾ ಶ್ರೀರ್ನಾತ್ರಯೇದಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ || ೬೧ ||

ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸೇಡ ಹೊಂದುವ ರಾಜನನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೋಷ ಆವರಿಸುವುದು; ಗುಣವನ್ನು
ಮೆಚ್ಚುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೋಷಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಳು ಎಂದು ನನ್ನ ಮತಿ.

ವಿ. : ೧. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಗುಣವತಿ. ಆದ್ದರಿಂದಾಗಿ
ಅವಳು ಮೆಚ್ಚುವುದು ಗುಣವಂತರನ್ನೇ ಹೊರತು ದೋಷಿಗಳನ್ನಲ್ಲ. ದುರ್ಜನರ ಸಹವಾಸ
ಮಾಡುವವರೂ ಸಹ ದೋಷಿಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಹೀಗೆ ಗುಣವನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವಳಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣವರಿ-
ಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವಳು ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.
ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿನ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತವ್ಯಂವರದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿರ್ದೇಶ^೧.

೧. ವಿಷ್ಣು ಭಗವತನಾಗಾಂ ತೇವಾಂ ವಿಷ್ಣುಪತ್ನಾ ಲಕ್ಷ್ಮಾ ಅಪಿ ಪುತ್ರಸಮತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅನೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ
ವೈಷ್ಣವಸಮ್ಮಾನಃ ಸಮರ್ಥಿತೋ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ವ್ಯಾಗ್ರಕೃದುರ್ಜನಸಂಸರ್ಗದೋಷ್ಯ ಹೇಯತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಲೋಕಯಂತೀ ನಿರವಧ್ಯಮಾತ್ಮನಃ ಪದಂ ಧೃವಂ ಚಾಪ್ಯಭಿಶಾಶಿಸದ್ಗುಣಮ್ |

ಗಂಧರ್ವಯಕ್ಷಸುರಪಿಶುನಾರೀತ್ಯವಿಷ್ಣವೇಯಾದಿಷು ನಾನ್ಯನಿಂದತ ||

ಮೃದುವಾದ ಮಾತು ಸಹ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯ
ಕಠೋರಗಿರಮುತ್ತುಜ್ಯ ವ್ಯಸೋತ್ಕಪರಮಿಂದಿರಾ |
ಘನಂ ಪುರೋಗ್ರಸ್ತನಿತಾದ್ವಿಹಾಯೇವ ತಟದ್ವಿಶಃ || ೬೨ ||

ಕಠಿನಮಾತಿನವನನ್ನು ತೊರೆದು ಮೃದು ಮಾತಿನವನಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಒಲಿಯುವಳು
ಉಗ್ರವಾದ ಸಿಡಿಲಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮಿಂಚು ಮೋಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವಂತೆ

೧. : ೧. ಮೋಡದ ಗುಡುಗಿಗಿಂತ ಮುನ್ನವೇ ಮಿಂಚು ಹೊಳೆಯುವುದು ಲೋಕ ಸಿದ್ಧ
ಆದನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ನಿರ್ದರನ ಇದಾಗಿದೆ.

೨. : ೧. ಗುಡುಗುವ ಮೋಡವನ್ನು ತೊರೆದು ಇತರ ಕಡೆ ಮಿಂಚು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಿಷ್ಕರ
ನುಡಿಯ ಜನಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮೃದುಮಾತಿನ ಜನರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಳು
ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದ ವಿದುರನೀತಿಯಲ್ಲಿನ ಈ ಮಾತು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಅಭ್ಯಾವಹತಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಿವಿಧಂ ವಾಕ್ ಸುಭಾಷಿತಾ |

ಸೈವ ದುರ್ಭಾಷಿತಾ ರಾಜನ್ಯನರ್ಥಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ ||

-(೫/೨.೪/೭೮)

೪. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಭಾಷಿತ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ :

ಲಕ್ಷ್ಮೀವರ್ಸತಿ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಮಿತ್ರಬಾಂಧವಾಃ |

ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಬಂಧನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಮರಣಂ ಧ್ರುವಮ್ ||

ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯು ಅತ್ಯಪಾತಕ

ಸನ್ಮಂತ್ರಶೀರ್ಣೋ ದುರ್ಮಂತ್ರಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತಾರಂ ಕ್ಷೀಣೋತಿ ಹಿ^೧ |

ಯಥಾ ನೃಸಿಂಹಸೂರ್ಯಾಗ್ರೇ ಭೈರವಃ ಕೈರವದ್ಯುತಿಃ || ೬೩ ||

ನೂಸಂ ತಪೋ ಯಸ್ಯ ನ ಮನ್ಯುನಿರ್ಜಯೋ ಹ್ವಾನಂ ಕ್ವಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್ |

ಕಶ್ಚಿನ್ಮಹಾಂಸ್ತಸ್ಯ ನ ಕಾಮನಿರ್ಜಯಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ ಕಂ ಪರತೋ ವ್ಯವಾಶ್ರಯಃ ||

ಧರ್ಮಃ ಕ್ವಚಿತ್ ತಸ್ಯ ನ ಘಾತಸಾಧ್ಯದಂ ತ್ಯಾಗಃ ಕ್ವಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಮುಕ್ತಕಾರಣಮ್ |

ವೀರ್ಯಂ ನ ಪುಂಸೋಽಪ್ಯವೇಗನಿಷ್ಕೃತಂ ನ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ಗುಣಸಂಗವರ್ಜಿತಃ ||

ಕ್ಷುಚಿಚ್ಛರಾಯುರ್ನ ಹಿ ಶೀಲಮಂಗಲಂ ಕ್ವಚಿತ್ ತವಪ್ಪಸ್ಮಿ ನ ವೇದ್ಯಮಾಯುಷಃ |

ಯತ್ಕಲ್ಯಾಣಯಂ ಕುತ್ರ ಚ ಮೋಃಪ್ರಮಂಗಲಃ ಸುಮಂಗಲಃ ಕಲ್ಪನ ಕಾಂಕ್ಷತೇ ಹಿ ಮಾಮ್ ||

ದಿವಂ ವಿಮುಕ್ತಾಪ್ಯಭಿಲಾಶಿವದ್ಗುಣಂ ಪರಂ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯಿಸಮುಕ್ತಾಶ್ರಯಮ್ |

ವಪ್ರೇ ವರಂ ಸರ್ವಗುಣೈರವೇಕ್ಷಿತಂ ರಮಾ ಮುಕುಂದಂ ನಿರವೇಕ್ಷಮೀಷಿತಮ್ ||-ಭಾಗ. (೮/೨/೧೮-೨೨)

೧. ಅನೇನ ಪ್ರೋಪೋಕ್ತನಿಷ್ಕರವಚನಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವ ಮುಪಾದಿತಮ್ |

-ದ್ವಾ.

೨. ಶೋ ನಾಮ ಸತ್ಪ್ರವಿಜಮು ಪ್ರಭವೇತ್ ಸುಖಾಯ |

-ಮಠಾಶಾಸ್ತ್ರಿ (೧೯/೨೫)

ಉತ್ತಮ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ನಶಿಸುವ ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯು, ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವವನನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ನಾರಮಾಡುವುದು; ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮುಂದೆ ಭೈರವಮಂತ್ರವು ನೈದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ.

೨. : ೧. ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರ ವೈಷ್ಣವಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವೆನ್ನಿಸಿರುವ ಮಂತ್ರ. ಆ ಮಂತ್ರದ ಮುಂದೆ ವಾಮಾಚಾರದ ಭೈರವಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವು ಪೃಥ್ವಿವೆನ್ನಿಸಿ, ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವರನ್ನು ನಾರಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಉಪಾಯಗಳು ನರಸಿಂಹದೇವರ ಮುಂದೆ ವಿಫಲವೆನ್ನಿಸಿರುವಂತೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಕಲ ಕೆಟ್ಟಮಂತ್ರಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವರನ್ನು ನಾರಮಾಡುವುದು ಬಿಡಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೩. 'ಕೈರವ' ಎಂದರೆ ನೀಲಕಮಲ. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಅರಳುವ ಅದು, ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮುಂದುವರಿದು. ಅದರಂತೆ ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರದ ಮುಂದೆ ಭೈರವಮಂತ್ರವು ಸೂರ್ಯನ ಮುಂದೆ ನೀಲಕಮಲದಂತೆ ವಿಫಲವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ವಾಮಾಚಾರಕ್ಕೂ ಸದಾಚಾರಕ್ಕೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಇದೇ; ಸದಾಚಾರ ತಾರಕವಾದರೆ ವಾಮಾಚಾರವು ಮಾರಕ.

ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕರ

ಪ್ರಜಾ ಯಂ ನ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ನ ಸ್ತುತಶ್ಚಾರ್ಥಿಭಿಶ್ಚ ಯಃ |

ವಿಷಯಾಸಕ್ತಕುಮತೇರ್ನ ಸುಖಂ ತಸ್ಯ ಭೂಪತೇಃ || ೬೪ ||

ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾರನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸಲಾರರೋ ಯಾವನನ್ನು ಅರ್ಥಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡಲಾರರೋ ಅಂತಹ ವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾದ ಕೇಡುಬುದ್ಧಿಯ ಆ ರಾಜನಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಇರದು.

ವಿ. : ಪ್ರಜೆಗಳು ಮೆಚ್ಚುವುದು, ಅರ್ಥಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ರಾಜನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಜಾಪೀಡನೆಯು ಅನರ್ಥಕರ

ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪೀಡನಂ ಕೃತ್ವಾಯೋ ಲುಬ್ಧೋ ಧನಮಾರ್ಜಯೇತ್ |

ವಿಶ್ರೀಯ ಸ್ವಸುತಾನೇವ ಸ ವೈ ಸಂಚಿನುತೇ ವಸು || ೬೫ ||

೧. ಭೈರವಃ ಭೈರವಮಂತ್ರಃ | ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ರಯೋಕ್ತಾರಮೇವ ನಾರಯತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮಹಾಮಂತ್ರಜ್ಞೇಷು ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಕೃತ್ವಾ ಪರಾವೃತ್ತ ಪ್ರಯೋಕ್ತವಾತಿನೀತಿ ಕಾರಿರಾಜಪುತ್ರಸುದಕ್ಷಿಣಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಅನೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದುರ್ಮಂತ್ರಪ್ರವಣ್ಯಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ದುರಾಸೆಯ ಯಾವ ರಾಜನು ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವನೋ ಅಂತಹವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವಂತಹ ನೀಚನೇ ಸರಿ.

೧. : ೧. 'ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖವು ಯಾವುದೇ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುವುದು ಸ್ವತಃಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ಮಾರಿ ಧನ ಸಂಪಾದಿಸುವಂತಹ ಕೀಳುಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಪ್ರಜೆಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ರಾಜ ಸ್ವತಃ ತಂದೆ ಇದ್ದಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿ ಭಾವ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು.

ಪ್ರಜಾರಂಜಕನಿಗೆ ಸಂತತಿ - ಪ್ರಜಾಪೀಡಕನಿಗೆ ಸಂತತಿಹೀನತೆ

ಪ್ರಜಾಪರಂಪರಾಮೇತಿ ಪ್ರಜಾರಂಜನಕೃತ್ಪ್ರಪಃ |

ಪೀಡಿತಾ ಸಾ ಸನಾಮ್ನೀಂ ತಾಂ ನೋತ್ಪಾದಯತಿ ತತ್ಕುಲೇ || ೬೬ ||

ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುವ ರಾಜನು ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸಂತಾನ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಹೊಂದುವನು; ಪ್ರಜೆಗಳ ಪೀಡನೆಯು ಅದೇ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಜೆ(ಸಂತತಿ)ಯನ್ನು ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಲಾರದು.

೧. : ೧. ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತವಯಸುವ ರಾಜನಿಗೆ ಸತ್ಸಂತತಿಯು ಲಭಿಸಿ ನಿರಂತರ ಅವನ ವಂಶ ಬೆಳೆಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. 'ಪ್ರಜಾಪೀಡಕನಾದ ರಾಜನು ಸಂತತಿ ಹೀನನಾಗಿ, ನಾಶಹೊಂದುವನು ಎಂದೂ ಭಾವ; ಪ್ರಜಾಪೀಡಕರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಕುಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದ ದೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ವಂಶ ನಿರ್ವಂಶವಾದದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಜಾ - ಪ್ರಜೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಂತತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೩. ಇದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಹನುಮಂತನ ವಚನದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಸಪುತ್ರಮಿತ್ರಪಾಂಧವೋ ವಿನಾಶಮಾಶು ಯಾಶ್ಯಸಿ^೨ |

೪. ಇದು ಇದೇ ಸರ್ಗದ ೫೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ 'ಕಂಸಸ್ಯ ಸಂಸಾರಮತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೧. 'ಪ್ರಜಾ ಸ್ವಾತ ಸಂತತಿ ಜನೇ' ಇತ್ಯಭಿಧಾಣಾತ್ಪ್ರಸಂಗೋಪಮಾತ್ಸಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ನಿಷ್ಕಾಚತೋ ಯಾಚಿಕಃ ಸ್ವನಿಷ್ಕಾಸವ್ಯಕಾರವರ್ತನೇನ ಯಾಚಿಕಾಂತರಂ ನಿವರ್ತಯತಿ ತಥಾ ಪೀಡಿತೋ ಪ್ರಜಾ ಪ್ರಜಾಂತರಮಪಿ ನಿವರ್ತಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೭/೩೬)

ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತೊರೆದವನಿಗೆ ತಿಥಿಯೇ ಗತಿ
 ಅಪೂಜಿತೋಽತಿಥಿಃ ಸ್ವೀಯಮತಿಥಿತ್ವಮಪಾರ್ಥಕಮ್ |
 ಸಮರ್ಪಯತಿ ತತ್ತಿಥ್ಯಾಮಪೂಜ್ಯತ್ವಮಿವಾರ್ಪಯನ್ || ೬೭ ||

ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಡದ ಅತಿಥಿಯು ತನ್ನ ಅರ್ಥಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅತಿಥಿತ್ವವನ್ನು ತನಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದವನ ತಿಥಿಯೆಂದು ಅಪೂಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ಎಂಬಂತೆ ನೀಡುವನು.

ವಿ. : ೧. "ಅತಿಥಿ" ಎಂದರೆ ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದೆ ಆಗಮಿಸುವವನು; ಎಂದರೆ, ಅನಾಹುತರಾಗಿ ಆಗಮಿಸುವವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಆದರಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಖಿತ್ಯದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಕರಳುವರು; ಎಂದರೆ, ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದವನ ತಿಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಬಿಡುವವು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಷಯಗಳು ವಿಷಸದೃಶ

ವಿಷಯೇಷೂಪಭುಕ್ತೇಷು ತೃತೀಯೋಽಂತೋಽಸ್ಯ ಜೀರ್ಯತೇ |
 ಶಿಷ್ಠಂ ತು ವಿಷಸಾರೂಪ್ಯಾತ್ ಕಷ್ಟಾಯ ಪರಿಕಲ್ಪತೇ || ೬೮ ||

ವಿಷಯಗಳು ಭೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅದರ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗವು ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು; ಉಳಿದದ್ದಾದರೋ ವಿಷಕ್ಕೆ ಸಾರೂಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಅವನ ಕ್ಷೇರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ವಿಷಯ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಸುವಿವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನಿಗೆ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಮೊದಲ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂದರೆ ವಿಷ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಕ್ಷೇರಕ್ಕೊಳಗಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಭಾಷಿತ ಇದರ ಭಾವದಂತಿದೆ :

ವಿಷಸ್ಯ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ದೂರಮತ್ಯಂತಮಂತರಮ್ |
 ಉಪಭುಕ್ತಂ ವಿಷಂ ಹಂತಿ ವಿಷಯಾಃ ಸ್ಮರಣಾದಪಿ ||

ರಾಜನೀತಿಯ ಉಪಸಂಹಾರ

ಇತ್ಯಾದ್ಯಮಾತ್ಮವರ್ಗೋಕ್ತನೀತ್ಯಾ ಪೃಥ್ವೀಂ ಸ ಪಾಲಯನ್ |
 ಭಕ್ತಿಂ ಮುಕುಂದೇ ಬಿಭ್ರಾಣಸ್ತತ್ಯಾಜ ವಿಷಯಸ್ಥ ಹಾಮ್ || ೬೯ ||

೧. ತಿಥಿಯೇಽಂತಿಥಿಯು ವ್ಯರ್ಥತಿಯು ಇತ್ಯಪೂಜಿತಾರ್ಥಃ ಮರ್ತ್ಯಸ್ಯ ತಿಥಿಣಾಮತಿಥಿತ್ವಂ ದದ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅವಶಿಷ್ಟವರ್ಗಾದ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಷವಾಚಕತ್ವಾದ್ವಿಷಾರೂಪವಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಇದೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಮಾತ್ಯಜನತೆಯು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ನೀತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಗ್ರಸೇನನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ, ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದನು; (ಸ್ವಹಾ - ಅಭಿಲಾಷೆ).

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ದ್ವಾದಶಃ || ೨೦ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜವೀರ್ಯಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ದ್ವಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೩. ತ್ರಯೋದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಉದ್ಭವನ ಗೋಕುಲಗಮನಕ್ಕೆ ಆದೇಶ - ೧-೨; ಉದ್ಭವನ ಗೋಕುಲವ್ಯವೇಶ - ೩-೧೨; ನಂದಗೋಪನಿಂದ ಉದ್ಭವನ ಸ್ವಾಗತ - ೧೩-೧೬; ಉದ್ಭವನಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ವೈಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ - ೧೭-೨೭; ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ೨೮-೩೬; ಉದ್ಭವನ ಮಥುರಾಗಮನ - ಜರಾಸಂಧನ ಸಮರೋದ್ಯಮ - ೩೮-೪೦; ಜರಾಸಂಧನಿಂದ ಮಥುರೆಯ ಆಕ್ರಮಣ - ೪೧-೪೩; ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗ್ರಾಮದ ವೈಭವ - ೪೪-೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ನಂದಗೋಪ-ಯಶೋದೆಯರನ್ನು ಸಂತೈಸಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪ

ನಿಜಾಗಮಾಶಾದೃತಜೀವನಾನಾಂ

ವೃಜಾಂಗನಾನಾಂ ಹೃದಿ ಖೇದಶಂಕೀ |

ಇಮಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ಸ್ವಸ್ಯ ನಿಶಮ್ಯ ರಮ್ಯಾಂ

ಸ್ವಸೂನುತಾಶಾಪಗಮಾಚ್ಚ ಪಿತೋಃ || ೧ ||

ತನ್ನ ರಮ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ವಿವರವನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಬರುವಿಕೆಯ ಆಸೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಹಿಡಿದಿದ್ದ ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಮಗ ಎಂಬ ಆಶೆಯನ್ನು ತೊರೆದಿದ್ದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ನಂದಗೋಪ-ಯಶೋದೆಯರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋವುಂಟಾಗುವುದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ಭವನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ.

ಪ. : ಶ್ಲೋಕ ೧ ಮತ್ತು ೨ ಯುಗ್ಮ; ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಾನ್ವಯ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಉದ್ಭವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶ

ವೃಜಂ ವೃಜೇತ್ಯಾದಿಶದುದ್ಭವಂ ಸ್ವಂ

ವೃಜೇಶ್ವರೋಽಥಾತ್ಮವಿಯೋಗವಹ್ನೇಃ |

ಪ್ರತಪ್ತಮುಜ್ಜೀವಯಿತುಂ ಸ್ವವರ್ಗಂ

ಸುಖಾರ್ಥಸಂದೇಶಸುಧಾಪ್ರವಾಹೈಃ || ೨ ||

ತನ್ನ ಆಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ತನ್ನ ಸುಖನೀಡುವ ಸಂದೇಶವೆಂಬ ಅಮೃತಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಬದುಕಿಸಲೆಂದು "ನೀನು ವೃಜಕ್ಕೆ ತೆರಳು" ಎಂಬುದಾಗಿ ತನ್ನವನಾದ ಉದ್ಭವನಿಗೆ ವ್ರಜದ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆದೇಶಿಸಿದ.

ಪ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಪನೀತನಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದ ಗೋಪಿಯರು ಅವನನ್ನು ತಮಗೆ ದೊರಕಲಾರ ಎಂದು ಹತಾಶರಾಗುವರು. ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದ

ನಂದಗೋಪ ಯಶೋದೆಯರು ಸಹ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾಗುವರು. ಅವರ ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಿಯವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ಉದ್ಭವನನ್ನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೧, ೨ ಯುಗ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಉದ್ಭವ

ಸ ಚ ಪ್ರಿಯಾಯೋಗಸಮುತ್ಪಾದ್ವಸಂ

ತದೀಯಸಂದೇಶವರೈರ್ವಿದೂರಯನ್ |

ಪ್ರಪನ್ನವಾತ್ಸಲ್ಯಮದೋ ಮಧುದ್ವಿಷಃ

ಸ್ಮರನ್ ಶ್ರಮಂ ವರ್ತನಿ ವಿಸ್ಮರನ್ ಯಯೌ || ೨. ||

ಆ ಉದ್ಭವನೂ ಸಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿದಾದ ಸಂದೇಶಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡಲೆಂದು, ಮಧುಸೂದನನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಸಂದೇಶದ ಮೂಲಕ ಗೋಪಗೋಪಿಯರ ನೋವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಉದಾರಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಳುಹಿಸಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಸಹ ಗಮನಿಸದೆ ಉದ್ಭವ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಅದೇ - ಅದನ್ನು.

ಗೋಕುಲವನ್ನು ಕಂಡ ಉದ್ಭವ

ನಿಶಾಮುಖೇ ಗೋನಿಕುರಂಬಮೀಶಿತು-

ವ್ಯಜಂ ವಿಶನ್ ಸೋಽದ್ಧ ದದರ್ಶ ಮಂಡಿತಮ್ |

ಪರಿಸ್ಪರ್ಧದ್ವೇಣುವಿನೋದವೇದಿತ-

ಸ್ವಭರ್ತ್ಯಲೀಲಾರಸಗೋಪಬಾಲಕೈಃ || ೪ ||

ಬಳಿಕ ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಆ ಉದ್ಭವನು, ಹೊಳೆಯುವ ಕೊಳಲಿನ ಎನೋದದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾರಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗೋಪಬಾಲಕರಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿದ್ದ ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಕಂಡನು.

ವಿ : ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪರು ಅವನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ ; ನಿಕುರಂಬ - ಸಮೂಹ.

ಗೋವು ಸೂಚಿಸಿದ ಸಂದೇಶ

ಉತ್ತಿ ಪ್ರಪುಚ್ಛಮುದಿತಾಲ್ಪರವಾಭಿರಾಮಂ
ವತ್ಸಂ ಸ್ಮ ಧಾವನವಿಲಾಸವಿಕಂಪಿತಾಂಗಮ್ |
ವೀಕ್ಷ್ಯಾನುಧಾವನಪರಾಧ್ವನಿ ಗೌಃ ಸ್ವವರ್ಗ-
ಮನ್ವೇತು ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ವಕ್ತಿ ತದೋದ್ಧವಾಯ || ೫ ||

ಆಗ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಾಲ ಮೇಲೆತ್ತಿ, ಹೊಮ್ಮಿದ ಸಣ್ಣದ್ದನಿಯಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಅತ್ತಿತ್ತ ಸಂಚರಿಸುವ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಅವಯವಗಳು ನಲುಗುತ್ತಿದ್ದ ಕರುವನ್ನು ನೋಡಿ, ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಬಂದ ಗೋವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವರ ಗುಂಪನ್ನು ಇದರಂತೆ ಅನುಸರಿಸಿಬರಲಿ ಎಂದು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು.

ವಿ : ಕರುವನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಅದರತ್ತ ಸಾಗಿದ ಗೋವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಇದೇ ತರನಾಗಿ ಆಗಮಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಸೂಚನೆ ನೀಡುವಂತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಉದ್ಧವ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲಾ ವೈಭವ

ಗೋಧೂಲಿಧೂಸರಮನೋಜ್ವಲರೀರಕಾಂತೀನ್
ಗೋಪಾನ್ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಕರಸಂಗತವೇಣುಶೃಂಗಾನ್ |
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶೈಶವವಿಲಾಸಮನುಸ್ಮರನ್ ಸ
ಮೋದಾಂಬುಪೂರ್ಣನಯನಃ ಪುಲಕಾಂಕಿತೋಽಭೂತ್ || ೬ ||

ಗೋಧೂಳಿ ಮೆತ್ತಿದ ಮನೋಹರ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೇಣು-ಶೃಂಗವೆಂಬ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಗೋಪರನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಉದ್ಧವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಆನಂದಾಶ್ರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನಾಗಿ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡನು; (ಮೋದಾಂಬು - ಆನಂದಾಶ್ರು).

ಉದ್ಧವನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂದು ತಿಳಿದ ಗೋವುಗಳು

ತಾಃ ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತವರಭೂಷಣವಸ್ತ್ರಮೂಲ್ಯಂ
ಭೃತ್ಯಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ನಿಜನಾಥಧಿಯೇವ ಗಾವಃ |

ಉನ್ನಮೃಕಂಧರಮುದೀರಿತಕರ್ಣಯುಗ್ಂ

ಪಶ್ಯಂತ್ಯ ಉದ್ವವಮನೋಽಭ್ಯುದಯಂ ವಿತೇನು: || ೭ ||

ಆ ಗೋವುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಭರಣ, ವಸ್ತ್ರ, ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯನಾದ ಉದ್ವವನನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬರಿದ್ದಿಯಿಂದ ಕತ್ತನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಎರಡೂ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಾ ಉದ್ವವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳವಾದ ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದವು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ್ದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಧಾರಣೆಯಿಂದಾಗಿ, ಉದ್ವವನ ದರ್ಶನ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಛಾಪಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವತ್-ನ್ನಿಧಾನವು^೧ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೩. ಉದ್ವವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರೀಮದ್ವಾಗವತದ ಶ್ಲೋಕ ಅಧಾರವಾಗಿದೆ (ಭಾಗ. ೧೧/೬/೪೬):

ತ್ವಯೋಪಭುಕ್ತಸ್ಯಗಂಧವಾಸೋಽಲಂಕಾರಚರ್ಚಿತಾಃ |

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಘೋಷನೋ ದಾಸಾಸ್ತವ ಮಾಯಾಂ ಜಯೇಮಹ ||

ಉದ್ವವನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕಾದ ಉತ್ಸವ

ದಿದೇಶ ಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾಃ ಸ್ವಪರ್ಗೇ

ನಿಜಂ ಪ್ರಜಂ ಪ್ರತ್ಯರವಿಂದನೇತ್ರಃ |

ವಿವೇಶ ಸೋಽಪ್ಯುದ್ವವಮೇವ ದೂರಾ-

ನ್ನಿವೇಶಯನ್ ದ್ರಷ್ಟವಿಲೋಚನೇಷು || ೮ ||

ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಸಂತುಷ್ಟಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದ ಆ ಉದ್ವವನೂ ಸಹ ದೂರದಿಂದ ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಒರಿದಾದ ಉತ್ಸವವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ^೨ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಉದ್ವವನ ದರ್ಶನವೂ ಸಹ ಗೋಕುಲದ ಜನತೆಗೆ ಅಪಾರ ವರ್ಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಉದ್ವವ - ಉದ್ವವ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವ.

೧. ಹೃದಿ ರೂಪಂ ಮುಖೇ ನಾಮ ಸ್ವಪೇದ್ಯಮುದರೇ ಹರೇಃ |

ಪಾದೋದಕಂ ಚ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಂ ಮನ್ವಕೇ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಪ್ಯುತಃ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ(೪೦)

೨. ಉದ್ವವದ್ರಷ್ಟಾಣಾಂ ನೇತ್ರೋತ್ಪೋಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವಾ

೨. ಸರ್ಗ ೧೧ರ ಶ್ಲೋಕ ೩ರಲ್ಲೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉದ್ಭವ ಎಂಬುದು ಶ್ಲೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಮನಮನೆಗಳಲ್ಲಾ ನಡೆದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಸಂಭವ

ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ಕೃಷ್ಣಕಥಾಮೃತಾತತಂ
ತದರ್ಚನಾಯಾಹೃತಧೂಪವಾಸಿತಮ್ |

ಸ್ರಗಂಬರಾಲಂಕೃತಿಚಂದನಾದಿಭಿ-

ರ್ವಿಭೂಷಿತಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಂ ತದರ್ಪಿತೈಃ || ೯ ||

ಮನಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥಾಮೃತವು ತುಂಬಿದ್ದ , ಅವನ ಪೂಜೆಗೆಂದು ತಂದ ಧೂಪದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದ ಮಾಲೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ, ಗಂಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ (ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಭವನು ತಲುಪಿದನು).

೧. : ೧. ವೈಷ್ಣವರ ಆದರ್ಶಗೃಹದ ರಮ್ಯಚಿತ್ರಣ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೯ ರಿಂದ ೧೨ರವರೆಗೆ ಅಂತ್ಯ ಕುಲಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿಂಕರರಂತೆ ಕಂಡ ಗಿಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ಶುಕೈರ್ಹರೇರ್ನಾಮ ಗೃಣದ್ವಿರಾವೃತಂ

ಪಿಕ್ವೈಶ್ಚ ತದ್ವೇಣುರವಾನುವಾದಿಭಿಃ |

ಮುಕುಂದಪಾದಾಂಬುಜತೋಭಿನೀರಜ-

ಸ್ಥಿರದ್ವಿರೇಪೈರ್ಹರಿಕಿಂಕರಪ್ರಭೈಃ || ೧೦ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಿಂಕರರಂತಿದ್ದ ಹರಿನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಛರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಿಳಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅವನ ವೇಣುಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ, ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಂತೆ ತೋಭಿಸುವ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಲೂ, ತುಂಬಿದ್ದ (ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಭವನು ತಲುಪಿದನು).

೧. ವಿಭೂಷಿತಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಂ ಗೋಕುಲಮಾವೇಶ್ಯಂತ್ಯಕುಲಕಮೇತತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಷ್ಣುಪಾದಾಂಬುಜಾಮೃದೇವ ಸ್ಥಿರಾಃ | ನ ತು ಮುಕುಂದಾತಿಶಯೇನೇತಿ ಭಾವಃ | ಅತಃ ವಿವ ಹರಿಕಿಂಕರಪ್ರಭೈ-
ರೇತೈಃ ಶುಕಾದಿಭಿರಾವೃತಂ ಗೋಕುಲಮಾವೇಶ್ಯಂತಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. : ೧. ಪುಂದಾವನ ಪ್ರಾಂತದ ಗಿಳಿಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ದುಂಬಿಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿಂಕರರಂತೆ ಅವನ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ, ಅವನ ವೇಣುನಿನಾದದ ಧ್ವನಿ ಹಾಗೂ ಅವನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೫. ವೈಷ್ಣವರ ಮನೆಯ ಪರಿಸರದ ಪರುಪಕ್ಷಿಗಳು ಸಹ ಹರಿದಾಸರಂತೆ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

೬. ಶ್ಲೋಕ ೯ ರಿಂದ ೧೨ರ ವರೆಗೆ ಕುಲಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಗೋಕುಲ

ಸದಾ ಮುಕುಂದಾಗಮನಾಭಿಶಂಕಯಾ

ಸುಪೂರ್ಣಕುಂಭೈಃ ಶುಭತೋರಣಧ್ವಜೈಃ |

ಅಲಂಕೃತದ್ವಾರಚಯಂ ಫಲೋಚ್ಚಯೈ-

ರ್ವಿಚಿತ್ರರಂಗಾವಲಿಭಿಶ್ಚ ರಂಜಿತಮ್ || ೧೧ ||

ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಪೂರ್ಣಕುಂಭ-
ಗಳಿಂದಲೂ, ಮಂಗಲಕರವಾದ ತೋರಣಧ್ವಜಗಳಿಂದಲೂ, ಹಣ್ಣುಗಳ ರಾಶಿಗಳಿಂದಲೂ,
ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರಂಗೋಲಿಗಳಿಂದಲೂ ಸದಾ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ್ದ(ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಭವನು ತಲುಪಿದನು).

೭. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅವನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಸದಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ
ಗೋಕುಲದ ಈ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಸಾಧನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜೀರುವ ಬೆಳಕು ಅಪಾರವಾದುದು.

೮. ಹರಿದರ್ಶನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ
ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ; ಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕಿದ್ದ ಆಶಾಕಿರಣ

ಮುಕುಂದವೀಕ್ಷಾಫಲಕಾಮ್ಯಯಾನ್ವಹಂ

ತ್ರಿಕಾಲಚೀರ್ಣದ್ವಿಜದೇವತಾರ್ಚನೈಃ |

ತದೀಯಲೀಲಾಮೃತಪೂರ್ಣಸತ್ಯಥಾ-

ಧೃತಾಸುಭಿಃ ಸಂಕುಲಮಾಪ ಗೋಕುಲಮ್ || ೧೨ ||

ಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ ಫಲದ ಬಯಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ
ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಲೀಲಾಮೃತದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ

ಸತ್ಯಭಗವಂತನಾಗಿ ಜೀವ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಧವನು ತಲುಪಿದನು.

೪. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಪಾದಿಗಳ ಧಾರಣೆ, ಅವನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆಂಭಮದ ಅಲಂಕಾರ, ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂಜೆ, ದೇವಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಆಧಾರ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಜನಗಳ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶ ಹೊತ್ತ ಉದ್ಧವನಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆಗಮಿಸುವರು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಸು - ಪ್ರಾಣ.

ನಂದನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಉದ್ಧವ

ತತೋ ವಿವೇಶ ನಂದಸ್ಯ ಸದನಂ ಸಹಸೋದ್ಧವಃ |

ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಚೇತಃಸು ನ್ಯಯುಂಕ್ತ ಪರಮುದ್ಧವಮ್ || ೧೩ ||

೧೩ ಬಳಿಕ ಕೂಡಲೇ ಉದ್ಧವನು ನಂದನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ; ಇತರರ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ.

ಉದ್ಧವನಿಗೆ ನಂದನಿಂದ ದೊರೆತ ಸ್ವಾಗತ

ತಮರ್ಚಯಾಮಾಸ ಸ ನಂದಗೋಪಃ

ಸ್ವನಂದನಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜಲುಬ್ಧಭೃಂಗಮ್ |

ತಥಾಹಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಪದೈಕಭಕ್ತಾ-

ಸ್ತದನ್ಯದರ್ಚಂತಿ ತದೀಯಬುದ್ಧಾಃ^೧ || ೧೪ ||

ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ದುಂಬಿಯಂತಿದ್ದ ಆ ಉದ್ಧವನನ್ನು ಆ ನಂದಗೋಪನು ಪೂಜಿಸಿದ; ಅದು ಸರಿಯೇ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹವರು ಅವನ ಕಡೆಯವರು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು.

೧. ಪೂರ್ವಂ ದೂರಾರ್ಧರ್ಶನೇನ ದೃಷ್ಟ್ವತ್ಪೋ ಜಾತ ಇದಾನೀಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮನುಷು ಮಹಾನುತ್ಪೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ರಮ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮಾದಯಶ್ಚೈವ ಪರಿವಾರತಯೈವ ತು | - ಸದಾಚಾರ್ಯತಿ
ಪರಿವಾರತಯೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಅಪಿ ಹೇಯಾಃ ಪ್ರಧಾನತಃ || - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೧/೧/೧೩೬)

೩. ಕೃಷ್ಣಾದ್ವಿಧಂ ಜಗತ್ ತದೀಯಬುದ್ಧಾಃ ತದ್ವತ್ಪಬುದ್ಧಾಃ ಅರ್ಚಂತಿ ಅರ್ಚಯಂತಿ ಹಿ | ನ ತು ತತ್ತ್ವೇನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ವಾ ಪೂಜಯಂತೀತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. : ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆದರಿಸುವಂತೆಯೇ ಅವನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನೂ ಸಹ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆದರಿಸುವುದು ವೈಷ್ಣವರ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆನಂದಭರಿತರಾದ ನಂದ-ಯಶೋದೇಯರು

ಕೃಪಾಂ ಹರೇರಾತ್ಮನಿ ವರ್ಣ್ಯಮಾನಾಂ

ನಿಶಮ್ಯ ನಂದಃ ಸಹ ಜಾಯಯಾಽಭೂತ್ |

ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾ ಪ್ರತಿರುದ್ಧಕಂಠಃ

ಪ್ರಹರ್ಷವಾರ್ಯಾಂಕಿತಲೋಲನೇತ್ರಃ || ೧೫ ||

ಉದ್ಭವನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ನಂದನು ಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯೊಂದಿಗೆ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡ; ಅವನ ಕೊರಳು ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತು ಚಿಂಚಲನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಾರ್ತುಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು (ಪ್ರಹರ್ಷವಾರಿ ಆನಂದಾರ್ತು).

ಉದ್ಭವನಿಂದ ಯಶೋದೆಯ ಸಾಂತ್ವನ

ವಿಜೃಂಭಿತೇ ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ ಸತೀಯ-

ಮಪಶ್ಯದಾತ್ಮಾನಮಿದಂ^೧ ಜಗಚ್ಛ |

ವಿಯೋಗವಾರ್ತಾಮಮುನೋತ್ಪ್ರಜದ್ಧಂ

ಪರಂ ಪರಂಭ್ರಹ್ಮಧಿಯಾ ಭಜದ್ಧಮ್ || ೧೬ ||

೧. ಸ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಶಿಶುಮಾತ್ಮನಮುಚ್ಚೈರ್ವಿಜಾನಂತಾ ಮಾತುರಾದರ್ಶನಾಯ |
ವಿಜೃಂಭಮಾಣೋಽಖಿಲಮಾತ್ಮಸಂಸ್ಥಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಕಥಾಚಿದೀಶಃ ||
ಸಾಂದಂ ಮದಾಭೂತಮನೋಭಿಮಾನಮಹತ್ವತ್ಯಾವೃತಮುಬ್ಜಜಾದಿಭಿಃ |
ಸುರೈಃ ಶಿವೇತ್ಯರ್ನರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುತಂ ದದರ್ಶಾಸ್ಯ ತಸೌ ಯಶೋದಾ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೨/೧೧೪,೧೧೫)

ಏಕದಾಽರ್ಭಕಮಾದಾಯ ಸಾಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ಭಾಮಿನಿ |

ಕ್ಷಸ್ತುತಂ ಪಾಯಯಾಮಾಸ ಸ್ಥನಂ ಸ್ನೇಹಪರಿಪ್ರತಾ ||

ಪೀತವ್ರಾತಯಸ್ಯ ಜನನೀ ಸಾ ತಸ್ಯ ರುಚಿರಸ್ಥಿತಮ್ |

ಮುಖಂ ಲಾಲಯತೀ ರಾಜನ್ ದೃಂಭತೋ ದದೃಶೇ ಇದಮ್ ||

ಮಿಂ ರೋದಸೀ ಜ್ಯೋತಿರನೀಕಮಾಶಾ ಭೂತಾನಿ ಯಾನಿ ಸ್ಮಿರಜಂಗಳಮಾನಿ |

ಸಾ ವೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಸಮಾಶಾ ರಾಜನ್ ಸಂಜಾತೇಪಥುಃ |

ಸಮ್ಮಿಲ್ಲ ಮೃಗರಾವಾಕ್ಷೀ ನೇತ್ರೇ ಅಸೀತ್ ಸುಮ್ಮಿತಾ ||

- ಭಾಗವತ (೧೦/೮/೨೬-೨೭)

ಆಕಳಸಲೆಂದು ತೆರೆದ ಯಾರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಾಸತಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ತನ್ನನ್ನು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದಳೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ; ಕೇವಲ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿ.

ವಿ. : ಇದರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಮೈ (೨/೧೬, ೧೭) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಕಳಸಲೆಂದು ಬಾಯ್ತೆರೆದಾಗ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಯಶೋದೆಯು ನವಾವರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಹಾಗೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಕಂಡ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಂತಿದ್ದ ಗೋಪಿಯರ ಮನೆಗಳು

ಸ ನಂದಮಾನಂದನಿಧಿಂ ವಿಧಾಯ

ಜಗಾಮ ಗೋಪೀಜನಮಂದಿರಾಣಿ |

ಸುದುಷ್ಯರೋಗ್ರವ್ರತಕರ್ತೃತಾಂಗ-

ಮುನೀಂದ್ರವೃಂದಾಶ್ರಮಸಮ್ಮಿತಾನಿ || ೧೭ ||

ಆ ಉದ್ಭವನು ನಂದನನ್ನು ಆನಂದದ ನಿಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅತ್ಯಂತದುಷ್ಕರವಾದ ತೀವ್ರ ವ್ರತಗಳಿಂದ ಕೃಶಗೊಂಡ ಅವಯವಗಳ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸಮೂಹಗಳ ಆಶ್ರಮದಂತಿದ್ದ ಗೋಪೀಜನರ ಮಂದಿರಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರ ಮನೆಗಳು ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ಕೇವಲ ಕಾಮನೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದವರಲ್ಲ; ಮುನಿಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಠಿಣ ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವಂತೆ ಗೋಪಿಯರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿದೇ ಆರಾಧಿಸಿದ ದೈವೀಸಂಪತ್ತಿನ ಖಣಿಗಳಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಗೋಪಿಯರು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಅಧಃಶಯನವ್ರತ - ತಾಂಬೂಲತ್ಯಾಗವ್ರತ

ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದೇನ ಸಹೈವ ಶಯ್ಯಾಂ

ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಬತಾಧಃಶಯನವ್ರತಸ್ಥಾ |

ತಜ್ಜುಷ್ಪತಾಂಬೂಲಫಲಾಯ ಧನ್ಯಾ

ತತ್ಯಾಜ ತಾಂಬೂಲರುಚಿಂ ಕಿಲಾನ್ಯಾ || ೧೮ ||

ಅಬ್ಬ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಮಲಗುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಬರೀ ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೇ ಮಲಗುವ ವ್ರತವನ್ನು

ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಳು. ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಅವನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ತಾಂಬೂಲವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ತಾಂಬೂಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ತೋರಿದ್ದ ಧನ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದಳು; ಅಲ್ಲವೇ!

೧. : ೧. ಅಧಃಶಯನ ವ್ರತ, ತಾಂಬೂಲವರ್ಜನ ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾದ ಫಲವ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಕಠಿಣವ್ರತಗಳ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಗೋಪಿಯರ ಅನಶನವ್ರತ, ಶಯನವ್ರತ

ತದ್ಭುಕ್ತಶೇಷೋದನಲುಬ್ಧಚಿತ್ತಾ

ನಿತ್ಯಂ ಕಿಲೈಕಾನಶನವ್ರತಸ್ಥಾ |

ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ತತ್ಸಂಗಮಿವಾಪ್ತಕಾಮಾ

ಸ್ವಸ್ಥಾಽಪಿ ಶೇತೇ ಕಿಲ ಕಾಽಪಿ ದೀನಾ || ೧೯ ||

ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಿಂದು ಉಳಿಸಿದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಯಿಂಥ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾಗಿ ಸದಾ ಉಪವಾಸವ್ರತದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಳಲ್ಲವೇ ! ದೀನಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಾದರೂ ಅವನ ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆರೋಗ್ಯವತಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಲಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯರೇಷದ ಮೇಲಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವ್ರತದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ; ಎಂದರೆ ಏಕಾದತ್ಯಾದಿವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನೈವೇದ್ಯ ರೇಷಾನ್ನಸ್ವೀಕಾರದೀಕ್ಷೆಯ ಉದಾತ್ತತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅನಶನವ್ರತ - ಉಪವಾಸ ವ್ರತ; ಓದನ - ಅನ್ನ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರೋಗಜವಿಷಯದ್ವೇಷಾವಸ್ಥಯಾ ಕೃತಸ್ಥಾಪಿ ಅಧಃಶಯನಸ್ಥ ತಾಂಬೂಲವರಿತ್ಯಾಗೃಹ್ಯ ಚ ಮುನಿವ್ರತಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಮುನೀಂದ್ರವೃಂದಾರಮಸಂಮಿತಾನಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತವ್ | ವಿವರಮುಕ್ತಶ್ಚಾಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | - ಡಾ.

೨. ಗೃಹಕಾರ್ಯಂ ತೃತ್ವಾ ಸರ್ವದಾ ಶಯನಂ ವಿರಹಿಣೀಣಾಂ ಸ್ವಭಾವಃ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಪತಿಯೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ

ಕಾಂತಂ ಹರಿಂ ತತ್ಪ್ರಭವಂ ಕುಮಾರಂ

ತಜ್ಜುಷ್ಣಗೇಹಂ ಗೃಹಮೂಹಮಾನಾ |

ಪತ್ಯುರ್ನ ಪೂಜಾಂ ನ ಚ ಪುತ್ರರಕ್ಷಾಂ

ಕೃತ್ಯಂ ನ ಗೃಹ್ಯಂ ವಿತನೋತಿ ತನ್ವೀ || ೨೦ ||

ಒಬ್ಬ ತಳುದೇಹದ ಗೋಪಿಯು ಪತಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಅವನ ಮಗನೇ ತನ್ನ ಮಗ ಅವನು ನೆಲೆಸಿದುದೇ ತನ್ನ ಮನೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಮಗನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಗೃಹಕೃತ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಗಂಡ-ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಮನೆಕೆಲಸದ ಯೋಚನೆಯನ್ನೂ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಗೋಪಿಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪತಿಸುತಾನ್ವಯಭ್ರಾತೃಬಾಂಧವಾನತಿವಿಲಂಘ್ಯ ತೇ ಹೃಚ್ಛುತಾಗತಾಃ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಪತಿಸೇವೆ, ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ, ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ರಾಸ್ತ್ರದ ಏಧಿ ; ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿಯೇ ಅವಿಲ್ವವನ್ನೂ ತೊರೆದಿದ್ದುದು ಈ ಗೋಪಿಯ ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದರಿಂದ ಇವಳು ರಮಾವೇಶದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಪತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದಿದ್ದವಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨.. ರಮಾವೇಶದಿಂದ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಪತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುವುದು ರಾಸ್ತ್ರ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿರಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವತಃ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಭರ್ತೃ ಭಾವನಾ - (೭/೧೨/೨೦)

ಮುಡಿಕ್ಕಟ್ಟದ ವ್ರತದ ಗೋಪಿ

ರತಾವಸಾನೇ ಮುರಜಿತ್ಕರೇಣ

ನಿಬದ್ಧಮೇಕೋದ್ವಿಷ್ಟಕೇಶಬಂಧಾ |

ತದೈವ ತತ್ಸಂಹಿತಭೂಷಣೇಚ್ಛಾ

ನ ಭೂಷಣಂ ಕಾಽಪಿ ಬಿಭರ್ತಿ ಬಾಲಾ || ೨೧ ||

ಸುರತದ ಅನಂತರ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಡಿಕ್ಕಟ್ಟುವುದನ್ನೇ ಒಬ್ಬಳು ತೊರೆದಿದ್ದಳು; ಆಗಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನಗೆ ಅಭರಣ ತೊಡಿಸಲಿ ಎಂಬ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಅಭರಣ ತೊಡುವುದನ್ನೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಬಾಲೆಯು ತೊರೆದಿದ್ದಳು.

೨. : ೧. ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಪ್ರತ ಮುಡಿ ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ತೊರೆಯುವುದಾಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಆಭರಣ ತ್ಯಾಗದ ಪ್ರತವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯು ದುರ್ಮಾಸನ ಕೈಹಾಕಿದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿನಾಶದ ವರ್ತಮಾನ ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತುಲಸಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ದಿನೇ ದಿನೇಽನ್ಯಾಃ

ಸ್ವಧಾಮವೃಂದಾವನಮರ್ಥಯಂತೇ |

ವಿಕಸ್ಪರಕ್ಷ್ಮಾ ರುಹಪುಂಜಮಂಜು-

ಮುಕುಂದವೃಂದಾವನರಾಸಲೀಲಾಮ್ || ೨೨ ||

ಇತರ ಗೋಪಿಯರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿನ ತುಲಸಿ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ದಿನದಿನವೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೊಳೆಯುವ ವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಮೌನವ್ರತ

ನಿಜೈರ್ಜನನ್ಯಾ ಜನಕೇನ ಸಾಕಂ

ನ ಭಾಷತೇ ಕಿಂಚನ ಕಾಽಪಿ ಗೋಪೀ |

ಪ್ರಿಯೇಣ ಸಾರ್ಥಂ ಬತ ರಮ್ಯಗೋಷ್ಠೀ-

ಮಕುರ್ವತೀ ಕಿಂ ವಚಸೇತಿ ದೀನಾ || ೨೩ ||

ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ರಮ್ಯ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದ ತಾನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಏಕೆ ಮಾತನಾಡುವುದು? ಎಂದು ದೀನಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಜನರೊಂದಿಗಾಗಲಿ, ತಾಯಿಯೊಂದಿಗಾಗಲಿ, ತಂದೆಯೊಂದಿಗಾಗಲಿ ಏನನ್ನೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ವಿ. : ಈ ಗೋಪಿಯು ಮೌನವ್ರತವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು "ಪ್ರಲಾಪಸ್ಯ ಚ ವರ್ಜನೇ" ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೫೯)ಎಂಬ ಭೀಮವೇನನ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

೧. ಆಬದ್ಧಕೇಶಾ ಪ್ರಯಮೌ ದ್ರೌಪದೀ ಸಾ ಸ್ವಾತಲಾತ್ |

ಮುಕ್ತಕೇಶಾ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯಯಸ್ವಿತಿ

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೨೦/೪೦೨)

೨. ರಾಸಲೀಲಾಯಾಶ್ಚ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರತ್ವಾತ್ ಸಾಮ್ಯೇನ ಫಲಶ್ಚೋಕ್ತಿಃ |

ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ಸಹಿಸದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ

ಮಂದಾನಿಲಂ ಚಂದನರಮ್ಯಗಂಧಿ-

ಮಿಂದೀವರಾಕ್ಷೀ ಸಹತೇ ನ ಕಾಚಿತ್ |

ವಿಶ್ಲೇಷವಹ್ನೇರ್ಧಹತೋ ನಿಜಾಂಗಂ

ವೃದ್ಧಿಂ ವಿದಧ್ಯಾದಿತಿ ಚಿಂತಯೇವ || ೨೪ ||

ಕನ್ನದಿಲೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯಿಂದೊಬಂತೆ, ಶ್ರೀಗಂಧದ ರಮ್ಯಪರಿಮಳದ ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ಸಹಿಸದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಾಗ ಬೆಂಕಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯು ಮಂದಮಾರುತದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದಿರಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಳು ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ಎಂಬ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಮೌನವ್ರತ

ಆಲಾಪಮಾಲಾಃ ಪ್ರಿಯಮಪ್ಯಪಾರ್ಥ-

ಮಾಲೋಚ್ಯ ಬಾಲಾ ನಹಿ ಶುಶ್ರುವೇಽನ್ಯಾ |

ಸೇಯಂ ಮುಕುಂದಾಗಮನಂ ವದಂತೀ

ಜಾತೇದೃಶೀತ್ಯುತ್ಥಿತೀವ್ರತಾಪಾ || ೨೫ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು, "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇವಳು ಹೀಗೆ ಇತರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಾಗಿರುವಳಲ್ಲ" ಎಂಬ ತೀವ್ರ ನೋವಿನಿಂದಾಗಿ, ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತನ್ನು ಸಹ ಅರ್ಥಹೀನ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೇಳುವ ಗೋಪಿಗೆ ಹೋಗದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ಆ ಮುನ್ನ ಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಸಖಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮಾತು ಕೇಳಲಾರದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಆ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಸಖಿಯ ಮಾತನ್ನು ಸಹ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಕರ್ಪೂರ ಕುಂಕುಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸದಾಗಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ

ಕರ್ಪೂರಕುಂಕುಮಲಸನ್ಮಗನಾಭಿತೋಭಿ

ನೇಚ್ಛತ್ಯಹೋ ಮಲಯಜಾಮಲಚೂರ್ಣಮನ್ಯಾ |

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗಿ ತದಲಂ ಪರಿರಭ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ
ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವ ವರವೈಷ್ಣವವರ್ಗಯೋಗ್ಯಮ್ || ೨೬ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಷ್ಣವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಕರ್ಪೂರ ಕುಂಕುಮ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಮೃಗನಾಭಿಗಳಿಂದ ರೋಚಿಸುವ ಮಲಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಬಯಸದವಳಾಗಿದ್ದಳು; ಆರ್ಘ್ಯ !

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ನಿರ್ಮಾಲ್ಪ ಗಂಧಮಾತ್ರವೇ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದಿತು; ಹಾಗಿಲ್ಲದ ನೂತನ ಗಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಲ್ಲ ಹೇಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಹೂವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಿ

ಕೀರೇಂದುಕೋಕಿಲಮಧುವ್ರತಮಾನ್ಯಗಂಧ-
ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಕಾಪಿ ನ ಹೃದೋ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ |
ಕೃಷ್ಣೋಕ್ತಿಸನ್ಮುಖಮೃದುಸ್ವರಕುಂತಲಾಂಗ-
ಸೌರಭ್ಯಸಂಗತತದೀಯಸಮಸ್ತವೃತ್ತಿಃ || ೨೭ ||

ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು, ಅವನ ಸುಂದರ ಮುಖ, ಕೋಮಲ ಧ್ವನಿ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ದೇಹದ ಪರಿಮಳ ಮೊದಲಾದ ಅವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಕಲವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲೇ ತಲ್ಲೀನಳಾಗಿ, ಗಿಳಿ, ಚಂದ್ರ, ಕೋಗಿಲೆ, ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಾರದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ಗಿಳಿಯಂತೆ; ಅವನ ಮುಖ ಚಂದ್ರನಂತೆ; ಅವನ ಸ್ವರ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ; ಅವನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಭ್ರಮರಗಳಂತೆ; ದೇಹದ ಪರಿಮಳ ಶ್ರೀಗಂಧದಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗೋಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಅವು ಯಾವುವೂ ಸಹ ಬೇಕೆನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ವಿಷಯಕೃತಕೃಷ್ಣಯೋಗ್ಯಾ ಹಿ ಸ್ವಾರಸತಯಾ ವಿರಹಕ್ಷೇರೋದ್ಯೋಧಕತ್ವಾನ್ ಸಮತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ವಿಷಯದ್ವೇಷಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಬಂಧಿಭಲೋಕ್ತುಕತಯಾ ಚಕ್ರೂರುತ್ಯುಕ್ತಾ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಕೃಷ್ಟಾ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ |

ಉದ್ಭವನನ್ನು ದುಂಬಿಯಂತೆ ತಿಳಿದ ಗೋಪಿಯರ ಮಾತು

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಭೃಂಗಂ ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಲಜ್ಜಾಕೇಶವಶಂಗತಾಃ |

ಶ್ಲಿಷ್ಟೋಕ್ತೋಚುಸ್ತಥಾ ಭೃಂಗಂ ಲಕ್ಷೀಕೃತ್ಯಾನ್ಯಮಗ್ರತಃ || ೨೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ಭ್ರಮರದಂದಿದ್ದ ಆ ಉದ್ಭವನನ್ನು ಕಂಡು ನಾಚಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮೇವಿಗಳಿಗೆ ವರರಾದ ಆ ಗೋಪಿಯರು ಎದುರನಲ್ಲಿದ್ದ ದುಂಬಿಯೊಂದನ್ನು ಗುರಿಮಾಡಿ-
ಕೊಂಡು ಶ್ಲಿಷ್ಟೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಮಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ೨.೬ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಭ್ರಮರಗೀತೆಯ ಭಾವವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಭ್ರಮರಗೀತಾ

ಕಾಚಿಸ್ತಧುಕರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಧ್ಯಾಯಂತೀ ಕೃಷ್ಣಸಂಗಮಮ್ |

ಪ್ರಿಯಪ್ರಸಾದಾಪಿತಂ ದೂತಂ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವೇದಮುಪವೀತ್ ||

ಗೋಪುವಾಚಃ

ಮಧುಪ ಕಿಂವ ಬಂಧೋ ಮಾ ಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ ಸಪತ್ನಾಃ ಕುಚವಿಲಿಖಿತಮಾಲಾಕುಂಕುಮಶೃಂಗಭೃತ್ಸಮ್ |

ವಹತು ಮಧುಪತಿಪ್ರಸ್ಥಾನಾನೀನಾಂ ಪ್ರಸಾದಂ ಯದುಪದತಿ ವಿಡಂಭುಂ ಯಸ್ಯ ದೂತಸ್ತ ಮೀದೃಕ್ ||

ಸಕ್ಕದಧರದುಧಾಂ ಸ್ವಾಂ ಮೋಹಿನೀಂ ಪಾಯಯಿತ್ವಾ ಸುಮನಸ ಇವ ಸದ್ವಃ ಕಸ್ತುಚೇನ್ಯಾಂ ಭವಾದೃಕ್ |

ಪರಿಚರತಿ ಕಥಂ ತತ್ಪಾದಪದ್ಮಂ ತು ಪದ್ಮಾ ಹೃದಿ ಏತ ಹೃತಚೇತಾ ಉತ್ತಮರೋಹಕವಲ್ಪಿಃ ||

ಕಿಮಿಹ ಬಹುಷಂಕಾಃ ಗಾಯಸಿ ತ್ವಂ ಯದೂನಾಮಧಿಪತಿಮಗೃಹಾಣಾಮಗ್ರತೋ ನಃ ಪುರಾಣಮ್ |

ವಿಜಯಸುಖಸುಖೀನಾಂ ಗಾಯತಾಂ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ ಕೃಪಿತಕುಚಿರುಜ್ವಲೇ ಕಲ್ಪಯಂತೀಪ್ರಮಿಷ್ಠಾ ||

ವಿದಿ ಭುವಿ ಚ ರಸಾಯಾಂ ಕಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತದ್ಭರಾಪಾಃ ಕಪಟರುಚಿರಹಾಸಭೂವಿವ್ಯಂಭಸ್ಯ ಯಾಃ ಸ್ತುಃ |

ಚರಣರಜ ಉಪಾಸ್ತೇ ಯಸ್ಯ ಭೂತಿರ್ವಯಂ ಕಾ ಅಪಿ ಚ ಕೃಪಣಪಕ್ಷೇ ಹ್ಯುತ್ಪಮರೋಹಕವಲ್ಪಿಃ ||

ವಿಸೃಜ ಶಿರಸಿ ಪಾದಂ ವೇದ್ಯಹಂ ಚಾಟುಕಾಲೈರಲಮನುನಯಸಾಲೈರ್ಯಾಹಿ ದೌತೈಃ ಮುಕುಂದಮ್ |

ಸ್ವಕೃತ ಇಹ ವಿಸೃಷ್ಟಾಪತ್ಯಪತ್ಯಾಪ್ರಲೋಕಾ ವ್ಯಸೃಜದಕೃತಚೇತಾಃ ಕಿಂ ನು ಸಂಧೇಯಮಸ್ಮಿನ್ ||

ದ್ಯುಗಯುರಿವ ಕಪೀಂದ್ರಂ ವಿದ್ಯಥೇ ಯಃ ಕಿರಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಮುಕ್ಯತ ವಿದೂಪಾಂ ಸ್ತ್ರೀಚತಃ ಕಾಮಯಾನಾಮ್ |

ಬಲಿದಮಪಿ ಬಲವಾಸಂ ವೇದವಿದ್ವರ್ಗದಂಧಸ್ತದಲಮನುನಯಸಾಲೈರ್ಯಾಹಿ ದೌತೈಃ ಮುಕುಂದಮ್ ||

ಯದನುಚರಿತಲೀಲಾಕರ್ಣಸೀಯೂಷವಿಪ್ರಚ್ಛಃ ಸಕ್ಕದಧರದುಧಾತದ್ವದಧರಮೋಹಿನೀಪಾಃ |

ಸಪದಿ ಗೃಹಕುಟುಂಬಂ ವೀನಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ವೀನಾ ಬಹವ ಇಹ ವೀಹಂಗಾ ವೈಕ್ಯಚರ್ಯಾಂ ಚರಂತಿ ||

ವಯಮ್ಭುತಮಿಹ ಜಿಹ್ವಾಂ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಶ್ರದ್ಧಧಾಣಾಃ ಕುಲಿಕರುತಮಿವಾಕ್ಷಾಃ ಕೃಷ್ಣಪದ್ಮೋ ಹರಿಣಿಃ |

ದಧೃಶುಃ ಸಕ್ಕದೇತತ್ಸನ್ನಿವರ್ತತೀವ್ರಸ್ತನರುಜಪರಮಾತಿಂ ಭಗ್ನತಾಮಸ್ಯ ವಾರ್ತಾ ||

ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಪುನರಾಗಾಃ ಪ್ರೇಯಸಾ ಪ್ರೇಷಿತಸ್ತುಂ ವರಯ ಕಿಮನುರುಂಧೇ ಮಾನಸೀಯೋಽಸಿ ಮೇಽಂಗೆ |

ನಯಸಿ ಕಥಮಿಹಾಸ್ತಾನ್ ದುಸ್ವಪ್ನಂ ಬಂಧುಪಾರ್ಶ್ವಂ ಸತತಮುರಸಿ ಸೌಮ್ಯ ಶ್ರೀದಧೂಃ ಸಾಕಮಾಸ್ತೇ ||

ಅಪಿ ಏತ ಮಧುಪ್ರಯೋಗಮಾಯಗಪ್ರತ್ಯೋಽಧುನಾಽಽಸ್ಮಿ ಸ್ವಪಿ ಸ ವಿತ್ಯಗೇಹಂ ಸೌಮ್ಯ ಬಂಧೂಂವೈ ಗೋಪಾನ್ |

ಕೃಷಿದಪಿ ಸ ಕಥಂ ನಃ ಕಿಂಕರೀಕಾಂ ಗೃಹೀತೋ ಭುಜಮಗರುಸುಗಂಧಂ ಮೂರ್ಛ್ಯ ಛಾಸ್ಯತ್ ಕಥಾ ನು ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೪೫/೧೨-೨೧)

೨. ಭ್ರಮರವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಉದ್ಭವನಿಗೆ ನುಡಿಯುವ ಗೋಪಿಯರ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಭ್ರಮರಗಳಿಗೂ ಸಹ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. ಲಜ್ಜೆ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಕರನುಡಿಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಕ್ಲೇಶದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ನೇರವಾಗಿ ನುಡಿಯದೆ, ಭ್ರಮರವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ, ಮಾತನಾಡಿದರು ಎಂದು ಭಾವ : 'ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭವನೇ ಲಜ್ಜಾ ನಿಷ್ಕುರೋಕ್ತೌ ಕ್ಲೇಶಃ ಕಾರಣಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್' । -ವ್ಯಾ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹದ ಬೇಗೆಗೆ ಬೆಂದ ಗೋಪಿಯರು

ಮಧುಪ ಚರಿಸಿ ಕಸ್ಮಾದಸ್ಯದಗ್ರೇ ತ್ವಮಗ್ರ್ಯ-

ದ್ವಿದ್ವದವರದಮೂರ್ಧಾರೋಹಯೋಗ್ಯೋಽಸಿ ನೂನಮ್ ।

ವಿಷಮವಿರಹವಹೌ ನಿರ್ದಹತ್ಯಸ್ಮದಂಗಂ

ಕಿಮಿಹ ಪತಿತುಮಿಚ್ಛಸ್ಯಜ್ಞ ದೂರೇ ಪ್ರಯಾಹಿ ॥ ೨೯ ॥

ಎಲೈ ಭ್ರಮರವೇ ! ನೀನೇಕೆ ನಮ್ಮೆದುರು ಆಲೆಯುತ್ತಿರುವಿ? ನೀನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಜೇಂದ್ರನಿಗೆ ವರ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನೇರಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನು; ಇದು ನಿಶ್ಚಯ ನಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಸಹಿಸಲಾಗದ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವಿನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಬೀಳಲು ಬಯಸಿರುವಿಯೇನು? ಎಲೈ ತಿಳಿಗೇಡಿಯೇ ! ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳು.

ವಿ. : ೧. ಸುಡುವ ಬೆಂಕಿಯ ಸಂಗ ಮಾಡಿದಾಗ ಭ್ರಮರವು ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ಮಿತಿಗೊಳಿಸಿಯಿರದರೂ ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ನೋಯುತ್ತಿರುವರು; ಅವರ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಲ್ಲಿ ಮಂಜಿಗೆ ಆ ಜಸಿ ತಗಲುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅಳವು ಮಿತಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಮಧುಪ ಎಂದರೆ ಉದ್ಭವ; ಅವರಿಗೆ ಒದಗಿರುವ ವಿಯೋಗವಿಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹ; ಉದ್ಭವನ ಸಾಂತ್ವನದ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವವನು ಎಂಬ ಬೆದರಿಕೆಯ ಭಾವ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗ್ರಹಗತಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಉದ್ಭವ

ಸದಸಿ ಸುಮನಸಾಂ ತ್ವಂ ಪ್ರೌಢಿಮಾದರ್ಶಯಾಲಂ

ವಿಧುರವಿವಿಧಯೋಷಿತ್ತಾಪಮಾಪಾದಯೇ ಕಿಮ್ ।

೧. ವಿರಹಾಗ್ನಿರುತ್ಕೃಷ್ಟಕ್ಷಣಾಂತಮೀದೇ ಸಂಚರತೃವಾಪಿ ದಾಹೋ ಭವಂತಿ ಮೋಹಾವಸ್ಥೋಪೋದ್ಭವತೀತಿ ಭಾವ । -ವ್ಯಾ.

ಗ್ರಹಗತಿಯಮಾರ್ಯಾ ಯತ್ಪರಸ್ತಾದಯಂ ನೋ
ವಸತಿ ವಸತಿಪುತ್ರಾಮಿತ್ರವಾರ್ತೋಜ್ಜಿತಾನಾಮ್ || ೩೦ ||

ನೀನೀಗ ದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊ-
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಂತೆ ಇರುವ ಎಲೈ ಉದ್ಭವನೇ! ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ನಮಗೆ ತಾಪವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವಿಯೇನು? ಎಲೈ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ! ಮನೆ, ಮಕ್ಕಳು, ರತ್ನಗಳು
ಮೊದಲಾದವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೊರೆದ ನಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಇವನು ನಿಂತಿರುವುದು ನಮ್ಮ
ಗ್ರಹಚಾರವೇ ಸರಿ.

೧. : ೧. ^೧ ಉದ್ಭವನು ಸುರಗುರುವಾದ ವಾಚಸ್ಪತಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಅವತಾರ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂಬ ಮಾತು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.
ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಗುರುಗ್ರಹದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇದರ
ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು.

೨. ^೨ ಬೃಹಸ್ಪತಿ(ಗುರು)ಯು ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಅವನು ಸಂಚರಿಸುವುದು ವರ್ಷ
ಒಂದು ರಾಶಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೀಗ ತೆರಳು ಎಂದರೂ ಸಹ ಅವನು ತೆರಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

೩. ^೩ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿನಹಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭ್ರಮರ ದರ್ಶನ ಉದ್ದೀಪನಕಾರಿ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೪. ^೪ ಅಂತಹ ನೋವಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಬಂದಿರುವುದು
ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ ಎಂಬಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಗುರುವಿನಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಉದ್ಭವ

ವರುಣದಿಶಿ ಗತೋಽಪಿ ಸ್ವೈರಮುದ್ಯಾತಿ ಸೋಽಪಿ
ಬತ ದಿಶಿ ಬಲಭೇತ್ತುಃ ಕಾಮದಃ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ |

^೬ ಗುರುರಿವ ಸಖಿ ಕರ್ಣೋಪಾಂತಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಗೀತಂ
ಹರಿಪದಕೃತವೃತ್ತಿಃ ಶ್ರಾವಯತ್ಯೇಷ ಧೀರಃ || ೩೧ ||

೧. ಇಯಮಿತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದೇಶಃ "ಕೃತ್ಯಂ ಹಿ ಯತಃ ಸಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜಗತ್ಯ" ಇತಿವತ್ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಭಾಸವಿವಕ್ಷಯಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಸುರಗುರುತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತಿವತಾರತ್ವೇನ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಸವಕೇ ಪರಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅಸ್ಯಾಕಂ ಗ್ರಹಚಾರಃ | ದುರದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೋಶಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಗ್ರಹಸ್ಯ ನವಗ್ರಹಮಧ್ಯೇ ಪರಿತಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತೇರ್ಯಾಗತಿರೇಕವರ್ಷಪರ್ಯಂತಾ ಏಕರಾಶೌ ಸ್ಥಿತೇರಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ-
ತ್ವಾತ್ ಗಚ್ಛೇತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ನ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಗುರುರಿವೋಪದೇಷ್ಯವಃ | ಕರ್ಣೋಪಾಂತೇ ಝಂಕಾರಂ ಕರೋತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಗಳತಿ ! ಕಾಮಿನಿಯರಾದ ನಮಗೆ ಕಾಮದನಾದ ಇವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮೋದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿ ವರುಣನ ದಿಕ್ಕಾದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ಬಲವೈರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿಬಿಡುವನು. ಅಯ್ಯೋ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ ಈ ಧೀರನಾದ ಉದ್ಧವನು ಗುರುವಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶರೂಪವಾದ ಗಾನವನ್ನು ಗುಂಯ್ ಗುಡುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಬಲ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಭಕ್ತ, ಬಲಭೇಕ್ಷ ಎಂದು ಹೆಸರು ; ಬಲಭೇತ್ತಾ - ಇಂದ್ರ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಉದ್ಧವನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಗೊಂದಲ

ಗಗನಚರ ಕಿಮಸ್ಮತ್ಸನ್ನಿಧೌ ತೇಽಸ್ತಿ ಕೃತ್ಯಂ

ಹರಿಪದಮುಪಯಾಯಾ ದೂರಮಸ್ಮದ್ವಜ್ರಸ್ಯ ।

ಸಮರುಚಿಮಲಕಾಲ್ಯಾಣವಕ್ತ್ರಯಾ ನಂದಸೂನೋಃ

ಕಥಯ ಕಥಮಿಹ ತ್ವಾಂ ಸಂಭಜಾಮಸ್ಯ ಜಾಮಃ ॥ ೩೨ ॥

ಎಲವೋ ಗಗನಗಾಮಿ ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಏನು ಕೆಲಸವಿದೆ? ನಮ್ಮ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ದೂರವಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿಬಿಡು. ನಂದತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯ ನಿನನನ್ನು ನಾವು ಹಿಲೈಸುವುದೋ, ತೊರೆಯುವುದೋ ನೀನೇ ಹೇಳಿಬಿಡು.

ವಿ. : ೧. ಉದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತೊರೆಯುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲವಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೇ ತೆರಳಿಬಿಡು ಎಂದರ್ಥ; ತತ್ತ್ವನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಲವಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆದರಿಸಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಂಜಿಯು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಅದರಂತೆ ಗುರುಗ್ರಹವೂ ಸಹ; ಗುರುವಿನ ಅವತಾರನಾದ ಉದ್ಧವನನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಗಗನಚರ' ಎಂದಿರುವುದು ಸೂಕ್ತವಾದುದು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ ಅಂತರ ಅಲಿಂಗನಾದಿಫಲಾಭಾವೇನ ಭಜನಾಯೋಗಾದಿ ಭಾವಃ ।

- ವ್ಯಾ

೨. ಅಸೃಷ್ಟಿಮಿತ್ಯಪ್ಯನ್ಯ ಕುಲಕಾಲಕೌಪಮ್ಯಾನ್ ತತ್ತ್ವಂ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಮನ್ವಥೋವ್ಯೀಪಕತ್ಯಾನ್ಯಾಂಗೀಕರಣಂ ಚ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ

೩. ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿತಯಾ ದಕ್ಷಿಣವಾದಾಂಗುಷ್ಠತತ್ತ್ವಂ ತತ್ತ್ವವ ಯಾಹಿತಿ ಭಾವಃ ।

- ವ್ಯಾ

ಗ್ರಹಗತಿರಿಯಮಾರ್ಯಾ ಯತ್ಪರಸ್ತಾದಯಂ ನೋ
ವಸತಿ ವಸತಿಪುತ್ರಾಮಿತ್ರವಾರ್ತೋಜ್ಜಿತಾನಾಮ್ || ೩೦ ||

ನೀನೀಗ ದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊ-
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಂತೆ ಇರುವ ಎಲೈ ಉದ್ಭವನೇ! ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ನಮಗೆ ತಾಪವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವಿಯೇನು? ಎಲೈ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ! ಮನೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಶತ್ರುಗಳು
ಮೊದಲಾದವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೊರೆದ ನಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಇವನು ನಿಂತಿರುವುದು ನಮ್ಮ
ಗ್ರಹಚಾರವೇ ಸರಿ.

ವಿ. : ೧. ^೧ಉದ್ಭವನು ಸುರಗುರುವಾದ ವಾಚಸ್ಪತಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಅವತಾರ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂಬ ಮಾತು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.
ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಗುರುಗ್ರಹದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇದರ
ಡಿಚಿತ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು.

೨. ^೨ಬೃಹಸ್ಪತಿ(ಗುರು)ಯು ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಅವನು ಸಂಚರಿಸುವುದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ
ಒಂದು ರಾಶಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೀಗ ತರಳು ಎಂದರೂ ಸಹ ಅವನು ತರಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

೩. ^೩ಬಗಬಗಯ ವಿರಹಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭ್ರಮರ ದರ್ಶನ ಉದ್ವಿಗ್ನವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾವ-

೪. ^೪ಅಂತಹ ನೋವಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಬಂದಿರುವುದು
ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ ಎಂಬಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಗುರುವಿನಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಉದ್ಭವ

ವರುಣದಿಶಿ ಗತೋಽಪಿ ಸ್ವೈರಮುದ್ಯಾತಿ ಸೋಽಪಿ

ಬತ ದಿಶಿ ಬಲಭೇತ್ತುಃ ಕಾಮದಃ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ |

^೬ಗುರುರಿವ ಸಖಿ ಕರ್ಣೋಪಾಂತಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಗೀತಂ

ಹರಿಪದಕೃತವೃತ್ತಿಃ ಶ್ರಾವಯತ್ಯೇಷ ಧೀರಃ || ೩೧ ||

೧. ಇಯಮಿತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದೇಶಃ "ಶ್ವಿತ್ಕಂ ಒ ಯತ್ ಸಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜಲಸ್ಯ" ಇತಿವತ್ ವಿಶೇಷಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಸುರಗುರುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತೃವತಾರತ್ವೇನ ಅರಿತ್ಯಾದಿಗ್ರಹನವಕೇ ಪರಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅನ್ಯಾಕಂ ಗ್ರಹಚಾರಃ | ದುರದೃಷ್ಟಮುತ್ಸಾಹೋಶಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಗ್ರಹಸ್ಯ ನವಗ್ರಹಮಧ್ಯೇ ದಂತಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತೀರ್ಯಾಗತಿರೇಕವರ್ಷಪರ್ಯಂತಾ ಏಕರಾಶೌ ಸ್ಥಿತೇರಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ-
ತ್ವಾದ್ ಗಚ್ಛೇತ್ಪ್ರಕೋಽಪಿ ನ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಗುರುರಿವೋಪದೇಶೇಷಃ | ಕರ್ಣೋಪಾಂತೇ ಝಂಕಾರಂ ಕರೋತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಕಾಮಿನಿಯರಾದ ನಮಗೆ ಕಾಮದನಾದ ಇವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮೋದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿ ವರುಣನ ದಿಕ್ಕಾದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ಬಲವೈರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿಬಿಡುವನು. ಆಯ್ದೋ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ ಈ ಧೀರನಾದ ಉದ್ಧವನು ಗುರುವಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶರೂಪವಾದ ಗಾನವನ್ನು ಗುಂಯ್ ಗುಡುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಬಲ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಭಿತ್, ಬಲಭೇತ್ತ ಎಂದು ಹೆಸರು ; ಬಲಭೇತ್ತಾ - ಇಂದ್ರ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಉದ್ಧವನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಗೊಂದಲ

ಗಗನಚರ ಕಿಮಸ್ಮತ್ಸನ್ನಿಧೌ ತೇಽಸ್ತಿ ಕೃತ್ಯಂ

ಹರಿಪದಮುಪಯಾಯಾ ದೂರಮಸ್ಮದ್ವಜ್ರಸ್ಯ |

ಸಮರುಚಿಮಲಕಾಲ್ಯಾ^೧ವಕ್ರಯಾ ನಂದಸೂನೋಃ

ಕಥಯ ಕಥಮಿಹ ತ್ವಾಂ ಸಂಭಜಾಮಸ್ಯ ಜಾಮಃ || ೩.೨ ||

ಎಲವೋ ಗಗನಗಾಮಿ ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಏನು ಕೆಲಸವಿದೆ? ನಮ್ಮ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ದೂರವಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿಬಿಡು. ನಂದತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ಹಿಡಿಸುವುದೋ, ತೊರೆಯುವುದೋ ನೀನೇ ಹೇಳಿಬಿಡು.

ವಿ. : ೧. ಉದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತೊರೆಯುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಶಬ್ದತ್ವತ್ವಕ್ಕೆ^೨ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೇ ತೆರಳಿಬಿಡು ಎಂದರ್ಥ; ತತ್ತ್ವನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಲಪಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ದುಂಬಿಯು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಅದರಂತೆ ಗುರುಗ್ರಹವೂ ಸಹ; ಗುರುವಿನ ಅವತಾರನಾದ ಉದ್ಧವನನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಗಗನಚರ' ಎಂದಿರುವುದು ಸೂಕ್ತವಾದುದು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನೆಯಾ ಅಂತಹ ಅಲಿಂಗನಾದಿಫಲಾಭಾವೇನ ಭಜನಾಯೋಗಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸ್ಮತ್ತಿಯಕ್ಕೃಷ್ಣ ಕುಚಲಾಲಕೌಪಮ್ಯಾನ್ ತತ್ತ್ವಂ ರಕ್ತಾಃ ಮನ್ಮಥೋದ್ವಿಗತತ್ವಾನ್ಮಾಂಗೀಕರ್ತುಂ ಚ ರಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಶಬ್ದತ್ವತ್ವಾಭಿಮಾನಿಕಯಾ ದಕ್ಷಿಣಮಾದಾಂಗುಷ್ಠಸಿತ್ತ್ವಂ ತತ್ತ್ವ ವ ಯಾಹಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಭ್ರಮರದ ರೀತಿಯ ಉದ್ಭವ

ವನಭವನಗತಾನಾಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಸ್ವರೂಪಂ
ಕತಿಪಯದಿನಮಧ್ಯೇ ಮಾಧವೋಽಸೌ ತದ್ವೀಯಃ |
ನ ದಿತತಿ ಪುನರೀಕ್ಷಾಂ ಹಂತಿ ತಸ್ಯಾನುವರ್ತಿಃ
ತತ್ಪ್ರಮುಖ ಚಪಲ ತಾದೃಕ್ ಕಿಂ ತದಸ್ಯಾಸು ಮೈತ್ರಾ || ೩೩ ||

ಈ ನಿನ್ನ ಮಾಧವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಡಿನ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ನಮಗೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಮರಳಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಂತಾಗಿರುವನು. ಅಯ್ಯೋ, ಎಲೈ ಚಂಚಲನೇ! ಅವನ ಅನುಚರನಾದ ನೀನು ಸಹ ಅಂಥವನೇ ಆಗಿರುವಿ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ವಿನಾಗಬೇಕಿದೆ?

ಮ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳು ತಮ್ಮೊಂದಿಗಿದ್ದು ದೂರ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದ ಚಂಚಲ ವಿಂದಾಗುವುದು; ಕೃಷ್ಣನು ಹೋಲುವ ಬೃಂಗವೂ ಸಹ ಹೂವಿನಿಂದ ಹೂವಿಗೆ ಹಾರುವ ಸ್ವಭಾವದಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸಹ ನೆಚ್ಚುವಂತಿರಲ್ಲ; ಈ ಮಾವಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಸುಮನಸ್ಸಿಯರು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ; ಮೈತ್ರಿ - ಸ್ನೇಹ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ವೀರರಿಗೆ ಗುರುವಿನಂತಿರುವ ಭ್ರಮರ

ಅಯಿ ಸಖಿ ಚರತೋಽಸ್ಯ ಸ್ವೈರಮಸೃತುರಸ್ತಾ-
ನ್ಮರುದಪಿ ಸಹಕಾರೀ ಸಾಧಯತ್ಯಗ್ರಶಕ್ತಿಮ್ |
ಅಭಿಮುಖಮನುಪಾರ್ಶ್ವಂ ವಿಷ್ವಗೂರ್ಧ್ವಂ ತಥಾಽಧ-
ಶ್ಚರಗಾಚತುರಶೀಲಃ ಶಿಕ್ಷಯೇದೇಷ ವೀರಾನ್ || ೩೪ ||

ಎಲೈ ಗೆಳತೆ! ನಮ್ಮೆದುರು ಮನಬಂದಂತೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವ ಇವನಿಗೆ ಗಾಳಿಯೂ ಸಹ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದೆ; ಎದುರಾಗಿ, ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ, ಅದರಂತೆ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ತಿರುಗುವಲ್ಲಿ ಚತುರಸ್ವಭಾವದ ಇವನು ವೀರರಿಗೆ ಗುರುವಾಗಿ ಕಲಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವನು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾನುವರ್ತಿ ಅನುಚರನ ಪ್ರಮುಖ ತಾದೃಕ್ ತತ್ಪ್ರಮುಖ: ಕವಾಚದ್ವ್ಯೋಮಿ ದೃಶ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಅಸ್ತಂಗತೋ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ಪ್ರಮುಖ ತಾದೃಗ್ವತ್ಯಾ ವರ್ವಾಕು ಲಾವಾ ನೌ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಂ ಗಂಧಾರಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತತ್ಪ್ರಮುಖತಾ ಮೈತ್ರಾ ಕಿಮ್ | ವಸಂತಸಮಸ್ಯರೋಽನ್ವೃತಚಿತ್ತಾಸು ಮೈತ್ರಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅಸ್ಮಿರಸ್ಯಾಸ್ವತ್ವಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. 'ಭ್ರಮರವು ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ, ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿರುವ ಉದ್ಭವನೂ ಸಹ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವದವನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ದುಂಬಿಯ ರಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವನಲ್ಲಿ ಆವೇಶಿಸಿದ ವಾಯುದೇವರ ರಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ವಿರೇಷ ರಕ್ತಿ ತುಂಬಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಉದ್ಭವನ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವಾದ ದ್ಯೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಭಗವದ್ವಿಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶ್ರುತಧರ್ಮವನ್ನು ಹಿಡಿದವರಾಗಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧದಲ್ಲೂ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಎಡ ಬಲ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿವಿಧರೀತಿಯ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅವರು ತೋರಿಸಿದವರು. ಹಾಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಜುನ ಮೊದಲಾದ ವೀರರಿಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟವರೂ ಸಹ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಿಕ್ಷಯೇದೇಷ ವೀರಾನ್' ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು.

ದೇವೇಂದ್ರನೂ ಮೆಚ್ಚುವ ರಮ್ಯಭ್ರಮರಗೀತೆ

ಸುರಪತಿರಪಿ ನೂನಂ ಗಾನಮೇತನ್ನಿರಮ್ಯ

ಪ್ರಿಯನಿನದ ಮಹಿಷ್ಯಾ ಮಾನಯಿಷ್ಯತ್ಯವತ್ಯಮ್ |

ಸಮಮಮಲ ವಿಲೋಕ್ಯ ತದ್ವದ್ವಶಃ ಶಿಷ್ಯವತ್ ಸ್ಯಾತ್

ಕಿಮಿಹ ಫಲಮಿದಾನೀಂ ಗಾಯತೋಽಪ್ಯಸ್ಮದಗ್ರೇ || ೩೫ ||

ಎಲೈ ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯವನೇ ! ನಿರ್ಮಲಸ್ವಭಾವದವನೇ ! ನಿನ್ನ ಈ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಇಂದ್ರನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ರಜೀದೇವಿಗೆ

೧. ಚಂಚಲಕನ್ಯಾಭಿಮುಖಪಾರ್ಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಗೂರ್ಧ್ವಸಮಧತ್ವ ಸಂಚರಣಸ್ವಭಾವೇನ ವೀರಾಭ್ಯಾಸಶಿಕ್ಷಕಗುರುತ್ವಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ಪೂರ್ವಮಭೂದ್ವರೇಃ ಪದಂ ಸಂಸೇವಿತುಂ ಪವನಾವೇಶಯುಕ್ತಃ | ಸ ಉದ್ಭವೋ ನಾಮ ಯದುಪ್ರವೀರಾಚ್ಚಾತೋ ವಿದ್ವಾಸುಪಗವನಾಮಧೇಯಾತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೦೦)

ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸಾವೇಶಮಹಿಮಾ ಅನ್ಯೇಭ್ಯ ಅಧಿಕ್ಯೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಮಾರಿಕಮುದ್ವವ್ಯಾಭೂದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ರತಿಮನುಗುರವೋ ದಕ್ಷರಾಶ್ನೌ ಚ ವಾಂತು(ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರಮ್) ಇತಿ ಮನಗಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಇಂದ್ರಮಾನಿತನ್ಯಾಸ್ತುತಃ ಕಿಂ ಫಲಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ಅಥವಾ ವಯಮಪಿ ಯದಾಽಪ್ಪರಸೋ ಭೂತ್ಯಾ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಿತಾಸ್ತದ್ರೂ ತವ ಸನ್ಯಾಸಃ ಕೃತಃ | ಧವನ್ಯೇಂದ್ರಸ್ತಾಸ್ತದನುಕೂಲತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಭರ್ತೃತಯಾ ಸೇವ್ಯಾಸಂಪಾದಿತತ್ವೇನ ವಿರಹಭಯಾಭಾವಾಚ್ಚ | ಇದಾನೀಂ ತು ಭರ್ತೃತಯಾ ಸಂಪಾದಿತಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹೋ ದುಃಖತೇಭ್ಯೋ ಗೋಪೀಭ್ಯಸ್ತವ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ರಾಜ್ಯಾ ಸಮಂ ಸಾರ್ಥಂ ವಿಲಾಸದರಾಯಾಮುಪೀತೃಥಗ್ | ತ್ವಾಂ ವಿಲೋಕ್ಯ ಮಾನಯಿಷ್ಯತಿ ಅಲಂಕರ-ಭೂತಯೋರಿಂದ್ರಶಚ್ಛೋಃ ಪುಂಗವ್ ತವ ಉದ್ವೀಪನವಿಭಾವತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ವಿಪಯುರ್ದೇವೋ ಕರ್ಣಕುರ್ಯೋಃ ಪ್ರಪ್ತಾಂಕುರಾದ್ವಭಾವಾತ್ ಮಕುಂದಮಾನಮಪಿ ನ ಲಕ್ಷತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಆದರಿಸುವನು; ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ಶಿಷ್ಯನಂತೆ ನಿನಗೆ ವಶವಾಗಿಬಿಡುವನು; ನಮ್ಮಿದುರು ಹೀಗೆ ನೀನು ಹಾಡುವುದರಿಂದ ಏನು ತಾನೆ ಫಲ ?

೩. ೧. ಭ್ರಮರದ್ದು ಇಂದ್ರನು ಮೆಚ್ಚುವ ಗಾಯನ ಎಂಬುದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅರ್ಥ. ಭ್ರಮರದಿಂದ ಸೂಚಿತನಾದ ಉದ್ಭವನ ಮೂಲರೂಪನಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಇಂದ್ರದೇವರು, ಅವರನ್ನು ಪಟ್ಟಿಮುಹಿಸಿಯಾದ ಶಚಿಯ ಸಮಾನಾಗಿ ಆದರಿಸುವನು. ಆದರೊಂದಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಂತೆ ಇವರ ವಶವರ್ತಿಯೂ ಆಗುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಂದ್ರದೇವರು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರೇ ಆದರೂ, ಅವರದು ಗುರುಪದವಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಿಷ್ಯರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವರು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಶಿಷ್ಯವತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು:

ಸಾಪ್ತರಾಣಾಂ ಗುರುತ್ವಂ ಚ ಭವೇತ್ ಕಾರಣತಃ ಕ್ವಚಿತ್ || ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧/೧೨೬)

೩. ಇಂದ್ರದೇವರು ಪದವಿ ಹಾಗೂ ಅಪಾರಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ಉತ್ತಮರೀತಿಯ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಆದರಿಂದ ತುಂಬಾ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಆದರೆ ಗೋಪಿಯರು ಅಂಥವರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೪. ಇಲ್ಲಿನ 'ಮಹಿಷ್ಯಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ಭವನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಮಹಿಷ್ಯಾಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಷ್ಟ್ಯವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ, ಭೃಂಗಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಮಹಿಷ್ಯಾ' ಎಂದು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮಾಧವ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಭ್ರಮರ

ಅಸಿ ಮಧುಕರ ವಿದ್ವೋ ಮಾಧವೇ ಪಕ್ಷಪಾತಿ^೧

^೨ಕುಜರವಿಜಯಿಚಾಪೇ^೩ ತಸ್ಯ ಜೀವಾಯಿತೋಽಸಿ |

ವಿರಚಯ ವಿವಶಂ ತಂ ನಃ ಸಮೀಪೇ^೪ ವಸಂತಂ^೫

ವಿವಿಧರಸವಿಲಾಸಶ್ರೇಣಿವಿಶ್ರಾಣನಜ್ಞಮ್ || ೩.೬ ||

೧. ದ್ರೋಣರೂಪೇಣ ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪ್ರದಾಣೇಣಾತಿಶ್ವಿಯೋಽಸೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕುಜರವಿಜಯಿಚಾಪೇ ತಸ್ಯ ಕೌ ಭೂಮೌ ಜಾತಃ ಕುಜಃ ಸ ಚಾಸೌ ರವಿಶ್ಚ ಭೂಮಾವೃತ್ತಸ್ತಃ ಸೂರ್ಯರೂಪೀ ಕರ್ಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ... ಕುಶಿತಾ ಜರಾ ಯೌವೇ ಕುಜರಾಃ | ಜರಾಂ ಕುಶ್ವಯಂತಿ ಯುವಾಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾನ್ ವಿಜಯತ ಇತಿ ತಥೋಕ್ತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. "ಧನುಃ ಪ್ಲವಂ ಮೃದೀಮ ಮಧುಕರಮಯಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ವಸಂತಸ್ಯ ಕುಸುಮಾಕರಶ್ಚಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸ ಉದ್ಭವಃ ತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಅನೇಷ್ಯತೀತ್ಯಾಶಯಾ ವಸಂತಕಾಲಾಭ್ಯರ್ಥನಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಮಧುಕರನೇ ! ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ನೀನು ಆ ಮಾಧವನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೇ ಹೌದು. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರುವ ಕರ್ಣನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವಂತಹ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನೀನು ಪ್ರಾಣಸಮಾನನಾಗಿರುವಿ. ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳ ಎಲಾಸಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯ ವಿತರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುತಲನಾದ ಅವನನ್ನು ಮೈಮರೆತು ನಮ್ಮ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಡು.

ಪಿ. ೧. ಇಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಸಮಾನ ಎಂಬ ಮಾತು ಉದ್ಭವನ ದ್ರೋಣರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹದು.

೨. 'ಮಾಧವ' (ಕೃಷ್ಣ ವಸಂತ) ಹಾಗೂ 'ವಸಂತ' (ವಸಂತಖುತು, ನೆಲೆಸಿರುವವನು) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷ.

ಮಧುರಗೆ ಮರಳಿದ ಉದ್ಭವ

ವಿತನ್ಯಮಾನಸ್ವಪ್ರೇಷ್ಯವಿಯೋಗಾತೀರಥೋದ್ಭವಃ |

ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಭಿಃ ಪ್ರೀಣಯಿತ್ವಾ ಪ್ರಯಯೌ ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿಧಿಮ್ || ೩೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಉದ್ಭವನು ತಮಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶ ವಚನಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಮರಳಿದನು.

ಜರಾಸಂಧನ ಬಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿ

ಕಂಸೇ ಬಲೈಃ ಸಹ ಮೃತೇ ಸತಿ ಯಾಽವಶಿಷ್ಟಾ

ವಂಶಂ ಸ್ವಮಾತುರಪಿ ತಾದೃಶಮಸ್ತಿನಾಮ್ನೀ |

ಕೃತ್ಯೋಚಿತಂ ವಿದಧತೀವ ನಿಜಾಭಿಧಾನಂ

ಪಿತೇ ನೃವೇದಯದಥಾಚ್ಯುತಕೃತ್ಯಮಾರ್ತಾ || ೩೮ ||

ಕಂಸನು ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೃತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುವಳು ಆರ್ತಳಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ವಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಅದರಂತೆಯೇ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ತಂದೆಯಾದ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಳು.

೨. : ೧. ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುವಳು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗಳು ; ಕಂಸನ ಪತ್ನಿ ಅಸ್ತಿ ಎಂದರೆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ತಾನೊಬ್ಬಳೇ ಉಳಿಯುವವಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಮನೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿದಳು. ಆದರಂತೆ ತವರುಮನೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿ, ತಾನೊಬ್ಬಳೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲಿ ಅವಳು ಜರಾಸಂಧನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಚ್ಚುತ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ಯಾರಿಂದಲೂ ಹೆಸರು ಸರ್ವಥಾ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಚ್ಯುತಿಯೂ ಸಹ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತ.

೩. ಕಂಸನ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಅಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಸ್ತಿ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಜರಾಸಂಧನ ಪುತ್ರಿಯರು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಸ್ತಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದಾದ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳ ಭೇದನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅಣ್ಣನಾದ ರಾವಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ರೂಪನವಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಂತಿದೆ; ಅದು ರಾವಣನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದಂತೆ ಇದು ಜರಾಸಂಧನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮಧುರೆಯ ಮೇಲೆ ಜರಾಸಂಧನ ಆಕ್ರಮಣ

ಸ ಮಾಗಧಃ ಸಾಧಿತಸೈನ್ಯಸಿಂಧು-

ಮೌದಾಂಧಬುದ್ಧಿರ್ಮಧುರಾಂ ಜಗಾಮ |

ಅನೇಕದೇಶಾಶ್ರಿತಭೂಮಿಭಾರ-

ಹರಸ್ಯ ಸಾರಥ್ಯಕೃದಚ್ಚುತಸ್ಯ || ೩೯ ||

ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಕುರುಡಾದ ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಸೇನಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವಾದವರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವವನಂತೆ ಮಧುರೆಯತ್ತ ಸಾಗಿದ.

೧. ಅಚ್ಚುತಸ್ಯೇತದೇನ ಜರಾಸಂಧಾಗಮನೇ? ಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನ ಚ್ಯುತಿರಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸ್ತಿಪ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಕಂಸಸ್ಯ ಮುಡಿಪ್ಪಾ ಭರತರ್ಷಭ |

ಹತೇ ಭರ್ತರಿ ದುಃಖಾರ್ತೇ ಈಯತುಃ ಸ್ವಪಿತುರ್ಗೃಹಾನ್ ||

ವಿತ್ತೇ ಮಗಧರಾಜಾಯ ಜರಾಸಂಧಾಯ ದುಃಖಿತೇ |

ವೇದಯಾಂಚಕ್ರತುಃ ಸರ್ವಮಾತ್ಮವೈರೂಪ್ಯಕಾರಣಮ್ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೪೯/೧,೨)

೩. ರತ್ನಕುಟೇ ಶ್ರೀಜಗತಾಂ ಪರಿರಕ್ಷಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಯದೂನ್ ಮಗಧರಾಜಸುತೇ ಸ್ವಭರ್ತುಃ |

ಕೃಷ್ಣಾಶ್ಚುತಂ ಪಿತುರವಾಪ್ಯ ಸಮೀಪಮಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೀ ರರಂಸತುರತೀವ ಚ ದುಃಖಿತೇಽಸ್ಮೈ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೯)

೪. : ೧. ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಅಸ್ಮಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಜರಾಸಂಧ ಅಪಾರ ಸೇನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲೆಂದು ಮಧುರಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಭೂಭಾರಹರಣಕ್ಕಾಗಿ; ಜರಾಸಂಧ ಅಂತಹ ಅಪಾರ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟದ್ದು ಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

೩. ಜರಾಸಂಧ ಒಯ್ದಿದ್ದ ಆ ಸೇನೆಯೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತವಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಜರಾಸಂಧ ಹಾಗೆ ಒಯ್ದ ಸೇನೆ ಒಟ್ಟು ೨೩ ಅಕ್ಷೋಹಿನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ರೀತಿ ಅವನು ಒಟ್ಟು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ೧೮ ಬಾರಿ. ಪ್ರತಿಬಾರಿಯೂ ಸೇನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೩ ಅಕ್ಷೋಹಿನಿಯೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಜರಾಸಂಧನ ಹತವಾದ ಸೇನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೩×೧೮=೪೧೪ ಅಕ್ಷೋಹಿನಿ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಭೂಭಾರ ಗಣನೀಯ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಜಗತ್ತಿನ ಸಕಲರೂ ಸಹ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗಿದರೂ ಅದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೬. ಜರಾಸಂಧನ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಆಕ್ರಮಣವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭೂಭಾರಹರಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು ಎಂಬ ಮಾತು ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ಶಂಖಚೂಡ, ಕೇಶಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಂತಹುದು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯ ಸಂಭಾರ

ಗಜೈ ರಥೌಘೈರ್ಗಗನಂ ಸ್ಪ ಶದ್ವಿ-

ಭಟ್ಕೈರ್ಹಯೈರ್ಭಾಸುರಭೂಷಣೌಘೈಃ |

ಜಗಾಮ ಜಾಮಾತೃಪಥೇನ ತಸ್ಮೈ

ಚಮೂಮಮುಂ ಪ್ರೇಷಯಿತುಂ ಧಿಯೇವ || ೪೦ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಅಭರಣಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಗಗನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಿದ್ದ ಆನೆಗಳು, ರಥದ ಸಾಲುಗಳು, ಭಟರು ಹಾಗೂ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಳಿಯನಾದ ಆ ಕಂಸನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅವನ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ಕಳುಹಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಸಾಗಿದ.

೧. : ೧. ಜರಾಸಂಧ ಹಾಗೆ ತರಳಿದ್ದು ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಕಂಸನೊಂದಿಗೆ ಯಮಪುರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಅಟ್ಟಲಿಂದರ್ಥ; ಮುಂದೆ ನಡೆದದ್ದೂ ಹಾಗೆಯೇ.

೨. ಜರಾಸಂಧ ಅಷ್ಟು ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸೇನೆಯ ನಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಗಳಿಸಿದ ಪಾಪ ಅದಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ; ಜಾಮಾತ್ಯ ಅಳಿಯ.

೩. ಸರ್ಗ ೧೧ರ ೫೮ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ವಿವರಗಳು ಇದರಂತೆಯೇ ಇವೆ:

ಜರಾಸಂಧನು ಮಾಡಿದ ಮಧುರೆಯ ವಿನಾಶ

ಕುಂತ್ಯೆ; ಕುಲಾರ್ಥ; ಕುದ್ವಾಲ್ಪೈರ್ಭಂಜುರ್ಭಗವತ್ಪುರೀಮ್ |

ಆದ್ಯಾಮುಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯಾಂ ಕುತರ್ಕ್ಯೇರಿವ ವಾದಿನಃ || ೪೧ ||

ದುರ್ವಾದಿಗಳು ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಅನಾದಿಯಾದ ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಕುಂತ, ಕುಲಾರ, ಗುದ್ವಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ಮಧುರೆಯನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸತೊಡಗಿದರು.

೪. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವರು.

೨. ಅನಾದಿಯಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಿದ್ಯೆಯು ಯಾವ ಕುತರ್ಕಗಳಿಗೂ ಮಣಿಯುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಆದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಧುರಾಪುರಿಯು ಯಾವುದೇ ಶತ್ರುವಿನ ಎಂತಹ ಆಯುಧಕ್ಕೂ ಸಹ ನಾಶವಾಗದ ಅಭೇದ್ಯ ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ^೩ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನಿಸಿರುವ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಆಧಾರರಹಿತವಾದ ತರ್ಕಗಳು ಕುತರ್ಕಗಳು. ಅಂತಹ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ಅವಿವೇಕ ಎಂದು ಭಾವ : ಕುಷ್ಕರ್ತಕಂ ತು ವರ್ಜಯೇತ್ || (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ)

೧. ಕಂಸೋ ಯತ್ರಾಂಧತಮಸಿ ಗತಃ ತತ್ರೇಯಂ ಸೇನಾಽಪಿ ಗಮಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕುಂತ್ಯೆ; ಕುಲಾರ್ಥ; ಕುದ್ವಾಲ್ಪೈರ್ಭಂಜುರ್ಭಗವತ್ಪುರೀಮ್ |

ಕರ್ಷಣಸ್ವೈಶ್ಚ ಪಾಪಾಕ್ಯೈರ್ಭಂಜ ಪರಿತಃ ಪುರಮ್ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೫೧/೨೪)

೩. ವಾದಿನೋ ದುರ್ವಾದಿನಃ ಕುತರ್ಕ್ಯಃ ಕುತಿತರ್ಕ್ಯಃ ಆದ್ಯಾಮುಪನಿಷದ್ಭೂತಾಂ ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯಾಮಿವ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಕುಂಞ ಕುರಾದ ಕುಡ್ಡಾಲ ಹಾಗೂ ಕುರ್ಕ ಎಂಬುದು ಪದ್ಧತಿಯೋವು ಆತ್ಮನ
ಪ್ರೀತೃಪೂರ್ಣವಾದುದು, ಇದುದು ಕುಂತಾದಿ ಆಯುಧಗಳು ಕುರ್ಕದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಸೂಚಿತ.

ಮುಂದುವರೆದ ಜರಾಸಂಧನ ದುಷ್ಕೃತ್ಯ
ಉಪವನಮುಪವೇದಪ್ರಾಯಮುನ್ಮೂಲಯಂತಃ
ಸುಕೃತಸಮಮುದಾರಂ ದ್ವಾರಮಾರಾದ್ವಭಂಜುಃ |
ಪ್ರತಿಭಯವರಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯೂರ್ಜಿತಾಧಾರಯುಕ್ತಾಃ
ಖಿಲಮತಿಹೃತಚಿತ್ತಾ ದೂಷ್ಯದುರ್ಮಂತ್ರದೃಷ್ಟಾಃ || ೪೨ ||

ಜರಾಸಂಧನ ಕಡೆಯವರು ಪ್ರತಿವೀರರಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ವರಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿ
ಮೊದಲಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು; ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಿ
ಮನಸ್ಸು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡವರು; ನಿಂದಿತವಾದಂತಹ ಕೆಟ್ಟ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದವರು;
ಅವರು ಉಪವೇದದಿಂದಿದ್ದ ಉಪವನವನ್ನು ಸಮೂಲವಾಗಿ ಕಿತ್ತೆಸೆಯುತ್ತಾ ಸುಕೃತದಂತಹ
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೋಪುರದ್ವಾರವನ್ನು ಅದರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದರು.

೩. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಮಧುರಾಪುರಿಯ ಉಪವನಗಳನ್ನು, ಮಹಾದ್ವಾರಗಳನ್ನು
ಸಹ ನಾಶಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಉಪವೇದಗಳು ಎಂದರೆ ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ,
ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ದುರ್ಮಂತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಭೈರವೀ, ಕುಕ್ಕುಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳು.

೪. ಪುಣ್ಯವು ಸದ್ಗತಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಧುರೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು
ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೫. ಪ್ರತಿಭಯವರಶಕ್ತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವೀರರಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ರುದ್ರಾದಿ
ದೇವತೆಗಳ ವರಗಳ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೬. ಜರಾಸಂಧನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎನ್ನಿಸಿದ^೧ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ದೈತ್ಯನ ಅವತಾರ;
ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ
ದುರ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ^೨ ಉಚಿತವಾದುದು.

೧. ಅಸ್ತತ್ವ ಪ್ರತಿಭಯೋ ಭಯಂಕರೋ ವರೋ ಯಾಭ್ಯಸ್ತಾಃ ಶಕ್ತಾಃ ದುರ್ದೇವತಾಃ | ಅದಿಪದೇನ
ಭೈರವೀಕುಕ್ಕುಟಾದಯೋ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | -ಮಾ.

೨. ಸ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಜರಾಸುತೋಽಧರಾಧ್ವರಾದ್ವಿಧಾತುರ್ಗಿರಿಶಸ್ತ್ಯ ಚೈವ |

ಸರ್ವಗರಜೀರೋ ಬಲಮುಕ್ತಮಂ ತಜ್ಞಾತ್ಮೈವ ಕಂಸಸ್ಯ ಮುದಾ ಸುತೇ ದಧೌ || ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೧/೨೦೧)

೩. ಜರಾಸಂಧಭಟಾಃ ಉಪವೇದಪ್ರಾಯಮಾಯುರ್ವೇದಧನುರ್ವೇದಗಾಂಧರ್ವವೇದಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯೂಪವೇದ-
ಸಮಮುಪವನಂ ಆರಾಮಂ ಉನ್ಮೂಲಯಂತಃ ಸಂತೋ ಮಧುರಾಯಾ ಉಪನಿಷತ್ಯಾಮ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತಮೀವ-
ಸ್ಯೋಪವನಾನಾಮುಪವೇದಪ್ರಾಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ಮಾ.

೭. ಜಲಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ಮತಿ, ಅವರ ಚಿಂತನೆ ಹಾಗೂ ವರ ಎಲ್ಲವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಹೇಯವೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಪರ ಸಾಧನೆಯ ರೀತಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೮. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಇದೇ ತರನಾಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕುಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ : ಪಾಲನಪರೀಕರಣಸ್ತಂಭನವಿದ್ವೇಷಕೋಚ್ಚಾಟನಮಾರಣಾನಿ ಪಟ್ಟರ್ಮಾರ್ಗಃ | (ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)^೧

ದುರ್ವಾದಿಗಳ ರೀತಿಯ ದುಷ್ಪರ ಪ್ರಯತ್ನ

ಬಾಧ್ಯಾಂ ತಾಂ ಸಹ ನಿಶ್ಚಲಾರ್ಥನಿಕರೈಃ ಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಬಿಲಾ ನಿರ್ಗುಣಾ-
ಗಾರಾಮಂತರಹೋ ವಿಧಾತುಮಮತಾ ಯತ್ನಂ ವಿತೇನುಃ ಕಿಲ |

ಕೃಷ್ಣೇನಾಪಿ ಸಮುಜ್ಜಿತಾಂ ಸಮಯಿನೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಽಽತ್ಮಪಕ್ಷೇಽಂಜಸಾ
ಕೃತ್ವೈಕೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ ಗತಭಯಾ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಪುಂಜೈರಪಿ || ೪೩ ||

ಕೆಳದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಆ ದುಷ್ಪರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಕರವೆಂಬುದಾಗಿ ಮಾಡಲು ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಗೊಡಗಿದರು; ಅಬ್ಬ! ಭಯ ತೊರೆದ ಅವರು ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವಿರಹಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿನ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಮೂಹಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಾಧಿತವನ್ನಾಗಿಸಲು, ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸತೊಡಗಿದರು; ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಸಾಧಿಸುವ ಅದನ್ನು ಒಳಗೆ ನಿರ್ಗುಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಎಂದು ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿಸುವ ಯತ್ನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು. ತಮ್ಮ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸಿದರು.

(ದುರ್ವಾದಿಗಳು ಕೆಳದವರಾಗಿ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಹ ಬಾಧ್ಯ ಎಂದು ಸಾಧಿಸತೊಡಗಿದರು; ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರ್ಗುಣತ್ವ ಎಂದು ವಾದಿಸತೊಡಗಿದರು; ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮವೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಸಾರಿದರು; ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೂಡಿಸತೊಡಗಿದರು).

೧. ಯದ್ವದ್ವೈತಂ ಕರ್ತೃಗೌಣತರ್ಕೈ ರುದ್ಧಂ ಸಾಧ್ಯಂ ನೈವ ಭಾತ್ಯಸ್ತು ತಾವತ್ |

ಪಟ್ಟರ್ಮಾಚ್ಛೇದಿಸಿದ್ಯಮಂತೈಷಭಾಷ್ಯೇತೈರ್ಗುಣವಾನ್ ನೋ ನ ಚೇತಾ ಹಿ ಕೃತ್ವಾ || -ಸು.ವಿ.(೧೨/೨೦)

೨. ಕೃತ್ವೇತೇನ ಸ್ವಕಟಕೇ ವಿದ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಬಲಾದಾನೀತಾನಾಂ ಸಜ್ಜವಾನಾಂ ದಂಡಭೇತ್ಯೈವೈಕಮತ್ಯಮಿತಿ
ದ್ವನಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಗುಣ; ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವನು ಇಲ್ಲ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಬರುವಂತೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದರು, ಮನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರಿದಾಗಿಸಿದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸುವ) ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ದುರ್ಭಾಷ್ಯ ಪುಂಜ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ೩.೨ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಪಾತರಣೀಯವಾದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿದ್ದುದಾದ ೩.೨ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು, ೨೧ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು :

ಅನ್ಯತ್ರ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಪುಂಜೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದುಪನಿಷದಾಮಾ-
ಪಾತರಮಣೀಯಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿದುದ್ವಾರ್ಥಕದ್ವಾತ್ರಿಂಶದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾಣ್ಯಪಿ ಚಕ್ಷುರಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಯದ್ವಾವಿಕವಿಂಶತಿಕುಭಾಷ್ಯೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯ ೩.೨ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಮಧುರೆಯ ರಕ್ಷಣೆ

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಸ್ವಚಮೂಂ ಸುವರ್ಣಖಚಿತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಚತುರ್ಧಾ ಪ್ರಭು-
ಸ್ತತ್ರಾಗ್ರ್ಯಾಂಶ್ಚತುರೋ ವಿಧಾಯ ನಗರೀರಕ್ಷಾರ್ಥಮೀಶೋಽದಿತತ್ |
ಭಾಸ್ವತ್ಸೂತ್ರಚಮೂಮಿಪೋಪನಿಷದಾಂ ರಕ್ಷಾರ್ಥಮತ್ಯೂರ್ಜಿತಾ-
ಮಧ್ಯಾಯೈಃ ಸಹಿತಾಂ ಚತುರ್ಭಿರಮಲೈಸ್ತನ್ಮಾನಪಾದೋಜ್ಜಲೈಃ ॥ ೪೪ ॥

ಪ್ರಭುವೂ, ಸಮರ್ಥನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೂ ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ನಾಲ್ವರನ್ನು ಸೇನಾನಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಪಟ್ಟಣದ ರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಅದೇಶಿಸಿದನು; ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಾದಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಸೇನೆಯನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆ.

೩. : ೧. ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ೪ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ. ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದಗಳನ್ನು ೪ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ದುರ್ಮತ-

ಗಳನ್ನು ನಾರಪಡಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿನ ಚಿಂತನೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

೩. 'ವಿಹೃತಗತಗಳು ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ರಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದು ಅನುಗ್ರಾಹಕ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರವಿದ್ಯೆಯಾಗಿರುವ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಊರ್ಜಿತ - ಉತ್ಕೃಷ್ಟ.

೪. 'ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾದ ಸೈನಿಕರು ಮೊದಲಾದವರು ಇದ್ದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯು ಸುವರ್ಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದುದು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಮಧ್ವರ ಮನೋರಥದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಥ

ಪಕ್ಷೀಂದ್ರಾಯತನ: ಪರಸ್ಪ ವಸತಿವೃಷ್ಟಿಪ್ರಮೋದೋಽಭ್ಯಗಾ-
ದ್ವಿಖ್ಯಾತಾಶ್ವಚತುಷ್ಪಯ: ಕಿಲ ರಥೋ ವಿಭ್ರಾಜಮಾನದ್ವಜ: |

೧. ಉಪನಿಷದಾಂ ರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋ ವೇದವ್ಯಾಸ ಇವ ಅದಿಶದಿತಿ ಸಂಬಂಧ: | -ಮ್ಯಾ

೨. ಮಧುರಾಪುರಿರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಯದುಸೇನಾ ಉಪನಿಷತ್ಪುರಿರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಸೇನಾ ಸುವರ್ಣಾಲಂಕಾರ-
ಖಚಿತತ್ವಮೇಕತ್ರ ಶೋಭನವರ್ಣಾಭ್ಯಾಲಂಕಾರಖಚಿತತ್ವಮನ್ಯತ್ರೇತಿ ವಿವೇಕೋ ದ್ರವ್ಯವ್ಯ: | -ಮ್ಯಾ

೩. ಎದಂ ಧ್ಯಾಯತಿ ಗೋವಿಂದೇ ಆಕಾಶಾತ್ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಿಸೌ |
ರಥಾಪುಷ್ಪತೌ ಸದ್ಧ: ಸಸೂತೌ ಸಪರಿಚ್ಛದೌ || -ಭಾಗ..(೧೦/೫೦/೧೧)

ವಿತ್ಸಿನ್ನೇವ ಕಾಲೇ ತು ಗಗನಾತ್ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಿಸೌ |

ರಥಾಪುಷ್ಪತೌ ಸದ್ಧ: ಸಸೂತೌ ಸಪರಿಚ್ಛದೌ ||

ಆಯುಧಾನಿ ಚ ದಿವ್ಯಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಯದ್ವಚ್ಛಯಾ |

ಚಕ್ರಂ ಸುದರ್ಶನಂ ಘೋರಂ ಸಹಸ್ರಾರಂ ಮನೋರಮಮ್ ||

ಗದಾ ಕೌಮೋದಕೇ ಗುರ್ವೀ ನಾಮ್ನಾ ಕೌಮೋದಕೇ ರುಘಾ |

ತ್ರಿನತಂ ಕಾರ್ಮುಕಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಂಕ್ಷಂ ಗುಣಾನ್ವಿತಮ್ ||

ತಿಕ್ಷ್ಣಧಾರ: ಶಿತಮುಖ: ಖಡ್ಗೋ ನಂದಕಸಂಚ್ಛತ: |

ಲಘೂ ಶರಚಿತೌ ರಮ್ಯೌ ತೋಗೇ ಚಾಕ್ಷಯಸಾಯಕೌ ||

ಮರಗಾ: ಶೈಬ್ಯಸುಗ್ರೀವಮೇಘಪುಷ್ಪಬಲಾಹಕಾ: |

ಹಲಂ ಚ ಬಲಭದ್ರಸ್ಯ ಮುಸಲಂ ಚ ದೃಢಂ ಗುರು ||

ಇತ್ಯೇತಾನ್ಯಾಯುಧಾನ್ಯಾಚೌ ಗಗನಾದಾಗತಾನಿ ಸ: |

ದೃಷ್ಟ್ವಾರಾಜನ್ ಹೃಷೀಕೇಶ: ಸಂಕರ್ಷಣಮಥಾಪ್ರವೀತ್ || - ಭಾಗ.(೧೦/೪೯/೨೨-೨೩)

ತಸ್ಯೇಚ್ಛಯೈವ ಪೃಥಿವೀಮವತೀರುರಾಶು ತಸ್ಯಾಯುಧಾನಿ ಸಬಲಸ್ಯ ಸುಭಾಸ್ವರಾಃ |

ಶಾರ್ಙ್ಗಸಿಚಕ್ರದರಶೂಣಗದಾ: ಸ್ತಂಭೀಯಾ ಜಗ್ರಾಹ ದಾರುಕಗೃಹೀತರಥೇ ಸ್ಥಿತಾ: ಸ: ||

ಅರುದ್ಧ ಭೂಮಯರಥಂ ಪ್ರತಿಯುಕ್ತಮುರೈರ್ವೇದಾತ್ಮಕೈರ್ಧಗುರಧಿವ್ಯಮಥ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ |

ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಶರಾಂಶ್ಚ ನಿಶಿತಾನ್ ಮಗಧಾಧಿರಾಜಮುಗ್ರಂ ನೃಪೇಂದ್ರಸಹಿತಂ ಪ್ರಯಯೌ ಜವೇನ ||

ರಾಮ: ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಮುಸಲಂ ಸ ಹಲಂ ಚ ಯೂನಮಾಸ್ಥಾಯ ನಾಯಕಶರಾಸನಕೋಣಯುಕ್ತ: |

ಸೈನ್ಯಂ ಜರಾಸುತಸುರಶ್ಚಿತಮಭ್ಯಧಾವದ್ವರ್ಣಾನೃದಧಸ್ತುರುಬಲೋಽರಿಬಲೈರದೃಷ್ಟ: ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೨೧-೨೩)

ಮಧ್ವಸ್ಯೇವ ಮನೋರಥೋ ನಿಗಮಸಂಬದ್ಧಃ ಖಗೇಂದ್ರಾವೃತೋ
ವಿಷ್ಣೋರ್ಧಾಮ ತದಂಘ್ರಿಕೇತುನಿಲಯಃ ಸೂತ್ರೌಘಪುಷ್ಪಪ್ರದಃ ॥ ೪೫ ॥

ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿವೈಷ್ಣವಾದ ಗರುಡ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪಸ್ಥಿತಿ, ವಿಖ್ಯಾತವಾದ
ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಧ್ವಜ, ಯಾದವರಿಗೆ ಆನಂದ ನೀಡುವ
ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಥವು, ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಪಕ್ಷಿರಾಜ ಗರುಡನಿಂದ
ಆವೃತವಾದ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ನೆಲೆಯಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಪುಷ್ಪನೀಡುವಂತಹ, ಅವನ
ಪಾದವನ್ನು ಧ್ವಜವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮನೋರಥದಂತೆ
ಆಗಮಿಸಿತು.

ವಿ. : ಸರ್ಗ ೧೦, ಶ್ಲೋ. ೪೬ ಹಾಗೂ ಸರ್ಗ ೧೧ ಶ್ಲೋ. ೫೫ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದರಂತೆಯೇ
ರಥ-ಮನೋರಥಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಖಗ-ಪಕ್ಷಿ; ಖಗೇಂದ್ರ,
ಪಕ್ಷೀಂದ್ರ - ಗರುಡ.

ಧರೆಗಿಳಿದ ಕೌಮೋದಕೀ ಹಾಗೂ ಶಂಖ

ಕೌಮೋದಕೀ ವಾದನಿವಿಷ್ಟಮಧ್ವ-

ವಾಚಿಃ ಸಮಾ ಪ್ರಾದುರಭೂದ್ಧರಣ್ಯಾಮ್ ।

ಕಂಬುಗುರ್ಗೋರ್ಮಂಜುನಿನಾದಕಂಠ-

ಕಾಂತಿಃ ಸಮಸ್ತಾಗಮಗಾನಕರ್ತುಃ ॥ ೪೬ ॥

ವಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿಗೆ ಸಮವಾಗಿದ್ದ ಕೌಮೋದಕೀ ಗದೆಯು
ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವ ಗುರುಗಳಾದ
ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮನೋಹರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಕಂಠದ ಕಾಂತಿಯು
ಶಂಖವು ಧರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನ
ಆಯುಧಗಳಾದ ಗದೆ, ಶಂಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಭೂಮಿಗಿಳಿದು ಬಂದವು

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೌಮೋದಕೀ ಗದೆಯು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಪಾರದಂತೆ ಇತ್ತು .
ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಕಂಠದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಂಚೀಜನ್ಯ ಹೋಬುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಸೂತ್ರೌಘಪುಷ್ಪದಃ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸಮೂಹಸ್ಯಾರ್ಥಪುಷ್ಪದಃ ಮಧ್ವಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಮನೋರಥ ಇವ
ಭಾಷ್ಯಕರಣೋದ್ಭುತಮನೋರಥ ಇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । -ಮಾ.

೨. ಇಯಮಪಿ ಸಮಗ್ರೋಪಮಾ । -ಮಾ.

೩. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಗದಾಪ್ರಹಾರದಂತೆಯೂ, ಅವರ ಕಂಠವು ತನ್ನ ಮಂಜುಳದ್ದನಿಯಿಂದಾಗಿ ಶಂಖದಂತೆಯೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗದಗೆ ವಾಯುದೇವರು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ: ಯಸ್ಯ ಗದಾ ಪವಮಾನಃ - (ಯಮಕಭಾರತ); ಗದಾ ತು ವಾಯುಃ - (ಮ. ಭಾ. ಶಾ. ನಿ. ೨/೭೪)

೫. ಪಾಂಚಜನ್ಯಶಂಖಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ : ಶ್ರೀರಿತಿ ಯಾಂ ಪದಂತಿ ಸತ್ತಾ ತ್ವಿಕ್ವಾ ಶಂಖಿಮ್ - ಮ. ಭಾ. ಶಾ. ನಿ. (೨/೭೩)

೬. ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು "ಸಮಸ್ತಾಗಮಗಾನಕರ್ತೃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಹನುಮದ್ಭೂಪದಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೆ ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡಿದ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೯/೧೨೧)ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ :

ಇತ್ತಂ ಸ ಗಾಯಂಚೈತಕೋಟಿವಿಸ್ತರಂ ರಾಮಾಯಣಂ ಭಾರತಪಂಚರಾತ್ರಮ್ |

ವೇದಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾನ್ ಸಹಿತಪ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣೋ ನಿತ್ಯಸುಖೋದ್ಧರೋಽಭೂತ್ ||

೭. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅಪ್ರತಿಮ ಗಾನಕೌಶಲದ ಉಲ್ಲೇಖಿ^೧ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಹಾಗೂ^೨ ಮಧ್ವವಿಜಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದಂತಹ ಸುದರ್ಶನದ ಅಗಮನ

ವ್ಯಕ್ತಾಭೇದ್ಯಸಹಸ್ರವಕ್ತ್ರಾಚಿರಂ ನಿತ್ಯಂ ಮುರಾರೇಃ ಪ್ರಿಯಂ

^೩ಮುಕ್ತಿದ್ವಾರಮಹೀಶಮುಖ್ಯವಿಬುದ್ಧಗೀತಂ ತಮಿಸ್ರಾಪಹಮ್ |

ದೈತ್ಯಧ್ವಂಸಿ ಸುದರ್ಶನಂ^೪ ದಿನಕರೋದ್ರಿಕ್ತಂ ದಿಗಂತಾತತಂ

ಪೃಥ್ವಾಂ ಮಧ್ವಸುದರ್ಶನಪ್ರತಿಕೃತಿಃ ಪ್ರಾದೃಶ್ಯತ ಪ್ರೋಜ್ವಲಮ್^೫ || ೪೭ ||

೧. ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾನಿಪುಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಗಂಧರ್ವವರ್ಯೈರಸುಗೀತಕೀರ್ತೀಃ |

ಕಲಾಶ್ಚ ಶೇಷಾ ಹೃದಯೇ ಗುರೋರ್ನಃ ಕರೋಬ್ಜಸತ್ಯದುಕವದ್ವಿಭಾಂತಿ ||

-ತತ್ವಪ್ರದೀಪ

೨. ಅಯಮೇವ ಗೋವಿಂದಯೋಗೋಽಪಿ ಸದಸಿ ಜನತಾರ್ಥಿತೋ ಜವಾತ್ |

ವ್ಯವಮುತ ಫಲಮಹೋ ವಿದಧೇ ಜನಸುಪ್ತಿದಾಸುಪಮಗಾನಸಂಪದಾ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೦/೫೩)

- ಶ್ರೀಮದ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಗಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ಸಹ ರಚಿಸಿದವ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಗೇಯವಿದಗ್ಗೋರಸೌ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಯಾಚತಃ |

ವಿದ್ವದ್ಗಿರೀಶ್ವರವಾನ್ ಗಾನಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸುದುರ್ಲಭಮ್ ||

೩. ಸುದರ್ಶನ ಮಹಾಚ್ಯುತ ಕೋವಿಂಜಯಸಮಸ್ತಭಃ |

ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಸ್ತು ಮೇ ನಿತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರದರ್ಶಯ ||

-ವರಾಹಪುರಾಣ

೪. ಅಸಿ ಪ್ರಚೀಣ್ಯ ಒಬಿದುಲ್ಲಸಂತಿ ತಮೋ ಹರಂತಿ ಮುಹುರಾಂತರಂ ಚ |

ದಿಶ್ಯಾದ್ವೃಶಂ ನೋ ವಿಶದಾಂ ಜಯಂತಿ ಮಧ್ವಸ್ಯ ಕೀರ್ತಿರ್ಗಣಾಥದೀಪ್ತಿಮ್ ||

-ಸು.ವಿ. (೧/೩)

೫. ಶ್ವಿಷ್ಣೋಪಮಯೋಃ ಸಂಕರಃ |

-ವ್ಯಾಸ

ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಸಾವಿರ ಅಲಗುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಸದಾ ಮುರಾರಿ-
ಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಮುತ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರವನ್ನಿಸಿದ, ಶೇಷದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ
ದೇವತೆಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ,
ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ, ದಿಗಂತವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ಮಲ
ದರ್ಶನದ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಂತಹ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ವಿ. : ೧. ಗದ ಹಾಗೂ ಶಯಿಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚಕ್ರವೂ ಸಹ ಭೂಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಬಂದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ
ಗಮನಾರ್ಹ (ಸುದರ್ಶನ- ಶೋಭನಸಿದ್ಧಾಂತ).

೩. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಭೇದ್ಯವಾದ ವಚನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ-
ಹುದು. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನೆಸೆರುವುದು;
ಶೇಷನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾಗಿರುವುದು, ಅಜ್ಞಾನದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು
ನಾಶಪಡಿಸುವುದು, ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಬೆಳಗುವುದು, ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಭಿಮಾನಿ-
ದೇವತೆ : ಪೂರ್ವಂ ಹರೇಶ್ವರಮಭೂದ್ವಿ ದುರ್ಗಾ 1- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೩/೭೩); ಆದ್ದರಿಂದ
ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯ, ಮುತ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರ, ಶೇಷದೇವರು ಮುಂತಾದವರಿಂದ ವಂದ್ಯ
ತಮೋನಾಶಕ, ದೈತ್ಯಸಂಹಾರಕ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವವು.

ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಂತಹ ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು

ಕೃಷ್ಣಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಮರ್ಥನೇತಿಚಿತುರ್ದೈವ್ಯದ್ವಿನೋಕೇ ಭದ್ರಾಂ

ನಿತ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಕ್ಷಮೈರ್ಮತಿಮತಾಽಪ್ಯಚ್ಛೇದ್ಯಹೃದ್ಯಾತ್ಮಭಿಃ |

೧. ಮಧ್ವಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಸುದರ್ಶನಂ ಸಪ್ತದ್ವಾಂತಸ್ತದೇವ ಪ್ರತಿಕೃತಿರಪಮಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಂ
ಈದೃಶಂ ಸುದರ್ಶನಂ ಚಕ್ರಂ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾಂ ಪ್ರಾದೃಶ್ಯತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಏಕವಿಂಶತಿಭುಜಾಭ್ಯುದೂಷಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಣಭಾಷ್ಯಮದ್ವೈತಮ್ |
ಅಪ್ಯದೂಷ್ಯಮತಃಸೋದನಂತಧೀರ್ಭೂತಭಾವಿಭವದಾತ್ಮಭಿಃ ಕೃಚಿತ್ || -ಸು.ವಿ.(೯/೧೨)

೩. ವೈಕ್ಯಾನ್ಯಭೇದ್ಯಾನಿ ಸಹಸ್ರವಕ್ತಾಣಿ ವಕ್ತೃಸ್ತಾನೀಯಾನ್ಯಪರಾಣಿ ತೈಃ ರುಚಿರಂ ಮನೋಹರಮ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಪಕ್ಷೇ
ಬಹ್ವಾಪ್ಯತ್ಯಾ ಯೋಜನಾದೇಶೈಶಂ ವಾಕ್ಯೈಃ ಸಹಸ್ರಮುಮಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮಹಾನಂದೇರ್ಥಸ್ಯ ಯೇ ಭಾಷ್ಯಭಾವಂ ಮನೋವಾಗ್ವಿರಾವರ್ತಯಂತೇ ಸ್ತಶಕ್ಯಾಃ |
ಸುರಾದ್ಯಾ ನರಾಂತಾ ಮುಕುಂದಪ್ರಸಾದಾದಿಮಂ ಮೋಕ್ಷಮೇತೇ ಭಜಂತೇ ಸದಂತಿ || -ಸು.ವಿ.(೧೧/೭೯)

೫. ಪ್ರಚುರಾಂತರಪ್ರವಚನಂ ಭೇದಿರಾದುಪಕುರುವಾನ್ ಭವಣಾದಿಮುನಿಃ |
ಗಗನೇಽಲ್ಪದೃಷ್ಟವಪುರತಃ ಜನ್ಮೈಸ್ತರಿತಂ ನಿಲೀನರುಚಿರಾಪ ಪದಮ್ || -ಸು.ವಿ.(೧೧/೧೦)

ವಿಖ್ಯಾತೈಃ ಶರಸಂಚಯೈಃ ಸುರುಚಿರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿಷಂಗದ್ವಯಂ
ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಸಸಹಪ್ರಭಾಷ್ಯಸದನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಲ್ಪಂ ತದಾ || ೪೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂಶ ಚಿತುರವಾದ, ಅವನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸದಾ ಸಮರ್ಥವಾದ, ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿವಂತನಿಂದಲೂ ಟೀದಿಸಲಾಗದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾದ, ಹೊಳೆಯುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಹ, ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು ಆಗ ಆಗಮಿಸಿದವು.

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳೂ ಸಹ ಇಳಿದುಬಂದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಆ ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಆತ್ಮಂಶ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು. ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳು ತುಂಬಿರುವಂತೆ ಆ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂಶ ಅಪೂರ್ವವಾದಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳು ತುಂಬಿರುವವು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣಗಳು ಅಕ್ಷಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಸಹ ಅಕ್ಷಯ ಎಂದು ಭಾವ :

ಅನಂತದೋಷದಪ್ಪಂ ಚ ಹೇಯಂ ಮಾಯಾಮತಂ ಶುಭೈಃ | -(ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಅತೋ ಅನಂತದೋಷದಪ್ಪತ್ವಾತ್ ಗ್ರಂಥಬಹುತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವೋಪರಮ್ಯತೇ ||

-(ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವಿವರ್ಣಯ)

೩. ಬಾಣಗಳಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವು. ಪಂಚಭೇದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವು; ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಪ್ರತಿವಾದಿಯಿಂದಲೂ ಉತ್ತರಿಸಲು ಅಶಕ್ತವಾದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. ೧೧ನೇ ಸರ್ಗದ ಶ್ಲೋಕ ೧೨ರಲ್ಲಿ ಶಿವಧನುಸ್ಸು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭಗವಾದ ವಿವರ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ಧನುಸ್ಸು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲದ ಆಸರೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ.

ಇಳಿದು ಬಂದ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು
ಸಿದ್ಧಂಶಜಾತಂ ಸುಗುಣಂ ಮುಕುಂದ-
ಹಸ್ತಾಂಬುಜಾಧಾರಮಭೇದ್ಯಮಸ್ಯೈಃ |

೧. ಸಿದ್ಧಂಶಜಾತಂ ಸಮೀಚೀನವೇಣುಪಭವತ್ | ಯದ್ವಹಿ ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಶೃಂಗಜಸ್ಯಂ ತಥಾಹಿ ಧನುರ್ಜಾತಿತ್ವಾ-
ತ್ಸಮೀಚೀನವಂಶವತ್ ವರ್ತುಲಾಕಾರೇಣ ನಿರ್ಮಿತತ್ವಾಭ್ಯಂಗಾಭ್ಯರೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ವಚನಾತ್
ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಭೇದಾದ್ವಾ ಸಿದ್ಧಂಶಜಾತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಸತಾಂ ವೃಂದಮಿವಾವಿರಾಸೀ-

ನ್ಯಾನೋಪಮಾನೇಷುಭಿರನ್ಯಜಿಷ್ಣು || ೪೯ ||

ಉತ್ತಮವಾದ ವಂದದಿಂದಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣ(ಜ್ಯಾ)ವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಮುಂಕುಂದನಾದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ, ಇತರರಿಂದ ಅಭೇದ್ಯವಾದ, ಸಜ್ಜನರ ವೃಂದದಂತಿದ್ದ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಂತಹ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಜಯಿಸುವಂತಹ, ಶಾರ್ಙ್ಗ ಧನುಸ್ಸು ಅವಿಭವವಿತ್ತು.

ವಿ. : ೧. ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಬಿಡಿದಿನಿಂದ ಮಾಡುವರು. ಉತ್ತಮವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟುವರು.
ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು ಸಹ ಹಾಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಯಾವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಜ್ಜನರು ಸಹ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವರು; ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವರು
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

೩. ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಸರಸ್ವತೀ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ: ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ I-(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೩/೭೪)

ನಂದಕಖಡ್ಗದ ಹಿರಿಮೆ

ದ್ವಿಡ್ವರ್ಗದೈನ್ಯಕರನಂದಕಸಂಜ್ಞತಾಸಿಂ

ಭಕ್ತೌಘನಂದಕಮಸಾವುರರೀಚಕಾರ I

ಸದ್ವಾದಿನಾಂ ಸಮಯಮುದ್ವತತತ್ಪರ್ವ-

ವಿದ್ವಂಸನಂ ಸ್ವಜನಹರ್ಷಕರಂ ಯುಧೀವ || ೫೦ ||

ದ್ವೇಷಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ದೀನತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, ಸ್ವಜನರಿಗೆ ಹರ್ಷ ನೀಡುವ
ನಂದಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ವಾಕ್ಸಮರದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ
ಆನಂದ ನೀಡುವ, ಉನ್ನತರಾದ ರತ್ನಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಧ್ವಂಸಗೈಯುವ,
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪಕ್ಷದ ವಾದಿಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ.

ವಿ. : ೧. ನಂದಕ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಖಡ್ಗದ ಹೆಸರು; ಇದಕ್ಕೆ ರಮಾದೇವಿ ಅಭಿಮಾನಿ-
ದೇವತೆ: ರಮೈವ ಖಡ್ಗಃ -(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೩/೭೪)

೨. ಹಾಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಕ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಎಂದರ್ಥ.

ಕೃಷ್ಣಭಟರಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ನಾಶ

ಶ್ರುತ್ಯಂತವಿಶ್ರಾಂತಶರೌಘಯುಕ್ತಿ-

ಶೂರಾ ಹರೇಃ ಪಕ್ಷಧರಾ ವಿಧಾಯ I

ಸಿದ್ಧಾಂತಮತ್ಯೂರ್ಜಿತಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ

ಜಘ್ನುಃ ಕ್ರಮೇಣೋತ್ತರಪಕ್ಷಮಂತೇ || ೫೧ ||

ಕಿಮಿಂ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹದ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಶೂರರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷವಹಿಸಿದ ಭಟರು ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಪಕ್ಷವನ್ನು ನಾರವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದ್ವಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಪಕ್ಷವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೊಂದರು. (ವೇದಾಂತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಗಳಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂರರಾದ ವೈಷ್ಣವರು ಅತಿಪ್ರಬಲರಾದ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿದ್ದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಅವರು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿದ್ದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು).

೧. : ೧. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಉಳ್ಳದ್ದು ಹಾಗೂ ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿಯುವಂತಹದ್ದು ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಏಕಕ್ಷಿತ.

೨. ಇದು ಒಂದುರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭ ಶ್ಲೋಕ(೧/೧)ದಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸುರೈಃ, ಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಿಸುರೇಶ್ವರೈಃ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಏಕರೇಖೆಯಂತಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಭಟರಿಗೆ ಶಂಖದ್ವನಿಯಿಂದಾದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ

ಆಪ್ಯಾಯಿತಾಃ ಕಿಲ ಮುರಾಂತಕಮುಖ್ಯವಾತ-

ಸಂಜಾತಶಂಖಮಧುರಶ್ರುತಿರಮೃತಬ್ಜೈಃ |

ಶತ್ರುನ್ ನಿಹತ್ಯ ಸಮರೇ ಪರಿತಃ ಪುರಿಂ ತಾಂ

ಚಕ್ರುರ್ಮುಕುಂದಗುಣವರ್ಣನಶೋಭಮಾನಾಮ್ || ೫೨ ||

ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಿಂದ ಬಂದ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ತುಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶಂಖದ ಮಧುರವಾದ ಶ್ರವಣರಮಣೀಯವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉತ್ತೇಜನ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಆ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

೧. ತವ ಪ್ರಮಾಣೇತೃತ 'ನಿಹತಾ ಗಾಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಠೋಪನಿಷತ್-೪/೧೧, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್-೪/೪/೧೯) ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ನಿರಾಕೃತವಂತಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಮುರಾಂತಕೈಃ ಸಂಬಂಧಿ ಮುಖ್ಯವಾತೋ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೃತ್ತಾಂತಜಾತರೂಪಃ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಸ್ತಸ್ಮೈ ಶಂಖಮಾ ಶಂಖಾದವಸ್ತದ್ವಾರೈಃ ಶ್ರುತಿರಮೃತವೇದವಚನೇನ ರಮ್ಯೈಃ ಶ್ಲಾಘ್ಯೈಃ ಶಬ್ದೈಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿವ ಪ್ರಯುಕ್ತಮಾಗಮಾತ್ಮೀಯಾಪ್ಯಾಯಿತಾಃ ಯುಕ್ತಿಪ್ರಸ್ತುತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾಪ್ತವ್ಯಾಃ | ಸಮರೇ ವಾದಮುದ್ಧೇ ಶತ್ರುನ್ಯಾಯಸೋ ನಿಹತ್ಯ ನಿರ್ಜಿತೃ ತಾಂ ಪುರಿಮುಪನಿಷದಂ ಪರಿತಃ ಸರ್ವತ್ರ ಮುಕುಂದಗುಣವರ್ಣನೇನ ಶೋಭಮಾನಾಂ ಚಕ್ರುಃ | ಸಕಲಾಮುಪನಿಷದಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಂ ಚಕ್ರುರ್ಮುಕುಂದಃ || -ವ್ಯಾ.

(ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಆವತಾರರೂಪರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಂಬಿನಾದದಂತೆ ಶ್ರವಣಮಧುರವಾದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತರಾದ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರು ವಾದಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಉಪನಿಷತ್ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಮುಕುಂದನ ಗುಣವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಶೋಭಾಯಮಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು).

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾಂಚಜನ್ಯಶಂಬದ^೧ಿದ್ದನಿಯು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನಕರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಂಬಿದ್ದನಿಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶಂಬಿದ ಘೋಷ ಸಹ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಘೋಷದ ಸಂಕೇತ. ಸಹ್ಯಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತರಾದವರು ದುರ್ಮತಗಳನ್ನು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ವಿಂಡಿಸುವರು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ:ಸ ಘೋಷೋ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಣಾಂ ಹೃದಯಾನಿ ವೃದಾರಯತ್ - ಗೀತಾ(೧/೧೯)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣದ ಹಿರಿಮೆ

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗ್ಗುಜ್ಜ ಲಶಾರ್ಜ್ಜಜನ್ಮಾ

ಸತ್ಯಕ್ಷಪಾತೇನ ಗೃಹೀತವೇಗಃ |

ಏಕೋಽಪಿ ನಾನಾವದಸ್ಯೈಃ ಸಮಂತಾ-

ದ್ಯುದ್ಧನ್ಯಸೌ ಮದ್ವ ಇವಾಸ್ತಿ ಬಾಣಃ^೨ || ೫೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಶಾರ್ಜ್ಜದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ, ಉತ್ತಮ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ವೇಗ ಪಡೆದುಕೊಂಡ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಆ ಬಾಣವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಮುಖಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಂತೆ ಇರುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಒಂದೊಂದು ಬಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸ ಪಾಂಚಜನ್ಯೋಽಚ್ಯುತವಕ್ಷವಾಯುಕಾ ಭೃಶಂ ಸುಪೂರ್ಣೋದರನಿಸೃತಧ್ವನಿಃ |

ಜಗದ್ವಿರಿಂಚೇಶಸುರೇಂದ್ರಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಕಂಪಯಾಮಾಸ ಯುಗಾತ್ಮಯೇ ಯಥಾ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೬/೯೨)

೨. ಪಂಚಾತ್ಮಕೋ ಮಾರುತ ಏವ ಬಾಣಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೬/೨೬)

ಕರ್ಣಾಂತಮಾನೀಯ ಗುಣಗ್ರಹಾತ್ಯಾ ರಾಮೇಣ ಮುಕ್ತೋ ರಣಕೋವಿದೇಶ |

ಸುರಸ್ಥೌ ವೈರಿಭಯಂಕರೋಽಭೂತ್ ಸತ್ಯಕ್ಷಪಾತೀ ಪ್ರದರೋ ಯಥಾಽಗ್ರಃ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೧/೧೪)

೨. ಒಬ್ಬ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಅನೇಕ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಮುಖವಾಗಿ ಸೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಬಾಣವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚರೂಪದ ವಾಯುದೇವರೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಎಂಬ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೩/೭೬)ದಲ್ಲಿಯೇ ಪಂಚಾತ್ಮಕೋ ಮಾರುತ ಏವ ಬಾಣ:

೪. ಬಾಣದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಾದ ವಾಯುದೇವರು ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಹಾಗೂ ಸಮಾನ ಎಂಬ ಪಂಚ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಆ ಬಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕ ಮುಖದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿತು ಎಂಬ ಅಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಅಯಃಸ್ಥಿರಾಪ್ತ್ಯಾಽರಿಭಟೈರಸಹ್ಯ:

ಸುವರ್ಣಶೋಭೀ ಶುಭವಂಶಜನ್ಮಾ |

ದಿಗಷ್ಟಕವ್ಯಾಪ್ತತನುಃ ಸಮಂತಾ-

ಜ್ಞಿಗಾಯ ಮಾಯಾವಿನಿಕಾಯಮಾಜೌ || ೫೪ ||

ತುದಿಯಲ್ಲಿನ ಉಕ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ದಾಡ್ಯ ಹೊಂದಿ, ಶತ್ರುಭಟರಿಗೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದ, ಉತ್ತಮ ವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಒಳ್ಳೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ್ದ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ದೇಹದ ಆ ಬಾಣವು ಮಾಯಾವಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿತು.

೫. : ಶ್ರೀಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೇಷ್ಠವರ್ಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವರೂ, ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೂ, ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದವರೂ, ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಕಲ ಬಗೆಗಳಲ್ಲೂ ಸದೆಬಡಿದವರೂ ಆದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ; ನಿಕಾಯ - ಸಮೂಹ.

ಮಧ್ವರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಬಾಣ

ನತ್ಯುದ್ಯತಾನಾಂ ನಯವಾಕ್ಯಭಾಜಾಂ

ನೃಸ್ತಾಯುಧಾನಾಂ ನಿಕುರಂಬಮಾಜೌ |

ಹಿತ್ವೋದ್ಧತಾನೇವ ಜಯನ್ ಸ^೧ಪೂರ್ಣ-

ಮತ್ಯಾಹ್ವಯಾರ್ಹಾಚರಣಂ ಬಿಭರ್ತಿ || ೫೫ ||

೧. ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಕೃತಮಧ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುತ್ರತ್ವಾದಿ(ದಶಪ್ರಮತಿಂ ಜನಯಂತ ದೋಷಾಃ | -ಬಳಿತ್ತಾನಾಕಮ್) ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆಚಾರ್ಯಪಕ್ಷಃ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಶ್ಚಾ ಸುವೃತ್ತಿಶ್ಚಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ನೀರದೃಷ್ಟಿಕ್ಷತಸಿಂಹವಿಭ್ರಮಃ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಕ್ಷತಶಾಂತಸಮೃದ್ಧಃ |

ಶತ್ರು ಶತ್ರು ಪಥಿ ಪಥ್ಯವಿಭ್ರಮಃ ಪರ್ವತಾದವತತಾರ ಸರ್ವಧೀಃ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೯/೫)

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ತೊಡಗಿದ, ದೀನವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ, ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕಿರಿಸಿದ ಭಟರ ಗುಂಪನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉನ್ನತರಾದವರನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸದಬಡಿಯುತ್ತಾ ಬಾಣವು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ನಡತೆಯನ್ನೇ ಹೊಂದಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮಗೆ ಶರಣಾದವರನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ವಾದಿಸಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಇತರರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ನಿಕುರಂಬ - ಸಮೂಹ.

೨. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯತ್ವ ವಹಿಸಿದವರಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾದರೆ, ವಾದಿಸಿಂಹ, ಬುದ್ಧಿಸಾಗರ ಮೊದಲಾದವರು ಪರಾಭವಗೊಂಡವರಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ.

೩. ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರು ವಾದಿಸಿಂಹ, ಬುದ್ಧಿಸಾಗರರ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬಾಣವೆಂಬಂತೆ ಸನ್ನದ್ಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ನಿಶಾತಮಾದತ್ತಸುಖ- ತೀರ್ಥಮಾರ್ಗಣಮ್ 1 (೫/೯)

ಮಧ್ವಭಾಣದ ಪೂರ್ವಾಪರ

ಹೃನ್ಮಧ್ಯಾಲಯತಃ ಸ ನಿರ್ಗತತನುಃ ಪೃಥ್ವೀಭುಜಾಮಚ್ಯುತ-
ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾಪ್ತಮಹೋದಯಃ ಪವನವದ್ವಿಖ್ಯಾತವೇಗಃ ಕ್ಷಿತೌ |
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತಕೃಷ್ಣವಿಕ್ರಮಚಯಂ ವಿಖ್ಯಾಪಯನ್ ಸ್ವರ್ಗೀಣಾಂ
ಸುಪ್ರೀತಿಂ ಜನಯನ್ ಮುರಾಂತಕಚಮೂಂ ಪುಷ್ಪನ್ನಜೈಷ್ಠೀದ್ವಿಷಃ || ೫೬ ||

ಆ ಬಾಣವು, ಪೃಥ್ವೀಪತಿಗಳಾದ ಶತ್ರುರಾಜರ ಹೃದಯದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಸೀಳಿ, ಹೊರಬಂದ, ಗುರಿತಪ್ಪದ ನೋಟದಿಂದಾಗಿ ಅಮೋಘವೆನ್ನಿಸುವ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಪಡೆದ, ವಾಯುವಿನಂತೆ ವಿಖ್ಯಾತವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಕ್ರಮವೃಂದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅತಿಶಯಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತ, ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಗೆ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿತು.

(ಮಧ್ವಗೇಹರಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ ಶರೀರದ, ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಉದಯ(ಸನ್ಮಾಸ)ವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಹ, ಆ ಬಾಣದಂತಹ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಾಯುವಿನಂತೆ ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ವೇಗವನ್ನು ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ

ಉತ್ತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದರು).

೧. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಧ್ಯಗೇಹರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದವರು, ಅಚ್ಯುತ-ಪ್ರೇಕ್ಷರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿಸಲ್ಪಡಲಾದವರು, ಸಚ್ಚಿದ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಾರಿದವರು, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುದನೀಡಿದವರು, ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಹರ್ಷ ಉಕ್ಕಿಸಿದವರು, ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿದವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣ ಎಂಬ ರೂಪಕವು ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀರಾಮನ ಒಂದು ಬಾಣವು ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು, ತಾಳವೃಕ್ಷರೂಪದ ಅಸುರ-ರನ್ನು ನಾರಪಡಿಸಿದ್ದು, ರಾವಣನ ಹೃದಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು, ಶತ್ರುಘ್ನನ ಮೂಲಕ ಲವಣಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು, ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಮಧ್ವಬಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ

ಶಸ್ತ್ರರಸ್ತ್ರಗಳೆ: ಶರೈರರಿಧೃತೈರ್ವೇಧಂ ವಿಭೇದಂ ಭಿದಾಂ

ಕೃಷ್ಣೇ ಸ್ವಾಗಮಕೌಶಲೈ: ಪರಿಹರನ್ ಸ್ವಾನ್ಂದಮಾತ್ರಾಕೃತಿಮ್ |

ನಿರ್ಬಾಧಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ನವಯವಾನ್ ನಿತ್ಯಾಂಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾಪಯನ್

ಯುದ್ಧಗ್ರಾಹ್ಯಮತೀಂದ್ರಿಯಂ ವ್ಯತನುತಾಗಣ್ಯಪ್ರತಾಪಂ ಪ್ರಭುಮ್ || ೫೭ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಅಸ್ತ್ರಸಮೂಹಗಳಿಂದ, ಬಾಣಗಳಿಂದ ವೇಧ, ಭೇದ, ಭೇದಗಳು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಅವನನ್ನು ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಮಾತ್ರವೇ ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಅವನ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಸಹ ನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾ, ಅವನು ಅಗ್ರಾಹ್ಯ, ಅತೀಂದ್ರಿಯ, ಗಣನೆಗೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ಪ್ರಭು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರಿತು.

೧. ಆಚಾರ್ಯಾಃ ಪಿ ಮಧ್ವಾಲಯತಃ ಮಧ್ಯಗೇಹಾಽಪ್ಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಛತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷಾಽಪ್ಪಿಯತೀರ್ತರಾತ್ ಆವಾಪ್ತಃ ಮಹೋದಯಃ ಸಂನ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯುದಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ |

-ವ್ಯಾ.

೩. "ತೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನಾಸುಮಾನಮ್" (ತತ್ತ್ವನಿರ್ಬಾಧೀದ್ವತಪಿವ್ಯಲಾದಶ್ಚುತಿಃ) ಇತಿ ಶ್ರುತೇ: ವ್ಯತನುತೇತಿ |

ಅತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾಗಮಕೌಶಲೈರಿತ್ಯನುಸಂಧೇಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ^೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮುದ್ರ-ಯುತ್ತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಚ್ಚೇದ್ಯ ಅಭೇದ್ಯನಾದವನು ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿತು. ಅವನದು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹ ಎಂದು ಸಾರಿತು. ಅವನ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವನು ಅಗ್ರಾಹ್ಯ, ಅತೀಂದ್ರಿಯ, ಅಗ್ರಪ್ರತಾಪ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿತು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪಾಯುದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಾಣ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿಯ ಭಾವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕೌತುಹಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮಧ್ವಬಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಅದ್ಭುತ

ಹೃಷಾಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚಮೂಂ ವಿತಸ್ವನ್

ದುಷ್ಘಾನ್ ವಿನಷ್ಠಾನ್ ವಿಶಿಖೋ ವಿಧಾಯ |

ತುಷ್ಠಃ ಸುರೈವೈರ್ಮಮಚರೈರ್ಮುರಾರೇಃ

ಸಪ್ಪೀಚಕಾರೋತ್ತಮತಾಂ ಜಿತಾರೇಃ || ೫೮ ||

ಆ ಬಾಣವು ಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಹರ್ಷವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತ, ದುಷ್ಪರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಗಗನಚಾರಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, ಶತ್ರುವನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

೩. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಗಂಧರ್ವರ ಅವತಾರರಾದ ರಾಜರುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪರಾಭವಗೊಂಡದ್ದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ವಿಶಿಖ - ಬಾಣ; ಶಿಖಾರಹಿತ, ಯತಿ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೨. ^೨ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ, ದುರ್ವಾಸರು ಹಾಗೂ ಚಂಡಕೌಶಿಕರ ವರಗಳಿದ್ದವು. ದ್ರುಪದ, ವಿರಾಟ, ಶಲ್ಯ, ಬಾಹ್ಯೇಕ, ಮೊದಲಾದವರು ದೇವಾಂಶಸಂಭೂತರಾದ ರಾಜರು, ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಲೀಲಾಪಾಲವಾಗಿ ಜಯಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವನ್ನಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. "ವಿದವಸ್ತುಗಮಚ್ಛಿವ ಕೇರಪೋ ವೇದಗಾರ್ತವತ | ಪದರ್ಥಯತಿ ಮೋದಾಯ ನೈವ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷಣ ಭವೇತ್" | (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೧೧/೯೬) "ಅಚ್ಚೇದ್ಯೋಽಯಮುದಾಮೋಽಯಮ್" (ಗೀತಾ.೨/೨೪) ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ಲೋಕೌರಲ್ಪ; ನಿರವಕಾರತ್ವಾ ದಿಕೌರಲ್ಪ: | -ವ್ಯಾ.

೨. ಜರಾಸಂಧಾಹುತಸೇನಾಮಥೇ ದೇವಗಂಧರ್ವಾವತಾರಾತ್ಮಕಭೂತಾನಾಂ ವಿಷ್ಣುಮಾನುಷಾತ್ಮೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜಯೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಪುರಾಣವಾಕ್ಯದಂತೆ ಉಗ್ರಸೇನನ ಪ್ರಸ್ತಾವ
ಪೌರಾಣಿಕಂ ವಾಕ್ಯಮಿವೋಗ್ರಸೇನ-
ಮಗ್ರೇ ಜರಾಸೂನುರಸೌ ಜಹಾಸ |
ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭೇದಮಿವಾತ್ಮಯುಕ್ತ್ಯಾ
ಭೇದಂ ಸ ಚಾಸಾಧಯದಸ್ಯ ಚಾಪೇ || ೫೯ ||

ಪುರಾಣದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಎದುರಿಸಿ ಬಂದ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಜರಾಸಂದ
ಅಪಹಾಸ ಮಾಡಿದ. ಉಗ್ರಸೇನನಾದರೋ ತನ್ನ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವೇಶರಲ್ಲಿನ ಭೇದವನ್ನು
ಸಾಧಿಸುವವನಂತೆ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದುಹಾಕಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕರಳಿಸಲೆಂದು ಮೊದಲಿಗೆ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ಕಳುಹಿಸಿದ ವಿವರ 'ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿದೆ; ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅದು ವಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ
ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು.

೨. ಜನಿಸಿದಾರಭ್ಯ ಜರಾಸೂನುವಾದ ಜರಾಸಂಧನು ವಯೋಧರ್ಮದಿಂದಾಗಿ
ಉಗ್ರನಾಗಿದ್ದ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು 'ಮುದುಕ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ್ದು ಎಂತಹ
ವಿಪರ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೩. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತರು ಉದಾಹರಿಸುವ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು
ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದುಂಟು. ಅದನ್ನು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಪುರಾಣವನ್ನು
ಲೋಕರೂಢಿಯಂತೆ ಹಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಅಜ್ಞರು ಅಪಹಾಸಮಾಡುವರು ಎಂಬುದು
ಇಲ್ಲಿಯ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಮುದುಕ ಎಂದಂತೆ.

೪. "ಆದರೆ ಉಗ್ರಸೇನ ಜರಾಸಂಧನ ಅಪಹಾಸವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು
ತುಂಡರಿಸಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಾದ-
ಸರಣಿಯನ್ನು ವಿಂಡಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು, (ಭಾಗವತ - ೧೧/೧೧/೬) :

ಸುಪರ್ಣಾವೇತೌ ಸಹಿತೌ ಸಖಾಯೌ ಯದ್ಯಚ್ಛಯಾ ಕೃತನೀಡೌ ಚ ವೃಕ್ಷೇ |
ಏಕಸ್ತಯೋಃ ಖಾದತಿ ಪಿಪ್ಪಲಾನ್ಮಮನ್ಯೋ ನಿರನ್ಯೋಽಪಿ ಬಲೇನ ಭೂಯಾನ್ ||

೧. ತಂ ವೈ ಹುಕೋದಯಿಪುರಗತ ಉಗ್ರಸೇನಂ ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಧಾಯ ಸಮಗಾತ್ ಸ್ವಯಮಸ್ಯ ಪಶ್ಯಾತ್ |
ಧೃಷ್ಟಾಂಗಗತೋ ಮುಗಧರಾಬ್ ಸ್ತುತಮುಗ್ರಸೇನಂ ಕೋವಾಚ್ಛಲತ್ತಸುರಿದಂ ವಚನಂ ಬಭಾಷೇ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೪/೨೫)

೨. "ತುಂ ಜೀರ್ಣವಸ್ತುವದ್ಧ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೧೪/೨೬) ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಿಹಾಸಮಾಚ್ಛೇರುಪಹಾಸಂ ಕೃತವಾನ್. -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಯುದ್ಧವರ್ಣನಂ ಭೇದವಾದೃಶ್ಯಸಮರ್ಥಿತೋ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಗುಣೋಚ್ಚತಂ ಶ್ರೀರಮಣಂ ವಿಧಾತುಂ
ಶರೋಽರಿವರ್ಗಂ ಯತಮಾನಮಾತು |
ಗುಣೈರ್ವಿಹೀನಂ ವಿರಚಯ್ಯ ಕೃಷ್ಣ-
ಮನಂತಸಂಚಿಂತ್ಯಗುಣಂ^೧ ವಿತೇನೇ || ೬೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣವು ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನಂತವಾದ ಉತ್ತಮಚಿಂತನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಸಾಧಿಸಿತು.

ಪಿ. : ಗುಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಶತ್ರುಗಳ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ವಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಗುರಿ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಯರೆಂಬ ಬಾಣವು ಆ ಶತ್ರುಗಳ ಗುರಿನಲ್ಲೇ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಚ್ಚೈದ್ಯ ಅಭೇದ್ಯವಾದಂತಹ ಅನಂತಾನಂತ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಸಂಪನ್ನ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

ಮಧ್ವಬಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾಯ

ಅಂಧಾನಾಮಪಿ ಕೃಷ್ಣಸದ್ಗುಣಮಣಿಂ ಸಂದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಜಗ-
ದ್ವಂದ್ಯಾಂ ಕೀರ್ತಿವಧೂಂ ಪರಾನಲಸಮಾಂ ಸಂಧಾಯ ಲೋಕತ್ರಯೇ |
ಸಾಂದ್ರೇ ರಕ್ತಜಲೇ ಚ ರತ್ನದೃಷದಾಂ ವೃಂದಂ ಸ ಸಂಪ್ಲಾಪಯನ್
ಭಂದೋಽನ್ವರ್ಥಮಲಂ ಸಮರ್ಥ್ಯ ಸುಧಿಯಾಂ ಸಂದೇಹಮಾಶ್ವಚ್ಛಿನ್ಯತ್ || ೬೧ ||

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಯರೆಂಬ ಬಾಣವು ಕುರುಡರಿಗೂ ಸಹ ಕೃಷ್ಣನ ಸದ್ಗುಣಗಳೆಂಬ ಮಣಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು, ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಜಗತ್ತೇ ಮಣಿಯು-
ವಂತಹ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸದೃಶವಾದ ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ನಾರಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿತು,
ದಟ್ಟವಾದ ರಕ್ತವೆಂಬ ಜಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ತೇಲಿಸಿ ಹಾಕಿಸಿತು,
ವೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥಕವನ್ನಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ನಿರ್ಮಲಬುದ್ಧಿಯ ಜನರ
ಸಂದೇಹವನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿತು. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣವು ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಶೌರ್ಯ, ದೈರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ-

ಕೊಟ್ಟಿತು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತೃವಾದಂತಹ ಶತ್ರುಸೇನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಯಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿತು; ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹರಿದ ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ರತ್ನಚಿಹ್ನವಾದಂತಹ ಕಿರೀಟ ಮೊದಲಾದ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸಿತು).

೧. : ೧. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾ-ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು; ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರಕಾರ್ಯದ ಸಂಗ್ರಹನಿರೂಪಣೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಮಣಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಕುರುಡನಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸದ್ಗುಣಮಣಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ತಮಗೆ ಶಕ್ಯ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. "ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಅಂಧೋ ಮಣಿಮವಿಂದತ್, ಯೋಷಿತಮಗ್ನಿಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್, ಗ್ರಾಹಣಃ ಪ್ಲವಂತೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೪. "ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿಯ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಿಂದೆಯೂ ಈ ಬಗೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ: ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸದಪ್ರಮಸ್ತಿ (೬/೧೨.)

ಮಧ್ವಭಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಪಂಚಭೇದ

ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರೇಷು ಶಾರ್ಙ್ಗಧರತೋ ಭೇದಂ ದ್ವಿಪಾಶ್ವದ್ವಿಪ-
ದ್ವರ್ಗೇಷ್ವಾತ್ಪಶರಾಸನಾಸ್ತುರಭಿದೋ ನಿರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರೇಷು ಚ |
ಮೃತ್ಯೋರ್ಲೋಕಮಿತೇಷು ತಂ ಸ್ವಜನತಃ ಕಾಯಾನ್ವಿಥಃ ಖಂಡಿತೇ
ಹಸ್ತಾದೌ ಯುಧಿ ಸಾಧಯನ್ ಸ ವಿದಧೇ ವೃಕ್ಷಂ ಭಿದಾಂ ಪಂಚಕಮ್ || ೬೨ ||

ಆ ಮಧ್ವ ಭಾಣವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಯಾದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಪದಾತಿಗಳ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭೇದನಕಾರ್ಯವನ್ನು, ಮೃತ್ಯುಲೋಕವನ್ನು

೧. ಆನೇನ "ಯೋಷಿತಮಗ್ನಿಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುವರ್ತನಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾ ನಿರಾಸ್ತಾ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆನೇನಾ "ಅಂಧೋ ಮಣಿಮವಿಂದತ್" (ಕೃತ್ತಿರೀಮಾರಣ್ಯತ.೧/೧೧/೧) ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುವರ್ತನಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾ ನಿರಾಸ್ತಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಆನೇನ "ಗ್ರಾಹಣಃ ಪ್ಲವಂತೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುವರ್ತನಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾ ನಿರಾಸ್ತಾ | -ವ್ಯಾ.

ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಅವರ ಬಂಧುವರ್ಗದಿಂದ ಭೇದವನ್ನು, ಶತ್ರುಗಳ ದೇಹದಿಂದ ಕೈ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಖಂಡಿಸುವುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಪಂಚಭೇದಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಪದಾತಿಗಳು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಂಡವು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಭೇದ ಎಂದರೆ ಹೊಡೆಯುವುದು, ಸೀಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಬಾಣವು ಹಾಗೆ ಭೇದಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪಂಚವಿಧವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣವೆಂದರೆ ವಾಯುದೇವರು; ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಮದ್ಧರೂಪ. ಶ್ರೀಮದ್ಧರೂಪದಿಂದ ಪಂಚಭೇದಗಳ ಸಾಧನೆ ಅದ್ಭುತ-ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯದ್ದನಿ.

೪. ಶರಾಸನ - ಧನುಸ್ಸು; ದ್ವಿಪ - ಆನೆ; ದ್ವಿಪತ್ - ಕಾಲಾಳು.

ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯರ ಪರಾಕ್ರಮ

ಅರಿಪ್ರಯುಕ್ತೈರ್ಯುಧಿ ತೈಃ ಶರೌಘೈ-

ಹರ್ಶಿಪ್ರಿಯಾಸ್ತದ್ಧ ಜಿನೀಂ ನಿಜಘ್ನುಃ |

ಸ್ವಪಕ್ಷಮಾಸ್ತಾಪ್ಯ ಪರೋಕ್ತವಾಕ್ಯೈ-

ರ್ವಿಪಕ್ಷಪಕ್ಷಾನಿದ ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯಾಃ || ೬೩ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣವೃಂದಗಳಿಂದ ಹರಿಪ್ರಿಯರಾದ ಸೈನಿಕರು ಜರಾಸಂಧನ ಆ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಪಡಿಸಿದರು; ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯರು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ನುಡಿಯುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ.

೧. ಭೇದಪಂಚಕಂ ತು :

ಜೀವೇಶಂಯೋರ್ಭದಾ ಚೈವ ಜೀವಭೇದಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ಜಡೇಶಂಯೋರ್ಭದಾ ಚೈವ ಜಡಜೀವಭೇದಾ ತಥಾ |

ಜಡಾಣಾಂ ಚ ಮಿಥೋ ಭೇದಃ ಸತ್ಕೋಟಿಯಂ ಭೇದಪಂಚಕಃ || - ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾದವಗಂತವ್ಯ ಇತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಆಸೇನ ಸವ್ಯದೇಹೇಭ್ಯೋವೀರೈರ್ಗೌರ್ವಾಣಾಂ ಸವ್ಯಜೀವಾಣಾಂ ಭೇದಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಮಧ್ವಪ್ರಶಿಷ್ಯಾ ಬಹವಃ ಶಿಷ್ಯಾ ವಿಷಾಂ ಮುಹುಸ್ತಥಾ |

ಆಲಂಚಕ್ತುರಲಂ ಪ್ರಶ್ನೀಂ ಸರ್ವೇ ಸದ್ಗುಣಭೂಷಣಾಃ ||

ಸದಾ ಸಕಲಸತ್ಯಾಸತ್ಯವ್ಯಾಸೌಮ್ಯಮೃತಾಜಿಗಾಃ ||

ಸರ್ವೇ ದುರ್ವಾದಿದುರ್ವಾದಾಣಾಂ ಡಬಿಂಡಸಮಂಡನಾಃ ||

- ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೫/೧೨.೩, ೧೨.೬)

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಭಟರು ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅಯುಧಗಳನ್ನು ಅವರ ಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಸಾರಪಡಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮಧುರಿಷ್ಠರು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೆಂಬಂತೆ ಮರಳಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಧ್ವಜನೀ - ಸೇನೆ.

೪. ಇದು ಸ್ವನ್ಯಾಯಿ; ಸಾಧನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪರನ್ಯಾಯಿಶ್ಚ ದೂಷಣಮ್ ಎಂಬ ಹಾಸ್ಯನೀತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ.

ಪ್ರಾಣಾಯೋಗಪಲಾಯನಪ್ರಪತನಾಘಾತಾರ್ತ ವಿತ್ತವ್ಯಯ-

ಸ್ವೇದಾಸೋದಯವಕ್ತ್ರನೈಲ್ಯಭಯದುಷ್ಕೀರ್ತ್ಯಾದಿವಿಶ್ವಂ ಯುಧಿ |

ಸತ್ಯಂ ಶತ್ರುಚಯೇಷು ಚಕ್ರುರಖಿಲಂ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೇ-

ರ್ಲಬ್ಧಂ ತದ್ವಿಪರೀತಮಾತ್ಮಸು ತತಃ ಸಿದ್ಧಂ ಮುರಾರೇರ್ಭಟಾಃ || ೬೪ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆಯುವುದು, ಪಲಾಯನಗೈಸುವುದು, ಉರುಳಿ ಬೀಳಿಸುವುದು, ಹೊಡೆಯುವುದು, ನೋಯಿಸುವುದು, ವಿತ್ತವ್ಯಯ, ಬೆವರು, ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಬರಿಸುವುದು, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಭಯ, ಅಪಕೀರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವನ್ನೂ ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದರು; ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದರ್ಶನದ ಬಳಿಕ ಲಭಿಸಿದ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ಸಕಲಬಗೆಯ ದುರುಪನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅವರ ಅನುಭವ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಾದವು ಸರಿಯಾದುದೆಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಬಳಿದ ಮಿಶ್ರವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವಾದವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಸಾವು

೧. ಪೌಡ್ರಾಸ್ತ್ರವಾದಿನಃ ಪರೋಕ್ಷವಾಕ್ಯೈರೇವ ವರಾಣಾ ದೂಷಯಂತೀತಿ ಭಾಷೆ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮಧುಶಿಷ್ಯಾಃ | ಪರಬ್ರಹ್ಮನುಶ್ರೇಷ್ಠಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತಾ ಸರ್ವಕ್ಷಮನಿಶಾ ಸಾಧಿತತ್ವಾದ್ಯಾನ್ಯಾವರೂಪ-
ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ಯತಾಂ ಸಾಧಿತವಂತಃ | ನ ಚ ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮತೀ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮವಿಹಿ-
ವೃದ್ಧಾವಿತಿ ಧಾತೃರ್ಥಭೂತವೃದ್ಧಿರೂಪಗುಣವತಿ ಶೈಶವದರಾಯಾಂ ಪ್ರಪಂಚೋದರೇ ಪಾರ್ಥಸಾರಥ್ಯಕರಣ-
ದರಾಯಾಮತಿ "ಗಾಂತಂ ನ ಮಧುಂ ನ ಪುನಸ್ತವಾದಿಮ್" (ಗೀ.೧೧/೧೬) ಇತ್ಯುಕ್ತಕೃಷ್ಣ ವಿವ ಸಂಭವಾತ್ |
"ಅಥ ಕನ್ಯಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮತೀ ಬ್ರಹ್ಮಂತೋ ಹೃಸ್ವಿನ್ ಗುಣಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಧಾತುಪ್ರಾನ್ಯಾನರೂಪಸ್ತತ್ಕೈಶ್ವಕಾ-
ರ್ಥಾಯ ಉದುಗುಣಭವೃದ್ಧಿರೂಪಪರಬ್ರಹ್ಮರಬ್ರಹ್ಮರ್ಥಭೂತಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಽಪಿ "ಮಯ್ಯನಂತಗುಣೇ"

(ಭಾಗ.೬/೪/೪೨) "ಗುಣಕರ್ಮಾಭಿಧಾನಾನ್ ಸಂತಿ ಮೇಂಽಗ ಸಹಪ್ರಪ" (ಭಾಗ.೧೦/೩೧/೨೬)

ಇತ್ಯಾದಿಮಾತ್ಯರ್ಥರೂಪಕೃಷ್ಣ ವಿವ ಸಂಭವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಮೊದಲಾದ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿಂದಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಅವನಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಅಂತಹ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಅವನ ದರ್ಶನವಾದ ಬಳಿಕವೂ ಅವರಿಗೆ ಅಂತಹ ಅನರ್ಥ ಉಂಟಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲಾ ನೋಯುವಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಬಳಿಕ ವಿಶ್ವವು ಬಾಧಿತವಾಗದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೇಷ್ಠನಿದರ್ಶನವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ನೋವಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕವೇ ವಿಶ್ವವು ಅಬಾಧ್ಯ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು, ನಲಿವಿಗಿಂತ ನೋವಿನ ಅನುಭವ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ : ನ ದುಃಖಾನುಭವಃ ಕ್ವಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾನುಭವತಾಂ ಪ್ರಜೇತ್ | (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ಧಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತೋಽಯಮಭೂತತ್ರಯೋದಶಮಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸ್ವರ್ಗಿಷು ೬೫

ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ತ್ರಯೋದಶ: ಸರ್ಗ: ||೧೩||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೪. ಚತುರ್ದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಜರಾಸಂಧನ ಪರಾಭವ - ೧-೧೬; ಪುನಃ ಪುನಃ ಅವನ ಪರಾಭವ - ೧೭-೩೧; ದ್ವಾರಕಾನಿರ್ಮಾಣ - ೩೧, ೩೨; ಕಾಲಯವನನ ವಧೆ - ೩೩-೩೬; ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ - ೩೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪತ್ರಸಂದೇಶ - ೩೮-೫೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿದರ್ಭಗಮನ - ೫೩-೫೭; ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ಜನತೆಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ - ೫೮-೬೨; ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆ - ೬೩, ೬೪; ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಜಯ - ೬೫-೬೭; ರುಗ್ಮಿಣೀ ಹರಣ - ೬೮-೬೯; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೭೦)

ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಅಖಂಡಾರ್ಥವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯರು

ಭತ್ತಂ ಧ್ವಜಂ ಚಾಮರಚರ್ಮವರ್ಮ-

ಹಸ್ತಶ್ವಪತ್ನಾ ದಿಸಮಸ್ತವಿತ್ತಮ್^೧ |

ಕೃತ್ವಾ ಸಖಂಡಂ ಯುಧಿ ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯಾ-

ಶ್ವಕೃರ್ಹ್ಯಖಂಡಾರ್ಥಮವಿದ್ಯಮಾನಮ್ || ೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭತ್ತ, ಧ್ವಜ, ಚಾಮರ, ಗುರಾಣಿ, ಕವಚ, ಅನೆ, ಕುದುರೆ, ಪದಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಸಂಪತ್ತನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಹಾಕಿ, ಅಖಂಡಾರ್ಥವು ಇರುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿತೋರಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ^೨ ಅವರ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖಂಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅಖಂಡಾರ್ಥ-ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ ; ಪತ್ನಿ - ಪದಾತಿ.

೨. ಜರಾಸಂಧನು ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಅವತಾರ. ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ಅಭಿಮಾನದೃಶ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಸಂಘರ್ಷ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ.

ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅಭಾವಸ್ವರೂಪ

ಸಂಗ್ರಾಮಕೌಶಲ್ಯಚಿದುಷ್ಟಿತಾನಾಂ

ಭಂಗಂ ಸಮಾಲಿಂಗ್ಯ ಸುಮೂರ್ಛಿತಾನಾಮ್ |

೧. ಛಿನ್ನಾಂಮುಧವ್ಯಜಪತಾಕರಥಾವ್ಯಸೂತವರ್ಮಾಣಃ ಉಗ್ರರಶಾಸಿತಭಿನ್ನಾತ್ಮಾ ||

ಸ್ವಸ್ತಾಂಬರಾಭರಣಮೂರ್ಧಜಮೂಲ್ಯಟೀಣಾ ರಕ್ತಂ ವಮಂತ ಉರು ದುದ್ಧುಪುರಾರು ಭೀತಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೪/೩೩)

೨. ತತ್ತ್ವವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯತ್ವಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗುಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯರೂಪಖಂಡತತ್ವಸಂಪಾದನೇನ ಮಾಯಾವಾದ್ಯ-ಭಿಮತಾಖಂಡತತ್ವಮವಿದ್ಯಮಾನಂ ಚಕ್ರುರಿತಿ ಭಾಷಃ |

-ವ್ಯಾ

ಸಿದ್ಧಾಮವಿದ್ಯಾಂ ವಿವಿಧವಿವಿಧಪಕ್ಷೇ
ವಿಜ್ಞಪ್ತಭಾವಾಕೃತಿಮೇವ ಯುದ್ಧೇ || ೨ ||

ಸಮರಕೌಶಲ್ಯದ ಅರಿವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇದ್ದ ಪಟ್ಟ ತಿಂದು ಗಾಢಮೂರ್ಛೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ಪಾಲಿಗೆ ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಪ್ರೀತಿಯು ಜ್ಞಾನಾಭಾವರೂಪವೆಂದು ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢವಾಗಿಸಿದರು.

ವಿ. : ಅಪ್ರೀತಿಯು ಭಾವರೂಪವಾದುದು ಎಂಬುದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವಾದ. ಆದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದುದು ಭಾವರೂಪವೆ ಎನಿಸಿದರೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂರ್ಛಾಭಾವರೂಪ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು.

ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವವಾದದ ಖಂಡನೆ
ಪಲಾಯನಂ ಯೇ ವಿದಧುರ್ನ್ಯಪಾಂಸ್ತಾನಾಂ
ವಿಧಾಯ ಸತ್ಕೋಟಿಷು ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯಾಃ |
ಅನ್ಯಾನಸತ್ಕೋಟಿಷು ಸನ್ನಿವೇಶ್ಯ
ತೂನ್ಯಂ ಪ್ರಚಿಕ್ಷುಃ ಸದಸದ್ವಿಭಿನ್ನಮ್ || ೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ ಆ ರಾಜರನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಇತರರನ್ನು ಅಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಸಿ, ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂಬುದನ್ನು ರೂಪಿಸುವಾಗ ಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆ. ಕೆಲವರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಪಲಾಯನಗೈದವರು; ಅವರು ಬದುಕಿದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಪಲಾಯನ ಮಾಡದೆ ಯುದ್ಧವನ್ನೇ ಮುಂದುವರೆಸಿ, ಪ್ರಾಣಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸತ್ತವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಎರಡನೆಯ ಬಗೆ. ಎಂದರೆ ಅವರು ಅಸಜ್ಜನರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮೂರನೆಯ ಬಗೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಇದರಿಂದ ಸತ್ ಹಾಗೂ ಅಸತ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವಿಭಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ಸತ್ಯ. ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಕೋಟಿ - ಪಕ್ಷ.

೧. ಈ ಪಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾನುಕೂಲಂ ಹೃದ್ವಾಸಂ ಭಾವರೂಪವಾಚ್ಛಾನಮಿತಿ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದಂತಿ | ಜರಾಸಂಧ-ಸೈನ್ಯೇಷು ಸ್ವಪ್ನಾಸ್ತು ಪತ್ತಿಂಪಿಂಗಿಧೂತವೈರಿಜ್ಞಾಸ್ತು ಚ ಸರ್ವಥಾಗ್ರಾಹಾತ್ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಮಿತಿವಾಚ್ಛಾನಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ಡಾ.
೨. ಪಕ್ಷವಾದಿನಸ್ತು ಇತರಾಸಾಧ್ಯಯುದ್ಧಮುತ್ಪಾರಮತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸರ್ವಥಾಂಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನ್ ಭಾವರೂಪವಾಚ್ಛಾನಾನ್ಯಾಪನು | ಇವೇವು ವೀರಿಂಗೈಷು ವೀರೇವು ಮಾಯಾವಾದಿವಾಚ್ಛಾನೈಃ ಸ್ವಪ್ನಾದ್ವತ್ವವಾದಃ- ವೇದಾನಿಂ ಭಗವದಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾರಿಭಾವಃ ಮಾಯಾಪಗಮಾಂತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಜ್ಞಾನಾಭಾವ ಏವೇತಿ ಆಯೋಗೈಷು ಸರ್ವಥಾ ಭಗವಾನ್ಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾಭಾವ ಏವೇತಿ ಭಾವರೂಪವಾಚ್ಛಾನಾನವರ ಇತಿ ವಾದಿತವಂತಿ | - ಡಾ.

೪. ಸರ್ಗ ೧೦.೨ ಬಿಳಿನೇ ರೋಷದಲ್ಲಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದ ಹಾಗೂ ಜೀವಜೀವಭೇದಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ

ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಾದ್ವಿಭಿನ್ನಾ-

ನಾಮೂಯ ಹೇಯಾನಪಿ ಗರ್ವಿಣಸ್ತಾನ್ |

ಸ್ವೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಭಿನ್ನಾನ್ ವಿರಚಯ್ಯ ಯುದ್ಧೇ

ಧಾನುಷ್ಯಕೂಡಾಮಣಯೋ ನಿಜಘ್ನುಃ || ೪ ||

ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆಯವರು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶಾರ್ಙ್ಗ-
ಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದಿದ್ದ ಸೊಕ್ಕಿದ ಜನರನ್ನು ಅವರು
ಹೇಯರಾಗಿದ್ದರೂ ಅಹ್ವಾನಿಸಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ
ನಾಶಮಾಡಿದರು.

ಮಿ : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಹಾಗೆ ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು
ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು; ಅದರಂತೆ ಜೀವಜೀವಭೇದ ಹಾಗೂ ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸ
ಪ್ರಭೇದಗಳು ಸಹ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಸಂಗವು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿ ಭೇದಗಳನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುವ ತಾತ್ವಿಕ ಪ್ರಸಂಗವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವದ ಖಂಡನೆ

ಸುರರ್ಷಿಸಿದ್ವಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಮಂತಾತ್

ಸಮುತ್ತಿತಾಭಿಃ ಸಮದೂಷಯಂಸ್ತೇ |

ಅನನ್ಯಯೋಗ್ಯಾಭಿರವಾಚ್ಯಭಾವಂ

ಮುಕುಂದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಾಭಿರಸ್ಯ || ೫ ||

ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ, ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಮುಕುಂದನನ್ನೇ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತಹ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ದೇವತೆಗಳ, ಯುಷಿಗಳ ಹಾಗೂ
ಸಿದ್ಧರ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಅವನು ಅವಾಚ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಅವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಂಡಿಸಿದರು.

ಮಿ : ೧. "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರ "ಅವನು
ಅವಾಚ್ಯ" ಎಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಶೇಷವಾದ ಉತ್ತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಪರವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌಣವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲು
ಅವಕಾಶ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೧. "ಸಮೋಕ್ತಮ ಸರ್ವಜ್ಞಕೂಡಾಮಣೇ ಭಗವದ್ರಾಸಂಧ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುಣ್ಯನಾಮಸ್ತುತಿಃ |

-ವ್ಯಾ

ವಿಕಲವ್ಯನ ಪರಾಭವ

ಭಸ್ಮೀಭೂತಮಿವಾರಚಯ್ಯ ಗಿರಿಶೋ ಯಂ ಬಾಹ್ಯದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪುನ-
ಶ್ಚಿತ್ತಾಂತಃಸ್ಥಿತಮಾರ್ಪಯದ್ಗಿರಿಸುತಾಗರ್ಭೇ ಹೃನೇಕಾನನಮ್ |
ತಂ ಪಂಚಾವಯವೇಷುಮಂಗರುಚಿರಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಗ್ರತಕೋಪಮಂ
ಭಂದೋಬಾಹ್ಯಕುತರ್ಕಕಲ್ಪಮಜಯತ್ ತೇನೈಕಲವ್ಯಂ ವಿಭುಃ || ೬ ||

ಬಾಹ್ಯನೋಟದಿಂದ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಕಾಮನನ್ನು ಗಿರಿಶನಾದ ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರು ಪುನಃ ಗಿರಿಸುತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮುಖದವನನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸಿದರಲ್ಲವೇ! ಅಂತಹ ಪಂಚಾವಯವಗಳು ಎಂಬ ಮನೋಹರವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠಕರ್ಕದಂತಿದ್ದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಅವನಿಂದ ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಕುತರ್ಕದಂತಿದ್ದ ಆ ವಿಕಲವ್ಯನನ್ನು ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಯಿಸಿದನು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಾದ ಕಾಮ ಪುನಃ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಮಗನಾಗಿ ಪುನುಬಿನಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೨. ಕಾಮನಿಗೆ ಐದು ಬಾಣಗಳು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಂಡಿಸಲು ಶಿವಯುಕ್ತವಾದ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಐದು ಅವಯವಗಳು ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ. ಹಾಗೆ ಐದು ಅವಯವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ರೂಪತಳೆದು ಬಂದಿದ್ದ ಕಾಮನಂತೆ ಕೆಂಗೋಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು

೧. ಸುದರ್ಶನಶ್ಚ ಭರತಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಸ್ವಂದ ಏವ ಚ |

ಸಗತ್ಯುಮಾರಃ ಕಾಮರೇತೋಕ ಏವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ||

-ಪ್ರೆಂಗಳಿರುತಿ (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಛಾಪ - ೨/೫)

೨. ಭೀತೇನ ತೇನ ಸಮರಂ ಭಗವಾನುಚೈನ್ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮಾರ್ಪಸೃಜದಾತ್ಮಸಂತಂ ಮನೋಜಮ್ |

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಏನಮಭಿಯಾಯ ಮಹಾಸೃಜಾಲ್ಯ ರಾಮಸ್ತು ಮಾಗಧಮಥಾತ್ಮರಥಂ ನಿನಾಯ ||

ಯುಧ್ಧಾ ಚಿರಂ ರಣಮುಮೇ ಭಗವತ್ಕೋಲಸೌ ಚಕ್ರೇ ನಿಶಾಯುಧಮಮುಂ ಪ್ರಿರಮೇಕಲವ್ಯಮ್ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧(೧೪/೨೯,೪೦)

೩. "ತುಂ ಚ ರುದ್ಧ*" ಇತ್ಯಾದಿ ದರ್ಯಾಜ್ಞಾರ್ಯಮಿಲಾಬದ್ಧತೇನ ಆಪಾತತ ಏವ ನ ತು ಮನಃಪೂರ್ವಕ-
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

★ ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿರ್ಗಯೋದ್ವೃತ ಪರಾವಪುರಾಣವಚನ - (೧/೪೮,೪೯)

೪. ಕಾಮನು ಪುಣ್ಯವನ ಅವತಾರಃ "ಯಂ ಸ್ಥಾನದ ಇತ್ಯವತ್ಯತ"

"ಆಸೂತ ಯಂ ಜಾಂಬವತೀ ಪತಾಂಭಾ

ದೇವಂ ಗುಹಂ ಯೋಧಿಂವಕಯಾ ಹೃತೋಧಿಗ್ನೇ"

- ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಕ (೨/೧/೯೦)

ಆಫಾವ ಜಾಂಬವತೀ ಕುತಂ ಚ ರೋಮಿಣೀ ವನಃ |

ಚತುರ್ಮುಖಾಂಶರಸಂಯುತಂ ಕುಮಾರಮೇವ ಪುಣ್ಯವಿಮ್

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧(೧೨/೨೨೦)

೫. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಽಥ ಗದಾಪಾಣೀಕಲಪಂ ಜಘಾತ ಹ |

ತತಃ ಕುರ್ಮೋ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಯಾದವೇಶ್ವರಃ |

ಆಜಘ್ನೇ ಮುಖ್ಯಗಾ ತಂ ತು ಜರಾಸಂಧಸ್ಯ ಪಶ್ಯತಃ ||

- ಪರಿವಂಶ(ವ್ಯಾ.)

ವಿಂದರ್ಥ ; ಪಂಚೇಷು - ಪಂಚಬಾಣ - ಪಂಚಾವಯವ - ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣಾ
ಉಪನಯ ಹಾಗೂ ನಿಗಮನ - ಮನ್ಯಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬಂದ ಏಕಲವ್ಯನು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಕುತರ್ಕದಂತೆ ಹೇಯ-
ಕಾಗಿವೆವು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆಯೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಮಗಮಂತನಂಬ ದೃತ್ಯನೇ ಏಕಲವ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ವಿವರವು^೧ ತಾತ್ಪರ್ಯ-
ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ (೧೪/೪೦) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ : ಅಲೇನ ಯೋ ಭವಮಗಾನ್ಯನಿಮಾನಿತಿ ಸ್ಮ ಸ್ತ-
ಕ್ರೋಧತಂತ್ರಕಣೇಪ್ಪಧಿಪೋ ನಿಪಾದಃ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಸೃಷ್ಟಿ

ರಣೇ ಕ್ಷಣೇನಾಂಗಜಮುಜ್ಜಲಾಂಗೈಃ

ಸಮಂ ಸಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಸ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ |

ಭವಾನುಭಾವಾಗತತತ್ವಿತ್ವತ್ವ-

ಪ್ರಥಾಂ ಶ್ರಿತಾತ್ಮೀಯಗತಿದ್ಯುತಿ ಸ್ಮ || ೭ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಆಸರೆ ನೀಡುವ, ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ತಾನು ತಂದೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂಬ
ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಕೃಶಾಸಯಾತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ
ಸಂತತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ ವಿಂದರ್ಥ.

೨. ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು
ಪಡೆದ ಎಂಬುದು ಹರಿವಂಶ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬರುವ ಅಂಶ.

೧. ವಕ್ತವಚನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ - ಯಥಾ ವರ್ತತೋಗ್ನಿಮಾನಿತಿ | ಸಾಧನತ್ವವ್ಯಾವಹರಿಕತ್ವತಂ ಲಿಂಗವಚನಂ ಹೇತುಃ -
ಯಥಾ ಧೂಮವತ್ಪ್ರಾಂಶಿ | ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಾಪ್ತಿವರ್ತನವೋರ್ವಕಂ ದ್ರವ್ಯಾಂತಾಭಿಧಾನಮುದಾಹರಣಂ |
ದ್ರವ್ಯಾಂತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಭಿಧಾನವಸ್ತು ಲಿಂಗಸ್ತು ವಕ್ತಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತಾ ವಕಂ ವಚನಮುಪನಯಃ | ಪುನಃ ಸಹೇತುಕಂ
ವಕ್ತವಚನಂ ಲಿಂಗಮನಂ - ಯಥಾ ತನ್ಮಾತೃ ವರ್ತತೋಗ್ನಿಮಾನಿತಿ | - ಪ್ರಮಾಣವದ್ವತಿ

೨. "ಇದಂ ಭವಃ ಕ್ಷಯಾ ಗೋದ್ಯಂ ಪಾಶ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಕಸಿವ್ವಯಃ" * ಉಮಾಂ ವತಿ ಮಹೇಶ್ವರವಚನಮ್
(೭೧/೭೦೭) ಇತಿ ವಚನಾದಂತರಂಗವಧಾರಯ | - ವ್ಯಾ.

★ ಪದ್ಧಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ

ಪಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬಹುವರ್ಷಗಳನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಸಂಗವು ಕೇವಲ ಅಸುರಜನಮೋಹಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಜಗತ್ತು ಬಾಧ್ಯವಲ್ಲ
ಈಶಾಪರೋಕ್ಷಸಮಕಾಲಮಶೇಷವಿದ್ಯಾ-
ಬಾಧ್ಯಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಸಕಲಂ ತದಿದಂ ದ್ವಿಷತ್ಸು |
ಶ್ರೀಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಚರಣೇ ನಿಖಿಲಂ ಸಮರ್ಪ್ಯ
ಸ್ವೋಪಾರ್ಜಿತಂ ಸಮಲಭಂತ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮ್ || ೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮಾಯಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಕಲವಿಶ್ವದಲ್ಲಿನ ಇದಾವುದೂ ಬಾಧಿತವಾಗದು ಎಂದು ವಿರೋಧಿಗಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣದಲ್ಲಿ ತಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅವನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತಲೇ ಸಕಲವಿಶ್ವವೂ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ನಿಲುವು. ಆದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದ ನಂತರವೂ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳು ಮುಂಚಿನಂತೆಯೇ ಇರುವವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಖಚಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭೃತ್ಯರು ಸಾಧಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ೧೨^{ನೇ} ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ.

ಜಾತ್ಯುತ್ತರದಂತಹ ಜರಾಸಂಧನ ಗದಾಪ್ರಹಾರ
ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಶೈವೀಂ ಪ್ರಥಮಂ ಗದಾಂ ಯೋ
ಜರಾಭಿಧಾನಾಂ ಜನನೀಂ ಜಘಾನ್ |
ಜಾತ್ಯುತ್ತರೇಣೈವ ಪರಾಜಿತೋಽಭೂ-
ದಾತ್ಮೋದಿತವ್ಯಾಹತಿಹೇತುನಾಽಸೌ || ೯ ||

೧. ಶ್ವಾಮೀಶಾಧ್ಯ ತಥಾ ರಂಭೋ ಗೃಹೀತ್ವಾಮಿ ಪರಂ ಸದಾ |
ದ್ವಾಪರಾದೌ ಯುಗೇ ಭೂತ್ವಾ ಕಲಯಾ ಮಾಗುಷಾಂಮು ||
ಸ್ನಾಗಮ್ಯ ಕಲಿಕೃತ್ಸ್ವಂ ಚ ಜಗಾನ್ ಮದ್ವಿಮುಖಾನ್ ಕುರು |
ಮಾಂ ಚ ಗೋಪಯ ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿರೇವೋತ್ತರಾಧರಾ ||
ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮ್ನುತಂ ಕರ್ಮಮಭಿವ್ಯಾಧಯಂ ನಿಜವ್ಹುಷಿಃ |
ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ರುಗ್ಮಿಣೇ ವಾಕ್ಯಮಬ್ರವೀತ್ ||
ಜಾತೇಽಸಿ ವೃತ್ತೇ ವೃತ್ತಾರ್ಥಂ ಸಾ ಹಿ ಪೇದ ಮಸೋಗತಮ್ |
ವೃತ್ತೋ ಮೇ ಬಲವಾನ್ ದೇವಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾಸ್ತವದುತ್ತಮಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೨/೧೫೩-೧೫೬)

೨. ಮಹಾಪ್ರಸಾದಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷಣಪ್ರಸಾದಂ ಸಮಲಭಂತ |

ಶಿವ ನೀಡಿದ್ದ ಗದೆಯನ್ನು ಪುಯೋಗಿಸಿ, ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಜರೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತನ್ನ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಕೊಂದ, ಇದರಿಂದಾಗಿ, ತಾನೇ ಹೇಳಿದ ಸ್ವವ್ಯಾಹುತಿ ಎಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಾತ್ನುತ್ಪರದಿಂದ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದ.

೨. : ೧. ^೧ ಜಾತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯಾಹುತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಜರಾಸಂಧ ಶಿವನು ನೀಡಿದ್ದ ಗದೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕಾಯಿಯನ್ನೇ ಕೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಜಾತ್ನುತ್ಪರದಂತೆ ಸೋಲಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ^೨ ಜಾತಿ ಎಂಬುದರ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ ಅದರ ಟೀಕೆ, ವಿಷ್ಣುತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಅದರ ಟೀಕೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಆರೂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ
^೩ ಸಂವಾದಂ ಕಿಲ ಕೇಽಪಿ ಬಭ್ರುರಪರೇಽನುಕ್ತಿಂ^೪ ಶರೈಸ್ತಾಡಿತಾ
 ನಿಯಾಂತಃ ಕಟಕಾನ್ನಿರುಂಧತಿ ನಿಜೇ ಕ್ರುದ್ಧಾ ವಿರೋಧಂ ಪರೇ ।

೧. ಜನಕಾತ್ಮಯೋ ಜಾತಿಃ ಸ್ವಸ್ಯ ವಾಂಸ್ತಸ್ಯ ವಾ ಭವೇತ್ । ಸ್ವಸ್ಮಾರ್ಥಸ್ಯ ಪಕರಣಾತ್ ॥

-ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯೋದ್ಧೃತಪ್ರಕರಣವಚನೇ

೨. ಕ್ರುಬ್ಧೋಽಕೋಪಪರತಃ ಸ್ವಗದಾಮಮೋಘಾಂ ದಶಾಂ ಶಿವೇನ ಜಗ್ರಹೇ ಶಿವಭಕ್ತವಂಧ್ಯಃ ।
 ಶೈವಾಗಮಾಮಿಲವಿದತ್ತ ಚ ಸುಸ್ಮಿರೋಽಸೌ ಚಿತ್ತೇಪ ಯೋಜನಶತಂ ಸ ತು ತಾಂ ಪರಸ್ಥೈ ॥
 ಆರ್ವಾಕ್ ಪಪಾತ ಚ ಗದಾ ಮಧುರಾಪ್ತದೇಶಾತ್ ಸಾ ಯೋಜನೇನ ಯದಿಮಂ ಪ್ರಜಗಾದ ಪ್ರಪ್ತಃ ।
 ಏಕೋತ್ತರಾಮಿಲ ಶತಾಭ್ಯಕಯೋಜನೇತಿ ದೇವರ್ಷಿರತ್ತ ಮಧುರಾಂ ಭಗವತ್ತಿಯಾರ್ಥಃ ॥
 ಶಕ್ತಸ್ಯ ಚಾಪಿ ಹಿ ಗದಾಪ್ರತಿಘಾತನೇ ತು ರುಕ್ಮಾಪಣಂ ಮದುಚಿತಂ ತ್ವಿತಿ ಚಿಂತಯಾಸುಃ ।
 ವಿಷ್ಣೋರ್ಮುಗ್ಧಾಃ ಸ ನಿಜಗಾದ ಹ ಯೋಜನೋನಂ ಮಾರ್ಗಂ ಪುರೋ ಭಗವತೋ ಮಗಧೇಶಪ್ರಪ್ತಃ ॥
 ಕೃಷ್ಣಾ ತು ಸಾ ಭಗವತೋಽಥ ಗದಾ ಜರಾಹ್ಮಾಂ ತತ್ಪ್ರಾಧಿನೀಮಸುಭಿರಾಶು ವಿಯೋಜ್ಯ ವಾಪಾಮ್ ।
 ಮತ್ಕಾರಣೇನ ಭಗವತಃ ಪುನರಾಪ್ತಯೈವ ಯಾತಾ ಗಿರಿರಸದನಂ ಮಗಧಂ ವಿಸೃಜ್ಯ ॥
 ರಾಜಾ ಸ್ವಮಾತ್ರತ ಉತೋ ಗದಯಾ ಚ ಹೀನಃ ಕ್ರೋಧಾತ್ ಸಮಸ್ತಸೈವೇನಭಿಸಂಜಾತಃ ।
 ಅಶೌಹಿಣೇತ್ಯಧಿಕಮೆರಂಯುತೋಗತಿವೇಲಂ ದರ್ಶೋದ್ರತಃ ಸವರಿ ಕೃಷ್ಣಪುರೀಂ ಜಗಾಮ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೪/೧೧-೧೫)

೩. ಸ್ವವ್ಯಾಹಾತಾದಿಹಮತ್ಪರಂ ಜಾತಿರಿತಿ ಹಿ ಜಾತಿಲಕ್ಷಣಮ್ ಆಯಮಪಿ ಸ್ವಗದಯಾ ಸ್ವಮಾತರಮೇವ ಹಿಂಸಿತವಾನಿತಿ ಜಾತಿರೂಪನಿಗ್ರಹವ್ಯಾಸಂ ಪ್ರಾಪ್ತವೇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಜಾತಿರ್ನ ಮೇಯೇ ಮಾನಾವೇಕ್ಷೇತ್ಪಾದಿಕಾ । ಮೇಯೇ ಮಾನಾವೇಕ್ಷಾಸ್ತೀತಿ ತೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಮಾನವಿರೋಧತ್ಯ ।

- ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ

೪. ವಿಪ್ರತಿವಸ್ತವಮೇಯಾಂಗೀಕಾರಃ ಸಂವಾದಃ ।

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೫. ಪರಮೋಽಥಸಾರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ಯಂ ವಸ್ತವ್ಯಸ್ಯ ವಚನಮನುಕ್ತಿಃ ।

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೬. ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವೋ ವಿರೋಧಃ ।

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

ಧ್ವಸ್ತಾಃ ಕೇಚಿದಸಂಗತಿಂ ನಿಜಜನ್ಯಃ ಸರ್ವೇ ಜಯೈಸ್ತು ಸತಾಃ -

ಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಹತಿಭಿಃ ಪರಾಜಿತಮಭೂದಿತ್ಥಂ ತದದ್ವೈತಿವತ್ || ೧೦ ||

ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸಂವಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಇತರರು ಅನುಕ್ರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಸೇನಾಮುಖದಿಂದ ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮವರಿಂದಲೇ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವರು ಕೋಪಗೊಂಡವರಾಗಿ, ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತರು. ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೊರೆದರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜಯ ಎಂಬುದಂತು ನ್ಯೂನವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಪೆಟ್ಟಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃಪುಂಚಾಯಿತು; ಹೀಗೆ ಅವನ ಸೇನೆಯು ಅದ್ವೈತಿಯಂತೆ ಪರಾಭವಗೊಂಡಿತು.

೧. : ೧. ಸಂವಾದ, ಅನುಕ್ರಿಯೆ, ವಿರೋಧ, ಅಸಂಗತಿ, ನ್ಯೂನ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕ ಎಂಬ ಆರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಜರಾಸಂಧನ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಈ ಆರೂಪದ ಉಂಟಾದವು ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. : ಕೆಲವರು ಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಶರಣಾದ್ವರಿಂದ ಅವರದು ಸಂವಾದವಾಯಿತು. ಕೆಲವರು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೃತರಾದ್ದರಿಂದ ಮಾತುನಿಂತವರಾಗಿ ಅನುಕ್ರಿಯೆಗಳಾಗಿದರು. ಸೋತು ಓಡತೊಡಗಿದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅವರ ಕಡೆಯವರೇ ಅಧಿಮಾಧಿದಾಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಉಂಟಾಗತೊಡಗಿತು. ಸೋತ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಜನರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೊರೆದದ್ದು ಅಸಂಗತಿ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಜಯ ಎಂಬುದು ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನ್ಯೂನತೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಪೆಟ್ಟಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃಪು ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಜರಾಸಂಧರ ಯುದ್ಧವನ್ನು ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಾಗ್ವಾದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ರಾಸಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪರಿಚಯ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾದ ಮಹತ್ವ ಎರಡೂ ಸಹ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ; ಕಟಕ - ಸೇನಾಮುಖ.

೧. ಆಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹೋಽಸಂಗತಿಃ |

- ಪ್ರಮೋದದತ್ತಿ

೨. ಅವಧವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಏಕದೇಶಮಾತ್ರವಚನಂ ನ್ಯೂನಮ್ | ಸನ್ನಿಧ್ಯಭಾವವಿಲೇಷಃ |

- ಪ್ರಮೋದದತ್ತಿ

೩. ಆಕಾಂಕ್ಷತತ್ತ್ವವಾನ್ಯೇನ ಕೃತಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಚನಂ ಅಧಿಕಮ್ |

- ಪ್ರಮೋದದತ್ತಿ

೪. "ಕೇಚಿನ್ಯಾಧವಮಾಸಾಧ್ಯ ವಿಜಯಸ್ತೇತಿ ಚಾಬ್ಯುವಾಚ" ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರೇಣ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಸಂವಾದಾನುಕ್ರಿಯೆ ವಿರೋಧಾಸಂಗತೀ ನ್ಯೂನಾದಿಕ್ಯೇ ಚೇತಿ ಪಡೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಚಾರ್ಯಪತ್ರಮ್ -

- ವ್ಯಾ.

ವಲಂಬ್ಯೇತದ್ವಮುಕ್ತಮಿತಿ ಧೈಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿರೋಧಾಸಂಗತೀ ನ್ಯೂನಾದಿಕ್ಯೇ ಸಂವಾದಾನುಕ್ರಿಯೆ ಇತಿ ಪಡೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನೀ |

- ಪ್ರಮೋದದತ್ತಿ

೬. ವಾದೇ ತು ಆಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹೋಽಸಂಗತಿತ್ತುಕ್ತಲಕ್ಷಣಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹರೂಪಾಸಂಗತಿಲಕ್ಷಣಂ ನಿಗ್ರಹ-

- ವ್ಯಾ.

ಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ನಿರಾಕಾರಮತದ ದುರಂತ

ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾ: ಸಮರೇ ಶರೌಘೈ:

ಸಂಭಿನ್ನಪಾದೋದರಕಂಠಹಸ್ತಾ: |

ವಿರೇಜುರತ್ನಂತ ಇವಾಸ್ಯಗಚ್ಛೌ

ಫಲಂ ನಿರಾಕಾರಮತಸ್ಯ ತಾವತ್ || ೧೧ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ಅವಯವಗಳು ವೃಡಿಯಾದವು. ಕಾಲುಗಳು, ಉದರ, ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಕೈಗಳು ತುಂಡಾದವು. ರಕ್ತದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿದ್ದು ತಾಪು ಹರಡಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರನು ಎಂಬ ಮತದ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರಂತೆ ಅವರು ಆಗ ಮೆರೆದರು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ಅಂತಹುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ವಿದೂಷರಾದರು. ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವರು ನಂಬಿದ್ದ ಮತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಫಲವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರು ತಮ್ಮ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಆಪಾರ ದುಃಖಕ್ಕೀಡಾಗುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೩. ಉಪಾಸನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯ :

ತಂ ಯಥಾ ಯಥಾ ಉಪಾಸತೇ ತಥೈವ ಭವತಿ |

- ಉಪನಿಷತ್

ಯೇ ಯಥಾ ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತಾಂಸ್ಯಥೈವ ಭಜಾಮ್ಯಹಮ್ || - ಗೀತಾ (೪/೧೧)

ಕೃಷ್ಣಮೇಘವು ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಧೂಳಿಪಟ ಮಾಡಿದ ಬಗೆ

ಸ್ವಾಂಗಾಚ್ಛಾದಿತಶತ್ರುಶೌರ್ಯತರಣಿಃ ಶಾರ್ಙ್ಗೇಂದ್ರಚಾಪೋದ್ಜ್ವಲಃ

ಶ್ರೀದೇವೀಸ್ಥಿರವಿದ್ಯುದದ್ಭುತರಥಶ್ರೀಮತ್ಸಮೀರೇರಿತಃ |

ಕಾವ್ಯೋದ್ಗಿತಕಥಃ ಶರೌಘಕರಕಾವರ್ಷೈಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಾಂಬುದೋ

ರಾರಾನ್ಯಾನನಪಾಣಿಪಾದಕಮಲವ್ರಾತಾನಲಾವೀತ್ ಕ್ಷಣೇ || ೧೨ ||

ತನ್ನ ಚತುರಂಗಸೇನೆ ಎಂಬ ದೇಹದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದ, ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅದ್ಭುತ ರಥರೂಪದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ

ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ, ಕಾವ್ಯಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಮಹಿಮೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೇಘವು ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹವೆಂಬ ಅಲಿಕಲ್ಲುಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮುಖ, ಹಸ್ತ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಕಮಲಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತುಂಡರಿಸಿತು.

೫ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಮೇಘ, ಅದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮರ-ಮಾಚುಸಿಕ್ಕಿ, ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಧನುಸ್ಸೇ ಕಾಮನಜಿಲ್ಲು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮಿಂಚು, ವಾಯುದೇವರೇ ಅದ್ಭುತ ರಥ, ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹವೇ ಅಲಿಕಲ್ಲುಗಳು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮುಖ, ಹಸ್ತ ಪಾದಗಳೇ ಕಮಲಗಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

೨. ಇದೇ ರೀತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಶ್ಲೋಕ ೯/೨.೨ರಲ್ಲೂ ಮೇಘದೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೩. ಮೋಡ ಅಡ್ಡ ಬಂದಾಗ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಮರೆಯಾದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪಾರ ಮಹಿಮೆ ಸೂಚಿತ.

೪. ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಮಿಂಚು ಕ್ಷಣಕಾಲದ್ದು; ಆದರೆ ಶ್ರೀದೇವಿ ಸದಾ ಹೊಳೆಯುವ ಮಿಂಚು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರ ವಿಶೇಷತೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಸಮೀರನೇ ಸಾರಥಿ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ವಾಯುದೇವರದು ಮಾತ್ರ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಖ, ಕೈ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಕಮಲ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಕಾವ್ಯದ ವೈಖರಿ. ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಅನುಮಾಯಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಜರ ಮುಖಾದಿ-ಗಳನ್ನು ಕಮಲ ಎಂದಿರುವುದು ಉಚಿತ.

೬. ಅಲಿಕಲ್ಲಿನ ಭಾರೀಮಳೆಗೆ ಕಮಲಗಳು ಮುಂದುಡುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೇಘದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವು ಕುಂದಿ ಅವರ ಮುಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೭. ನೀಲಮೇಘಾತ್ಮಾವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀಲಮೇಘ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕ ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ ; ಕರಕ - ಅಲಿಕಲ್ಲು ;

೮. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸನಾಜರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದ್ರೆಕೆಂದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವವನ್ನು ಇವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು :

ರಮಯನ್ ಭವಸಂತಾಪಂ ರಮಯನ್ ಸಾಧುಚಾತಕಾನ್ |

ಕೃಷ್ಣಮೇಘಃ ಕೃಪಾಧೃಷ್ಟಿವೃಷ್ಟಾ ಪೃಷ್ಠಾತು ಮಾಮಸಿ ||

- ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿ

೯. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವನ್ನು ಮಣ್ಣು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಭವಧರ್ಮಭವಾರ್ತಿಫುಃ ಸ ಮತಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸತಾ ||

ಕೃಷ್ಣದ್ವಪಾಯನಘನೋ ಯತ್ರಗಾದ್ವಾಯುವರ್ತ್ಯನಾ || - ತೀರ್ಥ ಪ್ರಬಂಧ ೧/೨೭

ಶತ್ರುಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲರಾಮ ಮಾಡಿದ ಅದ್ಭುತ ಕೃಷಿ
ಮುಹುಃ ಸಮಾಕೃಷ್ಯ ರಣಾವನೌ ರಿಪೂನ್
ಕತೋರಮೃತ್ಪಿಂಡಸಮಾನ್ ಪ್ರಚೂರ್ಣಯನ್ |
ಹಲಾಯುಧಃ ಸನ್ಮುಸಲೋ ಹೃಸಾಧಯ-
ದೃಶೋಽಕುರಾನ್ ಶೌರ್ಯಮನೋಜ್ಞಬೀಜಜಾನ್ || ೧೩ ||

ಹಲಾಯುಧನಾದ ಬಲರಾಮ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸೆಳೆದು, ಉತ್ತಮ ಮುಸಲಾಯುಧನಾದ ಅವನು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಚಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಡಿಗೈದ; ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಬೀಜದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತಹ ಹಲಯುಧವನ್ನು ಎಂಬ ಅಂಕುರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಯೇ ತೋರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ, ಬಲರಾಮನೂ ಸಹ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣು ಹೆಂಚಿಗಳಂತೆ ಪುಡಿಗಯ್ಯುತ್ತಾ ಆಪಾರವಾದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯು ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಬಲರಾಮನ ಕೃಷಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತರಿಸಿದ ಮಳೆಯೂ ನೆರವಾಯಿತು.

೩. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವೂ ಇದೇ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನಕರಕಂಜಗದಾಪ್ರಹಾರೈಶ್ಚಾರ್ಣವೈಶ್ಚಕೃತಾರ್ಜುನಜಪತಿಮೃದುಗೃಪಿಂಡಮ್ |

ಉತ್ಪಾತವಾಪ್ತರಸಸೃಪದಂ ಕುರೂಣಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ದಿಶಾಸು ವಿತತಾನ ಸುಕೀರ್ತಿಧಾನ್ಯಮ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೨೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುತ್ತಿದ ಶಿರುಪಾಲಾದಿಗಳು

ತತಶ್ಚೈದ್ಯಃ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಕರದೃತಧನುರ್ಮಾರ್ಗಗಣಾನ್
ವಿಭೌ ವರ್ಷನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಶಿಖಿವಿಶಿಖೈರ್ಗ್ಲಾನಿಮಗಮತ್ |
ತದಾ ಭೂಪಾಃ ಕೋಪೋಜ್ಜಲಿತವದನಾಃ ಕಾಮುಕಕರಾಃ
ಪರೀಯುಃ ಪಾಪಾಂಧಾಃ ಪರಮಪುರುಷಂ ಪಾವಕಮಿವ || ೧೪ ||

ಬಳಿಕ ಕೆರಳಿದ ಶಿರುಪಾಲನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಾಣಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಾದ ಅವನ ಕೊರಲಗಿನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಗ್ಲಾನಿಗೊಳಗಾದ. ಆಗ ರಾಜರು ಕೋಪದಿಂದ ಉರಿಯುವ ಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಪಾಪದಿಂದ ಕುರುಡಾದವರಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸುತ್ತುವರೆದರು.

೪. : ೧. ರಾಜರ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲೆಂದು ಸುತ್ತುವರೆದಿದ್ದು ಬೆಂಕಿಯ ಸುತ್ತ ಪಾಪಗಳ ರಾಶಿ ನೆರದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮುತ್ತುವ ಪತಂಗಗಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಅವರಲ್ಲ ಹತರಾದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪಾಪನಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದ ಆ ಪಾಪಿಗಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದರು ಎಂಬುದು ಮಥಿತಾರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವೇಷಿಗಳಿಗಾದ ದುರ್ಗತಿ

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ವಕ್ಷಸಿ ಮುಖೇ ದ್ವಿಷ್ಟತಾಂ ಲಲಾಟೇ

ಲಗ್ನೈಃ ಶರೈರ್ಲಸಿತಲಾಂಛನಚಿತ್ರಪತ್ಯೈಃ |

ಸ್ವಧ್ಯಾನಕೀರ್ತನಸದೂರ್ಧ್ವಲಲಾಮಶೂನ್ಯಾನ್

ಸಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಕೃತ ಶೋಣಿತಶೋಣಿಗಾತ್ರಾನ್ || ೧೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ದ್ವೇಷಿಗಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಹೊಳೆಯುವ ಲಾಂಛನಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರವಾದ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಧ್ಯಾನ, ಕೀರ್ತನ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಉರ್ದ್ವಪುಂಡ್ರಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾಗಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಹೆಸರಿನವರಾಗುವಂತೆ ರಕ್ತರಂಜಿತದೇಹದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ.

೪ : ೧. ಉರ್ದ್ವಪುಂಡ್ರ ಮೊದಲಾದ ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹತರಾದರು ಎಂದರ್ಥ ; ಶೋಣಿತ - ರಕ್ತ ; ಶೋಣಿ - ಕೆಂಪು.

೨. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ, ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ಉರ್ದ್ವಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು ವೈಷ್ಣವರ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅಭಿಧಾ - ಹೆಸರು.

೩. ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಿದ್ಧರಾದ ರಾಜರು ಇನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಂಜಿಸಲಾಗದಂತಾಗಿದ್ದರೂ ರಕ್ತರಂಜಿತವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳ ಕಾರಣದಿಂದಾದರೂ ತಮ್ಮ ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಿಂದ ಪರಾಜಿತರಾದ ಶಿರುಪಾಲಜರಾಸಂಧರು
ಮಾದ್ಯಂತಂ ಶಿರುಪಾಲಮೇತ್ಯ ಮಧುಜಿಚ್ಛಾರ್ಜ್ಯಚ್ಯುತೈಃ ಸಾಯಕೈ-
ತ್ವಾಪಚ್ಚತ್ರಕಿರೀಟಕೇತುರಹಿತಂ ಚಕ್ರೇ ಶಿಶೂನಾಂ ಪ್ರಭುಮ್ |
ರಾಮಶ್ವರ್ಣಗತವಾಜಿಸಾರಥಿರಥಂ ಕೃತ್ವಾ ಜರಾಸಂಹಿತ-
ಪ್ರಾಯಂ ಮಾಗಧಮಾಗ್ಯಹೀತಮಪಿ ತಂ ವಾಚಾ ಮುಮೋಚ ಪ್ರಭೋಃ ||೧೬||

ಉನ್ಮತ್ತನಾದ ಶಿರುಪಾಲನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾರ್ಜ್ಯಧನಸ್ಥಿರವಾದ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಭತ್ತ, ಕಿರೀಟ ಹಾಗೂ ಧ್ವಜಗಳು ಇಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ
ಅವನನ್ನು ಶಿರುಗಳ ಪ್ರಭುವನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ. ಬಲರಾಮನು ಜರಾಸಂಧನ ಕುದುರೆ, ಸಾರಥಿ,
ರಥಗಳನ್ನು ಪುಡಿಗೈದು, ಮುಪ್ಪಡಲಿದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ.

೧. ಶಿರುಪಾಲನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೇವಲ ಶಿರುಗಳಿಗೆ ಪಾಲನ
ಎನ್ನುವ ಅಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವಂತಾದ ಎಂದೂ, ಬಲರಾಮನ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕ ಜರಾಸಂಧನ
ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮುಪ್ಪಡಲಿದವನೇ ಆದ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೨. ಶಿರುಪಾಲನ ಧ್ವಜ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣ ಅವನು
ರಾಜಜಿಹ್ವೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿದ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಮರಳಿ ಬಂದ ಜರಾಸಂಧ

ಪುನರ್ದೃತಾವತೀಂ ಸೇನಾಂ ಸಂಪಾದ್ಯ ಸ ತು ದುರ್ಮತಿಃ |

ಮಧುರಾಂ ವಿಧುರೀಕರ್ತುಂ ಪರಂ ಪಾರಮುಷಾಗಮತ್^೧ || ೧೭ ||

ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಆ ಕೇಡುಬುದ್ಧಿಯು
ಜರಾಸಂಧನು ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು ಯಮುನಾ-
ನದಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ತೀರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ.

೧. ಕೈಃ ಪ್ರೇರಿತಾ ಸ್ವಪತಯಃ | ಶಿವರತ್ನ ತೇಜಾಂ ಸಾಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಧನುತೇನ ದರೇ | ಸಕಾರಮ್ |

ಮುಂದಾದ ಜಗ್ಗರಮುಗಾಂ ಪದರೇನ ಮುಪ್ಪೆವ್ಯತ್ಯಂತಭಗ್ನವಿಲದವ ಮದಾ ನಿವೃತ್ತಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧ (೧೪/೮೬)

ದಶ ಚಾಪೈಃ ಚ ಸಂಗ್ರಾಮೋದಮತ್ಯಂತಂದುರ್ಮದಃ |

ಯದುಃಪಮಾಗಧೋ ರಾಜಾ ಚಕ್ರೇ ಕೃಷ್ಣವಲೋಗಮ್ ||

ಸರ್ವೋತ್ಕೇತೇಷು ಯುದ್ಧೇಷು ಯಾದವೈಃ ಸ ಮರಾಜತಃ |

ಅವಕ್ರಾಂತೋ ಜರಾಸಂಧಃ ಸ್ವಬ್ರಹ್ಮಸೈನ್ಯವಿಲಾಙ್ಕಿತಃ ||

ನ ತದ್ವಲಂ ಯಾದವಾಣಾಂ ವಿಜಿತಂ ಯದನೇಕರಃ |

ತತ್ ತು ಸನ್ನಿಧಿಮಾಹಾತ್ಮಂ ವಿಶ್ಲೋಕಂಶಸ್ತ ಚಕ್ರಣಃ ||

- ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೫/೨೨/೧೧೨-೧೧೪)

ವಿ : ಜರಾಸಂಧ ಪುತಿವಾರಿಯೂ ಸಹ ಇಪ್ಪತ್ತೂರು ಅಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಎನ್ನುವ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಬಂದದ್ದು, ಬಂದು ಸೋತದ್ದು ಒಟ್ಟು ೧೮ ಬಾರಿ.

ಪುಣ್ಯನದಿಯ ಬಳಿ ಜರಾಸಂಧನ ಪಾಪಕಾರ್ಯ

ಅಪಿ ಪುಣ್ಯನದೀತೀರಮುಪವ್ರಜ್ಯ ಸ ಮಾಗಧಃ |

ಅಮೂಮುದದ್ಗೀಯಮಾನೋ ವಿಮುಗ್ಧ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಹಿ ಸಾ || ೧೮ ||

ಯಮುನೆಯಂತಹ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದವನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಬಂದಿಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ; ಅದು ಮೂರ್ಖರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ!

ವಿ : ೧. ಯಮುನಾ ನದಿಯಂತಹ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ಬಳಿ ಇದ್ದರೂ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅದರ ಸದುಪಯೋಗ ಪಡೆಯುವ ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿಲ್ಲ ; ಆಗಲೂ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಹೊಗಳಿಕೆಯಷ್ಟೇ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯದ ಅಂತಹವರ ರೀತಿ ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲೇ ಅಡಗಿರುವ ಮೋಷ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇಲ್ಲಿ 'ಮೂಢರು' ಎಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು' ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಜರಾಸಂಧ'ಹಾಗೆ ಮರಳಿ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದ್ದು ಆ ಬಳಿಕ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳನ್ನಲ್ಲಿ'.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ಕುಹಕಸ್ಯ ಕುಬುದ್ಧಿಂ ತಾಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯೇವ ಭಾಸ್ಕರಃ |

ಕುಪಿತಸ್ತದ್ವಿಘ್ನಾತಾರ್ಥಂ ಪರದೇಶಮಪೀಪದತ್ || ೧೯ ||

ವಂಚಕನ ಆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡೋ ಎಂಬಂತೆ ಕೆರಳಿದ ಸೂರ್ಯ ಅದನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ : ಸೂರ್ಯನು ಆಸ್ತಂಗತನಾದ ಎಂದರ್ಥ; 'ಪರದೇಶಮಪೀಪದತ್' ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಆಸ್ತಂಗತನಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಎಂಬ

೧. ವಿಮುಗ್ಧಾಃ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಮಃ |

- ಪ್ಯಾ.

೨. ತಪೋಯೇ ಮಾಸಿ ಭೂಯಶ್ಚ ರಾಜಾ ವಾರ್ಹದ್ರಘೋ ಬಲೀ |

ದಿವಾನಿಶಂ ತಪ್ಯಮಾನಃ ಸ್ಮರಣ್ ಪೂರ್ವಪರಾಘವಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೦/೧)

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದು ಇಂದಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಚಿಂತನಗೂ ಅನುಗುಣವಾದ ನಿರೂಪಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪಟನಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೂ ಆಗಿದೆ:

ಸದೈವ ಮೋದರೂಪಿಣೋ ಮುದೋಕ್ತರಸ್ಯ ಲೌಕಿಕೇ ।

ಯಥೋದಯೋ ರವೇರ್ಭವೇತ್ ಸಮೋದಿತಸ್ಯ ಲೋಕತಃ ॥ (೧೩/೧೩೭)

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಪಟ್ಟಶ್ಲೋಕನಿಷದ್ವಾಪ್ತವಿವೇಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ - 'ಅತ್ಯಾಸ್ತಮಯೇಽಪಿ ದೇಶಾಂತರೇ ಪೃಥಗ್ವರ್ತನಾದಿನಾಽಽದಿತ್ಯರಶ್ಮಿನಾ-ಮುದಯಾಸ್ತಮಯಯೋರವಿಶೇಷಾತ್'.

ಪುನಃ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಅಥೋಷಃಸಮಯೇ^೧ ಶೌರಿ ರಥಮಾರುಹ್ಯ ನಿರ್ಯಯೌ ।

ಸವಿತೇವ ಸಹ ಸ್ವೀಯೈರ್ನಿಶಾಚರಬಲಾಂತಕಃ ॥ ೨೦ ॥

ಬಳಿಕ ಉಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಶಾಚರರ ಬಲವನ್ನು ಅಳಿಸುವಂತಹ ಶೌರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ರಥವನ್ನೇರಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ) ತೆರಳಿದ.

ವಿ : ೧. ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಗೂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಕಳ್ಳಕಾಕರಂತೆ ಮೃ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಮನದಿಂದ ರಕ್ತಸರ ಸೊಕ್ಕು ಆಡಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಗಾಧವಾದ ಕತ್ತಲೆಯು ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೇ ನಾರ ಹೊಂದುವಂತೆ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೇ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ನಾರ ಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ

ರಾಜನೀತಿಂ ಪ್ರಕಟಯನ್ ರಾಜೇವನಯನಸ್ತ್ರಿಧಾ ।

ಅಮೇಯವಿಭವಃ ಸ್ವೀಯಾಮಯೂಯುಜದನೀಕಿನೀಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಅರಿಯಲಾಗದ ಮಹಿಮೆಯ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಿದನು.

೪ : "ಅಲ್ಪಸೇನಯ ರಾಜನು, ದೊಡ್ಡ ಸೇನೆಯ ರತ್ನವನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಗೆಲ್ಲಬೇಡಿ ಎಂಬ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮೂರುಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಜರಾಸಂಧನ ಮೇಲೆ ಅಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವದ ಪ್ರಯಾಣಮುಹೂರ್ತ

ಸೂರ್ಯೋತ್ಥೋದಯಶೈಲಮೂರ್ಧ್ನಿ ಲಸತಾ ಶೌರ್ಯೋನ್ನತಿಂ ಶ್ರೀಪತೇ-
ಸ್ತತ್ಪ್ರೋಷ್ಣೋದಯಮುಬುಜೈರ್ಮಧುಕರೈಸ್ತದ್ಧಂದಿನಾಂ ಸಂಪದಮ್ |

ಧ್ವಜೈಃ ಸಂತಮಸೈಶ್ಚ ತಾಮಸದಶಾಂ ನೀಡೇ ಕ್ಷಣದ್ವಿಃ ಖಗೈಃ-

ವೇಣ್ಮಾತಃ ಪರವೈಭವಂ ಪ್ರಕಟಯನ್ ಸ ಸ್ಯಾನ್ಮಹೂರ್ತೋ ಮುದೇ ||೨೨||

೫ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉದಯಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪಾರ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ; ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತರ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದವು; ದುಂಬಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವವರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; ಅಳಿದ ಕತ್ತಲೆ ತಾಮಸರಿಗೊದಗುವ ಗತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಗಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮನೆಯೊಳಗಿನ ರತ್ನಗಳ ಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಆ ಮುಹೂರ್ತವು ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ.

೪ : ೧. ^೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಯಾಣದ ಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಯಾಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುತ್ತಿದ್ದ; ಕಮಲಗಳು ಅರಳುತ್ತಿದ್ದವು; ವಂದಿಮಾಗಧರು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಕತ್ತಲೆಯು ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಧ್ವನಿಗಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರೆ ಇಂತಹ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಅತ್ಯಂತ ರುಭಕರ ಎಂದರ್ಥ ; ನೀಡ - ಗೂಡು ; ವೇಶೈ - ಗೃಹ.

೩. ಅದು ಹೇಗೆ ಮೃಗಕರ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಆಗ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪಾರ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದ, ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳು, ಸದ್ವಿವರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದು, ಧ್ವನಿಗಯುತ್ತಿದ್ದ ದುಂಬಿಗಳು ಅವನ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; ಅಳಿದ ಕತ್ತಲೆಯು ತಾಮಸಿಗೆ ದೊರೆಯುವ

೧. ಸ್ವೀಯಾಂ ಅನಿಹಿನೀಂ ಚಮೂಂ ತ್ರಿಧಾ ಆಗ್ರೇ ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇ ಚಾಮೂಯುಜತ್ ಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. "ರಾತ್ರಿ ಚೋರಪ್ರಸಂಗೇನ ವಂಚಿತೋಽಸ್ಮಿ ದುರಾತ್ಮನಾ" ಇತಿ | ಭಾಗವತವೃತ್ತರಾಸಂಧಮಹಾಭಾರತಾ ಮಾಗ್ನಿ-
ಪ್ರವರ್ತನಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಯಾಣಮುಹೂರ್ತಂ ವರ್ಣಯತಿ |

ಅಂಧತೆಯನ್ನು ಸಂಕೇತವಾಗಿ, ಗೂಡಿನೊಳಗೆ ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ಕುಗ್ಗಿದ
ವೈಭವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಆ ಮುಹೂರ್ತವು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಗಾಯತ್ರಿಯಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೇನೆ

ತ್ರಿಷು ಸ್ಥಾನೇಷು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾ ಮಧುಸೂದನವಾಹಿನೀ |

ತ್ರಿಪದೀ ವೇದಮಾತೇವ ರಿಪುಸೇನಾಮಹನ್ ಕ್ಷಣಾತ್ || ೨೩ ||

ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯು
ಮೂರು ಪಾದಗಳ ವೇದಮಾತೆಯಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯಂತೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು
ಕೊಂದುಹಾಕಿತು.

೧. ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮುಂಭಾಗ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವೇದಮಾತೆಯಾದ ತ್ರಿಪದೀ ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ : ವೇದಮಾತಾ ತು
ಗಾಯತ್ರೀ; ಗಾಯತ್ರೀ ತ್ರಿಪದಾ.

೩. ಸೂರ್ಯಾಘ್ರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಯಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಜಲವು
ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರವಾಹನ ಸಮೇತರನ್ನಾಗಿ ಮಂದೇಹರೆಯ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವುದು ಎಂಬುದು
ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯನ್ನು
ಗಾಯತ್ರೀಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಾರಗೈದಿತು ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವು ಆಸುರೀಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದಮನ ಮಾಡುವ
ಮಹಾಮಂತ್ರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೫. ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಮಂತ್ರವು ಈ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವೇ
ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಶತ್ರುನಾಶಕತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ.

ತಾಪತ್ರಯಗಳಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಟರ ಬಾಣಗಳು

ಅಮೂಮುಚನ್ ಶರವ್ರಾತಮಮತೇಷು ಹರೇರ್ಭಟಾಃ |

ಖಿಲೇಷು ತ್ರಿದಶಾಧೀಶಾ ಜ್ವಲತ್ತಾಪತ್ರಯಂ ಯಥಾ || ೨೪ ||

೧. ಸಮಾಹಿತೇಃ ಐವೇತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾವಿತ್ರಾ ಚಾಭಿಮಂತ್ರಯ |

ಮಂದೇಹರಾಣಾಂ ವಿಶಾಕಾಸ್ಯ ರಕ್ಷಾಣಾಂ ನಿಕ್ಷಿಪೇಜ್ವಲಮ್ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ಆಶ್ವ. ೨)

೨. ತಾ ಏತಾ ಆಪೋ ವಜ್ರೇಭೂತಾ ತಾನಿ ರಕ್ಷಾಣಿ ಮಂದೇಹಾರುಣೇ ದ್ವೀಪೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪತೀತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

-ವಾ.

ದೇವರೇಷ್ವರು ಪ್ರಜ್ಜಲಿಸುವ ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು.

ವಿ : ೧. ದುರ್ಜನರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ತಾಪತ್ರಯ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಹಿಂಸಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಾಪತ್ರಯಗಳು ಎಂದರೆ ಮೂರು ತಾಪಗಳು : ೧. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಮನಸ್ಸಿನ ಚಿಂತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು), ೨. ಆಧಿಭೌತಿಕ (ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರೋಗರುಜಿನಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ), ಹಾಗೂ ೩. ಆಧಿದೈವಿಕ (ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಭೂಕಂಪ, ಕ್ಷಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು):

ತಾಪತ್ರಯೇಣ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಧಿದೈವಿಕಾಧಿಭೌತಿಕತಾಪತ್ರಯೇಣ ತಥಾ ಕಾಯಿಕ-
ವಾಚಿಕಮಾನಸಿಕಪ್ರಾಪ್ತತಾಪತ್ರಯೇಣ, ಪುತ್ರೇಷಣವಿತ್ತೇಷಣದಾರೇಷಣಜನ್ಯ
ತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ, ಗರ್ಭವಾಸಜನ್ಯಮರಣಾದಿಜನ್ಯತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ,
ಸ್ವರ್ಗಮರ್ತ್ಯನರಕವಾಸಜನ್ಯತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ, ಭಗವದ್ವಿಶ್ವರೂಪದ್ವೈಪ್ರಸಂ-
ಗಸತ್ಸಂಗರಾಹಿತಜನ್ಯತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ^೧ ।

ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯ ಪಾಪಕಾರ್ಯ

ಪ್ರಮತ್ತಾ ಧ್ವಜಿನೀ ಶತ್ತ್ರೋರ್ಯಮುನಾತೀರಗಾಽಪ್ಯಭೂತ್ ।

ಅಸತಾಂ ಪುಣ್ಯಸರಿದಪ್ಯನಿಷ್ಪಸ್ಯ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಯಮುನಾತೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಶತ್ರುವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ಮೈಮರೆಯೇ ಇದ್ದಿತು. ಅಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಪುಣ್ಯನದಿಯೂ ಸಹ ಅನಿಷ್ಠಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ !

ವಿ : ೧. ಯಮುನಾತೀರದಂತಹ ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಮದ್ಯ-
ಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೈಮರೆಯಿದ್ದರೇ ಹೊರತು ಸ್ನಾನ, ಪೂಜಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅವನು
ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯರ ಪುಣ್ಯಸಂಪಾದಿಸುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ
ಸಹ ಪಾಪವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧನವೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಗಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ.

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂದಿನ ಜನರ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತ-
ಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಗೊಳ್ಳುವುದು ಗುಚ್ಛನ ಸಂಗತಿ-
ಯೇನಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಾಪಕಾರ್ಯವು ವಜ್ರಲೇಪದಂತೆ ರಾರ್ಪಿತ-
ವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಅನ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ದಿನಶ್ಚತಿ ।

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ವಜ್ರಲೇಪೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳ ಮಹಾಸಾಗರ

ಶರೈರಪಾರೈಸ್ತತ್ಪ್ರಸಂಗಂ ಚತುರಂಗಂ ಸ ಪೂರಯನ್ |

ಮಮೇಷುವಾರಿಧೇರ್ನಾಲಂ ತವ ಸೇನೇತಿ ಶಂಸತಿ || ೨೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶತ್ರುವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ತುಂಬಿಸುತ್ತ, "ನನ್ನ ಬಾಣಗಳ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸೇನೆ ಸಾಲದು" ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗಿಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಮಿಗಿಲಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಇಷು-ಬಾಣ; ಇಷುವಾರಿಧಿ-ಬಾಣಗಳ ಸಮುದ್ರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣ ಎಂಬುದು ವಾಯುದೇವರ ಸಂಕೇತ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಮೂಲಕ ಸದೆಬಡಿಯುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಇದು ಸೂಚಕ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುತ್ತು ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಒಂದೊಂದು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ನೂರು ನೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಒಂದೊಂದು ರಥದ ಮೇಲೆ ೧೦೦೦ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಅನೆಯ ಮೇಲೆ ೧೦,೦೦೦ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವರದಿಂದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣ(೧೦/೫೧/೨೭)ದಲ್ಲಿದೆ:

ವಿಕೃತಸ್ಮಿನ್ ದಶ ದಶ ಭಟೇ ಚಾರ್ವೇ ಶತಂ ಶತಮ್ |

ರಥೇ ರಥೇ ಚ ಸಾಹಸ್ರಮಯುತಂ ಚ ಗಜೇ ಗಜೇ ||

ರಥೇ ರಥೇ ಚ ಸಾಹಸ್ರಮಯುತಂ ಚ ಗಜೇ ಗಜೇ |

ಅದೃಶ್ಯಂತ ಪರಾನೀಕೇ ತದದ್ಭುತಮಿವಾಭವತ್ ||-ಭಾಗ.(೧೦/೫೧/೨೮)

ಅನಂತ ಕೈಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಬಿಭ್ರನ್ನಿಷಂಗಾನ್ನಿಶಿತಶರಚಯಾನಾದದಾನೋ ಮುಹುರ್ಜ್ಯಾ-
ಮಾಕರ್ಣಾಂತಂ ವಿಕರ್ಷನ್ ಪ್ರಬಲರಿಪುವಪುಃ ಪೂರಯನ್ ಮಾರ್ಗಣೌಘೈಃ |

ಅನ್ಯಾತಂಕಂ ಸ್ವಶಂಖಂ ರಣಧುರಿ ರಣಯನ್ನಂಘ್ರಿಮೂಲೇ ನತಾನಾಂ

ತನ್ವನ್ ದೋಷ್ಣಾಭಯಂ ಚ ಪ್ರಥಯತಿ ಮುರಜಿವಿಜ್ಞಪ್ತಃ ಪಾಣಿತಾಂ ಸ್ವಾಪ್ನಮ್ ||೨೭||

ಶಾರ್ಙ್ಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಅತ್ತಂತ ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಧನುಸ್ಸಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ

ಮಿಳಿಯುವುದು, ಪ್ರಬಲರಾದ ರತ್ನಗಳ ದೇಹವನ್ನು ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸುವುದು, ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ರಂಬವನ್ನು ಆ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿಸುವುದು, ತನ್ನ ಚರಣಗಳಿಗೆರಗಿದ ಜನರಿಗೆ ತೋಳಿನಿಂದ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡುವುದು; ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಅನಂತ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಟಪಡಿಸಿದ.

೨ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಅನಂತ ಕೈಗಳವನು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸಾರಿದ ಎಂದರ್ಥ: ವಿಶ್ವತರ್ಕ್ಕುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖೋ ವಿಶ್ವತೋಬಾಹು: (ಶ್ರುತಿ)

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತ ಕಣ್ಣಿನವನು, ಅನಂತ ಪಾದಗಳವನು, ಅನಂತ ಮುಖದವನೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ಅನಂತ ತೋಳಿನವನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಘೋಷಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ನಿರ್ದರ್ಶನ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಮಾರ್ಗಣ - ಬಾಣ.

ಪಾಪಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯೇ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯೇಽಪಿ ಭಾಸ್ವದದಯೇ ನಿದ್ರಾಂ^೧ ದ್ವಿಷ್ಟೋಽಚೇಕರಂ-
ಸ್ತೇಭ್ಯೋಽದೀದಿಶದಚ್ಯುತಃ ಶುಭಕೃತೇಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಸುದೀರ್ಘಾಂ ಹಿ ತಾಮ್^೨ |
ಯೈರೀಕ್ಷಾ ನ ಕೃತಾ ರವೇಃ ಕುಮತಿಭಿಸ್ತೇಷಾಂ ದೃಶೋಽಮೀಲಯತ್^೩
ಯೇ ಶುದ್ಧಾಂಬುನಿ ನೋ ಮಮಜ್ವರಹಿತಾಂಸ್ತಾಂಶ್ಚೋಣಿತೇಽಮಜ್ಜಯತ್ ||೨೮||

ಶುಭಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾರು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಮಲಗಿದ್ದರೋ ಅಂತಹ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ನಿದ್ರೆಯನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿದ; ಯಾರು ಸೂರ್ಯನ ದರ್ಶನಮಾಡಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿದ; ಯಾರು ನಿರ್ಮಲವಾದ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನ ಮಾಡಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ರತ್ನಗಳನ್ನು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿದ.

೨ : ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯು ಮೀತ; ಹಾಗೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡದೆ ಮಲಗಿದವರಿಗೆ ಶಾರ್ವತ ನಿದ್ರೆಯೇ ಫಲ. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾದ ಭಾರತೀಯನು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಅಂಧತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎನ್ನುವುದು ಫಲ. ಪ್ರಣೃತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು

೧. ನಿದ್ರಾ ಚೈವ ಸನಿದ್ರಾ ಚ ದ್ವಿದ್ರಾ ನಿದ್ರಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ |

ತತ್ರ ನಿದ್ರಾ ಭವೇನ್ನಿತ್ಯಾ ಸನಿದ್ರಾ ಮೃತಿಕಾಲಗಾ ||

ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರು ರಕ್ತದ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಜೀಳುವ
ದುರಂತಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಠರಾದವರಲ್ಲಾ ಇಂತಹ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ
ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ ತಾಮಸ ಜನರೇ ಆಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲೂ ಗೋಚರಿಸಿದ ಜೀವತ್ಯವಿಧ್ಯ

ಪಾದಾಭ್ಜೇ ಸ್ವಮನೀನಮನ್ ಕತಿಪಯೇ ಮೂರ್ಧಾನಮಾತ್ಮೇತಿತುಃ

ಶಾರ್ಙ್ಗಾನ್ಮುಕ್ತಶರೈರ್ವಿಶೀರ್ಣತನವಃ ಕೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽಮೀಮರನ್ |

ಅನ್ಯೇ ಕೇಽಪಿ ಹರಿಂ ಜರಾಸುತಮಪಿ ತೃಕ್ಷ್ಣಾ ತತೋ ದುದ್ರುವು-

ರ್ಜೀವಾನಾಂ ತ್ರಿತಯೇನ ಸಂಚಿತದಶಾಂ ಸಂದರ್ಶಯಂತೋ ಯುಧಿ ||೨೯||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜೀವರ ತ್ಯವಿಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಒದಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾ
ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಮಣಿಸಿದರು;
ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳಿಂದ ದೇಹ
ಸೀಳಿದವರಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ
ಜರಾಸಂಧನನ್ನೂ ತೊರೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಲಾಯನ ಗೈದರು.

ವಿ : ೧. ಆಗ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡ ಕೆಲವು ಶತ್ರುಪಕ್ಷ-
ದವರು ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವನ ಬಾಣಗಳಿಗೆ ಹಠರಾದರು; ಇನ್ನೂ
ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶರಣಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕರು;
ಮೃತಿಯೊಂದಿದವರು ತಾಮಸರು; ಪಲಾಯನಗೈದವರು ರಾಜಸರು; ಹೀಗೆ ಆ ಮೂರು
ವಿಧದವರು ಜೀವತ್ಯವಿಧಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಕೇಚಿದತಾಃ ಸಮಾಪೇತುರ್ಘಯಾತ್ ಕೇಚಿತ್ತ್ವ ದುದ್ರುವುಃ |

ಕೇಚಿದಾತ್ರಪ್ರಹರಣಾಸ್ತಾ ಭ್ರಮ್ನುರೇನ್ ರಣೇ ||

ಕೇಚಿನ್ನಿಭ್ರಮ್ಯಮಾರ್ಗಾಽಽಪ್ಪಿಪ್ರಾಪ್ತೋರುಚಾಹವಃ |

ರಿಪೂನೇವಾಭ್ಯವರ್ತಂತ ಕ್ರೋಧೋದ್ವತ್ತಾರುಣೇಕ್ಷಣಾಃ |

ಕೇಚಿದ್ ಹಯಾನಪರ್ಯಾಣಾನಾರುಧ್ಯ ದೃಢವಿಕ್ರಮಾಃ |

ಮರ್ದಯಂತೋ ರಿಪೂನ್ ಯುದ್ಧೇ ವಿಮಲಂ ಲೇಭಿರೇ ಯಶಃ ||

ರಾಜಾನಃ ಸಹಸೋದ್ವಪ್ತ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸೈನಿಕಸಂಕ್ರಯಮ್ |

ವಿನಾ ರಣೋಪಸ್ಯರಣಂ ಚಕ್ರುಃ ಕೇಚನ ಸಂಗರಮ್ ||

ಕೇಚಿನ್ನಿಪ್ಸವ್ಯ ಶಿವಿರಂ ದಿವಿರುರ್ಗಹನಂ ವನಮ್ |

ಕೇಚಿನ್ಯಾಗಧಮಾಸಾಧ್ಯ ವಿಜಯಸ್ತುತಿ ಚಾಬ್ರುವನ್ ||

ರಥೇಸ್ತೇಕೇನ ಗೋವಿಂದಃ ಪ್ರವಿತ್ಯ ರಿಪುವಾಹಿನೀಮ್ |

ಜಘಾನ ಸುಬಹೂನ್ ವೀರಾನ್ ಸಾಮುಧಾನ್ ಸರಣೋದ್ಯಮಾನ್ || - ಭಾಗ ೧೦/೧೦/೨೧-೨೬

೨. ತ್ರಿವಿಧಾ ಜೀವಸಂಭಾಸ್ತು ದೇವಮಾನುಷದಾನವಾಃ |

ತತ್ರ ದೇವಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಮಾನುಷೇಷೂತ್ತಮಾಸ್ತಥಾ ||

೨. ಹೀಗೆ ಜೀವತ್ಮವಿಧವು ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೂ ಗೋಚರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬುದು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮನೆಯಿರುವುದು ಸ್ವಾತಿ ಕಠೆ : ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರ್ಹ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸದ್ಗುಣಾನಾಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ | -(ಕಥಾಲಕ್ಷಣ); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮೃತರಾದವರು ತಾಮಸರು; ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷ ತಾಮಸ ಸ್ವಭಾವದ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣ; ಕೃಷ್ಣಹಾಗೂ ಜರಾಸಂಧ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ತೊರೆದು ಓಡಿವರರು ರಾಜಸರು; ಅವರದು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಕೃಷ್ಣದ್ವೇಷವೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜೀವತ್ಮವಿಧವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೊಲ್ಲದಿರಲು ಕಾರಣ

ಯೋ ಮಾಗಧಸ್ಯ ಸಾಧಮ್ಯಮಾಪನ್ನಾನಪಿ ನಾವಧೀತ್ |

ಸ ಮಾಗಧವಧಂ ಹೀನಂ ಮೇನೇ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಃ || ೩೦ ||

ರರಣುಬಂದು ವಂದಿಮಾಗಧನ (ಹೊಗಳುಭಟನೆ) ಸಾಧಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ; ಅಂತಹ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಅವನು ಮಾಗಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದನ್ನು ಹೀನ ಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ.

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಂಹರಿಸದಿರಲು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಮಾಗಧ ಎಂದರೆ ವಂದಿಮಾಗಧದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ತುತಿಮಾಡುವುದು ರರಣಾಗತಿಯ ಲಕ್ಷಣ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲದಿರುವುದು ಸಹಜ. ಜರಾಸಂಧ ಮಾಗಧದೇಶದ ದೊರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಗಧ ಎನ್ನಿಸಿದವನು. ಇದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕನ ಸಾಮ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಬಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು

ಮಧ್ಯಮಾ ಮಾನುಷಾ ಯೇ ತು ಸ್ತುತಿಯೋಗ್ಯಾಃ ಸದೈವ ಹಿ |

ಅಧಮಾ ನಿರಯಾಯ್ವಿವ ದಾನವಾಸ್ತು ತಮೋಲಯಾಃ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧/(೧/೮೩-೮೭)ಭವಿಷ್ಯತವಚನ

ತ್ರಿವಿಧಾ ಭದತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇಹೀನಾಂ ನಾ ಸ್ವಭಾವಜಾ |

ಸ್ವಾತ್ತಿರೀ ರಾಜಸೀ ಚೈವ ತಾಮಸೀ ಚೇತಿ ತಾಂ ರ್ವಣ ||

-ಗೀತಾ.(೧೭/೨)

ಲೋರ್ಧ್ವಂ ಗೃಹ್ಣಂತಿ ಸತ್ತ್ವಶ್ಚಾ ಮಧ್ಯೇ ತಿಸ್ಥಂತಿ ರಾಜಸಾಃ |

ಜಘ್ರಸ್ಯಗುಣವೃತ್ತಿಷ್ಣಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ ||

-ಗೀತಾ.(೧೪/೧೮)

೧. ಯೇ ಪಾಂಡವಾನಾಮುಭವನ್ ಸಯಾಯಾ ದೇವಾಶ್ಚ ದೇವಾನುಚರಾಃ ಸಮಾಸ್ತಾಃ |

ಅಸ್ರೇ ತು ಸರ್ವೇಽಪ್ಯಸುರಾ ಹಿ ಮಧ್ಯಮಾ ಯೇ ಮಾನುಷಾಸ್ತೇ ಚಲಬುದ್ಧಿವತ್ತಯಾಃ ||

ಲಿಂಗಂ ಸುರಾಣಾಂ ಹಿ ಪರೈವ ಭಕ್ತರ್ವಿಪ್ಲೋ ತದಸ್ಯೇಷು ಚ ತತ್ಕತೀಪತಾ |

ಅತೋಽತ್ರ ಯೇ ಯೇ(೨)ವರಿಭಕ್ತತತ್ತರಾಸ್ತೇ ತೇ(೨)ಸುರಾಸ್ತದ್ಭೂತಾ ಏತೇಪತಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧/(೧೧/ ೨೦.೪, ೨೦.೫)

೨. ವಂದೀ ತು ಸ್ತುತಿಪಾಠಕಃ - ಮಾಗಧೋ ಮಧುಕಃ |

- ವೈಜಯಂತಿ

ಕರಣಾಗತರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವಂತಹ ಹೀನಕಾರ್ಯ ಎಂದಾಗುವುದು; ಅದಕ್ಕಿಂತೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನನ್ನು ತಾನೇ ಸಂಹರಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶಿವಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಪಿಷ್ಕುಪೇ ಆದ ತಾನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಅನುಚಿತ. ತನ್ನ ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದು ಸಮುಚಿತ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕರ್ಯ-ವಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ

ಸ ಇತ್ಥಮಾಜೌ^೧ ಬಹುವಾರಮೇನಂ

ವಿಜಿತ್ಯ ಬಾರ್ಹದ್ರಥಮುಗ್ರಸೇನಮ್ |

^೨ಪುರಂ^೩ ಹಿರಣ್ಯಮಲರತ್ನಚಿತ್ರ-

ಮರಿಂದಮೋಽಚೀಕರದಬಿಮದ್ಧೇ || ೩೧ ||

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇನೆಯಿಂದ ಕೊಡಿದ ಆ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ, ಚಿನ್ನ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಲವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಮಸೋದರವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿಸಿದನು.

೧. ಭಯಂ ನ ಕಾರ್ಯಮೇವ ತೇ ಮಯಾ ಹತಃ ಸ ನೇತಿ ಹ |

ಮಯಾ ಹಿ ನೀತಿಹೇತುತಃ ಸ್ವಯಂ ನ ಹಸ್ತತೇ ರಿಪ್ತಃ ||

ನ ಶರ್ವಸಂಶಯಾಗ್ರಣೀಮ್ ದಾರ್ಶನೋತ್ತಮೇನ ತು |

ನಿಹಸ್ತತೇ ಯದಾ ತದಾ ಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಹಿ ಮೇ ಬಲಮ್ ||

ಆತೋ ನ ರಂಕಿತಂ ಮನಃ ಕುರುಷ್ವ ಭೂಪತೇ ಕೃಚಿತ್ |

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಿ ತೇನುಜೌ ನಿಹತ್ಯ ಮಾಗಧೇಶ್ವರಮ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೧/೧೧೭-೧೧೯)

೨. ಯುದ್ಧಾಯ ಜಗ್ತುರಮುನಾಃ ಪ್ರದರೇಮ ಯುದ್ಧೇಷ್ಯತಂತಭಗವಲದರ್ಶಮದಾ ನಿವೃತ್ತಾಃ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ

೩. ಮಾಗಧೋಽಪಿ ನ ಹಂತಪ್ತೋ ಭೂಯಃ ಕರ್ತಾ ಬಲೋದ್ಯಮಮ್ |

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೯/೮)

ತೇನ ಸಾರ್ಥಮಭೂದ್ ಯುದ್ಧಂ ಸಪ್ತಾಹಂ ರಾಮಕೃಷ್ಣಯೋಃ |

ತದಾ ಪರಾಜಿತೋ ಯುದ್ಧೇ ಮಾಗಧೋ ಬಯಸ್ಕೇಕಃ ||

ಸ್ವಾಯಿಮಾನ್ ವಿವಿರತಃ ಸಾನುಗೌ ಮಧುರಾಂ ಪುಟಿಮ್ |

ಏವಂ ಸಪ್ತದಶಕೃತ್ಪ್ರಾಪದಕ್ಷೌಹಿಣೀಬಲಃ ||

ಹತೇಮ ತೇಷ್ವನೇಕೇಮ ತ್ವಕ್ಪೋರಯಾದರಿಭಿರ್ನವ |

ಅಪ್ಪಾದರಮಸಂಗ್ರಾಮೇ ಆಗಾಮಿಸಿ ತದಂತತಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೨/೨೩,೨೪,೨೬)

೪. ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯು ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ, ಹರಿವಂಶ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ, ಸ್ಕಂಧಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ; ಅವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಸುಮತಿ ಶ್ರೀಫಲಮಾರುಮಠದ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕಾಶನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ನನ್ನ 'ದ್ವಾರಕಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೨ : ೧. ಜರಾಸಂಧನು ಬಟ್ಟು ೧೮ ಬಾರಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದ ವಿಷದ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯು ೧೭ನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ಶ್ಲೋಕ ೨೬-೭೦).

ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಬಂದ ಮಥುರೆಯ ಜನರು
ನಿಧಾಯ ತಸ್ಯಾಂ ಮಥುರಾಪುರಸ್ಥಾನ್
ನಿಜಾನ್ ಕ್ಷಣೇನಾಪರಿಮೇಯಶಕ್ತಿಃ |
ವಿದುದ್ಧವೇಽಥೋ ಯವನಂ ದಿಧಕ್ಷುಃ
ಸ್ವಭಕ್ತಹರ್ಯಕ್ಷದರೀಮರಿಘ್ನಃ || ೩೨ ||

ಬಳಿಕ ಆ ಮಥುರಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ, ಯಾರೂ ಅರಿಯಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾದ, ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಲೆಂದು ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ಮುಚುಕುಂದನೆಂಬ ಸಿಂಹದ ಗುಹೆಯತ್ತ ಓಡತೊಡಗಿದನು.

೧. ಅಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ ನಗರಂ ಕೃಷ್ಣೋಽದ್ಭುತಮಚೀಕರತ್ |
ದೃಶ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಹಿ ತ್ವಾಪ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಿಲ್ಪಸೃಷ್ಟುಗಮ್ ||
ರಥಾಚತರದೀಧೀಛಯಃ ಕ್ಷಾವಾಪ್ತು ವಿನಿರ್ಮಿತಮ್ |
ಸುರದ್ಭುಮಲತೋದ್ಯಾನವಿಚಿತ್ರ್ಯೋಪವನಾನ್ವಿತಮ್ ||
ಹೇಮಶೃಂಗೈರ್ವಿವಸ್ವಗ್ನಿಃ ಸ್ವಾಟಕಾಟಾಶ್ಚಲಗೋಪುರೈಃ |
ರಾಜತಾರಪುಟೈಃ ಕೋಷ್ಟೈರ್ಮುಷ್ಣಂ ಹೇಮಪ್ಪಲಂಕೃತೈಃ ||
ರತ್ನಕೂಟೈರ್ಗೃಹೈರ್ಹೇಮೈರ್ಮಹಾಮರಕತಪ್ತಲೈಃ |
ವಾಸ್ತೋಷ್ಠತೀನಾಂ ಚ ಗೃಹೈರ್ವಲಭೀಭಿರ್ದ್ವಿನಿರ್ಮಿತಮ್ ||
ಚಾತುರ್ವರ್ಗ್ಯವನಾಕೀರ್ಣಾಂ ಯದೂನಾಂ ಚ ಗೃಹೈರ್ಲಸತ್ |
ಸುಧರ್ಮಾ ವಾರಿಚಾತಂ ಚ ಮಹೇಂದ್ರಃ ಪ್ರಾಹೀಣೋದರೇಃ ||
ಯತ್ರ ಚಾವಸ್ತಿತೋ ಮತ್ಯೋಗ ಮತ್ಯಥವೈರ್ವಿವಿಧಯುಜ್ಯತೇ |
ಯತ್ ಪ್ರಿಯಂ ದೇವದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕೀರೋದವಾಸಿನಃ ||
ವ್ಯಾಮೃತಕರ್ಣಾನ್ ವರುಣೋ ಹಯಾನ್ ಕುಕ್ಷಾನ್ ಮನೋಹವಾನ್ |
ದದೌ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ ದೇವದೇವಾಯ ತೋಯರಾಟ್ ||
ಅಷ್ಟೌ ಸ್ಥಿಪತಿಃ ಕೋಶಾನ್ ರತ್ನಪೂರ್ಣಾನವಿಕ್ರಿಯಾನ್ |
ತಥಾಽನ್ಯೇ ಲೋಕಪಾಲಾರ್ಹ ದಮಃ ಸ್ವಾಧಿಕೃತಂ ಧನಮ್ ||
ಪದ್ಧೃಷ್ಟ ಮಹಾಪದ್ಮೋ ಮತ್ಪ್ರಕೋರ್ಮಾರ್ಗ ತಥೌದಕಃ |
ನೀಲೋ ಮುಕುಂದಃ ಶಂಖಶ್ಚ ಸ್ವಪಯೋಽಪೌಪ್ತಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
ಯದ್ ಯದ್ ಭಗವತಾ ದತ್ತಮಾಧಿಪತ್ಯಂ ಸ್ಪದ್ವಯೋ |
ಸರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಪಯಾಮಾಸುರ್ವರೌ ಘೋಮಿಗತೇ ಸ್ವಪ ||

-ಭಾಗ (೧೨/೫೩/೨೪-೪೨)

ವಿ : ೧. ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣದ ನಿರ್ಮಾಣ ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧುರೆಯ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹ ಅದ್ಭುತವೇ ಆಗಿದ್ದಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮುಚುಕುಂದ ಬದಲೇಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಳಿಯ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿದ್ದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಸಿಂಹ; ಮುಚುಕುಂದ ಹಾಗೆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಿಂಹ ಎಂದಿರುವುದು ಆತ್ಮತ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಮೇಲ್ಗೋಟಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ ಕಾಲಿಯವನನಿಗೆ ಅಂಜಿ ಓಡಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಮುಚುಕುಂದನ ಮೂಲಕ ಸಂಹರಿಸುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ; ಹರ್ಯಕ್ಷ - ಸಿಂಹ; ದರೀ - ಗುಹೆ.

ಪಲಾಯನದ ನಾಟಕಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪರಾಜ್ಯುಷೋಽಸೌ ಪರಮಃ ಪಲಾಯನ್

ಖಿಲಾಗ್ರತಃ ಕಂಜದಲಾಯತಾಕ್ಷಃ |

ದುರಾತ್ಮನಾಂ ವಕ್ತ್ರನಿರೀಕ್ಷಣಂ ಸ್ವೈ-

ರ್ಜನೈರ್ನ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಿತಿ ಶಂಸತಿ ಸ್ಮ || ೩೩ ||

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ದುಷ್ಕನಾದ ಕಾಲಿಯವನನ ಎದುರಿನಿಂದ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸದೆ ಓಡುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಜನರು ದುರಾತ್ಮರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು.

ವಿ : ೧. ಕಾಲಿಯವನನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಓಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ದುಷ್ಕ-ಜನರತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿ ನೋಡಲೂ ಕೂಡದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದುಷ್ಕಜನರ ಸಂಗ ನಿಸಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅವರ ಮುಖಾವಲೋಕನವೂ ನಿಸಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ.

೩. ಉದ್ಭವಪುಂಧ್ರ ಧರಿಸದವರ ಮುಖಾವಲೋಕನವು ಸಹ ಪಾಪಕರ ಎಂಬ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತ-ಮಹಾರ್ಣವದ ವಚನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು :

ಉದ್ಭವಪುಂಧ್ರವಿಹೀನಸ್ಯ ಶ್ವರಾಸಪದ್ಧರಂ ಮುಖಮ್ |

ಅವಲೋಕ್ಯ ಮುಖಂ ತೇಜಾಮಾದಿತ್ಯಮವಲೋಕಯೇತ್ || (೨೨೩)

ಅವೈಷ್ಣವರೊಂದಿಗೆ ಸಲ್ಲಾಪವೂ ನಿಸಿದ್ಧ

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತೋಽಪಿ ತೇನಾಧ್ಯನ್ಯದತ್ತೋತ್ತರ ಈಶ್ವರಃ |

ಅಸಲ್ಲಾಪಮಸದ್ವರ್ಗೈಃ ಸತಾಂ ಸಂಶಿಕ್ಷಯನ್ನಿವ || ೩೪ ||

ದುಷ್ಪಜನರೊಂದಿಗೆ ಮಾತು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಕಾಲಯವನನು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿದರೂ ಸಹ ಈಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಲಿಲ್ಲ.

೪ : ೧. ದುರ್ಜನರ ಮುಖದರ್ಶನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತುಕತೆ ಸಹ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಅಯೋಗ್ಯಜನರು ಮಾಡುವ ನಂದೆಯನ್ನು ಸಹ ಔದಾಸೀನ್ಯದಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಸರಿಗಳ ಉಳಿದುವಿಕೆಯನ್ನು ಸಿಂಹವಂತು ಲೆಕ್ಕಿಸೀತು ಎಂಬ ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ; ಕ್ರೋಷ್ಯಾಣಾಂ ಶತ್ಕಲಕಲಪ್ರದಂ ವಿರಾವಂ ಪಂಚಾಷ್ಠೋ ನ ಹಿ ಗಣಯೇದುದಾರವೀರ್ಯಃ (೧೬/೨೨).

ಮುಚುಕುಂದನನ್ನು ಮುಕುಂದ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮೂರ್ಖ ಕಾಲಯವನ
 ನಿಂದ್ರಾಲೋಮುಗಚುಕುಂದಭೂವರಮಣೇರ್ವಿದ್ಯೋತಮಾನಾಂ ಗುಹಾ-
 ಮಧ್ಯಾಸೀನಮಗಮ್ಯಮಲ್ಪಮತಿಭಿಃ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಬುದ್ಧಂ ಸ್ವತಃ |
 ಹೃದ್ಯೋಮಸ್ಥಿತಮುಗ್ಧಜೀವನಿಕರಾದ್ಧುರ್ಧೀರಭಿನ್ನಂ ವದ-
 ನ್ನದ್ವೈತೀವ ನೃಪಾತ್ ಸ ಭೇದರಹಿತಂ ಬುದ್ಧ್ವಾನ್ವಮಂಪ್ರಾಪುರಃ || ೩೫ ||

ನಿದ್ರಿಸಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದ ಎಂಬ ರಾಜನ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಮಂದಮತಿಗಳು ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧನೂ ಸದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು

೧. ಪುರಾ ದೇವಾಸುರೇ ಯುದ್ಧೇ ಕೃತಕರ್ಮಾ ಮಹಾಬಲಃ |
 ವರೇಣ ಭಂದಿತೋ ದೇವೈರ್ನಿದ್ರಾಮೇವ ಗ್ರಹೀತವಾನ್ |
 ಶ್ಶಾಂತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಾಗೇವಂ ತದಾ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ ಕಿಲ |
 ಪ್ರಸುಪ್ತಂ ಬೋಧಯೇದ್ಭೋ ಮಾಂ ತದ್ಭವೇಯಮಹಂ ಸುರಾಃ |
 ಚಕ್ಷುಷಾ ಕ್ಷೋಧದೀಪ್ತೇನೇತ್ಯೇವಮಾಹ ಪುನಃ ಪುನಃ |
 ಏವಮಸ್ತಿ ತಿ ತಂ ಶತ್ರು ಉವಾಚ ತ್ರಿದಶೈಃ ಸಹ |
 ಸ ಸುರೈರಭ್ಯಸುಪ್ತಾತೋ ಮಾಸುಪಂ ಲೋಕಮಾಗತಃ |
 ಸ ವರ್ವತಗುಹಾಂ ಕಾಂಚತ್ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಶಮಕರ್ತಿಕಃ |
 ಸುಷ್ಪಾಪ ಕಾಲಮೇತಂ ವೈ ಯಾಮತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ದರ್ಶನಮ್ |
 ತತಃಪುಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ನಾರದೇನ ನಿವೇದಿತಮ್ |
 ವರದಾಸಂ ಚ ದೇವೇಭ್ಯಸೇವಸ್ಯ ಚ ಭೂಪತೇಃ |
 ಅನುಗಮ್ಯ ಮಾನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತು ತೇನ ಮೋಚ್ಯೇನ ಶತೃಣಾ |
 ತಾಂ ಗುಹಾಂ ಮುಚುಕುಂದಸ್ಯ ಪ್ರವೇಶ ವಿನೀತವಾನ್ |
 ಶಿರಃಪಾಶೇ ತು ರಾಜರ್ಷೇರ್ಮುಗಚುಕುಂದಸ್ಯ ಕೇಶವಃ |
 ನಂದರಗನಪಥಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ತಸ್ಯೈ ಬುದ್ಧಿಮಹಾಂ ಪರಃ | ಇತಿ |

- ಹರಿವಂಶ

ಹೃದಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಮುಗ್ಧರಾದ ಜೀವಸಮುದಾಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದವನಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಅದ್ವೈತಿಯಂತೆ ಆ ದುಷ್ಟವಾದ ಕಾಲಯವನನು ಮುಚುಕುಂದ-
ನಿಂದ ಭಿನ್ನನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದನು.

೧. ಮುಚುಕುಂದ ಮಲಗಿದ್ದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಲಾಗದೆ
ಕಾಲಯವನನು ಅಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದನನ್ನೇ ಮುಕುಂದ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಮೂಲಕ
ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಜೀವ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅದ್ವೈತಿಯಂತಹವನು
ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮುಚುಕುಂದನನ್ನು ಮುಕುಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಪಚಾರವಾಗಿದೆ
ಜೀವೇಶ್ವರ ಅಭೇದವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವಂತಹ ಅದ್ವೈತಮತದ ಅನುಸರಣೆಯೇ ಆಯಿತು
ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಂತಹ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯೇ ಕಾಲಯವನನ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ
ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ : ಮಿಥ್ಯಾಚ್ಛಾನೇನ ಚ ತಮಃ - (ಅಣುಭಾಷ್ಯ)

ಜೀವೇಶ್ವರೈಕೈವೈಶ್ವರಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ವಲ್ಲ

ಐಕ್ಯಂ ಸಿಸಾಧಯಿಷಿತಂ ಯದಿ ತತ್ ಕಿಮರ್ಥಂ

ರಕ್ಷೋಽಚ್ಯುತತ್ವಮತಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಶುಕೋ ನ ಸೇಹೇ |

ಅಸ್ಯ ಚ್ಯುತೋಽಹಮಿತಿ ದಿಕ್ಷು ವಿಘೋಷಯಂತಂ

ಕಸ್ಮಾತ್ ಸ ಪೌಂಡ್ರಕಮಗರ್ಹಯದರ್ಹಣೇಯಃ || ೩೬ ||

ಶ್ರೀಕುಮುನಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸನಿದ್ದ
ಮುಚುಕುಂದನೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಸಹಿಸದವರಾದರು? 'ನಾನೇ ಅಚ್ಯುತ'
ಎಂದು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪೌಂಡ್ರಕವಾಸುದೇವನನ್ನು ಆ ಪೂಜ್ಯರಾದ
ಶ್ರೀಕುಮುನಿಗಳು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ತಿಗಳುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ವಾಸುದೇವೋಽಪರೀಣೋಽಹಮೇಕ ವಿವ ನ ಚಾಪರಃ |

ಭೂತಾನಾಮನುಕಂಪಾರ್ಥಂ ತ್ವಂ ತು ಮಿಥ್ಯಾಭಿಧಾಂ ತ್ವಜ ||

ಯಾಃ ತ್ವಮಸೃಷ್ಟಿಹಾನ್ ದುಃಖಾನ್ವಿಭ್ರಷ್ಟಾಃ ತವತ್ |

ತ್ವಕ್ಷಿಪ್ತಂ ದೂಂ ತ್ವಂ ಶರಣಂ ನೋ ಚೇತ್ ದೇಹಿ ದುಮಾಹವಹ ||

- ಭಾಗ.(೧೦/೬೯/೧೮,೧೯)

೨. ಆದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವೇಗಾನ್ವ ಧ್ಯಾಯಗ್ನಾಪಾರಂ ತಮಃ |

ತದ್ರಾಧ್ಯಾತೋ ಮುನೀ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಭೇರ್ಯಾ ಹ್ಯಾಪಯತೋಽನಿವಹ ||

ಆಸುರಾ ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ವ ಪಿರಾಚಾಸ್ತತ್ಪ್ರ ಸ್ಥಿತಾಃ |

ವಿ : ಕಾಲಯವನನು ಮುಚುಕುಂದನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ತಿಳಿದದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿ ಎನ್ನಿಸುವುದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಮೂಢ ಎಂದು ವಿಶೇಷ್ಯಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ 'ನಾನು ನಿಜವಾದ ವಾಸುದೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪೌಂಡ್ರಕವಾಸುದೇವನನ್ನು ಮೂರ್ಖನೆಂದೂ ವಿಶೇಷ ಉಚ್ಚೇಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕಾಲಯವನನದು ಅಕ್ಷಮ್ಯ ಅಪರಾಧ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಲಯವನನ ಸಂಹಾರ - ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ

ಪ್ರದಾದ್ಯ ನಯನಾಗ್ನಿನಾ ಯವನಕಾನನಂ ಭೂಪತೇ-

ಭರ್ವಾಖ್ಯಗಹನಂ ಪುನಃ ಸ್ವಪದಪದ್ಮವೀಕ್ಷಾಗ್ನಿನಾ |

ವಿನಾಶ್ಯ ಮುಚುಕುಂದಹೃತ್ಸರಸಿಜಾತಭಾನುಃ ತಸ್ಯ-

ರಿಯಾಯ ಪುರಮಾತ್ಮನೋ ಜಲಧಿಮಧ್ಯರತ್ನಾಯಿತಾಮ್^೧ || ೩.೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕಾಲಯವನನೆಂಬ ಕಾಡನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿಸಿದ ; ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಕಂಡ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಆ ರಾಜನ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡನ್ನು ಸಹ ಬೂದಿಮಾಡಿದ ; ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ಹೃದಯಕಮಲದ ಸೂರ್ಯನಾದ ಅವನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರತ್ನದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ : ೧. ಕಾಲಯವನನು ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಗೆ ಭಸ್ಮವಾದ; ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಗೆ ಬೂದಿಯಾಯಿತು; ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದನಿಗೆ ಅವನ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ತನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೋರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ ; ಸರಸಿಜಾತ - ಕಮಲ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದ ರತ್ನ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಅಪೂರ್ವ ; ಸಮುದ್ರವೇ ರತ್ನಾಕರ - ದ್ವಾರಕೆಯು ರತ್ನಾಕರದ ಮಧ್ಯದ ರತ್ನ ಎಂಬ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಭೂಮೌ ತತ್ಪಥುಗಾ ಸರ್ಪಂ ನಿರಸ್ತಂ ಮಹಿಶಾತ್ಮನಾ |

ಪುನಃ ಕಲಿಯುಗೇ ಪ್ರಾಪ್ತ ಅಪ್ಪಾವಿಂಶತಿಮಃ ಮನೋಃ |

ವೈವಸ್ವತಸ್ಯ ನಮಯೀ ಚಾತಾ ಕ್ಷೋಭವತಾ ಭುವಿ |

ಮಾ ಪಯಂತಿ ದುರಾತ್ಮನೋ ಮಣಿಮಾಂಸತುರಗರಃ || - ಭವಿಷ್ಯಪುರಾಣ ಭಾಗವತಾತಂಕುರ(೪/೧೧/೨೨)

೧. "ಸ್ತೋತ್ರೋ ಬಾಲವಾಕ್ಯೇನ ಮೇನೇ ಸ್ತಾತ್ಯಾಗಮುಚ್ಯತಮ್ | ಕಥಿತಂ ತದುಪಾಕರ್ಣ್ಯ" ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಂದಿತವಾನ್ ವಸಂಗಾದಿವಮುಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. "ಇತಿ ದುತ್ಯಾಚ್ಯುತಂ ಮೂಢಃ ಸ್ವಪದಾ ತಮತಾಡಯತ್" ಇತಿ ಭಾಗವತಃ (೧೦/೫/೧೦) |

೩. ಪೃಥ್ವೀವೃತ್ತಮ್ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪತ್ರವನ್ನು ತಲುಪಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನಿಜೈ: ಸಹ ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ನಿವಸತ್ಯಂಬುಜೇಕ್ಷಣೇ |

ಅಜಯಾ ಪ್ರೇಷಿತಂ ಪತ್ರಂ ದ್ವಿಜ: ಕೃಪ್ತಧುಪಾಹರತ್ || ೩೮ ||

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾಗ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ-
ಯಾದ ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಕಳುಹಿಸಿದ ಪತ್ರವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ತಂದು ನೀಡಿದ.

೧. ಆ ವೇಳೆಗೆ ದುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಶಿರುಪಾಲನೆಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ಅಣ್ಣ ರುಗ್ಮಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಹೇಳಿದ್ದ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಲವಂತದಿಂದ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಭೀಷ್ಮಕನನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದ. ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಸ್ವತಃ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಮಹಾಮಹಿಮಳಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೂಲಕ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು.

೨. ಕನ್ಯೆಯು ಮುಚ್ಚಿದ ಯೋಗ್ಯ ವರನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಪೋಷಕರ ಇಂತಹ ರೀತಿಯನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವ ತಂತ್ರವನ್ನೂ ಸಹ ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿರುವಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಪನುಮಂತನು ತಾನೇ ರಾವಣಾದಿಗಳ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮವೇವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಿಚ್ಛಂತ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪತ್ರದ ವಿವರಗಳು

ಧನ್ಯಾಽಬಲಾ ಸಾ ವಿಭವೇ ಭವೇದ್ಯಾ

ವೇದ್ಯಾಯ ಭೂಮ್ನೇ ಪುರುಷಾಯ ಸಾಮ್ನಾ |

ಸಾಮ್ನಾಯರಾಸ್ಮೋದಿತಧರ್ಮಪಾತ್ರೇ

ಪಾತ್ರೇಷು ದತ್ತಾತ್ಮಪದಾಯ ದತ್ತಾ || ೩೯ ||

ಸಾಮಗುಣದಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಾಡ್ತನೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ವೇದಸಮೇತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ-
ಮೀಮಾಂಸಾರಾಸ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಪ್ರಭುಪೂ-
ಸುಜೀವಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ನೀಡುವವನೂ ಆದ ಪರಮಪುರುಷನಾದ
ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ಯೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಧನ್ಯಳು.

೨. ೧. ರುಗ್ಗೀಯು ಮೆಚ್ಚಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವೀಡು. ಹೀಗೆ ಉತ್ತಮನಾದ ವರನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ಯೆಯ ರೀತಿ ಶ್ಲಾಘ್ಯ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯದೋಷಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಕಲವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಸಾಮಾನ್ಯತೆಗೋಲಿ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದು ಮಹಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪೂ ಆಗಿದೆ.

೩. ಆಮ್ನಾಯ ಎಂದರೆ ವೇದ; ಎಂದೂ ಪಾಠದಲ್ಲೂ ಸಹ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು: ಆಮ್ನಾಯೋಽನನ್ಯಥಾಪಾಕಾತ್ ; ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಅಬಲಾ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ಅಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ; ಆ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ; ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಬಲ ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ರುಗ್ಗೀಣದೇವಿಗೆ ಅಬಲಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಪುರುಷ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣಪದ್ಧುಣ ಎಂದರ್ಥ. ಪಾತ್ರರು ಎಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹಕ ಅರ್ಹರು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ.

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕುರ್ವಂತಿ ಕಾಮವಶಗಾ ಮಯಿ ಚಿತ್ತಮನ್ಯೇ

ಕುರ್ವಂತಿಕಾಗತಯಮಾನುಚರಾನ್ ರಣೇ ತಾನ್ |

ದೇಹ್ಯಂಗಜಾಕೃತಿಶತೋರ್ಜಿತರಮ್ಯರೂಪ

ದೇಹ್ಯಂಗಜಾತನಿಲಯಾಂಘ್ರಿಸರೋಜಸೇವಾಮ್ || ೪೦ ||

ಎಲ್ಲಿ ಅನಂದಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಮವಶವಾದ ಕೆಲವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಿರುವರು; ಬಳಿಗೆ ಬರುವ ಅವರನ್ನು ನೀನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಮನ ಅನುಚರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಅನಂತ ಮನ್ಮಥರ ರೂಪವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಸುಂದರರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಜೀವಿಗಳ ದೇಹದ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನೇ! ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ನೀಡು.

೨. ೧. ಅಂಗಜ ಎಂದರೆ ಕಾಮ; ದೇಹ್ಯಂಗಜಾತನಿಲಯ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೂಪದ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ಎಂದರ್ಥ; (ಕುರು + ಅಂತಿಕಾಗತಯಮಾನುಚರಾನ್).

೨. ಅಂಗಜಾಕೃತಿಶತ ಎಂದರೆ ಅನಂತ ಮನ್ಮಥರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಎಂದರ್ಥ; 'ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಪಮನ್ಮಥಃ' ; ಇಲ್ಲಿ ಶತ ಎಂಬುದು ಅನಂತ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೧. ದಿವಿ ಸೂರ್ಯಸಪ್ತಸ್ಯ ಭವೇದ್ಭಗವದುತ್ತಿತಾ |

ಯದಿ ಭಾಃ ಸದೃಶೀ ಸಾ ಸ್ಯಾದ್ವಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ ||

-ಗೀತಾ(೧೧/೧೨)

ತನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ದುಗ್ಗಿನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಭವತಾಪಹರಾಪಾಂಗ ಭವತಾಽಪಹೃತ್ಯವ ಧೀಃ |

ಚರಣಾಂಕಕೃತಾಂಕಾಂ ಮಾಂ ಚ ರಣಾಂಗಣತೋ ನಯ || ೪೧ ||

ಸಂಸಾರದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹ ಕುಡಿನೋಟದವನೇ ! ನಿನಿಂದಮಾತ್ರವೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ; ನಿನ್ನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಧ್ವಜಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ರಣಾಂಗಣದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು.

೧ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಭವತಾ, ಭವತಾ, ಚರಣ, ಚರಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ 'ಚರಣಾಂಕಕೃತಾಂಕಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಕ್ರಸ್ಥಳದ ಗಂಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಧ್ವಜಾದಿ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾರದರ ಬಾಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಂದಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ದುಗ್ಗಿನೆಯ ಮನಸ್ಸು ನೆಚ್ಚಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ದುಗ್ಗಿನೆಯು ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಇದು ಚರಣಾಂಕಕೃತಾಂಕ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂಚನೆ.

೩. ಅಯೋಗ್ಯರು ತಾವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವವರಲ್ಲದವರಾದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನೋವು ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಯೇ ಭಗವಂತ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ

ಧಿಕೃತ್ಯಾಹಮುಮೇಶಹಂಸಗಮನೌ ಸ್ವರ್ಗೇಶ್ವರಾಗ್ನೀ ಭವ-

ತೂಕ್ತಾಸ್ತತ್ತಹೃದಂಗ ಲೋಕಮಖಿಲಂ ದೇವೌಘಮಾನ್ಯಾನ್ ಮುನೀನ್ |

ಸಚ್ಚಾಸ್ತಾಧ್ವನಿ ಕೋವಿದಾನಪಿ ಬುಧಾಂಸ್ತಯ್ಯೇವ ಯತಸ್ತು ಹಾ

ವಿಶ್ವಾಧೀಶ್ವರತಾಂ ಭವಘ್ನ ಭವತಸ್ತನ್ನಿಶ್ಚಿನೋಮಿ ಪ್ರಭೋ || ೪೨ ||

ಎಲೈ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ! ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಹಾಗೂ ಹಂಸವಾದನರಾದ ವೃಹರನ್ನೂ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ದೇವಸಮೂಹದಿಂದ ಮಾನಿತರಾದ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕೋವಿದರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದು, ನಿನ್ನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾದ ನಾನು, ನೀನು ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಒಡೆಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆನು.

೨ : ೧. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಇಂದ್ರ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಒಡತಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. "ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀದರ್ಶಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರ - ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ - ಇಂದ್ರ.

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಭರೇಷೂಕ್ತದ ಅರ್ಥ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು

ಶಂಭುಃ ಪುತ್ರಸಮಃ ಸ ಮೇ ಪುರರಿಪುಃ ಪೌತ್ರಃ ಶಶೀ ಸೋದರಃ

ಸಿಂಧುರ್ಮೇ ಜನಕಾಯಿತೋ ಮಧುಸಖೋ ಮತುಸ್ಸನಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಭೋ |

ಅಂಬಾಹಂ ಸಕಲಸ್ಯ ಚೇತಿ ಕಮಲಾ ಕೃಷ್ಣ ಕಲಗ್ನಂ ಮನೋ-

ಭೃಂಗಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಕೃತೋಗ್ರಶಪಥಾ ಸ್ವಂ ರೂಪಮಸ್ವಪ್ನಯತ್ || ೪೩ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಗನಿದ್ದಂತೆ ; ಶಿವನು ನನಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ, ಚಂದ್ರ ಸಹೋದರ, ಸಿಂಧುರಾಜನಾದ ವರುಣ ತಂದೆಯಂತಹವನು. ಮನ್ನಥನು ನನಗೆ ಪುತ್ರಕಲ್ಪನು. ಎಲೈ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಾನು ಸಕಲರಿಗೂ ತಾಯಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಕಠೋರಶಪಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಳು.

೨ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ತನ್ನ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳ ತಾಯಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತನಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಪತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾಮಿರ್ಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವಳು.

೧. ಹೃದಯಂ ತು ಭವತುಕ್ತಂ ಅಂಭರೇಷೂಕ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೂಕ್ತಾಪ್ತಂ ತೋ ವಿಪ್ಲವುಹಿಮಾಪತಿಪಾದಕೃತಾತ್ | -ವ್ಯಾ. ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರವಮೇವ ವೇದೈಃ ಇತಿ | -ಗೀತಾ/(೧೫/೧೬)

ದೇವತಾಸರ್ವವಿದ್ಯಾಣಾಂ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ |

ಋತೇ ತತ್ತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವತಾ ಶ್ರೀಸುಧಾಂಶ್ಚ ಚ ||

ಋತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಬ್ರಹ್ಮವ ಶತಸ್ತೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಚ |

ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಣಂ ತು ಶಕ್ಯಂತಾ ದೇವತಾ ಮತಾಃ ||

- ಬುಗ್ಯಾಕ್ಷ (ವ್ಯಾ.)

೨. ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾತ್ ತ್ವಮೇವ ಮತ್ಸ್ಮದಾವಿಷಯೋ ಮಾಂ ನ ವರಯತಿ ಚೇದೇತದ್ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭಾಷೇತೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಅಹಂ ರುದ್ರಾಯ ಧನುರಾತನೋಮಿ | ಅಹಂ ಸುಮೇ ಪಿತರಮಸ್ಯ | ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ಧಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮ್" ಇತಿ ಭಿಕ್ಷುತಯೋರ್ಮರ್ತ್ಯೋಽಪ್ಯವರತ್ತಮೇವ | -ವ್ಯಾ.

"ಬಿಡುಮೃಗಹಮಿಂದ್ರಾಗ್ನೇ" ಇತ್ಯತ್ರ ಧಿಗೈತ್ಯ ತಯೋಃ ಪೂಜ್ಯತ್ವೇನ ಸ್ವತೋಃಪರತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ಯೋ ವಿವಶ್ವತಿ ಯಃ ಪ್ರಾಣತಿ ಯ ಈಂ ಕ್ರುಣೋತಿ ಮಯಾ ಸೋನಮುಕ್ತಿ" ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು. ಆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಭಿಮಾನಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುತ್ರ ಎನ್ನದೆ ಪುತ್ರಸಮ ಎಂದಿರುವರಂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಾಗರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು; ವರುಣ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸುವನು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಳಾದವಳೇ ಹೊರತು ಜನಿಸಿಬಿಡುವಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಮುದ್ರಪುತ್ರಿ ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರವಾದವೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಜನಕಾಯಿತಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಪು ಸದಾ ಕಮಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಸ್ಸು ಭೃಂಗ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಅಚ್ಯುತ

ನಿತ್ಯಾನಂದಚಿದಾಕೃತಿಂ ಯದುಪತೇ ತ್ವಾಪೇವ ಮನ್ಯೇ ಪತಿಂ
ಯತ್ ತೇಽಸ್ವಚ್ಯುತನಾಮ ವಿಶ್ವವಿದಿತಂ ವೀರಾಗ್ಯ ಗಾನನ್ಯಗಮ್ |
ತಚ್ಚಿನ್ಯಾತ್ರಸಮೀಕ್ಷಯಾ ಯದಿ ತದಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಕಿಂ ನಾಚ್ಯತಾ
ಯದ್ಯೇತಚ್ಚಿರಕಾಲಸಂಸ್ಥಿತಿಕೃತಂ ಪುತ್ರೇ ತವ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ || ೪೪ ||

ಎಲೈ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನಿತ್ಯ ಆನಂದ-ಜ್ಞಾನದೇಹನಾದ ನಿನಗೇ ನಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿರುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಚ್ಯುತ ಎಂಬ ವಿಶ್ವವಿಮೂಢವಾದ ಹೆಸರು ಎಲೈ ವೀರಶೇಷನೇ, ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇದೆ ಇತರರಿಗಲ್ಲ. ಅಚ್ಯುತತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಅದು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾನಂದದ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಇತರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಚ್ಯುತರೇ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲ ನೆಲೆಸುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಮಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಆ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಪಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ತಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ನೀಡಿರುವಳು. ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೂ ಒಡತಿಯಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು. ಎಂದರೆ

೧. ಚತುರ್ಮುಖಮಾತೃತ್ವಂ ಸಮುದ್ರಸಹೋದರೀತ್ವಂ ಲೋಕಮಾತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಲಕ್ಷಾಃ
ಅಪ್ರಾಕೃತವಿಗ್ರಹತ್ವೇನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಭಾವಾತ್ | ಸದಾಪರೀತನೋ ವಿಕಾರಾಭಾವಾಚ್ಚ ಪುತ್ರಸಮಃ
ಜನಕಾಯಿತಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ||

೨. ಇದು 'ಕ್ಷಯ್ಯಚ್ಯುತಾವಿರತಿ ಚಿತ್ರಮಪತ್ರಪಂ ಮೇ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತವಚನದ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಥಾ ನಾರರಹಿತಳು. ಅಂತಹವಳು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ನಾರವಿಲ್ಲದ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಉಚಿತ. ಅಂತಹ ಪತಿಯಾದವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. 'ಕೇವಲ ನಾರಾಭಾವರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವವೊಂದೇ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲದ ವರೆಗಿನ ದೇಹವೂ ಸಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದೇಹದ ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಇಂತಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.'

೩. ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದೇಹಹಾನಿ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾರವು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ನಾರವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ:

ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ಣತಾ ।

ನಾರಚತುರ್ವಿಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತದಭಾವೋ ಹರೇಃ ಸದಾ ॥ -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೨/೧೮)

ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಅಳಿಯದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಶೇಷೇಽಂಗ ಶೇಷೇ ಯದಶೇಷಮಂತೇ

ಬಿಭ್ರತ್ಸ್ತಮುಭ್ರದ್ಯುತಿರಾತ್ಮಗರ್ಭೇ ।

ಆನಂದಸಾಂದ್ರಾಕೃತಿಮಚ್ಯುತಂ ತ್ವಾಂ

ಶ್ರೀಶಂ ತದೀಶಂ ವರಯಾಮಿ ನಾನ್ಯಮ್ ॥ ೪೫ ॥

ಪೂಜ್ಯನೇ! ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ನೀನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲವನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವಿ; ಅಂತಹ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ದೇಹದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ವರಿಸುವನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಅಲ್ಲ.

ವಿ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾದರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾತ್ರ ಸಕಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚ್ಯುತನಾಗಿರುವನು. ಅದರಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಂತೆಯೇ ಇರುವಳು. ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ತಾನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾನು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ವರಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅವ್ಯಾಸೇನ ಕೃತಂ ಯದಿ ತದಾ ಏವ ಪ್ರತೇ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾಯತಿ ಚತುರ್ಮುಖೋಚ್ಯುತಕಾಮಿ ಸ್ಯಾತ್ । ಇತರೇಭ್ಯೋ ದೇಹಬಹುಕಾಲಾವಸ್ಥಾನ್ಯ ತತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ತಸ್ಯಾತ್ಮಾಂತರಂಗ್ಯಾನುಪಪನ್ನತ್ವಾದ್ರೇಹನಿತ್ಯತಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ತಮಾಚ್ಯುತಕಾಮೇತಿ ಫಲಿತೋಽರ್ಥಃ ॥ -ವ್ಯಾ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು. ಆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಭಿಮಾನಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುತ್ರ ಎನ್ನದೆ ಪುತ್ರಸಮ ಎಂದಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಾಗರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು; ವರುಣ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸುವನು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಳಾದವಳೇ ಹೊರತು ಜನಿಸಿಬಂದವಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಮುದ್ರಪುತ್ರಿ ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರವಾದವೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಜನಕಾಯಿತ: ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವು ಸದಾ ಕಮಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಸ್ಸು ಭೃಗು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಅಚ್ಯುತ

ನಿತ್ಯಾನಂದಚಿದಾಕೃತಿಂ ಯದುಪತೇ ತ್ವಾಮೇವ ಮನ್ಯೇ ಪತಿಂ
ಯತ್ ತೇಽಸ್ತೃಚ್ಯುತನಾಮ ವಿಶ್ವವಿದಿತಂ ವೀರಾಗ್ರ್ಯ ಗಾನನ್ಯಗಮ್ |
ತಚ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸಮೀಕ್ಷಯಾ ಯದಿ ತದಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಕಿಂ ನಾಚ್ಯತಾ
ಯದ್ಯೇತಚ್ಚಿರಕಾಲಸಂಸ್ಥಿತಿಕೃತಂ ಪುತ್ರೇ ತವ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ || ೪೪ ||

ಎಲೈ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನಿತ್ಯ ಅನಂದ-ಜ್ಞಾನದೇಹನಾದ ನಿನ್ನನೇ ನಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿರುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಚ್ಯುತ ಎಂಬ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಹೆಸರು ಎಲೈ ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠನೇ, ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇದೆ ಇತರರಿಗಲ್ಲ. ಅಚ್ಯುತತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಅದು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾನಂದದ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಇತರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಚ್ಯುತರೇ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅತಿರೀರ್ಘಕಾಲ ನೆಲೆಸುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಮಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಆ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಪಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ತಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ರುಗ್ಗಿನೆಯು ನೀಡಿರುವಳು. ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೂ ಒಡತಿಯಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು. ಎಂದರೆ

೧. ಚತುರ್ಮುಖಮಾತೃತ್ವಂ ಸಮುದ್ರಸಹೋದರೀತ್ವಂ ಲೋಕಮಾತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ
ಅಪ್ಯಾಕೃತವಿಗ್ರಹತ್ವೇನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್ | ಸಮುದರೀತನೋ ವಿಕಾರಾಭಾವಾಚ್ಚ ಪುತ್ರಸಮೀ
ಜನಕಾಯಿತ ಚತುರ್ಮುಖಾಃ ||

೨. ಇದು 'ತಸ್ಯಾಚ್ಯುತಾವಿರತಿ ಚಿತ್ರಮಪತ್ರಪಂ ಮೇ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತವಚನದ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಥಾ ನಾರರಹಿತಳು. ಅಂತಹವಳು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ನಾರವಿಲ್ಲದ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಉಚಿತ. ಅಂತಹ ಪತಿಯಾದವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. 'ಕೇವಲ ನಾರಾಭಾವರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವವೊಂದೇ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲದ ವರೆಗಿನ ದೇಹವೂ ಸಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದೇಹದ ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಇಂತಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.'

೩. ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದೇಹಹಾನಿ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾರವು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ನಾರವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ:

ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ಣತಾ |

ನಾರಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪೋಕ್ತಸ್ತದಭಾವೋ ಹರೇಃ ಸದಾ || -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೨/೧೮)

ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಅಳಿಯದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಶೇಷೇಽಂಗ ಶೇಷೇ ಯದಶೇಷಮಂತೇ

ಬಿಭ್ರತ್ಸ್ತ ಮುಭ್ರದ್ಯುತಿರಾತ್ಮಗರ್ಭೀ |

ಆನಂದಸಾಂದ್ರಾಕೃತಿಮಚ್ಯುತಂ ತ್ವಾಂ

ಶ್ರೀಶಂ ತದೀಶಂ ವರಯಾಮಿ ನಾನ್ಯಮ್ || ೪೫ ||

ಪೂಜ್ಯನೇ! ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ನೀನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲವನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ-
ಕೊಂಡು, ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿರುವ; ಅಂತಹ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ದೇಹದ ಅಚ್ಯುತನಾದ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ವರಿಸುವನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಅಲ್ಲ.

ವಿ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಾರವಾದರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾತ್ರ ಸಕಲವನ್ನೂ ತನ್ನ
ಒಡಲಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚ್ಯುತನಾಗಿರುವನು. ಅದರಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಅವನೊಂದಿಗೆ
ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಂತೆಯೇ ಇರುವಳು. ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ತಾನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾನು
ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ವರಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅವಸ್ಥಾನೇನ ಕೃತಂ ಯದಿ ತದಾ ವಿವ ಪ್ರತೇ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾಯಾಚಿ ಚತುರ್ಮುಖೇಚ್ಯುತಗಾಮಿ ಸ್ಯಾತ್ |

ಇತರೇಭ್ಯೋ ದೇಹಬಹುಕಾಲಾವಸ್ಥಾಸ್ಥ ತತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಶ್ವಾತೃಕ್ಷಾಂತರಾನ್ಯಾನುವರ್ತನ್

ತ್ವಾದ್ವೇದನಿತ್ಯತಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ತವಾಚ್ಯುತಗಾಮೀತಿ ಫಲಿತೋಽರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಂದೆ ಅಣುವೆನ್ನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
 ದಶಾವೃತೀದಂ ಕಿಲ ಪದ್ಮಜಾಂಡ-
 ಮನೇಕಧಾ ಯಸ್ಯ ಹಿ ರೋಮಕೂಪೇ |
 ಪರಾಣುವತ್ ತಿಷ್ಠತಿ ಪಂಚಭೂತ-
 ಭವಃ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ತವಾಂಗ ದೇಹಃ || ೪೬ ||

ಪ್ರಿಯನೇ ! ಹತ್ತು ಅವರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಯಾವ ನನ್ನ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ
 ಪರಮಾಣುವಿನಂತೆ ಇರುವುದೋ, ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ
 ದೇಹವೆಲ್ಲಿಯದು? ; (ಪದ್ಮಜಾಂಡ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ).

೨ : ೧. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಪಂಚವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವಷ್ಟು
 ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತ ದೇಹ ಅದಂತು ಪಂಚಭೂತಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಲು
 ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು ; ಆವೃತಿ - ಆವರಣ.

೨. ದಶಾವರಣಗಳ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ :

ಸಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮನೋಭಿಮಾನಮಹತ್ತ್ವತ್ಯಾ ವೃತಮಬ್ಜಜಾದಿಭಿಃ |
 ಸುರೈಃ ಶಿವೇತ್ಯರ್ಣರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುತಂ ದದರ್ಶಾಸ್ಯ ತನೌ ಯಶೋದಾ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೧೪)

ದುಗ್ಗಿನಯ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಗೋಪೀರಗೋಪೀಃ ಕಿಲ^೧ ಲೋಕನಾಥ

ಸ್ವಾಪ್ಪಚ್ಛಿದ್ರಾಪಾದನವಿಕ್ರಮೌಘ |

ಏವಂ ವಿಭೋ ಪಂಚಿತದುರ್ದಶಾಂ ಮಾಂ

ಸ್ವಿಯಾಂ ದಯಾಪಾರಿನಿಧೇ ವಿಧೇಹಿ || ೪೭ ||

ಎಲೈ ಲೋಕನಾಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನನ್ನವರ ಆಪತ್ತನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹ ಪರಾಕ್ರಮ-
 ರಾರಿಂಮೇ ! ಕರುಣಾಸಾಗರನೇ ! ನೀನು ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದೆಯಲ್ಲವೇ !
 ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ದುರ್ದಶೆಯಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡು.

೧. "ಸಾಂಡಕೋರೋ ಬಹಿರಂಶಂ ಪಂಚಾರತ್ನೋಪವಿನ್ಯತಃ | ದಶೋತ್ತರಾಧಿಕೃತ್ಯಾ ವೃವಿಷ್ಟ ಪರಮಾಣುವತ್
 | ಲಕ್ಷ್ಮೀಂತೇರಿತರ್ಗತಾದ್ವಾನ್ವೇ ಕೋಟಿರೋ ಹೃಂಡರಾಯಃ" ಇತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ದ್ಯೋತಯತಿಃ | -ವ್ಯಾ-
 ಸಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮನೋಭಿಮಾನಮಹತ್ತ್ವತ್ಯಾ ವೃತಮಬ್ಜಜಾದಿಭಿಃ |
 ಸುರೈಃ ಶಿವೇತ್ಯರ್ಣರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುತಂ ದದರ್ಶಾಸ್ಯ ತನೌ ಯಶೋದಾ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೧೪)

೨. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ ಅಪ್ಪರೋರೂಪತಯಾ ಸ್ವೈರಿಣೀರಪಿ ಗೋಪೀರಂಗೀಕೃತವಾನುಷ್ಠಪ್ತರೂಪ ಸೂಚಯತಿ | -ವ್ಯಾ-

೨ : ಏರುಪಾಲಾದಿಗಳಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಗೆ ಯಾವ ತರನಾದ ಅವತ್ಸರವರ್ಧಾ ಒದಗದು. ಅದರೂ ಒಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಮೂಲಕ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ನಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳು

ಕಿಂ ರುಗ್ಮಿಣಾ ಭೀಷ್ಮಕೇಣ ಕಿಮನ್ಯೈರ್ನೃಪಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೈಃ |

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಾಂ ಮಾಂ ಜಾಯಾಂ ನಯತಸ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ || ೪೮ ||

ಅನಾದಿಕಾಲದ ಪತ್ನಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ರುಗ್ಮಿಯಿಂದಾಗಲಿ, ಭೀಷ್ಮಕನಿಂದಾಗಲಿ, ಇತರ ರಾಜರಿಂದಾಗಲಿ ಏನಾದೀತು ?^೧

೨ :^೨ ರುಗ್ಮಿ ಮೊದಲಾದವರು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜರು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಲೋಕನಾರಕರಾದ ಅವರು ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರಾಜರೆನ್ನಿಸಲಾರರು ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತ. ರುಗ್ಮಿಯು ನರಭಕ್ಷಕನಾದ ಇಬ್ಬಲರಾಕ್ಷಸನ ಅವತಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಲೋಕಪೀಡಕನೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ. ಅದರ ಭೀಷ್ಮಕನು ಮಿತ್ರನಾಮಕ ಸೂರ್ಯನ ಅವತಾರನಾದರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಲೋಕಪೀಡಕನಾದ ರಾಹು ಎಂಬ ಅಸುರನ ಅಂಶದ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೀಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ನಯೇಶ ಮಾಮನ್ಯಜನೈರಭೋಗ್ಯಾಂ

ತ್ವದಂಘ್ರಿಯುಗ್ಮಾರ್ಚನಕರ್ಮಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಇಮಾಮವಸ್ಥಾಮವಧೂಯ ನೋ ಚೇ-

ದ್ವನಾಮಿ ಭೂಮ್ನೋ ಹೃದಯಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾ || ೪೯ ||

೧. ರುಗ್ಮಾದೀನಾಮನಂಗೀಕಾರಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಯತಸ್ತೇ ಪಂದೋಜನಂ ರುಗ್ಮಿಣಾ ಭೀಷ್ಮಕೇಣ ಸ್ವಪಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೈರನ್ಯೈಃ ಕಿಂ ಸ್ವಪಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೈರಿತ್ಯನೇನ ಪುರುಷಾದರೂಪಾಣಾಂ ತೇಷಾಂ ಸ್ವಪಾಲನರೂಪಂದೋಗಾಂಯೋಗಂ ಸೂಚಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಭೂಮಿರ್ಭೂವ್ಯಸ್ಯಮವ್ಯಾಜದೈತ್ಯಾನೀಕತಾಯುಕ್ತೈಃ |

ಅತ್ಯಂತಾ ಭೂರಿಭಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಶರಣಂ ಯಂದೌ ||

ಭಾಗವತ (೧೦/೧/೧೭)

೩. ಯಃ ಪೂರ್ವಮಾಸ ದಿಶೋಃ ಸರಹೇಲ್ವಲಾಭ್ಯೋ ರುಗ್ಮಿಣಿ ನಾಮ ಚ ಒಭೂದ ಸ ಕುಂಡಿನೇಶಃ ||

ಭಾಗೀಶ ಒದ ತನಂದಿಸ್ಯ ಸ ಏವ ಮಮ್ ಭಾಗ್ಯಮ್ನಾ ರುಚೇಃ | ಸ ತು ಪಿತಾಂಹೃ ಹಿ ಮಿತ್ರಭಾಗಃ |

ರಾಹ್ನಂ ಶಂಕುಕ್ರದನುಜೌ ಕ್ಷುಭಕೈರಿತಾನ್ಯೌ ಭಾಗೌ ತಥಾನ್ಯಗ್ನಿಸುತಯೋಃ ಪವಮಾನತುಂಧ್ರೋಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೯೦,೯೧)

ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ! ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಿ, ಇತರ ಜನರಿಗೆ ಲಭಿಸಲಾಗದ, ನಿನ್ನ ಎರಡು ಪಾದಕಮಲಗಳ ಅರ್ಚನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾನು ಈ ರೂಪವನ್ನು ತೊರೆದು ಪೂರ್ಣನಾದ ನಿನ್ನ ಹೃದಯದ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಿರುವೆನು.

ಪು : ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ವಿವಾಹವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾನು ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದು ಜನ್ಮಾಂತರವಲ್ಲಾಗಲೀ, ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾಗುವೆ ಎಂಬುದು ಮೇಲ್ನೋಟದ ಅರ್ಥ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ರುಗ್ಗೀರೂಪವಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಕರೆದೊಯ್ದಿದ್ದಿರೇನಂತೆ ! ನಾನು ಶ್ರೀರೂಪವಿಂದು ಪೂರ್ಣನಾದ ನಿನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನೆಲೆಸಿಯೇ ಇರುವೆನಲ್ಲವೆ ! ಎಂಬುದು ಬಳಗಿನ ಅರ್ಥ.

ಪಾನುರಾಗಾವಲೋಕನವನ್ನು ನೀಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ದಿಶಾಸುನಾಥೇಕ್ಷಣಮಾಪ್ರಿತಾಯಾ
ಮುಕುಂದ ಸೌಂದರ್ಯಸಮುದ್ರಸಾಂದ್ರ ।
ದಿಶಾಸು ನಾಥೇಕ್ಷಣಮಾಪ್ರಿತಾಯಾ-
ಪ್ರದೀಯಭಾಗ್ಯಸ್ಯ ನ ಚೇಚ್ಛರಂತೀ ॥ ೫೦ ॥

ಎಲೈ ಸೌಂದರ್ಯಸಮುದ್ರದಿಂದ ತುಂಬಿದವನೇ! ಪ್ರಾಣನಾಥನೇ! ಮುಕುಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಪ್ರಿತಳಾದ ನನಗೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಅಲೆಯುವಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯಭಾಗ್ಯವನ್ನಾದರೂ ನೀಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು.

ಪು : ದಿಶ + ಅಸುನಾಥ; ದಿಶಾಸು + ನಾಥ.. ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ

ಏಕೈಚಿಂತನೆಯು ಅನಿಷ್ಟಕರ

ತದ್ವೈಕೈಮಂತಃ ಸ್ಮರತಾಂ ಜನಾನಾಂ
ಭವತ್ಯನಿಷ್ಟಂ ಕಿಲ ದೈತ್ಯಜುಷ್ಠಮ್ ।
ತ್ವದೇಕಪತ್ನೀಮಭಿಕಾಂಕ್ಷತಸ್ತ-
ದುಪೇಕ್ಷಿತುಂ ನಾರ್ಹಸಿ ತಾನಿಮಾಂಸ್ತಮ್ ॥ ೫೧ ॥

೧. ದೇಹಾತ್ಮಕ್ತ್ವಾ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ತದ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾ ಭವಾಮೀತಿ ಲೋಕೋಪಾರ್ಥಃ । ವಸ್ತುತಃಪ್ತು ರುಗ್ಗೀರೂಪಮಾಂ ನ ಪರಯಸಿ ಚೇಚ್ಛೀರೂಪತಯಾ ತವ ವಕ್ಷಸ್ತೇವ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಾಮೀತಿ ಹೃದಯಮ್ ॥

ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನೋಡಿದಾಗ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಜನರಿಗೆ, ದೃಢರಾಗಿ ಲಭಿಸುವ ಅನಿಷ್ಟ ಲಭಿಸುವುದಲ್ಲವು; ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿರುವಂತದ ಈ ಶಿರುವಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ನೀನು ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ.

ಓ ಶ್ರೀಹರಿಂಬೊಲಿಗೆ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆಯು ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಕ್ಷಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಹ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆಯಾದಂತೆಯೇ ಲೆಕ್ಕ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಪರಾಧ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರು ಅನಾದಿ ದಂಪತಿಗಳು

ತ್ವಮಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ ಸ್ವತಂತ್ರ-

ಸ್ವದ್ವೀಯಜಾಯಾ ಕಮಲಾಽಹಮಸ್ಮಿ |

ಅಸಜ್ಜನಾನಾಮಭಿಮಾನಹಾನಿಂ

ಮದರ್ಥಿತಾಯಾರ್ಪಲತೋ ವಿಧತ್ಸು || ೫೨ ||

ಪ್ರಿಯನೇ! ನೀನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ; ನಾನಂತೂ ನಿನ್ನ ಪತ್ತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಮಿಯೇ ಆಗಿರುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ಬಯಸಿದವರು ಎಂಬ ನೆಪದಿಂದ ದುರ್ಜನರಾದವರ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ನೀನು ಉಂಟುಮಾಡು.

ಪತ್ರ ಓದಿ ರಥ ಏರಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತಿ ಪತ್ರಗತಾಲಾಪಂ ಸಮಾಲೋಕ್ಯ ಸ ಮಾಧವಃ |

ರಥಮಾರುಹ್ಯ ತರಸಾ ಪ್ರತಸ್ಥೇ ಯತ್ರ ಸಾ ಪ್ರಿಯಾ || ೫೩ ||

೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀ:ಹೇಮಿಮಿ ಪತ್ರದ ಪೂರ್ಣವಾಕ ಹೀಗಿದೆ: ರುತ್ನಾ ಗುಣಾನ್ ಭುವನಮಂದರ ಸಂಗತಾಂಶ್ಚ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ಕರ್ಣವಿಪರಂ ಹರತೋರಂಗ ತಾವಮ್ | ರೂಪಂ ಪರಂ ಭುವನಮಂಗಲಮಂಗಲಂ ತೇ ತ್ರಯ್ಯಚ್ಯುತಾದಿಶಃ ಚಿತ್ರಮಪತ್ರಪಂ ಮೇ || ಕಾ ತ್ವಾ ಮುಕುಂದ ಮಹತಿಃ ಗುಣೀಲರೂಪವಿದ್ಯಾವಯೋವ್ರದಿಗಧಾಮಭಿವಾತ್ಸವ್ಯಮ್ | ದ್ವೀದಾವತೀ ಕುಲವತೀ ನ ವ್ಯಗತ ಕನ್ಯಾ ಕಾಲೇ ಸ್ತಸಿಂಹ ನರಲೋಕಮನೋಭಿವಾಮಮ್ || ಸ ತ್ವಂ ಮಯಾರ್ಹ್ಯಭವತಃ ಪತಿರಂದಿರಾಯಾ ಭಕ್ತಪ್ರಿಯಃ ಕೃಪಣಲೋಕರವಣ್ಯ ತವಃ | ಮತ್ಪ್ರೇತದಂಗ ತವ ಪಾದಸರೋಜದಾಹ್ವಾಃ ಕಾಮಂ ಕುರು ಪ್ರಿಯತಮ ಪ್ರಣತಾಂಸಿ ತೇರಂಭ್ರಮ್ || ತನ್ಮೇ ಭವಾನ್ ಬಿಲು ವೃತಃ ಪತಿರಂಗ ಜಾಯಾಮಾತ್ಮಾರ್ಪಿತಃ ಭವತೋಽತ್ರ ದಿಘೋ ವಿಘೋಹಿ | ಮಾ ವೀರಭಾಗಮಭಿಮರ್ಶತು ಚೈವ ಆರಾಧ್ಯೋಮಾಯುವಸ್ತು ಗಪತೇರ್ಬಲಮಯುಚಾತ್ಮ || ಪೂರ್ತೇಭ್ಯವತ್ತನಿಯಮವೃತದೇವದಿಪ್ರಗುರ್ವರ್ಚನಾದಿಭಿರಲಂ ಭಗವಾನ್ ಪರೇಶಃ | ಆರಾಧಿತೋ ಯದಿ ಗದಾಗ್ರಜ ವಿತ್ಯ ಪೂಗಂ ಗೃಹ್ಯಾತು ಮೇ ನ ದಮಘೋಪದಿಪಾದಯೋಽನೇ ||

ಈ ಲೀಲೆಯಾದ ಸತವಲ್ಲನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೂಡಲೇ ರಥವನ್ನೇರಿ ತನ್ನ ಮಿಲೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಸೆಲೆವಿದ್ದ ಸ್ವಶಕ್ತಿ ತೆರಳಿದನು.

ವಿದರ್ಭವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸಂದೇಶಂ ಭೀಷ್ಮಕನ್ಯಾಯಾಃ ಸಂದೃಶ್ಯ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಃ |

ತಂ ದೇಶಂ ದಯಯಾಽಗಚ್ಛಂತ್ಯದ್ವಿತಮುಖೋಽಚ್ಯುತಃ || ೫೪ ||

ಭೀಷ್ಮಕನ್ಯೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿ, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಆ ಸ್ವಶಕ್ತಿ ಕಿರುಸಗಿಯ ಮುಖದಿಂದ ತೆರಳಿದ.

ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾದ ವಿಪ್ರನ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ

ಛೈಷ್ಠೀಕರಗ್ರಹಣಮೇಷ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ

ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ ಕಿಮಿಹಾಪ್ರತಪಕ್ಷಪಾತೀ |

ಯದ್ಭಾಷ್ಯಾಸ್ಯ ಸದಯಃ ಕರಪಲ್ಲವೇನ

ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಹೀದ್ವ್ಯಕ್ತನಮಾತ್ರವೃತೋಽಪಿ^೧ ಹಸ್ತಮ್ || ೫೫ ||

ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಂದಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯನ್ನು ನವ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕರವಲ್ಲವದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಎಂದಮೇಲೆ ಅಪ್ರತಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಅವನು ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೆ !

ಮಿ : ನಿ. ರುಗ್ಮೀನೆಯು ಕಳುಹಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದ ಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುದರಿರುವನು ! ಎಂದು ಭಾವ.

ಲೋಭಾವಿನಿ ತಮುಜಿತೋದ್ರವಣೀ ವಿದರ್ಭಾನ್ ಗುಪ್ತಾನ್ ಸಮೇತ್ಯ ಪತನಾಪತಿಭಿಃ ಸಮೇಶೈಃ |
ನಿರ್ಮುಕ್ತೈಃ ಚೈವ ಮಗಧೀಂವ್ಯಜುಲಂ ಪಸಹ್ಯ ಮಾಂ ರಾಕ್ಷಸೇನ ವಿಘ್ನೋದ್ವಹ ವಿರ್ಯೀರುಲ್ಬಾಮ್ ||
ಅಂತಃಪ್ರಾಂತರಚವಾನ್ವನಿಹತ್ಯ ಬಂಧೂಂಸ್ತಾ ಮುಪ್ಪಹೈಃ ಕಥಮಿತಿ ಪ್ರವದಾಮ್ನುಪಾಯಮ್ |
ಪೂರ್ವೇಂದ್ರರತ್ನ ಮಹತೀಕುಲದೇವಿಯಾತ್ಮಾ ಯಸ್ಯಾಂ ಬಲಿರ್ನವವಧೂರ್ಗಿರಿಜಾಮುಖೇಯಾತ್ ||
ತತ್ಪತ್ಯ ಮಾಂ ರಥಪವಾತಿಗಜಾಶ್ವಯುಕ್ತಃ ಸಮೃಥ ಪಾಲ್ವಮಗಧಾನ್ ಸಹಚೀವಿಭೂಪಾನ್ |
ಆದಾಯ ಮಾಂ ಸಹಜಲೀಛಿವರ್ಧೂಃ ರಮೇರೋ ಗೃಹ್ಯಾಥು ಪಾಣಿಮುಪಸೇನಯ ಪುರೀಂ ಸ್ತೋಯಾಮ್ ||
ಯಿನ್ಯಾಂಘ್ರಿಮಂಕವರವಸ್ತ್ರವನಂ ಮಹಾಂತೋ ಪಾಂಥಂತ್ಯುಮಾಪತಿವಾತ್ಸವಮೋಪಹತ್ಯೈ |
ಯಿದುಂಬುಜಾಶ್ವ ನ ಲಭೀಯ ಭವತಪಾದಂ ಜಹ್ಯಾದುಮೂನ್ ಪತತ್ರಥಾ ರತವಸ್ತಭಿಃ ಸ್ಯಾಮ್ ||
ಇತಿ ಪತ್ರಗತಂ ವಿಶ್ವಂ ವಿಮೃಶ್ಯ ಮಧುಸೂಧನಃ |

ಸಂದೇಶಂ ರಾಜಕನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಪ್ಪತ್ತಮ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೭/೨೬-೨೭)

ನಿ. ತಂ ಭುಕ್ತವಂತಂ ವಿಶ್ರಾಂತಮುಪಗಮ್ಯ ಸತಾಂ ಗತಿಃ |

ಪಾಣಿನಾಽಭಿಮೃಶನ್ ಪಾಣಾವಧ್ಯಗ್ರಸ್ತಮಪ್ಯಚ್ಛತ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೭/೨೭)

೨. ರುಗ್ಮೀಯು ರುತೀತತಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವಳು ಕಳುಹಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ. ರಾಸಾಧ್ಯಾಯನದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವನ ಕೈಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೈಹಿಡಿಯುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದಂತಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನ

ಉದ್ಯನ್ಮರೀಚಿತಭಾಸಿತಸರ್ವದೇಶಃ

ಪದ್ಮೋದಯಾಯ ಸ ನಿಶಾಚರಘೋಕಮೋಹಮ್ |

ಪ್ರಪ್ಲವನ್ ಲಲಾಸ ದಿನರಾಡಿದ ಪೂರ್ವಸಿಂಧೋಃ

ಸಚ್ಚಕ್ರಮಾನಿತಗತಿರ್ಹಿ ತದೋಪಕಂಠೇ || ೫೬ ||

ಪ್ರಕಾರಮಾನವಾದ ಸಹಸ್ರಾರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಕಲದೇಶಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬ ಕಮಲದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆಂದು ರಕ್ತಸರೇಂಬ ಗೊಬೆಗಳಿಗೆ ರೋಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಸಜ್ಜನವೃಂದವು ಗೌರವಿಸಿದ ಆಗಮನದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಸೂರ್ಯನು ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮೂಲಕ ರುಗ್ಮೀಯು ಸಂವೇಶವನ್ನು ಅಲಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾದ ವಿವರವನ್ನು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸೂರ್ಯನ ಉದಯ ವಿಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವುದು, ಕಮಲಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುವುದು, ಗೊಬೆಗಳ ರೋಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು, ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನಲಿವು ನೀಡುವುದು; ಆದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದಿಂದ ಸಕಲ ದೇಶಗಳು ಹರ್ಷಿಸಿದವು. ರುಗ್ಮೀಗೆ ಅಭ್ಯುದಯ ಎಂದಗಿತು. ರಕ್ತಸರಗೆ ನೋವು ಹೆಚ್ಚಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ಮರೀಚಿ - ಕಿರಣ ; ಘೋಕ - ಗೊಬೆ.

೩. ಪದ್ಮೋದಯ, ಸಚ್ಚಕ್ರಮಾನಿತಗತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೇವಾಲಂಕಾರ : ನಿಶಾಚರಘೋಕ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ.

ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ದುಷ್ಪ್ರಾಘಪೂರ್ಣಾಂ ನಗರೀಂ ಪ್ರವೇಷ್ಠಂ

ಕೃಷ್ಣೋ ಹ್ಯನಿಚ್ಛನ್ ಬಹಿರೇವ ವಾಸಮ್ |

ಚಕ್ರೇ ಸ್ವಲೀ ನಾಗರಿಕೈರ್ವೃತಾ ಸಾ

ತದೀಕ್ಷಣೋತ್ಕೃರಜಯತ್ ಪುರೀಂ ತಾಮ್ || ೫೭ ||

ದುರ್ಜನರ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಬಯಸದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಖೂರಹೊರಗೆ ನೆಲೆಸಿದ; ಅವನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಾತರರಾಗಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣವಾಸಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದ ಆ ಸ್ಥಳವು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

೪ : ೧. "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೀಷ್ಮನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆ ಕುಂಡಿನನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸದೆ ಅದರ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಟಜನರು ನೆರೆದ ಸ್ಥಳವು ಪಟ್ಟಣವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಪಟ್ಟಣವಾಸವೇ ಸಾತ್ವಿಕವೆನ್ನಿಸಿದು ಎಂಬ ವಿವರವು ಗಮನಾರ್ಹ: ವನಂ ತು ಸಾತ್ವಿಕೋ ವಾಸಃ | (೧೧/೨೫/೨೫)

೩. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಆ ಪ್ರದೇಶವೇ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ಶೋಚಕ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ ಅವನು ನೆಲೆಸಿದಾಗ ಸಕಲ ಬಗೆಯ ವೈಭವವೂ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದು ಭಾವ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ ವೃಂದಾವನವೇ ಇಂದ್ರಸದನದಂತಾಗಿದ್ದಿತ್ತು. ಸುರಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೧೪/೭)ದ ವಚನ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ: ವೃಂದಾವನಂ ಯದಧಿವಾಸತ ಆಸ ಸಂಧ್ಯಾ ಮಾಹೇಂದ್ರಸದ್ಭಸದ್ಭಸಮ್.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ ಪುರವಾಸಿಗಳು

ಶೌರಿಂ ತದೋಪಾಯನಪಾಣಯಸ್ತ-

ಮಾಲೋಕ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಸಮುದ್ರಸಾಂದ್ರಮ್ |

ವೀರಾನಪಾರ್ಥಾನಪರಾನುಪೇಕ್ಷ್ಯ

ಪೌರಾಃ ಸದಾರಾಃ ಕಿಲ ತೇ ಪ್ರಚಕ್ರುಃ || ೫೮ ||

ಆಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಸಪತ್ನೀಕರಾದ ಆ ಪಟ್ಟಣಿಗಳು ಸೌಂದರ್ಯದ ನಿಬಿಡಸಾಗರನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಇತರ ವೀರರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಅವರು ವೈರ್ಭವೆಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರು.

೪ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಆ ಜನರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ರುಗ್ಗಿಣಿಗೆ ತಕ್ಕ ವರ ಎಂಬ ಖಚಿತ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಶಿಶುಪಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ಅನರ್ಹರು ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ನಗರಾದಪ್ರಧಿಕಂ ಕೃಷ್ಣಾಧಿಪ್ತತಸ್ತುಃ ರುರುಭ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರಶಂಸದ್ವಿ ಪುರೇವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ವರ್ಧನಶ್ಚದ್ವಾದೀನುಪೇಕ್ಷ್ಯವ ಧಿಕ್ಕತ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಾರ್ಯಂ ನಾಧಿಶ-
ಮಿತಿ ಭಾವಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನಾಯಂ ಸ್ಮರಃ ಶ್ಯಾಮಲಕೋಮಲಾಂಗೋ

ನಾಯಂ ಶಶೀ ವೀತಕಲಂಕಶಂಕಃ |

ನಾಯಂ ರವಿರ್ಬೋಕದೃಗಾರ್ತಿಹಾರೀ

ಸೋಽಯಂ ಪುರಾಣಃ ಪುರುಷೋಽದ್ವಿತೀಯಃ || ೫೯ ||

ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದ ಕೋಮಲದೇಹದ ಇವನು (ಅನಂಗನಾದ) ಮನ್ಮಥನಲ್ಲ ; ಕಲಂಕ-
ಲೇಶವೂ ಇರದ ಇವನು ಚಂದ್ರನೂ ಅಲ್ಲ ; ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳ ಬೇಗೆಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವ
ಇವನು ಸೂರ್ಯನೂ ಅಲ್ಲ ; ಇವನು ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ
ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರಿ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಅವನ ಹರಿಮೆಯನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಅರಿತ
ಪಟ್ಟಣವಾಸಿ ಜನರ ಚಿಂತನೆಯ ಕ್ರಮ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನ್ಮಥ, ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮನೂ
ಆದವನೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತುಂಬಾ ಸುಂದರ ಆದರೆ ಮನ್ಮಥನಲ್ಲ ; ಮನ್ಮಥನು ಅನಂಗನಲ್ಲವೆ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಅಪಾರ ತಂಪು ನೀಡುವ ಮಹನೀಯ ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕಲಂಕವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ
ಅವನು ಚಂದ್ರನಲ್ಲ ; ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪ್ಪು ಕಲೆ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡುವ ಬೆಳಕು
ಅಪಾರವಾದುದು ; ಆದರೆ ಅವನು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲ , ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲು ಬೇಗೆಯನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವುದಲ್ಲವೆ ! ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯ ಬಗೆ.

೪. ಇದು ಸುಮಧುವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಬದರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ
ಆಗಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಚಿಂತಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ
ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ :

ಆತಿಶಾಂತವಪುರ್ನಿಶಾಕರಃ ಸ್ವಯಮೇಕಾಂತವಿರೋ ಹಿ ದಿವಾಕರಃ |

-ಸು.ವ.(೨/೭)

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗಿಂತ ಮಾತೃವಲ್ಲದೆ, ಬೃಹಾದ್ವಿ ಸಕಲರಿಗಿಂತಲೂ
ಭಿನ್ನನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ಭಾವ ; ಸರಸಿಹ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನರರಿಗಿಂತ, ಮೃಗ-

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಣಿತಯಾ ಕಾಪನಕ್ಷೀರಕೃದಿತಿ ಭಾವಃ | ಸೋಽಯಮದ್ವಿತೀಯಃ ಆದವಃ ಪುರಾಣಃ ಪುರುಷ ಏವ
ವೈಕಿರೇಕಾಲಂಕಾರಃ |

ಗೌಗಿಂತ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಕಲರಿಗಿಂತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಯೋಗವನ್ನು ಹಾರೈಸಿದ ಪಟ್ಟಣಿಗರು

ಶ್ರೀರೇವ ಸಾ ಭೀಷ್ಮಸುತಾ ಮನೋಜ್ಞಾ

ಶ್ರೀವಲ್ಲಭೋಽಯಂ ಸುಭಗಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

ಏತೌ ಸಮೇತೌ ಭವತಾಮಿತೀಮೇ

ಧಾತಾರಮಾತ್ಮೇಷ್ವರಮರ್ಥಯಂತೇ || ೬೦ ||

ಆ ಭೀಷ್ಮಕಪುತ್ರಿಯಾದ ಸುಂದರಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ. ಮಹಾ ಐಶ್ವರ್ಯಶಾಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ. ಅವರೀರ್ವರು ಜೊತೆಯಾಗಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನೋಭೀಷ್ಮವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ವಿಧಿಯನ್ನು ಆ ಜನರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆಗಿದ್ದು ಅವರ ಜೋಡೆ ಅನುಪಮ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಅದರ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಆ ಜನರಿಗೆ ಆ ಸ್ವಯಂವರವು ಅವರೀರ್ವರ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಕೂಡದು ಎಂಬ ಭಾವ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವ ಅವರ ಅನುರೂಪತೆಯನ್ನು ಜರಾಸಂಧ ನೇತೃತ್ವದ ಚೈದ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ಗಮನಿಸದೆ, ತಮ್ಮ ಅವಿವೇಕವನ್ನು ಸ್ಫುರಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು

ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಯಹೈಣಿದೃಶೀಕರಂ ನಃ

ಪುಣ್ಯೇನ ಸೋಽಯಂ ಪುರುಷಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

೧. ಕೃಷ್ಣಮಾಗತಮಾಕರ್ಣ್ಯ ವಿವರ್ಧಪುರವಾಸಿನಃ |

ಆಗತ್ಯ ನೇತ್ರಾಂಜಲಿಭಿಃ ಪಪ್ರಸ್ತಸ್ತುಬಿಹಂಕಜಮ್ ||

ಅದ್ವೈತ ಛಾಯಾ ಭವಿತುಂ ರುಗ್ಗಿಣಿಹೃತಿ ನಾಪರಾ ||

ಅಪಾದಪ್ಸನವದ್ಯಾತ್ಮಾ ಭೈಷ್ಣಾಃ ಸಮುಚಿತಃ ಪತಿಃ |

ಕಿಂಚಿತ್ ಸುಚರಿತಂ ಯನ್ನಪ್ಪೇನ ತುಪ್ಪಸ್ತಿಶೋಕಕೃತ್ |

ಅನುಗೃಹ್ಣಾತು ಗೃಹ್ಣಾತು ವೈದರ್ಭ್ಯಾಃ ಪಾಣಿಮುಚ್ಯತಃ ||

ವಿವಂ ಪ್ರೇಮಕಲಾಬದ್ಧಾ ವದಂತಿ ಸ್ವ ಪುರೌತಃ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೫೮/೩೬-೪೦)

ಸ್ವರ್ಣೇ ತದಾ ನೀಲಮಣಿಂ ಸಮೇತಂ

ಮನ್ಯಾಮಹೇ ಲೋಹಮಥೋಽನ್ಯಥಾ ಚೇತ್ || ೬೦ ||

ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಈ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯು ಸುವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಖಚಿತವಾದಂತಾಗುವುದು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಮಣಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ ಹಾಕಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ.

ಪಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಜೋಡಿ ಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳ ಮಿಲನದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾರ್ಥಕವೆಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಹಿಡಿಯ ಬಯಸುವ ಜನರು ಕಬ್ಬಿಣದಂತೆ ಸರ್ವಥಾ ವಿಷಮರಣ್ಯವು ದು ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಪಟ್ಟಣಿಗರು

ಇತ್ಥಂ ಗೃಣಂತಃ ಕಿಲ ವೃಂದಶಸ್ತಂ

ನತ್ವಾಮುಕುಂದಂ ನಯನ್ತಃ ಪಪುಸ್ವೇ |

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಸರ್ವಾನ್ ಸದಯಾವಲೋಕೈ-

ಮುಗ್ಧಸ್ಥಿತೋಽರಂಜಯದಂಜಸಾ ತಾನ್ || ೬೧ ||

ಹೀಗೆ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಆ ಜನರು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಂದಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೀರಿದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನ ದಯಾಪೂರ್ಣನೋಟಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ಮುಗ್ಧನಗೆಯನ್ನು ಸೂಸುತ್ತಾ ಬಹಳವಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ.

ಪಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೀರಿದರು ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೋಲುವುದು : ಪಪುರ್ನಿತಾಂತಂ ಸರಸಾಕ್ಷಿಭೃಂಗೈರ್ವರಾನನಾಬ್ಜಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ | (೪/೧೩)

ರುಗ್ಮಿಣಿ ಮಾಡಿದ ಕುಲದೇವಿಯಾತ್ಮೆ

ಚಲತ್ತತಾಕೋಜ್ಜ ಲಚಾಮರೌಘಾಂ

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶಚ್ಛತ್ರಸಹಸ್ರಶೋಭಾಮ್ |

ವಿಚಿತ್ರತೂರ್ಯಧ್ವನಿಪೂರಿತಾಶಾ-

ಮಥೋ ವಿತೇನುಃ ಕುಲದೇವಿಯಾತ್ರಾಮ್^೧ || ೬೨ ||

ಈ ಬಳಿಕ ಹಾರುವ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಚಾಮರಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕೆಂಗೊಳಿಸುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಶ್ವೇತಚಿತ್ತಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ, ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು.

ವಿ : ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ವಿವಾಹದ ಮುನ್ನ ನಡೆದ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಅಗಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಿದ್ದು ತೂರ್ಯ - ವಾದ್ಯ.

ಗೃಹದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನತ್ತ ದುಗ್ಗಿಣಿ

ಸ್ವಜನಕಗೃಹದೇವಂ ಪೌತ್ರಮಾರಾಧ್ಯ ಭೈಷ್ಠೀ

ನಿಜಮಥ ಗೃಹದೇವಂ ಮಾಧವಂ ದ್ರಷ್ಟುಕಾಮಾ |

ಅಪಿ ಪುರಮಭಿಯಾಂತೀ ಸಾ ರಥಂ ನಾರುರೋಹ

ಪ್ರಿಯಚರಣಸಕಾಶಂ ತೇವನೇನಿ ವ್ರಜಂತೀ || ೬೪ ||

ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆದೇವರಾದ ತನ್ನ ಪೌತ್ರ ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ತನ್ನ ಮನೆದೇವರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದವಳಾಗಿ, ಪಟ್ಟಣದತ್ತ ಹೊರಟದ್ದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರಡಲೆಂದು ರಥವನ್ನು ಬಿರಲಿಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದು ಶಿವ-ಪಾರ್ವತಿಯರ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಅದು ಹೆಸರಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಭೀಷ್ಮಕರಾಜನ^೧ ಕುಲದೇವತೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ತನ್ನ ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಅಗ ರಥವನ್ನೇರದೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ತೆರಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ದೇವರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ರಥದಲ್ಲಿ ತೆರಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ; ತೇವನ - ಕಾಲ್ನಡಿಗೆ.

೩. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ರಥವನ್ನೇರಬಹುದಾಗಿತ್ತು . ಆದರೆ ತನ್ನ ನಿಜದೇವರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಲೆಂದು ಅಗಲೂ ರಥವನ್ನೇರದೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಪದ್ಮಾಂ ವಿನಿಯಮಯೌ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಭವಾನ್ಯಾ ಪಾದಪಂಕಜಮ್ |

ಸಾ ಚಾಸುಧ್ಯಾಯತೀ ಸಮ್ಯಕ್ ಮುಕುಂದಚರಣಾಂಬುಜಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೮/೪೦)

೨. ಪದಾ ಚಲಂತೀಂ ಕಲಮಂಪಗಾಮಿನೀಮ್ |

-ಭಾಗ(೧೦/೧೦/೧೩)

೩. ದಿವಜಾಲಕಗೃಹದೇವಯಾತ್ರಾಯಾಂ ವಾದುಚಾರೋ ವಿಹಿತೇ ಕಿಮು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗೃಹದೇವಯಾತ್ರಾಯಾಮಿತಿ ಮತ್ತೈವ ರಥಾರೋಹಣಂ ನ ಕೃತಮತೀ | ಅಕ್ಕಥಾ ಪ್ರರಾಭಿಗಮನೇ ರಥಾರೋಹಪ್ರೋಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ

೪. ಬ್ರಹ್ಮಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರ, ಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪುತ್ರ; ಅದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರಿಗೆ ಪಾತ್ರ ಎಂದು ಮುಂದುವರಿದು ತಿಳಿಯುವೇಕು.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನ

ಅಲಸವಿಲಸದಕ್ಷಿಪ್ತಂಭಿತಾನ್ಯಾಕ್ಷವೃತ್ತಿ^೧ -

ಜಲಜಕುಲಜಗಂಧಸ್ಪರ್ಧಿಸೌರಭ್ಯಸಾಂದ್ರಾ |

ವದನಮದನಶಸ್ತ್ರಾಗಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಚಿತ್ರಾ

^೨ಗಜಗತಿರಜತಾತಂ ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರೈಶ್ಚತೈನಮ್^೩ || ೬೫ ||

ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಸೆಟ್ಟಿನೋಟದಿಂದ ಇತರರ ನೋಟವನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆದ, ಕಮಲಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಮುಖವೆಂಬ ಮನ್ಮಥನ ರಸ್ತೆ, ಅಗಣಿತವಾದ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ಗಜಗಮನೆಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿದಳು.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಮೂರ್ಛಿತರಾದ ರಾಜರು

ಕೃಷ್ಣೇನ ನೇಯಾ ಜನನೀ ಮಮೇಯ-

ಮಿತ್ಯುತ್ಸುಕೋಽಸೌ ಸ್ಮರ ವಿವ ನೂನಮ್ |

ಮೂರ್ಛಾವಶಾನಾತ್ಪರೈರಕಾರ್ಷೀತ್

^೪ತದ್ವಿಜ್ಞಾನ್ಮಾಸಕಲಾನ್ ನೃಪಾಲಾನ್ || ೬೬ ||

೧. "ವರಿತಂ ತು ಪ್ರಪತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಸವತ್ವಾವಲೋಕನಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಧುನಾಂ ಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋ ಮಾಂ ನೇತುಂ ನಾಗಮಿಷತ್ ಕಿಮಿತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ದೃಷ್ಟವತಿತಿ ಭಾವಃ | ಗಜಗತಿರಜತೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗಮನವತ್ಪಾರಯಾ ಗತೇರತಿಮಾಂಧ್ಯಂ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಿನಂ ರಸೈಃ ಪ್ರಚಲಿತೇ ಪದಪದ್ಮಕೋಶೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತದಾ ಭಗವತಃ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಾ |

ಉತ್ಸಾರ್ಥಾ ವಾಮಕರಣೈರಲಕಾನಪಾಂಕ್ತೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಯ್ಯಿಷತ್ ಸೃಪಾನ್ ದದೃಶೇಽಚ್ಯುತಂ ಸಾ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೫೮/೫೭)

೪. ವಿಲೋಕ್ಯ ವಿಲಾ ಮುಮುಷುಃ ಸಮಾಗತಾ ಯಶಸ್ವಿಸ್ತತ್ಕೃತಪ್ರಚ್ಛಯಾರ್ಥಿತಾಃ |

ಯಾಂ ವಿಕ್ಷೃತೇ ನೃಪತಯಸ್ತದುದಾರವಾದ್ಯಾಃ ಪಾಲೋಕಪ್ರತೀತಸ ಉಚ್ಛ್ರಾಂತಾಃ ||

ಪೇತುಃ ಕ್ಷಿತೌ ಗಜರಥಾಶ್ವಗತಾ ವಿಮೂಢಾ ಯಾತ್ರಾಚ್ಛೇದೇನ ಹರಯೇರ್ವಯತೀಂ ಸ್ವಪೋಃ ಭಾಮ್ |

ವಿನಂ ರಸೈರಲಯತೀ ಪದಪದ್ಮಕೋಶೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತದಾ ಭಗವತಃ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಾ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೫೮/೫೭-೫೮)

ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಈ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕರೆದೊಯ್ಯಬೇಕು ಎಂಬ
ಬಿತ್ತುಕತೆಯಿಂದ ಅವಳ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನು ಸಕಲರಾಜರನ್ನೂ ತನ್ನ
ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮೋಹಪರಮರವನ್ನಾಗಿಸಿದನು.

ವಿ : ಕಾಮನು ಕೃಷ್ಣಪುತ್ರ ಎಂದರೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪುತ್ರನೂ ಹೌದು; ಮುಂದಂತೂ ಅವರೀರ್ವರ
ಪುತ್ರನಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪದಿಂದ ಅವರೂದಿದ; ಅವನು ಈಗ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯತ್ತ
ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಜರು ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಕದಿರಲೆಂದು ಅವನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ
ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೂರ್ಛಿತರನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಎಂದರೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ
ಕಾಮಬೀಡಿತರಾದ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಜರು ಮೂರ್ಛಗೊಳಗಾದರು ಎಂದರ್ಥ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಥವನ್ನೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ತದನು ಮದನಮಂದೀಭೂತಚಿತ್ತೇಷು ಭೂಪೇ-
ಷ್ವವಿದಿತಗತಿರುದ್ಯದ್ರೋಮರಾಜಿಂ ಪ್ರಹರ್ಷಾತ್ |
ವಿಕಸಿತನಯನಾಬ್ಜೋದ್ರೂತಹರ್ಷಾಂಬುಧಾರಾಂ
ನಿಜರಥಮಧಿರೋಪ್ಯ ಸ್ವಾಂ ಪ್ರಪೇದೇ ಸ್ವತಂತ್ರಃ || ೬೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಕಾಮನಿಂದಾಗಿ, ಆ ರಾಜರೆಲ್ಲಾ ಹಾಗೆ ಚಿತ್ತಸ್ತಾಸ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ಅವರಿಗೆ
ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಿದ್ದ
ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಆನಂದಾಶ್ರುಗಳ ಧಾರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ತನ್ನ
ಪತ್ನಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಸಹಜ ವಿವಾಹ

ಪುನರ್ವಿವಾಹೇನ ಕಿಮಿಂದಿರಾಯಾ
ಇತೀವ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ |
ಅಪಾಂಗದೂತೀವಿನಿವೇದಿತಾತ್ಮ-
ಮನೋನುರಾಗಾಮತನೋತ್ ಸುಯೋಗಾಮ್ || ೬೮ ||

ತನ್ನ ನಿತ್ಯಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಮತ್ತೇಕೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು
ಎಂಬಂತೆ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ದಾಸಿಯಿಂದ ತನ್ನ
ಮನೋನುರಾಗವನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಜೊತೆಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

೪ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವಾಹದ ಮುನ್ನವೇ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮೀಣಿಯರು ಅನಾದಿನಿತ್ಯದಂಪತಿಗಳಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆಗಿರಬಹುದು; ಎಂದರೆ ಈಗಲೂ ಅವರು ದಂಪತಿಗಳೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲೆನ್ನಿಸಿದ ವಿವಾಹೋತ್ಸವ

ಕೃಷ್ಣಾಸ್ತೇಂದುಸಮೀಪಲಗ್ನಮುದಿತಭ್ರಾಜತೃಪೋಲಾ ಪ್ರಭೋ-
ಹಸ್ತಾಂಭೋಜಯುಗೇನ ವೇಷ್ಠಿತಲಸನ್ಯಧ್ಯಾ ಭಿಯೇವಾಂಜಸಾ |
ಭರ್ತೃಸದ್ವಯಸಂಹಿತಾಯತಭುಜಾ ಮೋದಾಂಬುಧೌ ಮಗ್ನಧೀಃ
ಸಾ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಾದಪೀಮಮಧಿಕಂ ಮೇನೇ ವಿವಾಹೋತ್ಸವಮ್ || ೬೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಚಂದ್ರನ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ನಲಿವಿನಿಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಕನ್ನೆಗಳು, ಪ್ರಭುವಾದ ಅವನ ಎರಡು ಕರಕಮಲಗಳಿಂದ ಬರಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹೊಳೆಯುವ ನಡು, ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಪತಿಯಾದ ಅವನ ಎರಡು ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ತನ್ನ ನೀಳವಾದ ಕೈಗಳು, ಇಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ಆನಂದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾಗಿ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವವು ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದಳು.

೪ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ರೀತಿ ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಮಹೋತ್ಸವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೆ ಜೊತೆ ಇದ್ದದ್ದು ಮೇಲ್ನೋಟದ ವಿವಾಹದ ಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಭ್ರಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ವಾಘ್ನಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸಂಜಾತೋಽಯಮಭೂಚ್ಚತುರ್ದಶಮಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸ್ವರ್ಗಿಣು ||೭೦||

ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಚತುರ್ದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||೭೧||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
 ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ
 ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
 ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೫. ಪಂಚದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಪುನಃ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಭವ - ೧-೮ ; ರುಗ್ಮಿಯ ಪರಾಭವ - ೯, ೧೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ- ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ದ್ವಾರಕಾಗಮನ - ೧೧-೧೩; ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರ- ವರ್ಣನೆ - ೧೪; ಪ್ರಯಾಣವೈಭವ-೧೫-೨೩; ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - ೨೪, ೨೫; ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಾಜ್ಞರ್ದಯ - ೨೬-೫೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆ, ಇತ್ಯಾದಿ - ೫೩-೬೧; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೨)

ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ದುಷ್ಪರ ಆಕ್ರಮಣ

ತರಣಿಮಿವ ತಮಸ್ತಮನ್ನಧಾವನ್

ಮದನವಶಾಃ ಕಿಲ ಮಾನಿನೋ ಮಹೀಶಾಃ |

ವಿಷಮಮೃಗದೃಶೀವಿಯೋಗರೋಗಾತ್

ಸ್ವತನುಮಿವೋಜ್ಜಿತುಮುದ್ಯತಾಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ || ೧ ||

ಕಾಮನಿಗೆ ವರದಾದ, ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾದ ರಾಜರು, ಆ ಮುನ್ನ ತಮಗೆ ಸಲ್ಲದ ಜಂಕೆಯ ಕಂಗಳ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಿಯೋಗವೆಂಬ ರೋಗದಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧರಾದವರೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ಹೊರಟಂತೆ ಹೊರಟರು.

ವಿ : ೧. ಆ ರಾಜರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟದ್ದು ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟಂತೆ ಆತ್ಮಭಾತಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಸಹಿಸದ ಕಾಮುಕನಾದವನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ- ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯೋಗ ನಡೆಸಿದಂತೆ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗದ ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ ಮರಣದತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಆತ್ಮನಾರಕವಾದ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರ್ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ಪ್ರೇರಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಭಾನುಂ ಯಥಾ ತಮ ಉಪೇತ್ಯ ಸುಯೋಗಕಾಮಮ್ | (೩/೨೫);

೪. ೧೧ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೫೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಈ ಭಾವ ಬಂದಿದೆ.

೧. ತದಾ ಮದಾಂಧಾಃ ಪರಿವಪ್ತುರೇಗಂ ಚಮೂಛದನ್ಯಃ ಚತುರಂಗಿಣೀಭಿಃ |

ಯಥಾ ಪತಂಗಾ ಜ್ವಲನಂ ಜ್ವಲಂತಂ ತಮಜಮೂಹೃದ್ರಣಂ ಯಥಾ ವಾ ||

ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಾಮುಕರಿಗೆ ತಕ್ಕ ದುರ್ಗತಿ

ಯೇ ಭೈಷ್ಣವ್ಯಃ ಪರಿರಂಭಣಂ ಚಕಮಿರೇ ತೇಷಾಂ ಭುಜಾಂಶ್ಚಿಚ್ಚಿದು-
ರ್ಯೇ ವಾ ತನ್ಮುಖಚಂದ್ರಚುಂಬನರುಚಿಂ ತೇಷಾಂ ಶಿರಾಂಸಿ ದ್ವಿಷಾಮ್ ।

ಯೇ ತಲ್ಲೇ ಶಯನಂ ತಯಾ ಸಹ ಖಲಾ ಲೋಕಾಂಬಯಾ ಸಂಗರೇ
ಪ್ರೇತೈಃ ಸಾರ್ಧಮಶೀಶಯನ್ ಹರಿಭಟಾಸ್ತಾನ್ ದುರ್ಮದಾನ್ ಸಾಯಕೈಃ ॥೨॥

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಯಾರು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಅಲಿಂಗನವನ್ನು
ಬಯಸಿದ್ದರೋ ಅಂತಹವರ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರು; ಯಾರು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ
ಮುಖಚಂದ್ರನನ್ನು ಚುಂಬಿಸಲು ಬಯಸಿದ್ದರೋ ಅಂತಹ ಶತ್ರುಗಳ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು
ತರಿದರು; ಯಾರು ಲೋಕಮಾತೆಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಶಯನದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಾಗಿ
ಮಲಗುವ ಹಂಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೋ ಅಂತಹ ದುರ್ಮದಾಂಧರನ್ನು ಪ್ರೇತಗಳೊಂದಿಗೆ
ಮಲಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

೧ : ೧. ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಲ್ಲದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವರಿಗಿಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು
ಅದಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ ; ಲೋಕಾಂಬಾ - ಜಗದಂಬೆ.

೨. ಸ್ತೋತ್ರಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಮನೆಯೇ ಮಹಾಪಾತಕ. ಅದರಲ್ಲೂ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆನೂ
ಕಾಮನೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಪಹಾರ; ಅದರಲ್ಲೂ ಮಹಾದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಾಮನೆ ಎಂದೂ
ತೊಡೆಯಲಾಗದ ಮಹಾಪಾತಕ ; ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಬಯಸುವುದಂತೂ
ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನ ನಿಶ್ಚಿತಹಾದಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ
ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೧. ಉತ್ತೇಕ್ಷಾಬಂಧಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪರಿದಾರದೃಶಿಃ ಪೂಜ್ಯಾ ಧ್ವಂಸಪಾತಕಸಂಜ್ಞತಾ ।

ಉಪಪಾತಕಂ ತದ್ಗತಿರ್ವರ್ಣಬಾಹ್ಯೇಷು ಪಾತಕಮ್ ।

ಮಹಾಪಾತಕಸಂಜ್ಞಂ ತು ಏತದೇವಾರ್ಧರಥರ್ಪಣಮ್ ।

ದಾರದೃಶಿಃ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಣಾಂ ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವತಃ ।

ಸುಮಹಾಪಾತಕಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ತದ್ಗತಿಃ ಸುಮಹತ್ತರಃ ।

ಋಷಿದಾರೇಷು ಮನಸೋ ಗತೀರೇವ ತತೋಽಧಿಕಾ ।

ದೇವದಾರಾಭಿರಾಮಾಣಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗದ್ರತೋಽಧಿಕಃ ।

ಕಿಮು ವಿದ್ವೇದವ್ರತೋ ಯೋಽಪಿತ್ತಂಗವ್ಯ ವೃತ್ತಯುಕ್ತೀಃ ।

ಸ ನಮಂ ಪಾತಕಂ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಹಿ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಭಿಕಾಮತಃ ।

ಅವಜ್ಞಾತಾ ಮೂಢಾದೇವಸ್ತಾತ್ರಂ ದೂರತಸ್ಪರ್ಶಿತಾ ।

ಮಾನುಷೇಷು ತು ದುರುತ್ತಂ ಧ್ವಂಸಪಾಪಫಲಂ ಸ್ವತಮ್ ।

ಪಾಪಾಶ್ಚ ವರ್ಣಬಾಹ್ಯತ್ತಂ ತಿರ್ಯಗ್ಮೋನಿಗತಿವ್ರಥಾ ।

ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರದು ನಿತ್ಯದಾಂಪತ್ಯ

ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಕ್ಷ ಚಕಾರ ಶಂಭುದಯಿತಾ ತದ್ವೈರಿಮಾತುಃ ಕಥಂ
ದೇವ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಪತಿವಿಪ್ರಯೋಗಮಹರತ್ ತದ್ವಿಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ವಾ |
ಕಿಂತು ಶ್ರೀಪತಿರೇವ ತಾಂ ಸ್ವವಿರಹಾಯೋಗ್ಯಾಂ ಸಮವ್ಯಾಪಿನೀಂ
ನಿನ್ಯೇಽಶ್ಲೇಷಕಥಾಂ ವಿಲೈಃ ಸಹ ಮುಹುಃ ಶಿಕ್ಷನ್ ಸ ರಕ್ಷನ್ ಶ್ರುತಿಮ್ || ೩ ||

ಶಿವನ ವೈರಿಯಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಶಿವಪತ್ನಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯು ಸಹಾಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಳು? ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಆ ವಿಪ್ರನಯೋಗವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಪರಿಹರಿಸಿತು ? ಆದರೆ ಸ್ವತಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತನ್ನ ವಿರಹಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಹಳಲ್ಲದ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ತಾನೇ ಕರೆದೊಯ್ದನು; ಆ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಟರೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಒಡಗೂಡನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ, ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ.

ಪಿ. : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಯೋಗವಾಗಲು ಪಾರ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ಅವಿವೇಕಿಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು.

೨. ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದರೆ ಅವರದು ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲದ ನಿತ್ಯ ದಾಂಪತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ

ಸಹಸ್ರವರ್ಷನರಕಂ ಕ್ಷುದ್ರಪಾತಕಜಂ ಫಲಮ್ |
ಉಪಪಾತಕತತ್ತ್ವಾಪ್ತಿ ನರಕಂ ಯುಗಮಾತ್ರಕಮ್ |
ಚತುರ್ಯುಗಾವಸಾನಂ ತು ಪಾತಕಸ್ಯ ಫಲಂ ಸ್ವತಮ್ |
ಮಹಾಪಾತಕಜನ್ಯಂ ಚ ಕಲ್ಪಾವಧಿ ಸಮೀರಿತಮ್ |
ಸುಮಹಾಪಾತಕಾಪ್ತಾಪ್ತಿ ಯಾವದ್ವೈಲಯೋ ಭವೇತ್ |
ತತ್ತರಾಣಾಂ ಪಾತಕಾಣಾಂ ಫಲಮಂಧಂತಮಃ ಸ್ವತಮ್ |
ಅಧೋಽಧೋ ದುಃಖಮುಲಂ ವಿಶ್ವದಾರಾಭಿಮರ್ಶನಾತ್ |
ವಧಾದಪಿ ಒ ದಾರಾಣಾಂ ಭವೇಣಂ ಕೋವಕಾರಣಮ್ |
ತ್ಯಾದ್ಯೇವೈಃ ಸದಾ ವಂದ್ಯಾ ಅಗ್ನಿವಣ್ಣಾಭಿಶಾಮಿತಾ ಇತಿ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವೇ ||

- ಭಾಗವತತಾರ್ಕಮಗ್ನಿನೀಯ (೧೧/೧೪/೧೦)

ಧರ್ಮೋ ಗುಣೋತ್ತಮಾಣಾಂ ತು ಸ್ವತ್ಯೈವಾಂಧಂ ತಮೋ ಪ್ರಜೇತ್ |
ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದುತ್ತರೋತ್ತರೋತ್ತರೇ ಚ |
ಅಧೋಽಧೋಽಧಿಕೋಮಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಿಕಾಮಸ್ತತ್ತ್ವ ಮಧತಃ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೨೯/೧೪)

೧. ದೇಶತಃ ಕಾಲತತ್ತ್ವ ವ್ಯಾಪ್ತಾಸಮೋ ಗಾ ವರಮಪ್ಪರುಮೋ ಯಸ್ಯಾಃ ಸ ಸಮಗಾ || ಇತಿ ತದ್ವಾಕ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.
ದೇಶತಃ ಕಾಲತತ್ತ್ವ ವ ಸಮಾ ಪ್ರಕೃತಿರೀಶ್ವರೇ ||-ಇತಿ ಚ ತತ್ತ್ವವ(೪/೨/೧೦) ಇತಿ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯುತಿಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಯೋಗದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಇನ್ನು ಯೋಗ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೆ? ಇದನ್ನು ತೋರಿಸಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾ ಅಪರಿಬ್ಧಿಗಿ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ರುತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨.. ಶಿವ ಕಾಮನ ಪೈರ; ಪಾರ್ವತಿ ಶಿವನ ಪತ್ನಿ ಎಂದರೆ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಪೈರಿಯ ತಾಯಿ; ಅಂತಹವಳಿಗೆ ಎಂದಾದರೂ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ. ತಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಮುಲಿಕೆಯಂತಹ ಆಮೋಘ ಕೃತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದರೆ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಈ ಯುಕ್ತಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಸೀತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀರಾಮನಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ರಕ್ತಾಂಭೋನಿಚಯೇ ಗಜಾದ್ರಿನಿಕರೈರಾಬದ್ಧ ಸೇತುಂ ಹತೈಃ

ಸುಗ್ರೀವೋದ್ವತಸೈನ್ಯಮಾತ್ರಬಲವಾನ್ ಶ್ರೀಪೂರ್ವರಾಮೋ ಯುಧಿ |

ಪ್ರಾಚೀನಾವನಿಜಾಂ ನಿನಾಯ ಸ ನಿಜಾಮವ್ಯಗ್ರವಕ್ತ್ರಾಬುಜಾಂ

ಜಿತ್ವಾ ಪ್ರಾಕ್ತನರಾವಣಂ ಹತಬಲಂ ತಲ್ಲಗ್ನಚಿತ್ತಂ ಖಿಲಮ್ || ೪ ||

ರಕ್ತವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸತ್ತ ಅನೆಗಳೆಂಬ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಸುಗ್ರೀವನ ಉದ್ವಿಧ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಬಲವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ, ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಿಂದಿನ ರಾವಣನಾಗಿದ್ದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿರಿಸಿದ್ದ ದುಷ್ಟ ಶಿರುಪಾಲನನ್ನು ಅವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೇ ಆದ ಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖಕಮಲದ ಹಿಂದೆ ಸೀತೆಯಾಗಿದ್ದ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯನು.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಶಿರುಪಾಲನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಿಂದಿನ ಅಪತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ; ರುಗ್ಗಿಣಿ ಶ್ರೀರಾಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿ. ಶಿರುಪಾಲ ರಾವಣ; ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಸೀತೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ಅಂಭೋನಿಚಯ - ಸಮುದ್ರ; ಅವನಿಜಾ - ಸೀತಾ.

೧. ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊ "ಯುಕ್ತ ಕೃಷ್ಣಸ್ತತ್ರ ಸಾ", "ಯುಕ್ತ ಸಾ ತತ್ರ ಸಃ" ಇತಿ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಮತೀಮ್ | ಆತ ಏವ ಸ್ವಪಿರಹಾಂಭೋಗ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಸಮನಾ ಚಾಸ್ಯತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಷೋಷ್ಣ || -ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೪/೨/೬).

೨. ಸ್ವಭರ್ತುರನಿಷ್ಠಂ ಭಾರ್ಯಾ ಸಾಧಯತೀತ್ಯೇತದಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨.. ಈ ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೪. ಜಯನು ರಾವಣನಾಗಿದ್ದಾಗ ಸೀತಾಪಹರಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವೆಂಬಂತೆ ಅವನ ಈ ಶಿರುಪಾಲಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ರುಗ್ವೀಯ ಬಗ್ಗೆ ಹತಾಶನಾಗುವಂತೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇತುವೆ; ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹವೇ ಸಮುದ್ರವಾಗಿತ್ತು; ಸೇತುನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಬುಪಂಚೋಗಿಸಿದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಆನೆಗಳ ದೇಹವೇ ಅಂತಹ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೬. ಇಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವರಾಮ ಎಂಬ ಪದ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಸ್ತುತಿ(ಶ್ಲೋ.೨೫)ಯಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಭೀಮ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು (ಪೂರ್ವಭೀಮಾಜ್ಞಯಾ ತೇ..)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ

ಅಹಯೀದಹಯೀ ಕಶ್ಚಿದನಂಸೀದಪರೋಽಚ್ಯುತಮ್ |

ನಾಕ್ರಮೀದಪರೋ ವಿದ್ಧೋ ವಿಕ್ರಮಾಕೋದಯೀ ಹರೇಃ || ೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಶತ್ರುಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅರಾಜಕರೋಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಇಳಿದು ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾದರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅವನಿಂದ ಪೆಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡದಾದರು.

ಮ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಶತ್ರುಗಳು ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಬಗೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಪಲಾಯಗೈದವರು ರಾಜಸರು; ಶರಣಾದವರು ಸಾತ್ತಿಕರು; ಪೆಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠರಾದವರು ತಾಮಸರು - ಹೀಗೆ ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಜೀವರೂ ಇದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವತ್ವವಿಧ್ಯವು ರಾಸ್ತವಿದ್ದುದಾದ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೧. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ - ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಮಿತೆ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

೨. ರಕ್ತಾಂಭೋಗಿತಯೀ ರೋಗಿತನಮುದ್ರೇ ಸೇತುಮಾಬಧ್ಯ. ಅಗತಾಗಾಂ ಗತಾಗಾಂ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಹಿಂಸನಾತ್ ತದ್ರೋದಾಸಾಂ ಸೇತುತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ರುಗ್ವೀಣಃ ಗಜಪತಿತ್ವಾತ್ ಗಜಾ ಏವ ಬಹವೋ ಹತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಬಗೆಯ ವಿವರಣೆ ಹಿಂದಿನ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು (೧೪/೨೯).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿವಾಹರಂಗದಂತಾದ ಯುದ್ಧರಂಗ

ಮತ್ವಾ ಶತ್ರುಸಮೂಹಮುನ್ಮುಖಿಖಿಸ್ವೀಯಪ್ರತಾಪಾನಲೇ

ಕೃತ್ವಾ ರಕ್ತರಸಾದ್ರ್ಯತಾಮಪಿ ಶರಭ್ರಾಜದ್ವೃತ್ತಿಶ್ರೇಣಿಭಿಃ |

ಸ್ವಸ್ಥಪ್ರೇಷಿತಪುಷ್ಪಲಾಜನಿಕರಾಕೀರ್ಣಃ ಕ್ಷಿತಿಶಾರ್ಪಿತೈ-

ರ್ವಿತ್ತೈಸ್ತತಸ್ತಮಯೋಚಿತೈಃ ಸಹ ನಿಜಾಂ ನಿನ್ಯೇ ನಿಸರ್ಗಪ್ರಿಯಾಮ್ || ೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ಧೃತಮುಖವಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುವ ತನ್ನ ಪ್ರತಾಪವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತು-
ಗಳಂತಿದ್ದ ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೋಮಿಸಿದನು; ಬಾಣಗಳೆಂಬ
ಹೋಳೆಯುವ ಪಿಚಿಕಾರಗಳಿಂದ ಆ ಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ರಕ್ತದ ಒಕುಳಿಯನ್ನು ಆಡಿದನು.
ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಗಳೆಂಬ ಲಾಜಗಳಿಂದ ಸುರಿಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಆ
ಸಮಯಕ್ಕೆ ರಾಜರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಉಚಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ತನಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಿಯವಾದ
ರುಗ್ವಿಣಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ದನು.

ವಿ. : ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ, ಒಕುಳಿಯಾಟ, ಲಾಜಗಳ ಅರ್ಪಣೆ, ಹಾಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳ
ಸಮರ್ಪಣೆ ನಡೆಯುವುದು ವಿಧಿ; ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರುಗಳ ಸೇನೆಯನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದ, ರಕ್ತದ
ಒಕುಳಿಯನ್ನಾಡಿದ; ದೇವತೆಗಳ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಗಳ ಲಾಜಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ; ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ
ರಾಜರು ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಪಡೆದ
ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆ ವಿವಾಹದ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ನಿಸರ್ಗ - ಸ್ವಭಾವ; ದೃತಿ - ಪಿಚಿಕಾರ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಶತ್ರುಸೇನೆಯ ದುರ್ಗತಿ

ಕೃಷ್ಣೇ ಸ್ವಾಂ ದಯಿತಾಂ ನಯತ್ಕುರುಬಲೇ ತದ್ವಂಧುಯೋಗ್ಯಾಂ ದಶಾ-

ಮಾಪನ್ನಾ ಇವ ಭೂಭುಜೋಽಂತಕಪುರೀಮನ್ವಾಗತಾ ವೈ ಗತಾಃ |

ಅನ್ಯೇ ಖಿನ್ನಮುಖಾ ದೃಗಂಬು ಸಸೃಜುಃ ಕೇಚಿಚ್ಚ ಮೂರ್ಛಾಂ ಶ್ರಿತಾ-

ಶ್ಚೈದ್ಯಾದ್ಯಾ ಮಲಿನಾನನಾ ಗತಗಿರಶ್ಚಿಂತಾಂ ದುರಂತಾಂ ಯಯುಃ || ೭ ||

ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ರುಗ್ವಿಣಯನ್ನು
ಕರೆದೊಯ್ದುತ್ತಿರಲು, ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದ ಕೆಲವು ರಾಜರು ರುಗ್ವಿಣಯ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ

ಉಚಿತವಾದ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಂತೆ ಯಮಪುಲಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಇತರರು ಬಾಡಿದ ಮುಖದವರಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರಂತೂ ಮೂರ್ಛಗೊಳಗಾದರು; ಶಿರುಪಾಲ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾತು ಹೊರಡದವರಾಗಿ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದರು.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ವಿವಾಹವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದವರ ಗತಿ ದುರಂತ - ಮಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾಷೆ; ದೃಗಂಬು - ಕಣ್ಣೀರು; ಅಂತಕ - ಯಮ.

೨. ಇದರಂತೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಸಜ್ಜನರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವಾಗುವ ಜನರೂ ಸಹ ದುರಂತವನ್ನೇ ಕಾಣುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

ಜಗದಂಬೆಯ ದ್ರೋಹದ ಫಲವಾದ ಶತ್ರುಸೇನೆಯ ಪರಾಭವ

ನ ಕೃಷ್ಣೋ ನಾಪಿ ತತ್ಸೇನಾ ಜಘಾನ ರಿಪುವಾಹಿನೀಮ್ ।

ಜನನೀದ್ರೋಹಕೃಚ್ಛಿ ದೃವಕ್ಷಪಾತೇನ ಸಾ ಹತಾ ॥ ೮ ॥

ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲ; ಅವನ ಸೇನೆಯೂ ಅಲ್ಲ; ತಾಯಿಗೆ ದ್ರೋಹಬಗಿದ ಶಿರುಪಾಲನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅಳಿಯಿತು.

ಪಿ. : ೧. ಶತ್ರುಸೇನೆಯು ಅಳಿಯಲು ಅದು ಶಿರುಪಾಲನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ದ್ವೇಷಿಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದೇ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ತಮೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೫/೫/೨) ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

೨. ಭಗವದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಬೇರಾರೂ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಬೇಕಿಲ್ಲ; ಅವರ ಪಾಪವೇ ಅವರ ಅಳವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ :

ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವೋ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ ।

ಉಭಯೋರಪಿ ದೃಷ್ಟೋಽಂತಸ್ತ ನ್ಯಯೋಽಪ್ತಸ್ತ ದರ್ಶಿಭಿಃ ॥ -ಗೀತಾ (೨/೧೬)

೩. ಇದರ ಸಾರರೂಪದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರ ಸೂಕ್ತಿಯೊಂದು ಹೀಗಿದೆ :

ಸತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತು ಸಂತೋಷಂ ದರಂ ದೇಹೀತಿ ನೋ ವದೇತ್ ।

ಸತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತು ಸಂತಾಪಂ ಶಾಪಂ ದೇಹೀತಿ ನೋ ವದೇತ್ ॥

ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರೀತಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಅದರಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ದ್ರೋಹವೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರರಾಪಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ರುಗ್ಮಿಯ ಪರಾಭವ

ರುಗ್ಮೀ ಸ ರುಗ್ಮೀವ ಯದಾ ವಿರೋಧಂ

ಚಕ್ರೇ ತದಾ ಚಕ್ರಧರಃ ಸ ರೌಗ್ಮಮ್ |

ಭಿತ್ವಾ ಧನುಸ್ತಸ್ಯ ಮುಹುರ್ಭವಿಷ್ಯ-

ದುರ್ಮೋಗಮುತ್ಪಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ದೇವಃ || ೯ ||

ಧನವಂತನಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಆ ರುಗ್ಮಿಯು ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವಾಗ ವಿರೋಧವನ್ನು ಬಗೆದನೋ ಆಗಲೇ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಸುವರ್ಣವಿಚಿತವಾದ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಅವನು ಧನುಃಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದ.

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ರುಗ್ಮಿ ಮುಂದೆ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು, ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿರೂಪಣೆ. ರುಗ್ಮಿಯ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಬಿಲ್ಲು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ರುಗ್ಮ - ಚಿನ್ನ ರೌಗ್ಮ - ಚಿನ್ನದ.

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ರುಗ್ಮಿಯ ದುರ್ಗತಿ

ಅಚೀಕ್ಷ್ಯ ಪನ್ತುಂಡಿತಮೂರ್ಧಜಂ ತಂ

ಶಚೀಪತಿಸ್ತುತ್ಯಕೃತಿರ್ಮುರಾರಿಃ |

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯದ್ಗೇಹಮಗಾಧಿಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಸ್ತದೇತದಸ್ಯಾನುಗುಣಂ ಖಿಲಸ್ಯ || ೧೦ ||

ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ರುಗ್ಮಿಯ ಶಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸಿದ; ಅವನ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿನಿಯು ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ ಆ ದುಷ್ಕನಿಗೆ ಅವೆಲ್ಲ ಅನುಗುಣವೇ ಆದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

೧. ಮುಹುರ್ಭವನುಶಚ್ಚಿದಃ ಸತಿ ಅಕ್ಷಯ್ಯಧನುಃಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಥಂ ತಪಃಕರಣೇನಾನುಭೂತಮುತರಕ್ಷಣಂ ವಿಶ್ವಂ ಪಶ್ಯಾನ್ಮಾರಯಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಧನುರೇವಾಚ್ಛೇದತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ತ ರುಗ್ಮೀ ನ ಯುಯುಧೇ ಸಹದೇವೇನ ವೀರ್ಯವಾನ್ |

ಜಿತಃ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೂರ್ವಂ ತು ಶರ್ವಾದಾಪ ಧನುರ್ವರಮ್ ||

ತಪಾ ತೋಷಿತಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾಧ್ಯಾಸೇದಾಮುನಾರವಿರಾನ್ |

ವಿಚೀಷ್ಯ ಯದಾ ಕೃಷ್ಣವಿರೋಧಸ್ತೇ ತದಾ ಧನುಃ |

ಮಾಮೇಷತೀತಿ ತೇನೋಕ್ತೋ ನ ವೈರುಧ್ಯತ ಕೇಶವೇ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೧/೨೦೦,೨೦೧)

೧. : ೧. ರುಗ್ಮಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಚೂಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ವಿರುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಅವರು ಹೊರಬಂದ ಮೇಲೆ ರುಗ್ಮಿಯ ಗತಿ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಮೂರ್ಧನ - ಕೇರ.

೩. ಭಾಗ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡವರು ಮುಂದೆ ತಲೆಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಕವಚ) ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗುವುದು ಲೋಕರೀತಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಜಯಕಾಮಿನಿಯರು

ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾವನಿಪಾಲಭಂಗ-

ಸಮುತ್ತಭಾಸಜ್ಜಯಕಾಮಿನೀಭಿಃ |

ಸಹಾತ್ಮದಾಸೀಭಿರನನ್ಯಕಾಂತಾ

ಜಗಾಮ ಸಾ ಚಂಚಲಲೋಚನಾಂತಾ || ೧೧ ||

ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ರಾಜರ ಪರಾಭವದ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ ಉಜ್ವಲವಾದ ಜಯರೂಪದ ಕಾಮಿನಿಯರೊಂದಿಗೂ, ತನ್ನ ದಾಸಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಬೇರಾರಿಗೂ ಪತ್ತಿಯಾಗದ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು.

೪. : ೧. ಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಯಾವ ದಾಸಿಯರೂ ಇಲ್ಲದೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಅವರ ವೈಭವಕ್ಕೆ ರೋಷ ತರದು ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೨. ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಅವರ ಹಿಂದೆ ದಾಸಿಯರು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ; ಆದರೆ ಅವರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಜರ ಪರಾಭವದಿಂದಾಗಿ ಜಯಿಸಿದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪದ ಅಸಂಖ್ಯ ಕಿಂಕರಿಯರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವರದು ರಾಜವೈಭವದ ಪ್ರಯಾಣವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ರೀತಿಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿ ವೈಭವಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಈ ಮುಂಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ರು.ವಿ.೧/೬೬)

೪. ಅನನ್ಯಕಾಂತಾ ಎಂದರೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ಮಡದಿಯಾಗದೆ ಕೇವಲ ಮಹಾವಿಘ್ನಗೋಷ್ಠಿ ಮಡದಿಯಾಗುವ ಮಹಾಹಿರಿಮೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯದು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಗತತ್ರಿಯೇ ೬ ಸಂನ್ಯಾಸಾದಿಗೂ ಮುಂಡಿಕೇರಾ ಭವಂತೀತರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ರಾಜಕುಮಾರೀ ದಾಸೀಸಹಸ್ರೇಣ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ರುಗ್ಮಿಯ ಪರಾಭವ

ರುಗ್ಮೀ ಸ ರುಗ್ಮೀವ ಯದಾ ವಿರೋಧಂ

ಚಕ್ರೇ ತದಾ ಚಕ್ರಧರಃ ಸ ಲೌಗ್ಮಮ್ |

ಭಿತ್ವಾ ಧನುಸ್ತಸ್ಯ ಮುಹುರ್ಭವಿಷ್ಯ-

ದುರ್ಮೋಗಮುತ್ಪಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ದೇವಃ || ೯ ||

ಧನವಂತನಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಆ ರುಗ್ಮಿಯು ಚಕ್ರವಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವಾಗ ವಿರೋಧವನ್ನು ಬಗೆದನೋ ಆಗಲೇ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಸುವರ್ಣವಿಚಿತವಾದ ಜಿಲ್ಲನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಅವನು ಧನುಸ್ಪಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದ.

ಪು. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ರುಗ್ಮಿ ಮುಂದೆ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು, ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು 'ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿರೂಪಣೆ. ರುಗ್ಮಿಯು ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ರುಗ್ಮ - ಚಿನ್ನ; ಲೌಗ್ಮ - ಚಿನ್ನದ.

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ರುಗ್ಮಿಯ ದುರ್ಗತಿ

ಅಚೀಕ್ಷಪನ್ಮಂಡಿತಮೂರ್ಧನಂ ತಂ

ಶಚೀಪತಿಸ್ತತ್ಕೃತಿರ್ಮುರಾರಿಃ |

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯದ್ಗೇಹಮಗಾಧ್ವಿಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಸ್ತದೇತದಸ್ಯಾನುಗುಣಂ ಖಿಲಸ್ಯ || ೧೦ ||

ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ರುಗ್ಮಿಯ ಶಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸಿದ; ಅವನ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿನಿಯು ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ ಆ ದುಷ್ಣನಿಗೆ ಅವಳು ಅನುಗುಣವೇ ಆದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

೧. ಮುಹುರ್ಭವಿಷ್ಯತಿಃ ಸತಿ ಅಕ್ಷಯಧನುಸ್ತಾ ಸ್ಪರ್ಶಂ ತವ ಶರಣೇಣಾನುಭೂತಮವಶಕ್ತೇತಂ ಏನಂ ವತ್ಸಾಗ್ನಾರಂವಾಮೀತಿ ಬಿಡ್ವಾ ಧನುರೇವಾಚ್ಛೇದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ ರುಗ್ಮಿ ಸ ಮುಹುರ್ಭವಿಷ್ಯತಿವೇದಂ ಭೀಷ್ಮವಾಕ್ |

ಚಕ್ರ ಕೃಷ್ಣೇನ ವ್ಯವಹಾರಂ ತು ಶರ್ವಾದಾದ ಧನುರ್ವ್ಯವಹಾರಂ ||

ಶವನಾ ರೂಪಿತಾ ರುಗ್ಮಾ ದ್ವಾರಾ ಸೇವಾ ಮುನಾ ವಿಶೇಷಾ |

ವಿಚೀಪ್ಯ ಯದಾ ಕೃಷ್ಣವಿರೋಧಃ ತದಾ ಧನುಃ |

ಮಾಮೇವೈತಿತಿ ತೇನೋಕ್ತೋ ನ ಪೃರುದ್ಧತಃ ಕೇಶವಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೧/೨೧೦,೨೧೧)

೩. : ೧. ರುಗ್ಮಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಕೂಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ವಿರೂಪಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ರುಗ್ಮಣಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಅವರು ಹೊರಬಂದ ಮೇಲೆ ರುಗ್ಮಿಯ ಗತಿ ಸರ್ವಸಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಮೂರ್ಛಜ - ಕೇರ.

೩. ಭಾಗ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡವರು ಮುಂದೆ ತಲೆಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಪಟ) ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗುವುದು ಲೋಕಗೀತಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಕ್ತಿ.

ರುಗ್ಮಣಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಜಯಕಾಮಿನಿಯರು

ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾವನಿಪಾಲಭಂಗ-

ಸಮುತ್ತಭಾಸ್ವಜ್ಜಯಕಾಮಿನೀಭಿಃ |

ಸಹಾತ್ಮದಾಸೀಭಿರನನ್ಯಕಾಂತಾ

ಜಗಾಮ ಸಾ ಚಂಚಲಲೋಚನಾಂತಾ || ೧೧ ||

ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ರಾಜರ ಪರಾಭವದ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ ಉಜ್ವಲವಾದ ಜಯರೂಪದ ಕಾಮಿನಿಯರೊಂದಿಗೂ, ತನ್ನ ದಾಸಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಬೇರಾರಿಗೂ ಪತಿಯಾಗದ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ ಆ ರುಗ್ಮಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು.

೩. : ೧. ^೨ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಯಾವ ದಾಸಿಯರೂ ಇಲ್ಲದೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಅವರ ಪೃಥವಕ್ಕೆ ರೋಭೆ ತರದು ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೨. ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಅವರ ಹಿಂದೆ ದಾಸಿಯರು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ; ಆದರೆ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಜರ ಪರಾಭವದಿಂದಾಗಿ ಜಯಿಸಿದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪದ ಅನಂಖ್ಯ ಕಿಂಕರಿಯರು ರುಗ್ಮಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವರದು ರಾಜಪೃಥವದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ಸಾಮಾನ್ಯ ವೈಸುವಂತಹುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ರೀತಿಯೂ ಸಹ ಇವೇ ರೀತಿ ಪೃಥವಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಈ ಮುಂಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಿರುವುದು (ರು.ಪಿ.೧/೭೬)

೪. ಅನನ್ಯಕಾಂತಾ ಎಂದರೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ಮದದಿಂದಾಗದೆ ಕೇವಲ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗಷ್ಟೇ ಮದದಿಂದಾಗುವ ಮಹಾಹರಿಮ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಗತ್ಯಂತೋ ಽ ಸಂನ್ಯಾಸಿವಾ ಮುಂವಿತೇತಾ ಭವಂತೀತ ಫಲ |

-ಮಾ.

೨. ಯಥಾ ರಾಜಕುಮಾರೀ ದಾಸೀವಪ್ರೇಣ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

೧. ಆತ್ಮದಾಸೀಭಿಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿದ್ದ ಆ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿತ್ಯ ಜಯಸ್ವರೂಪದ ಕಾಮಿನಿಯರು ತಾತ್ಕಾಲಿಕಸ್ವರೂಪದವರಾಗಿರದೆ ಸದಾ ಇರುವ ನಿತ್ಯದಾಸಿಯರು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ.

ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ತದ್ವೋಧಾ ಜಯಕಾಮಿನೀಜನಯುತಾ ಗರ್ಜಂತಿ ಧೈರ್ಯೋರ್ಜಿತಾಃ
ಯುದ್ಧಾಪ್ತಾ ವಡವಾ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತುರಗಾ ಹೈಷಾಂ ಮುಹುಸ್ತನ್ವತೇ |
ಪ್ರಸೀಂದ್ರಾಃ ಕರಿಣೀಃ ಸಮೇತ್ಯ ಪರಿತಃ ಕುರ್ವಂತ್ಯಹೋ ಬೃಂಹಿತಂ
ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ವಕರೋ ಹರಿರ್ನನು ಪುರಾ ಸ್ವೀಯಾನ್ ಸಜಾಯಾನ್ ವ್ಯಧಾತ್ ||೧೨||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆಯ ಭಟರು ಜಯವೆಂಬ ಕಾಮಿನೀಜನರಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು ತಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಗಂಡು ಕುದುರೆಗಳು ಹೇಷಾರವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದವು. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆಗಳು ಹೆಣ್ಣುನೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದು ಸಂಭ್ರಮದ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದವು. ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ವಕರಾಯಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹೀಗೆ ತನ್ನವರನ್ನು ತನ್ನ ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಸಮೀಕರಿಸಿ ಮಡಿದನಲ್ಲವೆ ! ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭಟರು, ಕುದುರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಜೋಡಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ವಿವಾಹಮಾಡಿಸುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಕ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸದಾಚಾರಸ್ಥ ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವರಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಭೋಜನಮಾಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಜಮಾನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತನ್ನವರಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಭೋಜನದೊಂದಿಗೆ ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಅಪ್ರಿತಜನರಿಗೆ ಅದ್ವಿತ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವಡವಾ - ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ.

೧. ಆತ್ಮದಾಸೀಭಿರೀತಸೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಕ್ಷಜಯವತಾಂ ಈದೃಶಃ ಕಾಮಿನಃ ಸ್ವಯಮೇವಾಯಾಸ್ತಂತೀತ್ಯರ್ಥೋಪ-
ಗಮ್ಯತೇ | "ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮಾತ್ರಿತ್ಯ ವಿಶ್ವವಿಜಯಂ ವಿಶ್ವಜತ್ಯಚಿಂತಾ ಶ್ರೀ" (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ.೭/೨) ಇತಿ
ಪರ್ಯಾಯಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಭುಕ್ತರೇಪಂ ಭಗವತೋ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ವರಸರಃ |
ಭುಂಜೇತ ಹೃದ್ಗತಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಸ್ವರಂವ್ರದ್ಗತಮಾನಸಃ ||

-ಸದಾಚಾರ್ಯ (ಶ್ಲೋ.೧೨)

ರುಗ್ಮಿಣೀಸಮೇತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ

ಅಲಂಕೃತಾಂ ನಿಜಪುರೀಂ ಜಲಜಾಯತಲೋಚನಃ |

ಹಯಹಸ್ತಿರಥೋಪೇತಃ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಹಿತೋಽವಿಶತ್ || ೧೩ ||

ತಾವರೆಯಂತೆ ವಿಶಾಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ರಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೇತನಾಗಿ, ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯನ್ನು ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರ

ಕರಂ ಚಿಘ್ನುಕ್ಷುರ್ವೈದಭ್ಯಾಃ ಶರಣೋಽಥ ಯಥಾವಿಧಿ |

ಪ್ರಿಯಯಾ ಬಂಧುಭಿಃ ಸಾರ್ಧಂ ಪ್ರಯಯೌ ಮೂಲಮಾಧವಮ್ || ೧೪ ||

ಅನಂತರ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಬಯಸಿದ, ಸರ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಆಸರೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಂಧುಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಡಗೂಡಿ ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾದ ಪತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿವಾಹಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮೂಲಮಾಧವ^೧ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರಿಗೆ ವಿವಾಹನಡೆದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆಯ ಒಂದು ಸ್ಥಳ ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತೀಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ^೨ ಎಂಬ ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ^೩ ಮೂಲಮಾಧವಾಖ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ರುಗ್ಮಿಣೀವಿವಾಹೋ ಚಾತ ಇತಿ ದ್ವಾರವತೀಕಲ್ಪೋಕ್ತಾನುಸಾರೇಣೇದಮುದಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೆಂಬಡದ ದ್ವಾರಕೆ

ಗಚ್ಛಂತಮಾಸ್ತಾಪಯತೀವ ಕೃಷ್ಣಂ

ದ್ವಾರಾವತೀ ತತ್ಪ್ರತರಮೃತೋಭಾ |

ಕಾಂತೋಲ್ಲಸಂತೋಭಯಭಾಗಹೇಮ್ನಾಂ

ದ್ವಾರ್ಯಂಚಲೇನಾಭಿಮುಖೇ ಮುರಾರೇಃ || ೧೫ ||

೧. ಪ್ರಭಾಸದಿಂದ ದ್ವಾರಕೆಯತ್ತ ಸಾಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಧವಪುರ (ಮಧುವನ) ಎಂಬ ಸ್ಥಳವೊಂದಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಲ್ಯಾಣ ನಡೆದದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ; ವ್ಯಾಯಾ; ಈ ಸ್ಥಳವೇ ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದು ಸಮುದ್ರತೀರದ ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಆ ಸ್ಥಳವು ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲೇ ಆಗಿರುವುದು ಗಮನ ಎನ್ನಿಸುವಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅಪಾರವಾದ ಶೋಭೆಪಡೆದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತಹ ದ್ವಾರದ ಇಕ್ಕೆಲಗಳ ಚಿನ್ನದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಹಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರದ ಜೀಸುವಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ತಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡಿತು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನಿಂದ ದೂರತೆರಳುವುದು ಬೇಡ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪತಾಕೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವೇಷಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆಯೊಂದು ಹಾರಾಡುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಇದು ಇತರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರದಿರುವಂತಹ ವಿಶೇಷತೆ. ಇದು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ತೆರಳುವವರಿಗೆ ಐದಾರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಮುನ್ನವೇ ಗೋಚರಿಸುವಂತಹ ಪತಾಕೆ. ಅದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಲೇ ವಾಹನಾದಿಗಳಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಒಮ್ಮೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದಿಸಿ ದ್ವಾರಕೆಯತ್ತ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ದ್ವಾರಕಾಂಯಾತ್ರೆಯ ಪಿಠಿ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ.

೩. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಾತು ಈ ಯಾತ್ರಾವಿಧಿಯನ್ನು ಕುರಿತಾದದ್ದು ಎನ್ನುವಂತಿದೆ; ಅಂಚಲ - ಜೀಸುವಿಕೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಮಂಕಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಕೃಷ್ಣೇ ಬಲಾದ್ವ್ಯಜತಿ ಸಾ ದ್ರವದಿಂದುಕಾಂತೈ-

ಸ್ತನ್ಮಂದಹಾಸನವಚಂದ್ರಿಕಯಾಽಶ್ರುಧಾರಾಮ್ ।

ತತ್ಸೈನ್ಯಸಂಭ್ರಮಸಮುತ್ಥರಜೋಭಿರಾಸ್ಯ-

ಮಾಲಿನ್ಯಮುದಗ್ಗತವಚಾ ರಭಸಾ ಬಭಾರ ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುನಿಂತಾಗ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅವನ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಹೊಸಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಸುರಿದ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮನೋಹರವಾದ ಅಶ್ರುಧಾರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು; ಎಲ್ಲರೂ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ತೊರೆದವಳಂತೆ ಆ ಸೈನ್ಯದ ಓಡಾಟದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿಗಳಿಂದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಹೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ದ್ವಾರಕೆಯು ದುಃಖಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಂದಹಾಸವೇ ಬೆಳದಿಂಗಳು, ಸೈನ್ಯದ ಓಡಾಟದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳೇ ಮುಖಕ್ಕೆ ಕವಿದ ಮಂಕು ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

೨. 'ಪ್ರಿಯನ ಅಗಲುಮಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ವಿರಹದಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಆಯೋಧ್ಯೆಯು ಸಹ ಹೀಗೆ ಪರಿತಪಿಸಿದ ವಿವರ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡ ದ್ವಾರಕೆ
ಭರ್ತುಸ್ತತಃ ಪ್ರತಿಕೃತಿಂ ಸುಧದಾತ್ಮವಪ್ರ-
ಲಗ್ನೋಚ್ಚರತ್ನನಿಕರೇಷು ನಿಧಾಯ ದೀನಾ |
ತಸ್ಯಾವಿವಾಧ ಫಲಿತಾಚ್ಯುತಭೂಷಣೇಷು
ವಿಶ್ಲೇಷತಂಕಿಹೃದಯಾಽನುಯಯಾವಿವೇಶಮ್ || ೧೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಹೊಳೆಯುವ ತನ್ನ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿನ ಖಚಿತವಾದ ರತ್ನಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ದೀನವಾದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅವನ ಭೂಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿ ಅವನ ವಿರಹವನ್ನು ರಂಕಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತೆರಳುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ದ್ವಾರಕೆಯ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ್ದಂತೆ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂದೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದೂ ಸಹ ಆ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಭವ್ಯವಾದುದು ; ವಿಶ್ಲೇಷ - ವಿಯೋಗ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ವಾಗ್ವತಾದಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ದ್ವಾರಕೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗದ ವರ್ಣನೆ
ಚಲತ್ವತಾಕಾನಿಲನಿರ್ಮಲೀಕೃತೇ
ರಥೌಘಚಕ್ರಾವಲಿಭಿಃ ಸಮೀಕೃತೇ |
ಸುರಾಲಿಮುಕ್ತಾಮಲಪುಷ್ಪಲಾಂಛಿತೇ
ಗಜೇಂದ್ರದಾನಾಂಬುಕದಂಬಸಿಂಹಿತೇ || ೧೮ ||

೧. ಆನೇನ ತತ್ಕಾಲೇ ವಿಮುಕ್ತಾಸ್ತಿಸ್ವಭಾವೋ ದೃಶ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆಯೋಧ್ಯಾ ನಾಮ ನಗರೀ ಭಾತಿ ಸಾದ್ವೀ ವರ್ಧೂರಿವ |

ವನಂ ಗತಸ್ತಾಪಿ ತಸ್ಯ ವಾದುಕೇ ಯಾಽಕರೋತ್ ಪತಿಮ್ ||

-ಉತ್ತರಪ್ರಬಂಧ(೨/೨೫)

ಹ್ವಾರಕೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗವು ಹಾರಾಡುವ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಜೀವಿಬರುವ ಗಾಳಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿದ್ದಿತು, ರಥಗಳ ಗುಂಪಿನ ಚಕ್ರಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಸಮತಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು; ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಗುಂಪುಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಮುತ್ತಿನಂತಹ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದಿತು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಗಳ ಮದಜಲಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು.

ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ರಾಜಮಾರ್ಗ

ವರಾಶ್ವವಾರೋಚ್ಚಯಸೂಚಿತೈರ್ಹಯೈ-

ರಿತಸ್ತತೋ ಮಂಡಲಧಾವನೋದ್ಯತೈಃ |

ಪರಿಸ್ಪರ್ಧ್ಯೂಷಣಚಾಮರೋಜ್ವಲೈ-

ರ್ವಿರಾಜಿತೇ ಹ್ರೇಷಿತಭೂಷಿತಾನನೈಃ || ೧೯ ||

ಕುದುರೆಗಳು ಅತ್ತಿತ್ತ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಓಡಲು ತೊಡಗಿದ್ದವು, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ಒಂಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದವು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳಿಂದಲೂ, ಬೀಸುವ ಚಾಮರಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು, ಹೇಷಾರವದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಮುಖಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; (ಅಶ್ವಪಾರ - ಅಶ್ವಾರೋಹಿ; ಹ್ರೇಷಿತ - ಹೇಷಾರವ).

ಗಜವರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗ

ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಸ್ಥೇಭಕದಂಬರಂಗಿ-

ಕುಂಭೈಃ ಸಮೇತೇ ಕಲಶೋಪಮಾನೈಃ |

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಕ್ತೋನ್ಮುಖಕುಂಚಿತಾಗ್ರ-

ಹಸ್ತೈಶ್ಚ ನೀಲೋತ್ಪಲತೋರಣಾಭೈಃ || ೨೦ ||

ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳಂತಿದ್ದಂತಹ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲೂ ನೆರೆದಿದ್ದ ಆನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ, ರಂಗುರಂಗಾದ ಕುಂಭಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿತು; ಆ ಆನೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಹೆಣೆದಿದ್ದ ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ ತುದಿಯು ಬಾಗಿದ್ದ ಸೊಂಡಿಲುಗಳಿಂದಾಗಿ, ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳ ತೋರಣಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು.

ರಂಗಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ರಾಜಮಾರ್ಗ

ವಿಚಿತ್ರರತ್ನೋಜ್ವಲಭೂಷಣೌಘೈಃ

ಪಾದಾಂಬುಜೈಃ ಪ್ರಾಹುಣಿಕಾಂಗನಾನಾಮ್ |

ರಂಗಪ್ರಭಾಂ ಮುಷ್ಣತಿ ರಾಜಮಾರ್ಗೇ

ಮಂದಂ ಯಯೌ ಮನ್ಮಥಕೋಟಿರೂಪಃ || ೨೦ ||

ವಿವಾಹಕ್ಕೆಂದು ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಭೂಷಣಗಳ ರಾಶಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಂದ, ರಂಗಮಂಟಪದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಮನ್ಮಥರೂಪದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆದನು.

ಸಮುದ್ರದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆ

ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಪಿತಮಾಧವಾ ಸ್ಮಿತಲಸತ್ಪೇನಾ ಚಲಚ್ಚಾಮರ-

ಪ್ರಾತೋರ್ಮಿರ್ವಿತತಾತಪತ್ರಕಮಲಾ ಹಸ್ಯ ಶ್ವಪತ್ನಾ ವೃತಾ |

ವೀಣಾವೇಣುನಿನಾದಗರ್ಜಿತಯುತಾ ವಾರ್ಧೇಃ ಸಮಾ ಸಾ ಚಮೂ-

ರಾಚ್ಛನ್ನಾನಿಮಿಷಾಂತರಾಗತಮಹೀಪಾಲೌಘಸೇನಾಸರಿತ್ || ೨೧ ||

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ನೊರೆ, ಬೀಸುವ ಚಾಮರವೃಂದಗಳೆಂಬ ಅಲೆಗಳು, ಹರಡಿದ ಫಲಕಗಳೆಂಬ ಆಮೆಗಳು, ಎಲ್ಲೆಡೆಯು ಕುಂಬಿದ್ದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಪದಾತಿಗಳ ಸಮೂಹ ಹಾಗೂ ವೀಣೆ, ಕೊಳಲುಗಳ ನಿನಾದವೆಂಬ ಗರ್ಜನೆ, ಮನುಷ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣದಂತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರ ಸೇನೆ ಎಂಬ ನದಿಗಳು, ಹೀಗೆ ಆ ಸೇನೆಯು ಸಮುದ್ರದಂತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಶ್ರೀಹರಿ, ಹೊಳೆಯುವ ನೊರೆ, ಅಲೆಗಳ ರಾಶಿ, ಆಮೆಗಳು, ಮೀನುಗಳು, ಗಂಭೀರವಾದ ಘೋಷ ಹಾಗೂ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ನದಿಗಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುವಂತೆ ಆ ಸೇನಾ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ನೊರೆ, ಬೀಸುವ ಚಾಮರಗಳೆಂಬ ಅಲೆಗಳು, ಫಲಕರೂಪದ ಆಮೆಗಳು, ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ಧ್ವನಿಗಳ ರೂಪದ ಘೋಷ, ಮನುಷ್ಯರೂಪದ ಅಸಂಖ್ಯದೇವತೆಗಳು, ರಾಜರುಗಳ ಸೇನೆ ಎಂಬ ನದಿಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಾತ - ಸಮೂಹ; ಅನಿಮಿಷ-ದೇವತೆಗಳು, ಮೀನುಗಳು; ಕಮತ- ಆಮೆ; ವಾರ್ಧಿ-ಸಮುದ್ರ.

೨. ಸೇನೆಯು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಸೇನಾಸಮುದ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನ್ಯವು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪೂರ್ವ ರೂಪಕದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ಸೇನೆಯ ಧೂಳಿ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶವಾಹರಥಹಸ್ತಿಭಟೌಘವೇಗಾ-

ಜ್ಞಾತಂ ವ್ರಜತ್ ತ್ರಿದಿವಮಾತ್ರರಯಂ ರಜಸ್ವತ್ |

ಕೃಷ್ಣಾನುಷಂಗಿಚಿದಚೇತನಸಂಗಭಾಜೋ

ವಕ್ತಿ ತ್ರಿವಿಷ್ಣುಗತಿಂ ಗತಮೇಧಸೋಽಪಿ || ೨೩ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಹನಗಳಾದ ರಥ, ಆನೆ ಹಾಗೂ ಭಟರ ಸಮೂಹದ ವೇಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆ ಧೂಳಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜಡ, ಚೇತನಗಳ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದಂತದ ವಿವೇಕರಹಿತನೆಗೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕಹೊಂದಿದ, ಚೇತನ ಅಥವಾ ಜಡದ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜ್ಞಾನರಹಿತನೆಗೂ ಸದ್ಗತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದು ಭಾವ; ತ್ರಿದಿವ - ಸ್ವರ್ಗ; ತ್ರಿವಿಷ್ಣು - ಸ್ವರ್ಗ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಇರುವ ಚೇತನರು ಎಂದರೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರು ಎಂದೂ ಅಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳು ಎಂದರೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಭಟರು ಚೇತನಗಳಾದರೆ, ರಥಗಳು ಅಚೇತನ. ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಧೂಳು ಮೇಲ್ಛುಬಿವಾಗಿ ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಆ ಧೂಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಆನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸದ್ಗತಿ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ ಎಂಬುದಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಕಂಡ ಸಾಗರ

ವಿಚಿತ್ರರತ್ನದ್ಭುತಿರಂಗಕಾಂತ್ಯಾ

ಸುಮೌಕ್ತಿಕೌಘಾಕ್ಷತಲಾಜರಾಜ್ಯಾ |

ಮಂದಾನಿಲಾಖ್ಯವ್ಯಜನೈಃ ಸ್ವತೀರೇ

ಸಿಂಧುಃ ಸ್ವಜಾಮಾತರಮರ್ಚತೀವ || ೨೪ ||

ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಬಗೆಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ರಂಗಕಾಂತಿ, ಉತ್ತಮ ಮುತ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳ ರೂಪದ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಗೂ ಲಾಜಗಳ ಕಾಂತಿ, ಮಂದಾನಿಲ ರೂಪದ ವ್ಯಜನ,

೧. ಕೃಷ್ಣಾನುಷಂಗಿಣಿ ಚಿದಚೇತನ ಸಜ್ಜನಸಾಲಿಗ್ರಾಮಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಸ್ತವಹಾತಿಣಾಂ ಚೇತನರೂಪತ್ವಾತ್ ರಥಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಾತ್ ಉಭಯೋರಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೇನಾಂಗಳ್ವೇವ ತದನುಷಂಗಿತ್ವಾದುತ್ಪನ್ನರಜಸೋ ಜಡತ್ವೇನ ಬುದ್ಧಿರಹಿತತ್ವಾಚ್ಚೈವಂ ನಿರರ್ಥನಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಂದಾನಿಲಾಖ್ಯವ್ಯಜನೈಃ ಸ್ವತೀರೈಃ ಪ್ರತಿಪದಂ ಮಂದಾನಿಲಾಗಮಃ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಮುದ್ರವು ತನ್ನ ತೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ತನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿತ್ತು.

ವಿ. : ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವಯಂವರವನ್ನು ವರುಣ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಮುದ್ರದ ಅಳಿಯ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹರಡುವಂತೆ ಕಂಡ ಸಮುದ್ರ

ತುಂಗೈಸ್ತರಂಗೈರ್ಧೃತಶಂಖಚಕ್ರೈಃ

ಕೀರ್ಣಂ ಪಯಃಫೇನಸಿತಂ ವಿತನ್ದನ್ ||

ಹಸ್ಯಮುರಾರೇರ್ವ್ರಜತೋಽಧಿ -

ಮಾರ್ಗಂ ವಸಾಣಿ ವಿಸ್ತಾರಯತೀವ ವಾರ್ಧಿಃ || ೨೫ ||

ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮುದ್ರವು, ನೊರೆಯಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದ ನೀರನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹಾಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಿದ್ವಾರಕಯ ಬಳಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರತೀರ್ಥವೆಂಬ ಗೋಮತೀ ಸಮುದ್ರ ಸಂಗಮ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಚಕ್ರಾಂಕಿತಗಳು ಹಾಗೂ ಶಂಖಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳು ಚಕ್ರ-ಶಂಖ ಧರಿಸಿ ತೋಳುಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತೋಳುಗಳ ಹಾಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಅಂಗಗಳ ಮೇಲೆ ವೈಷ್ಣವ ಲಾಂಛನಗಳಾದ ಚಕ್ರ-ಶಂಖಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಹಸ್ತಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ^೧.

೧. ದ್ವಾರವತ್ಸಾಃ ಸಮೀಪೇ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಶಂಖಚಕ್ರಾಂಕಯೋರುತ್ತೇರಿರಮುನಿತಮ್ || -ವ್ಯಾ.

ಚಕ್ರತೀರ್ಥಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣಿತುಂ ಕೇನ ಶಕ್ತೇ |

ಯಚ್ಚೈವಾಮುಖ್ಯ ಸಂಗೇನ ವಿಧತ್ತೇ ವಿಶ್ವವಂದಿತಾಮ್ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೯೫)

೨. ಶಂಖಚಕ್ರಧರೈರಿತಿ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮೋ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಾಮೃನಂ ಭವನಗುರುಂ ವಿನಿಂದತೇತ್ಯಂ ನಿರ್ಭತ್ಯಾ ಭೃಷತದಿವೋತ್ತರಂಗಹಸ್ತಃ |

ಸಂಕ್ಷೋಭೇ ಪುನಃಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಸಂರಂಭಿ ವಿಲದಮನಾಯ ಸಿಂಧುರಾಜಃ ||- ಸು.ವಿ (೧೬/೧೫)

ವಿವಾಹಮಂಟಪದಂತಿದ್ದ ಉಪವನ

ನೀಲಾಶ್ವದ್ಯುತಿಪತ್ರಶೋಭಿಭಿರಧೋವ್ಯಾಲಂಬಿಪುಷ್ಪಸ್ಪರ್ಶ-
ನ್ಮುಕ್ತಾದಾಮುಭಿರುಲ್ಲಸತ್ಕಿಸಲಯಶ್ರೇಣೀವಿತಾನೋಜ್ವಲೈಃ |

ಸಿಂಧುಪ್ರೇಷಿತರತ್ನಸಂಹಿತತಲೈರ್ವೃಕ್ಷೈಃ ಸುವರ್ಣೋನ್ನತ-
ಸ್ತಂಭಾಂಗೈರ್ಮಣಿಮಂಡಪಾನುಕೃತಿಭಿಯುಕ್ತಂ ಸಮಾನಾಯತೈಃ || ೨೬ ||

ವಿಷ್ಣುಗಂಬಿಫಲೋಚ್ಚಯಂ ಕಲಪಿಕ್ವಿರಾರಬ್ಧಗೀತಂ ವನಂ
ಗರ್ಜದ್ವಾರಿಧಿಮರ್ದಲಂ ಶುಕವಚಸ್ತೋತ್ರಂ ಸ್ವತಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಯಾ |

ನೃತ್ಯತೈಕಿನಟೀಮನೋಜ್ವಲಿಗೀರ್ವೀಣಾನಿನಾದಂ ಪತ-
ತ್ಪಪ್ತೌಘಾಕ್ಷತಲಾಜವೃಂದಮವಿಶನ್ಮಾಂಗಲ್ಯವೇಶ್ಮೋಪಮಮ್ || ೨೭ ||

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಕಾಂತಿಯ ಎಲೆಗಳ ಶೋಭೆ, ಇಳಿದಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಗಳ ರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನ ಹಗ್ಗಗಳು, ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಜಿಗುರುಗಳ ಸಾಲುಗಳ ರೂಪದ ಪಿತಾನ, ಸಮುದ್ರರಾಜ ಕಳುಹಿಸಿದ ರತ್ನಬಿಜಿತವಾದ ತಲಗಳು, ಸಮಾನಪ್ರಮಾಣದ ಸುವರ್ಣ ಉನ್ನತ ಸ್ತಂಭಗಳಂತಹ ಮಣಿಮಂಟಪವನ್ನು ಹೋಲುವ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುತ್ತಲೂ ಇಳಿ ಬಿದ್ದಂತಹ ಹಣ್ಣಿನ ರಾಶಿಗಳು, ಹಾಡಲುತೊಡಗಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗೀತೆಗಳು, ಫಾರ್ಜಿಸುವ ಮೇಘಗಳ ರೂಪದ ಮದ್ದಲೆಗಳು, ಗಿಳಿಗಳ ಉಲಿತ ರೂಪದ ಸ್ತುತಿಗಳು, ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ ರೂಪದ ವೀಣಾ ನಿನಾದ, ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿಯುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಯ ರೂಪದ ಆಕ್ಷತೆ, ಲಾಜಗಳ ರಾಶಿ, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದ ನವಿಲುಗಳ ರೂಪದ ನರ್ತಕಿಯರಿದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದ ವಿವಾಹ ಮಂಟಪದಂತಿದ್ದ ವನವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

೨. : ೧. ಸಮುದ್ರತೀರದ ವನದ ಪರಿಸರವೇ ಸಹಜವಾದ ವಿವಾಹಮಂಟಪದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳು, ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳು, ಪಿತಾನಗಳು, ರತ್ನಗಳು, ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಂಗೀತ, ಮದ್ದಲೆಯ ಧ್ವನಿ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ನರ್ತಕಿಯರ ನರ್ತನೆ, ವೀಣಾ ನಿನಾದ, ಲಾಜ, ಆಕ್ಷತೆಗಳು, ವಿವಾಹ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ ನೀಡುವ ಮಂಗಳಕರ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಆ ವನದಲ್ಲಿನ ಎಲೆ, ಹೊಪ್ಪು, ಎಸಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಗಾನ, ಮೇಘಗಳ ಫಾರ್ಜನೆ, ಗಿಳಿಗಳ ಮಾತು, ನವಿಲುಗಳ ಕುಣಿತ, ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ, ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಇವುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆ ವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ನೀಲಾಶ್ವ-ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ; ಕಿಸಲಯ- ಪಲ್ಲವ; ಕಲಪಿಕಗಳು-ಮಂಜುಲಧ್ವನಿಯ ಕೋಗಿಲೆಗಳು.

ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಿರಿಮೆ
ಯದಿಂದಿರಾಯಾಸ್ತದಭೂದ್ಧಿ ಮೂಲಂ
ಪ್ರಿಯಾಂಗಸಂಶ್ಲೇಷಮಹೋತ್ಸವಶ್ರಿಯಃ |
ತತಸ್ತದಾರ್ಯಾಃ ಪ್ರವದಂತಿ ನೂನಂ
ಸ್ಥಲಂ ಸ್ಥಲಜ್ಞಾ ಭುವಿ ಮೂಲಮಾಧವಮ್ || ೨೮ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಲಿಂಗನ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಳದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೂಲಮಾಧವ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಪಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ರುಗ್ಮಿಣಿಯರಿಗೆ ವಿವಾಹನಡೆದ ಆ ಸ್ಥಳ "ಮೂಲಮಾಧವ" ಎಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರ.

ಸಮುದ್ರದ ಅರ್ಧವತ್ತಾದ ಘೋಷ

ಆಸನ್ ನೃಪಾಃ ಕೇಚನ ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರಾಃ
ಪಕ್ಷೇ ಸದಾರಾ ಅಪರೇ ಮುರಾರೇಃ |
ವಾರ್ಧಿಸ್ತದಾ ಗರ್ಜತಿ ವಾರಿಜಾಕ್ಷಾಃ
ಪಕ್ಷೇಽಹಮೇವೇತಿ ವದನ್ನಪೋಚ್ಚಿಃ || ೨೯ ||

ಕೆಲವು ರಾಜರು ಆಗ ಸಪತೀಕರಾಗಿ ಭೀಷ್ಮಕಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದರು; ಆಗ ಸಮುದ್ರವು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಇರುವೆನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆಯತೊಡಗಿತು.

ಪಿ. : ೧. ವಾಙ್ಮುಕ್ತಿಯ ಮೊದಲಾದ ವಿವಾಹದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯತೊಡಗಿದಂತೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ರಾಜರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದವರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷದವರು ಎಂಬುದಾಗಿ, ಆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ; ಭೀಷ್ಮ - ಭೀಷ್ಮಕ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವು ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ತಾನೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದಿತು; ಎಂದರೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತರಾದವರಾದ್ದರಿಂದ

ಓಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ವರುಣನ ಪುತ್ರಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇತರರು ಆ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಸುವುದು ಏತಕ್ಕೆ ? ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ವಾಜ್ಞರ್ಥಯದ ಸಿದ್ಧತೆ

ರತ್ನೋಘಪೂರ್ಣರವಿವರ್ಣಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೇ
ಸತ್ಕರ್ಣಪತ್ರಮುಖಶೋಭನವಸ್ತುರಾಶಿಮ್ |
ವಿಸ್ತೀರ್ಯ ಶಂಖಪಟಹದ್ವನಿಪೂರಿತಾಶಾ
ಜಗ್ಮುರ್ವಧೂಗೃಹಮಥೋತ್ಸವನಿರ್ಣಯಾಯ || ೩೦ ||

ಬಳಿಕ ರತ್ನಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಓಲೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಶಂಖ ಭೇರಿಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುತ್ತಾ ಆ ಮಹೋತ್ಸವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ವಧೂಗೃಹಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

೧. : ೧. ವಿವಾಹದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯವಾದ ವಾಜ್ಞರ್ಥಯಕ್ಕಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿದ್ದವರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷವಹಿಸಿದ್ದವರ ಬಳಿಗೆ ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯವಿರೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕರ್ಣಪತ್ರ- ತಾಟಂಕ, ಕರ್ಣಾಭರಣವಾದ ಓಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ದುರ್ಘಟವೆನ್ನಿಸಿದ ಘಟನೆ

ವಿವಿಚ್ಛ ಸರ್ವಾಂಗವಿಚಾರಕಾಲೇ
ತಯೋಃ ಸಮಂತಾದ್ವಟ್ಟಿನಾ ಕಿಲಾಸೀತ್ |
ಸುಪೀನದೇವೀಸ್ತನಮಧ್ಯದೇಶೇ
ಸುದುರ್ಲಭಾ ಸಾ ಪರಮಚ್ಯುತಸ್ಯ || ೩೧ ||

ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅವರ್ರವಾದ ಸಕಲ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಘಟನೆ ನಡೆಯಿತು; ಆದರೆ ಅದು ಉಜ್ಜಿದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಸ್ತನಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತುಂಬಾ ದುರ್ಘಟವೆನ್ನಿಸಿತು.

ಕನ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾದ ವರನ ಕಡೆಯವರು
ಕನ್ಯಾಮಿಮಾಂ ಕನಕದಾಮಕದಂಬಗೌರೀಂ
ಧನ್ಯಾಂ ದಿಶಂತು ಹರಯೇ ಹರಿನೀಲಭಾಸೇ |

ಯುಕ್ತಸ್ತಯೋಽಯಮುದವಾಹ ಇವಾತ್ರವಿದ್ಯು-

ದ್ವಿಷ್ಟಕ್ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಮರ್ಥವರ್ಷಮ್ || ೩೨ ||

ಚಿನ್ನದ ಮಾಲೆಯಂತೆ, ಕದಂಬಪುಷ್ಪದಂತೆ, ಗೌರವರ್ಣದ ಈ ಧನ್ಯೆಯಾದ ಕನ್ಯೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಕಾಂತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು; ಅವಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವನು ಮಿಂಚಿನೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ಮೇಘದಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರರುಷಾರ್ಥಗಳ ಮಳೆಗರೆಯುವನು.

ವಿ. : ೧. ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೋಡ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಮೀಣೀ ಸಮೇತನಾಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಮಸ್ತ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ; ಉದವಾಹ - ಮೇಘ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಮಿಂಚಿಗೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೋಡಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನಾರಾಯಣರ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ರುಗ್ಮೀಣೀಕಲ್ಯಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರ ಸಕಲ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳು ಈಡೇರುವವು ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಪ್ರಮರ್ಥ - ಪ್ರರುಷಾರ್ಥ.

ವರ-ಕನ್ಯೆಯರ ವಂಶಮದ್ವಿ

ವೈದರ್ಭವಂಶೋದಧಿಜಾತರತ್ನ-

ಮಿಯಂ ಸತೀ ಸೋಽಪ್ಯುಡುನಾಯಕಸ್ಯ |

ಕುಲೋದ್ಭವಾಲಂಕೃತಿರೇತಯೋಸ್ತತ್

ಪರಂಪರಾಯೋಗ್ಯಮವೈತ ಯೋಗಮ್ || ೩೩ ||

ಭೀಷ್ಮಕನ ವಂಶವೆಂಬ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರತ್ನ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀ; ಆ ಕೃಷ್ಣನೆಂತೂ ನಕ್ಷತ್ರರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಭೂಷಣಪ್ರಾಯನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗವು ಅವರ ಪರಂಪರೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಿರಿ.

ವಿ. : ೧. ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ರತ್ನ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಎಂಬ ಪದದ ಸಾರ್ಥಕ ನಿರೂಪಿತ; ಅದರಂತೆ ಚಂದ್ರವಂಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣ ಎಂಬುದರ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಿಮೆಯು ಸೂಚಿತ. ಹೀಗೆ ಕನ್ಯಾ ಹಾಗೂ ವರ ಇಬ್ಬರೂ ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಪಾಮಿತ್ರ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧. ಶ್ರೀರಸಮುದ್ರಜಾತತೇಜ ರುಗ್ಮೀಣ್ಯಾ; ಲಕ್ಷ್ಮೀತೋಷ್ಯಾ ಸೋಮಕುಲೋದ್ಭವಾನಾಂ ಪ್ರರುಷಾಣಾಂ ಅಲಂಕೃತಿಶಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮತೋಷ್ಯಾ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಗಾರಾಯಣಯೋಃ ಮೂಲರೂಪಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಿ ಪರಂಪರಾಯೋಗೋವರಃ | ರತ್ನಮಲಂಕೃತಿರತ್ಯನೇನ ರತ್ನಸ್ಯ ಸುವರ್ಣಾಭರಣಸ್ಯೇವ ಮನೋಹರಸ್ಯೈವರುಷಯೋಃ ಸವಾಕ್ತಾನ್ವಿಹೋಯೋಗ ಏಕ ಇತಿ ತ್ರೇಧಾ ಸಂಬಂಧಘಟನಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತೇತಿ ಛಾತವ್ಯಮ್ |

೨. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ನಡೆಯುವ ವಿವಾಹಗಳು ಅನುರೂಪವೆನ್ನಿಸದೆ, ರೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಣಿಯರ ಪರಸ್ಪರ ಅನುರೂಪತೆ

ಪದ್ಮಾಲಯಾ ಸಾ ಕಿಲ ಪಾಪನಾಂಗೀ

ನಾರಾಯಣೋಽಯಂ ನವನೀರದಾಭಃ |

ತೇನಾನಯೋಃ ಸುಸ್ಥಿರಮೇವ ಯೋಗಂ

ಮನ್ಯಾಮಹೇಽನ್ಯೋನ್ಯವಿಭೂತಿಹೇತುಮ್ || ೩೪ ||

ಈ ಪಾಪನ ದೇಹದ ರುಗ್ಮಣಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪದ್ಮವಾಸಿನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಈ ನೀಲ-ಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣನೇ ! ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗವು ಪರಸ್ಪರರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸುಸ್ಥಿರವಾದ ಯೋಗ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವೆವು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಣಿಯರ ಯೋಗದ ಅನುರೂಪತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಮೇಘಗಳಿಗೆ, ಪರಸ್ಪರ ರೋಭೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಮಣಿ-ಕೃಷ್ಣರ ಯೋಗ ಪರಸ್ಪರ ಭೂಷಕ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕಮಲಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ರೋಭಿಸಲು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಮೇಘದ್ದು ; ಅದರಂತೆ ರುಗ್ಮಣಿಯ ಸಕಲ ಹಿರಿಮೆಗೂ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಮೂಲ ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಮೇಲೋಬಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಮತ್ತು ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೂಷಕತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕೆಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಮಲದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಜಲ ನೀಡುವ ಮೇಘ ಉಪಜೀವ್ಯ ಎನ್ನಿಸುವುದು; ಆದರೆ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಕಮಲ ಸರ್ವಥಾ ಉಪಜೀವ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಅದರಂತೆ ನಾರಾಯಣನು ಸ್ವರತ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

೪. ಪಾಪನಾಂಗೀ - ರುಗ್ಮಣಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ರೂಪವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪ ಎಂದರ್ಥ ; ಇದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳೂ ಸಹ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ವಿವೇಚಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೧. ಪದ್ಮಸ್ಯ ಜಲರೋಭಾಕಾಂತಮಾತ್ರಮ್ | ಜಲಸ್ಯ ತು ಪದ್ಮೋಜ್ಜೀವಕರ್ತೃಃ ನ ಪರತ್ವಂ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ನವನೀರದಾಭ ಇತ್ಯನೇನ ನೀರದಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ಪರ್ಧಿತಯಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತದಮೂಲಕತ್ವೇನ ಪದ್ಮಾನಿಪಾಪಮೂಲಕತ್ವೇ ಧ್ವನಿ ರುಗ್ಮಣೀವೈರೋಭಾಶಕ್ತಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ-

ಕನ್ಯೆಯ ಕಡೆಯವರು ಮುಂದಿಟ್ಟ ಬೇಡಿಕೆ
 ಆರ್ಯಃ ಸ್ವಭಾರ್ಯಾಂ ಯದಿ ಭಾರಕಾರ್ಯೇ
 ನೈಪೋಪದಿತ್ಯಾನ್ನ ಪುನಃ ಕದಾಽಪಿ |
 ವಿನಾಂ ತೃಜೇಜ್ಜಾತ್ವಪಿ ನಾತ್ರ ಕುಪ್ಯೇ-
 ದ್ಗೃಹ್ಣಾತು ತರ್ಹ್ಯಬ್ಜಮುಖೀಕರಂ ನಃ || ೩೫ ||

ಪೂಜ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಭಾರದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಎಂದೂ ತೊಡಗಿಸಕೂಡದು, ಅವಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸಹ ಬಿಟ್ಟರಕೂಡದು, ಅವಳ ಮೇಲೆ
 ಒಮ್ಮೆಯು ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಈ ನಮ್ಮ
 ಕಮಲಮುಖಿಯಾದ ರುಗ್ಮಣಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿ.

ಪು. : ರುಗ್ಮಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲು, ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧವಾದ
 ಕೋರಿಕೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಡಲಾಗಿದೆ: ಮೊದಲನೆಯದು, ಹೆಚ್ಚು ಭಾರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು
 ಒಪ್ಪಿಸಕೂಡದು, ಎರಡನೆಯದು ಎಂದೂ ಬಿಟ್ಟರಕೂಡದು, ಮೂರನೆಯದು ಎಂದೂ
 ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಕೂಡದು ಎಂದು.

ಕನ್ಯೆಯ ಕಡೆಯವರು ಮುಂದಿಟ್ಟ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಬೇಡಿಕೆಗಳು
 ಸಂದೇಶಮಾತ್ರಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ಹರೇ ಗೃಹಂ ನಃ
 ಸಂಪ್ರೇಷಯಿಷ್ಯಸಿ ಕರಿಷ್ಯಸಿ ನಾನ್ಯಪತ್ನೀಮ್ |
 ಬಂಧೂನ್ ಸ್ಮರಿಷ್ಯಸಿ ವಿಭೋ ಯದಿ ವಿಶ್ವದೋ ನ-
 ಸ್ತ್ವಾಂ ತರ್ಹಿ ವಲ್ಲುವದನಾ ವರಯೇದ್ವರಿಷ್ಠಮ್ || ೩೬ ||

ಎಲೈ ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ! ಸಕಲವನ್ನು ನೀಡುವ ನೀನು ನಮ್ಮ ಸಂದೇಶವನ್ನು
 ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಇವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಬೇಕು; ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು
 ವರಿಸಕೂಡದು; ಅದರಂತೆ ಬಂಧುಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು; ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ
 ಈ ಮನೋಹರ ಮುಖದ ರುಗ್ಮಣಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ವರಿಸುವಳು.

ಪು. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೂರು ಕೋರಿಕೆಗಳು ನಿದೂಹಿತವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು
 ತವರು ಮನೆಗೆ ರುಗ್ಮಣಿಯನ್ನು ಅವಳ ಮನೆಯವರು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಕೋರುತ್ತಲೇ ಕಳುಹಿಸಿ-
 ಕೊಡುವುದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಹಾಗೆ ವಿವಾಹ
 ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುವುದು; ವಲ್ಲು - ಮನೋಹರ.

೨. ಈ ಆರು ಕೋಲಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಖ್ಯಗೃಹಂ ಚತುರ್ದಶಲಸತ್ತ್ವಾಪಾದತೋಭಂ ಹರೇ:

ಸಾಧ್ವಿಯಂ ಸತತಂ ವಿಚಾರಯತು ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಗೃಹಸ್ಯೋಚಿತಮ್ |

ಸ್ವರ್ಣಾದಿಕ್ಷಿತಿಧಾನ್ಯರತ್ನಲವಣಕ್ಷೀರೇಕ್ಷುಸರ್ಪಿರ್ದಧಿ-

ಸ್ವಾದೂದಾದಿ ಸುತಾಂಶ್ಚ ಪದ್ಮಜಮುಖಾಂಶ್ಚೇಷಾಂ ಧುರಂ ಮಂದಿರಮ್ ||೩.೭||

ಹದಿನಾಲ್ಕು ತೋಭಾಯಮಾನ ಪ್ರಾಸಾದಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೆ; ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸುವರ್ಣಪರ್ವತವಾದ ಮೇರು, ಭೂಮಿ, ಧಾನ್ಯಗಳು, ರತ್ನಗಳು, ಲವಣ, ಕ್ಷೀರ, ಇಕ್ಷುರಸ, ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು ಹಾಗೂ ಕುದ್ಡೋದಕ ಮೊದಲಾದವು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಕ್ಕಳು; ಅವರ ಭಾರವನ್ನು ಹಾಗೂ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಇವಳು ಸದಾ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮನೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಆತಳ, ವಿತಳ, ಸುತಳ, ತಳಾತಳ, ರಸಾತಳ, ಮಹಾತಳ ಹಾಗೂ ಪಾತಾಳ ಎಂಬ ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳು; ಭೂ, ಭುವಃ, ಸ್ವಃ, ಮಹಃ, ಜನಃ, ತಪಃ, ಸತ್ಯಂ ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಏಳು ಲೋಕಗಳು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೪ ಉಪರಿಗಗಳು. ಮೇರುಪರ್ವತ, ಭೂಮಿ, ಧಾನ್ಯ, ರತ್ನಗಳು, ಲವಣ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳು, ಅವರ ಸತ್ಯಲೋಕಾದಿಮಂದಿರಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು ಸದಾ ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು; ಅವಷ್ಟೇ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕೆಲಸ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿ ಇಡೀ ವಿಶ್ವದ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಸದಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವ ಅಡಗಿದೆ.

೨. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದ ಶ್ಲೋಕ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಃ ಕಮಲಭೂಃ ಸೂನುರ್ಗರುತ್ತಾನ್ ರಥಃ

ಪೌತ್ರರ್ದ್ರದ್ರವಿಭೂಷಣಃ ಸುರಗುರುಃ ಶೇಷಶ್ಚ ಶಯ್ಯಾ ಪುನಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ಪರಮಂದಿರಂ ಸುರಗಣಾ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭೋಃ ಸೇವಕಾಃ

ಸ ತ್ವಲೋಕ್ಯಕುಟುಂಬಪಾಲನಪರಃ ಕುರ್ಯಾದ್ವರಿಮಂಗಲಮ್ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿಗಾಮೇತೇಷಾಂ ಸಂಪದ್ಯುಪಕ್ಷೇಗಾನ್ಯಾರ್ಥ ಸಂಪದಭಿಮಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠೇವ ತದ್ವಿಚಾರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪದ್ಮಜಮುಖಾನ್ ಸುತಾಂಶ್ಚ ಹರೇಃ ಸರ್ವಸೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ವ್ಯಾರ್ಥಲೋಕಮಾತ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಹಾಕನ್ಯೆ
ಕಾರ್ಯಂ ಗೃಹಿಣ್ಯಾ ಗೃಹಕೃತ್ಯಮೇತ-
ನ್ನೋ ಭಾರಕಾರ್ಯಂ ನೃಜನೈರಸಾಧ್ಯಮ್ |
ತನ್ನೀ ತದೇತತ್ ಸಕಲಂ^೧ ಸ್ವಲೋಲ-
ಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ಕರಿಷ್ಯತೀಯಮ್ || ೩೮ ||

ಗೃಹಿಣಿಗೆ ಇಂತಹ ಮನೆಯ ಕೆಲಸವು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಇವಳಿಗೆ ಭಾರವೇನಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಶಕ್ತವೆ ! ಈ ಸುಂದರಿಯು ತನ್ನ ಚಂಚಲ ಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿಬಿಡುವಳು.

೧. : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕಡೆಯವರು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಇದಾಗಿದೆ. ಇದು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕುಡಿನೋಟದಿಂದಲೇ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಪೂರೈಸುವ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೭/೧)ದ ಭಾವವಾಗಿದೆ :
ವಿಶ್ವಸ್ತಿಪ್ರಲಯಸರ್ಗಮಹಾವಿಭೂತಿವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾಶನಿಯಮಾವೃತಿಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಃ |
ಯಸ್ಯಾ ಅಪಾಂಗಲವಮಾತ್ರತ ಉರ್ವಿತಾ ಸಾ ಶ್ರೀಯತ್ಯಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ ||

೩. ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಅಂಭೋಣೀ ಸೂಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವೇದವಚನಗಳ ಹಾಗೂ ಸ್ತುತಿವಚನಗಳ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ವಧೂವರರ ನಿತ್ಯಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ನೈನಾಂ ಸಂಸದಿ ಸಂತ್ಯಜೇನ್ನ ರಹಸಿ ಸ್ವೈರಾವತಾರೇಷು ವಾ
ಸ್ನಾನಾಭ್ಯಂಜನಭೋಜನಾದಿವಿವಿಧಕ್ರೀಡಾಸು ವಾಽಸ್ಯೈ ದಿಶೇತ್ |
ಸ್ವಾಂಗಾಶ್ಲೇಷಸುಖಂ^೧ ವಿಭೂಷಣಗತಂ ಬಿಂಬೋಷ್ಠಜಂ ಚಾಮೃತಂ
ವಂತಾದ್ಯಾಶ್ರಿತಮೇತಯಾ ವಿರಹಿತಂ^೨ ದೇಶಂ ಪರಂ ಸಂತ್ಯಜೇತ್ || ೩೯ ||

೧. ಸ್ವಲೋಲಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ಸ್ವಚಂಚಲಾಪಾಂಗಕಟಾಕ್ಷನಿರಕ್ಷಣಮಾತ್ಮೇಣ ಕರಿಷ್ಯತಿ | "ವಿಶ್ವಸ್ತಿಪ್ರಲಯಸರ್ಗ-
ಮಹಾವಿಭೂತಿವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾಶನಿಯಮಾವೃತಿಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಃ | ಯಸ್ಯಾ ಅಪಾಂಗಲವಮಾತ್ರತ ಉರ್ವಿತಾ ಸಾ
ಶ್ರೀಯತ್ಯಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ" (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ-೭/೧) ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | ಭಾರಕಾರ್ಯಂ ನೃಜನೇಷು
ದಿಶ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯೇದಮುತ್ತರಮ್ |

೨. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ ವಿವ ಭೂಷಣಾಕಾರತಯಾ ಸ್ಥಿತತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇವಳನ್ನು ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಿಟ್ಟರೂಡದು; ಅದರಂತೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಾನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಇವಳೊಂದಿಗೇ ಇರಬೇಕು. ಸ್ನಾನ, ಅಭ್ಯಂಜನ, ಛೋಜನ ಮೊದಲಾದ ವಿವಿಧ ಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಇವಳು ತನ್ನ ಅಲಿಂಗನ ಸುವಸನು ಇವಳಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು. ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೆಂಬೋಪ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಮೃತವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿನ ಅಮೃತವನ್ನು ಸಹ ನೀಡಬೇಕು. ಇವಳರದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಹ ಇರಲೇಕೂಡದು.

೩. : ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ನಿತ್ಯ ಅವಿಯೋಗಿಗಳು ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯದ ಅಪೂರ್ವ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. 'ಏನು ಧನ್ಯಳೋ ಲಕುಮಿ ಎಂಥಾ ಮಾನ್ಯಳೋ' - ಎಂಬ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಗಡವೇ ಸದಾ ಇರುವರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಗಮನಾರ್ಹ ; ಆಶ್ಲೇಷ - ಅಲಿಂಗನ.

ದುಗ್ಗಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಂದೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕೃದ್ಧೋಽಪಿ ಸರ್ವಭುವನಾಯ ನ ಭೇಷ್ಮಪುತ್ರಾಂ
ಕ್ರೋಧಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಪರಂ ಪರಿರಭ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಮ್ |
ಏನಾಂ ತದಾಽಪಿ ರಮಯೇತ್ ಕಿಲ ಕೋಮಲಾಂಗೀಂ
ಕೋಪೋಽಸ್ಯ ತತ್ರ ಯ ಇಮಾಂ ಕಲಯೇದ್ವಿಯುಕ್ತಾಮ್ || ೪೦ ||

ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡರೂ ಸಹ ಈ ಭೇಷ್ಮಕ ಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಗಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂದೂ ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರ; ಬದಲಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಸದಾ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಈ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು. ಇವಳು ತನ್ನಿಂದ ಅಗಲಿ ಇರುವಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವರೆ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಇವಳು ಕೋಪಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು.

೪. : ೧. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೃಹದ್ರವ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಜಲರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ಎಂಬುದು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳ ಮೇಲೂ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

೧. ಸತ್ತಿರತೆಯೂ ಅಭಿಮಾನದಿರತೆಯೂ ಒಂದೇ ಸ್ವರೂಪದಿರತೆ ಭಾವವು. -ವ್ಯಾ.
೨. ಸೀತಾದಿರೂಪೇಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಪಿ ಸಹಾವತಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆಗಲೂ ಎಂದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಅವರಿಗೆ ಲಯ ಹೊರತು ಇತರರಂತೆ ದೇಹ ವಿಯೋಗರೂಪ ಲಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮೇಯ, ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೨):

ಆಸೀದುದಾರಗುಣವಾರಿಧಿರಪ್ರಮೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪರತಮಃ ಪರಮಾತ್ ಸ ವಿಕಃ |
ಸಂಶಾಂತಸಂವಿದಬಿಲಂ ಜಠರೇ ನಿಧಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭುಜಾಂತರಗತಃ ಸ್ವರತೋಽಪಿ ಚಾಗ್ರೇ ||

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಯೋಗ ಚಿಂತಿಸುವವರು ಎಂದರೆ ಸೀತಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಆಗಬಹುದಾದ ಚಿಂತಿಸುವ ಸುರಾಣಕರು ಮೊದಲಾದ ದೃಶ್ಯರು^೧ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಂದೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳನು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರವು ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರ ಪ್ರಣಯಕಲಹಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಕೇಶಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕರಚ್ಛೇ ಕುಚಕುಂಭಪಾರ್ಶ್ವೇ
ಕುರ್ದನ್ ವ್ರಜಾನ್ ಮೃದುಲೋಷ್ಠಪುಟಂ ಸ ದಂಶನ್ |

೧. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ವಿಯೋಗಂ ಪದತಃ ಸುರಾಣಕಾದಃ ತಮೋದಾಗಾದಿ ಭಾವಃ | ಅವಿದ್ಯಮಾನವಿಯೋಗಪ್ರಾಂತರ ಕೋಪ ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಅನ್ಯಾಂ ಕದಾಪಿ ನ ಕ್ರೋಧ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |
ಅಥ ಕೇಚಿದಾಸುರಸುರಾಃ ಸುರಾಣಕಾಃ ಇತ್ಯುರುವೃಥಿತಪೌರುಷಾಃ ಪುರಾ |
ತೇ ತಪಃ ಸುಮಹದಾಸ್ತಿತಾ ವಿಭುಂ ಪದ್ಯಸಂಭವಮವೇತ್ಯ(ಕ್ತೃ) ಚೋಚಿರೇ ||
ಭೂರಿಪಾಪಕೃತಿಸೋಽಪಿ ನಿವೃತ್ಯಾಸ್ತುತಮಾಪ್ತಮ ಉದಾರಸ್ಯದ್ಭಿಃ |
ಇತ್ಯುದಿರಿತಮಜೋಽಪಧಾರ್ಯ ತಾನ್ಯಾಥ ಚ ಪ್ರಹಸಿತಾಸು ಪ್ರಭುಃ ||
ಯಾವದೇವ ರಮಯಾ ರಮೇಶ್ವರಂ ಸೋ ವಿಯೋಜಯಿತ್ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಗವಮ್ |
ತಾವದುಚ್ಚಮಪಿ ದುಷ್ಯತಂ ಭವನ್ಯೋಕ್ತಮಾಗರ್ವಿಪಂಥಿ ಸೋ ಭವೇತ್ |
ಇತ್ಯುದಿರಿತಮವೇತ್ಯ ತೇ ಸುರಾಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಗಮಸೋಚ್ಚುತಾಃ ಕ್ಷಿತೌ |
ಕಾಫಸೋದಕಮಿಶ್ರಾಂಶ್ಚೋಽಹರ್ ರಾಸಿ ಕ್ಷಿತಿಮರೇವತೋಽಭವತ್ ||
ತಾನಗಾದಿಕ್ರತದೋಪಸಂಚಯ್ಯಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಗತಿರ್ಯೋಗತೋಚ್ಚತಾನ್ |
ಮೈಥಿಲ್ಯ ತನಯಾ ವ್ಯಲಾಲಯಿಷ್ಠಾಯಯಾ ಸ್ವತಮವಾ ಸ್ವಮಾರ್ಗತಃ ||
ಅನ್ಯಸ್ಯೈವ ಹರೇಸ್ತು ಮಾನಯಾ ಮೋಹಿತಾಸ್ತು ದಿತಿಚಾ ವ್ರತಂದಯನ್ |
ರಾಘವೋ ನಿಶಿತರಾಹುತಾಂ ಪುನರ್ಜಾಗರಣಂ ಜಗದ್ ಇತ್ಯನೇಕತಃ ||
ಬೃಹದಾಕೃಷ್ಣತಮೇವ ಕಾರಯನ್ ವಾತಯಂಶ್ರಮಪಿ ಚಾಂಧ ಕಸುರಾನ್ |
ನಿತ್ಯಮೇವ ಸಹಿತೋಽಪಿ ಸೀತಯಾ ಸೋಽಪ್ತಾಸ್ತಿಕಮಭೂದ್ವಿಯುಕ್ತಮ್ ||
ತೇನ ಚಾಂಧತಮ ಕಾಯುರಾಸುರಾಃ - ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೯/೨೭-೨೮)

ದಂತಕ್ಷತಂ ವಿರಚಯೇದ್ವಯಿತಃ ಸ್ವಪುಂಸಾಂ

ಕ್ರೋಧಂ ತದಾ ನ ಕಲಯದ್ವಪುಸೌ ವಿಲಾಸಃ || ೪೧ ||

ಈನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ತಲೆಗೊದಲು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಉಗುರು-
ಗಳಿಂದ ಕುಚಕುಂಭಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮೃದುವಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿ
ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಮಾಡುವನು; ಆಗ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ನೀವು ತಿಳಿಯಕೂಡದು; ಇದ್ದು
ವಿನೋದ ಮಾತ್ರ ; (ಕರಜ - ಉಗುರು).

ನಿಷ್ಕಿಂಚನರೆನ್ನಿಸುವ ಹರಿಭಕ್ತರು

ಪ್ರಾಯಃ ಸ ನ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ವಭಕ್ತ-

ಗೇಹೇಷ್ಟಿಮಾಂ ತೇಽಪಿ ನ ತಾಂ ಲಪಂತಿ |

ಅಥ ಪ್ರದತ್ತಾಮಪಿ ತಾಮಿದಾನೀಂ

ಧೀರಾಃ ಪರಾವೃತ್ಯ ನ ಕಿಂ ದಿಶದ್ವಮ್ || ೪೨ ||

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಇವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದ-
ರಂತೆ ಅವರೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ; ಒಂದು ವೇಳೆ ಇವಳನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ
ನೀಡಿದರೂ ಧೀರರಾದ ಅವರು ಇವನಿಗೇ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಡುವರು ಅಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರ
ಭಾವ ಇದಾಗಿದೆ: ನಿಷ್ಕಿಂಚನಜನಪ್ರಿಯಃ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾವತದ ವಿವರಣೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.
ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. "ದಾರಾಸ್ತುತಾನ್ ಪ್ರಿಯಾನ್ಯಾಣಾಸ್ತರಸ್ವೈ ಸನ್ನಿವೇದಯೇತ್"

(ಭಾಗ.೧೧/೨/೨೮)

೨. ತೇಽಪಿ ಭಕ್ತಾ ಅಪಿ ತಾಂ ಸಂಪದಂ ನ ಲಪಂತಿ ನ ವಾಂಛಂತಿ | "ತಥಾಪಿ ಮತ್ತರಾ ರಾಜಸ್ವೈವ ವಾಂಛಂತಿ ಕಿಂಚಿತ್"
ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಭಕ್ತಗೇಹೇಷು ಪ್ರಾಯಃ ಇಮಾಂ ಶ್ರೀಂ ರುಗ್ಮೀಣಂ ನ ಪ್ರೇಷಯತಿ | "ತಂ ಪ್ರಂಶಯಾಮಿ ಸಂಪದ್ಯೋ-
ಯಸ್ಯ ಚೇಚ್ಛಾನ್ಯುನುಗ್ರಹಮ್" (ಭಾಗ.೧೦/೨೭/೧೬) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

- ವ್ಯಾ.

೪. "ಅಚಿಂತಾಲಾದಿಕಪ್ರಾಪ್ತದ್ವಾರಾನ್ವಿಧಿಕೋಚಕ್ತಾ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | (ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವ
ಸಹಸ್ರನಾಮವಚನಮ್; ಉತ್ತರಮಂಡ. ೭೧/೨೬೭)

- ವ್ಯಾ.

೫. ಯತಃ ಪ್ರಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯಾ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇ ದಿಗ್ವಿಠ್ಠರಾಃ |

ಕೃತಾಸ್ತಯಾ ನಿಜಜನಾಃ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭೂಷಣಾಃ ಚ ||

ಯಸ್ಮಾದೇವಾಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯವತಾಂ ಕಿಂಚಿದ್ಗತಂ ಚ ನ |

ಆತೋ ನಿಷ್ಕಿಂಚನಜನಪ್ರಿಯತ್ವಾನ್ ತಮಚ್ಯುತ ||

ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ(೪/೨೩,೨೪)

೨. ಒಂದು ವೇಳೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಿದರೂ ಅವರು ಅವಲ್ಲವನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವರೇ ಹೊರತು ತಮಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಅವಿವೇಕವು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಲಾರದು ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ತವರುಮನೆಯವರು ಕರೆದಕೂಡಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ಕೋರಿಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ಇದಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿಜಪತ್ನೀ

ನೈವಾನ್ಯಾಂ^೧ ವರಯೇತ್ ಕನ್ಯಾಂ ಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಪುರುಷಾಗ್ರಣೀಃ |

ವೃತೋಽಪ್ಯನ್ಯಾಂಗನಾದೇಹೇ ರಮಯೇತ್ ಪ್ರೇಯಸೀಮಿಮಾಮ್ || ೪೩ ||

ಸ್ವಯಂ ಪೂರ್ಣನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದೂ ವರಿಸಲಾರ. ಅವರೇನಾದರೂ ಇವನನ್ನು ವರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅವರ ದೇಹದೊಳಗೆ ಆವೇಶಿಸಿರುವ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಇವಳೊಂದಿಗೇ ರಮಿಸುವನು.

ಎ. : ೧. ರಮಾವೇಶ ಇರದವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವಥಾ ತನ್ನ ಪತ್ನೀತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಪೋಡಲಸ್ತ್ರೀಪಹಸ್ಯೇಶ, ಗೋಪೀಜನಪ್ರಿಯ, ಪೂಜ್ಯಾಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಗೆ ನೀಡಿದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಸದಾ ಪೂರ್ಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ

ಸದಾಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಸರ್ವವಿಶ್ವಃ

ಕಥಂ ಸ್ಮರೇದ್ವಃ ಸ್ಮರಣೇಯತೀಲಃ |

ತಥಾಽಪಿ ಯುಷ್ಮಾಸು ಕೃಪಾಂ ಸ ಕುರ್ಯಾತ್

ಸ್ಮೃತೇಃ ಫಲಂ ಸ್ವಾಘ್ರಿಯುಗಾಶ್ರಯೇಷು || ೪೪ ||

ಸದಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ನೋಡುವ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರರಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದವನೇ ಹೊರತು ಇತರರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಆದರೂ ಇವನು ತನ್ನ ಪಾದದ್ವಯ-ಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸ್ಮರಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ ದಯೆ ತೋರುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. ಅನೇಕಾನುಭೂಯಮಾನಾಸು ಸರ್ವಾಸು ಲಕ್ಷ್ಮೀಜನ್ನಿಧಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | "ಕರಿಷ್ಯತಿ ನಾಭ್ಯಮೇಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಮೋತ್ತರಮ್ |

೨. ಋತೇ ರಮಾಂ ಜಾತು ಮಮಾಂಗಸಂಗಯೋರ್ವ್ಯಾಂಗಾ ನೈವ ಸುಖಲಯೇಽಪಿ ||

ಮಹಾಕವಿ(೧೧/೧೨೬)

೩. : ೧. ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮರತವರಿಗಷ್ಟೇ ರೋಭಿಸುವ ಕಾರ್ಯ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸದಾ ಸರ್ವವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಗೇ ನೋಡುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ :

ಸ್ವಪರಗತಾರೇಪದಿಪಯಕಂ ಈಶ್ವರಚಾನಮ್ | - (ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ)

ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಾವದಬಿಲಂ ಭಾಸಯಂತೀ ನಿರಂತರಾ | - (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ೪/೨/೧೯)

೨. ತನಗೆ ಇತರರ ಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವನ ಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವರಿಗೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗಿ ಅವನು ಕರುಣೆ ತೋರುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ರುಗ್ಮೀಣೀಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ತಮ್ಮನ್ನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಕೂಡದು ಎಂಬ ರುಗ್ಮೀಣೀಪಕ್ಷದವರ ಮಾತಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣನಿಗೆ ಎಂತಹ ದಕ್ಷಿಣೆ

ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಬಹು ದಾತುಮೀಶಾ

ರಥಾಶ್ವಹಸ್ತ್ಯಾ ದಿಬಲಾನಿ ಚಾಸ್ತೈ |

ಇಮಾಂ ಪರಂ ಪದ್ಯಮುಖೀಂ ದಿಶಾಮ-

ಸ್ತಿಥಿಜ್ಞಮಾಹೂಯ ತಿಥಿರ್ವಿಚಾರ್ಯತಾಮ್ || ೪೫ ||

ನಾವು ಇವನಿಗೆ ರಥ, ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ಮೊದಲಾದ ಸೇನೆಯ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ; ಆದರೆ ಈ ಕಮಲಮುಖಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧಾರೆ-ಯೆರೆಯುವೆವು. ತಿಥಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ದೈವಜ್ಞರನ್ನು ಕರೆಸಿ, ವಿವಾಹದ ತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರಿ.

೪. : ೧. ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇತರರಿಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಪಾರಿಬರ್ಹ - ಉಡುಗೊರೆ.

೨. ಬದಲಾಗಿ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಯತ್ನಿಂಚಿತ್ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದೇ ಅವನಿಗೆ ಭಕ್ತರು ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸೇವೆ ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಬಯಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಸ ವ್ಯಕೋತಿ ಪೂರ್ಣ-

ಸುಖಿಃ ಪರಂ ಕಾಂಕ್ಷತಿ ತತ್ಕಟಾಕ್ಷಮ್ |

ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರಾಣಾ-

ಮಗಣ್ಯಭಾಗ್ಯಂ ಹಿ ಯತೋ ಬಭೂವ || ೪೬ ||

ಪೂರ್ಣಸುಖಿಯಾದ ಅವನು ಯಾವುದೇ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಹ ಬಯಸಲಾರ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕುಡಿನೋಟವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳು ಸದಾ ಒಯಸುವರು; ಅವರಿಗೆ ಅಗಣಿತವಾದ ಭಾಗ್ಯವು ಲಭಿಸಿರುವುದು ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ !

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರಿಗೆ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ

ಯದ್ವಕ್ತ್ರೇ ವಿಧುಮಾಮನಂತಿ ಸುಬುಧಂ ಮುಗ್ಧಸ್ಥಿತೇ ಹಸ್ತಯೋ-

ರುದ್ಯದ್ವೋಮಮಣಿಂ ಗುರುಂ ಕಟಿತಟೀ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಕಾವ್ಯಾಸ್ವದಮ್ |

ಯತ್ಪಾದಸ್ತುತಿ ಮಂಗಲಂ ಪದತಲೇ ಕೇತುಂ ಗತೌ ಮಂದಗಂ

ಯದ್ರೋಚಿವ್ಯಕಿತಂ ತಮಸ್ತದನಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಃ || ೪೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ, ಮನೋಹರವಾದ ಮಂದಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬುಧ, ಎರಡು ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯ, ಅವನ ಕಟವ್ಯದೇರದಲ್ಲಿ ಗುರು, ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರ, ಪಾದಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳ, ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೇತು, ಸಡೆಯಲ್ಲಿ ರಸೈಶ್ವರ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುವರು. ಅವನ ಕಾಂತಿಗೆ ರಾಹುವು ಅಂಜುವನು, ಅದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಅಲ್ಲವೆ !

ಪು. : ೧. ವಿವಾಹಾದಿ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಇದು ಶುಭ ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಛಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು; ಇತರ ನಾಲ್ಕು ಅಶುಭ ಗ್ರಹಗಳು ನಿಚ್ಛಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ರೀಣಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಎಂದರ್ಥ; ತಮಃ - ರಾಹು; ಮಂದಗ - ರಸೈಶ್ವರ.

೨. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವು ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಮಂದಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬುಧ ಎಂದರೆ ಸೌಮ್ಯ; ಬುಧನು ಸೋಮಪುತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು; ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳೂ ಅಪಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನಂತಿವೆ. ಕಟವ್ಯದೇವು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು ಗುರು ಎನಿಸಿದೆ. ಮಧ್ಯಭಾಗ ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನಿಸಿದೆ. ಅವನ ಪಾದಸ್ವರ ಮಂಗಳಗಳಿಗೆ ನಲೆಯಾಗಿದೆ; ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ ಚಿಹ್ನೆ ಇದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಗತಿ ರಸೈಶ್ವರನನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕತ್ತಲೆಯ ಸಂಕೇತವಾದ ರಾಹು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ರೀಣಿಯರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಪಲಾಯನಗೈಯುವನು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಹಿರಿಮೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಅನಗತ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಸ್ಮರಣೆಯೇ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕರವಾಗಿರುವಾಗ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವರಿಬ್ಬರ ವಿವಾಹ ಸ್ವತಃ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಉತ್ಸವವಾಗಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಮುಹೂರ್ತದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇರದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು :

ತದೇವ ಲಗ್ನಂ ಸುದಿನಂ ತದೇವ ತಾರಾಬಲಂ ಚಂದ್ರಬಲಂ ತದೇವ |
ವಿದ್ಯಾಬಲಂ ದೈವಬಲಂ ತದೇವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇ ತೇಽಽಫ್ರಿಯುಗಂ ಸ್ಮರಾಮಿ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸದಾ ಚಂದ್ರಬಲ, ತಾರಾಬಲಗಳು
ಯದೀಯವೀಕ್ಷಾವಿಷಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ
ವಿಧೋರ್ಬಲಂ ತಾರಬಲಂ ಚ ಸುಷ್ಮ |
ಯದೀಯತಾರಂ ಜಪತಸ್ತದಸ್ಯ
ಸದಾ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಮೇವ ಮನ್ಯೇ || ೪೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವವನಿಗೆ ಸದಾ ಪೂರ್ಣವಾದ ಚಂದ್ರನ ಬಲ ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವವನಿಗೆ ಸಹ ಸದಾ ತಾರಾಬಲ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆನು.

ವಿ : ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರುಭಮುಹೂರ್ತದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸುಮುಹೂರ್ತದ ಚಿಂತೆ ಅನಗತ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರುಭಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಬಲ, ತಾರಾಬಲವನ್ನು ನೋಡುವುದು ವಿಹಿತ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇವರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅದು ಅನಗತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದವರಿಗೆ ಅದೇ ಚಂದ್ರಬಲ. ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ತಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಪ್ರಣವಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವವರಿಗೆ ತಾರಾಬಲ ಇರುವಾಗ ಇನ್ನು ಆ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಾರಾಬಲ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸಿದ ರುಗ್ಗಿಣಿ
ದ್ವಿತ್ಯದ್ವಿನೈರಂತರಿತಾಽಪಿ ಸಾಽಭೂ-
ಜ್ಞೋತಿಪ್ರಥಜ್ಞೋಕ್ತತಿಥಿಃ ಕ್ಷಣಾಭಾ |

೧. ತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಾರಣಾದನಯೋಃ ರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣಯೋಃ ನಿತ್ಯಂ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಃ | ಮಹರುಭಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನಯೋರನಯೋಃ ಕಿಂ ಮುಹೂರ್ತವಿಚಾರೇಣೇತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ-

೨. "ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸಾವ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೀ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ವಿಶ್ವಾಯಾಶ್ಚಂದ್ರಾಶ್ಚಾಶ್ವಾತಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ-

ಉದ್ಯನ್ತಹರ್ಧಿಂ ಮಿಷತಾಂ ಜನಾನಾಂ

ಭೃಷ್ಟಾಸ್ತು ಕಲ್ಪಾಯುತಸಂಮಿತಾ^೧ ೫೫ ಸೀತ್ || ೪೯ ||

ದೈವಜ್ಞರು ತಿಳಿಸಿದ ವಿವಾಹದ ತಿಥಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ವಿವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಜನರಿಗೆ ಅದು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಂತೆ ಕಳೆಯಿತು; ಆದರೆ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕಲ್ಪದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೆನ್ನಿಸುವಂತಾಗಿತ್ತು.

೧. : ೧. ಜ್ಯೋತಿಷರು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ್ದ ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಆಪಾರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತ ಜನರಿಗೆ ಆ ಕಾಲ ಕ್ಷಣದಷ್ಟು ಬೇಗ ಕಳೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಋದ್ಧಿಃ - ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಅಯುತ - ಹತ್ತುಸಾವಿರ.

೨. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಬೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಆಪ್ತು ಅಂತರವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಯಸಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ಅದು ಹತ್ತುಸಾವಿರಕಲ್ಪದಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸಿತು.

೩. ನಲಿವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಬೇಗ ಕಳೆದಂತೆ ತೋರುವುದು; ನೋವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದು ಸುದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ; ಅಹಮ್ ಮಾಸಕಜ್ಜೋಕ್ತಃ ಯತ್ರ ಚಿಂತಾಯುತಂ ಪ್ರಚೇತ್ | (ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ನಾಮಮಹೋದಧಿ ವಚನ)

೪. ಒಂದೇ ಕಾಲ ವಿಭಿನ್ನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿ ತೋರಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ವಿವಾಹದ ನಿಶ್ಚಯ ತಾಂಬೂಲ

ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂ ಕಿಲ ಪೂಗಯುಕ್ತ-

ಮಾಸೀದ್ವಿವಾಹೋತ್ಸವನಿರ್ಣಯಾಯ |

ಚೇತಃ ಸುನಿಶ್ಚಾಯಯತಿ ಸ್ಮ ಯೂನಾಂ

ಮಾಂಗಲ್ಯದೀಕ್ಷೋತ್ಸವಮೇತದೇವ || ೫೦ ||

೧. ಕ್ಷುಬ್ಧ ಯುಗಾಯತೇ ತ್ವಾಮಪ್ರತಾಮ್

- ಭಾಗವತ ೧೦/೨೧/೧೫

೨. ಕಲ್ಪಾನಾಂ ಅಯುತೇನ ಸಮಾನೀಕೃತಾ ಅಸೀತ್ ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರಗ್ರಹಣಪ್ರತ್ಯುಹವತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಡಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ತಾಂಬೂಲಪತ್ರದ ವಿನಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು ; ತರುಣರ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾಂಗಲ್ಯದೀಕ್ಷೆಯ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವುದು.

ವಿ. : ವಿವಾಹದ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ತಾಂಬೂಲಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳ ವಿನಿಮಯ

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣೋಭಯವರ್ಗನಾರ್ಯೋ
ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ತೈಲಯುತಾಂ ಹರಿದ್ರಾಮ್ ।
ದದುವಿವಾಹೋತ್ಸವಮೂಲಭೂತಾಂ
ಪರಸ್ಪರಂ ಸ್ನೇಹಮಿವಾರ್ಪಯಂತ್ಯಃ ॥ ೫೦ ॥

ಬಳಿಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಎರಡೂ ಗುಂಪುಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರಿಶಿನವನ್ನು ಪರಸ್ಪರರ ಸ್ನೇಹವನ್ನೆಂಬಂತೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಂಚಿಕೊಂಡರು.

ವಿ. : ತೈಲಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ತೈಲದ ವಿನಿಯೋಗವು ಸ್ನೇಹವಿನಿಯೋಗದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ಈ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

ನಾಂದೀಪ್ರಾಪನೆ

ಕನ್ಯಾವರೌ ಚಕ್ರತುರರ್ಥಕಾಮಾ-
ವಸ್ಯೇದ್ಬುರಚಾಂ ಪಿತೃದೇವತಾನಾಮ್ ।
ಮನ್ಯೇಽಹಮನ್ಯೋನ್ಯಮಮೂ ತದಗ್ರೇ
ಚೀರ್ಣೋತ್ಸವೌ ಸಂಪ್ರತಿ ಜಾತಲಜ್ಜೌ ॥ ೫೧ ॥

ಕನ್ಯಾವರರಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದರು. ಆ ಮುನ್ನವೇ ವಿವಾಹ ಪೂರೈಸಿದ್ದ ಅವರಿಬ್ಬರು ಈಗ ಅವರೆದುರು ಮತ್ತೆ ವಿವಾಹವಾಗಲು ಲಜ್ಜೆಹೊಂದಿದವರಾದರು ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

೧. ತೈಲಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಶಿಷ್ಟಮೂಲೇಯಮುತ್ಪತ್ತಿಃ ।

೨. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನಾನಂತರಂ ದೇವತಾಸಭಾಮಧ್ಯೇ ವಿವಾಹಸ್ಯ ಜಾತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

೧. ೧ : ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾದ ನಾಂದೀಮೂಲದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ನಿತ್ಯದಂಪತಿಗಳು. ಲೋಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಸಮುದ್ರಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದವರು. ಈಗ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿವಾಹವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಭಕ್ತಜನತೆ ಅಚ್ಚರಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿಯಾರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹೊಂದಿದವರೆಂದು ಭಾವ.

೩. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಅವತಾರರೂಪದಲ್ಲೂ ಸಹ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸ್ನಾತಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಅಥ ಸ್ನಾತಕಸಾಧರ್ಮ್ಯಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಯದುನಂದನಃ |

ಸ್ನಾತುಂ ಜಿಗಮಿಷುಸ್ತೀರ್ಥಂ ಪ್ರೀತ್ಯೇತ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿಧೃತ || ೫೩ ||

ಬಳಿಕ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಯದುನಂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ತೆರಳಬಯಸಿದವನಾದ; ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ತಡೆದರು.

೪. : ವಿವಾಹದ ಅಂಗವಾದ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ

ಪರಿಹೃತಭವಪಾಶ ಶ್ರೀಶ ಮಾ ಯಾಹಿ ಶೌರೇ

ತ್ರಿಭುವನಪರಿಗೀತಂ ತೀರ್ಥಜಾತಂ ತ್ವಯೀಶೇ |

ವ್ರಜತಿ ಸಕಲಮಾಸೀತ್ ಪೃಷ್ಠತಃ ಸ್ವಪ್ನಯುಷ್ಮ-

ಚ್ಚರಣವರಣಭೂಮ್ಯಾಂ ಕ್ಷಾಸ್ತಿ ತೀರ್ಥಂ ತ್ವದಗ್ರೇ || ೫೪ ||

ಸಂಸಾರಪಾಶವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ ! ಶೌರಿಯೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ಕೊಂಡಾಡುವ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳೂ ನೆಲೆಸಿವೆ. ನೀನು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ, ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳು ನಿನ್ನ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತೆರಳುವವು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ಯಾವ ತೀರ್ಥವು ತಾನೆ ಇದ್ದೀತು ?

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಿಂದೆ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳು ಧಾರಿಸುವವು; ಅವನಂತೂ ತೀರ್ಥಪಾದ್ವಿಲ್ಲ ತೀರ್ಥಗಳೂ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಇರುವಾಗ, ಮುಂದೆ ತೆರಳುವ ಅವನಿಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕಿಂದು ಯಾವ ತೀರ್ಥ ತಾನೆ ದೊರೆಯಿತು ! ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು :

ಎಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥಾಪ್ರಸಂಗವೋ |

ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ಗೋದಾ ಸಿಂಧು ಸರಸ್ವತೀ |

ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವು |

ವಲ್ಲಭ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಠಲ ಮೆಚ್ಚುವನು ||

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವತಃ 'ತೀರ್ಥಪಾದ' ನಾಗಿರುವಾಗ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬೇರಾವ ತೀರ್ಥವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕವೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ

ಯರ್ಹೀಶ ತೇ ಸಕಲತೀರ್ಥನಿಷೇವಣೇಚ್ಛಾ

ತರ್ಹಿ ತ್ವದೀಯಮುನಯಃ ಕಿಲ ತತ್ರ ತತ್ರ |

ತ್ವಾಂ ಸ್ನಾಪಯಂತಿ ಜಲಮದ್ಯಗತಂ ವಿವೇಕೈಃ

ಕುರ್ವಂತಿ ತತ್ತವ ಕಿಮದ್ಯ ವಿಧೇಯಮಸ್ತಿ || ೫೫ ||

ನಿನಗೆ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳ ಸೇವನೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಮುನಿಜನರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಜಲದ ಮಧ್ಯೆ ಇರಿಸಿ, ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಈಗ ಆ ಕರ್ತವ್ಯವು ಉಳಿದಿದೆಯೇನು?

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭಕ್ತಜನರು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಕಲರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂದು ಬಗೆಯಾದರೆ, ಸ್ನಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಥವಾಪೂರ್ವ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ; ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿಂದಲೂ ಭಕ್ತಜನರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತೀರ್ಥಾಯಾತ್ರೆಯ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸ್ವತಃ ದೇವತಾ ಮುನಿಪಾರಾಕ್ರಮ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ್ಪಾದಪದ್ಮಪಾದಸ್ಯಾಧಾರಣಜಿಹ್ವಾಣಾಂ ಶ್ವಪ್ತಮಿತರಾದ್ಯಪ್ಯಂತಯಾ ತೀರ್ಥಬುದ್ಧಿಭಾವೇನ ಲೋಕರಂಜನಾರ್ಥಂ ಯಾತ್ರಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾದತ್ಸಪ್ಯಂತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕಃ ತೀರ್ಥಪಾದಃ

- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತನಾಮಸ್ತೋತ್ರ

೨. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ಸ್ನಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಘಮರ್ಷಣಸೂಕ್ತದಿಂದ ಹಾಗೂ ದೇವ ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲರೋದಕದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಪೂಜಿಸುವುದು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಮುಖ್ಯಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಕೀರ್ತನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನ
ಯತ್ರ ತ್ವದೀಯಗುಣಕೀರ್ತನನರ್ತನಾದಿ
ತತ್ತ್ವವ ತೀರ್ಥನಿಕರಾಃ^೧ ಕಿಲ ಸಂವಸಂತಿ |
ಯತ್ರಾಪ್ಯಯಂತಿ ಸುಜನಾಃ ಸುಕೃತಂ ಸಮಸ್ತಂ
ತಸ್ಯೇತ ತೇ^೨ ಸಕಲಮಾಕಲಯಾಮಿ ಪೂರ್ಣಮ್ || ೫೬ ||

ಈಶ! ಎಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನ, ನರ್ತನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಡೆಯುವವೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಸಮೂಹಗಳು ನೆಲೆಸಿಬಿಡುವವು ಅಲ್ಲವು! ಸಕಲ ಸುಜನರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸುವರು. ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಸಕಲವೂ ಸಹ ಸದಾ ಪೂರ್ಣಮ್ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುವೆ.

ಮಿ. : ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಕೀರ್ತನಾದಿಗಳು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥ-ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಕೂಡಲೇ ಬಂದು ನೆಲೆಸುವಾಗ ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿರುವಲ್ಲಿ ಬೇರಾವ ತೀರ್ಥಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಕಲತೀರ್ಥಗಳಿಗೂ ತೀರ್ಥತತ್ವದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಗಂಗಾದಿತೀರ್ಥನಿಕರಾಃ^೩ ಕಿಲ^೪ ಯತ್ಪದಾಬ್ಜ-
ಸಂಗಾತ್ ಪುನಂತಿ ಭುವಿ ತಾನಪಿ ಪಾವಯಂತಿ |

೧. ಅಘಮರ್ಷಣಸ್ನಾನಾವಸರೇ 'ಯತಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಮಂತ್ರೈಃ ಜಲಾಂತಃ ಸನ್ನಿಧಾಪಯಂತಿ | ತತ್ಸನ್ನಾಹ್ಯೋದಾನೀಂ ತವ ವಿಧೇಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ನ ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಗಂಗೆ ಚ ಯಮುನೇ ಚೈವ ಗೋದಾವರಿ ಸಸ್ಮತಿ |
ನರ್ಮದೇ ಸಿಂಧು ಕಾವೇರಿ ಜಲೇಃ ಸ್ಥಿತ್ ಸ್ನದಿಂ ಕುರು ||
ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಲರಪೂಜಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ರವಾದವನೆಯು ನಡೆದಿರುವುದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ.

೩. ಕಿಲೇತಸೇನ "ಸರ್ವಾಗ್ನಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ವಸಂತಿ ತತ್ರ ಯತ್ರಾಚ್ಯುತೋದಾರಕಥಾಪ್ರಸಂಗ" ಇತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಾದಿರ್ವ್ಯೂಹತತ್ರ ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೪. "ಕರೋತಿ ಯತ್ಕೃತಲಂ ಪರಸ್ತೈ ನಾರಾಯಣಾಯಂತಿ ಸಮರ್ಪಯಂತಿ ತತ್" (ಭಾ.೧೧/೨/೨೬) ಇತಿ ಮತನಾತ್ |
ಮಿ. ಹರೇ ಈಶ ತವ ಸಕಲಂ ಕೃತ್ಯಂ ವ್ಯಾಧಿಂ ಅಕಲಮಾಪಿ ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಭವಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಕಿಲೇತಸೇನ "ತೀರ್ಥೀಕೃತವಂತಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ಸ್ನಾತವ್ಯೇನ ಗದಾಪ್ತತಾ" ಇತಿ ಮತನಂ ಸ್ಮಾರಯಂತಿ |

೬. ಯಾ ವೈ ಲಸತ್ಪ್ರೇತುಲಸೀಮಿತ್ಸಕ್ತಪ್ಲಾಂಶ್ಚಿರೇಣ್ವಪ್ಸೃಧಿಕಾಂಬುನೇತ್ರೀ (ಭಾ.೧/೧೯/೬) ಇತಿ ಮತನಾತ್ |

ಅಂಗಾನುಪಂಗಕರಣಾದ್ವಪದಂತರಂಗಾಃ

ಕಿಂ ಗಾಹನೇನ ತವ ತೀರ್ಥಚಯೇಷು ತಸ್ಯ ॥ ೫೭ ॥

ಗಂಗಾದಿ ಸಕಲತೀರ್ಥಸಮೂಹಗಳು ಯಾವ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲದ ಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಇತರರನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪಾವನಗೊಳಿಸುವವೋ, ಅಂತಹ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿನಗೆ ಕಮ್ಮಿ ಶರೀರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತಹ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಪಾವನಗೊಳಿಸುವರು; ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ತೀರ್ಥಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂದೇನಾಗಬೇಕಿದೆ ! (ಗಾಹನ, ಅವಗಾಹನ - ಸ್ನಾನ).

ಯದ್ರೋಮಕೂಪಮಪಿ ಪೂರಯಿತುಂ ನ ಶೇಕು-

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಖರ್ಪರಶತಾಯುತಕೋಟಯೋಽಪಿ ।

ಗಂಗಾಽಪಿ ಯಚ್ಚರಣಸನ್ನಿಖಿಸೇಕಮಾತ್ರಂ

ತತ್ ಕಾಷ್ಟಿ ಮಜ್ಜನವಿಧೌ ತವ ತೀರ್ಥಮುವ್ಯಾಮ್ ॥ ೫೮ ॥

ನೂರು, ಹತ್ತುಸಾವಿರ, ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಖರ್ಪರಗಳು ಸಹ ನಿನ್ನ ರೋಮಕೂಪ ಒಂದನ್ನು ಸಹ ತುಂಬಿಸಲು ಶಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ; ಗಂಗೆಯು ಸಹ ನಿನ್ನ ಪಾದದ ಉಗುರನ್ನು ತೊಳೆದ ತೀರ್ಥಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ; ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಂತಹ ತೀರ್ಥವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿದೆ?

ರುಗ್ಗಿಣೀಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲತೀರ್ಥಗಳು

ಭೂಕಾಶೀಂ ವರನಾಭಿಮಾನಸವತೀಂ ಹಾರಾವಲೀಜಾಹ್ನವೀಮ್

ನೀವೀದಿವ್ಯಸರಸ್ವತೀಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ರೋಮಾಲಿಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜಾಮ್ ।

ಕಾಂಚೀಶೋಭಿಕಟಿಂ ಕುಚೋಚ್ಚಬದರೀಂ ನೇತ್ರಾಂತಯುಗ್ಮಪ್ರಭಾ-

ಕಾವೇರ್ಯಂತರಗಾಸ್ಯಚಂದ್ರಸರಸೀಂ ಯಾತ್ರಾಽಸ್ತು ಭೈಷ್ಠೀಂ ಪ್ರತಿ ॥ ೫೯ ॥

ರುಗ್ಗಿಣೀಯ ಮುಬ್ಬುಗಳೆ ಕಾಶಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾಭಿಯೆ ಮಾನಸಸರೋವರ, ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳೆ ಗಂಗೆ, ನೀವಿಯೇ ದಿವ್ಯ ಸರಸ್ವತಿ, ಝಗಝಗಿಸುವ ರೋಮಾವಲಿಗಳೆ ಯಮುನೇ, ಶೋಭಿಸುವ ಕಟಿಯೆ ಕಂಚಿ, ಸ್ತನಗಳೆ ಉನ್ನತ ಬದರಿ, ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ಹೊಳವೇ ಕಾವೇರಿ, ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪುಷ್ಕರಿಣಿ; ಇಂತಹ ರುಗ್ಗಿಣೀಯತ್ತ ನೀನು ನಡೆ.

೧. ತಸ್ಯ ತೀರ್ಥಪವಿತ್ರೀಕರಣಸಮರ್ಥಪಾದಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ತಧಾಣೋಪೇತಪರ್ವಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ತೀರ್ಥಪವಿತ್ರೀಕರಣ-
ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ತವ ತೀರ್ಥಚಯೇಷು ಗಾಹನೇನ ಕಿಂ ನ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ರೋಮಮಾತ್ರಮಪಿ ಮಜ್ಜಯಿತುಂ ತೀರ್ಥಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಾಗದ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ^೧ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲೂ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಸದಾ ಸೇರಿಸಿವೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ

ಕ್ಷೇತ್ರೇ ತ್ವಮಸ್ಮಿನ್ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ಭೈಷ್ಣಾಃ

ಪಾಣಿಂ ಜಗತ್ಪ್ರತಿಮಂ ತದೇತತ್ |

ತೀರ್ಥಂ ವಿಧೇಹೀಶ ನ ಕೃಷ್ಣ ಯಾತ್ರಾಂ

ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ತೇ ಸಂಪ್ರತಿ ನಂದಯಾಮಃ || ೬೦ ||

ನೀನು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಹಿಡಿಯುವ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ತೀರ್ಥವನ್ನಾಗಿಸು; ಆದರೆ ಹೇ ಕೃಷ್ಣ! ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸೇರಿಸಿರುವ ನೀನು ಈ ಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾವು ಮೆಚ್ಚಲಾರೆವು.

೩. : ೧. ^೨ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ^೩ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಹಿಡಿದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಮವೆನ್ನಿಸುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮ

ನಿತ್ಯಂ ನಿಜೋರುಸ್ಥಿತಭೀಷ್ಮಪುತ್ರೀ-

ನೃತ್ಯದ್ಧನೋತ್ತುಂಗಕುಚಗ್ರಹಸ್ಯ |

ಪ್ರತ್ಯೂಹಪಾಂತೀರಿವ ಕಾಂಕ್ಷಮಾಣ-

ವಕ್ಷೇ ಸ ಶೌರಿಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮ^೪ || ೬೧ ||

೧. ಏಕತ್ವದ ಸಕಲತೀರ್ಥನಿಷೇವಣಸ್ಯ ಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ಮವ ರುಗ್ಮಿಣೀವಿವಾಹೋತ್ಸವೇ ಸತ್ಯಸ್ತವ ಸಕಲತೀರ್ಥೋತ್ಸಮತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕಥಂಚಿತ್ಪರಶ್ವಾಚಲನಸಂಭವೇನ ಪಿ ಯತ್ರ ಜಗಮಿವಾ ತತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತತಯಾ ತಪಾವಸ್ತುತಃ ಕಿಂ ಯಾತ್ರಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮಣಿ ಕೃತೇ ಕುಚಗ್ರಹಣವಿಪ್ರಶಾಂತಿರ್ಥವಿಷ್ಣುತೀತ್ವಭಿವ್ಯಾಧೀಣ ಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮ ಕೃತಮಿತ್ಯುಪಹಾಸಃ | ಅನೇನ ಸಕಲದೇವತಾಪೂಜ್ಯಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗ್ರಹಪೂಜಾಕರಣಮೌಪಚಾರಿಕಮಿತಿ ದ್ವ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಸದಾ ತನ್ನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ರುಗ್ಮೀಶಯ ಘನವಾದ ಉತ್ತುಂಗ ಸ್ತನಗಳ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ
ಒದಗುವ ವಿಘ್ನಗಳ ರಾಂತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗ್ರಹರಾಂತಿ-
ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸರ್ಗಃ ಪಂಚದಶೋ ಮುದಾಮಯಮಭೂತ್ ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಕುಲೇ ||೬೨||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯೇ ಪಂಚದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||೧೫||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವಳಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮೀಶ-
ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ
ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೬. ಪೋದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ರುಗ್ವಿಣೀಸ್ವಯಂವರದ ವರ್ಣನೆ - ೧-೩೭; ಮಾಲಾರ್ಪಣೆ - ೩೮-೪೪, ವಿವಾಹಸಂಭವ - ೪೫-೪೮; ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ - ೫೦; ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - ೫೧-೬೧; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೨)

ಸ್ವಯಂವರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ವಿಣಿಗೆ ನುಡಿದ ಸಖಿ

ಸ್ವಯಂವರಸಮುದ್ಯೋಗೇ ಸ್ವಯಂಭುಪ್ರಮುಖಾನ್ ಸುರಾನ್ |
ಸಮಾಗತಾನ್ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯೇತ್ಥಂ ಬಭಾಷೇ ರುಗ್ವಿಣೀಂ ಸಖೀ || ೧ ||

ಸ್ವಯಂವರದಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದಂತಹ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ನೋಡಿ, ರುಗ್ವಿಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸಖಿಯು ಹೀಗೆಂದಳು.

ವಿ. : ೧. ಸ್ವಯಂವರ ಪ್ರಸಂಗದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯ ಪರಿಚಯ, ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಪೂರ್ವ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಸಖಿಯು ಬೇರಾರು ಆಗಿರದೇ ರುಗ್ವಿಣಿಯ ವಿವೇಕವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದೆ: ವಿವೇಕಸಂಕ್ಷೇಪಿತಿ ವಿಚೋಧಿತಾ ಸಾ | (೧೬/೨.೨.)

ಪದ್ಮೋದ್ಭವರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಕಲ್ಪಾದಿವಾರ್ಷಕ ಕಮನೀಯಫಣೀಂದ್ರತಲ್ಲೇ
ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ಸಹಾದಿಪುರುಷಸ್ಯ ಕೃತಾಲಯಸ್ಯ |
ಮುಕ್ತೌಘಸೇವಿತಪದಃ ಕಿಲ ನಾಭಿದೇಶಾತ್
ಪದ್ಧಂ ಪುರಾಽಜನಿ ತತಃ ಸಖಿ ಪದ್ಮಯೋನಿಃ || ೨ ||

ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಆದಿಭಾಗದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿದ, ಮುಕ್ತರ ಸಮೂಹವು ಆರಾಧಿಸುವ ಪಾದ-ಕಮಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪದ್ಮವೊಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು; ಆದರಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವರು 'ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಪದ್ಮಯೋನಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವರು'.

೧. ರುಗ್ವಿಣೀ ಸ್ವವಿವಾಹದರ್ಶನಾರ್ಥಮಾಗತಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ ಇತ್ಥಂ ವಿಚಾರಿತಮೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | - ವಾ.

೩. : ಮೊದಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಉಳ್ಳವರು. ಆದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಪದ್ಮ-ಯೋನಿ ಎಂಬ ವಿರೇಷ ಹೆಸರು; ಕಲ್ಪಾದಿವಾರ್ಪ - ಪ್ರಳಯೋದಕ; ಪದ್ಮಯೋನಿ - ಬ್ರಹ್ಮ-

ಆತ್ಮಯೋನಿ, ವೇದಗರ್ಭ ಎನ್ನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಆತ್ಮಾಭಿಧಃ ಸ್ವಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಿತೋ ಹ್ಯವಾಚ್ಯ-

ಸ್ತಾತೋಽಸ್ಯ ಯನ್ಮೂರಿಪುಸ್ತದಮುಂ ಮುನೀಂದ್ರಾಃ |

ಖ್ಯಾತ್ಯಾ ಸ್ವಯಂಭುವಮಜಂ ವಿದುರಾತ್ಮಯೋನಿಂ

ಚೇತಃಸ್ಥಿತಶ್ರುತಿತತಿಂ ಸಖಿ ವೇದಗರ್ಭಮ್ || ೩ ||

ಸಖಿ! ಆ ಎಂಬ ರಬ್ಬದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ವಯಂ, ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮುರಾರಿಯಾದ ಅವನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ತಂದೆಯಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂದೂ, ಅಜ ಎಂದೂ, ಆತ್ಮಯೋನಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೇದವೃಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ವೇದಗರ್ಭ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದು.

೪. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜ, ಆತ್ಮಯೋನಿ, ಸ್ವಯಂಭೂ, ವೇದಗರ್ಭ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇತರ ವಿರೇಷ ನಾಮಗಳು. ಆದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವರು:

ಬ್ರಹ್ಮಾಽತ್ಮಭೂಃ ಸುರಚ್ಛೇಷ್ಠಃ ಸ್ವಯಂಭೂರ್ದತುರಾನನಃ - (ಅಮರಕೋಶ)

೨. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಅವರ ಪುತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಯಂಭೂ ಎನ್ನುವರು. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಪುತ್ರನಾದ ಅವರಿಗೆ ಆತ್ಮಯೋನಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸಕಲವೇದಗಳು ಸ್ಫುರಿ-ಸುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವೇದಗರ್ಭ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ತಪಸ್ಸು

ಮಹೋರ್ಮಿಸಂಘಾತಶತಾತತಾಂಭ-

ಸ್ಯದೃಷ್ಟಸದ್ವಿಷ್ಟರಪದ್ಮಮೂಲಃ |

೧. ಅನೇಕ ನಾರಾಯಣೋತ್ಪತ್ತೇಶ ತತ್ಪದ್ಧರತ್ನಾಭಾವಾನಂಗೀಕಾರೇಣ ಸ್ವರವೇಜಂ ಸೂಚಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆಸ್ಯ ಛಾ 'ಪದ್ಮಯೋನಿನಾ'ಭಿಜನ್ಮಾ ಅಂಡಜ' ಇತ್ಯಾದಿಜ್ಞಪ್ರತಿಪಾದಕನಿರವಕಾರಶಬ್ದವಿರೋಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿಧಿವಿಧಿಜ್ಞೋ ವಿಜಿತಾಕ್ಷವೃತ್ತಿ-

ಸ್ತಪ: ಸ ತೇಪೇ ಪಿತರಂ ದಿದೃಕ್ಷು: || ೪ ||

ಸಹಸ್ರಾರು ಮಹೋರ್ಮಿಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರಳಯಜಲದಲ್ಲಿ ತಾವು ಜನಿಸಿದ ಪದ್ಧದ ಬುಡವನ್ನು ಕಾಣಲಾಗದೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದವರಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಮಲದ ಬುಡವನ್ನು ಕಾಣಲಾಗದೆ, ಅದರ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ, ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿ, ವಿಶೇಷವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದ ವಿವರವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ವಿಷಯ ಇದಾಗಿದೆ; ವಿಷ್ಣು - ಪೀಠ.

೨. ಸುತ್ತಲೂ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ "ತಪ ತಪ" ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿತು ಎಂದೂ ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ

೧. ದಿವ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಾಬ್ಜಮಮೋಘದರ್ಶನೋ ಜತಾನಿಲಾತ್ಮಾ ವಿಜಿತೋಽಭಯೇಂದ್ರಿಯ: |

ಅತಪ್ಯತ ಸ್ಥಾಖಿಲಲೋಕತಾಪಸಂ ತಪಸ್ವಪೀಯಾಂಸ್ತಪತಾಂ ಸಮಾಹಿತ: ||

-ಭಾಗ. (೨/೯/೮)

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ವೈಕುಂಠದ ವರ್ಣನೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ:

ನ ವರ್ತತೇ ಯತ್ರ ರಜಸ್ತಪಸ್ಸಯೋಃ ಸತ್ಯಂ ಚ ಮಿಶ್ರಂ ನ ಚ ಕಾಲವಿಕ್ರಮ: |

ನ ಯತ್ರ ಮಾಯಾ ಕಿಮುತಾಪರೇ ಹರೇರನುವೃತ್ತಾ ಯತ್ರ ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತಾ: ||

ಶ್ಯಾಮಾವದಾತಾ: ಶತಪತ್ರಲೋಚನಾಃ ಪಿತೃಗವಸ್ಥಾಃ ಸುರುಚಿ: ಸುಪೇಶಸ: |

ಸರ್ವೇ ಚತುರ್ಬಾಹವ ಉನ್ಮಿಷ್ಯಂತೇಪ್ರವೇಶೇನಿಷ್ಠಾಭರಣಾಃ ಸುವರ್ಚಸ: ||

ಪ್ರವಾಳವೃಕ್ಷೋರ್ಯಮೃಣಾಲವರ್ಚಕಾಂ ಪರಿಸ್ಪುರತ್ಪುಂಡಲಮೌಳಿಮಾಲಿನಾಮ್ |

ವಿದ್ಯೋತಮಾನಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಭಿ: ಸವಿದ್ಯುದಭ್ರಾವಳಿಭರ್ಯಥಾ ನಭ: ||

ಶ್ರೀರ್ಮುಕ್ತ ರೂಪಿಣ್ಯುರುಗಾಯಪಾದಯೋಃ ಕರೋತಿ ಮಾನಂ ಒಮಧಾ ವಿಭೂತಿಭಿ: |

ಪೋಂಬ್ರಿತಾ ಯಾ ಕುಸುಮಾಕರಾಸುಗೃವಿಗೀಯಮಾನಾ ಪ್ರಿಯಕರ್ಮ ಗಾಯತಿ: ||

ದದರ್ಶ ತತ್ಸ್ಥಾಖಿಲಸಾಕ್ಷತಾಂ ಪತಿಂ ಶ್ರಿಯಾಪತಿಂ ಯಜ್ಞಪತಿಂ ಜಗತ್ಪತಿಮ್ |

ಸುನಂದನಂದಪ್ರಬಲಾರ್ಹಣಾದಿಭಿ: ಸ್ವಪಾಪದಮುಚ್ಛೈ: ಪರಿಸೇವಿತಂ ವಿಭ್ರಮ್ ||

ಭೃತ್ಯಪ್ರಸಾದಾಭಿಮುಖಂ ಪುಣಾಸವೈ: ಪ್ರಸನ್ನಹಾರುಣಲೋಚನಾಸನಮ್ |

ಕಿರೀಟಸಂ ಕುಂದನಿಲಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಪೀತಾಂಶುಕಂ ವಕ್ತ್ರ: ಲಕ್ಷಿತಂ ಶ್ರಿಯಾ ||

ಅಧ್ಯಹ್ನೇನೀಯಾಸನಮಾಸ್ತುತಂ ಪರಂ ವೃತಂ ಚತುಷ್ಪಾದಪದ್ಮಪಂಚರತ್ನಭಿ: |

ಯುಕ್ತಂ ಭಗ್ಯ: ಸ್ವೈರಿತರತ್ರ ಚಾಧ್ಯವೈ: ಸ್ವ ವಿವ ಧಾಮನೌ ರಮಮಾಣಮೀಶ್ವರಮ್ ||

ತದರ್ಶನಾಹ್ವಾದಪರಿಷ್ಕಾಂತರೋ ಹೃದ್ಯತನು: ಪ್ರೇಮಭರಾಶ್ಚ ಲೋಚನ: |

ನೂಮ ವಾದಾಂಬುಜಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸೃಗ್ ಯತಾ ಪಾರಮಹಂಸೈ: ನ ಪಥಾಂಧಿಗಮ್ಯತೇ ||

ತಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣಂ ಸಮುಪ್ಪತ್ತಂ ಕವಿಂ ಪ್ರಜಾವಿವರ್ಗೇ ನಜಿತಾಸಾರ್ಹಣಮ್ |

ಬಭಾಷ ಈಷತ್ಪಿತರೋಚಿತಾ ಗಿರಾ ಪ್ರಿಯ: ಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾ: ಕರೇ ಸ್ವಶತ ||

-ಭಾಗ. (೨/೯/೧೦-೧೦)

ಕಾಲ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು ಧನ್ಯರಾದರೆಂದು ಸಹ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ

ಅಥಾಂಬುಕಲ್ಲೋಲವಿಲೋಲಡೋಲಾಂ-

ತರಸ್ಥನಾಗಾಧಿಪಭೋಗಶಯ್ಯಾಮ್ |

ಘಣಾಸಹಸ್ರಾಮಲರತ್ನರಶ್ಮಿ-

ತೃಣೇಕೃತಾಕೋಡುಪಲಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೫ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿನ ಮಹಾತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗುವ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿದ್ದ, ಸಾವಿರ ಹೆಡೆಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ರತ್ನಗಳ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತೃಣದಂತಾಗಿಸುವ ಲಕ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಂತಹ ಕಾಂತಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ವಿ. : ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದರ್ಶನಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷರೂಪದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಸಂದರ್ಶನ

ಅಪತ್ಯದಸ್ಯಾಂ ಸಹ ಸಿಂಧುಪುತ್ರಾ

ಶಯಾನಮಂಭೋಜವಿಶಾಲನೇತ್ರಮ್ |

ಮನೋಜ್ಞದೋರ್ಧ್ವಂಧಸಹಸ್ರಭಾಸಂ

ಪ್ರವಾಲಮೃದ್ವಂಘ್ರಾ ರುಣೇಕೃತಾಶಮ್ || ೬ ||

ಆ ಶೇಷನ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗರಜಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪವಡಿಸಿದ್ದ ಪುಂಡರೀಕ-ದಂತಹ ವಿಶಾಲನೇತ್ರಗಳ, ಮನೋಹರವಾದ ಸಾವಿರಾರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಹವಳದಂತಹ ಮೃದುವಾದ ಪಾದಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಪರ್ವತದಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿ

ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಶೋಭಿಮದ್ಭ-

ಮಗಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಸಮುದ್ರಹೃದ್ಯಮ್^೧ |

ವಿಶಾಲನೀಲಾಚಲಕಲ್ಪಮಲ್ಪ-

ಸ್ಥಿತಾನನಾಧಃಕೃತಚಂದ್ರದರ್ಪಮ್ || ೭ ||

ಬಂಗಾರ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ನಡುವಿನ, ಅಗಣಿತವಾದ ಲಾವಣ್ಯ ಸಾಗರದಂತೆ ಮನೋಹರನಾದ, ವಿಶಾಲವಾದ ನೀಲಪರ್ವತದಂಡಿದ್ದ, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಚಂದ್ರನ ಹಮ್ಮನ್ನು ಮನಸುತಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ಪಿ. : ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರ - ಪೀತಾಂಬರ.

ಅನಂತಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶತ್ಕುಂಡಲಹಾರಕಾಂಚೀ-

ಕಿರೀಟಮುದ್ರಾಂಗದನೂಪುರಾದ್ಯೈಃ |

ವಿರಾಜಿತಂ ತಿಗ್ಮಮರೀಚಿರೋಚಿಃ-

ಶರೀರಸಂಭಾಸಿತಸರ್ವದೇಶಮ್ || ೮ ||

ಥಳಥಳಿಸುವ ಕುಂಡಲಗಳು, ಹಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಡ್ಡಾಣ, ಕಿರೀಟ, ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ, ಅಂಗದ, ನೂಪುರ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ತೀಕ್ಷ್ಣಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ-ನಂತಹ ಕಾಂತಿಯ, ತನ್ನ ದೇಹದಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗಿಸುವ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು ; (ತಿಗ್ಮಮರೀಚಿ - ಉಷ್ಣಕಿರಣ, ಸೂರ್ಯ).

ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿ ಪರಿವಾರದ ಶ್ರೀಹರಿ

ವಿಶಾಲವಕ್ಷಸ್ಥಲಶೋಭಿರತ್ನಂ

ವಿಮುಕ್ತಶಕ್ರಾರ್ಕವಿರಿಂಚಮುಖ್ಯೈಃ |

ವಿಚಿತ್ರಭೂಷಾವಲಿಭೂಷಿತಾಂಗೈ-

ರ್ವಿವೃದ್ಧಭಕ್ತ್ಯಾವನತೈಃ ಪರಿತಮ್ || ೯ ||

ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕೌಶ್ಠಭಮಣಿ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಭರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಅವಯವಗಳ, ಉಕ್ಕಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಬಾಗಿ ನೆರೆದ ಮುಕ್ತರಾದ ಇಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾಪರಿವಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತಹ ನಾರಾಯಣ

ಉನ್ನಾಲಾಬ್ಜವರಾತಪತ್ರಮಹಿರಾಡುನ್ನಮ್ರಸಿಂಹಾಸನಂ
ಸನ್ನದ್ವೋರ್ಜಿತಮುಕ್ತಭೃತ್ಯನಿಕರಂ ಮಾನ್ಯೋರ್ಮಿಸಚ್ಚಾಮರಮ್ |
ತನ್ನಾದಾಭಿಧದುಂದುಭಿಂ ಶುಭಯಶಸ್ವಿಹೋಕ್ತಿಭಿರ್ಬಂದಿವತ್
ತನ್ನಾರಾಯಣಚಕ್ರವರ್ತಿನಮಸಾವುನ್ಮೀಲಿತಾಕ್ಷಂ ವ್ಯಧಾತ್ || ೧೦ ||

ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ನಾಳದ ಕಮಲರೂಪದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶ್ವೇತಚಕ್ರ, ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನೆಂಬ
ಬಾಗಿದ ಸಿಂಹಾಸನ, ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಮುಕ್ತರೆಂಬ ಸೇವಕವೃಂದ, ಅಲೆಗಳ
ರೂಪದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಚಾಮರ, ಅಲೆಗಳ ಭೋಗರತವೆಂಬ ದುಂದುಭಿದ್ದನಿ, ವಂದಿಗಳ
ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಮಾತುಗಳು, ಇಂತಹ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ
ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕಣ್ತೆರೆದು ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

೧. : ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯದು ಆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ
ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವೈಭವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅದ್ಭುತ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ

ರಮಾರಮೇಶಾನುಗೃಹೀತ ಏಷ:

ಕ್ರಮಾತ್ ಸರ್ವಜಾಗ್ರ ಇದಂ ಸಮಸ್ತಮ್ |

ಸದಾಚ್ಯುತಾಂಘ್ರಿಸ್ಮರಣೇನ್ ಧನ್ಯ-

ಸ್ತದೀಯಭಕ್ತೇಷ್ವಯಮಗ್ರಗಣ್ಯಃ || ೧೧ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತರಾದ ಇವರು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದರು; ಸದಾಕಾಲ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಧನ್ಯರಾದ
ಇವರು ಅವನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾಗಿರುವರು.

ಜೀವೋತ್ತಮ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ

ಅಯಂ ಸಖಿ ಪ್ರಾಣಗಣಾಧಿನಾಥ:

ಸ್ವಯಂಭುವಾ ಸರ್ವಗುಣೈಃ ಸಮಾನಃ |

೧. ಸುರರ್ಷಸಧಾರಿಣಿ ನಾರಾಯಣೇ ಚಕ್ರಂ ವರ್ತಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧತ್ವಾ-
ದೇಕಾಂತೇಽಪಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಸ್ವರೂಪಂ ನ ಮುಂಚತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಸೃಜಾಮಿ ತನ್ನಯುಕ್ತೋರಹಮ್" (ಭಾಗ.೨/೬/೬೦) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

೩. ಯಸ್ಮೈ ಹೃದೌತ್ಕಂಠೈವತಾ ದೃತೋ ಹರಿಃ | -ಇತಿ ನಾರದಂ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಚನಮ್ (ಭಾಗ.೨/೬/೬೩)

ಶಿವಾದಿದೇವಾ ವ್ಯವದಂತ ಪೂರ್ವಂ

ತತೋಽಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕಟೇಬಭೂವ || ೧೨ ||

ಗೆಳತಿ ! ಇವನು ಪ್ರಾಣಿಗಣಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಕಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನ; ಒಂದೆ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ವಿವಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು; ಆಗ ಇವನ ಹಿರಿಮೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿತು.

೧. : ೧. 'ಪದಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಕಿಂಚಿದಾಧಿಕ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಸರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೨. ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ವಿವಾದ ಅಹಂತ್ರೇಯೋವಿವಾದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅದು ಒಂದೆಡೆ ಅಸುರಮೋಹಕವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ವಾಯುಜೀವೋತ್ತಮತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ, ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ನಡೆಸಿದ ಲೀಲಾವಿವಾದ; ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ದರೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೭ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿರಂತರ ಹಂಸಮಂತ್ರಜಪದ ಹಿರಿಮೆ

ಹರೇರ್ಮನುಂ ಜೀವನಿಕಾಯಕಾಯೇ

ಜಪನ್ನಯಂ ಜೀವಯತೀಹ ವಿಶ್ವಮ್ |

ನಿಜಾಂಕಮಾರೋಪ್ಯ^೪ ಕಿಲೈನಮಾರ್ಯೇ

ಜಗತ್ಪತಿರ್ಜಾತಮುಖಂ ವಿಧತ್ತೇ || ೧೩ ||

ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಜೀವಕೋಟಿಯ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬದುಕಿಸಿರುವನು; ಇವನನ್ನು ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ವಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಆನಂದಪಡಿಸುವನು.

೧. "ತತ್ಕಾಣೇ ಉತ್ಕ್ರಾಂತೇಽಪದೃತ ತತ್ಕಾಣೇ ಪ್ರವನ್ತ ಉದತಿಪ್ತಃ | ತಂ ದೇವಾ ಅಬ್ಜವನ್ | ತ್ವಮುಕ್ತಮಸಿ" (ಏತರೋಯೋವನಿಷತ್-೧/೪) ಇತಿ ಧೃತೇ ||

೨. ಸ ಮಾನನೀಯ ಏವ ಮೇ ತತೋಽತ್ಯ ಮಾನಯಾಮ್ನಹಮ್ | ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೭/೨.೩)

೩. "ಅಹಮುಕ್ತಮಸ್ಯ ಹಮುಕ್ತಮಸ್ಮೀತಿ ತಾ ಅಬ್ಜವನ್" (ಏತರೋಯೋವನಿಷತ್-೧/೪) ಇತಿ ಧೃತೇ ||

೪. 'ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಕರವನ್ನಿಭಮುತ್ಪತಾಂಶೇ ಸ್ವಾಸೀನಮ್' - ಶಂತ್ರನಾರಣ್ಯಹಳ್ಳಿ (೪/೭೯)

೩. : ೧. ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರು ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಹಂಸಮಂತ್ರಜಪದ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು ೨೧,೬೦೦: ಏಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಾ ಸಪ್ತತಿತಮಹರ್ನಿರಮ್ - (ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ)

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ತನ್ನ ಪುತ್ರ , ತನಗೆ ಆತ್ಮತತ್ವ ತ್ರಿಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಈರಾಂಕ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು.

೩. ಮಂತ್ರಜಪವು ದಾಸ್ಯ, ಭಕ್ತಿ , ಚಿಂತನೆ, ಧ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಕ.

೪. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಹಂಸಮಂತ್ರ ಜಪದ ಪಿರೇಷತೆ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಜೀವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಉಪಪಾದನೆ ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸದಲ್ಲಿವೆ.

೧. ರ್ಹಾಸರೂಪೋ ಜಪೋ ನಿತ್ಯಮುಫಯೋರ್ವಿದ್ವದಜ್ಞಯೋಃ |

ಏಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಾ ಸಪ್ತತಿತಮಹರ್ನಿರಮ್ ||

- ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ (೪/೨೨)

ಅರು ಮೂರರೊಂದು ಸಾವಿರ ಮೂರರೊಂದುರತ್ನಾಸಂಪದಗಳ

ಮೂರುಪದವಿವರಗಳಿಗಲ್ಲಜಕಲ್ಪಪ್ರಯಂತ |

ತಾ ರಚಿಸಿ ಸಾತ್ವರಿಗೆ ಸಮ ಸಂಸಾರ ಮಿತ್ರರಿಗಧಮಜನರಿಗ-

ಪಾರದುಃಖಗಳಿವ ಗುರು ಪವಮಾನ ಸಲಹೆಮ್ಮ ||

- ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ (೧/೪)

೨. "ಅಚ್ಯುತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಮ್" (ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ ಮೇಲೆ - ೪/೬೬) ರತಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಧ್ಯಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ಹಂಸಮಂತ್ರಸ್ಯ ರ್ಹಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಆತ್ಮ ವಿಮ್ಲಮನುಚಾಪಕತ್ವೇನ ತದ್ವಾಸತ್ವಂ ತಲ್ಲಾಭನಾರ್ಹತೀತತ್ವಂ ಚಾಸ್ವರಸಬೀಜಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅಹಿ ಚಾನಂತಜೀವಾಣಾಂ ಭವದ್ಗುಣಭವೈಕತಾಮ್ |

ಪ್ರದಿ ಸ್ತಿತ್ವಾ ಪಂಚರೂಪೀ ಯಸ್ಯ ಮಂತ್ರತ್ರಯಂ ಸುಧೀಃ ||

ಅಹರ್ನಿರಂ ಚೈಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಂ ಪಟ್ಟತಾಧಿಕಮ್ |

ಯಥಾ ಭವತಿ ಮಾನೇನ ತಥಾಸೂನತಯಾ ಜಪೇನ್ ||

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋ ಮಮ ಗುರುಸ್ತಸ್ಯ ಹಂಸಾತ್ಮನೋ ಹರೇಃ |

ಮುಖ್ಯದಾಸೋ ಭವಸ್ತಿತ್ವಮಿತ್ಯಂ ವಿಶ್ಲೋಮಗಾಹಮನುಮ್ ||

ಅಹರ್ನಿರಂ ಚ ಜಪತಃ ಸ್ವಾತ್ ಕದಾ ಮತಿರಸ್ಯಥಾ |

ಹೌ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವರ್ಧಾಂಸ್ಯ ಯದಿ ಸ್ಯಾನ್ವ ಜಪೇತ್ ಸದಾ ||

ಜವಾಭಾವೋಪಿ ನಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾಜ್ಜಗದೇತಚ್ಚರಾಚರಮ್ |

ಏದಂ ಚ ಜೀವಸಾರ್ಥಕಂ ನ ವಾಂಛೋತ್ಪ್ರಿಯಾಪೇತೇಃ ||

ಮತ್ಯೈಕೈಂ ಪೋಪಯೇನ್ನಿತ್ಯಂ ದೂಷಯೇನ್ನ ಕದಾಚನ |

ದಿನೇ ದಿನೇಂ ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾತನಾಜೀವೇಷ್ಟಹರ್ನಿರಮ್ ||

ಅನಂತಾನಂತಥಾ ವಿಶ್ಲೋಮಗಮೇಕಮನುತ್ವಮಮ್ |

ಜಪನ್ನಯಂ ವಾಯುದೇವ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮೋ ನ ಕಿಮ್ ||

- ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ (೮/೬೨-೬೪)

ಪರಮಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮ
 ಕ್ಷಚಿದ್ವಿ ರಕ್ಷೋವಶತಾ ಸುರಾಣಾಂ
 ಭವೇದಮುಷ್ಮಿನ್ನ ಕದಾಪಿ ಸಾಽಪ್ತಿ |
 ಅಯಂ ಕಿಲಾಚ್ಛಿನ್ನಮುಕುಂದಧರ್ಮೋ^೧
 ವಿರಿಂಚಿತಾಮೇಷ್ಯತಿ ಭಾವಿಕಲ್ಪೇ || ೧೪ ||

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಸುರಾವೇಶ ಒದಗುವುದುಂಟು; ಆದರೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಎಂದೂ ಬಾರದು; ಇವರು ಅಚ್ಛಿನ್ನ ಭಾಗವತಧರ್ಮರತರಾಗಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

೧. : ೧. ^೨ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಅನಂತರದ ಚೇತನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಸ್ಥಾನ ತುಂಬಾ ಹಿರಿದು; ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಅಸುರಾವೇಶಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಒಳಗಾಗದ ಮಹಿಮೆ ಇವರದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆಖ್ಯಾತಸಮಂವಿಂಶತಿಶ್ವ ನಾಮ ಇವರಿಗೆ ಇದೆ : ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ನಾಸುರಾವೇಶ ಆಖ್ಯಾತಸಮೋ ಹಿ ಸಃ | - (ಭಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯ)

೨. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪರಶುಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ದ್ವಿತೀಯರು ಎನ್ನಿಸುವರು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮೊದಲನೆಯವರಾದರೆ, ಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರು ಮೂರನೆಯವರು.

೩. ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಧರ್ಮ ತಪ್ಪುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ರಾಮಾಯಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಆವರು ದಾರಿತಪ್ಪಿದ ವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ನಿರೂಪಣೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೩.

೪. ಮುಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಗೆ ಬರುವ ವಿವರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ : ಸೋಽಯಂ ನವವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥವೇತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭವಿಷ್ಯತ್ಯಪಿ ತೇ ಪ್ರಸಾದಾತ್ (೭/೩೬/೪೭)

೫. ಮುಕುಂದಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಭಾಗವತಧರ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಲಕೂಟ ಕುಡಿದ ಮೋಕ್ಷಕೊಡಿಸುವ ಜಗದ್ಗುರು
 ಪಯೋಽಬ್ಜಂ ದುರ್ವಿಷಹಂ ವಿಷಂ ಪ್ರಾಕ್
 ಸ್ವಯಂ ಪಪೌ ನಪ್ಪಜವಂ ಶಿವೋಽಲ್ಪಮ್ |

೧. ಕುಪ್ಲವ ಭಾಗವತೇ ಧರ್ಮೇ ನಿರತೋ ಯದ್ವ ಕೋದರಃ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೮/೪)

೨. "ತಂ ವಾ ಹಾಸುರಾ ಯತ್ನಾ ವಿವದ್ಧಸುಃ" (ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

೩. ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೮/೨೫)

ವಿಮುಕ್ತಮಪ್ಯೇಷ ಹರೇರ್ನಿದೇಶಾತ್

ಪ್ರಿಯಾಯ ದಾತುಂ ಪ್ರಭುರಂಬುಜಾಕ್ಷಿ || ೧೫ ||

ಹೇ ಅಂಬುಜಾಕ್ಷೀ! ಕ್ಷೀರಾಗರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ದುಸ್ಸುವಾದ ವಿಷವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಈ ವಾಯುವು ಸ್ವಯಂ ಪಾನಮಾಡಿದ. ಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿದ್ದ ಅದರ ಅಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಿವ ಕುಡಿದ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯರಾದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ನೀಡಬಲ್ಲ ಪ್ರಭು ಇವನು.

೧. : ೧. ಸಮುದ್ರಮಥನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲಕೂಟವಿಷವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅದರ ಅತಿಚಿಕ್ಕಭಾಗವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅದರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಾಯುದೇವರು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ ವಿವರ ಯುಗ್ಮಾಷ್ಟಕ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಪುರಸ್ಸರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ :

ವಾಯುರಸ್ಮಾ ಉಪಾಮಂಥತ್ತಿಸ್ಪಿಸ್ಮಾ ಕುನನ್ನಮಾ |

ಕೇಶೀ ವಿಷೇಣ ಪಾತ್ರೇಣ ಯದ್ರುದ್ರೇಣಾಪಿವತ್ಸಹ || -ಮ.(೧೦/೧೩.೬/೭)

೨. 'ವಾಯುದೇವರು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿ ನೀಡಿದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷವನ್ನು ಸಹ ರುದ್ರದೇವರು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ, ಶಿರೋವೇದನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ವಿವರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರು ನೀಲಕಂಠ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೧. ಶ್ರಾಂತೇಷು ತೇಷ್ವೇಕ ಉರುಕ್ರಮಸ್ತಂ ಸುಧಾರಸಾಪ್ತ ಮುದಿತೋ ಹೃಮಥಾಃ |
ತದಾ ಜಗದ್ಗಾಸಿ ವಿಷಂ ಸಮುಕ್ತಿಕಂ ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾ ವಾಯುರಧಾತ್ ಕರೇ ನಿಜೇ ||
ಕಲೇಃ ಸ್ವರೂಪಂ ತದತೀವ ದುಃಪಹಂ ವರಾದ್ವಿಧಾತುಃ ಸಕಲೈಶ್ಚ ದುಃಸ್ವಪಮ್ |
ಕರೇ ವಿಮಥ್ಯಾಸ್ತಬಲಂ ವಿಧಾಯ ದದೌ ಸ ಕಿಂಚಿದ್ಗಿರಿಯಾ ವಾಯುಃ ||
ಸ ತತ್ ಒಬನ್ ಕಂಠಗತೇನ ತೇನ ನಿವಾತಿಕೋ ಮೂರ್ಛಿತ ಆರು ರುದ್ರಃ |
ಹರೇಃ ಕರಸ್ಪರ್ಶಬಲಾತ್ ಸ ಸಂಜ್ಞಾಮವಾಪ ನೀಲೋಽಸ್ಯ ಗಲಸ್ತದಾಽಽಸೀತ್ ||
ಅಥ ತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ ಪುರತೋ ನಿಧಾಯ ನಿಧಾಯ ಪಾತ್ರೇ ತಪನೀಯರೂಪೇ |
ಸ್ವಯಂ ತ್ವನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋಪಪನ್ನಂ ಪಪೌ ಸ ವಾಯುಸ್ತದುತಾಸ್ಯ ಜೀರ್ಣಮ್ ||
ಅತ್ಯಲ್ಪವಾನಾಚ್ಚ ಬಭೂವ ರೂಲಾ ಶಿವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಶ್ಚ ಕರಾವರಿಪಮ್ |
ಅಭೂತ್ ಕಲಿಃ ಸರ್ವಜಗತ್ತುಪೂರ್ಣಂ ಪೀತ್ವಾ ವಿಕಾರೋ ನ ಬಭೂವ ವಾಯೋಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೧೩.-೧೬)

೨. 'ರುದ್ರಸ್ಯ ಯಶೋಽರ್ಥಾಯ ಸ್ವಯಂ ವಿಪ್ಲವಿಷಂ ಪ್ರಭುಃ |

ನ ಸಂಜಪ್ರೇ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ವಾಯುಃ ಚೋಚೇ ಪ್ರಶಾಂತಯೇ ||'

- ಭಾ.ತಾ.(೮/೬/೧೯)

೩. ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಶ್ರೀಚರಣರಿಂದ ಅವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ನೀಡಬಲ್ಲ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರದಾ ವಿಪ್ಲವ ದಾತಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಾಯುಶ್ಚ ತದನುಜ್ಞಯಾ^೧ । - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೭೮).

ವಾಯುದೇವರ ರೂಪತ್ರಯ

ಇಹಾವತೀರ್ಯಾಥ ಹನೂಮದಾಖ್ಯೋ^೨

ವೃಧತ್ತ ಸೇವಾಂ ಸ ತು ಭೀಮರೂಪಃ ।

ವಿಭೋರ್ವಿಧತ್ತೇಽದ್ಯ ಸ^೩ ಮಧ್ವರೂಪೀ

ವಿಧಾಸ್ಯತೇಽನ್ಯೈಸ್ತ್ರಿಧಶೈರಸಾಧ್ಯಾಮ್^೪ ॥ ೧೬ ॥

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಭೀಮರೂಪದಿಂದ ಈಗ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವನು ; ಮುಂದೆ ಮಧ್ವ-ರೂಪಿಯಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೧. : ಹನುಮದ್ರೂಪದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಸಮುದ್ರತರಣ, ಲಂಕಾದಹನ, ಸಂಜೀವಾನಯನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಭೀಮರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂದರೆ ಜರಾಸಂಧವಧೆ, ದುರ್ಯೋಧನವಧೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಶ್ರೀಮಧ್ವ-ರೂಪದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯರಚನೆ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯ ರಚನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಸ್ವಭಕ್ತಂ ಮಾಮುದ್ವಿಶ್ಯ ಭಗವತಃ ಪುರುಃ ಪರಮದಯಾಲೋ ಕ್ರಮಾಸಮುದ್ರ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಭಕ್ತಾಪರಾರ್ಥಸಹಿಷ್ಣೋ ದೀನಂ ದೂನಮನಾಥಂ ಶರಣಾಗತಮೇನಮುದ್ಧರೇತಿ ವಿಜ್ಞಾಪನಕರ್ತೃಣಾಮ್ ।

-ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು(ಪ್ರಾತಃಸಂಕಲ್ಪಗದ್ಯ)

೨. ಪ್ರಥಮೋ ಹನುಮಾನ್ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋ ಭೀಮ ವಿವ ಚ ।

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಸ್ತತೀಯಸ್ತು ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕಃ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೨೯) ಭವಿಷ್ಯತವರ್ಗ

ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯದಿತಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಯಲಂ

ಬಹ್ ತದ್ವರ್ತತಮಿತ್ಯಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮಹತ್ ।

ವಾಯೋ ರಾಮವಚೋನಯಂ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೃಕ್ಷೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪಪುಃ

ಮಧ್ವೋ ಯತ್ತು ಕೃತೀಯಮೇತದಮುನಾ ಗ್ರಂಥಃ ಕೃತಃ ಕೇಶವೇ ॥

-ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯವಚನ

೩. ಆದ್ಯಾಪಿ ಬದರೀಶೈಲೇ ಬದರೇಪಂಡಮಂಡಿತೇ ।

ಮಧ್ಯೇ ಮುನೀನಾ ಮಧ್ಯಾಸ್ಥೇ ವಿಧ್ವಾನ್ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಸ್ನೇಹೌ ॥

-ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ(೭/೧೦)

೪. ಆಜ್ಞಾಮನ್ಯೈರಧಾರ್ಯಾಮ್...।

-ವಾಯುಸ್ತುತಿ (ಶ್ಲೋ.೨೮)

ಸರ್ವಗ್ಲಾಮನ್ಯಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಸ ಕಾರ್ಯವೀರ್ಯಮ್ ।

-ಸುಮಧ್ವನಿಪದ್ಯ(೨/೨)

ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಂಡ ರುಗ್ಗಿಣಿ
 ಸ್ವಬುದ್ಧಿಸಂಪ್ರೀತಮುದೀರಿತಾ ಸಾ
 ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಭೈಷ್ಠೀ ।
 ನಿಜಾಂಭ್ರಪದ್ಮಾವನತೌ ಸುತೌ ತೌ
 ಸ್ವಕಾಂತಮೇತತ್ಪ್ರಭುಮೇವ ಮೇನೇ ॥ ೧೭ ॥

ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಉಕ್ತಳಾದ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಅವರನ್ನು ಕರುಣಾ-
 ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲಕ್ಕೆ ಮಣಿದ ಆ ಇಬ್ಬರು ತನ್ನ ಪುತ್ರರು ಹಾಗೂ ತನ್ನ
 ವತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಅವರಬ್ಬರ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದಳು.

ವಿ. : ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಪುತ್ರರು; ಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
 ನಾರಾಯಣರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾಷೆ.

ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನರಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು
 ಭವೋಽಯಮಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ
 ವಿಹಂಗರಾಚೋಽಯಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಮ್ ।
 ಸಮಾನವಿಜ್ಞಾನಬಲಪ್ರಮೋದಾ
 ಮುಕುಂದಸೇವಾಭಿರತಾಃ ಕಿಲೈತೇ ॥ ೧೮ ॥

ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಿವ ಇವನು; ಇವನು ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ಗರುಡ,
 ಇವನು ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ; ಈ ಮೂವರೂ ಸಮಾನವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ,
 ಆನಂದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವರು ಹಾಗೂ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿ-
 ಕೊಂಡವರು; (ಅಬ್ಜಾಸನ - ಬ್ರಹ್ಮ).

ವಿ. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಅನಂತರದ ಸ್ಥಾನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರದು.
 ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ; ಹೀಗೆ ಇವರು ವಾವಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ
 ಮೊದ್ವಕ್ಕಳಾಗುವುದರಿಂದ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಯಂವರ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿನ ಅಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ಎಂಬುದು ಶಿವನಂತೆ ಶೇಷಗರುಡರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ
 ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ :

ಗರುಡಶೇಷಶರಾಂಕದಶಶೇಖರರ ಜನಕ ಜಗದ್ಗುರುವೇ ತ್ವಚ್ಚರಣ-
 ಗಳಿಗಭಿವಂದಿಸುವ ಪಾಲಿಪುದು ಸನ್ಮತಿಯ । - ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ(೧/೨)

೨. ಈ ಮೂವರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಷೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾದ ವಾಯು-
ದೇವರಗೂ ಸಹ ಪುತ್ರರಾದವರು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಂ ವಿದಂತಿ ಶೇಷಃ ಸುಪರ್ಣೋ ಗಿರಿಶಃ ಸುರೇಂದ್ರಃ |
ಮಾತಾ ಚ ವಿಷಾಂ ಪ್ರಥಮೈವ ಭಾರತೀ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
ಯಾ ಮಾರುತಾದ್ಗರ್ಭಮವಾಪ ಪೂರ್ವಂ ಶೇಷಂ ಸುಪರ್ಣಂ ಗಿರಿಶಂ ಸುರೇಂದ್ರಮ್ |
ಚತುರ್ಮುಖಾಭಾನ್ ಚತುರಃ ಕುಮಾರಾನ್ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೭೦,೧೭೧)

ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ಶಿವ

ಶರ್ವಃ ಸುಪರ್ವರಿಪುಗರ್ವವಿಭೇದದಕ್ಷಃ
ಪೂರ್ವಂ ಪುರತ್ರಯಮಯಂ ಕಿಲ ದೇವ್ಯಜೈಷೀತ್ |
ಹರ್ಯಂಘ್ರಿತಿರ್ಥಪರಿಪೂರ್ಣಕಪರ್ಧಮೇನಂ
ಗೌರ್ಯತ್ಯಸಾಧ್ಯಮಪಿ ತಂ ವಶಯಾಂಬಭೂವ || ೧೯ ||

ಈ ಶಿವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಅಸುರರ ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಅಡಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ ; ಹಿಂದೆ
ಇವನು ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದನಲ್ಲವೇ ! ಅಮ್ಮ ದೇವಿ ! ಶ್ರೀಹರಿಯು
ಪಾದಕಮಲದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ
ಒರಿಸಲು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಇವನನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮನಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ-
ಕೊಂಡಳು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶಿವ ಮೇಲೋಟಕ್ಕೆ ಅಸುರರಿಗೆ
ವರನೀಡುವ ದೇವತೆಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಸುರರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ
ನಿಪುಣ. ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನವೆಂದರೆ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯ. ಅವರಿಂದಾಗಿ
ಪುರಾರಿ, ತ್ರಿಪುರಾರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಸುಪರ್ವರು ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ ;
ಶರ್ವ - ಶಿವ, ಕಪರ್ಧ - ಜಟೆ.

೨. ವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸದಾ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಗಾಧರ
ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿರಿಮೆಯೂ ಶಿವನದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶಿವ ಅವರಿಬ್ಬರ

೧. ಸುವರ್ಣಾಣಿ ಸುಮನಸ್ವದ್ವಿವೇಶಾ ದಿವ್ಯಕಸಃ |

-ಅಮರಕೋಶ

೨. ಆತ್ಮ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕಧಾರಣಂ ವೃಂಶರವರಿಗ್ರವತ್ಪಾಶ್ವರವಚನಮ್ | ಗೌರಿತ್ಯನೇನ ವರಿಗೃಹೀತೃತ್ವಾಂತರ
ಸ್ಯಾತಿಸೌಂದರ್ಯಂ ಅಸ್ಥರವೇಜಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತಃ | ಅಸೌಂದರ್ಯವದ್ವನಿತಾಂತರೋಪೇತಾತ್ಯಾಸ್ತಾ ಇತಿ
ಭಾವಃ |

ಮೊಮ್ಮಗ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದಾಸಾನುದಾಸನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಧ್ವನಿಸುವುದು.

೨.. ಪಾರ್ವತಿಯು ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಒಲಿಸಿದಳು; ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ವರಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ. ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ವರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಅರ್ಥ.

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಆದಿಶೇಷ

ಪುಚ್ಚೇನ ಕಚ್ಚಪತನೋಃ ಪವನಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠ-
ಮಚ್ಚೋಽವಲಂಬ್ಯ ಸರಿದರ್ಣವಶೈಲಪೂರ್ಣಾಮ್ |
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಖಂಡಮಿವ ಕುಂಡಲಿರಾಟ್ ಸುಪೃಥ್ವೀಂ
ಪೃಥ್ವೀಮಯಂ ಕಿಲ ಬಿಭರ್ತಿ ಘಣಾತಪತ್ರೇ || ೨೦ ||

ತನ್ನ ಪುಚ್ಚದಿಂದ ಕೂರ್ಮರೂಪದ ವಾಯುದೇವರ ಪೃಷ್ಠವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಈ ಶೇಷನು ನದೀ, ಸಮುದ್ರ, ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಡೆ ಎಂಬ ಆತಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿವೆಯ ಕಾಳಿನಂತೆ ಧರಿಸಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಶೇಷದೇವರ ವಿಶೇಷ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದೆಡೆ ವಾಯುದೇವರ ಆಸನೆಯನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾಸುವ ಕಾಳಿನಷ್ಟು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಧರಿಸಿದವನು ಎಂಬುದು ಶೇಷದೇವರ ಒಟ್ಟುಹಿರಿಮೆ; ಕುಂಡಲಿ - ನಾಗ.

೨. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಶಾತ್ವರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಷನು ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ವಿವರ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩.. ಆವ ಕಚ್ಚಪರೂಪದಿಂದಲಂಡೋದಕದಿ ಒವಿ ಧರಿಸಿಹ ಶೇಷ ಮೂರುತಿಯನು |

- ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ.

೧. ತನ್ನ ಮೂಲದೇಹೋ ತ್ರಿಂಶದ್ಭೋಜನಸಹಸ್ರಾಂತರ ಆಸ್ತೇ ಯಾ ವೈ ಕಲಾ ಭಗವತ್ಕಾಮಸೀ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಸಂತೇ ಇತಿ ಸಾತ್ತತೀಯಾ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸನ್ನಿಹರ್ಷಣಮಹಮಿತ್ಯಭಿಮಾನಲಕ್ಷಣಂ ಯಂ ಸಂಕರ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ತಸ್ಯೇದಂ ಕ್ಷಿತಿಮುಂಡಲಂ ಭಗವತೋಽಂತಮೂರ್ತೇಃ ಸಹಸ್ರಶಿರಸಿ ವಿಕೃಣ್ಣೇವ ಶಿರಸಿ ಧ್ವಿಯಮಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ |

- ಭಾಗ. (೫/೨೪/೩.೨)

ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧೋಽಸ್ಯ ಒತ್ಕೃತಮೂರ್ಧಗಿ ಸಸಪ್ತಪಾತಾಲಗೀಂಧ್ರಸಾಗರಾ |

ಧರಾವಲಿಲೆಯಂ ಸಮ ಸರ್ವಪಾಯತಿ ಪ್ರಸಹ್ಯ ಕೋ ನಾಮ ಪರೇತ್ ತಮೇನಮ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೮/೮೮)

೨. ವಿಕಾರಭೋಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರವಾಯುಕೂರ್ಮಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಸ್ತರಸಖೀಮತ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗರುಡ

ಸೋಽಯಂ ಗರುಜ್ಜನಿಮರುಜ್ಜವಚಾಲಿತಾದ್ರಿ-

ದ್ವೀಪಾಂಬುರಾಶಿರಹಿವರ್ಣ್ಯಬಲಃ ಸುಪರ್ಣಃ |

ಪ್ರಾದಾನ್ನಿಯುಧ್ಯ ಬಲಿನಾ ಬಲಿನಾ ಸಮಂ ಯೋ

ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧ್ನಿ^೧ ಮುಕುಟಂ ನಿಜದೇವತಾಯೈ || ೨೧ ||

ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ವೇಗದಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು, ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು, ಸಮುದ್ರ-
ಗಳನ್ನು ನಲುಗಿಸುವ, ಸರ್ಪಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ

೧. ವಿಶ್ವನಾ^೧ ವಿವ ಕಾಲೇ ತು ಕ್ಷೀರೋದೇ ಸಾಗರೋತ್ತಮೇ |

ನಿವಾಸೇ ದೇವದೇವಸ್ಯ ರಂವಿಚಕ್ರಗದಾಭೃತಃ ||

ಉಪಾಸೀನೋ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವೈರೋಚನೋ ಬಲಿಃ |

ಜಹಾರ ದೇವದೇವಸ್ಯ ಕಿರೀಟಂ ರತ್ನಚಿತ್ರತಮ್ ||

ಇಂದ್ರನಿಲಸಹ್ಯಾಥ್ಯಂ ಗೋಮೇದಕಶತಾಚಿತಮ್ |

ಪದ್ಮರಾಗಮಹಾನೀಲಮುಕ್ತಾಫಲವಿರಾಜಿತಮ್ ||

ಪುಷ್ಕರಾಗಪ್ರವಾಲಾಥ್ಯಂ ದಿವ್ಯಕಾಂಚನಮಿಹಿತಮ್ |

ಹೃತಂ ದಾನವವೀರೇಣ ವಿದಿತ್ವಾ ಪುರಪಾಲಕಃ |

ತಮಸ್ತಥಾವತ್ ತ್ವರಿತಂ ವೈನತೇಯೋ ವಿಹಂಗರಾಚ್ ||

ತಮಂತರೇ ಸಮಾಸಾಧ್ಯ ದಾನವೇಂದ್ರಂ ದುರಾಸದಮ್ |

ಕೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಘೋರಂ ಚತ್ವಾ ದಾನವಪುಂಗವಮ್ ||

ಗೃಹೀತ್ವಾ ರತ್ನನಿಜಯಂ ಕಿರೀಟಂ ಭಾಸ್ಯರೋಪಮಮ್ |

ಆಗಚ್ಛನ್ ದದೃಶೇ ದೇವಂ ದೇವಕೀನಂದನಂ ಹರಿಮ್ ||

ವಸಂತಂ ಸಾಗ್ರಜಂ ರಮ್ಯೇ ಗೋಮಂತೇ ಪರ್ಪತೋಪಮೇ |

ತಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ನಿಧಾಯಾಶು ಕಿರೀಟಂ ದಿವ್ಯಭೂಷಣಮ್ |

ಪ್ರೇಗಮ್ಯ ಪಾದಯೋರ್ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಸ್ತೋತುಂ ತಮುಪಚಕ್ರಮೇ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೩/೭-೧೨)

'ಬಹುನಿ ಸ್ವಾನಜಾತಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕ್ಷೀರಸಾಗರೇ |

ಕಾನಿಚಿಸ್ತುಕ್ತಗಮ್ಯಾನಿ ಸಾಮುಕ್ತಿಸ್ತದ್ವರೈರಪಿ |

ಗಂತುಂ ಶಕ್ಯಾಸ್ಯಥಾಸ್ಯಾನಿ ಗಮ್ಯಾಸ್ಯೈಸ್ಯೈರಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ |

ತತ್ರ ದೇವಾಶ್ಚ ಯೋಗೀಂದ್ರಾ ಭಕ್ತಾಶ್ಚಾಸ್ತೇ ಜನಾರ್ದನಮ್ |

ಗತ್ವಾಽರ್ಚಯಂತಿ ದೇವೇಶಂ ಬಲಿಸ್ತತ್ರಾಗಮತ್ ಕ್ವಚಿತ್ |

ತಸ್ಯ ತತ್ರಾಸುರಾವೇಶಾತ್ ಪಾಪಬುದ್ಧಿರಾಂತತಃ |

ತದ್ವತ್ಸರ್ವಂ ಜಗನ್ನಾಥಃ ಶಿರೇ ಸುಪ್ರವದದ್ರಯಃ ||

ತದಾ ಸ ವಾಪಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕಿರೀಟಮಹರದ್ವಿಭೂ ||

ತಂ ಚತ್ವಾ ಗರುಡಸ್ತು ಪೃತ್ವಾ ಗೋಮಂತಮಾವಹತ್ |

ತತ್ರ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶಿರಸಿ ಕಿರೀಟಮಮುಚತ್ ಪ್ರಥೋ^೧ ಇತಿ ಮಾತ್ಮನೇ ||

-ಭಾ.ತಾ.(೧೦/೫೩/೮)

ಮೊಮ್ಮಗ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದಾಸಾನುದಾಸನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಧ್ವನಿಸುವುದು.

೨.. ಪಾರ್ವತಿಯು ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಒಲಿಸಿದಳು; ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ. ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಅರ್ಥ.

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಆದಿಶೇಷ

ಪುಚ್ಚೇನ ಕಚ್ಚಪತನೋಃ ಪವನಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠ-
ಮಚ್ಛೋಽವಲಂಬ್ಯ ಸರಿದರ್ಣವಶೈಲಪೂರ್ಣಾಮ್ |
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಖಂಡಮಿವ ಕುಂಡಲಿರಾಟ್ ಸುಪೃಥ್ವೀಂ
ಪೃಥ್ವೀಮಯಂ ಕಿಲ ಬಿಭರ್ತಿ ಫಣಾತಪತ್ರೇ || ೨೦ ||

ತನ್ನ ಪುಚ್ಚದಿಂದ ಕೂರ್ಮರೂಪದ ವಾಯುದೇವರ ಪೃಷ್ಠವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಈ ಶೇಷನು ನದೀ, ಸಮುದ್ರ, ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಡೆ ಎಂಬ ಆತಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿವೆಯ ಕಾಳಿನಂತೆ ಧರಿಸಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಶೇಷದೇವರ ವಿಶೇಷ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದೆಡೆ ವಾಯುದೇವರ ಆಸನೆಯನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾಸುವೆ ಕಾಳಿನಷ್ಟು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಧರಿಸಿದವನು ಎಂಬುದು ಶೇಷದೇವರ ಒಟ್ಟುಹಿರಮ; ಕುಂಡಲಿ - ನಾಗ.

೨. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಷನು ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ವಿವರ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨.. ಆವ ಕಚ್ಚಪರೂಪದಿಂದಲಂಡೋದಕದಿ ಓವಿ ಧರಿಸಿಹ ಶೇಷ ಮೂರುತಿಯನು |

- ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ.

೧. ತನ್ನ ಮೂಲದೇಹೋ ತ್ರಿಂಶದ್ಭೂಜಸಹಸ್ರಾಂತರ ಆಸ್ತೇ ಯಾ ವೈ ಕಲಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮೇ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಽನಂತ ಇತಿ ಸಾತ್ವತೀಯಾ ವೃಷ್ಟ್ಯದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸ್ನೇಹರ್ಷಣಮಹಮಿತ್ಯಭಿಮಾನಲಕ್ಷಣಂ ಯಂ ಸಂಕರ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ತಸ್ಯೇದಂ ಕ್ವಿಮುಂಡಲಂ ಭಗವತೋಽನಂತಮೂರ್ತೀಃ ಸಹಸ್ರಶಿರಸ ವಿಕ್ಸುಣ್ಣೇವ ಶಿರಃ ಧ್ವಿಯಮೂಣಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |

- ಭಾಗ. (೫/೨೪/೨೨)

ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧ್ನೋಽಸ್ಯ ಒಕ್ತೈಕಮೂರ್ಧನಿ ಸಸಪ್ತಪಾತಾಲಗಿರಿಂದ್ರಸಾಗರಾ |

ಧರಾಖಿಲೇಯಂ ಸುಖ ಸರ್ವವಾಯತಿ ಪ್ರಸದ್ಯ ಕೋ ನಾಮ ಹರೀತ್ ತಮೇನಮ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೮/೮೮)

೨. ಏತಾದೃಶೋಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರವಾಯುಕೂರ್ಮಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಸ್ತೃತಸಬೀಜಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗರುಡ

ಸೋಽಯಂ ಗರುಜ್ಜನಿಮರುಜ್ಜವಚಾಲಿತಾದ್ರಿ-
ದ್ವಿಪಾಂಬುರಾಶಿರಹಿವರ್ಣ್ಯಬಲಃ ಸುಪರ್ಣಃ |
ಪ್ರಾದಾನ್ನಿಯುಧ್ಯ ಬಲಿನಾ ಬಲಿನಾ ಸಮಂ ಯೋ
ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧ್ನಿ^೧ ಮುಕುಟಂ ನಿಜದೇವತಾಯೈ || ೨೧ ||

ತನ್ನ ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ವೇಗದಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು, ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರ-
ಗಳನ್ನು ನಲುಗಿಸುವ, ಸರ್ಪಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ

೧. ವಿತ್ಯುನ್ ವಿವ ಕಾಲೇ ತು ಕ್ಷೀರೋದೇ ಸಾಗರೋತ್ತಮೇ |
ನಿವಾಸೇ ದೇವದೇವಸ್ಯ ರಂಖಚಕ್ರಗದಾಭೃತಃ ||
ಉಪಾಸೀನೋ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವೈರೋಚನೋ ಬಲಿಃ |
ಜಹಾರ ದೇವದೇವಸ್ಯ ಕಿರೀಟಂ ರತ್ನಚಿತ್ರತಮ್ ||
ಇಂದ್ರನೀಲಸಹಸ್ರಾಡ್ಧಂ ಗೋಮೇದಕಶತಾಚಿತಮ್ |
ಪದ್ಮರಾಗಮಹಾನೀಲಮುಕ್ತಾಫಲವಿರಾಜಿತಮ್ ||
ಪುಷ್ಪರಾಗಪ್ರಮಾಲಾಡ್ಧಂ ದಿವ್ಯಕಾಂಚನನಿರ್ಮಿತಮ್ |
ಹೃತಂ ದಾನವವೀರೇಣ ವಿದಿತ್ವಾ ಪುರವಾಲಕಃ |
ತಮಸ್ತಥಾವತ್ ತ್ವರಿತಂ ವೈನತೇಯೋ ವಿಹಂಗರಾಟ್ ||
ತಮಂತರೇ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ದಾನವೇಂದ್ರಂ ದುರಾಸದಮ್ |
ಕೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಘೋರಂ ಜಿತ್ವಾ ದಾನವಪುಂಗವಮ್ ||
ಗೃಹೀತ್ವಾ ರತ್ನಚಿತ್ರಯಂ ಕಿರೀಟಂ ಭಾಸ್ವರೋಪಮಮ್ |
ಆಗಚ್ಛನ್ ದದೃಶೇ ದೇವಂ ದೇವಕೀನಂದನಂ ಹರಿಮ್ ||
ಮೃಂತಂ ಸಾಗ್ರಜಂ ರಮ್ಯೇ ಗೋಮಂತೇ ಪರ್ವತೋಪಮೇ |
ತಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ನಿಧಾಯಾಕು ಕಿರೀಟಂ ದಿವ್ಯಭೂಷಣಮ್ |
ದ್ವೇಣಮ್ ಪ್ರಾದಯೋರ್ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಸ್ತೋತುಂ ತಮುಪಚಿತ್ತಮೇ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೩/೭-೧೩.)

'ಬಹೂನಿ ಸ್ಥಾನಜಾತಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕ್ಷೀರಸಾಗರೇ |
ಕಾನಿಚಿಸ್ತುಕ್ತಗಮ್ಯಾನಿ ನಾಮುಕ್ತೈಸ್ತಿದ್ರಶೈರಪಿ |
ಗಂಕುಂ ಶಲ್ಯಾಸ್ತಥಾಗ್ನಾನಿ ಗಮ್ಯಾನ್ಯನ್ಯೈರಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ |
ಕತ್ರ ದೇವಾಶ್ಚ ಯೋಗೀಂದ್ರಾ ಭಕ್ತಾಶ್ಚಾಸ್ತೇ ಜನಾರ್ದನಮ್ |
ಗತ್ವಾಽರ್ಚಯಂತಿ ದೇವೇಶಂ ಬಲಿವ್ರತ್ಯಾಗಮತ್ ಕ್ವಚಿತ್ |
ತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಸುರಾವೇಶಾತ್ ಪಾಪಮಂದಿರಜಾಯತ |
ತದ್ವ್ಯಕ್ತರ್ಥಂ ಜಗನ್ನಾಥಃ ಶಿಶ್ನೇ ಸುಪ್ರವದವ್ಯಯಃ |
ತದಾ ಸ ಪಾಪಮಾ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಕಿರೀಟಮಹರದ್ವಿಭೋಃ |
ತಂ ಜಿತ್ವಾ ಗರುಡಸ್ತಪ್ತು ಹೃತ್ವಾ ಗೋಮಂತಮಾವಜತ್ |
ತತ್ರ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶಿರಸಿ ಕಿರೀಟಮಮುಚತ್ ಪ್ರಭೋಃ ಇತಿ ಮಾತ್ಸ್ಯೇ ||

-ಭಾ.ತಾ.(೧೦/೫೩/೮)

ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಂಡ ದುಗ್ಗಿಣಿ
 ಸ್ವಬುದ್ಧಿಪ್ರಜ್ಞೇತೃಮುದೀರಿತಾ ಸಾ
 ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಭೈಷ್ಮೀ |
 ನಿಜಾಂಭಿಪದ್ಮಾವನತೌ ಸುತೌ ತೌ
 ಸ್ವಕಾಂತಮೇತತ್ಪ್ರಭುಮೇವ ಮೇನೇ || ೧೭ ||

ಸ್ವ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸವಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ಆ ದುಗ್ಗಿಣಿಯು ಅವರನ್ನು ಕರುಣಾ-
 ಭರಿತರಾದ ದಿಟ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲಕ್ಕೆ ಮಣಿದ ಆ ಇಬ್ಬರು ತನ್ನ ಪುತ್ರರು ಹಾಗೂ ತನ್ನ
 ದೇವಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಅವಲಬ್ಧರ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದಳು.

ಪಿ. : ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಪುತ್ರರು; ಕೃಷ್ಣ-ದುಗ್ಗಿಣಿಯರೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
 ನಾರಾಯಣರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನರಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು
 ಭವೋಽಯಮಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ
 ವಿಹಂಗರಾಜೋಽಯಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಮ್ |
 ಸಮಾನವಿಜ್ಞಾನಬಲಪ್ರಮೋದಾ
 ಮುಕುಂದಸೇವಾಭಿರತಾಃ ಕಿಲೈತೇ || ೧೮ ||

ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಿವ ಇವನು; ಇವನು ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ಗರುಡ,
 ಇವನು ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ; ಈ ಮೂವರೂ ಸಮಾನವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ,
 ಆನಂದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವರು ಹಾಗೂ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿ-
 ಕೊಂಡವರು; (ಅಬ್ಜಾಸನ - ಬ್ರಹ್ಮ).

ಪಿ. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಅನಂತರದ ಸ್ಥಾನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರದು.
 ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ; ಹೀಗೆ ಇವರು ಪಾಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನ
 ಮೊದ್ವುಕ್ಕಳಾಗುವುದರಿಂದ ಅವರಿಂದಿಗೆ ಸ್ವಯಂವರ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿನ ಅಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ಎಂಬುದು ಶಿವನಂತೆ ಶೇಷಗರುಡರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ
 ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ :

ಗರುಡಶೇಷಶಶಾಂಕದಶಶೇಖರರ ಜನಕ ಜಗದ್ಗುರುವೇ ತೃಪ್ತರಣ-
 ಗಳಿಗಭಿವಂದಿಸುವ ಪಾಲಿಪ್ರದು ಸನ್ಮತಿಯ | -ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ(೧/೨.)

ಗರುಡನು ಒಂದೆ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ, ಗೋಮಂತಪರ್ವತದ ಮೇಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

೨. : ೧. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದಲೇ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು, ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಗೋಸುವ ಆ ಫಿತಿಷ್ಠವಾದ ಬಲ ಗರುಡದೇವರದು ; ಅಂಬುರಾಶಿ - ಜಲರಾಶಿ, ಸಮುದ್ರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರ ಸಮೇತ ಗೋಮಂತಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲರೂಪವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಫಿತಿಷ್ಠ ಸೇವೆ ಗರುಡನದು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೪. ಇಂದ್ರದೇವರು ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಾಹರಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಾಗ ಗರುಡ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಮಣಿಯದೆ, ವಜ್ರಾಯುಧವು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಕವಚ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ದಧೀಚಿಮಹರ್ಷಿಯ ಅಸ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಗೌರವಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ

೧. ಬಲಿಗಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮುಕುಟಾಪಹಾರಿಣಾ ಮಹಾಬಲಿಣಾ ಸಮಂ ನಿಯುಧ್ಯ ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧ್ನಿ ಗೋಮಂತಾಖ್ಯಪರ್ವತಾಗ್ರೇ ನಿಜದೇವತಾಯೈ ಸ್ತಸ್ತಾಮಿನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ಮುಕುಟಂ ಪ್ರಾಡಾತ್ | ಕಥಾ ತು ಭಾಗವತಾದೌ (ಹರಿವಂಶ-೨/೬೭-೪೪) ಸ್ಪಷ್ಟಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ | ಅತ್ರಾಸ್ಯಸೇವಾಕಾರಿತ್ವಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರದೇವತಾ-ಕಾತ್ವಂ ಚಾಸ್ತರಸಚೀಜಮ್ |

ತದಾ ದುಗ್ಧಾಶ್ವೈ ಸಂಸೃತಿಸ್ತ್ಯೈಃ ಸುರಾದ್ಯೈಃ ಪೂಜಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಸ್ಯಾಸಮೇಪಾಂ ಚ ಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಸಾದಾಪ ನಾರಾಯಣೋಗ್ರಜೋ ಬಲಿಶ್ಚಾಗಾತ್ ತತ್ರ ಸಂದ್ರಷ್ಟಮೀಶಮ್ ||

ತತ್ರಾಸುರಾವೇಶಮಮುಚ್ಯ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂದರ್ಶಯನ್ ಸುಪ್ತಿಹೀನೋಗ್ರಪಿ ನಿತ್ಯಮ್ |

ಸಂಸುಪ್ತವಚ್ಚಿಕ್ಷುಃ ಉದಾರಕರ್ಮಾ ಸಂಜ್ಞಾಯೈ ದೇವಾಣಾಂ ಮುಖಮೀಶ್ವಾಪ್ರಮೇಯಃ ||

ದೇವಾಶ್ಚ ತದ್ವಾಪ್ತವಿದೋಗ್ರಮಿಶಾಶ್ಚ ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ರಯನೇಷು ಶ್ರಿಶಿರೇ |

ತದಾ ಬಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಗಾಚ್ಛದ್ವಸುಸ್ತತ್ರ ದೇವಾಃ ||

ನಾರಾಯಣೇ ಸರ್ವದೇವೈಃ ಸಮೇತೇ ಬೃಹಾದಿಭಿರ್ಹಾಸಮಾನೇ ಸುಪರ್ಶನಃ |

ಗತ್ವಾ ಪಾತಾಲಂ ಯುಧಿ ಚಿತ್ತಾ ಬಲಿಂ ಚ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಭಯಾದ್ರತ ಕೃಪಃ ||

ತತ್ ತಸ್ಯ ಶಿರ್ಷಿಕ್ ಪ್ರತಿಮುಚ್ಯ ನತ್ವಾ ಶುಗಃ ಸ್ತುತ್ವಾ ದೇವದೇವಂ ರಮೇಶಮ್ |

ಸ್ತೃತ ಅಗುಣೈಶ್ಚೇದ ವಿವರ್ಷತೋಗ್ರಮುನಾ ಯಯೌ ದುಗ್ಧಾಶ್ವೈಃ ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣೋಗ್ರಸೌ ||

ಕಿರೀಟಂ ತತ್ ಕೃಪ್ಲಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರವಿಪ್ಲಂ ತತ್ಪುಲ್ಕಮಾಸೀತ್ ತಸ್ಯ ರೂಪೇಷ್ವಭೇದಾತ್ |

ತದಿಷ್ಟಯಾ ಚೈವ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಯಾಸೀದ್ಭುಗಪದ್ಭುಗ್ರವಾರ್ಧೌ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೬/೪-೯)

ಉದ್ಭವಿಸಿದ. ಅಂದಿನಿಂದ ಗರುಡನಿಗೆ 'ಸುಪರ್ಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಇದರಿಂದ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೂ ಮಣಿಯದ ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಗರುಡ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದರಂತೆ ಗರುಡನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಹನುಮಂತನ ಇಂದ್ರದೇವದ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ಹನುವೂ ಘಾಸಿಗೊಳ್ಳದೆ ಹನುಮಂತ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿವರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿದೆ.

ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೆನ್ನಿಸಿದ ಶೇಷಗರುಡರು

ಸ ವಿಷ್ಣುವಾದತ್ವಮವಾಪ ತಾಕ್ಷ್ಮ-
ಸ್ತಪೋಭಿರಪ್ಯನ್ಯಸುರೈರಸಾಧ್ಯಮ್ |

ತದೀಯತಲ್ಲತ್ವಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಂ
ವಿಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗೌ ಕಿಲ ತೌ ಸುರಾಣಾಮ್ || ೨೨ ||

ಈ ಗರುಡನು ತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಇತರ ಸುರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನಿಲುಕದ ವಿಷ್ಣುವಾಹನ-
ನಾಗುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು; ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆ
ಎನ್ನಿಸಿದನು. ಇವರಿಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಎನ್ನಿಸುವರು.

ವಿ. : ೧. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಹನ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಗರುಡನ ಸಾಧನೆಯಾದರೆ, ಹಾಸಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು
ಶೇಷನ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಕೆಳಗಿನ ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರವಾಗಿದೆ :

ತತ್ಪಾದಪಂಕಜಮಹಾಸನತಾಮವಾಪ ಶರ್ವಾದಿದಂದ್ಯಚರಣೋ ಯದಪಾಂಗಲೇರಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ನಾಗಪತಿರನ್ಯಸುರೈರ್ದುರಾಪಾಂ ಶ್ರೀರ್ಯತೃಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ ||

ನಾಗಾರಿರುಗ್ರಬಲಪೌರುಷ ಆಪ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಹತ್ವಮುತ್ಪಮಜವೋ ಯದಪಾಂಗಲೇರಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಶಕ್ರಮುಖದೇವಗಣೈರಚಿಂತ್ಯಂ ಶ್ರೀರ್ಯತೃಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ || -(೭/ ೭.೪)

೧. ನ ಚ ವಜ್ರನಿವಾತೇನ ರುಚಾ ಮೇಘಸ್ಯೇಹ ಕಾಚನ |

ವಿವಮುಕ್ತಾ ತತಃ ಪತ್ರಮುತ್ಪರ್ಜಸ ಸ ಪಕ್ಷಿರಾಟ್ ||

- ಮಹಾಭಾರತ (ಆದಿಪರ್ವ ೩.೩/೨೨)

೨. ಮತ್ಕರೋತ್ಪಪ್ತವಜ್ರೇಣ ಹನುರನ್ಯ ಯಥಾಹತಃ |

ನಾಮ್ನಾ ವೈ ಕಪಿತಾರ್ದೂರಲೋ ಭವಿತಾ ಹನುಮಾನಿತಿ ||

- ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ (೭/೫.೬/೧೧)

ಭಂಗೇ ಪ್ರಸತ್ತೋಽಪಿ ನ ಭಂಗಮಾಪ ಹನುಃ ಶ್ರೀರೇರ್ಯದ್ವನುಮಾನೋಽಯಮ್ |

ಉಕ್ತೇತ್ವಮಮ್ಮಾನಸರೋಜಮಾಲಾಂ ದಿವ್ಯಾಂ ಮಹೇಂದ್ರೋ ನಿದಧೇ ತದಂಜಃ ||

- ಸಂಗ್ರಹರಾಮಾಯಣ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡ, ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧ (೨೩)

೨. ಈ ಮೂವರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾದ ವಾಂಛಾ ದೇವರಿಗೂ ಸಹ ಪುತ್ರರಾದವರು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಂ ವಿದಂತಿ ಶೇಷಃ ಸುಪರ್ಣೋ ಗಿರಿಶಃ ಸುರೇಂದ್ರಃ |
ಮಾತಾ ಚ ವಿಷಾಂ ಪ್ರಥಮೈವ ಭಾರತಿ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
ಯಾ ಮಾರುತಾದ್ಭರ್ಗಮವಾಪ ಪೂರ್ವಂ ಶೇಷಂ ಸುಪರ್ಣಂ ಗಿರಿಶಂ ಸುರೇಂದ್ರಮ್ |
ಚತುರ್ಮುಖಾಭಾನ್ ಚತುರಃ ಕುಮಾರಾನ್ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೭೦,೧೭೧)

ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ಶಿವ

ಶರ್ವಃ ಸುಪರ್ವರಿಪುಗರ್ವವಿಭೇದದಕ್ಷಃ
ಪೂರ್ವಂ ಪುರತ್ರಯಮಯಂ ಕಿಲ ದೇವ್ಯಜೈಷೀತ್ |
ಹರ್ಯಂಘ್ರೀರ್ಥಪರಿಪೂರ್ಣಕಪರ್ಧಮೇನಂ
ಗೌರ್ಯತ್ಯಸಾಧ್ಯಮಪಿ ತಂ ವಶಯಾಂಬಭೂವ || ೧೯ ||

ಈ ಶಿವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಅಸುರರ ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಅಡಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ ; ಹಿಂದೆ ಇವನು ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದನಲ್ಲವೆ ! ಆದ್ದು ದೇವಿ ! ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಕಮಲದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಒಲಿಸಲು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಇವನನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ತನ್ನ ವಶನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

೧. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶಿವ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಸುರರಿಗೆ ವರನೀಡುವ ದೇವತೆಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಸುರರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿಪುಣ. ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನವೆಂದರೆ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಪುರಾರಿ, ತ್ರಿಪುರಾರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಸುಪರ್ವರು ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ ; ಶರ್ವ - ಶಿವ, ಕಪರ್ಧ - ಜಟೆ.

೨. ವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸದಾ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಗಾಧರ ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿರಿಮೆಯೂ ಶಿವನದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶಿವ ಅವಲಿಪ್ಪರ

೧. ಸುಪರ್ವಣಃ ಸುಮನಸ್ವದಿವೇಶಾ ದಿವೌಕಸಃ |

-ಅಮರಕೋಶ

೨. ಅತ್ತ ತ್ರಿವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕಧಾರಣಂ ಸ್ವಂತರವರಿಗ್ರಹವ್ಯಾಪ್ತರಸವೀಜಮ್ | ಗೌರೀತ್ಯನೇನ ಪರಿಗೃಹೀತ್ವಾಂತರ ಸ್ಥಾಪಿಸೌಂದರ್ಯಂ ಅಪ್ತರಸವೀಜಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ | ಅತಿಸೌಂದರ್ಯವದ್ವನಿತಾಂತರೋದೇಶಶಾಸ್ತ್ರ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಗರುಡನು ಒಂದೆ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ, ಗೋಮಂತಪರ್ವತದ ಮೇಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

೨. : ೧. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದಲೇ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು, ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಗೋಳಸುವ ಆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬಲ ಗರುಡದೇವರದು ; ಅಂಬುರಾಶಿ - ಜಲರಾಶಿ, ಸಮುದ್ರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರ ಸಮೇತ ಗೋಮಂತಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲರೂಪವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೇವೆ ಗರುಡನದು. ಈ ಬಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೪. ಇಂದ್ರದೇವರು ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಾಹರಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಾಗ ಗರುಡ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಮಣಿಯದೆ, ವಜ್ರಾಯುಧವು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಕವಚ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ದಧೀಚಿಮಹರ್ಷಿಯ ಅಸ್ಥಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಗೌರವಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ

೧. ಬಲಿಣಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮುಕುಟಾಪಹಾರಿಣಾ ಮಹಾಬಲಿಣಾ ಸಮಂ ನಿಯುಧ್ಯ ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧ್ನಿ ಗೋಮಂತಾಖ್ಯವರ್ವತಾಗ್ರೇ ನಿಜದೇವತಾಯೈ ಸ್ತನ್ಮಾಮಿಣೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ಮುಕುಟಂ ಪ್ರಾದಾತ್ | ಕಥಾ ತು ಭಾಗವತಾದೌ (ಹರಿವಂಶ-೨/೩.೭-೪೮) ಸ್ಪಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾ | ಆತ್ಮಾಸ್ಯಸೇವಾಕಾರಿತ್ವಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರದೇವತಾ-ಕಾತ್ವಂ ಚಾಸ್ತರಸಬೀಜಮ್ |

ತದಾ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಪ್ತ್ವಃ ಸುರಾದ್ಯೈಃ ಪೂಜಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಸ್ಥಾನಮೇವಾಂ ಚ ಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಾದಾವ ನಾರಾಯಣೋಽಜೋ ಬಲಿಶ್ಚಾಗತ್ ತತ್ರ ಸಂದ್ರಷ್ಟುಮೀಶಮ್ ||

ಆತ್ಮಾನುರಾಪೇಶಮಮುಷ್ಯ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂದರ್ಶಯನ್ ಸುಪ್ತಿಸೋಽಪಿ ನಿತ್ಯಮ್ |

ಸಂಸುಪ್ತವಚ್ಚಿಕ್ಷುಃ ಉದಾರಕರ್ಮಾ ಸಂಕ್ಷಾಯೈ ದೇವಾಣಾಂ ಮುಖಮೀಶ್ವಾ ಪ್ರಮೇಯಃ ||

ದೇವಾಶ್ಚ ತದ್ರಾಪಮದೋಽಖಿಲಾರ್ಥ ನಿಮೀಲಿತಾಶ್ಚಾಃ ರಯಸೇಷು ಶಿಶಿರೇ |

ತದಾ ಬಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಗಾಚ್ಛದಸುಸ್ತತ್ರ ದೇವಾಃ ||

ನಾರಾಯಣೇ ಸರ್ವದೇವೈಃ ಸಮೇತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿರ್ವಾಸಮಾಗೇ ಸುಪರ್ಣಃ |

ಗತ್ವಾ ಪಾತಾಲಂ ಯುಧಿ ಜತ್ವಾ ಬಲಿಂ ಚ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಭಯಾದೃತ ಕೃಪ್ತಃ ||

ತತ್ ತಸ್ಯ ಶಿಶ್ನಿಃ ಪ್ರತಿಮುಚ್ಯ ನತ್ವಾ ಬಿಗಃ ಸ್ತುತ್ವಾ ದೇವದೇವಂ ರಮೇಶಮ್ |

ಸ್ತುತ ಆಗಚ್ಛೇತ್ಸೇವ ವಿಸರ್ಜತೋಽಮುಗಾ ಯಯೌ ದುಗ್ಧಾಭಿಂ ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ||

ಕಿರೀಟಂ ತತ್ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ತಪ್ತಲ್ಪಮಾಸೀತ್ ತಸ್ಯ ರೂಪೇಷ್ವಭೇದಾತ್ |

ತದಿಚ್ಛಯಾ ಚೈವ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಯವ್ಯಾಸೀದ್ಯುಗಪದ್ವಗ್ಧವಾರ್ಧೌ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೭/೪-೯)

ಉದ್ಭವಿಸಿದ. ಅಂದಿನಿಂದ ಗರುಡನಿಗೆ 'ಸುಪರ್ಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಇದರಿಂದ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೂ ಮಣಿಯದ ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಗರುಡ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದರಂತೆ ಗರುಡನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಹನುಮಂತನ ಇಂದ್ರದೇವದ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ಹನುವೂ ಘಾಸಿಗೊಳ್ಳದೆ ಹನುಮಂತ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿವರ ಪಾಲ್ವಿಳಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿದೆ.

ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೆನ್ನಿಸಿದ ಶೇಷಗರುಡರು

ಸ ವಿಷ್ಣುವಾಹತ್ವಮವಾಪ ತಾಕ್ಷ್ಮ-
ಸ್ತಪೋಭಿರಪ್ಯನ್ಯಸುರೈರಸಾದ್ಯಮ್ |

ತದೀಯತಲ್ಲತ್ವಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಂ

ವಿಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗೋ ಕಿಲ ತೌ ಸುರಾಣಾಮ್ || ೨೨ ||

ಈ ಗರುಡನು ತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಇತರ ಸುರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನಿಲುಕದ ವಿಷ್ಣುವಾಹನ-
ನಾಗುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು; ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆ
ಎನ್ನಿಸಿದನು. ಇವರಿಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಎನ್ನಿಸುವರು.

ವಿ. : ೧. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಹನ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಗರುಡನ ಸಾಧನೆಯಾದರೆ, ಹಾಸಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು
ಶೇಷನ ಸಾಧನ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಕೆಳಗಿನ ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರವಾಗಿದೆ :

ತತ್ಪಾದಪಂಕಜಮಹಾಸನತಾಮವಾಪ ಶರ್ವಾದಿಬಂಧಚರಣೋ ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ನಾಗಪತಿರನ್ಯಸುರೈರ್ದುರಾಪಾಂ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಕಟಾಕ್ಷುಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ ||

ನಾಗಾರಿರುಗ್ಗುಲಪೌರುಷ ಆಪ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಹತ್ವಮುತ್ಪಮಜವೋ ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಶಕ್ರಮುಖಿದೇವಗಣೈರಚಿಂತ್ಯಂ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಕಟಾಕ್ಷುಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ || -(೨/೨,೮)

೧. ಸ ಚ ವಜ್ರನಿಪಾತೇನ ರುಜಾ ಮೇಘಸೀಹ ಕಾಚನ |

ವಿವಮುಕ್ತಾ ತತಃ ಪತ್ರಮುತ್ಪನ್ನರ್ವ ಸ ವಕ್ಷರಾತ್ ||

- ಮಹಾಭಾರತ (ಆದಿಪರ್ವ ೩೨/೨೨)

೨. ಮತ್ಪರೋತ್ಪನ್ನಪ್ರವಕ್ಷಣ ಹನುರನ್ಯ ಯಥಾಸಹತಃ |

ನಾಮ್ನಾ ವೈ ಕಪಿತಾರ್ಥೋ ಲೋ ಭವಿತಾ ಹನುಮಾನಿತಿ ||

- ಪಾಲ್ವಿಳಿರಾಮಾಯಣ(೭/೫೬/೧೧)

ಭಂಗೇ ಪ್ರಸಕ್ತೇಽಪಿ ಸ ಭಂಗಮಾಪ ಹನುಃ ಶಿರೋರ್ಯದ್ರೂಮಗತೋಽಯಮ್ |

ಉಕ್ತೇತ್ವಮಮ್ನಾಸಸರೋಜಮಾಲಾಂ ದಿವ್ಯಾಂ ಮಹೇಂದ್ರೋ ನಿಧಧೇ ತದಂಸೇ ||

- ಸಂಗ್ರಹರಾಮಾಯಣ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡ, ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧ(೨೩)

೨. ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗವು ಶೇಷಮಾರ್ಗ, ಗರುಡಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡುಬಗೆ ಎಂಬ ವಿವರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಅನ್ಯಸುರೈರಸಾಧ್ಯಮ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಶೇಷಗರುಡರಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು.

ಗರುಡಶೇಷರುದ್ರರಿಂದ ವಂದಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಗರುತ್ಮದಂಸಾಚಲನೀಲಮೇಘಂ

ಫಣೀಂದ್ರಹಾರೋಚ್ಚಯನೀಲರತ್ನಮ್ |

ಉಮೇಶಹಂಸಪ್ರಿಯಪಾದಪದ್ಮಂ

ಪತಿಂ ಸತೀ ಸಾ ಚಕಮೇ ರಮೇಶಮ್ || ೨೩ ||

ಗರುಡನ ಹೆಗಲೆಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ನೀಲಮೇಘದಂತಹ, ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ಶೇಷನೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಎಂಬ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಪಾದಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸಬಯಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಈ ವರೆಗೆ ಗರುಡಶೇಷರುದ್ರರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಯಾಗಿ ವರಿಸಿದಳು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು.

೨. ಎತ್ತರದ ಗರುಡನನ್ನು ಬೆಟ್ಟ ಎಂದೂ, ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ಶೇಷನನ್ನು ಮುತ್ತಿನಹಾರಗಳ ಗುಚ್ಛ ಎಂದೂ, ಗೌರವರ್ಣದ ಶಿವನನ್ನು ಹಂಸ ಎಂದೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀಲಮೇಘ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ, ಹಾಗೂ ಕಮಲದಂತಹ ಪಾದವುಳ್ಳವ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಇಲ್ಲಿನ ರೂಪಕಗಳು ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

ದೇವೇಂದ್ರನ ಹಿರಿಮೆ

ತ್ರಿವಿಷ್ವಪೇತೋಽಯಮಭೂದ್ಬಲಾರಿ-

ಸ್ತೃಪ್ತಿಕಮಪ್ರೀಚರಣಪ್ರಸಾದಾತ್ |

೧. ತಿಲೋತ್ಕಣೇನ ಕೇಚನ ದೇವಾಃ ಗರುಡಮಾವಿಧ್ಯ ವಿಮುಕ್ತಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಕೇಚನ ಶೇಷಮಾವಿಧ್ಯೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ದ್ಯೋತಯತಿ |

೨. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಸರ್ಗ(೪/೭೦)ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

-ವ್ಯಾ-

ವಿಮುಢ್ಯತಾ ತೇನ ಪಯಃ ಪಯೋಧಿಂ

ವಿಚಿತ್ರಸೌಭಾಗ್ಯವೃತಃ ಕೃತೋಽಸೌ || ೨೪ ||

ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ಈ ದೇವೇಂದ್ರನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶ್ರೀಚರಣಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಲಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವಂತಾದ; ಇವನು ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ಮಥಿಸಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳು ಇವನನ್ನು ಆರಸಿ ಬಂದವು.

ವಿ. : ಇಂದ್ರನ ಹಿರಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತ್ಯ ಹಾಗೂ ಬಲಾಸುರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯಗಳು ಕೀರಣಪ್ರಾಯವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನದ ಕಾರ್ಯವು ಇಂದ್ರದೇವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಆಗ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಭಾಗ ಇಂದ್ರನ ಬಳಿ ಸೇರಿದವು ಎಂದು ಭಾವ; ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಯುಕ್ತ ಎಂದೇ ಆಗಿದೆ; ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ; ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪ - ಸ್ವರ್ಗ; ಬಲಾರಿ - ಬಲ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಾರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಇಂದ್ರನ ಮಹಾವೈಭವ

ಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ಕರಿವರಃ ಕವಿವರ್ಣ್ಯವಾಜೀ

ನಿತ್ಯಂ ವಶೇಽಸ್ಯ ಕಿಲ ದೇವಿ ಸಭಾಂ ಸ ದೈವೀಮ್ |

ಮಧ್ಯೇ ಮಹಾಸನಗತಃ ಪರಿಪಾತ್ಯಜಸ್ರ-

ಮಿಂದ್ರೋಽಯಮಿಂದ್ರಪದಯೋಗ್ಯಮಹಾವಿಭೂತಿಃ || ೨೫ ||

ಹೇ ದೇವಿ! ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಯಾದ ಐರಾವತ, ಜಾನಿಗಳು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ ಎಂಬ ಕುದುರೆ - ಇವು ಸದಾ ಇವನ ವಶದಲ್ಲಿರುವುವು; ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸದಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಈ ಇಂದ್ರನು ಇಂದ್ರಪದಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದಂತಹ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಾಮಧೇನು, ಚಿಂತಾಮಣಿ, ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತ ಮೊದಲಾದ ವೈಭವಗಳು ಇಂದ್ರನ ಹಿರಿಮೆಯ ಒಂದು ಮುಖವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖವು ಅಪಾರ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಆ ಪದವಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದು (ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ); ವಾಜಿ-ಕುದುರೆ; ದ್ರುಮ-ವೃಕ್ಷ; ಕಲ್ಪದ್ರುಮ - ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ.

೨. ಐರಾವತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಇರುವ ವಿವರ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ: ಐರಾವತಂ ಗಜೇಂದ್ರಾಣಾಂ (೧೦/೨೭); ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್-ಮತ್ಸಾನಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಮಾಮೃತೋಪಮಮ್ || (೧೦/೨೭)

ಗುರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು

ಅಯಂ ಸುರಾಣಾಂ ಗುರುರೇಷ ಧರ್ಮಃ

ಸುಧಾಕರೋಽಸೌ ಸ ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಃ |

ಅಯಂ ಚ ರತ್ನಾಕರಶಬ್ದಿತೋಽಗ್ರೇ

ಮಹತ್ವಮೇಷಾಮಭಿದೈವ ವಕ್ತೃ || ೨೬ ||

ಹೇ ಶ್ರೇಷ್ಠಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀ! ಇವನು ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಇವನು ಯಮಧರ್ಮ; ಇವನು ಅಮೃತಕಿರಣನಾದ ಚಂದ್ರ, ಇವನು ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ; ಇವನು ರತ್ನಾಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ವರುಣ, ಇವರ ಹಿರಿಮೆಗಳನ್ನು ಅವರ ಹೆಸರುಗಳೇ ತಿಳಿಸುವವು.

೧. : ೧. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಹಿರಿಮೆಯು ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು ಇಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೆಸರುಗಳೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನ ಹಿರಿಮೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿದಾದ ನಿರವಧಿಕ ಪರಮೃತ್ಯುರ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಸುಧಾಕರ - ಚಂದ್ರ.

೨. 'ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಕಲ ನಾಮಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾಚಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವವು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ದೇವತೆಗಳ ಹಿರಿಮೆ

ಇಮೇ ಸುರಾಃ ಶ್ರೀಪತಿನಿತ್ಯಸೇವಾ-

ವಿಯೋಗಭೀತ್ಯಾಽನಿಮಿಷಾ ವಿನಿದ್ರಾಃ |

ಪ್ರಪೇದಿರೇ ತತ್ಕರುಣಾಪ್ರಭೂತ-

ಸುಧಾರಸಾಸ್ವಾದನತೋಽಮರತ್ವಮ್ || ೨೭ ||

ಈ ಸುರರೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿತ್ಯಸೇವೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದೀತೆಂಬ ಅಂಜಕಿಯಿಂದ ಸದಾ ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರು, ನಿದ್ರೆ ಮಾಡದವರು ಆಗಿರುವರು. ಅವನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಅಮೃತರಸದ ಸವಿಯಿಂದಾಗಿ ಇವರು ಅಮರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವರು.

೨. : ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನಿಮಿಷರು, ವಿನಿದ್ಯರು, ಅಮರರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೆಸರುಗಳು ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ; ಅನಿಮಿಷರು - ದೇವತೆಗಳು^೧.

೨. ರೆಪೆ ಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದಿತೋ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ಎವೆಯಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ; ಅದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿದ್ರೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಧನ್ವಂತರ ರೂಪದಿಂದ ನೀಡಿದ ಅಮೃತದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಅಮರರೂ ಆಗಿ ಮಾನ್ಯರಾಗಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದ ರುಗ್ಮಿಣಿ

ಮರುತ್ವದತ್ತುಚ್ಚಿತ್ರಭಾಗ್ಯಹೇತುಂ

ಸುರೌಘಸಂಜೀವನಮೂಲಭೂತಮ್ |

ನರಾಂಸ್ಯಣೀಕೃತ್ಯ ಜಗಾಮ ಭೈಷ್ಠೀ

ಪರಿಸ್ಪುರದ್ಭೂಷಣಭೂಷಣಾಂಗೀ || ೨೮ ||

ನರರನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೃಣಸಮಾನರನ್ನಾಗಿ ಕಂಡು ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತ-
ಳಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೂ, ದೇವವೃಂದದ
ಸಂಜೀವನಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನತ್ತ ತೆರಳಿದಳು; (ಮರುತ್ವಾನ್-ಇಂದ್ರ).

೨. : ೧. ದೇವವೃಂದವನ್ನೇ ತನಗೆ ಉಚಿತ ವರವಲ್ಲ ಎಂದು ತೊರೆದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು
ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯರತ್ತ ಕಣ್ಣಿತ್ತಿಯೂ ನೋಡದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನತ್ತ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಗುಣಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಅಯಂ ಮುಕುಂದಃ ಸಖಿ ಚಿತ್ರಮೋದ-

ಮಯಾವ್ಯಯಾಂಗೋಽಖಿಲದೋಷಶೂನ್ಯಃ |

ಅವಾತರದ್ವಿಶ್ವಜನಸ್ಯ ಗುಪ್ತೈಃ

ಗುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ ಕಿಲ ಭೂತಲೇಽಸ್ಮಿನ್ || ೨೯ ||

ಎಲೈ ಸಖಿ ! ಇವನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಅವ್ಯಯದೇಹದ ಮುಕುಂದ; ಸಕಲ
ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು; ಗುಣಸಾಗರನಾದ ಇವನು ಲೋಕದ ಜನತೆಯ
ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಈ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಬಂದಿರುವನು.

೨. : ೧. ಈ ವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು
ನೀಡಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಸಖಿಯೊಂದಿಗಿನ

ಹೂಲೋಚನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಗಬಗಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಶಾಶ್ವತ ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು. ಸಕಲ ದೋಷದೂರ, ಗುಣಸಾಗರ; ಅವನ ಅವತಾರವು ಕೇವಲ ಲೋಕಸಂರಕ್ಷಣೆಗಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಚಿತ್ - ಜ್ಞಾನ; ಪ್ರಮೋದ - ಆನಂದ.

೩. ವಿಶ್ವಜನರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಜ್ಜನರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ : 'ವಿಶ್ವೋ ವಾಯುಃ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಠಃ'

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಿಸ್ಥೇಮಲಯಾದಿಧರ್ಮಾ

ಭವಂತ್ಯಮುಷ್ಮಾತ್ ಕಿಲ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೇಃ |

ಅಮುಷ್ಯ ಸಾಮ್ಯಂ ಕತಮಃ ಸುರಾಣಾ-

ಮುಪೈತಿ ಯದ್ರೋಮಸು ವಿಶ್ವಕೋಶಾಃ || ೩೦ ||

ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯನಾದ ಇವನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವವು; ರೋಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಇವನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಾನೆ ಹೊಂದಿಯಾನು?

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ; ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆಕರ; ಅವನ ರೋಮಕೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದವರು ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ^೧ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ; ವಿಶ್ವಕೋಶ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ.

೩. ವಿಶ್ವಕೋಶಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ಎಂದರ್ಥ : ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇಽನ್ಯೇಷ್ಯಜ-ಜೀವಕೋಶಾಃ ಸಹಸ್ರಕೋ ಯತ್ರ ವಯಂ ಭ್ರಮಾಮಃ | - ಭಾಗ.(೯/೬/೪೫)

೧. ವಿಶ್ವಾದ್ಯಸ್ಯಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾನ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸೇನ ಉಕ್ತವತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೨); "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೩) |

ವ್ಯಾ.

ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತೇ |

ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಸಮಸ್ತವೇದಾಃ ಕಿಲ ಸೇತಿಹಾಸಾಃ

ಪುರಾಣಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಹೈನಮ್ |

ಸಮಾನಶೂನ್ಯಂ ಪ್ರಭುಮಾಮನಂತಿ

ಪ್ರಮಥ್ಯ ಯೋಽಬ್ಧಿಂ ಲಭತೇ ಸ್ಮಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೩೧ ||

ಇತಿಹಾಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೇತವಾದ, ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ, ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಇವನನ್ನು ಸಮಾನರಹಿತನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರುವವು; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಧಿಸಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನೂ ಇವನೇ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಸಕಲ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳ, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ತುತಿಗಳ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೨೨):

ಅರ್ಥೋಽಯಮೇವ ನಿಖಿಲೈರಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯೈ ರಾಮಾಯಣೈಃ ಸಹಿತಭಾರತಪಂಚರಾತ್ಮೈಃ |

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಚಿನ್ಯೈಃ ಸಹ ತತ್ತತ್ಸೂತ್ಯರ್ಥೋಽಯತೇ ಸಹೃದಯಂ ಹರಿಣಾ ಸದೈವ ||

೨. ಸಮುದ್ರಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಥನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಜಿತರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮರಳಿ ಪಡೆದ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಅವತರಿಸಿ ಭೂಭಾರ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯದೀಯಪಾದೋಽಂಡಕಟಾಹಭೇದೀ

ವಿಧಾತೃಹಸ್ತಾರ್ಹಣಸಾರವೇದೀ |

೧. ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ ಪುರಾಣೇ ಭಾರತ ತಥಾ |

ಆದಾವಂತೇ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ವಿಮ್ಲಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ ||

-ಹರಿವಂಶ

ಅಲೋಕ್ಯ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಹಾರ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಇದಮೇಕಂ ಸುನಿವೃತ್ತಂ ಧ್ಯೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸದಾ ||

-ಭಾರತ

೨. "ನ ತೇ ವಿಜ್ಞೋ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮುಃ ಪರಮಂತಮಾಪ" (ಮು.೭/೯೯/೨) |

"ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಮುಮ್" -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.ಉದ್ಭವ ಭಾರತಮಠನ - ೧/೧/೧೧; P.P.S. Sastry Edition

ಮೂಲೋಚನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಗ್ಗೆಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಜತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಶಾಶ್ವತ ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, ಸಕಲ ರೋಷಮೂರ, ಗುಣಸಾಗರ; ಅವನ ಅವತಾರವು ಕೇವಲ ಲೋಕಸಂರಕ್ಷಣೆಗೇಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಚಿತ್ - ಜ್ಞಾನ; ಪ್ರಮೋದ - ಆನಂದ.

೩. ವಿಶ್ವಜನರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಜ್ಜನರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ : 'ವಿಶ್ವೋ ವಾಯುಃ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಠಃ'

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಜಗಜ್ಜನಿಸ್ಥೇಮಲಯಾದಿಧರ್ಮಾ

ಭವಂತ್ಯಮುಷ್ಮಾತ್ ಕಿಲ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೇಃ |

ಅಮುಷ್ಯ ಸಾಮ್ಯಂ ಕತಮಃ ಸುರಾಣಾ-

ಮುಪೈತಿ ಯದ್ರೋಮಸು ವಿಶ್ವಕೋಶಾಃ || ೩೦ ||

ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯನಾದ ಇವನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವವು; ರೋಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಇವನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಾನೆ ಹೊಂದಿಯಾನು?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ; ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆಕರ; ಅವನ ರೋಮಕೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದವರು ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ^೧ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ; ವಿಶ್ವಕೋಶ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ.

೩. ವಿಶ್ವಕೋಶಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ಎಂದರ್ಥ : ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇಽನ್ಯೇಷ್ಯಜ-ಜೀವಕೋಶಾಃ ಸಹಸ್ರಶೋ ಯತ್ರ ವಯಂ ಭ್ರಮಾಮಃ | - ಭಾಗ.(೯/೬/೪೫)

೧. ಏತಾದೃಶಮಾಹಾಮಾಹಾತ್ಮಸ್ಯಾನ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

೨. "ಅನೇನ ಏಕವತ್ತ್ವಮಾಣಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕರಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೨); "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೨.) |

ಮ್ಯ.

ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಮಿತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ |

ಸಮಸ್ತ ರಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಸಮಸ್ತವೇದಾಃ ಕಿಲ ಸೇತಿಹಾಸಾಃ

ಪುರಾಣಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಹೈನಮ್ |

ಸಮಾನಶೂನ್ಯಂ ಪ್ರಭುಮಾಮನಂತಿ

ಪ್ರಮಥ್ಯ ಯೋಽಬ್ಧಿಂ ಲಭತೇ ಸ್ಮಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೩೧ ||

ಇತಿಹಾಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೇತವಾದ, ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ, ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಇವನನ್ನು ಸಮಾನರಹಿತನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರುವವು; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನೂ ಇವನೇ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಸಕಲ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳ, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ತುತಿಗಳ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೨೨):

ಅರ್ಥೋಽಯಮೇವ ನಿಖಿಲೈರಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯೈ ರಾಮಾಯಣೈಃ ಸಹಿತಭಾರತಪಂಚರಾತ್ಮೈಃ |

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ರಾಸ್ತ್ರಪ್ರಚಸ್ತೈಃ ಸಹ ತತ್ತ್ವಸೂತ್ರೈರ್ನಿರ್ಣಯತೇ ಸಹೃದಯಂ ಹರಿಣಾ ಸದೈವ ||

೨. ಸಮುದ್ರಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಥನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಜಿತರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮರಳಿ ಪಡೆದ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಅವತರಿಸಿ ಭೂಭಾರ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯದೀಯಪಾದೋಽಂಡಕಟಾಹಭೇದೀ

ವಿಧಾತೃಹಸ್ತಾರ್ಹಣಸಾರವೇದೀ |

೧. ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ ಪುರಾಣೇ ಭಾರತ ತಥಾ |

ಅದಾವಂತೇ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ ||

-ಹರಿವಂಶ

ಅಲೋಡ್ಯ ಸರ್ವರಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಚಾರ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಇದಮೇಕಂ ಸುನಿಷ್ಠಂ ಧ್ಯೇದೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸದಾ ||

-ಭಾರತ

೨. "ನ ತೇ ವಿಶ್ಲೋ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮ್ನುಃ ಪರಮಂತಮಾಪ್" (ಮ.೭/೯೯/೨) |

"ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಮಮ" -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.ಉದ್ಭವ ಭಾರತವಚನ - ೦/೧/೧೧:P.P.S.Sastry Edition

ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಸೋಽಯಂ ವಿವಿಧಾವತಾರ-

ವಿಯೋಜಿತಾತ್ಮದ್ವತಭೂಮಿಭಾರಃ || ೩.೨ ||

ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ ! ಇವನ ಪಾದವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕುಟಾಹವನ್ನು ಸೀಳಿತು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮಹಾಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು; ಇವನು ವಿವಿಧ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಭೂಮಿಯ ಮಹಾಅತಿರಯಿತವಾದ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕ

ವಿವೇಕಸಖ್ಯೇತಿ ವಿಬೋಧಿತಾ ಸಾ

ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಂ ಕಮಲಾಽಽತ್ತಮಾಲಾ |

ಪ್ರಹರ್ಷಚಿಹ್ನಾನಿ ಪರಂ ತದೋಚುಃ

ಪ್ರಭುಂ ತಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ ರುಗ್ಗಿಣೀತಿ || ೩.೩ ||

ವಿವೇಕವೆಂಬ ಸವಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಲೆ ಹಿಡಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಳು; ಆದರೆ ಅವಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಾಂಚನಗಳು ಅವಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಬಯಸಿರುವಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸತೊಡಗಿದ್ದವು.

ಅಂತಃಪಟಧಾರಣೆ

ತಯೋರ್ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಮಧ್ಯದತ್ತ-

ಪಟಂ ವಿನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಮಿಥಃ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಃ |

ಪ್ರಭಾಃ ಸದಾಽಖಂಡಿತಯೋಗಭಾಗ್ಯಂ

ವಿಬೋಧಯಂತಿ ಸ್ಮ ವಿವೇಕಭಾಜಃ || ೩.೪ ||

ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ಆಡ್ಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪರದೆಯಿಂದ ಹೊರ-ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಕಿರಣಗಳು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ವಿಯೋಗವಿರದ ಒಡನಾಟದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವು.

೧. : ೧. ಅಕ್ಷತ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮಧ್ಯೆ ಅಂತಃಪಟ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಯುಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಆ ಕಾರ್ಯ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಹಾಗೆ ಮಧ್ಯ ಪರದೆ ಇದ್ದರೂ ಅಪರಬ್ಧರ ದೇಹಗಳಿಂದ ಆ ಪರದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶವು ಅಪರಬ್ಧರ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ತಡೆಯೂ ಇರದು ಎಂದರೆ ಅವರು ನೈತ್ಯಾಪಯೋಗಿ ದಂಪತಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವಂತಹ ತೆರೆ ಎದ್ದದಲ್ಲೇ ದುರ್ಲಭ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅಪರಬ್ಧರಿಗೂ ಎಂದೂ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಅವರಣೆಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

೫. ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಹೂರ್ತನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸೀತಾರಾಮರಂತಹ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು

ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರಮಹೋತ್ಸವಗಾನಕಾಲೇ

ಜಾತೌ ರಮಾಪುಲಕಮಾಧವಮಂದಹಾಸೌ |

ಸಾ ಜಾನಕೀಯಮಯಮೇವ ಹಿ ರಾಮಚಂದ್ರಃ

ಕಿಂ ತನ್ಮುಹೂರ್ತಕಥಯೇತಿ ಹಿ ಶಂಸತಃ ಸ್ಮ || ೩೫ ||

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರ ಮಹೋತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆಯು ನಡೆದಾಗ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿದೇವಿಯ ಪುಲಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಹಾಸಗಳು ಅವಳೇ ಜಾನಕಿ ಇವನೇ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ; ಇನ್ನು ಮುಹೂರ್ತದ ಗೊಡವೆ ಏಕೆ ? ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದವು.

ವಿ : ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕದ ಪಠನ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಸೀತಾರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ದೋಮಾಂಚನ, ಮಂದಹಾಸಗಳೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಅತ್ಯಂತ ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಯರ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯ

ಆಸೀತ್ ಪರಸ್ಪರನಿರೀಕ್ಷಣಕರ್ಮಕಾಲೇ

ಬೈಷ್ಣೀಮುಖಾಂಬುಜಗತಂ ನಯನಂ ಮುರಾರೇಃ |

ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಸೋಽಯಂ ವಿವಿಧಾವತಾರ-
ವಿಯೋಜಿತಾತ್ಮದ್ವತಭೂಮಿಭಾರಃ || ೩.೨ ||

ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ ! ಇವನ ಪಾದವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹವನ್ನು ಸೀಳಿತು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ
ಮಹಾಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು; ಇವನು ವಿವಿಧ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಭೂಮಿಯ
ಮಹಾಅತಿರಯಿತವಾದ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ರುಗ್ಗೀರಯ ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕ
ವಿವೇಕಸಖ್ಯೇತಿ ವಿಬೋಧಿತಾ ಸಾ
ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಂ ಕಮಲಾಽಽತ್ತಮಾಲಾ |
ಪ್ರಹರ್ಷಚಿಹ್ನಾನ್ ಪರಂ ತದೋಚುಃ
ಪ್ರಭುಂ ತಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ ರುಗ್ಗೀರೇತಿ || ೩.೩ ||

ವಿವೇಕವೆಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರುಗ್ಗೀರಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಲೆ ಹಿಡಿದು
ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಳು; ಆದರೆ ಅವಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಾಂಚನಗಳು ಅವಳು
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಬಯಸಿರುವಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸತೊಡಗಿದ್ದವು.

ಅಂತಃಪಟಧಾರಣೆ

ತಯೋರ್ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಮಧ್ಯದತ್ತ-
ಪಟಂ ವಿನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಮಿಥಃ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಃ |
ಪ್ರಭಾಃ ಸದಾಽಖಂಡಿತಯೋಗಭಾಗ್ಯಂ
ವಿಬೋಧಯಂತಿ ಸ್ಮ ವಿವೇಕಭಾಜಃ || ೩.೪ ||

ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ಅಡ್ಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪರದೆಯಿಂದ ಹೊರ-
ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಕಿರಣಗಳು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ವಿಯೋಗವಿರದ ಒಡನಾಟದ
ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ಅಕ್ಷತೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗೀರಯರ ಮಧ್ಯೆ ಅಂತಃಪಟ
ಹಿಡಿದಿದ್ದ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಯುಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಆ
ಕಾರ್ಯ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಹಾಗೆ ಮಧ್ಯ ಪರದ ಇದ್ದರೂ ಅವರಿಬ್ಬರ ದೇಹಗಳಿಂದ ಆ ಪರದೆಯನ್ನು ಗೇದಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವು ಅವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ತಡೆಯೂ ಇರದು ಎಂದರೆ ಅವರು ಸತ್ಯಾಪಿಯೋಗಿ ದಂಪತಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವಂತಹ ತೆರೆ ಎಲ್ಲದಲ್ಲೇ ದುರ್ಲಭ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಅವರಣೆಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

೫. ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಹೂರ್ತನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸೀತಾರಾಮರಂತಹ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು

ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರಮಹೋತ್ಸವಗಾನಕಾಲೇ

ಜಾತೌ ರಮಾಪುಲಕಮಾಧವಮಂದಹಾಸೌ |

ಸಾ ಜಾನಕೀಯಮಯಮೇವ ಹಿ ರಾಮಚಂದ್ರಃ

ಕಿಂ ತನ್ಮುಹೂರ್ತಕಥಯೇತಿ ಹಿ ಶಂಕತಃ ಸ್ಮ || ೩೫ ||

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರ ಮಹೋತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆಯು ನಡೆದಾಗ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿದೇವಿಯ ಪುಲಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಹಾಸಗಳು ಅವಳೇ ಜಾನಕಿ ಇವನೇ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ; ಇನ್ನು ಮುಹೂರ್ತದ ಗೊಡವೆ ಏಕೆ ? ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದ ಪಠನ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಸೀತಾರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ರೋಮಾಂಚನ, ಮಂದಹಾಸಗಳೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಅತ್ಯಂತ ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯ

ಆಸೀತ್ ಪರಸ್ಪರನಿರೀಕ್ಷಣಕರ್ಮಕಾಲೇ

ಭೈಷ್ಣವಮುಖಾಂಬುಜಗತಂ ನಯನಂ ಮುರಾರೇಃ |

ತಸ್ಯಾರ್ಥನಾಭಿಸರಸೀನಿಲಯಂ ತದೇತ-

ದ್ವ್ಯಕ್ತಂ ಯದರ್ಕದೃಗಸಾವಿಯಮುತ್ತಲಾಕ್ಷೀ || ೩.೬ ||

೩ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪರಸ್ಪರ ನಿರೀಕ್ಷಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮುಖಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟತ್ತು; ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ನೋಟವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟತ್ತು; ಅವನು ಸೂರ್ಯನ ಕಣ್ಣಿನವನು. ಇವಳು ಕಮಲನೇತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ರೀತಿಯ ನೋಟ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು.

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೂರ್ಯ ಇರುವನು (ಚಕ್ಷೋಃ ಸೂರ್ಯೋ ಅಜಾಯತ). ಅವನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕಮಲದಂತಹವು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪರಸ್ಪರ ನೋಟ ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳ ಸಂಬಂಧದಂತೆ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕಮಲವು ತನ್ನ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ತನ್ನ ನಲಿವಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಗೆ ವಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗುಡಾನ್ವಿತಾಭಿಃ ಶುಭಜೀರಿಕಾಭಿಃ

ಪರಸ್ಪರಂ ವರ್ಷತಿ ಬಂಧುವರ್ಗೇ |

ವಕ್ಷ್ಯಸ್ಮಿತಾಂಭೋಧಿಸುತಾಜಿತಸ್ತ-

ತಕ್ಷ್ಮೈಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಂ ಬಭಾರ || ೩.೭ ||

ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಜೀರಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಂಧುಗಳ ಗುಂಪು ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಳಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯಿಂದ ತಾನು ಪರಾಜಿತನಾದವನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳ ಪಕ್ಷದವರೇ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಜೀರಿಗೆಗಳನ್ನೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಧರಿಸಿದನು.

ಮಿ : ೧. ಅಂತಃಪುಟ ತೆಗೆಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಂಬಂಧಿ ಕರು ಜೀರಿಗೆವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದೊಬ್ಬಂತೆ ಎರಚುವುದು ವಿವಾಹದ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಅದರ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. ವಧೂವರಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಪುರುಷಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಜೀರಿಕಾದಿಕಂ ಪ್ರಥಮಂ ಕನ್ಯೋಪರಿ ಪತತಿ ಚೇತ್ ಪುರುಷೋ ಜಯವಾನ್ ಕನ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪುರುಷೋಪರಿ ಪತತಿ ಚೇತ್ ಕನ್ಯಾ ಜಯಮತಿತಿ ಲೋಕಪ್ರವಾದಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹಾಗೆ ಎರಚಿದವರು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಗೈ ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರವಾದ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕಡೆಯವರು ಜೀರಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಹಾಕಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಸೋತವನು ಎಂಬಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಸೋಲುವುದು ಎಂದರೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅನುರಾಗಕ್ಕೆ ಒಲಿಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಹೆಂಡತಿಗೆ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ ದುರ್ಬಲ ಪುರುಷನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಕೂಡದು.

೪. ಹೆಂಡತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದರೆ ಅವನು ಅವಳ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಬದಲಿಗೆ ವಶೀಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಸಲ್ಲದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಪತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂದಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಕಂಚುಕ

ಅಕಂಠಮಾಪಾದತಲಾನ್ಮುರಾರೇ-

ನೇತ್ರಾಂತನೀಲೋತ್ಪಲಚಾರುಮಾಲಾಮ್ |

ಶ್ರೀಃ ಸಂದಧೇ ತತ್ಕ್ಷಣಹೃಷ್ಣರೋಮ-

ಸತ್ಕಂಚುಕಂ ಶ್ರೀಪತಿರಾತ್ಮಪತ್ನಾಮ್ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಪಾದತಲದ ವರೆಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ಮಂಜುಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ತೊಡಿಸಿದಳು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಗೆ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರೋಮಾಂಚನವೆಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಯು ಕೊರಳಿಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನೂ, ವರನು ಕನ್ಯೆಗೆ ಕಂಚುಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ತೊಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ವಿಧಿ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಲೆಯಂತಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ ರೋಮಾಂಚನವೇ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಕಂಚುಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ವಿವಾಹಕಾಲಃ ಕನ್ಯಯಾ ಮಾಲಾ ದಾತವ್ಯಾ | ವರೇಣ ಕಂಚುಕಾದಿಕಂ ಪ್ತಿತಿ ತದುಭಯಮಲೌಕಿಕಯೋಃ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಯೋರಲೌಕಿಕಮೇವ ಭವೇದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ವಿವಂ ಕೃತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ

ಅದರ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವ ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ದೋಷಗಳು
ಉಗ್ರೋಽಯಂ ಸಖಿ ಚಂಚಲೋಽಯಮಮಲೇ ಸೋಽಯಂ ರಮೇ ಗೂಢಪಾ-
ದ್ವ್ಯೋಽಸೌ ಜ್ವಲನೋಽಯಮೇಷ ತಪನಃ ಸದ್ಭಕ್ತುಂಡೋ ಹ್ಯಸೌ |
ಮುಗ್ಧೋಽದಂತಕ ವಿಷ ದೇವಿ ಜಲರಾಟ್ ಗೋತ್ರಾಸಹೋಽಸೌ ಕ್ಷಿತಾ-
ವಿತ್ಯಾದ್ಯಾಭಿಧಯೈವ ಧಿಕ್ಕೃತಸುರಾ ಶ್ರೀರಾಸಸಾದಾಚ್ಯುತಮ್ || ೩೯ ||

ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಇವನು ಉಗ್ರ(ಶಿವ); ಇವನು ಚಂಚಲ(ವಾಯು); ಇವನು ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು
(ಶೇಷ); ಇವನು ಪೃಥ್ವಿ (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು); ಇವನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು (ಅಗ್ನಿ); ಇವನು
ಬೇಗೆ ನೀಡುವವನು(ಸೂರ್ಯ); ಇವನು ಸೊಟ್ಟುಮುಖದವನು(ಗರುಡ); ಇವನು
ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು (ಪೂಷ); ಇವನು ಜಲ(ಡ)ಚಕ್ರವರ್ತಿ(ವರುಣ); ಇವನು ಕುಲವಿಲ್ಲದವನು
(ಇಂದ್ರ)(ಪರ್ವತವಿರೋಧಿ); ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೇ ಅವರು ತನಗೆ
ಅನುರೂಪರಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿ ಸಾರಿದಳು.

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನರಾದ ಸಕಲ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಗಳ ಅನಾಮಂಜಸ್ಯವು
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪತ್ನುರಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯೂ
ಆಗಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವರ್ಚೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೩. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ಯಾವುದೇ ಒಗೆಯ ದೋಷಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ
ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಚ್ಯುತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಅವನು ಸಕಲ ದೋಷದೂರ ಎಂಬ
ಮಹಾಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೪. ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ವರನಿಗೆ ಕುಂದುಂಟುಮಾಡುವ ದೋಷಗಳು ಸಹ ಇದರಲ್ಲಿ
ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ವರನಾಗುವವನು ಉಗ್ರನಾಗಿರಕೂಡದು,
ಚಂಚಲಮನಸ್ಸನಾಗಿರಕೂಡದು, ಲಕ್ಷಣವಾದ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು, ಹೆಚ್ಚು
ವಯಸ್ಸಿನವನಾಗಿರಕೂಡದು; ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರಕೂಡದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವುಂಟು
ಮಾಡುವವನಾಗಿರಕೂಡದು; ಲಕ್ಷಣವಾದ ಮುಖ ಹೊಂದಿರಬೇಕು, ದಂತಗಳು ವಿಹಿತರೀತಿ-
ಯಲ್ಲಿರಬೇಕು, ವಿವೇಕಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬವು ಇಲ್ಲಿ
ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ವರನ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉಗಾಭೋಗದಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಭಾವ
ಕಂಡುಬರುವುದು :

ಬೆಸಕನ ನಾನೊಲ್ಲೆನವ್ವ ತುಲಕಿ ಅಡುವನ
 ಪಣ್ಣುವಿನನೊಲ್ಲೆನವ್ವ ಹಲವು ಬಾಯವನ
 ಇಂದ್ರನ ನಾನೊಲ್ಲೆನವ್ವ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವನ
 ಚಂದ್ರನ ನಾನೊಲ್ಲೆನವ್ವ ಕಳಿಗುಂದುವದನ
 ರವಿಯ ನಾನೊಲ್ಲೆನವ್ವ ಉರಿದು ಮೂಡುವನ
 ಹರನ ನಾನೊಲ್ಲೆನವ್ವ ಮರುಳುಗೊಂಬುವನ
 ಧರಣಿಚೆಲುವನು ಜಗಕೆಲ್ಲ ಒಡೆಯನು
 ತಂದು ತೋರೆ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉಪಾಸಕರು

ವೇಧಾ ವೈದಿಕಮೌಲಿರೇಷ ಪವನೋ ಮಂತ್ರಂ ಜಪನ್ ಸಂತತಂ

ಶರ್ಪೋಽಸೌ ಸುವಿರಕ್ತಧೀಃ ಸ ಮಘವಾ ವ್ಯಾಪಾರಭಾರಾಕುಲಃ |

ಸೂರ್ಯಃ ಪರ್ಯಟನಪ್ರಿಯಃ ಸ ತು ಶಶೀ ದೋಷಾಕರೋಽಸೌ ಸ್ಮರೋಽ-
 ನಂಗಶ್ಚೇತ್ಯಖಿಲಾನುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಮಲಾ ವಪ್ರೇ ಯದೂನಾಂಪತಿಮ್ || ೪೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ವೈದಿಕಶಿರೋಮಣಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಸದಾ ಮಂತ್ರಜಪದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು, ಈ ಶಿವನಂತೂ ಮಹಾವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿ; ಇಂದ್ರನೋ ಬಹುಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ-
 ಕೊಂಡವನು, ಸೂರ್ಯನು ಸದಾ ಸಂಚಾರಪ್ರಿಯ, ನಿರಾಚರನಾದ ಚಂದ್ರನು ಕಲಂಕ
 ಉಳ್ಳವನು, ಕಾಮನಂತೂ ದೇಹರಹಿತ; ಹೀಗೆ ಇತರ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ
 ರುಗ್ಗಿಣಿ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲೂ ಸಹ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಹಿರಿಮೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವರು ನಿರ್ದೋಷರಲ್ಲ
 ಏಂಬ ಅಂಶವು ಸಹ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವರನಾದವನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳನ್ನೂ
 ಸಹ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ವರನು ತುಂಬಾ ವೈದಿಕನಾಗಿರುವುದು, ಸದಾ ಮಂತ್ರಜಪದಲ್ಲೇ
 ತೊಡಗುವುದು, ವಿಶೇಷ ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾಗುವುದು, ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳ-
 ವುದು, ಸದಾ ಸಂಚಾರಿಯಾಗಿರುವುದು, ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಎಸಗುವುದು, ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯ
 ದೇಹಸೌಷ್ಠವ ಹೊಂದದಿರುವುದು, ಹಿತವಾದ ವಾಂಛತೃಕೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ವಿಹಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದು
 ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ.

೨. ಶ್ರೀಪುರಂದರವಾಸರ "ಒಲ್ಲಿನ ವೈದಿಕ ಗಂಡನ, ಮುಖಿನ ಗಂಡನು ಬೇಡಕ್ಕೆ" ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವರ ನಾಮಗಳು ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿವೆ (ವೇದಾಃ - ಬ್ರಹ್ಮವೇವರು; ಮಘವಾ- ಇಂದ್ರವೇವರು).

೪. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಗುಣಗಳು ಸಾಧಕರಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಸಾಧಕರೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧರಲ್ಲ; ತಾನಂತೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತರಲ್ಲದವರನ್ನು ಪರಿಸುಪುದು ಸರ್ವಥಾ ಅನುಚಿತ. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ತನಗೆ ತಕ್ಕ ಪರ ಎಂದು ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ಸೂಚಿಸಿದಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ಪರಿವಾರ

ಪುತ್ರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಪದ್ಮಭೂಃ ಫಣಿಪತಿಃ ಶಯ್ಯಾ ವಿಗೇಶೋ ರಥಃ
ಶಂಭುರ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಬುಮೌಲಿರಗಭಿತ್ ತದ್ವತ್ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭುಕ್ |
ನಿತ್ಯಂ ಯತ್ಪದಸಂಗತೌ ವಿಧುರವೀ ಯದ್ವಲ್ಲಭಾ ಶ್ರೀವಧೂ-
ಸ್ತಂ ವರ್ಯಂ ವರಯಾಂಬಭೂವ ಸುದತೀ ಸಾ ದ್ವಾರಕಾನಾಯಕಮ್ || ೪೧ ||

ಕಮಲೋದ್ಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇವನಿಗೆ ಮಗ, ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಇವನಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆ, ಗರುಡನು ರಥ, ಶಿವನು ಇವನ ಪಾದೋದಕವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು, ಇಂದ್ರನು ಇವನಿತ್ತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುವವನು, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸದಾ ಇವನ ಪಾದಾ(ವಿಷ್ಣುಪಾದ, ಗಗನ)ವಲಂಬಿಗಳು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇವನ ಪ್ರಿಯೆ, ಇಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೇ ತನ್ನ ಪತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಂದರಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ದ್ವಾರಕಾಧೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವರಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಇತಿಮಿತಿಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಪುತ್ರ, ಪೌತ್ರ, ಭ್ರಾತೃ, ಮೊದಲಾದವರು ಎಂದೂ ಸಹ ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರೆನ್ನಿಸಲಾರರು ಎಂದರೆ ಅವರು ವರರಾಗುವುದು ಅರಕ್ಕೆ. ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ತನಗೆ ಪತಿ ಎಂದು

೧. ಕಲತ್ರಂ ಕಮಲಾ ಯಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಕಮಲಸಂಭವಃ |

ಶಿವಾದ್ಯಾಃ ಸೇವಕಾಸ್ತತ್ಸರ್ವೋ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿನೇ ||

- ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು(ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಚೇತಾ)

ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಃ ಕಮಲಭೂಃ ಸೂನುಗರುತ್ಮಾನ್ ರಥಃ |

ದೌತೃಭೃದ್ರವಿಭೂಷಣಾಃ ಸುರಗುರುಃ ಶೇಷಶ್ಚ ಶಯ್ಯಾ ಪುನಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ವರಮಂದಿರಂ ಸುರಗಣಾ ಯಸ್ಯ ವೃಭೋಃ ಸೇವಕಾಃ ||

ಸ ತೈಲೋಕ್ಯಕುಟುಂಬಪಾಲನಪರಃ ಕುರ್ಯಾದ್ ಹರಿಮರ್ಣಗಲಮ್ ||

- ಮಂಗಳಾಪ್ಪಕಮ್

ದುಗ್ಗಿನಯು ಹೀಗೆ ಸ್ಥುಟಪಡಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ; ಅಗಭತ್ - ಇಂದ್ರ ; ವಿಧು - ಚಂದ್ರ; ಸುದತಿ - ಸುಂದರಿ .

ಸಕಲವಿಧ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವೈಭವ
ಯಾ ವೈ ಚಂಪಕಸಂಪದಾಽಬ್ಜವಸತೇರ್ದೂರ್ವಾಶ್ರಿಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮನಃ
ಕೇತಕ್ಯಾ ವಿಭವೇನ ಕೃತ್ತಿವಸನಸ್ಯಾಂಭೋಜಕಾಂತ್ಯಾ ವಿಧೋಃ |
ಸನ್ನೀಲೋತ್ಪಲಶೋಭಯಾ ದಿನಮಣೇಃ ಶ್ರೀಮತ್ತುಲಸ್ಯಾಽಮತಾ
ಹೇರಂಬಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪರಂ ಸಮುಚಿತಾ ಸಾ ಮಾಲಿಕಾ ಶೋಭತೇ || ೪೨ ||

ದುಗ್ಗಿನಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಮಾಲೆಯು ಸಂಪಿಗೆ ಹೂಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನುಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಗರಿಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ತಾನೂ ಧರಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿನ ಕೇದಿಗೆ ಹೂವು ಶಿವನಿಗೆ ಹಿಡಿಸದು; ಅದರಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗವು, ಕನ್ನದಿಲೆಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯ; ತುಲಸಿಯು ಗಣೇಶನಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧ; ಅದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತವಾಗಿ ಶೋಭಿಸತೊಡಗಿತ್ತು.

೧. : ೧. 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಗೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪಗಳ ವಿವರ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಂಪಿಗೆ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಗೆ ಗರಿಕೆ, ಶಿವನಿಗೆ ಕೇದಿಗೆ, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಮಲ, ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕನ್ನದಿಲೆ, ಗಣೇಶನಿಗೆ ತುಳಸಿ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬ ಸ್ವತೀವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನ.

೩. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು ಹೀಗಿವೆ :

ದುರ್ವಾಭಿನಾರ್ಚರ್ಚಯೇದ್ ದುರ್ಗಾಂ ನ ಕೇತಕ್ಯಾ ಚ ಶಂಕರಮ್ |

ನಾಕೃತ್ಯೇರರ್ಚಯೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ನ ತುಲಸ್ಯಾ ವಿನಾಯಕಮ್ ||

- ಇತಿ ಸ್ತುತಿಃ

ಕೇತಕೀಭವಪುಷ್ಪೈಶ್ಚ ನೈವಾರ್ಚ್ಯಃ ಶಂಕರಸ್ತಥಾ |

- ಪದ್ಮಪುರಾಣ (ಉ.ಖಂ. ೧೩/೨೬)

೪. ಕೃತ್ತಿವಸನ - ಶಿವ; ದುರ್ವಾ - ಗರಿಕೆ; ಹೇರಂಬ - ಗಣೇಶ; ಕೇತಕಿ - ಕೇದಿಗೆ.

೧. ಉರ್ವಾರುಕಮಲಾಶೋತ್ತೈಃ ಪುಷ್ಪೈಃ ಕುರ್ಯಾಸ್ತಮಾರ್ಚನಮ್ |

ಮಹಾಪರಾಧಾನ್ ಬಾನೀಹಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ಸ ಕ್ಷಮಾಪಿತಾನ್ ||

- ವಾರಾಹ

ಅಕರ್ಮಣ್ಯಪ್ರಸೂನಾರ್ಚ

- ಯೋಗದೀಪಿಕಾ(೩/೬೩)

ರುಗ್ಗಿಣಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಲಾಸಮರ್ಪಣೆ

ಹರೇಃ ಪ್ರಸಾದೈಕಭುಜಾಂ ಸುರಾಣಾ-

ಮಿಮಾಂ ಪ್ರದಾಸ್ಯಾಮಿ ಕಥಂ ತ್ವಿತಿವ |

ರಮಾ ಪ್ರಮೋದೋತ್ತರೋಮರಾಜಿಃ

ಸಮರ್ಪಯಾಮಾಸಿ ಮುಕುಂದಕಂಠೇ || ೪೩ ||

ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎಂತು ತಾನೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆನಂದದಿಂದ ರೋಮಾಂಚನ-ಗೊಂಡ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಿಯ; ಇತರ ಸಕಲವೂ ಅಪ್ರಿಯವೇ; ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಮಾಲೆಯು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಾರೂ ಅದನ್ನು ಬಯಸಲಾರರು; ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾಲೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಅರ್ಹ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮುಖ್ಯತತ್ವ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದ ಪೂಜೆ

ಸಾ ಧಾರಾಂಬುಕದಂಬಕೇನ ಸಹ ಸುಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾಂ ಹರೇ-

ಭ್ರಾಜನ್ಮಾಲಿಕಯಾ ಸಮಂ ಪ್ರಣಯಸನ್ಮಾಲಾಂ ಸುನೀರಾಜನಮ್ |

ನೇತ್ರಾಂತೇನ ಶುಚಿಷ್ಮಿತಾಮೃತರಸೈರ್ನೈವೇದ್ಯಮಾವೇದ್ಯ ತ-

ತ್ವಾರ್ತ್ವಂ ಮಂದಮುಪಾಶ್ರಯತ್ ಫಲಮಿವ ವ್ಯಾಲೋಲಹಾರೋಜ್ಜಲಾ || ೪೪ ||

ಅಲುಗುವ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಧಾರೋದಕವೆಂಬ ಜಲಧಾರೆ-ಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಹೊಳೆಯುವ ಮಾಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಎಂಬ ಉತ್ತಮ ಮಾಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ಮಹಾನೀರಾಜನವನ್ನು ನಿರ್ಮಲಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಅಮೃತರಸದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅದರ ಫಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅವನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ನೆಲೆಸಿದಳು.

ವಿ. : ಇದರಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಪೂಜಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಫಲಶ್ರುತಿಯು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಥೋ ಕಲಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಮಾಲಾಮಮ್ನಾಸದಧ್ಯಾಂ ಜಲಜಾಯತಾತ್ಮೀ |

ಉಪೇತ್ಯ ಮಂದಂ ಲಲಿತೈಃ ಪದ್ಮಸ್ತಾಂ ತದಂಶಂ ಅಪ್ಯ ಚ ಪಾರ್ಶ್ವತೋಽಭವತ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೪/೨೮)

೨. "ವಿಷ್ಣೋರ್ನಿವೇದಿತಾನ್ನೇನ ಯಪ್ಪಕ್ಷಂ ದೇವತಾಂತರಮ್"

- ಸ್ವ. ೩:೪

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ವಿವಾಹ ಸಂಭ್ರಮ

ನಾರ್ಯೋಽಕ್ಷತಾನ್ ಪ್ರವವೃಷುರ್ನವಕುಂಕುಮಾಭಾನ್
ಸಂಗೀತಮಂಗಲಕಥಾಃ ಸಮಲಂಕೃತಾಂಗೈಃ |
ಸೌವರ್ಣವಿಷ್ಪರಗತೌ ಸದಯೈರಪಾಂಗೈಃ
ಕನ್ಯಾವರೌ ಚ ಫಲಮುಕ್ಷಯಮೇವ ತಾಸಾಮ್ || ೪೫ ||

ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಂಗೀತದ ಮಂಗಲ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಾರಿಯರು ಹೊಸಕುಂಕುಮದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸಿದರು. ಚೆನ್ನದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರೆಂಬ ವಧೂವರರು ಅವರಿಗೆ ಕರುಣೆ ತುಂಬಿದ ಕುಡಿನೋಟಗಳ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಷಯವಾದ ಫಲವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸಿದರು.

ವಿ: ೧. ನಾರಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷತೆಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಅವರ ಕುಡಿನೋಟಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಕ್ಷತೆಗಳು ಕೆಂಪು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಗಮನಾರ್ಹ; ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವವರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವಿವಾಹಾಂಗವಾದ ಲಾಜಾಹೋಮ

ಗೃಹೀತಪಾಣೇ ಕಿಲ ಚಕ್ರತುಸ್ತೌ
ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಲಾಜಸಮೇಧಿತಾಗ್ನೇಃ |
ವಧೂವರೌ ರಮ್ಯರಹಸ್ಯಗೋಷ್ಠ್ಯಾಂ
ವಿಧಾತುಮಾತ್ಮೀಯಮಿವಾಸ್ವಗಂ ತಮ್ || ೪೬ ||

ವಧೂವರರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಪರಸ್ಪರ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಲಾಜಗಳ ಹೋಮದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೈದರು; ರಮ್ಯವಾದ ಏಕಾಂತಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯನನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ: : ಧಾರೆಯ ಅನಂತರದ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಲಾಜಾಹೋಮದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. "ಮುಖಾದಿಂದ್ರಶ್ವಾಕ್ಷ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ನಾಗಬಲಿ ಕಾರ್ಯ

ತತಶ್ಚತುರ್ಥೇ ದಿವಸೇ ಕಿಲ್ಬಿತೌ

ಚರಂ ರತೌ ತಲ್ಪತನೌ ಫಣೇಂದ್ರೇ ।

ವಿಲಂಬಿನಿ ಕ್ಷ್ಮಾಂ ವಹತೇತಿ ನೂನಂ

ಪ್ರಚಕ್ರತುರ್ನಾಗಬಲಿಂ ಪ್ರಹೃಷೌ ॥ ೪೭ ॥

ಆ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕನೇ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಾದ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ದೇಹವೆಂಬ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ವಿಹರಿಸಿದರು; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀವು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ತುಂಬಾ ಹರ್ಷಿತರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನಾಗಬಲಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

೧. : ೧ ವಿವಾಹಾಂಗವಾದ ನಾಗಬಲಿ ಎಂಬ ವಿಧಿಯ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶೇಷ ಹಾಗೂ ದಿಗ್ಗಜಗಳು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿವೆ ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕ ವಿವರಗಳು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಸರ್ವಸೇವೆ

ಸಾ ಮಂದಸ್ಥಿತಮೌಕ್ತಿಕೇನ ಸದಪಾಂಗಾಖ್ಯೈರ್ಹೃಯೈರ್ಹೃತ್ತುರಾ

ವಕ್ಷೋಜದ್ವಿದ್ವದೇನ ಕಾಯಕನಕೇನೋದ್ರೂತರೋಮಾನುಗೈಃ ।

ತತ್ಸಂಸ್ಕೃತಮನೋರಥೇನ ವಿವಿಧಾಂಗಶ್ರೀವಿಚಿತ್ರಾಂಬರೈಃ-

ಸ್ತದ್ಯೋಗ್ಯಾಮೃತಸಾಧನಾಧರಭುವಾ ಸಂತರ್ಪಯಾಮಾಸ ತಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ತನ್ನ ಕಿರುನಗೆ ಎಂಬ ಮುತ್ತಿನಿಂದ, ಉತ್ತಮ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆ-ಗಳಿಂದ, ಹೃದಯವೆಂಬ ಪುರದಿಂದ, ವಕ್ಷೋಜಗಳೆಂಬ ಆನೆಯಿಂದ, ದೇಹವೆಂಬ ಚಿನ್ನ-ದಿಂದ, ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಾಂಚನವೆಂಬ ಭೃತ್ಯರಿಂದ, ಅವನಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ ರಥದಿಂದ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಂಗಕಾಂತಿ ಎಂಬ ವಿಚಿತ್ರ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಅವನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಧರದಿಂದ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಳು.

೧. ದಿಗ್ವಿಜಯವ್ಯಾಘ್ರಿಃ ಸಹ ಭೂಮಂಡಲಧಾರಿಶೇಷೇ ಅಸ್ತದ್ಯೋಗಾರ್ಥಂ ತಲ್ಪತಯಾ ಭೂಮೇರುಪರ್ಯೇವ ಸ್ವತೇ ಸತಿ ಯೂಯಮೌದಾಸೀನ್ಯಂ ವಿಹಾಯ ಶ್ಲಾಂ ಧಾರಯತೇತಿ ಧಿಯಾ ತದ್ವಲಿರಿತಿ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವಪ್ರಲಯೇಽಪಿ "ಲಕ್ಷ್ಮೀಭುಜಾಂತರಗತಃ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೨) ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಹರೇರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀವಕ್ಷಸ್ತಮ್ವಿತ್ಯೇತಿ । -ವ್ಯಾ.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಸಮಸ್ತ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳನ್ನು ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಅತ್ಯಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎನ್ನಿಸುವ ಸಹಜ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಂತಹ ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಸೇವೆಯಿಂದಾಗಿಯೇ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇತರ ಸಕಲರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಹ ಅನಂತ ಪಟ್ಟು ಮೀರಿಸುವಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು; ದ್ವಿರದ - ಆನೆ.

೩. ಇತರ ಸಾಧನಗಳು ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಅಶಕ್ತ ; ಆದರೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಸಾಧನಗಳು ಮಾತ್ರ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲಭಿಸುವಂತಹವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಸೇವೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ನಿದ್ಯಸೇವೆ ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯು ಇದರಿಂದ ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು.

ವಧೂವರರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ನರನಾರಿಯರ ಸಂಭ್ರಮ

ಜ್ವಲತೃಲಾಪಾಃ ಸ್ಫುರದಂಗಲೇಪಾ

ವಿಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರಾಃ ಸ್ಮಿತಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಾಃ |

ಸ್ವಯಂವರೇ ತತ್ರ ನರಾಶ್ಚ ನಾರ್ಯೋ

ವಧೂವರಾಭಾಃ ಕಿಲ ಸಂಚರಂತಿ || ೪೯ ||

ಝಗಝಗಿಸುವ ಆಭರಣಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗಲೇಪಗಳು, ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖಗಳು, ಹೀಗಿದ್ದ ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿಯ ಪುರುಷರು ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸ್ವತಃ ವಧೂವರರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಸ್ವಯಂವರದ ಆ ಪರ್ವಕಾಲವು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ನರನಾರಿಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ತಾವೇ ವಧೂವರರು ಎಂಬಂತಹ ಅಪರಿಮಿತ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತ ಎಂದರ್ಥ; ಕಲಾಪ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.

೨. ಹೀಗೆ ಭಗವದುತ್ತವವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಉತ್ಸವ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ವಿವಾಹಾದಿ ಸಕಲ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳ ಹಿಂದಿನ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ರಮ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂತಃಪುರದಾಸೀ ಚ ಸ್ವಯಮೇವೇತ್ಯತಃ ಸ್ವಾಂಗೇಷು ತಾನ್ಯೂಥ್ಯಾ ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಸ್ವಭರ್ತುರರ್ಪಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

ದುರ್ಗಮ ದುರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಯರು
ಸ್ವರ್ಗಭಿರ್ಗೀಯಮಾನಃ ಸ್ವಂ ದುರ್ಗಮಾವಿಶ್ಯ ದುರ್ಗಮಮ್ |
ಭಗ್ನದುರ್ಜನದರ್ಪೋಽಸೌ ರುಗ್ರೀಣೀರಮಣೋ ಬಭೌ || ೫೦ ||

ದುರ್ಜನರ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸಿದ ರುಗ್ರೀಣೀರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ದುರ್ಗಮವಾದ ದುರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಶೋಭಿಸಿದನು.

ಭೂಮಿಗೆ ವಸ್ತ್ರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ
ಸ್ಪಷ್ಟೇನಕಾಂತ್ಯಾ ಸಿತಪಾರ್ಶ್ವಯುಗ್ಮಃ
ಶಿಖಾಭಿರೌರ್ವಸ್ಯ ಸುಪೀತಮಧ್ಯಃ |
ಸಿತೇತರೋಽನ್ಯತ್ರ ಸ ಭೂತಧಾತ್ಯಾ
ವಿಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರತ್ರಿಯಮಾತನೋತಿ || ೫೧ ||

ತನ್ನ ನೊರೆಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಬಿಳಿದಾದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳ, ಬಡಬಾಗ್ನಿಯ
ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೀತವರ್ಣದ, ಉಳಿದಂತೆ ಬಿಳಿದಾದ ಆ ಸಮುದ್ರವು
ಭೂಮಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರದಂತಹ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು.

೧. : ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವು ಭೂಮಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರದಂತೆ
ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಸಮುದ್ರವಸನೇ ದೇವಿ ಎಂಬ ಭೂದೇವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ
ವರ್ಣನೆ.

ಸಂಪತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚುವ ಲೋಭದ ಸಂಕೇತವಾದ ಸಮುದ್ರ
ಅಸಹ್ಯವಹ್ನಿವ್ಯಧಿತೋಽಪಿ ವಾರ್ಧಿ-
ರನಂತರತ್ನಾನ್ಯುದರೇ ಪಿಥಾಯ |
ನ ಜಾತು ಪಾನೀಯಮಪಿ ಪ್ರದತ್ತೇ
ಧನಸ್ಯ ಲಾಭಾದಧಿಕೋ ಹಿ ಲೋಭಃ || ೫೨ ||

ಸಹಿಸಲಾಗದ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅನಂತ ರತ್ನಗಳನ್ನು
ಆಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಸಮುದ್ರವು ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಸಹ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ
ಲೋಭವೂ ಹೆಚ್ಚುವುದಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಇದ್ದದ್ದರಲ್ಲಿಯೇ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿ ಸಂಪತ್ತು ಬರತೊಡಗಿದಂತೆ ಲೋಭವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಅತಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೋಭವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಲೋಕರೂಢಿ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತರು ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡುವುದು ಕಡಿಮೆಯೇ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ; ವಾರ್ಧಿ - ಸಮುದ್ರ.

೨. ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರ ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಎಂದರೆ ಅವನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಉಹಾತೀತವಾದುದು; ಅದರಂತೆ ಲೋಭವು ಸಹ ಅಪಾರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದವರಿಗೆ ಅದು ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಸಹ ನೀಡದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಉಪ್ಪು ಎಂಬುದನ್ನು ಆತ್ಯಂತ ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ ತುಂಬಾ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಉಕ್ಕೇರುವ ಸಮುದ್ರದ ಸಂದೇಶ

ಸರಿತ್ವತಿಪ್ತನ್ಮುಖತೋ ಹಿ ವೇಲಾಂ

ವಿಲಂಘಯತ್ಯತ್ರ ವಿವೇಕಹೀನಃ |

ತಥಾ ಹಿ ನಾರ್ಯಾ ಸಹ ಸಂಗತಾನಾಂ

ಕುತೋ ವಿವೇಕಃ ಕುತ ಏವ ವೇಲಾ || ೫೩ ||

ನದಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಸಮುದ್ರವು ವಿವೇಕವನ್ನು ತೊರೆದು ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ತೀರವನ್ನು ಮೀರಿ, ಉಕ್ಕುವುದು; ಅದು ಸರಿಯೇ ! ಸ್ತ್ರೀಯರ ಒಡನಾಟ ಉಳ್ಳವರಿಗೆ ವಿವೇಕ ಎಲ್ಲಿಯದು ? ನೀತಿನಿಯಮಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಯವು ?

ವಿ. : ೧. ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಮ ಬಯಸಿದವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಾಗಲೀ, ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳ ಪರಿವೆಯಾಗಲೀ, ಸರ್ವಥಾ ಇರದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನದಿಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿರುವ ಸಮುದ್ರವು ಹಾಗೆ ಮೇರೆ ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದರ್ಥ; ನದಿಗಳು ಪತ್ನಿಯರು, ಸಮುದ್ರ ನದಿಗಳ ಪತಿ ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಸೊಗಸು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸಮುದ್ರ

ಬಹೂಪಭೋಗ್ಯಾಽಪಿ ಸರಿತ್ಸಮುದ್ರ-

ತಟೇ ನ ಸಾ ಕಂಟಕಿತೋಪಕಂಠಾ |

ರಹಸ್ಯಪಾಹೂಯ ವಿಟಾನ್ ಸ್ವಭರ್ತೃ-

ತಟೀ ಸದಾಚಾರಪರಾ ಹಿ ಕಾಶ್ಚಿತ್ || ೫೪ ||

ನದಿಯು ತನ್ನ ಉಗಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಬಹುಜನರ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಳಿಸಿದಳು; ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕಂಟಕಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ; ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಟರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಸನ್ನಿಹಿತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವರಲ್ಲವೇ !

೧. : ೧. ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರ ಸೇರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವು ಎಂಬ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಕಾಮುಕ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗಂಡನು ಬಳಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ವಿಟರೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿ, ಅವನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪತಿವ್ರತೆಯರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿರುವರು.

೩. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಇದು ನಿಂದ್ಯವಾದರೂ ನದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭೋಷಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕೇರಲು ಕಾರಣ

ಸ್ವೀಯಾಶಾಯುವತಿಮುಪೇತ್ಯ ರಾಗಭಾಜ-

ಸ್ತೋಯೇಶಃ ಸುಹೃದಪಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ನಾಶಮಿಂದೋಃ |

ಆನಂದಾದನಿಶಮುಪೈತಿ ವೃದ್ಧಿಮುಚ್ಚಿ-

ರೇಕಸ್ಯಾಮಭಿರತಿಮಿಚ್ಛತೋಃ ಕ್ಷ ಮೈತ್ರೀ || ೫೫ ||

ತನ್ನ ದಿಕ್ಕು ಎಂಬ ಯುವತಿಯನ್ನು ಒಡಗೂಡಿದ ಜಲಾಧಿಪತಿಯಾದ ವರುಣನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹಿತ್ಯೇಷಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಂಪಾದ ಚಂದ್ರ ಮುಳುಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಆನಂದದಿಂದ ಸದಾ ಉಕ್ಕೇರುವನು; ಒಬ್ಬಳಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕಿದವರಿಗೆ ಸ್ನೇಹವೆಲ್ಲಿಯದು !

೧. : ೧. ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲೇ ಅನುರಕ್ತರಾಗುವ ಇಬ್ಬರು ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಮೂಡುವುದು ದ್ವೇಷವೇ ಹೊರತು ಸ್ನೇಹವಲ್ಲ.

೧. ಸುಂದೋಪಮಂದೌ ಭೃತೌ ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಾತ್ ಪರಸ್ಪರಾದನ್ಯತೋ ನೈವ ವಧ್ಯೌಃ |

ತಿಲೋತ್ತಮಾರ್ಥೇ ಹಿತೌ ಪರಸ್ಪರಂ ತಯೋರ್ವಧಾರ್ಥೇ ಸೃಷ್ಟಯಾ ತೇನ ದೃಶ್ಯೌಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೨೦/೧೪೦)

೨. ಇಲ್ಲಿ ಆಶಾ(ದಿಕ್) ಎಂಬುದೇ ಯುವತಿ; ಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರ ಇಬ್ಬರೂ ಅವಳನ್ನು ಬಯಸುವವರು; ಚಂದ್ರ ಮುಳುಗಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೇಂದೇ ಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕೇರಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಅನಿಶಂ - ಸದಾ.

ಸಮುದ್ರದ ಅಪೂರ್ವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ

ಅಂತಃ ಕೃತಾಂತೋಪಮವಾಡವಾಗ್ನಿ-

ಸಂತಪ್ತಗಾತ್ರೋಽಪಿ ಮುದೇವ ಗರ್ಜನ್ |

ಘೇನಸ್ಮಿತಶ್ರೀರ್ಗಗನಸ್ಪಗೂರ್ಮಿ-

ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಾವೇದಯತೀವ ವಾರ್ಧಿಃ || ೫೬ ||

ತನ್ನೊಳಗೆ ಯಮಸದೃಶವಾದ ಬಡವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದೇಹ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಲಿವಿನಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ನೊರೆಯ ರೂಪದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಗಗನಕುಂಬಿಯಾದ ಆಲೆಗಳ ಸಮುದ್ರವು ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

ಎ. : ೧. ಸಮುದ್ರದ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ವಾಡವಾಗ್ನಿ - ಬಡವಾನಲ.

೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವೃತ್ತಿಗಳು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಎಂತಹ ಸಂಕಟ ತುಂಬಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅಕಲಂಕವೆನ್ನಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ

ಅಸೇವ್ಯತಾಂ ದೋಷಿಸಖಿತಜಾತಾಂ

ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಗೃಹಸ್ಯ ಸಿಂಧೋಃ |

ಇತಿ ಸ್ಮ ಚಿತ್ರಂ ನ ಯತಸ್ತದಿಷ್ಟಾ

ಹರಂತಿ ಪಾಪಾನಿ ಮಹಾಂತಿ ಹೃಷಾಃ || ೫೭ ||

ರಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಗೆಳತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಚಂದ್ರನ ಒಡನಾಟದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿದ ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಸಮುದ್ರದ ಸೇವಾನರ್ಹತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚರಿಯೇನಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಕ್ತರು ಸಹ ಪ್ರಸನ್ನರಾದಾಗ ಮಹಾ-ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವರಲ್ಲವೇ !

ಎ. : ೧. ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಚಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ಇರುವನು. ಆದರೆ ಚಂದ್ರ ರಾತ್ರಿಯ ಒಡನಾಟದಿಂದಾಗಿ ಕಲಂಕಿ ಎನ್ನಿಸುವನು; ಆದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಅಂತಹ

ಕುಲಂಕಿಯಾದ ಚಂದ್ರನ ಸಹವಾಸವಿದ್ದರೂ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇವಾನರ್ಹತೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತರೇ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಿತಜನರ ಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನು ಸಹ ಪರಿಹರಿಸುವ ಕಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿರುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ದೋಷ ಒದಗದಂತೆ ಪಾಲಿಸಿದ್ದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಸರ್ವದಾ ಅಜೇಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಪುರಾಽಪ್ಯಜೇಯೋ ಮುರಜಿತ್ ಕಿಲಾತ್ರ
ಪುರೀಂ ವಿಧಾಯಾಭವದತ್ಯಜೇಯಃ |
ಮಮೇತ್ಥಮಾಭಾತಿ ಕಲತ್ರವಸ್ತ್ರ-
ಕೃತಾಲಯಂ ಕಃ ಖಲು ಜೇತುಕಾಮಃ || ೫೮ ||

ಈ ಮುನ್ನವೇ ಅಜೇಯನಾಗಿದ್ದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ, ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಜೇಯನೆನಿಸಿದನು; ನನಗೆ ಹೀಗನ್ನಿಸುವುದು : "ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಸೆರೆಗಿನ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡವನನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೆ ಗೆಲ್ಲ ಬಯಸಿಯಾನು?"

೩. : ೧. ಸಮುದ್ರದುರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಜೇಯತ್ವ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿಳಿಯು-
ವಂತಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಭೂಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿ; ಸಮುದ್ರ ಅದು ಧರಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರ; ದ್ವಾರಕೆ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದ ಪಟ್ಟಣ, ಅದರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಸೆರೆಗಿನ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನಂತೆ ಕಾಣುವನು ಎಂಬುದು ಕಲ್ಪನೆ. ಹಾಗೆ ಪುರುಷ ಅಡಗಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನ ಶತ್ರುಗಳು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಬಯಸದೆ ಹೋಗುವುದು ಸಹಜ; ಪ್ರಸ್ತುತ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸಮುದ್ರದ ವರ್ಣನೆ
ಸ ರಮ್ಯಭೇನಾಸವತೋಭಿವಕ್ತ್ರ -
ಸ್ತರಂಗಹಸ್ಪೈರ್ಜಘಘನಂ ನದೀನಾಮ್ |
ವಿಧೂದಯೇ ಸಂಸ್ಪೃಶತೀಂದುದೃಷ್ಟ್ವಾ
ನ ಕಸ್ಯ ಕಾಮಃ ಸರಸಸ್ಯ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್ || ೫೯ ||

ಆ ಸಮುದ್ರವು ರಮ್ಯವಾದ ನೋರೆ ಎಂಬ ಮದ್ಯದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ನದಿಗಳ ಜಘನಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಲೆಗಳೆಂಬ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರೋದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ-

೧. "ಸಬಾಲಪ್ರಜಲಕ್ರೀಡಾಮೃತವಾಃ ಶ್ರೀತಾರ್ಕಜ" (ಪದ್ಮಪುರಾಣ)ವಾಸುದೇವವ್ಯಾಸಮುನೋಕ್ತ - ೩/೭೧/೨೬೪

ವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಸ್ತರ್ಪಿಸಿದ; ರಸಿಕನಾದವನಿಗೆ ಕಾಮವು ಏಂತು ಒದಗದ ಇದ್ದಿತು !
(ಅಪವ-ಮದ್ಯ)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ
ಸಿತೇತರ: ಪೀತಕೃಪಾನುಮದ್ಯ:
ಸಹಸ್ರಶ: ಶ್ಲಿಷ್ಟತನುರ್ನದೀಭಿಃ |
ಅನೇಕಯೋಷಿತೃತೋಷದಾಯೀ
ಸ ಪೀತವಾಸಾ ಇವ ಭಾಸತೇಽಬ್ಜಿ^೧ || ೬೦ ||

ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಅಗ್ನಿ, ಸಾವಿರಾರು ನದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಡನಾಟ
ಹೀಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರವು ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಪೀತಾಂಬರ
ಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ, ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲವನ್ನಿಟ್ಟು ಮಹಾಭಾರತ
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ: ಕೃಷ್ಣಾಪತಾರೋ ಪರಿರೇಕಸಾಗರ: || (೨/೨)

ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದ ಮುನಿವರ್ಯರು
ವರ್ತುನೀತೃಂ ವಾರಿರಾಶಿಂ ವರ್ಣಯಂತೋ ಮುನೀಶ್ವರಾಃ |
ಸಮೇತ್ಯ ತಾಂ ದ್ವಾರವತೀಂ ಮುದಾ ಕೃಷ್ಣಮುಪಾಸತೇ || ೬೧ ||

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಜಲನಿಧಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಆ
ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಆನಂದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಣಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಸುತರಾಂ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಷೋಡಶಃ || ೬೨ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಷೋಡಶಃ ಸರ್ಗಃ || ೧೬ ||

೧೭. ಸಪ್ತದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ-೧-೨೫; ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ-೨೬-೭೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೭೧)

ನಾರಾಯಣ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ವಭಜಕಾಬ್ಜಕುಲೋದಯಹೇತವೇ

ಜಲನಿಧೌ ವರಭೋಗಿನಿಕೇತನೇ |

ಭವಮಹಾನಲಮುಕ್ತಭಯಾನುಗ-

ಚ್ಛಿಪದೇಽವಿಪದೇ^೧ ಲಸತೇ ನಮಃ || ೧ ||

ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಋಜುಗಣದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ, ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಭಯದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತಸೇವಕರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಪ್ರಳಯ-ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುಕ್ತಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ, ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು (ನಾರಾಯಣರೂಪ).

ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಚಂದ್ರವಂಶದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೋಗಿಗಳ ನೆಲೆಯಾದ, ಶಿವನ ದ್ವಾರಕೆಯ ನಾಣ್ಯಕೆಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೃತ್ಯಾರೂಪದ ಆಗ್ನಿಯ ಭಯದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ ತನ್ನ ಸೇವಕರಾದ ಯಾದವರ ಕಾಂತಿಗೆ ನೆಲೆಯನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ವಿಪದ್ರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು (ಕೃಷ್ಣರೂಪ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ^೨ ಮೂಲನಾರಾಯಣರೂಪ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ^೩ ಅಬ್ಜಕುಲ ಎಂದರೆ ಋಜುಗಣ ಎಂದರ್ಥ; ಭೋಗಿ ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತಶೇಷ ಎಂದೂ ಅವಿಪದೇ ಎಂದರೆ ಜನನ ಮರಣಾದಿ ವಿಪದ್ರಹಿತ, ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆಯಾಸರಹಿತ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಬ್ಜಕುಲ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರವಂಶ ಎಂದೂ ಭೋಗಿಗಳು ಎಂದರೆ ಸುಖಿಗಳು ಎಂದೂ ಭವಮಹಾನಲಮುಕ್ತಭಯರು ಎಂದರೆ ಕಾಶಿರಾಜನ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಾದ ಶಿವನ

೧. ಅವಿಪದೇ ಜನನಮರಣಾದಿವಿಪದ್ರಹಿತಾಯ | ಸೃಷ್ಟಾದಿನಾ ಆಯಾಸರಹಿತಾಯ ವಾ | ನಾರಾಯಣಾಯ ನಮಃ ಇತಿ. - ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಕಾರ್ಥೇನ ತತ್ತ್ವದವತಾರಾನ್ ವಿಕಾರ್ಥೇನ ಸರ್ವಪದ್ಯೇಷು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಪದ್ಯೈಃ ಋಷಿವಾಕ್ಯತಯಾ ವರ್ಣಯಿಷ್ಯನ್ ಆದೌ ಮೂಲರೂಪಂ ಚ ವಿಕೋಕ್ತೌ ವರ್ಣಯತಿ - ವ್ಯಾ.

೩. "ಆದ್ಯಃ ಸಂಭೂತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | - ವ್ಯಾ.

ದ್ವಾರಕಾನಾಶಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೃತ್ಯಾರೂಪದ ಅಗ್ನಿಯ ಭಯದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಕಂಡ ಯಾದವರು ಎಂದೂ, ಅವಿಪದೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಪದ್ರಹಿತನು ಅಥವಾ ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಪಾದಗಳನ್ನಿರಿಸಿದವನು, ಗರುಡವಾಹನ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ (ಅಬ್ಜ- ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಕಪಿಲ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಕುಶಕೃತಸ್ಥಲಸಿದ್ಧಪುರೀಶ್ವರಂ

ಕಲಿನತತ್ತ್ವಗತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಮ್ |

ಜನಕಕರ್ದಮಶೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣೇ

ಮುನಿಜನಾ ನಿಜನಾಥಮಮುಂ ಜಗುಃ || ೨ ||

ಕುಶಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಪುರೀ ಎಂಬ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ, ದುರ್ಬೋಧವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಖೇದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ ಕರ್ದಮರ ಶೋಭಿಸುವ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಈ ಕಪಿಲ ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಮುನಿಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಕಪಿಲರೂಪ).

ಕುಶನೆಂಬ ಅಸುರನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಒಡೆಯನೆನ್ನಿಸಿದ, ಒರಟು ಚರ್ಮದ ಆ ಕುಶಾಸುರನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರಮನೀಡುವಂತಹ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜನಕನಾದ ನಂದಗೋಪನ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮನೆಯಂಗಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುನಿಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಕೃಷ್ಣರೂಪ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಪಿಲಾವತಾರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಅಥವಾ ವಿ. ಪಕ್ಷೀ ಗರುಡಃ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪದೌ ಚರಣೌ ಯಸ್ಯ ತಪ್ತೈಃ | ಪದಾದಯಃ ಪೃಥಕ್ಪದ್ಮಾ ಇತ್ಯೇಕೇ | ಗರುಡವಾಹನಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುತಪೋರುಚೇರಯಮವಾಪಕರ್ದಮಾನ್ಯನು ಮಾನವೀತನಯತಾಮುಪೇಯವಾನ್ |

ಸಮಯೇನ ಭೂರಿನಿಜಭಕ್ತಿಪೂರಿತಾನ್ ಸಮಜೀಜನತ್ ಸುಮನಸಃ ಸ ದೇವರಾಟ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೨೬)

ಕುಶಕೃತೇತಿ | ಕೃಶೈರ್ದರ್ಭೈಃ ಕೃತಂ ಸ್ಥಲಂ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ಸಿದ್ಧಪುರೀ ನಾಮ ಕಶ್ಚನ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಃ ಮಿಷ್ಣಾಶ್ರಮತ್ವೇನ ಪರಿತಃ ಕುಶಕೃತಸ್ಥಲೇತ್ಯರ್ಥಃ |

೩. ಕಲಿಕಾಣಾಂ ದುರ್ಬೋಧಾಣಾಂ ತತ್ತ್ವಾಣಾಂ ಗತಿರವಗತಿಃ ತಸ್ಯಾಃ ಶ್ರಮಃ ಅಜ್ಞಾನವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಜನ್ಯಃ ಪೇದಃ ತಂ ದೃತಿ ಮಂಡಯತೀತಿ ಕಲಿಕಾತತ್ತ್ವಗತಿಶ್ರಮದಮ್ | ತಚ್ಚ ತತ್ ಆಯುಧಶ್ಚ | ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗಜ್ಞಾನವಿಘ್ನಭೇದನೇ ಆಯುಧರೂಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಕಲಿಕಾ ಯಾ ತಸ್ಯ ಕುಶದೃತ್ಯಸ್ಯ ತ್ವಕ್ ಕಲಿಕತ್ವಕ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಕುಶನಾಮ ದೈತ್ಯಂ ಹತ್ವಾ ಕುಶಸ್ಥಲ್ಯಾಂ ದ್ವಾರವಸೀನಿರ್ಮಾಣಾ ಕೃತವಾನಿತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | - ವ್ಯಾ.

೨. 'ಕಪಿಲಾವತಾರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕುಶ-ಕೃತಸ್ಥಲ-ಸಿದ್ಧಪುರಿಶ್ವರಮ್' ಎಂದೂ, 'ಕಲಿನ-ತತ್ತ್ವ-ಗತಿ-ಶ್ರಮದಾಯುಧಮ್' ಎಂದೂ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕುಶಕೃತ-ಸ್ಥಲ-ಸಿದ್ಧ-ಪುರಿಶ್ವರಮ್' ಎಂದೂ, 'ಕಲಿನ-ತತ್-ತತ್ತ್ವ-ಅತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಮ್' ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. 'ಜನಕಕರ್ಮಮರೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಂದೆಯಾದ ಕರ್ಮಮರ ಶೋಭಿಸುವ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಂದು ಕಪಿಲಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ನಂದಗೋಪನ ಗೋಮೂತ್ರಾದಿ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪. ಇದರಂತೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಪಸ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಕಥೆಯೂ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೫. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಅಷ್ಟಮಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಭಗವದವತಾರಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಶ್ಲೋಕಗಳ (೨-೨೪) ಛಾಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ (೧-೨೪) ಕಾಣಬಹುದು; ಆಯಾ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಿರುವ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಡಿಪಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೬. 'ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣದಿಂದ ಪ್ರತಿಬಾರಿಯೂ ಭಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕುಶನಂಬ ದೈತ್ಯ ತನಗಿದ್ದ ಶಿವನ ವರದಿಂದಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದ; ಆಗ ತನ್ನ ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಸರ್ವಾಂಗ ಭಿನ್ನನಾದ ಅವನನ್ನು ಶೇಷನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕಂದಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿಶ್ವರ ಎಂಬ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಂಗವಾದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮೇಲೇಳದ ಆ ದೈತ್ಯ ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿದ್ದು ಮೃತನಾದ ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಯ ಸೂಚನೆ ಗತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಂ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ.

೧. ಕಪಿಲಾವತಾರಕಥೆಯೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಂ ವರ್ಣಯತಿ | - ವ್ಯಾ.
ಅಸೇನ ಕಪಿಲಾವತಾರ ವರ್ಣನಾಂ ತಸ್ಥಲಂ ಆಮಾರದ್ರವ್ಯೋಜನಾಂ ತತ್ತ್ವಗುಣೋಪಾಂ ಚ ಕೃತಮಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಪಕ್ಷೇ ತು | ಕುಶೋ ಗಾಮ ದೈತ್ಯಃ ತೇನ ಕೃತಂ ಸ್ಥಲಂ ಸ್ಥಾನಮ್ | ಕುಶಸ್ಥಲೀಕೃತ್ಥಃ | ತತ್ತ ಸಿದ್ಧಾ ಸಂಪನ್ನಾ ಪುರೀ ದ್ವಾರಮಣಿ ತನ್ಯಾಃ ಕಾರ್ತರಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೩. ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾಃ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾ ಸಕಲಾಂ ಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಂ ವರ್ಣತಾ | ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ ತು ಮೂಲರೂಪಮಾರಭ್ಯ ಸಕಲಾವತಾರಕಥಾ ಚ ವರ್ಣತೇತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಾತ್ಕರ್ಮಮಿದಮೇಕೈಕಂ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯಮಿತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ |
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರೇ ಯೇನ ಶಾರ್ಙ್ಗಶರೇಣ ಕುಶಾಂಗತ್ತ್ವಕ್ ಭಿನ್ನಃ ಸ ವಿವ ಶರಃ ಕೃಷ್ಣಕರೇಽಪ್ಸ್ಮೀತಿ ಭಾವಃ |
ಇದಾಂಗೀಂ ಸಪ್ರೋಕ್ತಪ್ರತ್ಯೇಕ ದ್ವಾರಕಾಗಾಥಂ ಗಾಯಂತೀತಿ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮೋ ವಿಜಯತೇ ತ್ರಯೀವಿಭ್ಯಾತವಿಕ್ರಮಃ |
ಯಃ ಕುಶಂ ದಮಯಿತ್ತೇಮಾಂ ಚಕ್ರೇ ವಿಪ್ರಕುಶಸ್ತೋಮ್ || - ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೯೧)
೪. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪಿಣಾ ಹರಿಣಾ ಶಾರ್ಙ್ಗಮುಕ್ತಶರೇಣ ವಾರಂ ವಾರಂ ಭಿನ್ನಸರ್ವಾಂಗಃ ಸಃ ಕುಶದೈತ್ಯಃ ಸ್ವಕುಲದೇವಶಿವಕೃಪಯಾ ಪುನಃಪುನರುಜ್ಜೀವಿತಶ್ಚ ನ ಮಮಾರ ಕಿಲ | ತತ್ತಸ್ತಂ ದೈತ್ಯಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಶರಫಾತೇನ

ನಾರಾಯಣ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಯಮಜನಿಂ ಭಜ ತಾಪಸವಿಗ್ರಹಂ

ಪ್ರಕಟಿತಂ ನಿಜಚಿದ್ವನ್ಮೂರ್ತಿತಃ^೧ |

ನರದೃತಂ ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ ಯತ್ಪದಂ

ಎಲಸತೇ ಲಸತೇಡ್ಯನಖೇಂದುನಾ || ೩ ||

ಯಮನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ, ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿ ಎಂಬವಳಿಂದ ಪ್ರಕಟಿತವಾದ, ನರನಿಂದ ವಂದಿತನಾದ, ತಾಪಸರೂಪದ, ಶತಶೃಂಗಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ರೂಪದ ಪಾದವು, ಸ್ತುತೃವಾದ ನಖಚಂದ್ರನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ನಾರಾಯಣರೂಪ).

ಎಲೈ ಮುನಿಗಳೇ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ಜ್ಞಾನಮಯವಾದ ಮೂಲ-ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು; ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗಿದ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಅವನು ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು; ಅವನ ಪಾದವು ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ, ಸ್ತುತವಾದ, ನಖಚಂದ್ರನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುದು (ಕೃಷ್ಣರೂಪ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರವಾದ ನಾರಾಯಣರೂಪ^೧ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ರೂಪವು ದಕ್ಷಪುತ್ರಿಯಾದ^೨ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಯಮದೇವರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ರೂಪ.

೩. ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಯಮ-ಜನಿಂ', 'ನಿಜ-ಚಿತ್'-ಘನ-ಮೂರ್ತಿತಃ ಪ್ರಕಟಿತಂ', 'ತಾಪಸ-ವಿಗ್ರಹಂ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಯಂ ಅಜನಿಂ', 'ಭಜತ-ಆಪ-ಸ-ವಿಗ್ರಹಂ', 'ನಿಜ-ಚಿದ್ವನ್-ಮೂರ್ತಿತಃ ಪ್ರಕಟಿತಂ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರಾಂತಸರ್ವಾಂಗಂ ಶೇಷಕರಸ್ತಪಲೇನ ಕೃತಪರಿಹಾರಯಾಂ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ, ಉಪರಿ ಕುಕೇಶ್ವರಾಖ್ಯಾತಿವಲಿಂಗೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಸತಿ ಲಿಂಗಭಂಗಭಯೇನ ಸ್ತೋತ್ರಾನ್ವಮಸಹಮಾನಃ ತತ್ತ್ವವ ಮಮಾರೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾಂ ಸೂಚಯಿಷುಂ ಗತಿಶ್ಚಮದಾಯುಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೧. ಆತಿದುರ್ಜಯೇಂದ್ರಿಯಜಯಾದಿರೂಪಿಣಾ ತಪನಾ ವಸಂತಮಿವ ಸಂತಂ ವನೇ |

ನಿಜರೂಪಭೂತನಿರಪೇಕ್ಷನಿರ್ಮಲಪ್ರಚುರಾತ್ಮಸೌಖ್ಯರತಮಪ್ಯನಾರತಮ್ ||

-ಸು.ವಿ.(೮/೮)

ಉದಪಾದಿ ಧರ್ಮತನಯೋ ಹೃಯಂ ಹರಿರ್ನಗರದೇವಶೋಧರ ಉದಾರವಿಕ್ರಮಃ |

ಅಪಿ ಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಭಿಹಿತೋ ಮುದೇ ಸತಾಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಯಸ್ಯ ಸಹಜೋ ವ್ಯಜಾಯತ || -ಸು.ವಿ.(೮/೧೦)

೨. "ನಮಃ ಪುರಾಂದರ ಪ್ರಪುತ್ರೇ ನಮೋಸ್ತುತೇ ಸರ್ವತ ವಿವ ಸುಹ" ಗೀ.(೧೧/೧೦) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಮಸ್ಕೃತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶತಶೃಂಗಪರ್ವತೇ ಧರ್ಮಾತ್ ಮೂರ್ತ್ಯಾಂ ನಾರಾಯಣೋಽವತಾರೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಧರ್ಮಸ್ಯ ದಕ್ಷಮಹಿಷಯೋಜನಿಷ್ಠ ಮೂರ್ತ್ಯಾಂ ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ತುತಪ್ರಭಾವಃ | -ಶಾಂ.(೨/೨/೬)

೪. "ನರಧೃತ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನರ ಎಂಬ ಅವತಾರದ ಶೇಷನಿಂದ ಧೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮದ ಬಳಿಯ ಶತಶೃಂಗ-ವರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "ನರಧೃತ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನರನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಧೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಾತುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫. ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಯಾದವರೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸೆದ್ದು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು ವರ್ಣಿತವಾದವು. ಈ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸಮುಕ್ತಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಮುಂದೆಯು ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯು ಇತರ ಅವತಾರಜಗಳ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಇತರರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಸಕಲ ರೂಪಗಳ ಕಥೆಯೂ ಸಹ ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದು ಈ ಭಾಗವೇ ಒಂದು ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೨ವಿಮಲದತ್ತಪದಃ ೩ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನಾ-

ಭೃದಯಹೇತುರಮಾನವಯೋಗದೃತ್ |

೧. ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕೇ ಸೋಮವಂಶಾದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಯಾದವೈಃ ಸಹ ದ್ವಾರವತ್ಸ್ಯಾಂ ನಿವಾಸಃ ಕಥಿತಃ | ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯೇ ದ್ವಾರವತೀನಿರ್ಮಾಣಪ್ರಕಾರಃ ಬಾಲಲೀಲಾ ಚ ವರ್ಣಿತಾ | ತೃತೀಯಪದ್ಯೇ ಸ್ಥಿತ್ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಾದುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಃ ಪ್ಲಾಘಮಯಶರೀರತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಮುಕ್ತಕಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಥಿತಮ್ | ಏವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನ ಸಕಲಾಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾ ವರ್ಣಿತಾ | ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ ತು ಮೂಲರೂಪಮಾರಭ್ಯ ಸಕಲಾವತಾರಕಥಾ ಚ ವರ್ಣಿತೇತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಾತ್ಯಕಮಿದಮೇವೇಕಂ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುಜನಾಯ ದತ್ತಪದ ಆತ್ಮರುದ್ಧಿಃ ಸುಕುಮಾರರೂಪ್ಯಭವದೇವ ಕಾಶ್ವತಃ | ಅನಸೂಯಯಾ ಶುಚಿಮನೀಷಯಾ ಧೃತಃ ಪರಮಾದರೇಣ ಮುನಿವೃಂಗವೋಽಥಯಾ || -ಸು.ವಿ.(೮/೩೮)

೩. ಪಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾಂಶ್ವವ ದೇವ ದೇಹಃ ಸರ್ವಾಂಶ್ವಕಾ ಭೂತವಿಶೇಷಸಂಘಾನ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾಣಾಮೀಶಂ ಕಮಲಾಸಂಸ್ಥಂ ಋಷೀಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾಸುರಗಾಂಶ್ಚ ದಿವ್ಯಾನ್ | ನಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ನ ಪುನಸ್ತವಾದಿಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ವಿಶ್ವರೂಪೇತ್ಯಾದಿನಾ || -ಗೀತಾ.(೧೧/೧೫,೧೬)

ಹೃದಿ ಧೃತಃ ಸುಧಿಯಾಗಿ ಹೃನಸೂಯಯಾ
ಸ ಭವತಾದ್ಭವತಾಪಹರೋ ಮಮ ॥ ೪ ॥

ಶರಣು ಬಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅಮಾನುಷವಾದ ಯೋಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಸಿನ ಅನಸೂಯೆಯಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ದತ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪವು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವುದಾಗಿ ಆಗಲಿ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷ).

ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ದ್ವಾರವತೀ ಎಂಬ ನೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ, ಶರಣು ಬಂದ ಅರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ, ಅಸೂಯೆ ತೊರೆದ ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನದ ಭಕ್ತರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವವನಾಗಿ ಆಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ರೂಪವು ಅತ್ರಿ-ಅನಸೂಯರ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗೊಂಡ ರೂಪ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವೇ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ. ಕೆಲವರು ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಎಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ರೂಪವಲ್ಲ. ಇದು ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕವಾದ ರೂಪ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವು ಅಮಾನವಯೋಗಧೃತ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಇತಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಯೋಗೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವಿಮಲ-ದತ್ತ-ಪದಃ', 'ಅಮಾನವ-ಯೋಗ-ಧೃತ್' ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವಿಮಲದತ್ತ-ಪದಃ', 'ಅ-ಮಾನ-ವಯೋ-ಅಗ-ಧೃತ್' ಎಂದೂ ಅನ್ವಯ.

೧. "ಚಕ್ರಾಂಕಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಣಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ" ।

"ನಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಣಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ನ ಚಾಮುದ್ರಃ ಪ್ರವೇಷ್ಣೋ ದ್ವಾರವಾಲಸ್ಯ ಪಶ್ಯತಃ ।

ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಹ್ಯಂ ತಾವದೇವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

ಹರಿವಂಶ(೧೩/೧೪/೨೫)

ನ ಚಾಮುದ್ರೋಽಭಿನರ್ಯಾತಿ ನ ಚಾಮುದ್ರಃ ಪ್ರವೇಶ್ಯತೇ ॥

ಭಾರತ-ವನ್(೧೫/೧೯)

೨. ಯದೋರ್ವಂಶೇ ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನೋಽಭವತ್ ।

ವಿಷ್ಣೋರ್ದತ್ತಾತ್ರೇಯನಾಮ್ನಃ ಪ್ರಸಾದಾದ್ಯೋಗವೀರ್ಯವಾನ್ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೨(೧೧/೩)

ಜೈಷಯಾನಾಮಧಿಮತಿರರ್ಜುನಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ಪಭಃ ।

ದತ್ತಂ ಸಾರಾಯಣಶ್ಚಾಂಶಮಾರಾಧ್ಯ ಪರಿಕುರ್ವಭಃ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ

-ಭಾಗ.(೯/೧೫/೧೭)

೪. "ನರದೃತಂ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನರ ಎಂಬ ಅವತಾರದ ಶೇಷನಿಂದ ದೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮದ ಬಳಿಯ ಶತಶೃಂಗ- ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "ನರದೃತ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನರನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ದೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಾತುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫. ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಯಾದವರೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು ವರ್ಣಿತವಾದವು. ಈ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಮುಂದೆಯು ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯು ಇತರ ಅವತಾರಜಗಳ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಇತರರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಸಕಲ ರೂಪಗಳ ಕಥೆಯೂ ಸಹ ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದು ಈ ಭಾಗವೇ ಒಂದು ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೨೩ಮಲದತ್ತಪದ: ೩ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನಾ-

ಭೃದಯಹೇತುರಮಾನವಯೋಗದೃತ್ |

೧. ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕ: ಸೋಮವಂಶಾದುತ್ಪತ್ತಿ: ಯಾದವೈ: ಸಹ ದ್ವಾರವತ್ಸ್ಯಾಂ ನಿವಾಸ: ಕಥಿತ: | ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯೇ ದ್ವಾರವತೀನಿರ್ಮಾಣಪ್ರಕಾರ: ಬಾಲಲೀಲಾ ಚ ವರ್ಣಿತಾ | ತೃತೀಯಪದ್ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಾದುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವ: ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಥಿತಮ್ | ಏವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನ ಸಕಲಾಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾ ವರ್ಣಿತಾ | ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ ತು ಮೂಲರೂಪಮಾರಭ್ಯ ಸಕಲಾವತಾರಕಥಾ ಚ ವರ್ಣಿತೇತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಾತ್ಮಕಮಿದಮೇವೇಕಂ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುಜನಾಯ ದತ್ತಪದ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ: ಶುಕುಮಾರರೂಪಭವದೇವ ಶಾಶ್ವತ: |

ಅನಸೂಯಯಾ ಶುಚಿಮನೀಷಯಾ ದೃತ: ಪರಮಾದರೇಣ ಮುನಿಪುಂಗವೋಛಯಾ || -ಸು.ವಿ.(೮/೩೮)

೩. ಪಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾಂಸ್ತವ ದೇವ ದೇಹೈ: ಸರ್ವಾಂಸ್ತಥಾ ಭೂತವಿರೇಚಸಂಘಾನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಣುಮೀಶಂ ಕಮಲಾಸನ್ಮದಂ ಋಷೀಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾನುರಗಾಂಶ್ಚ ದಿವ್ಯಾನ್ |

ನಾಂತಂ ನ ಮದ್ಯಂ ನ ಪುನಸ್ತವಾದಿಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ವಿಶ್ವರೂಪೇತ್ಯಾದಿನಾ || -ಗೀತಾ.(೧೦/೧೫,೧೬)

ಹೃದಿ ಧೃತಃ ಸುಧಿಯಾಽಽ ಹೃನಸೂಯಯಾ

ಸ ಭವತಾಧ್ಯಪತಾಪಹರೋ ಮಮ || ೪ ||

ಶರಣು ಬಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅಮಾನುಷವಾದ ಯೋಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಸಿನ ಅನಸೂಯೆಯಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ದತ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪವು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವುದಾಗಿ ಆಗಲಿ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷ).

ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ದ್ವಾರವತೀ ಎಂಬ ನೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ, ಶರಣು ಬಂದ ಅರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ, ಅಸೂಯೆ ತೊರೆದ ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನದ ಭಕ್ತರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವವನಾಗಿ ಆಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ರೂಪವು ಅತ್ರಿ-ಅನಸೂಯರ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗೊಂಡ ರೂಪ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವೇ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ. ಕೆಲವರು ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಎಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ರೂಪವಲ್ಲ. ಇದು ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ರೂಪ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವು ಅಮಾನವಯೋಗಧೃತ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತ. ೨ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ “ಇತಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಯೋಗೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಆತ್ಮಂತ ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ‘ವಿಮಲ-ದತ್ತ-ಪದಃ’, ‘ಅಮಾನವ-ಯೋಗ-ಧೃತ್’ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ‘ವಿಮಲದತ್ತ-ಪದಃ’, ‘ಅ-ಮಾನ-ವಯೋ-ಅಗ-ಧೃತ್’ ಎಂದೂ ಅನ್ವಯ.

೧. “ಚಕ್ರಾಂಕಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ” |

“ನಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ” ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

ನ ಚಾಮುದ್ರಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯೋ ದ್ವಾರಪಾಲಕಃ ಪಠತಃ |

ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಹ್ಯಂ ತಾವದೇವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

ಹರಿವಂಶ(೧೩/೧೪/೨೫)

ನ ಚಾಮುದ್ರೋ ಭನಿಯಾತಿ ನ ಚಾಮುದ್ರಃ ಪ್ರವೇಶ್ಯತೇ ||

ಭಾರತ-ವಚ.(೧೫/೧೯)

೨. ಯದೋರ್ವಂಶೇ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನೋಽಭವತ್ |

ವಿಷ್ಣೋರ್ದತ್ತಾತ್ರೇಯನಾಮುಃ ಪ್ರಸಾದಾದ್ಯೋಗವೀರ್ಯವಾನ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೧/೩)

ಜೈಹಯಾನಾಮಧಿಮತಿರರ್ಜುನಃ ಕೃತ್ರಿಯರ್ಷಭಃ |

ದತ್ತಂ ನಾರಾಯಣಾಶ್ವಾಮರಾಧ್ಯ ಪರಿಕರ್ಮಭಃ || ಇತ್ಯಾದಿ

-ಭಾಗ(೯/೧೫/೧೭)

೪. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಎಂದೂ, 'ಅನಸೂಯಯಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನಸೂಯೆ ಎಂಬ ಅತ್ರಿ ಪತ್ನೀ ಎಂದೂ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭೀಮಾನುಜ ಅರ್ಜುನ ಎಂದೂ, 'ಅನಸೂಯಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ ತೊರೆದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅನ್ವಯ.

ಋಷಭ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭರತಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದತಾಕರಂ

ಪ್ರಿಯಕೃತಂ ಪಿತೃವನ್ನವಯೋಗಿನಾಮ್^೧ ।

ಯಮೃಷಭಂ ಸುಮತಿಹಿ ಜಯಂತ್ಯಗಾತ್^೨

ಸುಮಧುರಾ^೩ ಮಧುರಾಧಿಪಮಂತಿಕೇ ॥ ೫ ॥

ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಭರತನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾವೀಣ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಒಂಭತ್ತು ಜನ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯಂತೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೆಸಗಿದ, ಹಿತನುಡಿಯುವವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಪನಾದ ಋಷಭ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸುಮತಿಯೂ ಮನೋಹರಳೂ ಆದ ಜಯಂತಿಯು ಸಮೀಪಿಸಿದಳು (ಋಷಭಪಕ್ಷ).

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕರವೆನ್ನಿಸಿದ, ತಂದೆಯಂತೆ ನೂತನಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನೀಡಿದ, ಮಧುರೆಗೆ ಒಡೆಯನಾದಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸುಮಧುರವಾದ ವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲುವಂತಹ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಮೀಪಿಸಿತು. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಋಷಭರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ದಯಿತಃ ಸತಾಮೃಷಭ ವಿಷ ಭೂಧರೋ ವಪುರುದ್ವಹ್ನ್ ಪರಮಹಂಸಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ವೃಹರದ್ವಲಕ್ಷತಮಪಕ್ಷಶೋಭನಂ ಪರಶತ್ತ್ವಲಿಪ್ತಸಸಾಧಿವಂದಿತಃ ॥

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೮/೨೯)

೨. ಕವಿಹರಿರಂತರಿಕ್ಷಃ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ ಪಿಪ್ಪಲಾಯನಃ ।

ಅವಿಹೋತ್ಸ್ರೋಽಥ ದ್ವಾಮಿಲಕ್ಷಮಸಃ ಕರಘಾಜನಃ ॥

-ಭಾಗ(೧೧/೨/೨೧)

೩. ಮದ್ಯಾದಿದುರ್ವಿಪಯೇಷ್ವನಾಸಕ್ತಾ ಪ್ರತಾದಿಸತ್ಯಮ್ನಾಸಕ್ತಾ ಚ ಬುದ್ಧಿಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ ನಾನ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯದ್ವಾ ಅಧಿರ್ಮಾನಸೀ ವೃಥಾ ತಾಂ ಪಾತಿ ವರ್ಧಯಂತೀತ್ಯಾಧಿಪಮ್ । ರಾಗೋದ್ರೇಕಾತ್ ಸೇವಿತಮುಪಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಕಾರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸುಮಧು ಕೋಭನಂ ಮದ್ಯಂ ರಾಮಸ್ಯ ದರರಥೇರ್ಧುರಾ ವ್ಯಾಪಾರೇಣ ವನವಾಸ-ಕಂದಮೂಲಭಲಾಹಾರಾದಿವೃತಚರ್ಯಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ಮಧುರಾಯಾಂ ಪ್ರಾಕೃತವಭಯೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ವರಣಾದೌ ಶಂಕಿತಚಿತ್ತಾಃ ಸಂತಃ ಕಂಸಂ ಪಶ್ಯಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇ ಮಧುರಾದಿವೇ ಜಾತೇ ಸಿ ನಿಶಂಕಂ ಧ್ಯಾನಗಾನಾದಿನಾ ಸ್ವಮನ್ವನಿಷ್ಠಮವ ಕೃತವಂತ ಇತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಋಷಭರೂಪವು ಕಪಿಲವ್ಯಾಸಾದಿ ರೂಪಗಳಂತೆ ಸಾಕ್ಷಾದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಇದು ಪಾಭಿ ಹಾಗೂ ಮೇರುದೇವಿಯರ ಪುತ್ರತ್ವೇನ ಅವತಾರಮಾಡಿದ ರೂಪ. ಭರತ ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದು, ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದ ರೂಪ. ಆ ನೂರರಲ್ಲಿ ಕವಿ, ಹರಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಪ್ರಬುದ್ಧ, ಪಿಪ್ಪಲಾಯನ, ಅವಿಹೋತ್ರ, ದ್ರುಮಿಳ, ಚಮುನ ಹಾಗೂ ಕರಭಾಜನ ಎಂಬ ನವಯೋಗಿಗಳು ಜಾಯಂತೇಯರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಮಿ ರಾಜನಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದ ವಿಕಾದರಸ್ಯಂಧದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಋಷಭಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಭರತ-ಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದತಾ-ಕರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ-ವಿಶಾರದತಾ-ಆಕರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅನ್ವಯ.

೪. ಋಷಭರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಜಯಂತಿರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪತ್ನಿ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಋಷಭರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಭರತಾದಿ ೧೦೦ ಜನರಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ; ಅದು ಋಷಭಗೀತಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಕರವಾಗುವಂತೆ ನರ್ತಿಸಿದ.

ಶಿರುಮಾರ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಜನಕದೋಷಮುಪೇತ್ಯ ಸ ಶರ್ವರೀ-

ತ್ಯನುಭವಂ ಜನನೀಮಪಿ ಹರ್ಷಯನ್ |

ಘಟಿಯತೇ ದೃಶಿ ಬಾಲವಪುಃ ಸ್ಫುರ-

ತ್ಸುರಸದೋ ರಸದೋಹಕೃದನ್ವಹಮ್ || ೬ ||

ಶಿರುಮಾರರೂಪವು ದೋಷ ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಶರ್ವರೀ ಎಂಬ ತನ್ನ ಜನನಿಗೆ ಹರ್ಷನೀಡುತ್ತಾ, ದಿನೇದಿನೇ ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು

೧. ಋಷಭ ಇಂದ್ರದತ್ತಾಂ ಜಯಂತೀಂ ನಾಮ ಪತೀಂ ಉವಾಪ (ಭಾಗೃ/೪/೮) ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಪಿತೃವಂಶವಯೋಗಿನಾಂ ನೂತನಯೋಗಾಭ್ಯಾಸವತಾಂ ಪ್ರಿಯಕೃತಮ್ ಅಭೀಪ್ಸುಕಾರೀಮ್ | ನೂತನಯೋಗಾ ಭ್ಯಾಸಕಾರಿಣಾಮುಪನೀತಾನಾಮಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಾದಿಪ್ರದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪನಯನಾನಂತರಂ ಪ್ರಥಮಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರಸ್ಥೈವ ಲೋಕೇ ಉಪದೇಶಾದಿದಮುಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಅತ್ರ ಭರತಶ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯೇನಾಮತಾರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಋಷಭ ಇತಿ ನಾಮ್ ಜಯಂತೀತಿ ಭಾರ್ಯಾಯಾಃ ಮಧುರಾಧಿಪ ಇತಿ ಲಾಂಛನವತಾರತ್ವಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಥಸಂ ಕೃತಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ವೃಂದಾವನೇ ವಿಚಿತ್ರನಾಟ್ಯಕರಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಕರ್ಮಮರೋಛಗೃಹಾಂಗಾ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಗುಚಿತಾ ಬಾಲವೀರಾ ಆನೇವ ಶ್ಲೋಕೇನ ಪ್ರಪಂಚಪೀಠಿ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಮಾಡುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಶರೀರದ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಶುಕ್ರಾದಿ ಗ್ರಹದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯನ್ನು ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ. (ಶಿಶುಮಾರಪಕ್ಷ).

ದಿನದಿನವೂ ಹೊಳೆಯುವ ದೇವಸಭೆಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸುಖವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಶಿಶುರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಂದೆಯಾದ ನಂದಗೋಪನ ಕೈ ಸೇರಿ ಲಾಲಿತನಾದ; ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದೆಗೂ ಹರ್ಷನೀಡುತ್ತಾ ಅವಳಿಗೆ ಶಿವನ ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟನು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ 'ಶಿಶುಮಾರರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶಿಶುಮಾರರೂಪವು ದೋಷ ಹಾಗೂ ಶರ್ವರೀ ಎಂಬ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವತರಿಸಿದ ರೂಪ. ಸಮಸ್ತ ಗ್ರಹಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ರೂಪ ಎಂಬುದು ಈ ರೂಪದ ವಿಶೇಷ.

೩. 'ಜನಕದೋಷಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಂದೆಯಾದ ದೋಷ ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಎಂದೂ 'ಶರ್ವರೀ-ಇತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶರ್ವರಿ ಎಂಬ ಜನನಿಯನ್ನು ಎಂದು ಶಿಶುಮಾರಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಜನಕ-ದೋಷಂ', 'ಶರ್ವ-ರೀತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ. 'ಬಾಲ-ವಪುಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಾಲೇ ವಪುಷಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿಶುಮಾರಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, ಶಿಶುರೂಪೀ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೪. 'ಶರ್ವರೀತಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಿವನ ರೀತಿ ಎಂದರೆ ದಿಗಂಬರತ್ವ, ಧೂಳು ಮೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಜಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ, ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥವತ್ಸಾಕೃತಿಯಂತೆ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಲಲಾಟಾಭರಣವನ್ನು ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಧರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದವು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೫. 'ಕರ್ಮಮರೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣೇ' (ಶ್ಲೋಕ ೨) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿತವಾದ ಬಾಲ-ಲೀಲೆಯ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧. ಶಿಶುಮಾರಪುಷ್ಪಶರೀರಾಶ್ರಿತಂ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ (ಭಾಗ.೫/೨೨/೪) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

೨. ಅತ್ರಾಪಿ ಶಿಶುಮಾರಾವತಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ಮಾತಾಪಿತೃನಾಮ ಚ ಕಥಿತಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ದೋಷಾಖ್ಯಪ್ರಜೇಶ್ವರಾತ್ ಶರ್ವರೀನಾಮ್ನಾಂ ತತಂತ್ಯಾಂ ಶಿಶುಮಾರೋಽಮರ್ತೀರ್ನ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಶರ್ವಸ್ಯ ಶಿವಸ್ಯ ರೀತಿಃ ಪ್ರಕಾರಃ ದಿಗಂಬರತ್ವಧೂಲೀಧೂಸರತ್ವಜಟಲತ್ವಲಲಾಟಲಂಬಶ್ವತ್ಥವತ್ಸಾಕೃತಿಸುವರ್ಣ-ನಿರ್ಮಿತಲಲಾಟಾಭರಣೇನ ತ್ರಿನೇತ್ರಾದ್ಯಾಕಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಕರ್ಮಮರೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಸೂಚಿತಾ ಬಾಲಲೀಲಾ ಆನೇನ ಶ್ಲೋಕೇನ ಪ್ರಪಂಚಿತೇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಧನ್ವಂತರಿ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನ

ವಿಜನಿತಾಪದವದ್ಯವನಾಯ ಯೋ

ಹೃಗದಪಾಣಿರಭೂಚ್ಛಮದಾಯಕಃ ।

ಉದಧಿರತ್ನಮಮುಂ ಸಹಜಶ್ರಿಯಂ

ಹೃದಿ ಭಜೇದಿಭಜೇಡ್ಯಗತಿಂ^೧ ಕೃತೀ ॥ ೭ ॥

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಆಪತ್ತಿನ ರೂಪದ ದೋಷಗಳ ಕಾಡನ್ನು ಔಷಧಪಾಣಿಯಾಗಿ ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸುವ, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ರತ್ನಪ್ರಾಯನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ, ಮರಿಯಾನೆಯಂತೆ ನಡೆದಾಡುವ ಈ ಧನ್ವಂತರಿಯನ್ನು ಕುಶಲನಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಜಿಸಬೇಕು (ಧನ್ವಂತರಿಪಕ್ಷ).

ಮರಿಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವವನಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯದ ಕಾಲಯವನನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ನೀಡುವ, ಸಹಜಕಾಂತಿಯ, ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ಆನೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಮನವುಳ್ಳ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುಶಲನಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಜಿಸಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧನ್ವಂತರಿರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಧನ್ವಂತರಿರೂಪವು^೨ ರೋಗಪರಿಹಾರಕವಾದ ಔಷಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ರೂಪ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ ನೀಡಿದ ರೂಪ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ರೂಪ ಎಂಬ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಯಾವ ಆಯುಧವನ್ನೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯದೇ ಮುಚುಕುಂದನ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಕಂಸನ ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ಆನೆಯನ್ನು ಅದು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಪೀಡಿಸಿದ; ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳು ಸಹ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

೧. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರೋಧರಮಿಥಾಪ್ರಸಂಹತಿಪ್ರಕಟಣವತ್ತರಮಯೌವನಾಕೃತಿಃ ।

ಅಸುರಾಹಿತಾಂ ವರವಿಲಾಸಿನೀತನುಃ ಪ್ರದದಾವಮುಷ್ಯ ಸುರರಾಶಯೇ ಸುಧಾಮ್ ॥ -ಸು.ವಿ(೮/೩.೭)

೨. ಇಭಜೇನ ಇಭಾತ್ ಜಾತಃ ತೇನ ಕುವಲಪೀಡಾಖ್ಯಗಜೇನ ಈಡ್ಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಗತಿಃ ತದಗ್ರೇ ಸಂಚಾರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ । ಯದ್ಭೃಷೌ ದುಷ್ಪತ್ಯಾನ್ ಸೌತಿ ತಥಾಪಿ ಕೌಶಲಮಾತ್ ಸ್ತುತಿರತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. ವಾತಾಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷರೋಷತಯಾಣಿ ವಿಜನಿತಾಪದವದ್ಯಾನಿ ತಾನ್ಯೇವ ವನಂ ತೃಪ್ತೃ ಶಮದಾಯಕಃ ನಾಶಪ್ರದೋಽಭೂತ್ । ಧನ್ವಂತರೀರ್ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವರ್ತಕತ್ವಾದಮಾರಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ । - ವ್ಯಾ.

೪. 'ವಿಜನಿತ-ಆಪತ್-ಅವದ್ಯ-ವನಾಯ', 'ಅಗದ-ಪಾಣಿ', 'ಇಭಜೇಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಧನ್ವಂತರಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ವಿಜನಿ-ತಾಪದವತ್-ಯವನಾಯ', 'ಅ-ಗದಪಾಣಿ', 'ಇಭ-ಜ-ಈಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಯವನಾಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಯವನಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ನಾಮೈಕದೇಶಃ ಕಾಮಗ್ರಹಣನ್ಯಾಯ' ದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೬. ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ದುಷ್ಟಗಜವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ತಕ್ಕುವಾದ ಅದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಕ್ರಮಣದ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲೇಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಹಯಗ್ರೀವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಮಧುರಯಾ ಜಿತದಾನವ ಸದ್ಗಿರಾ

ವತನಿಕಾಯ ಗತಾಗಮಸಾಧಕ |

ನರತುರಂಗಮಹರ್ಷಕರಾಕೃತೇ

ಭವಗತಾವಗತಾಖಿಲ ಪಾಹಿ ನಃ || ೮ ||

ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನ ವೇಗಕ್ಕೆ ವಶನಾಗದ, ದಾನವರ ಸಭೆ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ನಾಶಕ್ಕೆ ವಜ್ರದೇಹಿಯಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ತಂದಿತ್ತ, ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಆನಂದಕರವಾದ ರೂಪದ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷ).

ಮನೋಹರವಾದ ಸಮೀಚೀನ ವಚನದಿಂದ ದಾನವನನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಪರರಿಂದ ಆಪಹೃತವಾದ ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಹರ್ಷ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಆಕೃತಿಯ, ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ

೧. ನ ವಿದ್ಯತೇ ಗದಾ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಗದಃ ಪಾಣಯಸ್ಯ ಸೋಽಗದಪಾಣಿಃ ಸಃ | 'ನಿರ್ದಕ್ತಾಮ ನಿರಾಯುಧಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಚತುರ್ದಾಸಾಯ ಚತುರಃ ಪುರಾಽಗಮಾನ್ ಪ್ರದದಾಮಾಪನಿಮಿಷೇತ್ತರಃ ಪ್ರಭುಃ |
ವಿನಿಹತ್ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಂ ಪುರಾತನಂ ವಪುಷೋದೃತಂ ಹಯಮುಖೇನ ಸದ್ವಿಪುಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)
ಹಯಮುಖೇನ ವಪುಷಾ ಉದ್ವೃತಮಸುರಂ ನಿಹತ್ | ಸುರೇಶ್ವರೋ ಹಯಗ್ರೀವೇನ ವಪುಷಾ ಮಧುಮ್ | - (ಭಾ.ಪ್ರ.)

೩. ಮಾತಾಪಿತೃರಭಾವಾತ್ ತನ್ಮೂರ್ತೇರ್ವರ್ಣನಮವತಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೋಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸಾರಥೀಭೂಯ ಲಾಲಿತಪಾರ್ಥರಥಾಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬಂದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ದೂರಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ದೈತ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ವಜ್ರಸದೃಶನಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ತಂದಿತ್ತ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧುರವಚನದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮರಳಿ ರಾಜ್ಯ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನಲಿವು ನೀಡಿದ, ಅವತಾರದಲ್ಲೂ ಮೂಲರೂಪದ ಸಕಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ ಮಹಿಮೆ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. 'ಮಧು-ರಯ-ಅಜಿತ', 'ದಾನವ-ಸತ್-ಗಿರೌ - ಅಶನಿ-ಕಾಯ', 'ನರತುರಂಗಮ - ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವ-ಗತ', 'ಅವಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ 'ಮಧುರಯಾ-ಜಿತ-ದಾನವ' 'ಸದ್ಗಿರಾ' 'ವಶ-ನಿಕಾಯ', 'ನರ-ತುರಂಗಮ-ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವಗತೌ-ಅಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಲಯವನನ ವಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕಥೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪಾಂಡುರಂಗ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಪ್ರಣತವಿಪ್ರಜನಾಮ ಯತೋಽಕರೋ-

ನ್ನನು ಜಲಾಂತರವರ್ತಿ ನಿಜಾಸ್ತದಮ್ |

ವಿಮಲಭೀಮರಥೀಪ್ತಿತದಾಯಕಃ

ಸ್ವವಿಜಿತೋಽವಿಜಿತೋಽಪ್ಯಯಮಚ್ಯುತಃ || ೯ ||

ಪುಂಡರೀಕತೀರ್ಥದ ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರಣತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭೀಮರಥೀ ನದಿಗೆ ಅಭೀಪ್ತಿವಾದ ವರವನ್ನು

೧. ಯುದ್ಧೇ ಅತಿವೇಗಮತಾ ಮಧುನಾಮಶರೈಶ್ಚೈನ ಜೇತುಮಶಕ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದೈತ್ಯಪರ್ವತದ್ವಂಸೇ ವಜ್ರಕಲ್ಲಾವಯವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಂಶೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಮುಪ್ಪಿವೈವ ಮಧುಕೈಃ ಭಯೋರ್ಮರ್ದ-
ನಾತ್ | ಗತಃ ಮಧುಕೈಃ ಭಾಪ್ಯತಃ ಅಗಮೋ ವೇದಸ್ತಸ್ಯ ಸಾಧಕಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೇ ಕಾಲಯವನವಧಪ್ರಕಾರೋ ವರ್ಣಿತಃ | ಆತ್ರ ಭಾರತಕಥಾಽಪಿ ವಿವೇಕಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಪುಂಡರೀಕಃ ತ್ವಾತ್ ಜಾತಂ ನಾಮ ಪುಂಡರೀಕದೇವಾಲಯ ಇತ್ಯಾಭಿಧಾ |

- ವ್ಯಾ.

೪. 'ವಿಜನಿತ-ಆಪತ್-ಅವದ್ಯ-ವನಾಯ', 'ಅಗದ-ಪಾಣಿ', 'ಇಭಜೇಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಧನ್ವಂತರಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ವಿಜನಿ-ತಾಪದವತ್-ಯವನಾಯ', 'ಅ-ಗದಪಾಣಿ', 'ಇಭ-ಜ-ಈಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಯವನಾಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಯವನಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ನಾಮೈಕದೇಶ' ವಾಮಗ್ರಹಣನ್ಯಾಯ' ದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೬. ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ದುಷ್ಟಗಜವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ತಕ್ಕುವಾದ ಅದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಕ್ರಮಣದ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲೇಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಹಯಗ್ರೀವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಮಧುರಯಾ ಜಿತದಾನವ ಸದ್ಗಿರಾ

ವತನಿಕಾಯ ಗತಾಗಮಸಾಧಕ |

ನರತುರಂಗಮಹರ್ಷಕರಾಕೃತೇ

ಭವಗತಾವಗತಾಖಿಲ ಪಾಹಿ ನಃ || ೮ ||

ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನ ವೇಗಕ್ಕೆ ವರನಾಗದ, ದಾನವರ ಸಭೆ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ನಾಶಕ್ಕೆ ವಜ್ರದೇಹಿಯಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ತಂದಿತ್ತ, ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಆನಂದಕರವಾದ ರೂಪದ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷ).

ಮನೋಹರವಾದ ಸಮೀಚೀನ ವಚನದಿಂದ ದಾನವನನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಪರರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಹರ್ಷ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಆಕೃತಿಯ, ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ

೧. ನ ವಿದ್ಯತೇ ಗದಾ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಗದಃ ಪಾಣಯಸ್ಯ ಸೋಽಗದಪಾಣಿಃ ಸಃ | 'ನಿರ್ದ್ರಕ್ರಾಮ ನಿರಾಯುಧಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಚತುರಾಸನಾಯ ಚತುರಃ ಪುರಾಽಽಗಮಾನ್ ಪ್ರದದಾವಶಾವನಿಮಿಷೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಭುಃ |
ವಿನಿಹತ್ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮುಷಂ ಪುರಾತನಂ ವಪುಷೋದೃತಂ ಹಯಮುಖೇನ ಸದ್ರಿಪುಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)
ಹಯಮುಖೇನ ವಪುಷಾ ಉದೃತಮಸುರಂ ನಿಹತ್ | ಸುರೇಶ್ವರೋ ಹಯಗ್ರೀವೇನ ವಪುಷಾ ಮಧುಮ್ |
- (ಭಾ.ಪ್ರ.)

೩. ಮಾತಾಪಿತೃಣ್ಯಾವಾತ್ ತಸ್ಮೃತೇರ್ವರ್ಣಸಮವತಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೋಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸಾರಥೀಭೂಯ ಲಾಲಿತಪಾರ್ಥರಥಾಶ್ವೇಷ್ವರಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬಂದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ದೂರಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ದೈತ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ವಜ್ರಸದೃಶನಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ತಂದಿತ್ತ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧುರವಚನದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮರಳಿ ರಾಜ್ಯ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನಲಿವು ನೀಡಿದ, ಅವತಾರದಲ್ಲೂ ಮೂಲರೂಪದ ಸಕಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ ಮಹಿಮೆ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. 'ಮಧು-ರಯ-ಅಜಿತ', 'ದಾನವ-ಸತ್-ಗಿರೌ - ಅಶನಿ-ಕಾಯ', 'ನರ-ತುರಂಗಮ-ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವ-ಗತ', 'ಅವಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ 'ಮಧುರಯಾ-ಜಿತ-ದಾನವ' 'ಸದ್ಗಿರಾ' 'ವಶ-ನಿಕಾಯ', 'ನರ-ತುರಂಗಮ-ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವಗತೌ-ಅಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಲಯವನನ ವಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕಥೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪಾಂಡುರಂಗ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಪ್ರಣತವಿಪ್ರಜನಾಮ ಯತೋಽಕರೋ-

ನ್ನನು ಜಲಾಂತರವರ್ತಿ ನಿಜಾಸ್ಪದಮ್ |

ವಿಮಲಭೀಮರಥೀಪ್ಸಿತದಾಯಕಃ

ಸ್ವವಿಜಿತೋಽವಿಜಿತೋಽಪ್ಯಯಮಚ್ಯುತಃ || ೯ ||

ಪುಂಡರೀಕತೀರ್ಥದ ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರಣತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭೀಮರಥೀ ನದಿಗೆ ಅಭೀಪ್ಸಿತವಾದ ವರವನ್ನು

೧. ಯುದ್ಧೇ ಅತಿವೇಗಮಾ ಮಧುನಾಮಕದೈತ್ಯೇನ ಜೇತುಮಶಕ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದೈತ್ಯಪರ್ವತದ್ವಂಸೇ ವಜ್ರಕಲ್ಲಾವಯವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಂಕೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಮುಚ್ಛಿನ್ವೈವ ಮಧುಕೈಟಭಯೋರ್ಮುರ್ದನಾತ್ | ಗತಃ ಮಧುಕೈಟಭಾಪ್ತತಃ ಆಗಮೋ ವೇದಸ್ವಸ್ತ ಸಾಧಕಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೇ ಕಾಲಯವನವಧಪ್ರಕಾರೋ ವರ್ಣಿತಃ | ಆತ್ರ ಭಾರತಕಥೇತಿ ವಿವೇಕಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಪುಂಡರೀಕಃ ತ್ವಷ್ಟಾತ್ ಜಾತಂ ನಾಮ ಪುಂಡರೀಕದೇವಾಲಯ ಇತ್ಯಾಭಿಧಾ |

- ವ್ಯಾ.

ನೀಡಿದ, ಅಚ್ಚುತನಾದ ಈ ಪಾಂಡುರಂಗನು ಯಾರಿಂದಲೂ ಗೆಲ್ಲಲಾಗದವನಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು (ಪಾಂಡುರಂಗಪಕ್ಷ).

ನಮಿಸಿದ ವಿಪ್ರಜನರ ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಸಮುದ್ರಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ, ಅಚ್ಚಿನ್ನಧರ್ಮನಾದ ಭೀಮಸೇನನೆಂಬ ಮಹಾರಥಿಕನಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಠಪ್ರದನಾದ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೈರಿಜನರಿಗೆ ಸೋಲದವನಾದರೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗಿರುವನು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭೀಮರಥೀತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪುಂಡರೀಕ-ವರದನಾದ ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಪಾಂಡುರಂಗರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪುಂಡರೀಕವರದನಾಗಿ ಭೀಮರಥೀತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಎಂಬುದು ಪಾಂಡುರಂಗಪರವಾದ ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಮಧುರಾಪುರದ ಜನರಿಗೆ ಕಾಲಯವನನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೩. 'ಪ್ರಣತ-ವಿಪ್ರಜ-ನಾಮ ಯತಃ', 'ವಿಮಲ-ಭೀಮರಥೀ-ಈಷಿತ-ದಾಯಕಃ' ಎಂದು ಪಾಂಡುರಂಗಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಪ್ರಣತ-ವಿಪ್ರ-ಜನ-ಆಮಯತಃ', 'ವಿ-ಮಲ-ಭೀಮ-ರಥಿ-ಈಷಿತ-ದಾಯಕಃ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೧. ನಮ ವಿಮಲ: ಅಚ್ಚಿನ್ನಧರ್ಮ: ಭೀಮ: ಭೀಮಸೇನ ಏವ ರಥೀ ಮಹಾರಥಿಕ: | ತಸ್ಯಾಭೀಷಿತದಾಯಕಃ ಆಯಮಚ್ಚುತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಅವಿಜಿತೋಽಪಿ ವೈರಿಜನೈರಜಿತೋಽಪಿ ಸ್ವವಿಜಿತಃ ಭೀಮಸೇನಾಖ್ಯನಿರ್ಮಲ-ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಠದಾಯಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಭಕ್ತವಿಜಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಅಪಂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನೋ ಹೃಸ್ವತಂತ್ರ ಇವ ದ್ವಿಜ |

-ಭಾಗ.(೯/೪/೬೩)

ಶುದ್ಧೇ ಭಾಗವತೇ ಧರ್ಮೇ ನಿರತೋ ಯದ್ವ್ಯಕ್ತೋದರಃ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೮/೪)

೨. ಸ್ವಕೀಯಸ್ಥಲಮಪಿ ಪುಂಡರೀಕನಾಮಸಮನ್ವಿತನಾಮ್ನಾ ಪ್ರಥಯಾಮಾಸ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭೀಮಸೇನಾಖ್ಯ ನಿರ್ಮಲ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಠದಾಯಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಭಕ್ತವಿಜಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ತೀರೇ ಸತ್ತರಿತ್ತರಿಸ್ತತಃ ಪರಾಸಕ್ತಿರ್ವಿರಕ್ತಪ್ರಿಯಃ

ಪಾದಾಂಭೋಜಮಿದಂ ಮದಂಕಸಹಿತಃ ಸಂಚಿಂತಯಾಂತರ್ವೃದಿ |

ಪಶ್ಯತ್ ತೇ ಕಟಿಮಾತ್ರ ವಿವ ಭವಿತಾ ಸಂಸಾರವಾರ್ಧಿನಃ |

ಶಿಕ್ಷಾಮೀತಿ ಹಿ ಲಕ್ಷಯತ್ಯನುದಿನಂ ಸ್ವಾವಸ್ಥಯಾ ವಿಟ್ಯಲಃ ||

ಪಾಪಾವಲೋಚನಪಟ್ಟಪಾಂಗಃ ಶ್ರೀಪಾಣಿಪದ್ಮಾಂಚಿತಜಾನುಜಂಘಃ |

ಗೋಪಾಲಬಾಲಃ ಕೃಪಯಾ ಸ್ವಯಂ ನಃ ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗೋ ಭವತು ಪ್ರಸನ್ನಃ ||

ಪಾಪಾಪಮೋದನಪಟು ಪ್ರಿಯಭೃತ್ಯಭಂಗೈಃ ಪೇಷೀಯಮಾನಕುಭಸುಂದರತಾರಾದ್ರ್ಯಮ್ |

ತಾಪತ್ರಯೋಪಶಮನಂ ತರುಣಾರ್ಕವರ್ಣಂ ಗೋಪಾಲಬಾಲಚರಣಾಂಬುರುಹಂ ಶ್ರೀತೋಽಸ್ಮಿ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೬-೮)

ಕೇಶವ, ನಾರಾಯಣ, ಮಾಧವ, ಗೋವಿಂದ, ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ರುಚಿರ ಕೇಶವ ಶಂಬರಧಾಮ^೧ ತೇ

ಲಸತಿ ಮಾರಮಣೋಽಸಿ ಸಮಾಕೃತೇ ।

ಸಕಲಗೋಕುಲಪಾಲಕ ದುಷ್ಕೃತಿಂ

ಪರಿಹರಾರಿಹರಾಖಿಲವಾಸ^೨ ನಃ ॥ ೧೦ ॥

ಎಲೈ ಮನೋರನಾದ ಕೇಶವನೇ ! ನಿನ್ನ ಜಲಮಂದಿರವು ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಾರಾಯಣ); ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಮನಾಗಿರುವವನೇ! ನೀನು ಮಾಧವನಾಗಿರುವಿ. ಸಕಲ ಗೋಕುಲಗಳ ಪಾಲಕನಾಗಿರುವಿ (ಗೋವಿಂದ); ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕನೇ ! ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನೇ (ವಿಷ್ಣು) ! ನಮ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು (ಕೇಶವಾದಿಪಕ್ಷ).

ಎಲೈ ಮನೋರನಾದ ಕೇಶಗಳುಳ್ಳವನೇ ! ಮನ್ನಥನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಿಡ್ಡಸಮವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ಉತ್ತಮ ದ್ವಾರವತೀಮಂದಿರವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ; ಸಕಲ ಗೋಕುಲಕ್ಕೂ ಪಾಲಕನಾದವನೇ ! ಸ್ಥಿರವಾದ ಧಾಮವುಳ್ಳವನೇ ! ನೀನು ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೇಶವಾದಿರೂಪಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ರುಚಿರ-ಕೇಶವ', 'ಶಂಬರಧಾಮ', 'ಮಾರಮಣ', 'ಸಕಲಗೋಕುಲಪಾಲಕ', 'ಅಖಿಲವಾಸ' ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೇಶವ, ನಾರಾಯಣ, ಮಾಧವ, ಗೋವಿಂದ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಐದು ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

೧. ವರಧಾಮ ಉತ್ತಮದ್ವಾರವತೀಮಂದಿರಂ ಲಸತಿ । ವಲಯೋರಭೇದಾತ್ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬಕಾರಃ । - ವ್ಯಾ.
೨. ಅದ್ಯಾಪಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಃ ಭಗವನ್ಮಂದಿರಮ್ ಅವಿನಷ್ಟಂ ಸದ್ಭೂತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ವಾರ್ತಾಃ । - ವ್ಯಾ.
೩. ಅನೇನ ನಾರಾಯಣೋತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ । - ವ್ಯಾ.
೪. ಮಾಯಾಃ ಧವಃ ಪತಿರಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಮಾಧವೇತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ । - ವ್ಯಾ.
೫. ಗಾಃ ಶಬ್ದಾನ್ ವಿಂದತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪಾಲಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಗವಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಂದ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಗೋವಿಂದೇತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ । - ವ್ಯಾ.
೬. ಅನೇನ ವಿಷ್ಣು ವ್ಯಾಪ್ತಾಪಿತಿ ಧಾತೋಃ ವಿಷ್ಣೋ ಇತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ । - ವ್ಯಾ.
೭. ಕಂದರ್ಪಾದಿವ್ಯನಂತಗುಣತುಸೌಂದರ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । (ಸಾಕ್ಷಾನ್ವತ್ಪತ್ತಮನ್ವಥಃ - ಭಾ.೧೦/೩೧/೨೦) - ವ್ಯಾ.
೮. ಮಾರಸ್ಯ ಮನ್ವತ್ಪತ್ಯ ಮನಸಃ ಅಸಮಾ ಬಿಡ್ಡಸಮಾ ಆಕೃತಿಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಸಂಬುಧಿಃ ಕಂದರ್ಪಾದಿವ್ಯನಂತಗುಣತುಸೌಂದರ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ರಮಣೀಯತೇತದತ್ಪಾಣ್ವತ್ಪತ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ಮಾರಸ್ಯ ಮನ ಇತಿ ಭಿನ್ನಪದತ್ಪಾಣ್ವತ್ಪತ್ತಾ ಧಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ರುಚಿರಕೇಶ-ವ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ: ಅಖಿಲವಾಸ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಈಗಲೂ ಸಮುದಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಂದಿರವು ಅಕ್ಷಯದೇ: ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕೂಡಿತ.

ಮಧುಸೂದನ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ವಾಮನ, ಶ್ರೀಧರ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಮಧುಮದಕ್ಷಯ ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ಪತೇ

ಕುಜನಮಾನಸಮಾಪ್ತಿದವಿಕ್ರಮ |

ಸುಖದ ವಾಮನ ಸೋಮರಸಾರ್ಥಿಷು

ಶ್ರೀಯಮುದಾಯ ಮುದಾಽಽರ್ಜಯಸೇಽವನೌ || ೧೧ ||

ಎಲೈ ಮಧುವಿನ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸಿದವನೇ (ಮಧುಸೂದನ) ! ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬ ಗೆಳತಿಯಾದ ದುಂಬಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅರಸುವವನೇ ! ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಜನರ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಆಳಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೇ ! ಸೋಮರಸವನ್ನು ಬಯಸುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಖನೀಡುವ ವಾಮನನೇ, ಅವಾಪ್ತಸಮಸ್ತಕಾಮನೇ ! ನೀನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯನ್ನು (ಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಧರಿಸಿರುವಿ (ಶ್ರೀಧರ) (ಮಧುಸೂದನಾದಿಪಕ್ಷ).

ಮಧುಮುಕ್ತವಾದ ಅಕ್ಷಯಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನೇ (ವನಮಾಲಾಧರನೇ) ! ದುರ್ಜನರ ಅಪಂಕಾರವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ ಪರಾಕ್ರಮ ಉಳ್ಳವನೇ ! ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನೆರವಾಗುವಂತಹ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿರಹಿತರಾದ ದುರ್ಜನರ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ್ನಂಥವನೇ ! ಅವಾಪ್ತಸಮಸ್ತಕಾಮನೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಲಿವಿನಿಂದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗಳಿಸಿದವನಾಗಿರುವಿ. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಧುಸೂದನಾದಿರೂಪಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಅದ್ವೈತಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಃ ಭಗವತ್ಪಂದಿರಮವಿಸ್ತೃಪ್ತಂ ಸದ್ಭೂತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ವಾರ್ತಾ | -ವ್ಯಾ. ವರ್ಣಯಿತ್ಯಾಪುಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದಾಲಯಮ್ | -ಭಾಗ.(೧೧/೨೧/೨೩)

೨. ಅಥವಾ ಶ್ರೀಯಂ ದ್ವಾರಮತಿಸಂಪದಮ್ ಉದಾಯ ಸಮುದ್ರೋದಕಾಯ ದಾತುಮ್ ಅರ್ಜಯಸೇ | ಅಂತೇ ಸಮುದ್ರಃ ಸ್ವಾಪಯಿಷ್ಯತೀತಿ ದಚ್ಛಾತ್ | ಪೂರ್ವೋಕ್ತವ್ಯಾರ್ಣವತ್ಪದ್ವಾರ್ಜನಯೋರ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಯೋ ಯಂ ಯೋಜನಾ | ಸಕಲದೇಶಸ್ವತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಮುದ್ರೇ ಸ್ವಾಪಯಿತುಂ ದ್ವಾರಕಾಯಾಂ ಸಂಪತ್ ಸ್ವಾಪಯಿಸೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅದ್ವೈತಿ ಶ್ಲೋಕಃ ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ಪತೇತ್ಯತ್ರ ಡಲಯೋರಭೇದಾತ್ ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ಪತೇ | ಪಾಶಭೇದೇನ ಅರ್ಥದ್ವಯಸಿದ್ಧಿ- ರ್ಭವತ್ಯಾ | -ಮ್ಯಾ.

೨. 'ಮಧುಮದಕ್ಷಯ-ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ವತೇ', 'ಕು-ಜನ-ಮಾನ-ಸಮಾಪ್ತಿ-ದ-ವಿಕ್ರಮೇ' 'ಸುಖದ - ವಾಮನ - ಸೋಮ-ರಸ-ಅರ್ಥಿಷು' ಎಂದು ಮಧುಸೂದನಾದಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಮಧುಮತ್-ಅಕ್ಷಯಮಾಲ್ಯ-ಸುವಿಸ್ವತೇ', 'ಕುಜನ-ಮಾನ-ಸಮಾಪ್ತಿದವಿಕ್ರಮೇ', 'ಸುಖ-ದವ-ಅಮನಸೋ-ಆಮರ-ಸಾರ್ಥಿಷು' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೩. ಶ್ರಿಯಂ ಉದಾಯ ಆರ್ಜಯಸೇ - ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಎಂದರ್ಥ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು ಉಚಿತ.

ಹೃಷೀಕೇಶ, ಪದ್ಮನಾಭ, ದಾಮೋದರ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಕರಣಪಾಲನತೀಲ ನತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ

ಜಲಜನಾಭ ವದಂತಿ ಕಮಾಪ್ರಿತಾಃ |

ವಿದುರಮೀ ವರದಾಮಧರೋದರ

ಪ್ರಿಯಜುಷೋಽಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಬಲಾನಿವ || ೧೨ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನೇ (ಹೃಷೀಕೇಶನೇ)! ಎಲೈ ಪದ್ಮನಾಭನೇ! ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಉದರ ಉಳ್ಳವನೇ (ದಾಮೋದರನೇ)! ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದ ಕರ್ಮಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಜನರು ನಿನ್ನ ಪ್ರಣತಜನರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವರು (ಹೃಷೀಕೇಶಾದಿಪಕ್ಷ).

ಎಲೈ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನೇ! ಭೀಮಸೇನನಿಗೋಷ್ಠರ ಜರಾಸಂಧನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪೂರೈಸದೇ ಇದ್ದವನೇ! ನಿನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿನ ಶಿಶೋದರ ಪರಾಯಣರಾದ ಮೂರ್ಖಜನರು ಅಭೀಷ್ಟ ನೀಡುವ ನಿನ್ನ ಇರುವುಕೆಯನ್ನು ಅರಿಯಲಾರರು; ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. ಮಧುರಮದಕ್ಷಯಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ವತೇ ಆಕಂಠಮ್ ಆಪಾದಂ ಚಾಲಂಬಮಾನಾಮ್ನಾಭವನಮಾಲಾಸಹಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಂ | 'ಮಾರುತೇ ವೇಧಸಿ ಬ್ರಧ್ನೇ ಪುಂಸಿ ಕಃ ಕಂ ಶಿರೋಽಂಬುಸೋಃ' ಇತ್ಯಮರಃ | ಅಪ್ರಿತಾಃ ಮದ್ವಮತಾಸುಸಾರಿಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಕಥಮಿವ ಅಯಜುಷಃ | ಯಜುರ್ವೇದಾಭ್ಯಾಸರಹಿತಾ ಅಗ್ನಿಬಲಾನಿವ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಕಾಯ ಮಾರುತಾಯ ಭೀಮಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ರಣಂ ಜರಾಸಂಧಯುದ್ಧಂ ತಸ್ಯ ಪಾಲನತೀಲನ ಅಸಮಾಪ್ತಿಕರ | ಭೀಮಸೇನಾಯ ಯಶೋದಾನಾಯಾಹಿತಜರಾಸಂಧೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೃಷೀಕೇಶಾದಿರೂಪಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮ್ಮ 'ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೩. 'ಕರಣ-ಪಾಲನ-ಶೀಲ', 'ನ-ತೇ - ಸ್ಥಿತಿಂ', 'ವರ-ದಾಮ-ಧರ-ಉದರ' ಎಂದು ಹೃಷೀಕೇಶಾದಿಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ, 'ಕ-ರಣ-ಪಾಲನ-ಶೀಲ', 'ನ-ತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ', 'ವರದಾಂ-ಅಧರ-

೧. ಕರಣಪಾಲನಶೀಲ ನ ತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ ಜಲಜನಾಭ ವದಂತಿ ಕಮಾತ್ರಿತಾಃ |

ವಿದುರಮೌ ವರದಾಮಧರೋದರಪ್ರಿಯಮುಷೋ ಯಮುಷೋಽಗ್ನಿಒಲೀನಿವ ||

ಇತಿ ದುಗ್ಗಿಣೀರವಿಜಯಸ್ತು ಪದ್ಯಮ್ | ಅನೇನ ಹಿ ಪದ್ಯೇನ ತ್ರಿವಿಧವೇವಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವತ್ರಯಂ ತದುಚಿತಫಲತ್ರಯಂ ಚೋಕ್ತಮ್ | ತಥಾಹ | ಕರಣಪಾಲನಶೀಲ-ಸ್ವಪ್ನಿರಕ್ಷಣಸ್ವಭಾವ, ಹೇ ಜಲಜನಾಭ- ಕೃಷ್ಣ | ವರದಾಮಧರೋದರ-ಪ್ರಿಯಮುಷೋ-ಪ್ರಾಬ್ಧಾತ್ಮಾ ವರೇಣ ದಾಮ್ನಾ ಬದ್ಧೋದರಸ್ಯ ತವ ಪ್ರಿಯಮುಷುಃ ಪ್ರಿಯಮೇವ ಕುರ್ವಾಣಾಃ, ಜಲಾಃ - ಜಡಾಃ, ಜನಾಃ-ಮೂರ್ಖಜನಾಃ, ದುರ್ಜನಾ ಯೇಭ್ಯಃ ಜಡೀಕೃತ - ದುರ್ಜನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಮೀ-ದ್ವಾರಕಾಸ್ಥಿತಾಃ ಪರಮವೈಷ್ಣವಾಃ ನತೇ-ನಮ್ರೇ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾಡಿಚೇತನಜನೇ ಅಧಿಕರಣೇ, ಸ್ಥಿತಿಂ - ನಿಯಮಾಕರಯಾಃ ಪೂಜಾಂ ಪ್ರಾ ಗತಿವೃತ್ತಾವಿತಿ ಧಾತೋರಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವೇನ ಹೃದ್ಯಸ್ಥಾನಂ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ "ವಿತಸ್ತತಾಽಜಸ್ಯ ಸತೀಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ಹೃದಿ" ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಭಾಗವತವಾಕ್ಯಮುಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತುಂ ಚ ಸ್ಥಿತಿಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ವದಂತಿ-ಸ್ವಶಿಷ್ಯಾನ್ ಪ್ರತ್ಯುಪದಿಶಂತಿ, ವಿದುರ-ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇ ಚ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸರ್ವಚೇತನಾಣಾಂ ಭಗವಾನ್ ನಿಯಮಾಕರಯಾ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ವಿವಾಧಾರಾಧೇಯತಯಾ ತೇಷಾಂ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತ ವಿವ ನ ತು ಕದಾಚ್ಛೇಷೈರೇಕೇಭಿರಂತರೈಃ ಜಾನಂತಿ ಉಪದಿಶಂತಿ ಚ | ಕಥಮಿವ, ಯಮುಷುಃ-ಯಮುವೇದಾತ್ ಅಗ್ನಿಒಲಾನಿವ -ಯಜ್ಞಾನಿವ ಯಮುವೇದಸ್ಯ ಯಜ್ಞತಂತ್ರತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಕಥಿತಃ | ಭವತಃ - ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕತ್ರಯಸ್ಥಿತ್ಯ ತವ ಅಂತಿಕಂ ಸಮೀಪಂ, ಅತ್ರಿತಾಃ-ಸಮ್ಯಕ್ ತ್ರಿತಾಃ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಚ ಸೂಚಯಿತುಮಾಂವ ಇತ್ಯುಪಸರ್ಗಃ | ಅಪ್ತಿ ಭವತ್ಯೋರ್ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಯನ್ವ-ಯಾತ್ ಭವಿಷ್ಯಂತೀತಿ ತೇಷಾಂ ಫಲಂ ಚೋಕ್ತಮಿತ್ಯೇಕಾ ಯೋಜನಾ || ೧ ||

ಭವಃ - ಶಿವಃ, ದಂತೀ - ವಿನಾಯಕಃ, ಕಃ-ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಮಾ - ಶಕ್ತೀರೂಪಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಭವದಂತಿಕಮಾಃ, ತಾ ವಿವ ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರದೇವತಾತ್ಮೇನ ತ್ರಿತಾಃ ಶೈವ - ಗಣಪತ್ಯ-ಬ್ರಾಹ್ಮ-ಸೌರ-ರಾಕ್ಷಾಡಿ ದುರ್ಮತಾವಲಂಬಿನಃ ತ ಏಕಿಕಸಂಪದಾ ಅಧರೋದರಪ್ರಿಯಮುಷುಃ - ಉದರಾದಧರಸ್ಯ ಶಿಶ್ಯಸ್ಯ ಉದರಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಂ ಕುರ್ವಾಣಾಃ, ಜಲಜನಾಃ-ಮೂರ್ಖಜನಾಃ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಃ, ಅಯಮುಷುಃ-ಯಮುವೇದರಹಿತಾಃ, ಅಗ್ನಿಒಲಾನಿವ-ಯಜ್ಞಾನಿವ ತೇ-ತವ, ವರದಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ-ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ, ನ ವಿದುರಿತ್ಯಧಮಜೀವಸ್ವಭಾವೋ ದರ್ಶಿತಃ | ಭವನ್ ಸರ್ವದಾ ವರ್ತಮಾಃ ಅಂತೋ-ನಾತಃ ಶೌರ್ದ್ರಸ್ವಪ್ನಾತೇನ ಹಿಂಸೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೋಽಸ್ಯ ವರ್ತತ ಇತಿ ಭವದಂತಿಂ, ತಚ್ಚ ತತ್ಕಂ-ಶಿಶ್ಯ ಭವದಂತಿಕಂ ಜಾತ್ಯೇಕವಚನಂ, ಅಂಧೇ ತಮಸಿ ಪಾತೇ ಸತಿ ನಾನಾಶಸ್ತ್ರಪಾತ್ಯಃ ಸದಾ ತಾಡ್ಯಮಾನಾನಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತಶಿರಾಂಸೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ಆ ಅನಂತಕಾಲವರ್ಯಂತಂ ಚ ತ್ರಿತಾ ಭವಿಷ್ಯಂತೀತ್ಯಧಮಜೀವಾಣಾಂ ಫಲಂ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಯೋಜನಾ

|| ೨ ||

ಅಧರೋದರಪ್ರಿಯಮುಷುಃ - ಶಿಶೋದರಪರಾಯಣಾಃ, ಜಲಜನಾಃ-ಕದಾಚಿಜ್ವಲಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಃ ಕದಾಚಿಜ್ವಲಂತೀತಿ ಜನಾಃ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಸ್ತ ಸಂತಃ ಕದಾಚಿದ್ವೈಷ್ಣವಸಮಾಗಮೇ ಸತಿ ಭವತೋಽಂತಿ - ಕಮಾತ್ರಿತಾಸ್ತಾಮೇವ ಸೇವಮಾನಾ ಇತಿ ಯಾಮತ್ | ಕದಾಚಿನ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಸಮಾಗಮೇ ಶೈವಸಮಾಗಮೇ

ಭವಂ, ಗಾಣಪತ್ಯಸಮಾಗಮೇ ದಂತಿನಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೌರಾಸಮಾಗಮೇ ಕಂ, ಶಾಶ್ವತಸಮಾಗಮೇ ಮಾಂ, ಚಾನ್ಯತ್ರಾ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ತೇ ವರದಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ-ಅವ್ಯಾಂಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಬಲಾನಿವ ವಿದುಃ ಕದಾಚಿತ್ಪ್ರಾಣಂ ಅಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಬಲಾನಿವ ವಿದುಃ ಕದಾಚಿನ್ಮ ಜಾನಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಕಾದಾಚಿತ್ಕೃತ್ವಾತ್ ವಿಷಯಭೋಗಂ ವಿವ ತೇಜಾಂ ಭೂಯಾನ್ಮತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯಾಧರೋದರಪ್ರಿಯಜುಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಗ್ಗಿರೇಷಣಮುಕ್ತಮ್ | ಅನೇನ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನಾಂ ಸ್ವಭಾವೋ ವೇರ್ಗತಃ | ಉದರಪ್ರಿಯಂ ಸುಖಂ ತನ್ಮಾದಧರಮಧಮಂ ದುಃಖಂ, "ಸುಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ದುಃಖಂ ದುಃಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ಸುಖಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸುಖಾದಧಸ್ತಾದ್ವಿಧ್ಯಮಾನಂ ಜುಷಂತ ಇತಿ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ | ಜ್ಞಾನಾನುಸಾರೇಣ ಲಿಂಗಭಂಗೇ ಜಾತೇಽಪಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖೇ ಕ್ರಮೇಣ ಭುಂಜಾನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತದೇವ ಸ್ವಪ್ನಯಿತುಮುಕ್ತಂ ಭವದಂತಿಕಮಾಶ್ರಿತಾ ಇತಿ | ಭವನ್- ಜಾಯಮಾನಃ ಅಂತೋ ಅವಾಸನಮುಕ್ತೀತಿ ಭವದಂತಿ ತಚ್ಚ ತತ್ತ್ವಂ ಸುಖಂ-ಭವದಂತಿಕಂ ಸ್ವಾನುಭವಮಯೇ ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಂ ದುಃಖಾನುಭವಮಯೇ | ಕಾಲೇಚ್ಛಯಾ ಶಕ್ತಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆ ಸಮಂತಾತ್ ಸರ್ವತತ್ತ್ವತ್ಯರ್ಥಃ | "ತ್ರಿವಿಧನಿರಯಭೂಗೋಚರಾನ್"- ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಲಿಂಗಭಂಗಾನಂತರಮಪಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಿತಾವನಿತ್ಯಕೇವಲಸುಖಾನುಭವಿತ್ಯಸ್ವರ್ಗವತ್ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಸುಖಮೇವಾನುಭವಂತೋ ನರಕಸ್ಥಿತರಾಯಾಮನಿತ್ಯದುಃಖಮಾತ್ರಾನುಭವಿತ್ಯನಾರಕವತ್ ಸ್ವರೂಪಭೂತದುಃಖಮೇವಾಶ್ವಂತೋ ಭೂಸ್ಥಿತರಾಯಾಮನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಭೋಕ್ತಭೂಸ್ಥಮನುಷ್ಯಾದಿವತ್ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪಸುಖಂ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪದುಃಖಂ ಚಾನುಭವಂತ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನಾಂ ಫಲಂ ಸ್ವಾನಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವಂತೀತಿ ತೃತೀಯಾಯೋಜನಾ || ೩ ||

ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯಸ್ತು ಕೇವಲಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಿಪುಲಭಕ್ತಾಸ್ವರೂಪಭೂತನಿತ್ಯಸುಖಮಾತ್ರಾನುಭವಿನ ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಸ್ಥಾಶ್ರೀತಿ ತ್ರೇಧಾಽವ್ಯಕ್ತಮಜೀವಾ ಉಕ್ತಮಾಃ | ಅಧಮಜೀವಾಸ್ತು ವಿಷ್ಣೋರಧಮಜೀವಾನುಮರ್ತಿನಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತದುಃಖಮಾತ್ರಾನುಭವಿನಃ ಸರ್ವತೋಽವ್ಯವಾಚೀನೇ ತಮಸ್ಯೇವ ಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ ತ್ರೇಧಾಽವ್ಯಕ್ತಮಜೀವಾ ಅಧಮಾಃ | ಮಧ್ಯಮಜೀವಾಸ್ತು ಕದಾಚಿತ್ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ವಿಪುಲಂ ಕದಾಚಿತ್ಕೋರಧಮಾನ್ ರಮಾದೀಂಶ್ಚ ಪರದೇವತಾತ್ಮನೇನೇವಮಾನಾಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖಾಬ್ಜಮಧ್ಯಮಫಲಾನುಭವಿನಃ ಸ್ವರ್ಗನರಕಭೂಲೋಕಾಬ್ಜಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾಶ್ರೀತಿ ತ್ರೇಧಾಽಪಿ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾ ಮಧ್ಯಮಾ ಇತಿ ವಿವೇಚಿನೀಯಮ್ | ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಪದಚಮತ್ಕಾರಲಬ್ಧೋಽವ್ಯಯಂ ತ್ರಿವಿಧೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮಾದರಣೀಯ ಇತಿ | ಯಾತ್ರಿಕೇನ ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧೇರ್ಥೇ ಪ್ರಥಮಾಣಾನವೇಕ್ಷಣಾತ್ | ತಥಾಹ - ಅಸ್ತಿ ತಾವಸ್ತುಶಾಶ್ವತೇನಾಃ ನಿತ್ಯಸುಖಮಾತ್ರಾನುಭವರೂಪಾ ಇತಿ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಮತಮ್ | ಚೇತಸ್ವರೂಪಭೂತನಿತ್ಯ-ಸುಖಾನುಭವಾಶ್ರೀತಿ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚ 'ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಯತೀಣ ಯಥೇಚ್ಛಂಭವದನ್ಯಯಮೇವಕಾರಂ ಪುರಸ್ಕತ್ಯಾಗತಾಂ 'ಕರ್ಮಣೈವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಾಪ್ನುತಾ ಜನಕಾರಯ' ಇತಿ ಸ್ವತೀಮಜೇಶ್ವ ಸ್ತೋತ್ರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದನಂ ನಿರ್ಧಾರಯತಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಪ್ರೇತಯಾ ಅಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಾನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಾತ್ಯಂತಾಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಾನ್ಯಾರ್ಥತ್ರಯಾನಾಧಾರಣಮೇವಕಾರಂ ವಿಕಾಯ "ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯನಾಯ ವಿದ್ವತೇ" ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತದರ್ಥಭೂತಾನ್ಯಾರ್ಥತ್ರಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಮೇವ ಸ್ವಪ್ನಂ ಸ್ವೀಕೃತವ್ಯಾ ಆತ ವಿವ ನಿರವಕಾಶಯಾ "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತಿ ಕ್ರುತ್ಯಾ ಚ ತಂ "ತ್ರಿಶ್ಚ ತೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಶ್ಚ ಪತ್ನಿ" ಇತಿ ಸೂಕ್ತಾಂತೇ ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟಲಿಂಗಂ ಪುರುಷಾಮಕನಾರಾಯಣಂ ವಿವಂ - 'ಉತಾಮೃತತ್ವಸ್ಯಾನ್' | ಅತೋ ಜ್ಞಾಯಾಂಶ್ಚ ಪೂರವಃ - ಇತ್ಯಾದಿನ್ಯಾಸ್ಯೇವ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ವಪ್ನಮುಕ್ತಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿದ್ವಾನ್ಯಮೃತೋ ಭವಂತೀತಿ ವಿಪುಲಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಾಬ್ಜಿತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತ್ವಮಪಿ ಸಿದ್ಧಮ್ | ವಿವಂ ಚ ಸರ್ವತೋಽಪ್ಯುರ್ಧ್ವಗತಿರೂಪಮುಕ್ತೇಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿರುದ್ಧೇ ಸರ್ವತೋಽವ್ಯಧೋಗತಿರೂಪೇಽಂಧೇತಮು ಪತಿತಾ ಜೀವಾಃ ಮುಕ್ತವಿರುದ್ಧನಿತ್ಯದುಃಖಮಾತ್ರಾನುಭವಾಶ್ರೀತಿಃ ಏಲಾದೃಶತ್ವಾಃ | ಸಾ ಚ ತೇಜಾಂ ಗತಿಃ ಮುಕ್ತಸಾಧನತ್ಯೇನೋಕ್ತವಿಪುಲಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನನರೂಪತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ ವಿವ-ರೀತಿಕರ್ಮಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಮುಕ್ತಾಜ್ಞಾನಾಧ್ಯಾ ಚ ತದ್ವದೇವ

ಬಲಾದ್ವಾರಾ | ನ ಚ ತಾದೃಶೀ ಗತಿರೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ - ಉದ್ಧೃತಂ ಗುಚ್ಛತಿ ಸತ್ತ್ವಸ್ತಾ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಾಃ | ಏಷನ್ಮಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ತಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಾಃ || ಇತಿ ಗೀತಾಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿವಿಧಜೀವಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತೇಃ | ನ ಚ ತಾಮಾಃನಾಮೇವ ಕದಾಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಕೃತ್ಸಂಭವಾದನಿಯತೇಯಂ ಗತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇಹಿನಾಂ ಸಾ ಸ್ವಭಾವಜಾ | ಸಾತ್ವಿಕೇ ರಾಜಸೀ ಭೇದ ತಾಮಸೀ ಚೇತಿ ತಾಂ ಶ್ರುಣು || - ಇತಿ ತತ್ತ್ವ ವ ಗತಿತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮೋಕ್ತವಮಧ್ಯಮಾಧಮಾವೃತ್ತಿವಿಧಜೀವಸ್ವಭಾವಸಂಭೂತಕಥನೇನ ಕದಾಪ್ಯನ್ಯಥಾಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಕದಾಚಿದಭಾವಃ ಸಂಭವತಿ | ತಥಾಚ 'ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಾಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಧ್ಯಮಜೀವಾರ್ಥ ಮುಕ್ತತಮೋಯೋಗ್ಯೋಕ್ತಮಾಧಮಜೀವಮಾತ್ ಕದಾಚಿದುಕ್ತಮತ್ಯ ಸ್ವ ಕದಾಚಿದಧಮತ್ಯ ಚ ಮಧ್ಯಮತ್ಯೇನ ಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖಾನುಭವಾತ್ಯಾತ್ಮಾ ನ್ಯಾಯಾಮೃದೇವಾನಿಚ್ಛತಾಃ ಸಾಚ್ಯಾಃ | ಆತ ಏವ ಸಾ ಗತಿಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕೋಠೋಽಧಯವಿಧಾಧನಸಾಧ್ಯಾ ಚ ಸಿದ್ಧೇತಿ ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥೋ ಯಾತ್ರಿಕ ಇತಿ ಮನ್ಯಾಮಹೇ |

ಸತ್ತ್ವರ್ಮಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತ ಏವ 'ನಾಸತ್ತ್ವತಃ ಕೃತೇನ' ಇತಿ ಸಮ್ಭುಕ್ತೇಃ ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯನಿತ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಮೋಕ್ಷ-ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾನಿತ್ಯಾಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾದ್ಯೋದ್ಧೃಗತಾವನಿತ್ಯಕೇವಲಸುಖೇನ ಸುಖಿತಾವಶ್ಯದ್ವಿರುದ್ಧದ್ವಯಾರ್ಥ-ಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತ ವಿವಾನಿತ್ಯಾಯಾಂ ಭೂಮ್ಯಾಪ್ಯಮಧ್ಯಮಗತಾವನಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸುಖಿದುಃಖಾಭ್ಯಾಂ ಸುಖಿತಾದುಃಖಿತಾವಶ್ಯ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತ ಏವ ನಿತ್ಯಾಯಾಂ 'ಸೋಽಶ್ವತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಿಪಶಿತ್ತಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ 'ಆದ್ಯಃ ಸ್ಥಿರಚರಾಣಾಂ ಯೋ ವೇದಗರ್ಭಃ ಸಹಸ್ರಿಭಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾ ಚ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿ-ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರಾಣಪ್ರಾಪ್ತತೇನೋಕ್ತಾಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾದ್ಯೋದ್ಧೃಗತ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಾವತೋಽಪ್ಯಾದಿತ್ಯಾವಶ್ಯಂಭಾವೇನ ನಿತ್ಯಾದುಃಖನಿತ್ಯಸುಖರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | 'ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾ-ಮುಪಾಸತೇ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ 'ಅವಿದ್ಯಾಂ' ವಿದ್ಯಾಪದೋದಿತ್ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿರುದ್ಧವಿದ್ಯಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಯಾಮತ್ | ಉಪಾಸತೇ - ಸೇವತೇ ತತ್ತ್ವವಾದರಂ ಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇಽಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತಯಾ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಾಯಾಂ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ತವಾಪಿ ಮತೇ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ತ್ವದಭಿಲಿಪಿತತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಯ್ಯರ್ಥಾಯೋಗಾಚ್ಚ | ನಾಪಿ ನರಕಮಾತ್ರಫಲಮ್ | ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರ್ಗಮಾತ್ರಫಲತ್ವಾಪಾದಾದಿತಿ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತಯೋಗ್ಯಾಯಾಮತ ಏವ ನಿತ್ಯಾಯಾಂ 'ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅಂಧೇನ ತಮಾಸಾಽವೃತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠಪುರಾಣಪ್ರಾಪ್ತತೇನೋಕ್ತಾಯಾಮತ ಏವ ನರಕಾದಪ್ಯದಮತ್ಯಯೋಗ್ಯಾಯಾಂ 'ಸಂಯಮನೇ ತ್ವನುಭೂಯೇತರೇಷಾಂಮಾರೋಹಾವರೋಹೌ ತದ್ಗತಿ-ದರ್ಶನಾತ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ "ವಿತೇಶಬುಧಕೃತಃ ಸಂಯಮನೇ ಪ್ರಪಂತಿ ತತ್ರ ಹ ಯೇ ಪರದ್ವಿಷೋ ಗುರುದ್ವಿಷಃ ಶ್ರುತಿರ್ದಿ ಪ್ಪದವಮಂತಾರಃ ಶಶಾ ಮೂರ್ಛಾ ಇತಿ ತೇ ವೈ ತತೋಽವರುಹ್ಯ ತಮಸಿ ಪ್ರಪಂತಿ ನೈವೈತ ಉತ್ತಿಷ್ಠಂತೇಽಪಿ ಕರ್ಹಿಚದ್ವ ವಾ ವಿತದಿತ್ಯಾಹುರಥ ಯೇಽನ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷಃ ಸ್ತೇನಾಃ ಸುರಾಪಾ ಇತಿ ತೇ ವೈ ತದನುಭೂಯೇಮಂ ಲೋಕಮನುವ್ರಪಂತಿ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಕೃತೌ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪುನಃ ಸಂಯಮನಿತ್ಯಮೇವ ಯಾತನಾಭೋಕ್ತಜೀವೇತ್ಯ ಇತರೇಷಾಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಯಾತನಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕೇವಲಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಮನರಕಾದಧಮತ್ಯೇನೋ ಕ್ತಾಯಾಂ ತಮೋರೂಪದುರ್ಗತೌ ತತೋಽಪ್ಯಾದಿತ್ಯಾವಶ್ಯಂಭಾವೇನ ತತ್ರ ಪಶಿತಾನಾಮಸುರ್ಯಾ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪದಸೂಚಿತಾಸುರಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯಾಸುಖನಿತ್ಯದುಃಖರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | ಇತರೇಷಾಂ ಕೇವಲಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಚಯವಿಧಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತ ಏವ ನಿತ್ಯಾಯಾಮ್, ಉಕ್ತಮಾಧ-ಮಗತ್ಯೋರ್ಮಧ್ಯಭಾಗ್ಯುತ್ಥಗೀತೋಕ್ತಮಧ್ಯಮಗತೌ ಚ ಸ್ವಿತಾನಾಮುಕ್ತಮಾಧಮಜೀವಾಭ್ಯಾಂ ವೈಸಾದೃತ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪಜೀವಫಲತೋ ವೈಸಾದೃತ್ಯಾಯ ಚ ನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಸ್ವರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | ಸದಾಪುತ್ರರೂಪಕರ್ಮಣಾಮವೈಯ್ಯರ್ಥಾಯ ಚ ನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಸ್ವರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | ಸದಾಪುತ್ರರೂಪಕರ್ಮಣಾಮವೈಯ್ಯರ್ಥಾಯ ತತ್ಕಲ್ಪತ್ಯವಿದ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವೇ

ಸದಸ್ಯಶ್ರರೂಪಜ್ಞಾನಾನಾಮುಚಿತೈವಿದ್ಯಂ ಕುತೋ ನಾವತೇತ್ | ನ ಹ್ಯವೇಶ್ವಾವಿಷಯತ್ವೇನ ಪ್ರದತ್ತಕಾರಿಕಮುಚಿತಃ ಪರೂಪಾಮರ್ಥೇ ಸೃಜನ್ ಭಗವಾನ್ ಕಿಮಪ್ಯಫಲಂ ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ | ಅತ್ಯಸ್ತವಿದಗ್ರೇನರೋ ಮಧ್ಯಗುರುರ್ನಯುಕ್ತವಿಧುರಂ ಕದಾಪ್ಯವದತ್ | ಕಿಂಚ, ದೇವಾದಯಃ ಸಜ್ಜನಾ ನಿರ್ಮಮೇನ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾ ಹರ್ಯೇಕ-ಪರಾಯಣಾರ್ಥೇದಾನೀಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ಕದಾಚತ್ ಕಿಂಚಿತ್ತೇಷ್ಟಪಿ ದೃಶ್ಯಮಾನಮವಶ್ಯಂ ಸ್ಥಿಕೇ ಲೌಹತ್ಯಮಿವ ತದಾವಿಷ್ಟಾಸುರೈರೇವ ಕೃತಮಿತಿ ತತ್ಪ್ರಪದಂಪರಾಮೂಲಮೇವ ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮ್ | ಸ್ಥಿಕೇಲೌಹತ್ಯಂ ಸ್ಥಿಕಾವಯವಲೌಹತ್ಯಪರಂಪರಾಮೂಲತೋ ನ ಕುಚೋದ್ಯಾವಶಾಃ | ದೃಶ್ಯಾದಯೋ ರುರ್ಜನಾಶ್ಚನಿರ್ಮಮೇನ ವಾವಶೇಲಾ | ಶಿವಾದಿಭಜಕಾರ್ಥೇದಾನೀಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ಮನುಷ್ಯಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಯಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಪ್ಯೋಭಯಸ್ವಭಾವಾಸ್ತತ್ ತತ್ ಗಮನೇ ಸತಿ ತಾಂ ತಾಂ ದೇವತಾಮೇವ ಸೇವಮಾನಾ ಇದಾನೀಂ ಕರ್ಮಣಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಪಾವೇನ ಪುಣ್ಯಜನಕಾತ್, ಪುಣ್ಯೇನ ಪಾಪಾಜನಕಾಚ್ಚ ಇದಾನೀಂ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾ ಇದಾನೀಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಸ್ತಪುಣ್ಯಜನಕಾರ್ಥ ಪೂರ್ವಜನ್ಯಾ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾಃ ತತ್ಪ್ರಕಃ ಪೂರ್ವಮಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯನಾದೌ ಕಾಲೇ ಚ ಪುಣ್ಯಕರಣಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಕಥಂ ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿಪೋಕ್ಷಮಾಃ | ಆನಯ್ಯಿವ ದಿಶಾ ಅಧಮಾಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿವಾಧಮಾಃ | ಮಧ್ಯಮಾಶ್ಚ ಕಥಂ ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಮಧ್ಯಮಾಃ | ಮನುಷ್ಯೇಷ್ಟಪಿ ಪುಣ್ಯೈಕರತಾ ಹರಿಪರಾಯಣಾಃ ಕೇಚಿದಾನೀಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ತ ಉತ್ತಮಕೋಟಿ ಪ್ರವಿಶಂತಿ | ಪಾಪೈಕರತಾಸ್ತುಕ್ತಯುಕ್ತ್ಯಾ ಘೋರತಮಾಧಮಕೋಟಿ ಪ್ರವಿಶಂತಿ | ದೇವಾದಿಪ್ರೇವಾಭಿನಿವೇಶವಂತಶ್ಚ ಮಧ್ಯಮಕೋಟಾವಿತ್ಯಪಿ ವಿವೇಕೋ ದ್ರವಷ್ಟಃ | ಏವಂ ಚ ಜೀವಶ್ರಯಸ್ತೋಕ-ಮತ್ಯಾದಿದಿರುದ್ರತ್ತಿವಿಧಸ್ತಭಾವ್ಯ ಚೈಕವಿಧಫಲಾಯೋಗಾತ್ ಸ್ವಭಾವತ್ರಯೋಚಿತಂ ಫಲತ್ರಯಂ ಚ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಭಾವಃ ಸಂಭಾವಯೇತ್ | ಆತಃ ಏವ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನಾಂ ನ ಲಿಂಗದೇಹಭಂಗೋಽಸ್ತಿತಿ ಮಂದಾಕರಣತಃ ನ ಯುಕ್ತಸಹಾ | ಉತ್ತಮಾಧಮಸಾಮಗ್ರೀವ ಮಧ್ಯಮವ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಗ್ರೀಕೃತಲಿಂಗದೇಹಭಂಗಾತ್ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ತತ್ಪರೂಪಸುಖದುಃಖೇ ಅನುಭಾವಯೇದೇವ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾರ್ಜಕತ್ವನಿಯಮ್ಯ ಸರ್ವವಾದಿಭರಂಗೀ- ಕೃತತ್ವಾತ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಕೃತಹಾನಿವ್ರಸಂಗಾತ್ | ಕಥಂ ಚಾನ್ಯಥಾಸನಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸುಖದುಃಖಾಭ್ಯಾಂ ತೇಜಾಂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್? ನ ಹಿ ಪ್ರವಾಹತೋಽನಿತ್ಯಾ ಫಲಾದ್ಯಾ ನಿತ್ಯಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಏವಂ ಚ 'ತನುಭೃತ್ ಭಾವಸಂಭೂತಯೇ' "ಸುಖದುಃಖಮಧ್ಯಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ" "ನಿತ್ಯಂ ಯಯುಃ" "ಅಸುರಾಸ್ತು ತಮೋ ಘೋರಂ ಯದಿ ತತ್ತ್ವ ಮಧ್ಯಮಾಃ | ಮಧ್ಯಮಾಂ ಗತಿಮೇವಾಪುಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಚಾಂ ವಾಚೋಽಪಿ ಸಮಾಹಿತಾಃ | "ಅನ್ಯಥಾಸನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚಾನ್ಯ ಸಮಾಧಾನಮ್" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಭೂತಚತುಷ್ಟಯ್ಯ ತ್ವಾತ್ರಾಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯ ಚ ಮುಖತೋಽನುಕ್ರೋಪೇಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ಚ ಭಗವದಧೀನತ್ವೇನಾವರಹ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | "ನಾಸದಾಸೀನ್ನೋ ಸದಾಸೀತ" ಇತ್ಯನೇನ "ನಾಸದಾಸೀನ್ನೋ ಸದಾಸೀತ" ತದಾನೀಂ ನಾಸೀದ್ರಜೋ ನೋ ವೋಮಾಪರೋ ಯತ್ | ಕಿಮಾವೇಶಃ ಕುಹ ಕ್ಲೃ ಶರ್ಮಗ್ನ್ಯಭಃ ಕಿಮಾಸೀದ್ಗಹನಂ ಗರ್ಭೀರಮ್ | ನ ಮೃತ್ಯುರಾಸೀದಮೃತಂ ನ ತರ್ಹಿ ನ ರಾತ್ರಾ ಅಹ್ನ ಆಸೀತ್ ಪ್ರಕೇತ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಖಂಡತ್ರಯಂ ಗ್ರಹ್ಯತೇ || "ಮೂರ್ತಂ ಸದಿತಿ ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಮಮೂರ್ತಮಸದುಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಸ್ವತೇಸ್ತದೇನ ಪ್ರದಿವ್ಯಪ್ರೇಷಣೀರೂಪಂ ಭೂತತ್ರಯಂ - ಆಸತ್ತದೇನ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಭೂತದ್ವಯಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ "ಪಂಚಭೂತಾನಿ ನಾಮ" ಇತಿ | ರಜಃಪದಂ ಸತ್ತ್ವತಮಸೋರುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ "ಗುಣತ್ರಯಂ" ಇತಿ ದೇಹಲೀದೀವನ್ಯಾಯೇನೋಽಭಯಗ್ನ-ವಾರ್ಥಂ ಶ್ರುತೌ ಮಧ್ಯಪತಿತಂ ರಜಃ ಏವ ಗ್ರಹೀತಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಪರ ಇತಿ ವದತಾ "ಪೃ ಪಾಲನಪೂರಣಯೋಃ" ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಕರ್ತ್ರರ್ಥೇ ಆಸುಸ್ವತ್ರಯೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ಪರ ಇತಿ ಸಹಾರಾಂತಂ ಪದಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | "ನ ಮೃತ್ಯುರಾಸೀತ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಖಂಡ್ವಾರ್ಥಮಾಹ "ಮೃತ್ಯುಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕೇತಃ ಕೇತನಂ ಚಿಪ್ತಮಸಾಧಾರಣಾರ್ಥಮ್ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ "ದಿವಾರಾತ್ಯೈರ್ಭೃತ್ಪ್ರಭಾವಃ" ಇತಿ | "ಕಿಮಾವೇಶಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಖಂಡ್ವಾರ್ಥ "ಮಾಹೈತದಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ಆದಾತಮಿತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥೋ "ನಿವಾತಮ್" ಇತಿ | ಸ್ವಧಯೇತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಕಥನಂ "ಸ್ವನಾಮರ್ಥೇನ" ಇತಿ | ಧೀಯತೇ ಧಾಯೇತೇ ಅನಯಾ ಸರ್ವಂ ಜಗದಿತಿ ವೃತ್ತಾಂತ

ಸ್ವಧಾಪದೇನ ಸ್ವನಾಮಾರ್ಥಮುಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅನೀದಿತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಕಥನಮ್ "ಅಚೇಷ್ಟತ" ಇತಿ | "ಅನ ಚೇಷ್ಟಾಯಾಮ್" ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಲುಪ್ ರೂಪಮಿದಮ್ | "ತನ್ಮಾದಸ್ತತ್ರ ಆಸ" ಇತ್ಯತ್ರ ಪರ ಉತ್ತಮಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯತ್ಪಾರ್ಥಕಥನೇ ವ್ಯಾಗುತ್ಯಾನ್ವದೇನ ಪೋನರುತ್ಪಾಪತ್ರೇಃ | "ವಿಕ್ರತರೂಪವಿಹಾರ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಕ್ರತರೂಪಸ್ಯ ವಿನಾಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅದಿಪದೇನಾನುಪಹಾರಿತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತೇ | ತಮೋಭಿಮಾನಿತ್ವಾತ್ "ತಮು ಗ್ಲಾಢ" ಇತಿ ಧಾತೋಃ ದುರ್ಗಾರೂಪೇಣ ಜಗತ್ತಂಹರ್ಯತ್ಪಾಚ್ಚ ಶ್ರೀರೂಪಂ ಸಲಿಲಂ ತಮಃಪದೇನೋಚ್ಯತೇ | ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕೇತಃ ಕೇತನಂ ನಿತೇತನಂ ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತಾಹ "ಅಪರಿಮಿತಮ್" ಇತಿ | ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಖ್ಯಂ ಶ್ರೀರೂಪಪ್ರಕೃತ್ಯಾಖ್ಯ- ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಗೂಢಂ ಗೂಢಮಿತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಕಥನಂ "ಗೂಹಿತಮ್" ಇತಿ | "ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಏವಂ ಸತ್ಯಾದಿಪದೋಲ್ಲಂಘನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾದಲ್ಯಾಕ್ಷರತ್ವಾಚ್ಚ ವಾಚಾದಿರಭೇದ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | "ಪ್ರಮಾಣವಿದುದುಂ ಚ" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಪದೇನೈಕತ್ರ ಬಾಧಃ | ಅನ್ಯತ್ರಾಭೇದ ಇತಿ ವಿರಮ್ಯವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಸಂಗಶ್ಚ | "ಲೋಕಸ್ಥಿತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶಾಕರಾಜಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸ್ವಾಧೀನಚತುರಂಗಸ್ಥಸ್ಥಿತಿತ್ವಂ ರಾಜ್ಞೋ ಮಹಿಮದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | "ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಕಾಶಿ" ಇತಿ ವದತಾ ಸೂತ್ರಗಾಡಿದಪದೇನ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಶಂ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ || "ಅನ್ಯಥಾಸುಮಿತೌ ಚ ಜ್ಞೇತೃವಿಯೋಗಾತ್" ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರಾನ್ಯಾಯಮಭಿಸಂಧಿಃ | ಅನ್ಯಥಾಸುಮಿತೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯುಪಾರ್ಜವನಪ್ರರೂಪಾಸುಮಿತೌ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಯಾಂ ಚ ಜಾಗಾತಿತಿ ಜ್ಞೋ ಜೀವಃ | ತಸ್ಯ ಶಕ್ತಿವಿಯೋಗಾತ್ ಶರೀರದ್ರವೇಶವೇ ಏವ ಸ್ವತಃ ಕಲ್ಪನಾವಾತ್ | ಭಾವಂ ಚಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ವತಃ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಶರೀರದ್ರವೇಶವೈಯ- ರ್ಥಮಿತ್ಯುಭಯಾರ್ಥಾಪಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ಘಟತೇ ಇತಿ || "ಪುನರಾಶಂಕೋದಯಾತ್" ಇತಿ ವದತಾ "ಯಥಾ ವ್ಯಾಕಾಶಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ವ್ಯಾಕ್ ಭಗವತೋಽನುಪವೇಶಃ ಕಥಿತಃ | ಸ ಮಾಸ್ತು | ಜೀವಾನುಪ್ರವಿಷ್ಟಮೇವ ಶರೀರಂ ಪ್ರವರ್ತತಾಮಿತಿ ಪುನರಾಶಂಕೋದಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | "ವಿದ್ಯತೇ ಚ ತೇ ಜೀವ" ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಕಾಲಂ ಹಿತಾಕರಣಮಹಿತಕರಣಂ ಚೇತ್ಯಸ್ಯ ಸುಪೇನ ಜೀವಾಮಿತಿ ಯದ್ವಿತ್ತಂ ತ್ವಾಕರಣಂ ಮದ್ಯ ಏವ ಮರಣಾತ್ | ಭುಂಜಾನಸ್ಯ ಯದ್ವಚ್ಛಯಾ ಸ್ವಜಿಹ್ವಾದಯೇನಾದಿಕಂ ಯದಹಿತಂ ತಸ್ಯ ಕರಣಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | "ಇಂಗಯತ್ಯಂಗಮಂಗಾನಿ" ಇತ್ಯತ್ರ ಕೃತ್ರಿಮಪ್ರತಿಮಾಯಾ ವಿಕ್ರೇತವಯವಚಲನಮಾತ್ರೇ ಅವ್ಯಕ್ತೀತಿ ತದಂಗಮೇವೇಂಗಯತಿ | ನರ್ತನವಿತೇಷಾದೌ ಸರ್ವಾಂಗಚಾಲನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತೇ ಅಂಗಾನೀಂಗಯತೀತಿ ಸಂಬಂಧಃ | "ಅನ್ಯಂ ರೂಪಾದಿರೋಣ" ಇತ್ಯತ್ರ ಗೋಭಿರ್ಭುಕ್ತತ್ವಣಾದಿರೂಪಮನ್ಯಂ ತದುದರೇ ತಿಷ್ಠತಿ | ತ್ವಾನ್ಯಸ್ಯ ರಸಂ "ವ್ಯಾಢಃ ಸರ್ವಶರೀರಗು" ಇತಿ ಮೇಷಾತ್ ನಾಡೀಸ್ಥಿತೋ ವ್ಯಾಢಃ ಅಧೋಗಾಭಾಗೇ ಅನಯತಿ | ಏವಂ ನಾರೀಭಿರ್ಭುಕ್ತಮನ್ಯಂ ತದುದರೇ ತಿಷ್ಠತಿ | ತಸ್ಯ ಚ ರಸಂ ಊರ್ಧ್ವಗಾಡೀದ್ವಾರಾ ತಾಸಾಂ ಸ್ತನದ್ವಯೇ ಪ್ರವೇಶ- ಯತಿ | ಗವಾಂ ನಾರೀಣಾಂ ಚಾಂತರಸ್ಥಾಂತತ್ವಾನ್ಯ ತತ್ತ್ವತ್ವತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ಕಾರ್ಯೋಪಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಾನು ಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಕೃಷೀವಲಾಸಾಂ ಯೋದ್ವ್ಯಾಣಾಂ ರಾಜ್ಞಾಂ ವೇಶಜಾಂ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಕಾರ್ಯವಿಚ್ಛೇದ- ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | "ತತ್ತ್ವಾ ಆನುಪಲಬ್ಧಿಬಾಧಿತತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ತತ್ತ್ವಾ ಈಶ್ವರಾಧಿಕರ್ಮತೀರನುಪಲಬ್ಧಿ- ಕ್ತಾಪಿ ಕೇನಾಪಿ ಈಶ್ವರಾನ್ಯಾನುಪಲಂಭಸ್ತದ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ತು ಶ್ರುತೇರೇವಾನುಪಲಂಭಃ | "ತಚ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್" ಇತ್ಯತ್ರಾಭಿಮಾನೈಧಿಕರಣೇ ಇತಿ ಶೇಷಃ | "ಅವಿಚಾರಿತರಮಗೇಯಾಂ ವಿದ್ಯಾ" ಇತ್ಯತ್ರಾವಿಚಾರಿತೇ ಸತಿ ರಮಣೀಯಾ, ವಿಚಾರಿತೇ ಸತಿ ಅಂತರೋಽಭಿಪ್ರೇತಮಪ್ರಮೇಯಘಟಿತತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೇಶ್ವರವಾದೇಽಪಿ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪಸ್ಯ ಕಃ ಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯತೋಽಪೀದಮುದಿತಮ್ | "ಯದ್ವಿ ಯುಕ್ತಾ" ಇತಿ ಈಶ್ವರಾನ್ಯ- ಘಟಿತಘಟಿತಶ್ಚೇತೋರರಭೇದವೇ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್ | ಅನೀಶಸ್ಯ ತು ಜೀವ್ಯೇಶ್ವರವಿವಯವಾಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮಾತ್ ಸ್ವವಿನಾಶೇ ವ್ಯಾಪ್ತೇ ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಪಮೇವ ರಕ್ತಿಕುಮಭ್ಯಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಜೀವ್ಯ ತದನ್ವಂಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | "ಯೋಽಸೌ ವಿದುದ್ಧ" ಇತ್ಯತ್ರಾಖ್ಯಾತ್ಮಮಪತ್ತೇ ಯೌಗಜದ್ವೇನ ಶಬ್ದಮಾನೇ ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾದಿರುದ್ಯ- ವಿರೋಧವಾನ್ "ಅಕೋರಗೇಯಾಘಟಿತೋ ಮಹೀಯಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರವಿರುದ್ಧಃ | ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ

ಉದರ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯ. 'ಅಗ್ನಿಬಲಾನ್' ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ನಿಬಲೀನಿವ' ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವೂ ಇದೆ.

ಮನು: ಮನನಯೋಗೈ: "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ" "ನಾಹಂ ವಿದಾಮ್ಯಹಮಸ್ಮಿ ಮುನಯ: ಸುರೇಶಾ:" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರಮನು: ಮನನಯೋಗೈ: ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ವಾಕ್ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗೈ: "ಸಂತ್ಯಕ್ತೃತಾ ಅಪಿ ನೈವಾತ್ರ ಶಂಕಾ" | "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರವಾಕ್ ವಕ್ತುಮಯೋಗೈ: | ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ಇಂದ್ರ: "ಆರ್ಥ ಆದ್ಯಚ್" ಇಂದ್ರವಾನ್ | ಕೃಷ್ಣರಾಮಾದ್ಯಮತಾರೇಷು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಾರದಾದೀನಾಮುಭಿದಾದನರ್ದರ್ಶನಾತ್ | "ಮತ್ತ: ಪರತರಂ ನಾಸ್ತತ್" "ನ ದೈವಂ ಕೇಶವಾತ್ರರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರನಂದ್ರ: ನ ವಿದ್ಯತೇ ಇಂದ್ರೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ವಿಗ್ರಹ: | ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾತ್ "ನಾಹಂ ಕಂಚಿದುಪಾಶ್ರಿತ:" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯೋಜನಾ | "ನ ಹಿ ರಶ್ಮಿ ಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನ ಯಥಾ ಶಬ್ದೋ ವತ್ತಿ | ತದೈವ ಸೋಂಕೀಕಾರ್ಯ: || ಸತು ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ವಿರೋಧಿ ಶಂಕನೀಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | "ಸರ್ವೋಪೇತಾ ಚ" ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವವಿಷಯೀಣ್ಯ: ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಾಮಾನಾಶ್ಚ ಸರ್ವಾ: ಶಕ್ತಿಸ್ತುಷ್ಣಾಭಿ: ಶಕ್ತಿಭಿರುಪೇತೇತ್ಯರ್ಥ: | "ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸ್ವೀಲಿಂಗದ್ರಯೋಗ:" ಇತ್ಯತ್ರ "ಆತ್ಮಾ ಹಿ" ಇತಿ ಪ್ರಾಗಾಕ್ಯನ: ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ | ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವೋಪೇತ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಸ್ವೀಲಿಂಗಪದಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ "ಸರ್ವೋಪೇತಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಾತ್ "ಯದಪಸ್ವಿದೇಥಾಂ ತ್ರೇಥಾ ಸಹಸ್ರಂ ವಿತದ್ಧರಯೇಥಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿ: ಸ್ವಪ್ನಂ ಜೀವಾನಾಂ ತ್ವವಿದ್ಯಮಾಹ - "ಹೇ ಇಂದ್ರಾವಿದ್ಯೋ ಉಭಾ ಉಭೌ ಯುವಾಂ ಜಿಗೃಭು: ಸರ್ವಾನುರಾಣಿ ಜಿತವಂತಾಮಭೂತಾಮ್" | ನ ಪರಾಜಯೇಥೇ ಕದಾಪಿ ಪರಾಜಯಂ ನಾವೃಥ: | ವಿನೋದೇನಯೋರ್ಯುರ್ವಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಕತರಶ್ಚ ಕಶ್ಚನ ನ ಪರಾಜಿಗೃ ಪರಾಜಯಂ ನಾಪ | ಹೇ ವಿಷ್ಣೋ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ತ್ವಂ ಚೇತುಭೌ ಅಪಸ್ವಿದೇಥಾಂ ದೃಷ್ಟೈ ಸಹ ಸ್ಪರ್ಧಾಮಕೃಷ್ಣಾಥಾಂ ಇತಿ ಯತ್ರಾತ್ ತೇನ ದೃಷ್ಟೈ: ಸಹ ಸ್ಪರ್ಧಾಕರಣೇನ ಸ್ಪರ್ಧಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತದ್ವಲೀನೇತ್ಯರ್ಥ: | ಸಹಸ್ರಮನಂತಾನಂತಜೀವಾನ್ ವಿಶೇಷೇಣ ವಿವಿಧತಯಾ ವಿರುದ್ಧತಯಾ ಚೇತಿ ತ್ರೇಥಾ ಐರಯೇಥಾಂ ಪ್ರೇರೇಕಾಮನುರ್ವಾಥಾಮ್ | ಉತ್ತಮಜೀವೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ಪರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಚೇತಿ ತ್ರೇಥಾ ಐರಯೇಥಾಮ್ | ಅಧಮೇಷು ಪುನ: ಪುನ: ವಿರೋಧಮೇವ ಐರಯೇಥಾಮ್ | ಮಧ್ಯಮಜೀವೇಷು ದೃತ್ಯವಧಾದಿ ಸಮಯೇ ಹರೇಷ್ಟೋತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ವಧಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ತೇಷಾಂ ಶಿವದತ್ತಸಂಪದ್ವರ್ಗನೇ ಸತಿ ಜರಾಸಂಧಾದಿಯುದ್ಧೇಷು ಕದಾಚಿಲ್ಲಿಲಯಾ ಯುವಯೋ: ಪಲಾಯನೇ ಚ ಸತಿ ಪರದಾತ್ಮಕಾಂ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಚೇತಿ ತ್ರೇಥಾ ಐರಯೇಥಾಮ್ | ಯದ್ವಾ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಪರಾದನ್ವೈರವದ್ಧದೃಷ್ಟೈ: ಸಹ ಯುವಯೋ: ತತ್ಕೃತಜಗದುಪದ್ರವದರ್ಶನೇನ ಪ್ರಥಮಂ ಸಹಿಷ್ಣುತ್ವರೂಪದ್ವರ್ಗವಾಚಾಯತ | ನತು ತದೈವ ತ್ವಧೋಽಪಿ ಕೃತ ಇತಿ ಯತ್ರಾತ್ ತ್ರೇವೋಪದ್ರುತಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ವರದಾಯಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಾದೀನಾಮವದ್ಧತದ್ವಧೇ ಸಮರ್ಥಯೋ: ಸರ್ವೋತ್ತಮಯೋರ್ಯುರ್ವಯೋ: ಪೃಥಿವ್ಯಾದೌ ಅಮಾರೇ ಸತಿ ಸಹಾವತಾರಾದೌ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ ಬುದ್ಧಿಮೈರಯೇಥಾಮ್ | ದೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಅಮೇರ್ಣೇ ಸ್ವಸ್ಥಿ ಸ್ವಭಕ್ತೇಷು ಪಾಂಡವಾದಿಮ ಚ ಪುನ: ಪುನರ್ವಿರೋಧಕರಣಾಯ ಮತಿಮೈರಯೇಥಾಮ್ | ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನಾಂ ತು ಪ್ರಾಕ್ ದೃತ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಪರಾಜಯೇ ಚ ಸತಿ ತೈ: ಸಹ ಸಪ್ತೇನ ವರದಾಯಕಶಿವಾದೀನಾಮುತ್ಪರ್ಜಬುದ್ಧಿ ಪುನಸ್ಪರೇ ವೋಪದ್ರುತಾನಾಂ ತವ ಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಸತಿ ತೇಷ್ವಪಕರ್ಷಬುದ್ಧಿಂ ಯುಷ್ಮದುತ್ಪರ್ಜೇ ಬುದ್ಧಿಂ ಚೇತಿ ವಿವಿಧಮೈರಯೇಥಾಮಿತಿ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತೇ: ಸರ್ವೋತ್ಪರ್ಜರ್ಥ: ಕಥಂ ನ ಶ್ಲೋಕೈ: ಇತಿ ಸರ್ವಮವದಾತಮ್ || ತಸ್ಮಾದ್ರುರದ್ರೇ ಗತೇ ಪರಿಜಿಹೀರ್ಷತಾ ಅನುಕೂಲಾಂ ಸ್ವಯೋಗೈಗತಿಂ ಮುಕ್ತಿಂ ಪ್ರೇಕ್ಷನಾ ಚ ಪರೇಸ್ವತ್ರ ನಿರ್ಣಾ-ಯಕೇಷೂತ್ರದೇಶೋಪಾಸನೇಷು ಶ್ರದ್ಧಾವತಾ ಭಾವ್ಯಮ್ | ಆತ: ಪೂರ್ಣಮತಿನಾ ಯತಿನಾ ನಿರೂಪಿತ ವಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ | ಇತಿ ಫಲೋಪನ್ಯಾಸ: |

ವಾದಿರಾಜೇನ ರಚಿತಾ ಮಾಲೇಯಂ ವಿಮಲಾ ಸದಾ |

- ಸದಯೇ ಕ್ಷದಯೇ ಧಾರ್ಯಾ ಪರಿಣಾ ಭವವೈರಿಣಾ ||

ವೇದವ್ಯಾಸ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಶುಭಸಮುದ್ರಕರಂ ಭಜತಾಂ ಮುದೇ
ಪ್ರಿಯಮೃಗಾಜನತಾಽಖಿಲದೇವತಮ್^೧ |
ವರಯತೇ ಸ್ಥಿರಭೂತಿಮಹೋ ಮುಹು-
ರ್ವಿಭಜತೇ ಭಜತೇಽತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ^೨ || ೧೩ ||

ಅಖಿಲವನ್ನೂ ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾಜನ ಧರಿಸುವುದನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುವ, ತಮ್ಮ ಅಂಗದಿಂದ ಅದನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡುವುದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮೆಚ್ಚದ, ಸೇವಿಸುವ ಶುಕ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕೇಂದು ಶುಭಕರವಾದ ಮುದ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗಳುಳ್ಳ, ಉತ್ತಮಯತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಭಜಿಸಬೇಕು (ವೇದವ್ಯಾಸಪಕ್ಷ).

ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಯಾದವರ (ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿ) ನಲಿವಿಗೋಸ್ಕರ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಮೃತಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿದವನೂ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಂದಿತನೂ, ಪ್ರಿಯನೂ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ, ಭಸ್ಮಧಾರಿಯಾದ ಶಿವನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಋಗ್ವೇದದ ಮಾತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಬೇರೆಯಾದವನೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು; ಆಶ್ಚರ್ಯ ! (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ಶುಭ-ಸ-ಮುದ್ರಕರಂ ಭಜತಾಂ ಮುದೇ ಪ್ರಿಯ-ಮೃಗ-ಅಜನತಾ ಅಖಿಲದಾ ಇವ ತಂ ವರಯತೇ: ಸ್ಥಿರಭೂತಿಂ ಅಹೋ ಮುಹು: ವಿಭಜತೇ ಭಜತೇ ಅತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ'

೧. ಕಥೆಯಂತ್ಯಮುಂ ಪರಶುಭಾಸಮಾನಗೋಹತಮರ್ತ್ಯದೇವತಮಸಂ ಮುಹುರ್ಮುಹು: |

ಜಗತಾಂ ಹಿತಂ ಹರಿಮಿವಾಪರಂ ಹರಿಂ ಗುರುಶಕ್ತಿತಾಪಸವರಾನ್ವಯೋದ್ಧವಮ್ || -ಸು.ವಿ. (೮/೧೮)

೨. ಶುಭಸಮುದ್ರಕರಂ ದ್ವಾರಕಾಯಾಂ ಪರಿತಃ ಅಮೃತಸಮುದ್ರಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಖಿಲೋ ಅಖಿಲಪ್ತಃ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಂ ದದಾತೀತ್ಯಖಿಲದಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೇವ | ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ನ ಮುಂಚತೀ ತಥಾ ಪ್ರಿಯಮೃಗಾಜನತಾಽಪಿ ನ ಮುಂಚತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ ಅಪ್ರೀತಿದಾ ಋಶಿ 'ನ ತೇ ವಿಶ್ವೋ ಜಾಯಮಾನಃ' 'ವಿಶ್ವೋನು ಕಂ ವೀರ್ಯೋಣಿ ಪ್ರವೋಚಮ್' 'ಅಸ್ಮ ದೇವಸ್ತ ಮೀಳ್ತುಪೋ ವಯಾ ವಿಶ್ವೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಋಗ್ವೇದವಾಗೀತ್ಯರ್ಥಃ | ವರಯತೇ ವ್ಯಕೋತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಆಜೌ ಸರ್ವದೇವತಾಜಯೇ ಸತೀದೃತವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಅವಕಾರೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. "ಚರ್ಮ ಚೈವ ಮಾನಃ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧೦/೫೩) ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ವೇದವ್ಯಾಸಃ ಸದಾ ಕೃಷ್ಣಾಜನಧಾರೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ 'ಶುಭ-ಸಮುದ್ರ-ಕರಂ ಭಜತಾಂ ಮುದೇ ಪ್ರಿಯಂ ಋಷಿ-ಆಜಿ-ನತ-ಅಖಿಲದೇವತಂ ವರಯತೇ' ಸ್ಥಿರ-ಭೂತಿ-ಮಹಃ ಮುಹುಃ ವಿಭಜತೇ ಭಜತೇ ಆತ್ಮರುಚಿಪ್ರದಾ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯ.

೩. 'ವರಯತೇ' ಎಂಬುದು ವೇದವ್ಯಾಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾದರೆ, 'ವರಯತೇ' ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

೪. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ರೂಪ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆ ವಿಹಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನರಹಿತವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲಾರರು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಅದು ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾಗಲು ಅದು ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತದಂತಿರುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಇದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಧರಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (ಯಜ್ಞೋಪವೀತ)ವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಚಿಂತನೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಚೀನವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಳಿಕ ಅದರ ಸುತ್ತಲಿನ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಮೃತಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿದ ವಿಶಿಷ್ಟಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ.

೬. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ರುದ್ರದೇವರು ತಮ್ಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು ಎಂಬ ಋಗ್ವೇದದ ಮಾತು ಅವರು ಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು; ಎಂಬುದು ಹರಿಹರರ ಅಭೇದವಾದಿಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ.

ಉಡುಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭಜಕಭಾವಿವಿರಿಂಚಕೃತೇ ಪ್ರಿಯ-
ಪ್ರಣಯಪಾಶವೃತ್ತಸ್ವಮಥೇಷ್ಯಸಿ^೧ ।

೧. ಸ್ಥಿರಭೂತಿಂ ಶಿವಂ ಮುಹುರ್ವಿಭಜತೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದ್ವಿನ್ಯಂ ಕರೋತ್ಯಹೋ । 'ವಿದೇ ಹಿ ರುದೋ ರುದ್ರಿಯಂ ಮಹಿತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ರುದ್ರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದ್ವಿನ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಹೃದಯೇ ಕೃತಸಜ್ಜನೋದಯೇ ಸುವಿಶಾಲೇ ನಿಮಲೇ ಮನೋಹರೇ ।
ಉಭಯಂ ವಹತಿ ತ್ರಯೀಮಯಂ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮುತ್ತಮಮ್ ॥ - ಸು.ವಿ(೭/೩.೨)

೩. ಚಕಾರ ಲಾವಣೋದಕಂ ಜನಾರ್ದನೋಽಮೃತೋಪಮಮ್ । - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೭/೧೧೪)

೪. ದ್ವಾರಾವತೀಂ ಸಕಲಭಾಗ್ಯವತೀಮುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಗೋಪಾಲಬಾಲಲನಾಕರಪೂಜನಂ ಚ ।
ವಾರ್ಧಿಂ ವಧೂಗೃಹಮತೀತ್ಯ ಸ ಮಧ್ವನಾಥೋ ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ತದ್ರಜತಪೀತಪುರಂ ಗರೀಯಃ ॥

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೯)

ತದವನಿಂ ಶಿವರೂಪ್ಯಮಿತೋಽಬ್ಧಗಃ

ಕುಮತಿನಾಮತಿನಾಶನದಂಡದೃತ್ ॥ ೧೪ ॥

ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಪ್ರಿಯಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನೇ, ಪಾಶವನ್ನು ಹಿಡಿದವನೇ, ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸುವ ದಂಡವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಹಸ್ತದಿಂದ ಧರಿಸಿದವನೇ! ಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗಾಗಿ ನೀನು ದ್ವಾರವತಿಯಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಉಡುಪಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವಿ (ಉಡುಪಿಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಅತ್ಯಂತ ಲಾವಣ್ಯರೂಪದವನೇ! ^೧ಕಂಸ ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯವರಿಂದ ಆರಿಯಲಾಗದವನೇ! ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತಹ ದಂಡನೆ ಮಾಡುವವನೇ! ನೀನು ಈಗ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರತಾಯಿಯಾಗಿರುವ ನೀನು ಭಜನೆ ಮಾಡುವ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮರಿಗಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಭಕ್ತಜನರ ಪ್ರೀತಿಯ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಆ ಭಕ್ತರು ನೆಲೆಸಿರುವ ಭೂಮಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ.: ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉಡುಪಿಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಯಾದವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪದ^೨ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣ ಪರವಾಗಿ ಅವನು ಅವನು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ ಹಿಡಿದವನು, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರಿಗೆ ಅತಿಶಯನಾಶವುಂಟುಮಾಡುವ ದಂಡ ಹಿಡಿದವನು, ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗಾಗಿ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅವರ ಅವತಾರಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಉಡುಪಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಮರುದ್ರೂಪೇ ಗುರೌ ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ಹರಿದ್ವಾರವತೀ ಪುರಾತ್ |

ನಾವಾ ಸೇವಾತುರಂ ದ್ರಷ್ಟುಣಾಮೋ ದಾಮೋದರಃ ಪ್ರಭುಃ |

ಆದಾಯಾಯಾಸಹೃತ್ ಸ್ನಾನಾಂತಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಮತಮ್ ॥ -ಸರಸ್ವಾಕೀವಿಲಾಸ (೭/೧೮,೧೯)

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರಸ್ತದ್ವಿಷ್ಣುಯುಧದರ್ಶನೇನಾಸ್ಥಾಕಂ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಮಭೂದಿತಿ ದೇವಾಣಾಂ ಮನೋರಥ-ಪೂರ್ತಿರ್ಚಾರ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇತರಾಸಾದ್ಯಕಂಸಾದಿಶಿಕ್ಷಣೇ ಸತಿ ತ್ವಮಪ್ಯೇಕೋ ಮನುಷ್ಯ ಇತಿ ಅಜ್ಞಾನಂ ವಿವೇಕವತಾಮ್ ಪ್ರಾಶ್ನತೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತದವನಿಂ ತ್ವಂ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಶಿವರೂಪಂ ಶಿವರೂಪ್ಯಾಖ್ಯಂ ಗ್ರಾಮಮ್ | ತದ್ವತ್ಪಾಶಾಯಾಂ ಶಿವಶಿಲ್ಪಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ | ವಿಷ್ಣುಃ ಗುರುಃ | ರೂಪ್ಯಪೀಠಪುರಾಧಿವಾಸಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಮಹಿಮಾ ವರ್ತತಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶಿವರೂಪ್ಯನಾಮಾ ಶಿವವಲ್ಲತತ್ಪ್ರಭುತ್ವಭಾವಾಯಾಮ್ | -ಸಮುದ್ರವಿಜಯ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೨/೧೦)

೩. ಯಾದವಕೃಷ್ಣನ ಪರವಾಗಿ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತಿಶಯಲಾವಣ್ಯದ ರೂಪ ಉಳ್ಳವನು, ಕೃಷ್ಣ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದ ಅವನು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ದಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನು; ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಾಯಿಯಾದ ಅವನು ಭಕ್ತರಾದ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮ ಪಾಯುದೇವರಿಗಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಕ್ತಜನರ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅವರ ನೆಲೆಯಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನದಲ್ಲೂ ಅವತರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. 'ಭಜಕ-ಭಾವಿ-ವಿರಿಂಚ-ಕೃತೇ ಪ್ರಿಯಪ್ರಣಯ-ಪಾಶವೃತಃ ತ್ವಂ ಅಥ-ವಿಷ್ಣು ತದವನಿಂ ಶಿವರೂಪಂ - ಇತಃ ಅಬ್ಧಿಗಃ - ಕುಮತಿನಾಂ - ಅತಿನಾಶನದಂಡಧೃತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಡುಪಿಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಭಜಕಭಾವಿವಿರಿಂಚಕೃತೇ ಪ್ರಿಯಪ್ರಣಯಪಾಶವೃತಃ ತ್ವಂ ಅಥ ವಿಷ್ಣು ತದವನಿಂ ಶಿವರೂಪೀ ಅಮಿತಃ ಅಬ್ಧಿಗಃ ಕುಮತಿನಾ ಅಮತಿನಾಶನದಂಡಧೃತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಪಾಯುಸ್ಪತಿ ಹಾಗೂ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಶಿವರೂಪ ಎಂದರೆ ಉಡುಪಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂತರಾವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರತಿ ದಿನಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಆಗುವುದೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೆ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಮತ್ಸ್ಯರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭುವನವಾಸ್ಯನಿಶಂ ಮನುಸಂಸ್ತುತೋ

ವಿಧಿವಿರೋಧಿವಿನಾಶಕೃದನ್ವಹಮ್ |

ಅನಿಮಿಷಪ್ರಭುರಾಗಮಹರ್ಷದೋ

ನಿಜವತೋ ಜವತೋಭಿತಸಾಗರಃ || ೧೫ ||

ಸದಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ವೈವಸ್ವತಮನುವಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ, ವೇದಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ

೧. ಭೂತ್ವಾ ಕ್ಷೇತೇ ವಿಶುದ್ಧೇ ದ್ವಿಜಗಣಿಲಯೇ ರೂಪ್ಯಪೀತಾಭಿಧಾನೇ | - ವಾಯುಸ್ಪತಿ (೩೯)

ಅಂಶೇನ ವಾಯುರವತೀರ್ಯ ಸ ರೂಪ್ಯಪೀತೇ | - ಸು.ವಿ.(೨/೨೪)

೨. ಬ್ರಹ್ಮಕೋ ದಿನೇ ದಿನೇ ಪ್ರೇಮಮೇವಾಪತಾರಂ ಕರಿಷ್ಯಸೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಚತುರಾನನಾಯ ಚತುರಃ ಪುರಾಽಽಽ ಗಮಾನ್ ಪ್ರದದಾವನಾವನಿಮಿಷೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಭುಃ | - ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)

ವಿನಿಹತ್ಯ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಂ ಪುರಾತನಂ ವಪುಷೋದ್ವತಂ ಹಯಮುಖೇನ ಸದ್ರಿಪುಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)

೪. ವಿಧೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಿರೋಧಿನಃ ತನ್ನಿಖಿಸ್ತವೇದಾಪಹಾರಿದೈತ್ಯಸ್ತವಿಗಾರಕೃತ್ ಆಗಮಾನಾಂ ವೇದಾನಾಂ ಹರ್ಷದಃ | ದೈತ್ಯಾಪಹೃತಾನ್ ವೇದಾನಾನೀಯ ಪುನಃ ಪ್ರಚಾರಕರಣೇನ ತೇಜಾಂ ಹರ್ಷದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ತ್ವರಯಾ ಇತ್ಯದತೋ ಗಮನೇ ಸತಿ ಸ್ವಕಾಂತ್ಯಾ ಸಮುದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಶೋಭಾಂ ಜನಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಮೂಲಕ ಹರ್ಷನೀಡುವ ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಳಯಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಶೋಭಿಸೇಡುವ, ಮೀನುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾದ, ಮತ್ಸ್ಯರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವವನಾಗಲಿ (ಮತ್ಸ್ಯಪಕ್ಷ).

ಸದಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಸದಾ ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ, ವಿಹಿತವಾದ ರಾಜಸೂಯಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ, ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಹರ್ಷಪ್ರದನಾದ, ಪುನಃ ಮರಳುತ್ತ ತನ್ನ ಗಮನದ ವೇಗದಿಂದ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಶೋಭಿ ನೀಡುವ, ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವವನಾಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮತ್ಸ್ಯರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿಂದ ೨೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ದರಾಮಾರಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಭುವನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಲ ಎಂದೂ ಮನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೈವಸ್ವತಮನು ಎಂದೂ ವಿಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೂ ಅನಿಮಿಷ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ಸ್ಯ ಎಂದೂ ಆಗಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೇದ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭುವನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಕ ಎಂದೂ ಮನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರ ಎಂದೂ ವಿಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ರಾಜಸೂಯಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಎಂದೂ 'ಅನಿಮಿಷ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೇವತೆ ಎಂದೂ, ಆಗಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಗಮನ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಕೂರ್ಮರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭುಜಗದಿಕ್ಕರಿಭಾರಜಶೋಕಹೃತ್^೪

ಸುರಮನೋರಥಪೂರಣಕಾರಣ: |

೧. 'ಭುವನಂ ಚಾಂಬುಲೋಕೇಷು' ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ |

- ವ್ಯಾ.

ಜೀವನಂ ಭುವನಂ ವನಮ್ |

- ಅಮರಕೋಶ.

೨. 'ಅನಿಮಿಸಶ್ವಾಸಿಮೇಷೌ ದ್ವಾವೇತೌ ಸುರಮತ್ಸ್ಯಯೋಃ' ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅಮರೇಂದ್ರವೈರಿಭುಜದಂಡಮಂಡಲಪ್ರತಿಕರ್ಷಪುಷ್ಕರಪತದ್ರೋದ್ವೃತಿ: |

ವಿದಧೇ ವರಾಹವಪುಷಾ ಮುನೋರ್ಮಿಮತ್ಸ್ಯ ತಿಸಿಂಧುಕಚ್ಚಪತಯಾಽಪರಕ್ಷೀಣಾ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೫)

ವೀಚಿಮದ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಕೇ ಸಮುದ್ರೇ ಕೂರ್ಮತಯಾ | ಗರ್ಭೀಭಾವಜನನವೃದ್ಧಿಪರಿಣಾಮಾಪಕ್ಷಯವಿನಾಶಾಬ್ಧೋರ್ಮಿಮತ್ಸ್ಯಸೃತಿಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಕಚ್ಚೃ ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ಪಾತಿ | - ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

ಕೂರ್ಮಸ್ಯ ರೂಪಕ ಮಂದರಧಾರಿನಾ ಲೋಕವಿಧಾರಕ ದೇವವರೇಣ | - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೬/೨)

ಸುರದಿತಿಜಸುಬಲವಿಲುಲಿತಮಂದರಧರ ವರಕೂರ್ಮ ಹೇ ಭವ ಮಮ ಶರಣಮ್ | - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೯/೬)

೪. ಭೂಭಾರಹರಣಾರ್ಥಮವೇರ್ಣ್ಯಾಪೋಘಚಕ್ರಗದಾದ್ರಾಯುಧವತಃ ಬಹುವಾರಂ ಬಹುತರಜರಾಸಂಧ-ಸೇನಾಸಂಹಾರಂ ಕೃತವತಃ ಬಾಲ್ಯೇಽಪಿ ಗಿರ್ಯುಧಧರಣಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶತ್ರುಭಯಾದಿಹಾಗಮನಂ ನೇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೧ ಸ್ವಮತವಾರಿನಿರ್ಧೇರ್ಮಥನೇ ಪಟು-

ಗಿರಿಧರೋಽರಿಧರೋಽಯಮಿಹಾಗತಃ ||೧೬||

ಆದಿಶೇಷನಿಗೂ ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಭೂಮಿ, ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶೋಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ದೇವತೆಗಳ ಆಮೃತಪಾನದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕಾರಣನಾದ, ತನಗೆ ಸಮೃತವಾದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ ಮಥನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ, ಮಂದರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಈ ಕೂರ್ಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಈ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದವನಾದನು (ಕೂರ್ಮಪಕ್ಷ).

ಶೇಷನಿಗೂ ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಭೂಭಾರಭೂತರಾದ ದೈತ್ಯರ ಸಂಹಾರದ ಮೂಲಕ ಶೋಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ದೇವತೆಗಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕಾರಣವಾದ ಚಕ್ರಾದಿ ಆಯುಧಸಮೂಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ತನಗೆ ಸಮೃತರಲ್ಲದ ದೈತ್ಯರೂಪದ ಸಮುದ್ರದ ಮಥನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ, ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿರುವನು. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೂರ್ಮರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿ-ಶೇಷನಿಗೂ, ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಆ ಭಾರ ಹೊರುವ ಶೋಕ ಪರಿಹಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಕೂರ್ಮರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೧. ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞೇನ ಗಿರೀರ್ಧಾರಣಾಭಾವೇ ಮಥನಾಸಂಭವಾತ್ ಕೂರ್ಮ ವಿವ ಮಥನೇ ನಿರ್ಮಥನೇ ಪಟುರಿತ್ಯಾಶಯಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆಯಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಇಹ ದ್ವಾರವತ್ಸಾಮಾಗತಃ ಭೂಭಾರಹರಣಾರ್ಥಮವೇರ್ಣಾಸ್ತಾಮೋಘಚಕ್ರಗದಾದ್ವಾ-ಯುಧವತಃ ಬಹುವಾರಂ ಬಹುತರಜರಾಸಂಧಸೇನಾಸಂಹಾರಂ ಕೃತವತಃ ಬಾಲ್ಯೇಽಪಿ ಗಿರ್ಯುದ್ಧರಣಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶತ್ರುಭಯಾಧಿಹಾಗಮನಂ ನೇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಬಹುಭಾರವಶಾಪ್ತಲೇ ನಿಮಜ್ಜತಾಂ ಶೇಷದಿಗ್ಗಜಾಹೀನಾಮ್ ಆಧಾರತಯಾ ವಾಯುಕೂರ್ಮೇ ಅಂತರ್ಯಾವಿ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಅಥಾತಿಭಾರಾದವಿಶತಃ ಸುಕಾಂಚೇನೋ ಗಿರಿಃ ಸ ಪಾತಾಲಮಥ ತ್ವಮೇವ |

ತಂ ಕಚ್ಚಪಾತ್ಮಾ ತ್ವಭರಃ ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ಪೃನನ್ಯಧಾರ್ಯಂ ಪುರುಲೀಲಯ್ಯವ ||

ಸು.ವಿ(೧೦/೧೧)

ಸುರಾಸುರಾಣಾಮುದಧಿಂ ವಿಮಥ್ಯತಾಂ ದಧಾರ ಪ್ರಜ್ಞೇನ ಗಿರಿಂ ಸ ಮಂದರಮ್ |

ವರಪ್ರದಾನಾದಪರೈರಧಾರ್ಯಂ ಪರಸ್ಯ ಕೂರ್ಮೋ ಬೃಹದಂಡವೋಢಾ ||

ಸು.ವಿ.(೩/೪೪)

ಬಿಭೃತ್ಯಂಡಂ ಹರಿಃ ಕೂರ್ಮಸ್ತ್ವಂಡೇ ಚಾಪ್ತದಕಂ ಮಹತ್ |

ಉದಕೇ ಕೂರ್ಮರೂಪಸ್ಯ ವಾಯುಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ||

ವಾಯೋಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತೃ ಶೇಷಪ್ತು ಪೃಥಿವೀಮಿಮಾಮ್ |

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಭೂಭಾರಭೂತವಾದ ದೈತ್ಯವೃಂದವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆದಿರೇಷನಿಗೂ, ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಭಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

ವರಾಹರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ವಪ್ರಶಗೋ ರಿಪುಭೀಷಣಚೇಷ್ಟಿತೋ

ವರವರಾಹತಯಾ ದವಕೃದ್ವಿಷಾಮ್ |

ಮಖಸಹಾಯಕೃತಿರ್ಧರಯಾಽರ್ಚಿತಃ

ಕಮಲಯಾಽಮಲಯಾಽಯಮಹೋ ವೃತಃ || ೧೭ ||

ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ತನ್ನ ಶತ್ರುವಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವರಾಹರೂಪದಿಂದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿದ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆನ್ನಿಸಿದ ಕುಶಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ, ಭೂದೇವಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿತನಾದ, ಈ ವರಾಹರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರ್ಮಲಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿರುವನು. ಅದ್ಭುತ ! (ವರಾಹಪಕ್ಷ).

ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಗೋವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಹುಲಿ, ಕಾಡುಕೋಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರವೆನ್ನಿಸುವ ನಡತೆಯ, ದೈತ್ಯರಿಗಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ವರಗಳಿಂದ ಯಾದವರನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ, ರಾಜಸೂಯಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ, ಯೋಗ್ಯರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಒದಗಿಸಿದಂತಹ, ಭೂದೇವಿಯಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮಿತೆಯಿಂದ ವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿರುವನು. ಆಶ್ಚರ್ಯ ! (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವರಾಹರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

ಬಿಭರ್ತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ||

- ವೈಭವೇ (ಬೃಹದ್ವಾಕ್ಯ)

ಸ ವಿಪ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ವಾಯುರಂಡೋದಕೇ ಸ್ಥಿತಃ |

ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ಧಾರಿತೋಽನಂತಧಾರಕಃ || ಇತಿ ಪ್ರಭಂಜನೇ |

- (ಬೃಹದ್ವಾಕ್ಯ)

೧. ಚಾತಃ ಕಂಪವಧಾರ್ಥಾಯ ಭೂಭಾರೋತ್ಕಾರಣಾಯ ಚ |

ಕೌರವಾಣಾಂ ವಿನಾಶಾಯ ದೈತ್ಯಾಣಾಂ ನಿಧನಾಯ ಚ ||

ಪಾಂಡವಾಣಾಂ ಹಿತಾರ್ಥಾಯ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾಯ ಚ |

ಗೃಹಾಣಾಪ್ಯಗಂ ಮಯಾ ದತ್ತಂ ದೇವಶ್ಚಾ ಸಹಿತೋ ಹರೇ || - ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಂತ್ರ.

- ಜಯಂತೀನಿರ್ಗಾಯ

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಶಾನಾಂ ಯಾದವಾಣಾಂ ರುದ್ರಾದಿವರೋಽಕಿಂಚಿತ್ತರ ಇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. 'ವರವರಾಹತಯಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವರಾಹಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ವರವರ-ಅಹತ-ಯಾವರ-ಕೃತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

ನರಸಿಂಹರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೧ ಅರಿಹಿರಣ್ಯಕಸಂಕ್ಷಯಕಾರಕಂ

ನರಮೃಗಾಧಿಪಮದ್ಭುತಚೇಷ್ಟಿತಮ್ |

೨ ಅಘಕೃದಿಂದ್ರಕೃತಾರ್ಚನತೋಷಿತಂ

ಭಜ ಮನೋ ಽಜಮನೋಹರವಿಕ್ರಮಮ್ || ೧೮ ||

ಶತ್ರುವಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿಗೆ ಅಳಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯದ, ವೃತ್ತಹತ್ಯಾ-ರೂಪವಾದ ಪಾಪವೆಸಗಿದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನರಸಿಂಹರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಭಜಿಸು (ನರಸಿಂಹಪಕ್ಷ).

ಶತ್ರುಗಳ ಹಿರಣ್ಯಾದಿರೂಪ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ, ಅದ್ಭುತವಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿದ, ಅಪರಾಧವೆಸಗಿದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ಮನ್ಮಥನಿಗೂ ಮನೋಹರವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಸೇವಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನರಸಿಂಹರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ನರಸಿಂಹ ಏಷ ವಿದದಾರ ದಾರುಣಂ ಪ್ರತಿಘೋದಯೇ ನವಿರಚಕ್ರತೇಜಸಾ |

ಸ್ವರಿಪುಂ ಕ್ಷಣೇನ ಸರಸಃ ಸ್ಪುರತ್ತನುಂ ಪೃಥುಸ್ತತ್ತ್ವಮಿಪ್ಪಜನಭೀತಿಭಂಜನಃ ||

-ಸು.ವಿ.(೮/೧೬)

ನರಸಿಂಹಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಶ್ಚ |

-ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

೨. ಅರೀಣಾಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ದುರ್ಯೋಧನಾದೀನಾಂ ಹಿರಣ್ಯಮೇವ ಸುವರ್ಣಮೇವ ಹಿರಣ್ಯಕಂ ತಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಯಕಾರಕಂ ದುರ್ಯೋಧನಾದೀನಾಂ ಸಂಪದ್ವಿನಾಶಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಘಕೃತ್ ವೃತ್ತಹತ್ಯಾರೂಪಪಾಪಕೃತ್ ಇಂದ್ರಸ್ತೇನ ಕೃತಂ ಅರ್ಚನಂ ಭಜನಂ ತೇನ ತೋಷಿತಂ ವೃತ್ತಹತ್ಯಾ ದೋಷಪರಿಹಾರಾಯ ಇಂದ್ರೇಣ ನೃಸಿಂಹಾರ್ಚನಂ ಕೃತಮಿತಿ ಪುರಾಣೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಸ್ವರಣಾತ್ ತು ನೃಸಿಂಹಸ್ಯ ಶಕ್ತೋ ಮುಕ್ತೋ ಬೃಹದ್ವಿಧಾತ್ |

ಹಿರಣ್ಯಕಪ್ಪತಾಶ್ವಾಸಿ ತಥೈವಾಪ್ಸರನಾಂ ಗಣಾಃ || -ಇತಿ ಭಾಗವತಾತ್ರಯೋದ್ಭುತ ಭವಭಂಜನವಚನಮ್

೪. ಅಜಃ ಶಂಭೌ ವಿಷ್ಣುಧಾತ್ರೋಃ ಕಾಮೇ ಭಾಗೇ ರಘೋಃ ಸುತೇ ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ

-ವ್ಯಾ.

೫. ವೃತ್ತಹತ್ಯಾದೋಷಪರಿಹಾರಾಯ ಇಂದ್ರೇಣ ನೃಸಿಂಹಾರ್ಚನಂ ಕೃತಮಿತಿ ಪುರಾಣೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಅಜಮನೋಹರವಿಕ್ರಮಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಜ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನರಸಿಂಹ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ವಾಮನರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ
ಬಲಹೃದಾರ್ತಿಹರೋಽನುಜನಿ: ಪ್ರಭು-
ಬಲಿಪರಾಜಯಕೃಜ್ಜಯಕೃತ್ ಸತಾಮ್ |
ಅವನಿಜಾತಪಲಾಶಸುಂದರದೃಕ್^೧
ಭುವನಪಾವನಪಾದಸರೋರುಹ: || ೧೯ ||

ಬಲನಾಮಕ ಅಸುರನನ್ನು ಸದೆಬಡಿದ, ಇಂದ್ರನ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ಇಂದ್ರನಿಗೆ, ತಮ್ಮನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಪರಾಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ, ಪಲಾಶದ ದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಲೋಕಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದತೊಳೆದ ನೀರಿನಿಂದ ಪಾವನಗೊಳಿಸಿದ ಪಾದಕಮಲದ, ವಾಮನರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವನು (ವಾಮನಪಕ್ಷ).

ಬಲರಾಮನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ಅವನಿಗೆ ಅನುಜನಾದ, ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಕಂಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಾಭವವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ಸಜ್ಜನರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಜಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದಂಡಿಸಿದ, ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ, ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ, ಭುವನಪಾವನವಾದ ಪಾದಕಮಲದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವನು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಮನರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ಬಲ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲ ಎಂಬ ಅಸುರನೆಂದು, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮ ಎಂದೂ, 'ಬಲಿಪರಾಭವಕೃತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದೂ 'ಅವನಿಜಾತಪಲಾಶಸುಂದರದೃಕ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿ ವಟುರೂಪದಲ್ಲಿ

೧. ಅಪಿ ವಾಮನೋ ಲಲಿತಬಾಲ್ಯವಾಸಯಂ ಪ್ರತಿಭಾಬಲೇನ ಕೃತದೃತ್ಯಕೌತುಕಃ |

ಉಪಧೇರಧಃಕೃತಬಲೀಂದ್ರಶಾತ್ರವಃ ಸ್ವಜನಾಯ ಕೇವಲಮದಾತ್ ಪರಂ ಪದಮ್ || -ಸು.ವಿ.(೮/೧೭)

ವಾಮನರೂಪಕೋಽಪಿ ಅಧಃಕೃತಬಲಿನಾಮಕಾಸುರಃ ಸ್ವಜನಾಯ ಇಂದ್ರಾಯ ಪದಮದಾತ್ || -ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

೨. ಶಾಖಾರೂಪಾದ್ಧಂಡಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭೂಮಿಜಾತಸ್ಯ ಪಲಾಶದಂಡಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತೋ ಧಾರ್ಯತ್ವಾದವನಿಜಾತೇ-ತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಭುವನಾನಿ ಲೋಕಾನ್ ಸ್ವಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಮನೋದಕೇನ ಪಾವಯತೀತಿ ಭುವನಪಾವನಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಪಲಾಶದಂಡವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದಂಡಿಸಿದ್ದ ಎಂದೂ, 'ಭುವನಪಾವನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲೋಕಪಾವನ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭುವನವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೩. ತಲೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಾದಗಳ ಬಳಿ ಕುಳಿತ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಭುವನಪಾವನಪಾದಸರೋರುಹಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಪರಶುರಾಮರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಯುಧಿ ಸಹಸ್ರಕರೋರ್ಜಿತಬಾಣಹೃ-

ತರಶುರರ್ಜುನಸತ್ಕಿತ್ತಿದಾಯಕಃ |

ಕುಭರಸಂಹರಣೋಗ್ರರಣಾಗ್ರಣೇ-

ದ್ವಿಜಭವೋಽಜಭವೋನ್ನತಿದಾಯಕಃ || ೨೦ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೈಗಳ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ತುಂಡರಿಸಿದ ಪರಶುರಾಮನು, ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಿನಾಶವನ್ನು

೧. ಶಿರೋದೇಶೇ ಸ್ಥಿತದುರ್ಯೋಧನಂ ತೃಕ್ಷ್ಣಾ ಪಾದಯೋಃ ಸಮೀಪೇ ಸ್ಥಿತತ್ವೇಣಾರ್ಜುನಸ್ಯ ರಕ್ಷಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಥಯಂತ್ಯಮುಂ ಪರಶುಭಾಸಮಾನಗೋಹತಮರ್ತ್ಯದೇವತಮಸಂ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ |

ಜಗತಾಂ ಹಿತಂ ಹರಿಮಿವಾಪರಂ ಹರಿಂ ಗುರುಶಕ್ತತಾಪವರಾನ್ತಯೋದ್ರವಮ್ || - ಸು.ವಿ. (೮/೧೮)

ಅಮುಂ ಮಹಾಶಕ್ತೇಸ್ತಾಪಸವರಸ್ಯ ಭೃಗೋರಸ್ತಯೋದ್ರವಂ ಶ್ರೀರಾಮಂ ಕಥಯಂತಿ | ತ್ರಿಲೋಕಗುರೋಃ ಶಕ್ತತಾಪಸವರಸ್ಯ ಚ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಂ ಹರಿಮಿವ ಅರ್ಕಮಿವ | ಪರಶುರೇವ ಭಾಸಮಾನರಶ್ಮಿರಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯದೇವಾ ರಾಜಾನ್ ವಿವ ತಮಃ | ಪರಾಃ ಶುಭಾಶ್ವಾಸಮಾನಾಶ್ಚ ಗಾವೋ ವಾಚಃ | ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ತಮಸ್ತಜ್ಞಾನಮ್ || - ಸು.ವಿ. (೮/೧೮) (ಭಾ.ಪ್ರ.)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಆಚಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಭವೇತ್ಯಜಭವಃ ಶಿವಃ ಸ್ತೋತ್ರದಾಯಕಃ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಯಾಂ ಶ್ವಪ್ನಪ್ರದಃ |

ಶ್ವಾಮಾರಾಧ್ಯ ತಥಾ ಶಂಭೋ ಗ್ರಹೇಷ್ವಾಮಿ ವರಂ ಸದಾ |

ದ್ವಾಪರಾದೌ ಯುಗೇ ಭೂತ್ವಾ ಕಲಯಾ ಮಾನುಷಾದಿಮ್ ||

ಸ್ವಾಮೈಃ ಕಲ್ಪಿತೈಶ್ಚಂ ಚ ಜನಾನ್ ಮದ್ವಿಮುಖಾನ್ ಕುರು |

ಮಾಂ ಚ ಗೋಪಯ ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ಸೃಷ್ಟೀರೇಷೋತ್ತರಾಧರಾ || - ಪದ್ಮಪುರಾಣ (೭೧/೧೦೬, ೧೦೭)

ಅಜಭವಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಯೋಃ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾ ನತಯಃ ಸ್ವಚರಣನಮಸ್ಕಾರಾಃ ತಾಸಾಂ ಪ್ರದಾಯಕಃ ದೇವೇ-
ಗರ್ಭಮಾರಭ್ಯ ಅವತಾರಸ್ಯ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಾತ್ಮಮದರ್ಶನೇನ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಯೋಃ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಮಸ್ಕಾರೇಣೈವ ಕಾಲೋ ಗತ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. "ಶಿವಾವಿಲಕ್ಷಣವದಾತಾ" ಇತಿ ಪರಶುರಾಮಗಾಮಸು ಪಾಠಾತ್ |

ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ ಉತ್ತರಖಂಡ - (೭೧/೨೧೦)

೫. ಭಾಣಾನ್ ಭಿತ್ತಾ ಅಂತೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ ಕೃತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಉಂಟುಮಾಡಿದ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಿನಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ; ಶತ್ರುವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ; ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದ (ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷ).

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೈಗಳ ಬಾಣಾಸುರನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯಂತೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯನೀಡಿದ, ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶತ್ರುಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಿವನಿಗೆ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ತನ್ನ ಚರಣಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಿದ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಶುರಾಮರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಸಹಸ್ರಕರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಣಾಸುರ ಎಂದೂ, ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನುಜ ಅರ್ಜುನ ಎಂದೂ, ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಜಭವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀರಾಮರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಅಹಿಮಕಾಂತಿಮತಃ ಕಲಯಾ ಕುಲಂ

ವೃತನುತಾಧಿಕಭೂಷಿತಮಂಜಸಾ |

ಅಭಯಮನ್ಯದಶಾಸ್ತೃಸುಖಿಂಡನಃ

ಕ್ಷಿತಿಮತಾತಿಮತಾಪಭಿದಾಕೃತಿಃ || ೨೧ ||

ಉಷ್ಣಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನ ವಂಶವನ್ನು ತನ್ನ ಅವತಾರದಿಂದ ಆತೀತಿಯವಾಗಿ ಭೂಷಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ, ಶತ್ರುವಾದ ದಶಶಿರ ರಾವಣನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭೂಮಿಜೆಯಾದ ಜಾನಕಿಯ ಆತೀತಿಯವಾದ ಮಹಾತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು

೧. ತ್ರಿದಶಕೃತ್ವಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಃ ಸಹ ಕೃತಸಂಗರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನಾಭ್ಯುದಯೇ ಹೇತುರಿತ್ಯೋಕ್ತಾಭ್ಯುದಯಶ್ಚಾತ್ರ ಕ್ಷಿತಿಪದೇನ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಾನ್ವ ಪೊನರುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಭಕ್ತತ್ವಾದಪರಾಧಿನಮುಖ ತಮದತ್ತಾ ನೃತ್ಯವ್ಯಾಜೇನ ಶಿರಸಿ ಕೃತ್ವಪಾದಲಾಂಛನೈಃ ಕಾಲಿಯನಾಗಂ ಗರುಡಭಯರಹಿತಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ 'ಅಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನು (ರಾಮಪಕ್ಷ).

೧. ಕರುಣಾಕರಃ ಸ ವಸುದೇವಮೋದದೋ ಭಗವಾನ್ ಪುರಾಹಿತಕರಾನ್ತಯೇಽಭವತ್ |
ಜತವಾನ್ ದಿಶೋ ದಶರಥೋಽಗ್ರಸಂಪದೋ ಜನಕೋ ಬಭೂವ ಭುವಿ ಯಸ್ಯ ವೈರಿಹಾ ||
ಭುಜಗೇಶ್ವರೋಽಪಿ ಭುವನೇಶ್ವರಶ್ರಿಯಃ ಸಮಜನ್ಯಧಾರಿದರಜನ್ಯ ಭುವ್ಯಭೂತ್ |
ತಮಮುಷ್ಯ ಕಾಂತಿವಿಚೇಂದ್ರಮಗ್ರಜಂ ರಮಣೀಯಮಾಹುರಿಹ ರಾಮನಾಮಕಮ್ ||
ಜನಕೇನ ಸೋಽಥ ವಿರಹಾಸಹಿಷ್ಣುನಾ ಮುಹುರೀಕ್ಷಿತೋ ವನಮನೀಯತ ಪ್ರಭುಃ |
ಚಕಿತೇನ ದುಷ್ಪಜನತಸ್ತಪ್ಸಿಸ್ತನಾ ತತ ಆಸುರೀಂ ನಿಶಿಚರೀಂ ಜಘಾಪ ಸಃ ||
ಮುನಿಸಪ್ತತಂತುಕೃತವೈರಬಂಧನಂ ಕಟುಕೇಶ್ವರಿಪ್ಪಪದಮುಖ್ಯದುರ್ಜನಮ್ |
ಕ್ಷಪಯಂತಮುದ್ಯತುಬಾಹುಮಾಹವೇ ತಮಥಾಭ್ಯನಂದದಮರಾದಿಸದ್ಗಣಃ ||
ಸ ವನೇ ವಿಹಸ್ವರಗುಣಸ್ವರದ್ವಿಜೇ ಸ್ಫುರಿತೇ ಚರನ್ ಸಕಲಗೋಕುಲಶ್ರಿಯಃ |
ಇತಕಾಮತಾಪಸರಸಾರ್ದ್ರಧೀಗಿರಃ ಪ್ರತಿಲಾಲಯನ್ನರಮುಷ್ಯಷ ಸುಂದರೀ ||
ಸಹಜಾನೃತಃ ಸಕಲಮಿತ್ರಸಂಯುತೋ ಮಧುರಾಂ ಪುರೀಂ ಜನಕವಲ್ಲಭಾಂ ಗತಃ |
ಪ್ರವಿಶನ್ನಿಮಾಂ ಸ ಜಗದೇಕಸುಂದರೋ ನರನಾರ್ಯುದಾರನಯನೋತ್ಪನ್ನೋ ಭವತ್ ||
ಅಥ ಖಂಡಿತೇಶ್ವರಧನುಃ ಸ ಲೀಲಯಾ ಕ್ಷುತೋಗ್ರಸೇನಸ್ಯವಪುತ್ರಪೌರುಷಃ |
ಸಮುವಾಸ್ಯ ವಿಪ್ರಗುರುಮಚ್ಛುಭಗುರುಃ ಸ್ವಜನಾನಮೋದಯದಮೇಯತೇಜಸಾ ||
ಕಮಲಾಮಯಂ ಕಮಲಪತ್ರಲೋಚನಾಂ ಭುವಮಾಗತಾಂ ನೃಪಸುತಾಂ ಗೃಹೀತವಾನ್ |
ನಿಜಲೀಲಯಾ ವಿಜಿತರಾಜಶಾತ್ವಣೋ ಮುದಮಾಪದಾಪ್ಯ ಪುರಮಬ್ಧಿರ್ದುರ್ಗಮಮ್ ||
ಸ ಜಗಾಮ ಮಾತೃಜನತುಷ್ಠಯೇ ಕಲಿ ತ್ವರಿತೋ (೨) ವನಂ ವಿದಧದೀಪ್ತಿತಂ ಸತಾಮ್ |
ಸಹ ಭಾರ್ಯಯಾಽಪಿ ಶುಭಯಾ ಮಹಾಜಯಧ್ವಜಲಕ್ಷಣಾಗ್ನಿಸುಪ್ತದಾ ವಿನಾಽಮುದಾ ||
ಸಮುತ್ಕೇತಪರ್ವತಪುರೋಗದುರ್ಗಮಃ ವಿರದೂಷಣಾದಿಸುಜನದ್ವಿಜೋ ಬಹೂನ್ |
ಸ ನಿಹತ್ಯ ವಿಶ್ವಭಯದಂ ಸುದುಸಃಪಂ ನರಕಂ ಮಹಾತಮ ಉಪಾಸಯತ್ಯಮಾತ್ ||
ರುಚಿಶ್ರುಮಾಪರಚಿತ್ತಾಗ್ನಿತೇಜಸಾ ಶ್ರಿಯಯಾ ಶ್ರಿಯೋ ಭುವನಮಾಗ್ನಯಾ ಸಮಮ್ |
ಬೃಶಮಾಕುಲೀಕೃತಮದಪ್ರಮಾದವತ್ಪುರಜಾರಿಣಾತಪ್ತದವಾಪ ಧಾಮ ಸಃ ||
ಹರಿತಾಮಧೀಶನರದೇವಮಂಡಲಂ ದಶಕಂ ವಿಜತ್ಯ ಪರಭೀಷಣಂ ಮುಹುಃ |
ಸ್ಫುರಿತಾಮಿಹ ಶ್ರಿಯತಮಾಂ ನಿಜಶ್ರಿಯಂ ಭಗವಾನುಪ್ಪಕ್ಷಿತ ಹರಂತಮಶ್ರಿಯಮ್ ||
ಅಭಿವಂದಿತಃ ಪವನನಂದನಾದಿಭಿಃ ಸ ಕದಾಚಿದಿದ್ರಸುತವರ್ಧಕೋ ಗಮಾ |
ನಿಜರಾಜ್ಯಮಾತ್ಮದಯಿತಾಯ ದತ್ತವಾನ್ ಹರಿಸೂನವೇ ಹತವಿಪಕ್ಷಮುಕ್ತಮಮ್ ||
ಮುದಮಾಪ್ಯ ತತ್ರ ದಯಿತೋರುಚಾರ್ತಯಾ ಮಧುಹಾ ಮರುತುತಮುಖಪ್ರವೃತ್ತಯಾ |
ಹರಿತಿಗ್ವಿಚಿತ್ರಲಸಿತೋಽಬ್ಧಿಮದ್ಯಗಂ ಪ್ರಯಯೌ ಸ ಪುಣ್ಯಜನಸೇವಿತಂ ಪುರಮ್ ||
ಪೃಥುಕುಂಭಕರ್ಣಗಜರಾಜಮುದ್ಯಂತಂ ಸಸಹೋದರಂ ಸವಿಬುಧೇಂದ್ರಶಾತ್ವಮಮ್ |
ಧರಣೀಭರಂ ಪೃಥುಲಚಕ್ರಮಕ್ಷಿಣೋನ್ನಿಹಿತೇಪುಚಕ್ರಕೃತವಿಕ್ರಮಃ ಪ್ರಭುಃ ||
ಅಥ ಭಾರ್ಯಯಾ ಹುತವಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಯಾ ಸಹಿತಃ ಸಹೋದರಪುರಪರೈರಪಿ |
ಅಯಮಾಪ್ಯ ಧಾಮ ಚಿರವಿಪ್ಲವಸತಾಂ ನಿಜಮೂಲರೂಪಪರಮೈಕ್ಯಮೇಯಿವಾನ್ ||-ಸು.ವಿ.(೮/೧೯-೩೪)
ಸವಸೂನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಮೋದದಃ ಪೂರ್ವಮಹಿತಕರಾನ್ತಯೇಽಭವತ್ ಶ್ರೀರಾಮಃ | ಯಸ್ಯ ಜನಕೋ
ದಶರಥಃ | ಸ ಹಿತಕರಾನ್ತಯೇಽಭವತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ | ಯಸ್ಯ ರಥೋ ದಶ ದಿಶೋ ಜತವಾನ್ | ಅಗ್ನ್ಯಾಣಾಂ
ಸಂಪದಾಂ ಜನಕೋ ಬಭೂವ ||
-ಸು.ವಿ.(೮/೧೯)(ಭಾ.ಪ್ರ.)
ಅಥ ಶಂಖಚಕ್ರಜನ್ಯ ಭರತತಪ್ತಪ್ಪತ್ನೇನ ಅರೀಣಾಂ ಭಯಜನ್ಯ ಚ | ತಮಮುಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಗ್ರಜಂ
ಶ್ರೀರಾಮಮಾಹುಃ | ಅಮುಷ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚ |
-ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.-೮/೨೦)
ತಪ್ಸಿಸ್ತನಾ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೇಣ ವನಮನೀಯತ | ಜನಕೇನ ಮುಹುರಾದೃತಃ | ಜನಕೇನಾನೀಯತ | ದುಷ್ಪಜನೋ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕ್ಷಿತಿ ಸುತನಾದ ನರಕಾಸುರನಿಗೆ ಅತಿಶಯ ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶಿರಶ್ಚೇದಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ; ಶತ್ರುಗಳ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಯುಧವಾದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಪಾಶಮಾಡಿದ; ಹೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಹಿಂಸೆಪಡಿಸಿ ಕಾಳೀಯಸರ್ಪವನ್ನು ತೇಡೋಹೀನವನ್ನಾಗಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ, ಹಾಗೂ ಅವನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಯರಹಿತನನ್ನಾಗಿಸಿದ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅಹಿಮಕಾಂತಿಮತಃ ಕುಲಂ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅಹಿಂ-ಅಕಾಂತಿಂ-ಅತಃ' ಎಂದೂ, ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯ-ದಶಾಸ್ಕ-ಸುಖಿಂಡನಃ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯ-ದಶಾ-ಅಸಿ-ಅಸು-ಖಿಂಡನಃ' ಎಂದೂ, ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷಿತಿ-ಸುತಾ-ಅತಿ-ಸುತಾಪ-ಭಿತ್-ಅಕೃತಿಃ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷಿತಿ ಸುತ-ಅತಿ ಸುತಾಪ-ಭಿದಾ- ಕೃತಿಃ' ಎಂದೂ ಅನ್ವಯ.

೩. 'ಕ್ಷಿತಿ ಸುತಾತಿ ಸುತಾಪ ಭಿದಾ ಕೃತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಸುತೆಯಾದ ಸೀತೆಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸುತಾಪಗಳನ್ನು ಲೋಕಮೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತ ಅವುಗಳಿಂದ ರಾಮನು ದುಃಖೀ ಎಂಬ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

೪. 'ಕ್ಷಿತಿ ಸುತಾತಿ ಸುತಾಪ ಭಿದಾ ಕೃತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವರ ಭಾರ ಹಾಗೂ ಅನಂಗತ್ವರೂಪ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಹ ಇದೆ.

೫. ಗರುಡನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ರಮಣಕದ್ವೀಪವನ್ನು ತೊರೆದು ಸೌಭರಿಮುನಿಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ಗರುಡನಿಗೆ ಅಗಮ್ಯವೆನಿಸಿದ್ದ ಯಮುನೆಯ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳೀಯಸರ್ಪವು ನೆಲೆಸಿದ್ದಿತು; ಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೇ ಅವನ ತಲೆಯ

ಮಾರೀಚಾದಿ: ಕಂಠಶ್ಚ | ನಿಶಿಚೇರಂ ತಾಟಕಂ ಪೂತನಾಂ ಚ |

-ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.೮/೨೧)

೧. ಯದ್ವಾ ಕ್ಷಿತಿ ಸುತಾರ್ಥಂ ಸೀತಾರ್ಥಂ ಯೇ ಅತಿ ಸುತಾಪಾಃ ಲೋಕಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಕೃತಸಂತಾಪಾಃ ತ ಏವ ಸುತಾಪಾಃ ಸುಖಿಕರಾಸ್ತಾಪಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತೈಃ ಸಾಧನೈಃ ಭಿದಾಯಾಃ ರಾಮೋ ದುಃಖೀತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೈಃ ಕೃತಿಃ ಕರಣಂ ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ವಾ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಥವಾ ಕ್ಷಿತಿಶ್ಚ ಸುತಶ್ಚ ತಯೋಃ ಪ್ರದ್ವೀಪದ್ಯುಮ್ನಯೋಃ ಅತಿ ಸುತಾಪೌ ಭಾರದೇಹಾಭಾವನಿಮಿತ್ತೌ ಕ್ಲೇಶೌ ಭೀತೀತಿ ಕ್ಷಿತಿ ಸುತಾತಿ ಸುತಾಪ ಭಿತ್ ಆಕೃತಿಯಸ್ಯ ಸಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಗರುಡಭಯಾದ್ರಮಣಕದ್ವೀಪಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸೌಭರಿಕಾಪಾತ್ ಗರುಡಾಗಮ್ಯಯಮುನಾಪ್ರದಂ ಕಾಲೀಯನಾಗಃ ಸ್ಥಿತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ವಾರ್ತಾ | ಭಕ್ತತ್ವಾದಪರಾಧಿನಮಪಿ ತಮಹತ್ವಾ ನೃತ್ಯವ್ಯಾಜೇನ ಶಿರಸಿ ಕೃತಸ್ತಪಾದಲಾಂಛನೈಃ ಕಾಲೀಯನಾಗಂ ಗರುಡಭಯರಹಿತಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪಾದಲಾಂಛನವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಗರುಡಭಯರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪ-ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೧. ರುಚಿರಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥೋದಯ:

೨. ಶುಕಸುಭಾಷಣತೋಷಣಕಾರಣಃ |

ವಿಮಲಧರ್ಮಶುಭಸ್ಥಿತಿಕ್ಷತ್ರಿತಾ-

ವಯಮಸೌ ಯಮಸೌಹೃದಕೃಷ್ಣಕಾಮ್ || ೨೨ ||

ಭರತವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ರೋಚಕವಾದ ಪುಣ್ಯಕಥಾರೂಪದ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ, ಗಿಳಿಯಂತೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ನುಡಿಯುವುದನ್ನೇ ಸಂತೋಷದ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನರರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಉತ್ತಮರಾಜ್ಯಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ, ಯಮಳರಾದ ನಕುಲಸಹದೇವರಿಗೆ ಸೌಮನಸ್ಯ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು (ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ರೋಚಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಪುಣ್ಯಕಥೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ, ಶುಕಮುನಿಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನೇ ಸಂತೋಷದ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶುಭಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ, ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಮನೊಂದಿಗೆ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿರುವನು (ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಹಾಗೂ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ರುಚಿರಭಾರತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಕಥೆಯಾದ ಗೀತೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನೆಂದೂ, ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನೆಂದೂ; 'ಶುಕ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗಿಳಿ ಎಂದೂ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶುಕಮುನಿ ಎಂದೂ; 'ವಿಮಲಧರ್ಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ

೧. ರುಚಿರಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥಾ ಮಹಾಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥಾ ತಸ್ಯಾ ಉದಯೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಲಕ್ಷಪರಿಮಿತಮಹಾಭಾರತಾ-
ಬ್ರಗಂಥಕೃದಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶುಕಸ್ಯ ಶುಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಸುಭಾಷಣಮೇವ ತೋಷಣಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಇದಾನೀಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಕಥಾಂ ಶ್ರೀಷ್ಠೋಕ್ತಾ ವರ್ಣಯತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಪುತ್ರತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಭವಾಯವಿವೇಚಕಶುಕವಾಕ್ಯೇನ ಶುಷ್ಕನಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಎಂದೂ
ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಶುಭಧರ್ಮಗಳು^೧ ಎಂದೂ,
ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಯಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಮಳರಾದ ನಕುಲಸಹದೇವರೆಂದೂ
ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯಾದ ಯಮ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಈಗಾಗಲೇ ೧೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಸದೇ ಇದ್ದ ಅಪೂರ್ವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗದು
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬುದ್ಧರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭುವಿ ತಥಾಗತ ಏಷ ಯಥಾಽಂಬರಂ

ಸ್ವಧಿತೋ ನವಮಾಕೃತಿರಾತ್ಮನಃ |

ಸಕಲವಿತ್ ಖಿಲಸಂಚಯವಂಚಕಃ

ಸ್ವಮುತಿದೋ ಮತಿದೋಷಹರೋಽಸ್ತು ನಃ || ೨೩ ||

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗಗನದಂತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು; ಆ
ಪರಮಾತ್ಮನ ದಶಾವತಾರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅವತಾರನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ
ತ್ರಿಪುರಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯಸಮೂಹಕ್ಕೆ ವಂಚಕನಾದ, ಅವರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು
ತಾನು ರಚಿಸಿದ ಬೌದ್ಧಾಗಮದ ಮೂಲಕ ನೀಡಿದ ಬುದ್ಧನು^೨ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸುವವನಾಗಲಿ (ಬುದ್ಧಪಕ್ಷ).

ಆಕಾಶದಂತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದವನೂ, ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನೂ,
ತನ್ನ ಮೂಲಮೂರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲದ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೂ,

೧. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸೋಕ್ತಧರ್ಮಮಾಚರಣಾಂ ಯಮಭಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ | ಪ್ರಾಗ್ನುಕೃಪ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಕಥಾಽತ್ರ
ವರ್ಣತೇತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸಿ ವಾಮನೋ ಲಲಿತಬಾಲ್ಯವಾನಯಂ ಪ್ರತಿಭಾಬಲೇನ ಕೃತದೈತ್ಯಕೌತುಕಃ |

ಉಪಧೇರಧಾಕೃತಬಲೀಂದ್ರಶಾತ್ರವಃ ಸ್ವಜನಾಯ ಕೇವಲಮದಾತ್ ಪರಂ ಪದಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೭)

ಬುದ್ಧರೂಪೋ ವಾಮನೋಽಲ್ಪಶರೀರೋ ಭೂತ್ವಾ ಜನಸ್ಯ ಪುತ್ರತಾಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಅಧಾಕೃತಬಲವದಸುರಃ
ಸ್ವಜನಾಯೈವ ಮೋಕ್ಷಮದಾತ್ | - ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

ಮಹಿದಾಸಪೂಜ್ಯಚರಣೋ ದ್ವಿಜಾದಭೂದ್ವಿದಿತಾತ್ ಸ ವಿಷ್ಣುಯಶಸೋಽಮಲಾತ್ಮನಃ |

ಇಹ ಯೋ ದಧೇ ಜಗತಿ ಪಾಪಶಾಂತಯೇ ಒಹುಧಾಮಹೇತಿಮತಿದೀಪ್ತಗೋಸ್ಥಿತಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೩೫)

೩. 'ಸರ್ವಜ್ಞಸುಗತೋ ಬುದ್ಧೋ ಧರ್ಮರಾಜಪ್ರಥಾಗತಃ' ಇತ್ಯಮರಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಖಲಸಂಚಯಕ್ಕೆ ವಂಚಕನೂ, ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮಗೆ ಅಜ್ಞಾನರೂಪದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನಾಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬುದ್ಧರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧರೂಪವನ್ನು ಒಂಭತ್ತನೆಯದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಬಲರಾಮನನ್ನು ದರಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಗಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. 'ತಥಾಗತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಂತೆಯೇ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದವನು ಎಂದೂ, 'ಸ್ವವಿತ್'-ಇತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಎಂದೂ 'ಸ್ವ-ವಿದಿತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು ಎಂದೂ, 'ನವಮಾಕೃತಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ರೂಪ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನವಮಾಕೃತಿ: ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದ ರೂಪ ಎಂದೂ, 'ಸ್ವಮತಿದಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸುಷ್ಪ ಅಮತಿ: ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನ ನೀಡುವವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕಲ್ಪಿರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ವಿತತ ವಿಷ್ಣುಯಶೋಜನನಾಂಜಸಾ

ಕೃತಯುಗೋನ್ನತಿದಾತ್ಯಕರೋರ್ಜಿತಃ |

ದ್ವಿಸುಹೃತ್ಕಲಿಕಾನನದೈನ್ಯಹೇ-

ತ್ವಸಿಧರಾಸಿ ಧರಾಭಯಕಾರಕಃ || ೨೪ ||

ಎಲೈ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನೇ ! ವಿಷ್ಣುಯಶಸ್ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದವನೇ ! ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೃತಯುಗಕ್ಕೆ ಶೈಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವವನೇ ! ಉನ್ನತಿನೀಡುವಂತಹ ಹಸ್ತದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶೋಭನಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಕಲಿ ಎಂಬ ಕಾಡಿನ ದೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೇ ! ನೀನು ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡುವವನಾಗಿರುವಿ (ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷ).

೧. ಸ್ವಹಸ್ತೇನ ಮೇಲ್ಚಾನ್ ಹತ್ವಾ ಕೃತಯುಗಸ್ಯ ಸದ್ವರ್ಮಪ್ರತೀನೇನ ಶೈಷ್ಟ್ಯದಾಯಕೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸತ್ಯಪ್ರವರ್ತಕೋ ದೇವದ್ವಿಜದೀರ್ಘಕೃಧಾಪಹಃ |

ಅನಂತಸ್ವರ್ಗಯಾಗ್ಯಕಹೇಮಪೂರ್ಣಖಿಲದ್ವಿಜ ||

-ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಮಾಸುರೇಮಹತ್ಸನಾಮಸ್ತೋತ್ರ, ಉತ್ತರಖಂಡ (೭೦/೨೪೦, ೨೪೩)

ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೇ ! ವಕ್ರತ್ವಾದಿರೋಷವಿರದ ನೊಗದಂತೆ ಉನ್ನತಿರೂಪದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ಕೈಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ ! ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಖಿನಾದ ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನೇ ! ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ದೈನ್ಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಂದಕ ಎಂಬ ಬಿಡ್ಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೇ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಯನೀಡುವವನಾಗಿರುವಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಲ್ಪಿರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ವಿಷ್ಣುಯಶ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಯಶ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದೂ, 'ಕೃತಯುಗ-ಉನ್ನತಿ-ದಾತೃ-ಕರ-ಊರ್ಜಿತ' ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕೃತ-ಯುಗ-ಉನ್ನತಿ-ದಾತೃ-ಕರ-ಊರ್ಜಿತ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಜ-ಸು-ಹೃತ್-ಕಲಿ-ಕಾನನ-ದೈನ್ಯ-ಹೇತು-ಅಸಿ-ಧರಾ-ಅಸಿ-ಧರಾಭಯ-ಕಾರಕ' ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಜ-ಸುಹೃತ್-ಕಲಿಕಾ-ಆನನ-ದೈನ್ಯಹೇತ್ವಸಿಧರ-ಅಸಿ-ಧರಾಭಯಕಾರಕ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಯ ಸಮಾಪ್ತಿ

ಇತ್ತಂ ಸರಸಲಾಪೈಃ ಸಂಸ್ತುವಂತಃ ಸತಾಂಪತಿಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಹಂ ತತ್ಪದಾಂಭೋಜಮೀಕ್ಷಮಾಣಾ ವಸಂತಿ ತೇ || ೨೫ ||

ಹೀಗೆ ಸರಸೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜನರ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಅವನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಆ ಮುನಿಜನರು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರು.

ದ್ವಾರಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಇಹಾಖಿಲೈಶ್ವರ್ಯಸುಭೋಗವೃದ್ಧೇಃ

ಪರತ್ರ ನಿಶ್ರೇಯಸಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ |

ಮಹಃ ಪರಂ ದ್ವಾರಮವಾಪ್ಯ ಪೃಥ್ವ್ಯಾ-

ಮಸೌ ಪುರೀ ದ್ವಾರವತೀ^೧ ಬಭೂವ || ೨೬ ||

೧. ಯದೃಪಿ ದ್ವಾರಮನ್ಯಾಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಸರ್ವಾಸಾಮಾನ್ಯ ಪುರೀಣಾಂ ದ್ವಾರವತೀತ್ವಂ ತಥಾಽಪ್ಯಕ್ಷರೀತ್ಯಾ ವಿಲಕ್ಷಣದ್ವಾರವತ್ವಾತ್ ಅನಾಧಾರಣ್ಯೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾದನ್ಯಾ ಏವ ದ್ವಾರವತೀಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಮ್ |

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಐಶ್ವರ್ಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಭೋಗಗಳ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಆ ಬಳಿಕ ಮೋಕ್ಷಸುಖದ ಸಿದ್ಧಿಗೆ, ಉತ್ತಮವಾದ ದ್ವಾರವಾದ ತೇಜೋರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಡೆದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ದ್ವಾರವತೀ ಎನ್ನಿಸಿತು.

ಸ್ಥಟಿಕಮಣಿಗಳ ಕವಾಟಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಯತೋಽಭಿತೋಽಚ್ಛಸ್ಥಟಿಕಾವದಾತ-

ಲಸತ್ಕವಾಟಾಂತರಿತಾಽಪಿ ಸೇಯಮ್ |

ಪುರೀ ನೃಣಾಂ ದ್ವಾರವತೀವ ಭಾತಿ

ತತೋಽಪಿ ತಾಂ ದ್ವಾರವತೀಂ ವದಂತಿ || ೨೭ ||

ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸ್ಥಟಿಕದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕವಾಟಗಳ ಒಳಗಿದ್ದರೂ, ಸುತ್ತಲೂ ಕವಾಟಗಳನ್ನು ಹಾಕದಿರುವಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸಹ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ದ್ವಾರವತೀ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

೧. : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಪ್ರಾಕಾರವು ಸ್ಥಟಿಕಮಣಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಒಳಗಿನ ಇಡೀ ನಗರವು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಾರಕೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ ಎನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಅವದಾತ - ಶುಭ್ರ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಹಾಕಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹಾಕದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವ.

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ಕವಾಟಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಯತಃ ಕವಾಟೇ ವಿವೃತೇಽಪಿ ಸೇಯಂ

ಪುರೀ ಕವಾಟಾಂತರಿತೇವ ಭಾತಿ |

ಹರಿನ್ಮಣೇನಾಂ ಪ್ರಭಯಾ ಮಹತ್ಯಾ

ಕಥಂ ನು ಸಾ ದ್ವಾರವತೀತಿ ಮನ್ಯೇ || ೨೮ ||

೧. ಕವಾಟಾನಾಂ ಸ್ವಚ್ಛತೇನ ಬಹಿಃಕೃತವ್ಯಾಪಾರಾಗ್ನಾಂತಚ್ಛಿಷ್ಟೈರ್ಧೃತ್ಯತ್ಯಾದಂತಚ್ಛಿಷ್ಟವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಬಹಿಃಕೃತೈರ್ಧೃತ್ಯ-
ಮಾನತ್ಯಾತ್ ಸದಾ ವಿವೃತದ್ವಾರವತೀವ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಥಟಿಕಕವಾಟಸ್ಯ ವಿವೃತತೇನ ತತ್ಯಾಂತ್ಯಾಭಿಭವಾಭಾವಾತ್ ದ್ವಾರಬಂಧಸ್ಯ ಮರಕತರತ್ನಕಾಂತ್ಯಾಽವೃತತೇನ
ಕವಾಟಾಂತರಿತೇವ ಭಾತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಭ್ರಾಂತಿಮದುತ್ಯಕ್ಷಾಕ್ಷೇಪಾನಾಂ ಸಂಕರಃ | - ವ್ಯಾ.

ಕವಾಟಗಳು ತೆರೆದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಆಪಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಕವಾಟಗಳು ಮುಚ್ಚಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ದ್ವಾರವತಿಯಾಯಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾನು ಯೋಚಿಸುವೆ.

೨. : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದಾಗಲೂ ಆ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ಆಪಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಬಾಗಿಲುಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಾಕಿದಂತೆಯೇ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅದು ದ್ವಾರಾವತೀ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸದು ಎಂದರ್ಥ ; ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ - ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ಗೋಡೆಗಳು ಸ್ಥಿತಿಮಣಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದವಾಗಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಈ ಭಾಗ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ರಾಜಸೂಯಯಾಗದ ಮಯನಿರ್ಮಿತ ಸಭೆಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ^೧.

ರತ್ನಖಚಿತ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳ ದ್ವಾರಕೆ ಯದೀಯರತ್ನಾವೃತಹೈಮವಪ್ರ- ಸಕಾಶಮಭ್ಯೇತ್ಯ ನಿವರ್ತತೇ ಸ್ತು |

೧. ಕವಾಟಿರೋಧಾನೇ ಸತ್ಯಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರವತ್ಸಸ್ಯ ಸದ್ವ್ಯವರ್ಣಗಂ ಕವಾಟೋದ್ಭಾಟನೇ ಸತಿ ಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರಾಘ್ನ ಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರವತ್ಸಸ್ಯ ಸದ್ವ್ಯವರ್ಣಗಂ ಕವಾಟೋದ್ಭಾಟನೇ ಸತಿ ಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರಾಘ್ನ ಸಂಭವ-
ವರ್ಣಗೇನಾತಿಶಯೋಕ್ತಿರಸಿ | ಸರ್ವೇಷ್ಟದಾಯಕತ್ವೀಕೃಷ್ಣಾಧಿಷ್ಠಿತಾ ಸ್ಥಿತಿಶಿಲಾಮಯಚತುಷ್ಪವಾಟವತೀ ಮರಕತ-
ರತ್ನಖಚಿತದ್ವಾರಬಂಧನವತೀ ಚೇತಿ ಪುರೀವರ್ಣಗಮಸಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ಏವಮುತ್ತರತ್ನಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಥಾಪಿತಂ ಸ್ಥಲಮಾಸಾದ್ಯ ಜಲಮಿತ್ಯಭಿಶಂಕಯಾ ||

ಸಮಭ್ಯೇತ್ಯರ್ಪಣಂ ರಾಜಾ ಕೃತವಾನ್ ಬುದ್ಧಿಮೋಹಿತಃ |

ದುರ್ಮನಾ ವಿಮುಖಶ್ಚೈವ ಪರಿಚಿತ್ತಾಮ ತಾಂ ಸಭಾಮ್ ||

ತತಃ ಸ್ಥಲೇ ನಿವಸಿತೋ ದುರ್ಮನಾ ವ್ರೀಡಿತೋ ನೃಪಃ |

ನಿಶ್ಚಸನ್ ವಿಮುಖಶ್ಚಾಪಿ ಪರಿಚಿತ್ತಾಮ ತಾಂ ಸಭಾಮ್ ||

ತತಃ ಸ್ಥಾಪಿತತೋಯಾಂ ವೈ ಸ್ಥಾಪಿತಾಂಬುಜಶೋಭಿತಾಮ್ |

ವಾಟೀಂ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಸ್ಥಲಮಿವ ಸವಾಣಾಃ ಪ್ರಾಪತಜ್ಜಲೇ ||

- ಭಾರತ (ಸಭಾ. ೪೭/೩.-೬)

ಸ್ಥಲೇಽಭ್ಯಗೃಹ್ಣಾನ್ವಸ್ಥಾಂತಂ ಜಲಂ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಸ್ಥಲೇಽವತತ್ |

ಜಲೇ ಚ ಸ್ಥಲವದ್ವಾಂತ್ಯಾ ಮಯಮಾಯಾವಿಮೋಹಿತಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೭೫/೩.೭)

ದ್ವಾರಂ ಸಭಾಯಾ ಹರಿನೀಲರತ್ನಿವೃಥಂ ನ ಚಾನನ್ ಸ ವಿಹಾಯ ಭಿತ್ತಿಮ್ |

ಅಭ್ಯಂತರಾಣಾಂ ದೃಶಿ ನೋ ವಿಘಾತಿನೀಂ ಸಂಸ್ಥಾಪಿತಾಮಾಶು ದೃಢಂ ಚುಚುಂಬೇ ||

ತತ್ಕೇಂದ್ರನೀಲಭುವಿ ರತ್ನಮಯಾನಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪದ್ಮಾನಿ ನೀರಮಸಾಂ ಜಗೃಹೇ ಸ್ವಪಸ್ವಮ್ |

ರತ್ನೋರುದೀಧಿನಿಗೂಢಜಲಂ ಸ್ಥಲಂ ಚ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಪಪಾತ ಸಹಿತೋಽವರಚ್ಚರ್ಜಲೌಘೇ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೧/೨೭೪, ೨೭೬)

ಸಮುದ್ಯತಾಸೀನ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾಶೀನ್

ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ದೀನಾ ಬಹುಶೋಽರಿಸೇನಾ^೧ || ೨೯ ||

ದ್ವಾರಕೆಯ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರಾಕಾರದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ಡಗಿಡಿದು ನಿಂತ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳ ಸಾಲನ್ನು ಕಂಡು ಶತ್ರುಗಳ ಸೇನೆಯು ಬಹಳವಾಗಿ ದೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮರಳಿಬಿಡುವುದು; (ವಪ್ರ - ಪ್ರಾಕಾರ).

ಎ: ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ರತ್ನಖಚಿತ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ಡಗಿಡಿದು ನಿಂತ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳ ಸಾಲನ್ನು ಕಂಡು ಶತ್ರುಗಳ ಸೇನೆಯು ಅದು ತನ್ನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸೇನೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೀತಿಯಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ ಆತ್ಮತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಭಗವಂತನನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವಷ್ಟು ಅಪಾಯಕವರಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಮುಕ್ತಿಯ ಶೋಭೆಯ ದ್ವಾರಕೆ

ಮುಕ್ತಾವಲೀರಾಜಿತಸರ್ವಗೇಹಾ

ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಮೋದಾಶನಸತ್ಸಮೂಹಾ |

ದುಷ್ಟೈರಗಮ್ಯಾ ದಯಿತಾ ಮುರಾರೇ-

ಮುಕ್ತಿಪ್ರಭಾ ದ್ವಾರವತೀ ಪುರೀ ಸಾ^೨ || ೩೦ ||

ದುಷ್ಟರು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾಗದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಕಲ ಗೃಹಗಳು ಮುತ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವವು; ಸದಾ ಮಹದಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವು; ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆ ದ್ವಾರಾವತಿಯು ಮುಕ್ತಿಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಮನೆಗಳು ಮುತ್ತಿನ ಮನೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ; ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಸದಾ ಆನಂದಭರಿತರು; ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರು ತುಂಬಿರುವರು ಹಾಗೂ ಅವರು ಸದಾ ನಿತ್ಯಾನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರು; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಮುಕ್ತರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವೈಕುಂಠದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಭ್ರಾಂತಿಮದಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತುಲ್ಕಯೋಗಿತೋಜ್ವಲತೋವಮಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದುಷ್ಟೈಃ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಚಕ್ರರಹಿತೈರಗಮ್ಯಾ ಗಂಕುಮಯೋಗ್ಯಾ | "ನಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯನ್ಯಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಹರಿವಂಶ(೩/೭೪/೨೫)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸೊಬಗು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿತ್ಯ ನೆಲೆಯಾದ ವೈಕುಂಠದಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

ಸಮುದ್ರವನ್ನು ರತ್ನಾಕರವನ್ನಾಗಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ
 ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಾವೃತವಪ್ರಸಾದ್-
 ಗೃಹಾಂಗನಾಗೋಪುರವಾಪಿಕೌಘಮ್ |
 ಇದಂ ಪುರೀರತ್ನಮವಾಪ್ಯ ನೂನಂ
 ಬಭೂವ ರತ್ನಾಕರಶಬ್ದತೋಽಬ್ಧಿಃ || ೩೧ ||

ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳು, ಭವನಗಳು, ಗೃಹಗಳು, ಅಂಗನೆಯರು, ಗೋಪುರಗಳು, ಬಾವಿಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಗರವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಯಿತು ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ವಿ : ೧. ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರವಾಗಿರುವುದು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಅಸಂಖ್ಯ ರತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಆಕರವಾದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅದರ ಹೆಸರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸ್ವತಃ ಸುಸೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆಯ ವೈಭವವು ಸಮುದ್ರವಿಜಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮುತ್ತಿನ ರಾಶಿಗಳ ದ್ವಾರಕೆ
 ಸಮುದ್ರಮುತ್ತಜ್ಞ ಪುರೀಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ
 ಬಲೇನ ಮುಕ್ತಾವಲಿರಾಶುಗಸ್ಯ |
 ಭವಾಬ್ಧಿಮುಲ್ಲಂಘ್ಯ ಮರುದ್ಬಲಾಪ್ತ-
 ವಿಕುಂಠಮುಕ್ತಾವಲಿವದ್ವಿರೇಜೇ || ೩೨ ||

ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹೊರಬಂದು ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮುತ್ತಿನ ರಾಶಿಗಳು ವಾಯುದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿ, ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುತ್ತರ ಸಾಲುಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದವು.

೧. ಪುರ ವಿವ ಪೂರಿತಮಪೂರಯತ್ ಪುನರ್ನನು ಕೃಷ್ಣ ವಿಷ ಪರಮಾರ್ಥಸಂಖ್ಯಯಾ |
 ಭಗವನ್ನಃ ಪುರಮಿವಾಯುತಂ ಪುರಾ ನಿಜಧಾಮ ತಾಂ ಚ ಜಗೃಹೇ ತದದ್ಭುತಮ್ ||

-ಸು.ವಿ.(೮/೩)

೨. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ |

-ವ್ಯಾ.

ಎ : ೧. ಸಮುದ್ರತೀರದ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುಗಳ ರಾಶಿ ತುಂಬಿದ್ದು ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿನ ಮುಕ್ತರ ಸಮೂಹಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು^೧ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಮುತ್ತುಗಳು ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುವ ಮುಕ್ತಿನಂತಹ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರು ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ರೋಷಕವಾದುದು.

೩. ಮುತ್ತುಗಳು ಬಿಳುಬಣ್ಣದವಾಗಿರುವಂತೆ ಮುಕ್ತರು ಪ್ರಾಕೃತದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾದವರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಆಶುಗ-ಗಾಳಿ; ಮುಕ್ತಾವಲಿ-ಮುಕ್ತಿನ ಪಾಲುಗಳು, ಮುಕ್ತರ ಗುಂಪುಗಳು (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ

ತರುಂ ಮದೀಯಂ ನಯತೂಚ್ಚಮತ್ಸಃ ;

ಪುರೀಂ ನ ನೇತುಂ ಭವತೇ ಸಮರ್ಥಃ ।

ಮರುತ್ವತೇತೀರಿತ ಏವ ನೂನಂ

ಪುರೀಮಿಮಾಂ ರಮ್ಯತಮಾಂ ಚಕಾರ^೨ ॥ ೩.೩ ॥

'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು; ಆದರೆ ನನ್ನ ಉನ್ನತವಾದ ಅಮರಾವತೀಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಯ್ಯಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಉತ್ತರವಾದವನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ಆತ್ಮತೆ ಸೊಗಸಾದ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ.

ಎ : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ತಂದು ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದಕ್ಕೆ ದೇವೇಂದ್ರ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನೇನೋ ಒಯ್ಯಬಹುದು; ಆದರೆ ಅಮರಾವತಿಯಂತಹ ರಮ್ಯಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಒಯ್ಯಲು ಮಾತ್ರ ಅವನು ಸರ್ವಥಾ ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರ' ಎಂದು ನುಡಿಯಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ತಾನು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; (ಮರುತ್ವತಾ- ಇಂದ್ರನಿಂದ).

೨. ದ್ವಾರಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ರಮಣೀಯವಾದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಭಾವ^೩.

೧. "ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಗಮಯತಿ" (ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ ೪/೫/೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ತೇ ಚ ತೇ ಮುಕ್ತಾಸ್ತೇಷಾಮಾ-
ವಲಿವದ್ವಿರೇಜೇ । -ದ್ವಾ.

೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಲಂಕಾರಃ । -ದ್ವಾ.

೩. ಸ್ವರ್ಗಾದಪ್ಯಧಿಕಮನೋಹರಾ ದ್ವಾರವತೀತಿ ಭಾವಃ । - (ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಲಂಕಾರ)

ವೈಕುಂಠದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆ

ಅಧಿಷ್ಠಿತಾಃ ಪೋತಮಮೂಂ ಶ್ರಯಂತೇ

ಸ್ವಕಾರ್ಯಲಾಭಾಯ ವನೇಕಮೂಹಾಃ |

ಸ್ವರೂಪಲಬ್ಧೈ ಹರಿಪಾದಪೋತ-

ಕೃತಾಶ್ರಯಾಃ ಸಿದ್ಧಜನಾಶ್ಚ ದೂರಾತ್ || ೩೪ ||

ದೂರದಿಂದ ನಾವೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬರುವ ವರ್ತಕ ಹಿಂಡುಗಳು ತಮ್ಮ ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಾದಿ ಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು; ಹರಿಪಾದವೆಂಬ ನಾವೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಯೋಗಿಗಳು ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವರು.

ಎ : ೧. ಲೌಕಿಕಜನರಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯು ವ್ಯಾಪಾರಕೇಂದ್ರ; ಆದರೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಚೇತನರಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯು ವೈಕುಂಠಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಾಧನ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪಾರಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಇದು ಆ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. ಏಕೀಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪಾರತ್ರಿಕವಾಗಿಯೂ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಅಪಾರ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಪೋತ - ನಾವೆ.

೪. ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಲಾಭ ಎಂದರೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮಾದಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮಾದಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವೈಕುಂಠಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಮುಕ್ತಲೋಕದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆ

ಇಮಾಮಧಿಶ್ಠಿತ್ಯ ಪುರೀಂ ಪರತ್ರ

ವಿಮುಕ್ತಿಮೇವ ವ್ರತಿನೋ ವ್ರಜಂತಿ |

ಪುರಾಽಪಿ ನಾಕಾಧಿಕಲೋಕಭಾಜಾಂ

ಕಥಂ ಸ ತೇಷಾಂ ಬಹುಮಾನಪಾತ್ರಮ್ || ೩೫ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಯತೀಶ್ವರರು ಮುಂದೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯುವರು; ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅವರಿಗೆ ಆ ಸ್ವರ್ಗವೆಂತು ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದೀತು !

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ಥಳವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ನಿವಾಸಿಗಳು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಬಯಸಲು ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರೆ ಅದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಗುರಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಅಂತಹ ಗುರಿ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಬೇರಾವುದೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ; ನಾಕ - ಸ್ವರ್ಗ.

೨. ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಹೊರತು, ಕೀಳಾದ ಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಕ್ಷೀರಾನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ಗಂಜಿಗೆ ಇಚ್ಛಿಸದಲು ಸಾಧ್ಯವೆ! ಆದರಂತೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಂದ್ರನ ನೆಲೆಯಾದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಉಪೇಂದ್ರರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆತ್ಮತ ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಅಪಾಯಕರವಾದ ಜ್ವರವೊಂದರಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಯತಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ರಚಿಸಿದ ಮಧ್ವಾಷ್ಟಕವನ್ನು ಪಠಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಸೂಚನೆ ಲಭಿಸಿ, ಅದರಂತೆ ಅವರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಆ ಮಧ್ವಾಷ್ಟಕವನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಮೂಲಕ ಜ್ವರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದರು, ಹಾಗೂ ಮುಂದೆ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದರು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (೧/೨೧):

ತತ್ರಾಸೀತ್ ಕೃಷ್ಣನಾಮಾ ಯತಿರಪಿ ಸುಜನಃ ಸುಜ್ವರಗ್ರಸ್ತದೇಹೋ
ಭೂತ್ವಾ ಸ್ವಪ್ನಂ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾಯದಿ ಪಠಸಿ ಕೃತಂ ವಾದಿರಾಜಾಷ್ಟಕಂ ತ್ವಮ್ |
ಶಾಂತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಘ್ನನಂ ಯತಿವರಮುಪಗಮ್ಯೋತ್ತಮಾನ್ ಸ್ವಾಪ್ನಮರ್ಥಂ
ತತ್ಪಾಠಾನ್ಮುಕ್ತರೋಗೋಽಭವದಥ ಸತತಂ ಜೈತ್ರ ಆಸೀತ್ ಸ್ವಯಂ ಚ ||

- ಇಲ್ಲಿಯ 'ವ್ರತಿನಃ' ಎಂಬ ಪದ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಯತೀಶ್ವರ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

೫. 'ವ್ರತಿನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ರತಶೀಲರಾದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು.

ಕಾಶಿಯನ್ನು ನಾಚಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆ
ಗುಣೇನ ಯಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಿಸಂಗತೇನ
ಸ್ವಕೋಟಿಮಾತ್ರೇಣ ವಿನಮ್ರವಕ್ತ್ವಾ |

ಅವದ್ಯಸಂಭಾದನವೈಖರೀಜ್ಞಾ

ಬಭಾರ ಕಾಶೀ ಧನುಷೋಽನುಕಾರಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ತನಗಿಂತ ಕೋಟಪಾಲು ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರವು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ದೋಷವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡದ್ದಾಗಿ ಧನುಸ್ಸಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆದಿದೆ.

ಎ : ೧. ಕಾಶಿಯು ಭರತಖಂಡದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಸದಿಂದಾಗಿ ಪಾಪಪರಿಹಾರಮಾಡುವ, ಮುಕ್ತಿನೀಡುವ ವಿಶೇಷಗುಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ತಮಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಆಗುವ ಮಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಳ್ಳಲು, ಮುಖಬಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದೇ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ಲೋಕನೀತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಧನುಸ್ಸಿನ ತುದಿಗೆ ಬಾಗುವುದೊಂದೇ ದಾರಿ. ಅದರಂತೆ ಮೋಕ್ಷದತ್ತ ಸಾಗುವ ಬಾಣದಂತಿರುವ ದ್ವಾರಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಯು ಸಾಧನ-ಭೂತವಾಗಿರುವ ಧನುಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಗುರಿಮುಟ್ಟುವುದು ಬಾಣವೇ ಹೊರತು ಧನುಸ್ಸಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಮೋಕ್ಷದ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಧನುಸ್ಸು ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆಯಲು ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರ ನೆರವಾಗುವುದು. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧನವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಸಾಧನ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ರೂಪಾಚಲೇ ಕೃತಪದೋಽಪಿ ಗಿರೀಂದ್ರಪುತ್ರೀಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹಫರಮಾನಿತಮಾನೋಽಪಿ |

ಕಾಶೀದುಸೀದದುಣಯೋಃ ಪುರಮಂತರಾಲೇ ಪ್ರೇತಾವೃತಾಮಪಿ ಸತೀಪತಿರಧ್ಯತೀಪ್ತಾ ॥ -ತೀ.ಪ್ರ. (೨/೨೩)

೨. ಶ್ರುತಿಸಂಗತೇನ ಅಕರ್ಣಾಂತಮಾಕೃಷ್ಣೇನ ಕೋಟಮಾತ್ರೇಣ ಚಾವಾಗ್ರಮಾತ್ರೇಣ ಗುಣೇನ ಮೌರ್ವ್ಯಾ ಧನುಷಿ ನಮ್ರೀಭಾವಪ್ರೌಢತ್ವಾತ್ ತದಾಕಾರೇ ಸ್ವೀಕೃತೇ ಸತಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಮಾತ್ಸರ್ಯಲಕ್ಷಣದೋಷ ಅಬ್ಧಾತಿತೋ ಭವತ್ತಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಕ್ಷೇವ ಧನುರಾಕಾರಂ ಬಭೇ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅತ ಏವಾವದ್ಯಸಂಭಾದನವೈಖರೀಜ್ಞೇತುಕ್ರಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಕಾಶ್ಯಾಃ ಕೋಟಗುಣಾಧಿಕಾ ದ್ವಾರಮತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿಶ್ವಂಭರಾಂ ಘನತರಾಮಪಿ ಭೂರಿಯಂತೈರ್ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ಯತ್ಪದಮುಪೇತ್ಯ ಬಲೀಂದ್ರಗೇಹಾತ್ |

ಅದೇ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮತನುರ್ಹರಿರದ್ವಿತೀಯಾ ಸಾ ದ್ವಾರಕೇಶ್ವತಪ್ರಮರ್ಥಕರೀ ಪುರೀ ನಃ ॥ - ತೀ.ಪ್ರ. (೧/೧೦)

ಇಂದ್ರಸಭೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆ
 ಸುಧರ್ಮಪುಂಜಾವನಮೂಲಭೂತ-
 ಮಿಹಾಚ್ಯುತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಕೃತಾಧಿವಾಸಮ್ |
 ಸಭಾಂ ಸುಧರ್ಮಾಂ ಪ್ರದದೌ ಪುರಿವತ್
 ಸ್ಪಸಂಸದತ್ಕುಚ್ಚಸಭಾಭಯೇವ್ || ೩೭ ||

ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕರ್ಮಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕಾರಣಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಸಭೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿರ್ಮಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಅಂಜಕೆಯಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರ ತನ್ನ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ ಸಭೆಯನ್ನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಸೇವಾರೂಪ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಇಂದ್ರ 'ಸುಧರ್ಮಾ' ಎಂಬ ತನ್ನ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ತನ್ನ ಅಮರಾವತಿಯನ್ನು ಸಹ ಮೀರಿಸುವಂತಹ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ ಸಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಹ ನಿರ್ಮಿಸಿದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಮರಾವತಿಯ ಖ್ಯಾತಿಯಂತೆ ಸಭೆಯ ಖ್ಯಾತಿಯು ಸಹ ಮಂಕಾದೀತು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಂದ್ರ ತನ್ನ ಸಭೆಯನ್ನು ಹಾಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಂತಹ ಅಪಖ್ಯಾತಿಯಿಂದ ದೂರಾದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಚಮತ್ಕಾರ ತುಂಬಾ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಕವಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ
 ಪುರಿಮಗಮ್ಯಾಂ ಪರಿಖೀಕೃತಾಬ್ಧಿಂ
 ನಿಶಮ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಿರೂಢಚಿಂತಃ |
 ಸ ಮಾಗಧೋಽಭೂದಿಹ ಯೋಗ್ಯನಾಮಾ
 ಕ್ರಮಾಜ್ಜರಾಸಂಹಿತಗಾತ್ರಸೀಮಾ || ೩೮ ||

೧. ಸುಧರ್ಮಾಂ ಪಾರಿಜಾತಂ ಚ ಮಹೇಂದ್ರಃ ಪ್ರಾಹೀಣೋದ್ಧರಃ

- ಭಾ. (೧೦/೫೦/೫೫)

ಸಭಾಂ ಸುಧರ್ಮನಾಮಿಕಾಂ ದದೌ ಸಮೀರಣೋತ್ಸೃಚ್ |

ಶತಕೃತೋಃ ಸಭಾಂ ತು ಶಾಂ ಪ್ರದಾಯ ಕೇಶವಾಯ ಸಃ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೭/೧೦೫)

೨. ಪುರಿವತ್ ಅಮರಾವತೀಸಹಾಶಾತ್ ಅಧಿಕಮನೋಹರದ್ವಾರಾವತೀವತ್ ಸ್ವಸದಸಃ ಸ್ವಸಭಾಯಾಃ
 ಸುಧರ್ಮಾಯಾಃ ಅತ್ಯುಚ್ಚಸಭಾಕರಣೇನ ಮದೀಯಸುಧರ್ಮಾವ್ಯಸಭಾಽಪ್ಯಪೇಕ್ಷಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ
 ಭಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. "ಯದಾ ಯದಾ ಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ" ಇತಿ (ಗೀತಾ.೪/೫) ಸ್ಮತೇ |

- ವ್ಯಾ.

ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅಗಮ್ಯ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಜರಾಸಂಧನು ಗಾಢ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪುಕವಿದವನಾಗಿ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕ ದೇಹವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದನು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ದ್ವಾರಕಾನಿರ್ಮಾಣದ ಮಹಿಮೆ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೨ ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಇದನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲಾಗದು ಎಂಬ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದ ಜರಾಸಂಧ ಮುಪ್ಪಡರಿದವನಾದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗಾದ ಪರಾಭವದ ಚಿತ್ರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಜರಾಸಂಧ ಎಂದರೆ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಅಥವಾ ಮುಪ್ಪಡರಿದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಆಕ್ರಮಣದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತನಾಗುವ ಮೂಲಕ ಜರಾಸಂಧ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಅವನು 'ಜರೆ' ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯಿಂದ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶರೀರದಿಂದಾಗಿ ಜರಾಸಂಧ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾಗಿದ್ದ. ಆದರೆ, ಈಗ ಚಿಂತೆ ಎಂಬ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಜರಾಸಂಧನಾದ; ಇಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣದ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಉತ್ತೇಜಕ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಭಾವನಾಮೂಲಕೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಾಂಕಾರ^೩ ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತಹ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ಸಿತಾನುಲೇಪಾಂಬರಮಾಲ್ಯಹಾರಾಃ

ಶುಚಿಸ್ಮಿತಾ ವಾರವಧೂರ್ವಜಂತೀಃ |

ಇಹೋದಿತೇಂದುದ್ಯುತಿತೋಽತಿರಿಕ್ತಾ

ನ ಯಾಮಿಕಾ ಲಕ್ಷಯಿತುಂ ಕ್ಷಮಂತೇ || ೩೯ ||

ಶುಭ್ರವಾದ ಅಂಗಲೇಪ, ವಸ್ತ್ರ, ಮಾಲೆ^೪ ಹಾಗೂ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನಿರ್ಮಲ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಪುರಪಾಲಕರು ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ.

೧. ಚಿಂತೆಯಾ ಪಲಿತಗಾತ್ರಃ ಸನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಮರಣಮುಪಾಯಚಿಂತಯಾಽಪಿ ದ್ವಾರವತೇ ಅಸಾಧ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಜರಯಾ ರಾಕ್ಷಸ್ಯಾ ಸಂಹಿತಗಾತ್ರತ್ವೇನ ಜರಾಸಂಧನಾಮಾ ನ ಒಭೂವ | ಕಿಂತು ಚಿಂತಾಜರಯಾ ಗ್ರಸ್ತತ್ವೇನ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅತ್ರ ಜರಾಸಂಧನಾಮ್ನಃ ಕಾರಣಾಂತರಕಲ್ಪನಾಯಾಃ ಉತ್ತೇಜ್ಯಮೂಲತ್ವೇನ ವಿಭಾವನಾಮೂಲ-ಕೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಾಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅತ್ಯುಕ್ತಿರಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಕುಬರ್ಯಾ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲಾಚ್ಛಾದಿತತ್ವೇನಾನುಲೇಪಸ್ಮಿತಾದೀನಾಮತಿಶುಭ್ರತ್ವೇನ ವಿಶಾಲ್ಪಂದ್ರಕಿರಣಾ ಏವ ನ ತು ನಾರ್ಯ ಇತಿ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ತಾಃ ಧರ್ಷಯಿತುಂ ನ ಕ್ಷಮಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರು ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವರೂ ಸಹ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪುರಪಾಲಕರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅವರು ಬೀಳಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಲ್ಲಿಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರು ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಆಹ್ಲಾದಕರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ; ಯಾಮಿಕರು - ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪುರವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಭಟರು.

ಮಹಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವಾದ ದ್ವಾರಕೆ
ಕಾವ್ಯೋಚಿತಶ್ಲೋಕಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಾ
ವಿಚಾರಯಂತೀಹ ಪದೇ^೧ ಪದೇಽರ್ಥಾನ್ |
ವಿದ್ವಜ್ಜನಾನಂದಕರಾನ್ ಮನೋಜ್ಞಾ
ಬುಧಾ ವದಾನ್ಯಾಶ್ಚ ಪುರೇ ಮುರಾರೇಃ || ೪೦ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿಯಬಲ್ಲ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ, ಪದಪದಗಳಲ್ಲೂ ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಆನಂದ ನೀಡುವಂತಹ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ದಾನಶೂರರು ಪರಿಣಿತ ಜನರಿಗೆ ಮುದನೀಡುವಂತಹ ಹಿರಣ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. ಕವಿಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳು ಅಗತ್ಯ. ಅದರಂತೆ ದಾನಶೂರರಾದವರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಲು ಹಿರಣ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಅಗತ್ಯ. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅದ್ಭುತವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ದಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಧನಕನಕಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚುಗೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅಪಾರ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಧನಕನಕಗಳು ತುಂಬಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ; ವದಾನ್ಯ - ದಾನಶೂರ.

ಕಾಶಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ
ಯದಂಘ್ರಿತೀರ್ಥೇನ ಯದೀಯನಾಮೋ
ಬಲೇನ ಕಾಶೀ ಪ್ರಥಿತಾ ಕಿಲಾಸೀತ್ |
ಮುರದ್ವಿಷ್ವಸ್ತಸ್ಯ ನಿವಾಸಭೂತಾ
ಪುರೀ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಮಿಯಮದ್ವಿಶೀಯಾ || ೪೧ ||

ಧರ್ಮ ಪಾದೋದಕದಿಂದ, ಯಾರ ಹೆಸರಿನ ಬಲದಿಂದ, ಕಾಶಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತೋ ಅಂತಹ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವೆನ್ನಿಸಿದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದುದು.

ಎ : ೧. ಕಾಶಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಬರಲು ಅಲ್ಲಿಯ ಗಂಗೆ ಕಾರಣ. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದೋದಕ. ಅದರಂತೆ ಅದರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ 'ರಾಮ' ಎಂಬ ನಾಮ; ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ರಾಮನಾಮಗಳಿಂದ ಕಾಶಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ನೆಲೆಸಿದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಕಾಶಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪುರಾರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಕಾಶಿಯನ್ನು ಮುರಾರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ದ್ವಾರಕೆ ಮೀರಿಸಿತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಹರನಿಗಿಂತ ಹರಿ ಮಿಗಿಲು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಹ ಸೂಚಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಖರಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಅಪೂರ್ವಲಾವಣ್ಯದ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ಚಲದ್ಭ್ರವಶ್ಚಂಚಲನೇತ್ರಪಾತ್ಯೇ-

ಜಫನಾನ್ ಸಮಾನಾನ್ ವಶಯಂತಿ ತಸ್ಯಾಮ್ |

ಸ್ಮರೋಚ್ಚಲತ್ಕಾಮುಕಲಗ್ನನೀಲೋ-

ತಪ್ರೇಷುಘಾತೈರಿವ ವಾರವದ್ಭ್ಯಃ || ೪೨ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಹುಟ್ಟು ಕುಣಿಸುವ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಚಂಚಲ ನೋಟಗಳಿಂದ ('ನಾವು ಸ್ತ್ರೀವಶರಾಗಲಾರೆವು') ಎಂಬ ಹಮ್ಮಿನ ಜನರನ್ನು ಮನ್ನಣೆ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳ ಬಾಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ಒನಪು-ವೈಯ್ಯಾರಗಳು ಎಂತಹ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಹ ಗೆಲ್ಲುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ; ವಾರವದ್ಭ್ಯಃ - ವೇಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರು.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯ ನಾರಿಯರೂ ಸಹ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಸ್ವಗೋಪುರೌಘೈರಿಯಮುನ್ಮಯೂಖೈ-

ರ್ದಿವಂ ವೃತೀಯಾಯ ನ ತದ್ವಿಚಿತ್ರಮ್ |

೧. ಯಸ್ಯ ಪಾದೋದಕನಾಮಮಾತ್ರೇಣ ಕಾಶ್ಯಾಃ ಪ್ರಥಿತತ್ವಂ ಕಿಲ | ಕಿಮು ತಸ್ಯೈವ ನಿವಾಸಭೂತಾಯಾ ದ್ವಾರವತ್ಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ಮುಕುಂದಮಂತಹೃದಿ ಧಾರಯಂತ್ಯಾ
ವಿಚಿತ್ರತೀರ್ಥಾನಿ ಚ ಸಂಸ್ಥ ಶಂತ್ಯಾಃ^೧ || ೪೩ ||

ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ವಿಚಿತ್ರತೀರ್ಥಗಳ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಪಡೆದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಮೇಲ್ಕುಖವಾದ ರತ್ನಕಾಂತಿಗಳ, ತನ್ನ ಪ್ರಾಸಾದ ಗೋಪುರಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿತು ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚರಿಯೇನಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಮೀರಿಸುತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿರುವುದು ಅದರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಧ್ಯಾನನಡೆದದ್ದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿತ್ತು; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ತೀರ್ಥಗಳು ಪುಣ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತೀರ್ಥಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ತೀರ್ಥಗಳು ಇರುವ ವಿವರ 'ದ್ವಾರಕಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚಿಂತನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆ

^೨ಪುಷ್ಪೀಕೃತ್ಯ ಶರಾಸನಂ ರತಿಪತೇಃ ಪಂಚತ್ವಭಾಜಃ ಶರಾಂ-

ಸತ್ಸೇನಾಮಬಲಾಂ^೪ ವಿಧಾಯ ಸಚಿವಂ ತೂಷ್ಣೀಂ ವಸಂತಂ ಕ್ವಚಿತ್^೫ |

ತನ್ಮಿತ್ರಂ ಕ್ಷಯಭಾಜನಂ ತದನುಗಾನ್^೬ ಮಾಧುರ್ಯಧುರ್ಯಾನ್ ಗಿರಾಽ-
ನಂಗೀಕೃತ್ಯ ಚ ತಂ ಜನೋಽತ್ರ ಚರತಿ^೭ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಹಮ್ || ೪೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು (ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಿ) ಸದಾ ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಜನರು ರತಿಪತಿಯಾದ ಕಾಮನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹೂವನ್ನಾಗಿಸಿದರು; ಅವನ

೧. ದ್ವಾರವಕ್ಕಾಂ ನಾನಾತೀರ್ಥಾನಿ ಸಂತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ತಸ್ಯಾಃ ದ್ವಾರವಕ್ಕಾಃ ವಿಚಿತ್ರಮಾಶ್ರಯಂ ನ ಭವತಿ ಸಕಲತೀರ್ಥೋಪಸೇವನೇನ ಪರಮಾತ್ಮಧ್ಯಾನೇನ ಚ ಸ್ವರ್ಗಾದೂರ್ಧ್ವಗಮನಮ್ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿರಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಉಡುಪಿಯ ಪಲಿಮಾರುಮಠದ ತತ್ತ್ವಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥಾನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಸಂಪಾದನೆಯ 'ದ್ವಾರಕಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ಆತ ವಿವ ಪುಷ್ಪಧನ್ವೇತಿ ಕಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | - ವ್ಯಾ.

ಪ್ರಾಪ್ತಮರಣಾನಿತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಆತ ವಿವ ಅಬಲಾ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಕಾಂ ನಾಮ | - ವ್ಯಾ.

೫. ತನ್ಮಿತ್ರಂ ತಸ್ಯ ಮದನಸ್ಯ ಮಿತ್ರಂ ಸುಹೃದಂ ಚಂದ್ರಂ ಕ್ಷಯಭಾಜನಂ ವಿಧಾಯ | - ವ್ಯಾ.

೬. ಆತ ವಿವ ಒಕಾದಯೋ ಮಧುರಭಾಷಿಣಃ | - ವ್ಯಾ.

೭. ಸ ಪರಿವಾರಕಾಮಜಯಾಯಾತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಇತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | ಆತ ವಿವ ಕೃಷ್ಣಧನ್ವೇತಿ ಚಂದ್ರಃ ಕ್ಷೀಯತೇ - ವ್ಯಾ.

ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮೃತಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಿ ಕಂಡರು; ಮನ್ಮಥನ ಸೇನೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀವೃಂದವನ್ನು ಬಲಹೀನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು; ಅವನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ವಸಂತನನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರ-ಮಾನ್ಯನನ್ನಾಗಿಸಿದರು; ಅವನ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕ್ಷಯಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು; ಅವನ ಭಟರಾದ ಕೊಗಿಲೆ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಮಧುರ ವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು; ಆ ಕಾಮನನ್ನು ಅನಂಗನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೧ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ವೈಭವವಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕ್ಷುದ್ರ ಕಾಮನೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ, ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ; ಪಂಚತ - ಮರಣ.

೨. ಕಾಮನಂತಹ ಪ್ರಬಲ ಶತ್ರುವನ್ನು ಅವರು ಹಾಗೆ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಲು, ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮೊಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರನೇರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಜನರು ಅಂತಹ ವೈಭವವನ್ನು ಕಂಡರೂ ಸಹ ಕಾಮಪೀಡನೆ ಮೊದಲಾದ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೪. ಕಾಮನು ಪುಷ್ಪಟಾಪ, ಪಂಚಬಾಣ, ವಸಂತಸಚಿವ, ಅನಂಗ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. ಇದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ಸಕಲ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬಲ್ಲ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಸೂಚಿತ.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಜನರ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆ
ಸ್ಮರಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಮಪಹೃತ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ
ಸ್ತುಷಾಂ ತದಂಘ್ರ್ಯಬ್ಜಯುಗೇ ನಿಧಾಯ |
ಜಯಂ ಸ್ವಕೀಯಂ ಭುವಿ ದರ್ಶಯಂತ-
ಶ್ಚರಂತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಪರಿಪಂಥಿತೂನ್ಯಾಃ || ೪೫ ||

ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೊಸೆಯಾದ ಕಾಮನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಜಯವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಾಧಕರು, ಎದುರಾಳಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿ ಓಡಾಡುವರು.

೧. ಆತ ಏನು ದ್ವಿತೀಯಾಂತಪದೇನ ವಸಂತಮಿತಿ ಪದಂತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಪಯಾ ಸಪರಿಕರಂ ಕಾಮಂ ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ತತ್ಪನ್ನಾಮೈವ ಸ್ವಜಯಶ್ಚಾತಿಂಚ ಸಂಪಾದ್ಯ ಭಕ್ತಿಸಂತುಷ್ಟೋ ನಿಷ್ಕಾಮೋ ಯೋಗಿಜನೋಽತ್ರ ಸಂಚರತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷಯೇ ರತಿಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಸ್ಮರಣ ವಿವ ರತಿಮಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ

ವಿ : ೧. ಕಾಮನ ಪತ್ನಿ ಎಂದರೆ ರತಿ ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪದ ಕಾಮ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳು ಅವನಿಗೆ ಸೊಸೆಯಿದ್ದಂತೆ. ರತಿಯನ್ನು ಕಾಮನಿಂದ ದೂರಾಗಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ತಾವು ಕಾಮಜಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಸಾರುತ್ತ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜನ ನಿಶ್ಚಿತೆಯಿಂದ ಇರುವರು ಎಂದು ಭಾವೆ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜನರು ಕಾಮದಲ್ಲಿ ರತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ, ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ರತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಾಗುವರು ಎಂದರ್ಥ; ಪರಿಪಂಥಿ - ಶತ್ರು.

೩. ರತಿ ಎಂದರೆ ಕಾಮನ ಪತ್ನಿ ಹಾಗೂ ^೧ಆಸಕ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಹರಿಭಕ್ತರಿಂದ ತುಂಬಿದ ದ್ವಾರಕೆ

^೨ಮಾರಂ ದರ್ಪಕರಂ ಪ್ರತರ್ಕ್ಯ ಸುಹೃದಂ ಮತ್ಪ್ವಾ ಜಗನ್ನೋಹನಂ
ಸೇನಾಂ ಚ ಪ್ರಮದಾಂ ಶರಾಂಶ್ಚ ವಿಷಮಾಂಸ್ತಸ್ಯಾನುಗಾನ್ ವ್ಯೋಮಗಾನ್ |
ಕೋದಂಡಂ ಸುಮನಃಸಮೂಹವಿನುತಂ ತೈಃ ಪೂರಿತಂ ಸಾರಥಿಂ
ಸೇನಾಂ ತಾಮವಲಂಬ್ಯ ತಸ್ಯ ವಶಗಾಸ್ತಸ್ಯಾಂ ^೪ರಮಂತೇಽಪರೇ || ೪೬ ||

ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಮದವೇರಿಸುವವನು ಎಂದೂ, ಅವನ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಮೋಹಿಸುವವನು ಎಂದೂ, ಅವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಅಬಲೆ ಎಂದೂ, ಅವನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ವಿಷಮ ಎಂದೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಅವನ ಹಿಂಬಾಲಕರು ಎಂದೂ, ಅವನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೂವುಗಳ ರಾಶಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುವಂತಹುದು ಎಂದೂ, ಅವನ ಸಾರಥಿಯಾದ ವಸಂತನನ್ನು ^೩ಕುಸುಮಾಕರನೆಂದೂ, ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜನರು ಭಾವಿಸಿ, ಅವನ ಸೇನೆಯಾದ ^೫ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಅವಳ ವಶವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವರು.

ವಿ : ೧. ವ್ಯೋಮ - ಆಕಾಶ; ವ್ಯೋಮಗ - ಖೇಚರ, ಪಕ್ಷಿ.

೧. ಯುದ್ಧೇ ಶತ್ರುವಧಾನಂತರಂ ತದ್ವಾರ್ಯಾಪಹರಣಮಿತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.
೨. ವಿಷಯೇ ರತಿಂ ತೃಕ್ತ್ವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಸ್ಮರಣ ವಿವ ರತಿಮಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.
೩. ಸ್ವಪ್ರತಿಭಟಂ ಮಾರಯತಿ ಇತಿ ಮಾರಃ 'ಅನ್ಯಾನ್' ದರ್ಪಯತೀತಿ ದರ್ಪ' ಇತಿ ನಾಮಮಾತ್ರಸ್ಮರಣೇ ಭೀತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ	- ವ್ಯಾ.
೪. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ಕಾಮಿನಃ ಕಾಮಿನೀಭಃ ಸದಾ ಕ್ರೀಡಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.
೫. ಕುಸುಮಮಯತ್ವಾತ್ ಸ್ತುತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಧ್ವನಿಃ	- ವ್ಯಾ.
೬. ಪ್ರತಿಭಟತಯಾ ಸ್ವಿತೇ ಸತಿ ಕಾಮೋ ವಧಿಸ್ವತೀತಿ ಭೀತ್ಯಾ ತದೀಯಿಸ್ವರೂಪಸೇನಾಮಾಶ್ರಿತೀತ್ಯರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.

೨ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಸಾಧಕರು ಕಾಮವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಮೋಕ್ಷದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಕಾಮವಶರಾಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ವಿರಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಜಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದ್ದಂತೆ, ಭೋಗಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಕಾಮೋಪಭೋಗಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಭೋಗೇಚ್ಛುಗಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಭೋಗಗಳು ಲಭ್ಯವಿರುವ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದ ೧೧ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವಣೋತ್ಸವೇನ ಕತಿಚಿತ್ ಸಂಕೀರ್ತ್ಯ ಸಂಸ್ಪೃತ್ಯ ತಂ
ತತ್ಪಾದಾಬ್ಜನಿಷೇವಯಾ ಚ ಸುಧಿಯಸ್ತಸ್ಯಾರ್ಚಯಾ ಕೇಚನ |
ಸಖ್ಯೇನಾಪ್ಯಪರೇ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಬಹುಶಃ ಕೇಚಿಚ್ಚ ದಾಸಾಸ್ತವೇ-
ತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಚ ನಿವೇದ್ಯ ಮೋಕ್ಷನಿರತಾಃ ಸಂತೃಪ್ತ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚಕಾಃ || ೪೭ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಹರಿಸಂಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರೆ, ಹಲವರು ಸಂಸ್ಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಅವನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು, ಕೆಲವರು ಅವನಲ್ಲಿ ಸಖ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು, ಕೆಲವರು ನಾವು ನಿನ್ನ ದಾಸರು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಾಗಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. ^೧ಭಕ್ತಿಯು ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನ, ಸ್ಮರಣ, ಪಾದಸೇವನ, ಅರ್ಚನ, ವಂದನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮನಿವೇದನ ಎಂಬುದಾಗಿ ನವವಿಧವಾದುದು; ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಜನರೇ ತುಂಬಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶ್ರವಣ, ಸಂಕೀರ್ತನೆ, ಸ್ಮರಣ, ಪಾದಕಮಲಸೇವೆ, ಪೂಜೆ, ವಂದನೆ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ ಎಂಬ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸದಾ

೧. ದ್ವಾರವತ್ಸಾಂ ಕಾಮಿನಃ ಕಾಮಿನೀಭಿಃ ಸಹ ಸದಾ ಕ್ರೀಡಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. "ಶ್ರವಣಂ ಕೀರ್ತನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ ಪಾದಸೇವನಮ್ | ಅರ್ಚನಂ ವಂದನಂ ದಾಸ್ಯಂ ಸಖ್ಯಮಾತ್ಮ-
ನಿವೇದನಮ್" (ಭಾಗ.೭/೫/೨೩) ಇತ್ಯುಕ್ತನವವಿಧಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾ ಇತಿ ವರ್ಣಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ತೊಡಗುವ ಜನರು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದರು, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ವೈಷ್ಣವಜನರ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ

ಅಂಗೀಕಾರಗಿರಾಂ ಶ್ರುತಾವಭಿರತಾಃ ಸಂಕೀರ್ತೃ ತಾ ಮಾನಿನೀ-
ಸ್ತತ್ಪಾದೌ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ವಂದನಮಹೋ ಕೃತ್ವಾ ತದ್ವೀಯಾ ವಯಮ್ |
ತದ್ವಾಸಾ ವಯಮಿತ್ಯುದೀರ್ಯ ಮನಸಾಽತೀತಾಂ ಸ್ಮರಂತೇ ರತಿಂ
ನೀವೀಮೋಕ್ಷಫಲಾಯ ಸಖ್ಯಕುಶಲಾಃ ಕೇಚಿಚ್ಚ ರಾಮಾರ್ಚಕಾಃ || ೪೮ ||

ಕೆಲವರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಂಗೀಕಾರವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಕೋಪಿಸಿ- ಕೊಂಡ ಅವರ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ನಾವು ನಿನ್ನವರು, ನಿನ್ನ ದಾಸರು ಎಂದು ನುಡಿದು ಅನುಭವಿಸಿದ ರತಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ನೀವೀಮೋಚನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗೆಳೆತನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಕೆಲವರು ನಾರಿಯರ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಎ : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ 'ನವವಿಧಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಆರಾಧಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆಯ ಜನಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಮೋಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುವ ವಿಲಾಸೀ ಜನರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇದು 'ಸತಿಸುತರಲಿ ಭಕುತಿ ಹಣ ಹೊನ್ನಿನ ಜಪವು ಕಂಸಾರಿ ಪೂಜೆಯಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವು' ಎಂಬ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಹ ಶ್ಲೋಕ; ರಾಮಾ - ಸ್ತ್ರೀ.

೩. ರಾಮಾರ್ಚಕಾಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾಗಿ ನವವಿಧಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವರನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚಕರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವರನ್ನು ರಾಮಾರ್ಚಕರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚಕಾಃ, ರಾಮಾರ್ಚಕಾಃ

೧. ಅನೇಕ ಶ್ರವಣಲಕ್ಷಣಭಕ್ತಿರುತ್ತಾ ಭವತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಇದಾನೀಂ ವಿಲಾಸಕೃತನಾನಾವಾಸ್ತಾನಾಂ ನವವಿಧಭಕ್ತಿಮುಕ್ತಂ ವರ್ಣಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರಾಮಾರ್ಚನಾನಾಮಿತಿ ಧ್ವನಿನಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚನಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವಸ್ಯೋರಣಾರ್ಚಕಾ ಇತ್ಯನುಕ್ತಾ ರಾಮಾರ್ಚಕಾ

ವಿನ್ನುವ ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೀಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಕೂಡಲೆ ಮುಕ್ತಿ ನೀಡುವ ದ್ವಾರಕೆ

ಪ್ರಾಕಾರಾದ್ಧಹಿರತ್ರ ವಾರಿಧಿರಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಂಬುದೈರರ್ಪಿತಂ

ಸ್ವಾತೃ ವಾರಿ ತತಶ್ಚಿರೇಣ ಹೃದಯೇ ಮುಕ್ತಾಮಯೋ ಜಾಯತೇ |

ಅಂತರ್ಹಸ್ತತಟೇಷು ವಿಪ್ರಜಲಧಿಃ ಕೃಷ್ಣಾಬ್ಜವೃಷ್ಟಂ ಸದಾ

ವಿತ್ತಾಂಬು ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ತತ್ಕ್ಷಣಮಹೋ ಮುಕ್ತಾಮಯೋ ಜಾಯತೇ ||೪೯||

ಪ್ರಾಕಾರದ ಹೊರಗಿನ ಈ ಸಮುದ್ರವು ಮೋಡಗಳಿಂದ ಸ್ವಾತಿಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಬಹುಕಾಲದ ಅನಂತರ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮುತ್ತನ್ನು ಹೊಂದುವಂತಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂಬ ಸಮುದ್ರವು ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಮೇಘದಿಂದ ಸುರಿಯುವ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂಬ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಿಡುವುದು.

ವಿ : ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತು ತುಂಬಿ ಅದು ಸಂಪದ್ಭರಿತವೆನ್ನಿಸಲು ಸ್ವಾತಿಮಳೆಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕು. ಬಿದ್ದ ಆ ಮಳೆಯ ಹನಿ ಮುತ್ತಾಗಲು, ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ, ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಡಿದ ಅಪಾರ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಆ ಕೂಡಲೇ ಅವರ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ, ಸಂಪತ್ತು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊರತು, ಇತರ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸಂಪತ್ತು ಕೂಡಲೇ ಬರುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಅದು ಅಪರಿಮಿತವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತು ಸಹ ಕೂಡಲೇ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೧. ಸ್ವಾತೃ ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ ಜಲಂ ಸಮುದ್ರಕರಸ್ಯಾನೀಯರುಕ್ಮಿಪೃಚೇಷು ಪತಿತಂ ಕಾಲಾಂತರೇ ಮೌಕ್ತಿಕಮಣಿಭಾವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ದ್ವಾರಮತೀಂ ಪರಿತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಸಧಾನವತಾತ್ ಸಮುದ್ರೇ ಮೌಕ್ತಿಕಾನಿ ಫಲಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದತ್ತದ್ರವ್ಯವ್ಯತಿಗೃಹೀತ್ವಾಂ ತದೈವ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿನಾಶೋ ಭವಂತೀತಿ ಭಾವಃ | ದೀಯಮಾನಾಃ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯೇಷು ಭಗವತೋ ಲೋಭಾಭಾವಸೂಚನಾಯ ಜಲದತ್ತೇನ ವರ್ಣನಮ್ | ಶ್ಲಿಷ್ಠಗರ್ಭವೃತ್ತಿರೇಕಾಲಂಕಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಮುಕ್ತಾಮಯಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿನದಾಗಿ ಎಂಬುದು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ; ಮುಕ್ತಾಮಯಃ = ಮುಕ್ತ + ಆಮಯ; ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಎಂಬುದು ವಿಪ್ರಜಲಧಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

ವೈಕುಂಠಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಆಶಾಸ್ತ್ರಜನಾಶುಗೇನ ಜವಿನೋಪಾಂತೇ ರಜೋ ಜ್ಯಂಭಯಂ-
ಸ್ತೇನೈವೋಗ್ರತಮಃ ಸೃಜನ್ ಶುಭದೃಶಾಮಪ್ಯಾಂಧ್ಯಮಾಪಾದಯನ್ |
ಅಂತಸ್ತಂಭತಸ್ತತ್ತ್ವತ್ವಿರನಿಶಂ ಸಂಸಾರವಾರಾಶಿವತ್
ಪ್ರತ್ಯೂಹೀಭವತಿ ತ್ರಿಧಾಮನಗರಪ್ರಾಪ್ತೌ ಜಲೌಘಾತ್ರಯಃ || ೫೦ ||

ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜನರು ಎಂಬ ವೇಗದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಧೂಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತ, ಅದರಿಂದಾಗಿ ತೀವ್ರವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕವಿಸುತ್ತ, ಕಣ್ಣಿರುವವರಿಗೂ ಸಹ ಕಾಣದಂತಾಗಿಸುತ್ತ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ತಂಭನಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಸದಾಕಾಲ ಸಂಸಾರಸಾಗರದಂತೆ ಈ ಸಮುದ್ರವು ತ್ರಿಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಟ್ಟಣವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ತಲುಪಲು ಅಡ್ಡಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ವಿ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸಮುದ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಲುಪುವುದು ಸುಲಭದ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನೆಲೆಯಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರವು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತಲುಪಲು, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಮುದ್ರ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರವು ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಜನಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ತಲುಪಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪ್ರತ್ಯೂಹ-ವಿಘ್ನ; ವಾರಾಶಿ-ಸಮುದ್ರ.

೩. ಆಶಾಸ್ತ್ರ- ಫಲಾಶೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಸಂಸಾರಿ ಜನರು ಎಂದರ್ಥ; ಆಶುಗ - ಆಶುಗತಿ, ವಾಯು ಎಂದರ್ಥ; 'ಮನೋಜವಂ ಮಾರುತತುಲ್ಯವೇಗಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇಗದ ಚಿತ್ರ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಅಂತರ್ಯಾಮೀ ವಿಧಾಮಾಂತಃ ಸಾಕ್ಷೀ ತ್ರಿಗುಣ ಈಶ್ವರಃ ||

-ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮಸು(ಪದ್ಯ ಉ.ಖಂ. - ೭೧/೧೩೯)

ಓಂಕಾರೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ತ್ರಿಧಾಮಾ ವಚಸಾಂ ಪತಿಃ ||

-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ

೨. ಯಥಾ ಸಂಸಾರಃ ಮೋಕ್ಷಂ ಗಂತುಂ ನ ಮುಂಚತಿ ತಥಾ ದ್ವಾರಾವತೀಪರಿಪೀಛತಃ ಸಮುದ್ರಃ ಅನ್ಯಾನ್ ದ್ವಾರವತೀಂ ಗಂತುಂ ನ ಮುಂಚತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮೈ

೪. ತ್ರಿಧಾಮನಗರ ಎಂದರೆ ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠ ಹಾಗೂ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಧಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಟ್ಟಣವಾದ ವೈಕುಂಠ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಮುದ್ರ
ಉತ್ತುಂಗೋರ್ಮಿಕರಾನುಷ್ಕವಿಲಸಚ್ಚಕ್ರಾಂಕಶಂಖಃ ಸ್ಫುರ-
ದ್ರತ್ಯೌಘಾವೃತಗಾತ್ರವಾಸ್ಯನಿಮಿಷಃ ಫೇನಾನುಲೇಪೋಜ್ವಲಃ |
ಸ್ವಾಸ್ಥಕೈರ್ಜಲಸಂಚಯೈರಪಿ ಮಹಾಪಾಪಾನಿ ನಿರ್ಮೂಲಯನ್
ವಾರ್ಧಿಃ ಕೃಷ್ಣ ಇವಾವತೀಹ ಪರಿತೋ ಯೋಗೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೋತ್ಸವಃ || ೫೧ ||

ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಚಕ್ರಾಂಕಿತ-ಶಂಖಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಶರೀರದ ಮೀನುಗಳು, ನೊರೆಯ ರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗರಾಗ; ಇಂತಹ ಸಮುದ್ರವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಜಡಮತಿಯಾದ ಜನರಿಗೂ ಮಹಾಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಯೋಗೀಂದ್ರರ ನಾಲಿಗೆಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ಹಬ್ಬವೆನ್ನಿಸಿ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದೆ.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಶಂಖಗಳು, ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ರತ್ನರಾಶಿಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ದೇವತಾವೃಂದ, ನೊರೆಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗಲೇಪ, ಆರಾಧಿ ಸುವ ಮಂದಮತಿಗಳ ಪಾಪವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವ ಕಾರುಣ್ಯ, ಯೋಗಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆಯಂತೂ ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬ, ಅದರಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಳಿಯ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಬರುವ ಚಕ್ರಾಂಕಿತಗಳು, ಶಂಖಗಳು, ಅದರ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಮೀನುಗಳು, ನೊರೆಯರೂಪದ ಉಜ್ವಲವಾದ ಅಂಗಲೇಪನ, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮೀನೆಯವ ಜನಗಳ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಹಿರಿಮೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತಿರುವ ಸಮುದ್ರವು ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮುದ್ರವು ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ.

೪. ಅನಿಮಿಷ ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮೀನುಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಜಲಸಂಚಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಲರಾಶಿ ಹಾಗೂ ಜಡಮತಿಗಳ ಗುಂಪು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸ್ವಾನುಪಾಸಾದಿಶುರ್ವತಾಂ ಮಹಾಪಾಪಾನಿ ನಿರ್ಮೂಲಯನ್ ಸಮುದ್ರಸ್ತಚ್ಚಕ್ರೇರ್ಥಸ್ಯ ಮಹಾಪಾಪಪರಿ-
ಹಾರಕತೀರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಚಕ್ರತೀರ್ಥಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣಿತುಂ ಕೇನ ಶಕ್ಯತೇ |

ಯಚ್ಚಿರಾಮಪಿ ಸಂಗೇನ ವಿಧತ್ತೇ ವಿಶ್ವವಂದಿತಾಮ್ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೧/೯೧)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ಸಚ್ಚಕ್ರಾ ಕರಪುಷ್ಪರಮ್ಯಕಟಕಾ ಭೋಗೀಂದ್ರಭೋಗಾಸ್ಪದಾ
ನೇತ್ರಸ್ಥಾನಗತೇಂದ್ವಿನಾ ಕನಕಸದ್ವಪ್ರಾತಿಪೀತಾಂಬರಾ |

ಭಾತಿ ಸ್ತೋದರವಾಸಿಹಂಸಗಮನಾ ಸೇಯಂ ಸುಧರ್ಮಾವಹಾ

ವಿಷ್ಣೋರಾಕೃತಿವತ್ ಸಮುದ್ರಹೃದಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಲಿಂಗಿತಾ || ೫೨ ||

ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪುಗಳು, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ರಮ್ಯವಾದ ಸೇನೆಗಳು, ಮಹಾವಿಲಾಸಿಗಳ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ನೆಲೆ, ಉಪರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು, ಚಿನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಾಕಾರದಂತಹ ಪೀತಾಂಬರ, ತನ್ನೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಹಂಸಗಮನೆಯರಾದ ನಾರಿಯರು, ಒಳಗೆ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ ಸಭೆ, - ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವೀ ಹಾಗೂ ಧರಾದೇವಿಯಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಕೃತಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಚಕ್ರಾಂಕಿತಗಳು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ರಮ್ಯವಾದ ಕಡಗಗಳು, ಶೇಷನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿಹಾರ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು, ಹೊಳೆಯುವ ಪೀತಾಂಬರ, ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವ ಅನುಗ್ರಹ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಧರಾದೇವಿ - ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

೨. ಹೀಗೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ; ಇಂದು - ಚಂದ್ರ, ಇನ - ಸೂರ್ಯ.

೩. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಪಣೀಯ (೩/೩)ದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

ಜಯತ್ಯಸಂಖ್ಯೋರುಬಲಾಂಬುಪೂರೋ ಗುಣೋಚ್ಚರತ್ನಾಕರ ಆತ್ಮವೈಭವಃ |
ಸದಾ ಸದಾತ್ಮಜ್ಞನದೀಭಿರಾಪ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋ ಹರಿರೇಕಸಾಗರಃ ||

ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ
ಯೇ ಪುರಾರಿರಿಪುಣಾಽನಯೇ ಪುರಾ
ಸಂಗತಾಮ್ರನಯನಾಃ ಸ್ಮ^೧ ಸಂಗತಾಃ |
ಕಾಂತಯಾ ಸಹ ವರಾಲಕಾಂತಯಾ
ತೇಽಪಿ ರೇಚಕಭೃತೋಽತ್ರ ತೇಪಿರೇ || ೫೩ ||

ಹಿಂದೆ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾದವರಾಗಿ, ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ಶಿವನ ವೈರಿಯಾದ ಕಾಮನಿಂದ ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮವಾದ ಮೈಥುನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ವಿಲಾಸಿಜನರು ಸಹ ಸೊಗಸಿನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ, 'ಪ್ರಾಣಾ-
ಯಾಮದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ, ತಪೋನಿರತರಾಗಿರುವರು.

೧. : ೧. ಹಿಂದೆ ವಿಲಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಜನರು ಸಹ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಬಳಿಕ ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ತೊರೆದು, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿ ರೂಪವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಯಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ವಾಸಗಳಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕರ ಮನಸ್ಸು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ
ಚರಂತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಬಹುಮಾನಯುಕ್ತಾ
ಬುಧಾ ವಿದಗ್ಧಾ ಬಹುಮಾನಯುಕ್ತಾಃ |
ಗಜಾಶ್ಚ ಮತ್ತಾ ಬಹುಶಸ್ತರಂಗಾ
ಬಹಿಶ್ಚ ಸಿಂಧೋರ್ಬಹುಶಸ್ತರಂಗಾಃ || ೫೪ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಾಗೂ ಅಭಿಮಾನ-
ಯುಕ್ತರಾದ ವಿಲಾಸಿಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವರು; ಅದರಂತೆ ಗೈರಿಕಾದಿ ರಂಜನದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಮದಿಸಿದ ಆನೆಗಳು ಸಂಚರಿಸುವವು; ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಗೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ
ಅಲೆಗಳು ಸಹ ಸಾಗಿಬರುವವು.

೧. 'ಸ್ಯಾತೀತೇ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ಚ' ಇತ್ಯನುಶಾಸನಾತ್ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈಕದೇಶವಾಸಿನಾ ರೇಚಕಶಬ್ದೇನ ರೇಚಕಕುಂಭಕಪೂರಕರೂಪಪ್ರಾಣಾಯಾಮೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |
ತೇಪಿರೇ ತಪ್ಯಾಂ ಚಕ್ರರೇ | ಉಪಭೋಗಾರ್ಹಮನೋಹರನಾರ್ಯಭಾವಾತ್ ನ ತಪಃ ಕರಣಮ್ | ಕಿಂತು
ಕಾಂತಿರಪ್ರದದ್ವಾರಮೇಪುರಮೇಪುರಪ್ರಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ವರಾಲಕಾಂತಯಾ ಕಾಂತಯಾ ಸಹೋತ್ಪತ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿ : ಿಜ್ಞಾನಿಗಳು, ವಿಲಾಸಿಜನರು ಆನೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯು ತುಂಬಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಜಗನ್ನೋಹಕವಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಅಂಗನಾಲಮಲಕಾವಲಿಭೃಂಗಂ

ಮಂದಹಾಸಮಧು ಮನ್ಮಥಬಾಣಮ್ |

ಅಂಗನಾಽಲಮಮಲಂ ಮುಖಪದ್ಮಂ

ಬಿಭ್ರತೀ ವಶಯಿತುಂ ಜಗದಸ್ಯಾಮ್ || ೫೫ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರವೆಂಬ ನಾಳದ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲಿನ ರೂಪದ ದುಂಬಿಗಳ, ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಮಕರಂದದ, ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಬಾಣದ, ನಿರ್ಮಲ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಲಲನೆಯು ಜಗತ್ತನ್ನೇ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥಳಾಗಿರುವಳು.

ವಿ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಕಾಂತಿಯು ^೧ಜಗನ್ನೋಹಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಗನಾಲಂ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂಗನಾ ಅಲಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪದವಿಭಾಗವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ನ ಮುನಯೋಽನುಯಯುರ್ಮನಸಾ ಚ ಯಂ

ತಮಪಿ ಲಬ್ಧುಮಿಮಾಮನಸಾ ಚಯಮ್ |

ದಧದುಪೈತಿ ಜನಃ ಸಹ ಜಾಯಯಾ

ವಿಘಟಿತಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸಹಜಾ ಯಯಾ || ೫೬ ||

ಮುನಿಗಳು ಸಹ ಯಾವನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಹೊಂದಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಪು-ಗುಂಪಾಗಿ ಬರುವ ಜನರು ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ, ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಹಜಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಈ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ಬುಧವಿಲಾಸಿಜನಗಜಾದಿಸಂಕೀರ್ಣಯಂ ಪುರಿತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಜಗನ್ನೋಹನಕಾಂತ್ಯಾ ಸುಮವೇಶೇಯಂ ಪುರಿತಿ ಭಾವಃ |

ವಿ : ೧. ೬ ತಿಂಗಳುಗಳ^೧ ಕಾಲ ನೆಲೆಸಲೆಂದು ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಭಾರವನ್ನು ಗಾಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು, ಕಳ್ಳರು ಮೊದಲಾದವರ ಭಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಜನರು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ದುರ್ಲಭನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ದ್ವಾರಕೆಯು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ನ, ಮುನಯಃ, ಅನುಯಯುಃ, ಮನಸಾ, ಚ ಯಂ, ತಮ್, ಅಪಿ, ಲಬ್ಧುಃ, ಇಮಾಮ್, ಅನಸಾ, ಚಯಂ, ದಧತ್, ಉಪೈತಿ, ಜನಃ, ಸಹ, ಜಾಯಯಾ, ವಿಘಟಿತಾ, ಪ್ರಕೃತಿಃ, ಸಹಜಾ, ಯಯಾ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದಚ್ಛೇದ.

ಸಂಪದ್ಪರಿತವಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಪರಮಾಪ ರಮಾ ಯಸ್ಯಾಮಾಶ್ರಮಂ ಮಾ ಶ್ರಮಂ ದಿವಿ |

ನಿವಸನ್ನಿವ ಸಂವೇತ್ತಿ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವದಾನತಃ || ೫೭ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದಳು; ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕ್ಲೇಶವನ್ನೇ ಅರಿಯದವರಾಗಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆಯು^೨ ಸಂಪತ್ತಿನ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದಿತು; ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ^೩ ದರಿದ್ರನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇದರ ಭಾವವಾಗಿದ್ದು ಇದು ರಾಮರಾಜ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

೨. ದಾನಮಾಡುವುದು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಗೆ ದ್ಯೋತಕ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರಕವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ನಿಲುಕದ ದ್ವಾರಕೆ

ನಿವಾರಯಂತೀಹ ಭಟಾ ಯಥೇಶೋ

ನವೀನಮಾರ್ಗೇ ವಿಶತಃ ಕೃತಾಂತೇ |

೧. ಪಶ್ಚಾತ್ತಪಯಂತಮಮ್ನಾಣಾರ್ಥಂ ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರವಿತ್ತಾದಿಸಮಸ್ತಭಾರಂ ಶಕ್ಯೈರೂಢ್ಯಾ ಚೋರಾದಿ-ಭಯಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಪುಂಜೀಭೂಯಾನ್ಯಾಪಿ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ದ್ವಾರವತೀ ಯೋಗಿನಾಮಪಿ ದುರ್ಲಭಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ ನಿವಾಸಭೂತೇಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ದರಿದ್ರಃ ಕೋಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ನ ಚೇತ್ ಕ್ಷಪಂತೀಹ ವೃಕಾ ಇವಾರ್ತಾ-

ನವೀನಮಾರ್ಗೇ ವಿಶತಃ ಕೃತಾಂತೇ || ೫೮ ||

ಕೃತಯುಗವು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಅವೈಷ್ಣವರನ್ನು ನೂತನ ವೈಷ್ಣವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಶಿವನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ದುಷ್ಪರನ್ನು ಅಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿಗೂ ಬಗ್ಗದೆ, ಕಳ್ಳದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ವೃಕಗಳು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

೧ : ೧. ಶಿವನು ಕೃತಯುಗ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬಯಸಿದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಪಾರುಪತಾಗಮ ಮೊದಲಾದ ದುಶ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳ ರಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಮೋಹಿಸಿ, ವೈಷ್ಣವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವರಾಹಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ವಿವರ^೧.

೨. ದೈತ್ಯರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಶಿವನು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಯೋಗ್ಯರ ದ್ವಾರಕಾ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಬಲಾತ್ ದ್ವಾರವತೀಂ ಗತ್ತಾ ಯಮಲೋಕಂ ಪ್ರಾಪಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಭಟಾಃ ವೃಕಾ ಇವ ಆರ್ತಾ ನ ಭವಂತಿ | ಕಿಂತು ಕೃಷ್ಣಾಜ್ಞಯಾ ವಿಃ ಪಕ್ಷಿಃ ಇನಃ ಸೂರ್ಯಃ ತಯೋರ್ಮಾರ್ಗೇ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಈಶಃ ಶಿವಃ ಕೃತಸ್ಸ ಕೃತಯುಗಸ್ಯಾಂತೇ ಅವಸಾನೇ ನವೀನಮಾರ್ಗೇ ನೂತನವೈಷ್ಣವಮಾರ್ಗೇ | ಅಧರ್ಮಿಣಾಂ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಸ್ಯ ನೂತನತ್ವಾನ್ನವಿನ್ಯೋಜ್ಯಮ್ | ವಿಶತಃ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಮಾಚರತೋ ದೈತ್ಯಾನ್ | ಶೈವಾಗಮಾದಿದುಶ್ಚಾಸ್ತ್ರಕರ್ತೇನ ಮೋಹಯಿತ್ವಾ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇ ಗಂತುಂ ಯಥಾ ನ ಮುಂಚತಿ ತಥೇತಿ ಸಂಬಂಧಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷ ಮೋಹಂ ಸೃಜಾಮ್ಯಾಸು ಯೋ ಜನಾನ್ ಮೋಹಯಿಷ್ಯತಿ |

ತ್ವಂ ಚ ರುದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮೋಹಾಸ್ಥಾನಿ ಕಾರಯ ||

ಆತಥ್ಯಾನಿ ವಿತಥ್ಯಾನಿ ದರ್ಶಯಸ್ವ ಮಹಾಭುಜ |

ಪ್ರಕಾಶಂ ಕುರು ಚಾತ್ಮಾನಮಪ್ರಕಾಶಂ ಚ ಮಾಂ ಕುರು ||

ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋಕ್ತಂ ತಥಾ ಪರಮ್ |

ಅಮೋಹಾಯ ಗುಣಾ ವಿಷ್ಣೋರಾಕಾರಪ್ರಚ್ಛರೀರತಾ ||

ನಿದೋಷಪ್ತಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಚೋಚ್ಯತೇ |

ವಿತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಯತ್ ಸರ್ವಂ ತನ್ನೋಹಾಯೇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ ||

ಪರಮೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೈಕಃ ತಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್ |

ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ನಿರ್ಣಯಸ್ತೇಷಾಂ ದೃಷ್ಟದೃಷ್ಟೋಪನಾಯಕಿ ||

ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ತು ಯಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾಮ್ಯಂ ಚ ಮಮ ವಿಷ್ಣುನಾ |

ತೀರ್ಥಾದಿಮಾತ್ರತೋ ಜ್ಞಾನಂ ಮಮಾಧಿಕೃತಂ ಚ ವಿಷ್ಣುತಃ ||

ಅಭೇದಶಾಸ್ತ್ರದಾದೀನಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಹರಿಣಾ ತಥಾ |

ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಂ ಮೋಹಾಯ ಕಥ್ಯತೇ ಪುತ್ರ ಸಾನ್ಯಥಾ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೪೮- ೫೫)

೩. ಭಟರು ಕಳ್ಳದಾರಿಯಾದ ಪುನಃಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಿದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೪. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ವೃಕಗಳಂತೆ ಎಂದೂ ಅರ್ತರಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶದಂತೆ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ವಿಹಿತವಾದ ಗಗನಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಯಸಿದ, ಎಂದರೆ ಸೌಭ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳ ಮೂಲಕ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಯಸಿದ ಸಾಲ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ^೧; ಅವಿ - ಕುರಿ.

೫. ನವೀನಮಾರ್ಗೇ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ಆರ್ತಾನ್, ಅವೀನ್, ಅಮಾರ್ಗೇ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಪಾರ ವೈಭವದ ದ್ವಾರಕೆ

ತನೋತಿ ಸಾ ಕೋಪಿನಿ ಶಾಂತಭಾವಂ
ಮನಸ್ಸು ಯಃ ಕೋಽಪಿ ನಿಶಾಂತಭಾವಮ್ |
ಖಗಾಶ್ಚ ಯಸ್ಯಾಂ ಕಲಶಾಲಿಕಂತಾ
ಗೃಹಾಶ್ಚ ಭಾಸ್ವತ್ಕಲಶಾಲಿಕಂತಾಃ || ೫೯ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು^೨ ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಜನರಿಗೂ ಪ್ರಶಾಂತಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿನ ಎಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳಕಿನ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಅಲ್ಲಿಯ^೩ ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಸಹ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮಧುರ ಸ್ವರದಿಂದ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದವು; ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂದಿರಗಳು ಹೊಳೆಯುವ ಕಲಶಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಉಪರಿಗೆಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯು ಕೋಪ-ಶಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಪ್ರಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಅಪೂರ್ವಕ್ಷೇತ್ರ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದ ಸೆಳಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ.

೧. ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಭಟಾಃ ಪುಣಾ ಇವ ಆರ್ತಾಃ ನ ಭವಂತಿ | ಕಿಂತು ಕೃಷ್ಣಾಕ್ಷಯಾ ವಿಃ ಪಕ್ಷಿಃ ಇನಃ ಸೂರ್ಯಾಃ ತಯೋರ್ಮಾರ್ಗೇ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿರತಃ ಸೌಭಾದಿವ್ಯೋಮಚಾರಿಯಾನೇನ ದ್ವಾರಪತೀಂ ಪ್ರವಿರತಃ ಸಾಲ್ವಾದೀನ್ ಕೃತಾಂತೇ ಅಂತಃ ಕ್ಷಿಪಂತಿ | ಅಂತಃಕೋಕಂ ಪ್ರಾಪಯಂತೀತಿ ಯೋಜನಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕ್ರೋಧಾದಿರೋಪಪರಿಹಾರ್ಯಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ | ನಿಶಾಂತಭಾವಂ ಪ್ರಭಾತಸ್ವಭಾವಂ ತಮೋರಾಹಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ದ್ವಾರಪತೀನ್ಯಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮನೋರೋದಾರ್ಪರಣಸಮರ್ಥಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಒಣದಿಪಕ್ಷಿಭರ್ಮಹಾಗೃಹೈಶ್ಚ ರಮ್ಯೇಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳು ಸಹ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಧನ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಾನ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. "ಕೋಪಿನಿ ಶಾಂತಭಾವಂ", "ಕೋಪಿನಿ ಶಾಂತಭಾವಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ-ದಲ್ಲೂ "ಕಲಶಾಲಿಕಂತಾಃ ಭಾಸ್ವತ್ಕಲಶ-ಆಲಿಕಂತಾಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಪದವಿಭಾಗ.

ರಂಗುರಂಗಿನ ಮಂದಿರಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಭಿತ್ತಿಸ್ಥರತ್ನಫಲಿತಪ್ರತಿರೂಪಚಿತ್ರ-

ಚಿತ್ರಾಃ ಸುಶೋಭಿನವರತ್ನರುಚಾ ದಧಾನಾಃ |

ರಂಗಾನುಷಂಗರಮಣೀಯಮಿವ ಪ್ರದೇಶಂ

ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಭಾಂತಿ ಮುರಜಿಲ್ಲಲನಾನಿವಾಸಾಃ || ೬೦ ||

೪ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳ ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯರ ಅಂತಃಪುರಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ನವರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನೀಲಿ, ಹಳದಿ ಮೊದಲಾದ ರಂಗ-ವಲ್ಲಿಗಳಿಂದೆಂಬಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಉನ್ನತ ಸೌಧಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಸೌಹಾರ್ದನೃತ್ಯದುರುಕೇಂಕಿಕಾಯಶೋಭಿ-

ಸೌಧೇಷು ಯತ್ರ ರುಚಿರಾಚಲಶೃಂಗಬುದ್ಧಾಃ |

ಸಂಸಕ್ತಮಭ್ಯನಿಚಯಂ ಪರಿತಃ ಪತಂತ್ಯಃ

ಸ್ವಸ್ವರ್ಧಿಗಾತ್ರಮಜಯನ್ಮರುತಾ ಪತಾಕಾಃ || ೬೧ ||

ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದಾಗಿ ನರ್ತಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನವಿಲುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಉಪರಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ರಮ್ಯವಾದ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ದೇಹದ ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದ ಪತಾಕೆಗಳು ತಮ್ಮ ಗಾಳಿಯಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿದವು.

೧ : ಸೌಧದ ಮೇಲಿನ ಪತಾಕೆಗಳು ತಮ್ಮ ಹಾರುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಸೌಧಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಂತಿದ್ದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅನೇನ ಸೌಧಾನಾಮತ್ಯುನ್ನತತ್ವಂ ದ್ಯೋತತೇ |

೨. ಸೌಧವತಾಕಾಃ ಸ್ವಚಲನಜನ್ಮೇನ ವಾಯುವಾ ಸೌಧಲಗ್ನಮೇವಾನ್ ನಿರಾಕುರ್ಮನ್ವತ್ಕರ್ತುಃ |

ನವರತ್ನದ ಉಪರಿಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಯಸ್ಯಾಂ ಸುವರ್ಣವರವೇಷ್ಟನಭಾಜಿ ತೇಜಃ-

ಪ್ರದ್ಯೋತಿತಾಂಬರಹರಿನ್ಮಣಿವಿದ್ರುಮಾದ್ಯೈಃ |

ರತ್ನೈರ್ನವೈರ್ನವವಿದ್ಯೈಃ ಖಚಿತೇ ಸಹಂತೇ

ಪ್ರಾಸಾದಮೂರ್ಧ್ನಿ ನ ಬುಧಾಃ ಕಪಿಶೀರ್ಷನಾಮ || ೬೨ ||

೬ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಚಿನ್ನದ ಹಾಸುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಇಂದ್ರನೀಲ, ಹವಳ ಮೊದಲಾದ ನೂತನ ನವರತ್ನಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಉಪರಿಗಳ ತುದಿಗಳಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಹಿಸದಾದರು.

ವಿ : ೧. ಪ್ರಾಸಾದಗಳ ತುದಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂದು ಹೆಸರು : ಪ್ರಾಸಾದಾಗ್ರೇ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮ್ - (ಹಲಾಯುಧ).

೨. ಇತರ ಪ್ರಾಕಾರಗಳ ತುದಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಚಿತ ಎನ್ನಿಸಬಹುದಾದರೂ ದ್ವಾರಕೆಯ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣದ ಪ್ರಾಸಾದದ ತುದಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಮುಚಿತ ಎನ್ನಿಸದು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ದ್ವಾರಕೆಯ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣಪ್ರಾಸಾದ ತುದಿಗಳು ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಮೀರಿದ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ನಯತಿ ನ ಯತಿರನ್ಯದ್ಯೋಜ್ಯಮಾತ್ರಾನ್ನಮಾತ್ರಾತ್

ಚರತಿ ಚ ರತಿಭರ್ತ್ವಾ ಪ್ರೇರಿತೋ ನೈವ ಭೋಗೈಃ |

ಜನಿಮಜನಿಮತಜ್ಞಃ ಸಂತರತ್ನೈವ ಚಾಂತೇ

ಯಮಭಯಮಭಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಸ್ಥವೃತ್ತಿರ್ನ ವೇತ್ತಿ || ೬೩ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳು ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಲು ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊರತು ಬೇರೊಂದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ರತಿಪತಿಯಾದ ಕಾಮನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಕಾಮೋಪ-ಭೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿ, ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರಾಗಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟುವ ಮೂಲಕ ಮೃತ್ಯುಭಯವನ್ನು ತೊರೆದ ಸ್ವಸ್ಥ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ನವರತ್ನಖಚಿತಾರ್ಥಃ ಖಚಿತಪ್ರಾಸಾದಾಗ್ರಸ್ಯ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಿತಿ ನಾಮ ನೋಚಿತಮಿತಿ ನ ಸಹಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವನಿತಾದಿವಿಷಯೇ ನ ಚರತಿ ಕಾಮಾಸಕ್ತೋ ವನಿತಾದಿವಿಷಯಂ ನ ಭುಂಕ್ತೆ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಇಂತಹ ಮನಮೋಹಕವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಯತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಮಿತಿ, ಭೋಗದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ, ಅದರಿಂದಾಗಿ ಮುಕ್ತಿ, ಹೀಗೆ ಮೃತ್ಯುಭಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಜನಿಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಜನಿಸುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು, ಜನಿ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟು - ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜನಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಅಜ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹೆಸರಿನ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ; ಅಭಯ - ವಿಷ್ಣು.

ಅಪೂರ್ವಸ್ತ್ರೀಜನರ ದ್ವಾರಕೆ

ನ ವಹತಿ ಹೃದಿ ತೋಷಂ ವೈರಿವಧ್ವಾ; ಕಪೋಲೇ

ನವಹತಿಮವಲೋಕ್ಯ ಶ್ವಾಸವಿಶ್ರಾಂತವಾಕ್ಯಾ |

ಸಮುದಿತರವಿದೃಷ್ಟಿಪ್ರೀಡವಿಭ್ರಾಂತನೇತ್ರಾ

ಸಮುದಿತರವರಾಂಗೀ ಭಾವಮಾವಿಷ್ಕರೋತಿ || ೬೪ ||

ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕಾಮಿನಿಯು ಸವತಿಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲಿನ ನೂತನವಾದ ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಕಂಡು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದಾಗಿ ಮಾತಿಲ್ಲದವಳಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂತಸವನ್ನು ಹೊಂದದವಳಾದಳು; ಸೂರ್ಯನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉದಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಚಂಚಲನೇತ್ರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ನಲಿವಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವ ವಿಲಾಸವನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ವಿ : "ನ ವಹತಿ" ಹಾಗೂ "ನವಹತಿಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ; "ಸಮುದಿತ..., ಸಮುತ್, ಇತರವರಾಂಗೀ..." ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ಪದವಿಭಾಗ.

ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ವಿಹಾಯ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುದಾರಮಂತೇ

ವಿಹಾಯಸಾಽಽಲೋಕ್ಯ ಮುದಾ ರಮಂತೇ |

ಮಹೀಶಕನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪ-

ಮಹೀಶಕನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪಮ್ || ೬೫ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಸಿದ್ಧರಾದ ಶೇಷ, ಶಿವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿಷಯ-
ಭೋಗತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದ ರಾಜಪುತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸಕಲ-
ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಲಗಳನ್ನು ಗಗನದಿಂದ ನೋಡಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ
ಅಭಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ತೊರೆದು ನಲಿಯುವರು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸಕಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು
ಮರೆಸುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿವಾಹವಾದ ಸಕಲ ರಾಜ-
ಕುಮಾರಿಯರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಕರುಣಾಳುವಾಗಿವೆ
ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವು ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಆನಂದವನ್ನು
ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅವರ ಒಂದೊಂದು ಬೆಂಬಮೂರ್ತಿ ಮಾತ್ರವೇ
ಗೋಚರಿಸುವುದು. ಆದರೆ, ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರದ ನೂರೊಂಟು ರೂಪಗಳು
ಸರ್ವದಾ ಗೋಚರಿಸುವವು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧರು ಹರ್ಷದಿಂದ ವೈಕುಂಠಾದಿ
ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಸಾಲೋಕ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ದ್ವಾರವತಿಯ
ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಭಾವ.

೪. ವಿಹಾಯ, ಸಾಲೋಕ್ಯಮ್, ಉದಾರಮ್, ಅಂತೇ, ವಿಹಾಯಸಾ, ಆಲೋಕ್ಯ, ಮುದಾ,
ರಮಂತೇ, ಮಹೀಶಕನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪಮ್, ಅಹಿ-ಈಶ-ಕ-ನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪಮ್
ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದವಿಭಾಗ.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡುವ ಚೆಲುವೆಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ಮದಭ್ರಮತ್ತಾರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರ-

ಮದಭ್ರಮತ್ತಾ ರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರ !

ಪ್ರಾಯೋಜಯದ್ಯಾ ನಗಧೀರಚಿತ್ತಂ

ಪ್ರಾಯೋಜಯದ್ಯಾನಗಧೀರಚಿತ್ತಮ್ || ೬೬ ||

೧. ಮುಕ್ತಾವ್ಯೇಕೈಕಸ್ವಬಿಂಬದರ್ಶನಶಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿ; ಕದಾಚಿದಿಹ ತು ಸಾಮೋತ್ತರಶತಜೋಡಶಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ ಸರ್ವದಾ
ದೃಶ್ಯಂತ ಇತಿ ಹರ್ಷೇಣ ಸಿದ್ಧಾಃ ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕಸ್ಥಿತ್ಯಾಖ್ಯಸಾಲೋಕ್ಯಮಪ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯ ಗಗನೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ದ್ವಾರವತೀ-
ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪಶ್ಯಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮದಭ್ರಮತ್ತಾರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರಮ್ ಅದಭ್ರಮತ್ತಾ ರವಿಶಂಕಿನೇ ಆತ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಯತ್ ಯಾ ನಗಧೀರಚಿತ್ತಂ
ಪ್ರಾಯಃ ಆಜಯತ್ ಯಾನಗಧೀಃ ಆಚಿತ್ ತಮಿತಿ ಪದಚ್ಛೇದಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಮದಿಸಿ ಮೈಮರೆತ ಸ್ತ್ರೀಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ಜನರು ನೋಡಿಯಾರು ಎಂದು ಸಂದೇಹಿಸುವಂತಹ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮದದಿಂದ ಸುತ್ತುವ ಕಣ್ಣಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರಿದಳು. ವಿಮಾನದ ಮೂಲಕ ಸಂಚರಿಸುವ ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹ ಅತಿ ಸುಂದರಿಯಾದ ಆ ನಾರಿಯು ಪರ್ವತದಂತೆ ಅಚಲಚಿತ್ತದ ಪುರುಷನನ್ನು ಸಹ ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ : ೧. ತಮ್ಮ ಕುಡಿನೋಟ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಎಂತಹ ಧೀರ ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಹ ಸೆಳೆಯಬಲ್ಲಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯರು^೧ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪದಚ್ಛೇದ : ಮದಭ್ರಮತ್ತಾರವಿರಂಕಿನೇತ್ರಮ್, ಅದಭ್ರಮತ್ತಾ, ರವಿರಂಕಿನೇ, ಅತ್ಯಪ್ರಾಯೋಜಯತ್, ಯಾ ನಗಧೀರಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಾಯಃ ಅಜಯತ್ ಯಾನಗಧೀಃ ಅಜಿತ್ ತಮ್ | ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದಚ್ಛೇದ

ಅಪ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿಯರಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆ

ಸರಸಾ ವಿಲಸದ್ಧಾರಸರಸಾರತಿರೋಧರಾಃ |

ನಯನೈರ್ವಶಯಂತ್ಯಸ್ಯಾಂ ನಯನೈಪುಣ್ಯಜಿಷ್ಣುಭಿಃ || ೬೭ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕತ್ತಿನ ಸರಸೆಯರಾದ ನಾರಿಯರು ತಮ್ಮ ನಯನೈಪುಣ್ಯಗಳಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವ ನೋಟಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ತಮ್ಮ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಭೋಗಿಗಳಿಗೂ ಸಮಫಲನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ಸೇಯಂ ಪುರಿ ವಿತನುತೇ ವಿಷಯೋಪಭೋಕ್ತುಃ

ಪ್ರಾಯಃ ಫಲೇನ ಸಮತಾಂ ವಿಷಯೋಜ್ಞತಸ್ಯ |

ಯತ್ಯಷ್ಟಸಂಗತವಧೂಷು ಲಲಾಮಲೇಪೈ-

ಸ್ತದ್ವಾ ನಧೂತದುರಿತೇಷು ಚ ತಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಮ್^೨ || ೬೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಒಡಗೂಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತಿಕಾಲದ ತಿಲಕದ ಲೇಪನಗಳಿಂದಲೂ, ಧ್ಯಾನದ ಮೂಲಕ ದುರಿತ ನಿಗಿಕೊಂಡ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ತಿಲಕಾದಿಗಳ ಲಾಂಛನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯು ವಿಷಯೋಪಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ಕಾಮಿಜನಕ್ಕೂ

೧. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ಕುಟಾಕ್ಷೇಷಮಾತ್ಮೇಣಾತಿಥ್ಯೋರ್ವೇಷ್ವರುಷಮೀಕರಗಮರ್ಥಾ ನಾರೀ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಭಾವಃ - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂತಃಕರಣಾತ್ ವಿಷಯೋಪಭೋಕ್ತುಃ ವಿಷಯೋಜ್ಞತಸ್ಯ ಚ ಫಲೇನ ಸಮತಾಂ ವಿತನುತ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನಿಜನಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಯಃ ಫಲದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು;

ಎ.: ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಭೋಗಿ ಜನರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಯೋಗಿ ಜನರಿಗೂ ಸಹ ಅವರವರ ವೇದಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಉಚಿತ ಫಲವೇ ಲಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಭಯರಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ನಾರಿಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ದಂತಕ್ಷತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ನವಂ ನಪೋಷ್ಣೇ

ಚಿಂತಾ ದುರಂತಾ ಸಮಭೂತ್ ಸಪತ್ನಾಃ |

ಅನ್ಯಾ ತದಾಚ್ಛಾದನಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯಾ

ತನ್ವೀ ಮುಹುರ್ದರ್ಶಯತೀಹ ದೈನ್ಯಮ್ || ೬೯ ||

ಯುವತಿಯು ಆಧರದಲ್ಲಿ ನೂತನವಾದ ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಕಂಡು ಸವತಿಯಾದ ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಚಿಂತೆ ಹುಟ್ಟಿತು; ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣದೆ, ಆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಾರಿಯು ಸಹ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ 'ದೀನತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಎ.: ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ದಂತಕ್ಷತವು ತನಗೆ ದೂರೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯಥೆಯಾದರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿರುವ ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಚಿಂತೆ. ಹೀಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ

ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಂ ದಿವಿಜವರಸಭಾರಾಧಿತಾನಾಂ ಮುನೀನಾಂ

ಜನ್ಮಾಂತಾದ್ಯೇನಸಾಂ ಯೋ ರಚಯತಿ ವಿಹತಿಂ ಚಿತ್ಪಲಂ ಸುಪ್ರಗೀತಃ |

ರುಗ್ವೇದೀ ಪ್ರೌಢಸದ್ವ್ಯಾಪು ವಿವಿಧಸುವಾಣೀವಿಲಾಸೈಃ ಪ್ರತರ್ಕಃ

ಶಸ್ತೋಽಸ್ತ್ಯಾದೌ ತಥಾಽಂತೇ ವಿಮಲಯತಿತತೇರ್ಜಲ್ಲತುದೌ ಸಹಾಯಃ | ೭೦ |

ಮಾತಿನಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುವ, ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲ್ಪಡುವ ಇವನು ದೇವತೆಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಮುನಿಗಳ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪಾಪಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾಗಿ ನೀಡುವನು; ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗವನ್ನು

೧. ಭರ್ತೃಸಂಗತಾಯಾಃ ತದಸಂಗತಾಯಾಶ್ಚ ಚಿಂತಾಸಾಮ್ಯಾತ್ ಫಲಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಪೂರ್ವಂ ಕಪೋಲೇ ದಂತಕ್ಷತಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಾದಿನಾ ಆಚ್ಛಾದನಸಂಭವಾತ್ ಭಾವಮಾವಿಷ್ಟರೋತಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಇದಾನೀಮಧರೋಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾ ಚ್ಛಾದನೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್ ಉಭಯೋರಪಿ ದೈನ್ಯಮೇವೇತಿ ವಿಶೇಷಃ |

ಪರಿಹರಿಸುವವನು; ಪ್ರೌಢರಾದ ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಮಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾಗ್ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ತರ್ಕಿಸಲ್ಪಡುವವನು; ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಯತಿವೃಂದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯುದ್ಧಿಗೆ ನೆರವಾಗುವವನು; ಇಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು.

ಎ : ೧. ^೧ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಇಷ್ಟಲ್ಲಾ ವರ್ಣಸಲು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ^೨ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪಿದಾಗ ಎಂತಹ ಹಿರಿಮೆಯು ಸಹ ಗೌಣವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಅವನ ಸಂಪರ್ಕ ಬಂದಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಅಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಇನ್ನು ಅಪಾರ ಹಿರಿಮೆಯು ದ್ವಾರಕೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಎನ್ನಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ^೩ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಬಂಧದ ಮೂಲಕ ಕವಿಯ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೧ ರಲ್ಲಿ (ಪು. ೯೩.೫) ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೫. ತಾವು ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇತರ ಕಾವ್ಯಗಳ ಟೀಕಾಕಾರರಂತೆ ಪದ್ಯಬಂಧದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ^೪ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು; ರುಕ್ - ರೋಗ.

೧. ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಅಸ್ಯಾಂ ದ್ವಾರವತ್ಯಾಮೃತಃ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿಧಾನಮಾದೇವೇಯಂ ಪುರೀ ವರ್ಣತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. "ವಂಗಕ್ಷೋಣಿಭುಜಾಪಶಾಕ್ರಮಯುಜಾ ನಿರ್ವಾಸಿತಾ ವೈರಿಣಃ | ಸಂವಿಜ್ಞಾಃ ಪ್ರತಿಚತ್ವರಂ ಪ್ರತಿವನಂ ಯೇ ನೂತ್ನಕಾವಾಲಿಕಾಃ | ಪೂರ್ಯಾದ್ರವ್ಯಣಸಂಸ್ಪೃಶೋ ವ್ಯಪಸಯಂತಃ ಸತ್ತರಂ ಮುಕ್ಷಿಹಾ" ಇತಿಮತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅತ್ಯಂತಪದತ್ಯಾಸ್ತಯತಿಭಂಗೋ ದೋಷಾಯ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಪದ್ಯಬಂಧಮುಖೇನ ಕವಿನಾಮ ಕಾವ್ಯನಾಮ ಚ ಪ್ರದರ್ಶಯತ್ಯನೇನ ಪದ್ಯೇನ ಕಾವ್ಯಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ತಥಾಹಿ | ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಏತತ್ಕಾವ್ಯರೂಪೋ ಗ್ರಂಥಃ ಅಸ್ತಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪದ್ಯೇನ ಸ್ತಃ | ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಮಿತ್ಯಾದಿ ವಿಮಲಯುತಿತತಃ ಜಲ್ಪರುದ್ಧೌ ವಾಕ್ಯರುದ್ಧೌ ಸಹಾಯ ಇತ್ಯಂತಾನಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಪದೇವ ಗ್ರಂಥಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಯೋಜನೀಯಾನಿ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಪದ್ಯೇ ಗ್ರಂಥಃ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ತತ್ಯಾಹ | ವಿಮಲೇತಿ | ವಿಮಲಾಃ ಯತಯಃ ವಿಚ್ಛೇದಾಃ | ತ್ರಿಮುನಿಯುತಿಯುತೇತಿ ವಚನಾತ್ | ಏಕವಿಯತಿವರ್ಣಾತ್ಕೇಃ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇ ಸಪ್ತಸಪ್ತವರ್ಣೇಭು ಏಕೈಕೋ ಯತಿರಿತಿ ತ್ರಯೋ ಯತಯಃ | ವಿಮಂ ಪಾದಚತುಷ್ಪಯೋ ದ್ವಾದಶಯತಯೋ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಃ | ತೇವಾಂ ತತಿಃ ಸಮೂಹಃ ತಸ್ಯಾ ಆದೌ ಸಪ್ತಸಪ್ತಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಅಂತ್ಯಸ್ತಮತೇ ಮಧ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ | ಅಂತೇ ರೋಗೇಕಮಧ್ಯೇ ಅಂತೇ ರೋಗಾವಾಹನೇ ಚ ಸ ಗ್ರಂಥೋಽಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಂಬಂಧಃ | ತಥಾ ಚ ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಮಿತ್ಯೇಕೋ ಯತಿಃ ತಸ್ಯಾದಿವರ್ಣೇ ವಾಕಾರಃ ಏವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ಯತಿಮು ಏಕಾದಶವರ್ಣಾಃ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾವಾಹನೇ ಏಕೋ ವರ್ಣಃ ಶ್ಲೋಕಾವಾಹನೇ ಏಕೋ

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸರ್ಗಃ ಸಪ್ತದಶೋ ಮುದಾಮಯಮುಘೋತ್ ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಕುಲೇ ||೭೧||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸಪ್ತದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
 ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
 ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ಹದಿನೇಳನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ಃ ಃ ಃ ಃ ಃ

ವರ್ಗ ಇತಿ ವಾದಿರಾಜರಚಿತಃ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಇತಿ ಚತುರ್ದಶವರ್ಗಾ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಃ | ದ್ವಾದಶಯತೀನಾಂ
 ಪದ್ಮದ್ವಾದಶದಲಾಗ್ರೇಣ ಮಧ್ಯವರ್ಗಸ್ತಾಂತಿಮವರ್ಗಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಥಮಪಪ್ಪದ್ವಿತೀಯಪಪ್ಪದಲಭಾಗಯೋರ್ಲೇ
 ಖಿನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ದ್ವಾದಶದಲಪದ್ಮಬಂಧೇ ವಾದಿರಾಜರಚಿತಃ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಇತಿ ಕವಿಕಾವ್ಯನಾಮ ಕ್ರಮೇಣ
 ದೃಷ್ಟಂ ಶಕೃತೇ | ಕಾವ್ಯನಾಯಕವಿಷಯತಯಾ ಕಾವ್ಯವಿಷಯತಯಾ ಕಾವ್ಯಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಲಸೂಚನಪರತಯಾ
 ಚೇತ್ಯೇತತ್ಪದ್ಯಸ್ಯೇವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪದ್ಯಾರ್ಥಕಥನೇಗ್ನೇವ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯಂ ಟೀಕಾಕೃತೋ ಮಮ ನ ತು
 ಕಾವ್ಯಾಂತರಟೀಕಾಕಾರಸ್ಯೇವ ಬಂಧಸ್ಥಲಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಯತಿತವ್ಯಮ್ | ವೃತ್ತಂ ತು ಸ್ವಗ್ಧರಾ | -ವ್ಯಾ.

೧೮. ಅಷ್ಟಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮೀಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೧; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೧-೧೦; ಜಂಘೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೧,೧೨; ತೊಡೆಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೧೩-೧೫; ಕಟಿಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೬; ನಿತಂಬದ ವರ್ಣನೆ - ೧೭; ರುಗ್ಮೀಯ ನೀವಿಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ವರ್ಣನೆ - ೧೯; ತ್ರಿಪಲಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೨೦-೨೪; ಮಧ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - ೨೫-೨೮; ಪಕ್ಷಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ - ೨೯-೩೫; ಬಾಹುಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೩೬,೩೭; ಸುಧರ್ಮನದ ವರ್ಣನೆ - ೩೮; ನಂದಕದ ವರ್ಣನೆ - ೩೯; ಧನುಸ್ಸಿನ ವರ್ಣನೆ - ೪೦; ಹಸ್ತವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - ೪೧; ರುಗ್ಮೀಯ ಹಸ್ತಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೪೨; ರುಗ್ಮೀಯ ಕಪೋಲದ ವರ್ಣನೆ - ೪೩,೪೪; ವನಮಾಲೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೪೫; ರುಗ್ಮೀಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - ೪೬,೪೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ ವರ್ಣನೆ - ೫೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಗಿನ ವರ್ಣನೆ - ೫೧; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತುಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೩; ಕಿವಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೪; ನೇತ್ರಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೫; ಲಲಾಟದ ವರ್ಣನೆ - ೫೬; ಭ್ರೂವಿಲಾಸದ ವರ್ಣನೆ - ೫೭; ಅಧರಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೮; ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಯ ಅಧರದ ವರ್ಣನೆ - ೫೯; ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೬೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೧)

ಸಂಪತ್ಕರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ರಕ್ತಾಶ್ರೀಯತಲತ್ವಿಷಾ ಪ್ರವಿಲಸತ್ವೀಯೋರ್ಧ್ವಭಾಗತ್ರಿಯಾ

ಸ್ವಚ್ಛೇಂದುಚ್ಛಿವೃತ್ತಸನ್ನಿಖಿರುಚಾ ಸ್ವಾಸ್ತಕಭೂಷಾವಲೇಃ |

ಯಚ್ಛಿತ್ಯದ್ವೃತ್ತರತ್ನಬಂಧನಮಹಃ ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಕೃಷ್ಣಯೋ-

ರ್ದಂಪತೋಃ ಪದಪಂಕಜಾನಿ ಭಜತಾಂ ಸಂಪತ್ಕರಾಣಿ ಧ್ರುವಮ್ || ೧ ||

ಕೆಂಪಾದ ತಮ್ಮ ಅಂಗಾಲುಗಳ ಕಾಂತಿ, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಪಾದಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಶೋಭೆ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತಹ ದುಂಡಾದ ನಖಗಳ ಕಾಂತಿ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ತಾವು ತೊಟ್ಟಿರುವ ಆಭರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಗೆ ರತ್ನಬಂಧನದ ಸೊಬಗನ್ನು ನೀಡುವ ದಂಪತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಸಂಪತ್ಕರವೆನ್ನುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ : ೧. ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರ ಆಪಾದಮಾಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಈ ರೋಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವು ಸಂಪತ್ತರ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿಯು ಹವಳದ್ದು ನೀಲ ಕಾಂತಿಯು ಇಂದ್ರನಿಲಮಣಿಯದ್ದು ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಮುತ್ತಿನ ಕಾಂತಿಯದು. ಈ ಮೂರೂ ಸಹ ಮಂಗಳಕರವಾದ ರತ್ನಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಮೂಡಿದ್ದು - ಅವುಗಳು ಸದಾ ಸಂಪತ್ತರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಪಾದಮೌಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ^೧. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ದಂಪತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಆಪಾದಮೌಲಿ ಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅಚೇತನವಾದ ಭೂಷಣಗಳಿಗೂ ಸಹ ಸಂಪತ್ತರವಾಗಿದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಸೇವಿಸುವ ಚೇತನರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತರವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯ ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತನಸ್ಪುರಿತಕುಂಕುಮಪಂಕಸಂಗೇ^೨

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ಮರನ್ಮನಿಮನಃಸರಸೀನಿರೂಢೇ |

ಉತ್ತಂಗರಮೃನಖಮೌಕ್ತಿಕಪುಂಜಶೋಭೇ

ರಕ್ತಾಂಗುಲೀಪರಿಲಸದ್ವಲಪಂಕ್ತಿಕಾಂತೇ || ೨ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕುಂಕುಮರೂಪದ ಪಂಕದ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಪಡೆದ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವ ಮುನಿಗಳ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಉಬ್ಬಿದ ರಮ್ಯವಾದ ನಖಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗುಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ದಳಗಳ ಸಾಲಿನ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಸೊಗಸಾದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ಸದಾ ನೆಲೆಸಲಿ.

೧. "ಜಾಯಾಮಾ ಜಂಭಾವೋ ದಂಭಾವೋ ವಾ ನಿಪಾತ್ಯತೇ" | ರುಗ್ಗಿಣೀಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯೋಃ ಪದವಂಕಜಾನಿ ಭಜತಾಂ ಸೇವಮಾನಾಣಾಂ ಸಂಪತ್ತರಾಣಿ ಧ್ರುವಮ್ | ಆಶ್ರಿತಾಣಾಮಚೇತನಾಣಾಮಪಿ ಭೂಷಣಾಣಾಂ ಸಂಪತ್ತರಾಣಿ ಕಿಲ ಕಿಮು ಭಜತಾಂ ಚೇತನಾಣಾಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಉಪಮಾಮೂಲೋ ಹೇತುರಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮನುಷ್ಯಾ ಮೌಲಿತೋ ವರ್ತ್ಮಾ ದೇವಾರ್ಚರಣತತ್ಪಥಾ | - ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ

೩. ಪಾದಸೇವಾಕರಣಸಮಯೇ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾ ಕುಂಕುಮದಿಗ್ಧಸ್ತವಕ್ಷ್ಯತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಾಂ ಸನ್ನಿಧಾಪನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಶ್ರೀಚಾರುಕಮಲೇ | ಮಮ ಚಿತ್ತವೃಂಕಃ ಸಂತತಂ ಸ್ವಾದಿತ್ಯುತ್ತರೇಣಾನ್ವಯಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಕಮಲವು ಪಂಕದ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದು, ಮುತ್ತಿನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುದು, ಕೆಂಪಾದ ದಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ನನಗಳ ಕುಂಕುಮ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪಂಕಜ, ಮುನಿಗಳ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು, ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗುಲಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಪಂಕ - ಕೆಸರು.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೨-೫ರ ವರೆಗೆ ಏಕಾನ್ವಯ(ಕುಲಕ); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

ಲಕ್ಷಣಭರಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು

ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕ್ಷಣದ್ವಂದನಹಂಸಕದಂಬಜೃಂಭಿ-
ಮುಕ್ತಾಫಲೋಲ್ಲಸಿತಕಿಂಕಿಣಿಮುಖ್ಯಭೂಷೇ ।
ತದ್ವತ್ಪ್ರಜಾತಕವಿಗೀತಮನೋಜ್ವರೇಖಾ-
ಕಲ್ಪದ್ವಜಾಂಕುಶಯವಾಶನಿಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಮೀ^೧ ॥ ೩ ॥

ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಮುಖವೆಂಬ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಾಲಿನಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ, ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕಿಂಕಿಣಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಹಂಸಗಳ ಮುಖಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಕವಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಮನೋಹರವಾದ ರೇಖೆಗಳಂತಿರುವ ಧ್ವಜ, ಅಂಕುಶ, ಯವ, ವಜ್ರ ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ, ಅಂಕುಶ ಮೊದಲಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಇದ್ದು, ಅವುಗಳಿಂದ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಕಪಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದವರ್ಣನೆಯ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಮಧುಭರಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು

ಉನ್ನಿಲಿತೇ ವಿಮಲಬೋಧದಿನೇತಭಾಸಾ
ಸಮ್ಮಾನನೀಯಗುಣಭಾಜಿ ಕಲಂಕಿದೂರೇ ।

೧. ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವಶ್ಚರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹ ಲಾಂಛನಾಡ್ಯಮ್ ।

ಸೌರಭೃಲುಬ್ಧಪವನೇನ ಸದಾ ಪರೀತೇ

ಕಾರುಣ್ಯಮಾನ್ಯಮಕರಂದಮಹಾಪ್ರವಾಹೇ || ೪ ||

ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅರಳಿದ, ಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದೋಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಲಭಿಸದ, ಪರಿಮಳಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರಿಸುವ ಪವನನಿಂದ ಸದಾ ಪರಿಸೇವಿತವಾದ, ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಮಾನನೀಯವಾದ ಮಕರಂದದ ಮಹಾಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಕಲಂಕಿದೂರ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಮಲವು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅರಳುವಂತಹುದು, ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿಗಿಂತ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ; ಅದರಂತೆ, ಕಲಂಕಿಗಳಾದ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದ ಅಲಭ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ (ದೂರಾದ್ಯುರತರಮ್ - ದ್ವಾದರಸ್ತೋತ್ರ); ಕಲಂಕಿ - ಚಂದ್ರ, ದೋಷಿ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೨. 'ಸೌರಭೃಲುಬ್ಧಪವನೇನ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೊದಲ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ 'ಶ್ರೀನಾಥ ಕೀರ್ತ್ಯಂಭುಜಸೇವ್ಯಗಂಧಂ (೧/೨)' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವುದು.

ನಿತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಜಪ್ತತ್ವವಿಲೋಚನಾಖ್ಯ-

ಮತ್ತಾನುರಕ್ತಮಧುಪೈಃ ಸತತಂ ಗೃಹೀತೇ |

ಸತ್ಕರ್ಣಿಕೋದ್ವಲತಲತ್ವಿಷ್ಠಿ ಸಂತತಂ ಸ್ಯಾತ್

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಕಾರುಕಮಲೇ ಮಮ ಚಿತ್ತಬೃಂಗೆ || ೫ ||

೧. ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತರ್ಥರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುರಧ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಘ್ರಗಾಢ್ಯಮ್ |

ಉತ್ಪಂಗರಕ್ತವಿಲಸನ್ನಿಬಿಕ್ತವಾಲಜ್ಯೋತ್ಸಾಭಿರಾಹತಮಹದ್ವದಯಾಂಧಕಾರಮ್ ||

ಯುಚ್ಯತೇನಿಬ್ಧತಸರಿತ್ವದರೋದಕೇನ ತೀರ್ಥೇನ ಮೂರ್ಧ್ವ್ಯಧಿಧೃತೇನ ಶಿವಃ ಶಿವೋಭೂತ್ |

ಧ್ಯಾತುರ್ಮನಶಮಲಶೈಲನಿಶ್ಯಪ್ಪವೃಂದಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಿರಂ ಭಗವತರ್ಥರಣಾರವಿಂದಮ್ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ

ನಮಾಮಿ ನಿಮಿಲಾಧೀಶಕಿರೀಟಾಪ್ಪಪ್ಪಣೀಶವತ್ |

ಹೃತ್ತಮೇಶವನೀಶಾರ್ಭಂ ಶ್ರೀಪತೇ ಪಾದವಂಕಜಮ್ ||

- ದ್ವಾದರಸ್ತೋತ್ರ (೧/೨)

ತರುಣಾದಿತ್ಯಸರ್ವಣಕಚರಣಾಬ್ಜಾಮಲಕೀರ್ತೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಪರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದರಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೮)

೨. ಇದು 'ಅನುಷ್ಠಾನವ್ಯಾಸನಲೀಲೆ ಚಂಚಲೀಕತಿ ನೇ ಮನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮಣ್ಣಾಯಸುಧೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ಸದಾ ಸೇವಿಸುವ ತನ್ನ ಭತ್ತರ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಮದಿಸಿದ ಆಸಕ್ತ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಸದಾ ಸೇವಿತವಾದ, ಉಜ್ಜಲವಾದ ಕೇಸರಗಳೆಂಬ ಅಂಗಾಲುಗಳ ಕಾಂತಿಯ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಭೃಂಗವು ಸದಾ ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಕಮಲದ ಮಕರಂದವನ್ನು ಅವನ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಸದಾ ಹೀರುವರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿನ ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಸಂಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ (೪/೧೩):

ಪಪುರ್ನಿತಾಂತಂ ಸರಸಾಕ್ಷಿಭೃಂಗೈರ್ವರಾನಾಬ್ಜಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ |

ವಿದೇಹನಾರೀನರವರ್ಯಸಂಘಾ ಯಥಾ ಮಹಾಪೌರುಷಿಕಾಸ್ತದಂಭ್ರಮ್ ||

ಸರಿಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲ

ಶಂಖಾಂಭೋಜನಿಧೀ ಸಮೀಹಿತಧನಪ್ರತ್ಯರ್ಪಣೇನಾಂಕುಶಂ

ಹಸ್ತಿನ್ಯಾಂತರಕರ್ಷಣೇನ ದಿತಿಜಪ್ರದ್ವಂಸನೇನಾಶನಿಮ್ |

ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ದ್ವಜಮುತ್ಪತಾಕಮದಧಾದ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದೋ ಮುದಾ

ಪ್ರಾಯಶ್ಚೇಽಪಿ ಚ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಣವ್ಯಾಜೇನ ಭೇಜುಸ್ತಲಮ್ || ೬ ||

ಭಕ್ತರು ಬಯಸುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಶಂಖ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮ ಎಂಬ ನಿಧಿಗಳನ್ನೂ, ಹಸ್ತಿನೀಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಂಕುಶವನ್ನೂ, ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ ಮೂಲಕ ವಜ್ರವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ, ಉನ್ನತವಾದ ಪತಾಕೆ ರೇಖೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವು ಹೊಂದಿದೆ; ಅದರಂತೆ, ನಿಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಹ ರೇಖೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದತಲವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವವು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದತಲವು ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಅಂಕುಶ, ವಜ್ರ ಎಂಬ ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಎಂದರ್ಥ: ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಸಂಚಿತಯೇದ್ವಗವತಶ್ಚರಣಾರವಿಂದಂ ವತ್ಸ್ರಾಂಕುಶದ್ವಜ-ಸರೋರುಹಲಾಂಭನಾಡ್ಯಂ ಎಂಬ ಕವಿಲಿಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಇದು ಆಧರಿಸಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿನ ಶಂಖ, ಪದ್ಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಭಕ್ತರ ಆಘೇಷವನ್ನು ಶಂಖ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮ ಎಂಬ ನಿಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪೂರೈಸುವವು; ಅಂಕುಶಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳು ವಶವಾಗುವಂತೆ

೧. 'ಮಹಾಪದ್ಮಶ್ಚ ಪದ್ಮಶ್ಚ ಶಂಖೋ ಮಕರಕಚ್ಚಪೌ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರೇಣ ತನ್ಮನಸಾಮಾಕರ್ಷಣಾಜ್ಞಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಸ್ವೀಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋಲುವರು; ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಅಸುರರು ಅಳಿಯುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಯಲ್ಲಿನ ವಜ್ರದಿಂದ ಅಸುರರು ನಾಶಹೊಂದುವರು ಎಂಬ ಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಒಯಕೆಯಿಂದ ನಿಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ರಂಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿವೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಆಕರವೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಪಾದಗಳು

ಧರ್ಮಾ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪಿ ಹರೌ ವಿರೋಧಂ

ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸಂತಿ ಬಹುಶಸ್ತ್ವಿತ್ತಿ ಬೋಧಯಂತೌ |

ಪದ್ಮಸ್ಥಚಂದ್ರಕಲಿಕಾದ್ಯುತಿಮನ್ನಖಾಂಕೌ

ಶ್ರೀರುಗ್ರೀಣೇಶಚರಣೌ ಶರಣಂ ಮಮಾಸ್ತಾಮ್ || ೭ ||

ವಿರುದ್ಧರೀತಿಯ ಧರ್ಮಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೊರೆದು ನೆಲೆಸಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ, ಕಮಲದಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರಕಲೆಯಂತಹ ಕಾಂತಿಯ ನಖಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀರುಗ್ರೀಣೇಕೃಷ್ಣರ ಚರಣಗಳು ನನಗೆ ಆಸರೆಯಾಗಿರಲಿ.

ವಿ : ೧. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗೆ ಕಮಲ ಬಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಕಮಲದಂತಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಅವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ ; ಕಲಿಕಾ - ಕಲಾ.

೨. ಇದು ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ವ (೨/೧/೩೮) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಭಾವ.

೩. ಇದು ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ (೩/೬) ನರಸಿಂಹರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ :

ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಧರ್ಮಿತ್ವಂ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತಾಂ ತಥಾ |

ನರಸಿಂಹೋಽದ್ಭುತಸ್ತಂಭಸಂಘಾತಃ ಸ್ಫೋರಯತ್ಕಸೌ ||

೧. ಯಥಾ ಪರಾಜಿತಾಃ ಚೇತುಃ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪಾದಸಮಾಪ್ರಯುಕ್ತೇನ ಜೀವಂತಿ ತದ್ವದಂತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ವ' | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೩೮)

ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ ಸುವಿರುದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವೇ ಸಂತ್ಯಕ್ತೃತಾ ಆಪಿ ಲೈವಾತ್ರ ರಂಜಾ |

ಚಿಂತ್ಯಾ ಅಚಿಂತ್ಯಾಶ್ಚ ತಥೈವ ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತಾರ್ಥನಾಶ್ಚೈವ ತಥಾ ಪ್ರತೀತಾಃ ||

- ಭಾಷ್ಯೋದ್ಭುತ ಶ್ರುತಿ (೨/೧/೩೮)

ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪ್ಯನಿಶಂ ಪತಂತಿ |

- ಭಾಗ (೮/೯/೯೬)

೪. ಇದರಿಂದ ನರಸಿಂಹ(ಕೃಷ್ಣ)ನ ಪಾದವೂ ಸಹ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಧರ್ಮಿತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಎಂದಾಗುವುದು; ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಅವನ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಇದು ಗಮಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಚಂದ್ರನೂ ಅಸೂಯೆಪಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲ

ಮೂರ್ಧ್ವಪಿತೃಸ್ವಸದೃಶಂ ಹರಿಪಾದಪದ್ಮ-

ಮಾಶಂಕೃ ನಾಂಬುಜಕುಲಂ ಸಹತೇ ಶಶಾಂಕಃ |

ಸ್ವಸ್ಥಧಿ ತಚ್ಚ ಶಶಿನಾ ವಶಿನಾಽನುರಕ್ತಂ

ಮತ್ಪಾದಮನಸ್ಯಧಿತ ತತ್ರ ತದಪ್ಯಮೈತ್ರೀಮ್ || ೮ ||

ಚಂದ್ರನು, ತನ್ನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ತನ್ನನ್ನು ಹೋಲುವ ನಖರೂಪದ ಚಂದ್ರನುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ಕಮಲವೃಂದ ಎಂದು ಸಂದೇಹಿಸಿ ಸಹಿಸದಾಗಿರುವನು; ಅದರಂತೆ ಆ ಕಮಲವೃಂದವು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ನಖಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಾದ ಚಂದ್ರನು ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ವೈರ ಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಕಮಲದತ್ತಿದ್ದು ಅವುಗಳ ನಖಗಳು ಚಂದ್ರನಂತಿವೆ; ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಮಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಹನೆ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಖಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಮಲಗಳಿಗೂ ಅಸಹನೆ; ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳ ವೈರವು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳ್ಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಚಂದ್ರೋದಯಕ್ಕೆ ಕಮಲಗಳು ಬಾಡುವುದು ಸಹಜ; ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವುದು ಅಪೂರ್ವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಕಮಲಗಳಂತಿದ್ದರೆ, ಆ ಪಾದಗಳ ನಖಗಳು ಚಂದ್ರನಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೧. ಸ್ವಸ್ಥಧಿ ಸ್ವನುರಾಗಕರಣಾದೇವ ಪದ್ಮ್ಯ ಚಂದ್ರೇ ವೈರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಲಿಲಪ್ರೋತ್ಸರಾಗಕಮೇಷವರ್ಣೋಚ್ಚನ್ನಮಾದೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೯)

೩. ನಖಚಂದ್ರಾಣಾಂ ಸ್ವಸ್ಥಧಿಶ್ಚೈವ ಸ್ವವಿರೋಧಿ ಚಂದ್ರಾಂಗೀಕಾರಿಹರಿಪಾದಕಮಲಮಿತಿ ಜಾತಯಾ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ

ಸಕಲಾನ್ಯಂಬುಜಾನಿ ನ ಕ್ಷಮತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲ

ಅಂಗೀಕೃತಃ ಕಮಲಯೋಚ್ಚಗತಿಃ ಸದೇತಿ

ಸಂದರ್ಶನಾಯ ಕಮಲಾಕರಸಂಗತಂ ಪ್ರಾಕ್ |

ಪಶ್ಚಾತ್ ಕ್ರಮೇಣ ಕುಚಫಾಲಕಚಾಗ್ರಲಗ್ನಂ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಕಮಲಂ ಕುರುತಾಚ್ಛ್ರಿಯಂ ನಃ || ೯ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾದ ಪುರುಷನು ಸದಾ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲೆಂದು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ತನ, ಹಣೆ, ಮುಡಿಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವು ನಮಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ಹಣೆ ಹಾಗೂ ಮುಡಿಗಳಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಆದರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾಗುವ ಪುರುಷನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವನು ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಪಾರಲಾವಣ್ಯದ ರುಗ್ಮೀಯ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ಭಿನ್ನಪ್ರವಾಲಸದೃಶೀ ಪರಿತಃ ಸ್ಫುರಂತೀ

ರಮ್ಯಾಂಗುಲೀದಲಚಯದ್ಯುತಿರಿಂದಿರಾಯಾಃ |

ಪಾದಾಂಬುಜೇ ಸಹಜರಾಜದಲಕ್ಷಕಾಂಕ-

ಕಾಂತಿಂ ತನೋತಿ ನಖಮಂಡಲಮಂಡನಾರ್ಹಮ್ || ೧೦ ||

ಒಡೆದ ಹವಳದ ತುಣುಕನ್ನು ಹೋಲುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಸರಿಸಿರುವ, ಮನೋಹರವಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯ ಅಂಗುಲೀದಳಗಳ ಕಾಂತಿಯು, ನಖಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಶೋಭೆಗೆ ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವ, ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಅರಗಿನ ಚಿಹ್ನೆಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು.

೧. ಸ್ನೇಹವಶಾತ್ ಕಮಲಯಾ ಸ್ವವಿಲಾಸಾಯ ಪೂರ್ವಂ ಹಸ್ತೇನ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ್ವಕುಚಮಂಡಲೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ತತಃ ಸ್ವಫಾಲೇ ಧೃತ್ವಾ ತದನಂತರಂ ಸ್ವಶಿರಸ್ಕಾರೋಷ್ಯ ಪರಿಚರಣಸ್ಯೋಪಚಾರೇ ತ್ರಿಯಮಾಣೇ ಸತಿ ಕಮಲಯಾ ಅಂಗೀಕೃತಪುರುಷಃ ಕ್ರಮೇಣೋಚ್ಚೋಚ್ಚಗತಿರ್ಭವತೀತಿ ತತ್ತ್ವಮಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಭೂದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
- ಶ್ರೀವಿರಾಸಪಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀದಾನುಮಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಎ : ೧. ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪಾದಗಳ ಉಗುರುಗಳ ಸಾಲಿನ ಸುತ್ತ ವಸರಿಸಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ನವಿಗಳು ಅಲಕ್ಷ್ಯದ ಅಲಂಕಾರ ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅಲಕ್ಷ್ಯದ ಕಾಂತಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೩. ನವಿಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೊಂದು^೧ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಕೌಶಲ ಇದಾಗಿದೆ.

೪. ಅಂಗಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಕೈಕಾಲುಗಳ ನವಿಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು ರೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ; ಆದರೆ, ಸಕಲ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣೋಪೇತರಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಪಾದ ಹಾಗೂ ನವಿಗಳು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕೆಂಪಾದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ ನಿರೂಪಣೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣೀಯರ ಜಂಘೆಗಳ ಹಿರಿಮೆ

ಅಂತಃಸಮಾಪೂರಿತಬಹ್ವನಂತ-

ಸೌಂದರ್ಯಶೇಷೈರಿವ ಪೂರ್ಯಮಾಣೈಃ |

ಪುಷ್ಪೋರ್ಧ್ವಭಾಗೇ ಪರಿತಃ ಸುವೃತ್ತೇ

^೨ಜಂಘೇ ತಯೋಃ ಸ್ತಾಂ ಸ್ಫುಟಮಂತರಂಗೇ || ೧೧ ||

ಒಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತಹ ಸಾಟಿಯಿರದ ಸೌಂದರ್ಯದ ಶೇಷವೆಂಬಂತಿರುವ ಅವರಿಬ್ಬರ ಪುಷ್ಪವಾದ ದುಂಡಾದ ಜಂಘೆಗಳು ನನ್ನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ಪಾತಕ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೋಣಕಾಲು

ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ತಜ್ಞಾನು ನಿಜಪ್ರಚಾರೈಃ

ಸಾನಂದನಂದಾವಸಥಾಂಗಣೇ ಪ್ರಾಕ್^೩ |

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದನವಿಮಂಡಲಂ ಪರಿತಃ ಪ್ರಸರಂತೀ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾಃ ರಕ್ತಾಂಗುಲೀದಲಕಾಂತಿಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದನವಿಮಂಡಲೇ ಸಹಜಾಲಕ್ಷಣಾಲಂಕೃತಿವ ಭಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ-

೨. ಪಂಚದೀರ್ಘಃ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಸಪ್ತಲಕ್ಷಃ ಪದ್ಮನತಃ |

ತ್ರಿಪ್ರಭುಸ್ತ್ವಿಪ್ತು ಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ತಿ ಮತಿ ||

ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ)(೧/೧೨೧)

೩. ವಿಜತೂಣೇನಿಭವಾವನವರಜಂಘಾಮಿತರಕ್ಷೇ |

ಕರುಣಾರ್ಪಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೦)

ಚೂರ್ಣೀಕೃತಾನೇಕರಜೋಽಸ್ಮದೀಯ-

ಮೇನೋ ಧುನೋತ್ಪದ್ಯ ಹೃದಂಗಣಸ್ಥಮ್ || ೧೨ ||

ಆ ಮುನ್ನ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಂದನ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಡಾಟದಿಂದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಗೈದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಈಗ ನನ್ನ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

೧ : ೧. ನಂದಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಯಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಅದೀಗ ನಮ್ಮ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಧೂಳಿನಿಂದ ಕೊಳಕಾಗುವುದು ಸಹಜ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನೇ ಧೂಳಿಪಟ ಮಾಡುತ್ತ ತಾನು ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹುದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಅವಸಥ - ಮಂದಿರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಅವನ ದೇಹಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗಗಳೂ ಸಹ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯುವ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಊರುಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಇಂದ್ರನೀಲ ಸುವರ್ಣಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲು ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲುಗಳನ್ನು ಮೃದುತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜಾಜನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ನೀಡಬಹುದಾದರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವುಗಳ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫. ಇದು ಮೊದಲಸರ್ಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯೊಂದಿದೆ :

ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ |

ಮುನೀಶವಾಗೀಶಸುತಃ ಸುರಮ್ಯಾಂ ಹರೇಃ ಕಥಾಂ ಶಂಸತಿ ವಾದಿರಾಜಃ || (೧/೮)

ಅನುಪಮವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು

ಸತ್ಕಾಂತ್ಯಾ ಹರಿನೀಲಕಾಂಚನಸಮೌ ಹಸ್ತೀಂದ್ರಹಸ್ತೋಪಮೌ

ವಿಷ್ಣಗ್ವರ್ತುಲತಾಗುಣೇನ ಮೃದುತಾಧರ್ಮೀಣ ಕುಂದಸ್ತ್ರಜಃ |

ಕಲ್ಪೌ ಯದ್ಯಪಿ ರುಗ್ಗಿಣೇಮುರಭಿದೋರೂರೂ ಕಥಂಚಿತ್ ತುಲಾ

ಲಾವಣ್ಯೇನ ಪರಸ್ಪರಂ ಪರಮಿತಿ ದ್ವಂದ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಬಿಭ್ರತೌ || ೧೩ ||

ತಮ್ಮ ಉತ್ತಮ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನೀಲ ಹಾಗೂ ಸುವರ್ಣಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ, ಗಜೇಂದ್ರನ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹೋಲುವ, ಸುತ್ತಲೂ ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೋಮಲತೆ ಎಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಜಾಜೆಯ ಮಾಲೆಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ತೊಡೆಗಳು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೋ ಹೋಲುವಂತಿದ್ದು ಎರಡೆರಡಾಗಿ ಕಾಣುವವು.

ವಿ : ೧. ^೧ ಅನುಪಮ ಲಾವಣ್ಯದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ತಮಗೆ ತಾವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷ, ರುಗ್ಮಿಣಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀ ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾಟಿ ಎನ್ನಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಹಸ್ತ - ಸೊಂಡಿಲು; ಕುಂದ - ಜಾಜೆ.

೩. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿರುವುದು ವಿಶೇಷ:

ಸುಕುಮಾರತಲಾಂಗುಲೀಮತೋಃ ಪದಯೋರಸ್ಯ ನಿಗೂಢಗುಲ್ಫಯೋಃ |

ಉಪಮಾನಮಹೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ ಕವಿವರ್ಯೈರಿತರೇತರಂ ವಿನಾ || (೭/೨೮)

ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಳಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಗಳು

ಊರೂ^೧ ಸಮಾರೋಷ್ಯ ಮರುದ್ಗಣೇಶ-

ಮಾರಂಜಯಂತೌ ದಿಶತಾಂ ಸುಖಂ ಮೇ |

ವೈರಿವ್ರಜಂ ಸಂಹರತಾಂ ಮುರಾರೇಃ

ಸ್ವಾರಾತಿರಕ್ಷ್ಯಮೂಲಭೂಮೀ || ೧೪ ||

ಮರುದ್ಗಣಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳು ನನಗೆ ನಲಿವನ್ನೀಯಲಿ; ಅವು ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಧೆಗಯ್ಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಾರಾಯಣ. ಅವನ ತೊಡೆಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ: ಅಚ್ಯುತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಂ-(ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ.೪/೬೯); ಜೀವೋ-

೧. ಅನ್ಯಸಾದೃಶ್ಯಭಾವಾತ್ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಕೋರೋಃ ವಾಮಃ ಸದೃಶಃ ವಾಮಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ಇತಿ ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥಂ ದೌ ದೌ ಬಭೂವತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ಮಾ.

೨. ಇಭ್ಯಹಸ್ತಪ್ರಭಶೋಭನಪರಮೋರುಸ್ಥರಮಾಲೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೧)

ಚೂರ್ಣಕೃತಾನೇಕರಜೋಽಸ್ಮದೀಯ-

ಮೇನೋ ಧುನೋತ್ಪದ್ಯ ಹೃದಂಗಣಸ್ಥಮ್ || ೧೨ ||

೮ ಮುನ್ನ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಂದನ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಡಾಟದಿಂದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಗೈದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಈಗ ನನ್ನ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

೧ : ೧. ನಂದಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಯಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಅದೀಗ ನಮ್ಮ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಧೂಳಿನಿಂದ ಕೊಳಕಾಗುವುದು ಸಹಜ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನೇ ಧೂಳಿಪಟ ಮಾಡುತ್ತ ತಾನು ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹುದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಅವಸಥ - ಮಂದಿರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಅವನ ದೇಹಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗಗಳೂ ಸಹ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯುವ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಊರುಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಇಂದ್ರನೀಲ ಸುವರ್ಣಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲು ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲುಗಳನ್ನು ಮೃದುತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜಾಜನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ನೀಡಬಹುದಾದರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವುಗಳ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫. ಇದು ಮೊದಲಸರ್ಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯೊಂದಿದೆ :

ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ |

ಮುನೀಶವಾಗೀಶಸುತಃ ಸುರಮ್ಯಾಂ ಹರೇಃ ಕಥಾಂ ಶಂಸತಿ ವಾದಿರಾಜಃ || (೧/೮)

ಅನುಪಮವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು

ಸತ್ಕಾಂತ್ಯಾ ಹರಿನೀಲಕಾಂಚನಸಮೌ ಹಸ್ತೀಂದ್ರಹಸ್ತೋಪಮೌ

ವಿಷ್ಣುಗರ್ವ್ವಲತಾಗುಣೇನ ಮೃದುತಾಧರ್ಮೇಣ ಕುಂದಸ್ತ್ರಜಃ |

ಕಲ್ಪೌ ಯದ್ಯಪಿ ರುಗ್ರೀಣೇಮುರಭಿದೋರೂರೂ ಕಥಂಚಿತ್ ತುಲಾ

ಲಾವಣ್ಯೇನ ಪರಸ್ಪರಂ ಪರಮಿತಿ ದ್ವಂದ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಬಿಭ್ರತೌ || ೧೩ ||

ತಮ್ಮ ಉತ್ತಮ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಲ ಹಾಗೂ ಸುವರ್ಣಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ, ಗಜೇಂದ್ರನ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹೋಲುವ, ಸುತ್ತಲೂ ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೋಮಲತೆ ಎಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಜಾಜಿಯ ಮಾಲೆಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀರುಗ್ವಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ತೊಡೆಗಳು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೋ ಹೋಲುವಂತಿದ್ದು ಎರಡೆರಡಾಗಿ ಕಾಣುವವು.

ವಿ : ೧. ^೧ ಅನುಪಮ ಲಾವಣ್ಯದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ವಿಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ತಮಗೆ ತಾವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷ, ರುಗ್ವಿಣಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀ ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾಟಿ ಎನ್ನಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಹಸ್ತ - ಸೊಂಡಿಲು ; ಕುಂದ - ಜಾಜಿ.

೩. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿರುವುದು ವಿಶೇಷ :

ಸುಕುಮಾರತಲಾಂಗುಲೀಮತೋಃ ಪದಯೋರಸ್ಯ ನಿಗೂಢಗುಲ್ಫಯೋಃ |

ಉಪಮಾನಮಹೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ ಕವಿವರ್ಯೈರಿತರೇತರಂ ವಿನಾ || (೭/೨೮)

ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಳಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಗಳು

ಊರೂ^೧ ಸಮಾರೋಷ್ಯ ಮರುದ್ಗಣೇಶ-

ಮಾರಂಜಯಂತೌ ದಿಶತಾಂ ಸುಖಂ ಮೇ |

ವೈರಿವ್ರಜಂ ಸಂಹರತಾಂ ಮುರಾರೇಃ

ಸ್ವಾರಾತಿರಕ್ಷಃಕ್ಷಯಮೂಲಭೂಮೀ || ೧೪ ||

ಮರುದ್ಗಣಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳು ನನಗೆ ನಲಿವನ್ನೀಯಲಿ; ಅವು ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಧೆಗೈಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಾರಾಯಣ. ಅವನ ತೊಡೆಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ: ಅಚ್ಯುತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಂ-(ತತ್ಪ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ.೪/೬೯); ಜೀವೋ-

೧. ಅನ್ಯಸಾಧ್ಯಶ್ಯಾಭಾವಾತ್ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯೋರೋಃ ವಾಮಃ ಸದೃಶಃ ವಾಮಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯಾರ್ಥಂ ದ್ವೌ ದ್ವೌ ಒಪೂವತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಭ್ಯಹಸ್ತಪ್ರಭತೋಭನಪರಮೋರುಸ್ಥರಮಾಲೇ |

ಕರುಣಾರ್ಪಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೧)

ತಮನಾದ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಣನನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದರ್ಥ; ಅರಾತಿ - ಶತ್ರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಯೂ ಸಹ ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಅದ್ಭುತ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಧುಕೈಟಭರನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು ಸಹ ಅದರಂತೆಯೇ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ತೊಡೆಯೂ ಸಹ ಶತ್ರುನಾಶಕ್ಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ವೈಶ್ಯಜಾತಿಗೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಗಳು

ಅಪರಿಮಿತಸುಖೌಘಂ ಸ್ವಾಸ್ಥಿತಾಯಾ ರಮಾಯಾಃ

ಶತಗುಣಿತವಿಕಾಸಂ ವಾಸಸಃ ಸ್ವಾಸ್ಥಿತಸ್ಯ |

ಅಪಗತನಿಜಲಾಭಃ ಸಂತತಂ ಯೋ ವಿಧತ್ತೇ

ಸ ಕಿಲ ಮುರಭಿದೂರುಃ^೧ ಕಾರಣಂ ವೈಶ್ಯಜಾತೇಃ^೨ || ೧೫ ||

ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆನಂದದ ರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಡುವ, ತಾನು ಧರಿಸಿರುವ ಪೀತಾಂಬರಕ್ಕೆ ಅನಂತ ಮಡಿಯಾದ ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ತನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಲಾಭವನ್ನು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಯು ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸಿರುವುದು; ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ವಿ : ೧. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸದಾ ಆಶ್ರಯಿಸಿದವಳು. ಅವನ ಉಡುಗೆ-ಯಾಗಿರುವುದೇ ಅವನು ಧರಿಸಿದ ಪೀತಾಂಬರಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ; ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಲಾಭವೂ ಇರದು ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದ ವಿವರ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿದೆ: ಊರೂ ತದಸ್ಯ ಯದ್ವೈಶ್ಯಃ |

೩. ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವುದು ವೈಶ್ಯನ ಲಕ್ಷಣ. ಆದರೆ ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯು ಮಾತ್ರ ಯಾವ ಲಾಭವನ್ನೂ ಆಶಿಸದ ಸ್ವಯಂ

೧. ಊರೂ ಸುಪರ್ಣಭುಜಯೋರಧಿಶೋಭಮಾಣಾವೋಜೋನಿಧೀ ಸ್ವತಃಕಾಕುಸುಮಾವಭಾಸೌ |

ವ್ಯಾಲಂಬಪೀತವರವಾಸಸಿ ವರ್ತಮಾನಕಾಂಚೀಶಲಾಪಪರಿರಂಭಿ ನಿತಂಬಮಂಬ || - ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ.

೨. ಊರೂ ತದಸ್ಯ ಯದ್ವೈಶ್ಯಃ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಕಿಲೇತಿ ವಾರ್ತಾಯಾಮ್ | ವೈಶ್ಯಾ ಹಿ ಸ್ವದತ್ತದ್ರವ್ಯಾದಪಿ ದ್ವಿಗುಣದ್ರವ್ಯಲಾಭಾಯ ಆನ್ಯಷ್ಟ ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಧಿಕಂ ವೃದ್ಧಿರೂಪೇಣ ದಿಶಂತಿ | ಆಯಂ ತು ಲಾಭಹೀನಃ ಸ್ವ ಆನ್ಯಷ್ಟ ಬಹು ದಿಶಂತಿ ವೈಶ್ಯಜಾತೇಃ ಕಾರಣಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಆಕ್ಷೇಪೋಽಲಂಕಾರಃ |

ಪರಿಪೂರ್ಣವಸ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಯು ವೈಶ್ಯಜಾತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ-
ಕಾರಣವಾಗಿರದೇ ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಸೂಚಿತ.

೪. ಲಾಭತೊರೆದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ಲಾಭಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವೃತ್ತಿಯ ವೈಶ್ಯಜಾತಿ
ಜನಿಸಿದ್ದು ಎಂತಹ ವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

ನೀಲಪರ್ವತಶಿಖರದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಟಗಳು

ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಭಾಸಿ^೧ ಬೈಚ್ಚೀ-

ಮುಕುಂದಯೋಃ ಪಾತು ಕಟಿದ್ವಯಂ ನಃ |

ಸುಸಾಂದ್ರಸಂಧ್ಯಾಘನಸಂಗಿ ಶೃಂಗ-

ಮಿವೋಲ್ಲಸತ್ಕಾಂಚನನೀಲಗಿಯೋಃ || ೧೬ ||

ನಿಬಿಡವಾದ ಸಂಜೆಯ ಮೇಘದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದ ಬಂಗಾರದ ಮೇರುಪರ್ವತ ಹಾಗೂ
ನೀಲಪರ್ವತಗಳ ಶಿಖರಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪೀತಾಂಬರದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಟಿದ್ವಯವು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಟಿಯು ನೀಲಪರ್ವತದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರೆ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಟಿಯು
ಮೇರುಪರ್ವತದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂದೂ ಅವರು ಧರಿಸಿದ ಪೀತಾಂಬರಗಳು ದಟ್ಟವಾದ
ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಹೋಲುವವು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಘನ-ಮೇಘ.

೨. ಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀಲಪರ್ವತಕ್ಕೂ ಸ್ವರ್ಣಾಂಗಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು
ಚಿನ್ನದ ಮೇರುಪರ್ವತಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಔಚಿತ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವವಾದ ನಿತಂಬ

ಪೀತಾಂಬರಾಲಂಕೃತಮಗ್ನೈರತ್ನ-

ಸ್ಮೂತಸ್ಪುರತ್ತಿಂಕಿಣಿಮೇಖಲಾದ್ವೈಃ |

ಜಾತಪ್ರಭಂ ಪೀನಲಸನ್ನಿತಂಬಂ

ಚೇತಃ ಸದಾ ಚಿಂತಯ ಚಿನ್ಮಯಸ್ಯ || ೧೭ ||

ಪೀತಾಂಬರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ, ಹೊಳೆಯುವ
ಕಿಂಕಿಣಿ, ಮೇಖಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಾಂತಿ ಪಡೆದ, ಜ್ಞಾನಮಯವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಳೆಯುವ ನಿತಂಬವನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಸದಾ ಚಿಂತಿಸು.

೧. ಅಸನ್ನೋತುಲ್ಲಸುವುಪ್ಪಶಸಮವರ್ಣಾವರಣಾಂತೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

ವಿ : ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೨) ದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಜಾಂಬೂನದಾಂಬರಾಧಾರಂ ನಿತಂಬಂ ಚಿತ್ಯಮೀಶಿತುಃ |
ಸ್ವರ್ಣಮಂಜೀರಸಂವೀತಮಾರೂಢಂ ಜಗದಂಬಯಾ ||

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ನೀವಿಯ ವೈಭವ

ಆಪಾದಪದ್ಮಂ ಪರಿಲಂಬಮಾನಾ

ನೀವೀ ರಮಾಯಾ ರಮಣೀಯಕಾಂಚ್ಯಾಃ |

ವಿಷ್ಣುಕ್ಲರದ್ರತ್ನಗಣಸ್ಯ ಮಧ್ಯ-

ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವಿನಮ್ರಾ ಇವ ಭಾತಿ ಭಾಸಃ || ೧೮ ||

ಪಾದಕಮಲದವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಸೀರೆಯ ನೆರಿಗೆಯು, ಸುತ್ತಲೂ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನಗಳ ಸಾಲಿನ ನಡುವಿನ ಕಾಂತಿಗೆ ಬಹಳ ನಾಚಿ, ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ರತ್ನವಿಚಿತವಾದ ರಮಣೀಯವಾದ ಒಡ್ಡಾಣದ ಕಾಂತಿಗಳಂತೆ ತೋರುವವು.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ನಡುವಿನ ಕಾಂತಿಯು ಸಕಲ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಷ್ಟು ಅಪೂರ್ವ ಎಂಬುದು ಅವರ ಇಳಿಬಿದ್ದ ನೀವಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕಾಂತಿಯು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಲೋಕೋತ್ತರ. ಅವರು ಧರಿಸಿರುವ ಆಭರಣಗಳಿಗೆ ಶೋಭೆ ಲಭಿಸುವುದು ಸಹ ಅವರಿಂದಲೇ ಹೊರತು, ಆಭರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಶೋಭೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಬಂಧಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರ

ವ್ರಜಭುವಿ ಬಹುಪಾಶೈರ್ಯನ್ನ ಬದ್ಧಂ ಮುರಾರೇ-

ಸ್ತದುದರಮಧುನಾಽಽಸೀತ್ ಸಂತತಂ ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರಾಃ |

ಪುಲಕಿತಕರಚಾರುಪ್ರೇಮದಾಮ್ನಾ ನಿಬದ್ಧಂ

ಪ್ರಭುರಪಿ ವಶಮೇತಿ ಪ್ರೇಮಭಾರೈರುದಾರೈಃ || ೧೯ ||

ನಂದಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಈಗ ಪುಲಕಗೊಂಡ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯ ಕೈಗಳ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರೀತಿಯ ಪಾಶದಿಂದ ಸದಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುವನಲ್ಲವೆ !

೧. ಕಾಂಚ್ಯಾ: ಅಧೋಭಾಗೇ ಲಂಬಮಾನಾ ನೀವೀ ಸುವರ್ಣವರ್ಣತಾತ್ ಕಾಂಚೀಪ್ರಭಾವದ್ಭಾತಿ ಭಾಸಃ :- ವ್ಯಾ.

೧. ಇತರರಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಸದಾ ಕಟ್ಟಿರುವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಲು ಅವನ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ತಿಳಿಯುವುದು.

೨. ಎಂತಹ^೧ ಮಹಾಸಮರ್ಥನೂ ಸಹ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಸ್ವೋತ್ತಮರನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಭಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ಶತ್ವಪ್ರಸೂಚಿತ.

೪. ಯರೋದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಾರಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಕಟ್ಟಲಾಗಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಬಾಮಬಂಧನದಿಂದಲೇ ಸದಾ ಜಿಗಿದಿರುವಳು; ಇದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಹರಿಭಕ್ತಿಯು ಅದೆಷ್ಟು ಅಪಾರ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ನಿರಿಗಳು

^೨ಅಂಕಸ್ಥಿತೋದಧಿಸುತೋಚ್ಚಕರಾಂಗುಲೀನಾಂ^೩

ಕಾಂತಿಸಿದ್ಧೋದರಗತೇವ ವಲಿರ್ವಿರೇಜೇ |

ನಾಭಿಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಶನಕೈರುದಿತಾ ತದೀಯ-

ನೇತ್ರಾಂತಕಾಂತಿರಿವ ರೋಮಲತಾ ಚ ತನ್ವೀ || ೨೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿನ ತ್ರಿವಲಿಯು, ಅವನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಸಾಗರಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ಮೂರು)ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಬೋಭಿಸುವುದು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಮನೋಹರವೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೋಮಗಳ ಸಾಲು ಅವನ ನಾಭಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗುವ, ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ^೪ ಕುಡಿನೋಟದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

೧. ಪ್ರಭುರಪಿ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಉದಾರೈಃ ಉತ್ಕಷ್ಟೈಃ ಪ್ರೇಮಭಾರೈಃ ಸ್ನೇಹವಿಶೇಷವರ್ತಮೇತಿ | ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಸ್ನೇಹವಶಾದನ್ಯಾಧೀನೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೌಶೇಯಪೀತವಸನಾಮರವಿಂದನೇತ್ರಾಂ ಪದ್ಮದ್ವಯಾಭಯವರೋದೃತಪದ್ಮಹಸ್ತಾಮ್ | ಉದ್ಭಟ್ಟಾರ್ಕಸದೃಶೀಂ ಪರಮಾಂಕಸಂಸ್ಥಾಂ ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಿಧೀಶಸುತಪಾದಯುಗಾಂ ಜನಿತೀಮ್ ||

-ತಂತ್ರನಾರ(೪/೫೮)

೩. ನಿರೂಪತಯಾ ಅಲಿಂಗಿತರುಗ್ಗಿಣೀಕರಾಂಗುಲಿತ್ರಯಾತ್ ತ್ರಿವಿಧನಿಭೃತಕಾಂತಿರಿವ ಶುಶುಭ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋದರವಲೀನಾಂ ತ್ಯಾಮಾವದಾತತ್ವಾತ್ ದೃಢಂ ಮಾಂಸಪಿಂಡರೂಪತಯಾ ರತ್ನಖಚಿತಾಂಗುಲೀಯಕ- ಸಂಬದ್ಧಕಾಂತ್ಯಾ ಈಷದ್ವಕ್ತೃಭಾಯಾಶಬಲತ್ವಾದಿಯಮುಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಕಟಾಕ್ಷಸ್ಯಾಸ್ಥಿರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಉದಧಿಜೆ, ಸಮುದ್ರಜಾತೆ, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮರ್ಭವಿಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮೂಲರೂಪ ಹಾಗೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿನ ತ್ರಿವಲಿಯ ಕಾಂತಿಯು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಯ ಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೋಮಗಳ ಸಾಲು ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯ ಕುಡಿನೋಟದ ಕಾಂತಿಯಂತಿತ್ತ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವ.

೩. ಉದರದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿವಳಿಗಳು ಶೋಭಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೊಂದು:

ಉದರಂ ಚಿತ್ಯಮೀಶಸ್ಯ ತಸುತ್ವೈಷ್ಯಬಿಲಂಭರಮ್ |

ವಲಿತ್ರಯಾಂತಂ ನಿತ್ಯಮುಪಗೂಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ || - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೪)

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಮನೋಹರ ರೋಮಾವಲಿ

ಸುವರ್ಣವರ್ಣೋದರಮಧ್ಯಲಗ್ನಾ

ಮನೋಜ್ವರೋಮಾವಲಿರಿಂದಿರಾಯಾಃ |

ಜಿಗಾಯ ವಕ್ಷೋಜಕರಿಂದ್ರಕುಂಭ-

ಯುಗಾವತೀರ್ಣಾಂ ಮದವಾಂಧಾರಾಮ್ || ೨೧ ||

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಬಂಗಾರದ ಬಣ್ಣದ ಉದರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ರಮ್ಯವಾದ ರೋಮಪಂಕ್ತಿಯು ಸ್ನನರೂಪದ ಆನೆಗಳ ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಸುರಿದು ಬರುವ ಮದೋದಕದ ಧಾರೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದೆ.

ವಿ : ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಇಂದಿರಾ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮೂಲರೂಪ ಹಾಗೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ತ್ರಿವಲಿಗಳ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಸದ್ರೋಮಾವಲಿನೀಲರತ್ನಲತಿಕಾಂ ತನ್ನಾಭಿವಾಪೀತಟಾ-

ದುದ್ಯಾಂತೀಂ ವಿಲಸತ್ಕುಚಾಚಲತಟೇದ್ವಂದ್ವಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಯೇ |

ಮಧ್ಯೇ ವೈರೋಮವಶಾದಲಬ್ಧಸರಣಿಂ ಧರ್ತುಂ ವಿಧಾತ್ರಾ ಕೃತಾಂ

ಸ್ನಿಗ್ಧಾಪ್ತಾಪ್ರದಯಷ್ಠಿಮುಬ್ಧಿದುಹಿತುರ್ಮೃದ್ವಿ ವಲಿಃ ಸ್ಪರ್ಧತೇ || ೨೨ ||

ಸಾಗರಜಾತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಮೃದುವಾದ ವಲಿಯು, ಅವಳ ನಾಭಿಯೆಂಬ ಸರೋವರಪ್ರಾಂತದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ, ಅವಳ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ವಕ್ಷಃ

ಸ್ಥಳವೆಂಬ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಹೊಂದಲೆಂದು ಹೊರಟ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಕಾದ ಒಂದಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ದಾರಿ ಲಭಿಸದೆ, ಉತ್ತಮರೋಮಗಳ ಸಾಲುಗಳ ರೂಪದ ನೀಲಮಣಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾದ ಸುವರ್ಣಯಕ್ಷಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಐದುರೂಪಕಗಳಿಂದ ನಾಭಿವಲಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯೋಮಾದಿಪಂಚ ಆವಯವಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಚಮತ್ಕಾರವಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಹುಗ್ಗಿಣಿಯ ಉದರದ ಮೇಲಿನ ವಲಿತ್ರಯವನ್ನು ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ; ^೧ ಅಷ್ಠಾಪದ - ಚಿನ್ನ ಯಕ್ಷಿ - ಕೋಲು; ದುಹಿತು - ಮಗಳ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಭಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಭೂಕಟಾಕ್ಷೋತ್ಪಲಮಬ್ಜಭೂದ್ವಿ-
ರೇಫಾಲಯಾಂಭೋರುಹಮಚ್ಚುತಸ್ಯ ।

^೨ ನಾಭಿಹ್ರದಂ ವೃತ್ತಮಗಾಧಮಚ್ಚ-

ಶೋಭಾಂಬುಪೂರ್ಣಂ ವಿಶ ಚಿತ್ತಮೀನ ॥ ೨೩ ॥

ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿಯರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಕನ್ನದಿಲೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೆಂಬ ಭ್ರಮರವು ನೆಲೆಸಿದ ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದುಂಡಾದ ಆಳವಾದ ನಿರ್ಮಲಶೋಭೆಯ ರೂಪದ ಜಲದಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಾಭಿ ಎಂಬ ಸರೋವರವನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಮೀನವೇ ! ನೀನು ಪ್ರವೇಶಿಸು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಭಿಯು ದುಂಡಾದ ಆಳವಾದ ನಿರ್ಮಲಶೋಭೆಯೆಂಬ ಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಸರೋವರ, ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಭೂದೇವಿಯರೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಗಳ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಕನ್ನದಿಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ದುಂಬಿ ಜನಿಸಿರುವ ಕಮಲ; ಅದರಲ್ಲಿ

೧. ರೂಪಕಪಂಚಕೇನ ನಾಭಿವಲಿದ್ಯೇ ವ್ಯೋಮರೋಮಲತಾಕುಶಾವೃಪಂಚಾವಯವಾನಾಂ ವಿಶದೈವ ವರ್ಣ-
ನಾದತಿಚಮತ್ಕಾರೋಽಯಮ್ । ಆತ ವಿವ ರೂಪಕೋಜ್ಜೇವಿತೋತ್ಕೇಷ್ಟಾಲಂಕಾರಃ । - ವ್ಯಾ-
ರುಗ್ಮಂ ಕಾರ್ತಸ್ವರಂ ಜಾಂಬೂನದಮಷ್ಟಾಪದೋಽಸ್ಮಿಯಾಮ್ - ಅಮರಕೋಶ

೨. ನಾಭಿಹ್ರದಂ ಭುವನಕೋಶಗುಹೋದರಸ್ಯಂ ಯತ್ಪಾತ್ಯಯೋನಿಧಿಪಣಾಖಿಲಲೋಕಪದ್ಮಮ್ ।
ವ್ಯೂಢಂ ಹರಿನ್ಮಣಿಮುಷಃ ಸ್ತನಯೋರಮುಷ್ಯ ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಯಂ ವಿಶತಹಾರಮಯೂವಿಗೌರವಮ್ ॥

- ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ.

ಕತಮೋದೋದ್ರಪುಂದರವರಪದ್ಮೋತ್ತಿತನಾಭೇ ।

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ॥

- ಭಾ ದಶಸ್ಕಂಧ (೧೦/೧೩)

ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೀನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಗಳ ದಾಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ. (ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಷಯರೂಪಕ)

೨. ಪದ್ಮನಾಭ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಹಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೀನು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಮೀನು ಸದಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ, ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ; ಆದರೆ ಅದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ; ದ್ವಿರೇಫ - ಭ್ರಮರ, ದುಂಬಿ.

೪. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಚಿಂಚಲೋಽಯಂ ಮನೋಮೀನಃ ಸಮಾನೇಯೋ ಹರಿಷ್ಠಲೇ |
ವಿಷಯೋದಕಸಂಚಾರೀ ಸುಯತ್ನಬದಿಶಾಹೃತಃ ||

ವಿಶ್ವಭರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೆಳು ಉದರ

ಉದ್ದೀಪ್ತಹಾರಾಂತರರತ್ನಕಾಂತ್ಯಾ

ಹೃದ್ಯಂ ಮನೋಜ್ಞೋದರಬಂಧಬದ್ಧಮ್ |

ತದ್ವಿಶ್ವಪ್ರತ್ಯೋಸ್ಥಿಪ್ರಲಿ ತ್ರಿಕಾಲಂ

ಶರ್ಮಾಣಿ ನಿರ್ಮಾತು ಕೃತೋದರಂ ನಃ || ೨೪ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನಮಾಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ರಮಣೀಯವಾಗಿರುವ, ಮನೋಹರವಾದ, ಉದರಬಂಧವೆಂಬ ಆಭರಣವು ಕಟ್ಟಿದ, ಮೂರು ನಿರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಜನನ-ಜನಕರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೆಳುವಾದ ಉದರವು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ನಮಗೆ ಸುಖ-ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ.

೧. ವಿಕೋ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾನ ಚ ಶಂಕರಃ |

ಆಜಸ್ಯ ನಾಭಾವಧ್ಯೇಕಮರ್ಷಿತಂ ಮಾತ್ರಯಾ ಪರಃ ||

-ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೨/೨/೨೮೦)

೨. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖ ಕೊಡಲೇ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾರ್ಥರು ಎಂಬ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜ ವಿದ್ಯಾಶಿಷ್ಯರು ಬರೆದಿರುವ ಕೈಬರಹದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ; ಆ ಕೈಬರಹದ ದಾವಲೆಯ ಸಮಗ್ರ ಭಾಯಾಪ್ರತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀಜಯಾರ್ಥರ ಮೂಲ-ವೃಂದಾವನಶ್ಲೋಕ ಮಳಹೇಡ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಾಪುಟ - ೩ರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಿರಿಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಅವನು ದ್ವಾಪ್ರೀತ- ಲಕ್ಷಣೋಪೇತನಾದವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಳಿಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ.

೨. ತ್ರಿಕಾಲಗಳು ಎಂದರೆ ಭೂತ-ವರ್ತಮಾನ-ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾತಃ-ಮಧ್ಯಾಹ್ನ-ಸಾಯಂಕಾಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಮಂತಕೃಪವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ

ಗರ್ಭಸ್ಥಪರ್ವಭುವನಾವಪಿ ತಾವಿದಾನೀಂ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯಜನಕಾವಿತಿ ಸೂಚನಾಯ |

ವಿಶ್ವೈಕಮಂದಿರಮಪಿ ಸ್ಮದಧತ್ ತದೀಯಂ

ಮಧ್ಯಂ ಮುದೇ ಭವತು ಮನ್ಮಥಗಾತ್ರಮಾತ್ರಮ್^೧ || ೨೫ ||

ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಭುವನಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜನ್ಮನೀಡಿದವರು ತಾವು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ವಿಶ್ವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದರೂ, ಮನ್ಮಥನ ದೇಹದಂತೆ ಆತ್ಮಂತ ತೆಳುವಾದ ಅವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆದೇವು ನಮಗೆ ನಲವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ನಡುಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬಷ್ಟು ಆತ್ಮಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮನ್ಮಥಗಾತ್ರಮಾತ್ರ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಮನ್ಮಥನು ಅನಂಗ ಎಂದರೆ ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಅವನ ದೇಹದಂತೆ ಇರುವ ನಡುಗಳು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಷ್ಟು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವು ಎಂದು ಧ್ವನಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಸತ್ತರ್ಕಮಾತ್ರಕಲಿತಂ ಸಕಲಾಪವರ್ಗಂ

ಮಧ್ಯಂ^೨ ಮುದೇಽಸ್ತು ಮಧುಕೈಟಭಮರ್ದನಸ್ಯ |

೧. ಉದರಂ ಚಿಂತಾಮೀಶಸ್ಯ ತಸುತ್ವೇಽಪ್ಯವಿಲಂಬರಮ್ |

ವರಿತ್ರಯಾಂಕಿತಂ ನಿತ್ಯಮುಪಗೂಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ ||

- ದ್ವಾಪರಾಷ್ಟೋತ್(೧/೫)

೨. ಮಾತಾಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ಗರ್ಭೇಣ ದೃಶ್ಯವಪುತ್ರತ್ವಚಿತ್ಯಾತ್ ಮನ್ಮಥಸ್ಯ ಗಾತ್ರಮಾತ್ರಧಾರಕೇನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯ-
ಜನಕತ್ವಸೂಚನಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ದೃಷ್ಟವಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಪಭೋಗಾಭಿವೃದ್ಧಿರೂಪಪರಿಪಾಕ ಇವ ಸ್ಥಿತಮ್ | ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಸ್ಯ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶಾದುವರಿಸ್ಥಿತಾ-

ತದ್ರಮ್ಯನಾಭಿವಿವರಾಭ್ಯುದಿತಾಂಬರಸ್ಯ^೧

ಪದ್ಮೋಪಭೋಗ್ಯಪರಿಣಾಮ ಇವೋಪರಿಷ್ಕಾತ್ || ೨೬ ||

ಕೀವಲ ಸದ್ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಲುಕುವ, ಸಕಲಭಕ್ತರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಮಧುಕೃಷ್ಣಭರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಮ್ಯವಾದ ನಾಭಿಯ ವಿವರದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಆಕಾಶದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಉಪಭೋಗದ ಫಲ ಎಂಬಂತಿರುವ, ನಡುಪ್ರದೇಶವು ನಮ್ಮ ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಡುವು ಬರಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಆದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಎಷ್ಟು ಅಪಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸತ್ತರ್ಕ ಮಾತ್ರಕಲಿತಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುವ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಡುವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತಹುದು ಅಲ್ಲ, ಆದರೂ ಅದು, ದೇಹದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇರದೇ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಚಿಂತನೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರು ಕಾಣುವಂತಿರುವುದು ಅದನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ನೀಡಲು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಇದು 'ಉಪಗೂಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ' ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಅಪೂರ್ವ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

'ಸಂದೇಹ'ವೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಉದರಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಕುಂದತನುವೃತ್ತಮನೋಜ್ಞಮಧ್ಯ-

ಮುದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ ಶಿಕ್ಷಿತಧಿಯಃ ಕವಯೋಽಪಿ ಯಸ್ಮಾತ್ |

ಕಿಂಚಾಸ್ತಿ ನೇತಿ ಖಿಲು ಸಂದಿಹತೇಽಧುನಾಽಪಿ

ಸಂದೇಹಸಂಜ್ಞಿತಮಭೂದತ ವಿವ ಮಧ್ಯಮ್ || ೨೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ತೆಳುವಾದ, ದುಂಡಾದ, ರಮಣೀಯವಾದ ನಡುಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಸುಶಿಕ್ಷಿತಬುದ್ಧಿಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಸಹ ಉಂಟೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಇಂದಿಗೂ ಸಂದೇಹಗ್ರಸ್ತರಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅದು ಸಂದೇಹ (ಮಧ್ಯ) ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹೊಂದಿದೆ.

ದುಪರಿಷ್ಕಾಧಿಶ್ಚಕ್ರಮ್ | ಅಂಕುಶರುಗ್ಮಿಣೀಕರೇಣ ಮಧ್ಯಸ್ಯ ಆಲಿಂಗಿತಾಂತಿ ಭಾವಃ | ನಾಭಿಘ್ರಾಣಾಶ್ಚಾಶ್ಚ ಮಧ್ಯೇ ಪರಿತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಾತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಯಾ ಸುತರಾಮದೃಶ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ಪದ್ಮೋಪಭೋಗ್ಯಪರಿಣಾಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೧. ನಾಭ್ಯಾ ಆಸೀದಂತರಿಕ್ಷಮ್ |

- ಪುರುಷಸೂಕ್ತ

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ನಡುಪ್ರದೇಶವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ಸಹ ಗೋಚರಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅದು ಉಂಟೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನವಾದರೆ, ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ. ಆದರೆ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಎರಡು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನವೋ ಆಗಿರದೆ, ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ 'ಮಧ್ಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸೂಕ್ತ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ನಡುಪ್ರದೇಶಗಳು ಇರುವವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಮಧ್ಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯದ್ವನಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಸಂದೇಹ - ಮಧ್ಯದೇಹ.

೩. ಹೀಗೆ ದೇಹದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವು ತಳುವಾಗಿರುವುದು ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಆಲಿಂಗಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತನೂದರ

ಮಧ್ಯಂ ಮನೋಜ್ಞಂ ಮೃದುಲಂ ಸುವೃತ್ತಂ

ಬುದ್ಧೌ ಸದಾ ತಿಷ್ಠತು ಯತ್ಕೃತತ್ವಮ್ |

ಉದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ತತ್ಪೂರ್ತಿವಿಧಿತ್ಸಯೇವ

ಪದ್ಮಾ ಕರಾಬ್ಜೇನ ಸದಾಽಲಿಂಗೇ || ೨೮ ||

ಅದರ ಕೃತತ್ವವನ್ನು ನೋಡಿ ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಲೆಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಕರಕಮಲದಿಂದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದುಂಡಾದ, ಮೃದುವಾದ, ಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಸದಾ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಜನ ಭಾವಿಸುವಷ್ಟು ಕೃತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಅದನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೧. 'ಸಂದೇಹೋ ಮಧ್ಯದೇಹಃ' ಇತಿ ಹಲಃ | ಸಂದೇಹವಿಷಯತ್ವಾದೇವ ಮಧ್ಯಸ್ಯ ಸಂದೇಹಸಂಜ್ಞೇತಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರೋತ್ತೇಕ್ಷಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉದರಂ ಚಿಂತ್ಯಮೀಶಸ್ಯ ತನುತ್ವೇಽಪ್ಯವಿಲಂಬರಮ್ |

ವಲಿತ್ರಯಾಂಕತಂ ನಿತ್ಯಮುಪಗೌಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ ||

ಜಗದಾಗೂಪಕಪಲ್ಲವಸಮುಕ್ತೇಃ ಶರಣಾದೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೪)

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೪)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವಾವಯವಗಳು ಸಹ ರುಗ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅವಯವಗಳು ಎಂಬುದು ಭಾವ.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವನ್ನು ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅವರ ನೈತೃಮುಕ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸವೆನ್ನಿಸಿದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

ವಕ್ಷಃ ಸುರಕ್ಷಾಂ ಕುರುತಾನ್ಮುರಾರೇಃ

ಸದ್ವರ್ಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಗುಣೈಕಧಾಮ |

ತತ್ತ್ವಾಜ ಯನ್ಮೈವ ಚಿರಂ ಸಪತ್ನೀ-

ವಕ್ಷೋಜಲಬ್ಧಾಂಕಮಪಿ ಸ್ಮಲಕ್ಷ್ಮೀಃ || ೨೯ ||

ತನ್ನ ಸವತಿಯರ ಸ್ತನಗಳ ಗುರುತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಯಾವುದನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯಲಾರಳೋ ಅಂಥಹ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುವ ಲಾವಣ್ಯದ ಮುಖ್ಯನೆಲೆಯೆನ್ನಿಸಿದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು, ನಮಗೆ ಸುರಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. 'ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸವತಿಯರ ಸಹವಾಸ ಪತ್ನಿಗೆ ಎಂದೂ ಮುದನೀಡುವಂತಹುದಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜಾಂಬವತ್ತಾದಿ ಇತರ ಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಅದು ಅಪ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿನ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ಲಾವಣ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಮೋಹದಿಂದಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ ಬಿಡದೆ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂಶವಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬಿಡಲಾರದಷ್ಟು ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ರಮಾಪತಿಮಾತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ರಮಾದೇವಿಗೆ ಸವತಿಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಹುಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಎಂಬ ಲೋಕಪ್ರವಾದವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉಕ್ತಿಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ವಕ್ಷೋಽಧಿವಾಸಮ್ನವಕ್ಷಸ್ತ ಮಹಾಬಿಭೂತೇಃ ಪುಂಸಾಂ ಮನೋನಯನನಿವೃತ್ತಿಮಾದಧಾನಮ್ |

ಕಂಠಂ ಚ ಕೌಸ್ತುಭಮಣೀರಧಿಭೂಷಣಾರ್ಥಂ ಕುರ್ಯಾನ್ಮನಸ್ಕಬಿಲಲೋಕನಮನ್ಯತಃ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ.

ಜಗದಂಬಾಮಲಸುಂದರಗೃಹವಕ್ಷೋವರಯೋಗಿನ್ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೫)

೨. ಪರಿತ್ಯಾಗಕಾರಣೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸೌಂದರ್ಯಲೋಭಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತ ವಕ್ಷಸ್ಥೇವ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯರ್ಥಃ || - ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಅಲಿಂಗಿತಪ್ರಿಯತಮಾಕುಚಕುಂಕುಮಾಂಕ-

ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಜಿಗಾಯ ವಸುದೇವಸುತಸ್ಯ ವಕ್ಷಃ |

ಮತ್ತಸ್ಪರ್ಶತಃಪರಿಣತದ್ವಿಪಧಾತುರಕ್ತ-

ಕುಂಭಾಂಕಜ್ಯಂಭಿಹರಿನೀಲವಿಶಾಲವಪ್ರಮ್ || ೩೦ ||

ತನ್ನನ್ನು ಅಲಿಂಗಿಸಿದ ಪ್ರಿಯತಮೆಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಚದ ಕುಂಕುಮದ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೋಗಸುವ ವಸುದೇವಸುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು, ಮದಿಸಿದ, ಹೊಳೆಯುವ ತಿವಿಯುವ ದಂತದ ಆನೆಯ ಗೈರಿಕಾದಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಕುಂಭಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಇಂದ್ರನೀಲಪರ್ವತದ ವಿಶಾಲವಾದ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಆತ್ಮಂತ ತೆಳುವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಮಾತ್ರ ತುಂಬಾ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಚವನ್ನು ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳವೆಂದೂ, ಅಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ಪವಾದ ಕುಂಕುಮವನ್ನು ಗೈರಿಕಾದಿಧಾತುಗಳ ಲೇಪವೆಂದೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಇಂದ್ರನೀಲಪರ್ವತವೆಂದೂ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಉದರವು ತೆಳುವಾಗಿಯೂ, ಎದೆಯು ವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು; ಅಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರವಧಿಕ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ಆದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೂ ದ್ಯೋತಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕೌಸ್ತುಭಕ್ಕೆ ಶೋಭೆನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

ವಕ್ಷೋ ವಿಶಾಲಂ ಹರಿನೀಲನೀಲಂ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೃಹಂ ಚಂದನಚರ್ಚಿತಂ ತತ್ |

ಸತ್ಕೌಸ್ತುಭೋದ್ಭಾಸಕಮಸ್ತು ಚಿತ್ತೇ

ವಿಸ್ತೀರ್ಣಭೂಷಾವಲಿ ವಿಟ್ಠಲಸ್ಯ || ೩೧ ||

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ನೀಲವರ್ಣದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನಿತ್ಯನಲಿಯಾದ, ಶ್ರೀಗಂಧದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನಕ್ಕೆ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡುವ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಭರಣ-

೧. 'ತೀರ್ಯಗೃಹತಪ್ಪಹಾರಸ್ತು ಗಜಃ ಪರಿಣತೋ ಮತಃ' ಇತಿ ಹಲಾಯುಧಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಮರಣೀಯಮುರೋ ವಿಷ್ಣೋರಿಂದಿರಾವಾಸಮೀಶಿತುಃ |

ಅನಂತಮಂತವದಿವ ಭುಜಯೋರಂತರಂ ಗತಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೫)

ಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ, ವಿಟ್ಟಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಸದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯು ಇರುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವೇ ಹೊರತು ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತೋರಿ ಏನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೧/೭)ದ 'ಭಾಸ್ವತ್ಕೌಸ್ತುಭಭಾಸಕಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಸುವರ್ಣಕಲಶದಂತಹ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಕಲತೋಪಮಿತಂ ಮನೋಜ್ಞಂ

ವಕ್ಷೋಜಕುಡ್ಮಲಯುಗಂ ಜಯತೀಂದಿರಾಯಾಃ |

ಯಚ್ಚರ್ಚಿತೋಽಪಿ ನವಕುಂಕುಮರಾಶಿರಾಸೀ-

ದಕ್ಷೋಽನುಲೇಪನಮಣಿಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ || ೩.೨ ||

ಜಿನ್ನದ ರಮ್ಯಕಲಶದಂತಿರುವ, ಮನೋಹರವಾದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಎರಡು ಮೊಗ್ಗಿನಂತಹ ಸ್ತನಗಳು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿವೆ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಲಿಪ್ತವಾದ ನೂತನವಾದ ಕುಂಕುಮದ ರಾಶಿಯು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನುಲೇಪನವಾಯಿತು.

ವಿ : ೧. ಕುಂಕುಮರಾಶಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತಳಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗಾಢವಾಗಿ ಅಲಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ಎಂಬುದು ಇದರ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೆಚ್ಚುವ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

ಆಚ್ಛಾದಿತೋರಃಸ್ಥಲಮೂಲದೇಶಂ

ಜಾತಸ್ಯ ಯಸ್ಯಾವಿಲಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ |

ಶೌರಿಃ ಕರಂ ಯಚ್ಚೈತಿ ತಂ ರಮಾಯಾ-

ಶ್ಚಾರು ಸ್ತನಂ ವರ್ಣಯಿತುಂ ಕ ಈಶಃ || ೩.೩ ||

೧. ಯತ್ಸಹಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿರ್ಧೃತಃ ತಾದೃಶೇಣಾಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ರುಗ್ಮಿಣೀವಕ್ಷೋಜಪ್ರಸಾದಧಾರಣಾತ್ ವಕ್ಷೋಜ-
ಸೌಂದರ್ಯಸ್ಥಾತಿರಯಃ ಕಥಂ ಕಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ತನನಕರ್ಮಣಾ ಆಚ್ಛಾದಿತಕಲವಕ್ಷಸ್ಥಲಪ್ರದೇಶೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಅವಿಲಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ ಶೌರಿಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಕರಂ ಹಸ್ತಂ ಬಲಿಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ | ಯಚ್ಚೈತಿ ಪ್ರಮಚ್ಛತಿ | ದ್ರೋಹಿಣೋಽಪಿ
ಧರ್ಮಗೋಪ್ತಃ ಶೌರೀಃ ಕರದಾಣಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ರಮಾಯಾಃ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾಃ ತಂ ಚಾರುಸ್ತನಂ ವರ್ಣಯಿತುಂ ಕಃ
ಪುಮಾನ್ ಈಶಃ ಸಮರ್ಥಃ ನ ಕೋಽಪಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸಕಲ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಮೂಲಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಾಣದಂತೆ ಮರೆಮಾಡಿದ, ಯಾವುದರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕರವನ್ನು ಇರಿಸುವನೋ ಅಂತಹ ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಮನೋಹರವಾದ ಸ್ತನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಯಾವನು ತಾನೆ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು?

ಎ: ಇಲ್ಲಿ ಕರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಸ್ತ ಹಾಗೂ ಕಪ್ಪ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಸುಪರ್ಣಕಲಶದಂತಹ ರುಗ್ಮೀನಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ
ಉದ್ಯನ್ಮನೋಜ್ಞಮುಖನಿರ್ಮಲಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ-
ಮುದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ ಮಂದಹಸಿತಾಮೃತಶೋಭಿಬಿಂಬಮ್ |
ಬಿಭ್ರತ್ ಸದಾ ಮುಕುಲಿತಾಂಬುಜಕೋಶಕಾಂತಿಂ
ಪುಷ್ಪಾತು ವಿಶ್ವಜನನೀಕುಚಮಂಡಲಂ ನಃ || ೩೪ ||

ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಅಮೃತದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮಂಡಲದ, ಉದಿಸುವಂತಹ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖರೂಪದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಡು, ಮುದುಡಿದ ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಲೋಕಮಾತೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಸ್ತನಮಂಡಲವು ನಮ್ಮನ್ನು ಪೋಷಿಸಲಿ.

ಎ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುಖವು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನಿಯ ಕುಚಮಂಡಲವು ಮುದುಡಿದ ಕಮಲಕೋಶದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೌಂದರ್ಯವು ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಸದ್ವಂಶಜಾತಃ^೧ ಸುಗುಣಃ ಸುವೃತ್ತ-
ರತ್ನೋಽಪಿ ಹಾರಃ ಕಮಲಾಕುಚಾಂತೇ |
ನೈವಾವಕಾಶಂ ಲಭತೇ ಕುಲೇನ
ಕಿಂವಾ ಗುಣೌಘೈಃ ಕಠಿನೋಪಕಂಠೇ || ೩೫ ||

ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ, ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ವರ್ತುಲವಾದ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರಧಾನರತ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವು ರುಗ್ಮೀನಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯದಾಗಿದೆ; ಕಠಿಣಮನಸ್ಸಿನವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಲದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಗುಣಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದಾಗಲಿ, ಏನಾದೀತು?

೧. ವೇಣೋರ್ಮುಕ್ತಾಫಲಜ್ಯಭೂಮಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತೋಽಪಿತಿ ಧ್ವನಿಃ |

೧ : ೧. ಕಠಿಣಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ ಕುಲದ ಮಹತ್ವವಾಗಲಿ, ಗುಣಗಳ ಹಿರಿಮೆಯಾಗಲಿ, ಅಭಿಯಲಾರದು^೧ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಉತ್ತಮ ವಂಶ, ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳು, ಸದಾಚಾರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ, ಕಠಿಣ ಮನಸ್ಸಿನವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಗಳ ವೈಭವ

ಶಾರ್ಙ್ಗಸ್ಯ ಗ್ರಹಣೇ ಮನೋರಮಗುಣಸ್ಯಾಕರ್ಷಣೇ ಸಾಯಕ-
ಸ್ಯಾದಾನೇ ಯುಧಿ ಮಾಧವಸ್ಯ ಫಲಿತಾಃ ಸಂಧಾನಕರ್ಮಣ್ಯಪಿ |
ಚತ್ವಾರಃ ಕಬರೀಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕಮಲಾಮಾಲಿಂಗ್ಯ ಗಂಡಸ್ಥಲೀಂ
ಸಂಗೃಹ್ಯಾಧರಜಾಮೃತಂ ಚ ಪಿಬತೋ ಹಸ್ತಾ ರಹಃಕೇಲಿಷು || ೩೬ ||

ಶಾರ್ಙ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು, ಅದರ ರಮ್ಯವಾದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆಯುವುದು, ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆುವುದು - ಎಂಬ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಲ್ಕು^೨ ಕೈಗಳು ಸುರತಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರುಗ್ವೀಣಿಯ ಮುಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು, ಆಲಿಂಗಿಸಲು, ಗಂಡಸ್ಥಳವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲು ಸಹ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿವೆ.

೩ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಗಳು ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಂತೆ ರುಗ್ವೀಣಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಲು ಸಹ ಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಪಾರಿಜಾತದ ರೆಂಬೆಗಳಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಗಳು
ಹಸ್ತಾಃ ಸ್ಫುರನ್ನರಕತದ್ಭುತಯೋಽತಿದೀರ್ಘಾಃ
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ರಮ್ಯನಖಮೌಕ್ತಿಕಶೋಭಮಾನಾಃ |

೧. ನಿಪುರವುರುಷಸಮೀಪೇ ಆಭಿಜಾತಂ ಸೌಶೀಲ್ಯಾದಯೋ ಗುಣಾಶ್ಚ ನ ಶೋಭಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುಚ-
ಮಂಡಲಸ್ಥಾಪಿ ಕಠಿಣತ್ವಾದರ್ಥಾಂತರನ್ನಾಸ್ಮಾವಕಾಶಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಬರೀಗ್ರಹಣೇ ಏಕಃ | ಆಲಿಂಗಣೇ ದ್ವೌ | ಗಂಡಸ್ಥಲಗ್ರಹಣೇ ಏಕ ಇತಿ ಚತ್ವಾರೋ ಹಸ್ತಾಃ ಉಪಯುಕ್ತಾ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ತ್ವರಾಯುಕ್ತಸ್ಯ ಏಕದೈವ ಕ್ರಿಯಾಚತುಷ್ಪಯಕರಣೇ ಹಸ್ತಚತುಷ್ಪಯಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ

೪. ಬಾಹೂಂಶ್ಚ ಮಂದರಗಿರೀಃ ಪರಿವರ್ತನೇನ ನಿರ್ಣಿಕ್ತಬಾಹುವಲಯಾನಧಿಲೋಕವಾಲಾನ್ |
ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವರತಾರಮಸಹ್ಯತೇಜಃ ಶಂಖಂ ಚ ತತ್ಕರಸರೋರುಹರಾಜಹಂಸಮ್ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ.

ಶಂಖಚಿತ್ರಗದಾಪದ್ಮಧರಾಶ್ಚಿತ್ತಾ ಹರೇರ್ಭುಜಾಃ |

ಪೀನವೃತ್ತಾ ಜಗದ್ರಕ್ಷಾಕೇವಲೋದ್ಯೋಗಿನೋಽನಿಶಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೬)

ದಿಶಿಜಾಂತಪ್ರದಚಕ್ರದರಗದಾಯುಗ್ರರಬಾಹೋ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೬)

ಯಚ್ಛಂತು ನಃ ಫಲಿತಪುಷ್ಪಿತಪಾರಿಜಾತ-

ಶಾಖಾಸಮಾನವಿಭವಾ ವಿಭವೋಽಖಿಲಾರ್ಥಾನ್ || ೩೭ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಮರಕತಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯ, ಅತ್ಯಂತ ನೀಳವಾದ, ರಮ್ಯವಾದ ನಖಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಹಣ್ಣುಹೂವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪಾರಿಜಾತದ ರೆಂಬೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಮರ್ಥವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತುಂಬಾ ದೀರ್ಘವಾದ ಹಸ್ತಗಳು ನಮಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಪಾರಿಜಾತವು ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ನೀಡುವ ವೃಕ್ಷ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತವು ಭಕ್ತರ ಸಕಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪಾರಿಜಾತದ ರೆಂಬೆಗಳು ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹಸ್ತವು ಪಾರಿಜಾತವಾದರೆ ಬೆರಳುಗಳು ಅದರ ರೆಂಬೆಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಲ್ಕು ಹಸ್ತಗಳು ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೈತ್ಯನಾಶಕವಾದ ಚಕ್ರವಂಶಾದಿಗಳು

ಚಕ್ರಂ ಹರೇರ್ಮರ್ದಿತದೈತ್ಯಚಕ್ರಂ

ಶಂಖಃ^೧ ಸ್ವನೈರ್ಧಿಕ್ಕೃತದೈತ್ಯಶಂಖಃ |

ಪದ್ಮಂ ಚ ವಿಧ್ವಂಸಪರಾಸ್ಯಪದ್ಮಂ

ಗದಾ ಚ ಸಾ ಪಾಪಗದಾಪಹಂತ್ರಿ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚಕ್ರವು ದೈತ್ಯವೃಂದವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದಂತಹದು. ಶಂಖವು ತನ್ನ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ದೈತ್ಯರ ಅಪಾರಸೇನೆಯ ಶಂಖ (ಶಂಖಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ) ಘೋಷಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವಂತಹದು; ಪದ್ಮವು ಶತ್ರುಗಳ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಮುದುಡಿಸುವಂತಹದು; ಗದೆಯು ಪಾಪಗಳೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತಹದು.

೧. "ಮಾಣಿಕ್ಯಪುಷ್ಪೋ ವಿವಿಧಮುಕ್ತಾಫಲಫಲಾನ್ವಿತಃ" (ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಸಹ್ಯನಾಮಸ್ಮೋತ್ರ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಸ್ವರಸ್ಮರಕತಸ್ತೂಲಶಾಖಾರತವಿರಾಜತಃ" (ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಸಹ್ಯನಾಮಸ್ಮೋತ್ರ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಮರಕತರತ್ನವತ್ ಶ್ಯಾಮಲಾಃ ಹೃದ್ಯಾಃ ಸ್ತೂಲಶಾಖಾಸ್ತ್ರಾಣೀಯಾಃ | ಮಾಣಿಕ್ಯಪುಷ್ಪೋ ವಿವಿಧ ಮುಕ್ತಾಫಲಫಲಾನ್ವಿತಃ ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಈಷದ್ವಕ್ತನವೋಪಾಂತಪ್ರದೇಶೋ ಮಾಣಿಕ್ಯಸದೃಶತ್ವಾತ್ ಪುಷ್ಪಾನ್ವೀಯಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕೌಮೋದಕೇಂ ಭಗವತೋ ದಯಿತಾಂ ಸ್ವರೇತ ದಿಗ್ಗಾಮರಾತಿಭಟಶೋಣಿತಕರ್ದಮೇನ | ಮಾಲಾಂ ಮಧುವ್ರತವರೂಢಗಿರೋಪಧುಷ್ಣಾಂ ಚೈತ್ಯಸ್ತ ತತ್ತ್ವಮಮಲಂ ಮಣಿಮಸ್ಯ ಕಂಠಃ ||

- ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮನ

ಉ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಪದ್ಮ ಹಾಗೂ ಗದೆಗಳ ಹಿರಮೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚಕ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿ, ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ ಹಾಗೂ ವಾಯು-
ಪುರುಷ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಾಗಿರುವರು ಎಂಬ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತಕಾಶ್ಯಾಪನಿರ್ಣಯ-
ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ದುರ್ಗಾದೇವಿ ಮೊದಲಾದವರ ಹಿರಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆಯು ಸಹ
ಕಾಯುವಂತಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಲಕ್ಷ, ಕೋಟಿ ಎಂಬಂತೆ ಶಂಖ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಇದೆ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜರಾಸಂಧ ಪ್ರತಿಬಾರಿ ೨೩ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂತೆ ಒಟ್ಟು ೧೮ ಬಾರಿ ತಂದಿದ್ದ ೧೪ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯ, ಕಂಸನ ಬಳಿಯಿದ್ದ ೨೦ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯ, ಕಾಲಯವನನ ಮೂರು ಖಾಟ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯ, ಹಂಸಡಿಭಿಕರ ೧೭ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯ, ನರಕಾಸುರನ ೩೦ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯ, ಮೊದಲಾಗಿ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೈತ್ಯ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ 'ಮರ್ದಿತದೈತ್ಯಚಕ್ರಂ' ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ ಪಾಂಡವರ ಮೂಲಕ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಕೌರವರ ೧೧ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯ ಮೊದಲಾದವು ಇದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರೀರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ೩೬೦೦೦ ಮಹಾಘ್ನ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾವಣನ ಮೂಲಬಲವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದು^೩ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ತುಂಬಾ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ವಿವರವಾಗಿದೆ.

೪. ಚಕ್ರ - ಚಕ್ರ ಹಾಗೂ ಗುಂಪು, ಶಂಖ - ಶಂಖ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆ, ಪದ್ಮ - ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಮುಖಿಕಮಲ, ಗದಾ - ಗದೆ; ಗದ - ಔಷಧಿ.

ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮುದನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಂದಕ
ದ್ವಿಪಾಮಸಹೋಽಪಿ ನಿಜಪ್ರಹರ್ಷ-
ಕರೋಽಸ್ಯ ಖಡ್ಗಃ ಕಿಲ ನಂದಕಾಖ್ಯಃ |

೧. ಪೂರ್ವಂ ಹರೇಶ್ವರಮಭೂದ್ಧಿ ದುರ್ಗಾ ತಮಃಪ್ತಿತಾ ಶ್ರೀರಿತಿ ಯಾಂ ವದಂತಿ |
ಸತಾ ತ್ವಿತಾ ಶಂಖಮಘೋ ರಜಸ್ಥಾ ಭೂರ್ನಾಮಿಕಾ ಪದ್ಮಮಭೂದ್ಧರೇಹಿ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೭೨)

೨. ಶಂಖೋ ನಿಧೌ ಲಲಾಟಾಸ್ತಿಸಂಖ್ಯಾವಲಯಕಂಞುಷು ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ ।

ಶತಂ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಕೋಟಿಮಾಹುರ್ಮನೀಷಿಣಃ |

ಶತಂ ಕೋಟಿಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಶಂಖ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||

- ವಾಣೀಕರಾಮಾಯಣ (೬/೨೮/೩.೩)

೨. ೩ ಅಂತರಂಗದ ಒಳಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಸಹಜವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ.

ವಿಯುಕ್ತನಾರೀಪರಿತಾಪಕಾರೀ

ಕಿಮಿಂದುರಾನಂದಕರೋ ನ ಲೋಕೇ || ೩೯ ||

ವೈರಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ನಂದಕ ಎಂಬ ವಿಡ್ಗವು ಅವನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ನಲಿವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು; ಆಗಲಿದ ಪ್ರಣಯಿಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಚಂದ್ರನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಲಿವು ನೀಡುವವನಾಗಿಲ್ಲವೇನು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಡ್ಗ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತಾರಕ, ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಮಾರಕ ಎಂದರ್ಥ; ಇವನ್ನು ಚಂದ್ರನ ನಿದರ್ಶನದಿಂದ ಸುಟ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು; ಚಂದ್ರ ಪತಿಯಿಂದಗಲಿದ ಪ್ರಣಯಿಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಂತಾಪ ನೀಡಿದರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಮೂಲಕ ಹರ್ಷನೀಡುವಂತೆ.

೨. ಕೆಲವರಿಗೆ ನೋವು ನೀಡುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಆನಂದಕರ ಎಂದೇ ಕೊಂಡಾಡುವಂತೆ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆದರೂ ಸಹ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆನಂದಕರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಡ್ಗಕ್ಕೆ ನಂದಕ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೩. ಕಮಪಿ ಸಕಲಹೃದ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಂತೈವ ದೈವಮ್ (೧೪/೫೨) ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಸಕಲರಿಗೂ ರಮ್ಯವೆನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೂ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಡ್ಗ ನಂದಕವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶತ್ರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ದೈನ್ಯವುಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸು

ಶರೈರಪಾರೈ ರಿಪುವರ್ಗದೈನ್ಯ-

ಕರೋಽಸ್ಯ ಚಾಪಸ್ತ್ರಿನತೋ ಮುರಾರೇಃ |

ತಥಾಹಿ ಸದ್ವಂಶಭವಾ ಗುಣಾಢ್ಯಾ

ನತಾಃ ಸಮರ್ಥಾ ಅಪಿ ಸರ್ವಸಂಧೌ || ೪೦ ||

ಮೂರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಗಿರುವ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು ತನ್ನ ಅಪಾರವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶತ್ರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ದೀನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು; ಅದು ಸರಿಯೆ; ಉತ್ತಮವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಗುಣವಂತರು ಸಮರ್ಥರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ನಮ್ಮರೇ ಆಗಿರುವರು.

ವಿ : ೧. ನಂದಕದಂತೆ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು ಸಹ ಶತ್ರುವಿನಾಶಕವಾದುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಪಾರ ಶತ್ರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಾಯವಾದ ಧನುಸ್ಸು ಮೂರಡೆ ಬಾಗಿರುವುದು ಅದರ ವಿನಯದ ಸಂಕೇತ; ಇದರಿಂದ ಗುಣವಂತರಾದವರು ಎಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೂ ನಮ್ಮರಾಗಿಯೇ ಇರುವರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ಅದರಂತೆ ವಿನೀತರಾದವರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಅಸಾಧ್ಯವೇನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ.

೪. 'ಸದ್ವಂತಭವಾ', 'ಗುಣಾಧ್ಯಾ' ಹಾಗೂ 'ನತಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಜಿವಿರಿನಿಂದ ತಯಾರಾದ, ಗುಣದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ನಮ್ರರಾದ ಹಾಗೂ ಬಾಗಿದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

೫. 'ವಿನಯೋ ಹಿ ಭೂಷಯತಿ ಸರ್ವರಸಮ್' ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ (೧೧/೫೪) ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ಹಸ್ತಗಳು

ಹಸ್ತಾ ಹರೇಃ ಕಟಕಂಕಣಮುದ್ರಿಕಾದ್ವೈ-
ರ್ದೀಪ್ತಾಃ ಸುದರ್ಶನಗದಾಂಬುಜಶಂಖಶೋಭಾಃ^೧ |
ವೃತ್ತಾಸ್ತ್ರಿರೇಖಮಣಿಬಂಧರುಚೋಽತಿರೀಘಾಃ
ರಕ್ತಾಬ್ಜಕ್ಷೋಮಲತಲಾ ಮಮ ಮಾನಸೇ ಸ್ಥುಃ || ೪೦ ||

ಕಡಗ, ಕಂಕಣ, ಮುದ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಸುದರ್ಶನ, ಗದೆ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ದುಂಡಾದ, ಮೂರು ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ನೀಳವಾದ ಕೆಂಪು ಕಮಲದಂತಹ ಅಂಗೈಗಳುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೋಳುಗಳು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿನ ಅಭರಣ, ಆಯುಧಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮಿನಿಯ ಹಸ್ತದ ವೈಭವ

ಭೈಷ್ಣಾಃ ಕ್ಷಣತ್ಯನಕಕಂಕಣರಂಜಿತೋ ಮೇ
ಹಸ್ತಃ ಸಮಸ್ತಫಲದಸ್ತನುತಾದಭೀಷ್ವಮ್^೧ |
ಯೇನಾನಿಶಂ ರಹಸಿ ಬಂಧಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಃ
ಶ್ರೀಶೋಽಖಿಲಂ ಹರತಿ ಪೂರ್ಣಮನೋರಥೋಽಪಿ || ೪೧ ||

೧. ದಿಶಾಂತಪ್ರದಚಕ್ರದರಗದಾಯುಗ್ಧರಬಾಹೋ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೧೦/೧೬)

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣಮನೋರಥನಾಗಿದ್ದರೂ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಾವುದರ ಬಂಧವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಸಕಲಜಗತ್ತನ್ನು ನಾರಪಡಿಸುವನೋ ಅಂತಹ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಚಿನ್ನದ ಕಂಕಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಸಮಸ್ತ ಫಲಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಹಸ್ತವು ನನಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅಂತಹ ಆಲಿಂಗನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದಂತಹ ಏಕಾಂತಸ್ಥಳ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಳಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ.

೩. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಮಾತ್ರ ಎಂದಿನಂತೆ ಆನಂದಪೂರ್ಣರಾಗಿಯೇ ಜೊತೆಯಿಂದಿರುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಯ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಂತಹ ಸಾಮೀಪ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ^೧ ಎಂಬುದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯವ್ಯಾಪಾರರಹಿತನಾಗಿರುವುದು ತನ್ನ ಪರಮಪ್ರಿಯ ಭಕ್ತಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅಮಿತಾನಂದವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

೫. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ (೧/೨):

ಆಸೀದುದಾರಗುಣವಾರಿಧಿರಪ್ರಮೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪರತಮಃ ಪರಮಾತ್ ಸ ಏಕಃ |
ಸಂಶಾಂತಸಂವಿದಬಲಂ ಜಠರೇ ನಿಧಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭುಜಾಂತರಗತಃ ಸ್ವರತೋಽಪಿ ಚಾಗ್ರೇ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಅಪೂರ್ವ ಕಂಠಗಳು

ವೃತ್ತೇ ತ್ರಿರೇಖೇ ರತ್ನೌಘದೀಪ್ತೇ ಶ್ರೀಶ್ರೀಶಕಂಧರೇ |

ವಿಷ್ಣುಕೃಪದ್ರತ್ನಚಿತ್ರೌ ಜಗೃತುಃ ಶಂಖಶೇವಧೀ^೨ || ೪೩ ||

ದುಂಡಗಿರುವ, ಮೂರು ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ರತ್ನಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸುವ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕೊರಳುಗಳು ಶಂಖ ಹಾಗೂ ನಿಧಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿವೆ.

೧. ಹರೇರತ್ಯಂತಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಲಯೋ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ |

೨. 'ನಿಧಿರ್ನಾ ಶೇವಧೀರ್ಧೇವಾಃ ಪದ್ಮಶಯಾದಯೋ ನಿಧೇಃ' ಇತ್ಯಮರಃ |

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಂಠಗಳು ರಂಜಿತ ಮತ್ತು ನಿಧಿಗಳೆಂಬ ಮಹಾನಿಧಿಗಳನ್ನು ಮೂರಿಸಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸಂಕೇತ ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಶೇಷಧಿ- ನಿಧಿ

೩. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಕಂಠಗಳು ರಂಜಿತ ಆಕೃತಿಯನ್ನೂ, ನಿಧಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದ ವೈಭವ

ರತ್ನಾಘರಮೈಣಿ ಪರಿಶ್ರಿತೇನ

ಚರೇಣ ದೀಪ್ತಂ ನಿಜಭೂಷಣೇನ |

ವೃತ್ತಂ ತ್ರಿರೇಖಂ ವರಹಾರಜುಷ್ಪಂ

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಮರ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ^೧ ಕಂಠಮ್ || ೪೪ ||

ರತ್ನಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವ, ತೊಟ್ಟಿರುವ ತನ್ನ ಭೂಷಣದಿಂದ ಬಹು-ಕಾಲದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ವರ್ತುಲವಾಗಿರುವ, ಮೂರು ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತಿನಮಾಲೆ ಧರಿಸಿರುವ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ಮರಿಸು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವು ತ್ರಿವಳಿಭೂಷಿತ ಎಂದೂ, ಅವನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ ಇರುವುದು ಎಂದೂ ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಬಳಸಿರುವ ನಿಜಭೂಷಣ ಎಂದರೆ ಕೌಸ್ತುಭ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ: 'ಕೌಸ್ತುಭಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪಮ್' (ಭಾ.ತಾ.); 'ತತ್ತ್ವಂಠಗಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಾಸ ಧಾತಾ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.)

೧. ಸತತಂ ಗಲಿತಾ ಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿತ್ತಿತಯೇನ್ನೈವ ನಿಕಾಮಮಂಕಿತಃ |

ಸುವಿದಂಬತಕಂಬುರೀಕ್ಷತೇ ವರರೇಖಾತ್ರಯವಾನ್ ಗುರೋರ್ಗಲಃ ||

- ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೭/೨.೭)

೨. ಸಂತತಂ ಚಿಂತಯೇತ್ ಕಂಠಂ ಭಾಸ್ವತ್ಕೌಸ್ತುಭಭಾಸಕಮ್ |

ವೈಕುಂಠಸ್ಮಾಯಿಶಾ ವೇದಾ ಉದ್ಗೀಯರ್ಗಂತೇನಿಶಂ ಯತಃ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೭)

೩. ಅಸಮೇತನಧಿಕೇ ಸುಸಾಧಿತೇ ನಿಜತಾತೇ ರವಿರಾಶಿದೀಧಿತಿ |

ಪ್ರದದೌ ಸ ತ್ರಿಜಗಜ್ಜಯದ್ವಜಂ ವಿಧಿರೇತದ್ಗಲಸಂಗಿಭೂಷಣಮ್ ||

- ಸು.ವಿ.(೭/೩.೪)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ ಅಪೂರ್ವ ಮಾಲೆ

ಸನ್ನೀಲೋತ್ಪಲಚಾರುಚಂಪಕಲಸಜ್ಜಾತಿ ಸುಧರನ್ನಲ್ಲಿಕಾ-
ರಕ್ತಾಶೋಕಮೃದುಪ್ರಸೂನರಚಿತಾ ರಮ್ಯಾಬ್ಜರಾಜನುಖೀ |
ಮುಕ್ತಾನೀಲಮಣಿಪ್ರವಾಲವಿಲಸನ್ಮಾಣಿಕ್ಯಹೇಮೋಜ್ವಲಾ
ಭರ್ತೃಂಸಾರ್ಪಿತರುಗ್ಗಿಣೀಕರಲತೇವಾಭಾತಿ ಮಾಲಾ ವಿಭೋಃ || ೪೫ ||

ಉತ್ತಮವಾದ ಕನ್ನೆದಿಲೆ, ಮನೋಹರವಾದ ಸಂಪಿಗೆ, ಹೊಳೆಯುವ ಜಾಜಿ, ಬೆಳಗುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕೆಂಪಾದ ಅಶೋಕ ಮೊದಲಾದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ, ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ಕಮಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಮತ್ತು, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ, ಹವಳ, ಹೊಳೆಯುವ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿರುವ ಮಾಲೆಯು ತನ್ನ ಪತಿಯ ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತಹ ತೋಳಿನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧರಿಸಿರುವ ಮಾಲೆಯು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ತೋಳಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಾಲೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಬಳಸಿರುವಳು ಎಂಬುದು ತತ್ವ.

೩. ಪತಿಯ ಕೊರಳನ್ನು ಸತಿಯಾದವಳು ಹಾಗೆ ಬಳಸುವುದು ವಿರೇಷವಾದ ಅನುರಾಗಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ಹಿರಿಮೆ

ಬಂಧೋಜ್ಞತಾಯಾ ಅಪಿ ಸಿಂಧುಪುತ್ರಾ
ಮಾಂಗಲ್ಯಸೂತ್ರಂ ಕಿಲ ನಿತ್ಯಬದ್ಧಮ್ |
ಮುಗ್ಧಾಬಲಾಮೋಹನಕಂಠಯೋಗೇ
ಮೋಕ್ಷೋಽಪ್ಯನಾಕಾಂಕ್ಷಿತ ಏವ ನೂನಮ್ || ೪೬ ||

ಎಂದೂ ಬಂಧವಿರದ ಸಾಗರಪುತ್ರಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಸೂತ್ರವು ಸದಾ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು! ಚೆಲುವೆಯಾದ ಅಬಲೆಯ ಮೋಹಕವಾದ ಕಂಠದ ಸಂಪರ್ಕ ಲಭಿಸಿದಾಗ, ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಬೇಕೆನ್ನಿಸದು ಅಲ್ಲವೆ !

೧. ಅತ್ರ ಕ್ರಮೇ ನಾಪೇಕ್ಷಿತಃ | ನೀಲೋತ್ಪಲಾದೀನಾಂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ನೀಲಮಾಣಿಕ್ಯಾದೌ ಸಾಧೃತ್ಯಂ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ಭರ್ತುಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಯೌ ಅಂಸೌ ತಯೋರರ್ಪಿತಾ ರುಗ್ಗಿಣೀಕರಲತೇವಾಭಾತಿ | -ವ್ಯಾ-

ವಿ : ೧. ಮಾಂಗಲ್ಯವು ಮುತ್ಸದೇಶ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ತೊರೆಯಲಾಗದ ನಿತ್ಯಾಭರಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಮುಗ್ಧಾ - ಚೆಲುವೆ.

೨. ಹಿತವಾದ ಬಂಧವು ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಬಯಸದು; ಅದರಂತೆ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ಬಂಧವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನಿತ್ಯ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಸ್ವಾಮ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.

೩. ಸದಾ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಧರಿಸಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿತ್ಯವಿಯೋಗಿನಿಯಾದ ಪತಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ಮಹಿಮೆ

ಸನ್ನಿಲರತ್ನರುಚಿರಂ ಸತತಂ ಶ್ರಿಯೈ ಸ್ಯಾ-

ನ್ಮಾಂಗಲ್ಯಸೂತ್ರಮಿಹ ಮಂಗಲದೇವತಾಯಾಃ |

ಯತ್ಕಂಠದೇಶದೃತಮಬ್ಜದಲಾಯತಾಕ್ಷ್ಯಾ

ನ ಪ್ರಾಗ್ಜಯುಂಕ್ತ ನ ವಿಯೋಕ್ಷ್ಯತಿ ನೋ ವಿಯುಂಕ್ತೇ || ೪೭ ||

ಮಂಗಲದೇವತೆಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯ ಇಂದ್ರನಿಲಮಣಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮನೋಹರವಾದ ಈ ಮಂಗಲಸೂತ್ರವು ಸದಾ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ; ಪಂಕಜ-ಮುಖಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯ ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಇದು ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಇರಲಾರದು ಎಂದಲ್ಲ ಈಗಂತೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿ ಧರಿಸಿರುವ ಮಾಂಗಲ್ಯವು ಅನಾದಿ ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯವಾದ ಮಂಗಲಾಭರಣ. ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ನಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ.

೨. ^೩ಯುಜ್ಞಾಧಾತುವನ್ನು ಮೂರು ಲಕಾರಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಮಂಗಲಸೂತ್ರವು ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವಂತಹುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದಚಮತ್ಕಾರ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಚಂದ್ರನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ

ದೂರೇ ವಿಧೂಯ ಹರಿಣಂ ಸುಭಗಂ ತದೀಯ-

ನೇತ್ರಂ ಸ್ವಪಿಂಬಖಚಿತಂ ವಿತನೋತು ಚಂದ್ರಃ |

೧. ಮಾಂಗಲ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ರುಗ್ಮಿಣೀಕಂಠವಿಯೋಗ; ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೨. ವಿಕೃತ್ಯಾ ಧಾತಾವೇವ ಪ್ರಯೋಗತ್ರಯಸ್ಯೋಕ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಚಮತ್ಕಾರೋಽಯಮ್ |

-ಮ್ಯಾ.

ಸಾಮ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ನ ಸಮೇತಿ ಶುಚಿಸ್ತಿತ್ವಸ್ಯ
ಲೋಲಾಲಕಸ್ಯ ಕಮಲಾಚ್ಯುತಸನ್ಮುಖಸ್ಯ ॥ ೪೮ ॥

ಚಂದ್ರನು ಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಮನೋಹರವಾದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ, ಅದರ ನೇತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ನಿರ್ಮಲ ಕಿರುನಗೆ ಸೂಸುವ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಹಾರಾಡುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಂದಿಗೂ ಹೊಂದಲಾರನು.

ಎ : ೧. ಚಂದ್ರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ರೂಪದ ಕಲಂಕವಿರುವುದರಿಂದ, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಖಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯಾಗಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಒಂದು ವೇಳೆ ಚಂದ್ರನು ನಿಷ್ಕಲಂಕನಾಗಿ ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ಸಹ ನಿರ್ಮಲ ಮಂದಹಾಸದ ಹಾಗೂ ಹಾರಾಡುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಖಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆ ಇರುವುದು ಕಲಂಕಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ. ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ಶೋಭಾಪ್ರದಾಯಕ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಆದರೆ, ಅದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಖದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲು ಮಾತ್ರ ಅಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಚಂದ್ರನು ಉಪಮಾತಿಲೇ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ಕಪೋಲಗಳು

ಮಾಣಿಕ್ಯಸಂಶೋಭಿಮುಖಂ ಸದಾಂತಃ -

ಶಾಣಾಗಮೋದ್ಭೂತಮೌಕ್ತಿಕಾಡ್ಯಮ್ ।

೧. ತನ್ಮಾವಲೋಕಮಧಿಕಂ ಕೃಪಯಾಂತಿಫೋರತಾಪತ್ರಯೋಪಶಮನಾಯ ನಿಷ್ಕಪ್ತಮುಕ್ತೋಃ ।

ಸ್ವಿಗ್ಧತಾನುಗುಣಿತಂ ವಿಪುಲಪ್ರಸಾದಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಿರಂ ವಿತತ್ಪ್ರಾಪನಯಾ ಗುಹಾಯಾಮ್ ॥

ಭೃತ್ಯಾನುಕಂಪಿತಧಿಯೇಹ ಗೃಹೀತಮೂರ್ತೇಃ ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತೋ ವದನಾರವಿಂದಮ್ ।

ಯದ್ವಿಸ್ತುರಸ್ಥಿರಕುಂಡಲವಲ್ಲಿತೇನ ವಿದ್ಯೋತಿತಾಮಲಕಪೋಲಮುದಾರಹಾಸಮ್ ॥ - ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ

ಸ್ವರೇತ ಯಾಮಿನೀನಾಥಸಹ್ಯಾಮಿತಕಾಂತಿಮತ್ ।

ಭವತಾಪಾಪನೋದೀಡ್ಯಂ ಶ್ರೀಪತೇರ್ಮುಖಪಂಕಜಮ್ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೧/೮)

ಪರಮ್ಜ್ಞಾನಮಹಾನಿಧಿವದನಶ್ರೀರಮಣೀಂದೋ ।

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೧೦/೧೭)

೨. ಹರಿಗವಿಧೂನನೇನ ತನ್ನೇತ್ಯೋಪಾದಾನೇನ ಚ ನೈರ್ಮಲ್ಯಮನೋಹರನೇತ್ರಯೋಃ ಸಂಪಾದನೇನಪಿ ಶುಚಿಸ್ತಿತುಲಾಣಾನಾಂ ಸತ್ಪದೋಕ್ತಾಪರಿಮಿತಕಾಂತೇಶ್ವಾಸಂಪಾದನಾದಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

ಮಾನಾರ್ಹನೀಲೋತ್ಪಲಸತ್ಕರಂಡಂ

ಶ್ರೀನಾಥಗಂಡದ್ವಯಮಾಜಿಗಾಯ || ೪೯ ||

ಪದ್ಮರಾಗದಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖದ, ಸದಾ ಒಳಗಿನ ಸಾಣೆ ಹಿಡಿದ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಫಳಫಳಿಸುವ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ಕನ್ನಗಳು, ಸನ್ಮಾನ್ಯವಾದ ಕನ್ನದಿಲೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಮೀರಿಸಿವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ಮಂದಹಾಸ

ಚಂದ್ರೋಪಮಂ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ ಸೌಖ್ಯ-

ಸಂದೋಹದಂ ರಂಜಿತಮೋಷ್ಠಭಾಸಾ |

ಸೌಂದರ್ಯದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಭೇನಕಲ್ಪಂ

ಮಂದಸ್ಥಿತಂ ಮಂದಯತಾದಘಂ ನಃ || ೫೦ ||

ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೋಲುವ, ತುಟಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೆಂಪಾದ, ಸುಖದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ, ಸೌಂದರ್ಯವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ನೊರೆಯಂತಹ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸವು ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ^೧.

೧ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಸ್ಥಿತವನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ನೀಚೋಪಮೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ದಂತಪಂಕ್ತಿ

ಸ್ವಚ್ಛಾ ಮೃದುಸ್ಥಿತದಶಾಕಲಿತೈಕದೇಶಾ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಪೋಲಲಲಿತಕ್ಷತಹೇತುಭೂತಾ |

ಸತ್ಕುಂದಕುಡ್ಮಲಸಮಾ ನಿಬಿಡಾ ಮಮಾಂತಃ

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ^೨ ರಮ್ಯರದನಾವಲಿರಾವಿರಸ್ತು || ೫೧ ||

೧. ಮಾರ್ಕಣ್ಣವಿಚಿತಮುಖಪ್ರದೇಶಾಂತಃಪೂರಿತಮೌಕ್ತಿಕನೀಲರತ್ನನಿರ್ಮಿತಕರಂಡವದ್ವಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಾಸಂ ಹರೀರವನತಾಬಲಬೋಕತೀವ್ರಶೋಕಾಶ್ರುಸಾಗರವಿಶೋಷಣಮತ್ಯುಧಾರಮ್ |

ಸಮೋಹನಾಯ ರಚಿತಂ ನಿಜಮಾಯಯಾಸ್ಯ ಭದ್ರಮಂಡಲಂ ಮನುಸುತೇ ಮಕರಧ್ವಜಸ್ಯ ||

- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೨/೨೮/೨.೨)

ಪೂರ್ಣಾಸಕ್ಯಸುಖೋದ್ವಾಸಿ ಮಂದಸ್ಥಿತಮಧೀಶಿತಃ |

ಗೋವಿಂದಸ್ಯ ಸದಾ ಚಿಂತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಾಸಂದಪದಪ್ರದಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೯)

೩. ಪದ್ಮರಾಗಾದಿವೈರತ್ಯಾನಾಮಪಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರೋತ್ಪನ್ನತ್ವಾದೋಷ್ಠಭಾಸಾ ರಂಜಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಧ್ಯಾನಾಯನಂ ರಹಸಿ ತದ್ವೈರಾಭರಣೋಷ್ಠಭಾಸಾಂ ರುಣಾಯಿತಕಸುದ್ಧಿಜಕುಂದಪಂಕ್ತಿ |

ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸ್ವಪ್ರಕೃಪಕರಣವಸಿತಸ್ಯ ವಿಶ್ಲೋಭಕಾರ್ತೃರ್ವಯಾಸರ್ಪಿತಮನಾ ನ ಪ್ರಥಗೈವ್ಯಕ್ಷೇತ್ ||

ಕಿರುನಗೆಸೂಸಿದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ತೋರುವ, ಮೃದುವಾದ, ಸ್ವಚ್ಛವಾದ, ರುಗ್ಗೀಣವು ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಮನೋಹರವಾದ ಕ್ಷತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹ, ಉತ್ತಮವಾದ ಜಾಜಿಯ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ, ಒತ್ತಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೊಗವಾದ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಗಿನ ವರ್ಣನೆ

ಸನ್ಮಾನ್ಯಲಾವಣ್ಯಮರಂದ್ರಸಾಂದ್ರ-
ಮಮ್ಲಾನಸಚ್ಚಂಪಕಸಂಪದಂ ನಃ |
ಮನ್ಮಾನಸೇ ಸ್ಯಾಲ್ಲಸದುನ್ನತಾಗ್ರಂ
ಸೌಮ್ಯಸ್ಯ ನಾಸಾಪುಟಮಚ್ಚುತಸ್ಯ || ೫೨ ||

ಸಜ್ಜನರು ಆದರಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯವೆಂಬ ಮಕರಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಅರಳಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಂಪಿಗೆಯ ಸೊಬಗನ್ನು ಪಡೆದ, ಉನ್ನತವಾದ ತುದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸೌಮ್ಯನಾದ, ಚ್ಚುತಿರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಸಾಪುಟವು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರಲಿ; (ಮರಂದ್ರ-ಮಕರಂದ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ವಾಣಿ

ವ್ಯಕ್ತಾತಿಕೋಮಲಮನೋರಮವರ್ಣಪೂರ್ಣಂ
ಸ್ಮೃತ್ಯರ್ಥವೃತ್ತಿ ಮಧುರಸ್ವರಮತ್ಯಗಾಧಮ್ |
ಸತ್ಕೇಶದುವಿಷಶಮೇಽಮೃತವರ್ಷಕಲ್ಪಂ
ತತ್ತ್ವಂ ನಿಜಂ ಹರಿವಚಃ ಪರಿಬೋಧಯೇನ್ಮಾಮ್ || ೫೩ ||

ಸ್ವಷ್ಟವೂ, ಅತ್ಯಂತಕೋಮಲವೂ, ಮನೋಹರವೂ ಆದ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ, ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ, ಮಧುರಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ, ಸಜ್ಜನರ ಕ್ಷೇರವೆಂಬ ಕೆಟ್ಟ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತದ ಸುರಿಮಳೆಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ನನಗೆ ಅವನ ನಿಜ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನ ಸೊಬಗನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫುಟವೂ, ಮೃದುವೂ, ಮನೋಹರವೂ ಆದ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸ್ಮೃತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಹುದು; ಮಧುರ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ತುಂಬಾ ಗಂಭೀರವಾದುದು; ಸಜ್ಜನರ ಕ್ಷೇರವೆಂಬ ಕೆಟ್ಟ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವಂತಹುದು;

ಅಮೃತಮಳೆಯಂತಹುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

೩. ಯಾದವಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನ ಈ ವರ್ಣನೆ ಅವನ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು ; ಇದರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ರಚನೆಯಾದ ಮಹಾಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮಹತ್ವವೂ ಸಹ ತಿಳಿಯುವಂತಾಗುವುದು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಆದರ್ಶಮಾತುಗಾರಿಕೆಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣನಾರೂಪವಾದ ಈ ಕೃತಿಗೂ ಅವರ ಇತರ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ^೧ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ ಕುಂಡಲಗಳು

ನಾನಾವಿಧಾನುಪಮರತ್ನವಿಚಿತ್ರಿತಾಭ್ಯಾಂ

ಮೀನೋಪಮೋಜ್ವಲಹಿರಣ್ಮಯಕುಂಡಲಾಭ್ಯಾಮ್ |

ಶ್ರೀನಾಥಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಸುಭಗಂ ಭವಾತ್ಕಾರ್

ದೀನಸ್ಯ ಮೇ ಗಿರಮಿಮಾಂ ಶ್ರುಣುತಾಚ್ಚಿತ್ಸ್ಯ || ೫೪ ||

ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ಅನುಪಮ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ, ಉಜ್ವಲವಾದ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು ಸಂಸಾರದ ಬೇಗೆಯಿಂದ ದೀನನಾದ, ಅಶ್ರಿತನಾದ ನನ್ನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿವಿಗಳು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದವುಗಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತನು ಭಗವಂತನ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ರೀತಿಯು ಸಹ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಚಿಂತನೆಯಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಪಾಠ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವಿಹಿತ.

೧. ತಾವತ್ರಯೇಣ ಸಂತಪ್ತಂ ಯದೇತದಬಲಂ ಜಗತ್ |

ವಶ್ಯಾಮಿ ಶಾಂತಯೇ ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವಮ್ ||

ಸಂಸಾರವಿಜ್ಞಾನೇನ ಯೇ ಮೃತಾಃ ಪ್ರಾಣಿನೋ ಭುವಿ |

ಅಮೃತಾಯ ಸ್ವ ತಪ್ತೇಷಾಂ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವಃ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ (೨, ೨೦೦)

೪. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು, ಗುರುಗಳು ಸಹ ನಮ್ಮ ಆರ್ತನುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸಿ, ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಭಾವ; ವಾಭಯಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಹಾಗೃತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ನೇತ್ರಗಳು

ಅಂಭೋಜಕೋಮಲವಿಶಾಲಸುದೀರ್ಘಪತ್ರ-

ಸಂಭಾಸಮಾನಮಲಿರಾಜದಧೀರತಾರಮ್ |

ಶಂಭುಪ್ರಭೃತ್ಯಮರವಾಂಛಿತವಲ್ಲುವೀಕ್ಷಂ^೧

ಜೃಂಭಸ್ತುಕುಂದನಯನಂ^೨ ಮುಹುರೀಕ್ಷತಾನ್ಯಾಮ್ || ೫೫ ||

ಕೋಮಲವೂ, ವಿಶಾಲವೂ, ತುಂಬಾ ದೀರ್ಘವೂ ಆದ ಕಮಲಪತ್ರದಂತೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ, ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಚಂಚಲ ಗುಡ್ಡುಗಳ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಬಯಸುವ ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟದ, ಅರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣು ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವೂ, ಅತಿದೀರ್ಘವೂ ಆಗಿದ್ದು ದುಂಬಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿವೆ; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಅಂತಹ ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಸದಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ನೋಟದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಶಂಭು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಿವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲಲಾಟದ ಹಿರಿಮೆ

ವಕ್ರಾಲಕಂ ಮಣಿಮಯೋಜ್ವಲಪಟ್ಟಬಂಧಂ

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂತಿಲಕಭೂಷಿತಮಚ್ಯುತಸ್ಯ |

೧. ಸ್ವರಾಮಿ ಭವಸಂತಾಪಹಾನಿದಾಮೃತಾಗರಮ್ |

ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ಸಾನುರಾಗಾವಲೋಕನಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೧೦)

೨. ಯಚ್ಚೈನಿಕೇತಮಲಿಭಿಃ ಪರಿಸೇವ್ಯಮಾನಂ ಭೂತ್ಯಾ ಸ್ವಯಾ ಕುಟಲಕುಂತಲವೃಂದಜುಷ್ಪಮ್ |

ಮೀನದ್ವಯಶ್ರಿಯಮಧಿಕ್ಷಿಪದಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಧ್ಯಾಯೇಘ್ನೋಮಯಮತಂದ್ರಿತ ಉಲ್ಲಸದ್ಧು || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ

ನಿಖಿಲಾಘೌಘವಿಹಾರನ ಪರಸೌಖ್ಯಪ್ರದದೃಷ್ಟೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೮)

ವಿಸ್ತೀರ್ಣಮೀಷದುದಿತಾಲಿಕಯುಗ್ಮಮಿಷ್ಠ-
ಮಸ್ಯಾಕಫಾಲಲಿಖಿತಂ ಕುರುತಾಲ್ಪಲಾಟಮ್ || ೫೬ ||

ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ, ಮಣಮಯವಾದ ಉಜ್ಜಲಕಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಕಸ್ತೂರಿತಲಕದಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ, ವಿಶಾಲವಾದ, ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿದ ಕೊನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಣೆಯು ನಮ್ಮ ಹಣೆಬರಹವು ಇಷ್ಟಪ್ರದವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಣೆಯ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಹಣೆಬರಹ ಉತ್ತಮವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಫಾಲ - ಹಣೆ.

೨. ಹಣೆಬರಹ ಎಂದರೆ ವಿಧಿಲಿಖಿತ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಣೆಬರಹವನ್ನು ಅನಿಷ್ಟಸೂಚಕವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸುವುದುಂಟು; ಮಂಗಲಕರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಣೆಯ ಚಿಂತನೆ ನಮ್ಮ ಹಣೆಬರಹವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ, ಶುಭಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ ತಂ ಯಥಾ ಯಥಾ ಉಪಾಸತೇ ತತ್ತ್ವಜ ಭವತಿ I- ಉಪನಿಷತ್.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಬ್ಬುಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ಯಾಮಂ ತ್ರಿವಕ್ರಂ ವಿಧಿಮುಖ್ಯದೇವ-
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿಶ್ರಾಣನಹೇತುಲೀಲಮ್ |
ಕಾಮಾಗ್ರ್ಯಚಾಪಾಕೃತಿ ಕಾಮತಾತ-
ಭ್ರೂಮಂಡಲಂ^೧ ಖಂಡಯತಾದಘಂ ನಃ || ೫೭ ||

ಕಪ್ಪಾದ, ಮೂರು ಕಡೆ ಬಾಗಿದ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನಂತಿರುವ, ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭ್ರೂಮಂಡಲವು ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭ್ರೂಮಂಡಲವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಪದವಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ತಸ್ಯ ಸದಾ ದುರ್ಲಭಾರಹಿತತ್ವಾತ್ ಧ್ಯಾತುರ್ಮಮ ಲಲಾಟಮಪಿ ದುರ್ಲಭಾರಹಿತಂ ಕರೋತ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಧ್ಯಾಯೇದಜಸ್ಯಮೀಶಸ್ಯ ಪದ್ಮಜಾದಿಪ್ರತೀಕ್ಷಿತಮ್ |

ಭ್ರೂಭಂಗಂ ಪಾರಮೇಷ್ವಾದಿಪದದಾಯಿ ವಿಮುಕ್ತಿದಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೧೧)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತುಟಿಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸ ಭವತು ಯಶಸೇ ಪ್ರವಾಲಕಾಂತಿ-

ಮೃದುಲತರಃ ಸರಸೋಽಧರೋ ಮುರಾರೇಃ |

ಯದುದಿತರಸಲುಬ್ಧೀರವಾತ್ಸೀ-

ದುರಸಿ ರಮಾಽಽನನಪದ್ಮಚುಂಬವೇಣೌ || ೫೮ ||

ಅತ್ಯಂತ ಮೃದುವಾದ, ಸರಸವಾದ, ಹವಳದ ಕಾಂತಿಯ, ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರವು ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ; ಅದರಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ರಸದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಹವಳದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನ ಮುಖಪದ್ಮವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಳು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನು ಊದುವ ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದಳು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯ (ತಂತ್ರಭಾಗ. ೧೦/೧೯/೧೦)ದ ವಿವರವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ.

ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ |

ಪಪೌ ಚ ತದ್ಗತಂ ಗೀತಂ ಸುರಾ ಇತರಭಾಂಡಗಾಃ ||

ರುಗ್ಮೀಯ ಅಧರಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸಂಪಕ್ಷಬಿಂಬಸಮರಮೃತಮಾಧರೋಷ್ಯಃ

ಸತ್ಸಂಪದೇ ಭವತು ಸಾತ್ವತರಾಜರಾಜ್ಯಾಃ |

ಯತ್ಸಂಭವಾಮೃತಕಣೇನ ಫಣೀಂದ್ರತಲ್ಪಃ

ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ನಿತ್ಯಮಜರಾಮರಣೋ^೧ ಬಭೂವ || ೫೯ ||

ಯದುಪುಂಗವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಾಣಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯ ಪರಿಪಕ್ಷವಾದ ತೊಂಡೆ-ಹೆಣ್ಣಿನಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ತುಟಿಯು ನಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ; ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಮೃತಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ಮುಪ್ಪು ಸಾವುಗಳು ಇಲ್ಲದವನಾದನು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವತಃ ಅಮೃತಮಯನಾದವನು; ಅವನು ಅಜರನು, ಅಮರನು ಆದವನು ಎಂಬುದು ತತ್ತ್ವ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಅಧರಾಮೃತಪಾನದ ಫಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಘಣೇಂದ್ರತಲ್ಪನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅಮೃತಮಯ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಬುದನ್ನು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕ ಗಮನಾರ್ಹ:

ರಮಾಧರೋಷ್ಯಾಮೃತಪಾನಜಾತಮಹಾನುಭಾವೇನ ನ ಪೂತನಾಯಾಃ |

ಉರೋಜಸಂಗಾತಿಗರೋ ಗರೋಽಸೌ ಬಭೂವ ಬಾಲಸ್ಯ ಬಲಾನುಜಸ್ಯ ||

- ರು.ವಿ. (೨/೩೬)

ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಫಲಕೋಪಮಿತಃ ಕಪೋಲಃ

ಸೌಭಾಗ್ಯದೋ ಭವತು ರಂಜಿತಕುಂಡಲಶ್ರೀಃ |

ಯಚ್ಚುಂಬನಂ ವಿರಚಯನ್ ವಿಗತಾನ್ಯತ್ಯಜಃ

ಕೃಷ್ಣೋ ಬಭೂವ ಸರಸಃ ಕಿಲ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಃ || ೬೦ ||

ಜನ್ಮದ ಮನೋಹರಫಲಕವನ್ನು ಹೋಲುವ, ಕುಂಡಲಗಳಿಂದಾಗಿ ಕೆಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯ, ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಪೋಲವು ನಮಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲಿ; ರಸಿಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಚುಂಬಿಸುತ್ತ ಇತರ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತೊರೆದವನಾದನೂ, ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನೂ ಆದನು ಅಲ್ಲವೇ!

೧ : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚುಂಬನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಪೋಲ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದರ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

ರೋಮ್ಣಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಯಮಷ್ವಾದಶಃ || ೬೧ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯೇ ಅಪ್ಪಾಧಿಪತಿಸರ್ಗಃ ||

೧. ರುಗ್ಮೀಣೀಕಪೋಲಚುಂಬನಲೋಲಸ್ಯ ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ಉತ್ಕಂಠಾರಹಿತತ್ವಾದೇವ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಮಿತ್ಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ | - ವ್ಯಾ.

೧೯. ಏಕೋನವಿಂಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ರುಗ್ಮೀಣಗಂಡಸ್ಥಲವರ್ಣನೆ - ೧; ಮೌಕ್ತಿಕವರ್ಣನೆ - ೨, ೩; ರುಗ್ಮೀಣ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ - ೪; ರುಗ್ಮೀಣ ವರ್ಣನೆ - ೫-೭; ಪುನಃ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ, ಅಲಕರಾಶಿವರ್ಣನೆ - ೧೦; ಮೌಲಿವರ್ಣನೆ - ೧೧; ಜಾಂಬವತ್ಕಾದಿ ಪರಿಣಯ - ೧೨; ಕಾವ್ಯಸಂದೇಶ (ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವರೂಪಪ್ರಮೇಯಸಮರ್ಥನೆ) - ೧೩-೨೩; ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗ - ೨೪; ರುಗ್ಮೀಣ ಗರ್ಭವರ್ಣನೆ - ೨೪, ೨೬; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಜನನ - ೨೭, ೨೮; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪೀಭಗವಂತನ ಆವೇಶ - ೨೯; ಅನಿರುದ್ಧೋತ್ಪತ್ತಿ - ೩೦, ೩೧; ವಜ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ - ೩೨; ದ್ವಾರಾವತೀವರ್ಣನೆ - ೩೩, ೩೪; ಕುಶಸ್ಥಲೀ ವರ್ಣನೆ - ೩೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಹಿಮಾ - ೩೬; ಕಾವ್ಯವರ್ಣನೆ - ೩೭, ೩೮; ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೩೯; ಕಾವ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿ - ೪೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೪೧)

ರುಗ್ಮೀಣಯ ಗಂಡಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ

ದಂತಕ್ಷತೈಃ ಕೃತಪದಂ ಪ್ರವಿಭಾತಿ ದೇವ್ಯಾ
ಗಂಡಸ್ಥಲಂ ಪ್ರಿಯವಶೀಕರಣೋಚಿತಸ್ಯ |
ಮುಷ್ಣತ್ಪ್ರಭಾಂ ಕನಕಯಂತ್ರವರಸ್ಯ ವತ್ಸ-
ಕರ್ಮಾರ್ಹರಕ್ತರಸತೋ ರಚಿತಾಕ್ಷರಸ್ಯ || ೧ ||

ವತ್ಸಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕುಂಕುಮೋದಕದಿಂದ ಲಿಖಿತವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ, ಪ್ರಿಯರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಚಿನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಂತ್ರದ ಸೊಬಗನ್ನು ಮೀರಿಸುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಂತಕ್ಷತಗಳಿಂದ ಒಳಗೂಡಿದ ರುಗ್ಮೀಣದೇವಿಯ ಕಪೋಲಪ್ರದೇಶವು ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಎ : ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ರುಗ್ಮೀಣಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

ರುಗ್ಮೀಣಯ ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಅಂತರ್ನಿಗೂಢಕನಕಾಂಕುರಿತಾನನೋಽಪಿ
ನಾಸಾವಿಭೂಷಣಮಣಿರ್ಮುರವೈರಿಪತ್ನಾಃ |
ಮುಕ್ತಾಮಯಃ ಕಿಲ ಮನೋಜ್ವಲಧೂಮಧಾದ್ರ್ವ-
ಬಿಂಬೋಜ್ವಲಮಿವದನಸ್ಯ ಸದಾಽಽಮಯಃ ಕ್ಷ || ೨ ||

೭೪ಗೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಚಿನ್ನದ ತುದಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು ಸಹ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಮೂಗುತಿಯು ಮುಕ್ತಾಮಯ (ನೋವಿಲ್ಲದುದಾಗಿ ಮುತ್ತಿನದಾಗಿ) ಆಗಿದೆ; ಅದು ಸರಿ ! ರಮಣೀಯವಾದ ಪ್ರಿಯೆಯ ಅಧರಸುಧೆಯಿಂದ ಆರ್ದ್ರವಾದ ಕೆಂದುಟಿಯನ್ನು ಸದಾ ಚುಂಬಿಸುವ ಮುಖದವನು ಸದಾ ಮುಕ್ತಾಮಯ (ರೋಗಮುಕ್ತ)ನಾಗದಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ವಿ: ೧. ರುಕ್ಮಿಣಿಯು ಧರಿಸಿದ ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಮೂಗುತಿಯು ಮುತ್ತಿನದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ; ಮುಕ್ತಾಮಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿನದು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥವಾದರೆ ರೋಗಮುಕ್ತ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಮುಕ್ತನಾದವನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ನೋವಿನ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರೆ ಮುತ್ತಿನದಾದ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಚಿನ್ನದ ತುದಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಮೂಗಿನೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅದು ಮುಕ್ತಾಮಯವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ಅದು ಮುಕ್ತಾಮಯ (ಮುತ್ತಿನದಾಗಿರುವುದೇ) ಆಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೪. ಆಮಯ - ವ್ಯಾಧಿ, ರೋಗ; ^೧ನಾಸಾವಿಭೂಷಣಮಣಿ:- ಮೂಗುತಿ.

ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ

^೨ಮುಕ್ತಾತ್ಮಕೋಽಪಿ ಮೃದುಲೋಷ್ಠಪುಟಾನುಪಕೋ

ನಿತ್ಯಂ ಯದುಲ್ಲಸದಪಾಂಗಶರೇಣ ಭಿನ್ನಃ |

ನಾಸಾವಿಭೂಷಣಮಣಿಃ ಪರಿಲಂಬತೇಽಸ್ಯಾ

ದೇವ್ಯಾಃ ಕಿಮುಚ್ಯುತವಶೀಕರಣೇ ಪ್ರಯಾಸಃ || ೩ ||

ಈ ರುಕ್ಮಿಣೀ ದೇವಿಯ ಮೂಗುತಿಯು ಮುಕ್ತ (ಮುತ್ತಿನ) ಸ್ವರೂಪದ್ದಾದರೂ, ಮೃದುವಾದ ತುಟಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸದಾ ಅವಳ ಹೊಳೆಯುವ ಕುಡಿನೋಟದ ಬಾಣದಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿದೆ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇವಳಿಗೆ

೧. ಹೃದಿ ನಿರೂಢಶರಸ್ವ ವ್ಯಾಧ್ಯಭಾವ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಿತಿ ಶ್ಲೋಕಸ್ವ ದ್ವನ್ವೋಽರ್ಥಃ | ಅರ್ಥಾಂತರಂ ಸ್ಪಷ್ಟತಿ | ಮನೋಜ್ವಲಧೂನಾಂ ಮನೋರಮಸ್ತೀಕಾಮ್ | ಸುಧಯಾ ಅಧರಾಮೃತೇನಾರ್ದ್ರಃ ದ್ರವೀಭೂತಃ ವಿಂಬೋಷ್ಯ ತಂ ಚುಂಬತೀತಿ ಸುಧಾರ್ದ್ರಬಿಂಬೋಷ್ಯಚುಂಬವದನಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಸ್ತಸ್ಯ | ಕಾಂತಾನಾಮ್ ಓಷ್ಣಾಮೃತವಾನಾಸಕ್ತಮುಖಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾಸಾಮಣೀರಧರೋಷ್ಠಪರಿಲಂಬಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವ್ಯಾಪಿ ಮುಕ್ತತ್ವಾದಿಶೇಷಾತ್ ಸೋಽಪ್ಯೇವಂ ವಶೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಅಚ್ಯುತನಾದ (ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಸವೆಲ್ಲಿದೆ? ಅಪಾಂಗ - ಕಟಾಕ್ಷ

ವಿ: ೧. ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮಧುರವಾದ ಕೋಮಲ ಅಧರದತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಮುಕ್ತಾಶ್ಚಕವಾದ ಮೂಗುತಿಯು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ವರ್ಣನೆ

ನಾಸಾಖ್ಯಚಂಪಕಭಿಯಾ ಚಲಿತಸ್ಯ ನೇತ್ರ-
ಚಾರ್ವಂಬುಜಾರ್ಪಿತಹೃದಾ ಚ ಸಮುತ್ಸುಕ್ಸಸ್ಯ |
ಭೃಂಗಸ್ಯ ಸಂಪದಮಧೀರಜವಸ್ಯ ಮುಷ್ಣನ್
ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತನೋತು ಯದುಪುಂಗವರಾಜ್ಯಪಾಂಗಃ || ೪ ||

ಮೂಗಿನ ರೂಪದ ಸಂಪಿಗೆಯ ಭಯದಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿದ ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ ಚಿಗುರಿದ, ಉಡುಗಿದ ವೇಗದ ದುಂಬಿಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮಂಕಾಗಿಸುವ, ಯಾದವ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟದರಸಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವು ನಮಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ: ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮೂಗು ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವಿನಂತಿದ್ದು ದುಂಬಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾದದ್ದರಿಂದ ಅದು ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು; ಆದರೆ, ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲದಂತಿರುವುದರಿಂದ ಆ ದುಂಬಿಯು ಅದರಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗಿ ಅವುಗಳತ್ತ ಧಾವಿಸುವುದು; ಹೀಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವ ದುಂಬಿಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕಾಂತಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ್ದು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಅದು ಸಂಪತ್ತರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಕುಡಿನೋಟವು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂಬುದು ಭಾವ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕ.

ಪಾರಿಜಾತದಂತಹ ರುಗ್ಗಿಣಿ

ಸ್ವರ್ಣಾಂಗೀ ವರನೀಲರತ್ನದೃಶಾಪಾಂಗೀ ಪ್ರವಾಲೋಲ್ಲಸ-
ತ್ವಾದಾ ಯಾ ಸ್ಮಿತಮೌಕ್ತಿಕಾ ಮರಕತಸ್ತಂಧಾಭನೀಲಾಜಟಾ |

ವೈಡೂರ್ಯಾಗ್ರ್ಯನಖಾ ನಖಕ್ಷತಲಸನ್ಮಾಣಕೃಪುಷ್ಪೋಷ್ಣಸ-

ದ್ಗೋಮೇದಾ ರದವಜ್ರರುಕ್ ಸುರತರುಂ ನಾಸ್ಯೈ ದದೌ ಶ್ರೀಪತಿಃ || ೫ ||

ಚಿನ್ನದಂತಹ ಶರೀರ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತಹ ಕುಡಿನೋಟ, ಹವಳದಂತಹ ಹೊಳೆಯುವ ಪಾದಗಳು, ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಮುತ್ತು, ಮರಕತದ ರೆಂಬೆಯಂತಹ ಶೋಭೆಯ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆಗಳು, ವೈಡೂರ್ಯದಂತಹ ಹೊಳೆಯುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಗುರಗಳು, ಸಖಕ್ಷತರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮ ಮಾಣಿಕ್ಯಪುಷ್ಪ, ತುಟಗಳ ರೂಪದ ಗೋಮೇದಿಕಾರತ್ನ ವಜ್ರದ ಕಾಂತಿಯ ಹೊಳೆಯುವ ದಂತಗಳು; ಹೀಗಿರುವ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ.

ಎ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಿದ ಕಥೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಪಾರಿಜಾತವು ನವರತ್ನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೃಕ್ಷ. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅಂಗಗಳು ಚಿನ್ನದಂತಹವು, ಕುಡಿನೋಟ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತಹುದು, ಪಾದಗಳು ಹವಳದಂತಹವುಗಳು, ಮಂದಹಾಸ ಮುತ್ತಿನಂತಹುದು, ಮುಡಿ ಮರಕತಮಣಿಯಂತಹುದು, ಉಗುರಗಳು ವೈಡೂರ್ಯದಂತಹವುಗಳು, ಸಖಕ್ಷತಗಳು ಮಾಣಿಕ್ಯದಂತಹವುಗಳು, ತುಟಗಳು ಗೋಮೇದಿಕೆಯಂತಹವುಗಳು, ಹಲ್ಲುಗಳು ವಜ್ರದಂತಹವುಗಳು. ಹೀಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸ್ವತಃ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದಂತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ: ತಾದೃಶೀಂ ರುಗ್ಮಿಣೀಮೇವ ಪಾರಿಜಾತತರುಂ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಅಸ್ಯೈ ಪಾರಿಜಾತತರುಂ ನ ದತ್ತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ರುಗ್ಮಿಣೀ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಶ್ರೀ, ಭೂ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಬೇರೆ ಎಂಬಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಜಡೆಗಳು ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ವಿವರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. "ಚತುಷ್ಪದರ್ಧಾ ಯುಮತಿಃ ಸುಪೇಶಾ" (ಋ.೧೦/೧೧೪/೩) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಚತುಷ್ಪದರ್ಧಾ ಯಾ ದೇವೀ ಚತುರಾಸ್ಮಾದಿಭಿಃ ಸ್ತುತಾ |

ಚತುರ್ವೇದೋದಿತಗುಣಾ ಚತುರ್ಮೂರ್ತೀರ್ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಾ ||

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಶ್ರೀಚರಣವಿರಚಿತಶ್ರೀಶ್ರೀಶ್ರೀಗುಣದರ್ಪಣ

೫. ನವರತ್ನಗಳು: ಮುತ್ತು, ಮಾಣಿಕ್ಯ, ವೈಡೂರ್ಯ, ಗೋಮೇದ, ವಜ್ರ, ಹವ್ಯಕ, ಪದ್ಮರಾಗ, ಮರಕತ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರನೀಲ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ

೧ ಕಾರ್ತಿಕಂ ಕಾಯೇ ಮನೋಜ್ಞೇ ಕಚಭರಕರಯೋರ್ಲಂಬಮಾನತ್ವದೈರ್ಘ್ಯೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಧ್ಯೋರುದೇಶೇಷ್ವದಿಕಚಪಲತಾದೃಶ್ಯತಾಮಾರ್ದವಾನಿ | ತತ್ ತೇ ತಾನಿ ಕ್ರಮೇಣ ದ್ವಿರದಪರಿಲಸತ್ಕುಂಭಶೋಭಾಪಹಾರಿ-
ಣ್ವಸ್ತಿ ಸ್ತಃ ಸಂತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕುಚಕಲಶತಟೇ ನಾಸ್ತಿ ನಸ್ತೋ ನ ಸಂತಿ || ೬ ||

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಸುಂದರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೃಶತ್ವವಿದೆ; ಕೇಶಪಾಶ ಹಾಗೂ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ನೀಳವಾಗಿರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವಿಕೆಗಳೆರಡೂ ಇವೆ; ಕಣ್ಣು ನಡು ಹಾಗೂ ತೊಡೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾದ ಚಪಲತೆ, ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ, ಮೃದುತ್ವಗಳು ಇರುವವು; ಆದರೆ, ಅವಳ ಆನೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆ ಕೃಶತ್ವವಿಲ್ಲ; ಆ ಲಂಬಮಾನತ್ವ ಹಾಗೂ ದೈರ್ಘ್ಯಗಳೂ ಇಲ್ಲ, ಆ ಚಾಪಲ್ಯ, ಅದೃಶ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಮೃದುತ್ವಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ದೇಹವು ತೆಳುವಾದುದು, ಕೇಶಗಳು ನೀಳವಾದವು, ಕೈಗಳು ದೀರ್ಘವಾದವು, ಕಣ್ಣುಗಳು ಚಾಂಚಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವು, ನಡುಪ್ರದೇಶ ತುಂಬಾ ತೆಳುವಾದುದು, ಉದರ ಪ್ರದೇಶವು ಕೋಮಲವಾದುದು. ಆದರೆ, ಅವಳ ಕಲಶದಂತಹ ಸ್ತನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಠಿಣವಾಗಿ, ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ದೇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೩. ಇದು ವಿಷಮಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣ ಶ್ಲೋಕ^೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣಶ್ಲೋಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು; ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ತಮಸ್ತಿ' (೬/೧೩) ಎಂಬುದು ಹಾಗೂ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ 'ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಕಂದುಕವದ್ವಿಭಾತಿ' (೧/೫೭) ಎಂಬ ಮಾತು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ.

೧. ಮುಕ್ತಾಮಾಣಿಕ್ಯವೈಡೂರ್ಯಗೋಮೇದಾನ್ ವಜ್ರವಿದ್ಯಮಃ |
ಪದ್ಮರಾಗಂ ಮರಕತಂ ನೀಲಂ ಚೇತಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ||

೨. ಕಾಯಾದಿಮ ಕಾರ್ತಾದೀನಾಂ ಗುಣತ್ವಾತ್ ಕುಚಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ವಿಷಮಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣಮಿದಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಲಲಾಟರೇಖೆಗಳು

ಭೂಮಧ್ಯಲಗ್ನಮೃಗನಾಭಿಲಲಾಮರೇಖಾ
ಶ್ರೀಶ್ರೀಶಯೋರನುಕರೋತಿ ಹಿ ನೀಲನೀಲಾ |
ಶಾಣೋಪಲೋಪರಿಗತಂ ರಣಧೀರಮಾರ-
ಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲಚಾರುಬಾಣಮ್ || ೭ ||

ಕಡುನೀಲಿಯಾದ ರುಗ್ರೀಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಹುಬ್ಬಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕಸ್ತೂರಿತಲಕವು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ರಣಧೀರನಾದ ಮನ್ಮಥನ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ರೀಣಿಯರ ತಿಲಕದ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಕಡುಕಪ್ಪಾದ ಆ ತಿಲಕವು ಮನ್ಮಥನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣವು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ತಿಲಕಗಳು ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಶಾಣೋಪಲ - ಸಾಣೆಕಲ್ಲು.

೩. ಭೂಮಧ್ಯವನ್ನು ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪಕ್ಕೂ, ಹಣೆಯನ್ನು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿಗೂ, ತಿಲಕವನ್ನು ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ

ನಿತ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರಮನೋರಮಗಾತ್ರಸಂಗಾ-
ನೃತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಾರಮಣಯೋರ್ಜಗದಾದಿಪಿತ್ರೋ-
ರಸ್ಮಾಕಮೀಪ್ಸಿತಫಲಂ ಕುರುತಾಂ ಕಟಾಕ್ಷೌ || ೮ ||

೧. ಭೂಮಧ್ಯಸ್ಥ ಚಾಪಮಧ್ಯೋಪಮತ್ವಾತ್ ಫಾಲಸ್ಥ ಶಾಣಪ್ರಾಂತೋಪಮತ್ವಾತ್ ಕಸ್ತೂರಿತಲಕಸ್ಥ ನೀಲೋತ್ಪಲ-
ಕುಡ್ವಲಸಮಾನತ್ವಾತ್ ರಣಧೀರತ್ವೇನ ಚಾಪಮಧ್ಯಶರ ವಿವಿಧವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ ಸಂಪಾದನೀಯತ್ವಾತ್ ದೃಷ್ಟಜನಮನೋ-
ಮೋಹಕತ್ವಾತ್ ಚರಣಧೀರಮಾರಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲರಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಸಮಗ್ರೋಪಮೇಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೀರಸ್ಥ ನೀಲತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ದೇವ್ಯಾಃ ಕಟಾಕ್ಷಸ್ಥ ಭ್ರಮರಕಾಂತಿಃ | ದೇವ್ಯಾಃ ಶರೀರಸ್ಥ
ಪೀತವರ್ಣತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಟಾಕ್ಷಸ್ಥೇಷ್ವರಾಂಘುಜಕಾಂತಿಃ ಸಂಪದ್ವೇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಸ್ಪರರ ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿ ಹಾಗೂ ನಸುಗೆಂಪುಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ಜಗತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ನಮಗೆ ಅಭೀಷಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮಹನೀಯರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು. ಎಂದರೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅನಂತರದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂಬದನ್ನು 'ಜಗದಾದಿಪಿತ್ರೋಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹವು ನೀಲವರ್ಣದ್ದು. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಭ್ರಮರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯ ದೇಹವು ಪಿಣಿ ವರ್ಣದ್ದು. ಅವರ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಯನವು ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂಬದನ್ನು 'ಮತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಕುಡಿನೋಟವು ಅನುಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತ. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಚಿಂತನೆಯು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಕ್ತಾ ರಮಾರಾಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರೋತ್ಪನ್ನದಮಿತ್ರವರ್ಗಮ್ |

ಸೈವಾನುರಕ್ತಾ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವ-

ಸೌಭಾಗ್ಯದಾತ್ರೀ ಶರಣಾಗತಂ ಮಾಮ್ || ೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿಯು ನಮಗೆ ಅಹಿತರಾದವರ ಗುಂಪನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಲಿ; ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಟಾಕ್ಷವು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುವ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಲಲಾಟರೇಖೆಗಳು

ಭೂಮಧ್ಯಲಗ್ನಮೃಗನಾಭಿಲಲಾಮರೇಖಾ
ಶ್ರೀಶ್ರೀಶಯೋರನುಕರೋತಿ ಹಿ ನೀಲನೀಲಾ |
ಶಾಕೋಪಯೋಪರಿಗತಂ ರಣಧೀರಮಾರ-
ಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲಚಾರುಬಾಣಮ್ || ೭ ||

ಕಡುನೀಲಿಯಾದ ರುಗ್ರೀಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಹುಬ್ಬಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕಸ್ತೂರಿತಿಲಕವು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ರಣಧೀರನಾದ ಮನ್ಮಥನ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಕನ್ನದಿಲೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ರೀಣಿಯರ ತಿಲಕದ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಕಡುಕಪ್ಪಾದ ಆ ತಿಲಕವು ಮನ್ಮಥನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕನ್ನದಿಲೆಯ ಬಾಣದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣವು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ತಿಲಕಗಳು ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಶಾಕೋಪಲ - ಸಾಣೆಕಲ್ಲು.

೪. ಭೂಮಧ್ಯವನ್ನು ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪಕ್ಕೂ, ಹಣೆಯನ್ನು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿಗೂ, ತಿಲಕವನ್ನು ಕನ್ನದಿಲೆಯ ಬಾಣಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ರೀಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ

ನಿತ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರಮನೋರಮಗಾತ್ರಸಂಗಾ-
ನೃತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಾರಮಣಯೋರ್ಜಗದಾದಿಪಿತ್ರೋ-
ರಸ್ಮಾಕಮೀಪ್ಸಿತಫಲಂ ಕುರುತಾಂ ಕಟಾಕ್ಷೌ || ೮ ||

೧. ಭೂಮಧ್ಯಸ್ಥ ಚಾಪಮಧ್ಯೋಪಮತ್ವಾತ್ ಫಾಲಸ್ಥ ಶಾಣಪ್ರಾಂತೋಪಮತ್ವಾತ್ ಕಸ್ತೂರಿತಿಲಕಸ್ಥ ನೀಲೋತ್ಪಲ-
ಕುಡ್ಡಲಸಮಾನತ್ವಾತ್ ರಣಧೀರತ್ವೇನ ಚಾಪಮಧ್ಯಕರ ವಿವ ನಿಶಿತತ್ವಸ್ಥ ಸಂಪಾದನೀಯತ್ವಾತ್ ದೃಷ್ಟಜನಮನೋ-
ಮೋಹನತ್ವಾತ್ ಚರಣಧೀರಮಾರಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲರಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಸಮಗ್ರೋಪಮೇಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೀರಸ್ಥ ನೀಲತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ದೇವ್ಯಾಃ ಕಟಾಕ್ಷಸ್ಥ ಭ್ರಮರಕಾಂತಿಃ | ದೇವ್ಯಾಃ ಶರೀರಸ್ಥ
ಪೀತವರ್ಣತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಟಾಕ್ಷಸ್ಥೇಷ್ವರಾಂಘ್ರಾಂಘ್ರಕಾಂತಿಃ ಸಂಪನ್ನೇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಸ್ಪರರ ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿ ಹಾಗೂ ನಸುಗಂಪುಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ಜಗತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ನಮಗೆ ಅಭೀಷಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮಹನೀಯರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು. ಎಂದರೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅನಂತರದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಜಗದಾದಿಪಿತ್ರೋಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹವು ನೀಲವರ್ಣದ್ದು. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಭ್ರಮರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯ ದೇಹವು ಪಿಂಕ ವರ್ಣದ್ದು. ಅವರ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಯನವು ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಕುಡಿನೋಟವು ಅನುಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತ. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಚಿಂತನೆಯು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಕ್ತಾ ರಮಾರಾಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರೋತ್ಪನ್ನದಮಿತ್ರವರ್ಗಮ್ |

ಸೈವಾನುರಕ್ತಾ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವ-

ಸೌಭಾಗ್ಯದಾತ್ರೀ ಶರಣಾಗತಂ ಮಾಮ್ || ೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿಯು ನಮಗೆ ಅಹಿತರಾದವರ ಗುಂಪನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಲಿ; ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಟಾಕ್ಷವು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುವ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲಿ.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಕಟಾಕ್ಷಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಮಹಾಶಕ್ತರು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ರಕ್ತಾ ಎಂದರೆ ಕೆಂಪಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಗುವುದು ಕ್ರೋಧದ ಸಂಕೇತ. ಅಂತಹ ಕ್ರೋಧದ ನೋಟದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಗೈಯಲಿ ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದ ಅರ್ಥ.

೩. ಅನುರಕ್ತಾ ಎಂದರೆ, ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖವಾದ ಎಂದರ್ಥ; ಅಂತಹ ಕೃಪಾಪೂರಿತ ಕಟಾಕ್ಷವನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರು ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ, ಅವರ ಮನೋಗತವನ್ನು ಪೂರೈಸುವರು ಎಂಬುದು ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥದ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೪. ಅಂತಹ ಅನುಗ್ರಹದ ಕಟಾಕ್ಷವನ್ನೇ ಶರಣಾಗತರಾದ ಭಕ್ತ ಜನರ ಮೇಲೆ ಅವರಿಬ್ಬರು ಹಾಕಲಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೫. ಈ ಎರಡು (೮,೯) ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವಸಂಗ್ರಹದಂತಿವೆ.

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಮುಕುಟರವಿಭಯಾಽಧೋಲಂಬಮಾನಂ ಮುಖೇಂದು-

ಪ್ರವಿಲಸದುರುಭಾಸಾ ಚೋನ್ಮುಖಂ ತನ್ಮುಖಿಸ್ಥಮ್ |

ಕುಟಲಮಲಕರಾಶಿಂ ಕರ್ಣನೀಲೋತ್ಪಲಶ್ರೀ-

ಪರಿಹೃತನಿಜದೈನ್ಯಂ ತರ್ಕಯಾಮ್ಯಂಧಕಾರಮ್ || ೧೦ ||

ಕಿರೀಟರೂಪದ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲುವ ಹಾಗೂ ಮುಖರೂಪದ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮೇಲೇರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳ ಸಾಲನ್ನು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ದೈನ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ ಅಂಧಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾನು ಊಹಿಸುವೆ.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದಿದೆ.

೧. ಮುಕುಟರವೇರುಪರಿವಿಧ್ಯಮೋತ್ತಾತ್ ಅಧಃಪಲಾಯನಂ ಕರ್ತುಂ ಲಲಾಟದೇಶಮಾಗತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತೇಜ್ವಿಮಿರಯೋರ್ವಿರೋಧಾದತ್ಯಾತಿ ಮುಖಚಂದ್ರತೇಜಸಾಽಧಃಪ್ರದೇಶೇ ಗಂತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪುನರಪಿ ಗಂತುಮುನ್ಮುಖಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಉಭಯತ್ಯಾತಿ ಗಂತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ತಯೋಃ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯೋಃ ಮುಖಿ ಏವ ಸ್ಥಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
ನೀಲೋತ್ಪಲಕಾಂತೇಃ ಚಂದ್ರಸುಹೃತ್ತೇ ತತ್ತೇಜಃಪತ್ಯಾತ್ ಅತಃ ಏವ ಸೂರ್ಯತೇಜಸೋಽಪ್ಯಭೀತತ್ವಾಚ್ಚೋಭಯತಃ ಶಾವದ್ವಿಲಪ್ರಸೃತನೀಲೋತ್ಪಲಕಾಂತಿಸಪಾಯೇನ ವಿಜಿತಮಂಧಕಾರೇಣೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಎಂದರೆ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುವ ವಕ್ರಾಕಾರದ ಕೇಶಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಂಧಕಾರ ಎಂದೂ, ಅವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಕಿರೀಟ ರೂಪದ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಅವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಮುಖದ ರೂಪದ ಚಂದ್ರನು ಕಾರಣ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೩. ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರರ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ದೂರ ಸರಿಯುವುದು ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಕತ್ತಲೆಯಂತಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಕಿರೀಟಗಳು ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ ಇವೆ. ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಲುಕಿದ ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ ಅವರ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಇದ್ದು, ಅವರಿಬ್ಬರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕನ್ನೆದಿಲೆ ಮಾತ್ರ ಕಪ್ಪು ಕಾಂತಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಮೋಘವಾದುದು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಂಗುರುಳಿನ ಚಿಂತನೆಯು ಭಕ್ತಜನರ ದೈನ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಧನ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ 'ಪರಿಹೃತನಿಜದೈನ್ಯಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಉತ್ತುಂಗನೀಲಚಮರೀಮೃಗವಾಲಭಾರ-

ಕಲ್ಪಂ ಸ್ಫುರದ್ವಿಧರತಲ್ಲಸತ್ಕಿರೀಟಮ್ |

ಉತ್ಪಲ್ಲಪ್ತಪುಷ್ಪನಿಕರಾಕರಮುಜ್ಜಲಂತಂ

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಮರಾಮಿ ಕಮಲಾಚ್ಯುತಮೌಲಿದೇಶಮ್ || ೧೧ ||

ಉನ್ನತವಾದ, ನೀಲವರ್ಣದ ಚಮರೀಮೃಗದ ಬಾಲದ ರೋಮಗುಚ್ಛದಂತಿರುವ, ಹೊಳೆಯುವ ಬಗೆಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಿರೀಟ ಉಳ್ಳ, ಅರಳಿದ ಪುಷ್ಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶಿರಃಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಾನು ಸದಾ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವೆನು.

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕೇಶರಾಶಿಗಳು ನೀಳವು, ಕಪ್ಪೂ ಆಗಿದ್ದು ಚಮರೀಮೃಗದ ಬಾಲದ ಕೂದಲನ್ನು ಹೋಲುವವು; ಅವರಿಬ್ಬರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸುವ ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನಖಚಿತ ಕಿರೀಟಗಳು ಇರುವವು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೌಲಿಪ್ರದೇಶಗಳು ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದವರ ಕಲ್ಯಾಣ

ಇತ್ತಂ ಜಾಂಬವತೀಮುವಾಹ ಸ ವಿಭುಃ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಂ
ಸತ್ಯಾಂ ಸರ್ವಗುಣಾಕರಾಂ ಶಶಿಮುಖೀಂ ನೀಲಾಂ ಚ ನೀಲಾಲಕಾಮ್ |
ಕಾಲಿಂದೀಂ ಕಲಕಂಠಕಂಠನಿನದಾಂ ಸ್ವಾಂ ಮಿತ್ರವಿಂದಾಂ ತಥಾ
ಬಾಲಾ ಭೂಮಿಸುತಾಹೃತಾಶ್ಚ ಬಹುಶೋ ದ್ವಾರಾವತೀವಲ್ಲಭಃ || ೧೨ ||

ಹೀಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ವಲ್ಲಭನಾದ, ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾಂಬವತಿಯನ್ನೂ, ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ, ಸಕಲ ಗುಣಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯನ್ನಿಡಿದ ಸತ್ಯಭಾಮಾ-
ದೇವಿಯನ್ನೂ, ನೀಲಕಂಠಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನೀಲಾದೇವಿಯನ್ನೂ, ಕೋಗಿಲೆಯ
ಕಂಠದಂತಹ ಕಾಳಿಂದಿಯನ್ನೂ, ತನ್ನವಳೇ ಆದ ಮಿತ್ರವಿಂದಾದೇವಿಯನ್ನೂ, ಅದರಂತೆ
ನರಕಾಸುರನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ ವಿವಾಹವಾದನು.

ವಿ : ೧. ಇದರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾಂಬವತಿಯನ್ನು, ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಮೊದಲಾದ ಇತರ
ಆರು ಜನ ಮಹಿಷಿಯರನ್ನು ಮತ್ತು ನರಕಾಸುರನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರದ
ನೂರು ಜನರನ್ನು ಸಹ ವಿವಾಹವಾದನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರೇಂಟು ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ ಹಾಗೂ
ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಇಬ್ಬರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ರೂಪಗಳು; ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀರೂಪದ
ಅವತಾರವಾದರೆ, ಸತ್ಯಭಾಮೆಯು ಭೂರೂಪದ ಅವತಾರ; ಜಾಂಬವತಿ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ,
ಕಾಳಿಂದೀ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ ಹಾಗೂ ಮಿತ್ರವಿಂದಾ ಇವರು ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು; ಇವರಲ್ಲೂ ಇತರ
ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ರಮಾವೇಶ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವಗುಣಾಕರಾಂ'
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅವರವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾಂ, ಶಶಿಮುಖೀಂ, ನೀಲಾಲಕಾಂ, ಕಲಕಂಠಕಂಠನಿನದಾಂ, ಸ್ವಾಂ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಕಲ ಮಡದಿಯರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ

೧. ರಮ್ಯವ ಸಾ ಹಿ ಭೂರಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಮೂರ್ತಿರುತ್ತಮಾ |

ಬಭೂವ ಸತ್ವಜಪುತ್ರಾ ಸಮಸ್ತಲೋಕಸುಂದರೀ |

ತಥಾ ಹಿ ಸಾ ಚ ರುಗ್ಮಿಣೀಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರಿಯಾಸು ತೇಽಧಿಕಮ್ |

ಜನಾರ್ದನಸ್ಯ ತೇ ಹರೇಃ ಸದಾಽವಿಯೋಗಿನೀ ಯತಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೭/೨/೮,೨/೯)

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸತ್ಯಾ ರುಗ್ಮಿಣೀತ್ಯೇಕಸಂವಿತ ದ್ವಿಧಾ ಭೂತಾ ನಾತ್ರ ಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೨೦/೮೩

ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವುಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ರಮಾವೇಶಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಅಷ್ಟ ಮಹಿಷಿಯರ ಹೊರತಾದ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರು ಜನಗಳು ಮೂಲತಃ ಅಗ್ನಿಪುತ್ರರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಮದ ಬಯಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಮೊದಲಿಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸ್ವಿರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು, ಬಳಿಕ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯರಾಗುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು ಎಂಬ ವಿವರ 'ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆ

ಕಸ್ಮಾನ್ಮುಹ್ಯಥ ಮಾನವಾ ಮುರಭಿದಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ಪುರಾ
ಯಃ ಪದ್ವಾಸನಧೂರ್ಜ ಟಿಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ ಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮೈಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ |
ಗರ್ಭೇ^೧ ಗೀರ್ಭಿರಭಿಷ್ಠತಃ ಫಣಿಫಣೇ^೨ ನೃತ್ಯಂಶ್ಚ ಯಃ ಸೇವಿತಃ
ಸದ್ವೇಣಂ^೩ ರಣಯಂಶ್ಚ ನಮ್ರತನುಭಯೋ^೪ ವಿಸ್ಮಿತೈರಿಕ್ಷಿತಃ || ೧೩ ||

೧. ಅಗ್ನಿಪುತ್ರ ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತಪಾ ಸ್ವೀತಮಾಪಿರೇ |

ಭರ್ತಾರಂ ಜ ಗದ್ಯೋನಿಂ ವಾಸುದೇವಮಜಂ ವಿಧುಮ್ ||

- ಭಾ.ತಾ.(೧/೧೦/೩೧) ಉದಾಹೃತ ಮಹಾಶೌರ್ಮವಚನ

ಹುತಾರಸುತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಭವಂತ್ಯೋಽಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ||

- ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ (೬೯/೨೧) (ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ದಾಲ್ಮ್ಯರ ವಚನ)

೨. ಪ್ರಮಾಣಮಾಲಾಂ ದರ್ಶಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯೋ ಯೇನ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ ಸ ಶತ್ರುದುಕ್ತಮಃ ಯಥಾ ರಾಜೇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಸದ್ವಾಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತದುಪಧಾರ್ಯಾಥ ಸಹ ದೇವೈಸ್ತಯಾ ಸಹ |

ಜಗಾಮ ಸತ್ತಿನಯನಃ ತೀರಂ ಶ್ರೀರವಯೋನಿಧೇಃ ||

ತತ್ರ ಗತ್ವಾ ಜಗನ್ನಾಥಂ ದೇವದೇವಂ ವೃಷಾಕಪಿಮ್ |

ಪುರುಷಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇನ ಉಪತಪ್ತಃ ಸಮಾಹಿತಃ ||

- (ಭಾ.೧೦/೧/೧೯) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

- ಈ ರುಗ್ಗೀಶೇಶವಿಷಯದ ಮೊದಲ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕಾಗಿ

ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೪. ಯಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಗರ್ಭೇ ದೇವಕೃದರೇ ಪದ್ವಾಸನಧೂರ್ಜ ಟಿಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ ಸ್ವಿರೂಪಾಭಿರಭಿಷ್ಠತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭವತ್ಯ ತತ್ಕೃತ್ಯ ಮುನಿಭಿರ್ನಾರದಾದಿಭಿಃ |

ದೇವೈಃ ಸಾನುಚರೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ಗೀರ್ಭಿರ್ವಿಷ್ಣುಮುಥಾಸ್ತವತ್ || ಇತಿ - (ಭಾ.೧೦/೨/೨೫)

೫. ತಂ ನರ್ತುಮುದ್ಯತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ತದಾ ತದೀಯಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧಸುರಚಾರಣದೇವವದ್ವೈ |

ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೃದಂಗಪಣವಾನಕವಾದ್ಯಗೀತಪ್ರಪೋಪಹಾರಬಲಿಭಿಃ ಸಹೋಪಸೇದುರಿತಿ || - (ಭಾ.೧೦/೧೪/೨೬)

೬. "ಸುಮನಸ್ಸದುವಪಧಾರ್ಯ ಸುರೇಶಾಃ ರವರಕೃಪರಮೇಷ್ಟಿಪುರೋಗಾಃ |

ಕವಯ ಆನತಕಂಧರಗಾತ್ರಾಃ ಕಶ್ಚಲಂ ಯಯುರನಿಶ್ಚಿತತ್ಯಾ ||

- (ಭಾ.೧೦/೩೩/೧೫) ಇತಿ ವಚನಾದಯಮರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಃ | - ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಮಾನವರೇ ! ಹಿಂದೆ ಇವನು, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದ ವದ್ವಾಸನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಧೂರ್ಜಟಿಯಾದ ಶಿವ, ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾಳೀಯನ ಪಡೆಯ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದ; ಅದರಂತೆ ವೇಣುವನ್ನು ಮಡಿಸುವಾಗಲೂ ಶಿರಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ವೀಕ್ಷಿತನಾದ. ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಸಂದೇಹ ಪಡುವಿರಿ?

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವ ಅಂಶಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದವರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು; ತಾವು ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವನು ಮಾಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಿವರಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದು ಅವನು ಗರ್ಭವಾಸ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವವನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಪುರಾವೆ ಆಲ್ಲವೇ !

೪. ಕಾಳೀಯ ಮಥನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೃದಂಗ ನುಡಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ಹನುಮಂತ ಪರಿಪರಿಯ ಗಾನ ಮಾಡಿ ಸ್ತುತಿಸಿದ; ಶಿವ ತಾಳ ಕೆಟೆದು ಸೇವಿಸಿದ ವಿವರ ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ (೪/೬೮). ಇದೆಲ್ಲವೂ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆ.

೫. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶಿರಬಾಗಿ ನಮಿಸಿದರು; ಅದರ ದಿವ್ಯತೆಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತರು (ಸರ್ಗ-೯).

೬. ಇಂತಹ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಕಲದೇವತಾಸೇವ್ಯನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಯಾವುದೋ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನು ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು; ಸಲ್ಲದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಕ್ಕೂರನಿಗೆ ದರ್ಶನ - ಮುಚುಕುಂದನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾನ

ಕೃಷ್ಣಾಯಾಮಪಿ ತೈರ್ನತೈಃ ಪರಿವೃತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶ್ವಫಲ್ಕಾತ್ಮಜೋ
ಯಂ ತುಷ್ಠಾಪ್ನ ಗುಣೈರಬದ್ಧಮಿತರಾನ್^೧ ಬದ್ಧಾನುದೀರ್ಯ ಸ್ಫುಟಮ್ |

ಸೇವಾತುಷ್ಠಹೃದೋಽಪಿ ದೇವನಿಕರಾದಪ್ರಾಪ್ತಮುಕ್ತಿಂ^೨ ಪ್ರಭು-

ರ್ಯಃ^೩ ಪ್ರಾದಾನ್ಮುಚುಕುಂದಭೂಮಿಪತಯೇ ತೈರ್ನಿದ್ರಿತಾಯಾಪ್ಯಲಮ್ ||೧೪||

ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ವಂದಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಅಕ್ಕೂರನು, ಅವನು ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಇತರರೆಲ್ಲರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಬದ್ಧರು ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ; ಅವನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತುಷ್ಟವುನಸ್ಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದಲೂ ದೊರೆಯದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಮುಚುಕುಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಅವನು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ನೀಡಿದ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮತ್ತೆರಡು ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಅಕ್ಕೂರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರನ್ನು ಮಧುರಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಾಗ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದದಲ್ಲಿ ಅಘಮರ್ಷಣ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯ ಅದ್ಭುತ; ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಅಕ್ಕೂರನು ಅವನು ಆಪ್ರಾಕೃತ ರೇರೇ; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಗುಣಬದ್ಧರಾದವರು ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಲೇ ಸ್ತುತಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು.

೩. ಮುಚುಕುಂದ ರಾಜ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗುವಂತಹ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಅವರು ತಿಳಿಸಿದರು: "ನೀನು ಯಾವ ವರವನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೇಳಿಕೊ, ನೀಡುವೆವು. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೇಳಬೇಡ. ಅದನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಭಗವಂತನಾದ

೧. ಸುನಂದನಂದಪ್ರಮುಖೈಃ ಪಾರ್ಷ್ವದೈಃ ಸನಕಾದಿಭಿಃ |

ಸುರೇಶೈರ್ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯೈರ್ನವಭಿಶ್ಚ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮೈಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೯/೫೩)

ನೈತೇ ಸ್ವರೂಪಂ ವಿಮರಾತ್ಮನಸ್ತೇ ಹೃಜಾದಯೋಽನ್ಯಾತ್ಮತಯಾ ಗೃಹೀತಾಃ |

ಅಜೋಽನುಬದ್ಧಃ ಸಗುಣೈರಜಾಯಾ ಗುಣಾತ್ ಪರಂ ವೇದ ನ ತೇ ಸ್ವರೂಪಮ್ || - ಭಾ. (೧೦/೪೦/೩)

೨. ವರಂ ವರಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ಋತೇ ಕೈವಲ್ಯಮಾತ್ಮನಃ |

ವಿಕ ವಿವೇಶ್ವ ರಸ್ತಸ್ಯ ಭಗವಾನ್ ವಿಪ್ಲವರವ್ಯಯಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೫/೨೦)

೩. ಜನ್ಮಸ್ಯ ನಂತರೇ ರಾಜನ್ ಸರ್ವಭೂತಸುಹೃತ್ತಮಃ |

ಭೂತ್ವಾ ದ್ವಿಜಪರಶ್ಚಂ ವೈ ಮಾಮುಪೇಷ್ಯಸಿ ಕೇವಲಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೫೧/೬೪)

ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನದು ಮಾತ್ರ". ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವರಾರು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಅವರಿಂದ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಆ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗ ತರುವವರ ಸಾವನ್ನು ಮುಚುಕುಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ; ಆ ಬಳಿಕ ಬದಲಿಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಳಿಯ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತರಳಿ ಅವನಿಂದ ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದ; ಅವನು ಬಯಸಿದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ನೀಡಲಾಗದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಲ್ಲವೇ?

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಭುರಕ್ಷಕ - ಭೃಗುಮುನಿವರದ

ಯಃ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪಮಾಹರನ್ ಸುರವರಾನ್ ವೃದ್ರಾವಯತ್^೧ ಸೇಶ್ವರಾನ್
ಯೋ ಭಸ್ಮೀಕೃತಭಸ್ಮದಾನವಪತಿಃ ಶಂಭುಂ ಪುರಾಽಪಾಲಯತ್^೨ |

ಯೋಗೀಂದ್ರಾದೃತವೈಭವೋ ಭೃಗುಮುನಿಯಚ್ಚಿಷ್ಟಮಸ್ವಷ್ಟಯತ್^೩
ತಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಜತಾಜಿತಂ ಮಧುಜಿತಂ ಕೈವಲ್ಯಕಾಮಾ ಜನಾಃ || ೧೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವಾದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ತರುವಾಗ ಶಿವನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಸಕಲಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ; ಮಹಾರಾಕ್ಷಸನಾದ ವೃಕಾಸುರನನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿ ಶಿವನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ; ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಆದರಿಸುವ ವೈಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಭೃಗುಮುನಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಜನರೇ! ಇಂತಹ ಮಧುಸೂದನನಾದ, ಅಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿರಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮೂರು ನಿರ್ದರ್ಶನಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ತೂರ್ಣಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ವಿಪಾಣೇ ತಸ್ಯ ನಂದಿನಃ |

ಸದೂಲಪಾಣಂ ಚಿಕ್ಷೇವ ವೈನತೀಯೋ ಧನುರತಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೬೬/೪೮)

೨. ಮುಮುಚುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣಿ ಹತೇ ಪಾಪೇ ವೃಕಾಸುರೇ |

ದೇವರ್ಷಿಶಿತ್ಯಗಂಧರ್ವಾ ಮೋಚಿತಃ ಸಂಕಟಾಚ್ಚಿವಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೯೨/೩೭)

೩. ಪುನಃ ಸ್ವಸತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ಮುನೀಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಮ್ |

ಸ್ವಾಸುಭೂತಮರೇಷೇಣ ರಾಜನ್ ಭೃಗುರವರ್ಣಯತ್ ||

ತಂ ನಿಶಮ್ಯಾಥ ಮುನಯೋ ವಿಸ್ಮಿತಾ ಮುಕ್ತಸಂರಯಾಃ |

ಭೂಯಾಂಸಂ ಶ್ರದ್ಧಧೃರ್ವಿಷ್ಣುಂ ಯತಃ ಶಾಂತಿಯತೋಽಭಯಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೯೩/೧೫,೧೬)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯಲು ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಧಾವಿಸಿದ. ಆಗ ನಂದಿಯ ಎರಡು ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶಿವನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಅದನ್ನು ತನ್ನೆರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡ ನೂರಾರು ಧನುಸ್ಸಿನಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆದ; ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನೇ ಶಿವನನ್ನು ಅವನ ವಾಹನವಾದ ನಂದಿಯ ಸಮೇತ ನೂರಾರು ಧನುಸ್ಸುಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆಯಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಮೇಲೆ, ಶಿವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲ ಎಂದು ಗರುಡವಾಹನವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

೩. ವೃಕಾಸುರನು ಬೇಡಿದ ವರ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಯಾರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇಡುವನೋ ಅವನು ಕೂಡಲೇ ಭ್ರಷ್ಟಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ವರವನ್ನು ಶಿವ ಅವನಿಗೆ ನೀಡಿದಾಗ ಆ ಆಸುರನು ಶಿವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಕೈ ಇಡಲು ಮುಂದಾದ. ಅಂಜಿದ ಶಿವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಓಡತೊಡಗಿದಾಗ ಮೆಚುವಿನ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಆಸುರನು ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಬೂದಿಯಾಗಿಸಿದ. ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದ ಶಿವನನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿದ. ತಾನು ನೀಡಿದ ವರಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಬಲಿಹುತವಾಗುವ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಶಿವ ಹೊಂದಿದ ಎಂದು ಮೇಲೆ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗದು. ಅವನನ್ನು ಆ ಸಂಕಟದಿಂದ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು ಸಹ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಈ ವೃಕಾಸುರನನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಕಶ್ಯಪಾದಿ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ನಾರದರು ನೀಡಿದ ಆದೇಶದಂತೆ, ಅವರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ದೇವತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಬರಲೆಂದು ತೆರಳಿದ ಭೃಗುಮುನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಕೊನೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸಾರಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿದ್ದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತ.

೫. ಅಂಘ್ರಿಪ - ಪಾದಪ, ವೃಕ್ಷ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ - ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಮರ್ಮ

ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾದಿಭರೂನಭಾವೋ

ಯದ್ಯಸ್ಯ ತಹ್ಯೈಕೈವಚೋ ವೃಥಾ ಸ್ಯಾತ್ |

೧. ಆರಾಧ್ಯ ದೇವದೇವೇಶಂ ಶಂಕರಂ ಲೋಕಶಂಕರಮ್ |

ದುರ್ಗೀಶಾಂ ತನಯಂ ಲೇಭೇ ನಪ್ತಂ ಕಾಮಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ || (ಭಾಗವತ. ೧೦/೬೮/೧,೨)

ಅಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಊನಭಾವಃ ಶಿವಾನೀಚಿತಾ ಯದಿ ತರ್ಹಿ "ಶಿವಾಯ ವಿಷ್ಣುರೂಪಾಯ" ಇತಿ ಭವದೀಯಂ ವಿಷ್ಣುಶಿವಯೋರೈಕೈವಚಃ ವೃಥಾ ಬಾದಿತಾರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ |....ತಥಾ ಚ ನಿರಂಕುಶಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋ-

ತ್ತಮತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ

ಲೀಲೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಭವತಾ ವಯಂ ತು

ಪೌತ್ರಾಲಯಪ್ರಾಪ್ತಿಮುಪೇಕ್ಷಯಾಮಃ || ೧೬ ||

ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನುವಂತೆ ಕಾಣುವುದು ಎಂದು ವಾದಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಹರಿಹರರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂಬ ಮಾತು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ನೀವು ಲೀಲೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು; ತನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮನೆಯಾದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದನ್ನು ನಾವಾದರೋ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಬಿಡುವೆವು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಕಾಣುವ ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸೂಕ್ತ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿ, ಅವನು ದೋಷ ದೂರ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಹರಿವಂಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬುದು ಕೆಲವರ ವಾದ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆ, ಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರ. ಇದರಿಂದ ಶಿವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಎಂದಾಗುವುದು. ತನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮನೆಗೆ ತಾತ ತೆರಳುವುದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಲಿಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗದು ಎಂಬುದು ಮೊದಲ ಅಂಶ.

೩. ಕೆಲವರು ಹರಿಹರರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಅವರ ವಾದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು. ಹರಿಹರರಿಬ್ಬರು ಒಂದೇ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರು ಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹರಿನ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಎಂದರೆ, ಅದು ಐಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತವೆನ್ನಿಸದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಹರಿಹರರ ಲೋಕಮೋಹನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಲೀಲೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ, ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಹರಿಹರರ ಐಕ್ಯ ಹೇಳುವವರಿಗೂ ಅನುಕೂಲಕರವಾದುದೇನಲ್ಲ. ಅವರು ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ನಾವು ಇದನ್ನು ಅಸುರಮೋಹಕವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆ ಎಂದು ಹೇಳುವೆವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ

ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸ್ಕಾಲಯಮೇವ ಗಚ್ಛಂ-

ಸ್ತಥಾ ದ್ವಿಜಾದೀನ್ ಯಮಿನಃ ಸಮರ್ಚನ್ |

೧. ಯದಿ ಶಿವಪೂಜಾರಣೇನ ಶಿವಾನ್ನೀಚಃ ಸ್ನಾತ್ ತರ್ಹಿ ದ್ವಿಜಾದಿಪೂಜಾರಣೇನ ತೇಭ್ಯೋಽಪಿ ನೀಚಃ ಸ್ನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾಸ

೧ ತತೋಽಪಿ ನೀಚಃ ಕಮಯಂ ನೃಲೋಕೇ

೨ ನರಾನುಕಾರಾರ್ಥಮಿದಂ ಹಿ ಸರ್ವಮ್ || ೧೭ ||

೩ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಮನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಿದ, ಅದರಂತೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ, ಋಷಿಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿದ; ಆದರಿಂದ ಅವನು ಅವರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದಾಗುವುದೇನು? ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಇದೆಲ್ಲವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಅವನ ಘನತೆಗೆ ಕುಂದು ತರಲಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದು ದೋಷ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಲೆಂದು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥ ಹಸ್ತಿನಾಪುರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಬಂದಿದೆ; ಆದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಅದರಂತೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲವೇ?

೩. ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ. ಅದೂ ಸಹ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೇನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಅವನು ಆ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದವನು ಎಂದು ಸರ್ವಥಾ ವಾದಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ಋಷಿಗಳೂ ಸಹ ಆ ರೀತಿ ಭಾವಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ, ಶಿವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ್ದು ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಾತ್ರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದವನು. ಋಷಿಮುನಿಗಳು ವಿಪ್ರರು. ವಿಪ್ರವರ್ಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯವರ್ಣಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಪ್ರರು

೧. ಇದಂ ಕೃಷ್ಣೇನ ಕೃತಂ ಸರ್ವಂ ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಯಾತ್ರಾದಿಕಂ ನೃಲೋಕಃ ಮನುಷ್ಯಲೋಕೇ ಅಮೋಘಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನರಾನುಕಾರಾರ್ಥಂ ಹಿ ಮನುಷ್ಯವಿಡಂಬನಾರ್ಥಮೇವೇದಂ ಕೃತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯದ್ವದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಪ್ರತ್ಯದೇವೇಶರೋ ಜನಃ |

ಸ ಯತ್ಕರ್ಮಣಂ ಕುರುತೇ ಲೋಕಸ್ತದನುವರ್ತತೇ ||

- ಗೀತಾ (೨/೨೧)

೩. ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನೀಚತ್ವಂ ಪರಸ್ಯಾಪ್ಯಸಭಿಮತಮಿತಿ ಕಿಂಚಚ್ಛೇನಾಕ್ಷಿಪತಿ | ಯದಿ ಕೈಲಾಸ-ಯಾತ್ರಾಮಾತ್ರೇಣ ಶಿವಾದಪಿ ನೀಚಃ ಸ್ಯಾತ್ ತರ್ಹಿ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಯಾತ್ರಾಮಾತ್ರೇಣ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಪಿ ನೀಚಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಂದ್ಯರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ. ಇಂತಹ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವನು: ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ಸಹ ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಿವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ವಾದಿಸಲು ಅವಕಾಶವೇನಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶಿವಾದಿಗಳದು ವಿದಂಬನೆ ಎನ್ನಲಾಗದು
 ಯಿದೀಹ ಶಂಕಾ ವಿಪರೀತಭಾವೇ
 ತದಾ ನರಾಃ ಸಂತಿ ಕಿಮಾತ್ಮಲೋಕಾತ್ |
 ಪಯೋಬ್ಬಿತೀರಂ ಪ್ರಜತೋ ವಿಧಾತುಃ
 ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಾಲಯತೋ ಗತಸ್ಯ || ೧೮ ||

ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅರ್ಚನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಹ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಗಾಗಿ ಎಂದು ಶಂಕಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಆಗ ಸತ್ಯಲೋಕದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಕೈಲಾಸದಿಂದ ಶಿವನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ನರರು ಇದ್ದರೇನು?

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎನ್ನಲು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನರರು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ ಗಮನ ಮೊದಲಾದವು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತನ್ನ ಲೋಕವಾದ ವೈಕುಂಠದಿಂದೇನಲ್ಲ; ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಾರಕೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೇಂದು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಅವರು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಲೋಕವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕ ಹಾಗೂ ಕೈಲಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಭೂಲೋಕದ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳದಿಂದಲ್ಲ. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಅದು

೧. ನನ್ನೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀಣಾಂ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರಾ ಹರ್ಯರ್ಚನಾದಿಕಮಪಿ ನರಾನುಕಾರಾರ್ಥಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ತಾದಿತ್ಯಾಶಂಕೃತದಾ ವಿದಂಬನೀಯಮನುಷ್ಯಾಭಾವಾನ್ನೇತ್ಯಾಹ | - ವ್ಯಾ.

೨. ನರಾಃ ಸಂತಿ ಕಿಮ್ | ಯೇನೇದಂ ನರವಿಡಂಬನಾರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನರವಿಡಂಬನಂ ತು ನರಮಧ್ಯ ವಿವರ್ತವ್ಯಮ್ | ನರಾಭಾವಾನ್ನರವಿಡಂಬನಾರ್ಥಂ ನ ಭವತಿ ಕಿಂತು ಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮೈರ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕೃತಮಿದಂ ನ ನೀಚತಾಪಹಾರಕ-ಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಭೂಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ವಾದಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಲೋಕಗಳಿಂದಲೇ ತೆರಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಲೋಕಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೊಂದು ನಡೆದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿರದೇ, ತತ್ತ್ವಪ್ರದರ್ಶನದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ.

೪. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುಖ್ಯ ಲೋಕಗಳಾದ ಸತ್ಯಲೋಕ, ಕೈಲಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಹೊರತು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಭೂಲೋಕದ ದ್ವಾರದ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಂಶ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎನ್ನಲು ಅದು ನರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲೆಂದು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅದನ್ನು ಕಾಣಲು ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ನರರಿದ್ದರು? ನರಲೋಕವೇ ಅಲ್ಲದ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆ ನರವಿಡಂಬನೆಯಾಗಲು ಎಂತು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೫. ಇದನ್ನು ಹದಿಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿ ರೂಪ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮನುಷ್ಯದೃಷ್ಟಿಗಮ್ಯವೇನಲ್ಲ

ಉಕ್ತಾಃ ಕಿಮರ್ಥಾ ನಿರದೃಷ್ಟಿಗಮ್ಯಾಃ

ಸ್ವಸ್ಥಾನಸಂಸ್ಥೈ ರಚಿತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ |

ಅತ್ರಾಪ್ಯದೃಶ್ಯಾಕೃತಿಭಿರ್ಮುನೀಂದ್ರ-

ವಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟೇರಪಿ ದೂರದೂರೈಃ || ೧೯ ||

ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೂಲಸ್ಥಳಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮನುಷ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗಮ್ಯವಾದವುಗಳೇನು? ಈ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಕಾಣಲಾಗದ ದೇಹದ, ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ದೂರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮನುಷ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವಂತಹವುಗಳೇನು?

ವಿ : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಮನುಷ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ತೆರಳಿದ ವಿಚಾರ ಮನುಷ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವಂತವೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೧. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರಾಹರ್ಯುಪಾಸನಾದಿಪ್ರಮೇಯಾನಿ ನರದೃಷ್ಟಿಗಮ್ಯಾಃ ಕಿಮ್ | ಅತ್ರತ್ಯನರೈಃ ಲೋಕಾಂತರೇ ಕೃತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟುಮಕೃತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಅತ್ರಾಪಿ ಕೃತಸ್ಯ ನರವಿಡಂಬನಾರ್ಥತಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ

-ವ್ಯಾ

೨. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಲೋಕದ ಜನರು ಕಂಡ ವಿಚಾರವೇನಲ್ಲ. ಅದು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಸಹ ಕಾಣದಿದ್ದ ವಿಷಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಿದ್ದು ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ದೃಢಪಡಿಸುವುದು. ಆದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಶಿವಸ್ತುತಿ ಲೋಕದ ಜನರಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಲೋಕವೇ ಕಂಡಂತಹ ಘಟನೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಕೇವಲ ಅಸುರಮೋಹನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ವಿಡಂಬನೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಭಸ್ಮಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗ, ಭೃಗುಮುನಿ ಪ್ರಸಂಗ ವಿಡಂಬನೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲ

ಪುರೋಗ್ರಭಸ್ಮಾಸುರಘಾತಕಾಲೇ^೧

ನರಾನುಕಾರಸ್ಯ ಹಿ ಕಾಽಸ್ತಿ ಯುಕ್ತಿಃ |

ಮುನೇಶ್ವ^೨ ಸತ್ತತ್ವವಿಚಾರಹೇತೋ-

ರ್ಗತಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನುಕೃತಿಃ ಕಿಮರ್ಥಾ || ೨೦ ||

ಹಿಂದೆ ಉಗ್ರನಾದ ಭಸ್ಮಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ನರರಂತೆ ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಯುಕ್ತಿ ಇದೆ? ಅದರಂತೆ ಸತ್ತತ್ವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಂತಹ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಲೋಕದ ವಿಡಂಬನೆಯಾಗುವ ಕಾರಣವಾದರೂ ಯಾವುದು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶಿವನ ಭಸ್ಮಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗ ಹಾಗೂ ಭೃಗುಮುನಿಗಳ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಶಿವನು ಸಹ ಭಸ್ಮಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಗಾಗಿ ಹಾಗೆ ಸಂಕಟವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಸಂಕಟದಂತಹ ಘೋರಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಂದಿತ್ತು? ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶಿವನಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೋಚನ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಖಚಿತಪಡುವುದು.

೧. ಸ್ವಪ್ರಾಣಸಂಕಟೇ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವೇ: ಪ್ರದರ್ಶನೀಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕಿಂಚಿ ಸತ್ತತ್ವವಿಚಾರಹೇತೋಃ ತತ್ತತ್ವವಿಚಾರಾರ್ಥಂ ಗತಸ್ಯ ಕೈಲಾಸಸತ್ಯಲೋಕವೈಕುಂಠಲೋಕಾನ್ ಪ್ರತಿ ಗತಸ್ಯ ಮುನೇಶ್ವ ಭೃಗೋಃ ಮರ್ತ್ಯಾನುಕೃತಿಃ ಮನುಷ್ಯಾನುಕರಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ತತ್ತತ್ವವಿಚಾರಕಾಲೇ ತತ್ತತ್ವಸ್ಮೈವ ನಿರೂಪಣೀಯತ್ವೇನ ಮನುಷ್ಯವತ್ ಅನ್ಯತಃಕಥನಶ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಭೃಗುಮುನಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಸಹ ನರರ ಅನುಕರಣೆಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ. ಅದು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಹೊರತು ಬೋಕಾನುಕರಣದ ಪ್ರಸಂಗ ಹೇಗಾದೀತು ಎಂದು ಭಾವ. ಆ ಇಡೀ ಪ್ರಸಂಗ ನಾರದರ ಆದೇಶದಂತೆ ಕಲ್ಪಪಾದಿ ಋಷಿಮುನಿಗಳೆಲ್ಲ ಕೈಕೊಂಡ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿದ್ದೀತು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವಿರೇಷಾಂಶ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗವು ಬೋಕವಿಡಂಬನೆಯೇ ಆಗಿದೆ

ಮರ್ತ್ಯಾನುಕಾರೋಽಪಿ ಹಿ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಂ

ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಯುಕ್ತೋ ನರದೃಷ್ಟಿಮಾರ್ಗೇ |

ಕೈಲಾಸಶೈಲಂ ಸ್ವಜನಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ

ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯ ಕೃಷ್ಣೋಽಗಮದಾಗಮಚ್ಚ || ೨೧ ||

ಮರ್ತ್ಯರ ಅನುಕರಣೆ ಎಂಬುದು ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು. ನರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅದರಂತೆ ತೆರಳಿದ, ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿದ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಬೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಗೆ ತೆರಳುವ ಮುನ್ನ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಕಾಣುವಂತೆಯೇ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳುತ್ತಾನೆ ಸಹ. ಹೀಗೆ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೂಲೋಕದ ಜನರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತವಾದುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶಿವಾದಿಗಳ ವರಗಳು ಅನಗತ್ಯ

ಯದಾ ಸ ಪುತ್ರಂ ನಿಜನಾಭಿಜಾತ-

ಕುಶೇಶಯಾತ್ ಪ್ರಾಗ್ಜನಯಾಂಬಭೂವ |

೧. ಮಯಾ ಕೈಲಾಸಂ ಪ್ರತಿ ಗಮ್ಯತೇ | ತಾಮ್ ಪುರೀಯಂ ರಕ್ಷಣೀಯಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಪೋಷ್ಯ ಕೈಲಾಸಶೈಲಮಗಮತ್ ಆಗಮಚ್ಚ | ವಿಡಂಬನೀಯನರಾಣಾಂ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾ ನರವಿಡಂಬನಾಯ ಕೃತೇತಿ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವರೈಃ ದಾತಾ ಶಿವಃ ಕುತ್ರ | ಕುತ್ರೈಃ ಪದ್ಧಜೋಽಪ್ರತಿಹಾಲೇ ತಮತ್ಸ್ಯ ಶಿವ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವತಃ ವಿವ ಪುತ್ರಜನನಮರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಆನುಭಾಗಚ್ಛಿವಾತ್ ವರಾದಾನಮಪಿ ವಿಡಂಬನಾರ್ಥಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ತದಾ ಶಿವಃ ಕುತ್ರ ವರಸ್ಯ ದಾತಾ

ತದೀಯಫಾಲಾಂತರಜನ್ಯಭೂಮಿಃ || ೨೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸಿದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನಿಗೆ ವರ ನೀಡಲು ಶಿವನು ಎಲ್ಲಿದ್ದ? ಅವನು ಜನಿಸಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಭ್ರಮದಿಂದ ಅಲ್ಲವೇ?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನ ವರದಿಂದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಎಂಬುದು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವನ ನಾಭಿಕಮಲ ಸಂಜಾತರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಹಾಗೆ ಸೃಷ್ಟಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ವರ ನೀಡಲು ಶಿವ ಎಲ್ಲಿದ್ದ? ಆ ಶಿವನು ಜನಿಸಿದ್ದೇ ಶ್ರೀಹರಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಭ್ರಮದಿಂದ. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ತನ್ನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರೋತ್ತತಿಯ ವರವನ್ನು ಶಿವ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನೀಡಿಯಾನು? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಕೇವಲ ಲೋಕಮೋಹನದ ಘಟನೆ ಎಂಬುದು ದೃಢಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಕುಶೇಶಯ - ಕಮಲ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನಿಗೂ ಸೋತ ಶಿವ

ಯದ್ವಾಹನೀಭೂತಗರುತ್ಮದೋಜೋ

ವಿದ್ರಾವಯಾಮಾಸ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಮ್^೧ |

ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಸ ಸುತಂ ಜಗಾಮೇ-

ತ್ಸುಕ್ತಿನ^೨ ವಿದ್ವಜ್ಜನಮಾನನೀಯಾ || ೨೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯಾದ ಶಿವನನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿತ್ತು; ಅಂತಹ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬ ಮಾತು ಎಂದೂ ಸಹ ವಿದ್ವಜ್ಜನರ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನೇ ಶಿವನನ್ನು ಪಲಾಯನಗೈಸಿರುವಾಗ ಅಂತಹ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹ ಗರುಡ ವಾಹನನಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಅಗತ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಶಿವಂ ಚ ಶಕ್ತಾರ್ಥಮುಪಾಗತಂ ಪರಿರ್ನ್ಯವಾರಯಚ್ಚಾರ್ಙ್ಗವಿವಿಭೃತೈಃ ಶರೈಃ |

ಸವಾಹನೋ ದೂರತರೇ ನಿವಾತೀನೋ ಗರುತ್ಮತಾ ಶಂಭುರಗಾಚ್ಛರಾಹತಃ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೨೦/೩.೩೦)

೨. ನಹಿ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಅಸಮರ್ಥಃ ಸಮರ್ಥಾಯ ವರಂ ದತ್ತವಾನಿತ್ಯುಕ್ತಿಂ ಸಹಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ದ್ವಾ.

೨. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ನಂದಿಯ ಸಮೇತ ಗರುಡ ನೂರಾರು ಧನುಸ್ಸುಗಳಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆದ ಎಂಬ ಹರಿವಂಶದ ಉಲ್ಲೇಖ ಶಿವನ ಇತಿಮಿತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕ. ಅಂತಹ ಶಿವನಿಂದ ಗರುಡವಾಹನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಎಂಬುದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ ಸಂಗತಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಇಂತಹ ವಾದವನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಾಡುವರಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೆಚ್ಚುವ ವಾದವಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಉತ್ತರ. ಎಂದರೆ, ಇಂತಹ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವವರು ವಿದ್ವಜ್ಞನರಲ್ಲ ಅಜ್ಞರು, ಮೂಢರು ಎಂದು ಭಾವ.

ತೂರ್ಣಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷಾಣೇ ತಸ್ಯ ನಂದಿನಃ |

ಸಕೂಲಪಾಣಂ ಚಿಕ್ಷೇಪ ವೈನತೇಯೋ ಧನುಃಶತದ್ || - ಭಾ. (೧೦/೬೬/೪೮)

ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಆಂತರ್ಯ

ಮದನ್ಯಸೇವೈಹಿಕಕಾಮದಾತ್ರೀ-

ತ್ಯುದೀರಯನ್ ಸರ್ವಸುರಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

ಸ್ವಪೌತ್ರಯಾತ್ರಾಂ ವಿರಚಯ್ಯ ಸೂನು-

ಮವಾಪ ಪಾಪೌಘತಮಿಸ್ತಭಾನುಃ || ೨೪ ||

ನನ್ನ ಹೊರತು ಇತರರ ಸೇವೆಯು ಐಹಿಕ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀಡುವಂತಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯನೂ, ಪಾಪ-ರಾಶಿಯ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸೂರ್ಯನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಶಿವನ ಲೋಕವಾದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದ.

ವಿ : ೧. ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಅದರ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಆದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯವೇ ಮಾತ್ರ. ಮುಕ್ತಿ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಂತತಿ ನೀಡಬಲ್ಲ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಫಲನೀಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲೂ ಅವರಿಬ್ಬರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಅಪಾರ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರಾರ್ಥಂ ನ ಶಿವಭೂಜಾ ಕೃತಾ | ತಸ್ಯ ಸ್ವಪೌತ್ರತ್ವಾತ್ | ನ ವಾ ವಾಪರಹಾರಾಯ |
ಅವಧ್ಯಗಂಧವಿಧುರಾತ್ ಆತ ಏವ ಪಾಪೌಘತಮಿಸ್ತಭಾನುರ್ಮುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಐಹಿಕ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುವ ಮಿತನಾಮಾರ್ಥದ ದೇವತೆಗಳೇ ಹೊರತು, ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಬಲ್ಲ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವದ ಅವಿಚ್ಛಾರ ಈ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂದೇಶ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಒದಗಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು 'ಸರ್ವಸುರಾಗ್ರಗಣ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ; ಅವನಿಗೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ದೋಷದಾಯಕವಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು 'ಪಾಪಾಘಾತಮಿಸ್ರಭಾನುಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಈ ನಿರೂಪಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಬಗೆಗಿನ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿರುವರು.

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಂತೆ ಕಂಡರೆ ಶ್ರೀರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಮಾಡಿದ ರಾಮೇಶ್ವರದ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಆತ್ಮತಃ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯ ಆಂತರ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು; ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡು ಜಟಿಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ಣಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಮೀಚೀನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಅವರದು.

೧. ಕಾಮದ್ವಿಜಂ ಕಾಮಿತದಾನದಕ್ಷಂ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಟಾಜೂಟವಿಭಾಸಿಗಂಗಮ್ |
ರಾಮೇಶ್ವರಂ ರಾಮಕೃತಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ರಾಮಾಗೃಹೀತಾರ್ಥತನುಂ ನತೋಽಸ್ಮಿ ||
ಕಲ್ಯಾಣೇ ಸುರಭೂಸುರಾಸುರಮುನಿಸ್ತೋಮಂ ಹರನ್ ಕಂ ಹರಂ
ವೃಥಾಂ ಪಾತಕಕೋಟಿಪಾಟನವಟೂ ರಾಮಃ ಸಮಾರಾಧಯತ್ |
ಯತ್ರಾಬ್ರಾಹ್ಮರೋಹರಸ್ತುನಿವಧೂಪಾಪಂ ಶ್ರುತಾ ಯತ್ಕಥಾ
ಮುಕ್ತಿಂ ದೋಗ್ಧಿ ಪರೇಶಿತುಃ ಪರಮಿಯಂ ಲೀಲಾ ಖಿಲಧ್ವಂಸಿನಃ ||
ಯಂ ಧ್ಯಾಯಂಸ್ತಾರಕಬ್ರಹ್ಮಮಂತ್ರಂ ಜಪತಿ ಧೂರ್ಜಟಃ |
ಅಘೋತ್ತರಾಯ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಪೂಜಯಾಮಾಸ ತಂ ಕಿಲ ||
ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾನಿಮಿತ್ತೇನ ಕವಾಲ್ಪಾಸ್ತೇಽಧುನಾಽಪಿ ಯಃ |
ಅಂಹಸ್ವದೇವ ಸಂಹರ್ತುಂ ಸ ರಾಮಸ್ತಾರ್ಚಿತಃ ಕಿಲ ||
ಯದ್ವಾವೇವಧೇ ಹೇತುಃ ಸೇತುರ್ಜೀತುಂ ಕ್ಷಮ್ಯಮಃ |
ತದಘಂ ತದ್ರಿಪೋರಾಸೀದಸಂಗಸ್ಯ ಕಿಲಾದ್ಭುತಮ್ ||
ಯದ್ವಾರತಸ್ತುಪಮತೀರ್ಥನಿವೇಶನೇನ ಲಭ್ಯಂ ಫಲಂ ದಿವ್ಯತಃ ಸೇತುಮಿದಃ |
ಇತ್ಯಂ ಧಿಯೇವ ಪರಿವರ್ತಿತಾಪಕೋಟ್ಯಾ ಚಿತ್ತೇದ ಸೇತುಮಧಿಕಂ ರಘುವಂಶವೋಽತ್ರ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೪/೨೧-೨೬)

ರುಗ್ಗಿನೀಯಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರ

೧. ಆನಂದಾಂಬುಧಿಮಗ್ನಮೂರ್ತಿರುದಯನ್ಮೋದಾಶ್ರುಧಾರಾಜಲಂ
 ಭರ್ತೃಂಘ್ರಾ ಪ್ರಣಿಧಾಯ ಕಾಯಕನಕಂ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ ಯಾತನೋತ್ |
 ಯಾ ತದ್ಗಾತ್ರಹರಿನ್ಮಣಿಂ ಕರವಶಂ ಚಕ್ರೇನವಾಪ್ತೋನಯಾ
 ಕೋಽರ್ಥೋ ಯಾ ಕಮಲಾ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀ ಗರ್ಭೀ ದಧಾರ ಸ್ಮರಮ್ ||೨೫||

ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಪರೀರಳಾದ ರುಗ್ಗಿನಿಯು, ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಆನಂದಾಶ್ರುಧಾರೆ ಎಂಬ ಜಲವನ್ನು ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ತನ್ನ ದೇಹವೆಂಬ ಸುವರ್ಣವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹವೆಂಬ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯನ್ನು ಕರವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮುಡಿಬಿಚ್ಚಿದವಳಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ಈ ರುಗ್ಗಿನಿಗೆ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಾಳು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಮೋಹಕವಾಗಿರುವಂತೆ, ರುಗ್ಗಿನಿಯು ಕಾಮನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು ಸಹ ಕೇವಲ ವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಸರ್ವದೋಷದೂರನು ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಆದ ರುಗ್ಗಿನಿದೇವಿಗೂ ಸಹ ಸಂತತಿಯ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಅಂತಹ ಸಂತತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅವರು ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯ ಎಲ್ಲಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನೇ ಸತಿ ಸರ್ವಾಂಗೇ ಜಾತಪುಲಕೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಯೋಃ ಸ್ವಮುಖಂ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ನಮಸ್ಕಾರೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ಸ್ವನಯನಾದುದ್ಯುಕ್ತಾನಂದಜಲಂ ಪಾದದ್ವಯೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ದಾನೋಚಿತಧಾರಾಜಲಂ ರತೇರಾದಿಂ ಚ ಧ್ವನಯತಿ | ಸ್ವಕಾಯಾವ್ಯಕನಕಂ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾಃ ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾತ್ಪಾದಿತಿ ಧ್ವನಿಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ಲಜ್ಜಯಾ ತುಷ್ಟಿಂ ಸ್ಥಿತಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿವ ಪ್ರಥಮಮಾಲಿಂಗಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಅನೇನ ಸ್ನಾತ್ವಾ ಜಲಧಾರಪೂರ್ವಕಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಬುದ್ಧ್ವಾ ಸುವರ್ಣದಾನರೂಪಂ ಧರ್ಮಾವ್ಯಂ ರತಿಮಧ್ಯಸ್ಥಾರಂಭಂ ಚ ಸೂಚಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಿವ | ಉಕ್ತಯಾ ವಾಚೋಭಂಗ್ಯಾ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಲಾಭಃ ಧ್ವನಿತತ್ಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಸ್ವಪ್ತಿಯಪುರುಷಸಮಾಗಮಃ ಸ್ವಿಣಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಪಯಕಾಭ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೭. ಅನೇನ ಕಾಮಾವ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಃ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀಪದೇನ ಮೋಕ್ಷಾವ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥೋ ರತ್ನಮಾನಂ ಚ ವರ್ಣಿತಂ ಭವತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಭಾಗ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನವನ್ನೇ ಕರವರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಸುವರ್ಣಮಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯದು. ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸರ್ವರೀತಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಅವರಿಗೆ ಇತರ ಬಯಕೆಗಳ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿದೆ?

೪. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸುವರ್ಣದಾನರೂಪವಾದ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಯಿತು^೧; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನು ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅರ್ಥವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾದರೆ, ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು ಕಾಮ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಯಿತು; ಮುಡಿ ಬಿಚ್ಚಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶೃಂಗಾರದ ಮೂಲಕವೇ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

೫. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಕೇವಲ ವಿಡಂಬನೆ ಹಾಗೂ ಅಸುರಮೋಹನ ಎಂದು ಸುಟ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮಾಡಿದ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ

ಗರ್ಭಂ ಬಭಾರ ಗಜರಮೃಗತಿಃ ಸ್ವಕಾಂತಾ-

ನೃದ್ಯೇ ಮನೋಜ್ಞಮದನಾತ್ಮಕಮಬ್ಧಿಪುತ್ರೀ ।

ಹೃದ್ಯಪ್ಯಯೋಗಚಕಿತೇ ಹೃದಯಂಗಮಸ್ಯ

ಮರ್ತ್ಯಾನುಕಾರಿಚರಿತಸ್ಯ ತಮೇವ^೨ ತನ್ವೀ ॥ ೨೬ ॥

ಸಾಗರಜಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ಗಜದಂತೆ ರಮ್ಯಗಮನೆಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮನೋಹರನಾದ ಮನ್ಮಥರೂಪದ ಗರ್ಭವನ್ನು ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಧರಿಸಿದಳು;

೧. ಸ್ವಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಗಂ ದೃಢಮಾಲಿಂಗಿತಮೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಅರ್ಥಾಖ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಮ್ ಅನ್ಯೋನ್ಮಾಲಿಂಗಣಾಖ್ಯಂ ರತಿಮಧ್ಯಂ ಚ ವರ್ಣಿತಮ್ ।

- ವ್ಯಾ.

ಅನೇನ ಕಾಮಾಖ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀಪದೇನ ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥೋ ರತ್ನವಾಸಾನಂ ಚ ವರ್ಣಿತಂ ಭವತಿ । ಅತಃ ಏವ ಅನಯಾ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾ ಕಃ ಅರ್ಥಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಅನವಾಪ್ತಃ । ನ ಕೋಽಪಿ । ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಏವ । ಉಕ್ತಯಾ ವಾಚೋಭಂಗ್ಯಾ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಲಾಭಃ ದೃಢಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಸ್ತುತ್ರಿಯಪುರುಷಸಮಾಗಮಃ ಸ್ವೀಕಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಪಯಲಾಭಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ ।

- ವ್ಯಾ.

೩. ಮರ್ತ್ಯಾವತಾರಸ್ತೃಪ ಮರ್ತ್ಯಶಿಕ್ಷಣಂ....

- ಭಾಗವತ. (೫/೧೯/೫)

೪. ಯಾಂ ಯಾಂ ಪರೇಶ ಉರುದ್ಧವ ಕರೋತಿ ರೀಲಾಮ್ ।

ತಾಂ ತಾಂ ಕರೋತ್ಯನು ತಪ್ತವ ರಮಾಪಿ ದೇವೀ ॥

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೫/೩.೫)

ಅದರಂತೆ ಹೃದಯಂಗಮನೂ, ನರರ ರೀತಿಯನ್ನು ಎಡಂಬಿಸುವವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಆ ಕಾಮರೂಪವಾದ ಅವನನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಗರ್ಭಧರಿಸಿದಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಬಗೆಯಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹಕ್ಕೆ ಅಂಜಿದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಕಾಮನನ್ನೇ ಸದಾ ಹೊಂದಿದಳು; ಎಂದರೆ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಮುಂಚಿನಂತೆಯೇ ಆ ಬಳಿಕವೂ ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗವನ್ನೇ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಋತುಕಾಲ ಭಿನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ, ಸ್ವಿಸಂಗಮವು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣ ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡಿದ ನರರ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ^೧.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಜನನ

ಮಾರಂ ಕುಮಾರಂ ಸುಷುಪ್ತೇಽಥ ಬೈಷ್ಣೀ

ಶೌರೇರ್ಜಿತಾರೇರನುರೂಪರೂಪಮ್ |

ಪ್ರಾಚೀವ ಶೋಚಿತ್ಯತಪೂರಿತಾಶಂ

ಪ್ರಾಚಾಂ ಸುವಾಚಾಂ ವಿಷಯಂ ನಿಶೇಶಮ್ || ೨೭ ||

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮಣಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆತ್ಮಂತರಾನುರೂಪನಾದಂತಹ ಪುತ್ರನಾದ ಮನ್ಮಥನನ್ನೇ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಹೆತ್ತಳು; ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳ ಮಾತಿಗೆ, ವರ್ಣನೆಗೆ ವಿಷಯವಾದ ನಿಶಾಕರನಾದ, ತನ್ನ ಸಹಸ್ರಾರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ.

ಎ : ೧. ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮನ್ಮಥಮನ್ಮಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮನ್ಮಥನೇ ಜನಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೧. "ಆನ್ಯಶೌ ಗರ್ಭಿಣೀಂ ಚೈವ ಗತ್ತಾ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಚರೇತ್" ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೇ : |

-ವ್ಯಾ.

ಗರ್ಭಧಾರಣಾನಂತರಂ ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಯಮಪಿ ಮರ್ತ್ಯಾನುಚರಿತಾ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಗಮೇವ ಕಾಮಯಮಾನಾ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾಂತಾದೃಶೌ ಸಮುಚಿತೇಽಥ ಬಭಾರ ಗರ್ಭಂ ಸಾ ಭೂಸುರೇಂದ್ರದುಹಿತಾ ಜಗತಾಂ ಹಿತಾಯ |

ಆಚ್ಯಾಬರೇವ ರಜನೀ ಪರಿಪೂರಿತಾಶಾ ಭಾವಿನೈವಾಸ್ತತಮಸಂ ವಿಧುಮಾದ್ಯಪಕ್ಷಾತ್ || - ಸು.ವಿ (೨/೨೩)

- ಎಂಬ ಸುಮಧ್ಯವಿಷಯದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೩. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಹಾಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಹೆತ್ತದ್ದು, ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಚಂದದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಉದಿಸಿದಂತೆ ಇತ್ತು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಚಂದ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವಪುತ್ರ

ಯಃ ಕರ್ಣೇ ನಿಜಚಿಹ್ನಮುನ್ನತಶರಾನ್ ದಂತೋಷ್ಠದೃಗ್ಗೋಃಪದೇ
ಸ್ವಾಂಗಂ ಮಧ್ಯತನೌ ಭ್ರೂವೋರ್ವರಧನುರ್ಮೌರ್ವೀಂ ಲಸತ್ಕುಂತಲೇ |

ಮಾಲ್ಯೇ ಮಂತ್ರಿಣಮಾನನೇ ಚ ಸುಹೃದಂ ವಾಕ್ಯೇಽರ್ಪಯಿತ್ವಾ ಶುಕಂ
ತದ್ಭಾಕ್ತಂ ರಚಯಾಂಬಭೂವ ಸ ಸುತಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ಮರೋಽಭೂತ್ ಕಿಲ || ೨೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿವಿಗೆ ತನ್ನ ಲಾಂಛನವಾದ ಮಕರವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ, ದಂತ, ತುಟಿ, ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎರಡು ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ, ಮಧ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ, ಎರಡು ಹುಬ್ಬುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ, ಹೊಳೆಯುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ವಿಯನ್ನು ಇರಿಸಿದ, ವನಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ವಸಂತನನ್ನೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗಿಳಿಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನಲ್ಲವೆ !

ಎ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿವಿಗಳು ಮಕರಂದತೀವ್ರ, ದಂತ, ತುಟಿ ಕಣ್ಣು ತೋಳುಗಳೂ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮಾವು, ಕನ್ಬೆದಿಲೆ, ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಅರೋಕೆ ಎಂಬ ಪುಷ್ಪಗಳಂತಿವೆ; ಉದರವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಅತ್ಯಂತ ತೆಳುವಾಗಿದೆ, ಹುಬ್ಬುಗಳು ಧನುಸ್ಸಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿವೆ; ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ದುಂಬಿಗಳಂತಿವೆ. ವನಮಾಲೆಯು ವಸಂತನಂತಿದೆ, ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತಿದೆ; ಮಾತು ಗಿಳಿಯಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೧. ಮಕರಾಕಾರಕುಂಡಲಧಾರಿತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಶ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಭ್ರೂಮಂಡಲಸ್ಯ ಧನುರಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವನಮಾಲಾಯಾಃ ಸಾಸಾರುಸುಮಾರಕರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಮುಖಸ್ಯ ಚಂದ್ರಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಅರ್ಪಯಿತ್ವಾ ದಂತಾದೀಣಾಂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾಡ್ಯಲಾದಿಸದೃಶತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಕೃಷ್ಣವಚಸಾಂ ರುಕವಾಕೃತ್ಯವ್ಯಸೋಹರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೭. ಅರೋಹಮರವಿಂದಂ ಚ ಚೂತಂ ಚ ಸಮಮಲ್ಲಿಕಾ |

ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಚ ಪಂಚೈತೇ ಪಂಚಬಾಣಸ್ಯ ಸಾಯಕಾ ||

೮. ಕುಂತಲಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಬದ್ಧವೃಂಗಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮನ್ಮಥನ ವಿರೋಧಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಮನ್ಮಥನೇ ಅಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದಂತಿದೆ; ಅಂತಹ ಮನ್ಮಥನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾದ ಎಂಬುದು ಅದಂತು ಉಚಿತ ? ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಸಕಲ ಪರಿಕರಗಳ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವ ಚಮತ್ಕಾರ ಎನ್ನಿಸಿದೆ.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಆವೇಶ

ತಾರುಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಸುವೀರ್ಯಧೈರ್ಯ-

ಕಾರುಣ್ಯಮುಖೈರ್ಧೃವಿಕ್ಯೈಃ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಃ |

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಾರ್ಥಮಸೌ ಕುಮಾರಃ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯಾಂಶಯುತಃ ಪಿಪರ್ತಿ || ೨೯ ||

ತಾರುಣ್ಯ, ಲಾವಣ್ಯ, ಉತ್ತಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಕಾರುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕುಮಾರನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರನಿಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಾರುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿತ್ತು; ಎಂದರೆ, ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ರೂಪದ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು ಎಂದೂ ಭಾವ.

೧. ಧ್ವಜಶರಾದಿವಸ್ತ್ರಸನ್ನಾಹಮುಪಾದಾನೀಕೃತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಶರೀರಂ ಕೃತವತೋ ಮದನಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರತ್ವಮನುಚಿತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾಮಸರ್ವಸನ್ನಾಹವರ್ಣನಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸರ್ವಾಂಗವರ್ಣನಸ್ಯ ಚ ಯುಗಪದೇವ ಕೃತತ್ವಾದಿ (ಪೂ. ಸೂ.೨/೪/೨) ಚಮತ್ಕಾರೋಽಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ತಾರುಣ್ಯಾದಿಪ್ರಕೃಷ್ಣವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಂಶಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಅಸ್ಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮ ಅನ್ವರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅಧತ್ ಪ್ರತಮುತ್ರಮಂ ಮನೋಭವಂ ಪುರಾತನಮ್ |

ಚತುಸ್ತನೋರ್ಹರೇಃ ಪ್ರಭೋಸ್ಯತೀಯರೂಪಸಂಯುತಃ ||

ತತಸ್ತದಾಹ್ವಯೋಽಭವತ್ ಸ ರುಗ್ಗಣೀಸುತೋ ಬಲೀ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೭/೧೮೦, ೧೮೨)

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೇ ಚಾನಿರುದ್ಧೇ ಚ ಬಲದೇವೇ ಚ ಕೇಶವಃ |

ಸನ್ನಿಧಾನಂ ವಿಶೇಷೋ ಕರೋತಿ ಜಗತಾಂ ಪತಿಃ ||

- ಭಾ. ತಾತ್ಪರ್ಯ (೧೦/೨೮/೨೨)

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಪುತ್ರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ

ಸ ರುಗ್ಮವತ್ಯಾಂ ಕಿಲ ರುಗ್ಮಿಪುತ್ಯಾಂ
ಹರೇಃ ಸುತೋಽಜೀಜನದಾತ್ಮಜಾತಮ್ |
ಅಸೂತ ತಂ ಯಾಽಮಲಹೇಮಕಲ್ಪ-
ಮಸೌ ಸ್ವನಾಮೋಚಿತಮೇವ ಬಭ್ರೇ || ೩೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರನಾದ ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬ ರುಗ್ಮಿಯ ಪುತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಗನೊಬ್ಬನನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅಂತಹ ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನದಂಡಿದ್ದ ಆ ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತ ರುಗ್ಮವತಿಯು, ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ವಿ : ೧. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ರುಗ್ಮವತಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬುವವಳು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅಣ್ಣನಾದ ರುಗ್ಮೀ ಎಂಬುವವನ ಮಗಳು. ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನದ ವರ್ಣದವಳಾಗಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಅನಿರುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನ ಆವೇಶ

ಸಪತ್ನಸೈನ್ಯೈರನಿರುದ್ಧಮಾಜೌ
ಯಮಾಮನಂತಿ ಹ್ಯನಿರುದ್ಧಸಂಜ್ಞಮ್ |
ಸದಾಽಽಶ್ರಿತಾಭೀಷಿತವಿತ್ತರಾಶಿ-
ಪ್ರದಾನಕಾಲೇಽಪ್ಯನಿರುದ್ಧಮನ್ಯೈಃ || ೩೧ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲು ಆಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಅವನು ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಸದಾ ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವೆನ್ನಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತಿನ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಅವನಿಗೆ ಇತರ ಯಾರಿಂದಲೂ ತಡೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಆ ಅನಿರುದ್ಧನು ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳಿಂದ ಎಂದೂ ನಿರುದ್ಧನಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ, ಸೋತು ವಶವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಸೇವಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಧಾರೆ ಎರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಅಡೆತಡೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ, ಅವನ ದಾನ-ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯ, ಅವನ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಅನಿರುದ್ಧಪುತ್ರನಾದ ವಜ್ರನ ಜನನ
 ಉಷಾಭಿಧಾಯಾಂ ಸ ಚ ವಜ್ರಸಂಕ್ಷ-
 ಮಜೀಜನದ್ವೈರಿನಗೌಘವಜ್ರಮ್ |
 ತಮಃಸಮುನ್ಮೂಲನಮುಜ್ಜಲಂತ-
 ಮುಷಸ್ಯಶೀತಾಂಶುಮಿವೋದಯಾದ್ರಿಃ || ೩.೨ ||

ಉಷೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಅನಿರುದ್ಧನು ವೈರಿಗಳೆಂಬ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತಿದ್ದ ವಜ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದನು; ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸುವ, ಉಜ್ಜಲವಾಗಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಪರ್ವತವು ಹೇಗೆ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ.

ವಿ : ೧. ಉದಯಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಉದಿಸುವಂತೆ, ಉಷೆಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ವಜ್ರ ಎಂಬುವನು ಜನಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದ್ದಂತೆ, ವಜ್ರ ಎಂಬ ಅನಿರುದ್ಧ ಪುತ್ರನಿಗೂ ವಜ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅನಿರುದ್ಧನ ಪತ್ನಿಗೆ ಉಷೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವಳು ಬಾಣಾಸುರ ಪುತ್ರಿ; ಅವಳೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾದ ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ವಜ್ರ ಎಂಬ ಸಾರ್ಥಕ ಹೆಸರಿನ ಪುತ್ರ ಜನಿಸಿದ. ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮರಿಮೊಮ್ಮಗ.

ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆ

ಯಃ ಪೃಥ್ವೀಪತಿಮೌಲಿರತ್ನಘಟಿತಶ್ರೀಪಾದಪೀಠಃ^೧ ಕ್ಷಿತೌ
 ಯಃ ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರಫಾಲಮಂಡನಕರಶ್ರೀಪಾದರೇಣುದಿವಿ |
 ಯಃ ಶ್ರೇಯಃಪಥಪಾಂಥಸಜ್ಜನಮನಃಪಾಥೇಯಗೇಯೋದಯ-
 ಸ್ತಸ್ಯ ದ್ವಾರವತೀ ಪುರೀ ಪ್ರಿಯತಮಾ ಸೇಯಂ ಬಭೂವಾಸಮಾ || ೩.೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಪತಿಗಳಾದ ಅರಸರ ಕಿರೀಟರತ್ನಗಳಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಪಾದಪೀಠನು; ಅವನು ಸ್ವರ್ಗದ ಒಡೆಯರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಲಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ ನೀಡುವಂತಹ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಪಾದ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಅವನು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುತ್ತಿ ಎಂಬಂತೆ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುವ

೧. ನಮಾಮಿ ನಿಖಿಲಾಧಿಪತಿರೀಶ್ವರಪ್ರಪೀಠಮ್ |

ಹೃತ್ತಮಃಪನೇರ್ಕಾರ್ಥಂ ಶ್ರೀಪತೇಃ ಪಾದಪಂಕಜಮ್ ||

ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ, ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಪಟ್ಟಣವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯು ಲೋಕತ್ರಯಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಮಾನ್ಯವಾದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಘೋರೋಕದಲ್ಲಿನ ಸಕಲ ರಾಜರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಪೀಠಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕಿರೀಟಮಣಿಗಳನ್ನು ಫಾಫ್ಫಿ ವಂದಿಸುವರು. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಇವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಿರಸ್ಸಾ ಧರಿಸುವರು. ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯಂತೂ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುತ್ತಿಯಂತೆ ಆಸರೆಯಾಗಿದೆ. ಅವನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯಂತೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಅದ್ವಿತೀಯವೆನ್ನಿಸಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಟ್ಟಣ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯು ಅತ್ಯಗಾಧವಾದುದು ಎಂದು ಭಾವ; ಪಾಠೇಯ - ಬುತ್ತಿ.

ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಶೋಭೆ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಮಧ್ಯೇಸಮುದ್ರಂ ಮಣಿಮಂಜುಮೌಲಿ-
ವಿದ್ಯೋತಿತಾಶಾದಶಕಃ ಸ ದೇವಃ |
ಅದ್ಯಾಪಿ ಭೈಷ್ಣಾ ಸಹ ಭಾಸಯಂಸ್ತಾ-
ಮಾದ್ಯಃ ಪುಮಾನಾರ್ಯವೃತಃ ಕಿಲಾಸ್ತೇ ||೩೪||

ತನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ಕಿರೀಟ ಮಣಿಗಳಿಂದ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಅವನು ಈಗಲೂ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ರುಗ್ಗಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವನು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಈಗಲೂ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿರೀಟಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಬೆಳಗುವಷ್ಟು ಉಜ್ವಲವಾದುದು. ಅವನಂತೂ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನು ಈಗಲೂ ಸಹ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವೆನ್ನಿಸುವಂತಹವು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಅನಾದಿನಿತ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ಕುಶಸ್ಥಲೀ^೧ ಸಾ ಕುಶಲೈಕಗಮ್ಯಾ
 ಪ್ರಶಸ್ತಕೀರ್ತೇಃ ಪ್ರಥಿತಾ ಪುರೀಯಮ್ |
 ಶರೀರಿಣಾಂ ಸರ್ವಪುಮರ್ಥಸಾರ್ಥ-
 ಕರೀ^೨ ನರೀನರ್ತು ಮದಂತರಂಗೇ || ೩೫ ||

ಯೋಗಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ
 ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟಣ; ದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ
 ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೀಡುವ ಅದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಲಿ.

ಎ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯ^೩ ಚಿಂತನೆಯು ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸಾರ್ಥಕ; ಸಕಲ
 ಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕ ಎಂದು ಭಾವ.

ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

^೪ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವಾಂಛಿತನಿಜಧ್ಯಾನಃ ಕ್ಷಮಾಶಂಕರಃ

ಸ್ವರ್ವಾಗ್ವಿವ್ರಜವರ್ಣದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕೃತ್ಕರ್ಮಾಘರಾಜತ್ವರೀ |

ರುದ್ರಾಣೀಪತಿಮಾನ್ಯರಾಜಿತಗತಿಃ ಸತ್ಯಾಸಹಾಯಃ ಸತಾಂ

ತಾಂ ರೇಮೇ ವರದಃ ಸ್ವಬಂಧುರುಚಿರಾಂ ರಕ್ಷನ್ ಪುರೀಮದ್ಭುತಾಮ್^೫ || ೩೬ ||

೧. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮೋ ವಿಜಯತೇ ತ್ರಯೀ ವಿಖ್ಯಾತವಿಕ್ರಮಃ |

ಯಃ ಕುಶಂ ದಮಯಿತ್ವೇಮಾಂ ಚಕ್ರೇ ವಿಪ್ರಕುಶಸ್ಥಲೀಮ್ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೧/೯೧)

೨. ಸದಾ ಮದ್ವಾನಗೋಚರಾಸ್ತಿಸ್ತತ್ಕರ್ತೃಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ನಿತ್ಯಂ ಸನ್ನಿಹಿತಸ್ತತ್ರ ಭಗವಾನ್ ಮಧುಸೂದನಃ |

- ಭಾಗವತ. (೧೧/೩೧/೨೪)

೪. ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವರ್ಯತಃ | ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯಃ ವಂದನಶೀಲಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠಃ ವಾಂಛಿತಃ ನಿಜಧ್ಯಾನೋ
 ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಕ್ಷಮಾಯಾಃ ಭೂಮೇಃ ಶಂ ಸುಖಂ ಕರೋತಿತಿ ಕ್ಷಮಾಶಂಕರಃ | ಸ್ವಃ ಸ್ವಗೇ ಯೇ
 ವಾಗ್ವಿಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಮಾರಯಃ ತೇವಾಂ ಪ್ರಜೇನ ಸಮೂಹೇನ ವರ್ಣ್ಯಾನಿ ದಿಕ್ವು ವಿತತಿಂ ವಿವ್ಹಾರಂ ಕುರ್ವತೀತಿ
 ದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕ್ರಂತಿ | ದಿಕ್ವು ವಿಪ್ರತಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ತೇವಾಮ್ ಓಪ್ಯಃ ಸಮೂಹೈಃ ರಾಜತ್ವರೀ
 ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಸ್ವರ್ವಾಗ್ವಿವ್ರಜವರ್ಣದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕೃತ್ಕರ್ಮಾಘರಾಜತ್ವರೀ | ರುದ್ರಾಣೀಪತಿನಾ ಪಾರ್ವತೀಪತಿನಾ
 ಶಿವೇನ | ಮಾನ್ಯಾ ಮಾನಿತಾ ರಾಜತಗತಿಃ ಶೋಭಿತಗತಿಃ | ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಸ್ಯಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ |
 ಸತ್ಯಾಸಹಾಯಃ ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಸಹಾಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಸತಾಂ ವರದಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಬಂಧುಭಿಃ ಯಾದವೈಃ
 ಸಹ ರುಚಿರಾಮ್ ಅದ್ಭುತಾಮ್ ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತಾಂ ತಾಂ ಪುರೀಂ ರಕ್ಷನ್ ರೇಮೇ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಚಕ್ರಬಂಧೋರಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ದಾದಿರಾವಕೃತದುಗ್ಗೋಶವಿವಿಧಯ ಇತಿ ಕವಿನಾಮ ಕಾವ್ಯನಾಮ
 ಬಾಸ್ತೀತಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ | ಚಕ್ರಬಂಧೋದ್ಧಾರವೃತ್ತಾರಸ್ತು- ಮಂಡಲಾಕಾರೇಣ ಏಕಾಂ ರೇಮಾಂ ಲಿಖಿತ್ವಾ ಮಧ್ಯೇ
 ಪತ್ನಿಮುಖಾಗ್ನಿಹೋಮಾರಾಧನಾ ಪೂರ್ವಭಾಗಸ್ತರೇಖಾಪರ್ಯಂತಂ ಪೂರ್ವಾಯಾಮಂ ರೇಮಾದ್ರಯಂ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಂದನಶೀಲರಾದ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠರು ಬಯಸುವ ನಿಜಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಭೂಮಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುವವನು; ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ವಾಗ್ಮಿಗಳನ್ನಿಡಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ತಂಡಗಳು ವರ್ಣಿಸುವ, ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಂತಹ ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಲಿನ ರೂಪದ ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹವನು; ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಗಮನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು; ಸಕಲರಿಗೂ ವರ ನೀಡುವವನು; ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅವನು ಸದಾ ನೆರವು ನೀಡುವವನು; ಅಂತಹ ಅವನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವೆನ್ನಿಸುವ ಆ ಅದ್ಭುತವಾದ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ವಿವರಿಸಿದನು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ಯಾನ ವಂದಿಸುವ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರಂತಹ ವಾಚಸ್ಪತಿಗಳೂ ಸಹ ಕೊಂಡಾಡುವರು. ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹವುಗಳು. ಅವನು ಸದಾ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಅವನ ಪತ್ನಿ. ಅವನು ಮನೋಹರವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸದಾ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವನು; ರುದ್ರಾಣೀ - ಪಾರ್ವತಿ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣೀವಿಜಯವೆಂಬ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಉಪಸಂಹರಿಸಿರುವರು.

ಮಧ್ಯೇ ಯಥಾ ವೀಧೀ ಭವತಿ ತಥಾ ಲಿಖೇತ್ | ತಥೋತ್ತರಭಾಗಸ್ತೀರೇಖಾಮಾರಭ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮಂ ರೇಖಾದ್ವಯಂ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗಾಸ್ತೀರೇಖಾಪರ್ಯಂತಂ ಮಧ್ಯೇ ಯಥಾ ವೀಧೀ ಭವತಿ ತಥಾ ಲಿಖೇತ್ | ತಥಾ ವಾಯವ್ಯದಿಗ್ಭಾಗಾಸ್ತೀರೇಖಾಮಾರಭ್ಯ ಆಗ್ನೇಯದಿಗ್ಭಾಗಾಸ್ತೀರೇಖಾಪರ್ಯಂತಂ ದೀರ್ಘಾಕಾರೇಣ ರೇಖಾದ್ವಯಂ ಪೂರ್ವವಲ್ಲಿಖೇತ್ | ಏವಂ ವೀಧೀತ್ರಯಲೇಖಿನೇ ಪಶ್ಚಿಮೇಣಚಕ್ರಾಕಾರಾ ಭವತಿ | ತತ್ರ ಏಕೈಕಪಾದಸ್ತುತಾಪಾದಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ವೀಧೀತ್ರಯಸ್ಯಾದಾವಂತೇ ಚ ಅಪಾದಾಕ್ಷರಸ್ಥಾನಾನಿ ಯಥಾ ಭವಂತಿ ತಥಾ ಪರಿತಃ ಪುನರಪಿ ರೇಖಾಪ್ರಕಂ ಲಿಖೇತ್ | ಪಾದತ್ರಯಮಧ್ಯಸ್ತೀತಕರ್ವಣಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಏಕಮೇವ ಸ್ಥಾನಂ ಕಲ್ಪಯೇತ್ | ಅಂತ್ಯಪಾದಸ್ತುತೈಕೋನವಿಂಶತ್ಕಕ್ಷರೇಷು ಆದ್ಯಾಕ್ಷರಂ ಪುನರ್ವರ್ಣದ್ವಯಮಧ್ಯಸ್ತೀತಪಂಚಾಕ್ಷರಾಣಿ ಚ ವಿಹಾಯ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ ವೀಧೀತ್ರಯಮಧ್ಯಸ್ತೀತಪಶ್ಚಿಮೇಣೇಷು ಲಿಖೇತ್ | ಉರ್ವರಿತಾನಿ ಪದಕ್ಷರಾಣಿ ತು ಪಾದತ್ರಯಾದ್ಯಂತಸ್ತಪದಕ್ಷರಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ನ ಪೃಥಕ್ ಲಿಖೇತ್ | ಏವಂ ಚಕ್ರಬಂಧೇ ಶ್ಲೋಕಪಾದ-ಚತುಷ್ಪಯಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಲೇಖಿನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ವೀಧೀತ್ರಯಸ್ತಪಾದತ್ರಯಾದಿಭಾಗಸ್ಥವರ್ಣತ್ರಯಾತ್ ತೈತೀಯೇಷು ಸ್ಥಾನತ್ರಯೇಷು ವೀಧೀತ್ರಯಸ್ತಪಾದತ್ರಯಾಂತಿಮವರ್ಣತ್ರಯಾತ್ ಪೂರ್ವಭಾಗಸ್ತುತಾಸ್ತೀತಯೇನ ರುಗ್ಮೀಣೀವಿಜಯ ಇತಿ ಕಾವ್ಯನಾಮ ಭವತಿ | ಪೂರ್ವಪತ್ ಪಾದತ್ರಯಾದಿ-ಭಾಗಾಪ್ತಮಸ್ಥಾನಾಂತಿಕೇ ಚರಮಭಾಗಸ್ತುತಾಪ್ತಮಸ್ಥಾನಾಂತಿಕೇ ಚ ವಾದಿರಾಜಕೃತಿರಿತಿ ಕವಿನಾಮ ಚ ಭವತಿ | ಸ್ಥಾನಪಂಚಿಕೇ ವರ್ಣದ್ವಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಯಥಾ ಆಯಾತಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನೇ ಅಂತಿಮಸ್ಥಾನೇ ಚ ವರ್ಣದ್ವಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಯಥಾ ಆಯಾತಿ ದ್ವಾದ-ಶಸ್ಥಾನೇಷು ಕಾವ್ಯನಾಮ ಕವಿನಾಮ ಚ ಯಥಾ ಆಯಾತಿ ತಥಾ ಪ್ರಾಗೇವಾಲೋಚ್ಯ ಪದ್ಯರಚನಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ | ಅತಃ ಕವೇರಿದಂ ಮಹತ್ಕೃತಲಮ್ |

೩. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಬಂಧ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಬಂಧವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಇದು "ವಾದಿರಾಜಕೃತ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಕವಿ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳ ಹೆಸರು ಘಟಿತವಾಗಿವೆ.

೪. ಈ ಚಕ್ರಬಂಧವನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೨ (ಪು. ೯೩೬) ರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೋದಯವರ್ಣನೈಃ ಸುಚರಿತಸ್ತೋಮಸ್ತವೈಃ ಸೂಕ್ತಿಭಿಃ
ಸುಶ್ಲೋಕೈಃ ಸುಭಗಾ ರಸೈಶ್ಚ ವಿವಿಧೈಃ ಸ್ವಾನ್ಂದಸರ್ಗೈರ್ವೃತಾ |
ದುಷ್ಪಾಗ್ಮ್ಯನಿಜಾರ್ಥತೋಷಿತಖಿಗಾ ಸಾಽಸ್ಯಾಃ ಕೃತೇರ್ವೈಖಿರೀಂ
ಬಿಭ್ರಾಣೇವ ವಿಭಾತಿ ವಿಟ್ಟಲಪುರೀ ವಿಷ್ಣುಕುಪ್ಪಣೋಜ್ಜಲಾ || ೩.೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದಯಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ, ಅವನ ಸತ್ಕರ್ಮ ವೃಂದದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ, ಅವನ ಸೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ, ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ, ಮನೋಹರವಾಗಿರುವ, ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳಿಂದ, ನಲಿವು ನೀಡುವ ಸರ್ಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ದುಷ್ಟರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದಂತಹ ಒಳ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುದನೀಡುವ, ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಉಜ್ಜಲವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು.

ಎ : ೧. ತಾವು ರಚಿಸಿದ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ದ್ವಾರಕೆಯ ವೈಭವವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

೩. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಉದಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ, ಸಜ್ಜನರು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿವೆ, ಅವನು ನುಡಿದ ಸೂಕ್ತಿಗಳಿವೆ, ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ

೧. ಇಂದ್ರೇಣ ಸುಧರ್ಮಾ ದತ್ತಾ | ಕುಚೇರೇಣ ನಿಧಯೋ ದತ್ತಾಃ | ಸಮುದ್ರೇಣ ನಾನಾವಿಧದತ್ತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ | ಭೂಪುರಾಜಾದಿಭಿಃ ನಾನಾವಿಧದ್ರವಿಣಾನಿ ದತ್ತಾನಿ | ಇತ್ಯಾದಿವರ್ಣನೈಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುಚರಿತಾಣಾಂ ದಾನವೃತಯಜ್ಞಾದಿಸತ್ಯರ್ಮಾಚರಣಾಣಾಂ | - ವ್ಯಾ.

೩. "ವೇದನಂ ವಿತ್ ಜ್ಞಾನಮ್ | ವಿತ್ ಜ್ಞಾನೇಽಸ್ಮಾತ್ ಸಂಪದಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ವಿಪ್" (೩/೨/೬೪) ಇತಿ ಭಾವೇ ಕ್ವಿಪ್, ತೇನ ಠಾಃ ಶೂನ್ಯಾಃ, ಠಃ ಶೂನ್ಯೇ ಚ ಬೃಹದ್ವ್ಯಾನ್ವಿತಭಿಧಾಣಾತ್ | ತಾನ್ ಲಾತಿ ಸ್ವೀಕರೋತಿತಿ ವಿಟ್ಟಲಃ | ಲಾಽಽಽದಾನೇಽಸ್ಮಾತ್ 'ಆಶೋನುಪಾರ್ಗೇ ಕಃ' (೩/೨/೩) ಇತಿ ಕಃ | ಆಶೋ ಲೋಪ್ಪೋತ್ಯಾಲೋಪಃ | ಆಪ್ತಾನುಗ್ರಾಹಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |" ಇತಿ ಅನ್ವೇ ತು "ವೇದನಂ ವಿತ್, ಯಾಂಚಾ ವಿತ್ ಯಾಚಕೇ ಕ್ವಿಪಂತಃ | ತಯಾ ಠಾಃ ಶೂನ್ಯಾ ನಿಪ್ಪಹಾಪ್ತಾನ್ ಲಾತಿತಿ ವಿಟ್ಟಲಃ ಇತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ" ಇತಿ ಚ ತತ್ವವ್ |

- ಇತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಕೌಮುದೀವ್ಯಾಪ್ಯಾಯಾಮ್ (ಪ್ರಕಾಶೇ)

ಹೊಣೆಗಳವೆ, ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸರ್ಗಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ, ದುಷ್ಟರು ತಿಳಿಯಲಾಗದಂತಹ ಒಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಇದು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುದ ನೀಡುವಂತಹುದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ವರ್ಣಗಳು ತುಂಬಿವೆ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

೪. ದ್ವಾರಕೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವಂತಹ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದಾಸ, ವ್ರತ, ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅವನ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಮಧುರವಾದ ಪದ್ಯಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಹಿರಿಮೆ ಅದರಲ್ಲಿದೆ. ದುಷ್ಟ ಜನರು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯ, ಅದರ ಉಪವನಗಳಲ್ಲಿ ಲಭಿಸುವ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ನಲಿಯುವವು ಎಂಬುದು ದ್ವಾರಕೆಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೫. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿರುವಂತೆ, ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರುಗ್ಮೀಣವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದ ಹಿರಿಮೆ

ಯಸ್ಮಿನ್ ಮಂಗಲದೇವತಾಽಖಿಲಜಗನ್ಮಾತಾ ರಮಾ ನಾಯಿಕಾ

ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಾದಿಸೇವ್ಯಚರಣಸ್ತದ್ವಲ್ಲಭೋ ನಾಯಕಃ |

ಅಶ್ವಗ್ರೀವದಯಾಪಯೋಬ್ಧಿಫಲಿತಂ ಪ್ರಾಗ್ಗ್ರೋಕ್ತಿರತ್ನೋಜ್ವಲಂ

ತದ್ವಾಸಾನುಗವಾದಿರಾಜರಚಿತಂ ಕಾವ್ಯಂ ವಿಭಾವ್ಯಂ ಬುದ್ಧೈಃ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣವಿಜಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಲದೇವತೆಯೂ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಮಾತೆಯೂ ಆದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ನಾಯಕಿ; ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವ ಪಾದದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ನಾಯಕ; ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಕರುಣೆ ಎಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಇದು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ; ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನ ದಾಸರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಭೃತ್ಯರಾದ ವಾದಿರಾಜರಿಂದ ಇದು ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ; ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಇದನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮೀಣವಿಜಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ರುಗ್ಮೀಣೆಯೇ ನಾಯಕಿ; ಅವಳಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ನಾಯಕ; ಅವನು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವಂದಿತನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣ. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಕೃಪೆಯೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂದ ಇದು

ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರತ್ನದಂತಹ ಕೃತಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನಸದೃಶವಾದ ಮಾತುಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಇದನ್ನು ಬರೆದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತೂ ಹಲಭಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು; ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದು ವಿದ್ವಜ್ಞನರ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಕೃತಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲೌಕಿಕವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಯವೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; "ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್". ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಶೃಂಗಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉದ್ದೇಶ ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯವಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವಂತಹ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಹಿಮೆ, ಇದರ ಅಧ್ಯಯನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ. ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವಿದ್ವಜ್ಞನರು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕದ ಜನರಾದ ರಾಜರು ಮೊದಲಾದವರು ನಾಯಕರು. ಅವರು ಮೆಚ್ಚುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಾಯಕಿಯರು ಆಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಅವರ ವರ್ಣನೆಗಳೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸದ ಬದಲು ಉದ್ದೇಶ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಜನರು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃತಿ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿರದೆ ಅಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾನುಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕೃಷ್ಣ: ಕಾವ್ಯಕೃತೇ ಸ್ವಹಸ್ತಕಮಲಚಿತ್ತಂ^೧ ಪ್ರದದ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭು:
ಸತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾಭಿಧರಮ್ಯುರಾಜ್ಯಪದವೀಂ^೨ ಸುಜ್ಞಾನಯಾನಂ ಮುದಾ |

೧. ಇದಾನೀಂ ವಿರಕ್ತಯತಿತ್ತೇನ ಲೌಕಿಕಫಲಾನವೇಕ್ಷ್ಯ ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾ ಕವಿ: ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ಕುಟಕಧೃತಿಬಿಶಾಧೀನಾಮೇವ ಲೋಕೇ ಶ್ಲಾಘ್ಯತ್ವಾತ್, ಲೌಕಿಕಫಲೋಪಮತಯಾ ಸ್ವಾಲೌಕಿಕಫಲಂ ಕಾವ್ಯನಾಯಕಾದಭ್ಯರ್ಥಯತೇ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಧೃತಸ್ಯಾಪೂ ಕಮಲಾಕಾರತ್ವಾತ್ ಮಧುಕೋಪರಿ ಧಾರ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚಿತ್ತ ಸ್ವಸ್ತೋತುರ್ಭಕ್ತಸ್ಯ ಮಮ ಮಸ್ತಕೇ ಕೃಪಯಾ ನಿಶಿಷ್ಟಂ ಪರೇರ್ವಿಸ್ತತಹಸ್ತಕಮಲಮೇವ ಧೃತಮಿತಿ ಭಾವ: | - ವ್ಯಾ.
೩. ನಿರ್ದೋಷಂ ಯಚ್ಚಾಸ್ತಂ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯರ್ಥ: | ತದಿತಿ ಅಭಿಧಾ ನಾಮ ಯಸ್ಯ ತತ್ಪೂಜ್ಯಮ್ | ಯದ್ರಮ್ಯುರಾಜ್ಯಂ ತದೇವ ಪದವೀಂ ಪದಂ ತಾಮ್ | ಸ್ವಪ್ರಭುತ್ವಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ಸ್ವೇನ ಸದಾ ವಿಶಾರ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಸ್ತುನೋ ರಾಜ್ಯತ್ವಾತ್ ವಿದ್ವದಗ್ರೇಷರತ್ವಾವಿಪ್ರಭುತ್ವಪೂರ್ವಕಹೇತುಭೂತಂ ಸದಾ ವಿಚಾರಾಸ್ಪದಂ ಯತಿರಾಜ್ಯಯೋಗ್ಯಂ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಮಮ ರಾಜ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ: | - ವ್ಯಾ.
೪. 'ರಾಜ್ಯಂ ಮೇ ತವ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ' (೧೨/೨೧)
ಧೃತಂ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಕೃತಂ ಭವತಾಪಹರಂ ಹಸ್ತಾರವಿಂದಂ ತವ || (೧೨/೨)
ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತಿವಿರಕ್ತಿಧೈರ್ಯಶಮನಜ್ಞಾನಾದಿಲಾಭೋ ಧನಮ್ | (೧೨/೨)

ಸ್ವಾಂಘ್ರ್ಯಾರಾಧನಕಂಕಣಂ 'ಕರಯುಗೇ ಕೈಂಕರ್ಯಹಾರಂ' ಗಲೇ
ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಹೃದಿ ನಿತ್ಯಚಿಂತನಧನಂ ಸದ್ಭುಕ್ತಿರತ್ಯಾನ್ಯಪಿ ॥ ೩೯ ॥

ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕರಕಮಲದ ಭತ್ತವನ್ನು ನೀಡಲಿ; ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ರಮ್ಯವಾದ ರಾಜ್ಯಪದವಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ; ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಾಹನವನ್ನು ನೀಡಲಿ; ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಗೂ ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲದ ಆರಾಧನೆ ಎಂಬ ಕಂಕಣವನ್ನು ತೊಡಿಸಲಿ; ಕಂಠಕ್ಕೆ ಸೇವಾರೂಪವಾದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಲಿ; ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ನಿತ್ಯ ಚಿಂತಿಸುವಂತಹ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ; ಉತ್ತಮ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಎಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. ತಮ್ಮ ರುಗ್ಮೀಣವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ನೀಡಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಆತ್ಮತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಕ್ತರ ಪದ್ಧತಿ. ಆದರೆ, ಅಂತಹ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬಂಧಕ; ಅದನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಕೇಳಕೊಡದು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆದೇಶ. ಆದರೆ, ಪಾರಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪದೇ ಕೇಳಲೇಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆದೇಶವೇ ಆಗಿದೆ: ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಸರ್ವದಾ ಕಾರ್ಯ (ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ).

೩. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳಾದ ಭತ್ತ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ವಾಹನ, ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಂಕಣ, ಕಂಠಕ್ಕೆ ಮಾಲೆ, ಪುಷ್ಕಳ ಧನ ಹಾಗೂ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೇಳದೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಾವಲಂಬನದ ಆಸರೆ, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಪತ್ಯ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬೋ ವಾಹನ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಆರಾಧನೆ ಎಂಬ ಕಂಕಣ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಧನ, ಸುಯುಕ್ತಿಗಳು ಎಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು.

- ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಗ್ರಸೇನ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. 'ಶಾವೌ ಕರೌ ನೋ ಕುರುತಃ ಸಪರ್ಯಾಂ ಹರೇರ್ಲಸತ್ಯಾಂಚನಕಂಕಣೌ ವಾ' (ಭಾಗವತ ೨/೩/೨೧) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಹರ್ಯಾರಾಧನಮೇವ ಕರಭೂಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. 'ಕಾಮಂ ತು ದಾಸ್ಯೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಶ್ವಾಸ್ತಾಶ್ಚ ದಾಸ್ಯಮೇವ ಕಂಠಭೂಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಧನತ್ತಂ ಮುಕ್ತೀಣಾಂ ರತ್ನತ್ತಂ ಚ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಅತಿಶುಷ್ಕೋ ರಾಜಾ ಸದಾ ಸ್ವಭೃತ್ಯಗೃಹ ವನ ತಿಪ್ಪತೀತ್ಯತ ಇದಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಸುಜ್ಞಾನಯಾನಂ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಾದೋಲಿಕಾಮ್ ಅತಿದೂರಸ್ಥಮೋಕ್ಷಸಾರೀರಿಪ್ರಾಪ್ತೀತುಭೂತತ್ವಾತ್ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಾನತ್ರಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ನಶ್ವರವಾದ ಭತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಅನುಗ್ರಹಾದಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಕೈಂಕರ್ಯ - ಸೇವೆ.

೫. ಯತಿಗಳಲ್ಲದ ಭಕ್ತರು ಸಹ ಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಲ್ಲದು. ಇನ್ನು ಯತಿಗಳಲ್ಲೂ ಪರಮಹಂಸರಾಗಿ ಪೀಠಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದವರು ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಬಂಧಕವಾಗುವ ಬೇರಾವ ಫಲಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಕೂಡದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಸಮರ್ಪಣೆ

‘ಹಂಸಾನಾಂ ಹೃದಯಂಗಮಂ ಕವಿಲಸದ್ಧೃಂಗಾದೃತಂ ಮೌಕ್ತಿಕ-
ಪ್ರಖ್ಯಾಗ್ನೋಕ್ತಿನವಂ ಪ್ರಬಂಧಜಲಜಂ ಪಾದೇಽರ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ಧರೇಃ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮ್ಯಕರೇ ವರಾಮರತತೇಃ ಸನ್ಮಾನಸೇ ಶಾರದಾ-
ನಂದಂ ತತ್ಪವನಃ ಸ್ವಹೃತ್ಯತಗುಣಂ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ಸಂಜಸಾ || ೪೦ ||

ಈ ಕಾವ್ಯವು ಯತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಹೃದಯಂಗಮವಾದುದು; ಕವಿಗಳು ಎಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ಭ್ರಮರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಯಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಂತಹುದು; ಇಂತಹ ಈ ಪ್ರಬಂಧರೂಪದ ಕಮಲವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಲಿ^೧; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಮ್ಯವಾದ ಕರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಲಿ^೨; ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಉತ್ತಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿ^೩; ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಸರಸ್ವತಿಗೆ

೧. ಇದಾನೀಂ ಸ್ವಕೃತಕಾವ್ಯಂ ಶ್ರೀಪರಿವಾರಸಹಿತಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ ಕುರ್ವನ್ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಚಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಮಾನಃ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮವರ್ಣನಪರತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಸ್ವಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಸಮರ್ಪಣಯೋಗ್ಯತಾಂ ರುಗ್ಮಿಣೀರೂಪಲಕ್ಷ್ಮೀವಿವಾಹೋತ್ಸವವರ್ಣನೇನ ಶ್ರೀಕರಪರಿಗ್ರಹಯೋಗ್ಯತಾಂ ಸಕಲಸುರಾಣಾಂ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಪರಮಪ್ರಿಯತೆಯೋಗ್ಯತಾಂ ವಾಗ್ವಿಲಾಸದಾತ್ಮ್ಯಾಃ ಭಾರತ್ಯಾಃ ಸುಖಪ್ರದತೆಯೋಗ್ಯತಾಂ ಸ್ವಮತರಹ್ಯವರ್ಣನಪರತ್ವಾತ್ ವೈಷ್ಣವಮತಧುರ್ಯಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ವರೂಪವನವಿಸ್ತಾರಯತ್ಯಯೋಗ್ಯತಾಂ ರಮಾದೀನಾಂ ಹರಿಪ್ರಸಾದಾಲಂಬಿತರೂಪತತ್ತ್ವಂ ಚ ಸ್ವಪ್ನಂ ದರ್ಶಯತುಂ ಮೃದುತ್ವಮನೋಹರತ್ವಾದಿಗುಣೈಃ ಕಾವ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಂ ಕಮಲತಯಾ ವರ್ಣಯತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಪರ್ಯುಷಿತಮ್ | ಛಾಯಾಪಹಾರಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಕಮಲೇನ ಪರಿಚರಣಾರ್ಚನಸ್ಯೋಚಿತತ್ವಾತ್ ಹರಿಚರಣಸ್ಯಾಪಿ ಕಮಲಸ್ಯಾಸ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
ಶ್ರೀಹರಿಚರಣಸಮರ್ಪಣಾನಂತರಂ ಲಕ್ಷ್ಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ನೋಕ್ತೇಃ ತೇಷಾಂ ತದ್ವಾಪತಾ ಸೂಚಿತೇತಿ ಸರ್ವಮವದಾತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಪದ್ಧದ್ವಯಾಭಯಕರೋದೃತಪದ್ಧಹ್ಯಾಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಸ್ಯ ಪದ್ಧಯೋಗ್ಯಾಸ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಸಕಲಜನಮನಸ್ತೋಷಕರತಯಾ ದಿಕ್ಪು ದಿಕ್ಪು ಬುಧಶಾಸ್ತ್ರಪುತರಂ ಕರೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೬. ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ದೇವಾಃ ಇದಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸ್ವಮನುಷ್ಯ ಆನೀಯ ಸಂತೋಷಂ ಕುರ್ವಂತಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಜನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಲಿ.

೧. ತಾವು ರಚಿಸಿರುವ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಪರಮಹಂಸರಾದ ಯತಿಗಳು ಸಹ ಮನಸಾ ಆದರಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಈ ಕೃತಿಯು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಮಲದಂತಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕುಮುಖಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರುವರು; ಕಮಲವು ಹಂಸಗಳಿಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿರುವುದು, ಪುಮರಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾಯಮಾನವಾಗಿರುವುದು, ಮುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಕರವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು, ಸಜ್ಜನರ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವಂತಹುದು^೧, ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪಸರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಮಲದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಕುಮುಖಿತವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೩. 'ಹಂಸಾನಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ, 'ಸನ್ಮಾನಸೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, 'ಪವನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರು ಎಂದೂ, ಗಾಳಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ಕೃತಿಯಂತೆ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ-ವಿಜಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರಬಂಧ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇದು ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ ಕೃತಿಯಾಗಿರದೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೃತಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಸೌಗಂಧ್ಯವನ್ನು ಪಸರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಈ ಕೃತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಪವನಃ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ತ್ವಂಜಸ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು^೨.

೬. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಹಂಸಗಳ ಪರವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯಿಸುವವು.

೧. ಸ್ವಮತಪ್ರತಿಪಾದಿತಭಗವನ್ನಹಿಮಾಮೇವ ವರ್ಣನಾತ್ ಸ್ವಮನಃಪ್ರಿಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾನಸಸರೋವರೇ ಕಮಲಾವಸ್ಥಿತೇರೌಚ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಕಮಲೋದರಸ್ತಪ್ತಾರಭ್ಯಗುಣಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ದಿಕ್ಷು ವಿಸ್ತಾರಯತಿ | ಸಕಲಜನ-ಮನಸ್ತೋಷಕರತಯ ದಿಕ್ಷು ದಿಕ್ಷು ಸ್ವಮತಾನುಕೂಲಮೇತತ್ ಕಾವ್ಯಜಲಜಂ ವಿಸ್ತಾರಯತು |

- ವ್ಯಾ.

ಕಾವ್ಯೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ^೧ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ^೨ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ^೩ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ^೪ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸರ್ಗೋಽಭೂತ್ಪರಮಂಡಲೀಷು ಸುತರಾಮೇಕೋನವಿಂಶೋ^೫ ಮುದಾಮ್^೬

|| ೪೧ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿಕುಲತಿಲಕಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣವಿರಚಿತೇ
 ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ವಿಕೋನವಿಂಶಃ ಪರ್ಗಃ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
 ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
 ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ

೧. 'ರೋಮಾಂಚೋ ರೋಮಹರ್ಷಣಂ' | ಇತ್ಯಮರಃ |
೨. ಭಕ್ತ್ಯಾ....., ಆದರೇಣ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಸ್ಮರತಾಂ....., ಚಿಂತನಂ ಕುರ್ವತಾಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೪. ವಿಚಿತ್ರಾ ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತಾಃ | ವಿಮಲಾ ನಿರ್ಮಲಾಃ | ಶ್ಲಾಘಾಃ ಸ್ತುತಾಃ | ಅರ್ಥಾಃ ಧರ್ಮಾದಿಚತುರ್ವಿಧ
 ಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ | ತಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ದದಾತೀತಿ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ ತ್ಯಾನ್ |....., ವಿಚಿತ್ರಃ ಅನೇಕ
 ಪ್ರಕಾರೋ ವಿಮಲಃ | ಜುಗುಪ್ಸಾಶ್ಚೀಲತಾದಿರೋಷರಹಿತಃ | ಶ್ಲಾಘ್ಯೋ ವರ್ಣನೀಯೋ ಯೋಗ್ಯಃ |
 ಅಭಿಧೇಯಃ | ತಂ ಸಂದಾಯಿನಿ ತತ್ಕಾರಕರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಸಂಜಾತಃ ಅಭವತ್ | ಕೃಷ್ಣಪರಾಕ್ರಮೇ ಭುವಿ ಉತ್ತರೀತ್ಯಾ ಉಚ್ಚಾಂಭತಃ ಸತಿ ದೇವಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾ
 ಸಂತೋಷಸೃಷ್ಟಿಕಾರತೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೬. ರುಗ್ಮಿಣೀಶ್ಯ ಕೃಷ್ಣ | ವಿಜಯೇ ಪರಾಕ್ರಮೇ | ಭುವಿ ಭೂಮೌ ಸಂಜಾತಃ ಸತಿ | ಉಚ್ಚಾಂಭತಃ ಸತಿ | - ವ್ಯಾ.
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಾಯೈ ಕಾವ್ಯೇ ಅಧಿಕರಣಃ | - ವ್ಯಾ.
೭. ಸಂತೋಃ ಪಾದಿರಾಜಾಃ ಪಾದಿರೇಷ್ಟಾಃ | ಶುಕಾದಯಃ | ಶೈರುದಿತಃ ಅಭವಣತಃ |..... ಸರ್ಗ
 ಕಾಮಾದಿರೋಷಪೂಜ್ಯಃ | ಸಪ್ತರುಷ ಇತಿ ಯಾಮತ್ | ವಿಷ್ಣುಶ್ವತ್ತಾತ್ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ವಾ ಸ ಚಾಸೌ
 ವಾದಿರಾಜಾಸ್ಯೋ ಯತಿಶ್ಚ ತೇನೋದಿತಃ | - ವ್ಯಾ.
೮. ಸೃಷ್ಟಿಃ 'ಪರ್ಗಃ' ಸ್ತಭಾವನಿಮೋಹಶ್ಚ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಾಯಸೃಷ್ಟಿಮ್' ಇತ್ಯಮರಃ |.....ಸೃಷ್ಟಿಃ ಉಪನಿಗದ್ಯಾ ಪರಿಚ್ಛೇದಃ |
 - ವ್ಯಾ.
೯. ಮುದಾಂ ಸಂತೋಷಾಣಾಂ | ನಿಗದಮೋಚನವಾಚೋದ್ವಾಹನಮೋಗದಾಹಾದಿ ಬಹವಶಾಕ್ರಮ-
 ದರಣೀನ ಬಹುಶಃ ಸಂತೋಷಾತ್ ಬಹುವಚನಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೧೦. ವಿಶೇಷವ ಶ್ಲೋಕೇನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾ ದೇಕೋಲಮಿದಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಲಿ.

೧. ತಾವು ರಚಿಸಿರುವ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಪರಮಹಂಸರಾದ ಯತಿಗಳು ಸಹ ಮನಸಾ ಆದರಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಈ ಕೃತಿಯು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಮಲದಂತಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರುವರು; ಕಮಲವು ಹಂಸಗಳಿಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿರುವುದು, ಭ್ರಮರಗಳಿಗೆ ಆಹಾರಮಾನವಾಗಿರುವುದು, ಮುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಕರವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು, ಸಜ್ಜನರ ಮಾನಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವಂತಹುದು, ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪಸರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಮಲದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೩. 'ಹಂಸಾನಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ, 'ಸನ್ಮಾನಸೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾನಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, 'ಪವನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರು ಎಂದೂ, ಗಾಳಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ಕೃತಿಯಂತೆ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರಬಂಧ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇದು ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ ಕೃತಿಯಾಗಿರದೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೃತಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಸೌಗಂಧ್ಯವನ್ನು ಪಸರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಈ ಕೃತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಪವನಃ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ಪಂಜಸ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು.

೬. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಹಂಸಗಳ ಪರವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯಿಸುವವು.

೧. ಸ್ವಮತಪ್ರತಿಪಾದಿತಭಗವನ್ನಹಿಮಾಮೇವ ವರ್ಣನಾತ್ ಸ್ವಮನಃಪ್ರಿಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾನಸರೋವರೇ ಕಮಲಾವಸ್ಥಿತೇರೌಚಿತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಕಮಲೋದರಸ್ತಸೌರಭ್ಯಗುಣಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ದಿಕ್ಷು ವಿಪ್ರಾರಯತಿ | ಸಕಲಜನಮನೋಜ್ಞಕರತಯ ದಿಕ್ಷು ದಿಕ್ಷು ಸ್ವಮತಾನುಕೂಲಮೇತತ್ ಕಾವ್ಯಜಲಜಂ ವಿಸ್ತಾರಯತು |

- ವ್ಯಾ.

ಕಾವ್ಯೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ^೧ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ^೨ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ^೩ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ^೪ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸರ್ಗೋಽಭೂತ್ಪುರಮಂಡಲೀಪು ಸುತರಾಮೇಕೋನವಿಂಶೋ^೫ ಮುದಾಮ್^೬

|| ೪೧ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿಕುಲತಿಲಕಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣವಿರಚಿತೇ
 ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ಸರ್ಗಃ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
 ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
 ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ

೧. 'ರೋಮಾಂಚೋ ರೋಮಹರ್ಷಣಂ' | ಇತ್ಯಮರಃ |
೨. ಭಕ್ತ್ಯಾ....., ಆದರೇಣ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಸ್ಮರತಾಂ, ಚಿಂತನಂ ಕುರ್ವತಾಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೪. ವಿಚಿತ್ರಾ ಅಶ್ವರ್ಯಭೂತಾಃ | ವಿಮಲಾ ನಿರ್ಮಲಾಃ | ಶ್ಲಾಘಾಃ ಸ್ತುತಾಃ | ಅರ್ಥಾಃ ಧರ್ಮಾದಿಚತುರ್ವಿಧಾ
 ಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ | ತಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ದದಾತೀತಿ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ ತ್ಯಾನ್ |....., ವಿಚಿತ್ರಃ ಅನೇಕ
 ಪ್ರಕಾರೋ ವಿಮಲಃ | ಜುಗುಪ್ಸಾಶ್ಚೀಲತಾದಿರೋಪರಹಿತಃ | ಶ್ಲಾಘ್ಯೋ ವರ್ಣನೀಯೋ ಯೋಗ್ಯಃ |
 ಅಭಿಧೇಯಃ | ತಂ ಸಂದಾಯಿನಿ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಸಂಜಾತಃ ಆಭವತ್ | ಕೃಷ್ಣಪರಾಕ್ರಮೇ ಭುವಿ ಉತ್ತರೀತ್ಯಾ ಉಚ್ಚಂಭಿತಃ ಸತಿ ದೇವಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾ
 ಸಂತೋಷಸೃಷ್ಟಿರ್ಜಾತೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೬. ರುಗ್ಮಿಣೀಶ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ | ವಿಜಯೇ ಪರಾಕ್ರಮೇ | ಭುವಿ ಭೂಮೌ ಸಂಜಾತೇ ಸತಿ | ಉಚ್ಚಂಭಿತಃ ಸತಿ | - ವ್ಯಾ.
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಾಯೇ ಕಾವ್ಯೇ ಅಧಿಕರಣೇ | - ವ್ಯಾ.
೭. ಸಂತೋಃ ವಾದಿರಾಜಾಃ ವಾದಿರೇವ್ಮಾಃ | ಶುಕಾದಯಃ | ಶ್ವೇತಾದೀಃ ಅಭಿವರ್ಣಿತಃ | ಸೇ
 ಕಾಮಾದಿರೋಪರಹಿನ್ಯಃ | ಸಪ್ತರುಷ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತತ್ವಾತ್ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ವಾ ಸ ಚಾಸೌ
 ವಾದಿರಾಜಾಃ ಸ್ಯೋ ಯತಿಶ್ಚ ತೇನೋದಿತಃ | - ವ್ಯಾ.
೮. ಸೃಷ್ಟಿ ಸರ್ಗಃ ಸ್ವಭಾವನಿರ್ಮಲಶ್ಚ ನಿಶ್ಚಯೋಧ್ಯಾಯಸೃಷ್ಟಿಮ್ ಇತ್ಯಮರಃ |.....ಸೃಷ್ಟಿ ಭಾವಸರ್ಗಃ ಪರಿಚ್ಛೇದಃ |
 - ವ್ಯಾ.
೯. ಮುದಾಂ ಸಂತೋಷಾಣಾಂ | ನಿಗದಯೇಚಸಂತೋಷೋದ್ವಾಹನಸಂದೀಪನಾರ್ಥದಾ ನಾದಿ ವಿವರಣಾಕ್ರಮ-
 ದರಣೇನ ಒಮರಃ ಸಂತೋಷಾತ್ ಒಮವಚನಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೧೦. ಏಕೇಶೈವ ಶ್ರುಣೋನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾ ದೇಕೇಶಲಮಿದಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಗೃಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೨. ಇದು ಪುನಃ ಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಗೃಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯವು ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಹಾಕುವಂತಹುದು; ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗೆ ಅಚ್ಚರಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಸ್ತುತೃವಾದ ಧರ್ಮಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ನೀಡುವಂತಹುದು; ವಾದಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶುಕಮುನಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರು ವರ್ಣಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಗೃಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ದೇವತಾವೃಂದವು ಸಹ ಪೂಜಿಸುವಂತಹುದು; ಹೀಗೆ ಇದು ಬಗೆಬಗೆಯ ನಲವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೩. ಈ ಶ್ರೀಗೃಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯವು ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಚಮತ್ಕಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ರೋಮಾಂಚನ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹುದು; ಆದರೊಂದಿಗೇ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು; ಸಜ್ಜನರಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೋಷಿತರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಎಂಬ ಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದು ಕೃತಿಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೪. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳು ಶ್ರೀಶ್ರೀಗೃಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಪರವಾಗಿಯೂ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀಶ್ರೀಗೃಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದ ಪರವಾಗಿಯೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವವು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೫. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಇತರ ಸಕಲ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಥಾ-ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

★★★★★

|| ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀಶ್ರೀಗೃಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ಅನುವಾದವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಯಿತು ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಸಮರ್ಪಿತಂ ಮಯಾ ಭವೇತ್ ಸುಮಧ್ವನುತ್ಪವಾಣಿನಾ |

ರಮಾರಮೇಶಪಾದಯೋಃ ಪ್ರಭಂಜನಾಭಿಧಾಯುಷಾ ||

★★★★★

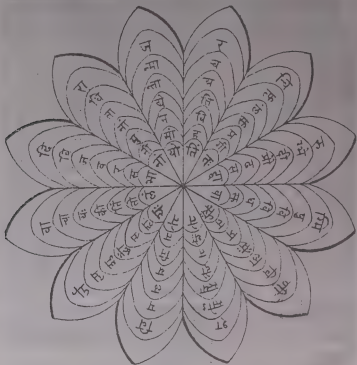
ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೧

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೇಶವಿಜಯದ ಪದ್ಮಬಂಧಶ್ಲೋಕ (೧೭/೭೦)

ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಂ ದಿವಿಜವರಸಭಾಽಽರಾಧಿತಾನಾಂ ಮುನೀನಾಂ
ಜನ್ಮಾಂತಾದ್ಯೇನಸಾಂ ಯೋ ರಚಯತಿ ವಿಹತಿಂ ಚಿತ್ತಲಂ ಸುಪ್ರಗೀತಃ |

ರುಗ್ಮೀದೀ ಪ್ರಾಥಮದ್ವಾಘ್ರಿಷು ವಿವಿಧಸುವಾಣೀವಿಲಾಸೈಃ ಪ್ರತರ್ಕ್ಕಃ

ಶಸ್ತೋಽಸ್ಮಾದೌ ತಥಾಽಂತೇ ವಿಮಲಯತಿತೇರ್ಜಲಶ್ಚುದೌ ಸಹಾಯಃ ||೭೦||

ಕೃಪೆ: ಶ್ರೀರಾಮತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು

ಪರಿಚ್ಛೇದ-೨

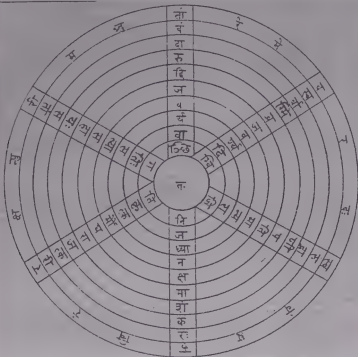
ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀಶವಿಯದ ಚಕ್ರಬಂಧಶ್ಲೋಕ (೧೯/೩೬)

ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವಾಂಛಿತನಿಜಧ್ಯಾನಕ್ಷಮಾಶಂಕರಃ

ಸ್ವರ್ವಾಗ್ವಿಪ್ರಜವರ್ಣ್ಯದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕ್ವತ್ಕರ್ಮೌಘರಾಜತ್ಕರೀ |

ರುದ್ರಾಗಣೇಪತಿಮಾನ್ಯರಾಜಿತಗತಿಃ ಸತ್ಯಾಸಹಾಯಃ ಸತಾಂ

ತಾಂ ಲೇಮೇ ವರದಃ ಸ್ವಬಂಧುರುಚಿರಾಂ ರಕ್ಷನ್ ಪುರೀಮದ್ಭುತಾಮ್ ||೩೬||

ಕೃಪೆ: ಶ್ರೀರಾಮತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶನ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ

ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೨

ಶ್ರೀರುಕ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು

ಸರ್ಗ-೧

೦೧. ಅಕೌಶಲೇನ ಗೃಧಿತೇತಿ ಜಾತಿಪ್ರಸೂನಮಾಲಾಂ ಕಿಮು ಸಂತ್ಯಜಂತಿ || ೧ ||
 ೦೨. ವಿದಗ್ಧೈಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯಾ ಪಯೋಬ್ಜಿಜಾ ಚಂಚಲತಾಖ್ಯಾದೋಷಾತ್ || ೧೦ ||
 ೦೩. ಲೋಕೇ ಪತಿನಿಂದಕೇಣ್ಯಂ ಪತಿವ್ರತಾನಾಮತಪರಃ ಕ್ವ ಭಾರಃ || ೧೨ ||
 ೦೪. ಸಂಪ್ರೇಷಯಂತಿ ಸ್ಮನರ್ಥೇಂದ್ರಾಃ ಶಯ್ಯಾಂ ಸ್ವಕೀಯಾಂ ಪುರತಃ ಪ್ರಯಾಣೇ || ೨೬ ||
 ೦೫. ಶಿರುಂ ಪಶೀಕರ್ತುಮಥೋ ನ ಭಾರಃ || ೪೧ ||
 ೦೬. ತುಷ್ಟಿರ್ಭುವಿ ಕಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾದದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೇನ || ೪೪ ||
 ೦೭. ಯದೀಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ ಪಿತಾ ಸ ತಸ್ಯೇತಿ ಹಿ ವೇದವಾದಃ || ೪೮ ||
 ೦೮. ಕರಸ್ಥದೇವಸ್ಯ ಕುತೋಽಂತರಾಯಃ || ೫೯ ||

ಸರ್ಗ-೨

೦೧. ಬಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ ಶಾಂತಾನ್ || ೨೨ ||
 ೦೨. ವಿಷ್ಣುಪದಾನುಷಕ್ತಕರಃ ಕಥಂ ನೋರ್ಧ್ವಮುಪೈತಿ ಲೋಕಃ || ೨೩ ||
 ೦೩. ಶ್ರೇಯೋಽನುಜಸ್ಯಾಪಿ ನ ವೈ ಸಹಂತೇ || ೨೪ ||
 ೦೪. ಕ್ಷುರೋಽಪಿ ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಕಲತ್ರಸಾಂದ್ರಸಂಬಂಧಭಾಜಾಂ ನ ಹಿ ತಾಪದಾಯೀ || ೨೫ ||
 ೦೫. ಪ್ರಿಯೇಷು ನೂತ್ನೇಷು ಹಿ ಕಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ || ೨೯ ||
 ೦೬. ಕೃತ್ಯಾ ಮಹತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಸ್ವಕೀಯಮೃತ್ಯುತ್ಪಮಪೈಜತ ಪೃಥ್ವ್ಯಾಮ್ || ೩೮ ||
 ೦೭. ಕಿಂ ಚೇಷ್ಟಯಾ ತುಷ್ಟತಿ ಕಾಮಧೇನುಃ || ೪೫ ||
 ೦೮. ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಯನ್ ಹಿ ಬಂಧಮೋಜ್ಜಃ || ೪೮ ||
 ೦೯. ಅವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಯತನೈರ್ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಪತಂತ್ಯಧನ್ಯಾಮಸವೃತ್ತಯಸ್ತೇ || ೫೦ ||
 ೧೦. ನಿಂದಾಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಸಕೃನ್ನಿರಮ್ಯ ಮಂದಃ ಪತೇತ್ ಕಿಂ ಪುರುಷ್ಯತಂ ತಮ್ || ೫೧ ||
 ೧೧. ವಿನಾರಕಾಲೆ ಹಿ ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿಃ || ೬೭ ||

ಸರ್ಗ-೩

೦೧. ಅಯೋಗ್ಯಕಾಮಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಪಾತಃ || ೫ ||
 ೦೨. ವಾತಸ್ಯ ಜವೋಽಧಿಕೋಽಪಿ ಕಥಂ ನು ವಿಶ್ವಂಭರಮುದ್ವಿಘ್ನತಿ || ೬ ||

೦೩. ಶಪ್ತೇಷು ಬಹುದಿಶೇಷು ಪ್ರಿಯೇರಿತಃ ಪ್ರೀತಿಕರೋ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೨೦ ||
 ೦೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಯನಾಂತಭಾಜಾಮಸಹ್ಯದೋಷೋಽಪಿ ಭವೇದ್ಗುಣಾಯ || ೩೭ ||
 ೦೫. ಕಸ್ತುರಿ ಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಮ್ || ೩೯ ||

ಸರ್ಗ-೪

೦೧. ಭಕ್ತಕವಶ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧ ||
 ೦೨. ಕ್ಷಿಣೋತಿ ನೂನಂ ಧನಲೋಭಭಾಜಾಂ ಧನಅನ್ಯನರ್ಹತ್ವಾದಿತ್ಯ ದೇವಃ || ೪ ||
 ೦೩. ನ ಹಿ ರೋಷರುದ್ಧಂ ಮನೋ ಮಿನೋತ್ಯಪ್ಯಮರಾನುಭಾವಮ್ || ೭ ||
 ೦೪. ಹರೌ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಕಿಮಿಹಾಸ್ತಸಾಧ್ಯಮ್ || ೨೪ ||
 ೦೫. ಗೃಹೀತಮಾಯಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯ ಪಾತಃ || ೨೯ ||
 ೦೬. ಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪಕ್ಷಃ ಕಥಂ ನ ಪಾತೈಕಫಲಸ್ತುಲೋಕ್ಯಾಮ್ || ೩೦ ||
 ೦೭. ನ ಹಿ ಸ ವೇತ್ತಿ ಬಲಂ ಶ್ರವಣೋಜ್ಜ್ವಲಃ ಪರಮಯಾ ರಮಯಾ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ || ೫೯ ||
 ೦೮. ನರ್ನರ್ತಿ ಸುಹೃದಾಗಮನೇ ನ ಕಃ || ೬೨ ||
 ೦೯. ನಿರಾಗಸಂ ಕಂ ವರಯೇನ್ನ ಶೌರಿಃ || ೬೫ ||
 ೧೦. ನಿಜೇಷು ಶಿಕ್ಷಾಪಿ ಹಿ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ ಪರಂ ಪರಾನುಗ್ರಹಹೇತುರೇವ || ೬೬ ||
 ೧೧. ತಥಾಹಿ ನಾರೀಮೃದುಭಾಷಣೇನ ನ ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಮೃದುತಾಮುಪೈತಿ || ೬೯ ||
 ೧೨. ನ ಕಸ್ಯ ಯೋಷ್ಠಿತ್ಸು ಹಿ ಪಕ್ಷಪಾತಃ || ೭೦ ||
 ೧೩. ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ಯ ವರೇಣ ತುಲ್ಯಃ || ೭೧ ||

ಸರ್ಗ-೫

೦೧. ಸ್ವನಾಸಿಕಾಚ್ಛೇದಮಪೀಹ ಸೋಡ್ವಾ ಖಲೋ ನಿರುಂಧೇ ಖಿಲು ಸಂಪ್ರಯಾಣಮ್ || ೮ ||
 ೦೨. ಕೃಷ್ಣವಿಪಕ್ಷಮೈತ್ರೀ ಕಿಮು ಸೌಖ್ಯದಾತ್ರೀ || ೧೦ ||
 ೦೩. ಖಿಲಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಖಿಲು ಗೂಢವೃತ್ತಿಃ || ೧೨ ||
 ೦೪. ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ರಿಯೈಕಾಽಪ್ಯುರುಕಾರ್ಯಸಾಧಿಕಾ || ೧೪ ||
 ೦೫. ಫಲಾರ್ಥಿನಾಂ ಕಿಂ ನ ವಿಷಹ್ಯಮಸ್ತಿ || ೧೬ ||
 ೦೬. ದುಷ್ಪಸ್ಯ ವಿನಾಶತೋಽನ್ಯರ್ಥ ಸತಾಂ ಮನಸ್ಸಪ್ತಿಕರಂ ಕಿಮಸ್ತಿ || ೨೨ ||
 ೦೭. ವಿನಾಶಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕಿಂ ನ ಕಾರ್ಯಮ್ || ೨೯ ||
 ೦೮. ಮರ್ತ್ಯೋಪಕಾರನಿರತಸ್ಯ ನ ಕಃ ಸಹಾಯಃ || ೩೧ ||

೦೯. ಕಾಮಂ ಪರೋಪಕೃತಿಲಗ್ನಮನೋರಥಾನಾಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರತ್ವಮುಪಯಂತಿ ಹಿ ಶತ್ರುವೋಽಪಿ
೧೦. ಸರ್ವಂಸಹಾಜೇವನಜರ್ತುರಸ್ಯ ದುರ್ವಾರತೇಜೋಽಪಿ ಕಿಮೇತಿ ವೃದ್ಧಿಮ್ || ೩೫ ||
೧೧. ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತ್ವಮುರರಿಪೋರನುಗಾ ವಿರಾಗಾ ಯತ್ನಂ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ಸ್ವಕೃತೇ ಪ್ರಕುರ್ಯುಃ
೧೨. ಪುಂಸ್ತ್ವೇನ ಕಿಂ ಪೂರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ || ೫೩ ||
೧೩. ನಿಗಮೈಕವೇದ್ಯೇ ಕಿಮಕ್ಷಿಬಾಹುಲ್ಯಮುಪೈತಿ ಕೃತ್ಯಮ್ || ೫೬ ||
೧೪. ಜಿಹೀರ್ಷುಭಿಃ ಸ್ವಾಸಮಶತ್ರುಶೌರ್ಯಂ ತದಾದ್ಯವೈರ್ಯುಧ್ಧರಣಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಮ್

ಸರ್ಗ-೬

೦೧. ವಿಪತ್ತು ಕಃ ಸ್ವೀಯಮುಪೇಕ್ಷತೇಽಗ್ರ್ಯಃ || ೬೮ ||
೦೨. ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಕ್ಷಕಸ್ಯ ಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಡದೃಶ್ಯ ಕಂಪಃ || ೧೦ ||
೦೩. ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ || ೧೩ ||
೦೪. ಕಿಂ ಸುಕರಂ ನಿತ್ಯಂ ಕ್ಷಮಧಾರಿಣಃ || ೧೬ ||
೦೫. ವಿಧೇರ್ನಿದೇಶೋ ಮಹತಾಽಪ್ಯಲಂಘ್ಯ || ೨೮ ||
೦೬. ನಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಿಯಾಃ ಖಿಲು ಸಮೃದ್ಧಿಯುಜೋಽಪಿ ವಕ್ತೃಮ್ || ೩೧ ||
೦೭. ಆಶಾ ಹಿ ನೂತ್ನವಿಷಯಾ ಗಣಯಂತಿ ನೈನಃ || ೩೫ ||
೦೮. ಸದ್ವಂಶಜಾತಲಲನಾಸು ನ ಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಃ || ೪೮ ||
೦೯. ಮಧುರನಿನದಭಾಜಾಂ ಕಿಂ ಸಾದ್ಯಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೪೯ ||

ಸರ್ಗ-೭

೦೧. ಹರಿಚರಣವಿದೂರಾಃ ಕೋ ನು ಸಂಭಾಷಯೇನ್ಮಃ | ಸುಕೃತಮಪಿ ತದಾಜ್ಞಾರೂಪ-
ಮಾಪಾದಯೇತ್ ಕಿಮ್ || ೪ ||
೦೨. ಸ್ನಿಗ್ಧೇ ಭರ್ತೃರಿ ಕಾಮಿನೀಜನರುಚಿಸ್ತತ್ಕ್ಷಯವ ಹೃಲಮ್ || ೩೫ ||
೦೩. ಪರಪುಷ್ಪಃ ಸ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪೋಷ್ಪುರ್ವೈಃ ವಿಪ್ರಲಂಭಕಃ || ೪೦ ||

ಸರ್ಗ-೮

೦೧. ನ ಹಿ ರಜ್ಜುಹೇಃ ಕ್ಷತಿರಭೂತಿರಭೂತ್ || ೩೧ ||
೦೨. ಕಿಂ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಮುನಿಮಾರ್ಗಜುಷಾಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೩೨ ||
೦೩. ನ ಹಿ ಕಥಾ ವ್ಯರ್ಥಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ || ೪೬ ||

೦೪. ಕೋ ನಾಮ ನೋ ಸ್ತತ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧಕೃತ್ಯಃ || ೫೨ ||

೦೫. ಗುರುಕಾರ್ಯಲಾಭೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥಸಾಧನಕೃತಿನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೫೩ ||

ಸರ್ಗ-೧೦

೦೧. ಅಪಿ ಶಿರಸಿ ದೃತೋ ಯತ್ತೀಯ ಏವಾಂತಕಾಲೇ | ಕರವರಮುಪಯಾತಃ ಶತ್ರುತಾಮೇತಿ
ರತ್ನೋ || ೮ ||

೦೨. ಅರಿಷ್ಟಮುಷ್ಠಿನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೯ ||

೦೩. ಕರೋದಯಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಜಾತಾನಸೂನಸೂಯಾಭಿರತಾಸ್ವಜಂತಿ || ೧೫ ||

೦೪. ದಾಸ್ಯೈಕವರ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೪೯ ||

೦೫. ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ನೈವೋಜ್ಜತಿ ಕೃಷ್ಣಸೇವಾಮ್ || ೭೧ ||

೦೬. ಶ್ರೇಯೋ ವಿನಾ ಪುಣ್ಯಮುಪಾರ್ಜಯೇತ್ ಕಃ || ೭೭ ||

೦೭. ಯಚ್ಚತುರ್ನಹಿ ಶತ್ರುರುಚ್ಛಿನಿಲಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಶತ್ರುರ್ಭವೇತ್ || ೭೮ ||

ಸರ್ಗ-೧೧

೦೧. ಚತುರಪುರುಷಕಾಂಕ್ಷಾ ವಕ್ರಯೋಷಿತ್ಸು ನೂನಮ್ || ೫ ||

೦೨. ಚುಟುಕಗತಕರಾಣಾಮಂಚತಾಂ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ವಕ್ತ್ರಾ || ೮ ||

೦೩. ಅನುಕೂಲಯಿತುಂ ಬಾಲಾಂ ಕರ ಏವ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ || ೯ ||

೦೪. ಕೃಷ್ಣಃ ಕಥಂ ಜಡತಮಸ್ಯ ಬಲಿಂ ಸಹೇತ್ || ೧೧ ||

೦೫. ವಕ್ರಹೃದೋ ಹಿ ಪುಂಶಃ ಕೋ ವಾ ಗುಣಃ ಕೋವಿದಮಾನಯೋಗ್ಯಃ || ೧೨ ||

೦೬. ಕಿಮಿಹ ಕರುಣಾ ಶುಷ್ಕಹೃದಯೇ || ೧೩ ||

೦೭. ದ್ವೈಧೀಭಾಮಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ವಿರಚಯತಿ ಬತ ಸ್ತ್ರೀಯ ಏವ ಸ್ವಶತ್ರುಃ || ೧೪ ||

೦೮. ವನೇ ನಿವಾಸಃ ಕಿಂ ದೂಷಣಂ ವಿಮತಕೇಸರಿಸ್ಮಿತಾನಾಂ ಕಿಂ ಭೂಷಣಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ
ನಗರೇ ನಿವಾಸಃ || ೨೨ ||

೦೯. ಗಜಫಲಮತಿಯತ್ಪಾಭ್ಯಸ್ತಪಿದ್ಯಾಽನವಸ್ಥಾಫಲತಿ ಸಹಜತೇಜೋಬುದ್ಧಿಭಾಜಾಂ ಕಿಮಗ್ರೇ

೧೦. ದುಷ್ಟರಾಚರಿತಾಂ ಕಿಮತ್ರ ಮತಿಮಾನ್ ಮೃತ್ಯುಪದಾಂ ವಿಶ್ವಸೇತ್ || ೪೩ ||

೧೧. ಮೃದುಸರಸಕವೇಃ ಪುರಃ ಕಿಮೀಡ್ಯಾ ಕಲಿನಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯಕಾರಶೀಲಾ || ೪೪ ||

ಸರ್ಗ-೧೨

೦೧. ಲಭ್ಯಾ ಮಮುಕ್ತಿಃ ಪುರೀ || ೨. ||
೦೨. ಸ್ವಕುಕ್ಷಿಪೂರ್ತೌ ನ ರತಿರ್ಹಿ ಕಸ್ಯ ನಿಜಾನುಭಾವಸ್ವರಣೋತ್ಸವೇ ಚ || ೨೩ ||
೦೩. ಪ್ರಾಯೇಣ ಧನವಾನೇವ ಜಾಯತೇ ಕ್ಲೇಶವಾನಪಿ || ೨೪. ||
೦೪. ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಧನಂ ನೂನಮರ್ಥಭ್ಯೋ ವಿತರೇದ್ಧಿಯಃ |
ಮುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವದುಃಖೇಭ್ಯಃ ಕಂಟಕೇಭ್ಯ ಇವ ದ್ರುಮಃ || ೨೫ ||
೦೫. ವಿತ್ಯೈಃ ಕೀರ್ತಿ ರಝೈಃ ಶೌರ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಯಃ ಸಮಾರ್ಜಯೇತ್ |
ಸ ಏವ ಧನವಾನ್ ಸಮ್ರಾಡನ್ಯಂ ಮನ್ಯೇ ಹ್ಯಕಿಂಚನಮ್ || ೨೬ ||
೦೬. ಅರ್ಥಿಭ್ಯೋಽರ್ಥಮನಾದಿತ್ಯ ಯಸ್ತನ್ನಿಕ್ಷಿಪತಿ ಕ್ಷಿತೌ |
ಮೃತ್ಸುಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾಮಾದಾಯ ವಿತ್ತಂ ಭೂಮ್ನೈ ಪ್ರದತ್ತವಾನ್ || ೨೭ ||
೦೭. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ ತ್ಯಕ್ತ್ವತಿ ತತ್ತಿಯಾ |
ತದ್ವೇಷಿಣಿ ನ ಸಾ ಸ್ಥಾತುಮುತ್ಸಹೇತ ಪತಿವ್ರತಾ || ೨೮ ||
೦೮. ಧರ್ಮದ್ವಿತೀಯಂ ನೃಪತಿಂ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯೋ ನೈವ ಪೀಡಯೇತ್ || ೨೯ ||
೦೯. ವಿಷ್ಣೋರರ್ಭಕಸಂಕಾರಾನ್ ವೃಷ್ಣವಾನ್ ಯಸ್ತು ನಿಂದತಿ |
ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿರಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರದ್ವೇಷಿಣಿ ಮಾತೃವತ್ || ೩೦ ||
೧೦. ದೋಷಿಣಾಂ ಗುಣಲುಬ್ಧಾ ಶ್ರೀರ್ನಾರಾಯೇದಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ || ೩೧ ||
೧೧. ಕಲೋರಗಿರಮುತ್ಸೃಜ್ಯವೃಣೋತ್ಕಪರಮಿಂದಿರಾ || ೩೨ ||
೧೨. ಸನ್ಯಂತ್ರತೀರ್ಣೋ ದುರ್ಮಂತ್ರಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತಾರಂ ಕ್ಷಿಣೋತಿ ಹಿ || ೩೩ ||
೧೩. ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪೀಡನಂ ಕೃತ್ವಾ ಯೋ ಲುಬ್ಧೋ ಧನಮಾರ್ಜಯೇತ್ |
ವಿಕ್ರಿಯ ಸ್ವಸುತಾನೇವ ಸ ವೈ ಸಂಚುನುತೇ ವಸು || ೩೪ ||
೧೪. ಪ್ರಜಾಪರಂಪರಾಮೇತಿ ಪ್ರಜಾರಂಜನಕೃನ್ಮಪಃ |
ಪೀಡಿತಾ ಸಾ ಸನಾಮ್ನೀಂ ತಾಂ ನೋತ್ಪಾದಯತಿ ತತ್ಕುಲೇ || ೩೫ ||
೧೫. ಅಪೂಜಿತೋಽತಿಥಿಃ ಸ್ವೀಯಮತಿಥಿತ್ವಮಪಾರ್ಥಕಮ್ |
ಸಮರ್ಪಯತಿ ತತ್ತಿಥ್ಯಾಮಪೂಜ್ಯತ್ವಮಿವಾರ್ಪಯನ್ || ೩೬ ||
೧೬. ವಿಷಯೇಪಭುಕ್ತೇಷು ತೃತೀಯಾಂರೋಽಸ್ಯ ಜೀರ್ಯತೇ |
ಶಿಷ್ಣು ತು ವಿಷಸಾರೂಪ್ಯಾತ್ ಕಷ್ಟಾಯ ಪರಿಕಲ್ಪತೇ || ೩೭ ||

ಸರ್ಗ-೧೩

೦೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಪದ್ಮಭಕ್ತಾಸ್ತದನ್ಯದರ್ಚಂತಿ ತದೀಯಬುದ್ಧಾ || ೧೪ ||

ಸರ್ಗ-೧೪

೦೧. ಅಸತಾಂ ಪುಣ್ಯಸರಿವಪ್ಯನಿಷ್ಪಸ್ಯ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ || ೨೫ ||

೦೨. ದುರಾತ್ಮನಾಂ ವಕ್ರಪ್ರಿರಿಕ್ಷಣಂ ಸ್ವೈರ್ಜನೈರ್ನ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಿತಿ ಶಂಸತಿ ಸ್ಮ || ೩೩ ||

೦೩. ಅಸಲ್ಲಾಪಮಸದ್ವರ್ಗೈಃ ಸತಾಂ ಸಂಶಿಕ್ಷಯನ್ನಿವ || ೩೪ ||

ಸರ್ಗ-೧೬

೦೧. ಧನಸ್ಯ ಲಾಭಾದಧಿಕೋ ಹಿ ಲೋಭಃ || ೫೨ ||

೦೨. ನಾರ್ಯಾ ಸಹ ಸಂಗತಾನಾಂ ಕುತೋ ವಿವೇಕಣ ಕುತ ಏವ ವಲಾ || ೫೩ ||

೦೩. ಏಕಸ್ಯಾಮಭರತಿಮಿಚ್ಛತೋಃ ಕ್ವ ಮೃತ್ರಿ || ೫೫ ||

೦೪. ಇಂದುದೃಷ್ಟ್ವಾ ನ ಕಸ್ಯ ಕಾಮಃ ಸರಸಸ್ಯ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್ || ೫೯ ||

೦೫. ಕಲತ್ರವಸ್ತ್ರಕೃತಾಲಯಂ ಕಃ ಖಲು ಜೇತುಕಾಮಃ || ೬೦ ||

ಸರ್ಗ-೧೭

೦೧. ಯಮಭಯಮಭಯಾಪ್ತ್ಯ ಸ್ವಸ್ಥವೃತ್ತಿರ್ನ ವೇತಿ || ೬೩ ||

೦೨. ಸದ್ವಂಶಭವಾ ಗುಣಾಡ್ಯಾ ನತಾಃ ಸಮರ್ಥಾ ಅಪಿ ಸರ್ವಸಂಧೌ || ೪೦ ||

ಸರ್ಗ-೧೮

೦೧. ಪುಲಕಿತಕರಚಾರುಪ್ರೇಮದಾಮ್ನಾ ನಿಬದ್ಧಂ ಪ್ರಭುರಪಿ ವಶಮೇತಿ ಪ್ರೇಮಭಾರ್ಯರುದಾರೈಃ

|| ೧೯ ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೪

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಆದ್ಯಂತ ಶ್ಲೋಕಗಳು

ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಭಟ್ಟವಿರಚಿತಾ ಟೀಕಾ - ಗುರುಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಪ್ರಥಮಸರ್ಗ:

ದಶನಮುಖದೈಗೋಷ್ಠಂ ಯಸ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವಲ್ಲೀ
ಕುಸುಮವದಭಿರಾಮಂ ಪಂಚಬಾಣಾನ್ ನಿಧಾಯ |

ಧನುರಪಿ ರತಿಜಾನಿಭ್ರೂಲತಾಂ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ
ನಿವಹಮಜಯದಸ್ಮಾನ್ ಪಾತ್ವಸೌ ರುಗ್ಮೀನೀಶಃ

|| ೧ ||

ವೈರೋಚನಿಂ ವಿಗತಮಾನಮಥಾಂಡಭಂಗಂ
ಕೃತ್ವಾ ಸುಧಾನಿಧಿಲಲಾಮಜಟಾಜ್ವಲೌಫಮ್ |

ಯೋಽಜೀಜನಚ್ಚಿವವಿರಿಂಚರಮಾದರಾರ್ಚ್ಯಃ
ಪಾದಃ ಸದಾ ಮುದಮಸೌ ಪ್ರದದಾತು ವಿಷ್ಣೋಃ

|| ೨ ||

ವ್ಯಾಸತಾಪಸಪಾದಾಬ್ಜಂ ದೋಷಾವಸ್ಥಾವಿವರ್ಜಿತಮ್ |
ದಾಸಾಲಿಸೇವ್ಯಂ ಮತ್ಸ್ವಾಂತಕಾಸಾರೇ ವರ್ತತಾಂ ಸದಾ

|| ೩ ||

ಗಂಭೀರಚಿಹ್ನಲೋಪೇತಂ ದುಷ್ಕೃತಕ್ಷಾಲನಕ್ಷಮಮ್ |
ಆನಂದತೀರ್ಥಮನಿಶಂ ಭಜೇಽಹಂ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಯೇ

|| ೪ ||

ತಪೋವಿದ್ಯಾವಿರಕ್ತಾದಿಸದ್ಗುಣೌಘಾಕರಾನಹಮ್ |
ವಾದಿರಾಜಗುರುನ್ ವಂದೇ ಹಯಗ್ರೀವದಯಾಶ್ರಯಾನ್

|| ೫ ||

ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರರಮ್ಯಾ ಮೃದುಪದವಿಲಸಂತ್ಯರ್ಥಗಂಭೀರಭಾವಾ
ಲೋಕಾಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಬಂಧಾ ನವರಸಭರಿತಾ ಸತ್ಯಸಂಸ್ಥಾನಯುಕ್ತಾ |

ಕಾವ್ಯಶ್ರೀರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸದಮಲಹೃದಯಾ ಶ್ರೀಪತೇರ್ವಾಸಯೋಗ್ಯಾ
ಸಾಽವ್ಯಾಚ್ಛೇವಾದಿರಾಜಾಮೃತಮಯಜಲಧೇಯುಕ್ತರತ್ನಾಕರಾನ್ಶಃ

|| ೬ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಯೋಗೀಂದ್ರರಚಿತಂ ರಸವತ್ತರಮ್ |

ಗಂಭೀರಮರ್ಥತಃ ಕಾವ್ಯಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವೇಽಹಂ ಯಥಾಮತಿ

|| ೭ ||

೧. ವಿಧಾಯ (ಪಾ.)

೨. ಹಯಗ್ರೀವಪದಾಶ್ರಯಾನ್ (ಪಾ.)

೩. ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರರಮ್ಯಾ ಮೃದುಪದವಿಲಸಂತ್ಯರ್ಥಗಂಭೀರಭಾವಾ

ಸತ್ಯರ್ಥಾಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಬಂಧಾ ನವರಸಭರಿತಾ ಸತ್ಯಸಂಸ್ಥಾನಯುಕ್ತಾ |

ಕಾವ್ಯಶ್ರೀರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸದಮಲಹೃದಯಾ ಶ್ರೀಪತೇರ್ವಾಶ್ರಯಾನ್

ಸೋಽವ್ಯಾಚ್ಛೇವಾದಿರಾಜಾಮೃತಮಯಜಲಧೇಯುಕ್ತರತ್ನಾಕರೋ ನಃ ||

-ಇತಿ ಪಾಠಾಂತರಮ್

ವಾದಿರಾಚೋತ್ತಚಾತುರ್ಯಮುಪಕೃಂ ಜ್ಞಾತುಮಂಜಸಾ ।

ತಥಾಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯೇ ತಚ್ಚಿಕ್ಷಾಮನುಸೃತ್ಯೈವ ಲೇರತಃ

॥ ೮ ॥

ದ್ವಿತೀಯಸರ್ಗಃ

ಪಂದೇ ನಂದಾತ್ಮಜಂ ದೇವಪಂಥೈರ್ವಂದ್ಯಪದಾಂಬುಜಮ್ ॥

ಯದ್ವಾಲ್ಮೀಲೀಲಾಸ್ವರ್ಗಂಗಾ ಪುನಾತಿ ಭುವನತ್ರಯಮ್

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ತೃತೀಯಸರ್ಗಃ

ಪಂದೇ ಪ್ರಜವಧೂವೇಶನವನೀತಹರಂ ಹರಿಮ್ ।

ಕುಂದದ್ವಿಜೋಲ್ಲಸನ್ಮಂಜುಮಂದಹಾಸಮುಖಾಂಬುಜಮ್

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಚತುರ್ಥಸರ್ಗಃ

ಕರುಣಾವರುಣಾವಾಸಂ ತರುಣಾರುಣಸದ್ಭೂತಿಮ್ ।

ಕರುಣಾಕರ್ಷಣೋತ್ಸಾಹತನುಂ ನಾರಾಯಣಂ ನುಮಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಆದ್ಯಾದಿಸರ್ಗವ್ಯಾಖ್ಯಾಖ್ಯಿಸೋಪಾನ್ಯಗುರುದರ್ಶಿತೈಃ ।

ಚತುರ್ಥಸರ್ಗಹೇಮಾದ್ರಿಮಾರೋಢುಮಹಮುದ್ಯತಃ

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ಪಂಚಮಸರ್ಗಃ

ಪಂದ್ಯೇಂದಿರಾಸದಾವಾಸಂ ಶ್ರಯೇ ಕೃಷ್ಣಸರೋರುಹಮ್ ।

ಯಲ್ಲಿಲಾಮಕರಂದೇನ ಸಂತುಷ್ಟಃ ಸಜ್ಜನಾಲಯಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಷಷ್ಠಸರ್ಗಃ

ಖರ್ವೀಕೃತಸುಪರ್ವೇರಗರ್ವಸರ್ವಸ್ವಪಾವಕಃ ॥

ಉರ್ವೀತಾಪಹರಃ ಕೃಷ್ಣವಾರ್ವಾಹಃ ಸ್ಯಾನ್ಮುದೇ ಮಮ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಸಪ್ತಮಸರ್ಗಃ

ರಾಸಕ್ರೀಡಾರಮೋತ್ಕಂಠಮಾನಿನೀಮಾನಸಾಲಯಃ ॥

ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಸ್ತುತೈಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಂ ವಿಭುಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಹಯಗ್ರೀವಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿದೃಷ್ಟೇನ ಕೃತಿನಾ ಮಯಾ ॥

ಗುರೂಪದೇಶಾತಿರಯಾದ್ವಿಶೇಷೋಽಪ್ಯತ್ರ ಲಿಖ್ಯತೇ

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ಅಷ್ಟಮಸರ್ಗಃ

ದ್ವಾದಾರೈರ್ದೀನತಾಧಾರೈರುದಾರೈರ್ಮಧುರೈರಪಿ ॥

ಕೃಷ್ಣಂ ಗೋಪೀಭಿರಾಕೃಷ್ಣಂ ನೌಮಿ ನಾವಂ ಭವಾಂಬುಧೇಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ನವಮಸರ್ಗ:

ರಾಸಕ್ರೇಡಾವಿತ್ಯಷ್ಟಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯಾನಂದಮೂರ್ತಯೇ ।

ನಮಃ ಕಾರುಣ್ಯಧಿಷ್ಟಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ ಕೇರಿಜಿಷ್ಣವೇ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ತುರಂಗತುಂಡಕರುಣಾಮಂಡಿತಃ ಖಂಡಿತೇಷಣಃ ।

ಧರಾಸುರಾಗ್ರಣೀರ್ಧದ್ಯಾದ್ವಾದ್ವಿರಾಜಗುರುರ್ದೃಶಮ್

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ದಶಮಸರ್ಗ:

ಆಕ್ರಾಂತಗೋಪಿಕಾಚಕ್ರಮಕ್ರೂರಸ್ತುತವಿಕ್ರಮಮ್ ।

ವಕ್ರಾಲಕೋಲ್ಲಸದ್ವಕ್ತ್ರಂ ರಕ್ತನೀಲಚ್ಛಿಂ ನುಮಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಏಕಾದಶಸರ್ಗ:

ಖುಜ್ಜಿಂ ಚಕಾರ ಯಃ ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಕುಬ್ಜಾಪುಬ್ಜಾಲಯಾಪ್ರಿಯಃ ।

ಮಧುರಾಂ ಕಂಸವಿಧುರಾಂ ತಂ ವಂದೇ ಯದುನಂದನಮ್

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ದ್ವಾದಶಸರ್ಗ:

ಹತ್ವಾ ಪೂತನಿಕಾಂ ವಿಧೂಯ ಶಕಟಂ ಜಿತ್ವಾನ್ಮರ್ಷನೌ ದಾನವಾನ್

ಸಪ್ತಾರುಜ್ಯ ವಿನಾಶ್ಯ ಕಾಲಿಯವಿಷಂ ನಿಶ್ವೀಡ್ಯ ಶಿಷ್ಣೇತರಮ್ ।

ಭಿತ್ವಾ ಕೇರಿನಮುನ್ಮದಂ ವಿಷತರುಂ ಚೋದ್ವತ್ಯ ಗೋವರ್ಧನಂ

ಯಃ ಕಂಸಂ ಸಗಜೇಂದ್ರಮಲ್ಲಮವಧೀತ್ ತಸ್ಯೈ ನಮೋ ವಿಷ್ಣವೇ ॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಯೋ ವಿದ್ಯಾಧಿಪತಿರ್ವಿದ್ಯಾಮಗಾದ್ವಿಶ್ವಗುರುಗುರೋಃ ।

ಸಂಪೂರ್ಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನಂ ತಂ ಶೌರಿಂ ಸಮುಪಾಸ್ಮಹೇ

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ತ್ರಯೋದಶಸರ್ಗ:

ಯದ್ವೂತೋದ್ವವನಿರ್ಧೂತತಾಪಾ ಗೋಪ್ಯೋ ಮುದಂ ದಧುಃ ।

ತಸ್ಯೈ ನಮುಶ್ಚಿದಾನಂದಸಂಧವೇ ದೀನಬಂಧವೇ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಚತುರ್ದಶಸರ್ಗ:

ನಮೋಽಸ್ತು ವಾದಿರಾಜಾಯ ಗುರವೇ ದೀನಬಂಧವೇ ।

ಯೋ ಮಾಂ ವರಾಕಂ ಕೃಪಯಾ ಮೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತಮಮುಚುಚತ್

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಜರಾಸಂಧಮಹಾಸೇನಾವರುಣಾಲಯವಾಡವಃ ॥

ಮುರಾರಿಃ ಕರುಣಾರಾಶಿಃ ಪರಮಃ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮಮ

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ನಿರ್ಮಾಯ ದ್ವಾರಕಾಂ ಕಾಲಯವನಂ ಮುಚುಕುಂದತಃ ||

ಭೃಷೀಚಕಾರ ಯೋ ಭೈಷ್ಠೀಪ್ರಾಣನಾಥಃ ಸ ಮೇ ಗತಿಃ

|| ೩ || (ಆದಿ)

ಪಂಚದಶಸರ್ಗಃ

ಒಜಸ್ತೇಜೋ ಬಲಂ ಧೀರ್ದ್ಯುತಿರತಿಮಹಿಮಾ ಶ್ರೀರ್ಯಶೋ ರೂಪಮಾಜ್ಞಾ |

ವೀರ್ಯಂ ಚೇತ್ಯೇವಮಾದೀನ್ ಪರಮಗುಣಗಣಾನ್ ಯೇ ಸ್ಮರಂತೋ ಲಭಂತೇ ||

ಯದ್ವಕ್ತಾನಾಂ ಯಮಾಜ್ಞಾಽಪ್ಯಖಿಲಜನಮನಃಕ್ಷೋಭಿಣೀ ನೈತಿ ಪಾರ್ಶ್ವಂ

ಚೇತ್ಸ್ವಂ ತಸ್ಯ ಶಶ್ವತ್ಪರಣಕಮಲಯೋರ್ಭೃಂಗತಾಂ ಯಾಹಿ ವಿಷ್ಣೋಃ

|| (ಆದಿ)

ವಿವಾಹೀಕೃತವಿದ್ವೇಷನಿವಹೋ ರುಗ್ಮಿಣೀಶಿತುಃ |

ವಿವಾಹೋ ಮಮ ಹರ್ಷಾಯ ಭವತಾದ್ವಪತಾಪಹಃ

|| ೨ || (ಆದಿ)

ಪೋಡಶಸರ್ಗಃ

ಸ್ವಯಂವರಾಶಾ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾಃ ಸ್ವಯಂವರವಿಚಾರಧೀಃ |

ಶುದ್ಧಿಂ ವಿದಧ್ಯಾದಸ್ಮಾಕಂ ಬುದ್ಧೇರ್ಬುಧಮನೋರಮಾ

|| ೧ || (ಆದಿ)

ಸಪ್ತದಶಸರ್ಗಃ

ನಾರಾಯಣಂ ಮುನೀಂದ್ರೌಘಭಾರತೀಗೀತಸತ್ಪಥಮ್ |

ದ್ವಾರಕಾನಾಯಕಂ ವಂದೇ ತಾರಕಂ ಭವಸಾಗರಾತ್

|| ೧ || (ಆದಿ)

ಅಷ್ಟಾದಶಸರ್ಗಃ

ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣಸೌಂದರ್ಯತಿಗೃಭಾಸುಮರೀಚಯಃ |

ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಮನೋಜ್ಞಂ ತಮಸಾ ದಿಗ್ಧಮುದ್ವೋಧಯಂತು ನಃ

|| ೧ || (ಆದಿ)

ಏಕೋನವಿಂಶಸರ್ಗಃ

ಕಾಮಿನೀ ಕಮಲಾ ದೇವೀ ಸೂನುರ್ಮೀನಧ್ವಜಃ ಪುರಿಃ |

ದ್ವಾರಕಾ ಯಸ್ಯ ಮಾಂ ಪಾಯಾತ್ ಸೋಽಯಂ ಸೌಂದರ್ಯಸಾಗರಃ

|| ೧ || (ಆದಿ)

ನ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೈ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಂ ನಾಲಂಕಾರನಯೀ ತಥಾ |

ಕೇವಲಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಾ ಟ್ಪಿಕೇಯಂ ಲಿಖಿತಾ ಮಯಾ

|| ೧ || (ಅಂತ್ಯ)

ಪರಿಶಿಷ್ಟ- ೫

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಗಳು

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕಮ್ - ೧

ಪಾಲಯಾಚ್ಛಿತ ಪಾಲಯಾಜಿತ ಪಾಲಯ ಕಮಲಾಲಯ |

ಲೀಲಯಾ ದೃತಭೂಧರಾಂಬುರುಹೋದರ ಸ್ವಜನೋದರ ||

ಮಧ್ಯಮಾನಸಪದ್ಮಭಾನುಸಮಂ ಸ್ಮರಪ್ರತಿಮಂ ಸ್ಮರ

ಸ್ನಿಗ್ಧನಿರ್ಮಲಲೀತಕಾಂತಿಲಸನ್ಮುಖಂ ಕರುಣೋನ್ಮುಖಮ್ |

ಹೃದ್ಯಕಂಬುಸಮಾನಕಂಧರಮಕ್ಷಯಂ ದುರಿತಕ್ಷಯಂ

ಸಿದ್ಧಸಂಸ್ತುತರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೧ ||

ಅಂಗದಾದಿಸುಶೋಭಿಪಾಣಿಯುಗೇನ ಸಂಕ್ಷುಭಿತೈನನಂ

ತುಂಗಮಾಲ್ಯಮಣೀಂದ್ರಹಾರಸರೋರಸಂ ಖಲನೀರಸಮ್ |

ಮಂಗಲಪ್ರದಮಂಥದಾಮವಿರಾಜಿತಂ ಭಜತಾಜಿತಂ

ತಂ ಗೃಣೇ ವರರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೨ ||

ಪೀನರಮೃತನೂದರಂ ಭಜ ಹೇ ಮನಃ ಶುಭ ಹೇ ಮನಃ

ಸ್ವಾನುಭಾವನಿದರ್ಶನಾಯ ದಿಶಂತಮರ್ಥಿಸುಶಂತಮಮ್ |

ಆನತೋಽಸ್ಮಿ ನಿಜಾರ್ಜುನಪ್ರಿಯಸಾಧಕಂ ಖಲಬಾಧಕಂ

ಹೀನತೋಽಜ್ಞಿತರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೩ ||

ಹೈಮಕಿಂಕಿಣಿಮಾಲಿಕಾರಶನಾಂಜಿತಂ ತಮವಂಜಿತಂ

ಕಮ್ರಕಾಂಚನವಸ್ತ್ರಚಿತ್ರಕಟಿಂ ಭನಪ್ರಭಯಾ ಭನಮ್ |

ನಮ್ರನಾಗಕರೋಪಮೋರುಮನಾಮಯಂ ಶುಭಧೀಮಯಂ

ನೌಮ್ಯಹಂ ವರರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೪ ||

ವೃತ್ತಜಾನುಮನೋಜ್ಞಾಂಭಮಮೋಹದಂ ಪರಮೋಹದಂ

ರತ್ನಕಲ್ಪನಖಿಷ್ಟಾ ಹೃತಹೃತಮಸ್ತತಿಮುತಮಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಹಂ ರಚಿತಾರ್ಚನಂ ರಮಯಾ ಸ್ವಯಾಽಽಗತಯಾ ಸ್ವಯಂ

ಚಿತ್ತ ಚಿಂತಯ ರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೫ ||

ಚಾರುಪಾದಸರೋಜಯುಗ್ಮರುಚಾಽಮರೋಚ್ಚಯಚಾಮರೋ-

ದಾರಮೂರ್ಧಜಭಾನುಮಂಡಲರಂಜಕಂ ಕಲಿಭಂಜಕಮ್ |

ವೀರತೋಚಿತಭೂಷಣಂ ವರನೂಪುರಂ ಸ್ವತನೂಪುರಂ

ಧಾರಯಾತ್ಮನಿ ರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೬ ||

ಶುಷ್ಕವಾದಿಮನೋಽತಿಮೂರತರಾಗಮೋತ್ಸವದಾಗಮಂ
 ಸತ್ಯವೀಂದ್ರವತೋವಿಲಾಸಮಹೋದಯಂ ಮಹಿತೋದಯಮ್ |
 ಲಕ್ಷಯಾಮಿ ಯತೀಶ್ವರೈಃ ಕೃತಪೂಜನಂ ಗುಣಭಾಜನಂ
 ಧಿಕ್ಕೃತೋಪಮರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್ || ೭ ||
 ನಾರದಪ್ರಿಯಮಾವಿಶಾಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಂ ನಿಜರಕ್ಷಣಂ
 ತಾರಕೋಪಮಚಾರುದೀಪಚಯಾಂತರೇ ಗತಚಿಂತ ರೇ |
 ಧೀರ ಮಾನಸ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಸಮಾನಮಚ್ಯುತಮಾನಮ
 ದ್ವಾರಕೋಪಮರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್ || ೮ ||
 ರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಂ ದುರಿತಾಪ್ರಿಯಂ
 ತತ್ಪದಾರ್ಚಕವಾದಿರಾಜಯತೀರಿತಂ ಗುಣಪೂರಿತಮ್ |
 ಗೋಪ್ಯಮಪ್ಪಕಮೇತದುಚ್ಚಮುದೇ ಮಮಾಸ್ತಿದ್ಧ ನಿರ್ಮಮ-
 ಪ್ರಾಪ್ಯಶುದ್ಧಫಲಾಯ ತತ್ರ ಸುಕೋಮಲಂ ಹೃತಧೀಮಲಮ್ || ೯ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮ್ ||

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಃ

ಯದಿ ದಿಶಸಿ ನಯನಪಟುತಾಂ ತರ್ಹಿ ಭವಚ್ಛರಣಕಮಲಸೇವಾಯೈ |
 ಆಯಾಸ್ಯಾಮಿ ದಯಾಲೋ ಕೃಷ್ಣ ನ ಚೇತ್ ಪೂಜಯಾಮಿ ಕಥಮಂಧಃ || ೧ ||
 ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ ಪುಂಸೋ ಮರಣಾದತಿರಿಚ್ಛತೇ ಕಿಲಾಕೀರ್ತಿಃ |
 ಇತಿ ಗೀತಾಸು ಹಿ ಗೀತಂ ಭವತಾ ಭವತಾಪತಿಮಿರರವೇ || ೨ ||
 ನಾನಾಪರಾಧಶತಕಂ ಹೀನೇ ಯದ್ವಸ್ತಿ ಕೃಷ್ಣ ಮಯಿ ಮತ್ತೇ |
 ದೀನಾನಾಮುದ್ಧಾರ್ಥ ಕ್ಷಂತವ್ಯಂ ತತ್ ಕ್ಷಮಾವತಾ ಭವತಾ || ೩ ||
 ಕುಂತಲಸಂತತಿಲಸಿತಂ ಚೂಡಾತ್ರಯರೋಭಿಮೌಲಿಭಾಗಮಹಮ್ |
 ಶತಪತ್ರಪತ್ರನೇತ್ರಂ ಶಶಿವದನಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ದಿದೃಕ್ಷಾಮಿ || ೪ ||
 ಕುಂಡಲಮಂಡಿತಗಂಡಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ ಮನೋರಮೋರಸ್ಕಮ್ |
 ದಂಡಂ ದಾಮ ಚ ದಧತಂ ಪಾಂಡವಸಖಮುಚ್ಯಮರ್ಚಯಾಮಿ ಕಥಮ್ || ೫ ||
 ರಮ್ಯತಮೋದರಜಘನಂ ಕಮ್ಪೋರುಂ ವೃತ್ತಜಾನುಯುಗಜಂಘಮ್ |
 ರಕ್ತಾಬ್ಜಸದೃಶಪಾದಂ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತ್ವಾಮರ್ಚಯಾಮಿ ಸದಯ ಕದಾ || ೬ ||

ದೋಷಾದೊರಬುಭಗುಣರಾಶಿಂ ದಾಸೀಕೃತಾಖಲಾನಿಮಿಷಮ್ |
 ಭೂಷಣಭೂಷಿತಗಾತ್ರಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಚಿತ್ರಚರಿತಮೀಕ್ಷೇ ತ್ವಾಮ್ || ೭ ||
 ಮಧ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ತ್ವಾಂ ವಿಧ್ವಂಸಾರೇಷಕುಜನಕುಲಮ್ |
 ಮೂರ್ಛಾ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಯಾಚೇ ತದ್ವಿರಚಯ ಯದ್ವಿತಂ ಮಮಾದ್ಯ ಹರೇ || ೮ ||
 ಸ್ತುತಿಮಿತಿ ಪುಣ್ಯಕಥನ ತೇ ಪ್ರಥಿತಕೃತೇ ವಾದಿರಾಜಯತಿರಕೃತ |
 ಸತತಂ ಪಠತಾಂ ಹಿ ಸತಾಮತಿವಿರದಾಂ ಕೃಷ್ಣ ದೇಹಿ ವಿತತಮತಿಮ್ || ೯ ||
 || ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಃ ||

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತವಃ

ಹಿತಂ ನ ಜಾನಾಮ್ಯಹಿತಂ ನ ಜಾನೇ ನಾಕರ್ತುಮಿರೋ ನ ಚ ಕರ್ತುಮೀಶಃ |
 ಯಥಾ ನಟಾನ್ಯಾಟಕದಾರುಯಂತ್ರಂ ತಥಾ ಹರೇಃ ಪ್ರೇರಣಾಯೈವ ವರ್ತೇ || ೧ ||
 ಯದಭೂತ್ ತದ್ಧರೇರ್ಯಚ್ಚ ನಾಭೂತ್ ತಚ್ಚ ಹರೇಃ ಪರಾತ್ |
 ಜೀವೋ ವಿಪ್ರಿಗೃಹೀತೋಽಸ್ಮಾತ್ ಕಿಂ ಭವೇತ್ ಕಿಂ ಚ ನೋ ಭವೇತ್ || ೨ ||
 ಕರ್ಮಣೋ ಯದಿ ತತ್ ಕರ್ಮ ಸ್ವಾನಿಷ್ಠಂ ಕುರುತೇ ಕುತಃ |
 ಅನಾದ್ಯನಿಷ್ಠಕರ್ಮಾಣಿ ಕರೋತ್ಯನ್ಯವಶೋ ಧ್ರುವಮ್ || ೩ ||
 ನಿತ್ಯೋ ಜೀವೋ ಸ್ವತಂತ್ರಶ್ಚೇದನಿತ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಜನ್ಮನಿ |
 ಸ್ಥಿತೌ ಲಯೇ ಪರಾಪೇಕ್ಷಮನ್ಯಾಧೀನಂ ಕಥಂ ನ ತತ್ || ೪ ||
 ಯತ ಇತ್ಯೇಕವಚನಾದೇಕೋ ದಾಧಾರ ಚೇತ್ಯಲಮ್ |
 ಸ್ವಪ್ನಪ್ರತೇರ್ನ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರ್ಮದ್ವಾರಾ ನ ಚೇತನಾಃ || ೫ ||
 ಅನಂತಾಃ ಸರ್ವಜಗತಾಂ ಕರ್ತಾರೋ ಲಾಘವಾದಪಿ |
 ಲೋಕೇಽದೃಷದ್ವಾರಕರ್ತೃಮಾತ್ರಾತ್ ಕ್ವಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಜನೇಃ || ೬ ||
 ಕೃತಿಪೂರ್ವಕಕರ್ತೃವ ಕರ್ತಾಽನ್ಯಸ್ಮೂಪಚಾರತಃ |
 ಅನ್ಯಥಾ ಕನ್ಯಕಾಯಾಃ ಸ್ಯಾದ್ವರ್ತಾಽಪಿ ಪಿತೃವತ್ ಪಿತಾ || ೭ ||
 ಅತೋ ನಾಮುಖ್ಯಕರ್ತೃವ ಮಹಾಕಾರ್ಯಮಿದಂ ಭವೇತ್ |
 ಕಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸೋರ್ವಿನಾಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರಃ ಪುತ್ರೇಷ್ವಿಮಾತ್ರತಃ || ೮ ||
 ನ ಚೇದುಪಾದಾನಮಪಿ ತದ್ವತ್ ಸ್ಯಾದೌಪಚಾರಿಕಮ್ |
 ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರತಸ್ತಚ್ಚೇತ್ ಕರ್ತಾಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ತಥೈವ ಹಿ || ೯ ||
 ಅದೃಷ್ಟಮಪಿ ಬೀಜಾದ್ಯಂ ಕಲ್ಮಷಂ ಫಲಬಲಾದೃಥಾ |
 ತಥಾಽದೃಷ್ಟೋಽಪಿ ಕರ್ತಾಽಸ್ಯ ಕಲ್ಮಃ ಕೋಽಪ್ಯುರುಶಕ್ರಮಾನ್ || ೧೦ ||

- ನ ಚ ಕಾಲಾದಿಕಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರೇರಕಂ ಜಡವಸ್ತುನಃ |
 ಸ್ವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಯೋಗೇನ ಪ್ರೇರ್ಯತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃತೋಽನ್ಯತಃ || ೧೧ ||
- ನಾಪಿ ತತ್ಪ್ರೇರಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನೇಶೋ ನೇಂದ್ರೋಽಪರೇ ಕುತಃ |
 ಅಂಘ್ರ್ಯರ್ಚನೇನ ತತ್ತೀರ್ಥಜುಷ್ಣಾ ತದ್ವತ್ಪೂಜತಃ || ೧೨ ||
- ಕಿಂ ಚ ಸೃಜ್ಯಂ ವಶೇ ಸ್ವಪ್ನುರ್ಹಾರ್ಯಂ ಹರ್ತುರ್ವಶೇ ಪರಮ್ |
 ಪಾತುರ್ವಶೇ ಸ್ಥಿತಂ ಸರ್ವಮತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶೇಽಖಿಲಮ್ || ೧೩ ||
- ನ ಪಿತಾಽಧಿಪತಿಸ್ತ್ವಣಾಂ ನ ಹರ್ತಾ ಯಾಮಿಕೋಽಪಿ ವಾ |
 ಕಿಂತು ರಕ್ಷಕ ವಿವಾತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜಗತ್ಪತಿಃ || ೧೪ ||
- ದಶದಿಕ್ಪತಿಭಾವೇನ ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇಶಪೂರ್ವಕಾಃ |
 ಖಂಡಾಧಿಪತಯೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತದಭಾವಾಜ್ಜಗತ್ಪತಿಃ || ೧೫ ||
- ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯೇತಿ ವೇದೇ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶೇ ಹರಃ |
 ಸ್ವಪ್ನಂ ಶ್ರುತಸ್ತಥಾ ದೇವೇ ನ ಕ್ವಾಪೀಶವಶೇ ಹರಿಃ || ೧೬ ||
- ಶ್ರುತೋಽಖಂಡಪದಃ ಸೋಮೋ ನೇಶೋ ವೇದವಿದಾಂ ಮತೇ |
 ವಿಶ್ವಾಧಿಕತ್ವಗೀಃ ಸಾವಕಾಶೇಂದ್ರಾದಿಶ್ರುತಾವಿವ || ೧೭ ||
- ಸೋರೋಽದೀದಿತಿ ವೇದೇ ಹಿ ರೋದನಾದ್ವದ್ರತೋದಿತಾ |
 ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಮಿತಿ ತು ವಿಷ್ಣೋರಸಮತೋದಿತಾ || ೧೮ ||
- ಯಾ ಹ್ಯುಚ್ಯೇಷಣಭಾಗೋ ವೈ ರುದ್ರ ಇತ್ಯಾಹ ವೇದವಾಕ್ |
 ಜುಷೇಥಾಂ ಯಜ್ಞಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಸಾ ವಿಷ್ಣುಂ ವಕ್ಶ್ಯತಃ ಸ ರಾಟ್ || ೧೯ ||
- ಪ್ರಲಯೇ ವಟಿಪತ್ರೇಽಪ್ಪು ಶೇತೇ ನಾರಾಯಣಃ ಕಿಲ |
 ತದಾ ಕ್ವಾನ್ತೇ ಸುರಾಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಶೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಹಿ || ೨೦ ||
- ಕಿಂಚ ಗೀತೋಪನಿಷದಿ ಸರ್ವಂ ದ್ವಿಪುರುಷಾಖ್ಯಯಾ |
 ಸಂಗೃಹೀತಂ ಹರಿಶ್ವೇತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಈರಿತಃ || ೨೧ ||
- ರಾಮಃ ಪ್ರಭೂ ರಾಮಭೃತ್ಯಾ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ವಾನರಾಃ |
 ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರಭುಃ ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯಾ ದೇವಾ ಧರ್ಮಾತ್ಮಜಾದಯಃ || ೨೨ ||
- ಅರ್ಹತ್ರಮೋ ಹೃಗ್ರಪೂಜಾಮರ್ಹತ್ಯನ್ಯೋ ನ ಸಂಸದಿ |
 ಯಜ್ಞವೇಹ ತಥಾಽಮುತ್ರ ತದ್ವಿಷ್ಣುರಖಿಲಪ್ರಭುಃ || ೨೩ ||
- ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ |
 ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸನಾತನಃ || ೨೪ ||

ಯದ್ಭೂತಂ ಭೂತಮೇತಸ್ಮಾದ್ಭವಚ್ಛ ಭವತಿ ಪ್ರಭೋಃ |

ಭಾವ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಹ್ಯಸ್ಯ ಕೃಪಯಾ ನಾನ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿತ್

|| ೨೫ ||

ಅತಃ ಸರ್ವೇಷ್ವಲಾಭಾಯ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಪನ್ನಿವೃತ್ತಯೇ |

ತಮಚ್ಛೇದಮರ್ಚಯ ಸ್ತುತಂ ಸ್ತುಹಿ ನಮ್ಯಂ ನಮಾಚ್ಯುತಮ್

|| ೨೬ ||

ವಾದಿರಾಜಯತಿಪ್ರೋಕ್ಷಮೇವಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ತವಂ ನವಮ್ |

ಪಠನ್ ಸರ್ವೇಷ್ವಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಪನ್ನಿವೃತ್ತಿಮಾನ್

|| ೨೭ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತವಃ ||

೪. ಅಷ್ಟಮಹಿಮೀಯುಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಹೃದ್ಗುಹಾಶ್ರಿತ ಪಕ್ಷೀಂದ್ರವಲ್ಲುವಾಕೈಃ ಕೃತಸ್ತವ |

ತದ್ಗುಹಾತ್ಯಂಧರಾರೂಢ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ

|| ೧ ||

ಅತ್ಯುನ್ನತ್ಯಾಽವಿಲೈಃ ಸ್ತುತ್ಯ ಪುತ್ಯಂತಾತ್ಯಂತಕೀರ್ತಿತ |

ಸತ್ಯಯೋಹಿತ ಸತ್ಯಾತ್ಮನ್ ಸತ್ಯಭಾಮಾಪತೇ ನಮಃ

|| ೨ ||

ಜಾಂಬವತ್ಯಾಃ ಕಂಬುಕಂತಾಲಂಬಿದ್ವಂಭಕರಾಂಬುಜ |

ಶಂಭುತ್ಯಂಭಕಸಂಭಾವ್ಯ ಸಾಂಬತಾತ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ

|| ೩ ||

ನೀಲಾಯ ವಿಲಸದ್ಗುಣಾಜಾಲಾಯೋಜ್ವಲಮಾಲಿನೇ |

ನೀಲಾಲಕೋದ್ಯತ್ಪಾಲಾಯ ಕಾಲಿಂದೀಪತಯೇ ನಮಃ

|| ೪ ||

ಜೈತ್ರಚಿತ್ರಚರಿತ್ರಾಯ ಶಾತ್ರವಾನೀಕಮೃತ್ಯವೇ |

ಮಿತ್ರಪ್ರಕಾಶಾಯ ನಮೋ ಮಿತ್ರವಿಂದಾಪ್ರಿಯಾಯ ತೇ

|| ೫ ||

ಬಾಲನೇತ್ರೋತ್ಸವಾನಂತಲೀಲಾಲಾವಣ್ಯಮೂರ್ತಯೇ |

ನೀಲಾಕಾಂತಾಯ ತೇ ಭಕ್ತಪಾಲಾಯಾಸ್ತು ನಮೋ ನಮಃ

|| ೬ ||

ಭದ್ರಾಯ ಸ್ವಪ್ನನಾವಿದ್ಯಾನಿದ್ರಾವಿದ್ರಾವಣಾಯ ವೈ |

ರುದ್ರಾಣೀಭದ್ರಮೂಲಾಯ ಭದ್ರಾಕಾಂತಾಯ ತೇ ನಮಃ

|| ೭ ||

ರಕ್ಷಿತಾಖಿಲವಿರಾಜಯ ಶಿಕ್ಷಿತಾಖಿಲರಕ್ಷಣೇ |

ಲಕ್ಷಣಾಪತಯೇ ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತಶ್ಲಾಘಾಯ ತೇ ನಮಃ

|| ೮ ||

ಪೋಡರಸ್ತ್ರಿಸಹಸ್ರೇಶಂ ಪೋಡರಾತೀತಮಚ್ಯುತಮ್ |

ಈಡೇತ ವಾದಿರಾಜೋಕ್ತಪ್ರಾಥಮೋತ್ತರೇಣ ಸಂತತಮ್

|| ೯ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಅಷ್ಟಮಹಿಮೀಯುಕ್ತಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಮ್ ||

೫. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದಶಕಮ್

ಮಧ್ಯಾಧ್ಯತಂ ರಜತಪೀಠಪುರಾಧಿವಾಸಂ
ಹೃದ್ಯಂ ಮುದೇಽಸ್ತು ಮುರಮರ್ದನಪಾದಪದ್ಮಮ್ |
ಸದ್ಗೋಭಿಜಾತಸುಸರೋಜನವಾವಭಾಸ -
ಸ್ಪರ್ಧಿಪ್ರಭಾವಿಭವದೀಪಿತದಿಕ್ಪದೇಶಮ್

|| ೧ ||

ಉದ್ಯನ್ನಖೇಂದುರುದಯಂ ಹೃದಿ ನಸ್ತನೋತು
ಮಧ್ಯಾಗಮೋತ್ಪನ್ನಮಹಾಂಕುರಪೋಷಹೇತುಃ |
ಪದ್ಮೋಪರಿಸ್ಪುರಿತಮೌಕ್ತಿಕಚಾರುಭಾವ-
ಪ್ರದ್ವೇಷ್ಯಘೌಘತಿಮಿರಪ್ರಶಮಾಯ ವಿಜ್ಞೋಃ

|| ೨ ||

ಜಂಘಾಯುಗಂ ಜನಯತು ಶ್ರಿಯಮನ್ವಹಂ ಮೇ
ತುಂಗೇಂದಿರಾಕರಸರೋರುಹರಾಗಂ |
ಸಂಜಾತಪಲ್ಲವಿತಚಾರುಲತಾಪರೀತ-
ಸ್ತಂಭೋಪಮಾನಪರಮಂದಿರಮಚ್ಯುತಸ್ಯ

|| ೩ ||

ಊರುದ್ವಯಂ ಸತತಮುಚ್ಚಪದಂ ದದಾತು
ಶ್ರೀರೂಪ್ಯಪೀಠನಿಲಯಸ್ಯ ಹರೇರ್ಹರೇಡ್ಯಮ್ |
ವೃತ್ತಾವಲಂಬಿ ಕರಿಪೋತಮೃದುಪ್ರಪುಷ್ಪ-
ಹಸ್ತದ್ವಯಪ್ರತಿಮಮಪ್ರತಿಮಸ್ಯ ತಸ್ಯ

|| ೪ ||

ಪೀನಂ ಹರೇರುದರಮಾದರತಃ ಸ್ಮರಾಮಿ
ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ನವನೀತಜಗನ್ನಿಕೇತಮ್ |
ಆನಂದತೀರ್ಥನಯನಾಭಿಧಮೀನಮಾನ್ಯ-
ಶ್ರೀನಿಮ್ಮನಾಭಿಸರಸೀರುಚಿರಂ ಚಿರಂ ತತ್

|| ೫ ||

ವಕ್ಷಸ್ಥಲಂ ವಿಶದಹಾರವಿರಾಜಿ ವಿಜ್ಞೋ-
ರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಶಾಲಗೃಹಮಸ್ತು ಮಮಾಂತರಂಗೇ |
ನಕ್ಷತ್ರರಾಜಿಸುವಿರಾಜಿನಿಶೇಶಬಿಂಬ-
ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಂ ಬರೋಪಮಮಪಾರಗುಣಾಂಬುರಾಶೇಃ

|| ೬ ||

ರತ್ನಾಘಚಂಚುಫಣಪಂಚಕಘೋಗಿಘೋಗಂ
ಸ್ಪರ್ಶಧ್ವಜೇತುಮಿವ ದಂಡಸುಪಾಶಧಾರಿ |
ಸತ್ಯಂಕಣಾಂಗದಸುರೋಭಶುಭಾಂಗುಲೀಯಂ
ಹಸ್ತದ್ವಯಂ ಮಮ ತನೋತ್ಪಲಯಂ ಮುರಾರೇಃ

|| ೭ ||

ವಕ್ರಾಲಕಂ ವರನಸೋಜ್ಜಲಕುಂಡಲಾಭ್ಯಾಂ
ಯುಕ್ತಂ ತ್ರಿರೇಖಿಗಲಮುನ್ನತಮೌಲಿಬಂಧಮ್ |
ವಕ್ತ್ರಂ ವಿಭೋರ್ಮಧುಪಮೌಕ್ತಿಕಮತ್ಸರಂಖಿ-
ಶೈವಾಲತಾಲಿ ಕಮಲದ್ಯುತಿ ಮೇಽಕ್ಷಿ ಭೂಯಾತ್

|| ೮ ||

ಅಮ್ಲಾನಪದ್ಮದಲಮಾತ್ಮರುಚಾಽನುಕುರ್ವ-
ದಾಮ್ನಾಯಕೋವಿದಬುಧೇಷ್ವಕೃತಪ್ರಯಾಣಮ್ |
ರಮ್ಯಂ ವಿಲೋಚನಯುಗಂ ಶ್ರಿತಮೀಕ್ಷತಾನ್ಮಾಂ
ಸನ್ನದ್ವಪೂಜಿತಪದಾಬ್ಜಯುಗಸ್ಕ ತಸ್ಯ

|| ೯ ||

ಮುಗ್ಧಾನನೇನ ನಯನೇನ ಕರೇಣ ನಾಭಿ-
ಚ್ಚಿದ್ರೇಣ ಪಾದಯುಗಲೇನ ದೃತಾಬ್ಜಸಾಮ್ಯಮ್ |
ಪದ್ಮಾಲಯೋಜ್ವತಿ ಕದಾಽಪಿ ನ ದೇವಮೇನಂ
ಮಧ್ವಪ್ರಿಯಂ ತ್ವಿತಿ ಕಿಮತ್ರ ಗಿರಾಂ ವಿಚಾರೈಃ

|| ೧೦ ||

ಆಪಾದಮಾ ಚ ಮಕುಟಾನ್ಮುರವೈರಿಗಾತ್ರ-
ಸ್ತೋತ್ರಂ ತದೇತದನವದ್ಯಮವದ್ಯಚೈತ್ರಮ್ |
ಗೋಪಾಲವಾಜಿಮುಖಿಕಿಂಕರವಾದಿರಾಜ -
ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪಠನ್ ಭವತಿ ತತ್ಸದಯಾಭಿಲಕ್ಷ್ಮಮ್

|| ೧೧ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದಶಕಮ್ (ಆಪಾದಸ್ತೋತ್ರಮ್) ||

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮಾವತಾರಚರಿತರತ್ನಸಂಗ್ರಹಃ
(ಕವಿಕದಂಬಕಕಂಠಭೂಷಾ)

ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧೌ ಫಣಿಪತೇರ್ಮೃದುಭೋಗಶಯ್ಯಾ-
ಶಾಯೀ ರಮಾಕರಸರೋರುಹಲಾಲಿತಾಂಘ್ರಿಃ |
ಆನಂದಮೂರ್ತಿರಖಿಲಾಮರಮೌಲಿರಸ್ಮಾನ್
ನಾನಾವತಾರಜಿತದೈತ್ಯಜನಃ ಸ ಪಾಯಾತ್

|| ೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮೇಶಶಕ್ತಮುಖದೇವವರಾರ್ಥಿತೋ ಯಃ
ಶ್ರೀದೇವಕೀತನಯತಾಮಧಿಗಮ್ಯ ಗೋಷ್ಠೇ |
ಪ್ರಾಕ್ ಪೂತನಾಶಕಟವಾತವಿನಾಶಕಾರೀ
ಭೂತ್ವಾ ಬಭಂಜ ಶಿಶುರರ್ಜುನಪಾದಪೌ ದ್ವೌ

|| ೨ ||

ತತ್ಪೋತ್ತಿತೌ ಸ್ವರಣಾವನುಗೃಹ್ಯ ಗೋಪೀ-
 ಗೇಹೇಷು ದುಗ್ಧನವನೀತದಧೀನಿ ಭುಕ್ತ್ವಾ |
 ವೃಂದಾವನಂ ಪ್ರತಿಗತೋಽಥ ನಿಹತ್ಯ ವತ್ಸ-
 ದೈತ್ಯಂ ಬಕಂ ಚ ನಿಜಕಾಲಿಯಶಿಕ್ಷಕೋಽಭೂತ್ || ೩ ||
 ದತ್ತ್ವಾಭಯಂ ಚ ಪುನರತ್ರ ನಿಶಿ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ
 ಪೀತ್ವಾ ದವಾಗ್ನಿಮಥ ಗೋಕುಲಮುಗ್ರವೃಷ್ಟೇಃ |
 ಗೋವರ್ಧನೋಚ್ಚಗಿರಿಮೇಕಕರೇಣ ಬಿಭ್ರ-
 ದ್ವಾಲೋಽಭಿರಕ್ತ್ವ ವಿಮದೇಂದ್ರಕೃತಾರ್ಹಣೋಽಭೂತ್ || ೪ ||
 ರಾಸೋತ್ಸವೇ ವ್ರಜವಧೂಭಿರಥೋ ವಿಹೃತ್ಯ
 ಸ್ನಾನಂದಮೂರ್ತಿರವಧೀನ್ನಿಶಿ ಶಂಖಚೂಡಮ್ |
 ಪಶ್ಯಾದರಿಷ್ಠಮಥ ಕೇಶಿವಧಂ ವಿಧಾಯ
 ಸಾಕಂ ಬಲೇನ ಮಧುರಾಂ ನಗರೀಂ ಜಗಾಮ || ೫ ||
 ಕುಬ್ಜಾಸುದಾಮವರದೋ ರಜಕಂ ನಿಹತ್ಯ
 ಭಿತ್ತ್ವಾ ಧನುಃ ಸ ನಿಹತೇಭವರೋಽಥ ಮಲ್ಲಾನ್ |
 ಕಂಸಂ ಚ ಸಂಸದಿ ವಿಮೃದ್ಯ ಮುದಂ ಸ್ವಪ್ನೋ-
 ದ್ವತ್ವಾ ಜರಾಸುತಬಲಂ ಬಹುಶೋ ಜಘಾನ || ೬ ||
 ದ್ವಾರಾವತೀಂ ಪುರಮಥೋ ವಿರಚಯ್ಯ ತಸ್ಯಾಂ
 ಬಂಧೂನ್ ನಿಧಾಯ ಯವನಂ ಮುಚುಕುಂದದೃಷ್ಟಾ |
 ದಗ್ಧ್ವಾಥ ಭೀಷ್ಮಕಸುತಾದಿನಿಜಾಪ್ತಪತ್ನೀ-
 ಹಸ್ತಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಮುರಜಿನ್ನರಕಂ ಮಮರ್ದ || ೭ ||
 ಕನ್ಯಾಸಹಸ್ರವರತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ದೇವಾನ್
 ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ಕಲ್ಪತರುಮಾತ್ಮಪುರೇ ನಿಧಾಯ |
 ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯತನಯಾನ್ ಸುಬಹೂನ್ ಸ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ
 ಕೃಷ್ಣೋಽಥ ಪೌಂಡ್ರಕಮುಖಾಸುರಮರ್ದನೋಽಭೂತ್ || ೮ ||
 ಸಂಸಾಧ್ಯ ಧರ್ಮತನಯಸ್ಯ ಸ ರಾಜಸೂಯಂ
 ಹತ್ವಾಥ ತತ್ರ ಶಿಶುಪಾಲಮಥಾಗ್ನಿಪೂಜಾಮ್ |
 ಜಗ್ರಾಹ ತೀರ್ಣವನವಾಸಮಹಾಂಬುರಾರೇಃ
 ಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾರಥಿರಭೂತ್ ಕುರುಭೂಮಿಯುದ್ಧೇ || ೯ ||
 ದುರ್ಯೋಧನಂ ಸಹ ಬಲೇನ ವಿನಾಶ್ಯ ಪಾರ್ಥಾನ್
 ಕೃತ್ವಾ ಕ್ರಮೇಣ ಚತುರಂತಧರಾಧಿನಾಥಾನ್ |

ನಿಷ್ಕಂಟಕೈರ್ನಿಜಜನ್ಯೈಃ ಸಹಿತಃ ಸಪುತ್ರ-
ಪೌತ್ರಃ ಶರಾಸ ಜಗತೀಂ ಜಗದೇಕನಾಥಃ

|| ೧೦ ||

ಹತ್ವಾ ಪೂತನಿಕಾಂ ವಿಭಜ್ಯ ಶಕಟಂ ವಾತಂ ನಿಹತ್ಯಾರ್ಜುನೌ
ಭಿತ್ವಾ ವತ್ಸಬಕೌ ವಿನಾಶ್ಯ ಭಣಜಿತ್ ಪೀತಾನಲಃ ಪರ್ವತಮ್ |
ದೃತ್ವಾ ಗೋಪವಧೂಃ ಪ್ರತೋಷ್ಯ ಜನಕಾರ್ತಿಘ್ನೋ ವೃಷಂ ಕೇಶಿನಂ
ಜಿತ್ವರ್ಜ್ಜೀಂ ಪ್ರಣತಾಂ ವಿಧಾಯ ಧನುರುಚ್ಚಿದ್ರೇಭಮಲ್ಲಾಸಹನ್

|| ೧೧ ||

ಕಂಸಾರಿರ್ಜಿತಮಾಗಧೋ ಯವನಜಿತ್ ಸ್ವಿಯಾಪ್ತಪತ್ತೀಪತಿ-
ಹೃತ್ಪೋಗ್ರಂ ನರಕಂ ವಧೂತತಿವೃತೋ ಜಿತ್ವಾ ಮರಾನ್ ಸ್ವರೂನ್ |
ಲಬ್ಧ್ವಾ ಪೌಂಡ್ರಕಕಾಶಿರಾಜಶಿರುಪಾಲಭ್ಯಃ ಕುರೂಣಾಂ ಬಲಂ
ದಗ್ಧ್ವಾ ಸಾರಥಿರರ್ಜುನಸ್ಯ ಜಗತೀಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಶರಾಸ ಪ್ರಭುಃ

|| ೧೨ ||

ಕೃಷ್ಣಃ ಪೂತನಿಕಾರಿರಸ್ತಶಕಟೋ ವಾತಾಂತಕಃ ಪಾದಪ-
ಚ್ಛೇತ್ತಾ ವತ್ಸಬಕಾಹಜಿದ್ಧತಗಿರಿಗೋಪೀಷ್ಠಮೋಽರಿಷ್ಠಹೃತ್ |
ಕೇಶಿಘ್ನೋ ಹತಮಲ್ಲಕಂಸಯವನಃ ಕ್ಷ್ಮಾಜಂ ನಿಹತ್ಯಾ ಬಲಾ-
ಸಾಹಸ್ರೋಽರ್ಜುನಸಾರಥಿಃ ಕುರುಬಲಂ ಹತ್ವಾ ರರಕ್ಷ ಕ್ಷಿತಿಮ್

|| ೧೩ ||

ಕೌಸಲ್ಯಾಸುತ ತಾಟಕಾಮಥ ಮಖತ್ರಾತಮುರ್ನಿಸ್ತ್ರೀಹಿತ
ಚ್ಛಿನ್ನೇಷ್ವಾಸ್ತನ ಜಾನಕೀವೃತ ವನಾವಾಸಿನ್ ಖರಾದ್ಯಂತಕ |
ಮಾರೀಚಿಭ್ಯಾ ಹನೂಮದೀಶ ರವಿಜಾರ್ತಿಚ್ಛೇದ ಬದ್ಧಾಂಬುಧೇ
ಸೇನಾಭ್ರಾತೃಸಮೇತ ರಾವಣರಿಪೋ ಸೀತೇಷ್ವ ರಾಮಾವ ಮಾಮ್

|| ೧೪ ||

ಸಂಗೃಹ್ಯ ಪದ್ಯಮಯಸೂತ್ರವರೇಣ ಕೃಷ್ಣ ರಾಮಾವತಾರಚರಿತಾಭಿಧರತ್ಸರಾಶಿಮ್ |
ತದ್ವಕ್ಷಭೂಸುರಕೃತೇಽಕೃತ ವಾದಿರಾಜ ಭಿಕ್ಷುಃ ಪಠತ್ಕವಿಕದಂಬಕಕಂಠಭೂಷಾಮ್ | ೧೫

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತಿರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮಾವತಾರಚರಿತದ್ವಿಸಂಗ್ರಹಃ ||

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕಮ್ - ೨

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಗರುಡೇಂದ್ರನುತಂ ಶರಣ್ಯಂ
ಸರ್ವಾಶುಭಪ್ರರಮನಂ ಭುವನೈಕನಾಥಮ್ |
ಸದ್ರೂಪ್ಯಪೀತಪುರಮದ್ಯಗಮಿಂದಿರೇಶಂ
ಗೋಪರ್ಧನೋದ್ಧರಣದಕ್ಷಮಹಂ ನತೋಽಸ್ಮಿ
ವಜ್ರಾಂಕುರದ್ವಜಸರೋಜಯುತಾಂಘ್ರಿಮೂಲಂ
ಸಂದೀಪ್ಯಮಾನವಿಚಂದಿರಕಾಂತಿಕಾಂತಮ್ |

|| ೧೬ ||

- ಸಿಂಜನುನೂಪುರಪದಂ ವರವೃತ್ತಜಂಘಂ
ಪೂರ್ಣೇಂದುಭಾನುಸಮವರ್ತುಲಜಾನುಯುಗ್ಮಮ್ || ೨ ||
- ಸ್ತಂಭೇರಮೇಂದ್ರಸುಕರೋರುಮುದಾರಕಾಂಚೀ-
ಪೀತಾಂಬರೋದ್ಯತಕಟಂ ಶುಭನಿಮ್ನನಾಭಿಮ್ |
ಶಾತೋದರಾರ್ಪಿತವಲಿತ್ರಯಮಬ್ಜನಾಭಂ
ಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭರಮಾಲಯವಕ್ಷಸಂ ತಮ್ || ೩ ||
- ಶ್ರೀಕಂಬುಕಂಧರಸಮರ್ಪಿತವೈಜಯಂತೀ-
ಸದ್ಧಾರಕಂಜಶುಭಮಾಲಿಕಯೋಲ್ಲಸಂತಮ್ |
ಸದ್ವಂಡಪಾಶಕರಕುಂಡಲಶೋಭಿಗಂಡಂ
ಬಿಂಬಾಧರೋಷ್ಠಮರವಿಂದದಲಾಯತಾಕ್ಷಮ್ || ೪ ||
- ಕರ್ಣೋಜ್ಜಲನೃಕರಕುಂಡಲಶೋಭಿಗಂಡಂ
ಸದ್ರತ್ನಮೌಕ್ತಿಕಲಸಚ್ಚುಭನಾಸಿಕಾಡ್ಯಮ್ |
ಶಾರ್ಙ್ಗಾಯಿತಭ್ರುವಮಗಣ್ಯಗುಣಾಭಿರಾಮ-
ಮುದ್ಯದ್ವಿವಾಕರನಿಭಾಭವಿಶಾಲಫಾಲಮ್ || ೫ ||
- ಶ್ರೀಮತ್ಪಿರೀಟವರಮಂಡಿತರಮ್ಯಶೀರ್ಷ-
ಮಾಡ್ಯಂತಶೂನ್ಯಮಸಿತಂ ಸುಖತೀರ್ಥನಾಥಮ್ |
ಶ್ರೀನಂದನಂದನಮಮೇಯಮಗಾಧಜೋಧ-
ಮೀಷ್ಠಿಸ್ತೀತೇಂದುವದನಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಜಾಮಿ || ೬ ||
- ಕಿಂಸಂಸ್ಪದೀಮಿ ತವ ಮತ್ಸ್ವಸುಕೂರ್ಮಕೋಲ-
ಶ್ರೀಮನ್ಮಸಿಂಹವರವಾಮನಭಾರ್ಗವೇಶ |
ಶ್ರೀಜಾನಕೀರಮಣಯಾದವಕೃಷ್ಣಬುದ್ಧ-
ಕಲ್ಯಾಣಿರೂಪ ಕೃತಿಸೇವಿತಸತ್ಪ್ರಭಾವಮ್ || ೭ ||
- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವ ಕರುಣಾಕರ ಸೌಮ್ಯರೂಪ
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಮುನಿಹೃತ್ಯಮಲಾಧಿವಾಸ |
ಭಕ್ತೋತ್ಸವೇಪ್ಲಿತಸುತತ್ವರಹಸ್ಯದೀಪ
ಮಾಂ ಪಾಹಿ ತೇ ಚರಣಸೇವಕಭೃತ್ಯಭೃತ್ಯಮ್ || ೮ ||
- ವಾದಿವಂದ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿನಾ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಕಮಿದಂ ಕೃತಮ್ |
ಹರೇಃ ಕೃಪಾಪ್ರಯೀಽಪ್ಯಂ ಪಠತಃ ಪ್ರೀಯತೇ ಹರಿಃ || ೯ ||
- || ಶ್ರೀವಾದಿವಂದ್ಯತೀರ್ಥಕೃತಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಕಮ್ ||

೮. ಅವತಾರತ್ರಯಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಪಾಲಯಸ್ವ ನಿಪಾಲಯಸ್ವ ನಿಪಾಲಯಸ್ವ ರಮಾಪತೇ |

ವಾದಿರಾಜಮುನೀಂದ್ರವಂದಿತ ವಾಜಿವಕ್ತ್ರ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ

|| ಪ ||

ಮಧ್ವಹೃತ್ಕಮಲಸ್ಥಿತಂ ವರದಾಯಕಂ ಕರುಣಾಕರಂ

ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಮಕ್ಷಯಂ ದುರಿತಕ್ಷಯಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಮ್ |

ರಾವಣಾಂತಕಮವ್ಯಯಂ ವರಜಾನಕೀರಮಣಂ ವಿಭುಂ

ಅಂಜನಾಸುತಪಾಣಿಕಂಜನಿಷೇವಿತಂ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಮ್

|| ೧ ||

ದೇವಕೀತನಯಂ ನಿಜಾರ್ಜುನಸಾರಥಿಂ ಗರುಡಧ್ವಜಂ

ಪೂತನಾಶಕಟಾಸುರಾದಿಖಿಲಾಂತಕಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ |

ದುಷ್ಕಂಸನಿಮರ್ದನಂ ವರರುಗ್ಮಿಣೀಪತಿಮಚ್ಚುತಂ

ಭೀಮಸೇನಕರಾಂಬುಜೇನ ಸುಸೇವಿತಂ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಮ್

|| ೨ ||

ಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಿಸುಭಕ್ತಿದಂ ವರಬಾದರಾಯಣಮವ್ಯಯಂ

ಕೋಟಿಭಾಸ್ವರಭಾಸಮಾನಕಿರೀಟಕುಂಡಲಮಂಡಿತಮ್ |

ವಾಕ್ಸುದರ್ಶನತಃ ಕಲೀಃ ಶಿರಘಾತಕಂ ರಮಯಾ ಯುತಂ

ಮಧ್ವಸ್ತತ್ರಕಂಜಪೂಜಿತಮಕ್ಷಯಂ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಮ್

|| ೩ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಅವತಾರತ್ರಯಸ್ತೋತ್ರಮ್ ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ- ೬

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಶ್ರೀದುರ್ಗಾಸ್ತವಃ

ಸನ್ನದ್ವಸಿಂಹಸ್ಯಂಧಸ್ಥಾಂ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣಾಂ ಮನೋರಮಾಮ್ |

ಪೂರ್ಣೇಂದುವದನಾಂ ದುರ್ಗಾಂ ವರ್ಣಯಾಮಿ ಗುಣಾರ್ಣವಾಮ್

|| ೧ ||

ಕಿರೀಟಹಾರಗೈವೇಯನೂಪುರಾಂಗದಕಂಕಣೈಃ |

ರತ್ನಕಾಂಚ್ಯಾ ರತ್ನಚಿತ್ರಕುಚಕಂಚುಕತೇಜಸಾ

|| ೨ ||

ವಿರಾಜಮಾನಾ ರುಚಿರಾಂಬರಾ ಕಿಂಕಣೀಮಂಡಿತಾ |

ರತ್ನಮೇಖಲಯಾ ರತ್ನವಾಸೋಪರಿವಿಭೂಷಿತಾ

|| ೩ ||

- ವೀರಶಂಖಲಯಾ ಶೋಭಿಚಾರುಪಾದಸರೋರುಹಾ |
 ರತ್ನಚಿತ್ರಾಂಗುಲೀಮುದ್ರಾ ರತ್ನಕುಂಡಲಮಂಡಿತಾ || ೪ ||
- ವಿಚಿತ್ರಚೂಡಾಮಣಿನಾ ರತ್ನೋದ್ಭತ್ತಿಲಕೇನ ಚ |
 ಅನರ್ಘನಾಸಾಮಣಿನಾ ಶೋಭಿತಾಸ್ಯಸರೋರುಹಾ || ೫ ||
- ಭುಜಕೀರ್ತ್ಯಾ ಚಿತ್ರರತ್ನಕಂಠಸೂತ್ರೇಣ ಚಾಂಕಿತಾ |
 ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿಣೀ ಸುಬಿಂಬೋಷ್ಮೀ ಪದ್ಮಗರ್ಭಾದಿಭಿಃ ಸ್ತುತಾ || ೬ ||
- ಕಬರೀಭರವಿನ್ಯಸ್ತಪುಷ್ಪಪಟವಿಸ್ತರಾ |
 ಕರ್ಣನೀಲೋತ್ಪಲರುಚಾ ಲಸದ್ಭೂಮಂಡಲತ್ವಿಷಾ || ೭ ||
- ಕುಂತಲಾನಾಂ ಚ ಸತ್ಕಾಂತ್ಯಾ ಶೋಭಮಾನಾ ಶುಚಿಸ್ಥಿತಾ |
 ತನುಮಧ್ಯಾ ವಿಶಾಲೋರಷ್ಟಲಾ ಪೃಥುನಿತಂಬಿನೀ || ೮ ||
- ಚಾರುದೀರ್ಘಭುಜಾ ಕಂಬುಗ್ರೀವಾ ಬೃಧ್ನಾಯುತಪ್ರಭಾ |
 ಅಸಿಚರ್ಮಗದಾಬಾಣಧನುಃಶೂಲಾಂಕುರಾದಿನಾ || ೯ ||
- ವರಾಭಯಾಭ್ಯಾಂ ಚಕ್ರೇಣ ಶಂಖೇನ ಚ ಲಸದ್ಭುಜಾ |
 ದಂಷ್ಟ್ರಾಗ್ರಭೀಷಣಾಸ್ಮೋತ್ತಮಂಕಾರಾದಿ ತದಾನವಾ || ೧೦ ||
- ಭಯಂಕರೀ ಸುರಾರೀಣಾಂ ಸುರಾಣಾಮಭಯಂಕರೀ |
 ಮುಕುಂದಕಿಂಕರೀ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾನಾಂ ಮೌಕ್ತಶಂಕರೀ || ೧೧ ||
- ಸುರಸ್ತ್ರಕಿಂಕರೀಭಿಶ್ಚ ವೃತಾ ಕ್ಷೇಮಂಕರೀ ಚ ನಃ |
 ಆದೌ ಮುಖೋದ್ಗೀರ್ಣನಾನಾಮ್ನಾಯಾ ಸರ್ಗಕರೀ ಪುನಃ || ೧೨ ||
- ನಿಸರ್ಗಮುಕ್ತಾ ಭಕ್ತಾನಾಂ ತ್ರಿವರ್ಗಫಲದಾಯಿನೀ |
 ನಿಶುಂಭಶುಂಭಸಂಹರ್ತ್ರಿ ಮಹಿಷಾಸುರಮರ್ದಿನೀ || ೧೩ ||
- ತಾಮಸಾನಾಂ ತಮಃಪ್ರಾಪ್ತ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಪ್ರವರ್ತಿಕಾ |
 ತಮೋಭಿಮಾನಿನೀ ಪಾಯಾದ್ವರ್ಗಾ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದಾ || ೧೪ ||
- ಇಮಂ ದುರ್ಗಾಸ್ತವಂ ಪುಣ್ಯಂ ವಾದಿರಾಜಯತೀರಿತಮ್ |
 ಪಠನ್ ವಿಜಯತೇ ಶತ್ರುನ್ ಮೃತ್ಯುಂ ದುರ್ಗಾಣಿ ಚೋತ್ತರೇತ್ || ೧೫ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಃ ಶ್ರೀದುರ್ಗಾಸ್ತವಃ ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ - 2

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೇಶವಿಜಯ - ಶ್ಲೋಕಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ಅ	ಅಕ್ಷಿಪಂತ್ಯಾಂ ಸುಕೃತೇನ ಸಾಕಂ	೩/೩೬
ಅಗ್ನಿಗೋಗೋಕುಲಗೋಪನಾಶ..	೧/೬೦	೧೪/೩೪
ಅಗ್ನೇ ನಿಧಾಯ ಸ್ವಪಿಪಾಣಯುಗ್ಮ..	೧೦/೭	೩/೨೦
ಅಂಕಸ್ತೋದಮತೋಚ್ಚಕರಾ..	೧೮/೨೦	೪/೧೨
ಅಂಕೋಜ್ವಲೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನನಂ	೪/೨	೪/೬೪
ಅಂಗನಾಲಮಲಕಾವಲಿಭೃಂಗಂ	೧೭/೫೫	೬/೬
ಅಂಗಾಲಿಂಗನತತ್ಪದ್ಯ	೧೧/೪೩	೭/೪೪
ಅಂಗೀಕಾರಗಿರಾಂ ಶ್ರುತಾವಭಿ-	೧೭/೪೮	೮/೩೧
ಅಂಗೀಕೃತಃ ಕಮಲಯೋಚ್ಚಗತಿಃ	೧೮/೯	೧೦/೫೬
ಅಚೀಕ್ಷ ಪಮ್ನುಂಡಿತಮೂರ್ಧಜಂ	೧೫/೧೦	೩/೨೬
ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜನ್ಮಕಾಲೇ	೧/೪೪	೧೯/೨
ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜಾತಕರ್ಮ	೨/೨೭	೮/೩೯
ಅಜಾಂಡಕೋಟ್ಯಾಶ್ರಯರೋಮ-	೪/೭	೧೬/೫೬
ಅತಿರಕ್ತಮೃದುಸ್ನಿಗ್ಧಪಕ್ಷುಃ..	೧೦/೬೨	೬/೩
ಅತೀಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾಮಿತವಿಕ್ರಮಸ್ಯ	೭/೩೮	೧೮/೧೧
ಅಥ ಧರ್ಮಪಥಾದ್ಯಕ್ಷೋ	೧೨/೧೫	೧೩/೬೧
ಅಥ ಸ್ನಾತಕಸಾಧರ್ಮ್ಯಂ	೧೫/೫೩	೮/೪೪
ಅಥಾಪರೋ ದೈತ್ಯಕದಂಬಕಾಮು..	೩/೧	೯/೫೫
ಅಥಾಪರೋ ರಾಸಭವೇಷಧಾರೀ	೫/೨೧	೭/೧೩
ಅಥಾಂಬುಕಲ್ಲೋಲವಿಲೋಲ..	೧೬/೫	೮/೪೦
ಅಥಾಸೂದಾಮರವರ್ಗವರ್ಯೋ	೫/೨೩	೪/೩೧
ಅಪ್ಯತ್ಯ ಗರ್ಗಃ ಕಿಲ ರಾಮಕೃಷ್ಣೌ	೩/೧೯	೧/೯
ಅಥೋ ಚತುಃಷ್ಪದಿನೈಃ ಸ	೧೨/೩೦	೬/೪೯
ಅಥೋ ಜಯಂತ್ಯಾಮುದಘೋ..	೧/೩೧	೧೮/೧೫
ಅಥೋ ರಥಾಗ್ನೋಽವತಾರ	೧೧/೫೩	೧೬/೬
ಅಥೋ ವಿಪಕ್ಷಂ ಕುಶಲೇನ	೧೦/೧೬	೧೪/೧೮
ಅಥೋಷಃಸಮಯೇ ಶೌರೀ	೧೪/೨೦	೨/೩೯
ಅದ್ವಿಪ್ತಂ ಘನಮಿಂದ್ರನೀಲಧರಣೀ..	೬/೧೬	೧/೧೦
ಅದ್ವೈತಿಸ್ತಾರ್ಕಿಕಮಾನಿನೋ ವಾ	೨/೪೮	೧೧/೪೨
ಅಧರಪಾಣಿಪದೋರ್ವತಪಲ್ಲವೋ	೪/೪೭	೧೨/೬೭
ಅಧರಾಮೃತಂ ಪ್ರದಿಶ ತೇ ದಿಶತೇ	೭/೬೩	೯/೩೫
ಅಪ್ಸಿತಾಃ ಪೋತಮಮೂಂ	೧೭/೩೪	೩/೩೭

ಅಮಿತೋರುದಿಕ್ರಮ ತವಾಮತ..	೮/೩೪	ಅಹಿಮಕಾಂತಿಮತ: ಕಲಯಾ	೧೭/೨೧
ಅಮುಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಗುರೋ: ಸುತು	೧೨/೩೫	ಅಹೋ ನಿದಾಘೋತ್ಪಥಯಾದಿ..	೫/೧೫
ಅಮೂಮುಚನ್ ಶರವ್ಯಾತ..	೧೪/೨೪	ಅಹೋ ಯಶೋದೇ ತವ	೩/೫೪
ಅಂಬಾ ತಂ ಪರಿರಚ್ಯ ಪುಲಕರ..	೧೨/೧೭	ಅಹೋ ವಿಶಾಚಾ ಅಪಿ ದೇಹಿ-	೧/೫೩
ಅಂಬಾಯಾ: ವಿಶುರಂಚತಾಮವಿ	೧೨/೨೨	ಅಹೋ ವಿಧೇ ತದ್ವ್ಯಸಾತಿ..	೧೦/೩೮
ಅಂಘೋದಕೋಮಲವಿಶಾಲ..	೧೮/೫೫	ಅಂ	
ಅಂಘೋಹೃತ್ಯತಪದಂ	೬/೩೦	ಅಂಸದ್ವದಂತಪರಿಶೋಭಿತರಕ್ತ..	೧೧/೩೮
ಅಯಮಪಿ ಚ ವಿರುದ್ಧನಾಮ..	೧೦/೩೯	ಅಂಸಾಲಂಬಿತಪಾಣಿಪದ್ವಲಲನಾ..	೯/೨೦
ಅಯಂ ಮುಕುಂದ: ಸಖಿ	೧೬/೨೯	ಅ	
ಅಯಂ ಸಖಿ ಪ್ರಾಣಗಣಾನಾಥ:	೧೬/೧೨	ಅಕಂಠಮಂಘಸಿ ಗತಸ್ಯ ಹರೇ..	೯/೪೪
ಅಯಂ ಸುರಾಣಾಂ ಗುರುರೇಷ	೧೬/೨೬	ಅಕಂಠಮಾಪಾದತಲಾನ್ಮುರಾರೇ..	೧೬/೩೮
ಅಯಚ್ಚಿರಾಶ್ಚಾಽರಿಭಟ್ಟರಸಹ್ಯ:	೧೩/೫೪	ಅಕಂಠೋದಕವಾಸಿ ಪೃಥ್ವಿ..	೬/೩೨
ಅಯ ರಮಣ ಮುರಾರೇ	೭/೫೧	ಅಗ್ನೃತಂ ನಾಗಪತಿಂ ಸ ಕೃಷ್ಣ:	೪/೭೧
ಅಯ ಸಖಿ ಚರತೋಽಸ್ಯ ಸ್ವರ..	೧೩/೩೪	ಅಚಾರ್ಯ: ಸಕಲವಿದೇ ಪುರಾಣ-	೧೨/೨೪
ಅಯೋಗಭಿನ್ನಾ ನಯತೀಶಮಾನೀ	೮/೨೬	ಅಚ್ಛಾದಿತೋರ:ಸ್ಥುಲಮೂಲದೇಶಂ	೧೮/೩೩
ಅರಿಪ್ರಯುಕ್ತೈರ್ಯು ತೈ:	೧೩/೬೩	ಅತ್ಯಾಭಿಧ: ಸ್ವಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಿತೋ	೧೬/೩
ಅರಿಹರಣ್ಯ ಕಸಂಕ್ಷಯಕಾರಕಂ	೧೭/೧೮	ಅನಂದತೀರ್ಥಮತಮುಚ್ಚಿತ-	೨/೬೦
ಅರ್ಥಿಘೋಽರ್ಥಮನಾದಿಶ್ಯ	೧೨/೫೬	ಅನಂದಪೂರ್ಣತಾಂ ಕೃಷ್ಣ: ಸ್ವಾನ್ಯಾಂ	೬/೫೪
ಅಲಕಾಸಕ್ತವಿಲಸನ್ಮುಕುಟಾದ್ವಿತ..	೧೦/೬೭	ಅನಂದಾಂಬುಮಗ್ನಮೂರ್ತಿ..	೧೯/೨೫
ಅಲಂಕೃತಾಂ ನಿಜಪುರೀಂ	೧೫/೧೩	ಅಪಾದಪದ್ಧಂ ಪರಿಲಂಬಮಾನಾ	೧೮/೧೮
ಅಲಸವಿಲಸದಕ್ಷಿಸ್ತಂಭಿತಾನ್ಯಾಕ್ಷ-	೧೪/೬೫	ಅಪೋಽಬ್ಜವನ್ನಿತಿ ಸನಾತನ..	೨/೫೨
ಅಲಕ್ಷಯಂತೀ ಸ್ವರತಾತಮೇನಂ	೭/೫೫	ಅಪ್ಯಾಯಿತಾ: ಕಿಲ ಮುರಾಂತಕ..	೧೩/೫೨
ಅಲಿರಯಂ ನಹಿ ವೇತ್ತಿ ಮಧುದ್ವಿಷಂ	೮/೧೯	ಅಬದ್ಧ ಮುಕ್ತಗಣವಲ್ಲಭಕಂಠ-	೮/೫೩
ಅವ್ಯಪ್ತವಾನಾಂ ಯತನ್ಯೇನ ಮೋಕ್ಷ:	೨/೫೦	ಅರ್ಯ: ಸ್ವಭಾಯಾರ್ಯಂ ಯದಿ	೧೫/೩೫
ಅಶನಿಸಮಕತೋರದುಲ್ಲಾಸತೋ	೧೧/೪೪	ಅರ್ಯಾಯಾಹಿ ಗೃಹಂ ತಯಾ	೯/೪೫
ಅಶೋಕ ವಿಷೋಽಪರವೇದನಾಙ್ಗ:	೭/೨೪	ಅಲಾಪಮಾಲ್ಯಾ: ಪ್ರಿಯಮಪ್ಯ..	೧೩/೨೫
ಅಶ್ವತ್ಥದ್ರುಮ ನ: ಪ್ರಿಯ: ಕಿಲ	೭/೨	ಅಲಿಂಗಿತಪ್ರಿಯತಮಾಕುಚ..	೧೮/೩೦
ಅಸಂಖ್ಯಪಾಪಾಚಲಕೋಟಿ-	೧/೧೧	ಅಲೋಲಜ್ಯಮವರದಾಮವತೀಂ	೩/೮
ಅಸದ್ವನೇಷ್ವಾಚರಿತೋಗ್ರತಿಕ್ಷಾಂ	೪/೧೩	ಅಶಾಸಕ್ತವನಾರುಗೇನ ಜವಿನೋ..	೧೭/೫೦
ಅಸಹ್ಯ ನೃಕಂಚರನಾಶಕತ್ವಂ	೧೦/೪	ಅಶ್ವಿತ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪದಮರ್ಥಿಷು	೫/೩೧
ಅಸಹ್ಯ ವಹ್ಯವ್ಯಥಿತೋಽಪಿ	೧೬/೫೨	ಅಸನ್ ನೃಪಾ: ಕೇಚನ ಭೀಷ್ಮ-	೧೫/೨೯
ಅಸಾಧ್ಯಭಾಗ್ಯತದುಗೃಹೋರ್ಯೇ	೪/೧೧	ಅಸೀತ್ ಪರಸ್ಪರನೀಕ್ಷಣಕರ್ಮ..	೧೬/೩೬
ಅಸಿ ಮಧುಕರ ವಿದೋ	೧೩/೩೬	ಅಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ ಪುರಾ ಸ	೧/೨೬
ಅಸೇವ್ಯತಾಂ ದೋಷಿಸಮಿತ್ಸ-	೧೬/೫೭	ಇ	
ಅಸ್ಯಾಂ ನಹಿ ಯ: ಶೃಣೋತಿ	೭/೬	ಇತ: ಪರಂ ಶೌತಪಥಸ್ತುತೋ..	೧೨/೨೫
ಅಪಯೀದಪಯೀ ಕೃಷ್ಣದನಂಸೀದ..	೧೫/೫	ಇತಿ ಪತ್ರಗತಾಲಾಪಂ	೧೪/೫೩

ಇತಿ ಬ್ರುವಂತಮಕ್ರೂರಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ	೧೦/೮೩	ಉತ್ತುಂಗೋರ್ಮಿಗರಾನುಪ್ಪತ್ತ..	೧೭/೫೧
ಇತಿ ವಿರಹವರ್ಣಿತಾ ವೇಪ-	೧೦/೪೩	ಉತ್ತಾಪಚಿಂತಿತಾ ಗೋಪಾಃ ಕೃಷ್ಣ..	೪/೬೦
ಇತಿ ವಿವಿಧಚರಿತಂ ಶ್ರೀಪತೇ..	೧೧/೧೫	ಉತ್ತಾಪಸಂಗತಾ ನೀತಿಃ ಸೂತೇ	೧೨/೪೪
ಇತಿ ಸ್ಮ ಸಂಕೀರ್ತ ಸುರಾರಾಜಂ	೩/೫೯	ಉತ್ತಿ ಪ್ರಪುಷ್ಕಮುದಿತಾಲ್ಪರವಾಘ..	೧೩/೫
ಇತೀರಯಿತ್ವಾ ಬ್ಜಜನೇಃ ಸುತೇ	೧೦/೨೨	ಉತ್ತಿ ಪ್ರ ತಂ ತಾಲಮಹೀರುಹಾಗ್ನೇ	೫/೨೫
ಇತೀರಿತೇ ಶೌವಧೋದ್ಯತಂ ತಂ	೧೦/೧೯	ಉದಕ್ಷಿಪತ್ ತಂ ಪರಿರಾತ್-	೪/೨೯
ಇತೀವ ತತ್ತ್ವ ಗವಿರಂಕ-	೧೨/೩೬	ಉದ್ಗಚ್ಛತ್ಯಬಿರೀಪ್ರಸೂನನಿಕರಾಂ	೪/೧
ಇತ್ತಂ ಗಿರಾ ಕಾಂಪಿತಮರ್ಚ-	೭/೬೪	ಉದ್ಗಚ್ಛದೂಷ್ಯಾವಲಿಧೂಮಲಿಂಗ..	೬/೧೫
ಇತ್ತಂ ಗೃಣತಃ ಕಿಲ ವೃಂದಶ್ವಂ	೧೪/೬೨	ಉದ್ವಿಪ್ರಹಾರಾಂತರರತ್ನಕಾಂತ್ಯಾ	೧೮/೨೪
ಇತ್ತಂ ಚಾಂಬವತೀಮುವಾಹ ಸ	೧೯/೧೨	ಉದ್ವರ್ಧಕಶತೋದ್ವಿಕ್ತಹೃದ್ಯ..	೧೦/೫೫
ಇತ್ತಂ ತ್ವಮತ್ರ ಶಿರುಭಾವಮುಪೇತ್ಯ	೨/೨೧	ಉದ್ವದ್ವಿದ್ಯುತಿ ವಕ್ರಶ್ವಧನುಷಿ	೫/೩೩
ಇತ್ತಂ ನಿಗದ್ಯ ನಿಗಮಾಕಲಿತಂ	೯/೪೮	ಉದ್ವನ್ಮನೋಜ್ವಮುಖನಿರ್ಮಲ..	೧೮/೩೪
ಇತ್ತಂ ಪ್ರದರ್ಶ ಬಲಕಾಶಲ..	೧೧/೩೬	ಉದ್ವನ್ವೀಚಿರತಘಾತಿತಸರ್ವ-	೧೪/೫೬
ಇತ್ತಂ ವಿಮರ್ಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್	೪/೬೨	ಉನ್ನೀಲಿತೇ ವಿಮಲಮೋಢ..	೧೮/೪
ಇತ್ತಂ ಸರಸಲಾಘೈಃ ಸಂಸ್ತುಪಂತಃ	೧೭/೨೫	ಉನ್ನೀಯ ಕಾಲಿಯಪಣೀಂದ್ರ..	೪/೬೪
ಇತ್ತಂ ಸ ರಾತ್ರಿ ವಿವಿಧಾನ್	೧೦/೧	ಉನ್ನಾಲ್ಪಾಬ್ಜವರಾತಮತ್ಸಮಹಿರಾ-	೧೬/೧೦
ಇತ್ತಂ ಸಾಧ್ಯಸಂದಿಗ್ಧಬುದ್ಧಿನಿ-	೧೧/೨೮	ಉಪವನಮುಪವೇದಪ್ರಾಯ..	೧೩/೪೨
ಇತ್ಯಾದ್ಯಮಾತ್ಮವಗೋಕ್ತನೀತ್ಯಾ	೧೨/೬೯	ಉರೋಜಯುಗ್ಮಾಂಕಿತಕುಂಕುಮಾ-	೮/೬೦
ಇದಂ ಹಿ ದೇವಸ್ಯ ಸಮರ್ಪ-	೩/೪೭	ಉಲೂಖಲೇ ತಂ ಯದಿ	೩/೫೨
ಇಂದುಃ ಸ್ವರಮೃತರಣೈರ್ವಿಪಿನಂ	೬/೪೪	ಉಷಾಭಿಧಾಯಾಂ ಸ ಚ ವಜ್ರ-	೧೯/೩೨
ಇಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕಿಲ ನಃ ಸಪ್ತಾಃ	೭/೧೮	ಊ	
ಇಮಾಮುತ್ರಿತ್ಯ ಪುರಿಂ ಪರತ್ರ	೧೭/೩೫	ಊರೂ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ಮರು..	೧೮/೧೪
ಇಮೇ ಸುರಾಃ ಶ್ರೀಪತಿಸಿಂಹೇವಾ-	೧೬/೨೭	ಋ	
ಇಹ ಸ್ಪರ್ಶಯಾನ್ ನಿಹತಾನ್	೪/೧೮	ಋಷಿಪ್ರಮೇವಂ ರಚಿತಾಪರಾಧಂ	೧೦/೨೦
ಇಹಾಖಿಲೈಶ್ವರ್ಯಸುಭೋಗ-	೧೭/೨೬	ಋ	
ಇಹಾಗತಾ ಪಂತ ಸುರಾನುದಾರಾ..	೮/೧೩	ಏ	
ಇಹಾವತೀರ್ಯಾಥ ಹನೂಮ..	೧೬/೧೬	ಏತತ್ತಿತ್ಯತಪ್ರಥಯಾ ಫಯಂ ಸ್ಯಾತ್	೧/೪೬
ಈ		ಏತೇನೈವ ಪುರಾಂತ್ಯತ್ಯನ್ಯಾಹಮ..	೧/೪೯
ಈಶಾಪರೋಕ್ಷಸಮಕಾಲಮಶೇಷ..	೧೪/೮	ಏಕಂ ಸಿಸಾಧಯುಷಿತಂ ಯದಿ	೧೪/೩೬
ಉ		ಐ	
ಉಕ್ತಾಃ ಕಿಮರ್ಥಾ ನರದೃಷ್ಟಿ-	೧೯/೧೯	ಐದಾರ್ಯಧೈರ್ಯಶೌರ್ಯಾಣಿ	೧೧/೧೭
ಉಗ್ರಸೇನಂ ಯದುಪತಿಯ ಚಕ್ರೇ	೧೨/೬	ಕ	
ಉಗ್ರಸೇನೋ ವಿಜಯತೇ ಸ್ವರ್ಗಿ..	೧೨/೩೯	ಕರೋರಗಿರಮುಪ್ಪದ್ಯ ವೃಣೋ..	೧೨/೬೨
ಉಗ್ರೋಽಯಂ ಸಖಿ ಚಂಚ-	೧೬/೩೯	ಕಂಠಾಶ್ಲೇಷಕರಾಗ್ರಪಾತಮಧುರ..	೮/೪೮
ಉಚಿತ್ಯವ ನಾಥ ಸುದಯಾಸು	೮/೧೪	ಕಂದರ್ಪಕೋಟಿಲಾವಣ್ಯ..	೧೦/೬೮
ಉತ್ತುಂಗನೀಲಚಮರೀಮೃಗ..	೧೯/೧೧	ಕಂದರ್ಪಮಂತ್ರಿಣಿ ಸಮೀಯುಷಿ	೭/೨೨
ಉತ್ತುಂಗವಸ್ತಚರಣಾಯತೈಲ..	೨/೪೦		

ಕಂದರ್ಪ ಸರ್ಪತಲ್ಪಸ್ತ ನಂದನಾ..	೭/೬೦	ಕಾಂತೋಪಮಾನೇನ ದಿವಾಽಽಽ	೭/೫೬
ಕನ್ಯಾಮಿಮಾಂ ಕನಕದಾಮು..	೧೫/೩೨	ಕಾಮಸ್ತೇಽಂಘ್ರಿಯುಗಾರ್ಚನೇ..	೧೦/೭೮
ಕನ್ಯಾವರೌ ಚಕ್ರತುರರ್ಥಕಾಮಾ..	೧೫/೫೨	ಕಾಮಿನೀತಿ ಜಿತಾಪದ್ಯಾಂ ನಿನಾಯ	೭/೫೩
ಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಭವತೋಽ-	೮/೨೯	ಕಾರ್ಯಂ ಗೃಹಿಣ್ಯಾ ಗೃಹಕೃತ್..	೧೫/೩೮
ಕರಜಪ್ರಸಕ್ತು ರುರುಚಾ ರುರುಚಾ..	೮/೨೨	ಕಾರ್ಯಂ ಕಾಯೇ ಮನೋಜ್ಞೇ	೧೯/೬
ಕರಣಪಾಲನಹೀಲ ನತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ	೧೭/೧೨	ಕಾಲಿಂದಿ ತಂ ಕಥಯ ಕಂಜದಲಾ..	೭/೩೪
ಕರದೃತದೃತಿತೋಯೈಃ ಸ್ವಾಪಯಿತ್ವಾ	೯/೩೮	ಕಾಲಿಂದಿ ತ್ವಮಘಾನ್ವಿತಾನಪಿ ಸತಃ	೭/೩೫
ಕರರುಹಪದಭಾಸ್ವದ್ಗಾತ್ರವಿಶ್ಲೇಷ..	೭/೪೯	ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಧನಂ ನೂನ..	೧೨/೫೪
ಕರಸ್ತುಭಾಸ್ವನ್ನವನೇತಮನ್ಯಾ	೩/೩೫	ಕಾವ್ಯೋಚಿತಶ್ಲೋಕಮಪೇಕ್ಷ-	೧೭/೪೦
ಕರಂ ಜಿಘ್ರುರ್ವೈದಭ್ಯಾಃ	೧೫/೧೪	ಕಿಮಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ತವಾಭಿರೀಶ	೮/೫೯
ಕರೋಽಂತಿಕಾರ್ಯೋ ದಮಂಥ..	೮/೧೧	ಕಿಮು ದುರಿತಮಕಾರಿ ಯೇನ	೧೦/೩೭
ಕರೇಣೋದ್ವೃತ್ತ ಪ್ರಾಗ್ವೃತ್ತಮತ	೧೧/೧೩	ಕಿಂ ಘ್ರಾಂತೋಽಪಿ ವಿರುದ್ಧ..	೧೧/೨೧
ಕರೇ ನಿಧಾಯಾದ್ವುಕ್ತಪಾಲಮೇನ..	೧/೫೯	ಕಿಂ ರುಗ್ಮಿಣಾ ಭೀಷ್ಮಕೇಣ	೧೪/೪೮
ಕರೈರ್ಗಿರೀಂದ್ರಾನ್ ಪರಿತೋ	೬/೨೫	ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಸ್ಯಾತಿವಿಷೋಲ್ಪ-	೫/೧೧
ಕರ್ಪೂರಕುಂಕುಮಲಸನ್ನಗನಾಭಿ..	೧೩/೨೬	ಕಿಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಬಹುನೋದಿತೇನ	೧೦/೩೦
ಕರ್ಪನ್ನಂಘ್ರಿಯುಗಂ ಮುನೀಂದ್ರ..	೩/೨೭	ಕೀಲೇಂದುಕೋಕಿಲಮಧುವ್ರತ..	೧೩/೨೭
ಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ಕರಿವರಃ ಕವಿವರ್ಣ..	೧೬/೨೫	ಕುಂತ್ಯೈಃ ಕುಹಾರೈಃ ಕುದ್ಧಾಲ್ಪೈರ್ಬ..	೧೩/೪೧
ಕಲಾದಿವಾಪುರ್ ಕಮನೀಯ..	೧೬/೨	ಕುರ್ವಂತಿ ಕಾಮವರಗಾ ಮಯಿ	೧೪/೪೦
ಕಲಿಯಂತಮಪಃ ಪುರುಷೋ-	೪/೫೯	ಕುಶಕೃತ್ಸಲಪಿವದ್ವಪುರೀಶ್ವರಂ	೧೭/೨
ಕವಾಟಮುದ್ರಾಟ್ಯ ಗೃಹಾಣಿ ವರ್ತ್	೧/೫೮	ಕುಶಸ್ತಲೀ ಸಾ ಕುಶಲೈಕಗಮ್ಯಾ	೧೯/೩೫
ಕಸ್ತುಂ ಕಶ್ಚನ ನಿರ್ಜರೋಽಹಮಿಹ	೯/೬೩	ಕುಸುಮಚುಂಬನಕೃನ್ನಧುರಧ್ವನಿಃ	೪/೪೦
ಕಸ್ತುಂ ಸೋಽಹಮರೇ ತದಂತ..	೧೧/೧೮	ಕುಹಕಸ್ಯ ಕುಬುದ್ಧಿಂ ತಾಮ..	೧೪/೧೯
ಕಸ್ಮಾದಂಗ ನಯಸ್ಯುಲೂಖಿಲ-	೩/೫೦	ಕೃತಾಗಸಂ ತಂ ಕಿಲ ನೈವ ಮಾತಾ	೪/೮
ಕಸ್ಮಾನ್ಮಥ ವಿಹಾಯ ನಸ್ತವ್ಯಗಮಃ	೯/೨೮	ಕೃಪಾಂ ಹರೇರಾತ್ಮನಿ ವರ್ಣಾ..	೧೩/೧೫
ಕಸ್ಮಾನ್ಮುಷ್ಯಥ ಮಾನವಾ ಮುರ-	೧೯/೧೩	ಕೃಷ್ಣ ತ್ವನ್ನಾಮ ಜಿಹ್ವಾ ನ ಕಥಯತಿ	೪/೩೨
ಕಂಸಃ ಸಂಪ್ರತಿ ಕಾರ್ಮುಕೋತ್ಸವ..	೧೦/೩೧	ಕೃಷ್ಣಃ ಕಾವ್ಯಕೃತೇ ಸ್ವಹಸ್ತಕಮಲ..	೧೯/೩೯
ಕಂಸೇ ಬಲೈಃ ಸಹ ಮೃತೇ ಸತಿ	೧೩/೩೮	ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಧರ್ಮನಮದರ್ಶನಮೇನ..	೧೦/೩
ಕಂಸೋಽಂತವರ್ತಗರ್ವಪರ್ವ..	೧೧/೬೨	ಕೃಷ್ಣದ್ವತಃ ಸುರವಿಸ್ಮಯಕಾರೀ	೬/೬
ಕಾಚಿಚ್ಛುಚುಂಬೇ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಸ್ಯ	೮/೫೫	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರತವಾಸವನೀಲಃ	೯/೭
ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದಮುಖಿಸಾರಸೌರ..	೮/೩೯	ಕೃಷ್ಣಶ್ಚೈಷ್ಯ ಸಮರ್ಥನೇಽತಿಚಿತು..	೧೩/೪೮
ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದೇನ ಸಹೈವ ಶಯ್ಯಾಂ	೧೩/೧೮	ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾನವೀರ್ಯ-	೧೦/೧೦
ಕಾಚಿಚ್ಚ ದಷ್ಯಮುದುಲೋಷ್ಯಪುಟೇ	೮/೪೧	ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೋದಯವರ್ಣನೈಃ	೧೯/೩೭
ಕಾಂದಬಿನ್ನೈ ವಿತರತಿ ಪಯೋ..	೫/೩೪	ಕೃಷ್ಣಂ ಪತಿಂ ತಾಃ ಕಿಲ ಕಾಮ..	೫/೪೪
ಕಾಂತಂ ಹರಿಂ ತತ್ಪ್ರವಂ ಕುಮಾ-	೧೩/೨೦	ಕೃಷ್ಣಂ ಮನ್ನಗರಾದ್ಭಿಷ್ಕುರುತ	೧೧/೫೦
ಕಾಂತಃ ಸ ವಿವ ಯಃ ಸ್ವೈರ್ಯ..	೬/೬೦	ಕೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕಾಂತಮಧುನೈವ ವಶಂ	೨/೧೪
ಕಾಂತಾನನದ್ಭುತಿವಿವ್ರತಕಟಾಕ್ಷ..	೯/೫೦	ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಂಕೃ ಪತಿತಂ ಭುವಿ	೧೧/೩೫

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗೃಹ್ಯ ಲಠಾರ್ಜು-	೧೩/೫೩
ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಭೃಂಗಂ ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ..	೧೩/೨೮
ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂ ಬುಜಲ್ಮಲಕ್ಷ್ಯ..	೯/೬೧
ಕೃಷ್ಣಾಯಾಮಪಿ ತೈರ್ನತೈಃ	೧೯/೧೪
ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಾತರೈಃ ಕರಸಮೈರೋ..	೪/೫೮
ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಭಂಗರಂಕಿಪ್ಯದಯಾಃ	೮/೫೪
ಕೃಷ್ಣಾಸ್ಥೇಂದುಸಮೀಪಲಗ್ನ..	೧೪/೬೯
ಕೃಷ್ಣಾಂಸವಿನ್ಯಸಕರಾಬ್ಜಮಾಲಾ	೮/೫೨
ಕೃಷ್ಣೇನ ನೇಯಾ ಜನನೇ	೧೪/೬೬
ಕೃಷ್ಣೇ ಬಲಾದ್ವೃತಿ ಸಾ	೧೫/೧೬
ಕೃಷ್ಣೇ ಸ್ಥಾಂ ದಯಿತಾಂ ನಯ-	೧೫/೭
ಕೃಷ್ಣೋಽಥೋ ಬಹಿರಾಜಗಾಮು	೧೧/೬೧
ಕೃಷ್ಣೋದಾರವಿಹಾರಖಂಡಿತ..	೧೨/೧೨
ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ವಕ್ಷಸಿ ಮುಖೇ	೧೪/೧೫
ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ದೃಢಭಕ್ತಮಿದ	೬/೨೩
ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಸ್ವಚಮೂಂ	೧೩/೪೪
ಕೇರಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕರಚ್ಛಿಃ ಕುಚ..	೧೫/೪೧
ಕೇರಾತ್ಮನಾ ಸನ್ನಿಹಿತಃ ಸ ತಸ್ಮಿನ್	೧/೨೭
ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾ ದಿಭಿರೂನ..	೧೯/೧೬
ಕೋಪಾಟೋಪವರೇನ ರಕ್ತ..	೧೧/೬೦
ಕೌಮೋದಕೇ ವಾದನಿವಿಪ್ರ-	೧೩/೪೬
ಹೃದೋಽಪಿ ಸರ್ವಭುವನಾಯ	೧೫/೪೦
ಕ್ಷೀಬಃ ಕಿಂ ಕುರುಷೇ ತ್ವಮಜ್ಞ	೧೧/೨೨
ಕ್ಷಚಿತ್ಕರೇಣೈವ ಸ ದುಗೃಭಾಜನಂ	೩/೫೧
ಕ್ಷಚಿದ್ವಿರಕ್ಷೋವರತಾ ಸುರಾಣಾಂ	೧೬/೧೪

ಖಿ

ಖಿಗಾನ್ ಸ ವೃಪೈರ್ದುರ್ಮಮಕೋಟಿ..

೬/೮

ಗ

ಗಗನಚರ ಕಿಮಸ್ತನ್ನಿಧೌ ತೇಽಸ್ತಿ	೧೩/೩೨
ಗಂಗಾದೀರ್ಥನಿಕರಾಃ ಕಿಲ	೧೫/೫೭
ಗಚ್ಛಂತಮಾಸ್ತಾಪಯತೀವ ಕೃಷ್ಣಂ	೧೫/೧೫
ಗಚ್ಛಂತು ಪತ್ಯುರ್ಗತಿಮಾಸು ನೈತಾ	೭/೧೨
ಗಚ್ಛನ್ ವಿಲೋಕ್ಯ ಗಜರಮ್ಯಗತಿ..	೧೧/೩೦
ಗಚ್ಛಿ ರಥಾಘ್ನಿರ್ಗಗನಂ ಸ್ವರದ್ವಿ..	೧೩/೪೦
ಗಂಡಂ ವರಾಂಗುಲಿದಲ್ಬಲಘಂ	೩/೧೦
ಗತೇ ದಿಶಾಂ ಭರ್ತೌ ದೇಶಮನ್ಯಂ	೬/೩೯

ಗಂತುಂ ಕುತ್ರ ಸಮುದ್ಯತೋಽಪಿ	೯/೫೩
ಗಂಧರ್ವಗೀತವೃತಮಭ್ಯಮ..	೬/೪೩
ಗಂಧಾರ್ವಣಾದ್ಭುಚರವೇಷಕೃತೇ..	೧೧/೧೦
ಗರುತ್ಮದಂಸಾಚಲನೀಲಮೇಘಂ	೧೬/೨೩
ಗರ್ಜದ್ವಾರ್ಧಹದುಂದುಭಿಃ	೧/೬೬
ಗರ್ಭಸ್ತುರ್ವಭುವನಾವಪಿ	೧೮/೨೫
ಗರ್ಭಂ ಬಭಾರ ಗಜರಮ್ಯಗತಿಃ	೧೯/೨೬
ಗರ್ಭೇಽಪ್ಯದಭ್ಯಾತ್ಮಮೈಕ-	೧/೩೦
ಗಪಾಂ ಮುರೈರ್ಗೋಪಪದ್ಯರ-	೪/೨೧
ಗಾಢಾಲಿಂಗಿತವಲ್ಲಭಾಮಜಲಂ	೯/೩೭
ಗಾತ್ಯಕೋಕಿಲರವಪ್ರತಿಪೂರ್ತೌ	೯/೧೩
ಗಾಥಾ ತಿಪ್ಪತು ಘಾಪ ಸಂಪ್ರತಿ	೧೧/೨೭
ಗೀತೇನ ತೇ ಗೀಷ್ಠಿರರ್ವಪೂರ್ವ..	೭/೨೭
ಗುಡಾಸ್ತಾಭಾಃ ರುಭವೀರಿಕಾಭಾಃ	೧೬/೩೭
ಗುಣೇನ ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಸಂಗತೇನ	೧೭/೩೬
ಗುಣೋಜ್ವಲಂ ಶ್ರೀರಮಣಂ	೧೩/೬೦
ಗುರುಂ ತತೋಽಪ್ಯಚ್ಛಿದು-	೧೨/೩೧
ಗುರೋರ್ಗೃಹಂ ಸರ್ವವಿದಗ್ಯ..	೧೨/೨೯
ಗೃಹೀತಪಾಣೇ ಕಿಲ ಚಕ್ರತುಸ್ತೌ	೧೬/೪೬
ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ಕೃಷ್ಣಕಥಾಮೃತಾತತಂ	೧೩/೯
ಗೃಹೇ ಗೃಹೇಽಯಂ ನವನೀತ-	೩/೪೮
ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಯಹ್ಯೇಣದ್ವೀಕರಂ	೧೪/೬೧
ಗೋಧೂಲಿಧೂಸರಮನೋಜ್ಞ..	೧೩/೬
ಗೋಪೀ ಕಾಚನೇರತಾಂ ಹೃದಿ	೯/೫೨
ಗೋಪೀಗೃಹಾಂಗಣತಲೇ	೩/೨೯
ಗೋಪೀನಾಂ ಪರಿತಾಪಮಿತ್ಯದು-	೮/೩೮
ಗೋಪೀಭರಾಪಾದಿತಚೌರ್ಯ..	೩/೬೧
ಗೋಪೀರಗೋಪೀಃ ಕಿಲ ಲೋಕ-	೧೪/೪೭
ಗೋಪ್ಯನ್ಯಾಽಂಜನರೂಪಿತಂ	೬/೫೩
ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಭಾಸ್ವತಿ ಚಾಪರಾಧ್ಯಕೃತಿ	೫/೨೮

ಚ

ಚಕ್ರಂ ಹರೇರ್ಮರ್ದಿತದೈತ್ಯಚಕ್ರಂ	೧೮/೩೮
ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಕೋಮಲಕರೈ ರಚಿತಾ..	೬/೩೫
ಚಂದ್ರಿಕಾಸೌಭಗರ್ಷಮಂದ-	೧೦/೬೩
ಚಂದ್ರೇ ಜ್ಯಂಭತಿ ತನ್ಮುಖಿತ್ವಿತಿ	೬/೫೧
ಚಂದ್ರೋಪಮಂ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ	೧೮/೫೦

ಚಿತ್ರಾಣಾಂಬುಕಂ ಕರಸದೋಷ-	೮/೧೬
ಚಿರಂ ತತ್ಯಾಂ ಬಹುಮಾನಯು-	೧೭/೫೪
ಚಲತತಾಕಾನಿಲನಿರ್ಮಲೀಕೃತೇ	೧೫/೧೮
ಚಲತತಾಕೋದ್ವಲಚಾಮು..	೧೪/೬೩
ಚಲದ್ವು ವಶ್ಯಂಚಲನೇತ್ರಪಾತ್ಯೇ..	೧೭/೪೨
ಚಲನ್ಮಧುಕರಾಸ್ತದಲತೋ-	೧೦/೬೫
ಚಕ್ಷುರ್ಚಾರ್ಯಭಲಂ ಜಗಾಮ	೩/೭
ಚಾರೇಣ ಯೋ ವೇತ್ತಿ ರಿಪೋ..	೧೨/೪೨
ಚಾರುಪಾದಲಸನ್ನಿಹಾಂತ್ಯಾ..	೯/೪
ಚಿರಂ ಪುನಾ ವೈಷ್ಣವಸೇವನೇನ	೧೧/೫೭
ಚಿಂಬಂತ್ಯಃ ಸರಸಾಧರಂ	೯/೫೯

ಛ

ಛತ್ರಂ ಧ್ವಜಂ ಚಾಮರಚರ್ಮ..	೧೪/೧
------------------------	------

ಜ

ಜಗಜ್ಜನಿಸ್ತೇಮಲಯಾದಿಧರ್ಮಾ	೧೬/೩೦
ಜಗತಿತ್ತಾ ತ್ವಂ ನ ಪಿತಾ ಕಿಮಾಸಾಂ	೬/೫೯
ಜಗತಿತ್ತಾಽಥ ಪಿತೌ ಮೃದು..	೧೨/೧೩
ಜನಕದೋಷಮುಪೇತ್ಯ ಸ	೧೭/೬
ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಪನೋತ್ತಪಾಪಂ	೫/೧೯
ಜಾತೇ ಹೌ ಸ್ವರ್ಗತಪ್ತಪ್ರಪಂಚೈ..	೧/೪೩
ಜಾನತೀರ್ನ ಸ್ವವಾಮಾನವೇಷು	೮/೭
ಜಾನಾತಿ ಮಾತಾ ಪರಮಾತ್ಮ-	೧/೫೦
ಜಿಗಮಿಷು ಮುರಾರೇ ರಾಜ..	೧೦/೪೧
ಜ್ಯಂಭಚ್ಚಂಪಕಗುಂಫಿತೋಚ್ಚಕುರಿ..	೪/೨೦
ಜ್ಯಂಭಮಾಣನವಪಲ್ಲವಮೋಘೇ	೯/೧೦
ಜ್ವಲತೃಲಾಪಾಃ ಸುರದಂಗಳೇಪಾ	೧೬/೪೯

ತ

ತಚ್ಚಿತ್ತೇಽಂಕುರಿತಃ ಸುಚ್ಛಿಲತಯಾ	೧/೨೨
ತಚ್ಚಾಸ್ತಪ್ರವಣೋತ್ತವೇನ ಕತಿ..	೧೭/೪೭
ತತರ್ದುರ್ಭೇ ದಿವಸೇ ಕಿಲೈತೌ	೧೬/೪೭
ತತರ್ದೈಃ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಕರದೃತಧನು..	೧೪/೧೪
ತತಸ್ತಮಿಸ್ತಂ ಪರಿಹರ್ತುಮರ್ಹಃ	೧೧/೨೯
ತತಸ್ತಸ್ಯ ದುರಾಲಾಪಂ ನಿಶಮ್ಯ	೧೧/೪
ತತಾತತಾತಿತತ್ತತ್ತತಿತಾತೋ-	೭/೬೨
ತತಃ ಕದಾಚಿತ್ ಪಥಿ ಪೂತನಾಖ್ಯಾ	೨/೩೩

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣಾಂಕುರಿತಾಂಗಜಾತಾ	೫/೪೯
ತತಃ ಕ್ರಮೇಣೋಭಯವರ್ಗ..	೧೫/೫೧
ತತಃ ಕ್ರೂನ್ಮಾಪುರಮೋಘಪಾದಾಃ	೩/೪೩
ತತಃ ಪರಿತಃ ಸ್ವಗೋಪೈ-	೬/೨೦
ತತಃ ಪ್ರವದ್ಯತೇ ಯುದ್ಧಂ	೧೧/೪೦
ತತಃ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ	೧/೨೩
ತತಃ ರುಘೌತ್ಯಾನಿಕಕರ್ಮ ಕರ್ಮ..	೨/೬೧
ತತಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕೃತಜಾತಕರ್ಮಾ	೨/೨೮
ತತಃ ಸ ಗೋರೂಪಧರೈರ್ನಿ..	೪/೨೫
ತತಃ ಸದಸ್ಯಗ್ರಸೇನಮಾಹೂಯ	೧೨/೧
ತತಃ ಸಪತ್ನರ್ಚನತತ್ಪ್ರಾಣಾಂ	೫/೪೭
ತತಃ ಸ ಪಶ್ಯನ್ ಪರಿತೋ ವಸಂತ..	೪/೩೬
ತತಃ ಸ ಮಾಯಾಮಪಹಾಯ	೨/೬೫
ತತೋಽಬ್ಜಮೂಃ ಕ್ಷೀರಪಯೋವಿ..	೧/೧೬
ತತೋ ಯರೋದಾಂ ಸ್ವಕುಲಸ್ಯ	೨/೧
ತತೋ ವನೇ ಸಂಚರಣಾದತಿ-	೫/೫೦
ತತೋಽಹಿಪತ್ನೀಪ್ರಿಯಮಂಜು-	೪/೬೯
ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ನ ಕೃತ್ಯ-	೧೦/೨೧
ತಥೈವ ಮಾಯಾ ಹರಿಣೋಪ-	೧/೫೫
ತದಂಗುಂಧಪ್ರತಿಬಂಧಪ್ರಣ್ಯ-	೪/೧೫
ತದಂಭ್ರಿಲಾಘೇನ ನಿಜಾವಮಾನ-	೭/೨೬
ತದನು ದಹನವೇಗಾದುತ್ತಪ್ತೀ..	೪/೩
ತದನು ಭೋಗಿಕುಲಾಗ್ರಗಮ್ಯಜಂ	೪/೫೬
ತದನು ಮದನಮಂದೀಘಾತ..	೧೪/೬೭
ತದಾ ಖಿಲಸ್ಮೋತ್ತತನಂ ಸ ಶೌರಿ..	೩/೩
ತದಾ ತದನ್ಯಾನ್ಯಪಹಾಯ	೧/೧೮
ತದಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತುರಗೈರ್ಮಧ್ಯೇ	೫/೧೬
ತದಾ ಮದಾಂಧಾಃ ಪರಿವಪ್ತ-	೧೧/೫೧
ತದಾ ಸ್ವಪಂಶೈಃ ಸಹ ರಾಜ-	೨/೧೩
ತದೀಯಗಂಧೇನ ಫಲೇನ ಪುಷ್ಪ..	೫/೧೦
ತದೈವ ಗಂಧರ್ವಗಣಾ ಜಗುಸ್ತಂ	೧/೩೪
ತದೈವ ದೇವಾ ವಪ್ರಪುಃ ಪ್ರಸೂನೈ	೧/೩೬
ತದೈವ ಶೇಷೋಽವನಿ ವಾಯು-	೧/೧೯
ತದ್ವೈರ್ಯಂ ಜರಯನ್ ಬಲಂ	೧೦/೧೪
ತದ್ಯಕ್ಷರೇಷೋದನಲುಬ್ಧಿತ್ತಾ	೧೩/೧೯
ತದ್ಮೋಧಾ ಜಯಕಾಮಿನೀಜನ..	೧೫/೧೨

ತದ್ವೃದ್ಧಾವನಭೂಗಣಂ ಪದ- ೪/೨೮
 ತನೋತಿ ಸಾ ಕೋಪಿನಿ ಶಾಂತ.. ೧೭/೫೯
 ತಪ್ತಂ ತಪಸ್ವಿನಿವಹಂ ಭುವಿ ಯಸ್ತ- ೬/೨೭
 ತಪ್ತಂ ಹೇಮ ಕೃಶಾನುಸಂಗಿ ಗಗನೇ ೬/೨೪
 ತಮರ್ಚಯಾಮಾಸ ಸ ೧೩/೧೪
 ತಮಃ ಸಮಂತಾತ್ ಕಾಷ್ಠಾಸು ೧೧/೧೬
 ತಮಾಲಿಲಿಂಗೇ ದೃಢಮಚ್ಯುತಃ ೧೦/೨೫
 ತಯೋರ್ಮುಹೂರ್ತಾವ ೧೬/೩೪
 ತರಣಿಮಿವ ತಮಸ್ತಮಸ್ತಧಾವನ್ ೧೫/೧
 ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾರವರ- ೧೦/೬೪
 ತರುತ್ವಮಪ್ಯಾಪ್ಯ ವನಂ ಮುರಾರೇ.. ೫/೮
 ತರುಪ್ರಜೇ ಪಕ್ಷಿಗಣಾರ್ಪರಂತೋ ೨/೧೨
 ತರುಂ ಮದೀಯಂ ನಯತೂಚ್ಛ.. ೧೭/೩೩
 ತಲ್ಲಭ್ಯಾಂ ಜಯಕಾಮಿನೀಮಿವ ೧೧/೪೫
 ತವ ವೇಣುನಾ ಸುರನತಾ ರಗತಾ ೮/೨೧
 ತವಾನುಗಾ ಯೇ ಭುವಿ ದಾನ್.. ೧೦/೧೭
 ತವೈವ ಚೈದ್ಯೇ ಜಯನಾಮಕಃ ಸನ್ ೨/೫೬
 ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಧುರ್ಯ.. ೧೨/೨೮
 ತಾಟಕದ್ವಯರೋಛರ್ಕಣ- ೧/೬
 ತಾಪೇ ತದ್ವನ್ಮಾಧವೇನ ವಿಜಿತೇ ೫/೫
 ತಾಂಘೂಲಪತ್ರಂ ಕಿಲ ೧೫/೫೦
 ತಾಂಘೂಲಂ ಚ ಮುಕುಂದ.. ೫/೪೬
 ತಾರುಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಮೀರ್ಯ.. ೧೯/೨೯
 ತಾಃ ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತವರಭೂಷಣವಸ್ತ್ರ.. ೧೩/೭
 ತಾಃ ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವನೇಷು ವಿರಕ್ತ- ೬/೬೫
 ತಿಂತ್ರಿಣ್ಯಾಸ್ತ ಯತಃ ಫಲಾನ್ಯಪಿ ೭/೨೦
 ತೀರ್ಥಂ ಸೇವಿತಮೇವ ಯತ್ಪದ.. ೧೦/೨೯
 ತುಂಗಾಶ್ರೀಯಮನೋರಮ.. ೯/೫೯
 ತುಂಗೈಸ್ತರಂಗೈರ್ಧೃತರಂಖಚಿಕ್ಕಿಃ ೧೫/೨೫
 ತುಲಸಿ ಮಿಲಸಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂಘ್ರಜೇ ೭/೮
 ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಾದಿಭಿನ್ನಾ.. ೧೪/೪
 ತೈಕ್ಷ್ಣ್ಯ ಕ್ರಮೇಣ ಸಹಜಾತಮಪಿ ೬/೨೬
 ತ್ರಿಲೇಖಕಂಘ್ರಸಂಕಾಶಸುರನ್ನಿ.. ೧೦/೬೧
 ತ್ರಿವಿಷ್ಣುಪ್ರಪತ್ತಿರೂಪಧಾರೀ ೬/೧೨
 ತ್ರಿವಿಷ್ಣುಪೇರೋಽಯಮುಘೋ- ೧೬/೨೪
 ತ್ರಿಪು ಸ್ಥಾನೇಷು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧೪/೨೩

ತ್ವತ್ಪ್ರೇತಂ ಮಮ ದುರ್ಗ- ೧೨/೩
 ತ್ವದುಕ್ತಿಕಾರಿಣಃ ಸರ್ವೇ ವಯ- ೧೨/೮
 ತ್ವದೈಕ್ಯಮಂತಃ ಸ್ವರತಾಂ ಜನಾನಾಂ ೧೪/೫೧
 ತ್ವಮಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ ಸ್ವತಂತ್ರ.. ೧೪/೫೨
 ತ್ವಮೇತ್ಯ ದೇವಕು ದರಸ್ತುಗರ್ಭಂ.. ೧/೨೫
 ತ್ವಯಿ ನ ಪವತಿ ಮಾನಂ ನ ೭/೪೩

ದ

ದದೌ ಬಿಡಾಲಾಯ ಜನನ್ಯದೃಷ್ಟ- ೪/೪
 ದಂತಕ್ಷತಸುರಿತಗಂಡರುಚಃ ೯/೨೯
 ದಂತಕ್ಷತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ನವಂ ೧೭/೬೯
 ದಂತಕ್ಷತಃ ಕೃತಪದಂ ಪ್ರವಿಘಾತಿ ೧೯/೧
 ದಯಾಂಕ ಯದ್ವಾಸು ನ ದೀನ್.. ೮/೧೨
 ದಶಾಪ್ರತೀದಂ ಕಿಲ ಪದ್ಮಚಾಂಡ.. ೧೪/೪೬
 ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ ೪/೪೫
 ದಿಗಾಯತಾಕ್ಷೀಮಪರಾಮುಪೇತ್ಯ ೬/೩೩
 ದಿದೇಶ ಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾಃ ೧೩/೮
 ದಿನೇ ದಿನೇಽಗ್ನೌ ಸಮಿಧೋ.. ೧೨/೨೭
 ದಿನೇ ದಿನೇಶಪ್ರಪ್ತೋ ಯೋ ೧೨/೫೨
 ದಿವಸಕರೇ ಹೃತಸ್ವರಪ್ರಚಾರೇ ೬/೪೧
 ದಿವಿ ದ್ಯುರತ್ನೇಽಭ್ಯುದಿತೇಽ- ೨/೧೧
 ದಿಶಾಮನಾಥೇಕ್ಷಣಮಾಶ್ರಿತಾ- ೧೪/೫೦
 ದಿಶೋ ಯಶೋಭಿಃ ಪರಿಪೂರ- ೧/೩೫
 ದುರ್ಗಾವನೇ ವ್ರತಧರಂ ನಿಶಿ ೧೦/೨
 ದುಪ್ಪಸ್ರೀತಿರತಂ ಘೂಪಂ ೧೨/೬೧
 ದುಷ್ಪೃಘಪೂರ್ಣಾಂ ನಗರೀಂ ೧೪/೫೭
 ದುಸ್ತರ್ಕಾಯಿತರರ್ಕರಾಭಿರಮಲಂ ೩/೨
 ದೂರೇ ವಿಧೂಯ ಹರಿಣಂ ೧೮/೪೮
 ದೃಷ್ಟವ್ಯಂಗದವಾಂಗವಿಲೋಲಂ ೯/೪೩
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಮಂಘೋರುಹ.. ೧೦/೭೧
 ದೇವೇಶ ದೇವೇಽರನಿವರ್ಷಹೇತೌ ೮/೨
 ದೇವೇಷು ಧಾತಾ ಪ್ರಭುದಸ್ಯ.. ೧/೨೪
 ದೇಹೇಶಾಂಬರಮಸ್ತದೀಯ.. ೫/೪೮
 ದೋಲಾದಿಲಾಸಲಿತಾಲಕ- ೩/೯
 ದೋಷಂ ದುರಂತಂ ಕೃಚ ೨/೪೭
 ದೋಹಂ ಕಾಪಿ ವಿಹಾಯ ೬/೫೨
 ದ್ವಾರಿ ದ್ವಾರಿ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ಯತವಿವಿಧ.. ೧೦/೨

ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧಕಸಂಧತಾ-	೧೩/೫೦
ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧತಾ೨	೧೫/೪೯
ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧತಾ೩	೯/೪೦
ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧತಾ೪	೨/೫೪
ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧತಾ೫	೨/೫೯
ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧತಾ೬	೧೮/೩೯
ದ್ವಿವರ್ಗದ್ವೈತಸಂಧತಾ೭	೨/೪೩

ಧ

ಧನ್ಯಾ೨೭೦ ಸಾ ವಿಭವೇ	೧೪/೩೯
ಧನ್ಯೇ ಯಾಮಿನಿ ಕಾಮಿನೀಪ ರಶಿನಂ	೭/೩೨
ಧರ್ಮದ್ವಿತೀಯಂ ಸೃಪತಿಂ	೧೨/೫೯
ಧರ್ಮಾ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋ೨೭೭ ಹ೨	೧೮/೭
ಧರ್ಮೋ ನ ಪೋ೨೭೭ಯಂ ಶ್ರುತಿ..	೬/೬೨
ಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪರಿಪೋಷ-	೧೧/೫೮
ಧಾರಾ ಸ್ವಪ ಪಯೋಮುಚಾಂ	೬/೧೮
ಕೃತ್ಯಾಹಮುಮೇಶಹಂಸಗಮನ೨	೧೪/೪೨
ಧೂಲೀಪಾಲಿಭಿರಂಬರಂ	೧೦/೬
ಧೃತಃ ಸ ಗರ್ಭೇ ವಸುದೇವಪತ್ನಾ	೧೦/೧೮
ಧ್ರುವಂ ಪುನರ್ವಿಭುಷದಸ್ಯ ಸಂಗ..	೨/೬೭
ಧ್ರುವಪ್ರವೀರಾರ್ಥಮುಪೈರ್ಮ-	೨/೧೮

ನ

ನ ಕಂಸಘೀರ್ತ್ಯಾ೨೭೭ಯಯ೨ ವ್ರಜಂ	೧/೫೭
ನ ಕೃಷ್ಣೋ ನಾಪಿ ತತ್ಸೇನಾ ಜಘಾನ	೧೫/೮
ನ ಗರ್ಭವಾಸೋ ಮಮ	೧/೨೯
ನಗಂ ತಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಸಮಂ ಸಮಾಕೃ..	೫/೧೪
ನಗಾಯತಾಕಾರಮಿತಾಗನಾನು	೭/೫೯
ನಚೇದ್ಗವಾಂ ವಿಪ್ರಶಿಖಾಮಣೀನಾಂ	೨/೪೬
ನ ಚೋಗ್ರಶಾಪಾದಸುರತ್ಪಮೇಷಾಂ	೨/೫೫
ನಮೃದ್ಯತಾನಾಂ ನಯವಾಕ್ಯ-	೧೩/೫೫
ನ ನಾಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಮಮೇತಿ	೩/೧೮
ನನಾಮ ನಾರಾಯಣಮಾದಿ..	೧೦/೨೪
ನ ನಿಷ್ಕುರಾ ವಾಕ್ ಸಮುದೇತಿ	೩/೫೬
ನನು ಚಂಪಕಾಚ್ಯುತಪದಾಂಬುಜ..	೮/೧೮
ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಬಹು ವಾತು..	೧೫/೪೫
ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಸ ವೈಕೋತಿ	೧೫/೪೬

ನಭಃ ಪ್ರಸನ್ನೋದುಗಣಂ	೧/೪೦
ನಭಸ್ವ ರಸ್ತುನ್ನವಿದೀಪ್ತಿವ್ಯಂಧ್ಯ..	೨/೨೫
ನ ಮನ್ಮತ್ಪ್ರಪಾರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀ..	೧೧/೪೯
ನ ಮುಂಚ ವತ್ಸಾಂಸ್ತ ಮಿಹೇತ್ಯ	೩/೪೯
ನ ಮುನಯೋ೨೭೭ನುಯಯು..	೧೭/೫೬
ನಯತಿ ನ ಯತಿರಸ್ಯದ್ವೈತ್ಯ..	೧೭/೬೩
ನಯನಗನಲಿನೇಪುಂ ಕಾಂತ..	೭/೫೦
ನಯಸ್ವರ್ಧಧುರ್ಮುಖವಿಧುಂ	೮/೪೫
ನಯಸ್ತಸ೨ ನಂದಕಿಲೋರ-	೧೦/೪೭
ನಯೇಶ ಮಾಮಸ್ಯಜಸೈರಘೋ..	೧೪/೪೯
ನ ವದತಿ ಬತ ಸಖ್ಯೋ ನಃ ಪ್ರಿಯಂ	೭/೪
ನ ವಹತಿ ಹೃದಿ ತೋಷಂ	೧೭/೬೪
ನವ್ಯಸ್ಯ ಲದೃಷತನಂದಿತಸರ್ವ..	೩/೩೧
ನ ಸ್ವೈರೀಗತಿ ನಯಕೋವಿದ	೮/೪೨
ನಕ್ಷತ್ರಾಲಿಭಿರಿಂದ್ರದಿವ್ಯಗದ್ಗುರಂ	೬/೩೪
ನಃ ಸಂದಿಶತು ನಯನೋತ್ಸವ..	೭/೧೦
ನಾಥಾಪರಾಧಕೃದುಜೇತ್ಯ ಸುಲಜ್ಞ..	೬/೨೧
ನಾನಾನಾನಾನನುನ್ಮೂನಂ ನೈನೋ..	೮/೩
ನಾನಾಪ್ರಕಾರೈರ್ದರದಿಕ್ಷು	೧೨/೪೭
ನಾನಾಯೋನಿಪು ಸಂಭವೇ ಸತಿ	೬/೫೮
ನಾನಾದಿಧಾನುಪಮರತ್ನವಿಚಿತ್ರಿ..	೧೮/೫೪
ನಾಯಂ ಸ್ವರಃ ಶ್ಯಾಮಲ..	೧೪/೫೯
ನಾರೀಣಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷದಃ ಕಿಮಿತಿ	೩/೩೨
ನಾರ್ಯೋ೨೭೭ಕ್ಷತಾನ್ ಪ್ರವ-	೧೬/೪೫
ನಾರ್ಯಃ ಸಮಸ್ಯಾ ನಯನೋ-	೧೨/೨೧
ನಾಲೀಕಾಗಾರಮಾರತ್ರಿಪುರಹರ..	೯/೩೧
ನಾಸಾಖ್ಯಚಂಪಕಭಿಯಾ ಚಲಿತಸ್ಯ	೧೯/೪
ನಿಗಮೋ೨೭೭ ತೇ ಮತಿಮತೋ..	೮/೩೦
ನಿಜಬಲಕರಮಗ್ನಿಂ ಕೃಷ್ಣಜೀತಂ	೫/೪
ನಿಜಂ ಸಮಾಹೂಯ ಸ ಬಂಧು..	೨/೬೨
ನಿಜಾಗಮಾರಾಧ್ಯತವೇವನಾನಾಂ	೧೩/೧
ನಿಜೈರ್ವನನ್ಯಾ ಜನಕೇನ ಸಾಕಂ	೧೩/೨೩
ನಿಜೈಃ ಸಹ ದ್ವಾರದವತ್ಯಾಂ ನಿವಸ..	೧೪/೩೮
ನಿತ್ಯಂ ನಿಜೋರುಷಿತಭೀಷ್ಮಪುತ್ರೀ..	೧೫/೬೧
ನಿತ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರಮನೋರಮ..	೧೯/೮
ನಿತ್ಯಾನಂದಕಿದಾಕೃತಿಂ	೧೪/೪೪

ಸಿತ್ಯಾನುಪಕ್ರನಿಜಪ್ರತ್ಯವಿಲೋ-	೧೮/೫	ಪಯಃಪ್ರಿತ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬಲೋಲಂ	೬/೧೧
ಸಿದ್ಧಾಮಾಶ್ರಯ ಕಿಂ ತದಾಶ್ರಯ..	೩/೧೨	ಪಯೋಽಬ್ಜಿಹಂ ದುರ್ವಿಷಹಂ	೧೬/೧೫
ಸಿದ್ಧಾಲೋರ್ಮುಚುಕುಂದ..	೧೪/೩೫	ಪರಭೃತಮಧುಪಾದ್ಯೈಃ ಸೇವಿತೋ	೯/೩೦
ಸಿದ್ಧಾಯ ತಸ್ಯಾಂ ಮಧುರಾ..	೧೪/೩೨	ಪರಮಾಪ ರಮಾ ಯಸ್ಯಾಮಾ..	೧೭/೫೭
ಸಿಂದಾಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಸಕೃನ್ನಿಶಮ್ಯ	೨/೫೧	ಪರಾಜ್ಞುಖೋಽಸೌ ಪರಮಃ	೧೪/೩೭
ಸಿರ್ಗತ್ಯ ಪಶ್ಯತಾಟೋಪಃ ಕಿಮು..	೬/೧೭	ಪರಾಭವಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ತತೋ	೫/೨೯
ಸಿಯಾರ್ತೇ ಪ್ರವಿಶಂತ್ಯದೋ	೯/೪೬	ಪರಿಲಸತ್ಪ್ರಕಾರನವಾಂಕುರೇ	೪/೩೯
ಸಿವಾರಯಂತೀಹ ಭಟಾ	೧೭/೫೮	ಪರಿಸುರತ್ಪುಂಡಲಹಾರಕಾಂಚೀ..	೧೬/೮
ಸಿವಮ್ಯ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಖ್ಯ..	೧/೧೩	ಪರಿಸುರನ್ನಾಪುರಕಂಕಣೋದ್ವಲಾ	೨/೩೪
ಸಿವಾಚರಾಃ ಪ್ರಾಣಹರಾಶ್ಚ	೭/೩೩	ಪರಿಹೃತಭವಪಾಶ ಶ್ರೀಶ ಮಾ	೧೫/೫೪
ಸಿವಾಮುಖೇ ಗೋನಿಕುರಂಜ..	೧೩/೪	ಪಲಾಯನಂ ಯೇ ವಿದಧು..	೧೪/೩
ಸೀಲಂ ನೈವ ನಭಃ ಸುಲಜ್ಜಿತಶಚೀ..	೬/೧೯	ಪಕ್ಷೀಂದ್ರಾಯತನಃ ಪರಸ್ಯ	೧೩/೪೫
ಸೀಲಾಶ್ಚದ್ವೈಪತ್ತಿರೋಭಿಭಿರ..	೧೫/೨೬	ಪಾಥಃ ಶೀತಮಶೀತಲೋಷ್ಣ-	೫/೬
ಸೀಲಾಂ ಕುಂಭಕಸಂಭವಾಮಲ-	೫/೨೦	ಪಾದಪ್ರಹಾರದಿದಿವಃ ಕಿಲ ದಾರ..	೧೧/೩೭
ಸ್ಮೃತ್ಯೇಕನಿ ಚಿತ್ರಪುಷ್ಪತಲಿಕಾರತ್ನ..	೯/೫೭	ಪಾದಸಂಚರಗದರ್ಶಿತಾಲಃ	೯/೬
ಸ್ಮೃತ್ಯಂತಮೇನಂ ನಿಜನಾಥಮೇತ್ಯ	೪/೬೭	ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಕರಗ್ರಹಪ್ರಿಯತ..	೧೦/೪೪
ಸೇತ್ರಾನಂದಜಲೇನ ಮಂಜುಕಲಶ..	೯/೪೯	ಪಾದಾಪ್ತೇ ಸ್ವಮನೀನಮನ್	೧೪/೨೯
ಸೇಮುಸ್ತಾಂ ಪ್ರಣಯಾಪರಾಧ..	೫/೪೫	ಪಾಂಥಾನ್ ಸಮಂತಾದ್ವಿಮೇ	೧೨/೫೦
ಸೈನಾಂ ಸಂಸದಿ ಸಂತೃಪ್ತೇನ ರಹಸಿ	೧೫/೩೯	ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಸ್ತೇಘಕದಂಬರಂಗಿ..	೧೫/೨೦
ಸೈವಾನ್ಯಾಂ ವರಯೇತ್ ಕನ್ಯಾಂ	೧೫/೪೩	ಪಿತ್ಯಭರ್ತೃಜನನ್ಯಾದೇಃ	೬/೫೫
ಸೈಜಾ ನವಾಂಬುಡತನುಂ ಕಥಯೇ..	೭/೧೬	ಪೀತಾಂಬರಾಲಂಕೃತಮಗ್ನ..	೧೮/೧೭
ಸ್ಯಾಯಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ನೃಪತಿರ-	೧೨/೫೧	ಪುಚ್ಛೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪುರುಷಸ್ತತ್	೧೧/೩೪
ಪ		ಪುಚ್ಛೇನ ಕಚ್ಛಪತನೋಃ ಪವನಸ್ಯ	೧೬/೨೦
ಪತತ್ತಿಣಾಂ ತಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ	೪/೩೫	ಪುಂಡರೀಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸಃ	೯/೧೨
ಪತತ್ತಿಣಾಂ ಪತ್ರಫಲಾಶನಾನಾಂ	೫/೧೩	ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರನಿವಾಸಿನಾಂ ಸುವಿ..	೧೦/೪೮
ಪತಂತ್ಯಧೋಽನಾದೃತಕೃಷ್ಣಪಾದಾ	೨/೪೪	ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ	೧೦/೭೭
ಪತಿಂ ಪಶೀಕರ್ತುಮಯಂ ಹಿ ಕಾಲಃ	೫/೪೨	ಪುತ್ರತ್ವಾದಿಹ ವಾಸುದೇವಪದವೀ	೧/೩೭
ಪತ್ಯಾದಿಸೇವಾಽಪಿ ಭವತ್ಪ್ರಸಾದ..	೬/೫೭	ಪುತ್ರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಪದ್ಮಭೂಃ	೧೬/೪೦
ಪತ್ಯಾ ಸಮಂ ತವ ಜಲೇ ವಿಮಲೇ	೭/೧೫	ಪುನರ್ವಿವಾಹೇನ ಕಿಮಂದಿ..	೧೪/೬೮
ಪಥಿ ಪಥಿ ನವಸೌಧಾಂತಸ್ತಮು..	೧೧/೫	ಪುನಶ್ಚ ತಾವತೀಂ ಸೇನಾಂ	೧೪/೧೭
ಪದಾರವಿಂದಂ ಹೃದಿ ದೇಹಿ ನಃ	೮/೧೭	ಪುಮಾಂಸಮುಚ್ಚರ್ಚಯಿತುಂ	೫/೪೩
ಪದೋಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಸಭಂ	೧೧/೪೭	ಪುರಾ ಜನನ್ಯಾಃ ಸ್ವನಪಾನಪಾತ..	೨/೨೯
ಪದ್ಮಾನಿ ಶಂಕಾ ಪಯೋಬ್ಜಿಸುತಾ..	೭/೧೭	ಪುರಾಽಪ್ಯಚೇಯೋ ಮುರಜಿತ್	೧೬/೫೮
ಪದ್ಮಾಲಯಾ ಸಾ ಕಿಲ	೧೫/೩೪	ಪುರಾ ಸ್ವರ್ಪುರ್ಣಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕರ್ತು..	೧/೬೩
ಪದ್ಮಾಸೇವ್ಯಗುಣೌಘವಿಸ್ತೃತಿಕರಃ	೫/೩೮	ಪುರೀಮಗಮ್ಯಾಂ ಪರಿವೀಕ್ಯ-	೧೭/೩೮
ಪಯಃ ಪ್ರಮುಷ್ಣನ್ ಸಖಿ ಭರ್ತ್ವ..	೩/೪೫	ಪುರೋಗ್ರಭಾಸುರಭಾತಕಾಲೇ	೧೯/೨೦

ಪ್ರಪ್ತಲೇಂದುಸಮಶ್ರೀಮನ್-	೧೦/೫೨	ಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಸ್ವಾಂತರಸಂಸ್ಥಿತಂ ನ	೭/೫
ಪ್ರಪ್ತಕೃತ್ಯ ಶರಾಸನಂ ರತಿಪತೇಃ	೧೭/೪೪	ಪ್ರೌಢಿಸ್ವಭಾಸ್ಯ ಬಲಕೌಶಲ..	೧೧/೩೩
ಪ್ರಪ್ತೈರ್ವ್ಯಕ್ತಗಣಾ ಮನೋಜ್ಞ-	೪/೨೨	ಪ್ರೌಢಿಂ ವಿಚಾರಯತ ಮಂದ..	೧೧/೩೨
ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ತಜ್ಞಾನು ನಿಜ-	೧೮/೧೨	ಪ್ರವಂಗವೇಷ್ಯರನುಗೃಃ ಸಮೇತಃ	೪/೨೬
ಪೂರ್ಣಸ್ಯಾಪೂರ್ಣತಾಂ ಮತ್ಯಾ	೨/೩೨	ಪ್ರ	
ಪೂರ್ವಾಬ್ರಾವವಗಾಹ್ಯ ಫೇನ..	೬/೩೬	ಫಣಾವಲೀತೋರಣಭಾಗ್ವಿಮಾನ..	೨/೩
ಪೌರಾಣಿಕಂ ವಾಕ್ಯಮಿಪೋಗ್ರ-	೧೩/೫೯	ಫಣಿಫಣಾಂಕಣಾರ್ತನಕೌಶಲಾ..	೪/೪೯
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಫಲಾಪಾದಪರೇಣ ಪಾತ್ರಂ	೩/೩೪	ಫಣಿವಾಜಗರ್ವಶಮನಃ ಶಮನಃ..	೮/೩೬
ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪೀಡನಂ ಕೃತ್ವಾಯೋ	೧೨/೬೫	ಫಲೈಃ ಪ್ರಸೂನೈರ್ವಿಲಸತ್ಪದ್ಮಾಲೈಃ..	೫/೧೨
ಪ್ರಜಾಪರಂಪರಾಮೇಷಿ ಪ್ರಚಾರ..	೧೨/೬೬	ಫಲೈಃ ಪ್ರಸೂನೈಃ ಪಯಸಾ ತೃಣೇನ	೪/೨೪
ಪ್ರಜಾ ಯಂ ನ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ನ	೧೨/೬೪	ಬ	
ಪ್ರಣತವಿಪ್ರವನಾಮ ಯತೋ..	೧೭/೯	ಬತ ನವನಬಂಧುಂ ಸಾಂದ್ರ..	೭/೧೧
ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಪ್ರಮದಾಭಿತೃಪ್ತತಃ	೪/೫೩	ಬತಾಂಧಕಾರಾರ್ಪಿತದಧ್ಯಮತ್ರ-	೩/೫೭
ಪ್ರಥಾಂ ಯಶೋದಾಸುತ	೧/೩೨	ಬದ್ಧಾ ನಿನಾಯ ಕಿಲ ನಂದ..	೬/೨೨
ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ಗಿರಿಂ ಸ್ಪರ್ಶ್ಯ..	೫/೫೫	ಬಧ್ಯಾಮೃದ್ಯ ಭವಂತಮಂಗ	೩/೪೨
ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ದಿನೇ ದಿನೇನಾಃ	೧೩/೨೨	ಬಂಧೋಜ್ಞತಾಯಾ ಅಪಿ	೧೮/೪೬
ಪ್ರದಾಹ್ಯ ನಯನಾಗ್ನಿನಾ	೧೪/೩೭	ಬಭೌ ಸಮುತ್ತುಂಗನಗಂ ದಧಾಸಃ	೬/೫
ಪ್ರಪದನಹಿತಪಾದಾಂಘೋಜ-	೧೧/೮	ಬರ್ಹಾಕ್ಷೀಂ ಪ್ರಸದಾನನಾಮಲಿ..	೪/೩೭
ಪ್ರಭಾತಕಾಲೇ ಖಿಲಮಪ್ರಗಾ ಸಾ	೨/೮	ಬರ್ಹೀ ತರ್ಹಿ ನನರ್ತ ಯಂ ಪ್ರತಿ	೯/೧೭
ಪ್ರಮತ್ತಾ ಧ್ವನಿಃ ಶ್ರೋತ್ರಯಃ..	೧೪/೨೫	ಬಲಸ್ಯ ತಲಭಾತೇನ ನಪ್ಪಂ	೧೧/೪೮
ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪ್ರವತ್ಸ್ಯ ಹೃದಯಾಖ್ಯ..	೧೧/೧	ಬಲಹೃದಾರ್ಥಿಹರೋನಮಜನಿಃ	೧೭/೧೯
ಪ್ರಸೂನೋರೈರ್ಭವನಾರ್ಪಪಾತ್ರ..	೬/೯	ಬಲಾತ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸ್ವಕವಾಟಿಪಾಲಿ..	೧/೨೮
ಪ್ರಸೂನವ್ಯಂದಾನಿ ವಿಕಂಪಯಂತ್ಸು..	೧/೪೨	ಬಹೂನಿ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಸ ನಂದಪತ್ನಾಃ	೨/೩೦
ಪ್ರಾಕಾರಾಧ್ಯಂದ್ರ ವಾರಿರಯಂ	೧೭/೪೯	ಬಹೂಪಭೋಗ್ಯಾಽಪಿ ಸರಿತ್ಸ..	೧೬/೫೪
ಪ್ರಾಗ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹರೂಪಿಣೀಂ ಸ ಶಕಟೇ	೪/೩೪	ಬಾಧ್ಯಾಂ ತಾಂ ಸಹ ನಿಶ್ಚಲಾರ್ಥ..	೧೩/೪೩
ಪ್ರಾಣಾಯೋಗಪಲಾಯನ..	೧೩/೬೪	ಬಾಲದುಲ್ಲಕರಚೂರ್ಣತಫಾಸ್ಯ..	೧೧/೪೬
ಪ್ರಾಯಃ ಸ ನ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ವಪ್ನ..	೧೫/೪೨	ಬ್ರಹ್ಮದನೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಸನ್ನಿಧಾನಾ..	೪/೧೬
ಪ್ರಾಯೇಣ ಧನವಾನೇವ	೧೨/೫೩	ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಖ್ಯಗೃಹಂ ಚತುರ್ದಶ..	೧೫/೩೭
ಪ್ರಾಯೋ ಪ್ರವಸ್ಯಿಷನದತ್ತ-	೧೦/೭೬	ಭ	
ಪ್ರಿಯಕೃತಂ ಪಿತೃವಸ್ತವಯೋಗಿ..	೧೭/೫	ಭಕ್ತೋ ನಾಮ ಸ ವಿವ ಯಃ	೧೦/೪೯
ಪ್ರಿಯಸಂಗಮವಿಚ್ಛೇದಭಯ..	೧೦/೭೪	ಭಗ್ನಶ್ವಾಪಃ ಸ್ವಭರ್ತುಃ ಪ್ರತಿಭಯ..	೧೧/೧೪
ಪ್ರಿಯಂ ನಿನೀಷೋರ್ನನು ಯಸ್ಯ	೧೦/೪೨	ಭಜಕಭಾವವಿರಿಂಚಕೃತೇ ಪ್ರಿಯ..	೧೭/೧೪
ಪ್ರಿಯಾಸ್ತನಾಖ್ಯಾನ್ ಪರಿರಚ್ಯ	೫/೧೮	ಭಯಹೇತುತಾಽಸ್ಯ ನ ಚ	೮/೩೨
ಪ್ರೀತೇರ್ಲಾಭಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ರಮಪಿ	೯/೬೪	ಭರತರಾಸ್ಯವಿಶಾರದತಾಕರಂ	೧೭/೫
ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕ್ಷಣಾದ್ವನಹಂಸಕದಂಬ..	೧೮/೩	ಭರ್ತುರ್ಮೃದುಸ್ವರಕೃತಾನುಕೃತಿಃ	೮/೫೮
ಪ್ರೇಷ್ಯಾಂಸಯುಗಂ ಕರೈರುಭ-	೮/೪೯	ಭರ್ತುಸ್ತತಃ ಪ್ರತಿಕ್ರೂಪಂ ಸುರ..	೧೫/೧೭

ಭವತಾಪಹರಾಪಾಂಗ ಭವತಾ..	೧೪/೪೧	ಮಧ್ಯಂ ಮನೋಹರಂ ಮೃದುಲಂ	೧೮/೨೮
ಭವಪ್ರವಾಹೋಽಪಿ ತವೈವ-	೧/೬೪	ಮಧ್ಯೇನಮುದ್ರಂ ಮಣಿ..	೧೯/೩೪
ಭವೋಽಯಮಬಾಹ್ವನಲಬ್ಧ-	೧೬/೧೮	ಮನಸಾಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾ..	೮/೪
ಭಸ್ವೀಭೂತಮಿವಾರಚಯ್ಯ	೧೪/೬	ಮಂತ್ರಾತ್ಮಾ ಸ ಕವಾಟಮಾಶು	೩/೫೮
ಭಾರಾನ್ ಸ್ವಾನ್ರೋಚ್ಯ	೪/೧೯	ಮಂದಾನಿಲಂ ಚಂದನರಮ್ಯಗಂ..	೧೩/೨೪
ಭಿತ್ತಿಸ್ಪರಶ್ವಲಿತಪ್ರತಿರೂಪಚಿತ್ರ..	೧೭/೬೦	ಮಯೀಶ್ವರೇ ಭೂಭೃತಿ	೫/೫೮
ಭಿನ್ನಪ್ರವಾಲಸದೃಶೀ ಪರಿತಃ	೧೮/೧೦	ಮರಿಷ್ಯತೋ ಭೋಜಪತೇರ್ನ	೨/೩೭
ಭುಜಗದಿಕ್ವರಿಭಾರಜರೋಹಪ್ಯ..	೧೭/೧೬	ಮರಿಷ್ಯಮಾಣಃ ಸಕಲಂ ಸ್ವಭಾಗ್ಯ..	೨/೬೪
ಭುವನವಾಸ್ತನಿರಂ ಮನು..	೧೭/೧೫	ಮರುತಿ ಪಾತಿ ಶುಚಾ ಪಥಿಕಾಂಗನಾ	೪/೪೧
ಭುವಿ ತಥಾಗತ ವಿಷ ಯಥಾ..	೧೭/೨೩	ಮರುತ್ಸಮ್ಯಚ್ಚಿತ್ರಭಾಗ್ಯಹೇತುಂ	೧೬/೨೮
ಭೃತ್ಯೋಽಯಂ ಕಿಮು	೧೦/೪೦	ಮರ್ತ್ಯಾಸುಕಾರೋಽಪಿ ಹಿ	೧೯/೨೧
ಭೃಷ್ಣೀಕರಗ್ರಹಣಮೇಷ ಕರಿಷ್ಯ-	೧೪/೫೫	ಮಲ್ಲಾಃ ಶೈಲಸಮಾ ಬಲಂ ಚ	೧೧/೧೯
ಭೃಷ್ಣಾಃ ಕ್ಷಣತ್ಯನಕಕಂಕಣ..	೧೮/೪೨	ಮಹೇಂದ್ರವಿಜ್ಞಪ್ರಭನಾಲಿಮುಕ್ತ..	೬/೧
ಭೋ ತಿಷ್ಠ ತಿಷ್ಠ ವನವಾಸಿ-	೧೧/೩೧	ಮಹೋರ್ಮಿ ಸಂಭಾತರತಾ..	೧೬/೪
ಭ್ರಮರಂಜಿತಸ್ತವ ಪದಾಬ್ಜಯುಗೇ	೮/೧೫	ಮಾಣಿಕ್ಯಸಂರೋಭಿಮುಖಂ	೧೮/೪೯
ಭ್ರಾಂತ ಸ್ಥಾಂತ ವಿನಿಂದಿತೈಃ ಕ್ರಿಮಿ-	೯/೨೫	ಮಾತರ್ಗಾಯಸಿ ಕಿಂ ಸದಾ	೩/೧೩
ಭ್ರೂಕಾಶೀಂ ವರನಾಭಿಮಾನಸ..	೧೫/೫೯	ಮಾಧ್ಯದ್ವಿರೇಷೈಃ ಕೃತಗೀತಚಾತಂ	೯/೪೧
ಭ್ರೂಮಧ್ಯಲಗ್ನಮೃಗನಾಭಿ..	೧೯/೭	ಮಾಧ್ಯಂತಂ ಶಿಶುಪಾಲಮೇತ್ಯ	೧೪/೧೬
ಮ		ಮಾರಂ ಕುಮಾರಂ ಸುಪುಷೇಽಥ	೧೯/೨೭
ಮಂಜುಶಿಂಜದತಿಭಾಸುರಭೂಷಃ	೯/೧೧	ಮಾರಂ ದರ್ಪಕರಂ ಪ್ರತರ್ಕ್ಯ	೧೭/೪೬
ಮಂಡಲೀಕೃತಮನೋರಮರಾಮಾ	೯/೧	ಮಿತ್ರೇಽಂಬುಜಾತನಿಕರಸ್ಯ	೬/೩೧
ಮದನಸಂಹಿಸುಖಿ ಪ್ರಿಯಶೀತಲಃ	೪/೪೪	ಮುಕುಟರವಿಭಿಯಾಽಧೋ-	೧೯/೧೦
ಮದನ್ಯಸೇವ್ಯಹಿಕಾಮದಾತ್ರಿ..	೧೯/೨೪	ಮುಕುಂದಮಾಜೌ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯ-	೧೦/೧೧
ಮದಭ್ಯಮತ್ತಾರವಿರಂಕಿನೇತ್ರ..	೧೭/೬೬	ಮುಕುಂದವಿದ್ಯೇಷವಿಪಾನು-	೨/೪೧
ಮಧುನಿಯುಕ್ತಭುಜಂಗಚಯಃ ಸ್ವನೇ	೪/೪೨	ಮುಕುಂದವಿದ್ಯೇಷವಿಫಲೇಣ ಭಿನ್ನಾ	೧/೧೨
ಮಧುಪ ಚರಸಿ ಕಸ್ಮಾದ್ವ್ಯದಗ್ರೇ	೧೩/೨೯	ಮುಕುಂದವೀಕ್ಷಾಫಲಕಾಮ್ಯ..	೧೩/೧೨
ಮಧುಪಾಲಿರಿತ ಸರಸಾ ಸರಸಾ..	೭/೫೮	ಮುಕುಂದಸೇವಾರ್ಹಫಲಂ	೨/೬
ಮಧುಮದಕ್ಷಯ ಮಾಲ್ಯಸು-	೧೭/೧೧	ಮುಕ್ತಾತ್ಮಕೋಽಪಿ ಮೃದು-	೧೯/೩
ಮಧುರಯಾ ಜಿತದಾನವ ಸದ್ಗಿರಾ	೧೭/೮	ಮುಕ್ತಾವಲೀರಾಜಿತಸರ್ವ ಗೇಹಾ	೧೭/೩೦
ಮಧುರವಚನಮಾತ್ಮೇಕಾಂಗ-	೧೧/೭	ಮುಖಸಾರಸಂ ಚ ಸುರಸಂ	೮/೩೭
ಮಧುರಾ ಮಧುರಾಕೇಶ-	೧೦/೩೨	ಮುಖೇ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಖಲು	೩/೧೭
ಮಧುರಾ ಮಧುರಾ ಯೇನ	೧೨/೧೧	ಮುಚ್ಯಮಾನಕವೀರ್ಭರಬಂಧಃ	೯/೨
ಮಧುರಾಮುಪಗಮ್ಯಾಥ	೧೦/೭೩	ಮುದಾವಹಾ ಭಾಸುರಗೀತ-	೮/೬೧
ಮಧುರಾಂ ವಿಧುರೀಕರ್ಮಂ	೧೪/೧೭	ಮುದಿತಗೋನಿಕರೈಃ ಪರಿವಾರಿತಃ	೪/೫೨
ಮಧುಪಶೀಕೃತಚಿತ್ರ ಉಪೋಷ್ಣಾಃ	೪/೫೧	ಮುನಯ ಉಪಯಯುರ್ಮ-	೧೨/೧೯
ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಸಿತಮಾಧವಾ ಸ್ಥಿತ..	೧೫/೨೨	ಮುನಿಕೃತಾಗ್ರಜನಾಮ ಗುಣೋ-	೫/೨೭

ಮುನಿಮನಪರಸೀರುಹಹಂಸ-	೪/೫೦	ಯದಾ ಹರಿಃ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್	೧/೩೩
ಮುರದ್ರಿಷಂ ಮೂಢ ನಿಧಾಯ	೩/೫	ಯದಿ ನಗಮವಿದೂರಸ್ವಂ	೭/೪೨
ಮುರಲಿ ಮುರಲಿಪುಂ ತಂ	೭/೨೮	ಯದಿಂದಿರಾಯಾಸ್ತದಭೂದ್ವಿ	೧೫/೨೮
ಮುರಲೀ ಮನೋ ವಿಜಯತೇಽಪಿ	೮/೨೦	ಯದಿ ಪ್ರಭುವಿ ದ್ವಿಷತೋಽಪಿ	೨/೪೨
ಮುರಲೀಮಮಾನಯ ತವಾಯತ..	೮/೨೩	ಯದಿ ಭೇದಕೂನ್ಯಮಖಿಲಂ	೮/೩೩
ಮುಷ್ಪ್ರಮಾಗತನುಮದ್ಭವತೀಂ	೧೧/೬	ಯದಿ ಮಧುರಮಪಾಯಿ ಸ್ವೀಯ..	೭/೪೮
ಮುಮುಃ ಸಮಾಕೃಷ್ಣ ರಣಾವನೌ	೧೪/೧೩	ಯದಿ ರಸಾತಲಮೇತಿ ತದ್ವೈಮ್ಯಹಂ	೪/೫೭
ಮೂರ್ಛ್ಯ ಪಿಪಿತಸ್ಸದ್ಭ್ರಂ ಹರಿ..	೧೮/೮	ಯದೀದ್ಭ್ರಂ ಕರ್ಮ ಕರೋಪಿ	೩/೪೬
ಮೂಲಾಸೇಚನಪೂರ್ವಕಂ	೭/೩	ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ವತಾಂ	೪/೬
ಮಗಮದೇನ ಸಿತೇತರಕಂಠತಾಂ	೪/೪೩	ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ವತಾಂ	೧೦/೯
ಮೃದಂ ಸಮಾಸ್ತಾದ್ಯ ಜಗಂತಿ	೩/೬೨	ಯದೀಯಪಾದೋಽಂಡಂ..	೧೬/೩೨
ಮೃದುಹರ್ತುಲಸಂಘಾಸ್ತದ್ಭಂಭಾ..	೧೦/೫೪	ಯದೀಯರತ್ನಾವೃತಪ್ತಮವಪ್ರ..	೧೭/೨೯
ಮೇಘಾಗೋಽಸಹ್ಯಮಪಿ	೫/೩೫	ಯದೀಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಟೇ-	೧/೪೮
ಮೇಘಾಃ ಸರ್ವಾಸ್ತು ಹರೇಃ	೫/೩೦	ಯದೀಯವೀಕ್ಷಾದಿವಶಯಸ್ಕ	೧೫/೪೮
ಮೋನಂ ವಿಧತ್ತೇ ನ ಮುಖಂ	೨/೨೫	ಯದೀರ ತೇಷಾಂ ಹಿತಮೇವ	೬/೫೬
ಯ		ಯದೀಹ ಚೈದ್ಯೇ ದಿತಿಚೋ ನ	೨/೫೭
ಯ ವಿಷ ಪುತ್ನಂಧಿತನಾರಕಸ್ಥಾನ್	೧/೪೭	ಯದೀಹ ಚಾತೋ ವಸುದೇವ..	೧/೫೨
ಯತಶ್ಚ ದೈತೇಯಕದಂಬಕೃಷ್ಣ-	೩/೨೪	ಯದೀಹ ವಾಸೋ ಮಮ ತರ್ಹಿ	೧/೫೬
ಯತಃ ಕದಾಚೀ ವಿವೃತೇಽಪಿ	೧೭/೨೮	ಯದೀಹ ಶಂಕಾ ವಿಪರೀತಘಾವೇ	೧೯/೧೮
ಯತಃ ಸ ಪೃಥ್ವಿತಲಸಂಸ್ಥಿತೋಽಪಿ	೩/೨೩	ಯದುತಿಲಕ ಗತೋಽಸ್ಥಾನ್	೭/೧
ಯತಃ ಸ್ವಸಂದರ್ಶನತೋ	೩/೨೨	ಯದುಪತಿಮೃದುಹಸ್ತೇನೋದ್ಭುತಂ	೧೦/೮
ಯತೋ ಹಿ ಗೋರೂಪಧರಾಂ	೨/೨೬	ಯದುಪತಿಃ ಸ ನಿಷ್ಠಿಃ ಸಹ ನಿರ್ಮಲಂ	೪/೫೪
ಯತೋಽಭಿತೋಽಚ್ಛಸಟಿಕಾ..	೧೭/೨೭	ಯದೇಷ ದೇವೇರಿತುರಗ್ರಜತ್ವಂ	೧/೬೧
ಯತ್ಕುಂಜಾ ಮುರವೈರಸಂಗತ..	೯/೬೨	ಯದ್ರೋಮಕೂಪಮಪಿ	೧೫/೫೮
ಯತ್ಪಾಂಡವಂ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಾಂಘ್ರಿ..	೯/೧೬	ಯದ್ವಕ್ತ್ರೈ ವಿಧುಮಾಮನಂತಿ	೧೫/೪೭
ಯತ್ಪೂರ್ಣಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಥಾ..	೬/೪೦	ಯದ್ವಾಹನೀಭೂತಗದತ್ಯ..	೧೯/೨೩
ಯತ್ರ ತದ್ವೀಯಗುಣೀರ್ತನ..	೧೫/೫೬	ಯದ್ವಾಯಾಪಿ ರಿರಂಸಯೇರ	೯/೫೪
ಯತ್ಸೈನ್ಯಕುಂತಾಃ ಸ್ವಸ್ತಪತ್ನ-	೧೨/೪೮	ಯಮಜನಿಂ ಭಜ ತಾಪಸವಿಗ್ರಹಂ	೧೭/೩
ಯಥಾ ಗ್ರಹಾವಿಷ್ಣುಕಲೇದರೇ ದೌ	೨/೫೩	ಯಮಾಲಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ	೧೨/೩೪
ಯಥಾ ತ್ವಂ ಸತತಂ ಪೂರ್ಣಃ	೧೨/೪	ಯಮಿದ್ಭಂದಮನಶ್ಚಂದ್ರಃ ಶ್ರಮಂ	೧೧/೬೪
ಯದಂಘ್ರಿತಿರ್ಥೇನ	೧೭/೪೧	ಯಮುನಾಜಘನನಿವಾಸಂ	೯/೩೩
ಯದಾಽಽತ್ಮಜಸ್ತೇ ಪಿಪತಿ ಸ್ಮ	೩/೪೪	ಯಮುನಾ ಸಾ ವಿಜಯತೇ	೧೦/೭೨
ಯದಾ ನೃಸಿಂಹಾಕೃತಿವಾದಿ-	೧/೫೪	ಯರ್ಹೀರ ತೇ ಸಕಲತಿರ್ಥ..	೧೫/೫೫
ಯದಾ ಸ ಪದ್ಮಾಸನಸಂಸ್ಥಿತೋ..	೧/೧೭	ಯಸ್ಮಿನ್ ಮಂಗಲದೇವತಾಽ-	೧೯/೩೮
ಯದಾ ಸ ಪುತ್ರಂ ನಿಜನಾಭಿ..	೧೯/೨೨	ಯಸ್ಮಿನ್ನಪ್ಪ ಜತಿ ಸ್ವಪ್ನಕನಕರೈಃ	೧೧/೨೦
ಯದಾ ಸುಹೃತ್ಸಂಚಯಮರ್ಚ..	೨/೬೩	ಯಸ್ಮಿನ್ನದೃತಿ ನಾಗಕೇಕಿನಕುಲಾಃ	೯/೧೯

ಯುಕ್ತನ್ ವಿಟ್ಟಲನಾಮವರ್ಣ..	೧೦/೮೧	ರಘೇನ ದೂರೇ ರಮಣಂ	೧೦/೪೬
ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಚರಣಾಂಬುಜೇನ	೩/೪೧	ರಮಣಿ ರುಚಿರರೂಪಃ ಕಿಂ ನು -	೭/೪೫
ಯಸ್ಯಾಂ ಸುವರ್ಣವರವೇಷ್ಠ..	೧೭/೬೨	ರಮಾಧರೋಷ್ಣಾಮೃತಪಾನ-	೨/೩೬
ಮುಚ್ಛೋಪವೀತೋಜ್ವಲಕಂಠ..	೧೨/೨೬	ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರದೃಶಿ..	೭/೬೧
ಮುಃ ಕರ್ಣೇ ನಿಜಚಿಹ್ನಮುನ್ನತ..	೧೯/೨೮	ರಮಾರಮೇಶಾನುಗೃಹೀತ ವಿಷಃ	೧೬/೧೧
ಯಃ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪಮಾಹರನ್	೧೯/೧೫	ರಮ್ಯಸ್ತಲೀಂ ರಾಮಮಹಾಯ	೮/೪೭
ಯಃ ಪಕ್ಷಂ ಫಲಸಮ್ಮಿತಂ ಫುವಿ	೭/೨೧	ರಮ್ಯಾಧರೋಷ್ಣಮಧಯಾ	೧೦/೩೫
ಯಃ ಪೃಥ್ವಿಪತಿಮಾಲಿರತ್ನ-	೧೯/೩೩	ರಸಾ ಪಿಪಾಸೋಗ್ರಭರಾಶ-	೧/೨೦
ಯಃ ಸಂಮುಖ್ಯಮಲನೀತಿ..	೧೨/೪೬	ರಾಗಂ ಪಯೋಧರತಟೇ ಹರಿ..	೬/೨೯
ಯಃ ಸಾರಭಾಗಮನುಭೂಯ	೬/೬೧	ರಾಜಧಾನೀ ಜಯತಿ ಸಾ	೧೨/೩೮
ಯಾಸ ಮರ್ತ್ಯಮರ್ತ್ಯದಿತಿಜಾ	೩/೧೧	ರಾಜನೀತಿಂ ಪ್ರಕಟಯನ್	೧೪/೨೧
ಯಾ ವೈ ಚಂಪಕಸಂಪದಾಽಬ್ಜ..	೧೬/೪೨	ರಾಜನ್ ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ತೇ	೧೨/೪೯
ಯುಯಾಸುಂ ತ್ವಾಂ ಸಮಾ-	೧೦/೩೬	ರಾಜಾಧನಾ ಸಮಗಮ್ಯ ಧನು..	೧೧/೧೧
ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ನ ಕದಾಪಿ	೧೧/೨೬	ರಾಜ್ಯಂ ಮೇ ತವ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ	೧೨/೨
ಯುಚ್ಯಿರಸ್ಯಾಲಯಮೇವ	೧೯/೧೭	ರಾಮಾಯೋಗಿಜನ್ಯ ಫೀಮ-	೫/೩೯
ಯು ಸಹಸ್ರಕರೋರ್ಜಿತ-	೧೭/೨೦	ರಾಸಿ ಸಾರೋಽಸಿ ಸುರಸಮೇಹಿ	೭/೫೭
ಯೇ ತ್ವಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರವಿಸ್ತುತ-	೧೨/೫	ರಾಸೋತ್ಪನ್ನರಣಾಲಾಲಸಮಾನ..	೯/೧೮
ಯೇ ಪುರಾರಿಪುಣಾಽನಯೇ	೧೭/೫೩	ರಾಸೋತ್ಪನ್ನ ಹಿ ರಸಂ ಫುವಿ	೯/೧೫
ಯೇ ಫೈಷ್ಣಾಃ ಪರಿರಂಭಣಂ	೧೫/೨	ರುಗ್ವೀ ಸ ರುಗ್ವೀವ ಯದಾ	೧೫/೯
ಯೇ ವೈ ವಿಟ್ಟಲಸೇವಕಾಃ ..	೩/೧೫	ರುಚಿರ ಕೇಶವ ಶಂಬರಧಾಮ	೧೭/೧೧
ಯೇ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯೇಽಪಿ	೧೪/೨೮	ರುಚಿರಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥೋ-	೧೭/೨೨
ಯೋ ಮಾಗಧಸ್ಯ ಸಾಧಮ್ಯ..	೧೪/೩೦	ರುದ್ರ ತ್ವಂ ಹಿ ಮನೋಭಿಮಾ-	೧೦/೭೯
ರ		ರೇ ರೇ ಮಂದ ಬಹಿಃ ಪ್ರಯಾಹಿ	೧೧/೨೪
ರಕ್ತಾಕ್ಷೀಯತಲತಿಷ್ಠಾ ಪ್ರವಿಲ..	೧೮/೧	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೮/೬೧
ರಕ್ತಾಂಘೋನಿಚಯೇ ಗಜಾತ್ರಿ..	೧೫/೪	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧/೬೭
ರಕ್ತಾ ರಮಾರಾಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ..	೧೯/೯	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೦/೮೪
ರಂಗತರಂಗಚಯಸಂಗತ-	೭/೩೬	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೧/೬೫
ರಜಕಂ ರಜಸಾ ಗ್ರಸ್ತಂ ದರ್ಶಯ-	೧೧/೩	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೨/೭೦
ರಣೇ ಪದಾಭ್ಯಾಂ ಚರತೋ	೧೧/೫೨	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೩/೬೫
ರಣೇ ಯದಾಜ್ಞಾರರಶಂಕಿತ್ವಾ	೧೨/೪೧	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೪/೭೦
ರಣೇ ಕ್ಷಣೇನಾಂಗಜಮುಜ್ಜ -	೧೪/೭	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೫/೬೨
ರತಾವಸಾನೇ ಮುರಜಿತ್ಕರೇಣ	೧೩/೨೧	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೬/೬೨
ರತ್ನಾಭಿಪೂರ್ಣರವಿವರ್ಣ..	೧೫/೩೦	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೭/೭೧
ರತ್ನಾಭರಮೈಣ ಪರಿಶ್ರಿತೇನ	೧೮/೪೪	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೧೯/೪೧
ರತ್ನತಪ್ತವಾಹತನುಮಂದಿರ-	೮/೪೩	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೨/೬೮
ರಥಂ ಸಮಾರುಹ್ಯ ಸಪತ್ನಸೇನಾಂ	೧೧/೫೫	ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೩/೬೩

ದೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೪/೭೩	ವಾದ್ಯಾನಿ ನೇದುರ್ಮುನಯಶ್ಚ	೧೨/೨೦
ದೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೫/೫೯	ವಾರ್ವಾಹಾವೃತಸರ್ವಭಾಗ-	೬/೩೮
ದೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೬/೬೭	ವೀರ್ಣಪುಷ್ಪಾಂಬುಧಲಂಬಿ-	೨/೨
ದೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೭/೬೫	ವಿಚಾರಭಾರಾಪಿತಮಾನಸಾಽ-	೪/೫
ದೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೮/೬೨	ವಿಚಿತ್ರರತ್ನದ್ವಿತರಂಗಕಾಂತ್ಯಾ	೧೫/೨೪
ದೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ	೯/೬೫	ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಾವೃತವಪ್ರಸೌಧ..	೧೭/೩೧
ಲ		ವಿಚಿತ್ರರತ್ನೋಜ್ವಲಭೂಷಣಾ-	೧೫/೨೧
ಲಹರಿತಾಕಧ್ವಜಕುಂಭತೋರಣ್ಯ..	೨/೧೯	ವಿಜನಿತಾಪದವದ್ವವನಾಯ	೧೭/೭
ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಬ್ಜಸಂಸ್ಕೃತವೃಂದಂಭಂ	೧೦/೫೩	ವಿಜನೇ ವನೇ ಸ್ವನಮುತ್ಪ್ರಜತ..	೮/೨೫
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಶಿಷ್ಟಪುಷ್ಪಾರ್ಪ-	೧೦/೫೮	ವಿದ್ಯಂಭಿತೇ ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ	೧೩/೧೬
ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಕುಂದತನುವೃತ್ತ..	೧೮/೨೭	ವಿತತಪಲ್ಲವಪುಲ್ಲವನೇ ಕ್ವಚಿತ್	೪/೪೮
ಲಕ್ಷ್ಮೀಶವಾಹರಧಹಸ್ತಿಭಟಾಘ..	೧೫/೨೩	ವಿತತ ವಿಪ್ಲಯರೋಜನ..	೧೭/೨೪
ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತನಸುರಿತಕುಂಕುಮ..	೧೮/೨	ವಿತನುತ ಬತ ಸಖ್ಯುಃ ಸುಸ್ವರಂ	೭/೪೬
ಲೀಲಾಸಂಗೀತಮಂಜುಸ್ತನಿತಕೃತ..	೯/೩೨	ವಿತನ್ಯಮಾನಸ್ಪ್ರೇಷ್ಯ-	೧೩/೩೭
ಲೋಕದ್ವಯಸುಖವ್ಯೂಹ-	೧೧/೩೯	ವಿತ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿಂ ಶರೈಃ ಶೌರ್ಯಂ	೧೨/೫೫
ಲೋಕಸ್ಯ ಶೋಕಹರವಾರ್ಯ-	೫/೩೨	ವಿದಾರಯನ್ನಪ್ಪಹಿರಾಜಮೌಲಿಂ	೪/೬೬
ಲೋಕಂ ವಿಡಂಬಯಿತುಮೇವ-	೧೨/೨೩	ವಿದ್ವೇಷಮೂಲಸ್ಮರಣೇನ ತುಷ್ಪಿ.	೨/೪೫
ಲೋಲತಂಕಣಪಾಣಿಪದ್ಮ-	೩/೧೪	ವಿದ್ವೇಷಿಜೀವಕೃತಸಂಗಮಪಿ	೨/೫೮
ವ		ವಿಮುಚ್ಛ್ಯಃ ಸುರಗಣೈ..	೧೦/೭೦
ವಕ್ತ್ರಂ ಸರ್ವದುಷ್ಕಯತೃನುದಿನಂ	೧೨/೧೦	ವಿಶರ್ವ ಪೂರ್ವಸುಮನಃ-	೮/೨೮
ವಕ್ತ್ರಾಮಪಿ ಚ ತಾಂ ತನ್ವಿಮೃಷ್ಟೀಂ	೧೧/೯	ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೇಽಭ್ಯುದಿತೇ	೨/೨೨
ವಕ್ತ್ರಾಲಕಂ ಮಗ್ನಮಯೋಜ್ವಲ..	೧೮/೫೬	ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹ-	೮/೨೭
ವಕ್ತ್ರಾಂಕುಶಪತಾಕಾಬ್ಜಲಕ್ಷ್ಯ-	೧೦/೫೧	ವಿನಾಶ್ಯ ವೃಂದಾವನವಾಸಿಪಕ್ಷಿ..	೫/೯
ವನಭವನಗತಾನಾಂ ದರ್ಶ-	೧೩/೩೩	ವಿಪ್ರರ್ಷಿದೇವಪಿತೃಬಂದಿಸುಹೃ..	೨/೧೭
ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವಾಂಛಿತ..	೧೯/೩೬	ವಿಪ್ರಾಂಗನಾಃ ಸ್ವಪ್ರಭವೇ	೫/೫೩
ವರಯಾಸುರಮೋದಾಲೇ ತರಸಾ	೮/೫	ವಿಘರ್ಯರೋದಾಂಕಗತೋ..	೨/೩೧
ವರಾರ್ಪಣಾರೋಚ್ಛಯಸೂಚಿತ್ಯ..	೧೫/೧೯	ವಿಭೂಷಣೇಷು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಾಹಃ	೧/೬೫
ವರುಣದಿಶಿ ಗತೋಽಪಿ	೧೩/೩೧	ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗಾಪತಿಂ ಪತಿಂ ಶ್ರೀಃ	೨/೪
ವರ್ಷನೀತೃಂ ವಾರಿರಾಶಿಂ	೧೬/೬೧	ವಿಮಲದತ್ತಪದಃ ಪ್ರಣತಾ-	೧೭/೪
ವರ್ಷಾಸು ವರ್ಷಸಹತಾಮಗಮ್ಯ	೬/೨	ವಿಮುಚ್ಛ ನಗದಾದೀಶಃ	೧೨/೧೪
ವಲಿಪಲ್ಲವಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ	೧೦/೫೭	ವಿಯುಕ್ತನಾರೀಮುಖಪದ್ಮ-	೫/೪೦
ವಸಂತಕಾಲೇ ವನಿತಾಸಹಾಯಂ	೪/೪೬	ವಿಯೋಗೇ ತವ ಗೋವಿಂದ	೮/೯
ವಕ್ಷಃ ಸುರಕ್ಷಾಂ ಕುರುತಾನ್ತು-	೧೮/೨೯	ವಿರಹವಟ್ಟುಲಾ ಮಲಯಾನಿಲಾ	೮/೧
ವಕ್ಷೋ ವಿಶಾಲಂ ಹರಿನೀಲ-	೧೮/೩೧	ವಿರಿಂಚಪ್ರಿಂಚಮುಖಾಮರಾಲಿಃ	೧/೬೨
ವಾಗ್ವಿಖರೀಮಿವ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಸ	೬/೬೪	ವಿರಿಂಚಪ್ರಿಂಚಮುಖಾಮರೇಶಾಃ	೧/೧೪
ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಂ	೧೭/೭೦	ವಿರೋಧೈತೇಯಪರಾಭವೇನ	೪/೧೭

ವಿಲಸದ್ರತ್ನಕಟಕಂಕಣೈ-	೧೦/೬೦	ವೃಜಾಂಗನಾನಾಂ ಸ್ವರತಾಂ	೩/೨೩
ವಿಲಾಸಮಸ್ಯಾಂ ವರಸಿದ್ಧ-	೮/೫೭	ವೃಜಾಮ ವೃಜಗೋಪಾಲಾ	೪/೬೦
ವಿಲೋಕ್ಯ ದೂರಸ್ಥಿತದುಗ್ಧ-	೩/೫೫	ವೃಜೇ ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತರದ್ಯು-	೧೨/೧೪
ವಿವಿಚ್ಯ ಸರ್ವಾಂಗವಿಚಾರ-	೧೫/೩೧	ವೃಜೇ ಮಹಂ ತೋಷುತಂ	೮/೪
ವಿವೇಕಸಂಪ್ರೀತಿ ವಿಲೋತಾ ಸಾ	೧೬/೩೩	ವೃಜೇ ಸ ಗೋದೋಹನ-	೧೦/೨೩
ವಿಶಾಲವಕ್ಷಸ್ಥಲರೋಭರತ್ನಂ	೧೬/೯	ಶ	
ವಿಶ್ವಂಭರಸ್ಯಾ ಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧನಾಯು	೩/೫೩	ಶಂಖಾಂಘೋಜನೀ ಸಮೀಹಿತ..	೧೮/೬
ವಿಶ್ವಸ್ತೇಮಲಯೋತ್ತಮಿಮುಕ್ತ್ಯಾ..	೧೦/೬೯	ಶತಕ್ರತೌ ವರ್ಷತಿ ವಾಸುದೇವೋ	೫/೫೭
ವಿಶ್ವ ಸ್ವ ಮೋಹನ ಇತೀಶ	೬/೪೫	ಶಮಯತೃಪ್ತಾಂ ಮದೀಯಂ	೯/೩೩
ವಿಷಯೇಷೂಪಭುಕ್ತೇಷು	೧೨/೬೮	ಶಂಭುಂ ಸಂಭವ ಪದ್ಮಯೋನಿ..	೧೧/೨೫
ವಿಷಾತ್ರಯತ್ಯನ ಗುಣೇನ	೪/೭೦	ಶಂಭುಃ ಪುತ್ರಸಮಃ ಸ ಮೇ	೧೪/೪೩
ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ	೧೨/೫೮	ಶರೀರಕಾಂತ್ಯಾ ಜಲದಃ ಸ್ವಚ್ಛಿತ್ರಂ	೧/೩೮
ವಿಷ್ಣೋರರ್ಭಕಸಂಕಾಶಾನ್	೧೨/೬೦	ಶರೀರಿಣಾಂ ಸ್ವಾಪರದಂಗೆ-	೧/೪೫
ವಿಷ್ಣುಗುಂಬುಫಲೋಚ್ಚಯಂ	೧೫/೨೭	ಶರೈರಪಾರೈ ರಿಪುವರ್ಗದೃಷ್ಟ..	೧೮/೪೦
ವಿಷ್ಣುಸರ್ಪಿ ನಯನಾಃ	೮/೫೧	ಶರೈರಪಾರೈಸ್ತತ್ಯ ನೈ ಚತು-	೧೪/೨೬
ವಿಷ್ಣು ಸ್ವಾ ಪಿಮಣಿಪ್ರಭಾಭಿಧ..	೯/೫೧	ಶರೈಃ ಕರೋವಂಫ್ರಿಶಿರೋ-	೧೧/೫೬
ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಮರಶಾಖಿದತ್ಸಭವನೇ	೯/೨೨	ಶರ್ವಃ ಸುಪರ್ವರಿಪುಗರ್ವ..	೧೬/೧೯
ವಿಸ್ತೀರ್ಣೈರ್ವರಹಾರಚಾಮರ..	೧೧/೫೯	ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರೇಷು ಶಾರ್ಙ್ಗಧರ-	೧೩/೬೨
ವಿಹಾಯ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುದಾರ..	೧೭/೬೫	ಶಸ್ತ್ರ ರಸ್ತ್ರಗಣೈಃ ಶರೈರರಿಧೃತ್ಯೈ-	೧೩/೫೭
ವೈಣಿಕ ದಾಸೀರ್ಯದಿ ನೋ	೮/೬	ಶಾರ್ಙ್ಗಸ್ಯ ಗ್ರಹಣೇ ಮನೋರ-	೧೮/೩೬
ವೃತ್ತೇ ತ್ರಿರೇಖೇ ರತ್ನಾಘದೀಪ್ರೇ	೧೮/೪೩	ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಬಿಭೃನ್ನಿಷಂಗಾನ್-	೧೪/೨೭
ವೃಂದಾರಣ್ಯನಿಕುಂಜಮಂದಿರಗತಂ	೯/೫೬	ಶಾರ್ಙ್ಗಲರಮೃತನಿಖ-	೩/೩೦
ವೃಂದಾವನಂ ಕಿಲ ವನಂ ಭವದೀ..	೭/೯	ಶಿರೋಮಣಿಂ ತಸ್ಯ ವಧಾ-	೧೦/೫
ವೃಕ್ಷೇಷು ಪಕ್ಷಿಷು ಮೃಗೇಷು	೭/೫೨	ಶಿರುಂ ವಶೀಕರ್ತುಮಥೋ	೧/೪೧
ವೇಣುವಾದ್ಯಪಟುನಾ ವೃಜನಾರೀ..	೯/೫	ಶುಕ್ಲೇರ್ವರೇರ್ನಾಮ ಗೃಣ-	೧೩/೧೦
ವೇಧಾ ವೈದಿಕಮೌಲೀರಪ	೧೬/೪೦	ಶುಭಸಮುದ್ರಕರಂ ಭವತಾಂ	೧೭/೧೩
ವೈಗುಣ್ಯಂ ವಿವಿಧೋದಯೈರ್ವಿ..	೩/೨೮	ಶುಷ್ಕಾಮಪಿ ಸ್ಯ ಸರಸಾಮಧರಾ..	೬/೪೮
ವೈವರ್ಧವಂಶೋದಜಾತರತ್ನ..	೧೫/೩೩	ಶೇಷೇಽಂಗ ಶೇಷೇ ಯದಶೇಷ..	೧೪/೪೫
ವೈಕ್ರಾಂತಿಕೋಮಲಮನೋರಮ..	೧೮/೫೩	ಶೌರಿಂ ತದೋಪಾಯನಪಾಣ..	೧೪/೫೮
ವೈಕ್ರಾಘೈರ್ದ್ರಸಹಸ್ರವಕ್ಷರುಚಿರಂ	೧೩/೪೭	ಶ್ಯಾಮಂ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಂ ವಿಮುಖ್ಯ..	೧೮/೫೭
ವೈಸುರಥ ನಿಪತನ್ ಸ ಸ್ವಾಂಘ್ರಿ..	೫/೨೬	ಶ್ರಯೇ ಹಯಮುಖಂ ಶ್ವಾದ್ಯಕಾದ್ಯ..	೧/೩
ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಕಾಮ ಇವ ತೈರ್ವಿವಿಧೈ..	೬/೪೬	ಶ್ವಾಂತಾಲಿಭಃ ಪರಿವೃತೋಽಂಭಸಿ	೯/೩೪
ವೃಜಭುವಿ ಬಹುಪಾಶ್ಚರ್ಯನ್	೧೮/೧೯	ಶ್ರೀನಾಥಕೀರ್ತ್ಯಂಜುಜಸೇವ್ಯಗಂಧಂ	೧/೭
ವೃಜಭೂರಿಯಂ ಭುವಿ ತತಾ-	೮/೨೪	ಶ್ರೀಪತೇರಧರಸೀತ್ಯತಿಕಾಲೇ	೯/೪೨
ವೃಜಸ್ಥೂಲಗ್ರಹಪೀಡಿತಾ ಸಾ	೨/೩೮	ಶ್ರೀಘೋಕಟಾಕ್ಷೋತ್ಪಲಮುಖ..	೧೮/೨೩
ವೃಜಂ ವೃಜೇತ್ಯಾದಿಶಮುದ್ರವಂ	೧೩/೨		

ಶ್ರೀಭೂಮುಪಾಂಚುಜಾಸ್ತ..	೧೦/೬೬	ಸದ್ವಂಶಜಾತೋಽಪಿ ಗುಣಾ..	೧೧/೧೨
ಶ್ರೀರೇವ ಸಾ ಭೀಷ್ಮಕುತಾ	೧೪/೬೦	ಸ ಧೇನುಕಸ್ತಂ ನಿಜಪಾರ್ಷ್ವ-	೫/೨೪
ಶ್ರೀಲೋಲಕೋಮಲಕಪೋಲ..	೮/೫೬	ಸ ನಂದಗೋಪಃ ಪ್ರದದೌ	೨/೧೬
ಶ್ರೀವತ್ಸವತ್ಸುಂ ಶ್ರೀಮದ್ವನ-	೧೦/೫೯	ಸ ನಂದಮಾನಂದನಿಂ	೧೩/೧೬
ಶ್ರೀವೇದಾಂತಮಹಾಚಲಂ ಹಿ	೧/೧	ಸ ನೇಷ್ಯತಿ ಪ್ರಾಗ್ವಿದ ಕಾಂಚಿ-	೮/೫೦
ಪ್ರತ್ಯಂತವಿಶ್ವಾಂತಶರೌಘ-	೧೩/೫೧	ಸಂದೇಶಮಾತ್ರಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ	೧೫/೩೬
ಸ		ಸಂದೇಶಂ ಭೀಷ್ಮಕನ್ಯಾಯಾಃ	೧೪/೫೪
ಪತಿತ್ವಮಾಜೌ ಬಹುವಾರ-	೧೪/೩೧	ಸನ್ನೀಲರತ್ನರುಚಿರಂ ಸತತಂ	೧೮/೪೭
ಮುಕಿ ಕಥಯ ಸ ಕೋಽಯಂ	೭/೩೧	ಸನ್ನೀಲೋತ್ಪಲಚಾರುಚಂಪಕ..	೧೮/೪೫
ಮುತಿ ತರುರಯಮಚ್ಛೋ ನೈವ	೭/೩೦	ಸನ್ಮಂತ್ರಲೇಖೋಽ ದುರ್ಮಂತ್ರಃ	೧೨/೬೩
ಸ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಡವರಾಘ-	೧೦/೧೫	ಸನ್ಮಾನ್ಯಲಾವಣ್ಯಮರಂದ್ರ-	೧೮/೫೨
ಸ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಭಿತಾಖಿ-	೨/೬೬	ಸ ಪಂಚಜನದೇಹಸ್ಥಾನ್	೧೨/೩೩
ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಂಸವಿದ್ವಂಸೀ ತತಿತ್ರೇ	೧೨/೭	ಸಪತ್ನಪತ್ನೀವದನೋದ್ವರಾಜಂ	೩/೨೧
ಸ ಕೇಶಿದೈತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ	೧೦/೧೩	ಸಪತ್ನಸ್ಯೈಶ್ವರನಿದುದ್ರಮಾಜೌ	೧೯/೩೧
ಸಂಗ್ರಾಮಕೌಶಲ್ಯಚಿದುಜ್ಜಿ-	೧೪/೨	ಸ ಪರ್ಯಟಿತ್ಯುಂಜರಪುಂಜ..	೬/೧೩
ಸ ಚ ಪ್ರಿಯಾಯೋಗಸಮುತ್ಕ್ತ..	೧೩/೩	ಸ ಪಾತಯಾಮಾಸ ಪತನ್ ಕಪಿತ್ಥ	೪/೩೦
ಸಚ್ಚಕ್ರಾ ಕರಪುಷ್ಪರಮ್ಯಕಟಕಾ	೧೭/೫೨	ಸ ಪಾಲಯಿಷ್ಯನ್ ಸದಯಾವ-	೨/೨೦
ಸುಖಾಸ್ತೋದಿತವರ್ತನಾ	೧/೨	ಸ ಪೂತನೋಚ್ಚ ಸ್ತನಕುಂಘ-	೨/೩೫
ಸ ಜಯತಿ ಯದುನಾಥಃ	೬/೫೦	ಸಪ್ರಿಯಾಮರವಿಮಾನವಿತಾನ..	೯/೯
ಸಜಲಶೀಕರದಕ್ಷಿಣವಾಯುನಾ	೪/೩೮	ಸ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ ಪ್ರಣಯಾಖ್ಯ..	೧೦/೪೫
ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾನ್ ಕತಿಚಿತ್	೧೧/೬೩	ಸ ಭವತು ಯಶಸೇ ಪ್ರವಾಲ..	೧೮/೫೮
ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾಃ ಸಮರೇ	೧೪/೧೧	ಸ ಭಾಸುರಶ್ರೀಶಕಪೋಲಲಗ್ನ..	೬/೧೪
ಸ ತತಃ ಸತತಧ್ಯಾನರುದ್ರವೃದ್ಧ..	೧೦/೩೩	ಸ ಭೂಧರಃ ಸಾಶನಿವರ್ಷಪಾತ..	೬/೧೦
ಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ ಹರಿನೀಲಕಾಂಚನ..	೧೮/೧೩	ಸಮಮುದಿತವಿಮೋಹಾ-	೬/೬೬
ಸತ್ತ್ವರವಾಸ್ಯವಿಘ್ನೋತ್ಪಲ-	೯/೩೬	ಸಮಸ್ತವೇದಾಃ ಕಿಲ ಸೇತಿ-	೧೬/೩೧
ಸತ್ವರ್ತಮಾತ್ರಕಲಿತಂ ಸಕಲಾ..	೧೮/೨೬	ಸ ಮಾಗಧಃ ಸಾತಸ್ಯೈಶ್ವಸಿಂಧು..	೧೩/೩೯
ಸತ್ತ್ವಂ ನಿಪಲಮಾತನೋಮಿ	೧೧/೨೩	ಸಮಾಯತೇಯಂ ನ ಶರೈಃ	೮/೧೦
ಸತ್ಕಂಘಮಾನಸಸರೋವರ-	೧/೫	ಸ ಮಾರಮೌರ್ವೀಶ್ವಿತಮಲ್ಲಿ-	೬/೪೨
ಸದಸಿ ಸುಮನಸಾಂ ತ್ವಂ	೧೩/೩೦	ಸಮುದ್ರಮುತ್ಪಜ್ಯ ಪುರೀಂ	೧೭/೩೨
ಸ ದಂದಪೂಕಸ್ಯ ಮುಖಂ	೪/೬೫	ಸಂಪಕ್ಷುಂಭಸಮರಮೃತ-	೧೮/೫೯
ಸದಾಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಸರ್ವವಿಶ್ವಃ	೧೫/೪೪	ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಶೈವೀಂ ಪ್ರಥಮಂ	೧೪/೯
ಸದಾ ಮುಕುಂದಾಗಮನಾಘಿ..	೧೩/೧೧	ಸ ಯಾಮುನಾಂಘ್ರಸ್ಯವಗಾಹ-	೫/೧
ಸದಾ ಸದಾನಂದಮುಕ್ತಪ್ರವೃತ್ತೇ..	೩/೬೦	ಸರತ್ಕೃಷ್ಣಾಹ್ಲಿಫಣಾಂಕಣೇಷು	೪/೬೩
ಸದ್ರೋಮಾವಲಿನೀಲರತ್ನ-	೧೮/೨೨	ಸ ರಮ್ಯಘೇನಾಸವಲೋಭಿವಕ್ತ್ಯ..	೧೬/೫೯
ಸದ್ವಂಶಜಾತಂ ಸುಗುಣಂ	೧೩/೪೯	ಸರಸಾ ವಿಲಸದ್ಧಾರಸರಸಾರ..	೧೭/೬೭
ಸದ್ವಂಶಜಾತಃ ಸುಗುಣಃ	೧೮/೩೫	ಸರಃ ಪ್ರಸನ್ನಂ ನಿಶಿ ಸಾರಸೌಘೈಃ	೧/೩೯

ಸರಿತ್ತತ್ತಿಸ್ತನ್ನುಖಿತೋ ಹಿ	೧೬/೫೩	ಸುತಂ ಯಶೋದಾರಯನೇ	೨/೭
ಸ ರುಗ್ರವತ್ಯಾಂ ಕಿಲ ರುಗ್ರಿ-	೧೯/೩೦	ಸುತಂ ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಮೃತ್ಯು-	೧೨/೩೨
ಕರ್ವಂ ತಾತ ಕೃತಂ ತ್ವಯಾ	೧೨/೧೬	ಸುತಂ ಸಮಾನೀಯ ತತೋ..	೧೨/೩೭
ಸರ್ವೇಶೇ ಭುವಿ ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಿರ..	೧೨/೫೭	ಸುತೋ ನ ಮೇಽಯಂ ಹರಿ-	೪/೧೯
ಸ ಲಬ್ಧವನ್ಮಾ ದಿಶಿ ವಪ್ರಪಾಣೇ:	೬/೨೮	ಸುಧರ್ಮಪುಂಜಾವನಮೂಲ..	೧೭/೩೭
ಸ ಲಬ್ಧವನ್ಮಾ ಮಧುರಾಬ್ಯ-	೪/೨೩	ಸುಮೇರುಸಂಸ್ಥೈರಮರೈರುಪಾ-	೨/೧೦
ಸ ವಾತರೂಪೀ ದಿಶಿಚೋ	೩/೬	ಸುರಪತಿರಪಿ ನೂನಂ ಗಾನ-	೧೩/೩೫
ಸ ವಿರಪಿ ನಿದೇಶಂ ತಸ್ಯ ನೂನಂ	೭/೪೭	ಸುರರ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಮಂತಾತ್	೧೪/೫
ಸ ವಿಪ್ರಪತ್ನಿ ಪಿತೃಭಕ್ತಭುಕ್ತ್ಯಾ	೫/೫೪	ಸುರಾವಲೀ ಸಾ ತ್ರುತಿವರ್ಣ್ಯ-	೧/೧೫
ಸ ವಿಷ್ಣುವಾಹತ್ವಮವಾಪ	೧೬/೨೨	ಸುರರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಭಾಷಿ	೧೮/೧೬
ಸ ವಿಸ್ತೃತಾಸ್ಯಃ ಕಿಲ ವಿಶ್ವ-	೧೦/೧೨	ಸುರರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಶೋಭಿ..	೧೬/೭
ಸ ಸಹಸ್ರಸಹಸ್ರಾಂಶುಮರೀಚಿ..	೧೦/೫೦	ಸುರರ್ಣವರ್ಣೋದರಮಧ್ಯ-	೧೮/೨೧
ಸಹಸ್ರಕಾರ್ಯೋಷು ಭವಾನ್	೧/೨೧	ಸುರರ್ಣಶೃಂಗೈಃ ಕಲಶೋಷ-	೬/೪
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽನಿಮಿಷ-	೧೧/೫೪	ಸುರರ್ಣಸಂವಿತವರೇಂದ್ರ-	೬/೩೭
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽಪಿ ಸ	೫/೫೬	ಸುಶೀತಲಃ ಕೃಷ್ಣಪದಾಬ್ಜಯುಗ್ಮ..	೫/೧೭
ಸಹಸ್ರಶೋ ಗೋಗಣಮುಷ್ಣ-	೨/೧೫	ಸೂರ್ಯೋಽನೋದಯಶೈಲ..	೧೪/೨೨
ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾ ವನಿಪಾಲಭಂಗ..	೧೫/೧೧	ಸೇನಾಮಧ್ಯಗತಾ ರಾಜನ್	೧೨/೯
ಸಹಾನುಗೈರ್ಗಾಃ ಕಿಲ ಚಾರ-	೪/೨೭	ಸೇಯಂ ಪುರಿ ವಿತನುತೇ	೧೭/೬೮
ಸಂವಾದಂ ಕಿಲ ಕೇಽಪಿ ಬಭ್ರು..	೧೪/೧೦	ಸೋಮಾನ್ವಯೇ ಜಾತಮಿನೋ	೨/೨೪
ಸಂಸಾರಾಬ್ಯಮುಭೇದ್ಯಬಂಧನ-	೫/೩೭	ಸೋಽಯಂ ಗರುಜ್ಞನಿಮ-	೧೬/೨೧
ಸಂಸಾರಾಸಾರಸಿಂಧೋರ್ಜನಿ..	೧೦/೭೫	ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಕಲಶೋಷ-	೧೮/೩೨
ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ವರಾಹಸಿಂಹ-	೯/೨೭	ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಫಲಶೋಷ-	೧೮/೬೦
ಸಾ ಧಾರಾಂಬುಕದಂಬಕೇನ	೧೬/೪೪	ಸೌಹಾರ್ದನೃತ್ಯದುರುಕೇಕಿನಿ..	೧೭/೬೧
ಸಾಧೂನಾಂ ವರಮಾನಸಾಕೃತಿ	೫/೩೬	ಸ್ತನೋತ್ತಮಗೈನ ಸುತೃಪ್ತ-	೩/೧೬
ಸಾ ಮಂದಸ್ಥಿತಮೌಕ್ತಿಕೇನ ಸದ..	೧೬/೪೮	ಸ್ತುತಿಂ ಸ್ತುತೀಶ್ವರವರ್ಧಾರ್ಯ	೧/೫೧
ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಾವಸರ-	೧೨/೪೫	ಸ್ತುವಂತು ಸರ್ವೇ ವನವಹ್ನಿ-	೫/೨
ಸಾಯಂ ಹೀನ ನ ಹೀಯಂ ಸಾ	೯/೪೭	ಸಾತಃ ಸೌಂದರ್ಯನದ್ಯಾಂ	೯/೫೮
ಸಾಽರಸಾಽಸಾರಸಂಸಾರೇ	೭/೫೪	ಸಾತ್ವಾ ಪೂರ್ವಪಯೋನಿಧಾ-	೨/೯
ಸಾಲಾಂ ಮುಹುಃ ಸ್ವಪ್ನಸುಪಂ	೪/೯	ಸ್ಮರಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಮಪಹೃತ್ಯ	೧೭/೪೫
ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಕ್ಷಚಕಾರ ಶಂಭು..	೧೫/೩	ಸ್ತುತಿಭಾರತಾವ್ಯಣಪುರಾಣಪುರಾ..	೮/೩೫
ಸಿಕ್ಷೋಽಪಿ ರಮ್ಯಲಲನಾಕರ-	೯/೩೯	ಸ್ತಕೀಯಚೌರ್ಯಂ ನಿಶಾಂ	೩/೩೮
ಸಿಂಹಸೂಪುರಶೋಭಿಪಾದ-	೧/೪	ಸ್ತಗೋಪುಪೌಘಿರಿಯಮುನ್ಮ..	೧೭/೪೩
ಸಿತಾನುಲೇಪಾಂಬರಮಾಲ್ಯ..	೧೭/೩೯	ಸ್ತತ್ಯಾ ಮೃದುಸ್ಥಿತವಶಾಕ-	೧೮/೫೧
ಸಿತೇತರಃ ಪೀತಕೃಶಾನುಮಧ್ಯಃ	೧೬/೬೦	ಸ್ತಜನಕಗೃಹದೇವಂ ಪೌತ್ರ..	೧೪/೬೪
ಸಿತಾಸ್ತಯಂವರಮಹೋತ್ಸವ..	೧೬/೩೫	ಸ್ತಜನೈರ್ನಿವಪಾದಾಬ್ಜಭವನೈಃ	೫/೩
ಸುಚ್ಯಾಯೈಃ ಶುಕಮಂಡಿತೈಃ	೫/೭	ಸ್ತಜನಯಾಂ ಸರಿತಂ ವಿಷವರ್ಷ-	೪/೫೫

ಸ್ವಪಕ್ಷಪಾತಿಪ್ರಿಯಮಕ್ಷಕರ್ಣ..	೪/೭೨	ಹಂಸಾನಾಂ ಹೃದಯಂಗಮಂ	೧೯/೪೦
ಸ್ವಘೇನಕಾಂತಾ ಸಿತಪಾರ್ವ-	೧೬/೫೧	ಹಾರಭಾಸ್ವದುರಸಾ ಸಕಲಾಶಾ..	೯/೮
ಸ್ವುಬ್ದಿಸಪ್ತೇತ್ಯಮುದೀರಿತಾ ಸಾ	೧೬/೧೭	ಹಾರಾಧಾರಮನೋಹರೋರಸಿ	೯/೨೧
ಸ್ವಭಕ್ತಪುಂಜಾರ್ಜಿತಪಾಪವೃಂದಂ	೩/೩೯	ಹಿತಾಹಿತಾಜ್ಞಾ ಬತ ಯೂಯ..	೬/೬೩
ಸ್ವಭಕ್ತರಿವ ಸಂಸಾರಂ ಕೃಷ್ಣ..	೧೧/೪೧	ಹಿಮಾದಿರ್ತಾಂಗಃ ಸಕೃದುಷ್ಣರಶ್ಮಿ-	೫/೪೧
ಸ್ವಭಜಕಾಬ್ಜಕುಲೋದಯಹೇತವೇ	೧೭/೧	ಹೀನಂ ಮಹೀನಂ ಮಥಿತುಂ	೧೦/೨೬
ಸ್ವಭೃತ್ಯಭೀಮಾನುಜಮುದ್ದೀಪಿಯಂ	೪/೧೪	ಹುತ್ತಾ ಶತ್ರುಸಮೂಹಮುನ್ಮುಖಿ..	೧೫/೬
ಸ್ವಯಂವರಸಮುದ್ಯೋಗೇ	೧೬/೧	ಹೃದಯಜ್ಞಾ ರಾಜನೀತೇಃ	೧೨/೪೦
ಸ್ವರೇಣ ಸ್ಮಾರಯನ್ ಶೌರಿಂ	೭/೪೦	ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್	೬/೪೭
ಸ್ವರ್ಗಿಭಿರ್ಗೀಯಮಾನಃ ಸ್ವಂ	೧೬/೫೦	ಹೃದ್ಯೇತಃ ಕ್ಷಗತೋಽಸಿ ನಾಥ	೯/೨೬
ಸ್ವರ್ಣಾಂಗೀ ವರನೀಲರತ್ನ..	೧೯/೫	ಹೃನ್ಮಧ್ಯಾಲಯತಃ ಸ ನಿರ್ಗತ-	೧೩/೫೬
ಸ್ವವರಗೋರಿಪುಫಲಪೇಷ-	೧೭/೧೭	ಹೃಷ್ಯರೋಮನಿಕರೈರ್ವನಸತ್ತ್ವ..	೯/೩
ಸ್ವಸಂಸದಿ ಪ್ರಾರ್ಥಜನೇಷು	೧೨/೪೩	ಹೃಷ್ಯಾಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚಮೂಂ	೧೩/೫೮
ಸ್ವಾಂಗಾಚ್ಚಾದಿತಶತ್ರುಶೌರ್ಯ-	೧೪/೧೨	ಹೇ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಕೃತಕೌತುಕಮಾತ್ಮ..	೭/೪೧
ಸ್ವಾನಂದಂ ಪ್ರಕಟೀಚಕಾರ	೮/೪೬	ಹೇ ಚೂತ ಕೃಷ್ಣಪದವೀಂ ವದ ನಃ	೭/೧೯
ಸ್ವಾಂತಂ ತದೇವ ಯತ್	೧೦/೮೨	ಹೇ ಚೇತಃಕ್ಷಿಪಾಲ ಭಕ್ತರಮಣೀ..	೯/೨೩
ಸ್ವಾಮಿನ್ ವಿಟ್ಟಲ ಸಜ್ಜನ-	೧೦/೮೦	ಹೇ ಚಾತಿ ಮಾಲತಿ ತುಲಸ್ಯಯಿ	೭/೭
ಸ್ವೀಯಕ್ರಿಯಾಭಂಗಭಯೇನ	೫/೫೨	ಹೇ ಪದ್ಮಿನಿ ಪ್ರಿಯಮುದೀರಯ	೭/೧೪
ಸ್ವೀಯಾಶಾಯುವತಿಮುಪೇತ್ಯ	೧೬/೫೫	ಹೇ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಕೃಷ್ಣಮುದೀರಯದ್ಧಂ	೭/೩೯
ಹ		ಹೇ ಪಾರಿಜಾತ ಸುರಸಂಸದಿ ಗೀತ	೭/೨೫
ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಚಾತವಾತ..	೧/೮	ಹೇ ಮಂದಮಾರುತ ಮುಕುಂದ..	೭/೩೭
ಹರಿಂ ಪ್ರಜಗ್ರಾಸ ತತಃ ಖಲೋ-	೪/೩೩	ಹೇ ಮಾಧವಿ ಪ್ರಾಂತನಿಗೂಢವಲ್ಲಿ	೭/೨೩
ಹರಿಂ ಮಧುಪುರಿಂ ಯಾಂತಂ	೧೦/೩೪	ಹೇ ವೃಂದಾವನ ಕೃಷ್ಣವರ್ತ ವದ	೭/೨೯
ಹರಿಂ ಸ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಹೃದಿ ಸ್ಥಳೀಯೇ	೩/೪	ಹೇ ಹಸ್ತಾಂಬುಜ ವಿಟ್ಟಲಾಂಘ್ರಿ..	೯/೨೪
ಹರೇರ್ಮನುಂ ಜೀವನಿಕಾಯ..	೧೬/೧೩	ಕ	
ಹರೇಃ ಪ್ರಸಾದ್ಯಕಭುಜಾಂ	೧೬/೪೩	ಕ್ಷುತ್ಪೀಡಿತಾಽಪಿ ಪರಮಾನುಗ-	೫/೫೧
ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಾ ತದ್ಗುನೀತ್ವಮದ್ಯ	೨/೫	ಕ್ಷುಧಾಽತಿಲೋಲಾಃ ಕಿಲ	೫/೨೨
ಹರೌ ಪಯೋ ಮುಷ್ಣತಿ ಕಾಽಪಿ	೩/೩೩	ಕ್ಷೇತ್ರೇ ತ್ವಮಸ್ಮಿನ್ ಪರಿಗೃಹ್ಯ	೧೫/೬೦
ಹಸ್ತಃ ಕಿಂ ನವನೀತಘಾಜನ-	೩/೪೦	ಕ್ಷೇಮಸ್ತಾವದನಂತ ಹೃತ್ಸರಸಿಚೇ	೧೦/೨೮
ಹಸ್ತಾ ಹರೇಃ ಕಟಕಂಕಣ..	೧೮/೪೧	ಕ್ಷೇಮಃ ಕಿಂ ತವ ನಃ ಪಿತಾ ಚ	೧೦/೨೭
ಹಸ್ತಾಃ ಸುರನ್ವರಕತದ್ಯುತಯೋ..	೧೮/೩೭	ಜ್ಞಾನಾನ್ಯಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಷೇಧ-	೨/೪೯/೧
ಹಸ್ತಿನೀಶತರಮಾಕೃತಿಪೂರಃ	೯/೧೪		

ಸಮರ್ಪಿತಂ ಮಯಾ ಭವೇತ್ ಸುಮಧ್ವನುತ್ಪವಾಣಿನಾ |
ರಮಾರಮೇಶಪಾದಯೋಃ ಪ್ರಭಂಜನಾಭಿಧಾಯುಜಾ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣ ವಿರಚಿತ ರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ
ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ, ಬೆಂಗಳೂರು

